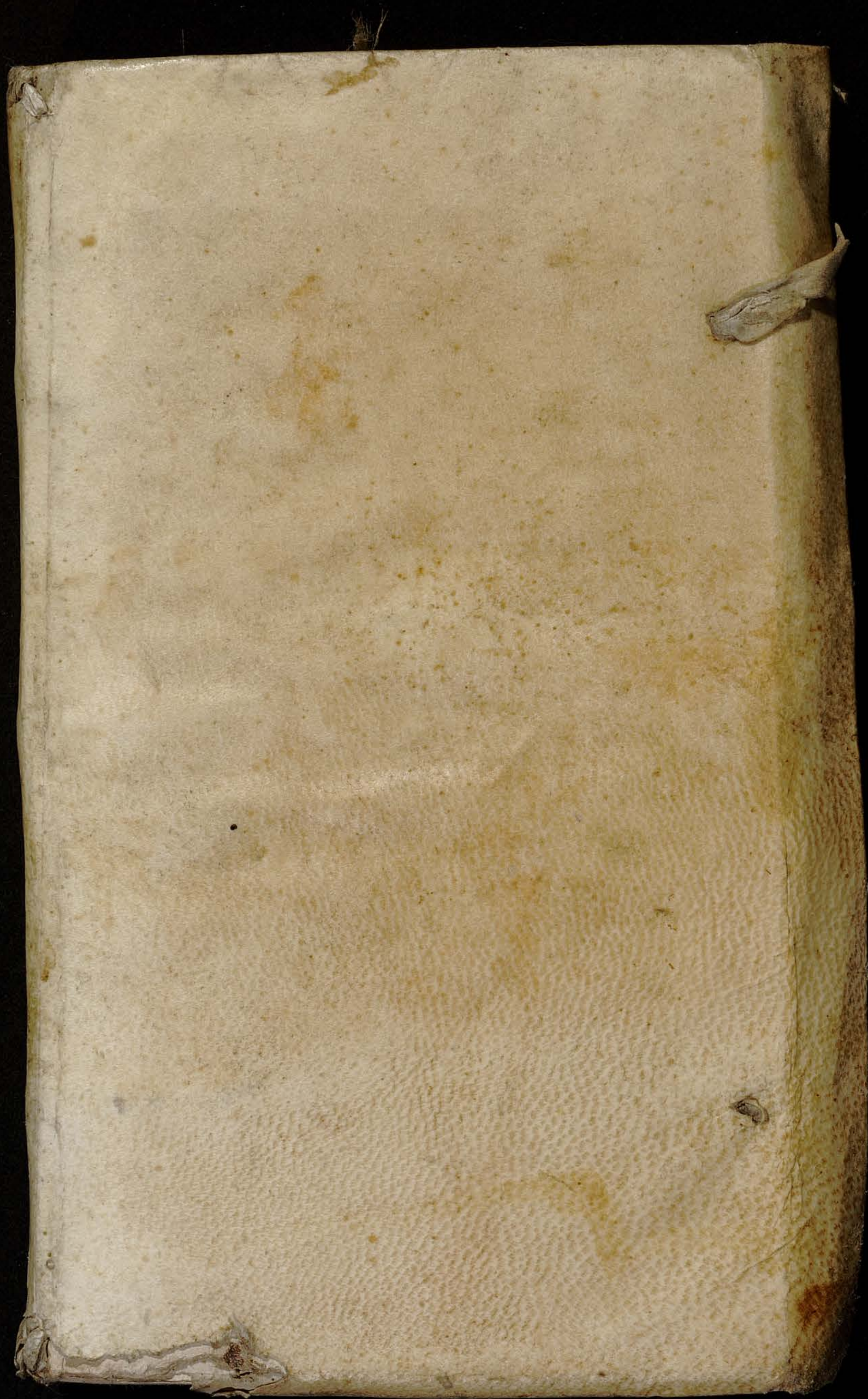
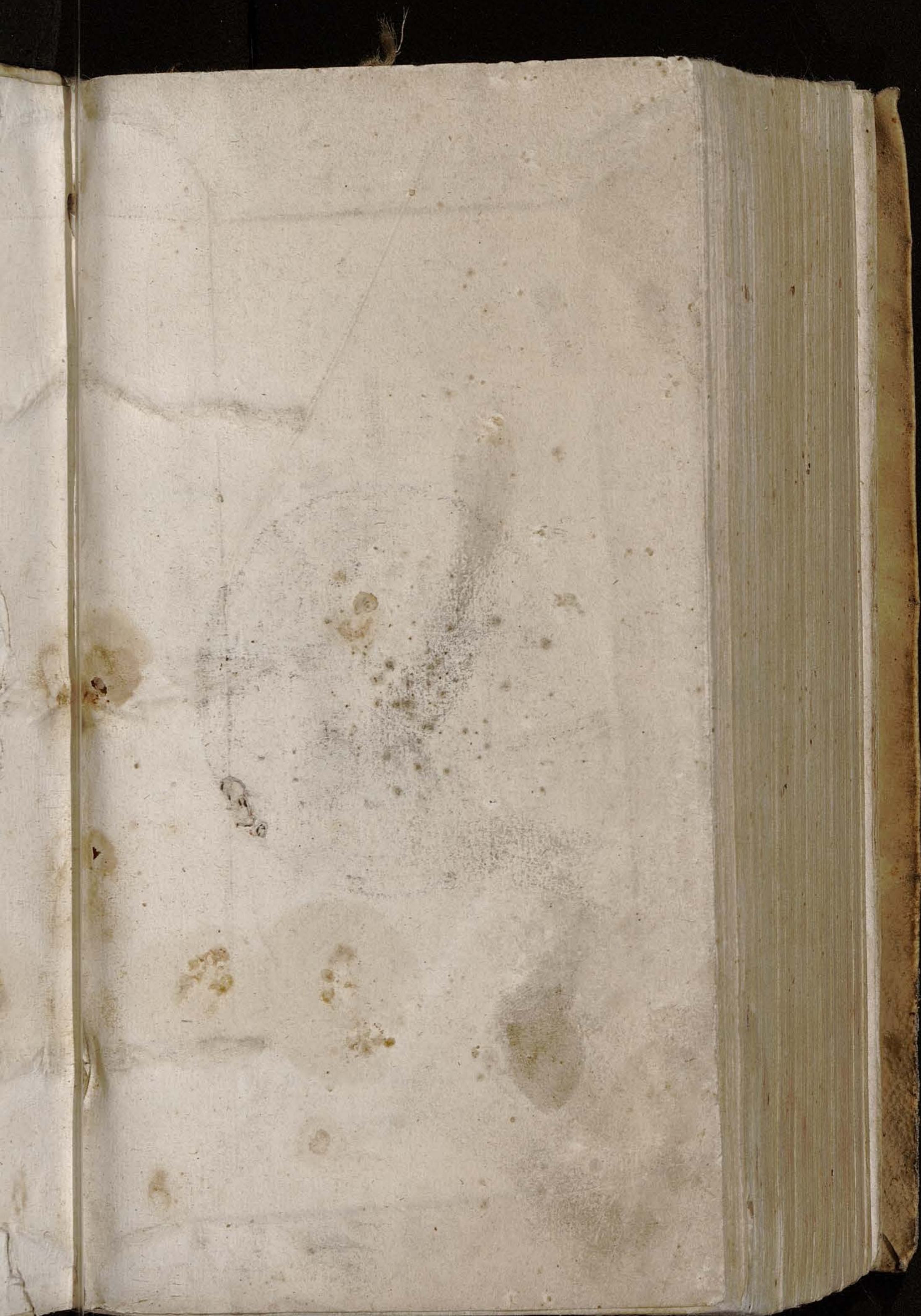

LEXICON IVRIDICVM.

Hoc est,

IVRIS CIVILIS ET CANONICI IN SCHOLA ATQVE foro vsitatarum vocum Penus

Ex antiquis & recentioribus Iurisconsultis ac Lexicographis, præcipuè ex BRISSONII, HOTMANI, *&* PRATEII LEXICIS, *Item ex* CVIACII OBSERVATIONIBVS *&* COMMENTARIIS *ita constructum, vt ei nihil demi, nihil addi, quod sit necessarium, posse videatur.*

Accessit Legum populi Romani copiosus Index.

FONS ET ORIGO

VERBORVM IVRIS.

Ex lib. PP. Eremit. Camaldulens. Montis Regij ppe Varsaviam

Excudebat Iacobus Stoer.

M. D. XCIX.

Coloniæ Allobrogum

TYPOGRAPHVS IVRIS STVDIOSIS S.

QVIA omnes artes & disciplinæ propria sibi singulæ habent vocabula, vtilissimum est vt de iis proprij libri conscribantur. Nimis enim longum, imò ἀδύνατον esset omnes omnium artium & scientiarum dictiones, earúmque necessarias explicationes in vnum volumen congerere. Ideo Theologi, Medici, Philosophi, vocabularia separata habent. Meritò igitur Iurisprudentia, quæ est diuinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scietia, quum & ipsa proprio stylo tradita sit, proprium vocabularium seu Lexicon exigit. Quod nostros præcipuè homines, id est nostræ ætatis Doctores, mouit vt pro se quisque in tam necessarium opus incumberet. Nemo enim ferè est, qui sit alicuius nominis & doctrinæ, qui non huc suam (vt ita dicam) symbolam contulerit. Nos autem quum intelligeremus & quanto cum fructu coniunctum sit, & quanto desiderio à Iuris studiosis expetitum, vt ex præcipuorum Iurisperitorum obseruationibus nomina

loquendique genera, quæ ad hanc doctrinæ partem faciunt, collecta in separato volumine repræsententur: dedimus operam vt ex nostro typographeio tale quid & quàm vberrimè & quàm minima (vt loquuntur) forma, cùm facilioris gestationis, tum minoris impensæ gratiâ, prodiret. Sed (ne vos diutius detineam) quid in hoc opere præstitutum sit, sequens Epistola fusiùs & clariùs docebit.

Ad

Ad Lectorem.

QVANTVM vtilitatis adferat bonorum auctorum, doctissimorúmque interpretum diligens & accurata lectio, & pridē omnes, qui humaniorib. literis operam dant, & nos etiam nunc quotidie experimur. Paucos enim videas, eorum præsertim, qui sibi laudem aliquam eximiæ doctrinæ comparare cupiunt, alios sibi legendos seligere: nihilq. aliud à plerisque eorum attentius obseruari, quibus optimè instituendorum puerorū cura incumbit. hæc namque recta discendi via est, nullísque ambagibus impedita, quā qui instat, nusquam profectò aberrarit. Sed (bone Deus) quàm exigua illorū turba est, quámq. angustissimè cōtinetur si quis immensam recentiorum Doctorū multitudinē consideraret: imò verò (quod peius est, & maximè deplorandum) quasi parum vtiles noxiíque Reipub. ita à plerisque relegantur, vt id tēporis, quod iis euoluendis insumunt, periisse sibi prorsus existiment. Pessimum verò genus hominum, supplicióque dignissimum, quibus horrenda turpissimáque barbaries gratior venustiórque fuit, quàm ij, quib. castè integréque amata est puritas & elegantia lucri scilicet cupidiores, quibúsque nihil fuit σὺν κέρδει καλόν. sed

quanto cum literarum detrimento, & ſentiunt iam, quibus id vehementer diſplicet: & agnoſcent tandē, quibus id non dolet. Nec hæc peſtis Iuriconſultos tantùm, etſi periculoſius: ſed etiam ſanctiſſimę Theologiæ, puriſſimæque philoſophiæ fines inuaſit. Quotuſquiſque eſt enim, qui in his rectè diſertéque explicandis verſetur, quíque ſibi priſcos illos imitandos proponat? pauciſſimis exceptis, omnibus hoc innatum eſt, vt pulchri ſibi ac beati videantur, ſi eam conſequantur facultatem, vt de rebus propoſitis verba fundere, animíque ſui ſenſus qualicunque orationis genere ad alios perferre poſſint. Sed (dicet aliquis) vaniſſimum iſtorum ſtudium cur tantopere vituperandum, acerbiſſiméque reprehendendum cenſes: cùm non id tibi ſolùm imitari contigerit, ſed etiam expeditiſſimum iter aperias, quibus alioqui aut animus non fuerat eiuſmodi auctoribus legendis ſe dedere, aut certè non is, quem his tuis explicationibus illis confirmas? Id verò eſt, quod iam dudum queror, mecúmque expoſtulo. iam enim hoc malū ſenſim ita ſerpſit, vt non modò hi accuratè euoluendi nobis, ſed diligentiſſimè explicandi ſint. Etenim Bartoli, Panormitani, Baldi, Iaſonis, & cæterorum ita paſſim obtinuere libri, vt his ſine ſolidæ doctrinæ parum nos conſequi, veterúmque Iuriſconſultorum mens & ſententia, huius noſtri ſeculi negotiis aptari non poſſe credatur. Quilibet itaque mirari deſinat, ſi quando in his libris harum inciderit mentio, videritque nos non minori diligentia in iſtis elucidandis vti, quàm aliis grauioribus auctoribus: hæc ſcilicet eiuſmodi eſſe tempora reputans, in quibus ſcenæ ſer-

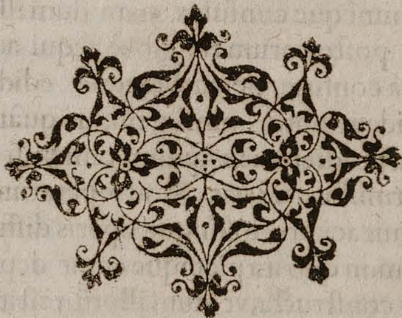
ſeruiendum ſit, nec ad vnguem quæque ſuperflua
reſcindenda. Multa itaque cùm in prima huius Lexi
ci editione eiuſmodi fuerint intermixta, diligentia
Pardulphi Prateij Iuriſconſulti, ne ſperes in hac po-
ſtrema pauciora, ne dicã plura addidimus enim ple-
niſſimam feudalium verborum expoſitionem, ex Ia-
cobo Cuiacio, & Franciſco Hotmano, Iuriſconſul-
tis huius ſeculi facilè principibus, itémq; alia quàm
plurima infinita eiuſdem generis prius omiſſa: in qui
bus tamen omnibus hoc obſeruari velim, cùm Cu-
iacij alia ſit Feudalium librorum diuiſio, alia Hot-
mani, qui ferè vulgatam ſequitur, in iis, quæ ab illis
ſumpta ſunt, diſtinguẽdum eſſe, atque in inueſtigã-
dis locis vtriuſque ordinem ſequendum. Prætereà
etiam adiunximus ex iure Canonico multa, eáque
quæ prætermiſſa prius, deeſſe videbantur, aut obſcu-
rius alioqui eſſe explicata. Diligentiæ tamen noſtræ
neruos in iis potiſſimùm intẽdimus enodandis, quæ
à veteribus illis Iuricõſultis deſumpta ſunt: vt enim
vnicuique illorum veſtigiis quam maximè inſiſten-
dum eſt, híſque recentioribus ſunt potiores, maiorí-
que in pretio habendi: ſic id ſtudij quod illis impen-
dimus, non ingratum (vt ſpero) antiqui iuris ſtudio-
ſiſſimis iniucundúmque fuerit. Horum autem maxi-
mam partem ſuppeditauere nobis idem Fr. Hot-
manus, & Bart. Briſſonius, in quibus tamen iudicio
vtentes noſtro, nonnulla ſecus ab illis collocata, no-
ſtra conſuetudine ſuo loco repoſuimus: quædam im
mutauimus, in omnibus ferè Iac. Cuiacium aucto-
rem ſecuti, vt qui puriſſimè, ita doctiſſimè, Docto-
rum omnium iudicio, in Iuriſconſultorum libris ca-

ſtigandis verſatus ſit. Multa enim ex illius Obſeruationum libris, itémque aliis eius Commentariis huc inſeruimus, nuſquam ab aliis annotata: ita tamen neceſſaria, vt his demptis prorſus mutilus, ornatúque ſuo priuatus hic liber dici debeat. Quid verò Adrianus Turnebus? nihílne illius aduerſariorum libri profuere? imò quamplurimum: nã licet iuris peritus non fuerit, multa tamen inibi diſſeminauit doctè, prout omnia, ingenioſéque in Iuriſconſultorum libris obſeruata. Adiuuit etiam nos in hac editione P. Victorius, in variis Lectionibus, Muretus item, Sigonius in libris de antiquo iure ciuium Romanorum, Ioſephus Scaliger, doctiſſimi illius Iulij Scaligeri doctiſſima ſoboles, in ſuis in Varronem Coniectaneis, & in Feſtum Pompeium caſtigationibus, tum & Antonius Goueanus in Variarum Lectionum libris, itémque Antonius Contius, nec non Gloſſæ illæ veteres non ita pridem ab Henrico Stephano editæ, infinitíque alij, quos infrà recenſebimus. nec enim quenquam laborum ſuorum præmio defraudare conſilij eſt noſtri, aut cuiquam quod ſuum eſt ſuffurari, vt à pleriſque fieri ſolet. ita namque ingenuè hæc præſtitimus, vt iniuriam ſibi factam nullus queri poſſit. In Magiſtratibus autẽ Romanis deſcribendis, I.C. vitis & veterum recentiorum explicandis, Franc. Hotman. ſecuti ſumus: niſi quod in magiſtratuum deſcriptione multa ex noſtro quoque addidimus, ab illo non animaduerſa, quædam corrupta emendauimus, nonnulla etiam vt ſuperuacanea reſcidimus, illámque non ad calcem libri reiecimus, vt nec Iuriſcõſultorum vitas, quod ferè reliqui omnes,

ſed

ſed ſingula ſuis quæque locis repoſuimus: eos in his ſecuti, qui ſummam laudem in hoc ſcribendi genere cõſecuti ſunt. quid enim attinet membrum à corpore ipſo diuidere? quódque aliàs vtiliſſimum eſt, & periucundum, tum ad legum veram cognitionem valde conducibile, ab ipſarum verbis ſecludere? In legum autem indice conficiendo, multum vſi ſumus Pauli Manutij opera, Iac. Cuiacij, & Ioannis Vlrici Zaſij, præcipuè tamen Franciſci Hotmani, qui in illarum deſcriptione accuratiſſimè verſatus eſt. nos autem quàm ſedulò, quámque diligenter tuum erit, Lector candide, iudicium. Nec verò in dictionibus horum librorum componendis eum ordinem obſeruauimus, quem hactenus ferè omnes, quos quidem videre contigit, ſed eum, quem olim Robertus Stephanus, nunquam ſatis laudatus typographus, in ſuo illo Linguæ Latinæ Theſauro, aliíſque ab eo editis Lexicis, qui & mihi peroptimus videtur, miniméque confuſus. nam dum illi ordinem literarum poſteriorum religiosè ſequi adnixi ſunt, tam multa confusè perturbatéque ediderunt, vt κυκεὼν quidam potiùs, nihílq; minus quàm ſeries alphabetica prodierit: in quibus tamen, ſi quid à nobis prætermiſſum videris, & id operarum ignorantiæ & peruicacitati, ipſiúſque operis difficultati tribuas, velim. in quo ita pleraque erant deprauata, ita indigeſtè conſtructa, vt dum illorũ reſtitutioni ſtuderemus, ex his etiam nonnulla inuitis nobis effugerint. Nec ſanè mirum, ſi quis priorẽ editionem, aut aliorum quorumlibet cum iſta conferat, quantúmque cæteris in rebus à nobis elaboratum ſit, accura-

tè introſpiciat. Quòd ſi qui ſunt tamen, quibus non omnino ſatisfeciſſe videbimur, meminerint huius quod admonet Varro, QVI DE VERBIS MVLTA DIXERIT COMMODE, POTIVS BONI CONSVLENDVM, QVAM SI QVID NEQVIVERIT REPREHENDENDVM. Exegiſſe itaque opus videmur, laborioſum illud quidem, & magnis vigiliis, ſudoribus, frigoribúſque & animi curis paratum: vtinam tamen tam tibi acceptum gratúmque, quàm non graue moleſtúmque nobis fuit, id tui cauſſa ſuſcepiſſe. Id ſi feceris, & ad grauiora quædam, nec minus vtilia, quæ ſunt in manibus, perficienda animum addideris. Bene vale.

CATALOGVS AVCTORVM,

PRAETER EOS QVOS IN EPISTOLA *ad Lectorem recensuimus, ex quorum libris hoc lexicon Iuris Ciuilis Canonici constructum est.*

LEXICOGRAPHI. GRAECI.

Iulius Pollux.
Suidas.
Lexic. Bud. R. Constantini.

LATINI.

Albericus Rosatius.
B. Brissonius.
F. Hotmanus.
I. Spiegelius.
I. Oldendorpius.

IVRIS AVCTORES GRAECI.

Solon.
Modestinus, de excusat.
Iustiniani Nouel. & Edicta.
Leonis & Iustini Constit.
ΤΑ ΒΑΣΙΛΙΚΑ

LATINI.

XII. Tabul.
Vlpiani tituli.
I. Pauli sententiæ.
Gaij Institutiones.
Volusius Mætianus.
Q. Septimius Tertullianus:
Pandectæ I C.
Codices Gregor. Hermo. Theod. & Iustiniani.
Institut. Iustiniani.

INTERPRETES. GRAECI.

Basilici.
Theophilus.
C. Harmenopulus.
Eustathius C.P. antecessor.

LATINI.

Iulianus Patricius.
I. Frontinus.
Agg. Vrbicus.
Hygenus.
Anianus.
F. Martinus.
Azo.
Accursius.
I. Beluisius.
Speculator.
Cinus.
Dinus.
Bartolus. Baldus.
P. Castrensis.
Ang. Aretinum.
P. Decius.
Iason.
F. Ripa.
A. Alciatus.
F. Duarenus.
Io. Corasius.
I. Cuiacius.
G. Budæus.
L. Baifius.
A. Augustinus.

Simon Schardius ad leges Rho. nauales & militares.
Petrus Faber.
Berengarius Fernandus.

EX IVRE PONTIFICIO.

Decretales.
Sext. Decret.
Gratiani Decreta.

INTERPRETES.

Bernardus.
Abb. Panormit.
I. Andræas.
Felinus Sandeus.
Ang. Clauasius.
G. Benedictus.

ALII LEXICOGRAPHI.

T. Varro.
Festus Pompeius.
N Marcellus.

EX MEDICIS.

Hippocrates.
Galenus.

EX ALIIS CLASSICIS Scriptoribus.

Homerus.
Plato.
Xenophon.
Demosthenes.
Aristoteles.
D. Halycarnassæus.
Diodorus Siculus.
Dio.
Iulius Firmicus.
Symmachus.
Hesychius.
Moschopulus.
M. Cicero.
C. Tacitus.
T Liuius.
Suet. Tranquil.
Asc. Pedianus.
M. Fab. Quintil.
Sid. Apollin.
Cassiodorus.
Vegetius.
Isidori Etymol.
A. Gellius.
Lib. qui Cæsarum vitæ inscribitur.
Et alios preterea citauimus, quos recensere infiniti esset operis.

DE

DE ORDINE IVRIS ET DISPOSITIONE.

ISPOSITIO & ordo iuris ſcripti, pro more & arbitrio eorum, qui conſarcinarunt, iuriſconſultorum reſponſa, & conſtitutionum capita variant. Arguunt plures illorum methodum: alij, vt nimium truncatam: alij, vt malè cohærentem: alij, alijs de cauſis. Meum autem non eſt, tantas inter grauiſſimos interpretes, componere lites: libera eſt in ſingulis ſententia. Et quilibet ſuis poteſt hærere rationibus: & aliorum de iure tradendo hoc erit iudicium: & num ordo Iuſtiniani, qui in prooemio Pandectarum adijcitur, probandus ſit. Quid autem ego illis contribuam, qui de hac ſcripſêre, re ipſa ſuis locis comperient. Cæterùm cùm in iſto primo libro, de arte iuris vniuerſi, in vniuerſum & generaliter ſit inſtituta tractatio, de methodo & ordine iuris æqui boniſque colligendi: quæ maximè mihi conducere videntur, aperiam. Quæ non tantùm ad iudicia decernenda, & ad reddendum cuique, quod ſuum eſt: verumtamen & ad optimè ſanciendam legem, pertinere mihi videntur.

1 Ergo in omni negotio ſanciendo, inſpiciemus primùm materiam, de qua agitur: dehinc ſtatum controuerſiæ.

2 Pro materia totius iuris generaliter, res ſunt, perſonæ, negotia ſeu actiones. Hic actionis nomen accipito, non prout Accurſius, & alij, pro forenſibus tantùm petitionibus: ſed pro omni negotio, quod verſatur circa perſonas, vel res.

3 Porrò res præponimus personis, ordinem creationis sequuti: primò enim res omnes creatæ, postremus homo, vt compendium totius vniuersi, & princeps: & sic eo ordine materiæ iuris tractationem disposuimus.

4 In rebus inspiciemus cuius generis sint, an corporales, incorporales, priuatæ, publicæ vniuersitatis, nullius, &c. In personis pari modo, quæ & quales sint, num masculus, fœmina, Ecclesiasticus, laicus, vxoratus, cælebs, viduus, sui iuris, alienæ potestatis, seruus, liber, & sic de similibus. In negotiis quoque, num agatur de contractibus, de delictis, de vltimis voluntatibus, de iudiciis, & de quo contractu, delicto, testamento, iudicio. In statu causæ perpendimus generaliter & materiam ipsam: in rebus, num agatur de dignotione earum, de acquirendis de conseruandis, de amittendis, aut transferendis, quæ etiam aliis subiectis iuris conuenire possunt. At vltra in negotiis, & num simplicia, aut composita inspice: nam aliquando simplex est quæstio, aliquando plures concurrunt. Et rursum, num legitima sint: forma quoque à iure, vel ratione præscripta, consideranda est cum materia, & quod in controuersiam venit, tantùm seriò prosequendum & eliciendum. Hócque erit status causæ, circa quem, veluti circa suos cardines, omnis ratiocinationis conclusio debet moueri & tractari. Ibi & res, & personæ quoque considerandæ. Promo quædam exempla, de contractibus primùm, ex l. bona fides, depositi in ff. Reus capitalis iudicij, deposuit apud te centum, is deportatus est, bona eius publicata sunt: vtrum ne ipsi ea reddenda, an in publicum deferenda sunt? Hæc quæstio duplicem habet negotij materiam, nempe contractuum, quia agitur de deposito: & iudiciorum, quia agitur de condemnato. Duplex item circa res quæstio, de amittendis, seu transferendis, aut conseruandis rebus: item concurrunt, publica & priuata causa. Status causæ ille, num res quam deposuit damnatus & bonis exutus, ei, aut Reipublicæ reddi debeat. In hoc statu causæ, duo probanda eliciuntur: depositum, num restituendum: aliud, num bonorum ademptio eò pertineat, vt depositum etiam veniat.

5 Ergo

5 Ergo de primo, conſidero quid depoſitum, inuenio cuſtodiæ cauſa dici poſitum. Quæro quale, inuenio eius ſubſtantiam, vt deponenti reſtituatur. Accedo ad ſecundam quæſtionem, in materia iudiciorum: quæro, quid iuriſdictio. Inuenio poteſtatem de publico introductam cum neceſſitate iuriſdicendi.

6 Inuenio eius naturalem ſubſtantiam, intereſſe Reipublicæ ſententias ſortiri effectum, & cogi etiam manu militari inuitum poſſe. Deinceps ad hoc iudicium damnationis, deportationis me transfero, quid & quale ſit inquiro, inuenio ademptionem bonorum omnium. Iungo nunc duo axiomata, vt ex collatione intelligam quid hîc æquum. Primum eſt depoſitum eſſe reddendum danti. Secundum, ſed iudicia eſſe exequenda. Et in iudicio hoc priuari bonis damnatum, & in eius locum fiſcum ſuccedere. Concludo igitur priuari debere depoſito. Igitur & reddenda eſſe depoſita, non illi, ſed ei, qui in eius locum ſucceſſit, fiſco. Potes pro ſingulis axiomatibus, alias coniungere rationes: ſed ſufficit nobis tibi primas lineas duxiſſe. Aliud in delictis cape exemplum, quæritur an puniendus ſit qui furem nocturnum occiderit: crimen & negotium controuerſiæ eſt, homicidium. Circunſtantia ex perſona, quòd occiſus fur, alia ex rebus, quia noctu. De homicidio, conſtituo generale eſſe axioma, non licere occidere præcepto, non occides, & lege Cornelia de Sicariis: ibi nulla diſtinctio furis, vel temporis, vnde ſine vlla diſtinctione dicam homicidium non permittit. Verùm in noctu & tempore, ſic inuenio diſtinctum: niſi quis teſtificatus ſit furem adeſſe, quem occidit, & ſi parcere ei ſine ſuo periculo non poſſit: quia dubium eſt, num noctu fur potius ad occidendum, quàm furandum veniat, & vt iugulent homines ſurgunt de nocte latrones. Et vnicuique ſe defendere licet.

7 Et melius, & inexcuſabile ducitur, præuenire in tempore vel occurrere, quam præueniri. Ergo colligam cum diſtinctione duo axiomata. Primum non licet occidere: aliud ſe defendere & vim propulſare licet. Ergo furem nocturnum, quem ſine periculo, vel præſuppoſito, vel aperto vita

re non poſſumus, occidere poſſumus. In ſumma, in negotiis terminandis, ſi dubia ſint, & contrariæ occurrant rationes, ſeparandæ ſunt hoc modo: vt primùm, regula generalis fiat: de hinc contraria ſi poſſint conuenire aliqua ratione, iungantur. Sin minus, per exceptionem, aliqua æquiori ratione ſingulari, ſuſtineantur.

8 Quod ſi etiam quis ſtatuat de iure eo ordine, quod debent ſtatuere iudices in priuatorum controuerſiis iudicandis, non aberrabit. Hoc modo iudex audit petitionem, exceptiones, replicationes, triplicationes: poſteà apud ſe iudicat, ſed prius ſingula ad probationes reducit: veluti, petit actor ſibi dari à creditore centum quos debet aureos, reus interdum vel negat ſe debere, vel non adhuc tempus ſolutionis ceſſiſſe, vel non tantùm debere, vel ſe ſoluiſſe aſſerit. Hæc omnia exigunt probationes. Ad formam argumenti omnia reducet iudex, hoc modo: Qui debet, ſoluere tenetur eo modo, quo debet. At hic reus dicit ſe non debere, quia ſoluit, quia nondum tempus aduenit, quia non contraxit, &c. Sed hæc ſunt in controuerſia. Et ſi reus probet, tunc concludit eum abſoluendum: ſi non probet, oportet etiam actorem probare, aliter abſoluitur reus. Sed probata petitione, reum damnandum concluditur. At quæ ſint, qualéſve debeant eſſe probationes, artificiales, vel inartificiales, Deo fauente doceberis in tractatione iudiciorum, propriis locis de probationibus.

LEXICON

LEXICON IVRIS TAM CIVILIS, QVAM CANONICI.

NOVISSIME EX OPTIMIS QVIBVSQVE lexicographis Iuris adauctum, vt ei nihil demi, nihil addi, quod sit necessarium, posse videatur.

DE LITERA A.

Erborum, quæ ad ius pertinent interpretationem à particula, A, ordiar.

A, salutaris litera à *Cicerone pro Milo.* rectè dicitur. Nam apud veteres Romanos absolutionis nota fuit, *vt docet Bu. in l.2. ff. de origi. iur. ex Asconio in Oratio. pro Milone.* ¶Fuit etiã nota in suffragiis, & comitiis legum, qua se ciues repudiare rogationem significabant. Nam duæ tabulæ dari solebant: quarum in altera V. R. id est, Vti rogas, scriptum erat: in altera A. id est, Antiquo, antiqua sequor, noua non placent. ¶Erat &, vt aliæ permultæ, prenominis nota, *vt ex Valerio Probo, Epigrammatisque Vrb. Veteris liquidò constat.* Sed & A. Augustum significat in inscriptionibus & subscriptionibus constitutionum C. Theodos. & Iustiniani, & Nouel. ¶Erat & A. litera nota prænominis, & puncto postposito, Aulum significat: hoc modo, A. Ofilius.

A quoque præpositio est, quæ pro donec, *teste Alciato lib.7. Parerg. cap.21.* accipi debet apud Terentium Clementem *l. sed si hoc.63. §. fin. ff. de cond. & demonst. ibi,* si à liberis non nupserit: id est, donec vel quamdiu filios habuerit, eos non deseruerit. ¶Sumitur quandóque pro, Post, *apud Pomponiũ l.2. §.8. & 13. ff. de orig. iur.* A regibus, à cæde: id est, post reges, post cædem. ¶Aliquando ponitur pro, Per: *teste Alberico, vt in Antonini cõstitutione. l. 1. C. ad leg. Fab. de plag. ibi,* A quo: id est per quem. ¶Separationem quoque significat *apud Pompon. l.3. §. fin. ibi.* A Brundisio, *ff. de acti. empt.* ¶Priuandi quoque vim habet, & significationem verbi, cui iuncta est, immutat: vt in dictione ἀπόλιδες, qua vsus est *Vlpian. in l.1. §. hi quib. ff. de leg.3.* quáque extorres significantur. ¶Causatiuè quoque accipitur *can. coniunx.27. qu.2.* ¶Sumitur etiam pro Ex, *apud Gaiũ, l. adeò.7. §. quòd si vno. ff. de acq. re. dom.* ¶A & AB dictiones, suapte natura sunt exclusiuæ & separatiuæ: *vt voluit gloss. in l. ratio. aliàs l. datio. 3. §. si per vend. Et vt annotant Bart. Bald. & alij.* Nec interim prętermittam, quosdam esse, qui inter huiusmodi dictiones A & AB discrimen faciunt, quantum ad vim excludendi vel includendi. *Alberi. in l.1. §. æstatem. ff. de aqua quoti. & æstiua. Tiraquellus in tractatu du retraict lignagier. §. 1. glo.11.* ¶Est item A vel AB dictio significatiua termini, A quo, sicut dictio Vsq; termini Ad quem. Hic autem terminus A quo, significat exclusiuè, *de quo Bart. in l. patronus. §.1. in fin. ff. leg.3. Olden.*

¶A CAPITE ducere. id est, Ab origine. *Vide infrà* Caput. ¶A CAPITE rationem reddendam, vt intelligi debeat, ostendit *Paulus I.C. in l. & qui natura (aliàs l. atquin natura) 19. §.1. ff. neg. gest.*

¶A CERTO hærede legare: est cer-

to hæredi, vt legatum aliquod præstet, mandare, sic vt ab illo debeatur solo, *Cic. in Top & in ora. pro Cluent. Itẽ Marcellus l. 2. D. de auro & arg.* Seia ab hærede P. Mæuio ita legauit. ¶ A Commentariis, qui præsunt commentariis: id est, qui in commentarium custodias referunt, & veluti diarium custodiarum conficiunt. Hos *Asconius*, vt & *Iurisconsultus*, vocat Commentarienses, non à commentario, carceris loco, vt *Accursio* diuinare libuit, *quemadmodum à Budæo in l. abesse. 32. ff. ex quib. caus. maior. rectè notatur.* Spieg.

A CVBICVLO, pro eo qui Principali cubiculo minister adscriptus est, vsurpari video etiam à non vulgariter eruditis. *vt attestatur Epigraphe, quæ extat apud Ciceronianorum principem, Petrum Bembum, li. Epist. 11. quas ipse Leonis x. Põt. Max. nomine scripsit.* Spieg. ¶ A cunabulis, id est, à pueritia, siue primis vitæ rudimentis. Vide infrà Cunabula.

A DEO ficti. Qui vehemente ad aliquid natura compositi sunt, hos prouerbiali sermone, ad hoc natos, factos, sculptósque dicimus. *Huc allusisse videtur Imp. in Auth. vt hi qui obl. se res hab. perh. min. in prin.* Sp.

A DVVMVIRO: pro imperio vel permissu Duumuiri: A Duumuiro dimitti intelligendus est, qui iussu, permissu, mandatúue Duumuiri dimittitur. *Vlpian. l. si quis, 52. § si fugitiuum. ff. de furt.*

A FILIO legare, id est, ita legare, vt legatum non nisi à filio, si quis natus esset, accipi possit, à substituto non item: vt scilicet legatario curæ sit salus filij cum in ea emolumentum positum intelligat. Nam legata non valent, si is à quo nominatim testamento relicta essent, hæres esse non potuisset. *Spieg.*

A LIBELLIS vocantur, qui principi in libellorum, hoc est, vt vulgò Supplicationum dicimus, negocio subseruiunt. *Triphonius in l. rescriptum ff. de distract. pign.* Spieg. ¶ A liberis: pro quamdiu liberos habebit. *Terentius l. sed si. 62. § 2. ff. de condit. & demonst.* Quum vir vxori, si à liberis non nupserit, in annos singulos aliquid legauit, quid iuris sit? Iulianus respondit, posse mulierem nubere, & legatum capere. Quòd si ita scriptum esset, Si à liberis impuberibus non nupserit, legem locum non habere: quia magis cura liberorum, quàm viduitas iniungeretur: id est, Quamdiu liberi erunt impuberes. Sic Papinianus & Paulus. ¶ A Manu seruus, & à manibus scriba, cuius manu ad literas scribendas Principes vti solent. Barbari Ingrossistas nominant. *Tranquillus in Cæsare:* Philomenen à manu seruum, qui necem suam per venenum inimicis promiserat, non grauius quàm simplici morte puniuit. *Idẽ,* Scribas à manu, *in Nerone tum alibi,* peculiari verbo vocat Amanuenses. Propriè autem ad verbum est dictorum exceptor, *Spieg.* ¶ A me vi possidet, qui vi me deiecit *apud Vlpian. l. 1. § qui à me. 19. ff. de vi, & vi arm.* Prat. ¶ A me possidet, qui possessionem meam iniustè nactus est, *Vlpiano, l. 3. in princip. ff. vti possid.* Prat. Sic denique ab aliquo fundum pro hærede possidere accipimus, *in l. 21. D. de vsucap.* ¶ A millibus passuum circiter duobus: hoc est interuallo duorum milliũ passuum. *Spieg.*

A PVNCTIS, qui præerat reditui aquariorũ. Corn. Lancilot citat. Frontin. libr. II. de Aquæductibus. Spiegelius.

¶ A rationibus, ratiociniis præfecti: qui vulgò magistri computorum dicuntur, quo nomine censendos puto, qui nunc apud Austriacos Principes, Kimerrhet appellãtur, *Spieg.* ¶ A Secretis sunt, qui ab ore Principis imperia accipiunt diplomarum subscribendorum, edictorúmque, quæ in consilio selecto secerni solent, Secretarij, veluti scribarũ vice funguntur, in rescriptis subsignandis quæ iure & æquitate nituntur: quæque ex bono & ęquo postulantibus conceduntur sine sciencia Principis. Secretarij vocem, qua nunc significatione vtimur, ceu nuperam, quidam deuitandam putarunt. Eam *Beroald.* neutro genere pro repositorio rerum secretarum, Latinam agnoscit, & à Latinis scriptoribus vsurpatam ostendit. *Comment. 3. in Suetonium.* Constabit in vtraque etiam significatione, ab Ecclesiasticis frequentatam, si quis diligenter Actiones euoluerit Chalcedonensis concilij. Mox enim haud longè à principio, *fol. 402. facie. 2. ad finem,* sic reperies: Quibus in Græcia interpretatis per Beronicianum, virum deuotiss. & Secretarium sacri consistorij, gloriosissimi Iudices & amplissimus Senatus dixerunt. *Item fol. seq. eadem facie,* Constantinus deuotissimus à secretis sacri Consistorij, dixit, Habentur sacræ literæ sæpius directæ, &c. *Spieg.*

Spieg. ¶ A ſtudiis, cuius opera Princeps in ſtudiis literarum vtitur, vtpote viri eruditiſsimi. *Spieg.* ¶ A ſubiecta materia, nihil aliud eſt quàm (vt dici ſolet) *Vtere foro*: Attempera te circunſtantiis negotiorum, & refer ſemper verba ad rationem boni & æqui. *Oldend.* ¶ A Titio perſoluere, de Titij numis perſoluere. *Cic. ad Attic. lib. 5.* Homines non modò non recuſare, ſed etiam hoc dicere, ſe à me ſoluere, quod enim Prætori dare conſueſſent, quod ego non acceperam, ſe à me quodammodo dare: id eſt, de mea pecunia. *Idem in Planciana, in fin.* Sinite me quod vobis fretus huic ſæpe promiſi, id à vobis ei perſoluere. *Plautus Menæchm.* Da ſodes à te: pòſt reddidero tibi. M.E. Imò cedo abs te. Hinc natæ illæ ſunt Prætorum formulæ. *Hotoman.*

A. T. M. D. O. Aio te mihi dare oportere, *vt Valerius Probus teſtatur*: quæ perſonalis actionis fuit formula quia perſona rei nominatim in agendo, notabatur: & ſtricti iudicij, quia ſimpliciter *ait Cicero*, aſperè & directo, Oportere, de certa definitáque ſumma dicebatur. Aio verò, antiqui pro affirmo & cõtendo dicebant, *auctore Nonio*: vnde Aientia Ciceto appellat, quæ Græci forenſi & litigioſo verbò κατηγορεῖν. ¶ A vinea in ius vocare. *Caius in l. ſed etiam. de in ius voc.* Spieg.

A B.

A B, aliquando accipitur pro Cõtra. *Citant Albe. & Oldend. l. 14. ff. de publi. & vect.* ſed ibi Ad, nõ Ab, legitur in P. Flo. & vulgar. vbi Ad, pro Cõtra, accipit Accurſius. *Prateius.* ¶ Ab, præpoſitio verbis adiuncta, quæ auferendi vim habent, mirum quantum auget, vt Abiicere, Abhorrere, plus aliquanto ſignificant, quã ea à quibus deſcendunt verba. *Connanus lib. 4. cap. 4. nu. 1.* ¶ Ab, etiam pro Ob, ſumitur in conſtitu. Theod. Arc. & Honorij, *l. vnica. C. ſi quis Impe. maledix.* Equidem pro, Ex, illic accipi debere putẽ: vt indicio eſt verbum, Proceſſerit, ibidem poſitum. ¶ Quandóque verò ſumitur pro, Per: *vt in c. ab eo. in prin. de appell. lib. 6.* Interdum ſeparationem ſonat, *Accurſio. l. ſi ex duob. in princ. ff. de duob. reis.* Solet in hanc rem citari l. neminem ex iis, ibi, ab initio. *de Decur. lib. 10. C.* Accurſius tamen ibi pro, Poſt, accipi exiſtimat; Tu textum expende. Sæpe etiam ponitur pro, Sine, in conſti. Iuſtiniani, *l. ſi quis ſeruo. in fin. ibi, Ab re. C. de furt.* ¶ Ab etiam præpoſitio cognationum gradus promouet. Nam proaui paterni vel materni, patrem, matrem, abauum, abauiámque adpellamus in linea adſcendentium: in linea verò deſcendentium pronepotis filium, filiam, abnepotem, abneptem, *apud Gaium. l. 1. §. 1. ff. de grad. & adfin.* Prat.

¶ Ab, particula in compoſitione complet nonnunquam ſignificationẽ dictionis cum qua componitur, vt Abſoluo, Abnumero: hoc eſt, omnino abſoluo: numero. Notum eſt, à, ab, abs, eiuſdem eſſe ſignificationis, quod & Bartol. vult *in l. ſi ex duob. ff. de duob reis*: differre autem in orationis contextu, *de quo vide Linacrum Grammat. & Albericum*, qui hos è Ticino ſumptos refert verſiculos: *Quod facit A, facit Ab, ſed in hoc differre videntur, A cũ vocali reliquis vult aſſociari.* Vide Priſcia. in primi Vergiliani carminis examine. *Spiegel.* ¶ Et ſanè hæc particula, obſeruatione dignam in aliquot orationibus ſignificationem habet: vt ecce,

AB ACTIS, quibuſdam ætatis noſtræ eruditis, ſunt ij, qui ad tribunal nomine partium producta vel excipiũt vel tranſcribunt in acta. *Spieg.* ¶ Item Ab aliquo poſsidere: itinere, actu, Ab aliquo vti: Ab aliquo aquam ducere: quæ ſæpe in edictis Prætorum, aliíſque librorum noſtrorum locis occurrunt, non hoc ſignificant, quod prima fronte videri cui poſſit, ab aliquo poſſidendi, eundi, agẽdi, ducendi, ius cauſámque habere, vel etiam eius volũtate, conceſsione, permiſſu poſſidere, vti, ducere: ſed potius alicuius poſſeſsionem tenere, per alicuius fundum ire agere, ex eius prædio aquam ducere. *Exempla ſunt in l. 1. ff. de aqua quotid. l. 1. vti poſſidet. l. 1. ff. de riuu. l. 1. ff. de fonte. l. 1 ff. de itin. actúque pri.* Vi ergo à me poſſidet, qui me vi deiecit, mihíque poſſeſsionem abſtulit. *l. 1. §. ſi à me. ff. de vi & vi arm. l. 2. ff. vti poſſidet. l 4. §. ſi tu me vi. ff. de vſucap.* Similique modo clàm à me poſsidet, qui meam poſſeſſionem clàm & furtiuè ingreſſus eſt. Ædificatum etiã ab aliquo habet (*quo genere dicendi African. in l. 45. ff. de dam. infect. vſus eſt*) qui in alicuius, licet non conſentientis, ſolo ædificium poſuit. Sic denique ab aliquo fundum proherede poſsidere, accipimus *in l. 21. ff. de vſucapionib.*

ABHINC centum annis, Vetus locutio, quæ (pace quorundam dixerim) non hoc significat quod vulgari lingua dicere solemus, De post centum annos: hoc est, vt Latini dicunt, post centũ annos, vt, Post homines natos: sed, Centesimo ab hinc anno: vel, Annus nunc agitur centesimus, *Alfenus l. proponebatur. 76. ff de iudi.* Populum eundem hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuisset. *Item*: Nos ipsi non iidem essemus qui ab hinc anno fuissemus. *Cicero Verr.* 4. Horum pater ab hinc duos & viginti annos est mortuus. *Et paulò pòst*: Ipsos viginti annos hæreditas ab his petita non est: *Et rursus*: Offendit illum mẽsem comitialem fuisse, comitiis ab hinc triginta diebus habitis, id est, trigesimo ante die. Huc etiam illud *Charisii* pertinet, qui libro primo sic scribit: Ante annos ab hinc decem natus, veteres dixerunt, quod est, ante annos decem natus. *Hotom.* De hac dictione vide *Tiraquell.* in tract. *du retraict lignagier. §. 1. gloss. 11.* Schard. ¶ Ab hoc, id est, posthac. *l. 2. §. ab hoc. ff. de orig. iur.* Neb. ¶ Ab reo, pro, defensor, & patronus rei. *Ad Herenn. lib. 2.* Hotom.

ABACVS, *Alciato lib. 4. cap. 2. Parergôn, & Budæo l. quòd si seruus. § sed si. ff. de in rem verso.* tabula calculatorum, siue logistarum, est & coquorum: *quod & Iulius Pollux indicat lib. 10. cap. 24. & lib. 6. cap. 13.* Est etiam scrinij genus, s per quo vasa argentea reponi solebant: de hoc sensisse mihi videtur *Varro lib. 8. de ling. Lat.* Porrò, non, abaces, *vt falsò autumant, Accurs. Nebricens. & Spiege. in Lexi. Iuris ciu.* (quamuis vulgati codices ita habeãt) sed βάσεις, *vt in P. Flor.* legendum, res ipsa docet, *apud Iauo. l. hæres meus. 109. §. fin. ff. de leg. 3.* Prateius.

ABACTI greges, qui aut furto, aut per vim abducti sunt: &, Abacti magistratu, qui coacti deposuerunt magistratum, vel imperium. *Ex Festo lib. 1.* Spiegelius.

ABACTORES, pecuariorum animalium fures, quos *Vlpian.* Abigeos vocat. *Iulio Paulo* verò Abactores sunt, qui vnum equum, duas equas, totidémque boues, vel capras decem, porcos quinque abegerunt. *Cætera vide libro Sententiarum eius 5. titul.* 20. Spieg.

ABALIENARE intelligitur, & qui alienam rem vendiderit, *vt ait Paul. l. ex hoc edicto. ff. de alienat. iudi. mut. caus.* Propriè est, cùm quod nostrum erat, alienum facimus, *vt apud Scæuolam in l. cùm pater. §. pater filiis. ff. de legat. 3.* Spieg. ¶ Abalienare, vetus verbum est ciuilis iuris, hoc est, ciuium Rom. proprium, peregrinis hominibus non commune: quo perfecta rei alicuius alienatio significabatur. Itaque *Vlpian. l. abalienatum. 67. ff. de verbor. significat.* Abalienatum, inquit, nõ propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet: venditum tamen rectè dicitur. ¶ Abalienatio verò est, eius rei quæ mancipi est aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea iure ciuili fieri possunt: *vti scribit Cicero in Topic.* Quo ex loco tria notanda & obseruanda sunt: primùm, cùm sex sint acquirendarum rerum modi, quos *Vlpianus* in Institutiunculis enumerat, emancipatio, traditio, vsucapio, in iure cessio, adiudicatio, lex: duos tantũ solos esse, quibus res à dominio nostro in alienum traducantur, mancipationem scilicet, & in iure cessionem. Quod tamen Paulus, homo Græcus, litigiosus, natura controuersus, & hostis antiquis Iurisconsultis additus, suo more cauillatur *in l. abalienationis. 28. ff. de verbor significat.* Abalienationis verbum inquit, etiam vsucapionem continet: vix enim est vt non videatur alienare qui patitur vsucapi. Quasi verò quis sciens prudens rem suam vsucapi patiatur: aut si fortè quis eo animo sit, res ex maiore parte iudicandæ non sint: aut si iudicandæ non sint, qui patitur vsucapi, non pro derelicto rem suam habeat, ac proinde alienare non dicatur, quia verbum hoc certam & alienantis: & eius in quem alienatio fit, personam complectatur, *l. in omnib. 55 ff. de obligat. actio.* tametsi vsucapionem tertium esse modum quo res perfectæ abalienantur, *constet ex eodem Vlpian. cap. 1. & 19.* Secundò ex hac definitione intelligitur, abalienationem earum tantùm rerum dici, quæ mancipi sunt: nõ etiam earum quæ sunt nec mancipi. Sed cùm *Vlpianus* in Institutiunculis traditionem dicat propriam esse rerum nec mancipi, quid est quod Cicero ait, alienationem traditione fieri? Subdifficilis nodus hic videtur, quem tamen explicare conabimur. Nam Cicero non simpliciter traditionem dixit, sed traditionem nexu: quo

verbo mãcipationem significari Boetius, non apertè ille quidem ac nominatim, sed tamen ita significat, vt satis intelligatur. Cùm enim nexus formulam ritúmque ex Caio iurisconsulto describit, indicat nexum ad mancipationem pertinere. Ex quo intelligitur, abalienationem mancipatione & in iure cessione fieri: traditione autem nuda, hoc est sine nexu & libra, fieri non potuisse. Postremò ex eo loco constat, Abalienationem propriam ciuium Rom. fuisse, non etiã peregrinorum. *Hotom.* ¶ Abalienatus dicitur, quem quis à se remouit: Alienatus, qui alienus est factus. Festus lib. primo *Hotoman.*

ABAMITA, inquit Caius est abaui soror. *l.3.ff.de gradibus.* ab aliis autem ferè Amita maxima dicitur. *Hotoman.*

ABANNATIO, annuum exilium dici potest, *Bud. autore in annot. l. aut facta. 16. §. euentus. ff. de pœnis. Vide* Banniti. *Spieg.*

ABAVVNCVLVS, frater est abauiæ. *secundum Isidorum.* Spieg.

ABAVVS, est pater proaui, vel proauię: sicut proauus est pater aui: vel auię: sic abauia, mater est proaui, vel proauię: sicut proauia, mater est aui, vel auię. *ff. de grad. l. iurisconsult. §. quarto gradu. & §. tertio gradu.* Spieg.

ABBAS, Syra vox, patrem significat *Aleiato l.1.C.de in ius vocand.* Idem etiam ἀρχιμανδρίτης dicitur, *in Nouell. Iustinian. sæpè, & l. reddentes. C. de sum. Trinit.* Monachis & cœnobiis præest, vnde & Cœnobiarchia meritò appellatur *Alciato in d. l. 1.* Porrò Abbatis officium explicatur *in cano. nullam. 18. quæst. 2. & in Nouell. Iustin. Const. 5.* à Budęo Hetęriarchus dictus est in forens. *Prat.* ¶ ABBAS continetur appellatione monachorum. *c. vlt. extr. de Simon.* ¶ ABBATES dicuntur etiam ante benedictionem quod est notandum. *extr. de ætat. & qual. cap. 1. de supp. neg. præl. ca. 1. de c. meminimus. de accus.* ¶ Abbates dicuntur etiam ante benedictionem, quod est notandum. *extr. de ætat. & qual. cap. 1. de supp. negl. præl. ca. 1. de c. meminimus. de accus.* ¶ Abbas ante benedictionem an dicatur potius electus quàm Abbas, & de pluribus aliis, & de Benedictione Abbatum, *vide Felin. in c. inter monasteriũ de re iud. in 1. col. & Alber. in suo dictionario.*

ABBATISSA dicitur ascetriarum siue monialium antistites, quæ à Iusti. in Nouell. 132. ἡγουμένη adpellatur. Præfici autem non debet, nisi sit sexagenaria & virgo, *c. iuuenculas. 22. q. 1.* Hanc *Bald.* æquiparat Abbati in bonorum administratione, *c. 1. qui feud. dar. poss.* Spieg.

ABBREVIATVRA (sic enim legendum apud *Bar.*) instrumentum est Notarij non extensum, *in l. chirographis. ff. de administr. tutor.* Tametsi à verbo ducatur hæc vox, cuius exemplum apud idoneum autorem reperiri negant. *Spieg.*

ABDICARE, *inquit Nonius,* est familia abiicere. Itidem & *Festus:* quasi nõ dicere, id est negare filium: quo modo est apud *Pacuuium.* Consanguineam abdicant, id est, negant. Sumptum autem à Græcis videtur, qui patrem ἀπειπεῖν, filium autem ἀπορρηθῆναι dicebant. Itaque *Quintil. lib. 3. cap. 6.* Abdicatum interpretatur, quia à familia patris abalienatus est. Græci quoque Abdicare, ἀποκηρύττειν dicunt, q. d. Per præconem pronuntiare alienum. Apud illos enim id per præconem fiebat, vt etiam indicat *Plato lib. 11. de leg.* Hinc,

ABDICATIO: *de qua Imp. l. 6. C. de pat. potest. sic scribit:* Abdicatio, quæ Gręco more ad alienandos liberos vsurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur, *vide l. 2. §. & cũ placuisset. ff. de orig. iur. l. liber homo. ff. de stat. hom. l. pen. ff. de offic. præf. Fabius. lib. 7. cap. 4.* ¶ Abdicationum formę sunt duæ: altera criminis perfecti, vt si abdicetur raptor, adulter: altera imperfectæ velut pendentis, & adhuc in conditione positi: quales sunt in quibus abdicatur filius qui non pareat patri. Videtur autem hæc abdicatio in iure apud Magistratum fieri solita, qua parentes testificabantur se iis de causis quas proferebant, suos liberos à sua familia remouere, neque deinceps in liberorum loco numerare velle. Atque abdicatum filium pater educare non tenebatur, imò egenum, vestibus spoliatum dimittebat, qui & defuncto patri in hæreditatem non succedebat. Totáque hæc ratio Græcorum fuit: nam Romani emancipatione vtebantur. Quintilianus autem exempla puerilium exercitationum ex Græcorum fontibus proferre consueuit. *Hotoman.* Vide autem & *Connanum lib. 2. Comment.*

iuris ciuilis cap.13. de patria poteſt. nu.5. Et Tiraq.in tra.du retraiſt lignagier.§.1.gl.9.

¶ Abdicatio opponitur adoptioni, ſicut in ea re teſtis eſt *Plin lib.7.cap.45.* de Agrippa poſthumo loquens: & transfertur etiam ad alia. Generum abdicat, qui repudiat ſponſum. Abdicationi contraria eſt & dedicatio, ſiue dicatio: Dicat, qui alteri proprium aliquid facit: Abdicat qui alienat. *Prat.* ¶ Abdicamus filios viui, hoc eſt, priuamus omni iure filij: exhæredamus, hoc eſt, ſubmouemus tantum ab hæreditate, poſt mortem. Itaque quiſquis abdicatus eſt, idem eſt exhæredatus, non contrà: abdicamus ſine lege, exhæredamus lege. *Prat.* Differt ergo abdicatio ab exhæredatione, quòd illa in vita fieri ſolebat, nimirum cùm quis familia eiiciebatur. *Alciat. lib. 2. Diſpunct.ca.28.* Hæc verò in teſtamento, Vímque ſuam poſt mortem habere ſolent. *Schard.* Vide infrà in voce Ἀποκήρυξις. ¶ Abdicare ſe magiſtratu, eſt ante tempus magiſtratũ deponere. *Pomp.l.2.§.13.ff.de orig.iur.* Et quum placuiſſet leges quoque ferri, latum eſt ad populum, vti omnes magiſtratu ſe abdicarent. Moris etiam erat, vt quibus imperium certa de cauſa abrogandum erat, ij dignitati & exiſtimationi ſuę conſulentes, per ſe quaſi ſua ſponte magiſtratum deponerent, ſeſéque priuatos redderẽt. quod in P. Lentulo Prætore factum videmus in tertia Catilinaria, de quo Senatus cenſuit, vt cùm ſe Prætura abdicaſſet, tum in cuſtodiam traderetur. Sed deponere magiſtratum dicebantur, qui eum confecto tempore populo Romano reddebant. Abrogare autem ſuo loco explicabitur. ¶ Abdicare Conſulatu, deponere Conſulatum *Cic.de nat.Deor.2.* Augures rem ad Senatum, Senatus vt abdicarent. Conſules abdicauerunt. *Et paulo pòſt:* Conſules ſummum imperium ſtatim deponere, quàm id tenere punctum temporis contra religionem. ¶ Abdicare ſe tutela. *Cic.ad Attic.* Itaque tutela me abdicare cogito. Quod *Vlpianus in Epitome* ſic interpretatur, Eſt dicere ſe nolle eſſe tutorem. *Prat.*

ABDICERE decreto recuſare, ac denegare. *Pompo.l.2.§.13. initium fuiſſe de orig.iur.* Qui cum animaduerteret, Appium Clodium contra ius vindicias filiæ uæ à ſe abdixiſſe, & ſecundum eum qui in ſeruitutem ab eo ſuppoſitus petierat, dixiſſe: id eſt, decreto recuſaſſe, ac denegaſſe. Nam cùm tribus verbis in decretis vterentur, Do, dico, addico: cùm ſecundum aliquem vindiciæ dicerentur, ab altero abdici dicebantur. Hinc aues in auguriis abdicere regionem dicuntur, quã improbant, ac ſequi teneríque vetant. *Cic.lib.de Diuin.1.* Cúmque in quatuor partes vineam diuiſiſſet, treíſque partes aues abdixiſſent, quartam partem, quæ rat reliqua, in regiones diſtribuit. Quẽadmodum ergo Dicere, dare, decernere vindicias ſecundùm aliquem *à Pomponio & Liuio* dicitur Magiſtratus, qui cuipiam litis vindiciarum victoriam decernit: ſic Abdicere vindicias ab aliquo *Pomponius* dixit, pro abnegare & recuſare: quod ipſum, Abdicare quoque ſignificat. *Nonius* enim de vocabulis impropriis: Abdicare, *inquit*, non ſolum de patris facto poteſt dici, quod eſt familia abiicere, ſed rem quãlibet negare. *Pacuuius Atalanta:* Mortem oſtentant, regno expellunt, conſanguineam eſſe abdicãt. *Hotomanus.* ¶ Abdicere eſt abiudicare, apud *Pompon.l.2.§ 13.ff de origin.iur.* Sanè in veteribus libris legitur, Abiudicaſſe; quam lectionem probat *Zaſius.* P. tamen Flor. habent Abdixiſſe: cui opponitur, Dicere. *dict.§.13.*

ABDVCERE, ita de hominibus dicimus, quemadmodum de pecoribus Abigere. *Paul. in l. Imperator.ff.quòd ſine manu.ad liber.perue.* Nihil, inquit, intereſt, ipſe abducas & proſtituas, an patiaris proſtitutam eſſe precio accepto, cùm poſſis eximere. Abducimus autem ſine vi, & per vim. *Spieg.* ¶ Abducere comitem mulieri, *Labeo* ſic interpretatur, non modò manu à mulieris comitatu detrahere ac remouere: verùm quoquo modo efficere, vt eam deſerat. *Vlpian.l. item apud, 15.§ abducere.ff.de iniur.* Abduxiſſe videtur, vt Labeo ait, non qui abducere comitem cœpit, ſed qui perfecit, vt comes cum eo non eſſet. Abduxiſſe autem non tantùm is videtur, qui per vim abduxit, verùm is quoque qui perſuaſit comiti vt eam desereret. Iniuria autem in comite abducendo duplex eſt, primùm quia pudicitia attentatur: deinde quia abduci tantùm res dicuntur à ſtultis & ſtupidis: *vt in Eunuchum Donatus annotauit,* Multę ſunt cauſæ quamobrem

rem cupio abducere. Etiam, inquit, hoc verbo gratificatur Phædriæ, quum dicit, Abducere à Thrasone: tanquam à stulto, & mentis experte. ¶ Abduci mulier dicitur à marito, cùm diuortium fit. *Donatus in illud Terent. Hecyr.* Et filiam abduxit suam: Abduxit, *inquit*, propriè. Accersi enim dicitur ad maritum: Abduci à marito ad diuortium. Sic Virgilius: *Et gremiis abducere pactas.*

ABESSE, Absens, Absentia, variè pro re subiecta accipiuntur. Abest, qui non est eo loco, in quo loco petitur, dummodo extra continentia vrbis sit. Vsque ad continentia enim abesse non videtur, nisi latitet. *l. 73. in fin. l. 199. ff. de verb. signific.* Ideo præsens habetur, qui in continentibus ædificiis hortísque vrbi iunctis est. *l. 5. l. 6. ff. de procuratorib.* In illis planè edicti de damno infect. verbis, DVM EI QVI ABERIT, PRIVS DOMVM DENVNCIARI IVBEAM, *Vlpianus* videri eum abesse interpretatur, qui in iure nō est, *l. 4. §. prætor ait. ff. de damno infecto.* Similiter in S.C. Dasumiano, Abesse is intelligitur, qui à tribunali abest. *l. 51. §. Senatusconsulto. ff. de fideicom. libert.* At cùm de stipulatione contrahenda agitur, præsentes accipiuntur, qui exaudire se possunt. *l. 1. §. 1. de verbor. obligat.* Cùm verò de vsucapione, in qua alia inter præsentes, alia inter absentes tempora seruantur, absens est, qui in eadē prouincia nō est: præsens contrà, qui in eadem prouincia habitat, *l. vltim. C. de præscript. long. temp. Institut. de vsuca. in princip.* Absens etiam habetur, qui etsi corpore præsens sit, animo tamen abest. Potest enim quis corpore adesse, vt tamen mente absit. *l. 26. nihil. ff. de captiuis.* Itaque furiosus absentis loco est. *l. 2. §. penulti. ff. de iure codicil. l. 124. ff. de diuers. regul. l. 17. §. filiofamiliàs. ff. de iniur.* Nec tamen ab eo constitutus procurator quasi ab absente datus intelligetur, cùm intellectu careat. *l. 2. ff. de procuratoribus.* Pupillus etiam qui tutorem non habebat, quod ad possessionem bonorum attinet, pro absente habetur. *l. 10. ff. ex quibus caus. in possess. eat.* Sed nec tutor præsens fuisse videtur pupillo contrahente, si somno aut morbo occupatus tacuerit. *l. 1. in final. ff de auct. tutor.* Hotom. *Prat.* ¶ Abesse non videtur, qui ab hostibus captus est, sed qui à latronibus detinetur *l. 199. in fin. de verbor. signif.* Et ideo in edicto *Ex quibus caus. maior.* ab absente separatur, licet eodem loco habeatur in specia. *l. 6. ff. quibus ex causis in possess. eat. l. vltim. ff. de rebus auctor. iudi.* Hot. ¶ Abesse Reipub. causa, *in l. Iulia. & Papia, alibi*, accipimus eos, qui non sui commodi causa, sed coacti absunt. *l. 36. ff ex quibus caus. maior.* quíque publici alicuius muneris, vel officij cui præsunt, causa ab vrbe profecti, vt puta proconsules, præsides, procuratores Cęsaris, præfecti, legati, & eorum comites, in ærarium vel commentarium Principis relati. *l. 32. l. 35. l. 38. §. 1. ex quibus caus. maior. l. 41. §. 1. ff. de excusa. tutor.* Missi item, vt milites ducant vel reducant, vel malos homines compescant: milites quoque dum in castra eunt vel redeunt, & qui extra patriam suam publicæ vtilitatis causa proficiscuntur, vel militum medici: & hi quoque, qui in vrbe militant, Reipubl. causa abesse intelliguntur *l. 7. l. 35. ff. eodem.* Aliter atque de magistratibus, qui Rom. Rei. operam dant, statuendum: *& d. l. 7. & Constantin. lib. 1. Epit. titul. 3. docent.* Enimverò in cap. 7 legis Iuliæ de adulteriis, quo eorum demum absentia excusatur, qui in alia prouincia Reipub. causa absunt, quàm in ea, in qua deferuntur: vrbani milites, licet aliàs vice absentium habeantur, abesse tamen Reipubl. causa non intelliguntur, & deferri, vt præsentes, possunt, *l. 15. §. 1. ff. de adulter.* Aliàs etiam, tum demum milites Reipubl. causa abesse intelliguntur, cùm in expeditione versantur. Non item si in commeatu agunt. *l. 1. D. de re milit.* Sed nec qui pro ciuitate legatione funguntur, Reipu. causa abesse dicuntur *l. 26. §. vltim. D. ex quib. caus. maior.* Publici enim appellatio ad Popu. Rom, propriè pertinet. Nauicularij verò, item negociatores dum annonæ vrbis seruiunt, Reipubl. causa abesse non malè dicuntur. *l. 5. §. negociatores. D. de iure immunit.* At qui libera legatione abest, non videtur Reipu. caussa abesse, cùm non publici, sed sui commodi caussa absit, *l. 11. D. de legat.* Serui item Reipu. causa abesse non possunt. *l. vltim. D. de regu. iur.* Sed nec qui appellationis persequendæ causa peregrinantur, Reipubl. causa absunt, *l. 1. & 2. D. eum qui appellauerit.* Omnino enim Reipubl. causa abesse hi

demum intelliguntur, qui ob publicam cauſam abſunt, non qui in priuatũ compendium peregrinantur: *vt apparet ex l. penultim. ff. de excuſat. tutor.* Plenius in Senatuſconſultis circa fideicommiſſarias libertates factis ex iuſta cauſa abeſſe definimus eos, qui non habent iniuſtam cauſam abſentiæ: cùm ſufficiat, quod nõ in fraudem libertatis abſint, quò magis videantur ex iuſta cauſſa abeſſe. Cæterùm non eſt neceſſe vt Reipubl. cauſſa abſint *l. 1 l. 19. l. 20 l. 28. §. vltim. l. 29. l. 30. l. 36. ff. de fideicommiſſ. libert.* Quinetiam aliàs qui probabili quacunque ex cauſa, ſtudiorum puta, abſunt, iuſta & cauſa abeſſe intelliguntur. *l. 7. §. vltim. ff. de minoribus. l. 28 ff. ex quibus cauſis maior.* Sunt & aliæ abſentiarum differentiæ, ſeu magis, adiuncta: vt abeſſe bona fide. *l. 30. ff. de noxalibus. l. 19 ff. de damno infect.* id eſt, ſine dolo malo & fraude. *l. 1. & l. 4. ff. ex quibus cauſis maior. l. 4. C. de reſtitut. milit.* cui opponitur, Dolo malo, vel fraudis cauſa, vel data opera abeſſe. *l. 34. ff. de rebus auctor. iudic. l. 5. ff. ex quib. cauſ. maior.*

¶ Hæc de perſonis: nunc de rebus videamus. Abeſſe res videntur etiam hæ, quarum corpus manet, forma mutata eſt. Et ideo ſi corruptę redditæ ſunt, vel transfiguratæ, videntur abeſſe: quoniam plerunque pluris eſt manu pretium & ars, quàm materia. *l. 13. § 1. l. 14. ff. de verb. ſignific.* Abeſt & ea res, quæ in rebus humanis non eſt. *dict. l. 13. in fin.* Abeſt proculdubio ſeruus qui in fuga eſt: quamquam *in l. Fabia* de plagiari; aliud ſit abeſſe, aliud in fuga eſſe. *l. 2. ff. ad leg. Fa.* Abeſſe furto res dicuntur, quæ nobis ſubreptæ & ſubtractæ ſunt. *l. 14. ff. de verbor. ſignifi. l. 47. de furt. Martialis:* Sed lis eſt mihi de tribus capellis: Vicini queror has abeſſe furto. *Quintilia. declamatio. 13.* Age ſi mihi aluei furto abeſſent, vtrum nulla daretur actio? Sæpe legitur in id quod abeſt, actionem dari. quod qualem intellectum habeat, explicandum eſt. Abeſſe certè nobis videtur non tantùm quod expẽdimus, ſed & id quo obligati ſumus. *l. 29. ff. de negoc. geſt.* Abeſſe intelligitur pecunia fideiuſſori, etiam ſi debitor ab eo creditori delegatus ſit, licet is ſoluendo non fuerit. *l. 26. §. abeſſe. ff. mandat.* Item ſi fideiuſſori marito ab vxore creditrice doti data ſit pecunia, quam ex cauſa fideiuſſionis debebat, abeſſe ei ea intelligitur, eo quòd opera matrimonij ſuſtineat. *l. 47. ff. mand.* Non abeſſe ex diuerſo ei qui nihil de ſuo impendit, deminuítue. *l. 25. ff. de admin. tutor. l. 14. quod metu. cau. l. 4. §. ſiue autem. ff. de manumiſſ.* Briſſ. ¶ Abeſſe videri poteſt, qui exaudiri nequit. *Vlpia. l. 1. ff. de verbo. oblig.* ¶ Abeſſe mihi res hactenus videtur, quatenus ſum præſtaturus: *apud Vlpia. l. planè. 34. §. quòd ſi rem. ff. de leg. 1.*

¶ Abeſſe deſinit res, cùm ſic redit in poteſtatem, vt amitti eius poſſeſſio non poſſit. *l. mulieres. 13. ff. de verb. ſignific.* Prat.

¶ Abeſſe pecunia dicitur, quæ ſoluta eſt, vel ſoluta fingitur. *l. inter cauſſas. ff. mand.* Spieg.

ABFVTVRVM, verbum pleniſſimum eſt, & ad omne tempus refertur. *Venuleius in l. nouiſſima. D. de Prætor. ſtipul.*

ABHORRERE, pro alienum eſſe, *apud Vlpianum in l. ſi tibi rem. §. ſi tibi areæ. aliâs incipit. §. Iulianus. D. de præſcript. verb.* Spieg.

ABIGEI qui & Abactores à Paulo *lib. 5. Senten. titul. 10. & ab Imp. in l. 8. Cod. de repud. & à Firmico lib. 6. matheſ. ca. 31.* à Græcis verò, Ἀπελάται appellantur, propriè hi habentur, qui pecora ex paſcuis, vel ex armentis, vel ſtabulis ſub trahunt, & quodammodo deprædantur, abigendíque ſtudium, quaſi artem exercent, equos de gregibus vel boues de armentis abducentes. *l. 1. §. 1 D. de abigeis. Iuſtinian. Nou. 22.* Abigeos autem à furibus quantitate diſcerni traditum eſt. Nam qui ouem vnam, ſuem vnum, ſubripuerit, vt fur coercetur: qui gregem, vt abigeus. *l. 16. §. quantitas. D. de pœnis.* Idcirco *Calliſtratus*, oues ait pro numero abactorum, aut furem aut abigeum facere. Nam qui decem oues vel capras: vel porcos quinque aut quatuor: equum vnum, duas equas, totidémque boues abegerit, Abigeus eſt. *d. l. vltim. D. de abigeis.* Non tamen ſola quantitate, ſed ex animo & ſtudio atque arte abigendi hoc diſcernitur, *vt Cuiac. Obſeruat. 1. cap. 20. oſtendit.* Nam qui ſtudioſè vnum equum aut bouem abduxerit, abigeus eſt: qui caſu fur. *l. 1. D. de abige.* Et ideo rectè Iuſtin. *in Nouell. de nupt.* τῶν ἀπελατῶν eos appellatione contineri ait, οἷς ἐςὶ φροντὶς ἀλλοτρίοις ἐφεδρεύειν ὑποζυγίοις ἢ βοσκήμασι, καὶ ταῦτα μεθιςᾶν ἑτέρωσε. Cæ-

terùm

cerùm vt fures, tenentur actione ciuili in duplum vel quadruplum, quo casu sine inscriptione agitur: sic abactores, cessante actione ciuili extra ordinem accusantur: quo casu necessaria est inscriptio. *Cuiac Briss. Prat. Spieg. Hotom.* Hinc

ABIGEATVS crimen ipsum descēdit, *de quo in l.2. D. de abigeis. l.5. §. qui desertionis. D. de re milit.* quo olim nobilitatos Iberos fuisse *Seruius in 3. Georg.* scribit.

ABIGERE est à se expellere, vel crimen abigeatus exercere. Nebr.

¶Abigere etiam partum venenis & medicamentis, expellere & enecare significat. *l.4. D. de extraord crimini. l.8. D. ad l. Corne. de sicariis. & l.38. D. de pœnis. & apud Cic. in Cluentiana, & apud alios.* Vnde, Abactum ventrem dixit *Paulus lib.5. Sent. tit.9.* fœtum venenis & medicamentis eiectum. Nec longè ab hac significatione est, quod Imper. venenis viscera hominis extinguere appellat in *l.3. C. de quæstio.* Cuiusmodi criminis à Iuuenale Sat.6. & Minutio Felice (cuius liber pro octauo Arnobij hodie circunfertur) fit mentio. Briss. Hotoman. Prat.

ABIICERE est spernere, *vt in Authē. quib. modis nat. eff. leg. §. fit igitur.* Hinc,

¶ Abiecta Persona pro contempta, humili & vili. *l. sed etsi vnius. § interdum. ver.* vtputa si patris persona vilis abiectâque sit. ¶Abiicere quodammodo contrarium verbo Adiicere, quod est adiectionem non recipere. *l. Sabinus. D. de in diem adiectione. Cuiac. ad. Afric. tract. 3. fol.34.* Significat & proiicere & repellere. *l. qui leuandæ. ad l. Rhod. de iactu.* vbi primò dicit, Proiicit, postea Abiicit. *Rebuf.* Hinc, Abiecta dicuntur quæ incendij causa sub dium emittuntur. *vide l. falsus. §. qui alienū. D. de fur.* Spie. ¶Abiicere hastam dicitur qui causæ diffisus animum abiicit ac definit contrà conari. Spieg. ¶Abiicere rem videtur qui exiguo pretio vendere cogitur *l. ita vt in omnes summas. D. manda.* Spiegel. ¶Abiicitur vxor quum mittitur renuntiatio, CONDITIONE TVA NON VTAR. Dimittere vxorem an dicatur Latinè, *vide Rhod. cap.16. lib.18.* Spiegel.

ABIRE discedere est. Rebuf. Hinc,

¶Abire ab emptione, id est, ab emptione discedere, *l. iurisgent. §. adeo. D. de pact.* vel mutare emptionem & ab ea recedere. *d. l. Iurisgent.* vbi prius dicit, Abiri ab emptione: postea mutari & recedere. *In l.1. D. quando liceat ab emptione discedere*, dicitur, Abeatur ab emptione. *Spieg. Rebuf.* ¶Abire à Societate, est discedere, & societati renuntiare. *l. si conuenerit. D. pro socio.* vbi prius ponit verbum abeatur, postea Renuntietur. *Rebuf.*

¶ Abire in creditum, non omnino idem est, quod Creditum: sed tantum eas res credere quæ accipientis fiunt: hoc est quę functionem non in specie, sed in genere recipiunt. *Vlpia. l. procuratoris. 5. §.8. D. de tribu. actio. l.3. §.1. D. ad Macedo.* vide Credere. *Hotom. Prat.* ¶ Abire dominium à nobis. *in l. non ideo.* Non ideo minus rectè quid nostrum esse vindicamus, quòd abire à nobis dominium speratur, si conditio libertatis vel legati extiterit. *D. de rei vind.* pro. Recedere & auferri: *Spie. Rebuf.* ¶ Abire Magistratu eodem sensu dicitur quo abdicare se magistratu; deponere, dimittere magistratum, vel administrationem. *l. nec magistratibus.* ibi, expectandum est, quod magistratu abeat. *D. de iniuriis.* Prat. Rebuff. Oldend. ¶Abire in desuetudinem, abolescere est. Abit lex in desuetudinem, quando est abolita per contrarium vsum vel consuetudinem. *Iurisconsult. in l 1. §.1. de interr. action.* ¶Abire rem longè, pro eo quod est, infinitatem respicere, pulchro loquendi modo à Iurisc. vsurpatum, *in l. à diuo. §. sed si emptor. de re iudic.*

Abiudicare rem, est per iudicium auferre, & alienare ea forma qua dicimus abiudicare. *Bud. in l. postrem. de Orig. iur.* Abiudicare & Adiudicare contraria.

ABIVRARE verbum iudiciarium est, &, *vt Seruius in 8. Aeneid. scribit*, rem creditam periurio negare significat. Id quod Plauti versu ex Prologo Rudentis cōprobat. *Qui falsas lites falsis testimoniis Petunt, quique in iure abiurant pecuniam.* Quanquā ille auctor pro Rudente μνημονικῷ ἁμαρτήματι. Curculionem citet. *Sic & Cic. 1. Epist. ad Attic.* Me sponsorem appellat. Mihi tamen abiurare satius est. quàm dependere, Quo loco abiurare Cic. dixit, pro, sponsionem factam iureiurando abnegare. *Symmach. in Epist.* Cui post venditionem Hispaniensis prædij sui, partem proteruus emptor abiurat. Inde,

Abiuratio, rei creditæ abnegatio, *inter-*

prete *Isid.lib.5.Etym.c.26*. Brif.Hot.Prat. Spieg. ¶Abiurare etiam eft iuramento renuntiare.*c.audita de restit.spol.in antiq.* ¶Abiurare hæresin quid fit, *disces ex c.ad abolendam.extra, de hæret.*

ABLATIVVS Cafus aliquādo re foluitur in Accufatiuum & præpofitionem propter: vt mandato, id eft propter mandatum. *l. si mandato.ff.mandati. l. cotemferro.§.eam rem.ff.de publ.* Aliquando in Accufatiuum & præpofitionē IN, Vt, Quiete, id eft in quietem. *l.1.C.de primicе.lib.12.* Nebr. ¶Ablatiui abfoluti ea natura eft, vt conditionem inducat. *Notant.Dd.& præsertim Alciatus, in l. cum quærebatur.240.ff.de verb.sign.* In quo articulo fciendum eft: ablatiuos quandoque in Vim feptimi cafus, *vt Diomedes & Seruius docuerunt*, enunciari:túncque dubium non eft, ad conditionem non referri. Inducitur autem huius cafus vis fimpliciter, in Nominibus: vt cum dicimus, Te autore didici, arbitratu Seij ædificaui, faluo confenfu domini alienaui, & fi quæ fimilia. Quandoque per Participium proferuntur, & tunc naturam adiuncti participij debemus infpicere: præfentis præteriti, an futuri fit temporis. Quod præfentis eft temporis conditionem nō inducit: Vt fi dixerim, Rato manente pacto, pœna foluatur. Item, Filio præcedente, patri permittitur quemlibet in locum nepotis adoptare: hic enim non videtur fubeffe conditio Quod tamen non procedit cùm participium ipfum, licet præfentis temporis, futuros tamen cafus refpicit: vt fi conftitutum fit: ftantibus mafculis fœminas à fucceffione excludi. Illa enim verba, Stantibus mafculis, quoniam ab eo prolata cenfentur, qui ius de ea re ftatuendi habet, & conditionem inducunt & difpofitionem: quia non folum fœminas fub conditione excludunt, fed ipfos mafculos admittunt *Bartol.in l.2.§.fi. ff.ad Tertul.* Cùm participium Præteriti eft temporis, obfcurior eft quæftio: quoniā ex adiectione verbi ad omnia tempora poterit referri. *l.verbum erit.123. & ibi Alci. ff.de ver.figni.* vnde hęc verba, Soluto matrimonio, generaliter accipi ex materia fubiecta poterunt, fiue retrò folutum fit, fiue in futurum foluetur: refpectu futuri, conditio eft, non autem refpectu præfentis præteritiue. Nam & cum fermo Latinus præfens à paffiuo verbo nullum habeat, foliti funt Veteres in eum fenfum præterito vti. *Vt apud Verb.* Vimque addere victis: id eft, qui vincebantur *& in Georg.* Quàm quibus in patriam ventofa per æquora vectis, id eft qui vehantur. *Sic in l.3.§.deinde.ff.de incend.ru.* dum in eum, qui rate naue expugnata, quid rapuiffe dicetur, actio conceditur, illa verba, Naue expugnata, exponūtur, id eft dum expugnatur, & præfens quoque tempus refpiciunt. Sumuntur quandoque & huiufmodi participia ferè in vim nominis, vt cùm dicimus, velo leuato iudicauit: referuato domini confenfu alienauit: penum excepto vino legauit: quo cafu dubium non eft, difpofitionem inferri, non conditionem. Cùm futuri temporis participium eft, tempus potius quàm conditio inducitur, *vt in illo Lucani*: Venturo Cæfare Romam, Ignauæ liquere manus: id eft cum effet venturus. Vnde, licet *Bartol.in l.1.quæstio.7.de condit.& demonstr.* eas conditiones quæ ab ablatiuis abfolutis inducuntur, expreffas appellet: tamen videtur huiufmodi ablatiuos principalius ad tempus, quàm ad conditionem referre. Nam & illud in confeffo eft, magis difpofitioni eos accedere, quàm conditio expreffa faciat. *fecundum Iaf.in rubr.ff.foluto matrimo. Alciat.in l.cum quærebatur.240.ff. verbor. fignific.& plura de natura horum Ablatiuorum.in l.1.Cod.de iur.emph. l. ab emptione. 58.ff.de pact.in l. 1. & ibi Bartol. & Bald. Et alibi.*

ABLEGARE, pro longè mittere. *Spieg.*

ABLOCARE, eft denuò locare fundum tertio locatū, *Zaf.in §.Item Seruiana.Inftit.de action.* Spieg. Prat.

Abmatertera, eft abauię foror. *l.6.grad. 3.ff.de gradi.* Spieg.

ABNEGAMVS (*Abfchlagen*) quod à nobis aut dono, aut cōmodato petitur. Item, *Verneynen*, quod nobis creditum eft, vt depofitum. Sed & quod promifimus, *Entpfallen. Spieg.*

ABNEPOS, abneptis, hi funt, *ait Paulus*, pronepotis, proneptis filius, filia. *l.10.§.15 ff.de grad.* Hotoman. Prat.

ABNOCTARE, integram noctē abeffe, foris pernoctare. *Martian.l.15.ff. de officio præfid.* Ne qui prouinciam regit, fines eius excedat, nifi voti foluēdi cau-

fa: dum

ſa: dum tamen abnoctare ei non liceat.
Hotom.

ABNVTARE, ſæpè abnuere. *Feſtus lib.1.* Abnuit autem, qui ſigno capitis aliquit negat, quíve recuſat, aut prohibet, apud Claſſicos autores. *Hinc,*

ABNVTIVVM pro negatiuo & inficiali, *in l.83. in princ. verſicul. & qui ſponder. ff. de verbor. obligatio.* Qui ſpondet, *inquit Paulus,* Dolum malum abeſſe, abfuturúmve eſſe, non ſimplex Abnutiuum ſpondet: ſed curaturum ſe vt dolus malus abſit. Quod verbum inuentu rarum eſt. *Vſum eo Caprum in libr. de Orthogr. reperio.* Confeſſiua vox, *ait,* fit ex duplici voce abnutiua, vt, Non nolo. *Feſtus* etiã Abnuitionis vocem vſurpat *lib.9.* In, non ſemper abnuitionem ſignificat, ſed interdum etiam pro additamento ponitur. Sic enim hæc poſtrema verba lego: quibus ſignificat vocem, In, plerumque incremẽtum addere verbis quibus præponitur, vt ex his quæ illic adfert, exemplis patet. Briſſ.

Abolere, eſt in deſuetudinem abire, *Iſidoro c. fuerunt. §. paullatim. 7. diſtinct.*

¶ Abolere eſt tollere, & infirmare, & delere, *in conſtitut. Iuſtiniani. l.1. in princi. Cod. comm. de legat.* Prat. ¶ Aboleri accuſatio, Aboleri item nomen Rei dicitur, cùm accuſatio criménq. perimitur, Reíque nomen de reis eximitur, *l. 3. §. 1. de accuſat. l. hi tamen. 11. §. vltim. eod. l. 1. §. accuſationem. ff. ad Senatuſconſul. Turpill.* Sic aboleri nomen ſuum petere, idem quod ſe à iudicio abſolui petere. *l. 3. §. vltim. ff. accuſat.*

ABOLITIO, criminis extinctio, aut qua reorum numero reus eximitur, & aboletur accuſationis memoria, *l. 4. §. 1. ff. ad Turpillia. quæ delatoribus reiſque datur. Et alibi.* Vel, *vt Oldendorp. tradit,* Abolitio eſt accuſationis inſtitutæ peremptio, vel abſolutio, qua quis nomen alicuius accuſauit, cùm omni inſcriptione iam facta, in totum aboletur, remiſſa neceſsitate accuſandi. Et debet impetrari à Principe, vel Iudice, ab illo ſcilicet, qui aliquam accuſationem inſtituerat: & in ea ſe inſcripſerat: talis enim citra infamiam deſiſtere non poteſt, niſi abſolutionem impetrauerit. Sed quando talis impetrat, quòd deſiſtat, & quod illud quod per accuſationem inchoatũ erat, deleatur, ritè fit. Ea fit triplici modo. Primo publicè (hanc etiam generalem vocant abolitionem: *in titul. de gener. abolit. Cod.*) ob diem inſignem, aut publicã gratulationem, vel ob rem proſperè geſtam, vel ob lætitiam aliquam, vel honorem domus diuinæ, *l. 7. 8. 9. & 12. ff. ad Senatuſconſult. Turpillia. l. 14. §. 1. ff. de bon. lib.* quam Conſtãt. *lib. 1.* ἐγκλημάτων δημοσίων ἀπόλυσιν, (criminum publicam abſolutionem) appellat. Eáque vel Senatuſconſulto, vel à Principe dabatur. *d. l. 13. ff. ad Senatuſconſul. Turpillian. l. 2. Cod. de general. abol.* quemadmodum à Conſtantino, ob natiuitatem filij Criſpini, factum legitur. Et hoc caſu durantibus feriis accuſationes omnium criminum, paucis exceptis, *de quib. in l. antepen. & pen. ff. ad Senatuſconſult. Turpillia.* abolentur, ne quiſquam tempore lætitię in ſordibus ſit & luctu. Sed feriis finitis, intra 30. dies vtiles accuſatio repeti poteſt, *l. 1. l. aut priuatim. 10. l. 12. & 15. §. fin. ff. ad Senatuſconſult. Turpill. Paul. lib. 5. titul. 17.* Secundò fit abolitio lege, mortuo ſcilicet reo vel accuſatore, vel iuſta cauſa, morbo ſcilicet, impedito quo minus accuſare poſsit, *d. l. 10. & 15. §. ſi propter. l. 3. in final. D. accuſat.* Tertiò fit priuatim actore vel reo poſtulante, *d. l. 10. l. 2 C. abo.* Eſt autem poſtulanda ab ipſiſmet præſidibus: & quidem pro tribunali, non de plano, ſed cauſſa cognita concedi debet. *d. l. 1. §. abolitio. ad Turpill.* In cauſæ autem cognitione verſatur, an reus adſentiatur abolitioni, an non calumniosè inſtituta ſit actio: nam neque aduerſario inuito, neque calumniantibus hoc eſt indulgẽdum, *l. fin. D ad SC. Turpillian. vbi VVeſemb. in paratit. l. 2. & 3. C. de abol.* Porrò impetrata abolitione, is qui deſiſtit, accuſare amplius nequit, niſi ex indulgentia principis, *l. 1. 2. d. eod.* Cuiac. *ad Iuli. Paul. recep. ſenten. lib. 5. tit. 17.* duplicem facit tantùm abolitionem, Publicam, & priuatam. Publica fit nullo poſtulante, auctore Principe vel Senatu, ob lętitiam aliquam. Priuata fit, aut poſtulante reo ex certis cauſis, aut poſtulante accuſatore: *Briſſ. Hotom. Spieg. Prat. Nebris.* ¶ Abolitio diſtat ab Amneſtia, ſiue obliuionis lege: quòd poſt ἀμνηστίαν accuſatio inſtitui vel repeti non poteſt, Poſt abolitionem publicam intra diem trigeſimum etiam ab eodem repeti poteſt, *l. 1. C. de gen. abol. l. aut priuatim. D. ad S.C. Turp.*

ABOMINARI, est omen auersari. Veteribus infaustum aliquid & mali ominis deprecantibus atque auersantibus, hæc locutio in vsu fuit. Hinc apud Iurisconsultos, Quod Abominor, dictum videmus, pro eo quod *Cicero* crebrò sic extulit: Quod Deus omen auertat, detestetur, obruat: *& Terentius*, Quod Dij prohibeāt, *Scæuola in l. Lucius*, 85. *D. de hæredib. instiut.* Si mihi Titius hæres esse noluerit, aut, quod abominor, prius moriatur, &c. *Sic Papinian. Plin. & alij.*

ABOMINATIO, *à D. Hieronymo in Homil.* appellatur seruitus idolorum. Largius tamen sumitur in communi vsu loquendi, pro qualibet re turpi & abominabili. Vnde dicitur, Abominatione populi. *c. tua nos. extr. de cler. ægrot.* Alibi Abominatio dicitur eleemosyna Deo facta de rapina, simonia, vel vsura. *c. non est putanda* 1. *quæst.* 1. *c. scriptum est.* 14. *quæstio.* 5. Oldend.

Abominatus, dicitur qui sacris interdictus, excommunicatúsve est, *Alciat. l. pecuniam.* 36. *D. si cert. pet. Is Budæo in forensibus* dicitur abdicatus à magna matre, *in l. reddentes. C. de sum. Trin.* ab Ecclesia extorris. Et hoc sensu abominationem rectè dicemus excommunicationem. *Spieg. Old. Prat.*

ABORSVS & Abortus distinguūtur *à Non. Mar.* vt sit Aborsus, qui est in primis mensibus cùm conceptio facta est: Abortus prope tempus pariendi: tūc enim moritur quod nascitur. Porrò procurare Aborsum, homicidij species est, *de quo Dd. præsertim Alberic. in l. qui in vtero. D. de stat. hom.* Spieg.

ABORSVS venter (qui & abactus) *Paulo lib. 4. sen tit. 9.* partum facere non videtur. *l. 2 C. de post. hær. instiut.* Et ideo, vt *ad d. locum Pauli* annotat Cuiacius, abortu facto finitur missio in possessionē. *l. 1. in fi. D. de vent. in po. mit.* Prat.

ABORTVS, vel abortum, vel abortio, eadem sunt, & his omnibus generibus hoc nomen substantiuum variatur. *l. 30. §. quod dicitur 2. D. de acq. hære. l. 38. §. qui abortionis. D. de pœn.* Dicitur autem fieri, cùm mulier ante tempus partum edit, vi ventri illata, *apud Vlpia. in l. 1. §. toties. vers. idem erit. D de vent. in poss. mitten.* Prat. Abortum tamen grauidæ mulieris, etiam dici, quod non sit tempestiuè ortum, *Sex. Pomp. autor est.* Spieg.

ABORTIVVS est puer, vel alter fœtus, ante præfinitum tempus natus: & ideo sic dicitur quòd non oriatur, sed aboriatur & excidatur, *secund. Isid. lib. 10. Etym.* Old. Hinc Abortiui, qui aborsu nati sunt. *Spieg.* ¶ Censetur autem abortiuus partus, si quis nascatur quinto aut sexto mense: cum genuina, iusta & legitima non sit recepta, nisi septimo mense, & deinceps, *l. septimo mense. D. de stat. hom.* Spieg.

ABPATRVVS, idem qui patruus maximus, hoc est, abaui, abauiæ frater. *l.* 3. *D. de gradib.* Hoto. Prat.

ABROGARE legem, idem est quod tollere, siue antiquare, quia à Magistratu, qui eam potestatem habet, populo interrogato, an velit, iubeátque eā legem tolli, illo annuente, antiquatur, tollitúrque: quemadmodum eodem populo interrogato fuerat promulgata: Vnde & lex plerumque dicitur rogatio: vt sic, Abrogare legē, sit populum rogare, vt ne aliqua lex valeat, & omninò tollatur. Neque enim cùm lex abrogatur aliud agitur, quàm quòd rogatur, quomodo eam abrogari oporteat: *vt Bald. in sua Cathec. 1. parte sub finem ostendit. Cic. lib. 2. de legib.* Eas, *inquit*, tu leges rogabis, quæ nunquam abrogentur. *Liuius lib. 21.* plebiscitum primus ego antiquo abrogóque. Est itaque abrogare legem idem propè quod derogare. *Iurisconsultus tamen de verb. sig* inter vtrumq. verbū, nōnihil distare facit. Derogatur, inquit, legi: cū pars detrahitur: abrogatur, quum prorsus tollitur. Adde tu, quod abrogatur, quū, vt dixi, prioris legis infirmandę causa promulgatur altera. Sermonis Latini ignari, vulgari voce decepti, pro eo, quòd esse debet abrogare, siue derogare legem, ipsi reuocare dicunt: quum sit reuocare, *vt autor est Varro de lingua Latina*, rursus in cor vocare, hoc est: renouare. *Nebr.* ¶ Abrogare, Derogare, Exrogare, Obrogare, diuersam habent significationem separatámque in antiquorum auctorum libris. *Cic. lib. 3. Episto. ad Atticum.* Octo nostri Trib. pl. caput posuerunt hoc, Si quid in hac rogatione scriptum est, quod per leges plebísve scita, hoc est, quod per legem Clodiam promulgare, abrogare, derogare, obrogare sine fraude sua non liceat. Abrogatur verò legi, *interprete Modestino in l. de-*

roga-

rogatur.102.D.*de verb.ſign.*cùm lex prorſus tollitur. Derogatur cùm pars detrahitur *Vlpian.in Inſtitu.tit.1.* Lex aut rogatur, id eſt, fertur, aut derogatur, id eſt pars prima tollitur, aut ſubrogatur, id eſt adiicitur aliquid primę legi, aut abrogatur, id eſt, mutatur aliquid ex prima lege. *Feſtus autem*, Derogare ait eſſe detrahere: Exrogare, ex lege vetere aliquid eximere per legem nouam: Obrogare, legis prioris infirmandæ cauſa legem nouam ferre. Quemadmodum, *apud Suetonium*, Claudius capiti Papiæ Popæ legis obrogaſſe edicto dicitur. *Quintil. Declam.* Quotiens de iure populi agitur, apud Populum cui mutare, cui obrogare, cui ferre quasvelit rogationes licet. *Briſſ.* ¶ Abrogationis variæ ſunt cauſæ. I, Conſuetudo contraria, *in l. de quibus.* D. *de legib. can. in iſtis. §. leges. 4. diſtinct.* II, Conſtitutio contraria. *exempla reperies in multis Iuſt. Nou.* III, Cauſæ ceſſatio. *c. Neophytus. & ibi gloſſ. in verb. cauſa. 61. diſtinct. l. adigere. §. quanti.* D. *de iur. patr.* IIII, loci varietas. *c. fin. 31. diſtinct.* V, Tempus. *c. non debet. de conſang. & aff.* VI, Rigor. *gloſſ. in c. fraternitatis. 34. diſtinct.* VII, In ſpecie. *c. legi 16. quæſti. 1.* VIII, Maius malum inde ſequens. *c. verum hec. 14. diſtinct.* Prat. *Et fuſius de his cauſis Rebuffus ad d. l. derogatur. 102. Item enumerantur in c. vlt. § hæc etſi legib. 4. diſtinct.* ¶ Abrogare nonnunquam ad magiſtratum, imperium & alia refertur: capitúrque pro adimere, abdicare, abolere, irritum facere, extinguere. *l. nec mandato. §. 1.* D. *de tutor. & curat. dat.* vbi dicit, quòd furor non abrogat magiſtratum. Sic abrogare magiſtratum alicui dicitur, qui legem fert ad populum, vt is magiſtratu ſuo ſpolietur. apud Ciceronem *in Cornel.* Nec vehementius eſt oſtendere ſe laturum inuito collegæ quàm ipſi collegæ magiſtratum abrogare. *In l. ſi quis fundum in fi. dicitur*, bonis omnibus abrogatis. *C. ad l. Iul. de vi publ.* Hoto. Rebuff. ¶ Abrogatas leges, conſtitutionésve, recitari, aut oſtendi, aut citari vetuit. *Iuſti. in l. C. de vet. iur. enuc.* Earum tamen neceſſaria videtur notitia. *Iſido. c. fuerunt. 7. diſtin. Prat.* ¶ Abrogare per Saturam, forma eſt loquendi in ſanctionibus legum adſcribi ſolita, *autore Feſto.* Hoc modo. Néve per ſaturam abrogato aut derogato. Id eſt (*vt Cuiac. obſ. 14. cap. 7. explicat*:) ne commiſtis rebus plurimis abrogato, ne confusè, ſed ſpecialiter, explicatè, diſertè.

ABRVPTVM lucrum, *cuius meminit Vlpia. l. 1. §. 3. D. quar. rer. act. non dat.* interpretatur *Accurſ. ibid.* ſubreptum, cuius ſententiam probaſſe videntur *Alberic. & Oldendorp. in Lexic.* explicantes abruptum, id eſt, turpiter acquiſitum. Sunt qui interpretantur præceps, & præter ſpem obiectum. Tu vide Græcos interpretes in eum Vlpiani locum. Budæus tamen abſciſſum, & præciſum καὶ ἀπότομον videtur interpretari *l. 4. §. 8. D. de re milit.*

ABRVPTA, dura, præciſa, abſciſſa, *c. de viro. 12. quæſti. 2.* Prat.

ABS

ABS præpoſitio ablatiua, idem quod à vel ab, à Græco ἀψ. ſignificat autē retractationem in partem poſteriorem. Eadem M. Cicer. temporibus in accepti tantùm tabulis vſurpabatur, cùm eius nomen perſcribebatur: vnde accepta pecunia in codicem referebatur: hoc modo, Abs T. Pomponio accepi H. S. decim. Calend. Maij. Q. Hort. Q. Metel. COSS. *Cic. in Orat.* vna præpoſitio eſt ABS, eáque nunc tantùm in accepti tabulis manet: nec his quidem omnium: in reliquo ſermone mutata eſt. *Pomponius* tamen in facti ſtipulatione vſus ea eſt, *in l. ſi ita ſtipulatus. 14. D. de verbor. obli.* & in nominis emptione *Saluius Iulia l. multùm. 19. D. de hær. vel act. ven.* Prat. Hot. Sp.

ABSQVE, & Sine, habent ſimilem ſignificationem, quæ eſt negatiua, vt Abſque iniuria. *l. omni nouatione. C. de ſacroſanct. eccleſ.* Eſt vbi pro præter & excluſiuè ponitur. *Exempla habes apud Albericum Spieg.*

ABSCEDERE eſt recedere *in l. vnic. de colon. Palæſt lib. 11. C.* ¶ Abſcedentem vſumfructum hoc eſt κεχωρισμένον id eſt, ſeiunctum: & detractum interpretatur *Theo. §. ne autem. Inſtit. de vſuf.* Prat.

ABSCISE vel Abciſsè pro eo quod eſt, fixè & determinatè, *in l. ſemper. 5. §. 2. ff. de iure immun.* Demonſtratur variè, *inquit Calliſt.* nec Abſciſſè, numerum liberorum, ad excuſationem municipalium munerum prodeſſe, ex reſcriptis. D. Ælij Pertinacis. Id eſt non præciſè & fixè: quia non eſt numerus ſtatus, qui

immunitatem præbeat. *vid. Bud. in l. qui cum auo. §. non omnis. D. de re milit.* Idem valet, quod Græcum ἀποτόμως. Igitur, Non Abscisse, id est, non exactè, præcisè, imperfectè, non plenè, non certa & constanti definitione, nec ad vnguem. Vsurpat hoc verbum sæpissimè Valer. Max. pro seuerè, & rigidè: metaphora à rupib. & aliis locis præfractis ducta. *Spieg. Briss. Prat. Hot. Old.*

ABSECTA & coniuncta contraria sunt: *l. eis quidem: qui milit. non possunt. lib. 12. C.*

ABSENS, vide ABESSE, suprà.

ABSENTIARVM genera quinque constituit Accurs. *l. vltim. D de in integ. rest.* Prima est probabilis & necessaria, vt in milite, qui Reipub. causa abest. Secunda est probabilis tantum, vt studiorum. Tertia necessaria tantum, vt in relegato. Quarta voluntaria, sine cõtumacia. Quinta, vt per contumaciam. Budæus tamen, tria tantum genera referre videtur *in Forens.* Iustam, & causariam probabilem & liberam. *Prat.*

ABSISTERE *Budæo in forensib.* est supersedere: quo significatu videtur etiã *T. Liuius lib. 8. ab vrb. cond.* accepisse. *Prat.*

ABSOLVERE forense verbum, significat iudicio se liberare, *apud Iulianum. l. si extr. duob. 14. §. j. D. iud. sol. & Paul. in l. si in re. in fin. princ. D. de noxal. act.* Prat. ¶ Absoluere iudicio, & Absoluere se iudicio ab aliquo, pro liberare, non vexare molestia iudiciali. Sic Absolui ab aliquo, liberari ab ea controuersia, quam ab aliquo patiebatur, *l. 14. D. Iud. solui. Iauol. l. fullo. 90. D de fur. l. si in re. 19. D. de noxal. act.* ¶ Absoluere creditorem, pro pecunia soluta dimittere eleganter dixit *Iul. Paulus in l. & in contraria. 37. D. de vsur.* Et in contraria, *inquit*, negociorum gestorum actione vsuræ veniunt, si mutuatus sum pecuniam, vt creditorem tuum absoluam. Vulgò expedire dicunt. Eodem sensu vsus est quoque *Terent. in Adelp. act. 2. scen. 4.* Æsch. Ego ad forum ibo vt hunc absoluam. Sumptum è Græcorum consuetudine videtur, qui διαλύειν, & ἀπαλλάττειν, dicunt. Itaque Absolui dicitur creditor cum sibi æs creditum soluitur ære. *Hoto. Prat. Sp. Oldend.* ¶ Absoluere pro Absolutum ostendere & declarare, exponit *gl. in c. ex diligenti extr. de simonia. c. 2. de iureiur. c. audiuimus. 24. q. 1.* Prat. Olden. ¶ Absoluere pignus, *apud Paulum lib. 2. recept. sentent. cap. 5.* accipitur pro eo quod est, luere pignus. Creditor, *inquit*, si simpliciter sibi pignus depositum distrahere velit: ter antè debitori suo denunciare debet, vt pignus absoluat, ne à se distrahatur. Sunt tamen qui ibidẽ luat, legant. *Hot. Prat.* ¶ Absoluere pro Reconciliare, *sumitur in c. ad mensam. §. penult. 11. q. 3.* Oldend.

ABSOLVTA, completa, ad finem perducta. Item. ¶ Absoluta, dicuntur lecta, & à partibus approbata. Vel absoluta, subscripta. *Sic exponitur Instit. de contrah. empt. §. 1. Astipulatur Imp. Iustin. in l. contractus C. de fid. instr.* Spieg.

ABSOLVTE accipitur, pro eo quod est in vniuersum, in totum, *vt in c. beneficium, extr. de reg. iur. in 6.* Item absolutè, id est, præcisè. *c. contra Christianos. ext. de hæret. lib. 6.* Aliquando exponitur absolutè, id est, liberè, *vt in Authen. de mand. prin. §. sed neque.* Prat. Old. Spieg.

ABSOLVTIO ad crimen relatum, pro liberatione à crimine. *Spieg.*

ABSOLVTORIA esse omnia iudicia Iustinianus scribit. *§. fin. in fin. Insti. de perpet. & temporalib. actio.* quod ita ibidem explicuit Theophilus, τουτέστιν ἔξεστι τῷ δικαστῇ πρὸ καταδίκης εὐγνωμονοῦντα τὸν ῥέον ἀφεῖναι ἀγωγῆς. *Prat.*

ABSQVE, Vide post ABS, suprà.

ABSTENTI voce (quam nostra memoria *Ritius Neapolitanus*, qui regum aliquot vitas epitomauit, vt ante eum diuus *Cyprianus*, pro excommunicato vsurpauit) Iurisconsulti, Vlpianus & Africanus vsi sunt, pro eo, qui se bonis paternis seu hæreditate abstinuit, *Vlpia. in l. fi. D. si quis caut.* Et interea, *inquit*, pupillus adoleuerit, aut mortem obierit, aut etiam abstentus sit hæreditate. ¶ Abstentus, qui tutoris auctoritate ab adeũdo hæreditate reuocatus est. *Scæuola l. penul. D. de auct. tut.* An secundum hęc acta adolescens à bonis patris abstentus sit: respondit, proponi abstentum, *Sic Vlpian. & Papinian.* Hotom.

ABSTINENTIA opponitur rapacitati. Abstinemus enim ab alienis, cùm nulli vim inferimus. Est igitur abstinentia in viro innocente. Continentia intemperante. Notum *Ouidij* carmen, Est virtus placitis abstinuisse bonis. *citat*

Scholia-

Scholiaſtes in Clement.ad noſtram.de hæret. Spieg.

ABSTINERE generaliter dicitur, quando aliquis ſe ab aliqua re cohibet, quaſi ſe tenens ab illa re.*l.de pupillo.§.qui nunciat.D.de noui oper.nunt* . ibi, Interim abſtinendum eſt. Sic relegati,ſiue in inſulam deportati, locis interdictis abſtinere debent. *l. relegati. D. de pœnis.* Item & is qui honoribus ſecundum ſententiam vti prohibitus eſt, ſi appellauerit, abſtinere interim à petitione debet, *l. reus.in fin.D.de munerib.l.2.in fin.D.de regu.iu.* Ad alia quoque pertinet hæc vox, *vt exempla ſunt in l.vnic.D.nihil innouand. appe. interpoſita.* ¶ Abſtinere dicuntur ſui vel neceſſarij hæredes, *Vlpi.l.3.§.ſciq.D.de mi.l.38.D de acq.hær.* Abſtinere etiam dicitur emancipatus. *idem l.2.§.6.D. ad Terty.* Sed & extraneus, putà vxor. *l. Lucius.14. D.de fideicom.lib.* Porrò abſtinere ſe hęreditate, & retinere hæreditatem ſunt contraria, & (vt diximus) propriè dicuntur de ſuis & neceſſariis hæredibus (*vt docet Iuſtinian. ſub titulo de hæred.qual.& differ.lib.Inſtit.2.*) At extranei vel adire vel repudiare dicuntur, *vnde tit.lib. C.6.de repudianda vel abſtinenda hæreditate.* Dicuntur tutores abſtinere pupillum, hoc eſt, ſi eis auctoribus pupillus ſe abſtineat hæreditate. *Papin.l. cùm tutor.18.D.de tut.& rat.diſtra.Scæuol. l. pen.D de auct.tut.& l.44.D.de re iudic.* Hotom.Prat.

ABSTRAHERE in ſeruitutem, quod & abripere in ſeruitutem dicitur. *Spieg.*

ABSTVLISSE dicitur, quod etiam quis iudice autore recipit. *l.venditor ex hæreditate.D.de hære. vel act.vend.* Spieg.

ABSVMPTIO, pro conſumptione ſumitur ab *Vlpian.* Videndum eſt, *inquit*, finito vſufructu, an pecunia quę data ſit, vel cęteræ res, quæ in abſumptione ſunt, condici poſſint. *l. hoc ſenatuſconſultum.D.de vſufruct.earum rerum quæ vſu con.*Spieg.

ABSVRDVM, quod omniū mentes aſpernentur ac reſpuant: Græcè ἄτοπον, & ἄλογον.*l.nam abſurdum. D. de bon. lib.*Spieg.

ABVNDARE ad ea pertinet, quæ fruſtra adiecta ſunt, aut ſuperflua. *l. 95. D. de diuerſ.reg iur.* Prat. Sic autem *Spiegelius*, Abundat, *inquit*, non quod ſuperfluum eſt, ſed quod eſt copioſum & cumulatum Redundat, quod ſuperuacaneum eſt.

EX ABVNDANTI pro fruſtrà & ſuperuacuò, *Papiniano familiaris & propria locutio.l.9.D.de ſupel.leg.l.20.D.de manumiſſio l.12.§.ſi quis fundum. D. de inſtr.vel inſtrum.*Briſſ.

ABVNDE patrimonium relinquere, *apud Scæuol.in l.vlt.§.qui diuiſam.D.de leg.2.*

ABVSIO pro corruptela morum, Latinè non dicitur, niſi adiuncto verbo: vti, abuſio morum, abuſio legum, & ſic de ſimilibus. *Spieg. ex Inſulano.* ¶ Per abuſionem, idem quod Abuſiuè *in l. fideiuſſor obligari.§.fideiuſſor.D.de fideiuſ.* Vide infrà, ABVTI.

ABVSIVE, id eſt, minus propriè. Græcè, καταχρηστικῶς, & κατάχρησις abuſio, & καταχρηστικὸν abuſiuum. *facit. l. 2.§.* teſtamentum autem propriè illud dicitur, quod iure perfectum eſt: ſed abuſiuè quoque ea teſtamenta appellamus, quæ falſa ſunt, vel iniuſta, vel irrita, vel rupta. *D.quemadm.teſt aper.l.non aliter. in fin.D.de leg.3.* Item imaginaria venditio abuſiua dicitur, & ficta, *l.imaginaria.D.de regul.iur.*

ABVTI propriè eſt ad alium vſum re vti, quàm in quem ea comparata eſt. *l.19.& l.34.§.1. D.de vſufr.* Abuti etiam vtendo conſumere ſignificat. *Non.Marc.* Abuſa, *ait*, dicuntur vtendo conſumpta. *Plaut.* vbi iſthæc quæ dedi ante? Abuſa ſunt. Et inde Abuſus conſumptionem per vſum ſignificat. *l.2.§.item ſi iurauero. D.de iureiur.* Qua de cauſa ab vſu ſeparari ſolet, qui earum rerum eſt quarum ſubſtantia poſt vſum ſalua manet: cùm abuſus contrà in iis ponatur quæ vtendo abſumuntur ac pereunt. Itaque, quæ res in conſumptione ſunt, vſuque tolluntur vel minuuntur, eæ in abuſu conſiſtere *ab Vlpian.dicuntur.in l.1.& l.5.§.1.& §.vltim.D.de vſufructu earum rerum.* Quo in numero ſunt, vinum, oleum, frumentum, veſtimenta, pecunia etiam numerata, quæ ipſo vſu adſidua permutatione quodam modo extinguitur. *§.conſtituitur. Inſtitut.de vſufruct.* Planè *in l.12.§.3.D.de vſu & habit.* Vſus & abuſus opponuntur alia ratione, quòd Vſus ad neceſſitatem referatur, Abuſus largiorem licentiam

contineat. Abutitur enim qui perdit & dilapidat. *l. 15. §. consuluit. D. de petitio. hæred.* Briff. ¶ Abuti verbo, est impropriè loqui. *l. nec seruus. D. de pecul.* ibi, sed cùm eo verbo abutimur, factum magis demonstramus, quàm ad ius ciuile referimus obligationem.

ABVSVM nonnunquam sumi in bonam partem, affirmat *Archid. in c. priuilegium. 11. quæst. 3. quę glo. sequitur in extrauag.* ad conditorem in verbo, vel abusum. *de verb signi. in extrauag. Ioan. 22.* Ideo Ius Canon. adijcit aliquid, non simpliciter dicēs, abuti: vt abuti nequiter. *in c. sedes. de rescript.* Perniciosus abusus. *c. perniciosus. de celebr. missar.* vel detestabilis abusus: *c. si canonici. in fin. de off. ordin. in 6.* Simpliciter tamen prolatum regulariter sumitur in malam partem. *P. Rebuf.*

A C

AC, copulatiuè accipitur, pro atque, καὶ. *Vlpiano in l. si quis. 4. D. de custo. reor. l. nullus. C. de sum. trinitat.* Aliquando ponitur pro, id est. *l. decernimus in princ. C. de sacrosanct. eccles.* Aliquando ponitur, pro vt. *§. Itaque. versicul. ex hoc institu. quibus non est permiss. fac. testamen.* ibi, quanquā Iure Ciuili, omnium qui in potestate parentum sunt, peculia perinde in bonis parentum computentur, ac seruorum peculia in bonis dominorum numerantur. *Prat. Alber.* ¶ Academia, *Suidæ*, locus est nemorosus (vbi Plato natus, docebat magna laude,) mille ab Athenis passibus distans. Aliud quoque gymnasium erat non ita procul ab illo, in quo Aristotelici disputabant, Lycæum dictum. Inde etiam nunc appellamus Academias, Gymnasia, seu scholas insigniores, in quibus maiorum disciplinarum studia exercentur. Academiam etiam pro philosophorum schola poni *scribit Budæus in prioribus.* ¶ Academiæ institutionem docent Imperatores. *l. vnic. C. de stud. libr. vrb. Ro. libr. 11. & l. 1. C. Theod. eodem titul.* quales, & qui deligēdi sint professores, *Iulianus Imper. l. magistros. 7. C. de profess. & medic. lib. 11.*

ACAPNA ligna dicuntur quæ sunt in furno, aut ad solem exiccata, ita vt cum focis admoueantur, non fumigent: dicta ab à particula priuatiua, & capnos, quod interpretatur funus, quasi sine fumo.

ACCEDERE significat adire, Inde accessus, aditus: & increscere siue augeri atque adiungi. *vt in §. penul. titul. vltim. libro 3. Institut.* Inde Accessio, pro incremento. Item pro cōsentire ponitur, cum dicimus Accedere ad pactionem, vel cōductionem, pro consentire. *Spieg.* ¶ Accedere rei emptæ videtur id, sine quo res empta foret inutilis. *l. fistulas. D. de contrahen. empti.* Alber. Spieg.

ACCENSI dicebantur, qui in locum mortuorum militum surrogabantur, & ad censum legionum essent adscripti, *Festo lib. 1.* At *Varro,* ministratores magistratuum, *ait,* ab acciendo dictos, id est, vocando: Nam accensus instar præconis acciebat iussu Consulis Quirites ad concionem: quod munus nemini nisi libertis deferebatur, *teste Cice. ad Quin. Fr. vide Bud. l. fin. D. de iur. immu.* ¶ Accēsus, & Præco in hoc conueniunt, quòd ambo Consulis, alteriúsve magistratus dicto, ad imperium, nutúmque præsto essent: at ille, vt ad concionem, hic, vt ad comitia Quirites aduocaret, *Alexand. ab Alexand. Gen. dier. lib. 2. cap. 27.*

ACCEPTARE est frequenter accipere vel per acceptilationem liberare. *D. de pactis. l. tale. §. post diuisionem.* Spieg. Hinc,

ACCEPTA Sententia dicitur, quæ rata habita est, Spieg.

ACCEPTILATIO, est imaginaria solutio: fit enim per interrogationem, & responsionem: vt, habésne acceptum, quod per stipulationem tibi promisi, vel debui? Et tu respondeas, habeo, acceptúmque fero. Iam acceptilatio facta est, ac si dixisses, perinde habeo, ac si accepissem abs te per veram solutionem. Itaque non minùs per acceptilationem, quàm per veram solutionem, tollitur obligatio. Est autem de iure ciuili introducta, etiam authore Alciato. Sed propter pactum, quod in se habet: de iure gentium esse dicitur, *vt ait Vlpianus.* Valet etiam acceptilatio vt pactum. *Iulianus Iurisconsultus,* acceptilatio (*inquit*) non sua natura, sed potestate conuentionis valet. ¶ Acceptilatio, & Apocha hoc differūt, quòd acceptilatione omni modo liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit. Apocha non aliàs, quàm si pecunia soluta sit. *Vlpia. l. si accepto. 19. D de acceptilatio.* Vide plura in sequenti vocabulo.

ACCEPTO liberari, hoc eſt, ſic liberari, vt creditor confiteatur, à debitore accepiſſe, *Vlpia. in l. metum autem præſentem. §. fi. D. quod metus cauſa.* ¶ Accepto rogare etiam ad debitorem pertinet *apud Vlpianum l. 6. D. de acceptilat. l. 8. §. 1. D. eodem.* Prat. ¶ Accepto ferri, id eſt approbari. l ſecuritatis, *C. de ſuſcepr. & ar car. lib. 10.* ¶ Acceptum abſolutè dicitur, quicquid ab aliis accipimus, ſeu dono, ſeu mutuo, ſeu alio quouis modo. *Spieg.* ¶ Acceptum facere hoc eſt confiteri, quod à me acceperis, vel acceptum habere *Vlpian. l. 7. D. de acceptil.* ¶ Accepto facere, liberare *l. 9. §. 7. D. quod met. cau,* Prat. ¶ Acceptum ferre, emancipare, hæreditatem adire, & ſimilia, præſentis actus verba ſignificatiua ſunt, quibus tempus, vel conditio aduerſatur. *l, actus. de reg. iur.* Spieg. ¶ Acceptum ferre, ſcribere ſe ab aliquo accepiſſe. Ad hoc eſt pulcher text. *in l. tutor. 56. D. de admi. tut. in verb.* (pretium idem rationib. pupilli accepto tulit) q. d. intulit in rationes pretium idem quod ſibi ab emptoribus ſoluendum erat, ac ſi accepiſſet: ſcripſit & contulit in rationes ac ſi accepiſſet quod non acceperat, ſed de ſuo intulerat. Ita verba illa obſcura explicanda ibi ſunt. *Scæuola. l. 89. D. de ſolut.* Titius Mæuius dico me accepiſſe, & habere, & accepto tuliſſe à Caio Titio reliquum omne, &c. *Alfenus l. 6. D. de manumiſſ.* Sed ſi interea dum eum manumitteret, acceptum ſeruo retuliſſet. *Iulianus l. 48. §. 1. D. de iure dot.* Hanc pecuniam generum petere debere: exactam, acceptam legatis referri. *Floren. in. l. 35. D. de pignor. acti.* Primùm vſuris quas iam tunc deberi conſtat: deinde ſi quid ſupereſt, ſorti accepto ferendum eſt. Patet igitur trib. de cauſis accepto ferri ſolitũ. Primùm, ſi pecunia ſic accepta eſſet vt ei à quo accepta eſſet, deberetur. *Cic. Ver. 3.* Propter quod minus Dolabella Verri acceptũ retulit, quàm Verres illi expenſum tulit. Deinde, ſi non deberetur pecunia, ſed tãtùm qua de cauſa accepta eſſet, referretur. vt cùm ex legato, vẽdito, locato, accepta ferebatur. Poſtremò, cùm id quod debitum erat recipiebatur. vt cùm à creditore vel vſura, vel pars ſortis receptæ, accepto ferebatur. Locus enim Florentini, aliíque complures id oſtendunt. Ex quo intelligi debet moris fuiſſe in tabulis, vt qui ſuum reciperent, primùm debitoris nomen, cui expenſum tulerant, expungerent: deinde in alteram paginam acceptum ferrent. Plaut. Ciſtella. *Nunc quod reliquum reſtat, volo perſoluere Vt expungatur nomen, ne quid debeã.* Hinc, Acceptilatio, quæ generali nomine ſignificat, in tabulas acceptæ pecuniæ relationem: ſpeciali verò, & proprio à Iuriſconſultis bifariam intelligitur. aut enim Vulgaris eſt, aut Aquiliana. Vulgaris eſt, quæ vna ſtipulatione conſtat: cùm is qui verbis obligatus eſt, à ſuo creditore ſtipulatur ſic, Quod tibi debeo, habéſne acceptum? *l. an inutilis, 8. §. 2. D. de accepti.* Cùm enim creditor & illius nomen expunxiſſet, & æs acceptum ei retuliſſet, reſpondebat, Habeo, acceptúmque tuli. neque ad aliam, quàm verborum obligationem adhiberi hæc ſtipulatio poterat: quam ineptum eſt ab Aquilio proditam exiſtimare. Aquiliana enim acceptilatio mutua & reciproca ſtipulatione conſtat, & ad omnes omnium generum obligationes extinguendas excogitata eſt. eáque ſola definitur *à Modeſtino in l. 1. D. eodem.* liberatio per mutuam interrogationem, qua vtriuſque contingit ab eodem nexu abſolutio. quod ex formula ipſius planius intelligitur *apud Florenti. in l. & vno, 18. D. eodem.* Hotomann. & Connanus in com. iuris ciuilis libr. 4. cap. 3.

Cæterum hac definitione nexi liberationem, & ſtipulationis diſſolutionem, atque ipſam quoque Aquilianam formulam ſimul complecti exiſtimat Renardus *l. Nihil tam naturale 39. D. de reg. iuris.* Cùm enim Modeſtinus ait acceptilationem eſſe liberationem, certè & illud quoque dicere videtur verborum obligationem, cui acceptilatio directò contraria eſt, ipſo iure per acceptilationem eo modo tolli, quo per ſtipulationem ipſo iure ſtipulatio tollitur. *d. §. 2.* & cùm addit per mutuam interrogationem vtriuſque contingere abſolutionem, Aquilianam ſtipulationem etiam acceptilationis verbo contineri; euidenter indicat. & denique his verbis, Ab eodem nexu, quis eſt quæſo mortalium, qui non dicat ad nexi liberationem per æs & libram acceptilationem quoque à Modeſtino referri? Idq; eò veriſimilius eſt, quòd res nexas, hoc eſt, per æs & li-

bram obligatas, non verbis nudis, non sola debitæ pecuniæ numeratione, aut acceptilatione nuda, sed etiam per æs & libram dissolui consueuisse præter Æliũ Gallum euidenter testatus sit Liuius libro sexto, sic de Marco Manlio scribens: Inde rem creditori palam populo soluit libráque & ære liberatum emittit. Nec alio sensu in acceptilationis definitione nexum videtur Modestinus accepisse. *d. 6.1.* Atque ita quidem accipiendum est, quod Vlpianus ait regula, eo genere quidque dissolui, quo colligatũ est. *l. Nihil tã naturale & ibi Renard. D. de reg. iur.*

ACCESSIO dicitur quod rei siue personę adiungitur, *l. 1. §. 4. D. depos.* ¶ Accessio etiam adpellatur fideiussor *Paulo l. si seruum. 91. §. nunc videamus. D. de verborum obligationib.* ¶ Accessio fit aut personæ aut rei. Personæ, cùm mihi aut Titio stipulor: rei, cùm mihi decem, aut Titio hominem. *idque idem Paulus refert l. obligationum ferè. §. accession. D. de obligat. & acti.* ¶ Accessionis causam, *apud Vlpianum. l. generaliter. 5. in princi. D. de fideiussorib.* accipere debemus fideiussoriam. ¶ Accessionis locum obtinere eas res ex Paulo discimus quæ non principaliter per se consistunt, sed aliis adplicantur. *l. nam quod. 4. D. de penu. leg. l. 19. §. perueniamus. D. de aur. argentóque leg.* ¶ Accessionis loco promittere eum dicimus, qui fideiubet *apud Paulum l. hi, qui accessionis. D. de fideiussoribus.* ¶ Accessio, pro adiectione apud Iustinianum *in §. fideiussores. Institu. de fideiuss.* quum ait: Nec plus in accessione potest esse, quàm in principali re. Accessionem naturalem, quæ à natura proficiscitur, vt alluuio: & Ciuilem, vt vsuræ. Quæ hoc iure doctores ostendunt. *Spieg.* ¶ Accessio dicitur aliquid adiacens alteri, vel omne id, quod est accessorium & necessarium principali: vt capistrum equo, vel vestis seruo. *vt D. depos. l. 1. §. quæ depos.* Si enim seruum emeris, vestem in qua traditur, acquiris, etsi de ea mentio non sit facta. Et accessiones ciuiles, vt vsuræ, non veniunt in contractum stricti iuris, etiam post lit. contest. *C. de condict. indeb. l. 1. in gl. D. de vsur. l. mora. in gl. in ver. difficilius. & in c. cùm venerabilis de except.*

ACCESSORIVM idem est quod accessio, & sequitur naturam sui principalis, *Institu. de rer. diu. §. quòd si partim. D. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriarum. & in regula Accessorium. de reg. iur. li. 6.* Et quãdo accessoriũ venit officio iudicis mercenario: tunc sublato principali tollitur & accessorium. C. *depo. l 4.* Secus quando accessorium venit officio iudicis nobili. *D. de cond. ind. l. fin. §. Lucius. in gl.* aliàs regulariter non tenet accessorium, vbi non tenet principale, cùm saltem non accedat principali, *vt in c. si diligenti de for. compe.* Fallit tamen in casib. Primò in c. debito. de iureiur. vbi accessorium scilicet iuramentum de soluendis vsuris factum tenet: principale tamen non: scilicet obligatione debitoris ad vsuras sublata, quia ad vsuras soluendas nulla est obligatio de iure canonico & ciuili: & tamen iuramentum factum de his soluendis est seruandum. Sed regulare contrarium intelligitur, quando accessorium & principale regulantur eadem ratione, eodem tempore, non mutato respectu personæ, Sed illa non seruantur in promissione & iuramento, quia promissio fit parti, sed iuramentum Deo. & dixit Lud de Roma, se consuluisse, quòd accessorium etiam preciosius principali, sibi tamen accedit. D. *de aur. & argen. lega. l. & si non sunt. §. perueniamus. & l. Cùm aurum. §. fin. eod. tit.* Et facit ad quæstionem, Si lego mulieri vestes, quas ipsi feci: quòd etiam in legato veniunt ornamenta aurea vel argentea vestium. *Oldẽ.*

ACCIDENS nihil est aliud, quàm circumstantia. Iurisconsul. *in l. aut facta. de Pœnis*, enumerat septem. *Spieg* ¶ Accidens appellatur, quod adesse & abesse potest præter subiecti corruptionem, vt homini adest & inest albedo & nigredo: dos matrimonio potest adesse & abesse præter subiecti corruptionẽ. i. matrimonij. *l. cum multæ. C. de don. ante nupt.*

ACCIDERE præcisè Veteres ominis caussa dicebant, cùm mortem nominare nollent. *Iulianus in l quidam. 25. D. ad Trebellian.* A te hæres peto, vt filio meo prima quaque die, aut si prius quid ei acciderit, matri eius des, &c. Hinc *Pōponius l. in vulgari, 162. §. 1. D. de verbor. signifi.* Si quis, *inquit*, ita in testamento scripserit. Siquid filio meo acciderit, Damas seruus meus liber esto: mortuo filio, Damas liber erit. licet enim accidant & viuis, sed vulgi sermone etiam mors significatur. *Cicero lib. de inuent. 2.* Cuius hæ-

res non illo in teſtamento quiſquam ſcriptus erat, ſi quid pupillo accidiſſet. *Idem in Antonium*, Si quid mihi humanitùs accidiſſet: multa autem impendere videbantur præter naturam, prætérque fatum. *Idem in Pompeiana*, Qui cum ex vobis quæreret, ſi in vno Pōpeio omnia poneretis, ſi quid eo factum eſſet, in quo ſpem eſſetis habituri? Græci dicunt εἴ τι πάθοι. *Hotom.*

ACCIPERE & Capere propriè differunt. Nam Capere, quum effectu accipitur. Accipere, & ſi quis non ſic accipit, vt habeat. *l.7.D.de verb.ſig.* Proinde accepiſſe teſtamento & eos *Vlpia. in l. 1.§. dolo.D.ſi quis omn.cau.teſt.* dicit, qui tamē his, quæ ſibi relicta ſunt, careant. Sic *in l. 15.D.de his quæ vt indig.* acceptum codicillis Papinian. dicit, cuius tamen actio denegatur. Accepiſſe etiam fideicommiſſum in ſecundis tabulis & ab altero ex hæredibus, *in l. 11.§.1.& l.52.§.vltim. D.ad Trebellia.* dicitur, cui fideicommiſſum in pupillaribus tabulis datur, & ab altero ex hæredibus per fideicommiſſum hæreditas relicta eſt. Accepiſſe quoque libertatem ſeruus dicitur, cui libertas in diem teſtamento adſcripta eſt. *l. 67.§.vltim.de legat.2.* Ac ita accipere legatum libertatémque interpretandum eſt *in l.13.D.de cond.inſt.l.vlt. D. de vulg. & pup.l.pen.§.pater.D.de Caſtr.pec.* Pecuniā accepiſſe dicitur etiā, qui aliquid pro pecunia acceperit, vel obligatione qua liberatus ſit, vel cui gratuita pecunia vtēda data ſit, aut minoris locata res venditáve. *l. 1.§.vlti.l.2. D. de calumniatoribus.* Quò referenda, vt ex inſcriptione apparet, eſt *l.115.D.de diuer.reg.iur.* in qua hoc præterea additur, non poſſe videri accepiſſe eum, qui ſtipulatus poſsit exceptionē ſubmoueri. Accipere etiam actionē, pro excipere, vel ſuſcipere, *in l.vlt. D.ſi vſufr.petat.* Briſſ. ¶ Accipere item per ſe videtur, qui per alium accipit, *in fin.l.hæc ratio.C.de donat.inter vir. & vxor.* Spieg. ¶ Accipere iudicium eſt pati à Prætore dari in eam rem iudices, de qua mouetur cōtrouerſia, *Paulo l.2.§.1. D.ſi ex nox. cauſ.ag. Prætori apud Vlpianum l. filiusfamil.8.§.procuratorem.3. D. de procurat. & alibi ſæpiſſimè.* Porrò iudicium accipere actiuè & paſsiuè ſumi, hoc eſt, ad eum, qui agit, & eum, qui conuenitur referri Vlpiano placuit. *l.redhibere.21.§.idē Pompon.D.de ædil.edict.* ¶ Accipimus de manu alterius, noſtra verò auctoritate capimus. *Cætera Alciat.in l. aliud.de verb.ſig.* Spiegel. ¶ Accipio, mutuor interdum ſignificat, *Spieg.* ¶ Accipit beneficium qui nihil prius contulit ei: recipit qui iam contulerat. *Vide Senec.de benef.* Spiegel.

ACCOLA non eſt, vt exiſtimauit Accurſius, qui aliquo in loco domicilium conſtituit, ſed qui propè aliquem locum ſimpliciter habitat. Et propriè iuxta flumina ſunt accolæ. Vergil. in 7.

---- *amniſque vadoſi*
Accola Vulturni.

Hi & accolentes Vlpiano, *in l.1.§.ſunt qui putent.D.ne quid in flum.pub.* vbi *Accurſius* legit accolarum, *in P. Flor.* accolentium. *Alciat.in l.239.D.de verbor.ſig.* Accola eſt qui prope aliquem locum ſimpliciter habitat. *Prat.*

ACOLVTHI corruptè clericis adiunguntur *l.6.C.de epiſc.& cler.* nam illo loco veteres libri non habent, & Acoluthos. Solebant autem acoluthi cereos & funalia deferre, vt Nouell 59. indicat, dum vetat acoluthos cerarium exigere ab hæredibus defunctorum. *Cuia.in expoſit.No.Iuſt 3.de cler.Canſtan.* Hot.

ACCOMMODARI dicitur quod ab eo cui propriè conuenit, cuiúſq; gratia comparatum eſt, ad aliud trāſfertur: hócque verbo Iuriſconſulti vtuntur cùm quid benignè ex æquo & bono contra ſummi iuris regulas conceſſum ſignificāt: Itaque Accommodari dicitur quod ex ſententia & mente legis per interpretationem tribuitur *l.48.D.de ritu nupt. l.30.§.1 in fin.D.de fideicommiſſ. libert.* Sic accommodari actiones vel exceptiones dicuntur, quæ ex bono & æquo dantur, *l. 2.§.ſi quis tamen in fi.D.ſi quis cautio.l.vlti.D.de tranſact l.2.D.vt leg. ſeu fideicom. §.rurſus.in fi.& §.item ſi quis iurauerit.Inſti.de action.* Et vt plurimum ad actiones vtiles, eáſque quas Prætor ſupplendarum legitimarum cauſa dat, hoc verbum pertinet. *l.24.D.de pignor.actio.l.22. D.de aqua & aqua pluuia.l.55.in fin. D.de donation.int.vir.l.11.D.de præſcript. ver.l.31.§. ſi quid ita.D.de ædil edict.l.3.C.de donationib.quæ ſub modo.l.7.C.de pactis conuent. l. 1.C de inoffic.teſtamen.* Accommodare etiam ſignificat, interponere & adhibere. *vt in conſti.Gord.Imp.in l.ſi qua. 7.C.fam. hercıſ.* veluti nomen ſuū accommodare. *l,*

4.§ *siue autem*.D.*de manumissi*.*l*.5.C.*si quis alteri vel sibi*. Et fidem suam accõmodare.*in l.penul*.D.*si quid in fraud.pat*. Et operam suam accommodare, *in l*.3. D.*de obsequiis à parentib*.In fraudem itaque fisci vel legis fidem suam accommodare dicitur, qui tacitè in fidem suam recipit, clámque & tacitè promittit se non capienti restituturum hæreditatem. *l*.19. D.*de his quæ vt indig*.*l*.3.*&* *l.penul*.*l*.40.*in fi*.D.*de iure fisci*.Brisso.Sic Iusti.in proœmio Instit. robur accommodare dixit: pro dare, tribuere, & impartiri.*Aldobrãdin.ibid*.Schard. ¶Accõmodare nomen, est nomen alterius sui loco apponere, & velut nomen cõmodato acceptum contractui inserere. *in constitutione Impp*. *l. cùm propria*.5.C *si quis alt.vel sibi*.Prat.

ACCOMMODE id est, multum commodè, *c.vbi periculum, de electi.li*.6. Nebr.

ACCRESCERE dicitur alicui res, cùm ei qui iam partẽ habet, accedit atque adiungitur. veluti cùm insula fundo accrescere dicitur, *in l.insula*.56.*&l.ergo*, 30.D.*de acq.rer.domin*. aut cùm ei qui solus hæres, sed ex parte tantùm institutus est. reliqua pars accedit.*l.interdum*, 13.§.1. D.*de hæredib.institu*.§.*hæreditas*. *Institut. eodem*. Hinc ius accrescendi apud Iurisconsultos celebratur, cùm hæreditatis, reíve legatæ pars, quæ in quopiam de hæredibus legatariisve deficit, alteri attribuitur. *l.si ex pluribus*, 9.D.*de suis & legit*.*l.si duobus*.12.D.*de bon.poss. cont. tab*. Hinc ti.lib.Pand.7.De vsufructu accrescendo.*Hot*.¶Accrescere, pro diminui, in iure accipi interdum, Alber. citatis locis indicat.*Spieg*.

ACCVMBERE aliud est quàm sedere. Nam qui accũbit, neque stat, neque sedet, neque ambulat, sed mediũ quiddã facit.*l*.124.D.*de verb signifi*.Itaque meritò *Cicero li*.1.*de natu deor*. accubationem & sessionem separat: ingressus, ait, cursus accubatio, inclinatio, sessio, comprehensio, ad extremum etiam sermo & oratio. Veteres autem accumbentes cœnabant mulieribus exceptis, quas sedere solitas accepimus.*Valer.Max.lib*.2.*cap*.1. fœminæ cum viris cubantibus cœnitabant, *Isidorus lib*. 20.*Etymolog.cap*.2. Apud veteres Romanos vsus non erat accumbendi: vnde & considere dicebantur. Pôstea, *vt Varro ait de vita popul.Romani*, viri discumbere cœperunt, mulieres sedere: quia turpis visus est in muliere accubitus. Briss. ¶Accũbere pro iacere.*l.hæc verba*.§.*disiunctiuorum*.D.*de verb.sig*.Nebris.

ACCVMVLATIO, est plurium actionum iudicialis adiunctio, vt si ex vna causa, plures actiones nascantur contra diuersos, vel ex pluribus actionibus ex diuersa causa contra eundem. *Vide Alciat.in l.edita.C.de edend*.

ACCVSARE etsi generaliter significat aliquem ad causam dicendam vrgere. *Alciat.in l.qui accusare. C.de edend*. vnde accusationis nomine & ciuilis actio & persecutio venit, *l. iudiciorum, in fin.ff.de accus.& inscri*.*l.vero*.D.*solut.matrim*.sicuti contra actio pro accusatione ponitur.*l*.1.D *de crimin.stellio tot.titul*. C. *quando ciuil.act. præiud. crim*. tamen obtinuit vt propriè accusare & accusatio ad criminationes & delationes delictorum referantur: *quemadmodum in tit*. D. *& C.de accus.& inscript.sumuntur* VVesenb. ¶Accusare, *inquit Seruius*, & incusare hoc differunt: Incusare, propriè est superiorem arguere: *vt in Terentio pater ad filium*, Quid me incusas Clitipho? Accusare verò, vel parem, vel inferiorẽ: vt in eodem ad maritum vxor, Me miseram, quæ nunc quam ob causam accuser nescio. Et hoc proprietatis est: licet vsus ista malè corrumpat *Hæc Seruius*. *Æneid*. 1.*Hot*. ¶ Accusare, non à Cudo, & Cuso, *vt Priscianus putat*, sed à Causa deductum coniugata verba ostendunt Recuso, Excuso, Incuso. fictum enim est instar Græci αἰτιάομαι, & ad publica iudicia tantummodo accommodatum est. ¶ Accusare iure mariti, est in accusando habere certa specialia, *de quibus tractatur in l.iure mariti, & l.quamuis*. C.*ad leg.Iul.de adult*. Spieg. ¶Accusare maiores. Aliud est accusare maiores, seu eos quibus reuerentia debetur: aliud verò expostulare, ac verecundè exponere sæuitiam eorum intolerabilem. *Vlpian.in l*.1.§.*quod autem dictum est*. C. *de offic. præfect. vrb*. Spieg. ¶ Accusasse eum dicimus, qui crimina obiecit, & causam peiorari vsque ad sententiam effecit, cæterùm si antè quieuit, non accusauit. *Vlpian.l.qui cum*.§.*accusasse ff.de bonis libert*.

ACCVSATIO aliud est, & aliud actio. Accusatio propriè est, ex qua imponitur pœna mortis, vel corporis coercitio, vel pecu-

pecuniaria fiſco applicanda. Actio eſt ius perſequendi in iudicio, quod ſibi debetur. *Ang. in rubric. Inſtit. de public. iudi. Bartol. in l. Prætor ait. 3. D. de ſepulc. viola.* Prat. ¶ Accuſatio eſt eius criminis cuius quis reus legitimè factus eſt, apud iudicem, cuius de ea re notio eſt, expoſitio. dixit, criminis, non delicti, quod illo nomine fraudes ex quibus Reſpublica læditur, intelliguntur: delicti, verò priuatæ noxiæ. Dixi, legitimè, quod & Paulus ſcribit, *l. 3. §. 2. D. de accuſat.* Si libelli inſcriptionum legitimè ordinati non fuerint, rei nomen aboletur, & Vlpian. l. 7. ante accuſationem, ſubſcriptionem eſſe neceſſariam. Itémque vt perſonas quibus reum facere non licet exciperemus. *vt l. 1. & 2. eod.* Dixi cuius notio eſt, vt ordinem iudiciorum notaremus, *de quo ſcribit Vlpia. l. 7. §. vlt. & Papin. l. vlt.* D. *eod.* Dixi, expoſitio, non delatio, quod deferendi verbum ad id tempus pertineat cum reus fit & libellus inſcriptionis datur. *vt in Verrinas expoſuimus, & Paulus ſignificat d. l. 3. de accuſ.* Hoc enim inquit lege Iulia publicorum cauetur & generaliter præcipitur omnibus, qui reum aliquem deferunt. *Hotom.* ¶ Accuſatio, *definitore Azone in rubr. C. de his qui accuſa. non poſſ.* eſt aliquem reum criminis per libellum deferre, ad vindictam & pœnam. *l. cum ration. 16. l. 1. l. non ignora. l. ſi quis. C. de his qui accuſ. non poſ. l. libellorum. in verb. reum deferre.* D. *de accuſat. & inſcript. l. fin. de priuil. debit. l. 2 § ſi publico.* D. *de adult.* Vveſen. Aliam definitionem tradit Franciſcus Duarenus. *li. diſp. anniuerſ. 1. ca. 38.* nimirum quòd ſit maleficij alicuius apud iudicem delatio ad vindictam publicam ſolenniter facta de quo latius ibi per eum. ¶ Accuſatio à maledicentia quid differat, oſtēdit Cicero in ea pro Cælio, his verbis: Aliud eſt, inquit, maledicere, aliud accuſare. accuſatio crimen deſiderat, hominem vt notet, argumento probet, teſte confirmet: maledictio autem nihil habet propoſiti præter contumeliam: quæ, ſi petulantius iactatur, conuicium: ſi facetius, vrbanitas nominatur. ¶ Accuſatio capitis. Labeo exiſtimabat capitis accuſationem eam eſſe, cuius pœna mors, aut exilium eſſet, *l. cum patronum,* D. *de iure patr.* Schard.

¶ Accuſatio internecini quid ſit explicat *Cuiac. obſer. 1. cap. 2.* Internecini, *inquit,* iudicium in eum dabatur, qui falſum teſtamentum fecerat, & ob id hominem occiderat; & accuſatorem eius, bonorum poſſeſſ. ſequebatur.

ACCVSATIVVS demonſtrat loquentem & intelligitur in infinitiuo ex parte eius. *l. inde Neratius. §. fi. D. ad l. Aquil.* quia extranea perſona nunquam intelligitur. *l. ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. D. de verb. obl.* quod facit ad formam iuramenti, de qua loquitur, *c. vt circa de elect lib. 6. Alber.* ¶ Accuſatiuus quandoque caret regimine, *l. filiusfam. §. diui. de leg. 1.* ibi eos, id eſt, eorum. ¶ Accuſatiuus inducit obligationem, ablatiuus non, *per text. & not. in l. 1. §. 1. D. de pactis.*

ACCVSATORVM temeritas tribus modis detegitur, etiam tribus pœnis ſubiicitur: aut enim calumniantur, aut præuaricantur: aut tergiuerſantur, calūniari eſt falſa crimina intendere: præuaricari, eſt vera crimina abſcondere: tergiuerſari, eſt in vniuerſum ab accuſatione deſiſtere. *Hæc Martinianus ad S. C. Turpilianum* Maffeus. ¶ Accuſator, is dicitur, qui aliquem coram iudice accuſat, & criminalem ei quæſtionem mouet. Hinc interdum præmium debetur. Vt cùm famoſi libelli auctorem iudicauerit. *l. lex Cornelia in fin. de iniur.* reúmve impietatis, hoc eſt, hæreſeos arguerit, *ſecun. Alb. in l. 1. C. ex quib. cauſ. ſeru. pro pre. lib. accip.* Sp. Old.

ACEDIA græcis eſt ἀκηδία, qua deſidia, pigritia, incuria, ſignificatur, *vt annotauit Tiraq. in commen. leg. connub l. 9. num. 25.*

ACEPHALITÆ hæretici dicti ſunt, hoc eſt ſine capite, nullus enim erroris eorū reperitur auctor, ex quo orti ſint. Hi capita aliquot concilij Calcedonenſis impugnabant, duarum in Chriſto ſubſtantiarum proprietatem negantes *Iſidoro Etymolog. 8. ca. 5. quem refert Gratianus c. quidam autem 24. q. 3* Prat.

ACEO, acorem ſapio. Inde acor & acidus, atque aceſco Huius præterito vſus eſt Vl. *de perm. & commo. rei vend.* quū ait in prin. Si vinum venditum acuerit, vel quid aliud vitij ſuſtinuerit, id eſt factum fuerit acidum, acorem contraxerit *Spieg.*

ACERBÆ nuptiæ. *in Auth.* quæ intra luctus tempus factæ, ſubiacent pœnę. Sic Plautus venuſtè, acerbam amationem

dixit, pro dura &toleratu difficili. *Spieg.*

ACERRA *Feſto* eſt Ara. quæ ante mortuum poni ſolebat, in qua odores incendebantur. *Schard.*

ACERRIMA condemnatio, pro grauiſſima. *C de his qui latron. vel al. crim. reos occult. l. 2. circa medium.* Spiegel. ¶ Acerrima indago. id eſt, diligentiſsima. *l. vbi. C. de falſis.* Spieg.

ACERVVS, propriè minutarum congeries eſt rerum, vt frumenti, leguminis, ſalis. *Caius:* Qui ædes, inquit: aceruumúe frumenti combuſſerit, vinctus, verberatus, igni necari iubetur: ſi modò ſciēs, prudénſque comm ſerit. *Venuleius* vult, Aceruum appellatione ſoli non cō tineri. *l. qui aceruus, D. Quod vi, aut clam.* Spieg.

ACETI appellatione non continetur Acetum, quod vini numero paterfamilias habuerit *l. 9. §. Si acetum. D. de tritico. vino.* Embamma planè aceti nomine continetur *d. §. ſi acetum.* Acetum autem procul dubio legato cedet, ſiue eſui potuíque ſit, ſiue extinguendi incendij cauſa paratum ſit. cuius cauſâ id in ædibus haberi ſolitum indicant, *l. 12. §. Acetum. D. de inſtructo vel inſtrumento, & l. 7. §. pen. D. de penn. leg. Macrob lib Satur. 7.*

ACHAIA regio Græciæ ampliſsima, Sicyoniæ & Elidis media, duodecim olim vrbibus habitabatur, quas Polybius commemorat. Fuit autem proconſularis prouincia *arg. l. meminiſſe. de offi. procons.* Quæ & Pelopon. dicitur: nunc vulgò Morea. Spieg.

ACIES, *Vegetio auctore, li. 3. ca. 14.* exercitus eſt inſtructus. Aliquando tamen accipitur pro prælio ipſo & dimicatione, *vt Inſtit. de excuſat. tut. §. filij.* qui in acie amittuntur, id eſt, prælio.

ACINACIVM vinum quod ex vuarum folliculis atque acinis, expreſſo muſto, additáque aqua maceratis conficitur: Græcè *δευτέριον*, id eſt, ſecundarium. Latini loram, vel loream appellāt. *Vlpian. de vin. & trit. leg. l. ſi quis.* vinum, inquit, acinacium, planè vino continebitur. ¶ Accurſ. acinaticium pro acinacio legit: interpretatúrque eſſe vinum ad vſum comparatum. Quid verò per tale vinum ipſe intelligat, ego non video. Nam ſi vinum, quod eſt ad vſum comparatum, vinum eſt, quid ineptius dici poteſt quàm appellatione vini vinum contineri? Atqui Iuriſconſultus aliud proſpiciebat, quod poterat in dubitationem venire, An ſcilicet lora, ſiue lorea, hoc eſt, vinum illud ſecundarium, quod ex vuarum acinis expreſſo muſto, atque addita aqua maceratis conficitur, appellatione vini contineatur, quū præſertim maior pars aquæ ſit in eo permixta. *Nebriſſ. Vide & Forcatulum in penu Iuris ciuilis cap. 8. circa finem.* Alciat prædulce eſſe ait, *lib. 1 prætern.*

ACITANI, *teſte Macrobio 1. Satur.* Hiſpana gens. ſeparat autem Plinius Acitanos à Lacetanis, quos alij confundūt, cum his perperam. *Cuia. libr. 11. obſeruat. cap. 35.*

ACOLYTHI græcè, dicuntur ceroferarij vel accendentes latinè, à deportandis cereis, quando legendum eſt Euangeliū, aut ſacrificium offerendum, *vt inquit text. in c. cleros. ad fin. 21. diſt.* Nebriſ.

ACONITVM, veneni genus celebratiſsimum, dictum ab *ἀκόνη*, quod interpretatur cos. quoniam, *vt inquit Oui. 7. Metam.* ea herba ex cautib. colligitur, ait enim, Quæ quia naſcuntur dura viuacia caute, Agreſtes aconita vocant. A Græcis *παρδαλιάγχης* vocatur, id eſt, pardi animalis ſtrangulator. Sed quod ferè ignoratur quæ ſit ea herba, aconitum vulgò pro quocūque veneno accipitur. *Marcel. ad l. Corn. de ſic. l. eiuſdem.* Si quis, inquit, temere cicutam & ſalamandram, & aconitum, pityocampas & bupreſtim dederit. *Nebriſ.*

ACOR, & mucor. *Vlpianus in l. 4. de peric. rei vend.* Vtrum, ait, præteritum duntaxat periculum acoris & mucoris, venditor præſtare debeat. proprium autem eſt, inter reliquos liquores vino immiſcere, aut in acetum verti, *vt ait Plin. lib. 10. cap. 20.* Spieg.

ACQVIRERE, hoc eſt, dominiū rerum nanciſci, poteſt homo, donec viuit. *l. ſi creditores. in fin. D. de ſeparat. l. ſi. in prin. D. de eo per quem factum erit.* ¶ Acquiri dicitur ei, ad quem commodum pertinet. *l. ſi extraneus. in fin. D. de iur. dot.* ¶ Acquiſita res dicitur Hoſtienſi, vel empta, vel quouis titulo lucratiuo habita. *Spieg.* ¶ Acquirere eum dicit Accurſius qui acquirere nititur, *in gl. fi. l. ſi per impreſſionem. C. de iis, quæ vi met. geſt. ſunt.* cuius ſententiam probat Albericus. ¶ Ac-

quiſi-

quirere etiam eum censuit Accursius, qui acquirere velit. *l.1.D.de auct.tut.* ¶ Acquirendi speciem esse, liberare quem obligatione, *Paulo l.species.2.D.de accept.*

ΑΚΡΙΒΟΔΙΚΑΙΟΙ dicebantur Aristoteli lib.5.Ethic. qui ius ad literarum angustias reuocabant, summo iure nitentes. *Bud.l.1.D.de iust.& iur.* Hoc verò qui faciunt, & tanquam machina aliqua scriptum legis contorquent ad seueritatem & duritiã, merito *ἀκριβοδίκαιοι* appellãtur, id est, acerbi & maligni iuris interpretes, quòd nimis callida & malitiosa iuris interpretatione vtantur, vt ait Tullius. *Connanus cap.11 de æquitate.lib.11.*

ACRIMONIA est propriè acerbitas, sed secundum legistas est pœna quæ infligitur sacrilegis, sicut incarceratio, exilium, vel relegatio. *l. placet. C.de sacros.eccle.quæ est canonizata.16.q.1.c.placet. §. sub nouarum*, vbi de hac dicitur. Olden.

ΑΚΡΟΔΡΥΑ, Gaius *in l. qui venenum.236.D.de verbor.signific.* scribit apud Grecos omnes arborum species continere, quo tamen loco haud scio an non BACCARVM potius, aut FRVCTVVM legendum sit, cum inter omnes constet, *ἀκρόδρυα* dici (vt Suidas testatur) *πάντας τὸς τῶν δένδρων καρπὸς. Hotom. Anto.August.libr.4.emend. cap 4.*

ACTA, libri, seu tabulæ erant in quibus scribebantur res gestæ, principis, aut populi, aut etiam leges. *idque ex Cicerone 1.& 2. Philipp.& Plinio lib. 5. epist. disces. & l.2.de delat.lib.10.C.* ¶ Acta Iuriscons. & Imperatoribus libri erant forensium, siue iudicialium scribarum in quibus iudicum pronuntiata scribebantur, *apud Paulum l.acta.45.D.de re iudic. Hermogenianum l.actorum, 46.D.eod.Seuerum & Antoninum l. 1 apud.C. de edend. & alibi sæpissime.* Galli reiesta vocãt quasi re gesta. malè & ineptè efflant registres etiam ipsi pragmatici, & fori rabulæ. ¶ Actorum genera duo constituisse videtur M.Cicero Philip. 2. publica & priuata. publicis leges & similia, quæ à principe gererentur, continebantur: priuatis testamenta, aliáve priuatorum gesta. ¶ Acta etiam plerumque locum, vbi ius dici solet, significant. *l.2.C.de custod.reo. & l.1.C.de sati.* Hinc, apud acta, dicitur factum coram iudice, & in loco iudicij, vel coram notario aut tabellione publico, in casibus ad eum pertinentibus. *l. cum pro quo. D.de in ius vocan.l.1. & 2.D.de offic. prætor.l.2.D.de offic.proconsl.l.de iure.D.ad municip.l.neque seruus.D.de vsucap.* ¶ Acta sunt, quæ autoritate iudiciali, ad indubitatam memoriam describuntur apud magistratum. *l.acta.& l.actorum.D de re iudicat.* Et in hoc discernuntur à commentariis, qui priuatam rerum gestarum memoriam continent, auctore Cicerone. Ita nunc vtimur regulariter actorum significatione, cùm dicimus, apud acta, in actis, acta talis causæ, actis interueniẽtibus. *Oldendor.* ¶ Acta à gestis vt distẽt, Iason differit *in l.2.C.de eden.* Quanquam gesta elegantius dicuntur res gestæ: Interdum tamen, Roterod. teste, actus pro gestis legimus. *Oldendrop.* Laurẽtius Valla. inter acta & gesta hoc differentiæ assignat, quòd gesta sint in administratione magistratus, & in rebus maioribus, & ad rempub. vel ad plurimos spectantibus vt gesta Alexandri, gesta Cæsaris & similia. acta verò rerum priuatarum. sed hæc differentia confunditur à Iureconsultis. Quapropter Alciatus *in l.Labeo 19. D.de verborum significat.* rectè censuit gestum ex subiecto argumento, siue ex contractu, siue aliter quid actum sit accipi. Rebuff. ¶ Acta circumducere, id est, antiquare, & delere. *Paul.de re iud.* Acta apud se habita, si partes consentiant, iudex potest ea die iubere circumduci, nisi vel negotium, vel lis terminata sit. *Olden.*

¶ Acta diurna, quæ per singulos dies fiunt & scribuntur. *Oldend.*

ACTA & actitata formularij appellant sua scriptorum volumina. De his est textus in clem. sæpe §. sententiam de verbor.significat. *Oldend.*

ACTIO cùm ab agendo dicta sit, generali significatione quicquid omnino agi solet, complectitur. Itaque & histrionum & oratorum & fabrorum actionem dicere solemus. Verùm in Iurisconsultorum scriptis facile est intelligi, ad eas actiones contractam hanc esse significationem quæ ad ius pertinerent: hoc est, ad eos ritus qui à Iurisconsultis excogitati sunt: veluti nexum, emancipationem, manumissionem per vindictam, cessionem in iure, testamentum per æs & libram: & si qui sunt generis eiusdem. Porrò cum illa omnia certa ver-

borum conceptione fierent, tandē consuetudine loquendi res eò perducta est, vt actio vulgò pro formula & conceptione verborum diceretur. Et cùm ea præcipua videretur, qualis aduersus etiā intenditur, inde factum est, vt Actio plerunque pro querela in iudicio aduersus aliquem proposita vsurpetur. Tum enim ab agere quod queri significat deducitur. nisi forte queri aliquanto plus sit, quàm agere, *vt in orat. pro Cælio*: A quo quæram si prodierit, primùm cur statim nihil egerit: deinde, si id quæri quam agere maluerit, cur productus à vobis potius, quàm ipse per se? Agere autem pro queri, aut postulare, *Cicero* multis locis vsurpat, *vt pro Cæcinna*: Si te hodie domum tuam redeuntem armati homines aditu prohibuerint, quæro quid acturus sis? *Item*: Quid ergo est? impunè fecimnam quid agas mecum ex iure ciuili ac prætorio, non habes. *Item*: Quid negligētius maioribus nostris, qui tantæ rei prætermiserint actionem? *Hotom.* ¶ Actio huius verbi significatio latissimè patet, comprehendens generaliter omnem viuentis operationem, quæ passioni opponitur, adeò vt ipsam quoque vitam agere dicamur. Vnde illud dici solet, Actiones humanæ infinitis rerum circumstantiis variantur. Qua significatione frequenter vtuntur Iurisconsulti, *teste Oldendorpio.* Proinde ne quis in amplissima huius verbi Actionis significatione hæreat, *Celsus in definienda ea, in l. nihil aliud. ff. de actionib. & obligat.* prudēter adiecit hanc clausulam (nihil aliud est.) Verùm actionis significatio restringitur ad vsum forēsem. quas enim Græci dicas vocabant, eas Romani Latine actiones, causas, seu iudicia dixerunt. *Vide Oldendorp. in princip. locor. commun. actionum Iur. Ciuil. verè insignium & Budæum in Annot. priorib. In ff.* Cæterùm actionis cognitio in his versatur, videlicet: quo auctore sit introducta, ex qua causa, cui detur, & aduersus quē: an porrigatur ad heredes, quid in ea veniat quādiu concedatur, quis sit exitus. quid spectādum sit iudici, quid litigatoribus: an ne sint adfinia remedia, quibus vti possimus hæc qui ignorat, non feliciter acturus est causam. Scire autē nemo potest, nisi qui singulariter actionū circumstātias rectè tenet, quoniā per omnes actiones variātur. Cōsequitur ergo stupidissimum esse actorem seu causidicū, qui sincerea actionis cognitione causam perducit ad iudicem tametsi fortassis apparatus non desit verborum, adeóque multarum legum allegatio. quę tamen non magis ad rem accedunt quàm cupressus ad naufragium, apud Horatium. *Spieg.* ¶ Actio, pro, actus. *Vlpian. l. 3. §. vltim. ff. de donat. inter vir.* Nam celeritate coniungendarum inter se actionum vnam actionem occultari. *Hotom.* ¶ Actio apud veteres nihil aliud quàm formulam significabat: quasi quis dicat, rerum priuatim agendarum modus, & forma, iurisconsultorum & pragmaticorum ingenijs excogitata. itaque vulgò legis actiones vocabantur, quoniam earum rerum de quibus lex 12. scripta erat, agendarum formam, ritúmque præscribebant. *Pompon. l. 2. de orig. iur.* Ex his, inquit, legibus eodem tempore ferè actiones compositæ sunt, quibus homines inter se disceptarent, quas actiones ne populus prout vellet institueret, certas solēnésque esse voluerunt. & appellatur hæc pars iuris, legis actiones. Quibus ex verbis apparet, legis actiones olim id fuisse, quod nunc vulgus Formulā practicè appellat. in eā enim sententiam à Varrone, Cicerone, & aliis Manilianæ, & Hostilianæ actiones nominantur. patétque ex Varrone rerū acquirendarum, stipulationúmque formulas etiam in rusticanorum hominum manibus versatas fuisse, à Manilio & Hostilio Iurisconsf. compositas: citantúrque in Pādectis Valētis, & Venuleij libri De actionibus, illius septem, huius decem, quos constat eodem argumento scriptos esse, quo Pauli librum singularem de cōceptione formularum. *Varro lib. de re rustic. 2.* Paulo verbosius hæc, qui Manilij actiones sequuntur Lanij, qui ad cultrū bouem emunt. Loquitur de stipulationibus. *Cicero pro Muræna*, Gloria militaris vestris formulis atque actionibus anteponenda est. *Idem, ad Attic. lib. 6.* Nec verò pauci sunt auctores, Cn. Flauium scribam fastos protulisse, actionésque composuisse *Et libro de Orat. 1.* Expositis à Cn. Flauio primùm actionib. nulli fuerunt, qui illa artificiosè digesta generatim cōponerent. *Item in eod.* Et credo, in illa militis caussa, si tu aut hæredem aut militē defendisses, ad Hostilianas te actiones, non ad tuam vim & oratoriam facultatē contu-

contulisses. *Varro lib. de ling.5.* Itaq; quibus res erat in controuersia, ea vocabatur lis. Ideo in actionibus videmus dici. Quam rem siue litem dicere oportet. *Cicero Philip.11.* Neque constituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere. *Hotom.* ¶ Actio, id est tractatus vel assensus. *c.1. de maiori. & obed. & ib. not. l.1. ff. si pars hæred. pet.* ¶ Actio etiam dicitur totum illud quod agebatur vna die in synodo vel concilio. *c.1 actione 16. quæst.3.* ¶ Actio pia, i. pius actus auth. hoc ius porrectum, *C. de sacros. eccles. Alber.* ¶ Actio, petitio, persecutio, distinguuntur in Aquilianæ acceptilationis formula, *in l.18.§.1. ff. de acceptil.* Hotom. ¶ Actio, pro accusatio. *Papinian. l.1. ff. de crim. stellion.* Actio stellionatus neque publicis iudiciis, neque priuatis actionibus continetur. hoc est, Hæc accusatio non è legibus publicorum iudiciorum est, sed extraordinaria. *Vide l.1.§. pen. sup. verb. actionem de Episcop. & cler. l. presbyteri. ff. de sepulchro viol. l.1.§. posthum. & quæ ibi not. ff. de inoffi. testam. Alber.* Similiter titulus est *lib. C.9.* Quando actio ciuilis criminali præiudicet. *Hotom.* ¶ Actio, est ius persequendi, hoc est, legitima facultas, vel autoritas permittens persequi in iudicio id quod sibi debetur. Vel, est ius quod planũ est. est enim res incorporea. *Zas. in proœm. tit. Institu. de acti.* ¶ Actio est libellus item, scriptura, seu formula quæ reo porrigitur, siue solenni intentione, siue quali quali petitione concepta sit. *Alciat. in l. edita. C. de edend.* ¶ Actio est item executio obligationis, vt probat *Vlpian. in l. in executione. ff. de verbor. oblig.* Spieg. ¶ Actio, nonnunquam naturaliter accipimus pro eo quod facimus. *l. hæredes palàm. §. fin. ff. de testament.* vno cõtextu actionis (*inquit Vlpian.*) testari oportet. ¶ Actio danda est. Obseruandũ quòd nunquam lex actionem concedit, nisi ex iusta causa vel consensus vel æquitatis producatur. *l. si me & Titium. ff. si cert. pet.* Spieg. ¶ Actio an à causa discrepet sæpe quæri solet: *glo. in verbo actio. item ibi nota. Instit. de acti.* Et Placentinus nihil omnino differre existimauit. *tit. de def. actio. circa finem.* Neque enim, *vt ipse inquit*, quæcunque petitio vel intẽtio actio est, sed quæ subiicitur petitioni fundandæ intentionis causa ratio, vt si quis dicat, Vendico domum quia dominus sum. hæc ratio subiecta est actio. Sed ab hac sententia communiter ferè recessum est. *Dd. d. rub. de act.* inualuítque Azonis opinio existimantis causam omnino ab actione secernendam esse, *glossa in d. ver. item nota,* Cuius rei rationes multæ ab Accursio recensentur. vtraque tamen opinio sic conciliari potest, si Placẽtini pronunciatum ad ipsius actionis exercitium referamus. at si efficientem actionis causam respicias, tunc Azonis sententiæ omnes suffragantur. *Plateanus d. rub. de act.* ¶ Actio, quatenus ad specialem nomenclaturæ rationem pertinet, in personam dicitur: in rem, petitio: in rem vel personam, persecutio. *l. act. ff. de act. & obl.* Spi. ¶ Actio petit pœnam, habet persecutionem pœnæ. *l. si pro furto. §. furti actio. & §. condictio. ff. de condict. furt.* ¶ Actione expertus. *Venuleius, in l. si hæres vnus. ff. famil. ercis.* actione, *inquit*, expertus vicerit: deinde conditio hæredis extiterit, &c. *Spieg.* ¶ Actionem dare, est actorem ad intendendam actionem admittere. *Vide Bud. in l.2. de orig. iur Spieg. Corras. lib. Miscel.3. cap.18.* ¶ Actionem diuidit Vlpianus, *in l. pecuniæ verbum. de verbor. signific.* in petitionem & actionem in specie: vt sit petitio in rem, actio in personam. Apellus, Actionem, *inquit*, partimur in medium concludendi, narrationem, & petitionem: siue in propositionem minorem, & cõclusionem. diuidimus verò in realem, & personalem. Ex quibus omnibus consequitur, Iuriscons. *in l. si pater. de vsucap pro suo*, primùm locutum propriè, deinde impropriè, bona namq; hæreditaria partimur, non diuidimus. *Spieg.* ¶ Actionem hæredi alicuius concedi, & hæreditariam esse, differunt. Actio enim reuocatoria, quę patrono datur. nõ est hæreditaria, id est, ex bonis liberti: sed propria patroni, *l.1.§. hæc actio. ff. si quid in frau. patron.* ¶ Actionem intendere, actionem instruere, actionem dictare, vel formulam actionum instituere, ad partes refertur. ¶ Actionem remittere, est querelam intermittere. In ciuili tamen quandoque remissa actione, obligatio manet salua: in criminali autem secus est, censetur enim accusatione remissa, etiam obligatio & tota remitti. *l.1.§. vsque adeo. ff. de iniur. & ibi Bart.* Aliud est ergo remitti actionem ciuilem, aliud criminalem. Quod non

contemnendum monet Oldend. *Spiege. Prat.* ¶ Actiones, orationes apud populum iudicéſue habitæ. *Cicer. lib. de art. Rhetor. 2.* Quod ſi nunc id agant, velle ſe ſcire, qui lator ſit, qui ſint accepturi, ſe actiones videre & diſſuadere velle. *Aſconius in Cornelianæ argumen.* Cicero ipſe ſignificat, quatriduo Cornelium defendiſſe, quas actiones contuliſſe eum in duas orationes apparet. Sic Verrinæ actiones fortaſſe non incommodè numerari ſeptem poſſ. nt, pro Orationes ad Verris cauſſam pertinentes. Sed ne actionum ſignificatio conturbetur, quæ duæ tantùm fuerunt, nunquam, quòd ſciam, ab antiquis ita nominatæ ſunt. *Hot.* ¶ Actionis acerbitas interdum verbis temperanda eſt propter reuerentiam perſonarum. quanquam res eadem maneat. *Vlpianus in l. non debet ff. de dol. mal.* ¶ Actionum, *inquit Vlpianus*, genera ſunt duo: in rẽ, quæ dicitur Vindicatio: & in perſonam, quæ condictio appellatur. In rem actio eſt, per quam rem noſtram, quæ ab alio poſſidetur, petimus: & ſemper aduerſus eum eſt, qui rem poſſidet. In perſonam actio eſt, qua cum eo agimus, qui obligatus eſt nobis ad faciẽdum aliquid vel dandum. & ſemper aduerſus eundem locum habet. *l. 25. ff. de oblig. & act.* Adde hic ex eodem Vlpiani loco, quod quædam actiones ex contractu, quædam ex facto, quædam in factum ſunt: Ex contractu actio eſt quotiens quis ſui lucri cauſa cum aliquo cõtrahit, veluti emendo, vendendo, locando, conducendo, & cæteris ſimilibus. Ex facto actio eſt, quotiens ex eo teneri quis incipit, quod ipſe admiſit: Veluti ſi furtum vel iniuriam commiſit, vel damnum dedit. In factum actio dicitur qualis eſt exempli gratia, quæ datur patrono aduerſus libertum, à quo contra edictum prætoris in ius vocatus eſt. Omnes autem actiones, aut ciuiles dicuntur, aut honorariæ, &c. *Maffeus.* ¶ Actionum ſpecies quæ propter immenſam negotiorum diuerſitatem variantur, commodis diuiſionibus ex quatuor rerum cauſis, videlicet efficiente, materiali, formali & finali productis ſummatim explicantur. *Inſtit. de action. per totum.* Prat. ¶ Actio ad exhibendum, eſt actio in perſonam per quam qui in rem qualicunque actione acturus eſt, eius rei ſibi in publico poteſtatem vt experiatur, fieri poſtulat. *l. 2. & 3. ff. ad exhib.* Hotom. Et ſi verò ſunt, qui eam in rem ſcriptam eſſe exiſtiment, tamen hi falluntur, cum eius actionis verba in rem concepta non legamus: quin eam merè perſonalẽ aduerſus ſcriptores omnes ex Vlpiano dicimus. *l. 3. §. eſt autem perſonalis. ff. ad exhi.* non quòd ex quaſi contractu, *vt Accurſius & reliqui crediderunt*, enaſcatur, ſed potius quia ex quaſi delicto. Cùm enim ad exhibendum actio non detur, niſi ei cuius intereſt exhiberi *l. 3. §. ſciendum. & l. ſi liber homo. D. ad exhi.* doloſè feciſſe videtur, qui admonitus rem noluit ei, cuius intererat exhibere, de quo dolo coercendo cùm agatur, ea actione merito quicunque ad quem commodum peruenerit, conuenietur. *l. 3. §. fi. D. ad exhib. Corraſius lib. 1. Miſcell. cap. 22.* ¶ Actiones adiectitiæ vulgo vocantur, quibus non vno certóque agendi modo, ſed variis ex cauſis experiri poſſumus. quales ſunt actio de peculio, de in rem verſo, & quod iuſſu: ſic dictæ quod ſint adiectiones ſeu clauſulæ agendi ex quibuslibet negotiis geſtis, cum iis qui ſunt in poteſtate alterius. Neque enim credendum eſt, actionem de peculio, ſpeciem eſſe actionis à cæteris diſtinctam: ſed adiectitiam duntaxat qualitatem, aliarum actionum. Ideóque Vlpianus mandati, depoſitíque nomine patrem vel dominum de peculio tantum con eniri dixit, *l. 3. §. cui congruit. l. depoſiti in princ. D. de pecul.* Nam alioqui non permitteretur creditori perſecutio. *l. pen. C. quod cum eo:* cùm neque pater, neque dominus ex cõtractu filij vel ſerui teneantur. *l. 1. C. ne filius pro patre, niſi quatenus eſt in peculio. l. 1. ff. de pecul. Corraſius in §. actiones autem. Inſtitut. de action.* ¶ Actio ad ſupplementũ vulgò dicitur, qua liberi id quod minus legitima ipſis in teſtamento relictum erat, perſequuntur, vt id legis repletione ſuppleatur. *l. omnimodo. C. de inoffi. teſt.* introducta à Iuſtiniano indignum exiſtimante parentum iudicia per querelã inofficioſi facilè reſcindi. *Auth. nouiſſima. C. eod* eáque actio non minore quàm 30. annorum ſpatio tollitur. *Decius in l. certi condictio. ff. ſi cert. peta. Bald. Iaſon & alij in l. ſi quis filium. C. de libr. præt.* neque à teſtatore vllo pacto prohiberi poteſt. *l. ſi quando. §. vltim. C. de inoffi. teſt.* Item &

non

non præparata transmittitur. *d. §.vltim.* neque propterea expirat quòd aliquis agnouerit quod sibi testamẽto relictum est.*d.§.vlt.* ¶ Actio ædilitia competit multis modis,& primò,si res vendita sit redhibita propter vitium, siue morbum nec tamen à venditore restituitur pretium emptori cum actionibus, & aliis quæ ædiles inhibent, & in hoc casu est perpetua. *de hac habetur. ff.de ædilio edicti.l.AEdiles.in prin.§.1.& fi. & l.illud 2. respon.& l.redhibitoria.eod.ti.& l.fin.C.de ædil.act.* Secundò competit, quando cõuenit,vt si res vendita non placet, intra præfinitum tempus redhibeatur: ea conuentio rata habetur: si de tempore nihil conuenerit, in factũ actio intra 60. dies accommodatur emptori, *ita Vlpianus l. quod si 31.§.19 ff.eod. & vide l.cum autem. 23.ff.eodem.* Tertiò competit, si venditor non vult tradere seruũ,vel mancipium, vel iumentũ cum ornamento, cum quo ostenderat tempore venditionis, pro ipso ornamento:vel vt fiat redhibitio rei principalis propter accessoria,& tũc cõpetit etiam vsque ad 60.dies *ff eod.titul. l.Aediles.in princ.& §. vendend.* Quartò verò competit,quando eo loco,quà iter est vulgò,habet quis canem, lupum, vrsum, aprum, verrem, pantheram, leonem, &c. vel animal aliquod quod nocere posset,siue sit ligatum, siue solutũ. *ff.eod.titul.l.hi enim. & l.seq.* & si homo liber ab illis damnum patiatur, seu perierit,solidi ducenti præstabuntur, *vt l. qua vulgò.ff.eo.tit.sed plenius vide de his Guill.in spec.tract. libel.de empt.& vend. §.nunc dicendum est.* Prat. ¶ Actio æstimatoria siue de æstimato est actio in personam, per quam qui rem aliquam vendendam recepit, vel ipsam incorruptam reddere cogitur,vel ipsius æstimationem.*l.1.ff.de æstimat.* Hotom. De hac olim vehementer dubitatum fuit, an ad nominatos, vel ad innominatos contractus redigi deberet. Vtrum ex vendito actio esset propter æstimationem: an ex locato: quia rem vendendam locasse videretur: an ex conducto, quasi vendentis operas dominus rei conduxisset: an mãdati? Melius itaque visum est, ex hoc contractu, de cuius nomine ambigebatur quidem, conueniebat tamen aliquã actionem dari. æstimatoriam dandam præscriptis verbis actionem. *l.1.ff.de æstimat.* Olden. Cùm autem negotium ciuile,hic bona fide geratur, omnia quæ de bonæ fidei iudiciis dicũtur, in hoc præscriptis verbis æstimatoria, locum habere Vlpianus scribit *l.1.§.fin.ff de æstimat. act.*&c. ¶ Actio alibi prætorij, datur in eum, eósve, qui album vi corruperunt, aut sustulerunt. sicut autem olim edicta proponebantur in albo prætoris,ita hodie affiguntur schedæ citationis publicæ,quę & edicta nominamus,& alia quę proscribi,id est procul scribi debẽt, pro foribus ecclesiæ, vel collegij, vel curiæ senatoriæ. *Zasius in §. pœnales. Instit de act.* ¶ Actio ambulatoria. Vide, Ambulatoria voluntas. ¶ Actio arbitraria est, in qua officium iudicis exercetur mercenarium,actioni inseruiens propter aliquod extrinsecum præter naturam actionis, vt cum iudex arbiter procedit contra reum contumacem. *Zas in §.præterea. Institu.de act. Bart.in l.hoc edicto in prin.de public. Faber. Aretinus, Iason & alij in §.præterea.Inst.de act.* Cæterùm eorum sententia iampridem explosa est à recentioribus: *vt Duareno de in litem iurando numer. 42. Corrasio lib. Miscell.4. ca. 14.& aliis in d.§ præterea.* Nam arbitrariam actionem, Iustinianus dici putat, quæ ex arbitrio & potestate iudicantis pendet.*d.§ præterea*: vt si iudex ęstimauerit semel suo arbitrio (quod scitè Placen.*in summa titu.de acti.* interlocutoriũ appellauit) rem restituendam, aut alio modo satisfaciundum actori, obtemperétque reus, absoluatur: sin contra, minimè pareat, damnetur, veluti in actione quod met.caus.*l si cum exceptione. §.1.& §.in hac ff.quod met.caus.* In actione de dolo.*l arbitrio.ff.de dolo.* In actione ad exhibendum.*l.3.§ ibidem. l. tigni.§ fi.& l. Iulian.§.fi.ad exhib.* In actione rerum amotarum.*l.si cum dos,§.fin.ff.rer.amota.* In actione in factum de publicanis. *l.1.in pri.& l.hoc edicto ff.de public.* In rei vindicatione *l,qui restituere ff.de rei vendic.* In cõfessoria & negatoria.*l harum. D si serui. vendic.* In Publiciano,Seruiana,quasi Seruiana & cæteris omnibus, quæ cum his similitudinem habent. *d.§. præterea.* in quibus priusquam Iudex negotium diffiniat, benignè ante arbitratur, interloquendo: cui arbitrio, si paritum non sit, pronunciat diffiniendo. In aliis nanque actionibus,bonæ fidei præsertim,nullum

ante diffinitiuam interponitur arbitriū, ſed mox cum de cauſa liquet, fert diffinitiuam Iudex. *Acc. Bart. & cæteri in l. 1. ff. de act. empt.* Itaque vt verus ſit omnium, & planus ſenſus. Actionum quædam bonæ fidei ſunt, in quibus permittitur iudici ex bono & æquo æſtimare: quemadmodum actori ſatisfieri debeat. *§. in bonæ fidei de act.* Quędā ſtricti iuris ſunt: in quibus videlicet, iudex eam libertatem non habet, *l. quicquid. D. de verb. obl. §. actionum.* & quædam arbitrariæ in quibus quemadmodum actori ſatisfieri oporteat, non ex ſola actionis natura pendet, ſed ex iudicis arbitrio: nec tamen libero, qualis eſt illa in bonæ fidei iudiciis libera poteſtas: ſed quaſi conditione quadam coarctato: niſi is, cum quo agitur, ad iuſſum, & iudicis interlocutionē, actori ſatisfaciat: veluti rem reſtituat, exhibeat, ſoluat, vel ex noxali cauſa ſeruū dedat. *d. §. præterea de action. in Inſtit.* Ex quibus iam duo colligere licet: primo errare commentatores, qui in rē actiones & alias eiuſdem generis ideo arbitrarias dici volunt, quòd iuriſiurādi delatio. ac taxatio quantitatis ex iudicis arbitrio pendeat. Nam arbitrium de quo in *d. §. præterea*, eſt interlocutio, quā Theophilus μεσιτείαν appellat, non illa libera deferendi, aut non deferendi facultas, quæ in ipſa condemnatione iudici conceditur: neque enim ab ea iuriſiurandi delatione, arbitrariæ actiones denominantur. Secundo patet ex his quantū arbitraria iudicia à ſtrictis & bonæ fidei differant. Nam in ſtrictis, cùm iudicis poteſtas formulis adſtricta, & tanquam incluſa ſit, liberum ei non eſt ante ſententiam quicquam clementiùs arbitrari, quàm formula ipſa præſcribat. In his verò quæ bonæ fidei ſunt, quia latiſſima iudicis poteſtas eſt, & minimè formulis alligata, poteſt & neglecto arbitrio, ſi ita viſum ei fuerit, protinus ſententiam ferre. *Duarenus de in litem iurando num. 48.*

¶ Actiones beneficiarias ſcitè appellat Oldendorpius, quas Dd. vocant condictiones ex lege non ſcripta, vel ex moribus, maximè autem clientelarias conſuetudines: cui adſtipulatur Bart. *in l. 1. D. de condict. ex lege.* Spieg. ¶ Actiones bonæ fidei conciſa locutione dicuntur, in quarum formulis Prætor adiiciebat EX BONA FIDE. *Cic. in Topic.* In omnibus igitur iudiciis, in quibus EX FIDE BONA eſt additum, primus earum vſus eſt. Item lib. *De offic. 3.* Q. Scæuola ſummam vim eſſe dicebat in omnibus iis arbitriis, in quibus adderetur EX FIDE BONA. *Ibidem*, Quid ſibi dare facere oporteat ex fide bona. Nam in quibus hoc additum non erat, iudici dato formulam & ſummam ſibi à Prætore præſcriptam ac definitam egredi non licebat. At in bonæ fidei iudiciis (*ait Imper. §. 29. de actionib.*) libera poteſtas permitti videtur iudici ex bono & æquo æſtimandi, quantum actori reſtitui oporteat. Ac quidem iuris auctores certa tantum iudicia bonæ fidei eſſe voluerunt: non quidem quod Fab. *§. actionum, de act.* putauit ob eorum frequentiam & vtilitatem: ſeu neceſsitatem. Siquidem eorum contractuum adeo neceſſarius eſt vſus, vt ſine his humana ſocietas conſiſtere non poſſit, ad cuius cōſeruationem referenda ſunt omnia, quæcunque tot tantíſque iuris voluminibus continentur. *Duarenus de in litem iurando num. 14.* Harum extraordinaria poſita *in § actionum Inſti. de act.* his verſiculis comprehenduntur.

Empti, hereiſcundæ, mandati, depoſitique
Pignora, conducti, communi, pro ſocióque,
Dotis, & hæredes, tutelæ, commoda, geſtor,
Præſcriptis verbis, permutat & æſtimat. Iſtas
Dico bonæ fidei, ſtricti ſunt cætera iuris.

Actiones ſtricti iudicij dicuntur, in quibus præfractè iudicium à Prætore definitur, & quaſi ad viuum reſecatur, vt iudici à verbis formulæ ne tantillum quidem recedere liceat. *Cicero de iis loquens in Orat. pro Q. Roſcio*, Quid eſt in iudicio, directum, aſperum, ſimplex. SI PATERET TANTAM PECVNIAM DARI OPORTERE. Hic niſi planum faciat tantam pecuniam ad libellū ſibi deberi, cauſam perdit. Iudices enim (quippe priuati homines) poteſtatem iudicandi nullam, niſi quam à magiſtratu, & qua de re acceperant, habebant. Veluti, L. Caſſius iudex eſto. Si apparet aureos viginti Næuio dare oportere Sempronium, eum tantæ pecuniæ condemnato. Poterat L. Caſsius de aureis xx. iudicium ſtatuere: de vno minus aut amplius, non poterat: non accepta ſcilicet à Prætore poteſtate. Nā poteſtates & im-

peria ſunt penes magiſtratus:Iudices autem priuati(vt diximus)homines erant. itaque ſi maximè vnde viginti deberentur,quia tamen viginti petita ſunt,petitorem iudex damnabit. Vnde illud vulgatũ,vt qui plus peteret, cauſa caderet. Officiũ ergo iudicis eſt,conſtituere ſimpliciter debeantúrne viginti aurei; an non debeantur:non autem de aureorum numero arbitrari.*Tranquillus Claudio*:Nã & iis qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidiſſent,reſtituit actiones. De ſtrictis iudiciis loquitur,in quibus ſi petitor aſſe vno plus poſtulaſſet, condemnabatur.*Hotom.* ¶ Actio *κακώσεως* apud Athenienſes erat, quæ dabatur parentibus aduerſus contumaces filios aut ingratos. Vt ex Philipp.4. Demoſthenis colligitur: quæ doctiſsimo viro Franc.Connano videtur latinè appellari poſſe malæ tractationis. Κάκωσις enim afflictionem & vexationem ſignificat.*Cõnanus lib.8. cap.* 12. ¶ Actio Caluiſiana eſt actio in perſonam,qua patroni vtuntur ad ea reuocanda, quæ in ipſorum fraudem liberti alienarunt. *l.1.§.ſi plari. l.2.l.1.§.ſi inteſtatus.& l.vlti.*D.*ſi quid in fraud.patron.l.2.* D.*ſi à patr.quis manumit.* Hotoman.Cum hac eadem ferè eſt, quæ Fauiana appellatur, patrono etiam competens ad reuocanda,quæ in fraudem eius à liberto geſta ſunt.*l.1.ſi quid in frau. pat.l.videamus. §.in Fauiana.* D. *de vſur.* Aduertendum verò & ad hoc quod doctores omnes concludunt *in §.item ſi quis in fraudem Inſtitut. de action.* dari aliam ſpeciem Caluiſianæ quæ dicitur vtilis quæ competit filio arrogato contra recipientem à patre alienante in fraudem ſuæ partis debitæ à iure, *vt in l.fin.*D.*ſi quid in fraudem patroni.Gomeſ. d.§. Item ſi quis in fraudem num.*45. ¶ Actio calumniæ,quam vſus vel certè abuſus, *Oldend. teſte*,ſicut pleraque alia præclara legum ſancita ſuſtulit,occurrebat actoris malitiæ.*Noue.de litig.§.ad excludendas.*quoniã neque decernebatur citatio, neque ad executionem perducebatur, niſi cautione ab actore data, quod intra duos mẽſes litem conteſtaturus, vel omne damnum ei qui conueniretur reſtituturus eſſet in duplum:cautione tamen non tranſcendente 36.aureos. Probatur *l.* 1. *C.de lit.conteſt.Nouel.de execut.§.*1. Et hæc quidem cautio initiũ litis reſpiciebat. Hodie vix longo tẽpore peruenitur ad cõteſtationem litis, adeò in præparationibus calumniamur omnes.*Spieg.* ¶ Actio cautionis iudicio ſiſti conductitia, competit ei qui ſtipulatus eſt iudicio ſiſti aduerſus reum ipſum, vel fideiuſſorem eius qui promiſit.*l.2.qui ſatiſd.cog.*Hæc aliàs pœnam perſequitur,ſi eſt in promiſſione, aliàs rem ipſam, hoc eſt,id quod intereſt,*l.2.§.vltim.& l ſeq. D.qui ſatiſd. cog.* Actio verò cautionis iudicio ſiſti in factum prætoria, ſemper eſt pœnæ perſecutoria.*Vide Olden.claſ.1.actio* 6. Spi. Cæterùm ſi quis non eſt admiſſus ad cauendũ ſicuti iure tenebatur,ideóque tractus in cuſtodiam: huic actio in factum conceditur,aduerſus eum qui recuſauit accipere legitimam cautionem. *l.* 1.*& l.* 3.D.*in ius vocati vt eant,l.ſi verò.§.*1.*l.ſi ab arbitro.*D.*qui ſatiſd.cog.* ¶ Actio cautionis vſufructuariæ tam multa habet ſingularia, vt non ſufficiat actorem remittere ad ordinem ſtipulationum communem:nec eſt ſuperflua,ſicut Dd.in obſcuram diſputationem torquent: imò eſt valde neceſſaria, teſte Oldend.& obſtat futuræ leuitati vſufructuariorum.*Spieg.* Coguntur enim domino proprietatis cauere,ſe boni viri arbitratu vſuros, & reſtituturos ſe quidquid fructuum extabit finito vſufructu: & ſi fortè hanc cautionem recuſauerint, non tradetur eis res, neque concedetur actio priuſquam ſatiſdederint.*l.ſi cuius rei,in prin.D.de vſufruct.* ¶ Actio centumuiralis. Quære Centumuirale iudicium. ¶ Actio certi eſt,quæ ex certa & nominata contractus forma nata, non ſecundum verba contrahentium,ſed ſecundum iuris ordinationem intenditur, *vt apparet ex l.cum mota.C.de tranſact.* Prat. ¶ Actio Chirographaria,*ſecundum Oldend.*propriè promiſſio eſt, debitoris manu vel ſcripta, vel ſubſcripta. *l.chirographũ D.de admin. tutor.Vide eundem Act* 30.*Claſ.*4. Spieg. ¶ Actionis circularis, ſiue circuli, quem Saltabellum vocant formularii. *in l.* 1.*§. cùm prædium pignori.D.de pig.Et in l. vſucapio.C eod.tit.*falſa eſt imaginatio, *ſicut Bart.quoque animaduertit in iam citata l. vſucapio,teſte Oldend.in Copia ſua.* Spieg.

¶ Actio ciuilis eſt quando quis ciuiliter,& non ad pœnam & vindictam agit. Criminalis verò, quando quis de crimine ad pœnam & vindictam in iudicio

experitur. Sic pro iniuria & ciuiliter & criminaliter agere licet. Ciuiliter quidē, quando iniuriæ æstimatio habetur, quā is qui iniuriam accepit irrogari sibi postulat. §.*pœna. Insti. de iniur.* Criminaliter verò, quia extraordinaria pœna imponi petitur, eaque vel ad mortem vsque pro tendi poterit, vt plerique omnes voluerunt *gloss. in verbo extraord. § in summa. Institut. eod. Can in c. ex literis. de consti.* Illud verò in vniuersum sciendum est, Ciuilē actionem, in qua de re familiari agitur, non consumere criminalem actionem, nec econtra, *l. vnica. C. quando ciuilis act. crim.* Vnde qui in factum actione, propter suppressum testamentum, cum sua interesset, egit, poterit postea, imo & quiuis alius, cùm publicum sit iudicium, de falso criminaliter accusare. Nec interest vtrū ciuilis actio, an accusatio prius proponatur. *d. l. vnica.* sed vtraque eodem iudicio proponi non potest, & vbi criminale iudicium publicum est, præiudiciū ei fit per priuatum, vt scilicet prius cognoscatur de priuata ciuilique actione. Sic accipiendū est quod respondit Paulus. *l. interdum. de publ. iud.* interdum euenire vt præiudicium publico iudicio fiat sicut in actione legis Aquiliæ, & furti, & vi bonorum raptorum, & interdicto vnde ei, & de tabulis testamenti exhibendis: nam in his de re familiari agitur: *Balduin. ad tit. de leg. Aquil.* ¶ Actio commodati est triplex: directa, vtilis, & contraria. Directa competit ei qui rem aliquam commodauit contra commodatarium ad repetendum ipsam rem, vt ei res & eius accessiones restituantur, facto & expleto vsu, propter quem commodata est. *ff. commoda. l. 1. l. 17. §. sicut.* Actio cōmodati contraria ei competit qui cōmodatum accepit in eum qui commodauit, & impensas in rem cōmodatam factas repetit, idque secundum distinctionem Gaii *l. in rebus* 18. § *possunt. ff. commo.* Quòd autem contraria competat, Paulus docet *l. in commod.* 17. §. 1. *ff. eod.* ¶ Actio commodati vtilis competit, vbi non est verè commodatum, sed interpretatiuè. Aut si is commodauit, qui commodare, aut commodato accipere non potest. Exempla patent apud Vlpianum & Paulum. *Prat.* ¶ Actio communi diuidundo dicitur quę datur iis, qui res quas vel voluntate, vel fortuna inter se communes habent, per arbitrum diuidi, & si quid alter alteri debeat, præstari postulant. *Paul. l. 1. D. commun. diuid.* Hoc iudicium ideo necessarium fuit, quòd actio pro Socio magis ad personales inuicem præstationes pertinet, quàm ad communium rerum diuisionem. *Hotom.* Hæc actio de communi diuidundo: vt & familiæ herciscundæ mistam causam habet, quod realium exemplo ratione dominij intendatur. *l. per hoc iudicium. ff. comm. diuid.* quod pro parte apud vnum est, & sequatur quemlibet rei possessorem, licet titulo singulari possidentem. *l. 1. C. com. diuid.* Cum actionibus verò in personam participat: quòd ex quasi cōtractu nascatur hæc obligatio. §. *Item si inter. Insti. de obligat. quæ ex quasi cont.* & quod personales habeat præstationes. Ratione quippe fructuum perceptorum, & necessariarū impensarum hæc actio competit. *l. 3. D. comm. diuid.* Differt autem ab actione famil. hercisc. quod hæc pro vniuersalibus dari solet. *l. 1. D. famil. hercis. iuncta l. hæreditas. D. de regu. iur.* Communi verò diuidundo, pro singularibus rebus. *d. §. Itē si inter aliquos.* Deinde familiæ herciscūdæ datur inter plures cohæredes: quò inter eos res hæreditariæ distribuantur. *l. 1. D. famil. hercisc.* Communi diuidundo non solum inter cohæredes: sed & alios, vt si duobus eadem res donata est. *l. 2. C. comm. diuid.* vel si inter quos societas coita est. nam si ea interuenerit, hoc quoque iudicium nedum pro socio datur. *l. pro socio. § vlt. ff. pro soc. & l. 2. ff. comm. diuid.* ¶ Actio condictitia, actio personalis, in qua condicimus. *Imper. §. quibus mod. re. contr.* Datúrque agenti contra eū propter repetitionem Condictitia actio. nam perinde ei condici potest, SI APPARET eum dare oportere, ac si mutuum accepisset. *Vlpian. l. si quis.* 24. *D. si cert. peta.* Sed illa condictitia actione id persequi debet, per quam certum petitur. *item in l. si duo.* 13. §. 2. D. *de iureiu. & l. vxor.* 55. *de donat. int. vir.* Hoto. Vide infrà condictitia lex. ¶ Actio conducti, siue ex conducto, est actio in personam, per quam is qui vel rem vtendam, vel opus faciendum conduxit, siue recepit, vt vel re sarta tecta vtatur, vel operis perfecti mercedem consequatur, postulat. *Hoto.* Competit autem ipsi conductori ex his causis ferè, vt putà si re quam conduxit frui

frui ei non liceat, forte quia possessio ei aut totius agri, aut partis non præstatur, aut villa non reficitur, vel stabulum, vel vbi greges eius stare oporteat, vel si quod in lege conductionis, conuenit si hoc non præstatur, ex conducto agetur: Hoc tamen intelligendum est ita, vt si culpa locatoris id accidat, quanti interest conductoris, soluat, sin casu, cui non potest resistere, mercedem pro impedimenti ratione remittat. *Alphenus l. 10. Tryph. l. 8. Vlp l. sed addes ff. locati, Connan. lib. 7. cap. 11. num. 16 & 17.* ¶ Actio confessoria est, cum actor asserit sibi, vel prædio suo seruitutem deberi. Sic vicissim Negatoria, quando actor asserit & contendit prædium, vel domum suam esse liberam ab aduersario, & petit aduersarium molestantem compelli, & condemnari, vt desistat: & declarari, quòd ei nulla seruitus ad fundum meum debeatur. *Zasius in §. æque. Instit. de acti.* Itaque actionem Confessoriam intendens, sibi seruitutem deberi: Negatoriam proponens, sibi libertatem, asserit. Et hæc actio confessoria duplex est: directa: illis competens, qui directum habent dominium earum rerum, quibus debetur seruitus, aduersus illos, qui pariter eius rei, quæ seruitutē sustinet, directò domini sunt: & vtilis illi prodita, qui in prædio dominante, vtile dominium habet, aut saltē eius aliquod in re, verbi gratia, creditori, qui rem pignoris iure possidet. *l. cred. D. de noui op. nunc. fructuario. l. 1. D. si vsusfr. petatur. superficiar. l. 1. §. fi. D. de superficieb.* eadémque ratione emphyteutæ, vasallo, & aliis id genus. Confessoriam autem actionem Vlp. aliter accipit *in l. proinde. §. 1. ff. ad leg. Aquil.* pro ipsa scilicet legis Aquil. persecutione. vel, *vt Balduinus tradit ad d. §. æquè.* pro ea actione quæ inter rogatoria vocari solet, nempe quę ex eius, qui interrogatus est responsione siue confessione dabatur. *l. 23. §. vlti. & l. 25. §. 1. ad l. Aquil. l. vltim. de interrog. actio.* Porrò notant Dd. exempla in quibus confessoria intentatur verbis negatiuis, & negatoria verbis affirmatiuis. *in c. cum ecclesia Sutrina de caus. possess. & propriet. vbi bona glo. de his ext. de iud. in c. examinata. & in d. l. 2. D. si serui. vend.* Prat. ¶ Actio constitutoria siue de constituta pecunia, seu de constituto, est, qua cum eo agitur, qui vel pro se, vel pro alio soluturum se sine vlla stipulatione constituerit. *vti docet Imp. §. 8. & §. 9. de actio. itémque toto tit. de const. pecun. ff.* Hoto. Vide Taboetium in suo topico militiæ for. & legal. discip. vbi eadem illa refert. Est autem aliquantò fortior quàm nudum pactum, & aliquantò fragilior stipulatione. *Spieg.* ¶ Actio damni iniuria, aduersus eum competit, qui damnum iniuria dederit: vt quanti plurimi res vel anno proximo, vel triginta diebus proximis fuerit, tanti damnetur, pro casibus qui ex lege Aquilia cognoscuntur. *tit. de lege Aquil. in Inst. & Pand.* Dicitur autem Actio damni iniuria, præcisè: pro damni iniuria dati. itaque apud Ciceronem legitur in Orat. pro Q. Roscio. quum in libris nostris frequenter INIVRIÆ in secundo casu legatur. *Hot.* Vide & infrà, Actio leg. Aquil. ¶ Actio datiua, Actio natiua. differentia hæc datiuæ, natiuæque actionis, *teste Alciato,* nusquam in iure nostro legitur, sed promiscuè Iurisconsf. dari nascíve actionem dicunt: ex qua forma loquendi, hæc differentia cōmuniter à Dd. tradita originem sumpsit quam explicare operępretium est. Datiuæ sunt, *inquit Bart. in l. 1. D. de act.* quæ immediate à lege conceduntur sine matre, *vt l. iurisgentiū. §. de pact.* Natiuæ sunt, quę sine matre habēt obligationē. *l. licet §. ea obligatio. D. de procur.* vt ecce, inquit, Adam fuit homo datiuus sine patre & matre à Deo datus, cæteri natiui sunt. Profectò hæc differentia siue Bartoli primā fuit, siue cuiusquam, datiua est, hoc est, nullo iurisconsulto authore edita, sed ab ipso excogitata, vel potius ex ipsius capite nata, vt Pallas ex Iouis capite. Siquidem nullum est discrimen datiuæ & natiuæ actionis, sed omnes dantur & nascuntur promiscuè. argumento est, quòd prætor ibi dicit, iudicium dabo, vbi iure ciuili actiones proditæ sunt. Et ex iure gentium obligatio fulta maxima æquitate, *vt l. 1. ff. commod. l. 1. ff. de ser. corr. & l. 1. ff. de vi & vi arm.* Nam prolixum esset dicere, natam iure ciuili declarabo. *Probatur in l. 1. ff. de æstimat. action.* Vbi datur ea præscriptis verbis actio, vbi æquum est dari. Igitur datiua actio habet præuiam æquitatem, quę obligat. & quoties lex aut prætor dat actionem, quæ antea non dabatur, præferri solet, se propter æquitatem facere, non teme-

rè & ad nutum hominis. l. si quis argentũ. §. fin C. de donat l. an vsusfructus. ff. de vsufruct. & verius dare est accommodare. l. quia, ff. de præscript. verb. Malè igitur datiuam à prætore dari sine origine volunt doctores. quorum alij eam fingunt αὐτοπάτορα καὶ αὐτομήτορα. idest, ipsam sui patrem, & ipsam sui matrem, vt dicebat Hermes de Deo: quod neque lex, neque prætor facere potest. quia vbicunque actionem dant, saltem est obligatio ex lege. l. 1. ff. de condit. ex lege. l. legitima D. de pact. Inducunt. l. iurisgentium. ff. de pact. Vbi actio præscriptis verbis nasci dicitur. At actio in factum danda est: sic hæc datiua est, illa natiua. Respondeo vtranque & datiuam & natiuam esse, voces vt volueris: nimirum actio prescriptis verbis mille locis etiam danda dicitur, l. 1. D. de præscript. verb. & datur ex robustissima obligatione. l. 1. D. de æstim. act. l. si tibi area. D. de præscrip. verb. Num putemus curæ fuisse Iurisconsulto, vtrum verbo do vteretur, an nascor, dummodo ortum actionis ostẽderet: cùm nusquam sint verba, quæ magis variè accipi possint? nam dantur, quæ traduntur. l. quicquid. D. de act. empt. & solem quotidie nasci dicimus, cùm nemo illi obstetricetur. nascitur eodem modo actio. l. sed etsi alia. in fin. D. de bon. damn. homo verò non nascitur aliquid cùm datur, id est, conceditur, moritur, cùm adimitur. l peculium nascitur. D de pecul. Cum prætor glorietur se dare actionem, in causa est, quod olim annuo eius officio, quo coram eo acturi erant, non omnem indiscretam petitionem proponebant, nisi ritè & certa formula conceptam, cuius nimia subtilitas exibilata est l. 1. & 2. C. de formulis. sed mediocris quidam agẽdi modus obseruatus fuit, & seruabitur in posterum. Forcatulus in Necyon. dialogo 97. ¶ Actio natiua, teste Zasio, in princ Instit. de act. nu. 8. 9. 10. est, quæ præiacentem habet materiam, eámque sufficientem & efficacem, vt inde actio deriuetur, sicut sunt contractus & conuentiones legitimæ.

¶ Actio datiua est, quæ materiam quidem præexistentem habet, sed non idoneam ad producendam actionem perfectam, nisi nominatim adiuuetur lege, Prætore, consuetudine. Zas. plurib. d. loco. & li. 2 sing. resp. cap. 5. ¶ Actio de arboribus succisis, ex 12. Tab. est actio in personam, per quam qui alienas arbores ceciderit, æris 25. damnatur. hanc enim constitutam pœnam fuisse Plin. lib. 17. cap. 1. testatur. Paulus l. 28. §. 6. D. de iureiu. Colonus cum quo propter succisas fortè arbores agebatur ex locato, si iurauerit se non succidisse, siue è lege 12. Tabu. de arboribus succisis, siue, &c. Hinc titu. Arborum furtim cæsarum, lib. Pand. 46. & actio arborum furtim cesarum. Quam quidem pecuniariam esse ex l. 12. Tabu. Prat. & similiter affirmat. Cuia. Obserua. lib. 9. cap. 12. in princ. sed addit (vt Gaius ad eam legem annotauit) quòd coerceantur etiam tanquam latrones, qui arbores & maximè vites, cæciderint: quod & Seruius confirmat in illum Virgilij locum: Atque mala vites incidere falce nouellas. Fuerat (inquit) capitale supplicium alienas arbores incidere. Actio legitima est in eos, qui cædunt, cingunt, secant. His enim tribus verbis lex vsa est. Cuiac. supr. alleg. loco. Et appellatione arborum etiam vitam, ederam, arundines, salicta & stirpes contineri. Vlp. scribit in l. 3. D. eod. Porrò si furtim arbores cæsæ sint, & ex l. Aquilia, & ex l. 12. Tab. dandam actionem Labeo putat. Sed Trebatius ita vtranque dandam ait, vt iudex in posteriorem deducat id, quod ex prima consequutus sit, & ex reliquo reum condemnet. l. 1. D. eod. Cuia. Hotom. Vves. Prat. ¶ Actio dementię nihil aliud est, quàm petitio curatoris dandi, furioso patri, aut mente capto. Cuia. Obseru. 9. ca. 13. quo loco etiam indicat alia in scholis, alia in foro actionib. nomina dari. vt inscripti maleficij in schola, stellionatus est in foro, malæ tractationis in schola, rei vxoriæ vel de moribus in foro: talionis in schola, iniuriarum in foro, abdicationis in schola, exhæredationis in foro, &c. Cuiac. d. loco. ¶ Actio de dote, est actio in personam quæ diuortio facto mulieri ad dotem exigendam aduersus maritum datur, & maritũ in id tãtum quod facere potest, damnat. l. maritum 12 13. 14. D. solu. matri. ¶ Actio de dolo, maioribus hoc præstat, quòd minoribus restitutio in integrum. Et plerunque datur, vbi ex dicto vel facto alia non nascitur actio. Vlpian. in l. quod venditor. D. de dol. mal. Spieg. ¶ Actio de dolo competit mihi quando damnum dolo malo à quo uis est mihi datum: vel si quis aduersus

me

me verſetur doloſè conſulendo, vel malitioſè negotia mea adminiſtrando, nec ſupereſt, aliqua ciuilis actio, qua poſſim experiri: tam directa quàm vtilis ſeu in factum actio: nulla item directa prætoria. *Conn.lib 7.cap 15.num.15.* Sed non datur, niſi duos aureos excedat. Hæc autem non datur liberis contra parentes, ratio quia odioſa eſt, & in ea condemnatus, infamis efficitur. nec datur libertis contra patronos, nec humili aduerſus eum qui dignitate excellit, nec plebeio aduerſus conſularem receptæ autoritatis, nec luxurioſo aduerſus hominem vitæ emendatioris. Datur tamen hæc actio in factum contra prædictos, vt fiat mentio bonæ fidei: & verbis ſit temperatis, in condicione libelli, in qua nulla eſt facienda mentio doli. *Hæc probantur. D. de dolo. l. ſi oleum. §. fin. cum l. ſequent.* Oldend. Prat. ¶ Actio de dolo & furto eorum qui ſunt in miniſterio cauponũ, ſtabulariorum, vel nauem exercent, datur aduerſus caupones, ſtabularios & nautas, in duplum, obligatione ex quaſi maleficio deſcendente, illa ſcilicet ratione, quòd in culpa ſint qui huiuſmodi ſeruorum colluuiem in ſuum contubernium aſciuerint. *iuxta notata Alciati in l. ſeruus. C. de pact.* Si quod tamen eius rei nomine præſtiterint, ab eo qui quaſi deliquit, recuperandi facultatem habent. *argumento l. ſi verò. §. cum autem. ff. de his qui deiec. vel eff.* Eſt & alia in factum actio quæ ex iuriſdictione prætoris deſcendit, contra eoſdem prodita, & de recepto nuncupari conſueuit *l. 1. ff nautæ cau. ſtab.* ob id ſcilicet quòd res ſuſceperint vel receperint: ſiue ipſi ſiue eius familiares, aut alius quantũlibet extraneus rẽ ſurripuerit, aut aliàs quoquo modo læſerit. *d. l. 1. §. vltim. & ll. ſeqq.* eáque & rationem habet, ne id genus hominibus cũ furibus coeundi anſa præbeatur. *d. l. 1. poſt principium.* Hæc autem ab ea priore multis modis diſcrepat. Etenim in hac ad ſimplum tantum condemnatio redigitur, hæcque omnium factum emendari vult, ſiue hi familiares, ſiue extranei fuerint. *d. §. vlt. modo allegato.* Superior verò in duplum datur. *l. vltim. §. hæc actio. D. eo. tit.* & eorum tantũ quos in noſtro contubernio habemus factum præſtandum eſſe voluit. *Vide etiam Petr. Peckium in tit. nautæ caupo. ſtabular. l. ex hoc edicto, num. 2. vbi etiam nonnulla cum hiſce notatis cohærentia ab eo traduntur.* Old. ¶ Actio de effuſo, deiecto, ſuſpenſo, eſt actio in perſonam, quæ aduerſus eos intenditur, qui eum in locum quà vulgò iter ſit, aliquid effuderint, deiecerint, ſuſpẽderint, cuius caſus alicui nocuerit, nocerévé ſuſpenſum potuerit. *l. 1. & 5. ff de his qui deiec. vel effud.* Deiectũ verò & effuſum, intelligitur, quod pendens decidit, vel effuſum eſt, etiamſi nemo deiecerit vel effuderit, non tantum in ciuitatib. & vicis, ſed etiam ruri in quibuſcumque viis per quas vulgo iter ſit. *l. 1. §. quod ſi cùm ſuſpenderetur. l. penult. ff. eod. tit.* Quinimo, & ſi non nocuit, quum tamen ſic poſitũ fuerit, vt veriſimiliter nocere poſſit, huc pertinere quaſi ceciderit, intelligitur ſecundum verba edict. *l. ſi vero plures §. prætor ait. ff. eod. tit.* ¶ Actio de in ius vocato vi ex empto, eſt qua cum eo agitur, qui in ius vocatum exemit, dolóve eximendum curauit, vt quanti ea res ab actore æſtimabitur, damnetur. *l. 1. & 5. ff. ne quis eum qui in ius voc.* Hotoman.

¶ Actio de in rem verſo, eſt actio in perſonam, per quam pater dominúſve, cuius filius ſeruúſve cum aliquo ſine ipſius voluntate contraxit, ſiue quid in rem ipſius verſum erit, totum præſtare cogitur, aut ſi quid non ſit verſum, quatenus peculium patietur. *vti docet Imp. §. 4. Quod cum eo qui in al.* Hotom. ¶ Actio de iureiurando, eſt per quam is qui aduerſarij poſtulatur, deberi ſibi pecuniã iurauit, ita eum damnari poſtulat, ſi planum faciat ſe illius poſtulatu iuraſſe. *vti docet Imper. §. 12. de action.* Hotoman. Hanc & iudicati actionem appellant. *l. miles. §. iudicatum. ff. de re iudic.* ſiue, vt vulgus doctorũ, voluit in factum actionem ex iudicato deſcendentem. *Dd. in l. actori. C. eod.* in eum autem datur actio ex iuramento deſcendens qui iuſiurandum detulit, *l. non erit § dato ff. de iureiu. eiúſque heredem. l. quia non debet. ff. eo.* ſiue quis vtili perſonali experiatur, ſiue reali, quando ab eo qui dominus erat per ſuũ ſacramentum rem auocauerit. *l. ſed etſi poſſeſſori. ff. eod.* &c. ¶ Actio de paſtu pecoris ex lege duod. cim Tabul. inſtituta eſt, cùm in eo fundo pecus tuum depaſtum eſt. nec enim de pauperie noxalis actio ſufficiebat: quia paſtus pecoris. nec pauperies, nec damnum eſt. *l.*

qui seruandarum,14.§.*vltim.ff. de præscrip. verb.l.2.§.in bestiis.ff.si quadr.pauper*.Hotom. Conceditur autem ei, cuius glans depascitur ab alieno pecore immisso, siue id fiat in proprio fundo, siue alieno, aduersus eum qui pecus suum immisit ad depascendum. Nam hæc est prima ratio huius actionis introducendæ quod sæpe immitti soleat pecus in alienum fundum non sine damno. Cúmque nihil corruptum sit,cessat directaAquiliæ, & quia factum immittentis interuenit, non habet locum actio de pauperie.Hæc ergo introducta fuit persecutio vnde cõ sequitur, primum: quòd tametsi in alieno solo nihil corrumpatur, neque contra vsum solitum glans consumpta sit à pecore, quando tamen damnum adfertur,& nullo iure fit,vtilis actio Aquiliæ, cum hac concurrit. Deinde quòd si pecus suo motu vel lasciuia fundum alienum ingrediens glandem comederit,aut sepes, aliúdve quid corruperit sine vllo immittentis facto,& sine culpa pastoris, tunc exercenda est actio de pauperie. *l. vltim. C.ad l.Aquil.* Oldendorp. ¶ Actio de patre patronóve in ius vocato, est per quam filius emancipatus aut libertus qui patrem patronúmve sine Prætoris venia in ius vocauit, pœna quinquaginta aureorum damnatur. *l. penu.ff. de in ius voc.* Hotom. ¶ Actio de peculio,est per quam is qui cum filiofam.seruóve contraxit, contra patrẽ dominúmve ita agit, vt quoad profectitium peculium ferre possit, soluere damnetur. *vti docet Imper.§.decimo.de action. & toto tit. de pecul.ff.*Est verò actio perpetua in patrem vel dominum: sed mortuo vel manumisso alienatóve filio, vel seruo, incipit esse annalis, quod merito factum esse ait *Vlpian.l.*1.§. 2. quando de pec. actio annalis est. Nam cùm morte vel alienatione extinguitur peculium, sufficiebat vsque ad annum produci obligationem. Sciendum est autem, non certam quandam actionis speciem hanc esse,quæ per se constet: sed adiectionem qua principalis actio designatur. nam si depositi, commodati, mandati, filiusfa. obligatus sit, datur aduersus patrem actio depositi ex peculio, commodati ex peculio,mandati ex peculio *l.5.§.cui congruit.ff.de pecul.l.depositi.eo.l.*1.*C.quod cũ eo*,&c.Hotom. ¶ Actio depositi, datur contra depositarium, id est, eum apud quem res est deposita, vt rem restituat in die.Contraria depositi actio, competit depositario simul & hæredi eius, in eum qui deposuit nomine impendiorum in rem depositam factorum. ¶ Actio depositi in duplum datur ei qui in quatuor casibus aliquid deposuit, ex imminente periculo: vt, tumultus,ruinæ,naufragij, incendij. *Zas. eod. §.seq.* ¶ Actio depositi est duplex scilicet directa, & contraria.Actio depositi directa competit depositori ad repetendum depositum & accessiones eius, & competit in simplum, nisi fortè res sint incendio, ruina, naufragio depositæ. Hoc enim casu qui depositum sic receperit, si inficietur,& de hoc conuincatur, in duplum condẽnabitur. *Hæc probantur. ff. depositi.l.*1. *§. Prætor ait*. Sed actio depositi contraria cõpetit ei, penes quem res deposita est, ad petendum impensas, si quas circa rẽ impenderit,& illas repetit, vel damnum datum per seruum depositum, *secundum Placenti*. De illa contraria actione habetur.*ff.deposit.l.actione*.Est & actio depositi sequestraria in sequestrem data. *l. si Asia* 12. *§.* 2.*ff.eod.* ¶ Actio de superficie quasi in rem, competit ei, qui superficiem habet in alieno solo nomine conducti ad repetendum superficiem,si possederat.*ff.de superfic.l.*1.*§. qui superficiem. in fin.& § quod ait.versic.& sane*. Superficiem autem, vel superficiarias ædes appellamus, quæ in conducto solo positæ sunt, quarum proprietas,vel directũ dominium & ciuili & naturali iure eius est cuius & solum, vtile verò superficiarij.*l. vltim.ff.de superfic.*Porrò hæc extraordinaria est: quia interdictum adpellatur.*d. §. qui superficiem iuncta rubric.* Prat. ¶ Actio de tigno iuncto dicitur, qua vtitur dominus tigni quod iniunctum esse prædiis vrbanis vel rusticis aduersus eum qui ipsius tignum ædibus vineísve suis adiunxit: per quam non ipsum tignum, sed duplum consequitur, *vt docet Vlpian.l.*1. *ff. de tign.iuncto*.Hotom. Non autem solum datur, aduersus eum qui iniunxit, sed & qui iniunctum habet, *vt notat.glos. in l.in rem actio.§.tignum.ff.de rei vindi.& l.*1.*§.vlt.ff.de fluminibus*. ¶ Actio directa (quum actioni contrariæ opponitur) ea formula est, quæ quum certam ob causam inuenta atque instituta sit, ad eandẽ

ipsam

ipsam causam accommodatur. veluti ex duodecim tabul. pro socio actionem instituit, aut ex ea lege scilicet instituta est, quoniam vtriusque socij causa instituta hæc actio est, directa vtrinque nominatur. at in tutela, mandato, & deposito inuenta primum est actio tantũ pupillo in tutorem, mandatori in mandatarium, & deponenti in depositarium, quare quæ in his causis dantur actiones, quia illę ipsę sunt maximè quę primùm institutæ sunt, directæ nominantur. Et quoniam vsu rerum postulante intellectum est, vicissim quoque dandas esse tutori in pupillum, mandatario in mandatorem, depositario in deponentem, certis de causis actiones: concessæ quoque sunt eædem ipsæ antiquitus institutę, cõceptæque formulæ quas directas, cùm ad sua negotia referuntur, nominamus: sed quia non ad suam causam propriè accommodantur, contrariæ nominantur. quasi dicas, eædem ipsæ actiones, sed ad contrariam partem accommodata. *Hotoman.* In hac materia, quomodo directæ actiones à contrariis secernantur Accursius & cæteri *in l. consensu.* D. *de action. & obligat. in §. fin. pro soc.* tres casus considerant. Cæterum breuiore certioréque doctrina à contrariis directas actiones discerni putat *Corrasius libr. 6. miscell. cap. 6.* hoc modo: directas his dari qui domini sunt, aut quorum principaliter interesse potest, contractus origine, & prima ipsius radice spectata cõtraria verò his, quorum per accidens, tantum interest, quæ ideo non ex ipso contractu, rectà dantur, sed ex quadam æquitate per legis extensionem. Vnde directæ actiones ipsius sententia, respectu contrarium appellatæ, quòd rectè & immediatè ex ipso contractu veniant, contrarię verò, quia contra primã contractus naturam concedantur, quas propterea ex nullo propriè contractu nasci Iusti. dixit. § *igitur, & §. tutores, de obliga. quæ quasi ex contractu.* Et hanc sententiã veram esse non dubitat, si omnes ad vnum actiones contrarias singulatim percurras, quas sex numero tradiderunt nobis Iurisconsulti, iamiam à nobis memoratas, commodati, mandati, depositi, tutelæ, negotij gesti, & pignoratitiã. Quibus alias adiicere necesse non est, neque enim sunt aliquæ contrariæ, præter expressas à lege. *Accurs. in l. omnino. ff. de impens. in reb. dot. & in §. præiudiciales. de actio. in Inst. Bald in c. 1. in fin. Quid praeced. deb. inuestit. in feud. Corras. d. loco.* ¶ Actio directa interdum opponitur vtili. Et tũc directæ actiones dicuntur tam quæ ex verbis, quàm quæ ex sententia iuris ciuilis, vel prætorij per interpretationẽ cõstitutæ sunt. *Vlpian. l. nominis. §. 1. D. de verbor. signific.* Verbum, inquit, ex legib. sic accipiendum est, tam ex legum sententia quàm ex verbis, Vtiles autem seu indirectæ censentur, quæ non ex verbis legum proficiscuntur, neque ex manifesta sententia, sed addititia quadam interpretatione propter similem rationẽ receptæ sunt in forum. Nam, vt ait Pedius: quoties lege aliquid vnum, vel alterum introductum est, bona occasio est, & cætera quædam ad eandem vtilitatem vel interpretatione, vel certa iurisdictione suppleri, *referente Vlpiano l. nam vt ait. ff. de legib.* Et propterea multum impertinenter allegari. titul. Institut. de legit. patr. tutel. ad probandum actionis vtilis formulam: quia textus ille ostendit magis directæ actionis exemplum, cùm dicit: Ac si verbis legis introducta esset. Iustus ergo & directus summi iuris sensus ex lege, facit actiones censeri directas. addititius autem, & per æquitatem mediante interpretatione, hoc est, per consequentias receptus, efficit vtiles, siue ad causam efficientem respicias, vt dictum est, siue ad causam materialem spectes. *Oldendorp.* Discrepant tamen hæ duæ in plerisque. directa nobilior est vtili, & illa præsente hæc mussitat, nec audet sese exhibere *l. si hæres institutus.* D. *ad Trebellian.* Item minore probatione contenta est directa, quàm vtilis: in illa probamus Titium nobis obligatum, in hac Titium obligatũ Seio, qui nobis cessit. *Hoc vult Bartol. in l. 1. de action Et facit l. si in solutu. C. de actio.* Sed debuit distinguere inter directam mandatam & eam quæ mandata non est: nam mandata totidem requirit probationes, quot vtilis. *l. qui stipẽdia C de procurat* Item, *inquit idem Bartol.* directa infamat, vtilis nõ est, quod ipse nõ respuo, cùm interpretatione odia, & pœnæ angustanda sint. *l. penultim. D. de pœn. Adde ad arg. l. furti. §. fin. D. de iis qui not. infam.* Item directa morte mandantis extinguitur, non vtilis, *l. 1. C. de actio.* In eo

autem cōueniunt directa & vtilis, quòd morte mandatarii neutra perimitur. *l. illam, C.de donat.* & alicubi eundem habent effectum. *vt l.fin.ff. de magist. conuenien. & l.1.C.eodem. Forcatulus in sua Necyomantia Dialogo 65. numer. 2.* Vide Hotomann. *Institution. de actio. §. 1. & rursus §.actionum autem.institu.eodem,* vbi tradit vtilem actionem dici, nimirum quoniam vtilitatis causa introduceretur, quemadmodum Iurisconsult. scribit *in l.quia actionum.ff.de præscriptis verbis:* quo casu obliquè agi significare videtur Theophilus *§. si quis vna. Institut. de fideicommiss.hæredit.* Idque verum esse apparet ex *§.cæterum de leg. Aquil. Institutio.* Adde Curtium, *εἰκαςῶν libro secundo, capit.decimo, in tomo secundo.*

¶ Actio emphyteutica. Aperti iuris est, *inquit Oldendor.* Emphyteusim censeri formulam proprij nominatim contractus, quidquid rixentur ociosi homines. Vnde propriam habet actionem, quam quid vetat Emphyteuticam dici, sicùt ex aliis contractibus actionem empti, locati, commodati? *teste Bartol.in l.1.de condict.ex lege.* Est autem contractus planè colonarius, & (vt crassè dicam) rusticus: ideóque frequentior, quàm ipsi perpendunt & iuris periti, qui multa de illo scribunt. *Spiegell.* ¶ Actio Empti siue ex empto, est actio in personam, per quam qui rem quampiam emit, venditorem & quæ lingua nuncupata sunt, præstare, & si nominatim nihil conuenit, rem tradere, eámque vel emptoris facere, vel euictionis nomine obligari cogit. *vti docet Vlpian. l. vndecima, ff. de action.empt.* Hotomann. Alexander. Imp. *in l.ex conuentione. C.de pact.* & Dioclet. & Max. *in l.vnica C.si seruus extero se emp. mand.* actionem empti vocant eam quæ datur venditori ad consequendum precium. Frequentius tamen totus contractus emptio nuncupatur, quia si diligenter attendamus, vtriusque contrahentis voluntas in eo est, vt emat id est acquirat, & accipiat, hic rem, illi precium, non vt alienet, nec enim rem suam quisquam alien. ex quo verius fuit totius negotij appellationem desumere. *Connan. lib.7. c.6.nu.2.* ¶ Actio ex cōstituto dicitur ea, cùm quis sine stipulatione debitum se soluturum, constituit pro se, vel pro alio. Et est aliquāto fortior quàm nudum pactū, & aliquāto fragilior stipulatione. Hanc cōuentionem frequētissimam vidim⁹ inter mercatores, vbi quotidie mittuntur epistolę, nuncij, chirographa quę in fidem fundantur, & nihil aliud sunt quàm constitutū. ¶ Actiones ex cōtractu nascuntur ex pacto conuentionéve, siue obligatio ex re nascatur, vt conditio certi, de numerata pecunia, condictio ob causam dati, actio commodati, depositi, pignoratitia, de quibus omnibus suo loco dicemus: siue etiam oriatur obligatio ex verbis, sicut in actione ex stipulatu, quando res certa in stipulationem deducta est, siue etiam oriatur obligatio ex literis, de quibus condictio odio desidiæ datur in eum, qui cum spe futuræ numerationis scribit se debere quod ei nō est numeratum, numeratione autem nō secuta post bienniū non repetit chirographum, *l.in contractibus.C.de non numer.pecu.* siue etiam oriatur obligatio ex consensu, veluti empti, venditi, locati, conducti, pro socio, mandati, præscriptis verbis, & actio constitutæ pecuniæ necnon actio in factum de iureiurando. Et de his actionibus in propriis locis secundum ordinem patebit. Et istæ sunt species actionum in personam, quæ oriuntur ex contractu, siue re, verbis, literis, aut consensu obligatio oriatur, *de quibus vide ff. de act.& oblig. l. 1. & 2. & Instit.de oblig. §.1.cum §§. & tit. seqq. vsque ad tit.de oblig. quæ ex quasi contractu nas.* Prat. ¶ Actio exempta, *Vlpianus,* sic erit, *inquit,* accipienda, si desiit agere posse. Quibus id modis eueniat idem explanat, *in l. sed etsi per prætorem.Ex quibus causis maior.* Sp. ex Old. ¶ Actio exercitoria dicitur, quando dominus nauis, quem patronum nominant, præponit seruum, vel filium, vel alium quempiam naui vehendæ: quicquid à vectoribus, id est, qui vehuntur, contrahitur cum præposito nauis: eius rei datur actio exercitoria in dominum, qui nominatur exercitor. *Zas.in §.actio. Instit.de act.* Exercitorem autem inquit Vlpianus eum dicimus, ad quem obuentiones, & reditus omnes perueniunt, siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per auersionem conduxit, vel ad tempus vel in perpetuum, & parui refert qui exercet masculus sit an mulier, paterfamiliàs, an seruus, sed si pupillus nauem exerceat, exigemus tuto-

ris authoritatem *l.1.§.exercitorem. ff. de exerci.act.* Differt autem exercitoria, ab ea quod iussu, quia vt plerique existimant, in exercitoria tacita, in ea verò quod iussu, expressa voluntas, requiritur. *Alberic.l.1.§.si is qui nauem. ff.de exercit.act.* ¶ Actio ex lege condictitia ei competit, qui damnum passus est ex grauamine sportularum aduersus actorem, qui per fraudem, plus complexus fuit in libello, in triplum, & aduersus executores, qui exigunt aliquid vltra debitas sportulas, in quadruplum. *§. tripli. Instit. de act.* ¶ Actio ex sponso apud antiquos intendebatur interdum contra improbè aliquid negantes, sicque aut suscipere sponsionem, aut fateri cogebantur, vt antiquitus si quis vxorem sibi spopondisset, & pater forte sponso nuncium remisisset sponsalibus dissolutis, iure veteri Latinorum dabatur hac de causa ex sponso actio: quod postea lege ciuili Romanorum est abrogatum, vt libera essent matrimonia, quod Gellius docet ex Sulpitio: *Connanus libro octauo, capite secundo, num. quarto.* Fiebat autem sponsio plerunque in interdictis *qua de re vide Quintilianum libro septimo.* Extat formula sponsionis apud Ciceronem in Orat. pro P. Quintio & exempla etiam apud eundem, & Liuium quoque. Budæus admonet, si quis Ciceronem pro Cæcinna totam legerit, & intellexerit, satis intelliget quid sit sponsio. Est & alterius generis sponsio. *cuius meminit Iurisconsult. in l. rebus de aleæ l. vsu, & ego infrà in sua classe.* Spiegell.

¶ Actio ex stipulatu, est actio quæ ei competit, qui sibi aliquid incerti dari fierive stipulatus est, veluti quicquid vini hoc anno ex vineis tuis colligetur. *Vt patet ex titul. Institutio. de verborum obligat. in princip.* Hotomann.

¶ Actio ex stipulatu doti exigendæ, est actio in personam, per quam vxor dotem suam soluto matrimonio à marito condicit. *l.penul.C. de iure dot. & l.vnic C.de rei vxor act.* Hotoman. Hæc olim annua, bima, trima die dabatur, hodie verò Iustiniani constitutione ad immobilia statim, ad mobilia verò non nisi post annum dari solet. *l. d.vnica.§.cùm autem versicul.exactio.*

¶ Actio ex testamento competit ei cui aliquid relictum est in testamento per legatum, vel per fideicommissum, aduersus eum à quo legatum, vel fideicommissum est, id est, qui dare debet iussu testatoris, siue hæres, siue legatarius, siue fideicommissarius. Nam & illos, nedum hæres grauare potest testator in vltima voluntate, vt alij dêt, vel restituant. *l.2.§. & hæc disposuimus. C.commu.de legatis.* Hæc autem actio ex quasi contractu oritur, Hæres enim adeundo hæreditatem quasi contrahere videtur *l.apud Iulianum. & l.seq. quibus ex causis in possess.eatur.* Et licet magno necessitudinis vinculo cum bonæ fidei actionibus coniuncta sit, *l. in minorum, vbi Bartol.notat. C. in quibus causis in integr. restitut.non est neceß. l. Titia Seio. §. vsuras. ff.de leg.2. Meuius fundo. vbi Bart. not. ff. eod.* tamen stricti iuris est: *Iason in §.actionum in 2.notab. Corras. libro Miscell. 2.cap.7.num.6. Duarenus de in litem iurando num. 55.* ¶ Actio Fauiana, quæ & Fabiana: de qua suprà in Caluisiana, datur patrono ad reuocandum alienata per libertum: *Paulus libro 3. Sentent. titul. 3.ex quo & libr.9.titul.14. C. Theodos.* Fabiana non Fauiana lege: in hac veniunt fructus tam antè, quàm post litem contestatam percepti, *l.videamus.§.in Fabiana. ff. de vsuris.* Illud autem plurimum refert, vtrum inter viuos, an donatione causa mortis alienauerit libertus in fraudem patroni. Nam priore casu non præsumitur dolus, nisi probatur, puta si vendiderit, locauerit: posteriore verò, non requirimus (*ait Vlpianus*) vtrum dolo malo facta sit, an non sit, scilicet alienatio. sufficit enim docere mortis causa factam nec immerito. mortis enim causa donationes comparantur legatis: & sicut in legatis non quærimus dolo malo factum sit, an non sit, ita nec in mortis causa donationibus. *Oldendorp.* Porrò Cuiac. tractat.1.ad Africa dicit, actionem Fabianam patrono competere, liberto testato, Caluisiana liberto intestato. *l.3. §.si intestatus. ff. si quid in fraud. patron. l 2.C.eod.* & addit, quòd vtraque detur patrono aduersus eos, quibus libertus bona sua alienauit dolo malo in necem patroni, etiamsi fraudis conscij non sint, vel aduersus eos, quibus mortis causa donauit libertus, aut legauit supra semissem bonorum, etiamsi non hoc dolo fecerit malo libertus, nam

vt legata ac donationes etiã causa mortis ex constitutione Seueri non possunt hæredem institutum fraudare Falcidia, ita nec patronum debita portione. *Cuiacius in suprà dicto loco.* ¶ Actio familiæ herciscundæ, dicitur, quæ datur cohæredibus postulantibus vt & hæreditas diuidatur, & si quid alter alteri debeat, præstetur. Nam herciscere familiam, hæreditatem diuidere significat, familiæ quippe verbo ad res relato significatur hæreditas, *l. pronunciatio. §. 1. ff de verb. sign. l. vlt in fin. C. famil. hercisc.* Herciscere autem prisco loquendi modo idem quod diuidere significat. *l. 1. ff. famil. hercis.* eius autem formula in rem est: vis & natura, qualis est actionis in personam. *Vlpian. l. 22. §. 2. ff. fam. hercisc.* Quare mixta dicitur actio *§. quædam. Instit. de act.* Etenim cùm hæredes dominum pro parte hæreditatis habeant, in rem agere videntur. *l. actionum genera. ff. de acti. & obligat.* qui hanc actionem proponit, vt qui rẽ suam petat, quod ipsius vendicationis proprium est; *l. in rem. ff. de rei vend.* at personalis est cùm ex quasi contractu descendat. *§. item si inter aliquos. Institu. de obligat. quæ ex qu. contract.* Nam adeundo hæreditatem videntur hæredes contrahere. *l. apud Iulia. §. vlti. quib. ex causis in possess. eat.* Præterea habet præstationes, quæ (*inquit Labeo*) personales actiones sunt. *l. item Labeo. ff. fam. herc.* Etenim si sumptus (verbi gratia) bona fide fecerit cohæres, hac actione cum vsuris ex die moræ, potest eos à cohæredib. petere. *l. his consequenter. §. sumptuum ff. hoc tit.* Et si solus hæreditarij fundi fructus perceperit, aut rem hæreditariam corruperit, consumpseritve, eo nomine condemnabitur. *§. si fam. de off. iudic. Corras. in d. § quædam numer. 3.* ¶ Actio finium regundorum competit finibus ad distinguendum vel ad iudicandum. *ff. eod. titu. l. 2. §. iudici. & l. seq.* & inter eos agitur, qui agros confines habent, vel prædia. *Instit. de actio. §. item finium regundorum:* vbi verba textus bene ponderanda sunt. Nam initio illic regere idem est quod discernere, distermínare: & quasi, in rectitudinem & modum agere, vt sic intelligamus ad discernendos constituendósque agrorum fines, quoties de illis inter confines controuersia esset, hanc actionem bono publico proditam: *l. 2. ff. finium regundorum.* Deinde hac actione inter eos agi dicit qui confines agros habent: non vicinos, quia hoc pertinet ad vrbana prædia, à vicis. *l. 4. finium reg.* vnde & finalis quæstio & finale iurgium. *l. 3. si constituerit, C. finium regundorum.* Quare hæc actio habet locum in rusticis prædiis tantum, *ff. eo. tit l. 2.* & non in vrbanis, quia vrbana prædia non sunt confinia, sed vicina, quia parietib. distingui consueuere: sed confinia dicimus quæ adeo sunt proxima, vt nullus paries in medio interponatur. *ff. eod. titul. l. sed & loci. §. in iudicio.* cum ibi not. Vrbana prædia dicuntur omnia prædia, quę habent ædificia, etiam si sint in villa, quia vrbanum prædium non facit locus, sed materia habitandi causa facta. Vnde si in vrbe ædificium, causa non habitandi, sed gratia reponẽdorum fructuum fiat, dicebatur prædium rusticum. Sed & horti in ędificiis constituti, nisi plurimum sint reditus, vinearij fortè, vel etiam olitorij, continentur appellatione vrbanorum prædiorum: *ff. de verbor. significat l. vrbana.* Rustica autem prædia vocantur agri non habentes ędificia. Etsi inter te & me, contra quem ago finium regundorum, via publica vel publicum iter venit, non habet locum hæc actio quia confinium non intelligitur. secus si riuus priuatus interuenerit, quia finium regundorum agi potest contra dominum riui. *ff. eod. tit. l. sed & loci. §. fin cum l. sequ.* & ibi notat Est autem hæc actio duplex siue vtrinque directa, quia in ea vterque est actor, & vterque reus. *Extra de probatio. ex literis ff eod. tit. l. iudicium communi diuidundo familiæ herciscundæ. & l. inter cohæredes. § si familiæ, ff. famil. hercisc.* Item est mixta, quia est in rem & in personam. *Institut. de action. §. quædam actiones. & §. item finium regundorum.* nam in personam cum primis est. *l. 1 ff. finium regundorum*, cum ex tuo plerũque meum fiat, hoc est quod tuum erat mihi adiudicetur. *l 3. ff. illo titul.* & personales habeat præstationes. *l. sed & loci. §. 1. illo titul.* ex eo quod forte impendit in partem agri, vel in agri mensorem quem adhibuit, quasique ex contractu, aut si mauis ex maleficio oriatur, *item si inter. de obligatio. quæ ex qu. delict.* cum actionibus autem in rem id habet commune quia

ex dominio actoris proficiſcitur hæc actio. *l. ſed & loci. §. 1.* per quam recipit quod ſuum eſt. *l. ſi irruptione. in princip. ff. finium regundor.* vnde & proprietatis cõtrouerſię eam cohærere Conſtantinus reſcripſit *l. 3. C. illo titulo*: item perpetua eſt, *vt C. eod. l. vltim. & ff. eodem. l. iudicium communi diuidund. & Inſtitut. de action. §. quædam.* Quod tamen non ſic intelligitur, vt ſi vicinus meus ampliores fines ei, cui vendiderat, oſtenderit, non poſſit ille, qui emit, longo tempore præſcribere. Hoc enim falſum eſt. *vt ff. pro empto. l. 2. §. ſed etſi fundum. & l. qui fundum. §. ſi fundum.* Sed ſic oportet intelligi, *ſecundum Azonem*, vt etiam poſt decem vel viginti annos locum habeat hæc actio pro finibus terminandis, quamuis de meis finibus aliquid præſcripſeris. Nam etſi ab initio ſine aliqua præſcriptione hoc conſtaret eſſe tuum, agere poſſem vt commodius termini imponantur agris, vt ita rixarum perimatur occaſio, &c. Si quæras quando incipiat currere præſcriptio huic actioni. Reſpondetur, ab eo tempore, quo incepit poſſe hæc actio intentari. Et incipit poſſe intentari, cùm fines cœperunt turbari, & ex eo naſcitur hæc actio, *ſecundum Azon. in ſumm. C. eodem titul.* Oldendorp.

¶ Actiones forenſes dictæ ab eo, quòd inſolentes ac temerarios debitores, ad iudicia agamus: quoniam ſine cauſa recuſent ſolutionem, aut ſatisfactionem. Obſeruandum autem, quòd actiones non niſi coram iudicibus & arbitris inſtitui ſolent, non autem coram arbitratoribus, *Zaſ. in §. omnium. Inſtitu. de actio.* Spieg.

¶ Actio funeraria, qua perſequimur, vt ſoluantur ſumptus funeris, hoc eſt, quidquid corporis cauſa, antequam ſepeliretur, conſumptum eſt. *l. funeris in princip. ff. de ſumpt. fun.* Et eſt priuilegiaria, quoniam omnibus creditoribus præfertur negocium defuncti vel hæredis gerens, impenſam faciendo eo animo, vt reciperet: vtputa ſi quid impenſum eſt in illatione mortui, vel in locum in quem infertur parandum, vel in corpus cuſtodiendum, *l. at ſi quis. §. funeris. §. funeris cauſ. §. hæc act. §. ſed interdum. ff. de reli. & ſumpt. fun.* Quia funus aliquãto generalius eſt, quàm exequiæ. Nã funus tota pompa eſt ſepeliendi. Exequiæ tantum viarum eſt ſolennitas, dum funus procedit. Rectè ergo actio iſta funeraria dicitur, quoniam totam ſepulturę rationem complectitur, non exequiarum duntaxat. *Olden.*

¶ Actio furti, iure ſcripto eſt pecuniaria, duplo, aut quadruplo, iuxta differentias furti compenſanda. *Idem in §. ex maleficiis. eo.*

¶ Actio furti concepti dicitur, quę in eum intenditur, apud quem teſtibus præſentib. furtiua res quęſita & inuenta eſt: quamuis ipſe fur non ſit. *apud Imp. §. 4. de obligat. quæ eſt delict. Paul. lib. 2. Sent. titul. 31.*

¶ Actio furti manifeſti, *ſecundum Azonem*, locum habet, quando fur rem tenens, viſus vel deprehenſus fuerit, ſiue in publico, ſiue in priuato, vel à domino, vel alio, antequam perueniat ad locum, quò perferre rem deſtinauit. Si talis deprehendatur, vel cum re videatur, & ad eum deprehendendum occurriſti ei, licet abiecto furto aut fugerit, furti manifeſti tenetur. *l. ſi quis. 1. §. ſed celſus. ff. de furt.* niſi ſurripientis mutetur ſtatus, vt tu mihi ſurripuiſti in ſeruitute, manumiſſus in furto deprehenderis cum re furtiua. vel ſi tu pertuleris quò deſtinabas, teneris furti non manifeſti. cùm enim deprehenderis cum re furtiua, priuſquam eò loci pertuleris, quò deſtinaueras illo die manere cum furto, tunc fur es manifeſtus. *hæc omnia dicuntur. ff. de furt. & de pœn. d. 1. c. vulgaris.* Vtrum qui partem acerui frumenti furatur, totiùs acerui furtum faciat, & datur actio furti manifeſti in quadruplum. *Inſt. de oblig. quæ ex delict. §. pœna manifeſt.* Olden.

¶ Actio furti non manifeſti competit quandocúnque prædictis modis furtum non manifeſtum probatur. *ff. eod. titul. l. manifeſtum & inſtitu. de oblig. quæ ex delict. naſcunt. §. nec manifeſtum.* Et etiam ſi vidiſti furtum fieri, te tamen abſcondiſti, cùm furtum faceret, ne te occideret, non eſt manifeſtum. *ff. eodem titu. l. ſi quis in ſeruitute. §. cæterùm.* Et datur hæc actio in duplum. *Inſtit. de oblig. quæ ex delict. naſcunt. §. pœna. præalleg.* Oldendor. dicitur autem nec manifeſtum ad imitationem legis 12. Tabul. olim enim nec pro non dicebatur. Et quod manifeſtum non eſt, hoc ſcilicet nec manifeſtum eſt, *auctore Caio in l. nec manifeſtum. ff. eod. titul.*

¶ Actio furtim cæſarum arborum habet condemnationem aduerſum eum, qui arbores furtim

cædit, inſcio & inuito domino. Et competit contra ipſum damnum dantem, ad duplum damni dati. In quo caſu etiam competit huic actio legis Aquiliæ: ita tamen, vt deducere poſſit in condemnatione, quod actor conſecutus eſt altera actione. *vt ſi arborum furtim cæſar. l. 1.* Et appellatione arborum etiam vites continentur. *ff. de arbor. cæden. l. 1. §. arboris.* Item continetur edera, quæ impropriè dicitur arbor ex interpretatione, & plerunque arboribus hæret. *ff. arborum furtim cæſarum. l. vitem & in gloſſ. etiam.* & arundo non malè dicetur arbor, & idem de ſalicto, quando iam radices immiſit, *vt eadem l. vitem iuncta gloſ.* Olden. Quod autem nondum concepit radices, arbor non eſt, at bene arbor manet, cuius etiã radices viuere deſierunt, modò adhuc terra contineatur. Sed & ea adhuc arbor dicitur, quæ ſubuerſa radicitus etiam nunc reponi poteſt. Sunt & ſtirpes, oleæ, arbores: *Iuſtinian. in legib. ruſticis.* ¶ Actio furti non exhibiti aduerſus eum datur, qui furtiuam rem apud ſe quæſitam & inuentam non exhibuit. *ait Imper. §. 4. de obligat. quæ ex delict.* Oldendorp. ¶ Actio furti oblati, competit ei cui res furtiua oblata eſt, vt apud eum potius, quàm eum qui obtulit, conciperetur: *ait Imper. §. 4. de obligat. quæ ex delict.* Oldendorp. ¶ Actio furti prohibiti aduerſus eum eſt, qui furtum quærere teſtibus præſentibus volentem prohibuerit. *§. 4. de oblig. quæ ex delict.* Olden. Verùm omnes iſtæ actionum ſpecies in deſuetudinem abierunt, cum & prædurum & magna ſurripiendi occaſio eſſet huiuſmodi requiſitio rei furtiuæ in aliena domo: ideóque prohibita: niſi cum matura cauſæ cognitione, ſi fortè per famam conſtaret, rem furtiuam apud aliquem eſſe. *§. conceptum. Inſtitut. eod. titu.* Tunc enim permittendum eſt ex cauſa prȩſertim ſi periculum eſſet, rem furtiuam apud poſſeſſorem perituram, aut ſuſpectum defuga. *l. 1. §. hoc autẽ ff. de ſer. fug. l. 2 C. eo. tit.* ¶ Actio furti ope conſilióque facti aduerſus eum datur, cuius ope conſilióque furtum factum eſt. *ait Imper. §. 9. de oblig. quæ ex delict.* eius formulam Cic. libr. De nat. 3. hanc fuiſſe ſcribit, ope conſilióque tuo furtum aio factum eſſe. *Hotom.* ¶ Actiones generales. Vide Generales actiones. ¶ Actiones hæreditariæ vocantur, quȩ ad hæredes, vel contra hæredes propagantur & intentantur. Item, quæ ab hæredibus, vel contra hæredes initium ſumunt. ¶ Actio honoraria à Modeſtino, *l. 25. ff. ad S. C. Velleian.* prȩtoria actio appellatur. *Connanus libro ſexto, capite 8.* Hîc verò ſciendum quòd quædam actiones conceduntur hȩredibus, & in hȩredes: quȩdam verò hæredibus, ſed non in hȩredes: quædam denique neque hæredibus, neque in hȩredes conceduntur. *§. non autem omnes Inſti. de perpet. & temp. actio.* Et colligitur paſſim ex libris Pandectarum hȩc diuiſio. Hȩredibus, & in hȩredes competunt actiones, ex contractibus, vel quaſi contractibus, ciuiles, prȩtoriȩ in rem & in perſonam. Modò tamen ſciamus hæredem teneri in rem actione, non tam quòd hȩres, ſed quòd poſſeſſor rei litigioſæ, *Paulus l. ſi in rem. ff. de rei vend.* Si in rem (inquit) actum ſit, quamuis hȩres poſſeſſoris, ſi non poſſideat, abſoluatur: tamen ſi quid ex perſona defuncti commiſſum ſit, omnimodo in condemnationem veniet. Id quod eſt valde notandum propter formam libelli & poſitionum, ſicut appellamus. nam qui ab hȩrede peteret rem, nec faceret mentionem poſſeſſionis eius, non rectè videretur petere. Hæredibus, & non aduerſus hæredes conceduntur actiones, ex maleficiis, vel quaſi maleficiis, priuatis, aut publicis. Item ex contractibus, in quibus teſtator doloſè verſatus eſt, cùm nihil inde ad hæredem peruenerit. *d. §. non autem omnes.* Eſt enim (inquit) certiſſima iuris regula, ex maleficiis pœnales actiones, in hȩredem rei non competere. Exempli gratia, furtum paſſus, habet actionem furti aduerſus furem, quam hȩres eius in eundem furem rectè poteſt aut exercere, aut cœptam proſequi. ſed mortuo fure, hȩredem illius, neque dominus rei furtiuȩ, neque ſucceſſor conuenire poteſt, niſi aliquid ex furto perceperit, vel dolo malo fecerit, quo minus perciperet. Nam eſt conſtitutum (*inquit Vlpianus*) turpia lucra ab hæredibus quoque extorqueri, licet crimina extinguãtur. *l. in hæredem. in princip. ff de calumniat.* Hæredis autem appellatio, non ad proximum duntaxat, ſed etiam ad vlteriores hæredes, omnéſque ſucceſſores pertinet

tinet

tinet. *Vlpian.l.hæredis.Paulus. l.sciendum. ff.de verb.sig.* Oldendorp. ¶ Actio hypothecaria, quæ & quasi Seruiana, & vtilis Seruiana, interdum Seruiana, & Pignoratitia vocatur, est actio in rem, per quam creditores quibus res aliqua siue mobilis, siue immobilis opignorata est, rem illam si fortè in alterius possessionem inciderit, sibi vindicant. *vti docet. Imp.§.7.de actio.*Hot.Cæterum cum creditor possessori permittit vt vendat, extinguitur illa actio, quia intendere eam non potest contra possessorem cui remisit, obstaret enim exceptio: nec contra debitorem cum rem non possideat. Non videtur autem consensisse, *inquit Marcellus lib.8.§.10.quibus mod.pig.vel hypoth.* creditor: si sciente eo debitor vendiderit, cum ideo passus est venire, quòd sciebat vbique pignus sibi durare, sed si subscripserit in tabulis emptionis, consensisse videbitur, nisi manifestè appareat eum deceptum esse. quod obseruari oportet si tamen admonitus non contradicat, aliud dicendum est.*l.6.C.de remiss. pign. Connan. lib. 4. cap.19.num.4.* ¶ Actionem impertinentem proponere dicuntur, qui sine certa facti & iuris, seu actionis inuestigatione, illotis (quod dicitur) manibus ad tractandas causas prosiliunt. Causam tam perniciosi erroris Oldend.disertè indicat, sicut ex communi voto tenentur omnes. *iuxta l.eum qui nocentem. ff.de iniur.* Sp. ¶ Actio in calumniatores, datur contra eos, qui vt aliis falso in iudiciis negotium faciant: vel si aliquod est, id non faciant pecunia, vel alia re induci non verentur. *Ferr. in tit.de act.* ¶ Actio incerti in iure dicitur, non quod ipsa in sese complectatur incertos articulos, sed propter disiunctiuam petitionem, & incerti facti persecutionem, videlicet vt reus aut pręstet promissa, aut condemnetur in id quod interest.*l. ob eam causam. ff. de præscrib. verb.l. fin. C. de rer.permutat.* Prat. ¶ Actio in factum dicitur, qua simpliciter spectatur id quod quilibet fecit, sine certa negocij forma. Vnde & plures æquè tenet, *Vlpian.in l.pen.§.vlt.ff.ne quis eum qui in ius voc.vi.exim.* Hæc actio nihil medij habet concludendi, quàm ipsum factum: vt quia hoc factum est, quia tu boc fecisti, &c.*Vide Zas.in §. irem si quis postulante. Institut. de actio.* Hanc actionem in factum Forcatulus dialogo 97.numer.14. in Necyom. dictam putat quòd secundum factum propositum cōcederetur, eamque generaliorem esse quàm actionem pręscriptis verbis quæ solum pro conuentionibus competat, *gl. in rub.ff.de præscriptis verbis.* Actio in factum ex variis figuris causarum oritur. *l. sancimus C.de sacros.eccl.* & pro maleficiis datur *l.quia.ff de præsc.verb.§.fin. Instit.ad l.Aquil.* Speculator in titu. de actio. & petit. triplicem dicit esse actionem in factum generalissimam, generalem, & specialem. At Ias. in l.certi condict. ff.si cert. petat. tenet quòd si quadruplex. ¶ Actio in factum ex iuramento, datur, vbi informiter iuratum est. *Zas. in tit. Institu.de act.* ¶ Actio ingrati, id est, eius qui contemnit eum à quo beneficiis adfectus est. *teste Oldend.* ciuili, atque summo omnium legislatorum consensu proposita est, cuius fit mentio in *l. pen. C.de lib.& cor.lib.* dum dicit: quibus ingrati actio, sicut ipsis manumissoribus deferetur. Nascitur autem ex delicto ingrati, bifariam tamen. Aut enim conceditur ob reuocandum liberalitatis beneficium. & tunc quoniam personæ statum respicit, velut præiudicialis, censetur in rem actio. Aut datur ad reuocandas res donatas, quib.se accipiens indignum fecit: tunc est in personam conditio ex lege, *sicut tractatur in tit.C.de reuoc. don.* Sp. ¶ Actio iniuriarum, non ius possessionis assequitur, sed dolorem imminutæ libertatis, iudicio pœnáque mitigat. *auctor Cicero pro A. Cecin.*Sp. ¶ Actio inofficiosi testamenti, quæ interdum etiam Accusatio, interdum Querela nominatur, dicitur ea quæ liberis exhæredatis dantur, vt testamēta parentum rescindant, & à iudicibus postulent, vt si notatum officium cognoscant, rescisso testamento hæreditatem iis quibus naturæ iure debetur, adiudicent. *l. 1. & pass. ff. de inoff.testam.* ¶ Actio in rem, quam vendicationem dicimus, est per quam rem nostram, quæ ab alio possidetur, petimus *l.1. ff. de rei vindic.* Et semper aduersus eum est, qui rem possidet. *§.1.Institut. de act.* Et harum actionum alia est directa in rem actio, vt rei vendicatio: actio confessoria, & negatoria. Alia est actio in rem vtilis, quæ sunt actiones de dominio non di-

rectæ, ſed vtiles, quæ ex æquitate dantur: quandóque non dominis, vt ſunt Publicianæ, quæ ex diuerſis cauſis competunt, *d.§.ſed iſtæ.* Et actio per quam quæritur, an actor iurauit: & actio in rem de ſuperficie: & actio Fabiana, & Pauliana, & Caluiſiana: & actio in rem, quæ competit inter dominum tabulæ, & pictorem. Sunt & aliæ in rem actiones, in quibus non de dominio, ſed de pignore agitur, ſicut Seruiana, & quaſi Seruiána, de quibus vide loco ſuo. Cæterùm in rem actio, ſicuti legiſlator vtrobíque explicat, eſt per quam rem noſtram petimus, quæ ab alio poſſidetur: debet quippe dominus eſſe qui hac actione experitur. *l. in rem. ff. de rei vend.* ſaltem vtilis, veluti emphyteuta, vaſallus, aut ſuperficiatus. *l. 1. §. ſi age. vectig.* cùm autem adfinia ſint dominij, quaſi dominiũ (quod bonæ fidei poſſeſſor habet: quodq; Bartolo placuit, inter ſpecies dominij collocare. *in l. minor. §. fin. ff. de euic.*) & ius in re ſpecificum, (quod creditor habet, cui res pignoris nomine obligata eſt: aut is cuius prædio debetur ſeruitus) bonę fidei quoque poſſeſſori, & creditori ius in re habenti, datur in rem actio. *l. 1. ff. de publicia. §. æquè §. namque ſi cui. & §. item Seruiana. 1. de actio.* Debet item eſſe poſſeſſor, is contra quem agitur. *d. l. actionũ, l. 1. C. de alie. mud. mut. cauſſ fac. c. examinata de iud.* Aut dolo deſiiſſe poſſidere. *l. ſin autem. §. ſed & is & l. is qui dolo. ff. de rei vend.* Habetur namque dolus pro poſſeſſione. *l. qui dolo. ff. de reg. iur.* Quod probatur, quem videlicet dolo deſiiſſe poſſidere, eo ipſo, quod poſt oblatum libellum, non poſſidet. Aut poſt denunciationem litis factæ, alienauit. *Bartol. in l. qui petitorio. ff. de rei vend.* poſſeſſoríſque verbum non coarctamus, ſed extentè accipimus, vt non tantum naturalem aut ciuilem poſſeſſorem, verum etiam eum, qui detinet colonum puta, commodatarium, conductorem, & ſi qui ſimiles ſunt, comprehendat. *l. officium. ff. de rei vend.* & hæc ſunt duo actionis in rem extrema, dominium videlicet, ex parte agentis, & poſſeſſio ex perſona rei conuenti. Habet quoque, vt dici ſolet, hæc actio duas cauſas, propinquam, vt dominium, vel quaſi, aut ius in re: & remotam, hoc eſt, titulum dominij veluti ſi dicat actor, ſum dominus, quia emi, quia res mihi donata, teſtamento relicta, aut in dotem data eſt. Actio verò in perſonam, eſt, qua cum eo agimus, qui obligatus eſt nobis ad faciendum aliquid, vel dandum, obligati perſonam non egrediens. *d. l. actionum. & d. §. omnium.* deſcendítque ex contractu, vel quaſi, maleficio vel quaſi. *l. 1. ff de actio & obligat.* Nam ex contractu fuit obligatio. *l ex placito. C. de rer. permu.* ex qua immediatè naſcitur actio. *l. licet. §. ea obligatio ff. de procurat.* Dicitur autem in perſonam, quia obligati perſonam perpetuò ſequitur. *l. fin. §. fin. ff. de contrah. empt. l. 1. § ſi hæres. ff. ad Trebel.* à cuius oſſibus euelli nunquam, aut ſeparari poteſt *l. quis ergo caſus, vbi Accurſ. ff. de pecul.* Hincque patet, actionem in perſonam, duas quoque cauſas habere, propinquam & remotam. Propinqua eſt obligatio, quæ mox, vt diximus, parit actionem. *d. §. ea oblig.* Remota eſt contractus, ſiue maleficium, ex quibus licet actio deſcendat. *l. 1. ff. de act. & oblig.* non tamẽ, vt vocant, immediatè, ſed alio mediante, nempe obligat. *d. l. ex placito. Accurſ. in l. 2. in princ. ff. manda.* Has autem cauſas, propinquas & remotiores, Accurſ. & cæteri belliſſimè tractant. *in l. 1. ff. de eden. & in l. & an eandem. ff. de excep. rei iud. Coraſ. lib. Miſcell. 6. cap. 5.* ¶ Actiones in rem ſcriptæ dicuntur, quæ vi ipſa in perſonam quidem ſunt, ſimpliciter tamen & abſolutè ſine vllius perſonæ notatione ſcriptæ & conceptæ ſunt. Veluti in actione quod metus cauſa geſtum erit, ratum non habebo. *l. 1. ff. quod met. cauſ.* vox ſanè diuina, quam Deus Opt. Max. poſuit in ore prætoris. *Bald. in Rub. de controuer. inueſtit.* Et hanc noſtram rationem colligimus ex Vlpiani reſponſo *in d. §. cum autem.* Cum autem, *inquit*, hæc actio ſit in rem ſcripta, nec perſonam vim facientis coerceat: ſed aduerſus omnes reſtitui velit, &c. Sic omnia interdicta, præter Vnde vi, in rem ſcripta dicimus: cum dixerit Vlpianus. *l. 1. §. fin. ff. de interdict.* Interdicta omnia, licet in rem concepta videantur, vi tamen perſonalia ſunt. Excepit autem Iuriſconſultus, Vnde vi interdictum, quod eius verba ſcripta, aut cõcepta in rem non ſint: ſed ad perſonam ſpectent & referantur. Nam dixit Prætor, *l. 1. ff. de vi & vi arma.* Vnde vi tu eum deiecisti, aut familia

tua deiecit, de eo quod tunc ibi ille ha-
buit, tantum modo intra annum, post
annum verò de eo quod ad illum qui vi
deiecit peruenerit, iudicium dabo. Ne-
que absimile est, quod Vlpianus dixit,
l. iurisgentium, §. pactorum. ff. de pact. Pa-
ctorum quædam in rem, quædam in per-
sonam esse in rem sunt, quoties genera-
liter paciscor, ne rem petam: in perso-
nam, quoties ne à persona, veluti ne à
Lucio Titio petam. Sed desit auctoritas,
desint ciuiles rationes: satis ipsum hoc
verissimum esse, vel ex verbis ipsis euin-
citur, &c. *Corras. lib. 1. Miscell. cap. 22.* Nam
in rem, vetus locutio est, quæ vt suo lo-
co docebimus, nihil aliud significat,
quàm generaliter, infinitè, & sine cer-
tæ alicuius personæ designatione. Ita-
que Personales actiones semper aduer-
sus eundem, hoc est eum qui in iis no-
minatus est, dantur: at hæ aduersus quē-
nis. ¶ Actio institoria dicitur, qua do-
minus institorem conuenit, vel per in-
stitorem conuenitur. Eadem item com-
petit, cùm dominus filium, vel seruum,
vel alium liberum hominem præponit
certæ negociationi quæstuariæ: puta e-
mendis & vendendis libris: quia iste
qui præponitur nominatur Institor: at-
que ideo quod contrahitur secum, da-
tur actio institoria. *Zas. in § act. Institut.
de action.* Ideo autem Institoria appel-
latur, quia qui negotiationibus pręponū-
tur, Institores vocat. *§. eadem ratione In-
stitut. Quod cum eo, &c.* Præpositus autem
certæ rei gratia, durat, donec remouea-
tur, etiam post mortem eius qui præpo-
suit. Quinimo si pupillus hæres ei exti-
terit qui præposuerat: obligabitur quam
diu prępositus manet. Remouendas e-
nim fuit à tutoribus si nollent opera e-
ius vti. *l. sed & si pupillus, de institut. actio.*
& hoc esse receptum propter vtilitatem
promiscui vsus testatur Paulus *l. si quis
mancipiis. §. si impubes. ff. illo titul. Adde
Taboetium in torpico militiæ for. & legal.
discip.* ¶ Actiones interrogatoriæ olim
introductæ erant, quibus alter ab altero
ad respondendi necessitatem compelle-
retur. Sed hodie, ad hoc officium iudi-
cis visum est sufficere. *l. vbicunque. ff de
interro. acti.* Spieg. ¶ Actio iudicij mu-
tandi causa facta continet damnum,
quod propter duriorem causam suppo-
siti aduersarij passi sumus. *Sp.* ¶ Actio
iudicati. Quære, Iudicati actio. ¶ Actio
iurisiurandi est, qua auctor petit reum ad
præstandum illud condemnari, quod
delato per eum sacramento, & per iudi-
cem comprobato, sibi deberi iurauit.
¶ Actio legis tum propriè dicebatur,
cùm executio facienda erat, quæ in in-
uitos iussu legis fiebat. si quidem vsque
ad sententiam non tam legis iussu agi
videbatur, quàm ipsorum litigantium
spontè. Porro legis actionem apud eum
dici Alciatus existimat, qui merum &
mixtum imperium habet, seu ius exe-
quendi. Siquidem lege agere, apud ido-
neos auctoros, quos idem citat, est capi-
talem sententiam exequi. *cap. 2. libr 3.*
Parerg. ¶ Actiones legis, id est legiti-
mæ actiones, appellatæ, quòd in certas
formas redactæ, quibus homines inter
se disceptarent. *Spieg.* Apud eum di-
citur esse legis actio, cui lex nominatim
tribuit eius rei cognitionem. velut si ita
lex loquatur. Apud consulem proconsu-
lem, præsidem, adoptare liceat, id etiam
isti poterant facere in aliena prouincia
& in causa sua. *Connan. libr. 1. capit. 15.*
¶ Actio legis Aquiliæ aliàs damni iniu-
riæ dicta. Nam de damnis tractat culpa
datis, etiam ab eo, qui nocere voluit, vt
iniuriam accipiamus non quemadmo-
dum circa iniuriarum actionem, contu-
meliam quandam: sed quod non iure fa-
ctum est, hoc est contra ius: putà: si culpa
quis occiderit, vel aliud damnum dede-
rit: Porro dicta Aquilia ab Aquilio Tri-
buno plebis qui eam à plebe rogauit: *l. 1.
ff. ad l. Aquil.* Estque directa & vtilis: di-
recta quæ datur domino aduersus eum
qui corpore suo immediatè, &, *vt Vlpia.
dicit*, suis manibus damnum dedit, vt si
quis hominem vel pecus quouis telo læ-
serit aut occiderit, aduersus eum qui
præcipuè damnum dedit. vtilis verò in
eum, qui aliquo medio causam damni
præstitit, vt si quis aut impulit corrum-
pentem, aut pecus fame necauit, aut exa-
gitauit in puteum perniciosum. *l. item si
obstetrix. ff. ad l. Aquil. Inst. §. vlt. eod. tit.*
Quod si tam remota fuerit damni dati
causa, vt quis suo corpore non videatur
nocuisse, tunc quia de tali specie non
tractat lex Aquil. datur actio in factum,
quàm ea ratione subsidiariam vocant:
cuius meminit Paulus *in l. si seruum meū.
in fin. ff. eod. tit. Pomponius in l. quia actio-*

num.ff.de præſcri.verb. Oldend. ¶ Actio legis Agrariæ in eum datur qui terminum eiecerit, locóve mouerit ad pœnam quinquaginta aureorum ex lege agraria, quam Caius Cæſar tulit.*ff.de ter. moto.* licet olim Numa pœnam capitalem conſtituerit in eum qui lapides finibus mouiſſet. impunè enim occidi poterat, quare ſacros id eſt, inuiolabiles eſſe voluit: *Mynſing. §. quædam Institut.de act.* ¶ Actio liberalis, inter præiudiciales numeratur S. C. introducta, cuius meminit Vlpian. *in l. cognitio.ff. de liber cauſ.* tametſi Prætor tam multa adiecit, vt propemodum diſputabile videatur, vtrum Senatui, an verò Prætori tribuenda ſit hæc actio. Quare Iuſtinianus *in §. præiudiciales Institut.de act.* Ex quibus (*inquit*) ferè vna illarum legitimam cauſam habet, per quam quæritur, an aliquis liber ſit. cæteræ verò ex ipſius Prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt. Quod Accurſ. non percipiens, rem planam, *vt atteſtatur* Old. inuoluit. Sp. ¶ Actio locati, ſiue ex locato, eſt actio in perſonã, per quam qui quempiam vel in prædio colendo, vel in opere faciendo locauit, ea quæ in contrahendo conuenerunt, illum ex æquo & bono præſtare cogit. *l. 2.& 17.C.locat.l.ſi merces.25.ff. eod.* Hot. ¶ Actio malè iudicati. Hac, *teſte Old.* meritò iudicantium temeritas reprimẽda fuit, quo modo nullum in republica genus hominũ pernicioſius nocere poteſt, quàm iudices, ſi concredita, ſibi poteſtate abutantur. Itaque fuit introducta hæc actio in factum. *in l. vlt. de extraor.cogn.Inſt.de oblig.quæ quaſi ex delic. naſc.§.vlt.l.filiuſfamilias.ff. de iudi.l.vlti. C.de pœnis iudic.qui mal.iudic.* Competit autem non ſolum aduerſus iudices qui malè iudicarunt, ſed & aduerſus arbitros, & arbitratores, quoniam in iis eſt eadem ratio, ſiue frequentiam arbitriorum ſpectes, ſiue functionem iudicandi reſpicias, in qua non minus illos, quàm ordinarios magiſtratus ſanctè ac diligenter verſari oportet. ¶ Actio malæ tractationis, aduerſus maritum facto diuortio dabatur vxori, diuortij culpa in illũ trãſferenti. *Fabius lib 7.cap 4.* Non diſſimiles autem abdicationũ actionibus ſunt malæ tractationis actiones. nam & ipſæ habent eandem in accuſationibus moderationem. *Idem, li.4.ca.2.* Sed in ſcholaſticis quoque nonnunquam euenit, vt pro narratione ſit propoſitio. nam quid exponet, quę Zelotypũ malæ tractationis accuſat? cùm totum crimen vno verbo in qualibet actionis parte poſito ſatis iudicetur. Eiúſque iudicii exemplum extat apud eundem Declamat.8 & 18. *Hoton.ex Connan.com.lib.8.ca.12 num.4.* Non poterat tamen vxor de patricidio virum accuſare, cui ſolum actio de moribus permittebatur: in quam non videtur includi poſſe parricidij crimen *Fab. ibid.* Hodie autem contra ſtultos maritos, & intus & in cute nequam, in vxores obſequentes & honeſtas crudeliter ſæuientes datur condictio ex lege. *Nouell.de diuerſis c.& ſolut.matr.Conſt.117.* Nam licet maritis ad exemplum propinquorum ius emendandæ vxoris concedatur, non tamen adeò eſt extendẽdũ, vt domeſticam correctionem excedat, & in atrocitatem vertatur. *l.1.C.de emendat.propinq.Oldend. claſſe ſeptima.act.12.* ¶ Actio malè geſtæ procurationis in foro, nominatur à Fabio lib.7.cap.4. *Hot.* ¶ Actio mandati directa competit mandatori, & eius hæredi qui alicui mandatum dedit. *ff.eo.tit. l.ſi.verò.§.fin.& l.ſi mandato Titij 1.reſponſo.&* §.1.& contra mandatarium, vel procuratorem poſt mandatum ſuſceptum. *ff.eod.l.ſi verò non remunerandi.§.1.* Et in quantum intereſt id factum eſſe, quod mandaui, puta mandaui vt fundũ emeret, ſi mea intereat emi, teneberis poſt mandatum ſuſceptum, tamen ſi eũdem fundũ ego ipſe emo, vel alius mihi (neque intereſt aliud) ceſſabit hæc actio, *ſecundum Azon.ff eod tit l.ſi procurat.§. mãdati act.* Old. Et ita quidem actio mandati nulla eſſe poteſt, niſi noſtra interſit aliquid factum eſſe, aut nõ eſſe. cur enim fruſtra litigem cum eo, qui mihi nullum damnum attulit? quanta, aut omnino quæ litis æſtimatio iniri contra eum poterit, qui nihil nocuit? *Connan.lib.7.c.14.* ¶ Actio mandati contraria competit mandatario. *ff eo.tit.l. ſi verò non remunerandi.§. contr.* vel procuratori ad expenſas aduerſus mãdatorem, ſi verò aliquid erogauerit vtiliter, in eo non habet mãdati iudicium ſed tantum negociorum geſtorum, *ſecundum Mar licet Ioã.& Accurſ.contra prout legi.& no. Inſtit.eod.tit.§. is qui.& ff.eod.l.ſi pro te.cum l.ſeq.in prin.*

&c.

&c.de neg.gest.l.fin.in gl. vlt. Si verò mãdauerim tibi, vt fundum mihi emeres, etiamsi nondum precium solueris, ages mecum mandati vt suscipiam obligationem, qua teneris venditori. Nam & ego agere possum vt cedas mihi actionẽ empti.ff.eo.ti.l. si mandatu meo. 45. competit ergo breuiter actio mandati directa cõtra illum qui mandatum suscepit adimplendum, cum primò cogi non posset vt susciperet mandatum, in quantũ interfuit mandatoris factum fuisse quod mãdatur. Et rursus ipsi mandatario, qui mãdatum suscepit, competit actio mandati contraria ad impensas, si quas fecit ratione mandati suscepti, si fines mandati nõ excessit. Sed si mandatum excessisset in expensis factis, non repetet ipsas per huiusmodi actionem. *Old.* ¶Actiones mixtæ sunt, quæ duplicis generis naturã induunt, idque duplici respectu fit. Nam quędam missæ sunt, quibus rem simul & pœnam, ex quibusdam maleficiis persequimur, vt in actione vi bonorum raptorum, Aquiliæ legis, & quæ datur contra eos qui relicta sacrosanctis Ecclesiis legatis vel fideicõmissi nomine, dare distulerint. §. *ex maleficiis. Inst. de act.* Quædam verò mixtæ dicũtur, quod in se & actionis in rem & actionis personalis naturam habeant, ac in iis vterque & actor & reus sit. *l. act. verb. §. vlt. ff. de oblig. & act.* tales sunt actio familiæ herciscundæ: cõmuni diuidundo & finium regundorum: quæ etiam duplicia iudicia dicuntur; quia vterque in his iudiciis duplex ius habet tam actoris quàm rei, *l. iudicium communi diuidundo. ff. fi. regun. l. 2. circa finem, ff com. diuid.* Est & petitio hæreditatis mixta, *vt Accursius voluit*, sed ea potius realis est. *l. sin autem. §. sed & is. ff. de rei vend. l. sed etsi lege. §. petitio. ff. de petit. hære.* licet propter personales præstationes mixtarum actionum naturam quodammodo obtineat. *Bart. in d. § petitio.* Sed id tamen interest inter petitionem hæreditatis & alia iudicia. Quia tria hæc iudicia duplicia sunt: id est, vterque in iis est actor & reus. petitio hæreditatis est simplex id est, vnus est qui agit, alter qui cũ agitur. *l. regulariter. ff. de petit. hæredit.* Sunt & aliquot aliæ actiones, quas plæriq; mixtas crediderunt, aut anomalas, vt quæ sine certa lege ferrentur. Sed verius est eas personales esse, in rem tamen scriptas, quod ex illarũ actionum natura satis apparere potest. ¶Actio Natiua. Vide suprà, Actio Datiua. ¶Actionis naturalis debitores, licet minus propriè debere dicãtur: per abusionẽ tamen intelligi possunt debitores, & qui ab his pecuniam recipiunt debitum sibi recepisse. *auctor Vlp. in l. fideiuss. §. fideiussor accipi potest. ff. de fideiussoribus.* Sp. ¶Actio negatoria, quæ & contraria eleganter vocatur ab Vlpia. *in l. sicuti. in prin. ff. si serui. vind.* Iustinia. tractat eam in §. contra quoque. Institut. de act. vide sup. Actio confessoria. ¶Actio negotiorum gestorum datur ex quasi contractu, vt si tu gessisti negocia mea sine mandato meo, cum essem absens, coluisti fortè vineã meam: iam nullus intercessit cõtractus inter te & me, nihilominus teneor tibi actione neg. gest. si aliquid expendisti, sumptus fecisti. Et dicitur quasi contractus. *Zas. in §. omnium. de actio.* Hinc itaque facilè patet quomodo mandata actio ab actione negociorum gestorum discernatur, quia actio mandati competit ei qui iussu alicuius negotia administrauit: negotiorum verò gestorum, ei qui non iussus eadem administrauit bona fide. *l. 58. in princ. ff. mandati.* Duplex verò est negociorum gestorum actio, directa scilicet & contraria: Directa hic descripta est, Contraria verò datur negociorum gestori aduersus dominum, si res vtiliter gesta sit, vt præstetur, id quod impendit necessario vel vtiliter non etiam voluptatis causa. *l. ex duobus, in princ. l. quæ vtiliter. in princip. ff de neg. gestis.* item vt liberetur ab obligatione pro domino negociorum suscepta, & generaliter vt pręstetur ei indemnitas rerũ gestarum. *l. si mandatum. ff. de neg. gest. l. 2. C. de sent. quæ sine cert. quant. prof.* ¶Actio noxalis est actio in personam, per quam is, cuius seruus noxâ aliquam commisit, aut litis æstimationem sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere cogitur: *vti docet Imp. ti de nox. act. in pr.* ¶Actio noxalis de pauperie, est actio in personam, per quam is, cuius quadrupes, quæ cicurũ numero sit, alicui damnum dederit, aut litis æstimationẽ præstare, aut ipsam quadrupedem noxæ dedere cogitur, *l. 1. ff. si quadrup.* vbi obscurius Vlpianus est locutus, quum ait hanc actionem locum habere, quum feritate

cõmota nocuit quadrupes: *& paulò poſt,* Quum contra naturam fera mota, pauperiem dedit. Significat autẽ eas, vt dixi, quæ cicures ſunt, vt equum, bouem, mulũ quæ nonnunquã feritate cõmota: id eſt, laſciuia quadã ferociunt, vt ſi mulam equus olfecerit: & tamen contra naturam, id eſt preter naturalem manſuetudinem. cicures enim natura ſunt mãſuetæ. Verùm aliud eſt in iis quæ cicures non ſunt, ſed beſtiæ appellantur eodem loco ab Vlpiano, veluti vrſi, leones, pantheræ. In his enim ceſſat hæc actio. *Hoto.* Notanda itaque hic eſt differentia inter l. Aquiliam, noxalẽ, & de pauperie, nam ſi damnum à nobis ipſis detur locũ habet lex Aquilia: ſi à noſtris ſeruis noxalis, ſi à noſtris quadrupedibus prodita eſt leg. 12. Tabul. actio pauperiei: cuius ſimile iudiciũ apud Iſraelitas olim fuiſſe palàm eſt. *Exod. cap. 21.* Et apud Athenienſes nota fuit illa ex lege Solonis *βλάβης δίκη τῶν τετραπόδων* quam Vlpianus *l. 1. §. 1 ff. ſi quad. paup. feci. dic.* eſſe definit damnum ſine iniuria facientis datũ. Illud etiam porrò hic ſciendum eſt pauperiei propriè competere, cùm quadrupes contra naturam damnũ dedit, alioqui enim ſi ex conſuetudine naturali (vt ſi fortè bos depaſcatur obuia gramina vel porcos glandes) nulla prodita eſt actio, niſi ſit, quod iure ipſi domino imputes. tum enim ipſe merito ſuo facto teneretur: & ſiqu dem in tuo tuæ quadrupedes mihi damnum dederint. vt quia glandes ex arbore mea in tuum fundum deciderant, & tu ante triduum, quod mihi datur ad glandẽ colligendã (*l. 1. ff. de gland. leg.*) dolo immiſiſti tuas quadrupedes, vt glandem meam depaſcerentur, teneberis, mihi vti lege Aquilia. *l. vlt. C. ad l. Aquil.* Aut ſi aliter immiſſæ id fecerint, in factũ competit actio, quatenus tu ex eo paſtu locupletior es. *l. qui ſeruandarum. § ſi ff. de præſcrip. verb.* Quod ſi in meo damnum mihi dederint tuæ quadrupedes, vel tua, vel tui paſtoris culpa immiſſæ, prodita eſt act. de paſtu pecoris. in qua locus non eſt deditioni noxæ, quia magis ex delicto domini, quàm ipſius quadrupedis agitur. ¶ Actio oneris auerſi. Abolita eſt oneris auerſi nomenclatura, re tamen ipſa manẽte: videlicet vt quicquid de caſibus fortuitis cõueniſſet, id per actionem ex locato & conducto exigeretur: *vt probat Bartol. in vulg. l. in naue Saupheij. & l. ſi quis fundum. in pr. ff. locat. & cond. l. licet. C. eod. tit.* Vide infr: Auerſione vel per auerſionem emere. *Spieg.* Cæterùm dicitur onus auerſum quod ad ſe aduertit, aut à domino auertit, conductor eius vehendi, qua ex cauſa modò furti datur, modò oneris auerſi actio, vtraque ad eundem finem, & *vt Connanus arbitratur*, eiuſdem pœnæ, vt ſatis futura eſſet actio furti niſi iuris ſubtilitas refragaretur, quo nemo in re ſua furtum committere poteſt, itaque in hac cõductionis ſpecie, nouo & alieno nomine oneris auerſi introducta eſt actio, eiuſdem cuius furti poteſtatis. *Connan. lib. 7. cap. 11.* ¶ Actio oratoris dicitur pronunciatio cũ geſtuum ac vocis moderatione. Vnde hiſtriones, fabularum actores dicuntur, non geſtores. teſte Roterod. *Spieglius.* ¶ Actio Pauliana à prætore Paulo inſtituta eſt, qua creditores quorũ in fraudem bona ſua debitor alienauit, bonorum poſſeſsione à Prætore impetrata, ea bona perinde acſi nunquã à debitore tradita fuiſſent, vindicare poſsũt. nam, *vt ait Paulus l. 38 § 3. ff. de vſu.* per actionẽ Paulianam quæ in fraudẽ creditorum alienata ſunt, reuocantur. nã prætor id agit, vt perinde ſint omnia, atq; ſi nihil alienatũ eſſet, cũ itaque ex maleficio ſit, quod per fraudationẽ admittitur, non eſt dubitandũ quin exemplo actionis Fabianæ in perſonã ſit, *l. 1. §. hac actio. ff. ſi quid in fraudem pat. l. is qui à debitore. ff. quæ in fraud. credi..* Et quod Imperator, *in §. item ſi quis. Inſti. de act. in rẽ,* actiones enumerans, hanc tractat, non ideo id fecit, quod eam in rem eſſe duxit: ſed quia cum de reſciſſoriis perſecutionibus incidiſſet tractatio, nolui hanc præterire, quò magis omnium huiuſcemodi remediorum catalogum in vno loco haberemus. *Oldendor.* ¶ Actiones perpetuæ dicuntur, quæ olim nullo temporis ſpacio terminabantur: cuiuſmodi erant omnes ciuiles actiones, id eſt, quæ ex legibus S.C. aut conſtitutionibus naſcuntur. nunc autem in rem actiones decem aut viginti terminantur annis, perſonales verò triginta. *§. 1. de perpet. & temp. act. l. 3. C. de præſcript. 30. ann.* Hot. ¶ Actio, per quam quæritur, an actor iurauerit, ſecundum quoſdam datur ei: qui cum peteret rem ſuam, de-

lato sibi iureiurando ab aduersario, eam suam esse iurauit. ab eo enim rem suam, petit actione in factum qui iurauit suam esse. *ff. de iureiurand. l. nam postea. §. 1. & §. fin.* Si verò rem suam sibi traditam postea amisit & ille qui detulit iuramentum eam nactus sit, aduersus eam Publiciana competit actio. *ff. de Publiciana actione. l. eum qui. §. si petenti.* Vbi dicitur. si mihi petenti rem, iuramentum detuleris, iurauerόque rem meam esse, competit mihi Publiciana aduersus te. tamē quoquomodo hoc debeat intelligi, ibi notatur plenè, & solet iusiurandum referri ei qui detulit. *C. de re cred. l. generaliter. §. omne igitur. & §. sed iuramento* Olden. ¶ Actio personalis competit ad dandum, hoc est ad transferendum dominium. *Zas. in §. sic itaque discretis. Instit. de actio.* Estque propriè qua in personam agimus vt quis nobis det, faciat, restituátve aliquid. sic appellata, quòd obligati personam semper spectet, nec aduersus alium locum habeat. *l. actionem. versi. in personam. ff. de act. & oblig.* sed obligatæ personæ visceribus perpetuò adhæreat *l. 1. §. si hæres. ff. ad Trebel. l. vlti. ff. de contrah. empt.* ¶ Actio pignoratitia contraria datur creditori contra debitorem, & datur ad multa. Si enim decipiatur à debitore, vel ipsa re, vel eius proposito, quia obligauit ei rem alienam, vel alij pignoratam, tenebitur ei debitor pignoratitia contraria. *ff. de pign. act. l. tutor. §. contrariam. iuncta. l. si quis in pignore. §. fina.* & si debitor malitiosè versatus sit obligando æs, vel stannum pro auro vel argento. *ff. d. titul. l. 1. §. si quis in pignore 2. responso.* Vt si obligauit seruum per quem damnum datum est, puta furtum, vel aliud huiusmodi, & hoc si sciuit, tenetur in solidum id est, in totum. secus si ignorauit, quia tunc liberabitur noxæ deditione, scilicet dando seruum pro noxa. In his competit hæc actio secundum Azonem & alios. *hæc probantur. ff. eodem titul. l. si seruus pignori.* Item si creditor in pignore vel hypotheca fecerit impensas necessarias, hoc est sine quibus res aut omnino peritura, aut deterior futura erat. Sed & retentione pignoris vti potest. *l. si necessarias. ff. de pigno actio.* Hinc, *secundum Azonem,* agit creditor actione pignoratitia, Si seruos pignoratos artificus instruxit: si cœperant imbui antequam sibi pignorarentur, vel debitoris voluntatè creditor eos instruxit. sed si nihil horum intercessit, siquidem artificiis necessariis eos instruxit, *secundum Azonem,* erit actio contraria. *ff. eod. tit. l. si seruus.* Quinetiam si debitor precario rogauerit, aut conduxerit vsum pignoris à creditore, tunc conceditur hæc contraria actio creditori aduersus debitorem, vt æquè bonum pignus restituat, vel det id quod interest creditoris sine corruptione fuisse restitutum. *l. si pignore. §. si posse distractum. ff. de pign. act.* Olden. ¶ Actio pignoratitia directa competit debitori post solutionem totius debiti contra creditorem, qua postulat sibi reddi pignus. *l. si rem alienam. §. omnis. ff. de pign. act. Institu. quibus modis re contrah. obli. §. final.* vel contra eius tutorem vel curatorem, si pignora acceperunt. *ff. eod. titul. l. solutum. §. fin.* & habet locum non modò soluto debito, sed & aliter satisfacto, quēadmodum voluit creditor, licet non sit solutum, vt si pignora alia data sunt creditori, vt à primis recedat, vel fideiussores, siue res aliæ, vel precium, vel etiam nuda conuentio sine precio vel pacto. Quotiens enim vult creditor recedere à pignore, videtur satisfactum. si vt ipse velit vel voluit cautum est, licet in hoc deceptus sit sui facilitate, secundum Azonem. *vt d. l. si rem §. omnis. & l. necessarias. §. si vnius.* Neque verò solum competit aduersus creditorem sine legitima caussa pignus retinentem, sed & aduersus eum qui accepto pignore non numerauit pecuniam, & eum qui dolo vel culpa quacunque damnum dedit in pignore vtcunque restituto. *l. si cum venderet. §. vltim. ff. de pign. act.* Item aduersus creditorem, qui pluris vendidit pignus quàm debitum est. *l. eleganter. §. si vendiderit. ff. de pig. acti. l. pignoris. C. eod. titul.* Oldend. Porro verò hanc facile colligere est differentiam inter pignoratitiam & hypothecariam. Nam 1. pignoratitia propriè datur debitori vt soluto debito pignus recipiat. *l. si rem. §. omnis. §. fin.* At hypothecaria creditor pignus contra quemcunque possessorem persequitur, vt id videlicet teneat, donec ei sit satisfactum *l. fundus. §. in vendicatione ff. de pign. 2.* pignoratitia in personam est. *l. vlti. de distract. pign.* Hypothe-

caria verò in rem. *l. si cum venditor. ff. de euict. l. pignore. ff. de pigno.* Atque ita perpetuo rem comitatur etiam si per mille manus obambulet, *l. actionum. ff. de act. & oblig. l. 1. C. vbi in rem actio.* nec possit debitor rem obligatam nisi cum sua causa in alium transferre, *l. si conuenerit. 2. §. si fundus. ff. de pign. acti.* Habet tamen possessor contra quem agitur hypothecaria ius retinendi rem, oblata pecunia creditori. *l. Paulus §. fin. quib. mod. pign. sol.* 33. Pignoratitia est bonæ fidei. *§. actionum. Institu. de actio.* Hypothecaria est stricti iuris. *d. § actionum.* 44. Pignoratitia durat triginta annis. *l. sicut C. de præscript. 30. ann.* Hypothecaria non adeo certum & definitum tempus habet. Quandoq; idẽ tertius possessor bonæ fidei, titulo subnixus, ei decem annis præscribit, *l. 1. C. si aduers. credit.* Et si vel titulo careat, vel bona fide triginta. *l. cum notissimi. in prin. C. de præscr. 30. ann.* debitor verò, & eius hæres, non nisi 40. annorum spatio. *d. l. cum notissimi* 55. Porro refert plurimum an agatur Hypothecaria contra debitorem possidentem, vel eius hæredem, an aduersus alium rei obligatæ possessorẽ. Illo quippe casu, satis est probare rem nomine pignoris obligatam. Neque enim potest debitor obiicere, se dominũ non fuisse. *l. rem alienam. ff. de pign. act.* Hoc verò, cum aduersus tertium possidentem creditor experitur, rem præterea probare debet, tempore contracti temporis, in bonis debitoris fuisse, *l. si superatus. l. & quæ nondum §. 1. ff. de pign.* ¶ Actio autem pignoratitia vtilis secundum Pla. datur ei, qui impignorauit rem alienam, sine consensu domini, & postea dominus pignoris est. *ff. eod. tit. l. si rem alienam. & ff. de pign. l. 1. § 1. & l. si Titio. cum sequ.* & tam directa, quàm illa dantur principal. & suis hæredibus, & contra hæredes creditoris. vt potest probari *Instit. de perpet. & temp. act. §. non autem. & ff. de acti. & oblig. l. 1. §. creditor. & Institut. quib. mod. re contrah. oblig. §. fin.* Olden. ¶ Actiones pœnæ persequendæ gratia introductæ sunt ex maleficiis vel quasi maleficiis, cùm præter id quod nobis adest, exigimus aliquid, vindictæ, vel affectionis causa. nam quicquid ex bonis nostris non est. pœna sit oportet, *Papinian. l. seruus. ff. de ser. expor.* Oldend. ¶ Actiones pœnariæ dicuntur à Fabio, quæ à nostris vulgo pœnales; quibus pœnam commissam persequimur. Vt furti, rapinæ, legis Aquiliæ. *Fab. lib. 7. cap* 4. Sed etiam in formulis, cum pœnariæ sunt actiones, nos ita causam partimur an commissa sit pœna, an exigi debeat. *Hotom.* ¶ Actiones populares dicimus, quæ suum ius populo tuentur: *inquit Paulus in l. 1. ff de pop. act.* Inter priuatas autem, publicas & populares hoc interest, quòd Priuatæ actiones sunt quæ rei priuatæ sunt, & ei soli cuius interest, conceduntur. Populares verò non quod priuatim alicuius, sed quod publicè interest persequuntur: ac proinde cuiuis de populo conceduntur. veluti de albo prætoris corrupto, de sepulchro violato. Publicæ verò accusationes sunt, quæ lege aliqua certa publicorum iudiciorum constitutæ sunt: vt eius criminis de quo lex lata est, à certo Prætore quæstio exerceatur. illæ à Prætore vrbano, hæ à Quæstore certo exercebantur. *l. non distinguemus. 32. §. de liberali ff. de recept. arb.* vbi Paulus ait populares actiones, maiores iudices habere debere illæ pecuniariam, hæ capitis pœnam imponebant: illæ infamiam non pariunt, hæ pariunt omnino. Popularium autem aliæ Rempublicam directò, propriè, ac per se: aliæ coniunctim spectant. propriè, vt actio de albo corrupto. *l. si quis id quod. 7. ff. de iurisd.* itaque si plures petant, prætor magis idoneum deliget. *l. si plures 2. de pop. act.* ac proinde nemo eam in bonis suis habere dicitur. *l penult. eod. l. si quis pro eo. 56. §. vltim.* de fideiuss. coniunctim, vt sepulchri violati. in quibus, is cuius maximè interest, præfertur, ac propterea constituere procuratorem potest. *l. 3. eod. l. 3. de sepul. vio.* Hotom. ¶ Actiones possessoriæ, quæ ex bonorum possessione concessa proficiscuntur: sicut dicimus hæreditarias actiones *l. penult. §. sed nunquid. ff de bon. libert.* Spieg. ¶ Actiones præiudiciales dicuntur, quæ veniunt ex præiudicato, id est, ante iudicato: sic dictæ, quòd maiores & digniores causæ faciunt silere, & præeunt, id est, præiudicant minoribus. His agit pater erga filium, dominus contra seruum, patronus contra libertum, & ediuerso super dominio, aut libertate. *Zasius in §. præiudiciales.* Præiudicium vt

docet

docet Fabius libr.5.cap.2. aliquando ſignificat defenſionem non modò ex ſententia prius data, ſed & in futurum danda: vt cùm petentem patris hæreditatem, nego eſſe filium: Sícque prçiudicia accipi poſſe pro cauſis de quibus prius iudicandum eſt cenſet Balduinus, *in §. præiudiciales. Inſtitu. de act.* quòd earum definitio, vel finem allatura ſit negotio, vel certam datura formam. Alij præiudiciales dictas exiſtimant, vel quod in iis magnum præiudicium vertatur, vel quòd aliis aptæ ſint præiudicare cauſis, vel quòd per illas impediri videatur, ne præiudicium feratur. Verùm illorum ſomniis exploſis Reuard. *cap. 12. de præiudiciis*, Præiudiciales inde potius dictas putat, quòd prius ad quas pertinent, cauſis per iudicem datum expediantur. Vide eum dicto loco, & 1. in verbo præiudicium. *Hotom. Schard.* ¶ Actiones poſſeſſionis ius exequuntur regularirer ex interdictis, quibus aut adipiſci volumus poſſeſſionem antea non habitam aut retinere, quam aduerſarius impugnat, aut recuperare, quam contra ius amiſſam intendimus. *§. ſequens. Inſtitut. de interdict.* Oldend. ¶ Actio præſcriptis verbis, quæ ex conuentionibus innominatis datur, tum videlicet, cum cauſa ſubeſt (nam ex ſimplici nudáque conuentione, actionem non naſci conſtat. *l. iuriſgentium. in princi. & §. 1. ff. de pact. l. ſolent. ff. de præſcri. verb.*) præſcriptis verbis, & nonnunquam in factum, dicitur. Etenim prætor, à quo olim actiones impetrabantur, *vt Cicero pro Cecinna*, certas actionũ formulas, ad quas priuatæ lites accommodarentur, de iis tantum cauſis expreſſerat, quæ ad tuendam communis vitæ ſocietatem præ cæteris neceſſariæ videbantur, *Cicero pro Roſcio Comœdo.* de reliquis, certam agendi formulam, non conſcripſerat, nec ſanè de omnibus poterat, ob variam, & emergentem quotidie, de nouo negociorum multitudinem. *l. 4. l. quia actio. ff. de præſcri. verb.* Vnde (cum de contractus nomine ambigeretur, actionem tamen dari, ex geſto negotio æquum erat) generalem actionem ex præſcriptis verbis, & negotio geſto, lex ciuilis inſtituit. *l. 1. ff. de æſtimato. actio. l. 1. 2. 3 & 4. & l. quoties. ff. de præſcr. verbis.* extra ordinem, ſic contrahentibus vtilitatis cauſa ſubueniens. *l. quæ religioſis. ff. de rei vend.* quam ideo præſcriptis verbis vocauit, & in factum (*l. ſi tibi polienda in fin. ff. de præſcrip. verb.*) quòd, demonſtrato per ſimplicem rei geſtæ narrationem facto, perinde vtiliter ageretur, ac ſi proprium & ſpeciale actionis nomen propoſitum fuiſſet, *l. non debet. in fin. ff. de dol. l. Titius. in fin. ff. de præſcript. verb. l. cum mota. in fin. C. de tranſact. d. l. ſi tibi in fine.* Quoniam verò, à iure ciuili inſtituta fuit, ciuilis paſſim appellatur. Vbi tamen nouus aliquis caſus emergit, quo nullam actionem, nec quidem incertam, ciuilis lex prodidit, & tamen actionem dari æquum eſt, Prætor (qui ius ciuile, vt Papinianus ait, ſubſequitur. *l. ſcio. ff. de teſtib.*) ſupplens in eo, quod legi deeſt, actionem in factum, vtilem tribuit. *l. quia actionum. & l. quoties. ff. de præſcri. verb.* eadémque æquitate, prodita fuit in factum exceptio, quoties videlicet, alia deficeret: & nihilominus æquum eſſet, actionem ab actore propoſitam impugnari. *l. apud Celſum. §. aduerſus. ff. de except. dol. §. 1. de except.* Et ideò Theophylus, hęc exceptio, inquit, in factum dicitur, quia διηγηματικῶς, id eſt, narratiuè opponitur, *Theophilus d. §. 1. de exceptio.* Præſcriptis autem verbis actio, nunc incerti, nunc incerta vocatur (*l. iuriſgentium verſicul. & ideò. ff. de pact. l. rebus C. de rer. permut. l. vt inter. C. de inutil. ſtipul. l. legem. l. cùm res. C. de dona.*) ideò, quòd nec certum habeat nomen, nec ex certa, definitáque conuentione, deſcendat: nec item, certa ſit ei à prætore data formula, ſed narratiuè tantum proponatur. *d. §. 1. de except.* Sanè & hæc exceptio à Prætore accommodatur, vbi ciuilis in factum deficit, ſicuti de actione iam diximus. *d. l. quoties. Corraſius in §. actionum. Inſtitut. de action.* Vt tamen actionem præſcriptis verbis & in factum minimè confundas ſcire oportet, quòd actiones in factum generaliſſima appellatione ſumantur pro perſecutione exquantum libet variis cauſarum tam ciuilium, quam criminalium figuris. Actiones verò præſcriptis verbis aliquanto arctius referuntur, ad varias duntaxat negociorum ciuilium figuras, quæ cum innominatæ ſint, habent tamen nonnihil cognationis & ſimilitudinis cum nominatis contractibus. Vbicunque ergo in delictis, vel quaſi delictis dubitatur,

quænam competat actio, ibi semper in factum agitur, nō præscriptis verbis: vbi verò de alicuius contractus actione ambigitur, & æquitas suadet actionem dari tum vel præscriptis verbis, vel in factum agi potest. Sunt ergo actiones præscriptis verbis ex contractibus innominatis persecutiones, vt is, cum quo contraximus, fidem suam liberet, sicut verba quib. conuentio inita est, exigunt. Præscribere enim hoc loco significat statuere, ordinare variis pactionibus, quod fieri placuerit contrahentibus, cum non est alia huiusmodi conuentionum forma, ac exitus, nisi vt seruentur secundum tenorem, & præscriptum verborum. *Mynſ. §. actionum. Instit. de act.* ¶ Actio præteritarum operarum, est quæ datur patrono vel hæredi extraneo, exigenti æstimationem operarum seu fabrilium seu officialium operarum. *l. 4. ff. de operis lib.* Cæterum non habetur præteriti temporis vlla ratio, nisi post moram liberti. Mora verò deprehenditur si interpellatus à patrono recuset. *l. 22. ff. eod. tit. vide Connanum lib. 2. cap 8. nu. 12.* ¶ Actiones prętorias, qui dici putant omnes quas prætor daret, lapsi sunt Prætor enim, cuius auctoritas, quantum ad constituenda iudicia attinebat, ad summum perducta est fastigium, scilicet ante susceptam Imperatorum monarchiam, & ciuiles & suas actiones dabat, vel negabat. Vide infrà, Iudicia ordinaria &, Prætoriæ actiones. *Spieg.* ¶ Actio prima, actio secunda, rectè dicitur pro instantia prima, instantia secunda. *Vide Oldendorpium in Copia.*

¶ Actiones priuatas, reliquas omnes intelligimus, exceptis popularibus & publicis. *Olden.* ¶ Actio protutelæ introducta est à Prætore in fauorem adulti, qui sub tutela quidem non fuit, esse tamē potuisset, quo tempore administrarentur negocia eius à protutore. *l. 1. §. ſi quis quaſi tutor ff. de eo qui pro tut.* aduersus eum qui subiit officium tutoris, falso putans se tutorem cùm non esset, aut contrà, ignorans se tutorem, cùm reuera esset. *d. l. 1. §. quæro.* pro tutore autem negocia gerit, qui munere tutoris fungitur in re impuberis siue se putet tutorem, siue sciat non esse, fingat tamen *l. 1. in princip. & §. 1. ff. de eo qui pro tutor. vel curat. neg. geſ.* Hæc verò duplex est directa: de qua iam dictum est: & contraria; quæ persecutio est, de impensis in rem pupilli vel adolescentis vtiliter & ex officio boni viri factis *l. 1. ff. de contrar. tutel. & vtili acti. de quo infrà in actione tutelæ: Adde Taboetium in suo topico militiæ for. & legal. diſcip.* Schard. ¶ Actiones proprietatis causam continent, quęcunque ad rem familiarem exigendam seu vindicandam iure dominij accommodantur, siue in rem, siue in personam. Item, quæ propter respublicas institui solent. *Olden.* ¶ Actiones quasi proprietatis causam complectuntur, quæ de rebus sacris vel religiosis proponuntur, scilicet gratia prohibendi aut restituendi. harum enim proprietas nullius est. *§. nullius. Inſt. de rerum diuiſio. l. 2. §. quædam. ff. eod. tit.* Oldend. ¶ Actio pro socio, quæ ex vtraque parte directa est, competit ab vsufructu, quem solus alter sociorum percipit, vel si dolum commisit in rebus communibus. Nam locum habet, quando duo ineunt contractum societatis, ita vt tam lucrum, quàm damnum inter eos commune sit. Et si aliquis sociorum malè & dolosè versetur, tunc alteri contra eum datur hæc actio. ¶ Actio publiciana, *vt ſingulariter monuit Oldendorpius*, duritiem & summum ius vendicationis attemperat: adeóque vt absque huius beneficio, illa inutilis sit. Proinde non mediocriter errant, qui Publicianam longo interuallo separant à rei vendicatione. *Spiegel.* Est autem actio Publiciana dicta à Publicio prætore, qui primus eam introduxit. *§. ſed iſte quidem. Inſtitu. de action.* Estque duplex, & altera alteri ex aduerso respondet. Prior ei cōceditur, qui cùm rem alienam iusta ex causa, bonáque fide aliquandiu possedisset, postea illam casu amisit. nam si is qui nunc possidet, dominus non est, Prętor æquius esse censet, eum qui iusta ex causa illam acquisiuit, quàm eum qui casu eam nactus est, obtinere. Itaque permittit ei rem illam ita petere, quasi iam vsucepisset, seu cœptam vsucapionem compleuisset. Etenim dicet actor, Aio hanc rem ex iure Quiritium meam esse, quasi à me vsucaptam. Nam si de tempore possessor opponat, iuuabitur actor, qui ex iusta causa, rem à non domino bona fide accepit. *l. eum q. §. fin ff. de pub.* Vt non minus bona fides quàm verum dominium actori quodammodo præstare credatur *l. bona fides. ff. de regul. iur.*

Posterior

Posterior autem aduerso casu datur cùm quis aut Reipubl. causa absens, aut apud hostes per subiectas sibi personas rem alienam vsucepit: & is cuius res vsucapta est, neminem in ciuitate nancisci potuit absentis defensorem, aduersus quem agendo vsucapionem interrumperet nam Prætor ei promittit, ità rem suam petere, quasi vsucapta non fuisset §. *namque.* & §. *sequ. de actionib. l.1 & pass. ff. de publicia. in rem acti. & l.1. & pass.* D. *ex quib. caus. maior.* Hotom. Et hæc quidem in rem, vulgo rescissoria dicitur. Qua absens reuersus vsucapione prætoris aditi auxilio rescissa, rem vindicabit tanquam suam, & perinde ac si nunquam vsucapta fuisset. *l.1.l. nec non.* §. *penult.* D. *ex quibus caus. maior.* Hæc etiam vtilis dicitur. *l. 3. C. de restit. mil. l. vltim. C. quibus ex causis maior.* Nam reuera res amissa est per vsucapionem, & ideo directa non competit, quæ solis dominis datur. Cæterùm beneficio prætoris, hi in quorum absentia res vsucapta est, pro dominis habentur. Siquidem nemo videtur re exclusus, quem prætor in integrum restituturum se pollicetur. *l. nemo videtur.* D. *de restit. in integ.* Schard. ¶ Actio Quanto minoris est qua emptor petit vt venditor soluat id, quanto minoris res valuerit, cùm emeret eam, *l. 2. C. de ædil. acti.* Eius interpretes duas species fecere, alteram quanto minoris res esset empta: ciuilem, alteram detractione vltimæ dictionis quanto minoris esset, prætoriam appellantes earúmque quatuor differentias constituentes. Accursius: Bart. Castr. Salic. & alij ferè omnes *in l. Iulianus. in princip.* D. *de action. empti.* Sed Cynus *d. l. 2.* & Fulgosius *d. l. Iulianus* aliique numero quidem pauciores, rationibus non tamen inferiores, rectè existimarunt hoc discrimen duplicis generis actionum, quanto minoris non esse recipiendum, non enim putant hæc re ipsa differre. Quanti res est, & quanto minoris empturus quis esset. Nemo enim pluris emit, quàm re vera valere existimat, quia non præsumitur quisquam suum iactare. *l. cum de indebito. de probat.* Et inter hæc verba Quanti ea res erit, & quanto minoris eam rem esse apparet, nihil interest, sed in vtraque clausula æstimationem rei veram fieri placuit. *l. inter hæc verba. de verb. & rer. sig.* & æstimatoria hæc actio passim vocatur. *l. si quid venditor. l. bouem,* §. *aliquando. l. si hominem. de æd. edic.* & multum vrget aduersus distinctionem illam duplicis generis quod ipsi Iurisconsulti his verbis Quanti res est, & quanti venierit promiscuè aliquando vno loco & in vna facti specie vtantur. *l. si is qui hæres.* §. *est in potestate. de except. rei iudic.* de qua re latius Budæus *d. l. Iulian. in princi.* vbi calidissimè ab ipso distinctio illa duplicis generis actionum, Quanto minoris, expugnatur. *Adde Taboetium in suo topico militiæ for. & legal. discip.* Schard.

¶ Actio querelæ inofficiosi, de qua voce pluribus infrà in suo ordine, locum habet duntaxat, cùm nullum aliud fuerit remedium, quo liberi ad bona defuncti parentis venire possint. §. *iam autem. Institu. de inoffi. testamen.* vnde vocatur vltimum adiutorium. *l. maximum vicium. C. de liber. præter.* & vulgo querelam subsidiariam dicunt: *in l. Papinianus.* §. *quis impubes.* D. *de inoffi. testament.* Rectè autem diffinitur iudicium esse rescissorium, quia rescindit obstaculum (*vt Oldend. ait*) exercendæ petitionis hæreditatis. *Spieg.* ¶ Actio quod iussu dicitur, quæ aduersus eum datur, cuius seruus ipsius iussu cum aliquo contraxit, vt ipse in solidum quanti ea res est damnetur. nam qui cum seruo iussu domini contrahit, non serui, sed ipsius domini fidem sequi videtur. *l. 1. & passim.* D. *quod iussu.* Hotom. Iussus ergo longè alia ratio est quam mandati, nec enim is nisi in seruum cadit: sic non seruus à creditore mandato domini, sed ipse dominus per seruum accipere existimatur: secus est in mandato, quòd eorum fit causa, qui non sunt in nostra potestate *Connan. lib. 6. cap. 8. ad Senatusconsl. Vell.* ¶ Actio, quod metus causa, datur ei, qui probabili vel iusto metu coactus, rem suam vendidit, tradidit, vel promisit, aduersus eum, qui metum intulit & in eum ad quem res peruenit: sed intra annum erit quadrupli propter contumaciam nolentis rem restituere iussu iudicis ante lit. contest. post annum verò simpli. *l. 1. & sequentib. & l. item si cum exceptione. 1. respons. &* §. *post annum. &* §. *Pedius.* D. *quod met. caus.* Eius natura tacitè con-

tinetur, vt qui iudicis iussu ipsam rem restituat actori, absoluatur, *Imper. Institut. de actionib. §. item actio.* Prat. Oportet autem metum iustum fuisse, *l. 1. ff. quod metus causa*: vt quia minimè vanus sit, sed qui vel constantissimum hominem percellere potest, cùm vel mortis vel corporis cruciatum contineat. *l. interpositas. C. de transact.* Et ideo præceptum principis, vel iudicis, qui alioqui sæuire solitus est, iustum metum inducit. *l. 2. C. de his qui per met. iud. non appel.* facta autem per metum, actionis iure rescinduntur. Nonnunquam metus, officio iudicis retractari solet, quod contingit quando vxor mariti, vel filius patris sui minas metuens, aliquid præter suam voluntatem fecerit. *Bar. l. 1. §. quæ onerandæ ff. quarum rerum actio non detur.* Neque enim sola patris vel mariti præsentia sufficit, sed minas accessisse necessarium est. *Ias. in §. quadrupli nu. 61. de act.* ¶ Actio rationibus distrahendis competit pupillo vel adolescenti, aduersus quondam tutorem, qui ex bonis pupilli aliquid abstulit dolo, vel etiam sine dolo, nec id retulit in rationes. Nec enim sufficere arbitrati sunt legumlatores, introductam esse actionem tutelæ, vt à tutorib. redderetur ratio, ni quoque liceret adulto impugnare rationem editam, & repetere res ablatas. Distrahere namque rationes in hoc iudicio dicitur pro eo, quod est accusare fraudem vel culpam tutoris, qui rem ex bonis pupilli abstulit, nec proinde retulit in rationes. Vlpianus dispunctionem vocat ipsam rationis cancellaturam, *in l. cum plures. ff. de bon auth. iudic. poss.* meminit huius iudicij Quintilian. lib. 7. cap. 4. *Schard.*

¶ Actio realis, est ex dominio, quasi dominio, vel iure in re specifico: personalis. ex obligatione. *Spieg.* ¶ Actio receptitia, eleganti quadam loquendi forma dicta est, à recipiendo, hoc est accipiendo: qua olim tenebantur argentarij, aut alij quiuis debitores, qui se pecuniam, licet non antè debitam, soluturus constituerant. *l. 2. C. de constit. pec.* sic dicta quòd omnem omnino obligationem, in se reus sic constituens reciperet. *Corras. §. in personam institut. de actio.* In eam actionem (quòd ampla fuit & latè patuit) venerat, quicquid promittebatur deliberatius & citra stipulationē rerum siue fungibilium, siue nō fungibilium. *Zas. in §. personam. Instit. de actio.* Hæc actio, & rei vxoriæ, omnino sunt sublatæ. *Vide l. 1. cap. de recept. act. & l. vnica, in princ C. de rei vxo. act.* Spieg. Cæterùm, cùm hæc actio alio modo constringeretur, hoc est, tantum in iis rebus, quarum mutuum esse potest, locum haberet, & plerunque anno vno finiretur: & dubitaretur, an quod in diem, vel sub conditione debetur, rectè constitueretur: Iustinianus statuit, constitutum, ad exemplum stipulationis, & in omni rerum genere locum habere posse, & perpetuam actionem parere: & omnino purè constitui posse, quod in diem, vel sub cōditione debitū est. *Balduinus.* ¶ Actio redhibitoria Lege, Redhibitoria actio, hæc semestris est, quòd mancipiorū vitia si quæ sint, tanto tempore cognosci possunt, & in curia emptorum augeri, vt postea nequeant sine magna venditoris fraude redhiberi. *Connanus li. 3 ca. 11. nu. 8.* ¶ Actiones rei persecutoriæ sunt, quibus id petimus, quod ex patrimonio nobis adest, *Paul. in l. honorario. ff. de act. & obligat. §. sequent Institut. de action.* Prat. ¶ Actio rei vxoriæ, erat olim actio in rē, per quam vxor dotem suam soluto matrimonio repetebat. Dos enim (*vt scribit Boetius*) licet matrimonio constante in bonis viri sit, est tamē in vxoris iure & post diuortiū velut res vxoria peti potest. Et Imp. *l. penu. C. de iur. dot.* dos & ab initio vxoris fuit, & naturaliter in eius permanet dominio. nō enim quòd legū subtilitate transitus earum in patrimonium mariti videatur fieri ideo rei veritas deleta vel confusa est. *hæc ille.* Dabatur autem hæc rei vxoriæ actio, non solum vxori, sed & marito ad exactionē dotis quem semel præstari placuit, qualiacunque verba fuerint, siue scripta, siue non, etiamsi in pollicitatione rerum dotalium stipulatio minimè fuerit subsecuta: dotis enim promissio speciem eius contractus gerit, qui dicitur do vt facias, do dotem vt contrahas matrimonium. igitur subsecuto matrimonio potest ad dotem maritus agere, etiā nudo pacto promissum, quandoquidē ex parte sua causam impleuit pactionis, & hæc actio dicebatur rei vxoriæ. Sed postea Iustinia-

Iuſtinianus ſanciuit, vt in huiuſmodi dotis conſtitutione intelligeretur ſtipulatio adiecta, ſiue ea interueniſſet, ſiue nulla, aut inutilis, *vt patet ex l. vnic. C. de rei vxor. actio.* Credo, vt etiam ante matrimonium contractum non eſſet pœnitentiæ locus, neque reuocari aut imminui poſſet ſemel dicta dos, vt ſi promiſiſſem tibi decem pro dote Caiæ, non liceat mihi diſcedere à conuentis, ſi modo eam duxeris in vxorem. *Connanus lib. 5. cap. 3. num. 1.* ¶ Actio rerum amotarum propter honorem matrimonij introducta eſt, quum lex atrocem & turpem actionem furti concedi nollet. *l. 1. & 2. ff. de actio. rer. amot. & l. vlt. & §. vlt. C. eod.* ¶ Actio reſciſſoria, eſt in rem actio quam Prætor ei, cuius rem aduerſarius dum ex iuſta cauſa abeſſet, vſucepit, reſciſſa pro imperio, & pro nihilo habita vſucapione, concedit: vt eam rem nihilominus quàm ſi vſucapta nõ eſſet, vindicet. *Vt docet Imp. §. 5. de actio.* vnde intelligitur finem huic actioni non hunc eſſe propoſitum, vt vſucapionem reſcindat: ipſum enim Prætorem id pro imperio cauſa cognita facere: ſed vt res à poſſeſſore vindicetur. *Vt patet ex l. 21 & l. 22. ff. ex quibus cauſ. maior.* Hoto. *Adde Taboetium in topico ſuo militiæ ſor. & legal. diſcip.* ¶ Actio reſtitutoria dicitur, quæ in veterem debitorem, pro quo mulier interceſſerat, ea muliere liberata reſtituitur. *l. quamuis, 8. §. 6. & 7 ff. ad Velleian. l. 8. C. eod.* Hoto. Non enim creditorum odio, ſed mulierum gratia introductum eſt ſenatuſconſultũ Velleianum. *l. 14. ff. ad S.C. Velleainum.* Et cùm mulieris perſona ſubtrahatur creditori propter Senatuſconſultum, integra cauſa priſtina reſtituenda eſt. *l. aliquando. l. quamuis. ff. hoc tit.* de quo latius Connanus lib. 6. ca. 8. num. 10. *Schard.* ¶ Actio reuocandæ donationis dicitur, qua vtitur is qui rem quampiam donauit, aduerſus eum cui donauit, ſi eum ingratum probauerit. rem enim donatam per hanc actionem recuperat. *l. vlti. C. de reuoc. donat. & §. 2. de donat.* Hotomann. Fit autem ingrati actionis mentio. *l. penultim. C. de libertis & eorum libr.* Condictio autem tractatur *in l. vltim. C. de reuoc. don.* Schard. ¶ Actio reuocatoria contra eos competit, in quos res & bona debitoris alienata ſunt titulo oneroſo, ſi iſti poſſeſſores fraudem debitoris ſciuerunt id eſt, participes fraudis fuerunt. *Zaſ. in §. item ſi quis. Inſtitut. de action.* Sunt autem tres actiones reuocatoriæ, tribus authoribus introductæ. Pauliana, quam nonnulli rectius Paulinam dici putant. Fauiana, quam malunt Fabianam appellari, & Caluiſiana. Errant enim qui actionem in factum addunt pro quarta ſpecie rerum incorporalium: quandoquidem iſtæ actiones tam corporales, quàm incorporales res complectuntur. Verùm, quia propriè ex facto alienantis in fraudem dici non poſſunt, cùm propter hoc factum etiam dentur aduerſus alios: iuxta l. actionum genera. §. actionum autem. ff. de obligat. & acti. ideo rectè generali iſta appellatione actiones in factum vocantur ſæpe à Iureconſultis. *Oldendorp.* Vt autem Reuocatoria competat, tria concurrere neceſſe eſt, primo vt res alienata ſit, ſecundo vt in fraudem creditorum, tertio vt bonis à creditoribus poſſeſsis res alienatæ ſint. *l. Fulcinius. ff. ex quib. cauſ. in poſſeſſ.* Schard. ¶ Actio ſequeſtraria à ſequeſtro vocatur *apud Pomponium, in l. ſi in Aſia. § cum in ſequeſtro. ff. depoſit. item Vlpian. in l. ſi quis adfirmauerit. §. Labeo. ff. de dol. malo.* Spieg. ¶ Actionem Seruianam plerique à ſeruando dictam putãt, *inter quos & Zaſius eſt § item Seruian. Inſtit. de act.* Sed non à ſeruando, alioqui ſeruatoria diceretur: ſed à Seruio prætore, qui primum eam edicto ſuo propoſuit, alij rectius appellatam exiſtimarunt. *Corr. d. § item Seruiana:* & datur pro rebus coloni, vel inquilini tacitè obligatis, ei qui ædes, vel horreum, vel diuerſorium, vel aream, in ciuitate, aut prędium ruſticum extra ciuitatem locauerit. *l. 2. & l. 3. ff. in quib. cauſ. pignor. vel hypot. tac. cont. d. § item Seruiana:* porro inter Seruianam & Saluianum interdictum hoc intereſt, quia iudicium Seruianæ actionis in rem eſt, & ita petitorium. *l. ſi cum venditor. ff. de euict.* vtpote quod aduerſus poſſeſſores rerum inuectarum competat. *l. 1. C. de prec. & Sal. interd.* licet enim creditor nudam poſſeſsionem auocet, *d. l. ſi cum vneditor:* quæſtio tamen proprietatis etiam vertitur, ſiquidem oporteat illum non modò rem ſibi obligatam probare, ſed præ-

terea eam in bonis debitoris fuiſſe tempore obligationis contractæ. *l. & quæ nondum. §.1.ff.de pign.* Interdictum verò Saluianum poſſeſſorium eſt. *§. ſequens. in fine de interd* videlicet adipiſcendæ poſſeſsionis, rerum coloni, dominis rei locatæ tacitè obligatarum. *l.1.& 2. ff. de Sal. interd.* cùm ſcilicet inter creditorem & debitorem de pignoris poſſeſsione certatur. *l. 1. C. de precario.* quum tamen Seruiana aduerſus alios quoque poſſeſſores detur. Quaſi Seruiana: quæ datur creditoribus ad pignorum perſecutionem *d. §. item Seruiana.* hæc eadem eſt cum hypothecaria, & in nihilo differt ab illa, *vt declarat Bart. in l.fi.ff.de Sal.interd.* rectè dicens ibi gloſſam eſſe corruptam, in quantum dicit, quod aliud eſt in Hypothecaria & aliud in quaſi Seruiana. non enim debebat dicere in quaſi Seruiana, ſed in Seruiana. Quaſi autem Seruiana dicta eſt: primum ad differentiam Seruianæ, deinde, quia hypothecaria actio, propter expreſſam conuentionem & conſenſum inter debitorem & creditorem, magis ex iure ciuili, conſtare videtur, quàm ex authoritate prætoris. Verumtamen, quia Seruius prætor ei formam dedit, & primus edicto ſuo in forum produxit: ideo illi nuncupata fuit hoc temperamento quaſi Seruiana. *Oldend.* Nonnunquam tamen & Iuriſconſulti Seruianam appellant hypothecariam. *l. 3.§.1.ff. ad exhib. l. ſi debitor.ff. de pignor. acti. l.1. § cum prædium. l.ſi.ſuperatus. l.ſi ab eo.ff.de pign.* ¶ Actio ſerui corrupti, competit domino in duplum ſuper damno illi facto, ſiue rerum ablatarum, ſiue contumaciæ in dominum, ſiue diminutione exiſtimationis, qua minoris eximatur dominus propter ſeruum nequã. *Zaſ.in §.omnes, Inſtitut.de action.* Refertur autem hæc actio ad tempus ſerui corrupti, vel recepti non ad præſens: venítque in hoc iudicium æſtimatio rerum quas ſecum abſtulit, quia omnino damnum multiplicatur, *l.in hoc iudicium.ff.de ſeru.corrupto.* Differt autem ab actione legis Aquiliæ quia etiam hæc aduerſus confitentem in duplo eſt, Aquilia autem inficiantem duntaxat coercet. ¶ Actio fructutis confeſſoria, & negatoria. Vide, Actio Confeſſoria. ¶ Actiones ſtricti iuris ſic appellatæ ſunt, quia in iis nihil venit, nec quicquam iudex poteſt, niſi quatenus nominatim à partibus conuentum eſt, tametſi id iudex fortè ęquum ſtatuit. Quodcunque enim palam verbis expreſſum non eſt, omiſſum intelligi debet. *l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. ff. de verbor. obligatio.* Hoc enim ius perquam durum, exactum, ac ſtrictum eſt, vt vocibus tantum ac literis ſuperſtitiosè ſpectatis maximę ab æquitate diſcedatur. *Corraſ. lib. Miſcell.2. cap.8.num.13.* ¶ Actio ſubſidiaria dicitur ea, quæ contra magiſtratus instituta eſt, qui aut omnino à tutoribus vel curatoribus ſatiſdari non curauerunt, aut non idoneè paſſi ſunt caueri. *§.ſciendum. de ſatiſdatio. tut. l. 1. & 4. ff. de magiſtr.conuen. l. 1. §. 7. ff.de tut. & rat. diſt.* Cõtinet itaque hęc actio vltimum præſidium, quia tunc demum exercetur, vbi non eſt indemnitati pupilli ſatisfactum excuſſis bonis tutoris, itémque fideiuſſoris eius, nec non collegatum, qui etiam periculum propter conſortium adminiſtrationis ſubeunt, vt reſcripſit Gordian. *l.aduerſus, C.de magiſtr.conuen.* Nomen autem ex eo reperit. nam quemadmodum ſubſidiarij propriè dicebantur triarij, qui dum primus & ſecundus ordo pugnabant, vt ait Feſtus, ſubſidebant: eodem modo primo loco tutores, tum eorum fideiuſſores, poſtremò quaſi res ad triarios pupillo redierit, magiſtratus conueniuntur. *Hotomann.* Adde quòd ſubſidiaria non ſaltem dicitur ea, quæ pupillis contra magiſtratus datur, ſed & his qui nulla actione ordinaria cum aduerſario in iudicio experiri poſſunt. Ita ergo propriiſſimè in factum actio ſubſidiaria dicitur, quæ aliis actionibus deficientibus, tanquam poſtremus comes aliis ſuccedens, per leges ſurrogatur. *Peckius l.3.§.ex hoc edicto.nu. 5.naut.caup.ſtab.* Actio enim ſubſidiaria à ſubſidio nomen habet, quòd ſcilicet, his qui nulla actione ordinaria experiri cum aduerſario in iudicio poſſunt ſubueniat: ſicque etiam actio de dolo ſubſidiaria dicitur, quia tunc demum competit vbi nullum aliud auxilium ſupereſt ¶ Actio tributoria, eſt actio in perſonam, quæ in dominum datur, quo ſciẽte vnà cum ſeruo in merce peculiari cõtra-

ctum est, nisi res æquabiliter inter creditores partitus sit: nimirum vt alia tributio fiat. *l. 1. & pass. ff. de tribut. acti.* Hotomann. Cæterum duo necessaria esse videntur ad actionem tributoriam, primũ mercẽ esse, vt sit negociatio: nam non nisi eius peculij sit contributio in quo seruus est negociatus. Et oportet quidem mercem esse peculiarem, nam si propriè domini esset, magis competeret institoria. *l. 1. ff. de tribut. act.* ¶ Actio vectigalis, est actio in rem, qua vtitur is qui vectigalem fundum conduxit, aduersus possessorem & eos à quibus cum fundum conduxit *l. 1. ff. si ager vectigal. Vlpianus l. 15. §. 13. ff. de damno infect.* Si de vectigalibus ædibus non caueatur, decernendum est, vt eodem iure esset, quo foret is qui non cauerat, post quod decretum vectigali actione vti poterit. *Hotom.* ¶ Actio venditi, siue ex vendito, est actio in personam, per quam qui rem vendidit, precium, eiúsque post rei traditionem, quãuis precariam, vsuras, itémque sumptus in rem factos, & quod inter contrahendum pactum sit, postulat. *vti docet Vlpia. l. 13. §. 17. ff. de acti. empt.* Hotomann. Veniunt ergo in hoc iudicium cum primis quatuor: precium nimirum quanti res vænit: vsuræ quoque tardius illati pretij. *l. Iulianus. §. ex vendito ff. de actio. empt.* pœna conuenta si ad diem pecunia soluta non esset. *d. l. Iulianus. §. idem Papinianus* vel non sit factum, quod ab emptore venditori fieri conuenit. *l. prædia ff. eod. titul.* ac denique sumptus qui à venditore in re distracta facti sunt. *d. l. Iulianus. §. prærerea. ff. eod.* ¶ Actio tutelæ directa est quæ competit adulto, qui sub administratione tutoris impuberem ætatem transegit, aduersus quondam tutorem cuiuslibet generis. *l. 3. § 1. ff. de administr. & peric. tutor:* vt administrationis suę, omniúmque rerum gestarum rationem reddat ex eo die, quo per denuntiationem, vel quomodocunque cognouerit se tutorem esse. *l. quidam decedens. §. vlti. & l. seq. ff. de admin. tut.* Schard.

¶ Actio tutelæ contraria est quæ non solum tutori, verùm etiam ei qui pro tutore negocia gessit, competit aduersus quondam pupillum, nunc adultum, vel adolescentem legitimæ ętatis factum, cuius tutelam vel curam administrauit etiamsi ipsi, quorum tutela est administrata, noluerint tutores vel curatores conuenire, puta cùm nihil eis absit. *l. 1. §. vlt. l. 1. ff. de contra. & vtil. tut. act.* Hęc verò actio contra pupillos ideo introducta est, nam si nullam haberent tutores de administratione actionem contra pupillum, essent ad tutelam cogendi homines pignoribus aut vinculis: & ideo vt facilius ad administrationem eorum accedant, & promptius aliquid de suo pro pupillis impendant: dum sciunt se id omne suis actionibus recepturos, datur illis iudicium tutelæ contrarium, de quo tractatus extat, de contraria tutelæ & vtili actione, vtilis autẽ hęc appellatur, quia vt Imperator inquit, vtilitatis causa huiuscemodi actionis inuentę sunt. De his *Cicero lib. 3. offic.* vbi de bonæ fidei conuẽtionibus agit. In his, inquit, magni iudicis esse statuere, præsertim cùm in plerisque essent iudicia cõtraria quid quenq; cuique præstare oporteret. *Fenelus ad titul. de obl. quæ ex quas. del nasc.* ¶ Actio vię reiectæ dicitur cum vicinus sub prætextu refectionis vel sine ędificatione, temere ac citra vllam necessitatem efficit, vt per agrum vicini eundum & iumentis agendum sit publicè contra morem & vsum veterem, tantum fundi sui dilatandi gratia, reiicere enim hic est, *vmb vverffen*, vt cum dirigitur via in alterius agrum. *Oldend.* ¶ Actio vi bonorum raptorum est, per quam ab eo qui rem eripuit, quadruplum intra annum exigitur, in quo simplum inest: post annum, simplum duntaxat. *ait Imperator, sub titulo, Vi bon. rap. in princip.* Hotomann. ¶ Actio vtilis dicitur, quæ non incipit currere creditoribus, nisi quando eis est experiundi potestas: hoc est, nisi postquam bona debitoris non alienata, vendita sunt, & debitores necdum soluti, *Vide Ferr. in §. item quis. eod. titul.* ¶ Actio vtilis ex contractu, datur iuranti: in qua medium concludendi est contractus. *Zas. in §. item si quis post. eod. titul.* Sciendum item, quòd Actio vtilis, quæ opponitur directæ actioni, dicitur ea, quæ nec verbis legis, nec ex mente legis competit, imò legislator non cogitauit de eis, sed posteriores Iureconsulti moti æquitate, & rationis pietate, extendunt etiam ad causas non nominatas in lege. *Idem in §. Præiudiciales eo.* Est tamen vbi vtilis tol-

lit directam actionem. *vt in l. in causa in fin. ff. de procur.* Spieg.

ACTOR in causis forensibus, generali vocabulo is est, qui agit, & vocat alium in ius (*der cleger*) quippiam ab ipso petens in iudicio. *ff. de iudic. l. in tribus & ff. fin. regun. l. iudicium.* Hinc Actio officium ipsum ius persequendi. ¶ Dicitur & fabularum actor: vt & Actio, fabulæ, hoc est, ipsa per gestus repræsentatio. ¶ Actor item pro eo, quem vulgus vocat directorem, siue superintẽdentem, *apud Paul. in l. vltim. de offi. præsid. Vlp. ad fin. l. 1. ff. de ser. corr.* ¶ Actorem quoque appellant Iurisc. petitorem: Reum verò possessorem. *vt in l. Carbonianum. §. ibidem Iulianus. ff. de Carbon. edict.* Obseruauit & Oldendorp. ciuitatis Procuratorem apud Vlpianum pro Actore poni, *in l. nec ciuitatis. ff. de procurat.* ¶ Item Actorem & Syndicum promiscuè accipi. *l. 1. ff. quod cuiusque vniuers. nom. l. cum aliquando. ff. neg. gest.* ¶ Actor seruus dicitur idem qui dispensator, nimirum qui pecuniæ domini, tum exigendę, tum dispensandæ præest. *l. 5. §. 3. ff. de doli except. l. Sticho. 40. §. 3. ff. de statu lib.* Hinc apud Vlpianum, Actor, pro seruo præstantissimo & optimo, *in l. legato. 37. ff. de leg. & fid. lib. 3.* Legato generaliter relicto, veluti hominis, nec optimus, nec pessimus accipitur. Itaque homine legato, actorem non posse eligi. Vide Dispensator, Plautus Atrienses appellat. *Hotom.* Hi actores nunc à faciendo factores nuncupantur. ¶ Actor in tribus mixtis iudiciis dicitur, qui ad iudicium prouocauit. *l. 13. ff. de iudic.* Hotomann. ¶ Actor dicitur is, quem tutor vel curator ad agendum quasi procuratorem auctore Prætore constituit. *l. vnica. C. de act. à tut. vel cur. l. tutor. 6. ff quand. ex fact. l. si actor. 10. C. de appellat.* Ergo Curator ad patrimonij totius: Actor ad litium tantum administrationem instituitur. ille à magistratu deligitur: hic à tutore vel curatore proditur à magistratu confirmatur Tutor curatoris adiuncti sibi periculum non præstat, actoris verò pręstat. *§. vlti. de curat.* Hotomann. Actorem autem *Theophil. §. interdum. Institut. de curatorib.* dictum putat quòd per acta constituatur. Alij verò ab agendo dictum putant, quòd quasi tutoris personam agat sicuti actores comœdiarum dicimus & Atellanarum actores dixit *Liuius libr. 7. Valla lib. 4.* Aldobrandinus *d. §. interdum:* Sunt qui dicant Actorem ad litium pupillarium administrationẽ tantùm institui: cùm tamen vbi diffusa sunt negotia, aut vbi tutoris ętas, dignitas, postulat & actor constitui possit, atque ideo ad extra iudicialia, quod Paulus docet. *l. decreto. ff. de adm. tut. & Impp. d. l. vnic.* Est & Actor qui à procuratore siue in rem suam siue non, constitutus est. *l. si actor. & l. sequent. ff. de procuratorib.* Prat.

ACTVARIOLVM erat quod decem remis agebatur, *Ciceroni lib. 16. ad Atticum.* Prat.

ACTVS generale verbum est, ait Vlpianus, siue verbis, siue re quid agatur: vt in stipulatione, vel numeratione. Contractus autem vltrò citróque obligatio, quod Græci συνάλλαγμα vocant, veluti emptio, locatio, conductio, societas. Gestus rem significat sine verbis factam. *l. 19. ff. de verb. sign.* Hot. Actum inquit text. *in l. Labeo. 19. de verb. signif.* generale esse verbum: quo loco Verbum non vt grammatici vsurpare solent sumitur: sed pro nomine. Siue enim sit nomen siue pronomen siue altera pars orationis, Iureconsulti Verbũ solent dicere, atque ita Verbum pro quacunque voce quę aliquid significat, intelligunt: *vt in tit. de verb. sign. est videre.* Et actus generaliter intelligitur pro omni eo quod agitur, siue verbis agatur, vt stipulatio. *§. 1. Institu. de verb. oblig. l 1. ff. eod.* Vnde in stipulationibus, cùm quęritur quid actum sit, verba stipulationis spectanda sunt, quæ si obscura vel ambigua sint, contra stipulatorem sunt interpretanda. *l. stipulatio ista. §. in stipulationib. iuncta l. cum qui calendis. & l. sequitur. in fin. ff. de verb. oblig.* Siue secundò, re agatur, vt in numeratione. *§. 1. Institu. quib. modis re cõtra oblig.* Et generaliter etiam accipimus actum, cùm dicitur, quòd Actus agentium non operentur vltra illorum intentionem, *l. non omnis. ff. de reb. credit.* & ita accipitur *in l. eum actum. & l. 3. ibi*, Et sanè sicut æquum est actus sui rationem reddere *ff. de neg. gest.* licet ibi glo. strictè accipiat pro redditione rationis: quã gloss. sequitur Bal. in sua margarita in verbo Actus, potest tamen eo loco etiã generaliter sumi, vt seruus non teneca-

teneatur reddere rationem cuiuscunque actus siue re siue verbis quem in seruitute gessit *facit l.quæ vtiliter §.1 ibi & l.obseruare vers. recte ff.de off.proconsulis.* vbi ingressus Proconsulis incerti & inopinati turbant prouinciales & actus eorum: quod intelligendum de quocunque actu: quamuis glo.ibi,interpretetur actus pro actionibus, & negotiationibus, quæ expositio legi illi non conuenit. Itidem accipitur *in l.Thais.§.Stichus. de fideicom, lib.l.fin.ff.com.prad.* ibi neque enim sicut viuentium,ita defunctorum actus suspēdi debent. ¶ Actus interdum pro facto accipitur. *vt l.Paulus.al.l.non tantum. ff. rem ratam haberi.* Paulus respondit non tantum verbis ratum haberi posse, sed etiam actu. ¶Actus ab agendo dictus est: éstq; seruitus prædialis, quæ ius armentū gregémve per prædium alienum agendi complectitur. A via autem & itinere hoc differt, quòd iter est proprium hominum, actus pecudum,via vehiculorū. vnde sequitur, vt itinere actus, actu via latior atque amplior sit: homo enim transire per angustiorem aditum, quàm grex aut armentum potest.&rursus grex per spacium angustius quàm vehiculum. Quare qui actum habet, habet & iter: qui viam, actum & iter. at hoc non reciprocatur:tametsi quoniam is qui vehem ducit,iumentum agit:frequenter agendi verbo via quoque continetur, veluti si quis eundi agēdi seruitutem promittat. hæc enim formula & pecoris coniuncti vehicularis actum complectitur. Itaque illud Seruij in quartum Æneidos, intelligendum est: Via inquit,est actus dimidius,quà potest ire vehiculum. nam Actus duo carpenta capit propter euntiū & redeuntium occursum. Atqui Varro in libris de ling.Lat. Viam octo pedes latam esse dicit, Actum verò quatuor duntaxat,quod Caius confirmat *in l.8.de seruit.rust.* Præterea Iustini.*sub tit.de seruit. præd.* Et iter, inquit, & actum in se via continet. Vsum ergo & loquendi cōsuetudinem Seruius respexit: sed in definitionibus ac differentiis proprietas verborum explicanda est. *Hot. & Iacob. Rauard.ad leges 12.tabul.cap.14. Duaren.lib.1. anniuers.disp.cap.31.* Actum agere,id est, rem administrare. *l. Thais.41. §. ab hæredib.ff.de fideicom.lib.*quod & actum gerere dixit Vlpian. *l.notionē.99. in fin.ff.de verb.sign.l.vlt.in prin.ff.de publica. & vectig.Prat.* ¶Actus, in agris spatium est, *Seneca lib.5.Epist.28.* Horum quidā sunt minimi,alij duplicati,alij quadrati,*aucto re Boet. lib.2.Geomet.*Actus minimus quatuor pedibus latitudine, & 120. longitudine protenditur. *Boet.Epist 38. Varroni lib.4.ling.Lat.Sic accipiēdus est Festus lib.1.* Duplicatus ducentos quadraginta pedes explicat Boetio. Quadratus ex omni latere 120. pedibus concluditur, *eodem auctore & Anto.Augu.lib.2.Emendat.ca. vltim.Prat.*

ACTVARIVS.Actuarius dicitur, qui acta, actionésque calamo præpropero describit, & descripta recitat. *Seneca*, Multum viua vox facit,nō quidem hæc, quæ alienis verbis cōmodatur, & actuarij vice fungitur. Itaque actuarius tanquam notarius est. Quinimo Oldendorpius(*vt refert Spiegelius*)actuarios scribas esse ait, quos notarios contractuum dicimus:hi verò erant serui publici quibus ea de causa,scribarum & notariorum munus mandabatur, non quòd existimarēt illud libero homine indignum esse, sed quòd Romanorum iure non licuit per liberas personas acquirere, sed per eos tantum qui sunt in nostra potestate, sic tamē vt nec filijfamilias aliis quàm patribus,nec serui nisi dominis suis possent acquirere. *Schard.ex Connani commen. lib. 2.cap.2.* Dicuntur autem actuarij vt & actores ab actis,quibus scribendis dabant operam.Serui autem publici dicuntur *l. 2.ff.rem pupilli sal.fore.& l.18. ff. de adop.* Cæterùm hoc munere seruis interdixit Arcadius *l.generali.C.de tab.lib.* 10.

¶Actuarij limites, *de quibus Hygin.li.1. limit.constit.* Actuarius (inquit) limes qui primus actus est ab eo quintus quisque, quem si numeres, à primo erit sextus: quoniam quinque centurias sex limites cludunt.*& paulo pòst*,Actuarij extra maximos latitudinem habent pedum 12. *Prat.* ¶Actuariæ naues, id est,quæ remis agūtur non modò velis. *Marcel. l. 3. de cap.Vlpia.item*: Quadā,inquit, naues onerariæ:quædam,vt ipsi dicūt,emphractæ sunt. id est vndique clausæ: insulso reiecto scholio. Bayfius tamen in de Re nauali,hunc locum aliter legi posse indicat.*Spieg.*

ACVISSE vinum dicitur & coacuisse, quod in acetum versum est, *Vl.*

piano l. in venditionib. 9.ff. de contrahend. empt. l.1.ff.de peric.& com.rei vend.& Pōponio.l.nuper.85.ff.de leg.3. Hinc ducitur.

ACOR, vitium illud *Vlpiano l.si quis 4. §.pen. ff.* de periculo & commodo rei vendi, & sæpè apud Columellam. *Prat.*

ACVLEOS translatè, pro seueritate pœnæ sumi, in Constitutionib. ab Alberico indicatur: *& habetur. l.1. §. potestas. C vt intra cert.temp.quæst.termi.l.1.C. de summa trin. ibi,* aculeos nostræ indignationis. *l.manichæos. C.de hæret.* aliquando aculeos, id est, motus primos. *c. si Paulus. 35. quæstio, in princip.* Spiegelius. Alberic.

ACVS varia Festo lib 1. significat. Apup Vlpianum est instrumentū quo crines distinguuntur ornatus gratia, atque ideo inter ornamenta recenset. Hinc illud Martial.

Figat acus tortas, sustineátque comas.

Et Tertullianus de pœnit. Cedo acum crinibus distinguendis, & puluerem dentibus elimandis. *Hotoman.* De hanc dictione vide latius Tiraquellum, *in l. connub. l.3. glo.1. parte 3 num. 27.*

ACICVLA capitis, *leg.1.C.Theo.de repud.* eodem sensu accipitur. *Prat.*

A D

A.D. apud priscos notæ erant, ante diē significantes. quod imperiti scriptores cūm ignorarent, pro a. d. scripserunt ad. Rectè igitur illud esse animaduertendū, monuit Paulus Manutius, quòd vbi apud Ciceron. in impressis libris legitur, ad 4. Kalend. ad 6. Id. ad 3. Non. & similia, in vetustioribus libris legi A. D. *Prateius.*

AD præpositio composita cum dictionibus à consonante incipientibus, mutat d. in consonantem quæ sequitur, id quod omnes, qui de orthographia scribunt, annotauere: vt accurro, quod ex ad, & curro componitur: affligo, ex ad & fligo. In Pandectis tamen, quas Florētini ex præda Pisana in archiuo adseruant, semper reperiuntur præpositiones integræ, quod & antiquos obseruasse, ex numismatis, & monumentis literarum marmoribus incusis, etiam hodie videmus. Itaque in codicibus illis archetypis non legitur ex orthographorum ratione, accresco, affero, affinis, agnatus, appono, arrogo, asscribo, assentio, assiduus, astringo, & huiusmodi, sed adscresco, adfero, adfinis, adnatus, adpono, adrogo, adscribo, adsideo, adsiduus, adstringo, hoc est, ad, prępositione integra. Hęc namque omnia & similia tametsi non mutant sensum, retinenda est tamen antiquorum librorum maiestas, in libris maximè legum: qui quo sunt vetustiores, eo habentur maioris autoritatis.

¶Ad præpositio locum & personam sonat Festo *libro* 1. Eandem intentionis notam esse ex Cæcilio docet Gellius, *noctium Attic. libro 7. cap. 7.* Proximitatem quandoque sonat Proculo *l. quidam Hyberus. 13. ff. de seruit.* Ad parietem, id est, iuxta parietem. Interdum pro aduersus, vel contra accipitur, *l. commissa. ff. de public. & vectiga. ibi. Ad hæredem. Authentic de non alienand. §. vt autem.* Interdum significat post. *apud Iulianum in l. qui duos. §.1. ff. de manumiss. testamen. Sic apud Paulum in l. militis. ff. de testamento militari.* vbi Accursius id annotat, licet Bartolus ibidem sumi pro iuxta, censuerit, nisi dicat ibi fortè, pro ante sumi, vt sæpe apud M. Ciceronem. *Brisson.* Conditionis quoque nota est, *l. quibus diebus. §. final. ff. de conditionibus & demonstrationib.* Bartolus tamen & Bald. ibidem modum significare aiunt, & ex recentioribus quidam. *vide Alberic. ibidem. facit ad hæc l. si vir ff. locati. l. insulam §. fin. ff. de iur. & fact. ignoran. l. diuus. ff. si cui plus quam per legem Falci.* Nonnunquam includit. *l. final. ff. de Senat. l. final. ff. de aduocat diuers. iudic. l. post duos. ff. de condit. & demonstrat. & l non putabam. & ibi Alberic. eodem titul. l. ad veterani. ff. ad legem Falcid.* Nonnunquam Ad excludit. *l. rem. ff. de actio. empt. § per venditionem. Authen quamuis. C. de procurat. & ibi Alberic. & Cyn. in l. à caligato. ff. de nuptiis.* Interdum ponitur pro propter. *l. quam vtiliter. & ibi glo. in verbo ad honores ff. de nego gest. l.1. C. de superind. lib. 10.* ibi, ad solas literas, id est, propter solas literas. Aliquando pro ab, vt, ad hæredes, pro, ab hæredibus, *secundum vnam lecturam. in authenti. de defens. ciuit. §. 1.* Ponitur etiam pro præter, *c. cupientes. §. ad hæc de elect. lib. 7. & ibid. Archid.* Aliquando pro super ponitur. *c. habet. 2. quæst. 5.* Interdum etiam sonat pro, *vt Iauoleno in l. cum hi. 12. ff. de muneribus & honoribus. & Scæuolæ l. 3. ff. de vac. & excus muner. & Ciceroni Verrin. 5.* Qui, *inquit*, ad statuam pecuniam contulerunt. Et in prœmio

decre-

decretalium, §. *ſanè.* ibi ad communem vtilitatem, id eſt, pro cōmuni vtilitate. Interdum pro apud ſumi liquet in libro Digeſtorum *in l. ſed ſi hoc.* § 1. ibi ad eum ſubſideret. *ff. de condit. & demonſtrat. l. vxorem. §. ſorori.* ibi, ad hæredes, *ff. de legat. 3. l. vnic. in fin. ff apud eum à quo.* Cicer. ad Atticum, Cùm, *inquit*, ad me bene mane Dionyſius fuit. *Liuius li.* 10. Cæterùm nō plus annorum ad hoſtes erat. Hanc quoque ſignificationem adnotauit Seruius in Donati grammaticen. Aliquando pro vſque ſumitur. *l. mariti. §. quinquennium ff. de adult.* ad eum diem, id eſt, vſque ad eum diem. Ad, item impletionis & abſolutionis nota eſt apud Marcellum *l. non putabam. & ibi Bartol. fi. de condit. & demonſtrat.* Sumitur etiam pro ob, *l. nulli. C. de ſacroſan. eccleſ.* ibi ad viciſſitudinem, id eſt, ob viciſſitudinem. Aliquando deſignat animum *l. fratris*, aliàs *firmo*, aliàs, *Firmio. ff. quand. dies leg. ce.* Denotat. & nonnunnquam adhærentiā, *l. meminiſſe. ff. de offic. proconſ. & lega.* ibi, vſque ad euentum ſucceſſoris, *Prat.*

¶ Ad delectum non reſpondere, id eſt, detrectare munus militiæ: *de qua phraſi eleganter Duarenus lib. 1. diſputat. cap.* 4.

¶ Ad manum pro in promptu. *Africanus l. tutor.* 19. *§. cum haberes. ff ad Velleian.* Prat.

¶ Ad modum exilij pro ad fidem exilij dixit I.C. *in l. quia neceſſitas, de liberali cauſa.* Duar. lib. 1. Diſp. c. 12.

¶ Ad vrbem magiſtratus dicebantur, qui cum poteſtate prouinciali, aut nuper è prouincia reuertiſſent, aut nondum in prouinciam profecti eſſent, ſed extra vrbem manerent *F. Hotoman. in 3. Verrinam.*

¶ Ad agnatos & gentiles, prouerbium eſt è iure ſumptum, cùm aliquem mente captum eſſe ſignificamus, propter leg. 12. tab. Si furioſus exiſtet, agnatorū gentiliúmque in eo pecuniáq; eius poteſtas eſto. *Vide Hotom. in Comm. verb. iuris & Bud. in l. diuus Marcus D. de offic. præſid.*

¶ Ad beſtias dari, bifariam vſurpamus, primum de damnatis, qui lacerandi beſtiis obiiciuntur *l. quod ad ſtatum* 12. *ff. de pœn. l. 1. ff. de veter. l. 8. ff. de falſis.* Itaq; ad beſtias damnati, crebro dicuntur, *vt in l. ad beſtias.* 31. *ff. de pœn. l. 8. ff. de falſ. l. eius qui. 8. in fin. ff. de teſtamen.* Tum præterea de iis qui operas ſuas vt cum beſtiis pugnent, locare conſueuerant: quos Cicero in Sextiana Beſtiarios appellat. *Sic accipienda lex 1. ff. de ædil. edi. l. 3. §. lege Iulia. ff. de teſtib. l. 4. ff. de accuſ. l. 1. §. qui operas ff. ad Tertul.*

¶ Ad Sabinum, ad Ferocem, ad Scæuolam, hæc verba, & ſi qua talia, non dedicationem operis. quod M. Tull. in lib. Epiſtolarū ad Atticum, Græcè προσφωνεῖν, & alij προσειπεῖν vocant: ſed rerum ab alio iam captarum retractationem promittunt. Duplicem autem ſignificationem habent, aliàs enim his verbis notæ ſignificantur, quæ breues ac ſuccinctæ quædam ſunt animaduerſiones, non ſine priorum reprehenſione: vnde & nomen. Sic Ser. Sulpitius notas ad Qu. Mutiū ſcripſit: Claudius Thryphoninus ad Seruidum Scæuolam: Paulus, Vlpianus & Marcellus, ad Papinianum, quas conſtat per Cæſares quoſdam ſublatas eſſe. Significantur autem & lectiones, ſiue longiores commentarij, quod genus videntur libri Sex. Pomponij fuiſſe, ad Q. Mutium, Saluij Iuliani ad Vrſeium Ferocem & Minutium Saturninum, Pauli, Vlpiani, & Pomponij, ad Sabinum & Plautium: & aliorum ad alios, quos latè Politianus lib. 5. Epiſtolarum ad Modeſtum ſcribens recenſet.

¶ Ad ferrum damnari dicebantur qui gladio plecti, quíque capite truncari debebant. *l. eius. ff. de teſta.* vbi tamen Cuiacius hoc de ludo gladiatorio intelligit. Ferrū pro gladio ſæpè dixere M. Cicero & Virgil. ídque tranſlatitiè, *vt ait M. Fabius lib. 8. cap. 6.* Sic ad gladium dixit *Paulus lib. 5. Sent tit.* 18. Prat.

¶ Adæquatio, eſt æquabilis diuiſio hæreditatis inter fratres, antequam diuiſionem leges vetabant quicquam alienari, niſi poſt annos quadraginta: & ei qui ſe læſum contendebat, ſuccurrebatur. *Lombard. lib. 2. tit.* 29. Sic tamen vt omni tempore ſortes ſtare debeant, & adæquatio percurrat. *item leg. Longobard. tit. 48. de quadraginta annis poſſ. frat.*

¶ Adærare, ab ære deductum eſt, quare ſine aſpiratione ſcribi debet, *in l. ſeptem. C. de erog. milit. anno. lib. 12. vt legitur in editione Haloandrina.* Eſt autem Adærare, ære æſtimare. Ac vt Taurellus de militiis ex caſu exponit, ad precium ſpecies ac annonas militares redigere. *An gelts vvert angeſclagen.* Eſt autem huius l.

ſenſus, exponente Budæo, ſpecies quæ militibus ſtellaturæ cauſa penduntur à Prouincialibus, ſi pecunia permutentur, æſtimari tanti debere, quantum eſt fori precium. Accurſius hîc Adæratas ſpecies perperam intelligit, quíque ſequuntur eum, ad ærarium delatas, pro ære æſtimatas. Simili modo *in l. vnic. C. de collat. don. lib.* 10. adærationem interpretatur æris præſtationem *Olden.*

¶ Adærata prædia ab eo dicta ſunt, quòd à frumentaria, aut vinaria, ſpeciariáque præſtatione ad ærariam redacta ſunt. Sic & adæratas poſſeſsiones, & adærationem legimus apud Cæſares: & ærarias annonas ab ære, vt ærarios milites dictos. *Taurel. præall. loc.*

¶ Adcreſcere dicitur portio: quæ alteri perſonæ, vel rei accedit. *l. ſi Titio. §. ſi ff. de vſufr. l. ſeruus. 67. ff. de acq. hæred. l. & Proculo 20. ff de leg. 2. cum ſimilib. innumeris lib. Digeſt. & apud Impe. l. vni. §. in his itaque. C. de cad. tol.* Propriè autem adcreſcere dicimus quod per alluuionem accedit. *l. inſula. l. ergo ff. de acqu. rer. dominio.* Itaque alluuioni comparatur ius adcreſcendi. *l. ſi Titio. de vſufr.* Neque id abs re: nam vt alluuio tacitum laténſque eſt augmentum, ita adcreſcendi iure, portio deficientis alteri ipſo iure adcreſcit. *d. l. vnio. §. in his itaque. l. 1. in fi. l. 3. l. 8. l. 11. ff. de vſuf. adcreſ.* Huic quando locus ſit, diſces ex *l. re coniuncti. D. de leg. 3. & l. triplici. D. de verb. ſign. & vtrobique Alb. Bart. Iaſon Alciat. d. l. re coniuncti. Azo in Sum. C. de teſt. mili. & vide F. Ripam in d. l. re coniuncti.* Prat. & Goueanus de iure accreſcendi.

ADDICERE eſt auctionē facere, hoc eſt, bona ſua proſcribere, & licitantibus obiicere, & rem venalē ei, qui plus cæteris obtulerit, tradere. Quod ἀπόρλιον προγράφειν, ἀποκηρύττειν τὰ πατρῶα, κηρύττειν τὰ ὄντα Græcè dicitur. Plinius, Tabulas inde omnes, ex publico propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri ædilitas Romani tranſtulit, addictas, hoc eſt, publicè venditas. Item Quintilianus, Omnes facultates in pretia collegi, rus, ſeruulos, & omnia vtiliora properanti feſtinatione parentis addixi. Porrò, addicere pro deſtinare, deuouéque ponitur. Virgilius,

---huic me quæcunque fuiſſet,
Addixi---

Vnde addictus morti, hoc eſt, deſtinatus, deuotus, obnoxius, & condemnatus. Cicero de duobus Pythagoricis loquens, Cùm is (inquit) qui morti addictus eſſet, paucos dies commendandorum ſuorum gratia poſtulaſſet. Addicti etiam vocati ſunt homines obærati & nexi, qui lege 12. tabul. ob æs alienum creditoribus in temporariam ſeruitutem addicebantur. Hos autem ἀγωγίμους & καταδεδικασμένους Græci dixerunt, eóſque creditori ducere domum, & in eos & vitæ, & necis habere poteſtatem, cùm ſoluendo non eſſent, à Prætore permittebatur, cuius quidem hæc erant verba, do, dico, addico. Verùm cum tandem addictorum lex ipſa duriſsima videretur, eam mos publicus repudiauit, & à Diocletiano ſublata eſt poſtea condita ſanctione, *vt teſtatur l. ob æs alienum. in C. Iuſtiniani, ſub titulo de actionibus & obligationibus.* Item addicere in publicum pro publicare. Addicere opus aliquod, pro locare faciendum. Addicere ſentētiam, pro vendere. Et de reliquis. Quas ſignificationes & loquendi formulas verbi addicere, legendis bonis authoribus venabere. *Anchor.*

¶ Addicere bona, meo iudicio, Prætor tum dicitur, cùm aut ſecundo decreto bonorum poſſeſsionem largitur, hoc eſt, poſsidere iubet; aut cùm eius bona qui iudicatum facere non poteſt, petitori attribuit. *Hotom.*

¶ Addicere dementem & inſanum rationibus neceſſariis, Cicero in Paradoxis translatè dixit, conſuetudinem Prætoris exprimens, qui legis 12. tabul. imperio furioſos & dementes eorúmque familiam, id eſt, fortunas omnes agnatis gentilibúſque addicebat. Ego verò (inquit, de Clodio amico ſuo ſentiens) te non ſtultum, vt ſæpe, non improbum, vt ſemper, ſed dementem & inſanum rationibus addicam neceſſariis.

¶ Addicere litē, in 12. tabul. pro ſecundum aliquem iudicare. *Gell. lib. 17. cap. 2.* Poſt meridiem præſenti litem addicito.

¶ Addicere propriū eſt Prætoris, rem alicui vt eius fiat pro poteſtate attribuēre. Traductum poſtea verbum in magiſtros auctionum: à quibus in eos qui rem, niſi precium intra diem certum augeatur, emptori attribuunt, poſtea deriuatum eſt. Hinc tit. libr. Pand. 18. Me in diem ad-

diem addictione : quum venditor ea conditione rem emptori addicit, si intra certum tempus nulla ad precium fiat adiectio. vt enim in auctionibus publicis primo emptori vēditur quidem res, deinde si nullus superuenerit, qui precium augeat, addicitur, aut secundo si non accesserit tertius, sic nulla allata cōditione meliore res est primi emptoris cui addicta est: Ad eam Plautus alludit in Captiuis:

Age sis roga emptum: nisi quis meliorem afferet,
Quæ tibi atque amicis placeat conditio magis.
Quasi fundum vendam, meis me addicam legibus.

Alloquitur Ægio Parasitum, cui cœnam promittit, sed parcam: quare illum monet, vt si melior offeratur, arripiat. *Hoto.*

¶Addicere nummo, prouerbiale est, quod vulgo dicunt, Fragmento panis vendere quod donationis est instar cum obtentu venditionis rem donantes, inuidiam donationis vitamus: aut pudori accipienti consulimus, vt Budæus attestatur. Sed & Erasmus noster indicauit prouerbiale esse. Nummo addicere, pro eo quod est, minimo vēdere. Est autem fucus quo legibus imponitur, prohibentibus donationes. *l. si quis conduxerit.* D. *locati. l. si quis autem conduxit ad fin. de acquir. possess.* Spieg.

¶Addici bona libertatis causa in iure legimus multis locis. *vt l. vlt. C. de testam. manum. l. 2. & 4.* D. *de fideicom. lib. & apud Imp. De eo cui libert.* Hoc autem sic intelligendum est, vt cui hæres non extat, eius bona cuiuis, qui se æs alienum solutorum caueat, libertatum conseruandarum causa attribuantur: vt etiam seruorum manumittendorum, si consentiant, patronus efficiatur. Quod si Fiscus vacantem hæreditatem occupet, libertates prę stet, quod ius à D. Marco institutū traditur *l. 6. & vlt. C. de test. manu.* Hot.

¶ Addici iudex pro dari à Prætore & certę controuersię disceptandæ attribui apud Papinianum. *l. cum furiosus 30. Paul. in l. iudex. 46. & Pompon. l. si in iudiciu 80.* D. *de iudic.*

ADDICTI dicebantur apud veteres qui pecunię damnati, quòd iudicatum facere non possent, nexi in seruitutem creditoribus addicebātur. Vt ille Veturius de quo scribit Val. Max. lib. 6. cap. 1. *Quintilia. lib. 5.* Quod autem proprium non erit, differens erit, vt aliud est seruum esse, aliud seruire qualis esse in addictis quæstio solet. Qui seruus est si manumittatur: fit libertinus: non item addictus. *Et libr. 7.* Seruus cum manumittitur fit libertinus. Addictus, recepta libertate, est ingenuus. Seruus inuito domino libertatem non consequetur: Addictus, soluendo citra domini voluntatem, consequetur. Ad seruum nulla lex pertinet: addictus legem habet. Propria liberi, quæ nemo habet nisi liber, prēnomen, nomen cognomen, tribum: habet hæc Addictus. *Cicero pro Flacco,* Iste cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est.

ADDICTIO in diem, vide supra addicere proprium.

ADDITAMENTVM est, quod pristinis bonis postea accesit. *l. quoties. §. constat.* D. *de adminis. tut. cum similib. locis quos Alberic. citat.* Spiegel. Est etiam lucrum nuptiale. *l. inter socerum. §. cum inter.* D. *de pact. dot.* Canonistę dotalitium vocant. *c. ex parte. de for. comp.* Tholosates Agensamentum vocant. *Corras. lib. 3. Miscell. cap. 1. num 5.* Schard.

ADDITIO, pro adiectione, non facit perpetuo rem nouam: sicut nec detractio. *Qua de re præ cæteris videndus Iason in enarratione. l. ius ciuile.*

ADDITIONALES, vulgò vocant nouos articulos prioribus addendos *Vide Speculat. de deposit. §. 4.*

ADDITVS, pro datus, *in l. cum furiosus. Item l. Iudex datus.* D. *vbi quis ager.* Spieg.

ADDVCI, declaratur interdum per verbum venire, vt, res in crimen adducta est, hoc est, in crimen, siue criminationem venit. Interdū per verbum redigere. vt in angustiam res adducta est.

¶ Adduci in iudicium, apud Ciceronem pro Cluentio. *Spiegell.*

ADEMPTIO legatorum dicitur, cùm testator ea legata quę alicui attribuerat, adimit: vel his verbis, non do, non lego: vel aliis, mutatam testatoris voluntatem significantibus. *l. 1. & pass.* D. *de adim. & transf. leg.* Hotom.

ADEPTVS non videtur possessionem is, qui ita nactus est, vt eam retinere non posit, adeptus quidem es, sed

quum restituere debeas, non videris adeptus esse, *inquit Iabolenus l.* 72. D. *de acquir. possess.*

ADEO Festo libr. 1. duas habet significationes, nam cùm prima acuta effertur, idem significat quod accedo. & in hoc significatu varius eius verbi vsus est, vide inferiùs paulò Adire. Cùm autem secunda acuitur, idem est, quod vsque eò Festo lib. 1. quo significatu accipitur *apud Vlpianum l. iurisgentium. §. adeò. ff. de pact. l. adeò ff. de iurisdi.* Accipitur etiam pro non solum, *vt in §. si Titius. In stit de rer. diuis.* Prat.

ADESSE ea non videri, quæ casu adsunt, rectè ex Pauli sententia colligit Bartol. *l. quæsitũ*, 78. §. *fi. ff. de legat.* 3. Prat.

¶ Adesse pro, præesse, quidam accipi existimant *in l. 2. C de stat. & imag.* Prat.

¶ Adesse nolle, S.C. verba, non vtique exigunt vt latitet, sed & si contemnat venire: hoc est non solùm latitans, sed & venire contemnens adesse nolle dicitur. *l. si eum* 28. §. 1 *ff. de fideicomm. lib.* Prat.

¶ Adesse trifariam accipitur. Adest, qui præsens est, cui contrarium Abesse. Secũdò adest, qui auxilio est, fauétque, sic adsunt propriè aduocati, patroni & amici, *teste Donato in Phorm.* Tertiò significat aduenire. Huc ades ô formose puer: id est, huc veni *Spieg.*

ADFECTARE est pronũ animum ad faciendum habere Festo lib 1. *Prat.*

ADFECTATAS tutelas eas dici putat Anto. Aug. lib. sing. a. Modesti. quę in numerum earum, propter quas quis excusatur, non veniunt, *C. qui num. tut. l.* 15. §. *nonnunquam ff. de excus. tut. &c.*

ADFINES in agris sunt vicini, qui confines agros possidẽt. *l. pen. ff fin. regun.* Quod Fest. lib. 1. notat. Adfines etiam sunt viro vxoris cognati, & vxori cognati viri: dicti ab eo, quòd duæ cognationes quæ diuersæ sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finẽ accedit: quorum nomina ferè hæc sunt, Socer, Socrus, Gener, Nurus, Nouerca, Priuignus: & alij vlteriores, quibus, Pro, præpositio solet accedere. *l.* 4. §. *adfines. ff. de gradib. & adfi. l.* 5. §. *vlti ff. de postul. l.* 21 *ff. de procurator. l.* 19. *C. de nupt.* §. *adfinitatis. Institut. eo tit.* Adfinitatis itaq; contrahendæ causa fit ex nuptiis: quãquam & sponsalibus contrahatur, *l. quod Seruius* 8. *D. de condic. caus. da.* Quinimò & ex seruilibus contuberniis contingit. *l.* 14. §. 1. *in fin ff. de ritu nupt.* Adfinitas κατὰ χρηστικῶς *in d. l. quod Seruius.* 8 sumitur pro quadam necessitudine, *l. non ideo. D. de hæred. instit.* Reliqua vide infra in verbis Affinis Affinitas. *Bris.*

ADFIRMATORES appellãtur, qui idoneos esse tutores in iure adfirmant, qnos fideiussorum vicem sustinere ait *l. 4. in fin. ff. de fideiusso. tutor.* His similes sunt, quos vulgo Certificatores vocamus. *Briss.*

ADGNATI, *auctore Caio*, sunt, qui per virilis sexus personas cognatione iuncti sunt, quasi à patre cognati: veluti frater eodem patre natus: fratris filius, nepósue ex eo: item patruus, patrui filius, nepósve ex eo, *l.* 7. *D. de legit. tutor.* Quæ lex & si ex Caij lib. 1. Insti. transcripta, inscriptione idipsum testante, dicatur: in eo tamen Institut. Caij libr. qui hodie circũfertur, sub tit. de intestator. hæreditatib. paulo aliis verbis. Adgnati definiũtur esse per virilẽ sexum defuncto propinquitate coniuncti: Quales esse ibidem ait consanguineos fratres siue ex eadem matre siue ex diuersis genitos. Item patruũ, id est fratrem patris, & fratres patrueles. i. de singulis germanis natos: Inter fœminas verò solam sororem cõsanguineam adgnatã, & germano suo defuncto ab intestato ei adgnationis iure succedere: Reliquas verò fœminas, hoc est, amitã, patris sororẽ, vel fratris filiam, masculis propinquis adgnationis iure non succedere. Paulus Adgnatos definit, Cognatos per patrem ex eadem familia, & inter adgnatos & cognatos hoc interesse tradit, quod inter genus & speciẽ. Nã qui est adgnatus, & cognatus est: nõ vtiq; autẽ qui cognatus est, & adgnatus est: alterũ enim ciuile, alterũ naturale nomen est. *l. vlt. §. 1. ff. de gradib. & adfi.* Quod etiã à Modestino traditur *in l. pen ff. vnde legit.* qui ipse adgnationẽ ciuilẽ esse cognationẽ ait, quę per mares cõtingat, *l.* 4. §. *cognationis. ff. de gradib. & adfin.* Vlpian. *in l. 2. ff. de suis & legit.* Adgnatos definit, cognatos virilis sexus ab eodẽ ortos. Idem, *in Inst. fragmentis, tit.* 11. Adgnatos ait esse à patre cognatos, virilis sexus, per virilẽ sexum descendentes, eiusdẽ familiæ. *Briss.* Alciat. lib. 3. parergon. c. pen. agnatos putat dici quasi adnatos, & sic iuxta nos natos sicuti Plinius adnata

adnata membra dixit, quæ prope alia suboriuntur vt in se digitis videmus. Filius igitur patri suo non adnatus, sed natus est: quòd si filiorum, non contemplatione patris, sed inter se mentio est, tunc adnati sunt: quia omnes iuxta ac prope eodémque gradu geniti sunt: vnde lex ait proximiores ex agnatis sui dicuntur *l. Iurisconsultus.* §.1. *D. de grad.* Agnati verò Ræuardo lib. Var. 5. cap.1. inde nomen habere videntur, quòd iure ciuili non in domo nati sint patrisfamiliàs (in ea enim liberi, qui sunt in potestate duntaxat nascuntur) sed quòd familiæ adnascantur: sicut agnum existimauit inde appellatum Varro, lib.4. de ling. lat. quod pecori ouillo agnatus esset. Et est quidē agnationis nomen ciuile, vt familię gentis & generis: cognationis autē sanguinis nomen est, & naturale, quod interdū in nomen agnationis transit. Cognati dicūtur quasi simul nati, quasi ex vno nati, quasi cōmune nascendi initiū habentes. *l.1. in prin. vnde cognati.* Et idcirco agnati, *inquit Modestinus,* & cognati in hoc differunt, vt in cognatis etiā agnati contineātur, in agnatis nō vtique & cognati. Verbi gratia: patris frater. i. patruus, agnatus est, & cognatus, matris frater. i. auunculus, cognatus est, agnatus nō est. *l.5. vnde legit.* Ideò patruus cognatus est, & agnatus: quia non sanguinis solum, sed etiam generis ratione, inter fratris sui, hoc est, mei patris familiares mecum numeratur. Auunculus autem non agnatus est, sed cognatus duntaxat: quia mihi nō generis, sed sanguinis tantum ratione coniunctus est. Et hoc inde potissimū, quòd fœminæ, consideratione quadā generis gentísque ciuili, propriam nullā ducant familiā. per in manus enim conuentionē vna cum marito familia, vna domo concluduntur. Nunc superest, vt de obscura quadam agnatorum differentia disseramus. Agnati dicuntur, vel natiuitate, vel adoptione. Nā qui adoptabatur, iisdem fiebat agnatus, quibus pater eius adoptiuus fuerat, & legitimam eorum hæreditatem habebat, vel ipsi eius. *l.2.§.2. de suis & legit.* Natiuitate verò agnati fiūt duobus modis: vno, qui per virilis sexus cognationē viuo patrifamilias coniunguntur: altero, qui patre mortuo nati sunt, quos appellant communi nomine posthumos suos. Filius, qui viuo patre natus est, agnatus dici non potest. in recta enim linea versatur, cum agnati ex latere domum duntaxat attingant. *l.7. si tabu. test.* Ideóque gnatus vel filius dicebatur, non agnatus. At posthumus suus filius dici non potest, nullius enim est filius sine patre, vt nec pater sine filio. Quia tamen patrefamiliàs mortuo, eius familia omnino non extinguitur, ideo qui filius esse non poterat, agnatus efficitur. *l.3. de iniust. rupt. & irrito test.* & patri (hoc est, paternæ familiæ) agnasci dicitur. Illud igitur quæsitum est, an hic agnatus appellari proximus, & cum suis hæredibus numerari possit. Et posse quidem respondit Pomponius his verbis: Filius patri agnatus, proximus est *l.12. de suis & legit.* Et hoc nimirū illud est, quod hunc in modum Cicero scribit de Oratore lib.1. Num quis eo testamēto, quod paterfamiliàs ante fecit, quàm ei filius natus est, hęreditatem petit? Nemo, quia constat agnascendo rumpi testamentū. Recentiores quidam cùm hęc non considerarent, addere huic Pomponij respōso negationem contra omnium exemplarium fidem, non dubitarunt. non rectè. vult enim Pomponius filium patri agnatum, hoc est, post patris mortem natum testamentum rumpere, & hæredem patris proximum esse. Et sic non Pomponius solum, sed etiam pro Cecinna Cicero posthumum suum appellet: Cui, inquit, filius agnatus sit, eius testamentum esse ruptum iudica. Ecce non agnatū solum, sed agnatum patri cum Pomponio posthumū appellat Cicero. Nec alio sensu proximiores ex agnatis sui dicuntur. *l.10. ff. de gradib* sui hęredes agnascuntur. *l.3.§ fin. de lib. agnosc.* Siquidem ex agnatis omnibus nulli sunt iis agnatis proximiores qui patri agnasci dicuntur, hoc est, posthumis suis. Nec est, quod quis obiiciat, quam vt liberi repudiant bonorum possessionem sui hęredes, eandem illos quasi legitimos habere incipere, & per consequens rectè inter agnatos, etiā suos hęredes posse numerari. ídque Vlpianū sibi voluisse. *l.2. in prin. vnde legit.* Illius enim responsi sententia est, liberos duplici iure ad parentum intestatorum hæreditates admitti, nimirum vel suo & legitimo iure simul, vel legitimo solo. Proinde si à suo iure recesserint, quòd fieri repudiādo solet, superest illis

ius legitimum : quo iure præferri rurſus cæteris legitimis, hoc eſt, agnatis, in repudiata ſucceſſione conſueuerunt, non ſuo quidem, hoc eſt, proprio, ſiue innato iure, ſed iure legitimo. *l. vlt. in prin. de bon. dan.* Liberi igitur ſui hæredes ſunt, & legitimi ſimul non agnati, agnati autem legitimi ſunt, non ſui, iis exceptis, qui patri agnaſci dicuntur. Siue enim aut naſcuntur aut agnaſcuntur. *l. 1. §.8. in fin. l.3 §. fin. de lib. agn. l. 8. de iniuſt. rupt. & irrito teſt.* De his omnibus malè differunt, & ſentiunt alij. Adde infra verbum Agnata.

¶ Adgnati cùm de furioſis agitur, curatorum loco multotiens ponuntur. *l. 12. ff. de cur. fur. l. 2. C. eo. tit. l. vlt. D. de nouo. l. 3. ff. de tutel. l. 14. ff. de manumiſſio. l. 65. D. de ſolutio. l. 10. ff. de alien. iud. mut.* Briſſ.

¶ Adgnatio igitur eſt ſuorum *l. 1. l. 8. l. poſthumorum. ff. de iniuſt. rupt. teſta. l. ex facto D. de vulg. & pupilla. l. pen. ff. de iur. codic.* Adgnata etiam dicuntur ea, quæ ex mancipiis, vel pecoribus naſcuntur, vel gregi, vel ſeruitio accedunt *l. Paul. §. 1. D. de pig. l. vxorē. §. ſorori. ff. de leg. 3. l. eum, qui. §. non ſolùm. ff. de furt.*

ADGNOSCERE, præter vulgare ſignificatum, eſt admittere, recipere, teneri, præſtare. Hinc adgnoſcere onera apud Vlpianum. *l. hactenus qui alias. §. eſt l. vſufr. §. 1. D. de vſufruct.* eſt de oneribus teneri, eáque præſtare. Agnoſcere vſurarum onus Paulus dixit *l. quæro. ff. loca.* pro, vſuras in ſe recipere, & earum nomine teneri, & periculum agnoſcere, *apud Papinianum l. quid ergo. 13. D. ad municip.* eſt de periculo teneri. Sic vectigal agnoſcere Vlpianus dixit *l. 2. §. ſequitur. D. de hæredi. vel actio. vendi.* hoc eſt in ſe recipere, & præſtare, & alibi. Agnoſcere hæreditatem, bonorúmve poſſeſſionem paſſim in lib. Digeſtorum legitur pro admittere, & acceptare. Sic & adgnoſcere bona, eodem ſenſu. *l. recuſare. 6. §. 2. D. ad Treb.* Prat.

¶ Adgnoſcere bonā fidem Vlpianus *l. quoties. 9. §. denique. ff. de admin. tuto.* pro bona fide, & iuſtam litem inſtituere, & in bona fide verſari, dixit Prateius.

¶ Adgnoſcere legatum *Modeſtino l. nihil. 12. D. eod.* eſt illud accipere probando defuncti iudicium. *Prateius.*

¶ Adgnoſcere tutelam dicitur, qui adminiſtrationem ſuſcipit, pupillíque negotia gerit ſiue etiam conſenſit, ſiue attigit *l. ſi filiusfamiliàs. D. de tutela.* Agnoſcere videtur, & qui conuentus excipit, vel aliàs voluntatem ſuam oſtendit. *l. 45. D. de fide lib.* Prat.

¶ Adgnoſcere tutelam filio delatam pater videtur, ſiue geſſit, ſiue gerenti filio conſenſit, ſiue omnino tutelam attigit, non etiam ſi monuit ſolùm. *l. 7. D. de tutel.* Briſſ.

¶ Adgnoſci etiam liberi dicuntur, quos pro noſtris admittimus. tit. de liberis adgnoſcen. Sueto. in Auguſto cap. 65. Ex nepte Iulia, ait, poſt damnationem editum infantem adgnoſci aliq; vetuit. *Briſſ.*

AGNITI natales in S.C. intelligũtur de ingenuis. *l. 3. ſi ingen. eſſe dic.* Prat.

ADGRESSORES dicuntur Prędones Vlpiano *l. quo naufragium. §. non tantum. D. de incen. ruin. & nauf. & l. ſi ſcienti: D. de leg. Pomp. de parric.* Prat.

ADGRESSVRA eſt prædonum, latronúmve impetus. Alexand. Imp. qui eam caſib. fortuitis connumerat *l. qua fortuitis C. de pign.* & Philippo A. *l. damnum. C. loca.* & Vlpi. *l. 3. §. 3. D. ad S. C. Syllan.* eodem verbo vſus eſt & Apuleius lib. 7. Aſini aur. *Prat.*

ADGRESSVS prædonum impetus, inſultus, rapina, & prædatio, adgreſſura eidē Vlpiano *l. ex facto. 17. §. ſi quis autem. D. ad S. C. Trebell.* Prat.

ADHIBERE, hoc eſt præſtare, dare, apponere, adiungere. *facit l. qui venenum.* ibi, quia eo nomine omne continetur quod adhibitum eius cui adhibitum eſſet, naturam mutet. *D. de verb. ſigno.* Sic, adhibere diligentiam. *l. ſocius ſocio. D. pro ſocio l. 3. & l. ſi vendita. de per. & com. rei vendi.* Adhibere morā. *l. illud. D. de per. & com.* Adhibere procuratorem debet minor, ſi conueniat debitorem vt ei ſoluatur pecunia : id eſt, afferre, adducere, adiungere. *l. ait prætor. §. 1. D. de minorib.* Rebuff.

¶ Adhibere pro accipere, admittere, *l. fin. §. hac actione. D. na. caup. ſtab.* ibi, culpæ ſcilicet ſuæ imputaturus, qui tales adhibuerit. *Reb.*

¶ Adhibere metum, facere, inferre, *l. ſi cum exceptione. §. aliquando. & §. ergo & §. fin. D. quod met. cauſ.* Rebuff.

¶ Adhibere, pro conuocare, citaréve, Vlpianus *l. nā ita. de adopt.* Adhibitis etiā qui con-

qui contradicerent, id est, qui læderentur confirmatione adoptionis. *Spiegel.*

¶ Adhibere vim, est vim afferre, siue cogere. Adhibere dolum, fraudem, calumniam; est vti in negotiis agendis dolo fraude, calumnia. siquidem huius verbi significatio ferè per verbum Vtor declarari potest. *Spiegel.*

¶ Adhibere ad actum aliquem, siue in ius vocare *Vlpia. l. nam ita diuus. ff. de adop.* quo sensu vtitur sæpe M. Cice. *Prat.*

¶ Adhibere ad satisdandum est fideiussorem dare *Paulo l. de die. § 1. ff. qui satisd. cogn.* Prat.

¶ Adhibere, iterare interpretatus est Damasus pontifex *c. per illicitam.* 1. *q.* 7. atque ita accipi debet *in c. ventum.* 1. *q.* 1. Prat.

¶ Adhibere etiam testes dicitur qui adsumit, admittitve apud Arcadium. *l.* 1. §. 1. *ff. de testib.* quod Græci dicunt παραλαμβάνειν, vt in Euangel. Matth. 18. παράλαβε μετὰ σοῦ ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων, &c. *Prat.*

¶ Adhibere postulantem, est aduocatum causæ suæ præficere *Vlpiano. l. obseruare 9. §. 4. ff. de offi. procons.*

ADHÆC, pro Præter hæc, *c. verum. §. adhæc 36. dist. c. cupientes. §. adhæc de elect. lib.* 6. Aliquando exponitur pro Circa hæc, *vt per Archidiaconum: c. vno. circa fin. de relig. domib. lib. 6.* Aliquando aduerbialiter & continuatiuè ponitur. *l.* 1. §. *adhæc C. de annal. excep. §. ad hæc. de pace iuramen. fir. in feu.* Alb.

ADHVC, id est vsque in præsentem diem vel hucusque. *l. post rem. ff. de transact.* ibi, quia adhuc lis subesse possit, trãsactio fieri potest. Vnde si quis donet ea quæ adhuc habet, non censetur donasse ea quæ iam alienauit, per illud verbum *Rebuff.*

ADITVS, domus anterior pars siue introitus *l. si cuius. §. sed si ædium, ff. de vsufr.* Rebuff.

ADIACENTIA possessionum quæ sint, vide not. *C. de bon. vacant. l. 2. lib.* 10. *l. libertinorum. §. chartis. ff. de leg.* 3. Interdum adhærentiam significat, *vt attestatur Alberic.*

¶ Adiacentia quæ alicui rei mobili putà fundo domuive cohærent. Sic adiacens prædium quasi iuxta iacens & adhærens. *l.* 1. §. *ex incendio* ibi. proinde si ex adiacentibus prædiis. *ff. de inc. ru. & naufr. l. si finita. §. sed etsi plures. ff. de dam. infect.*

ADIECTIO bonorũ, vbi propriè non est hæreditas, sed sola principis autoritate quis pro hęrede habetur. §. 1. *& in rubric. de eo cui liber. causa bona addic.* Sic,

¶ Adiectio pignorum in causam iudicati captorum, cùm domini consensu, non expectato iudicis præcepto venduntur. *l. à diuo Pio. §. si pignora. ff. de re iud. Corras. l. seruitutes. 4. nu. 16. ff. de seruit.*

¶ Adiectio, melior conditio, cùm quis rei venditæ intra præstitutam diem precium, vel pecuniâ, vel qua alia ratione adauget. *Vlpian. l. 4. ff. de in diem addict.* Vide Adiicere infrà.

¶ Adiectiones, Iustinianus *Instit. §. fi. de success. libert.* accipere videtur pro modis Rom. ciuitatis, familiarúmque Romanarum ius assequendi, si Alciato credimus: qui tamen non negat, eo in loco Accursij interpretationem probabilem esse. *Vide ca. 17. lib. 1. Parerg.* Spieg.

ADIECTIVVM appositum inter duo substantiua quid importet. vide Bartol. *in l. cum filio. in fin. ff. de leg.* 1. Et si duo adiectiua adiiciantur vni substantiuo an requiratur vtriusque concursus, *Bart. in l. qui concubinam. in prin. D. de leg.* 3. Nebr. Nebuff.

ADIECTVS fundus intelligitur, quando melior allata est conditio. *l. quod autem Sabinus. D. de in diem addictione.*

ADIGERE iureiurando, siue ad iusiurandum, *vt Vlpian. dixit. in §. fi. l. adoptiuum. de in ius voc.* dicitur is, qui conceptis verbis aliũ iurare coegit: hoc est, qui verbis arbitrio suo dictatis, iureiurando eum astringit, quod nonnulli, *Budæo teste*, Adiurare dicunt. Qui autem sic astrictus est, dicitur iureiurando adactus in verba eius qui adegit. Verba Vlpiani sic habent: Sed si ad iusiurandum adegit, ne vxorem ducat, ne nubat, impunè in ius vocabor *Prat.*

¶ Adigi in verba, dicuntur qui in fidem principis adsumuntur. *Plinio in Panegyr. Budæo in l. iusiurandum. D. de iureiur.* Prat.

¶ Adigere arbitrium, vetus locutio, pro Agere ad arbitrium. Vtrunque autem dicimus, Arbitrium adigere, & Arbitrum adigere. & est similis significatio quæ illius, Agere in iudicium, vel ad iu-

dicium. *Cicer. pro Q. Roſcio,* Quæ quum ita ſint, cur non arbitrium pro ſocio ad egeris Q. Roſcium, quęro. *Idem lib. de offic.* 3. Itaque Calpurnius quum demolitus eſſet, cognouiſſétque Clodiũ ędes poſtea proſcripſiſſe quàm eſſet ab Auguribus demoliri iuſſus, arbitrum illum adegit, Quicquid ſibi dare facere oporteret ex fide bona. *Horom.*

ADIICERE eſt quaſi iuxta addere, verbum enim adiicio idem eſt quod adiungo, addo. *l. impenſæ in fin.* ibi, inſulę dotali adie[c]tum *D. de verbor. ſign.*

¶ Adiicere interdum valet addere aliquid ad pretium pluríſque licitati. *l. 7. D de in diem addictio.* Inde Adiectiones pro incrementis & additamentis pretij, licitationibúſque quibus aliquid ad prius pretium adiicitur. *l. 4. l. 10. l. 11. §. penu. l. vlt. l. 15. D. de in diem addictio. l. 26. D. de minor. l. vlum. D. de iure fiſc. l. 41. D. de rei vind. l. 1. de vendend. reb. ciuitat. li. 11. C.* Sic adiectiones admittere *in l. 21. in fi. D. ad municip.* quas vulgò dicimus Encheras recipere: *Notauit Anto. Auguſt. lib. 2. Emend. cap. 3.* ¶ Adiectus dicitur qui obligationi ſolutionis gratia adiicitur. *l. 59. D. de ſolutio.* veluti ſi ſibi aut Titio dari quis ſtipuletur: Nã Titij perſona in hoc tantùm comprehenditur, vt ei rectè ſoluatur *l. 56. § qui ſibi. D. de verbo. obligat.*

¶ Adiici etiam dicitur qui alicui cohęres adiungitur. *l. 7. D. fam erciſcun. l. 8. D. de hæredib. inſti.* Vnde Adiectus hæres pro cohærede *in l. 7. & l. 32. D. de vulg. & pup. l. 78. in fin. l. 85. D. de hæred. inſtit.* in eundémque ſenſum adiungendi & adhibendi verbis I. C. vtuntur. *l. 6. l. 85. & l. 14. in fin. D. de iure codic.* Briſſ. Adde Cuia. tract. tertio ad Africa. fol. 30.

¶ Adiicere in diem, eſt rem penes emptorem collocare, hac lege, niſi quis intra diem certum meliorem conditionem attulerit. *Cuiac. d. tractat. 3. ad African. fol. eod.*

ADIMENDI verba & modos vide in tractatu de adimen. leg. Quãdo lex adimit libertatem pro non ſcripta habenda eſt. *Terentio Clementi l. vnic. de adempt. libert.* Spieg.

ADIMPLERE verbum rariſſimũ quo Imp. vſus eſt. *Inſti. de contrahen. empt. §. ita tamen.* videtúrque idem eſſe quod impleo. *Spieg.*

ADIRE hæreditatem & pro hærede, id eſt, pro domino, eſt ipſam hæreditatem ſubire. *§. fin. Inſtit. de hæred. qual. & differ. l. ſi nemo. D. de diuerſis reg. iur. antiq.* Adire bona, idem ferè *l. 1. C. de teſta. milit.* Adeunt extranei, immiſcent ſe ſui, & neceſſarij. *d. § ſi & §. extraneis. Inſtit. illo tit. de hære. qual. & diff.* Porrò & qui adit, & qui ſe miſcet obligatur. *l. 3. in fin. & l. 4. ff. quib. ex cauſ. in poſ. eat.* Prat. Cæterum aditionem à geſtione pro hęrede à parte diſtinguit I. C. *in l. ſi qui mihi. §. ſed quid. D. de acqui. hære. in l. eum qui. D. eod. tit. vt annotat. Goueanus lib. 1. var. lect. c. 25.*

¶ Adire hæreditatem, & bonorum poſſeſſionẽ petere, *Paul. æquiparat. l. is qui. de l. præſta.* tametſi Aditio hæreditatis, quia illi è ciuili iure origo, perpetua eſt. *l. licet. C. de iure delib.* Bonorum verò poſſeſſio, quia à prętore cauſam habet, temporaria eſt. Nam prætoris officium anguſtiore clauditur tempore. Hinc filius ſine patris iuſſu poteſt agnoſcere bonorum poſſeſſionem: adire autem hæreditatem non poteſt, niſi ſcrutata patris voluntate, quum facilè peti poſſit, non excluſa ſpatio temporis. Hęc eſt germana ratio diuerſitatis inter aditionem hæreditatis, & bonorum poſſeſſionem, quam Pyrrho Anglebermæo debemus, qui veritus non eſt ab Accurſio, & Bartolo diſcedere. *Prat.*

ADIVDICARE & abiudicare cõtraria ſunt. Cicero contra Rullũ ad Quirit. Volet eſſe popularis, pop. Rom. adiudicabit non ſumet ſibi tantum, non appetet: iudicabit Alexandriam regis eſſe, à populo Romano abiudicabit. *Hotoman. Prat.*

¶ Adiudicare apud *Scæuolam. l. 21. §. 3. D. de ann leg.* vbi Præſes prouinciæ ex nominibus hæreditariorum debitorũ elegit idonea nomina, & in cauſam legati Reipub. adiudicat poſt cuius ſententiam Reſpub. à pleriſque adiudicatis ſibi pecunias percipit. Adiudicat, id eſt, iudicio attribuit, aſſignat, proprium eſſe decernit. *Hotom.*

¶ Adiudicare cauſam alicui, ſecundum aliquem iudicare. *Cic. de Orato. 2.*

¶ Adiudicare eſt rei dominium iudicio attribuere, id quod in actionibus mixtam cauſam habentibus iudicibus permittitur. *§ ſi familiæ. Inſtit. de off. iu l. ſi idem. D. de iuriſd.* Prat.

ADIVDICATIO, id est condemnatio *l. licet, §. si plures, vbi gl. ff. de procur.* Io. Fr. Dec.

¶ Adiudicatio propriè habet locum in iudiciis diuisoriis. *l. si quid putatis. §. si quis fundum. & § offic. ff. comm. diuidund.* cum simil. per *Alberic. citatis. Vlpian. l. 2. ff. fin. regund.* Iudici inquit, fin. regundor. permittitur, vt vbi nō possit dirimere fines, adiudicatione controuersiam dirimat. *Spieg.*

ADIVTOR idem est quod actor. *§. fin. Institut. de curat. l. solet. ff. de tutelis. l. præses. & ibi glo. C. quomod. & quan. iud.* Alber.

¶ Adiutor pro scriniario ponitur. *l. nulli C. de num. & act. lib. 12.*

¶ Adiutor tutelæ dicitur quem (vt scribit Pomponius) solet Prætor permittere tutoribus constituere, qui non possunt sufficere administrationi tutelæ ita tamen vt suo periculo eum constituant. *l. solet. 13. D. de tut. Hot.* Prat.

¶ Adiutorium quis præstare dicatur Canonistæ pulchrè indicant *in c. vltim. extic. de homic.* Vocabulum extat & apud alios receptos authores. *Sp.*

¶ Adiutor Cornulariorum, vacationē munerum grauium habet. *l. vlum. D. de iure immunit.* Cornularij qui sunt, vide infrà suo loco. erant & adiutores Quæstoris.

¶ Adiutores officiis leuandi laboris causa dabantur, qui his vel ægritudine præpeditis, vel multitudine negotiorum obrutis opem ferent. *l. 10. C. de num. lib. 12. l. 3. C. de diuers. offic. libr. 12. & in Notitia Imperij Rom. persæpe.* Sic adiutores Quæstoris *in l. vltim. C. de proxim. sacr. scrin. lib. 12.* Adiutores sacræ memoriæ. *l. 13. l. 24. eod. tit.* Adiutores magistri officiorum, *l. 5. C. de princip. agen. in reb. lib. 12.* Adiutor vrbani officij apud Symmach. *lib. 1. epistol. 22.* & Adiutor primicerij tribunorum notariorum in Notitia, quæ subiecta est Nouellę 8. Appellantur verbo Græco Boethi *in l. vlt. C. de tabular. scr. lib. 10.* Briss.

ADIVTRICIS primæ legionis meminere Impp. *in l. vlt. C. de apparitorib. præfect. prat. & l. vltim. C. de castr. pecul. lib. 12.* in qua Adiutrice nostræ Reipubl. pro Adiutrice nostra vulgò perperam legitur.

ADIVVÆ qui erant disces ex Notitia Imperij Roma.

ADIVVARE, pro adminiculari *apud Paul. in l. legitima. de pac.* In vsib. feud. denotat opem ferre, & auxiliari.

ADLECTI vide infra allecti.

ADLECTOS etiā dici putat Varro lib. 5. de lin. Lat. qui in collegarum lo cum suppositi sunt. *Prat.*

ADMINICVLVM, adiumentum. *Vlpian. l. 1. D. si vsusfru. pet. §. 1.* Vsusfructus legatus, ait, adminiculis eget, sine quibus vti frui quis non potest. Propriè dicitur sustētaculum siue fulcimentum rei alicuius, vel sine quo res non subsistit. *l. instrumenta. C. de prob. Spi.* Prat.

ADMINISTER, id est magnus & præcipuus minister, vox Ciceroni familiaris. Ad enim habet vim intendendi. Administrationis appellatione, apud Canonistas continentur tantum ecclesiastica officia, nimirum exemplo tutoris, qui administrator in iure nostro appellatur, dicitúrque habere officium. *l. alienam. C. de procurat.* Notum est & apud Cæsarem, idoneum latinitatis autorem, administrare pro gubernare accipi. *Spieg.*

ADMINISTRARE dicitur quicquid alij restituit. *l. si pars. 10. in fin. D. de inoffi. testament. l. 3. D. ad leg. Falcid.* Hinc,

ADMINISTRATIO libera quæ sit, *vide in l. filiusfamil. D. de donat. Vlpian. in l. eum actum. D. de negot. gest.* casum indicat, quo ex superioris temporis administratione nihil amplius in iudicium deduci potest. Cæterùm administrationem rerum liberam, qualem dominus habet, procuratori commissam, Barbari altam & bassam vocāt. Ex Olden. *Spieg.*

ADMINISTRATORES est, qui rerum publicarum, seu temporalium curam gerit: at Magistratus, qui iurisdictionem exercet. *Azo Cod. de administ. reipub. lib. 10. in rub.*

¶ Administratores in iure nostro dicuntur maiores Magistratus: quòd illi solam meri imperij administrationem habeant, quæ vox eum comprehendit, qui alieno nomine, non proprio agit, *vt attestatur Accurs. in rubric. de Administrat. reipub. C. 11.* Quod & iuramenti formula probatur, qua iurant, Magistratus, occasione traditæ administra-

tionis fidem se Cęsari seruaturos. *in Aut. Iusiur. quod præst.* Vides, quo titulo te vẽdis, qui ais te liberum esse: nihil ad te ius meri imperij pertinet, quod solius Imperatoris est: tantum exercitium sibi competit. *Spieg.*

¶ Administratores ciuitatis, curatores dicuntur. *l. præses. C. de transact. per l. 3. D. de administrat. rer. ad ciuitat. pertin.* Hi sunt qui ciuitatis negotia gerũt, & administrant, quorum officium explicatur. *D. de admi. rer. ad ciuit. & C. eod. tit. lib. 11.* Prat.

ADMISSIO pro permissu: quemadmodum admittere, pro fieri sinere, nonnunquam vsurpatur. Notum admittere homicidium pro committere, & vt vulgò dicitur perpetrare *apud Iurisconf. in l. 1. §. penul. de sicar.* & pro delinquere simpliciter *in l. spurij, in princ. ff. de decurion.* Spieg.

¶ Admissionum officium *in l. 2. Cod. de priuileg. eorum qui in sacr. pal. lib. 12. C.* quod sub dispositione Magistri officiorum ponitur in Notitia Imperij Rom. Ab eo Admissionales, qui principem adoraturos admittebant *in l. vltim. C. de diuerso offic. libr. 12. Lamprid. in Alexan.* Salutabatur verò quasi vnus de Senatorib. patente velo, admissionalibus remotis, aut solis his qui ministri ad fores fuerant: cùm antea salutare principem non liceret, hodie Camerarij vocantur. Admissionum etiam magistrum legimus apud Vopiscum in Aureliano. *Briss.*

ADMITTERE, est missum in possessionem recipere. *Vlpian. l. 3. in prin. D. ne vis fi. ei. eidem in l. is cui 5. §. missus. D. vt in poss. leg.* Prat.

¶ Admittere scelus dicitur, qui id perpetrat, & cõmittit in diuorum Marci, & Commodi rescripto. *l. diuus. D. de offi. præsid.*

¶ Admittere præter notas acceptiones, est marem fœminæ, aut mari fœminam admouere, ad initum apud *Vlpia. in l. si quis vxori. §. si quis. D. de furt.* Vide hoc loco Budæum. *Sp.*

¶ Admittere bonorum possessionem pro adgnoscere & accipere *in l. 7. C. de iure delib. & aliàs sæpius.* Briss.

ADMODVM, id est, valdè penultima correpta, *l. 1. in princip. D. quod cuiusque vniuers. l. vnica. C. ne quis in sua caus. iudic.* Aliquando profertur accentu acuto, & tunc exponitur admodum id est, necessitatem. *l. item si fundum, in fi. D. de vsuf.* Alber.

ADMONERE, verbum notæ significationis est. Plerúmque castigare & corripere, & percutere sonat. Corripere quidem significat in Imp. Commodi Constitutione apud Modestinum *l. alimenta. §. 1. D. de agnos. libr. iuncta l. 1. D. de iure patro.* telo admonere *Vergil. libr. 10.* & flagello *Columella libr. 2. cap. 2.* dixere: quod & Nonius adnotauit. Hoc ita Græci exprimunt νυθετεῖν, vt apud Platonem in lib. νόμων. νυθετεῖν πληγαῖς. Hinc,

AMONITIO fustium *Callistrato l. veluti. D. de pœn.* Græcis νυθέτημα. Prat.

ADMOVERE probationi, *apud Vlpianum l. 1. in princip. D. de quæstio.* est reum argumentis compellere. *Prat.*

ADMOTA, id est, adhibita, *l. damni infecti. D. de dam. infect.* Alber.

ADNEPOS, Adneptis Græci διστέγγονον, διστεγγόνην dicunt. Hi sunt abnepotis, vel abneptis filius filia, pronepotis vel proneptis, nepos, neptis, *l. 1. §. 5. & l. vlt. §. Adnepos. D. de gradib. & adfin.* Sic in inscriptione antiqua, L. Aurelius Verus Antoninus Neruæ adnepos appellatur. A Nerua enim Traianum, à Traiano Hadrianum, ab Hadriano Antoninum Pium, à Pio Verum adoptatum, ex historiis notum est. *Briss.*

ADNOTARI dicitur, qui absens in reos refertur, nam in grauioribus criminibus Magistratus qui absentem in reos recipiebat, edicta proponebat, quibus illi denunciabat fore, vt nisi intra annum adesset, eius bona confiscarentur. *vti Martianus docet l. 1. & 2. D. de req. vel absent.* Hot.

¶ Adnotare quoque est cùm præses notat qua quemque damnatum pœna dignum censeat, idque ad Imperatorem rescribit. *l. 1. D. quando appell. l. 6. §. præsides. D. de interd. & releg. l. 1. §. 1. D. nihil innouand.* Plin. lib. epist. 10. Fuerunt similis amentiæ, quos quia Romani ciues erant, adnotaui in vrbem remittendos. *Hot. Prat.*

¶ Adnotare aliquando accipitur pro reprehendere, *vt apud Paul. l. debitor. 82. §. seruo. D. de leg. 2.* Aliquando ponitur pro notare,

notare. *l. eum mater. D. de inoffic. testam.* Prat. Neb.

ADNOTATIO, illa in reos relatio, *l. 4. D. eod. tit.* Est &,

¶ Adnotatio quæ fit proprio motu principis vt notatur *in l. non aliter. C. de pat. sacr. larg. lib. 12.* Vel Adnotatio est rescriptum principis paucis adhibitis factum. *l. iubemus. C. de sacr. eccle.* Quandóque dicitur Adnotatio actus qui sine testibus expeditur. *l. instrum. & ibi glos. 1. C. de proba.* Aliquando adnotatio est scriptura facta propria manu principis *l. 1. C. de precibus Imp. offer.* Briss. Spieg. Alber.

ADNOTATVS censibus, *in l. quisquis. 16. C. de epist. & cleric.* idem qui Ascriptitius.

ADOLESCO, à verbo Græco *ἀδολεσχῶ* veniens Festo libr. 1. est ætate progredi & crescere Nonio, quo sensu vsus est Vlpianus *leg. 3. §. si duo impuberes. de Carbonia. edict.* D. Prat.

ADOLESCENS dicitur, qui pubertatem egressus est. *l. Aurel. §. 1. D. de lib. leg.* Adulescens sæpe legitur in Pand. Floren.

¶ Adolescentes, qui moribus, & solertia præditi sunt, tametsi legitimam ætatem nondum expleuerint, anno tamen vigesimo possunt impetrare veniam administrandarum rerum. *l. 2. in princip. C. de his qui ven. ætat. impet.* Alioqui prætor opem pollicetur eis, ceu minoribus, annis 25. Et ideo in hanc vsque ætatem adolescentes curatorum auxilio reguntur: nec antè rei suæ administratio eis committi debebit, quanquam bene rem suam gubernantib. *teste Vlpian. l. 1. de minorib.*

ADOLESCENTIAM, quæ pubertas est, l. C. placuit à quartodecimo anno sumere initium, vigesimoquinto perfici. *l. non aliter. §. 1. ff. de leg. 3. cum simi.*

¶ Adolescens à nostris dicitur, qui inter annum decimumquartum & vicesimum quintum ætatem agit. nam ante decimumquartum pupillus appellatur. Hinc titulus Rem pupilli vel adolescétis saluam fore. *libr. Dig. 46.* vide Ætatis gradus. *Hot.*

ADOLESCENS & iuuenis, *Caio idem. l. patri. D. de minoribus.* Spiegel.

ADOLESCENS & pupillus æquiparantur furioso quia non rectè intelligunt. *l. diem proferre. §. coram. D. de recept.* Sp.

ADOLESCENS luxuriosus, *apud Vlpian. in l. si verò non remunerandi causa.* Quære infrà Luxuriosus. Spiegell.

ADOPTARE est quem in filium adsciscere. Sed & ad alios pertinet, qui adsciscuntur. vnde adoptare administros dixit Varro *lib. 4. de ling. Latina.* Prat.

ADOPTIO, ita à Theophilo *Institut. de adoption. in princip.* νομίμη πρᾶξις μιμουμένη τὴν φύσιν πρὸς παίδων παραμυθίαν ἐπινενοημένη. quæ verba ita vertimus: Est actus legitimus naturam imitans ad liberorum solatium inductus. Rectè adiecit μιμουμένη τὴν φύσιν. Nam, *vt ait Iauolenus l. adopt. 16. D. de adoptio.* Adoptio in his personis locum habet in quibus natura locum potest habere. Definitio autem hæc sumpta videri potest ex *§. minorem. Institutio. & l. actus. D. de reg. iur.* Prat.

ADOPTIONIS origo antiquissima est. Non solum enim apud veteres Romanos in vsu erat, *vt ex A. Gellio. libr. 5. cap. 19.* liquido constat, sed & apud Græcos, vt ex Plutarcho, in Theseo liquet, quo loco Theseum ab Ægeo in filium acceptum refert. Quam rem, inquit, Athenienses θέσιν adpellabant. Apud Iudæos eam fuisse proditum est. Adoptionis causam esse tradunt Impp. *in l. 3. C. de adoptionibus*, liberorum orbitatem, id est, (inquiunt) quod liberos non haberes. *Prat. Viglius in §. adoptiui liberi. Instit. de exhered. lib.*

ADOPTATITIVS, ex filio adoptato natus, *Festo lib. 1.*

ADOPTIONIS solennitas hodie apud nos abolita est. Nec quenquam mouere debet, quòd imaginem quandam adoptionis obseruamus in iis, quos loco filiorum alimus, atque etiam affectu quodam prosequimur, & filios appellamus. Nam Romani quoque idem faciebant, non tamẽ ea reputabatur solẽnis adoptio, *vt apparet ex l. quidam suum filium. D. de verb. oblig.* Prat.

ADOPTATI ex tribus manibus. Sic enim legendum, vt rectè censet alibi Alciatus *in l. penult. §. qua autem de aliis. C. de adopt.* quòd de patris naturalis manu in fiduciarij manum traderentur: qui deinde in manum & potestatem adoptiui parentis dabit. Vnde *in l. sequen. per* tres mancipationes adoptionem fieri legimus, qua Imper. Iustinianus antiquauit Spiegel. Cæterùm Alciati sententiam refellit omnium codicum fides. & veterem lectionem retinendam esse, legendúmque ex tribus maribus censet *Connanus lib. 2. cap. 15. num. 12.* licet qui ex tribus maribus adoptati dicantur certi nihil adferre possit. *Schar.*

ADOPTATIO idem quod adoptio sed in vsu rarissimum. *Spieg.*

ADORARE antiquis significabat agere, vnde & legati adoratores dicuntur: quia mandata populi agebant. *Festus libr. 1.*

¶ Adorare principem, eiúsve purpuram, est venerari, salutare, ad principis genua accidere, & genua flectere, *l. vnic. de Comit. & Trib. schol. lib. 12. C. l. fin. qui milit. pos. eo. li. l. sancimus. 4. de consulibus eod. lib. Ammian. lib. 21.* Sic adorare principis æternitatem *l. 2. de fabric. lib. 11. C.* quo sensu accipitur προσκυνεῖν Græcis vt Gen. cap. 33. καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν ἑπτάκις. Quòd autem, adorare pro venerari accipiatur, liquet ex *l. 1. C. de adparit. præfect. vrbi.* Adorare verbum vetus in 12. Tabul. Si furto adorat, nec manifestum erit. *Festus. Prat.*

ADPLVMBATVM appellatur quod plumbo vinctum & alij iunctum connexúmque est *l. 23. §. item quæcunque. D. de rei vindic. l. 17. 1. castella. D. de actio. empt. l. 2. D. de sepul. viol.* Contrariũ huic verbum, Replumbatum legitur *in l. 19. & l. 32. § 1. D. de auro argent.* Briss.

ADPLVMBATVRA & Ferruminatio sic differunt, quòd hæc per eãdem materiam facit confusionem: illa non idem efficit, sed coniungit & connectit tantum: *ait Paulus in l. in rem, 23. §. 4. D. de rei vindic.* Hotom.

ADPROBATVS fideiussor, *apud Caium in l. si verò. D. qui satisdar. cogant.* Spiegel.

ADPROMISSOR est, qui quod suo nomine promisit, idem pro altero quoque promittit: *inquit Fest.* quo tamen loco haud scio an vox alter desideretur: vt locus sic legatur: Qui quod alter suo nomine promisit. nam Pomponius *in l. 5. § 2. de verbo. obligat.* Satisacceptio, inquit, est stipulatio, quę ita obligat promissorẽ, vt adpromissores quoque ab eo accipiantur: id est, qui idem promittant. *Item Vlpian. in l. omnibus 43. ff. de solut.* In omnibus speciebus stipulationum etiam accessiones liberantur: putà adpromissores, hypothecæ, pignora. Quibus ex locis constat, Adpromissorem eundem esse qui & fideiussor dicitur, *l. si vero ff. solut. matrimon.* Hotom. ex Spieg. Sed & dubium non esse quin adpromissor pro fideiussore accipiatur affirmat Duaren. *l. 5. § satisacceptio ff. de verbor. obligat.* Idque non tantum apud I.C. sed etiam apud veteres Latinos auctores. Inter quos Cicero eum qui pro alio se obligat, nusquam fideiussorem, sed sponsorem potius aut adpromissorem vocat, vt in oratione pro Rosc. Amer.

AD responsum, *apud Impp. in l. scriniis. in notitia de palat. sacr. larg. lib. 12. C. & in Nouella Iustiniani. Imp.* κδ. §. πάντα τοίνυν *& in Edict. 8. eiusdem.* dicitur, qui deputatus est à magistro militum, vt quid opus sit à competenti iudice in milites fieri responsum, id est, ministerium ei exhibeat, & solet iste deputari à magistro militum eo, sub quo prouincia illa est, *auctore innominato interprete ad Iulianum Patritium constit. 17. cap. 62.* Prat.

ADROGATIO Vide Adoptio, & Cuiac. Obseru. lib. 9. cap. 37.

ADSCRIBERE sibi in testamento dicuntur, qui alieno in testamento sibi aliquid quasi à testatore attributum vel sua vel eorum qui in sua parte sunt manu adscribunt, vnde tit. De his qui sibi in testam. adscrib. *Hot.*

¶ Adscribere sibi in testamento, est sua manu eiúsve qui in potestate est aliquid in rem suam alieno in testamento scribere. *titul. de his qui sibi in testamen. adscrib. l. 15. ff. ed l. Corn. de fals.*

ADSCRIPTVM seruum pro adsignato dixit Paulus *in l. 54. §. vltim. ff. locati. iuncta l. 32. ff. de pignor.* Adscripti etiam Festo auctore dicebantur quæ nomina in colonias dedissent: quomodo adscriptos colonos interpretor apud Liuium. lib. 4. Et ad eorũ similitudinẽ ab

Impp.

Impp. Adſcriptitij appellantur coloniis addicti atque adſignati, ſicut inde ſe mouere non poſſint, & poſſeſſionibus ipſis accedant, omniáque bona dominis prædiorum acquirant. *l.6.l.20. & l. 22. & l. vltim.C.de agrico.& cenſit.lib.11.l.20.& l. 34.C.de epiſc. & cleric.* quorum conditio Adſcriptitia dicitur. *l.vlt.C.de tranſact.l. 11.C.com.vtri iudi.* Iuſtinianus adſcriptitium ἐναπόγραφον vocat. *Nouell.* Conſtit.22.

ADSCRIPTITII autē glebæ qui à I.C. appellantur, cum agro vnà ſeruiebāt domino, & cū fundis mancipabātur alienabantúrque, *vt tradit poſt alios Tur. li.aduerſ.15.cap.16.Connan.lib.2.cap.10.*

ADSECTARI dicitur, qui tacitus frequenter ſequitur. Aſſidua enim frequentia quaſi prębet nonnullam infamiam. *Vlp. l.item apud.15.§.aliud.17.ff. de iniu.* Et ad iniuriam referri poteſt: quod accipiendum eſt, ſi contra bonos mores hoc fiat. *d.l.item apud.§.meminiſſe.* Vnde non ineptè Feſtus dicit adſectata fœmina, vel in bonam partem dicitur, velut honorata, vel in malam, quaſi ad extremum periculum adducta. *Prat.*

ADSERERE ſe in libertatem pro vindicare, *in l.11.in fi.ff.de iniur.* vt adſerere ſe in ingenuitatem, *in l.2.§.1.ff.ſi ingen.eſſe dicet.*

¶ Adſerere arbores, *l.7.§.vlt.ff.de vſufr.* Græcis eſt κεντρίζειν, id eſt forare medullam arboris ſterilis, & in eam fœcundæ calamum immittere: inſitionis ſpecies pro genere. Qua forma adſerere prolē Papi. dixit pro adoptare, ſicut ſcilicet inforatione ſurculum truncus adoptat. *Cuiac.obſer lib.11.cap.36. in fin.*

¶ Adſerere manu, eſt admouere quid ea quoque quæ in terram dimittuntur, ſeri dicuntur *Feſto libr.1* quo ſenſu, arbores adſerere dixit *Vlp.l. vſufructu. 7. §. Caßius ff de vſufruct.*

ADSERTOR, libertatis vindex, *Paul.lib.5.ſen tit.1 & 33.in fin.* Et eodem ſenſu.

ADSERTIO & Adſertoriæ lites *l.1.C.de adſerti.toll.& apud M.Fabium lib. 5. cap. 2.* de ſecunda adſertione verba facientem.

ADSESSORES ſunt qui à magiſtratib. pręſidibúſve in conſilium adhibebantur, ab eo dicti, quòd iure dicundo adſiderent, *l.1.& penu.ff.de offic.adſeſſ. l.1.C.de adſeſſ.& dom l.in conſiliariis.10.C. eo.& alibi ſæpe.* iidem comites dici cœpti ſunt. *l. diem functo ff.eo.* Omne acceſſorum officium his ferè cauſis conſiſtere Paulus ſcribit *l.1.ff.eo* in cognitionibus, poſtulationibus, libellis, edictis, decretis epiſtolis. Adſeſſorem συγκάθεδρον appellat Modeſtinus *l.οὐ μόνον.ff. de excuſ.* Old. & Prat. Dicuntur & conſiliarij, quod principi à conſiliis eſſent. *l.pen. ff.de off.aſſeſſ.*

ADSESSORIA, libri erant, hi à Puteolano ſcripti, *l.nam & nocere.12.ff. de pact.* eodem ſenſu accipitur adſeſſorium in *l lex 5.§. hac lege.ff.de iniur.* Prat.

ADSESSVRA adſeſſoris munus & functio. *l.fi.ff.de Proxenet.* Prat.

ADSIGNARE, pro Obſignare tabulas aut cum alio ſubſcribere *in l. 127.§.Chryſogonus ff.de verb. obligat. & l. 92.ff.de legat 1.l.20.ff.de auct.tur.l.1. C. de ſolut. & liber.debit.ciuit.lib.11* Adſignatas res, anulo ſignatas accipere poſſumus in *l.1 §.vlt.ff.nautæ,caupo.* Adſignare libertum eſt teſtificari cuius ex liberis libertum eum eſſe velit, *l.107.ff.de verb. ſign.l vlti.ff.de oper.libert.l.48.§.vlt.ff. de ritu nupt.l.1.in fin.ff.de legit. tutor.tit.de aſſignandi libert.& l.22.§.qui liberti. ff. ad l. Corn.de falſ.* Briſſ.

ADSIGNATA pecunia attributa, *Varroni lib.4.de lingua lat.*

ADSIGNATI agri vocabantur, qui veteranis pro præmio adſignabantur, & inter eos centuriis actis diuidebantur *l.15.§.1 ff.de rei vind. lib. 11. ff. de euictio.* Briſſ.

ADSISTERE, quod Cic. adeſſe patrocinari, aduocatum eſſe, *Vlp.l.54.ff. de rei vend.* Nec propterea quis, ſi poſtea cognouerit rem ad ſe pertinere, quod alij eam vindicandi ſuam eſſe adſiſtebat, dominium amiſit. *Hotom.*

ADSTIPVLARI dicitur ſtipulanti ſtipulari, vt ſi petenti tibi decem à Mæuio, ego eadem ſtipulor tibi dari, in quo quia mens eſt vtriuſque noſtrum eadem, & idem quod tu tibi cupio & volo, ideo factum eſſe arbitror, vt adſtipulari pro adſentire dicamus. *Cic. in Academicis*, Falſum eſſe dicunt Stoici, & eorum adſtipulator Antiochus, Sic enim eum locum Feſtus Pomp. Interpretatur.

ADSTIPVLATOR, qui stipulatori accedit, & idem stipulatur eodem modo quo adpromissor: vt Pacta & Conuenta sint firmiora, magísque cauta & rata. Erant verò in foro Romano circum argentarias habentes qui adstipulandi quæstum exercebant, præstóque erant stipulatoribus & pasciscentibus astipulator in antiquo Lexico προσεπερωτητὴς exponitur, id est, qui præter stipulatorem interrogat atque stipulatur, *ita doctiss. Turneb. lib. 16. aduers. c. 8.*

ADSVMPTIO est Professio, & adseueratio, & contestatio quędam. *l. adsumptio. 6. ff. ad municip.* vt sit sensus: Is qui contestatur se esse ciuem, cùm re-uera non sit. *Olden.*

ADTESTATIONES Pontificiis sunt testium depositiones, & dicta. *c. ex tenore de testib. in antiq.* Porrò qui concipiãtur, disces ex c. cum causam, ext. eo.

ADTENTARE imperium, adgredi, & quid aduersus id moliri, *Varro. lib. 4. de ling. lat.* Prat.

ADTENTARE pudicitiam est id facere, vt quæ pudica est, impudica fiat. *Paul. l. attentari. 10. ff de iniur.*

ADTENTARE annonam, est vexare, & quid in eam moliri, quale solent dardanarij, *Vlp. l. annonam. 6. ff. de extraor. di. crim.* Prat.

ADTENTARI sententia dicitur, à qua appellatur Vlpiano.

ADTINGERE hæreditatem, est adire *Vlpiano l. sed & si. §. si quis. ff. de petit. hæred.* & eidem adtingere bona. *l. 1. § fin. ff. de separ.* Prat.

ADVENA. *Seruius:* Omnes terræ habitatores, aut indigenæ sunt, aut aduenę aut conuenæ. Indigenæ, sunt indegeniti: Aduenæ, de vno loco veniẽtes: Conuenæ, de diuersis. Interpretes aduenam eum accipiunt, qui alicubi tẽporaneam moram agit, *l. heres absens. §. 1. ff. de iudic. Vide l. omnes peregrini & aduenæ. C. cum de success.* Quod quidam existimant, aduenam eundem esse, qui & incola dicitur, non subsistit. *Spieg.*

ADVENA est quem Græci ἄποικον vocant *Pomp. l. pupillus 239. §. aduena. ff. de verb. sign* dictus quasi aliunde adueniẽs. *Isido. lib. 10. Etymolog* qui sedem, domicilium, non constituit: & qui in aliena ciuitate moratur. d. l. hæres absens. Gallis dicitur *aduolé.*

ADVENTITIA bona sunt, quę non recta successione, puta patris, & aui, sed ex legatis, aut aliter casu aliquo nobis aduenjunt: Id est, quæ non iure agnationis, sed ab extraneis, & insperatè accedunt, in quibus pater vsumfructum, & liberalem administrationem habet. *Spiegelius.*

¶ Aduentitia necessitas intelligitur vbicunque repentè aduenit aliquid peragendum, quod ad publicam vtilitatem spectat. *Vide Alciat. enarrantem. l. placet. C. de sacros. eccl.* Spieg.

¶ Aduentitia pecunia petitur ab eo, cui sua non redditur. *Hot.*

¶ Aduentitiam dotem appellant eam, quæ aliunde quam à patre profecta est. *Hotomann.*

ADVERSARIA dicuntur tabulæ ad quotidianum vsum paratę, in quibus cursim & negligenter ea scribimus, quæ post accuratius in certas & perpetuò mãsuras tabulas ordine ac dispositè perscribimus: deductáque ex eo appellatio videtur, quòd ibi statui soleant, vbi nobis assiduè obuersentur: quasi aduersus nos posita, vnde etiam aduersarij dicti, quasi in quos perpetuò incurramus, vel qui se nobis assiduè opponant. hoc enim propriè aduersari significat. *Cicero pro Q. Roscio:* Non habere se hoc nomen in codicem accepti & expensi relatum confitetur, sed in aduersariis patere contendit. *Hotoman.* Demosthenes videtur appellare ὑπομνήματα, quasi memorialia ne res aliqua excideret, *vt Turnebus annotauit lib. 2. aduersar. cap. 11. Duaren. libr. 1. disputat. cap. 13. Budæus in l. talis socer. ff. de iure dotium Alciat. libro 2. dispunctio. cap. 29.*

ADVERSVS, *inquit Festus*, aut cõtrarium significat, aut idem quod Erga. *Et Charisius*, Aduersus, inquit, ad animi motum refertur: vt, aduersus illum facio. Interdum autem promiscuè accipitur. Hinc

ADVERSVS, pro secundum. *Vlp. tit. 20.* Qui dedititiorũ numero est, nec quasi peregrinus testari potest quoniam nullius certæ ciuitatis sit, vt aduersus leges ciuitatis suę testetur. *Item tit. 28.* Bonorum possessio datur, aut contra tabulas testamenti, aut aduersus tabulas intestati, quod paulo pòst interpretatur secũdùm tabulas, *& Caius. l. 5. D. de vsurpat. & vsuc.*

& vsucap. Naturaliter interrumpitur possessio, quum quis de possessione vi deiicitur, vel alicui res eripitur. quo casu non aduersus eum tantum qui eripit interrumpitur possessio: sed aduersus omnes, id est, ipsius commodo, sed omnium *Hotomann. & Cuiac. tit. 20. fragmentorum, Vlpiani.* quorum exinde sententiam cóprobauit Gilbertus Regius. *cap. 20. libr. Enantiophanōn*: & Prateius *in suo lexic.* sed id glossema Ioanni Roberto *libr. 2. Receptarum lectionum iuris ciuilis, cap. 23.* omnino absonum videtur, miniméque illis quos citant locis conueniens: cùm hanc particulam aduersus, constet propria etiam vsitatáque significatione idē significare quod Erga.

ADVERSATIVA particula seruans naturam suam aduersatur in iure & in facto. *l. hoc amplius. §. de his. D. de dam. infect.* Sp.

ADVERSARIVS propriè dicitur, qui aduersus nos litigat in iudicio: alio nomine dicitur pars aduersa: sed hoc est generalius, quia & de fœmina, & de multis simul dici potest. *Spieg.*

ADVERSARIVM producere quid sit apud Vlpianum *l. 1. D. de edict.* explicat Alciat. *libr. 2. dispun. & rursus libr. 8. cap. 7. Pare rg.* sed Duarenus *lib. 1. disputat. cap. 13.* eius sententia refutata ostendit aduersarium intelligi eum vnde petitur, id est, reum, quem qui ducit ad album prætoris, in quo scilicet actionum descriptæ sunt formulæ, eíque demonstrat, quam actionem dictaturus sit edere intelligitur.

ADVERSA valetudo: contrarium est, bona, secunda, prospera. *§. fin. Institu. de cura. §. item propter. de excusat. tutor.*

ADVLTER, & adultera dicuntur, quia & ille ad alteram, & hæc ad alterum se conferunt. *Festus libr. 1.* Adulterum definit Tryphonius *l. fugitiuus. 224. D. de verbo. signific.* eum qui alienam matremfamilias corrumpit, quod non solà animi propositione, sed cum aliquo actu. eodem sensu vsa est Penelope Ouidiana lib. 1. Epist.

Obrutus insanis esset adulter aquis. Prat.

¶Adulter manifestus dicitur is qui inter amplexus repertus est, *vt definit alicubi Bartolus allegatus à Budæo in §. furtorum autem. Institu. de obligat. quæ ex delict. nasc.*

ADVLTERARE, omne omnino quod sincerum est, corrumpere significat. Itaque non tantùm mulierem adulterare, sed & rationes, & monetam adulterare in iure legimus. *l. 5. D. ad legem Pomp. de parricid. l. 1. in fin. D. de seruo corrupt.* Inde adulteratores monetæ, *l. 16. §. vlt. D. de pœn.* Adulterinæ stateræ. *l. 6. §. vltim. D. de extraord. criminib.* Adulterinum testamentum. *in l. 6. D. ad leg. Corne. de fals.* Adulterium enim in nuptam committitur, propter partum ex altero conceptum, composito nomine. Stuprum verò in virginem vel viduam committitur. Sed his verbis lex Iulia de adulteriis promiscuè vtebatur. *l. 101. D. de verb. signif. l. 6. §. 1. l. 34. D. ad leg. Iuliam de adult.* Brisson.

ADVLTERIVM, est accessus ad alterius thorum. Dictum adulterium quasi ad alterium, composito nomine ex ad & alter, seu altera, quòd ille ad alteram, vel hæc ad alterum se conferat, vel quòd ex adulterio conceptus, ab vno ad alterius hæreditatem nascatur. Dicitur autem per abusionem, virginis & viduæ corruptio. Verùm, propriè (*vt Papinianus scribit & Valla*) cum nupta committitur, quamuis transferatur ad alia, vt quando dicimus adulteria naturæ, pro operibus non verè naturalibus: adulteria mercis pro fraude: adulteria arborum, pro insitionibus.

¶Adulterium inter & stuprum talem differentiam memoriæ commendauit Modestinus *in l. inter stuprum. D. de verb. signifi.* quod adulterium in nuptam stuprum in puerum, in viduam & in virginem committitur.

ADVLTERINA res dicitur, quæ non est legitima, sed supposititia, vnde filij adulterini dicti ex adulterio concepti. Hinc adulterinæ literæ *apud Apuleium libro 4. de asino aureo*: & adulterina clauis *apud Salustium.* & adulterina signa vocat *Festus Pomp.* quæ sunt alienis annulis facta. Ipse quoque annulus, quo signa imprimuntur, adulterinus dici potest, *vt lib. 48. D. tit. ad legem Corneliam de falsis legibus. l. Cornelia,* vbi Modestinus ait, Qui signum adulterinum

fecerit, vel exsculpserit.

ADVOCARE generaliter, significat conuocare. proprie autem ad ius pertinet: & significat, homines vel patrocinij, vel consilij, vel testimonij causa conuocare. Hinc *Asconius Verri.* 1. Aduocatum in iudicio dicit eum esse, qui vel ius suggerit, vel præsentiam suam amico commodat. etenim moris erat in iudiciis tum priuatis, tum publicis, amicos omnes aduocare, quorum auctoritate moueri posse iudices putabantur.

ADVOCAT etiam apud Pomponium, *l. si procurat.* 18. *D. rem rat. hab.* accipi putat Accursius pro, aduocatis ministrat. Alij pro teste de vi moribus facienda deducendo intelligi existimant. Accursius ibi auocat, scilicet, à suis negotiis, legi posse censet. vtraque lectio, & sensus ferri potest. Pandectæ tamen Florentinæ, vulgatique codices habent aduocat: quod de conuocatione aduocatorum: testium & similium victoriæ causa intelligendum putem. *Prat.*

ADVOCATIONEM præstare, idem est, quod postulare. *Vlpianus in l. puto autem.* §. 1. *D. de postulando.* Allegare. *Vlpianus in l.* 1. §. *his igitur personis, ibidem.* Agere causam. *Paulus in l. pen. Tryphon. in l. vlt. eo. tit.* D. quæ omnia idem sonant. *Prat.*

¶ Aduocatione & foro interdicere, prohibere est ab officio aduocandi: quod genus pœnæ est. Foro tamen plus est quam aduocationibus interdicere. Siquidem huic omnino forensibus negotiis accommodare se, non permittitur, *Vlpian. in l. moris. de pœn.* Papinianus auctor est, Imperatorem Titum Antoninum rescripsisse, Eum cui aduocationibus in quinquennium interdictum esset, post quinquennium pro omnibus postulare non prohiberi, *l. Imperator. D de postulan* Prat.

¶ Aduocationem præbere, est causam agere, *l.* 1. *D. de inoff. testam.* Prat.

¶ Aduocatio, ipsa aduocati actio, postulatio, & patrocinium. *Prat.*

¶ Aduocatio passim in iure pro ipsis aduocatis accipitur, *l. de quæstione tali.* 30. *C. de transact. & alibi*: Plerunque pro ordine ipso aduocatorum. *l. cum aduocatio. & l. iubemus C. de aduocat. diuers. iudic. & alibi passim.*

¶ Aduocationes postulare, est aduocatos à prætore petere. *l. ait prætor.* 23. *D. ex quib. caus. maior.* Prætor enim aduocatos dare solebat. *l.* 1. *D. postulan. Prat.*

¶ Aduocatione litem instruere apud Hermogenianum *l. falsi* 20. *ff. de fals. & l.* 1. *D. eod.* est falsam litem intendere, ad hoc instructos aduocatos instruere. *Pr.*

¶ Aduocationes infidæ quę litis clientisve secreta pandunt, *l. aut facta.* 16. *D. de pœn.* Prat.

ADVOCATI Cæsarienses in iure nostro sunt celebres: nam ad eos Iustinianus consultus multas scripsit constitutiones, inter quas est illa, qua statuit sobolem ex muliere quinquagenaria susceptam, nihilominus haberi legitimam, *l. si maior. C. de legit. hære.* Item illa, qua reprobauit pactum de hæreditate viuentis initum sine eius consensu, de cuius successione agebatur, *l. vltim. C. de pact.* Postremò & illa, qua cauit, scripturas, quæ testantur in stipulationibus aliquos fuisse præsentes, omnino sequēdas, nisi aliunde constet fuisse absentes toto eo die, quo instrumentum est confectū. §. *item verborum Inst. de inutil stipul.* Fuit autem Cæsarea Metropolis Cappadociæ, quæ Archelao pulso hoc nomen sortita est à Tyberio, vel certè ab Augusto. Prius autem appellabatur Mazace. Atque vt magis intelligamus sedem olim illic quoque fuisse clarissimorum Iurisperitorum, *Strabo lib.* 12. narrat Mazacenos, siue Cæsarienses, Charundę primum legibus vsos fuisse, earúmque doctissimos habuisse interpretes, sicuti habebant Romani suos Iurisconsultos. Atque eos quidem à Tygrane Cappadociam vastante aliquando in Mesopotamiam abductos fuisse: sed paulo post magna cū gloria reuersos esse. Iulianus huius vrbis odio, quod esset Christiana, tentauit nomen mutare: sed frustra. Alia autem fuit Cæsarea in Palæstina, quam bellis euersam Herodes, Antipatri filius restituit, primúsque in gratiam Augusti dixit Cęsareā. In hac fuit celebris Ecclesia, quę à domo Cornelij Centurionis sumpsit initium, habuítque Eusebium Episcopum. Tertia fuit Cæsarea Philippi in Iudæa, restituta à Philippo Herodis Tetrarchæ fratre. *ex Bald. ad Institut. titul. quibus alien. licet, vel non.*

¶ De Aduocatis diuersorum iudiciorum,

ciorum, hoc eſt, de priuilegiis, munere, mercede aduocatorum qui in diuerſis iudiciis ſuis operam ſuam hominibus nauant, *tit.C.* vide per totum. Atque tu (bone Lector) in hoc titulo cumprimis obſerua. *l. aduocati.* Vbi imperator dignitatem iuxta commoditatem aduocatorum egregiè oſtendit. *Hoc ſumpſimus ſcholium ex Hegendorphino.*

¶ De aduocatis diuerſorum iudicum. Gloſſa ſuper hac Rubrica dicit inter hunc titulum & præcedentem hoc diſcriminis eſſe, quòd in titulo præcedenti diſſeratur de priuilegiis aduocatorum, qui adhuc aduocationis munere fungãtur, iſtum verò titulum verba facere, de priuilegiis aduocatorum, qui iã munus illud abdicauerunt. Sed hoc omnino ἄκαιρον καὶ ἀπειρόκαλον videtur. (*vt rectiſsime admonet Hegendorphinus hic.*) Præterea fruſtra ſeſe torquere videtur Accurſius in connexione huius tituli cum præcedente, quandoquidem ille non habeatur in C. Noremb. ſed illius ipſius conſtitutiones legantur ſub titulo ipſo præcedenti, nec malè, meo iudicio. Quòd ſi tamen id fieri non debeat, & aliqua ſit horum ad inuicem differentia, hæc potiſsima videtur (quemadmodum cõſulit Hegendorphinus ipſe) iuuenes ſtudioſi legum petitiones obſeruent, in qua Imperator ſeriò edicit, ne quis aduocationis munus prius ſubeat, quàm per ſtatuta tempora legum eruditioni noſcatur inhæſiſſe. Statuta verò tẽpora, quinque anni ſunt. *Anch.*

¶ Aduocatus Fiſci dictus eſt, qui ab Imperatore delectus pro eo poſtulaturus eſt, quotieſcunque de fiſci intereſſe agetur, Quæ autem ſint eius officia, ac quibus potiatur priuilegiis, ſub titulo C. de aduocato fiſci demonſtratur.

¶ Aduocatus monaſteriorum, Teuton. *Kaſtenuogt*, vt Zaſio videtur. Qui inutilis foro exſtitiſſet aduocatus, vulgò Cauſidicus appellabatur, Quintilianus autor eſt. *Spieg.*

ADVOCATIA negocij alicuius publici procuratio, à ſuperiore mandata, *vt libro Feud.2.titu.* 27. §. 15. Quicunque aduocatiam ſuam, vel aliquod aliud beneficium inordinatè tractauerit. Videtur Aduocatus idem fuiſſe, qui à pragmaticis noſtris Commiſſarius vocatur: cui præfectura & munus aliquod, ac præſertim cauſſarum diſceptandarum publicè mandatum eſt. Hinc *libr. legis Franc.3.cap.*11. De aduocatis & vicedominis. *Et lib.4.cap.* 100. Vt tales eligantur, qui ſciant & velint iuſtitiæ cauſſam diſcernere, & determinare. Aduocatia etiam dicitur tutela & defenſio ſacerdotalis alicuius Collegij, veluti Abbatię & Monachorum, quibus prædia & vectigalia quædam attributa ſunt: quorum potentem aliquem, vel Comitem, vel alium nobilem ſibi defenſorem & patronum cooptabant: vt in diplomate donationis, quam Carolus Magnus Monachis Vlmenſibus fecit: apud Nauclerum: Adelbertum cognatum noſtrum aduocatum ac defenſorem conſtituimus, &c. Item, vt Abbas & monachi ex his, quos inter potentes nouerint, & inuenerint meliores ſeculi & æquitatis amatores, eligant huic loco aduocatos & defenſores. Item, ſtatuimus, vt ſi aduocatus placitare voluerit, quando vel qualiter, aut quoties hoc fiat, in Abbatis arbitrio pendeat, & ab eo diſponatur: vt non compluribus quàm triginta equis ad placitandum veniat: & quicquid placitando ibidem acquirat, tertia parte ſibi retenta duas Abbati reddat Ioannes Tritemius. Conſtituit autem Archiepiſcopus aduocatum Hirſaugiẽſis monaſterij ipſum comitem Erlafridum, ſub ea conditione. vt mortuo patre filius in Aduocatiam non ſuccedat: niſi fuerit ad eam per Abbatem & monachos aſſumptus. Verebatur enim, ne poſt mortem ſuam per filium, ſiue nepotes iniuriam aut violentiam aliquam pateretur, ſi aduocatia hereditario iure deuolueretur ad poſteros. Abbas Vrſperg. in Philippi vita Aduocatiæ beneficium his exponit verbis: Imperatores nihil iuris ſibi vendicarunt, prętérquam illud quod pertinet ad dominium totius terræ, vt ſub protectione ſua eas ſuſciperẽt: & priuilegiis ſuis munirent, & fideliter defenderent. Et paulò poſt: Et de voluntate fratrum in prædiis eorum ſtatueret extra Abbatiam annuum, quod ſibi pro aduocatia & defenſione ſolueretur. Vide infrà MAMBVRGVS.

Æ

Æ ſyllabam antiqui Græca conſuetudine per AI ſcribebant, vt muſai, aulai, *Feſto lib.*1. quale ſępè viſitur in decretis,

antiquis veter vrb.

ÆDES in vsu vrbana ædificia Florentinus adpellat. *l. fundi. 211. de verbor. significatio.* ab aditu dictas putat Varro *lib. 4. ling. Lat.* quòd plano pede adibāt. Festus verò dici existimat, quia sint vnius aditus, siue quia in eis æuum degatur: definítque domicilium esse in aditu positum. Constat autem area, siue solo, & superficie, *l. solum. 49. ff. de rei vendicatio. l. eum, qui 23. D. de vsurpat. & vsucapio.* Ædium adpellatione omnes ædificij species contineri Gaius scribit, *l. qui ædes 9. D. de incend.* Ædium appellatione etiam rusticas contineri Vlpiano, *l. certa. §. sed si quis. D. de leg. 1.* Nec pugnat cum Florentino *d. l. fundi.* hic de vsu, ille de appellatione intelligit.

¶ Ædium sunt, quę perpetui vsus caussa sunt, paratáve sunt, quæ passim in iure reperies, *d. l. cætera. in fin.* Prothyrum quoque ædium est, *l. penult. ff. de verb. significat.* Ædium pars sunt in iis connexa, iuncta, vincta, fixáque. *dict. l. cætera. §. fin. l. liberorum. §. sed si. D. de leg. 3. & alibi.*

ÆDICVLA, non est parua domus vt vulgò accipiunt, sed modò cellulam in ædibus significat, modò sacellum, id est, ædis sacræ appendicem, particulámve, *vt apud Paulum, l. sacrilegi. 9. D. ad leg. Iul. pecul.*

ÆDIFICII appellatio, aut superficiem significat, aut solū quoque cui ædificium superpositum est, *Iuliano, l. si fundum. §. qui fundum. de lega. 1.*

ÆDIFICARE autem non solùm qui nouum opus molitur, intelligendus est, verùm is quoque, qui vetera vult reficere, *Vlpian. l. 1. D. de mor infect. & sepulchr. ædific.*

ÆDILIS à Varrone is dicitur, qui ædes sacras, & priuatas procurat: quod & Festus probat *libro 1.* adiiciens hoc nomen ad magistratus translatum. A Papiniano ἀστυνομικὸς, *l. 1. de via publica.* à Theophilo. *§. prætor[illegible]. Insti. de iure natu.* & à Dione, ἀγορανόμος dicitur. Theophilus & Varro cōuenire videntur. Initio duo ex plebe creari cœpti sunt, qui aditus præessent, in quibus omnia scita sua plebs deferebatur, qui etiam ædiles adpellati sunt, *l. 2. §. iisdem temporibus. 11. D. de origin. iur.* Interueniebant & arcendis incendiis, lege prima, *D. de offic. præfect. vigil.* Vide Liuiu *libr. 3. ab vrb. cond.* Constitui deinde ex patrum numero. & creari cœperunt duo, vt aliquo pluris patres haberentur: ita facti sunt ædiles Curules. Horum edictum de rerum venditionibus extat, *l. 1. D. de ædilit. edicto, & per totum,* de quo & Gellius *lib. 4. cap. secundo.* Ad eandem caussam pertinent & ædilitiæ stipulationes, *l. stipulationum. 5. versic. prætoriæ. D. de verbo. obligat.* Duo itaque erant ædilium ordines: alter in quo ipsi ædiles in iure dicendo sellis incuruos pedes habentibus vtebantur, & hic nomen magistratus retinebat: alterum plebeium magistratum adpellabant.

¶ Ædiles Curules eò dicti sunt, quòd sellis curulibus sederent, *vt ex Liuio lib. 7. disces.* Idem & Fenestella docet ca. 11. Cæsar tandem alios duos Ædiles constituit, qui frumento præessent, & à Cerere Cereales dicti sunt Pomponio. *l. 2. §. deinde. Gaius D. de origin. iur. Fenestell. dict. cap. 13. Dio. libr. 43. in fin.* & ita sex Ædiles sunt constituti Dioni, & Pomponio: duo scilicet patricij, qui Cereris Ædiles dicerentur, quatuor plebeij. Erant & Ædiles in municipiis. *l. qui insulam. §. 1. D. loca.* Hi merum imperium habebant, ita vt flagris cæderent, *l. 12. D. de decur.* Atque hi interdum quinquennales fuisse videntur, quibus nempe lustralis is honos esset. Nam vt colonis agros suos in lustrum locabant, sic & interdum in lustrum continuabant magistratum. Id indicant antiquæ municipiorum inscriptiones: in vna enim ita habetur ædil. Q. IIII. *vir. 1. D.* Sed & alimentarij fuisse videntur ædiles in mancipiis, qui alimenta prouidebant (vt suspicatur Tur. ad lib. 11. cap. 10.) alimentariis pueris: vt in hoc titul. *Aedil. Q. alim.*

ÆDILITAS dicebatur eadem dignitas, sicut pontificatus, magistratus, *Festo lib. 1.*

Ædilitas, curiæ dignitas dici, & definiri videtur à Constantino Imp. *l. 2. si ser. aut lib. decur. adspira. lib. 10. C.*

ÆDILITIÆ actiones, vide suprà, Actiones ædilitiæ.

¶ Ædilitiæ stipulationes, vide infrà, stipulatio.

ÆDVLITAS *in l. 17. D. de compensat.* sumitur pro ædilitate: promiscuè enim sic veteres scripsisse inueniuntur.

Tertul.

Tertul.in Apolog. Philoſophi tyrãnidem affectant : Chriſtianis verò nec ædulitatem: ſic enim habent libri veteres. *Cuiac. in obſer.lib.*14.

ÆDITIMVS, ædis intimus. *Feſt. lib.*1.*Vide Gellium lib.*12.*cap.*10.

ÆDITVVS eodem auctore, dicitur ędis ſacræ tuitor, id eſt, curam agẽs. Huius definitionem probat Theophilus. §. *tutores. Inſtit. de tutel.* his verbis: ὥσπερ æditui λέγονται οἱ ἱερεῖς qui ædes tuentur, τουτέστι οἵτινες τοὺς ναοὺς ἀσφαλίζονται. Sic æditũus apud Vlpianum *l.* 3.§ *ſi tabula.ff.de tabul. exhib.* ibi tabularum cuſtodiam æditũus ſuſcepit, nam res controuerſæ in æde ſacra deponi ſolebant, *l.*1. §.*ſi pecunia.& §.ſequ.* D.*depoſ.* Hodie obſignatio, & depoſitio fit apud acta, & cauſarum tabularios, quos Galli Grefarios vocant, *idq́ per d. §. ſi tabulæ.* Sic vt ſuperius intelligi debet *apud Paulum.l.*1. D. *de tutel. & §.tutores.Inſtit. eod.apud Iuſtinianum*, quamuis generaliter loquantur.

ÆGRAM mulierem *apud Papinianum. l.* 3.*ff. ſi quis aliqu.teſt.* pro triſti & difficili, atque irata accipere debemus.

Αἴνιγμα *apud Imp.Iuſtinia. conſti. nouel.* 95.*τοῦτο ad fin.* interpretatur Accurſius Speculum, Alciatus ex Gellio pro quæſtione obſcura, & inuoluta accipi putat, *lib.*4.*Parerg.c.*19. quod & verum eſt.

ÆLIANVM ius Sextus Ælius alias actiones compoſuit, & librum populo dedit, qui appellatur ius Ælianum, *Pompo.l.Neceſſarium.§. augeſcente.ff.de ori.iur.*

ÆLIA Sẽtia Lex, vide infrà Lex Ælia.

Ἀειναῦται, quaſi dicat, ſemper nautæ, Magiſtratus quidam apud Mileſios, inquit Heſychius. *Plutarc.in qq.Græcanicis,* ait apud Mileſios ita vocatos fuiſſe quoſdam ex potentioribus, qui conſcenſis nauibus conſilia de maximis rebus agitabant procul à terra: deinde cùm ratam habuiſſent aliquam ſententiam, reuertebantur.

ÆNVM, *Paulo l.cùm de lanionis.*18. §. *aſinam.D.de inſtit.inſtr quæ leg.* vas quod ſupra focum pendet, in quo aqua ad potandum caleſit : idem miliarium ab Vlpiano dicitur: *l. cùm aurum.*19.*§.ſi cui.ff. de aur. argen. lega.* de quo & Athenæus lib.3.cap.10. De vaſculis calefactoriis Iulius Pollux libro 10.cap.19. ediſſerit.

ÆQVABILE ius *apud M.Ciceronẽ, lib.*2. *Offic.* non quòd omnes æquet, ſed quòd iuſtitiam inter homines, & æquitatem proportionabilem conſeruet, id eſt, quòd pariter tueatur potentes & tenues: vocatur ab Ariſtotele, ἀναλογικὸν, καὶ κατ' ἀναλογίαν δίκαιον.

ÆQVA LANCE prouerbiali dicendi genere dixere Modeſtinus. *l. non tantùm* 20. D. *de re iudi.* & Iuſtinianus Impe. *l.cùm quis.*10.*C.de nat. lib. & l.maximum vitium.C.de libe. præter.* pro pariter, æquabiliterve, vt apud Græcos ἰσοσταθμῶς.

ÆQVILIBRITAS, id eſt, ἰσονομία. Cic. *in lib de Natu.Deor.* cùm de atomis illis Democriti agit, Confugis (inquit) ad æquilibritatem. tametſi in quibuſdam vulgatis codicibus, æqualitatem, perperam ſcriptum ſit. Vnde & Sext. Cæcilius pœnam talionis ad æquilibrium factam expoſuit, id eſt, πρὸς τὴν ἰσονομίαν, habita iniuriarum ratione, vt ipſam videlicet talionẽ quaſi ad amuſſim & libellam æquiparent atque expendant. *Crinit.lib.*4.*de hon.diſc.cap* 9.

ÆQVITAS variis in iure modis ſignificatur. Appellatur enim ſæpiſsimè æquum & bonum, legibus ſuperius adductis, aliquando δίκαιον φύσει. *l.*, *εἰδέναι. §. καὶ λέγει.* quod vetus interpres naturalem iuſtitiam vertit. A. Auguſtinus verò naturale ius, Liuium ſequutus. hic enim libr. 5. ius naturale humanum vocat. A. M.Cicerone adpellatur verum ius, & germana iuſtitia, *li.*3.*Offi.* Plerumque ſimplicitas legum. *§.& hæc. Inſti. de leg.agn ſucceſ.* quandoque æqua lanx. *d.l. maximum, & aliis legibus citatis in verb.* Æqua lance. Dicitur & humanitatis ratio. *l.ſi cui.*38.*in fi.D.ex quib.cau.maio.* Aliquando dicitur benignitas, *vt colligitur ex l.*1.*in princ.D.vt in poſ.leg.* Hinc benignius leges interpretari oportere Celſus ſcribit. *l.*18.*C.de legi.* A Iuſtiniano in Nouel.98.in prin. κυβερνητικὴ σοφία. Interdũ adpellatur, Viri boni arbitratus, interdũ religio, ſępè anguſti iuris remiſsio. Vnde à Salonio *in l.*1.*ff. de iuſtit. & iure.* rectè definita eſt: Æquitas, inquit, eſt perfecta ratio, quę leges & omne ſcriptũ, dictúmque interpretatur, & emendat: ex qua ius manat, quod bonũ & æquũ dicitur, nullo ſcripto cõprehẽſum, ſed ſola vera ratione cõſiſtens. Hæc definitio collecta videtur ex *l.*1.*C.de legib. & l.placuit. C.de*

iud. vbi superfluit vox, scriptæ, vt vetera fidelissimaque exēplaria docent. Porrò eā ita ante oculos habere debet iudex, *teste Vlpiano. l. quod si. 4. ff. de eo quod certo loc.* vt ipsa exigēte, à solēnibus verbísque recedere possit. *l. pen. ff. de integ. restit.*

¶ Æquitatis genera duo sunt, quędā est naturalis, de qua Vlpianus. *l. 1. ff. de pact. Paul. l. postliminium. 19. in prin. ff. de capt. & postli. idem Vlpianus l. 1. ff. de min.* Et eam adpellant, quæ ex naturali ratione mentibus hominū infixa est: vt, Deum colere, neminē lædere, suum cuique tribuere, fidem alteri datā seruare. Ciuilis altera, cuius cōmeminit idem Vlpianus; *l. 1. in prin. ff. si is, qui testa. li.* de vtroq; genere loquens: éstque probabilis quædam ratio, non omnibus hominibus naturaliter cognita, sed paucis tātùm, qui prudentia, vsu, doctrina præditi didicerunt, quæ ad societatis humanæ conseruationem sunt necessaria. De priori genere loquitur M. Cicero lib. 1. de legib. de legis origine loquens.

¶ Æquitas, quā aliàs ęquum & bonum: aliàs æquū & iustū, aliàs æquum bonū, sine copula dicimus, *l. 1. & penul. ff. de iusti. & iur. l. si & me. ff. si cer. peta.* Aristoteles τὸ ἐπιεικὲς adpellati sunt: & qui τὴν ἐπιείκειαν vocēt: est autem mitigatio legis scriptæ in aliqua circumstantia, vtpote rerum, personarum, ac temporum. Ius est, *inquit Donatus,* quod omnia recta & inflexibilia erigit: Æquitas est, quæ ex iure multū remittit. Exempla sunt prætorum edicta. Quid enim aliud est restituere in integrum (vt ex multis vnum videamus) quàm laxare scripti iuris rigorem: Dicitur & humanior, & benignior iuris interpretatio.

¶ Æquitas nihil aliud est, quàm volūtas syncera, seu arbitratus boni viri, miniméque versipellis, sic tribuēs vnicuique suum, vt interim nemo lædatur: *sicut est locus omnium elegantissimus in l. bona fides. §. incurrit. ff. deposc. c. 7.*

¶ Æquitas duplex est, scripta & nō scripta. Potest enim æquitas, tum in scholis, tum in foro duplici modo exerceri. Altero, vt diligenter consideremus, quo ordine Iureconsulti & Imperatores Romani obseruauerint æquitatē in describendis, ponendísque legibus, & præiudiciis humanorū negociorum: & si quādo casus eueniat, qui per omnia sit similis, nec habeat vllas differentes circumstantias, quæ mutationem iuris desiderent: vt tunc secundum illas iudicemus, certi quòd æquitatis censura dudum sit adhibita. Altero modo exercetur æquitas in his facti speciebus, quæ nunc eueniunt, nec habent præiudiciū in legibus scriptis, ex omni parte respōdens, vt nos secundum circunstantias earum applicatis axiomatibus summi iuris iudicemus quid diffiniri oporteat. Enimuerò hic propriè est vsus æquitatis, omnium maximè necessarius Reip. Quamobrem meritò non scriptam æquitatem vocare possumus, non quasi liceat sine scripti iuris obseruatione illam æstimare, sed quòd aliquanto longius à scriptis thesibus recedit: sicut ius Ciuile à iure naturali distinguitur *in l. ius ciuile est. de iusti. & iur.* Vnde Aristoteles sic æquitatem definit τοῦ γεγραμμένου νόμου ἔλλειμμα, τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον. Atque ita à consuetudine differt, quòd æquitas sit ius natum & naturale: consuetudo, ius constitutum & receptum.

¶ Æquitatis causa efficiēs est Deus, qui naturam humani generis sic condidit, vt quamuis omnia de futuris negotiis certò præscribere non valeat, tamen notitiam quandam habeat insculptam, qua possit certas aliquas honestatis formulas præscribere generaliter, ad quas omnes factorum species quandocunque incidentes exigantur arte quadam boni & æqui, hoc est, perpensis atque collatis certa ratione circunstantiis.

¶ Æquitatis caussa materialis est ius naturæ, ius Ciuile, boni mores. Nā ex his fit pulchra quædam ac Reipub. salutaris mixtura, per iudiciū animi incorruptū. Materia verò circa quam exercenda est æquitas, sunt infinita hominū negocia, scilicet cùm incidunt. Tunc enim pro re nata ius rectè applicabitur, secundū circumstantias, quæ ad causam pertinebūt.

¶ Æquitatis caussa formalis est, vt cōferantur diligenter facta iam incidentia cum circumstantiis suis, pertinentibus, inquam, ad formulas iuris: non aliter quàm ædificia probari solent adhibita principalioribus eorum partibus norma. Non potest autem elegantius tradi forma cum exemplis suis, quàm apud Tryphonium in l. bona fides. D. deposi. vel contra.

Æqui-

Æquitatis caussa finalis, seu effectus est, vt seruetur æqualitas humanarum rerũ, quæ maximè inter se sunt dissimiles, vtque conseruetur Reipublicæ salus, quæ in rectis iudiciis vt plurimùm consistit: & sic transfigatur istud ærumnosum huius vitæ monumentum ad gloriam Christi & æternæ vitæ.

¶ Æquitati opponitur summum ius, de quo suo loco.

¶ Æquitas iuris & morum norma. Sicut enim per normam iudicantur structuræ vitia: sic æquitas de iure scripto, & omnibus humanis functionibus ac moribus rectè diiudicat. Itaque Magistratus adtemperabit cognitiones suas bono & æquo, hoc est, diuinis, & naturalibus legibus: contra quas quicquid iudicatur, non potest non iniquum esse.

¶ Æquum bonum impetrare dixit *Cic. Philipp.* 2. pro eo quod lingua vernacula dicimus, habere rationem ab aliquo, id est, ius suum obtinere, rem suam recipere. Is igitur à quo viuo nec presens nec absens quicquam æqui boni impetrauit, apud mortuum factus est gratiosus.

ÆRAMEN, species quędam ex ęre confecta. *l. nemo.12.C. de oper. publ.* sic enim legendum, & codex Theodosianus, & res ipsa docet, non ornamenta, *quæ lex extat lib.15.tit.j.l.37.C. Th.*

ÆRARIVM, populus Romanus in æde Saturni habebat, *Festo lib. j.* vide Plut. Publicolam. Ærarium, locus erat vbi poplicæ, id est publicæ, pecunię reponebantur. Marciano Iurisc. pro principis fisco accipitur, vt ex ipsius verbis coniicere licet. *l. 1. §. ex illa. D. de leg. Cornel. de fals. & l. edicto. D. de iur. fisci.* Apud Athenienses autem cella erat post ædem Mineruę, ob id ὀπισθόδομος dictum, vt apud Demosthenem περὶ συντάξεως.

¶ Ærariũ duplex principes habuisse liquet *ex l. vnic. de quæst. & mag. off. lib. 12. C. & Nouel. Valent. de 30. ann. præscr. l. vnic. §. eandem.* Ærarium quidem priuatum, scilicet rerum priuatarum principis: quod curæ erat comiti rerum priuatarum, *vt ex 6. Basilic. & Theodorito lib. 3. c. 12. liquet. de quibus. l. fi. C. de palat. sac. larg. lib. 12.* Est & ærarium sacrum, siue sacrarum largitionum, id est, thesaurorum, *d. l. vnic. C. de quæst.*

¶ Ærarium sanctius antiquis dicebatur prorsus intactum, vnde pecuniam promi non liceret, *Cic. lib. 7. ad Attic. Epist. 19.* Adtulit mandata ad Consules, vt Romã venirent, pecuniam de sanctiore ærario proferrent. & *Liuio libr. 7. belli Punici.*

¶ Ærarij Tribuni, à tribuẽdo ære adpellati sunt, *Fest. li. j.* Vide Bud. in prioribus.

¶ Ærarij milites ab ære dicti sunt, quòd stipendia facerent, *Varroni lib. 4. ling. La.* Vnde & æs militare pecunia, quæ Tribunis ærariis attribuebatur, vt militi redderent.

¶ Ærarij, *vt ex M. Fabio lib. 2. c. vlt. liquet*, sunt monetæ excusores. At ærarij nomine Græcis ὀφλοῦντες & ἐζημιωμένοι, qui & in ærarios relati dicebantur, vt Athenis, ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει.

¶ Ærarij Quęstores mulctarum receptores dici ex Tacito *lib. 13.* constat, Censuit, inquit, Piso designatus consul, ne mulctam à Tribunis dictam Quæstores ęrarij in publicas tabulas ante quatuor menses referrent.

¶ Æs, vt notissimum significatum omittam, pro assibus accipi antiquis ait *Var. lib. 8. ling. Lat.* Vnde & mille æris legasse, ait, dicebant. quo sensu accipiendum verbum æs, putem in lege *Aquil. j. & 3. ca. apud Gaium. l. 2. D. ad leg. Aqui. & Vlp. si seruus. §. huius legis. D. eo.* aut pro pecunia, aut nummis. Asses qui sint, vide infrà As.

¶ Æs etiam nummos aureos Vlpianus censet *l. etiam. 159. D. de verb. sign.*

¶ Æris tandem appellatione omne nũmorum, pecuniæque genus significari liquidò constat. Quod hinc manasse ex Plinio *lib. 18. c. 3. & lib. 36. c. 3.* didicimus, quòd veteres æreis nummis, ouium, boúmque effigie à Seruio Tullio signatis vterentur.

¶ Æs alienum est quod nos aliis debemus: es suum est, quod alij nobis debẽt, *Vlpianus. l. cedere 213. §. æs alienum. D. de verb. sig. l. subsignatum. § bona. D. eod.*

¶ Æs circumforaneum, est pecunia, ad vsuram accepta, id est æs fœneratitium. *Cic. ad Attic.* Tusculanum & Pompeianum valde me delectant, nisi quòd me illum ipsum vindicem æris alieni ære non Corinthio, sed hoc circumforaneo obruerunt.

¶ Ære dirutum, *inquit Festus*, militem

dicebant, cui ſtipendium ignominiæ cauſa non eſt datum, quòd æs diruebatur in fiſcum, non in militis ſacculum. Hoc verbo facetiſſimè vſus eſt *Cicer. in Verr. act. 6.* Aleatoris Placentini caſtra commemorabuntur, in quibus cùm frequens fuiſſet, tamen ære dirutus eſt.

¶Ærata porta Varroni eò dicta, quòd ære tecta fuiſſet, *lib.4 ling Latin.*

¶Æraria ratio quid ſit in Quintiana, vide apud Turneb. *Aduerſ. lib.8.c.14.*

¶Æratum etiam, dic, obæratum, ære alieno obrutum, vt eſt apud M.Cicer. *lib j.Epiſt.j.ad Attic.Epiſt.incip.Quæris.* Tribuni, inquit, non tam ærarij, vt appellantur, quam ærari.

¶Ærosa pecunia, dicitur ſubærata quæ aurea & argentea videtur, & habet in ſe æris plurimũ. *l.creditor.102.de ſolut.* Græcis χαλκόκερας. ſic ærosum lapidem. *Plin. lib.34.ca.j.* & aurũ ærosum, *lib.33.ca. 5. dixit*, cui ineſſet æris vena, malè igitur Alciatus add. l. creditor, pro ærosa, ἔρανος poſuit, *lib.2.Diſpunc.c.25.* Vnde Cyprũ inſulam ærosam adpellaſſe Veteres, *Feſtus lib.j.* ſcribit, quòd in ea plurimum æris naſcatur.

ÆRVSCARE, eſt æra vndiq. id eſt, pecunias colligere, *Feſtus lib.j.*

ÆSTATEM, *inquit Vlpianus*, ſic incipere peritiores tradiderunt ab æquinoctio verno, & finiri æquinoctio autũnali & ita ſenis menſibus æſtas atq; hiems diuiduntur *l.j.§.23.D.de aq.cot.& æſt.*

¶Æſtas prior in Prætoris edicto, auctore eodem, ex comparatione duarum æſtatum accipitur.

ÆSTIMARE eſt ære taxare, & adpretiare: vi de & vendere quandoq; ſonat, *vt liquet ex l plerunque. D de iure dot. & ex Varro.li.5.* Vnde Æſtimare litem eſt tanti reum damnare, quanti intereſt *l ſi inter. §.ſi res. D.de pign.& apud Cic.in Cluentiana.*

¶Æſtimata pœna antiquis dicta fuit ab ære, qui eam æſtimauerunt, ouem decuſſis, bouem centuſſis, hoc eſt, decem vel centum aſſibus, *Feſto lib.1.*

¶Æſtimas, ęſtimationes dixere antiqui

¶Æſtimatoria actio duplicē habet intellectũ. Interdum enim hoc nomine ea actio ſignificatur, quæ de æſtimato proponitur, idq; dubitationis tollendæ cauſſa, veluti cùm res æſtimata vendenda alicui datur, quam ſi non poſſit vendere, vt eandem ipſam rē reſtituat. ſed poſſit nec vendere, nec reſtituere, nēpe ſibi retinere, vt ęſtimationem ſoluat *Vlpiano. l.j.D.de æſtima.& §.actionũ.& ibi Theoph. & Angel.Inſtit. de actio.* Interdum ęſtimatoria accipitur, quanto minoris, *vt explicant Gaius.l.ſi quid.18.& Paulus. l. bouem.§.aliquando.D de ædil.edicto.*

¶ÆTAS generale nomen eſt, nō ſolùm ad perſonas, ſed ad res temporáque pertinēs, vt ex ſubiectis adparebit. Ætas enim in perſonis ea eſt, quæ infantiam, pueritiã, pubertatē, iuuentutem, ſenectutem cōtinet. Ætas etiam ſignificat amplitudinem. *l.domus.58.D.de leg. j.* vbi falsò in vulgatis codicibus legitur, quã citatib. Sic ætas pro lõgo tempore accipitur, *in l.ſi quando.C.de operib.pub.*

¶Ætas quoque ſyluarum & arborum apud Aggeum Vrbicum in comment. ad l.Frontin. cap. de controuerſ. Sic & ętas virorũ apud Plinium, & alios reperitur. Ætatem etiã temporis dixit *Vlpianus.l ſi non ſortem.26.§.libertus. D. de cond. indeb.* pro opportunitate, quæ Gallis dicitur, *ſaiſon de temps.*

¶Ætatum gradus, quod ad perſonas adtinet, varij varios conſtituerunt. Seruius Tullius pop. Rom. Rex, *vt refert Gellius lib.10.c.28.* ætatem in tres gradus diuiſit, pueritiam, iuuentutem, & ſenectutem. Pueros minores annis 17. exiſtimauit, atque inde anno 17. quos idoneos iam eſſe reip. arbitraretur, militiæ adſcripſit, eóſque ad annũ 46. iuniores, ſupra eum annũ ſeniores appellauit. Seruij Tullij diuiſionē ſequitur Vlpia. noſter, *l.cum ij.8. §. modus. D de tranſact.* Xenophon autem in quatuor diſtribuit: alios enim adpellat παῖδας, alios ἐφήβους, alios, τελείους, alios Τοὺς ὑπὲρ τὰ στρατεύσιμα ἔτη ἤδη γεγονότας

¶Ætatem verò in plures gradus diſtributam fuiſſe, ex Iuriſc. reſpõſis, & Impp. conſtitutionib. diſcemus. Infantis igitur ætas, cuius commeminit Pompon. *l.ſi infantis.55.D.de vſufruct.* in ſeptimum vſq; annum porrigitur. *l.ſi infanti.C.de iure de lib.l.j.§ ſufficit. D.de admi. tut.* Inde pupillaris ætas in 12. annum in fœminis, in 14. in maribus producitur *l Æmilius. D. de min.l.ait diuus.D.de iur.ſi.c.l.j.C.qui legit perſ.& alibi ſæpe.* Finita ætate pupillari, incipit pubes. *l.j.C.quand. tut. vel cur. eſſe deſi.l.cohæredi.§.cum filiæ.D.de vulg.* In puberem ætatē incurrit prętextati ætas, cuius

cuius cōmeminit Vlpianus *l. deinde. §. fi. D. de lib. exhib. & Gellius li. j. c. 23. in fi.* Nã vſque ad 17. annum pueri ingenui prætexta induebantur, poſt quod in virilem mutabant. Puberem ætatem excipit iuſta ętas, quæ 25. anno inchoatur. *l. 2. in prin. D. de vac. muner.* & hæc modò appellatur iuſta. *d. l. 2.* (tametſi ſciam iuſtã ætatẽ plerunq. pro pubere accipi, in ſpecie apud Neratiũ ex Seruio relata. *l. quod Seruius. D. de cond. cauſ. da.*) modò legitima. *l. fin. C. de iis qui ven. ætat. l. quæro in fi. D. de teſta. tut. & alibi ſæpe.* modò perfecta. *l. ſi reliquero. D. de leg. tutel. l. minor. 32. D. de mino. & paßim.* E diuerſo ætas mino. dicitur imperfecta *l. fin. C. in quib. cauſ. in integ. reſt.* modò robuſta. *l. ſi maritus. 15. §. lex. D. de adult.* ex contrario infirma quæ puerorũ ſenũmq. eſt *l. ciuitatibus. 122. D. de leg. j.* Anno 25. virilem vigorem impleri Vlpi. tradit. *l. j. D. de minorib.* & Iulium Poliucem lib 2. Onomaſtici ſeptem ætates ex Hippocrate connumeraſſe.

Ætatis venia impetrata dicitur, cùm à principe ætatis gratia fit, adoleſcenti ad cōſequendã rerum ſuarũ adminiſtrationem. *l. 10. C. de appel. & toto tit. C. de iis qui ven. æt. imp.* Ætatis veniæ poſtulationem ſic deſcribit C. Harmenopulus. li. 1. ti. 12. αἰτούμενοι βασιλέα ἀπώσασθαι τοὺς κουράτωρας αὐτῶν, ὡς αὐτοὶ μόνοι τῶν ἰδίων πραγμάτων ποιεῖσθαι φροντίδα δυνάμενοι. Ætatis igitur veniam impetrare, eſt ius curatores depellendi, & res ſuas adminiſtrandi poteſtatem obtinere.

ÆTERNA auctoritas, vide infrà Auctoritas.

Æternus paries, vide infrà Paries.

Æterna lex, vide infrà Lex.

ÆVITAS in XII. Tab. ſenium ſonat, *Gell. interprete lib. 20. cap. 1.* cum ſcilicet iam prouectiores homines ſunt, & quaſi capulares, *vt inquit Plautus.* Verba legis XII. hæc ſunt, Si in ius vocat, ſi morbus, æuitáſve vitiũ extitit, qui in ius vocaſſit, iumentũ dato: ſi nollet, arcerã ne ſternito. Vnde æuiternus, αἰώνιος, ſempiternus. *Apuleius de Deo Socratis:* Quos deos Plato exiſtimat veros, incorporales animales, neq. ſine vllo fine, neque exordio, ſed prorſus ac retrò ęuiternos.

A F

AFFATVS, principum decreta adloquendo, cognoſcendóque conceſſa. *l. res reddentes. C. de ſumm. trin. & l. ſacri. 6. C. de epiſc. aud.* Non poſſunt autem ita adpellari aut definiri tardè conceſſa reſcripta, vt quidã autumãt, nec hoc probat *d. l. 3. ibi tardiores.* Nam eius cōſtitutionis is eſt ſenſus, vt non expectata principis iuſſione, aut reſcripto, nō cunctetur iudex in inſtãtius perſequendis raptoribus virginũ, ſacrilegis, homicidis, non expectatis affatibus, quę fortaſſis tardius adferrẽtur, & interea illi effugerent, nō ſine magno reip. incommodo. Alioquin definitum eſſet generalis definitione. Nam & *in d. l. nos reddẽtes.* plenos affatos legimus.

AFFECTVM beneficium appellãt Pontificij id, ad quod ex pręſentatione ius habemus, *gl. in verb. affectum in ca. ſi capitulo. de conceſſ. præbend. lib. 6.*

Affectus, præter notas ſignificationes, accipitur pro liberis. *l. cunctos. 26. de decurio. li. 12. C. Th.* Capitolinus in Gordianis: Affectus ſuos, inquit, vnicè dilexit, filium & nepotem vltra morem. Quandoq; pro vxore & aliis dilectis. Vulc. Gallica. Nec tamen, ait, Antonius grauiter eſt iratus, nec in eius liberos, aut affectus ſæuit.

AFFIDATI non propriè Vaſſalli ſunt, ſed quaſi vaſſalli. ſic enim dicuntur qui in alicuius fidem & tutelam recepti ſunt, *Neapol. conſt. li. 3. tit. 7.* Vt in terris, inquit, demanij noſtri nulli omnino liceat affidatos vel recōmendatos habere. *Itẽ.* Quòd ſi affidatos ſuſceperit, vel etiam cōmendatos, bona ſua omnia publicentur. *Et conſt. ſeq.* Duo ſunt neceſſaria, vt homines affidatorum vel recommendatorum iure teneantur. videlicet, quod prædeceſſorum noſtrorum temporibus homines illos ipſi, vel anteceſſores ſui tenuerint: & quod in eiſdem temporibus vel ab ipſis, vel à prædeceſſoribus ſuis de feudo vel hęreditario ſuo tenuerint aliquid, propter quod homines ipſorum meritò cenſeantur.

AFFIRMATOR, *Vlpian. D. li. 27. ti. 7. l. 4.* Eadẽ cauſa videtur affirmatorũ: quia ſcilicet cũ idoneos eſſe tutores affirmauerint, fideiuſſorum vicem ſuſtinent.

AFFIXA, dicuntur *Paul. l. 18. §. fi. & Pōponio l. 21. de fundo inſtruct. vel inſtr. leg.* quæcunq; infixa ędibus inædificatáque ſunt, quæ *l. 26.* illigata ædibus dixit Iauolenus. De his meminit & Vlpian. *l. fundi. de actio empt.*

AFFLVERE exercitium in Impp. conſtitutione *l. j. C. de metal. & meta. lib.*

12. eſt inſeri corpori metallariorũ, quod res ipſa docet, & verb. Confluxerint.

Αφῆλιξ, cuius cõmeminit Modeſtinus *l. ἀφίενται. 2. D. de excu.* eſt, Theophilo de finitore, ὁ τὴν ἥβην μὲν ὑπεραναβὰς, ἧττων δὲ τῶν εἴκοσι πέντε ἐνιαυτῶν, ᾧ παρίστανται οἱ κουράτωρες. Eſt pubes, minor tamen 25. annorum.

Αφίησιν, ſiue ἄφεσιν, vacationẽ vertit Antonius Auguſt. *ad l. ἀφίενται. D. de excuſ.*

Αφοπλισμὸς *in Græca conſt. l. μηδεὶς de metat. & epide. lib. 12. C.* exarmatio, ſiue armorum detractio. Vetatur ea conſtitutione preſes prouinciæ occaſione prætextúque ἀφοπλισμοῦ aurum exigere.

Αφοπλισταὶ *in nouella Iuſtiniani cõſt. 8.* ſũt interprete Iuliano Patritio, qui priuatis hominibus arma habere nõ concedunt.

Αφοσιώσεως χάριν *apud Modeſtinũ. l. εἰδέναι. 13. §. ἐπὶ ἀφοσιώσεως. D. de excuſ.* eſt dicis cauſſa, id eſt defunctoriè, aut perfunctoriè, *vt rectè admonuit ad eũ locũ Antonius Augu. li. 2. Emend. c. 2.* De hac formula vide amplius aliquid in, Dicis cauſſa.

AFRICVM frumentum *apud Celſum. l. ſi is qui. 50. § j. D. manda.* pro optimo accipi quidam putant. Equidem pro cariore, quàm deberetur, ſumi exiſtimem, ídq. vecturæ ratione, cuius rei cauſſa mandati illic agit fideiuſſor.

A G

AGAPES, pauperum conuiuia, *Gratiano in c. ſi quis deſpicit. 42. diſt.* qua voce etiam Chriſtianorum conuiuia ſignificari apud Tertullianum. & Cyprianum refert Alciatus *lib. 1. Prætermiſſ.* ἀπὸ τοῦ ἀγαπᾷν, quod libentiſſimè recipere ſignificat, *apud Plutarchũ in Numa, & Æſchinẽ,* & nutrire, *apud Ariſtotelẽ lib. 2. Oecon.* hîc ἀγάπη, caritas, conuiuia quę pauperibus dari ſolebant: quo ſignificatu vſus eſt in eum ſenſum Iudas Apoſtolus, *in epi. ſua* οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν, & *in libris ſacrorũ concil* τὰς ἀγάπας ποιεῖσθαι, id eſt, conuiuia facere. Vnde illũ canonem decerpſit Gratianus, vbi fortè ἀγαπὲς neutro genere legit. malim tamen illic legi ἀγάπας, vt & Apoſtolus Iudas indicat.

AGASONES, dicuntur equos agẽtes, id eſt, minantes, *Feſto li. 1.* vel etiam qui iumenta curant, *inquit Acron.* quo ſignificatu vſus eſt *Alfenus l. ſi. D. ſi quad. paup. fec. & l. cùm quæreretur. 60. § 1. D. de leg. 3.* vbi Accurſius eodem modo interpretatur. ſ. qui equos ducit.

AGER eſt locus, qui ſine villa eſt, *Vlpiano. l. Ager. D. de verb. ſigni.* Locus verò ſine ædificio, in vrbe area, ruri autem Ager appellatur, idémq. ager cum ædificio fundus dicitur, *Florentino. l. fundi. D. eod. tit.* Ager, *inquit Varro li. 4. ling. La.* dictus eſt, in quam terram quid agebant, & vnde quid agebant fructus cauſſa: id Græci dicunt ἀγρὸν, vt ager quod agi poterat. *M. Fabius lib. j. Inſtit. orat. c. 6.* hanc ἐτυμολογίαν reprehendit, aítque, ager, vocẽm ex Græco duci.

Ager purus opponitur monumento. *l. 9. C. de relig. & ſumpt. fun.* vt in veteri iudicis ſententia, Neceſſariam fuiſſe inſpectionem ædificiorũ & loci, de quibus apud me actum eſt, re ipſa manifeſtatur, Quum igitur ędificia ſolo puro poſita deprehenderim, neque vllo ſepulchro ſuperpoſita vel coniuncta, apparet venditionem eorum iure factam, &c. *Cuiac. Obſ. lib. 10. c. 37.*

Ager adſignatus, vide ſuprà Adſignatus, & apud Aggenum Vrbicum *in cõmen. ad I. Frontinum de agrorum qualitate:* idem & Antianus dicebatur.

Ager Adrianus, qui limitibus maritimis Gallicis finitur.

Ager Arcifinius *Frontino in li. de agror. qualit. & Aggeno Vrbico in Comment.* ab arcendis hoſtibus adpellatus. Alij dictũ putant, quòd certis linearũ menſuris nõ contineantur, ſed arceantur fines eius obiectu fluminum, montium, arborum.

Ager Aſculanus, variis limitibus interciſiuis adſignatus.

Ager Auximalis limitibus Gracchanis per centurias adſignatus, Anconitanus eadem lege continetur. Albenſis idem vt Aſculanus. Reliqua agrorum nomina & ſignificatus petenda cenſeo ex lib. de agrorum conditionibus variorum auctorum: quibus connumeratur ſubſequens. Quædam etiam recenſet *Var. li. 4. de lin. Lat.*

Ager farrarius, qui fruges producit. Nam far apud veteres de omnibus frugibus dicebatur. *l. de funct. §. pen. ff. de vſufr.*

Ager limitatus, *Feſto lib. 10.* in centurias dimenſus. Is enim decumanis, & cardinibus dabatur, *vt ait Front. li. de agrorũ qualitate,* & ita accipiendus eſt apud Florentinũ *l. in agris. 16. D. de acq. rer. domi. & Vlpianum li. j. §. ſimili. 4. D. de fluminibus.*

Ager occupatorius *Siculo Flacco* dicitur,

tur, qui & arcifinalis, seu arcifinius, sic dictus, quòd in tempore occupatus sit à victore populo, territis exinde fugatísq. hostibus, quia non solùm tantum occupabat vnusquisque quantum colere presenti tempore poterat, sed quantum in spe colendi habuerat ambiebat.

Ager restibilis, qui restituitur ac reseritur quotquot annis, *Varroni lib. 4. de ling. Lat.*

AGRIMENSORES qui fines regunt, limites dirigunt, *vt liquet ex Constitutione Theod. & Valen. Impp l. præcipimus. de sepul. & Imp. Constan. l. 3. C. fi. reg.* hi mēsores Vlpiano dicuntur. *l. si irruptione* D. *eod.* Hi etiā agrorum modū præstituunt.

AGERE, verbum latissimè patet. Tritissima significatione, facere, & gerere: inter hæc tamen subtilis quædam est differentia. Actū enim generaliter dicitur, siue verbis, vt stipulatione, siue re, vt numeratione: gestū, rem sine verbis factam significat, *Vlpiano ex Labeone. l. Labeo* 19. D. *de verb. sig.* Interdū hæc tria in eadem oratione ponuntur, *vt apud eundem Vlpianum. l. 2.* D. *de curat. bo. dand. l. 3. D. de offic. procura. Cæs.* Agere etiam est iudicio experiri, & iudicio persequi: exempla sepius fiunt obuia: ideò non referenda.

Agere est ducere, *Vlpiano l. 1. §. 1.* D. *de riuis.* Vnde, ait, primùm aqua ex flumine agi possit: & eodem sensu, Agere ratem dixit Prætor *in l. vnic. D. vt in flu. pub. na. lic.* & agere iumenta. *l. 7. D. de serui. rust. l. 235. de verb sig.*

Agere etiam tractare sonat, *apud Callistratum l. non intelligitur §. 1. vers. quando autem l. 1. §. 1. ibi* agunt *D. de pact.* id est, tractant.

Agere etiam dicitur, qui excipit, *auctore Vlp. l. 1.* D. *de excep.*

Agere, *apud Celsum l. si plures. D. de cur. bo. dan.* administrare sonat, *& apud Theodosium Imp. l. pro biennio. de proxi. sac. scrin. lib 12. C.*

Agere dicitur, qui & alicubi degit, aut moratur, *l. cum filius. D. fami. ercis. l. solent. D. de cust. reo.*

Agere accipitur pro præesse, *apud Vlpianum l. 2.* D *de offi. Iuridic. Alex.*

Agere actionem, *apud Vlpianum l. non solum. 39. §. 1.* est in iudicio proponere: sic apud eundem & alibi sæpe.

Agere caussam dicuntur oratores *apud Varronem lib. 5. de ling. Latin.* id est, iudicio contendere. Sed & litigatores ipsi, quorum res est. *l. 1. C. de iuris & facti igno.*

Agere rempublicam, est administrare. *l. qui mittuntur. 35.* D. *ex quib. caus. maio.*

Agere ex sponsu apud Ciceronem pro Quintio, in interdicto de vi, ex illa spōsione, quæ apud iudices fiebat, liticulam intendere. Agere etiam ex sponsu dicitur is qui vicit, de re aliqua pignore certans: quo in genere actionem præscriptis verbis dari Vlpianus scribit. *l. si gratuitam. l. si quis.* D. *de præscr. verb.* ludi tamen caussa sponsionem facere licere Marciano placuit, *l. pen. D. de aleato.* ergo eo nomine ex sponso agi posse constat. Planè si quid iocandi caussa dictum sit, ex sponsu agi non posse *Varro libro 5.* scripsit.

Agere lege, *apud Vlp. l. Barbarius. D. de offi. Præto.* est ius, quod lege aliqua proditum, constitutúmve est, persequi.

Agere autem est ipsam persequi, *Venuleio l. vlt. D. quod vi, aut clàm.*

Agere animam, agere diem extremum vitæ, hoc est, morti iam operam dare, ad exitum huius vitæ agonem inire, seu certamen. Oppositum, Agere in humanis rebus, agere vitam, agere ætatem.

Agere pœnitētiam dicitur, quem facti pœnitet, *Paulus in l. si in lege. §. colonus. D. de locat.*

Agere summo iure, est præfracto, strictóque iure in iudicio contendere, *Cic. pro Cecinna.*

Agere mensuram. *apud I. Frontinum & Vlpianum* ad mensuram reducere.

Agere cum populo, est rogare aliquid populum, quod suffragio suo vel iubeat, vel vetet, *ex M. Cicerone libr. 3. de legib.* vnde rogatio, pro lege dicitur. Comitia habere, idem est. Agere ad populum, hoc est, concionem habere. Agere cum patribus, est ad Senatum referre. *Bud. l. 3. D. de ambit.*

Agere forum, est iura reddere & caussas audire.

Agere reum, accusare: peragere reum, condemnare.

Agere etiam is videtur, qui exceptione vtitur. Nam reus in exceptione actor est, *Vlp l. 1. D. de exce. præs. & præiu.*

Agi de capite, in capitis discrimen venire. Agi de bonis, vel bona alicuius aguntur.

Agere deniq; verbũ generalissimũ esse denotãt *Accur.& Viglius in §.sed neq. Inst.de test.* cuius verbi diuersas significationes hoc tetrasticho expressit Martial.

Sẽper agis causas,& res agis, Attale semper.
Est,non est, quod agas, Attale sẽper agis.
Si res,& causæ desint,agis, Attale mulas.
Attale,ne quod agas desit,agas animam.

Agens libellos, non pro magistro libellorum supplicum,sed pro præfecto prætorio accipiendum putem, *apud Tryphonium.l.rescriptum.in prin.12.D.de distract. pig.* Nam temporibus Alexandri Seueri, de quo d.l. rescriptũ loquitur, Papinianus erat Præfectus prætorio. *Auctor est Spartianus in Alexand.*

AGENTES IN REBVS, de quibus extat *tit.li.12.C.*(vt explicat Turnebus Adu.lib.23.cap 10.) erant in militia palatina,& velut armata, id est, in rebus & actu reip. quòd per prouincias speciebus annonariis, quę fisco aut vrbibus præstabantur ex canone aut indictione, conuehẽdis importandísque præessent, vt canoni Romano, canoni Alexandrino, frumento militari, atque eorum etiã officiorum annonis, quæ in palatino erãt comitatu. Itaque diuus Hieronymus eos interpretatur πυροφόρους, frumẽtarios & veredarios. Hoc enim, (inquit) quod LXX transtulerunt πυροφόρον, nos frumentarium vertimus, iuxta antiqui sermonis eloquium. Eos enim quos nunc agentes in rebus, vel veredarios appellant, veteres frumentarios appellabant. Et si autem erãt in Palatinis officiis,(vt indicat diuus Ambrosius *in epi. ad Marcel.* his verbis: Palatina omnia officia, hoc est, memoriales, agentes in rebus, apparitores diuersorum comitum) tamen munus eorum etiam in prouinciis erat, cùm & in Imperatoris aula frumentationibus & annonis præessent,& in prouincia eandem rem curarent. Quin & à Palatinis in Th. C. distinguuntur his verbis: Quicunque igitur inter agentes in rebus,vel inter palatinos militiæ sacramenta sortiti sunt. Qui de his plura cognoscere cupit, legat Cuiac. commentarium in C.tit.de agent.In reb. In peruecteri Lexico agentes in rebus legitur exponi μαγιστριανὸς, rectè, quia scilet magistro officiorum attribuebantur executores ex schola agentium in rebus, vt testatur Marianus Scotus: hoc vocabulum Suidas explicat καστρισίους, id est, castrenses. Agentium in rebus genera hæc siue gradus sub illa rub.memorantur, vt alij sint tribuni scholarũ, alij primicerij, senatores, ducenarij, biarchi, circitores, equites,& tyrones,&c. Atq. hi post cõtinuæ militię tẽpus veluti pro pręmio laboris exacti, fiũt principes agẽtiũ in reb. *de quib.extat ti.l.12.C.Cassiodorus li.12.* Cur agẽtiũ, inquit, in rebus miles officij, post tot laboris incerta aliquid patiatur ambiguũ, qui crebris actionib.excubãdo, ideo principis nomẽ habere promeruit, quia militiæ sacramentis cæteros antecellit.

AGITARE, agere, litigare, *l fi.D.de fideiusso.* Agitare etiam quærere significat. *l.j §.veteres.ff.de acq.possess.l.quod pariter.ff.de reb.dub.*

Agitare, tractare, *l.idq̃.45.ff.de act.emp.*

Agitare, est incitare ad currendum, *l.j. C.de curs.publ.lib.12.* sic & accipiendum putem *in l.eos qui de spectac.lib* 11. C. siue currum equis adhibitis ducere.

Agitatores, aurigæ sũt, qui in ludis Circensibus curuli certamine sese exercebant, *Alc.in l.j. C. de spect.lib.11.adde Budæum elucidantem.l.athletas.de infami.in princip. annot.& vide l.fi.C.de mal.& math.*

AGGERES sunt lapidum, terræque coaceruatio fixis palis, vndis cohibendis opposita, *apud Vlp. l.pen.ff de extrao. cri. l.j.in fi.ff de aq.& aq.plu.l. impensæ. 14. ff. de impens.in reb.dat.* Hi valla adpellãtur ab Honor.& Theodo. Impp. *l. vnic.C.de Nili agge.non rump.* Significare etiam aggerem viam lapidibus stratam Isidorus scribit *li.15.Etym.c.vlt.* Seruius autem. *li. 12.Aen.* putat pro muris accipi. Equidem in eo Virg. loco pro munimentis murorũ sumi putem: Virgilij verba hæc sunt,

Qui intra portas, atq. ipsis prælia miscẽt:
Aggeribus murorum.

Nec mouet quod ait Varro, quòd multis continerentur. Nam quæ cohærent, eodem iure censenda sunt. *l.quæ religiosis. ff.de rei vendic.*

AGMEN vt notos significatus præter mittam, significat numerum præfinitum in Iustini (nisi nos fallat inscriptio) constitutione, *l pen.C.de aduo.diuer.iudicum.* Agmen aquæ in Claudij Imp. constitutione pro multitudine aquæ. *l. præses. 6. de ser.& aqua.*

AGNATI, Agnatio, Agnasci, vide suprà, Adgnati.

AGNI ſunt minores anniculis, *Alfeno.l.cum quæreretur.*60.D.*de leg.*3.Agnorũ autẽ quãdiu loco ſint, ex vſu cuiuſq; loci accipiendum putat Marcian. *l.legatũ.*65.D.*eo.* Nam in quibuſdam locis ouium numero videntur, cùm ad tonſuram venerint.

Ἄγνὸς, fruticis genus apibus gratiſſimum, à Gaza redditur, vitex, *apud Ariſtotelem.li.*2.*animal.*Hinc ἀγνοφόρον, *apud Modeſtinũ.l.Titia.*34.§.j. D.*de leg.*2. ferẽs agnos: ſic enim legendum dudum admonui *ad d.§.in Pand. Rouilianus, & lib.*3.*cap.*4.*Iuriſprud.Med.*non ἀμνοφόρος, *vt in vulg.codic.nec* ἀγωνοφόρον, *vt in P.Flo.*

Agna, Ruſticis Beticæ prouincię menſuræ genus, aliis auctum, auctores ſunt Theodoſius & Neuterius, & hunc duplicatum putem ex Columella libr. 5. capit.16.

AGRIPPA, *Scæuola.l.pater de lega.*3.Iulius Agrippa primipilaris teſtamento ſuo cauit.

AGRIPPINENSIS Colonia, ciuitas eſt Germanię inferioris, ſiue Galliæ Belgicæ.*Celſ.in l.fin.de cenſib.* In Germania inferiori, inquit, Agrippinenſes Italici iuris ſunt.

Ἀγωνοθέται, *Iulio Polluci lib.* 3. *cap.* 30. ſunt ἀγώνων διαθέται, id eſt, certaminum præfecti, certaminum præſides, & cõſtitutores: quo ſignificatu accipiũtur apud A.Chareſium.*l.vlt.* § *maſtigophori.* D. *de mun.& hono.*& apud Hono. & Theod. *l.fi.C.Th. de expen. Iud.Suidas*, ἀγωνοθέτης ὁ ἐν τοῖς σκηνικοῖς. ἀθλοθέτης δὲ, ἐν τοῖς γυμνικοῖς. Hinc,

Ἀγωνοθετεῖν certaminibus, ludíſque præeſſe, ea conſtituere, & deſignare, *apud Modeſtinum, l.Septitia.* 10. *Digeſt. de polli.*

Ἀγωνοθεσία munus deſignandi, conſtituendíque certaminis, *apud Vlpianum ex Neratio. l.ſi filia.* 20. §. *Neratius.D.famil.erciſc.*

Agonothetici fundi *in l.fin C. de fund. patrim.lib.*11. qui ſumptibus certaminum ſacrorum deputati erant, *vt C. de diuer. præd.l.pen.* Agonophori vocãtur *l. Titia.*1.§.j.*D.de legat.*2.*vt vult Cuiac.in l. vlt.C. de fund.patrim.*

Ἀγωγικὰ, *in Græca conſt. l.* 4.*de diſcuſſor. li.*10.C. ſiue Ἀγωγαὶ *in Nouel.*128.dicebãtur quæ agebantur, ducebantur ad principem: qui ſignificatioui indicio eſt verbum παραπομπικὰ vtrobique poſitum, quo tranſmiſſilia ſignificantur.

A H

AHENEVM *Paul.in l.cùm de lanionis.* §.*aſinum.ff.de inſtruct.* Nec multum refert, ait, inter cacabos, & aheneũ, quod ſupra focum pendet. His aqua ad potandum calefit: in illis pulmentariũ coquitur, quòd ſi aheneum inſtrumento continetur, vrcei quoque quibus aqua in aheneum funditur adiectiuum pro æreo poeticum eſt.

A I

AIO verbũ veteris iuris erat, quo actiones perſonales intendebantur. ſignificat dedico, adfirmo, *Nonio.* Hinc nata illa forẽſis formula, A.T.M.D.O. id eſt, Aio te modò mihi dare oportere, *vt Valerius Probus ſcribit.*

Αἰτία, accuſatio, criminatio, apud Claſſicos rerũ Græcarum ſcriptores: ἐν αἰτίᾳ γίνομαι dixit Plutarch. in Camillo, quod & I. Pollux lib. 8. oſtendit ex Platone, aítque eſſe verbum iudiciale, ſiue forenſe.

Αἰτήματα Geometris ſunt petitiones, in lib.de generib lineamentorum, *Bud.in l.j.ff.de iuſtit.& iur.*

A L

ALÆ præter notiſsimos ſignificatus ſunt militum aut equitũ ordines, *Gell.li.*16.*c.*4. ſic accipiendæ ſunt apud Vlp. *l.*2. *ff.de iis qui not.inf.*

Ἀλαβαρχία, eſt munus cuius meminit cõſtitutio Impp.in l.vſurpationem.9.*C. de vectig.& commiſſ.* ſic enim ibi legendum quidam admonuit, cùm ibi Arabarchia vulgò legatur. vide infrà Arabarches.

ALABASTER, vas vnguentariũ Baifio, *l.argumento.*25. §.*mundus.ff.de aur. arg.mund.* vbi ſic legendũ putat: pro quo in Pand.Flor. eſt Lauatio, riſcus, vt ex ipſomet refert. Vide Lauatio.

ALANICVS dictus eſt Iuſtinianus ab Alanis populis deuictis. Hos Ptolemæus in parte Scythiæ collocare videtur, Capitolinus in parte Daciæ, Ioſephus inter Tanaim & Mæotidem, Plinius & Marcellinus in Sarmitia Europæa.

ALBANI, quos Græci κονιάτας vocant, In Constantini Imp. ad Maximum constitutione. *l.* 1. *C. de excus. artific. libr.* 10. sunt albarij, qui albario muros illinunt.

ALBARIVM, calx liquefacta, qua muri exalbantur, *Alciato ex Plinio ad d. l.* 1. Vnde albarium opus apud Vitruuium, id est, tectorium, quod ex calce pura fit.

ALBVM, tabula dealbata, vel, *vt ait Theophilus. §. pœnales. Institut. de actio.* ἄλβον λέγεται, ἐν ᾧ τὸ ἔδικτον λευκοῖς γέγραπται γράμμασι: in quo Prætores edicta, actiones, interdictáque proponebant, quò omnibus innotescerent. *l.* 1. *C. de interdi. § pœnales. Instit. de action.* Nec tamen existimandum est literas albas fuisse, *vt vult Theophilus loco præcitato,* sed tabulas ipsas, vt quiuis facilè intelliget ex his Cicer. verbis *libr.* 2. *de Orat.* Res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebátque (malim referebat) in album, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi. Item & ex Plauto, Si id fiat, ne isti faxim nusquam appareant, Qui hic albo pariete aliena occupant bona. Hic autem significatus ad tabellas: quæ iudicum pronunciata continent, producitur, *quod constat ex l. si quis.* 7. *& l. si familia.* 9. D. *de iurisd. & ex Paulo lib.* 1 *Senten. tit.* 13. *& lib.* 5. *tit.* 25. *& l.* 1. D. *de edend.* Albas autem sententias Asinius Pollio apud Senecam Græco more, dixit, apertas, faciles, non obscuras, non tenebricosas. Eusebius enim λευκότατον pro clarissimo & facillimo vsurpat.

Alibi etiam adpellatio ad alia transfertur: significat enim matriculam *l. Herennius.* 10. D. *de decurio. & l. fi. §. Camelasia* D. *de mun. & ho. l.* 1. *&* 2. *de albo scri. l. in albo* 9. *§. nominationum de Decurio. li.* 10. C. & istud λεύκωμα τῶν βουλευόντων adpellat Dio. lib. 55. Erat & Album iudicum *Tranquillo in Claud. c.* 16. quod sumitur pro tabellis, in quibus eorum nomina descripta erant, qui earum erant decuriarum, quæ vnoquoque tempore iudicabant, quæ & λεξιαρχικὸν γραμματεῖον dicitur. Hinc illud Plinianum in Præfatione per metaphoram dictum. Cùm hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Erat & λεύκωμα τῶν πολιτῶν. I. *Polluci l.* 8.

ALEA, taxillus quo fortunæ periculo ludimus. *sic enim accipitur in edicto prætoris. l.* 1. *in princ.* D. *de aleato.*

Aleam ludere, pro ludere taxillis, vel alio fortunæ ludo, dixit Paulus *l.* 26. D. *de iniuriis.*

Aleæ lusus legibus vetitus fuit, quod & Horatius docet libr. 3. Carminum, his verbis:

-nescit equo rudis
Hærere ingenuus puer,
Venarique timet, ludere doctior
Seu Græco iubeas trocho,
Siue malis, vetita legibus alea.

Alea cùm pro ludo accipiatur, *l. fi. §.* 1. *D. quar. rer. actio non det.* fit vt ad fortunam, & periculi cuiusuis dubitationem significandam porrigatur, vt iacere aleam, dicatur is, qui se periculo exponit, emere item aleam, qui incertæ rei futuræ spem emit, veluti captum piscium, vel auium. *Paulus in l. cùm hæreditatē.* D. *de hæred. actio. vend. l.* 8. D. *de contrahend. empt. & alibi.*

ALEATORES sunt, qui sese quocunque ludendi genere varietati fortunæ committunt, & pecunias, & tempus, aliquando etiam vitam amittentes. Hos rectè coerceri vult lex in republica: quia nulla est maior occasio deprauandi animi, quàm ludus passim immodicus, ad perniciē omniū rerū. *l. fi. C. de relig.* Horum susceptor in Basilic. lib. 60. ταβλοδόχος dicitur. Est enim ταβλίζειν alea ludere. Suidas, Πεττοὶ, τὰ βόλια ἐν οἷς ταβλίζουσι.

ALIAS, aduerbium variè pro re accipi apud Iurisconss. solet. Plerunque enim significat, id est, aliò, vel potiùs in alium locum, *l. adeò. §. quod si.* D. *de acq. rer. dom.* Sumitur etiam pro aliquando, *l. qualem.* 19. *§. vnde videndum.* D. *de recep. arbit.* Significat etiam alioquin. *apud Scæuolam. l. diuortio in princip.* D. *de neg. gest.* nam conditionis ibi nota non est, quod quidam crediderunt. Aliàs exceptionis notam esse liquet. *l. qui testamento.* 20. *§. mulier.* D. *de testament.* nam ibi aliàs, id est in aliis actibus. Sumitur & pro aliter, & extra eos casus. *l. aliàs.* D. *de iureiur.* Sonat etiam modò, si geminatè aut tripliciter, aut quadrupliciter efferatur, aut scribatur: *vt videre est apud Callistratum. l.* 3. *§. eiusdem.* D. *de testib.* Cic. in Verrem, Aliàs reuocabat, aliàs dicerne-

bat,

bat. Est vbi geminetur tripletúrve, accipitur tamen pro aliter. *l. cum hi. §. modus. D. de transact.* Aliàs temporis, puta præteriti, significatiua est, vel significat aliquando, vel anteà *l. pen. §. fin. ff. de inoff. testa. & l. diuus. 6. ff. de custo. reo.* Scio Bartol. *in l. 1. vers. 5. quæro de dictione. ff. de cond. & demon.* quinque significationum huius aduerbij genera collegisse, quæ apud eum videas velim, atque expendas.

ALIVS, vide infrà suo loco.

ALICVLAS vestimenta esse puerilia Vlpia scribit *l. vestis. 23. ff. aut argu. mund. leg.* quidam tamen ibi legendum putant caligulæ. Hotomannus putat egendum, Alliculæ, vt manicatæ tunicæ intelligantur, quæ pueris decoræ, grandioribus autem minus honestæ apud Romanos erant, *vt patet ex Gell. lib. 7. cap. 12.* nam, vt ait Hesychius, Ἄλλιξ, χιτὼν χειρώδοτος. Allix, inquit, tunica chirodora, id est, manicata. Cuiacius verò Aliculas, togas breues interpretatur, & has pueriles, ex Martiali:

Brumæ diebus mittebat imber aliculam.

Quod ita alibi,

-breuis gelidæ missa est toga tẽpore brumæ.

ALIENARE mediæ nouæque Iurisprudentię verbum est, quo iuris dominiíque à nobis translationem significamus: qui significatus ita notissimus est, vt exemplis minimè egeat. Alienare etiam minuere, amittere, pro eod. *l. 1. §. quid si in lite. ff. si quid in fraud. patro.* & puto (ait Vlpian.) hunc deminuisse de patrimonio sic minuere pro alienare *Vlpian. l. fi. ff. de legibus*, oppositum adquirere. *d. l. fi.* Hinc alienatio generali significatione cõplectitur omnem prorsus translationem rerum, videlicet manumissionem, vsusfructus dationem, hypothecam, pignoris nexum, seruitutis impositionem, emphyteusis contractũ, ex Iust. constitutione. *l. fi. C. de reb. alien. non alien.* His addit idem Imp. *Nouel. 7. §.* τὸ δὲ, τὴν πρᾶσιν, δωρεὰν καὶ ἄμειψιν, id est, venditionem, donationem, & permutationem. Illis quoque adiici potest & transactio, ex sententia Impp. *l. non solùm. C. de præd. mino.*

Alienandi verbo propriè venditionẽ significari, ait Cuiac. *in lib. 3. Instit. de locat. & cond.* vbi pro venditione, Zenonẽ scribit alienationem dixisse.

Alienare licet res sacras propter redemptionem captiuorum. Nam animæ hominum præferendæ sunt inanimatis. *Nouell. de non alienan. aut permutand. § iisdem pœnis constitut. 6. ex Haloandri versione.*

Alienare eum intelligi Paulus scribit. *l. ex hoc autem 8. §. alienare. ff. de alien. iudic. mut. caus. fact.* qui rem alienam vendidit. Qui autem occasione acquirendi non vtitur, non item, eidem Paulo. *l. alienationis 28. ff. de verb. sign.* Porrò iam quæsitum repudians, alienat *l. 5. §. 4. ff. de reb. cor. qui sub.*

ALIENATVM non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet, venditum tamen rectè dicitur. *Vlpianus. l. alienatum, de verb. sign. D.*

Alienatus Festo lib. j. dicitur qui alienus factus est.

ALIENATIONEM, rei suæ, iurísque sui in alium translationem definit An. Senec. *lib. 5. de benefic. c. 10.*

Alienatio sæpè manet in pendenti, pòst futuris committenda fortunæ casibus. *Nouel. de iis qui nupt. iter. §. quoniam verò alienationes consti. 22. eo. interprete.*

Alienatio voluntaria, quę conuentione fit: necessaria, quam ius infert *Paul. l. 1. ff. de fund. dotal. l. 3. §. 3. ff. de reb. cor. qui sub.*

Alienationis verbum etiam vsucapionem continet. Vix est enim, vt non videatur alienare, qui patitur vsucapi. Eũ quoque alienare dicimus, qui non vtendo amisit seruitutes. Qui occasione adquirendi non vtitur, non intelligitur alienare: veluti qui hæreditatem omittit, aut optionem intra certum tempus datam, non amplectitur, *Paulo l. alienationis. ff de verbo. signifi.*

ALIENVM non est, scilicet ab vsu forensi, & vtilitate humanæ societatis. Opponitur ei clausulæ in legibus frequentissimæ, HOC IVRE VTIMVR.

Alienus posthumus, qui non est testatori futurus suus hæres, *Instit. de legat. §. Posthumo quoque.*

ALIMENTORVM nomine cibaria, vestitus, & habitatio continentur. *l. legatis. 6. ff. de alim. & cib. leg.* Sanè si quis de alimentis transigat, neque de vestimentis, neque de habitatione transegisse videtur. *l. cum hi. 8. §. qui transigit. ff. de trans.* Vnde colligi potest, alimenta à ci-

barris differre : nam illorum nomine ea omnia continentur: sine quibus ali corpus non potest:horum verò tantùm quæ ad cibum pertinent.

ALIMENTARII dicuntur quibus alimenta legata sunt, *l pen.§.1.D.ad leg.Falc.l.8.§.3.D.de transact.* eadem ratione qua donatarij aut legatarij.

ALIMODI, pro alius modi, *Festo lib.1.*

ALIORSVM aduerbio vsus est Cato apud Festum: significat autem versus alium locum. Apud Terentium in Eunucho, act.1.sce.2. Aliorsum sumitur, pro in aliam partem.

ALIQVO SEQVIVS, vel Aliquo secius, *apud Vlpian.in lib.de offic. pro consulis*, glossæ veteres exponunt, ποσῶς νωχελέστερον, quod est aliquantum tardiuscule.

ALIVS exclusionis nota, *l.si fundum. 81.§.si libertus.D.de leg.1. Alciatus responso.566.* Aliquando pro quidam accipitur, & hoc si geminetur, quale est in Iustiniani constitu.*l.alius, in princi.C.de curator.furio.* aliis, id est, quibusdam. Quandoque sumitur pro diuerso à superioribus, *vt in l. vni,C.vt actio. & ab hæred. & cont.hær.* & sic excludit:cuius vocis ea vis est, *l.illud.C.de sacrosan. eccle. l. defensores 2.C.de defen.ciuit.l.rescripto. D. de muner. & hono.* Est casus vbi includere videtur. nempe in decreto Pontificum, *quod est in cap. 1. in fin. de præbend. & dignit. libr. 6.*

ALIVTA (inquit Festus lib.1.) antiqui dicebant pro aliter, ex Græco ἄλλῃ vel ἄλλως transferentes. Hinc est illud in legibus Numæ Pompilij. SI QVIS ALIVTA FAXIT, IPSVS IOVI SACER ESTO.

ALLAVDIVM, vide ALODE.

ALLEGARE est adserere & proclamare, vt apud Vlpianum, *l diui fratres 27.§.quod si.D.de libr.caus.* allegare se in ingenuitatem, id est, adserere & adfirmare se ingenuum.

Allegare est postulare, & ius suum apud iudicem exponere, *l.1.§.remouet. D. de postula.* Vnde allegatio est iurium productio, id est, δικαιολογία, *Paulo l. minor. 36. D. de mino.* Sumitur & apud Marcianum, *l.60.D.de ritu nupt.* pro excusatione quæsita quidpiam citando, aut allegando, Falsis, inquit, allegationibus se à tutela excusare.

ALLEGERE est in ordinem adsumere, & cooptare, *Vlpian l.3.§.Spurios D. de decurio. Suetonio in Tiberio ca. 51.* Allectos autem antiquus glossematorum scriptor interpretatur λογογράφους, *quod congruit cum l.12.& 13 C.Th.de suscep præ. & arc.* eos nempe significans, qui suscipiendis tributis fiscalibus allegerentur. Inde *l.11.eod.* Allegationis officium. Vide suprà Adlecti.

Ἀλληγορία quæ tropis cōnumerata, à M. Fabio lib.8.c.6. inuersio adpellatur: aliud verbis, aliud sensu ostendit, eadem vsus est Vlp. *l.imperium. D. de iurisd.* ibi, gladij. quod verbum illic pro puniendi iure accipitur.

Ἀλληλέγγυοι duo sunt rei, qui vice mutua fideiusserint. Hinc Basilius Porphyrogenneta, cùm pro his qui lapsi essent facultatibus tributorum nomine locuplex conueniri iussisset, nouam illam exactionē ἀλληλέγγυον vocauit, auctore Zonara & Cedreno.

ALLIGARE pecuniam dicitur, qui stipulatur & restipulatur. *Varr.li.4.ling. Lat.* vel potius qui obligat.

Alligatus sponsu, apud eundem lib. 5.dicitur, qui sponsione obstrictus est, idque transflatitiè. nam alligare propriè est ad aliquid ligare, *vt apud Vlpian. l. 1. §.1.versic. & si machinam.D.de mort.infer.*

ALLVVIO est latens incrementū, id est, ita lentè progrediens, vt non appareat, *vt definit Iustinian. Imper. §. præterea. Institut.de rer.diuis.* Porrò per alluuionem id adiici videtur quod ita paulatim adiicitur, vt intelligere non possimus, quantum quoquo momento temporis adiicitur, *l.adeò 7.§.1.D.de acq. rer. domi.* & vide quæ in hanc rem scripsit C.Harmenop *lib.2.tit.1.περὶ ποταμῶ.* Vide Hoto.in Commen.verborum iuris. Illam enim suprà positam Iustin. definitionem, vt parum aptam, & à verborum proprietate alienam, ab exemplis reprehendit.

Alluuione fit incerta possessio. Nam quod adiectum est, quandoque ad priorem dominum redit, *vt scribit I. Frontinus lib.de Limitib.agrorum, ex Impp.constitutione.*

ALLVVIVS ager, quem paulatim fluuius in agrum reddit, *vt est in li.de limit.qui subiicitur Aggenno Vrbico.*

AL-

ALMA, *Festo li* 1. sancta, siue pulchra: vel alens, ab alendo scilicet: pro pulchra aut clara, & inclyta accipi putem *in l. vnic. negociat. ne milit. lib.* 12. C.

ALODE, vel Alodum, Alodium, vel allodium, dicitur proprium cuiúsque liberi hominis patrimonium: quod Romano more dicebant, Prædium censui censendo: vel Prædium mancipi: vel quod iure Quiritium, aut quod mancipio & nexu tenebatur. *Cicero de arusp. resp.* Multæ sunt domus in hac vrbe, atque haud scio, aut penè cunctæ, iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hæreditario, iure auctoritatis, iure mancipij, iure nexi. *Feudista libro* 2. *titulo* 26. §. 2. Agnatis feudum, filia verò allodium esse asserentibus. *Item libro* 2. *titul.* 17. §. 2. Per filiam debere recognoscere, cùm de paterno allodio esset hoc feudum. *In l. Baioar. vbi titulus est*: Vt nullus Baioarius allodem, aut vitem sine capitali crimine perdat: mox hæc subsequuntur: In Ducis potestate sit vita ipsius, & omnes res eius & patrimonium. *Sic legit Salic. tit.* 62. *de allodiis* Item, *Ripuariæ* 68. *&* *Baioar. cap* 24. *de his, qui propriam allodem vendiderint*. Et apud Radeuicum *libr.* 2. *cap.* 30. vbi Imperator Fridericus, loquens de Adriano Papa: Nuncios nostros non esse recipiẽdos, in Palatiis Episcoporum asserit. Cõcedo si fortè aliquis Episcoporũ habet in suo proprio solo, & non in nostro palatium. Si autem in nostro solo & allodio sunt palatia Episcoporum, cùm profectò omne quod inędificatur, solo cedat, nostra sunt & palatia. *Item ca. Baioariæ legis* 24. Venditam allodem euincenti dicitur: Cur inuadere conaris territorium, quod ego iustè iure hæreditatis donaui? Tum alter: Non ita, sed mei antecessores illud tenuerunt, & mihi alodẽ reliquerunt, & vestita est illius manu cui tradidi. *Item legis Anglorum tit.* 17. *de alodibus*. Hæreditatem defuncti filius, non filia suscipiat. post quintam tamen generationem filia in hæreditatem succedat. & tunc demũ hæreditas ad fusum à lancea transeat. *Item leg. Franc. lib. cap.* 51. Audiuimus, quòd aliqui reddant beneficium nostrum in alios homines in proprietatem: & in ipso placito dato precio comparant ipsas res iterum sibi in alodem. Sic apud Adonem in Chron. ætat. VI. Baptisatis Saxonibus, & ingenuitate & alodo firmitas fidei roborata, si amplius amissa Christianitate in perfidiam relaberentur: id est, sub pœna libertatis & patrimonij amittendi. Rerum igitur duo genera Barbarici Scriptores constituerunt: Allodia, quæ pleno patrimonij iure sic tenebantur, vt eo nomine nulla neque gratia, neque merces, neque opera, deberetur: & Feuda, quæ beneficio alterius sic tenebantur, vt eorum nomine gratia & opera quædam deberetur. *Helmoldus in histor. Sclau. libr.* 2. *cap.* 6. Nobile illud castrum cum omni attinentia sua obtinuit. Allodij insigne exemplum extat apud Hectorem Boetium, *histor. Scot. lib.* 16. Inter reliquam prædam, inquit, diploma donati à Rege agri inuentum est, his verbis exaratum: Ego Rex Adelstanus dono tibi Pauline Oldan & Roddan prædia tam bona, támque immunita, atque ipse ea possedi. Verbi autem illius notionem demonstrare in tanta caligine perdifficile esse arbitror. Verisimile tamen videtur, primã verbi originem ex eo manasse, quòd nationis bello subactæ prædia bipartitò diuiderẽtur: & melior pars militibus fruenda in beneficij locoattribueretur: altera pars plebeiis ac reliquæ multitudini: quod etiam nunc Germani dicunt, ALSLEVD, quasi quis dicat vniuersæ plebi. Nam Leudes & Leudi passim apud Germanicos & Francogallicos historicos dicuntur, qui vulgò Subiecti appellantur. *vt apud Greg. Tur. li.* 9 *in pactione Childeberti & Gruntchranni*: Conuenit, vt Leudes illi, qui Domino Gruntchranno sacramẽta prębuerunt, si postea conuincuntur, se in parte alia tradidisse, vt debeant remoueri. *Et paulò post*: Similiter conuenit, vt nullus alterius Leudes nec sollicitet, nec venientes excipiat. *Item alio loco*: Conuenit vt Leudes, qui Domino Gruntchranno sacramenta primitùs præbuerunt, &c. Atque in hãc sententiam primùm me Gallorum nostrorum sermo & consuetudo induxit, qui prædia huiusmodi nominant Alleud: eáque longissimo interuallo ab iis, quæ in his libris Allodia vel Allodes appellantur, separant. Nam illo nomine eos demùm fundos appellant, pro quibus census, siue pensiuncula soluitur. vnde fundi liberi allodij, *fiefz de franc alleud*; quorum nemo donator agnoscitur:

pro quibus nemini gratia debetur, & qui eo nomine immunes sunt: quos more Romano dicebant, Optimo iure possideri. Verùm hæc quidem hactenus. Nam omnis hæc posita in diuinatione disputatio est: aliquanto tamen concinniore fortasse, quàm quod Guil. Budæus in annotat. in Pandect. scribit, Alaudia à laudandi, hoc est, nominandi auctoris verbo profecta: quod qui prædia eo iure habeant, laudare auctorem suum neminem teneantur. vt qui nullum soli dominum agnoscant, nec patronum: id est, qui in nullius fide sit. quasi Budęus Alaudia cõiunctum verbum putaret ex, à, particula priuatiua, & laudare: quippe quorum nomine Laudatio non debeatur. Neque fortasse probabilius videatur, si Alodem ex A eadẽ particula priuatiua, & Lodes fictum vocabulum dicamus: quasi sine lode, id est, vasallo: vt cùm Amens dicitur, quasi sine mẽte. nã neq; A particula illam apud Germanos priuãdi vim habet, & Lodes præcisè Vassallũ non significat: sed quemuis (vt antè dixi) principis ditioni subiectum: siue is miles sit, siue non sit: & siue feudum alterius beneficio teneat, siue non teneat. Doctores autem vulgò Alaudium definiunt proprietatem, quæ à nullo recognoscitur: quod non absurdè dicitur. sed quòd feuda quædam allodij liberi finxerunt, quæ Galli FRANC ALLEVD appellarũt, totũ est (vt iam antè diximus) ab institutis Germanicis alienissimũ. Sed ecce rursus alteram huius vocabuli notionẽ Beatus Rhen. *Rerum Germanicarum lib.* 2. Allodia (inquit) proprij iuris erant, fortasse Germanico vocabulo sic dicta, quod familiæ velut coagmentata sint, & coniuncta, hoc est, inseparabilia à familia: EIN ANLOD. vnde plerunque negligebantur beneficia regia: Alodia curabantur.

ALTERCATIO, iurgatio *Fest. li.* 1 quæ non solùm inter veteres prudentes erat, cùm de re aliqua controuerterent, *vt est in l. cùm quidam. C. de neces.* sed etiã inter causidicos, & aduocatos. *de quibus Quintil. li. 6. ca.* 5. Altercatio igitur verbũ iuris est, & significat M. Fabio disputationem, quæ in foro fit à causidicis.

ALTERNATIO propriè est per vices successio, *Festo libr.* 1. *sic accipi putem in l.* 2. *§. Scæuola. D. de eo, quod cert. locat.* Accipitur aliquando pro disiunctione, *l. Prætor.* 7. *§. quod autem. D. de iniuriis.* Vsurpatur etiam impropriè pro complexione, & ambarum rerum coniunctione, *Vlpianus l. si quis.* 9. *D. de seruo corrupt.*

ALTERO TANTO pro tantundem dixerunt Paulus, *l. locatio.* 9. *§. quod illicitè. D. de public. & Callistratus, l.* 3. *§. fin. D. de iud. fisc.* Eodem sensu, non autem alternatim ea formula vsus est Hermogenianus, *l. aufertur.* 47. *§.* 1. *D. de iur. fisc. & Vlpian. l. si postulauerit. in princip. D. de adult.* Altero tanto eodem sensu dixit M. Cicero in Oratore: Pes (inquit) qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, vt necesse sit partem pedis aut æqualem esse parti, non altero tanto, aut sesquimaiorem esse. Et tantum aliud eodem sensu dixit Constantinus Imp. *in l. defensionis.* 7. *de iure fisc. libr.* 10. *C.* Plautus etiam tribus tantis dixit *in Trinummo*, Frumenti quando albi messis maxima est, Tribus tantis illi minus reddit quàm obseueris.

de ALTERVTRO edictum, vide Edictum de Alterutro.

ALTIVS tollere, seruitus est prædiis inhærens. *§. prædiorum. Institut. de seruitut.* quæ tam vrbanorum, quàm rusticorum prædiorum est, *l.* 1. *& l. si domus.* 21. *D. de seruit. vrb. præd. & l.* 2. *D. de seruit. præd. rustic. & alibi sæpissimè.*

ALVEVS fluminis vallis, siue locus, per quem aqua fluit, *l. adeò.* 7. *§. quid si. D. de acqui. rerum domi. & l. vnica. de naut. Tiber. libro* 11. *C.* Alueus etiam pro receptaculo apũ, in quo mellificãt, *apud Gaium. l. naturalem. §. examen.* 4. *D. de acquiren. rerum domin* Est & Alueus tabula, in qua tesseris, siue taxilis luditur, vt apud Pliniũ: M. Messalla, inquit, prid. Kalend. Octobr. diem natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris lusorium quo sensu Alueolum pro tabula lusoria dixit Festus lib. 1

ALVMNVS, & alumna, dicuntur, qui, quæve ab aliquo alitur, *l. codicillis. §. qui Semproniam. D. de vsu & vsufructu. leg. §. eadem leg. Institu. quibus ex caus. man. non licet. & l.* 1. *C. quæ res pignor. oblig.* vbi Accursio non constat satis, quo sensu accipi illic debeat, an de eo qui alitus est, aut de eo qui alit, (quo etiam significatu accipi putat Nonius, à L. Valla repre-

reprehenſus)aut de filio concubinæ. Equidem putem alumnos eo ſenſu ſumi, *in d.l.1.quo in d.§.qui Semproniam.* Neminem tamen adhuc legi, qui ſignificatum proprium alumni in ſpecie, *d.l.1.& d.§ qui Semproniam,* aperiat. Nam cùm alumni ſpecialiter pignori dari poſsint, argum.à contrario ſenſu in iure fortiſſimo, *dict.l.1.C.quæ res pigno.oblig.* ius igitur in eos habebatur. Seruorum igitur genus quoddam erat: ſed affirmare non auſim: attamen penè liberorum loco erant, ideóque in generalem obligationem non cadebant. Sanè per tranſlationem eos accipimus, quos victu, diſciplina, aut moribus alimus. Exempla lectori ſæpius fiunt obuia, quàm vt referri debeant.

Ἀλυτάρχης, Alytarcha, *vt ait Etymo.* ὁ τῆς ἐν τῷ ὀλυμπικῷ ἀγῶνι ἀκοσμίας ἄρχων, ſiue, Phauorino auctore, ſacerdos Antiochiæ in Syria: ſic dictus, quòd ludis τοῖς ἀλύταις, id eſt, maſtigophoris, præeſſet. *Huius mentio fit in l.2.in fin.C.Theod.de expenſ.ludor.l.fi.C.de cupreſ.lib.11.* Hinc Alytarchia ſacerdotium illud, & munus ad ludorum editionem pertinens, *de qua in l.vnic.C.de officio Comit. Orient.* Quod autem ſacerdotium adpelletur, argumento erit Conſtantini conſtitutio. *l.1. in princip.C.de nat.lib.* Fuit autem olym Alytarchæ permiſſu ex luco Daphnenſi, qui eſt in ſuburbiis Antiochenæ vrbis cupreſsis denſiſsimus, vnam cupreſſum excindere, plures plantare, *l.& more.C.Th.de iur.fiſci*: quod nominatim abrogatur *in l.1.C.de cupreſsis.* Siquidem in ea ſic legendum eſt, Sed nec Alytarcha vnam cupreſſum aliis plantatis excindere ſibi licere contendat. *Cuiac.Obſ. lib.2 cap.13.* Hinc,

ALVTARCHIA ſacerdotium ipſum, ea forma dictum, quaſi Aſiarcha, Bithyniarchia, Cappadocarchia, &c.quæ dictio reſtituenda eſt *in l.vnic. C.de offic.com or.*

A M

A M, *Feſto lib.1.* loquelaris propoſitio, ſignificat circum.

AMANVENSIS, vide Ad manū.

AMATA, dicitur omnis virgo, quæ à Pontifice Maximo capitur, vt Veſtalis fiat, quoniam quæ primùm capta eſt, hoc nomine fuiſſe refert A. Gellius *lib.1. capit.12.*

AMATORIVM poculum *apud Paulum. l.ſi quis.38.§.qui abortionis.ff de pœ (quæ ex eius ſententiis decerpta fuit, lib. 5.tit.23.)* eſt venenum pharmacúmve, ad adiiciendum amorem accommodatum, Græcis φίλτρον adpellatum, *vt docet C. Harmenop.lib.vlt.* plerunque, poculum, ſupprimitur, & nullo adiuncto profertur, *vt apud Marcianum, l.eiuſdem.§.1.C. de ſicar.& M.Fabium,lib.7.cap.4.& 9.*

AMATOR, qui meretricibus ſeſe deuouit, venereóſque amplexus amat, qui adulteriis, ſtupríſque gaudet, *ſic accipitur in l.1.§.is quoque.ff.de ſer.corru.* Hinc Cic.lib.3.Tuſc. Aliud eſt, inquit, amatorem eſſe, aliud amotorem.

AMBACTVS ſeruus, id eſt, circumactus. *Feſto lib.1.* hic & mercenarius vocatur. Ambacti autem, de quibus Cæſ. Com. ſexto, erant apud Gallos, qui ſe nobilibus in ſeruitutem dicarant, quod circum illos acti eſſent. Turnebus teſtatur inueniri in Lexico quodam, Ambactus, δοῦλος μισθωτὸς, ὡς ἔννιος. Ita ab Ennio hoc vocabulum Cæſar mutuo ſumpſit.

AMBAGE ablatiuum à verbo ambio profectum, *Varroni lib.6. de lingua Lati.* Plin. abſque tamen veterum exemplo, pro multiplici errore & ambiguitate vſurpat. Nam apud veteres has duas voces tantùm legi, Ambages, & ambagibus, ſunt qui annotauerunt. Ambages voce vſus eſt Iuſtinianus, *in l.fin.§.tales itaque C.de furt.& Impp.alij.l.ita nobis.C. de adult.*

AMBIGVITAS, quæ M.Fabio lì. 13.Inſti. Oratoriarum ἀμφιβολία dicitur, eſt res dubia & incerta, quando dubitamus, vtrum eo, vel illo ſenſu accipi debeat, *vt colligitur ex l.vbi eſt.21.D.de reb.dub.* Et hęc verborū eſt, *d.l.vbi Varro li.8 ling.Lat.* verbis ita ſit, Centū Carthagini dare ſpondes? Nam cùm ſint duę Carthagines, incertum dubiúmve eſt, in qua dari ſtipulatur. Scio M.Fab.*lib.7.ca. 10.* ambiguitatum ſpecies innumeras recenſere, quas huc tranſcribere vaniſsimi eſſet operis.

AMBIGVVM dicitur *Feſto libr.1.* quod id ambas agi partes poteſt.

AMBIGVO in ſermone non vtrumque dicimus, ſed id duntaxat quod volumus, *l.3.D.de reb.dub.*

Ambigua oratio quoties in actionibus

aut in exceptionibus occurrit, commodiſsimum eſt id accipi, quo res de qua agitur, magis valeat, quàm pereat, *l. quoties. 12. D. de reb. dub.*

AMBITIO eſt ipſa ambientis actio, *Feſto li.* Eſt autem ambire, vt notam ſignificationem præteruolitem, honores, & magiſtratum quærere: qui enim eos Romæ quærebant, populum ambire, id eſt, circumire ſolebant candidati, *vt Varro lib. 4. ling. Lat. ſcribit.* Porrò *in l. ordo. C. de execut. rei iud.* accipitur pro fauore & gratia.

AMBITIOSA decreta, Iuriſconſultis, per gratiam fauorémque expreſſa, & elicita & conceſſa, *Vlpi. l. ambitioſa. 4. de decret. ab ord. facien. & l. 3. D. de minor. 4. l. ſeruo. §. cùm Prætor. D. ad Trebell.*

Ambitioſa diligentia, pro nimis anxia, & inuſitata, & in nullo remiſſa, *Vlpia. l. ſi bene collocatæ. D. de vſuris.*

Ambitiosè iubere apud Marcianum, id eſt, gratiosè & fauorabiliter. *l. ſeruos. §. cùm Prætor. D. ad S.C. Trebell.* & eodem ſenſu ambitiosè factum tranſactionem dixere Impp.

AMBITVS, propriè eſt inter vicinorum ædificia locus duorum pedum, & ſemipedis, ad circumeundi facultatem relictus: quò proximè accedit quod ait Cic. in Topicis: Scæuola id ſolum eſſe ambitus ædium dixit, quoad parietis communis tegendi cauſſa tectum proiiceretur, ex quo in eius ædes qui protexiſſet, aqua defflueret. Sic enim hunc locum legi vult Hotomanus Obſ. li. 1. cap. 26 Eſt igitur (inquit Feſtus) circuitus ædificiorum, patens in latitudinem pedes duos & ſemiſſem, in lõgitudinem idem quod ædificium. Quod & *Varro lib. 4.* probat his verbis: Ambitus circuitus: ab eo duodecim tabularum interpretes, ambitum parietis circuitum eſſe deſcribunt: & hinc Ambitus honoris dici cœptus eſt, à circumeundo, ſupplicãdóque. Sed & eodem vocabulo crimen auaritiæ, vel adfectati honoris adpellatur. Cuius rei cohibendæ cauſſa lata eſt lex Iulia ambitus à C. Cæſare Octauiano, vt Suetonius refert: quam in vrbe ceſſare ſcribit Modeſtinus, *l. 1. de ambit.*

AMBRICES, regulæ, ſiue (vt quidam legunt) tegulæ ſunt, quæ tranſuerſæ, aſſeribus, & tegulis interponuntur. *Feſto.*

AMBVLACRA, *Feſto* ſunt ambulationes.

AMBVLARE aliud eſt quàm ire. Ambulat enim qui ſpacia facit, & in ſua veſtigia reflectit. It, qui porrò & vlteriùs pergit. Quo fit, vt in definitione itineris hæc ſeparentur, *l. 1. D. de ſeruit. ruſt. præd.* Transfertur & ad ea, quæ in iure conſiſtunt. Nam ambulat bonorum poſſeſſio apud Vlpianum, *l. 2. §. fin. D. de bonor. poſſeſ. ſecun. tabul.* id eſt, comes eſt: & ambulare dicuntur actiones apud Paulum, *l. tutelas. ff. de capit. minu.* & poſſeſsio ambulare dicitur apud Vlpianum, *l. ſed ſi. 28. §. perinde. ff. de hæreditat. pet.* id eſt, tranſire in aliquos. Ambulare quoque dicitur ſtipulatio eidem, *l. ſed & ſi. §. ſi operas. ff. de vſufruct.* & ambulat emptio, id eſt, tranſit, *l. ſed vbi. 15. ff. de mino.* Ambulare igitur à corporis progreſſu ad animum porrigitur, accipitúrque à Iuriſconſultis, prø non vno in ſtatu permanere, & mutari. Vnde dici ſolet ambulatoria teſtatoris voluntas vſque ad mortem, quæ ſubinde in varias progreditur ſententias, & mutatur, *l. 4. ff. de adim. lega.*

AMBVLATORIA actio, hoc eſt, variabilis à perſona in perſonam, *Iuſtiniano l. fin. in princ.*

Ambulatoria poteſtas. Erit ergo poteſtas legis ambulatoria, hoc eſt, mutabilis ad permittendam alienationẽ, *Paul. l. erit ergo. D. de fund. dot.* alij ſub alternatione concepta explicant. Sic obligationes cum capite ambulare, *l. tutelas. 7. §. 1. D. de cap. minu.*

Ambulatoriam conditionem Papinianus appellat, *in l. ſeruus 34. D. de ſtatu lib.* cùm eam ſignificaret, quæ non in vnius tantùm, ſed etiam in plurium hæredum perſona rectè impleri poſsit.

AMBVSTVS, *Feſto lib. 1.* id eſt, circumuſtus.

AMETHYSTVS, *apud Vlpianum, l. cùm aurum. 19. §. perueniamus. D. de auro, argen. leg.* gemma eſt, quæ ex eo nomen inuenit, quòd vſque ad vini colorem accedẽs, priuſquàm eum deguſtet, in violam deſinat: fulgórque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, ſed in vini colorem deficiens, *vt ſcribit Plinius, libro 37. capite 9.*

AMFITAPA. *apud Vlpianum. l. veſtis. 23. §. veſtimenta. D. de aur. arg. leg.* veſtes

stes sunt villosæ, vtrinque habentes villos: nam, vt ait Hesychius. ἀμφιτάπης χιτὼν ἑκατέρωθεν ἔχων μαλλούς. Idem tradit Nonius, tit. de genere vestimen. quod & Baifius probat *in li. de re vest. ca.* 14. aitq; id genus vestis esse vtrinque villosum. Isidorus tapeta ex vtraque parte villosa Interpretatur, *lib* 19. *cap.* 26. idque etiam sentit I. Pollux, *lib.* 10. *ca.* 9. *Onomasti.* qui ea ἀμφιτάπητες, & ἀμφιτάπητα vocat.

AMFRACTVM, *auctore Varrone, lib.* 6. *ling. Lat.* ab origine flexum duplici: dictum ab ambitu, & frangendo. ab eo iubent leges in directo pedum octo esse, in amfracto sedecim, id est, in flexu. Quod ait leges XII. Tab. intelligit legē eam, quam refert & explicat Gaius, *l. via.* 8. *D. de serui. rusti. præd.* eandem declaraui lib. 4. Iurisp. ad XII. Tab. cap. 11. Celsus Gaij sentētiam probat, *l. nam satis. in fi. D quemadmo. ser. amitt.*

AMICA, concubina, pellex idem significant, Massuria apud Paulum, *l.* 144. *D. de verb. signif.* significant autem eam, quæ cùm vxor non sit, cum aliquo viuit. Hanc Græci ἑταίραν adpellant.

AMICOS, *inquit Paulus, l. late. §. amicos. D. de verb signif.* accipere debemus, non leui amicitia coniunctos, sed quibus fuerint iura cum patrefamilias, honestis familiaritatis quæsita rationibus. quo sensu accipi putem *in l* 3. *in princ.* D. *de testib. & l. sciendum. D de legat.* Generalius accipi videtur in Diocletiani, & Maximiani constitutione, *l. tutori. C. de neg gest.*

AMINEVM vinum Macrobio *lib.* 3. *c. vlti.* est Falernum. huius meminit Proculus *l. fin* §. 1. *D. de vino, trit. oleóque lega.* Porrò Falernum est, vbi Amineum erat Macrobio. Accipitur verò pro vino optimo. Seruius autē in illud Georg. 2. *Sunt etiam Amineæ vites firmissima vina.* Amineum, inquit, vinum dictum est, quasi sine minio, nam album est.

AMITA, patris mei soror, quia similiter tertia à me sit, atque auia. Videri potest dicta ex eo, quòd ab antiquioribus Auita sit vocitata. Siue Amita dicta est, quia à patre meo amata est: nam plus sorores à fratribus, quàm fratres diligi solent: videlicet propter dissimilitudinē personarū, quæ ideò minus habent dissensionis, quo minus æmulationis. Ex Sexto Pompeio. Ergo Amita est patris soror, *ait Paulus l.* 10. §. 7. *D. de grad. ad fin.*

Amita magna, est aui soror. *ait Paulus d. l.* 10. §. 8. *D. de gradibus.*

Amita maior, *ait Paulus,* est proaui soror, patris vel matris amita magna. *d. l.* 10. §. 8. *D. de gradib. adf.*

Amita maxima est, *ait Paulus,* abaui soror, patris vel matris amita maior, *l.* 10. §. 10. *D. de grad.*

AMITINI, amitinæ, qui quæve ex fratre sororéve propagantur, *Gaio l.* 1. §. 1. *D. de gra.* quod & Nonius probat his verbis: Amitini, inquit, fratrum maris & fœminæ filij: horum etiā meminit Paulus *libr.* 4 *Sent tit.* 11. Possent tamen & hi consulis appellationibus inter se consobrini appellari. Igitur non malè Don. in Terenr. Cùm, inquit, de fratre natus est alter, & alter ex sorore, consobrini: cùm ex fratribus, patrueles dicuntur.

AMISISSE dicimur, quod cōsequi non potuimus, aut quod erogare cogimur, *l. si seruum.* 33. *in fin. D. ad leg. Aq.* Amisisse etiam rem videtur, qui aduersus nullum eius rei persequendæ actionem habet: *l. Labeo.* 14. *D. de verb. sign.* Amittere rem non videntur, quibus propria non fuit, *l. non videntur.* 83. *ff. de diuersis regul. iur.*

AMISSA dicuntur, quæ corrupta alicui relinquūtur, scissa fortè vel fracta, *Vlpian. l. Prætor.* 4. §. *amissa ff. vi bon. rapt.*

Amissum non potest dici, quod ablatum non est, *Papiniano. l. nec vtilem. D. ex quib. cau. maiores.*

AMISSIONE ciuitatis, fit capitis diminutio, vt in aquæ & ignis interdictione. *Paulus in l. amissione. de capite minutis. D.*

AMOMVM *in l. fi. D. de public.* genus est fruticis odorati in Syria & Arabia, nascentis flore albo, Dioscoridi, lib. 1. c. 14. *Vide Plinium lib.* 12. *cap.* 13.

AMOVERE, *inquit Donatus,* propriè est saxum de loco amouere: denique est non auferre, sed remouere. Itaque Iurisconsulti quibus in personis notare furti infamiam noluerunt, in iis hoc verbum vsurparunt, tristitiam rei lenitate verbi mitigante: velut suis hæredibus, quasi non ex familia rem auferant. *l. si seruum. §. prætor. D. de acquir. hæreditat.* Amouere etiam est contrectare, furto subtrahere, *Marcello l. rescriptum.* 6. *D. de in*

quæ vt indignis, & Gaio. l. & ancillarũ 27. §. constat. ff. de prec. l. si in obscuro. ff. de lib. cau. Est tamen verbum lenius mitiúsque, quàm furari, *vt colligitur ex l. & ideò. §. si filiafam. ff. rerum amo.* Hinc nata est Amotarum rerum actio, quæ ὑποκεριστικῶς rerum furtiuarum conditio est, explicatur *D. & C. de rer. amot. actio.* Porrò amouere non videtur, qui non callido animo, nec maligno rem reposuit, ne is quidem, qui in re errauit, dum putat rem non esse hæreditariam, *l. si seruum. 71. §. 5. ff. de acq. hære.* Amouere aliud est, quàm rapere. Nam amoueri aliquid etiam sine vi potest: rapi autem sine vi non potest. *Iust. l. quo naufragium. 3. §. non solùm. ff. de incendio, ruina, naufragio.*

AMOTAS res dicimus non solùm eas, quas mulier amouit, cùm diuortij consilium inisset, sed etiam eas, quas mulier nupta amouerit, si cùm discederet, eas celauerit, *Vlpia. l. si concubina. §. 1. ff. rer. amot.*

Amotarum rerum actio. Vide Actio rerum amotarum.

AMPHORA Græcis dicitur id, quod Latini Quadrantal appellant, *Festo lib. 15.* Est autem vas cuiusvis materiæ, duarum vrnarum capax, figura cubi, rei cuiuis continendæ. *Itaq. Iulian. l. 206. de verb. sig.* Eandem, inquit, caussam amphorarum esse, vt cùm vinum habeant, tum in vasis vinariis: cùm inanes sint, tum extra numerũ vinariorum sint, quia aliud in his abdi possit. Huius fit mentio *apud Vlpian. l. 15. §. 4. ff. de vsufr. apud Pompon. Iulian.* Procul, pro vase vinario, *l. 2. 5. & 6. de triti. vin. & l. vlt. in fi. ff. de leg. Rhod.* Quantum autem capiat vini, docet his verbis Volusius Mætianus, iuris auctor: Quadrantal, quod nunc pleriq. amphoram vocant, habet vrnas duas, modios tres, semodios sex, congios octo, sextarios quadraginta octo, heminas 96. quartarios 192. cyathos 570. in eo, quod ait vrnas duas, conuenit cum Columella li. 20. c. 12 in eo, quòd scribit sextarios 48. consentit cum Festo.

AMPHORARIVM vinum dicitur, quod à dolio in amphoras diffusum est, *Procul. l. fin. §. 1. ff. de triti. vino, oleóq. le.*

AMPHOTEROPLON, fœnus nauticum est, cùm fœnerator & commeatus & remeatus periculum suscepit. *Huius meminit Modestinus in l. 3 ff. de nautico fœnore.* Heteroplon verò, quum commeatus tantum. *Bud. in Ann. ad l. nihil interest de nautico fœn.*

AMPLIARE verbum forẽse, significat interloqui, cùm de re aliqua non liquet, cuius quidẽ sententię nota hæc erat; N. L. id est. non liquet. Verbũ ampliare in Pandectis nõ extat: at formulæ Non liquet, reliquię extãt apud Vlp. *l. Pomponius. 13. §. arbiter. in fi. ff. de recept. arbit. & apud A. Gellium. li. 14. c. 3 Noct. Attic.*

Ampliare ætatem, *apud Scæuol. l. 16. ff. de don. inter vir. & vxo.* ita, vt ex vsuris aletur, prout ætatem ampliauerit.

Ampliare hominem, & primus cœtus, pro ampliare caussam, & prima actio, *auctor Rhet. ad Heren. lib. 4.* Aut istum nefariũ hominẽ ampliaueritis? *Et paulò pòst,* Hinc vos veriti estis, si primo cœtu condemnassetis, ne crudeles existimaremini.

Ampliati rei dicebantur Budæo, quorũ damnatio differtur, aut quia coram sistendi sunt testes, & cum illis committendi: aut quia nondum planè liquet de crimine, aut pœnæ modo.

AMPLIATIO sentẽtia illa interlocutoria: differt autem à cõperendinatione, quia illa libera, & in iudicũ potestate posita est, hæc necessaria & legis vi atque imperio instituta: illa sæpiùs fieri poterat, hæc semel: illa in id tẽpus quod iudicib. placebat: alterã actionem differebat, hæc in perendinũ diem duntaxat: Prima differentia patet ex tertia Verrina exempla illic obuia sunt: secunda ex Ciceronis lib. de claris Oratoribus: tertia ex Cicerone in Bruto. Vide de his tribus differẽtiis fusissimè Fran. Hoto. in Com. verb. iuris. Sunt tamen: quibus hac in re Asconij expositio non satisfaciat, & huc labuntur vt putent; ampliationẽ fuisse in iudiciis, cùm parũ iudicibus liquebat: cõperendinationẽ lege Seruilia in iudicium repetundarũ introductam, vt etiã si prima actione iudici liqueret reũ damnandũ esse, tamen ei condemnare non liceret. *Vide Turn. Aduers. lib. 1. cap. 3.*

AMPLISSIMVS ordo, Senatorius intelligitur, vtpote omnium summus atque dignissimus, *l. 2. §. 1. l. si decipiendi. ff. ad S.C. Velleian. & alibi sæpe in Pand. & C.*

Amplissimi ordinis decreta, & consulta legimus, *l. aufertur. ff. de iis. qui vt indi. l. decreto. 25. C. ex quibus cauf. infam.*

fam.irrog.l.ampliſſimi.C.de excuſ.tut.Paul. li.4.recept. ſent.tit.13.

Ampliſſimorum titulo Conſules cohoneſtabantur,*l.ſi cui* 50. *D.de cond. & demonſt.& l.1.§.pen. D.de appel.*

Ampliſſimam poteſtatem in conſtitutionibus legimus,*l.addictos. C. de appell.* & ampliſſimos iudices, *l.3.C. quando prouoc.non eſt neceſ.* quo elogio ornabantur Prefecti prætorio, *vt quidam putant ex l. fin.§.pen.C.de tempo.appel.* Tu expende illum textum.

AMPLIVS, vocis vis tractatur *in l. ſi ſeruus.*108.*§.ſi ita.*5 *D.de leg.*1. Amplius repetitioni nota eſt, *l. ſi purè.* 54.*D. de leg.*3.

Amplius non peti, cautio eſt vetuſtè ſic appellata, pro Non petitum iri: ſic dari, fieri, pro datum & factum iri, &c. Plenè autem ita cautio illa cõcipitur, Non petiturum eum, cuius de ea re actio, petitio, perſecutio eſſet: & ratum habituros omnes, ad quos ea res pertineret, *l. procurator.*23.*D rem ratam hab.* Cic. elegãter in Bruto ea eſt vſus: At verò tibi ego Brute, non ſoluã, niſi prius cauero amplius eo nomine, neminem cuius petitio ſit, petiturũ, Huius etiã meminit Labeo apud Paulũ, *l.amplius.15.ff.rem rat.hab.*

Amplius etiam ſumitur pro expreſſius, in S.C.Macedoniano. *l.1.D de S. C. Mace.* Eſt etiam temporis nota, & ſignificat longiori tempore, *in l.ſi quando.C. de teſtib.*

Amplius verbum ad eũ quoque pertinet, cui nihil debetur: ſicuti ex contrario minus ſolutũ videtur, etiamſi nihil eſſet exactum, *Paul.l.verbũ.82.de verb. ſign. ff.*

Amplius verbum inſinuare ſolet digreſſionem ad ſimiles negociorum circumſtantias, *l.qui balneum. §.1. ff. qui potio.in pig hab.*

AMVRCA, ſanies, ſiue ſuccus eſt ille aqueus, atque niger, qui ex oliua ſimul cum oleo exprimitur, atque ſubſidit. Quod verò poſt oleum in dolia conditum, quaſi ſecundum eſt purgamentum, fæces adpellantur. *Huius meminit Vlpi.in l qui penum.D.de pen leg.* In quibuſdam codicibus amurea legitur: in Pand.Flo.eſt muria. genus eſt liquaminis ex thymio piſce confecti.

A N

ANSI apud Paulum, *l.58 ff.de ædilit. edict.* Quæro an ſi ſeruus apud emptorem fugit, &c. *Ouid. in Epiſt.*

An ſi quis rapiat ſtabulis armenta recluſis, &c.

Ἀνάκαμψις, propriè eſt renouatio, id eſt, redemptio & reſtauratio feudi, pro qua eo anno, quo ſe hæres vaſalli in fidem & clientelã domini commendauit, reditum integrum dominus fert, vel certa ei pecunia numeratur. *Cuiac. in præf. li.1.Feud.* Gallis.*relief, ou rachapt.* Ea autem quę præſtantur, vt dictum eſt, εἰς δεκτικὰ à Leone in Nouellis dicuntur quòd quaſi præſtentur noui poſſeſſoris admittendi & ſuſcipiendi cauſa.

ANACEPHALÆOSIS rerum repetitio, vulgò recapitulatio, vel, *vt vertit M.Fabius, li.6.c.1.* enumeratio. Hac vtuntur cauſſarum actores, & aduocati in perorationibus. Hac videtur vſus M. Antoninus, lib.12.

Ἀναχωρηταὶ qui ſint, docet Iuſtinianus Nouell.conſtitu. 5. §. σκεπτέον. εἰ μή τινες αὐτῶν τὸν ἐν θεωρίᾳ τε καὶ τελειότητι διαζῶντες βίον ἰδιάζον ἔχοιεν οἰκητήριον, οὓς δὴ καλεῖν ἀναχωρητάς τε καὶ ἡσυχαστὰς εἰώθασιν, id eſt, iuxta veterem interpretem. Niſi tamen quidam eorum in contemplatione & perfectione degentes vitam, remotum habeãt hoſpitium, quos, &c. Hi ſunt, qui in ſolitudinem ſecedũt, quos hodie Eremitas vocamus. De his concilio Chalcedonenſi ita decretum fuiſſe, refert Gratianus, *ca.qui verè.16.q.1* Qui verè, puréque ſolitariam vitam eligunt, digni ſunt conuenienti honore.

Ἀνάκρισις, *apud Marcianum, l. diuus.6. ff.de custo.reo & in actis Apoſt.c.25.in fi.* veritatis indagatio, teſtiũ interrogatio, & quæſtio de aliquo facto habita, id eſt, facta informatio, pręſertim ſi tormentis quæratur. Lucæ & Marcia, loci ſe inuicem declarant. *Apud Iuſtinia. Nouell.* 142. περὶ τῶν εὐνουχιζόντων. verſ. ἀλλὰ μηδὲ ἀνάκρισις, inquirendi ſtatus cognitio eſt, interprete Haloan. cuius verſionem videntur probare Agylæus, & Alcia.lib. 1. παρεργ c 9. *Vide Bud.in d l.diuus.* Ἀνακρίνειν verò id prorſus eſt, quod Latini quęrere, & quęſtionem habere, quod etiam inquirere dicunt. Corruptè Alcia. *lib. 2. Præter in d.l.diuus.* pro ἀνάκρισιν, repoſuit διὰ γραφὴν.

ANADEMATA recẽſentur inter capitum ornamenta muliebria à Paulo, *l. quamuis.26.D.de aur.argen.mun.* Alcia-

tus *lib. 2. Prætermiss.* legit ἀναδέσματα. Pandectarum Flor. textum confirmant Hesychius, & Iulius Pollux, li.5.c.6. ille enim scribit ἀναδήματα esse, εἶδος κόσμου ἐπὶ κεφαλῆς. Hic sic, ἀναδήματα καὶ κάλαμος, καὶ καλαμὶς, καὶ ὕστερον χρυσᾶ, καὶ ἐπίχρυσα πάντα. Vnde putem ἀναδήματα, antea capitis ornamenta fuisse.

Ἀναδεσμή, auctore eodem Polluce eodem loco, corona siue redimiculum est, ἀπὸ τοῦ ἀναδεσμεύειν, quod religare sonat: ἀναδήματα verò ἀπὸ ἀναδεῖν, quod Alciatus non animaduertit, qui veram lectionem mutauit.

Ἀναδεσμὰς autem titulos antiquitùs vocabant, *de quibus Varro lib. 6. de ling. Lat. & Sext. Pompeius.*

Ἀναγραφὴ *apud Vlpianum. l. cùm plures. 15. D. de reb. auct. iu. possid.* significat inuentarium, siue reportorium, *Anto. Augustino lib. 4. Emend. cap. 3.*

Ἀνάθεμα verbum Iudæis proprium docuit D. Hieronymus, quo extremam detestationem significabāt. Nihil aliud est anathema, quàm separatio à Deo, *cap. certum. 24. qu. 2.* Vnde Ἀναθεματίζω detestor, deuoueo, à Deo separo, *vt in Nouell. 131. §. θεσπίζομεν. & consti. 132.* Ἀναθήματα verò sunt donaria, hoc est, quæ dicata diis suspenduntur in parietibus & columnis templi. *De his vide Pollucem lib. 1.*

ANATOCISMVS singulorum annorum fœnoris renouatio, vt vsuræ vsurarum debeantur, *quod Iustinus vetuit l. fi. C. de vsu. & l. fi. C. de vsur. rei iud. Ant. Au. li. 2. Emend. cap. 11. Budæum sequutus in l. nihil. de naut. fœno.* Galli, *Renouuellement d'vsures, quand on conuertit les arrerages en sort principal.*

ANCEPS periurium, *Vlpianus eleganter dixit*, pro incerto & periculoso, *in l. 4. D. de in lit. iur.*

ANCHORA, Græcis ἄγκυρα, ἀπὸ τοῦ ἀγκύλου καὶ ῥέω, dicta potissimum nauis præsidium est. Vnde nautæ maximam & validissimam anchoram, sacram vocant, quam nō mittunt, nisi cùm extremo periculo laborant. Vnde natum est Prouerbium: Sacram soluere anchoram, pro eo quod est, ad vltimum confugere præsidium. Falsò autem in vulg. codic. *in l. 1. §. 1. de exercit. act.* legitur anchora, cùm in Pand. Flo. legatur cura, rectè.

ANCILLA. Serui aut nascuntur, aut fiunt. Nascuntur ex ancillis nostris; hoc est, mulieribus seruis. *Iustin. Instit. de iure person. §. serui.*

ANCONES. *apud Paulū, l. taberna. 13. ff. de instru. leg.* sunt calices non rotūdi, sed in cubitū flexi, & angulum habētes, vnde & illis nomen tributum. Alij vasa cubitalia explicant. Quidā Ambones, id est, ἄμβικας, eo in loco legi debere contendit, vt illud sint calicis genus.

Ἀνδροληψία in lege Draconis recitata à Demosthene contra Aristocr. est hominis homicidæ prehensio, & ἀνδροληψίου ius prehendēdi, *apud I. Pollucem. li. 8. c.* περὶ δικαστικῶν ὀνομάτων. quod ius etiā creditori concessum quidam putant.

Ἀνεκλόγιστος, *apud Iulianum, l. ita autem. 5. alias incipit, quidam decedens. ff. de admi. tut.* dicitur, qui rationibus reddendis liber ac solutus est. Sic ibi legendum censet Alciatus, *lib. 2. Parerg. c. 25. vt est & in Pand. Flo.* tametsi, *l. 1. C. de frum.* Alex. Alogistes, & Alogos legendum crediderit. Pro eodem.

Ἀνεξέταστος apud Scæuolam, *l. dominus. 23. §. seruis. ff. de pecul. legat.* dicitur, qui reddendis rationibus, siue subducendis solutus est. Alibi ἀνυπεύθυνος vocatur.

ANFRACTVS, vide suprà Amfractus.

ANGARIA, ἀγγαρεία, sunt equorū præstationes ad cursum publicum, *Ant. Augustino li. sing. ad Modest. Pyrrhū sequuto.* Est autē nomen Persicū. Vnde Herodotus in octauo, Apud Persas erat ἀγγαρήιον δρόμημα cursus pernicissimus equitū. Sic & Hesychius, ἀγγάρους σημαίνει τοὺς ἐκ διαδοχῆς βασιλικοὺς γραμματοφόρους. Hoc sensu accipitur in l. de quibus mu. vel præsta. lib. 10. C. *Græci interpretes ita definiunt lib. 56. βασιλικῶν:* καὶ ἔστιν ἀγγαρεία ἡ πάροδος ἡ διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς καὶ δρόμοι ἐχούσης, ὡς τυχὸν ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸ ὄρος. Apud Gallos, Postæ adpellantur, quasi positæ cursorū stationes, *Budæo in l. eos. ff. de falsi* quod optimè cum Basilicis conuenit. Suidas autē definit hoc modo ἀγγαρείαν ἀνάγκην ἀκούσιον, καὶ ἐκβίας γινομένην ὑπηρεσίαν. Vera quidē est Suidę definitio, sed generalior. Vnde Angaria, operæ publicæ ob negocium aliquod obortum, cui celeriter prouidendū est, impositæ. *Imp. l. 2. C. de sacrosanct. eccles.* Angariā autem explicant quidam, qua cursus publicus est: Parangariam in obliquum, id est, aliò

aliò versum. *sic enim libro 56. Basil.* παραγγαρεία δὲ ἡ διὰ τῆς ἐκπλαγείας ὁδοῦ, ὡς τυχὸν ἐντεῦθεν ἐπὶ Ἡλιούπολιν. *Vide Hotoman in Com. verb. iuris.*

Angariarum præstatio, scilicet equorum siue iumentorum, *l. ab iis. 10. & l. sunt. 11. ff de vacat. mun. iunctu, l. comperimus. 19. & l. nemo. 20. de curs. publ. & angar. li. 12. C.*

Angariarum & parangariarum præstatio inter vectigalia, quæ Regalia dicuntur, recensentur. *libr. Feud. 2. titul. 56.* quòd ea Regis aut Imperatoris iura propria sint: cùm olim eo nomine significarentur munera onerum vehendorum prouincialibus imposita. Vnde Angariari naues dici solebant, quibus onerum transmittendorum necessitas iniungebatur. *l. pen. ff de veteran.*

ANGIPORTVS, *cuius meminit Vlpianus, l. portus. 59. ff. de verb. signif.* est iter compendiarium in oppido, eò quòd sit angustus portus, id est, aditus in portum, *Festo libr.* 1. quam etymologiam videtur probare Varro lib. 4. Ling. Lat.

ANGVILLARIVS lacus, *apud Proculum* pro anguillarum alumno, *in l. Rutilia Polla. de contrahend. empt.*

ANGVLARIVS, pro Angularis legitur, *in l. Rutilia. 69. ff. de contrah. emp.* Accursius interpretatur, qui multos habet angulos. Sunt qui quadratum, vel triangulum significari eo putent. eiicienda est alia lectio Anguillarum habens, vel auctore Accursio. Equidem angularium lacum dici eum, qui ex lapidibus quadratis circundatur, putem. Lepides autem quadrati sunt, quos Galli adpellant, *Pierres de taille.* cæsos vulgò vocamus, & ad normam respondentes.

ANGVSTVS locus, *auctore Pomponio, in l. si tam angusti. de seruitut.* iter magis, quàm viam aut actum recipit. Apud eundem *in l. pen. ff de vsu & habit.* legimus angustum legatarium, pro eo, cui nõ totius rei, sed arctus vsus relictus est.

ANGVSTICLAVIVS, vide CLAVVS.

ANIMA, prçter notissimã significationem, pro vita accipitur apud Iustinianum. *§. sunt prætereà. Institut. de actio.* ibi, animæ amissionem.

ANIMADVERTERE, pro cogitare, considerare, colligere, *apud Vlpia. in l. 1. de his, qui sui vel alien. iur. D.* Quamuis propriè intelligimus aliquid argumentis, animaduertimus sensibus præsenti animo vtentib. Id Asc. monuit. Significat punire, *l. imperium. ff. de iurisd. & l. si quis. 10. C. de episc. & in l. item apud. 15. §. 20. ff. de iniu.* Animaduersio, pro pœna. *Vlpianus. ff. de furt. l. meminisse.* Extraordinaria, inquit, animaduersione coercendum. Sunt qui dicant obseruandam differentiam inter punire, & animaduertere. Punire, est quoruncũq;, siue iure, siue iniuria: animaduertere eius est, qui in alterum habet potestatem ordine ac ritè puniendi, *l. 3. ff. de iurisd. om. iu. C. de episc. & cler. l. si quis in hoc genus.*

ANIMADVERSIO grauior, itẽ maior, pro punitione & castigatione infamiæ. *vt ex Vlpian. verbis patet, in §. solent. l. 1. de offi. præf. vrb. & Venulei, l. si quod. de offi. Procons.* & Animaduersio seuerissima: *l. nemo. C. de sum. Trinit.* mortem significat, & vltimum supplicium, *vt ibidem explicant Accursius, & Alciatus.* Animaduersio etiam sumitur pro censura ecclesiastica, *Archidiac. in c. fi. de except. lib. 6. & alibi.*

ANIMADVERSVS, *apud Paul. l. fin. ff. de cad. pun.* pro eo, qui supplicio affectus est. Corpora animaduersorũ quibuslibet petentibus, ad sepulturam danda sunt, Sunt tamen, qui annotarunt id videri dictum licenter, *l. corpora ff. de cadua. pun.* quæ lex sumpta videtur ex Deuter. c. 21. οὐκ ἐπικοιμήσεται τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ξύλου, ἀλλὰ ταφῇ θάψετε, &c.

ANIMAL est quod se mouet, *Celso l. mouentium. 93. ff. de verb. signif.* Vnde optima ratione quærebat Galenus εἰ ζῷον τὸ κατὰ γαστρός, id est, an animal sit, quod in vtero est: quod legibus Solonis, & Lycurgi legibus comprobat, edito in eam rem libello hac inscriptione, εἰ ζῷον τὸ κατὰ γαστρός.

ANIMVS adfectionem, voluntatem & mentem significat, *l. 1. §. 1. l. 3. §. Neratius. & §. in amittenda. ff. de acqui. poss.* quibus probatur possessionem etiam animi esse, licet & facti sit.

Animus, id est, quod in animo est, nec adparet, declaratur variis modis: consuetudine testatoris & regionis, ex præmissis & sequentibus: tùm exquirenda est dignitas legatariis, charitas, siue dilectio, necessitudo. Hæc collegi ex *l. si seruus plurium. §. fin. ff. de leg. 1,*

quibus addit ibidem Accursius scripturæ vicinitatem: & vide Albericum *in l. qui iure familiaritatis. ff. adq. poss.*

ANIMOSE liceri *apud Paulum. l. si pignori. ff. famil. ercisc.* opponitur adiudicationi, quæ ipsa necessaria est: de eo igitur accipi debet qui volens citra adiudicationis necessitatem emit.

ANIMOSIOR emptor, *apud Iauolenum in l. ita vt 36. §. 1. ff. mand.* qui cupiditate rei habendæ plus pretij offert, quàm res sit.

ANNARIA lex, vide infrà, Lex annaria.

ANNIVERSARIA conditio percipiendi reditus, id est, singulis annis reuertens, *apud Scæuolam. l. liberto. 21. §. pater. 1. de ann. leg.*

ANNICVLVS amittitur, qui extremo anni die moritur, *Paulus. l. anniculus. 132. ff. de verb. sign.*

Anniculus non statim vt natus est, sed trecentesimo sexagesimoquinto die dicitur: incipiente planè non exacto die, quia annum ciuiliter, non ad momenta temporum, sed ad dies numeramus, *l. anniculus. 134. ff. de verb. signi.*

ANNONA propriè rei frumentariæ: sed promiscuè pro quouis alimentorum genere vsurpatur, *vt disces ex l. 3. ff. de leg. Iulia de anno.* Miminè, ait eo loco Papirius Iustus, æquum est, decuriones ciuibus suis frumentum vilius, quàm annona exigit, vēdere. Vsurpatur etiam annona, pro eo quod in annum prouisum est ad alimoniam. Inde annona ciuilis *in l. iubemus. 14. C. de sacrosanct. eccl. & alibi.* panis ciuilis est *in l. vlt. §. praeterea. C. de iure dot.*

Annonæ præterea dicebantur, quas prædiorum prouincialium domini, conductorésque, tuendi exercitus caussa, quotannis præbebant: *vti patet ex tit. C. de anno. & trib.* Vnde intelligitur, annonas in speciebus constitisse, hoc est, pane, carne, frumento, vino, fœno, palea, &c. Tributa verò in corporibus, hoc est, equis, iumentis, vestibus, pecunia.

Annona arctior. *in l. ideo. 17. ff. de compen.* victus strictus, qualis est tempore caritatis: cum scilicet est incēdium annonæ, vt vtar verbis Quintiliani, id est, cùm ingrauescit caritas.

ANNONARIA collatio, id est, annonæ præstatio. *l. 1 C. de præscr. 30. anno.*

ANNONARIVS titulus quid sit, *disces ex l. pen. C. de fid. instruc. & iure hast. fiscal. lib. 10.*

ANNOTARE, Annotatio, vide suprà Adnotare.

ANNVLVS, vide ANVLVS.

ANNVS dicitur tempus à bruma ad brumam, dum sol redit. Festus putat à Græco annum venire, quem illi ἔνον dicunt. Vnde & τρίενον Triennium dicunt. Varro lib. 5. de ling. Latin. ab anulo dici vult, & melius, veteribus enim vnico n. scribebatur. deinde circuitum significat, vnde anulus diminutiuum, & anus podex: eodem modo quo Græcis δακτύλιος vtrunque significat, & podicem & anulum. Quin & lingua Syriaca quod anulū significat, idipsum & pro parte pudenda sumitur.

Annus constat trecentis sexaginta. quinque diebus. *l. cum hæres. §. Stichus. 5. ff de statu libr. & l. ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil.*

Annus in iure duplex est, continuus & vtilis. Annus vtilis adpellatur qui 365. diebus constat, quibus experiendi quidve aliud agendi potestas fuit. *l. 1. ff. quando de pecul. act. l. interdum 19. ff. de minorib. & l. fi. C. de temp. in integr. restit. pet.* continuus verò qui perpetuò excurrit. *d. l. fin. & d. §. Stichus.*

ANNVS etiam alius naturaliter numeratur, alius ciuiliter: Naturaliter, cùm à momento ad momentum ratio ducitur. *l. anniculus. 132. ff. de verbo. signifi.* & hic in nuptiis exigitur, *Nouel. 74. & 100.* in pupillis & minoribus. *l. vlt. C. quando tut. defin. l. 3. §. minorem. ff. de minor.* in præscriptionibus temporalium actionum. *l. 6. de oblig. & act.* in Carboniana possessione. *l. 1. C. de Car. edict.* Ciuiliter verò, cum à die ad diem: sic vt qui ad extremum anni diem peruenerit, annum absoluisse videatur. *l. 134. ff. de verbor. signifi.* atque hic exigitur in testamenti factione. *l. 5. ff. de testa.* in manumissione, *ex l. Ælia Sentia. l. 1. ff. de manu.* in vsucapione. *l. 5. & l. 7. ff. de vsurpat.* in lege Papia. *l. anniculus. 134. ff. de verb. sign.* Annus verò litium quid sit, vide Seruium in illud. 11. Æneid. *Si omnes vno ordine habetis Achiuos.* Annorum 14. erit, pro impleuerit, accipit Vlpianus. *l. si cui. 49. in princip. ff. de legat. 1.* At hæc verba.

POST ANNOS, biennium ſignificant Iuliano. l. libertas. 17.§.fin.D.de manum. teſt.

Anno duodecimo liber eſto; formula hæc anni duodecimi principium ſignificat, Pomponio.l.ſi ita.41.de manu.teſt.

Annus biſſextilis, cui dies intercalatur, vt colligitur ex l.cùm biſſextum; & ibi Alciat.D.de verb.ſig.

Annus cœptus non habetur regulariter pro completo. l. 3. §. minorem. D. de minor.& l.non putabam.48. D.de cond. & demon. l. ex his. C. quand.di.le.ced. Sanè ex cauſsis pro completo haberi in multis articulis conſtat. l.ad rempublicam.D. de munerib.& honorib.l.qui filiũ 74.§. Fabius.D.ad S.C.Trebellianum. & alibi ſæpè.

ANNVVM adpellatur quod alimentorum cauſſa in ſingulos annos præſtatur; l.quidam.22.D.de pact. dotalib. l.ex anno.15.l.ſi id.29.§.pen. & l.fi. D.de don.int.vir.& vxor.l.j.C. quando dies leg. ced.& tot. tit. de annuis legat. Suetonius in Tiberio; Peculio, inquit, conceſſo à patre, præbitiſque annuis fraudauit.

Annua, bima, trima die, vetere locutione quid deberi ſignificamus, anno, biennio, & triennio exoluendum: id quod ſignificantiùs explicat Vlpianus in l.3.de ann.leg. his verbis; Si legatum in relictum annua, bima, trima die, triginta fortè dena per ſingulos debentur annos. Sic etiam accipi debet in l.legata 19. & l.ſi cui 49.D.de leg.1.& alibi ſæpè. Sic cùm dos dicebatur olim præſtanda annua, bima, trima die, id eſt, tribus penſionibus. nam & tertiæ penſionis dotis Cic. meminit lib.11.ad Attic.

Annua, bina præſtare; eſt annuatim duplex quid præſtare & pendere. l.cùm quis 37.D.de leg.3.

Annua die, id eſt, in annum, vel ab illinc anno. l.talis.30.D.de leg.1.& l.j.D. de dot.præleg.

ANNVERE, quo ſæpius I.C. vtuntur, eſt quum nutu, hoc eſt capitis ſigno aliquid affirmamus. Vnde & annuere pro concedere vſurpatum. Virgil.lib.10.

Annuit his Iuno, & mentem lætata retorſit.

Ἀνοβατεύτως in Iuſtiniani conſtitutione.l.fine.C.de nauat. id eſt, ſine nouatione. Sic enim ibi legendum, non ἄνευ καινότητος, ex veter.lib.

ANQVIRERE Feſto eſt circum quærere. Amquirere ſcribendum eo ſignificatu putem.

Anquirere veteris iuris verbũ quærere & informationem facere ſignificat, Liuio 4.belli Punici: Seu legibus, ſeu moribus mallet, anquireret.

Anquirere pecunia, capite, ſiue capitis, vetus formula ſignificabat mulctam irrogare, vel ad populum ferre de mulcta vel capite alicuius; vt eam populus aut iubeat, aut antiquet. Liuius lib.9. Capite, inquit, anquiſitum ob rem male geſtam, &c.

ANSA, eſt qua quippiam prehenditur ac tenetur. Paul.in l.in rem actio.§.2. de rei vendi.

Ἀντάλλαγμα, accipitur pro permutatione. Significat etiam rem, quæ more veterum in permutationem datur. Alciatus in l. Labeo 19. D. de verborum ſignific.

Ἀντανάκλασις apud Vlpianum, l. ſi arborem. 17. de ſeru. vrb.præd.ff. refractio luminis. A. Auguſtino lib. 4. Emen.c.16. ſignificat reuerberationem.

ANTAPOCHA eſt ſcriptum, quo teſtatur debitor ſe reditum illius anni domino perſoluiſſe.l.plures.C.de fid.inſtr. Vide Apocha.

ANTE, particulam ad initium referri ſcribit Alciatus l.anniculus 132. §.ante. D.de verb.ſign. Ante etiam excluſiuè ſignificat.l.qui ante.13.D.de verb.oblig.

Ante, incluſionis nota eſt Vlpiano d.l. qui ante.cùm ſtipulatus, 113. D.de verb.obli.

Ante diem decimum Kalendarum, formula, decimus dies ſignificatur Antonio Auguſtino.lib.4.Emend. cap. 6. Iac. Cuiacio acutiſſimi ingenij viro.in l.qui ante. 13.D.de verb.obli. Ante diem enim apud veteres idem ſignificabat quod ipſo die: quaſi dicerent, ante diei exitum: nam in die præſtituenda; tota dies continetur. Cæſar lib.j.de bel.ciui. Polliceri ſe in prouinciam iturum; neq. ante quem diem iturus ſit, definire. Id eſt, quo die, vel ante cuius diei exitum.

Ante iudicium acceptum; eſt, ante litem conteſtatam, ex verbis & ſententia Pauli.l. amplius. 15. D. rem rat. hab. eodem ſenſu accipitur apud Labeonem, in l. qui concubinam. 29. §. 3. D. de legat. 3. idque per Conſtantini conſtitutionem l. ſecunda. ibi ſtatim. C. vbi in rem actio. Non igitur

ante iudicium acceptum, *in d. §.3. incip. si hæres.* sumitur pro sententia, *vt autumat Accursius ibidem*: & ante sententiam: *vt credidit Albericus.* Nec moueor Pomponij responso, *l. si rem quam. §. fi. D. de euicti.* Nam hic quocunque tempore, vt caussæ adsit, denuntiari potest: illic vt iudicium in se susciperet. Vel apud Labeonem res euicta erat, apud Pomponium nondum. Scio Bartolum *in d. §. si hæres.* hanc ἀντινομίαν diluisse, vt apud Pomponium sit titulus onerosus, putà emptionis, apud Labeonem titulus lucratiuus. Tu rem expende.

Ante Kalendas stipulatus, similis ei est qui Kalendis stipulatur *qui 13 ff. de verb. obli. Bart. & Alciat. in l. 2. §. creditum. ff. si cer. pet.* multa varia de hac voce, ante, dixere, quorum verba huc non transcribo: ab iis pete.

Ante omnia, id est, ante quàm ad alia procedebatur. *l. ante. 23. ff de probat. & l. pen. ff. de alim. & cibar. legat. Azo in Summa. Codic. quand. ciuil. action. crimin. præiud.*

ANTECESSORES, sunt iuris doctores, magistri, & professores & ἐξηγηταὶ: quod & Hesychius his verbis docet: ἀντικένσωρ, ὁ τοὺς νόμους μεμαθηκώς: vbi tamen corruptè Anticensores vocat. nam vox hęc Latinis hominibus insolens atque inaudita est. *Horum fit mentio in constitu. omnem in proœm. Pandect.* vbi & professores legitimæ scientiæ dicuntur. *& l. 2 §. quæ omnia, de vete iur. enuc.* Hoc titulo cohonestati fuere Theophilus Institutionum Iustiniani paraphrastes, & Iulianus patritius Nouellarum Græcarum eiusdem principis fidus interpres. Potest & hoc nomen extendi ad peritos legum & iuris, etiam si professores non sint, ab honore, quòd aliis qui ius nō didicere, antecedant. Sic Apost. principes Tertullianus antecessores vocat libr. 1. Tūc primum cum antecessoribus Apostolis conferebat. Antecessor etiam accipitur pro iudice præcedenti & priore, *apud Paulum l. edictum. 55 ff. de iudiciis.*

Antecessores etiam Tranquillo in Vitellio dicuntur præcursores: vt & apud Mauricium, quorum esse dicit ante agmen ire, locat castris metandis idonea deligere, & vias, qua duci cōmodè exercitus possit, videre. Vsurpatur & hoc verbum aliquoties ab A. Hirtio in libr. de bello Africo. Gallis *Auant coureurs.*

ANTEFERRI, clausulæ, cuius mētio fit *in c. quodam. de præben. in 6. & c. auctoritate de conces. præb. eo. li.* vim explicat Felin. *in c. causam quæ. & c. capitu. de rescript. in antiq.* cuius verba huc transferre nimis longum esset.

ANTESTARI, est dicere, tu mihi in ea caussa testis eris, vel teste vti, id est, vnum aliquem ex his qui adsunt, prehensa auricula, testem citare. Quòd si respondisset, Licet: tum iniecta manu aduersarium in ius trahebat: aliàs nisi sic antestatus, iniuriarum poterat accusari. Acroni, & Porphyrioni in Sermo. Hor. 1. Satyr. 9.

-&, quo tu turpissime? magna
Exclamat voce: &, licet antestari?

Verbum vetus leg. XII. Tab. quanquam deprauata sit: sic enim eam legit Lambinus, SI VIS VOCATIONI FVAT, AVT SI TE IN IVS VOCANTEM NON SEQVATVR, AMTESTATVS EM CAPITO, seu, IN IVS EM RAPITO. Turneb. sic restituendam putat, SI IN IVS VOCAT, NI IT ANTESTATVS, MANVM INIICITO, AVREM ANTESTATI CAPITO. Lambinus vult verbum componi ab am, id est, circū & testari. Priscianus tamen scribit Græco illi προδιαμαρτύρηθῆναι respondere: Bud. Græco κλητεύειν, id est, denunciare testimonium. Sunt qui ita explicent, antestari, id est, testato conuenire.

Antestatus is erat, qui testato, id est, testibus adhibitis cōueniebatur: sicut Denunciatus dicitur, cui fit denunciatio. *l. venditor. ff. de re iudic.* Eadem ratione apud Gaium *lib. 1. Insti. tit. 6.* pater fiduciarius Antestatus dictus est olim. Nec verò Antestati dicūtur superstites siue testes, & Antestatorū non attrectatur auris, sed testium. Lex Baiuuaria, Testis, inquit, per aurem trahi debet. *Et apud Plautum in Persa,* Satur. Age, ambula in ius leno. Quid me in ius vocas? S. illic dicam apud Prætorē, sed ego in ius voco. D. Nonne antestaris? S. tuān' ego caussa carnifex. Cuiquam mortali libero aures atterā, Qui hîc cōmercaris ciues homines liberos? Itaque lex XII. Tab. sic fortè restituenda: SI IN IVS VOCAT, NI EAT, MANVM INCITO, EN CAPITO ANTESTARI. Encapito autē pro incipi-

incipito. Vt ſit hic ſenſus, Qui reum in ius vocat, non euntem ducat manu iniecta, & anteſtetur. nec enim iure ducitur quis, niſi anteſtatus. Alij aliter eam legunt, vt oſtendimus, in verbo ANTESTARI. Huic opponitur, Inteſtatus, id eſt, teſtato non conuentus, *apud Plautum in Curcul.* 15. Hoccine pacto indemnatum atque inteſtatum me arripi?

Ἀντιάδες ſunt tonſillæ, id eſt, fauciũ inflammationes cum timore. *ſic accipitur in l. quæritur.* 14. *§. ſi quis. ff. de ædil. edict.* Antias autem nomen eſt tam morbo quàm particulæ accommodatum: *vnde Plin.* Tonſillæ in homine, in ſuæ glandulæ. Ab Ariſtotele *in* 1. *de hiſt. anim.* περίσθμια vocantur.

Ἀντίδωρον, remuneratione͂ ſignificat. *Vlpia. in l. ſed & ſi.* 25. *§. conſulit. ff. de pet. heredit.*

ANTIDOTVM, medicamentum, quo nos aduerſus venenum præmunimus: contra venenum adpellamus, *l.* 5. *ff. de pen. leg.* adpellatur à Gaio medicamentum ſalubre. *l. quod ſæpe.* 35. *ff. de contrah. empt.*

Ἀντίχρησις, eſt ſpecies pignoris ita dati vt donec pecunia ſoluatur, pignore creditor vtatur, fruatur in vicem vſurarum. *l. ſi is.* 11. *§.* 1 *ff. de pigno. l. ſi pecuniam.* 22. *ff. de pigno. act. Exempla huius ſunt in l. ſi ea.* 14. *& l. ſi ea lege.* 17. *C. de vſur. & de ea vide Conſtant. tit.* περὶ ἀντιχρήσεως, *& Cuiac. obſer. lib.* 3 *cap.* 35.

ANTICIPATVR res lite, cuius cauſſa intruditur actio ante quàm præſcriptioni locus ſit. *exemplum eſt in l.* 2. *C. de vect. & commiſſ.*

ANTICVS Iuſtinianus dictus, ab Antis populis deuictis. Sunt autem populi Iſtri fluminis accolæ, congeneres Sclauinis, quos in Romanas prouincias incurrentes Iuſtinianus per Childibium ducem repulit, & poſt aliquot annos duce germano ſororis ſuæ filio, ad internecionem fere deleuit.

Ἀντινομία, *Fabio lib.* 3. *ca.* 6. legum contrarietas, quam vllam in libris Digeſtorum relictam pernegat Iuſtinianus *l.* 1. *§. nulla. de vete. iur. enucl. ſiue de confirmat. Digeſt.* Contrà putat Budæus *ad l. fin. §. ſeruus. D. de ædil. edict.* Leges ſequentes contrarias cenſet: *Lex per ſeruum. §. denique ff. de vſu & hab. cum l.* 5. *§.* 1. *ff. de vſufruct. quemad. cau. l. ſi pœna. ff. de cond. indeb. & l. repetitio. ff. eo. l. quid tamen, & l. cùm ab eo. ff. de contrah. empt. l. cùm quidam. & l. in fraudem. ff. de iure fiſci. l. hoc iure & l. inſulam, & l. ſtipulationis ff. de verb. oblig. l. ſi filiusfa. ff. de iudic. & l. fi. ff. de extraord. cog.* Has ἀντινομίας conciliant eruditiſsimus Zaſius, edito in eam rem libello, parte 1. & nouiſſimè I. Cuiacius in libris Obſeruationum.

Antipelargia, ἀντιπελαργία, gratiarum relatio, à ciconia, quæ πελαργὸς dicitur. Tradunt enim ciconiam naturali quadam inclinatione parentes ſenio confectos alere, humeríſque geſtare in volatu. Vnde iuſtitiæ ſymbolũ dicunt. Et pelargicas, ſeu ciconiarias leges ex Ariſtophane rectè adpellauerimus æquas, ſiue naturales, quibus iubentur liberi parentes inopes alere. *Hæc Budæus in l.* 11. *ff. de iuſt. & iur.*

Antipherna, ſunt donationes quas maritus facit vxori, propter nuptias, quibus proxima ſunt θεώρετρα, & ὑπόβολα, *de quibus Conſtan. Harmenopulus ſcribit lib.* 4. *tit.* 10. Antiphernorum fit mentio *l. fin. C. de donat. ante nupt.* verbum iunctum ex ἀντὶ & φερνή. Hæc in dotem rediguntur. *l. generaliter. §. hoc obſeruari. C. de ſec. nupt.* Vide infrà Ὑπόβολον.

ANTIQVARE Feſto eſt morem priſtinum reducere. Antiquare legem eſt ipſam abrogare, improbare, tollere, *Cicero.* 3. *de legibus.* Vos item, vt audio, legem antiquaſtis ſiue tabellas. *& l.* 15. *C. de ſacroſ. eccleſ. & l. fin. C. de ed. diu. Had. tol.* Moris enim erat Romæ, cùm rogatam legem improbarent, & repudiarẽt, in tabula ſcribere, A. qua notula ſignificabatur, Antiquo.

ANTIQVARIVS, qui verbis ab vſu remotis vtitur, quíve vetuſtiſsimos auctores ſcrutatur, *Sueto. in Aug. cap.* 68. Iuuenal. Satyra 6.

Ignotóſque mihi tenet antiquaria verſus.

Antiquarij etiam erãt qui bibliothecæ codices componebant, vel pro vetuſtate reparabant, *vt docent Impp. Conſtitutio. l.* 2. *in princ. C. Th. de ſtud. lib. vrb. Rom. lib.* 14. *C. T.* quo etiam ſenſu accipiuntur *in l. hac parte* 10. *C. de proxim. ſacr. ſcrin.* Vnde etiam ἀρχαιογράφοι, & καλλιγράφοι vocabantur, ad differentiam aliorum, qui εἰς τάχος ſcribebant.

Antiquior dicitur carior, & potior, *Paulo. l. poſtliminium.* 19. *§. transfuga.*

in fin. D. de cap. & postlim. quo etiam ſenſu ſæpiſſimè inuenitur apud claſſicos rerum ſcriptores. Cicero, Antiquiorem (inquit) Deiotaro fuiſſe laudem & gloriam, quàm regnum & poſſeſsiones ſuas.

ANTIQVVM ius apud iuris auctores variè accipi, ſpectaríque liquet ex ſubiectis. Nam interdum pro iure gentium, quod cum humano genere natura prodidit, *Gaio l.1. D. de adq. rer. dom. §. ſingulorum. Inſtitut. de rer. diuiſ.* Antiquum ius etiam dicitur, quod ex legibus XII. Tab. deſcendit. *l. in rem. 24. §. tignum. D. de rei vindi.* quæ antiquæ leges adpellantur, ſiue antiqua lex, *Vlpiano. l.2. §.1. D. de noxal. & diuo Antonino Imp. l.1. C. de except.* Dicitur & antiqua prudentia. *l. pen. in fin. C. de conſtit. pecun.* At *in l. Gallus. 29. §. ſi eius. D. de libr. & poſt.* antiquum ius accipitur pro eo, quod legem Velleiam præceſsit: id quod de iure à Gallo inducto accipit Accurſius ad Gallum, *quod & Bartol. & Bald. & Iaſ. probant.* Idem videtur ſenſiſſe Alciatus ibidem, & res ipſa docet. Apud Vlpianum verò *in l.1. §. ſi nemo. & l.2. §. ſi mater. D. ad S.C. Tertyl.* accipitur pro eo iure, quod Senatuſconſulta Tertyllianum & Orphicianum præceſsit. Sed an hoc de XII. Tab. intelligendum eſt? an de poſteriore? & de XII. Tabulis accipiendum putem, cum Accurſio *ad d. §. ſi nemo.* Apud Celſum *in l. pater. 29 in fi. D. de leg. 2.* ius antiquum ſumitur pro legibus XII. Tab. Accurſio interprete. Sunt qui putent accipiendum pro eo iure quod eſt ante legem Iuliam & Papiam: quo etiam modo ſumendum aiunt in Epitome Vlpiani. *tit. 17. & 18.* In Papiniani reſponſo. *l. Seia. §. fi. ff. de don. cauſ. mor.* ſignificat id ius, quod Seueri conſtitutionem præceſsit, *In l.1. in fi. ff. ſi quis à par. manſit.* Iuris antiqui nomine querelam inofficioſi ſignificari aiunt Accurſ. ius alimentorum interpretatur. Sic etiam Antiquum ius *in l. liberos. C. de collat.* quod antecesſit conſtitutionem Anaſtaſij. Antiquum ius *in l. vnic. C. vnd. vir. & vxor.* intelligitur *Accurſio interprete* de l. vnic. D. eo. Equidem de lege Romuli accipiendum putem. Hic enim ita lege cauit: FILIA VTI PATRI ITA DEFVNCTO VIRO, HAERES ESTO. Halicar. lib. 2.

ANTIQVITATIS nihil ignorandum eſt, *Inſtit. de teſtam. §.1.* cum hoc pugnat quod ait Imperator, veteris iuris prolixitatem ſcire, non eſt neceſſarium. *l. vnica. §. & hoc locum. C. de caduc. tollend.* Conciliatio: vt quod vel tollitur, vel reformatur, non ſit incognitum, oportet ea in parte antiquitatem noſſe. *d. l. vnic. §. & cùm triplici.* Ad declarationem vel confirmationem iuris antiquitas vtiliter inueſtigatur. *l. ideò quia. & l. ſeq. ff. de legib.* alioquin ad definitionem cauſſarū, antiquitas iuris abrogati nullo modo eſt alleganda. *l. vnica. in princi. de lat. lib. tol.*

ex Antiquitate temporis, cuius initium non apparet, introducitur conſuetudo, quæ habet vim legis, & iuris conſtituti. *l.1. §. fin. & l.2. in princip. D. de aqu. plu. arcen. l. hoc iure. §. ductus. D. de aqu. quotid. & æſti.* Talis antiquitas non minorē habent vim in ſuo genere, quàm iuſſus Imperatoris, *vt ait And. de Iſernia. ti. quæ ſint regal. in vſib. feud.*

Antiquitas vltra hominum memoriam comparatur ſeruituti conſtitutæ. *l.1. C. de ſeruitut.* poſt tempus quod memoriam excedit, non eſt opus allegare titulum. *c. de præſcri. lib. 6. vbi gl. in verb. nihil* Ex vſu & poſſeſsione triginta annorum præſumitur bona fides, ſi allegata fuerit. *l. poßideri autem. §. ſi ſeruus. D. de adqui. poſſeſſ.* ibi. Sed hoc ita verum eſt ſi diu in libertate moratus ſit, *Bart. in l. vlt. in fin. verſ. illud enim. C. vnde vi.* quo caſu ſtatutum priuilegium, vel pactio impedit præſcriptionem 30. vel 40. annorum: eo tamen præſcriptio tanti temporis, cuius initium non extet in memoria hominum, non excluditur. *Nouel. vt de cæter. commuta. Eccleſ. §. de cætero. iuncta gloſſa verb. præſcript.*

ANTISTES, à Iuſtiniano *in § nos autem, Inſtit. de Attil. tutore*, dicitur epiſcopus, quòd primus illius diœceſis ſacerdos ſit. Sunt enim apud antiquos Antiſtites primarij cuiuſque templi ſacerdotes. *Et ita accipiendi ſunt in l. ſi quenquam. & in l. decernimus. C. de epiſcop. & cleric.* Alibi autem ſacræ legis antiſtitem appellarunt Arcadius & Honorius Impp. ſacræ legis primarium doctorem, ſicuti Diocletianus liberalium ſtudiorum antiſtites appellauit *in l.1. C. de decret. decur. lib. 10. §. nos autem.*

ANVLI, ſiue vt κατ' ἐτυμολογίαν ſcribit Varro, annuli, circuli ſunt, parui, quorum quidam ſignandi cauſſa habebantur. *l. ſignatorius. 74. ff. de verb ſign. l. argumento. §. ornamenta ff. de aur. & ar. leg.* De his intelligitur *l. ad teſtium. §. ſi ab ipſo, & §. ſignum. ff. de teſtam. l. ſi vnus.* 12. *C. eod. & alibi.* Hinc & Trogus Pompeius, *lib. 43. apud Iuſtin.* patrem ſuum ſcribit ſub C. Cæſare anuli curam habuiſſe, & Horatius *lib. 2. Serm. ſatyr. 2.* Mæcenatem ſub Auguſto. nam principes habebant annulum quo epiſtolæ, reſcriptáque eorum obſignabantur. Alij ornatus gratia. *d. § ornamenta, & alibi ſæpe.*

Anuli leues Vlpiano dicti ſunt, qui nõ excedunt rem quinque aureorum. *l. diuus 6. ff. de bon. damn.*

Anulos aureos ferre ſolis ingenuis licuiſſe ſcribit Iſidorus *lib. 20.* Proinde liberti ius anulorum aureorum impetrabant à principe, vt ingenuitatis munia conſequerentur. *l. ſed ſi. 10. §. patronum. ff. de in ius voc. l. cum ex orat. 44. ff. de excuſat. l. 1. & tot. ti. ff. de iu. au. an. & l. 1. & 2. C. eo.* Hoc ius Modeſtinus *l. 14. ff de excuſ.* δίκαιον χρυσῶν δακτυλίων appellauit. Vide Bud. *l. fin ff. de ſenat.* Porrò veteres Græcos anulum habuiſſe in digito manus ſiniſtrę, qui minimo proximus eſt, Gellius *lib. 10. c. 10.* ſcriptum reliquit.

A P

APERIRE tabulas ille videtur *apud Vlpianum. l. ſi quis. 3. §. aperire. ff. de S. C. Silan.* qui naturaliter aperit, ſiue ligatæ ſint, ſiue non. Aperire accipere debemus prohibitos, vel palàm, vel publicè, vel ſecretò. Aperire viam, eſt ad veterem altitudinem, latitudinémque reſtituere, *Vlpian. l. 1. in princip. ff. de via public. & tit. public.* Aperire parietem dicitur, qui feneſtram, vel ianuam in eo facit, *Paulo & Scæuolæ. l. pen. & vlt. §. fi. ff. de ſeruit. vrb. præd.* Sic aperire partem cœnaculi, eodem ſenſu dixit Alfenus. *l. habitatores. locat.* Aperire refugia, *in l. ſi cuius. 13. §. ſed ſi ædium. ff. de vſufruct.* Aperire puteum. *l. fluminum. 24. §. fin. ff. de dam. infect.* eſt fodere puteum. Aperire ſulcum. *l. qui duo. 29. ff. de ſeruit. ruſtic. præd.*

APERIRI feudum alicui dicitur, cùm ei lege defertur: veluti Domino, cùm ei ob Vaſſalli mortem, aut culpam committitur: id eſt ad eum reuertitur, *lib. 1. titu. 18. §. 2. lib. 2. tit. 15. tit. 26. §. 4.* Committi enim, &. In commiſſum cadere veteres dixerunt, quæ propter delictum aliquod amittuntur: *vt in Comment. verb. Iur. docuimus.* Aperiri etiam agnato feudum dicitur, cùm ob Vaſſalli crimen in non Dominum commiſſum agnato lege defertur. *lib. 2. tit. 31.*

APERTVRA eſt apertio, ſiue ipſe aperiendi actus. *l. 3. §. aperire. ff. de S. C. Sila. l. 3. §. filia. ff. de hæred. inſtitut. & alibi ſæpe.*

APICES iuris, hoc eſt, ſubtilitates, ſummum ius, ſtricta iuris ratio, in qua æqui & boni ratio non habetur, ſed res ad viuum reſecatur: quæ bona fide agenti non conueniunt, vt eximius æquitatis cultor Vlp. dixit, *in §. quædam. l. ſi fideiuſſor. ff. mand.* Hinc dubio procul emanauit vulgatum illud, diſputantem in re liquida non eſſe audiendum: *de quo latius diſſerit Bart. in l. confeſſus. ff. de cuſtod. reor.*

APISCI Nonio, eſt inuenire & adipiſci: eodem verbo vſi ſunt ſæpiſſimè Iuriſcoſſ. *Vlpi. l. quod apiſcendæ. ff. de donat. inter. vir. & vxor.* Quod adipiſcendæ dignitatis gratia ab vxore in maritum collatum eſt, &c. *& l. ſed ſi. §. de eod. ff. de hær. pet.* Quod ſi ab initio quidem iuſtam cauſſam habuit apiſcendæ poſſeſsionis, *Paulus lib. 1. §. ff. de acquir. poſſ. & alij in Pandectis.* Eodem verbo vtitur etiam ſępè Cor. Tacitus.

Ἀποκήρυξις, abdicatio, *l. abdicat. C. de pat. pote.* vide ſuprà Abdicatio.

APOCHA, cautio ſolutę datęve pecuniæ, qua ſcilicet creditor ſe à debitore pecuniam accepiſſe teſtatur. *tot. titul. de apoch. pu. & l. plures. C. de fid. inſt. & l. fin. §. Titius. ff. de cond. ind.* Apocha autem differt ab acceptilatione, quòd acceptilatione omnino contingit liberatio, licet pecunia ſoluta non ſit: Apocha, non aliàs, quàm pecunia ſoluta, *Vlpiano. l. ſi accept. 19. §. fin. de accep.* Huic opponitur, Antapocha, cautio, qua debitor apochã recipiens, teſtatur creditori ſe perſoluiſſe Vide Antapocha.

Ἀποκρισιαρίοις, Ad reſponſum interpretatur Iuſtinianus *Nouell. 25.* Vide Ad reſponſum. Interdum hoc nomine appellantur qui in aula Imperatoris eccleſiarum cuiuſque diœceſis negotia gerebant, quaſi eorum legati, *vt Nouel. 6. §.*

κἀκεῖνο γαμῶ. Apocrisiarius etiam dici videtur, qui monialium negotia procurat, *vt Nouel.123.§.κατ᾽ ἐξένα.* itẽ qui monachorum. Hoc verbo etiam vtitur summus Pontifex. *cap. significasti. de elect.* vbi interpretes pro nuncio accipiunt.

Ἀπόκρυφος, occultus, arcanus. Porrò qui libri sint Apocryphi, vide 15. & 16. dist. per totum.

Ἀπόδειξις *in Nouel. & Basil.* est apocha, cuius commeminit Eustathius περὶ χρονικῶν διαστημάτων. τι. περὶ λ. ἡμερῶν. M. Fabius ἀπόδειξιν definit li. 5. c. 10. euidentem probationem.

Ἀποδυτήριον, pars est balnei, vbi constituebantur capsarij. *Cuiac. lib. 5. c. 8.*

APOLIDES, item insularij dicuntur à I.C. viles serui, ac pessimi, sine ciuitate, & in insulas deportati, & in publicum opus, aut in metallum dati. *Mart. in l. sunt quidam. ff. de pœn.* Quidam, inquit, apolides sunt, id est sine ciuitate.

APOGRAPHA, ἀπογραφή, est annotatio bonorum, indéxque eorum quæ reperta sunt. Iurisc. Inuentarium vocant, & Repertorium *vt in Coment. linguæ Græcæ Budæus testatur.*

Ἀπόφασις. *in diui Pij constit. l. 1. §. 1. ff. de appel.* rescriptum, sententia: quo sensu sæpe reperitur apud Demosthenem, & Plutarchum in Publicola. Apud Dialecticos plerunque pro negatione sumitur.

Ἄπορον, id est, perplexum, *Gellius libr. 9. c. 15.* vertit inexplicabile: & alibi, ἀντιστρέφοντα, huiusmodi argumenta vocabit. *Fabius libr. 3. cap. 8.* dubium, & de quo non liquet. Est igitur controuersia pariter consistens. Huius exemplum extat apud Marcianum. *l. si ita. 19. ff. de condit. institut. l. qui quadringenta ad leg. Falc.* apud Africanum, vbi hoc verbo vtitur: Dixi τῶν ἀπόρων hanc quæstionem esse, qui tractatus apud dialecticos τοῦ ψευδομένου dicatur. *Vide A Aug. lib. 4. Emend. c. 16.*

Ἀποστασία, à fide religionéque defectio, fidei sanctæ proditio, *vt ex Impp. constitutione elicitur, l. hi qui. 3. de apostat.* Apostatarum autem nomen est sacrilegum. *l. 4. C. eod.*

Ἀποστάσιον, repudium interpretatur Eustathius in eo qui περὶ χρονικῶν διαστημάτων inscribitur lib. tit. περὶ πενταετίας. Cuius rei exemplum extare scribit *in Nouell. 22. cap. 2.*

APOSTOLI vulgò sunt dimissoriæ literę, ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν, quod mittere significat. *l. Dimissoria. ff. de verbor. significat. l. vnic ff. de libell. dimiss. l. Lucius. 9 ff. de iure fisc. Paul. lib. 5. Sentent. titu. 34. l. eos. 6. §. fin. C. de app.* Apostolorum formam tradit Marcianus *d. l. vnica.*

Ἀποθήκη, repositorium, reconditorium, id est, locus rebus quibusvis ad tempus condendis idoneus: quæ & librorum erat. *l. si quæsitum. 12. §. instructo. 17. ff. de fund. instruct.* & χρημάτων, καὶ σκηνῶν, *Iulio Polluci libr. 10. cap. 1. Onomastic.* est & cella vinaria. *l. videamus. §. qui vinum. ff. loc. l. vulgaris. 21. §. certe. ff. loc. l. 1. Cod. de verb. sig. Plin. lib. 14. c. 14.* Olei quoque erat. *Columell. libr. 1. c. 6. Rei rustic. l. 1. C. de verb. sign.*

APPANAGIVM, Francicum vocabulum. Sumi solet pro ea bonorum parte quæ Regis Franciæ liberis natu minoribus solet concedi, postquam natu maximus mortuo patre regnum adeptus est. Eius autem ius & conditio hæc est, vt directum dominium Rex ea in parte retineat: & si posteri virilis sexus deficiant, ad regem redeant. Dictum autem est quasi Abbannagium, B. in P. mutato, quasi quis partem exclusoriam dicat: non à pane quotidiano, vt volunt pragmatici.

APPARERE, *Budæo in forensib.* exhibendi officij, & obsequij exhibendi gratia præstò esse: quod & antè docuit *ad Virgilij versf. lib. 12. Æneid.* Seruius.

Hæ Iouis ad solium, sæuiq; in limine regis
Apparent, acuuntq; metum mortalibus ægris.

Cicero pro Cluent. Quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid cæteri quos apparere video, volunt? *Festus lib. 12.* Naualis, inquit, scriba, qui in naue apparebat. Apparere etiam, probatum esse & liquere probationibus, sonat. *§. sic itaque discretis. Inst. de actio.* Si apparet eum dare oportere, quem locũ ita vertit Theophilus, εἰ φαίνεται τὸν ἀντίδικον τόδε πρᾶγμα χρῆναί μοι δοῦναι. Apparet igitur non pro intendere ibidem accipi, vt malè Oldendorpius explicuit.

APPARITIO, officium, actus apparendi: quandoque sumitur pro ipsis apparitoribus, *Vlpian. l. fin. §. fin. ff. quod met.*

met.cauf. quo etiam fenfu accipitur *in l. j. C. de loca. pradi. ciuil. lib.* 11. vbi fubaudiendum, interueniente, *ex d. §. fin. D. quod met. cauffa* idque etiam rectè fentit Odofredus *ad l. j.* qui eam optimè omnium explicat. Apparitio igitur ibi pro apparitoribus fumitur, non pro iudice, vt Accurfius & Iohannes de Platea ibidem, aut pro difcuffione, vt Oldendorpius, falsò putarunt. Apparitio etiam fumitur pro officio, fiue ordine. *l. 2. C. de appar. procof.*

APPARITORES funt magiftratuum miniftri, qui eorum iuffa exequuntur, *vt colliges ex l. j. ad infcriptionem & ἐπιγραφὴν relata de exec. & ex act. lic.* 12. *C.* Apparitorum numero fcribas, viatores, lictores & præcones contineri, ex eo quem ex M. Ciceronis Cluentiana fuperiùs adduximus, loco edocemur. Porrò eos varios fuiffe conftat ex lib. 12. C. tit. 52. 53. 54. 55. 56. 58. 59. 60.

APPARITVRA autem ipfum minifterium, & officium, *vt Tranquillus fcribit in lib. de Grammaticis.* Vide Old. in claffe j. actio. 4. in princ.

APPELLARE generale verbum eft: Appellare Magiftratum, eft ipfum adire agendi cauffa in edicto Prætoris. *l. j. ff. ex quib. cauf. maio.* Hoc, inquit Accurfius, non fuit expofitum ab Vlpiano: quod tamen ab eo factum putem, fed à Tribuniano omiffum, vt & alia multa. Appellare item eft ab inferiore judice fuperiorem prouocare. *l. j. ff. de appell. & tot. tit. C. & ff. eod.* Appellare etiam eft iudicio conuenire. *l. qui appellat.* 29. *ff. de iud. & l. fideiuffor.* 16. *§. fin. de fideiuff.* Appellare debitorem, eleganter & propriè, pro eo quod crebrius dicitur interpellare, id eft, ab eo id quod debet repofcere, *Iulian. l.* 16. *in fin. ff. de fideiuff.* Verifimile eft id actum, vt cùm appellatus reus non foluiffet, fideiuffor teneretur. fed etfi reus, antequam appellaretur deceffiffet, fideiuffor obligatus non erit. In eandem fententiam illud eft Columel. lib. 1. cap. 7. Vel optima nomina non appellando, fieri mala, fenerator Alfius dixiffe fertur. Vulgus, non folicitando. Appellare, eft auxilij gratia quempiam implorare. *Cicero*: Vos, vos appello fortiffimi viri. Appellare ex aduerfo, hoc eft, nomina per antiphrafin imponere, vt bellum, quòd minimè bellum vel bonum fit. Appellare item eft, blanda oratione alterius pudicitiam attentare. Hoc enim non eft conuicium facere, fed aduerfus bonos mores attentare. *Vlpianus in l. item apud Labeonem.* 15. *§. appellare ff. de iniuriis.*

APPELLATIO eft triplex, videlicet quędam à fententia diffinitiua, *de qua tractatur. ff. & C. de appellatio.* quædã ab interlocutoria fententia, *quam require in l. 2. ff. de appel. recip. vel non.* quædam denique ab actibus extraiudicialibus, *cuius fit mẽtio in l. j. §. folet. ff. quan. appellan. fit.* Sunt qui duo tantùm genera conftituant, iudicialem putà, & extraiudicialem: quibus accedo. Sunt etiam qui eam in duo genera diftribuant: in expreffam, & tacitam. Expreffam intelligentes, quæ voce aut fcriptis fit. *l. j. & 2. ff. de appell.* tacitam, quæ neque voce, neque fcriptis fit, fed facto *cuius meminit tex. in cap. dilecti filij de appell. in antiq.* Eft & alia diuifio. Nam quędam appellatur generalis: *& hæc reijcitur ca. 2. extr. eod. & fpecialis gl. in d. ca. 2.* Appellatio autem fuit inuẽta ad præfidium innocentiæ: non autem vt defenderetur malitia appellantis. *c. fuggeftum, & ca. ad noftram. de appell.* & ad imperitiam & iniquitatem iudicis detegendam. *l. j de appell.* Appellationem nõ oportet ad compares iudices referri, fed à minori iudicio in maius tribunal afcẽdere. *Nouell. de appell. §. illo videlicet obferuando. Conft.* 23. *cuius Epitome tantùm in Græca editione Scrimgeri extat.* Appellatio, definitore Hermogeniano, *l. præfecti.* 17. *ff. de mino.* eft iniquitatis fententię querela. Hæc definitio, vt breuis, ita vera eft. Bartolus verò ita definit. *in l. j. ff. de appell.* vt fit ius quo interim prima fententia extinguitur, & interim cauffæ cognitio ad fuperiorem iudicem deuoluitur. Hanc rectiùs quàm Bart. definiiffe vifus plerifque fuit Iulius Pontifex *in ca. placuit.* 12. *q.* 6. vt fit à minore iudice ad fuperiorem prouocatio. Hermogeniani & Iulij definitiones vt rectè aptæque funt, ita omnibus probatæ.

FORMVLAE APPELLATIONVM.

Appellationem recipere & admittere, quæ duo idem fonant. *l. ei cuius.* 5. *ff. de appell. l. fi quis.* 6. *§. hi autem.* 6. *ff. de iniuft.* fignificant autem pontificiis appellationi deferri, *c. an fic. de appell. in antiq.* Huic

contrarium est repudiare. *l. appellatione.* 3. *C. eo.*

Appellationis caussas reddere & agere. *l. j. & 2. D. an per alium caus. l. j. §. si pen. appell. & alibi sæpe in titul. D. de appel.* est placitare caussas appellationis. Prosequi appellationem, & prouocationem exercere, pro eodem dicuntur. *l. 2. §. legatis. D. de iudi. l. 3. de appel. & re.* Ex appellatione cognosci, & pronunciari dicitur, quãdo appellationis caussa cognoscitur & pronunciatur. *l. non ob. 25. § pro soc. l. creditor. 102. §. j. §. de solut. l. licet. C. loc.* Sic ex appellatione sententiam dicere. *l. minor. 18. §. idem Imp. D. de min.* Et ad appellationem iudicare, *l. non putabam. D. de cond. & demonst.*

Appellatio iniusta pronunciatur, cùm dicitur malè & temerè appellatum. *l. negotiorum. D. de appell.* porrò superiori iudici satis est, pronunciare iustam, vel iniustam prouocationem, *ex Diocl. & Maxim. constit. l. eos. in fin. princ. C. de appell.*

Appellationum tempora, *l. qui suspectã. 20. D. de appell.* cum similib. sunt quæ ad appellationem interponendam, exercendam & explicandam constituta legibus, moribúsve sunt. Sunt autem quatuor, vt à quodam Antecessore Tolosæ accepi. Primum intra quod appellare oporteat: & intra decem dies adpellandum Iustinianus constituit, *Nouel. 23. §. j.* ídque à recitatione sententiæ. Secundum tempus, intra quod petendi sunt Apostoli, *de quo l. iudicibus. C. de appell.* Tertium est tempus inducendæ, & vt pragmatici Galli loquuntur, releuandæ appellationis, *cuius meminit l. 2. & 3. de temp. & repar. appel.* Quartum tempus terminandæ. *§. sancimus. de appell. constit. 93.*

Appellatio Tribunorum, *apud M. Cic. in Cluentiana,* Videtúrne intercessisse appellatio Tribunorum, non more, sed auxilij caussa. Appellantur autem Tribuni more & instituto, cùm eorum intercessio postulatur, si quid iniquè à Prętore, verbi gratia, decernatur: aut cum auxilij caussa appellantur, id verò non fit more in caussis, quia qui id facit, de sua caussa cognosci non vult. Qui auxilij caussa tribunos appellabat in litibus, is se æquo iudicio certare non posse clamabat.

APPELLERE propriè nauigia dicuntur ad litus, ripam, portum, Grecis κατάγειν. *l. riparum. ff. de rer. diuis.* Sed & pecora ad aquam appellere dicuntur. *l. vnic. §. fi. D. vt in flu. publi. l. j. §. Trebatius. D. de aq. quot. & æsti. l. 2. D. de riuis.* Ex quo pecoris ad aquam appulsus.

APPENDERE in dotem, *Vlp. D. lib. 23. tit. 4. l. 34.*

APPENDICIVS, ab alio pendẽs. *Vlpian. de acqu hær l. si quis,* Sunt, ait, appendicię præcedentis institutionis.

Appius Claudius Appiam viam strauit, & aquã Claudiam induxit: vel, vt quidam legunt, inuertit. R, literam inuenit, vt pro Valesiis, Valerij essent, *Põponio l. 2. §. iuris. 18. ff. de orig. iur.*

Applicitum, pro iuncto *apud Scæuolam* accipitur, quum ait, Domum meam cum horto applicito. *l. vxorem. §. j. de leg. 3. vt apud Plinium lib. 2. epist.* Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum.

APPLICATIONIS ius ab Atheniensibus ortum esse retur Turn. *Adu. li. 24. c. 32.* apud quos peregrini se alicui opulento ciui in clientelam dabant, dicabántque: quod in palliata comœdia imitatus est Terentius, cùm in Eunucho scripsit,

vna est domus, Thais patri
Se commendauit in clientelam & fidem:
Nobis dedit se.

Id Athenienses appellabant νόμον προστάτου. Qui autem ad patronum se non applicarat, in iudicium vocabatur, quod dicebatur, ἀπροστασίου δίκη. Horum autẽ si quis intestatò mortuus esset, patronum volebant (qui tamen non propriè patronus erat, sed tanquam patronus) dimidię partis bonorum possessionem accipere. Ex Ciceronis tamen in Verrem verbis, vbi C. Sulpitij Olympi meminit, colligi potest, sextæ partis bonorum petitionem his patronis concessam. Horum aliam explicationem vide apud Hotom. in Comm. verb. iuris.

APPLVMBARE argentum, est plumbo addito curare vt argentum argento vel massa massæ cohæreat, *cuius fit mentio in l. in rem actio. de rei vend.*

APPREHENDERE, pro capere personam, *apud Vlp. D. ad l. Aquil. l. sed & si. §.* sin autem ait, cum posset apprehẽdere, maluit occidere, magis est vt iniuriam fecisse videatur.

Apprehen-

Apprehensio, id est, captura personæ, non est passim concedenda, propter magnam iacturam nominis & famæ, *iuxta l.in 3.§.tutores.D.de suspect.tut.*

APPVLSVS pecoris inter seruitutes, ius ad aquam expellendi, *Vlp. l.5.de seruit.præd.rust.*

APPENDICES institutionis, sunt substitutionis tabulæ, *l.si quis hæres.35.D.de adq.hæred.*

APRARIVS, adiectiuum ab aper: vt retia apraria, *Paulus lib. 23. titul. 5.l.* 22.

APSIDES verbum πολύσημον est, quo vsus est Paulus *l. pediculis.32. §.1.D. de aur.& arg.mund.* Sunt autem lances rotundæ, in quibus esca ponebatur: sunt & tabulæ in lancium genere magis latæ & planæ, *vt apud Hora.epist.lib.j.epist.15.* tabulas cœnabat omasi, vilis & agninæ. Vbi tamen alij Patinas legunt.

APTVS *Festo lib.j.* cùm propria significatione intelligatur, poni tamen solet pro adeptus, sicut apisci, pro adipisci.

APPROBARE dicitur, qui non improbat.

APVD, mutuam loci & personæ coniunctionem significat: vt cùm dicimus, cœno apud amicum. Apud & penes in hoc differunt: alterum personam cum loco significat, alterum personam, & dominium, ac potestatem: quo proximè accedit, quod Vlpia. *l.penes.63.D. de verbor. significat.* dicit, penes amplius esse, quàm apud. Ridicula est igitur L. Vallæ reprehensio. Sed hæc differentia plerunque confunditur, *l.3.§.si penes.D. de tab.exhi.l.& habe.§.pen. D.de preca.l. cum qui.ad fin.D.de vsucap.*

Apud aliquem obligari, pro alicui obligari, *dixit Iul.l.16.D.de fideiuss.*

AQ

AQVA diurna, quę die tantùm, nocturna quæ noctu tantùm ducitur, *l.si sic. 7.D.quemad.ser.amitt.l.si prius. D. de aq. & aq.plu.*

Aqua æstiua, qua æstate sola vti expedit: sicut dicimus, vestimenta æstiua, saltus æstiuos, castra æstiua, quibus interdum etiam hyeme, plerunque autem æstate vtimur *l.j.§.æstiua.D.de aq.quoti. & æsti.*

Aqua quotidiana est, quæ duci assiduè potest, tam æstiuo, quàm hyberno tempore, etiam si quotidie non ducatur. Naturam enim aquæ, ac consuetudinem respicimus.

Aquæ caput illud est, vnde aqua nascitur. *l.1.§.caput.D.de aqua quot.& æsti.*

Aqua & igni interdictum. Hi quibus aqua & igni interdictum est, id est, deportari. *Vlpia.l.j.D.de leg.3.*

Aqua & igni accipere, id est, nuptias celebrare. *l.penult. D. de don.inter vir & vxo.* Varr. apud Seruium: Mariti aqua & igni vxores accipiebant. Eodem respicit versus ille Valerij Flacci lib.8.

-ignem Pollux vndámque iugalem
Prætulit: & communis ille versus:
Vota viri captant quæ iam captanda putabant:
Quæ faciet iustos & vnda viros.

Vide Igni & aqua accipere.

Aquam pluuiam definit Vlpianus *l.j. §.j.D.de aq.& aq.plu.* quæ de cælo cadit, atque imbre excrescit. siue per se hæc aqua cœlestis noceat, siue cum alia mista sit. De aquę pluuiæ transitu (*ait Frontinus de limitibus agrorum*) controuersia, si collectus pluuiæ aquæ transuersum secans finem alterius flumen influit, & disconuenit, ad ius ordinarium pertinebit.

Aquæ calidæ & frigidæ meminit Vlpianus *l.j.§.idem Labeo.D.de aqu.quotid. & æsti.*

Aqua perennis, quæ perpetuò fluit, neque vnquam arescit. *l.1.§.loquitur.D. eod.*

Aqua profluens separatur à flumine. *§. & quidem. de rerum diuis.* videtúrque tantum à flumine differre, quantum pars à toto.

AQVAGIVM, Festo, quasi aquæ agium, *l.hoc iure.§.pen.D.de aq.quot & l. aqua.9.D quemad.ser.amit.*

AQVARII sulci fiebant in agris aquæ eliciendæ caussa. Græcis ὕλικες dicti. *l.j.§.sed & si quis.& §.seq.& seq.D.de aq. & aq. pluu.l.vicinus.24. D. eod. Fest. lib.5.*

AQVARII, aquarum custodes, ὑδροφύλακες, *l.pen de aquaduct. lib.2.C.* *Aquarij*, qui aquam domum lauandi potandíque caussa, importabant *l.quæsitum 12.§.idē respōdit.22.D.de instr.vel inst.leg.* Aquarij autē Festo sunt impudicarū mulierum sordidi asseclæ. Quam significationem hinc puto manasse, quòd quum eorum ministerio sæpius mulieres ad

balneum vterentur: vnde apud Plautum, *Aggerundáque aqua sunt viri duo defessi*. hac occasione amorum internuntiis solebant eis vti. Hinc Iuuen. *veniet conductus aquarius*. Aquarioli autem per diminutionem ad contemptum, vt in vilissimis & omnium vilissimi ipsi dicuntur. Turn. macarios, m, addito inde deduci vult, & testatur in Lexico Latinogræco Aquarium, ὑδροφόρον esse, & aquariolum βαλανέα, sed & baccarionem, πορνοδιάκονον. malim tamen macurij nomen à baccarione deduci, b, in m, mutato. Baccario enim à baccare vasis genere deducitur ad portandam aquam apto, vt in vet. gloss.

AQVÆDVCTVS est ius aquæ ducendæ per fundum alienum. *l. j. D. de seruit. rust. præd.*

AQVÆHAVSTVS, est, ius aquam hauriendi. *d. l. j.*

AQVÆLICIVM dicitur, cùm aqua pluuia remediis quibusdam elicitur. *Festo lib. 1. & Tertul. lib. 3. aduers. Marcio.* Vnde Aquilices, qui aquæ eliciendæ sunt artifices, *apud Tarruntenum l. vlt. D. de iure imm.* de quibus vide Vitruu. lib. 8. c. j. & Pli. l. 26. c. 6.

AQVILEX dicitur N. Marcello aquam colligens, & Paterno. *l. fi. de iure imm. D.* scilicet artifices inueniendorum fontium, aquarúmque colligendarum ad aquæ ductus, iidem ferè cum iis qui libratores vocantur *in tractat. de excus. artif.*

AQVILIANA stipulatio à Gallo Aquilio exposita est, vt Florentinus scribit *l. & vno. 17. §. eius rei. D. de accept. & §. item per Instit. quibus mod. tol. oblig.* huius formulam referens, cuius eam esse vim ait Vlp. *l. Aquiliana. D. de transact.* vt omnes omnino præcedentes obligationes nouet, & perimat, de quibus erit cogitatum, ipsáque perimatur per acceptilationem: & referente Papiniano. *l. cum Aquiliana. D. ex eo consensu redditur.*

AQVIMINALIA, vasa aquaria. *l. 3. de supel. lega. Paulo lib. 3. Senten. recept. in tit. 6.* Cuiacius tamen Obser. lib. 10. c. 13. Aquimanilia legi mauult, & explicat χερνιβόξεστα: testatúrque in veteribus glossis inueniri, Aquimanile, χερνιβον, vel quòd ex eis aqua manet & effundatur in pelues, vel quod aquam poscere solerent ante cibum his verbis: Aquam manibus. *Plaut. Trucul.* Date aquam manibus.

AQVIMINARIVM dicitur vas escarium, & propter aquam paratum, *l. cùm aurum, 19. §. si cui. D. de aur. arg. leg.* Cuiac. Obs. lib. 10. c. 17. legi mauult Aquimanarium, ea forma, quæ Non. Aquæmanalem dixit.

AR

ARABARCHES erat Alexādriæ magistratus, qui Iudæis præerat Alexandrinis, quem & quidam Alabarchen vocant, vnde in Epigram. 2. scribitur ἐξ ἀλαβαρχεῖς γραμματικῶ γέγονεν. De hoc meminit Ioseph. *li. 2?. c. 5. belli Iudaici* his verbis: Primi inter Alexādrinos Iudæos, tam opibus, quàm genere, & tū Alabarchiæ magistratum gerens. Alio loco, *videlicet lib. 19. ca. 4.* Ethnaicham appellat. Ergo eiusdem gentis princeps fuit Alabarches, Arabarches, & Ethnaicha, & credibile est Alexandrinorum quodam idiomate, r, literam, in l, emollitum. *Vide Turneb. Aduers. lib. 27. c. 25.*

ARATRVM inducere, moris fuit Romanis, quū vrbē aliquam euertissent, vt eam funditùs delerent. Hinc probare & colligere solent Iurisconſ. tùm demū vrbem aliquam esse desiisse, atque interiisse, cùm in ea aratrum circumductum est, *Modestin. l. 21. D. quib. mod. vsufr.* Hinc Cic. Philip. 1. Vt vexillum tolleres, & aratrum circumduceres. Et Horat.

(Iræ) altis vrbibus vltimæ
Stetere causæ cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.

ARBITER vetustè dicebatur, pro teste. Vnde illud, Remotis arbitris, pro sine teste, & in solitudine. Interdum datum iudicem, addictúmque significat, *l. Lucius. 24. D. de pos.* quod & Festus probat li. 1. his verbis: Arbiter dicitur iudex, quòd totius rei habeat arbitrium, & facultatem. Est igitur arbiter iudex compromissarius, id est, ciuis Rom. ex compromisso à litigatoribus sumptus, cuius Prætor disceptandæ arbitrio suo controuersiæ potestatem dedit, *l. Pomponius. ff. de arbi. & l. 4. & l. pen. C. eod.* Arbiter etiā quandoque à magistratibus dari solet, *l. 2. C. de sent. & interlo.* Separatur tamen, & differt à iudice, *l. lex. 7. D. ad leg. Iul. repet. §. 1. Instit. de act.* Porrò hanc differentiam tradit Aristoteles, libr. 1. Rhetoric.

Rhetoric. ὁ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ, ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον, καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη, ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. quod & Senec.lib.3.cap.7. prohat : ex quo adiicias : Iudicem formula includit, & certos, quos non excedit, terminos ponit: arbiter liberam & nullis astrictam vinculis religionem habet, & adiicere & detrahere quid potest. Hinc obseruare possumus arbitros in iis potissimũ iudiciis nominari qui ex bona fide descẽdũt.

Arbiter familiæ erciscundæ apud Vlpianum, *l.1.in fi.ff.de collat.do.l.Nænius.§.arbiter.D.famil.erciscun.l.in ipsius. & l.si diuisionem.C.eod.& alibi sæpissimè*.Idẽ arbiter diuidendæ hæreditatis vocatur, *l.filia.C.eo.*& arbiter diuidendis bonis datus, *l.3.C.comm.diui.*vbi eius officium explicatur.

Arbiter communi diuidundo, *l.is qui.31.ff.com.diui.& apud Paulum. lib.1. Senten.ti.18. De arbitro famil. ercis. Cicero in Ora.pro Cecinna.*

Arbiter pro socio.*l.pro socio.38.ff.pro soci.& apud Cic.in orat.pro Rosc.Comœdo.*

Arbiter tutelæ, *l fi.§.fi.ff.de appel.& l.2.& 3.C.arbi.tut.*vbi iudex appellatur.

Arbiter dotis recuperandæ, *l Tiria.de solut.ff.& de dote cognoscen.l.1.ff.de pact.*

Arbiter aquæ pluuiæ arcẽdæ, *apud Alfenum.l.vicinus.24.ff de aq. & aq. plu. & Cic.in Topic.in loco à similitudine.*

Arbiter actionis quod metus caussa, *l.itẽ si cum.14.§.hæc autem.ff.quod met. caus.*

Arbiter & in his causis datur, quę arbitratu boni viri æstimandæ, definiendæque sunt, *l.Stichus.12.ff.de leg.3.* veluti ad determinandam viam, latitudinémque actus, vel itineris statuendam, *l.certo.ff.de seruit.rust.* Item si inter vicinos de altitudine ædificiorum sit cõtrouersia, *l.qui luminibus.D.de seruit.vrb.* Ad fideiussores probandos, *l.arbitro.ff.qui satisda.cog.*

Arbiter Falcidiæ is est, qui ad defuncti bonorum quantitatem æstimandam & cõstituendã datur, *l.si debito.ff.ad le.Fal.l.1.§.cùm dicitur.ff.si cui plusquàm & alibi,*

Arbiter à Prætore de rationibus excutiendis inter hæredem & seruum datur, *l.si quis.5.ff.de manumi.*Nihil autem aliud significat, quàm virum bonum à Prætore delectum, cuius arbitrio rationes computentur, *l. si pater.47.§.Sticho.ff.de fideicomm. libert.* quæ significatio ad omnia arbitrorum genera producitur.

Arbiter de alimentis datur, æstimaturus quantum in facultatibus sit, *l.si quis.5.§.fi.ff.de agnos.li.* nec non inter dominum & fructuarium, de refectione ædium, *l.vsufructu.7.§.quoniam.ff.de vsufruct.* Arbiter datur à prætore, cuius interuentu merces peculiares tribuantur, *l.illud.in fin.princ.ff.de tribut.*

Arbiter etiam datur ad definiendum, quantum deminui oporteat. *l.1.§.pen.ff.de vent.in possess.* & ad distrahendum. *l.si magistratus.27.ff.de rebus auct.iud.poss.* & ad fideicommissi restitutionem. *l.pen.ff.de confess.*& in reuocatoria actione, *l.ex his.8.ff.quæ in fraud.cred.* & in modo agrorum, & finibus regundis, *l.de modo.ff.fin.reg.*hinc Terentius in Heauton. act.3. Scen.1.

Vicini nostri hic ambigunt de finibus,
Me cepere arbitrum.

Arbitri igitur vel à Prætore dantur, de quibus superius, vel ex compromisso accipiuntur, & conuentione adeuntur, *l.societatem.§.fi.pro soc.l.arbiter.33.ff.de re.recept.*qui arbit.& recepti dicũtur, quòd arbitria recipiant, vel, *vt Iustinianus ait, l.rem non.12.de iudi.*quòd ex recepto, id est, compromisso, caussas dirimendas suscipiant.

Arbitrorum autem duo genera constituit Proculus *d.l.societatem.§.fi.* vnum eiusmodi, vt siue æquum, siue iniquum sit, parere debeamus : quod obseruatur, cùm ex compromisso ad arbitrium itum est: alterum eiusmodi. vt ad boni viri arbitrium redigi debeat, & si nominatim persona sit comprehensa, cuius arbitratu fiat. Ad hoc genus pertinent ij, quos in bonæ fidei iudiciis dari suprà diximus. Scio Accursium varios arbitri significatus referre *in l.penul.ff de arbit.*& aliquot significata recensent Angel. & Iason, *in §.1.Insti.de act.*

Arbiter non cogetur sententiã dicere de liberali caussa, *l.nõ distinguemus.§.de liberali.ff.de arbi.*nec sacerdotio obueniẽte, *ibid.§ sacerdotio.* neq. de caussis publicis: cui rei argumento erit, quòd de iis, quæ ad solutionẽ pecuniæ, & operarum præbitionẽ pertinent, sententiam dicere debet, *Iauoleno.l.non ex omnibus.D.eo.*

Arbiter olim tum maximè dabatur, cùm non nisi re litigiosa oculis subiecta, lis explicari posset. *l.certo generi.in fi.ff.de seruit.rust.præd.*

Arbiter ex eadem causa facit litem suam, qua iudex, *l.si quis in conscribendo. C.de pact.*

Arbitri esse non possunt, pupillus, furiosus, surdus, aut mutus, *l.sed si in seruũ. in princ.* D. *de receptis.* Nec iudex potest recipere arbitrium eiusdem rei, de qua iudex est, *d.l.sed si in seruũ.§.si quis iudex.* Benè diuersum ius est in specie. §. εἰ δὲ σύμβῃ τινά. *Nouell.* 86. cuius verba non refero: cuilibet enim sunt obuia.

Arbiter, cuius sordes aut turpitudo manifesta est, potest recusari, *l.sed si in seruum.§.fi.ff.de eo tit.*

Arbiter excusatur à cognitione, si eũ infamarunt litigatores: si ad iudicium, vel ad alium arbitrum ierint, *dicto § fin. & l.sequu.& seq.* Non cogetur arbiter sentẽtiam dicere, si pœna commissa sit, *l.non distinguemus.§.1.D.eodem tit.* Si dies fuerint, quibus iudex non cogetur sententiam dicere: si iuret sibi de causa non dum liquere, *l. Pomponius ait. §.fi.D.eod.* si inimicitiæ capitales inter arbitrum & litigatores intercesserint: si ætas, aut valetudo contingat: si occupatio negociorum propriorum, vel profectio vrgens, aut munus aliquod Reipub.causa, vel alia incommoditas incidat: si iudicij sui nomine, quod publicum, vel priuatum habet, impediatur, *l.licet autem prætor.& l.seq.de recept.arbit.* si vnus ex litigatoribus bonis suis cedat, *l.item si vnus.in princip.D.eod.titul.* Arbiter denique non est cogendus, si de negotio transactum est, *§.item non est,l.non distinguemus.* D.*de recept.arbi.*

Arbiter à magistratu non cogitur, vt hanc vel illam dicat sententiam, sed arbiter statuet, & dicet quod sibi videbitur, *l.qualem autem in princip.D.de recept. arbit.* arbitrium enim non valet, in quo libera pronunciandi facultas futura non est, *l.item si vnus.§.item si plures.* D.*eod.*

Arbiter, cùm per eum stat, quò minus intra diem compromisi pronuncietur: tũc potest cogi denuò recipere arbitriũ, *l.quid tamen.§.Papinianus ait,ff eod. tit.*

Arbitri sententia aduersus minorem 25.annis, nõ habetur rata, nec pœnæ datur petitio.*l.3.in prin.D.de recept.arb.* sententiam autem dicit, qui ea mente pronunciat, vt secundum id discedere eos à tota controuersia velit, *l.qualem.* §.1.D. *eod.titul.*

Arbiter sententiam interlocutoriam potest mutare: definitiuam verò non potest, *ibi.§.vnde videndum,& l.seq.*

Arbiter de pluribus controuersiis nihil sibi communibus ita sumptus, vt de omnibus simul dicat sententiam: si de vna pronunciet, potest mutare sententiam: quod si vt separatim dicat sententiam, non potest mutare, *l.quid tamen.in princ.* D.*de recept.arb.*

Arbiter solutioni diem potest statuere, *ibi.§.solutioni.*

Arbitri sententia incerta, nihil valet, vtputà, QVANTVM EI DEBES, RRDDE: DIVISIONI VESTRAE STARI PLACET: PRO EA PARTE, QVAM CREDITORIBVS TVIS SOLVISTI, ACCIPE. *ibi.§.Pomponius ait.*

Arbiter non potest pronunciare de pœna compromissa. *ibi.§.item si arbi.*

Arbitri pronunciatio, quæ diem statuit: duo habet præcepta: alterum, pecuniam dari: alterum, intra diem dari, *l. Celsus ait §.1.D.eo tit.* qui non committit in pœnam, quòd statuto die non dedit, is tamen in eam committit, quòd postea non dat. Ibi. Si arbiter me tibi certa die pecuniam dare iusserit, tu accipere noluisti, ipso iure pœna non committitur: nisi postea parato accipere, non dem, *l.Cels.ait.§.fin.& l.seq.* D. *de recept. arb.* cùm dies in pronunciatione expressus est, tunc post diem statim committetur pœna. Qui verò oblatum acceperit, is pœnam petere non potest, aut doli exceptione remouetur, *l. Celsus ait.in princip.D.de recept.arbitr.* Quando autem in pronunciatione non exprimitur dies, tunc inest quoddam modicum tempus: quod vbi præterierit, pœna cõmittitur, vt tamen vsque ad litem contestatã offerri possit, & mora prorogari *l.quid tamen.§.fin.D.eod.tit.*

Arbiter pronuncians, nihil deberi actori, absoluit reum conuentum, etiamsi id non addat, *l. quid tamen.* §.*si arbit.* D. *eod.tit.*

Arbitri sententiæ stare, nihil aliud est, quàm id agere, quantum in ipso sit, vt arbitri sententiæ pareatur, *l.Celsus ait.§. fi.D.eod.titul.* Stari autem debet sententiæ arbitri propter pœnam, siue æqua, siue iniqua sit, & sibi imputet, qui compromisit, *l. diem proferri. §. stari autem.* D.*eod.titul.* Sed si contra ius constitu-

tum expressum, vel sine solennitate necessaria, vel dolo malo dicta sit, tum ei potest impunè non stari, *l. si expressum. D. de appellationibus. l. prolatam. C. de sent. & interlocu. om. iud. ita demum. D. sie recept. arbit.*

ARBITERIVM in Pand. Flor. pro arbitrium, reperias, *l. arbitro. 9. D. qui satisda. cog. l. 3. §. 1. l. Pedius. 7. de arbi. & alibi sæpe.* Est autem:

Arbitrium, *Festo lib. 1.* sententia, quæ ab arbitro statuitur, *l. qualem. D. eodem.* Quemadmodum autem arbitri & iudices, ita arbitria & iudicia differunt. Arbitria enim in bonum & æquum concipi, & ex bona fide reddi solebant. Sic

Arbitrium familiæ erciscundæ, & cōmuni diuidundo, *l. in iudicio. 47. D. famil. ercisc.* & pro socio, *sæpè apud Ciceronem in orationibus exempla patent,* & aquæ pluuiæ arcendæ, *l. quod principis. 23. D. de aqu. & aq. plu.* & rei vxoriæ, *Ciceroni 3. Officiorum.*

Arbitrium etiam arbitri officium, circa ea, quæ in iudicio versantur, formulàque non continentur, *significat, l. si constante. §. penul. & vlt. D. sol. mat. l. si vēdidero. in fin. D. de furt. & alibi,* cùm habet verbum iudicis adiectum. Hinc arbitrariæ actiones, quæ ex arbitrio iudicis pendent. *§. præterea. Insti. de act.* hoc est ex illa facultate statuendi legibus minimè adstricta.

Arbitrium etiam arbitratum significat. Sed enim arbitrium aliud est liberum & solutum, quod in mera voluntate positum est, & arbitrium plenum volūtatis dicitur, *l. vtrum. §. 1. D. de reb. dub. l. liberum. D. de adopt.* Aliud est arbitrium viri boni, quod his verbis exprimi intelligitur. Si arbitratus fueris, Si comprobaueris, Si tibi videbitur, ἐὰν δοκιμάσῃς, si volueris, *l. fideicommissa. D de fidei com. lib.* Vbicunque autem in iudicis, vel alterius arbitrium quid confertur, pro arbitrio viri boni hoc habendum, & quasi bono viro commissum accipiendum est, *l. 1. D. de lega. 2. l. sed si. 17. §. ait prætor. D. de iniuriis. l. si libertus. 30. D. de ope. lib. l. si societatem. 6. D. pro socio, & alibi.* ídque in conditionibus, & bonæ fidei iudiciis locum maximè habent, *l. in personam. D. de diuers. reg. iur. l. veluti. & l. seq. & seq. D. pro socio.*

Arbitrium iudicis, arbitrium boni viri, religio iudicantis. *Papinianus in l. quæsitum. D. de testib.* Omnia enim ista ex cōstante illa, & perpetua voluntate boni, & æqui, velut ex vno fonte procedunt, & eodem tendunt, scilicet ad dirimendas celeriter controuersias litigantium, ex bono & æquo.

Arbitrium, & iudicium duabus potissimùm rebus essentialiter distant, prior est, quia arbitrium incipit à consensu partium, & dat notionem quandam, *l. diem proferre. §. stari autem. & l. non distinguemus. 5. de officio. D. de recept. l. inter stipulantem. §. si Stichum. D de verbo. obl.* Altera, qua discernas arbitrium, à iudicio est, quia arbitrium exigit pœnam, *l. litigatores. §. arbitrium. & §. fi. D. de receptis. l. 1. C. eodem titu.* Iudicium autem non æquè, quoniam habet iuris dicendi auctoritatem ordinariam, vel mandatum cum potestate coercendi, *l. 1. 2. & 3. D. de iurisdict.*

Arbitrium recipere dicitur is, qui quasi bonus vir receptus, admitti solicitudinem, & curam finiendæ controuersiæ priuatim in se transfert, cùm alioqui non teneretur. Nemo enim cogitur arbitrium recipere: vbi tamen semel quis in se receperit, officio perfungi cogendus est, *l. 3. §. tam etsi neminem. D. de recept. arbit.* Itaque eleganter, & ipse receptus, & recipere arbitrium dicitur: suscipere officium arbitrandi, recipere arbitrium.

Arbitrio, vel arbitratu boni viri, aliàs de iudice, *vt in l. quæsitum est. D. de testibus.* Aliàs de arbitris omnibus, aliàs de caussarum actoribus, aduocatis, procuratoribúsve, *vt in l. pen. & vlt. D. de procurat.* dici solet, semper enim denotat, debere abesse calumniam, & agi rem syncerè ex æquo & bono.

Arbitrium seruus olim recipere non poterat, neque solus, neque cum alio, *l. Pedius. D. de receptis.* planè si liber factus sententiam dicat, valet, partibus cōsentientibus. *l. sed si. D. eod.*

Arbitrium soluitur morte alterutrius litigatoris, vel etiam arbitri, scilicet, quantum ad instantiam pertinet, etiam si conclusum fuerit in caussa. Nisi hæredum, vel successorum sit facta mentio in compromisso vtrinque, *l. diem proferre §. 1. l. sed interpellatur. §. fina. D. de recept. qui arbi.*

Arbitrium præter communem signi-

ficationem videtur vsurpari solitum in funeribus, pro mercede libitinariorum, vespillonum, pollinctorum, eorum denique omnium, qui funera curabant. *Cicero in Pisoniana*: Eodem & loci vestigio & temporis, arbitria non mei solùm. sed patriç funeris abstulit. *Et post reditum in Senatu*: Nondum palàm factum erat concidisse Rempub. cùm tibi arbitraria funeris soluebantur.

ARBITRARIÆ actiones, *§.præterea Inst de act.* id est, ex arbitrio iudicis pendentes, vel ex quib. condemnatio fit officio arbitrióque iudicis. Vel in quibus iudex antequam definiat negocium, arbitratur quomodo actori satisfaciendum sit. Vide suprà, in tractatu actionum.

ARBITRATVS idem quod arbitrium, *l. si in lege. D. loc. l. æstimatis. 50. D. sol. mat. l. restituere. D. de rei vend. l. illud D. quod met. caus.* Arbitratu Lucij Titij fieri, verba, ius significare, & in seruum non cadere, *Vlpianus scribit, l. illa verba. 68. D. de verb. signif.* Exempla patent *in l. si quis arbitratu. 43. ff. de verbo signi.*

ARBITRARI, est statuere, & arbitrium pronunciare, id est, νομίζειν & δοκεῖν, *l. diem. §. si quis. D. de receptis arb.* Quid autem arbitrum pronunciantem obseruare oporteat, docet Paulus *in l. non distinguemus. §. de offi. arbit. D. eo.* Vnde apud Plautum Merc. Arbitrari inscitum, id est, pronunciare inscitum, atque imperitum. Arbitrari, patiendi significatu pro æstimari vsus est Vlpianus, *in l. si quis. 12. §. sumptus. 3. de relig.*

ARBITRARIVM, cùm adhuc res apud arbitrium geritur, *Festo.* Proinde incerta est, & dubia, controuersíque iuris, & in voluntate, potestatéque & arbitrio alterius: quo factum est, vt Plautus certum arbitrario opponeret: Hoc quidem profectò certum est, non arbitrarium.

ARBORES cæduæ, sicut sylua cædua, quæ succisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascatur, *l. fructus. §. si fundum viro, D. soluto matrimo. l. sylua. D. de verborum significatio.*

Arbores furtim cæsæ videntur quæ ignorante domino, celandique eius causa cæduntur, licèt earum arborum furtum non fiat, *l. furtum. 7. D. arb. furt. cæs.*

Arbor vento deiecta, non iam arboris nomen, sed ligni magis obtinet, *l. ligni. de leg. 3.* Arborem autem partimur in radicem, truncum, & ramos: diuidimus verò in laurum, cedrum, quercum, &c.

Arbores gremiales in editione Flor. *in l. fructus. § si fundum. D. de solu matrim.* accipit Am. Aug. libro 3. cap. 7. tenues, ex Colume. lib. 11. de re rustic. tametsi cremiales legendum quidam censeant: quam lectionem & Accursius ibidem agnouit.

Arborum appellatione & in XII. Tab. & in edictis Prętoriis, & lege Aquilia, vites, hederæ, arundines & salicta continentur, *l. 3. D. arb. furt. cæs. l. 1. D. de arb. cæd.* Stirpes quoque oleæ arbores esse magis est, *d. l. 3. §. fin.* Arbores frugiferæ, *apud Vlpianum, l. si cuius. §. fructuarius. D. de vsufruct. & Paulum, lib. 5. Senten. tit. 20.* fructiferæ, notissimæ sunt significationis. Sunt enim arbores non frugiferę, *quarum meminit Paulus, l. competit. D. quod vi aut clàm. & arbores pomiferæ, l. in fraudem. §. penul. D. de iur. fisc.*

Arbores terminales *apud Paul. lib. 5. tit. 21. Sent.* quæ & Finales Siculo Flacco, lib. de condit. agrorum dicuntur, cuius verba huc non transfero.

Arbor pro malo nauis ponitur, *apud Papinianum & Iulianum, l. 3. & l. nauis. D. de leg. Rho. de iact. & Paulum, lib. 2. Sent. tit. 7.* Arbores autem in torculario Catonis vult esse turn. quas vulgò gemellas posteriores solemus dicere, vt stipites anteriores gemellas.

ARCA camerata, id est, arcuata & confirmata, *Vlpia. in l. sed addes. §. inquilinus. D. locati.* Vide in hunc locum Bud. quam inde dictam ait Varro, *lib. 4. ling. Lat.* quòd arceantur fures ab ea clausa, quod & Festus probat li. 1. Arcæ etiam mentio fit *in l. securitates. C. de suscep. præpos. & arca.*

Arcarum varia esse genera ex subiectis liquidò constat.

Arca lapidea, in qua mortuus condebatur, *l. is, qui. § fin. D. de relig.*

Arca ærata, *in §. si inquilinus, l. sed addes. D. loca.*

Arca frumētaria, & olearia, *l. 1. ff. de mun. & hono. l. 2. de curat. Kalen. li. 12. C. Th.*

Arca vinaria, *in l. securitates. C. de suscep. præpos.*

præpos. & arc. lib. & apud *Symmach. lib. epist.* 1.28. & 33.

Arca quæstoria, apud eundem *Epist. li.* 1. *epist.* 19.

Arca fiscalis, *l. in prouinciis. de nume. lib.* 12. C. in quam tributa inferebantur, *vt significat Iustinianus, in Nouell.* 128. *in princ.* καὶ τὶ ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἀρχὴν εἰσφέρεσθαι. Porrò arcas argenteas primus habuisse fertur Heliogabalus, si quid Lampridio credimus. Sed & notandum est, eos, qui bene numati erant, habere arcam dictos: contrà non habere, quibus nihil erat numorum: Catull. *Cui neque seruus, neque arca.*

ARCARIVS seruus apud Scæuolam, *l. Thais. §. fin. ff. de fid. libert.* dicitur, qui arcæ, in qua domini pecunia condita est, præpositus est: idem qui actor, aut dispensator at Arcarij præfectorum dicuntur *sub rub. C. de susce & arcariis*, quibus eorum, quæ in arcam præfecti prætorio inferuntur, recipiendorum cura commissa est. nam in prouinciis alia in fisci rationes, alia in arcam præfecti præt. inferebantur: eorúmque ita separata & discreta erat procuratio, vt nihil inter se commune haberent. *l. duos tabellarios.* 13. *Cod. eodem l.* 3. *Cod. de can. largit. tit.*

ARCERA in XII. Tabulis apud Gellium, lib. 20. cap. 1. est plaustrum vndique tectum, & munitum, quasi arca quædam magna vestimentis instrata, qua nimis ægri, aut senes cubantes portari solebant: quam definitionem probat N. Marcellus. hanc ex tabulis factam scribit T. Varro, lib. 4 ling. Latin. verba legis unt suprà in verbo, Æuitas.

ARCERE aquam est curare ne influat *Paulo l. 2. §. idem Labeo 9. ff. de aqu. & aqua plu. arcen.*

ARCERE, *inquit Festus lib.* est continere. vnde Arcus.

ARCESSERE, pro accersere, id est, euocare, dixere veteres, *l. Pamphilo. §. propositum. ff. de lega. 3. & l dominicis. C. vbi caus. fisc & Cicero pro A. Cluentio:* Arcessit sine causa puerum. Neque in hoc Grammaticos sequimur, qui aliter distinguunt.

ARCHEION propriè domus Principis. Hinc factum, vt archeîa dicantur tabularia publica, & (vt Suidas exponit) ἔνθ' οἱ δημόσιοι χάρται ἀπόκεινται καὶ χαρτοφυλάκια in his publica instrumenta deponuntur, & adseruantur, *l. moris §. nonnunquam. ff. de pœn. & apud Iustin. Nouell.* 15. §. προστάξεις, ibi, καὶ εἶναί τι παρ' αὐτοῖς ἀρχεῖον. Iulianus ibi vertit scrinium. *Sic & Nouell.* 74. ἀποτιθέσθω χάρτην ἐν τοῖς ἐκκλησίας ἀρχείοις, τουτέστιν ἐν τῷ ὁσιαγεῖ κειμηλιοφυλακίῳ. Hinc Archiuum publicum.

ARCHEIOTÆ. Archiorum custodes apud Arcadium Charesium, *l. fin. §. hic quoque. ff. de mun. & honoribus.*

ARCHIATRI sunt, qui in comitatu principis medendi cura funguntur, *l. 2. iuncta inscriptione. C. quib. non obiic. lon. tem. præscr. Exépla extant in l. medicos. & l. Archiatri & l. seq. C. de profes. & medic. lib.* 10.

ARCHIDIACONVS, est post Episcopum vicarius, ad quem in omnibus in clero omnis cura pertinet, *c. 1. de offic. Archid.* cuius officium, *e. 1. eo. tit.* explicatur.

ARCHIEPISCOPORVM appellatione, vt notissimam significationé prætermittam, continentur Patriarchę alij præter priuilegiatos, Alberico. Nam Archiepiscopus intelligitur Patriarcha, *l. iubemus.* 14. *C. de sacr. san. eccl & in Nouel.* 131. *in prin.* vbi de archiepiscopo Constantinopolitano loquitur.

ARCHIGERONTES, *in Consti. Arcadij, & Honorij, l. 6. C. de episco. aud. & in l. 1. C. Th. de Alex. pleb. 1.* putat Alciatus, *lib. 3. Parerg. cap.* 18. dici seniorum principes, summos senes, qui procurant negotia aulæ principalis, qui annonam, & quæ ad victum principis pertinent, emunt: quæ interpretatio non conuenit, ob id, quod in ea constit. sequitur, ergasiotarum. Quidam putant, eos esse principes opificum, & operariorum, ἀπὸ τοῦ ἀρχηγετεύειν, id est, principatum tenere, & legi volunt, Archigetones, leuissima mutatione adhibita. In vtroque tamen Codice Iust. & Th. legitur archigerótes.

ARCHIGVBERNVS, *apud Iauolenum, l. Seius. 46. in prin. D. ad S. C. Treb.* classis præfectum sonat, gubernatorum classis primum. Alij principem gubernatorum explicant, & omnium gubernatorum primum, ab ἀρχὸς & κυβερνήτης, nomine deducto.

ARCHIMANDRITÆ *in l. nos reddentes. C. de sum. Trin.* sunt cœnobiorũ

præfecti.vide ſuprà Abbas.

ARCHIMIMVS apud Iulia. *l. patronus 25.ff. de oper.lib.* mimorum primarius. Eſt autem minus, qui facta, mores, & naturas geſticulatim imitatur.

ARCHIFINIVS ager, vide ſuprà agrorum genera.

ARCHITECTVS, eſt ſtructorũ princeps, qui ædificiorum rationem cõminiſci, & inſtruere didicit: ac graphicè, hoc eſt, lineamentorum ductu, & vmbratili pictura eas formas deſcribere, *l. fin. D. de iur.imm.* In omni enim opere magnifico tres perſonæ conſiderantur: dominus, qui liberaliter impendit: ſtructor ſeu officinator, qui fabrili ſubtilitate conſarcinauit: architectus, qui venuſtam proportionem inuenit.

ARCHIVA, grãmatophylacia, ſiue chartophylacia, quæ latinè tabularia ac tablina dicuntur. *Vlpianus de pœnis l.moris.* Quo loco, inquit, publicè inſtrumenta deponantur, archiuo fortè vel grammatophylacio.

ARCHONTES *in l.pars literarum. 48.D. de iudic.* Haloander Prætores, *Alciatus, lib.4. diſpunct. cap.6.* ſummos Athenienſium magiſtratus vertit. Hi verò annui erant, quorum etiam ex nominibus, item vt Romæ ex conſulum, anni numerabantur. Græcum nomen retinet Cic.lib.de Fato: Morietur Epicurus, cùm duo & ſeptuaginta annos vixerit, archõte Pitharato. *Plin.lib.33.* magiſtratum dixit: Nonaginta annis ante Praxibulum Athenienſium magiſtratum. Anton. verò Auguſtinus *ad Modeſtinum, l.εἰδέναι 21. D.de tuto. & curato. dat.* de magiſtratibus accipi rectè putat. Sanè apud Paulum, *d. l.pars.* annum fuiſſe magiſtratum liquet ex verbis literarum, quæ ibidem referuntur.

Arculæ in Pauli reſponſo, *l.argento.53. D. de legat. 3.* deminutiuum arcæ, Feſto & Varroni, de qua ſuprà.

Arcus Nonio ſuſpenſus appellatur fornix. Arcus aquæ ducendæ cauſſa fiebant, *l.ſuprà iter.11.D.de aqua & aqu.plu.* Iul. quoque Frontinus, lib.11. de aquæductibus vrb. Rom. aquas per multa paſſuum millia duci tradit. Eiuſmodi arcus non longè à Lugduno adhuc manent: quos ducendæ aquæ cauſſa factos fuiſſe creditur.

Arcuarius, τοξοποιός, legunt quidam, *l. 6. D.de iure immu.* id eſt, qui arcus facit.

AREA, locus in vrbe ſine ædificio, Florentino, *l.fundi.211.§.locus. D.de verb. ſign.* Feſto locus vacuus, quaſi exaruerit & non poſſit quidquam generare. Varro autem aream vocat, vbi frumenta ſecta terãtur. & areſcãt. Græcis πλατεῖα, Gal. *place* dicitur. Area etiam Iuriſcoſs. ſignificat ſolum, cui ędificium imponitur, & quod, depoſitis ædibus, manet, vnde & ædificij pars eſt, *Paulo l.ſeruitutes.20.§.ſi ſublatum. D.ſeru.vrb. & l.qui res.98.§. aream. D.de ſolut. l.domo. D.de pign. act. & alibi ſæpè.*

Aream quoque appellabant, in quam collecta omni ex tecto pluuia deſcendebat: quo etiam modo accipitur *in l.2. & l.ſeruitutes. §. ſi ſeruitus. & §. qui in area. D.de ſeru. vrb. & §. prædiorum Inſtit. de ſeruit.præd. ruſt. & vrb.* In ruſticis verò prædiis locus erat terendis frugibus & leguminibus aptus, *l.Mela. §.fin D de alim.leg. l.fin.§.fi.C.de ſeruit. & aqu.* quo etiam ſenſu accipitur apud Varronem loco ſuperiùs adducto.

ARENA locus erat, vbi certamina præbebantur, qui arena ſpargi ſolebat, *l. 4 D.de accuſ. & alibi ſæpè.* Inde

Arenarius, qui in arenã pugnandi cauſſa deſcendit, ibíque publicè pugnauit, *l. hæ demum. D de oper.liber. & l. ob carmen. § ſi ea. D.de teſtib.* ij etiam cum feris beſtiis pugnabant, vnde & beſtiarij quibuſdam dicti ſunt, *l.1. D.de ædilit. edict.*

ARESCVSA in editione Pandect. Flor. Ancillæ nomen, *l. Areſcuſa. D. de ſtat.homi. l.Titius. & l.idque.45 §. vlt. D. de act.empt.* Attamen alibi in eadem editione.

Arethuſa, ſcribitur, *l.vbi 75.§. illud. D. de verb.obl.*

ARESTA, vox Græca ἀρεςὰ, à Gallico ſenatu vſurpata, qua ſententiæ curiæ ſupremę ſignificantur, *Budeo l.fin. D. de ſenato.*

ARGENTARII, ſeu argentariæ menſę exercitores, erant ciues Roman. qui tum Romæ, tum in prouinciis rei nummariæ negociationem exercebant, vnde & Nummularij & Menſarij nominabantur. Erant autem in foro ſtantes, ibíque tabernas, & menſas ſuas poſitas habentes, apud quos etiam fœnebres pecunię deponebantur, quas per partes erogabant, & collocabant: quarum probatio,

batio, scripturis, probationibúsq. cōtinebatur, l.4.in prin.l.quædā. & l.argētarius. ff.de eden l.si res ff.de admin.tut. l.procurator.ff.de liber.legat. l.à diuo. §. penult.ff.de re iudic.l. si ventri. §. in bonis.ff. de rebus auct.iudic. Ad Argentarias autem duabus de caussis pecuniæ deferebantur, aut enim credebantur sub vsuris ipsis, quas deinde fœnori collocabant. Hinc Argentariorum rationem Donatus Terentij interpres significans: Tunc, inquit, in foro, & de mensæ scriptura magis quàm ex arca, domóque, vel ista pecunia numerabatur. De qua consuetudine dicemus in dictione Syngrapha. Aut deponebatur sine fœnore, vt ex d. l. si ventri constat, propter fidem publicam duntaxat: id est, vt tutiore loco, quàm priuatis in ædibus asseruarentur. Atque hæ pecuniæ in æde Castoris recondebantur. Plautus in Curcul. *Sub veteribus ibi sunt, qui dant, quique recipiunt fœnore. Pone Castoris ibi sunt, quibus credas male.*

Argentarij res in foro publicè vendebant, Vlpian. l.item videndum.ff.de hæred. pet. Scæuola. l. filiæ.ff.de solut. apud eos igitur auctiones factas fuisse liquet, Senecæ testimonio, quod & M.Fabius in lib. Inst. probat. Vnde & meritò eorum officium, & ministerium publicam habere caussam Gaius scripsit, d.l.argentarius. Fiebant & apud eos contractus, de quibus Nouella Iustiniani 136. & in 9. Edicto eiusdem principis. Singulorum rationes conficiebant Argentarij, & in Codices referebant, quas & edere cogebātur edicto Prætoris, l. Prætor. 4.in princip.l.si quis.ff. de eden & aliis legum capitib eiusdem tituli, quarum verba huc non refero.

Argentariis autem varia indita fuêre nomina. Vocantur enim à Iustiniano. Nouella 136. & Edicto 9. Ἀργυροπράται, vel ἀργυροπράκται, vt vult Bu. à Suida ἀργυραμοιβοί. & Collectarij, ab eodem, & in l.quisquis.C.si cert.peta. & Argenti distractores, à Iustiniano, l.fin.C.de pigno.& l.pen.in fin. C. de constit. pecu. & Iuliano Patritio ad Nouell.4.§.sin autem. & Argenti venditores, à Theodosio & Valenti. l.si cohortalis.12.de cohort. lib.12. C. & ab eisdem Trapezitæ vocantur ibidem: & Argentariæ mensæ exercitores in edicto Prætoris, l.4.ff.eodem. Appellātur & mēsarij & mensularij, l. emptor. §. Lucius.ff. de pact. & κολλυβισταὶ, à Iulio Polluce. libr. 7.cap 3. & alibi certamistæ: & coarctores, à Scæuola. l. Sticho.40.§.fin.ff. de statu lib. Ab eodem numularij, d. l. emptor. §.Lucius.ff.de actio.empt. Collectarij autem, inquit Cuiac. Obs.lib.10.cap.14. coactores & numularij, minores argentarij sunt, aut maiorum ministri & mercenarij. Per eos namque pecunias cogunt, auctore Donato & Acrone: & quas coegere, erogant per partes, permutatione, fœnore, vel qua alia ratione. Partes dixi cum Paulo, quæ Græci κέρματα.

Argentarij officium, l.pen. ff. de edend. Argentaria societas, l. cùm duobus. 52.§. cùm duo.4.ff.pro soc.

Argentariam facere, id est, argentarij munus exercere, & obire, l.4.ff.de edend. & apud Plin in lib.de viris illustrib.

Argentarium, argenteæ suppellectilis instrumentum, ἀργυροθήκη. l.19.ff. de auro arg.leg. Vt in iunctura argentea scio me dixisse, quod nō in argētario paterfamiliàs reponebat.

ARGENTI tria genera Vlpianus videtur cōstituere, in l.in actio.19.ff.de fur. factum, putà, infectum, & signatum. Factum, est vnde artifex opus aliquod, veluti lancem aut pateram effecit: infectū, quod rude adhuc, & in massa est, Græcis ἄσημον: signatum, quod signo publico notatum, numi, atque pecuniæ appellationem recipit. Porrò,

Argenti appellatione tam factū, quàm infectum contineri Paulus scribit, l. quæsitum. 78. §. illud. ff.de leg.3. Argento igitur legato, infectum, & factum, putà vasa, deberi ait Vlpian, l.cùm aurum. 19.in princip. & §. fin. & l. Quintus. ff.de aur. & arg. Planè pecuniam, aut numos non deberi, eidem ibidem rectè placuit. M. tamen Cicero in Topi. ad Trebat. pecuniam numeratam, & numos contineri videtur sentire, his verbis: Non, si vir vxori legauit omne argentū, quod suum esset, idcircò, quæ in nominibus sunt, legata sunt. Hanc Ciceronis ratiocinationem improbant plerique. & rectè.

Argentum factum, vas argenteum videri ait Mutius, l. Quintus. ff. de aur. & arg.leg. id autem argentum factum rectè ita definiri Vlpianus cēset, d.l.Quin-

*tus.in fin.ff.eod.*quod neque in maſſa, neque in lamina, neque in ſignato, neque in ſuppellectili, neque in mũdo, neq; in ornamentis inſit. Factum igitur à ſignato ſeparatur. Seneca lib. de Beneſic.cap.11. Libentius, inquit, donabo argentum factum, quàm ſignatum.

Argenti autem facti multæ ſunt ſpecies. Eſcarium, quod & eſcale, & potorium: *l.cùm quidam* 8.*D.de ſuppell.leg.l.cũ aurum.* §. *ſi cui.ff. de aur. & arg.leg.* eſt & balneare, & viatorium, quo quis in itinere, & in via vtitur, *l.fin.in princ. &* §.1. *eo.* Eſt etiam argẽtum menſale, de quo Vopiſcus in Claudio. Argentum igitur factum eſt, quo commodè vti poſſumus, *d.l.Quintus.*§.*cui legatum.D.eo.tit.*

Argenti infecti appellatio rudem materiam continet, vt diximus, id eſt, non factam, *l.cùm aurum.* 19.§.*infecti.* D. *eod.* hoc in maſſa conſtitutum vocat Iuſtinianus, *l.fi.C.de poſſ.*

Argenti quoque aliud genus eſt, putà ſignatum, quod aliqua forma expreſſum eſt, veluti quæ Philippi ſunt, itémque numiſmata, & ſimilia, *d.l.Quintus.*§.*cui legatum.* Tria hæc argenti genera, Liuius lib.34. his verbis cumulat: Secundo, ait, die, aurum argentúmque factum infectúmque, & ſignatum. Infecti argenti fuit pondo 18. millia. Facti, vaſa multa omnis generis. Signati argenti 84. millia fuêre Atticorum.

Argenti appellatione ſuppellex argẽtea non venit: niſi argenti numero à teſtatore habita ſit, *d.l.cùm aurum.* §.*idem Celſus.*

Argentum id omne accipimus, quod ita ex argento eſt, vt neque ſuppellectilis inſtrumento cedat, neque proprio alicui, & ſpeciali generi adſcribi poſſit, *l.2. D.de leg.2.l.1.& 3.D.de ſup. leg.*

Argentum purum putum Alfenus Iuriſconſultus *lib.34. Dig.* ſcribit eſſe valde purum, ſicut nouum nouitium dicimus & proprium propitium, augere atque intendere volentes noui & proprij ſignificationem. Hoc tamen Gell. lib.6.ca.5. reprehendit, & ait putum eſſe à putando dictum, & ob eam cauſam prima breui ſyllaba pronunciari. Putum autem argentum eſſe, quaſi exputatum, excoctúmque, omníque aliena materia carens, omnibúſque ex eo vitiis detractis, emaculatum & candefactum.

Argentum puſulatum apud Alfenum, *l in nauem.*31. D. *locat.* dicitur hoc ideò, quia merum in puſulas, adſurgeret. Puſularum meminit *Feſtus libr. 7. in verbo,* Hetta, Vide Puſulatum.

ARGVERE, eſt reum poſtulare, accuſare, & conuincere, *l.indicaſſe.*197.*ff. de verb.ſignif.l.filiumfam.ff.de adult.& alibi ſæpè.* Arguere de inofficioſo, eſt accuſare, *l.penult.*§.*ſi hæres.ff.de inoffic.teſta.* quo ſenſu, arguere falſum teſtamentum dixit Modeſtinus, *l. cum Titia.ff.de accuſ.*

ARGVMENTVM definit M. Cicero, in Partitio. Orat. probabile inuentum ad faciendam fidem: in Topicis verò, rationem, quæ dubiæ rei facit fidem.

Argumentum *in proœmio Inſtit.* § *cúmque.* vertit Theophilus ἔλεγχον, id eſt, euidentem demonſtrationem, & euidentiam.

Argumentum pro indicio accipitur apud Vlpianum, *l.1.*§.*iidem Cornelio.ff.de quæſtion.* Porrò exquiſita non debent eſſe argumenta, indiciáve. *Marciano, l.diuus. 6. ad finem. D. de cuſtod.& exhib. reo.* Ex variis cauſſis colliguntur. *Bald.l. conuenticula.C.de ſac.ſanct.eccle.*

ARGVTO PECTINE dixit Theodoſius Impe. *l temperent.C.de veſtib. holoberis.lib.*11. imitatione Virgil. qui ita dixit libr.1.Georg.

Arguto coniunx percurrit pectine telas.

& Apuleius *libr. 2. Aſin.aur.* Et pectinis arguti dente tenui diſcriminantur.

Ἀργυρῖται, qui pro coronis, præmióve argenteo vicerant, *l.commodis.ff. de re iudic.& apud Plutarch.* Vnde ἀργυρίτης ἀγὼν, illa concertatio. Apud Suidam tamen ἀργυρῖται ſunt οἱ ἀργυρίῳ εὐποροῦντες id eſt, quibus abundè eſt pecunia.

ARGVS, & Arga, *l.1.Lang.De conuitiis*, ignauum & inertem ſignificat, à Græco ἀργός. *Paul.Diaconus lib. 6. cap.8.* Memineris, vt me inertem & inutilem dixeris, & vulgari verbo Arga vocaueris.

ARIDI fructus *in Nouel.Iuſtin.32.*§. θεωρίζουσιν, qui & ξηροὶ dicuntur, ſunt velut frumentum & hordeum, *Accurſ.aut. ad hæc de vſur.C.*

ARMA, quod ad interdictum de vi attinet, ſunt omnia tela, hoc eſt, fuſtes, & lapides, non ſolùm gladij, haſtæ,

fra-

frameæ, id est, rhomphææ, *Vlpian. l.3.§. armis.ff.de vi & vi arma*. His addit Gaius *l.armorum. 41.ff.de verbor. signif.* scuta, & galeas. Adiicit & Paulus, *in l. qui commeatus.§.arma.ff.de verbo. signific.* loricam. M. Cicero pro Cecinna, glebas, Sunt autem rhomphææ apud Vlpian. ex Gellio teli genus, Thracæ nationis armis etiam connumerat Festus lib. 1. pugionem, & sicam. Hinc Armatos, accipere debemus non tantùm eos, qui tela habuerunt, sed etiam quid aliud, quod nocere potest, *Paulo l. armatos 9.ff.de vi public.* Armatos eos appellat M. Cicero, pro A. Cecinna, scutis, telis, glebis, saxis, & fustibus paratos, ornatósve.

Armorum appellatione quid contineatur, explicatur in Nouel. Imp. Iusti. 85. περὶ τῶν ὅπλων.

Armorum custos is erat, qui militibus arma committebat, *d. l. qui commeatus.§.fin.* Habebat autem vacationem munerum grauium, *l.si in fi.ff.de iure immun.*

ARMARI nauis dicitur, quæ armamentis necessariis instruitur, *Marciano l. quod quis.34.ff.de rebus auct.iud.possid. & Vlpiano, l. interdum. 5.ff.qui pot.in pign. hab.* cui contrarium est exarmare est enim armamentis spoliare, *apud Paulum, l.2.§.1.ff ad leg.Rhod.de act.* vt ibi Budæus docuit.

Armari dicũtur leges, & iura, quę gladio vltore facinorosos puniri iubent, *in Constantij & Constantis rescripto, l. cùm vir 31.C.de adult. & in Proœmio Instit. in princ.* Sed eá figura dictum accipe, qua quod vni rei proprium est, alteri tribuimus: cuius vsus est maximus apud Latinos. Poeta li.6. Æneidos,

Vngere tela manu, ferrúmque armare veneno.

Armatos milites, lex Caligatos adpellat, *in authen. quibus modis nat. effic. legit. l. à Caligato.C.de nupt.* Imperitum vulgus armigerum adpellat: quum hoc vocabulum denotet eum, qui in prædio gerit tela domini sui, vt scutum; vt arcum, lãceam, & cætera huiusmodi, Valla & hoc monuit.

ARMAMENTA, sunt nauium instrumenta, veluti funes, vela, &c. *l. 3.§.1. ff.de rei vendi. & l.nauis.6.ff.ad leg.Rhod. de iact.* Dicuntur & de aliarum rerum instrumentis, *l.3.de suppell.leg.ff.*

ARMARIA *in d.l.3.ff.de suppell.leg.* locus vbi libri, & similia reconduntur, *l.3.§.effracturæ. ff.de offic.præfec. vigil.* & vænalium reconditoriolum. *l. hæres.§. proinde.ff.de iudi.*

ARMENTVM, *Festo libr.1.* pecoris genus est ad opus armorum idoneum. Et,

Armento legato boues contineri, non etiam ouium, & caprarum greges, Modestinus scribit, *l.seruis. in fin.ff.de lega.3.* quod & Pomponius probat, *l.boues.89. ff.de verb.sign.* In his verb. Boues magis armentorum, quàm iumentorum generis adpellantur.

ARMILLAS, *Festus ait, lib.1.* ex auro, quas viri militares ab Imperatoribus donati gerunt, & dictas existimat, ab armo deducto nomine. Apud Vlpianum verò *in l.argumento. 25. §. ornamenta.ff.de auro, & arg.leg.* pro eo ornamento accipi putem, quo brachia ornantur: Galli appellant, *mancherons, & bracellets.* Ornamentis igitur legatis armillæ debentur.

AROMATVM appellatione apud Vlpianum, *l.pen.ff.de vsufru. ear.rer. quæ vsu consu.* arborum quarundam fructus intelliguntur, odoris, saporísque grati, cuiusmodi sunt zinziber, piper, & cætera id genus: vulgus, species vocat.

ARRA, siue arrhabo dicitur, quod precij numerandi quasi pignus datur. Arræ autem institutæ videntur in auctionibus, cùm æris aliquantulum daretur, quòd plaustra grauis æris eò vehi incommodum fuisset. nam quod arræ nomine datur, argumentum est contractæ emptionis, & venditionis, *Institut.de empt. & vend.* qua euidentiùs probatur conuentum fuisse de precio, *Gaio l.quod sæpe.in princ.ff.de vulg.* Exempla frequẽtiora sunt in iure, quàm vt referri debeant. Dicuntur autem à re pro qua dãtur, *Isid.lib.19.c.vlt.* vel à Gręco ἀῤῥαγὲς, quo firmum & integrum significatur. Eã veteres Arrhabonem dixisse, *ait Varro libr.5.ling.Lat* dicens esse pecuniam sic datam, vt reliquum reddatur, à verbo Græco ἀῤῥαβὼν. Diuus autem Hieronymus inter pignus, quod Græci ὑποθήκην vocãt, & arrhabonem, hoc interesse vult vt illud sit in mutuo, hæc in contractu emptionis & venditionis, quò firma sit obligatio.

Arræ proxeneticæ, vide Proxeneta.

Arræ etiam sponsaliorum sunt argumentum. *l. si quis. 38. ff. de rit. nup. l. 3. C. de sponsal. libr. 5.* vnde arræ sponsalitiæ dici cœptæ sunt munuscula, quæ sponsis quasi coemptionis futuræ prærogatiua dabantur: quæ tùm restituebantur, cùm sine culpa eius, qui eas dedisset, nuptiæ impediebantur. Is enim qui dederat, si nolebat matrimonium contrahere, amittebat, qui acceperat, duplum. atque adeò, si tantùm in stipulationem deductum esset, quadruplum reddere cogebatur. Eadem etiam pignora dicuntur, *l. vni. Cod. si rect. prou.*

Arrarum nomine anulos plerumque datos constat ex l. ex empto. §. is qui vina. D. de act. empt. l. cuique. §. antepen. D. de institut.

Arrhabo, pro obside veteribus accipiebatur, vt ex M. Catonis verbis constat, apud A. Gellium lib. 17. c. 2. & sic apud Terent. in Heautontim. act. 3. scen. 3.

-reliquit filiam adolescentulam:
Ea relicta huic arrhaboni est pro illo argento.

Ἀῤῥωστία, *apud Paulum. l. & quantum. ff. de ædil. edict.* vitium est, aduersam valetudinem significans, & ægrotationem.

ARROGARE, Arrogatio, vide Adoptio, item & Adrogatio.

Arrogare aliàs est ascribere sibi, & vindicare. Vnde dicitur arrogans, quasi omnia sibi adscribens. Inde arrogantia, id est temeritas & impudentia, superbia, *de qua 46. dist. in prin.* Differunt tamẽ, quia superbia est inanis gloria de eo quod quis habet, vt sunt Philosophi, Legistæ, & alij sufficientes in arte sua. Sed arrogantia, est inanis gloria de eo quod quis non habet, vt cùm quis credit ea se scire, quæ tamen nescit. Arrogantiam opprimi iubet, Zeno Imp. *l. vnic. C. de priu. car.*

ARTEM esse earum rerum, quæ sciuntur, *ait M. Fabius. li. 2. c. 17.* aliam ex Cleanthe definitionem subiiciens, vt sit potestas viam & ordinem efficiens.

Artibus liberalibus olim solitum fuit & mulieres instituere. *l. qui filium. in prin. vbi pupil. educ. deb. D.*

Ars liberalis, *apud Vlpianum. l. 4. ff. de decr. ab ord. facien.* quæ solius ingenij, non manuum ministerio peragitur. Liberalia studia quæ accipiantur, docet Vlpianus. *l. 1. ff. de extraor. cognit.*

Artes ludicras interpretatur Seneca li. 13. Epist. quæ ad voluptatem oculorum & aurium tendunt: vt sunt ludionum, id est, histrionum, & comœdorum artes. *Macer lib. 14. ff. de pœn.*

Artem igitur ludicram facere intelliguntur saltatores, gesticulatores, mimi, pantomimi, histriones, & alij id genus. *l. 1. 3. & 4. ff. de iis qui not. infa. l. quædam. ff. de pœn. & alibi sæpè.*

Arte fabrica præditum, pro fabricandi perito, dixit Paulus, *l. si mancipia. ff. instr. leg.*

Artem, operámve pollicitus, *apud Vlpianum. l. cum duobus. 52. §. si in co eunda. ff. pro socio.* Si in coeunda societate, inquit, artem, operámve pollicitus est alter, veluti cùm pecus in cõmune pascendum, aut agrum politori damus, in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa præstanda est.

ARTIFICES *Festo lib. 1. dicti*, quòd per artus scientiam suam exercent, siue quòd aptè opera inter se artent: qua ex caussa etiam artes appellatæ sunt.

Artifices serui, qui aliquod artificium callent. *l. fi. ff. de oper. seru. l. quod si de rei vindi. & alibi sæpè.* His opponuntur serui mediastini *in d. l. vlt.* qui nullam artem exercent.

Artifices sunt, qui rem in aliam formam à se elaboratam vendunt. *ca. eiiciens. 88. distin. Alciat. l. mercis, 207. ff. de verb. signif.*

ARTIFICIVM in seruis ab officio separatur, *l. si ex legatis. §. 1. ff. de leg. 3. & alibi.* Sic operæ quæ in artificio sunt, ab iis quæ in officio distant, *l. si non sortem. §. libertus. ff. de condict. indeb.*

Artificium quidam *in l. textoribus & l. legatis. ff. de lega. 3.* accipi putant pro sciẽtia cuiusque artis. Equidem pro artis exercitio accipiendum putem.

ARTEMO, ὁ ἀρτέμων, magis adiectamentum, quàm pars nauis est, *Iauoleno. l. malum. 242. ff. de verb. sign. &c.* quẽ Alciatus explicans, ait artemonem velum esse adscititium, quo nauis dirigitur.

ARTICVLVS non tantùm pro particula, id est, præpositione, coniunctionéve ponitur, sed & pro verbo quolibet. Sic verbum, Est, articulus vocatur, apud

apud Pomponium, *l.ſcribit.§. item ſcribit. D.de aur.arg lega.*&, Quiſquis apud eundem. *l. hoc articulo.D.de hæred. inſtit.* &, Tunc, *in l.ſi is. 4. D.de condi. & demonſt.* Quin etiam pro clauſula & oratione ſumitur à Iuliano, *l.ita tamen. §. qui ſuſpectam.D. ad Trebell.*

Articulus etiam accipitur pro eo, quod punctum adpellamus. *l. ſi cùm dotem.§.tranſgrediamur. D ſol. mat.& l.naturalis.in fine princip.D.de præſcript. verb. & l.in multis. D. de ſtatu hom.* Equidem non pro puncto, ſed pro particula & membro periodi totius alicuius propoſiti, in illis legibus accipiendũ putem, *vt in l.6.§.ſub hac. C.de bo.quæ lib.* quo ſenſu etiam eam vocem accipiunt pragmatici Galli, dum probanda legibus, moribus, inſtrumentis in articulos digerunt: *& hoc ſenſu accipitur in ca.præſentiam. §. teſtes.de teſtibus, in 6. & cap. veniens.2.eod. tit. in antiq.* & vtrobique gloſſema pro membro illo probando accipit, & propoſitione probanda. & in hoc ſignificatu.

Articulorum quidam ſunt impertinentes, qui nihil ad rem faciunt, probati non releuant.*gl.c.fin.de confeſ.lib.6.* alij ſunt captioſi, quos ſiue neges, ſiue confitearis, tuum detegent periurium, atque ita te decipiunt, & captant *l.in duobus.38. & l.qui iuraſſe.§.ſi pater.ff.de iureiur.* Alij ſunt multiplices, alij ſunt iuris, alij impoſſibiles, alij ſuper crimine: quibus omnibus reum non eſſe cogendum reſpondere gloſſema *in d.c.fi.* ſcribit. per illum textum, & alios, quos citat.

Articulus etiam ſumitur in Arcadij & Honorij conſtitutione fin. *6. comi. rer. priuat.*(alius eſt ſub tit. comit.ſacri pal.) pro ſtatim, in ipſo temporis momento: vt rectè ibidem interpretatus eſt Accurſius. Sic etiam accipitur apud Terentium in Adelph. *Vide vt in ipſo articulo compreßit eam.*

Articulus quoque ſumitur pro themate, factíque ſpecie propoſita, caſum vulgò adpellant, *in l. non poſſunt. 12.D.de legibus.*

Articulum interpretatur Accurſius *in l.ab executione.C.quor.appel.non recip.* ſententiam definitiuam, cuius interpretationem probat Albericus. Bartol. accipit pro interlocutoria. Equidem illic pro capite, & membro ſententiæ ſumi adfirmare auſim. Nam ab vno ſententiæ articulo, & capite appellari poteſt, *Bartol. & Alber.in l. appellanti. D. de appell. per illũ text.Guid.Pap.deciſ. 436.q.66.* Iac. Cuiacius interpretatur, præiudicium ſiue interlocutionem iudicis *l. j. 2. 23. C. Th. quorum app.non rec.* Vnde Greci ab articulo *κατὰ διαλαλιάς* explicant.*l.vlt.C.quib. ad lib.procl.non lic.*

ARVALES fratres, Vide Fratres Aruales.

ARVSPICES intelligendi ſunt, qui à victimis in ara inſpiciendis, vt futura prædicerent, nuncupabantur. Horum pœna, mors, igne, aut gladio. *l.3. & l.nemo.C.de malef. & mathem.* Sunt enim diuinatores. Sunt qui cum h, ſcribendum putent.

A S

AS, variè accipitur: in diuiſione ſolidum ſignificat, *idque Voluſius Mætianus ſcribit in libell.de Aſſe.* As etiam æris numus eſt. Nam ab ære as ducitur, *Varroni lib.4.ling.Latinæ.*

As principium, & vnum ſonat, *Varroni lib.8.eiuſd.lib.* Vnde rectè ais aſſem ſimplicem eſſe.

As libræ pondus erat, *Varroni lib.4.* Aſſis porrò diſtributionem & in hæredum inſtitutione & in aliis multis neceſſariam eſſe Mætianus ait, *de quo vide Amo. Aug.lib.2.c.8.* As autem diuiditur in 12. partes; duodecima vocantur ſingulæ vnciæ, *vt Marcianus refert.* Has aſſis appellatione contineri Vlpianus ſcribit. *l. ſeruum.§ fin.D. de hære.inſtit.* Habent & hæ partes propria nomina ab vncia vſque ad aſſem, puta hæc: ſextans, quadrans, triens, quincunx, ſemis, ſeptunx, bes, dodrans, deunx, as Vlpiano, & Mætiano: quorum diſtributionem probat Iuſtinianus *in §. hæreditas. Inſtit. de hæred. inſtit.* Singulas has partes ſuis locis explicabimus. Aſſis nota hæc ⸗. De his plenius vide Iac. Cuia. *ad l.13.ff.de hære.inſt.*

As & Aſſarius idem Chariſio & Clement. Alex. in 5. *ζύγα, καὶ ἀσσαρία.* Varro *lib.7.ling.Latin.*

Aſſis appellatione ſolida hæreditas venit. *l. aſſe toto ff.de hæred. inſti.* & omne patrimonium, & omne ſolidum. *l. ſocietatem.in princ.ff.pro ſocio.*

ASSIS FORMVLAE.

Ex aſſe hæredem relinquere, cui vniuerſa hæreditas relicta eſt, *Martialis*

lib.7.Epigram. ex Aſſe, aut pro parte poſſidere. *l.pen. D.qui ſatiſd.cog.* id eſt, in ſolidum. In aſſem ſatiſdare. *l.ſi cui.§.miſſi. D.vt in poſſeſſ. leg.* In Aſſem vindicare. *l. poſt emancipationem.40. D.de leg.3.* In aſſem vendere. *l. Titius. D. quib. mod. pign. vel hyp.ſol.* Ex Aſſe debere. *l.1.§ ſi cui ita. D. vt leg. no. cau.* In Aſſem impendium reddere *Plinio lib 15.Epiſt.* In Aſſem dari inſtituíque actio dicitur, id eſt, in ſolidum, *apud Scæuolam.l fin. ff.de donat. & Vlpianũ.l.de ætate.11.§.1.ff.de interro. Actionibus.* ex Aſſe auferri hæreditas dicitur Martiano, *l aufertur. D.de iis quæ vt indig.* quæ vniuerſa aufertur.

Aſſis partibus veteres fundum diuidebant. *l. minor. 39.§.ſi à me beſſem. D.de euict. l.Pompo.8.de rei vind.*

Aſſis etiam partibus diſtinguebantur vſuræ. vide infrà, Vſuræ.

As pro ſolido accipitur cùm de diuiſione hæreditatis, fundíve agitur: cùm de pondere, etiam ſolidum ſignificat, id eſt, libram & pondo: cùm de pecunia numerata, æris numus eſt.

Ἀσαφῶς apud Vlpianum. *l. mutum. D. de ædilit edict.* id eſt, obtusè, obſcurè, incertò, & dubiè.

ASCENDENTES apud Iuriſconſultos, ſunt, parẽtes, maioréſque noſtri, à quibus geniti, procreatíque ſumus: ſicut contrà deſcendentes ij. qui ex nobis prognati ſunt. *l.ſi quis inceſti. C.de inceſtis nupt.*

ASCETRIA, *ἀσκητήρια*, loca ſunt meditationis, & ſolitaria, in quibus Theologiæ ſtudioſi animo vacuo ac libero olim ſe exercebant, Baſilio: accipiuntur pro cœnobio, *in l.omnia.33. C.de epiſc.& cleric.* Dicuntur ab *ἀσκέω*, quod eſt, exerceo, vnde *ἀσκητὴς*, exercitator. Ea tamen à monaſteriis diſtinguere videtur Gregorius ad Baſilium, *ἀσκητήρια* (inquit) *καὶ μοναστήρια δυνάμενος εἰπεῖν, οὐ πόρρω δὲ τῶν κοινωνικῶν, καὶ μιγάδων.* & *Iuſtinianus Nouell.1 ὅσα εἰπεῖν.* Hinc

Ἀσκηταὶ, Monachi. *Damaſc. περὶ τῆς τῶν ἁγίων τιμῆς, τοὺς ὁσίους πατέρας ἡμῶν, τοὺς θεοφόρους ἀσκητὰς &c. Baſil de vita ſolita.* Ἀλλ᾽ ὅπερ τοῖς ἄλλοις ὁ ὄρθρος ἐστὶ, τοῦτο τοῖς ἀσκηταῖς, &c. Et

Ἀσκήτριαι, puellæ Deo dicatæ, *vt in Nouell.123. πᾶσι δέ.* Sunt qui dicant Aſcetrias pſallere.

ASCIA in XII. Tabulis, & in antiquiſſimis epitaphiis, quæ vidi in lapidibus vetuſtiſſimis, erat dolandi inſtrumentum: cuius formam Lugduni in eiſdem lapidibus vidi. Græcis Ἀξίνη dicebatur. Verba Legis XII. Tab. hæc ſunt: SVMPTVOSA FVNERA NE FACITO: ROGVM ASCIA NE POLITO. Hanc explicui lib. Veteris Iuriſpru 4.

ASCODROGITÆ *in l.10. & 11. C.de hæret.* Hæretici fuêre, qui vtrem inflatum in ſua eccleſia poſitum ac coopertum veneratione proſequebantur, & circa eum laſciuientes more bacchantium diſcurrebant. vide Philaſtrium Epiſc. Brix. in catal. hæreſ.

Ἀσημῶς *in l.mutum. D.de ædil. edict.* id eſt, ſine ſignificatione.

Ἀσέλγεια eo ſenſu apud Græcos accipitur, quo laſciuia apud Vlpianum, *l.lege 4.§.1.D.ad leg.Cornel.de ſica.* pro quadam proteruitate ludicra, aut ioculari: de qua vide in voce LASCIVIA.

ASIARGHES, Ἀσιάρχης, Aſiæ ſacerdos & præſes: de ſacerdote iuris accipiendus eſt.

ASIARCHIAM, *apud Modeſtinũ l.ἐὰν δύο. D.de excuſ.* interpretatur Anto. Aug. lib. ad eundem ſingul. de Aſiæ ſacerdotio: quod & videtur dicere ibidem Modeſtinus. De hoc ſacerdotio Aſiæ loquitur & Papinianus. *l. in honoribus. D.de vaca.& excuſ.mun.*

Ἄσωτος *Theophilo. §.furioſi. Inſt. de cura. & §.item prodigus. Inſtit. quib. non eſt per. fac. teſt.* eſt prodigus. Hinc *ἀσώτως ζῶ*, luxurioſè viuere, non malè vertiſſe eum in §.in duplum Inſtit. de actio. ſcribit Aug. lib.3.c.11.

ASPARGO, *apud Calliſtratum. l.nauis.4.§.cùm autem. D.de leg. Rho. de iac.* ſignificat vitium ex pluuia, vndáve contractum. Græcis *περίκλυσμα*. Alij libri legunt Aſpergine. In vetuſtis autem pleriſque. Conſpargo, & Aſpargo legitur.

Ἀσφάλεια *in l.ſancimus. C.de verb.ſign.* nudam promiſſionem ſignificat, vt & cautio: vt dicit ibidem Imperator. ídque per tranſlationem. Ἀσφαλειῶν in proprio ſignificatu genera recenſet Iul. Pollux lib.1.c.8. Significat & ſecuritatem.

ASSASINI, homicidæ, qui pecuniæ nomine homines iugulant & necant. *c.1.de homicid.lib.6.*

ASSCRIBERE, & quę hinc det. vide in ADSCR.

ASSEQVI donatiuum in constitutione Arcadij & Honorij.*l.nec emere.16.§.de iur.delib.* est illud adipisci, capere, & adquirere.

ASSESSORES, vide suprà Adsessores.

ASSERES dicti, quòd assideant parieti, lapidibúsve, *Festo lib.1.*

ASSIDVVS pro locuplete & facilè munus faciente accipitur, dictus ab assibus, id est, ære dando, cùm tempora Reipublicæ exigerent: aut ab assiduitate muneris publici, quod non nisi diuites subire possent, *vt Gellius tractat lib.16.c.10.* In priore significatu accipitur in XII. Tab. Gellio, & Cicerone in Topicis testibus. verba legis hæc sunt: ASSIDVO VINDEX ASSIDVVS ESTO: id est, vt vult Cicer. in Topi. locuples locupleti. Quidã per d. scribunt, Adsiduus, quasi sit à sedendo figuratum: sed errant. nam cùm à Seruio Tullio populus in quinque classes esset diuisus, vt tributum, prout quisque possideret, inferret, ditiores, qui asses dabant, Assidui dicti sunt: & quoniam soli negotiis publicis frequenter aderant, eos qui frequentes assunt, assiduos ab assibus dixerunt: *Hæc Charis lib.1.*

ASSIGNARE, vide suprà Adsignare.

ASSILIRE, pro vim afferre, adoriri, oppugnare. *lib.feu.1.titul.5.§.1. & eod. libr. titul.17.* Si scienter seniores assilierint.

ASSISII, *c pen.extra de cler.non resid.* dicuntur beneficiarij, qui canonici non sunt, seruiunt tamen ecclesiæ, nec vocantur ad communes tractatus cum canonicis. Sic autem dicuntur, quasi assidui, *vt vult Bernardus ad d.c.pen.* qui & mansionarios vocari adnotat. Vide ibi Ioann. Andream. Hi, vt credo, sunt, quos vulgò *prestres perpetués* vocamus.

ASSOLET, id est, consuetum est, *apud Macrum.l diuus.14. D.de offic.præsid.* Liuius lib.1.vrb.condit. Vbi illuxit, paratis omnibus (vt assolet) vocari ad concionem vtrunque exercitum iubet.

ASSVLTVS, ob quem quis feudo priuatur. *c.vnic.§.similiter.quib.mod.feud.amitt.in vsib.feud.* est impetus in personam, vel locũ, siue hoc pedibus fiat, vel equo, aut machinis, vel alia quacunque re assiliatur. *Vide Baronem à Tautemberg.in tit.5.lib.1.Feudorum.*

ASTALIVM, vide ASTV.

ASTIPVLATOR, vide ADSTIPVLATOR.

ASTV apud poetas, *Festo lib.1.* astutiam significat: cuius origo ex Græco ab oppido ἄστυ ducitur, in quo qui conuersati assiduè sunt, cauti atque acuti esse videbantur. Eodem verbo in eundem sensum vsus est vetus interpres *in authent.de testi.§.si verò astu.* vbi Accursius interpretatur dolum, vel malitiam, pro quo in Græcis est ἐξεπίτηδες. Adiectiuè vsurpauit Plautus in Pœnulo: *Mea soror ista stupida est sine animo asto.* id est, doloso & callido: *itaque vsurpatur l.4.de furt. l.15.qual quis si dot.deb.l.3.de hom.lib.bo.l.1.de dam.iniur.Lang.* Hinc

ASTVTVS, *in Iustiniani Constitutione l.fin.in fin.C.mand.* pro doloso, callido, cauto accipitur. Inde

Astutè, *in rescripto Impp.l.2.C.de legibus,* id est, dolosè & malitiosè.

ASTALIVM ab astu, idem quod felonia. Hinc Astalium facere, id est, frustrari & decipere *in l.6.Lang.de malef.& pub.crim.*

Ἀστυνομικοὶ, Ædiles *apud Papinianum, l.1.οἱ ἀστυνομικοὶ.D.de via publ.& si quid in ea fac* vbi explicatur eorum officium.

Ἀσυνάπτως aduerbium, quo quid disiunctum significamus, falsò reposuit Alciatus *l.9.Parerg.c.8.* in Scæuolæ responso. *l.si sic.133.D.de verb.oblig.* Deridétque ridiculos doctores, qui pro illo verbo Græco legunt ibidem. Si actum est, quibus connumeratur Accurs. cùm tamen in Florentina editione, eáque fideliore, rectiore, atque receptiore ita legatur, quod & Ant.Aug.lib.1.cap.vlt. Emen. probat. ait igitur Scæuola: Aut si sic volumus factam esse stipulationem. NEQ. PER TE, NEQ. PER HAEREDEM TVVM FIERI? vt ad vnam vim primam teneat: si vim fecerit, amplius exhæredis committi non poterit. ergo si auctum sit, &c. *Ita legunt ibidem Bart.Iacob.Butrig.Alber.Iacob.de Arena. & alij*, rectè. Alciatus in suum errorem traxit Oldendorpium, & Spiegel.

Ἀσύστατος, *Alciato lib.1.Parerg.cap.8.* dicitur status non consistens: aítque plerósque ita legere in Africani respõso. *l.qui quadringenta.88.ad leg.Falcid.* alios verò, τῷ ψευδοψήφῳ. Subiicit vtramque

lectionem posse defendi. Equidem à Flor. lectione discedere non ausim, quæ τῶ ψευδωδῶν habet. Florentinam sequitur & probat Ant. *lib. 4. emend. c. 16.*

ASYLVM in lege Romuli *apud Halicar. lib. 2. & Vlpianum ex Labeone l. si quid sit. 17. §. apud Labeonem. D. de ædilit. edict.* lucus sacer erat, quò perfugij, libertatisve (Galli vocant *Franchise*) caussa ius erat confugere: quod & Virgilius ostendere videtur *lib. 8. Æneid.*

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asyllum.
Rettulit, & gelida monstrat sub rupe Lupercal.

Asyli ius ad statuas principum productum est. *d. §. apud Labeonem.*

A T

AT, Festo differentiam rerum significat, vt cùm dicimus Scipio est bellator, at M. Cato Orator. & eodem etiam sensu accipitur *in §. manet. Insti. de societ. & l. j. de adpa. proconf. & lega lib 12. C.* licet ibi quidam putent pro, postquam accipi, cùm potiùs sit ibi aduersandi nota.

ATAVIA, abaui, vel abauiæ mater. *l. Iurisconsultus. §. quinto gradu. D. de gradi.*

ATAVVS, est abaui, vel abauiæ pater, proaui vel proauiæ auus, aui auiæque proauus, matris vel patris abauus. *Paul. d. §. quinto gradu.*

Ατέλεια, siue ἀτελίη, tributorum immunitas, vacatio munerum.

Ἀτελὴς, immunis, à quo nihil exigitur, *vt docet Pollux lib. 9.* περὶ τῶν κατὰ θάλατταν μερῶν. id & de hominibus, & de portu dicitur, auctore eo. *Exempla extant tit. de vaca. muner. D. & C. lib. 10.*

ATHLETÆ I. *Polluci li. 3. cap. j.* propriè dicuntur gymnici, & Ascetæ, & Agonistæ. Hi artem ludicram non faciunt: virtutis enim gratia hoc faciunt, *vt Vlp. scribit l. 4. de iis qui not. infa.* Athletæ autem quibus ludis exercerentur docet *Paulus l. 2. ff. de aleato.* cuius rei commeminit & Simonides, cuius verba vertit Alciatus:

Isthmia Philonis, Diophon, & Pythia, vicit,
Et cursu. & iaculo, saltibus, orbe, palo.

Sacris certaminibus coronati, excusationem à tutela habent. *l. ἐὰν δ' ὁ. §. Vlpianus. D. de excusat.* ciuilium munerum vacationem. *l. vnic. D. de athletis.*

ATORNATI dicuntur procuratores apud acta constitui, *in c. vnico. de sta. regula. lib. 6. §. porrò. vbi glo.*

ATQVE, similitudinis nota est *apud Tryphonium l. si pater. 76. D. de iur. dot.* quo significatu subaud. vox, perinde, & alibi sæpe, vt *l. 4. D. de pact.* Atque, etiam pro deinde. subinde, accipitur *in l. filia. 20. C. de inoffic. testa.* nisi malis pro statim ibidem poni, vt apud Virgilium.

Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

Atque, explicandi notam esse apud Vlpianum *l. j. de admi. tut. in princip.* quidam autumant: quod Accursius & Albericus docent. illic auxesim quandam potius significare putem, vt sæpè apud M. Ciceronem visitur, cùm verbo leuiori grauius, expressius, & significantius addimus. Atque sumitur pro, quàm, *apud Pomponium. l. qui re. 76. de furt.* vt apud Persium.

-qui tu impunitior exis.
Atque hic.

& Suetonius in Iulio Cæsare, Velut (inquit) grauius atque ipse sensisset.

ATQVE ITA, formula significat quod vulgò dicitur, & per consequens, *apud Modestinum. l. cùm alicui 26. D. de neg. gest. & alibi sæpe.*

Atque, siue, vt *in Pand. Flo.* atquin. & adquin, accipitur pro sed enim *apud Vlpianum l. & eleganter. 7. §. seruus pactionis. D. de dol. ma.* siue pro, sed certè, *in l. Barbarius. D. de offi. Præto. l. atquin. D. de nego. gest. & alibi sæpißimè.* Exempla enim recensere nolo.

ATRIDÆ Atrei filij, Agamemnon & Menelaus. *Vlp. l. si vxor. 13. §. j. D. ad le. Iul. de adul.*

ATRIARIOS, siue Atrienses, mediastini opera fungi *Vlpianus ait l. j. §. Caupones. D. nau. caup. stab.* Horum meminere Alfenus *l. in lege. 203. D. de verb. sign.* & Vlpianus *l. sed si 15. §. j. D. de vsufr.* & alij Alciatus autem & Oldendorp. putant eum seruũ dici, qui aliis præpositus est, qui negotia procuraret, vænalia distraheret, debita exigeret, aliis seruis alimenta distribueret.

ATROX vis dicitur, qua quis de fundo vi deiicitur, *Vlpiano l. j. §. j. versi. ad solam. D. de vi & vi armata.* Atrocem autem iniuriam, quasi contumeliosiorẽ, & maiorem accipimus, *l. 2. & 3. D. de feriis, & l. prætor. & l. sequ. & sequ. D. de iniur.*

iniur. Quot modis illa fiat, quíve æstimanda sit, à Iustiniano petendum est. *§.atrox.iniuria.Inst.eodem.* Æstimatur enim à facto, loco, & persona. *d.§.atrox,* addas & tempore.*d.l.prætor.*

Atrox persona,quę vel maiora flagitia habet,vel famosior est,vel quæ sæuitiam pro se fert, *apud Paulum in l.3.§.1.de offic. præf.vigil.D.*

ATTÆ appellantur, *vt Festus ait lib.1.* qui propter virium crurum,aut pedum plantis insistunt, & attingunt magis terram,quàm ambulent.

ATTENTARE, vide suprà, Adtentare.

ATTESTARI,est absenti denũtiare.*Paul.l.si subsignatum. D.de verb.sig.* in Pand.tamen Flo.legitur detestari rectius.

ATTINGERE hæreditatem,vide suprà Adtingere.

ATTRIBVTA,vel, vt alij scribunt,adtributa pecunia,veterib.dicebatur adsignata, Varro in lib. 4.ling.Lat. quas nunc adsignationes adpellamus,vt adnotat Budæus in priorib.

A typus,*apud Vlpianum l.idem Offilius. 10.§.fi.ff.de ædil. edict. & Gellium in eundem sensum.lib.4.c.2.* dicitur, qui non satis expedito plectro linguæ vtitur,quasi aerem non feriens, vel quasi non satis verba exprimens,conformánsque. nam τύπος formam significat quæ imprimitur: vt ἄτυπος dicatur, cum ea forma malè imprimitur.

AVARVS,quasi æris auidus, iunctúmque esse vocabulum, *Gellius lib.10. c.5.refert.*

Auarissimus, apud Vlpia. *l.solent.ff.de off.præf.*

AVARITIAM, πάσης πονηρίας προοίμιόν τε, καὶ πέρας εἶναι *docet Imp. Iustinianus Nouell 8. §.ἔννοια. & Apost.1. ad Timoth. 6.* πάντων τῶν κακῶν ῥίζαν appellat.

AVC.apud Valerium Probum, notã esse auctoris,auctoritatísve scribit Alciatus.*lib.2.c.9.Parerg.*

AVCETA, *Festo libr.1.* sæpe aucta.

AVCTIO, ab augendi,adiiciendique negocio appellatur, *Aug.l.Emend. c.3.* éstque pretij in subhastationibus adiectio,quam Galli *enchere*,vocant.sic accipitur *in l.si tempora.5.& l.seq.de fide instru.& iur.hast.fisc.lib.10.C.*

Auctionis formulas varias recitat G. Budæus in forensibus, puta has: Auctio bonorum proscripta, id est, subhastatio. Auctionis clausula, id est,decreto adiudicatio. Auctionis institor, subhastationum persecutor. Auctionis diem denuntiare, dici putat Budæus pro ad diem decreti citare. Addictioni decretali diem præstituere, dicendum veriùs & propriè magis putem.*l.si tempora. & l.seq.de fide instr. & iur. hast. fisc. libr. 10.C.*

AVCTIONALIA, *apud Vlpianum l.1.§.officio.ff.de tut. & rat.dist.*tabulæ & instrumenta sunt actionis,vt ex M. Cicerone in Catilinam liquet. Basilica interpretantur πραγματικοὺς λόγους.

AVCTIONARIOS intercessores, opponentes se subhastationi, dici idem putat.Tu rem expende.

AVCTORES dicuntur, à quibus ius in nos transit, vnde venditorem, auctorem rectè appellabimus. *Cic.Verr.7.* Tum illi intellexerũt, sed id quod à malo auctore emissent, diutius obtinere non posse: id est ab eo qui vendendi auctoritatem nullam habebat.*Vide l.si seruum.§.fi.ff.de act.empt.l.creditor.§.fin D. eo.l.sed si.l.si per imprudentiam. ff.de euict. l.sed vbi. D.de minoribus.*Porrò quemadmodum verbum vendendi ad omnem alienationem pertinet in XII. Tabulis, *vt scribit Pomponius l.statu liberi. 29. ff.de statu lib.* ita auctor dicitur omnis, à quo ius in nos transiit.*l.an vitium.ff.de diuer. temp.præscript.*

Hi primi Auctores sunt.

Auctores secundi dicebantur, qui pro euictione fideiubebant. *l. illud.4. ff.de euict.* hi à Iusti.in Nou.4.βεβαιωταὶ, à Iuliano Patritio venditionis confirmatores appellantur. *Vide Ant.August.lib 3. cap.6.*

Auctorem laudare, est nominare, & (vt Galli dicunt garendum appellare, *l. tenetur.§.si tibi. D.de act. empt.l.2. C.de in lit.dan.tu.l.Herennius.§.Gaia.ff.de euict.l. auctore.C.eo.*

Auctor dicitur fieri tutor, cùm probat quod actum est, *l.etiamsi.3.ff.de auct.tut.* Hinc Auctor in rem suam. *§.si inter Insti. de auctor.tut.*

Auctores etiam pro prudentibus, & consultis, & iuris pręceptoribus ponun-

tur, *l.apud Celsum.§.Labeo.13.D.de dol.except l.2.§ post originem.ff.de orig. iur.l.j.§. sed in vsufru. ff. de vsufruct.adcresc. l.cum auctoritas. C.de vsufr.* Cicero in 1.de Orat. Atque, inquit, illum cum differendo par esse non posset, ad auctores confugisse. &

Auctores iuris. *l.quæro.ff.de act.empt.l. 1.C.de verb.sig. & apud Aul.Gell.li.?.cap. 10.in princ. & Aggen.Vrbic.ad I.Frontin.* vbi de Cassio Longino loquitur, dicebantur iurisconsulti, quibus permissum erat (vt ait imperator) iura condere.

Auctor seditionis *in l.eiusdem. §.itemque auctor.ff.de sica.l.si quis. 38.§.auctores. ff.de pæn.* dicitur, qui seditionem primus ciet, inducit, & persuadet.

Auctor legis dicebatur, qui cùm ea dignitate præditus esset, vt eius oratione commoueri populus posset, ab iis qui leges ferebant, deligebatur, qui eas suaderet. Ita Pompeius eius legis quam tulit Lentulus de Cicerone reuocando, frequenter à Cicer. auctor appellatur: in ea quam post reditum habuit oratione.

AVCTORAMENTVM non significat ipsam auctorationem, actúmve auctorandi, sed ipsam obligationem. *M. Cicero 1.offic.* Illiberales autem, & sordidi quæstus mercenariorum omnium, quorũ opere, non quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces, auctoramentum seruitutis. Eodem sensu accipitur *apud Suetonium in Tiberio c. 7.* auctoramentum centenum millium, pro mercede dici constat.

AVCTORARE, est obligare, sacramento adigere, quod de militibus sępè apud Liuium, classicósq; rerum scriptores dictum animaduerti: cui contrarium est Exauctorare, de quo infrà suo loco.

AVCTORARI verò Iurisconf. dicitur, pro auctorem esse: vel auctoritatem suam interponere, *apud Pomponium l.& si 4.ff.de aucto. tut.& Vlpianum.l.huius.9.ff.quod fals.tut.aucto.*

AVCTORITAS, probatio, voluntatis interpositio, & accommodatio, actus, adprobatio, *tot.tit.de auctoritate tut. ff.& C.de auct.præstan. & Inst.eo.tit.* quã Theophilus αὐθεντίαν appellat & αὐθεντεῖν, auctorare. In cuius præstatione pręsentiam non sufficere, sed liberum animum adesse oportere Vlpianus scribit *l.1. §.fin. D. eod.* & nullam esse differentiam, eam non interuenire aut perperam fuisse adhibitam, idem tradit. *l.2. D.eod.*

Auctoritatem etiam interpretatur Venuleius *l fin. ff.de euict.* actionem pro euictione: quo sensu accipitur apud Iulium Paulũ lib.2.Sent.recept.tit.17. Hoc actionis genus βεβαιώσεως δίκην appellat I.Pollux lib.8. Onomastic. Seneca: Posidonius, inquit, tibi auctoritatem promittet. Eodem sensu accipitur Auctoritatis instrumentum *apud Scæuolam. l.si. in princip.ff.de pignorat.* hoc est, id instrumentum, quo de euictione promissum est: *Alciat.lib.2.Parer.c.9.* ibi poni existimat pro eo iure, quod ab auctore, id est venditore consecutus est emptor: hoc est, vt vulgò dicitur, tituli sui & acquisitionis literas: quod eodem pertinet. nã venditionis instrumento promissio de euictione continetur. Eo tamen sensu accipiendum putem quo apud Venuleium & Paulum, vbi suprà, vt facti species argumento est.

Auctoritas etiam pro iudicis edicto, & literis sumitur, *in l.1. C.Th. si cert.pet. chirograph.* ibi, auctoritatémque postibus debitoris adfigere *in l. diligenter 9. C.de aquæ duct.lib.10.*

Auctoritas etiam pro mandato, & iussu iudicis ponitur in nouel. *Valentin.tit. 7 de indul. reliq.* quo sensu accipitur auctor apud Paulum, *l.iuste.ff.de adqui.posse.* Iustè possidet, qui auctore prætore possidet, id est (vt Accursius interpretatur) decreto ritè interposito.

Auctoritas iuris, *apud Vlpianum l.videamus.4.§.j.ff.de in lit.iur.& Modestinum l.si seruo.20.ff qui & à quibus.& Papinianum.l.in tabulis.36.ff.de statu lib.* vis, & potestas legum, & præeminentia, & pondus: sicut eo sensu sæpissimè accipiunt M.Cicero & T.Liuius, exempla ita obuia sunt, vt transcribi hîc non debeant.

Auctoritas Senatus, quid sit, docet Dio.lib.55. ἀλλά, inquit, αὐκτώριτας ἐγίγνετο ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα αὐτῶν ᾖ. Porrò, βούλημα τοῦτο perscribi solitum M. Cicero libr. 5. de Orat. ad Q.Fratrem docet: Et eundem, inquit, (id quod in auctoritatibus perscriptis extat) scribendo adfuisse. Sic accipitur apud eundem Tullium, auctoritas ordinis.3.de Orato. in initio,

Auctoritatē legis, pro ipsius beneficio accipere debemus, *apud Vlpianum l.fi.§. ait l.in fin.ff. de diuort.* vt patet ex §. seq. ibid. cuius initium est, illud.

Auctoritas in XII. Tabulis, & in lege Attinia accipitur pro vsucapione: quo significatu vsus est & Scæuola, *l.vlt.ff.de aqua & aq.pluu.* qua in re fallitur Bart. *ad d §.vlt.* qui auctoritatem, iurisdictionem interpretari videtur. Verba Legis XII. Tabu. hæc sunt. VSVS EST AVCTORITAS FVNDI BIENNIVM ESTO. ex M. Cicerone in Topicis, & pro A. Cecinna. Item alio cap. ADVERSVS HOSTEM AETERNA AVCTORITAS ESTO. ex Cicer. libr. j. Offic. & alio cap. REI FVRTIVAE AETERNA AVCTORITAS ESTO. *ex §.furtiuæ.Inst.de vsu.* Attiniæ legis verba refert A. Gellius li.17.c.7. In lege vtraque Iustinianus, *d.§.furtiuæ,* auctoritatem, vsucapionem interpretatur. Recipienda igitur non est eorum interpretatio, qui in Scæuolæ responso auctoritatem, firmamentum, robur, firmitatem, validitatem interpretantur. Alij veræ interpretationi, significationíve propius accedunt, auctoritatem apud Scæuolam pro iure dominij accipientes, cùm tamen iunctis legum capitulis, *puta.l.j.§.fi.& l.fi ff.de aq & aqua plu.* auctoritas pro vsucapione accipiatur: quod & Budæus rectè adnotauit *ad l. Herennius. ff.de euict.* ex M. Cicerone de Harusp. respons.

AVCVPATIO (vt notissimam significationem prætermittam) in rescripto Constant. *in l.1.C.de formul.& impet.* est verborum iuxta literæ rigorem (vt vulgò loquuntur) expositio. vnde & M. Cicero verborum aucupium rectè dixit. Sic Varro lib. 4. ling. Lat. Scientiam ad opinionem aucupari dixit: vt nostris tēporibus vidimus.

AVDACIAM, ab auidè, id est, cupidè agendo, dictam ait Festus lib.j. qua quis facinus nullo periculi aut pudoris metu perterritus molitur. *c.2.de censi.l.5.*

Audaciam pro audacibus in Iuliani Constitutione. *l.pen.C.de sepult.* vt scelus pro scelerato, apud Plautum, & Terentium.

AVDENTER, pro temerè, impudenter & liberius quàm par sit, *dixit Vlp. l.j.§.fi.ff.si pars hæred.pet.*

AVDIENTIAM episcopalem, Episcopi forum, & iudicium appello, *l.episcopale.9.C.de episc.audient.* iurisdictionem episcopi interpretatur Accursius. *C.eo.* cuius sententiam probat Azo. *in Summ.C.eo.*

AVDITOR in variis Ciuilis & Pontificij iuris articulis sumitur variè. Quandoque pro discipulis, qui ius Ciuile discunt, & præceptores audiunt. *l.2.§.post hunc vers. sed plurimùm à suis.ff.de reg.iur.* Auditorem pro lectore accipi apud M.Ter. Varronem lib.5. ling. Lat. ipso statim initio rectè quidam putant. Auditor etiam dicitur cui articulus caussæ committitur. *c.super quæstionum. §.porrò.ad fi.de offi.deleg.in vol. Greg.* Sed & is cui caussæ terminus, definitio, & decisio delegatur, *clem.auditor.de script.*

Auditor Contradictoriarum: eius officium est circa rescripta iustitiæ, dandósque iudices.

Auditores in curia Romana, vocantur auditores sacri palatij. Auditores sacri palatij referunt inter se & pronuntiant, *Innoc.c.quoniam.de probat.in ant.* Cardinales verò auditores Papæ referunt: nisi eis commissa fuerit definitio. Auditores an sint ordinarij, vel delegati, *tradit Spec.tit.de adiutore.*

AVDITORIVM locus est, vbi artium ministræ philosophia legésque docentur. *l.vnic.C.de stud.lib vrb. Ro. lib.11.* quidam vocant ludum literarium. Auditorium, locus in quo caussæ aguntur, cognoscuntur, & finiuntur, *Vlpiano.l.1.ff. an per alium caus l.4.in fin ff.de lib.caus.& l.1.§.fin.in fin.ff ne de stat.def.* Atq. etiam de scholis publicis intelligi potest, & illo sensu accipitur *in l.contra.54.ff.de re iud.l pen.de offic.adses.* Auditorium quoque principis appellatur, vbi princeps quid cognoscit, definit, decernit, edicit, *l.minor.18.ff.de min. & l.mulier. ad princ. ff.ad Treb.& l.si quando.36.ad fi.C.de appel.* vbi sacrum vocatur. Alibi consistorium dicitur, *l.fin.§.in his autem.C.de tem. appel.* quod soli Imperatori aut Regi habere licet. Auditorium etiam præfecti Prætorio dicitur, *l.lecta.in princ ff.si cert. pet.* Auditorium iudicum, magistratuum *de quo suprà §.auditorium.2 cuius meminit Tryphoninus, l.cum in fundo.§.pen.ff.de iur. dot.& l.penul.de offic.adsess.* vbi caussę audiuntur, & explicantur.

AVE, siue, Haue, vel Habe (b, pro v, vt sæpè in P. Flor. vt est literarum mutua ἐναλλαγὴ, vel Fabio auctore) KNB id est, aue charissime nobis; salutādi formula, qua vtebantur Imperatores ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, & inscriptionibus suarum consti. qualem videmus in inscriptione *l.falsæ.8.C.Theo. de fals. mon. & alibi sæpè* & in Codice Iustiniano eiusmodi salutares inscriptiones visuntur: quæ quidam deprauarunt, & corruperunt.

AVERSA charta, id est, opisthographo.*l.chartæ.D.de bo.pos.secun.tab.* Est enim ὀπισθόγραφος à tergo scriptus, *Plinio li.3.Epist.5.* Theo. Hermopolites *ad l. notionem. D.de verb.signific.* ὀπισθόγραφον λύσιν appellat apocham à tergo scriptam.

AVERSIONE, vel per auersionem emere, locutio est à Iurisconsultis vsurpari solita, quum res multæ simul atque aceruatim vno pretio venduntur. Asconius hac in re vocem Semel, vsurpat, Sectores, inquit, spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur: ac postea singulas quasque res populo venditabant. Hotoman. ab auertendo scribit deductum vocabulum, quasi cum omnia simul & vniuersè tanquam per euerriculum auerruntur: vnde vniuersa dicuntur propriè, quæ vnum in locum sunt conuersa. Alij ab auertendo deducunt, quōd scilicet quasi auersi negotium ita contrahamus, re omni neque perspecta, neque explorata bene. Quid verò intersit inter Aduersionem, & Auersionem, cúrve illa emptori & conductori, hæc vēditori & locatori conueniant; vide apud Hotom.in Comm.verb.iuris.

Auersione locare, *apud Africanum, l. & hæc.35.in princ.D.loca.* vel per Auersionem conducere, *apud Vlpianum in l.1.§. exercitorem. ff. de exercitoria* ἐν ὁμάδι, id est, in vniuersum locare aut conducere.

Auersione vænire, *Vlpiano l. 4. §.si auersione.D.de peric. & comm.rei vend.* Si auersione vinum vænit, custodia tantum præstanda est, *& §.seq.* Vino autem per auersionem vendito, finis custodiæ est auehendi tempus. Dicitur autem cū pretium aut numerus, aut mensura aut pondus non dicitur, *Aug.lib.3.Emen.cap. 6.* Græci οἱ κόττω. Valentinianus *Non de re leuat.possessio.* in aggere. Galli adpellāt in grosso, *& en bloc.* Plutarchus in Isocrate, ἀθρόα τὰ φορτία πεπρᾶσθαι.

Auersione opus locari, *apud Florentinū l.opus.31.D. loca.* ait Aug. vbi suprà, cum totum vnum pretio, non in pedes singulos, mensuráſve locatum est, quod colligi potest ex his Flor. verbis vbi suprà, Opus quod auersione locatum est, donec adprobetur, conductoris periculum est: quod verò ita conductum sit, vt in pedes mensuráſve præstetur, &c.

AVERSI oneris actio, *apud Alfenum, l.in nauem.31. D.loca.* id est, interuersi & subrepti. Est enim

AVERTERE, subripere, *l.illud.7. §.pen. D.de trib.* & amouere, intercipere, aliò transferre. *l. 1.§.præterea. D. si is qui testa.lib.esse ius.fue. l.3.sed & si quis. D. de crim.stellion.*

AVERTA, *in l.quoniam.de curs.publ. lib.12.C.* quid sit ex Græc. interprete Bud. in l.eos D.de falsis docet: Ἡ δὲ ἀβέρτα, τουτέστι, τὸ ὑπομάσχαλον ὅπερ ἐπιφέρονται κατὰ τοῦ νώτου ἔσω καὶ αὐτὸ ἑξήκοντα λιτρῶν. καλεῖται δὲ ἀβέρτα ἐκ τοῦ ἀπεστράφθαι. Auerta ex eo, quòd auersa sit: ὑπομάσχαλον, id est, (vt ait Budæus) lora latiora, quæ per terga equi iugalis excurrunt, sub alis eius succincta.

AVFERRE est quid amouere, sed id sine vi fieri posse Vlpianus scribit; *l.quo naufragium.§.non solùm autem. D.de incen. ruin.& naufr.* Auferre, *toto tit.D.& C de iis quæ vt indig.& in l.aufertur. D de iur. fisc.* est, vindicare, *idque per l.portiones.21. D.de iis quæ vt indig.auf.* Auferendi caussas pete ex dictis tractatibus, latissimam enim tractationem exigunt.

AVGERE spectat ad quantitatem; Ampliare ad pretium.*C.de sac.san.Eccl. l.iubemus nulli de iur.fisc.l. non intelligitur. §.diui.* Augere hæreditatem, gregum & pecorum partus, *in fi.l.sed etsi. D. de pet. hære l.ancillarum.D.eo.*

AVGMENTA dicūtur, quæ rei accedunt.*l.item veniunt.§. item non solùm.ff. de hæred.pet.*

AVGVRES ab auium garritu dicti sunt. Porrò trifariam augurari auibus ac futura prædicere solebant: Primùm volatu, deinde cantu, tertiò gustatu obseruato.

Augures, maleficiorum appellatione contineri sanxit Constantinus; eos con-

ſuli prohibens. *l. nemo. 5. C. de malef. & mach.* idque ſublata Romuli lege, iubentis, Nequid inauguratò fieret.

AVGVSTI cognomentum vnde deſcenderit, quáve de cauſſa Cæſari inditum fuerit, ex Dione libr. 43. diſces: cuius verba ex G. Xylandri verſione hæc ſunt: Sed poſtea quàm ea quæ pollicitus fuit, re ipſa perfecit, ibi demum Auguſtus à Senatu, populóque appellatus eſt. Etenim cùm ſtatuiſſent peculiari quodam cognomento inſignire, ac alij alia referrent ac probarent: Cæſar, quamuis Romuli nomen vehementer adpetebat, tamen cùm ſentiret hinc ſe ſuſpectum adfectati regni fieri, eo omiſſo, Auguſtus quaſi hominis natura amplior ipſe cognominatus eſt. Auguſta enim ea, quę honore digniſſima ac ſanctiſſima ſunt, dicuntur, ideóque σεβαστὸν Græci Auguſtum interpretati ſunt, quaſi venerandum dicas.

Auguſti & Cæſares (qui his notis in plurimis inſcriptionibus, & ſubſcriptionibus C. Th. & Iuſtiniani conſtitutionum, AA. & CC. reperiuntur) hoc differunt. Nam Auguſti hi dicuntur, qui nunc regnant, & à Senatu Imperatoris nomine honeſtati ſunt: ac Cæſares dicuntur, qui ab ipſo Auguſto electi ſunt, ad regendam prouinciam aliquam cum Cæſaris honore tantùm, donec Auguſtus vixerit, poſt eius mortem ſucceſſuri in imperio. *Hæc Alciatus in l. 2. de excuſ. artifi. lib. 10. C. ex Ammiano Marcellino.*

Auguſti quando primùm regnarint, docet I. Capitolinus in M. Antonino philoſopho. Marcum, ſcilicet philoſophum, & Verum Commodum fratrem. Tres etiam poſtea ſimul regnaſſe ſcribit Ammianus Marcellinus. In hoc tamen inquit: negocio Valentinianus morem antiquitus inſtitutum ſupergreſſus, non Cęſares, ſed Auguſtos, germanum nuncupauit, & filium: beneuolè ſatis.

Auguſta, Auguſti vxor, *l. princ. 31. D. de legib. l. fi. Auguſtæ. D. de leg. 2. l. fiſcus in fi. D. de iure fiſc. l. cùm hæredes. C. qui teſta fa. poſſ.* & alibi ſæpiſſimè. Auguſta etiam Auguſti ſoror, *l. fi. C. Theo. de luſtr. collat.*

Auguſta domus, domus eſt principis priuata, ad eius rem priuatam pertinens, *vt conicere eſt ex inſcripti & titu. de priuile. dom. Aug. lib. 11. C. eadem diuina dicitur, in l. abſit. C. eod.*

Auguſtam fortunam, Auguſtum ipſum interpretari poſſumus, *l. vlt. in prin. C. de indic.*

AVGVSTALIA, Auguſti feriæ ſunt.

AVGVSTALES variè accipi conſtat. Nam quidam erat pręfectus Auguſtalis, qui Ægypti præfectus erat, cui pręfectura, & imperium ad ſimilitudinem Proconſulis conceſſa erant, *l. vnic. D. de offic. præfect. Auguſt.* Quando, & à quo ſit cōſtitutus, Strabo lib. 7. quáve de cauſſa Tacitus lib. 2. Annalium docent. *Huius meminit Anthemius, l. 3. C. de cano larg. titul.*

Auguſtales nūcupatos fuiſſe ſcribit Vegetius li. 2. rei milit. qui primos ordines in bello ducebant: quòd ab Auguſto ad id munus adlecti eſſent.

Auguſtalis etiam ſextumuir, iudex municipalis erat à Decurionibus factus, *vt ex l. quinque. 57. & l. ſi quos. 59. de Decu. l. 18. C.* iunctis epitaphiis, quæ Mediolani extant, FAVSTVS VI. VIR AVGVSTALIS, QVI INTER PRIMOS AVGVSTALES A DECVRIONIB. AVGVSTALIS FACTVS EST.

AVIA mater eſt patris matríſve, ſicut auus pater patris, matríſve, *l. 1. D. de gradibus libe.* Auia negocia nepotis adminiſtrat. *Vide l. Neſennius. D. de negotiis geſtis.*

Auia mea, ſocrus magna vxoris meæ eſt. *Modeſtinus l. non facile §. gradus. de grad. & adfin. D.*

AVIARIA apud Paulum, *l. auibus. D. de legat. 3. cauea, quibus aues concludimus*

AVIATICVS, nepos. *lib. Feud. 3. tit. 1. §. 3.* Si verò filios non habuerit, & auiaticum ex filio maſculo reliquerit. Fictum nomen ab Auus, vel auius, quo nomine in legibus barbaricis ſæpè pro auus vtuntur. Nepotem verò feudiſtæ interdum fratris filium appellant, *vt lib. l. tit. 5. §. 1.* quam conſuetudinem in Francogallia lingua retinuimus.

AVIBVS legatis, anſeres, phaſiani, gallinæ, & auiaria debebantur non autem phaſiarij, & paſtores anſerum, voluntatis quæſtio eſt. *Hæc Iul. Paulus, libro 3. Sent. tit. de legat. vnde exſcripta eſt dict. l. auibus. à Triboniano immutata.*

AVLÆVM, *Vlpia. l. sed & si quid. 15. §. & si. de vsufructu*: Velut aulæi, inquit, vel alterius apparatus. Sed & apud Ciceronem pro Cœlio, in singulari legitur. nam vsitatiùs in plurali, & neutro genere, Aulæa legitur. Sunt autem rapeta, quibus parietes, & aulæ, ornatus causa teguntur. Seruius verò stragula versicoloria esse putat, explicans hunc Virgilij locum:

Aulæis iam se regina superbis,
Aurea composuit sponda.

Sic dicta, quòd in aula Attali Regis primò inuenta sint. Nonius verò genus vestis peregrinæ esse censuit, esséque ait, tanquam paludamentum habitus militaris.

AVOCARE alicui, pro, ab aliquo. *Vlpia. l. 36. D. de noxa. act.* Nec oberit, quòd Seruiana potest ei homo auocari. *Sic l. vlt. D. de his, quæ in test. delent.* Auocatur scriptis hæreditas, id est, à scriptis hæredibus, hoc est, scripti hæredes ab hæreditate repelluntur.

Auocare autem concionem, *inquit, Turn. Adu. lib. 16. ca. 21* est concionem à magistratu, qui eam aduocauit, abducere: quod, vt apud Gellium est, ius erat aliquibus magistratibus facere. A tribuno auocare concionem Liuius scribit nefas fuisse.

AVRES propitiæ opponuntur hebetibus, quas habere dicuntur, qui non curant, quæ audienda sunt, audire, *Vlpia. in l. si extraneus de iur. dot.* Sic ibi legendum putat Budæus refragantibus exemplaribus, in Floren. tamen Pand. propriis legitur. Tu lib. Βασιλικῶν consule.

Aurem tangens, totum corpus tetigisse videtur, *Trebat. l. vulgaris D. de furt.*

AVRELIA Lex, vide infrà Lex.

AVRELIVS, Antoninus Imperator, is est, qui virtute & eruditione insignis, Philosophi cognomentum tulit. Bella gessit in Germania contra Marcomannos.

AVREVS, sestertiûm mille æstimabatur, *iunctis Gaij, in lege. §. vlt. D. de S. C. Silan. & Paul. lib. sent. capitibus,* quod & Anto. Aug. lib. 2. Emend. c. 9. probat vbi veterem & nouam aureorum æstimationem explicat. At Hotomanus in Com. verb. iuris, aureum continere tantùm centum sestertios contendit, idque ex Dionis verbis, lib. 55. quæ sic vertit: Cum Augusti domus in Palatio conflagrasset, multíque multa illi conferrent, nihil accepit, nisi tantum à populis aureum, à priuatis verò drachmam. Aureum enim ego quoque nummum, qui drachmas viginti quinque valet, more nostro appello: & Græcorum quidam, quorum libros, quòd Attico dicendi genere scripti sunt, legimus, sic ipsum vocarunt. *Hæc Dio.* Cùm igitur drachma denario Romano apertissimè à Plutarcho in Camilli vita æstimetur, apparet Dionem, aureum pro centum sestertiis vsurpasse, cùm scilicet in viginti quinque denariis tot sint sestertij. Locum autem illum Iustiniani, *in § 3. Instit. de success. libert.* qui huic opinioni refragatur, sic existimat posse restitui. Si quidem libertus & liberta minores centenariis sint, id est, minus mille aureis habeant substantiam (sic enim legis Papiæ summam interpretati sumus, vt pro centum sestertiis vnus aureus computetur) nullum locum habeat patronus, &c. Reliqua huc pertinentia vide apud eundem Hot. loco præcitato. Sed & obiter notandum, æstimationem aurei Romani cognosci posse ex comparatione locorum duorum Suetonij & Taciti: Nam de Othone scribit Suetonius: Quoties cœna acciperet principem, aureos excubanti cohorti viritim dabat. *Tacitus*, Cohorti excubias agenti viritim centenos numos diuidebat. Aureus igitur Romanus centum numis taxatur. *Hæc ex Hoto. vide tamen Anto. Aug. lib. 2. c. 7.*

Aureorum anulorum ius, vide suprà Anulus.

Aureorum genera duo Budęus constituit *lib. 5. de Asse*: totidem Alciatus *lib. 2. Dispunct. cap. 9* quorum verba hîc non refero.

Aureus dicitur, solidus, *§. fi. Instit. de pœn. temp. litig. iuncta l. fi. D. de in ius vocand.*

Aureis quinis valet argenti libra, *l. vnic. de argent. pro. lib. 10. C.*

Aurei numi etiam æs dicuntur, *Vlpiano l. etiam. 159. D. de verborum significatione.*

Aureos tot, interpretatur Iulianus, *l. quidam 96. D. de legat. 1.* quadringentos ex præcedentibus. Ex quo obseruandum incertum numerum, nondúmque præfini-

præfinitum, ex præcedentibus, aut ſubſequentibus æſtimandum.

AVRICHALCVM, vel orichalcum, quidam (vt ait Feſtus) putant compoſitum ex ære & auro, ſiue quòd colorem habeat aureum. Orichalcum ſanè dicitur, quòd in montuoſis locis inuenitur. mons etenim Græcis ὄρος appellatur. Qui vas aurichalcum pro auro vendidit ignorans, teneri aurum, quod vendidit præſtare Marciano placuit, *l. Labeo. 45. ff. de contrahen. emp.* De Orichalco notatu digna, vide apud Seruium *in l. 12. Æn.* Orichalcum autem fuiſſe precioſum, etiam Plautus docet, qui ait in Milite glorioſo: Ego iſtos milites orichalco cõtra comparem.

AVRI fodina *apud Gaium, l. D. quod cuiuſque vniuerſ. no.* locus vbi aurum foditur, ſicut Argenti fodina, vbi argentum.

AVRVM Feſto lib. 1. dictum, quia præcipuè cuſtoditur: Græcè enim ὠρεῖν cuſtodire dicitur. Vnde & Theſaurum. Hippocrates medicus de nomine inuentoriis id dictum putat, quem vocitatum ait Aurum, ſiue (vt alij legunt) Aurium. Quidam à ſimilitudine auroræ coloris nomen traxiſſe exiſtimant. Nonnulli, quia mentes hominum auertat: alij à Sabinis tranſlatum putant, quod illi Auſum dicebant.

Auri appellatione anulos aureos cõtineri, aurea emblemata, inaurata non item, *Vlpianus ſcribit, l. cùm aurum. §. idem Celſus. D. de aur. argen. leg.*

Auri facti, infectíque appellatione, quid contineatur, docent *Vlpianus, & Paulus, in l. Quintus. & l. Pediculis. & l. cùm aurum. D. de aur. arg. quæ lega.* quorum verba huc non refero. Vide ſuprà, ARGENTVM factum.

Auri ſui appellatione, non contineri quod in credito eſt, argumento eſt, quod de argento Vlpianus ſcribit, *d. l. Quintus §. argento.*

Auri ſacrã famem imitatione Virgilij dixere Leo & Anthemius Impp. *l. ſi quendam. 29. C. de epiſ. & cleri.* pro execranda, ſic enim Poeta lib. 3. Æneidos:

-& auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

Aurum coronarium, definitore Gellio, lib. 5. cap. 6. coronæ aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur. hæ antiquitùs ex lauro erãt, pòſt fieri ex auro cœptæ, Baptiſt. verò Egnatius in adnot. ad Capit. ſcribit eſſe, quod ciuitates, & oppida nouis Imperatoribus offerebant, ſub coronarum ſpecie. Equidem ab Imperatorum definitione diſcedere non auſim. Aiunt igitur, aurum coronarium eſſe id, quod offertur à curiarum ordinibus, vel amore proprio, vel indulgentiarum lætitia, vel reb. proſperè geſtis, *l. quæ diuerſarum. C. Theo. de auro. coro.* Hoc autem non, niſi ab admonitis, & ex conſuetudine præſtabatur, *d. l. quæ diuerſarum. & l. ſeq. C. Theod. eo.* Hanc ſolam Iuſtinianus in Codicem ſui nominis tranſcribi iuſſit, *quæ extat lib. 10. C. eo. tit.* Aurum Coronarium voluntatis, munus voluntarium diuus Iulianus reſcripſit.

Huius etiam meminit *lex pen. C. de Iudæis,* & ibi vide Græcos interpretes. Notandum autem obiter illud aurum coronarium, de quo fit mentio *apud Seruium, in lib. 8.* Æn. aliud fuiſſe atque illud de quo extat rubr. *lib.* C. 10. nam illo intelligi adnotat aurum, quod à victis gentibus dabatur, propter conceſſam vitam.

Aurum glebale, quod pro poſſeſſionibus penditur: *huius fit mentio in l. 1. C. de prætor. & hon. præt. li. 12. C.*

Aurum luſtrale, quod quarto quoque anno pendebatur, vt ait Zonaras: onus negociatorum, & mercatorum erat, ob ídque aurum negociatorium appellatur à Lampridio in Alexan. Huius fit mentio, *C. de luſtralis auri conlatione,* vbi ſunt duæ tantùm leges Græcæ, à quibus χρυσαργύριον appellatur. fit etiam mentio in variis legibus C. Th. de luſtra. conlat. Appellatur quoque functio auraria, *in l. ſinguli C. Th. eod.* à negotiatoribus (vt iam dixi) pendebatur, *vt ait l. à negociatoribus. C. Theod. eo. & l. ſeq.*

Aurum oblatitium, quod non canonis, vel indictionis, ſed oblationis genere quodam à ſenatoribus pendebatur, vt ex Symmachi, & Syneſij epiſtolis didici.

Aurum publicum, quod ærario publico infertur: huius commeminere Honorius, & Theodoſius Impp. *in l. vnic. de aur. public. perſecut. lib. 10. C.*

Aurum puſulatum, vide ſuprà Argen-

à

tum pusulatum.

Auri massam 72. solidis, siue aureis æstimat, *l. quotiescunque. C. de susc. præp. & arc. lib.* 10 ὥσπερ (inquit Zoronas) τοῖς νῦν αἱ λίτραι ἑβδομήκοντα ἀριθμοῦνται, &c.

AVRARIVS susceptor *in l. 1. C. de apochis publ.* qui aurum collatum suscipit. vide infrà Susceptor.

Aurarium Canonem, *in l. priuatæ. C. de excus. mun. lib.* 10. interpretatur Accursius susceptorem aurarium: cùm pro pensitatione & functione in auro facta, accipi oportere, contextus ipse constitutionis doceat.

Auraria pensitatio, idem: *de qua in l. 2. de fund. partim. lib. 11. C.* & Auraria præstatio, *in l. vnic. C. Theod.. qui à præb. tiron. & equi. excom.* & Auraria functio, *l. singuli. & l. omnes. C. Theod. de lustr. conat.* & Auraria pensio *apud Cassiodo. lib. 11. Epipha. Varia. ad Faustum.*

AVRIFEX, qui ex auro quid facit, *l. scribit, D. de aur. & arg. lega. & l. 2. C. Th de excus. artif.* Hinc Aurifices specierum & solidorum, *in l. scriniis. C. de palat. sac. larg. libr. 12.* in breui, siue (si malis) in notitia.

AVSPICIVM appellatum est, ab auium volantium spectatione, quasi auis specium: sicut Augurium, à garritu auium, tam in bonam, quàm in malam partem.

Auspicia cognitionum *in l. fi. C. de incert.* non inter augurium, & euentum litis, vt quidã putat, sed initia cognitionis caussæ, vel potiùs litis (quod & Accursius Ibidem probat) interpretandæ sunt. Auspicia, pro auctoritate, iussu & mandato in Forensibus accipit G. Budæus. Auspicia maiora, maiores honores & magistratus significant. Nullus enim magistratus inauspicatò creabatur.

AVT non solùm disiunctiuæ, sed & subdisiunctiuæ orationis est, *l. hæc verba. 124. D. de verborum significatio.* Huius ea vis est, vt alterum fieri satis sit, *l. si is, qui 13. §. vtrùm. D. de rebus dub.* Sæpè etiam disiunctam, aut pro cõiuncta accipi Paulus scribit, *l. sæpè. 53. D. de verb. sing.* cùm dico: Quod dedi, aut donaui. quod & Iustinia. probat, *l. penult. C. eod. titul. vt in interdictio,* Quod vi, aut clàm. Hinc qui sibi, aut filio, aut cuilibet extraneo stipulatur, manifestè filij, extraneiue personam complectitur, *vt Iulianus ait, l. eum, qui. 56. §. qui sibi. de verbor. obligat.* Ita comprehensum, adiectum interpretantur Bartolus, Baldus, Alexand. Alciatus. *ad d. §. qui sibi. & rectè.*

Aut etiam ponitur pro siue, in forma diui Pij, apud Callistratum, *l. debitoribus. 31. D. de re iudic.* tametsi Accursius, & eum sequutus Albericus, pro sicut, ibi accipiendum existiment: eodem sensu accipi potest, scilicet pro siue, *in l. penultim. §. final. D. de actionib. empti,* non pro, id est, *vt credit Albericus.* & in Pandect. Flor. vitium est interpunctionis. nam interpungi debes post verbum Habitatoribus, & reliqua minusculis literis scribenda, hoc modo: Et si receperis, habitatoribus, AVT QVAM QVISQ. DIEM, &c. *vt ex initio illius §. liquidò const.* Eodem quoque sensu, accipitur idque disiunctum, *in l. quia absente. C. de procura.* & tum plerumque geminatim reperitur. *l. exigendi. C. eod. tit. de procurat & in l. si cùm venderet. ff. de pigno act.*

Aut, negandi vim habet etiam geminatim, *in l. dies festos. C. de feriis ibi,* aut Circense certamen, &c.

AVTEM, præter notissimam significationem, ponitur pro, enim, *in l. intra. §. quadriennium. versi. quatuor autem. D. de diuer. & temp. præs.* aliquando ponitur pro igitur. *l. legatis. § pecoribus. versicul. & sues autem De legat. 2.*

Autem quoque sonat etiam, *& sic iungit, l. 2. §. hoc etiam. versicul. litem autem alterius. Cod. de iureiur. prop. calumn. dan.* vt in illo Plauti: Abite, tu domum, & tu autem domum.

Autem particula subiecta, & elegantiam, & ornatum habet, *l. cogit. 16. §. & generaliter autem D. ad S. C. Trebellian. & l. si quis. 5. §. tutelæ, verbor. & hoc autem. D. de obligat. & actio.*

AVTHENTICVM, Αὐθεντικὸν, est, quod vulgò originale dicimus, *Paulo libr. 5. Sentent. tit. 12. quæ in Pandect. lib. 22. titul. 4. l. 2. de fide instrumentor.* à Iuris ciuilis compositoribus relata fuit. Eodem sensu accipitur apud Vlpianum, *l. fin. D. de testam. quemadm. aper.* ἀπὸ τοῦ αὐθεντεῖν. Exemplum testamenti ab authentico distinguitur: nam quod inde describitur, dicitur exemplum. *d. l. 2. & d. l. fi.* Galli Pragmatici Copiam appellant. Hinc

Au-

Authenticæ rationes eadem ſignificatione, *Vlpiano. l. Pomponius. 8. ff. famil. erciſc.* & Authenticæ tabulæ, *l. ceteræ, in fi. ff eod.* Hæredem enim exemplum debere dare: tabulas verò authenticas ipſum retinere, aut in æde reponere. Quod autem Authenticum, ſit ipſum originale, *docet l. ſancimus. C. de diuerſ. reſcript.* vbi vox, atque, explicationis nota eſt.

Authentica vulgus interpretum, & Pragmaticorum vocat, quæ τὰς ΝΕΑΡΑΣ, & Nouellas conſtitutiones, & ipſe Iuſtinianus, eiúſque interpres Iulianus Patritius, & interpretes Græci veteres, appellant. Vnde autem eam appellationem traxerint, *docere nititur Alciatus lib 2. Parerg. c.46.*

Αὐτόματα dicuntur, quæ per ſe mouentur, quæve fortuitò eueniunt, vt horologia. Αὐτόματα etiam ſunt opera, quæ ita fabricant mechanici, vt ſua ſponte quicquam efficere videantur. Hinc.

Automataria fictum verbum *apud Vlpianum. l. cætera. 4. §. pen. D. de leg. 1,* quæ Alciatus *lib. 5. parer. ca. 20.* interpretatur mechanica opera, quæ ſponte ſua mouentur, qualia ſunt horologia. Heron in Pneumaticis, aquam ait in ſublime automaton, id eſt, ſpontalem ex ſphæra concaua. *Tranquillus in Claud.* Si automaton, inquit, aut pegma, vel tale aliud ceſſiſſet.

Author, Authorari, Authoritas, vide ſuprà Auctor. Nam ideò ibi interieci, quòd ita ſcribi, & ex monumentis antiquis, & peritorum conſenſu conſtet.

Αὐτοφυὴς, *apud Vlpianum, l. ſi cui 70. ff. de legat. 3.* appellari Ang. Aug. lib. 4. c. 16. ſcribit, quod ita per ſe natum eſt, vt nulla arte fucatum ſit. Si cui, inquit, lana legetur, id legatum videtur, quod tinctum non eſt, ſed αὐτοφυὴς.

Αὐτοφώρους Græci vocant non ſolùm fures manifeſtos, ſed etiam omnes qui in aliquo crimine deprehenduntur. *Horum fit mentio l. 3. ff. de furt. Inſtit. de obligat. quæ ex delict. naſc. §. furtorum.*

AVVNCVLVS matris meæ frater eſt, *vt ait Paulus, l. Iuriſconſ. §. tertio gradu. ff. de gradibus. quod & Modeſti. in l. inter. 5. ff. vnde legit. & Feſtus lib. 1. probant.* Traxit autem appellationem ab eo, quòd æquè tertius à me, vt auus eſt, ſed non eiuſdem iuris: ideóque vocabuli facta deminutio: ſiue auunculus appellatur, quòd aui locum obtineat, & proximitate tueatur ſororis filium.

Auunculus maximus, is eſt abauiæ frater, patris vel matris auunculus maior Auunculus maior, is eſt proauiæ frater, patris vel matris auunculus magnus. Auunculus magnus, hic eſt auiæ frater, *Paul. l. Iuriſconſultus. 9. ff. de gra. & adfin.*

AVVS, patris vel matris pater, *l. fin. § ſecundo gradu. ff. de gradib.* dictus à Græca voce πάππος, mutatis aliquot literis, Alij auum dictum putant, quia ad duos adtineat, quaſi ad duum.

Auus meus, vxoris meæ ſocer magnus eſt, illa illi pronurus. *Modeſtinus, l. non facile ff. eod. tit.*

AVXARIA, ſecreta nemoris dicta ſunt, eò quòd ibi frequentant aues, ſecundum Iſidorum 17. etymol. cap. 6. inde venit impenſatio auxaria. *C. de fun. patr. l. 2. libr. 11.*

AVXILIVM ferimus, manu, clamoribus, obiectu corporis, plorando, *Vlpian. auctor eſt l. 1. de S.C. Sil. §. hoc autem Senatuſconſultum.* Notum eſt, auxilio nouo indigere, quæ de nouo emergunt, *l. de ætate, §. ex cauſa. ff. de interrog. actiop.*

Auxilium iuris eſt ſuffragium, & beneficium iuris, prout dicitur; Contra hæc prodita ſunt iuris auxilia. vide de hoc D. ad Syl. l. cùm dominus, Fruſtrà auxilium legis inuocat, qui committit in legem, *ff. de minorib. l. auxilium. de vſu. l. quia fruſtrà, l. filio. ff. de rit. nupt.*

Auxilia appellantur, ex fœderatis, amiciſque populis in exercitu conſcriptæ cohortes, *l. 2. §. exercitum. ff. de iis, qui not. infam.*

AVXILLA, olla paruula, *Feſto.*

AVXIMALIS ager, limitibus Gracchanis per centurias eſt adſignatus, *titul. de limit.* Varro auctor poſt Hyginum.

AXARE, veterib. nominare ſonat, *Feſto lib. 1.*

AZO, Bononienſis Iuriſconſul. varias leges interpretatus eſt; cuius interpretamenta pleraque ab Accurſio in gloſſemata ſua tranſcripta fuiſſe liquet. Scripſit & in Codicem Iuſtinianum

Summam, ídque paratitlatim, Vlpiani & Pauli more, ex personis, rebus, caussis, & effectibus leges explicans, vt in epistola eiusdem Summæ præfixa docui. Scripsit & in Institutiones, & Pandectas & Nouellas. Iura publicè professus est. Æmulorum inuidia Montem Pessulanum profectus, ibi docuit, deinde Bononiam rediit. Diem tandē functus est anno à CHRISTO nato 1200. Huius & in scholis, & foro maxima est auctoritas.

B

B LITERA Græcorum, Latinorúmque secunda est. Huius neque vocem, neque sonum esse, Plato in Theæteto scribit. M. Fabius, libr. 1. Inst. Orato. cap. 4. in aliarum locum datam: hinc ex duello bellum factum ait. B. & V, mutua est enallage in Pand. Floren. vt Fauius pro Fabius, & in aliis vocibus.

BABYLONICA, stragulæ genus, quod equis insterni solet, *apud Vlpian. l. argumento. 25. §. 1. ff. de aur. & arg. legat.* à quibusdam ψιλὴ πολύμιτος dicuntur vestes ea non esse Vlpianus ibidem putat. Hinc dicta vult Plin. libr. 8. ca. 48. quòd colores diuersos picturæ intexere, Babylon maximè celebrauit, vnde & nomen imposuit.

Babylonicæ pelles *apud Marcianum in l. §. species. ff. de publicanis*, quæ è Babylone aduehuntur, aut illic parantur.

BACCÆ sunt fructus minutiores diuersarum arborum, vt lauri, oliuæ, myrti, & similium.

BACCALAVREOS, magistrorum nomine contineri ait Alciatus, *l. cui præcipua. 57. ff. de ver. sig.* ex sententia Pauli Iurisconf. qui illius legis auctor est. A bacca laurea nomen sumpsisse videntur. Hi à Iustinia lyræ vocantur.

BACCHARI Nonio est furere, quo sensu accipitur apud Vlpian. *l. 1. §. idem Viuianus. ff. de ædil. edict. §. fi. Instit. de succes. sublat.* de muliere seruili amore bacchata: amatrix enim rectè furere dicitur, *vt ait Imper. Nouell. quib. mod. nat. effi. legi. §. nonimus.* furore, inquit, amoris vehementius nihil est.

BAIVLARE, *vt ait Nonius*, est ferre: sed id suo corpore accipiendum est, vt ex Plauti Asinaria didici: Ego baiulabo, tu, vt decet dominum, ante me ito inanis. eodem sensu accipit Gaius, *l. ferri. ff. de verb. sign.*

BAIVLOS dicebant antiqui, quos nunc dicimus operarios, vnde adhuc baiulari dicitur, Festo. Sed baiulos propriùs appellat Gellius, lib 5. ca. 3. qui mercede corpore ferunt, quos Græci βαστάζοντας, *Porte faix* Galli vocant.

Balani, *apud Vlpianum, l. carbonum. 167. ff. de verb. signif.* palmarum fructus, qui dactylus dicitur. Palmæ fœminæ fructus βάλανοι dicuntur *I. Polluci lib. 1. cap. 12.* ex Xenophonte & Herodoto. Hi non veniunt appellatione lignorum, *d. l. carbonum.* Latissimam esse τῆ βαλάνε significationem quidam aiunt, Marcello longiores fructus significant: fructum quercus Epigrammatis, Plinio pomum. Theophrasto libr 1. historiæ Planta. cap. 8. arbusculam. Pro balanis *in d. l. carbonum.* quidam legunt bellariis, sed falsò In P. Floren. est balanis, quam lectionem probat And. Alciatus.

BALBVS, Græcis ψελλὸς dictus, qui pronunciando literam, aut syllabam eximit, aut prætermittit, vt ex Aristotele docet Budæus ad Vlpianum, *l. idem O filius. §. ff. de ædilit. edict.* Eum quoque, qui obscurè loquitur, eo nomine contineri putem, ex Non. Marcel. qui balbè interpretatur, obscurè.

BALDVS Iurisconf. Perusi natus, patre nobili, & medico, vir acerrimi, & promptissimi ingenij, Angeli Perusini frater, Bartoli discipulus fuit, vsque adeò Iuri, & Ciuili, & Pontificio operam dedit, vt acutissimè docendo scribendóque in vtrunque, immortalem sibi laudem pepererit. Bononiæ & Papiæ docuit. Galliam profectus, postliminio postea ad vrbem rediit. Ticini, vbi profitebatur, decessit anno Salutis 1412. alij 1400. demorsus in labio inferiori à rabiosa canicula, quam habebat in deliciis, vt quidam referunt.

BALINEVM, *vt ait Varro libr. 4. Lati linguæ*, veteribus erat locus, vbi vrnæ poni solebant.

BALIVI, *vt ait glossema ad cap. 1. §. potestas verò, de pœn. in clem. vulgare pronuncia-*

uincialium, c. dilecto de sent. excomm. in 6. in Francia dicuntur Præpositi. Hi de caussis capitalibus, & ciuilibus cognoscunt, vt apud Gallos notissimum est. Albericus scribit, vulgare esse verbum apud Gallos, hócque nomine iusticiarios, & locorum rectores, iudices temporales, & seculares contineri: *quod optimè probat cap. quoniam. de immu. ecclesiast. libr. 6.*

BALLISTRARII, Greco more, pro, Ballistarij, *apud Tarruntenum Paternum, in l. vlt. de iure immu.* pro ballistarum artificibus. In quodam enim Lexico legitur Ballistra, & vertitur σφενδόνη, μάγγανον. *In Nouell. tamen 85. §. αὐτὸ δὲ τοῦτο,* legitur, βαλλιστραρίων τάγμα, id est, Ballistariorum ordines. sicque reddidit Iulianus Patritius

BALLVCA, aurum quod nuper effossum est è terra, *in l. 1. C. de metall. lib. 11. & l. 4. C. The. eo.* χρύσαμμος Triboniano. *Plin. lib. 33. c. 4.* Ballux aurum minutum in puteis inuentum: éstque quod modò ex aurifodina erutum est, cuius libra vnciis constat quaternis denis, *d. l. 2. C. eo.* Pollux χρυσίδα ψάμμον vocat.

BALNEVM veteres dixerunt, siue Balineum: nihil enim differt publicum à priuatis in publicis autem fœminini generis, & quidem numero semper plurali, frequenter balneas & balineas: nec immeritò, nam parsimoniæ caussa vno igni duplex balneum calefaciebant, pariete interiecto, vt pudor viris mulieribúsque constaret. *Hæc Charisius lib. 1.* Sic Varro lib. de ling. Lati. 8. bina esse dixit coniuncta ædificia, lauandi caussa: vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur.

Balineum autem & Balineæ sic differunt, quòd illud priuatum, hæ publicæ. *Varro de ling. Lat. lib 8.* Itaque videntur vsurpari, balineum *in l. si cuius. 13. in fi. ff. de vsufr. l. vlt §. 1. de aur. & arg.* Balineæ autem, *in l. patronus 35. §. 3. & l. prædiis. 91. §. 4 ff. de leg. lib 3.* Balnea aútem, & Balneas, vt cæteri Latini autores, ita & Iurisconf. promiscuè dixerunt.

BALNEATOR, balnearum præfectus, aut qui balneas præbet, *l. 4. § ait. Prætor ff. de iis, qui not. infa l. qui insulam. §. ædiles ff. de locat. & alibi sæpè.*

BALNEARII fures, qui ex balneo quid subripiunt, & furantur, *l. 1. ff. de furibus balnear.* Et

Balnearium furtum, *l. fin ff. eo. & apud Tertul. lib. de Idololat.* Balnearij autem fures cur acerbius cæteris punirentur, explicat Aristoteles in Problem. c. 29.

Balnearium instrumentum, quo etiam balneatorem contineri Marcianus scribit, *l. item pictoris. 17. §. instrumentum. ff. de instrument. instrumentóque lega.*

Balneare argentum, quo qui in balneo lauabant, etiam diebus vti festis consueuerant, *Scæuol. l. medico. ff. de aur. argen. mundo. leg.*

Balnearia in eodem significatu appellauit Proculus, *l. quidam. 13. in princ. ff. de seru. vrb præd.* quo & Seneca *lib. 3 Nat. Quæst. & lib. de tranquill. vitæ.* A Græcis βαλανεῖον dicitur, *l. Polluci libr. 10. ca. 17. Onomast.*

BALTEVS in Leonis constitutione, *l. vnic. C. nulli licere in fre. lib. 11.* siue balteum cingulum, è corio bullatum, Varroni lib. 4. ling. Lat. & militare erat, in eóque omnes consentiunt. μεταφορικῶς accipitur, *in c. qui sanctus. de pœnit. dist. 1.* Balteum non vestimentorum, sed armorum appellatione contineri, L. Baifius libr. de re vestiar. scripsit, Taciti lib. 17. & Plutarchi in Camillo auctoritate à Græcis Ζωστὴρ appellatur.

BANNALIS mola, noua & barbara seruitutis species, qua hodie passim rustici coguntur vna mola quam bannalem vocamus, vnóque furno vti ad quæstum domini, qui fortassis præest iurisdictioni eius pagi. *Balduinus ad titul. de seruit. Inst. similiter, &c.*

BANNALIA flumina, quæ iuris eruditi præscripta vocant, sunt quæ dominis beneficiariis confinium prædiorũ aut permissione principis, aut longi temporis præscriptione, aut consuetudine, aut alio iusto titulo quæsita sunt.

BANNIRE Gallico verbo vtuntur hodie, qui in exilium mittunt: quod & Pontificio iure receptum est. Significat etiam capere, prehendere, & (vt pragmatici Galli dicunt) arrestare. *in clemen. 1. in princ. de pœn.* quod & ad personas refertur d. clem Hinc

BANNIMENTVM, saisina, captio, prehensio, & arrestatio. Et

BANNVS, siue BANNVM, duo significat: Edictum, qua die Vassalli equis

armísque instructi, ad comitatum adesse debeant: & sanctionem, hoc est, multam edicto non parentis. *Capitul. Carol.* Si hoc non impleuerit, beneficium perdat: & qui beneficium non habuerit, bannum soluat. *Et alibi*: Qui hoc fecerit, tantas vices bannum soluat, quanta mãcipia vẽdit. & si non habet preciũ, semetipsum donet, vsquedum ipsos bannos soluat. *Gregorius Turon. lib. 5. cap. 26.* Bannos iussit exigi pro eo, quod in exercitum non ambulassent. Vnde Heribannum duo quoque significat: generaliter multam omnem, quæ domino debetur, quasi ab HER, & BANNVS: specialiter eam, quæ pro militiæ desertione penditur: quasi ab HOER E, quod exercitum significat. *Legis Franc. lib. 4. cap. 71.* Quicunque liber homo in hostem bannitus fuerit, & venire contempserit, plenum heribannum, id est, solidos 60. persoluat: aut si non habuerit, vnde illam summam persoluat, semetipsum pro vadio in seruitium principis tradat, donec per tempora bannus sit persolutus. Et qui propter heribannum se in seruitium tradidit, si moriatur, hæredes eius de ipso banno obnoxij non fiant. Hinc.

BANNITVS, interdum euocatus, *leg. Franc. 3. cap. 64.* Quicunque nostros habens honores, in hostem bannitus fuerit, & ad condictum placitum non venerit, &c. *Legis Franc. lib. 4 c. 72.* Vt non per aliquam occasionem, neque pro Vuadia, nec de scara, nec de Vuarda, nec pro Heriberigare, nec pro alio banno heribannum apponet ei suam tertiam partem. Item: Ipse heribannus non exactetur, neque in terris, neque in mancipiis, sed in auro atque argento, &c. Vnde nonnulli Frãcogallicum verbum corruptum putant ARRIEREBAN. Vsurpatur etiam pro pœna non respondentis ad exercitum, ab HOERE, vel HEERE, quod exercitum significat, & BANNVS, multa vnde HERISLITIVM, pœna desertæ siue detrectatæ militiæ *Leg. Franc. lib. 4. c. 72.* Quicunque absque licentia vel permissione Principis de hoste reuersus fuerit: quod factum Franci & Alemanni HERISLITZ dicunt, volumus, vt antiqua constitutio, id est, capitalis sententia erga illum cu stodiatur. *Item in capitulari Caroli, & in Lombarda lib. 1. tit. 15.* Si quis dimisso exercitu, absque licentia Regis domum reuertatur, & quod nos Theudisca lingua dicimus, ERISLIZ fecerit. *Ite*: Ex ea die sit bannum rescissum, quod Theudisca lingua ERISLITZ, id est, armorum depositio vocatur: vbi Depositio, pro desertio positum videtur. *Beatus tamen Rhen. lib. German. 2.* Deseruisse, *inquit*, exercitum inter capitalia numerabatur. Id flagitium Franci vocabant Herischiltz: quasi dicas, exercitus scissionem.

BANNITVS, interdum exilio damnatus, *libr. Feud. 4. tit. 27.* dominum, excommunicatum, vel à Rege bannitum, non est obligatus Vassallus ad adiuuandum.

Βαφεὺς, in Constantini rescripto, *l. 2. C. de muril egu. lib. 11.* infectores, ἀπὸ τοῦ βάπτειν, tingere, inficere.

ΒΑΦΕΙΟΝ, officinæ, vbi panni infici solent: *sic legendum quidam putat in dicta lege secunda, & leg. vlti. C. de vestibus holober. libro 11. C.* huic præponebantur procuratores, *d. l. 2. & vide Nour. Imp. Roma.* Βαφὴ infectura, tinctura, *de qua l. Pollux, lib. 1. cap. 4. & lib. 7 ca. 30.*

Baptisma & Baptismus, *à D. Augustino, in Euang. D. Ioannis, & translatitie in cap. necessarium, de consecr. distinct. 4.* definiri videtur visibile sacramentum aquæ, ad ablutionem visibilis corporis. Sunt qui ita definiant, vt sit exterior hominum ablutio, cum certa verborum forma. Baptismi autem forma duo copulatè exigit: verbum, & elementum: quod docet August. Homil. 80. quod & probatur iunctis Euangeliorum locis, Ioann. 3. Matth. cap. vlt.

Baptismi geminationem vetuerunt Impp. *l. 1. 2. & 3. C. ne sanct. bap. reiter.*

BARATHRVM apud Festum lib. 2. appellant Græci locum præcipitem, vnde emergi non possit: dictum ab eo, quod est Βαθὺς.

BARBARI Festo libr. 2. dicebantur antiquitùs omnes gentes, exceptis Græcis: quod & Paulus Apostolus probat Rom. c. 1. ἕλλησί τε, καὶ βαρβάροις, σοφοῖς καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί. Barbaros verò in Imperatorum constitutionib. accipimus, quicunque Romano imperio non parebant. quod & Alciatus docuit, *ad l. scriniis de pala. sac. lar. lib. 12. C. Sic accipi debent in*

l. nulla

l.null.28.C.de episc. & cleri.& apud Vlp.l. pen.ad fi.ff. de bo.dam.

BARBARICARII Donato in 11. Æneid. dicuntur, qui ex auro coloratis filis exprimunt hominum formas, & animalium, & aliarum specierum mutatam subtilitate veritatem: *sic accipiendi sunt in l.vnica,de excus.artifi.lib 10.C.& l. scriniis in fin.C. de pala. sacr. larg.lib. 12. sic vtrobique accipiendos censet eruditus Alciatus.* Iidem etiam cassides & bucculas auro,argento, ære tegebant, vt docent Impp. *l.1.C Th.de Fabricens.* Obseruatum autem est, Barbaricas vestes dici pro Phrygiis,hoc est,pro iis, quas Phrygiones acu pingere solebant: & quia Barbarum pro Phryge dicebant aliqui, inde Barbaricariorum nomen, pro Phrygiorum.

Barbaricum, *Festo,lib.2.* appellatur clamor exercitus, videlicet,quòd eo genere barbari vterentur. Apud Imperatores verò *in l. 2. C. de commerc. & mercat.* sumitur pro barbarorum solo loco, & terrà. Sic & apud Ammianum Marcellinum, lib.18. Visus in barbarico miles,per Hortarij regna transibat intacta.

Barbarica lex appellatur Romana, *Alciato lib.6.Parer.c.12.*ex Plauto: & Barbaricus ritus,eidem,Romanus.

BARBARIVS Philippus,cùm seruus fugitiuus esset,Romæ Præturam petiit,& Prætor designatus est, *Vlpian.in l. 3.ff.de offi.Præto.* Vide Suidam & Turneb. Aduers.lib 7.c.7.

BARCAM *Isidorus lib.* 19. appellat, quam quidam ab oneribus gerendis dictam putant. Βάρκαν καὶ κοντοπλοῖα vocari scribit Harmenopulus *li.2.tit.12.* καὶ ναυπηγῶν. à Paulo *lib. 2.Sent.tit.7 §. leuandæ.* scapha nominatur.

BARISELLOS, *ex Baldo appellari scribit Zasius ad l.2. §. constitui. ff.de orig.iur.* executores, qui Triumuirorum capitalium imaginem principum beneficio obtinent.

BARO in libris quidem Feudisticis non nominatur,sed apud alios Scriptores barbaricos eo nomine appellatur, qui inter nobiles opibus & potentia antecellit: quem Satrapen Persæ appellabant. Denique Barones & Optimates pro iisdem vsurpantur. *In Append. Aymonij, libro 5.cap.52.* Archiepiscopos, Episcopos, Abbates quoque, plures etiam Optimates & Barones sui regni congregari fecit. *Et capite sequ.* Quidam quoque suffraganei ipsorum, nec non Optimatum & Baronum Regni Franciæ non minima pars. *Et cap.51.* Quæ perniciosa factio zelo & diuersitate Baronum, Comitum, atque Optimatum Regni, tantam terram calamitate extinxit,&c. *Otto Frising.lib.7.c.25.* Leopaldus Marchio, suscepto à Rege ducatu Norico, omnibus penè Baronibus ad eum pertinentibus, amoréque seu terrore ad eum confluentibus, sedem Ducatus Ratisbonam ditioni suæ subiecit. Vnde autem nominis huius origo fluxerit,nemo adhuc, quod sciam, exposuit. Apud veteres quidem Latinos authores notum est, pro bardo & stupido vsurpari: sed in legibus Barbaricis.

BARO passim pro mare, siue viro vsurpatur: *Vt legis Salicæ, titulo trigesimoquarto*: Si quis Baronem de via hortauerit,aut impinxerit, &c. Si verò mulierem hortauerit,&c. *Item in Lombarda libro primo, titulo nono*: Si quis homicidium perpetrauerit in Barone libero, vel seruo,vel ancilla,&c. Quare non absurdè fortasse disputari posset, cùm Barbarici scriptores, vulgò pro Vassallis Homines nominent: quemadmodum posterius in voce Homo exponetur: factum vt Barones dicerentur iidem, qui alibi Vassi dominici: & Homines siue Vassalli Regij: quo nomine Regni Capitanei, siue Proceres omnes, hoc est, Duces, Comites Marchiones continentur. *Sigebertus in Chronicis anni M.C.L.X.* Capitales Barones suos cum paucis secum duxit: soldarios verò milites innumeros *Flauius Blondus libro quinto, Decade secunda*: Nam primarij vrbis, quos nunc Barones, tunc Capitaneos appellabant, Imperatori obsequentes, &c. De Friderico Barbarossa loquitur. *Sic Lombard. libr. 1. titul.* 14. Si quis ex Baronibus nostris ad nos venire voluerit, securus veniat, & illæsus ad suos reuertatur. *Sic apud Ottonem Frising.* Marchio in Baronum numerum refertur, *libro Fride. secundo, capite duodecimo*, inter quos Vvilhelmus, Marchio de Monteferrato, vir nobilis & magnus, & qui penè solus ex Italiæ Baronibus, ciuitatum effugere potuit imperium,

grauem conquestionem fecit. *Item capite decimo sexto*: Vicinorum Baronum: quorum vnus Marchio Opitius, præsidiis munita. Iure autem Gallico Baro dicitur, qui in suo territorio summæ, mediæ, & infimæ coercitionis, atque etiam nundinarum ius habet: veluti, virgis cædendi, suspendi, exilio multandi, ceruicis amputandæ, cremandi, notæ inurendæ. Itaque, patibuli quatuor tignis erigendi potestatem habet: *vt est apud Ioan. Buillerium, in summ. Rurali.* Apud Scotos autem Barones vetustis temporibus iidem qui apud Germanos dicebantur: nimirum vassi Regij, *Hector. Boet. Histor. Scot. lib.* 11 Conuenienti eò nobilitati condicto die, regno in partes, quas Baronias vocant, diuiso, cunctas opes, agrósque regios meritorum habita ratione diuisit. Barones verò (ita illius temporis equites nostrorum annalium monumenta appellant) ne non supputarent ad regiam maiestatem facultates, vt cuiuscunque agri domino excedente ex humanis, hæres siue mas, siue fœmina, vsque ad alterum supra vicesimum ætatis annum Regis esset sub tutela.

BARTHOLOMÆVS Salicetus I.C. Bononiæ natus, Patauij primùm, dein Bononiæ Ius Ciuile interpretatus est, publicéque docuit. Ab Alberto Ferrariæ principe accersitus fuit, vt in ea ciuitate nouam scholam auspicaretur, Multis tandem in Ius Ciuile scriptis libris, senio confectus vita excessit, anno 1480.

BARTHOLOMÆVS SOCINVS Senensis, Mariani F. clarus fuit temporibus Maximiliani Cæsaris, magno honorario Paduæ professus: Fallentias, siue restrictiones scripsit. Vide Volaterranum, & Tritenhemium.

BARTOLVS I.C. nobilis, in Saxo-ferrato Piceni oppido, quod nunc Marchia vocatur, natus anno à Christo nato 1309. Iuri Ciuili operam annum agens decimumquartum, dare cœpit. Raynerium Foroliuiensem, & Cynum, iuris ciuilis præceptores audiuit. Vsque adeò autem Iuri Ciuili sese applicuit, vt anno ætatis suæ vigesimo, publicè de Iure responderit, annóque insequenti pater Lacernatus & (vt nunc loquuntur) Doctor creatus sit, annum agens 21. Pisas, & pòst aliquantò Perusium euocatus, Ius Ciuile interpretatus est: in cuius volumina omnia commentarios, responsorum (consilia vocant) libros duos scripsit: cuius rei nomine eam sibi laudem peperit, vt iuris Lucerna, & saccus Legum nuncupetur, Iurisperitorum omnium consensu. Nam iure interpretandò, explicandóve nulli secundus, ita id illustrauit, vt de eo ita censuerit Alciatus lib. 2. Parerg. c. 42.

In iure primas comparatus cæteris
Partes habebit Bartolus.

BASES sunt pedamenta, sustentacula, & imæ cuiusque rei partes, *Alciato lib. 4. Parerg. c. 2. & l. statuæ. D. de verbor. sign.* quo sensu accipi debet apud Iauolenũ, *l. hæres. 100. §. fin. D. de legat. 3.* Translatitiè ad homines verbi Dei prædicatores refertur: *eodem tamen sensu vsurpatur in cap. fundamenta. in princip. extrà de electio. lib. 6. & ibi Ioan. And.*

BASILICAM, ἀπὸ τοῦ βασιλέως dici putat *Festus lib. 2.* vnde & propriè regia dicitur; sed & regiarum similitudine, quæ loca ampla & spaciosa erant, Basilicæ nominata sunt, quibus Romanum forum ornatum fuisse nemo ignorat. Loca igitur ampla, & publicis vsibus accommodata, Basilicæ nominantur, *in l. inter stipulantem. 83. §. sacram. & l. continuus. 137. §. cùm quis. D. de verbor. obligat.* Itaque iudicia in eis exerceri solita, patet ex illo Fab. lib. 12. Trachali oratoris vocem, cùm in basilica Iulia diceret, auditam laudatámque fuisse ex quatuor tribunalibus. Item ex illo Plin. in epistol. Descenderam in basilicam Iuliam, auditurus quibus proxima comperendinatione respondere debebam. Quin & venalitiarios in iisdem habuisse tabernas, *patet ex l. 32. §. D. de auro arg.* in qua fit mentio argenti cuiusdam, quod testatrix negociatrix venale in basilica propositum habebat. Asconius in Miloniana testatur, in curia librorum quoque tabernas fuisse.

BASILICA etiã libri sunt, quibus continẽtur leges ab Imperatoribus promulgatæ, vel compositæ, qui libri hodie extãt Grecè scripti, ex quorũ lectione lucem magnam iuri nostro ciuili adferri constat. Horum auctor est Leo Philosophus, *vt Harmenopulus & Theodorus Balsamo testatur: qua de re I. Cuia. l. 6. Obs. c. 9.*

Βασιλικαὶ, viæ publicæ ſunt, quas alij prætorias, alij conſulares appellāt. *Vlpiano l. 2. § viarum. D. ne quid in loc. pub.*

Baſilicas Romæ plures fuiſſe ſcribit Onufrius: Baſilica Pauli Æmilij, Iulia, Vlpia. aliàs Traiani, Porcia, Sempronia, Argentaria, Opimij. *De quibus Plin. lib. de vir. illuſt. & lib. 5. Epiſt. Sueto. Victor. Varro lib. 4. ling. Lat.*

Βασιλεία eo ſenſu dicitur, quo Auguſta, quæ Regis Imperatoriſve vxorem ſignificat.

BASILINDA. *apud Iul. Pollucem lib. 9. Onomaſt.* luſus eſt, cùm ducta ſorte aliquis fit rex, & is aliquid laborioſum miniſtro, qui ſorte pariter obtigerit, imperat, quod Germanis adhuc, vulgò, herr ich dienet euch gern, *vt annotat Lælius Comment. lib. 10. c. 9.* Huius dictionis & luſus fit mentio à Iuſtin. *l. fin C. de relig. & ſumpt. fun.* ſub corrupto quidem vocabulo, Regindalia, quod in eum locum irrepſit pro Baſilinda, *vt annotauit Alcia. Prætermiſ. lib 2. in verb. Luſum aleæ.*

BASILISCVS *Feſto li. 2.* ſerpentis genus, vel quod in capite album habeat inſtar diadematis, vel quod reliquarum ſerpentum genera vim eius fugiant. Quæ de hoc plurima narrantur, fabuloſa quidam exiſtimant.

BASILISCVS etiam tyrannus fuit ſub Imperatore Zenone: *de quo accipiendam putant l. decernimus. 15. C. de ſac. ſan. eccleſ.* Huius meminit Suidas, & vide de eo Nicephorum, Procopium, & Zonaram.

BASTAGA corruptum ex βάσταγμα, ferculum portandis rebus fiſcalibus accommodatum, *vti patet in Valenti. & Valentis ad Feſtum conſtit. l. 3. de cohortalib. lib. 12. C. & in Leonis Imp. lib. de bellico adpar.* Baſtagam autem priuatam ſub diſpoſitione Comitis priuatarum ſacrarum diuinæ domus: Præpoſitos verò baſtagarum ſub diſpoſitione Comitis ſacrarum largitionum Notitia collocat.

BASTAGARII, quibus id oneris incumbit. *l 4. & 8. de murileg. lib. 11. C.* Hi vecturæ rerum ad ærarium pertinentium ſeruiunt, quam iumentis faciunt. Baſtagarios etiam dici putat Alciat. *rub. de murileg. lib 11. C.* qui neceſſaria militibus portabant. Opinatur idem fuiſſe eos qui veſtes ad tincturam ferebant referebántque.

BASTERNÆ in Zenonis quadam Conſtitutione, tranſennæ ſunt ſeu protecta quæ habentur in ædibus tranſeundi vel ſpatiandi gratia: πάροδοι, ἤτοι στεγάσεις, Græcè dicta, Aliàs Baſternæ vehicula ſunt ſiue lecticæ, vel (vt eſt in gloſſis veterum) eſſeda. *Cuiac. Obſ. lib. 13. c. 30.*

BASTIOLA, vaſis genus Nonio, qua voce vſum Plautum ſcribit: ex quo didici eam auream fuiſſe.

BAVCALIVM *Alciato lib. 1. prætermiſſ.* vas vinarium.

BAVCALIS eſt, quo vtimur æſtate refrigerandis in aqua cyathis *Alciat. lib. prætermiſſ. j.*

BE

BEARE Vlpiano eſt prodeſſe *l. bonorum. 49. D. de verb ſignific.* Significat etiam beatum facere, eidem ibidem. Hinc

BEATVS *Varroni lib 4. ling. Lati.* qui bona multa poſſidet. rectè igitur pro diuite ab Alciato *in d. l. bonorum* accipitur: quia cæteris prodeſſe & poteſt, & debet. Eo nomine felices appellauit Virgil. lib. j. Ænei. his verbis:

ô terque quaterque beati.

Beatiſſimos patriarchas, & Epiſcopos in conſtitutionibus ſæpiſsimè vocat Iuſtinianus, ídque vetuſto exemplo.

BEATITVDO, iuuamen immunitatis, *in conſtitutione Conſtantini. l. j. de vetera. lib. 12. C.*

BELLARIA, *ait Feſtus lib. 2.* res aptas bell s appellabant. Hinc puto

Bellaria à G. Budæo in Forenſi dici, quæ vulgò Species dicuntur, i. ſportulæ iudiciales, Gallis *eſpices*, Græcis δικαστικὸν ex Ariſtot. Polit 6. Eſt & alia bellariorū notiſsima ſignificatio: ſúntque cibi melle & ſaccharo conditi, quæ menſe ſecundæ appellantur Alciato, *quod & antè Gellius docuerat lib 13 c. 11.*

BELLE, id eſt, eleganter & prudenter, Nonio ex Plauto, & M. Ciceroni: ſic in varijs Digeſtorum locis legendum cenſet Aug. *lib. Emen. 1. cap. 9.* Locos eos referam. Primus eſt apud Vlpianum *in l. ſi debitor 4. §. final.* ibi bellè quæritur. D. *quibus mod. pig. vel hyp. ſol.* Secundus eſt apud eundem *in l. cæterùm in princip. ibi*, non bellè inquilinum. D. *de vſu, & habit.* Tertius eſt apud eundem met *in l. de pupillo. §. 9. in ipſo ſtatim initio.* D. *de oper no. nunt.* Quartus *in l. 2. §. vnde. D. de ſuis & leg. ibi*, vn-

de bellè. Quintus *in l. 2. §. tractari. in ipso principio. D. ad S. c. Tertyllian.* in quibus locis falsò legitur in vulgatis Codicibus pro bellè, vellè: cùm in P. Florent. legatur bellè.

BELLVM, à duello factum *Varro lib. 6. ling. Latin.* existimat: quod & Alberico probatur. A beluis duci *Festus lib.* putat: quòd perpetua sit dissensio beluarum. vtrunque etymon verum esse potest. Bellum definire videtur N. Marcellus, vt sit pugna: hócque differre à prælio, quòd prælia sint partes: bellum verò sit ipsa congressio, siue pugna. Virgil.

Infantem fugiens media inter prælia belli.

Bellum iustum definit Isidorus *lib. 20. Etymolo. transfertur c. iustum. 23. q. 2.* quod ex edicto geritur de rebus repetundis, aut propulsandorum hostium caussa. Augustinus *lib. 2. Quæstionum c. dominus. ead. caus.* ita definiri ait, quod vlciscitur iniurias.

Bellum iniustum quinque modis geri constat, persona, re, caussa, animo, iniussu principis, *gloss. in summa 23. quæstio. j.*

Bellum etiam dicitur tempus illud, quo à pugna, conflictionéque cessatur. Nam, *Gellio auctore. lib. 1 c. 25.* induciarum tempore bellum manet, tametsi pugna cesset.

Bellum adfectum *Ciceroni in Oratione, quam habuit de prouinc. consula.* id est, penè confectum. Bellum, inquit adfectum videmus, & vere (vt ita dicam) penè confectum. *quod A. Gellius lib. 15. c. 5. Noct. Attic. probat.*

Bellum quoddam est recuperatorium, quod res ab hostibus occupatas repetimus: Defensiuum, quo res nostras tuemur.

Bellum ciuile, *l. j. D. de censib.* intelligitur bellum Pescennij nigri, à quo steti Bysantium, & Antiochia, quas etiam victor Seuerus malè mulctauit: & auctore Herodiano, Perinthiis, qui à se steterant, adiudicauit Bysantios partis aduersæ, & eadem ratione Laodicenis Antiochenas: quibus præterea eum ademisse multa Spartianus scribit, priuilegia sci. omnia, vt Bysantius.

BELLICÆ captiuitatis ea vis fuit, vt seruitutem induceret, *quod Florentinus, & Marcianus aiunt, l. 4. & 5. D. de stat. hom. & Iustinianus probat Instit. de iure pers. §. serui.* Bellicæ huius captiuitatis supersunt reliquiæ quædam. Nam bello captus capientis homo fit: & eo iure hodie vtimur: hócque exactissimè obseruant tempestatis nostræ milites.

Bellicarum coronarum genera hæc sunt, *Gellio & Plinio auctoribus*: oualis, naualis, muralis, obsidionalis, castrensis, ciuilis, triumphalis. Vide Corona.

BELLONARIOS, *apud Vlpianum de offic. Procons.* glossæ veteres interpretantur θεοφορουμένους, erátque religionis secta quædam. Martialis hos vocat, Bellonæ turbam entheatam lib. 12. & de eisdem li. 11.

Alba nimis sæuis lacerantur brachia cultris.

Cùm furit ad Phrygios enthea turba modos.

Acron in 2. Saty. Hora. Bellonarij, inquit, humeros lacertósque concidunt.

Βέλος, telum, quo nomine significatur non solùm quod arcu mittitur, sed & omne quod manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι, *vt ait Gaius, l. si caluitur. 233. D. de verb. sig. ex Xenophonte lib. 5. Expeditionis Cyri*, cuius hæc sunt verba, καὶ τὰ βέλη ἅμα ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι: id est, Et tela simul ferebantur, hastæ, sagittæ, fundæ, tum plurimi lapides.

BENE, *in l. j. D. si cer. pet.* accipi putat Albericus pro decens est. ita habent vulgati Codices: in Pand. tamen Floren. aptius legitur, è re.

BENE GERERE rationes, est ita rectè, vt nulli querelæ posteà locus relictus sit: *ita se explicat Scæuola in l. testamento. 8. D. de fideicom. liber.*

BENE PROSPEXIT, *apud Iustinianum. §. constitutio. Instit. de vsucap.* id est, rectè, prudentérque.

BENE FIT, quod bona fide fit, *Accursio l. eum, qui iurauit. §. in popularib. D. de iureiur.*

BENE NATVM, *apud veterem Nouellarum interpretem in const. 22. § quod autem prius.* interpretatur Accursius ingenuum: & rectè: pro eo in Græco est, εὐγενούς.

BENE AGIER inter bonos, vetere Iurisconsultorum formula M. Ciceroni frequentissima, significari quidam aiunt

ſiunt, bonos ex fide præſtare quæ apertè lingua nuncupata non ſunt: *quò propendet Pauli reſponſum l. quia tantundem. D. de neg. geſt.*

BENE DICERE, eſt laudare & gratias agere, bene precari, quod in damni, accuſandique caſu effertur. Significat etiam in ordinem cooptare, & probare, & conſecrare, & ordinare, *cap. j. de ſupplend. neg. prælat.* Huius benedictionis effectum tradit Panormitanus *in d. cap. j. verſicul. quæro an alium, & verſicul. præceden.* Accipitur etiam pro conſecratione, & confirmatione nuptiarum, *de qua in can. ſeriatim. 32. diſtinct.* Qua in re ita cauit Leo Imper. *Nouell. 89.* οὕτω δὴ καὶ τὰ συνοικέσια τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας ἐῤῥῶσθαι κελεύομεν.

BENEDICTIONIS quoque appellatione hæredis inſtitutio continebatur veteri Teſtamento: cuius rei exemplum eſt in cap 27. Geneſis, & in Iacobi benedictione. *quod & adnotauit Baldus in prooemio Decretalium.*

BENEFICENTIA, *Victorio in M. Ciceronem*, eſt animi virtus, & quædam bonitas naturæ, qua opibus ſuis alios iuuare, & beneficia in homines conferre, homines delectantur. Alij eam definiūt, vt ſit exterior charitatis, ſiue amicitiæ actus. Quidam hoc modo: Eſt liberalitas, ſeu cognatio iuſtitiæ, quæ communicat res non debitas iure præſertim ciuili, quas tamen aliquo modo iure naturæ communicare debemus. Hæ omnes definitiones eodem pertinent: poſtrema tamen cæteris explicatior: ad quem referenda eſt vulgatiſſima iuris regula, Quod tibi non nocet, & alteri prodeſt, benignè præſtandum eſt, *l. 2. in princ. D. ſolut. matrim.* quæ tamen cum Bartoli *ad d. 2.* diſtinctione recipienda eſt: & vide ibidem Iaſonem 4. notab. qui ἀντινομίαν diluit. Eandem regulam caſibus interpretatur A. Alciatus *ad d. l. 2. verſic. niſi hoc ei, &c.*

BENEFICIVM in iure ciuili pro priuilegio ferè dicimus: hoc eſt, pro iure præcipuo, quod certæ alicui perſonæ, vel ætati, vel ſexui, vel conditioni propriè attributum eſt. Perſonæ, *vt in l. 3. D. de conſt. princip.* Beneficium imperatoris, quòd à diuina ſcilicet eius indulgentia proficiſcitur, quam pleniſſimè interpretari debemus. Ætati, vt beneficium reſtitutionis in integrum quod minoribus annis 25. conceditur, ſexui, vt beneficium S. C. Velleiani, quod mulieribus quæ pro aliis interceſſerint, datur: quod vſquequò porrigatur, vide apud Cuiac. *Tractat. 4. ad Afr. §. cùm haberes.* Certæ conditioni, vt beneficium epiſtolæ D. Adriani, quod fideiuſſoribus datur: vt ſi vnus in ſolidum conueniatur, de ſua virili parte excipiat, *l. inter 26. & l. ſeq. D. de fideiuſſ.* Item Beneficium, ne qui pluris quàm facere poſsint damnentur: *de quibus cognoſce ex l. ſunt qui 16. & multis ſeq. D. de re iudic.* Item Beneficium ceſſionis, vt iis qui magno ære alieno oppreſſi ſunt, ſi ſoluendo non fuerint, bonis a ad magiſtratum cedere liceat, *l. j. C. qui bon. ced. poſſ.* Sumitur etiam beneficium pro largitione aliqua ex ærario, quæ ciuibus Rom. duntaxat, quorum egregia opera in bello extitiſſet, commendatione Imperatoris, Tribunive ſui deferebatur, vt ex orat. pro Archia poeta M. Ciceronis liquidò conſtat. Et in beneficiis, inquit, ad ærarium delatus eſt. Vnde & Beneficiarij *Veg. l. 2.* quòd promouerentur beneficiò Tribunorum.

Beneficium pro operá, & (vt vulgò dicunt Galli) medio alicuius, dixit Vlpianus *l. ex damni. 40. §. j. D. de damn. infect.* Accipitur etiam pro facto, & occaſione. *l. communi. 7. §. ſi debitor ibi, quia hęc pars beneficio alterius. D. commu. diuid.*

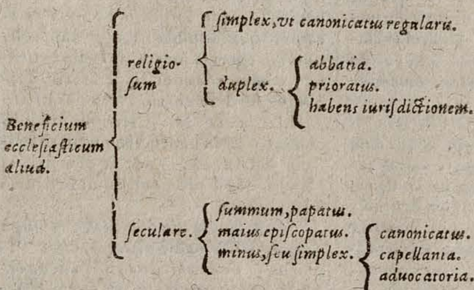
Beneficium, officium, & vt vulgò dicitur grattioſitas, & liberalitas quædam gratuita, *apud Paulum, l. in commodati. § ſicut. D. commod.* quo ſenſu vſus eſt Terentius, & alij claſſici auctores.

Beneficium in vſibus feudorum accipitur pro feudo, *cap. j. §. ſciendum. de mil. vaſ. qui contu. eſt in vſibus feud.* atque eo ſenſu ita definitur à Seneca *lib. de Benefic. cap. 6.* Beneuola datio tribuens gaudium capientibus, capiénſque tribuendo, in id quod facit pronè, & ſpontè ſua parata. Hæc definitio refertur & probatur *in vſibus feud. cap. j. §. imprimis. in quibus cauſſ. feud. amitt.* vbi pro, datio, legitur actio. Ex quo textu elicitur, beneficium vnum eſſe

quod genus est, quale est in definitione à Seneca tradita:aliud, huius speciem *d. cap.j.§.imprimis,* quod vt clarius liqueat, huius §. verba subiiciam: Huius autem generis species est quædam beneficium illud quod ex beneuolentia ita datur alicui, vt proprietas quidem rei immobilis beneficiatæ penes dantem remaneat: vsusfructus verò illius rei ad accipientem transeat,&c. Rectè adiecit immobilis. Nam feudum, siue beneficium non nisi in rebus soli, aut solo cohærentibus, aut in iis quæ inter immobilia connumerantur, consistit. Hinc, Beneficiare. pro infeudare,vel feudum alicui tribuere.*Sigeb.in Chron. anni* 1007. Postea Imperator seditione suorum coactus, Valentianas Balduino Comiti beneficiauit, vt sibi contra motus suorum auxilio esset. Hinc etiam: Beneficiatus,pro beneficiarius, qui feudi beneficio affectus est, *lib.feud. 2.tit.55.§.j.* Beneficiati eorum feuda, quæ ab iis tenebant, obligauerant,vendiderant.

Beneficium ecclesiasticum,id est,canonicatus,vel præbenda, *c. ex multis. §. constituimus.j.q.3. & alibi sæpissimè.* Beneficij quoque appellatione dignitates contineri scribit Iohannes Andreas *in c.si.propter tua de rescrip.li.6.per illum text.*

EX SVMMA ANGELICA
§. BENEFICIVM.

Beneficium ecclesiasticum non potest licitè sine institutione Canonica obtineri, *cap. j. de reg. iur.lib.6. extra c. si quis deinceps 16.q.7. Vide Dinum ad d. c. §.* Atque hæc beneficia feuda propriè non sunt.*Vide Cuiac.in tit.1.libro 3 feudor.* Beneficij cessionis bonorum, de quo suprà ammeminimus, ea vis est, vt qui bonis cesserit,iudicatus in carcerem non trahatur:*atque ita Alexander Imp rescripsit l.j.C. qui bo.cede.possunt.* Habet aliud beneficium, quia in id quod facere potest tantùm,condemnatus est. *§.si. Instit. de actionibus. vbi vide Fabrum & Ang. & est textus in l.4.de cessio.bonorum*

Beneficio Nouellæ 4. De fideiussoribus priùs conueniendus est debitor, siue reus principalis, quàm fideiussor: idque Iustinianus concessit *Nouel.constit. 4.§.j.* Vetere enim iure potestatem fuisse creditori, reo relicto, eligendi fideiussores,Antoninus Imp.rescripsit, *l iure nostro.5.C.de fideiuss.* Est & aliud.

Beneficium Nouellæ Iustiniani 9. περὶ ἀλληλεγγύων inductum: quo, si qui rei promittendi fuerint, vt alter pro altero inuicem fideiubeat, si quidem additum non fuerit, vt vnusquisque ex his insolidum teneatur, pro portione sua tantùm,obligatus est, atque pro ea tantum excutiendus. Sed an hoc verè beneficium,seu priuilegium dici possit, alibi dicemus.

Beneficium hypothecarũ mulieribus concessum: primùm dotibus insunt hypothecæ beneficio, *l.vnic.§.& vt plenius. C.de rei vxo act.* Secundò dotis nomine creditoribus, etiam anterioribus, præfertur mulier.*l.si.C.qui por.in pign.hab.* Beneficio legis præfertur posterior creditor, cuius pecunia prædium comparatum est,*l.licet.C.eod.*

Beneficium

Beneficium S. C. Macedoniani actioně denegat e, qui filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem, patris. *l. j. ff. ad S. C. Maced.*

Beneficium restitutionis in duo capita quidam distribuunt: quorum primum explicatur ex capite minoris ætatis. *ff. & C. de mino. 25. anno* alterum ex absentia, *de quo tit. D. ex quib. causs. maio.* His potest addi metus caussa: cuius rei nomine reuocatoriam competere Accursius rectè scripsit *ad Vlpia. l. j. §. quæ onerandæ. ff. quarer. act. non det.* cuius sententiam probat ibidem Bart. noster.

Beneficio ob liberorum numerum excusatur quis à tutela, curáve, *apud Modestinum l. 2. §. j. D. de excu. & rescripto Seueri & Antonini. l. j. C. qui nu. lib.* A muneribus ciuilibus excusationem præstat, *Vlpiano l. 2. §. j. ff. de vaca. mun. & Constan. in eandem rem constituit. l. fi. C. de iu. qui nu. lib. li. 10.* Iis quoque, qui multos liberos procreassent, à Cæsare præmia multa proposita fuisse scribit Dio. lib. 43.

Beneficium cedendarum actionum est, per quod postulare possunt fideiussores, & alij, qui obligati sunt in vna obligatione, sibi cedi in alia contra fideiussores, & alios quibus sunt obligati: alioquin, nisi cedatur eis, possunt recusare solutiones. *D. de solut. l. Stichum aut Pamphilum §. pen. vbi Bart. hoc notat. De hoc vide in Spe tit. de remu. §. finitis. vers. postremò dicendum.* De beneficiis & aliis require ibidem. *§. parum autem. ver. & nota.* Cedendarum autem actionum beneficio, *de quo in l. fideiussoribus. vbi Paul. Castr. D. de fideiuss.* petimus vt creditor suas nobis cedat actiones, eóque cogendus est.

Beneficium epistolæ diui Adriani, *de quo suprà meminimus in beneficiorum diuisione, & fit mentio in §. si plures Insti. de fideiuss. etiam in l. inter fideiussores. D. eod. tit.* est, si vnus è multis fideiussoribus de toto debito conueniatur, rectè excipiet pro rata parte duntaxat soluendo, quod excipiendum est, si cæteri litis contestatæ tempore soluendo sint. *d. §. si plures.* non igitur fit debiti diuisio ipso iure, sed epistolæ diui Adriani beneficio. *d. l. inter.*

Beneficium à Principe concessum decet esse mansurum, *Nouel. 81. θεμ. ἐκεῖνο δὲ.* adeò vt non cesset, etiam si quædam caussæ concedendi priuilegij cessent, *vt l. 2. §. vlt. & l. seq. D. de donatio. l. vnius facinoris §. seruus in caput D. de quæstio. l. vlt. D. de decurioni. l. 2. & l. 3. D. de rerum amotarum.* Aliter est, si caussa finalis cessauerit. *l. qui cum hærede. D. de obligatio. & actio. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. D. de inoffic. testa.*

Beneficium, seu priuilegium personale, personam sequitur, & extinguitur cũ persona, *c. priuilegium. vbi glo. Din. & Alber. de reg. iur. libr. 6. l. priuilegia quædam. & l. in omnibus caussis. 68. ff. eod. tit.*

Beneficium à iure indultum non est alicui auferendum, *c. indultum. de reg. iur. lib. 6. Exemplum in l. 4. §. si quis condemnatus. ff. de re iudicata.* Intelligi autem oportet. Non auferendum sine legitima caussa, & cognitione, vt appellandi vsus ex caussa potest negari, *iuxta tit. C. Ne liceat in vna eadémque caussa. l. 2. ff. de re iud.* alias limitationes pete à Dino *ad d. c. indultum.*

Beneficium, quod alicui gratiosè conceditur, trahi non debet aliis in exemplum. *c. quod alicui vbi Dinus & Alber. de reg. iur. lib. 6. l. j. in fin. de constitu. prin. l. quoniam. ff. de episc. & cler.*

BENEFICIVM, Latinè nostri appellant, quod sua lingua Feudum. Sic *lib. feudorum 2. tit 1. §. 2.* Sciendum est, feudum, siue beneficium non nisi in rebus soli. &c. consistere. *Item lib feud. 2. tit. 52. §. 3.* Comperimus milites sua beneficia passim distrahere. *Item,* Milites suos omnibus beneficiis exutos. *Item:* Nemini licere beneficia, quę à suis Senioribus habent, sine ipsorum permissione distrahere. Et ab hac consuetudine non abhorret, quod Cæsar lib. de bell. ciuil. 2. sic scribit: Cæsar & si multis necessariisque rebus in Italiam reuocabatur, tamen constituerat, nullam partem belli in Hispaniis relinquere, quòd magna esse Pompeij beneficia, & magnas clientelas in citeriore prouincia sciebat. Sic cùm populus Romanus stante Repub. honores & magistratus mandabat, eique soli accepti ferebantur: beneficia dicebantur. *Ci. Philipp.* XIIII. Est ille quidem Consul. sed alterum nomen beneficij est populi Roman. alterum, &c. *Et Agraria 2.* Et vnusquisque studio & suffragio suo viam sibi ad beneficium impetrandum munire possit. *Et pro Murena.* Vt eiusdem hominis voce & declaratus Consul, & de-

fensus, beneficium populi Rom. cum vestra atque omnium ciuium salute tueatur. Sed præter locos auctorum quos illo capite protulimus, non alienum erit, hunc insignem ex Abbate Triremio describere: Eodem tempore (inquit) inter Papam Adrianum, & Imperatorem Fridericum, grauissimæ contentiones oriri cœperunt. Innocentius Papa secundus Romæ quondam in muro imaginem suam depingi fecerat, quasi in sede Pontificiali residentem Imperatorem Lotharium complicatis manibus coram se inclinatum, coronam Imperij suscipientem. Quod Fridericus Imperator videns, cùm esset Romæ à suis incitatus, ægrè tulit. Accessit huic, (si dici fas est) contumeliæ aliud quiddam persimile, quod nouæ commotionis & dissensionis magnum seminatorium fuit. Imperatore cum primoribus Regni in ciuitate Bisontina Burgundiæ curiæ celebrante, duo Cardinales literas Adriani Papæ perferentes adfuerunt, in quibus inter alia sic continebatur. Beneficium coronæ tibi contulimus, neque pœnitentia moueremur, si excellentia tua maiora à nobis beneficia accepisset. Quod verbum, scilicet Beneficium, hi qui circa Imperatorem erant, vsualiter interpretantes, & in contumeliam ipsius positum asserentes, animum eius in iram concitauerunt. Cardinales iniuriis affectos, à conspectu suo eiecit, dicens: Quod à solo Deo habemus (coronam videlicet Imperij) non Romano Pontifici, sed soli Deo attribuimus primam vocem Regiæ electionis Archiepiscopi Moguntini recognoscimus; Regalem consecrationem Archiepiscopo Coloniensi permittimus. Imperialem consecrationem Romano Pontifici assignamus. Deleantur ergo picturæ, scripturæ corrigantur, alioquin inter Regnum & Sacerdotium concordia & pax stare non poterunt. At Romani indignationem & iram Imperatoris metuentes, aliam interpretationem huius nominis protulerunt: Beneficium, quasi benefactum intelligi debere dicentes. *Hactenus Monachus Abbas Triremius.* Memorabile autem est, quod de Romanis beneficiis scribit Flauius Blondus *libro Instaurationis Romæ* III. Dictatorem nūc perpetuum (inquit) Pontificem summum, Principes orbis adorant & colunt. Senatum præsentis Romæ Cardinales Ecclesiæ, post Pontificem, orbis veneratur. Quid? quod maiora, vel certè paria priscorum temporum vectigalibus Europa penè omnis tributa, Romam mittit, dum singulæ ciuitates à Romano Pontifice beneficia accipiunt. *Et libro* XI. *Romæ triumphantis*: Petri Basilica, est prætorium; Consul, est Pontifex: Magister militum, est Cæsar, Imperatoris nomen retinens. Legati, Quæstores, Tribuni, & Cēturiones, sunt Reges, Principes & Duces. *Hæc Blondus.* ex quibus intelligi potest antithesis eius, qui tam perspicuè pronuntiabat, Regnum suum non esse in hoc mundo: & cum à multitudine de Regis nomine & honore recipiendo importunius vrgeretur, fuga se subduxit *Iohan.*8. *& Matth.*20. ac discipulis suis præceptum hoc dedit: Reges gentibus suis dominantur. Vos autem non sic. Beneficium igitur, idem quod feudum. vnde Beneficiare pro Infeudare, vel feudum alicui tribuere. *Sigeb. in Chron. anni.*1007. Postea Imperator seditione suorum coactus, Valentianas Balduino Comiti beneficiauit: vt sibi contra motus suorum auxilio esset. Vide Feudum.

Beneficium autem & hæreditas sic opponuntur, vt feudum & allodium. nam illo nomine appellantur, quæ beneficio alicuius adepta sunt: hoc verò quæ legitimis hæreditatibus, vt in testamento Caroli Magni apud Hanclerum & Matium: Præcipimus vt post nostrum discessum vnusquisque accipiat beneficia in regno domini sui, & non alterius, &c. Hæreditatem autem suam habeat vnusquisque illorum hominum absque contradictione, in quocunq; regno hoc eum habere contigerit.

Beneficij possessor conuentus, si negauerit rem prorsus domini esse, & conuictus probatione voluerit titulum feudi obiicere, non auditur: imò possessio ad dominum transfertur, propter mendacium. *Nouell. constit.*18. §. *καὶ κεῖνο δὲ. & l. fi. D. de rei vendic.*

BENEFICIALIS caussa dicitur, siue agatur de dignitate, vel personatu, officio, præbenda, vel beneficio, *Arch. in c. si gratiosè. &c. si propter. de electio. lib.*6. Beneficium hîc accipe spirituale.

BENEFICIARIVS fundus, & benefi-

beneficiarium prædium dicuntur Budæo in Forenſibus eodem ſenſu.

Beneficiarius, qui beneficium accipit. Vnde & à veteribus beneficiarij dicti ſunt illi, quos Imperator ſuo beneficio promouiſſet in militia. *Cæſar Comm. de bell.ciuil. lib.* 1. Petreius verò non deſerit ſeſe, armat familiam; cum hac & Prætoria cohorte certatorum, barbariſq; equitibus paucis ſuis beneficiariis, quos ſuæ cuſtodiæ cauſſa habere conſueuerat, improuisò ad vallum aduolat.

Beneficiarij olim milites opponebantur municipibus. Nam municipes dicebantur, *auctore Feſto lib.*2. qui non vacabant, ſed munus Reip. faciebant. contrà, beneficiarij appellabantur, qui vacabant muneris officio. *In Nouella autem* 13. Beneficiarios intelligi vult Cuiacius, exploratores & indices, quos pro huius miniſterij præmio habebat prætor plebis immunes. *Tertullianus de fuga in perſecutione*, in matricibus, *inquit*, beneficiariorum & curioſorum, inter tabernarios, & lanios & fures balnearum & aleones continentur. At poſtquam liberalitate quadam concedi cœperunt bona, quæ feuda dicimus, tranſlatum eſt hoc vocabulum ad huiuſmodi conceſſiones, aliquantò commodius, quàm barbara vox Feudatarius, aut Vaſſallus, aut Vaſſus. Et,

Beneficiarius hic habet duplex remedium aduerſus dominum, qui nolit compellere partes curiæ, vt inter ſe & beneficiarium cognoſcant & iudicent: vel qui recuſauerit cogere teſtes, vt veritatẽ in controuerſia dicant, remiſſo illis iureiurando fidelitatis, quantum ad eam cognitionem, vel depoſitionem pertinet. Vnum remedium eſt. nam poteſt ad ſuperiorem magiſtratum confugere, vt is compellat partes curiæ, vel teſtes, *arg. eorum quæ tractantur in l. nimis graue. C. de teſtibus. c.*1. *in fin. princ. in vſib. feud. quid ſit inueſtitura.* In prin. dum dicit, Tunc domino cogente iurent. *iunct. gloſſ. in verb. domino cogente.* Et apertè probatur *titul. Si de inueſti. inter domin. & vaſallis oriat. ca.* j. *in princ.* Alterum verò remedium eſt: poteſt enim dominum beneficiarius ob denegatam iuſtitiam iudicialiter conuenire, ac petere vt priuetur proprietate beneficij adiudicanda ipſi beneficiario, *vt tradit glo. communiter probata, titul. quid ſit inueſtitura. cap.* 1. *ver. princ. in compellat, & tit. Quæ fuit prim. cauſ. benefic. amittend. §. illud tamen non lateat. verb. Iuſtiniani, & c.*1. *§. fin. de mil. vaſ. qui contu. eſt.* Et probatur *tit. Quali. domi. propri. feud. priuet.* À correlatiuis. Qua ratione enim beneficiarius ob denegatam iuſtitiam, vel inſignem perfidiam, vtili dominio priuatur, eadem dominus proprietatem amittit per ſententiam. *Quod & Aluarotto ibidem rectè placet. Accedit tit. de for. fidelitat. c.*1. *in fin.*

Beneficiarius defunctus cùm eſt in poſſeſſione beneficij tempore mortis, non debet vllo modo deſtituere agnatos eius commodo poſſeſſionis. *cap.* 1. *in prin. & ibi Iacob. Beluiſ. ſi de feud. contentſit inter domi. & adgna. vaſal. in princ. l. fin. C. de edict. diui. Adrian. tollen.* Eſt enim quædam naturalis continuatio inter defunctum beneficiarium, & adgnatos eius ſuccedentes. *l. cùm miles. in princ. D. ex quib cauſ. maio. l. in ſuis. D. de lib. & poſthu.*

Beneficiarius à domino in poſſeſſione feudi grauatus, ad curiam parium ſupplicatione confugiet. Quos ſi admonentes non audierit, etiam ſine appellatione ſuperior magiſtratus adiri poteſt. *tit. de milit. vaſſal. qui contumax. §. ſi verò vaſallus. Nouell. de Quæſtore. §. ſi verò cùm ſæpenumerò. Conſtit.* 80. *l. à diuo Pio in princ. D. de re iud. l. epiſcopale. C. de Epiſc. audien.* Pares verò, qui cognoſcant inter dominum & clientem ſeu beneficiarium, communi vtriuſque conſenſu eligendi ſunt, *c.*1. *de contro. feud. apud par. terminan.* Propter inopiam probationum, recurritur ad ſubſidium iuramenti, *c.*1. *in princ. Si de inueſt. inter domi. & vaſallis oriat. in princ. tit. Quid ſit inueſtitu. § ſi verò vaſallus*, Aluarottus allegat rationes, 1. quia melior eſt conditio poſſidentis, quàm petentis, *l. ſi debitor. D. de pignorib.* 2. Actore non probante, reus abſoluitur, *l. qui accuſare. C. de edend.* 3. Nam rei ſunt fauorabiliores actoribus, *l. fauorabiliores. D. de reg. iur.* 4. Quia proniores rectè ſumus ad abſoluendum, quàm ad condemnandum, *l. Arianus. D. de obli. & actionib.*

Beneficiarius qui triginta annis poſſedit rem titulo feudi, & ſeruitium domino exhibuerit, poteſt ſe exceptione præſcriptionis tueri, & præſumitur inueſtitus, etiamſi dominus, vel hæres eius oſtendat titulum pignoris. *titul. de vſu Mediolan.* Et *tit. ſi. de feud. defunct. contin.*

sit inter dom.& adgna vasal.§ si quis per 30. annos.

Beneficiariæ actiones sunt quas conditiones ex lege interpretes adpellant: *de quibus latißimè Bart.in l.1. ff.de condict. ex leg.*

BENEFICIATVS, pro Beneficiarius, qui feudi beneficio affectus est. *libro feud.2.tit.* 55. §.1. Beneficiati eorum feuda quæ ab iis tenebant, obligauerāt, vendiderant. *Otto Frising.lib. Frid.2.c.12.* Singuli singulos beneficiatos suos per præcones exposcunt. *Item:* Sicque omnes omnium beneficia,qui sine bona voluntate dominorum suorum domi remanserunt,in feudis condemnentur. *Cæsar lib. de bell. ciuil.* 1. Petreius verò non deserit sese, armat familiam,cum hac & Prætoria cohorte cetratorum, barbarísque equitibus paucis, beneficiariis suis, quos suæ custodiæ causa habere consueuerat,ad vallum aduolat.*Idem lib.3.* Euocatorum circiter duo millia, quæ ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum conuenerant, quæ tota acie dispersferat.

BENEVOLENTIA,dicitur studium,fauor,amor:sic accipitur in constitutione Iustiniani, *l. Imperialis in princ. C.de impet. & §. sciendum.Instit. de hæred. qual.& dif.*

BENIGNITAS,vt notissimā significationem omittam, æquitatis epitheton inhumanitatis rigori contrarium est, *Modestino l.nulla* 25. *D.de legibus.*

BENIGNVM, æquum bonum significat, *apud Vlpianum l. si fuerit.* 5.*ff.de leg.3.quod & Accurs.adnotauit ibi.*

BENIGNE *apud Clementem V. Pontifi.*accipitur pro humane *c. Romani.§. & quòd ecclesia de iureiur in Cle.*

BERGENÆ, seu Bargenæ, veteribus vocabantur barbari funerum elatores. Glossæ veteres, Barginna, νεκροφόρος βάρβαρος,πρεσφόνησις βαρβάρε. *Cuiac. in Nouell.*43.

BERONES *Budæo in l. in naue.* 31. *D.loca. in prioribus annot.* dicuntur sacci, quasi perones, à pera dicti. Sic putat legendum apud Alfenum *d. l.in naue.* cùm in Pandectis Florentinis legatur *berones.* Vide infra Erones.

BERVS, honestiorum & palatinorū vestis fuit Cericea: βῆροι enim interpretantur Zonaras & Balsamō σηρικὰ ὑφάσματα.In concilio Gangrēsi, καταψηφίσασ-
το τ̃ τὰς βήρους φερόντων. Et Euagrius, βή-
ρους τε χαμηλίους ἐξάπτοντας. Inde fortass
illud nostrum, *Verons* seu *velours*,corru-
tè. Huius vestium generis fit mētio à Ve-
pisco in Carino: Donati,inquit, ab Atr-
baticis beri (corruptè enim in vulg.co-
berri)petiti: donati beri canusini. Hin
Holoberæ vestes, de quibus suo loco
nobis est dictum,

BERYLLVS, siue (*vt in edition*
Floren.est,vbi V, *pro* B, *more veterum sæp*
ponitur) Veryllus, gēma est in India na-
cens, quæ à gentis suæ lingua nomen ha-
bet, viriditate similis smaragdo,sed cu
pallere, atq.in sex angulas formas atter
tur, vt hebetem coloris lenitatem ang
lorum repercussu excitet ad vigorem, *in*
quit Solinus. Huius meminit Marcianus,
interdum 16.*§.species.D.de publican. De ha*
*Pli.li.*37.*c.*5.*Isidor.li.*16.*Etymolog.c.*7.

BERYTVS, vrbs Phœnicis in iu
nostro Ciuili celebratissima, hodie, vul
gò Barutum appellata. Hanc ciuitate
pulcherrimam,& legum nutricem appe
lat Iustinianus: quin & metropolitan
nomine, & dignitate exornata fuit
Theodos.& Valentiniano, *l.vnica de me*
*trop.Beryto.li.*11.C.Beneficiis Augusti gr
tiosam dixit Vlpianus *l.j. D. de censibus.*
Plinio lib.5.c. 20. felix Iulia appellatu

BES, veteribus Des, *Varroni lib.*5.*lin*
*Lat.*dempto triente. *Festo.lib.*2. quòd b
triens sit. Bessis vnciæ octo sunt. Assis pa
tem esse Volusius Mætianus lib.de distr
buti. assis docet,notam eius indicans.

Bessem pretij pro octaua pretij part
dixit Vlpianus, *l.si verò* 12.*§. contrario.D*
manda. Veteres enim Romani omne to
tum in vncias 12. diuidebant. Hinc & e
Besse socium eleganter dixit Proculus, *l.*
*societatem.*76.*D.pro socio.*

Bessium vsurarum mentio fit *in l.eo.*26
§.super vsurarum.C.de vsuris. Sunt auten
vsuræ besses, cum acceptis centum, po
annum octo præstantur, aut mēstrui de
narij singuli, si sors 150. sit *vt rectè scrib*
Ant.Augustinus lib.2.c.10.Emend.

Βήσαλον, *Theophrast. in titul. de rer. di*
uis. tigni appellatione contineri ait: i
pesulum quidam interpretantur: se
male, *inquit Cuiac. Obs. libro* 9. *cap.* 26
Testam enim significare vult *l. j. D. a*
ting. iunc. siue laterem: vnde in Ba
silicis *ad l.fistulam. D. de ser.vrb.præd,c*
figlin

figlino opere, ἀπὸ ϐησάλων. *& in glossis*, Laterculum, ϐήσαλων κοὶ ϛερκπά: *& apud Charisium*, Besalia.

BESTIÆ dicuntur, quæ natura feræ sunt, *Vlpiano l.1.§.in bestiis.ff.si quadrup. paup.fec.di.* veluti vrsi, leones, pantheræ. *Gaio l.2.ff.ad leg. Aquil.* Bestias, inquit Vlpianus, *l.1.§.bestias ff.de postul.* accipere debemus ex feritate magis, quàm ex animalis genere. Bestiarum numero elephantos, & camelos contineri; ideóque nec mancipi esse, *idem ait in Epit. tit. 19. in prin.* Cicero autem bestias vocauit, quas Græci θηρία vocant, quo nomine veniunt venenata animalia: Mirari licet, inquit, quæ sint animaduersa à medicis herbarum genera, quæ radicum, ad morsus bestiarum. Μεταφορικῶς bestia dicitur homo, qui non facit quæ hominem rationalem creaturam decent, *vt adnotat Accurs. ad Nouell. 5.* περὶ μοναστηρίων, *ex Boetio in lib. de Consolat.*

ad Bestias damnari dicebantur, qui in hoc damnabantur, vt bestiis tandem subiicerentur; *Vlpiano l. sacrilegij.6.ff.ad leg.Iul.pecul.Gaio.l. eius.8.ff.de testam. eidem Vlpiano l.si quis.25. §.si quis planè. ff. de acqui.hæred. Modestino, l.ad bestias.31.ff. de pœn.& apud Tertullian.lib. ad Scapul.* Scribit Sophronius B. Ignatium B. Ioannis Euangelistæ discipulum, Antiochensem Episcopum: θηριομαχῆσαι κελευσθέντα, quod ad bestias damnatum interpretor. Hoc autem supplicium Prudentius sic explicat:

Sanguinis humani spectanda publicus edit.
Confessus, legésq; iubent venale parari
Supplicium, quo membra hominum discerpta cruentis.
Morsibus, oblectent hilaram de funere plebem.

Bestiis obiici *apud Modestinum l. pen. ff. ad leg. Pompei. de parricid.* durius, seueriúsque est. Qui enim bestiis obiiciebantur, ad stipitem adligabantur *vt ex Flor. Vopisco in Aureliano liquidò constat.* Mnestcus (inquit) posteà surrectus ad stipitem bestiis obiectus est. Bestiis subiici dixit Marcianus *l.3.§.pen.ff.ad leg.Cornel de sicar.* eodem ferè sensu. Hæc legis Corneliæ de sicariis, & veneficiis pœna erat, auctore eodem.

ad Bestias datum pœnæ, seruum fieri censuit Macer *l. quod ad statum. 12.ff. de pœn.* hac pœna puniebatur qui nummos aureos sculpserat. *Vlpian.l. quicunque.8.ff.de fal.* De hoc pœnæ genere meminit *Gellius lib.5.c.14.* Dio ita damnatos, τοὺς τοῖς θηρίοις ἐκ καταδίκης δεδομένους, dicit lib.58.

ad Bestias etiam dari dicebantur, qui citra damnationem cum bestiis depugnandi caussa in arenam intromittebantur, *Modestino l.circumcidere 11.§.1.& §.fi. ff.de sicar. Vlpian.l.4.ff. de accus.* Erant & qui operas suas, vt cum bestiis pugnarent, locabant, *Vlpian.l.1.§.qui operas. ff. ad S. C. Tertyl.* hos ad matris hæreditatem non admitti idē scribit ibidē. Hinc

BESTIARII dicebantur, qui ludis publicis in amphitheatro cū bestiis pugnabant, *Ciceroni pro Sextio, & in Vatinium, & Senecæ lib.2.de benefic.c.19. & Epist.1.lib.10.& Tertul.in Apologet.c.42.*

B I

BIARCHI *in Leonis Imp. constitutione l.3.C.de agent.in rebus & l.vlt.C.de off. præfe.prætor. Afric.* officiales victui præfecti, qui in rebus militant. *horum meminit Hierony. ad Paumachium aduers. Ioan. Hierosolymit.* Erant ex schola agentium in rebus. vide Alciat. *ad d. l.3. & suprà*, Agentes in rebus.

BIARCHIA, eorum munus, *in Constantini. Imp. rescripto l.1.C.de offi.mag. offic.*

BIBLIOTHECÆ, appellatione & armaria, & locum, quo libri collocati sunt, & ipsos libros significari Nerua apud Vlpianum scribit, *l.librorum.52.§.sed si bibliothecam. ff. de leg.3.* ídque pro rei conceptione accipiendum idem Nerua ait, Eius sententiam probat *Festus libr. 2.* adiiciens: id & Græcis & Latinis receptum. Ex Neruæ sententia bibliothecam pro libris; eorúmve numero apud Labeonem, *l. Labeo. 50.ff.de contrah. empt.* accipiendam putem. Apud Vlpianum verò *l.quæsitum.§.instructo.ff. de instr. instrum.leg.* armaria significat.

Bibliothecarius dicitur, qui librorum curam gerit, quíque bibliothecæ præest. sic accipiendum existimem *in c. Adrianus. 63. dist.* tametsi glossema ibidem & Albericus Archidiaconum sequutus, Cancellarium interpretentur.

Bicessis à duobus decussibus dicitur, *Varro lib.4.ling.Lat.*

BICIPITEM, quod incomparatū

est, posse dici, Varro apud Nonium aperuit. In spem (inquit) adducebat non plus soluturos, quam vellem: iniquus equestri ordini iudicia tradidit, ac bicipitem ciuitatem fecit discordiarum ciuilium fontem.

BICLINIVM, locus vbi duo lecti erant. Plaut. in Bacchidib.

In Biclinio cum amica sua vterque accubitum eatis.

Verbum iunctum esse scribit Fabius libr.1.cap.5.

BIDELLI, *Alciato lib.7. Parerg. ca.* 22. sunt gymnasiorũ custodes, *ex Lucilio.*

BIDENS, *apud Vlpianum l. in instrumento. ff. de instruct. instru. leg.* instrumẽtum fossorium rusticum, Græcis σμινύη, *Polluci libr.1. Onomastic. cap.* 12. περὶ ἐργαλείων γεωργικῶν ὀνομάτων. Bidentes oues, Higynus *apud Gellium lib.* 16. *cap.* 6. vt alias ἐτυμολογίας omittã. hinc dictas putat quòd duos dentes altiores haberent.

BIDENTAL, *Fest. libr.* 2. dicitur quoddam templum, quòd in eo bidentibus hostiis sacrificaretur,

BIDVVM quandoque pro die vno, quandoque pro duobus interpretari solet, *Vlp. l.3. §. minorem. ff. de minor.*

Biduum hac formula, ILLVD FACITO IN DIEBVS, intelligi Iauolenus scribit *l. inter.* 217. §.1. *ff. de verbor. sign.* Ex quo textu collegi, dies numero multitudinis non adiecto, biduum significare. Reliqua de Biduo pete ab Eustathio li. περὶ χρονικῶν διαστημάτων. tit. περὶ δύο ἡμερῶν. & ex Cuiacio, *de diuers. temp. præsc. capit.* 4.

BIFVRCIVM terminum appellãt Sarmatæ, qui tres petras circa se habens, trifinium demõstrat, *in li. de limitib. auct. variorum.* Illius nota est B.

BIGAMVS dicitur qui diuersis temporibus, & successiuè duas legitimas habuit vxores, *Hostien. cap. aperiat, per illum text.* 31. *quæst.* 1. *si quis &c. cognoscamus* 34 *distinct.* interpretatione, qui corruptam, vel viduam duxit, *can. seriatim.* 32. *distinct.* vel qui pollicitam virginitatem violauit. *cap. quotquot.* 27. *quæstion.* 1. vbi etiam proprius, & primus significatus apertè declaratur. De Bigamis extat. *tit. lib.* 1. *Decretalium tit.* 21. *vbi vide Pan. & Fel. & alios pontificios.* Hinc

BIGAMIA, quæ variè cõtrahitur. Primò, quando quis duas habuit vxores, quas cognouit: secundò, quando diuersis temporibus habuit duas, vel plures, vnam de facto, aliam de iure: tertiò, quando plures habuit eodem tempore, & eas cognouit: quartò, quando contrahit cum vidua ab alio viro cognita: secus si virgo mansisset: quintò, quando contrahit cum corrupta à quocunque siue scienter, siue ignoranter, & eam cognoscit: sextò, quando cognouit vxorem scienter vel ignoranter, postquam ab alio corrupta est: septimò, quando quis in sacro ordine constitutus vel post factam professionem religionis, de facto contrahit cum corrupta.

BIGENERA animalia, ex diuerso genere nata, vt leopardus. *Festo lib.* 2.

BIGATOS nummos, à notis bigarum dictos putat Zasius *in catalog. leg. antiq.* vt quadrigatos, à notis quadrigarum. *Pli. lib.3. c.33.* Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ.

BIMA DIE, id est, duobus annis. *Vlpia l.3. ff. de an. lega.* Eodem sensu Bimam æstimationem, id est, in biennium siue pro biennio, Pomponius dixit *l. si vsusfructus. 6. ff. de vsufruct. legat.*

BIMVS dicitur, qui annorum duorum ætatem habet. Hinc nuces bimas Cato *c.17. Rei rustic.* dixit. Hinc.

BIMATVS, ætas annorum duorũ, pro quo Græcis διετία dicitur.

BINA sponsalia constituere, *in edict. Prætoris l.1. in fin. ff. de his qui not. infam.* est vnam duobus spondere, vt vtriusque sit vxor, & sic, quòd vulgò dici solet, pro vna filia duos generos facere §. *si quis alieno. l. quid ergo si non. ff. eod.*

BINOMIVS *Festo lib.* 2. cui geminum est nomen, vt Numa Pompilius.

BINVBVM rectè appellat vetus interpres, §. *quia verò hactenus de nuptiis, in Nouell.* qui ad secundas nuptias conuolauit.

BIS de duobus actibus dicitur, *l. seruos. C. ad leg. Iul. de vi.* ídque in legibus, testamentis, pactis, & stipulationibus. Eodem sensu ponitur apud Paulum, *l. veluti. in fin. ff. de edend. & Vlpianum l. cum plures. in fi. ff. de reb. auct. iudic. posid.*

BIS ACTIO EADEM DE RE NE SIT. Hoc, inquit, Fabius lib.7.c.7. ex iure obscuro est: quæri enim solet quo referatur hoc BIS, an ad actorem, an ad actionẽ. Ad hanc legem pertinet

tinet

tinet vulgatissima antiqui iuris regula *cuius meminit Gaius.l. 57.ff.de diuers. reg. iur.antiq.* Bona fides non patitur, vt bis idem exigatur.

Bis credere quid sit explicat Marcianus *l.creditor 12.§.3.ff.qui pot.in pig.* his verbis: Si idem bis, id est, ante secundum, & post eum crediderit, in priore pecunia potior est secundo, in posteriore tertius est.

BISPELLIO, idē *vt vult Hotomanus*, qui versipellis, id est, veterator, planus, πολύτροπος, *Marc.l.72.§.4.ff.de solutionibus.* Num ergo & si bispellionem, aut aliàs turpem dederit hominem, idē sit: *Vlpianus l.31.ff.de euict.* Si ita quis stipulanti spondeat, insanum non esse, furem non esse, bispellionem non esse, &c. inutilis stipulatio quibusdam videtur. Vbi tamen VISPELLIONEM, errore in Florentinis libris peruulgato legitur, item vt apud Mætianum, *in l.7.ad S.C.Treb.* Atque hoc nomine hominem duarum pellium significari constat. Eius autem appellationis origo in Arcadum fabula posita est, quam *Plin.lib.8.ca.22.* exponit: Ii certos homines ex gente Antæi cuiusdam stagnum quoddam transmissos, in lupos transfigurari tradunt, & post annos nouem in eo habitu confectos, si homines se abstinuerint, idem stagnum remeantes, pristinum habitum recipere: vnde Versipelles dicti & vet.glo. λυκάνθρωποι & apud Fabium, eandem recipere vestem. Vnde *Persius Satyr.5.* his versibus:

Sin tu cū fueris nostræ paulo antè farinæ,
Pelliculam veterem retinens, & fronte politus,
Astutam rapido seruas sub pectore vulpem:
Quæ dederas suprà repeto, funémque reduco.

Bispellionem igitur seruum eundem dici putat Hoto. qui & Versipellis, id est, perfidiosus, fallax, fraudulentus dicitur. Alij tamen Vespillonem, alij Vespertillionem, alij etiam alio modo legi volūt. Vide Vispellio.

BISSEXTVS, siue Bisextus, *in l. cùm bissextum.ff.de ver.signif. & l.3.§.minorem.ff.de minorib.* diem significat, qui quarto quoq. anno intercalatur. Bissextus: *inquit Isidorus lib.6.cap.17.* est post quatuor annos vnus dies adiectus, Crescit enim per singulos mēses quarta pars assis: at vbi quarto anno assem compleuerit, bissextilem annum facit. Id biduū pro vno die haberi, posteriorémque diem calendarum intercalari, *Vlpianus scribit.d.§.minorem* quod & Pōtifex probat, *cap.quæsiuit §.1.de verb.sig. vide Alciat.ad d. l.cùm Bissextum.* quo in genere quæ subsequuntur, non ineptè ex Oldendorpio adieci: Bissextus quasi bis sextus dicitur, quia duobus continuis diebus bis dicimus, 6 Calend. Martias, duos dies pro vno computantes, *d.§.minorem.* Romani enim ex distributione Numæ Pompilij, ad Lunæ cursum, sicut Græci, annū computabant: intercalātes totum mensem, more Græcorum, *teste Macrobio. li.1.Saturnalium.c.14.* Hinc Cato & Quin. Mutius Iurisconsulti: rectè appellarunt addititium mensem, *d.l. cùm bissextum,* quoniam intercalabant eum, hoc est, vocato populo Pontifices interponebāt, vt annus ad cursum Lunæ quadraret. Deinde verò, confusis intercalationibus vitio Pontificum, qui aliàs superstitione aliàs gratia, quò magis proferrent vel imminuerent publicanis annorum dies, adeò turbabantur tempora, vt neque messium feriæ æstati, neque vindemiarū autumno cōpeterent. *Tranquillus in Iulio Cæsare, cap.40.* Quapropter Iulius Cæsar conuersus ad ordinandū Reip. statū: non iam ex cursu Lunæ, quæ paulò minus mense in Zodiaci circuitione consumit: sed ad rationē Solis, qui 365. diebus & quadrāte cursum suum conficiēs, ad signum, à quo digressus fuit, reuertitur, totidem diebus annum cōstare voluit. *Vide Dionem, lib.43. de hoc differentē.* Et ne quadrās deficiēs errorē supputādi tēporis ingereret, statuit, vt quarto quoq; anno Pontifices vnum diē intercalarēt: eodē tempore, quo antea mēsis intercalari solebat, hoc est, ante quinq; vltimos dies Februarij: ídq; Bissextū appellauit, quia intercalato die, bis sexto Kalendas Martij dicitur. *Hæc Oldendorpius ex G.Budæo, ad d.l.cùm bissextū 98.quē consule.* Eadem ferè *apud Amm. Marcel.lib.26.* his verbis: Anni interuallū trecētis & sexagintaquinque diebus & noctibus concluditur, & horis sex, ad vsq. meridiē plenā, annique sequētis erit post horā sextam initium, porrectum ad vesperam: tertius à prima vigilia sumens exordium,

ad horam noctis extenditur sextam: quartus à medio noctis vsque ad claram lucem. Ne igitur hæc computatio, variantib. annorum principiis, & quodam post horam sextam diei, alio post sextam excurso nocturnam, scientiam omnem confundat, & autumnalis mensis inueniatur, quandoque vernalis, placuit senas illas horas, quæ quadriennio 24. colliguntur, in vnius diei noctísque adiectæ transire mensuram.

BISSELLIVM, vbi duo sedēt, appellat F. Marius.

Βιθυνιαρχία, *apud Modestinum*, ἐὰν δύο. §. ἔθνους. *ff. de excus.* Bithyniæ sacerdotium, siue præfectura dicitur, *Antonio Augustino interprete. lib. sing. ad eundem.* Est autem Bithynia prouincia Asiæ minoris, Solino, & Seruio. Hanc memorant Honorius, & Theodosius, *leg. 2. C. de immu. ne. conced. lib. 10. C.*

Βιοκωλύται, *apud Iustinianum, Nouell. 8. §.* τὸ δὲ ἐν τοῖς. *& Nouel. 145.* dicuntur, *Iuliano Patritio in Epito. interprete.* qui vim, impressionem, & deprædationes arcent.

BL

BLADVM Accursio *in l. triticum. 94. ff. de verb. oblig.* generale nomen est ad omne, quod in area teritur: cuius sententiam probat Barto. *in l. 1. §. de eo opere. ff. de aq. plu. arcen.* Hac voce vsus est Romanus Pontifex, *in c. ex multiplici. de decimis in antiq.* legumina hac voce non contineri liquidò constat. Vnde si lege municipali vetatur blada prouincia exportari, legumina exportans, non multabitur, neque tenetur. Sanè in eo genere regionis consuetudo loquendi inspiciēda est, & statuentium mens. Hoc autem vocabulum ex genere dici potest eorum, quæ corruptè nimium ex Italica lingua sunt desumpta, habentúrque vulgò pro Latinis.

BLÆSVS, *apud Vlpian. l. idem Ofilius. §. fin. ff. de ædil. edicto.* qui linguam habet impeditam, aut qui inter pronunciandum, literam aut excludit, an malè profert: vt Demosthenes, qui r, literam eloqui nequibat. Græcis βλαισὸς, τραυλός.

BLANDIRI pro decipere, fallere posuit *Vlpia. l. 3. § si parens in fin ff. de administ. tut.* Eodem sensu Alexander. *l. blāditus. 12. C. de fideiusso.*

BLANDILIAS potentum, & potestatem æquiparat Accursius, *l. vnic. C. si rector prouinc. in gloss. in ver. pign.*

BLASPHEMARE, Βλασφημεῖν est conuiciis incessere, obtrectare, impiè de Deo loqui: & creaturæ adscribere quod Deo conuenit: vel ab eo remouere, quod illi conuenit, *vt Ambrosi. ait.* Verbum est Demostheni & Platoni familiare. Vnde βλασφημεῖν dicuntur, qui per caput Dei, aliáve membra iurant. *Nouell. Constit. 68.* ἐπειδὴ δέ, τινες, *&c. si quis per capillum. 22. q. 1.* vbi de pœna blasphemiæ agitur. Blasphematur autem verbum Domini, vel cùm contemnitur Dei prima sententia, & pro nihilo ducitur, vel cùm Christi infamatur Euangelium, *Hier. in epist. Pauli ad Titum, & c. cùm caput 33. q. 5.* Blasphemare ad homines quoque referri posse existimat Bartolus, *in l. item apud. § ait Prætor. ff. de iniur.* quo significatu ait optare malum in futuro.

Βλασφημία, eiusmodi infamatio. Porrò quæ blasphemia deuitanda sit, docet his verbis Tertullianus *in lib. de idololatria*: Si quis nostrûm ad iustam blasphemiam ethnicum deducat, aut fraude, aut iniuria, aut contumelia, aliáve materia digna querelæ, in qua nomen meritò percutitur, vt meritò irascatur & Dominus.

BLATTA purpuræ genus, quæ in lana est: *l. 1. C quæ res vend. non possunt: & apud Cassiod. lib. 1. Variarum Epist.* Cùm blatta, quam singulis annis nostro cubiculo dare consueuisti. *Lampridius in Heliogabalo*: Parauerat (*inquit*) igitur funes, blatta, & serico, & cocco intortos. Quo loco Baptista Egnatius adnotat, blattam esse purpuram eu Indico conchylio factam. Hinc

BLATTASERICA, *in cōstitutione Theodosii & Valentiniani, l. vlt. C. Th. de murileg.* de veste intelligi debet. Nam & Vopiscus *in Aureliano* pallium Blattosericum dixit.

BO

BODONES siue botones, *apud I. Paulum. lib. 5. Sentent. titu. 22.* vicem præstant terminorum, aut ipsi termini: éstque vox mensorum, vel eorum, qui de agrorum & limitum conditionibus scripserunt. Atque hos qui conuulserit, si quidem seruus est, in metallum damna-

tur:

tur:humiliores,in opus publicum: honestiores, in insulam relegantur, amissa tertia parte bonorum.

BOETHI *in l. boethos.4.C.de tabul. lib.10* dicuntur adiutores, *Iuliano Patritio Antecessore interprete in Nouel.35.quam Latinam esse aiunt quidam.* Dicuntur autem ἀπὸ τοῦ βοηθεῖν: suntque qui officialibus,vel morbo,vel negociorum magnitudine impeditis additi laborem illorum subleuabant. Horum varia genera esse constat. Quidam enim erant adiuuæ Logistarum, *d.l.boethos.in princ. & in Basilicis.lib.54.* Alij erant adiuuæ Quæstoris, de quibus edisseritur *in d. Nouell. 35.* Erant & officiorum, & Palatinorum, *l.3.C.de diuers.offic. lib.12.* Quidam erant adiutores Numerariorum, *in Zenonis constitutione,l nulli.10.C.de num.lib.12.*

BOMBYCINA vestimenta, *quorum meminere Paulus lib.3. Sent. titul.6.& Vlpian l.vestis 23.§.1.ff.de aur. arg. mun.* Bombycina autem dicta à bombycibus vermiculis constat,qui, *vt ait Plinius lib. 11.c.22.* telas aranearum more texunt,ad vestem luxúmque fœminarum, quæ Bombycina appellantur. Bombycum telam primam retorquere, rursúsque retexere inuenit in C.mulier Pāphila, *vt ait Plin.lib.11.c.23.*

BONI VIRI appellatione iudicē contineri ex Venuleio liquet, *l.continuus, §.cùm ita.ff.de verb.obl.* ex eodem, *l. vir bonus ff.iud.sol.& l.58.§.1.ff.locat.* Bonum etiam virum interpretamur eum, qui alteri facit,quod sibi fieri vellet, *ex sent. Vlpian l. 1.in med.ff.de solut.* quod & lex diuina iubet, Matth.7. πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς· οὗτος γὰρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ προφῆται. Boni viri igitur appellatio, in iure nostro emphasin habet. Nam is bonus vir dicitur, qui nullius fraudis conscius, verum honestatis iudicium in qualibet re sequitur. Vnde iudex breuius definiri non potest, quàm vt bonum virum esse dicas.

Boni viri arbitratu veteres dicebant, cum neutrius eorum, quorum res agebatur,sed eius,cuius nihil in ea re intererat, probatio erat. Vnde Bonus, & arbitratus boni viri,in Iure Ciuili & πολιτικῶς sic intelligendus est: nam Bonus vir est,qui ductu naturæ, infallibile iudicium conscientiæ sequitur, semotis affectibus alterutrius partis. Arbitratus ergo boni viri vtique definiendus est, vt deseruiat foro,hoc est,respectu controuersiæ, quam benè ac rectè diiudicare debet. Alioquin,si bonum virum definias absolutè,scilicet,qui honestè viuat, alterum non lædat, ius suum cuique tribuat,bona quidem,sed generalior, & ab vsu forensi remotior erit definitio. Boni viri mentionem facit Labeo, secundum suprà dictam rationem, *in l. insulam vno precio.§.1.ff.de locat.* Et Iustinianus ipse tali modo definit arbitratum iudicis,qui certè bonus vir & dici & esse debet *Nouell.17.Mandata principis.§.ἕξεις δὲ.* Boni ergo viri arbitratu, est recto animi iudicio, absque prauis affectibus, ex bono & æquo aliquid decernere, obseruata ratione ne quis lædatur, *l. si libertus ita iurauerit ff. de oper.lib.l.si quis arbitratu.ff.de verbor.oblig.l non cogendum.in prin.ff.de procur.*

Boni viri arbitratu alimenta relicta pro modo legatæ dotis intelligi, scribit Papinianus, *l.cùm vnus. §.fin. D. de ali.& cib.leg.*

Boni Viri arbitrio legatū accipi, quod in alterius arbitrium collatum est, Vlpianus scribit, *l.1. D.de leg.2.*

Boni viri arbitratum propositione patrimonij accipiendum idem ait Vlpian. *l.3.ff.de ann.leg.* Boni etiam viri arbitratum ad æquitatem reducendum, & ex æquo & bono regulandum constat, *l. si libertus ita iurauerit.ff.de oper.lib.*& ita accipi debet *in l.vnic.D.de rep.muni.*

Boni viri verbo continetur etiā quiuis vir iustus, æquus, innocens,prudens, consideratúsque paterfamiliàs, *l. 3.§.tamen si.D.de arbit & alibi sæpe.*

BONORVM appellatio generalis est. Nam eo verbo,prædia rustica, & vrbana,mancipia,suppellex,& Kalendariū contineri Scæuola scripsit, *l.vxori.37.D. vsu,& vsufr.leg.* Porrò autem

Bonorum appellatio naturalis est,aut ciuilis: *id quod Vlpianus ait,l.bonorū. 49. de verb sig.* Naturaliter bona dicuntur,quæ reuera & effectu bona sunt,quia (*vt Vlpian.ait*) beant, hoc est, beatos faciunt. Vnde rectè colligit Iauolenus, *l. proprie. 83.ff eo.* propriè bona dici non posse, quæ plus incommodi, quàm commodi habent,& hoc significatu bona intelliguntur, quæ deducto ære alieno supersunt.

l.39.§.bona.ff.eod. Eáque ratione bona ab hæreditate ſeparantur, *l.cogi.ff.ad S.C. Treb.* ciuiliter bona dicuntur, quæ cùm reuera bona non ſint, loquendi tamen conſuetudine ſic appellantur: tantùm, quòd ius patrisfa. vniuerſum cõtineant. Itaque ſucceſsio in ius vniuerſum alicuius, quamuis damnoſa ſit, bonorum tamen poſſeſsio appellatur, *l.3.ff.de bon. poſſ. l.nam quod.14.cum l.ſeq.ff.ad Treb.* Hinc Africanus, *in l.bonorũ.*208 *ff.de ver. ſig.* Bonorum, *inquit*, appellatio, ſicut hæreditatis, vniuerſitatem quandam, ac ius ſucceſsionis, & non ſingulares res demonſtrat. Et hoc forſan, quia *ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον* res eſtimantur ac denominãtur.

Bonorum poſſeſsionis alia eſt diuiſio. Nam quædam eſt edictalis, quæ ex edicto defertur, & quocunque die peti, & de plano dari poteſt, *l.cùm quidam.§.1.ff.de acqu.hæred.& l.1.§.1.ff.ſi tabul. nul. extab.* Quædam eſt, quæ decreto petitur, & hæc cognitionem pro tribunali deſiderat, *l.2.§.dies,& §.ſeq.ff.quis ordo in bo.poſ ſerue. & l.2.§.ſi quis ex liberis.ff.ad S.C.Tertu.* Et hęc Decretalis dicitur, *l.1.§.decret.ff.de ſucceſſ.edict.* Quo in genere ita ſcribit Gręcus interpres, *lib.45.Βασιλικῶν.titu.2.* Quædam enim ſunt decretales, quædam etiam ordinariæ, ceu edictales, *& poſt paulò*: Ex his enim licet cognoſcere, quòd ſunt quædam bonorum poſſeſsiones decretales, & opus habent magna cauſſæ cognitione, quæ ius hæredi non tribuũt, ſed mittunt in poſſeſsionem, vt quæ datur ventris nomine, & Carboniana, & quæ datur furioſo. Ordinariæ, ſeu edictales ſunt, hoc eſt, ex edicto competentes, ſeu legiſlatione Prætoris, quæ tribuunt ius hæreditatis, & non habent opus cauſſæ cognitione, ſeu varia inquiſitione. A quo magiſtratu autem detur bonorum poſſeſsio, *vide apud Cuiac.Obſ. lib.4.& 15.*

in Bonis noſtris computari ſciendum eſt nõ ſolũ quę dominij noſtri ſunt, ſed & ſi bona fide à nobis poſsideantur, vel ſi ſuperficiaria ſũt. Æquè bonis adnumerabitur, etiamſi quid eſt in actionibus, petitionibus, perſecutionibus. Nam hæc omnia in bonis eſſe videntur, *Vlpiano, l.bonorum.ff.de verb.ſig* His addit Modeſtinus exceptionem, *l.rem in bonis.ff.de acq.rer.domi.*

in Bonis noſtris dicitur eſſe, quod in patrimonio noſtro aliqua ratione eſt, *l.1.ff de rer.diuiſ.l.fin.§.non ſolum.ff.quæ in fraud.cred.*

in Bonis vim paſsi dicitur eſſe res, quæ vi alienata fuit, *l.metum.9.§.licet.ff. quod met.cauſ.*

in Bonis venditoris res vendita eſt, antequam venditori tradita ſit, *l.ſicut.§.ſi debitor.ff. quib.mod.pignor. vel hypo.ſol.*

in Bonis eſt, qui in poſſeſsionem eorum miſſus eſt, *l.pen.ff.vt in poſſ.leg.*

Bona rapta ſic accipiemus, etiamſi vna res ex bonis rapta ſit, *Vlpianus.l.Prætor.2.§.bona rapta.ff.vi bono.rapt.& de turba.*

BONORVM POSSESSIONEM definit, Vlpianus, *l.3.§.bonorum, ff.de bon.poſſeſſ.* ius perſequendi retinendíque patrimonij, ſiue rei, quæ cuiuſque cùm moreretur, fuit. Alciatus hanc definitionem explicat *in Rub. C.qui admitt.* A.C.Harmenop.*libr.1. titul.3.* διακατοχὴ Cuiac.*ſic*: Bonorum poſſeſsio ius eſt ſucceſſionis prætoriæ, in vniuerſa defuncti bona. Vel hæreditas poſſeſsione retento.

Bonorum poſſeſsionis beneficium multiplex eſſe Paulus ſcribit, *l.ſed cum.6.§.1.ff.de bonor. poſſeſſ.* Nam quædam bonorum poſſeſsio contra voluntatem competit, *dict.§.1.* Hæc contra tabulas appellatur, *l.quod vulgò.ff. de bono.poſſ. contra tabulas.* Græcis ἐναντίωσις κατὰ διαθήκης. Hæc quibus competat, quæve ſit eius vis, explicatur *infrà, & tot.titul.ff.& C.de bon. poſſeſſ. contra tab. & in Epito. Vlpian.titul.28.§.1.& l.1.ff. de leg.præſtan.& l.1.ff.de collat.* Quædam eſt, quæ datur ſecundum defuncti voluntatem *dict.l.ſed cum.§.1.* & hæc ſecundum tabulas vocatur, *Vlpiano d.titul.28.* quibus autem detur, quíſve eius ſit effectus *declaratur ff.& C.eod.& d.titul.28.§.ſunt autem, Inſtitut. de bon.poſſ.* Eſt & alia Bonorum poſſeſsionis diuiſio: nam quædam eſt ordinaria, quædam extraordinaria: ordinaria, quæ ad differentiam extraordinariæ, vt eſt bonorum poſſeſsio, Vnde liberi. *l.3.§.miſſum ff.de Carbon.edict.* Extraordinaria eſt, quæ en Carboniano edicto datur, *de qua eſt titulus, ff.de Carb.edict & lib.3 Sentent. Paul.titul.1.* Eſt etiam aliud bonorum poſſeſsionis genus, quod in-

teſtati

testati bonorum possessio Vlpiano nominatur, *d.titul.* 28. quam per 7. gradus dari ibidem scribit, scilicet primò liberis, secundò, legitimis hæredibus: tertiò, proximis cognatis: quartò, familiæ: quintò, patrono, patronæ, liberísve patroni, patronæve: sextò, viro, vxori: septimo, cognatis manumissoris, &c.

Bonorum possessio CONTRA TABVLAS locum habet, cùm paterfamil. testamentum quidem fecit, sed in eos liberos emancipatos, qui si in potestate mansissent, sui futuri erant, præteriit: hoc est, neque nominatim instituit, neque nominatim exhæredes fecit: indéque dicitur à Triphonino, Contra lignum dari, *l. quod vulgò* 19. *ff. de bon. possess. contra tab.* Filiis tamen familiàs etiam hæc bonorum possessio conceditur.

Bonorum possessio SECVNDVM TABVLAS, est ea, quam prætor testamenti tabulas, ac scripturam sequens, eíque obtemperans, institutis hæredibus largitur, *l.* 1. *& pass. ff. de bon. poss. sec. tab.*

Bonorum possessioni VNDE LEGITIMI, dicitur, quæ agnatis ab intestato defertur: ídque ex leg. XII. Tab. Preterea autem quotiescunque vel lex, vel senatus defert hæreditatem, ex hac parte eam peti oportet, *l.* 1. 2. 3. *&* 5. *ff. vnde legit.*

Bonorum possessio VNDE DECEM PERSONAE, dicitur, quæ decem quæ manumissori extraneo preferuntur, conceditur, *l. si ad partem.* 10. *ff. de suis & legit.* Decem autem personas intelligimus infrà scriptas, filium, filiam, nepotem, neptem, fratrem, sororé, patrem, matrem, auum, auiam.

Bonorum possessio VNDE COGNATI, dicitur, quæ cognatis proximis ab intestato defertur: in quib. agnati emancipati, quibus Vnde legitimi non competit, continentur, *l.* 1. *& pass. ff. vnde cognati.*

Bonorum possessio VNDE QVI EX FAMILIA, est quæ liberti liberis tàm naturalibus, quàm adoptiuis, itémque vxori, quæ ipsius in manum conuenerat, ab intestato deferebatur. *Vide Hotoman. Comm. in Instit.*

Bonorum possessio VNDE PATRONVS, patrona, liberi, parentésque illorum vocantur, est quæ ab intestato liberto suprà scriptis personis defertur, §. *sunt autem. de bon. poss. & apud Vlpian. ca. Inst.* 28. *&* 29.

Bonorum possessio VNDE VIR ET VXOR, dicitur, quę viro ab intestata vxore, & vicissim huic ab illo conceditur, quoties deficit omnis parentum, liberorúmve seu propinquorum legitima, vel naturalis successio, fisco excluso, *l.* 1. *ff. vnde vir & vxor. & l.* 1. *C. eod.*

Bonorum possessio VNDE COGNATI MANVMISSORIS, est quæ patroni cognatis ab intestato liberto conceditur: quorum ius quoddam singulare fuisse, Iustinianus non obscurè significat. §. *penult. De succes. lib. & Vlpian. c. Instit.* 1. *&* 28.

Bonorum possessio ex successorio edicto his datur, qui hæredes quidem non sunt, sed hæredis loco constituuntur. Prætoris beneficio. *Vlpia. in Epit. tit.* 28. §. *hi quib. & vide C. & ff. de succes. edic.* In successorio edicto, cessante aut deficiente primo gradu, sequens admittitur, *l.* 1. *C. eo.*

Bonorum possessio aut cum re datur, aut sine re, *Vlp. d. tit.* 28. Cum relinquit, si is, qui accepit, cū effectu bona retineat: sine re, cùm alius iure Ciuili euincere hæreditatem possit, velut si suus hæres intestatò sit.

Bonorum possessio litis ordinandæ gratia dicitur, quæ in hoc accipitur, vt institui & ordinari iudicium possit, *l. Papinianus.* 8. *in prin. ff. de inoff. testam.*

Bonorum possessionis ordinem explicat Modestinus, *l.* 1. *ff. quis ordo in bon. pos. serue.*

Bonorum emptor dicebatur, qui à creditoribus bona debitoris distrahentibus emerat, in quem omnes, quæ venditionem bonorum passo, vel in eum competebant, actiones transferebantur, vtilibúsque agebat, & conueniebatur ceu honorarius successor. *Theoph. Instit. de successionib subla.* quæ fiebant per bon. vend. apud quem ἀγοραστὴς τῶν πραγμάτων dicitur. Atque hic similis erat bonorum possessori.

Bona nostra dicere non possumus, quæ nondum competunt, *vt scribit Paul. l. substitutio. ff. de acquir. rer. domi.*

Bonorum appellatione nomina continentur, *l. bonorum* 48. Hoc tamen cum Bartoli distinctione recipiendum putem, *in l. princeps. D. de verb. signif. vbi vide Alberic. & Alciatum.* At Bonorum appellatio fructus non continet *Paulo l. si quis bonorum.* 23. *D. de lega.* 1. nisi mora interceſſerit.

in Bonis habere dicebantur olim, qui pleno iure domini facti non erant, *Vlpian. Epit. tit.* 1. *Theoph. Inſt. ex quib. cauſ. manu. lic.*

In Bonis mariti dotem eſſe conſtante matrimonio Paulus reſpondit, *l. Lucius.* 21. §. *idem reſpondit. D. ad munic. & de incol.* ſed ſi ad munera municipalia à certo modo ſubſtantiæ vocentur, dotem non debere computari: vt idem ait ibidem.

in Bonis vaſſalli bona data in feudum, computari Baldus ſcribit *in cap.* 1 *per quos fiat. inueſti.* cuius ſententiam probat Decius, *l. quod euincitur. D. de reg. iur.*

in Bonis noſtris non eſt quod euincitur, *l. quod euincitur. D. de reg. iur.*

ex Bonis noſtris, neque extra bona, ſunt ſeruitutes, *Paulo l.* 1 *D. de vſuf. leg.*

Bona ἀδέσποτα Græco verbo dici putat Budæus, in Forenſibus, vacantia, & quæ Galli appellant *Eſpaues.*

Bona aduentitia dicuntur, quæ alia ex re, cauſſave, quàm patris filiusfamilias quæruntur, *vt recte colligit Accurſius, in l. cùm oportet, in princ. C. de bo. quæ lib. per illum text.* Strictiùs igitur accepit Alciatus. *ad l. quod dicitur* 130. *D. de verbo. ſign.* exiſtimans illud aduentitium dici, quod filius propter merita ſua acquiſiuit. Ea verò ineptiſſimè ita definiebat quidam: Quæ acceſſione quadam, & præter ſpem nobis contingunt. Quæ definitio etiam profectitiis congruit. Vide infrà Peculium.

Bona ciuitatis abuſiuè publica dicta fuiſſe ſcribit Vlpianus, *l. bona.* 15. *& l. ſeq. & ſeq. de verb. ſigni.*

Bona caduca in iure dicuntur, quæ deficiente eo, cui iure ciuili debebantur, in alium ceciderunt: veluti cùm lex ei dotem adimit, qui contra eius interdictum vxorem in prouincia ſua ducit, eamque fiſco attribuit: caduca dos dicitur à Paulo, *l. ſi quis.* 38. *D. de rit. nupt.* quemadmodum caduca glans, *in l. XII. Tabul.* dicebatur, quæ deficiente eo, qui legat, ex arbore decidit, *l. ſylua.* 30. *D. de verb. ſignif.* Hinc ille Craſſi locus, *in lib. de Orat.* 3. Noſtra eſt, inquã, omnis iſta prudentiæ doctrinæque poſſeſſio, in quam homines quaſi caducam atque vacuam, abundantes ocio, nobis occupatis, inuolauerunt. *Et Philip.* 10. caducas hæreditates vocat, iacentes, quæ ipſi Antonio relictę, nec dum ab eo aditæ atque acquiſitæ erant. facetè autem locutus eſt, non propriè: nam Caducum, *auctore Vlpiano* propriè dicitur, quod quis ſibi teſtamento relictum, ita, vt iure ciuili capere poſſit, aliqua ex cauſſa non ceperit, quaſi ab eo ceciderit: veluti, ſi legatarius poſt mortem teſtatoris, ante tabulas apertas deceſſerit. *Hæc ille, c. Inſtit.* 17. Tres autem modos, quibus ea, quæ teſtamento relicta ſunt, deficiunt, *vide apud Iuſtin. l. vnic. C. de cad. toll.* Alias caduca omnia dicuntur, quæ illis excidunt, quibus Iure ciuili debebantur. Vnde illud Iuue. de vxore, quæ marito liberos ex adulterio pariebat: *Iura parentis habes propter me, ſcriberis hæres, Legatum omne capis, nec non & dulce caducum.* Bona autem vacantia, *de quibus l.* 1. *C. de bon. vacan.* dicebantur eorum bona, quib. poſt mortem ſucceſſor nullus exiſtit: hæc fiſco caducis legibus deferuntur, *vt annotat Cuiacius, in frag. Vlpia. titul.* 28. Hæc Græcis ἀκληρονόμητα vocantur.

Bona de eccleſiæ menſa tunc facta dicuntur, quando per officiales ad hoc poteſtatem hábentes, ſunt deſcripta in li. aliarum poſſeſſionum de menſa, vel ſunt declarata eſſe de menſa: *ita Bartolus in l. fi. C. de bon. vacan. libro* 10. *cuius ſententiam probant Ioannes de Platea, & Angelus, ad d. l. fin.* Sed & de menſa ſunt, quæ Archiepiſcopus, vel alius Prælatus, ad manus ſuas tenuit, & in proprium vſum excepit, vel expendit, nec aliis infeudauit, ídque Pontifex Celeſtinus decreuit, *ca. vt ſuper. de rebus eccleſ. ali.*

Bona deficere dici quidam autumant, non ſolùm cùm nulla extant, ſed etiamſi aliqua extarent, quæ in remotis eſſent collocata.

Bonum publicum, vtilitas publica omnium, *Accurſio l.* 1. *D. de vſur. & vſucapi.*

Bona paterna, quæ à patre profecta ſunt. Ea communia inter fratres præſumun-

ſumuntur, *l. ſiue poßideris C. de probat.*

Bonorum poſſeſſio, & poſſeſſio bonorum longè diſtant, inquiunt nonnulli. Nam illa ſonat ſignificátque ius, vt ex definitione ipſius liquidò conſtat, quam inferius paulò ſubiiciam: hęc verò facti eſt. *ita Bald. & Angel. Inſti. de bonorum poſſeßio. in prin.* Adducunt pro hac *l. 1. §. adipiſcimur. & §. ſi vir. D. de acquir. poſſeſſ.* Eſt & alia differentia, quòd illa ad bonorum vniuerſitatem, id eſt, vniuerſi iuris ſucceſſionem pertinet, atque in perpetuum decernitur, vt infrà patet. Hæc cauſa rei ſeruandę, atque ita ad tempus conſtituitur, *vt apparet ex verbis Calliſtrati. l. quamuis. 13. D. vt in poſſeſſ. leg.* veluti cùm venter, aut creditor, aut legatarius in bonorum poſſeſſionem mittitur. Conuerſo tamen ordine poſſeſſionem bonorum (quę iuris eſt) dixit Macer, *l. 4. D. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſdictio.* Subtilem hunc verborum ordinem, & ſtructuram non obſeruauit Paulus, *l. in honorariis. 35. D. de obligation. & actio.* Illæ, inquit, rei perſecutionem continent, quibus perſequimur, quod ex patrimonio nobis abeſt, vt cùm agimus cum bonorum poſſeſſore debitoris noſtri. Bonorum autem poſſeſſio, quæ C. Harmenopulo διακατοχὴ dicitur, à Iuriſconſultis ſimpliciter nonnunquam poſſeſſio appellatur, *l. ſcriptus. D. de Carbon. edict & l. cùm pater. §. Titio. D. de lega. 2.* In Macri tamen reſponſo *d. l. 4. de offic. eius cui manda.* de ea quæ facti eſt, accipiendam putem. Nam eam facto ipſo decernit iudex, vt eam accipiat hæres. Alciatus igitur differentiam huius ordinis improbat, *l. 1. in fin. C. qui admitti. & Parerg. lib. 3. cap. 3.* Et ſanè à veritate abeſt.

Bonorum poſſeſſionem vt ex legibus vel vt ex conſtitutionibus, *de qua §. 7. Inſti. de bono. poſſeſſ.* quæ à Græcis, Tum cui ex legibus, vel ex conſtitutionibus, appellatur, eadem forma, qua Vnde legitimi, Tum quem hæredem, Iaco. Cuiacius, *Obſeru. libro 10. cap. 14.* explicat de conſtitutione diui Adriani, ex qua militis capite damnati ex militari flagitio hæreditas & bonorum poſſeſſ. defertur cognatis vſque ad quintum gradum: qui tamen aliàs lege non vocabantur, propter capitis deminutionem militis, *l. 2. D. de vet. & mil. ſuc.* &c. Reliqua vide in loco ſuprà citato.

Bonorum poſſeſſio nomine ventris datur mulieri pręgnanti in bonis mariti, in quibus ſecundum dignitatem ſuam ſibi & familiæ ſuæ alimenta conſtituuntur, *l. 1. D de ventr. in poſſeſſ. on. mittend.*

Bonorum poſſeſſio ex titul. de edict. diui Adriani tollendo, datur alicui volenti ſuccedere in bonis alicuius ex teſtamento, in quo inſtitutus, vel inſcriptus eſt, ex eo, quòd oſtendit teſtamentum non cancellatum, nec abolitum, nec in aliqua parte ſui abraſum, *l. fin. C. de edict. di. Adrian. tollen.* Et datur volenti ſuccedere ab inteſtato, ſecundum Roſ. quod probat ſecunda pars Rubric. quæ dicit, quemadmodum ſcriptus hæres in poſſeſſionem mittatur. ſed ratio Roſ. dicit contra inſum. Hoc tamen notandum ſecundum Specul. de bonorum poſſeſſioné, quòd bonorum poſſeſſiones olim fuerunt vtiles, ſed hodie ſunt inutiles, prætérquàm in quinque caſibus. Primus, quando viuo teſtatore poſthumus præteritus deceſſit, quaſi videatur teſtamentum ruptum iuris ſcrupuloſitate, nimiáque ſubtilitate, cùm nihilominùs hæres ſcriptus ex iſto teſtamento petit bonorum poſſeſſionem, *vt in l. poſthumus. D. de iniuſt. rupt. & irrit. teſtamen.* ſecundus eſt *in l. filios. eod. titul.* tertius, *Inſtit. quib. mod. teſt. infirm. §. 2.* quartus *in l vt ſcriptus hæres. D. de bonor. poſſeß. ſecund. tab.* quintus *in l. æquißimum. §. 2. eod. titul. & l. filiis. C. de inoffic. teſta.*

Bonorum poſſeſſionis introducendæ cauſa fuit, vt Ius ciuile percipiendarum hæreditatum anguſtiſſimis finibus per legem XII. Tabularum conſtitutum, Prętor ex ęquo & bono dilataret, ſcilicet hoc agens, ne quis ſine ſucceſſore moreretur, qui ſaltem hæredis loco eſſet bonorum poſſeſſor. *§. adhuc autem. Inſtit. de bono. poſſ. §. 1. Inſtit. quibus ex cauſ. manu. non licet. l. quia. D. de interrogat. in iur. facien.* quæ ratio dilatandę ſucceſſionis tantum apud veteres valuit, vt Prętor non ſolùm emendandi, ac ſupplendi, verumetiam confirmandi ſeu adiuuandi iuris ciuilis gratia, concederet bonorum poſſeſſionem etiam illis, qui vel ex teſtamento, vel ab inte-

stato, legitimè succedere poterant: cœpítque paulatim decretum successionis apud iudicem, à quibuslibet hæred. peti, sicut & hodie in multis locis obseruari videmus, *Instit. de bono. possess. in princip. l. vlt. C. qui admitti ad bono. possess.* vbi vide Alciat.

Bonorum possessio hoc tempore appellari potest cæremonia illa, quam ex statutis adhibent succedentes ab intestato, vel ex testamento, dum testamenta post mortem recitantur publicè apud magistratum, dum bona immobilia adsignantur hæredi, & describuntur in publicis monumentis, *vide Bart. l. 2. C. de testa.* ad bonorum possessionem item pertinent ordinationes statutariæ, scilicet, ne quis heres admittatur, nisi probatione prius, saltem per duos testes, audita, de gradu cognationis proximo, & si quæ sunt similes.

BONA FIDES variè accipitur, Interdum enim bonam fidem in animi scientia, ponimus, cùm videlicet quis rem, quam possidet, suam esse existimat, quíque ignorat alienam, *ita explicuit Marcianus, l. 3. D. ad l. Fab. de Plag.* Hinc Bonæ fidei possessor: cui contrarius malæ fidei possessor. Porrò & Bona fide possessorem, vt & Bonæ fidei dicunt Iuriscosf. *l. qua ratione. §. sed non vti. D. de acquir. rer. domin. & alibi sæpissimè.* Sed &

Bona fide emptorem dixit Vlpianus *l. sed & si D. de publicia. in rem act.* Vnde & Bonæ fidei emptorem, apud Modestinum, *l. bonæ fidei. 109. D. de verbo. signif.* qui ignorauit eam rem alienam esse, aut putauit eum qui vendidit, ius vendendi habere: putà procuratorem, aut tutorem esse Ergo malæ fidei emptor, qui scit rem alienam esse, aut eum qui vendit, ius vendendi non habere: & vt breuè id faciam, quisquis contra legum interdicta mercatur.

Bona quoque fide dominus reperitur apud eundem, *l. igitur. 112. in fin. D. de lib. caus.*

Bona fides etiam dicitur, cùm promissum præstatur, quod ex Suetonio in *Aug.* liquet: Eidem, inquit, populo promissum quidem congiarium reposcenti, bonæ fidei esse respondit: *& Vlpiano nostro, l. ex empto. in princip. D. de action. empt. ex Iauoleno, l. cùm vendirem. D. loca. aliis Iuriscoss.*

Bona fides, simplex & syncera conscientia, sic accipi debet *in l. 2. D. de separat. & in l. bona fides. D. de diuers. reg. iur. antiq.*

Bona fides: æquum & bonum, siue (si malis) æquitatem significat, Græcis ἐπιείκεια, *l. si domum. §. 1. D. loca. & alibi sæpissime.* Hinc.

Bonę fidei contractus, & iudicia, *l. in bonæ. 16. D. de pecul. Paul. libr. 2. Senten. titul. 17. l. 1. § 1. D. de actio. empt. & alibi sæpè.* Et

Bonæ fidei actiones, *quas recenset Iustin. §. actionum. Insti. de actio.* quas ideò ita appellari constat, quia in bonum & æquum conceptæ sunt, *l. 2. & l. si quis. 5. D. de obligat. & action.* In his etiam libera potestas permittitur iudici ex æquo & bono æstimandi, quantum actori restitui debeat. *§. in bonæ fidei. Instit. de act.* Hæc potestas descendit ex Formula Prætoris, EX FIDE BONA, vel QVANTVM AEQVIVS, MELIVS. *apud Cicer. libro. 3. Officior. & alibi.* Hac ratione fidei bonæ actionem temperandam dixit Vlpianus, *l. non debet. 11. D. de dol. mal.* Sic accipi debet apud Paulum, *l. quæro. in fin. princip. D. loca. & alibi sæpè.*

Bona fides contraria èst fraudi, & dolo, *ita Paul l. 3. in fin. D pro socio.* & malæ fidei in Gordiani constitutione, *l. 1. C. de rescinden. vendit.* Hoc sensu bona fides in omnibus contractibus exigitur, *l. bonã fidem. C. de obligat. & actio.*

Bonam fidem agnoscere, *apud Vlpianum, l. quoties 9. §. sicut. in fi. ff. de admin. tu.* est sincerè, & ex animi integritate negocia tractare.

Bonam fidem præstare, *in l. Proculus. 18. D. de neg. gest.* est sine dolo & fraude versari.

BONA GRATIA dissolui matrimonium, formula iuris antiqui, cùm alter ab altero non propter vllam culpam, animorúmve offensionem, sed vel sua sponte, vel legitima aliqua de causa discedebat, *vt Vlpiani verba ostendunt, l. cùm hic. 32. §. si diuortium. D. de don. inter vir. & vxorem. l. sed si. 14. D. qui, & à quibus. & Nouell. Iustin. Imper. 2. §. τὸ [illegible].* Huius solutionis caussas recenset *Hermogen. l. vitricus. D. de donat. inter vir. & vxor. Gaius, l. vel*

l. vel senectutem D. eodem. & Iustin. Nou. 22. §. διαλύοντες.

BONVM pro commodo accipitur, siue pro gratia. Hinc illud Caßiani Iuriscoss. CVI BONO: quod Priscianus interpretatur, cuius gratia, cuius commodo. *Caßij sententiam refert M. Cicero pro Milone, & 2. Philippic. in M. Anton.*

quod Bonum, pro quæ vtilitas est, locutio Iurisconss. familiaris, *Paulo l. aliquando.* D. *ad S. C. Velleian. Vlpian. l. si post.* 10. §. *liberi.* D. *de bonor. possess. contra tabul.*

BONVM & ÆQVVM, *Budæo l.* 1. D. *de iusti. & iure*, est legitimi iuris emendatio, quod ibi latißimè declarat. Porrò in libris iuris Ciuilis coniungi solent, *l.* 1. *& l penult.* D. *eod. l. qui seruum.* D. *de obligat. & actio. & alibi sæpè.*

Bonum ac æquum impetrare, Budæo est ius suum obtinere, rémque suam consequi.

Boni & æqui ars, est collectio politicorum præceptorum, ad diiud candas incidentium negotiorum circumstantias, vt iustum in his ab iniusto rectè discernatur, *l.* 1. *in princip.* D. *de iust. & iur.* Horum autem præceptorum capita sunt hæc: Honestè viuere, alterum non lædere, ius suum cuique tribuere, *Vlpiano l. institui.* §. 1. D. *eod. tit.*

Bonum & æquum non magis separari possunt, quàm honestum & vtile, *d. l.* 1. §. 1. Neque diuersum probatur, *in l. hac lege decernimus. C. de pact. conuent.* tàm super dote. bonum ibi accipitur pro æquo, vt constat ex verbo æquitatis ibidem posito.

Boni æqui notitia Iurisconsultum significat verum & vtilem, *l.* 1. *in princip. de iust. & iure.* D.

Bonum, pro æquitate posuit Salustius *in Catilina*, his verbis: Ius bonúmque apud eos non legibus magis, quàm natura valebat.

BONVM NOMEN facere apud Paulum, *l. inter.* 26. §. *abesse.* D. *mandat.* est idoneum, & soluendo reputare eum, quem delegatum admisit. Bonum nomen, à quo facilè exigi potest: & apud Columel *lib.* 3. *cap.* 7. Bona nomina non appellando fieri mala.

BONI CONSVLERE, *apud Vlpianum, l.* 3. *C. de decurio.* est, *Budæo interprete*, bonum iudicare. Boni consulere debeat humanitatis sententiæ, nec decurionatum recipiat.

Bonis cedere, est facultates suas creditoribus instantibus poßidendas, distrahendásve dimittere, & deserere, *vt ex Summa Azonis collegi, C. qui bonis ced. possunt.*

Bonis qui, & vbi cedendum docet Marcianus, *l. fin.* D. *eod.* Bonis cedi non tantùm in iure, sed & extra ius potest. Sufficit & per nuncium, vel per epistolam id declarari.

Bonis hoc modo per Prætorem interdici solitum fuisse scribit Paulus. *lib.* 3. *Sent. titu.* 4. Quando tua bona, paterna, auitáque tua nequitia disperdis, liberósque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem, ea re, commerciόque interdico. Est autem bonis interdicere, prohibere, ne bona administret, aut quoquo modo alienet.

BONARIOS ficto verbo appellat Theoph. *Inst. de libertinis.* §. *libertinorum.* naturali iure dominos, item vt eius contrarium, Quiritarios, scilicet quibus iure quiritium dominium competit. Causam autem harum appellationum vide apud Vlpi. in Instit.

BONITAS apud Pomponium, *l. cùm quid.* D. *si certum pet.* significat Alciat. ibidem qualitatem quandam, quæ rem non mutat: vnde à substantia eam parum differre ait. Sunt qui pro valore ibidem accipiendam putent. Accursius qualitatem saporis interpretatur, ibid. Cuius sententia vera est.

Bonitatis genera duo constituit Bartolus, *in d. l. cùm quid*, quædam, ait, est intrinseca, vt quòd vinum sit talis saporis, & coloris: quædam est extrinseca, vt quod tanti valeat: Valor, inquit, venit extrinsecus.

BORBORIANI, siue, vt aliis placet, Borboritæ, *in l. Arriani. & l. cognouimus, & l. pen. C de hære.* sunt hæretici, qui (*vt ait Philastrius in catalogo hæreticorum*) vitiis implicati seculi, & malis concupiscentiis seruientes, iudicium non sperarunt futurum, sed potiùs carnalem seculi concupiscentiam fundarunt.

BOSTRA, *in Leonis constitut. l.* 4. *C. de nat. libr.* (sic enim ibidem Bostræ,

non noſtræ legendum) ciuitas Arabiæ, Marcellino li. 14. & de ea vide Strabonem, lib. 16.

BOTONTINI ſunt, *Fauſto & Valerio auctoribus, in li. de limitib.* Monticelli de terra, quorum etiam meminit Hyginus, *lib. de limit. conſt.*

BOTRVS Græca vox. Nam & Græcis Βότρυς dicitur, ſignificátque vuam, racemum: *quo ſenſu accipitur in can. cùm omne. §. illud verò de conſecrat. diſt. 2.* Botrus expreſſus ſignificat vuarum grana, *d. §. illud verò. eo. tit.*

BOVES magis armentorum, quàm iumentorum genere appellantur. *Pompon. l. boues. 88. D. de verbo. ſignif. quod & Vlpianus probat, l. ædiles. 38. §. iumentorum.* D. *de ædilit. edicto.*

Boues aratorij, quibus vtimur ad agrorum culturam. Hos mactari & immolari vetuit Solon, *vt docuit l. 2. vet. Iuriſp. ad ll. Solon.* Hos pignori capi vetuit Conſtãtinus, *l. executores. C. quæ res pig. oblig poſſ.* Sanxit & Conſtantinus, ne boues aratorij etiam deficientib. iis, qui curſui publico deſtinati ſunt ab eis, qui iter faciunt, abſtrahantur, *l. 1. C. Theo de curſu publico*: quod & ad vecturam bellicorum impedimentorum, & tormentorum æneorum produci poteſt. Boues aratorios inſtrumenta fundi eſſe, *F. Aretinus reſpondit conſi. 158. inci. longa eſt, num. 18.*

Bos cornupetens, vitioſus, *l. bouem.* D. *de ædil. edict.*

Βουλὴ, *Polluce lib. 8. Onomaſt. auctore,* locus vbi congregantur conſiliarij. Porrò vſu peritorum effectum fuit, vt pro Senatu acciperetur: *idque Antoninus li. ſing. ad Moneſtinum adnotauit.* Hinc

Βουλευταὶ, *apud Modeſtinum, l. καὶ εἰ μὴ. 22.* D. *tutor. & cura. dat. ab.* ſunt decuriones, *Anto. Aug. ibidem interprete: cuius verſionem probant I. Cuiacius, ad l. 1.* D. *de excu. & G. Bud. ad l. ſolent.* D. *de offic. Proconſ. & leg.*

Βραβευταὶ, *apud Vlpia. l. 4* D. *de his qui not. infam.* Deſignatores autẽ quos Græci Βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere Celſus probat, quia miniſterium, non artem ludicram exerceant: & ſanè locus iſte à principe non pro modico beneficio datur. Iul. Pollux: Τοῖς μὲν μουσικοῖς κριταὶ καὶ ἀθλωταὶ τοῖς δὲ γυμνικοῖς ἐφεστᾶσι βραβευταὶ, καὶ μαστιγονόμοι, καὶ ῥαβδοῦχοι. Dicuntur autem βραβευταὶ, quod victoribus βραβεῖον, id eſt, præmiũ conſtituant & deſignent. Vnde Moſchopulus in catalogo vocabul. At. οἱ βραβεῖς καὶ βραβευταὶ, οἱ διοικηταὶ τοῦ ἀγῶνος, οἱ τὰ ἆθλα, διδόντες, ἀφ' οὗ βραβεῖον τὸ ἆθλον. Quin & Gallicam vocem *braue*, hinc deductam labor vt exiſtimem: ſolent enim qui præmium aliquod reportant inſoleſcere.

BRACARII, *in l. vnica de excuſ. artif. lib. 10. C.* artificum genus in Baſilicis βρακάριοι dicuntur. Accurſius dictos putat à longis brachiis Teutonicorum, vel Turculariorum: quæ interpretatio non congruit, vt ex ſerie conſtitutionis liquet.

BRACTEARII, *in d. l. vni. C. de exc. arti. lib. 10.* qui Græcis πεταλουργοὶ dicuntur, (πέταλον enim bractea eſt, ſeu folium) qui aurum malleis tuſum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis inducunt: ídque Budæus *in priori in Pand* adnotat. Iulius Firmicus eos bracteatores *lib. 8. c. 19.* appellat.

Βρεντήσιον, Brentiſium, pro Brunduſio poni apud Scæuolam, *l. qui Romæ. §. Callimachus.* D. *de verb. ſign. Alciat. & I. Cuiacius aiunt.* Porrò Brunduſium, *Stephano,* vrbs Calabriæ ad mare Adriaticum ſita. Brunduſium quidam Poetæ breuitatis cauſſa Brendam dixerunt, *Feſto lib. 2.*

Βρεφοτροφεῖον *in l. illud. 19. & l. ſancimus. 18. C. de ſac. ſan. eccl.* locus, domúſve, vbi infantes, recentéſque partus expoſiti, aut egentibus parentibus nati alebantur. Βρέφος enim infantem, fœtúmque recens editum ſignificat.

BREVE tempus, *in l. cùm antiquitas. verſi. ſi tamen. C. de teſta.* horam, vel etiam minus, accipere debemus, pro rei neceſſitate. Aliquando triginta dies ſonat *in l. in contractib. §. 1. iuncto. §. 2. C. de non nu. pecu. & ibi hoc adnotat Accurſius.* Quandoque ponitur pro paucis diebus *c. cum Bertholdus. de ſen. & re iud.* Interdum accipitur pro anno, *glo. in c. præterea. extrà de ætа. & qualit.* Breue tempus etiam pro vita hominis accipitur, *gl. in d. c. quid ergo. 11. q. 3.* Nam & homo breui tempore viuit.

BREVIS, Breues, & Breuia, paſsim in iuro noſtro reperias, quæ ita definiuntur à Zonara in concilio Carthaginenſi, Βρέβιοι, ἡ ἐπιτομὴ λέγεται, καὶ σύντομος γραφὴ, id eſt, compendiaria ſcriptura. *Ana-*

ni

nias Alex. 6. βρέβια ταῦτα ἡ συνήθεια εἴδε καλεῖν ἐν οἷς ἀναγράφεται τὰ ἐνεχύρως πιμένει κειμήλια. Eo ſenſu accipiuntur *in l. inter.* 5. *C. de conuen. fiſco debit. lib.* 10. *& l. excellentia. C. de erog. mil. ann.* Budæus *ad tit. de offic. præfect. prætorio*, interpretari commentariolos ſummam rerum continentes, & à Gallis adpellari *Borderelles*, annotat. Breuium meminit Conſtantinus Imp. *l.* 1. *C. de exact. trib. lib.* 10. Lampridius in Alex. Notariũ in falſum cauſſæ breuem in conſilio Imperatorum retuliſſet, &c.

Breues quadrimenſtrui *in l.* 1. *C. de apoch. publ. lib.* 10. *& l. pen. C. de cano. lar. tit. eod li.* qui de ſingulis pẽſionibus à Chartulariis conficiebantur. *Caſſiodorus Epiſto. lib.* 12. Expenſarum fidelẽ notitiam quaternis menſibus comprehenſam ad ſcrinia noſtra dirigere maturabis, vt totius erroris caligine deterſa, rationibus publicis veritas elucefcat.

Breui manu, vide, Manu longa.

Breues cauſſæ, *Baldo in auth. niſi breues. C. de ſent. ex breuic. recit.* dicuntur, quæ inter homines paruæ conditionis agitari ſolent.

Breuis, numero vnius dixit vetus interpres *in Nouella de nupt. §. ſecundum occaſionem.* pro libello, vt rectè interpretatur Aldricus ibidem apud Accurſ. pro quo in Nouella Græca eſt βραχεῖα.

Breue TESTATVM, quod Latini modò teſtationem, modò teſtificationem appellant *lib. feud.* 2. *tit.* 32. Etiam ſi probari poſsit per breue teſtatum. *Et lib.* 1. *tit.* 2. Niſi per patres curtis vel breue teſtatum probare poterit. *Cicero Verr.* 7. Iſte in tabellas refert, obſignat ſignis amicorum prouidens homo, vt contra hoc crimen hac teſtificatione vteretur.

Breuiſsimi loculi, repoſitoria in quibus monilia magnum patrimonium æquantia ſeruantur, annotauit Rhenan. *in lib. Tertul. de habitu muliebri.*

BREVIARIVM, opus conciſum, Græcè fœminino genere ἐπιτομή: tum etiam libellum eum non eleganter accipimus, quem ærarij Principis ſtatum generalem appellant, quo Princeps ſtatuit: quam ſummam miniſterio omni aulico expenſam ferri placeat.

BREVIARIÆ rationes, *apud Scæuolam l. vlt. D. de pecul. lega.* dicuntur in epitomen & compendium contractæ. *Vlpian. in l.* 3. *§.* 6. *D. de pen. leg.* logarium videtur hoc appellare. Suetonius *in Galba c.* 12. breuiarium rationum dixit.

BREVIATORES *in Nouel.* 105. περὶ τῶν ὑπάτων. §. τοὺς ἀφύτοι, dicuntur breuium ſcriptores. Aldricus apud Accurſiũ ibidem interpretatur, rectè qui breuiatores ſcribunt. Breuiatores etiam ſunt officiales in curia Romana, qui reſcripta eiuſdem curiæ & ſcribunt, & dictant.

Breuiloqua ſubſtitutio, vide Subſtitutio breuiloqua.

BREVICVLVM, paruum breue ſignificat. & hoc verbo vſi ſunt recentiores auctores, & Sex. Rufus, & alij. *Iſidor. lib. j. etymol.* In breuiculis, *inquit*, militum nomina ſcribebantur. Inde quidam viri docti, *vt Budæus ad l fi. ff. de Senator. & Contius ad tit.* 44. *C. libr.* 7. legendum cenſent eo loco, pro periculo, breuiculo, Breuiculum accipientes pro eo quod Gallicè dicimus, *dicton, ou breuet.* Alciat. tamen lib. j. Diſpunct. c. 12. vulg. retinet lectionem. Vide Periculum.

BROCARDICA materia dicitur, quæ eſt contrariarum opinionũ rationibus inuoluta, *vnde Alciat. l. quidquid. ff. de verb. oblig.*

BRVCHVS βροῦχος, genus vermis è locuſtarum genere, herbas, & arborum frondes erodens. Huius meminit Hieronymus in Malach. c. 3. & c. reuertimini, 16. *q.* j.

BRVTIANI dicebantur Brutij. atque hi coacti fuerunt ſeruilia exhibere, quòd primi bello ſecundo Punico poſt cladem Cannenſem ad Hannibalem defeciſſent, *Feſt. lib.* 2. *Gell. lib.* 10. *c.* 3. *Alex. ab Alex. Geneal. dier. lib.* 2. *c.* 17. vbi tamen Brutiarios eos vocat.

BRVTVM dicitur non ſentiens, & quod longiſsimè à ſenſu abſit. Hinc apud Lucretium, obbruteſcere, An contracta ſuis è partibus obbruteſcat: id eſt, ſenſum amittat & vitam, & intereat. Brutũ hoc ſenſu paſsim in iure Ciuili & Pontificio reperitur. Brutum, obtuſum & hebetem ſignificat Marcello. Brutum etiam grauem antiqui dixere: *Feſto lib.* 2.

BVBALINA pro Babylonica, falsò ab Oldendorpio & Spiege. legitur *in l. argumento ſunt* 25. *ff. de aur. & ar. leg.* Babylonica in Pand. Floren. legitur: quam lectionem confirmat ibidem Bayfius.

Babylonicarum pellium meminit Marcianus *l.fin.§. species. D. de publicanis & vectigalib.*

BVBVLCVS, *Varroni lib.4.ling. Lat.* est quasi temo inter boues. Bubulcũ accipi posse rectè scribit Paulus, *l cùm de lanionis.18.§. de bubulco.ff.de instru.instr.lega.* pro eo qui bobus arat, & qui boues aratores pascit.

BVCCELLARII in constitutione Leonis & Anthemij Impp. *l. fin. C. ad leg. Iul. de vi pub.* sunt (inquit Turn. Adu. lib.24.cap.16. citans Mauricium quendã Græcum auctorem) equites armati zabis, (id est, armatura loricarum propè talarium) & contati quidam & sagittarij. In magno autem honore hos fuisse ex eo apparet, quòd in agmine ante Imperatorem exercitus equitabant, & pòst sequebantur. Hinc Mauricius, χρὴ περιπατοῦντος τοῦ στρατοῦ ἡγεῖσθαι τὸν τοῦ παντὸς στρατηγὸν, προπορευομένων αὐτοῦ τιμῆς ἕνεκα τῶν ἐπιτιμίων, καὶ ἰδικῶν αὐτοῦ ἀνθρώπων μετὰ τῶν ἀδεσπάτων καὶ βουκελλαρικῶν βάνδων. ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ εὐθὺς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μετ' αὐτοὺς τοὺς βουκελλαρίους. Erant autem, vt opinatur idem, equites illi Gallogræci. Nam à Suida scribitur, βουκελλάριοι οἱ ἐλλωγαλάται ὀνομάζονται. καὶ ἡ τῶν βουκελλαρίων χώρα, γαλογραικία. Sunt & Alciato *lib.2. Dispunctorum.c.2.* equites in exercitu Romano, quibus magister militum per Orientem præerat: aliique iuniores, alij seniores erant Atque etiam scribit, his militibus, postquàm missionem accepissent, latrocinari, & rapto viuere licuisse. Sed fortasse gentis vitium hoc fuit. Vnde eos latrones interpretatur Albericus.

BVCCELLAS dixit Tertullianus Iuriscos. li. de monogamia, pro panibus quos ministri ecclesiæ mulieribus dabant domum perferendos. Hinc

BVCCELLATVM, genus panis bis cocti *in l.1.C. de erog. milit. ann. lib.12.* Ammianus Marcellinus lib. 18. frumentum ad vsus diuturnitatem excoctũ ita appellari scribit, quo milites pasci in castris solebant. *Spartianus in Pescennino:* Idem pistores sequi expeditionem prohibuit, buccellato iubens milites, & omnes contentos esse. *Paulinus & Therasi in Epist. aug.36.* De buccellato Christianæ expeditionis, in cuius procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi misimus. Vnde non ineptè Buccellatum, expeditionalẽ Annonam interpretatur, A Græcis δίπυρος, καὶ ξηρὸς ἄρτος, & παξαμάδιον dicitur.

BVCCINAM, *Festo lib.2.* quã nos appellamus, Græci buchianon (al. βουκανιστήριον) à similitudine soni dicunt: est cornu recuruum, quod more tubæ inflatur. Ouidius:

-caua buccina sumitur illi
Tortilis in latum. Hinc

BVCCINATOR apud Taruntenum Paternum, *l. fi. D. de iure immun.* qui buccina canit in exercitu, aut præconiis publicis, aut eùm in militem animaduertitur, *vt ex Vegetio lib.2.c.22. liquet.*

BVCCINVM, conchæ genus, purpuris conficiendis idoneum, *l si cui.§.fin. ff. de leg.3.* pro quo in Pandect. Flor. est Fucinum.

BVCVLÆ, quarũ structores Paternus vacationem munerum habere scribit *in l. vlt ff. de iur. imm.* sunt (inquit Hotom.) instrumentum illud, *cuius meminit Vitruuius li.10.c.15.* in quo succula inditur, catapultis exercẽdis parata. At Turn. Adu. lib.9.c.16. Bucularios legit, atque eos esse interpretatur, qui galeas faciũt, ex ea galearũ parte quæ buccula dicitur imposito nomine. Opinionum harum quænam habenda sit potior, vide apud Hotom. in Com. verb. iuris.

BVFO, rana terrestris, venenata, Virgilius j. Georgic.

Inuẽtusq; cauis bufo, & quæ plurima terræ
Monstra ferunt, &c.

Bufones *in c. vnico, de vita & honest. cler.* interpretatur Iohannes Andreas histriones, vulgaréque Tuscorum esse ait.

BVLEVTA, BVLÆ, vide suprà βουλή.

BVLGÆ, dicuntur apud Gallos sacculi scortei, *auctore Festo.*

BVLGARVS Iuriscos. in Italia floruit circiter ann. M.CXC. Is glossemata in Ius Ciuile scripsit. ex quibus Accursius multa accepit, eum sæpissimè citans.

BVLLA aurea, *Festo*, insigne erat puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis à pectore, vt significaret eam ætatem alterius consilio regendam. Dicta tamen à Græco sermone βουλή, quod consilium dicitur Latinè: vel quia eam corporis partem contingat, id est, pectus, in qua naturale manet consilium. Hæc il-

le. Quod

le. Quod autem esset insigne puerorum, Plutarchi testimonio in Romulo probatur, φορεῖν δὲ, inquit, καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βοῦλλαν ἀπὸ τοῦ χρήματος. Bullæ aureæ commeminere alio sensu Pontifices, *clem.vnic.in fi.de iureiur.&c. præsentium.§.testes.de testibus lib.6.*

BVLLARE, *apud Accursium in l. si quis metallum. C.de pœn.* est in fronte imprimere pœnæ genus: etsi vetitum d. l. si quis in metallum. vsu tamen in Gallia receptissimum.

BVPRESTIS, siue, *vt in Pandect. Flo.* est, Bubrostis, corruptè tamen *apud Marcianum l.3 §.alio Senatusconsulto.ff. ad legem Cornel.de sica* animal venenatum, rarum in Italia, scarabeo longipedi simillimum, bouem inter herbas fallit maximè. Nomē habet παρὰ τὸ πρήθειν τοὺς βοῦς. *Paulus Ægineta lib.5. ex Dioscoride libr.2. Plinius lib.30.c.4.*

BVRDO, *apud Vlpianum l.legato.49. in princ.D.de leg.3.* hinnulus est, id est, animal ex equo & asina genitum, *Isidoro lib.12 Etymo. & Laur.Val.lib 6 leg. 4.*

BVRGI, *in l.2.§.in Sardinia.C.de offic. Præf.prætо.Afr.& l.pen.C. de fund.rei pri.lib.11.* vulgò vocantur, vt ait Paulus Diaconus in Valentiniano, crebra per limitem habitacula constituta. à quo Burgundiones dictos Paulus monachus, Luitprandus diaconus, Isidorus episcopus tradiderant: de quibus diximus in voce CLAVSVLAE. *Vegetius lib 4.* Castellum paruum burgum vocant. *C. Luitprandus lib.3. de Reb.per Europam gest. c.12.* Et quoniam, ait, ipsi domorum congregationem quæ muro non clauditur, Burgum vocant. C. Luitprandi interpretatione Gallorum vsus probauit, & retinuit. Domorum enim multitudinem appellant *Bourg*. Ducitur, vt volunt quidam, à Græca voce πύργος, π in β mutata. Nam & mutua est harum literarum enallage: quanquam hæc dictio pro vrbe nonnunquam sumitur. Hinc Æschini νόμιμα πύργινα, leges vrbanæ. Hinc.

BVRGARII, de quibus li.7.C.Th. nondum typis excuso, à burgis.

BVRGRAVII, vide GRAVIO.

BVRGVNDIONES, quòd burgis essent expulsi, à Romanis appellati sunt.

BVSTVM, in XII. Tab. Græcis τύμβον, monumentum & sepulchrum videtur interpretari *Cic.li.2. de legibus.* cui videtur consentire *Festus Pompeius lib. 2.* Bustum ait propriè dicitur locus, in quo mortuus est combustus, & sepultus: diciturque bustum, quasi bene vstum. Vbi verò combustus quis tantùm modo, alibi verò est sepultus, is locus ab vrendo Vstrina vocatur: sed modò bustum, eò quòd sepelitur, sepulchra vocamus. *Hæc Festus.* Verba leg.s XII. Tabu. hæc sunt: HEROVM BVSTVMVE NE VSVCAPITO. hanc ex Solonis legibus accepisse Decemuiros, *constat.ex M.Cic.lib.2. de legi.* Lex Solonis hæc est: ΗΡΩΟΝ Η ΤΥΜΒΟΝ ΜΗΧΡΗ ΣΕΙΛΑΜΒΑΝΕΙΝ. Porrò autem Græcam vocem τύμβος vsu retinuere Galli. Nam & sepulchri operculum Tumbam vocant: sepulchrum ipsum, *Tombeau*. Eo sensu, quo apud M.Ciceronem 2. *de legibus*, sumit Imp. Iulianus *l.pergit 5.C. de sepul.viol.* Quidam etiam legunt *in l.2. in fi.D de in ius vocan* In Pand. tamen Florentinis est iusta, rectius.

B Y

BYRRHVS, vestis genus est, *vt vult Pithæus lib.j. Aduers.c.16.* aliquantum vilioris, & pilis hirsutæ, qualem etiam endromidem Martialis describit. *Mart. Capella lib. 4.* Vestis vniuocum est. nam & byrrhus & tunica nomen vestis habent. Suidas, Βίρρον ἱμάτιον ῥωμαϊκόν. Persij vetus interpres, lacernam byrrhum interpretatur, & adiicit pallium esse fimbriatum, quo soli quondam milites vtebantur. Hac dictione vtuntur Impp. *in l. j. C. TH.de habit quo vti oportet int.vrb.lib.14.* vbi omnibus, præterquam militum seruis, byrrhis vti permittitur, & cucullis: milites enim domini byrrhis passim vtebantur. Sedæ Vopiscus in Carino, sed corruptè, ibi birri pro beri. Burrhæ appellationem nos hodiéque aliqua ex parte videmur retinere, huiusmodi enim vestis genus, vocamus *Bureau*.

BYSSVM lini genus esse apud Indos candidissimi, & mollissimi, *Isidor.lib. 19.Etymolo.c 27. & Iulius Pollux li.7.cap. 17.scribunt.* Alij tamen byssum esse volunt linum tenue, rufum, colorémque auri imitans, & splendorem atque fulgorem. Reperitur & in pinna marina mollissimæ lanuginis, tenuissimæque & delicatissimæ. Byssum etiam legitur pro colore purpureo & byssinum, pro hys-

ginum. Hesychius, βυσσὸς χρῶμα ἀντὶ τῆς ὕσγης παραλαμβανόμενον.

Byssinam vestem Iudęis sacerdotibus familiarem fuisse Ioseph. *li.6. belli Iudaici* ostendit. Huius meminit Apuleius *li. 11. Asini Aurei.*

Byssicum opus, *apud Marcia. l. fin. §. species. D. de publican.* pro aliquo ex bysso confecto, tametsi per *υ* (quod y nota est in Gręcorum libris) scribatur.

C

CONDEMNATIONIS nota erat, quæ in publicis iudiciis dabatur à prætore in tabella scripta, *idq́; Asconius in 3. Verrin. significat*: ideóque rectè tristem eam appellauit M. Cicero pro Milone: Quod nisi vidisset posse absolui eum qui fateretur, neque quæri vnquam iussisset, nec nobis tam salutarem hanc in iudicando literam, quàm illam tristem dedisset.

C litera nota erat prænominum, vt Caij, quæ inuersa mulierem declarat, *vt scribit M. Fabius lib. j c. 7.* Atque hæc etiã apud Mætianum Volusium in libello de assis distributione, erat nota sicilici. Non nunquam autem C, scripta, G pronuntiatur, vt in Gneo videre licet

C, in G, mutatur, *Fabio teste lib. j. c. 19.* vt & docui in Consuetud. Marchiæ tit. *des donation's, & dots. §. 301.* Marchiani enim dicunt *logres*, quod vetus interpres Nouel. appellat lucra nuptialia. Nam C, & G, mutua est enallage, & O, pro V, sæpè veteres pronuntiasse constat. C, in G, mutari significauit *Varro li. 4. in verbo*, Gladius qui à clade ducitur.

C, pro Q. in antiquis libris scribi cœptum refert Petrus Victorius in primum Epist. ad Atticum: docétque earum literarum vsum sępe confundi: vnde ex sterculino, sterquilinium factum est: veterem tamen orthographiam Pand. Florentinæ retinuerunt *in l. si quando. 17. §. fi. D. si seruit. vindic. & l. fundi. §. fundo. D. de act. empt.* quo scribendi genere vsos fuisse M. Catonem & Terentium Petr. Victorius admonuit.

CCCIↃↃↃ ∞ centum millium notam esse idem docet.

CABALLOS pro equis dixit Pomponius. *l. si ita 15. D. de instru. que leg.* quo etiam sensu vsus est & Lucillius li. 2. apud N. Marcellum.

Succussatori tetri, tardíque caballi.

CABALLARII, *Iulio Firmico auctore*, dicuntur, qui sub equi cœlestis sidere nascuntur.

CABVS, frumentaria mensura: Hinc

Cabæsi dicuntur; qui expleri nequeunt.

CACABVS, vas in quo pulmentarium coquitur, *vt Paulus definit l. cùm de lanionis. §. asinam. D. de instru. instru. quę leg.* quo etiam significatu vsus est collega eiusdem Vlpianus. *l. cùm aurum. 19. §. si cui escarium. D. de aur. argentóque leg.* Varro li. 4. Ling. dicit cacabum vas fuisse in quo cibus coquebatur, quem à cibo ductum ait Pauli definitio, vt specialior, ita verior semper mihi visa fuit. κάκαβον inter vasa coquinaria connumerat I. Pollux *libro 10. cap. 24. Onomastic.*

Κακία, in l. 2. D. qui pet. tut. vitium, non malitiam significat, *vt scribit Cicero li. 3. de finibus, & 4. Tuscul. quæst.*

CACVLA, *Festo lib. 3.* seruus militis, ἀπὸ τῶν κάλων dictus, quòd fustibus clauísque ligneis ad tutelam dominorum armari solitus esset. *Plautus*: Video caculam militarem me futurum. Hinc

CACVLATVM, id est, seruitium.

Κακοήθεια, apud Paulum l. & quantum. D. de ædil. edict. vitium est, malignitatem & malam consuetudinem significãs. vlcera mammarum Dioscoridi li. 3. c. 16. & ad animum transferri potest.

CADAVER, vide in proximo vocabulo CADO.

CADO verbum, variè μεταφορικῶς accipitur.

Cadere pro republica, hoc est, occidi, mori, *§. filij autem. Inst. de excus. tuto.* Hinc Cadauer. Nam à cadendo ductum rectè putat Tertullianus *li. de resurr. carnis.* De cadaueribus extat titulus *lib. 48. Digesto. D. de cadaueribus punitorum*, quæ ab Vlpiano, Marciano & Paulo Iurisconss. appellantur corpora. *D. eod. l. j. 2. & 3.* Ergo Cadere

dere dicimus corpus in terram per mortem, *vt ſcribit Tertullianus lib. 5. aduerſus Marcionem.*

Cadere commodè, pro contingere, euenire.

Cadere in commiſſum, *apud Marcianum l. fi. in prin. ff. de publican.* dicitur cuius dominium fiſco acquiritur ob crimē. *l. commiſſa. ff. eo.* Porrò quando de crimine accipere debeas, *diſces ex d. l. fi. & l. cotem. ff. eod.*

CADERE CAVSSA, antiquis dicebatur pro eo quod nunc dicimus, cauſſam, litémve perdere, *apud Papinianum l. Stichum 96. §. pen. D. de ſolut. & l. Titio centum. §. fin. D. de cond. & demonſt. & Paulum. l. in fraudem. 45. §. neque inſtrumenta D. de iur. fiſc.* Ita explicat Iuſtinianus Imp *in §. ſi quis agens. Inſt. de actionib.* Si quis agens intentione ſua plus complexus fuerit, quàm ad eum pertineat, cauſſa cadebat, id eſt, rem amittebat. Porrò modos quibus cauſſa cadimus, recenſet & declarat idem Imperator *d. §. ſi quis. verſi. plus autem.* hos ſcilicet, res, tempus, locus, cauſſa: Et Paulus *lib. 1. Senten. recep. tit. 10.* vbi pro re, ſummam, pro cauſſa qualitatem dixit. Vide Cauſſa cadere. Sic eodem ſenſu, diuerſo tamen modo.

Cadere formula, dixere veteres: quod eueniebat, cum quis non vt oportuerat, actionem inſtituiſſet. In omnibus ferè cauſſis, (ait Fabius) in quibus cecidiſſe quis formula dicitur, hæ ſunt quæſtiones, an huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore agere liceat. Porrò tametſi iuris formulas amputari iuſſerit Cōſtantinus Imperator *l. vnic. C. de formul. & impetr. ſubl.* quotidianus tamen forenſis vſus in exceptionibus re uocaſſe videtur, non formulas quidem, ſed hæc excipiendi genera, an huic, an apud hunc: & dicuntur, *Fines non recipiendi à practicis.* Cadere autem formula, in ſtricti tantùm iudicij actionibus videtur vſurpari ſolitum. Cauſſa cadere, in omnibus. *Sueton. in Claudio*: Nec ſemper præſcripta legum ſecutus, duritiam lenitatémque multarum ex bono & æquo moderatus eſt: nam & iis qui apud priuatos iudices formula excidiſſent, reſtituit actiones.

Cadat verbū, in legibus, conſtitutionibus edictis ſententiis intelligitur non ipſo iure. *ita rectè explicat Accurſius in l. 2. §. quòd ſi actor. C. de iureiu. pro calum. don. quod probat Nouell. 124. §.* εἰ δὲ ἀπεῖναι κατὰ ψῆφον αὐτοῦ ὁ μὲν ἐνάγων τὴν ἔκπτωσιν τῆς ἀγωγῆς. ὁ δὲ ἐναγόμενος καταδίκην ὑπομένει. Accurſij etiam ſententiam probat Bernardus *c. fi. § pœna. extra. de iuramen. cal. Vide tamen Felinum in c. ex tenore. extra de reſcript.*

Cadere in ſuſpicionem, in deliberationem, pro incidere, venire. *Cic.*

Cadere animos, vultus, verba: pro frangi, perire, debilitari.

Cadere in poteſtatem, pro redigi, *vt Inſtitutio. quibus mod. ius patr. poteſt ſoluit. §. 1.*

Cadere in caſum, *in Conſtantini Imper. conſtitutione l. pen. C. de declaratoribus li. 10.* dicuntur bona alicuius ob delictū, quando quis ſine herede deceſſit.

Cadens de cœlo aqua, pluuia appellatur, *Vlpiano l. 1. §. 1. D. de aq. & aqua plu.*

Καδίσκος, ſiue καδδίσκος, ſuffragiorū vrna, ſeu amphora. Fuerunt autem duo apud veteres cadiſci, in quos calculos mittebant iudices: alterum θανάτου, ſiue καταδικαζομένων: & hunc appellabant κύριον, in quem condemnationis, alterum ἄκυρον, in quem abſolutionis calculos proiiciebant. Hæc καδίσκος ἐλέου, id eſt, miſericordiæ, vocabantur, in quem σώζουσαι mittebantur: altera θανάτου, hoc eſt, mortis erat, priore loco ſita. *Vide I. Polluc. lib. 8. Onomaſtic.* περὶ σκευῶν δίκας. *& Bud. in comment ling. Græcæ.*

CADVCA bona, quæ ex aliqua cauſſa in fiſcum cadunt, *l. proximè. 3. D. de iis qui in teſta. de l. cum fiſco. 9. D. ad S. C. Silan. l. 30. C. Th. de pet. & vlt. dat.* Vnde in Lexico Latinogræco, quod extat in æde beati Germani ad Pariſios, Caducum definitur, τὸ χωροῦν εἰς τὸν φίσκον. Vide ſuprà, Bona caduca.

Caducum legatum erat, relictum ſub conditione: qua deficiente, vel viuo, vel mortuo teſtatore, cadebat, & redibat vel ad teſtatorem viuum, vel ad ſubſtitutum aut coniunctum eo mortuo. *Vnde titulus eſt in C. Iuſt. de tol. caducis.*

Caduca auſpicia, *Feſto lib. 3.* dicebant veteres, cùm aliquid in templo excidit, veluti virga è manu.

Caduca hæreditas, eadem ratione dicitur, qua caducum legatum, quod ad fiſcum veterum tempore deferebatur

quod tamen à Iuſtiniano correctum, apud eos à quibus derelicta erat, manebat niſi vel ſubſtitutus, vel coniunctus eos anteceſſiſſet. Vide, Bona caduca.

Caduca aqua *l. Frontino lib. 2. de aquaduct.* quæ vel ex lacu abundat, aut ex caſtellis effluit, aut ex manationibus fiſtularum.

Caduca glans, vide Bona caduca.

Caduca oliua, quæ ex arbore cecidit, *apud Columellam lib. 12. cap. 49.*

CADVCARIA lex *apud Vlpian. tit. 28. Epitom.* vide infrà, Lex caducaria.

CADVCEOS Græci Cerycia dicunt, *apud Marcia l. ſanctum. 8. D, de rer. diuiſ.* Eſt autem κηρύκειον, *vt Pollux auctor eſt lib. 8.* περὶ πρεσβέων. φόρημα τῶν πρεσβέων. Porrò Caduceum ſignum pacis erat, *Gellio lib. 10. c. 27.* Vide Suidam in verb. κηρύκειον.

CADVCEATORES, *Feſt. lib. 3.* dicuntur legati pacem petentes, à caduceo quem manu geſtabant: vtuntur hodie ſpintere, quæ armilla dicitur, *vt ait Budæus l. ſanctum. D. de re diui.*

CADVS apud Vlpianum *l. ſed ſi 15. §. proprietatis. D. de vſufru. & Proculum l. pen. D. de vino, tritic.* vas vinarium Polluci lib. 10. cap. 20. vrnas tres capit. Palæmon apud A. Auguſt. *lib. 2. Emend. cap. 11.* amphoram Atticam appellari ſcribit. *Alciat. lib. 4. Diſpunc. cap. 21.* dicit cadum congiorum decem capacem, *ex Dioſcoride lib. 5.*

CÆCVM definire videtur *Vlpianus lib. 1. § ſecundo loco. verſ. eaſum. D. de poſtul.* vtriſque luminibus orbatum, Cęcum etiã pro improuido veteres dixiſſe Nonius ait. Cæcus autem tametſi à poſtulando repellatur, *d. verſ. caſum.* iudicãdi tamen officio fungi eum idem Vlpianus credit, *l. 6. D. de iudic.* Sed hoc accipiendũ putat Bart. ſi poſtquam iudex erat, cæcitas ſuperuenerit. Teſtamentum tamen facere non poteſt. *§. cæcus Inſtit. quib. non eſt permiſſ. fac. teſtam.*

Cæcus μεταφορικῶς eſt, qui ſupernæ cõtemplationis lucem ignorat, qui præſentis vitę tenebris preſſus, dum lucem venturam nequaquam diligendo conſpicit quò greſſus operis dirigat, neſcit. *c. hinc etenim. 49. diſtinct.*

CÆCAM DIEM, & CÆCA TESTIMONIA vocãt Iuriſcõſulti, quæ ſcripto perhibentur abſentibus. *cuius rei exempla pete ex l. ad perſonas. D. de iureiur. & alibi.* Nam cæca ſunt non tantùm quæ non vident, ſed & quæ non videntur, & abſunt. Vide Eraſmum exponentem parœmiam, Cæca dies.

Cæca veſtigia, *vt refert Nonius* pro inſidioſo, & latenti, & occulto malo. Virgilius Æn. lib. 6.

Cæca regens filo veſtigia.

Cæcus paries, qui feneſtras non habet: *cuius meminit Paulus in l. eos. 4. D. de ſeruit.* ſi lectionem C. Harmenopuli ſequamur, qui pro pariete communi, vt eſt in Pand. Flor. legit, τυφλὸν τοῖχον. Sed Florentinam lectionẽ probo: quod & ipſa res docet. Non tamen eo inficias, parietem, qui feneſtras non habet, cæcum dici: quo ſenſu ita ſcribit Virgilius libr. 5. Æneid.

Vt quondam Creta fertur labyrinthus in alta.
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, &c.

Sic Cæcum cubiculum, quod feneſtrã non habet, dixit Varro *lib. 8. ling. Lat.*

Cæcum vallum, *Feſto li. 3.* dicitur in quo præacuti pali terræ adfixi, herbis vel frondibus occuluntur: qua analogia cæca teſtimonia, id eſt, occulta dici putem.

CÆCITAS, morbus eſt partis corporis, *Vlpiano l. 1. § ſed ſciendum. D. de ædil. edict.*

Cędere eſt non ſolùm ſuccidere, quod eſt ſecuri vel aſcia totam arborem crebris ictibus excidere, ſed etiam ferire aut vulnerare, aut cædere ex parte, *Paulus in l. cædere. D. arbor. furt. cæſ.* Hinc

CÆDVÆ arbores, *in l. fructus. §. ſi fundum D. ſol. mat.*

Cædua ſilua, *vt inquit Gaius l. ſilua. D. de verbor. ſig.* eſt, quæ in hoc habetur, vt cædatur. Seruius eam eſſe, quæ ſuccisa rurſus ex ſtirpibus, aut radicibus renaſcitur, ait. Seruij definitio communi Gallorum loquendi conſuetudine probatur: vide infrà Silua.

CÆDITITIÆ tabernæ in via Appia, à domini nomine vocari cœptæ ſunt.

CÆLARE, vel *vt in Flor. Pand.* Celare ſine diphthongo, ſignificat inſculpere. *l. cùm aurum. 19. § infecti. 4. D. de aur. & arg. legat.*

CÆLATI verbo cōtineri, quod cælari cœpit, *d.* §. *infecti*. quod ad multa pro duci posse variis Iuris Ciuilis articulis constat.

CÆLATVRA, sculptura, sculpturæ opificium, *Paulo l. ex argento ff. de condict. furt.*

CÆLEBS, *Festo libr.* 3 dictus, quòd dignam cælo vitam agat: cui adstipulatur Isidori etymon. Cælebs, *inquit, hic,* quasi cælo beatus: quod & diuus Hieronymus probat. Cælebs est, qui vxorem non habet, quod etiam ad fœminas refertur, quæ virum non habent. *Vnde Fabius lib.* 1. *cap.* 6. Cælibes quasi cælites dictos vult, quod munere grauissimo vacent.

CÆLIBATVS, vita sine viro aut vxore, ἀγαμία. Huius pœnæ legibus Papia & Poppæa inductæ infirmantur ab Impp. *l.* 1. *&* 2. *C. de infir pæn. cælibat.*

CÆLVM variè accipi constat. Quandoque significat Dei domicilium; N. Marcello ex Virgilio: & ita definisse videtur CHRISTVS Saluator noster apud Euangelistam Matthæum ca. 5. His verbis: μὴ ὀμόσαι ὅλως. μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ θεοῦ. Cælos igitur loca supera meritò appellat Varro lib. 4. Analogiarum. Cælum etiam pro aere dixerunt veteres, *vt refert N. Marcellus, & Iurisc. l.* 1. *ff. de acq. rer. domi. l. fin.* §. *penult. ff. quod vi. aut clam. l. si apes. ff. de furt. l.* 1. *ff. de serui. vrb. præd. l. si cuius.* 13. §. *si tamen. ff. de vsufruct.*

CÆLESTIA auguria vocant antiqui, *vt refert Festus lib.* 3. cùm fulminat, aut tonat.

Cæleste oraculum *in l. iubemus nullam.* 10. *C. de sac. sanct. eccl.* sumitur pro indulgentia principis viua voce concessa, *Alciato ibidem.* Ideo autem cæleste dixêre Impp. quasi è cælo dimanent principis mandata, *vt innuit Iustinianus in Nouellis sæpissimè.*

Cælestis aqua pluuia dicitur. *l.* 1. §. 1. *ff. de aq. plu. cadit enim de cælo.*

CÆLICOLÆ dici cœpti sunt, qui cælum quasi Deum colūt, *vt scribit Azo in Sum. C. de Iudæis. de his l.* 2. *& l. cælicolarum. C. eo. & l.* 75. *C. Th. eo.*

CÆLITVS impetrare, *in l.* 2. *C. de castrens. & ministr. lib.* 12. id est, à principe, *vt rectè interpretatur Accursius*: cuius sententiam probat Io. Platæus, & nouissimè I. Cuiacius ibidem.

CÆLESTVS SALINENSIS, *apud Vlpianum in Epito. titul.* 22. Africæ Deus: *vt refert Tertullianus aduersus gentes*: quod & Capitolinus in Pertinace probat.

CÆMENTA, vel, *vt in Pand. Florent.* Cementa, *apud Vlpianum, l. redemptores ff. de rei vindic.* sunt lapides rudes & informes, quibus vtuntur ad farturas operum. *Budæo l. sicuti.* §. *competit. ff. si seruit. vindicet. & l. qui domum. ff. loca.* Vide Vitruuium lib. 2. c. 28. Hinc

CÆMENTITIA fundamenta dixit Iauolenus *l. qui domum. ff. locat.* quæ cæmentis inferciuntur. & Cæmentitius riuus, *apud Vlpianum, ex Seruio & Labeone. l.* 3. §. *Seruius. ff. de riuis.*

CÆREMONIÆ sunt externi in sacris ritus, morésque, *cap. non est.* §. *is itaque. & ibi gloss.* 6. *dist. &* 16. *quæst.* 7. *cap. in noua. & Exodi* 12. *cap.* 45. *distinct. cap. qui syncera.* Cæremoniarum caussam, & vnde dictæ sint, docet Festus lib. 3.

CÆRITES tabulæ quæ essent, ex subiectis Agellij verbis libr. 16. cap. 13. disces. Primos autem municipes sine suffragij iure Cærites esse factos accepimus, concessúmque illis, vt ciuitatis Romanę honorem caperent, sed negotiis tamen atque oneribus vacarent, pro sacris bello Gallico receptis custoditisq. Hinc Cęrites tabulæ adpellatæ vice versa, in quas Cēsores referri iubebāt, quos notę caussa suffragiis priuabant. *Pædianus in Diuinat.* Qui plebeius erat, in Cæritum tabulas referebatur, & ęrarius fiebat, at per hoc non erat in albo centurię suæ: scilicet ad hoc vt ciuis esset, sed tantummodo vt pro capite suo tributi nomine æra penderet.

CÆSALIS lapis finalis erat, & Tiburtinus dicebatur, *vt aiebat Dolabella lib. de limitib.*

CÆSA definit Vlpianus, arbores cæsas, & carbones, & similia *l. fundi.* §. *si ruta. ff. de actio. empt.* In rutis cæsis esse ea, quæ terra non tenentur, quæque opere structili, tectoriόve non continentur, scribit Quintus Mutius *l. in rutis.* 241. *ff. de verb. sign.* Verba in lege venditionis dici, refert Varro *lib.* 8. *ling. Lat.*

CÆSARIS nomen qui primus ade-

ptus est, à cæsarie illi est impositum, *vt ait Festus*, quòd scilicet cum cæsarie natus sit. Alij ab elephanto (qui in lingua Maurorum cæsa dicitur) in prælio cæso: vel quia mortua matre ventre cæso natus sit: vel quòd oculis cæsiis & vltra humanum morem viguerit, *vt refert Spart. in Aelio Vero*. Fuit autem hoc Iuliorum familię cognomen, & Xiphilinus in principio Vespasiani, id comprobat, vbi Vespasianum à Senatu imperatorem constitutum designatos autem Cæsares Titum & Domitianum, hi omnes Cæsares in vniuersum appellati sunt. Hoc tamen nomen Imperatoribus designatis & futuris imperij successoribus tribui solebat. Vnde ab Augusto Cæsar separatur à Constantino A. Imp. *in l. & si excepta.* ibi, In comitatu meo vel Cæsaris. *C. de malefic. & mathem. & apud Spartianum, Capitol. & Lampridium, & sapè in inscriptionibus constit. C. Sic potest accipi in l. fiscus. §. fi. ff de iure fisci.*

Cæsares autem ideo diuos appellatos credidit antiquitas, quòd post mortem inter diuos referrentur. Alciatus verò *in l. ad instructiones. C. de sac. sanct. eccles.* diuos ideò dici, quòd imperium à Deo sit constitutum: cuius sententia vera est: οὐ γὰρ *(ait Apost. Rom. 13.)* ἐστὶ ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ θεοῦ *quod & Iustinianus fatetur Nouell. 6. in princ.* Μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐστὶ δῶρα θεοῦ παρὰ τῆς ἄνωθεν δεδωρημένα φιλανθρωπίας, ἱερωσύνη τε, καὶ βασιλεία.

CÆSARIANI, & Cæsarienses dicuntur ministri seu officiales procuratoris Cæsaris, qui & Catholiciani dicuntur. *l. prohibitum, & l. defensionis. C. de iure fisc. lib. 10. & l. pen. §. fin. C. de bonis proscrip.* Cæsarianos in actu duntaxat constitutos Constantinus Imp. rescripsit, *l. 1. C. Th. de Cæsarianis. lib. 10.* Vnde eos executores nuncios fiscales interpretatur Alciat. *l. fin. C. de pact.* Vox autem Gallica *Sergens*, ex hac Cæsarianorum appellatione deducta est, *vt vult Cuiacius ad l. 7. C. de iure fisc.*

CÆSARIENSIS ADVOCATIO, *in d. l. fi.* aduocati sunt ipsius, scilicet Cæsaris, *Accursio interprete*. Alciatus verò ibidem aduocatos Cæsareæ ciuitatis, quæ Cappadociæ metropolis est, interpretatur, rectè.

CÆSARIANA prædia dixit Callistratus *l. vlt. ff. de offi. procu. Cæs.* quæ ad Cæsarem pertinerent.

CÆSONES adpellantur exsecti ex matris vtero, *Festus lib. 3.* & huiusmodi matrem etiam cùm moreretur filium habere scribit Vlpianus. *l. etiam. ca. 141. ff. de verb. signif.* Vide tamen ibidem Alciatum.

Καιρικαὶ horæ, *Alciato l. 2. §. cuiusque. ff. de verb. sign.* dicuntur temporales & vulgares.

CAINANOS hęreticos dictos putat *Isidorus lib. 8. c. 5. Etymolo.* quòd Cain fratricidam adorassent, *& c. quidam. 23. q. 3.* quod & antè dixerat Tertullianus Iurisconsf. in lib. de præscrip. aduersus hæreticos. Magnificāt enim, ait, Cain, quasi ex quadam potenti virtute conceptum, quæ in ipso operata sit.

CAIVS, CAIA, nomina in matrimoniis quæ per coemptionem fierent, vsitata: VBI TV CAIVS, ET EGO CAIA, quibus verbis, *vt Plutarchus scribit*, quasi paciscitur sibi commune cum viro dominium, & per imperium domi: ac si diceret, Vbi tu es familiæ princeps ac dominus, ecce ego adsum familiæ princeps ac domina. Quod Cicero facetè exagitans *in Mureniana*: Quia, inquit, in alicuius libris exempli caussa id nomen inuenerunt, putarunt omnes mulieres, quę coemptionem facerent. Caias vocari. *Val. Max.* Cæterum, *inquit*, Caia vsu super omnes celebrata est, fertur enim Caiam Cæciliam, Tarquinij Prisci Regis vxorem, optimam lanificam fuisse, & ideo institutum fuit, vt nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatæ, quænam vocarentur, Caiam esse se dicerent.

CALAMISTRI, *Varroni li. 4. ling. Lat.* quòd his calefactis in cinere capillus ornatur: pertinere potest ad ea, quæ recenset Vlpianus, *l. argumento. §. ornamentorum. ff de arg. mund.*

CALAMITAS, grādo, quòd calamos comminuat, Donato interprete, *Budæus l. ex conduct. §. 1. ff. loca.* Hinc Calamitosa tempestas apud Vlpianum *d. l. ex conducto. §. 1. eod. sensu.*

Calamitas etiam damnum significat, μεταφορικῶς *apud Pomponium l. si ff. de administ. tut. & Paulum l. si ab arbitrio. ff. qui satisd. cogant.* Calamitatem fortuitam dixit Vlpianus, *l. 2. §. penult. ff. si quis caut. in iud. sist.*

Calamitas, status mutatio, §. *è contrario. Instit.* de ingenuis. Hinc

CALAMITOSI, *apud Callistratum l. obseruandum. ff. de offic. præsid.* rei delati, ærumnosi, malis calamitatibus prægrauati, *Nonio.*

CALAMVS in Zenonis cōstitutione *l. fin. C. de diuers. præd. libr.* 11. eo sensu accipitur apud Plin. *lib.* 12. *c.* 23. qui & odoratus dicitur. Is arundini similis est, multis geniculatus nodis, casfiæ sapore. Prouenit in Arabia, India, & Syria. Vide Dioscoridem.

CALARI, *Agel. lib.* 15. *c.* 27 est conuocari, ἀπὸ τοῦ καλεῖν. Hinc Calendæ, *vt scribit Macrob. lib. Sat.* 1. *c.* 15.

CALATA Comitia, *L. Fenest. li.* 2. *c.* 7. dicta, quòd per lictorem curiatim calari, id est, vocari solerent. Calata ergo comitia apud antiquos esse ait Labeo, *apud Agellium lib.* 15. *c.* 27. quæ pro collegio, aut regis sacrorum, aut Flaminum inaugurandorum caussa fierent. Erat & olim testamenti genus, quod Calatis Comitiis adpellabatur, *vt scribit Iustinianus Imp. Institut. de testam. ord. in princip.* Hoc quî fieret, docet Græcus interpres Theophilus, cuius verba huc non transcribo: studiosissimo enim cuique obuia sunt.

Calasfsis, *Festo libr.* 3. tunicæ genus, quod Græci καλάσιριν vocant. Alij dicunt nodum esse tunicæ muliebris, quæ connexa circa ceruicem tunicæ submittitur.

CALATIO, *Varroni lib.* 4. de curia Calabra loquenti.

CALATORES, *Festo lib.* 3. quòd semper vocari possent ob necessitatem seruitutis.

CALENDÆ, Calendarium, &c. vide Kalendæ.

Κάλαθοι, Græcum esse verbum, *Festus libr.* 3. *& Seruilius in ecloga* 3. *Virgilij adnotant*: pro quo Latini qualos, & quasillos dixerunt. Qualos autem instrumentum tum fundi cogendi caussa paratum Vlpianus scribit *l. in instrumento.* 8. *§. cogēdi. ff. de instru. & instr.* vbi eos esse vindemiatorios ait. Vas est vimineum apud Porphyrionem: quod Ouidius lib. 4. Fastorum probat:

Hæc implet calathos lento de vimine nexos.

Calathos Gynæciis vasis connumerat *Iulius Pollux lib.* 10. *cap.* 29. Si quis horum formam videre velit. Marcellinum consulat.

CALAVTICA (sic enim in Pand. Flor. legitur) inter capitis ornamenta muliebria recenset Vlpianus, *argumento* 25. *§. ornamenta. ff. de aur. & argen. lega.* tegmen muliebre, quod capiti innectitur, *ait Nonius ex M. Cicerone.* Seruius Honoratus: Mitræ, inquit, fœminarum sunt, quas Calauticas dicunt. Et Ausonius calauticam vocat, quod Homerus κρήδεμνον. Inde Decalauticare Lucillio, id est, calauticam detrahere, apud Nonium in verbo depeculassere. Lexicum quod extat in æde beati Germani ad Lutetiam, definit εἶδος ζώνης, in aliis exemplaribus legitur Calantica.

CALBEOS, armillas dicebant antiqui, quibus triumphantes vtebantur, & quibus ob virtutem milites donabātur. *Festo lib.* 3.

CALCARIA, *apud Vlpianum l. aut damnum. §. in calcariam. ff. de pœnis.* locus, vbi calx conficitur. In calcariam damnatos, qui ad coquendos lapides, ex quibus calx fit, addicti erant accipere debemus.

CALCEARIVM, siue, *vt in Pandect. Florent. est*, calciarium, *apud Vlpianum l. cùm hi. §. qui transigit. ff. de transact.* De calciario quoque arbittio Prætoris transigendum est, *& l. diariis. ff. de alim. & ciba. leg.* Diariis & cibariis relictis neque habitionem, neque vestiarium, neque calciarium deberi palàm est. Nec verò calceum vnum, sed quantum calceorum vsui satis est, significat: id quod pro personæ conditione accipi debet. *Suetonius in Vespasiano*: Clasfsiarios qui ab Ostia & Puteolis Romam pedibus commeant, petentes constitui aliquid sibi calciarij nomine, quasi parum esset sine responso abegisse, iussit posthac excalciatos cursitare.

CALCEATVS, vel Calciatus, *apud Paulum, l.* 3. *§. sciendum. ff. de offic. præfecti vigil.* id est, calceis indutus: sic enim Flo. legitur, & in vulga. Cod. & apud Fenestel. nec alia ratione præfectum vigilum calceatum oberrasse dicit Cuiac. *lib. Obser.* 13. *cap.* 30. quàm vt noctu securius ambularet per medios etiam ignes, si necesse fuisset: qua ratione etiam in armatura Christianorum D. Paulus ip-

ferit, vt ſint calceati pedes.

CALCEM, pro fine, terminóque alicuius officij, dixere Honorius & Theodoſius, *l. palatinos. C. de palat. ſacr. larg. lib. 2.*

CALCES, Feſto lib. 3. Ampullæ plumbeæ.

CALCES eiicere, *apud Alfenum. ff. libr. 9. titul. 1. l. 5.* idem quod Si'io calces elidere, λακτίζειν, calcitrare, vt equi calcitroſi ſolent. Agaſo, inquit, cùm in tabernam equum deduceret, mulā equus olfecit, mula calcem reiecit, & crus Agaſoni fregit.

CALCITRO, *ait Agel. lib. 4. c. 2. ex Labeone*, dicitur vitioſus equus, qui calce percuti, aut petit, Vlpiano interprete, *in l. 1. §. 1. & 2. ff. ſi quad. pau. feciſſ. dic.* Calcitroſus eodem ſenſu dixit Vlpianus, *d. l. 1. §. 1.*

CALCVLVS variè pro re accipi in iure noſtro ſolet: quandoque pro calculis: & computatione, *l. vnic. C. de erro. calcul. l. ſi ſponſus. §. ſi quis rogatus. in fi. ff. de don. int. vir. & vx. & l. quod priuilegium. ff. depoſ. ita explicat & Macer. l. 1. §. 1. ff. quæ ſent. ſine appell. Azo in Summ. C. de erro. calcul.* Hinc calculos publicos, publicas rationes, & fiſcum interpretamur, *in Zenonis conſti. l. vnic. C. vt omne. iud. tàm ciuil.* Calculum verò pro re pecuniaria accipi quidā putant, *in l. Sabinus. ff. de dolo.* Equidem pro computatione accipiendum putem, cuius rei nomine defunctus calculator tenebatur, quia doloſè computaſſet, vt lex titulo ſuo congruat. Calculus etiam tranſlatitiè pro tabella iudicis, & ſententia accipitur, *l. ſi actor. C. de appell. l. 4 C. de auct. præſ. l. rem non nouam. in prin. C. de iud. & c. per tuas, ext. de appel.* ψῆφος eodem ſenſu Græcis dicitur, *l. εἰδέναι χρή. ff. de exc.* Calculis enim olim iudices ferebant ſententias, albis abſoluebant, nigris condemnabant. *Azo in Sum de erro. calcul. C.* dicit accipi *in d. l. rem non.* pro cognitione cauſſæ, quod plerique probant. ſed hic ſequi malim Ant. Aug. qui pro ſententia ſumi vult. Hinc calculos æquare dixit Bud. pro diſtribuere ſententias in numerum parem: & Calculum addere: ſic &, Calculum reducere, hoc eſt, mutare ſententiam.

Calculum proponer e, ſeu porrigere, hoc eſt, cenſendi poteſtatem facere, & in conſilium mittere, cùm proceſſus, in eo ſtatu eſt, vt iudicari poſsit, *Bud. l. 2. C. de orig. iur.*

Calculum pro pūcto poſuit G. Budeus in Forenſib. Hinc ponere calculum, id eſt, ad punctum aduertere, quo ſignificatu accipitur, *l. fori. in fin. ff. de iis, qui not. infa.* vt res ipſa docet, non pro computatione, *vt Accurſius autumat.* Calculum etiam pro expenſarum articulo, G. Bud. in Forenſib. dixit.

CALCVLATORES, à calculis, id eſt, minutis lapillis dictos putat Iſidorus, qui rationibus conficiendis adhiberentur. *Anton. Augu. l. ἀπάδοντα, ff. de excuſ. quo ſenſu accipiuntur in l. vt iuriſiurādi. §. dabitur. ff. de oper. liber. & l. oratione. 6. de profeſſ. & medic. lib. 10.* à Græcis διαψηφισταὶ, *d. l. ἀπάδοντα.*

CALDARIA cella, *Vitruuio lib. 5. c. 10.* locus ſub hypocauſto, *Bud. l. ſi quis mihi. ff. manda.* Et

Caldarium, ahenum, ex quo aqua calida hauritur, eiſdem auctoribus.

CALENDÆ, & calendarium, vide in litera K.

CALIGA, militare calciamentum, ex qua C. Cęſar Germanici filius cognomen puer induit, *vt Tacitus lib. 1. & Suetonius ſcribunt & vide Sabel. ad Sueton. in Caligula.* Erat autem gregariorum militum calciamentum, *vt Anto. Augu. libr. ſing. ad Modeſtinum, l. οὐ μόνον, in princ. ff. de excuſ. ſcribit.* Hinc

CALIGATA militia. *in d. l. οὐ μόνον.* Et

CALIGATI milites, viliores, manipulares & gregarij ſunt, quod & ex ſerie contextus *Vlpian. l. 2. in princ. ff. de iis, qui not. infa. & l. à caligato. C. de nupt.* liquidò conſtat. Porrò *in d. l. à caliga.* pro protectoris, legēdum adfirmare auſim, præfecti cohortis, per ſeriem, *d. l. 2.* Caligatos, *Nouell. qui. mo. nat. effi. legi. §. quiſquis,* interpretatur, εὐτελεστέρους καὶ ἀφανεστέρους. *Sic accipi poteſt in l. omne 6. §. exploratores. ff. de re milit. & l. de militibus. 9. ff. de cuſto. & exhib. reo.*

CALIX diatretus, *apud Vlpianum, l. ſi ſeruus. 27. §. ſi calcem. ff. ad leg. Aquil.* tornatilis, & pertuſus, torno factus: Budæo vas eſt, quo bibimus: quod & Iulij Pollucis teſtimonio probatur, *lib. 6. cap. 6. & Varro lib. 4. ling.* Huius hæc verba ſūt: Calix à caldo, quòd in eo calida puls

adpone-

adponebatur, & caldum in eo bibebant. *Quod & Feſtus probat li. 3.* Calicem non tantùm pro vaſe, ſed & pro ea tantùm vaſis parte, quæ humoris capax eſt, pro batiſſimos auctores dixiſſe refert Baifius, *in libel. de Vaſculis.* Calix etiam μετωνυμικῶς, pro potu ſacro ſanctiſſimi ſanguinis CHRISTI Seruatoris noſtri accipitur, *Tertull. li. de Corona militis.* Calicis, aut panis etiam noſtri aliquid decuti in terram, anxiè patimur. *& Cyprian. in Epiſt. ad Cæcilium fratrem, c. ſcriptura, de conſecr. diſt. 2.*

CALLAINVS, pro lapide precioſo, *apud Marcianum, l. interdum. § ſpecies. D. de publ. in Pand. Flor.* Tu Baſilica conſule. Nam ibi quidam Callinnum legunt.

CALLIDVS, *in Iuſtit. l. cùm antiquitas in fin. C. de teſtam.* dicitur, cuius vſu animus concaluit. M. *Cicer.* vafer, aſtutus. Callidum commentum hoc ſenſu dixit *Papini. l. ob hæc. 20. D. de iis, qui not. infa.* Callidum conſilium *Vlp. l. ſed &, vt in Pand. Flor. aliâs. l. eum, qui. vt in vulg. cod. §. prætor ait.* Hinc

CALLIDITAS, *in l. 1. §. dolum. D. de dolo malo.* fallacia, & machinatio: quã iuſtitiæ contrariam M. C. ſcribit *li. 1. Offic.* Aſtutiam excogitatam videtur appellare Zeno, *l. vnic. C. vt om. iud. tàm ciui. quàm crimi.* Eodem ſenſu videtur accepiſſe. *Vlp. l. 1. in princip. D. ſi quis omiſ. cauſ. teſta.* Eam tacendo fieri ſcribit Accurſ. *in d. §. dolum.* Equidem etiam facto verba ſubſecuto committi putem, *l. 1. & 6. & l. fi. D. ſi quis omiſ. cauſ. teſt.*

CALONES, *Feſto lib. 3.* calcei ex ligno facti, quo genere vtuntur Marchiani noſtri, & Pictones. Calones etiã ſunt militum ſerui, dicti, quia lineas clauas gerebant, quæ Greci κᾶλα vocant.

CALOR irati animi impetu, & quẽlibet efferueſcentem motum, inconſultámque mentis commotionem ſignificat, *apud Paulum, l. 3. D. de diuor. l. quicquid. D. de diuer. reg. iur. antiq. Marcian. l. 1. §. quæri. D. ad leg. Turpill. l. lex. §. fin. ad Iul. repet. l. 2. C. de abol. & alibi ſæpiſsimè.*

CALVISIANA actio, vide actio Caluiſiana.

CALVITVR, *inquit Marcellus*, eſt fruſtratur: tractum à caluis inimicis, quòd ſint omnibus fruſtratui. *Plautus in Caſina*: Nam vbi domi ſola ſum, ſopor manus caluitur. Complura Nonius exempla protulit, ex quibus Caij reſponſum facilè intelligatur, *in l. 233. D. de verb. ſign.* Si caluitur, & moretur, & fruſtretur: vt, SI CALVITVR, verba ſunt legis XII. Tabul. quam interpretatur: cætera ſua, id eſt, gloſſæ & interpretationis. Erat autem in lege, vt vult Hotom. SI CALVITVR, PEDEMVE STRAVIT, MANVM ENDO IACITO.

CALVMNIOSA eſt malitioſa, & mendax infamatio, *Nonio: eáque, eſt Marciani ſententia, l. 1. §. 1. D. ad S.C. Turpill.* Eſt & callida, & malitioſa iuris interpretatio, *auctore M. Cicer. lib. 1. Offic.* cuiuſmodi interpretes pleroſque noſtra tempeſtate vidimus. Calumnia eſt etiam, cùm quis ex certa ſcientia & dolo iniuſtè agit, aut excipit, *Azo in Summa, C. de iura. propt. calum. dand. Sic accipitur in l. 1. §. per calumniam. D. ſi mulier vent. nom. in poſſeſ. calum. & l. 2. in princip. C. de iureiur. propt. calum. dan.* Iurare enim ea conſtitutione iubentur & actor & reus, ne calumniandi animo litem aut intendant, aut excipiant. Significat & calumnia calliditatem, id eſt, σόφισμα, *apud M. Tullium, lib. 2. de Republica, vt Marcellus refert*: Vt Carneadi reſpondeatis, qui ſæpè optimas cauſſas ingenij calumnia ludificari ſolet. Calumnia etiam pro accuſatione accipi videtur in Arcadij, & Honorij conſtitutione, *l. ſancimus. C. de pœn.* ſed quæ calumnioſè inſtituta eſſet, *vt ibidem Accurſius docuit.* Nam præſumitur calumnioſè quis propinquum accuſare, qui cum dicit in propinquum deliquiſſe, *d. l. ſancimus ex verbis & ſenten.* Sic accipiendam calumniam putem *in l. 2. C. de cenſib. & cenſito li. 11.* quamuis quidam autument pro pœna ibidem accipi. Calumnia quoque pro delicto accipitur, hoc eſt, pro eo actu, quem calũniandi cauſſa quis facit, *l. auxilium. D. de mino. & c. calumniam. ext. de pœnis.* vt Albericus exiſtimat. Ego verò pro iniuſtè inſtituta actione, vel obiecta exceptione accipiendam ibi calumniam putem: quod verba temerè litigantium ibidem poſita indicant.

Calumniæ ſpecies tractat eleganter Marcell. *in l. 1. in princip. D. ad Senatuſconſ. Turpill.*

Calumniæ pœnam, & aduersus calumniatores procedendi modos explicat Bart. *l.1.C.de calumniato. & l.1.D. ad S.C. Turp.*

Calumniam ferre, *apud Cic.in Cœlij epistola*: Scito Sempronium Rufum, mel ac delicias tuas calumniam maximo plausu tulisse. Est autem Calumniam ferre, calumniosum quiddam & astutum, dolosúmque excogitare & afferre, & obtinere fortasse: quod tum fecit Rufus, qui accusatorem suum postulauit lege Plotia, vt hoc extraordinario reo causam non diceret.

per Calumniam petere dicitur, qui vexandi alicuius gratia petit, *l. postquam. 43. D. de hæred. pet.* Sic etiam per Calumniam satis petere, vel per Calumniã desiderare, vt cautio interponatur, dicitur, qui nullo iure, sed vexandi aduersarij caussa cautionem postulat, *l.3. §.1. D.vt in pos.leg.l.1.§.fina. & l. Paulus.8 D. de prætor. stipul.*

de Calumnia iurare, est iureiurando promittere, se non vexandi animo aliquid facere, *l. qui bona.13.§. qui damni.D. de damn.infect. l.3. C. quemad.testam. ape. l.cùm plures.D. de reb.auct.iud. pos. & alibi sæpe. & C. de iureiur. propter calumn. dand.*

Calumniari, quod est falsa crimina intendere, *l.1.§.calumniari.D.ad S.C.Turp.* à verbo, Caluor, de quo supra.

CALVMNIATOR, qui sciens prudénsque per fraudem litem aut controuersiam facit alteri, vt vexet eum, vel vt ei aliquid extorqueat, in titu. de calumniatoribus. Et de calumniatoribus, id est, de his, qui pecuniam vt negotium facerent, aut non facerent, accepisse dicentur, *l.pen. eod. titul.* Calumniator etiam in priuata re est, qui non debitum petit, *l.penult.D.ne quis eum, qui in ius voc.* & qui temerè cõtrouersiam mouet, *l.cui necessitas.39.§.1. D. de libe. caus.* Sic calumnia *in d.cap.calumniam.de pœnis*, accipienda est. Hinc Calumniæ illa actio antiqua, de qua scribit Imperator, *§. hæc autem Instit. de pœn. tem. litig.* quæ in partem litis decimam actores multabat: & post sententiam pronunciatam, victori aduersus eum qui damnatus erat, dabatur. Sed hęc in desuetudinem abiit.

Calumniator ita demum notatur, si fuerit calumniæ causa damnatus. Neque enim sufficit calumniatum, *Vlp. in l. Athletas.D.de his, qui not. infam.*

CALVMNIOSVS est, qui sciens, prudénsque negocium alicui comparat, *Paulus lib.1. recept. Sentent. tit. 5.* is pro qualitate admissi puniendus est, *Paulo ibidem.*

CAMERA, & Camuri boues, à curuatione, ex Græco καμάρα. Camara dicitur fornix, arcus, testudo, *Budæo l. sed addes.D. loca.* Camarę quoq; nauiũ sunt nomina apud Arrianum & Strabonem.

CAMBIO, elegans & antiquũ verbum, quod Alciatus annotauit *lib. 1. Parer.cap. 45.* id ferè significat quod permuto. Vnde Campsor Latinè dictus. Nostri verò vocem cambij inde deducunt, quæ, eodem admonente, Latina non est. Id autem ea voce intelligunt, quod per κόλλυβον Græci, id est, *vt Pollux lib. 7. Onomast. cap. 30. ait.* ἀργυρίου ἀλλαγὴν. Vnde Lagium alij dicunt, deductionem videlicet quandam, quam sibi Trapezitæ retinent, vel ob mercedem suam, vel quia sua tantùm interfit, pecuniam, quam permutationis vice exhibent, potiùs retinere, ob monetæ varietatem. Hinc eodem significatu.

CAMBIVM, & Cambij literæ, pro quibus ita præsumitur, vt executio concedi possit. *Alciato respon.333.* Harum vsus frequens est inter Lugdunenses negociatores.

Cambium etiam aliud permutationis genus est, scilicet rei ad rem, *vt c. si quis fecerit. quo tempo mil. inuest.in vsib. feudo.* verbum Iuriscos. veteribus incognitum, sed interpretum, & vulgi vsu receptissimum. *& vide P. Rebuffium in tracta. de chirograph. recognitione, & Hotom. in libr. de verbis feud.*

Καμηλασία *apud Hermogenianum l.1.D. de muneribus & hon. & Charesium. l. fi. §. Camelasia. ff.eo.* personale munus est, alẽdorum scilicet camelorum. *lib. 17. apud Amm. Marcellinum,* Camelasium reperitur, *vt refert Ludouicus Russardus.* Sic nec Camelaria, nec vt legit Bud. legendum est. vt autem ab ἵππος ἱππάζειν ἱππασία: sic à κάμηλος, καμηλάζειν, καμηλασία Camelasium verò est tributum eo nomine indictum.

CAMELORVM naturam quasi mistam esse, ideóque iumentorum, &

bestia-

bestiarum numero contineri Gaius scribit *l.3.§.1.D.ad leg. Aquil.* Eos, *vt ait Plinius lib.8.cap.18.* inter armenta pascit Oriens. Horum genera duo constituit. Omnes iumentorum vice dorso fungi, *idem Plinius refert.*

CAMELLÆ virgines, *apud Festum,* sunt, mutatione g, in c, γαμήλιοι θεαί.

CAMERA, pro conclaui, in quo pecunia seruatur, vnde Feudum de Camera. *lib.2.tit.1.§.2.& tit.2.§.2. pro stipendio,* quod Vassallo datur à domino. Sic in testamento Caroli Magni apud Eguinarthum, Incipit descriptio atque diuisio, quã perfecit de thesauris suis, atque pecunia, quę illa die in camera eius inuenta est. *Antoninus Florenti. parte Hist. 2. in extremo*: Anno M. CC. IIII. Petrus Arragoniensis Rex obtulit regnum suũ Innocentio Papæ: illúdque sibi ac successoribus suis constituit censuale, vt annuatim de Camera ipsius Regis CC. & L. nassemuntinæ Apostolicæ sedi redderentur. Feudum de Camera & Soldatam esse arbitror *ex libr. Feud. 2. tit.10.in fin. Petrus de Vineis libr. Epistolarum secundo, cap. trigesimo octauo.* Nec non feudorum nostrorum, & de cameris feudatariorum in ipsa collecta subsidiis computatis.

CAMERARIVS, *cl.2.§.eo tamen prouiso.de elect.* vide Card. Zabarell.

CAMERATA arca, arcuata, & cõfornicata: vehiculum tectum, qualia sunt hodie corio tecta, *ait Bud.* quibus matronæ gestari solent, & valetudinarij. *Vlpian. in l. sed.§. si inquilinus. 5.D. loca.* Pand. tamen Floren. pro camerata habent ærata, quod rectius putem, & menti Vlpiani consentaneum magis.

CAMILLVS, *Festo lib. 3.* propriè appellatur puer ingenuus. *Turn. autem Adu. 10. cap. 20.* fuisse scribit sacerdotum ministros. Camillæ autem nomen vnde sit deductum, *vide apud Turn. lib. 14.c.13.*

CAMINVS, vide infrà Heliocaminus.

CAMPANI, qui Campaniam Italiæ regionem habitant, sic dictam, quòd campestris sit. *Vlpian. in l. metum autem. quod met.caus.§.sed ex facto.* Cùm Campani, ait, metu cuidam illato, extorsissẽt cautionem pollicitationis, &c. *de his idem Vlpianus, l.1.D.ad municip.* qui Campaniam non regionem, sed ciuitatem appellasse videtur: *de qua Plinius libr. 3. capit.5.* & Campani vini meminit idem *Vlp. vbi 75. D.verbor.obligat.* quod bonum esse dicit, *vt & Gaius lege præcedenti*: cùm tamen Theoph. §. huic autem. Institu. de act. χείριγα οἶνον vocet. & Campanus ager, qui circa Capuam est, *Hygeno lib. de limit.constit.*

CAMPIO, *in lib.feud.* certator pro alio datus in duello: à campo dictus, qui circus erat decertantibus definitus, *vt docet Hot. Disput.vlt. Sic lege Langob. tit. 112.* Nullus campio præsumat, quando ad pugnandum contra alium vadit, herbas, quæ ad maleficium pertinent, super se habere.

CAMVM potionis genus, ex quo conficiatur nondum compertum habeo: *huius commeminit Vlpi.l. si quis. 9. D. de trit.ven. & ole. lega.* negans illud vini appellatione contineri: quam vocem nõ intelligentes quidam, hanc lectionem immutarunt. quibus connumeratur. Haloander, qui Curmi, legit. alij Cannium. *Cuiac. Obser. lib. 11. cap. 30.* loram esse vult, secutus Cœlium Apitium, lib.3. qui hæc scribit: Camum vel defrutum immittatur, quod Romani loram vocant. Quin & coniicit Curmi Dioscoridis esse, cùm zytho proximè iungatur.

Κάνα, *Festo lib.3.* Græcis idem est, quod Latini Canistra dicunt: quid sit, vide suprà Calathi.

CANABIS herba, ex cuius cortice funes intorquentur, *vt ex Plinio discer li. 19. c. 9.* quo etiam sensu accipitur apud Vlpianũ, *l.1.§.non autem. 5.versi igitur.D. de exerci.* In Pand. Flor. appellatur Cãnaba. Agellius Cannabum dixit, *lib.17.ca.3.*

CANABVLA, *apud Hygenum, in li. de limit. const.* termini genus est, cuius formam eleganter expressit.

CANALIS apud Vlpianum, *l. funes 15. D.de act.emp.* est lignum cauatum, ad cannæ, vnde ducitur, n, dempta, similitudinem, quo aqua confluit in viis.

Canales instrumento contineri, & ad aquas salientes necessarios Vlpianus scribit, *l. quæsitum.§.canales.& §.fistula.D. de fun.instr.& instru. leg.*

CANALICOLÆ forenses, homines pauperes, dicti, quòd circa canales fori consisterent, *Festus auctor est lib.3.*

CANCELLARE, est scripta ve-

luti ductis cancellatim lineis expungere,& delere,*l.2.D.de iis , quæ in testa. delen.l.emptor.47.§.Lucius.D.de pact.*Porrò quid distent cancellare,inducere,& circumducere,docet Accursius *in l.si quis libertatem. D. de hæred.pet.* quam differentiam probat.*Bar.l.1.§.1.D.de iis, quæ in testa.delen.& vide infrà suis locis*:& cancellare omnem testamenti scripturam dixit Marcellus,*l.3.D.eo.*Hinc

CANCELLARIVS, *in l.3.& l.nemo C.de assess.& domestic.* actuarius & scriba: inde ducto nomine, quòd eius officium,id est, cellula, in qua scribere consueuit,cancellis munita sit: vt ex inscriptione marmori insculpta, quæ Romæ extat, T. Aproniani V. C. vrbi præfecti,coniicere possum. Eum notarium rectè interpretatus est Accursius,*in d.l.3.* In Gallia autem eò celsitudinis, ac dignitatis euectum translatúmve esse constat, vt Præfecti Prætorio instar sit, & Nomophylax censeatur, *vt scribit Budæus,in Priorib. ad Pand. adnot. altius eius dignitatis originem repetens.* At apud Vopiscum in Carino, Cancellarios explicat Tur. qui preces supplicésque libellos, omniáque scripta, quibus Princeps subscribere nolebat, cancellabant,fortasse è Notariorum numero. Cui opinioni refragatur Hòto. *in Comm. ver. iuris.* vbi huius verbi vim & proprietatem fusissimè declarat: & hoc in Vopisci loco, Præfect. vrbi vnum ex cancellariis suis fecit: quo fœdius nec cogitari potuit aliquando, nec dici.pro Cancellariis, Ancillariis legi vult: quo nomine ipse idem vtitur,lenocinij ac libidinis ministros significans.

Cancellarij partes hæ sunt: & munus, Videat (inquit Budæus) vt nulla principis constitutio,nulla sanctio,nullum diploma, nullum rescriptum, nulli codicilli Regij,non è Republic. atque etiam è dignitate Reipublicæ principalíq; exeant: cuius censuræ , aut stylo acta sua exigi nunquam voluit Principum maiestas, is Principis præsentis vicarius,&, eo peregrè profecto, Interrex quodam modo censendus est.Hunc igitur rerum omnium cognitione, omni doctrinarũ, virtutúmque genere instructissimum, & ornatissimum, &, vt vno verbo dicam, ἐγκυκλοπαιδίαν absoluisse, ingenióque ad omnia versatili, omnia in numerato habere oportere, necessariò fatendum est: quid,quod res ipsa docet, id Respublica exigit.

CANCELLARIA quid sit,pluribus docet Budæus in Forensibus, officinam, & conuentum appellans, & iuris æquitatísque promptuarium, & oraculum, & Iustitiam ipsam, summi iuris emendatricẽ. Porrò à Cancello ducitur.

CANCELLVM numero vnius dixit *Vlpia. l. nam & si. 9. D. quod vi. aut clàm.* Petronius etiam arbiter eodem numero ea voce vsus est, existimans cancellum murum esse cœnaculorum, seu quorumlibet ædificiorum ora, ab iniuria lapsus ibi incidentis defendens.

CANCELLI, ligna sunt, inter se modicis interuallis in transuersum connexa, quibus tribunalia, scenæ, & fenestræ muniri consueuerunt. Huiusmodi quoque fenestræ Clatratę dicuntur, *Vlpia.de leg.1.l.cætera.41. §. item hoc. item de fun.instr. l. quæsitum.* Cancellos quoque instrumento contineri puto. Cancellos per translationem appellat G. Budæus in Forensib. locum vbi aduocati stantes caussas agunt. Galli vocant, *le barreau.* Stantes dixi. Nam dum caussas agunt, stare debent, iudex verò sedere: ídque Valentinianus & Valens constituerunt, *l.quisquis.6.in fin.C.de postul.*

CANDELABRA,suppellectili legata,deberi Paulus scribit *l.3. in princip. D. de supell.leg.* dicta autem sunt Festo, li.3.quòd in eis candelæ figantur.

Candelabro sigillum inclusum vindicari nõ posse,sed vt excludatur,ad exhibendum agi, *idem Paulus ait,l.gemma.D. ad exhib.* Sed & Candelabro vendito, sigillum ei inclusum seruandum non esse putem ex sententia Solonianæ legis, quam explicui libr. 2. Iurispru. veteris. Legis verba hæc sunt apud Diogenem Laertium: *δακτυλιογλύφῳ μὴ ἐξεῖναι σφραγῖδα φυλάττειν τὴν πραθέντος δακτυλίου.* Hoc ad candelabrum produci posse argumento est, quòd Paulus idem ius constituat in vtroque, nempe adulo, & candelabro,*dict.l.Gemma.*

CANDELA accensa vtuntur in auctionibus, vt tandiu liceri, pretiúmque augere possis, quandiu durat, & donec vnà cum lumine consumpta fuerit: & tunc meliorem conditionem adferenti addicitur res: argumento ab electio-

electione petito, cuius formæ & solemnitatis commeminit Pontifex in Decretali Epistola, *ea, cùm veteri de electione in antiq.*

CANDIDATI Romæ dicebantur, qui Consulatum, *vt ait L. Fenestella. li.2.c.7.* vel alium magistratum, vt aliis placet, petebant: dicti, quòd vestibus candidis induti essent: & translatitiè aliarũ rerum petitores dici cœpti sunt. Hinc candidatos restitutionis dixit Tertullianus, *lib.2. aduersus Marcionem.*

CANDIDATOS principis appellat Vlpianus, *l. vnic. ff. de offic. Quæstoris,* qui libris solis, hoc est, epistolis siue orationibus Principis in Senatu legendis vacabant. Hi & Quæstores candidati vocabantur, *Lampridius in Alexandro:* Quæstores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare, sed vt post Quæsturam Preturas acciperent, & inde prouincias regerent. Quibus ex verbis candidatos suspicatur dictos Hoto. ea re, quod hic ingressus erat, & quasi primordium gerendorum bonorum, & sententiæ in Senatu dicendæ. *vt & Vlpia. eodem loco scribit. Dio. li.54.* Συναγαγὼν δὲ καὶ τοῦτο τὸ βουλευτήριον, αὐτὸς μὲν οὐδὲν εἶπεν ὑποβράγχου, τὸ δὲ δὴ βιβλίον τῷ ταμίᾳ ἀναγνῶναι δοὺς, τάτε πεπραγμένα οἱ κατηριθμήσατο.

CANIS pecudum numero non continetur, *Gaio l.2. D. ad leg. Aq.* sed nec inter feras bestias est, *vt ex Gaio colligere potes.* Canis impudicus dicitur Episcopus, qui nec regiminis in se rationem habuit nec sua delicta detersit, nec filiorum crimen correxit, *vt dixit Augustinus, c. qui nec regiminis.2 q.7.*

CANON Gr. regula Lat. *c. Canon. Dist.3* Canonibus soluere, Legib. soluere, Gratiam canonis facere, Gratiam legis facere, pro dispensare, *Bud. l. princeps. D. de legi.*

Canon etiam dicitur omnis ecclesiastica constitutio, *Panor. & alij Pontificij, in c.1. de constit. in antiq.* sic accipi debet, *in l. priuilegia. C. de sac. san. eccl.* & ibi vide Bar. & Bal. disputantes, legibus, an canonibus standum.

Canon publicus, in Constitutionibus Imperatoris anniuersariam pensitationem, collationem, & prestationem significat, quæ à prouincialibus quotannis populo vel Romano, vel Constantinopolitano, vel Alexandrino, gratis, ac sine precio vllo mittebatur: qui speciebus his stabat, frumento, vino, carne, oleo, &c. *vt patet ex titul. Co. li.19. & C. Th. de canone frumen. vrb. Rom. De fru. vrb. Constant. De frument. Alexand.*

Canon varij generis est, idque ex subiectis liquido constabit. Erat igitur Canon aurarius, *l. priuatæ. 10. C. de excus. mun. lib 10.* Et Canon delegationis, *d.l. priuatæ.* Canon emphyteuticus, *l. fi. §. necessitatem. C. de iur. emphy.*

Canon frumentarius vrbis Romæ, *Rubr. C. de cano. fru. vrb. Rom. lib. 11. Lampri. in Heliogabal.* Iusserat, inquit, & canonem pop. Rom. vnius anni meretricibus, lenonibus, & exoletis intra muratis dari, extra muratis alio promisso, cùm eo tempore iuxta prouisionem Seueri & Traiani septem annorum frumentarius esset.

Canon telonei, quod ratione mensæ publicanorum penditur: *cuius meminit Cassiodorus, li.5. Variar. ad Ampelium:* Teloni quin etiam canonem nulla faciatis vsurpatione confundi.

Canon glebæ, *apud Sidonium Apollinarem, li.6. Epist. ad Papam Censorium,* qui ratione glebæ præstatur. Quem si domesticis fidei deputata humanitate foueatis, id est, vt debitum glebæ canonem non petatis, tantùm lucelli præstitum sibi, &c.

Canon largitionalium titulorum, 4. *Rub. C. de canone larg. tit. li. 10.* est qui ex more infertur thesauris, vel ærario priuato Principis, *l.1. C. eod.*

Canon metallicus, *l. 2. C. de metal. libro 11.*

Canon vestium, *l. 1. C de milit. veste. libro 12.*

Canon vrbanus, *l. nauiculario. C. Th. de nauicula,* est & vrbicarius, *l.2. C. de cano fru. vrb. Rom. lib. 11.* Est & alius in edicto 13. Iustiniani.

Canonum quidam sunt latæ sententię, quidam ferendæ: ille verbo, innodatus, hic futuro, innodetur. *glo. in verb. innodetur. in c. quicunque. §. inhibemus. de hæret. lib.6.*

CANONIA, *vt Panormit. definit. c. cùm M. Ferrariens. extr. de consti. in antiq.* est ius spirituale, proueniens eo ipso, quòd aliquis recipitur in Canonicum, quid distet à præbenda, *vide infr. Præ-*

benda. Canonia est nomen tituli, & iuris *& vide Inno. in d.c. cùm M. Ferrariens*.

CANONICÆ, *Nouella* 69. sunt monachæ, *vt constat ex* 2. *Nicena, c.* 20. *& Epi. Basilij*, περὶ θεοσεβῶν κανονικὴν περὶ βίου κανονικοῦ.

CANONICA PENSITATIO, *l.* 2. *C. de lue. aduo. li.* 12.

Canonica illatio, cuius meminere Imperatores Hono. & Theod. *in l. placet. C. de sac. sanct. eccles.* est ordinarium munus quod habet certam præstationem lege impositam, ad cuius solutionem etiam ecclesia tenetur.

Canonici equi, *l.* 3. *C. Th. de quorum conlat.* disces qui sint *ex l.* 1. *&* 2. 5. *eo. titul. C. Th.*

Canonica institutio, *in c. beneficium. de reg. iuris. li.* 6. est legitima collatio beneficij, secundum ecclesiasticorum decretorum regulas, *vt ex gloss. Dino & Alberico liquet.* Eodem sensu

Canonica præscriptio, & Canonicè procedere, dicimus passim in iure Pontificio.

Canonica monitio, quando citatio interuenit cum tribus monitionibus, vel vna pro omnibus peremptoria, *cap. constitutionem, de sent. excom. lib.* 6.

Canonica portio est, quæ à Canone deputatur ecclesiæ parochiali, de relictis à parochiano, *videtur. & Doct. in c. in nostra. ext. de sepult.*

CANONICARII, *in constit. Anastasij, quæ Græca est, l. fin. C. de ex act. tri. l.* 10. *& Iustin. Nouel.* 30. *§.* προγονεῖαν τοίνυν. *& alibi*, sunt Palatini, qui mittuntur in prouincias ex scrinio canonum, ad exigendos canones, id est, solennes titulos fiscales, & mittuntur vel à Comite domorum, aut Præposito sacri cubiculi, vel à Comite priuatarum, vt est in formula Comitiuę priuatarum Cassiodori, Canonicarios dirigis. Hi pares sunt vindices Anastasiani, *de quibus vide suo loco.*

CANTABRARII, *l.* 2. *C. Th. de collegiatis*, à cantabris vexillorum genere. cuius Tertullianus, *in Apologetico* meminit, his verbis: Sypara vexillorum & cantabrorum. *sic enim legunt libri veter. vide Turn. Aduers li.* 15. *ca.* 16.

CANTHARIDES, inter venenata animalia enumerantur à Marciano, *l.* 3. *§. alio S. C. D. ad l. Corne.* vnde & Cantharidis venena dixit Tertullianus *in li. aduers. Marcionem.* Vtriusque sententiam probat Plinius *li.* 29. *c.* 4. *ad fin. his verbis:* Cantharidas diximus. sed & in his magna quęstio: quoniam ipse venena sunt potæ vesicæ cum cruciatu præcipuo. Sunt autem Cantharides vermes terreni virides, auri colore superlucentes, in summitate ramorum fraxini, aut oliuæ nascentes. Translatitiè pro venenata potione ex cantharidib. confecta sumitur. *in d. §. alio. S. C. & à M. Cicerone. li.* 9. *epist.* Caius Carbo, accusante L. Crasso, cãtharidas sumpsisse dicitur.

CANTHARI apud Vlpianum, *l. cætera.* 41. *§. item hoc. D. de lega.* 1. sunt ludicræ quædã effigies & figuræ, per quas aquæ saliunt, fortasse ad cantharorum animalium, aut verò ad canthari vasis, quo potari Liber pater solebat, similitudinem effictæ. *Auson. in epist. Edyllij* 16. Harum verticularum variis coagmentis, simulantur species mille formarum: Elephantus bellua, aut aper bestia, aut anser volans, & mirmillo in armis subsidens, venator & latrans canis: quin & turris, & cantharus, & alia huiusmodi innumerabilium figurarum, quę alij alio scientius variegant. Hinc optima ratione cantharos, personas, ex quarum rostris aqua salire solet, appellat idem Vlp. *l. fundi. §. castella. D. de act. empt.* Iulius verò Pollux *li.* 6. *Onomast c* 19. Poculi speciem κάνθαρον esse scribit.

CANTHERIVS, *Festo li.* 3. equus cui testiculi amputantur.

CAPAX, vt notam vulgò significationem præteruolitem, habilem significat, vt apertè colligitur ex Vlpiano, *l.* 1. *§. non autem, in fi. D. de exerci.* Huius verba hæc sunt: Vt ecce sunt naues, quæ Brundusium à Cassiopa, vel à Dyrrhachio vectores traiiciunt, ad onera inhabiles. *Adiicit:* Item quædam fluuij capaces, ad mare non sufficientes. Sed ea significatio ad factum refertur. Sed & habilitas illa ad ius pertinet. Nam capax dicitur il le cui relinqui iure potest, quicúmve testamenti factio (vt loquuntur interpretes) passiua est, quíve capere quid potest.

CAPEDO, vas vinarium, *L. Baifio, ad l. cùm aurum.* 19. *§. argento. D. de aur. & arg. leg.* vide apud eundem Baifium, qui Plutarchum citat.

CAPELLA

CAPELLÆ, *Bernardo iuris Pontificij glossulario, c. concedimus. de consec. dist. 1.* dicuntur Oratoria non consecrata. Papias dictam putat Capellam, quasi capientē λαὸν, id est, populum, vel laudem. De Capellis vide *d. c. concedimus, & 16. q. 2. per totum. & ca. peruenit, & seq. ead. caus. q. 1. & ext. de capel. monach. & ibi Docto.*

CAPERLATA possessio, cuiusdā fundi possessionisve nomen esse Accursius interpretatur, *in l. Aurelio. D. de lib. leg.* quod & *A. Aug. lib. 3. Emend. ca. 7. probat.* Alciatus *lib. 6. ca. 23.* Parerg. cum prolatis reposuit, alij Caprelatum, alij Capellatum Accursij lectio & explicatio verissima est.

CAPERE, *vt Vlpianus scribit, l. aliud 71. D. de verb. sign.* est cum effectu: accipere verò, etiamsi quis non accepit vt habeat, *quod & Accursius docet, l. cum ei. 42. D. de legat. 2.* Effectum autem acquisitionis duraturæ accipi oportere, rectè putat A. Alciatus. Hinc optimè colligit Vlpianus, *in d. l. aliud. in hac verba:* ideò non videtur quis capere, quod erit restituturus. Quib. ex verbis colligitur, Capere esse iuris: Accipere verò facti, vt cùm dicimus: Capere ex testamēto, Capere hæreditatem legatum, fideicommissum: idem enim valet, quod iure sibi acquirere. vt cùm ita scribitur: Lucius Titius cùm capere potuerit, hæres esto, *l. in tempus. 62. D. de hære. insti.* vnde solidum capere non posse dicuntur, quibus id acquirendi ius non est, *l. si quis. 72. l. qui non militabat. 78. in fi. de hared. instit.* Sed reclamat Iauolenus superiori dicto Vlpian. *in d. l. aliud. l. cùm ei. D. de leg. 1.* Cùm ei, ait, qui partem capiebat, legatū esset, vt alij restitueret, placuit solidum capere posse. Accursius *in l. cùm ei.* hanc ἀντινομίαν diluens scribit, *in d. l. cùm ei.* impropriè accipi. Nam qui tantum erogat, quantum accepit, capere quid non videtur Paulo, *l. ciuitatibus. 122. in fi. D. de leg. 1.* καταχρηστικῶς etiam accipitur apud Pomponium *l. 1. D. de fideiuss. tuto.* vbi Accurs. interpretatur, accipit, vel aufert: cuius interpretationem probat Alciat. *in d. l. aliud.* ibi fortè legi potest, *rapit.* nam Iuriscos. statim subiicit:

Non quidem crimine caret,

Capere etiam accipitur pro capi facere, & iubere, *in c. cùm Episcopus. de offi. ord. li. 6.* & ita explicat ibi Ioan. And. Nam vt idem ait, Episcopus ipse non debet aliquem tenere, aut prehēdere. Sunt qui dicant, capere, poni, pro auctoritate propria capere: quorum sententiam probat And. Alciat. *ad l. aliud.*

Cepisse etiam is intelligēdus est, quāuis alij acquisiuit, *Paulus auctor in l. cepisse. D. de ver. sign.*

Capere ex testamento non posse, *apud Vlpianum. l. cùm autem. 23. § fin. D. de adil. edict.* is dicitur, cui testamenti factio passiua (vt Doctores loquuntur) non est, & cui aliquid relinqui non potest, vt sibi quærat. Eodem sensu accipitur *in l. final. D. de leg. 1. & l. in fraudem. 10. D. de iis qua vt indignis, & l. in tempus. D. de hared. inst. & l. si Titio. D. de leg. 2.* Capere, id est, capacem & habilem esse ad quærendum, *l. si is, qui. 11 D. de vulga. l. qui non militabat. §. fin. ff. de hared. instit. l. 3. ff. de iure fisci.*

Capere solidum non posse dicuntur, *apud Terentium Clementem l. si is, qui 6. D. de vulga.* qui totius hæreditatis acquirendæ inhabiles sunt, & incapaces. Eodem ferè sensu capere ad certum modū dixit C. Scæuola, *l. qui testamentum, 27 de probat.* Hinc Capiendi ius apud Callistratum, *l. 2. §. item diui. D. de iure fisci.*

Cepisse non videtur, qui per exceptionem à petitione remouetur, *l. non videtur. 13. D. de diu. reg. iur. antiq.* P. tamen Decius legisse videtur cœpisse, cum diphthongo, atque pro inchoasse ibi poni, improbata Accursij interpretatione. Subiicit, cœpisse poni ibidem pro acquisiisse, *per gl. in l. si quis obligatione. §. fi. D. eod.* & hæc vltima vt verior, ita probabilior, receptiórque semper mihi visa fuit lectio.

Cepisse videtur *Paulo l. 2. D. de calumn.* qui obligatione liberatus sit. *Reperitur in l. si quis. 115. D. de diuers. regu. iur. antiq. Idem censuit in l. Nesennius. 22. §. fin. D. ad legem Falcid. & Iulianus in l. mortis. 18. §. 1. D. de mor. caus. dona.*

Capere etiam vsu, adquirere significat, *l. nunquam. §. 2. & l. eum, qui D. de vsucap. l. 2. §. cum Stichum. D. pro empt.* Eodem sensu.

Capere dominium dixit Vlpianus. *l. si finita §. Iulianus. D. de damn. infect.* & in summa dominium Capere, *Paulus l. Prætoris. 5. D. eod. tit.* Et

Capere tempore, *Vlpianus l. si aliena. §.*

1.D.*de vsucap.& l.bonæ*.48. D.*de acquir. rer.domi.* Et

Capere possessione, *Paulus in l.pignori. §.si mandauero ff.de vsucap.& l.3. §.fin.D. de acquiren.possess.*

Capi interdum etiam significat fraudari & decipi, *l.3. §.ergo. & l.verum.§. sciendum.* ..*de minor.* & alibi passim in iure nostro. Exempla tibi frequens lectio suppeditabit. Eodem verbo in eundem sensum vsus est & Virgilius, li. 2. Æneid.

Talibus insidiis, periurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis, lacrymisque coactis, &c.

Capi etiam dicebantur virgines Vestales, flamines Diales, Pontifices, Augures, qui sacerdotes creabantur. Capi autem virgo propterea dicebatur, quòd Pontificis Max. manu prehensa, ab eo parente, in cuius potestate est, velut bello capta dicitur, *hæc A.Gellius lib.1.c.2.* Captas in potestate parentum esse desinere scribit Vlpianus, *Epitom.tit.*10.

Capi dicebatur arbiter, in quem litigatores conuenerant. Terentius in Heauton.act.3.Scen.1.

-Simus & Crito
Vicini nostri hic ambigunt de finibus.
Me cepere arbitrum.

CAPESCERE honorem *l.1.C.si seru. vel liber. ad dign. aspir.li.* 11. pro ire ad capiendum, vel aspirare ad honorem Plautus dixit in Bacchid. & alibi sæpè. Virgil. pro perferre accipit. Plautus pro immittere, & recipere.

CAPIO dominij, *apud Paulum, l.damna.18.in prin.* D. *de damn. infect.* & VSVCAPIO, vide infrà Vsucapio, & mortis caussa capio, *de qua in l.mortis caussa capimus.18.& l.mortis caussa capitur.* 31. *D. de mort.caus. capi & pignoris capi.in l.à diuo Pio.§. si rerum.(aliàs in vulg. Cod.incipit, si super.)* D.*de re iud.& l.fin. C. Th. de distrah.pigno.* Capio autem in his vsurpatur, *vt scribit Gellius lib.7.cap.*10. quasi dicas, captio, id est, sumptio.

Captus luminibus, *in l.vnic.C.qui morbo.* dicitur oculo vtroque orbatus.

CAPTIO, deceptio, fraudatio, fallacia, *l.1.ff.de in integ.resti.l.1.ff. de minor. & dammum, l.ob id.43.ff.ad leg.Aqui.& l.pe. ff.de vacat.mun.* Hinc

CAPTIOSA ignorantia, quæ dãnum infert: contraria est lucrosa, *l.quod autem. 6. §. si quid cum pupillo.* D. *quæ in fraud.cred.* Et

Captiosi Articuli, vide supeà Articulus.

Captiosum, damnosum, *l.si rem.* 41. D. *de vsucap.* & in eundem sensum dicitur Captiosus metus, *l.item.si.*14.*§.aliquando. ff.quod metus caussa.*

CAPTARE à capio ductum constat. Captare aliquem hi à veteribus dicebantur: qui simulato obsequio, munusculísve eius suprema iudicia aucupabãtur. Martialis lib.6.Epigram.

Scis te captari, scis hunc, qui captat, auarum:
Et scis qui captat, quid, Mariane, velit.

Et eodem sensu:

Captare testamentum dixere *Senec.li.6.de benefic.* An vt Arnutium, & Aterium, & cæteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, *& Plinius lib.*20.*c.*14. Et paulò, *ait*, ante Iulium Vindicem adsertorem illum à Nerone libertatis captatione testamenti lenocinatũ. Erant autem Romæ, qui senes orbos, & valetudinarios locupletes demereri studebant, vt ex eorum testamentis quid ferrent. Eiusmodi captatores plerosque videas, qui ex Iro inopibus magis ad diuitiarum fastigium euehuntur. Cuiusmodi captatoria officia ridet Lucianus in dialogis mortuorum.

Captare etiam hæreditatem in eundẽ sensum dixit Vlpianus noster, *l.1.ff.siquis aliq.testa.prohib.& Impp.l.si maiores. C.de transact.& §.manet autem. Inst.de societate.* Hinc

CAPTATORIÆ institutiones, *Alciat.lib.2.Parerg.c.*32. quæ ex hac caussa fiunt, vt ab aliquo instituatur quis, vel legatum, aut lucrum consequantur. Vel quum, *vt ait Papin.in l.captatorias. de hæred.instit.* conditio confertur ad secretum alienæ voluntatis, id est, quæ sub ea conditione fiunt. quæ ex alterius testamento pendet. Alciati sententiam probat *Ant.August.lib. 4. Emendationum, c.* 15. vbi huius institutioni hanc tradit formulam: Titius, qua ex parte me hæredem instituerit, ex ea parte hæres mihi esto. Hæ improbatæ sunt per S.C.Libonianum, illásque nullius esse momenti diuus Philippus rescripsit, *l.captatorias* 11.*C. de testa. milit.* quod & in captiosis scripturis Gaius respondit, *l.captatoria.* 64.*ff.de leg.*1. Quæ & ad eas institutiones,

nes, legata, & huiuſmodi cęteras libera litates ſubdoloſorum blanditiis expreſſas, eadem æquitatis ratione produci poteſt. Planè, quę ex mutuis adfectionibus dimanarunt iudicia, non improbauit Senatus, *d.l.captatorias.& l.ſeq.& l.Clemens. ff.de hæredib.inſtituen.& Nouell.Valen.ti. 4 de Leonio.* Sed & in piis cauſſis captatoriæ inſtitutioni locum eſſe, Bartolus tradit, *l.captatorias.ff.de hæredib.inſtituen.* adfert Decretalem Pontificis epiſtolam, *c. cùm tibi.ext.de teſtam.* Qui extremam voluntatem in alterius diſpoſitionem conuertit, non videtur diſcedere inteſtatus. vbi de captatoria nullum verbum, ſed de voluntate in alterius diſpoſitione cōmiſſa: quod legitimo modo intelligendum eſt. *Tu vide ibi Bernar.gloſſularium, & alios interpretes.* Conſtant. Harmenop. lib.5.c 8.hanc captatoriam inſtitutionē, χάριν ἀμειβομένην vocat.

Captari verba dicuntur apud Paulum, *in l.pen.ff.ad exhibendum.* cùm torquentur in aliam ſignificationem, quàm intellexeritis, qui ea pronunciauit, *vt ait Auguſtinus.li.4.Emendationum, c.5.*

CAPTIVVS à capio dictus, ſignificat eum, qui bello captus eſt, *l.4.iuncta l.5.§.captiuus.ff.de captiuis & poſtliminio reuerſ.& §.ſerui.Inſtit de iure perſonarum.* quo ſenſu accipitur apud Agellium, li.7. c.18.& Virgilium lib.9.Æneid.

Præterea bis ſex genitor lectiſsima matrum.
Corpora, captiuóſque dabit, ſuáque omnibus arma.

Sic quoque ſumitur in diuorum Seueri, & Antonini reſcripto, *l.1.C.de poſtliminio reuerſ.* Hinc in eundem ſenſum Captiuitas, *l.fin.C.eod & d.§.ſerui.*

CAPSA, ciſta, quòd in ſe res repoſitas, reconditáſve capiat. Hinc

CAPSARII, qui mercede ſeruanda in balneis veſtimenta ſuſcipiunt: *ita definit Paul.l.3.§.fi.ff.de offi.præf.vig.* quam definitionem probat Epiphan. li. 12. Panat. Pars autem ea balnei, in qua conſtituebantur capſarij, ἀποδυτήριον dicebatur. Capſarij etiam dicuntur Vlpiano, qui pueris euntib. in ſcholam libros portant, *l.ſi collectaneus.13.ff.de manu. vindi.* quo ſenſu accipitur apud Sueton. *in Nerone.c.36.* Conſtat, ait quoſdam cum pædagogis, & capſariis, vno prandio pariter necatos.

Capſarij autem, in qua ſignificatione accipi debeant apud Tarruntenum Paternum, *l.fin. D.de iure immun.* nondum planè conſtat: ſuperioribus duabus non continentur. neque enim his tributa cenſenda eſt munerum grauiorum vacatio: neque pro capſarum artificibus accipi idem poteſt, vt quidam Lexicographi autumant. Nam illic non ſubieciſſet Iuriſcoſ. & artificibus. Tu conſule Baſilica in eum Paterni locum.

CAPTATORIÆ inſtitutiones vide Captare in verbo, Capio.

CAPVT ex Græco ductum, *vt Feſtus lib.* 3. ſcriptum reliquit: quod illi interdum κάρα dicunt, ídque per apocopen, pro κάρηνον. Varia & multiplex eſt huius verbi acceptio. Primùm quidem Caput, quia principale hominis membrum, & rationis ſedes eſt, à Platone in Timæo diuiniſſimum appellatur: ideóque συνεκδοχικῶς pro toto homine ponitur: & ſic pro perſona apud Paulum *l.2.ff.de public.iud.l.3.D.de cap.minut.l.7. verſi.ex nouis in fi.D.eod. & Papinianum l.pen.§.teſtamento.D.de bono.poſſeſsio ſecundum tabulas.* Eodem ſenſu κεφάλαιον à Græcis, vt apud Lucianum, ὅ,τι περικεφάλαιον τῷ κάτωθεν ἀνήγαγες, quodnam caput ex inferis deduxiſti; Sic etiam caput dicitur quodcunque in recenſione numerum efficit, à Dialecticis indiuiduum appellatum. Hinc in gregibus & armentis tot capita numerantur, quot beſtiæ ſunt. *l.j.§.vlt.& l.3.D.de rei vindic.l.13.de pig.* Vnde in locum demortuorum alia ſubſtituere, *apud Vlp.l.8.& l.70.ff.de vſufruct.* quo eodem modo *Vlp.in l.pronuntiatum.195.ff.de verb.ſig.* ita ſcripſit: & cùm paterfamilias moritur, quotquot capita ei ſubiecta fuerint, ſingulas familias incipiunt habere. Hinc Tributum capitis dicitur à Iuriſcon. quod in ſingulas perſonas imperatur, *l.3.& vlt.ff. de cenſi.* Hinc cenſa dicuntur ciuium capita, cùm à cenſoribus in luſtris condendis eorum nomina in tabulas publicas relata ſunt. Hinc apud Papinianum *l.11. §.D.de bon.poſ.* qui ſe arrogandum dat, cum capite fortunas quoque ſuas in aliam domum ac familiam transferre dicitur: id eſt, cum ſua perſona, vt vulgus loquitur. Hinc diuiſio in capita, id eſt, in viriles, *Vlp.l.2.§.j.ff.de ſuis. & le.§.noſtra autem.Inſti.de hære.* qua

ab inteſtato defertur. quod Iuſt. κατὰ τὸν προσώπων ἀριθμὸν interpretatur, ſcilicet, vt æquales partes quiſque ferat: cui opponitur ea quæ in ſtirpes dicitur. Hinc cum ordinis alicuius quoddam ius eſt proprium ac pręcipuum, ſi quis ex illo ordine moueatur, in quo caput ſiue numerum obtinębat, capite minutus dicitur, id eſt, iure illo, quod illius ordinis erat proprium, priuatus ac deminutus. Hinc capitis deminutio apud Iuriſconſultos. Nam in eo tractatu Caput ſine dubio ius ſignificat, ex eo alicui quæſitum, quòd caput ſiue locum in ordine aliquo, cuius erat illud ius, obtinet. Quà de cauſſa, Paulus, *in l.3.in fi.D.de ca.min.* ſeruum capite minui negat: quia nullum, inquit, ius habet. Exempli cauſſa, liberis hominibus, qui nondum tamen tributum obtinent, facultas eſt (quæ & libertas appellatur) quidlibet faciendi. Quare, qui in eum ordinem (ſic enim Cicero loquitur) cooptatur, caput iam habere dicitur. vnde ſeruus, qui pro libertate pretium perſoluit, pretium pro capite ſoluere dicitur, apud Plautum & Iuriſconſultos frequentiſſimè, id eſt, vt liceat illi caput in ordine libertorum obtinere: qui ſi poſtea libertate mulctetur, capite, id eſt, iure libertorum minutus dicetur, *l. vlt.ff. de cap. minut.*

CAPVT liberum, pro homine libero veteres dicebant. Hinc illa definitio Seruij *in l.j D.de tut.* Tutela eſt vis ac poteſtas in capite libero, *& apud Agellium lib.5.ca.*19. Tutoribus in pupillos tãtam eſſe auctoritatem fas non eſt, vt caput liberum fidei ſuæ commiſſum, alienæ ditioni ſubiiciant. Hinc

Caput liberum facere, pro manumittere, *apud Plautum in Mercat.* Liberum caput tibi faciam paucos menſes. Hinc

pro Capite pecuniam ſoluere, id eſt, pro libertate. *Plautus in Perſa*, Vt des mihi nummos ſexcentos, quos pro capite pendam. Hinc in eandem ſignificationem, in Caput alicuius interrogari. Arcadius *l.de minore.* §. *poteſt. D. de quæſtionib. torqueri.* Vlpianus *l.t.*§ *ſeruum. D. eod.* aiunt, & teſtimonium dicere idem dixit, *l.j.*§.*qui cum* 14.§.*is demum ff. de bo. li.* pro in perſonam.

Caput etiam ſtatum ſignificat. Sic capite minuti dicuntur, qui ſtatum mutãt, *in edicto Prætoris, l.2.*§.*j.ff.de cap.minut.* vnde Capitis minutionem ſtatus mutationem definit Gaius *l. j.D. de cap.minut.* id eſt, ademptionem iuris eius quod quis vel ex libertate, vel ex ciuitate, vel ex agnatione proprium habebat. Hinc

CAPITE DEMINVTVS dicitur, qui mutatus eſt ciuitatē, & ex alia familia in aliam adoptatus: & qui liber alteri mancipio datus eſt: & qui in hoſtiũ poteſtatem venit: & cui aqua & igni interdictum eſt. *Feſtus.* Hinc

Capitis diminutio, quam in tria genera diſtribuit Paulus *l.fi. D. eod.* in maximam, mediam, minimam. Tria enim ſunt, inquit, quæ habemus: libertatem, ciuitatem, familiam. Igitur cùm omnia hæc amittimus, hoc eſt, libertatem, ciuitatem & familiam, maximam eſſe capitis diminutionem. Cùm verò amittimus ciuitatem, libertatem retinemus, mediam eſſe capitis diminutionem. Cùm & libertas, & ciuitas retinetur, familia tantùm mutatur, minimam eſſe capitis deminutionem conſtat. Quam Pauli diuiſionem & probat, & explicat Iuſtinianus *Inſtitut. de capit. deminut.* Vlpianus tamen genera duo conſtituiſſe tantùm viſus eſt, magnam & minorem. *l.j.*§. *ſi filius. D. de ſuis & legit. hære.* Minorem, mediam interpretatur illic Accurſius, quod probatur *in* §. *minor. inſtit. de cap. deminut.* Hanc velut ἀντινομίαν ita conciliandam putem, vt minore etiam minima contineatur. *Hoc probatur iunctis* §§. *ſi filius. & minor.* Sed enim magna Capitis deminutione etiam mediam comprehendunt plerunque Iuriſconſulti *l j.*§.*capitis.D. ad Senatuſconſultum Tertyllianum.* quod & Seuerino Boethio probatur, qui deplorationem maximam capitis deminutionem appellauit.

CAPITA deminuta, capiuntur pro capitatione, pro tributo videlicet, quod pro ſingulo quoque capite exigebatur. *Pacatus in Panegyr.* Quid memorem capita deminuta, & vitam ære taxatam? *Alciat. l. vnic. C. de colonis Tracen. libro* 11.

Caput quoque initium ſignificat, in ea formula, à Capite rationem reddere, id eſt, ab ipſo actus geſti initio, *l. atquin.* 19. §. j. *D. de neg. geſt.* Originem aquæ primam

primam ſonat *l.aquam.* 16. *D. quemadm. ſeruit.amitt.l. ſeruitus.*9.*D.de ſeruit.ruſtic.* quod & Vlpianus his verbis *l.* 1. *§. caput. D.de aqua quotidiana & æſti.explicat*:Caput aquæ illud eſt, vnde aqua naſcitur. *Vitruuius lib.*7 *ca.*1. Tum deprimendus eſt puteus in eo loco, & ſi erit caput aquæ i uentum, plures ſunt circà fodiendi.

Caput rationum, eam ſolam partem, quæ ad inſtruendum aliquem pertinet, ſignificat, velut ſumma, *l.argentarius.*§.1. *D.de edendo.*Accurſius ibi à capite, id eſt, cum die & conſule, quæ ſunt in capite, interpretatur:quod ineptum eſt. Bartol. appellat particulã illam ſeiunctam, quæ ad rem pertinet, & qua de agitur.quod & veriſſimum eſt, vulgò Capitulum vocatur: quo ſenſu ſæpè κεφάλαιον apud Græcos reperias. Sic eodem ſenſu Caput mandatorum dixit Martianus *l.diuus.*6.*D.de cuſto.reor. & caput Edicti Varro lib.*5 *ling. Lat.*

Caput anni, pro initio accipi adnotat Accurſius *l.*1.*C.quando dies legat.ced.*Caput montis appellat Bart. *in tract.de inſula. §. quod frequenter. numero* 5. *per l.*1. *C.quando dies leg.ced.* quod ſupra partem ſuperiorem eleuatum eſt. Caput rei etiam vocat, per quam in illam rem ingredimur. Caput prouinciæ dicitur ciuitas honorabilior:*Bart.d.§. quod frequẽter accidit per l.inter claras. in princ. C. de ſumma Trinit.* Caput contubernij, *apud Vegetium lib.*2.*c.*8. denis militibus præpoſitos ſignificat,

CAPITA pro fœno, paleis, & iumentorum pabulis poni ſolebat, *l.* 1. *quæ Græca eſt.C.de ann.& trib.lib.*10. *& in tit. de annonis & capitu. & alibi ſæpè.*Marcellinus lib. 22. Pabula, inquit, iumentorum quæ vulgò dictitant capita.*Caßiodorus lib.*7. *Epiſt.Var.* Ad equos capitum definitum. Capitu autem in d. tit. cùm effertur, quidam mendoſum exiſtimant, & capitibus, alij capitatione reponunt: nec animaduertunt ea forma dictũ qua ſignificatu, quarta nominũ declinatione & ſcribatu *l.*1.*D.de mun.&honor.*tametſi, capitibus, ſuſtineri poteſt.

Capita officij, primates officij ſonãt, *l.* 2.*C de proximis ſacr. ſcrin. vt colligitur ex l.fin.de offic.diuerſ.lib.*1.*C.* Vtriuſque legis eadem eſt ſpecies, & ſic geminantur, vt annotaui libr. 1. Mediæ Iuriſprudentiæ.Capita ſcholarum, dicuntur milites in ordine caſtrenſi, *Marcellino lib.*25.

Capitis etiam appellatione ſors principalis continetur, *l.vnic.in fin.C.Theodo. de vſucap.rei iudic.* Sed capitis, ait, quidem duplæ, vſurarum verò ſimplæ. *Ambroſius cap.* 5. *de Tobia.* Offertur, inquit, pecunia creditori, vix exoluis vſuram, caput debes. Sic Græcis κεφάλαιον, ſicut in ea re teſtis Æſchines clariſſimus apud eos Orator, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν, quo ad ſummam ſoluerunt & ſortem.

Capita nundinatitia appellat Tertullianus *in lib.de velandis virginibus* petulantiam, impudentiam oſtentatitiæ virginitatis.

Caput noxa ſequitur, prouerbium apud Iuriſconſ. l.1.§ 14.*D.de poſ. & l. qui ex pluribus* 20. *& l.vlt.D.de nox.action.* in quo vox Caput pro perſona quæ caput habeat, & cum qua lege agi poſſit, poſitum eſt: veluti, quandiu Parmeno meus eſt ſeruus, eius ſum caput.

Capitis accuſare, *apud Vlpianum.l. qui cùm maior.*14.*§.is demum.D. de bon. libert.* videtur, qui tali iudicio adpetit, cuius pœna aut ſupplicium habuit, aut exiliũ, quod ſit vice deportationis, vbi ciuitas amittitur: quod probat Terentius Clemens, *l.cùm patronum* 10. *D.de iur. patro. Sic accipitur in l.ſi filius. §.pen. D. de fideicomm. libert.*

Capitis anquirere, *apud Liuium lib.* 26. capitaliter accuſare. Capite litem æſtimare, *apud M. Ciceronem in Cluentiana*, eſt capitales concluſiones concipere: Vt lis hæc, ait, capitis æſtimaretur.

Capite cauere, *Budæo in Forenſibus*, eſt ſub vita, & honore promittere, *ex M.Cicerone*

Capite, & fortunis cauere, *eidem ex Plinio*, eſt obligare perſonam, & bona.

Capite cenſi *Agellio libr.*16. *capit.*10. qui nullo, aut paruo ære cenſebantur. Extremus autem cenſus capite cẽſorum fuit æris 375.

Capitis iudicium facere, *apud Marcum l.lex.*7.*D de leg.Iul.repet.*accuſare.

Capite ſancire, *Budæo in Forenſibus*, defendere ſub pœna ſuſpendij.

CAPITAL à capite ducitur, *vt ait Varro lib.* 4. *linguæ Lat.* éſtque, vt idem ſcribit, texta faſciola, qua capillum in capite colligarent, quod ſacerdotulæ in capite etiam nunc ſolent habere. *At*

*Festus libr.*3. Linteum fuisse quoddam, quo in sacrificiis vterentur, tradit. Capital alia significatione est Capitis periculum, crimen capite vindicandum, *vt explicat Nonius*, quod capitis pœna luitur, *vt Festus eodem libr.* Sic accipitur apud Arrium Menandrum. *l. omne. 6. §. 4 D. de re milit.* Si quis commilitonem vulnerauit, siquidem lapide, militia reiicitur: si gladio, capital admittit. & Callistratum *in l. fin. D. de termi. mot.* Cic. de Leg. lib. 2. Quique non paruerit, capital esto.

CAPITALIA iudicia ea dicuntur, ex quibus pœna mors, aut exilium est, hoc est, aquæ & ignis interdictio: per hos enim pœnas eximitur caput de ciuitate. *ita definit Paulus l. 2. D de publi. iudic.* De iisdem loquitur collega eius Vlpianus *l. seruum. 33. §. publicè. D. de procuratoribus.* Non capitalia autem sunt, ex quibus aut in corpus aliqua coercitio pœna est. *d. l. 2.*

Capitalis omnis caussa, licet Latinè loquentibus existimationis esse videatur, tamen appellationem capitalem mortis, vel amissionis ciuitatis intelligendam esse scribit Modestinus *l. licet. 103. D. de verb. signific.* in quem videndos relinquo Bartol. Alberic. & Alciatum & M. Ciceronem in Orat. pro P. Quinctio, Quod ait Modestinus, Omnis, etiam ad ciuiles caussas pertinet, quæ infamant.

Capitale CRIMEN dicitur, *Bartolo interprete in l. 2. D. de public. iudic.* siue sit mors naturalis, siue ciuilis. Quærit deinde vtrum in dubio crimen capitale sit, si pro crimine duę imponantur pœnæ alternatiuę. Respondet, capitale.

Capitalis homo dicitur, qui facinus capite vindicandum admisit, *vt colligitur ex Pauli sententia l. 2. D. de public. iudic.*

Capitales inimicitiæ, *apud Iustinianum, §. inimicitiæ. Instit. de excusatione tut.* siue (*vt Modestinus l. ἐὰν δ' ὁ. 6. §. ἀφίενται. D. eo.*) κεφαλικὴ ἔχθρα, ob capitalem accusationem ortæ. *A. August. lib. singul. ad d. l. 6.* quam definitionem probat Cuiacius antecessor *ad d. l. 6. per Nouel. 6. §. εἰ μέν τοι τις.* Sic etiam accipi debent inimicitiæ *in Decretali Pontific. Epistola. cap. quamuis. de sent. excomm. & c. De cetero. extrà, eod.*

Capitales quæ pœnæ sint, disces ex Callistrato, pœnarum capitalium gradus distribuente *l. capitalium. D. de pœn.* Primus est mors, cui variè addicuntur rei, *d. l. capitalium.* Secundus, metalli coercitio: tertius deportatio. *d. l. capitalium. vbi vide Alber. Rosarium, & Felin. c. qualiter, & quando. lo. 2. extrà, de accusationibus.*

Capitalis rei damnatum intelligere debemus ex Africano *l. edicto. 13. D. de bonorum possess.* cui pœna mors aut aquæ & ignis interdictio sit. Vlpiano illi non dissentiente. *l. 2. D. de pœn.* qui ait esse, ex qua caussa mors, vel etiam ciuitatis amissio, vel seruitus contingit. Eodem quo & superiora sensu accipienda est.

Capitalis sententia, *apud Hermogenianum l. si quis. 22. §. miles. D. de legat. 3.*

Capitalem diem dicere reo.

Capitalem fraudem admittere, in edicto Ædilium Curulium *l. 1. D. de ædil. edict.* est tale aliquid delinquere, propter quod delinquens capite puniendus sit. *l. cùm autem. §. excipitur. de ædil. edict. D.* veteres enim fraudem pro pœna ponere solitos fuisse refert ibidem Vlpian.

CAPITALES TRIVMVIRI Romæ erant, ad quos capitalium caussarum animaduersio spectabat, carcerísque custodia: vt cùm animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret, *auctor Pomp. l. 2. § deinde cùm esset. D. de origin. iur.* Quæ verò ratio fuerit olim in facinorosos animaduertendi, Budæus refert in prioribus adnot.

CAPITATIO, tributi species, *apud Arcadium Carisium l. final. §. penult. D. de muner. & honor. l. sacrosancta. 8. C. de sacrosanctis eccles. in l. ecclesiis. & l. quisquis. C. de episc. & cler. l. 1. & 2. C. Theod. de immu. conces. & alibi.* quæ personalis erat, & capiti siue personæ magis, quàm rebus aut facultatibus imponebatur, & ab iis etiam qui nullum censum haberent, nulláque prædia possiderent, exigebatur sicuti olim Romæ capite censi fuerant. *Sicque sumitur etiam in l. vnic. C. de capita. ciui. censib. lib. 11. & alibi sæpè.* Eodem quo *in d. l. vnica.* sensu dicuntur Capita releuata, *in l. 6. C. Th. de conlat. don.* vbi etiam de capitatione humana fit mentio. Capitatio etiam annonariam pro mensura agrorum functionem, in-

dictámque

dictámque possessionibus pro iugorum & capitum quibus coluntur & arantur, numerò collationem designat. *l. si minor. C. de actio. empt. l. fin. C. Theod. sine cens. vel reliq.* Huius autem appellationis ratio hæc reddi potest quòd iumenta Capita vocarentur apud A. Marcellinum, quorum iugo vno quantum arati poterat, id subiugationis appellatione in descriptionem veniebat, tributariæque functioni subiiciebatur. inde Capita & iuga, & Capitationem & iugationem in eadem oratione, tanquam parem vim habeant, poni videas. *l. immunitates. de agr. & cens. lib. 11. C.* Dicitur & iunctim iugorum capitatio, *l. 1. C. Theod. de immunit. conces.* & ζυγοκέφαλον *Nouell. 17. §.* ἀναγκάστεις. quod Iulianus Patritius vertit, *iugera.* vel (vt alij legunt) *iuga.* Eam conlationem pro numero iugorum, & capitum, quæ quisque possidebat, factam dilucidè ostēdit *l. fi. C. de immu. nem. cōced.* Vide Carol. Molin. in Cons. Paris. tit. *des droits seigneuriaux* in procem. n. 9.

CAPITIA Nonius interpretatur, capitum tegmina: tamen Varro capitium dictum putat ab eo, quòd capit pectus, id est, vt antiqui dicebant, indutu comprehendit. Vlpianus autem inter muliebres vestes recenset, *l. 23. §. 1. D. de aur. & arg.*

CAPITVLVM non solùm paruum caput sonat, *vt est apud Terentium: quod & notat Panorm. in c. capitulum. extrà de rescript.* sed & ponitur vt distinguat vnam materiam ab alia, & sic dicuntur capitula Decretalium. Nam quælibet Decretalis per se Capitulum dicitur, *quo sensu accipitur in c. quod in dubiis & c. inter alia. de sentent. excommun.* Quandoque ponitur CAPITVLVM pro loco vbi Canonici congregantur: quia significatione accipi ait Panormitanus *in c. in caussis. de electionib.* Sed verius est & rei magis congruum, vt accipiatur pro ipso canonicorum collegio, & pro ipsis canonicis congregatis: sic accipitur in d. cap. capitulum.

Capitulum interdum significat temonariam functionem. *l. 15. & l. 18. Cod. Theod. de extraordinar. siue sordid. mun.* Sic *accipi & legi debet in l. maximarum. 12. C. de excusatione muner.* Eadem functio Capitularia appellatur, *l. 14. C. Theod. de extraord. siue sord. mun.* Vide TEMONARII.

CAPITVLVM *Festo lib. 3.* vestimenti genus quo caput tegebatur.

CAPITVLARES à capite ducitur: sunt autem libri statutorum, eorum capitula continentes, *gloss. in auth. cassa. C. de sacrosanctis ecclesiis.*

CAPITVLARII, capitum exactores, *Symmacho 11. epist.* qui & Cephaleotę dici cœpti sunt, *l. fi. C. Theo. de patro. vicor.* qui & liturgi *d. l. fin. & de capitulariis. l. 2. C. de priu. eod. qui in sac. pala. milit.*

Capitularij horreorum, & tabernariorum, *apud Cassiod. in lib. variarum.*

CAPITANEI dicuntur, qui Latini sunt Principes, aut Proceres: quod tanquam caput reliquo corpori, sic illi reliquis ciuibus præsunt. Horũ duæ species numerantur. nam & alij sunt Capitanei Regni: quo verbo Duces, Comites, Marchiones intelliguntur: ac propriè Capitanei nominantur, *lib. Feud. 1. ti. 1. §. 1. & tit. 7.* Alij verò impropriè, qui vrbium præfecti sunt, quibus plebs ab aliquo superiorum gubernanda commissa est: qui & valuasores Regij, aut maiores appellantur, *lib. feud. 1. tit. 1. §. 1. & tit. 7. & tit. 17.*

CAPITOLIVM ex eo dictum ait D. Halicarnassæus, quòd caput illic inuentum est, ideóque caput Italiæ est: ibi varia fuisse auditoria constituta docentium constat, *l. vnic. C. de studi. liber. vrb. Rom. lib. 11.* Templum erat Iouis in cliuo Tarpeio ascensu (vt puta) difficile. Hinc conditiones conceptæ quæ in faciendo consistunt, vel non faciendo, *l. si iam. 11. & l. Mutiana. 7. D. de conditione & demōstratione.* Antea tempore Legum Decemuiralium Arx Tarpeia appellabatur. Ait lex; QVI FALSVM TESTIMONIVM DIXERIT, SAXO TARPEIO DEIICITOR. Quod pœnæ genus iure optimo abrogatum est, imò & vetitum, *l. si diutino. §. f. D. de pœn.*

CAPITVLENSES, *apud Paulum l. fi. D. de censibus.* populi sunt Italiæ, à Capitulo oppido, cuius commeminit *Plin. lib. 3. cap. 5.* Illis tributum capitis remissum fuit *d. l. fin.*

Capsoldum, *Saliceto, & Alciato. l. priuilegia, C. de sacrosanctis ecclesiis.* quòd de solido id est, integro carpatur: Collybus κόλλυβος, rectius appellatur, detrimentúmq. pecuniæ significat. Aristophanis interpres εἶδος εὐτελοῦς νομίσματος esse ait.

alij dicunt pecuniam esse, quæ Nummulario datur pro pecunia commutanda.

CARBONVM appellatione ligna ad cibos coquendos conficiendósque non contineri, *Vlpianus ait.l.ligni.* 55. *§.si lignum.ff. de legatis.3.repetita in l.carbonum* 167.*ff.de verbor.significatione.* Sed nec tiones, & alia ligna cocta, nec fumum faciant, carbonibus adnumeranda ibidem scribit idem. Quid igitur est Carbo? tum dicitur, cùm pruna extincta est. Græcis ἄνθραξ. *Huius meminere Papinianus l.4.§. modum.de seruit.titul.gen. & Vlpianus l. fundi* 17.*§.si ruta.ff.de actio.empt.* Carbonis autem inlatio sordidis, extraordinariisque muneribus connumeratur, *l.* 15.*& l.*18. *C. Th.de extraord. siue sordidis muner.*

CARBONIANA bonorum possessio, vide suprà Bonorum possessio. Dicitur autem à Carboniano inuentore, vel auctore. Et datur solo nato, & non nasciturо: in quo differt ab edicto de ventre in possessionem mittendo, quod subuenit nasciturо. *Vide tot.tit.de Carbo. edicto.ff.*

CARCER, *ait Seruius lib.*1.*& 5.Aeneidos*, est vndecunque exire prohibemur: sic dictus secundum Varronem, quasi arcer, ab arcendo: *quod Vlpianus probat l. aut damnum.* 8. *§.solent.ff de pœn.* Carcer, ait, ad continendos homines, nō ad puniendos haberi debet. Carcerem etiam pro palæstra interpretari sic ait Tertullian. *lib.ad Martyres.* Bartol. tamē *in tract.de Carceribus:* Carcer, *ait*, est locus securus & horribilis, repertus non ad pœnam, sed ad delinquentium vel debitorum custodiam. At Ciceronis tempore, hoc est, stante Repub. quoniam in carcerem damnati coniiciebantur, ibíque de iis supplicium sumebatur, idcirco in Catilinaria II. ipse sic loquitur; Sentiet in hac vrbe esse Consules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem, quem vindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri voluerunt. Carcer verò bifariam intelligitur: publicus & priuatus. Publicus carcer est, quem magistratus habet ad continendos homines, non ad puniendos: & in hunc sensum accipitur *in l.*1. *& tot. titul. C. de custodia reor.* Priuatus carcer est, quem habent nulla potestate legitima præditi, vim illicitam exercentes priuatim: & talis sub pœna vltimi supplicij interdictus est omnibus, *in l.* 1. *C.de priuat.carceribus.& l.succurritur.ff.ex quibus caussis maiores.* Porrò qui videantur incidere *in l. vnic. ff. de priui.carcer.* docet eleganti distinctione Bart. *l.cap.*5.*ff.de adulter.* quem omnino vide. Verum esse, eum, qui in carcere clausus est, non videri neque vinctum, neque in vinculis esse, nisi corpori eius vincula sint adhibita, *dixit Vlpianus in l. verum est.* 216. *ff. de verbor.significat.* Carceris quoque alia diuisio est. Nam quidam est ad custodiam, alius ad pœnam. De primo agitur. *C.toto titu. de custod.reor.& dicto §.solent.* De secundo quidam textum esse aiunt *in l.*2. *C de exactione tributorum lib.*10. Equidem de loco custodiæ caussa facto accipiendum putem, quod & docemur *eadem l.secunda*, ibi, & in vsu hominum instituta custodia. Nec moueor eo textu dicente, Carcer pœnaliū, Carcer est hominum noxiorum, ad eos, scilicet custodiendos. Pontificiis tamen, Carcerem pœnæ esse liquet, *ca. quamuis. de pœnis lib.* 6. *& Clementina* 1. *§.duro. de hæreticis.*

CARCERATICVM, merces, quæ datur carceris custodibus. *l. diuus.§. panniculaiia.* ibi, vt putà Carceraticum, *ff.de bonis damnatorum.* quam lectionem improbat Haloander, & pro eo, Charisticum reposuit. Vtranque lectionem reiicit Pandect. Floren. editio, & pro eo legit Chartiaticum, idque rectissimè: vide infrà Chartiaticum.

CARDAMOMVM, *apud Marcianum l.fi.§.species.ff de publica.& vectigal.* fruticis genus amomo simile, semine oblongo, *Plinio lib.*12. *c.*11.*qui huius genera recenset, & vide Isidorum li.* 16.*c.*9. *& Dioscor.lib.*1.

CARDINEM vocat Hygenus *lib. de limitibus constit.* limitem à meridiano ad Septentrionem.

CARDINALES, à cardine dicti sunt, quia sicut cardine regitur ostium, ita ecclesia bono eorum consilio, *not. in c.sacrosancta.ad fin.* 21. *distinctio. & Archidia.in c.vbi periculum.§ hoc sacro. de elect.lib.*6. vbi explicat eorum officium. Cardinalem pro episcopo interpretatur *glo. in c.relatio.*21.*q.*1. Maiorem autem dignita-

dignitatem non habent, quàm episcopus, *Bartol. l. 1. §. si quis. versic. simile videmus. ff. de appellat.* Cardinales etiam olim Consiliarij adpellabantur Romano in sermone post consilia. *cap. ecclesiasticu. 12. q. 2.*

CARDINALATVS, quo iure inductus, & de eorum præstantia, A Barbatius *tractatu de Cardinalium præstantia* docet.

CAREAT VIRIBVS FORMVLA, vim latæ sententiæ habet, quod probat decretalis epistola, *c. penult. de despon. impub. & ca. ad hæc. de rescriptis in antiq. Vide Fel. Sandæum. c. ex tenore. & c. Rodolphus. eod. tit.*

CARERE IMPETRATIS, *in l. pen. C. si contra ius.* id est, non frui beneficio literarum à principe obtentarum: quod pragmatici Galli dicunt, *Estre debouté de l'effect des lettres Royaux obtenues:* eodem sensu accipitur *in cap. 1. de schismatic.*

Carere crimine falsi, in diui Antonini rescripto, *l. vnic. C. ne tut. vel cura. vectig. conduc.* est immunis esse falsitatis, & vacare eo scelere.

Carere lanam, *apud Varronem*, pro purgare, ac ita deducere, vt careat spurcitia.

CARENA, aliàs Carentena, dicitur à carentia hominum vel cibariorum. Nam per quadraginta dies ieiunant in pane & aqua, & includuntur in aliquo secreto loco iuxta Ecclesiam, vbi non habent consortium hominum: *vt no. Bernard. in c. accepisti. de sponsa. duor.* & est vulgare Italicorum. *adde cap. Accusasti de accus. & simile not. gloss. in c. 2. de spons.*

CARICÆ, apud Proculum inter dulcia numerantur. *l. fi. §. cui dulcia. ff. de trit. vin. & oleo leg.* & ficus siccas significat, *vt ait Plinius.* Harum singularum nucibus, viginti foliis rutæ, granis aliquot iunipeti, aceto & grano salis mistarum ea vis est, vt pestem auertant.

CAREVM, *apud Paulum, l. non omne. §. ff. de pen. legat.* frutex peregrinus, *Plinio lib. 19. cap. 8.* Peregrinum, *ait*, & careum, gentis suæ nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra seri vult, ratione eadem, qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum in Phrygia.

CARINA, *in l. Minicius. ff. de rei vind.* pars ea nauis est, quam aluum, aut ventrem adpellant. *Sic accipitur in l. quod in rerum. §. fi. ff. de leg. 1.* Hinc

CARINANTES, *Festo lib. 3.* probra obiectantes: à carina dicti, quæ infima pars nauis est: sic illi sortis infimæ.

CARNIFEX pop. Rom. non modò ciuis Romanus non erat, sed ne in vrbe quidem domicilium ei habere licebat. *Cic. pro C. Rabirio perduell.* Sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quàm in eius concione carnifex consisteret, quem non modò foro, sed etiam cælo hoc ac spiritu Censoriæ leges, ac vrbis domicilio carere voluerunt. Carnificis autem, *vt ait Festus*, loco habebatur, qui se, vt moreretur, vulnerasset.

CARPENTARII, *in l. fin. ff. de iure immunitatis, & l. vnic. C de excus. artif. in Basilic.* σαγματοποιοὶ, qui σάγματα τῶν καμήλων faciunt, id est, clitellas, quę Latinè Carpenta dici possunt. Carpentarius speciale nomen esse Isidorus scribit libro 10. cap. 19. Carpentum autem genus erat vehiculi, vt ex lib. 1. Fastorum Ouidij colliges:

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.

CARPASVM, *apud Martianum l. fin §. Species. ff. de vi public.* planta est, ex qua succus medicamentis vtilis exprimitur, *cuius commeminit Galenus lib. 1. de Compos.* & ὀπὸν καρπάσου *Dioscorid. libr. 6. cap 14. vocat.* Paulus Ægineta, Carpesiam.

CARPOCRATIANI, *l. Arrianis, C. de hæreticis*, hęretici dicti à Carpocrate, qui dixit, Christum hominem fuisse tantùm, & de vtroque sexu progenitum. *c. quidam autem. 24. q. 3.* vide Philastrium Brixiensem Episcopum in hæreseon catalogo.

CARPVSCVLVM, siue (vt alij legunt) Carpisculum, *definitore Fl. Vopisco in Aureliano*, calciamēti genus est. Hanc etiam vocem reperi in epigrammate lapidi antiquissimo insculpto, quod Viennæ Allobrogum, ad diui Mauricij ædem extat.

CARRVCA, *in l. si enim. in fin. ff. de vsufr. & apud Paulum lib. 1. Senten. tit. 6. § pen. & l. in commodato. §. pen ff. commod.* vehiculi genus duas habens rotas, quod

& cisium appellatur. Ad carrucas autem iungi mulæ solebāt, *l. ædiles. §. quæsitum. ff. de ædil. edicto. Plin. lib. 33. cap. 11.* At nos, ait, carrucas ex argento cælare inuenimus. Carruca dormitoria, *in l. uxori. ff. de auro & arg. legatis.* Hinc

CARRVCARIVS, *in l. itē quæritur. in prin. ff. loca* qui & cisiarius dicitur, qui carrucam agit.

CARRVLI, *l. cum duobus. 52. §. si quis ex sociis. ff. pro socio.* qui quid vehunt, vt ex eo textu liquet.

CASA, à cauatione ducta, *vt vult Festus lib. 3.* quę lectum pastorale Statio appellatur. Virg. in Alexide,

Atque humiles habitare casas; & figere ceruos.

& apud Scæuolam *l. vxorem. 41. §. felicissimo. ff. de leg.* Pro domuncula videntur posuisse *Iusti. §. literrum. Institutioni. de rerum diuis. & Pomponius l. penult. ff. de vsufru.* Casæ literarum quæ fuerint, ex li. Variorum auctorum de limitibus, disces, & quid casales, & Casale: quorum verba huc transcribere nimis longum esset.

CASARIA, *apud Festum,* quæ casam custodit.

CASELLÆ, sunt granaria, in quib. fructus componuntur, *sic accipi potest in c. casellas. 12. q. 2.*

CASCVM, *Festo libr. 3.* id est, antiquum & vetus: quod Varro probat *libr. 6. linguæ Lat.* ex Ennio: *Quam primum Casci populi genuere Latini.* Manilius: *Cascum cascam duxisse non mirabile est, Quoniam canoras sanciebant nuptias:* vt legit Ioseph. Scaliger, *in suis Collect. in Varronem.*

CASEARIAM tabernam, siue, *vt in Pand. Florent.* est, Casiariam, i, pro e, vt sæpe, posito, dixit Aristo apud Vlpianū, *l. sicut. §. Aristo. ff. si seruitus vindicetur:* in qua casei fumigari solent, *vt d. §. Aristo. lectio indicat. & ex Columellæ lib. 7. cap. 8. liquidò constat.* sed & Plinius *lib. 11. ca. 42.* vbi de caseorum diuersitate loquitur: At caprarum, ait, gregibus sua laus est in recenti maximè, augente gratiam fumo, qualis in ipsa vrbe conficitur cunctis præferendus.

Moris enim fuit in plerisque Italiæ locis, colorandi, siccandíque casei gratia, fumum aut ex culmis, aut ex malignis viridibúsque lignis facere, quod gratioris & suauioris gustus esse casei fumo infecati crederentur. Falsò igitur Haloander, rosariam vtrobique reposuit *in d. §. Aristo.* Non tamen reiicienda est Accursij interpretatio, Casearíam, in qua sunt casei, appellantis: tametsi ad Aristonis locum minimè pertineat. Sed & Casealiam tabernam, locum vbi casei væneunt, rectè quis appellet.

CASITO, vel Cassito, Frequentatiuum à Caso, frequentatiuo verbi Cado. *Paulus de seruit. vrb. prædior. l. seruitutes. §.* Si seruitus stillicidij imposita sit, non licet domino seruientis areæ ibi ædificare, vt cassitare cœpit stillicidium. *Festo,* Casabundus, crebrò cadens est.

CASSARI dicitur sententia, quæ tenet gl. in c. accedens *le premier. in verbo, cassanimas.* text. vt lit. non contest. Cassamus, verbum etiam cassatum denuntiamus. *quo sensu accipi ait Bernardus glossularius in d. c. accedens. 1.* sed ineptè, alioquin frustra ibidem statim subiecisset pontifex, imò cassas denuntiauimus. Non tamen nego, quin & Cassare cassum denuntiare significet, *in c. cùm dilectus. ad fin. & ibi gl. extra de elect. & clem. potest.* Quòd autem ea quæ ipso iure nulla sunt, infirmari debeant, & cassari, liquidò constat *ex Nouell. 7. §. ἐπειδὴ δὲ.* ibi, ἀλλὰ καὶ τὸ γινόμενον ἄκυρον. &c. *& adnotat Accursius in l. & eleganter. in versi. si in hoc ipso ff. de dolo.*

CASSATIO, aliquando ad factionem fertur, *glo. in cap. proposuit. extra de conces. præben. & an ad actum nullum, Belin. c. ex parte de testibus.*

CASSIANI, vel qui ex schola C. Cassij, vel qui eius sectæ erant, & qui C. Cassij opiniones sectabantur: eo modo, quo Sabiniani & Proculiani: *vt docet A. Augustin. libr. 1. Emend. cap. 5. & libr. 3. c. 4. De iis Pomponius l. 2. ad fin. ff. de origine iur.*

CASSIA VIA, à Cassio strata, *apud Festum lib. 3.* & vide infrà, Via.

CASTALDIA, gubernatio dicitur, qua domini res gubernantur. Castaldi, gubernatores, vel vice domini. *Las. de feud. degenerant.* Itaque erat Castaldio non absimilis procuratori, & actori possessionum domini, *cuius fit mentio in l. vlt. C. quod cum eo qui in aliena potest.* Secundum Aluator. & gl. erat velut œconomus

nomus quidam, cui res dominica gubernanda committebatur, instar œconomi Ecclesiastici: *arg. l. iubemus nulli. C. de sacros. eccles.*

CASTALDVM, *in leg. Lombard. l. 1. de acqui. acto. re. glo. in c. vnic. §. si verò de feud. guar. in vsib. feud.* interpretatur eum, cui res domini committuntur: quā interpretationem probat *Iacob. Beluisius, ibidem.* Eo etiam nomine procuratores contineri liquet, *indicante Alberico. Eodem sensu sumitur Castaldio, vt scribit Beluisius d. §. si verò.*

CASTELLVM, vt notissimam significationem prætermittam, accipere debemus, aquæ receptaculum, quod aquam publicam suscipit, *Vlpiano l. 1. §. ait prætor. ff. de aqua quotid. & æsti. & Labeoni. l. fistulas. 78. ff. de contrahenda emptione.* Id veteribus diuidiculum appellabatur, *vt scribit Festus libr. 4.* Quod nunc, *inquit*, castellum est, ex quo à riuo communi aquam quisque ducit. Hesychius, κάστελλος, ait, ὄνομα τόπου αἴω. καὶ κάτω φέροντος, καὶ μερίζοντος τὸ ὕδωρ. Sic accipi debet apud Paulum, *l. fistulam. 19. ff. de seruit. vrb. prædiorum. & Vlpianum l. 2. commu. præd. & l. cætera. §. item hoc prohibetur. ff. de leg. 1. & l. 3. de aquæductu. lib. 11. C.* De Castellis hæc I. Frontin. libr. de aquæductu: Est ferè nunc in vsu, cum plures quinariæ impetratæ fuerint, ne in viis sæpius conuulneretur vna fistula, excipiatur in castellum: ex quo singuli suum modum recipiant. De his etiam Vitruuius *lib. 8. cap. 7. item & lib. 10. ca. 9.* Quod rota extulerit, inquit, in castellum infundi. Agrippa, *ait Plinius lib. 36. ca. 15. ad fi.* castella 130. fecit. Porrò Castella vt plurimùm plumbea erant, *vt videre est ex l. si venditor. 38. §. firmus. & l. fundi. §. castella. ff de actio. empt.* Hæc conceptacula appellant Impp. *in l. 2. C. Theod. de aquæductu.*

CASTELLANI, qui Castelli præerant, vt patet ex inscriptionibus antiquis. Andreas Isernius eosdem esse scribit qui antea castaldi dicebantur, idque ex consuetudine vtentium & in vsu loquentium. Planè aliter accipiūtur *in l. 2. C. de fund. limitroph. lib. 11.* Nam castellani ibi dicuntur, qui vicis paruis muris circundatis, quæ castella dicebantur, præerant. Sic Castellum apud M. Ciceronem in Oratione pro Cecinna accipi constat: Cùm id, inquit, partim mirarentur, partim non crederent, ecce ipse Ebutius in Castellum venit, denuntiat Cecinnæ se armatos habere. Quod nomen in eodem significatu adhuc retinet Lugdunensis prouincia. Habent enim castella, quibus qui præsunt, *Iuges des Chasteaux* Gallico verbo nuncupantur, & *Chastellains*, Castellani. quo sensu accipitur *in d. l. 2. C. de fund. limitroph.* Ineptissima est igitur Oldendorpij, & Spiegelij reprehēsio, aientium Castellanos non esse arciū præfectos: neque enim vim verbi Castelli expenderunt.

CASTE VIVERE mulier dicitur, quæ legitimè nubit, *Nouell. 2. §.* ὑπολοίπου. quod & Bart. noster rectè docuit, *l. fi. versi. sed quia. C. de ind. vid. tol. ait. Imp. d. §.* ὑπολοίπου, ὥςε δέει τῷ σωφρόνων γάμων, εἰ καὶ δεύτεροι καθεστήκοιεν. Hoc ad eum tractatum pertinet quo disseritur, An legatum mulieri, si castè vixerit, præstari debeat. *quòd Bartol placet, d. l. fin.* Paulo Castrensi displicuit. Tu expende §. ὑπολοίπου.

CASTIGARE, est non solùm fustibus punire, & emendare, *l. 3. §. 1. ff. de officio præfect. vig. & l si duo §. fi. ff. de iureiur.* sed & flagellis. *per l. sed sicut. ff. de vsufruct.* Sed & ad alia pœnarum genera pertinet, *vt disces ex c. quia plerique de officio ordin. lib. 6. & cap. si clericos. de sent. excommuni. eod. lib. & vtrobique gloss. & Doctores.*

CASTIGATIO leuis quî accipienda sit apud Vlpianū, *l. sed & si quemcunque §. fi. ff ad leg. Aquil. repetita in l. item quæritur. §. item Iulianus. ff. locat.* Bald. docere nititur *ad dict. §. fin.* appellátque moderatam: quòd latè explicat. Castigationem modicam apud Vlpianū, *in l. magistratibus. ff. de iurisdict.* varij variè interpretantur. Accursius ibidem appellat coercitionem, sine qua iurisdictio esse non potest: quod Bart. improbat, dicítque eam expediri officio iudicis nobili: esséque meri. Bald. autem scribit ibidem, eam habere locum in leuibus delictis, vt corpus non tangat. *Alciatus in l. imperium, numer. 144. ff. de iurisdictio.* Modica, inquit, castigatio debet intelligi de ea, quæ venit accessoriè ad iurisdictionem, & quæ iurisdictionis est: vel, ait, debet intelligi de aliqua coercitione, quæ corpus non lædat: &

hæc cum Baldo consentit.

CASTRARE apud Marrianum, *l. 3. §. item qui auctor. D. ad leg. Cor. de sicar.* est virilia seu genitalia amputare, & exscindere castrare etiam ad animum refertur.

CASTRATI dicuntur, quibus virilia excisa sunt. Horum meminit Vlpian. *l. sed est quæsitum. D. de lib. & posthumis. l. si serua. 39. §. fin. D. de iure dot.* Atque horum vel sunt Ectomiæ, qui exsecti: vel Thlibiæ, qui collisi: vel Thlasiæ, qui attriti. *d. l. spadonum. & l. 4. de sica.* Vide infrà verbum Spado. Solebant autem mangones pueros castrare, quo pretiosiores facerent, *l. si seruus. 27. §. & si puerum. D. ad leg. Aquil.* quod & M. Fabius libr. 5. cap. 12. Instit. Orato. apertissimè indicat his verbis: Mancipiorum negociatores formæ puerorum, virilitate excisa, lenocinantur. Porrò homines castrari S. C. & diui Hadriani edicto vetitum est, *l. lege. 4. §. vlt. & l. is qui seruum. D. ad leg. Cornel. de sicar.*

CASTRVM, numero vnius, notissimæ est significationis. Castra verò numero multitudinis, locum significant, vbi miles tentoria figunt: quo sensu accipitur apud Modestinum, *l. 3. §. emensor. D. de milit.* Porrò horum genera multa erant: quædam erant prætoria, de quibus Tacitus *lib. j. Annalium* de Tiberio loquens: Dispersas per vrbem cohortes in vna castra conduxit Tiberius. Alia erant vrbana, *l. si maritus. 15. §. legis. D. ad legem Iuliam de adul.* Alia vigilum, siue vigilium, *d. §. legis.*

Castrensis ordo is veteribus erat, vt miles Centurionis, Centurio Tribuni, Tribunus Legati, Legatus Consulis, Magister equitum Dictatoris pareret imperio. *Budæus d. l. 2. de orig. iur. ex T. Liuio libro 8.*

Castrense iugerum quadratum habet perticas cclxxxviij. pedes autem quadratos xxviij. dccc. id est, per latus vnum perticas xviij. quæ in quatuor latera faciunt perticas lxxij. *ex Festo & Valerio, lib. de limitibus.*

Castrensis peculij, Castrensiúmque bonorum esse intelligitur, quidquid in militia quæsitum, vel occasione militiæ obuenit. Castrense peculium, *vt Macer definit l. castrense. 11. D. de castrens. pecul.* quod à parentibus, vel cognatis in militia agenti donatum est, vel quod ipse filiusfamilias in militia adquisiuit, quod nisi militaret, adquisiturus non esset. Macri sententiam probat Paulus *lib. 3. Sent. tit. 4.* nisi quòd pro agenti, Paulus posuit, *proficiscenti*: quod tamen secundum Alexandri Imp. distinctionem accipiendum est, *l. 4. C. fam. ercisc. & vide Bart. l. 1. §. nec castrense. D. de collat.* Castrensis quoq; peculij esse dicitur, quod à palatinis conscio principe, & in eius propè conspectu quæritur, *vt diuus Constantinus rescripsit, l. vnic. C. de cast. om. pala. pecul.* Vide Peculium castrense.

Castrense æs alienum, in castris contractum, ex quo & Castrenses creditores, *l. j. §. si filiusfamilias. D. de separat.* & vide infrà Peculium.

CASTRENSIS, sacri palatij officium habuit: sub dispositione sua habebat pædagogia, ministeriales quoq; dominicos, & curam palatinorum. Huius meminere Honorius & Theodo. *l. vnic. qui à præbit. tyro. exc. C. Th. & l. 38. C. Th. decurio.*

Castrensi corona donabatur, qui primus hostium castra propugnando introisset, cui insigne erat ex auro vallum, *Festus lib. 3. & Agellius lib. 5. cap. 6.*

CASTRENSIANI sunt ministeriani aulici, *vt colligitur ex rub. de Cast. & minist. li. 12 C. qui sacro Imperatoris ministerio deputati sunt, l. 4. C. eod.* veluti prægustatores, pincernæ, vestitores, pistores, pædagogia, seu pædagogiani pueri, *vt Marcellinus lib. 26. describit*, tunica auro distincta induti à calce in pubem, purpureis operti tegminibus pedũ, quos & *li. 30.* refert in venatione disponi ad canes retinẽdos: Gallicè, *Paiges.* Castrenses ministri appellantur à Lampridio in Alexandro. *De his Tertull. lib. de corona militis*: Est etiam, inquit, alia militia regiarum familiarum. nam & Castrenses appellantur. Hi erant sub dispositione viri spectabilis castrensis sacri palatij: *vt refert Cuiac. in tit. 5. C. lib. 12.*

CASVS in iure variè accipitur. Quãdoque facti species proposita, quódque in disputationem incidit: sic accipitur apud Iulianum *l. neque leges. D. de legibus.* quódve casu accidit. Caussam Cicero appellat: *vt Verrina. 3.* Tantùm quòd hominem non nominat: caussam quidem totam perscribit. Hinc Seneca in prologo De-

go Declamat. Declamabat autem Cicero, non quales controuersias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur, quas Theses vocabant. Cõtrouersias nos dicimus: Cicero Caussas vocabat. Casum, id est, negligentiam explicuit Gaius, *l. qui ædes. D. de incen. ruin. & naufrag.* Casus, quod inopinatò euenit, aut contingit, *§. thesauros. Instit. de rer. diuis.* vbi Accursius ita definit: Casus, inquit, est inopinatus rei euentus, ex diuersis caussis proueniens ob aliud.

Casum fortuitum diffinisse videtur Vlpianus, quem nullum consilium humanum præuidere potest, *l. 2. § si eo tempore. D. de admi re. ad ciuit. pertin.* & cui humana infirmitate resisti non posse idem ait *l. j. §. is quoque. D. de obligat. & actio.* quod diuorum principum rescripto iuuatur, *l. in iudicio. 38. C. loca.* eius generis sunt mors, latronum hostiúmve incursus, piratarum insidiæ, naufragium, incendium, fugæ seruorum: *ait Gaius l. in rebus. 18. D. de commo.* rem explicans. His adiicias vim aquarum, insolitam ventorum vehementiam, ruinam, labem, effracturam, rapinam, tumultus, *l. contractus. 24. D de diuers. regul. iur. antiq. & alibi sæpè:* & hi adpellantur Casus maiores. Adpellantur & huiusmodi casus vis maior. vide infra Vis maior. Exempla sæpius in iure Ciuili reperias, quàm quod transcribi debeant. Casum & fortunam pro iisdem vsurpat Vlpianus *l j. §. si magistratus. D. de magistratibus conueniendi.* Vnde rectè casum dixit Festus libr. 3. quod fortuitò hominibus accidit. Diuersa est Casus acceptio apud Marcellum, *l quia in eum. 16. D. ad legem Aquiliam.* Quia in eum (ait) casum res deuenit, à quo incipere non potest. & apud Scæuolam *l. Gallus. §. ille casus. D. de libe. & posthum.*

Casum, pro amissione dixit vetus interpres *Nouella 22. §. minoris.* quæ etenim amittuntur, cadere dicuntur. pro quo Iustinianus ipse, δεδομένον ἐκπέσωσιν dixerat.

CASVS MILITIÆ, *Nouella 35. & 53.* est id, quod mortuo milite, qui in aliqua schola inter statutos relatus est, hæredes eius, vel liberi, aut vxor ex communi scholæ placito à Principe capiunt, *vt indicat l. vltim. C. de pign.* vbi & scholæ placitum dicitur, *& l. omnimodo §. vlt. de inoffic. testam.* in illo loco, vel mortuo militante certa pecunia ad hæredes eius perueniat. Nec enim ad hæredes militia transit, quæ personæ cohęret, sed casus militiæ. Igitur & *in Nouella 97.* casus militię fieri dicitur mortuo milite. *Vide Iulian. Antecessorem, sub titu. De casu militis.* Frustra ergo disputat Lælius Taurellus, quæ sint militiæ ex casu, ex dicta Nouella 53. cùm nullæ vnquam militiæ talem appellationem habuerint, & Iustin. in ea Nouella non dicat, τὰς ἐκ τοῦ κάσου καλουμένας στρατείας, sed τὰς ἐκ τοῦ καλουμένου κάσου στρατείας. *Qui de his plura videre volet, consulat Iaco. Cuiac. expositionem in Nouellas.*

Casu etiam vocabulorum formas significari scribit Festus li. 3. quia in aliam atque aliam cadunt effigiem: & hoc sensu sæpè casus pro casu ponitur, *vt adnotat Bernardus glossematarius Iuris Pontif. in c. 1. de iud.*

Κατὰ πόδα, significat iisdem vestigiis insistere, & pedetentim subsequi, & ad pedem, *vt docet Alcia. lib. 11. Parerg. ca. 6. Iustin. de composit. D. §. 17.* Nisi tantùm, si velit eas in Græcam vocem transformare, sub eodem ordine, eáque consequentia, sub qua & voces Romanæ positæ sunt: hoc, quod Gręci κατὰ πόδα dicunt. *Hæc ille.*

Καταβολὴ, constitutio, & solutio, & præstatio, verbum iuris est. Hinc καταβολαὶ τῶν προσόδων, redituũ pręstationes dicuntur. *Aristot. 2. Oeconom. & sæpè in Nouel. Iustin. 128. εἴποτε. & aliis §§.*

CATABOLENSES, *in Rub. C. Theodos. de Pist & Catabol. lib. 14. tit. 4. & eod. tit. l 9.* quo sensu accipi debeat, nondum planè satis constat: nisi dicamus eos fuisse, qui panes exercitui præstarent, ἀπὸ τοῦ καταβάλλεσθαι, vel καταβάλλειν, id est, soluere, *vt ait Budæus in poste. adnot.* Catabolenses alio sensu accepisse Cassiodorum, subiecta eius verba, *lib. 3. Variarum epist. ad Festum V I. Patritium,* declarant. Atque ideò magnitudini tuæ pręsenti admonitione declaramus, vt marmora, quæ de domo Pinciana constat esse deposita, ad Rauennatem Vrbem per Catabolenses vestra ordinatione dirigantur. Eodem sensu accipiendi sunt apud eundem, *lib. 4. Variarum, ad Godiscaleum Saionem.* vbi pro, *Catabulnensis*, legendum, *Catabolen-*

ſit, rectè cenſuit B. Briſſonius.

CATADROMVS, apud Labeonem, *in l. ſi ſeruus. 54. D. de actio. empt.* quibuſdam ſignificat deſcenſum ex grue machina. Verior ſemper mihi viſa eſt explicatio eorum qui funem extentum ex edito loco in inferiorem demiſſum exiſtimant: quod & Labeonis verba ſignificant. Veriſſima igitur eſt huius loci lectio, vel inuito G. Budæo in eum Labeonis locum: tametſi non ſim neſcius catadromum locum ſignificare, in quo decurri ſoleat, *apud Suetonium in Nerone, cap. 11.* idem quod Gallis, Lícia.

CATAPHRYGES, *apud Iſidorum. 8. etymol. libr.* hæreticorum genus, quibus nomen à Phrygia prouincia inditum ait. Hi adſerebant, aduentum Spiritus ſancti non in Apoſtolos, ſed in ſe traditum.

Κατάπλους, portus ad quem plurimùm appelli ſolet. *Vlpia. l. 4. §. 4. D. de offic. proconſ.*

CATASTA, locus vbi ſerui venales exponebantur. Erat & Cataſta machina lignea longa, & magna compedis forma, qua ſerui vincti tenebantur, *vt refert Plinius, lib. Nat. Hiſtor. 35. cap. 18.*

CATASTRVM, quod Extimum eſt, barbaris Iuriſperitis appellatur. *ea voce vtitur Andr. Alciat. reg. 1. præſum. 10.* Et Cataſtrum videtur appellare Bart. *in l. forma. §. ſi cùm ego. D. de cenſib.* librum, quo tributa, & cenſus æſtimari ſolent, *in §. ſi cùm veniam. d. l. forma.* ipſam eſtimationem Alciat. *reg. 1. præſump. 10. & l. in ſuis. D. de lib. & poſthum.* æſtimum vocat: Vlpian. *d. §. ſi cùm ego.* profeſſionem. *in §. ſi cùm veniam.* cauſam addictam.

Κατηχέω, & Κατηχίζω. *apud Paulum Apoſtol. ad Galat. 6. & cap. ante baptiſmum. de conſecr. diſt. 4.* ſignificant inſtituere, erudire, initiari. Catechizare verbo Latinè vtitur Tertullianus, *lib. de Corona militis.*

Κατηχέμενος, Catechumenus. *quo vſi ſunt Paul. Apoſtol. ad Rom. cap. 2.* Κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου. *& Auguſt. ad Fortunatum, in cap. Catechumenum. de conſec. diſtin. 4.* Audientem, & auditorem ſæpè vertit Tertullian. Hinc

CATECHISMVS, inſtitutio, *Nicolao Pontifici Maximo, cap. Catechiſmi. de conſecra. diſtinct. 4.* vbi Archidiac. rudimentum rectè vertas, vt & Pontifex quidam, d. cap. ante baptiſmum. Catechiſmos autem à ſacerdotibus vniuſcuiuſque eccleſiæ fieri poſſe decretum eſt, *d. c. Catechiſmi.*

CATENA, vinculum ferreum, *in conſtitut. Gratiani & Val. & Theod. l. fi. C. de abolit.* ad incorporea tamen referri conſtat. vnde Legum catenas dixit M. Cicero in Sextiana, *in d. tamen l. fin.* ad omne vinculorum genus catenæ verbum pertinere, eorundem Impp. ſententia ſignificatur. Notandum tamen obiter, Catenas ſingularias, *apud Plautum in Truculento*, vocari, quæ ſunt ſingularum librarum: vt balliſtas centenarias, quæ ſaxa centum pondo iaciebant: talentarias, quæ talenti pondo. Lucilius: *Quid ſic balliſtas iactas centenarias?* Siſenna, *Balliſtas quatuor talentarias.*

Καθαίρεσις, eſt regradatio, ſine ordine motio, quæ epiſcoporum & clericorum eſt propria, vt ἀφορισμὸς plebeiorum & monachorum: *vt videre eſt. Nouella 42.*

CATHEDRA notioris ſignificationis eſt, quàm quòd huc referri debeat.

Cathedram collocare, *in c. luminoſo. 18. quæſt. 2.* eſt iudicia exercere: vt ibi explicare videtur gloſſa, vel (vt ait Albericus Roſatius) iuriſdictionem exercere, & explicare, quod ibi ſignificare viſus eſt Pontifex, ſi, vel, particula explicationis nota ſit.

CATHEDRATICI appellatione, *in ca. conquerente. de offic. ordin. in antiq.* continetur, quod clerici epiſcopo ſuo annuatim cathedralis honoris cauſſa pendunt: quod & ſynodaticum quibuſdam appellatur. Eius autem nomine duos ſolidos pendi, eadem decretali expreſſum eſt, *d. c. conquerente.* quod & decretum fuiſſe Gratianus refert, *c. placuit. 10. q. 3.* Eſtque ſubiectionis, vel obedientiæ ſymbolum. Verti autem debet in templi reſtitutionem, vel (vt cum aliis loquar) in eccleſiæ reparationem, *d. c. placuit.*

CATHETVS, *apud Gaium, & Theodoſium, in libr. de limitibus*, Græcum verbum, quo normalis linea Cenſorino

forino apud Budæum in prioribus significatur.

CATHOLICVM appellabant Cæsaris procuratorem, id est, qui totius prouinciæ fiscalem procurationem gerebat: *vt ex multis Basilic. locis liquidò constat*: idem & λογοθέτης dici cœpit, *C. Harmenopulo.*

CATHOLICIANI, *in constit. Arcad. & Honor. l.pen. §.fina. C de bon. proscript.* qui & Cæsariani, dicebantur. officiales catholici, & ταξεῶται ratiociniorum: *indicio est d.§.vltimus*, & procuratores Cæsaris, *in l.prohibitum. 5.de iur.fisci. lib. 10 C. Paratitlarius, l.4. C. de Episc.& Cler.*

CATILLVS, *Paulo l.cùm de lanionis. 18. §. cùm de villico. C. de fund. instr.* dicitur superior pars molæ. F. Marius Grapaldus inferiorem esse autumat, auctorem nullum, aut rationem adducēs. A Paulo igitur, à quo nec quisquam alius dissentit, facilè non discedas.

CATINVM à capiendo dictum, vas in mensa escaria, vbi pultem, vel iurulenti quid ponebant, appellari solitum, *Varro lib.4.ling.Latin. scribit.* Sicuti Iósque dixisse κάτινον, vbi assa ponebant.

Κατοχὴ Græcis, Latinis possessionem dictam ait Paulus, *l.1.D de acqu.possess.* quæ quid sit, vide infrà Possessio. Cur autem ita Græcis appellata sit, *docet A. Alciat.lib.11 cap.1. Parerg.* Ductum verbum illud putat, *ad Paulum d. l.1.* ἀπὸ τοῦ κατέχειν, id est, à detinendo, & tenendo.

CATONIANA regula, est sententia, siue axioma M.Catonis, obseruatum atque notatum ex plurium legum mente: QVOD inutile foret, id est, cuius dies inutiliter cederet, si testamenti facti tempore mortuus fuisset testator, id legatum, quandocunque decesserit, ex pòst facto non conualescere, *l.1. & pass. D, de reg. Cat.* cuius hæc ratio atque æquitas videtur esse, *vt refert Hotom. Obs. lib.2.cap.3.* quia cùm testatoris certam mentem atque voluntatem esse oporteat, eum præsentis temporis conditionem spectasse, déque ea statuisse iudicamus: non autem incerto futuri temporis euentui rem commisisse: quippe cùm alioqui testamenta non ex testatorum mente, quæ in iis dominari debet, sed ex fortuna & casu pēderent. Hæc autem regula antiqui iuris est, nec pertinet ad leges nouas, id est, leges Iulias & Papias, ex quib. legata cedunt ab apertis tabulis: sed ad leges XII. Tab. ex quibus ea cedunt à morte testatoris, vt doctissimè annotauit I. Cuiac. *in Notis ad tit. Instit. de legat.* Ad quæ autem pertineat hæc regula, vide apud eundem, *Obs lib 4.cap.4.*

CAVDECÆ, vel Caudetæ, *Festo li. 3.* dicebantur cistellæ ex iunco, ad similitudinem caudæ equinæ factæ.

CAVDEX antiquis dici solebat (*vt ait A.Seneca, lib.de breuitate vitæ*) plurium tabularum contextus. Hinc Codices, vide infrà Codex.

CAVDICÆ, eidem Senecæ ibidem, vel Caudicariæ, *Festo li.3.* naues erant ex tabulis crassioribus factæ: harum etiam commeminit Agellius *lib. 10.cap.25.Noct.Attic.*

CAVDICARII, *in l.2. C.Th.de pistoribus & catabol. & l.1. C.Th.de can. frum.vrb. Rom. & l.9. C. Th. de suar. pecua. & susce.* frumentariorum vrbis Romæ, genus erat, quorum ea functio erat, vt pistoribus frumentum venundare cogerentur, *vt Valerianus, & Valens Impp. constituerunt d.l.1.* Hi corpus habebant, *d.l 2.*& patronos, *D.l.1.* De iis etiam accipiendum putem. *l.1. in fine. de condi.in publi.horr.lib.10.C.*

CAVEA, Varroni à cauo ducta, *apud Vlpianum, l. iniuriarum. 13. §. si quis me.D.de iniur.* significat aream in medio theatri, in qua equitum subsellia constituta erant: dicta, quòd velis tecta caueæ similitudinem haberet. quo sensu accipitur *in Amphitrione*: Vt conquisitores (ait) singuli in subsellia eant per totam caueam spectatoribus. Meritò Græcis θεωρητήριον. Ea publica erat, adeò, vt si quis aliquem in ea sedere prohibeat, iniuriarum in eum agi possit, *vt Vlpianus scribit.d.§.si quis me.*

CAVENA, vel (*vt est apud Ardizonem*) Caneua, pro cella. Vnde feudum de cauena. *in li.2. tit.1. §.2.& tit 2.§.2.* erogatio annua vini, frumenti, alteriúsve annonæ, quæ militi tribuitur. Itaque verisimilius est procella, siue cellario dictam, *lib.feud.2.tit.10.in fi.* Feudum soldatæ significatur esse feudum de camera vel cauena: quia plerunque, inquit, in solidorū donatione cōsistit, quandoque autē in vino & annona. Doctores, duce

Aluarotto, definiunt, Cauenam eſſe locum, in quo frumentum, vinum, oleum, & huiuſmodi cætera ſeruantur.

CAVERE, Iuris Ciuilis verbum eſt præcipuum ac proprium, ídque generale: in varias enim, & multiplices acceptiones fertur, & formulas: ſingula excutiemus. Primò proſpicere, & conſulere ſonat, *apud Scæuolam, l.3.ff.de tranſactionibus. & Labeonem, l ſi mercedem. in f.D.de action. empt.* Sic cauere ſibi cenſetur creditor, qui curat ſub pignus dari, *apud Paulum, l.ſi conuenerit.18 §.ſi quis. ff.de pign.* Generaliter definitum eſt, nec paſciſcendo, nec legum dicendo, nec ſtipulando quenquam alteri cauere, id eſt, proſpicere, & promittere poſſe Q. Mutius ait, *l.quo tutela.73. D. de diuerſ.regu. iuris.* Cauet etiam, qui cõſilium dat, quo ſenſu accipitur apud M. Cicer. in Topicis, cuius hæc verba ſunt: Etenim cùm tu mihi, meóſque multa ſæpè cauiſſe, &c. atque ita accipi debere iudicio ſunt, quæ ibidem præcedunt. Aliâs cauere dicebantur, cùm ne ab aduerſario caperentur, certis adhibitis formulis prouidebant: vnde illud Ouid.lib.1. de Arte amandi:

Ille ſæpè loco capitur conſultus amore,
Quique aliis cauet, non cauet ipſe ſibi.

In eo autem genere rectè eum cauere Plautus exiſtimat *in Epidico*, qui iura & leges tenet. *Cicero in Epiſt.lib.7. ep.6. ad Trebatium*: Tu qui cæteris cauere didiciſti, in Britannia ne ab eſſedario decipiaris, caueto. Hanc tamen cauendi formam ſibi præripiunt atro circulo notati, ex leges, & auritæ beluæ.

Cauere boni viri arbitratu perceptum iri vſumfructum, hoc eſt, non deteriorem cauſam vſusfructus promittere facere, & non aliter vti, quàm bonus vir arbitrabitur, *l.1.vſufructuarius quemadm. caueat.D.§.cauere.*

Cauere capite, eſt capitis periculo ſe obſtringere, & alium ſibi eodem vinculo obligare. *Budæus in poſterioribus adnotatis in l.ſi ſciente.ff.ad leg.Pomp.de parricid. ex Plinio lib.34.c.7* Capitéſque tutelarios cauere pro eo instituti publici fuit.

Cauere dotem, pro promittere. *Lege titul.de dote cauta.C.lib.5.*

Cauere cautionem dixit Hermogenianus, *l.tutores. 6.ff.* rem ratam haberi. pro quo Terentius Varro, Cauere cautione, *li.ling. Lat. 4.* atque ita apud Hermogenianum, *d. l. 6.* legi poſſet: ſed Cauere cautionem figuratè dixit: nam hoc loco Cauere, promittere per ſtipulationem ſonat.

Cauere dupla, *in l.quod ſi nolit. §. quia aſſidua.ff.de ædilit. act.* vide infrà Dupla.

Cauere idoneè, dicimur ſatiſdatio, aut pignoribus, ſed & ſi promittendi fides nobis habeatur, ſine ſatiſdatione: *ita explicat Vlpianus noſter, l.4.§.addici. D. de fideicommiſſ. libert.* pro quo Modeſtinus, *in l.Septitia.10.D.de pollicit.* ἀσφαλιζομένη ἀξιοχρέως dixit, ἀσφαλίζεσθαι enim cauere, & tutum facere ſonat. Sic accipi debet *in l.ſed & hæ.§.defendere.ff. de procu.& l.fideicommiſſa.§.ſi hæres. D.de leg.3.*

Cauere lege, *apud Papin.l.ſi venditor.6. §.ſi quid emptor.D.de ſeruis exportandis.* eſt pacto nominatim aliquid exprimere & promittere.

CAVERE etiam, eſt ſibi proſpicere, & ſe contra fraudis ac perfidiæ periculum munire, vt ex exemplis ſubſequentibus liquebit. Hinc Cautio, pro tabulis, in quibus contractum negocium perſcriptum eſt. *Paul.in l.lecta.40.D.ſi cert.pet.* Lecta eſt in auditorio Papiniani cautio huiuſmodi: Lucius Titius, &c.

CAVERE obſidibus, *apud Cæſarem, libr.7.de bello Gallico, non procul ab initio.* Et quoniam (*inquit*) in præſentia obſidibus cauere inter ſe non poſſent: ne res efferretur, vt iureiurando ac fide ſanciatur, petunt. Qua formula obſides & dare & exigere ſignificari, ſed ſub diuerſa ſignificatione, Gulielmus Budæus exiſtimat, *d.l.ſi ſciente.* Sic

Cauere prædibus & prædiis, formula vetere dixit Vlpianus, *in l. ſi quis putant. 6.§.ſi damni.D.commun.diuidundo,* pro cauere fideiuſſoribus, & pignoribus. Cauebatur tamen prædibus & prædiis populo, vt T.Liuij teſtimonio liquet: Si quibus (ait) argentum in præſentia deeſſet, dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibúſque ac prædiis cauendum populo cenſerent. *Hæc Liuius lib.22.*

Cauere rectè dicimus, per ſatiſdationem, aut pignoribus datis. *Pomponio ita apud Vlpianum explicatum. l.1. §.iubet autem.* Sic

Cauere ſatiſdato apud Pomponium, *l.ù, qui.31.D.ad leg. Falc.* id eſt, cum ſatiſdatione, *vt explicare videtur diuus*

Antoninus,

Antoninus,l.2.C.de vsur.legat.& Vlpianus l.nisi.12.D.de rei vend.

Cauere, est etiam cautionem extorquere,*in l.cùm postulassem. 44.§.fi.D.de damn.infect.* Sic apud Cice.in Bruto, in hæc verba: At veró(inquam) tibi ego, Brute, non soluam, nisi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio sit, petiturum.

Cauere etiam dicitur, qui fideiubet, ac pro se alterum dat, *vt ex Pauli verbis liquet:l.cùm pro quo.ff.de in ius.voc.& l. Lucius.46.§.Paulus.4.ff.de admini.tut. & apud Terentium Varronem, lib. lingua Latina 5.*

Cauere etiam dicimur per stipulationem, si inter præsentes actum est, *Paul. l.Titia.134.§.pen.D.de verbor.obliga. & l. 1.C.de contrah.stip.* quo sensu accipi debet apud Celsum.*l.tres fratres.D.de pact.* Quo in loco Accursius interpretatur, cauerunt, hoc est, promiserunt: quod per stipulationem intelligendum est, *d.§.penult.* Cauet igitur qui interrogatus promittit, *d.l.1.& dict.§.penult.*

Cauere tamen nudè promittere significat, nec fideiussionis dationem eo verbo contineri Iustinianus constituit, *l.3. C.de verb.signif.* Sanè si lex vel testator, contrahénsve satisdationem aut fideiussionem adiecerit, tum aut dandum satis aut fideiussores adhibendos liquet. Cauere igitur nuda promissione accipi debere ait Mela *apud Vlpianum, l.2.§.sed si dubitetur.ff.de iudi.* Atque cauere & satisdare sic distinguunt Iurisconsulti, vt qui datis fideiussoribus ac sponsoribus promittit, satisdare dicatur: qui verò sine fideiussoribus, cauere. *Vlpian. l.2. §.6.D. de iudi.*

Cauet quoque qui cõfitetur, *Accursius l.maritus.52. D.sol.matrim.* cuius explicationem probat Alberic. Quod si secundum tractat.*C.de dot.cau.non num.* (vt par est) accipias, est scripto non acceptam dotem promittere, *l.1.C.eo.*

Cauere, est nominatim exprimere, vel expressim quid statuere, *vt apud Paulum,l.1.D.de leg.Rhod.de iact. & alibi sæpè.* Sunt qui putent verbum

Cauere apud Vlpianum, *l.si vt certò.§. quinimò.D.commo.& apud Paulum,l.in cõmodato.17.§.3. D. eod.* significare chirographo se obligare. Quod verum adfirmare ausim, cùm literis obligemur, *vt Insti.de lit.obli.& alib.* Hinc

Cauere ab aliquo, *apud Vlpian.l.si sciẽte.D.ad leg.Pomp.de parri.* Ab se se cauere, *apud M. Cice.in 3. Verrin.* Epicratem conueniunt, demonstrant id, quod ille sciebat, se sestertia octoginta dedisse, rogãt eum, vt id, quod ab ipsis abisset pecuniæ, curet: ab sese caueat quemadmodum velit: de illa hæreditate cum Epicrate neminem esse acturum. Id est, *Budæo interprete in poster.* arbitrio suo ab se cautionem exigat.

CAVTIONIS verbi varia multiplexque est significatio. Cautionis nomine, vel ἀσφαλείας, non esse fideiussoris dationem interpretandam: nisi hoc specialiter, vel in Græcis, vel in Latinis verbis scriptum fuerit. Nisi enim vel generaliter de satisdatione, vel fideiussione specialiter sit nominatum, cautione, vel ἀσφαλείᾳ, minimè fideiussionem, sed nudam promissionem significari. *Hæc Iustinianus,l.sancimus.C.de verbor.signifi.* cui addas, nisi aliud res tulerit, exegeritve: quod & Baldus Perusinus rectissimè animaduertit, *d.l.3.* Cautionis tamẽ verbo promissionem contineri putat Alciatus, *l.qui pecuniam num.34. D.si cert. peta.* Eo etiam verbo simplicem confessionem significari idem ibidem scribit: quod & Albericus docet, *citans l.Lucius. D.de manumi.test.* Equidem putem pro promissione rem pupilli saluam fore, accipi. Cautio etiam *in l. ita autem.§.Iulianus* (aliàs est lex in vulg. cod. in c. quidam decedens.) *D.de administ.tut* significat formulam & verborum conceptionẽ, *Gulielm.Budæo interprete, in l.si sciente. D ad leg.Pomp.de parricid.* vel iussum testatoris. Cautio autem quę Gręcis ἀσφάλεια, dicitur vulgò securitas, *quo sensu accipitur apud Pomponium,l.plus cautionis.25. ff.de diuers.reg.iur.antiq* Plus (ait) cautionis est in re, quàm in persona. vti Accursius, & Petrus Decius interpretãtur *Nouella constit.17.§.* ἔτι δὲ ἀσφάλειαν. vetus interpres vertit Cautelam. Hoc verbo vsi sunt Vlpianus, *l.si defunctus.15.in fine. ff.de procura.& l.si debitori.ff.de iudi Gaius l.si plures.14.ff. depositi. & Pomponius, l.quamuis.6 ff de pignor.act.* Verùm cautelam pro cautione à Triboniano, & collegis repositam quidam existimat; quod & mihi verisimile semper visum est. Veterum enim iuris auctorum scripta ita-

mutasse, & truncasse eos constat, vt docuit Prateus in libris Mediæ Iurisprudentiæ. Quin & Cautionem pro Cautela *à Marc.Cic.lib.2.de Orat.* dici refert Nonius Marcellus. Neque mihi illa cautio & timiditas in caussis propter præstantem prudentiam Crassi negligenda est: & *à Terentio in And.* Puerum autem ne resciscat mihi esse ex illa cautio est.

Cautionis item verbo instrumenta, tabulas (vt suprà dictum) syngraphas, & chirographa contineri subiecta legum capita demonstrant, *l. si quæ sunt.5. D.famil.erciscun.l.lecta.40.D.si certum petatur. l.penultim.§.fin D.ad leg.Falcid.l. Lucius. 27. D. deposit. l. cùm conuenit. D. de pignor.&alibi sæpissimè, vt in l.emptor.47.§. Lucius.* Sic γράμμα Lucæ 16. Chartulam liberationis, ineptis Quictantiam, sonat. Erasmus vertit Cautionem. Cautionis appellatione instrumentum significari, *apud Scæuolam in dict.l. emptor. in princip. censuit ibidem Accursius.* Equidem pro nuda promissione accipiendum putem, vt latè docuit Prateus libro 1. Enucleationum πειθανῶν, ca.1. Cautionem apud Marcellum, *l.Titius, 24.D.de pecu. consti.* epistolam significare liquet.

Cautione actionem intelligi quidam putant, *in l.1.§.si quis purgàti.D.de cloacis.* Tu verúmne sit quod dicunt, expende. Cautionem pro dilatione accipit Accursius *in §.si verò causam, in authentico.de liti.constitu.112.* sed ineptè inciderat Accursius in deprauata exemplaria, & *cautione*, pro *vocatione* legerat. Nam in ea constitutione Græcè à Iustin. scripta ita legitur, μιᾶς ἐχέσης κλήσεως, &c.

Cautio in Constitutione Honorij, & Arcadij, *in l.quoniã.13.C. Theo. de fide test. transcripta in l.quoniam liberi.10. C. de testib.* accipitur pro prouidentia, vel prouisione, *vt interpretatur ibidem Accursius, & id rectè.*

Cautionem retorqueri, *apud Vlpianum in l.idem si cum exceptione. § pro eo autem. ff.quod met.caus.* est compelli à iudice, vt caueatur satisdatio, aut pignoribus. vide ibi interpretes.

CAVTIONVM GENERA.

Cautio debita, *in l.1. C. de tut. illustr. perso.*

Cautio dotalis, *l.si filia.ff. de leg.2.*

Cautio de dolo, locum habebat: cùm petita iudicio res esset, verereturq. petitor, ne quid dolo malo possessor interea committeret. Itaque apud iudicem postulabat ab eo, vt sibi repromitteret, se nihil in ea re dolo malo facturũ, hoc modo: Spondes ab ea re, qua de agitur, dolum malum abesse, absuturum esse? Hanc euerticulum malitiarum omnium appellat M. Cicero. Huius cautionis meminit Pomponius, *l.5.in princ. ff.de verborum obligationibus, & l.nouissima.ff.iud.c.solui.* Diuus Ambros. *libr. 3. cap. 10. diu. offic.* honestatis formulam vocat.

Cautio fœneratitia apud Iustinianum *in l.sancimus. 25. C.de administr.* qua fœnus aliquod promittitur. Textum illum expende.

Cautio Falcidiæ legis, *de qua in l.1.ff.si cui plusquàm per legem, &c.*

Cautio indẽnitatis, quæ pro indemnitate præstatur apud Papinianum, *l.liberto.31.§.1.de negociis gestis & alibi.*

Cautio iudicialis, quæ à mero iudicis officio proficiscitur: *ita eam diffinit Pomponius, l.5.ff.de verbor.obliga.* Alciatus ibidem videtur aliter diffinisse, vt sit, quæ coram magistratibus interponitur.

Cautionem iuratoriam (cuius forensis vsus frequentissimus est) diffinit Iustinianus, *§.sed hodie.Insti.de satisd.* promissionem sine fideiussoribus, solo interposito iureiurando, fore, vt reus in iudicio adusque litis exitum permaneat. Græcis appellatur ἐξωμοσία, vt refert Theophilus, vel (vt ex Iustiniano liquet, Nou. 53. §. *εἰ δὲ καὶ τινες*) διωμοσία. ait enim, *εἰ δὲ καὶ τινες διομόσαιντο*, &c. quod ita vertit Iulianus Patricius: Si qui iurati promiserint. Iuratoriæ cautionis meminit Leo Imp. *l.vnic.C.vt omnes iud. & Zeno l.pen.de dignit.lib.12. C.* qua quis suæ fidei committitur, vt idem ait, qui *in l.fi.C.de princ.ag.in reb.lib.12.* adiuratoriã cautionem appellat. De cautione iuratoria accipienda est *l.pen C.de testib.* iubens sacramento committi.

Cautionem moratoriam apud Papinianum, *l.cum possessor.5.§.ff. de censi.* eo sensu accipienda putem; quo moratoria præscriptio apud Diocletianum, & Maxim. *in l.2.C.de precibus Impe.offer.* Galli literas Quinquennales vocant, aut anni dilationem: quas in tributis & censibus admitti petat. *d. §. fi.* De his Quinquennalibus vide Cynum, Baldum, & alios,

lios, *in d.l.2.inci.quoties.Guid.Pap. in quæst.97.& 109.*

Cautio Mutiana est, qua is, cui quid sub conditione non faciendi legatum est, id promittit, & cauet, se nunquam facturum: eius enim vtilitas in conditionibus, quæ in non faciendo conceptæ sunt, consistit: idque Vlpianus ait, *l. Mutianæ.ff. de conditionib.& demonstrat* Quādo ei locus non fit, docet Papinianus, *l. auia.77.§.1.ff eo. De hac Iustinianus, in Nouel. 22.§.* τὸ δὲ ἐφεξῆς. & alibi sæpè. Tu de hac cautione vide Bar. & alios, *in d.l. Mutianæ.* A. Q. autem Mutio Iurisconsulto fuit instituta. Atque huius ea vis est, vt stipulatione commissa, qui contrà fecerit, vel rem cum fructibus, vel quanti ea res est, restituat, *l. cùm sub hac.67. l. hæres.79.§. 2.ff.de condi.& demonst.*

Cautio non numeratę pecuniæ dicitur chirographum debitoris, quo sibi creditam pecuniam scribit, quæ tamen numerata non fuit, *l. 1. de cautio. & non nume. pecu.C. Greg. & l.13. 4. & 8. C. de non.nu.pecu. huc pertinet titulus, C.de dot. caus. & non nu. pet.* Et huius quidem cautionis vsus in Galliæ curiis exoleuit.

Cautionem nudam accipere debemus, *l.2. §. sed si dubitetur.ff. de iudic.* simplicem promissionem *per l. sancimus. C. de verb. sig.* quæve sine satisdatione fit, *d § sed si dubitetur.* Quando autem huic locus sit, *gl.in l.pen ff.de hæred.pet. & Alciat.in l.si quis stipulatus sit Stichum. in fi.ff. de verb.oblig.docent.*

Cautio nudo pacto, cùm quis tantùm fidei de me habet, vt nuda promissione sit contentus.

Cautio solita, *apud Vlpianum, l. diuus Pius.5.ff.de pet.hæred.* est cùm petita hæreditate, aut satisdare debet possessor de ea re conseruanda, aut eo non satisdante, in petitorem satisdantem transfertur possessio, vt alteri probandi onus incumbat: neutro satisdante, potior est possessor: *quod optimè confirmat. l. de bonis. §.vltim.ff.de Carb.edict.*

Cautionum genera alia recenset Speculat. variis in locis, quos in Indice reperies, in verbo, Cautio.

CAVTVM (*vt refert Paulus, l. habere.188.de ver.sign.* intelligitur, siue personis, siue rebus cautum sit, hoc est, fideiussoribus vel pignoribus datis. Sed hoc responsum pugnare videtur *cum l. sancimus.C.eo.* Hanc ἀντινομίαν non satis conciliat A. Alciatus, *in d.l.habere.§.cautum.* Tu rem exactius perspice.

CAVTIONALES stipulationes, instar actionum habere dixit Vlpian. *l.1. ff.de prat.stipul.* intercedunt autem, vt sit noua actio.

CAVILLARI, variè accipi ex subiectis liquet. Tertulliano, *in libr de Corona militis*, pro cauere, à quo ducitur. Aut (inquit) omnibus modis cauillandum, ne quid aduersus Deum committatur. Cauillari etiam (*vt Vlp. ex Iuliano refert, l.natura.177.D de verbo signif.*) est ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputationem ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducere. Alios huius verbi significatus recenset A. Alciatus, *in d. l. natura.* quandoque enim significat calumniosè agere Cauillari est irridere, *vt ex Festo.lib.3.constat.* Cauillari etiam dicitur, qui falsa, vt suam sententiam tueatur, prodit sciens. Cauillari Alciato, *l. si caluitur D.de verborum significationib.* sonat decipere. Cauillari *in l. 1. D.de re. Catonia.* sumitur pro scienter falsum dicere ita Accursius *in d.l.1.explicat.* Cauillari etiam fraudare, & frustrari sonat, *l. si caluitur.D.de verborum significationib. sic accipi debet in l.2.§.tractare.D.ad S C.Tertyl.* Hinc.

CAVILLATIO, quam ex Iuliano diffinit Vlpianus, *in d. l. natura.* his verbis: Natura cauillationis, quam Greci σωρίτην appellant, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur. *Repetitur in l. ea est natura.D.de diuers.regu iur.antiqu.* Vnde autē dicta sit cauillatio, ex Gaio disces, *d. l.si caluitur.232.D.de verborum significationibus*, cuius hæc verba sunt: Si caluitur, & moretur, & frustretur, Inde & calumniatores appellati sunt, quia per fraudem & frustrationem alios vexarent litibus: inde & cauillatio dicta est. Sic accipi potest *in l.Titia.85.D.de conditione & demonstrat.* Cauillatio Festo libr. 3. est iocosa calumniatio. Cauillatio in Decretali Pontificis Honorij Epistola, cap.pen.de iud. in antiq. significat fraudem, & frustrationem, & id, quod Galli vocant *Surprinse*: qua sępissimè vtuntur pragmatici vafri, & impostores.

CAVPO, is accipiendus eſt apud Vlpianum, *l.* 1. *§.caupones. D naut.caupo. ſtab.* qui cauponam exercet. Græcis κάπηλος, eduliorum & vini venditor. Et viatores in caupona manere patitur Gaius, *l. nauta.* 5. *D, eod.tit.* Sed & eius inſtitorem ea appellatione contineri, idem Vlpianus ait, *d.§ caupones.* Hoc ſpeciali ſignificatu accepiſſe viſus eſt Martialis hoc pentametro,

Non potes, vt cuperes, vendere caupo merum.

CAVPONA, locus vbi vinum & edulia venduntur: vulgò Teberna. *ſic accipitur in l.nauta.§.ſuprà citata*, Eam veteribus coponam, à copiis dictam, *Feſtus lib.3.putat.* Quædam exemplaria habent à cupis: quæ lectio verior videtur. Cupæ enim vaſa vinaria ſunt, *apud Vlpianum, l.3.D. de trit.vino.*

CAVPONIA, taberna apud Paulum, *l.13.D.de inſtr.vel inſtru.leg.* Vide infrà Taberna.

CAVSSA (ſic enim, non cauſa, ſcribendum cenſet M.Fabius, *lib.1.cap.7.* adiiciens M. Ciceronem, & Virgilium ita ſcripſiſſe) verbum πολύσημον eſt. Primùm enim ſignificare negocium, contractum & obligationem, *l. certi condictio. 9. in prin. D.ſi cert.peta.l. obligari. §. pupillus. D.de aucto.tut.l. & vno.18. D.de acceptilat.& l. 9. §.1.D.de tribut.* Pro contractu ſumitur *in §.vnde in iis cauſis.Inſti. de auct.tut.* Nec ad contractus tantùm, ſed & ad omnes obligationes, etiam ex delicto deſcendentes, pertinet. Sic accipitur apud Gaium, *l.creditorum. D. de ver. ſign.* ergo & ad quaſi contractus, *vt ibidē notat. A. Alciat.* Hotom. tamen in his omnibus locis planè & Latinè cauſſæ nomen vſurpari vult.

Cauſſę etiam verbo lis ſignificatur Paulo, *lib.1 Sentit.tit.10.* quod & Iuſtinianus, *in §.ſi quis agens.Inſt de act.* expreſſit, explicans, cauſſa cadere, hoc eſt, rem amittere. Sic ſumitur *in l. 1.C. de rebus cred.* quam tamen Græcam eſſe quidam referunt. eodem verbo in eadem ſignificatione vtuntur Pragmatici Galli. Hanc appellant Græci δίκην: quo verbo in eum ſignificatum vtitur ſæpiſſimè M. Cicero, & Seneca in Prologo 30. Declama. Cauſſam verò à lite ſeparaſſe, diſtinxiſſéve videntur *Impp. in l.cauſſas. 16.C.de tranſact. & Pontifices in c.forus.ext.de ver. ſign.in antiq.* de quo Albericus, *in d.l.cariſ.* Cauſſam à lite etiam ſeparat Arcadius *l. 1.§.adhiberi.D.de teſti.* ex quo putem cauſſam à lite ita diſtingui, vt illa generale verbum ſit, quo & capitalia & ciuilia cōtineantur: litis verò appellatione ciuiles tantùm actiones comprehendantur. Cui rei etiam indicio eſt *l. litis de ver.ſig.* Hinc diſputatur, an cauſſa, & actio eadē ſint, ab Accurſio, *in §.1. Inſti.de act.* & ibidem ab Angel. & Iaſ. & aliis Cauſſam generale verbum eſſe tradit Bar. *d.l.cauſſas.* Cauſſa tamen *in d.l. cauſſas,* ſumitur pro hypotheſi, vel negocio, ex quo lis nata eſt.

Cauſſam pro re ponit Vlpianus, *in l. iuriſgentiū §.ſed & ſi in alium.& §.ſed cum nulla.D.de pact.* quod autē dicimus rem, accipe dandam, tradendam, faciendámve. *per d.§.ſed & ſi in alium. Sic accepitur in tit.D.de cond.cauſ.da.& C.eod.& tit.de cōdict.ob turp.cau.& tit.de condi. ſine cauſa.*

Cauſſa etiam ſumi ſolet pro titulo debiti actionis, dominij, poſſeſſionis, *l. priuilegia.16.D.de priuil.cred. l.3.§. ex pluribus. D.de acq.poſſeſſ.* Hinc Cauſſas onerosas, & lucratiuas dicimus, de quibus infrà ſuo loco in cauſſarum generibus.

Cauſſam pro titulo poſuit Vlpianus, *l. ſi ego.§.partus.D.de publicia. in rem act.*

Cauſſa ſignificat conditionem, iúſque rei cuiuſlibet *l.ſi conuenerit.18.§ ſi fundus. D.de pigno.act.l.alienatio.67.D.de contra. emp.l.ſi debitor.12.C.de diſtract.pign.& in conſt.Seueri, & Antonini, l.vni.C.rem alie. ger.* & ſic explicare videtur cauſam Paulus, eam cōditionem appellans, *in l. via. 23.§ ſi fundus.D.de ſerui. ruſt.* Hinc dixit Vlpianus cum ſua cauſſa, ſuíſque vitiis, *l. Pomponius 13.§.1.D.de acqui.poſſ.* Sic Cauſſam pro conditione poſuit. M.Cic. de lege Agr. Soluta, ait, in meliore cauſſa ſunt quàm obligata.

Cauſſæ fauorabiles ſunt quatuor, ſcilicet, de libertate, matrimonio, dote & teſtamento, *c.duobus. de re iud. & de cauſſa notat.Pano.in cle.dudum.de ſepul.ſuper verbo. cauſſis, & Io.And. in c. cum d.lecti. de accuſ.*

Cauſſę autem omnium rerum ſunt quatuor: efficiens, à qua fit: materia, ex qua fit: forma, per quam eſt: finis, propter quem fit.

Cauſſæ verbum plerunque per ἔκλειψιν ſupprimi ſcribit *A.Augu.lib.2.Emen.c.1.*

apud

apud Alfenum, l.cùm quæreretur. §. vltim. ff.de lega 3.versi. topiarium enim. exempla reliqua sæpius fient obuia, quàm vt dici scribique debeant.

Caussæ appellatione comprehenditur omne commodum, omnísque vtilitas, quæ ex re percipi potest, ita videtur explicare Vlpianus, *in l.Iulianus.9.§.pen. & fi.ff.ad exhib. & l.5.ff.si vsusfr.pet.* eo itaque verbo partum contineri ait. *Sic accipitur in tit.ff.de vsufr.& fructib.& caussis.* Gaius igitur rectè exponit caussa, id est, omne quod habiturus esset actor, si quo tempore iudicium accipiebatur, res restituta fuisset, *l.præterea 20 ff.de rei vendica.* quam expositionem probat Paulus, ad condictionem producens, *in l. cùm fundus.31.ff.si cert. per.* Pro fœtu, & partu etiam caussam vsurpat, Papinianus, *l. equis 8.ff. de vsur.* Caussa autem à fructibus separatur à Iustiniano, *§.si ad exhibēdum.Insti.de offic.iud.* & antè ab Vlpiano, *l.Iulianus.17.§.idem.ff.de rei vendi.* sed & ab vsuris separatur.

Caussæ appellatione apud Paulum, *l. obligationem 44.ff. de obligat.& actio.* formam quandam & speciem contineri aiunt quidam, *vt & in l.in executione.85. ff.de verbo.oblig.* vt obligatio in diem, sub conditione, modo, & accessione.

Caussa etiam, *vt M.Cicero, lib.de Fato,* diffinit, est quæ id efficit, cuius est caussa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, &c. Sic accipienda est apud Vlpianum, *l.1.in princip.ff deposit.* Incendium, tumultus, ruina, naufragium, caussę sunt deponendi. Hinc caussa efficiens, formalis, & finalis, de quibus infrà. Vnde non immeritò Donatus in 2. Æneid. caussam esse dicit, propter quam quid fit. Sic accipi debet *in l.cùm antiquitas.28. C.de testam.* μεταφορικῶς pro dilatione sumi potest. Nam caussæ ibi enumeratæ dilationem pariunt. De caussa verò, propter quam quid fit, sic Fortunatius Iurisconsf. in Rhet. Caussa aut est impulsiua, ὀρεκτική, vt ita, odium: aut ratiocinatiua. λογική: vt lucrum, hæreditas. Harum vtraque est aut efficiens, vt cùm dicimus: Illa ratione prouocatus est, quod ποιητικὸν αἴτιον Græci vocant: aut adiuuans, vt cùm dicimus: Etiam illa caussa accessit: quod ὑπερθετικὸν αἴτιον Græci appellant: aut prohibens: vt, imò habui caussam non faciendi, ne ad inimicum meum hæreditas perueniret: quod κωλυτικὸν αἴτιον Græci nuncupant.

Caussam pro ratione sumi interpretātur. *Alberic.& Decius, apud Paulum, l. 1. ff.de diuersis reg iur.* legentes ibi, coniunctionem, cùm Pand. Florent. habeant coniectionem *Alciatus lib.5.Parerg. ca.1.* poni ibidē censet pro maxima propositione, vnde ducitur argumentum. Coniectionem caussæ, controuersiæ argumentum, & summam interpretari videtur F.Duarenus, *lib.Dispu.1.cap.46.* Coniicere enim, est summatim exponere, quod placet.

Caussam pro querela poni, *apud Iustinianum, l.si quis filium. 34. C. de inoffic. testam.* quidam aiunt, quod & Accursius ibidem putat. Caussam tamen à querela separare videtur Imperator. Sed de hoc alibi.

Caussæ appellatione quæstionem contineri putant quidam apud Marcellum, *l.penultim.§.Priscianus.ff.de iis, quæ in testam.delent.* Nec fortè ineptè. Nam ibi dubitabatur, num inductis hæredum nominibus, libertates, & legata deberentur. Hac de re quærebatur, & controuersum erat inter quosdam aduocatos apud Imperatorem.

Caussam, *apud Marcellum, in l. rerum 30.in fin.ff.de vsurp.& vsucap.Bart.* qualitatem, alij naturam interpretantur: conditionem dicerem. quæ omnia eodem pertinent.

Caussam, pro gratia, & fauore, dixisse videtur Martianus, *l. qui exceptionem. 40.ff. de condict. indeb.* quod verba ibidem subiecta ostendunt. Caussam, id est, hæreditatem explicat Imperator, *in §.igitur in pupillari. Instit. de pupil.substit.*

Caussam in libris Decretorum accipit Gratianus pro eo, quod περιοχὴν Græci Latini argumentum, & ex quo eliciuntur quæstiones, vnde de rebus disputatur. περιοχὴν, quam caussam vocat, prætexuit, hinc quæstiones discutiendas eliciens: *vt colligi potest ex distinct. 101. & princip. primæ caussæ, quæstione prima.*

CAVSSARVM GENERA.

Caussa bona, *in l.petitor.in fin.ff de libe. lega.* qua litigando aduersarium iustè & legitimè vincimus. Huic contraria est mala caussa, *d.l.petitor.*

Caussam bonorum, vtilitatem interpretatur *Vlpian. in l. 1, §. hæc action. verb. plenius. ff. si quis testam. libr. & sic accipitur apud eundem Vlpianum, in l. in conuentionalib. 52. §. fin. ff. de verb. oblig.*

Caussa caduci, *apud Iustinianum in l. vnic. C. de caduc. tollen.* dicitur, cùm quid sub conditione relictum erat, quæ deficiebat, vel is, cui relictum erat, viuo testatore moriebatur. Vide suprà CADVCVM.

Caussa condictionis, *apud Papinianum, l. pupillus. 96. §. si ff. de solut.* est ipsum indebitum, ob quod condictioni, id est, repetitioni, locus foret.

Caussam dotis *apud Pomponium, l. 1. ff. de solut. matri.* variè interpretatur Accurs. nempe, actionem, dotem, conditionem, habitudinémve, titulum, contractúmve iudicium, vel instantiam, & matrimonium: singulas acceptiones probat Bar. Et Alciat. exponit caussam, hoc est, subiectum & materiam, quasdam expositiones Accursij sequi visus, & ante eum Bal. Brissonius secundam explicationem sequitur. Equidem singulas posse ferri ego putem. *Idem dicas in l. 1. ff. de iure dotium.*

Caussam edicti, edictum ipsum sonat apud Vlpianum, *l. si pater. 5. ff. vnde lib.* Equidem Caussam ibidem accipiendam putem pro eo, quod impulit Prætorem ad ita edicendum.

Caussa facti, *in l. tutor. 10. ff. de tuto. & cura. dat. ab iis.* non factum ipsum significat, vt quidam autumant, sed id, cuius caussa quid fit. Caussa dati tutoris in locum alterius erat absentia: factũ ipsum, datio tutoris in specie, d. l. tutor.

Caussa fideicommissi, *in Papiniani responsis, l. 3. §. nonnunquam. ff. de vsur.* significat quibusdam fideicommissum. Equidem pro conditione, & iure fideicommissi accipi debere putem. Tibi hoc ipsum cogitandum relinquo.

Caussam vsusfructus, *apud Paulum, in l. si serui. 10. ff. vsufruct.* quemadmodum cane, pro lite, quæ huius nomine mota est, accipi putem: quod & subiecta ibi verba ostendunt.

Caussa minima, *apud Accursium in §. illud etiã in gloss. in verbo. minimus. in auth. de appell. & int. quæ tem.* dicitur, quæ minor est decem librarum auri. Dicerem, quę non excedit decem aureos. Caussa etiam minima appellatur aureorũ quinquaginta, centum aureorum, *Accursio in §. si tibi. de manda. princ. in auth.* At Caussæ maiores, *in c. 1. de translatione Episcop.* dicuntur quæ reseruatæ sunt cedi Apostolicæ: súntque meri imperij, *Panor. in d. c. 1. no. 4.*

Caussarum quædã est caussa caussans, quædam caussa caussata, *Baldus l. 1. C. per quas personas.* Tu cum videto. Item quædam est remota, quædam propinqua, *vide gloss. in l. possidere. §. veteres. ff. de acquirend. possessio.* Item quædam est impulsiua, quædam finalis, *Barto. in extrauag. ad reprimendum.* Item quędam ciuilis, quędam criminalis, quædam mixta, *ca. tuas. extra de procu.* Caussarum verò, inquit M. Tullius ex Chrysippo, in libro de Fato, aliæ sunt perfectę, & principales, aliæ adiuuantes, & proximæ. Caussarum etiam quædam publica, quædam priuata: ita distribuit Homerus, Odyss. 2. quod ad ius nostrum pertinet:

Πρῆξις δ' ἥδ' ἰδίη, οὐ δήμιος, &c.

Caussa perpetua apud Paulum, *in l. foramen. 28. ff. de seruit. vrban.* in seruitutibus dicitur, quã continenter vti posses, vt aqua quæ cœlo decidit: quod accipe aptitudine, *per l. 1. §. quod autem. ff. de aqua quot. & æstiu.* Caussa perpetua naturalis etiam dicitur, in d. l. foramen.

CAVSSARVM FORMVLAE.

Caussa cadere, in XII. Tab. est rem amittere, *Iustini. in §. si quis agens. Institut. de actionibus.* Cadendi autem caussa modos recenset, & explicat *Paul. lib. 1. Sent. tit. 10.* Rei autem appellatione apud Iustinianum lis significatur: vide infrà Res. Apud Cice. tamen, *lib. 1. de Orat.* absiuè Caussa cadere, etiã plus petere est. Cùm Hypseus, inquit, maxima voce pluribus verbis à M. Crasso Prætore contenderet, vt ei quem defendebat, caussa cadere liceret. Id est, vt plus ei liceret petere, actione tutelæ, quàm in duodecim Tabu. lege permissum erat. Rursum, Cn. autem Octauius, homo Consularis, non minus longa oratione recusaret, ne aduersarius caussa caderet, id est, ne aduersario plus petere liceret, quàm quod esset in actione tutelæ, duplum scilicet, *vt l. tres tutores. ff. de administr. tuto.* His patronis nota erat lex XII. Tabul. non tamen illa iuris definitio, qua cauetur formula excidere eum, qui

qui intentione sua plus complexus fuerit, quàm ei debeatur. *d.* §. *si quis agens.* Hypseus enim pro pupillo à M. Crasso Prætore postulabat, vt sibi liceret in triplum agere. Octauius pro tutore non nisi in duplum actionem dari oportere contédebat: neque intelligebat, si in triplum actionem impetrari sciuisset, hoc solo se tutelæ actione liberatum iri. Itaque caussa cadere, est caussam perdere. Sed interdum etiam sine caussæ amissione simpliciter plus petere est. *Cicero in Murænian.* Nam si tibi necesse putas etiam aduersariis amicorum tuorum de iure consulentibus respondere, & si turpe existimas te aduocato illũ ipsum, quem contra veneris, caussa cadere. Id est, plus petere, ídque obtinere.

Caussam cognoscere, & caussæ cognitio. Vide infrà, Cognoscere, & Cognitio.

in Caussa ius positum dixit Alfenus, *in l. si ex plagis.52.§.in cliuo.ff. ad leg. Aq.* pro eo, quod vulgus factum ipsum interpretatur. *Accurs. ibidem*: Ius, ait, in caussa positum, hoc est, vt is teneatur, qui caussam mortis præbuit.

Caussam dicere, est litigare. Caussam agere dicitur orator & aduocatus, *Varroni lib.4.ling. Lat.* At Budæo *in prioribus* Caussam dicere, est iudicium subire, & culpas fraudésque iudiciorum suorum, actorúmque præstare. Græci κρίνεσθαι, καὶ εὐθύνεσθαι dicunt.

Caussam in vinculis dicere, *apud Papinianum.l.2.ff.de custod.reo.* significat, vt carceratus suas defensiones proponat, dum criminis quæstio peragitur.

in eadem Caussa esse, formula frequẽs Iurisconſ. qua significatur, idem iuris esse in vtraque specie: vtriusque eandem esse conditionem.

Caussarum figuræ, *in l.1.in princ.ff.de oblig.& act.* variè explicantur ab Accursio, *in d.l.1.* Bartolus obligationes ex qua si contractu interpretatur: cuius sententiam quidam ex nouissimis Lexicographis probare videtur. Alij pro negocio quouis accipiunt.

Caussa iuris, apud Papinianum, *l. cùm pater.77.§. fidei tuæ.ff. de leg. 2.* vt quibusdam placet, significat dispositionem, & voluntatem iuris, & testatoris. Equidem caussam à voluntate separari putem, & Caussam ibidem sumi pro occasione ad ita fidei committendum.

Caussa legati, *apud Iulianum in l. quæsitum.9.§.duobus.ff.de leg.1.* ius ipsum legati significat.

Caussa nouationis, *in l.4.in fi.ff.de vsur.* significat ius, conditionem & naturam nouationis.

Caussæ vocabulum, *vt dictum suprà ex Hotoman.in l. 11. ff. de verb.significat.& l. 9.ff.si cert.peta.* ac similibus, ridiculum est vsurpari pro contractu aut obligatione. nam illis locis & sexcentis similibus planè & Latinæ caussæ verbum positum est.

Caussa ordinis, *in l.ex consensu.§.fin.ff. de appel.* pro ipsomet ordine ponitur, vt quibusdam placet.

Caussa iusta, sæpissimè iure Ciuili, & Pontificio, quæ iuris auctores, iudicésve mouet: vel quæ ius tribuit, quáve dominium acquiritur. Ad primam referuntur, bellum, litigium, peregrinatio, paupertas, temporis qualitas: ad aliam emptio, permutatio, donatio. Vtrunque significatum negocia & res aperiét, pro secundo est text. *l. nunquam nuda. ff.de acqui.rerum domi.*

Caussam possessionis. *in l.1.C.per quas personas nobis acqui.* in varias significationes tulere varij. Accursius ibidem significare ait dominium, vel vsucapiendi conditionem: quod & Bald. refert. Bartol. *ad d. l.1.* pro possessione ipsa accepisse visus est: quæ acceptio iuuari videtur Pauli responso, *l.1.§.per procuratorem.ff.de acquirenda possessio.* Hanc expositionem probant quidam ex recentioribus: Baldus tamen eam reijcit, subiiciens. Nicolaum Maturellium, pro re ipsa, quæ possideri potest, sumere. Bart. sententia iuuatur etiam ex diui Seueri constitutione, *l.1.C.de acqu.possess.* quæ explicatur à Iustiniano *in §. ex his itaque. Instit.per quas person.* vnde colligere poteris explicationem, *l. 1. C. per quas perso.* Caussam tamen possessionis emptionem esse didici ex Iuliano, *l. non solum 33.§. quod vulgò, ff. de vsurpa. & vsucap.* Titius (vt sic loquar) est possessionis caussa. Vide infrà possessionis caussa. Possessionis igitur causam pro re, & negocio interpretabimur. At Caussa possessionis *in c.1.& tot tit. extra.de caussa possessio. & proprieta.* est ipsa lis, quæ

de possessione ventilatur coram iudice: eodem sensu accipitur ibidem Caussa proprietatis.

Caussam propriam eam esse Vlpianus ait, *l. 1. §. in propria. ff. quando appellan. sit.* cuius emolumentum, vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet.

Caussam testamenti, codicillos appellare videtur Vlpianus, *l. 1. §. hoc interdictū ff. de tab. exhib.* Apud Papinianum, *in l. tutores. 39. §. hæres. ff. de administ. tutor.* pro iure, condicione, & specie testamenti accipiendum id verbum putem: *vt & in l. 1. in princip. ff. si quis omis. caus. testament.* licet ibi accipi posset de his, quæ testamento cauta sunt: *& ibidem paulo pòst,* Caussa pro conditione accipi debet.

Caussa alia lucratiua est, alia onerosa. Lucratiua est, ex qua accipienti nihil abest, veluti in legato, & donato, *l. 5. ff. de vsucap.* Onerosa, propter quam quid accipienti abest, vt in empto, vendito, locato, conducto, permutato, & similibus.

Caussa indicta damnati dicuntur, qui caussa non cognita condemnati sunt, *Budæo in l. 2. ff. de custod. reor.* Hinc Caussa inaudita damnari, quod & æquitas & Senatus *apud Tacitum lib. 18.* & Pontifex maximus, *c. 1. extra de caus. possessio. & proprieta.* vetant.

Caussam subscribere, in M. Ciceronis Cluentiana, significat sententiæ caussam adsignare, *vt vult Budæus ad l. fin ff. de priua. deli.* Video igitur iudices (ait) animaduertisse Censores in iudices quosdam illius consilij Iuniani, cùm istam ipsam caussam subscriberent.

In Caussam descendere, apud M. Ciceronem libr. 8. Episto. ad Attic. episto. 1. est, *Budæo interprete,* liti se adiungere: Quo minus mirere inuitus si in eam caussam descendo, in qua neque pacis, neque victoriæ ratio quæsita sit vnquam.

CAVSSARI N. Marcello est dicere & defendere. Caussari tempestatem dixit Vlpianus noster, pro eo quod dicimus excusationem ob tempestatis obicem adferre, *l. 2. ff. si quis cautio. Sic & l. generaliter. 24. §. planè si fortè. ff. de fideicom. libert. eodem sensu accipitur.*

CAVSSARIA missio, vide infrà Missio.

CAVSSARII dicūtur, qui propter valetudinem aut senectutē dimissi sunt. Caussa enim Latinis visum est, Græcis αἰτία dicta. Sic Caussariæ animi partes, id est, vitiosæ.

CAVSSIDICI, *in constitut. Valentiniani & Valentis, l. quisquis. 6. C. de postuland.* sunt iudices, seu aduocati, & caussarum patroni, qui in foro caussas dicunt: qui & Togati dicuntur: ideóque & instituendi & sedendi ibidem dicuntur habere.

CAVSSIDICINA, causidicorū munus, *apud Marcellinum lib. 30. vt refert Cuiac. lib. 4. Obser.*

CAVTIO, vide suprà post verbum Cauere, suo loco.

Cauteria, *apud Marcianum, l. item pictoris. 17. ff. de instru. instrument legat.* dicta sunt pictoris instrumenta, quibus bituminationes & fortiores quæque conglutinationes concoquuntur, maximè in ea pictura quæ ἐγκαυστικὴ adpellatur. ἐγκαυστικὴ enim pingendi ratio est, quæ inustaria dicitur: *de qua Martialis:* Encaustus Phaethon tabula tibi pictus in hac est.

C E

CEDERE, verbi latissima significatio est. Cedere abire è loco.

Cedere pro soluere, *Vlpian. dictum putant quidam in l. non solùm. 33. §. si mihi. ff. de vsurp. & vsuca.* Equidem pro ius possessionis transferre apud eundem accipi crediderim.

Cedere etiam est constituere, *apud Paulum l. fi. ff. comm. præd. in princ. de seruitute loquentem.*

Cedere quoque renuntiare significat, *in clement. vnic. de renunciat.* quod verum videri potest, si vera sit regula vulgò prodita, Leges debent intelligi secundum titulos, sub quibus positæ conlocatæve sunt. *quæ regula colligitur ex l. Imperator. in fi. ff. de in diem addict.* Eodem etiam sensu sumitur Cedere *in ca. quàm periculosum. 7. q. 1.* nisi dicas ibi pro ius suum transferre accipi. Cedere autem, siue pro constituere, siue renuntiare accipias, μεταφορικῶς intelligas oportet. qui enim seruitutem constituunt, rebúsve suis renuntiant, eásve abdicant, iure suo abire creduntur.

FORMVLAE.

Cedere actionibus, pro præstare, *dixere Gaius*

re *Gaius l. patri.* 27. §. 1. D. *de minoribus. Paulus l. vt tantum.* 14. §. *penult.* D. *de seruit. Vlpianus in l. quod si.* 3. §. *idem Labeo, in fin. ff. de in rem vers. & passim alibi:* in quibus locis pro actionibus vulgata exemplaria habent actiones. Sed lectio Florentina vt rei aptior, ita venustior semper viso fuit.

inter Cedere actiones, & mādare differentiam quandam subesse refert Accursius, *l.* 1. *C. de obliga. & actio.* Barto. ibidem existimauit (quod ad cedentem, vel mandantem attinet) nullam esse: sed respectu eius cui ceditur, esse. Equidem hoc discriminis subesse putem: Cessione actiones transferri (*idque Iustinianus constituit, l. fi. in prin. C. de iur. dot.*) mandato nō item, *vt probatur per l.* 3. *C. de nouat.*

Cedere bonis, est profiteri voluntate se deserere bona sua creditoribus: *hoc colligitur ex l. in omni.* 6. & *l.* 1. & *tot. tit. C. qui bonis cedere possunt.* Professionem diffinitioni Azonis in Summa, *C. eod. tit.* addidi. eam enim solam sufficere Theodosius dixit *d. l. in omni.* Hoc autem beneficium concessit lex Iulia: *quod tit.* 18. *lib.* 4. *C. Theo. edocemur, & Diocletiani & Maximiani constitutione. l.* 4. *C. qui bonis ced. possunt.*

Cedere diem, *Vlpianus ait, l. cedere.* 213. D. *de verb. obliga.* & significat incipere deberi pecuniam. Est autem cùm certi temporis pars effluit: veluti, cùm quis Kalend. Ianuarij die stipulatus est, sibi proximis Kalendis dari: vel cum in locatione dies operi faciundo præstituta est Kalen. Febr. triduo quatriduóve exacto, rectè tres quatuórve dies cessisse dicentur. *Sic accipi debet in l. deducta.* 58. §. *qui post tempus.* D. *ad S.C. Trebellian. & l. cùm quærebatur.* D. *iudi. sol.* Hinc

Cedere dies legatorum dicitur, cùm pars aliqua legitimi temporis, quo illa legatariis quæsita sunt, effluxit, *sub tit.* D. *quan. di. leg. ced. Sic accipitur in l. pen. & fi. C. eodem tit. quod ita explicat Theophilus in §. peculium. Insti. de leg.* παραχωρεῖ δὲ τὰ ληγάτα, ἐπειδὰν κατενεχθῇ εἰς ἡμᾶς. καταφορὰ δὲ ἐστὶν ἡ τῆς ἀγωγῆς ἁρμόσις. ἁρμόζει δὲ ἐπὶ μὲν τῶν πύρων, à morte testatoris, ἤγουν μετὰ θάνατον τοῦ διαθεμένου. ἐπὶ δὲ τῶν αἱρετικῶν, μετὰ τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως. Sic etiam cedere dies bonorum possessionis dicitur, cùm præscriptione eius temporis excludimur à commodo & petitione bonorum possess. *l.* 2. D. *quis ordo in poss. seruit.*

Cedere foro, *apud Vlpianum, l. si hominem.* 7. §. *quoties.* D. *de pos.* Dicebantur argentarij, *vt ibidem refert Budæus in prioribus,* cùm tabernis, id est, mensis suis cedentes, quæ in foro Romano erant, aliò habitatum migrabant. Vulgus id vocat facere Banquam ruptam.

Cessionem fori ad alios debitores Iulianus, *l. fi.* D. *de curat. bonis dand.* produxisse videtur.

Cedere in iure dicebantur, qui dominium rei suæ in alium transferebant, à quo ipsi abibant: *ex Epitome Vlpiani tit.* 19. *cuius hæc verba sunt,* In iure cessio fit per tres personas, in iure cedentis, vindicantis, & addicentis. In iure cedit dominus, vindicat is cui ceditur, addicit Prætor. Hoc inter acquirendi modos recensuit idem Vlpianus: cuius rei formam explicat Boetius *in Topica M. Ciceronis,* his verbis: Apud Magistratum is cui res in iure cedebatur, eam tenens ita vindicabat, HVNC ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio. Deinde postquam hic vindicarat, Prætor interrogabat eum qui cedebat, an cōtra vindicaret: negante eo, aut tacente, tunc ei qui vindicarat, rem addicebat. *Hæc ille.* Hotom. opinatur sumptum hoc fuisse ex vindiciarum consuetudine, in quibus alter virgula quasi hasta pellebat, alter verò cedebat. Hinc cedere etiā dicimur in rebus incorporalibus, cum earū ius in alium transferimus, veluti cùm Actiones aut Seruitutes cedi passim in iure nostro legimus: sic vsusfructus, & hæreditas, & tutela legitima, & libertas, *vt scribit Vlp. c. suprad.*

Cedere haustum, & Cedere iter dixit Vlpianus, *l.* 3. *ff de seruit. rustic.* pro constituere, & transferre ius aquæ hauriendæ, & eundi, *vt l. per fundum, in prin. ff. eod.* & seruitutem Cedere eodem sensu dixit Paulus, *l. nemo.* 39. D. *de seruit. vrb. & sæpius, l. fi.* D. *comm. præd.*

Cedere legibus, *apud M. Ciceronem in Miloniana,* est parere condemnationi pœnæ secundum leges inlatæ. Verba Ciceronis hæc sunt, Siue Milo morte patriam liberare voluisset, non dubitaturum fortem virum, quin cum suo periculo salutem Reipub. adtulisset, cederet æquo animo legibus. Id quod ad caus-

ſas ciuiles produxit, & iudicatum facere interpretatus eſt Oldendorpius.

Cedere nomina, eſt debita transferre, *ex l. Iulianus. D. de pet. hæred.*

Cedere operæ, eadẽ ſignificatione dicuntur, qua cedere legata: quod plenè ſic poteſt efferri. Cedere dies, quibus operæ aut legata debebantur. Hinc illud Vlpiani, *l. ſi quis. 13. D. de oper. liber.* Iudicium de operis tunc locum habet, cum operæ prætererierint: præterire autem non poſſunt, antequam incipiant cedere: & incipiunt, poſtquam fuerint indictæ. *Sic accipitur in l. hæ operæ. 23. & interdum 34. D. eod.* Diuerſum eſt in operis in ſtipulationem deductis, *l. quoties. 24. D. eod.*

Cedere interceſsioni, *apud Budæũ in l. 2. de orig. iur.* eſt admittere oppoſitionẽ, nec procedere vltra. Vnde ſublata interceſsione, quod nunc dicimus, Non obſtante oppoſitione.

Cedere tempora dicuntur *apud Paulum, l. 1. D. de iur. & fact. igno. & Gaium in l. annus. 6. D. de calum. & Vlpianum. l. 4. ff. de adulteriis.* quæ currunt, & computantur.

Cedere teſtibus, teſtibus conuinci.

Cedere vita, eſt ſibi mortem conſciſcere. *Budæo in adno.*

CEDENS cenſetur extranei loco, *l. ſi cum emptore, in princ. ff. de pact. l. 2. §. cum quis debitori. ff. de hæred. vel action. vendit.*

Cedere tutela, *in Inſtitut. Vlpiani tit. 11.* abire à tutela, & ipſam deponere apud acta, & in alium eius adminiſtrationem transferre. Porrò illud legitimis licere, teſtamento datis tutoribus non item, *idem Vlpianus ait.* Hinc

CESSICVS tutor, cui iniure tutela ceſſa eſt, *idem Vlpiano in Epitome.* Etſi hoc in loco, Ceſſicium legi vult Turneb. Aduerſ. lib. 1. ca. 21. Hinc

CESSICIA tutela, quæ ita in iure ceſſa eſt, & tranſlata. Et Libertas ceſſicia, quæ vindicta datur.

CESSIO in iure, cuius etiam commeminit *Cicer. in Topic.* eſt communis alienatio. & mancipi rerum, & nec mancipi, quæ fit per tres perſonas, in iure cedentes, vindicantes, addicentes.

Ceſſio nominum, *l. Iulianus. 30. ff. de pet. hæred.* Vide, Cedere nomina.

Ceſsio ſeruitutum, *l. ſed quæ. 22. ff. de ſeruit. ruſtic.*

CESSIM IRE, *in l. ſi ex plagis. §. in cliuo. ff. ad legem Aqui.* eſt retrò redire, ex interpretatione Alpheni, eius legis auctoris: quod & Accurſius rectè intellexit. Eo dicendi genere vſus eſt Iuſtinus lib. 2. Aut ſi hoc parum tritum extat, vos commiſſo prælio, ite ceſsim, inhibete remos, & à bello diſcedite.

Κειμήλια, Theophilus *in §. ſacras. Inſtit. de rerum diuiſ.* interpretatur res ſacras, & donaria ritè ad miniſterium Dei dedicata: cuiuſmodi ſunt vaſa, veſtes, & ſimilia pretio magno habita, *vt eſt in l. ſancimus. C. de ſacroſanct. eccle.* Sunt qui putẽt κειμήλιον numero vnius munus, multitudinis verò mobilia pretioſa ſignificare.

CEIMELIARCHÆ, vel κειμηλιάρχοι, *in l. fi. C. de bon. auct. iud. poſ.* qui Ceimeliis curandis præſunt.

CEIMELIARCHION, ædẽ ſacram interpretatur Iuſtinianus, *l. litibus, C. de agricol. & cenſit. lib. 11.* vel potius locum in eccleſia, vbi κειμήλια reponuntur. *per d. l. fin. Huius meminit Alciatus libr. 9. Parerg. c. 7.*

CELARE, pro abſcondere notæ ſignificationis eſt: falſi ſpeciem eſſe, & ad legem Corneliam de falſis pertinere Paulus ait, *l. qui teſtament. 2. D. de falſ. & l. inſtrumentorum. §. Paulus. D. eod.* vbi Bartol. hoc annotat, rectè quidem. Celare dicitur etiam is, qui res amouit, *vt colligitur ex l. ſi concubina. §. res amotas. D. rer. amot.*

Celare fugitiuum, *in l. 1. D. de fugit. & definit. Accurſ.* eſt quòd velis ignorare eum, ad quem ea res pertinet, alicuius cõmodi ſui cauſſa. Sed addes dolo malo, *per l. doli in princip. ff. de ſeruo corrupto.*

Celare venditorem, ſic accipiendum rectè putat Vlpianus, *l. 1. §. 1. D. de ſeru. corrupt.* nõ ſolùm ſi quis non admonuit, ſed & ſi negauit ſeruitutem deberi.

CELATIM, pro occultè & abſcõditè poſuit Siſenna in hiſtoriis, *referente Agellio lib. 12. c. 15.*

Κελάρια inter vaſa, quæ dulcedines, & confectiones, & ſapores ad comedendum continent, poſuit I. Pollux *lib. 6. Onomaſt. c. 12.*

CELEBRIS ciuitatis adpellatione, *apud Vlpianum in l. ſi in aliam. (ſic incipit in Pandect. Florent. in vulg. ſi in aliquam.) D. de officio Proconſ.* continetur ea, quæ

ab ho-

ab hominibus frequentatur.

Celeberrimus apud Hermogenianũ, *l. ſi res pupillaris.§ o. D. de admin. tut.* dicitur populi iudicio & teſtimonio diuitiis clariſſimus, & famigeratiſſimus.

CELEBRARE diuiſionem, *in l. vnic. de iis, qui ſe def. lib.* 10. *C.* eſt in populi frequentia rem diuidere.

Celebrare venditionem, eſt vendere, *l. 1. C. de comm. rer. alien.*

CELERES, quorum commeminit Pomponius, *l. 2. §. quod ad Magiſtratus. & § populo. ff. de orig. iur.* dicebantur equites veteribus. *d. §. quod ad Magiſtratus.* quod & Feſtus lib. 3. & L. Feneſtella lib. 2. ca. 2. probant. Eos Romuli comites videtur adpellaſſe Plutarchus in eius vita. Delecti enim erant ad eius corporis cuſtodiam, vt idem & D. Halicarnaſſæus referunt, à celeritate & velocitate dicti, vt iidem & Feneſtella ſcripſerunt: in quorum ſententiam pedibus iuit Zaſius, *in dict. §. quod ad magiſtratus.* Tametſi à Celere Remi interfectore ductos putet Feſtus lib. 3. quod & Ouidium confirmaſſe in lib. Faſtorum ſcribit Feneſtella. Trecentos eos fuiſſe Halicarnaſſæus & Feſtus prodiderũt. Vnde Galli Celeres vocare poſſunt, quos adpellant, *Le corps de garde du Roy.* Græcis Σωματοφύλακες dicti. Veteribus Græcis etiam λειτουργοὶ dicebantur, & δημόσιοι ὑπηρέται, qui ferè erant Scythę, vt apud nos Heluetij vel Germani. Hinc

CELERITAS, id eſt, velocitas actionum, id eſt, actorum, *apud Vlpianum l. 3. §. ſed ſi debitorem. ff. de donatio. inter virum & vxorem.* in eum ſenſum, vt vnum ſtatim ſequatur aliud. Celeritatem tamen deſiderare *apud eundem in l. 1. ff. de damn. infect.* ſignificat negocium diebus omnibus, etiam feſtis, abſque vlla dilatione excutere. Eſt igitur Celeritas dilationi contraria, *d. l. 1.* Hinc

CELERITER, pro ſtatim, illico, & ſine vlla dilatione, *in l. ne quis. ff. de cuſt. reo.* Et eodem ſenſu.

Celerrimè in Iuſtiniani conſtitutione, *l. ſi quis. C. depoſit.* Quod tamen dicunt leges celeriter, arbitrio iudicis relinqui, ínque eius eſſe poteſtate, ſententia Vlpiani exprimitur, *l. 1. in fi. ff. de iure delib.* Ex eo verbo, Celerrimè, colligit Bart. depoſiti cauſſam ſummariam eſſe, *in d. l. ſi quis.* Et

Celerrimus finis, hoc eſt, non moratorius, & abſque vlla dilatione, *in l. 1. §. fin. C. de veter. iur. enuclean.*

Κελευστής, qui ſociis naualibus imperat *I. Polluce interprete,* qui à Plauto hortator dicitur, Hinc

Κέλευσμα, hortamentum, exhortatio nautica, *Budæo in l. 1. §. qui ſunt. ff. de naut. caup. ſtab.*

CELLA, à celando ducta, locum ſignificat vbi quid condebatur, repoſitorium, Græcis ἀποθήκη, in qua res eſculentæ & poculentæ reponi ſolent. Ex epithetis, & adpoſitis, ſiue (ſi malis) adiectiuis ſignificationem ſumit. Vnde Cellam oleariam & vinariam dixit Vlpianus. *l. ſi habitatio. §. fin. ff. de vſu & hab.* Et Cellam penuariam idem dixit *l. 3. §. ſiue autem. ff. de penu. lega.* pro repoſitorio eorum, quæ eſui potuíq; ſunt Caper tamen, *inquit Cuiac. Obſ. li. 10. c. 26.* Cella, inquit, penaria, non penuaria dicendum. Et veteres gloſſæ, Penaria cella, & promptuarium, ταμεῖον.

Cellas promas, pro ſepulchris poſuit Tertullianus *in lib. de reſurrectione carnis.* Nam, ait, cùm legimus, Populus meus introite in cellas promas quantulum, donec ira mea prętereat. Sepulchra erũt cellę promæ, in quibus paulìſper requieſcere habebunt, qui in finibus ſeculi ſub vltima ira per Antichriſti vim exceſſerint.

Cella etiam ad alias res pertinet, ſumitúrque pro loco, in quo reponimus, quę occulta eſſe volumus, *vt l. 3. ff. de offic. præfect. vig. & l. ſi quis ſit fugitiuus. §. apud Cælium. ff. de ædil. edict.*

Cella etiam, *interprete Pontifice Maximo, in c. priuilegium. de verb. ſign. lib. 6.* dicuntur loca ſecreta & ſolitaria quæ ab hominum ſeparata conuictu ſunt, ad contemplandum, & Deo vacandum: de his accipi debere *c. qui verè. 16. q. 1. rectè putat gl. in d. c. priuilegium.* Hinc

CELLVLA, *18. q. 2. c. cellulas. &c. ſeq*

CELLARIVS, qui cellæ penuariæ prępoſitus eſt. ſic accipi debet *in l. nominatim. 24. ff. de manum. teſt.* Sic fortè accipitur *in l. hac ſanctione. fin. de diuerſ. offic. lib. 12. C.* Ab iis autem præberi ſolebat cibus & potio. Eodem ſenſu CELLARARIVN videtur interpretari Vlp. *l. quæſitum. 12. §. ſi aliqua. ff. de inſtruct. inſtrument. leg.* vbi vulgaria exemplaria habẽt

Cellarium: quam lectionem veriorem putant quidam antecessores nostræ tempestatis. Equidem à Florentina discedere non ausim, cùm Cellararij vox Cuiacio probetur, *in d. l. fin. de diuers. offic. libr. 12. C & apud Paulum lib. 3. Sent. tit. 6.* ac cellarios & cellararios pro eodem sumat, & hos fuisse dicat qui præbere solerent cibum & potionem. Hoto. tamen Cellarium hoc in loco legi mauult, & interpretatur seruum qui præpositus erat, vt cellæ rationes saluæ essent: *quod & annotat Cælius Rhodigin. lib. 14. cap. 8.*

CELLARARIVS, *in c. dilecto de præben. in antiq. (tametsi Albericus* Cellarium *legi malit)* administrator quidam rerum ecclesiasticarum. Vide & proximè præcedentem dictionem.

CELLARIVM, *apud Scæuolam in l. vxorem. 41. §. j. D. de leg. 3.* pro loco sumitur qui diætę iungebatur. quid sit diæta, vide infrà suo loco.

Cellaria numero multitudinis aliter sumi videntur *in l. fi. C. Theod. de offic. omn. iudic.* nam illo loco annonis comparantur. Eodem sensu sumitur hoc verbum *apud Sulpitium Seuer. lib. 2. hist. sacræ*: Quadringenti (inquit) & aliquantò amplius Occidentales Episcopi Ariminum conuenere: quibus omnibus annonas, & cellaria dare Imperator præcepit. Vnde &

CELLARIENSES species, *in l. pen. C. Theodos. de indulg. debito.*

Cellaritæ, *apud Caßiodorum in lib. Var. epist.*

CELSVS, *vt ait Festus*, ex Græco κέλης deducitur: quo vocabulo denotatur, qui singulari equo vehitur. Celsos etiam iudices dixit Marcellinus lib. 28. *Et iudicibus celsis, itidémq; minoribus.* Hinc illud, *Celsi prætereunt austera poemata Rhamnes:* sic dicti, quòd aliis fuerint ditiores & potentiores. Significat autē ἐπιθετικῶς, sublimem, excellentémve. Hinc

CELSIORES, doctores legum dicti sunt, *in l. 2. C. de offic. diuers. iudic.* vt ibi interpretatur Accursius: alibi honoratos appellat constitutio. *l. 3. C. eod.* Eorum enim iudicio iudices proueuntur, *d. l. 2.* Iuris igitur petitorum iudicio & examine iudices futuri probandi sunt. Illi meritò patres adpellantur, cùm à iudicibus fratres vocarentur, *d. l. 2.*

CELSI duo Iurisconsulti. recitantur à Pomponio *l. 2. §. fin. D. de origine iuris.* Celso patri suo cessit Celsus filius in iuris Ciuilis professione, *d. §. final.* De altero Spartianus in Adriano ita scribit: Cùm iudicaret, in consilio habuit non amicos suos, aut comites solùm, sed Iurisconsultos, & præcipuè Iulium Celsum, Saluium Iulianum, &c. Celsum aiunt filium Consulem fuisse, *Pomponius d. l. 2. §. fi. & Vlpianus l. 20. D. de pet. hære.* Celsi patris responsum extat, *l. pater. 29. D. de lega. 2.* Celsi filij *in l. j. D. de rescind. vendit.* extant & alia vtriusque responsa passim in lib. Digestorum.

CENOTAPHION, *vt Florentinus diffinit, l. monumentum. 42. D. de relig.* est monumentum memoriæ caussa factum, in quod neque corpus, neque reliquiæ illatę sunt: quam diffinitionem probat Suidas his verbis: Κενοτάφια, inquit, τινὰ ἦσαν ἐκλοσσόμα ὡς τινὸς νεκροῦ μὴ ἔχοντα νεκρόν. adeò vt tumulum inanem rectè adpellauerit libr. 3. Æneid. Virgilius:

Solennes tum fortè dapes & tristia dona
Libabat cineri Andromache, manésque vocabat.
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas, caussam lacrymis, sacrauerat aras.

Suetonius *in Claudio cap. j.* honorarium tumulum vocauit. Differentiam subesse inter sepulchrum, & cenotaphium idem Florentinus scribit, *d. l. monumentum.* In sepulchrum corpus, aut reliquiæ illatæ sunt: in cenotaphium non item: quod & Lampridius in Alexandro significauit, Cenotaphium (inquit) in Gallia, Romę sepulchrum amplissimum meruit. Cenotaphium autem religiosum esse Virgilij testimonio Marciano placuit, *l. in tantum. §. fina. D. de rer. diu.* Virgilij locum suprà retulimus. Sed diuos fratres contrà rescripsisse Vlpianus refert, *l. sed contrà. D. de rer. diuis.*

CENSERE, in varias ferri significationes Festus libr. 3. scribit. Quandoque (inquit) significat putare. quod & Nonius probat, ídque exemplis. *Caßius hist. lib. 6.* Censuit sese Regem

Porsen-

Porſennam occidere. Nunc (*aut idem Feſtus*) ſuadere: nunc decernere. Cenſere Iauoleno, *l. cenſeri* 111. (ſic enim incipit in editione Florentina, in qua I, pro E, vt & alibi paſſim ponitur.) *ff. de verbor. ſignifica.* eſt conſtituere, & præcipere. Vnde etiam dicere ſolemus, Cenſeo hoc facias, & Senatum aliquid cenſuiſſe: atque inde Cenſoris nomen videtur eſſe tractum. Cenſere etiam pro conſulere, opinari, ψῆφον ἐπάγειν, in ſenatuſconſulto, quod Imperatoris Hadriani eſt, *l. item.* 20. *§. pridie. D. de pet. hæredit.* poſitum, ait, interpretatúrque Vlpianus, *l. ſed & ſi. §. conſuluit. D. eodem.* Cenſeri etiam pro in precio haberi, & auctoritate valere, *dixit Papinianus l. vltim. D. de ſuis & legit.* Priuatorum cautionum legum auctoritate non cenſeri: id eſt, propriè non dignari, vel non dignans duci, quæ parem cum legibus auctoritatem habeant. Cenſeri iſtius iuris peritia, *in l. j. D. de iuſtitia & iure. & Inſtit. de iure nat. gent.* Theophilus ibidem vertit, ἀναγράφεσθαι ἐν τοῖς τιμῶσι τὸν νόμον τοῦτον. id eſt, adſcribi iis, qui ius naturale obſeruant. Cenſeri priuilegio, *dixit Vlpianus l. j. §. qui ex duobus. D. ad municip.* pro munerum functione eximi. non ineptè tamen interpretaberis priuilegio dignari, & decorari. Cenſere Marcello ſignificat ſuccenſere, *Varro in Captiuo prælio*, Ne vobis cenſeam, ſi ad me referretis. Cenſere etiam apud Vlpianum, *l. ætatem.* 3. *ff. de cenſi.* eſt capita, id eſt, perſonas, & iugera, & bona deſcribere: quo ſenſu accipi debet in l. *omne territorium. de cenſibus. libr.* 11. *C.* quæ explicatio ex Luca Euangeliographo ſumitur, capit. 2. ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ καίσαρος αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Qua in re diligenter perſonæ & res diſcutiendæ & inſpiciendæ ſunt, ne prægrauentur, *per l.* 11. *C. de cenſitoribus. in C. Theod.* Cenſendi hoc ſenſu formam expreſſit *d. l. omne territorium.*

CENSI, *Alciato libr.* 1. *Parerg. cap.* 14. dicuntur, qui ſpeciali priuilegio in fœderatis, vel Latinæ conditionis populis ciues Romani erant.

CENSITI Agricolæ *ſub rubric. C. de agric. & cenſ.* dicti ſunt, qui agrorum quos colebant dominis ſic addicti erant, vt ne ſuum quidem peculium in poteſtate haberent, capitis cenſum dominis penſitarent, actionem cum iis nullam, niſi ex ſuperexactionis cauſſa haberent, vendi denique cum ipſis agris poſſent. Qua de cauſſa etſi non omnino ſerui, at certè quaſi ſerui, numerabantur, dicebantúrque Aſcriptitij, quaſi agris illis adſcripti & obnoxij. Iidem Tributarij dicuntur *in l. ſeruos.* 6. *C. eodem. & l.* 2. *C. ſi vag. mancip. pet.* Dicuntur & capite cenſiti *à Iuliano Patritio in Nouell.*

CENSIO, *inquit Feſtus lib.* 3. æſtimatio, ſiue (ſi malis) deſcriptio æſtimatoria. Cenſio haſtaria, auctore eodem, dicebatur, cùm militi multæ nomine ob delictum militare indicebatur, quòd haſtas daret.

Cenſionem facere dicebatur Cenſor, cùm multam equiti irrogabat. At Cenſionem bubulam Plautus feſtiuè vocauit verbera lori bubuli, cuius cenſura in ſeruos animaduertitur.

CENSITIONEM, pro cenſu dixit Ælius Spartianus, in Peſcennio Nigro: Vos (ait) terras veſtras leuari cenſitione vultis, ego verò etiam aerem veſtrum cenſere vellem. Vbi Cenſere pro cenſum ex aere exigere, & aeri imponere accipi putem.

CENSITOR eſt, qui cenſum agit & percipit præſtationem tributorum coloni, & pignoris iure vendit prædium, ſi cenſus non ſoluitur, *vt D. de cenſ. l. forma. §. illa. & l. cum poſſeſſor. §. cùm pro pecunia. D. eodem. Sic accipitur in rubric. C. de cenſiti. & cenſito. libro* 11. *Hinc illud. l. ergo. §. alluuio. D. de acqui. rer. dom.* Flumina cenſitorum vice funguntur, vt ex priuato in publicum addicant, & ex publico in priuatum.

CENSORES dicuntur, *vt vult Varro libr. de ling. Lat.* 4. ad quorum cenſionem, id eſt, arbitrium cenſeretur populus. At, *vt Feſtus libr.* 3. quod quiſque rem ſuam tanti æſtimare ſolitus ſit, quantum illi cenſuerint. A Liuio verò *libr.* 4. dicti quòd cenſui præeſſent. Atque duo primùm creati ſunt, Papirius & Sempronius, anno CCCX. *vt ſcribit Liuius libr.* 10. *&* 55. Hæc de iis refert Cicero *libr.* 3. *de legibus.* Cenſores po-

puli Ciuitates, soboles, familias, pecuniásque censento. Vrbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor: populíque partes in tribus distribuunto, exin pecunias, Ciuitates, ordines partiuntor. Equitum, peditúmque prolem describunto. Cœlibes esse prohibento: mores populi regunto: bini sunto: magistratum quinquennem habento: eáque potestas semper esto. *Pedianus in Diuinat. Cicer.* Regendis moribus ciuitatis, Censores quinto quoq; anno creari solebant. Hi prorsus ciues sic notabant, vt qui Senator esset, eiiceretur Senatu: qui eques Romanus, equum publicum perderet: qui plebeius, in Cæritum tabulas referretur, & ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriæ suę, sed ad hoc esset ciuis tantùm, vt pro capite suo tributi nomine æra penderet. Iidem completo quinquennio vrbem lustrabant, & Suouetaurilia sacrificia, de sue, oue, tauro, faciebant. Eorum notam successores plerunque soluebant. *Zonaras libr.* 2. creatos propterea vult Censores, quia consules rebus omnibus propter earum multitudinem sufficere non poterant. Consules enim omnem illam, quę tum Censoribus attributa est, præfecturam ad illud vsque tempus gesserant. Eorum autem officium erat, *vt scribit Liuius libr.*40. legere Senatum, recensere equites, agere censum, lustrum condere. In omnibus precationibus hęc verba nuncupabant: Vt ea res mihi collegæque meo bene & feliciter eueniat. Censori autem defuncto nunquam aliquis sufficitur, *auctor idem Liuius libr.*4. 5. 6. 9. *& Plutarch. in Vitis. Liuius item libr.*4. *&* 9. Censuram primò quinquennem fuisse scribit: deinde Man. Æmilium Dictatorem legem tulisse, vt Censura, quæ antea quinquennalis fuerat, annua & semestris esset. *Idem libr.*29. curam publicarum tabularum Censorum propriam fuisse scribit, & ius sartorum tectorum exigendorum. *quod idem Pedianus in Ver.* 3. *confirmat.* Et de nota Censoria *vide Valer. Maxim. & Cicer. in Cluentiana.* Censores etiam *apud Liuium libr.*39. pro iis sumuntur, qui per prouincias à Censoribus dimissi, ciuium Romanorum in exercitibus, quantus vbique esset, referrent numerum.

CENSORIÆ animaduersiones *apud M. Tullium in Cluentiana*, & Censoriæ notæ passim, & Censoria seueritas, *apud Gellium lib.* 4. *cap* 20. & Censoria subscriptio, *apud Ciceronem in Cluentiana*, & Censoria iudicia *passim apud M. Ciceronem*. Censoria virgula *apud M. Fabium lib.j.c.*2.

CENSORIÆ TABVLÆ. Harum fusissimè meminit *Varro libr.* 5. *de ling. Lati.* De iis autem & earum custodia non sunt prætereunda quæ scribit Dionys. *Δηλοῦται δὲ καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν καὶ τῶν καλουμένων τιμητικῶν ὑπομνημάτων, ἃ διαδέχεται παῖς παρὰ πατρὸς, καὶ περὶ πολλοῦ ποιεῖται τοῖς μεθ᾽ ἑαυτὸν ἐσομένοις, ὥσπερ ἱερὰ πατρῷα παραδιδόναι. πολλοὶ δέ εἰσιν ἀπὸ τιμητικῶν οἴκων ἄνδρες ἐπιφανεῖς οἱ διαφυλάττοντες αὐτά.*

CENSVRA, Censoris munus, & dignitas, *Gellio d. capit.* 20. *sic accipitur apud Plinium lib.* 14 *cap.* 4. Catonum ait, ille primus triumpho, & censura super cætera insignis, &c. *& Liuium lib.*4. V.C. alios magistratus annuos esse, quinquennalem censuram grauem esse. Sumitur pro seueritate, correctione, & decreto, & lege. *Plin. in Panegyrico.* Nam vita principis, censura est, eáque perpetua: ad eam dirigimur, ad hanc conuertimur. Pro decreto accipitur in Decretali Pontificis Maximi, *Epistola cap.j. in fin. extra qui cleric. vel vouentes. & in c. de catero. de testibus. in antiq.* Censuræ etiam appellatione continetur excommunicatio, *capit.* 2. *de exceptio. libr.* 6. sed & interdictum, & suspensio, *vt explicat Pontifex Maximus, capit. quærenti. extra de verb. significa.* cuius rei caussam glossematarius ibidem adnotat, Cẽsuram generale nomen esse, vbi explicatur quid sit Censura ecclesiastica.

CENSVS est personarum, rerúmque descriptio: sic sumitur apud Pomponium *l.* 2. *§. post deinde. D. de origine iuris.* Personarum quidem, cùm ciues singuli in sua tribu, classe, centuria, nomina sua, vxorum, libertorum, seruorúmque suorum, item cuiusque ætatem, & quam vrbis regionem habitarent, profiterentur. Bonorum verò, cùm iidem patresfamiliàs prædia sua, cùm vrbana, tum rustica, seruorum, pecudúmque numerum, fundorum instru-

inſtrumenta,ſuppellectilē,pecuniç denique numerum profitebantur. *quod Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 4. & Titus Liuius lib.j.7. & 39. ſcribunt.* Cēſus quoque nomine, ſubſtantia, bona, fortunæque comprehenduntur. *Cicero in Oratione pro Q. Roſcio.* Quem tu,ait, ſi ex cenſu ſpectas,ciuis Romanus eſt. *Vlpian. l.cogi.16. in princip. D. ad Senatuſconſultum Trebellianum.* Hoc idem & ſi patrimonium fuerit rogatus reſtituere, & ſi facultates,& ſi quid habeo, & ſi cenſum meum,& ſi fortunas meas, & ſi ſubſtantiam meam. Hinc Cenſu manumitti dicebantur ſerui, qui luſtrati cenſu Romæ iuſſu dominorum inter ciues Romanos cenſum profitebantur, *ait Vlp. cap.Inſtit.1.*

Cenſum pro pecunia diſtracta accipit *glo.in cap.1.de in integrum reſtitut.* pro penſione tamen, quæ prouentibus ſoluitur, accipi ibidem verius putem. quod & Angelus Clauaſius in Summa, in verb. Cenſus, ait: ſícque accipi debere ſcribit *in cap. quæſitum. j. quæſt.3.* Sic ſumi ſolet toto titul. extra,de cenſib. vnde nec immeritò, ſed *μεταφορικῶς*, reditum, ſiue prouentum appellant interpretes cenſum, tametſi à Doctoribus malè vſurpatum putet Oldendorpius.

Cenſum ita diffinit Theophilus *in §. fina.Inſtitu.de libertinis*: *κένσος ἐστὶ σανίς, ἤτοι χάρτης, ἔνθα ῥωμαῖοι ἀπεγράφοντο τὰς οἰκείας περιουσίας, ἐπὶ τὸ ἐν καιρῷ πολέμου κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἕκαστον εἰσφέρειν.* Eſt igitur Cenſus tabula,ſiue charta, in qua Romani ſcribebant ſuas facultates. quo ſenſu accipitur apud Q.M.Scæuolam, *l.quæ quiſque. 74. D. de acquir. rer.domin. Marcellum l.cenſus. 10. D. de probationib. & alibi ſæpè. & Caſſiodorum lib. 3. variar. Epiſtol. l. penultim.* cuius hæc verba ſunt, Auguſti ſiquidem temporibus orbis Romanus agris diuiſus, cenſúque deſcriptus eſt.

Cenſus crimen, *apud Hermogenianum in l.vix certis. D. de iudiciis.* accipere debemus fraudati cenſus crimen, *per l.j.C. de quæſtionibus. atque ita explicat Accurſius in dicta l.vix certis.*

Cenſus luſtralis, *apud Varronem in Inſtit.* appellatur, quo luſtrabantur ciues quinto quoque anno,acto cenſu, ad diſcrimen ſenſus equeſtris, ſenatorij, aut eius cenſus qui in prouinciis agebatur: ſic dictus à luſtri ſpatio, vt ſi quinquennalis cenſus diceretur.

Cenſus nouus dici poteſt, qui in fundatione ipſius eccleſiæ impoſitus non eſt, *gloſſ. in cap. ſignificauit. de cenſib. in antiqu.*

Cenſus paſsiuus, *apud Tertullianum in lib.de Monogamia*, ſignificat infinitum, vagum, & liberum cenſum, vt apud eum interpretatur B.Rhenanus.

Cenſui cenſendo agri propriè adpellantur, qui & emi, & venire iure ciuili poſſunt, *vt ſcribit Feſtus lib.3.* cuius rei exemplum extat apud M. Ciceronem in Oratione pro L. Flacco: Illud, quæro, ſintne iſta prædia cenſui cenſendo? habeant ius ciuile? ſint, nécne ſint mancipi? ſubſignari apud ærarium, apud Cenſorem poſsint? in qua tribu denique iſta prædia cenſuiſti?

Cenſui cenſendo legem dicere apud Liuium explicat Turne. *Adu. lib.16. cap. 21.* pro cenſu agendo, æſtimandíſque ciuium fortunis & facultatibus: Legem cenſui cenſendo dicturos eſſe,vt præter commune omnium ciuium iuſiurandum hæc adiurarent. Id eſt, hæc iurarent,aut præterea iurarent.Hinc

Cenſus dictus eſt, tributum quod prædiis prouincialibus imponebatur, & fiſco pendebatur,*Conſtant.l.2 C.ſine cenſ. vel reliqu.* Qui comparat, cenſum rei comparatæ agnoſcat, neque liceat alicui rem ſine cenſu vel comparare, vel vendere.

Cenſum agere, peculiare verbum eſt hiſtoricis, pro recenſere, vel capita vel patrimonia profiteri, *vt adnotat Zaſius l. 2. § poſt deinde. D. de origin. iur.* T. Liuius libro 4. ſcribit, Papyrium & Sempronium cenſui agendo à populo præfectos. Itaque Cenſum agere, eſt deſcribere & æſtimare ſubditos profitentes & capita, & patrimonia ſua iuratò.

Cenſu manumitti olim dicebantur qui luſtrali cenſu Romæ iuſſu dominorum inter ciues Romanos cenſum profitebantur, *vt auctor eſt Vlpianus noſter in Epito.titul.1.* Sic etiam legendum adfirmare auſim *apud Gaium libro 1. Inſtitutionum,tit.cuius hæc verba ſunt*: Ciues Romani ſunt, qui his tribus modis

id eſt, teſtamento, aut cenſu, aut ante Conſulem fuerint manumiſsi. vbi pro Cenſu legitur in quibuſdam exemplaribus in Eccleſia.

CENSVARII à cenſu ducuntur. *Horum fit mentio in l. ſi quis intra. 7. C. de bonis proſcript.* Sunt hi qui cenſum pendere debent, quíque cẽſibus obnoxij ſunt: pro qua voce *in C. Theod. eod. tit.* legitur Caſarij. quo fit vt in quibuſdam exemplaribus manuſcriptis C. Iuſtinianæ ſic legatur: atque vox Caſarij omnibus ferè probatur.

CENSVALES, ij ſunt qui dicuntur Tabelliones, & ſcribæ, & librarij cẽſualis miniſterij: id eſt, qui operam ſuam accommodant magiſtro cenſus in vrbe, & acta Senatus conficiunt, *Sic accipi debent in l. 2. & 4. C. de prin. ag. in reb. lib. 12. & in rubr. de tab. ſcribis, logographis & cenſualibus, lib. 11. C.* Sic & apud Capitolinũ in Gordianis: Senatuſconſultum tacitum (inquit) fieret, ita vt non ſcribæ, non ſerui publici, non cenſuales illis actibus intereſſent. *Et apud Symmachum in Epiſtolis:* Argenti (ait) publici ratio, quod cenſualibus editores munerum contulerũt. *Et in Nouell. 17.* Cenſualis adparitio, pro magiſtri Cenſus adparitoribus, qui elogia intimant. ſic ſumitur in Iuſtini conſtitutione *l. conſulta. C. de teſtam.* Hi cenſuales etiam vocantur legati ad Cenſus accipiendos, apud Hermogenianum, *l. j. D. de mun. & honoribus.* (vbi in editione Florentina lege ſcribatus, pro ſcribitus. de quibus etiam meminit *Nouell. 17.* εἰ δὲ ὡς, vbi κηνσίτορες eos adpellat Iuſtinianus. Iulianus & vetus interpres verterunt Cenſuales: *vide Accurſium in §. coges. in auth. de mand. princip.* Hi etiam Prætores & Quæſtores nominantur, *vt ex C. Theod. ſexto colligi poteſt, & l. j. C. eo. de priuil. dom. Aug.* His etiam iunguntur ſubſcribendarij, actuarij: diurnarij, regendarij, *l. 8. C. Theod. de cohor. princ. & alij in l. vlt. C. de tab. ſcrib. leg.*

Cenſualis contractus eſt, cùm quis ius, quod in re habet, ſiue directum, ſiue vtile dominium, alienat prorſus in alium, pro certa pecunia, puta pro centum, & præterea cõſtituto annuo cenſu. Sed per emphyteuticarium contractum non transfertur omne ius in emphyteutam, *l. 1. C. de iur. emphyteut.* vbi vide Doctores.

Cenſualium equorum fit mentio *in l. comperimus 19. C. de curſu publi. lib 12.* ſed verius eſt vt ibidem legas *Curſualium,* hoc eſt, curſui deſtinatorum, vt & docet ἐπιγραφὴ, *&* rub. illius tractatus: cui rei etiam indicio eſt, quod his verbis ſcribit Caſsiodorus li. 5. Variarum epiſto. ad Mammillam: Qui ſuprà (inquit) euictionum numerum curſuales equos vſurpare præſumunt.

Cenſualis forma quæ ſit, *adparet ex l. 4. & paſſ. D. de cenſibus,* vt agri nomen, ciuitatis, & pagi referatur in cenſum. Cenſualia munera, *l. 2. C. de priuileg. eorum qui in ſac palat. milit lib. 12.* Cenſuale officium. *in l. teſtamenta. 18. C. de teſt.* exponit Alexander Imolenſis ibid. Cenſuum magiſtrum: cuius expoſitio iuuatur noua Iuſtiniani conſtitutione 44. §. ἵνα δὲ ὅμως.

Cenſualis profeſsio, *in l. cenſualis. 7. C. de donat. & l. omnes. 3. ſine cenſ. vel reliq. C. Theod.* Cenſuales paginæ, *l fin. C. Th. ſine cenſ. vel reliq.* Cenſuales libri ac tabulæ, *l. 4. de agricol. & cenſit. li. 11. C.* qui ſint. ex eo loco diſces apertè.

CENTENA, ordo eſt; & dignitas, & gradus promotionis in ſchola agentium in rebus, *l. 1. de Cæſarianis. C. Th. & l. 1. C. Theod. de murilegul. l. 5. C. Theod. de decurionibus, & alibi paſsim in eodem. C.* Hinc

CENTENARII dicebantur, qui eum gradum in ſchola agentium in rebus tenebant, *l. 1. C. de lucris aduocat. libr. 12. l. 4. C. de ag. in reb. eodem. libr. & l. 1. de exact. tribut. libr. 10. C. & alibi paſſim.* Porrò qui Centuriones veteribus dicebantur, eos ſuis temporibus Centenarios dici ſolitos refert Vegetius lib. 2. cap. 13.

CENTENARII liberti in lege Papia dicebantur qui centum milliũ ſeſtertiorum rem habebãt, *l. ſi libertus D. de iur. patro. & §. poſteà. Inſtit. de ſucceſ. libert.* Hi (vt ſcribit Aſconius) Cenſi dicebantur, veterum more. Quod autem *apud Imp. §. ſeq.* legitur, Centum millia ſeſtertium centenis aureis comprehendi, falſum eſſe annotat Hotom. Non enim (inquit) centeni, ſed milleni aurei ſiue ſolidi centum ſeſtertiûm millia conficiunt. Quapropter aut hallucinatum Tribonianum fuiſſe, aut locum corruptum, in Inſt. comment. docet. Vide Au-

de Aureus.

CENTESIMA vsura, vide infrà Vsura centesima.

CENTESIMA *apud Catonem, in capite de oleæ pendentis lege*, centesimæ est accessio, quam in redigenda pecunia coactores exigunt. Hæc sunt verba Catonis: Qui oleam emerit amplius quàm quanti emerit, omnis pecuniæ centesima accedit. *Cic. pro Rabirio*, Vtrum accessionem decimæ, vt facere nostri coactores solent centesima, an decessionem de summa fecerit.

CENTESIMVS lapis, pro milliario accipitur *in l. propter litem*. 21. §. *licet*. D. *de excusat*. & §. *qui autem excusare*. *Instit eod. tit.* atque, ita videtur explicare *Vlpianus*, *l.* 1. §. 1. *D. de offic. præfect. vrb.* & *Theophil. ad* §. *qui autem excusare*.

Centesimæ Kalendæ, *apud Paulum in l. centesimis*. 46. *D. de verb. oblig.* dicuntur centesimus mẽsis, *And. in Alciato & Iac. Cuiac. interpretibus in d l. centesimis*. quidam centum annos interpretabantur, quos reprehendit idem Alciatus *lib.* 2. *Parerg. c.* 23.

CENTESIMARE, *apud Iuliũ Capitolinum in Opil. Macrino*, militare verbum esse ait Egnatius ad illum. Milites enim vbi quid grauius admisissent, sæpe decimus quisque, interdum centesimus extremo supplicio adficiebatur. Verbum hoc Centesimare Macrini proprium scribit fuisse Capitolinus, cùm se clementem diceret, quando eos centesimaret, qui digni essent decumatione aut vicesimatione.

CENTIENS, pro centies in Pandectis Florentinis sæpè reperimus. Quo in genere scire oportere admonuit Augustinus *libr. c.* 6. *Emend.* veteres inter E, & S, posuisse N. vt mollius proferrent. Hinc sæpe in P. Fl. thensaurum, & vicẽsimum, &c. legimus, Caper tamen, *vt annotat Cuiacius*, hanc scripturam non probat, & vnà cum Donato Thesaurum Græco more veteres pronuntiasse scribit.

CENTIES aureorum, *in l. propemodum in Pand. Flor. incipit tantum*. 88. D. *de verb. sig.* compendiario dicendi genere significantur centies centena millia aureorum, G. Haloandro interprete, cuius interpretationem probat A. Augustinus lib. 2. c. Sic decies sestertium, pro decies centena millia sestertium.

CENTGRAVII, vide GRAVIO.

CENTONES, vela sunt ex pilis caprarum, siue panni crassiores, ex lana diuersorum colorum consuti. Meminit eorum Vlpianus, *l. quæsitum*. 12. §. *si domus*. *ff. de fund. instr.* Alexan. Neapolit. li. Genealog. dierum. Dixêre autem, inquit, centones ex vilis grossioribus sagula intexta vilioribus pannis, quibus domorum tecta, tabulata, aut ligneæ machinæ militares, aduersus incendia, si ignis maior vis ingruat, muniuntur. *Vide in Chiliad. Erasmicis*. Farcire centones.

CENTONARII, *de quibus in l.* j. & 2. C. *Theodo. de centonariis & dendrophoris*.

CENTVM anni, finis vitæ longæui hominis, *l. an vsusfructus*. D. *de vsufru*. Sic & centesimus annus, *vt ait Caius*, *l.* 56. D. *de vsufr*. Vide infrà, Vita.

Centum, quę in arca habeo, *apud Vlpianum l.* j. §. *adeò*. D. *de dot. præleg.* ad rei veritatem pertinent, eámque spectant: atque ideò si nihil sit, nihil debebitur.

CENTVMVIRI, iudices quidam erant, vel Ouidio teste, lib. 3. de Ponto:

Vtque fui solitus, sedissem forsitan vnus
De centum iudex in tua verba viris.

non autem magistratus. *De quibus ita Festus lib.* 3. Centumuiralium iudicia, à Cẽtumuiris sunt dicta. Nam cùm essent Romæ triginta & quinque tribus, quæ & curiæ dictæ sunt, terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandum. qui Centumuiri adpellati sunt: & licèt quinque amplius quàm centum fuerint, tamen quò facilius nominarentur, centum viri sunt dicti. *Cicer. lib. de Orat.* 1. Nam volitare in foro, hærere in iure, ac Prætorum tribunalibus iudicia magna obire, in quibus sæpè non de facto, sed de æquitate & iure certetur: iactare se in caussis Centumuiralibus, in quibus vsucapionem, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, circumluuionum, nexorum, mãcipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum, aut ratorum, cæterarúmque rerum innumerabilium iura versentur, &c. Posterioribus autem temporibus eorum iurisdictio multum creuit: *vt ex Fab. lib.* 4. *cap.* 1. *videre licet: item li.* 5. *cap.* 2. & *lib.* 11. *cap.* 1. Auctus autem est

poſtea Centumuirorum numerus, ſcilicet ad centum octoginta, manente tamen ſemper nomine, diuiſúſque in quatuor conſilia pari iudicum numero, *vt teſtatur Plinius lib 6. Epiſt.* quibus omnibus præerat Prætor, *vt idem libro 5. ſignificauit his verbis:* Hoc facto Nepotis commotus Prætor, qui Ceutumuiralibus præſidet, &c. Erant autem Centumuirorum conſilia quatuor vſque adeò proxima inter ſe, vt actiones vnius Tribunalis ab alio exaudiri poſſent, *vt ex eodem Plinio lib. 2. intelligimus, & Quintiliano lib. 12.* vbi meminit Trachalli. Hinc *idem Plinius 4.* Centumuirale iudicium vocat, Quadruplex: Proximi (inquit) cùm apud Centumuiros dixiſſem, ſubiit recordatio, egiſſe me iuuenem æquè in quadruplici iudicio: proceſsit animus, vt ſolet, longius, cœpi reputare quos hoc in iudicio, quos in illo ſocios habuiſſem.

CENTVMVIRALES cauſſas ſuprà memoraui: *de his loquitur Plin. lib. 2. Epiſt. 14. ad Maximum.* Eas in duas Haſtas diuiſas docet M. Fabius, *libr. 5. C. de præiudiciis.*

Centumuiralis haſta, quę in foro centumuirorum erigebatur, vt ſciret populus iudicandi tempus. Idque noſtro quoque ſeculo pleriſque in locis receptum videmus, vt iudicij auctoritas ſolenni baculo ſignificetur: *vt ſcribit Bud. l. 2. D. de orig. iur.* Centumuiralis autem haſtę meminit Suetonius *in Auguſto, cap. 39. in hæc verba:* Auctor & aliarum rerum fuit, in queis ne acta Senatus publicarentur, &c. vt cura ærarij à Quæſtoribus vrbanis ad Prætorios prætoréſve tranſiret: vt centumuiralem haſtam, quem Quæſtura functi conſueuerant cogere, Decemuiri cogerent.

Centumuirale iudicium, pro inofficioſi teſtamenti querela accipitur *in l. Titia. 13. ff. de inoffic. teſta. & in l. prætor. 30 de lib leg. & l. fin. C. de petit. hæredita.* Vſucapiones quoque, tutelæ, gentilitates, &c. quæ ſuprà ex Cice. annotauimus. A Valerio Maximo haſtæ iudicium vocatur: Centumuiros enim, haſta in foro poſita, iudicaſſe conſtat.

CENTVRIA, *inquit Feſtus lib. 3.* in auris ſignificat ducenta iugera: *de qua ita Varro lib. 4. ling. Lat.* Centuria prima à centum iugeribus dicta, pòſt duplicata nomen retinuit: vt tribus multiplicatæ idem nomen tenent. Huius etiam idem in libro de re Ruſtica meminit: Bina iugera, quòd à Romulo primùm diuiſa dicebantur, viritímque quòd hæredem ſequerentur, hęredium appellarunt: hæc poſtea à centum, centuria dicta. Quo ſanè loco non dicit initio centum iugerũ, vt hîc fuiſſe: nec ſibi vtrobique conſtare videtur. *Siculus Flaccus, in li. de condi. agr.* Centuriis (ait) quarum mentionem nunc facimus, vocabulum datum eſt ex eo: Cùm antiqui Romanorum agrum ex hoſte captum, victori populo per bina iugera partiti ſunt, centenis hominibus ducenta iugera dederunt, & ex hoc facto Centuria iuſtè appellata eſt. *Sic ſumitur in l. omnes. 10. C. Th de anno. & tributis. & in Nouel. Iuſtin. 128. in princ.* In hoc ſignificatu Centuriarum modum docet Hygenus, *li. de limit. conſtit.* earundem in ſcriptores Siculus Flaccus, *libr. de condi. agrorum.* Hinc eodem ſenſu

CENTVRIATIO, *apud Sic. Flaccum,* diuiſionis forma.

CENTVRIA verò in re militari, *auctore Feſto, li. 3* cẽtum homines ſignificat. Hinc *Varro li. 4. ling. Lat.* Centuriæ, quæ ſub vno Centurione ſunt: quorum centenarius iuſtus numerus.

CENTVRIO apud Macrum, *l. milites agrum §. inreuerens. D. de re mil. & in rub. C. Theo. de Centur.* qui centum militibus præerat. Centurionum autem inſigne erat vitis, quam manu geſtabant, *vt ait Pli. li. 14. c. 1.* Vites in caſtris ſummam rerum imperiúmque obtinent. Centurionum in manu vitis, & optimo præmio tardos ordines ad lentas ducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipſam honorat. *Cuius rei & commeminit Alex. ab Alex Genialium dier. lib. 6. c. 8. & Macer, d. §. irreuerens.* ibi, qui vitem tenuit, id eſt, Centurionis munere functus ſit. Habebant & corpus, quod deſerere non licebat, *l. vnic. C. Theo de Centurio.* Centyrionem verò pro Centurione poſuit editio Florentina, *in l. inter ſocerum. §. conuenit. D. de pact. dot. & l. Centyrio. D. de vulga.* ídque more veterum, qui y, pro v, vſi ſunt. Sed & ὑψιλὸν, hac figura, *u*, vidimus ſæpè in Diogene Laertio, in li. Decr. quæ eſt forma, u, Latinorũ: nam veteres Syllam, & Sullam dixerunt. Centurio primi pili dicitur, qui & primipilarius, *Ant. Auguſt. ad Modeſtin. D. de excuſat. tut.* Hi

Tacito sunt Centuriones primorum ordinum, primus princeps, primus hastatus.

CENTVRIATA Comitia, *Festo li.3.* quia pop. Rom. per centum turmas (quidam pro turmis Centurias legunt) diuisus erat. Asconius, Centuriata comitia dicuntur, cùm ab omni sexu & ætate fertur suffragium quòd per cétenas turmas diuisus erat populus Romanus. Et

Centuriata lex, vide infrà Lex.

Centuriatus ager, in ducena iugera definitus, *Festo li.3.* quia Romulus centenis ciuibus ducena iugera tribuit. Centuriatum etiam exercitum dixit *Varro libr. 5. ling. Lat.*

CENTVSSIS, id est, centum asses. As enim libræ erat pondus, *vt scribit Varro lib.4. ling. Lat.* hinc vnum pondus assipondium dicebatur: deinde ab numero reliquum dictum vsque ad centussem *Idem Varro apud Gellium, lib.15.c.18.* Nunc qui illum norunt, volunt emere millibus centum, te, qui nouit nemo, centussis: id est, centum assibus, & positum est pro centusse. *Budæus in Forensibus* hoc verbo etiam centum asses significari scribit.

CERA notissimo significatu (significat enim quod, melle ex fauis expresso, superest) sumitur *in c. vni de offi. custod. in antiq.* Cera etiam pro epistolis & pugillaribus sæpissimè veteribus accipitur. Iuuenalis,

Nonne libet medio ceras implere capaces?

Hinc profectæ formulæ Cera prima, secunda, ima. *Suetonius in Cæsare*: Q. Prædium (inquit) ex quadrante hæredem instituit, reliquos in ima cera, hoc est, in extrema parte testamenti. Hinc Cera prima est testamenti institutio, *vt scribit Alcia. li.4. Parerg. c.6.* Nam veteribus institutio hæredis, caput & fundamentum testamenti erat. Sed hoc emendasse se Iustinianus ait, *d. §. an hæredis.* Hinc

CERATÆ tabulæ, pro codicillis, & pugillaribus ponuntur, *vt adnotat Viglius, in §. nihil autem. Insti. de testa. ordin.* Veteres enim ceratis tabulis vsos, scribit *Anton. August. lib. sing. ad Modest. l. si duas. §. si verò. D. de excus.* Hinc & Cereæ tabellæ, id est, cera illitę, *vt ait Alex. ab Alexan. li.2. ca.30. Gen. dier.* in quibus monumenta literis nonnunquam mandabantur: aliquando duplices, plerunque triplices aut quintuplices, colore diuersæ. Et paulò post: In triplicibus epistolas, in quintuplicibus honores & magistratus, in duplicibus, si quid esset arcanum, & subticendum, interioresque animi notas magis adnotabant.

CERAMIVM, amphora Attica, *Ant. Aug. li.2. c.11.* capit autẽ vrnas tres.

CERÆTES, in ponderibus, oboli pars media est, habens siliquam, & semis: sicut in ea re testis est Isidorus, *li.16. c.24. Etymol.*

Κεράτιον numi genus, quod sex obolos, seu folles valebat, *cuius mentio fit in Nouel. Iustin. consti.59. §. δ ἰδόσθω.* Iulianus Patricius vertit siliquas. & Leonis Nouel.83. *in fi.* Harmenopulus in legibus agrariis: παρεχέτω ὑπὲρ αὐτῦ ἡμερήσιον κεράτιον ἕν, ἤγουν φολλεῖς δώδεκα.

Κερατισμὸν adpellant Græci, quod Cassiodorus *lib.4.* Siliquaticum. Est autem id, quod in nundinis exigitur, ob venditionem proponendam.

CERAVNIVM, *in l. fin. §. species. D. de public. & vectiga.* gemmæ genus, ab eo nomen habens, quòd non alibi, quàm in loco ictui fulminis proximo inueniatur. Fœminino genere dixit Plinius, *li.37. c.9.* idque candidum esse ait. *Lampridius in Heliogabalo*: Parauerat (inquit) & in ceraunìis, & in hyacinthis, & in smaragdis venena, quib. se interimeret, si quid grauius immineret. Ceraunia coruscare dixit *Tertull. lib. de habitu muliebri*, non procul ab initio: habet enim intus stellam corruscantem, vt ait Zeno.

CERDO, qui & Lucrio dicitur. Est enim artifex sordidus, qui artes illiberales quæstus gratia exercet: quales sunt veteramenti (*vt Sueton. appellat*) consutores.

CEREBROSI boues, contumaces, vt homines, à peruerso cerebro, qui toti suo consilio hęreat, & iracundiæ obtemperant, & à nemine persuaderi possunt. *Columella lib.2.* Cerebrosum quidam interpretantur ὀξύθυμον, & ὀξύχολον.

CERNO, à creo dictũ putat Varro, *li.5. ling. Lat.* ab eo, quòd cùm quid creatum est, tunc deniq; videri, ait. Libri tamen veteres sic habent, referente Scaligero, *Dictum Cerno à Cereo: Cereo enim à creo.* A quo in Saliari carmine Corus manus, id est, creator bonus. Atque hinc Cores dicta, *vt vult Festus*, quòd omnia

creet:non à gerendo, *vt Varro & Cicero* Cernere in varios ferri significatus scribit Nonius: pro videre accipitur apud Publ. Virgilium, lib. 3. Æneid.

Cernimus adstantes nequicquam lumine toruo.

Sic sumitur *in cap. nisi cum. vers. nec putes. extra de renuncia. in anti.* Cernere, iterum disponere. Lucillius Satyrar. lib. 5.

Postquã præsidium castris educere creuit.

Cernere, dimittere. vnde vitam cernere dixit *Varro in Didascalo* Cernere est iudicare. *Pacuuius in armorum iudicio*: Et æquũ inquit, & rectum est, quod postulas iurati cernant. Cernere sonat etiam, *eodem auctore*, audire. Cernere etiam *Varroni li. 6. ling. Lat.* significat constituere. Vnde dicebant veteres cernere hæreditatem, id est, se hæredem constituere: & CERNITO in testamento, id est, facito videant te esse hæredem: vt Varro interpretatur. *quo sensu accipitur in l. 1. C. Gregoria. de patria potesta.* Hinc

CRETIO, quam ita diffinit Vlpianus. *eod. tit.* Cretio, ait, est certorum dierum spacium, quod datur instituto hæredi ad deliberandum, vtrùm expediat ei adire hæreditatem. quam Vlpiani diffinitionem probat *Isidorus, lib. 5. Etymol. ca. 24. his verbis*: Cretio, inquit, est certus dierum numerus, in quo institutus hæres aut adit hæreditatem, aut finito tempore cretionis excluditur, nec liberum est ei vltra hæreditatis ius capiendæ. Cretionum solennitatis meminit constitutio, *l. vnic C. Theod. de cretione & bonorum possession. & l. 2. C. Theo. de mater. bonis.* Cretionibus, pro curationibus, *in ca. ius Quiritum. 1. distinct.* reponendum putem. quod & res & verba indicant, quæ *ex Isidoro, lib. 5. Etymolo.* transcripta à Gratiano fuere. Cretionum solennitates sustulerunt Impp. constitutiones. *l. 1. C. Theod. de mater. bon. l. cretionum. C. de iure delibe.* Cretionum genera duo constituit idem Vlpia. *d. tit. 22. §. cretio. autem.* vulgarem, & continuam. Ac vulgarem quidem, in qua adiiciuntur hæc verba: Quibus scieris poterísque Continuam, in qua non adiiciuntur.

Cretio libera, vide Legatio libera.

CERNERE, & pro hærede se gerere hoc differunt, quòd qui cernit, verba cretionis pronunciat, *quæ retulit Vlpian. cap. Inst.* XXII. CVM ME MABVIVS HAEREDEM INSTITVERIT EAM HAEREDITATEM ADEO CERNOQVE, Qui se pro hærede gerit, re tantùm ipsa hæredem se esse declarat: vt si auctionem faciat, seruis cibaria mandet. Itaque Paulus *in l. 9. D. de acquir. hære.* Pupillus, inquit, si fari possit, cum tutoris auctoritate potest hæreditatem acquirere. Si fari possit, id est, si verba cretionis pronunciare possit. Cernere autem hæreditatem, Græcis dicitur, προσέρχεσθαι τῇ κληρονομίᾳ, vt in Lexico, quod est in æde B. Germani, ad Lutetiam Parisiorum, legitur.

Cernere, *in l. fi. in fin. C. de Iudæis*, ponitur pro intelligere & scire μεταφορικῶς: Et qui synagogæ fabricam cœperit, non studio reparandi, cùm damno quinquaginta librarum auri fraudetur ausibus suis, cernat præterea bona sua proscripta, mox pœnæ sanguinis destinandus: Quorum verborum frequens est vsus in eandem rem, in pœnis scilicet irrogandis.

CEROFERARII, sunt quos Græci Acolythos vocant: *horum fit mentio ca. cleros, non procul à fine, 21. distin. & c. si quid post. §. deseruientes. 33. distinct.* vtrobique eorum officium explicatur.

CERTARE, *in l. quod certatum. C. de posthu. hæredib. institu. & l. cùm quidam. C. de legat.* est inter se contendere, & controuertere, & inuicem de re aliqua disputare. Sic sumitur apud Virgilium, Ecloga 5.

Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

Certare autem cum vsuris fructibus prædiorum dicuntur, quorum vectigalia vix aut ne vix quidem vsuris soluendis paria esse possunt, *Cic. in Oratione 2. in L. Catilinam.*

Certare multam, Vide Multa.

CERTAMEN, *de quo infrà in l. liberto. §. Lucius. D. de annu. legat.* significat ludos & spectacula, & conflictus. *sic sumitur in l. 3. C. de spectacul. libr. 11.* Certamen etiam μεταφορικῶς sumitur, pro iudicio contradicto, in quo confligunt litigatores, *in §. si verò altera. in Authentic. d. nupt. constitut. 22.* ita vertit ibi vetus interpres, pro quo Iustinianus dixerat τῶν ἀγώνων. Certaminum autem genera quatuor fuisse

apud

apud Græcos. (quibus ἀγῶνες dicebantur) scribit Bud. in prioribus adnot. in Pād. Olympia, Pythia, Nemæa, Isthmia, quę & sacra certamina adpellabantur, eod. aucto. *Hæc explicat Alex. ab Alex. lib.5.cap.8. ad cognitionem multarum legum Digest. & Co. De iis etiam loquitur Pollux, lib.3.cap.30. & Cælius Rhodig. lib.3. cap.30.* Extat autem libro 1. Epigram. tetrastichon Archiæ, de his quatuor certaminibus, his verbis:

Τέσσαρές εἰσιν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα τέσσαρες ἱροί.
Οἱ δύο μὲν, θνητῶν οἱ δύο δ', ἀθανάτων.
Ζηνὸς, Λητοΐδαο, Παλαίμονος, Ἀρχεμόροιο.
Ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Certamen Chrysantianum, ab aureo flore præmio victoris nuncupatum, ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ, id est, ab auro, καὶ ἄνθεος, flore. *Huius ludi meminit Iurisc. in l. penult. ff. de ann. leg.* Certamen publicū apud Vlpia. *l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad l. Aqu.* dicitur, *Accursio interprete*, quòd publicæ lætitiæ gratia fieret, vel quòd populo exhiberetur. Certamen Circense, *in l. eos, qui. de spectacul. lib. 11. C.* accipiunt Græci interpretes pro equestri conflictu, vide infrà in verbo Circenses.

CERTATIONEM, pro cognitione extrema accipi putant quidam in legibus, quas refert M. Cicer. libr.3 de legib. MVLTAE POENAE CERTATIO ESTO.

CERTIORARE, pro certiorem facere, non semel dixit Vlpianus, *l. si fideiussor. 29. ff. mandati. & l. 1. ff. de action. empt. l. 1. in fine. ff. de eo, qui pro tutor.* sed id verbum à Tribuniano pro venustiori alio repositum putem: tametsi sciam, Alciatum existimasse Certiorare eadem ratione dictum, qua Meliorascere, apud L. Columellam.

CERTVM in iure dicitur id, cuius qualitas & quantitas apparet, *l. stipulationum. 74. ff. de verbo. oblig.* vbi Caius scribit, certum esse in Stipulationum tractatu, quod ex ipsa pronunciatione apparet, quid, quale, quantúmque sit, veluti aurei 10. fundus Tusculanus, homo Stichus. Certum in actione, Si certum petetur, pro certa pecunia uumerata accipitur. De ea enim actionem hanc comparatam esse scribit Vlpianus, *l. 1. ff. de condict. tritic.* Inde, Certæ pecuniæ actio, *apud Senecam libr. 3. Benefic. cap. 7.* Et,

Certa pecunia credita, *M. Fabio, lib. 4. cap. 2.* Satis, ait, est dixisse, certam pecuniam peto ex stipulatione. *& Scæuolæ l. fin. §. Lucius in princ. ff. de condict. indebiti.* Certa pecunia igitur dicitur cuius qualitas cum quantitate expressa est: veluti H-S. decem millia, aut pecunia, quæ in illa arca est. idem enim valet, ac si diceret, qualis quantáque in illa arca est, *l. 7. §. pen. & l. vlt. ff. de contr. emp.* Incerta verò, cuius aut qualitas, aut quantitas expressa non est, veluti aureos dare spondes? vel, Numorum decem millia dabis, &c.

Certum etiam dicitur, quod clarum, manifestúmque est, *Alcia. in d. l. certum. Sic accipitur in c. de capitulis. 10. distinct.* Quandoque accipitur pro eo, quod dicimus verum constet, *l. si filius. ff. de ritu. nupt.* Sunt tamen, qui certum ibidem, pro verisimili accipiant.

Certum est (quod ad certi condictionem attinet) cuius species vel quantitas, quæ in obligatione versatur, aut nomine suo, aut ea demonstratione, quæ nominis vice fungatur, qualis, quantáque sit, citra omnem ambiguitatem ostenditur. Nam & Pedius *lib. 1. de stipulationibus*, nihil referre ait, proprio nomine res adpelletur, an digito ostendatur, an vocabulis quibusdam demōstretur, quatenus mutua vice res fungantur, quæ tātundem præstant, *l. certum. ff. si certum petat. & certi condict.*

Certum etiam Alciato, *d. l. certum.* id propria significatione sonat, quod liquidò adparet, & oculato sensu deprehenditur, à cernendo ducto verbo.

Certum etiam illud dicitur, quod tempore stipulationis in aliquo certo loco est, veluti VINVM, OLEVM, TRITICVM, QVOD IN HORREO EST, DARE SPONDES? Incertum ergo est, quod nondum natum est. *l. vbi autem. 75. §. illud dubitationem. ff. de verborum obligat.*

Certi condictio, vide infrà Condictio.

Certum contractum, *in l. certi. 9 in princip. ff. si cert. peta.* appellant Accursius

Bartolus, & Baldus, qui certum cōtinet: quorum sententia iuuatur Iustiniani cōstitutione, *l. vnic. C. de senten.* quæ pro eo, quod interest, profer. Quidam interpretatur certos contractus, qui certum nomen habent: incertos, qui incertum: quæ interpretatio etiam ferri iuuarique potest, *d. l. vnic.*

Certi anni, in constitutione Impp. *l. si certis annis. C. de pactis.* dicuntur Accursio ibidem pauciores tribus. Bartolus & Baldus longum tempus interpretantur. Alciatus in Bartoli & Baldi sententiam pedibus it, tametsi alioquin pro triennio accipi credat. Accursij sententia iuuari videtur *l. 1. C. de fideicommiss. & cap. 1. de præscrip. in antiq.* Ni dicas vtrobique iure speciali triennium præstitutum: quod magis est. Nam *in l. 1. C. de fideicommiss. alimentorum in d. cap. 1. de præscripti.* fidei Christianæ fauor versatur.

Certiorem confessionem falsæ videtur opposuisse *Vlpia. l. 1. §. si quis vltrò. ff. de quæst.* licet quidam putent ibidem pro verisimili accipiendam: verius tamen est, vt pro veris argumentis confirmata sumatur.

Certum corpus *in l. sed & si 10. ff. de accepti.* & alibi propriè Iurisconsulti appellant, quod Dialectici indiuiduum. Incertum verò, quod illi genus. Qua de caussa inter se opponuntur *in l. 1. §. non solùm. ff. ad leg. Falc.*

Certus homo, cuius qualitas definita est: nam de quantitate non laboratur: qualitas autem aut nomine ostenditur, aut demonstratione, aut natione: nomine, vt Pamphilus, Stichus. Dama: demōstratione, vt si digito notemus: veluti cùm dicimus: Hunc hominem meum esse aio: natione, vt Syrus, Phryx: & sic dicitur ad differentiam hominis in genere, *l. Neratius. ff. de condict. inde.* Huic opponitur homo incertus, *l. hæredes. 25. § si incerto. ff famil. ercisc.*

Certum ius, *in constitutione Alexand. Imp. l. 2. C. de solut.* sumitur pro claro & aperto. Certum ius, hoc est, expressa & aperta lege cautum. Certum ius verò apud Pomponium, *l. 2. in prin. de orig. iur.* dicitur scriptum, *vt colligitur ex §. exactis d. l. 2.* Sic Certa lex, in scriptis redacta, & lata, perscriptáve, *d. l. 2.*

Certus locus, *in l. locus. ff. de acqu. poss. & l. 4. ff. pro emp.* dicitur, qui pro diuiso possidetur, quę interpretatio comprobatur *l. 1. ff. de euict. & l. Pomponius 8. ff. de rei vendis* Alciatus *ad d. l. locus* certum locum ita diffinit, qui certis finibus sit comprehensus. quæ diffinitio iuuatur *d. l. Pomponius* 8. Incertus autem, cuius qualitas aut quantitas non apparet *l. cùm post. 69. §. gener. ff. de iure dot.* velut qui pro indiuiso dicitur. In eundem sensum dicitur.

Certa pars, scilicet, quæ pro diuiso possidetur. opponitur enim ei, quæ pro indiuiso est, *l. 1. §. hoc interdictum. ff. vti possid.* Alciat. autē, *in d. l. locus.* ait ex Bartolo, Oldrado, Iacobo Raio, Alb rico, certam partē pro indiuiso possideri, cùm tertiam putà, partē huius fundi habeo, etsi nesciam, quantus sit totius fundi modus. Verius tamen est partem, quæ pro indiuiso possidetur, incertam esse: cùm magis intellectu, quàm corpore partes habeat, nec oculis demonstrari possit, *l. seruus communis. ff. commo.* Aliter certam, & incertā partem accipimus in eo, quòd dicimus partem incertam possideri non posse *l. 3. §. incertam. ff. de acquir. poss.* sed id subtilitate mera dictum est, *l. si fur. §. fi. ff. de acq. poss*

Certi genera dicuntur alimenta aliquo certo loco præstanda, vel tributa, *l. si fideicommissum. ff. de iudic.*

Certo certius, prouerbialis ὑπερβολὴ, qua verissimum significauit Vlpianus, *l. ait Prætor. §. si cùm mulier. ff. quæ in fraud. cred.*

Certus dicitur is, qui ab integrę fidei aliquo admonitus est, *l. si quis ita. 16. ff. de testa. tutel.*

Certa dies, cui numerus adiectus est, veluti Kalendis Ianuariis centesimis, *l. si dies. 21. ff. quando dies leg. ced.* & tunc dies statim cedit. Huic opponitur incerta dies: veluti cùm pubes erit, cùm nupserit, *d. l. si dies.* & hæc conditionem facit, *l. dies incertus. ff. de condit. & demonstratio.*

Certæ & solennes actiones, certis formulis comprehensæ, adstrictæque, *l. 2. §. deinde ex his. ff. de orig. iur.* Sic in eundem sensum.

Certa verba, *in §. procurator. Institut. de iis, per quos agere. poss.* id est, præscripta, concepta, & solennia, & vt Theophilus ibidem vertit τυπικὰ hoc est, formalia.

malia, & certa forma concepta. Certa verba dixit M. Cic. *lib.2.de Nat. Deorum*, pro solitis, & solennibus, *Varro lib.5.lin. Lat.* Hinc fasti dies, quibus certa verba legitima sine piaculo prætoribus licet fari.

CERVICALIA vestis nomine contineri putat Vlpianus, *l.argumento 25. § 1.ff.de aur. & argen.* Quod si ad mundum muliebrem ea pertinent, significari putat hoc nomine Hotoman. quæ Græci περιτραχήλια nominant, quæque Iul. Pollux in mundo muliebri recenset: sin virilia sunt, ea quæ frigoris vitandi caussa ceruici circundantur.

CERVICES erigere, est, *Imper. Constantio*, in eum, cui gratitudo debetur, irreuerentem esse, *l. 2. C. de libertis & liber. eorum.* Notum, duræ ceruicis hominem dici, quasi indomabilem, more ferocium boum, quique ceruice erecta, & rigida, contumaciam quandam præ se ferat, tanquam nemini ceruicem inclinare volens, *ca. nisi cùm pridem. §. propter malitiam. de renunc.*

CERVISIAM vini adpellatione contineri negat *Vlpian. l. si quis vinum. 9. ff. de tritic. vino, oleoque lega.* rectè, confici enim eam ex frugibus. Plinius lib. 22. c. 25 scribit.

CERYCIA erant, quæ legati ferre solebant, ne quis eos violaret. *Sic sumitur in l. sanctum. ff. de rer. diu.* quod & Iul. Pollux, li. 8. Onomast. his verbis docet: κηρύκειον φόρημα ἦν τῶν πρέσβεων. Apud Suidam, κηρυκεῖον, ξύλον ἔχον ἑκατέρωθεν δύο ὄφεις περιπεπλεγμένους, καὶ ἀντιπροσώπους ἀλλήλοις κειμένους. Non igitur ornamento tantùm erant, *vt putat Alexan. Genial. dierum lib. 4.* sed & tuitioni, *d. l. sanctum.*

CESSARE, pro in mora esse, accepisse videtur H. Modestinus, *l. tutor. §. Lucius. ff. de vsur. & alibi.* Sed & pro frustrari sumitur, *in l. 5. §. Imperator. ff. vt in poss. leg.*

Cessare partem dixit Iauolenus, *l. Meuio. 41. ff. de leg. 2.* pro deficere, & cessantium, id est, deficientium partes, eodem sensu Paulus, *l. diuus. 7. ff. si cui plus quàm per legem Falcid.* Sic Romanus Pontifex, Cessante caussa cessat effectus, id est, deficiente, & sublata, *c. cùm cessante, extra de appel.* & vide A. Tiraquel. tracta. Cessante caussa. Cessantem quoque demonstrationem apud Papinianum accipere debemus, pro deficiente probatione, *l. cùm ex plurib. 97. ff. de solut.*

Cessare edictum dixit Vlpianus, *l. quòd si 3. ff. ne quis eum qui in ius vocat.* pro eo, quod est locum non habere, & ad eum casum non pertinere.

Cessare libertatem, Et,

Cessare addictionem, *apud Vlpian. l. ergo. 4. §. si in fraudem. & §. si bona. ff. de fideicommiss. libert.* accipi oportet, hoc est, non valere, & ei actui locum non esse.

CESSIO, vide suprà in verb. Cedere.

CESSIONARIVS dicitur ille, in quem transfusa est obligatio, vel nomen, & debet certiorare debitorem, quòd nomen eius in ipsum transfusum sit, ipsum notificando, vel ostendendo instrumentum, & legendo, & copiam, si velit habere, dando, *vt l. nomen. quæ res pignor. obligar. po. C.* aliàs alteri soluere posset debitum, non credens se obligatum cessionario. *C. de obligat. & action. per Bartolum.*

CESSVM dare, *l. bouem. 43. in princip. ff. de ædil. edict.* mulæ dicantur: quod, quid sit, variè exponitur. Mihi locus corruptus esse videtur, & legendum sessum, vt de iis dicatur mulis, quę homines vehunt, quæ & magis calcitrosę sunt aliis. Sessus autem pro sede ponatur. Haloander, Cessim dant, legit, alij pessundant.

CETEROQVIN, pro alioquin poni apud Vlpian. *l. eius qui. 29. ff. de iure fisc.* Sed enim hæc pœna magis est, vt aduersus ipsum locum habeat, qui delatorem redemit: ceteroquin aduersus hæredem eius transire non debet, *Et apud eundem, l. ex facto. 35. §. rerum. ff. de hæred. institut.* putat A. Augustinus in Emend.

CETERORVM, & reliquorum adpellatione omnes scribit contineri *M. Terent. Clement. in l. cùm optio. 17. ff. de opt. leg. & Marcellus apud Vlpian. l. ceterorum ff. de verb. signific.* idcóque inclusionis notam esse constat. Excludit etiam plerunque, *veluti apud Vlpianum, l. non solùm. §. quæritur. ff. de procurat.* Singulari quoque numero apud eun-

dem, *l. 2. ff. de iis, quæ in testam. delent.* excluoit. Compendiosè in tabellionum tabulis, instrumentísve interiecta his notis, &c. hæc vox, comprehendit omnia, quæ sunt de natura cõtractus, vel rei super qua adponitur. *Bar. in l. Gall. §. idem credendum. ff. de liber. & posthu.* Huius locutionis vim latissimè explicat Iason, & Alciatus ibidem.

CETERA COGNITIONIS, dixit Scæuol. *l. intra vtile. 39. ff. de minorib.* pro omnibus, quæ ad caussæ restitutionis in integrũ cognitionem pertinerent. Sic eodem sensu dixit idem, Cetera negotij. Sic,

Cetera venditionis dixit Vlpian. *l. magis puto. 5. § si pupillus. ff. de rebus eorum.* pro omnibus, quæ venditorem facere, & præstare oportet: & omnia iudicij, *l. in caussæ. ff. de procurat.*

CETERVM absurdi nota est, & significat alioquin, *l. ait prætor. 7. §. 1. ff. de minorib.* Et ideò si minor conueniat debitorem, adhibere debet curatores, vt ei soluatur pecunia: ceterùm non ei compelletur soluere. *Et l. 4. § si quis autem. ff. de alien. iudic. mut. caus. fact.* & alibi sæpè in libris Digest. quod res ipsa satis indicabit. Sic sumitur apud Tertullianum, *lib. 2 aduers. Marcionem:* Ceterùm non esset in anima, &c. *& in l. iam tamen. in princip. ff. iudic. solui & l. in caussæ. ff. de procur.* Ceterùm aduersandi nota est, & accipitur pro sed, *in Constitut. Alexand. Imp. l. 1. C. si aduers. rem iudi.*

CH

CHALDÆI in Constantij Imp. rescripto, *l. nemo. 5. C. de malefic. & mathema.* secundum interpretationem B. Hieronymi, *in cap. 2. Daniel.* dicuntur γενεθλιαλόγοι, qui futura ex natiuitatibus prædicunt: quo sensu accipi debet *apud Spartianum*, cuius hæc verba sunt, Vel vates, vel Chaldæos consuluisset. *quod & Plutarchus in Galba adnotauit.*

Χαμόθεν, *apud Modestinum, l. εἰδέναι. §. χρὴ δὲ ἀμα. ff. de excusat.* Anto. August. li. singulari ad Modestin. suppliciter. Iaco. Cuiacius, de plano, vertit. A. Augustini sententia potior visa est. Nec moueor Græcorum interpretatione, qui interpretantur χαμόθεν, ἐξ ἐπιπέδου, hoc est, de plano.

Χαμαιδικασταὶ, pedanei iudices, quorum commeminit Iustinianus, *constitu. 60. §. χαμαὶ. & vide Alciat. lib. 1. Parerg. cap. 41.*

CHARONIANVS libertus à Charonte dicitur, ea forma, qua horcinus. *Vlp. Insti. tit. 2.* ab horco, id est, nullius nisi Charontis, Plutonis, horci.

CHARACTER, figura, vel signi vel forma expressa, ex litera præcipue *Vlp. de test. l. ad testium.* Dum tamen (inquit) habuerit χαρακτῆρα.

CHARTA, est pagina scriptioni apta. Differt à papyro. Papyrus enim est materia, vnde chartæ præparantur: vbi verò expolita est chartæ nomen accipit Viglius *in 8. nihil autem. Institut. de testam. ordin.* quæ distinctio iuuatur, responso Vlpiani, *l. librorum. §. chartis. ff. de leg. 3.* Chartæ adpellatio & ad nouam, & ad deletitiam refertur, *l. 4. ff. de bon. poss. secund. tab.* Chartis autem legatis, neque libri iam facti, neque cœpti scribi, neque membranæ, neque cæteræ ad scribendum materiæ debentur, *l. librorum, 52. § 4. & l. chartis. 76. ff. de lega. 3.* Chartas autem epistolares penoris esse ait Seruius *apud Vlpianum, l. 3. §. penult. ff. de penultim. legat.* & his continentur chartæ ad ratiunculam paratæ. *d. §. pen.* At chartarum genera, & quo fierent modo, *explicant Plinius, lib. 13. cap. 12. & Isidorus, libr. 6. ca. 10.*

Chartam deletitiam, *cuius meminit d. l. 4.* Græci vocant παλίμψηστον, *Cic. lib. 7. Episto. Epist. 18.* Nam, quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam, sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quàm hæc scribere. huius & commeminit Martialis:

Esse puta ceras, quamuis mẽbrano vocetur,
Delebis quoties scripta nouare voles.

CHARTIATICVM, *in l. diuus ff. de bonis damnat.* quod quasi pro charta officialib. præstabatur. Sic enim legitur in Pand. Floren. sic & emendati vulgati Codices habent. *Alc. lib. 1. Par.* variè hoc vocabulũ conatur restituere: sed parum ad rem, Florentinam lectionem confirmant Zonaræ verba in Nicephoro: ὑπόπτας προεβάλλετο ἐπισχήσειν ἐπαύξειν σφᾶς τὰ δημόσια, ἀπαιτεῖσθαι δὲ καὶ ὑπὲρ χαρτιατικοῦ ἐπὶ τῷ νομίσματι δύο κεράτια. Eodẽ autem modo dictũ videtur, quo Cerarium, *Verrina 5.* quod quasi pro

cera

cera pèndebatur: ſicut & pulueraticum & pulueratium, quod vide ſuo loco.

χαρτοπρᾶται, Chartopratæ, *in titul. de colleg. & chartopra. & Numu. li. 11. C.* ſunt Chartarum, quæ ex prouinciis in vrbem tranſmittuntur, ſuſceptores & venditores. In Baſilicis eo. tit. περὶ συστημάτων καὶ χαλκοπρατῶν, repone χαρτοπρατῶν.

Χαρτοπρατία, Chartarum venditio, *l. vnica. C. de colleg. & chartopratis, lib. 11.*

Χαρτοφύλακες, magiſtri dicuntur ſcriniorum. Hinc

Χαρτοφυλάκιον *in c. 1. ext de prob.* dicitur ſcrinium, vbi chartæ reponuntur. vide Suidam.

CHARTVLARII, *in rub. de num. act. char. lib. 12. C. & l. nulli. 10. in fin. C. eod. & l. 3. de cano. larg. titul. li. 10. C.* dicuntur, qui de cohortalibus officiis vniuſcuiuſque prouinciæ largitionales titulos retractabant, id eſt, qui chartas & codices tractabãt earum expenſionum, quæ priuato principis ærario illatæ, magna ex parte in largitiones inſumebantur. De iis accipi debet, *l. 1. §. illi quoque. de præpoſ. ag. in reb. lib. 12. C.* Hos Commentarienſes dictos ſcribit auctor Etymologici. Chartulariorum frequens mentio fit in Notitia Nouel. 8. Porrò Zonaras poſteriori bus temporibus, Chartularium, τὸν τῶν βασιλικῶν ἱπποκόμων ἐπιστατοῦντα appellatum, Tomo 3. Annalium in Leone Iſauro ſcribit: atque eum, qui huic muneri præficiebatur, πρωτοστάτορα vocatum.

Chartularius cubiculi, quem Græci τὸν ἐπὶ κανικλείου vocabant, conſtitutiones ſubſcribebat, *vt not. Conſtitu. Manuelis, cuius commeminit Iac. Cuiac l. 2. C. de petit. bon. ſubl. lib. 10.*

CHASMA, Χάσμα, terræ hiatum ſignificat: eo verbo vſus eſt Vlpian. *l. cùm res. 47. §. fin. ff. de leg. 1. & alij Iuriſcoſſ. in Pand.* ſæpè χασματίαν appellat Ariſtoteles, lib. 2. de Mundo: τῶν δὲ σεισμῶν οἱ μὲν συνιζήσεις ποιοῦντες εἰς τὰ κοῖλα, χασματίαι λέγονται. De hoc terræ hiatu loquitur Plinius, *lib. 2. cap. 82. Seneca lib. 1. Natur. Quæſt.* Chaſma vocat, cùm aliquod cœli ſpacium deſedit, & flammam dehiſcens, velut in abdito oſtentat.

CHELYNIAS, *in l. fi. §. ſpecies. D. de publica. & vectig.* gemmam eſſe Indicam, teſtudinis oculo ſimilem putem, *ex Plinio lib. 37. c. 10.*

Χειρέμβολον, *in l. §. & ſunt quidam. D. naut. caup. ſtab.* eſt ſignum à magiſtro nauis, in prora reſidẽtis, manu datum, quo nautis imperat, vt aliquid faciant, ſeu aliquem recipiant, vel non recipiant, *Alcia. lib. 1. Parerg. cap. 44. interprete.*

Χιλίαρχον, mille militum ducem, Vlpia. *l. 1. D. de teſtib. milit. rectè appellat.*

CHIROGRAPHVM, χειρόγραφον, ſcripturam priuatam manu cuiuſque ſuſcriptam, ſubſignatámque ſignificat, *apud H. Modeſt. l. ſi chirographum. D. de probat.* Eodem ſignificatu alibi ſæpè reperias. Itaque generale nomen eſt, ad omnes huiuſmodi cautiones pertinens, *l. pen. D. de teſta.* & ſæpè apud Cicer. & alios veteres. fecit autem conſuetudo, vt chirographum propriè appelletur συμβόλαιον γραμματεῖον, *vt ait Heſychius*: id eſt, cautio ad contractus pertinens: & propriè libellus, quo quis pecuniam ſe debere ſcripſit. Itaque Aſconius in Verrin. III. Inter ſyngraphas, inquit, & cætera chirographa hoc intereſt, quòd in cęteris tantùm quæ geſta ſunt, ſcribi ſolent: in ſyngraphis, etiam contra fidem veritatis pactio venit, & non numerata pecunia, aut non integrè numerata, pro temporaria voluntate hominum ſcribi ſolet, more inſtitutóque Græcorum: & cæteræ tabulæ ab vna parte ſeruari ſolent: ſyngraphæ ſignatæ vtriuſque manu, vtrique parti ſeruandæ traduntur. *Hæc ille.* Hoc etiam ἰδιόχειρον vocat Leo, *l. ſcripturas. 11. C. qui pot. in pign.* pro ſigno ipſo teſtis accipitur, *Paulo. l. pen. D. de teſtament.*

Chirographo legato venditóve, non ſolum tabulas, ſed & debitum, & nomen, legata, venditáve intelligi rectè ſcribit Vlpian. *l. ſeruum filij. § eum, qui chirographum. D. de leg. 1.*

Chirographum inane appellat Vlpianus, cùm debitum eſt in ſolidum ſolutum, *l. 18. D. de ſolut.* Solutione chirographo inani facto, & pignoribus liberatis, nihilominus creditor, vt inſtrumenta ad eum contractum pertinentia, ab alio quàm debitore exhibeantur, agere poteſt. Inane etiam dici poteſt, quod ſine cauſſa factum eſt.

CHIROGRAPHARIVS creditor, qui ex ſolo chirographo nititur, & ſibi cauit, *in l. pro debito. C. de bon. auct. iu. poſſi.* quod & expreſſius oſtendit Paulus

lib. 5. Sent. tit. 26.§.fi.Idem,l.38.§.1.D.de priuil.cred. Respublica creditrix omnibus chirographariis creditoribus præfertur. Opponuntur autem iis, qui Hypothecarij dicuntur, *l.cùm tibi.10. C. qui pot.in pignor. & l.4. & 6.Cod.de priuileg. cred.* Hinc

Chirographarius debitor, qui chirographo, & cautione promisit, séque obligauit, *l. si soluere. C.de nouat. & l.vnic.C. etiam ob chirog.pec.pign.ten.*

Chirographaria pecunia, quæ sine pignore solo chirographo comprehensa est, *rubric.C.etiam ob chirograph.pec.* Et

Chirographaria instrumenta, *l. fin.C.si cert.pet.* tabulæ quibus continentur huiusmodi cautiones.

Chirographaria actio dicitur, quæ ex chirographo nascitur.

CHLAMYS, inter puerilia vestimenta recensentur ab Vlpiano, *in vulgatissima l.vestis.D.de aur. & arg.lega.* Suidas autor est, Numam primùm Romanorum regem clamyde vsum esse, cùm legationem Isaurorum excepisset, rationémque eorum habitus percepisset, *Vide Bayfium, in d.l.vestis, latè disputantem.*

CHOENIX, quæ & maior libra apud Athenienses vocabatur, fuit mensura tritici, quantum quisque vno die comederet, sextarium Gaza vertit: pendebat eorum drachmas 150. hoc est, 7. & 20. vncias Græcas: nostra autem mensura sesquilibram. Eius chœnicis dimidium, drachmarum 75. libra, seu libella dicebatur, *cuius fit mentio in l.iudice..C.de episc.aud.* qua iubent Impp. Honor. & Theodosi. duas libellas, id est, chœnicem victualis substantiæ, custoditis præstari, quod etiam olim fieri solitum ostendit Pythagoræ symbolum, Chœnici ne insideas. Cuius explicationem pete ex Chili.Erasmi, & c. 17. lib. 1. Parerg. Alcia. hac voce libra, seu libella Paulus vtitur *in l.seruis vrbanis. de legat. 3.* quū, ait, Quod maximè ex libellis familiæ, item cibariis deprehendi poterit. Accursius pro albis panib. inscitè exponit.

CHOMATA, χώματα, quid sint, interpretatur Vlpianus, *D. de extraord. crim.l.saccularij.* Chomata, inquit, sunt aggeres, qui solent aquam Niliacam cōtinere. χῶμα autem Græcè dicitur agger, terra aggesta, cumulus terræ, vel lapidum.

CHORAGROS, Græcum est verbum, *Theodosio, & Neuterio auctoribus, lib.de limitib.* quo villa significatur, ἀπὸ τῆς χώρας, & ἀγροῦ.

Χωρεπίσκοπος, *in Græca constitu. C. de episc & cler. & cap. Chorepiscopi. 78. distinct.* dicitur, qui ab vrbis episcopo certo vico, vel pago præficitur: vnde à Papia regionarius vocatur. Fuêre huiusmodi multi, ecclesia nascēte, postea sublati: idque Damasus Pontifex significauit, *in Epistolis d.cap.Chorepiscopi.* sic enim ibidem scribendum, non correpiscopi.

CHORVM, apud Africanum, *l.cùm eiusdem.34.D.de ædil.edict. & Cels.l.si chorus.79.D.de leg.3.* & in comœdiis Aristophanis, maximè in Pluto, accipere debemus cœtum, siue multitudinem canentium. Nam multorum vocibus, & concentu constat. Sic eodem sensu Chorum clericorum psallentium dicimus. Chorus μετωνυμικῶς locum significat qui psallentes continet, in Decretalibus Pontificum Epistolis, *cap.dilectus.ext.de præben. & dignit in antiq.*

Χρημάτων appellatione Iuriscōsultis tam mobilia, séque mouētia, quàm immobilia continentur: pro rebus hæreditariis accepisse visus est Solon apud Demosthenem, in ea quæ κατὰ στεφάνου ψευδομάρτυρ β. est oratione χρατεῖν τῶν χρημάτων. Huius quidem verbi significatio ita est latissima, vt pecuniæ Latinis, vt docet passim Iuriscoss. potissimùm. *D. de verb. sign.l. 158. & l. 222.* περὶ τῶν χρημάτων. *I. Pollux.lib.3.ca.10. & lib.9.*

Χρηματισμὸν prænomen interpretatur Theophilus, *in §.si quis in nomine. Instit. de legat.* qua de re consule Anton. Aug. lib.3. Emend.c.8. Aliàs χρηματισμὸς pro responso iudicum ius reddentium. *Athenæus de Dionys.* τοὺς δὲ χρηματισμοὺς ἐποιεῖτο τοῖς ὄχλουμένοις, περιτιθέμενος κι, βωτὸν τοῦ σώματος. Postulationibus adeuntium respondebat, circa intermedia.

Χρῆσις, id est, vsus, Vlpian. sed si χρῆσις, ait, sit relicta, an vsus sit, videndum, *l.si habitatio.§.1.D.de vsu & habit.*

Χρῖσμα vnctionem significat, quæ conficitur ex oleo & balsamo, *c. vnic.§. ad exhibendum autem, extr.de sacra vnctio.* quo verbo vsus est B. Ioannes epist. 1. c. 2. καὶ ὑμεῖς χρῖσμα ἔχετε, &c.

CHRISTIANORVM appellatione Episcopos contineri, *in l.Christia-*

nos

nos.C. de episc.aud. & *l fin. C.de postli.reuer.* *Azo* & *Accursius, in dict. l.Christianos.* scripsere. Nisi dicas pro cœtu Christi fidelium accipi, quibus pro captiuorum redemptione hoc officium pietatis incumbit. Prior tamen interpretatio potior visa est: *iuuatur Nouella Iustiniani constit.*131.§.εἰ δὲ καί τις. Christianus autem rectè vtitur ad persequendum ius suum scriptis legibus, quia lex est creatura & ordinatio Dei, id est, conseruatio ciuilis iustitiæ. Nam policitus status est Dei opus, etiamsi personæ sint impiæ, & abutantur tali ordinatione. *Paul Roma.* 13. Non est potestas, nisi à Deo. Et *Psal.*81. Ego dixi, Dij estis, hoc est, gerentes officia diuina: quæ sunt, conseruare iustitiam, & iudicia, defendere innocentes, punire delicta, militiam legitimam exercere, ad defendendum bonos. Christiani autem dicuntur à CHRISTO, *l.1.C.de summa Trin.* Sic & Christianus actiones sibi competentes, velut instrumenta exigendi debiti, exercere potest secundum iuris præscriptum, modò semper ambiat concordiam bona fide.

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. Id est, aurea pro aureis, & centum bubus emenda pro nouem iuuencis redimendis. Hoc Carmine Homeri lib. 6. Iliad παροιμιακῶς vsus est Iustinianus, *in Proœmio Digest. incip. omnem in fin.* quo permutationem inæqualem significat. quod & M. Cicero *lib. 6.Epistol. ad Atticum. Epist.*1. indicat his verbis: Habes ad omnia, non vt postul isti χρύσεα χαλκείων, sed paria paribus respondemus. & Gellius *lib.2. cap.* 23. satis apertè ostendit, disparitatem notans. Aliâs effertur, Diomedis & Glauci permutatio. Vide Erasm. in Chiliad.

CHRYSOLITHI, inter gemmas perlucidas recensentur ab Vlpiano, *l. cùm aurum. §. perueniamus. D. de aur. & argen. lega.* eam esse colore aureo translucidam ait Plinius, *lib.* 37.*cap.*9. Hanc commemorat Isidorus, *lib.* 16. *Etymol. cap.*14.

Χρύσαμμος, vide suprà in verbo Balluca.

CHRYSVLCA, aqua vulgò Aqua fortis vocitata, cuius vi aurum à quocunque metallo deduci scribit *Alcia. lib.3.Parergon, cap.*11. cuiusmodi ars Vlpiani temporibus inuenta nõ erat, vt ex eiusdem responso colligit idem Alciatus, *quod extat l.idem Pomponius.*5.§.1.*ver. sed si deduci. D.de rei vend.*

C I

CIBARIORVM appellatione neque habitationem, neque calciarium, neque vestiarium contineri Vlpianus rectè scribit *l.diariis.* 21. *D.de alim. & cib.* ideóque de cibo tantùm accipienda putat. & vide infrà, Cibus. Eam quoque significationem videtur indicasse Varro, *lib.4.ling.Lati.*

CIBILLAM, à cibo duci rectè censet Varro, *lib.4.ling.Lat.* cámque escariam mensam dici: prius erat quadrata, postea rotunda facta: quæ omnia confirmant Vlpiani interpretationem, *d. l. diariis.* vt non immeritò cibaria a vestiariis separarint, Scæuola *l. Gaio.*13. *D. de alim. & cib.leg.* & Paulus *l.Lucius.* 12. *D.eod.* In alimentis diuersum Modestino placuit, *l.4.D.eo.* At libri veteres apud Varronem, *vt refert Turn. in suis, in Varr. comment.* Cillibam legunt. Hinc *Festus,* Cillibæ erant mensę rotundæ: atquę dictas à cibo per traiectionem literarum aut syllabarum, vt fieri posse alibi Varro dixit. Putat tamen Turnebus non à cibo sic deductas, sed à Græco κίλλιβας, quo significatur mensa tripes.

CICATRICEM in notę adpellatione contineri ait Vlpianus *l.1.§.fin. D. de fugit* quod & videtur obseruasse Baldus (cuius loco Bartolum citant lexicographi) *in l. si quis metallum. C.de pœn.* eã igitur euidentem rectè appellat idem Vlpianus, *l.quæritur.§.fi.D.de ædil. edict.* remanet enim vulnere sanato.

CIERE dicitur, qui nominat.

CILICIA vela, *Caßius apud Vlpianum, l. quæsitum.* 12.*§.si domus. D.de fund. instruct.* texta de pilis, in castrorum, nautarúmque vsum, scribit Asconius: *sic & accipienda sunt in l.fundi,§. quæ tabulæ.D. de actio.empt.* Sic dicta, quòd in Cilicia (*sic autem legendum, vt & Flor. Pand l.1. in fin. D. de censibus.*) eorum vsus ortus esset, vel potiùs à ciliis, ex his coacta vestimenta vulgò Feltra vocamus: nempe τὰ ἐκ τριχῶν συντιθέμενα. Hinc Conciliare verbum Fullonum. *Varro lib.* 5. *de Ling Latin.* apud Fullonem vestimentum cùm cogitur, conciliari dicitur. De his accipiendum Virgilij versum lib. 3.

Georg. Seruius admonuit:

Nec minus intereà barbas incanáque menta,
Cinyphij tondent hirci, setásque comantis
Vsum in castrorum & miseris velamina nautis.

In vsum, inquit, castrorum, ideò dixit, & quia de ciliciis polluntur loricę, & teguntur tabulata turrium, ne iactis facibus ignis possit adhærere.

CILICII termini à Cilicio Saturnino Centurione legionis 27. dicti *in li. de Limitibus variorum. auct.* fit mentio.

CILICIVM, vestimentum pilis hircorum & caprarum textum, *cap. qui sanctus. de pœnit. dist. j. & de pœn. distinct. 3. cap. Achab Rex. quod pœnitentium erat ad. cc.* Sic autem vertit B. Hieronymus, *vt refert Gratianus.* Idem B. Hieronymus in Esaiam: Cilicina tunica habitus fuit prophetantis populi delicta plangentis, pro quo 70. interpretes σάκκον ex Hebræo dixere.

CINCIA lex, vide infrà Lex.

CINGERE arborem, vetustè, pro illam in orbem deglabrare, seu delibrare. *Paulo arbo. furt. cæs. l. cædere.* Cingere, ait, arborem, est illam deglabrare. *Vlpia. l. furtim. D. eod. & Alphe. locati. l. in lege locationis.* Néve quem cingere, cædere, vrere finito. Cingere præterea notissimæ significationis est, à quo significatu ducitur participiale nomen.

CINCTVS, a, um, *apud Marcellum in l. Titius. 25. D. de milit. testa.* quod quidam de eo milite accipiendum putant, qui tribunatui, aut muneri alicui præficitur. Titius priusquam Tribunus legionis factus esset, testamentum fecit, & postea cinctus, manente eodem testamento decessit, *Paulus l. quod dicitur. §. j. D. eod.* Miles testamentum fecerat: deinde non ignominiæ caussa missus rursus cinctus est in alia militia. Sed & ad alios potest referri qui alicui alij administrationi præsunt, veluti in constitutione Theodosij & Valentiniani Impp. *l. 2. C. vt dignit. ord. seru. lib. 12.* quo loco pro cunctis, legendum Cinctis, vt & res ipsa docet, & vetera exemplaria admonent. Potest tamen dici *in d. locis Marcell. & Paul.* de eo, qui ad militiam conscriptus, miles factus est. Moris enim fuit antiquis, vt togati ciues essent in militia: sed prælium inituri, præcingerentur. Inde testamenta in procinctu, quemadmodum Plutarchus in Coriolano testatur. Sed eo more sublato, cingulum mansit perpetuo: vnde qui ab Imperatore ignominia afficiebantur, plerunque discingebantur. qua pœna vsum Marcellum Liuius lib. 6. testatur: Augustum verò, Suetonius.

CINGVLVM, translatitiè sumi pro administratione in iure ne quisquam omnium addubitat, quin & pro dignitate ipsa, *l. 2. C. vt dignita. ord. ser. lib 12. & l. omnes. C. de meta. & epidc. eod. lib.* Sed & pro dignitatis titulo accipi solet, *l. fi. C. de præpos. sac. cubic. lib. 12.* Cingulum autem depositum, administrationem positam & finitam interpretari oportet, *in l. 2. C. vbi de ratiocin. agi oportet.* Cinguli præscriptionem, exceptionem fori declinatoriam ob priuilegium accipere debemus, *l. fina. de. adpa. mag. milit. lib. 12. C.*

CINCTVM LIMVM adpellari ait Hygenus libr. de limitib. agr. purpuram transuersam.

CINNAMOMVM, *cuius comme-minit Marcianus, l. fin. §. species. D. de publicanis.* fruticis in Æthiopia nascentis genus: cuius vis in cortice est, *de quo Plinius lib. 12. c. 20. & Dioscorides libr. j.* Rarissimum etiam suo tempore fuisse hoc fruticis genus scribit Galenus, nec alibi conditum quàm in scriniis Imperatorum. Sunt tamen qui existiment, aliud nihil esse, quàm quod nobis, *fine canelle.* Vide Garchiám ab Orto.

CIPPVS columna dicitur, quæ cum inscriptione ad conseruandam alicuius rei memoriam erigi solet, Græcis στήλη cuiusmodi etiam in defunctorum monumentis erigi consueuere. de quo accipiendus est Horatius lib. j. Sermon. Satyra 8.

Mille pedes in fronte trecentos cippus in agrum
Hic dabat: hæredes monumentum ne sequerentur.

Pontificiis verò truncum significat, aut lignum inornatum, perforatum in modum capsæ: in quo pecuniæ oblatæ, donatæve ecclesiis reponebantur, *Clemen. exiui. §. quocirca quæstus. de verb. sign. vbi glossa.*

CIRCA ad locum referri putat Isidorus, quod & Proculi testimonio com-

comprobatur, *in l.Rutilia Polla.D.de contrah.empt.*

CIRCENSES, quasi circuenses dictos putat *Cassiodorus li.3. variarum ad Faustum*, propterea quòd apud Antiquitatem rudem, quæ necdum spectacula in ornatum deduxerat fabricarum, inter enses, & flumina locis virentibus agerentur. Certaminis Curulis genus erat, *quod commemorat Alexand. Neapol.lib. 5. Genealo.Dier.cap.8.* Hinc

Circenses equi apud Hermogenianum, *l.j.D. de mune.& honor.*& Circenses ludi, *in l.ciuitatibus.D.de legat.j.*

CIRCITORES, Circuitores, antiquis (vnde & Circites apud Festum, circuli ex ære facti) *Vlpiano in l. cuicunque. 5. in princip. D. de instito.* dicuntur quibus lintearij, vel vestiarij dant vestem circunferendam & distrahendam: quos & institores dici posse refert. In re verò militari adpellantur, *Vegetio lib. 3. capit.8. de re milit.* qui vigilias circumibant, & si qua emersisset culpa, renuntiabant. Tribuni, inquit, eligunt, qui vigilias circumeunt, vt renuntiet, si qua emerserit culpa, quos circitores adpellant: nunc militiæ factus est gradus.

CIRCVLATORES, *Paulo, l.vlt. D.de extraord.crimin.* qui serpentes proponunt, & circumferunt. Hoc verbo vtuntur M. Cicero in Episto. & Seneca li. Beneficiorum: illos Greci vocant, ἀγύρτας, καὶ ὀχλαγωγοὺς καὶ περιοδευτάς.

CIRCVMCIDERE, *apud Modestinum l.circumcidere.D.ad leg. Corn. de sicar. & apud Paulum libr.5. Sement.titul. 22.* significat per circulum incidere & amputare: quod & summus Nomotheta DEVS æternus iusserat Genes. capite 17. formam ibidem docens, καὶ περιτμηθήσεσθε τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν. *Quam rem Paulus Apostolus Galat. 5. Lucas actor. 15. Tertullianus lib. aduersus Iudæos. & libr. 5. aduersus Marcionem explicant, & extra de Baptis. & eius effe. cap. 1.* Ciues autem Romani si se aut seruos suos circumcidi paterentur, relegabantur, ademptis bonis: atque hi qui circumcidebant, capite puniebantur, perinde ac si castrassent.

CIRCVMDVCERE, est fraude obrepere, & obtegere, *Tertulliano lib. de pœn.in med.* Circumducere etiam est inducere, tollere, delere, & ad nihilum ponere. Hinc Circumduci caussa dicitur, *l. si præses. C. quomodo & quand. iud.* cùm ob id, quia deserta est, eius nomen ex causarum albo eximitur. *Paulus l. 45. D. de re iud.* Acta apud se habita, si partes consentiant, & iudex hoc permiserit, potest iubere ea die circunduci. Sic edictum circumducere. *Vlpian. l.73.§.j. ff. de re iudica.* Tum circumducendum erit edictum peremptorium, neque caussa cognoscetur. Quod pragmatici dicunt, *le defendeur a congé auec despens*, quod fit non comparente actore in die dicta & assignata. Bud. in Forens. aliter exposuit, sed meo iudicio, malè.

Circumduci cognitionem, *apud Vlpianum, l. diui fratres. 27. §.j. ff.de liber. causs.* cancellari interpretatur Accursius. rectè Galli pragmatici dicunt *mettre à neant.*

CIRCVMFORANEOS medicos, qui ad fora properarent vertit Antonius Augustinus *libr. singulari ad H. Modestinum, l.ἐὰν δ᾽ ὁ. ibi. περιοδευταί. D. de excusa.* M. Ciceronem in Cluentiana imitatus. Pharmacopola ait, circumforaneus qui properaret, cui fora multa restarent, &c. περιοδευτάς Circuitores verterat interpres vetus: cuius sententiam probat I. Cuiacius ad dict. l. ἐὰν δ᾽ ὁ. aitque Circumforaneorum adpellatione vilitatem significari. Circumforaneos dictos putat Isidorus, quòd in modum rotæ circumferantur.

Circumfluēs amnis insulam facit, *l.ergo ff.de acqu.rer domin.*

CIRCVMLVVIO, *Festo libr. 3.* est ius prædiorum, (Hotom. prædiatorium legi vult) id est, cùm parte aliqua diuisum flumen, agrum alicuius ita ambit, vt inferius vnitum, illum in insulæ formam redigat, *l.adeo.7.§.quod si. ff. de acqui.rer.dom.*

CIRCVMSCRIBERE Senatū dixit Tullius, pro priuare auctoritate, *vt eleganter adnotauit Beatus Rhenanus ad Tertullianum in libr.de Patientia.* Circumscribere etiam abrogare, & obliterare, frequens hoc significatu verbum Iurisconsultis & classicis auctoribus. *Cicero in libr.de finibus*: Circumscriptis igitur iis sententiis, quas modo posui, &c. Circumscribere etiam fallere significat, v-

apud Græcos περιγράφειν. *Paulus l. exceptiones.7.§.1.D. de except.* Si quis fideiusserit pro minori viginti quinque annis circumscripto. Plerunque autem in minoribus hoc verbum vsurpatur. *Cicer.lib. Officior.*3. Circumscriptio adolescentum lege Lætoria vindicata est. *Pro Cluentio:* Cùm omnis ab his fraus, omnes insidię, circumscriptionésque adolescentium nascerentur. Hinc

CIRCVMSCRIPTVS dicitur, qui dolo alterius decipitur, *l.item exigit. 16.D.de dolo mal.l.si ex caussa. 9. §.1.D.de minor.* Porro autem is circumscriptus non videtur, qui iure communi est vsus, *idque Zeno Imperator constituit. l.fina. C. de in integr. restitut.* Hinc eodem sensu.

CIRCVMSCRIPTIO, Græcis κατασοφισμὸς, est cum quis scripto quidem legis paret & satisfacit, sed non etiam menti, *cuius duo exempla exponit Cuiac.obs.li.13.cap.24.*

Circumscriptorem colubrum, hoc est, deceptorem, adpellat Tertullianus.

CIRCVMVENIRE eodem sensu quo circumscribere, hoc est, accipere, accipitur, *l.in caussa.16 §.penul. D. de mino. idque l. j. §. dolum. D. de dolo mal.* Sunt etiam qui putent circumuenire quem posse sine dolo.

CIRCVMSTANTIA alicuius loci, intelligitur per 30. pedes, vt dicit Bartol. *in l.item apud Labeonem.§.conuitium. D de iniur.* Circumstantiæ autem, quæ in iure variant omnia, vt æquitas, inde colligatur, septem sunt: Caussa, quare aliquid factum sit, persona, quis, & cum quo fecerit: locus, vbi factum sit, tempus, quando factum sit: quantitas, magnū an exile sit: qualitas, quomodo factum sit: euentus, an metu, vi, errore, dolo, culpa, casu fortuito factum sit. *Claudius Saturninus in l. aut facta. D. de pœnis.* Secundum istas enim circumstantiarum species, æquitas iubet ius summum vel intendi, vel remitti. Circumstantias dictas quidam putant, quæ in vnaquaque controuersia quæri solent, & quasi quæstionem circumstant. Has diligenter attendendas suadet I. Chrysostom. *Hom.10. in Matth. & 23. q. 8. occidit.* Circumstantiam videtur definire Angelus Clausius in dictione Circumstantia, quæ circumstat actum quasi extrinsecus extra actus substantiam consideratum. Oldendorpius verò sic definit: Circumstantiæ sunt notæ rerum, & personarum communes & externæ, ex quibus æstimatur iuris definitio, non solum in pœnis delictorum, verùm etiam in omnibus contractibus & humanarum functionum negotiis.

CIRCVS, propriè significat omnē in gyrum ambitum, vt vult Seruius, *Apud Macrum l.3. D. operibus public.* locus est muris septus, in quo Curulia certamina peragebantur, Virgilius libr. 5. Æneid.

-mediáque in valle theatri.
Circus erat.

Fuerunt autem tres circi Romæ: Circus maximus inter Palatium & Auentinum: circus Flaminius, qui & Apollinaris: & circus Neronis, in Vaticano.

CISIVM, vehiculi genus est biroti, *inquit Nonius*, quo nunc etiam Hungari vtuntur. *Cicero pro Sex. Roscio*: Decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisiis peruolauit. Hinc

CISIARIVS, ipsius cisij auriga & moderator, Vlpianus caruchariũ adpellat, *l. item quæritur.13 D.loca.* Item quæritur si cisiarius, id est, carucharius, dum cæteros transire contendit, cisium euertit, & seruum quassauit.

CISTA, hoc est, capsa, Græcum verbum, éstque vasis genus ad vestes reponendas, & id Vlpianus expressit *l. j. §. si cista. D.depositi.* quod & Iulij Pollucis testimonio comprobatur *libr. 7.c.19. & libr. 10. cap. 6.* Notandum autem obiter, cistas, in illa phrasi Cicer. Cistas deiicere, sumi pro vasis, in quæ populus per pontes transiens, tabellas sui suffragij mittebat. At Cistiphoros, numos Asianorum fuisse, sic appellatos, quòd in eis cistiferi essent sculpti, qui sacrorum mysticorum cistis inclusorum arcana ferebant, vt in Cybeles mysteriis, Bacchi orgiis, Cereris initiis. Calebant autem paulo minus semidenario Cicero huius meminit in epistol. ad Atticum. Cistigeros verò Martialis eos homines appellat, qui & pro contemptissimis & despicatissimis habebantur:

-Dum non vis nisi lato Gellia clauo
Nubere, nupsisti Gellia cistigero.

CISTER-

CISTERNA inde dicitur *Festo lib.*3. quod sit cis, id est, infra terram. Nam cisterna non habet perpetuam caussam, nec viuam aquam, sed locus est ad colligendam aquam pluuiam aptus, imbribúsque concipitur, *l.* 1. §.*hoc interdictum*.D *de font.* Cisternam quoque aquæ,& vini dixit Vlpianus, *l. vulgaris*.2..§.*sed si de nau.* D.*de furtis*.pro loco effosso ad vini aquæve custodiam.

CITARE, est per præconem vocare in ius,*l.diuus*.7.D.*de in integ. rest. & l. post edictum*.73. D.*de iudic.* Et post edictum peremptorium impetratum, cùm dies eius superuenerit, tunc absens citari debet: & siue responderit, siue non responderit, agetur caussa & pronuntiabitur.*Cic.pro Flacco*: Citat præco magna voce legatos Æmonenses. Hoc enim fiebat, cùm pro tribunali stans & vociferans, in iudicium euocaret. Et citare id testimonium, *Venuleio, l.in testimonium*, 20. *D. de testib.* pro vocare ad iudicem ad dicendum ferendúmque testimonium. Citare autem pæana, & minutitionem, *vt legit Turn. apud Cic.in libr. de Oratore*, Græcis sunt παιανίζειν & μινυρίζειν, vt illud sit contentionis vocis, hoc remissionis. *Vide Turn. Aduers. libr.* 1.*cap*.12.

CITATVS reus, apud Papinianum *l.inter* 10. *D. de public.iud.* Liuius libr.j. Patres, ait, in Curiam per præconem citari iussit M.Fabius, In publicis (inquit) certè iudiciis vox illa præconis, præter patronos, ipsum qui egerit citat. Hoc verbum retinuerunt pragmatici ecclesiastici apud Gallos. Curiæ (quas vocãt) seculares pro hoc dicuntur *adiourner*, quasi dicas ad diem in ius vocare.

CITATIO, ita diffiniri videtur ab Al.Alciato rubr. *C. de in ius voc.* vt sit actionum instituendarum principium. quæ diffinitio comprobatur §. *omnium, Instit.de pœn.temer. litig.* Sed & aliter diffiniri potest, ut sit in ius vocatio, *per l.*j. *D.de in ius voc.* Nam cùm quis de aliquo conqueritur, & querimonia sua coram iudice est deposita, iudex emisso citationis edicto, ad eius instantiam vocat, vel inuitat illum ad se, in quem agere desiderat qui conquestus est. Sed enim si in edicto iudex vel prætor adiiciat hanc clausulam: Si in die præscripto non veneris, quasi contumax condemnaberis, vel reputaberis: tunc edictum olim dicebatur peremptorium. Hodie autem sufficit, quòd dicatur: Citamus talem peremptoriè. Et est quadruplex modus citandi, *secundum Guil. de Mont. Lau.* Primus, per nuncium literis citatoriis: secundus per præconem: tertius per edictum valuis ecclesiæ adfixum, vel per compita, *Cle.*j.*de iudic.* Quartus fit ex iuris dispositione. Item quædam citatio fit ad monitionem iudicis, *cap. consuluit.de offic.deleg.* Item citationis sunt tres actus: primus est præceptum de in ius vocando: cùm iudex iubet nuntio vt citetur reus: secundus denuntiatio, cùm nuntius denuntiat citato, vt veniat: tertius relatio, cùm nuntius refert iudici se talem in tali loco citasse: Additur etiam quartus, scilicet comparitio citati: & quando citatus teneatur comparere, & si non comparet, mulctetur, *not.per docto. in c. præterea de dila. & de illis actibus vide ca. fin.de feriis.* Et nota quòd citatio est de iure naturali, *vt videre est in Clem.pastoralis.de re iud.* Citatus ad locum morbosum, seu vbi aer est pestilens, vel corruptus, non tenetur ire, cùm salutis hominum sit ratio habenda, *l.recusare*,§.*si quis alio.* D *ad Treb. & ibi per Bart. & docto.* nec citatus peremptoriè potest dici contumax ante libelli oblationem, *l.si finita*.§.*si plures.* D. *de dam.infecto.* Porrò citationis scopus hic est, vt citatum iudicio sistat, isque in iudicium veniat, *Alciato in rubr.C.de in ius vocand.*

Citationum genera duo excogitarunt interpretes: quædam enim verbalis est, qua præco vel voce, vel edicto quem vocat in ius: Realis, quæ fit, cùm persona prehenditur, & in ius ducitur, trahitúrve, & in carceres conicitur: quæ personæ prehensio, & captio, Græcis ἀνδρολήψιον adpellatur, Pollux lib 8.c. περὶ δικαστικῶν ὀνομάτων. Vtriusque generis commeminere Accursius & Bart. & alij *in l.consentaneum,C.quomo. & quando iudex.* Sanè species quasdam commemorat Bart.*in tract.in quibus casib.citatio non valet.* Citationum alia genera constituit Io.Imbertus in lib. forensium institutionum. Vnum priuatum, quod personæ, domiciliòve fieri solet: alterum quòd publicè fit per compita sono tubæ, quod ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι adpel-

lauit Plutarchus in Gracchi vita: vel edi ctis compitatim, vel ecclesiæ valuis adfixis. *Clem.j.de iudic.5.*

CITO, in veteri interpretatione Nouell. *Mandata princ.§.sed & suscipientes.* exponit Accursius, hoc est, triginta dies. Cicero in Bruto pro fortasse vsurpasse videtur. Sed neque verbis aptiorem citò alium dixerim. τάχα etiam, quod citò est Græcis, plerunque fortasse valet.

CITA HÆREDITAS in libris legum Romanarum dicebatur diuisa, *vt ex Festo lib.5. & Seruio Grammatico liquet*, vide infrà Erectum.

CITATIOR aqua *apud Vlpianum, l.j.§.2.D.de aq.& aqua plu.arc.* vehementiori æquiparatur. In vulgarib. exemplaribus est citior, quam rapidiorem interpretantur Albericus, Oldendorp. & Spiegelius.

CITHARA cum psalterio malè concordat, prouerbium, *cuius fit mentio c.diuersis fallaciis.extra de cler.coniug.* quo significatur, vitam actiuam seu laicalem malè concordare cum vita clericali seu contemplatiua. Cithara enim cùm sit instrumentum habens plures chordas, & valde clamosum, vitam denotat multis motibus & occupationibus deditam: Psalterium verò, vitam clericalem seu contemplatiuam, quia sonum tenuem vel exilem habet. *Vide ibi Abbatem Panor.n.5.*

CITRA in varios ferri significatus subiecta demonstrant. Accipitur aliquando pro fine, *l.fi.D.de pub.iud & l.vt sit.31.D.pro socio & alibi sæpè eadem significatione.* Citra, exceptionis restrictionísve notam esse censent, *Accursio duce, Bartol. Bald. & alij in l. transigere. C. de transact. & Alciatus lib.5. Paradox.c.9.* Idem tamen Alciatus *in d.l.transigere*, eã vocem citra. pro fine, accipiendam putat: cuius expositionem, tacito auctore, probat B.Brissonius lib.3.de verb.signific. Sumitur etiam pro præter, *l.vlt.D.de calum.* ibi, & citra pretij æstimationem. Quandoque sumitur quibusdam priuatiuè, seu negatiuè. *l. si filia §. Papinianus.* (aliàs est lex incipiens *si vni.*) *D. familiæ ercifcundæ.* Ponitur etiam aduersatiuè, & accipitur pro contrà. *l.seruus.D.de nouat.* Verius tamen est, vt ibidem sumatur pro fine.

CITREÆ mensæ, ex citri materia elaboratæ, olim celebrabantur. *Paulus D.de actio empt. & vendit. l. si sterilis. §. quamuis.* Veluti mensas quasi citreas emat, quæ non sint Huiusmodi mensarum meminit Petronius Arbiter.

-Afris eruta terris
Citrea mensa, &c.

CIVIS dictus est, quòd in vnum coëat cœtum, & sub legibus viuat politicis, *vt ex M.Cicerone constat.* Ciuium quoque adpellatione continentur ij qui vtuntur priuilegiis, & similibus actibus ciuitatis, & suburbiorum incolæ. *Alciato l.vrbis.2.ff.de verb.sign. & ante eum Alexandro Imolæo rubric.ff.de sol.mat.* Ciues autem originem, manumissione, adiectione, & adoptione fieri, diui Principes rescripserunt, *l.ciues. C.de incolis.libr. 10.* Atque Ciues Romani sunt Vlpiano *in Epitom.tit.j.* liberti, qui vindicta, censu, aut testamento, nullo iure impediente manumissi sint. quod & Iustinianus probat *Instit.de libertinis.§.fin.* In genere Ciues Romanos eos adpellat Vlpianus. *l.in orbe.D.de statu homi.* qui in orbe Romano sunt: idque diuus Antoninus constituit. *Vide Alciatum lib.2. Dispunctionum c.21.*

CIVILIS actio, hoc est, præscriptis verbis, *Vlpiano l.solent.ff.de præscrip.verb.* Ciuiles etiam actiones ex legitimis & ciuilibus caussis descendentes, ad differentiam earum, quas prætor ex sua iurisdictione comparatas habet, *§.sed istæ, Instit. de actionibus l.vltim. D de constit. pecun.*

Ciuilis dies, incipit à media nocte, in sequentémque mediam noctem finit. *l.more.de fer.D.* & vide infrà Dies.

Ciuilia iudicia, vide infrà iudicia.

Ciuile ius, vide infrà Ius.

Ciuile negotium, hoc est, legitimum & iure ciuili receptum, & ex quo Ciuilis actio oritur, *l.1.D.de æstimat.*

Ciuilis obligatio, vide infrà Obligatio.

Ciuilis possessio, vide infrà Possessio.

Ciuiles res, in Theodosij & Valentiniani constitution. *l.2. C.de petit. bonorum subla.li.10.* hoc est, ad publicum pertinentes, vel etiam ad ciuitatem & Rem publicam: cuiusmodi sunt opera publica *l.si quando.C.de operib.public.*

Ciuilia

Ciuilia verba, vide infrà Verba.

CIVILE pro iusto, æquo, legitimo accipi solet, *l.ciuile.C.de furt. & l. cùm in fundo.78.§.sed & si non sit.D.de iur.dot.* E diuerso Inciuile, inhonestum, illicitum, iniquum, & contra iuris ordinem, *l.inciuile.C.de rei vendic.& alibi sæpe.*

CIVILITER interdum significat, ciuili iure, vt cum dicimus ciuiliter quē obligari, *l.j.§.hæc actio.D. si mens.fals. mod.dix.l.j.§.si quis ita. D. de verb.oblig.* Exempla frequentiora sunt, quàm vt referri debeat. Aliquando sonat rectè, legitimè, & ex iuris ciuilis regulis, *l. filius. 28.§.si quis eo.in fin.D.de lib.& posth. & l. 2.in fin.D.de acq.possess.* Quandoque significat, secundum iuris ciuilis rationem, *l. anniculus.134.ff.de verb.signi.* quam interpretationem probat Alciatus, & ante eum Albericus Rosatius ibidem. Non tamen improbandam putem expositionem Accursij, *d.l.134.* explicantis ciuiliter, id est, secundum consuetudinem ciuium, & loquelam, *per l.anniculus.132.ff. eod.tit.* Interdum ciuiliter significat eo modo, eáque formula, quam Iurisconsulti excogitarunt & tradiderunt. Hinc Pomponius *in l. penult.ff. de solut.* scribit verborum obligationem ciuiliter per acceptilationem tolli, non rei naturam ac substantiam: id est, consensum & pactum spectans, sed modum ac formam aduentitiam: cùm Vlpian. *in l. 8.in fin.ff. de accepti.* apertè dicat, Acceptilationem esse iuris gentium: quatenus scilicet pactum conuentum, id est, substantiam ipsius actus consideramus: vt acceptilationis materia sit iurisgentium, forma verò iuris ciuilis. Hinc ciuiliter acquiri dicuntur, quæ iuris ministerio verbis, sine aliquo corporali facto acquiruntur, *l. ea quæ.53.D.de acq.rer.domin.*

Ciuiliter agit, quod qui sua priuatim interest, persequitur: Criminaliter, qui publicum, *l.vnic.C.quando ciui.act. crim. præiud.& l.fi.C.de fals.* Ciuiliter criminali persecutioni opponitur, *l fi.ff.de furt. & l.constitutionibus.37.ff.de iniuriis.*

CIVICVM munus, pro ciuili accipitur *in l.4.C.de fabricens.lib.11.* vbi falsò legitur ciui commanere, pro ciuico muneri.

CIVITAS, est multitudo seu vnitas ciuium, in hoc collecta, vt iure societatis viuat optimo, *ca. si ciuitas. de sent.excom.lib.6.Zasius l.2.ff. de origin. iur.* Cicero in Somn.Scipionis. In ciuitate. & vbiuis locorum, necessariò requiritur in primis verbum Dei: deinde magistratus, qui administret rempublicam: id quod gentes quoque, quanuis Christum Seruatorem nostrum ignorarent, lumine tamen naturali aliquo modo cognouerunt. Ideóque intra exempla iuris publici referuntur sacerdotes, & magistratus, *in l.1.§.1.ff.de iustit.& iur.* Hac ratione Ciuitas adpellari sæpe solet ἐκκλησία, hoc est, cœtus, vel congregatio non qualiscunque, sed conciliata in vnam societatem communionémque fidei, & sacramentorum: vnde Apostolus *ad Cor.* Ecclesiæ Dei, inquit, quæ est Corinthi. Et *Coloss.1.* pro corpore ipsius, ait, quod est Ecclesia. Ciuitatis adpellatio aliàs accipitur pro iure ciuium ac libertate, qua ciues vtuntur. Vnde dicebantur olim ciuitate Romana donari: quorum exempla commemorat multa *Cicero pro L.Cornelio Balbo.* Item comprehenduntur horti. *arg. D de procur.l.præsens.* Item ciuitatis nomine non comprehenduntur diœceses, nec è contrario. *c.Rodulphus, & ibi gl.extra de rescript.* vocatur autem propriè ciuitas, quæ habet episcopum, *vt 80.dist.in illis, &c.seq.* Ciuitas quoque potest adpellari etiam, quæ Episcopum non habet, *Alciato in cap perniciosam.de offic. iud.ordin.* Ciuitas etiam solet vsurpari pro mœniis dūtaxat, & ædificiis. Sicut etiam Ecclesiæ significatio ad paucos ordines redigitur, adeóque ad templum materiale, *in tit.C. de sacrosanct. eccle. & de his qui ad eccles. confug.in rub.* Ciuitas autem augenda, magno adhibito delectu. Nam admittere passim omnes, populosam quidem, non autem magnam ciuitatem facit. Et Socrates lege cauit, ne parua sit ciuitas, nec magna, sed vna, & sufficiens, *vt refert Zasius l.2.in princip. D. de orig. iur.ex Aristotele lib.1.ἠθικῶν.* Quamobrem *Cicero in Orat.pro L.Flacco,* eleganter aduentitiam illam ociosorum hominum multitudinem, adpellat fæcem ciuitatis, vt quæ nulli prosit, multos autem oneret.

CL

CLABVLA, vehiculi genus est. Hinc

CLAB[illegible]LARIS cursus, in Leo[illegible]

constitutione, *l. cursum.22. de cursu public. l.12. C. vt cursus vehicularis.* Vide CLAVVLARIS CVRSVS.

CLADEM quidam à calamis comminuendis ductam existimant: atque ideo pro calamitate accipitur, *in l.1.C.de iur.emphyt.* quasi clàm data sit, vt Papias scribit. Hinc Gladium deduci vult *Varro lib.4.ling.Lat.*

CLAM à clauibus deduci putat Festus lib.3. quòd his, quæ celare volumus, claudimus.

CLAM FACERE videtur Cassio *apud Vlpianũ, l.3.§.fin.ff.quod vi, aut clàm.* qui celauit aduersarium, neque ei denuntiauit: si modo timeat eius controuersiam, aut debuit timere. Et Aristo *apud eundem ibidem,* Clàm quoque facere eum putat, qui facit celandi animo eum quem prohibiturum intelligeret, aut existimat, aut existimare debet se prohibitum iri. Seruius etiam, *apud Venuleium, l.4.ff.eod.tit.* putat eum Clàm facere, qui existimare debet sibi controuersiam futuram: aut etiam (*vt Vlpianus ait, l.5.D. eod.*) qui aliter fecit, quàm denuntiauit: vel qui decepto facit eo, ad quem pertinuit non facere: vel consultò tum denuntiat aduersario cùm eum scit non posse prohibere: vel tam serò pronuntiat, vt abire (*in Pandect.Florent.* Vbite) prohibiturus priùs, quàm fiat, non possit. Clàm quoque fecisse videtur, qui post denuntiationem incertum diem, & horam, fecit, *d.l.5.§.1.*

CLAM POSSIDERE eum qui Vlpianus, *l.clàm possidere.6.ff.de acq.possess.* qui furtiuè ingressus est possessionem, eo ignorante, quem sibi controuersiam facturum suspicabatur, & ne faceret, timebat. Clàm etiam possidere videri Paulus ait *lib.5.Sent tit.6.* hæredem eius, qui precariam possessionem tenebat, si in ea manserit. Ita Clàm ab aliquo possidere accipimus in interdicto Vti possidetis, *l.1.D.vti posid. & l.pen.D.pro suo.* Eodem modo.

Clàm ab aliquo ducere aquam, *dixit Vlpianus l.1. D. de aqua quotidiana & æstiua.*

CLAM VTI eum diffinit Vlpianus, *l.3.in prin. & §. 1. D.de itinere actuque priuato.* qui prohibitus vtitur, vel qui, prohibito eo, cui id ius vtendo conseruabat, vtitur.

Clàm, etiam pro in obscuro poni videtur *in l.1.in prin.D.de furtis.*

CLANDESTINAM lectionem adpellat Bernardus *in c. quia propter. §.fi. in gl.fi.de electionibus in antiq.* quæ singulariter fit & occultè per occulta conuenticula. Clandestinum factum, vitio magis personali, quàm reali adscribi putat obseruatè Albericus Rosatius *in l. quare.* (in Pandect. Florent. incipit, *quam rem.*) *D.de vsurpat. & vsucapio.* Clandestina desponsatio, clandestinum coniugium, & clandestinum matrimonium, quæ occultò contrahuntur, *per c.2.extra de clandest. despons.* Clandestinam possessionem interpretari debemus *in l. si de eo. §.vlt. D de aqui possess.* iniustam, *per l.7. §.inter prædones. D.commu.diuid.* & à quibus caussis non possit separari, docet Sal. Iulianus *d.l.si de eo.§.fin.*

CLARA persona in libris iuris Ciuilis intelligitur Senatoris, vel vxoris eius: ita explicat Gaius, *l.curator.5 ff de curat.furio.* Clarissimi igitur viri, Senatores accipiendi sunt, vel Senatorio honore donati, *l.deferre. D.de adulteriis. l. speciosus.ff.de verb.significat. & Nouella 52. & alibi sæpissimè.* At eorum filiæ, nisi quæ viros clarissim. sortitæ sunt, fœminarum clarissimarum nomine non habentur: atque tandiu clarissima fœmina erit, quandiu Senatori nupta erit, vel clarissimo: aut separata ab eo, alij inferioris dignitatis non nupserit, *l. 8. D. de senat. l.22.§. primo. ad municip.* Proconsules etiam clarissimi viri adpellantur, *l.1.C.si ex fal. instrumen.* Prouinciarum quoque præsides, & rectores, *l.raptores.C.de episcopus & cleric.* & magistri sensus, *l.si C.de iure emphyteot.* & aduocati. *l. 1.C.de aduoca.diuer. iudic.* quod de rabulis minimè accipiendum est. Clara quoque dignitas sic accipienda est, *l.fin.C.quod met.caus.* Clarissimi autem viri his notis VV. CC. significabantur.

CLARISSIMOS autem à Spectabilibus distinguit *l.vnica. C. de annonis,* &c. Itémque ab Illustribus. *l.1. C.vbi Senat.vel clariss.* Hinc

CLARISSIMATVS, dignitatis vocabulum, *de quo Alciatus c.4. lib.Dispunctio 3.* Porrò quibus Clarissimatus dignitas collata erat, cōfidendi, ingrediendíque secretarium licentia contribuebatur, *l.peculiarij.de proxim.sacr.scrin.lib.12.C.*

n.C. Quid autem differat à Spectabilitate, vide DIGNITATVM GENERA.

CLARIGATIO Græcis est, *vt vult Hermolaus*, ἀνδροληψίον, quod erat auctore Polluce, ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας, ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἔξεστι ἐκ τῶν ἐκ ἐκδιδόντων ἄχρι τριῶν ἀπάγειν. Moris enim fuit antiquissimi, vt qui cædem perpetrassent, si cum in externam vrbem profugissent, ad pœnam exposciti non dederentur iis ad quos facinus admissum pertinebat: ipsis vt permitterentur iniuriam passis pignerandi potestas, quam Androlepsiam, & neutro genere androlepsium Græci vocant. Verba legis à Demosthene trāscripta sunt in Orat. κατ' ἀριστοκράτους, in hanc fermè sententiam: Si quis violenta morte obierit, pro hoc gentilibus & cognatis androlepsiæ sunto, quoad iudicium cædis, pœnásque subierint, vel necis auctores dediderint. *Hæc lib. Decreta. epist. 6. sub tit. de iniur. & auth. sed omnino. c. ne vxor pro mar.* pigneratio vocatur: barbaries tamen interpretum repressalias maluit dicere. Alias vet. glo. ἐνεχυρασμὸς dicitur, vt & Nou. 52. & ὅμηρος, & ἁρπαγή. Galli *Ius Marquæ* quæ vocant, quia in limitibus potissimùm exercetur, *vt vult Cuia. ad l. vni. C. vt nullus ex vica. pro alie. vic. deb. teneatur.* T. Liuius li. 8. clarigatio ne hoc sensu videtur vsus: Viliterni, inquit, iussi trans Tiberim habitare: vt eius qui cis Tiberim deprehensus esset, vsque ad mille pōdo clarigatio esset: nec prius quam ęre persoluto is qui cepisset, extra vincula captum haberet. Aliàs clarigatio erat, cum feciales res repetitum mittebantur. Hic enim Plin. lib. 22. c. 2. Clarigatum exponit, id est, res raptas clarè repetitum.

CLASSICI, *in l. vnica. C. de classic. lib. 11. & C. Theod. eodem. l. vnica.* milites sunt deputati nauibus amnicis, purgandorum fluminum, & aliarum necessitatum gratia. Hinc classis Seleucena Orōtis, *d. l. vnic.*

Classici testes, dicebantur *Festo li. 3.* qui signandis testamentis adhibebātur, hoc est, primæ classis homines, quasi primæ auctoritatis, & idonei veritatis sponsores. *Bud in l. vlt. ff. de pigneratitia actione.*

CLAVDIA lex, vide infrà, Lex Claudia.

CLAVDIANVM Senatusconsultum, vide infrà Senatusconsultum Claudianum.

CLAVDVS à Caio inter morbosos numeratur, *l. item claudus. in Pan. Flo. clodus. C. de ædil. edi.* De Claudo quare sit salacior cæteris, caussam reddit Aristoteles in Problem. Atque obiter notādum, veteres Claudo & Claudeo pro claudico dixisse, vt annotat accuratè Priscianus. Quin & vult quidam illud Terentianum in Eunucho: *nuncubi meam Benignitatem sensisti in te claudier?* sic legi, *nuncubi meam Benignitatem sensisti in te claudere?* Id est, deficere & claudicare: ea forma qua Cęcilianum illud in Epiclero: *An vbi vos sitis ibi consilium claudeat?* & illud Sallustij in oratione Marci tribuni pleb. Itaque verborum satis dictum est. neq. enim ignorātia res claudit, sed occupauit nescio quæ vos torpedo. Malim tamen eo in Terētij loco legi claudier, vt sit deponens verbi claudo, pro claudico.

CLAVICARII, siue Clauicularij *in l. vnic. C. de excus. artif. lib. 10.* sunt Clauium artifices, Gallis dicūtur *Serruriers*. Clauicularij etiā dicuntur ianitores carceribus præpositi, à clauibus gerendis, siue etiam Clauicarij. Græci interpretes, *ad l. carceri. ff. de custodia. reo.* ὁ δεσμοφύλαξ ὃν λέγομεν νῦν κλαβικάριον. Huius commeminit Iul. Firmicius *l. 3. Matheseos. c. 6.*

CLAVSOS, Vlpianus pro vinctis accipit: si modò ita vincti sint, vt omnimodo erumpere non possint, *l. si quis in graui. §. subuenitur. D. ad Sila.*

CLAVSTRI adpellatione significatur id quo quid clauditur, *l. fundo. D. de actio. empt. l. librorū in fin. D. de actio. empt.* Sic portarum Claustra rectè dixit Virgilius lib. 7. Æneid.

CLAVSVLAS adpellant Consulti iuris Ciuilis & Pontificij, edictorum, stipulationum, testamentorum, rescriptorúmque particulas, *l. quædam. 9. D. de edend. l. 3. D. quod met. caus. l. iudicatum. 6. & l. cum quærebatur. 13. D. iudicatum sol. l. sed etiam. 31. D. de legatis. 1. & c. caussam, qua de rescript.*

CLAVSVLARVM GENERA ET FORMVLÆ.

EX IVRE CIVILI.

Clausulam de dolo, *in l. & per iusiuran-*

dum.§.eum qui.D.de acceptilationib.l.doli. 119.*D de verb.oblig.*adpellant eam stipulationis partem,qua dolum malum abesse,abfuturúmque esse, vel si quid in ea re dolo malo factum sit, comprehenditur,vel ita,Cui rei dolus malus abierit, *l. ex ea parte.*121 *ff.de verb.obli.l. hæc verba.* 69.*ff.de verb.signifi.*

Clausula,Ob rem non defensam,dicitur,quæ in iudicatum solui stipulatione, re non defensa, quanti ea res erit,promittitur, *l.3.§ fi.ff.iudic.solui.*Eadem,De re defendenda,vocatur.*l.iudicatum.*6 *ff. iud.sol.* vbi etiam ponitur Clausula, De re iudicata.Scio interpretes,alia ferè innumera clausularum genera efformasse, ínque eam rem libros edidisse qui extant.

Clausula codicillaris dicitur,quę in testamentaria scriptura subiungitur, vt si minus testamenti, saltem codicillorum vim atq. auctoritatem obtineat. Atque eius duæ formæ fuerunt:prior hæc, vt si iure testamenti non valeat,iure codilli valeat, *l. vlt. C. de codicil.l.si iure.*11.*C.de testam. manu. l. cohæredi.* 41.§. 2. *de vulg. substit.*Altera sic,ἐπὶ πάσης ἐξουσίας, quacunque ratione poterit, quoquomodo poterit, *l.ex ea scriptura.*26.*ff.de testam.l.* 3.*ff.de milit testam.l.Lucius.*89. §.*vlt.ff.de legat.*2.Quin & Rogatio legitimorũ hæredum, sine vlla scriptura,pro clausula codicillari valet, *l.ex testamento. C.de fideicomm.l.generaliter.*24. §. *ex testamento. ff.de fideicom.liber.* Vide infrà Codicilli.

Clausula derogatoria,vide Derogatoria clausula.

Clausulas alias efformarunt notarij, de quibus satis disputatum fuit à Prateo in Theoria Notariorum Gallica.

EX IVRE PONTIFICIO.

Clausula,Ante ferr ,quid operetur,collige,*ex c.tibi qui de rescrip.lib.6.&c.quam uis.eod.tit.*

Clausulam,Quidam alij,ad plures,quã tres,aut quatuor, trahi non posse(Decretali Epistola cautum est, *c cùm in multis. de rescript.lib.6.& ibi vide Ioan.Andr.*

Clausula,Nisi pro aliis scripserimus,quî accipienda sit in rescriptis ad beneficia, *docet glo.in c.duobus super.eo. tit.lib.6. vbi vide Doctores.*Clausulas autem varias cõ memorat Speculator *tit. de rescript.præsent.§.ratione formulæ.*

Clausulæ PRÆGNANTES iuris interpretibus hæc sunt, Plenitudo potestatis, Motus proprius, Certa scientia, de quibus suis locis.Earũ ea vis est,vt in cõtrariũ nemo audiatur,quòd semper præsumatur iustitia, excludatur omnis iguorantia, & error, & defectus solennitatũ in rescriptis. Obseruandum,has clausulas principum sententiis interiici nõ debere: quòd hîc iustitia nulli cedat, vt quæ in principum sententiis prælucere debeat,*l.fi.C.de legibus.& l. omnium.C.de testam.*

CLAVVS & claui quibusdam sunt retinacula in vestibus,gẽmæ viteę instar habentia,quibus tanquã clauis pars vestis alteri parti cõiuncta retinetur, quos similitudine gemmarũ *Boutons* Galli appellant.*Vlp.l.*19.§.1.*ff.de aur.arg.*Quẽadmodũ claui aurei & purpuræ, pars sunt vestimentorum. At potius existimẽ,*secutus in hoc Cuiacium obs.lib.*12.*c.*39 ornamẽta quædam fuisse vestium purpurea,clauorum speciem præbentia: quorum tamen alij, vt institæ,consuebantur vestimento: hinc illud Varronis *li.*8. *de ling. Lat.*Nam si quis tunicam in vsu ita consuit,vt altera plagula sit angustis clauis, altera latis: vtraque pars in suo genere caret analogia. Alij verò non consuebantur, & indistinctè vestimento continebãtur,quasi pars,*l.*19.§.*planè. l.*23. §.j.*ff. de aur.& arg.leg.*Sanè quibus honoris caussa vtebantur Senatores,vel tribuni, vel equites,non erant consuti vesti, sed supra eam demissi in pectus vsque,alij arctius,alij latius: vt rectè Horatius dixerit Satyr.lib.1.Satyr.6.

-Latum demisit pectore clauum.

& Acro in illum locum,

Prætextam & latum clauum, prunæque batyllum.

Latum clauum, inquit,purpuram dicit, quæ in pectore extenditur Senatorum: Græci τὴν κολοβίωνα vocant, Hinc Latus clauus, Gręcis πλατύσημος,de quo videtur illud Horatij Satyr.li.1.Satyr. 6.

Sumere depositum clauum, geríque tribunum?

& Laticlauij, qui latũ clauum gestabãt: qui ferè erant Senatores,vel tribuni militũ quidã maioris dignitatis.Et angustus clauus, Græcis στενόσημος, à quo Angusti clauij equites dicebantur, à claui quo

vtebantur

vtebantur qualitate, vt & Tribuni quidam minoris dignitatis. Patrem enim ſuum tribunum anguſticlauium (non auguſticlauium, *vt habent vulg. cod.*) fuiſſe Othoniano bello Suetonius ſcribit in Othone Syluio. De hoc etiam illud Papinij Syluarum lib. 4 ex caſtigatione Turnebi:

Hic paruus inter pignora curiæ
Contentus arcto lumine purpuræ
Creſcit.

Neque verò videtur prætermittendum quod ſcribit Feſtus, in voce Picta tunicam palmatam à latitudine clauorum eſſe dictam, quę nunc (inquit ille) à genere picturæ appellatur. Quibus verbis ſignificat, clauos illos in tunicis acu fuiſſe depictos. Hinc

CLAVATÆ veſtes, de quibus ſentire videtur Vlpianus *in l. cùm aurum. §. 1. verſic. idem Pomponius. ff. de aur. argen. leg.* Et quæ his acceſſionis vice cedunt. quæ ſunt inſitæ picturæ, clauíque qui veſtibus inſuuntur. De his Baptiſtæ Egnatij ſcholium in Vopiſci Aurelianum, & Baifius. Vide Veſtis.

CLAVARIVS, officij nomen eſt, quo adpellatus eſt Suetonij pater, ab eo quòd præfectus fuerit donatiuo Imperatorio inter milites diſtribuendo, *Tacitus*, Seditioſæ, ait, militum voces Clauarium terrebant.

CLAVVS, morbi genus eſt in ſimilitudinem tuberculi, coloris albi, rotunda ſpecie, fitque vt plurimum in plantis, digitíſque pedum maximè. *Vlpianus de ædil. edict. l. qui clauum. ff.* Qui clauũ itaque habet, morboſus eſt. de hoc Celſus lib. 5. à Græcis ἧλον dicitur.

CLAVVLARIS curſus, *in l. pen. de curſu publi. lib. 12. C. vide Turn. Aduerſ. lib. 26. c. 34.* legitur in ſcriptis exemplaribus erat, *vt refert Turn. Aduerſ. lib. 6. cap. 34.* quoddam curſus publici genus, quod fuiſſe putat cùm curſus publicus militibus caligatis concedebatur. caligæ enim eorum erant clauulis confixæ. Huius meminit Marcell. lib. 20. Cum familiis eos ad Orientem proficiſci pręcepit clauularis curſus facultate permiſſa. quædam habent Ambularem, alia Clabularem, vide ſuprà Clabula.

CLERI appellatione ſignificatur hæreditas in legibus Solonis, quas Prateus explicuit libr. 2. Veteris Iuriſprudentię, κλῆρον etiam ſortem accipere debemus, *c. cleros. 21. diſtinct.* In Nouella tamen Martiani, *quæ extat in C. Iuſtin. l. generali. 13. de ſacroſ. eccle.* ſumitur pro collegio, & corpore clericorum. Sic etiam accipiendum putem in d. can. cleros. Hinc

CLERICI, quo generali verbo ſignificantur omnes, qui diuino cultui miniſteria religionis impendunt, *vt Conſtantinus Imp. l. 2. C. Theod. de epiſc & cler. diffinit*: cuius diffinitionem probat Iſidorus *lib. 7. Etymolog. c. 12. & d. can. cleros.* aiens, Clericos nuncupari omnes, qui in eccleſia CHRISTI deſeruiunt: eorum ordines gradatim recẽſet: Oſtiarius, Pſalmiſta, lector, exorciſta, acolythus, ſubdiaconus, diaconus, archidiaconus, presbyter. Porrò hæc Clericorum genera conſtituta fuiſſe initio naſcentis eccleſiæ ex Epiſtola S. Ignatij ad Antiochẽſes liquet. *Hieronymus in epiſt. ad Nepotianum*: Igitur Clericus qui Chriſti ſeruit Eccleſiæ, interpretetur primò vocabulum ſuum, &c. Si enim κλῆρος Græcè, ſors Latinè appellatur, propterea vocantur clerici, vel quia de ſorte Domini ſunt vel quia ipſe Dominus ſors, id eſt, pars clericorum eſt. Separantur autem ab epiſcopis, *lib. feud. 2. tit. 35. & in tit. C. de epiſc. & cler.* At Clerumenœ apud Plautum in prologo Caſinæ, non Clerumene, ſunt ſortientes: niſi quis malit Clarumenœ, Doricè.

CLIBANVS, thoracem, quo pectus tegitur, ſignificat. Leo Imperator *in lib. de bellico apparatu, lib. 6.* Armabant autem, inquit, Ioan. Checo interprete, cataphractum equitem vndique, tum ipſum, tum equum, etiam loricis, id eſt, galeis, clibanis, id eſt, thoracibus, parameriis, id eſt, machæris, & alibi paſſim apud claſſicos auctores reperitur hoc verbum. A quo

CLIBANARII equites cataphracti qui tota ſpecie ferrea ſic contegebantur, vt tanquam panis, ſic ipſi clibano vndique obtecti obductíque videbantur. Hos commemorant Impp. *in l. annon. 9. C. Th. de annon. ciuit. & Noticia Imperij, & Vegetius lib. 3. c. 6. & Lampridius in Alexandro.* Cataphractarios, quos illi Clibanarios vocant, decem millia in bello interemimus. *Horum meminit Marcell. lib. 16.*

CLIENTES paſſim in libris Digeſtorum, & Codicis Iuſtiniani liberi homines dicebantur, qui ſe in alicuius potentioris ductum applicarent, vt eius patrocinio defenderentur in capite & fortunis, viciſſimque ipſi patronos ſuos omni obſeruantia colerent, atque obſequio. *Hæc cōprobantur l. ex non dubito. ff. de capt. & poſtlim. & Plutarcho in Romulo.* vt meritò Suſcepti dici cœperint Seruio in 6. Æneid. *Saluianus lib. 5. de gubernat. Dei:* Quærunt auxilia & patrocinia maiorum: nihil ſuſceptis tribuunt, ſed ſibi. Clientes autem libertis cōparaſſe videtur Vlpia. *l. ſi verò. 5. §. 1. ff. de iis qui deiec. vel effud.* At Clientium originem ex Romuli legibus deſcendiſſe docet *D. Halicarnaſſæus, libr. 1.* Etenim Romulus plebeij ordinis hominibus à patribus diſcretis, ne qua inter eos diſſenſionum materia relinqueretur, vnicuique ex plebe permiſit, quemcunque ex patribus vellent, patronum cooptare. Atque hæc inter eos iura conſtituit. Patroni quidem, vt quæ clientes iura & legitima ignorarent, eos docerent. quod videtur ſignificaſſe Horatius Epiſt. lib. 2. epiſt. 1.

Romæ dulce diu fuit, & ſolemne, recluſa
Mane domo vigilare, clienti promere iura.

Eorum abſentium æquè ac præſentium, neque ſecus quàm parentes liberorum, curam gererent: cauſſas & priuatæ & publicæ rei ſuſciperent: denique tum priuatim, tum publicè eorum commodis & rationibus conſulerent. Viciſſim autem vt clientes ad collocandas patronorum filias, dotem, ſi opus eſſet, conferrent: patronos, aut ipſorum liberos ab hoſtibus captos redimerent: multas, ſi quæ deberentur, eorum nomine perſoluerent: ſi quis ſumptus publicè faciendi ſint, partem contribuerent. Vtriſque autem hanc legem impoſuit, vt neque inter ſe accuſare, neq; aut teſtimonio, aut ſuffragio lędere, inimicitiáſve exercere iis liceret. *Hæc ferè ex Halicarnaſ. Vide etiam Gellium li. 15. c. 13.* Clientes autem duorum erant generum: alij namque fuerunt, quorum ſuprà meminimus: alij homines prouinciales, qui ſe Imp. pop. Rom. dediderant ac propter ea parte aliqua ſuorum agrorum donati fuerant: quorum conditio proximè ad vaſallorum ſimilitudinem accedit. *Vide Hoto. c Diſput. 2. atque de his intelligi poteſt l. non dubito. 7 ff. de cap. & poſtlim.* Hinc in feudiſticis libris Clientes ſeu clientuli interdū dicuntur, qui paſſim vaſalli, aut milites, aut feudatarij appellantur, *vt li. 1. tit. 13.* ſed tamen impropriè.

CLIENTELA, eſt obſequiū ipſum, quod homagium vocant, & ſeruitium pro beneficio præſtandum. Moris enim fuit apud antiquos, (vt dictum eſt) vt prouinciales, & ſocij populi Romani, in cliētelam ſeſe darent, vel toti Senatui, vel certis proceribus Romanis, quos patronos ſibi adoptabant priuatim: *vt docet Gul. Budæus, in prioribus adnota. ad Pādect.* Quæ neceſſitudo id ferebat, vt clientes perpetua patronorū protectione defenderentur, ac ipſi viciſſim eos omni obſequio colerent. Ex his cogitationibus tutandæ vitæ, ac fortunarum omnium, veluti ſcintillis quibuſdam cœpit initium beneficiariæ conſuetudinis, quæ aucta eſt multum propter continuam bellorum moleſtiam. Accipitur etiam pro patrocinio, & protectione, *l. 1. C. vt nemo ad ſuum patro. li. 11.* In Baſil. li. vocatur ὑπό-χεσις, *l. 2 C. eod.*

CLIVIA, *vt ait Feſtus lib. 3.* auſpicia dicebant, quę aliquid fieri prohibebant. omnia enim difficilia Cliuia vocabant. Vnde

CLIVI, loca ardua, eidem. Sic ſumitur apud Alfenum, *l. ſi ex plagis. §. in cliuo. ff. ad leg. Aquil. & l. ſeruitutes. §. ſi domo. ff. de ſeruit. vrb.* Capitolinus cliuus, *in d. §. in cliuo, vt Alexander ab Alexand. lib. 2. capit. 18. Genial. dierum ſcribit.* ex quo ad æqua vrbis ex Capitolio deſcenſus patuit. Cliui igitur ſumuntur pro loco celſo, & ſublimi, *vt colligitur ex d. §. ſi domo.* non autem pro foſſis terræ, *vt falsò animarunt Albericus, & Oldend.* Hinc

CLIVOSA dicuntur loca, in ſublime ſurgentia, & opponuntur planis, *l. 2. §. deteriorem. ff. ne quid in loc. public.* Vnde decliuis, ex monte deſcendens: Accliuis, ad montem aſcendens. *Vlpian. l. prætor. ff. ne quid in loco. §. 18.* Vt cùm plana fuerit, cliuoſa fiat, &c. de viis loquens.

CLOACAS à conluendo dictas Feſtus putat, lib. 3. Cloacam autem diffinit Vlpianus, *l. 1. §. 1. de cloacis,* locum cauum, per quem cōluuies quædam fluat. Sed & tubum & fiſtulam ea appellatione cōtineri

neri ait idem. De cloacis vrbis Romæ ita Casſiodorus, *lib.3 Vari. ad Argolicum:* Proinde (inquit) illuſtris ſublimitas tua ſpectabilem virum Ioannem nos direxiſſe cognoſcat, propter ſplendidas Romanæ ciuitatis cloacas. Romanas etiam cloacas commemorat Alexander ab Alexandro, *lib.3.cap.14. Genial. dierum.* Cloacarum autem genera duo fuiſſe, publicam & priuatam, *ſcribit Vlpian. l.1.§.idem Labeo. ff. de cloacis.* Hinc

Cloacam ducere, *l.1.§.hoc amplius. ff. de cloac.*

Cloacam facere, & immittere, *d.§.hoc amplius. & §.ſeq.*

CLOACALE flumen, dixit Cato *apud Feſtum, lib.3.* pro cloacarum omnium colluuie.

CLOACARIVM tributum, quod cloacarum purgandarum cauſſa inferebatur, *l. ſi pendentes. 27. §. ſi quid cloacarij. ff. de vſufruct.* Si quid cloacarij nomine debeatur, vel ſi quid ob formam aquæductus, &c. *& l. cùm ſeruus. 39. §. hæres. ff. de lega. 1.*

CLOACINA Dea. *apud Tertullianum,* In adyta cloacinarum detuliſſet: quod eſt pro in cloacas miſiſſet. Hæc enim cloacis præerat: & eam in cloaca repertam conſecrat Tatius. Hanc tamen alij Cluacinam dictam volunt, quaſi colluacinam. Cluere enim veteribus, tanquam colluere & purgare erat: & de Venere dici volunt.

CLVDERE, pro claudere, & cluſum pro clauſum, *in Pand. Florent.* ſæpius reperies, quàm vt loca præcidi debeant, *quod & Bar. Briſſonius, lib. ſing. Parerg. indicat.* Cludere verbo vſus eſt Nigidius, *apud Gellium, lib.12.c.14.* Verbum vetus eſſe A. Aug. *lib.1 Emen. c.12.* admonuit quo & vſus eſt Vlpian. *l. tabernæ. ff. de verbor. ſign.* & Hygenus, *lib. de limit. conſtitut.* Anguli centurias cludunt. Hinc

CLVSARES anguli, eidem in eodem loco.

CLVSARIVM latus, ipſe explicat quid ſit.

CLVSVRÆ, *in l.2. §. in Sardinia. C. de offic. præfe. prætori. Afric. & l. curæ. C. de offic. mag. officiorum.* (ſic enim vtrob que, non, clauſuræ, legendum videtur (ſiue, vt vult Suidas, Cleiſuræ, ſunt τὰ ὀχυρώματα τῶν διαβάσεων. Id pridem ab Hadriano inſtitutum videtur, *de quo Aelius Spar.* *ſic ſcribit:* Per ea tempora, & aliàs frequenter, in plurimis locis, in quibus Barbari non fluminibus, ſed limitibus diuiduntur, ſtipitibus magnis in modū muralis ſepis funditùs iactis, atque connexis, Barbaros ſeparauit. Hæ cluſuræ propugnaculis quibuſdam munitæ fuerantque caſtra & caſtella dicuntur: vnde & Caſtellanus miles alicubi nuncupatur. *Herodianus lib. 6.* στρατόπεδα, καὶ τὰ φρούρια appellat. *Et paulò ante:* τὰ ἐπικείμενα στρατόπεδα ταῖς ὄχθαις τῶν ποταμῶν. Clauſulas tamen dixit Caſsiod. *lib.2. Varia. ad Fauſtum præfectum præto.* Procopius de ædificiis Iuſtin. lib. 3. προτομὰς ἀπεργάζονται δύο ἀγχιστάτω ἀλλήλοιν οὔσας, ἅσπερ νενομίκασι κλεισούρας καλεῖν. Poſteriorum temporum ſcriptores, *vt Luitprandus, Ado Sigebertus, cæterique eius ferè ordinis,* Clauſas, cluſas, & interpoſitiones vocant. Dicuntur & Burgi, à quibus olim Burgundiones dicti. Vide BVRGI.

CLYPEI appellatione continetur & ſcutum, & eius imago, *l. ſi verò. 5. §. ſi id, quod poſitum. ff. de iis, qui deiece. vel effu.* Nam & cùm pater in pergula clypeum vel tabulam expoſitam habuiſſet, &c. *Plin. lib.35. cap.3.* clypeos ἀπὸ τοῦ γλύφειν. hoc eſt, cælando, vel ſculpendo, dictos vult. Scutis (inquit) qualibus pugnatum eſt apud Troiam, continebantur imagines. Vnde & nomen habuerunt clypeorum, non vt peruerſa Grammaticorum ſubtilitas voluit, à cluendo. Cornelius Fronto hoc differre vult clypeum per u, à clypeo per i, vt illud ſit imaginis, hoc verè armorum: idem dicit Pomponius dubij ſermonis. li.2. At Labienus clypeū neutro genere imaginem ſignificare ait, virili verò inter arma poni: id tamen improbat Chariſius, qui clypeus per y, & clipeus per i, non alia ratione dici aſſeuerat, quàm maximus, & maxumus: & optimus, & optumus, propter communionem i, & u, literarum, Clypeos tamen à ſcutis videtur diſtinxiſſe Liuius, lib.8. Clypeis antea Romani vſi ſunt: deinde poſtquam facti ſunt ſtipendiarij, ſcuta pro clypeis fecere. Quin & lib.1. primæ claſsi imperatum eſſe dicit clypeum cū galea, ocreis, lorica: ſecundæ pro clypeo ſcutum, & præter loricam eadem omnia: vbi D. Halicarnaſ. pro clypeo ἀσπίδα Græcè ſcribit, pro ſcuto θυρεόν. Igitur clypeus rotundus erat, idque Virgil. auctor.

libr. 3. Æneid. in comparatione oculi Cyclopis:

Argolici clypei, aut Phœbææ lampadis inſtar.

Scutum formæ oblongæ, maiúſque clypeo: atque ideò pro clypeo ſecundę claſſi datum, quòd ſine lorica eſſent: hinc Græcis θυρεὸν dictum, à forium ſimilitudine, quæ longiores quàm latiores ſolent eſſe.

Κλυςὴρ ſiue cluſter, propter affinitatē v, antiqua figura *υ*, ita ſcribit ſolitum *u*, ſæpè apud Laertium, lauamen ſonat, Apud Vlpianum tamē, *l. item ſi obſtetrix. §. 1. ff. ad leg. Aquil.* accipitur pro inſtrumēto, quo ad proluenda ventris incrementa ſedi inſeritur, quoque inteſtinorum lauamentum aluo iniicitur. In Pandectis tamen Florent. legitur clyſtere.

C O

COACTA voluntas, ſtricta iuris ratione eſt voluntas, *l. ſi mulier. §. pen. quod met. cauſ.* Coacti homines qualiter accipi debeant, exponit Vlpia. *in l. 2. §. homines. Vi bono. rapt. Vbi vide.*

C O ACTIO ipſum colligēdi munus, *Sueto. de Veſpaſiani patre:* Coactiones (ait) argentarias factitauit. Sumitur etiampro compulſione, quæ voluntati contraria eſt. Huius genera duo ſunt.

Coactio abſoluta, cui reſiſti nō poſsit, vt cùm quis vi trahitur, compellitúrve vt quid faciat: quo caſu omni modo excuſatur. *de hoc accipiendus eſt can. presbyteros. 50. diſtinct. c. conſtat. 1. q. 1.* Et

Coactio conditionalis, quæ metum cruciatus, vel aliquid graue minatur: quæ ſi excuſat à tanto, non tamen à toto. c. ſacris, & c. cùm dilectus, extr. quod metus cauſa.

C O A C T OR argentarius apud Scæuolam, *l. Sticho. 40, §. vlt. ff. de ſtatu lib.* Argentarius coactor, cùm penè totam fortunam in nominibus haberet, ſeruis actoribus libertatem ita dedit. Hi autem in auctionibus olim dicebantur quaſi quęſtores quidam, qui ab iis, quib. ſingulæ res id auctione attributæ fuerant precium exigebant: quaſi collectores, quia pecunias cogebant, id eſt, colligebant. Acron. in illud Horat. Satyr. 1.

Nec timuit ſibi ne vitio quis verteret, olim
Si praco paruas, aut fuit ipſe coactor,
Mercede ſequerer. De hoc etiam meminit *Cic. in Cluentiana.* Atque varia erant argentariorum genera & munia, vt rectè admonuit Iaco. Cuiac. Iuriſcoſ. *ad l. ſi vnus. D. de pactis.* Idem collectarius appellatus eſt à Theodoſio, & Honorio Impp. *l. pen. C. ſi cer. peta.* Ineptè igitur argentarium, & coactorem ſeiunxit A. Alciat. *lib. 1. Parerg. c 24.* Hinc

C O A C T I L I A, *apud Vlp. l. argumento. 25. §. Ariſto ff. de aur. & arg. lega* veſti cedunt, & erant ex villis craſsioribus & ex coactis facta veſtimenta, vel tegmenta. Gallis dicuntur Feltra. *Plin. lib. 8. cap.* 48. Lanæ (inquit) & per ſe coactam veſtē faciunt. *ſic enim legi vult Cuia.* Ex hoc genere ſunt petaſi, & καυματίαι & galbinę, vel molliora alia quædam, quæ ex lanis xylinis, caprinis, ouillis conficiuntur, cuiuſmodi ſunt Thoracomachi, qui; tunicas ſuperinducuntur. Quod & libelli de reb. bellic. ad The. teſtimonio iuuatur. Hoc enim veſtimenti genus, quod de coactili ad menſuram, & tutelam pectoris humani conficitur, de mollibus lanis timoris ſolicitudo, ſolertiæ magiſtra cōpoſuit. Falſa igitur eſt B. Egnatij interpretatio in Spartianū, in Pertinace, exiſtimātis dici pelles, ſeu lora, quibus alligantur veſtimenta. in quem errorē prolapſi ſunt Oldendorpius, & Spiegellius. cuius quidem nos præmonuerat Lazarus Baifius, *ad d. §. Ariſto.* Neque coactilitiā, vel coactiliariam, ſed coctilitiam legendum putat apud Spartianum, in Pertinace, teſtimonio Vlpiani fretus, *l. ligni. in fi. ff. de leg. 3.* de ligno cocto diſputantis.

C O A D V N A R E, coniungere, vnū è pluribus facere, *Vlp. l. 9. in fi. ff. de pact.* Nam in hunc caſum ſpectabimus cauſas plures, quia illæ excedunt in vnam ſummam coadunatæ.

C O Æ S T I M A R E, eſt ſimul, & cū aliqua alia cauſſa æſtimare, vt cum variis ex cauſis mea intereſt, quid factum eſſe, vel non factum. Huius ſignificationis exemplum ponit Celſus. *l. inficiando. 67. §. 1. ff. de furt.*

C O A L E S C E R E dicūtur arbores, plantæ, cruſtáve agri, & vites, quæ in fundum radices immittunt, & quaſi vnitatem cum terra faciunt. *l. idem Pomponius. 5. §. pen. ff. de rei ven. l. qua ratione. 9. ff. de acq. rer domi. l. hoc amplius. §. Alfenus. ff. de dam. infect. l. fin ff. quod vi, aut clàm.* Sic ſemina cum terra coaleſcere dixit

Varro *lib.* 4.*ling.Lat.* Concham coalescere dixit Vlpianus, l.cùm aurum. § *fin.* D.*de aur.argen.leg.* pro concrescere.

COALLVERE (*vt est in vulg. Codic.*) *in l.ergo.*30.*D de acq.rer.dom.* significat per alluuionem aliquid augere, Nebrissensi: quem probant Oldendorpius, & Spiegellius, quo tamen loco Accursius pio coalluendo, legit alluuio. In Pand.tamen Flor.legitur colluendo, rectius: quo verbo vtuntur & classici rerum scriptores.

COCCVM purpuræ appellatione non contineri scribit Vlpian.*l.si cui lana.* § *purpuræ.* D.*de lega.*3. significat autem id quod vulgò vocamus granum, *vt rectè putat L.Baifius, in lib.de coloribus.c.*8.*de quo & Plinius lib.*21.*c.*8. Coccum proprio nomine appellatum, quin versicoloribus cederet, dubitasse neminem Paulus ait, *l.quæsitum.*§.*coccum.D.leg.*3.

COCCINA vestimenta dicuntur ea, quæ infecta sunt cocco, id est, frutice illo fullonio, cui adhærent grana, quib. fit color ille lanarum præcipuus, cuius copia summa est in ea parte Hispaniæ, quæ Tudertania appellatur. *Vide Strabonem li.*3. Sunt, *vt Baifius, l.vestis.D.de aur. & arg.testatur*, qui putant cocco abundare Germaniam, esséque id, quod carmesinum vulgò dicimus. Vlpiano, *in l.si cui lana.de leg.*3 non placet coccum contineri purpuræ appellatione. Quid verò debeat promittens optimum, *explicat Iurisc.in l.si quid venditor.*§. 1. D. *de ædili. edict.*

COCINATORIVM instrumētum, pro coquinario sumi constat, *in l. cui aurum.*19.§.*si cui escarium.*D.*de aur.& arg.lega.* Nam C. & Q. sæpè profundi liquet ex P. Victorij explicationibus ad M.Ciceronem. *Plin lib.*31.*cap.*11 vasa coquinaria dixit, à verbo Coquinari, quo vsus est Plautus. Sic eodem sensu Cocitatoria, *in l.pen.* D. *de penu leg.* F. Hotomanus mauult, Coquinatoria, c, in q, & t, in n, versa.

CODICES, *vt Varro lib.*3.*de vita Pop.Rom apud Nonium scribit*, antiqui plures tabulas coniectas dicebant. *Seneca lib.de Breuit.vitæ.* Hoc quoque, ait, quærentibus remittamus, quis Romanis primus persuasit nauem conscendere. Claudius is fuit, Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur. Vnde publicè tabulæ Codices dicūtur. *Sic sumuntur in l.*3. §.1. D. *de tabul. exhib. & l.librorum.*52 *D.de legat.* Codices etiam pro testamentaria scriptura dixêre Iustinianus. § *sed & vnum.Instit.de testa. ordi.* & Iuuenalis:

Nam codice sæuo
Hæredes vetat esse suos.

Codices item appellati Leo Imperator, *l.*3 *de argent.in reb.lib.*12.*C.* tabulas continentes notitiam dignitatum & administrationum ciuilium, vel militarium, & mandatorum principalium, & promotionum, & consuetudinum, quod & Marianus docet. Erant & Codices argentariorum, scripturæ, quibus eorum rationes continerentur, *l.quædam.* 9. §. *penult. D.de eden.* Erant & numulariorum. Fiebant autem ex membranis, chartis, ebore, aliáve materia, *vt constat ex d.l.librorum.* Hinc constitutionum Imperatoriarum volumina Codices appellati sunt. Porrò ante Iustinianum tres erant: Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus: quos commemorat Iustinianus, *l.vnic.C.de no.C.fac.& l.vnic.C.de Iustin.n.Cod.confir.& Isidorus lib.*5.*Etymol.* Gregoriani Codicis commeminit B.August. lib.2.de adult.coniug. Hinc

CODICILLI, κατὰ μέλασιν, qui cerati erant, *d.l.librorum.* in eundem sensum, sed multo quàm illi breuioribus & paucioribus conficiebātur: ob eam caussam, vt facilè, quò cuíque commodum esset, circumferri, & in sinu gestari possent. In iure tamen nostro frequentius accipiuntur, vt à Theophilo diffiniuntur, κωδικέλλος δὲ ἐστιν ἐλλιποῦς ἐν διαθήκῃ γνώμης τεςάτορος ἀναπλήρωσις. scilicet pro scriptura, qua defunctus leuiter, ac sine vlla solennitate voluntatem suam testatus est, de eo, quod post mortem suam fieri cupit. Vel sic: Codicilli sunt testati, vel intestati voluntas minus solennis. Eorum alij sunt fideicommissarij, alij directi. Fideicommissarij sunt, in quib. scriptor verbis vtens precariis suā de rebus omnibus, quæ testamētis comprehendi solent, hæredi suo petitionem exposuit. Directi, in quib. directis ciuilibúsve verbis scriptoris voluntas de legatis duntaxat alicui relinquendis exposita est. Hoc sensu accipiuntur D. C. & Instit.de codicillis. Theophili diffinitio-

nem probat Harmenopulus, *lib.5.cap.7.* Codicilli ergo accipiuntur pro ſententia voluntatis vltimæ, quam ſine iuſta teſtamenti ſolennitate permiſſum eſt, ob impedimenti neceſſitatem, ſcribere. Semper enim leges, quoad poſſunt, volunt accommodari vſibus hominum, & præſertim vltimis volũtatibus latiſsimè propagandis, impensè fauent, vt vnuſquiſque pro re nata habeat occaſionem non admodum difficilem teſtandæ voluntatis nunquam rediturae. Codicillorum autem vſum primus introduxit L. Lentulus, *Inſti.de codicil.* Codicilli aliàs accipiuntur pro diplomate, ſeu literis principalibus, *vt in l.adminiſtrantes. in prin. D.de excuſ.tut l.iudices.C de digni.li. 12.Suet.in Claud.c.29.* Aliàs pro paruis literis, à priuato ad amicum ſcriptis. *Sulp. ad Cicer.* Puer Acidini mihi obuiam venit cum codicillis.

Codicillos, & ſcriptis, & ſine ſcriptis fieri conſtat, *ex l vlt C.de bonis lib.* Codicillorum verò vtilitas non eſt obſcura. Nã ſi quis oblitus fuerit, neſcio cuius rei, in teſtamento non deſcriptæ, vel ſi vereatur, ne per obliuionẽ aliquid prætereat, is poteſt ante vel poſt teſtamẽtum ſcribere Codicillos. Idque eſt, quod Paulus, *in l.conficiuntur, in princ. D.de iur.codicill.* tradit, codicillos cõfici quatuor modis, quos ibidem declarat. Aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommiſſum teſtamento facto, aut ſine teſtamento. Codicillos confirmatos teſtamento accipere debemus, *in l.ſed etiam. 31. D.de lega.1. l.vxorem 41. §.codicillis.D de leg.3.* Sic etiam intelligendi ſunt codicilli ad teſtamentum facti, *l.cùm hi.8.§. hæc oratio. D. de tranſact. & l.poſt legatum. §. principale. D. de his, quæ vt indign.* & Codicilli ad teſtamentum pertinentes, *in Alexandri conſtitutione, l.1.C.de codic.* Codicilli autem, & teſtamenta diuerſa ſunt, *l.ſi idem. C.de codic.* Ideóque codicillis factis, non autem teſtamento, inteſtatò quis deceſsiſſe dici meritò poterit. *l.4.C.eod*

Codicilli ſemper pluratiuo numero proferuntur: ſicut pugillares, & liberi: *vt ſcribit Caius.in l.non eſt 148.D. de verbor ſignifi.* In ſingulari tamen Codicillus ponitur à Diocletiano, *l. non codicillum. 14. & à Iuſtiniano. l. cùm antiquitas.28.C. de teſta. item l.vlt.C.fam.erciſc.*

CODICILLARIS Clauſula, quid ſit, vide Clauſula codicillaris.

Codicillaris clauſulæ vi legata cõſeruari, rupto præteritione poſthumi teſtamento conſtat, *l.ſi quis eum. §.ſed & fin. D.de iur.codic.Bar.poſt Dinum, in l.1. D. eo.verſ.quinto quæro.* atque ita reſpondit P. Aretinus, *conſi. 93.num.5.* Codicillaris quoque clauſula inducit nouam conditionem ſimilem reſpectu venientium ab inteſtato, *Alciat.l.3. D.de legat.1.* ergo ſi venientes iure inteſtati reſtituere debent, *gloſ.in l.eam quam. C.de fideicommiſ.* igitur & vi clauſulæ codicillaris conſeruantur fideicommiſſa, *d.§.ſed & fi. G. Bened.in c.Raynutius verb.in eodem teſtamento relinquens.num.242.de teſtamen. quæ ſententia vera eſt: tametſi quidam aduocati contra cenſerint.*

COEMPTIO, ſolennis matrimoniorum contrahendorum ritus. *Boetius in Topic.Cic* Coemptio, ait, certis ſolennitatibus peragebatur: & ſeſe in coemendo inuicem interrogabant. Vir ita, An ſibi mulier materf. eſſe vellet: illa reſpondebat, velle. Item hæc virum interrogabat, an vir ſibi paterfa. eſſe vellet: ille reſpondebat, velle: ſicque mulier viri conueniebat in manum: vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem. *Hæc ille*: cuius ſententiam probat Seruius, explicãs hunc Virgilij verſum, lib 4. Æneid.

Reppulit, & dominum Aenean in regna recepit.

Sed & in hunc ex lib. 1. Georg. verſum.

Teque ſibi generum Thetis emat omnibus vndis.

Sed videtur Boetius in ſupradictis omiſiſſe, quod erat præcipuum, nempe virum vxori nummum vnum tradidiſſe adhibitis teſtibus, & libripende, & ſimiliter vxorem viro: nam olim nulla alienatio abſque nexu, & ære, & libra per XII. Tabu. fieri poterat, nec ſine precio potuit vocari coemptio. Coemptionis meminit M. Cic. li 1. de Orat. ad Quin. Fratr. Coemptio etiam ad adoptiones pertinebat. *vt colligitur ex Epit. Vlpiani, tit.11.§.qui liberum. Vide Briſſonium, libr. de ritu nupt. & Anton.Cont.in diſput.lib.1. c.12 ſub fin.* Hinc

Coemptio ſenum, & ſenes coemptionales.

COEMPTOR pater, qui pater naturalis dictus eſt, *d.§.qui liberum.*

COENACVLA, *Varro de ling. La. lib.4.* Vbi cubabant, cubiculum: vbi cœnabant, cœnaculum vocitabant, posteaquam in superiori parte cœnitare cœperunt, superior domus vniuersa, Cœnacula dicta. Romæ enim, vt testatur Vitruuius, *lib 2. cap.8.* olim ædificia contignationis erant vnius. At hæc conducebantur ab inquilinis, & tenuioribus. Hinc Iuuenal. Satyr.10.

Rarus venit in cœnacula miles.

Rectè autem pars superior Cœnaculum dici cœpit, ad quam scalis ascendentes, ibi vt plurimùm cœnabant. *Huius meminit Paul. l 3. §. fi. D. de offic. præfec. vigilum. l.1. §. si filiusfamil. D. de iis qui deiec. vel effud. Vnde*

COENACVLARIVS dicitur, In cœnaculo habitans, *l. solutum. §. solutam. in fin. D. de pign. action.* & Cœnaculariam exercere is dicitur, qui domos totas conductas, per singula cœnacula inquilinis locat, quæstum inde faciens, pluris in summam locando, *l. si verò. §. sed si quis. D. de his, qui deiecer. vel effud.* Nam etsi quis cœnaculariam exercens, ipse maximam partem cœnaculi habebat, solus tenebitur.

COENATIO verò potentiorum, Budæ. est cœnandi locus, cùm ad cœnaculum scalis ascenderetur, vel cochleis. *Vitruuius lib.6.* Cum enim aucto, inquit, mirum in modum Romano populo, necesse fuisset in cœnaculis habitari, (nam antea, cùm per vrbis laxitatem licebat, vnius tantùm contignationis erant ædificia) ad ædificiorum altitudines deuentum, & ædium frequentiam. *Bud. l si cuius. D. de vsufr.* De cœnatione Iuuenalis:

& algentem rapiat cœnatio solem.

COENOBIA, κοινόβια, vnde dicantur, & quamobrem monasteria sic appellentur, *Iustin. ostendit Nouell. 123. de eccles. diuers. cap.* § ἐν πᾶσι 56. Ἐν πᾶσι, inquit, τοῖς μοναστηρίοις, ἅπερ κοινόβια καλοῦνται, κελεύομεν ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντας οἰκεῖν καὶ κοινῶς τρέφεσθαι, καὶ ἑνὶ οἴκῳ πάντας κεχωρισμένους καθεύδειν In omnibus monasteriis, quæ Cœnobia dicuntur, iubemus in vna domo omnes habitare, & simul ali, & vna domo omnes seorsim dormire. Est etiam vitę fortunarúmque communitas, siue societas, verbúmque esse Romanum, Aulus Gellius scriptum reliquit.

COEPISSE dicitur quis, si fundamenta iecit vel locum purgauit, sed & si locus illi petenti destinatus est, *l.1. §. cœpisse. D. de pollicit.*

COERCERE aquam, est continere sic, ne defluat, nec dilabatur, *l.1. §. pen. D. de fonte.* Coercere arbores, est ramos constringere, & circumcidere, ne eorum vmbra vicino prædio noceat, *l.1. §. deinde. D. de arbor. caeden.* Aliâs coercere tùm de pecuniaria, tùm de corporali pœna vsurpatur: nam & coercere pignoribus, *dicitur in l.4. §.1. D de dam. infect. & lib. de Orat.* Pignoribus ablatis Crassum instituit coercere. At *in lib. de leg.3.* Magistratus ciuem nec obedientem multa, vinculis, verberibus coercento. *Sic in l. 6. D de pœn l. nemo. 7. D. de regu. iur.* Hinc

COERCITIO, animaduersio pecuniaria, siue in corpus, punitio, & castigatio Huius varia genera sunt: quædam enim Capitalis, *l. hæc stipulatio. 200. D. de verb. signi.* quæ ad corporis punitionem pertinet, & habet publicam coercitionem. Quædam verò est modica, *apud Paul. l. fin. D. de offi.* eius, cui mandat. ad mistum imperiũ pertinens, quæ & ipsa pecuniaria est, pignoris capione iudicibus concessa, ne iurisdictio inutilis esset. Est & leuis coercitio *apud Vlpian. l. Prætor, 3. §. præterea D. de in iur. & l. non solùm §. quanquam. D. eo.* qua significatur leuis pulsatio, & emendatio, *vt ipse Vlpian. interpretatur in d. §. præterea.*

COERRARE calciatus dicitur præfectus Vigilum, *apud Paul. l.3. §. sciendum. D. de offi. præfe vigi.* cùm huc illuc vicatim diuagatur, ídque cum aliquo comitatu, & noctu. Florentina lectio quæ, Calciatum, habet, defendi potest aduersus Hoto. coniecturam legentis Falciatum, *ex M. Cic. lib. 1. de Natu. Deo.* Cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum calceolis. Calcei indumentum pedum erant, quos noctu induebant diligentius citiúsve coerrandi caussa.

COETVS, *in lege XII. Tab. & apud Martia. l. qui cœtum. D. de sicar.* accipitur pro hominum conuentu, & congregatione, à coeundo, *Isido. lib.6. ca.18. Etymol. auctore.* Vlpianus turbæ comparans, *l. Prætor. 4. §.1. D. vi bono. rapt.* hominum multitudinem diffinit, adiiciens, decem aut quindecim homines cœtum, vt & turbam, facere, *& vide Bart. d. §. 1.*

P 4

COGERE in ordinem, id est, vt vulgò loquimur, *inquit Budæus ad l. diuus. D.de offic.præsid.* cogere suo statu & conditione se continere. Huic opponitur, Eximere numero, *Budæo.*

COGNATI appellati sunt, quasi ex vno nati, aut (*vt Labeo ait*) quasi commune nascendi initium habuerint, *vt scribit Vlpia. l. 1. in princip. D. vnde cognat.* quam verbi notationem probat Modestinus, *l. 4. §. cognati. D.* Cognationis autem nomen, *vt ait Paulus, l. 10. §. 1. ff. de gradib. adfinit.* à Græca voce deductum videtur: συγγενεῖς enim illi vocant, quos nos cognatos appellamus. Agnati sunt per patrem cognati ex eadem familia: qui autem per fœminas coniunguntur, cognati tantùm nominantur, Inter adgnatos igitur, & cognatos hoc interest, quod inter genus & speciem. nam qui est agnatus, & cognatus est: non vtique autem qui cognatus est, & agnatus est. alterum enim ciuile, alterum naturale nomen est. *Idem lib. 4. Sent. tit. 8. tradidit.*

Cognatos in consuetudine etiam nepotes eorum, post quorum mortem concepti sunt, appellari non propriè, sed per abusionem, vel potiùs ἀναφορικῶς, id est, relatione ad aui vitam facta, vt explicat Hotom. accidere scribit Iulianus, *l. item Prætor. 8. ff. de suis & legit. hære.*

COGNATIO est ius quoddam inter certas personas, quæ natura vel legis fictione inter se cognatæ sunt, institutum: cuius duas species apud Romanos intelligi tradit Modestinus, *l. non facile. §. cognationis. ff. de grad. adfin.* Quædam enim iure ciuili, quædam naturali connectuntur. Nonnunquam vtroque iure concurrente, & ciuili & naturali, copulatur cognitio. Naturalis cognatio est, communio sanguinis, quam habent ij inter se, qui ex eodem progenitore orti, quasi riuuli ex eodem fonte deducti dimanarunt. Ciuilis autem, quæ per adoptionem contrahitur, non sanguinis, sed iuris communio est, *d. l. non facile. §. cognationis. ff. de grad. adfin.* Ad ciuilem cognationem pertinet & spiritualis, *de qua extat titulus, De cognatione spirituali, in Antiq. & 6. Decretalium.* quibus locis explicantur eius vis, eiúsque contrahendæ genera. Cognatio autem, quæ ciuilis, siue legitima Modestino dicta est, legalis Pontifici Maximo dicitur, *c. vnic. de cogna. leg. in Antiq.* Cognationem etiam inter vulgò quæsitos consistere ait Gaius *l. 2. ff. vnde cogna.* Sed & inter seruos, quæ seruilis dicitur, *l. adoptiuus. ff. de ritu nupt. & Insti. de seru. cogn.*

Cognationi legatum, cognatis deberi scribit Vlpianus, *l. si cognatis. 19. de reb. dubiis.*

Cognatio spiritualis, est propinquitas vel attinentia personarum, quæ prouenit ex sacramenti donatione, vel ad illud tentione, *Angelo Clauasio in ver. matrimonium. imped. 7.* Vnde ex cognatione spirituali, quæ in baptismo contrahitur, nouem propinquitates nascuntur: Prima, filiatio inter sacerdotem baptizantem & baptizatum: Secunda, compaternitas inter sacerdotem & patrem baptizati: Tertia, commaternitas inter eũdem, & matrem baptizati: Quarta inter filios sacerdotis, & baptizatum, scilicet fraternitas. 30. *q. 1. omnes, & q. 3. ita diligere:* Quinta filiatio inter baptizatum, & suscipientem de baptismo: Sexta filiatio inter eundem & vxorem suscipientis: Septima fraternitas inter baptizatum, & filios suscipientis: Octaua compaternitas inter suscipientem, & patrem suscepti: Nona, commaternitas inter eundem, & matrem pueri. 30. *q. 3. per totum.*

COGNOSCERE instrumenta, *apud Vlpia. in l. cognoscere. 56. ff. de verbor. signific.* est ipsa relegere, & recognoscere. Cognoscere simpliciter dicitur iudex, qui de caussa quærit, & disceptat, litigatorésque audit, ídque pro tribunali, *l. 1. ff. de constit. princip. l. quod si Ephesi. §. interdum. ff. de re, quod certo loco.* Sueton. in Claud. Cognoscens quondam in Augusti foro, victúsque nidore prandij, quod in Maxima æde Martis Saliis apparabatur, deserto tribunali ascẽdit ad Sacerdotes. Cognoscere ex interdicto, *in rescripto Valeriani, & Gallieni. l. 2. C. de interdict.* est quærere de caussa, & examinare eam in caussa interdicti. Cognoscere quoque tutelæ apud Vlpian. *l. 2. ff. vbi pupil. educ. deb.* pro eo accipitur, quod est de actione tutelę disceptare, & in ea actione litigãtes audire. Cognoscere igitur ad iurisdictionem pertinet, significátque negocium excutere, & examinare, & de eo ius dicere, *l. 3. §. cognoscit. ff. de offi. præfect.*

vigil.

vigil.l.2 ff.de re iudicata. Cognoscere videtur posuisse vetus interpres, *in §.interdicimus.in Authentic.de non aliena.* pro recipere, pro quo Iustinianus Imper. γινώσκειν dixerat: quæ interpretatio recipi posse videtur ex iis, quæ in eodem §. dicuntur. Cognoscere dicitur etiam, qui stuprat aut comprimit mulierem. *Sic sumitur toto titu.de eo, qui cognou. consang. vxor.extra. quo sensu eodem verbo vsus est Papinianus, l.mulierem.14.de iis, quæ vt in dig.* Ex hoc verbo ducitur verbale.

COGNITIO, quod in diuersas significationes ferri peritorum vsu receptum est. Passim in libris Cod. pro negocij examine, discussione, & quæstione, *vt & l.1.ff.de officio assess.l. cognitio. 4. ff.de officio eius, cui mandata est iurisdict.& alibi sæpè.* Cognitionum autem genera passim hæc in iure reperias: Prætoria, *l.1 per hanc. ff. de rei vendicat.* Extraordinaria. *ff.de extraordina.cognit. quæ recensentur in l.1. ff. eod.* Est & alia cognitionum diuisio à Callistrato tradita, *l. pen: ff.eo.* de honoribus, siue muneribus, de re pecuniaria, aut de existimatione, aut de capitali crimine. Porrò, vbi caussæ cognitio est, ibi Prætor, ibi tribunal desideratur, *l.2.§.dies. ff. quis ordo in bonor. posse.& l. vbicunque. D.de diuers reg. iur. quam explicat P. Decius, & nouissime P.Faber idque eruditissime.*

Cognitio Prætoria, Religio iudicis, Officium iudicis, *l.1.ff.de rei vendi. l.D.si vsusfruct.peta.* Vbi requiritur cognitio, ibi de modo, de causa, & de persona querendum, vt intelligas quid reuera sit cognitio, & quantum absint à cognitione, qui scripta tantùm legunt, *l. cum hi quibus.§.vult igitur oratio ff. de trãsact.*

Cognitio, pro instantia (vt nunc vocant) accipitur apud Papin, *l.pen.ff.de suspect.tut.vt Bart.docet.* Cognitionem pro accusatione poni putat Alber. *in l.si ea, quæ.C.qui accusa non poss.* Equidem pro negotij examine, discussione, & quæstione accipi putem. Cognitio etiam sumitur pro susceptione caussæ alienæ, & defensione, *l.nemo.6.C. de cognit.& procura.* Hinc

COGNITIONALITER, hoc est, vtraque parte præsente, & audita, *in l fin.C.de legib.* Græcis, κατὰ διάγνωσιν, vt μονομερῶς, vna tantùm parte presente.

COGNITOR, *vt ait Festus lib.3.* qui litem alterius suscipit, coràm eo, cui datus est: quod probat Anianus C. Theodo.interpres tit. de cogni. & procurat. his verbis. Cognitor is est, cui sine mandato caussam agendam præsens, præsente iudice, litigator iniungit. Hunc à procuratore separat Paulus. *li. 1.Sent.tit.2.& 3. & tit.C.Theo. de cognit. & procurat.* tametsi vtrunque litis ministrum appellent diui Principes, *l.vltim.C.Theod. eod.* Cognitorem apud Prudentium accipere debemus pro iudice, qui de negotio, caussàve disceptat, eámve cognoscit: Hic tum cognitor pronunciauit, Claudatur infans carcere. Eodem sensu accipitur cognoscens in *l 1.§.calumniatorib.D.ad S.C.Turp.* Vide Aduocatus & Procurator.

COGNOMEN dicitur, quod nomini additur, vt refert A. Augustinus, *lib.3.cap.8.sic accipi debet l si quis in nomine C.de testa.& §.si quis in nomine.Instit.de leg.* Porrò Cognominum genera duo constituit idem Augusti. *ibidem ex M. Varrone, libr.2.de re rustic.* vnum familiæ, vt Annij, Tauri, Statilij, & adsignificãt. Alterum cognominis genus est, quod ob aliquam rem additur, & hoc, (*vt ait Theoph.ad d.§.si quis in nomine*) ἀπὸ ψόγου, ἢ ἀπὸ ἐπαίνου λαμβάνεται, vt in Pompeio, Magni cognomẽ, in T.Mãlio, Torquati.

COGNOMINES (*Festo lib. 3.*) qui eiusdem sunt nominis.

COHÆRES, qui simul hæres institutus est, vel etiam, qui cum aliquo succedit intestato, *l.1.§.si ego.D.de hær.instit.* Coheredis quoque appellatione fideicommissarium contineri constat, *l. pater filium.§.fi.de leg.3.Lucius 93.§.fi. ff. eodem tit.*

COHORS, *Varr. libr.4. ling. Lat.* quòd vt in villa ex pluribus tectis coniungitur, ac quiddam fit vnum: sic hæc ex manipulis pluribus copulatur cohors: quæ in villa dicta, quòd circa eum locum pecus coerceretur. Tametsi cohortem in villa Hypsicrates dicit esse Græcè χόρτον apud Poetas dictum. Et in illo significatu quot millibus constet apud Romanos & Græcos, *docet Alexan. ab Alexandr. libr. 6. cap. 13. Genial. dier.* recensens cohortium genera. *& vide eundem libr. 1. cap. 5.& alibi. De cohortibus vide Iaco.Cuiac.in libr.Obseruationum.*

COHOTALES, *in lib.3.C.de hæred.dec.& l.3.C.de can.larg titu.lib.10. &*

de cohortal. l. 12. *C.* sunt apparitores & officiales perpetui præsidum prouinciarum, quibus mansionum equorum cura plerunque mandabatur: vt Patricius definit. *Thalelæus libr.* 45. *Basilicῶν:* Ὁ δὲ μαγκιπεύτης πατρίκιος τοὺς κορταλίνους καλεῖ ὑφ. Beneficiarios: λέγει δὲ φροντίζειν αὐτοὺς τῶν ἀλλαγῶν τῶν ἵππων. Græci ταξεῶτας appellant. Hinc cohortalium conditio, *l.* 2. *C de aduoc. diuer. iudicum.* Cohortalium corpus, *l.* 2. *C. de defens. ciuit.*

Κοινὸν, *in l. fi. de vi.* 37. *de iudic. D. & l. qui cœtu.* 5. *D. de vi public. & l.* 1. *D. de appel. & l.* ἐὰν δύο. 6. *D. de excus.* interpretatur Ant. August. *ad dict. l.* 6. commune & vniuersitatem. Gallis appellatur *vne communauté*, à quibus retinetur nomen illud *Commune*: vt Commune apud Ciceronem persæpè.

Κοινωνία, forense verbum est, *Iul. Polluci lib.* 9. *Onomastic* societas, & communio.

Κοινοπραξία, *apud Iustinian. Institut. de actio. in princip.* (sic enim veteres li. & Theophilus ibidem legunt, tametsi & verbo κοινωνίας vtatur idem Theophilus) Latinè societas dicitur. κοινωνίαν appellat C. Harmenopulus, *libro* 3. *capit.* 10. & 11.

COIRE, verbum μέσον est, & in bonam (vt nunc loquimur) & malam partem accipi, ex inferiùs scriptis liquet. Nam dicimus: Coire in matrimonium, hoc est, conuenire, & consentire, *l. in testamento.* 31. *D. de conditio. & demonstra.* Et coire societatem, *l.* 1. & 4. *D. pro socio.* Et Coire negociationem, *l. cum duobus.* 52. *§. quidam. ff. pro socio.* Coire in alienam litem dicuntur, qui de commodo litis communicando paciscuntur sic, vt quicquid ex condemnatione in rem vnius ceciderit, inter eos communicetur, *l. ex Senatusconsulto.* 6 *ff. de vi priua.* Coire in accusationem innocentum, *l. vltim. ff. de concuss.* Coire aduersus aliquem, pro conspirare, *l.* 1. *ff. nau. caup. stabul.*

COLERE fundum, & ornare, & tueri & custodire diuersa & separata sunt, *l. cùm quæreretur.* 60. *§. prædiu. ff. de leg.* 3. Colere fundum numis, *in l. si apes. ff. de furt.*

COLLARE, est vinculi, siue tormenti genus hodie frequens, quod collo reorum iniicitur ignominiæ aut pœnæ causa, *idque significatur l.* 7. *ff. ad l. Iul. de vi. publ. his verbis:* Aut quid in collum iniecerit, vt torqueatur. Pœna est seruilis, vel (vt ita dixerim) canina. nam hoc genere canes vinciri solent. Vide CANIS.

COLLATERALES dicuntur, qui se attingunt, vel sibi attinent transuersaliter per lineam collateralem, non per lineam rectam adscendentem, vel descendentem, vt consanguinei, vel consimiles. hoc verbo sæpè vsus est I. Andreas, in declaratione arboris affinit. Gaius ex transuerso, siue à latere vocat, *l.* 1. *ff. de gradi. affin.* Dicuntur etiam collaterales generaliter, omnes æqualiter, quasi lateribus considentes.

COLLATIO bonorum (de qua tractatus duo sunt in libris nostris) est contributio certæ partis bonorum inter fratres, propter paternæ successionis rationem à Prætore instituta. Nam cùm Prætor ad successionem paternam admittat emancipatos cum iis, qui in potestate sunt, æquitas, & ratio suadet, vt quæque bona in medium conferant, scilicet, vt emancipati volētes ad participandam patris hereditatem accedere, tantam partem è suis bonis conferrent, quantam ex hæreditate auferrent: non singuli, sed omnes simul, quippe cùm omnes emancipati vnius locum obtineant. Itaque si duo sint sui, duo emancipati, quamuis emancipati singuli ex hæreditate quadrantem auferant, tamen ex suis bonis non singuli, sed ambo quadrantem conferent. Conferuntur autem antiquo iure aduentitia: & profectitia: hodie ex Iustinia. constitutione profectitia tantùm, *l. vltim. C. de collat.* Vide Duareni annotatio. in illos titu. Porrò emancipati inter se nihil conferunt. nam cùm alter alteri nihil aufe- rat, non ipsorum caussa simpliciter, sed propter suorum rationem & respectū, Prætor collationem instituit, *C. eo. l.* 1. *& pass. ff. eo.* Collationum vocabulum aliter vsurpasse videtur Suetonius in Nerone.

COLLECTA, *Vide Turn. aduers. lib.* 3. *cap* 6.

COLLECTARIVS, *in constitutio. Honorij & Theo. l. penul. C. si cert. pet. & apud M. Cice. in lib. de Orat.* accipiendus est Suidæ, ἀργυραμοιβὸς, ἤτοι κέρμα ἀντὶ ἀργύρου

ἀργύρου ἀλλασσόμενος, & τραπεζίτης. Alciat. lib. 4. Dispunct. cap. 22. vertit argentarium, numularium, & campsorem: rectè. Reiicienda igitur est Accurs. & Alberic. interpretatio, existimãtium Collectarium eum dici, qui eundem mecum petit honorem: sed nec ita in locis ab eis citatis legitur, vt putant.

COLLEGATARII dicuntur, quibus eadem res coniunctim legata fuit, *l. interdum. 10. ff. de vsufru. accresc. & alibi sæpissimè.*

COLLEGAS hinc dictos putat M. Varro lib. 5. ling. Lati. quòd collecti essent. Eorum appellatione contineri putat Vlpia. *l. collegarum. 173. ff. de verbor. signi.* eos, qui sunt eiusdem potestatis, & officij, *Alexander Imp. l. 3. C. de proba.* & contutores, & concuratores, *Paulus l. etiam. 14. ff. de admin. tut.* & qui eadem legatione funguntur, *l. 2. ff. de legatio. li. 10.* Quinimò & qui eiusdem hæreditatis sunt participes, id est, cohæredes. *l. Paulus 101. ff. de solutio.* & eos, qui ex eodem sunt collegio. *Hermogenianus, & Paulus, l. administrantes. 4. §. fin. & l. sequenti. ff. de administr.* Sed & hos

COLLEGIATOS appellarũt diui Principes, *l. pen. C. de commer. & mercat. & l. vnic. de collegia. lib. 11. C.* hos fuisse ex corporatis, adnotat Iac. Cuiacius. *d. l. vni.* Erant certis ciuitatum collegiis adscripti, *& vide C. Th. titu. 7. lib. 14.* Vide Corporati.

Collegiata ecclesia, vide infrà Ecclesia.

COLLEGIVM, cœtus, & coitio, siue sodalitates dicuntur conuentus certorum hominum artem aliquam certam factitantium, vt pistorum, nauiculariorum, item eorum qui vectigalia, aurifodinas, argentifodinas, cæteráve huiusmodi munia omnia exercent, *l. 1. ff. quod cuiusque vniuers. & l. 1. & passim, ff. de colleg. & corp. Innoc. 1. de elect.* Ea collegia à Rege Numa instituta esse, *scribit Plutarch. in eius vita, Valerius li. 1. & Plin. lib. 34. cap. 1. deque iis Cicero in ea pro domo, & in Sextiana mentionem facit.* Collegium tres facere, *Marcellus & Neratius putant, l. Neratius. 85. ff. de verb. sign.* Horum quædam licita sunt, quædam illicita, Licita Collegia, quibus coeundi ius erat, lege S.C. constit. Illicita, quæ sine lege constituta fuerant: *& de variis collegiis vide Cuiac. li. 7. Obse. ca. 30.* Erat autem ordo quidam, & dignitas etiam Collegiorum, ac quoddam magnum dicebatur, vt apparet in inscriptione, *Viatori collegij magni.*

COLLACTANEVS, qui simul mammam suxit, *l. alumnæ. 30. §. Titia. D. de adim. leg.* Græcis dicitur σύντροφος.

COLLIBERTVS, siue conlibertus, ab eodem patrono libertate donatus, qui cum alio est libertus, *l. cùm pater. §. volo. ff. de leg. 2. & l. vlt. ff. vt lega. no. cau. & alibi sæpissimè.*

COLLISVM argentum facto non contineri, sed infecto, & fracto comparari Vlpian. rectè putat. *ff. de aur. & argent. leg. l. Quintus. 2. §. cui aurum.*

COLLOCARE, siue (*vt sæpè in Floren. P. & clasicis scriptoribus reperias*) cõlocare, est addicere ei, qui licitatione vicerit, *l. quod autem. 11. ff. de in diem addict.* Tu de huius verbi significatione propria, *vide Varronem, li. 4. ling. Lat.* vbi de verbo, Locare, agit. Collocare nominibus, dixit Proculus, *l. si ita 86. ff. de leg. 3.* pro deponere penes aliquem velut mutuò, qui huius pecuniæ caussa obligabitur, sortísque reddendæ fœnus, vsurásve pensurus, *l. vxori. 24. ff. de vsu. & vsufr. leg.* eodem sensu dicunt Iuriscons. Collocare in nomina, & Collocare, ἁπλῶς. quam significationem probasse videtur Traianus, *Plinio scribens, libr. 10.* Non aliud remedium dispicio, quàm vt quantitas vsurarum minuatur, quò facilius pecuniæ publicæ collocentur. De genere collocandarum pecuniarum loquitur *M. Cic. li. 3. Offi.* Collocare nuptiis propriè dixit Imp. Gordia. *l. 1. C. de indic. vid. tol. ex nota. M. Var. l. 4. lin. Lat.* Collocare etiam sumitur Pontificiis pro instituere, & beneficiũ conferre. c. 1. ad decorẽ. ext. de instit. & vide infrà Institutio.

COLLOCATVM beneficium, vide Coloratum.

COLLYBVS, verbum Græcum Polluci lib. 3. c. 9. interpretanti ἀργυρίου ἀλλαγὴν *Budæus ad l. vlt. ff. de pign. act.* significãtius vim verbi exprimit his verbis: Collybus est id detrimentum pecuniæ, quod in ratiociniis emptionem auri appellant, & vulgò Cambiũ dicitur, cùm pecunia ad exteras nationes exportanda est, & apud numularios aliis numis cõmutanda, vt sit argentea moneta aurea mutetur, aut genera quædã pecuniæ ab-

rogata, & antiquata, aut quouis modo repudiabilia in vna prouincia, alio quo genere permutanda sint rato, receptóque & promulgato in ea prouincia. Id enim, quod ex summa apud numulariũ decedit, & veluti deperit, Collybus appellatur. *Hæc ille.* Cicero in Verrem actio.5. Ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuistis, certis nominibus deductiones fieri solebant, primùm pro spectatione & collybo, deinde pro nescio quo cerario. Hæc omnia, Iudices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. nam collybus esse qui potest, cùm vtantur omnes vno genere numorum. Hinc

COLLYBISTÆ dicti sunt numularij.

Colluctatio, *in l.qua actione.§.si quis.ff ad l.Aqu.* vide infrà Pancratium.

COLLVDERE dicuntur, qui quod in speciem ex animo facere videntur, id simulatè & fictè agunt inter se, aliorum sensibus illudentes: hinc qui lusoriè, non ex animo caussam agunt, & translatitiæ accusandi munere defunguntur, alij spontè lite cedentes, colludere dicuntur, & præuaricari, *l.& elegãter.7.§.si dolo.ff.de dolo mal.l.nisi.3.ff. de adul.l.1.§.præuaricatorem.ff.ad S.C. Turpi.* Colludere etiã ex aliis caussis dicimus, atque ideò ad ciuiles caussas pertinet hoc verbum, *l.sed addes.19.ff.loc.* Collusoriè agere etiam eodem sensu dixit Vlp. *l.si seruus.50.§.1.ff.de legat.1.* vbi tamen Pandectæ Floren. habent lusoriè.

COLLVSIO, siue conlusio, est sub specie litis lusus, veluti quidam inter duos litigatores, id agentes ex compacto, vt vnus sinat se vinci ab altero, Græcè *συνδυασμὸς, sic sumitur, l.1. & 2. & tot.t.ff de collus.de teg.l.si suspecta.ff.de inoffic.testam.& alibi sæpissimè*, & secundum Azonem in Summa. *C.de collu.dete.* fit per procuratorem & aduocatũ caussarum, qui se in lite superari patiuntur. Sed & per principales personas in similibus, tàm in ciuili caussa, quàm in spirituali, *capit.audiuimus, extra de collus. detegen.* In ciuilibus autem secundum Azonem fit impunè, nisi in hoc casu, putà si me agente cum alio, tanquam ipse esset seruus meus, vel libertus, passus sum eũ pronunciari ingenuum, vel liberum, cõfitendo contra me in iudicio eum liberum & ingenuum esse: & hoc ideò, ne per tales ita degeneres, inquinaretur amplissimus ordo Senatorum, *vt dicit.l 1.ff. de collus.deteg.qua de re & totus titulus accipiendus est, vt & Cod.*

COLLYRIVM est medicamentum ad oculos, *παρὰ τὸ κωλύειν καὶ ῥέειν*, id est, quod fluxum impediat & sistat. *Instit.de re.diui.§.cùm ex aliena.& ff de acqui.rer.dom.l.*adeò.§.cùm quis. Id in instrumento medici esse, vt & emplastra, scribit Cassius apud Paulum, *l.cùm de lanionis.§.instrumento.D.de fun.instr. Vide Celsum lib.6.c.6.& Columel.lib.6.c.6.*

Colobia, *in l.1. C.Th.de habit.quo vti opor.*vestimenti genus: dicta putat Isidorus *lib.Etymolo.19 c.22.*quòd oblonga essent, & sine manicis. *Cuiacius Obser.libr.* 12. Colobia hoc in loco interpretatur latos clauos superiectos interiori vesti.

COLONVS propriè is est, qui agrum certa mercede conductum colit: atque hoc differt ab inquilino. hic enim in vrbe dicitur, *l.res pignoru.37.ff.de acq.possess.l.vlt.D.vnde vi & vi arm.* Appian. lib. .bel.ciuil. *ἰγκυιλῖνον, ᾧ ῥήματι καλοῦσι τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ἀλλοτρίαις οἰκίαις.* Olim generaliter dicebantur coloni omnes vsquequaque habitantes: hinc illud Virg. Æneid. j.

-Tyrij tenuere coloni.

Interdum coloni sunt, qui suis numis colunt, quíque pecunia numerata cõducunt, *l.si apes.ff.de furt.& d.§.vis maior.* Coloni etiam pro cõductoribus prædiorum ad fiscum pertinentium accipiuntur, *in constitut.Alex.l.coloni.8.C.de excu.tut.* Iidem Coloni Cæsaris adpellantur, *l.fi.ff.de offic.procu.Cæs.* Et Coloni prædiorum fisci, *l vlt.§.j.ff. ad municip.* Coloni etiam dicebantur, qui in colonias deducebantur. Vnde colonus à municipe, & colonia à municipio separatur, *l.libertus.§ error.ff.ad munici.l.eius qui.27.§.1.ff.eo. Paul.lib.4.Sen.tit.6.* & huius differentiæ cõmeminere Gellius *lib.16.c.13.* & Alex. ab Alex. *lib.4.c.10.*

COLONI, *de quibus extat Rubr.C.de agric.cens.& col.* liberi homines erant, qui ea conditione agros colebant, vt & certam eorum nomine pensionem præstarent, neque vnquam ab illis discederent, adeò vt terra ipsorum quadammodo domina videretur, quin etiam triginta annorum possessione ius illud ab

agrorum

agrorum dominis acquirebatur. *quod ex tit.D.& C.de agric.& præsertim ex l.19. in tellegitur.* Ioannes autem simpliciter colonũ esse vult, qui sub certa annua mercede in pecunia numerata prædia colenda accipit. Horum varia genera constituit Azo. Sed ea veriùs dignosces ex lib. 11. Codicis. Horum igitur alij vocantur coloni conditionales, alij coloni inquilini, alij originarij, alij partiarij, alij coloni simpliciter nuncupati.

Coloni CONDITIONALES dicuntur, quasi ex sua conditione prædiũ, vel agrum tolere debentes, & secundùm Ioann.de Plat. sic constituuntur, quòd primò in scriptis, vel sine scriptis perpetuo iure colonos se esse in fundo promittunt, vt postea per viginti annos in fundo permaneant. Et licet quidam putent hos esse adscriptitios cõditionales, tamen secundum Ioannem malè putant quia Colonus temporis transcursu potest liberari, adscriptitius verò minimè, *vt 6.de agri. & censi.l.cùm scimus. libr.*11. require suprà ADSCRIPTITIVS.

Coloni DOMINICI dicebãtur, qui colebant agros Imperatoris, *vt C.de prædi.& omnibus re.lib.*11.

Coloni ILLYRICI, aliàs Illyriciani, de Illyrico, id est, Sclauonia, dicũtur, *& habentur in l.cùm quærebatur:C.vnde vi.* vbi dicitur, inter Illyricinam aduocationem, *glo.j.inter aduocatos de Illyrico. C.de colo. Illyrici.lib.11.l.vnica.*

Colonus ORIGINARIVS, secundum Iohannem dicitur coloni conditionalis filius, ex eo quòd originaliter conditioni colonariæ subiectus est. nec refert, secundum Ioannẽ, siue in solo fuerit natus, siue extra solum, quia tanquã originarius ad terram illam reducendus est, quam pater suscepit colendam. *vide l.originarios.C.de agri.& censit.lib* 11.

Coloni PALÆSTINI sunt liberi: tamen terram dimittere non possunt.

Coloni PARTIARII, à partiendo dicti, secundum quosdam dicuntur illi, qui terram colunt, non pacta pecunia, sed pro parte dimidia, vel tertia, secundum sterilitatem terrarum: & secundùm Ioannem nullum ius habent, statim fructibus à solo separatis. Et ille dicitur propriè partiarius, qui conducit rem rusticam pro communi damno & cõmodo, & competit contra eum actio pro socio. Colonus partiarius fructus cum domino diuidit, *l. si merces.25.§.vis maior. D. loca.* μορίτης Iustiniano dicitur, *in lib.legum rusticarum tit.*2. quem libellum epitomæ suæ subiicit C. Harmenopulus.

Colonus SVPERFICIARIVS est, qui aream conducit ea conditione, vt sibi liceat in ea ædificare, & domum tollere, cùm voluerit.

COLONIA dicta est, *vt putat Siculus Flac.in li de cond.agro.* quòd in municipia miserint colonos. quod & Aggenus probat, aítque adpellatam ab agrorum noua dedicatione culturæ. Erat autem Colonia, vel cum coloni aliquem in locum deducebantur, aut veteribus incolis adscribebantur, vel veteribus colonis noui addebantur. Atque hæ duorum erant generum, quædam Latinæ, quædam Italicæ: Latinis ius erat ciuitatis & suffragij, & magistratus capiendi, si in sua colonia magistratum gessissent. Idem ius coloniis transpádanis dedit, quamuis colonos in iis non collocasset, Pompeius Strabo. Proinde scribit ad Atticum Cicero: Quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia. Italicis autem coloniis ius ciuitatis & suffragij nullum erat: sed qui in colonias illas deducebantur, ius ciuitatis omnino quidem amittebant, immunes tamen erant, & leuationem censitionis obtinebant. Tandem tamen pauló ante Strabonis ætatem, tota Italia ciuitate donata est: & denique Antonini Imperatoris tempore, quicunque ex orbe Romano essent, vt scribunt Iurisconsulti. *Hæc Turn. Aduers.li.1.c.11.Iac.Cuiac.Obser.lib.11.c.35.ex tit.D.de censibus.* Colonias alias dicit fuisse Italicas, alias prouinciales, Italicas quidem, quæ vulgo immunes esse existimãtur, non prouinciales, nisi donatæ sint iure Italico. Ius autem Italicum immunitatem esse negat tributorũ, cùm & quædam sint coloniæ, ius Italicum non habentes, quæ tamen immunes sunt, sed censitionis tantùm leuationem. Et ita rectè Plin.*lib.3 c.3,& 21.* ciuitates aut colonias immunes separat ab iis quæ ius Italicum habent. Plus autem est, esse immunem ciuitatem, aut coloniam, quàm habere ius Italicum. Vide ius Italicum.

Coloniam pro prædio, quod sub colono possideatur, ab eóve colatur, dicere

Iuriscōſſ Paulus in l.ſi in lege.§.colonus. D. loca. Scæuola in l.Seiæ.20.§.prædia.D.de in ſtru.inſtrumentóque lega.

COLONAM pro loco agricolationis accipi apud Paulum, l.quæro.§.vlt. D. loca. falsò putat Oldendorpius, cùm pro perſona ſumi liquidò conſtet ex ipſo contextu, idque Bart.ſentit, rectè, falſiſſimè igitur ibidem legit Coloniam I.Spiegellius pro loco agricolationis.

COLONARIVM ius (vetere interprete diffinitore in §.lex itaque. in auth. de non alien.aut permut.conſt.7.) eſt veluti ſi domum valentem centum ſolidos, & præſtantem penſionem ſolidos decem, accipiat quis ab eccleſia, & det pro ea ſolidos centum, ſeu amplius, aut etiã minus, & quaſi iam de proprio aggrauet ſe dare ſingulis annis quaſi penſionis nomine ſolidos tres.

COLOR, prætextum, & titulum ſignificat, l.2.D.de inoffic.teſta. & §.1.Inſt. eo.l.Sulpitius.49 ff.de dona.inter vir. l.item ſi filius fa ff.de S.C.Maced.

COLORATVM.beneficium, l.iubemus.2.§.ſcientes.C.de ſacroſanct.eccl. dicitur quod colore & prætextu aliquo defenditur, veluti officio, aut ſtudio aliquo, & ἐπ' αἰτιᾶ ὥρα, id eſt, remunerandi gratia, vt Nou.120. Perperam autem in vulgatis Collocati legitur, pro Colorati.

COLVMNIVARIVM, apud Pomponium, l.in argento.21 ff.de aur. & arg.leg. vas in vſu veteribus ad percolandum vinum, ſiue aquam ex niuibus, tum vt frigidius & alſius biberent, tum vt liquidius: huius commeminit Mart. lib.14. in Apophoret.in Colo Niuario:

Setinos, moneo, noſtra niue frange trientes,

Pauperiore mero tingere lina potes.

qua de re Alciatus libr. 8. Parerg. cap.4. Interea obiter notandum in d.l.21. paulò pòſt colum legi pro coſtum. Vide Coſtum.

COLVMNAS inde dici ſcribit Feſtus lib.3.quòd culmina ſuſtineant, ſic accipit eas Vlpianus in l.ſicut.8.§.j.ff.ſi ſeru. vind. Vitruuius autem, quòd columen, id eſt, ſummum faſtigij percurrens, tignum ſuſtineant, lib.4 c.2.

COLVMNARII, apud Cælium in Epiſt. Nolo, inquit, te putare Fauonium à columnariis præteritum eſſe, optimus quique eum non fecit. Sunt autem, vt vult Turn. homines viliſsimi, obærati & decoctores, qui ſæpè ad columnam Mæniam in ius vocabantur. quam intelligit Cicer. pro Sextio ſcribens: Aeris alieni in freto ad columnam adhæreſceret. Vide Cuiac.ob.lib.j cap.13.& lib.11.ca.8.

COMAGENAM, in l.argento.21.§.1.D.de aur.& arg.leg. vnguentis valetudinis cauſſa comparatis connumerat Pomponius. Plinius lib.10.c.22.ad fin. Comagenum tamen vocans, adnotat ſic nominatum anſerum adipem in vaſe æreo cum cinnamomo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad vſum præclari medicaminis: à Comagene Syriæ parte.

COMBINÆ, dicuntur duplomata ſiue codicilli, aut tractoriæ, aut συνθήματα, quæ dantur curſu publico vtentibus, vt I.Cuiac.ſcribit l.continuus.§.cùm ita ff.de verb.oblig.

COMBINATIONIS verbo alio ſenſu vſus eſt Barto. in l. naturaliter. §. nihil commune.ff.de acq.poſſeſſ. nempe pro actionum concurſu, & coniunctione petitorij, & poſſeſſorij, non, vt Alciatus putat, αἰτιῶν ἀξιωμάτων.

Bartolus coniunctionẽ duorum. Combinationem adpellauit. Porrò petitorij & poſſeſſorij Combinationes ſeptem recenſuit, & explicat Bart. quo in genere videndos Berengarij Fernandi & Ioan. Coraſij commentarios in d. §.nihil commune relinquo.

COMEDERE beneficia, per tranſlationem, eſt beneficiorum obliuiſci.

COMITES, apud veteres auctores ij dicebantur, qui cum poteſtate erant, id eſt, quibus imperij pars mandata erat. Cic.in Lælio: De Scipione dicam libentius: quanta illi fuerit grauitas, quanta in oratione maieſtas: vt facile ducem pop. Rom.non comitem diceres. At Comitẽ (ait Vlpianus l.item apud Labeonem. 15.§. comitem.D.de iniuriis.) accipere debemus eum, qui comitetur & ſequatur. Labeo apud Vlpianum ita diffinit, eum qui frequentandi cuiuſque cauſſa vt ſequeretur deſtinatus in publico, priuatóve abductus fuerit. Pædagogos inter comites eſſe idem Labeo ait, apud Vlpianum.d.§.comitem. Vnde in libris Pandect. ſeu Digeſtorum.

COMITES adpellari cœpti ſunt, qui

qui Proconſules, Præſides, Procuratores in prouincias euntes comitabantur, vel Senatus, vel ipſorum magiſtratuum voluntate ac iudicio, publicorum negociorum adiutores atque adminiſtri: quales erant quæſtores, legati, ſcribæ, accenſi. Poſtea comitum nomine, Iuriſperiti prouincialium magiſtratuum adſeſſores adpellati ſunt: quos magiſtratus arbitratu ſuo delectos, ſecum abducebant. *l. 2. μόνον. 10. §. ὁ περιμίπλων. D. de excuſat. Paul. l. 12. §. 1. D. de vacat. & immun.* Comites præſidum & proconſulum, procuratorúmve Cæſaris, à muneribus vel honoribus & tutelis vacant. *Sic l. Senatuſconſulto. ff. de offic. præſid. l. adminiſtrantes. D. de excuſat. tut. l. diem functo. 4. D. de offic. adſeſ.* Suetonius in Iulio Cęſ. cap. 42. Sanxit, (ait) ne quis Senatoris filius, niſi contubernalis, aut comes magiſtratus peregrè proficiſceretur. Comitibus connumerat. *Cicer. actione 4. in Verrem,* etiam præcones, & medicos. Iuſtinianus verò *ſub tit. de offic. adſeſ.* Conſiliarios, & adſeſſores legatorum, & proconſulum. *Plin. lib. 9. cap. 30.* de Comite Proconſulis loquitur.

Comitum autem in Conſtitutionibus Impp. recentiorum varia pro adminiſtratione nomina inueniuntur.

Comes ARCHIATRORVM, qui medicis aulicis præerat. *l. vnic. qui à præbit. tyro. C. Theo.* de quorum dignitate ſcribit Caſſiodorus *lib. 6. Varia.* eam, illiúſque munus, & officium explicans.

Comites AVRI, Comites formarum, riparum & aluei Tiberis, portuum: *quos omnes recenſet Caſſiodorus, & extant varij tituli li. 11. & 12. C.*

Comes COMMERCIORVM, *l. vni. de ann. &c. C. l. 2. C. quæ res vend. non poſ.* qui negociationes curabat, commerciiſve præerat, cuíve licebat comparare ſericum à barbaris. *d. l. 2.*

Comes DOMESTICORVM, *in l. reſtituenda. 6 C. de aduo. diuerſ. iudi. l. neminem 64. C. de decurio. li. 10. l. vni. C. Theo. qui à præbi tyro.* duos ponit Notitia Imp. vnum equitum, *d. l. neminem.* alium peditum. *Vide Ammia. Marcellinum li. 20. & 31.* A Sozomeno, ἡγεμὼν τῶν ἱππέων δομεστικῶν dicitur.

Comes DOMORVM olim dicebatur is, ſub cuius iuriſdictione erant præcipuè plurimi coloni æquè ac inquilini domorum ac poſſeſſionum multarum, quę in Pontica diœceſi & Cappadocia propriæ erant patrimonij Principis, homines puta tamiaci, poſſeſſionéſque tamiacæ, item ſerui & equitia eiuſdem iuris, conditionis, nominis, *l. vlt. C. vbi cauſ. fiſc.* At Nouel. 30. ſublato Comite domorum transfundit hanc rerum tamiacarum & καστηλικῶν iuriſdictionem omnem in proconſulem Cappadociæ, ſimulac cohortem omnem comitianam: ita tamen vt ſeorſim id fiat.

Comes DISPOSITIONVM, *in l. vnic C. de ſuſcep. lib. 10.*

Comes EXCVBITORVM, apud eundem in Iuſtino Curopat.

Comes FOEDERATORVM, *apud Zonaram Tomo 3. Annalium in Tiberio.*

Comes HORREORVM, *cuius & mentio eſt in l. vni. C. de piſtoribus libr. 11.* piſtrini Principis curator fuit, habuítque mancipia quædam purgandis horreis aſcripta, coquendóque pani Principis.

Comes METALLORVM, *in inſcriptione, l. 1. C. de metallariis.* ſub quo erāt procuratores metallorum, *de quibus l. 4. C eo.* atque eum fuiſſe in Illyrico conſtat ex Notitia imperij, quoniam ſibi frequēs erat metallorum commercium, *vt indicant l. 7. & 8. C. Th. eo.*

Comes MILITVM, *in l. 1. C. de offic. vicarij, & l. nemo. 6. C. de adſeſſo.* Porrò comites rei militaris, in partibus Orientis duo erant: per Ægyptum vnus, per Iſauriam alter.

Comes PALATINVS dicitur, cui cura præcipuè incumbebat remiſſorum notariorum & iudicum negligentiam arguere, à Prouincialibus tributa exigere, & conſueta depoſcere. Comes Palatinus ſpurios legitimat. Alciatus poſt alios *in Rub. ff de lib. & poſthu.* ſed & arrogationi auctoritatem interponere eum poſſe docet Viglius, *§. adoptiui. Inſtit. de exhæred. lib.*

Comes patrimonij Italiæ: huius fit mētio Nouell. 104. Aliàs, Comes largitionum Italicarum dicitur.

Comes RERVM PRIVATARVM aut largitionum, *in l. 3. C. de bonis vac. libr. 10. & l. vltim. C. de pet. bo. ſubl. eo li. & Nouel. 7. Valen.* gubernator erat priuatę ſubſtantiæ principis, idque per

curam Rationalium. ita videtur diffinisse Cassiodorus lib. 6. in Formulis. Interpretes Græci, lib. 6. τῶν βασιλικῶν ita diffiniunt, τὸν κόμητα τῆς ἰδικῆς περιουσίας, τουτέστι τὸν φροντίζοντα τῶν πραγμάτων τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὰς ἰδίας χρείας τοῦ βασιλέως.

Comes SACRI CONSISTORII, qui intimo principis consilio assistebat, *in §.1. C. de nou. C. fac. & l. 4. C. de aduoc. diuer. iud.* vbi inter spectabiles ponitur. Idem & Consistorianus dicitur *l. 2. C. de comitib. consistor. li. 12.* cum pro consulibus æquant Anthemius, & Honorius, *l. 3. C. eod.* idem primi ordinis dicebatur, *vt ex Cassio. colligitur li. 6. Varia.* Non sum tamen nescius, quin & comitiua primi ordinis magistro scrinij deputata fuerit, *vt idem Cassiodorus ibidem scribit:* sed & aliis, *vt ex variis tit. lib. 12. C. patet.* Vnde & Comitiua consistoriana, *in l. quicunque C. de procu.* Quid sit Comitiua, quídve sit Consistorium, vide infrà suis locis.

Comes SACRARVM LARGITIONVM, cuius frequens mentio fit in inscriptionibus variarum constitutionum. *C. Iusti & Theo.* is erat, qui thesauris sacris, id est, imperatoriis & augustalibus pecuniis præerat, vel qui liberalitatis & donorum curam gerebat, *vt docet Cassiodorus lib. 6. de Comitiua sacrarum largitionum.* Hic etiã Comes sacri ęrarij dicebatur.

Comitem SACRI PATRIMONII, *in tit. de officio Comit. sac. patrimo.* C. accipere debemus eum, qui patrimoniũ sacrum principis curat, cuíque id ideo creditum erat, pro subleuandis patrimoniorum fortunis, *vt Cassiodorus lib. 6. in Formulis scribit.*

Comes SACRI PALATII, *l. vnic. C. de offic. Com sal. pal. & l. vnic. C. de comit. & arch. sacr pal. lib. 12.* Sed & illum & hunc titulu. de hoc Comite nõ esse accipiendum censet Cuiac. & nullum eiusmodi Comitem fuisse: ideóque priorem illum tit. li. 1. C. perperam constitui: hunc autem libr. 12. sic esse accipiendum, quasi dictum esset de archiatris comitiuæ primi ordinis honore prȩditis, *quod & testatur Cassiodorus lib. 6. Varia in Formula Archiatrorum.*

Comes SACRI STABVLI, dicitur equorum prefectus & rector, qui & equorum præstationi præerat, *l. 29. C. Theodo. de ann. & trib. l. 3. de equo coll. C. Theo.* qui canonici equi dicebantur. *Aimon. Monachus libr. de gest. Franc. 3. cap. 43.* Thesaurius Clodouei à Cupanio stabuli cõmite de Biturico retractus. Hunc Gallis dici *Escuier* putat Iac. Cuiacius, *in commentariis ad l. vnic de comitib. & trib. scholar. libr. 12. C.* negátque eam appellationem ad Conestabilem pertinere, aitque esse vocem merè Francicam, atque in Notitia officiorum Constantinop. definiri, κεφαλὴν τῶν ῥογατόρων φεράγγων. Contrà videtur sensisse B. Brissonius *libr. 3. de verb. significa.* ex eodem Aimono Monach. eiusdem libri c. 70. cuius hæc verba sunt: Lendesigilus regaliũ prępositus equorum, quem vulgo Conestabilem vocant. *Rhegino monachus lib. 2. Annalium.* Eodem anno Burchardum Comitem stabuli sui (quod corruptè Constabulum adpellamus) cum classe misit Corsicam. Eam dignitatem fuisse in pretio ex A. Marcellino liquet de Valentiniano loquente, libr. 36. qui Valentem fratrem stabulo cum tribunatus dignitate præfecit.

Comes SACRÆ VESTIS, *in l. vnic. C. Theod. qui à præbit. tyronum.* Comes vestiarij in Notitia adpellatur. Sacra autem vestis quid sit, *vide apud Cassiodorum lib. 1. Variar. epist. 2.*

Comes SCOLARVM *in l. 3. C. de offi. mag. offi. extat. & titulus, de comit. & tribunis scholar. libr. 12. C.* ij sunt, ad quos scholarum agentium in rebus gubernatio pertinet, & sunt ornati comitiua primi ordinis. Atque hic titulus honorarius est, inuentus à Constantino Imperatore, dum singulos quosque honore aliquo cumulare cupiebat maxime. secũdi etiam ordinis & tertij comitibus creatis *Eusebius 4. de Constantini vita.* Hac verò dignitate, *vt idem eod. lib. tradit.* ornati prępositi & tribuni scholarum hæc beneficia habent, vt intersint Imperatoris epulis, & vt adorent purpurã eius: quod pro summo beneficio habetur.

Comes SILIQVARIORVM *apud Cassio. li. 2. Var.* qui ponderibus specierum inlatarum præerat: sed & mensuris, ne quid culpæ admitteretur.

Comes etiam in Mauricij cuiusdam historiis, *cuius meminit Turneb. Aduers. lib. 24. c. 16.* est qui legioni aut numero præfectus est, idémque tribunus militum.

Κωμῆτας

Καμίτας, in Nouell.38.§.χωρείτω, vertit Haloander comitianos: quam versionem reprobat *I.Cuiac. in l. vni.non licere habi. metroco lib.11. C.* mauúltque vertere vicanos, quod rectius putem. Nam ducitur ἀπὸ τῆς κώμης, qui vicus est.

COMITIANI dicuntur comitum officiales, *vt idem Cuiacius scripsit ad d.l. vnicam.*

COMITATIVA, comitum dignitas adpellatur, *l per singulas.30.C.de discu. lib.10.& l curiales.47. de Decurio. eo. lib. & passim apud Cassiod.lib. 6. & 7. Varia.* Comitatiuarum gradus, primi ordinis comitatiuam commemorat, *l. 6. C. de princ.ag.in reb.lib.12.* alios Cassiodorus in lib. Variarum.

COMITATENSES largitiones, *l.scriniis.7.C.de palat.sac.larg.li.12.* Et Comitatenses milites, *l.vlt.§. pro militaneis. C.de offic. præfect. prato. Afri.* qui comitatui concessi sunt, *vt aiunt Arcadius & Honorius, l. nemo miles de re milit. lib. 12. C.* Comitatenses legiones, vide infrà, Legiones.

COMITATVS sacer, *l.milites 13.§. ignominiosa.ff.de re milit.* vbi est Imperator. Comitatus (*vt scribit Andr. Alciat. l.pupillus.239.§.territorium.ff.de ver.signi.*) propriè de Imperatoria aula dicitur: sed quia tempore Caroli Magni, regnantibúsque Berengariis & Othonibus, ad singulas ciuitates regendas aliquis comes mittebatur, cœpit iurisdictio, territoriū & districtus (quoniam illi comes præeſtat) Comitatus dici.

COMITES in libris Feudisticis, dicuntur iudices ordinarij, qui in pace & otio ius reddunt, itemque præfecti vrbium. Itaque *lib.Feud.2.tit.27.§.2.* qui iudex dictus est, idē continuò pòst Comes adpellatur. Comes eandem hæreditatem regiæ ditioni assignet. & §. 4. Si comes hæreditatem regiæ potestati consignet. Sic *legis Franc.lib.11.de aduocatione ad Comites, c 6.* Monemus vestram fidelitatem, vt memores sitis fidei nobis promissæ, in pace & iustitia facienda, &c. Consueuerunt autem singuli singula territoria ex hac comminandi, id est, in ius vocandi, potestate, Comitatus suos appellare Dicuntur etiam Comites, alicuius regionis præfecti. *Greg.Turin. lib.4.* Nam semper Britanni sub Francorum potestate post obitum Regis Chlodouei fuerunt & Comites, non reges appellati sunt, *Albert. Krantz.in Vandalia lib.1.c.28.* Equidē arbitror, qui, cùm Senatus Rempub. administraret, rexere prouincias, Proconsules: & sub Augustis inde Imperatoribus, prouinciarium præsides inde dicerētur, aut pręfecti prætorij: hi posteà sub Imperatoribus iam imperio declinante, Comites dicerentur. Erat(inquit)comitatus Imperatoris Mediolani. Quid vult insinuare aliud, nisi quia publicum Imperatoris consilium ibi quieuerat. Comites ergo in prouinciis habebātur, qui in quaque prouincia publicum fouebant consilium. Ætate autem nostra longè aliud præfert Comitis nomen: inferiorem scilicet nobilitatis gradum, sub Duce, supra Barones. *Hæc ille.* Comites præterea duodecim circa Caroli Magni tempora sub vno Duce fuerunt, de quibus vide in verbo, Duces: quod tamen neque vbique neque perpetuò obseruatum est.

COMITER, *vt vult Varro lib.6.de ling.Lat.* hilarè ac lubenter, cuius origo Græcè κῶμος: inde Latinè, Comissatio dicta, & à Græcis, vt quidam volunt, Comœdia. At Comiter conseruare maiestatem, hoc fœderibus comprehendi solebat, vt intelligeretur is populus superior, cuius maiestas comiter seruari iubebatur, *l.nō dubito.7.ff.de capti.& postl.reuer.* vbi falsò in vulgat.lib.legitur communiter.

COMITIVM, *Viglio in §.sed vt nihil Institut. de testam. ordin.* Romanis significari ait locum, in quem populus suffragiorum caussa conueniebat. quam sententiam deprompsisse videtur *ex Festo libr.3.* adiiciens, Comitium pro actu accipitur multitudinis numero. *Comitiorum autem genera Gellius lib. 5. cap.27. & Alexan. ab Alexand. in libr. Genial. dier. variis locis posuere. & Varro de ling. Latina.*

COMITIALES dies, *Festo li.3.* adpellabant, cùm in comitio conueniebāt, à coeundo, id est, simul veniendo.

COMITIALIS morbus, *apud Iauolenum, l.qui tertiana.ff.de ædil.edict. & Vlpianum l.1.ff.de auct.tut.* dicebatur ἐπιληψία, καὶ ἐπιληπτικὴ νόσος, *Aristoteli in Problem.* Qui cum totius corporis conuulsione principes cerebri operationes tollit, toto cerebro, vel duobus eius ventriculis adfectis.

COMMATA, *apud Vlpianum l. in*

Ægypto. 10 *ff.de extraordin.criminib.* ſunt inciſa, ſiue meatus aperti, per quos ex chomatibus aqua Nili poſſit in agros remotiores ſegetibus deſtinatos influere: Commata etiam & diacopi, qui in aggeribus fiunt. Neque enim hic Chomata legendum eſt, *vt habetur in Pandect. Flor.* Chomata enim ſunt aggeres, & humus aggeſta: *vt & Vlpianus d. l.in Ægypto.in princ.explicat.his verbis:* In Ægypto qui chomata rumpit, vel diſſoluit, hi ſunt aggeres, qui quidem ſolent aquam Niloticam continere, æquè plectitur, &c. Honorius, & Theodo. impp. verterant in eandem rem vallum, *l. vni. C. Theod.de Nili aggeribus non rumpend. & l.vnic.C. eod.* ſed & aggeres, *vt in rubric. C.eod.* Eſt autem χῶμα deductum à χωννύω, quod aggero ſignificat: hinc & pro ſepulchro dicitur Sunt tamen, qui ſuperiore loco, Chomata legi malint, propter repetitionem vocabulorum duorum idem ſignificantium.

COMMEARE, eſt animo redeundi abire, *Vlpiano l.1.in fin.princip.ff.de ius. qui deiec.vel effud.* Publicè enim vtile eſt, ait, ſine metu & periculo per itinera commeari.

COMMEATVS variè pro re accipitur, vt conſtat ex ſubiectis. Significat interdum licentiam ad tempus datam militi, quo ire & redire poſſit, *l.1 ff.de re milit.& alibi ſæpe, vt l.2. §.fi.ff. ad munic. & apud claſsicos auctores. Sic accipitur apud Paul.l.qui commeatus. ff.de re milit. quemadmodum & in Imp.Leonis Conſt. l.9 ff.de proxim.ſac.ſcr. & in Conſtantini conſtit. l. 1 C.de commea. lib.12.* Atque huius licentiæ hæc extat formula apud Liuium lib. 30. SI QVIS VESTRVM SVOS INVISERE VVLT, COMMEATVM DO: PRIMO VERE ADSITIS EDICO. Nec dabatur commeatus, niſi iuſtiſſimis cauſſis approbatis, *vt ait Vegetius.* Certè expeditionis tempore imminentibus hoſtibus non datur, nec vnquam amplius quam 30. *l.16.C.de erog.mil.ann.* qui Commeatales dicuntur. Datur autem commeatus à tribunis cohortium, aut præpoſitis militum, aut vicariis, vel domeſticis eorum, vel à principe, Nazianzenus γράμματα τῆς ἀφέσεως, vocat commeatum. Hinc Commeatum petere, apud Varronem *lib.5.ling.Latin.* Et Commeatum accipere eodem ſenſu quibuſdam, *l. miles.34.ff. ex quib. cauſ.ma.* Et Commeatum dare. Et Commeatum impetrare, hoc eſt, licentiam morandi, vbi voluerit quis, *l.filij.22. §. pen.ff. ad municip.* Commeatus etiam accipitur pro ſpacio ad eundem, & agendum in via publica, *l.2.§.deinde.ff ne quid in loc.publi.* At *in §. hoc interdictum.14.d.l.2.* ſumitur pro ipſo iure eundi, agendíve.

Commeatum & remeatum dixit Marcianus, *l.relegari.4.ff.de pœn.*

COMMEATALES milites dicuntur, qui vnà commeatum accipiunt, vel qui in ſtipendij partem accipiunt alimenta ex commeatu, id eſt, ex alimento publico, *C.de offic. præfect. præt. Aphrican.l.in nomine* 2. Nullum audeant duces, vel tribuni commeatalem de ipſis dimittere, ne dum ſibi lucrum ſtudent conficere, incuſtoditas noſtras relinquant prouincias. Suidas Commeatalem intellexit, dum interpretatur, κομιάτων ἐξαίτησιν λαμβάνοντα τοῦ ἀφεθῆναι.

COMMENDAM, diffinit gloſſ *in verb. Commendare. in c. nemo deinceps. de elect. libr. 6.* eccleſiæ cuſtodiam alicui commiſſam. cui diffinitioni neceſſariò adiiciendum putem hæc, In tempus, gratia euidentis neceſſitatis & vtilitatis. idque docuit textus *in d. cap. nemo deinceps.* vbi ſcribit Ioan. Andreas, Commendarum genera duo eſſe: nam (ait) quædam eſt in titulum, quædam in cuſtodiam. Commendam, titulum eſſe canonicum, ſcribit eadem gloſſ.

COMMENDARE (vt Papinianus ait) nihil aliud eſt, quam deponere, *l. Lucius. 24. ff. depoſit.* quod Vlpianus probat, *l commendare. 186. ff. de verb. ſigni.* Sic accipitur apud Paulum *l. Publia.in princip.26.ff.depoſiti.* & alibi ſæpè. Vnde.

COMMENDARE CORPVS, dicit *Vlpianus, l. & ſi quis. §. impenſa, ff. de relig.& ſumpt.fu.* pro temporis cauſſa deponere, donec iuſtæ ſepulturę corpus tradatur. Paulus enim, *l. ſi quis enim. eo.tit.ff.* oſtendit plerunque corpora temporis cauſſa deponi. Quod & nos docuit vetus libellus Seuero Imp. datus. Oppreſſus neceſſitate corpora eorum fictili ſarcophago commendauerim, donec is locus, quem emeram, ędificaretur. Reiicienda igitur eſt F. Duareni lectio. exiſti-

existimantis *in d. §. impensa.* legi posse condendum, pro commendandum. Cōmendare etiam censendus est & Roman. Pont. Sacerdotia, cùm administratorem generalem alicuius opulenti templi aliquem constituit: censetúrque is liberam habere procurationem, modo nimirum reperto; quo (*teste Alciato. l. commendare. ff. de verb. sign.*) citra ius irreuocabilis tituli, ex sacrorum fructibus ἐλκεσίπεπλοι luxurientur. Sed & commendat etiam, qui custodiam mandat, vt idem adnotauit, *enarrans, d.l. commendare.* Commendandi verbo, relinqui libertatem non videri Diocletianus, & Maximianus rescripserunt, *l. ex verbo. C. de fideicom. liber.* Commendare etiam ad homines refertur, *apud Vlpianum, l. si verò non. 2. §. cum quidam ff. manda.* significátque quasi earum committere fidei: vt & apud Terent. in Eunuch. Act. 4. Sce. 2.

C. Ego me tuæ commendo, & committo fidei.

Atque hoc sensu se commendare dicebantur vasalli, cùm se in fidem & clientelam patroni dicabant: more (vt videtur) ab antiquis, & Romanorum & Atheniensium institutis tracta, vt diximus suprà explicantes ius applicationis. Commendati tamen & recommendati dicebantur, non iidem qui vasalli, sed tantùm qui se in alicuius potentioris fidem & tutelam receperant: qui & Affidati dicuntur. *Neapol. const. lib. 3. tit. 7.* vt in terris, inquit, demanij nostri nulli omnino liceat affidatos vel recommendatos habere.

COMMENDATITIÆ literæ, *l. pen. ff. de acq. rer. do. & apud Macrò. lib. 2. c. 4.* Accipe, ait, commendatitias: quia illic neminem nosti. Sunt etiam Commendatitiæ literæ, dimissoriæ, & quibus clericus dimittitur & absoluitur à potestate sui Episcopi: in quibus perhibetur de vita, & ordinibus illius testimonium.

COMMENDATARIVS dicitur nudus minister, *l. Lucius. 24. D. de posit.*

COMMENTARIVS principis, siue Commentarium, *apud Modest. in l. abesse. 32. ff. de quib. caus. maio.* accipitur, *vt vult Hoto.* pro libro, & ephemeride principis, in quo eorum omnium nomina perscribit, quibus aliqua Reip. procuratio commissa est. Budæus *in d.l. abesse.* videtur accepisse pro diario seu pro libro quem sibi Principes priuatim facere cōsueuerant, quasi quoddam promptuariū eorum, quæ agebant, id est, ephemeridem actionum suarum: atque inde Commentarios Cæsaris dictos, in quibus res eius in Gallia & bello ciuili gestę, non latè & plenè enarrantur, sed veluti perstringuntur. Sic apud Suetonium in Caligula: Commentarios ad matris fratrúmque suorum caussas pertinentes, cōuectos in forum, concremauit.

COMMENTARIENSIS adpellatur carcerum custos ac præfectus, ab eo, quòd in commentarios eorum, qui carcere concludebantur, nomina referebat. *sic accipitur in l. de custo. reo.* Ad commentariensem receptarum personarum custodia obseruatióque pertineat. His priscis temporibus Stratores dicebantur & Curatores. *Vide Strator.*

COMMENTARIENSES etiam adpellantur, quorum manu acta subnotantur, quoties apud fiscum agitur, *l. in fraudem. 45. §. quoties ff. de iure fis.* Quoties apud fiscum agitur, actorum potestas postulanda est, vt meritò iis vti liceat: eáque manu commentariensis adnotanda sunt. Erant & in legionibus commentarienses, vt ex Imperij notitia adparet.

COMMERCIVM est promiscuus mercandi inuicem vsus: vel (*vt diffinit Vlpianus in Epito. tit. 19.*) est vendendi emendíque inuicem ius: hoc ius *Theophil. in §. 1 Instit. de inutil. stipul.* ἐξουσίαν adpellat, τοῦ ὠνεῖσθαι πιπράσκειν, ἢ ἀγοράζειν. Sic apud Hermogenianum, *l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur.* putat Accursius pro permutatione accipi. quod & Baldus probat. Alciatus sentit, eo verbo omnes contractus etiam innominatos cōtineri. Accursius autem *d.l. ex hoc iure. ff. de iusti. & iure.* refert Commercium generale verbum esse omnium contractuum: cuius sententia iuuatur, *l. quòd si minor. 24. §. 1. ff. de mino.* Sic accipitur Rubr. *C. de commer. & mercato.* Liuius lib. 34. Mutuum vsum vocat. Commercio Græcorum, inquit, Hispani gaudebant. Huius mutui vsus desiderium vt Hispana vrbs Græcis pateret faciebat. Et libr. 38. id oppidum multarum gentium fines contingit, qua-

rum commercium in eum maximè locum mutui vſus contraxere.

Commercium earum rerum non eſſe dicitur, quæ vſibus hominum, dominióque ſubiici, & in obligationem deduci, alienari, & adquiri non poſſunt, *l. cum ſeruus. 39. §. fin. ff. de leg. 1. & l. ſi in emptione. §. omnium. ff. de contrah. empt. & alibi ſæpiſsimè.* Commercium non habere alicuius rei is dicitur, qui eius habendæ capax non eſt, vel quam acquirere non poteſt, alius poteſt, *l. multùm. 34. ff. de verb. oblig.* Commercio redimi, eſt pretio dato hoſtibus vendentibus, *l. ſicut. & l. ſi liberum. C. de poſtlim. reuerſ.*

COMMILITIVM, *apud Thrypho. l. de hæreditate. 19. ff de caſtr. pecul.* interpretatur Alciatus *libr. 4. Diſpunct. cap. 17.* militum commercium & facultatem ipſam, ceu ius, quo vnà militant. F. Hotomannus in Commentariis Iuris, ſocietatem interpretatur militiæ, quā inter ſe milites habent. *Hæc ſunt verba Tryphonini:* De hæreditate ab agnato commilitone data, Scæuola noſter dubitabat: quia potuit & ante notus & amicus dare: potuit & non dare, niſi commilitium auxiſſet. Nobis ita videtur, ſi ante commilitium factum ſit teſtamentum, non eſſe peculij caſtrenſis eam hæreditatem.

COMMINATIONES ſũt minę iudicis, quæ vim rei iudicatæ non habẽt, *vt patet per titulum, C. commina. epiſt.*

COMMINISCI, *ait Varro*, dictum à con, & mente, cum finguntur in mente, quæ non ſunt. Sic accipi debet, *l. 1. in ſ. prin. ff. de eo per quem fact. erit.* Hinc

COMMENTVM dicitur fictio in mente rei quæ non eſt, *Varroni li. 5. ling. Lat. Sic accipiendum putem in l. ob hæc verba. ff. de iis qui not. infa. & l. 2. C de reb. alie. non alien. & alibi ſæpè.* Vnde non ineptè Commentum pro fraude poſuit Pontifex Maximus. *c. peruenit. j. iuncta ibi gl. extra de teſtib. cogen.* Hinc

COMMENTITIVM ius apud Paulũ *in l. ſi pœna. 20. ff. de pœ.* interpretatur G. Budæus ibidem, quod figmẽto, nõ ſeipſa ſubſiſtit: id eſt, fictitium, nouum, & recens excogitatum, vel non tranſlatitium, non aliunde ſumptum, *ex Sueton. in Claud. c. 11.*

Commentitiam venditionem *in l. 2. C. ſi aduerſ. vendit.* interpretatur Accurſius commentitiè compoſitam, cum pupillum lædunt, hoc eſt (vt ſignificantiùs rem aperiam) fictè coloréque quæſito.

COMMINVS, *in Honor. & Theo. conſt. l. 3. C. de fruct. & lib. exp.* accipi debet pro in præſentia, vbi comminus pro tota die falsò interpretatur Accurſius. Quo verò ſignificatu accipere iidem Impp. eodem accepit & Iuſti. *l. ſi imperialis. C. de nupt.* Comminus, pro è propinquo ſumitur apud Tertullianum de carne Chriſti. Accedant, ait, comminus ad congreſſum. Vnde & pro ſtatim vel ad manus accipitur, vel præſenti pecunia, *l. ſi quaſi. ff. de pign. act.* Si quaſi recepturus à debitore tuo comminus pecuniam, reddidiſti ei pignus.

COMMITTERE, *ait Feſtus lib. 3.* propriè eſt ſimul mittere. Nunc eo vtimur & pro facere, aut pro relinquere, aut pro incipere. Committere in legem ſtipulationem & teſtamentum dicuntur, qui aduerſus legem, ſtipulationem & teſtamentum quid faciunt, *l. non ſolùm §. illud. ff. de lib. leg.* Veteres etiam lege Committere dicebant, *M. Fabio. lib. 7. cap. 2.* Lege de ſicariis commiſit L. Varenus. Committere in legem venditionis, eſt quid facere, quo contraueniatur pacto venditioni adiecto: *ſic accipias in l. fi. ff. de leg. commiſ.* Eodem ferè ſenſu Cõmittere in *Pro ſocio* actione, *apud Paulum l. actione. §. Labeo. ff. pro ſocio.* Cõmittere etiam edictum dicitur ei qui locum facit. *Sic accipitur in l. 3 §. ſi quis ex liberis. ff. de bon. poſſ. cont. tabul. & alibi ſæpiſsimè.* Eodem ſenſu Committere ſtipulationem dixit Papinianus, *l. Stichum. 95. ff. de ſolut. ſic l in cauſſa. ff. de proc.*

Committere quoque animalia dicuntur, quoties inter ſe confligunt, *l. 1. §. cum arietes. ff ſi quad paup. fec. dic.* Cùm arietes vel boues commiſiſſent, & alter alterum occidit, &c.

Committi etiam ſtipulationem intelligimus, cum id quod per eã promiſſum eſt debetur, toto tit. *ff. de verb. oblig.* ſicut pœnam committi, cum incurritur & debetur, *l 3. ff eo.* Hinc & cõmiſſa obligatio, *l. 1. §. vlt. de ſtir. ſer.* Et, Commiſſa deuotio capitis, *apud Cic. in ea pro Domo*, cum ſe voti reum fateretur, & caput deuotum debere. Eodem ſenſu.

Com-

Committere pro delinquere, *l.1.§.cùm vrbem.ff.de offi. præfect.vrb.*

Committi fisco ea dicuntur, quæ ob aliquas caussas fisco acquiruntur, *vnde ti. D.libr.39.& C.lib.4.de vectigal. & commiss.* Hinc

COMMISSA dicuntur, *inquit Asconius*, quæ contra testatoris voluntatem facta, aut non facta ab hærede, multa aliqua pœnáque plectuntur. Et commissa hæreditas, in qua supple id commissum est, quamobrē alteri ea debeatur. Atque hinc in Commissum res cadere dicuntur, pro quibus vectigal solutum non est, nisi fortè id publicanus permiserit, *l.vlt.§.si quis. D.de vectig. & commiss.* aut res improfessæ, id est, non insinuatæ apud publicanos, *l. vlt.§.quoties.D.eod.* Aut denique caussa commissi est, cùm quis hostibus aut barbaris arma vendit ferrum, cotem, *l. cotem. D. eo. l.1.C.de commerc. & merc.* tum si quis aliquid contra præscriptam legem vendiderit, etiam si non hostibus, *l.si quis.C. de vectig.* Commissum autem Græcis dicitur τὸ κλεπτοτελώνημα.

Commissæ hypothecæ dicuntur M. Ciceroni in epist. ad Famil. quæ creditoris factæ sunt.

Commissum factum, pro homicidio posuisse videntur Imperatores, *l.is qui cum telo.C.ad leg.Cor.de sica.*

COMMISSORIA lex, est pactio, quæ in venditionibus & oppignerationibus vsurpatur: qua id agitur in venditionibus, vt si intra diē statutum emptor pretium non soluerit, & venditor rem venisse nolit, res nec vendita, nec alienata sit, *l.2.& tot.tit.D.de leg. commissoria*: in oppignerationibus verò, vt nisi definito tēpore soluatur debitum, pignus fiat creditoris, *de qua toto tit.C.de pact. pignorum.* Dicitur autem hęc pactio Commissoria, quòd qui in eam cōmittit in venditionibus, in vniuersam venditionem committat, siquidem velit venditor totam venditionē haberi pro infecta, *l.3. & 6.D.de leg.commiss.* in pignoribus verò, quod pignus ipsum non soluto debito committatur, & liceat illud creditori vendere. Hanc conuentionem quidam volunt ab antiquis dictam fiduciam, *de qua Paul.Sentent.libr. 5.tit.de leg.commiss.& in his Cuia.in Parat. Pand.* Hotom. verò *ad tit. Feud.de feudo dato in vic. leg. commiss.reprob.* multiplex inter illas esse discrimen, & fiduciam aliud nihil esse, quàm venditionem, quam vulgo cum redimendi facultate factam appellamus. Vide in dictione Fiducia. Vtramque autem legem Constant. sustulerat, *l.vnic. C.Theod.de cōmiss. rescind.* sed cùm Iustinianus eam in venditionibus retinuisset, & Constantini Constitutionem referret, *in l.vlt.C.de pact.pign.* vocem, Pignorum, interposuit. In pignoribus certè ob eam caussam prohibita videtur, ne quod Principis auctoritate fieri debebat, *l.1. & pass. C.de iur.domin. impetr.* priuatorum pactionibus permissum videatur.

COMMODARE in edicto Pretoris, *in l.1.D.commod iuncta l.2.D. si cert. pet.* est rem vtendam dare, vt eadem restituatur, finito vsu, in quem data fuit. Commodare pro mutuò dare posuisse videntur Impp. *in l.2.C.de iis, qui ex pub. ratio.mu.pec. lib.10.* nisi accipientem dicas eandem speciem, idémve aurum redditurum. Potior visa est prior interpretatio, *vt primus articulus illius l.2.& rubrica docent.* Commodare etiam dixerunt Valentinianus & Valens Impp. *l.fundi.4. de fund.patrimon.lib.11.C.* pro ἐμφυτευτικῶς cedere, iuréque dominij tradere.

COMMODATVM, contractus est, quo rem aliquam ita gratis concedimus, vt de ea restituenda is qui acceperit teneatur, *l.1.§.1.D.de obli.& act.* Inter commodatum autem & vtēdum datum, Labeo quidem ait tantū interesse, quantum inter genus & speciem, commodari enim rem mobilem, non etiam solis vtendam deri etiam soli, sed (inquit Vlpianus) vt apparet, propriè commodata res dicitur, & quæ soli est: *idque & Cassius existimat.* Viuianus etiam habitationem commodari posse ait, *l.1.D.commod.*

Commodati natura est, vt gratuitò detur vsus rei: alioqui mercede interueniente, locatio erit, vel contractus innominatus, *l.si vt certò.§.nunc videndum. D. commodati.§.item is cui.Instit.quib.mod. re contrah oblig.*

COMMODVM notissimæ significationis fertur. Commodum bonorum possessionis, *in l sed & si.5. D. de bon.poss. contr.tabul.* dixit Iulianus, quod Paulus adpellauit beneficium, *l.4.§.fin.D.eo.tit.* Hæc verba, CVM COMMODVM ERIT.

ita interpretatur Sulpitius apud Labeonem, *l.auus.79. D. de iur. dot.* cùm primùm sine turpitudine & infamia dari poterit. Proculus, cum sine incommodo poterit, *l.nepos.225. D.de verbor.significat.* Apud Paulum, *l.si dies.21. D. quando dies legat.ced.* significare videtur Accursio vtilitatem: B. Brissonio voluntatem, id est, si voluerit. Equidem accipi eo sensu putem, quo commodè apud Varronem *lib.6.ling.Lat* cuius hæc verba sunt: Igitur de originibus verborum multa qui dixerit commodè, potius boni cõsulendum, quàm qui aliquid nequiuerit, negligendum, &c. pro aptè, rectè, & legitimè, legibus moribúsve consentientibus. Sulpitij sanè & Proculi interpretationes tametsi diuersæ, recipiendæ tamen sunt. Verba enim pro re accipienda inter omnes conuenit. Commodum Falcidiæ, quartæ loco est apud Hermogenianum, *l.si hæres.9.D.ad leg. Falcid.* Sic Commodum Senatusconsulti apud Vlpianum, *l. 5.§.si quis rogatus. ad fin. D. de donat. inter vir.& vxor.* Commoda præmiorum, pro pecunia, quæ propter coronas præstari solet: ídque athletis: qui victores fuerunt in sacris certaminibus, *l.commodis. 41. D. de re iudic.* Commoda ex tribu, pro liberalitatibus & emolumentis, quæ à tribu obueniunt, *l.patronus. D.de legat.3.* Commoda primipili, *in l.pater.23. D. de adim. leg.* & Commoda primipilatus, *in l. primæ.C.de primipil.lib.12.* dicuntur salaria, quæ primipilò præstantur. Græcis dicũtur, τὰ λόγω παραμυφίας παρερχόμενα. Eodem sensu Commoda veteranorum dixit Suetonius, *in Nerone cap.32.*

COMMONITORIVM, *in l.2.C. Theo.si cer.pet.de suffrag.l.vnic.C.de suffra.* significat adnotationem & scripturam ipsam conuentionis. *Nouell. 8.* σίμβολον vocatur. Sunt qui putent sine scriptura fieri eam conuentionem: verius tamen est vt scripto fiat. Nam & Κομμωνιτόριον, Suidæ significat, ἐπιστολὴν προστακτικὴν ἀποστελλομένην εἰς χώρας, quo quis officij suscepti implendi commonetur. Commonitorij autem formulam posuit Cassiodorus *lib.7. Varia.* Et ita apud B. Augustinum *epist. 129. & 158.* hoc verbum accipiendum est. Symmachus etiã monitorium pro eodem vsurpauit.

COMMORIENTES, *in l. cùm hic status.§.si ambo.de dona.int.vir.& vx.* qui simul vel pariter moriuntur.

COMMOVERE limites & terminos, *in l. Manilia, quam refert Arcadius August.in lib.de limitibus,* est loco mouere: quo verbo vsus est Tertullian. in lib. de præscriptione aduersus hæreticos. Qua potestate, Apelles, limites meos commoues?

COMMOTIO, pro excitatione principis, cùm quis aduersus mandata facit, *apud Cassiodorum lib.7. Varia in formula commonitorij.*

COMMVNE dicitur, quod omnes legat: inde lex. Hinc & communis res, quæ est vel cum societate, vel sine societate. Cum societate, veluti inter eos qui eandem rem emerunt: sine societate, veluti inter eos quibus eadem res testamento legata est, *l. 2. D.commun. diuid.* Hinc & Commune præceptum adpellatur Papiniano, *l.1.D.de leg.* Hinc etiam commune ius, quod dupliciter accipitur, aut respectu proprij iuris, quod quęque ciuitas sibi cõstituit, cuiusmodi sunt consuetudines singularum ciuitatum, *de quibus loquitur cap.1.de constitut.li.6.* Aut respectu iuris gentium, quo omnes populi vtuntur, *l.1.§.fin.l.omnes populi.9.D. de instit.& iur.* quod & idcirco κοινὸν νόμιμον appellatur Aristoteli. Communi autem iuri priuilegium opponitur, *Papiniano, l. Centurio.15. D.de vulg. & pupil.* Sícque commune ius, militare, & proprium aduersa sunt, *l. conficiuntur. 8.§.si miles. D.de iur.codic.Paul.lib.3.Senten. recept titu.4.§.filiusfamiliâs.* Communi, & creditoris iure vendere separantur, *l.si. mandatu.59. §.creditor. D.de manda.* At propriè Communia omnium esse dicuntur, quæ naturali iure omnibus parent, vt aer, aqua, &c. *l.2. & 3.de rer. diuis.* Communia prædia accipere debemus, ait Vlpianus, *l. magis puto. §.fin.D. de rebus eod.* si pro indiuiso communia sint.

Communia quædam naturali iure sunt omnium, quædam vniuersitatis, quædã nullius, pleraque singulorum, quæ variis ex caussis cuique adquirũtur, *l. quædam.D.de diuis.rerum:*

Communia vestimenta sunt, quibus promiscuè vtitur mulier cum viro, *Vlpian. l. vestis. 23. §.communia.D.de aur.& argent.leg.*

Communes sunt stipulationes, veluti Rem

Rem ſaluam fore pupillo. *Pomponius, l. ſtipulationem.§.communes.D.de verb oblig.*

COMMVNI DIVIDVNDO actio miſtam cauſſam habens, quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune eſt, vt id diuidatur. *§.quædam Inſti. de act.* nec ſolùm redditur in rebus communibus iure ſocietatis, id eſt, inter eos, qui pariter eandem rem emerunt: ſed & ſine ſocietate, veluti inter eos, quibus eadem res teſtamento legata eſt, *l. 2.D. commu.diuid.* Atque in hoc iudicium nihil peruenit vltra diuiſionem ipſarum rerum, quæ communes ſint: & ſi quid in his damni datū factúmve eſt, ſiue quid eo nomine, aut abeſt alicui ſociorum aut ad eum peruenit ex re communi, *l. 3.D.eod.*

COMMVNITER geſtum, à ſocietate longè remotum eſt & ſine ſocietate fit, *l.nam cum tractatu. 32.& l.ſeq.& ſeq. D.pro ſoc.*

COMMVNIO alia eſt publica, & naturalis cuius fit mentio in *l.2.D.de rer. diuiſ.& in §.& quidem Inſtit.eo tit.* Vbi quædam naturali iure communia ſunt omnium. Talis publica & naturalis communio, in paucis admodum rebus vix poteſt retineri, nec admittit iudicium diuiſionis, quia in ſimplicitate naturali manet. Communio alia eſt priuata & ciuilis, vmbram quandam referens naturalis illius communionis. Hæc admittit diuiſionem de rebus priuatis, & dominio noſtro ſubiectis, etiam vniuerſitatis. Imò requirit neceſſariò iudicium diuiſorium, quoniam communio etiam inter paucos parit diſcordiam, *l.in re commu.D.de ſer.vrb præd.l.cùm pater.§.dulciſſimis. D. de leg.2.* Vnde ſatis admonemur, quàm non fuerat poſſibile abſolutam illam, & ſimplicem retinere communionem omnium rerum, vt nonnulli phanatici ſomniant. Communionem autem rerum omnium pugnare cum naturali diuinóque iure, Exodi capit. ΟΥ ΚΛΕΨΕΙΣ, hoc eſt, FVRTVM NON FACIES, nobis oſtenditur. Nam ſi omnes res nobis ſecundum naturam eſſent communes, hoc eſt, ita vnius ſicut alterius, non poſſet committi furtum contra naturam, quia concederentur iure occupanti: vt etiam nunc habemus quaſdam res communes, quæ furtum non admittunt, quoniam furtum committitur duntaxat in rebus alienis, vel alieni iuris, clam domino, *l. 1. D.de furt.* Statuitur igitur legitima rerum & dominiorum diuiſio, ídque iure gentium, *l.ex hoc iuro.D.de iuſti.& iur.* vt vnuſquiſque ſuum habeat, ſitque ſua ſorte cōtentus: quod Ariſtoteles eleganter, ac omnes Romani Iureconſulti probant, reiecta Platonis falſiſſima opinione.

COMPACTVM in conſtitutione diuorum Seueri & Antonini, *l. 3. de execut.rei iudic.* ſtructam collato in vnum conſilio machinationem ſonat. *Liuius lib.6.vrb.condi.* Vt multò (ait) veriſſimilius ſit compacto eam rem, & communi fraude patritiorum actam. Compactum, à cum, & paciſci, éſtque conuentio, vt quis fraudetur.

COMPARATIONIS verbo coemptio ſignificatur, *in l.1.C.vt nemi.lic. in coempt.li.10.& l.1.& fi.C.de quib. mun. eod.l.57.* βασιλικῶν appellatur συνωνή, *l.2. C.vt nemini lic. in coempt.* Comparationem etiam *in l.1.D.priuil.cred.* vel (vt eſt in Pand.Flor.) *l.cùm bona.16. D. de rebus auct.iudic.poſ.* accipere debemus æquiparationem. Sed & Comparationem prò præparatione & formatione poſitam, adnotat B.Rhenanus à Tertulliano, *in lib. aduerſ Valentinianos.*

COMPARATIVVM, & ſuperlatiuum, haud perpetuò naturam ſuam ſeruare, demonſtrant Doctores, *in l.cùm pater.§.libertis.§.rogo.de leg.2..Alber.* citatis locis indicat, & comparatiuum aſſumere vim poſitiui, & viciſſim hunc naturam comparatiui, *l. quod Nerua. vide Zaſius.D.depoſit* vt apud Virg.

Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa nitentes.

Nec immeritò: nam comparatiuo ſignificationem poſitiui ineſſe adnotat Alciatus, *l.vbi autem.in princ. D. de verb.oblig.*

COMPASCVVS ager, in quo vicinis ius eſt communiter compaſcendi. *Cicero in Topic.* Si compaſcuus ager eſt, licet compaſcere. Sic & Feſtus hoc in genere ſcripſit, Compaſcuus ager, relictus ad paſcendum communiter vicinis. *Iſidorus libro 15.Etymolog.cap.13.* Compaſcuus ager, qui à diuiſoribus agrorum relictus eſt ad paſcendum communiter vicinis, *Scæuol.l.penult.D.ſi ſeru.vind.* Plures ſaltum communē, vt ius compaſcendi haberent, mercati ſunt. *Et paulò poſt*

An pars illorum fundorum aliquid ioris ſecum huius compaſcui traxerit.

COMPASCVA, *Siculo Flacco, in lib. de condit. agro.* genus ſunt quaſi ſubſeciuorum, ſiue loca in quibus proximi quique vicini, id eſt, qui ea contingunt paſcuá, ius paſcendi habent.

COMPEDES vinculum eſt, quo pedes irretiri ſolẽt. Dicitur COMPEDITVS homo, & Compeditus abſolutè. *§. ſed pœna. Inſtit. de iniur.* Compeditum appellat Theophilus eum, qui in vinculis eſt, & viliſſimo comparatur.

COMPENDIVM eſt breue, & vtile. *Hoſtien. in cap. fi. next. de dol. & contum. in antiq.* Compendium temporis, *l. debere. §. fin. D. de caſt. pecul.* Et Compendium itineris dixit Modeſtinus, *l. eundem. 16. D. de lega.* Et Compendium edictorum, pro peremptorio edicto poſuit Vlpianus, *l. nonnunquam. in fin. D. de iud.* Compendij etiam verbo lucrum ſignificari exiſtimant interpretes, *l. duo ſocietatem. 71. §. duo. D. pro ſocio. l. 3. D. de calumniat. l. Iulianus. D. ſi quis omiſſa cauſ. teſt. & alibi ſæpè in Pandect. l. iudices. C. de anno. & tribu. libr. 10. l. cùm vtrum. 16. C. de fideicommiſ.* In cita. §. duob. Iuriſconſ. lucrum à compendio ſeparat: atque id videtur intelligendum, quod quærimus parſimonia. In aliis autem locis, μεταφορικῶς pro lucro accipi putem. Quod verbum à vetere æris penſandi ritu deriuant *Feſtus lib. 4. & Varro lib. 4. ling. Lat.* Huic opponitur Diſpendium, *l. actione. 65. § item qui. D. pro ſocio.*

COMPENDIARIA, pro breui itinere ponitur, *in l. 4. D. de itin. actúque priuat.* vbi via eleganter ſupprimitur: vt & poſuit apud Nonium Varro: Hoc (inquit) dico compendiaria ſine vlla ſollicitudine, ac moleſtia dicendi poſſe perueniri ad eandem voluptatem,

COMPENDIOSA ſubſtitutio, vide infrà Subſtitutio.

COMPENSARE eſt, cùm debitum & creditum inter ſe contrahentes contribuunt, *tot. tit. de compenſ.* D. Hinc

COMPENSATIO eſt debiti & crediti inter ſe contributio, id eſt, per æris ſui computationem, ab ære alieno liberatio. *l. 1. D. de compenſatio.* Compenſatio quandoque etiam ſumitur pro deductione, & retẽtione, *l. in reſtituenda. C. de hered. pet. l. fructus. 7. §. ob donationes, & l. rei iudicata. 15. §. 1. D. de ſolut. matrimo.* Hanc tentionem appellant Vlpianus, *in Inſtit. tit. 6. de dotib. & Iuſtinianus, l. vnic. §. taceat. C. de rei vxo. actio.*

COMPERENDINATIO, eſt vtriſque litigatoribus inuicem ſibi denunciatio in perendinum diem *Budæus in d. l. fi. ex Aſconio.* Cõperendinatio diffinitur in quodam lexico τριήμερος ὑπέρθεσις, id eſt, trium dierum dilatio, vnde nonimmeritò Comperendinatam rem, iudicium in tertium diem conſtitutum, Feſtus li. 6. diffinierit. At quid differat comperendinatio ab ampliatione, vide Ampliatio.

COMPERENDINATI rei dicuntur, qui in criminalibus è cuſtodia dimiſſi, ſuæ ipſius cuſtodiæ commiſſi ſunt, vt aut vrbem carceris loco iuſti habeant, aut aliquam priuatam domum: vt interdum fit ex perſonarum dignitate, & genere cauſſarum. *Bud. in l. poſte. de orig. iur. D.*

COMPELLERE, notiſſimæ ſignificationis eſt. Hinc

COMPVLSOR, *in l. 3 de luc. aduo. li. 12. C. Græcis* ἐξπελευστὴς dictus, in Conſtitutione Greca Anaſtaſij Imperatoris, *l. fi. C. de exact. tribut. lib. 10.* qui prouinciales cogebat ad penſitationes ſoluendas: *vt colligitur ex d. l. 3. & fin. Caſſiodorus lib. 1. Var. epiſt. 2.* Quia non iam compulſorem ad te mittimus, ſed vltorem; ſi aliqua credideris ludificatione tardandam.

COMPETERE, verbum Iuriſc. frequens, & familiare, pro aptum & idoneum eſſe. Inde Competere libertates dicuntur, quæ ex teſtamento, aliáve cauſſa contingunt, *l. Papinianus, in fin. ff. de inoffic. teſta.* Et Competit actio, quæ lege data eſt, & alicui conuenit, vel ex contractu deſcendit. Sic Competere certi condictionem dicimus, *l. certi condictio. D. ſi cert. peta.*

COMPETENS iudex dicitur, cuius de re controuerſa iuriſdictio eſt, iuríſve dicendi poteſtas, *l. penul. ff. de iuriſd. om. iudic.* Competens cautela, *in l. ſi debitori. ff. de iudic.* id eſt, idonea. Competens pœna, congrua, & ſecundum delictum inflicta, *l. 3. C. de lucr. aduocat.* Competens tribunal, apud quos ius fuit de re cognoſci, *l. ſed & hæ. §. 1. D. de procurat.* Eodem ſenſu Competens forum, *ex*

Rubr.

Rubr.de foro competenti.Competentes vsuræ,*in l.1.C.si maior fact.alienati*. congruæ, & legitimæ,legéque definitæ.

COMPETENTER, pro eo quod est,idoneè, *c.grauis.de resti.spol. in antiq. sic accipitur apud Vlpia.solu.matr. l. si cum dotem.§.eo autē tempore*.Quatenus;inquit, & filio & patri:competēter consulatur.

COMPETITOR, *apud Vlpia. l. generaliter.§.spurios.D.de decurion.* is, qui cum aliquo eundem magistratum, officium & honorem petit.

COMPILARE, *Festo aucto. lib.3.* est cogere,& in vnū condere.Compilare iura,& leges, est in volumen redigere:quod fecere Tribonianus & collegæ. Compilare etiam significat, vndiq; subripere,& omnia furtim legere,*l.sacrilegi. D.ad leg. Iul. pecu*.Atque deductum videtur, *vt vult Turneb*.ab Æolico verbo πλητὴς, id est, fur, qui φιλητὴς Hesiod. dicitur. Hinc

COMPILATOREM eum appellat Isidorus, *libr.10.* qui aliena dicta suis permiscet.

COMPINGERE, *apud Vlpian.l. qui res.§.aream.ff.de solut*.est componere, & coniungere: quo sensu accipitur & apud Virgilium,in Bucol.

Est mihi disparibus septē compacta cicutis
Fistula.

COMPITA,loca quę simul petuntur, hoc est, adeuntur per diuersas vias eodem tendentes,vt sunt triuia,& quadriuia,in quæ plures coeunt viæ,*ex Varrone lib.5.ling.Latin.& Seruio in 2.Georgicōr. Sic accipitur in Can. de viro.12.q.2.* Larum autem sedes in compitis erat. Nec in vrbe solùm compita fuerunt, verumetiā in lucis,vbi colebantur Dij.Papinius: *Idcircò aereis molimur cōpita lucis.* Sed & in agris. *Cicer.2.de leg*.Lucos in agris habento, & larum sedes.

COMPLEXVS, *in l.triplici. ff. de ver.sign.* est comprehensio,cùm vna clausula complectitur, veluti & nomina, & res:qua de re vide infrà, Coniunctio.

COMPLVRIVM adpellatione quatuor compluresve contineri liquet, *ex l.iii.qui complures.D.de leg.2. Vide item Bar.in l.1.Cod. si rector prouinciæ.*

COMPLVRIENS, pro sæpè, apud Catonem poni scribit Festus, *lib.6.*

COMPLVVIVM, *vt ait Festus lib.9.* quò de diuersis tectis aqua pluuia in eundem locum confluit. *Varro lib.4. de ling. Lati.* Impluuium, quò impluebat: Compluuium, qua compluebat, vtrunque à pluuia: vt illud sit superior pars, hoc inferior. Compluuium tamen in Vitruuio ea pars est tecti in cauædio, quæ pluuiam deiicit: vt, Cum,iisdem rationibus trabes & compluuia collocantur, Id enim dicit de excurrente parte tecti, & asseribus longius proiectis.

COMPONERE, est multas res apta quadam cohærentia, & velut harmonia simul ponere, coniungere, & de rebus suis disponere,*in l.2.C.de exhib.reis*. Sic dicimus componi carmina, leges, ædificia,orationes. Vnde pulchra admodum metaphora, componere censemur lites,id est,concordare,ad bonas conditiones pacisci:quo sensu accipitur Composito *c.de testib.lib.6*.Compositò,aduerbialiter, hoc est,ex pacto:cuius oppositum est. Non ex composito. Componere etiam significat instituere, *vt in l.2. §.postea ne diutius. D. de orig.iur*.quo loco compositas actiones, pro institutis quibusdam agendi formis accipere debemus.

COMPOSITOR anni,*apud Cice. lib.2.de Legib*.Feriarū festorúmque dierum ratio in liberis, requietem habet litium & iurgiorum:in seruis operum & laborum:quas compositor (non compositio, vt in vulgatis)anni conferre debet perfectionem operum rusticorum. Est autem Compositor, qui componit annum,& statuit, qui dies sacri & profani sint.*Victorinus Varr.lect.c.6.*

COMPOS mentis, qui sani animi est,*l.3 C de curat.furiosi*.Terent. in Adelphis:

Vix sum compos animi, ita ardeo iracundia.

COMPRÆDES, *Festo lib.3.* eiusdem rei populo sponsores.

COMPROMITTERE in arbitrum dicuntur, qui arbitri sententię staturos se hinc inde sub pœna promittūt. *l.sed si 9.D.de arbit.*

COMPROMISSVM,est conuētio,qua arbitri sententiæ se obtemperaturos inuicem sub pœna vterque litigator promittit,*l.1.& 2.C.de arbit.*

Compromissum PLENVM, *in l. quid tamen.§.plenum.D.de arbitr.* appellatur, quod de rebus controuersiisque

compositum est, quod & habet doli mentionem, *l. ita tamen. in fin. ff. eod.* Cōpromissum autem ad similitudinem iudiciorum redigitur & ad finiendas lites pertinet *l. 1. D. de recept. arb.* Vocantur enim litigatores in ius, offertur libellus, dantur dilationes, recipiuntur testes, instrumenta, dicitur sententia in compromisso, sicut in iudicio: quod de iis accipi oportet, quando ex compromisso ad arbitrum itum est, *l. societatem. §. arbitrorum. D. pro socio.* Compromitti verò potest in duos, vel plures, vt alterutrius, vel cuiuslibet sententia valeat, *l. sed si ita compromissum. l. non distinguemus. §. cùm in plures. D. de recept. arbitr.* Compromitti in plures potest, vt vnus ex eis eligatur, qui pronunciet, *l. item si vnus. §. item si plures sunt. D. eodem titu.* Compromitti in duos non potest sic, vt si dissentirent, tertium adsumant: nisi nominetur, *dict. l. item si vnus. §. si in duos.* In numero impari rectius compromittitur, quia si dissentiant, maior pars inuenitur, cuius iudicio stabitur. *Ibidem. §. principaliter tamen.* Vsitatum est in duos compromitti, & si dissentiant, magistratus cogit eos tertiam personam eligere, cuius autoritati pareatur, etiamsi neutri accedat in pronūciatione. *Ibidem.* Si in plures fuerit compromissum, sufficit maioris partis consensus, modò si omnes adsint. *Ibidem. §. fina.* nam ex pluribus arbitris non potest vnus sententiam dicere absentibus aliis, *l. item si vnus. §. item si plures D. eod. tit.* Quod de arbitris dictum est, idem dicēdum de pluribus iudicibus datis, *l. sicuti tribus. D. eod. tit.* Compromitti autem de crimine potest ciuiliter, *l. quid ergo. § ex compromisso ff. de his, qui notantur infam.* De famoso aut publico delicto criminaliter ad arbitrum iri non potest, *l. non distinguemus. §. Iulianus. ff. de recept. arbi* At verò Compromissum soluitur, si ex pluribus actoribus, vel reis conuentis, vnus ante sententiam moriatur, si causa est indiuidua: sin autem diuidua, recurrendum est ad distinctionem, *l. quid tamen. in princip. D. eodem titul. glo. & Bartol. in l. diem proferre. §. 1. D. eodem.* Nec Compromissi generalitas pertinet ad ea, de quibus actum, sed de quibus disceptatum est, *dicto § plenum.*

intra Compromissi diem vocatus, qui non adest, legitima impeditus caussa, valetudinis, vel absentiæ Reipublicæ caussa, aduersus pœnę petitionem tutus est, si admittat denuò compromitti, *d. l. quid tamen. §. si quis ex litigatoribus.* In eum locum iubendi sunt litigatores adesse, de quo actum, vel vbi compromissum est. *Ibi. §. si arbiter iusserit.* Vocatus in aliquem locum inhonestum, non tenetur comparere. *Ibi. §. sed & si in aliquem.*

in Compromisso dies solet consensu partium exprimi, intra quem caussa definiatur, *l. Pomponius ait. §. fina. ff. de recept. arbi.* Quòd si compromissum sine die confectum est, necesse est arbitrio diem statuere partibus consentientibus, & ita caussam disceptare, *l. sed si compromissum D. eo. tit.*

COMPROMISSI DIEM PROFERRE. Hæc clausula nullam aliam dat arbitrio facultatem, quàm diem prorogandi. Et ideò conditionem primi compromissi, neque minuere, neque mutare potest, *l. Labeo ait. §. hæc autem clausula. D eod. titu.* Diem autem arbiter proferre, vel præsens, vel per nuncium, vel per epistolam potest, *l. diem proferre. in princip D. eod. titul.* Prolato die, cautio primi compromissi non absimilis iterum præstanda est, *d. l. Labeo ait. §. fin. & l. sequ.* Arbiter ita sumptus ex compromisso, vt & Diem referre (in Pandec. Flor. proferre possit, (hoc est, retrò ferre breuiorem statuendo, ad disceptationem finiendam) hoc quidem facere potest inuitis seu contradicentibus litigatoribus: referre autem non potest, nisi cōsentiant, *l. arbiter ita. ff. de recept arbitr.* Licèt non valeat sententia arbitri, potest tamen prolatio diei valere, *l. Labeo. in prin. D. eo. tit.* prorogatio diei non fit conuentione partium in compromisso, nisi sequatur ius arbitri, *l. non distinguemus. §. dies compromissi. ff. eod. tit.*

ex Compromisso non nascitur exceptio, sed pœnæ petitio, *l. 2. ff. de recep. arbi.* Si in compromisso fuerit adiecta pœna, non est opus stipulatione, aut fideiussoribus. Si stipulatio, vel cautio fideiussoria interuenerit, non est necessaria pœna ad producendam actionem. *Bartol. in l. diem proferre. §. fina. ff. eod. tit.* Ex compromisso per pactum nudum confecto, adiecta pœna, competit certi condictio

dictio, siue certa sit summa, siue incerta, in id quod interest, *arg. l. fin. si quis in ius vocatus non ierit.* Ex compromisso per stipulationem confecto cum pœna, nascitur actio ex stipulatu, si incerta fuerit summa: vel certi condictio, si certa fuerit *Institut. de verb. oblig. in princip. & §. fina.* vbi sine pœna simpliciter sententiæ stari per stipulationem promissum est, ibi competit incerti actio, hoc est, ex stipulatu. Cùm in compromisso neque pœna, neque stipulatio fuerit subiecta, tunc si litigatores subscripserint sententiæ, hoc est, expressè in eam consenserint, vel tacitè, id est, intra decem dies non contradixerint: & actio in factum nascitur, & exceptio pacti, *l. ne in arbitris. §. si quis autem, & l. penul. C. de recep. arbi.*

in Compromissis pœna, vtrùm sit certa, an incerta, vt putà, quanti ea res erit, nihil interest, *l. non autem. ff. eod. tit.* non distinguitur item, minor an maior sit pœna, quàm res de qua agitur, *l. non distinguemus. in princip. D. eo. tit.* pœna compromissa accipitur non solùm numaria, verùm etiam alia res, vice pœnæ promissa, *l. litigatores ierunt. §. 1. D. eod. titul.* Item si res apud arbitrum depositæ sunt, vel quantitas certa, eo pacto, vt ei daret qui vicisset, vel vt eam daret, si non pareretur sententiæ. Item, si ambo debitores paciscantur, ne petat, quod sibi debetur, qui sententiæ non paruerit. *l. litigatores ierunt. §. quid ergo. & §. interdum. ff. eod. tit.*

in Compromissis stipulatio sub hac conditione tacita committitur: Si sine dolo malo stipulantis factum sit, *l. ita demum. in princip. D. de recept. arb. iunct. l. conditiones extrinsecus. D. de condit. & demonstr.*

in Compromisso si adiiciatur, SI QVID DOLO IN EA RE FACTVM SIT: ex stipulatu conueniri, qui dolo fecit, potest. Quòd si huiusmodi clausula adscripta non est, tunc de dolo actio, vel exceptio locum habebit, *d. l. ita demum.*

si Compromittat mulier alieno nomine, non erit pœna compromissa propter intercessionem, *l. non distinguemus. §. si mulier. D. de recept. arbit.*

COMPROMISSARIVS iudex, ex compromisso sumptus, *l. cùm lege. D. de arbitr. l. pen. C. de pact. l. fina. C. de testibus per l. penult. D. de iudic.* vel ad quem ex compromisso itum est, *dict. l. societatem l. 76.* vel (vt Suidas diffinit) ἐκ συναινέσεως δύο μερῶν μεταξὺ λυφθεὶς διαιτητής.

COMPVLSOR, vide suprà Compellere.

COMPVLSORIALES literæ dicuntur, à compellendo, iudex enim appellationis, quoniam superior est, compellere solet ad hoc inferiorem iudicem, à quo appellatum est, vt acta edat cum refutatoriis, *l. à proconsulibus. C. de appel. l. vnic. D. de libell. dimiss.*

COMPVTARE, *in §. item tria. in fin. Insti. de excus. tut.* pro εἶναι accepit ibidem Theophilus, quasi dicas accipitur, intelligitur, censenda est: Tutela plurium liberorum vna existimanda est, ἐπειδὴ (*vt ait Theophilus*) καὶ μία ἐπιτροπία, non tamen inficias eo, quin pro connumerari accipi possit.

COMPVTATIO, *in Gordiani Imp. constitutione. l. instar. C. de iur. fisc. lib. 10.* Accurs. pro rationum traditione poni credit: vbi Albericus pro traditione, legit redditione. Barto. I. Platæus, & Odofredus ibidem pro rationum subductione, & ad calculum reuocatione accipiunt, & verius, quam Galli vocant *Compte*: & verbum, computatio, nō ad eum, qui eas subducit, & (vt vulgò loquimur) Computum facit, referri debere res ipsa docet.

CONATVM accipere debemus, ad quid faciendum tentationem, & periculum, nisum, & experientiam, Græcis πεῖραν, Gallis, *effort à faire quelque chose*, qui tamen effectum non habuit. *Sic accipi debet in l. 1. in fin. D. quod quisque iur.* Disputatum est variis iuris articulis, an puniendus esset conatus. Regulariter definitur non puniri. Ex caussis diuersum ius receptum scio, quo in genere librum scripsit Felinus Sandæus, quem subiecit Titulo de appellat.

CONCAMERATIO, vel (*vt in Pandect. Floren.*) concamaratio, *in l. si cui ædes 31. ff. de leg. 3.* structuræ genus, arcuato opere constans, *Budæo ex Vitruuio, li. 6. cap. vltim.*

CONCEDERE, generale verbum esse, vímque secundùm naturam contractus, cui adiungitur, accipere scribit Bald. *ad l. non ambigitur. in fin. ff. de legib.* cui rei contestem habet, Concedere,

pro dare, accipi debet apud Scæuolã, *l. vxo.§.1.ff.de le.3.* itaq. ab eodẽ apertissimè explicatur ibidem, & à Baldo, *d.l.non ambigitur.* quo verbo dominij translatio significatur, ex sententia eiusdem Baldi, existimantis hoc ita, si caussa subesset, vt in legato domus. Caussa enim (ait) apta erat ad dominij translationem: alioquin committere significat. Eo quoque verbo dominij translatio non significatur, cùm vsusfructuarius rem, in qua vtendi fruendi ius habet, alteri fruendam concedit, *l.arboribus.§.vsusfructuarius.ff. de vsufr.* At Concedere pro remittere dixerunt Impp. *l. omnium. C.de vectig.& commis.* Concedere in fatum, pro mori, *accipitur in l.3.C.de iur.delibe.*

Concedere, pro permittere, temporarium est: Cedere, perpetuum, *gl.in verb.portionibus,l.ad eum. ff.de donationibus.*

CONCESSVM dicitur, sicut datum, legatum, donatum, quod deductis omnibus expensis reliquum est, *l.non amplius.ff.de leg.1.*

CONCESSIONE generali non continentur ea, quæ quis non esset verisimiliter concessurus, *ca. in generali. de regul.iur lib.6.vbi vide glo.& Dynum.*

CONCHA apud Vlpianum. *l. cùm aurum.19.§.penulti ff de auro & argen.legat.* non est margaritæ species, vt putat ibidem Accursius, sed belluæ marinæ genus, quæ margaritas parit, *vt docet Plinius, lib.9.cap.35.* quam celerrimè crescere ait, *eo.lib cap.36.* Concha etiam aliud significat Marciano, *l. item pictoris. ff. de fund.instru.* accipitur enim ibidem pro vasculo pictorio, & testa conchæ.

CONCHYLIVM, *in l. sacri. 6.C. de diuers.rescript.& l.si quis.C.de murileg. li.11.& l.4.C de vestib. holober.eo li.* piscis genus, ex cuius mortui succo inficiebantur vestimenta regia. *Vide Cassiod. lib.1. Var.Epist.2.* huius proprietatem fusissimè explicantem, & qua occasione vsus eius ad artes sit ductus. Conchylia autem à murice separat, *l.si quis. C. de murileg.* Sunt tamen, qui dicunt muricem, & conchylium idem esse, sed muricem Latinum κογχύλιον Græcum esse: atque sic videtur vsurpasse Casſiodorus loco prædicato. Hinc

CONCHYLIATVS, conchyliis tinctus. Inter conchyliata autem, & purpurea hoc interest, quòd purpureum inficitur purpuræ flore, & buccini succo, certo quodam temperamento: in conchyliatis non miscebatur buccinum, *vt Plinius scribit:* In conchyliata veste cætera eadem sine buccino, prætereáque eius temperatura, & quæ pro indiuiso humani potus excremento remedia & medicamina adduntur. sic enim legi vult Turn.

CONCHYLEGVLOS, qui conchylia legunt, passim reperias, quos κογχυλιλευτὰς *Iustinian.in Nouellis* vocat. De his loquitur Casiod. loco iã citato: Quid enim agunt tot artifices, tot nautarum cateruæ, tot familiæ rusticorum?

CONCILIARI significat amore coniungi, amore nuptias, matrimonium contrahere, *in oratione Antonini, l.3 D.de dona.inter vir.& vxor.* Sed & cõtractis nuptiis, si dissenserint vir & vxor, & postea in mutuam gratiam redierint, conciliari veteribus dicebantur: ídque mulierum plerunq. opera fiebat. Vnde

CONCILIATRIX, *Festo li.3.* dicebatur, quæ viris conciliat vxores, & viros vxoribus.

CONCILIVM, *Festo auctore, lib.3.* dicitur à populi consensu, siue à concalando, id est, vocando. Concilium enim veteres dicebant de plebis parte aliqua quæ in foro ad concionem conueniebat. Hinc Concilium edicere intelligitur, qui non vniuersum populum, sed partem aliquam adesse iubet, *vt ait Lælius Felix apud Gellium, li.15.c.27.* Concilium autem aduocare, seu conuocare dicitur Trib.pleb. qui concionem ad plebem habiturus esset, *Cic.in Vatin.* Num quando tibi moram attulerit, quò minus concilium aduocares, legémque ferres, quòd eo die scires de cœlo esse seruatum. Hinc Concilij nomen pro synodo, quod tractum esse Gratianus scribit, *c.15.distinct.* ex more Romano. tempore enim, quo agebantur caussæ, conueniebant omnes in vnum, & communi intentione tractabant, &c. *vt est apud Isidorum, lib.6.Etymol.c.18.* Quo autem tempore cœperint concilia, quæve, & quanta sit eorum auctoritas, *docetur ca.1.& 2.distin.15.* Eorum cautiones pro legibus haberi Iustinianus iussit. *Nouel.131.*

CONCILIABVLVM, à municipio, colonia, oppido, præfectura, vico,

co, caſtellóque ſeparatur, *Paul. li. 4. Sen. titu. 6.* quid ſit, diſces ex I. Frontino, lib. de limitibus agr. de controuerſia territorij loquente. Conciliabulum interpretatur Feſtus, *libro* 3. locum vbi in concilium conuenitur: quo verbo vſus eſt C. Gracchus *apud Gellium libro* 1. *cap.* 7. Per conciliabula autem, & fora, Liuius intellexiſſe videtur omnia, quæ extra vrbem erant maiora & minora oppida, caſtella, loca, in quib. eſſent conuentus aliqui iuridici. In genere tamen conciliabula loca fuerunt, in quibus ius diceretur, quæ foris erant inferiora.

CONCINNARE, *vt ait Feſtus,* eſt aptè componere. Quandoque veteres vſurpabãt pro facere. Plautus in Captiu. *Qui me inſanum dictis concinnat ſuis.* Aliquando etiam Concinnare is dicitur, qui rem effictis mendaciis, omnibus lenociniis perpolit: à vocabulo Cinnus, ducta metaphora, qui apud veteres, vt refert Nonius, potionis genus ex multis liquoribus confectum dici ſolebat. Hinc

CONCINNATORES cauſſarũ, vt habent vulg. exemplaria, *in l. ne quisquam. §. circa aduocatos. ff. de offic. proconſ.* quam etiam lectionem agnoſcere videtur Alexan. ab Alex. *lib.* 4. *Gen. dier. cap.* 15. ij ſunt, vt idem ait, qui nouas lites ſimulatis captionibus, & cauillis improbis in longum ducere moliebantur, cùm ſibi agere iure non liceret.

CONCIPERE, eſt ad certam formulam exprimere, *Budæo l. iuſiurandum.* 34. *ff. de iureiur.* ſicque accipiendum putat, *in l. quicquid. ff. de verbor. oblig.* Equidem verbum concipere, ſignificare ibidem putem, aliquid animo adprehendere, tum mente concepta exprimere, & certis verbis comprehendere. Vnde concipere libellos appellatorios, *l. 1. in fin. ff. de appel.* & Concipere iuſiurandum, pro certam iuriſiurandi formulã præſcribere, *l. 34. § ſi de qualit. & §. pen. ff. de iureiur.* Cic. de Offic. 3. Quod ex animi tui ſententia iuraueris, ſicut verbis concipitur iure noſtro, id non facere, periurium eſt. Hinc Concipere ſtipulationem *apud Vlpia. l. 61. 71. & 115. ff. de verb. obl. & l. 99.* ſtipulatori liberum fuit, verba latè concipere. Et Concipere vadimonium, *apud Cice. l. 2. ad Q. fratrem.* Negat enim in tanta multitudine eorum, qui vnà eſſent, quenquam eſſe, qui vadimonium concipere poſſet.

Conceptis verbis iurare, id eſt, dictatis à deferente iuramentum. *Bud. d. l. iuſiurandum.* Idem adpellatur, præire verba iuriſiurandi. Conceptis verbis peierare, eſt in expiabili periurio ſeſe contaminare. *Bud. in l. iuſiurandum, & ad pecunias, D. eod.*

CONCEPTIO dicitur formula apud Paulum, *l. libellorum in princip. D. de accuſat. & Ciceronem lib. 2. de inuention.* Et omnis conceptio priuatorum iudiciorũ concipitur. Sic Stipulatio dicitur Conceptio verborum, *l. ſtipulationum. 5. §. 1. ff. de verbor. obligat.* Conceptio iuriſiurãdi, *apud Vlpianum, l. iuſiurandum. 34. §. ſi de qualitate. ff. de iureiur.* Conceptionem autem à formulis ſeparat Paulus noſter, *in li. Senten. l. actio. 47. ff. de neg. geſt.* & pro inſtitutione, & compoſitione, & expreſſione poſuiſſe videtur.

CONCEPTÆ in bonũ, & æquum, actiones, *apud Gaium, l. eas. 8. D. de cap. min.* ſunt quæ ex bona fide deſcendunt, quæve bonæ ſunt fidei, cuiuſmodi eſt actio de dote Conceptæ in rem ſtipulationes, *l. 5. D. de vſuf. quemadmodum caueat.* Concepta pœnæ nomine actio, quæ ex delicto naſcitur, *l. prætor. 9. §. fin. ff. de reb. auct. iudi. poßid.* Concepta in dolum actio, dicitur in factum, *l. huius actionis. 9. ff. quod falſ. tut. auct.* Eodem ſenſu accipitur *apud Iul. Paul. li. 5. Sent. tit. 7.* Conceptum furtum, (*vt Iuſtinianus diffinit, in §. conceptum. Inſt. de obl. quæ ex delict. naſcunt.*) cùm apud aliquem, teſtibus præſentibus, furtiua res quæſita & inuenta ſit: quam diffinitionem ſumpſit ex libr. 2. Sent. Paul. tit. 31. cui adiecit: Teſtibus præſentibus. ſic ſumitur hoc verbum in his verbis legis XII. Tab. Tignum iunctum ædibus, vineáque concaptum, ne ſoluito. Concaptum enim vetuſtè pro conceptum. vide Tignum. Conceptæ feriæ *Varro lib. 5. ling.* indictæ, & lege, aut à principe præſcriptæ. Et conceptiuus dies ibidem.

CONCLAVE in edicto Prætoris, *l. 1. D. de vent. inſpi. & l. quod conclaue. D. de damn. infect.* locus ſecretior domus. Terentius in Eunuch.

Dum apparatur, virgo in conclaui
ſedet.

Conclauia eodem ſenſu dixere Varro, & Feſtus.

CONCRATITIVS paries, idem qui intergerinus, id est, paries cratitius, siue ex asseribus in modū cratis textus, inter duos communis. *Papi. in l. si fratres. §. item Mela pro socio.* Si vicini semipedes inter se contulerunt, vt ibi concratitiū parietem inter se ædificarent, ad onera vtriusque sustinenda. Alij cratitium legunt, sed malè. Vide intergerinus.

CONCVBINA, est mulier, quæ consuetudinis, non matrimonij caussa retinetur, *arg. l. 34. D. de adul.* Vel dicebatur ea, quam quis non mariti animo, sed concubitus tantùm caussa, sine stupri tamen crimine, flagitióve domi habebat. Huius autem diffinitionis particulas & rationes fusissimè explicat Hotoman. in Comment. iuris. A Græcis παλλακὴ dicitur. Atque de hac extant duo tit. D. & C. de concub. Labeo apud Paulum *l. 44. D. de verb. signifi.* vero nomine Amicam appellari ait. In veterib. inscriptionibus, Viceconiux appellatur: vxorem enim imitatur. Eam ab vxore solo delicto separari placuit Paulo, *lib. 2. Senten. tit. 20.* quo loco quædam exemplaria habent delectione, alia derelicto, alia delicto, alia delectu: & hanc posteriorem probant Iac. Cuiacius, & F. Hotomanus, moti Pauli responso, *l. pen.* D. *de concubinis*: quæ lectio etsi probari possit, ea tamen, quæ delicto habet, reiicienda non est, *ex Sententia Pauli, libro 2. tit. 20.* Cùm vxore enim concubinam habendam non esse scribit. Harum autem aliæ libertæ fuerunt, aliæ ingenuæ, aliæ seruæ. *de quibus vide in d. titu.* In quibus autem vxor à concubina differat, vide apud Hoto. loco præcitato, sex earum differentias explicantem. vide Pellex.

CONCVBINATVS, ea coniunctio sine matrimonio dici cœpit, *l. si prædia. D. dona. inter vir. & vxor. & l. fi. D. de diuort. l. 3. D. de concubi.*

CONCVRATORES, qui simul eandem curam administrant. *l. actus. 19. D. de administ. tuto. l. 3. §. quæri D. de suspe. tut.*

CONCVRRERE dicuntur collegatarij, cùm eadem res iis in solidum legata fuit, *l. 1. §. interdum. in fin.* Cùm primum itaque nō inueniet alter eum, qui sibi concurrat, solus vtetur in totum.

CONCVRRENS quantitas, *in l. cùm alter. D. de compensa.* dicitur; quæ vtrinque æqua est, *vt probari potest ex l. 12. D eo.*

CONCVRSV partes habere dicuntur in legatis, quibus eadem res, vel sint duo vel plures, in solidum legata fuit. *l. 1. §. interdum. D. de vsufru. adcresc. l. planè. §. si coniunctim. D. de leg. 1.* Atque hi legatarij re coniuncti dicuntur: alij, quorum partes ab initio factæ sunt; verbis coniuncti, *l. re coniuncti. 89. D. de leg. 3. l. triplici. D. de verbo. signif.* Vide infrà, Coniunctio.

CONCVTERE, est terrore potestatis aliquid ab aliquo extorquere. *sic accipitur in l. illicita. 5. §. illicita. ff. de offic. præsid. & l. 4. C. ad l. Iul. repe.* Cice Tusc. 4. Terror definitur metus cōcutiens. Hinc

CONCVSSIONIS crimen contrahitur, quoties aliquid terrore potestatis illicitè extorquetur, & aufertur, *l. 1. & 2. D. de concuss. l. 3. C. de condi. ob turp. caus.* Sed & quod per euidentem calumniam specie transactionis extorquetur, in concussionis crimen cadit, *l. 1. §. pen. ff. de calumn.* Concussionis rei sunt, pœnáq. legis Corneliæ teneri iubentur, qui in accusationem innocentium coierint, &c. *l. 2. de concuss.* D.

CONDEMNARE, pro condemnationem aduersus aliquem obtinere, & (vt Iurisconsulti loquuntur) iudicatum debitorem facere, *l. 2 D. de admini. tuto.* Si tutor condemnauit, siue ipse condemnatus est. *Sic l. furti 6. §. mandati.* D. *de iis, qui not. infam.* Cicero pro Roscio Com. hunc per iudicem condemnabis. Eodem sensu Condemnationem facere dixit Gordianus, *l. quamuis. 8. C. de pigno.* Condemnari summæ, pro, in summam, accipere debemus apud Pomponium, *l. sed hoc ita. 22 ff de re iudic.* & pecuniæ dixit Paulus, *l si ita. 35 ff. de oper. libert.* Condēnare sponsionis apud M. Ciceronem in Ora. pro Cæcinna, pro eo, quod dicimus, ob sponsionem factam. Condemnare reliquo, *l. 1 D. arbo. furt. cæsa.* Sed Trebatius ita vtramque dandam, vt iudex in posteriore deducat id, quod ex prima consecutus sit, & reliquo condemnet. Sunt tamen qui ibi legant, ex reliquo.

CONDEMNATVM accipere debemus eum, qui ritè condemnatus est, vt sententia valeat. Ceterùm, si aliqua ratione sententia nullius momenti sit, dicendum est; condemnationis verbum

non

non tenere, *Vlpian.l.4.§.condemnatum.ff. de re iud.* Sic damnatus ille censendus est, si sententia teneat, *l. 2. §. fi. D. de pœnis.*

Condemnatus certam quantitatem, *l. fideiussor. 45. D. de fideiuss.* certam pecuniam, *l. post mortem. 5. D. quand. ex fact. tut.* quibus locis eleganter per ἔκλειψιν supprimitur præpositio in, vel ad, quas vulgatis codicibus interiecerunt, qui elegans hoc dicendi genus nõ norunt. Vocum autem multarum ἐκλείψεις videas in Pandectarum, seu Digestorum libris.

CONDICERE, *Festo libr.3.* est dicendo denunciare: hinc Impe. *§. appellamus. Instit. de act.* Condiscere prisca lingua, est denunciare: nunc verò abusiuè dicimus Condictionem, actionem in personam esse, qua actor intendit, dari sibi oportere. nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit. Condicere etiam est simul dicere, vt fit in pactionibus, *Pomp.l.66.D.de contrah. empt.* In vendendo fundo, quædam, etiamsi non condicantur, præstanda sunt. Hinc Condictum *Festus li.3.* interpretatur simul dictum. Condicere igitur est, diem locúmque communi consensu cõstituere, quo quid fiat. Sic *Cicero*, Condicere alicui cœnam, pro indicere cœnam, & denunciare se affuturum, non vt vulgo placet, pro inuitare ad cœnam: Crassus (inquit ille, in epistol. ad Lentulum) vt quasi testata pop. Rom. esset nostra gratia, penè à meis laribus in prouinciam est profectus. Nam cùm mihi condixisset, cœnauit apud me, in mei generi Crassipedis hortis. *Suet. etiam in Tibe.* eo significatu vsurpauit: Claudio libidinoso ac prodigo seni cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret, aut demeret. Sed & in libris Iurisconsultorum CONDICTIO (*vt ibidem Festus scribit*) in diem certum eius rei, qua de agitur, denunciatio. Moris enim fuisse, vt iudicio à Prætore constituto, diem ex suo commodo litigatores sumerent, quo in iudicium venirent, vetera illa demonstrant *apud Plautum in Curculione, & Gellium li.16. c.3.* Si status condictúsve dies cum hoste. Itaque Condicere aliud ferè nihil est, quàm denunciare, *vt liquet ex Cice. loco in Orat. pro Comœdo.* Quod temerè commisisses in iudicium, vt denunciares, rogasti vt ignosceret, te adfuturum negasti. *Hinc Asconius Verrina 3.* Compendinatio est, ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendinum diem. namque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem, qui dabatur post tertium diem: (sic enim legendum, non tricesimum) quo dato, deinde inter se in perendinum diem, vt ad iudicium venirent, renunciabãt. Eodem pertinent illæ notæ apud Valerium Probum, I.D.T.S.P. In diem tertium siue perendinum.

CONDICTIO in personam actio est, hócque verbo significatur omnis formula, qua intendimus dari, aut fieri oportere, *Institu. de action. §. appellamus. & ibi Theophil.* ea tamen, qua ex mutui caussa intendimus dari oportere, hoc proprio signata nomine est, *vt refertur ibid. statim initio tit. quib. mo. re. contr. obl.* & Græci definiunt condictionem, τὸν ἀπαιτητικὸν λόγον τοῦ οἰκείου δανείου. Et huius plerunque hæc in iure formula est, Si paret dare oportere.

Condictio semper est dicta actio in personam, *l. actionum 25. D. de obli. & act.* sicut & nunc eam significationem retinet. Hoc tantùm interest, quòd solennis olim obseruabatur, quæ nostris quoque temporibus est conuenientissima, *per l. quidam D. de ser. vrb. Theoph. in §. appellamus. Instit. de except.* demptis verborum formulis: vt, cùm quis personaliter esset obligatus, tum is solebat admoneri, denunciato die, quo aut soluendum, aut in iudicio sistendum illi esset. Commeminere huius rei etiã Accurs. Angel. & Ias. *d. §. appellamus.* Notandum autem id factum adhibito saltem vno teste, secundum formam prædictam.

Condictio quædam est certi, quædam incerti. Cõdictionem certi appellat Vlpia. *l. certi. condictio. D. si cert. pet.* quæ cõpetit ex omni caussa, ex omni obligatione, ex qua certum petitur, siue ex certo contractu, siue ex incerto. Certi condictionem in generalem, & specialem quidam deducunt, *vt scribit Accurs. lib. 1. D. si cert. pet.* quam diuisionem probat Bar. *d. l. certi.* aliis vnam tantùm esse aientibus. vtri verius dixerint, ipse dispice. Cõdictio incerti, per quam incertum petitur, quam commemorat Paulus, *l. si tibi 8. ff. de acti. empt.* vt seruitus imponatur,

quæ debebatur, vel vt condicatur liberatio. *l. si hæres. 5. D. eo.* Atque illius quidem hæc formula est, SI PATERET Aurelium Licinio stipulanti centum spopondisse, tum Aurelius centum Licinio dare damnas esto. Huius verò hæc: SI PATERET Æmilium Cornelio stipulanti hominem spopōdisse, tum quantum ex eo stipulatu Cornelio Æmilium dare, facere oportebit, tanti Æmilius damnetur.

Condictiones in iure nostro variæ memorantur. Quædam enim appellatur Condictio, ex lege, quæ aliâs Condictitia EX LEGE nominatur. *§. tripli. & § seq. Insti. de act.* locum habet, quoties ex noua lege descendit obligatio, nec in eadē lege cautum est, quo genere actionum experiatur, quæ pro varietate caussarū, nunc ex contractu, nunc ex delicto nascitur, & sic non statuitur vel cauetur, qua actione agatur. *vide l. 1. D. de cond. ex lege. Hinc condictio ex l. Iulia, l. dotalem. l. si verò. & sequen. D. solu. matrimo.* Condictio ex lege Cincia, *l. 21. D. de donat.*

Condictio FVRTIVA competit domino rei contra furem, eiúsque successores, ad ipsam rem persequendam, vel æstimationem eius, quanti plurimi fuerit, postquā ablata fuit, eò, quòd fur semper est, & fuit in mora. *Vide tit. D. de condict. furt.*

Condictio INDEBITI competit ei, qui per errorem indebitam pecuniam soluit alicui, credens ei teneri, cùm non teneatur: vel cùm à procuratore suo soluta esset, ipso ignorante: *vt liquet D. de iur. & fact. ignora. l. iuris ignorantia. Vide etiam tot. titu. l. de condict. indebit. C. & D.*

Condictio LIBERATIONIS cōpetit ei, qui quod omninò non debuit, promisit.

Condictio CAVSSA DATI, caussa non secuta, actio est in personam, per quam repetuntur scilicet caussa data, id est, sub caussa, *vt est scriptum l. penul. hoc tit.* quod Græci, ἐπὶ τῇ συνθήκῃ, si ea caussa secuta non sit, Caussa do, quod do, vt Romam eas. Caussa non sequitur, si non Romam eas. Eadem dicitur, Condictio ob caussam, vel condictio ob rem dati, re non secuta, similis condictioni ex mutuo, vel potiùs condictio ex promutuo. Quid enim aliud est quod ob rem datur, quàm prorogatio siue datio in antecessum? Omnis autem prorogatio promutuum. Condictio verò ob caussam datorum, *vt vult Azo eo titu.* locum habet, vbicunque duo contractus innominati interueniunt, scilicet, do vt des, facio vt facias. In illo autem contractu innominato, scilicet do vt des, datur actio de dolo. Et prout alij dicunt, tunc competit ad rem petendā, quæ ob caussam honestam, vt potè in caussam futuram vel præteritam, data est, caussa non secuta. Potest enim condici caussa non secuta, si pœnituerit dantē re integra. Si verò dedisti decem, vt Boniam irem, & aliquid, quod erogaui ad profectionem, exprimam, habes condictionem, ita tamen, vt præstetur mihi indemnitas. Quia autem ex obligatione, quæ re contrahitur, & non consensu, perficitur hæc condictio, minima est, quia res ad aliquem profecta sine consensu vtriusque, contra eundem assensum petitur & repetitur.

Cōdictio OB TVRPEM CAVSSAM, est, per quam repetimus ea, quæ dedimus alteri, caussa etiam secuta, ob quam data sunt, si turpitudo tantùm ex parte accipientis versetur. Alioquin, si ex parte dantis, vel si vtriusque, repeti non potest, quia in pari caussa turpitudinis potior est conditio possidentis. *ca. in pari. de reg. iur. lib. 6. & secundum Azonē, eod. titu.* ponitur exemplum: Ego dedi tibi, vt sacrilegium non faceres: ab hoc enim debuisti abstinere, nullo tibi dato. Et ideô etiam caussa secuta possum petere quod tibi dedi. Est & de condictione ob iniustam caussam. In hac caussa pro principio accipitur, vt si quid detur ex stipulatione per vim extorta: in illa pro fine, vt si quid detur, vt cōtingat aliquid quod sit contra bonos mores. *vide D. de cond. ob turp. vel iniust. caus.*

Condictio SINE CAVSSA competit, quādo aliquid primò ex iusta caussa est apud alterū, sed postea per aliquē effectum esse non debet. Verbi gratia: Mutuasti mihi centū, feci tibi instrumentum, in quo confessus me tibi teneri, soluo tibi: modò instrumentū obligatoriū est apud te sine caussa, per quā repetam ipsum. Cōpetit ergo cōdictio sine caussa, finita caussa, ex qua res ad aliquē peruenit ex cōtractu, qui iam finitus est, vnde videtur descendere, nec inde, quòd ex-

pirauit

pirauit, adhuc caussam subsistendi habere. Item, si sine caussa penes te res est, quam non habes per contractum, & ita nec ex contractu, nec ex maleficio es obligatus mihi. Etiam locum habet, vbi cunque sine caussa aliquid, quod apud te est, mea interest me habere: *qua de re extat.tit. de condict. sine caus.* D.

Condictio TRITICIARIA, siue Triticiana, arbitraria est, quia æstimat in ea iudex rem arbitrio suo quæ petitur, habita ratione loci & temporis. Datur ergo eius rei quæ petitur æstimandæ caussa. Porrò æstimationem recipiunt res omnes, præter pecuniam numeratam. nam æstimat ipsa res cæteras, non æstimatur, aut saltem non indiget æstimatore, cum sit eius æstimatio constans & certa: ea re pecunia numerata in condictionem triticariam non cadit: cæteræ res omnes cadunt, quæ pondere vel mensura constant, mobiles, vel immobiles, corporales, vel incorporales, & fundi, siue proprietas debeatur forte ex testamento, vel ex stipulatione, siue emphyteusis, & res etiam sua, ex causis quibus rem suam dominus condicere potest. quod ita enumeratis variis generibus rerum Vlpianus exequitur, *l. 1. ff. co.* propterea quòd dubitari poterat, an tot res cōplecteretur condictio quæ nomen à tritico habet. Sed inditum est nomen tale casu quodam, *vt adnotat Cuiacius in Paratit. l. ex Stephano*, quia in antiqua formula huiusce condictionis, quoties scilicet sua cuique actioni constituta erat formula, tritici fiebat mentio: propterea quòd qui hanc actionem sibi dari prius postulauerat, forte ei res erat de æstimando tritico. Quoniam autem notatu hoc dignum est, nec à quoquam adhuc adnotatum, apponam ipsa Græcorum verba: ἰστέον δὲ ὡς φησὶν ὁ Στέφανος ἐν ταῖς παραγραφαῖς, οὕτω λέγεται τριτικιάριος, ἐπειδὴ ἐν τῇ κεφ. τὸ πάλαι πολιτευόμενον αὐτοῦ φόρμουλα, τριτικοῦ ἐνέκειτο μνήμη, ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν ἐν τῇ παλαιᾷ φόρμουλα καὶ τῷ τύπῳ αὐτοῦ, ἡνίκα τὴν ἀρχὴν ἐτυπώθη παρὰ τῶν νομικῶν, μνεία γέγονε τριτικοῦ, ἤγουν σίτου, τυχὸν ἐνάγοντός τινος σῖτον αὐτῷ διαφέροντα κατέχειν τινὰ παρὰ τὸν νόμον. καὶ πρὸς τὸ τοιοῦτον φάκτον τυπωθέντος τοῦ τριτικιαρίου κονδικτικίου. Triticariæ autem condictionis & condictionis certi, longè alia ratio est, licet descendat vtraque ex eadem caussa: nam per illam omnes res certæ vel incertæ petuntur: per hanc condictionem certi, idest, si certum petetur, non, non res incorporales siue incertæ: hæc enim actio est stricta, id est, seruis in ea iudex scripturæ contractus, & petitioni actoris, sui arbitrij impos.

Condictio EX SCRIPTVRA, *Instit. de liter. oblig. & l. 14. C. de non num. pecun.* actio in personam, per quam is, qui se pecuniam alicui debere scripsit, siue ea numerata sit, siue non sit, soluere cogitur: dum tamen si data non sit pecunia, actio post biennium intendatur. nam anteà non numeratæ pecuniæ exceptione excluditur.

Condictionis actionem dixit Antoninus *l. 1. C. de condictio. indeb.* Et Condictionis ius idem, *l. 1. C. de cond. ob caus.*

CONDICTITIA actio, qua quid repetitur, *l. qui se. 7. de condict. caus. dat. caus. non sequ. & alibi sæpè.* Condictitia simpliciter *l. si duo. 13. §. Iulianus. ff. de iureiur.* Atque nihil aliud est, quàm condictio.

CONDICTITIA ex lege, pro condictio ex lege, *§. tripli, Instit. de action.* Ex qua proculdubio est ex lege condictitiam emanare. *& §. seq.* Item ex lege condictitia ex nostra constitutione oritur, quadrupli condemnationem imponens. sic enim vtrobique legendum, *auctoribus vet. libri.*

CONDITIO, siue (*vt in Pandect. Floren.*) Condicio, variè à variis diffinitur Conditio, *ait Accursius rubr. ff. de condict. & demonst.* est suspensio, cuius de futuro defectus, vel confirmatio pendet. quam diffinitionem Azo *in Summ. C. de condit. infert.* probat, apud quem consummatio, pro confirmatio legitur. *Bartol. l. 1. ff. de cond. & demonst.* reiicit eam diffinitionem, dátque aliam in hec verba: Conditio est quidam futurus euentus, in quem dispositio suspenditur. *Alciatus l. debitori. C de pact. ait* esse qualitatem, qua quid condi, id est, fieri actum est. *Horomanus.* Conditio, *inquit*, est lex negotio adposita, vnde ipsius euentus pendet. Equidem Bartoli diffinitionem veram putem. *l. vnic. §. sin autem aliquib. sub. cōdi. C. de cadu. toll. iuncta. l. cum ad præsens. 37. ff. si cert. peta.* Euentui subiicit *d. §. sin autē aliquid.* & potestatiuas, & fortuitas & mixtas. Lex verò, in facto. *ff. de cond. & de-*

r

monst. in euentu ponit, quæ obtingunt, id est, fortuitæ sunt. Ideóque ita diffinire tentabam. Conditio est lex adposita hominum actibus, eos suspendens.

Conditionum variæ sunt diuisiones. Iustinianus *d. l. vnic. §. sin autem aliquid.* deducit in potestatiuas, casuales & mixtas. Ac potestatiuas quidem, quæ *in l. 11. ff. de condi. & demonst.* promiscuæ appellantur, quòd potestatiuarum nulla ferè sit quę & non possit esse non potestatiua, *l. 4. § puta. ff. de hære. instrum.* Casuales verò, non promiscuas: nam casualis quæ est, non potest esse potestatiua: veluti, Si fulserit cras, si tonuerit. At mistas, non eas quas vulgo malè accipiunt pro promiscuis, sed eas potius cuius euentus pendet ex casu: veluti, Si Titio reuerso ab hostibus 10. dederit. Communis igitur, non promiscua. *Hæc Cuiac. Obser. lib. 4.*

Conditionum (*ait Paulus lib. 3. Sentent. tit. 4.*) duo sunt genera: aut enim possibilis est, aut impossibilis. Possibilis est, quę per rerum naturam admitti potest: impossibilis quę non potest. Quarum altera ex euētu expectatur. altera submouetur. *& vide Viglium §. impossibilis. Instit. de hæred. instit.*

Conditio alia certa est, alia incerta. Certa conditio est, quæ omni modo extatura est: veluti, Si intra Kalendas digito cælum non tetigero, *l. in illa stipulatione. ff. de verb. oblig.* Item, siue nauis ex Asia venerit, siue non venerit, *l. necessariò. 8. §. 2. ff. de peric. & commod.* Incerta conditio est, quæ an impleatur incertum est: vt, Si nauis ex Asia venerit. Dubium est enim, vtrum ventura sit nauis, an non.

Conditiones vel in præsens, vel in præteritum, vel in futurum conferuntur. Sed eæ demum potestatem conditionum obtinent, id est, in euentum aliquem negotium suspendunt, quæ in futurum conferuntur, *l. cùm ad præsens. & l. itaque. ff. de reb. cred.* Quæ conferuntur in futurum, aliæ in casum & euentum incertum, aliæ in arbitrium conferuntur. Illas casuales, has potestatiuas adpellauit Iustinianus *d. §. sin autem aliquid.* Quæ in arbitrio nostro sitę sunt, promiscuas vocat *Paulus l. si iam facta. §. 1. ff. de cond. & demonst.* Conditiones prętereà facti esse dicuntur, quæ in facto consistunt, & in faciendo versantur, ad differentiam earum quę in dādo consistunt, *l. si cui pure. §. 1. ff. ad Trebel. l. si seruus. ff. de solutio.* Quędam verò conditiones iuris sunt, id est, ex iure veniunt, *de quib. l. multùm. 21. ff. de cond. & demonst.*

Conditiones dicuntur inici, *l. si quis. 12. ff de manu. testa.* Adscribi, variis iuris locis. Dari, *l. si quis. 35. §. ff. de acq. hæred.* Pendere, suspendi, existere, impleri, euenire. Et è contrario deficere, & extingui.

Conditiones agrorum sunt qualitates, *l. 1. §. denique. ff de aqua & acq. plu. arcen.* quas explicat Siculus Flaccus lib. de cōditio. agror. Conditio quoque sponsaliorum, nuptiarúmque coniunctionem significat, quod Galli vocant *party, l. c. 19. in vulg incip. qui liberos ff. de rit. nupt.* Seneca lib. controuers. Conditionem nuptiarum illi inuētam cum alio nullo modo posset. Conuenta Cōditio (*inquit Festus lib. 3.*) dicebatur, cùm primus sermo de nuptiis, & earum conditione habebatur: sic accipitur *in l. vlt. ff. de spons.* Itaque in renuntiatione sponsalium hæc verba probata scribit Gaius, *l. 2. de diuort.* Conditione tua non vtor.

Cōditio hæc, SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, sic recipienda est. cùm primum potuerit Capitolium ascendere, *l. hæc conditio ff. de cond. & demonst.*

Conditio à demonstratione hoc differt, quòd demonstratio plerunque factam rem ostendit, conditio futuram, *l. si nominatim. ff. eod.*

Conditio libertatis leuissima ea intelligenda est, quæ ad libertatem perducit, quamuis natura grauior & durior sit, *l leuissima. ff. eod. tit.*

Conditiones extrinsecus, non ex testamento venientes, id est, quæ tacitè inesse videantur, non faciunt legata cōditionalia, *l. conditiones extrinsecus. D. eod. tit.*

Conditio qualis posita fuerit, multùm interest. Nam aut in præteritum concipitur veluti, SI Titius consul fuit, Aut in præsens, vt SI Titius consul est. Aut in futurum, veluti, SI Titius consul erit, *l. cùm in secundo. D. de iniust. rupt. irri. fact. testam.* Conditionum autem quæ in futurum conferuntur triplicem naturam describit Marcianus *l. 91. D. eod.* Quasdam enim pertinere ait ad id tempus quo testator viuat, vt, TITIAE, si mihi nu-

bi nupſerit; quaſdã ad id quod poſt mortem futurum ſit, vt, SI AD exequias funeris mei venerit. quaſdam ad alterutrũ, vt, SI filio meo nupſerit.

Conditionem ponere, Concipere, Adſcribere in tempus, vel ad tempus. *Ibidem.*

Conditio pro impleta habetur, ſi ita hæres inſtitutus ſim, SI decem dedero, & accipere nolit cui dare iuſſus ſum. *ff. de cond. inſtit. l. ſi ita hæres. 3.*

ſub Conditione impoſsibili, vel alio modo (*in Pand. Flor.* pro modo legitur mendo) factam inſtitutionem, placet non vitiari, *l. 1. ff. eo. tit.* Quæ ſub conditione iuriſiurandi relinquuntur, à prætore reprobantur, *l. quæ ſub conditione. ff. eod.* Non videtur enim defectus conditione, ſi parere conditioni nõ poſsit. Implenda eſt enim voluntas, ſi poteſt, *l. quæ ſub conditione. §. quoties. hæred. ff. de cond. inſtru.*

Conditiones contra edicta Imperatorum, aut contra leges, aut quæ legis vicem obtinent, ſcriptæ, vel quæ contra bonos mores, vel deriſoriæ ſunt, aut huiuſmodi, quas Prætores improbauerunt, pro non ſcriptis habentur, *l. conditiones contra ff. eo. Paulus lib. 3. Sent. titul. 4.* contra bonos mores, veluti, SI ab hoſtibus patrem ſuum non redemerit: &, SI parentibus ſuis patroniſve alimenta non præſtiterit, *l. conditiones quæ. ff. de condit. Inſtit.* Nam quæ facta lædunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, & (vt generaliter dixerim) contra bonos mores fiunt, nec facere nos poſſe credendum eſt, *l. filius qui. ff. eod. tit.*

Conditio hæc, Si vxorem duxerit, SI dederit, SI fecerit, ita accipi plerunque debet, quòd per eum non ſtet, quò minus ducat, det, aut faciat, *l. vter ex fratribus. ff eodem.*

Conditio hæc, SI ALEXANDRIAM PERVENERIT, poteſt & nõ eſſe in arbitrio, per hyemis conditionem: poteſt & eſſe, ſi ei, qui à primo milliario Alexãdriæ agat, fuit impoſita, *l ſuus quoque. §. puto rectè. ff. de hæred. inſtit.*

Conditionem deferri, hoc eſt, electionem dare emptori, vtrum malit rem emptam habere iuſto pretio, an verò à te diſcedere, pretio recepto, *l. 1. §. ſi quis in fraudem. ff. ſi quid in fraud. patron.*

Conditionis etiam verbo, pactio & cõuentio retinetur, *l. ea conditione. C. de reſcind. vendit.* Cicero in Topic. SI quæratur, à naturáne ſit ius, an ab alia quaſi cõditione & pactione hominum? Græcis συνθήκη appellatur, *l. 2. ff. de leg. ex Demoſthene.* Conditiones etiam ſunt teſtiũ dicta, quaſi condictiones. *Iſidorus lib. 5. Etymolog. c. 24. ſcribit.*

Conditio aliquando accipitur pro qualitate, & ſtatu perſonarum, *l. hæres. & l. ſed & ſi. ff. de acq. hæred.* Vnde

CONDITIONALE inſtrumentum: pro inſtrumento ſtatus & adſcriptitiæ conditionis, *l. cùm ſcimus. C. de ag. & cenſ.* Et

CONDITIONALES, vocantur tabularij, *l. ſcripturas. C. qui pot. in pig. hab.* inde deducto nomine quòd conditioni addicti ſunt, nimirum quod ea conditione munus illud adepti ſint, ne ad vllum aliud aſpirent. Vel etiam (vt alij volunt) quia depoſitiones teſtium ſolerent excipere. Conditiones enim ſunt dicta ſiue depoſitiones teſtium, *vt ſcribit Iſidor. lib. 5. Etymolog. c. 24.* Conditionales ſerui, *in l. defenſionis. de iur. fiſc. lib. 10. Cod.* Qua forma adſcriptitij etiam coloni, & capite cenſiti, & alij quilibet certæ conditioni addicti, cõditionales dici poſſunt. Tertullianus alio ſenſu ſumpſit Conditionalis nomen: Opera, inquit, & conditionalis eram.

CONDITIONALES creditores dicuntur hi, quibus nondum competit actio, eſt autem competitura: vel qui ſpẽ habent, vt competat, *Vlpia. in l. conditionales. ff. de verb. ſign*

CONDITIONARII, *in c. conſidat. 50. diſtin.* cenſiti, & adſcriptitij dicũtur: ſed & familiares, *apud Yuonem Carnotenſem in Epiſt ad Paſcalem Papam.*

CONDITIONALITER, pro ſub conditione. *l. quæ res. ff. de verb. oblig. & paſſ. alibi apud Iuriſc.*

CONDITA adpellabant ſpecies & copias publicas in horreis ſeruandi cauſſa poſitas, & reconditas, *l. ſicut. 4. C. de erog. mill. ann. libr. 12. l. de condit. in public. horr. libr. 10. C.* Capitolinus in Cordian. Nulla erat, inquit, ciuitas limitanea potior, quæ totius anni in aceto, frumento, larido, atque hordeo, & paleis condita non haberet. *Symmach. lib. 1. Epiſt. 19.* Vt eius argentum pu-

blicis conditis redderentur.

CONDITVRA, quod ferculis aliísque esculentis condiendi gratia adhibetur, *Vlpia.de tri.& vino leg.l.si quis.* At conditionem vocat Varro *lib.4.ling.Lat.* Elixum est è liquore aquæ deductum: & ex iure, quod iucundum magis conditione est.

CONDVCERE dicitur is, qui precium accipit pro re aliqua facieda: quod Redimere etiam dicitur: Vlpianus, Si quis seruum docendum conduxerit, *l. item quæritur.13.§.si quis seruum. ff.de loca. & alibi sæpißime. Sic & apud alios Iurisconsultos reperies. sic accipitur in l. 2.ff.ad leg.Rhod.de iac.*

Cōducit qui dat, sed qui locat accipit illud. Vide locare.

Conducere nummo vno, donationis instar est. *ait Vlpianus, l.si quis. 46.ff. locati.* Est autem prouerbiale secundum veteres: sicut nunc dicimus, *Donner, ou vendre pour vn morceau de pain*, significãtes, donationem potius esse, quàm alium contractum.

CONDVCIT, aliquando in tertia persona, pro vtile est, accipi, notius est quàm quod exemplis probari debeat.

CONDVCTIO est procurationis species, *Nou.Theod.ne cur alt.præd.* Vide Locatio.

CONDVCTOR is est, qui vel rei alienæ vsum, vel alieni operis perfectionem certa mercede pacta recepit. Hinc Conductor operis, pro redemptore. *Iauol.l.44.ff.de fideicom.* Et quia opus effectum non erat, alij locasti: & cùm posterior conductor satis non daret, ipse opus fecisti. Atque is tenetur de dolo & culpa, *l.contractus.ff.de diuers.reg.iur.* sed nō de casu fortuito. *P.Decius in d.l contractus.in fi.* nisi eum quoque nominatim receperit. In mensura æquali consistere debēt, tam quæ à dominis ad conductores, quàm è conductoribus ad dominos perueniunt. Et ita de cæteris contractibus *Nouell.de hortulanis.§.his igitur de caußis. Constitut.64.* Per improbitatem & inexplebilem auaritiam conductorum, dominis suis possesiones non debent fieri inutiles. *Ibidem*

CONFARREATIO, sacrificij solennis genus erat, quo vtebantur veteres Romani in coniunctione viri & vxoris, cuius commeminisse videtur Vlpianus *in Epitome tit.9.* Farre (ait) conuenitur in manum certis verbis, & testibus 10. præsentibus. Eam solis Pontificibus conuenisse scribit *Boethius in Topic.in loco à genere: qua de re adeundi sunt Alexand. ab Alexan. lib.2.Genial.& Bar. Brissonius lib.sing.de ritu nupt.* Confarreationem Romæ omissam scribit *Tacitus lib.4.Annalium.*

CONFERRE, à con & fero, quasi simul portare, multa significat, propter varias conferendi caussas. Quare ex eo quod adiungitur, solet vis huius verbi lectoribus apparere. Conferre manus, conferre signa. Conferre pedem, antiqui eleganti Metaphora dicebant pro eo quod est propius accedere ad caussam: cuius oppositum est, Fugere scopum controuersiæ, sicut nunc ferè litigatores faciunt in iudiciis. *Cicero pro Plancio:* Non possum pedem conferre, vt aiunt, aut propius accedere. Commentatores venire ad punctum caussæ dicunt. Conferre in arbitrium alicuius, *l.1.ff.de leg.2.* Conferre in aliquod tempus, hoc est, differre, *l. quæsitum. ff.de sponsal.* Conferre, comparare, *l.vbi falsi.ff. de fals.* Dicimus enim, confero te illi, aut cum illo. *Hieronymus in proœm.Paralip.* Quendam, ait, auctorem, qui apud Hebręos in admirationibus habebatur, assumpsi, & contuli cum eo à vertice (vt aiunt) vsque ad extremum vnguem, & sic confirmatus, ausus sum facere, quod iubebatis. Conferre in pauca, accipimus pro concludere breuiter, quæ diffusius sunt dicta. *Plaut.* Nunc verba in pauca conferam.

Conferre autem Pontificios canones legibus Romanis sic oportet: Primùm, retinenda semper est breuitas, ne quid mediocritatem excedat, deinde, in locis ex iure collatis perpendi oportet auctorem, & illius consilium hoc est, quis, ob quam caussam, cui, qua de re, & quando statuerit tale ius. In his enim consistunt & aperiuntur tibi statim circunstantiæ negotiorum: quæ cùm diuersæ sint, nihil est mirandum, si de quibusdam speciebus varient ius ciuile & canonicum. Tum ex collatione sic facta, apparebit tibi lux quędā mirabilis, ad inuestigandā similium negotiorū æquitatem, siue in scholis, siue in iudiciis, siue in cōsultationibus verseris. Porrò, hæc est, exer-

exercitatio,qua inculcare oportet studio sæ iuuentuti non ad altercationem fori:sed ad concilianda iuris præcepta,quę eodem pertinent tandem. Nam si benè circunspicias, multò certè rarior inter ius ciuile & canonicum est *ἀντινομία*, quàm vociferantur quotidie in tribunalibus. Differentias tamen permultas inter ius Ciuile & Pontificium constituit Bart.tractatu in eam rem edito.

Conferre *apud Venuleium,l.si vir.6.* D. *ad l.Falcid.* pro impendere positum aiũt Accurs.& Albericus: equidem pro contribuere accipi putem. Conferre apud Pontificios significat concedere, *c. eam te.extrà de rescript.* ibi, præbendam sibi conferre deberent. Conferre,transferre significat,*l.confeßionibus*, D. *de interrog. act.*Conferre pacta,*in l.fin.C.de feriis.*est de paciscendo colloqui.

Cõferre, in commune & medium redigere significat, *toto tit.*D.*& C.de colla. bon.&* D.*de dot collat.*Vnde

COLLATIO bonorum & dotis, *vide* Collatio bonorum suprà.

Collatio tributorum, & vectigalium, aliarúmque functionum, hoc est, præbitio,*l.vlt.§.patrimoniorum in fin. de muneribus & honor. Sic accipitur in l.honoribus. §.qui muneris.D.de vacat.mu. Eodem sensu accipitur in rub.C.de collat. fund. patr. lib. 11.& C.de collat.fund.fiscal.eod.lib.* Et

COLLATORES *in Nou.128.interpretibus Iuliano Patritio & Irnerio, quos* ὑποτελεῖς Græco vocabulo adpellauit Iustinianus *in d.Nouella.*

CONFESSI,*vt ait Varro lib.5.ling. Lat.*qui fati id quod ab eis quæsitum est. Confessus Iuriscõsulto videtur, qui monitus tacet,*l.de ætate.§.nihil interest. & §. qui tacuit.* D. *de inter.act.* Confessa res, pro clara,manifesta, & extra controuersiam posita.

CONFESSIONEM Quintilianus *Declam.314.* accipiendam ait qualemcunque contra se pronunciationem suam. Pronuntiantis sententiam diffinire videtur Paulus *l.1.*D. *de confeßis.* Confessio non nocet absentibus nec vocatis,*l.certum.§.si quis absente.D.de confes.* quod declara, *vt per Bart.d.§.si quis abs.* & restringe vt per Barth. Socinum in Tract.Fallen.reg.63. Confessio testatoris vel ægrotantis eò facta,vt quis bonorum relictorum capax existimetur, valde suspecta, & in fraudem adiecta præsumitur,*l.qui testam.D.de probatio.l.legaui Titio.D.de liberatio.legat.*Confessio erronea nullius est momenti, *l.1.C.de fals. caus.adiect.legat.l. si obligatum. C.de solutionibus.l error.C.de iuris & facti ignorantia.* Confessio testatoris simplex, & sine iuramento, non facit plenam fidem, *l. cùm quis decedens.§.codicil.ita scripsit.D.de leg.3.l.Titia cum testamento.§. Gaius Seius. l.cùm pater filios.§.pater qui filio.D.de leg. 2.* ὑπόσα αἴ τις ὑπὲρ ἑαυτοῦ φήσειον, ἢ γράψειε, ταῦτα μηδὲν αὐτὸν ὠφελεῖν, μηδὲ τοῖς διανειςαῖς προσηκέναι,*vt ait Iustinianus constit.48.*θεμ. ἀλλὰ ταῦτα. Confessio facta in vno iudicio,fidem facit in alio, inter easdem personas. *Ioan.And.& alij in c. per inquisitionem.De electione.Et in c.2. de ord.cognitio.Antoni. de Butri. in c. cùm dilectus. De capell. Monach. Bald.Alciat.& alij in l.2.C.de edend.per leges quas citant.* Confessio coram notario facta, habetur pro scriptura in fideiussione, iudicio sisti,*l. pen.C.de fideiuss.*

CONFESSORIA actio, cui opponitur Negatoria,dicitur, quasi adsertoria iuris & seruitutis: Cuius vindicãdę gratia confitemur intendimus apud Iudicem. Habet enim hic verbum istud, CONFITERI, emphasin,& vehementiorem pro subiecta materia significationem,quàm alibi.Datúrque ei qui seruitutem sibi deberi intendit,*l.2. §.1. D.si ser.vindi.* concipitur autem verbis adfirmatiuis. Plerunque tamen negatiuis,*l.4.§.fin.*quod tamen negat Hoto.in comm.Inst.affirmans hanc actionẽ nunquam,nisi aientibus verbis cõcipi. Confessoria actio etiam datur in lege Aquilia de damno dato, aduersus confitentem reum,id est,ex confessione rei, *l.inde Neratius.23. §.fin. & l.proinde.§.1.D. ad leg.Aquil.* Sic quoque appellatur ea actio,quæ ex alicuius ad interrogata responsione competit. *l. fin.* D.*de interrog. actio.*

CONFESTIM variè pro re, hoc est,subiecta materia,accipitur. Aliquando,vbi primùm potuit,hoc est, Prætoris copiam habuit, *Vlpiano. l.2.§.confestim. D.ad S.C.Orfic.* Aliquando sumitur interpretatio ex testatoris voluntate,vt significet statim à morte instituti, *l. cùm pater.§.ab instituto.D. de leg.2.* Interdum pro decem dierum spatio, *l. promissor.§.*

1.D.*de consti.pecu.* Plerumque pro modico interuallo temporis, scilicet pro tanto, quanto iudex pro tribunali sederit, *l.diuus.D.de in integr.restit.* Quādoq. sine vllo temporis interuallo, *l.ita vulneratus.* D. *ad leg. Aquil.* sic accipitur, interprete Vlpiano, *in l.3.§.cum igitur.D.de vi & vi arm.* Confestim, hoc est, intra quatuor menses. Sic interpretatur Bart. *in l.presbyteros.C.de Episcopis & clericis.*

CONFICERE rationes, *apud Vlpianum l.1.§ officio. D. de tutel. & rat.distrah.* est in libro scribere rationes actus, & administrationis. Et Conficere professionem apud Cicer. est profiteri rem suam esse, & edere numerum eius, vel modum, vel æstimationem apud magistratum, vt in censu: quod vicaria etiam alterius opera fieri interdum, auctoritatem dum præstaret, poterat.

CONFIDEIVSSOR, qui simul fideiubet, *l.si dubitet.10.D.de fideiuss.*

CONFINES agri dicuntur, qui iisdem se finibus adtingūt, *l.4.§.non solum.* D.*fi.reg.* Eodem sensu Confinia prædia dixit Paulus, *l.qui duo.29.D.de serui.rust.præd.* sed ita tamen, vt linea intelligātur distincta.

CONFINII appellatione significatur, quo se possessores adtingunt, *l.2.§.1. vers.præterea. D. de aqua. & aq.plu.arc.l. patronus.§.1.D.de leg.3.* Confinium porrò non intelligitur, si via publica interuenit, *l.4.§.fin.D.fin.reg.* Confines à vicinis separat *Paulus d.l.4.* quòd illi de rusticis, hi de vrbanis prædiis dicuntur. Vicini enim sunt quorum prædia parietibus disterminata sunt. Trifinium etiam veteres adpellabant eum locum, in quem tres possessores adtingebant: *sicut in ea re testis est Siculus Flaccus lib.de cōditio. agro.*

CONFIRMARE, *apud Callistratum, l.3.D.de testib.* non adseuerare, *vt putat Oldendorpius*, sed pro simul probare accipitur. (falsò apud Oldendorpium in Lexico legitur, confirmare, vt & apud Spiegelium.) Confirmare apud Paulum *l.& quia.D.de orig.iur.* significat approbare, & validius, & perfectius efficere, *vt explicat ibidem Bart.* Confirmare etiam est alicui iuri, vel facto firmitatem præstare. Hinc

CONFIRMATIO, quæ est iuris priùs habiti corroboratio, *c.inter dilectos. de fid.instru.* Confirmatio dicitur etiam, quando superior confirmat factum inferioris, & de infirmo firmum facit. Qui enim confirmat aliquid, is non censetur dare, *l. & quia. D. de iurisdict.* Paulus *l.si donatæ:§ si sponsus.D.de dona.inter vir.& vxor.* Quia, inquit, tunc factam donationem confirmare videtur, non inchoare nouam. Ex innouatione priuilegij nouum ius non adquiritur, sed antiquum (si quod habet) conseruatur. *c. cùm dilecta.§.nuper autem, de confirm.vtil.vel inut. & dist.12.c.præceptis.* Qui declarat, nihil dat, sed datū significat, *l. hæredes palàm. §.si quid post.in fin D.de testam. Sic accipi debet toto tit.de confir.vtil.vel inutil.* Confirmatio etiam manuum impositionem significat. *c.1. iuncto.c.Spiritus sanctus. de pœnit.distin.5.* vbi docetur quænam sit eius vis.

CONFISCARI, est fisco, id est, Principis ærario, applicari, vel in fiscum cogi, *l.fi.D.de bon eor.qui sib.mor.l.4.C.de re mil.* Suetonius in Domit. Confiscabantur, ait, alienissimæ hæreditates, vel existente vno, qui diceret audisse se, &c. Vnde fiscus est regius saccus, in quem reducuntur bona damnatorum, & proscriptorum. Vnde dicitur, Facta est omnium bonorum confiscatio. Et casus in quibus possunt bona alicuius confiscari post mortem suam, *vide glos.in l.fin.D.ad legem Iuliam maiestatis.* Et qualiter formabitur sententia, *est glo. Instit.de hæred. quæ ab intest.§.per contrarium.* Casus autem in quibus pōsit quis incarcerari, *notat Bart.in l 1.de custo.& exhib.reo.C* Cōfiscari etiam ad personas refertur. *l si tutor.§.pen.D.de tut.* vbi tamen, confiscatus accipi debet pro eo, cuius bona cōfiscata sunt, & in ærarium Principis coacta. *Suetonius in Caligula:* Prætereūtes (inquit) duos equites locupletes sine mora corripi, confiscaríque iussit.

CONFLAGES, *Festo li.3.* loca dicuntur, in quę vndique confluunt venti.

CONFLARE æs alienum, translatitiè pro contrahere debitum, faceréque se debitorem alienæ pecuniæ. Conflare argentum dixit Gaius, *l.adeò.§.cùm ex aliena.D.de acqu.rer.dom.* pro liquefacere & signare.

CONFLATVM vas, id est, compositum. *§. cùm ex aliena.Instit.de rerum diuis.*

CONFVNDI id dicimus, quod alij ita

ita commiſcetur, vt ſeparari, & diduci non poſſit, aut certè difficilis ſit eius ſeparatio, *l. 3. §. fin. & l. ſeq. ff. de re. vindic. §. ſi duorum. Inſtitut. de rer. diuiſ.* Hinc Confundi iura dicuntur, quæ in eandem vel rem vel perſonam incid runt. Veluti Confundi obligatio dicitur, quoties in eandem perſonam & creditoris & debitoris ius deuenit, id eſt, cùm vel debitor creditori, vel creditor debitori hæres exiſtit, *l. debitori 50. D. de fideiuſſ. l. licet. C. ad l. Falc. & alibi ſæpiſſimè.* Fit etiam debiti confuſio, quando alter conreorum debendi alteri hæres eſt, *l. ſi duo. 93. ff. de ſolut.* Confunduntur ſeruitutes, quando vtriuſque prædij, & quod ſeruit, & cui ſeruitus debetur, idem dominus fit, *l. 1. D. quemad. ſeruit. amit.* Confundi etiam eas totiens dixit Iauole. *l. cùm ſeruitus. 15. D. eod.* quoties vti iis is ad quem pertinent, non poteſt: vt in propoſita ibidem ſpecie oſtenditur. Confundi dicitur vſusfructus, cum fructuarius proprietatem adſecutus eſt, *l. 4. D. de vſufruct. quemad. cau. l. ſi fructuarium. 6 de manu. vind.* Sic & Confundi actiones dicuntur, quæ miſcentur inter ſe, *l. qui ſeruum. 34. §. fin. D. de oblig. & actio.* Accurſius tamen ibidem explicat confundi, & miſceri, hoc eſt, tolli.

CONFVGAM interpretamur eũ, qui ad aſylum, & eccleſiam confugit, *l. præſenti. 5. C. de iis qui ad eccleſ. confug. l. ſi qua 22. C. de epiſc. & cler.*

CONGIARIA inter cauponiæ tabernæ inſtrumenta recenſet Paulus, *l. tabernæ. ff. de inſtr. inſtru. leg.* Græcis χοῦς, *Polluci lib. 10. cap. 20.* inter vaſa vinaria connumeranti. Congiarium autem eſt vas cõgij vnius, hoc eſt, ſextariorum ſenum capax: menſuræ igitur genus eſt *Fabio lib. 6 cap 4 & vide Anton. Auguſt. lib. 2. cap. 11.* Congiarij quoque verbo continetur munus, quod Imperator populo dabat. *Alex. ab Alexand. lib. 5. c. 24.* vnde rectè dixit M. Fabius: Nam congiarium, inquit, cùm ſit commune liberalitatis, atque menſuræ, à menſura ducta eſt imminutio rerum. Gloſſæ veteres Congiaria appellant ἐπίδοσιν ἀπὸ τῶν νόμων δωρεάν. *In l. patronus. ff. de leg. 3.* principales liberalitates vocantur.

CONIICERE cauſſam, forenſe verbum eſt, *vt ſcribit Duaren. Diſp. lib. 1. cap. 46.* nec aliud ſignificat, quàm in cauſſæ argumentum iudici, apud quem agenda eſt, ſummatim exponere. *Afranius apud Non. Marcell.* Cauſſam coniicere apud te volo: ambo adeſtis: profuturos arbitror. Hinc

CONIECTIO cauſſæ, *interprete Aſconio*, cauſſæ ſuæ per iudicem, in breue coactio. *Paul. l. 1. ff. de diu. reg. iur. ant.* Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & (vt ait Sabinus) quaſi cauſſæ coniectio. *Harmenopolus lib. 6,* συνδεσμὸς legit, *Ioan. Placentinus*, Coniunctio, *vt & alij.* Coniectio etiam apud Apuleium in nuptialibus pactis, pro pacto ſumitur: Præter hæc, inquit, conditione factam coniectionem, ſi nullis ex me ſuſceptis liberis vita demigraſſet.

CONIVGATA, *vt ſcribit M. Cicero in Topic.* dicuntur quæ ſunt ex verbis eiuſdem generis, id eſt, quæ ab vno orta, variè commutantur, hoc eſt, in diuerſa, vocabulorum ſpecies inflectuntur: vt, iuſtitia, iuſtus, iuſtè, iuſtum, iuſtitiarius. Hæc verborum coniugatio Græcis συζυγία dicitur, ex qua huiuſmodi eſt argumentum, *auctore M. Tullio*: Si compaſcuus ager eſt: ius eſt compaſcere. Hæc res ſuccedit in vniuerſum ius defuncti, *l. cùm hæres. D. de diuerſ. & tempo. præſcrip.* Itaque hæreditas eſt ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit, *l. hæreditas. D. de reg. iur.* Sed hoc argumentum probatione indigere ſcribit M. Fabius *lib. 5. Inſtit. Orat. cap. 10.*

CONIVGES *Iſidoro libr. 9. Etymolog. cap. 7.* verius adpellantur à prima deſponſationis fide, quamuis adhuc ignoretur inter eos coniugalis concubitus: quam explicationem refert diuus Auguſtinus *lib. de bono coniug. & vide C. coniuges. c. coniunx. & c. priuſquàm. 27. q. 2.* Coniunctio igitur animorum non corporum ſpectatur. Nuptias enim non concubitu ſed conſenſu fieri Vlpianus ait, *l. nuptias. D de diuerſ. reg. iur.* Sed & Coniuges adpellantur, qui non liberorum procreandorum, ſed continentiæ cauſſa conueniuntur, *c. vlt. 32. q. 2.* Vbi pro incontinentiæ, legendum continentiæ, vt & Albericus rectè legerat.

CONIVNCTÆ tabernæ adpellatione contineri putat Albericus eas quarum vna ſuperior, alia inferior eſt: non putem tamen ſignificationem latiſſimam à S. Iuliano, *l. 1. D. de ſeruit. leg.*

perſtrictam. Coniunctas itaque tabernas ita accipiendas exiſtimarim, quæ ſimul iunctæ ſint, quæve vna contignatione coniungantur.

CONIVNCTIO in hæreditatibus & legatis triplex oſtenditur. Coniuncti re videntur hæredes vel legatarij, vel vſufructuarij, cùm duobus eadem res ſeparatim relicta eſt, ídque re ipſa nō verbis appareat eos iungi ad communicandum, partibúſque ex concurſu æſtimandis: veluti, Titio fundum talem do, lego. Sempronio eundem fundum relinquo, *l. coniunctim. & l. re coniuncti. ff. de leg. 3.* iidem etiam diſiuncti vocantur, *l. vnic. § ſin autem diſiunctim. C. de cadu. tol. Bartol. d. l. re coniuncti. 4. oppoſ.* At Coniuncti verbis, non etiam recenſentur, cùm pluribus res eadem partibus definitis legata eſt: vt, Titio & Seio æquis partibus fundum Titianum do, lego, *d. l. re coniuncti.* Coniuncti re & verbis ſunt, quos & nominum & rei complexus iungi: vt, Lucio & Seio fundum Sempronianum do, lego, *l. triplici modo. ff. de verbor. ſign.*

CONIVNCTIONVM AVT, VEL, SIVE, VE, ac ſimilium, certum eſt eam cenſeri poteſtatem, vt ſenſum orationis diſiungant. Quemadmodum Coniunctiones, Et, Ac, Quoque, At, Que, Atque, regulariter copulāt. Et eam quidem ſignificationem verborum naturalis ratio ſuppeditat, quia ad hoc ſunt inuentæ coniunctiones, vt aliquid copuletur cum alio, aut diſiungatur ab alio. *Inſtitut. de leg. § ſi eadem res.* Verùm in iure talis verborum ſignificatio nonnunquam inuertitur ex re: ídque mens proferentis, vel rerum qualitas, vel alia ratio extrinſecus vrgens ſuadet. Id tractat eleganter Paulus *l. 53. ff. de verb ſign.* Sæpè ita comparatum eſt, inquit, vt coniuncta pro diſiunctis accipiantur, & diſiuncta pro coniunctis, interdum ſoluta pro ſeparatis. Nam cùm dicitur apud veteres, Adgnatorum gentiliúmque: pro ſeparatione accipitur. At cum dicitur, Super pecuniæ tutelæve ſuæ: tutor ſeparatim ſine pecunia dari non poteſt. Et cùm dicimus, Quod dedi aut donaui: vtraque continemus. Cùm verò dicimus, Quod eum dare faceréve oportet: quoduis eorum ſufficit probare. Cùm verò dixit prætor, Si donum, munus, operas redemerit: ſi omnia impoſita ſunt, certum eſt omnia redimenda eſſe. Ex re ergo pro coniunctis habentur. Et ſi quædam impoſita ſunt, cetera non deſiderabuntur. Verba item, Ope, Conſilio, aliàs ex ſententia coniungentium, aliàs ſeparantium accipienda ſunt: ſed verius eſt ſeparatim accipienda. Rationem ibidem adfert Paulus. *& vide l. qui ſeruo. D. de furt. & l. proinde. D. de cond. furt.*

Coniunctionem nonnunquam pro diſiunctione accipi Labeo ait, vt in illa ſtipulatione, Mihi heredíque meo, heredémque tuum, *Paulus in l. Coniunctionem. D. de verb ſignifi.*

Coniunctionis diſiunctiuæ effectus variè intelligitur & dignoſcitur: vt ex ſubiectis apparebit, aliàs ex adiectis intelligitur clauſulis, *l. plerunque intereſt. §. fina. D. de iur. do.* Siquidem fuerit adiectum, vtrum mulier velit, ipſa eliget. Aliàs verò ex ipſo contextu orationis effectum ſeparandi non difficulter intelligimus, ſcilicet perpendentis quid diſiungat. Aliàs diſiungit, vt relinquatur arbitrium eligendi, *l. 1. §. expilatores. ff. de effractoribus.* In opus publicum vel perpetuum, vel temporarium, *l. quicunque. C. de ſeru. fugiti.* Eum cum alio pari, vel viginti ſolidis reddat. Aliàs coniunctio diſiunctiua non ſeparat, ſed coniungit, *l. Lucius. 85. D. de hæredibus inſtituendis:* aut (quod abominor) prius morietur, quàm meam hæreditatem adierit, aut filium filiámve ex ſe natum. *Paulus l. ſi quis. D. de aur. argent. mund.* Si quis, inquit, ita legauerit, Vxori meæ mundum, ornamenta, ſeu quæ eius cauſſa paraui, do, lego: placet omnia deberi. ſicuti cùm ita legatur, Titio vina quæ in vrbe habeo, ſeu in potu, do, lego. Hoc enim verbum, ſcilicet SEV, ampliandi legati gratia poſitum eſt, *l. Quintus mutius. D. eod. tit.* Planè ſi ita legatum fuerit, Vaſa, aut veſtimenta, aut quæ vxoris cauſſa parata ſunt, tunc æquè erit vera Quintij Mutij ſententia, *l. generaliter. C. de inſtitu. & ſubſtitut.* Si filius vel filia inteſtatus vel inteſtata, vel etiam ſine liberis, vel ſine nuptiis deceſſerit.

Coniunctio diſiunctiua aliàs diſiungit actionem, obligationem, conditionem, vel ſolutionem, *l. plerunque intereſt. § fina. D. de iur. dot.* Verùm conuenerit, vt aut æſtimatio, aut res præſten-

tur,

tur, *l. si quis ita stipulatus fuerit.ff.de verbor.obliga.* At si sic, Dabis, si nauis venerit, aut Titius consul factus sit? sufficit vnum factum. Et contrà: Dabis, si nauis non venerit, aut Titius consul factus non sit? sufficit vnum factum non esse, *l. cùm illud aut illud legatur.* Enumeratio plurium rerum disiunctiuo modo comprehensa, plura legata non facit, *D. de verb. oblig.* Siue nauis ex Asia venerit, siue Titius consul factus fuerit, vtra prius conditio extiterit, stipulatio committitur. Aliàs disiungit, vt vnicuique ius proprium dispertiat, diuersis casibus, *l. vbicunque reus.ff.de fideiuss.* Aut iure, aut exceptione liberandum, *l. sed & si decesserit. D.de bon.poss.contr.tab.* Secundum tabulas, vel contra tabulas, *l 3.C.de condict. ob caus.* Vel vt donatori, vel eius hæredi. Aliàs disiungit, vt in vnoquoque idem ius locum habeat, licet diuersa sint. *Nouell.de Ecclesiast.diuers.c.§. Si quis cum diuina.Constit.*123. Legis vigorem vel transgressus fuerit, vel non vindicauerit, *l.1. D.ad l.Pomp. de parricid.* Patronam occiderit, eiúsve dolo malo id factum erit, *l.1.in prin. D.ad leg.Cornel.de falsis.* Acceperit, pactúsve fuerit. Aliàs neque disiungit, neque coniungit, propter aliquam extrinsecam accedentem rationem, *l. fin.ff.de verb. oblig.* Cùm mihi aut Titio stipulor, dicitur aliam quidem rem in personam meam, aliam in Titij designari non posse, veluti, mihi decem, aut Titio hominem, *l.si ita stipulatus. D. eod. tit.* si ita stipulatus fuero, decem aut quindecim dabis: decem debentur. Item si ita, post annum aut biennium dabis: post biennium debentur.

CONIVNCTIM heredes institui, aut coniunctim legari, hoc est, totam hæreditatem, & tota legata esse singulis data, partes autem concursu fieri. *l.coniunctim.D.de legat.* 3.

Coniunctim plures conditiones hæredi datæ si sint: omnibus parendum est, quia vnius loco habentur. Sed si disiunctim sint, cuilibet, *l.si hæredi plures. ff. de cond.institutio.*

CONLVCARE, *Festo lib.3.* dicebant, cùm profanæ syluæ rami deciderentur officientes lumini. *Lib. verò 16.* scribit, Conlucare, est succisis arboribus locum implere luce. Comparatum olim fuit edictum, De conlucandis arboribus. extat in eam rem Prætoris edictum, *l.1. in princip. ff.arbo.cæd.* Sublucare verò dicebant, eodem Festo auctore, ramos supputare, & velut subtus lucem mittere, *quo verbo vsus est Paulus lib. 5.Senten.tit. 6.* quò pertinere videtur alterum Prætoris edictum, *quod extat l.1.§. deinde.4.* Veteres dixerunt, De sublucandis arboribus.

CONNIVENTIA, est patientia accommodantium, ac videre se dissimulantium. Pro consensu accipi *in l.quisquis.C.de postul. putant Alberic. Spieg. & Oldendo pius post Accursium in d l. quisquis.* Equidem priore significatione accipiendum existimarim, quod & ipsa indicant verba.

CONNIVENTIBVS OCVLIS dixit Vlpianus *l. 4.ff. de manumiss. titu. gene.* hoc est per dissimulationem: quod prouerbialibus sermonibus connumerat Alciatus *lib.4.de verbor.signif.*

CONNVBIVM, *inquit Vlpian. in Epitome tit. 5.* est vxoris iure ducendæ facultas, vbi inter quot ius esset, docet. Hoc etiam explicat alibi Brissonius. *Seruius autem,* Connubium, *inquit,* est ius legitimi matrimonij.

CONQVIRERE variè in iure nostro pro re accipi solet. Apud Vlpian. *l.congruit.ff. de offi. præsid.* significat diligenter quærere & inuestigare. Sic eodem sensu apud M.Ciceronem *in 5. Verrina*: Quum vndique homines nequissimos conquisisset. Significat etiam coercere Festo. Theodosius verò, & Valentinianus Impp. *l. 8. C. Th. de legit. hæred.* posuerunt pro acquirere, *sicque in C. Iustinianeo.l.mater C.ad Senatuscon. Tertull. ex C.Th.ex scripta legendum, vt & manuscripti Codices habent.*

CONREVS, qui vnà reus seu obligatus est, *l.3.§.nunc de effectu.D.de lib.lega.* alij legunt Correus. *Hinc tit.ff. &c. de correis debendi.*

CONSANARE pro sanum effici, *dixit Vlpianus l idem Q filius.10.ff.de ædil. edict.* Si homini digitus sit abscissus, membríve quid laceratum, quamuis consanauerit, si tamen ob eam rem dominus vti non possit, non videri sanum esse. In quibusdam exemplaribus legitur consolidauerit: Consanandi tamen verbo vsus est Columella *lib.4.c.14.* Vide num Consanuerit, legendum.

CONSANGVINEI propriè dicuntur soli fratres sororésve ex eodem patre prognati, prognatęve, qui capite minores non sunt, *l. 3. C. de leg. tut. §. j. §. cæterum. Instit. de leg. agna. suc.* vel etiam si ex eo progeniti non sint: vtputa quęsiti per adoptionem, vel vnus adoptiuus alter naturalis: eadémque ratione mulier quæ in viri manum conuenit, quia in eiusdem patrisfamilias potestate est, & sui hęredis ac filiæ loco, liberis suis ex eo matrimonio progenitis consanguinea est. Consanguineos eos etiam accipere debemus, quos lex diuina & ciuilis consanguineos appellauit, *c. coniunctiones in fi. 35. q. 2. & 3.*

CONSANGVINITAS, attinentia personarum est: ex eo proueniens, quòd vna descendit ab alia, vel ambæ ab eadem. Est enim vinculum personarum ab eodem stipite descendentium, carnali compage factum, quasi sanguinis vnitas. *ita diffinit Hostien. in Sum. de consangui. & affinit.* Consanguinitas tamen propriè fraternitas est, itáque hoc verbum vsurpauit Vlpian. *l. 4. D. vnde cogna & l. lex non epistolis. C. de probat.* Consanguinitatis iura à patre oriuntur: Proximitatis à matre, à fratre, *Vlpian. l. si spurius. D. vnde cogn.* Ac proinde longè aliud est cōsanguinitatis, aliud sanguis. Consanguinitas enim species est agnationis. *§. vulgo. Instit. de success. cognat* atque sic vsurparunt Gręci Sophocles in Aiace, τοῦ μανέντος ξυναίμον, Aiacis furiosi fratrem Teucrum. vt & Latini poetæ: Virgil. Statiúsque,

Consanguineum lethi soporem,

quem Homerus κασίγνητον. Sanguis verò, cognatio est naturalis, *l. 2. D. vnde cogn. l. vel si sanguine ff. de manu vind. qui in adoptionem. ff. de adopt & sæptus alibi.* Sumitur tamen & vno loco Consanguinitas pro cognatione. *l. vnic. C. de imp. luc. desc.* Estque ex diuerso, si posteriores ad maiores prædicta sibi consanguinitate deuinctos. Id est, patrem, auum, proauum.

CONSCIENTIA est tacitum animi, infallibiléque facti nostri iudicium, à communi iustitiæ formula, quam Deus insculpsit omnibus hominibus, productum, per quod aut accusatur res mala, aut defenditur bona. Itaque conscientia res est simplicissima, quæ diuidi non potest in vno atque eodem homine: vt rectissimè sit dictum *in cap. literas, de restit. spol.* Qui facit contra conscientiam, ędificat ad gehennam. Item, Conscientia mille testes. Conscientiam autem sinceram nisi adhibeat iudex, non potest caussam secundum æquitatem definire, etiamsi mille testes, totidémque videat ob oculos instrumenta. Conscientia enim certa est, non fallitur. At in probationibus sæpè vel error, vel dolus versatur, sicut experientia nos docet. Conscientiam diffinit Papias cognitionem cordis suiipsius. At Conscientia, *inquit Apostolus.* est in gentibus factum accusans vel defendens. Est igitur lex: quasi dicat, Conscientia cuilibet indicat, num benè, an malè fecerit, etiam homini planè agresti & indocto. Sed tale iudicium nō potest fieri in conscientia sine aliqua formula legis, quæ indicet in corde hominis esse iustum, aut iniquum id quod fecit. Ergo est in homine lex, quam etsi nusquam ex scripto legit, habet tamen à Deo insculptam ad formandos mores.

CONSCIVS ab eo, qui simpliciter sciuit, eò differt, quòd ille & consilij particeps sit, *l. vtrum. iuncta l. 2. ff. ad leg. Pomp. de parric.*

CONSCRIBERE dotem, *l. vnic. §. sed & si quis. C. de Lat. lib. toll.* id est, scribere: vel dotale instrumentum conficere, vt postea exponit.

CONSCRIPTI patres, vide infrà, Patres conscripti.

CONCRIPTIONEM pro inuentario accipi ait *Archid. in cap. sicubi. 12. q. 5.* ex quo textu obseruandum, inuentarium breue esse debere.

CONSECRARE, *in l. si quando. 3. C. de bon. vac.* est mancipare, & addicere: quod ad res refertur. Significat etiam Deo dicare, & ad personas refertur. *24. q. 1. cap. pudenda.* quo verbo vsus est & Iulianus Patritius *in versione Nouellæ 6.* cuius loco verbo χειροτονεῖσθαι vsus erat Iustinianus, quo manuum impositionem significauit. Hoc enim modo Episcopos consecrari cœptos fuisse docet nos liber, qui ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΘΣΤΟΛΩΝ inscriptus est. Consecratæ etiam μεταφορικῶς dicuntur ædes quæ Imperatori dicantur, quæ palatium dicuntur, *l. vni.*

C. de

*C.de pala.& domib.domin.lib.*11,

CONSENTIRE in iudicem intelliguntur, qui scienter se eius iurisdictioni subiectos non esse, ei se subiiciunt, *l.* 1.*D.de iudic.* quod si putent eius esse iurisdictionem, & se subiecerint, consentire intelligendi non sunt, cum errantis nullus sit consensus, *d.l.*2.*& l.si per errorem.D.de iurisd.om.iud* Quando autem dicantur collitigatores consentire, *disputat Bart.& cæteri in l.si conuenerit. D.de iurisd.omnium iud.* ac post longam disputationem omnes ferè in hoc conueniunt, in iudicem consentire bifariam, partim litem contestando, partim proponendo exceptiones declinatoris, sic enim *apud Bar.in d.l.si conuenerit.* legendum est, nõ, dilatorias, in versi. & sic duobus, vt ex ipsomet liquet: sicque legisse videtur apud eum Bald. *in d.l.si conuenerit.* Quod ad litis contestationem adtinet, rationẽ adferebat Rob. Irlandus Scotus præceptor meus, quia partium consensus post litis contestationem transit in contractum, *l.*3.*§.idem scribit.D.de pecul.* Consensisse nonnunquam & is accipiendus est, qui expressis verbis & nominatim id testatus est. In eadem caussa est & is, qui non contradicit, *l.*2.*§. voluntatem. ff. sol.mat.* Consensisse etiam intelligendus is est, qui euidẽter dissentit, *l. in sponsalibus.§.*1. D. *de sponsal.* Consentire etiam est in vnam sententiam occurrere, *l.*1 *§. conuentionis.D.de pactis. Sic accipitur in l. consensu.* D. *de actio & oblig.*

CONSENTIENTES in aliquam rem, ex consensu obligari necessariò ex voluntate nostra videmur, *l.obligamur.ff. de actionib.& obligat.*

CONSENSVS liber non est, qui alieno pendet ab arbitrio. *c. super eo.de condit.appos.* Consensus autem est quadruplex, scilicet negligentiæ, consilij, cooperationis, & auctoritatis, seu defensionis. Et primò & secundò consentiens minus punitur, quàm faciens, tertiò æqualiter, quartò verò plus. Vnde

Consensus spernit, suadet, iubet atque tuetur,
Hic minus, ille minus luit, hic æqualiter, hic plus.

De hoc glo optima in c. 1.de offic. dele. super vet. Pari pœna

Consensum metiri oportet in delictis ex ope & consilio, vt nemo ope videatur fecisse, nisi & consilium malignum habuerit: nec consiliũ habuisse noceat, nisi & factum secutum fuerit, *§.ope & cõsilio.Instit.de oblig.quæ ex delict. nasc.l.qui seruo.D de furt.& l.sæpè ita computatum.§. fi.* D. *de verb.signi.*

CONSEQVI propriè est, quod barbari dicunt à propè sequi. *Vlp. in l.*1. *de separat.* Consequuturi, pro adepturi, vt alij, vsurpat. Consequi & amittere contraria sunt. Consequi enim adipisci significat, *l.si seruum.*33. D. *ad l. Aqu.* Cõsequi tamen apud Sallustium scriptorẽ antiquarium videtur sumptum pro perdiscere, percipere, quod Græcè παρηκολουθεῖν dici solet: Hæc si vt conquisitè cõscripsimus, ita tu diligenter fueris consecutus.

CONSEQVENS dicimus, quod ex aliquo sequitur illatiuè, & argumentando. *ita sumitur in l. si verò plures. §. hoc edictum.D.de iis, qui deiec.vel effud.* Nam ex toto partem concludimus, qui ex loco deiicere vetat, ergo & ex partibus loci.

Consequens *in l. eos qui.*4.*in fin.* D. *de capti.* quidam putat pro conueniens, & rationi & æquitati consentaneum accipi. Equidem pro eo, quod ex aliquo infertur, accipi debere arbitror, quod magis subtili iure, quàm æquitate receptum est, propositio est: Hostibus deditus, reuersus à nobis receptus non est. Ergo ciuitatem adipisci non potest hoc est consequens & conclusio. *Sic accipi potest in l sane.* D *de iur.dot.*

Consequens apud Iulianum, *l.de quibus.* D. *de legib.* quidam interpretantur, hoc est, simile & conforme, vt & accipi aiunt *in §.est & aliud. vers. sed nos. Instit. de dona.* Quod ad vers. *sed nos*, attinet, cõsequens ibi pro consonum & conforme accipi putem, pro quo Theophilus ibi vertit τὰ παρεπόμενα. In responso verò Iuliani consequens accipiendum existimarim, quod interpretatione ex consuetudine inferri posset, & argumentando: *quo sensu accipitur in l.si verò plures.* tametsi non negauerim pro conueniens, & rationi consentaneum poni. Eodem sensu

CONSEQVENTIAS hæreditatum dixit Vlp. *l.*3.*in prin.* D. *de leg.hæred.* hoc modo, Huius hæres es. Sequitur igitur, vt eiusdem tutor sis iure quodam

naturæ, vt eum sequātur onera, qui commoda habiturus est.

Consequentiam verborum dixit Iustin. *l.fi.C de hære.instit.* pro gradatim, & ordine, veluti, Plotius mihi hæres esto, Sempronius Plotij hæres esto. Nam Sēpronius in totum, partémque Plotij vocatus intelligitur.

CONSERERE manum, Iurisconsultorum est formula, *vt scribit Gellius li.* 20.*c.*9. éstque de qua re disceptabatur in re præsenti, siue ager, siue quid aliud est, cùm aduersarium simul manu prehenderet, in ea re omnibus verbis vindicare: id est, vindicia correpta manu in re atque in loco præsenti. Apud Prætorem ex duodecim tabulis fiebat, in quibus ita potuit esse scriptum: SI QVI in iure manum conserunt, vtrique superstitibus præsentibus, vindicias sumunto. *Cice.lib.*1.*de Orat.* Multísque præessem, qui te ex iure manu consertum vocarent. *Hotom. in Comment. in Orat. pro Cæcinna:* Conserere manus, inquit, dicebantur in vindiciis, qui vim moribus, festucas inter se, quasi hastas, dicis caussa cōmittentes, faciebant. Atque illud Manu consertum Turnebus vult ex formula sine casus mutatione dici, vt apud Cic. Condemnari arbitrium pro socio. Manu consertum autem antiquè dictum pro manu, elisos, eo more, de quo Cicero in Orat. disputat. Ennius verò octauo annali hoc genus loquendi transtulit ad bella.

Miscent inter sese inimicitias agitantes,
Non ex iure manu consertum, sed mage ferro
Rem repetunt.

CONSERVATOR, est iudex datus ad defendendum aliquos à manifestis iniuriis, iudiciali ordine non vtens. hanc diffinitionem tradit Ioan. And. *in c.fin.ver.notandum. de offic.deleg.libr.*6.*& probatur extra eo.tit.lib.*1.*c.*1. qualis est Lutetiæ Parisiorum Conseruator, priuilegiorum, scholarium, & Lugduni, Conseruator priuilegiorum nundinarum, Apud eum syngrapharum agnitiones, & literæ cambij versantur. Huius commeminit Bart. *in l.si fideiussor.§.quædam.* D.*manda.* ex quo obseruantissimè colligit, in curia mercatorum debere iudicari ex bono & æquo.

CONSIGNARE, *in l.creditor.*20. *C.de pig.tit.genere.& l.acceptam.* C.*de vsuris.* significat obsignare, & deponere in manibus: quod verbum in eundem sensum retinuêre Pragmatici Galli. dicunt enim, *Consigner l'argent, ou autre chose, & mettre entre les mains du Greffier, ou d'vn tiers.* At Consignari tabulæ, instrumentáque dicuntur, quæ anuli impressione signantur, *l.vltim.* D. *de dot.præleg.l.pen. D.de donat.inter vir.& vxo.* Cicero pro Quintio, Tabulæ, inquit, maximè signis hominum nobilium consignantur. Consignare verò non videtur, qui consignatum reassumit, *glo.in d. l.acceptam.C. de vsur.Boetius lib.*1.*quæst.q.*23. Hinc Consignatio tabularum, & instrumentorum dicitur, *l* 1.§.1.D.*de fals.& l.instrumentorum.*§.1.D.*eod.*

Consignare legem, est pactionem scripto redigere, *l.Iulianus* §. *idem Iulianus. D.de actio.empt.& vend.*

Consignare testationes, pro subsignare dixit Vlpianus, *l.moris.*§.1.*D.de pœn.*

CONSIGNATIONES, sūt perscriptiones, & tabulæ, testificandi gratia factæ & obsignatæ Fabius: Litigator omnia, testem, populum, paratissimas consignationes. Tranquillus de his intelligēs: Cùm quid per iocum, ait testandi gratia signarent. Alibi testationes vocat Fabius Quintil. vide Testationes.

CONSILIVM dictum videtur vel à consulendo, vel quod in vnam sententiam plurium mentes consiliant, & tandem expensis rationibus conueniant, ad statuendum id quod rectum est, sed à silendo credibilius dictū putatur: quod maximè probatur Festo, li.3. Estque propriè Consilium consessus eorum, qui caussam vel publicam vel priuatam, cum Prætore aut iudice cognoscunt, vnde illud. Caussa cum consilio cognita. Atque hoc Theophilus ita definit: Κονσίλιον ἐστὶν συνέδριον φανερῶν ἀνδρῶν κατὰ ῥητὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ χρόνον συνισαμένων, ἐγίνετο δὲ τοῦτο τὸ κονσίλιον οὐ μόνον ἐν ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Pro conuentu iudicum sumitur, *l.si minor.*19.*ff.de manumi.vin. & alibi sæpè.*

Consilium accipitur plerunq. pro quadam congregatione ad aliquid cum deliberatione tractandum deputata. *Cice.pro Rosc.* Qui ex ciuitate in Senatum propter dignitatem: ex Senatu in hoc consilium delecti estis, propter securitatem. Hinc etiam

etiam consilium apud Sallustium in bello Iugurthino illud intelligi videtur, quod more maiorum Imperatori rem militarem administranti solebat adesse. Ita more maiorum (de Metello Imperatore scribens) ex consilij decreto per legatos Iugurthæ imperat argenti pondo ducenta millia.

Consilium præbere, exercereque dicitur Prætor, vel Consul, qui cõsilium cogit, *l.1.D.de officio Consul. & l.1.D.de officio eius, cui manda.est iurisdict.& alibi sæpe.(Eodem sensu accipitur apud Vlpianũ, in Epitome, tit.1.§ eadem lege.)* Qui verò aduocantur in consilium adhiberi, in consilio esse, in consilio adsidere dicuntur. *Plinius lib.6.Episto.ad Maximum*: Adhibitus, ait, in consilium à Præfecto vrbi, audiui ex diuerso agentes summæ spei adolescente. In consilio esse Celsus, *l.pater.29.ff.de leg.2.* In consilium adsidere, *Papinianus l.fi.ff.de offic.assess.* dixere.

Consilium ante factum inire oportet: non autem postea caussari ignorantiam, nisi præter opinionem quid emergat fortuitò *Nou.de hære.& Falcid.§.sed neq; illis.Const.1.* Nam nemo redargui potest, quòd futurum non præuiderit. *Nouel.de his, qui nupt.ite.§.duo igitur huic.Consti.22.* Benè autem vniuersa geruntur, & competenter, si principium fiat decens, & amabile Deo. *Nou.Quomodo oport.episco.§.sancimus igitur.Constit.6.*

Consilij plenioris effectus, est correctio errorum, & restitutio in melius. *Nouel.de his, qui nupt.ite.§.vetust.planè. Cõst.22.* Multa autem, quæ videntur iusta, si pleniore consilio perlustrentur, erunt corrigenda, *d §.vetustas.* Euentu enim tẽporis edocemur, *ibi.§.per caussam verò necessariam.* Rerũ experientia docet certò, quid sit damnosum, quid vtile. *Nouel.de appe.in prin.Constit.13.* Infinitatem rei eiicere, medicina est optima *Nouel. vt determi.sit nume.Cleri.5.ex omni igitur.* Etiã magnus ille Papinianus aliquando non satis definiuit medendi rationem in negociis. *Nou.Vt credi primùm aggredi.§.cæterùm si fideiussor.Consti.4.*

Consilium & iudicium non ita multũ differunt. Nã venerãdæ antiquitati consulere fuit iudicare, hoc est, de vtili & honesto decernere. Vnde Senatuscõsultum nomen traxit. Et nunc quoq. si quid interest, hoc fuerit, quòd in iudiciis cõtentiosa, in consiliis verò voluntaria iurisdictio exercetur, *l.2.ff.de offi.procons.* Iudicia item apertè tractantur, consilia autem plerunq. semotis arbitris. Alioqui effectus vtrorúmque eòdem tendit. Vnde adsessores quoque iudiciorũ, dicuntur Consiliarij, *l.Consiliaris. & l.vlt.ff. de adsess.* Quid autem iudex potest consulere vtilius, atq. honestius, quàm vt dissentientes redeant in concordiam, quam Deus amat? Sæpè enim progressu litis, & controuertentes ipsi, & eorum cognatio ad perpetua rapiuntur odia, quæ interdum & vitæ & bonorum dispendio exercentur.

Consilium verò, & Mãdatum hoc differunt, quòd mandatũ species quædã est Imperij: quod pro societate generis humani receptũ est, vt quod cuique negociũ datum est, id mandatoris periculo cõficiatur. Consilium autẽ ab imperio prorsus alienum est, nec vllã voluntatis eius, qui consiliũ dat, significationem habet. Itaque rem consultoris arbitrio permittit, nec vtrum fiat, nécne, laborat. Itaq. ex consilio nulla nascitur obligatio: at ex mandato nascitur. *Hoc ex l. 1.in fin.& l.2.ff.mand.& l.consilij.ff.de reg.iur.*

de Consilij sententia pronunciatum dicebatur, quod ex eorum, qui in consiliũ adhibebãtur, sententia statuebatur, *vt apud Ciceronem sæpè, & Apuleium, Apolog.1.* Quæ verba his notis, D.C.S. scribi solita, Valerius Probus est auctor. Si caussa cum consilio cognita, eodem sensu dicebant veteres.

Consilium, *in Rub.C.de vind.& apud cõsilium manum.* sumitur pro conuentu: tametsi Azo *in Summa eod.tit.* videatur accepisse pro loco illo, in quo celebratur, vel exercetur iurisdictio voluntaria, cuius sententiam probat Albericus, at Accursius, *l 1.C.eo.* dicit poni pro præsidentibus in consilio.

Consilium pro deliberatione posuisse videtur Alexander *Imp.l.1. C. qui, & aduers.quos in integ.* & pro aliquid faciendi, vel non, excogitata ratione. *Cic.1. de inuent.* Consilium etiam pro corpore & collegio accipitur, *l.fi.C.de naufrag.li.11.*

Consilium etiam sæpissimè in libris I.C. sumi solet, pro suasione & hortatu. *§.tua tantùm.Instit.mandat.l.consilij.ff.de diuers.reg.iur.l.sæpè.53.ff.de verbor.signifi.* & alibi sæpissimè.

CONSILIARII ſunt iudicum comites, & adſeſſores, qui iudicibus adſident, *l.pen.D.de offi.adſeſ.& l.Conſiliarios. C.eod.* Hos Græci συμπόνους, παρέδρους, συνέδρους, συγκαθέδρους. Hinc

CONSILIATOR, quo nomine Chriſtum vocat Lactantius, poſt Sibyllam, quæ σύμβουλον appellarat. *Plin. 4. Epiſt.* in gerendis honoribus conſiliator & rettor. Vnde Horatius, *Conſiliantibus diuis vt in l.12.C.Th.de leg. à conſiliātibus.*

CONSISTERE nonnunquã eſt in iudicio ſtare aduerſus aliquem, *l.1.C.qui per.tur.l.vix certis.53.ff.de iudi.& alibi ſæpè.D.& C.*

CONSISTORIVM, cuius meminere Impp. *l.fin.D.de offic.diuerſ.& l.1.de comit.conſiſt.* diffinit Suidas συνέδριον, καὶ τὸ σύστημα, ἔνθα ποιεῖ τῶν φευγόντων βουλεύονται, in quo legatos, & quoſcunque ſe adeuntes princeps admittit & audit, & de cauſsis cognoſcit, inquirentibus & deſpicientibus conſiſtorianis, *vt ait Ammianus Marcellinus, li.15.* Ex quibus locis apparet conſiſtorium ad Principis συνέδριον referri: *quod & colligitur ex Noue. 23. §.ad hoc ſancimus.* Sed & ad iudices, ad eóſve, quibus iuris dicendi poteſtas eſt, referri poteſt. *c.Romana.de appell.libr.6.* Quib. igitur nulla iuris dicendi poteſtas à lege, vel principe conceſſa eſt, quíve principes non ſunt, Conſiſtorium habere non dicuntur.

CONSISTORIANI, vide ſuprà Comites.

CONSOBRINI conſobrinæque dicũtur. *Gaio.l.1.8.4. D.de grad.* qui quæve ex duobus ſororibus naſcuntur, quaſi conſororini, *& Paulo, l.fi.§.eo.ff.eod.& li.4.Sent.titu.11.§.4.gradu* Obtinuit & patrueles quoque, id eſt, è fratribus natos: & amitinos, id eſt, ex fratre & ſorore genitos, communi conſobrinorum nomine appellari, *d.l.fi.§.eo.§.1. Inſt.de leg.ag. ſucceſ.* quod καταχρηστικῶς fieri ibidem Theophilus admonuit. Conſobrini ἐξάδελφοι, & πρωτεξάδελφοι Græcis dicuntur. Sunt & Conſobrini quidam in ſexto gradu, hi ſunt patruelium, conſobrinorum, amitinorũ filij. Et hoc eſt quod Paul. ait, *in l.1 C.* locorũ fratrúmq. meorum nepotes, neptéſve, item mei inter ſe conſobrini ſunt, *& li.4.Sent.* Propiotis (inquit) ſobrini filius filia, qui conſobrini appellantur. & paulò poſt in VII. gradu conſtituit conſobrini filios: filiáſque, id eſt, ſobrino natos natáſque. Hi ab Theophilo, *tit.de gradib.cogn.* μείζονες κονσοβρῖνοι vocantur, & ſimpliciter cõſobrini, *§.vlt.Inſt.de ſucceſſ.cog.* Propriè autem ſobrini dicuntur, & ſobrinæ, *l.3.D. de gradib. adfin.* quæ appellatio à plerisque etiam matruelibus tribuitur. *Spartianus in Adriano,* Traianum, conſobrinũ patris Adriani, ipſius quoque Adriani conſobrinum vocat: quem nos propius ſobrinum, ſobrinam.

CONSOCERI dicuntur, ait Theophil. quorum alterius filia alterius filio nupſiſſet. *§.9.de nupt. Vtitur Vlpia.l.32.§. proinde.D de donat.inter vir.& vxor.*

CONSOLIDARI dicitur vſusfructus, qui proprietati coniungitur, *l.1. D.de vſuf.adcreſcen* Hinc apud Iauol. *l.à liberto.35. D.de bon.libert.* ſolida proprietas dicitur, in qua vſusfructus ineſt. itémque apud Paulum, *l. Sempronius. 26. §.1. D.de vſufr.leg.*

CONSOLIDATIO appellatur, quando vſufructuarius adquiſiuit proprietatem: tunc enim confunditur & finitur vſusfructus. *§.finitur.Inſtit.de vſufr.*

CONSORS, eiuſdem ſortis & conditionis eſt, *vt ait Varro lib.5. ling.Latin. & cum ſecutus Bald.in l.dudum. C.de contrah.empt.* & ſignificat dominij participẽ *vide Alciat.l.proximi.D.de verb.ſig.* Sed pro ſubiecta materia aliter atque aliter μεταφορικῶς accipitur. *In d.l.dudum.* ſumitur pro dominij participibus. ij etiã, quibus talis communis eſt res, conſortes appellantur. *Tit.notus eſt in Iuſtiniani Codice, de conſort.eiuſdem lit.* Conſortes in libris Feudiſticis dicũtur dominus & vaſallus, quaſi σύμμαχοι, eiuſdem militiæ ſocij, eiuſdémque fortunæ participes, *li. Feud.3.tit.3.* Si contigerit feudum neglectu fidelis conſortibus applicari, id eſt, dominis committi & aperiri. Alibi Coniuges appellantur, quaſi coniugales, eodem iugo alligati, *lib.2.tit.58.§.1.* nonnunquam etiam Pares. Vide Pares.

CONSORTIO, communio, *l.96. §.3.ff.de ſolut.* Nec in arbitrio eius electio erit, cùm debitor precium pignoris conſortioni ſubiecerit: id eſt, promiſcuè vtrique debito pignus ſubiecerit.

CONSPIRATIO eſt quædã fraudulenta confœderatio, facta in præiudicium alicuius perſonæ, vel dignitatis

Hanc,

Hanc, quia ferè nunquam non dolosa censetur, ideò seuerè lex iubet vindicari. Sed & Imper. Adrian. priuatim quoque statuit vindicari scelus aduersariorum, quibus opprimitur litigantis innocentia, l. viuus. D. de re iudic.

CONSPONSORES à Cicerone dicuntur, qui à Iureconsultis correi debendi: id est, qui eiusdem obligationis sunt debitores. *Cic. ad Attic. lib.* 12. Tamē velim des operam, vt inuestiges ex consponsorum tabulis, sitne ita. *Idem Leptæ*: De tuo negocio, quòd sponsores pro Pompeio, si Galba consponsor tuus redierit.

CONSPONSOS antiqui dicebāt fide mutua obligatos. *Festus*, vt & sponsos obligatos: vel, *vt ait Varro lib. 6. ling. Latin.* contra sponsum rogatos, id est, ad spondendum.

CONSTARE dicitur testamentū quod infirmari non potest. Cum daudi casu sæpè iungitur, & est constantem esse, & perseuerantem. Significat & manifestum esse, & clarum: vt, Constat de eius innocentia, id est, manifesta est: & apud Vlp. constat alimenta cum vita finiri, *l. cùm hi. §. modus. de transact. cum simil.* Item, constat inter omnes, id est, nemo negat. Constat, id est, manifestum est, vel nemine in speciem admonente. Quando enim Iurisconsulti dicunt, Constat, tunc semper habent aliquam regulam naturæ præ oculis.

CONSTITVERE, aliâs conuenire significat, & conueniendo obligare se ad id, quod iam debitum est. *Theophilus*, ἀντιφωνεῖν dixit, & Græci ἀντίφωνον constitutū. Latius autem patet, quàm fideiubere: primùm, quòd permissum sit, vt aliud pro debito constituatur, *l. 1. §. an potest. D. de consti. pecu.* Cùm sit diuersum in fideiussione, *l. si ita. D. de fideiuss.* Deinde, quòd non solùm pro alio, sed pro seipso quis rectè constituat. *§. de constituta. Insti. de act.* Fideiussor verò non nisi pro alio intercedit, *Instit. de fideiuss. in prin.* Denique, constitutum nudo duntaxat pacto fit, nulla stipulatione interposita. *d. §. de constituta.* secus est in fideiussione. Constituere aliâs est formare, & bonam dispositionem adhibere. Et sic cōstituta iudicia rectiùs dicuntur, quàm processus iuris. Constituere est consistere, & constare, *l. 39. D. de excus. tuto.* Constituere, cum parte statuere, & deliberare. *Alciatus l. bonæ. C. de pact.* Cōstituere disceptationem, id sonat, quod vulgus dicit, Accordare scripturas.

Cōstituere iudicium vel quæstionem, in publicis dūtaxat iudiciis, dicitur. Quæsitor, qui iudicium reiectione vtrinque facta, certos constituit iudices, qui sibi iurati in consilio adsint, & secum cognoscant: in priuatis verò iudiciis, cùm Prætor vrbanus iudici ac recuperatoribus à litigatoribus acceptis, potestatem de caussa cognoscendi & iudicandi facit. *Cic. pro Cecinna*: Qui igitur conuenit, quæ caussa fuerit ad constituendum iudicium eandē moram esse ad iudicandū. Vel sic, Constituere iudicium Prætor in priuatis caussis dicitur, cùm agendi potestatem litigatoribus, iudicandi verò, iudicib. sumptis permittebat.

Constituere seruitutem, non est simpliciter cedere, sed re ipsa imponere. Cōstituūtur enim seruitutes per patientiam vel traditionem. *l. 13. §. 1. D. de Pub.* id est, si inducatur quis in prædium, vel cum, is qui cedit, seruitute vti patiatur, *l. 3. D. de vsufr. l. 1. in fi. D. de seruit. rust.* Patientia autem illa pro traditione habetur, *vt colligunt interpretes ex l. pen. D. de seruit.* qui enim seruiturē debet, pati debet, *l. quoties. 15. D. eod. tit.* quæ quidem patientia est de natura seruitutis, *d. l. quoties.* ergo patientia habetur pro constitutione, *d. quoties.*

Constituere sponsalia nuptiásve, *l. 13. §. 1. D. de publ. in rem actio.*

CONSTITVTVS vsusfructus tunc dicitur, cùm iam quis vti, frui potest, *l. vnic. §. dies. D. quando dies legati cedit.* Igitur Constitutus non dicitur ante aditam hæreditatem, vel antequam dies cesserit. Cæteroquin Cōstituere seruitutes dicuntur, quæ pactionibus, stipulationibus, legatísve iam impositæ sunt, *l. 10. D. si seru. vind.*

CONSTITVTVM, *vide Cuiac. in Parat. à titu. de constit. pecu.*

Constitutum, quod ab Impp. rescriptum, statutúmve est, *l. 11. C. de neg. gest. & alibi sæpè.*

Constitutum tempus, pro anno. *l. 63. §. fi. ff. de acqu. rerum domi.* pro biennio. *l. 4. pro soc. ff. l. 2. de diuers. & tempo. præscript.* quod petendæ restitutionis caussa conceditur. *l. 95. §. quod vulgó. ff. de solut.* Ho-

die eſt quadriennium continuum, *l. vlt. C. de tempo. in integ. reſtit. per.* Conſtitutum tempus ętatis, *in l. 62. in fin. ff. de ritu nuptiarum, interprete ex l. 66. ff. eod. l. 6. C. de interdicto matr.* Et Conſtituta tempora, *in l. 5. in fi. ff. de appe. interprete ex l. 1. §. biduũ. & §. quod in ſententiis. ff. quan. appel. ſit.* At in §. qui autem. *Inſtit. de excuſ. tut.* ſunt quinquaginta dies.

Conſtitutam partem, *in l. 3. ff. ſi à paren. quis mand.* interpretatur quidam, quæ patronis lege Papia præſtituta eſt, Conſtituti dies, *l. 7. ff. de re iudicat.* quos iudicatis conceſſit lex.

Conſtitutum ius, *l. 25. ff. de donatio. inter vir. & vxo. l. 1. §. item cùm. ff. quæ ſent. ſine appel. reſcind. & Gellio, lib. 2. cap. 13.*

Conſtitutum etiam veteribus pro condicto, & adſignato die ad ius experiendum. *Cicero pro Cæcinna.* Qui ad conſtitutum iuris experiundi cauſſa veniſſent. *Varro libro ſecundo, de re Ruſt.* Cùm alius eum ſalutaſſet, alius conuitiatus eſſet, qui tam ſerò veniſſet ad conſtitutum.

CONSTITVTIO IVDICII, controuerſia quædam eſt ante litem cõteſtatam, præcedens iudicium: vulgò dicunt exceptiones dilatorias impedientes proceſſum. *Cicero in Partitionibus:* Atq; etiam (inquit) ante iudicium de conſtituẽdo ipſo iudicio ſolet eſſe cõtentio: cùm aut, ſitne actio illi qui agit, aut iámne ſit, aut num iam eſſe deſierit, aut illáne lege, illis verbis ſit actio, quæritur.

CONSTITVTIONES dicũtur, quæcunque Imperatores per epiſtolam & ſubſcriptionẽ ſtatuunt, vt ſunt reſcripta, decreta, edicta, *l. 1. ff. de conſtit. princi.* Atque harum duo ſunt genera: aliæ enim ſunt generales, aliæ perſonales, *l. 1. D. de conſti. princip.* Generales quidem, quę ad omnes pertinent, perſonales, in quibus propter certæ perſonæ rationẽ, à iure communi receſſum eſt: quæ & Priuilegia appellantur.

Conſtitutionum ſunt quatuor virtutes, *l. legis virtus. D. de Legib.* Vnde

Quattuor ex verbis virtutes collige Legis,
Permittit, punit, imperat, atque vetat.

Nam permittit, vt vir fortis petat præmium: Punit ſcelera & delicta: Imperat & præcipit, vt ſtatuta Canonica ſeruentur, vt Clerici regulare propoſitum, & honeſtum habitum deferentes, continenter & caſtè ſtudeant viuere: Prohibet clericos ſecularibus immiſceri negotiis. Et conſtitutio conſulit: quæ virtus poteſt comprehendi ſub prima: nã qui conſulit, ſatis permittit.

CONSTITVTIONES DIVALES, hoc eſt, Imperatoriæ. Cenſentur enim imperatores diui, non quidem apud nos falſa diuinitatis opinione, ſicut apud gentes olim, ſed quia omnes magiſtratus ſunt ordinatio Dei, & Imperator eſt ſummus magiſtratus.

CONSTITVTOR dicitur, qui pro ſe, vel pro alio ſe ſoluturum promittit, vel aliqua facturum, & alterius in ſe transfert, vt ſuſcipit obligationem. Conſtituere enim, id eſt, Græci κατατάξασθαι dicunt. Hinc

CONSTITVTORIA, ſiue Conſtitutitia actio, quæ in eum, qui ſe ſoluturum conſtituerit, datur, his ferè verbis: Si appareat Mæuium Titio pecuniã conſtituiſſe, eámque pecuniam cùm conſtituebatur, debitam fuiſſe, neque Mæuius aut ſoluat, aut faciat id, quod conſtituit: ac per actorem non ſteterit, quominus fieret, quod conſtitutum eſt, tùm Mæuius damnetur. *l. 6. 16. 17. & 18. D. de conſtit. pec.*

CONSTRINGERE ſe pactis, *l. vnic. C. de monopo.*

CONSVETVM fieri, præſumitur factum. *Bald. in l. incendium C. ſi cert. pet. per l. quòd ſi nolit. §. qui aſſidua. D. de ædil. edict. Ex Duar. c. 7. Com. in 1. part. Pand.*

CONSVETVDO, ius eſt non ſcriptum, quod in morem vetuſtas vulgi approbatione perduxit.

Conſuetudo, quæ iuris pars eſt, Ius moribus, id eſt, aſſiduis actibus introductum, *c. conſuetudo 1. diſtinct.* Voluntas populi rebus ipſis & factis declarat, Tacitus conſenſus omnium, *l. de quibus. D. de legibus.* Ius ex non ſcripto deſcendens, Tacita ciuium conuentio, Ius ſcripto non comprehenſum, *l. ſed & ea, & l. ſequ. D. d. ritu.* Conſuetudinis autem appellatio, eſt referenda ad eam, quæ legitimè introducta eſt, *c. Cuman. de electionibus iuncta glo.* Atque Conſuetudini ſecundus poſt ſcriptam legem locus tribuendus ideò eſt, quia, conſuetudo fit longo tempore. longum autem tempus adfert experientiam multarum rerum: cùm ſæpè lex ſcripta ferri ſoleat ſubita quadam cogitatione,

tione, quæ nonnunquam fallitur, nec satis expendit singulas circumstantias. Consuetudinis verò officium est, primùm, vt confirmet: deinde, vt interpretetur scriptam legem, si obscura aut varia sit. *Paulus in l.minimè. Callistratus, in l. si de interpretatione ff. de legib.* Optima, enim, inquit est legum interpres consuetudo. Consuetudo seruanda est, *l.minimè. & l.de quib. ff. de legib. l. semper in stipula. ff. de regul. iur. l.1. C. quæ sit long. consuetudo. gl. in l. fi. C. de iur. domi. impetr. c. licet ex suscepto, de foro comper. Cle. dudum. §. verùm de sepultur.*

Consuetudo generalis facit ius commune, & nonnunquam specialis, *Clem. fi. de ætate & qualit.* Consuetudo tanti temporis, cuius initium non tenetur in hominum memoria, habet vim priuilegij Imperialis, *l.2. §. ductus aquæ ff. de aqua quoti. & æsti. gl. in c. super quibusdam. § præterea. de verbor. signific.* Talis consuetudo habet vim constitutionis, *l.1. §. denique ff. de aqua plu. arcen. & ibi Bart.*

Consuetudo ad vnguem seruanda est, cùm actus censeatur practicus, *vt Bal. dicit. in l. quicunque. C. de seruis fug. & in c.1. qui feud. dar. pos.*

Consuetudo dicitur ius commune eius loci, in quo est. *ca. cùm venissent, de eo, qui mittit. in poss. Alex. in l. de quibus. ff. de legibus.*

Consuetudo ligat fiscum, sicut priuatos, *l. venditor. §. si constat. ff. commun. præd.*

Consuetudo laicorum rationabilis, adstringit etiam Ecclesias. *Nota. in ca. cùm causa. de re iud. Vide cap. Ecclesia sanctæ Mariæ. de constit.*

Consuetudo, quòd hæres extraneus succedat in emphyteusin Ecclesiasticã, valet. *Bart. in l. qui rem. in fi. C. de sacrosan. Eccl. Paul. Castr. consil. 134.*

Consuetudo testatoris & loci, interpretatur materiam successionis, *l. si seruus. §. fi. ff. de leg.*

Consuetudo loci ligat clericos. *Bald. in l. neque. C. de hæred. instit. Per cap. constitutus. de in integ. restit. Bar. in l.1. C. quæ sit longa consuetudo cap. cùm venissent. de eo, qui mittit. in possess.*

Consuetudo facit legem, & rursus abolet. Sicut pleraque iura de seruis, atq; de libertinis, moribus, non legibus introducta sunt: ita moribus abolentur sine legibus, *l. si libertinus. ff. de ritu nuptia. l. de quibus. in fin. ff. de legibus.*

CONSVLES, post exactos reges duo creari cœpêre anno ab vrbe condita 245. L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, *vt Liuius tradit sub finem lib.1. & lib.2.* Omnia iura (inquit) omnia insignia regiæ potestatis Consules retinuere: id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur. *Varro lib.4. ling. Latin.* Consul nominatus, quòd consulere populum & Senatum debet, (id est, in concione sententiam rogare) nisi illinc potiùs, vnde Accius ait in Bruto: Qui rectè consulat, Consul fiat. Idem Varro, *libr. de vita populi Rom. apud. Non.* hoc Accij videtur secutus, his verbis: Quia iidem dicebantur Consules & Prætores: quòd præirent populo, Prætores: quòd consulerẽt Senatui, Consules. *Florus* vocatos Consules dicit, quòd meminisse deberent, consulere se ciuibus: hos προβούλους interpretatur Dionysius. *Fabius:* Sitne Consul à consulendo, an à iudicando. nam & hoc consulere veteres vocauerunt. Atq; obiter notandum, quòd qui hęc duntaxat secundum verbi, & non potiùs secundum rei significationem accipiunt, ij toto errant cœlo. Non enim à consulendo nominatus est Consul, quia deriuetur à verbo Consulo: sed quòd ab ipso Consule exerceatur consultatio, hoc est, res, quam significat verbum, quod ab ipso deriuatur Consule, Consulo. Siquidem prius homo is exigitur, qui consilio sit præditus, possitque consulere, quàm fiat actus consulendi. Quod diligentissimè obserua. Nam deseruit tibi, vt rectiùs intelligas, quòd Ius descendat à Iustitia. *Cicero de Legib.3.* Regio Imperio duo sunto, iique præeundo, iudicando, consulendo, Prætores, Iudices, Consules appellantur, militiæ summum ius habento, nemini parento. Ollis salus popul. suprema lex esto. Ius autem Consules dixisse, vel ex 2. Liuij intelligi potest, vbi scribit, Appium Consulem quàm asperrimè ius de creditis pecuniis dixisse. *Pomponius l.2. §. octauo de orig. iur.* Consules ab eo dicti sunt, quòd plurimùm Reipubl. consulerent. Lege lata summum ius eis delatum est, prouocatio ab eis popul. concessa, prohibitum eisdem ne possent in caput ciuis

Roman. animaduertere iniussu populi. solùm relictum est illis, vt coercere possent, & in vincula publica duci iuberent. *Polybius libro sexto historiar.* Consules, antequam legiones educant ex vrbe, omnium publicarum rerum actiones penes se habent. reliqui enim omnes Principes subiiciuntur illis, atque obsequuntur, exceptis tribunis plebis: atque in Senatum legiones deducunt: quæ celeriter statuenda sunt, ipsi decernunt: ipsorum verò officium est, quæ Senatusconsulto decreta sunt, ea vt perficiantur: quinimò & quæ per populum de Republ. perficienda & trāsigenda sunt, eorum est perpendere, ac diligenter curare: concionem quoties opus est aduocare, ad populum senatus decreta referre, quicquid maior pars iusserit, exequi. Adhæc in his, quę ad belli apparatū, & castrensem disciplinam pertinēt, quasi regiam habent potestatem. His etenim ius est, sociis quicquid libuerit imperare, Tribunos militum creare, delectum habere, ac de iis, qui sub imperium eorum sunt, in castris arbitratu suo supplicium sumere. His præterea licet, eos comitante Quæstore, ac sedulò imperata faciente, publici æris, quantum res ipsa tulerit, impendere. *Hæc Polyb.* Constat autem *ex Cic. Phil.* 5. legitimum consulatus annum fuisse 43. *Ex Mureniana, & li. Epist.* 7. *& Liuij lib.* 1. centuriatis comitiis eos creari consueuisse. *Ex Pediano in Verrin.* 2. diem comitiorum Consularium fuisse 6. Cal. Sextil. *Ex Philip.* 2. *& Plutarcho in Cic.* Consules captis pignoribus Senatores, qui nec aderant, & quibus caussa nō erat, coercuisse. *Ex Liuij li.* 42. cùm ad bellum proficiscerentur, votis in Capitolio nuncupatis, paludatos ex vrbe exisse, omnibus ordinibus eos concomitantibus. *Ex Verrina* 3. designatos in Comitiis Consules domum à multitudine deduci solitos. *Ex Gellio lib.* 17. *c.* 21. nisi ex patritiis gentibus, Consules fieri ius non erat: postea tamen Licinij Stolonis lege Coss. etiam ex plebe creari cœpti, breui pòst tempore, quàm apud Leuctra Thebani Lacedęmonios duce Epaminonda superauerunt. Ex locis innumeris, eosdem Kalend. Ianu. magistratū iniisse, pompámque insignem adhibitam fuisse, *cuius meminit etiam Ouid. de Ponto, lib.* 4. Elegia autem 10. eiusdem libri de extraordinaria Consulis potestate nonnulla scribit, quę quia nusquam alibi me legisse memini, subiiciam:

Aut reget ille suos dicendo iura Quirites,
Conspicuum signis cùm premet altus ebur
Aut populi reditus positam componet ad hastam,
Et minui magnæ non sinet vrbis opes.
Aut vt erunt patres in Iulia templa vocari,
De tanto dignis Consulere rebus aget.
Aut feret Augusto solitam, natóque salutem,
Déque parum noto consulet officio.

Idem ferè retulit Elegia sequenti:

Hæc modò te populo reddentem iura videbit,
Et se secretis finget adesse tuis:
Nunc longi reditus hastæ supponere lustri
Credet, & exacta cuncta locare fide.
Nunc facere in medio facundum verba Senatu,
Publica quærentum quid petat vtilitas.
Nunc pro Cæsaribus superis decernere grates,
Albáve opimorum colla ferire boum.

De Consulatu autem Cassiodorus *lib.* 6. *Variarum* sic scribit: Priscorum iudicio qualis sit Consulatus, hinc omninò datur intelligi, quando inter mundi dignitates eximias, solus meruit habere palmatas vestes, quas felicitas dabat præmia vincentium, nomen annorum, compensatio sola, cui debebātur omnia. Statum Reip. Romanæ viri fortis dextera tuebatur, fortunas omnium, ac liberos huius consilia vindicabant; & tot magnis debitis sola erat huius retributio dignitatis, reperta in libertatis ornatum, inuenta ad generale gaudium. Per illam nimirum status Imperij iugiter creuit. illam semper felix Roma suscepit. meritò quidem genus habebatur Imperij: meritò supra omnes ciueis poterat, qui ab hoste patriam vindicabat: vtilitates publicas sub æquitate disponens, ius dicebat etiam capiti. sed tutò illi commissa est potestas necis, qui fuerat auctor salutis. Hinc est, quòd etiam fasces atque secures tantæ potestati præceptæ sunt illigari: vt cùm tardius soluerētur, moram deliberationis acciperent, si de cæde aut nece hominis aliquid censuissent. ita, vt cùm omnia eius traderentur arbitrio, ne inso-

inſoleſceret animo, Conſul dictus eſt, à conſulendo. Hinc tanta largitas profluebat, vt illa dextra, quæ ſanguinem copioſè fuderat hoſtium, vitæ auxiliũ ciuibus manaret irriguum. Sic quos felices per bella fecerat, ſtudio largitatis explebat. In argumentum etiam publicæ gloriæ ſoluebat famulos iugo ſeruili, qui libertatem tantæ dederat ciuitati. *Hactenus Caßiodorus.* De Conſulibus verò prolixius tractauimus, cùm vt id ſemel ſit dictum, tum verò maximè, quòd hæc ſint plurimis Cod. & Digeſt. titulis lucem allatura. Apud Carthaginenſes verò, velut Conſulare imperium erant Suffetes, *vt ſcribit Liuius, lib.* 40.

Cõſul pomeridianus quis ſit, *vide apud Turn. Aduerſ. lib.* 18. *cap.* 13.

CONSVLARIS vir, qui Conſulatum geſsit. Hinc Conſulares fœminas intelligimus Conſularium vxores, *l.* 1. *ff. de ſenat. l.* 3. *§. vltim. ff. de arbitr.* Conſulares viæ, publicæ, & Prætoriæ, & βασιλικαὶ, *l.* 2. *§. viarum. ff. ne quid in loc. pub.*

Conſulares quidam prouinciarum Rectores. *l. vnic. vt omnes iud. l. vni. de officio Comit. ſacr. pat.* qui in orientis partib. 15. erãt. ita accipere debemus τὰς ἀρχὰς κονσυλαρίας, *Nouel.* 7. *& Conſulares Campaniæ, l.* 12 *de pœn. C. Theod.*

CONSVLATVS ordinarius, *apud Suetonium in Domitiano*: in ſex Conſulatibus nonniſi vnum ordinarium geſsit. *explicatur à Turn. Aduerſ. lib.* 5. *cap.* 10. ex cuius nomine anni ſupputatio ordinabatur, id eſt, cuius nomen in literis & inſtrumentis, & in faſtis ſcribebatur, qui denique Kalend. Ianuar. honorem inibat. Nam ætate Imperatorum annus in multos diuidebatur Conſules: ſed ſoli qui anni initio inibant honorem, ordinarij cenſebantur, honoratioréſque erant. *Seneca*: Conſulem me fecit, ſed non ordinarium. *Vide Dionem libro* 43. Alij tamen Conſulem ordinarium dici volunt ad ſuffectorum differentiam, *ex his Lamprid. in Alexandro verbis*: Conſules, ait ille, quoſcunque vel ordinarios, vel ſuffectos creauit, ex Senatus ſententia nominauit.

CONSVLI res dicitur, de qua ad Senatum relatum eſt: vti patet ex lege operis faciundi, de qua vide, Duumuiri, *&* Conſuli populus dicebatur Romæ, cùm lex rogabatur. nam *Feſtus*, Rogatio eſt (inquit) cum popul. conſulitur. *Cicero de legib.* 3. Qui agent, non plus quàm de ſingulis rebus conſulunto, *Et in ea pro Domo*: Si popul. de iſta re conſultus eſſet. Conſulendi autem mos olim & frequens & optimus fuit. Sic Ariſto magna laude conſultus fuit à Celſo iuris peritiſsimo. *l. iuris gentium. §. ſed & ſi. ff. de pact.* Quemadmodum Seruius Q. Mutium conſuluit, *in l.* 2. *§. Seruius autem. ff. de origi. iur.*

CONSVLTVS, adiectiuum, ſignificat ſcientem, & peritum, à quo iurè conſilium petas. *Liuius* 1. *ab Vrbe condita libro*: Conſultiſsimus iuris, vt illa quiſquam ætate eſſe poterat. Significat etiam interrogatus, *l. denique. § ſi quis. ff. de minor.*

CONSVLTVM, *lib. Feud.* 2. *tit.* 8. *§.* 3. Nam nec pignus, quod conſultum dicitur, fieri poteſt ex feudo.

CONSVLTARE, eſt frequenti opera conſilium inire.

in Conſultandis rebus oportet ad plenum proſpicere: non autem partem abſoluere, partem erroribus implicitam relinquere, quæ difficilioribus adhuc controuerſiis materiam præbitura ſit. *Nouel. vt ſi plures filij non ſint. § quod ſi minus agat. Conſtit.* 18.

CONSVLTATIO, hoc eſt, cùm cauſſa in varias partes expenditur, vt quod optimum eſt, appareat, ſuccurritur noſtræ cæcitati & inconſtantię. Quandoquidem rectiſſimè dictum eſt, Hominem inconſtantiſsimum animal eſſe. *Rom.* 4. *Epheſ.* 2. *Geneſ.* 6. *Pſalm.* 115. Omnis homo mendax, *l.* 2. *C. de veter. iur. enuclea.* Hoc verbo vſi ſunt iuris auctores, *in l.* 11. *§. ex facto. ff. de minori. l.* 1. *§.* 1. *ff. de appellat. l.* 2. *C. de legib.* Græcis συνέλευσις dicitur. Fit verò conuocato Senatu. Atque in Conſultationibus non tantùm Imperij proceres, & ſummi magiſtratus, ſed etiam totus Senatus conuenito. Proponuntor quoque in medio ſancta Euangelia. Et quæ ordinis Decreto placuerunt, referuntor ad maieſtatem Imperatoriam. *Nouell. de Conſultationibus. Conſtit.* 62.

CONSVMMARE eſt inchoatum perficere, *l. ſi in aliquam. ff. de offic. Proconſ.*

CONSVMI actiones dicuntur, quæ

solluntur, pereunt, extinguuntur, *l.28. §. exception. ff. de iureiurand. & alibi sapißime.*

CONSVMPTI nummi videntur, qui aliis permutati, vel ita mixti sunt, vt discerni non poßint, vel aliâs sunt expēsi, *l.13 l.19.§ vlti. ff. si cert. peta.*

CONTEMNERE, & despicere, in eo distant: quòd despicere est grauius, quàm contemnere. Paratus soluere, etiamsi non offerat, contemnere non censetur. *Vide Archid. & Ioannem Andr. in cap. 1. extra de sentent. excom. lib. 6.*

CONTESTARI significat testibus adhibitis aliquid declarare, & profiteri, *l.1. ff. quod iussu. & l.2. de filiisfamiliâs, & quemad. pat. pro his ten. C. lib.10.* Potueras enim nominato filio tantum contestari, & non consentire oneri ei delato. *Festus,* Contestari est, cùm vterque reus dicit: Testes estote. Hinc Contestari litem dicebantur duo aut plures aduersarij, quòd ordinato iudicio vtraque pars dicere soleret, Testes estote. hoc autem proprium erat actoris cum reo, non contrà, *l. si à me fuerit. ff. de iudic.* Vnde Contestatio, pro testatione, *l.20.§. vlt. ff. de test. Paul. lib.2. Sent. tit.14.*

CONTESTATIO litis, est eius rei, de qua controuersia est apud iudicē ex vtraque parte facta narratio testibus præsentibus. Hoc genere res in iudicium deducitur, & litis nomen accipit, nec enim lis est, antequam contestetur, sed controuersia, *l.25.§. si ante. ff. de petit. hær.* Προκάταρξις à Græcis dicitur, quòd initium iudicio dat. Et

CONTESTATA LIS tunc dicitur cùm iudex per narrationem negocij, caussam audire cœperit, *l. vnic. C. de litis contesta.* Non tamen per positiones & responsiones ad eas, sed per petitionem in iure propositam, & responsionem secutam, contestatio litis fieri dignoscitur. *cap. vnic. circa finē. extra eod. titul. & cap. cùm causam. extrà de iurament. calumn.* Glossæ veteres contestatas lites exponunt, αἱ ἀρχὴν λαβοῦσαι ἐν δικαστηρίῳ δίκαι ἐξ αἰτιαθέντων.

CONTESTATO testibus adhibitis: aduerbium, *l.1.§. Iulianus. ff. de libe. agnos.* Si neque contestatò dixerit, eam ex se prægnantem non esse.

CONTEXTVS testamēti, *l.75. ff. de leg.1.* Contextu vno testamentum fieri debere dicitur, hoc est, nullo alieno actu intermixto. *l.21.§. fi. ff. de testa.*

Contextu ædificiorum vnita domus, *l.15.§. ex hoc edicto. ff. de damn. infect.*

Contextus rationum, *l.110. ff. de conditionib. & domonstrationibus.*

CONTEXTVM etiam appellatur, quod in tela est nondum prætextum, vel detextum, *l.22 ff. de aur. & arg. legat.* Sic Contexta qui accipere debemus, *in l.70.§ versicoloribus. ff. de lega.3. docet ibi textus.*

CONTIGNATIO (*in l.36. ff. de seruit. vrb. Vitruuius lib.2. capit.9. Plinius lib 35. capi.13.*) dicitur vel lignorum, vel tignorum, vel aliarum rerum coniunctio. Et quandoque dicitur tegmen. Vnde duæ ædes dicuntur esse sub vna cōtignatione, hoc est, sub vno & eodem tegmine.

CONTINENTES prouincias accipere debemus, quæ Italiæ coniunctæ sunt, vt Galliam & Prouinciam, *l.199. ff. de verbo. signifi.*

CONTINENTIA vrbi, pro suburbiis accipiuntur, quòd cum ipsa vrbe se teneant, contiguáque sint, *l. 2.139. & 154. ff. de verborum significationibus.* Notādum, Qui extra continentia vrbis est: abesse: Cęterùm vsque ad continentia, non abesse videbitur. Inter continentia vrbis vicos vult intelligi Vlpian. *in l. collegarū, ff. de verbor. signifi.*

CONTINVA possessio dicitur, nō solùm quæ penes vnum, atque eundem semper est, verùm etiam quæ ab vno ad alium legitimè translata fuerit.

Continui DIES vtilibus opponūtur, *l.1.§. dies. ff de libe. agnos.* Vide Dies.

Continuum TEMPVS, quod nulla eorum dierum, quibus experiundi potestas non fuit, subductione facta, currit, & ignorantibus quoque cedit. *l. 8. ff. de iis, qui not. infa. l.31. ff. de adult. 2. qui excusare. Instit. de excus. tut.*

Continua PRAEDIA, id est, contigua, & vicina, séque inuicem contingentia, *l.31. ff. de seruit. rust. l.7 in fi. ff. commun. prædi.*

Continuus ANNVS, *vide* Annus.

Cōtinuus ACTVS, *l.137. ff. de verborum obligatio.* sine aliquo longo interuallo, & aliquo actu contrario obligationi.

CONTRA, pro ex diuerso, *Paul. in l. heredes*

*heredes eius.§.cōtra si promissor D.famil.erciscun.Vlpian.in l. Celsus ait.in princ.D.de recept.*cōtrà, ait, vbi duntaxat dari iussit. Contra, id est, in conspectu, *l.vendit.D. communia prædiorum.*

CONTRA IVS PARTIVM pronunciare, dicitur, cùm in sententia non exprimitur aliquid contra leges, sed tamen si ad factum & caussam exigatur, tum apparet iniquitas.

CONTRA BONOS MORES, frequens in iure formula, qua publicam honestatem lædi significamus.

CONTRA LEGEM facit, qui id facit, quod lex prohibet, *l.29. D.de verb. sign.* Contra edictum facit, qui prætore vetante facit, *l.103.D. de reg.iur.* Contra constitutiones iudicatur, cùm de iure constitutionis, nō de iure litigatoris pronunciatur, *l.1.§.item cùm contra. D. quæ sentent.sine appel.*

CONTRARIVM, seu ἀντινομίαν, hoc est, Legum repugnantiam, nullum putat Iustinianus in Pandectarum libris inueniri, si quis subtili animo diuersitatis rationem excutiat. Nam semper est aliquid, secundum quod liceat dissonantiam conciliare. Contrarium autem Budæus contrà nititur probare. quæ soluit Zasius.

Contrarium iudicium tutelæ, quod directò opponitur, quod tutori datur, quando ei sunt sumptus & expēsæ, quas in res minoris fecit reficiendæ. *Vlpian. l.furti, de his qui not.infa.* Contrario iudicio damnatus, ait, nō erit infamis. Vide Contractus.

Contrariorum eadem est disciplina, *l.1.D.de iis qui sunt sui.* Sed, quandoquidem plurimi refert, quomodo disciplinam accipias, sic distingue: Aut intelligimus contrariorum eandem esse disciplinam, id est, cognitionem, & erit vera propositio. Nam cognito vno ex contrariis, cognoscemus & aliud cōtrarium, *l.ex duobus.in princip.& l.seq.in fi.de vulg. substit.l.1.in princip.D.de his, qui sunt sui, vel alien.iur.* Aut referimus eam propositionem ad iuris sanctiones, vt sit contrariorum eadem, sanctio, vel ordinatio. Et tunc, cùm in vtroque est eadē ratio, erit eadem iuris definitio. Cùm autem apparet diuersa ratio, erit quoque diuersa diffinitio. Ibi autem plerumque par ratio est, vbi ambo contraria sese mutuò respiciunt, & ex sese nascuntur sub corruptionis modo, hoc est, vt cùm alterum contrariorum nascitur, alterum perimatur, veluti retinere, & amittere, obligare, & liberare: contrahere, & distrahere: testamentum facere, & testamentum reuocare: nunciare nouum opus, & remittere. In his enim & similibus eadem est iuris dispositio, vt quod in vno statuitur, censeatur etiam in alio statutum. Vt ecce: In obligatione dispositum est: eam tempore produci non posse, *l.si certis annis.C.de pactis.* Ergo nec tēpus perimere potest obligationem, *l. obligationum ferè.§.placet, D.de oblig. & actio.* Sic quando contractus fit bonæ fidei, eius quoque resolutio erit bonæ fidei, *l. ab emptione. D.de pact.l.nihil tam naturale.D.de diuers.reg.iur.*

ex CONTRARIO, *§.relegati.Inst. quib.mod.ius patr.* sumitur non pro è cōtrai, sed pro similiter, relatione tamen filij ad patrem. Relegati patres in insulam, in potestate liberos retinent: & ex contrario liberi relegati, in potestate parentum remanent.

CONTRARIETAS iuris est, quoties ex eodem in specie facto repugnātes sunt definitiones præceptorum, quarum alteram inspecta ratione boni & æqui oportet esse falsam. Talis cōtrarietas, quia valde nocet humanæ societati, semper fugienda est. *Const. D. 3. §. Contrarium.*

CONTRADICERE, est allegare iustam læsionem contra id quod agitur, *Vlpianus in l.nam ita diuus. D. de adoptionibus.*

CONTRAHERE apud Iurisconsultos dicitur, cùm vltrò citróque aliquid dabatur, scilicet cùm vnus accipiebat, alter dabat. *Liuius lib.22.* Iam inde haud secus quàm in pace res inter se contrahere, vendendo, emendo, mutuū dando argentum, creditúmque soluendo auderent. Contrahere autem dicimus negotium, obligationem, stipulationem, venditionem, *l.2. & l.33. de condictio.indeb.l.5. & l.133. de reg. iur.l.57.D. de oblig.& actio.* Huic contrarium est distrahere, *l.4.§.is quoque.D.de oblig. & actio.* Contrahentibus autem licere inuicem se circumuenire, dixere Vlpian. *l.in caussa.16.D.de minor. & Paulus l.item si §.fin.D.locati.* quod accipiendum putat

ille Bartol. si dolus absit, nec vltra dimidium iusti pretij factum sit, vt notatur infrà Panormitanus *in c. nauiganti. de vsuris in antiq.* hoc clarius explicat, vt tum demum circumuenire liceat, cùm circumscriptio re ipsa interuenit: ex proposito diuersum esse, quæ sententia vera est. Accursius tamen *in l. semper in conuentionibus. D. de diuers. reg. iur. antiq.* hoc nō congruere viro bono scribit. Philippus Decius inter scientes hoc concessit, *in d. l. semper.* Tu rem expende, & vide eundem *P. Decium in l. pen. C. de pactis. & Salicet. in auth adhæc. C. de vsuris. & Ioannem Imol. ca. 1. de empt. & vendit.* Notandum igitur, contrahētium deceptionem iure ciuili tolerari, vsque ad dimidium iusti precij, *l. in caussæ. §. idem Pomponius. D. de minoribus.* Erant autem olim periti rerum æstimandarum inter contrahentes, quos Summarios adpellabant. *Nouel. de hortulanis. §. ipsam verò olerum æstimationem. Constit. 64.*

Cōtrahimus crimen, *l. 15. D. de donat. & l. 2. D. de cond.* ob turpem caussam, cùm subimus. Contrahere fraudem. *l. 8. D. de publican.* & ita accipe ex malo cōtractu, *l. 52. D. de re iud.*

Contrahere etiam videtur, qui adit hæreditatem, *l. 3. in fi. & l. seq. D. quibus ex caus. in possess. eo.*

CONTRACTVS, Græcis significantius συνάλλαγμα vocatur, continétque omne pactum. Qua voce Aristoteles vtitur *Ethic. lib. 5.* Quo respiciens Labeo, adserit, contractum esse vltro citróque inter duos pluréſve obligationē, *in l. Labeo. D. de verb. signifi.* Vel Contractus est negotium, ex quo mutua obligatio, mutuáque actio nascitur, & ea quidem actio vel vtrinque directa est, vel hinc directa, illinc contraria. Directa, id est, principalis: contraria, id est, quæ principalis non est, sed ex contrario in eum datur cui principalis actio competit. Aut igitur vno tātùm ex latere principalis est actio: aut vltrò citróque. Cōtraria actio principalis non est, quia ea indemnitati duntaxat consulitur: quamobrem nec famosa est, nec in ea iuratur in litem, *l. ei apud quem, D. depos.* Contractus autem caussa efficiens est ius gentium, hoc est, naturale seu diuinum. Naturæ enim præceptum est, diligendum esse proximum, quia Deus nos dilexit. Ergo benefaciendum est maximè, nocendum minimè fratri, *§. iuris præcepta. Instit. de iustit. & iur. l. vt vim. D. eod. tit.* Non possumus autem commodius alteri benefacere, quàm si communicemus ei aliquid rerum nostrarum, vel officiorum. Rursus communicatio, nisi haberet modum iure præscriptum, nonnunquam expleret adfectus hominum insatiabiles. Quare modos adhibere oportuit, & ordines quosdam in transferendis rebus, vt mutua quædam seruaretur vtilitatis ratio, ne alter ab altero nimis grauaretur. Et hæ sunt contractuū formulæ, per quas exercemus mutuæ charitatis officia, in pace & tranquillitate. Item est alia regula naturæ: Omnes res sunt à Deo gratia hominum creatæ. Omnia, *inquit David*, subiecisti sub pedibus eius. Iam cùm distincta sint rerum dominia, fit vt id quod nostrum est, inuitis nobis auferri non liceat. *l. id quod nostrum. D. de reg. iur.* Opus ergo fuit aliis quibusdā mediis, ad introducendam mutuam omnium rerum & operarum communicationem, sine vllo grauamine. Tales autem sunt contractus nominati & innominati, ac quasi contractus. Viden' quomodo contractus sint ex iure gentium? Quæ gens enim non probet huiusmodi naturę beneficia lumine naturali rationis? At contractus caussa materialis, sunt res humanæ, & functiones tā variæ, vt plura sint negotia, quàm vocabula. *l. natura enim. D. de præscript. verb.* Circa hanc enim caussam perpendendum illud est, non potuisse conseruari pacem in hac vita, confusis tot rerum sine distinctione commerciis. Et rursus, distinctionem fuisse perniciosissimam sine formulis communicandarum rerum futuram. Vis videre quàm hoc sit verum? Circumspice quoquò versus, & videbis, ne nunc quidem satis conuenire inter homines, vtcunque rebus diligentissimè distributis. Quid igitur erat futurum, non introductis contractibus obligatoriis? Certè beluino more nos inuicem dilaniaremus, nisi essent contractus. Quinimò Contractus caussam formalem si rectè inspicias, oblectabit te maiorum prudentia. Mirum enim dictu est, quàm pulchra sit obseruata contractuum ratio, ac veluti harmonia vsui nostro omnibus modis deseruiens per

gradus. Ea enim est vera philosophia, *cuius meminit l.1.D.de iust.& iur.* I. Ecce si rebus indigeas, & habueris pecuniam numeratam: proposita est formula emendi, & vendendi, præstans omnium facilè rerum communionem. II. Si careas pecunia, locuples aliarum rerum tunc vti potes prisca illa permutandi obseruatione, de qua l.1. de contrah. empt. quæ etiam frequentantur hodie. III. Si non ita multum habeas pecuniarum, nec rerum: aut si dominus nolit alienare rem, qua indiges, tunc proximum est, vt vsum eius cõsequaris, saltem ad tempus certum. Quo pertinet locatio, & conductio, exhibens etiam nobis commutationem operarum personalium. Item commodati contractus, & mutui, eodem spectant. IIII. Vbi nihil eorum possis consequi pecunia: tunc expositas habes liberalitaris formulas: vt sunt, precarium, donatio tam inter viuos, quàm caussa mortis. Sæpè enim largimur rogati, & sine obligationis vinculo, id quod alioquin non concederemus pecunia. Est ne hæc elegans forma in gradibus contractuum obseruata? Tu collige ita de reliquis omnibus, videlicet, quomodo absentibus nobis deseruiant contractus mandati negotiorum gestorũ. Contractus denique caussa finalis est, vt vtamur, fruamur rebus à Deo donatis, honestè ac cõmodè: ne alter ab altero grauetur: vt æqualitas commutatiua pacem conseruet, pax Rempublicam, in qua, velut eadem naui, sumus omnes. Item, vt exerceamus charitatem, & communicemus res nostras indigentibus, vtque certò constet in cõmerciis rerum, quid, vbi, cuique tribuendum sit. Et in summa, omnes contractus pertinent ad finem benefaciendi proximo. Nam, in hoc consistit verus eorum vsus: errántque tota via, qui contractus ad vilem quæstum referunt principaliter: quanquam honestum lucrum non repudiant inter contrahentes. Contractus autem ex conuentione legem accipere dignoscuntur, *de regul.iur.lib.6.ex l. contractus. D.eod.tit.* In alternatiuis, debitoris est electio: & sufficit alterum adimpleri, *ibidem ex l.in eo quod plus.§ vbi verba.D. eo. tit.* Contractus impugnandi caussa iusta non est, quòd paulò minore vel maiore preciores sit alienata, *l. si voluntate. & l.quisquis mihi.C.de rescind.venditio.*

Cõtractuum duo summa genera sunt. nam alij nominati dicuntur, quibus certum nomen consuetudo imposuit: veluti emptio, locatio: alij ferè innominati: Do vt des, Do vt facias, Facio vt des, Facio vt facias, sic nominati, quòd Latinæ linguæ vsus nullum iis nomen imposuerit, *l.1.& pass.D.de præscrip.verb.* Quidam contractum incertum, *in l. Certi condictio.D.si cert.peta.* interpretantur contractum innominatum.

Contractus NVLLVS dicitur, qui in re, forma, vel materia peccat,

Contractus BONAE FIDEI dicuntur, ex quibus simplici quadam ratione boni, & æqui, absque vlla subtili disputatione, præstanda sunt etiam ea, quæ non fuerant inter contrahentes dicta. Stricti verò iuris, angustis finibus conclusi, nihil admittunt, quàm ea, *quorum mentio facta est.§.in bonæ.Instit.de actio.& l.consensu.D.de obl.& act.*

Contractus SIMVLATVS dicitur, cùm fœnerator, quod pignoris caussa acceptum est, emisse videri vult, *cap. ad nostram.de empt. in antiq.& l.3.C.plus valere quod agit.*

CONTRADICTVM iudicium, *l.cùm de consuetudine.D. de legib.* dicitur, cùm aliquid statuitur, altero ex litigatoribus contradicente, & aliquid non esse tale contendente. Primum, inquit Vlpian. illud explorandum arbitror, an etiam contradicto aliquando iudicio consuetudo firmata sit.

CONTRARIVS, vide Contra.

CONTRECTARE, est loco mouere. atque ita in quæstione de furtis verbum Contrectationis accipiendum ostendit *l. 3.§.si rem.D.de acq.poss. & alibi sæpè.* vt autem furtum contrectatione committitur, ita purgatur, si res reponatur, *l.40.D.de statu lib.*

CONTRIBVERE. Hinc CONTRIBVTVS, id est, commixtus. *l.2.§. cæterum. D.vi bon. rapt.* cęterum neque furti actio, neque legis Aquiliæ contributæ sunt in hoc edicto: licet interdum communes sint cum hoc edict.

CONTRIBVTIO est collatio, vt fit mercium pro iactu. *l.1.D. ad leg.Rhod. de iactu.* Persæpè etiam sumitur pro coniunctione & cumulatione variarum summarum: velut in legis Falcidię ra-

tione ineunda, cum varia legata cumulantur, vt appareat de dodrantis quantitate, dicitur fieri contributio, *l.1.§.interdum omni modo.l.in ratione.11.§. quod vulgo.D.ad leg.Falcid.& l.1.in princ.D.Si cui plus quàm per leg.*

CONTROVERSIA est certarum personarum de re propria cõtentio, & dicitur ante litem contestatam, *l. sed & si lege.D.de pet.hæredit.*

Controuersiam possessionis facere is videtur, qui prohibet aliquem vti possessione sua naturali, *l. si duo.§.hoc interdictum sufficit.D.vti possidetis.*

Controuersia aquæ, *in l.fluminum.§. idem Seruius.ff.de damno infecto.*dicitur vis & impetus.

CONTVBERNALES, sunt seruorum coniuges, & nati, qui instructo fundo continentur, *l.quæsitum.§.si instructum. D.de fund. instru. & l.vxorem. §. concubinæ. D. de leg. 3. & l.liberorum §. sed & Papinius.D.de verb.significat.*

CONTVBERNALES in re militari dicuntur commilitones qui in iisdem tabernaculis, seu tentoriis militãt, *l.rem.§.1.ff. commo.* Sic dicti, *vt vult Festus*, à tabernis, quæ fiebant ex tabulis, vnde & tabernacula sunt dicta, licet ex tentoriis & pellibus fiant. *African. loco præcitato*: In exercitu contubernalibus vasa vtenda communi periculo dedi. Vide Tabernæ.

Contubernalis seruus, pro domestico, *l.Vltim.de aur.& arg.leg.*

CONTVBERNIVM, primùm militum dicitur, à tabernaculis militaribus, *l. 5.§.à barbaris.ff. de re mil. & apud Sueton.in Iulio Cæsare,ca.2.* Contuberniũ etiam seruile cõnubium significat, *Paul. lib.2.Senten.tit.20.l.14. §.seruiles.ff.de ritu nupt.l.49.de manumiss testam.* Generalius autem accipitur *in § quibus connumerari. Instit.de hæred.quæ ab intest.*

CONTVMAX est, *ait Hermogenianus*, qui tribus edictis propositis, vel vno pro tribus, quod vulgò Peremptorium adpellatur, literis euocatus, vel denunciationibus conuentus, præsentiam sui facere contemnit, *l. contumacia. de re iud.* Cæterùm, qui ad maius tribunal euocatus est, si litem inchoatam deseruit, contumax non videtur, *l 54. ff.de re iud.* Contumax item dicitur, qui vocanti in ius non obtemperauit. Contumaces autem non videntur, nisi qui cùm obedire deberent, non obsequuntur: id est, qui ad iurisdictionem eius, cui negant obsequi, pertinent, *d.l.contumacia.* Cæterùm, Contumacem per annum ius suum amittere, Doctores tradiderunt, ídque in simplicis contumaciæ pœnam: *contra mentem §.vlt.in noua Iustiniani Constitut, C.de assert.tol.vt latius declarat Alciat.ca, 17.lib. 3. Parerg.* Obseruandum tamen, Contumacem esse citationi, & non obtemperare ius dicenti, diuersa esse. Contumax etiam est, qui omnino non respondit in iure interrogatus, *l. de ætate. §. qui tacuit.D.de interrog.actio.*

CONTVMACIA euidens, quę & manifesta dicitur, contrahitur, si reus dicat, se non compariturum, aut obtemperaturum. & Contumacia præsumpta, eadémque & dubia, cùm reus ad domum citatus, vel in valuis ecclesiæ, non comparet. Eadem & Contumacia, in obedientiam significat, & propriè contemptum potiorum: & est delictum personale, personam sequens inobedientis. Vnde fit, quòd procuratores, tutores, vel curatores, si non obtemperauerint iudici, ipsi tenentur, nec dominus, pupillus, vel adolescens. *l.1.§.si procurator. ff.si quis ius dicen.non obtemper.*

CONTVMELIA à contemnendo dicitur, *Vlpian.l.1.ff. de iniur. & famos.libell.* quod & Seneca probat libr. de Tranquill. vitæ. 11. Contumelia, inquit, à contemptu dicta est: quia nemo, nisi quem contemnit, afficit tali iniuria, &c.

CONTVRBARE, vocabulũ est, ad rationes pertinens, & de iis dicitur, qui non sunt soluendo, neque se extricare nominibus possunt, & ære alieno. *Cicer. pro Plancio*: Verùm fac me multis debere, & in his Plancio. Vtrum igitur me conturbare oportet, an cæteris, cum cuiusque dies venerit, hoc nomen quod vrget, nec cum petitur dissoluere. *Vlpian.l.5.§.2.ff. de instit.act. de seruulo pistoris loquens*: Si pecunia accepta præsente, vt per dies singulos panem cui præstaret, conturbauerit: id est, si eis, à quibus panum precium acceperat, non satisfecerit, *Alfen. lib. 16. de in rem vers.* Seruius boues vendiderat, alios redemerat, nummos venditori non soluerat, posteà conturbauerat: id est, pecuniam

niam dissiparat. Plena autē locutio est, conturbare rationes, *vt in Eunucho Terentij*: Ita conturbasti mihi rationes omnes. Sic sumitur apud Martial. libr. Epigram. 9.

Conturbauit Atlas, & non erit vncia tota,
Decidat tecum, qua pater ipse Deum.

Huius autem contrariam dicendi formam explicat Plautus in Amphitruone: *Et vt res rationesque vestrorum omnium bene expedire vultis*: Sic in epigrammate de Catone Grammatico:

Omnes soluere posse quæstiones,
Vnum non facile expedire nomen.

CONVENÆ dicuntur, qui è diuersis mixti nationibus, in vnam coaluerunt ciuitatē, qualis est origo Venetorū.

CONVENIRE in manum dicebatur materfamilias, quæ in matrimonium, certis solennitatibus adhibitis, coibat. *Cicero in Topic. Vlpianus in Epitom. tit. 9.*

Conuenire, est in ius vocare, *l. 19. D. de procurat.* Si actor malit dominum potius conuenire, quàm eum qui in rem suam procurator est. hinc eodem sensu conuentio, *l. 453. D. de rei vindic. l. 7. C. de præscript. 30. vel 40. anno.* Conuenire etiam est debitorem appellare: sicque vsurpauit Caius *l. 41. D. de her. pet.* Si quo tempore conueniebatur possessor hæreditatis, pauciores res possidebat, &c.

Conuenire testato, *l. 10. §. si quis particeps. D. quæ in fraud. credit.* Conueniri interdicto, nihil est aliud, quàm quòd, cōparente iam aduersario, postulatorem petere, vt summatim cognoscatur, tunc mandatum iudicis exequendum esse. Conuenire etiam dicuntur, qui ex diuersis locis in vnum colliguntur, & veniunt: ita qui ex diuersis animi motibus in vnum consentiunt, id est, in vnam sententiam decurrunt. *Vlp. l. 1. D. de pact.*

Conuenit, absolutè, hoc est, pacto firmatum est.

CONVENTIONIS autem nomen adeò generale est, vt eleganter dicat Pedius, nullum esse contractus, nullam obligationem, quæ non habeat in se conuentionem, siue re, siue verbis fiat. Pertinet enim conuentionis verbum ad omnia, de quibus negotij contrahendi transigendíque caussa consentiunt, qui inter se agūt, *l. 1. §. 1. D. de pact.*

Conuentionum autem tres sunt species, Aut enim ex publica caussa fiunt, aut priuata, aut iurisgentium. Cōuentio publica est, quæ fit per principem aut pacem, quoties scilicet inter se duces belli quędam paciscuntur, *l. conuentionum. D. de pact.* Conuentio legitima est, quæ aliqua lege confirmatur. Et ideò interdum ex pacto actio nascitur, vel tollitur, quoties lege, vel Senatuscōsulto adiuuatur, *l. legitima D. eod. tit.* Conuentiones Iurisgentium, quædam actiones pariūt, quædam exceptiones. Quæ pariunt actiones, in suo nomine non stant, sed transeunt in proprium nomen contractus, vt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, commodatum, depositum, & cęteri similes contractus. Sed & si in alium contractum res non transeat, subsit tamen caussa, eleganter Aristo Celso respondit esse obligationem, vtputà, dedi tibi rem, vt mihi aliam dares: dedi, vt aliquid faceres: & contractum esse, & hinc nasci ciuilem actionem, *l. iuris gentium. ff. eod. tit.*

CONVENTIONALES stipulationes sunt, quę ex conuentione reorum fiunt, quarum totidem sunt genera, quot (pene dixerim) rerum contrahendarum. Nam & ob ipsam verborum obligationem fiunt, & pendent ex negotio contracto, *l. stipulationum aliæ. ff. de verb. oblig.*

CONVENTVS quatuor modis intelligitur *Festo libr. 3.* Primò cùm quēlibet hominem ab aliquo conuentum esse dicimus: secundò, cùm significatur multitudo ex compluribus generibus hominum contracta in vnum locum: tertiò, cùm aliquem in locum frequentiæ hominum, supplicationis, aut gratulationis caussa populus colligitur: quartò, cùm à magistratibus iudicij caussa populus congregatur. Atque id in præfecturis Italiæ potissimùm fiebat, tum etiam in prouinciis. *Cicero in Sextiana*: Qua de caussa & tum conuentus ille Capuæ P. Sextio gratias egit. In prouinciis autem vrbes certè, ac potissimum metropoles, constituebantur, ad quas è locis vicinis vadimonia promittebantur, vt Rectores cum aliquot equitum Rom. consilio ius de controuersiis dicerent. *Cæsar de bello Gallico li. 5.* Quieta Gallia in Italiam ad conuentus peragendos profi-

ciſcitur. Atque hoc nimirum illud eſt, quod Veteres Forum indicere, & forum agere dicebant. Sicque Theophilus. §. *eadem. Inſtitut. quib. ex cauſ. manumitt. non licet.* diffinit, ῥητὸν χρόνον παρὰς κατάλυσιν δικῶν ἐπινενοημένον, ἐν ᾧ εἴτε δικάσαι. καὶ οἱ δικαζόμενοι συνίεσαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. vide infrà Forum.

Conuentus aliquando ſignificat ius Epiſcopale, *c. ſicut. 16. q. 3. & ibi nota.* Conuentus etiam pro monachorum collegio ſumitur, *c. edoceri. de reſcript. Clem. 2. eod. titul.* Conuentus amicabilis, id eſt, compromiſſum.

CONVENTVALE, eſt congregatio ſubditorum ſine conſenſu prælati, *cap. 17. de ſeru & cap. multis.*

CONVERSATIO æqualis pro conſuetudine familiari, *l. obſeruandum. ff. de offi. præſid. Apud Vlpianum l. 12. §. 1. D. de relig. & ſumpt.* Conuerſatio pro habitatione ſumitur: Senatuſconſulto cauetur, ne vſus ſepulchrorum permutationibus polluatur: id eſt, ne ſepulchrum alius conuerſationis vſum accipiat. hoc eſt, ne quis aliam ob cauſſam quàm ſepulchri & religionis ibi habitet, aut verſetur: *vt inde colligi poteſt, & l. 3. D. de ſepulch. violat.*

CONVERSVS dicitur, qui à communi hominum conſuetudine ad monachalem vitam abductus, depoſito virili habitu veſtitum cucullarem induit, *lib. feud. 2. tit. 30.* Hic primus eſt ad monachiſmum gradus: alter eſt eorum, qui poſt conuerſionem profitentur ſe ab hominum conſortio abſcedere, & Profeſſi appellantur: poſtremus monachorum. Conuerſio non ſpoliat matrimonio: Profeſſio ſpoliat, cùm hæc formula pronunciata eſt: Do me & mea huic eccleſiæ, *gl. in c. vt lex continentiæ. cauſ. 27. q. 1.* quod totum ex antiqua gentium conſuetudine videtur profectum, vt ex illo Verrinæ j. intelligi poteſt: Dixit & ſe & omnia ſua Veneris eſſe: Si pateret eam ſe & ſua Veneris eſſe dixiſſe.

CONVIVIVM. M. Ciceroni, quòd vitæ coniunctionem habeat, *l. fi. D. de aleato.* multò elegantius quàm Græcis συμποσίου nomen, à ſimul bibendo.

CONVOTI, iiſdem votis obligati.

CONVICIVM, iniuria verbis facta, *l. 1. D. de iniur.* Dicitúrque, *vt vult Vlpianus*, vel à concitatione (non à vitio, vt vult Lauren. Vall.) vel à conuentu, hoc eſt, à collatione vocum. Cùm enim in vnum complures voces conferuntur, conuicium appellatur, quaſi conuociū, *l. item apud §. conuicium. D. de iniur. & famoſ. libell.* Veter. Gl. καταβόησις, ὀχλαγωγία. Itáque bifariam intelligendum erit cōuicium, cum ſcilicet aut plurium hominum voces, aut etiam vnius hominis plures & repetitæ voces in vnum hominem conferuntur.

COPIÆ pro commeatu, & annona quæ publicè præbetur, *l. 20. D. de compenſ. & Caſiod. libr. 6 Varia. in formu. præfecturæ annonæ. Valer. lib. 5. c. 1.* Obuiam illi P. Corn. Scip onem Quæſtorem Capuam miſit, cenſuítque vt ei domus Romæ quàm optima conduceretur: & copię non ſolum ipſi, ſed etiam comitibus eius publicè præberentur. Vnde

COPIARI verbum caſtrēſe, *de quo Gellius & Nonius, Briſſonius lib. 2. Solutionum. Duarenus lib. 1. Diſputa. c. 26.* Atque hinc Copiarij, qui copias præbent, qui & Parochi dicuntur, ἀπὸ τοῦ παρέχειν, Porphyrio in Horat.

Copias pro materiis ad ędificandum idoneis dixit Vitruuius lib. 6. c. vlt.

COPIATÆ *in Nouell. Inſtit. 59.* νεκροθάπται, καὶ πρὸς τὴν λειψάνων ἐκφορὰν κάμνοντες, vocantur. Sic enim Lexicon beati Germani hoc verbum interpretatur. Nos libitinarios, vel pollinctores, vel veſpillones reddere poſſemus.

COQVINATORIVM, vel, *vt Haleander legit*, coquinarium inſtrumentum, *l. & ſi non ſunt. § infecti. ff. de aur. & argent. leg.*

CORACINVM colorem iuriſconſul. nominat *in l. quæſitum. §. coccum. D. de leg. 3.* nec Crocinum legendum, quod habet Nor. editio. Alciat. nigrum interpretatur in Parerg. quo loco colores explicat: & dicitur παρὰ τοῦ κόρακος. *Sic Strabo lib. 12.* τὴν κόραξιν χρόαν intelligit nigerrimum colorem, de Laodicenſium pecoribus loquens.

CORAM factum, ex natura rei plerunque illud non videtur, cui intelligentia non acceſſerit: cùm qui animo non adeſt, abeſſe videtur, *l. diem. §. coram. ff. de arbit. Vide Alciatum in l. coram Titio de verb. ſign.*

CORBIS, *in l. in inſtrumento. D. de fund. inſtru.* inſtrumenti genus cogendorum

rum fructuum caussa comparatum, viminibus factum, *Varro lib.1.de re rust. At li.4.de ling.Latin.* Corbes, *inquit,* ab eo dictæ, quòd spicas aliúdve quid conradebant. Hinc, Per corbem vini mensuram facere, *apud Vlpianum in l* 1.§.4. D.*de peric.& commod.* id est, per cribrum, cùm scilicet vinum è doliis venditor effunderet, quia non intra tempus constitutum dolium exinaniret: vt sic sciatur, vino ad mensuram vendito, quantum emptori petierit, qui pro eo quod admensum fuerit, pretium debet.

CORNELIA lex, vide infrà Lex.

CORNICVLVM, muneris quædam species, *cuius mentio fit l.* 1.*C.de apparit præfect.præt.lib.*12. Hinc

CORNICVLARII, adiutores Principis custodiæ, vel officialis vocabantur. *Accurs.* Accēsi, *inquit,* dicebātur attributi decurionibus, hoc est, ministri eorum, quasi ad censum additi. Quos nunc Commentarienses, & Cornicularios adpellant. Dicitur autem Cornicularius in bello. Accensus decurionis. In Palatina militia Cornicularij accipiuntur pro Accensis Primiscriniorum, vel Principis proximorum. *Alciatus in l.2. corniculario.C.de proxi.sac.scri.lib.*12. Cassiodorus tamen scribit lib.11. Varia. Cornicularios dici officiales, qui præsunt cornibus secretarij: hoc est, qui in consilio Præfecti prætorio armati stabant, à Græcis ὑπασπισταὶ dicti. Cornicularium *Turn. Aduers lib.* 5.*cap.* 10. in hoc loco Valerij, Libidinosi centurionis supplicium M. Lectorij Mergi Trib.militaris æquè similis fœdus exitus sequitur: cui Cominius Trib.pleb.diem ad pop.dixit, quòd Cornicularium suum stupri caussa appellasset, accipit pro eo qui corniculo præerat. Vt enim in exercitu & acie cornu dicitur, ita in Tribun.militum cohortibus corniculum, & fortasse in ordinibus centurionum. *Sic Sueton. in Domit.* Ac repugnantem adorti Clodianus Cornicularius & Maximus. Itaque Corniculum videtur sumendum *apud Sueto. in libr. de claris Gram.de Orbilio. item & apud Plin.in lib. de viris illustr.* de M.Æmilio loquitur. Apud Liuium autem *lib.*10.*sub fin.* videtur pro ornamento quodam sumi. Equites omnes, inquit, ob insignem multis in locis nauatam operam, corniculis armillísque argenteis donat.

CORNICVM oculos configere, prouerbium est, de iis dici solitum, qui perspicacissimis oculatissimísque visum adimant, offundántque tenebras. Hinc ille Cn.Flauius scriba, *cuius meminit Cic. in orat.pro Muræna.* quòd ab ipsis Iurisconsultis eorum sapientiam compilarit, cornicum oculos confixisse dicitur.

CORNVARII, *in l.fi. D.de iure immunitat.* vel qui cornua conficiunt, vel cornicines, qui cornu canunt, quos Æneatores à priscis dictos Festus scribit *li.*1. Paternus à tubariis eos separat, vt & cornicines à tubicinibus, *Veget. libr.2. cap.22.*

CORONARVM genera, & differentias persequitur *Tertullianus lib. de Corona milit.Gell.lib.5.c.6.* Coronæ mensarum, *lib.19.8. perueniamus. ff.de aur. & arg.leg.* quas conuiuiis adhiberi solitas antiquorum testimoniis liquet. Coronæ sacræ, quæ athletis in certaminibus sacris præstantur, *l.40.ff.de re iudic.*

CORONARIVM aurum *in Rubr. de auro Coron.C.& l.15.C.Theo.de leg. Seruius lib.* 8. *Aeneidos* ita appellatum tradit, quod à victis gētibus dabatur, quódque propter concessam vitam illis impositum erat. *Lampridius in Alex. & Ammian. Marcellinus lib.* 25. *huius meminere.* Vide Aurum coronarium.

CORPVS, pro collegiis & vniuersitatibus à Iurisconss. accipitur, *vt Callistratus de excusat.l.non tantùm. Item Pompo.de vsucap.l.rerum.* Corporum, inquit, tria genera sunt: vnum, quod continetur vno spiritu, & Græcè ἡνωμένον συμφυὲς vocatur, vt homo, tignum, lapis: alterum, quod ex contingentibus se, hoc est, ex pluribus inter se cohærentibus constat, quod συνημμένον vocatur, vt ædificium, nauis, armarium: tertium, quod ex distantibus capitibus constat, vt corpora plura non soluta, sed vni nomini subiecta, veluti populus, legio, grex. *Idem Paulus l.23.§.item. ff. de rei vindi. & vide Senecam libr.* 17. *Epist. & Plutarch.in præceptis connub.*

Corpus mensorum frumenti, *l.* 10.§. 1 *ff.de vacat.mun.* Sic Corpus Fabrorū, *l. pen.§.quibusdam.ff. de iure immu.* Corpus nauiculariorum, *l.2.§.licet.ff.eodem.* Corpus patrimonij, *l.2.§.quòd autem.ff.de petit.hæredit.*

CORPVS POSITVM, pro, sepultum, *apud Scæuolam. in §. cibaria. l fin. ff. de alimen. & cib. legat.* Huius vocabuli vsus latè patet, variéque, quem fideliter tradit Robertus Stephanus.

CORPORALES res sunt, quæ tangi possunt, veluti fundus hic, homo hic, vestis hæc: incorporales sunt, quæ tangi non possunt, qualia sunt ea, quæ in iure consistunt: sicut hæreditas, vsusfruct. *Instit. de reb. corp. & incor. Gaius l. 1. §. hæ autem. ff. de rerum diuis.*

Corporalis possessio, quæ corpore tenetur. Corporaliter autem possidet, qui possessioni incumbit, *l. 24. & l. 25. §. fi.* D. *de acqui. poss. l. 40. §. fi. D. de pignor. actio.* Corporalia pignora, ad differentiam nominum captorum, *l. 15. §. sic quoque* D. *de re iud.* Sic

CORPORALITER acceptum pignus dixit. *Iul. Patritius in Epitom. Nouel. tit. 20.*

Corporaliter præstitũ iusiurandũ, *l. 1. C. si aduer. ven. l. pe. l. fi. C. si min. se mai. dix.* i vt interpretãtur Doctores, tactis sacrosanctis Euãgeliis, & testibus præsẽtibus, *vt videre est in auth. iusiuran. quod præst. ab his, &c. in Collat. 2. in princip.* Sed id intelligendum videtur de iis, qui Christiani erant. Aliàs enim quoties de ethnicis id efferetur, de iis est explicandum, qui aras in iurando tenebant: *vt de Annibale refert Liuius libr.* 21. qui altaribus admotus, tactis sacris, iureiurando à patre adactus est, se, cumprimùm posset, hostem fore pop. Rom. Huic opponitur iusiurandum, quod verbo tenus præstabatur, *de quo l. 3. C. si minor. se maior. dix.* Si tamen, inquit, instrumento per sacramẽti religionem maiorem te esse adseuerasti: iunctis iis, quæ sequuntur.

CORPORATI, qui sunt ex corpore collegij, vel ciuitatis, *l. fi. C. de nauicu. lib. 11 l. vnica. C. de priuil. corporat. vrb. Ro. l. vnic. C. de Alexan. primat.* veluti pistores, suarij, boarij, pecuarij, caupones, lignorum, frumenti, olei portitores, calcis coctores, populi Rom. vsibus & necessitatibus destinati: quibus adde collegiatos, id est, συστηματικοὺς, qui incendiorum casibus solebant subuenire. *Vide Symmach. Epist. lib. 3. Epist. 13.*

CORRADERE, est cum difficultate summam aliquam ex venditione redigere. *l. 5.* D. *de admin. & peric. tut.* Ita autem dispositioni pecuniarum locus est, si ea summa corradi, id est, colligi possit, vt comparari ager possit.

CORRECTORES prouinciarũ, pro rectoribus & gubernatoribus, id est, quibus pars aliqua prouinciæ regenda tradita est, *apud Hermogenianum in l. de omnibus. D. de offi. præsid. l. vni. C. vt omn. iud. Anianus Nouel. 3. Vide tit. 3. Cassiod. li. 3. Variar.*

CORRIVARE, *l. 1. §. sed & fossas, & l. 3. D. de aqua, & aqua plu. arc.* pro deriuare sumitur. Sed & fossas, *inquit priore loco Vlpian.* agrorum siccandorum caussa factas, Mucius ait fundi colendi caussa fieri, non tamen oportere corriuandæ aquæ caussa fieri. *Et alio loco.* Si tamen aquam corriuet, vel si spurcam quis immittat, &c.

CORRVMPERE latè patet, & ad animum & corpus, aliásve res refertur. Corrupisse (*quod ad leg. Aquil. attinet*) videtur, qui vinum spurcauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit, *l. 27. §. inquit lex. cum § seq.* D. *ad legem Aquil.* Item si frumento arenam, aut quid aliud immiscuit, cuius difficilis separatio sit, quasi de corrupto agetur, *d. l. 27 §. si quis vestimenta.* Corrupisse etiam intelligitur tabulas, qui eas interleuerit. *l. 42. ff. ad leg. Aquil. ff. de dol. mal.* Corrumpere seruum (quod ad tit. de seru. corrupto pertinet) videtur, qui eum deteriorem facit. Quod quo sit accipiendũ modo exponitur, *l. 1. §. fi.* D. *de seruo corrupt.* Sic etiam Corrumpere, pro vitium adferre & violare, *l. 5. ff. de quæstio. l. 38. §. qui nondum.* D *de pœn.* Corrumpi etiam dicũtur stipulationes, legata, libertates, quæ aliqua ratione vitiantur, & intercidunt, *l. 11. ff. de seruit. l. 30. §. diuus. ff. de fideicommiss. liber.*

CORRVPTORES testamentorum, aut aliarum scripturarum pœna fal si tenentur, non solùm si corruperint verumetiã si resignauerint, & legerint per iniuriam, vel si aduersario legendas prodiderint, *l. 1. §. si qui. ff. depos. l. qui testamentum & l. Paulus respondit. ff. ad leg. Cor. de fals. l. eum qui. C. eod. tit.*

CORRVPTELA, est peruersa cõsuetudo sacris canonibus inimica, *c. cum venerabilis. de consuet. in vol. Greg. c. ad decorem. de vit. & honest. cleric.*

CORRIGI dicuntur, quæ praua &

dara

dura sunt, cum in melius emendantur, reformantur, aut interpretatione molliuntur, *l.7.ff de iust. & iur.l.79.ff.pro socio*.Græci ἐπανορθοῦν dicunt.

CORRECTIO legum, id est, emendatio, vel mutatio, effugienda est.

CP. nota est in extremo præfat. Instit. Constantinopolin significans. D. C. P. hoc est, datum Constantinopoli, & alibi sæpissimè.

COSTVM, seu Costus, *l.fi.§.species. D.de publicanis*. Radix est herbæ in India, Arabia, & Syria nascentis, iucundi odoris, *Dioscorid. lib.1.c.15.Plin.lib.12.ca.12.Isidor.lib.17.c.19. Plinius etiam lib.32.c.24.* Odorum caussa vnguentorúmque & deliciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniam thure supplicamus & costo. Igitur non aberrauit, opinor, qui *in l.21.§.1.ff.de aur.arg.* pro Colum, legerit Costum, vbi odorum vnguentorúmque Pomponius meminit.

COTORIA, vena est, vnde cotes exciduntur. *Alfen. in l.Cæsar de publica.* Cum insulæ cretæ cotorias locaret, legem dixerat.

CRABATTVS, Κράβατλος lectulus meridiando idoneus, *l. 20. §.8.ff. de fund.instru.*

CRATITIVS paries, qui arrectis asseribus tum aliis transuersis in modum cratis illos pressè circumplicantibus cōstat, *l.si fratres.ff.pro socio*.quanquam Bud. hîc concratitius legat, & ita videtur legendum. Vide Concratitius. De cratitio pariete, *Vitruu.lib.2.cap.8*. Cratitij verò velim quidem ne inuenti essent, quantum enim celeritate & loci laxamento prosunt, tanto maiori & communi sunt calamitati, quòd ad incendia, vti fasces, sunt parati.

CREDERE propriè is dicitur, qui ita rem alienat, vt dominium transferat: qui enim dominium retinet, fidem alterius non sequitur, hincque in creditum ire dicitur, non qui rem suam, seu certam speciem vendicat, sed in personam agit, vt sibi satisfiat. Vnde & per prolepsin, in creditum ire, simpliciter pro credere accipi plerunque constat, *l. 2.mutui datio.ff.de reb.cred.& alibi*.Credendi adpellatio, *quemadmodum Celsus ait*, generalis est. Nam cuicunque rei adsentiamur, alienam fidem secuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur, *auctore Vlp.l.1. de reb.cred.* Hotom. in Commentariis verb. iuris hanc obseruat differentiam inter Credere, & in Creditum ire, vt illud consistat extra eas res quæ pondere, numero, mensura continentur: hoc verò minimè, vt idem sit quod mutuum dare. Mutui enim dationem his etiam in rebus consistere vult Paulus *l.2.de reb.cred.* Mutui igitur datio, & in creditum itio, duæ erunt species quæ subiicientur credendi verbo, ita tamen vt generis sui nomē retineat. Creditum igitur à mutuo ita differet, vt genus à specie. Nam creditū, vt diximus, consistit extra eas res, quæ pondere, numero, mensura, continentur: sicut si eandem rem recepturi sumus, creditum est. Item mutuum non potest esse, nisi proficiscatur pecunia: Creditum autem fit interdum, etiamsi nihil proficiscatur: veluti si post nuptias dos promittatur, *Paul. l.mutuum.ff.si cert.pet.* Hinc in Creditum pecuniā accipere, pro accipere mutuo, velut suam fœnerare. Opp.mandatu domini sumere & fœnerare. *Vlpia. in l.si remunerandi.§. apud Iulianum. ff. mandat.* At verbum, in creditum ire tum demum vsurpant Iureconsulti, cùm res accipientis facta est. *Alfenus Iurisconsultorum purißimus in l.31.ff.locat.* Rerum, inquit, locatarum duo sunt genera: vt aut idem redderetur, sicuti cùm vestimenta fulloni curanda locarentur, aut eiusdem generis redderetur, veluti cùm argentum pusulatum fabro daretur, vt vasa fierent: aut aurum, vt anuli: ex superiore caussa, rem domini manere: ex posteriore in creditum ire ex caussa emptionis, vel alio simili contractu, id est, mutuum, aut promutuum contrahere, nam promutuum contrahit, qui vice debitoris se reum creditori constituit. *l.3.§.is autem, ff ad S.C.Maced.* Et in creditum possidere, est in crediti vicem, & locum possidere, *l.15.§.si pignora.ff. de re iud.* In Credito esse argentum dicitur: quod in nominibus est, *l.27.§.argento.ff de auro & arg.*

Credere & deponere diuersa sunt & separata. *ventri. §. in bonis.ff.de priuileg. credit.*

CREDITI adpellatio eam tantùm pecuniam demonstrat, quæ peti potest, non etiam eam, quæ petitionem quidem non habet, solutione autem facta, repeti non potest, *l.94.§.fi.ff.de solut.*

Crediti quoque adpellatio ad mutuam tantùm pecuniam reſtringitur, putà in Macedoniano.

CREDITORES accipiendos eſſe conſtat eos, quibus debetur ex quacunque actione, vel perſecutione, vel iure ciuili, (ſine vlla exceptionis perpetuæ remotione) vel honorario, vel ordinario, vel extraordinario, ſiue purè, ſiue in diẽ, ſiue ſub cõditione. Quòd ſi natura debeatur, non ſunt loco creditorũ. Sed & ſi non mutua pecunia, ſed cõtractus, creditores accipiuntur. *Vlpi. l.cred. ff.de ver.ſig.* Creditorũ adpellatione non hi tantùm accipiuntur, qui pecuniam crediderint, ſed omnes, quibus ex aliqua cauſſa debetur, *Gaius in l.creditorum. D.eod.tit.* Creditor is eſt, *inquit Paulus*, qui exceptione perpetua ſummoueri nõ poteſt. Qui autem temporalem exceptionem timet, ſimilis eſt conditionali creditori, *l.creditor. D.de verb.ſign.* Creditores adpellantur, quibus quacunque ex cauſſa actio cum fraudatore competat, *Paul. l.ſi cui.ff de ſtatulibe. & Nou. vt creaito prim. aggred. §. creditorem autem. Conſt.4.* Creditores ſecundum vetuſtatẽ nunc quoque cenſentur, quicunque actionem habent ex mutuo, vel alio quouis contractu.

Creditor vt quis dicatur, ſatis, quòd fidem alterius ſecutus ſit, vel verè, vel legis interpretatione, *l.qui in fraudem.§.ex omni.qui & à quib manumit.*

Creditores peculiares, qui in peculium credidiſſent *Vlpianus in l.his conſequenter.§.ſi filiusfamil.D.famil.erciſc.*

Creditorem abſoluere, liberare creditorem, dimittere creditorem, Alciato, pro eo quod eſt, ſoluto debito dimittere creditorem, qui ſtante vltrò citróque obligatione quodammodo ligatus videtur. l.& in contraria. D de vſur.

CREDENTIA, eſt aſſertoria epiſtola, quam vulgò certificationem vocamus, cùm ſuperior Magiſtratus fidem facit pro ſubdito, vel etiam pro alio. Sumitur etiam pro arcano vaſalli fideicommiſſo *lib.feud.1.tit.17.* Vel ſi credentiam ad eorum damnum ſcienter manifeſtauerint.

CREDENTIARIVM nominãt barbari eum, qui ſit à dapibus prægustãdis: quem peculiari nomine Sueton. *in vita Claudij*, vocat prægustatorem. Qui ad principum menſas minutatim, ſuo more, edulia conſcindunt, qui mos apud Italos vbique eſt vulgaris. Structorum nomine vocari poſſe, cenſuit Inſulanus. Gallis, *Eſcuyer trenchant.*

CREMIA, hoc eſt, ſurculi tenues ac aridi, ad cremandum præ cæteris apti, ſicut ex pinu fiunt, *apud Iuriſcoſſ.l.55.§.2.ff.de legat.& fig.lib. 32. & Columell.libr. 12.c.19.* Græci hæc vocant φρύγιον. Hinc

CREMIALES arbores apud Vlpianum, *l. diuortio.§ ſi fundum. D.ſolut. matr.* quæ ſurculos illos ſuppeditant, & vnde faſciculi componuntur. Alij Gremia legi volunt, *vt in Pand.Flor.* & Gremiales arbores: cẽſéntque ſic dici, quòd à ruſticis ad comburendum gremio deferri ſoleant. Perperam autem qui Germina & germinales arbores ſcribi volunt.

CRETIO, *vide* Cerno.

CRETIFODINÆ, *l.9 § ſed ſi.D. de vſufr. l. 13. §. inde eſt. D. eo.l.77.D.de verb.ſignifi.*

CRIMEN, generale verbum eſt, delicta comprehendens, *Bart. l.tranſigere. C.de tranſact.* Crimen pro criminatione & accuſatione ponitur, *Vlpianus l.7.D. de accuſa.* Cauent itaque ſinguli, quod crimen obiiciant, & præterea perſeueraturos ſe in crimine vſque ad ſententiã. *Sic l.3.C.de calumniat.l.21. D.de S.C. Silla. Inſtit.de ſuſpect.tut.in princ.* vbi quod Iuſtinianus crimen, Theophi. κατηγορίαν adpellat. Crimen autem à delicto ſiue maleficio ſic diſtinguunt Iureconſulti, quòd illud capitalis fraus ſit, vt cædes, falſitas, &c. Delictum priuata noxa eſt, *l.17.§.16.ff.de ædil.edic.* Hinc rubrica, De priuatis delictis, *lib.D.47.* nonnunquam tamen id diſcrimen confunditur, & crimen de priuatis delictis intelligitur, *vt apud Vlp.l.1.§.1.ff de pœn.*

CRIMEN LÆSÆ MAIESTATIS eſt, vbicunque quis contra principem, vel vrbem aliquid molitur: aut qui profugit ad hoſtes, vel illos iuuat qualicunque cauſſa, ſcilicet armis, cõſilio, vel pecunia: vel qui ſubiectas prouincias nititur facere rebelles: vel ſeditiones aut bella mouet in ciuitate: vel qui prælatũ, magiſtratum, vel principem occidit: vel qui cõtra latus eius militat: vel arma fert & occupat contra rempublicam. Et idẽ dicitur crimen perduellionis, id eſt, hoſtile.

ſtile: nã perduelles dicuntur hoſtes. Secus ſi cõmittatur hoc crimen nec contra rempublicã, quia tunc non dicitur perduellionis, ſed ſimpliciter læſæ maieſtatis. Et nota: Non ſubditus crimẽ læſę maieſtatis non cõmittitur. *vt in §. rurſus in le.paſtoralis.de re iud.* vbi rex Siciliæ Robertus, non eo modo ſubfuit Henrico Imperatori, vt crimen læſæ maieſtatis in eum commiſerit.

Crimen maieſtatis eſt illud, quod aduerſus populum Romanum, vel aduerſus ſecuritatem eius committitur, *l. 1. ad l. Iuliam maieſt.* Securitatis ſignificationẽ Accurſium non intellexiſſe, admonuit Budæus, qui inquit: Securitas reip. eſt ἀσφάλεια, cum ſcilicet ſtatus reip ita cõpoſitus eſt, vt nulla ex parte periculum imminere videatur, nec ſit metus belli externi, aut inteſtini. Itaque hoc loco ſecuritatem ab Vlpiano Latinæ locutionis libenter obſeruanti, acceptam eſſe.

Crimina legitima ſunt, quorum iudicium lege aliqua iudicióve eſt conſtitutum. *Vlpian. l. 3. §. 1. ff. de crim. ſtell.* Pœna autem ſtellionatus nulla legitima eſt, cùm nec legitimum crimen ſit. ſolent autem ex hoc extra ordinem plecti.

CRIMINALIA iudicia, vide infrà Iudicia.

CRINA, *in l. 21. §. 1. ff. de aur. & arg. leg.* lilium rubens, cuius meminit Plin. lib. 21. c. 5. Moſcopulus περὶ σχεδῶν Κρίνον παρ᾽ ὀξύτονον, εἶδος φυτοῦ εὐώδους. εἰσὶ δὲ τὰ λευκά, τὰ δὲ μέλανα ὑάκινθοι λέγονται. Falsò apud Vlpianum legit Oldendorpius, Crinalia. Crina autẽ videtur hic poſuiſſe Pomponius pro vnguento crinino: nam inter vnguenta quæ valetudinis cauſſa ſunt parata, enumerat.

CRITHOLOGIA, *l. 1 C. de frum. Alexand.* cura frumenti ſuſcipiendi & excutiendi: κριθὴ enim hordeum eſt. Hinc κριθολόγος, cui id muneris imponebatur, qualem & apud Opuntios fuiſſe refert Plutarchus in Hellanicis.

CROCVPHANTIA, in ornamẽtis muliebribus referuntur, *l. 25. de aur. & arg. D.* planè in Lexico beati Germani reticulum γύργαθος. & κρωκύφαντος vertitur. Turneb. hoc vocabulo intelligi vult ornamenta capitis, quæ tota è ſubtegmine ſine vllo ſtamine contexta ſint: vnde & adpellationem ſunt adepta. κρωκύφαντον enim Grammatici Græci exponũt, quod διὰ κρόκης ὑφαίνεται, & ab Atticis κεκρύφαλον ſcribũnt vocari. Ibidẽ reticula vocantur. Latinum enim Græco. Aliud ſentit Hotom. accipiens Crocyphantia pro ornamentis capitis villoſis, quæ ſub reticulis contexta per eorum plagulas apparent.

CRVDÆ vuæ, maturis opponuntur, *l. ſi ſeruus ſeruum. §. oliuam. ff. ad leg. Aqui.*

CRVRVLES, quod Beroaldus Maior elegans vocabulũ dicit, reponendum idem putat apud Vlpianum *in l. argumento. de aur. & arg. leg.* nam pro eo vulgati Codices habent, Faſciæ crinales, falsò. in Pand. enim Flor. eſt, Crurales. Crurules autem, & Pedules Vlpianus adpellat, à cruribus ſcilicet & pedibus veſtiendis.

CRVSTÆ *Iſidoro lib. 19. Etymolog. ca. 13.* tabulę ſunt marmoreæ. Cruſtæ marmoreæ, *l. 17. quæ tabula. D. de actio. empti. Caſſiodo. lib. 1. Variar.* Cruſtę aureæ, *l. 32. D. de aur. & arg.* Cruſta agri, *l. 9. §. Alfenus D. de aur. & argen. leg.* Cruſtæ, *in l. 11. C. Theod. de Scenicis*, ſunt quibus alio admiſtus colori puri rubor muricis inardeſcit. Cruſtas autem & emblemata nominat Cic. vaſorum ornamenta: inter quæ videtur interfuiſſe, quòd cruſtæ tectoria quædam erant, & tanquam bracteę quędam illitæ, & laminæ inductæ, inaurateq;. Emblemata pretioſiora erant, & operis exquiſitioris, exẽptiliáq; erant, cùm illigata eſſent, vel adfixa. cruſtæ autem, etſi reuelli poterant, tamen firmius hærebãt.

CRVSTVARII, à cruſtis, quarum mẽtio apud Paulum, *in l. pediculis. de aur. & arg. leg.* dicti, quorum artificio vaſa cruſtis illigabantur. Huiuſcemodi cruſtatum meminit Iuuenalis, *Satyra. 5.*

Κρυπτὴ, *apud Vlpia. l. 3. §. 5. ff. vti poſſid.* Planè ſi cœnaculum ex publico aditum habeat, ait Labeo, videri non ab eo ædes poſſideri, qui κρυπτὰς poſſideret: ſed ab eo, cuius ædes ſuprà κρυπτὰς eſſent Κρυπτὴ autem eſt locus abditus & concameratus. *Hinc Iuuenalis*: Et ſolitus mediæ cryptam penetrare ſaburræ. Ab Vlpiano verò ſumptum videtur pro crypto porticu, vt & à Vitruuio. In ædibus, inquit, cryptæ, horrea, apothecę. Vocantur autem ab eodem Vlpiano refugia. *l. 13. §. ſed ſi re diui. D. de vſufructu.* Sed neque ei permittetur aditus, poſticáſve vertere, vel refugia aperire.

CVBICVLARIVS, *l. 65. D. de*

leg.3.& l.203.D. de verb.signi. ex genere erat seruorum, vt ex illis locis constat. At in plurimis Codicis locis pro iis sumitur, quos secretarios secretorum vulgò appellamus. Cubiculo præpositum Xiphilinus πρόκοιτον vocat. Cubicularij, id est, secretarij, *Noue.8.24.26.& 27.* sunt chartarij, vt ait Iuliani Patritij interpres. Hoc nomen vsurpat *Sueto.in Nerone*: Vt plerique consulares cubicularios eius cum stupa tedáque in prædiis suis deprehensos non attigerint. *Sic in Domitiano*: Saturius decurio cubiculariorum.

CVBITVS Nili, *in l.1.C.Theod. de Nili agger.* Incrementa enim exundantis Nili cubitis metiri solebant. *Plinius libr. 5.cap. 9.*

CVCVMA videtur esse genus ædificij, tugurij pauperis, *Ambros.Sermo.90.* pro vase quodam æreo videtur posuisse. Dij ærei, inquit, ex quibus cucumæ melius fiunt ad vsus hominum. Vnde Cucumellam inter vasa posuit Vlpianus, *tit. si seruitus vend. l.si quando.* Secus, inquit, si siluam seuisset, in qua labra & crateras, & cucumellas positas haberet. Sic sumitur apud Martianum, *ad l.Cor.de sic.l.1.§. 2.* Si claui, inquit, percusserit, aut cucuma in rixa *Petronius in Arbiter* pro fornace videtur posuisse.

CVCVRBITARE dicitur vasallus, qui domini vxorem adulterat, vel ad crimen istud saltem solicitat, turpiter tentat, affectat: item filiam, neptem, nurum, aut sororem eius polluit. *Zasius de feud.prima.* Barbarica autem videtur origo huius vocabuli, cùm in legibus Langobard. Corbita pro stupro vel infamia vsurpetur. Vnde Cucurbitam dicebant, vxoris adulterio infamem, quam etiam Argam nuncupabant, *vt in Lombard.libr. titu.de coniur.* quod tamen à Græco ἀργὸς deductum videtur, quòd qui eiusmodi contumeliam patitur, sit iners atque excors. Mariti cucurbitati solent duci Parisiis per ciuitatem ab vxore retrogradi super asinũ, precone clamante: Qui sic faciet, sic accipiet. *Næuisanus in siluaNuptia*

CVIVSLIBET CONDITIONIS: hæc addita verba in Principis constitutione, edicto, decreto, lege, seu qua uis alia dispositione, dignissimos quosque regulariter comprehendit.

CVLCITÆ, *vt ait Varro li. 4. ling.Lat.* ab inculcando sic dictæ, quòd in iis sagum, aut tomentum, aliúdve quid calcabant. At generali nomine vocari possunt, omne stragulum, in quo aliquid quiescendi gratia inculcatum sit. *Paulus l.3.de supel.legat.* Culcitæ, toralia imperia, vasa aquaria, &c. ita enim legendum est. Notandum tamen Paulum dissentire ab Vlpiano in culcitarum explicatione, nec eas comprehendere sub stragulis, sicut nec ceruicalia & toralia, *tot.tit.de aur.arg.leg.*

CVLLEVS, vter est ex corio factus, *Isidor.li.5.c.27. Etymolog.* capiens viginti amphoras, vel quadraginta vrnas, *vt est apud Plinium, li.24.ca.4. & Columellam li. 3.cap.3. Vlpia.de fund.instruct.l. quæsitum.* Cuppæ, inquit, & cullei, Item Scæuola, *eodem lib.tit.de annu.legat. l.legatum.* Vini, inquit, falerni: quod domi nasceretur, quotannis binos culleos. Est præterea Culleus mensura frumentaria tantundem capiens. *Scæuola de pignor.act.l. vltim.* pecuniam sub pignore culleorum accepit. *& vide Sueton.cap.31.Plin.lib. 18. cap. 31.* Erat item Culleus, saccus coriaceus, vel in lino aut cannabe, cui insuebantur parricidæ, simul immissa vipera, simia, cane, & gallo gallinaceo: atq; ita proiiciebantur in profluentem. *§. alia deinde lex. Institut.de publ. iud. l.9.D. de lege Pomp.* Theoph. ἀσκὸν βόειον vocat. *Huius cullei meminit Cicero pro Roscio Amerino.& l.4. C.Theod. quor. appell.non recip.*

CVLINÆ, (*vt ait Aggenus Vrbicus*) loca sunt publica inopum funeribus destinata.

CVLPA est læsio per imprudentiã alteri illata, quæ alioquin humanitùs euitari potuisset. Culpa, *inquit Donatus*, est eius, qui nesciens aliquem læsit. Inspiciamus hanc diffinitionem: Culpa cõtingit bifariam, aliâs faciendo aliquid, quod noceat: & hæc retinet nomen culpæ: aliâs non faciendo, vel pretermittendo quicquam, vnde damnum consequitur. Ea vocatur negligentia, *l.magna negligentia.ff.D.de verbor.signifi.* Simile videmus in adoptione, quæ dicitur adrogatio, *l.2. D. de adoptio.* vnde lex sæpè vocat latam negligẽtiam, pro lata culpa, *l.tutor qui repertorium.§.competet.ff.de adminis. tuto. & Gaius. in l. si fideiussor. in princip.ff. manda.* dissoluta enim negligentia, inquit, prope dolũ est, *l.magna.ff. de verb.*

de verb signi. Eleganter disputat Paul. *in l. si seruum stipulatus. in princip. ff. de verb. obligat.* sic dicens An culpa (quod ad stipulationem attinet) in faciendo accipiẽda sit, an non faciendo. Itaque lex frequenter promiscuè vtitur istis appellationibus culpæ ac negligentiæ. *Inst. quib. mod. re contrah. obligat. §. præterea. & is.* Culpæ autem nomine, *ait Iustin.* id est, desidiæ, ac negligentiæ, *l. 1. §. is quoque. ff. de act. & oblig.* Culpa ergo idem est quod negligentia segnities, desidia, *l. 72. ff. pro soc. l. 5. C. de pericul.* atque ita interpretatur *cap. 1. §. præterea. versic. quod si. quæ fuit. princ. caus. benefic. amit. in vsib. feud.* tametsi non esse negligentiam, sed eius consequens quidam putet. Culpa est læsio. Læsionem accipimus loco generis: nam & dolus malus, & omnia planè maleficia ad lædendum solent destinari, ideóque velut res nociuæ ab humana societate reiiciuntur. Nisi enim sequatur læsiò, non consideratur dolus, *l. si quis in pigno. in fin. ff. de pign. act.* ideò quoque læsionis appositissimè fit mentio in diffinitione, quia in cognitione doli, culpę, periculi diligentiæ, semper oportet obseruare relationem quandam ad alium. Nam & iustitia virtus, & iniustitia vitium, in hoc maximè discernuntur, quòd semper ad alium referri volunt, *vt l. Iustitia est. ff. de iusti. & iure.* Quare deuiatio vel declinatio non admodum huc pertinent. Additum est autem in diffinitione, per imprudentiam illata. Hinc apparet differentia inter culpam & dolum. Culpa enim est ex segnitie animi, vel rusticitate, vel inertia, vel simplicitate, quę semper habent comitem imprudẽtiam; *l. 3. §. vlt. ff. de suspect. tutoribus.* Dolus verò nascitur ex malitiosa destinatione animi, contemnentis omnem hõnestatem atque prudentiam, cum proposito lædendi. Sequitur. Quæ alioquin humanitùs euitari potuisset, vt sic discernatur culpa à casu fortuito. Culpa enim propter incuriositatem reprehensibilis est, & obligat lædentem: quia potuisset adhibita quadam diligentia prouidere, ne damnũ contingeret. At casus fortuiti supra omnem hominis prouidentiam plerunque incidunt, veluti, mors, fuga, hominis non custoditi, rapina, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, ruinæ naufragia, impetus prædonum, *l. contractus ff. de reg. iur. l. quæ fortuitis. C. de pign. act.* nihil enim hic est, quod in homine reprehendatur, cùm supra cuiuslibet prudentiam sint, & fato potiùs eueniant, *l. cùm duobus. §. damna. ff. pro socio.* Et propterea, si dolus vel culpa præcedens occasionem det huiusmodi nocumentis, non cẽsentur casus fortuiti, *l. capitalium. §. incendiarij. ff. de pœn. l. si seruus seruum. §. si fornicarius. ff. ad l. Aqui. l. qui petitorio. §. 1. ff. de rei vendi. l. cum, qui. §. an pater. ff. de furt. Instit. quib. mod. re. contra. obliga. §. item is, cui.*

Culpa est deuiatio à legis dispositione, secundum Pet. At secundum Bartol. *in l. quod Nerua. ff. depos.* Culpa est deuiatio ab eo quod bonum est, quod per diligentiam hominis potuit prouideri.

Culpæ quinque species tractant interpretes, videlicet, latissimam, latiorem, latam, leuem, & leuissimã, *secundum Bar. in l. quòd Nerua. ff. deposi* sed certè ex huiusmodi gradibus maioris aut minoris culpæ, non possunt constitui diuersę species, *iuxta l. fi. ff. de instru. vel instru. leg. l. is cui, ff. quemadmodum seru. amitta.* Sed nec quidem possunt omnes culpæ gradus certis definitionibus explicari, primùm, quia censendo magis, quàm disputando percipiuntur: ideóque commodius visum est Iurecoss. omnes culpæ circumstantias duobus tantùm capitibus complecti. vt aliâs culpa dicatur latior, aliâs leuior, *l. cùm res. §. culpa. ff. d. l. 1.* Culpa latior, est læsio tàm reprehensibilis & iniusta, vt secundum communem sensum non possit excusari; vt si quis faciendo, aut prætermittendo nõ intelligat, quod omnes intelligunt, *l. cedere diem. §. fi. l. latã culpæ. ff. de verbo. signif.* aut si quis non ad eum modum curet res alienas, quo proprias solet, *l. quòd Nerua. ff. depo.* Hic enim tanta est fraudis suspicio, vt talis incuriositas rectè censeatur dolo comparanda, vel proxima, vel etiam dolus ipse. Nam hæ phrases effectu iuris inspecto non differunt, *l. 1. §. hæc actio. ff. si mens. fals. mod. dixe. l. mulier. §. sed enim si quis. ff. ad S. C. Trebel.* quare Vlpia. *in l. 1. §. non autem aliâs. ff. si is, qui test. lib. esse iuss. erit.* Sed culpa, inquit, dolo proxima dolum repræsentat. Quanquã enim secundum rerum naturam similia, nõ propriè sint eadem res, ciuili tamen ratione ni-

hil prohibet alterum prędicari de alte-
ro, propter eoſdem ferè iuris effectus. Ap
pellatione enim doli mali regulariter la
ta culpa continetur, *l.3.§ ex hoc edicto. ff.
naut.caupo.stab* Quia, *inquit, Vlpia.* in lo
cato & conducto culpa, in depoſito do-
lus dũtaxat præſtatur, *l.1.§.ſi quis ſeruum.
ff.depoſiti.* Et hoc fefellit Bart. ſe fruſtrà
torquentem *in l.quod Nerua. ff.eod.titul.*
quemadmodum arbitri ſentẽtia eſt pro-
nunciatio. Ex his intelligi poteſt defini
tio Martiani, *l.in actione.ff.de in lit.iuran.*
ſed in his omnibus inquientis, ob dolum
ſolum in litem iuratur, non etiam ob
culpam, ſcilicet leuiorem. Alioquin ob
latiorem iurari, verius eſt, *iuxta l.2.C.de
in lit.iuran.* Vbi autem dolus pro ipſo fa-
cto accipitur, ibi lata culpa, pro dolo, per
iuris interpretationem non intelligitur,
l.in lege Cornelia.ff.ad l.Corne.de ſicar. Pro
facto autem accipi, eſt ipſum factum per
ſeſe tàm turpe cenſeri, vt puniatur, vt
propriè conueniat illius definitioni. Con
ſtat autem diſtare definitiones doli &
culpę. Culpæ latiori adnumerantur igno
rantia iuris communis, niſi ob ætatem,
ſexum, vel ruſticitatem excuſetur, *l. re-
gula eſt.in princ.& §.ſi quis ius ignorans.ff.
de iuris & facti igno.* Sciant (inquit Pau-
lus) ignorantiam facti, non iuris prodeſ-
ſe, nec ſtultis ſolere ſuccurri, ſed errãtib.
ſed tum appellatione doli non contine-
tur, *l.ſed etſi leg. §.ſcire autẽ ff. de pet.here.*
Nihil his refragatur *l.à procurat.C.mand.*
A procuratore dolum, & omnem culpã
præſtari: quaſi vniuerſale, Omnem, de
tribus ſaltem accipiendum ſit. *l. Nera-
tius.ff.de verbor. ſign.* nam non ſolùm tres
aut quinque, ſed infinitos culpæ gradus
ſignificant Imperatores. Summatim de
culpa teneri procuratorem, *Vlpia.dicit,
in l.ſi procuratorem.§. proinde. ff. mandati.*
At culpa leuior, eſt incurioſitas, vel ne-
gligentia, quam alij plerunque homines
in rebus ſuis ſolent euitare. In eo enim
peccatur duntaxat leui culpa, quòd non
tam diligens is fuit, ſicut alius quiſpiam
circumſpectior fuiſſet, *l. ſi cùm venderet.
in fin.& l.ſeq.ff.de pigno.act.l.ſi putator.ff.
ad leg..Aqu.* Culpam leuẽ eſſe, *ait Paulus,*
cùm quod diligenter prouideri potue
rat, non eſſet prouiſum: aut tum denun-
ciatum eſſet, cùm periculum euitari non
poſſet. Dicta eſt autem leuis, non quòd
aliquando non grande damnum adfe-
rat, ſed quòd nulla planè coniectura col
ligi poteſt animus mali conſcius. Ideó-
que defectus ille, licèt non omninò ſem
per excuſetur, leuior tamen exiſtimar
ſolet, etiamſi magnum ſit damnum, *arg
l hi.ff.de calumniato.* Et quemadmodum
in dolo & latiore culpa mens homini
inſpicitur: ita in culpa leuiore ſimplici
tatis habetur ratio. Fraudis interpretatio
(*inquit Papinianus*) ſemper in iure ciuili
non ex euentu duntaxat, ſed ex conſilio
quoque deſideratur. Simplicitatem au-
tem appello generaliter omnem anim
ſegnitiem, vel ruſticitatem, vel inertiã,
l.3.§.fin.D.de ſuſpect.tut. Proinde nullum
certius eſt argumentum animi ſimpli-
cis, ac minimè mali, vnde culpa proceſ
ſit, quàm ſi in propriis rebus nihilo ſo-
leat eſſe diligentior, ac fuerit in alienis
l.mulier.§.ſed ſi.D.ad S.C.Trebel. Sed ſi, *ai
Vlpian.* cùm diſtrahere deberet, non fe-
cit lata culpa, non leui, & rebus ſuis con
ſueta negligentia, huiuſmodi rei ratio-
nem reddet. Quo loco non diſtingui-
tur duplex lata culpa, vt quidam opi-
nantur, ſed leuis culpa deſcribitur. Impe
ritia quoq; leuiori culpæ adnumeratur,
ſi modum non excedat, *l. imperitia.D.de
reg.iur. l. idem iuris eſt D.ad leg..Aqu. l.ſi
quis id quod.§.doli mali.D.de iuriſ. l.1.§.fi.
D.de eden.l.3.§.vlt.D.de ſuſpect.tut.* Illud
& notandum eſt, quòd lex nonnunquã,
aut hominum conuentio, vltra innocen-
tiam à culpa, requirit etiam diligentiã,
vel cuſtodiam alicuius. Et in hoc diſcer-
ni ſolent huiuſmodi appellationes, vt a-
lia cenſeatur diligentia, vel cuſtodia,
quæ nominatim exigitur: alia quæ facit
ad materiam culpæ leuioris, *l.1.§.ſæpè e-
uenit.D.depoſ.l.contractus.D. de reg.iur. l.
cùm res.§.culpa.D.de leg.1. l.ſi vt certo. §.
nunc videndum eſt.& §.ſeq.D. commod.l.ſi
cùm venderet.§.fi.D.de pign.act.l.nauta &
caupo. D. naut. caup. ſtab. l.hæredes eius.§.
non tantùm.D.famil.erciſc.* Ea enim dili-
gentia vel cuſtodia, quæ ſeorſum & no-
minatim debetur, ad exactiſſimam bo-
ni patrisfamiliâs conſuetudinem exigi-
tur, *vt apparet ex d.§. non tantùm. & eui-
dentius ex l. ſi cùm venderet. §. fin. & l.
ſequ.D.de pign.act.* Verba enim Vlpiani,
Venit, & custodia, Paulus ſic interpre-
tatur, quæ diligens paterfamiliâs in ſuis
rebus præſtare ſolet. Ex prædictis om-
nibus obſeruandum, cùm appellatione

dol

doli mali regulariter comprehendatur latior culpa, consequens est, appellationem culpæ non ad latam; sed ad leuem culpam pertinere, *l. si mora. ff. solut. matr. l. in venditione. §. de tempore. ff. de rebus iudicis auctorit. poßid.* Culpam enim qui simpliciter dicit, de leui loqui intelligendum eum P. Faber scribit, *in l. contractus. ff. de diuers. reg. iur.* quæ à Græcis ἀμέλεια appellatur. Eum consule, de culpæ generibus eruditè differentem. His duobus culpæ capitibus addit Hotomannus tertium, leuißimam scilicet culpam, de eo, qui summam diligentiam deberet, nec eam præstitit, sed mediocrem tantùm.

CVM, vocula, licèt coniungat, accipitur tamen pro quamuis, *l. si ita. 3. C. quo quisque cred. lib.* c. *& l. 6. C. Theo. de appel.* Atque ita coniungendi vim habet, vt tamen non semper indiuiduè ac necessariò coniungat. Itaque etsi cùm ita legatũ est, Titio cũ Seio do lego: vtrisque legatum intelligitur: sicut vtrunque legatum est, cùm fundus cum domo legatus est, *l. si quis. 112. §. 1. ff. de leg. 1.* tamen poterit alter sine altero admitti.

CVM IMPERIO esse, *vt ait Festus*, dicebatur apud antiquos, cui nominatim à pop. dabatur imperium. Cum potestate esse dicebatur, de eo, qui à pop. alicui negocio præficiebatur. Sícque hæc videntur distincta, *l. 7. & l. 10. ff. de vi publ.*

CVM OMNIBVS quæ domi sunt, verba hæc quî accipienda sint, explicat Iuriscos. *in l Seius. ff. de leg. 2.*

CVM MORERETVR PATER, hanc formulam exponit Vlp. *l. fideicommissa. §. si filio. ff. de leg. 3.*

CVM OMNI CAVSSA, his verbis vti solet Lex, quoties fructus, pertinentia, accessiones & reditus, veluti in vnum fascem colligere vult: quasi dicat, quicquid caussam duxerit proueniendi quouis modo ex re aliqua. vide Insti. de offic. iud.

CVM POPVLO AGERE (quæ verba sunt legis XII. Tabul.) est rogare populum, quid suffragio suo vel iubeat, vel vetet: vnde Rogatio, pro lege dicta. Concionem autem habere, est verba facere ad pop. sine vlla rogatione, *Gell. lib. 13. c. 14.*

CVM PATRIBVS autem agere, est ad senatum referre. *Vide Bud. in Adnota. poster. ad Pand.*

CVM SACCO ADIRE, *apud Paulum, l. 105. ff. de solution.* Quod dicimus in eo hærede, qui fideiussori testatoris, id quod ante aditam hæreditatem ab eo solutum est, debere statim soluere, cum aliquo scilicet temperamento temporis intelligendum est. nec enim cum sacco adire debet. Est autem, *vt vult Hotoman.* postulare, vt sibi è vestigio, atque eodem temporis puncto pecunia soluatur. Saccum autem Asconius interpretatur manticam quandam, ad maioris summæ continendas pecunias. *Alciatus Parerg. libr. 2. capit. 8.* hæc verba ad hæredem refert. De eodem existimo interpretandum, quod scribitur Luc. 22. Quando misi vos sine sacculo?

CVMVLATIO, est ius persequendi, multis actionibus in vno atque eodem iudicio editis. Quemadmodum enim cumulus debiti, vocatur coadunatio multarum summarum; ita cumulus actionum est editio plurium actionum, *l. maiorem. & l. sequ. §. cumulum. ff. de pactis.* Est autem Cumulatio actionum, sicut etiam reconuentio, cum præiudiciis, & toto iudiciorum processu, introducta propter compendium litigandi, scilicet, vt apud eundem iudicem, eodémque tempore simul disceptentur ea, quæ alioquin multiplicatis sumptibus & molestiis seorsum expedienda forent. Et ideò commentatores rectè dicunt: Cumulationem permitti semper, nisi fuerit nominatim prohibita in iure, *l. si idem cum eodem. ff. de iurisdictio. omn.*

CVNCTI. *l. cunctor. C. de summ. Trin. & fid. Cath.* verbum omnes quidem significat: sed de coniunctis, & congregatis: Omnes verò, etiamsi in diuersis locis sunt.

CVNEI peditum sunt globi, vt vexillationes equitum turmæ: atque hæc verba distinguenda sunt *in l. 1. Cod. Theodos. de bonis milit. Vegetius libro 3. cap. 19.* Cuneus dicitur multitudo peditum, quæ iuncta cum acie primò

angustior deinde latior procedit, & aduersariorum ordines rumpit.

CVNICVLVS, pro canali, *in l. Proculus. ff. de damn. infect. l. supra iter. de aqu. plu. arc. Vlpian. in l. Seruius autem. de riuis*, Cuniculum vocat foramen sub terra occultum. Festus protulit genere neutro, *lib.3.*

CVPÆ sunt vasa vinaria, in quibus musta coquuntur, & deferuntur, (quæ quibusdam impropriè & ineptè Vegetes appellantur,) *l.15. §.4. ff. de vsufruct. l. Lucius. ff. de leg.3.* Veteres glossæ, βούτεις μεγάλας exponunt.

CVPIDOS pro amantibus posuit Iurisconsultus, *lege prima. in fin. ff. de ædilit. edict.*

CVRA, à cultura, separatur, *§. si quis à non domino. Instit. de rer. diuis.* Nam & oues, & pecorum fructus curari dicuntur, *l.60. in fi. ff. de le.3. l.7. §. non solùm ff. solut. mat.* Item arbores, *l.3. ff. de impen. in reb. dot.*

Cura epistolarum inter officia præf. vrb. ponitur, *l. fin. C. eod. vbi corruptè personarum legitur.*

CVRARE, pro ægrotis mederi, *l.11. §. pen. ff. ad exhib.* Curare negocia, pro gerere, *l.14. §.1. ff. comm. diui.*

Curare, pro incrustare, *l.27. §. vlt. ff. ad leg. Aqu.* Item si rectori locaueris laccũ vino plenum curandum, & ille eum pertudit, vt vinum sit effusum. Græci exponunt partim ἐπὶ τῷ φιλοκολλῆσαι, aliis ἐπὶ τῷ ἀναχεῖσαι τὰς πλευρὰς αὐτοῦ: alij verbum de verbo, ἐπὶ τῷ φροντίσαι.

CVRATIO, & Curatela, munus est eius bona administrandi, qui suis bonis non potest præesse, vel ob ætatem, vel mentis corporísve vitium: atque hoc differt à tutela, quòd hæc sit potestas in capite libero, id est, in persona pupilli: Curatio verò, nisi illa furiosi sit, rei & caussæ datur. Tutor inuito & ignorãti datur: Curator inuito adolescenti non datur. Tutela anno 14. finitur: Curatio anno 25. Hinc

Curationis iudicium, *l.11. ff. de auct. tuto.* seu actio administratæ curæ, *l. 4. C. de transact.*

Curationem restituere eadem forma quæ & tutelam dixit Paulus, *l.32. ff. de minorib.* id est, curæ administratæ rationem reddere. Hinc

CVRATORES, qui multiplicis generis in libris nostris memorantur. Sunt enim adolescentium, furiosorum, prodigorum, mutorum, surdorum, dementium, fatuorum, debiliúmque personarum, & eorum, qui rebus suis superesse non possunt. *ff. & C. de curat. furios. & Inst. de curat. l.1. §. vlt. & l. 2.3.4. & 5. ff. de postul.* Atque horum alius est legitimus, alius honorarius: legitimus scilicet, qui datur iis, quibus lex XII. Tabul. iubet, scilicet furiosis, & prodigis: honorarius, qui à Prætore datur puberibus, mutis & surdis.

Curator ventri datus, *l.1. §. quoties, & §. sequ. ff. de vent. in poss. mitten. & alibi sæpissimè.* Curator bonorum, qui ad distrahenda, vel gerenda bona absentis commissus est, vel eius, cui hæres non extat, vel qui apud hostes est, *ff. de curat. bon.* Græcè curatores, ἐπιμεληταὶ vocantur. *l.46. §.1. ff de admin. tuto.* Curatores operum, *l.7. ff. de offi. procons. l.2. §.1. ff. de oper. publi.* quibus scilicet extruendorum reficiendorúmve ædificiorum cura mãdatur, *l.1. §. hi quoque. & l. vlti. ff. de mun. & honorib.* Curatores corporum, *l. penultim. in fin. ff. de colleg.* Curator municipum, *l.5. §. hæc verba. ff. quod vi, aut clàm.*

Curator reipublicæ, *l. fina. C. de offic. adsess. l. 37 ff. de pact.* Vlpianus librum singularem scripsit de offic. cur. reip. qui & curator ciuitatis dicitur, Græcè λογιστὴς, *vt est in l.3. C. de mod. mult.* Erat autem magistratus municipalis ex decurionib. creatus (*l. vlt. ff de administ. rer.*) qui pecuniæ publicæ administrandæ, vectigalibus locandis, operibus locísque publicis curandis præerat, *vt constat ex l. 2. §.4. & l.3. & l. vlt. ff. de administrat. rer. & l. vlt. §. qui annonam. ff. de mun. & hono. & l.46. ff. de dam. infect & l.3. §.3. ff. quod vi, aut clàm.* Curator Cæsaris, pro procuratore, *l. fin. ff. de offi. procura. Cæs. l. 5. ff de iure fisc.* Curatores frumenti & olei emendi, quos σιτώνας, & ἐλαιώνας appellãt, *l. fi. ff. de mun. & honor.* Curator Kalendarij, *l. fi. §. item rescripserunt. ff de admini. rer. ad ciuit. perti. l.1. C. Theod. de curat. Kalend.* Curator diuinæ vel dominicæ domus, *l. fi. C. de quadr. præscri. Nouell. Iustin. constit.*

CVRAX, diligens & solicitus, *l.18. ff. de ædil. edicto,* Si constantem, aut laboriosum, aut curacem, vigilacem esse. &c.

CVRA-

CVRAGENDARII, vide infrà Curiosi.

CVRCVMA, *in lib.11.Cod.tit.nul.lic. in fren. & equ.* est (vt refert Cuiac. Obser. lib.11.c.20. ex Chaldaico lexico) sandalium. Sed acquiesco, inquit, Hesychio magis, qui camum, quod genus est ornamenti equestris, vilius freno, freni tamen vel oreæ vice, Curcumam interpretatur, his verbis: *ἐν κημῷ, ἐν κουρκούμῳ.*

CVRIA propriè & restrictè quid sit, vide Curtis. At olim appellata est pars populi ex diuisione Romuli, qui prius Romanum populum in triginta partes propterea distribuit, vt per eas cómodè rogaret sententias singulorum, sicque reipublicæ curam talibus sententiis expediret. Vnde vides, curam dedisse honestissimam appellationem curiæ: quia partes populi dicentes sententias de salute reipublicæ, appellabantur Curiæ, & inde Curiatæ leges, *l.2.in princ. De de origi.iur.* Nec verò sine magna ratione Pomponius curias à cura dictas admonet. Siquidem cura, solicitudo est, & anxietas animi, quasi cor edens: & profectò tali conatu atque diligentia rempublicam iuuare oportet. Curia autem, aliàs significat ordines hominū, qui curant, *vt in d l.2.* aliàs locum, in quo curabantur res diuinæ, vel humanæ. Nam & curia sacerdotū, & curia Senatus erat, sicut Hostilia, Pompeia, Iulia, Inde Curiales, seu curiones, ad curiam pertinentes. Curius maximus, cuius auctoritate curiones regebantur. Curiata lex, à curiatis comitiis. Curionatus, ipse magistratus. Ista enim omnia significantissimam habent deriuationem à cura scilicet, quæ ad publicam vtilitatem pertinet. Hoc tempore dicimus curiam Romani Pontificis, Imperatoris, aliorúmque Principum, quòd ibi frequentiam hominum versari videmus. Cæterùm vim & potestatem verbi, hoc est, rem ipsam quam significat, nemo animaduertit: & propterea curiarum maiestas in leuissimos vsus paulatim est perducta, *C. si curialis relicta ciuitate, rus habitare maluerit.* Curia etiam in municipiis & coloniis sumitur pro loco, in quo consilium publicum habebatur, *l.3.D. quod cuiusque vniuers.l.communium. 9. C. de nauis liber.*

CVRIALES, qui curiis adscripti erant, qui etiam decuriones appellantur. *l.pen.C.de exact.trib.lib.* 10.*l.12.*& 18.*C.de episco.& cleri.* De curialibus vrbis Romæ, vide in dictione Decuriales.

CVRIATÆ leges, hoc est, curiatim latæ. Conuocato enim per triginta curias populo, singulísque curiis, velut in septa segregatis (id enim commodius videbatur, ad euitandam multitudinis confusionem) sententiæ rogabantur, ad probandas vel improbandas leges, quæ ferendæ fuissent. Eæ de imperio magistratus ferebantur, atque de aliis nonnullis rebus. Eodem modo curiata comitia nuncupabantur, à coeundo, quòd omnes populi curiæ & partes coirent.

CVRIONES, ij erant, qui pro curiis sacrificabant, qui & triginta erant, quot etiam sunt curiæ. Dionysius: *Ἀπέδωκε δὲ μίαν ἱερουργιῶν διάταξιν τοῖς τριάκοντα κουρίωσιν, ἃς ἔφην τὰ κοινὰ θύειν ὑπὲρ τῶν φρατριῶν ἱερά.* Illis autem in sacrificiis vnà epulabantur Curiales magna cum hilaritate. Atque hinc fortasse *Cicero libro primo de Oratore*: Vt dies inter eos curiæ fuisse videretur, conuiuium Tusculani, quod de die Senatus interpretantur. Curiones ludis publicis epistolas histrionum, comœdorum, tragœdorum legebant, cùm quid à populo, à principe, aut à ludorum domino petebant. Proinde ita scripsit *Martialis*: Video quare Tragœdi epistolam accipiant, quibus pro se loqui non licet. Epigrāmata Curione non egent, & contenta sunt sua, id est, maledica, lingua, &c. Hi etiam *à Varrone libr. 6. de ling. Latin.* Cusiones dicuntur.

CVRIOSI, qui & Curagendarij appellantur, sunt ex agentibus in rebus, *vt constat ex l.1.C.de offic.mag.offic.* His committebantur curæ publici cursus, & quidem solæ, vt tamen & missi per regiones, prouincias, littora, portus commonitoriis & mandatis instructi à magistro officiorū, in eos, qui quid circa cursum publicum admiserint, diligenter inquirant, rem deferāt sine inscriptione Horum autem alij erant in comitatu, alij per diuersas prouincias. *Vide tit.lib.12.C. de curios.* Apud Suidam in vita diui Ioannis Chrysostomi fit mentio horum his verbis: *ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ κουριόσσου τῆς πόλεως ἐν μέσῃ τῇ πόλει.*

CVRMI, ex maceratis & coactis hor-

dei frugibus potus, *Vlpia.in l.si quis.D.de tritic.& vin.leg.* Igitur & acetum, ait, quod vini numero paterfamiliàs habuit, & zythum & curmi, & cætera, quæ pro hominum affectione æquè atque vsu numero vini habebuntur. Zythum ab hoc differt tantùm in modo apparatus. Quinimò crediderim antiquis Curmi aliud nihil fuisse, quàm Germanis, Polonis, Gallis ceruisiam.

Κουροτροφεῖον, domus alendis pueris destinata, *l. illud.16.C.de sacr.sanct.eccles.* κοῦρος enim puerum significat. Differt à βρεφοτροφείῳ. in hoc enim infantes, recétésque partus, aut expositi, aut parentibus egentibus natu alebantur: in illo pueri grandiusculi, qui labore suo victũ sibi necdum parare poterant.

CVRSVS vehicularis, *l.1.& vlt.D. de muner.& hon.* Cursus publicus, *l.4.C. de offic.præsid.* δημοσίαν ὁδὸν Græci appellant, éstque via, qua literæ Principis, tũ alia ad eius vsus necessaria feruntur plerumque, & aguntur, *sub Rub. C. de curs. public.*

CVRSORES, veredarij. Sunt etiã Cursores equitum apud Mauricium, qui ante agmen & aciem excurrunt, hostésque versos in fugam persequuntur.

CVRSVALES equi, *Cassiod.lib.4. Varro. Epistol. ad Godiscalcum. l.9. C.Th. de legatis & dec.legib.* quibus scilicet in caussa Principis vtebantur.

CVRTIS, idem quod Curia. Hinc *lib.feud.2.tit.51.§.1.* Quidam Capitaneus in quadam curte sua beneficium dedit militibus, & postea eandem curiam vendidit. Curia autem propriè ac restrictè est area, muro circundata, in qua ædificium insulæ modo positum est: vt in diplomate Ludouici apud Ioannem Auentinum: Ludouicus diuina fauente gratia Rex Baioariorum, Gotzbaldo perpetuo dono in villa Engolstat duas ecclesias, curtim dominicatam cum ædificiis desuper positis. Hinc Curtis pro Prætorio, siue ampla & magnifica domo frequenter vsurpatur, quam Gallicè dicimus, *La maison Seigneuriale. Helmoldus in hist.Sla. lib.2.cap.32.* Missi ergo à Principibus venerunt ad Regem, qui tunc fortè consistebãt in corte Regia, &c. Larius tamen hoc nomen vsurpatur, pro territorio & finibus eius domini, cui vasalli subsunt: vnde feuda in curte, & hinc Pares curiæ, & Pares curtis passim in libris Iurisc. promiscuè appellantur. Differunt autem curtis, seu curia, & domus. Domus enim est ædificium, in quo dominus habitat, quod Iurisconsultorum sermone Prætorium appellatur. Cuius verò idem quod Romanis cohors. In villa (*inquit Varro*) cohors est, ex eo dicta, quod circa eum locum pecus coerceatur. Vnde cohortales aues, quæ in villatica cohorte aluntur, cuiusmodi sunt gallinæ: vt de vulpe in Fast. Ouid.

Abstulerat multas illa cohortis aues.

Lingua nostra dicimus, *Basse court.* Verisimile est autem, Patronos in cohorte locum habuisse iurisdictioni, & caussis cognoscendis designatum. Etsi autem curtis & domus ita differant, vt cohors & villa: tamen vt sæpè ex potiore parte res appellantur, sæpenumero curtis pro domus parte numeratur, *vt in legibus Baioar.tit.14.* Si quis intra curtem ducis aliquid inuolauerit, quia domus Ducis publica est, &c. Hinc feudum in curte dicitur, & feudum extra curtem, *lib.feud. 1.tit.5.§.5.& lib.2.tit.51.§.2.* Et pares curtis aut curię, aut domus pro iisdem nuncupantur, *lib.1.tit.10.*

CVRVLES Ædiles dicti à curuli sella. Erat enim curule, vel curulis, sedes ex ebore, qua maiores magistratus vtebantur in curru, quo honoris gratia in curiam vehi solebant. *De his ædilibus est tit.D.de ædil.edict.*

CVSTODES, obseruatores, qui actiones notant, & animaduertunt, *l.3. D.de admin.tut.* vt Iurisconf de honorariis tutoribus loquitur. Custodes enim propriè iuuenum erant, vt ex Cic. Seruius notat, quibus in militiam euntibus custos dabatur. Hoc enim verbo in eo significatu vtitur Virgilius, lib.5.

Custodem ad sese comitémque impubis Iuli,
Epytiden vocat, & fidam sic fatur ad aurem.

CVSTOS Ecclesiæ dicitur is, cui ea, quæ ecclesiæ competunt, custodienda traduntur & committuntur, *text.in c.1.de offic.custo.vbi & in c.2.extra eod.* exponitur qualénam sit eius officium, & munus.

CVSTODES TABVLARVM, ij erant, qui dum tribus vel cẽturiæ suffragia ferebant, & dum suffragia dirimebantur,

nebantur, dum ſortitio fiebat, ne quid fraudis fieret, obſeruabant, quíque numerum ſuffragiorum & punctorum annotabant, qui & ad tabulam poni dicebantur. *Cic. in Piſon.* Vos rogatores, vos diſtributores, vos cuſtodes fuiſſe tabellarum.

CVSTODIA, idem ſignificare videtur, quod vincula: prior tamen vox nonniſi publicam cuſtodiam complectitur, poſterior & publicam & priuatam, *l. vinculorum. de verb. ſignific. l. Sic l. 9. D. quib. ex cauſ. maior. in l. ad Commentarienſem. C. de cuſto. reo.* Sed & cuſtodia non rarò pro ipſo in carcerem coniecto vſurpatur, *vt l. 12. D de publ. iudic. & apud Tranquil. in Tiberio, & Tertullianum in Apologetic. cap.* 44. Hinc etiam Seneca: Quemadmodum eadem catena & cuſtodiam & militem copulat. Mirum igitur hæc cur ſcribat Seruius: Nam vt hi qui cuſtodiuntur, cuſtodia dicantur, vſurpatum eſt, vnde malè in vſu cuſtodiæ audiuntur. *Hæc ille.* Sed cuſtodias à magiſtratu audiri, elegantiſſimè dici, ex eo, quem citauimus Senecæ loco, eſt manifeſtum. Poteſt etiam Cuſtodia de militibus intelligi, qui in carcerem detruſos cuſtodiebant. *titu. D. de cuſtod. & exhib. reor.* ſic enim Suidas: Cuſtodia, τὸ τῷ δεσμωτηρίῳ ἐπιχείμενον στράτευμα.

CVSTODIRE diligenter, pro vincire accipiendum, *in lege prima, D. de fugit.* Porrò ad cuſtodiendi rationem, quam Doctores obſcurè tractant, pertinet rem conſeruare ſumptibus. *l. Iulianus, §. præterea. D. de actio. empt. l. domum. C. de rei vendicatio.*

Κυβιστητῆρες, Græcis vrinatores, hoc eſt, natantes ſub aquis ſunt, qui ſe ſub aquas capite mergunt, à κυβιστάω, quod in caput ferri, deuoluíque ſignificat.

CYMBIVM, poculi quoddam genus ad ſimilitudinem nauis cymbæ factum. *Paulus de auro & arg. leg. l. pediculis. vide Plinium lib. 37. c.* 8.

CYDONIVM, Latinis Cotoneum dictum, *vt ſcribit Plinius, & Macrobius, l. Satur. 7. c. 7. Vlp. l. 9. D. de trit. vino.* Cydonium vinum vocat ex malis cotoneis confectum. *huius Dioſcorides libr. 5. meminit.*

CYLINDRI, *in l. 34. §. fin. D. de aur. & arg. leg.* oblongi lapilli & teretes cylindrorum inſtar, ad ornatum mulierum pertinentes. *Horum meminit Tertul. libr. de habit. mulier. & Plin. libr. 37. capit. 5.*

CYNVS I. C. Piſtorij natus, Diui Muxellani auditor. Floruit Bononiæ circiter annum 1320. elegantes in ius Ciuile Commentarios, qui etiamnum extant, poſteritati tranſmiſit.

D

D LITERA, *in fin. præfa. Inſt.* ſignificat Datum. Sed & decimo, *vt adnot. P. Victorius in Cicero.* & dedico in antiquis inſcriptionibus, quæ in lapidibus hodie Lugduni viſuntur, S. A. D. ſub aſcia dedicauit.

DACIÆ prouinciæ, quæ nunc Vualachia poſt Mœſias, fit mentio *in l. fin. ad fin. C. de diuerſ. offic. & appar.* Hæc ſub Gallieno Imp. amiſſa eſt, & pòſt à Gothis Scãdia dicta, & è Germanici Oceani remotiſſimis Inſulis egreſſis, occupata. Eſt autem longè ab ea, quam non rectè hodie Daciam vocant: cùm ſit Dania appellanda, vulgò dicta *Dannemarc*, ad Cimbricam Cherſoneſum. Imp. eam diuidit in Mediterraneam & Ripenſem, *in Auth. de Eccleſ. tit. §.* 1. Daciæ autem prouinciæ quinque referuntur, Dacia mediterranea, Dacia Ripenſis, Mœſia prima, Dardania, Præualitana, & pars Macedoniæ Salutaris.

DACTYLIOTHECA, anulorum cauſſa paratam thecam ſignificat, *l. 67. de furt.* Porrò theca capſula eſt.

Δαὴρ Græcis eſt mariti frater, Latinis Leuir: quod & Alciatus probat. At mariti ſoror, Galos, à nobis, vt Rhodiginus ait, Glos dici poteſt. Item Alciatus, quin & alij, obſeruarunt, haud rectè ab Accurſio, Leuirum vxoris fratrem, quaſi læuum virum, acceptum: cùm Leuir ſolùm ſit mariti frater, *l. Iuriſconſultus. & l. non facile. D. de gradi. & affin.*

DALMATICA eſt veſtis, qua modò vtuntur omnes diaconi ex conſuetudine in ſolennitatibus, *vt 70. diſt. de*

ieiunio. Antiquitùs tamen ſine conceſſione Papæ, nec Epiſcopis, nec Diaconis licebat vti hac veſte, *diſtinct. 23. cap. omnis filius.*

DAMIVRGI, apud Liuium vidētur eſſe, *auctore Heſychio*, qui publica negocia, réſque ciuitatis adminiſtrant: apud Dorienſes ſic dicti pro Demiurgi, qui iidem erant, qui ab Athenienſibus Demarchi vocantur, id eſt, tribuni.

DAMNO, præter notam ſignificationem, etiam eſt obligo. *de diuort. l. ſi filius.* Damnandum, inquit, eum quanti mulier litem iurauerit. *Item de lega. 1. l. cùm filio.* Hæredem, inquit, mihi dare damnauerit. Hinc damnatus pro obligatus legitur. Damnare autem, & reprobare differunt. Nam damnare, eſt rem ſine remedio ſubleuandi tormentis ſeu ignominiæ ſententialiter deputare: reprobare verò eſt rem rationibus euidentibus ream facere. Iſtam differentiam aſſignat. *Pan. in cap. damnamus in 1. notab. de ſum. trin. & fid. catholi.*

Damnari indicta cauſa dicuntur, qui ad iudicem vocati non affuerunt, abſentéſque ſententiam paſſi ſunt. *Vide Budæum in annot. poſter.* Damnare multæ Budæo in Forenſibus, eſt condemnare ad multam.

DAMNATVS hæres dicitur, à quo ita per damnationis formulam legatum eſt, DAMNAS ESTO, *l. 7. §. 1. D. de annuis leg. Vlpi. in Epito. tit. 24.*

Damnatum accipimus, qui non prouocauit: cæterùm ſi prouocet, nondum damnatus videtur. Damnatus enim ille eſt, in quo damnatio tenuit, *l. 2. §. fi. D. de pœnis.*

DAMNATIO, & damnum, ab ademptione, & quaſi deminutione patrimonij dicta ſunt, *l. 3 D. de damn. infect.*

DAMNAS, apud Iuriſcoſſ. vox peculiaris. *Marcell. in l.* damnas eſto. *de vſufr. leg.* id eſt, damnatus, per ſyncopē. Alij tamen damnes legunt, ea ratione, qua & copes dicitur copioſus. Sed Alciat. veterem lectionem magis probat, quæ & verior eſt, atque ita habēt Pand. Flor. Huc non reſpiciens Nebriſ. monuit pro hac voce vbique reponendum, damnatus. Meminit & eius vocis (*vt atteſtatur Alcia. c. 1. lib. Parer.*) Agrecius Grammaticus, Iuriſcoſ. verbum illud eſſe aſſerens. Ea voce vtebantur veteres, cùm quaſi pœnæ cauſſa quem damnabant, *vt in Senatuſconſulto, cuius commeminit I. Frontinus, lib. 2. de aquæ duc.* Siqui aduerſus ea commiſiſſet, in ſingulas res in dena millia damnas eſſet. *Item in lege Manilia:* Reficere, reſtituere damnas eſto. *& vide M. Fabium, lib. 7. cap. pen.* Hinc Damnas eſto dicebat teſtator, cùm hæredem dare alicui damnabat. quod legatum propterea damnationis appellatur ab Vlpiano, *c. Inſtit. 24. & Caio. lib. Inſtit. 2. cap. 3. & paſſim. in Pand.*

DAMNVM, *inquit Varro lib. 4. de ling. Lat.* à demptione, cùm minus rē factum, quàm quanti conſtat.

Damnum propriè is accipit, cuius ædium luminibus officitur, *l. 25. D. de damn. infect.* Damnorum appellatione an veniant impenſę, *vide Cano. & text. in ca. in noſtra. de iniuriis. extrà.* Damnum pœnam ſignificat, *l. ſi pro fure. D. de condict. furt.* Damnum iniuria datum lege Aquilia dicitur, quod cum damno iniuriam attulerit, *l. 49. D. ad leg. Aqu.* vel *vt ait Iuſtinianus*, damnum culpa facientis datum. *Inſti. de iniur.* &, *vt Theophilus interpretatur*, ζημίαν ἀδίκως γινομένην. Eodem ſenſu, Damnum iniuriæ, *l. 1. D. ad leg. Aquil.* Vnde, Damni iniuriæ actio. Et, Damni iniuria agi, teneri, *paſsim in libr. Digeſto.* Damnum verò in ſocietate non intelligitur, niſi omni lucro deducto, *l. 30. pro ſocio. D.*

Damnum diuiditur in iniuriam & pauperiem, *l. 1. ff. ſi quad. paup. fec. dic.* Hinc Damnum ſine iniuria facientis datum, vocatur pauperies, *l. 1. in princ. ff. eod. titu.* Sic Damni ſpecies eſt intertritura, & intertrimentum. Nam ea quæ trita ſunt inter ſe, deminui quoque ſolent, & minoris eſſe precij, *l. vltim. D. de pign. act.* Damnum quod quis ſua culpa ſentit, ſibi debet non aliis imputari. *De regul. iur. lib. 6. l. quod quis ex ſua culpa. D. eodem titu.* Damnum videtur eſſe poſſeſſori, quòd ſibi non proſpexerit cautione, *l. quòd ſi poſſeſſor. D. de petitio hæredit.*

Damnum infectum, eſt damnum nondum factum, quod tamen futurum veremur, *l. 2. ff. de damno infecto*, vt cùm ædificium alicuius ruinam minatur ædificio vel prædio alterius vicini: tunc enim ædificij iſtius, vel prædij dominus à domino ædificij ruinam minātis petere poteſt, vt ſibi caueat nomine damni

infecti:

infecti: quę stipulatio continebit totum interesse illius vicini. *D. eodem titu. l. stipulatione. & l. sed etsi conditione. & l. damni infecti.* Et Damnum pateris, quando rebus tuis aliquid decrescit, non quando accrescit. Quando autem lucrum amittis, damnum non pateris. Etiam quoddam damnum, siue interesse est circa rem, vt si subtraxisti mihi instrumenta, quibus possessio firmatur, teneris mihi ad damnum, quod cõtingit propter ablationem instrumentorum. Et quoddam damnum est extra rem, *vide l. vnic. C. de senten.* quę pro eo quod interest. Damna fatalia dicuntur, quæ imprudentibus accidunt, ad quæ præstanda non cogimur, *l. cum duobus. §. damna. D. pro socio.*

Damni infecti promittere, & mitti in ædes. his formulis subauditur caussa, *l. 15. §. si damni. D. ex quib. caus. maior. & apud M. Ciceronem in Topic.* Est autem damni infecti promissio, quoties quis promittit, si quod damnum vitio suo contigerit, sua restitutione esse pensandum: *vt ibidem annotat Boetius.*

sine Damno, id est, sine deminutione, &, *vt Theophilus explicat*, δίχα πάσης δαπάνης, *in §. at ex contrario. Instit. quib. alien. licet. l. 25. de administra. tut. C. at in l. 25. §. seruum. D. de fideicom. lib.* citra damnum voluntatis, id est, sine offensa voluntatis testatoris.

Damnum decidere, pro soluere, præstare. sarcire damnum, *l. si seruus communis. §. his etiam, & §. quod verò. ff. de furt.*

Damnum dedisse videtur, qui caussam damni dandi præbuit, *l. 4. §. pen ff. vi. bon. rapt.* Damnum facere, dare. *l. 151. ff. de diuers. reg. iur.*

Damnum is dat, qui iubet dare, *l. 169. ff. de diuers. regu. iur.* Damnum nemo facit, nisi qui id fecit, quod facere ius non habet. *ff eod. tit l. 169.*

Δανείζεσθαι, *l. 34. §. 1. D. pignoribus.* id est, mutuò accipere, Δανεισάμενος παρά σου δηνάρια πεντακόσια, παρεκάλεσά σε, &c. Abs te quingentos denarios mutuatus, vocaui te.

DAPHNE, lucus suburbanus Antiochiæ cupressis obsitus. *Niceph. libr. 10. Ecclesi. Histo. cap. 28. Sozomenus lib. 5. cuius mentio fit in titu. de cupres. ex luco. Daphnens. lib. 11. C. & apud Lamprid. in Alexand.*

DARDANARIVS, qui & Cepiasiarius dicitur, à Græcis παντοπώλης, παντομετάβολος, σιτοκάπηλος, annonæ & aliarum mercium acerbissimus venditor, & vexator, id est, qui annonam incendit, & excandefacit, *vt loquitur Varro.* vel, *vt Cicero ad Atticum, lib. 5. cap. 21.* qui frumentum comprimit. *Vlp. de extraord. crim. l. annonam.* Annonam vexare Dardanarij solẽt *Item de pœnis. l. in Dardanarios.* Alciatus inter eas dictiones numerat, quę aliis in auctoribus nusquam eo sensu reperiuntur, *l. 4. de verb. sig.* Iul. Pollux ἀναπωλοῦντας appellari scribit. Atque hoc genere hominum etsi nihil fraudulentius, nihil iniquius fuit, & adeò variis Constitutionibus fraudes, calliditates, stellionatus eorum coercentur: nõ etiam genus omne improbatur negociationis huiusmodi: nam & vrbe aliquando eiecti cùm fuissent, reuocati sunt Nou. Valentin, *De pantopol. ad vrb. Roma. reuoc.* De iis Nazianzenus in funebri orat. Basilij Magni his verbis: τηροῦσι τοὺς καιροὺς, καὶ καταπραγματεύονται τῆς ἐνδείας, καὶ γεωργοῦσι τὰς συμφοράς. Dardanij autem contumeliosè dici videntur à Dardano, quem magnum fuisse constat ex Apuleio, qui eum inter insignes magos nominat. Creditum est enim maleficiis, & venenis magicis annonam auerti in eorum horrea, & in metiendo mensuram imminui, eiúsque modo subtrahi. Hinc Dardaniæ artes Columellæ, id est, magicę:

At si nulla valet medicina repellere pestẽ,
Dardaniæ veniant artes.

DARE propriè est, cùm dominium transfertur, *§. sic itaque. Instit. de act. l. vbi autem, §. si ff. de verb. obli.* Aliàs Dare, id est, credere, *l. vlt. ff. commu. præd. & l. si vnus. §. fin. ff. de seruit. rustic.* Dat qui permutat, vel compensat, *l. dedisse. ff. de verbor. signif.* Dare, pro damnare ad bestias, in metallum, exilium, *l. 8. §. seruos. l. 17. 23. 28. & 34. ff. de pœn. & apud Firmic. libro 3. Mathes. capit. 5.* Dare, adsignare, *l. quæ pater. ff. famil. ercisc.* Dare, hoc est, soluere, *l. creditor. §. cùm de sorte. D. de solu.* Dare nuptui, collocare in matrimonium, *Insti. de leg. §. legari.* Dare, est delegare, *l. si ita. D. de offic. præsid.* Dare intelligendus est qui remittit, *l. generaliter. ff. de calumni.* Dare, id est, dare velle, *l. stipulatus sum Damam. ff. de verb. oblig.*

DARE, FACERE, formula ve-

tus actionis in personam, qua id quod debebatur, peti solebat, quod in dando, & faciendo consistebat, *l. vlt. D. com.*

DARI, FIERI, *l. 15. D. de inoffic. test. & aliàs.*

DARE, FACERE PRÆSTARE, *l. 13. §. idem Iulianus. D. de actio. empt.*

DARE. PRÆSTARE, *l. 40. §. Pamphilo. de statu lib.* quod te mihi DARE, facere oportere, verba, licèt coniuncta videantur, sic tamen accipienda sunt, vt quoduis eorũ probare sufficiat, *l. 53. D. de verbo sign.*

Dari etiam vacua possessio dicitur, *l. 32. D. de arbitr.*

Dare in arte notariatus dupliciter capitur, propriè scilicet, & impropriè. Propriè, quando res data transit in dominium accipientis, vt in instrumentis, in quibus agitur de rerum alienatione, & dominij translatione, in quibus transfertur dominium, si tradens erat dominus: aliàs non Aliter enim, nõ datur, nisi sic detur, vt in ipsum, cui datur, statim dominium transferatur. Impropriè capitur in instrumentis emphyteuticis, & feudi, & locationis, vbi ille, qui locat, vel concedit, licet dare dicatur, non tamen dominium transfert. Et est differentia inter dare, & tradere. Nam tradere dicitur, qui solùm possessionem transfert, & non dominium, *De hoc not. 23. q. 6. §. vltim.*

Dare cum adiuncto variat significationem: dare mutuo, dare hypothecæ, *l. & quæ nondum. in princip. D. de pign.* Dare impropriè dicitur, qui subrepta restituit, *l. statuliberos. §. si quis seruum. de statu lib.* pro restituere autem interpretantur in l. si seruus. de ędil. edict.

Dare actionem dicitur prætor, quando actorem ad intendendam actionem admittit, *Vlpianus in l. 1. in princip. de superfic. & l. 1. §. vlt. de vent. inspic.* sic & prętor iudicium suscipere cogit aduersarium, *l. vir bonus. D. iudic. solut.* Obseruandum autem, non rectè colligi, Prætor dicit se actionem daturum tali casu, ergo est actio Prætoria: nisi nominatim aliquid addatur, quod denotet actionem ex eius iurisdictione introductam esse. Nam omnibus iudiciis præerat, omnes actiones dabat. Et meritò, quia quasi viua vox erat iuris Ciuilis, *vt Martianus dicit in l. nam & ipsum. de iustit. & iur.* Sic Dare iudicium, significat agendi facultatem præbere. *Vlpianus l. Prætor ait,* Quia deiecerint, vel effuderint in eum locum, qua vulgò iter fiet, quantum ex ea re damnum datum erit in eum, qui ibi habitauit, in duplum iudicium dabo.

Dare DIEM, *apud Cic. in Epist. ad Atti. 1. 9.* Tulliola tibi diem dat, sponsorem nõ appellat.

Dare iusiurandum dicitur etiam, qui vi, vel amens promittit, *§ sicut ergo. iuncta gl. in authentic. vt iud. sine quo suffrag.* Sic Cęsar lib. 1. de bel. Gallic. Hac ratione adducti, inter se fidem, & iusiurandũ dant.

Dare nomen, est curare nomen inscribendum. *Arrianus in l. 3. de re milit.* Qui post desertionem, inquit, in aliam militiam nomen dederunt, legíve so passi sunt. Budæus interpretatur ad delectum sese exhibere.

Dare VINDICIAS secundum seruitutem, Ab libertate in seruitutem, Contra libertatem, genera loquendi à veteribus vsurpata, quoties volebant significare eum de quo agebatur tantisper seruum esse. *Liuius lib. 3.* Iudicem te ab libertate in seruitutem vindicias non dedisse. *Item*, Vindiciásne ab libertate in seruitutem dederit. Atque huius contrarium locutio est, Dare vindicias secundum libertatem, vel à seruitute in libertatem.

DATVS iudex, id est, delegatus. Nã in iure ciuili, vt Zasius ait, *in l. duo iudices D. de re iudic.* raró inuenies verbum Delegati pro iudice, sed frequenter verbum Dati, vt Iudex datus, *in l. iudex. de iud. in l. à iudice. & l. apertißimi. C. eo. in l. 2.* ibi, cui iurisdictio data est, *in l. & quia. in princip. de iurisd. omn. iud.* Propriè iudex datus dicitur, cui respectu vnius caussæ, vel articuli tantùm mandata cognitio est, & præter ea nihil habet. A recentioribus Cæsaribus Pedaneus adpellatur.

DATVM, substantiuum, *in tit. de condict. caus. dati, qui vulgò citatur sic:* De condictione ob caussam, confusa loquendi phrasi ac proprietate, nec absque studiosorum detrimento. Præterea legendum de Condictione caussa dati, caussa non secuta: non autem, Caussa data, nullo cohærente sensu. *Sic Celsus in l. vltima eod tit. obligationem dati vocat.*

DATI

DATIVI tutores dicebantur, *auctore Vlpiano, Institut. tit. 11.* qui testamento dati erant. Datiuos tamen, & testamentarios tutores separat Modestinus, *l. 7. D. rem pupil. sal. for.* Quemadmodum testamentariam tutelam à legitima, & datiua separat Iustinianus, *l. 40. C. de episc. & cleric.* Datiuósque idem Imperator propriè vocat, qui à iudicibus dantur, *in l. fi. C. de leg. tut.*

DATVM IRI pro datum iri, dixit vetustè Iurisconsultus, *l. stipulatio ista habere licere, §. si quis insulam. D. de verb. oblig.* qua de re vide Ant. Augustinum lib. 2. Emend. c. 2.

DATVM AIANO Senatusconsulto subuenitur his, qui iusta ex caussa abessent: quo cautum est, vt ne libertas impediatur, nec libertas eripiatur his, qui fraude careant, *l. neque infantes. D. de fideicommiss. libert. Vide & l. non tantùm de his. D. eod. tit.* & vide infrà Senatusconsultum.

DE

DE, præpositio auget in deposito, *l. 1. D. depos. Ant. Aug. li. 1. Emend. 3. c. 7.* Quandoque significatè, vel ex, *l. lecta, D. si cert. pet.* Interdum, pro, vel propter.

DEALBATORES, item Deauratores, *l. vni. de excus. artific. lib. 10. C. ab Impp.* inter artifices recensentur, qui munerum immunitate donati sunt.

DEAMBVLANDI ius, hoc est spaciandi. *l. plenum. §. 1. D. de vsu & habit.*

DEBERE, verbum, ad omnes omnino actiones referendum est, *l. pecunia. § hoc verbum. de verb. significa.* Atque dicitur deberi quod vel natura, vel ciuili, vel honorario iure potest, *l. 1. l. 3. D. de constit. pec.* Debere defunctus non dicitur, sed debuisse. Interpretes citant textum singularem & vnicum, quo id colligunt, *l. qui Romæ. §. Augerius. D. de verb. oblig.* Deberi autem propriè id tantùm intelligitur, quod peti, & ab inuito exigi potest, *l. 108. D. de verb. significa. Martial. lib. 2.* Ἐπιγραμμάτων.

Debet enim si quis soluere iure potest.

M. tamen Cicero *in Paradoxis*: Quoniam (inquit) nihil quisquam debet, nisi quod est turpe non reddere. Seruus nec debere, nec illi deberi intelligitur, *l. 41. D. de pecu.*

DEBITA portio, quæ liberis ex paterna substantia debetur, *l. 8. §. vnde. D. de inoff. test.* quæ & debitum subsidium adpellatur, *l. 2. & l. 5. C. de inoffic. donat.* Græcis τὸ χρέος.

Debiti adpellatio plerumque solam naturalem obligationem continet, *l. 40. §. dominus. ff. de cond. & demonstr.*

Debiti facere gratiam, pro remittere.

Debiti instar habet id, quod officio iudicis adsequi possum ab inuito aduersario, imò & ipsum officium à iudice debetur postulanti secundum ius: & si negauerit, tenetur iniuriarum, *l. 1. §. permittitur autem. in fin. de aqu. quot. & æst. D.*

Debitum. Personæ vel res alicuius. non possunt detineri propter delictum alterius. Id autem Iustinianus adpellat ἐνεχυρασμὸν, vetus interpres vertit pignorationes: vulgus Repræsalia, *Nouell. Ne personæ vel rei vel auri. Constitut. 52. & Nouell. de vicariis, seu locum tenentibus. §. cùm verò contigerit. Constit. 134.* mutuum dans agricolæ, terram eius tenere non potest ex quacunque conuentione. *Nou. Ne quis mutuo dans agricol. Const. 32. 33. 34.* quæ constitutiones ad diuersos præsides sunt promulgatæ.

DEBITORES propriè adpellamus, à quibus inuitis pecunia peti potest, *l. 108. ff. de verb. signific. l. 18. §. fideiussor. ff. de fideiuss.* Aliàs propriè is dicitur, cui nulla competit exceptio: strictè autem, à quo inuito exigere possimus, hoc est extorquere, *vt ibidem annotauit Accurs.* Obtinuit tamen, vt etiam natura deberi dicamus, licet eius petitio nulla sit, *l. 1. §. fin. ff. de constit. pecu.* adeò vt qui natura tantùm obligatus soluerit, debitum soluisse dicatur, *l. 19. §. pen. ff. de solut.* Debitor tam ex contractu, quàm ex delicto dicitur, *l. 14. & l. seq. ff. de priuil. credit.*

Debitor in primis, antè quàm conueniatur in iudicio, adeundus est, & ciuiliter interpellandus semel atque iterum, (si fieri potest) per creditorem ipsum, deinde per alios bonos viros, vt debitum præstare velit sine molestia. Admonendus est, quanto dispendio non solùm corporis, & pecuniarum, verùm etiam animæ suscepturus sit iudicium contra conscientiam, si recusauerit dare aut facere id, quod ex bono & æquo debet. Et quamuis hæc admonitio quibusdam

videatur vrbanitas, (vt vocant) ſi tamen rectè perpendatur, certum erit, quòd ex iure diuino, & humano omnibus modis obſeruanda ſit. Et propterea quibuſdam in locis optima ratione non audiri in iudicio creditorem, niſi ſic admonuerit debitorem. *Iuxta illud Euangelium Matt.* 18. ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ἀδελφός σου, ὕπαγε, καὶ ἔλεγξον μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου, &c. Item: Qua de re (inquit Proculus) volo vt cum Hybero loquaris, ne rem illicitam faciat, *l quidam Hyberus. D. de ſeruit. verba prædio.*

Debitores ex obligatione ciuili, ſi nõ habeant in ære, nullo iure puniri poſſunt in corpus, ſed perpetui carceris pœna, *vt tractant Iaſ. in §. pœnales. Inſtit. de action. Innocentius & alij in c. Odoardus. de ſolut.* Verum eſt, quòd antequàm cõſtet, vtrum bona habeant, an non habeant, poſſunt duci in ius, & cuſtodiri, Conſuetudine tamen multis in locis carcere ſeruantur debitores, donec ſoluant. Reſpiciunt haud dubiè, qui hoc obſeruant, ad frequentiam huiuſmodi impoſturæ, quã in contrahendo debito admittunt plurimi hoc ſeculo leuioris farinæ homines. Vide quid in eam rem ſcripſerit Prat. libr. 2. veter. Iuriſpru. ad leges Solonias, l. 1. At Debitoribus indigentibus olim argentariæ menſæ præpoſiti mutuo dabant pecuniam ſub vſuris ſine ſcripto. *Nouell. de argentariorũ contractibus §. quia verò legem tulimus. Conſtit.* 136. Erant tempore Iuſtiniani mercenarij, quos Vindices adpellabant, qui haud dubiè accepta mercede conquirebant miſeris debitoribus pecuniam, *vt adparet Nouel. de decurionibus. §. 1. conſt.* 38.

Debitor hæreditarius, qui ante aditam hæreditatem dedit damnum, vel aliquã rem de hæreditate ſubripuit, *auctoribus Paulo & Gaio. ff. de pet. hæred.*

Debitor putatiuus, qui putat ſe debitorem, vero debitori opponitur. *Vide l. qui ſe debere. de cond. cauſ. dat.* cuius intellectum nec interpretes, nec Bart. ſatis aſſecuti ſunt, vt ex Zaſianis intellect. euidenter patet.

Debitores rerum publicarum accipere debemus, qui ex adminiſtratione rei publicæ relinquuntur, *l. reſcripto. ff. de muner. & honor.*

DEBILES perſonæ, qui propter infirmitatem, vel perpetuo aliquo morbo rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt, Inter eas fœminæ & pupilli connumerantur, *in l. nequicquam. §. obſeruare. ff. de offic. proconſulis.* alibi Imperator miſerabiles nuncupat. *C. quando nupt. inter pup. lib.* 3.

DECANI *in l. 1. & 2. C. de decanis. li.* 12. ex miniſterianis ſunt. Atque iidem ſunt qui & lecticarij, & copiatæ, ſiue veſpelliones dicuntur. Ab Epiphanio definiuntur circa finem libr. 3. ſiue tomi. 7. contra hæreſes, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων. Sic etiam Decanos Conſtantinopoli humandorum cadauerum curam geſſiſſe liquet *ex Nou.* 59. *ſic intelligendi & accipiendi ſunt in l. 4. & l. 9. C. de ſacr. ſanct. eccleſ.*

DECANVS *in ca. 1. & 2. 60. diſt.* dignitas eſt eccleſiaſtica, quo ſignificantur Archipresbyteri, *c. in c.* 50. *diſtin.* Ang. Clauoſius in Summ. pro Archidiaconis poni ait.

DECANICA, *in Nouell.* 79. loca ſunt publica, quæ tamen non ſunt carceres, licet in ea quandoque rei conijciantur cuſtodiæ cauſſa, cum & haberi in eis conuentus ſoleant, & recondi res pretioſæ. Dicuntur etiam Diaconica, *vt l. 3. C. de hæret.*

DECEDERE, eſt propriè à mandata functione diſcedere, vt conſules ex prouincia decedere ſolebant, *l. pen. C. de priuileg. eo. qui in ſacr. palat. milit.* Decedere iure ſuo, eſt non ſummo iure agere, aliquid ſui condonare comiter. Vulgò dicũt Præterire ius. Decedere officio, nõ eſt ab officio recedere, ſed eſt, contrà quàm decet, atq; officioſum eſt, aliquid agere. Decedere pro mori, tanquã de gubernatione corporis cedere. Eo enim modo per ſe dicimus, Deceſſit, quo Defunctus eſt, vt ſubintelligatur vita. Decedere poſſeſsione, Decedere iure ſuo. *Vlpianus in l. his conſequenter. §. ſed & cùm vnus. ff famil. ercifc.*

DECESSIO id eſt, diminutio, & detractio, *l. 28. ff. ſi quis omiſſ. cauſſ. teſt. & apud M. Cic. lib. 3 Offic.* Eorum neque acceſsione vitã meliorem fieri, neque deceſsione peiorem.

DECESSOR ab Vlpiano dicitur, qui magiſtratu in Prouincia defunctus de ea accedente ſucceſſore decedit, *l. 4. §. 3. ff. de offic. Procon.* Rectè autem & ordine faciet, ſi edictum deceſſori ſuo miſerit, ſignificétque qua die fines ſit ingreſſurus

ſurus. *Idem in l.præſes prouinciæ, ff.de min. Spartia.in Peſcennino* : Nam, ait, & deceſſor tuus.

DECEM, aut quindecim hæres dato, *ſecundum Pompo.* pro eo eſt, ac ſi decē ſola legata ſint, *in l.ſi ita relictum.§.fi.ff.de legat.2.*

Decem & octo annos plenæ pubertati Modeſtinus adſeruit, *in l. arrogato. de adopt.*

DECEMPEDA, regula eſt ſeu pertica decem pedum, qua fabricæ menſura colligitur. *Bud.in priorib.*

DECEMPRIMI, qui & Δεκάπρωτοι dicuntur, erant Decemuiri ex Decurionum ordine conſtituti, qui pecuniam exigebant, quam ipſi fiſco demum numerabant. Quòd ſi morte alicuius reip. fuiſſet illatum damnum, Decaproti de ſuo ipſi reſarciebant. *Cic pro Sexto Roſcio*: Itaque decurionum ſtatim decretum fit, vt decem primi proficiſcātur ad L. Syllam. Neque verò eorū adminiſtratio id Reipub. gubernatione, ciuitatéque regenda ac defendenda verſabatur, ſed potius in ſumptib. Reip. cauſſa faciendis. Horum etiam fit mentio in *l. 2.ff.de domeſt.li.12.* Eadem autem forma dicitur Decemprimus, qua & vigintiprimus, & vigintiprimatus. Græcis εἰκοσάπρωτος, & εἰκοσαπρωτεία fortaſſe, *inquit Budæus*, quià nobis XII. Pares Franciæ nunc dicuntur, Duodecimprimi ab initio vocati ſunt.

DECEMPRIMATVS id eſt, Decemprimorum munus, Græcis δεκαπρωτεία, *l.fi.de mun.* Patrimonij ſunt munera rei vehicularis, item nauicularis, decemprimatus.

DECEMVIRI Reip. adminiſtrandæ, *vt ait Liuius li.1.* primùm creati ſunt, mortuo Romulo. Patres enim centum à Romulo creati, decem decuriis factis, ſingulíſque in ſingulas decurias creatis, qui ſummæ rerū præeſſent, conſociarūt. Decem imperitabant, vnus cum inſignibus imperij & lictoribus erat, quinque dierū ſpacio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat. *At Dionyſ.li.2.* ducentos patres fuiſſe ſcribit, & imperium decuriis factis vni eodem modo commiſiſſe. Decemuiri Reip. adminiſtrandæ ſecundò creati ſunt ann. 302. Hac de cauſſa inquilini, plebs de nimio Conſulū imperio querebatur, qui ius non è certis legibus, ſed arbitrio ſuo dicerent. Petitis igitur à Græcia legibus, ſenatuſconſulto & plebiſcito confirmatum eſt, vt omnibus abrogatis magiſtratibus, Decemuiri cum ſummo imperio crearentur, qui decimo die ius populo ſinguli redderent, & eo die penes præfectum iuris faſces 12. eſſent: collegis nouem ſinguli acceſſi appararent. *Hæc Diony.li. 10. & Liuius li 3* Hi verò, cùm iniurioſè poſtea vnum quemque tractarent, neque alios deinceps vellent ſufficere magiſtratus, vt ipſi & factio ſua occupatam Remp. perpetuò tenerent, ſenatuſconſulto iuſsi ſunt magiſtratu ſe abdicare, & denuo creati ſunt Conſules. *Liuius eod. lib. & Pompo.in l.2. §.13.ff.de orig.iur.* At Decemuiri litib. iudicandis, ij erant qui lites cauſſáſque priuatas iudicabant, in quibus de iure controuerſia erat. *Lucanus ad Piſonem*:

Seu trepidos ad iura decem citat haſta virorum,

Et firmare iubet centeno iudice cauſſas.

Pomponius *l.2.§.16.D.eod.* Deinde, cùm eſſet neceſſarius magiſtratus qui haſtæ præeſſet, Decemuiri ſtilitibus (vetuſtè pro litibus, vt ex Sexto Pompeio, & V. Probo liquet) iudicandis ſunt cōſtituti. *Sueton.in Auguſto*: Auctor fuit, vt Centūuiralem haſtam, quam Quæſtura functi conſueuerant cogere Decemuiri cogerent. *Dio lib.54.ſcribit*, Decemuiros iis iudiciis quæ ad Centumuiros ſorte deferebantur, præfuiſſe: quin & eos CXXXVI. viris fuiſſe, ex quibus erant & Triumuiri capitales, & Triumuiri monetales, & Quatuoruiri viarum vrbis, de quibus etiam meminit Pomponius d.§. & Duumuiri qui viarum curam extra vrbem habebant, & Quatuoruiri, qui in Campaniam mittebantur. Erant & Decemuiri Sibyllini, qui ſacra multa Romæ faciebant, vt Diti patri, & Proſerpinæ in cāpo Martio ludis Terentinis. Sic etiam Cereri Græco ritu Decemuiri Sibyllini fuere, poſtea duodecim, poſtremò quindecim Horatius:

Quindecim Diana preces virorū Curet.

Harpocration in libro quo explicat voces Atticorum oratorū, Lacedæmonios tradit ſolitos fuiſſe δεκαδαρχίαν, id eſt, decemuiros, in oppidis ac nationibus à ſe ſubactis creare.

DECERNERE, generale verbum ſignificat ſtatuere. Decernere actionem, id eſt, dare, Prætor dicitur, *l.2.§.inter-*

dum.D.de vulg.& pup. Decernere quæstionem, pro eo, quod nunc dicimus ordinare, vt fiat informatio, & vt contra delinquentes procedatur. Decernere etiam est cognitionaliter statuere, *l.1.D. de constit.pec.l.pen.* D.*de offic. Præto.l.1.ff. quod quisque iur.* Hinc

DECRETVM, apud Iuriscosſ propriè est deliberatio iudicis cum caussæ cognitione, ad mixtum imperium pertinens, *l.ne quicquam.§.vbi de offic. Proconsul.* Et est id, quod placitū aliàs Latinè dicitur: Græcè δόγμα, καὶ ψήφισμα, καὶ ἀρεστὸν dicitur, *auctore Budæo.* At propriè & specialiùs dicitur, cùm iudices auctoritatem suam interponunt, & maximè in iurisdictione voluntaria: vt in alienatione bonorum minoris, in transactione alimentorum, & in bonorum possessione. Decretum etiam significat statutū alicuius vrbis, *l.1.D.de decret.ab ord.facien.* Decreta quoque sunt sententiæ Pontificum.

Decreta senatus, à consultis sic distinguuntur secundùm aliquos, quòd decretum dicant particulam quandam esse senatusconsulti: vt cùm prouincia alicui decernitur: tanquam decreta sint specialia, consulta generalia, *quod & obseruauit Festus lib.17.* Nonnunquam tamen decreta pro senatusconsultis sumuntur, *vt l.17.* D.*ad municip. & apud Cornel. Tacit. sæpissimè.* At à sententia diffinitiua decretū differt, quia hæc cōtinet condēnationem vel absolutionem, *l.1.* D.*de re iudic. l.præses.C.de sent.& interl.*11. Sentētia nō potest ferri sine litis contest.*tot.tit.vt lit. non contest.* in decreto secus, *gl.in verb.per contumaciam, l sancimus.C.ad Senatusconf. Treb.* 111. Sententia non potest ferri in absentem.*l.de vno.* D.*de re iud.* in decreto secus, *l.recusare.in princ.* D. *ad Trebell.*

Decretum, siue edictum primum, in contumacem solet expediri, vt is tædio ductus, sui copiam in iudicio tandem faciat, ius ipsius contumacis non perimēs, *l.3.in fi.de acq.poss.*

Decretum secundum, constituit eum bonorum possessorem, qui ex primo decreto detinebat, incolumi hactenus contumacis iure. *Vide cap.1.extra de eo qui mitt.in possess.* Bart. tractat materiam primi & secundi Decreti *in l.si finita.§.Iulia.* D.*de dam. infect.* & vide Specul. de primo & secundo decret. Nec verò ideo decretum magistratus habet auctoritatem, quòd magistratus dixerit, sed quòd secundùm ius & rationem decreuerit, *l. pen.* D.*de iust.& iur.* Decretum prætoris exaudiri non posse, *apud Vlpianum in l.1.D.de postulat.*

Decretum pro tribunali, non de plano interponi potest, *l.7.De confir.tut.* Decretum principale, *l.2.* D. *de offi.Assess.* Exemplum.*l.13.*D.*quod met.caus.* Decretum patrum pro Senatusconsulto, *l.17.* D.*ad municip.& apud C. Tacitum sæpissimè:* quamuis Senatus decretum à Senatusconsulto seiungat Festus li.17. Decretum ordinis, *l.30.D.de neg.gest.* Decreta ambitiosa, *l.3.*D.*de offic.Procons.*

DECRETALIS bonorum possessio, quæ facti est, & extraordinaria vulgò vocatur: ideò dicta est, quòd potissimùm à decreto pendeat, suámque substantiam accipiat.

DECIDERE, est cum creditore super debito transigere. *Scæuola de admi nist.& peric.tut, l.cùm hæreditas.* Cum plerisque, inquit, creditoribus ita decidit, & infrà. Cum plerisque creditoribus ita deciderunt. Itaque Decidere, pacisci & transigere significat: *sic l.44.* D.*de pact.l. 46.*D.*de rei vend.* Ita res transactione decisa dicitur, *l.29.§.quamuis.*D.*de inoff.test.* Decidere damnum pro fure, est de furto pacisci, *l.9.§.nunc videndum.* D.*de minor.* Decidere damnum.*l.61.§.1.* D. *de furt.* id est, emendare, *vt ait gl.* malū tamen nam num decidere cum parte, sumi pro decidendo & componendo litis æstimationem præstare. Decidere iureiurando, *l. 22. in fin.* D.*de noxal.* Decidere verberib. *l.2.in fi.de term.mot.*

DECISIO, transactio dicitur In eo significatu sumitur à Paulo *ad leg.Falcidiam, l.si hæres.* Si hæres, inquit, cū creditoribus deciderit, ne solidum solueret: & ob eam decisionem factum sit vt aliquid retineat. Pro lege quoque Imperatoris accipitur, *l.veteris.C.de contrahen.& commit.stip.& de emen.Iustin.C.in princip. super verbo, Decisiones. & §.vnde quæsitū. Instit.de nupt.* Verùm ea Imperatoris lex intelligitur, qua partium altercationes diremptæ sunt. Pragmatica verò sanctio licet vulgò dicatur, quā Princeps extra corpus iuris ciuilis promulgarit, verius tamen priuilegium vocatur, non quòd priuatis hominibus, sed quod vel cor-

pori

pori alicuius vniuersitatis, vel ei qui officio bene functus est, cōfertur, hoc est, quæ ob caussam publicam, aut communem negotiorum functionem, in speciale quoddam priuilegium impertitur.

DECIES, præcisa locutione, pro Decies centena millia, *Papin. l. 77. §. 2. D. de cond. & demonst.* Cùm vxori mandatū esset, vt moriens filiæ communi decies restitueret. Plutarchus in Antonio: *Τῶν φίλων τινὶ μυριάδας ἐκέλευσε πέντε καὶ εἴκοσι δοθῆναι· τοῦτο Ρωμαῖοι δεκίες καλοῦσι.* Atque hoc iam inde ab vltima antiquitate. Credo quod tum ea pecunia videbatur ingēs, cùm minor erat nummi copia. Hinc Iuuenalis, *-ritu decies centena dabuntur Antiquo* pro immensa dote.

DECIMA, seu Decuma, est omniū bonorum mobilium licitè quæsitorum pars decima, Deo data, diuina constitutione debita, *cap. 1. c. parochianos. c. non est. de Decimis.* Atque hoc olim à Mose in Israelitica Repu. fuit institutum. Earum autem tres sunt species, *secundum Hostiensem in Summ.* scilicet quædam personales, quæ debentur ex opere personali, vt ex artificio, scientia, militia, negotiatione, &c. quædam prædiales, quæ proueniunt ex prædiis, vt vinum, bladum, fructus arborum, &c. Tales enim dandæ sunt illi Ecclesiæ, in cuius Parochia sita sunt prædia. De decim. ad Apostolicæ. Etiam decimas prædiales tenentur soluere Iudæi, *ca. de terris. eod. tit.* Item debēt solui de diuersis seminibus vnius agri, non tantùm de vno, si fuerint successiuè seminata, *cap. Ex parte Canonicorum. eod. tit.* Etiam Cistertienses & alij, qui nullo gaudent priuilegio, dare tenētur decimas de terris de nouo acquisitis, licet eas propriis manibus excolant, *c. nuper. eod. tit.* Quædā sunt decimæ mixtæ, *secundum Hostien. ibidem.* Et possunt dici hæ, de quibus dubitatur, vtrum sint prædiales, vel personales, vt de agnis & fœtibus aliorum animalium quæ sunt in pascuis, & gregatim pascuntur. *At Vlpianus in his verbis*, Si decimam qui bonorū vouit. *l. 2. D. de pollicitationibus.* etsi aliter exponant interpretes, tamen ad decimā bonorum partem, quę olim votiuo epulo in Herculis honorem impendebatur, videtur respexisse. Hinc Plutarchus, *ἀποθύων δὲ τῆς οὐσίας ἁπάσης τὴν δεκάτην τῷ Ἡρακλεῖ, ἑστιάσεις ἐποίει τῷ δήμῳ πολυτελεῖς.* Plinius dixit Pollucere patrimonium Herculi, pro decimare. *Apud Tranquillum in hoc loco*: Scenicis ludis, inter plebem & equitem caussam discordiarū serens, decimas maturius dabat, vt equestria ab infimo quoque occuparentur. Decimas credit esse Turnebus missilia & tesseras quas spargebat ludis scenicis: atque ita velut quandam decimam pop. Rom. dabat, vt olim Herculi, & aliis diis. At Decumæ Imperatorum, sunt decimæ imperatæ pecunię.

DECIPERE, generale verbum est. Nam decipit, qui imponit, qui fallit, qui defraudat, qui verba dat, qui in errorem inducit. *Vide §. 1. l. 1. D. de dolo.*

DECLARARE, ad facta frequētiùs, quàm ad dicta pertinere, *Valla demonstrat lib. 1.* nostri docent, eum, qui vel addit, vel diminuit quippiam, non declarare, sed potiùs noui quid facere.

DECLINARE sententiam, est paulatim illā infirmare: & ideò nisi sententia declinetur, rebus iudicatis stabitur.

DECOLLATIO, deceptio *apud Paul. li. 5. Senten. tit. 17.* Nam decollo. *Diomedi lib. 1.* significat decipio. At aliter inuenitur apud L. Fenestel. *lib. 2. Epitom.* Inuenitur & apud Senecam *lib. 4. controuersiarum.*

DECOLORARI, pro infamia notari, per translationem, in *l. eum qui probabilem. C. de Episc. & Clericis.*

DECOQVERE, est vorato patrimonio, creditoribus fidē fallere, aut certè fidem suam per inopiam non liberare. *Vide Budæum in Annotat. ad l. si hominem. §. quoties. D. depositi, & Alciat. in l. si. aliquid. C. de suscep. præpos. & Arcar. li. 10.* Hinc

DECOCTORES, *χρεωκόποι*, qui debitam pecuniam non soluunt, & auferunt, *l. 4. C. de decur. lib. 10.* Græci sic definiunt, *ὁ χρεωστῶν τινὶ, καὶ διά τινος μηχανῆς παρασκευάσας ἐκκοπῆναι τὸ χρέος, καὶ μὴ καταβληθῆναι τῷ δανειστῇ.*

DECRETVM, vide Decernere,

DECVMANI, vide Mancipes.

DECVMANVS, limes, qui fit ab ortu Solis ad occasum, *Festo lib. 4. Aggenus Vrbic. lib. de limitib. agro. & Hygen.*

D. S. C. De consilij sententia, his notis significari Valerius Probus ait. Huius formulę meminit M. Cicero 7. in Verrem.

DECVRIONES dicti sunt, quòd initio cùm coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur consilij publici gratia cōscribi solita esset, *l.239. §.5. D.de verb. sign. l.7. § solet. ff. de interd. & releg.* Decuriones autem Senatores erant coloniarum & municipiorum. Iurisconsulti enim duos hosce ordines in municipiis, quasi contrarios numerant, Plebeios & Decuriones. Ex decurionum autem ordine, item vt ex Senatorum Romæ, magistratus creabantur, *Paul. l.7. §. 2. D. de decur. & Vlp. l.2. §.1. D. eod.* Decuriones quoque dicti sunt in castris, qui decem equitibus præessent, *Festo lib.4.* Nam Varro testatur, turmis equitum, id est, duobus & triginta equitibus præfuisse ternos decuriones, quorum quilibet decem agnosceret. Decuriones generaliter adpellari cœperunt Principes, seu capita cuiuslibet ordinis. Et ordo ipse, Decuria vocabatur: vt Decuria iudicum, Decuria scribarum, Decuria cubiculariorum. *Varro lib.4. linguæ Latin.* Primi singularum decuriarum Decuriones dicti. Inde Decurionatus.

DECVRIALES vrbis Romæ, *tit. C. lib. 11.*

DECVRSORIVM est, quod vulgo Torneamentum dicitur.

D.E.R.I.C. Notæ Senatusconsultorū, quibus significabant veteres, De ea re ita censuerunt, scilicet patres, *Gel. lib.4. c.6. l.20. §. præter 6. ff. de pet. hær. l.2. ff. ad S. C. Velleian. & vide Gellium lib. 15. c.2.*

DEDITITII, dicti sunt quidam populi, qui cùm in Romanorum fidem concessissent, rebellibus animis ab eis desciuerunt, quos deinde rursus superatos, adeò humanè Romani tractarunt, vt & vitam illis seruarent, & imaginariā quandam libertatem relinquerent: sed tamen infamiæ labe aspersam: lege lata, vt ad veram libertatem, Romanæque ciuitatis iura peruenire nunquam possent. Dicebātur & dedititij ij, qui se permittebant alienæ voluntati: quod non nisi in extrema fit inopia consilij & præsidij. Eorum autem alij libertini, alij peregrini dicuntur. *Vide Liuium libr.7.* Dedititij serui sunt, qui ex obsidione se dediderunt in potestatem victoris: *de his in Instit. titu. de libert.* Dedititij sunt etiam qui post admissa crimina suppliciis subdiri, & publicè pro criminibus cæsi sunt: aut in quorum facie, vel corpore quæcunque indicia, aut igne, aut ferro impressa sunt, ita vt deleri non possint: hi si manumissi sunt, Dedititij appellantur *Gaio lib.1. Instit. tit.1.*

DEDVCERE, aliàs pro demere aliquid de summa pecuniarum, vel rerū, *l. pater. D. de iur. dot.* Inde dicimus, expēsas, vel æs alienum deduci, *l. si à domino. §. fin. & seq. D. de pet. hære. l. fundus qui. D. famil. ercisc. l. venisse. D. de verb. signif.* Deducere aliàs, pro redigere, *l.1. D. arb. fur. cæsar.* Deducere item, pro perducere: vt, controuersiam ad exitum deducere, *l. fi. D. de procura.* Deducere ad agnatos.

DEDVCTIO, significat nonnunquam absolutè dispendium, imminutionem rerum. Titius magnam patitur fortunarum deductionem. Deductio aliàs imminutio est, etiam iusta caussa, forte.

DEDVCTO ære alieno, non hoc ipsum solùm, hoc est, pecunia, sed quæuis onera veniunt accipienda. *Vide Alciatum in l. venisse. de verb. sign.*

Deductarum expensarum nomine cōprehenduntur fructus, *l. si à domino. §. fi. & l. seq. D. de pet. hæred.* Hæ nullo casu intercipiuntur, *l. fundus qui. famil. erciscund.*

DEESSE significat ad iudicium nō adesse. *l.55. D. de euict. & apud Suetonium in Caligula.* Inde Deesse per contumaciam, *l.13. §. vnde tractari. D. de mino.* Et Deesse cognitioni, *l.27. §.1. D. de lib. caus.*

DEFENDERE, est id facere, quod dominus in litem faceret, & cauere idoneè. Nec debet durior conditio procuratoris fieri, quàm est domini: præter quam in satisdando. *Vlp. in l. sed & ea. D. de procuraro.* Defendere rectè, id est, boni viri arbitratu, *l.6. D. iudicat. solui.* Defendere videtur, qui satisdat. *l.5. §. nunc videamus. D. iudic. solui.* Defendere etiam is videtur, qui iudicium accipit, *l.53. D. de procurato.* Vt & defendi videtur, qui propter absentiam in nullo aduersarij sui caussam deteriorem facit, *l.2. in princ. & §. pen. D. quib. ex cau. in poss.* Defenditur rectè, qui sui præsentiam facit, & ad suscipiendū iudicium paratus est. Defendere Alberico aliquādo ponitur pro obtinere, *l. si nō fortè §. hære. D. de cond. indeb.* Defendere etiam ponitur pro vindicare, *l. si oleum. ff. de dolo malo:* Defendere, id est,

petere,

petere, *c. quo iure. 8. diſt.* Defendere incul patè, quid ſit, pulchrè colligit ex verbis *Bar. in l. vt vim. ff. de iuſt. & iur.* Salomonius. Adde quę idem Bar. docet *in l. furem nocturnum de ſica.*

DEFENSIO eſt inſtantis, imminentíſve offenſionis propulſatio. Vbi hæc ceſſat, nõ eſt quod propulſari queat. ab offenſione enim omnis defenſionis pẽdet ratio. Vide M. Salomonium *in l. vt de iuſtit. & iure.* Quo verò iure defenſio nitatur, Bart. explicat *in eadem l. & quàm variè accipienda ſit, refert ipſe in l. de pupillo. §. 1. & fin. ff. de oper. nou. nunc.* Sicq; Defendere ſumitur apud Cæſarem: Et quod bellum non intulerit, ſed defenderit: id eſt, repulerit.

Defenſio in libris feudiſticis duplex obſeruatur, Iuratoria & armata. Iuratoria eſt, cùm deficiente vtrinq; probatione, iuſiurandum cum XII. ſacramentalibus defertur, *lib. feud. 2. tit. 58. §. 6.* Fauorabilior autem is eſt, cui defertur, *lib. feu. 2. tit. 58. §. 4.* Rurſus hæc iuratoria duplex eſt, vna quæ reo principali conceditur, vt iuret ſe feciſſe, vel non feciſſe: altera quę ſucceſſori permittitur, vt iuret, ſe neque ſcire, neque credere factum à deceſſore fuiſſe, *d. tit. 58. §. 6.* Armata defenſio eſt, quæ per duellum, & ſingulare certamen inſtituitur, *vt li 3. tit. 2. § 1.* Si quis ſuorũ parium per pugnam eum fatigare voluerit, vt per pugnam ſe defendat edicimus, *& lib. 2. tit. 39. §. 3.*

Defenſio, pro excuſatione apud Iuriſconſultos, *in l. ſed & ſi reip. de vſur.* hæc & in capitalibus iudiciis danda eſt. *l. ſeruum quoque. §. publicè. ff. de procuratorib.* Item pro exceptione vſurpatur, *l. 1. C. de iur. & fac. igno. l. ſi quidem. de exceptionibus. C.* Defenſio quot modis ſumatur, vide Bartol. *in l. liberto. in fin. ff. de negot. geſt.* Quando aliquid dicatur fieri ad defenſionem, *vide eundem in l. 1. Cod. vnde vi.*

Defenſio ILLICITA dicitur, cum offenſio licita cenſetur, *Bald. pro quo text. ſingularis eſt in l. ſeruus. C. de iis qui ad Eccle. confug. l. ſi pignus. §. ſi furem, de furt.*

Defenſio PLENA accipietur, *vt ait Vlpianus in fin. l. item ait prætor. ff. quib. ex cau. in poſ.* ſi & iudicium non detrectetur, & iudicatum ſolui ſatiſdetur.

DEFENSOR dicitur, qui abſque mandato, cum ſola ſatiſdatione pro reo in iudicio poſtulat, eúmque defendit, atque tuetur vt Procurator, qui actorem, *in l. minor. cum duabus proximè ſequ. ff. de procur.* Vnde Defenſores, id eſt, tutores, vel curatores, *l. 1. qui pet. tut.*

Defenſor idoneus non eſt minor viginti quinque annis, in quibus cauſſis in integrum reſtitui poteſt, *l. minor. ff. de procur.* Vide Paulum ibidem, *l. neque fœmina.*

Defenſores CIVITATVM ſiue locorum, non ex decurionibus, ſed ex aliis municipibus ſeu ciuib. eligebantur olim tres, qui curarent, ne tenuiores & infimi à nobilibus læderentur, *l. 2. & 3. C. de defenſor. ciuit.* Atque hi videntur fuiſſe ſimiles tribunis plebis: ideo defenſores plebis appellantur, *l. 1. C. de offic. iurid.* Ciuitatum vindices appellantur *in l. 1. C. Th. ſi quacum. prædit. poteſt.* Hi autem in Conſtitutionibus etiam magiſtratus vocantur, *tot. tit. C. de defenſor. ciuit. l. 2. C. de annal. excep.* A quibus autem crearentur, & quinam, & quouſque, *vide d. titu. de defenſor. ciuit. item Nouell. 15.* Horum autem munus cùm olim fuiſſet quinquennale, hac Nouell. fit biennale. Sunt &

Defenſores rerumpub. qui & Syndici dicuntur, *l. 1. §. tutores. ff. quand. adpel. ſit.* ſunt delecti actores cauſſæ communis, *Lamprid. in Alex.* Corpora omnium conſtituit vinariorum, lupinariorum: caligariorum, & omnium omnino artium, híſque ex ſeſe defenſores dedit.

Defenſor eccleſiæ, iudex vel aduocatus, *c. ſaluatori. 1. q. 3.*

Defenſores apud Mauricium bilinguem, erant qui ex acie non exibant, neque excurrebant, ſed ordines ſemper ſeruabant.

DEFERRE aliquem, eſt eum accuſare. Sed deferre alicui, eſt grates & reuerentiam ei exhibere. *ff. de accuſ. l. libellorum.* Et ſic dicimus: Plus Deo deferendum eſt, quàm homini. *De ſent. exc. c. relatum. 11. q. 3. quiſquis metu. & c. Iulianus.* Differunt tamen Deferre & Accuſare in hoc, quia deferre fit reo abſente, ſed accuſare fit reo præſente.

Deferre ſe dicitur, qui quod ei tacitè, & in fraudem legis relictum eſt, capere ſe non poſſe profitetur, *l. 1. l. 3. §. fi. l. 15. l. 16. de iure fiſc.*

Deferre, pro in cenſum deferre, & de-

ducere, *l.4.§.in seruis.ff.de censib.Senec.li.1.de Benefi.* Nec illis fraudi est, si quid in censum detulerint.

Deferre APPELLATIONEM, in iure Pontificio, idem est, quod admittere appellationem. *Vide Archid. extra de adpel.cùm adpellat.lib.6.& c.an sit. de except. eo.in anti.*

Deferre CAVSSAM ad patronum dicitur cliens, cum eum consulurit, & ei controuersiæ ordinem, argumentúmque exponit.

Deferri dicitur HAEREDITAS, quam adeundo consequi possumus, *l. 151. ff. de verb.significat.* Obuenit autem quæ ipso iure & quasi sua sponte ad aliquem hæreditas peruenit: nam defertur, quæ testatoris voluntate in alienos translata est: quamuis id discrimen confundatur, *vt l.130.ff.de verb signific.* Eodem modo Deferri bonorum possessio dicitur, quã agnoscendo acquirere possumus, *l. 1. §. decretalis.ff.de succes.edict.l.8. ff.de collat. bon.* Sic Deferri legatum, cuius eius agnoscendi potestas est, hoc est, postea quàm adita est hæreditas. Et Deferri actionem dicimus, *l. 64.§.dabit.ff. solut. matrim.*

Deferre IVRAMENTVM, est aliquem arctare, vel adstringere ad iurandum: & quandoque defertur à iure, quandoque à iudice, quandoque à parte quandoque etiam delatio à parte parti defertur. *De omnibus his nota. C. de iniur. l.1.& tot. tit.* Potest autem ipsum deferre maior 15. annis: minor etiam ipsum deferre non prohibetur, dum saltem conditio sua peior non fiat. Nam si lædatur, restituetur. *De iureiur.l.nam postea.§ sed si minor.* Etiam paterfamilias defert, filiusfamilias non item. *C.de iniur. l.nec filius.* Item liber, non seruus. *ff. eod.tit. l. multò magis:* aliàs incipit, Quanto magis, in fine. Item compos mentis, non prodigus, nec consimiles, *vt l. tutor.§.prodigus.ff eo. tit.* & hoc in rebus quæ ad eos pertinent. Si autem administrationem adiit tanquam procurator, licet ei iuramentum deferre in tribus casibus, scilicet, si specialem habeat administrationem, si in rem suam sit datus, & si generalem & liberam habeat administrationem, *vt ff.de iureiur.l.iusiurãdum.§.si tibi.& l.sequenti.* Et Episcopus habet hanc administrationem, quo ad ea quę alienari possunt. Cui autem deferatur, dicendum est secundũ Hostiẽ. quòd à parte parti defertur: quod vocatur, secundum eundem, iuramentũ voluntarium, vel extraiudiciale. Verùm aliud est necessarium & iudiciale; scilicet quando iudex parti defert. *vt C.de iu reiur.l.3. §. bonæ fidei.Vide de hac materia Hostien in tit.de iureiur.sub §.de iuramento assertorio.quasi per totum.*

Deferre in ærarium, item deferre in principis commentarium, *in l. abesse ff.de minor.* est id quod Gallicè efferimus, *Enregistrer* Atque idem est quod referre in ærarium, & commentarios.

Deferre nomen, propriè nõ est accusare, sed apud magistratum vel iudicem aliquo crimine ante accusationem denunciare, & alium in capitis discrimen rapere, *l. 10.ff de iur.patr.*

Deferendi nominis formula hæc fuit: L. TITIVS PROFESSVS EST, SE MAEVIAM LEGE IVLIA DE ADVLTERIIS REAM DEFERRE, QVOD DICAT EAM CVM C. SEIO ADVLTERIVM COMMISISSE. *l.3. ff. de accus.*

Deferre reum, idem est, quod postulare, & vt cognitionem suscipiat petere, *l. deferre de iur.fisc.* quomodo autem id fiebat, docet Alciatus, *in l.indicasse.*

DELATA hæreditas, *vt explicatur à Terent.Clemente, l. delata. de verb. signific.* propriè sic dici videtur, quando eam hæres adire potest, ita quòd nihil neque ex parte hæreditatis, neque ex parte hæredis impedit, quo minus eam consequi possit. Aliud autem est hæreditas adquisita. Adquiritur enim hæreditas agnitione, *l.ei qui ita.ff de cond.instit.* non ipso iure post aditam hæreditatem, licet agnitio retro agatur ad diem aditę hæreditatis, *l. seruum filij. §.1.l. si tibi homo §.cùm seruus.ff.de legar. libr.1.* Deinde legatum delatum repudiari potest: adquisitum non potest, *l. 1. §. decretalis. ff. de success. edin. Vide Cuiacium Obser. lib.3.c.11.*

DELATORES συκοφάνται ab Herodiano dicuntur. Qui enim suo nomine omisso, alieno subscripto accusationẽ instituit, Imperatores eum aiunt delatorum numero esse, *in l.nostris.C.de calumn.* id est, accusatorum. Aliàs Delatores sunt quales olim. Quadruplatores fere dicebantur, qui rem ad fiscum pertinentem ei vltrò

i vltrò præmij caussa denuntiant, vt puta, qui crimina publica, bona caduca, ereptitia, vacantia, commissa, tacita fideicommissa, vaga mancipia, thesauri inuẽtionẽ nunciant; *de quibus tit.11.lib.10.C.* Erant & qui occultè caussam pecuniariã fisco deferebant, nec probabant, *de quibus est tit.13.lib.5 Paul.sent.* A Synesio κοινοὶ ἀλάστορες τ̃ χώρας dicuntur: ab Imperat. maximum humanæ vitæ malum. Ita autem turpe est delatoris nomen, vt iniuriarum teneatur, qui alium delatorem appellat, *l.3.C.de iniur.*

DELATORIA curiositas, pro maxima diligentia exponitur, *Gl.in l.nec supina.ff.de iur. & fact.igno.*

DEFERVESCERE significat ardorem animi, inuita ratione excitatum amittere, seque (vt ait M. Ciceró) colligere: γενέσθαι, *vt dicit Plutarch. in Alexan.* παρ' αὐτῷ. quod à Liuio deflagrare dicitur. Spes, inquit, interdũ subibat, deflagrare iras vestras, purgari suspiciones posse.

DEFICERE dicuntur, qui ab his, querum sub imperio sunt, desistunt, & in hostium se numerum conferunt, *Paulus in l.amißione.ff.de capit.minut.*

Deficere etiam dicuntur, qui animam agunt, *l.8.§.hostes ff de pœnis, l.32.§. si ambo.ff.de donat.inter vir.* Hinc

Defecta ætas; *l.3.§.ignoscitur.ff.de S.C Silla.* Et

Defecta senectus, *l.12.§.de illó.de vsufr. ff.* id est, exacta. Hinc Defectæ senectutis homo *apud Vlp.l.12.§.3.ff. de vsufruct.* id est, senio confectus.

Deficiunt debitores, qui labuntur facultatibus, & efficiuntur non soluendo, *l.3.§.multa.ff.de iur.fisc.* Vnde Defectus facultatibus. *l.33.ff de iur.dot.* Sic, Defici cautio dicitur, *l.73 ff.de cond. & demonst.* Sic Defecta nomina accipe *in l. 11.in fin. ff.de vsur.* Defecisse quoque conditió dicitur, quæ non existit: ita defectam conditionem; *l. 38. §. si quis seruum.ff.de hared. institut.* Sic & Defici quem conditione dicimus, *l.8.l.74.ff.de cond. & demonst.*

Deficere & hi dicuntur, qui hæreditatem omittunt, vel ante agnitam aditámque eam decedunt; *l.5. ff. de vulg.l. 78.ff.ad leg.Falc.* Ita Deficientium partes interpretare, *l.53.in fin.ff.de acq. hare. & l.vnica.§.fin autẽ ad deficiẽtis.C.de cad. coll.* Deficere ipsa quoque pars dicitur, *l. 31.ff.de cond. & demonst.* quæ & aliàs cessare, & vacare dicitur.

DEFINIRE in iure ciuili, generaliter, & summatim quid statuere, *l.4.§.porrò ff.de hared.instit.l.5.§.concessa ff. de don. int.virum & vxo.*

DEFINITIO, propriè accipitur pro rei finitione, scilicet cùm res à genere suo vsque ad specialem & propriam differentiam sic demonstratur, vt quasi finibus certis cognosci possit. Sumitur etiam pro generali regula & canone, *l.omnis definitio.ff.de diuers. regul.iur.* quam legem, Omnis, explicat eleganter Viglius. *Inst. de testam.ord.in princ.* aitque à diffinitione distingui literarum notis. Nam definitionem adpellat generalem determinationem: diffinitionem, quæ rem quid sit explicat, genere & differentiis confectam: quod improbat Antonius August. *lib.3.Emend.c.9.* aitque in Pandect. Florent. in vtroque significatu definiri, & definitio scribi. Definitionem genere & differentiis comprehensam explicat *M. Fab.Quintil.in lib.Instit.orat.Bart. & cateri, l.1.ff.de testa.* Itaque Definitio, est oratio, qua quid sit res, explicatur, nõ ambiguis, vel obscuris, aut translatis verbis.

Definitio deplex est, propria & impropria. Definitio propria est, quæ ex genere & differentia constituitur. Impropria; quæ & descriptio vocatur, est quælibet rei designatio, *qualis est in l.1 ff. de legib.* Lex, inquit Papinianus, est commune præceptum. Cùm etiam priuilegia sint leges, non tamen communia præcepta.

DEFLORARE virginem, *Archid. c.vnico.de despons.& impub.li.6.*

DEFORMATI fructus, qui delapsis floribus iam formati existunt.

DEFORMITAS *apud Vlp.* de ædificiis dicitur, quæ aliqua sui parte deformata sunt, *l.7.ff.de offic.præs* Et aduersus detrectantem competenti remedio deformitati auxilium ferat.

DEFRVTVM, mustum est, quod decoctum, & despumatum est, *Palladio, & Plinio lib.14. cap. 9 Vlpian l.quæsitum. de fund.instru.* Vas, inquit, æneum, in quo sapa coqueretur, & defrutum fieret, *Item de vin.& trit.leg.l.qui vinum.* Mulsum, inquit, passum defrutum. Varro *apud Nonium*; Defrutum adpellabant

mustum quod ex duabus partibus ad tertiam redegerant deferuefaciendo. At Sapam, quod de musto ad mediam partem decoxerant. Victorinus *lib. de Orthographia.* defructum scribendum putat, quod defruendo & decoquendo tale fiat, quòd defrudetur, id est, defraudetur coctura & minuatur.

DEFVNGI, est explicari aliquo negotio, & finem ei imponere. Vnde defungi moribus, defungi vita dicimus, *l. exempto. §. idem lib. 2. ff. de action. empt.* accipitur plerunque defunctus substantiuè pro mortuo. Opponitur perfungi, hoc est, ad extremum obire munus suum, & strenuè operam nauare. *Liuius lib. 6.* Romani consules perfuncti, quod ad Capuam attinebat, cura, Gaio Neroni ex legionibus quas ad Capuam habuerant, sex millia peditum, & trecentos equites decernunt.

DEFVNCTORIE, perfunctoriè, & translatitiè, pro eodem accipiuntur, hoc est, frigidè, remissè, non satis bona fide, nec ex animo scilicet, aut coacti, vel quia debemus, *l. 2. ff. ad S.C. Tertul. l. aut qui. ff. quod vi aut clam.* Trãslatiuè, pro vulgari & non accurata diligentia. Opposit. Bona fide, Optima fide, hoc est, Citra omnem prorsus simulationem, *l. 1. C. qui mune. tut. se excus.* Non defunctoriè, hoc est, non quæsito prætextu ad euitandum iustæ tutelę munus. Accursius ineptè accipit pro transitoriè. Vide infrà Dicis caussa.

DEGLABRARE. *Paul. in l. cædere. ff. arbor. fur. cæsa.* Cingere est, inquit, deglabrare. Bud. hanc legem corruptã esse putat, indicátque ex compendio Græco, quo modo hic locus legendus sit: mauult enim legi, deglubere. Haloander à veteri lectione non recedit, legítque deglabrare, quæ est Pandect. Flor. lectio. pro corticem vndique eximere. *Turnebus verò Aduers. lib. 23. c. 19.* ex Deglabare, quæ est lectio veterum exemplarium, Declauare legendum censet, quod est vndique ramos & clauas amputare, solúmque relinquere truncum & stirpem, idque loco Ouidij motus, qui pinus succinctas dixit, quod est sursum & altè cinctas, quòd nullis à stirpe ramis ad summum cacumen obsideantur.

DEGENER dicitur, qui moribus non respondet, *vt colligitur ex textu & gl. in auth. de non alien. §. nunc ergo.*

DEIICERE, est ex eminentiore loco aliquid demittere, quod noceat, aut statim, aut aliquo temporis interuallo. *Sic accipitur in ti. ff. de his qui deiecerint vel effud.*

Deiicitur in interdicto, Vnde vi, id est, expellitur is, qui possidet: siue naturaliter siue ciuiliter possideat. *Vlpi. in l. 1. ff. de vi & vi armata.* Refertur autẽ ad personam eius qui deiecit, nec pertinet ad eum, cuius familia deiecit. *Ibidem.* Atque Deiecisse videtur, tam qui suis manibus expulit quàm qui mandauit, vel iussit, vt aliquis deiiceretur. *Ibidem.*

Deiecisse locatorem colonus videtur, qui ei, cui locator possessionem vendidit, possessionem non tradidit, nisi probabili caussa ductus id fecerit, *l. 12. ff. de vi & vi arma.*

DEIECTIO duplex est, armata & non armata. Qui armata deiicitur, quamuis non possideat, aut vitiosè possideat, restituitur, *l. 14. ff. de vi & vi armata.* qui non armata, nequaquam, nisi possideat.

DELEGARE, est vice sua alium reum creditori dare, vel cui iusserit, *l. 11. ff. de noua. & deleg. & tot. illo tit. & l. 45. ff. manda.* quod præsupponit nouationem, *gl. ad l. 3. C. de noua.* Dicunt autẽ Iurisconsf. Delegare debitorem, id est, aliũ pro se, qui soluat substituere: sic delegare reum, nomen, *l. 9. ff. de præscr. verbo l. §. interdum. ff. ad S. C. Velleia. l. 48. in fin. ff. de pecul.* Hinc Seneca lib. 4. de Beneficiis: Debitores nobis deos delegat, precatúrque, vt illi pro se gratiam referant. non derogat, vt legitur in vulg. exemp. Vnde Delegatio nominum, id est, alterius debitoris in suum locum substitutio: veluti cùm debitorem meum creditori meo assigno. *pass. sub rub. de nouat. & deleg. Seneca lib. de Benef. 5.* Quamuis non interuenerint nummi, sed delegatione & verbis perfecta sit solutio. Translatè Cic. videtur sumpsisse *in Ora. pro Fonteio:* Quid si hoc crimen optimis nominibus delegare possumus, & ita, vt non culpam in alios transferamus. *Sic l. 11. C. de donat.* & sic delegatio est accipienda, *in l. 17. ff. de condict. fur.*

Delegare etiam est mandare, & committere, *l. 32. §. quæsitum. ff. de arbit.* Vnde iudex datus.

DELE

DELEGATVS appellatur, *l.* 5.11. *&* 14. *C.de iudic. & extr. de offic. & potest. iudic. de leg. in antiq. per totum.* cui caussa committitur terminãda vel exequenda, vices delegantis repræsentans, & in iurisdictione nihil proprium habens, *l.*1. *D.de officio eius, cui mand. est iurisdi.* quo verò distet à Vicario, hoc est, vt interpretes barbarè dicunt, à Viceregente, seu Locumtenente, *Barto. indicat in l.*1. *& sequenti. C.de his qui vicem alt. ger.* Atque delegati iurisdictionem non suo iure, sed alieno beneficio habẽt. Horum autem alij quidem à fortuna seu culmine imperiali dati, alij simplici appellatione Principis delegati, quidam ex sacra iussione dati, quidam pedanei. *Vide Cantiuncu. c.*2. *de officio iudicis. lib.*3.

Delegatam pecuniam Paulus dixit, pro decreta, constituta, ac assignata, *in l.* 2. *ad le. Iul. pecul.* Et delegatæ iurisdictionis vocabulo vsus est Papinia. *in l.*1. *de offic. eius, cui mand. est iurisdictio.*

DELEGATIONES indictionis tributariæ, *l.*3. *C.de anno. & tribut. lib.*10. *l.*1. *& vlt. de indictio. eod. lib. Nouella* 128. ἐκδιαλυτρώσεις vocat σημαινούσας. Suidas: ἐκταγὰς τοῦ σιτοπομπείου γὰρ τὰς αἰνώνας μεταχωμεδὰς. sunt enim descriptiones, quibus exigendorum tributorum, & annonarum modus continetur, quæ & delegatoriæ dicuntur, quòd delegari mittíque in prouincias solerent. Dicuntur & ὑπομνήματα, & ἀπογραφαί.

DELEGATORES, *Nouel.*130. ij sunt, quos Harmenopulus *Epitome* 6. *tit.*14. legatarios vocat, quorum erat scilicet eos, qui annonæ penuria inuectas species supprimebant, & flagellabant, præfectis prætorio deferre: atque iis pro salario 15 pars copiarum dabatur.

DELIACA suppellex Ciceroni appellata, in qua erant triclinia, & lecti cum pedibus, & fulcris, ex ære Deliaco factis. *Hæc Baifius in lib. de vasculis.*

DELFICÆ, seu Delphicę *apud Paulum l* 3. *D.de supel. leg* qua voce etiam in receptis sententiis vtitur, abaci sunt, *vt scribit Iac. Cuiac.* è quibus vina ministrantur, non (vt in Basilicis legitur) οἱ τὰς τραπέζας ἔχοντες δελφῖνες, licet & hi inter vasa ponantur *à Plinio lib.*33. *c.* 11. Atque eius sententiæ adstipulatur glossarum veterum interpretatio, Abaci, delphicæ ministerium, vt Iuuenalis: qua sanè videtur hic Iuuenalis locus significari:

Ornamentum abaci, nec non & paruulus infra
Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron.

Marmoream enim delphicam fuisse Porphyrio scribit. *Cic.*4. *in Verrem:* Mensas delphicas è marmore. Martialis:

-aurum non simplex delfica portat.

Agretius, In delfica (inquit) comparia vasa semper sunt.

DELETA, *in l.*1. *D.de iis, quæ testa. del.* id est, oblita maculis, quæ lituræ vocantur.

DELIBARE hæreditatem propriè dicũtur legata, quæ dodrantem non excedunt: vt onerare, cùm dodrantem excedunt: & exhaurire, cùm assem absumunt.

DELIBATIO hæreditatis, legatum esse dicitur, *l.*116. *D.de leg lib.*1. éstque quod testator, ex eo, quòd vniuersum hæredis foret, deminuit, decerpit, & subducit. Ex aduerso illibatus quadrans, *l.*20. §. *Papinianus. D.fam. ercis.* pro integro, & legatis non imminuto posuit Papinianus.

DELIBERARE, est factum diligenter tractare, & mente prouoluere, *l. Aristo. D.de iure delibe.* siue consilium aliquid faciendi, vel non faciendi capere. *vide Bude. in prior. adnot. ad Pand.* dicitur à libella, qua quid perpenditur, *Festo lib.*4. Deliberandi autem ius, quod à Prætore hæredi concessum est ad statuendum, vtrùm hæres esse velit, an nõ, quod erat dierum centum, *vide tot. tit. D. de iur. delib. l.*26. *D.de contrah. empt.*

DELIBERATIO est prouida caussæ circumspectio, cum quæ ratio totum agit, & furor sibi nihil vendicat. 12. *q.*3. *c. illa præpositorum.*

DELICATVS debitor est, quasi luxui consecratus, quod enim nunc dedicatum, priùs delicatum dixere. *Vlpian. de pign. act. in fin. l si seruos.* Igitur hæc, inquit, à iudice erunt dispicienda, vt neque delicatus debitor, neque onerosus creditor audiatur.

DELINQVERE minus est quàm peccare. hinc obligationes nasci dicuntur ex delictis priuatis: accusationes ex criminibus.

Delinquere feudum, pro committere, vel cõmittere culpam, quamobrem

alteri debeatur, *lib.feud.2.ti.31.* Vasalli feudum delinquentis, licèt ad agnatos quandoque pertineat, filius tamen ad id nullatenus adspirabit.

DELICTVM generale verbũ est, quo quid prætermissum significatur, *ex Festolib.* 4. B. Augustinus definit declinationem à bono, quia bonum prætermittitur, & quid à crimine distet, *collige ex glos.in Auth.qua in prouincia. Ç.vbi de crimin. agi oportet.* & vide suprà, Crimen.

Delictum pro stultiria poni ait Alberi. *in l.cùm mancipium* D.*de ædilit.edict.*

DELINIMENTA nouercalia, *apud Iurisc.in l.4.de inof.test* Interpres nouercales blanditias exponit. *Cic.1.de Fini.*Qui blanditiis presentium voluptatũ deliniti, atque corrupti.

DELPHICÆ, vide suprà Delficæ.

DEMENTES sunt mente capti, qui propriè loquendo à furiosis diuersi sunt: ideóque ab his separantur, *l.2.D.de inof.test.l.27.§.coràm.*D.*de arbit.* Atque is propriè est: qui nescit exprimere quod velit, aut nolit, *cap.pastoralis.de cler.ægro. lib.6.& ibi bonus textus & glossa.*

DEMENTIA à furore separatur, *l.16.D.de curat.furio.l.fin.§.1.D.de admin. tut.* Demens enim est, cùm non vsquequaque, sed ex parte tantùm errore mẽtis affectus est: quem & Cicer. Tusc.3. stultum vocat. Græci dementes ἀνοήτους, furiosos μαινομένους vocant. Dementia M. *Ciceroni 3.Tuscul.*est adfectio lumine mẽtis carens, cùm non integra mens est, & sana: tuetur tamen mediocritatem officiorum, vitæque communem cultum, atque vsitatum. Hæc propria est verbi significatio, quæ latiùs plerunque porrigitur, vt cum furore dementia confundatur. *Quintilianus 348. Declama.* Dementia est ablatus rerum omnium intellectus.

DEMINVI VETABO. His verbis Prætor non tantùm alienationem impedit, verùm etiam actiones exerceri non patitur. *Vlpia.l.ait prætor.* D. *de iure delib.*

DEMINVTVS CAPITE, qui ciuitate mutatus est, & ex alia familia in aliam adoptatus, & qui liber alteri mãcipio datus est, & qui in hostium potestatem venit, & cui aqua & igni interdictum est. *Festus.vide Cap.deminut.*

DEMOGRAMMATEI, plebis scribæ, *l.4.C.de tab scrib.& leg.* vbi corruptè Medogrammatei.

DEMOLIRI sepulchra, crimen est læsæ religionis, & sacrilegij, *l.1.& l.pen. C.de sepulch.violat.*

DEMOLITIO, Molitioni opponitur, *l stipulatio.*D.*de ope.no.nun.* siquidem demoliri, est extructa diruere: Moliri ædificare est, *Vlpia.tit.de vsufr.l.hæres.* Antequam vsufruct. prohibuerit, demolierit. Et demolitus passiuè, *vt in tit.de vsucap.l.eum qui.*

DEMONSTRATIO est, quę vice nominis fungitur, *l 34.*D.*de condit.& demonst.l.6.D.si cert.pet.* At à caussa, & conditione multum dissidet, *l.7.§.1.& l.96.D.de leg.1.* Demonstratio plerumque rem factam ostendit: Conditio futuram. *l.34.in fi.D.de condic. & demonstr.* id est, Demonstratio in præsens vel præteritum: Conditio in futurum tempus confertur, *vt ex l.85.D.de leg.3. patet. Theo. in §.huic proxima. Inst.de leg. hæc duo ita distinguit :* δημονστρατιὼν δὲ ἐστὶ δήλωσις πράγματος ὃ ληγατεύεται. καῦσα δὲ ἐστὶ δήλωσις τῆς αἰτίας δι' ἣν ληγατεύεται.

DENA, decem, *l.si quis testamento D. de leg.1.* Ant. Aug.*lib.3.c.1.*ait, dena significare singulis decem.

DENARIVS, *inquit Varro lib.4. ling.Lat.*sic dictus, quòd denos æris valebat. Est autem nummus drachma & scrupulo constans. *Alex.ab Alex.lib.2. c.20.vide Ant. Aug.lib.2.c.8.Emend.*

DENEGARI non debet ius iustè deprecantibus, *teste Vlpian. in l.2 de his, qui sui vel alieni iuris.*

DENOTARE pro infamare, ignominia notare. Pomponius eleganter vsurpauit: Turpia, inquiens legata, quæ denotandi magis legatarij gratia scribuntur, odio scribentis pro non scriptis habentur, *l.turpia.D.de leg.1.*

DENVNTIARE testimonium alicui, vetus locutio, quæ ad testimonium dicendum vocare aliquem significat, *l. 4.& 19. D. de testib.l.6. D.ad l. Iul.repe.* Sic in l.Manilia: Testibus publicè duntaxat in res singulas 10. denuntiandi potestatem facito. *& vide Quintil.li.5.cap. de testib.*

DENVNTIARE auctori, est eum ad rem defendendam conuenire, *l.29.§. fi.l.53.in fi.55.& 56.§.si præsente.l.74.§.1.*

D.de

D.de euict. Inde Denuntiatio pro euictione interposita, *l.63.D.de euict.* Est & Denuntiatio, iudicium præcedens, *l. 7. D.de inoffi.test.* Denuntiare domum, pro ad domum, *l.1.§.1.D.de lib.agno.* Denuntiasse verò in lege Iul.de adult. qualiter accipiatur, explicat *Vlpia.l.17.ff.de adult. secundum quam l.2. & l.39. §.duos. D.eo. tit. intelligendæ sunt.* Eodem modo Denuntiare crimen accipimus, *in l. 6. C. de accusat.* Hinc

DENVNTIATVS, cui fit denuntiatio, *l.venditor D.de iudic.*

DENVNTIATIO, criminis delatio, *l.4.D.ad S.C.Turp.*

Denuntiatio specialius, angustiúsve nomen, quàm protestatio, *Alciat. l.detestatio.nu.4.D.de verb.sign.*

Denuntiatio, ciuilis interpellatio, siue admonitio olim obseruabatur: quæ debitoribus in personam solenniter fiebat, antequam conuenirentur apud iudicem. Siquidem agens aduersario huiuscemodi denuntiabat, Tali die adsis mecum disceptaturus. A qua denuntiatione licet hodie recessum sit, conditionis tamen nomen pro personali retentum est actione, *vt monuit Theoph.in §.appellamus. Insti.de actio.*

Denuntiationes, *in l.5 D.de pœn. l. 7. & 9.C. quomodo & quando iud.& Paul.li. 5.Sent. tit.5.* accipiendæ sunt interpellationes, quib. ad iudicem quis per officiales magistratus euocatur. *C. Harmenop.li.1.* ὑπομνήσεις *vocat.*

DENVNTIATIO, canonicis est delatio criminis alicuius ad præsentiam: quæ triplex est, euangelica, iudicialis & canonica,

DENVO, rursus, vel de integro, vel (*vt Alberic. placuit.*) tertio loco, *l. cùm prior.& ibi glo.D.de distract.pign.l.1.C.de erro.calc.*

DEPACTVS *Budæo in Forensibus ex M.Cic.* qui se litib. explicauit. Depactus etiam dicitur turpiter pactus. *Vlpia. in l.3.D.de calum.* Hinc depector, vel, vt aliis magis placet, Depaciscor, quod est pactione transigo: quod tamen honestè etiam dici potest. *Cic.lib.2.de Inuentione:* Quidam Imperator, cùm ab hostibus circumsideretur, neque effugere vllo modo posset, depactus est cum eo, vt arma & impedimenta relinqueret, milites educeret. Scribitur etiam, Depectus, *Constant.l.1.C.Th.de rapt.virg.* Si quis nihil cum parentibus puellæ antè depectus inuitam eam rapuerit, &c. Hinc.

DEPECTIO, pactum significat, *l. 2.C.de abolit.* sic enim ibi legendum quidam admonuerunt, nec ineptè.

DEPENDERE, est præstare, soluere, *l.3.§.in iis. D.de vsu.*

DEPERDITVM intelligitur, quod in rerum natura esse desiit: deminutum verò, quod vsucaptum est, & ob id de hereditate exiit, *l.deperditum.D.de petitio hæredi.*

Deperdita nomina, *l.16 ff.de admin.tut.*

DE PLANO, id est, æquo loco, & non excelso: veluti vnde magistratus in tribunal, quod editiore in loco positum erat, conscendebat: Græci interpretes in Basil.vertunt ἐξ ἐπιπέδου, *lib.38.* Hinc illæ notæ V.D.P.L.P. hoc est, vnde de plano legi possit, *l. 1.D.de iis, quæ in testa. delent.* De plano, id est, absque caussæ cognitione, *d l.9.§.3.* Atque de plano, & pro tribunali opponuntur, *l.3.§.6. D. de bon. poss.* Si caussa cognita bonorum possessio detur, non alibi dabitur, quàm pro tribunali: quia neque decretum de plano interponi, neque caussa cognita bonorum possess. alibi quàm pro tribunali dari potest. *Item l. 2. §. 1. D. quis ord. in bo.pos.l. 1. §. 4.D.ad S.C.Turpi.l.18. de quæst.l.19.§.3. ff. de offi. procons. Senec. de Clem.lib.1.* Hæc tamen, inquit, magnanimitas in bona fortuna latiorem locum habet, meliúsque in tribunali, quàm in plano cognoscitur.

De plano, sine libello, *l.de submersis.C. de naufra.li.10.* *De hoc vide Bart.in extrauag.ad reprimendum. in verb. de plano. & eundem in l.ne quicquam.ff.de offi.procons. & clem.sæpe.de verb.signi.*

DEPONERE est demoliri, & ad aream redigere, & solo æquare, *l.23.in fi. ff.de vsuca.l.8.ff.si seruit.vind.l.83.§.sacra. ff.de ver.obl.* Hinc Depositio ædificij demolitionem significat, *l.9.§.item Pomponius ff.quod met.causa.* Sic etiam Deponere ædificium, deprimere significat, *l.9.D. si serui.vind.l.17.D de seru.vrba.præd.*

Deponere est custodiendam rem dare, *tot.tit.D.& C.depositi.*

DEPOSITIO, vt diximus, demolitionem ædificij significat. Est autem μεταφορικῶς apud Pontificios, amotio facti sine solennitate, *c. degradatio.de pœn.lib.*

6. & hæc dicitur simplex depositio, Abba. Quib. autem ex caussis fiat depositio, *docet glo. magna, in fine cap.1.15.q.8.*

DEPOSITVM est, quod custodiendum alicui datum est: dictum ex eo, quod ponitur, vocula enim, de, auget, *l.1.D. depositi.* & hoc conuentionale, vel ex conuentione dici potest. Est & depositum iudiciale, cùm res ea, de qua controuersia est, apud officium, vel vbi iudex statuerit, deponitur, *l.16. in fi. D. de pos. l.7 §. fi. D. qui satis. cog. l.7. D. deposi & alibi sæpissimè.*

Depositi ad depositum non admittitur compensatio. *l. si quis. C. depositi.* Depositum debet restitui hæredi, non minus quàm defuncto. *l.1. §. si pecuniam. l. si plures. in princip D. depositi.* Depositum est furi restituendum. *Bald. in titu. de deposit.* & vide suprà, Actio depositi.

DEPOSITARIVS est, apud quem res aliqua deponitur custodienda: & ita sumitur *in auth. Sed iam. C. deposit.* Et differt à sequestro, quia depositarius ad hoc præcisè tenetur, vt depositori rem restituat, & tenetur maximam diligentiam adhibere: sed sequester neutri litigantium tenetur præcisè rem restituere, sed indeterminatè illi qui vicerit. Depositarius autem non opponit compensationem deponenti, *l. fina. C. de compens. l. si quis. C. deposi. c.2. eod. tit.* item Depositarius nõ potest opponere quæstionem dominij, *Bart. in l. commodare. D. Commod. l. si quis. C eod. titu.* Depositarius statim debet cogi vt restituat, *l. si quis vel pecunias. C. deposi.* Quinimò Depositarius si vtitur deposito contra voluntatem domini, vel denegat illud, committit furtum, & condemnatus efficitur infamis, *Panor. in c.1. in 1. not. de deposit.*

DEPORTATI ij erant, quibus Princeps insulas adnotabat, vel, de quibus deportandis scribebat. Vide Exilium.

DEPORTATIO, species erat exilij atrocissima, cùm scilicet quis ita ciuitatem amittebat, vt neruo aut compedibus vinctus, in aliquam nauim imponeretur, & seruis publicis, vt eum in insulam certam transferrent, traderetur. Hinc ἀποικίδες & ad peregrinationẽ redigi dic' bantur, *l.17. ff. de pœn. l. 10. §. sed si per. ff. de in ius voc. l.1. §. in quib. ff. de leg. li.* 3. Atque hoc inde natum esse videtur Turnebo, quòd Senatus censuit milites eos, qui ex Cannensi acie refugerant, ex Italia in Siciliam esse deportandos, nec antè inde reportandos in Italiam, quàm Pœnus Italia depulsus esset. Deportatio autem successit in locum interdictionis ignis & aquæ, *l.3. D. ad l. Iul pec. l. 2. §. 1. de pœnis Nouell. de iis, qui nupt. ite. Const. 22.* Deportatio autem dicitur, quasi portatio de eo iure, quod quis in ciuitate habuit, ad exilium perpetuum: adnotata illi prouincia, vbi manendum sit, *l. inter pœnas. D. de interd. & relegat.* Libertatem interim non adimebat: ideóque media censebatur capitis deminutio. *Institt. de ca. demin. §. minor. siue media. & l. vlt. D. eo. tit.* Nam quod refert Callistratus, *l. cognitionum. de extraor. cognit.* libertatẽ deportatis ademptam, de iure Quiritium intelligere videtur voluisse, vtpotè quibus nec testamentum facere, nec ex alterius testamento quidquam capere licuerit: nec eorum omnium aliquid habuerint, quæ iuris ciuilis magis quàm gentium sunt, *l. si quis filio. ff. de iniust. rupt. l.1. ff. de lega. 3. l. quidam. ff. de pœnis.* Etenim iure ciuili (*ait Boetius in topic. Cic.*) fieri aliquid nõ inter alios, nisi inter ciues Romanos potest. Itaque ἀντινομίαν illam conciliant *Fr. Duaren li.1. Disp. c.9. & Iac. Cuiacius. in illum Insti. locum.*

Deportatio à relegatione sic differebat: deportatio in perpetuum damnabat: relegatio, aliàs in perpetuum, aliàs ad tempus. Item deportatio adimebat ciuitatem Romanam: relegatio non equè. Itémque deportatus amittebat bona: relegatus minimè. *l. relegatorum. §. hæc est differentia. & §. sequenti. ff. de inter dictis & relegatis.* Addã deportationem esse, cùm ei, qui damnatus est, certo spatio circũscribitur pœnæ locus: relegationem, cùm quis exire fines patriæ iubetur.

DEPRECATIO, de qua Tryphoninus, *l. tres tutores. in prin. ff. de adimi. tu. l. auxilium. ff. de mino.* est, vt definit M. Cicer. in qua non defensio facti, sed ignoscendi postulatio continetur.

DEPRECIATVS, *in l.27. §. cæterùm. ff. ad l. Aqui.* Sed & eius ratio haberi debet, quo cætera corpora depreciatá facta sunt. *& Tertull. li.4. aduersus Marcionem,* id est, vilis factus, & nullo pretio dignus. Lexicon B. Germani ad Lutetiam

etiam Parisiorum vertit deprecarios ἐ-λαττωθέντας, quasi pretio imminutos dicas.

DEPRIMERE vitem, *in l. si vitem. 12. ff. quod vi aut clam.* dicitur, qui eam in terram deductam defodit, vt anno insequenti renouetur. Si vitem meam, inquit Venuleius ex fundo meo in fundũ tuum depresserit, eámque in fundo tuo coaluerit, vtile est interdictum. Fl. Pãd. deprehẽderis legum, sed corruptè, cum in manuscripto exemplari, Depresseris, exponatur, Propagaueris. *Cato de re rust. c. 13* Arbores facito vti benè maritæ sint, vitesque vti satis multæ afferãtur, & sicubi opus erit, de arbore deiiciantur, & in terram deprimantur, &c.

DEPRESSA nauis, pro submersa, *l. si nauis aduersa. & l. cum depressa. ff. ad l. Rhod. de iactu.*

DEPREHENDERE aliquem, est quod barbari dicunt, capere in ipso facto, ita, vt nec fugere, nec inficiari possit: vt deprehendi in adulterio, *l. palàm. §. quæ in adulterio ff. de ritu nupt.*

DEPROPERARE, *vt apud Plau.* pro valde properare, *in l. vnic. in fin. de o-per nau. nunci. & l. 2. §. sed quia diuinæ de vet. iur. enucl.*

DEPVGNARE feram, quæ regioni nocet, *l. 1. & 5. ff. de postu.* pro interimere, vel expugnare. quamuis eo in loco sunt, qui expugnare legãt. *Ibi.* Depugnare cum feris vel bestiis, pro pugnare. *item l. is, qui. ff. de accus.*

DEPVTATI, *in l. fin. C. de seruis fug.* à Iuliano patritio Nouc. 85. statuti numerorum, milites sunt, annonas ferentes ex publico, qui numeri cuiusque militum arma procurabant; aliàs fabricenses deputati dicuntur, sicque in Notitia Rom. imperij leguntur. Deputati scholę agentium in rebus, & deputati domesticorum, & deputati equitum & peditum. Planè Leo Imp. *in libell. de bellico apparatu* ait: Qui antiquis temporibus δεπουτάτοι, suis temporibus σκρίβωνες dicebantur. Sic.

Deputati sacræ vestis, *l. 7. C. de palat. sacr. largit.*

DERECTARII, qui in aliena cœnacula se dirigunt furandi animo, id est, qui malis artibus scandunt in aliena cœnacula, aperiũt fenestras hamis, vncinis, vel qua alia ratione (vnde etiam apertularij dicuntur) atque ita introeunt furandi animo. *Glossæ veteres:* Derectarius, ὁ εἰς τὰς ἀλλοτρίας ἕνεκεν τοῦ κλέψαι εἰσερχόμενος οἰκίας. *Turne. Aduers. lib. 9. cap. 17.* Diætarios etiam vocari scribit, quòd cœnaculum diæta etiam non malè vocari possit, cùm in diæta sit. eorum enim est diæta, qui in cœnaculis habitant: sed illud potiùs videri. His absimiles non sunt parietum aut forium effractores, *l. 1. & 2. ff. de effract.* qui & θυρεπανοίκται, & εἰσπηδηταί dicuntur in glossis, *de quib. Iul. Firmicus Matheseos 6. Horum meminit l. 7. ff. de extraord. crim.* vbi e, pro i, vt olim apud veteres, ponitur. Directarios vocat *Paulus lib 5. Sent. tit. 4.*

pro Derelicto habetur, quod dominus ea mente abiicit, vt in numero rerum suarum esse nolit, &c. *l. 36. ff. de stip. seruo. §. pen. Insti. de rer. diuis. quo loquendi genere & Cicer. lib. 1. Epist. 8. ad Atticum vsus est Imp. Iustinianus Nouell. 22.*

Derelictum videri non potest, quod salutis caussa interim dimissum est, *l 21. §. 2. ff. de acqu. poss.*

Derelinquere iniuriam, id est, abolere. *Instit. de iniuriis. §. fina.* Et ideò si quis iniuriam dereliquerit, hoc est, statim passus ad animum suum non reuocauerit, postea ex pœnitentia remissam iniuriam non poterit recolere.

DERELICTVM dicitur illud, quod caret possessore, vel quod in nullius est possessione, *vt Institut. de rer. diui. §. hoc amplius. circa finem. & vide ff. pro derelicto. Et vide §. qua ratione. Institut. de rer. diuis. Authenti. de nupt. §. sed multo C. de infant. expos. l. 2. & pro derelicto, per totum.* Quo distet derelictum à deperdito, indicat Iauol. *in l. interdum. ff. de acquir. possess.*

DERIDERE sententiam, pro improbare, seu opinionem confutare, *apud Vlpianum. in l. sed an vltrò de negoc. gest. ff.*

DERISORIVM magis, quàm vtile legatum, *apud Vlpian. in l. si domus. 71. de lega. 1.* quod deridendi magis, quàm vtilitatis gratia sit legatum.

DEROGATVR legi, cùm pars detrahitur, *l. 102. ff. de verb. signif.* putà prima. *Vlpian. epitome. tit. 1.* & vide infrà in tractatu legum. derogare enim, *ait Festus,* detrahere est. Abrogatur verò, cùm prorsus tollitur.

DESCENDERE, pro naſci, oriri, *tum apud Vlpia. tum cæteros*. Hinc à nobis nati deſcendentium nomine veniunt, qui cum aſcendentibus rectam lineam conſtituunt: de qua vulgatum illud, Nullos aſcendentes inter ſe poſſe connubium contrahere. Quare ſi Adam hodie ſuperſtes eſſet, non poſſet ducere vxorem. *per gl. in l. nuptiæ. D. de ritu nupt. Inſtit. de nupt. §. inter eas.*

DESCRIPTIO ſit adſcriptio collatorum nomine, & collationis modò, *l. 1. C. de apoch. public. lib. 10.* A Græcis appellatur ἀπογραφὴ, Lucæ capit. 2. de CHRISTI natiuitate loquenti.

Deſcriptio bonorum, quomodo licitè fiat, *Barto. pulchrè tradit, in l. mandatum. ff. de requi. reis. in l. defenſionis. C. de iur. fiſc. lib. 10.*

Deſcriptio, ſubnotatio, adſcriptio, cognitio, diſpunctio rationum, inſtrumentorúmve, differunt. Deſcribimus ea, quorum exemplum accipimus. Subnotamus, cùm quaſi inuentarium conficimus, *l. fina. C. de bon. aucto. iud. poſſeſ.* Adſcribimúſque, quot corpora inſtrumentorum ſint, & de quare. Cognoſcimus, cùm ea legimus, atque relegimus: qui enim rationes recognoſcit, verum eſt eum ipſa cognoſcere: ſicut qui reddit, dat: qui repetit, petit, *Bartol. in Rubric. ſolut. matrim.* Diſpungi rationes, qui data & accepta confert, excutítque & examinat. Vnde & diſpunctio, pro diligenti percontatione, & examinatione accipitur, *l. ſi ſtatu lib. pœnæ, in fi. D de ſtatu liber.*

DESERERE propriè militum eſt, qui relinquunt locum in acie, aut ſine comitatu diſcedunt ex caſtris. Hinc, deſertor, & deſertio, *de quibus ſæpè in lib. ff. Bartol.* an idem Deſero & Derelinquo ſignificêt, excutit in *l. qui agros. C. de omni agro deſerto.* Deſerere accuſationem, actionémve dicitur, qui in totum ab accuſatione deſtitit, eámque reliquit, modò ſine fraude aduerſarij id fecerit, *l. 21. D. de inoffic. teſtam. l. 10. D. de iudi. l. 6. §. qui iudicij. D. de decur.* Sic deſerere vadimonium dicitur, qui ſe ad vadimonium & condictum diem non ſiſtit. Vide VAS.

DESERTA promiſſio, contempta & non obſeruata, *l. 4. §. 2. D ſi quis cautioni.* Quæſitum eſt, an poſſit conueniri, ne vlla exceptio in promiſſione deſerta iudici obſiſtendi cauſſa facta obiiciatur. Contemptam vocat Paulus, *l. ſi duo. D. eodem.*

Deſertam cauſſam Iureconſulti compoſita voce Eremodicium vocant, *l. & ſi ſine dolo. D. de minoribus. l. cùm quærebatur. D. iudicat. ſolui. item l. properandum. C. de iudic.* Dicitur autem deſerta cauſſa, cùm altera parte abſente fertur ſententia. Hinc prouerbiali ſchemate, Vincere deſerta cauſſa, eſt vincere nullo contrà pugnante.

DESERTOR miles eſt (inquit Modeſtinus) qui per prolixum tempus vagatus, reducitur *l. deſertorem. §. 3. & l. 4. §. penult. & l. 5. D. de re militar.* Ab effectu. *Quintilia. lib. 7. cap. 7.*

Deſertor accuſationis, in priuatis criminibus, punitur arbitrio iudicis, pro qualitate admiſſi, *l. ſi quis repetere. §. ſi ſtellionatus. & l. & in priuatis. D. ad S. C. Turpill.*

DESIDERO, præter notam ſignificationem, notat & deficere. In quo ſenſu accepit Iuriſconſ. *in titu. Si libert. ingenu. eſſe dic. l. quoties.* Siue officium, inquit, deſideretur, id eſt, deficiat in eo, qui debet obſequi & obtemperare.

Deſiderare eſt in iure aliquid poſtulare, & (vt vulgò loquimur) requirere, *l. §. ſolent. D. de tabul. exhib. l. 30. D. de procurat. l. 32. D de adopt. & alibi ſæpiſſimè.* Deſiderare interdictum, id eſt, à Prætore petere, *l. 40. D. de procur.* Et, Deſiderare præiudicium, *l. vlt. D. ſi libert. ingen. eſſe dica.* Et, Deſiderare per interdictum, *l. 1. §. 1. D. de ventr. inſpic.* Deſiderare actionem, *l. ſi verò plures. §. hæc actio. D. de iis qui deiec. vel effud.* id eſt, poſtulare, & requirere, vt innuit verbum ibidem ſubiectum, quod fefellit Oldendorpiũ. Hinc

DESIDERIA, pro libellis ſupplicibus, poſtulationibus, & precibus, & (vt nunc pragmaticorum vulgus loquitur) Requeſtis, *l. 4. §. ingreſſus. & l. 9. §. obſeruare D. de offic. proconſ. l. 1. D. de poſtu. l. 15. de offic. præſid. l. 15. D. de in ius voc. Suet. in Auguſt. cap. 53.* Promiſcuis ſalutationibus admittebat & plebem: tanta comitate adeuntium deſideria excipiens, vt quendam ioco corripuerit, quòd ſic ſibi libellum porrigere dubitare, quaſi elephanto ſtipem.

DESIDERATI milites, ſecundũ conſuetudinem deperditi, vel qui perierunt: vel ſecundum rationem, *vt*

Val.

Valturius refert, quòd absentium rerum, nocdum inuentarum, sit desiderium.

DESIGNATORES, *l.athletas.ff. de his, qui not.infam.* sunt arbitri certaminum.

Designatores, *inquit Vlpian.* quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere Celsus probat: quia ministerium non artem ludicram exerceant. Et sanè locus iste hodie à principe non pro modico beneficio datur. Aliàs Designator sumitur pro eo, qui præest ludis funebribus, designátque quid & quo modo, & quo ordine, quidque sit agendum, quæque ornamenta sint adhibenda. Hinc Horat. Epist. lib. 1. epist. 2.

-dum ficus prima calorque Designatorem decorat lictoribus atris. hi enim lictorib. atratis stipati incedebant.

DESIGNATVS, id est, electus, *l. Barbarius.ff.de offic.prætor.*

DESINERE abesse res tunc videtur, cùm sit rediit in potestatem, ne amittere eius possessionem posimus ob hoc, quòd furto primùm subtracta est, *l. mulieris.13.D.de verb.signifi.*

Desinere, perpetuam desinentiam sonat, *l.fin.§.quod inquit.ff.de adsig.lib.*

DESIISSE non videtur, quod nec incœpit, l.96.de condi.& demonst. Desinere tamen pertinere vsumfructum, quod ad stipulationem, qua cauet fructuarius se restituturum rem, cùm vsusfructus ad eum pertinere desinet accipimus, etiamsi nec cœperit pertinere, quãuis legatus esset, *l.1.in prin. & l.3.§.1.D. vsufr.quemadmo.caue.*

Desiit dolo posidere, quæ sunt Prætoris verba, sic accipere debemus, *inquit Vlp.* desiit habere facultatem restituendi, *l.1.D.quod legator.*

DESISTERE à lite contestata is videtur, non qui distulit, sed qui liti renunciauit in totum, *vt ait Vlpian.l.destitisse. D. de minorib.* Desistere enim est de negocio abstinere, quod calumniandi animo instituerat. Destitisse etiam in S.C. Turp. eum dicimus, qui in totum agendi, accusandíve animum deposuit, *l.6.ad S.C. Turp.* Destitisse & is existimatur, qui post intentatum crimen adulterij accusatam duxit vxorem, *l.40.in fi.D.de adult.*

DESPERATI homines, idoneis auctorib. sunt, de quibus nulla est spes. Nostri interpretes absolutè vsurpãt, pro consciscentibus sibi mortem: de quorum bonis, C.& D.tractant vulgati tituli, Azo in Summa.

DESPERATIO, ægritudo sine vlla rerum meliorum expectatione, *Cic. auct.4.Tuscul. Vide l.vnica.D.de port.quæ lib.dam.conced.*

DESPONDERE, & spondere, hoc differunt: despondet, qui puellam petit: spondet à quo petitur, vt ait Donatus in Terentium, in Adelph.

-M. Quin iam virginem

Despondi, rei composita est: fiunt nuptiæ.

& vide *l.7.& l.mil.11.§.7.D.de adul.* Propriè ergo filiæ pater dicitur spondere: adolescẽtis verò despõdere. *Cic.l.de Orat. 1.* Cũ ædilitatẽ P. Crassus peteret, Cúmq; maior natu, & iã Consularis Sergius affectaretur, quòd Crasi filiam C. filio suo despondisset. Aliter tamen videtur Var. lib.5. sensisse. Qui spopõderat filiam, inquit, despondisse dicebatur, quod de sponte eius, id est, voluntate exierat: Sícque vsurpasse videtur *Cicer. lib.1. epist.ad Attic.1.90.* Bibliothecam tuam caue cuiquam despondeas, quamuis acrem amatorem inueneris *& Terent. in Heaut. de Chremete loquens, act.4.sc.4.* At illi ego nec do, nec despõdeo, *Et paulò post:* Egóne cui daturus non sum, vt despondeam? Vide Sponsalia.

DESPONSATA, destinata, denominata, idem sunt. *D.de adulter. l.qui pupillam indicauit.*

DESPONSVM, pro destinato posuit M. Cicero in responsis Aruspi.

DESTINARE definire sonat, *l.94. D.de verb.sign.* Alioquin si cùm destinare genus & modum vellet, non fecit: nihil stipulatus videtur. Aliàs est, quod petis attingere & prendere. *Cæsar de bello Gall.lib.7.* Nam laqueis falces auertebãt, quas cùm destinauerant, tormenta reducebant.

DESTINATA, vel parata ad rem aliquam, factum, vel rei qualitatem, non habentur pro absolutis.

Destinatum habere, pro deliberare, *apud Tryphon. in fi. l.tres tutores. D de administr. tuto.* Pro deputare & asignare Pomp. vsurpauit, *in l.quod in rerũ.de leg. 1.* quã fundo Titiano destinaret *& paulò post:* Cum nostra destinatione fundorum nomina & domus, non natura consti-

tuantur. *Vlpianus* vſurpauit pro parare, & conſtituere, cùm ait: Aut ſi deſtinet domicilium transferre alter eorum, *in l eum hi. §. cauſſa. ff. de tranſa. Idem in l. inde Neratius. ad le. Aqu.* De quo, inquit, quæſtionem habere deſtinaueram.

DESTITVERE dicitur, qui quod promiſit, non præſtat, vt qui promiſſam pecuniam non ſoluit. *Cic. in Philip.* Quid? eundem in ſeptemuiratu nónne deſtituiſti? &c. *Item in ea pro Quintio*: Deſtitutione ea perculſus Quintius, à Scapulis pauculos dies aufert.

DESTITVI dicitur teſtamẽtum, cùm ex eo nullus hæres exiſtit, *l. in quantitate. 71. ff. ad l. Falc. § 3. Inſt. eo.* quia non adita ex teſtamento hæreditate, nihil in teſtamento relictum valet, *l. eam quam. C de teſtam.*

DESTITVTVS ſpoliatum ſignificat, *c. frequens. §. pen. in fi. ff de reſtit. ſpol. in 6. c. fi. de ſortilegiis.*

DESTRINGI in plures aduerſarios, *l. 28. § ff. de pecu. ex quo delibata eſt, l. 2. ff. de exercit.* pro diſtrahi *& in l. 3. ff. de admin. leg.* tametſi codices varient. Hinc

DESTRICTE, *l. 15. ff. de arbit.* Licèt autem prætor deſtrictè edicat ſententiã, ſe arbitrum dicere coacturum, *Sic l. 7. §. quæſitum. D. de minoribus. & apud Tertullian. ſæpiſſime.*

Deſtrictio, *l. 16. §. 1. ff. de arb. & apud Caſſiod. in li. Varia.* aliquotiens. Vide Diſtrictus.

DESVETVDO, & Conſuetudo differunt ſecundùm Bart. *in l. de quibus. ff. de leg.* ſuper verbo, Deſuetudinem. Nã conſuetudo eſt, quando fit contra legẽ per ipſam conſuetudinem: ſed deſuetudo eſt, quando non vtimur aliqua lege in iure poſita *De hoc no. in proœmio Inſti. in fin. & in glo. præal.*

DESVLTOR *in l. 20. ff. de præſc. verb.* Si tibi equos venales experiendos dedero, vt ſi in triduo diſplicuiſſet, redderes, túque deſultor in his curreris, & viceris, &c. Deſultor autem dictus eſt in ſacris certaminibus, *auctore Iſidoro, li. 18. c. 39.* qui cùm ad finem curſus veniſſet, deſiliebat, & de equo in equum tranſiliebat. Hinc ſcitè Manilius tribus verſibus depingit.

Nec non alterno deſultor ſidere dorſo,
Quadrupedum & ſtabiles poterit defigere plantas
Per quos vadit equos: ludet per terga volantum.

DETEGERE, patefacere, *Paulus de condict. indeb. l. in ſumma. §. 1.* Sin autem euidens calumnia detegitur, & tranſactio imperfecta eſt. & repetitio dabitur. Hoc Pauli dictũ meritò Baldus effert, memoríque mente tenendum exclamat. Nam hoc, tametſi tranſactio ſtricti iuris habetur, mox aperto dolo corruit. Vnde Detecta fraus, Detecta coniuratio.

DETENTATIO, eſt inſiſtentia corporalis, non dominij cauſſa, ſed ratione alterius effectus vel iuris, quod ei debetur. Vnde plures fundũ detinere poſſunt, ad conſequendum effectum eis debitum: & ſi ſpolientur, vel turbẽtur, interdicta eis dantur, non tamen aliter, quàm ratione iuris quod habent, nõ ratione rei quæ detinetur. *Ita pulchrè declarat Zaſ. in l. poſſideri. §. ex contrario. D. de acquiren. poſſeſſ.*

DETERMINARE, pro certò exprimere, definire, ſeu deſcribere, *accipitur in l. fi. ff. de iuſt. & iur.* Quem locum, *inquit Paulus*, determinare hoc modo poſſumus.

DETERIOR ſtatio, nauigationíſq. iter deterius fieri dicitur, ſi vſus eius corrumpatur, vel quoquo modo impediatur, vt difficilior curſus, aut minor, aut rapatior fiat, aut in totum auferatur, *l. 1. §. 1. & §. deteriorem ff. de fluminibus.*

Deteriorem viam fieri in interdicto de via publica, accipimus, ſi vſus eius ad cõmeandum, id eſt, eundum agendum, corrumpatur, *l. 2. § ait prætor. & §. deteriorẽ. ff. ne quid in loc. publ.*

Deteriorem cauſſam facit vſuarij proprietarius, etiam in meliorem ſtatum re cõmutata, *l. fi. ff. de vſu & habit.* Deteriorem ſeruum facit, qui fugã ſuaſerit, aut furtũ, quíque alios mores, corpúſve corruperit, *l. 12 §. fi. ff. de ſeruo corrup. Pau. lib. 1. Sen. ti. 13.* Deteriores res fieri dicuntur, quæ depretiãtur. Deterius ius prędij fit, amiſsis non vtendo ſeruitutibus, *l. 6. & 7. ff. de fund. do.*

Deteriores etiam ſunt, qui detrahendo aliorum vitam corrumpunt, & ſubſtantias diripiunt, *c. deteriores, 16. q. 1.*

DETESTARI, eſt abſenti denunciare, teſtib. adhibitis, *ex l. ſubſignatum. §. 2 ff. de verb. ſign. & l. ſeq.* Aliter autem deteſtari, eſt facta alicuius abrenunciare,

ſpernere,

ſpernere, vel abominari, ſeu non approbare: vel eſt exarare, vel deſcribere res aliquas, & eas, quæ, quales, & quantæ ſunt, ſcripto comprehendere, *vt D. l. preaKe.* Hinc

DETESTATVM, teſtatione denunciatum, *l.39.§.2.D.de verb.ſignif.* Et

DETESTATIO, eſt denunciatio facta cum teſtatione, *vt ſcribit Vlp.in l.de teſtatio.ff.de verbo.ſign.* Deteſtatio etiam, *auctore Feſto.lib.13.* dicebatur, cùm Deus teſtis in deteriorem partem vocabatur. Inuenitur & apud Gellium, Deteſtatio ſacrorum, *lib.7.c.27.*

DETEXTA lana dicitur, quum perfecta eſt, & à textrinis inſtrumentis detrahi poteſt. *Spiegel.*

DETINERE, pro occupare: atque etiam de eo dici volunt, qui poſsidet bona fide, *per tex.l.apud antiquos. C. de furt.*

DETRAHERE legatis, eſt diminuere, *l.fi.D.de adim.le.*

DETRACTOR eſt nō ſolum qui detrahit, ſed & qui detrahentes audit, *c. ex merito.6.q.1.& c.non ſolùm.11.q 3.*

DETRECTARE, eſt deuitare, fugitare, auerſari, & ſubterfugere, *l.qui cum vno.D.de re milit.* Vnde dicitur cum detrectatione, vel ſine detrectatione quiſpiam abeſſe, qui occaſionem quæſierit, vel non quæſierit, cauſſæ dictionis euitandæ, *in l.ſi maritus.§.legis Iuliæ.ff.ad legem Iuliam, de adult.* Ne quis inter eos referat eum, qui tum ſine detrectatione Reip.cauſſa abeſt.

DETRIMENTVM, à detritu, quòd ea quæ trita, minoris pretij. Intertrimentum ab eo, quòd duo, quæ inter ſe trita, & deminuta. *Varro lib.4.ling. Lat.& in cap.2.de conſtit.*

DETRVDERE, *l.4.§.16.ff.de vſucap.* pro vi depellere ſumitur: Nec de via quis, id eſt, mero iure depellitur. Hoc verbo vtebantur Prætores in interdicto, Vnde vi. *M Cice.in Orat.pro A.Cæcinna:* Eum, inquit, detrudi intelligimus, cui manus afferantur. Neceſſe eſt, ait, ſi ad verbum rem volumus attingere, neminem ſtatui detruſum, qui non adhibita vi, manu demotus, & actus præceps intelligatur. At Deiectus is eſt, qui in inferiorem locum de ſuperiore præcipitatus vel motus eſt, vt idem eodem loco dicit.

Detrudi in monaſterium, *c.ſi quis Epiſcopus.50.diſtinct.*

DETRVSVM, Impp. *in l.quicunque reſidentibus.C.de Epiſc.& cler.* intelligūt, quem idonei auctores Exauctoratū. Canoniſtæ crebrius Depoſitum appellant: quibus & detrudi in monaſterium, perpetuò illi includi eſt, pœnitentiæ, vt aiunt, agendæ cauſſa, ob perpetrata crimina, maximè publica, ſiue, vt ipſi loquuntur notoria, populúmque Dei offendentia.

DETVRBARE, eſt poſſeſsione deiicere.

DEVERTICVLVM fluminis, *l.45.ff de vſucap.* Vel ſiquis, quod in fluminis publici deuerticulo ſolus plurib. annis piſcatus ſit. Locus erat, in quem fluminis aqua diuertebatur. *Sic l.7.ff.de diuerſ.& temp.præſcri.& apud I.F[illegible]num, lib.de Aquæ ductib.*

DEVESTIRE, feudalium placitorum conditoribus auferre poſſeſsionem eſt, ſiue ea prius infeudationis nomine tradita ſit, ſiue quo alio ciuili iure acquiſita. *in princi.tit.7.de nat.feud.* Apuleius libr.3.pro veſte exuere vſurpauit. Huius contrarium eſt inueſtire, *lib.feud.1.tit.7.* Si princeps inueſtierit Capitaneos ſuos de aliquo feudo, non poſsit eos deueſtire ſine culpa, pro quanuis poſſeſſionem adimere.

DEVIRGINATA ancilla, *l.fine. ff.de offic.præſid.* dicitur, cui vitio oblata, virginitas erepta fuit. Eodem verbo vſus eſt Hieronymus, *in li.de Monogam.Epiſt.25.* Et Petronius Arbiter: Cur, ait, non deuirginatur Panichidis noſtra.

DEVOLVI an ſit directum, vel obliquum, *diſces ex l.2 & ibi glo.ff.de adi.leg.l.ſi infanti.C.de iur.delib.Bart.l.Centurio.D de vulg.& pup.ſubſti.*

DEVOLVTÆ res, *l.1.C.de bon.matern.*

Deuolutum feudum, quaſi retro deuolutum.

DEVOTI, qui profeſsi vulgò vocantur. Religioſus & deuotus olim in malā partem ſolùm, ſcilicet pro diro, & execrando, at hodie ſolùm in bonam. *Alc.in rub de ver.ſign.* Deuoti apud Gallos quinam eſſent, & quæ eorum fuerit conditio, *vide apud Cæſa.ſub fin.lib.3. Comm.de bell.Galli.*

Deuotæ gentes, quæ olim Romano populo parebant, *l.alligatis.C.de ver-*

ctigal.& commiss.

DEVS appellatur à Græcis ὁ θεὸς, vt est ἀκατάληπτος: ita nec eius virtutes, καὶ δυνάμεις mente concipi, lingua scriptisve exprimi possunt. Huius vocis tractationem Theologis relinquo. Deo & iustitia nihil maius est, sine quibus nihil commodè geri potest: *Nouel. de hæredib. in princ. Constit.* 164. quam Tiberij esse ibidē admonet Scrimgerus in Græco exēplari. Bene autem vniuersa geruntur; & competenter, si rei principium fiat decens & amabile Deo. *Nouel. quom. oport. Episcop. §. sancimus igitur. Constit.* 6. Omnia igitur sunt ita sancienda, ne Deo debitus honor detrahatur. *Nouel. vt sine vllo impedimento: §. hæc igitur Lex ad tuendam. Const.* 94. Omnes enim legis lationes bonæ ex Deo pendere, ac eò respicere debent: hoc est, Deus sit earum principium simul, & medium, atque finis. *Nouell. de mulierib. fide hæret. in prin Consti.* 109. Execrabilia verba, & iuramenta blasphema in Deum vltimo supplicio sunt punienda. *Nou. vt qui contra naturam luxuri. §. insuper quia vltra Constit.* 77. Sed enim omnes sunt cohortandi, vt Dei timorem in animo concipiant, & eius implorent benignitatem: *Nouel: vt qui contra naturam luxuriant. in princip. Consti.* 77. Deus solus, & ad imitationem eius Imperator, cum reliquis magistratibus, gubernare potest multas, & vndique perplexas humanarum rerum conditiones; *Nouell. vt omnes prouinc. Magistrat. §. hanc nos legem. Const.* 68.

ΔΕΥΤΕΡΩΣΕΙΣ: *Nouel.* 146. sunt vt Hierony. variis in locis interpretatur, traditiones & obseruationes Pharisæorum, Iudaicæ fabulæ, illorum inuentiones: quas Iustin. dicta Nouel. damnat, itémque librū illorum, qui δευτέρωσις, id est, editio secunda, dicitur, in quo eiusmodi traditiones continentur, interdicit: qui quidem liber in libris Talmud inseri solet.

DEVNX, *inquit Varro lib. 4. ling. Lat.* à duodecim dempta vncia. Sic duæ partes ex tribus cum quarta, hoc est, vncię vndecim, *vt ait Theoph. §. 8. Inst. de hæred. instit.*

DEXTANS, *inquit Varro loco suprà citato*, dempto sextante. Sic duæ partès è tribus cum sexta, vnciæ decem, *vt scribit Theoph. ibidem.*

DI

ΔΙΑΒΑΤΡΟΙ sunt stationarij cohortales, & officiales præsidum, vel consularium correctorum, *Iaco. Cuia. ad l.* 1. *C. de cohor. lib.* 12. Aliàs Diabatra muliebria sunt calceamenta, quorum meminit Varro *libr. 6. de ling. Latin.*

DIACATOCHI, *in l.* 1. *C. Th. auctore Cuiacio, ad l. 7. li. 11. C. de omni agr. des.* sunt possessores, qui canonem debent fisco. Hinc

DIACATOCHIA, *in l. quicunque. C. de omni agr. desert. lib.* 11. hoc est possessionis ius, & titulus.

DIACONVS, id est, minister in ecclesia: & qui sint diaconi, *not. in c. diacóni. 93. distinct.*

DIACONISSÆ, *Nouel. 3. de cleric. Const.* viduæ anus erant quædam, quibus pauperum, & carcere vinctorum cura, & pleraque alia pietatis officia commendabantur: quod etiam fateri conatus est vel Lucianus in Peregrino. Eorum verò ætas definitur *Nouel.* 6. circiter 50. annorum: cùm tamen postea *Nouell.* 123. sufficere existimauerit annos 40. At *l. nulla. C. de Episco. & cler.* nulla nisi emensis 50. annis, secundum præceptum Apostoli, ad diaconissarum consortium transferebatur.

DIACONATVS est dignitas, *c. post acceptum. 51. dist.*

DIACOPI, παρὰ τὸ διακόπτειν, incisa, siue incilia, id est, aditus in aggeribus Nili patefacti, per quos in arua influere aqua possit, *l. penult. D. de extraord. crim.* Commata etiam & diacopi, qui in aggeribus fiunt.

DIÆTA in ædibus, pro cœnaculis, *l. 13. §. sed si ædium. D. de vsuf. & alibi sæpè* Eadem zeta vocatur. In hortis verò habitationem significat, amœnitatis, & voluptatis caussa extructam, *l. 43. §. 1. D de leg. 1. & l. 13. §. fin. ff. de vsufruct.* Vide Zeta.

Diætæ, hypocausta, *l. 55. §. D. de leg. 3.*

DIÆTARII serui, *l. 12. §. idem respondit. D. de instr. leg.* hi zetarij dicuntur, *apud Paulum lib. 3. Sent. tit. 6.* Vide zetarij. Vide Atriensis, & seruus atriensis.

Diætarij, qui in nauibus custodiæ caussa præponuntur, *l. 1. §. & sunt quidam. D. nau. cau. stab.* Aliàs ναυφύλακες dicuntur.

DIARIVM, quotidianus victus, *Vlpian.l.21.D.de supel. lega.* Diariis, inquit, vel cibariis relictis, neque habitationem, neque vestiationem deberi palàm est.

DIASTOLEIS, *l. 4. C. de tabu. scrib. & leg.* dispunctores erant rationum siue instrumentorum, διαστέλλειν enim, & διαστίζειν dispungere est, conferre scilicet accepta & expensa quod & æra dispungere dicitur, *apud Apuleium de Deo Socratis.*

DIATRETVS calix, genus videtur poculi cælati tornatilis, à verbo διατρέω, id est, torno laboro. *Iurisconf. ad l. Aquil. l. si seruus.* Si calicem, inquit, diatretum faciendum dedisti, siquidem imperitia fregerit, damni iniuria tenebitur. Effertur nonnunquam genere neutro, vt apud Mart. lib. 11. Epigr. 67.

O quantum diatreta valent.

DIATRETARII, qui tornata opera faciunt, *l. 1. D. de excusat. artific. libr.* C. 10. Possunt etiam Diatrocharij dici, quòd rotas, pilásque ligneas faciunt, & carros. nam idipsum significat τροχός. Inde τροχοποιέω verbum. *Alcia. C. de excus. artifi. lib.* 10. Alij accipiunt eos qui ex margaritis & gemmis calices perforant: cuiusmodi illud est ex Verrina 6. Erat, inquit, vas vinarium, ex vna gemma pergrandi, trulla excauata cum manubrio aureo. *Vide Cal. Rhodig. lib. 22. c. 26.*

DIAVLVS, duorum stadiorum spatium. Stadium enim, *vt Hieronymo placet*, pedes in longitudinem sexcentos habet diaulus mille ducentos, milliarium stadia octo, dolichus stadia duodecim. *Vitruuius libr. 5.* In palæstris, inquit, peristylia quadrata, siue oblonga ita sunt faciẽda, vti duorum stadiorum habeant ambulationis circuitum, quam Græci vocant δίαυλον.

DICA, δίκη, iudiciorum dea & presses: quandoque pro iure sumitur, sæpius pro actione. *Terent. in Phormione.* En vnquam iniuriarum audisti mihi scriptam dicam. M. *Cic. Verrina* 4. Scribitur Heracleo dicã. Idem tamen δίκας abusiuè pro δικαστάς posuit in eadem oratione. Id ei postera die venit in mentem, è lege Rupilia sortiri dicas oportere. *Vide Budæum in prioribus.*

DICIS CAVSSA, & Dicis imo, *Varro lib. 5. ling. Lat.* antiquis esse locutiones scribit, deductas ab eadem origine, qua verbum dico. Atque hinc coniicit Hotomanus Dicis casum à recto Dex declinatũ, vt sit Dex dicis, à Dico, vt iudex iudicis, à iudico, & index indicis, ab indico. Nam si iuncto verbo iudex, auctore Varrone, dicitur is, qui ius dicit: verisimile est voce simplici similiter eum, qui dicit dicem, appellatũ. Quin cùm manipuli Castrenses eidem dicerẽtur dices, perspicuum est dex fuisse singularis numeri, vt iudex, index. Sosipater dicis nomen indeclinabile esse vult: vt affatim, sponte, nequam, ergo, & huiusmodi. Dicis caussa autem nihil aliud est, quàm leuiter, defunctoriè, & vtcunque, Græcis ἀφοσιώσεως χάριν, *vt vsurpauit Modestin. l. 13. D. de excus. tut.* vel ὅσον ἀφοσιώσασθαι, tractúmq; est, *vt vult Turnebus*, ab his, quæ vt religione defungamur, vtcunque facimus, cùm simulata olim in ea pro veris haberentur, & qualiacunque fere pro optimis dicarentur: vúltque dictum, tanquã dicationis caussa. Qui igitur ad dolum tegendum colore quæsito, magis quàm ex animo aliquid agit, quo se fecisse dicere possit, quod factum nollet, quíque apud Iurisconf. lusoriè, perfusoriè, translatitiè, defunctoriè munere fungi, aut quid agere dicitur, is apud vetustiores. Dicis imo, & Dicis caussa facere dicebatur. Illius exẽpla non suppetunt, huius plurima. *Varro eod lib.* Dicis caussa fiebant quædã, neq; item facta, neque dicta semper. *Cicer. in Orat. pro Murena:* Sed anne tu, dicis caussa, vindicaueris? *Et in Verrem*, Artagatho imperat vt aliquid illis, quorum argentũ fuerat, nummorum dicis caussa daret. *Sic l. 1. D ad Syll. Vlpian.* Excusantur serui qui auxilium tulerunt sine dolo malo: nam si finxerit quis auxilium ferre, vel dicis gratia tulit, nihil hoc commentum illi proderit. Dicis gratia ibi exponit Hotoman. propter eum qui aderat, ac dicere poterat seruum conatum esse suum dominum defendere. *Sic Gaius l. 4. D. Commod. & Plin. li. 37. cap. 2.* In Lexico B. Germani ad vrb. vertitur, id est, vt iuris solemnitas obseruetur, νόμου χάριν, λόγου χάριν.

DICERE significat adfirmare, *l. 18. ff. de ædil. edicto.* Cæterùm, quod venditor dicit, vt commendet, accipiendum est, quod ad præstationem adtinet, quanti

neque dictum, neque promissum, *l.1. D. de dolo malo. Cicer 3. Offic.* Sin autem dictũ non omne præstandum est, quod dictum non est. Dicere, pro suadere, vel consulere, *c. iam nunc 28. q. 1.*

Dicere dotem, in antiquorum libris, est certis verbis, nulla interrogatione vel stipulatione præcedẽte, polliceri dotem: cuiusmodi dictione has duntaxat personas, mulierẽ videlicet debitorémque eius, parentem item virilis sexus obligari olim potuisse scribunt Vlpianus. *tit.6 Gaius lib.2.c.9.* quibus solis dotis dictionem tribui animaduertere est *l. fin. C. Theodos. de incest. nupt. Terent. Heautonti. act.5. scena.1.* Hinc dictio dotis, quæ à promissione separatur, *l. fin. C. Theo. de dotibus Vlp. Inst. ti. 6. & 11.* Promittere enim dotem, cum stipulatione est.

Dicere inofficiosum testamentum, est arguere & accusare & allegare, quare exhæredari, præteririve non debuerit, *l. 3. D. de inoffic. test.* Item docere se immerẽtem, & ideo indignè prętеritũ, vel etiã, exhęredatione summotum, *l.5. eo. tit.* Pro eodem, dicere de inofficioso, *apud Scæu. l.20. ff. eo.* Qui de inofficioso vult dicere, licet negetur filius, &c. *Sic & alibi sæpissimè.* Eodem modo.

Dicere ruptum, irritum, falsum testamentum, *l.8. §. si quis. D. de inoff. test. l.5. D. de pet. hæred.*

Dicere ius, est, cùm iudex de iure & æquo faciendo sentẽtiam fert, ac promulgat. Hinc dicere sententiam existimatur arbiter, cùm ea mente quid pronuntiat, vt secundum id discedere litigatores à tota controuersia velit, *vt tradit Paulus l. qualem. D. de recept.*

Dicere legem est conditionem in contractu apponere: nam lex contractus appellatur pactum in principali negotio appositum. *Vlpia. in l. quo tutela. 73. ff. de reg. iur.* Nec paciscendo, nec legem dicẽdo, nec stipulando quisquam alij cauere potest. *Sic in l. legem. C. de pact. l. 1. C. de pact. conuent.*

Dicere multam pro infligere, & irrogare, *l.10. D. de iud. l.10. D. de cust. reo.* vide Multam dicere.

Dicere vindicias, pro dare & adiudicare, *l.2. §. initium. D. de orig. iur. & apud Liuium libr.3.* Inuidiæ proximus, quòd in vrbe fuerat, cum iniustæ vindiciæ dicerentur. At *in tit. D. si mens. fal. mod. dix.* renuntiare dicitur.

DICTVM & promissum in venditione separantur. Dictum quod verbotenus pronuntiatum est, nudóq; sermone finitur: Promissum verò & ad nudam pollicitationem, & ad sponsionem pertinet, *l. 8. l.19. §.1. D. de ædil. edict.*

DICTA FACTA, elegãti combinatione dicimus, significantes omnem prorsus rem gestam inter aliquos.

DICTIO dotis, vide Dicere dotẽ. Et Dictio testimonij, id est, ius dicendi testimonij: vt factio testamenti, quod suo loco exponitur. Terentius in Phormione:

Seruum hominem caussam orare leges non sinunt.

Neque testimonij dictio est.

DICTARE actionem, *Paulus in l. non distinguemus. §. illud in principio. D. de recep. arbit.* eodem sensu, quo Terentius, Impingere dicam, dixit. Idem, *in l. si seruus depositus in fin. ff. de nox. action.* Iudiciũ dictare vocat. *Tranquillus,* Intendere formulam dixit: vulgò nuncupamus, Instituere actionem. *Vlpian. l. 1. D. de edend.* Qua quisque actione agere volet, eam edere debet, vt proinde sciat reus, vtrum cedere, aut contendere vltrà debeat. Edere etiam est describendi copiam facere, vel in libello complecti, & dare vel dictare. Eum quoque edere, Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstrat quod dictaturus est, vel id dicendo quo vti velit. Porrò dictata dicuntur, quæ alio præeunte verba scribi consueuere: (Barbari pronunciare ad pennam dicunt) ita & quæ natura nobis excipientibus suggerit, dictare dicitur. Testis est Catanæus, doctissimus Grammaticus, qui dictare apud Plinium lib. Epist. 2. exponit, componere, suggerere: indicátque ex libr. 5. Epist. Senecæ colligi posse, quo differat à dicere. Tum dictata sunt, inquit, quæ ludimagister de aliquo auctore pueris tradit interpretamenta, vt perdiscant, eadémque ipsi pòst paululum ita reddant, vt tradita sunt: quod & Catanæus Cice. testimonio probat. Obseruanda autem pulchra metaphora *apud Pompo. in l. 2. ff. de orig. iur. §. nouissimè.* Nam sicut dictari censentur ea, quæ non nostro affectu, sed alio præeunte, verba scribimus: ita & quæ vicissitudo rerum, volente

Deo,

Deo; ſuggerit, ea excidimus, & volentes, nolentes ſequimur, quia natura dictat. Apud Barbaros dictare rationem, facere computum dicitur. Dictare etiam dicitur teſtator quæ teſtamentario excipiente legat, *l. 93. D. de leg. 3. l. 9. §. 1. D. de hæred. inſtit.* Vnde dictante teſtatore legatum ſcribi dicitur, *l. 15. §. item Senatus. ad fin. D. de falſ. l. 1. 2. 3. C. de his qui ſibi teſt. adſcribit.*

DICTATOR, *vt inquit Varro lib. 4. de ling. Latin.* ſic dictus eſt, quòd à Conſule dicebatur. cuius dicto audientes omnes eſſent non enim à populo in comitiis (*vt teſtantur Dionyſ lib. 5. Plutarch. in Marcel. & Liuius lib 9. 22. & 23.*) vt cæteri Magiſtratus: ſed à Conſule capta is auſpiciis nocte ac ſilentio dicebatur. Is etiam apud veteres magiſter populi dicebatur, *auctore Cicerone in li. de Fin.* Rectius, inquit, Magiſter populi (is enim eſt dictator) quàm Sylla, qui trium peſtiferorũ vitiorum, luxuriæ, auaritiæ, crudelitatis, magiſter fuit. *Sic Seneca libri Epiſtol. 19. Epiſt. 119.* Præterea notat eum, quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtoriis ita nominari legimus, apud antiquos Magiſtrum populi vocatum: hodiéque id extat in auguralibus libris: teſtimonium eſt, quòd qui ab illo nominatur, Magiſter equitum eſt. *Plutarch.* Dictator non à populo, aut à patribus creari poteſt: ſed alter Conſulum, quem vult Dictatorem, dicit, vnde quia ita dictus ſit, Dictator appellatur. Dionyſius autem Senatuſconſultum factum ſcribit, vt Conſules qui tũ erant, magiſtratúſque reliqui ſe abdicarent, vnúſque vir, quem Senatus nominaret, populus ſciſceret, haud amplius quàm per ſex menſium ſpacium ſine prouocatione, & maiore quàm Conſules poteſtate, imperaret. Cauſſam creandi Cicero *libro de Legibus 3.* ſic explicat: Aſt quando duellum grauius, diſcordiæve ciuium poſcunt, Dictator eſto, ne amplius ſex menſes, niſi ſenatus creuerit: idem iuris quod duo Conſules teneto. Iſque aue ſiniſtra dictus, populi Magiſter eſto. Dionyſius eius imperium lib. 5. ſic exponit: Οὗτος πρῶτος ἐν ῥώμῃ μόναρχος ἀπεδείχθη πολέμου τε καὶ εἰρήνης, καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος αὐτοκράτωρ. ὄνομα δ' αὐτῷ τίθεται δικτάτωρα, εἴτε διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κελεύειν καὶ διατάττειν ὅ, τι θέλει, τά τε δίκαια καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ, &c. *Pompon. l. 2. §. 10. ff. de origin. iuris.* Populo deinde aucto, cum crebra orirentur bella, & quædam acriora à finitimis inferrentur: interdum re exigere placuit maioris poteſtatis magiſtratum conſtitui. Itaque Dictatores proditi ſunt, à quibus nec prouocandi ius fuit, & quibus etiam capitis animaduerſio data eſt. Hunc magiſtratum, quoniam ſummam poteſtatem habebat, non erat fas vltra ſextum menſem retinere. Præter ſuperiores cauſſas quibus Dictator creabatur, nimirum rei gerendę & ſeditionis ſedandæ: inuenitur etiam creatus fuiſſe claui in peſtilentia figendi cauſſa: de quo *Liuius libro 6.* commemorat: item comitiorum habendorum, *eodem auctore lib. 7. & 9.* Quæſtionis exercendæ, *vt apud eundem lib. 9.* Ludorum faciendorum, Senatus agendi, feriarum Latinarum: vt paſſim apud eundem legimus. Tantum autem illius erat imperiũ, vt eo creato magiſtratus omnes, præter Trib. pleb. imperio ſe abdicarent, *auctore Plutarch in Fabio, & Polyb. lib. 3.* vbi etiam eum in hoc à Conſule differre ſcribit, apud Conſulem duodecim tantùm ſecures præcederent, hunc verò viginti quatuor: præterea illos neceſſe eſſe multa referre ad Senatum: at huius ſummum liberúmque imperium. Duo verò eſſe dictatores non poterant, ac ne Dictator quidem ſine magiſtro equitum: *auctor. Dionyſ. lib. 5. & Liuio lib. 23.* niſi fortaſſis tunc cum Minutij magiſtri equitum imperium cum Fabij Dictatoris ſumma poteſtate æquatum eſt, *vt refert Polyb. lib. 3.* Neque extra Romanum agrum, hoc eſt, Italiam dici poterat, *vt Liuius lib. 27 ſcribit.* Nonnunquam & Senatus populum rogari decernebat, vt quem vellet Dictatorem iuberet, qui deinde à Conſule diceretur. *cuius rei exemplum extat apud Liuium eod. lib.* Quin & L. Cornelius Sylla Dictator à L. Valerio Flacco interrege dictus eſt, *auctore Appiano lib. 1 de bell. ciuili.* Caium autem Iulium Cæſarem Senatus Dictatorem creauit, *vt Plutarch. in eius vita ſcribit.* At olim de patriciis Dictator creabatur, & id lege erat ſancitũ: nec prius de patriciis creari deſiit, quàm creari duo cõſules patricij deſierunt. C. verò Marcus Rutilus primus de plebe

Dictator dictus eſt à M. Popilio Lænate conſule plebeio, anno ab vrbe condita 390. Eadem lege erat ſancitum (*vt refert Plutar. in Fabio*) ne Dictator equo poſſet vti, ídq; vel ob eam cauſſam, quòd cùm plus ineſſe roboris in pedeſtribus copiis putaretur, propterea in legione permanere, nec locum deſerere deberet imperator: vel quod cùm ad alia omnia dictatoris eſſet ſingularis poteſtas, in hoc vno voluerunt eum pop. inferiorem videri. Id tamen petenti Fabio Max. à ſenatu conceſſum, contrà veterem conſuetudinem, datúmque id hominis virtuti ac tempori.

DICTATVRA, munus illud Dictatoris.

DICTVÆ, ſunt columnæ eccleſiæ, in quibus imagines patrum in ſuo catalogo ponũtur, vel ſunt tabulæ, in quibus quid ſcribitur, vel pingitur.

DIDRAGMA, valet duos denarios, *Archid. c. magnum* 11. *q.* 1. Vel duas dragmas, ac teſte Budæo, tantum quantum ſeptem ſolidi noſtri turonici.

DIDVCERE eſt diuidere, & diſtinguere, *Inſt. de oblig.* quo verbo vtitur etiam Cęſar: Dimittendę plures manus diducendíque erant milites.

DIENSES, Macedonię populi, *l. fin. ff. de cenſibus. Vide Plin. lib. 4. c.* 10.

DIES, nomen habet à Ioue, quem Græci δία vocant. Tradit enim Macrob. *lib. 1. Saturn. cap* 15. Iouem eſſe lucis auctorem, vnde & Lucetium Salij in carminibus canunt, & Cretenſes δία τὴν ἡμέραν vocant. Ipſi quoque Romani Dieſpitrem appellant, id eſt, diei patrem. Atque hinc, *vt vult Varro lib. 4. de ling. Lat.* Dei dicti, qui inde & Dies & Dius & Diuus. Vnde ſub dio, diuo. Dies autem apud varias gentes variè accipiebatur. Nã apud Romanos, à media nocte ad mediam noctem ſequentem, finiebatur, *vt in l. more ff. de fert.* More Romano (inquit Paulus) dies à media nocte incipit, & ſequentis noctis media parte finitur. Ita quicquid in iis vigintiquatuor horis, id eſt, duabus dimidiatis noctibus, & luce media actum eſt, perinde eſt, quaſi quauis hora lucis actum eſſet. Apud Ægyptios ſimili modo obſeruatur. Apud Athenienſes totum id tempus, quod ab occaſu ad occaſum eſt, dies habebatur. Nunc ab ortu ad occaſum ſolis, vulgò nuncupamus diem, more vetuſtiſſimo: quo dies primùm in duodecim horas eſt diuiſus. Vnde Chriſtus Seruator noſter, *Ioa.* 11. Nõne, inquit, duodecim ſunt horæ diei. *Et Geneſ.* 1. Et diuiſit lucem à tenebris, appellauítque lucem diem, & tenebras noctem. *Quò reſpexit Proculus in l. hæc verba ff. de verb. ſignificat.* Diſiunctiuum eſt (inquit) veluti cùm dicimus, AVT DIES, AVT NOX EST: quorum poſito altero, neceſſe eſt tolli alterum: item ſublato altero, poni alterum. *Et Claudius Saturninus in l. aut facta. ff. de pœnis.* Tempus (ait) diſcernit emanſorem à fugitiuo: & eſtractorem vel furem diurnum à nocturno. Dies præterea accipitur pro tempore interminato, ídque fœminino genere, vt, Longa dies nihil non in aliam transfert faciem. Vnde eſt iſta locutio: Promittis annua, bima, trima die, hoc eſt, tempore vnius, duorum, trium, annorum, dare decem? *Vlpianus in l. 3. ff. de annu. lega.* Dies igitur in iure Ciuili intelligendus ſecundum ſubiectam materiam. Nam cùm aliquid tractatur, quod aliam rationem in luce, aliam in tenebris habet, antiquiſſima & vulgaris diei appellatio retinenda eſt. Sin autem quæratur de continuo temporis ſucceſſu, ſequi oportet Romanam inſtitutionem, vt in materia præſcriptionum. Nam tempus ita noctu procedit, ac die, ad complendam vſucapionem. *Vlpianus in l. in vſucapionibus. Et l. ſequen. ff. de vſucapion.* Ideóque, inquit, qui hora ſexta diei Kalendarum Ianuariarum poſſidere cœperit, hora ſexta noctis pridie Kalẽdas Ianuarias implet vſucapionem. At dies, ob commoditatem, à nocte diſtinguitur in duodecim horas, quotieſcunſq; de his rebus tractatur, ad quas neceſſaria eſt lux: vt ſi quis operas diurnas promiſerit. Non enim noctu eas præſtare tenetur, & ne quidem poteſt ſine alterna requie. Quamobrem magno errore adpellant hunc diem artificialem, credo propter horologium arte factum: alioquin accedit non minus ad naturam, quàm dies naturalis. Dixit enim Deus, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, *Geneſ.* 1.

Dies quidam ſunt naturales, quidam ciuiles. Dies naturalis eſt tempus ab exoriente ſole ad ſolis occaſum, cuius contrarium

trarium

fariũ eſt nox ab occaſu ad ſolis ortum. Dies verò ciuilis, tempus quod fit vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur: vt cùm dicimus aliquem dies triginta tantùm vixiſſe: relinquitur enim etiam noctes intelligi. Nox enim *teſte Seruio* pars eſt diei: ſed diẽ dicimus à parte quam conſtat eſſe meliorem. Sic accipitur, *in d. l. more Romano*: qua de re vide Cenſorinum libr. 19. de die natali. Plinius lib. 2. ca. 76. totam hanc rem his verbis explicat: Ipſum diem, inquit, alij aliter obſeruauere. Babylonij inter duos ſolis exortus: Athenienſes inter duos occaſus: Vmbri à meridie in meridiem: vulgus omne à luce ad tenebras, Sacerdotes Romani, & qui diẽm diffiniere ciuilem. item Ægyptij, & Hipparchus, à media nocte in mediam. *Vide Macrob. lib. 1. c. 3. & Gell. lib. 3. c. 2.*

Dies aut feſti ſunt, aut profeſti, aut interciſi. Feſti diis dicati ſunt: Profeſti hominibus, ob adminiſtrandam rem priuatam publicámque cõceſsi. Interciſi deorum hominúmque communes ſunt. Feſtis inſunt ſacrificia, epulæ, ludi, feriæ: Profeſtis faſti, comitiales, comperẽdini, ſtati, præliares. Interciſi, in ſe, nõ in alia diuiduntur. Illorum enim dierum quibuſdam horis fas eſt, quibuſdam fas non eſt ius dicere, vt cùm hoſtię cæderentur. Hinc Ouid. in Faſt.

Nec toto perſtare die ſua iura putarit.
Qui iam faſtus erit, mane nefaſtus erat.

Faſti dies ſunt, quibus licet fari Prætori tria verba, Do, dico, addico. his cõtrarij ſunt nefaſti. Comitiales ſunt, quibus cum populo agi licet, & faſtis quidẽ lege agi poteſt, cum populo non poteſt: comitialibus vtrunque poteſt. Compendini, quibus vadimonium licet dicere, Stati, qui iudicij cauſſa cum peregrino inſtituuntur. Pręliares, quibus fas eſt res repetere, vel hoſtem laceſſere. *Ex Macrob. Sat. 1. c. 15.*

Dies ATRI dicebantur, quibus legiones educere, aut acies cum hoſtibus committere, vel quicquam reip. agere religio non ſinit, *Alex. ab Alexand. lib. 2. Genia. die. c. 5.*

Dies alia CERTA, alia INCERTA, Certa, cuius tempus certũ, ac definitum eſt, vt Kal. Iulij. Incerta, (*vt ait Paulus. l. ſi dies. ff. quando dies leg. ced.*) cuius tempus incertum eſt, vt, Cùm in ſua familia nupſerit, Cùm magiſtratum inierit, *Sic l. 1. & l. 75. ff. de cond. & demonſt.* vnde intelligimus hunc diem habere vim conditionis.

Dies alij CONTINVI appellãtur, alij VTILES. Vtiles dicũtur à Græcis ὡρισμένοι, qui faſti olim dicebantur, hoc eſt, quibus experiundi iuris ſui poteſtas eſt, *l. 1. ff. de diuerſ. temp. præſcri. l. miles. §. quadam. ff. de adult. l. iure. C. eod.* Continui verò ſunt συνάπτοι καὶ διηνεκεῖς, hoc eſt, non interrupti, ſed connexi; cohærentes, tam vtiles, quàm (vt ſic loquar) inutiles, *l. 2. D. de colluſ. deteg. l. 24. D. ad Velleia. l. 31. D. de adul. l. 8. D. de his qui not. infa. l. 38. D. de excuſ. tut.*

Dies CRASSI, *apud Perſium*, qui clara lucidáque luce carent, craſſúmque & cõcretum habent cælum.

Dies CRETIONIS, præfinitus dicitur dies à teſtatore ſcripto hæredi ad adeundum hæreditatem.

Dies CVRIAE, *apud Cicer. 1. de Orat.* Tantáque eſſet in homine iucunditas, & tantus in iocando lepos, vt dies inter eos curiæ fuiſſe videretur conuiuium Tuſculani. Sunt qui pro ſenatus die ſumant, propter ea quæ pręcedunt. *Turneb. tamen Aduerſ. lib. 12. c. 13.* Diem curiæ eo in loco ſumit pro die quo curiales rem diuinam in curia ſua faciebant, hilaritérque epulabantur: mœſtus enim & triſtis ſermo inde exulabat, & inauſpicatus infauſtúſque habebatur; & à re diuina alienus. Nec commodè dies Senatus ſignificare poſſe videtur, cũ proximè antecedat lepos, & quæ ſequuntur, ad eum; non ad triſtitiam ſuperioris ſermonis referenda ſint. *De ſacris autem Curialium ſic Dionyſ. lib. 2.* Συνεθύοντε τοῖς ἱερεῦσιν αἱ φράτραι εἰς τὰς ἀπομερισθείσας αὐτοῖς θυσίας, καὶ συνειστιῶντο κατὰ τὰς ἑορτὰς ἐπὶ τῆς φρατριακῆς ἑστίας. ἑστιατόριον γὰρ ἦν κατεσκευασμένον ἑκάστῃ φράτρᾳ, &c. Erat quoque apud Græcos epulandi in curiis conſuetudo, vt ex Athenæo conſtat, qui θιάσους, & δεῖπνα φρατερικὰ nominat.

Dies FATALIS, dies propriè is erat, quo niſi introduceretur in iudicium cauſſa appellationis, interire ſolebat, *l. 1. C. de temp. appel. l. vlt. C. vbi ſenat.* Vocatur & dies temporalis, *l. 32. C. de appel.* nec enim illius legis verba mutãda ſunt, *vt annotat. Iac. Cuiacius Obſer. lib. 12. ca. 4.*

nam ſic etiam ſumitur, *l. 2. C. de tempor. appel. l. 63. C Theod. de appel. l. vlt. C. Theo. de repar. appel.* quod & confirmant Baſilica, quæ d. l. 32. ſic reddunt, διαζέτω κατὰ τῶν κυρίων ἐμπρόθεσμον. Erat autem (vt idem ſcribit) longè alia ratio olim dierum fatalium, & reparationis dandæ, quàm ſit hodie, *ex l. 1. & vlt. C. de temp. appel.* nam duobus vel ſex menſibus ex actis pro locorum interuallo poſt appellationem interpoſitam, vltimus erat fatalis, poſt quẽ lapſo litigatori intra menſes quatuor extra ordinem dabatur reparationis beneficium: ita vt eſſet etiam hic exactis quatuor menſibus, dies fatalis vltimus, poſt quem nulla ſpe relicta ſecundæ reparationis ſententiæ latæ neceſſariò obtemperandum erat, perinde atque ſi non fuiſſet appellatum. & huic Iuri locus erat non tantùm in appellationũ cauſſis, ſed etiã in omnibus cauſſis quæ ex reſcripto principis inſtituebãtur, datis certis temporibus ad denunciandum, edendúmque reſcriptum, *l. 1. C. Theo. de temp. curſ. &c. Plura de his Cuiac. loco ſupra citato.*

Dies FERIATVS, quo feriæ aguntur, hoc eſt: quo à forẽſibus negotiis vacatio datur, *l. 2. ff. ſi quis in ius voca.*

Dies LEGITIMI, id eſt, dilationes ordinariæ, *Budæo in prioribus.* Dies etiam legitimi dicebãtur Aſco. Pediano viginti, qui dabantur ad accuſandum.

Dies INTERCALARIS, biſſextilis, *l. cum Biſſextus. ff. de verbor. ſignif.* Vide Biſſextus.

Dies IVSTI dicuntur tempus faciendi iudicati, quod erat mẽſis vnius ex XII. Tab. ſiue 30. dierum. Ex conſtitutionibus verò Impp. eſt duorum menſium, *vt oſtenditur in l. 2. C. Th. de vſur. rei iud.*

Dies QVINQVENNII, *apud Proculum in l. Attilicinus. ff. de pactis dotalibus,* pro quinto anno.

Dies SESSIONVM, quib. ſedet iudex pro tribunali, qui continuis etiam ſunt aduerſi, non tamen ſemper ſunt vtiles. nam ſæpè fit vti de ſeſſionum experiundi quis poteſtatem non habeat: contrà dies vtiles plerunque ſunt, quamuis ſeſſionum non ſint, vt puta ſi talis ſit res quæ de plano & feriato die poſſit expediri. *De his agitur in l. 2. §. 1. ff. quis ord. in bon. poſ. ſeru. & l. is qui. §. ſatisfactionis. ff. vt in poſſ. leg.* Seſsionũ enim hoc in loco, non poſſeſsionum, vt habetur in Pand. Floren. legi vult *Duar. lib. 2. Diſp. ca. 16. I. Cuiac. obſ. lib. 2. c. 18.*

Diei cuiuſque maior pars eſt ſeptem horarum primarum diei, *l. 2. vbi Alciat. ff. de verb. ſig.* Vergilius autem dixit Diei meliorem partem eſſe, quæ meridiem antecedit.

Diem abire, *l. 1. §. quod ſi in lite. ff. ſi quis in fraud. patro.*

Diem ædere, apud Iuriſconſultos, pro publicè proſcribere, & iudicare diem. Hinc *apud Cicer. lib. 1. in Verrem,* Iſte verò non procraſtinat. locare incipit, non proſcripta atque ædita die. ſic enim legendum, non edicta. edicta tamen adiectiuo vtitur *Liuius lib. 45.* Senatus in triduum ſupplicationes decreuit, vt Latinæ edictæ ſunt à Conſule in ante IIII. & III. & pridie Id. Nouemb. vt in vulg. aut prodicta, *vt Lamb. legit. Ita enim Varro lib. 5.* Prodixit diem, id eſt, denũciauit, *& Cic. Pro domo:* Nec niſi prodicta die quis accuſetur.

Dies actionis exire dicitur, cùm finitur tempus, quo actio durat, *l. 4. ff. nequis eum, qui l. 1. & 21. ff. quibus ex cauſ. maior.*

Diem cedere, aliud eſt quàm venire, *l. cedere diem. ff. de verb. ſign.* Cedere enim diem ſignificat incipere deberi pecuniã: venire diem, eſt eum diem veniſſe, quo pecunia peti poteſt.

in Diem differri, ſub conditione contrahi dicitur negotium, *l. 2. §. item mandatum. ff. mandat.*

Diem procedere, *l. ſi plures. ff. de bon. poſſeſſ.* Diem proferre, eſt diem prorogare. *Vlp. in l. Labeo ait: & l arbiter ita ſumptus ff. ibidem.* Diem referre & proferre, *Papinianus tit. ff. de recep. arbit. l. 33. ſeparat.* Arbiter ita ſumptus ex compromiſſo, vt & diem referre poſsit: hoc quidem facere poteſt: proferre autem, contradicentibus litigatoribus, non poteſt.

ex Die promitti dicitur, cùm ex die incipit obligatio: ad Diem, vt die illo finiatur, *l. 44. D. de oblig. & act.*

Dies REPETITA, id eſt, vt vulg. dicimus, antidata, *l. 2. D. de fid. inſtr. & vide* infrà in vrb. Repetere.

DIFFAMARI, medium verbum, in bonam aliquando partem accipitur. *Auguſtinus de ciuitate Dei, lib. 3.* Romanum imperium tam longè latéque

non

non potuisset augeri, & tam grandi gloria diffamari. In malā verò partem frequētiùs repetitur vsurpatum, pro eo ferè, quod est infamare, siue id iure, siue iniuria fiat. Iure, cùm dicimus, actionem & sententiam infamare. Iniuria, cùm sceleratus aliquis dilacerat famam proximi, ductus ad hoc prauo quodam affectu, *sicut in l. diffamari. C. de ingen. manu.* Nam diffamare, est per diuersas partes famam diuulgare, vitiorum facta commemoratione. *Hieronymus*: Si Origenem, inquit, nunquam secutus sum, frustra infamare me cupitis. *Tacitus*: A Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias vltum ibat.

DIFFAMATVS quis dicatur, *explicat Bart. noster. l. turpia. D. de leg. 1.*

DIFFAMATOR iniustus, delinquit, occidit hominem, furatur nomen, improbo lædit testimonio.

DIFFICILIS quæstio dicitur, quando res probari non potest, & probatu difficilis est, *l. cùm hic status. §. si ambo, D. de donat. int. vir. & vxo.*

DIFFICILE dicitur quandoque, quod nullo modo fit, *2. quæst. 6. biduum. ver. sed aduersus. & gl. fin. de testi. c. præsentium.* exponit, non de facili, id est nullo modo. Adde quòd difficilè interdum exponitur, raró, *vt D. de legat. 3. l. Seio. & l. hæres meus. §. vxori.* Aliquando difficilè, ponitur pro nunquam, *1. quæst. 1. si quis neque, &c.* principatus, *& ibi not.* Aliquando difficilè exponitur, id est, laboriosum, *in Authen. Vt hi qui ob se ha. per res mi. §. quoniam autem.* Aliquando vix, *67. distin. c. quantum libet. & ibi not.* Item qualiter difficilè & facilè intelligitur, *vide de hered. inst. l. seruus.* Difficile, hoc est, periculosum, *Hostien. c. requisiuit. de sponsalibus.* Difficile autem & impossibile propemodum non distant. *Vlpian. famil. erciscund.* Si familiæ erciscundæ, inquit, vel communi diuidundo iudicium agatur, & diuisio tam difficilis sit, vt penè impossibilis esse videatur. *Felin. in ca. ecclesia S. Maria. extra constit. vers. secundum notab. est.*

DIFFICVLTER facere, est quasi non facere *c. qui obligationes. 23. q. 2.*

DIFFICVLTAS pro incommodatione, *apud Paul. in l. 2. § ex his. D. de verb. oblig.* Sed non facit, inquit, inutilem stipulationem difficultas præstationis. Difficultas magna, ferè fortuito casui æquiparatur, *l. non dubium. in fi. D. de le. 3.* Publicas difficultates, probi auctores accipiunt pro penuria rei nummariæ.

DIFFIDARE, est feidam, hoc est, bellum indicere, hostem declarare, *vt in voce Feida exponitur. Frideric. lib. Feud. 2. tit. 59. §. 4.* Perpetua dānamus infamia, diffidamus, atque bannimus. *Sic apud Petrum de vineis libr. epist. 3. c. 85.* Penitus deneges opportunitatem, quam tecum soliti sunt habere, & diffides eos tanquā inimicos nostros & imperij. Ponitur etiam pro priuatas inimicitias denūtiare, quemadmodum docetur in voce Feida. Notandum autem, populi Rom. instituto amicitias renuntiatas fuisse, & domo interdictas. *Sueton. in Claudio*: At ne tunc quidem vltrà progressus, quàm vt amicitiam ei renuntiaret, mandarétque domesticis vltionem, si quid sibi accideret. *Tacitus lib. 5.* Sed Cæsar missis ad Senatum literis, disseruit morem fuisse maioribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo eúmque finem gratiæ imponere. Ad Conradus III. Imperator *in aurea bulla, c. 18.* iubet diffidationes priuatas fieri per triduum palàm ac testatu. Non licere, inquit, prætextu diffidationis quempiam inuadi per incendia, spolia, vel rapinas, nisi diffidatio per tres dies naturales ipsi diffidando personaliter, vel in loco quo habitare consueuit, publicè fuerit intimata: possitque de intimatione eiusmodi per testes idoneos fieri plena fides. Hinc

DIFFIDATIONEM vulgus vocat denuuciationem hostibus factam, antè, quàm committatur bellum, quæ non minus quàm trium dierum tempus complecti debeat. *Vnde est titul. de diffidat. in Longobard. legibus.*

DIFFINDI dies in XII. Tabulis dicebatur, cùm differri, & alium diem reiici iubebatur, *l. 2. §. si quis. D. si quis cautio.* Nec tamen propriè idem omnino est differre & diffindere, sed ex diffisione sequitur dilatio: idcirco nihil refert dixeris morbo sontico differri diem, *vt l. quæsitum. D. de re iudi.* an diffindi, vt loco præcitato. quo loco etiam Græci diffisum iudicium, dilatum interpretantur, his verbis: τὸ δικαστήριον ὑπερτίθεται τῶν δικαζομένων ἢ τοῦ δικαστοῦ νοσοῦντος. Propriè autem diffidere diem, est diuidere,

infringere, interrumpere iudicij diem, siue tempus illud, quo iudex, aut alteruter ex litigatoribus morbo sontico laborat, demere numero dierum, quibus iudicium fieri, iudicióve sisti oportet. Varro vno loco: Æstate diem meridie diuidere: quod est partem solido demere de die, alio diffindere: Si non diffinderem, inquit, meo insiticio somno meridie. Et in elegantissimo quoque illo Horatij sermone & Trebatij Iurisconsulti:

Nihil hinc diffindere possum.

Id est, nihil quidquam deducere ex tua sententia possum. *Vide Acronem in illum locum.* Hinc

DIFFISVS dies, id est, prolatus, *in l.27.& l.33.D.de recept. qui arb. Sic apud Vlpian.l.2.§.2.D.si quis caut.* vbi tamen Bud. item & Hotom. Diffusum legi volunt, vt ea forma dicatur dies diffusus, qua viuum diffusum, quod ex dolio in aliud vas transfunditur. *Hinc apud A. Gellium lib.14.cap.4.*

DIFFISIONES, id est, prorogationes, & dilationes.

DIFFVNDVNTVR vina propriè, quæ posteaquàm defæcata sunt, in doliis conduntur, transuasantúrque. *Iulianus, l.cùm quæritur.de leg.3.* Nam si vina diffudisset, habiturus vsui. *Item Proculus de Trit.& vin.leg.* Cùm vinum, inquit, quod in amphoris, aut cadis diffusum est.

DIFFVSA, in diuersis diuisísque locis sita, & constituta, & posita. *l. decreto. 24.D.de admin.tut.* Quotiésque vel diffusa negotia sunt, aut dignitas, vel ætas, aut valetudo tutoris id postulet. *Sic l testamento.C.de excus.tut.* Sed propter latè diffusum patrimonium, an tibi adiungi aliquos curatores oporteat. Id est, in diuersis locis constitutum.

DIGESTA, libros 50. quibus omne ius vetus collectum est, adpellat Iustinianus A. qui omnes disputationes, & decisiones legitimas in se habent, *l.2.Cod.de vet.iu.enucl.* Ea autem in septem partes digesit. Horum methodum confirmat I. Drosæus in Methodo iuris vniuersi. Equidem à methodo Q. Mutij, de qua M. Cicero in libris de Oratore, discedere non ausim, atque ita tradendum ius, ídque facilius adfirmo. Porrò quibus notis Digestorum libri significarentur, ex Eustathio Græco interprete, in lib. περὶ χρονικῶν διαστημάτων disces. is enim in hunc modum Digestorum loca præcidit, ὡς β ιγ τῶν διγ τ. γ. vnde nec immerito Iurisconsultissimi nostri temporis maiusculo elemento D. Digestorum libros significant. Rectè. Vulgus interpretum geminis ff. notat. Vnde autem error ille ridiculus dimanarit, docere nituntur And. Alciatus lib. 3. Dispunct.ca. 16. & Iac. Corasius præceptor meus in Miscellaneis.

DIGITVS, *Apud Iurisconsultum in l.Lucius de seruit.rustic.præd.* Do concedóque tibi digitum aquæ. Modulus est aquarius siue fistula digitaria, per quem aquæ fluxus diuiduntur, perinde ac parietum prominentiæ per pedes diuidi solent, *l.si quando.D.si seruit.vendic.* Nebriss. ait: Digitus aquæ, sextadecima pars pedis, vncia verò duodecima Est autem pars minima agrestium mensurarum. inde vncia habet digitos tres, *vt est in li. variar.auct.*

Digitum tollere, *apud Ciceron.lib.1. in Verrem:* Iste verò non procrastinat, locare incipit, non proscripta atque ædita die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. itaque renunciat Rabonius illam decisionem tutoribus, accurrunt tamen ad tempus tutores, digitum tollit Iunius patruus: isti color immutatus est: vultus, oratio, mens denique excidit. quid ageret cœpit cogitare. Si res abiret ab eo mancipe, &c. Signum est assentientis & acceptantis locationem quæ proponeretur. Solebant enim veteres templa deûm, via vrbis, vectigalia certo pretio proposito, cuilibet de populo, qui modò antè prædibus & prædiis cauisset, publicè elocare: ídque, vt ex Cicer.libr.de legibus iudicare est, per Censores fiebat, qui deinde præfinito tempore locationis exacto, diligenter perspicere solerent & rationem exigere, an vel templa sarta tecta essent, vel viæ, ita vti cōuenerat, munitæ: quam etiam curam, iis impeditis, vel non electis, Consules aut Prætores habuisse videntur. Qui igitur auctorem se locationis esse profiteretur, & hanc vel illam ædem tuēdam suscipere vellet, digitum tollebat, eáque manus significatione conducere se & redimere id opus ostendebat.

Digitum

Digitum proferre, prouerbialiter dictum *apud Cicer. in Orat. pro Cæcinna.* pro aliquid velle dicere vel agere. Denique, inquit Cic. nimia ista quæ dominatur in ciuitate potentia, in hoc solo genere quiescit: quid agat, quomodo aggrediatur iudicem, qua denique digitum proferat, nō habet. *vide Erasmum in Chiliad.*

DIGNVS esse fundus, vel seruus 15. verbi gratia aureis dicitur, qui tot aureos valet, *l.28.§.si ex decem.l.31. §.si duo. D.de donat.inter virum & vxor.l.19.65.& 88.D.ad leg. Falcid.*

Dignum, *in §.disponat.in auth.de nupt.* hoc est secundum leges.

DIGNITAS, honor est alicui propter merita specialiter Principis, vel legis beneficio, impensus, *Bar.l.1.de dignit. lib.12.C.vbi late.*

Dignitatum autem species, recentiorum Imperatorum ætas quatuor videtur fecisse. Alij enim sunt perfectissimi, Clarissimi alij, superiores Spectabiles, supremi Illustres appellantur. Perfectissimatus prima dignitas erat, ad quam cuiuis, nisi qui sordida conditione esset, aditus patebat, *vt ex l1.C.12.tit.33.intelligitur.* Clarissimatus autem dignitatem inferiorem spectabilitate fuisse Theodosius *l.5. De proxi.sacr.lib. C.10.demonstrat:* Ij quoque in quos hanc clarissimatus conferimus dignitatem, cum spectabilibus etiam habere sese reuerentiam recognoscant. Itaque clarissimi à Spectabilibus distinguuntur, *l.vnic.C.de annon.* &c. Item vt ab Illustrib. *in l.1.C.vbi Senat. vel clariss.* Quicunque non illustri, *inquit Constantinus,* sed clarissima tantum dignitate præditus, &c. *itémque Nouella Const. 71.* Spectabiles porrò magistratus erant, vt Proconsules, Augustales, Comites Orientis, *sicuti constat ex l.32.C.de appel.& Nouell. Const.7. & 20.extremis.* Illustribus autem eos inferiores fuisse, Impp. d.l.23. demonstrant: vbi appellari à Spectabilium sentētiis ad illustres personas iubent *quod idem ex l 36.eius.tit. cognoscitur.* Hæc illustris nota maior nulla est. nam etsi Consulares & Patricij superiores essent illustribus, nulla tamen iis nota dignitatis attribuebatur. Itaque Iustinianus eos hoc modo significat. Qui supra illustres sunt, *vti constat ex l. 26.C. de vsur.& l.36.C.de appell.& §. 9. de iniur.* Illustres autem eos fuisse, qui sententiæ in Senatu dicendæ ius haberent, *in l.vlt. D.de senat.* non Vlp. vt vult Duaren. Hotom. sed Tribonianus tradit Vlpiani enim tempore, *vt ex Lampri. in Seuero & Vlpia.l.100.D.de verb.sign.constat.* clarissimi, & speciosi siue spectabiles iidem dicebantur: & clarissimi nomen etiam ad Senatores referebatur, *vt constat ex l. fœminæ.D.de senat.*

Dignitatis appellatione beneficia simplicia continentur, *c.si fortè.de elect.*

DIGRESSVS Græcis παρέκβασις, à proposito discessio, *Alciato l.in bonæ. C.de pact.*

DIIVDICARE, est concordare. & (vt Barbari dicunt) accordare, & appunctare, *l.si oleum, D. de dolo mal. & apud Ciceronem in Tusculano.*

DILACERARE, translatè significat, dilapidare, disperdere, quod prodigorum propriè est, *l.1.D. de curat. fur.*

DILAPIDARE, propriè lapides auferre est Iurisconsultus pro prodigere, disperdere, & decoquere vsurpat *in §.pen.l.verum.D.de minor.* cùm ait: Melior est caussa, secundum Pomponium. eius, qui accepit & dilapidauit, vel perdidit, scilicet pecuniam. A Lapide ductū vult Hoto. in quo præcones qui auctione vendebant, stabant. Vnde prouerbium apud Cic. de lapide emptus.

DILARGIRI, est diuersis dare.

DILATIO, est tempus, quod indulgetur actori, vel reo ad faciendum aliquid in re iudiciaria: voluerunt enim optimi legislatores dilationes, neque ipsius iudicis arbitrio prorsus, neque partium affectibus relinquere. patet in rub. de feriis. Siquidem homines secundum naturam corruptam sunt faciles ad litigandum, *l.si vnus.§. & principaliter.D.de recept arbit.* Nihil autem humanæ societati perniciosius est, quàm lites nimiùm differri, *l.quidam existimauerunt.D.si cert. petat.* Hinc Paulus *in l.more Romano.D de feriis & dilatio.* tā curiosè describit diem, à media nocte ad mediam noctem, ne quid temporis perdatur ad expediendas lites. Aliàs Dilatio, est temporis in caussa prorogatio, Hostiensis in Summa, qui eius genera recēset. Sustineri iudicium, *l.diuus Pius §.fi.D.de pet.hæred.* Differre iudicium: Expectare iudicium: Moram fieri caussæ, *l.si quis libertatem. D.eod. titul.* Impediri caussam, ibi. In tempus

extrahere negotium. Oppo. Iudicium statim explicare, *l. de bonis. in prin. & §. ita demum. ff. de Carbo. edict.* non pœnæ festinatione, sed prçueniendi periculi caussa properare licet, *l. si quis filio §. quid tamen. D. de iniust. rupt. irrit. facto testam.*

DILATORIA exceptio est, quæ differt actionem, *Vlpian. l. 2. D. de except. & prescript.*

DILEMMA, argumentum vtrinque aduersarium capiens, M. Fabio Quintiliano.

DILIGENS iuris Ciuilis, *l. 17. ff. de iur. patron. Quintil Declamat. 262.*

DILIGENTIA culpæ opponitur, *vt liquet ex l. 68. D. de contrah. emp.* vbi diligentiam præstare Proculus interpretatur vt culpa absit. Verùm ex adiuncto verbo augetur, & intenditur vel minuitur eius significatio diligentiæ. Interdū exacta, interdum ea, quam suis rebus quis adhibet, *l. 24. §. si maritus. D. sol. mat.* Diligentiæ exactæ meminit Paul. *lib. j. Senten. tit. 4. Hotom.* Diligentiam triplicem describit. Aut enim, inquit, infima est, aut mediocris, aut summa. Infimæ è regione respondet lata culpa: mediocri culpa leuis: summæ culpa leuissima. Vide culpa.

Diligentię pars est cauere damni infecti ædium nomine, quarum custodia debetur, *l. 38. D. de actio. empt.*

DILIGENTER aduerbium accipi debet pro subiecta materia, apud Corsetum in singul. in litera D.

DIMIDIAM operam præstitisse intelligendus non est, qui à meridie ad occasum opus facit, *arg. l. 2. D. de verbo. significat.*

DIMINVERE, vel, *vt in Pandect. Florent.* deminuere, aliquando mutare significat, *D. & Institut. de capit. deminut.*

DEMINVTVM intelligitur, quod vsu captum est, *l. deperditum. D. de pet. hæred.*

Dimitti anni dicuntur, *l. 2. D. de minorib. ex lege Iulia & Papia*, cùm beneficio liberorum minoribus viginti quinque annis ad honores obtinendos dimittebantur. nam minores XXV. ann. ad honores non admittebantur: ideoque qui habebant quinque liberos, anno XX. admittebantur. qui tres anno XXII.

DIMITTO, pro relinquo, ad vltimas voluntates pertinet, *Auth. de Eccles. tit. § si quis vni sanctorum.* Dimittere verbi latissimè patet significatio. Dimittere etiam dicitur creditores, qui satisfecit, & eis soluit, *l. 16. D. qui pot. in pign. hab. l. 38. D. de leg. 3. Sic l. ait Prætor. 10. D. quæ in fraud. cred.* Cæterùm si creditores dimisit, & alios sortitus: siquidem dimissis prioribus, quos fraudare voluit. Dimittere est mittere, *l. vt agenti. C. de cursu publico, lib. 12.* Dimittere est omnino liberare. & vt Galli loquuntur quittare & delibrare, *l. creditor. 15. 7. D. de diuers. reg. iur. antiq.* Vnde Dimissos adpelles omnino absolutos.

DIMITTENDI FORMVLAE IVDICII.

DIXIT, cùm iam satis fluxisset verborum, hanc sibi necessitatem finiendæ orationis imponebant veteres: quod etiam ab vtraque parte oratione consumpta, vt in consilium dimitterentur, Pręco soleret pronuntiare, DIXERVNT. *Asconius in 2 Verrinam.* Aut etiam hoc pacto, ACTVM EST, ILICET, quod à præcone pronuntiabatur. At formula dimittendi Senatus, hæc est: NIHIL VOS MORAMVR P. C. I. Capitolin. in M. Ant. Philoso.

DIMISSVM accipere debemus militem caligatum, vel si quis alius vsque ad centurionem, vel pręfectum cohortis, vel alæ, vel legionis dimissus est, *l. quod ait. D. de iis qui not. infam.*

DIMISSORIÆ literę dicuntur, quæ vulgò dicuntur Apostoli. Dimissoriæ autem dictæ, quòd per eas caussa ad eum, qui appellatus est dimittitur, *l. dimissoria. 106. D. de verb sign. l. vnic. D. de libel. dimiss.*

DINVMMIVM appellatur vectigal à præstationis qualitate, & modo, *l. vni. C. de Alexandrinæ primat.*

DINVS Mugellanus ius Ciuile Bononiæ professus est circiter an. 1300. varios in ius Ciuile & regulas iuris Pōtificij commentarios edidit, in quibus doctrinę puritatem cum primis secutus videtur.

Διοικητής, moderator, gubernator. Sic apud Ciceronem qui procurationem, & quasi dispensationem regiam suscepit. *Cicero pro Rabirio Posthumo*: At Diœcetes fuit regius, & quidem in custodia etiam fuit regia, & vita eius oblata pœnę est. *Ibidem*: Id autem facere non po-

terat,

terat, nisi diœcetes: hoc enim nomine vtitur, qui à rege esset constitutus. Vnde

DIOECETÆ ergasticorum, *in l.5. C.de episco.iud.qui operariis præsunt.*

DIOECESES accipimus pro administrationibus multarum simul prouinciarum, quæ in vnum coactæ per præfectos prætorio, & eorum vicarios regebantur, *l. vnic.C.vt om.iudices. l.3.C. Theodos. de collatio. equorum.* veluti sub Præfectoria Prætoriana Africæ Orientis quinque erant Diœceses: Oriens, Ægyptus, Asiana, Pontica, & Thracia.

Diœcesis aliquando significat territorium, quandoque ciuitatem, *cap. sacrorum. 63. dist.* plerunque patriarchatum, *§.illud etiam.in auth. quomod.oport.Episco,* Interdum districtum, *in rubri. C.de offic. præfect.præto.Afr.* sæpè pro districtu alicuius ciuitatis ponitur, *& de hoc vide Fel.cap.Rodulphus. versi.prima conclusio de rescrip.in antiq.* Diœcesis quæque dicitur, vbi est Episcopus, *cap.cum pro vtilitate.16.q.1.*

DIOECESANVS dicitur, qui habet domicilium in diœcesi, *gloss. in c. statutum. §. multis de rescriptis lib.6.* & vide Bartol. in consi. incip. ciuitati Camerini.

Diœcesani locorum, sunt Episcopi, & eorum superiores, *cl. vnic. de suppl. negl. prælat.* Archiepiscopus tame non est diœcesanus, sed episcopus, *c.in apib.7.q.1.*

DIPLOMATA aliàs sunt, quas literas parentes appellamus, à principali sigillo authenticas: quæ cùm aliis, tum plerunque cursoribus dabantur, vt liceret eis vti equis dispositis, & vehiculis publicis, *l.continuus.§.cùm ita. ff. de verb. oblig.l.eos qui.§. vlt. D.ad legem Cornel.de fals.* Vel falso diplomate, *inquit Modestinus,* vias commeauit. *Plutarch. in Galba: Tertullianus in apologetico.Plin.epist.penul. libr.10.* A Plauto in Captiueis syngraphum appellatur.

Diplomata aliàs appellantur chartulæ complicatæ, & lino traiectę, obsignatæque, quales à Romano Pontifice datas, vulgò Bullas dicunt: Latinè codicillos vocamus. Dicuntur & literæ magistratuum, quibus alicunde exeundi potestas datur, *l. 27. §. 2.D.de fals. Cicero ad Attic.* De diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitij insimularem. Ego autem, quia scripseras te proficisci cogitare (etenim audieram nemini aliter dicere) eo te habere censebam, & quia pueris diploma sumpseras. id est, literas à magistratu aliquo, quibus tibi ac pueris M.&Q.Ciceronum filiis ex Italia descedendi potestas daretur. Ducitur autem diploma ἀπὸ τοῦ διπλῶσθαι, id est, duplicari. Vnde codicillaris potestas quæ à principe confertur datis diplomatibus vel codicillis, *l.administrantes. in prin.D. de excus.tut.* Administrantes, inquit Hermogenianus, res principum, ex indulgentia eorum, licèt citra codicillos, à tutela, itémque cura tempore administrationis delata, excusantur.

DIRECTVM variè accipitur: propriè tamen in iure id est, quod simplex est, atque ita per se constans, vt aliunde non adiuuetur: sícque obliquo opponitur, & ita directa verba, quæ & ciuilia, & imperatiua dicuntur, quibus recta hæreditas, legatum, libertas relinquitur, *l. 2. C.commu.de leg.l.10.C de manu. testa.* His aduersantur Verba precaria, quæ & inflexa dicuntur, & precatiuè, non imperatiuè concipiuntur. Hinc Directa institutio, & precaria opponuntur, *leg 19.D. de milit.testa.* Hinc &

Directum, & per fideicommissum aduersa sunt, *l.16 C.de fideicommiss.* Directa (*inquit Impe.§.3.de sing. reb. per fid.*) libertas tunc dari videtur, cùm non ab alio seruum manumitti rogat, sed velut ex suo testamento libertatem ei competere vult. Fideicommissaria enim deflexisse videtur, à testatore ad legatarium, & à legatario in libertum. *Sicque sumuntur, l.12.ff si quis omiss.causa test.l.40.D.de manum.test.& alibi.* Et, Directæ substitutiones, *l.5.C. de impub.*

Directa actio dicitur, quæ ex directo iure, & lege ipsa, qua comparatus est, contractus, ex quo agitur, datur. Ciuilis autem accipitur, & Prætoriæ opponitur, *l.26. §.item si ex pluribus.& §. si is quê. D.de noxal.* Ergo Directæ actiones intelliguntur, quæ ex negocio principaliter competunt: vnde & principales appellantur, *l.17.§.1. D.commod.* quarum scilicet formulam is qui agit, directò ac simpliciter ex verbis legis vsurpare potest. Sic

Directò vindicare, *l.55. C.de donat.inter virum.*

Directò actionem concipere, *l. 45. D. ſolu. matr.*

Directò agi cum eo, cum quo, vel cuius iuſſu negocium contractum eſt cum alio, id eſt, rectà, non de peculio, *l. 3. §. ſi filiofami. ff. commo. l. fi. D. pro ſocio.*

Directum iudicium, *l. 3. §. ibidem. & l. 27. D. ad exhib.* ratione præparatoriæ actionis dicitur, & ſignificat principale iudicium, veluti rei vindicationem, ad quam, re exhibita, grad s fieri ſolet.

Directa iudicia, ſeu recta, contrariis opponuntur, *l. 18. §. poſſunt. ff commo.*

Directum dominium ſignificatur, cum profertur abſolutè, *l. 1. § primò. ff. ſi ager. vectig. vel emphy. cum ibidem not. l. ſi mater. §. eadem. de except. rei iud. l. minor. §. 1. de euict.*

DIRECTARII, vide ſuprà Derectarij.

DIRIMERE, propriè componere eſt inter ſe concertantes. Iuriſcoſſ. pro diſſoluere, ſeparare, vſurpant. *Paul. de re pud. l. 1.* Dirimitur matrimonium morte, diuortio, captiuitate.

DISCEDERE à perſona, id eſt, immutare perſonam, *Modeſtin. de vſufr. l. Titio.* Vſusfructus inutiliter legari intelligitur, in id tempus videlicet collatus, quo à perſona ſua diſcedere incipit.

Diſcedere in diuerſa, eſt in Senatu diuerſa cenſere.

Diſcedere à conſuetudine Ciceroni, in deſuetudinem abire Iuriſconſ.

DISCESSIO fiebat, cùm duabus dictis ſententiis, is magiſtratus, qui Senatum coegerat, Patres conſcriptos iubebat ſurgere, & in hanc, aut in illam ſententiam tranſire, his verbis: Qui hæc ſentitis, ite in hanc partem: qui alia omnia, in illam. Hinc facere diſceſſionem apud Cicer. *lib. 1. Epiſt. ad Lentul.* Intendere cœpit ante ſe oportere diſceſſionem facere, quàm Conſules. *Sic Phili. 4. & 5. Suetonius in Tiberio, c. 31.*

DISCEPTARE, frequentariuum eſt à Diſſepio, is, ire. Si quidem actionum remediis, quibus homines inter ſe diſſceptant apud iudicem, vnuſquiſque ius ſuum retinet, velut ſæpè ab aliquo diſtinctum. Inde ſeparari lites, pulchra metaphora dicuntur, hoc eſt, dirimi, tolli è medio, tribuendo vnicuique quod ſuum eſt, ex Iuſtitiæ præſcripto.

Diſceptare, idem re ipſa ſignificat quod diſputare, hoc eſt, agitare aliquam rem in omnem partem, quò magis tandem verum cognoſcatur, *l. cum clericis C. de epiſco. & cler.* Diſceptare etiam pro arbitrari, iudicare, *cap. forus. extr. de verb. ſign.* Inde

DISCEPTATOR, qui litem & controuerſiam dirimit & componit, iudex vel arbiter. *Cicer. in Partit.* Nam aut auſcultator eſt modò qui audit: aut diſceptator, id eſt, rei, ſententiæque moderator. *Vlpia l. 3. §. 1. D. de arbitr.* Quoniam non deberēt decipi, qui eum quaſi virum bonum diſceptatorem inter ſe elegerunt. Hinc

DISCEPTATIO contentio, cōtrouerſia, *l. Neſennius. D. de nego. geſt. & Cicer. 2. de Diuin.* Cum quibus omnis ferè nobis diſceptatio, contentióque eſt.

DISCIDIVM, & Diſſidium pro diuortio, & repudio, *l. 8 ff. de cap. & poſtlim. l. 11. § fin. D. de adult. & apud Martialem, li. 10. Epigram.*

DISCIPLINA publica, *l. 1. D. de offic præfe. prætor.* & Communis, *l. 8. D de re milit & militaris, l. penultim. D. de feriis.* & Caſtrorum, *l. 19. §. filius. D. de captiuis.* & Spectaculorum, *l. 1. § quies. D. de offic. præfect. vrb.* Diſciplinæ traditus ſeruus, *l. 78. D. de legat. 3.* qui datus eſt inſtituendus. Diſciplina Papiæ eſt rerum quarumcunque ſcientia, *Archidiac. 1. diſtinctio. cap. conſuetudo. in verbo, Diſciplinæ.*

DISCIPVLI quales ſunt in ſcholis inſtituti, tales ſunt poſtea magiſtratus, tales iudices, tales cauſſidici. Nunquam igitur rectè ius exercetur in foro, niſi rectè tradatur in ſcholis, id eſt, certa, & compendioſa ratione.

DISCRETIO, differentia, *l. fin. in princip. C. de ſacr. ſan. eccle.*

DISCRETVM, diſtinctum, *l. diſcretis. C. qui teſta. face. poſſ.*

DISCVS, orbis argenteus. Diſci duo apud Iuriſc. *tit. Depoſiti. l. 26. §. fi.* Iulius Pollux dicit eſſe vas latum ad portādas carnes aptum.

DISCVTERE matrimonium, *apud Paulum in l. 2. de dona. inter vir. & vxo.* pro diſturbare, diſſoluere.

DISCVSSO periculo, pro ſublato, *apud Papi. in l. nihil. D. de naut. fœn.*

DISCVSSORES ſunt veluti cognitores, & diſceptatores rationum fiſcalium

ſcalium

scalium ab aliis tractatarum, *rub. de discuss. lib. 10. C. vide Cassiod. lib. 4 Variarum* Discussor, inspector, λογοθέτης. *in Nouell. Valentiniani, tit. de ind. reliq.* Hinc

DISCVSSIO, inspectio, *l. 3. C. de discus. & apud Firmicum, libr. 4. Mathes. capit. 13.*

DISERTIONES, diuisiones patrimoniorum inter consortes, *Festo li. 4.* sed vide, num legendum potiùs Disortione, vt consortioni opponatur.

DISIVNCTI in iure Ciuili appellantur, qui re, non verbis coniuncti sunt: id est, quibus separatim res eadem legata est. Hinc

DISIVNCTIM legatum relictũ, quod duob. separatim & diuersis rationib. relictum est, *§. si eadem res. Institu. de legat. l. vnic. C. de cadu. toll. l. 1. § interdum. D. de iure accresc.* veluti, Titio Dauum do lego: Mæuio Dauum do lego. Atq; hoc re coniunctio vocatur, *l. 89. D. de legat. 3.* Qui enim re coniungit, verborum quidem & linguæ sono disiungit: mente verò atque intelligentia coniungit, quoniam vnius eiusdémque rei communionem inter illos inducit.

DISIVNCTIVO modo, seu disiunctim relinqui dicitur, quod subalternatione relinquitur, *l. 25. ff. quando dies leg. ced.*

Disiunctiua conditio, quæ sub disiunctione concipitur, *l. 63. D. de ver. sign.*

DISIVNCTIVVM est, veluti cùm dicimus: Aut dies est, aut nox: quorum posito altero, necesse est tolli alterum: item sublato altero, necesse est tolli alterum, *l. 124. ff. de verb. signi.*

DISIVNCTIONEM appellabant veteres Iuriscoss. quam interpretes nostri alternatiuam, *l. coniunctionem. ff. de verb. signif*

DISIVNCTA, pro coniunctis sæpè ponuntur, *l. 53. ff de verb sign.*

DISORTIONES, *autore Festo*, dicuntur diuisiones patrimoniorum inter consortes.

DISPENDIVM Varroni, quod in dispendendo solet minus fieri.

DISPENSATOR seruus appellatur, qui familiæ rationes dispensat, peculiíque administrationem habet, *l. 51. & 62. D. de solut. Nonius in verb. AEra. Quintil. lib. 6. cap. 4. Theophilus in §. recte. Insti. de mandat.* dispensatorem diffinit, οἰκέτην ὃς εἴωθεν ἐκδανείζειν τὰ δεσποτικὰ χρήματα. Dispensatores dictos, quibus pecuniarum administratio credita esset, ipsa nominis notatio arguit, quã ab antiquo pendendi æris modo, *Varro libr. 4. ling. Lat. Pomp. & Isido. ducunt.* Idemque qui principum pecunias curant, thesaurorúmque administrationem gerunt. *in Constit.* Dispensatores appellantur, *l. 1. C. si aduers. fiscum. & C. Theo. de his, qui cum dispens. contrah.* Atque hinc deducuntur expensa, siue dispensata, vel compensata.

DISPENSATIO apud Pontificios (sic à Specul. in titu. de Dispensationibus definitur) est iuris prouida relaxatio, seu necessitate pensata. Vel sic: Est rigoris ius per eum, ad quem spectat, canonicè facta relaxatio, *cap. nisi rigor. 1. quæst. 7.* Καταχρηστικῶς plerunque accipitur pro iuris declaratione, *vt in capit. Quintauallis. extr. de iureiurand.* Io. Andræas significare etiam scribit quandam communem mensurationem ad singula. *& vide Hostiensem in Summa.*

DISPOSITIO est ordinatio, vulgatissimo significatu, *c. licet de præben. in 6.* Dispositio aliàs elegantius, & verius accipitur in Constitutionibus, & in Notitia Imperij Romani, pro administratione, & cura, ni fallor. Dispositionum scrinium, *l. 3. 4. & 11. C. de proxim. sacr. scrin. libr. 12.* Dispositionum comes, *l. 8. C. eodem, in dict. l. 4.* emenda pro, primi, primam.

DISPVNGERE instrumenta est, *inquit Vlpia.* conferre data, & accepta, *l. 56. ff. de verb. sig. quæ ad quæstionem l. 15. ff. de rebus aucto iud. possid. pertinet. l. 6. §. fin. D. de statu lib. Seneca li. 4 de Benefi. cap. 31.*

DISPVTARE, à dis, & putò, are, quasi verborum agitatione prorsus purum facere. idem est propemodum, quod disceptare. Disputare rationem cum aliquo: quod & deputare rationem dicimus. *Plaut. in Aulul. dixit*: Æs petitur, putatur ratio cum argentario. Vbi disputata est ratio cum argentario, etiam plus ipsius debet argentario. Disputandum est sobriè in vtramque partem, quasi conferendo alicuius rei sententias, *vt Marcellus in l. 1. §. accusationem, D. ad Senatusc. Turp. Vlpi. in li. 1. quæsitum est. ff. quor. legato.*

DISPVTATIONEM fori ac-

cipit Pomponius *in l.2. D.de orig.iur.* pro applicatione legum ad commoditatem reipublicæ. cuius negocia in foro tractari solent. Dicimus enim in foro disputare, sicut, Vti foro, Deseruire foro. Disputationes autem moderatè exercitij vice adhiberi debent, more veteris scholæ Socraticæ: Sic enim obseruabatur, vt cùm alter dixisset quod vellet, alter contradiceret modestè: in hoc tantùm differentes, quo magis inuestigaretur veritas & diuersa simul collata, faciliùs intelligerentur. At Disputatio doctorum immodica quantum noceat, ex ipso vsu forensi colligere licet: cùm non ob aliam caussam lites fiant immortales, quàm quòd quilibet causidicus calumniæ suæ patrocinium facilè adsequitur ex repugnantibus eorum sententiis. Vnde *Speculat.in tit.de excep.§.viso quando excepti.* refert, Vbertum dicere solitum fuisse: Non est bonus aduocatus, qui patitur intra decem annos litem contestari cum tutore vel curatore. O impudens verbum!

DISQVISITIONEM vocabāt antiqui iudicium per opiniones (vt nunc loquimur) cum opinionem vel sententiam omnes rogantur. *Bud.in l.poster.de orig.iur.*

DISSIDIVM, vide suprà Discidium.

DISSIMVLARE, pro conniuere, *in l.diuus de offic.præsid.* aliter dixit Paulus, Dissimulare de sua conditione, *in l.4. quibus ad libert. proclam. non lic.*

DISSIPARE ædificium, pro disturbare & demoliri *l.3. §.pen. D.de incend.ruina.*

DISSOLVTA negligentia, *l.29. D.mand.* quæ aliàs supina, & lata, *Cicero* Dissolutum hominem in re familiari vocat negligentem, & parum circumspectum, solicitúmque patremfamiliàs.

DISSOLVI nauis dicitur, cùm tabulæ refiguntur, & resoluuntur, *l.88.D. de leg.3.l 83.§.sacrum. D. de verb.obli.* Et Dissolui ornamentum, *l.10.§.si massa. D. quibus modis vsusfr. amitta.*

DISSORS, dissimilis sortis, *August. in Grammat.*

DISTRAHERE, pro eo, quod est vendere, aut auctioni exponere, sumitur ab Vlpia *l.si vni.de transact.* Si vni, inquit, pluribúsve fundus fuerit distractus, *l.si ita.D.de contrah.empt.* Origo vocabuli ex auctionibus nata est, in quibus res propriè diuendi & distrahi dicūtur, quia non vni addicuntur, sed pluribus varia in loca res emptas aspertantibus. Hinc

Distrahere societatem, *l.63.D.pro socio. matrimonium, l.2.D.de diuort. negocium, l. 4.§.is quoque.D.de oblig. & act.* pro dissoluere, & tollere.

Distrahere controuersias, hoc est, dirimere, & decidere. *Cicero pro Cæcinna:* Omnia iudicia, aut distrahendarum cōtrouersiarum, aut puniendorum maleficiorum caussa reperta esse. Eodem verbo in eundem sensum vtitur *Sueto. in Iulio, cap.78.*

Distrahere rationes, id est, interuertere, conturbare, auertere. Hinc Actio distrahendis rationibus, quæ hæredibus dabatur ex lege XII. Tab. contra tutores, finita tutela, in duplum, qui in gerēda tutela pecuniam pupillarem interceperant, vel quam aliam rem pupilli abstulerant, auerterant, subripuerant, hac ferè formula: Quod ex rationibus tutelæ pupillo abest.

DISTRACTIO, interuersio, conturbatio, cùm res pupilli auertitur vel aufertur, *l.tutor. D.de liber.leg.* Ponitur & pro diuortio, *in Aut.de nup.§. nuptias. & ibi in glo.D.de diuort.& repud.l.2.& vide C.& D.de distr.pig. & C.de iure delibe. l.1.* vide suprà Destringere.

DISTRACTVS, apud Doctores, pro resolutione cuiuscunque contractus ponitur.

DISTRIBVERE, est suum cuique tribuere, *l.1.D.famil.ercisc.*

DISTRIBVTIO quotidiana Pōtificiis significat id, quod præstatur his, qui horis incertis intersuntdiuinis, *c.2.§. 1.de ætate & qual.in Clem. c.vnic.de cleri. non resid.lib.6.& c.licet vobis.de præben.*

DISTRIBVTIVA nomina, & eorum vim ponit Bart. *l.hoc articulis.ff.de hæred.instit.*

DISTRICTVS, siue destrictio, coercendi potestas, siue iurisdictio, quæ magistratui cū imperio mixto intra certæ regionis ac territorij fines cōceditur. Siculus Flaccus: Regiones, inquit, dicimus, intra quarū fines magistratibus ius dicendi coercendíq. est libera potestas, *lib.feud.*

lib.feud.1.tit.5.§.4. Si quis feudum extra curtem detinuerit, & dominus districtũ habuerit,&c.*& lib.2.tit.54.* Qui allodiũ vendiderit, districtum & iurisdictionem Imperatoris vendere non præsumat. Fictum est nomen à Distringẽdo, quod in Feudisticis libris pro coërceo sæpè sumitur: *vt in Capitul.Caroli Magni:* A ministris Reip.districti;sex solidis cõponant. Interdum pro territorio vsurpatur. *Ant. Florent.hist.part.3.tit.20.ca.8.§.13.*Ciuitas Florentia triginta millia hominum in se continebat aptos ad arma; & districtus eius septuaginta millia.

DISTRICTE pro prorsus, omninò,profectæ,sic res se habet, *l.7.§.5.ff.de minor.* aliquando significat præcisè, præfractè,restrictè,religiosè,*l.13.* D.*de procu.*

DITIO,à dito ducitur,significat imperium,potestatem, *l.2.§.capta.ff.de origine iuris.*

DIV ponitur pro biennio, D. *de re iud.l.fin.&* D.*locat.l cùm domini.*Quandoque ponitur pro tribus mensib. *13. dist. Lecta.in glo.*Aliquando pro decem.*Inst. de lit.obl.§.pen.&* D.*qui,& à qui.l. si cùm fideicommissarius.§.Aristo.* Ponitur etiam aliis modis,vt ibi no.Aliquãdo pro triẽnio.*D.de vsuc.l.1. & l. quamuis aduersus.* Aliquando ponitur pro anno, D.*de succes.edicto.l.1.§.largius & §.quibus.*Aliquãdo momentum significat.C.*de acqu.posse.l.2.* Item quando diu fieri intelligatur, *vide extr.de elect.quia propter. &c. offerri. de libel.obla.*

Diu Vlpianus interpretatur non minus decennio,*l.16.§. Aristo.* D. *de fideic. liber.l.5.§.si seruus.*D.*de acq poss.*

DIVTVRNVM tempus,& Diuturna possessio, ad decennium referuntur, idq.vulgò obtinuit,*l.1.*D.*de aqua,& aq. plu.arcen.l.10.* D.*si seru. vind. Vide l. diuturna. D. de leg. & Insti. de iure nat.§. ex non scripto.* Alberic.hoc aliquãto contractius esse putat longo tempore, tametsi videantur idem significare tempus. *citat §.emansor.l.2.de re milit.*

DIVERSA illa dicuntur,quæ origine & corruptione sunt diuersa, *l.si mihi eodem tempore. de seruit. rusti. præd. l.si domus tua.de serui.vrba.præd. Bald. in l.ex hoc iure.de iust.& iur.*

DIVERSORIVM,à diuertendo, significat stationem,in quam diuersi generis merces adferuntur,*Accurs.in l.3.D. in quibus caus.pig.& recte.* Aliis locis accipitur pro hospitio mercenario, in quod nos recipimus, vt ibi cõmoremur magis,quàm habitemus.*Cicero in Catone:* Commorandi enim natura diuersorium nobis,non habitandi dedit.

DIVERTERE,nuncium remittere,Dimittere matrimonium,Repudiare vxorem,Nuncium mittere, Matrimoniũ soluere,*l.si mulier,*D.*solu.matrimo.*Si mulier diuerterit,& iudicio de dote contestata reuersa fuerit in matrimoniũ, &c. *Sic l.prospexit. D. qui, & à quibus manum.* Mulier quæ diuertit,omnes omninò seruos suos manumittere, vel alienare prohibetur, *& l.si cùm dotem.§ si maritus.& §.seq.*D.*eo.tit.*

DIVORTISSE non videtur,quæ breui reuersa est,*l.quicquid.* D. *de diuers. reg.iur.*

DIVORTIVM, diuersitas mentium, vel quia in diuersas partes itur,*l. inter diuortium.*D.*de verb.sign.l.2.*D.*de diuort.*Est autem nomen generale, & de amicitia interrupta dicitur,& inter amantes diuortium est: denique animæ corporísque diuortium est.Propriè tamen est, si vir & vxor separentur. Repudium verò,si sponsus à sponsa dirimatur.Ergo in hoc differũt,teste Paulo, quòd repudiari etiam futurum matrimonium potest: non rectè autem sponsa diuertisse dicitur. Confunduntur tamen hæc vocabula. Apud nostros est duplex diuortium, aliud verum,aliud fictum, *l. vir mulieri* D *de dona.inter vir.& vxor.*Diuortiũ autem,seu repudium,olim ex multis, atq. non ita grauibus caussis fiebat, *vt est videre in l.consensu licita C.de repud.* Hodie verò non nisi ex caussa adulterij diuortium permittitur,*Matthæi quinto.& capite tertio,de adult.& stupro.*Quod & sancti Episcopi,& iustissimi Cæsares intellexerunt etiam de casibus criminũ, quæ maiora sunt,& habentur, minúsque tolerabilia maritis omnib. quàm sit omne adulterium,vt si homicida sit,venefica,insidiatrix vitæ mariti deprehensa, furax, blasphema in Deum, & perpetua irritatrix mariti,ac omninò implacabilis.Quẽadmodum & inter alias caussas à Cæsaribus Christianissimis enumerantur, præter adulterij crimen,homicidium,veneficium,falsarij crimen,sepulchrorum effractura, sacrilegium, latrocinium, pla-

gi:rij crimen, & huiuſmodi quædã alia, quę adulterio vel æquiparãtur, vel multùm excellunt in crimine. Verùm adulterij meminit Dominus exempli gratia, vt inde atrociora æſtimemus crimina. De quibus tamen Eccleſiæ iudicio ſtandum eſt magis, quàm proprio. Atque obiter notandum, primum diuortium factum fuiſſe, *vt ſcribit Tertullian. in libr. de Monogamia*, ſexcentis ferè annis poſt vrbem conditam, à Sp. quodam Caruilio, viro nobili, quia liberi ex vxore non gignerentur, corporis vitio: quod & retulit *Gellius li. 4. c. 3.* quanquam pro ſexcentis, quingentis habeat, corruptè.

DIVORTIA, *Iſidor. lib. 15. Etymo. ca. vltim.* ſunt flexus viarum, hoc eſt, viæ in diuerſa tendentes. Virgil. libro 9. Æneidos,

Obijciunt equites ſeſe ad diuortia notæ.

Id eſt ad viarum flexus, *& Liui. l. 44.* Eadem diuerticula dici cœpta ſunt. Hinc Diuortia aquarum *apud Cic. lib. 2. epiſt. ad Cælium.* Eſtque locus, vt ait Paulus, vnde aquæ duas in partes diuiſæ incipiunt defluere.

DIVES quis dicatur, ponit Bar. *in Auth. præterea. C. vnde vir, & vxor.* Diues non dicitur vxor propter dotem, *l. Lucius. §. idem reſpondit. D ad municip.*

DIVIDERE ſententiam, *Aſconius.* Cùm aliquis in dicenda ſententia duas pluréſve res complectitur, ſi non omnes hæ res probantur, poſtulatur vt diuidat, id eſt, de ſingulis rebus referatur ſeorſum, quò pars vna, ſi v ſum fuerit, repudietur, altera recepta. *Cice pro Milone:* Diuiſa ſententia eſt, poſtulante neſcio quo (nihil enim neceſſe eſt, me omnium flagitia proferre) ſic reliqua auctoritas Senatus empta interceſſione ſublata eſt.

DIVIDVVM eſt, quod diuidi poteſt in partes aliquo effectu iuris ſeparatas. Indiuiduum eſt, quod diuidi non poteſt in partes, quolibet iuris effectu ſeparatas. Hęc deſcriptio deducitur à cauſſa finali, ſeu ab effectu diuiſionis. Nam verbum, Diuidere, in hac materia accipitur politicẽs & ciuiliter, vt negociis hominum deſeruiat, ſcilicet quoties occurrit quæſtio, vtrùm aliquid adquiri, vel retineri, vel alienari poſsit pro parte an verò non niſi totius commercium admittat: ſiue quæratur de rebus corporalibus, ſiue de rebus incorporalibus, ſiue item de obligatione, vel actione, aut ſolutione diuidenda, vel non diuidenda: In his enim totum ius conſiſtit. & per conſequens totus effectus diuidui & indiuidui, *lege final. ff. de leg. l. prima. Digeſt. de ſtatu hominum iuncto titul. inſtitution. de rebus corporalibus & incorporalibus. & vide l. ſtipulationes non diuidũtur. & l. 4. §. Cato. ff. de verb obl.* Diuiduum autem Romani legiſlatores ſignificare ſolent his aut ſimilib. verbis: Partium præſtationem recipere, *l. 2. in princip. ff. de verb. oblig.* A ſingulis hæredibus diuiſim conſequi, pro parte peti: admitti partis executione, *l. in executione. ff. eo. tit.* Pro parte adquiri: Pro parte retineri: Pro parte remitti, *l. pro parte. ff. de ſeruitutib. l. vnus ex ſociis. ff. de ſer. præd. ruſt* A communione decedere, ſcilicet rerum particularium, *vt in tit. ff. & C. communi diuidund.* Familiam erciſcere, hoc eſt, hæreditatem diuidere, ſeu rerũ vniuerſitatem, *vt in titulis D. & C. famil. erci.* Ad ſignificandũ verò indiuiduũ has appellationes accommodât Iuriſconſulti: Partium præſtationem non recipere: Niſi totum detur ſtipulationi ſatis non fieri: In ſolidum teneri, *l. 2. in princ. & §. 1. de verborum obligat.* Ab omnibus hæredibus committi pœnam: In ſolidum peccari, *vt in l. eadem. §. Cat. D. eod. tit.* Diuiſum non præſtari: In ſolidũ agi: Totum dari, *d. l. in executione.* Ex his, atque id genus alijs appellationibus intelligi poteſt, quomodo in hac materia ſit accipiẽdum diuiduum & indiuiduum: nempe quod diuidi poteſt, vel diuidi nõ poteſt in partes iuris effectus ſeparatos.

DIVISIO eſt vel totius in partes, vel generis in ſpecies fiſſio, vt res, cuius eſt quæſtio, facilius atque certius intelligatur. Diuiſionem, *ait Accurſius §. 1. Inſtitut. de obliga.* eſſe innumerabilis materiæ breuem compoſitionem.

Diuiſio ſingulorum ciuium quî accipi debeat, *diſces ex l. ciuitatibus. 122. D. de legib. 1.*

DIVI IVRISCOSS. appellantur Imperatores, qui poſt obitũ in deos relati erant, ea ἀποθεώσεως ſolennitate, quam *Herodianus lib. 3.* deſcribit: poſtquam & templa eis conſtrui, ac ſacerdotes & ſodales creari, & ludi fieri, omnéſque diui honores decerni ſolebant, *vt ex Tacito, Sueton Spartiano, Capitolino videri poteſt.* Papias verò ſcribit eò diuos

vocari,

vocari, quòd ſint quaſi cœleſtes: quam verbi notationem admittere, & pium, & Chriſtianum magis eſt. Nã qui iuſtitiam colunt, diui rectè appellantur.

DIVI FRATRES ſæpius memorati à Iuriſcoſ. quàm huic referri debeat, dicuntur M. Anton. Philoſophus & Ælius Verus, primíque duo Auguſti appellati, & Faſtis conſularibus ſic inſcripti ſunt, *auctore Spartiano, in Aelio Vero. & vide Anton. Auguſt. lib. ſing. de excuſ. ſuper §. præterea.* Diuinos autem honores ſibi cùm vendicarent Imperatores, eò factũ eſt, vt diuinæ domus & conſtitutiones, Cæſarum domus & conſtitutiones appellentur, vt & alia multa.

DIVINVM ius, quòd ad DEI cultum pertinet. Hinc nuptias diuini iuris communicationem definit Modeſtinus, *l.1. D. de ritu nupt* quòd vir & vxor eorũdem ſacrorum participes eſſent, *l.4. C. de crimi. expil. hæred.* & Iuriſprudentia diuinarum rerum ſcientia definitur, *l.10. D. de iuſtit. & iure.* Diuini iuris etiam eſſe dicuntur res ſacræ & religioſæ, *l.1. D. de rerum diuiſio.* Sic Diuinas res interpretatur Vlpianus, *l.1. D. de interdict.* Quæ definitio à Gotthis interpolata eſt *apud Gaium, lib. Inſtit. 2. tit. 1.*

DIVINATIO, iudicium eſt, quo duo pluréſve, qui ſe præponi in accuſando volunt: de accuſatione ſibi deferenda contendunt. Ex eo autem deductum nomen exiſtimat Hotomanus, quòd cùm in hoc iudicio iudices non de præterito, ſed de futuro ſtatuant, vter ſit rectius accuſaturus (quod totum opinabile eſt, coniecturáque nititur) diuinare dicantur, eorúmque iudicium, opinabilis diuinatio. *Vlpian. l.15. D. de accuſa.* Atque hoc in publicis iudiciis: nam in popularibus Prætor eligebat idoneiorem, *vt loquitur Paulus in l.2. ff. de popul. act. Vide Fab. lib.3. cap.10. & lib.7. cap.4. Gellium libr.2. cap.4.*

DIXI. Moris fuit, *vt ait Aſconius,* cùm ſatis viſum eſſet fixiſſe verborum, hanc ſibi neceſſitatem finiendæ orationis imponere, vt dicerent ad vltimum, DIXI. quod etiam ab vtraque parte, oratione conſumpta, vt in conſilium dimitterentur, præco ſoleret pronunciare, DIXERVNT. Sic legendum non prætor, ſed præco, *ex Fabio Quintiliano, lib.11. Inſtit. Orat.*

DO, DICO, ADDICO. His tribus verbis vniuerſa iuriſdictio Prætoris continebatur, quod & Ouidius lib.2. Faſtorum expreſsit:

Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſilentur.
Faſtus erit, per quem lege licebit agi.

Varro lib.5. de ling. Lati. Dies Faſti, per quos Prætoribus omnia verba ſine piaculo licet fari: contrarij horum nefaſti; per quos dies nefas fari Prætorem, Do, dico, addico. itaque non poteſt agi: neceſſe eſt enim, aliquo eorum vti verbo, cũ lege quid peragitur. Dabat enim iudices, recuperatores, arbitros, iudicia, actiones, exceptiones, poſſeſsionẽ. Dicebat ius, multam viam in vindiciarum litibus. Addicebat in ceſsionibus, bonis controuerſis, in vindiciis, *vt rectè ex Hygeno, M. Cic. & T. Varrone collegit Hotomanus.*

DO, id eſt, datum pronuncio, *c. fi. 22. q.5.*

DO, LEGO, *in l.1. ff. ad l. Falc. & l. Stichum. D. de ſtatu lib.* nihil aliud ſignificant, quàm lego.

DOCTORES legũ Magiſtros appellati ſcribit *A. Alcia. & de Doctoribus pulchra, ſcituque digna prodidit Ioan. And. in proœm. lib.6. Decret.*

DODRANS, duæ partes è tribus cum duodecima valet vncias nouem, *vt Theophilus ſcribit, §. hæreditas. Inſti. de hæred. inſtit. Varro li.4. de ling. Lat.* Dodrans ab vncia dempto quadrante.

DOGAS, veteres gloſſæ exponunt ἐκπίεις: quod quidem dogarum nomen à Græcis raptum videtur, quibus δόχαι, vel δόχαι, ſunt quæ capacitati alicui parata ſunt, & capacitates ipſæ, vel menſuræ: *vt in Aureliano Vopiſci:* Facta eſt ratio dogæ cuparum, nauium, & operum. Doga non vas, ſed capacitatem ſignificat, atque videtur eſſe vas, cui nomen ſimile lingua vernacula Burticulam habemus.

ΔΟΓΜΑ *in l.2. ad D. SC. Velleian.* Decretum, & Senatuſconſultum ſignificat, pro quo Modeſtinus, in l. ἐὰν δ᾽ ὦ. *D. de excuſ.* ψήφισμα dixit.

DOLABRVM, inſtrumẽtum, per quod ignis vel damma in tignis recepta quaſi dolando abraditur, ne progrediatur, *l.3. ff. de offi. præfect. vigil.* Hinc præfectus vigilum cum dolabris errare dice-

batur, ad diruendas & demoliendas domos, vt ruina aliquarum incendium reprimatur.

DOLARE, *in l.ferri.ff.de verb.sign.* verbum fabrorum lignariorum, cùm ligna aspera complanant.

DOLIVM, cuiusuis materiæ vas, reíque cuiuslibet capax, quod tandiu vasis vinariis connumeratur, quandiu vinum habet, *l.206.ff.de verb.signif. Idem l.26.ff. de instit.vel instru.lega.* Dolia fictilia, itē plumbea, quibus terra adgesta est, & in his viridiaria posita, ædium esse Labeo & Trebatius putant. Et Procul *l. 15. ff. de tritic.& vin.* dolia in vasis vinariis nō esse, ex Trebatij sententia fatetur. *Vlp.l.3.ff.eod.* In doliis non puto verum, vt vino legato, & dolia debeantur. maximè si depressa in cella vinaria fuerint, aut ea sint, quæ per magnitudinē difficile mouētur.

DOLARIVM, non locus vbi dolia, sed vas ipsum amplissimum & capacissimum: *apud Caium l.35.§.pen.ff.de contrah.empt.* Et

DOLIARE vinum, *l.1.§.fin.ff.de pericul.& commo.rei vendi.* quod adhuc in doliis est, & nouum est, ad discrimen vini diffusi, *vt scribit Turne.argu.l 15.ff. de tritic.vin.& ol.* Patet autem *ex l.3.§.1.& l. cui vinum.6.& l.vino.14.& d.l.15. & l. seq. eius tractatus.* conseruari vina solita in doliis, quæ postea diffunderētur, hoc est, transfunderētur in amphoras, cados, vrnales Vini Doliaris vendendi legē *Cato in lib.de Re rust.c* 1 8. exponit. Vinū de dolio appellat. *Cic. in Bruto*: Num igitur qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putet? Appellat & vinum de cupa, *Vt in Pisonem*: Panis & vinum à propola, & de cupa. Notandū autem à Plauto vocari annum doliarem, id est, suffarcinatam & præpinguem, tumidámque & obesam, credo de ventre doliorum tumidiore.

DOLON, *in l.52.§.1.ff.ad leg. Aquil. vt à Beroaldo, & G.Budæo emendatum est,* flagellum significat, *Seruio interprete,* intra cuius virgam latet pugio: aut secundum Varronem, ingens contus cum ferro breuissimo. Sic dictus ἀπὸ τοῦ δόλου, id est, à fallendo: quòd decipiat ferro, cùm speciem habeat ligni. Vtitur etiam hac voce Vlpia. *l.1.§.2.ff. si quadr.* nec enim legendum, dolore, vt antehac, sed dolone. *Sueton.in Claudio, cap.13.* Reperti & equestri ordinis duo in publico, cum dolone, ac venatorio cultro. *Hesychius:* Δόλωνες, ait ξιφίδια ἐν ξύλοις ἀποκεκρυμμένα.

DOLVS malus ratio est vafra, decipiens alium, alio nomine vacans. Dolum autem malum ex XII. Tabu. descendisse Ælius in Eunuc. admonuit: Gallus Aquilius *apud M.Ciceronem 3.Offic.* dolum sic definiebat: Cùm aliud agitur, aliud simulatur. quam Galli definitionem Sulpitius probat, *vt apparet ex l.1 D.de dol.ma. & l.7.§.sed si fraudandi.D.de pact.& Paul. lib.1. Senten.* Hæc tamen à Labeone reprehenditur, vt referūt Tribonianus, & collegæ *l.1.D.de dolo.* Sed hanc Triboniani, non Labeonis reprehensionem esse, quidam *in d.l.1.* obseruarunt. Quod verum est. Nam Aquilij definitio Pauli temporibus obtinebat, *vt patet ex tit. 8.li.1.Sentent.* Sed quia Triboniani definitio inter Doctores obtinet, ipsum audiamus: Dolus malus, est omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumueniendū, fallendum, decipiendum alterum adhibita, *l. 1.§.dolum malum.D.de dol.mal.* Quam definitionem excutiamus. Pro genere ponitur Calliditas, sicut & fallacia, & machinatio. Et aliquando ipsa res in se dolum habet, *l.si quis cùm aliter.D.de verbor.obligatio.* Seruij definitio ob hoc duntaxat Triboniano non satisfecit, quia simulationem posuit loco generis, cùm aliud simulatur, & aliud agitur: quæ porrò species est doli mali, non genus. Siquidem potest & sine quauis simulatione id agi, vt quis circumueniatur *d.l.1.§.dolum malum.* Ergo rectius per calliditatem, & falliciam definiri putauit, *l.iurisgentium.§. dolo malo D.de pact.* Sequitur in definitione, Ad decipiendum alterum: Atque hæc est differentia doli mali proprijssima, per quam distat à culpa. Quoties enim ad hoc destinatur calliditas, vt alter deceptus lædatur contra ius, toties est dolus malus verè admissus. Ideóque scribit Vlpianus *in l. 1. in princip.ff. de dolo malo*: Qui aliis obfuerint calliditate quadam. Imponitur autem alteri occultè, hoc est, ita vt non intelligat malitiam lædentis, & ne quidem aliquantò post acceptum damnum, duobus modis. Aliàs enim verborum adulationibus expeditur dolus, & tunc appellatur fallacia, Varroni à fando: alias verò factorum technis,

technis, quam machinationem vocant. Vtrumque procedit ex recondita corrupti animi malitia, aduerſus ſimpliciores, nihílque mali ſuſpicantes, lucri turpis gratia. Quo circa Vlpianus, Ne vel illis, ait, malitia ſua ſit lucroſa, vel iſtis ſimplicitas damnoſa. Experimur enim quotidie, hominem homini lupum eſſe. Quò igitur occultior eſt calliditas lædendi, hoc pernicioſior eſt dolus, nempe quòd nullum eſt execrabilius malum; quàm quod ſub aſpectu latet. Id enim cum prouideri non poſſit, facilem habet nocendi ſucceſſum. Et hinc apparet primum, quàm eleganter Lab. dixerit, Fallacia, machinatio: deinde quàm inutilis ſit interpretis diſtinctio inter dolum verum, & dolum præſumptum. Nam omnis calliditas, ad lædendum alterum contra ius adhibita, eſt verè dolus malus. Et omnis dolus malus eſt præſumptus, quia non niſi præſumptione & indiciis probari poteſt, *d.l.1. §. dolum malum.l.dolum.C.de dolo malo.* Quamobrem Iuriſconſulti promiſcuè vti ſolent his verbis, Dolo facere videtur, & Dolus eſt, *l.ſi procuratorem.ff.mandati.* Dolo autem, *inquit Vlpianus,* facere videtur. Et *l.dolus eſt. ibidem,* Dolus eſt, ait, ſi quis nolit perſequi, quod perſequi poteſt. Simili leuitatè diſputant, vtrùm dolus ſit crimen: cùm vtique non poſſint inficiari, dolum eſſe fontem omnium planè criminum: imò ſine quo crimen cenſeri non ſoleat, *l.1.C.ad l.Corn de ſica.* Ideóque Iuriſconſ. dolum malum appellant crimen, *l.1.ff de fideiu.tu.l.item exigit.ff.de dol.mal.l.1.§.planè ſi ex dolo. ff. de tutel. & rationib. diſtrah.l.omne crimen. in prin.ff.de re mili.*

Dolus malus, fallacia, & fraus coniungi ſolent, *l.45.& 51.ff.pro ſocio.l.48. D.de diuerſ.regu iur.* Et Dolus callidum conſilium dicitur, *l.7.§.prætor ait.ff.de publ.& machinatio, l.36.de verb.obl.*

Dolus alius bonus, alius malus. Dolum bonum veteres pro ſolertia dicebant, maximè ſi aduerſus hoſtem, latronémve qui machinaretur, *l. 1. §. non fuit. ff. de dolo.* Hinc illud virgilij 2. Æneid.

Dolus an virtus, quis in hoste requirat?

Auguſt. Epiſt. 29. Sic Baſilius in Prouerbia, quãdam ait eſſe καλὴν, καὶ ἐπαινετὴν πανουργίαν. Hinc Lucretius Poeta teſtatur dolum bonum eſſe, quo à medentibus falluntur ægri, non autem decipiuntur. Vnde & Feſtus: Doli, inquit, vocabulo nunc tantùm in malis vtimur: apud antiquos autem in bonis vtebantur: hinc etiam dicimus, Sine dolo malo: nimirum quia ſolebat dici & bonus. Hinc & illud Sophoclis:

-τὰ γὰρ δόλῳ τῷ μὴ δικαίῳ κτήματ' οὐχὶ σώζεται.

DOLVS MALVS ABERIT, ABFVERIT, verba generaliter comprehendunt omnem dolum, quicunque in rem aliquam admiſſus eſt: *ita Vlpianus l. hæc verba.69.ff.de verbo. ſignif.*

DOLI CLAVSVLA, pars ſtipulationis, qua dolum abeſſe comprehendimus, *l.22.53.119.121.ff.de verb.obli.* Appellatur & illa, quæ actioni de peculio adiicitur, *l.6.ff.de peculio.*

Dolus & fraus an differant, fruſtrà quęritur, cùm extent apertæ ſanctiones, *l.hæc verba, cui rei. ff. de verborum ſignif. l.fraudis interpretatio.ff.de regul.iur.* Quicquid enim non eſt ex bona fide, id neceſſariò venit ex mala fide. Mala autem fides eſt dolus & fraus, *l. ſi ex dolo. C. de reſcind.vend.* Sunt tamen qui hoc modo diſtinguant: Dolum fieri, alterum circumueniendi cauſſa: Fraudem propriè dici, etiamſi decipiendi conſilium non adfuerit: ſed is qui deceptus eſt, à ſeipſo, vel ex euentu fraudatus ſit. Dolũ item in faciendo, fraudem in verbis dicunt, à φράζειν, quod eſt loqui. *Alciat.de verb ſig.* Dolum etiam clàm, fraudem palàm committi volunt. *§. dolo. l.iuriſgentium.ff.de pactis.*

Doli mali ſpecies ſunt: Calumnia, Pręuaricatio, Tergiuerſatio, Cauillatio. Calumniari, eſt falſa crimina intendere: Præuaricari, vera abſcondere: Tergiuerſari, in vniuerſum ab accuſatione deſiſtere, *l.in princi.Et §.1.ff.ad S.C.Turpilian. l.1.ff.de præuaricato.l.ſi caluitur in princi.ff. de verbor. ſignificat.* Cauillari, eſt falſis diſputationibus imponere, Iulianus, Ea, inquit, eſt natura cauillationis, quam Græci σωρείτην appellant, vt ab euidenter veris, per breuiſſimas mutationes diſputatio ad ea, quæ euidenter falſa ſunt, perducatur *l.ea eſt natura.ff. de reg. iur. Exemplum eſt in l.qui quadraginta, in prin. ff.ad l.Falc.*

Dolus malus ſæpè procedit ad aliquod

maleficium nominatum, veluti furtum, homicidium, periurium, falsum. Aliquando producit factum criminosum, quod tamen speciali nomine non est significatum: & ideò dicitur Stellionatus. Vt extant tit. de criminibus nominatis: & probatur, *l.1.ff. Stelliona.* Plerunque verò dolus affert læsionem, nullo tamen facto, quod criminaliter accusari possit, sicut in commerciis hominum, aliisque modis fieri solet Et tunc retinet doli appellationem, *vt in tit. ff. de dol. mal. &, de dol. mal. & met. exceptione.*

Doli mali effectus sunt: I. Omnis dolus malus legitimis probatus indiciis, est famosus, vel saltem quasi infamiam apud bonos viros irrogat, *l.1 ff. de his, qui notan. infam.* De dolo, ait Iulianus, & fraude suo nomine damnatus, pactúsve erit, *l. penultim. C. de interdict. matri. inter pupil. & tutor.* Et sic accipienda est lex 2. D. de cri. stelliona. II. Contractus bonæ fidei per dolum præcedentem, ipso iure vitiatur, *l. & eleganter in princ. ff. de dolo mal. l. bona fides. ff. deposit.* stricti verò iuris per exceptionem rescinditur, *l. penultim. C. de inutilibus.* III. Dolus malus facit cessare quodcunque priuilegium, *l.2. § verba itaque ff. ad S.C. Velleian.* Fraus enim nemini debet patrocinari, imò punienda est, *l. verum est. §. tempus autem ff. pro socio. l. transactione. C. de transact.* IIII. Nullum mali genus est, quod maiorem humanæ societati pestem inferat, quàm dolus malus *Cicero lib. Officior. 1.* Semper autem, inquit, in fide, quid senseris, non quid dixeris, cogitandum. *Et paulò post*: Cùm autem duob. modis, id est, aut vi, aut fraude fiat iniuria: fraus qua si vulpeculæ, vis leonis videtur. Vtrunque alienissimum ab homine, sed fraus odio digna maiore. Totius iniustitiæ nulla capitalior est, quàm eorum, qui tum, cùm maximè fallunt, id agunt, vt viri boni esse videantur.

Dolus præteritus, dolus ante litẽ contestatam admissus, *l. nec vllum. §. is autem qui l. sed etsi lege. § etiamsi ante. ff. de petitio. hæredit.* Dolus compensatur dolo, *l. ex hoc edicto. ff. de eo, per quem fact.* Hoc verum esse intellige, cùm in delicto neutra pars excedit. Sed tum verior est illa: Qui delinquit prior, maius delictum admittit.

DOLI CAPACES, Pōtificio iure censentur septenni maiores: nostro iure, masculi decẽ annos, ac sex menses nati: fœminæ, quib. ad nouẽ ætatis annos semestre accessit, *l. impub ff. de fur. l. 1. & ibi per glo. fi. C. de donat. l. pupill. ff. de nou. cum simi.*

DOMVS vnicuique æstimari debet, vbi sedes & tabulas habet, rerúmque suarum constitutionem fecit, *l.203. ff. de verborum significatio.* In domo autem aliàs domicilium habemus, aliâs habitationem sine domicilio. Rursùs simplex habitatio, aliquando est momentanea, nonnunquam cum tractu temporis, *vt studiorum caussa. l. lex. Cornelia. §. domum. ff. de iniur.* Hic etiam sumitur domus nomen, scilicet pro quouis loco, in quo quis habitat, siue proprio, siue alieno, *vt & l. 8. in fi. l. 22. ff. adultc. l. 1. §. domum. ff. de aleæ lusu.* Domus quandoque familia est, & agnatio. vt apud Paulum, tota domus, pro gente vna tota, *l. vltim. de offi. Præsid.* per μετωνυμίαν, tanquam continens pro contento ponitur, vt accipiatur pro his, qui vnà habitant. *Alciat. de verbor. signific. l. 59. l. 17. ff. de testibus.* Veruntamen Domum non dici, quæ adhuc cõtecta non sit, plerique senserunt, *l. 1. ff. de inde de dona. vt suprà dictum est.* Negat Cicero in Orat. Pro domo sua, quicquam sanctius, quicquam omni religione munitius, quàm sit domus vniuscuiusque ciuium, & quæ sequuntur. Paulum *in l. sed & si is. de in ius vocã.* arbitror ad hunc Ciceronis locum respexisse, vbi, Tamen, inquit, de domo sua nemo extrahi debet: quia, *vt Gaius eo. tit. dixit, in l. plerique.* domus tutissimum cuique refugium atque receptaculum sit. Proinde qui domum alienam ingreditur inuito habitatore, vim inferre videtur.

Domo instructa, supellectilem legatam, non etiam vina accipimus quia domus vinis instructa intelligi non potest: *auctor Pomp. l. si ita testamento. de fund. instr.*

Domo legata, quid contineatur, *pete ex l. 91. §. pen. & fi. ff. de leg. 3.*

DOMESTICI, *in rubr. & l. 1. & 2. C. de domest. & protecto lib. 10.* dicebantur, vt vult Suidas, οἱ κατὰ Ῥωμαίοις οἰκειακοὶ στρατιῶται qui domi, non in acie, protegendi lateris sacri solicitudinem patiuntur: & *quod ait l. 8. C. Th. de domest.* familiarius militant, & sunt domestici procuratores. Sed fuere tamen ex iis alij

Pedites, alij equites, *l. vlt. C. de domest. & procur.* De iis sic Cassiodorus in formulis: Inter protectores & domesticos sacram purpuram adoraturus accedat: *quod & constituitur l. 1. C. eod.* rum vt in salutandis etiam & osculandis vicariis præf. prætorio, ac multò magis præsidibus admittebantur. At qui in acie protege latus Principis solebant, Protectores dicebantur, de quibus suo loco.

Domesticorum tum equitum, tum peditum schola erat, cui Comites præerant viri illustres; à quibus domestici regebantur, *Marcellino l. 21. & 26. Trebellius Pollio in Numeriano.*

Domesticus scholarum, *Nicephor. libr. 7. histor. eccles. cap. 18. Zonar. Tomo 3. Annal.*

Δεμέστικος μέγας, in aula Constantinopolitana; *vt docet Gliel. Tyriensis Pontifex. lib. belli sacri. cap. 5. de Alexio loquens.* Hic à domino Nicephoro, qui tunc in sceptris agens principabatur, plurimùm honoratus, & Megadomestici dignitate (quem nos maiorem Seneschallum appellare consueuimus) fungitur officio.

DOMESTICA furta vocãtur, quæ serui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij his apud quos degunt, subripiunt, *l. respiciendum. ff. de pœnis.*

Domesticus testis, vbi quis ipse sese laudat, quasi domi testem habeat, non aliunde adductum. Huic autem testium generi quàm minima fides haberi solet, ac legibus ceu suspecti reiiciuntur. De test. Paulus ait, testes, quos accusator de domo produxerit, interrogari non placuit. *Impp. l. 2. eod. tit.* Etiam, inquiunt, iure ciuili domestici testimonij fides improbatur. *Erasm. in Chiliadibus* indicat, Ciceronem alibi domesticos testes appellasse, propinqua cognatione iunctos, parentes, liberos, fratres, patruos, socer os, generos, &c. *l. 2. C. de testibus, & l. 4. ff. eo.*

Domesticum funus, familiare, *l. 2. ff. de in ius voca. l. 4. ff. si quis caut.*

DOMICILIVM, est domus possessio in ea ciuitate, in qua ciuis censetur, & sæpiùs commoratur. *ff. ad municip. per totum.* Atque Domicilium ibi quis habere intelligitur, vbi larem, rerúmque ac fortunarum summam quis constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet, & vnde dum profectus est, peregrinari videtur, *l. 7. C. de incol. lib. 10. Sic interpretabimur in l. 19 §. 1. & l. 50. ad finem. ff. de iudic.* Planè sola domus possessio, quæ in aliena ciuitate comparatur, domicilium non facit, *l. 17. § sola. ff. ad municipalem.* Sed nec domicilium quis ibi habere intelligitur, vbi studiorum caussa habitat; nisi, decem annis transactis, eo loco sibi sedes constituerit, *l. 5. §. demum. ff. de iniuriis, l. 2. C. de incol. lib. 10.* Ergo Alfenus, *l. 203. ff. de verborum significatio.* scribit; Domus eam vnicuique nostrûm debere existimari, vbi quisque sedes & tabulas haberet, suarúmque rerum constitutionem fecisset. *Item Cicero pro Archia*: At domicilium Romæ non habuit, is qui tot annis antè ciuitatem datam sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romæ collocauit. Isque incola dicitur, à Græcis πάροικος.

Domicilium ibi videtur miles habere, vbi meret, si nihil in patria possideat, *l. 23. in fi. ff. ad munic.*

Domicilium in vrbe retinent Senatores, etiamsi vbicunque morandi potestatem impetrauerint, *l. 22. §. senatores. ff. ad munic.*

Domicilium amissi mariti sequitur vidua, quæ se aliis nuptiis non iunxit, *d. l. 22.*

Domicilium & in domo propria, & conducta habere possumus; *l. 5. §. domum. ff. de iniur.*

Domicilium ferre, *d. l. 22. §. municipes.* est constituere, & transferre. At non nuda contestatione, sed re, & facto trãsfertur, *l. 20. ff. ad municip.*

DOMINATIO, *in l. fi. C. de cẽsorib. & peræquat. lib. 11.* pro dominio. Verùm ne sub specie litis dominationes semel constitutæ turbentur, sex mensium spatium censemus debere seruari; intra quod is, qui putat rem sibi probabili ratione competere, debitas exerceat actiones. *Sic l. 78. in fin. ff. de acqui. hæredi. Item apud Festum*: Regalia exta appellantur, quæ potentibus insperatum honorem pollicentur: priuatis & humilibus hæreditates: filiofamiliæ donationem. De eo enim hoc vult intelligi, qui ius patriæ potestatis exiit, suique dominij & iuris efficitur. Sumitur & prò patria potestate, 64. *ff. de cond. indeb.*

DOMINIVM, est ius de re corpo-

rali perfectè disponendi, aut vindicandi pro arbitrio, nisi lex, vel conuentio prohibeat, Apello auctore. Ab effectu. Nam duo sunt effectus dominij: videlicet, disponere, ac vendicare, *l. in rem actio. ff. de rei vend. l. si quis vi. §. differentia. ff. de acq. posses. Vide Alciatum. l. traditionibus. C. de pact.* Atque hoc vnum est quo differt vsusfructus à solido dominio: tametsi Cicero ludens ad Curium scribat, id cuiusque esse proprium, quo quisque vtitur ac fruitur. Vsus enim in vsufructu est, non abusus. At verò vsusfructus pars est dominij, *vt ait Paulus l. 3. ff. de vsufr.*

Dominium diuiditur in directum & vtile, *l. 1. in fin. si ager vectig. vel emphyt. pet.* item in proprietatem, & vsumfructum, *l. 4. de vsufruct. l. qui vsumfruct. de verb. obli.* Sed & alias in iure inueniri dominij species indicat Alciatus in Parergis. Quoddam enim dominium est κατὰ ἐλπίδα, id est, in spe, vt cum *in l. in suis, de lib. & posthu.* filiusfamiliàs rerum paternarum dominus vocatur: vnde & sui hæredes dicuntur, tanquam sibiipsis succedant: erant enim viuente quoque patre quodam modo domini. Aliud est dominium, quod κατὰ πρόληψιν, id est, per anticipationem dicere possumus: vt cùm mulier rei suæ in dotem traditæ domina dicitur, *l. in rebus. C. de iur. dot.* Aliud est dominium, quod vidua habet, quam maritus relictis liberis decedens, in testamento iussit esse dominam vsufructuariã administratricem (dominium enim illud εἰκονικόν, id est, imaginarium est) eam solùm in domo præeminentiam consecuta, quam viuente marito, habebat: ideóque ad alimenta tantùm cõtrahitur: est igitur & hoc dominium ἐσχηματισμένον. Aliud est, quod summum, seu maius dominium vocant: quædam scilicet maiestas, cuius obseruationem fœderati supremo Principi, vel reip. debent, *l. non dubito. de capt. & postl. reis.* Effectus autem maioris dominij, qui non pauci referuntur, ab interpretibus petendi sunt.

Dominium item diuiditur in naturale, quod iure gentium acquiritur, & in id quod iure ciuili. Prius autem sine possessione acquiri non potest, posterius potest maximè, *l. à Titio. in fin. de furt. l. cùm hæredes. in princ. de acquir. possess. l. facta ad S.C. Treb. l. 1. de bon. poss. §. 1. Institut. de acquis. per adrog. & titu. proximè seq. eum simil.* Ac dominium quidem naturale, acquiritur occupatione, inuentione, alluuione, traditione, &c. Iure ciuili autem, vsucapione, præscriptione, legato, aditione hæreditatis, arrogatione, in iure cessione, & nõnullis aliis modis, quos recenset *Vlpian. in Epito. tit. 19.* eósque explicat.

Dominium, proprietas & vsusfructus, quæ duo sunt partes dominij, & non minus perfectiones quàm dominiũ ipsum, non sunt ex pluribus caussis, *l. 3. §. ex pluribus. de acquir. poss. l. non vt ex pluribus. de reg. iur. §. sic itaque discretis Institu. de actionibus.* Quasi dominium, Ius in re, & Obligatio, sæpenumerò sunt ex pluribus caussis, *l. & an eadem. §. pen. de except. rei iud. d. l.* non vt pluribus, cùm sint quædam imperfectiores.

Dominium, Quasi dominium & ius in re specificum, adfinia sunt inter se, & species distinctæ ipsius iuris in re generici. Directum verò & vtile, species ipsius dominij. Porrò dominij duo esse officia. *Bart. in l. 1. de acqui poss.* explicando possessionis diffinitionem, tradit. Vnum disponendi, alterum vendicandi, *per l. in rem actio. de rei vend. l. si quis vi. §. differentia. item dict. tit. de acquirend. possessio.*

Dominium non modò corporalium, sed & incorporalium rerum est: nam & vsusfructus dominium est, *l. 3. ff. si vsufru pet.* & generaliter seruitutum, *l. semper. 15. §. hoc interdicto. ff. quod vim aut clàm.*

Dominij ius impetrare dicuntur creditores, qui à principe impetrant, vt pignora quorum nullus emptor repertus est sibi addicta, dominij iure possidere liceat, *l. 1. C. de iur. dom. impet. l. 63. §. fi. ff. de acq. rer. dom. l. 5. §. si fundus. ff. de reb. cor.*

DOMINVS dicitur, quasi qui domi præest, & domi imperat. Et dicitur is propriè qui domui præest, & qui domus imperium habet, cuíque omnis familia paret. *Terent. in Eunucho:* Apparet seruum hunc domini esse pauperis. At Dominorum loco sunt qui vectigalem fundum in perpetuum conducunt, *l. 5. in fin. ff. arb. furt. cæs.* nam re vera sunt cõductores. Dominæ locũ obtinet hæreditas non adita, *l. 13. § pen ff. ad leg. Aquil.* Dominus retrò intelligitur legatarius, agnito

lega-

legato, *d.l.3.§.f.* Dominus fit is, cui traditur, ex caussa emptionis, donationis, dotis, mutui, legati, hæreditatis, solutionis, transactionis, sententiæ, vel similibus, *l. traditionibus. C. de pactu. l. nunquam nuda. de acquir. rer. domin.* Domini autem adpellatio, à domo deducitur. οἰκεῖον proprium Græci vocant, & à domo deriuãt. *Vigl. in titul. Institut. de hered. qual. & differ.* ad eósque extenditur, qui rei alicuius proprietatem habent, etiamsi vsusfructus alienus sit. *Vlpian.* Domini abusiuè dicuntur filiifamiliâs, & cæteri liberi, qui in potestate sunt, & vsufructuarij. Dominorum vice sunt tutores vel curatores, *l.56.§.qui tutelã.8.ff. de fur.* Domini loco habetur possessor hæreditatis, qui satisdedit, *l.5.§.fi.D. de quæstio.* Dominus litis, *l.1.C. de senten. & interloc. om. iud.* Pro Domino est procurator in rem suam, *l.3.D. de pact.* & quilibet alius procurator post litem contestatam, *l.4.§.fi. D. de appell.* & defensor qui satisdedit, *l.76.D. de procur.* vtrobiq. dominum litis intelligimus.

Domini nomine solebant veteres aliquem honoris gratia salutare, *vt in l. Nesennius: in princip. D. ad leg. Falci.* Hinc vir & vxor testandi coniugij caussa sese inuicem appellabant, Dominum & Dominam. *Iustin. Nouell. 74.* καὶ παρέλθωσι μάρτυρες ἀκινδύνως ψευδεῖς ὄροι καὶ ὅτι κυρίαν ἐκάλει τὴν συνοικοῦσαν αὐτῷ, κἀκείνη τοῦτον ὁμοίως ὠνόμαζε. Hinc illud testatoris in *l. vxori. 41. D. de leg. 3.* Vxoris fidei commisit hæc verba: Peto abs te domina vxor, ne ex fundo Titiano partem vendices. *Item in l. Titia. 19. §. qui marco. D. de annuis legat.* Domina sanctissima, scio te de amicis tuis curaturam. *Item in l. vltim. D. de aur. & argen. leg.* Vxori suæ testamento ita legatum est: Semproniæ dominæ meæ hoc amplius argentum balneare. Martialis:

De palatinis domine quod serica prelis: id est, angustæ.

DOMINVS passim in Feudisticis libris appellatur is, qui feudum in re sua alteri fruendum constituit: idcirco, vt vulgo creditur, quia rei in feudum datæ dominium & proprietatem retinuit, solum vsumfructum feudi nomine concessit, *lib. feud. 2. tit. 8. §. 3.* Ergo dominus eodem modo dicetur, quo & Signor, siue, Senior appellatur: quasi vasallus patronum suum honoris caussa dominum appellaret: *vt in formula iurisiurand. lib. feud. 2. tit. 5.* Ego iuro, quòd ero fidelis ei, vt vasallus domino. Sic Domina patroni vxor appellatur, *lib. 2. tit. 24. §. 3.* Ex eodem genere illud est, quod vulgò in scholis dictitant, directum feudi dominium manere penes patronũ, vtile verò in vasallum transire.

DOMINICVM, patrimonium domini: hinc Dominicum Ecclesiæ, *lib. feud. 2. tit. 35. §. 1.* Episcopi & clerici, ea quæ in dominico habent, olim dederũt, & hodie dant. *Sic in Append. Aymonij lib. 5. c. 25.* Cum omnibus villis in eo consistẽtibus tam dominicatis, quàm etiam vasallorum. Hinc

DOMINICALIA, pro Regalibus feudis: *vt apud Radeuic. li. 2. c. 30.* In capitulis pacificationis oblatis ab Adriano Papa Imperatori Frideric. 1. De dominicalibus Apostolici fodrũ non esse colligendum, nisi tempore suscipiendæ coronæ.

DOMINICÆ res appellãtur, res Cæsarum, *tit. C. ne domin. rei vel temp.* Et Dominici coloni, *l.7.C. vbi cau. fisci* nam Imperatores Domini adpellantur, *l.3. D. de iis quæ in testa. delen. l. pen. D. de leg. Rhod.* hoc nomen primus sibi vindicasse dicitur Caligula, vt est Sext. Aurelio traditum.

DONEC aduerbij varia est acceptio: quandoque conditionis nota est, *l. si oleum. 21. de dol. mal. c. caussam matrimonij. de proba.* Est & limitationis, *l. siue. §. tã diu. D. de condic. furt. De hac dictione vide Bar. l. 4. D. de serui. tit. general.*

DONVM generale nomẽ est à donando, *l. inter donum. D. de verb. sign.* quo significatur id, quod nulla necessitate, iure officio, sed sponte præstatur, *l. munus. 214. D. de verb. sign.* Atque hoc differt à munere; munus enim eius est species, tum donum maiorum est rerum, vt sunt regna, regiones, oppida & prædia, munus minorum, quin & absentes res donari rectè dicuntur: munera autem mitti, & præsentia auferri, *l. 18 D. de verb. sig. Vide Hotom. in Commentar. verb. iuris.*

DONARIA, id est, dona, *l. sancimus, C. de sacr. sanct. eccles.* & pro donatiuis accipiuntur, *in l qui excubias. D. de re milit.* Græcis dicuntur ἀναθήματα, Seruius tamen Honoratus: Donaria, inquit

propriè loca ſunt, in quibus dona reponuntur deorum. *Et alibi*: Donarium vbi ponuntur oblata. *Item Cornelius Fronto*: Donũ quod diis dabatur: inde vbi dona ponuntur, Donarium appellatur.

DONARE videtur, *ait Papinianus*, quod nullo iure cogente, conceditur, *l. 29. D. de donat.*

Donare ad proceſſus, id eſt, vt eo donatarius vtatur in pompa, vel cùm in Principis eſt comitatu: id enim ſignificat proceſſus, *in l. nam & Imperator. D. de dona. inter vir. & vxor. teſte Alciat. lib. 3. de verb. ſig.* vnde & alibi dicitur *l. 1. C. de ſent. paſſ.* cùm proceſſiſſet, Imperator ſalutatus eſt. Propriè nanque dicitur procedere, qui pompa quadam procedit in publicum: veluti ſi ſponſus procedat aut ſponſa, quod Virgilius dicit, Tandem progreditur.

DONATIO, dicta eſt à Dono, quaſi dono datum, rapta à Græco: nam hi dicunt δῶρον, καὶ δωρεῖσθαι, *l. 35. §. 1. de dona. cauſ. mort.* vbi tamen καὶ vacare vult Hotom. Senſus enim eſt: Donationem non dationem eſſe, ideóque rectè Seneca donationem creditum inſolubile vocat. *Ex quo Vitruuius lib. 2. c. 3. & Plinius lib. 35. c. 43.* palmam δῶρον appellari ſcribunt, quod munerum datio, quæ fit per munus, ita appelletur. Donationis porrò verbum ſimpliciter loquendo omnẽ donationem comprehendit, ſiue mortis cauſſa, ſiue non mortis cauſſa factam, *l. 67 D. de verb. ſign.* neque creditor donare dicitur qui mutuo dat: vel debitor, qui ſoluto: vel ſocer, qui doti: ſed quoties aliquid dono datum eſt, tum hoc nomen vſurpatur. Videntúrque Latini veterem hanc locutionem, Dono aliquem dare, vel donare, à Græcis ſumpſiſſe, qui τινὰ δῶρον δωρεῖσθαι dicunt, cum ſolius liberalitatis & munificentiæ cauſſa, rem alicui traditam ſignificãt. Atque Donatio propriè appellatur, cùm quis ea mente liberalitatis gratia quid dat, vt ſtatim accipientis fiat, neque vllo caſu ad ſe reuerti velit, *l. 1. D de donat.* eáque abſoluta & vera donatio dicitur, *l. 35. §. 1. & l. 42. in fin D. de mort. cau. donat.* Nec verò Donatio abſenti aliter fit rectè, quàm ſi abſens rem ſibi miſſam acceperit, vel rem iam apud ſe conſtitutam, ſibi donatam ſcierit, eámque donantis liberalitatem agnouerit, *l. abſenti. D. de don.* Nec enim donatio eſt ſine acceptione, & rectè *l. 8. de bon lib.* Si patrono libertus donauit, ille accepit, & in illum locum Terentij: Dos Pamphile eſt decem talenta, Accipio. Niſi dixiſſet, Accipio, dos non eſſet, inquit Donatus. Datio enim ab acceptione confirmatur, nec poteſt videri datum id, quod nõ ſit acceptum. Et hodie quia exemplo emptionis & venditionis donatio ſolo conſenſu perficitur, non re, vt olim etiam non videtur perfecta, antequã is cui donator ſcierit ſibi donari, eámque donationem ratam & gratam habuerit. Et hoc eſt quod Græci dicunt, donationem factam μονομερῶς, non valere: excepto caſu, *l. 15. C. de ſacr. ſan eccleſ.*

Donatio CAVSSA MORTIS, cùm quis habere ſe mauult, quàm eum, cui donat, magíſque eum, cui donat, quàm hæredem ſuum: fitque propter manifeſtum aliquod mortis periculum: vel ſic, Donatio cauſſa mortis liberalitas eſt, quæ ita fit vt non niſi morte donatoris confirmetur, *l. 1. D. de dona. mort. cauſ.* cuius tres ſpecies recenſentur, *l. 23. & ſeq. D. eod.*

Donatio INTER VIVOS proprio nomine dicitur, quæ neque mortis, neque nuptiarum, ſed à viuente in viuentem ſolius liberalitatis cauſſa fit, *l. 1. D de donat. tit general. l. Senatus. D. de mort. cauſ. donat.* ſoláque voluntatis teſtatione ſic perficitur, vt traditionis neceſſitatem adferat, publicis literis conſignari, niſi quingentos aureos ſuperet, non debeat: ab ingrato tamen repeti certis de cauſſis poſsis, *d. l. eod. l. 35. & pen. C. eod. l. vlt. C. de reuoc. donat.*

Donatio HONORIS CAVSSA, eſt quam vxor marito ad honorem ac dignitatem aliquam conſequendam facit. *Caius l. 42. D. de donatio. int. vir.* Nuper ex indulgentia principis Antonini recepta eſt alia cauſſa donationis, quam dicimus honoris cauſſa: vt ecce ſi vxor viro Laticlauij petendi gratia donet, vel vt equeſtris ordinis fiat, vel ludorum gratia.

Donationes INOFFICIOSAE cenſentur, cùm parentes bona ſua ſic exhauriunt donationibus, dum viuunt, aliàs ſtultitia, aliàs malignitate, vt nihil ſit inde ad liberos perventurum, *paſſim in tit. de inoffic. donat. C.*

Donatio ONEROSA dicitur, cùm donans reuocat donationem propter ingratitudinem, *Zasi. §. item si quis. Instit. de action.*

Donationis quæ fiebat per mancipationem hæc sunt solennia verba in veteri inscriptione vrbis Romæ: Hoc monumentum L. Titurius Sabinus s. viuo donauit L. Sanio Symphoro, mancipauitque sestertio nummo vno. *Itaque l. vlt. C. de donat.* pro Sestertij nummi vnius, assium quatuor: sic est emendandū, Sestertio nummo vno, assium quatuor, vt in Basilicis.

Donatio PROPTER NVPTIAS est, quam facit sponsus, vel aliquis nomine eius sponsæ, vel alteri nomine sponsæ. Hæc vno verbo Græcis dicitur ἀντιφερνή, quasi contrà vel mutua donatio. Vulgò hanc donationem propter nuptias, dotem viri nuncupamus, cùm æqualis sit in iure doti mulieris. Donatio propter nuptias autem olim dicebatur propterea, quòd eo duntaxat tempore sponsus exercebat liberalitatem in sponsam: idque dupliciter: aliàs simplici, perpetua, & irreuocabili munificentia, non adiecta nuptiarum conditione: aliàs ea mente, vt non secutis nuptiis, res donata redderetur, *l. 1. D. de donatio.* Sed ab eo iure primùm discessit Cōstantinus: vt omnes huiusmodi donationes haberent in se conditionem, vt non sequente matrimonio, restituerētur semper à viuo nolente contrahere: Mortuo autem eo, resciciēdum esset, osculóne, an sine osculo contigisset liberalitas, *l. cùm veterum. & l. sequen. C. de donationibus ante nupt.* Deinde Iustinianus constituit, vt non solùm ante, sed & post nuptias fieret donatio matrimonij gratia ideóque propter nuptias eam appellauit, nomine rebus consequente, *§. est & aliud Institut. de donatio. l. cùm multæ. in princip. C. de donat. ante nupt.* Sic & dos est donatio ob caussam nuptiarum, *l. 1. D. de donat.* Quinimò Donatio propter nuptias accipitur pro liberalitate, quàm vir confert ad onera matrimonij, ante vel post nuptias, *§. est & aliud. Instit. de donat.* Hanc Iustinianus vult esse specialem contractum, ab aliis donationibus separatū. *Nouell. vt sponsal. larg. in princip.* Atque etiam Donatio propter nuptias adpellatur vulgò id, quòd, soluto matrimonio, apud coniugem manet superstitem ad vitam eius. Sic enim mariti futuri donare solent vxoribus, vel ex pacto concedere bona, quæ habeant dum viuunt, aut certam pro eis pecuniam, vt post mortem earum redeant ad hæredes donantis idque inter nobiles est frequentissimum. Vxores quoque vicissim ita solent ante matrimonium, vel parentes earū paciscendo permittere, vt maritus superstes, quoad vixerit, aliquid habeat, videlicet in casum soluti sine liberis matrimonij. Et hoc apud plerosque nuncupatur Dotalitium, voce domi eorum nata. Donatio propter nuptias intelligitur etiā pro omni lucro dotali quod coniunx superstes sibi pascíscitur in bonis primùm morituri, siue sit maritus: siue vxor. Quod quibus modis fiat, tractatur, *D. & C. de pact. dotalib. & l. fœminæ. C. de secund. nupt. Nouell. de nupt. §. si verò expectat.* Et huiusmodi liberalitates quandoquidem vel ex mutua coniugum pactione, vel ex beneficio Legis proficiscuntur, dicta propriè sunt lucra dotalia vtrinque. Vsu autem vulgari confunduntur sub appellatione donationis propter nuptias. Itaque Donatio propter nuptias in diuersa nomina pro regionib. & prouinciis abiit, quorum nomenclaturam huc recensere vanissimi esset operis. Hoc te interpretes & forensis vsus docebunt.

Donatio perfecta & pura est species donationis simplicis, *l. 1. D. de don.*

Donatio imperfecta, siue conditionalis, vel sub modo, *Hostiens. in Summa. eo. & vide. C. de dona. quæ sub modo.*

Donatio sponsalitia, quæ fit à sponso sponsæ vel contrà: *Azo in Summ. C. de donat. ant. nupt. & vide infrà Sponsalitia.*

DONATARIVS, cui quid dono datur, præsenti vel absenti, *l. etiam. l. absenti D. de donat. l. nec ambigi. C. eod. titu.* Obseruandum autem, geri negotiū cum donatario obligatoriū. Obligatur enim ad gratitudinem auctore omnium maximo, hoc est, natura ipsa & Deo.

DONATIVA, *in l. 10. D. de re milit.* sunt largitiones ab Imperatoribus in milites collatæ: verbum frequens in Tacito, Capitolino, Lampridio, & aliis id genus auctoribus. Atque dabantur, vel ob victoriam, vel ob adoptionem, vel ob auspicia imperij. Dabātur, vt apparet &

auctoratis in ipso tyrocinio, vt militaturis. Hieronym. Ecce donatiuum quod militaturus acceperas, hostilia castra suspirant. Alio nomine dicuntur Augustatica, *apud Marcellinū Comitem in Chronico.* & clauaria *apud Cor. Tacit. lib.* 19. à clauis caligaribus.

DORMIRE cum aliqua, est adulterium cum ea committere, *cap. qui dormierit. 27. q. 2.*

DORMIT præscriptio, vel tempus non currit, sed quiescit, passim apud interpretes.

DORMIENTES pro cessatoribus, incuriis, & negligentius sua agentibus. Iuxta vulgatum illud: Vigilanti & nō dormienti ius ciuile scriptum est, *l. pupillus. in fin. D. quæ in fraud. cred. cum similibus.* Vigilantes autem accipimus, qui suarum rerum satagunt.

DOS est patrimonium mulieris, *l. Pomponius Philadelphus. D. famil. ercisc.* quod propterea marito datur à parente, vel ab extraneo, vt onera matrimonij sustineat, *l. 1. l. dotis fructus. & l. res in dotem. D. de iur. dot.* quasi mulieris thesaurus ad vitæ necessitatem conseruandus. *Varro*: Dos pecunia nuptiarum caussa data, scilicet ea pecunia, quæ marito nuptiarum caussa datur. Dos autem legitimè restituta mulieri aut patri, soluto matrimonio, non plus dicetur dos, sed nominabitur patrimonium mulieris, sicut hæreditas adita: postquam est adita, non plus dicitur hæreditas, sed patrimonium hæredis, *l. sed si plures. §. filiæ D. de vulg.* Dos autem nondum restituta, quamuis matrimonium sit solutum, rectè dicetur dos, *per text. in l. vnic. §. taceat. C. de rei vxor. act.*

Dos aut profectitia est, aut aduentitia, *Vlpiano in Epitome tit. de dotib. 6.* Profectitia est, quæ à principalibus personis, id est, à parente virilis sexus profecta est de bonis vel facto eius, *l. 5. D. de iur. dot. l. vnic. §. & vt plenius. C. de rei. vxor. act. l. 4. C. de coll. l. 2. D. sol. mat.* Aduentitia, quæ à quouis alio, vel ex ipsius mulieris bonis data est, *l. 5. §. si pater. D. de iur. dot.*

Dos CADVCA dicitur, quæ confiscata est, *l. si quis. 38. §. 1. D. de rit. nupt.* Dos communis, *l. 22. §. 1. D. solut. matr.* Dos per præceptionem legata, hoc est, ante captionem, *in l. fundus. D. famil. ercisc.*

Dos RECEPTITIA specialiter dicitur, quam extraneus dans, vt ea sibi redderetur stipulatus fuit. *Vlp. cap. Instit. 6. Caius l. 31. §. 2. D. de mort. cau. don.* Sed & dos quam quis in mortem mulieris à marito stipulatur, capitur sanè mortis caussa, cuius generis dotes receptitiæ vocantur.

DOTI respondet donatio propter nuptias. Eadem enim caussa, vt vitam commodè transigant, vel maritus, vel illius nomine alius, eam confert. Vnde Græcis dicta est ἀντίφερνη, quasi contra vel mutua donatio.

Dotium caussa, *l. 1. D. sol. mat. quæ sit vide Bart. Alciat. in d. l. 1.* & vide suprà Caussa.

DOTES prędiorum eæ videntur fuisse accessiones, quæ ex aliis prædiis ad vsum vnius fundi solebant venire: *vt in exemplo quod est apud Vlpianum. l. 9. §. 6. D. de vsufruct.* Nam etsi vsusfructus fundi fuerit legatus, & sit ager vnde palo in fundum, cuius vsusfructus legatus est, solebat paterfamiliàs vti, vel salice, vel arundine, puto fructuarium hactenus vti, posse, ne ex eo vendat. Dotes prædiorum Papinianus vocat instrumenta, quæ prædiis sic attribuuntur, vt dotes nuptiis. Dotes prædiorum inquit, quę Græco vocabulo ἐνθήκαι appellantur, cùm non instructa legantur, legatario non pręstantur, *l. 2. § 1. D. de inst. vel inst. Columel. lib. 4. cap. 30.* Pedaminum iugorúmque & viminum prospiciendorum tradenda ratio est, hæc enim quasi quædam dotes vineis antè præparantur. Vide Enthecę.

DOTALIS FVNDVS intelligitur, siue quem mulieris nomine quis viro dederit, siue quem à viro sibi debitum ipsa mulier doti promiserit, &c. *l. 14. §. si fundum. D. de fund.* Hinc dotale prædium constituitur, tradita eius possessione, *l. 5. D. sol. mat. l. 42. D. de vsucap.* Dotale prędium accipimus, cùm dominium marito quæsitum est, vt tunc demum eius alienatio impediatur, *l. 13. §. dotale. D. de fund. dot.*

DOERIVM, vel doarium, est dotis augmentum, ex parte dotis. Guido Papæus *quæst. 524.* pro eodem ponit Dotalitium & doerium. *& vide qu. 525. & 249.* Ex quo collige, Pragmaticos Gallos plerunque hoc vocabulo abuti: pro dote

dote enim accipiunt, & potissimùm Notarij imperiti.

DOTALITIVM, id est, donatio propter nuptias, vel res paraphernales, id est, vltra dotem datæ: vel vsusfructus partis bonorum mariti, quem vxori propter nuptias dat, vt eo post mortē suam alatur: vulgus Doarium appellat: Harmenopulus ὑπόβολον. *Saxon. Spe. lib. 3. art. 74.* Diuortium si iure fuerit celebratum inter virum & vxorem, mulier dotalitium, id est, vitæ prouisionem, sibi in proprietate viri donatum continebit. *Sic c. ex parte. de for. compet c. nuper. de donat. int. vir. & vxo.* Id per adulterium perdit mulier, *c. plerunque. de don. inter vir.*

DOTARIVM, idem quod dotalitium. *Neapol. const. li. 3. tit. 13. & tit. 15. & tit. 16.* Contrà autem quod ab vxore confertur. Maritagium appellabant. Hinc Petrus de Vineis *epist. lib. 5. cap. 16.* Et ideo cùm pro maritagio filiæ nostræ carissimæ, quam filio N. marchionis Misnensis decreuimus copulandam, &c.

DRACHMA vnciæ pars octaua, quæ sex obolos pendebat dicta ἀπὸ τῆς δραχμῆς, eo quòd sex oboli manum, id est, τὴν δραχμὴν implebant, *vt inquit Eustathius.* Nec verò Drachma pondus denarij tantùm significat, sed etiam nummum eodem pondere percussum ab Atheniensibus. *Terent. in And.* Vix, inquit, drachmis obsonatus est decem.

DRACHMALIS vsura Græcis dicebatur, quæ Latinis centesima. vt enim Romani ab assibus, & ita Greci à drachmis vsuras denominarunt. Vide Vsura centesima, & Bud. lib. de asse.

DROMONES, nauigia sunt celerrima, quasi cursoria dicas, *Horum meminit Iustin. in l. 2. C. de offic. præfect. Prat. Afric.* Milites, inquit, constituas, qui possint & ipsum traiectum seruare, & omnia quæcunque in partibus Hispaniæ, vel Galliæ, siue Francorū aguntur, viro spectabili duci denuntiare: in quo traiecto etiam dromones quantos poteris ordinari facias. *Item Procopius lib. 3. de bell. Goth.* Hotomanus eosdem esse, quos Celotes Latinis dictos à celeritate vult. Cassiodorus *libr. 4. ad Venenatum,* horum mentionem facit, vt opportunorum ad rem frumentariam conuehendam & ab his.

DROMONARIOS dictos huiusmodi nauium exercitores.

D V

DVÆ res non sunt fructus, & fundus, sed vna, *l. fin. §. penultim. D. quæ in fraud. credit. l. 1. § si duæ res. quorum legatorum.*

DVBIVM est, de quo inter sapientes dubitatur, *l. an inutilis. D. de acceptila. arg. l. vnciæ, & quidem per quam elegantis. Nihil innouan. appell. pend.* Dubia & incerta *libr. 1. de Orat. apud Cic.* Hæc autem omnia quæ tractarentur ab Oratoribus, dubia esse & incerta. Dubium & controuersum, *apud eundem lib. 2 de Diuinat.* Tantum sat est intelligere, id sumere istos pro certo, quod dubium controuersúmque sit. *Idem eodem libr. V.* desine igitur quæ dubia sint, ea sumi pro certis atque concessis.

Dubia caussa dicitur, quæ semiplenè probata est, *gloss. est celebris in l. admonēdi. D. de iureiur.* Porrò, in dubiis interpretandis, ad mitiora deflectendum esse, Schola nostra omnino recepit.

Dubius in fide, infidelis, *c. 1. de heret.*

DVBITABILE est, quando argumenta pro, & contra congruunt, colligitur ex *l. Licinius. D. de fideic. libert.*

DVCENA, vt & centena, gradus dignitatis, promotionísve in schola agentium in rebus, *l. fi. C. de agen. in reb. l. 1. C. de offic. mag. offic.* vbi ita legendum ducenam, non ducenariam. Hinc

DVCENARII, qui ducenam gerunt, & ducentis scholaribus præsunt, *l. 3. C. de agentibus in rebus. libr. 12. l. 9. C. Theod. de exact. Cypria. lib. 1. Epist. 4. Nicepho. lib. 6. hist. eccles. cap 30. & vide Notit. Imp. Roman.* Cæterùm & in re militari.

DVCENARIVS, *interprete Vegetio lib. 2. c. 8.* qui duas centurias, id est, 200. homines ducebat in acie secunda.

DVCENARIORVM iudicum decuria. *Sueton. in Augusto, c. 32.* Ad tres iudicum decurias quartam addidit ex inferiore censu, quæ Ducenariorum vocaretur, iudicarétque de leuioribus summis. Quam appellationem non à caussarum æstimatione, sed à censu potiùs ortam esse, opinantur nonnulli: vt fuerint ducenarij iudices, qui dimidium census equestris possidebant. *Budæus.*

DVCERE, dominorum verbum proprium, qui mancipia abducunt. Itaque, DVCAS LICET, dici solebat in auctionibus, cùm licitatori mancipium

addictum fuisset. Vnde illud *li. de Orat.3.* quanti addictus? mille nummûm, nihil addo. Ducas licet. Hinc & Duci serui dicebantur, qui noxæ nomine dediti in aliorum dominium transibant, *l.2.D.si ex nox. caus.agat.l quod ait.3.D.de noxal*, atque hinc Duci in causis liberalibus dicebantur serui, contra quos vindiciæ in seruitutem datæ fuerant, *l. duobus 30. D. de lib.caus.* Vnde

DVCENDI de liberis, Prætoris interdictum, *l.3.D.de lib.exhib.l.1. D. vtrub.* Vtrubi hic homo quo de agitur, &c. quominus eũ ducat, vim fieri veto. Hinc

Duci obærati dicebantur, qui addicti creditoribus in seruitutem fuerant, in XII. Tab. Ast qui ei endo iure vim dicit, secum ducito. Hinc

Duci, producta verbi significatione, dici consuetum de iis, qui in ius ducerentur: proptereà quòd ad magistratũ ita raperentur, ac vi abducerent, quasi potestas ex lege in eos esset. vnde tit. in Edicto Prætoris, QVI NEQ. DVCANTVR, NEQ. SEQVANTVR.

Ducere aliquem, quòd decreto iudicis non obtemperauerit, hoc est, in carcerem trudere, *vt vulgò loquimur, l. iniuriarum actio.§.si quis quod.D.de iniur.*

Ducebantur olim & custodiebantur illi, qui non defendebantur, *Paulus in l. 2.si noxal.caus.agat.*

Ducere IN CARCEREM, quia manus in eos qui ducebantur iniectione, quasi potestas quædam adepta est, *l. 2. D.de in ius voca. Cicero in 2.Agrar.* Egone is Consul qui timeam ne mihi in carcere habitandum sit, si Trib.pleb. duci iussisset.

Ducere pugnum, cędere pugno, *l. 4. D.de iniuriis.* Si cum seruo meo pugnum ducere vellem, in proximo testantem inuitus percusserim, iniuriarum non tenear.

Ducere VXOREM, præcisè dictum, pro ducere vxorem domum. Veteribus enim mos fuit, nuptam è patris domo noctu tædis prælatis velatam in mariti domum deduci. *Pomp. l. mulierem. D.de ritu nupt.* Mulierem quæ abesset deduci à marito non posse. Deductione enim opus esse in mariti, non in vxoris domũ, quasi in domicilium matrimonij. Ducere autem vxorem propriè dicitur paterfamiliâs: at filiusfamiliâs non tam ducit vxorem quam à patre accipit: quippe cùm patri committatur puella potius in eiusmodi conditionibus, quàm marito. *Hæc Donat.in Terent.* & vide Nuptiæ.

Duci & ferri separantur, *l, vnic. D. si quis in ius vocat non ier. l.57. D. de euict.* hoc ad ea quę anima carent, illud ad se mouentia pertinet.

Ducere FVNVS, hoc est, facere, *l.2.D. de in ius voc.*

Ducere MATERIAM, *l.pen.D.de commu.præd.& apud Vitruuium lib.5.c.fi.* Ducere murum.

Ducere FVERRICVLVM, *l 11. §.si quis me.ff.de iniur.*

DVCTVS misericordia, pro excitatus, *in l.& eleganter. §.idem Labeo de dol.*

DVCATOR, *l 28. §.si nauis alienā. D.ad leg.Aquil.* quod verbum & in Lexico B. Germani ad Lutetiam notatum reperitur: Ducatores, ἀρχοὶ, ἡγεμόνες, προηγούμενοι.

DVCES, ab antiquis semper quidem pro ductoribus exercituum dicebantur: sed tamen tribus modis id nomen vsurpabatur. nam interdum Duces appellabantur, qui summum in militia imperium obtinebant: qui si commisso prælio victoriam obtinuissent. Imperatores conclamatione militum appellabantur. *Liuius libr.9.* Iamprimum, vt ordiar ab ducibus comparandis, haud equidem abnuo, egregium ducem fuisse Alexandrum. Interdum Dux appellatur, cui pars imperij ab altero superiore mandata est, *Cic.Offic.3.* M. Atilius Regulus, cùm Consul iterum in Africa ex insidiis captus esset, Duce Xanthippo Lacedæmonio, &c. *Sic in l. conuentionum. 5.D.de pact.* Publica conuentio est, quæ fit per pacem, quoties inter se Duces belli quędam paciscuntur. Sic à Cæsare Duces persæpè appellantur, qui legati ipsius erant, & Imperatore absente summam potestatem habebant: *vt Labienus apud Cæsarem lib.6.de bello Gall.* Præstare eandem nobis Ducibus virtutem, quam sæpenumerò Imperatori pręstitistis. Atque hi nonnunquam consularibus insignibus vtebantur & poterant dimitti ab Imper. ignominię caussa, *vt scribit Vlpi. l.2.in princip.D.de his qui not.infam.Iustin. lib.24.* Multis nobilibus regnũ Macedoniæ affectantibus, Sosthenes ignobilis præponitur: & cùm Rex ab exercitu appella-

pellatus eſſet, ipſe non in Regis, ſed in Ducis nomē iurare milites coegit. *Idem lib.9.* Cùm honoratum inſuper ducatu aduerſarium videret. *Et lib.30.* Agathocles Regis lateri iunctus ciuitatem regebat: tribunatus, præfecturas, & ducatus, mulieres ordinabat. *Tacitus de moribus Germ.* Reges ex nobilitate: Duces ex virtute ſumunt: nec Regibus infinita aut libera poteſtas: & Duces exemplo potiùs quàm imperio: ſi prompti, ſi conſpicui, ſi ante aciem agant, admiratione præſunt. Interdum tamen Duces ij dicuntur, qui ſummum quidem imperium obtinent: at ij, qui cū poteſtate ſunt, id eſt, quibus Imperij pars mandata eſt. Comites. *Cicero pro Marcello*: Bellicas laudes ſolent extenuare verbis, eáſque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ ſint Imperatorum *Et aliquanto poſt*: Hæc enim res vnius eſt propria Cæſaris: cæteræ duce te geſtæ, magnæ illæ quidem, ſed tamē multo magnóque comitatu. Huius autem rei tu idem es & Dux & comes. Poſteà verò Duces dicti ſunt, quibus rex aut populus regionis alicuius adminiſtrandæ poteſtatem dederat: *vt in l. Baioar. tit. 13. c. 11.* Si quis cōtra ducem ſuum, quem Rex ordinauit in prouincia illa, aut populus elegit ducē, de morte eius conſiliatus fuerit, &c. *Specu. Saxon. lib. 3. artic. 53.* Quælibet pronuncia Teutonicæ terræ, ſuum habet Palatinatum: Saxonia, Bauaria, Franconia, & Sueuia: quæ antequam à Romanis ſuperabantur, regna fuerunt: à quibus ipſa in Ducatus nomina fuerunt permutata, &c. Animaduerſione autem dignum eſt, quòd circiter ætatem Caroli Magni Duces dicebantur, cui Duodecim comites ſuberant. Theodulphus ſub anno 849. Taſſilonem in ducatu Baioariorum collocauit per ſuum beneficium: Grifonem verò partibus Neuſtriæ miſit. & dedit ei duodecim Comitatus. Eum locum imitatus eſt *Aimoynius li. 4. c. 61.* Taſſilonem (inquit) in ducatum reſtituit: Grifonem more ducū duodecim comitatibus donauit. Duces rurſus & comites apud ſcriptores Barbaricos ita diſtinguuntur, vt Duces ſint totius regionis præfecti: Comites vrbis tātùm. *Greg. Turon. li. 9. cap. 7.* Ennodius cùm ducatum vrbium Turonicæ atque Pictauę adminiſtraret, adhuc & vici Iulienſis atque Benarnæ vrbium principatum accepit. Sed euntibus Comitibus Turonicæ atque Pictauæ vrbis ad regem Childebertum, obtinuerunt eum à ſe moueri.

DVX Tripolitanæ & Byzacenæ prouinciæ & Mauritaniæ, & Numidiæ, *l. fin. C. de offic. præfect. prætor.* Dux Rhœtici, *apud Vopiſcum in Bonoſo.* Dux limitis Scythici, Illyriciani, Thracij, Orientalis, *apud eundem in Aureliano.*

DVCATVS, aliàs dicitur regio cui dux dominatur: aliàs ipſa ducis dignitas, præfectura, & imperium militare. *Suet. in Tib. Cæſ. c. 9.* Confidens (vt aiebat) oſtento ſibi ac maioribus ſuis in omni ducatu expertiſſimo. Id eſt, quoties pro imperio aliquid gerendum eſſet, vel quoties bellum ſuis auſpiciis gererent.

DVELLVM, dicitur bellum, *inquit Feſtus,* in quo à partibus de victoria contendentibus dimicatur. Hinc Perduellis, qui pertinaciter bellum retinet. *Plautus Amphitr. 4. Cice. in Orat.* Quid verò licentius, quàm quòd hominum etiam nomina contrahebant, quo eſſent aptiora? nam vt duellum bellum, & duis, bis: ſic Duellium, eum qui Pœnos claſſe deuicit, Bellium nominauerunt, cùm ſuperiores ſemper appellati eſſent Duellij: Vt autem ex duello bellum factum, ita quoque bellus duellus ab antiquis dicebatur. *Liuius apud Nonium*: Lenti calido, duella rapula, rumice. Duella rupilæ, id eſt, bella. Duellum autem aliàs inter plures fit, aliàs inter duos tantùm. Vnde monomachia dicitur. *c. monomachiam. 2. q. 4.* Et monomachus, hoc eſt, qui ſolus cum ſolo pugnat. Tale olim certamen inter duos fieri conſueuit, ad probationem alicuius rei, aut ad purgationem obiecti criminis. *De quo in c. 2. de purg. vulg. c. 1. de pact. ten. & c. 1. de cleric. pug. in duell.* Romani enim ad excitandos iuuenum animos, huiuſmodi cruenta ſpectacula non abhorrebāt: *vti apparet in l. qua actione. § ſi colluctatione. vbi vide Bar. ff ad le. Aquil.* Frequētabatur adhuc duellum tempore Frederic. 1. Hodie duellum prohibetur cum omnibus id genus cruentis hominum ſpectaculis, *in l. 1. C. de gladiator. c. 1. de purga. vulg. & 2. q. 3. c. monomachiam.*

DVLCIVM appellatione continentur mulſum, paſſum, defrutum, & ſimiles potiones: itē vuæ, caricæ, ficus, pal-

mæ, *l.fi.ff.de vino trit.* & Mutrina, id eſt, myrrhæ odore cōdita, *vt & Plinius probat.lib.14 c.13. & vide l.Paulum, li.3.Sent. tit.6.* Paulus in Pſeudulo: Quid ſi opus ſiet, vt dulce promat indidem, ecquid habet? Rogas? Mutrinam: paſſum, defrutum, melinam.

DVLCIARIVS, vt Dulciarius piſtor, qui panes & mellita concinnat edulia. *Camprid.in Heliogab.* Dulciarios & lactarios tales habuit, vt quæcunque coqui de diuerſis edulibus exhibuiſſent, vel ſtructores, vel pomarij, illi modo de dulciariis, modo de lactariis exhiberēt. & Iul.Firmicus *lib.8.Matheſ.c.11.* tradit dulciarios conditores, & his ſimiles viros naſci ſub ſidere ſpicæ, quæ in Virginis parte decima exoritur.

DVM NVPTA ERIT His verbis propriè nuptiæ intelliguntur, *l.bonos §.hoc ſermone.ff.de verb.ſig.*

Duodecim, loquendi compendio appellabantur Leges XII. Tab. vt colligitur ex Cice.*lib.2.de Orato. & lib.2.de Legib* Vide Tabulæ Duodecim.

DVPLVM ſtipulari, hoc eſt, vt precium emptori in duplo reddatur, ſi res fuerit euicta, *l.72. D. de contrahend.empt. l.31.§.quia aſſidua.D de ædil.edict.* C.Harmenopul.vocat τίμημα εἰς τὸ διπλοῦν. Quæ ſtipulatio olim fuit frequētiſſima, ad reprimendam venditorum temeritatem, *l.4.§.ſi is qui.ff.de verb.obliga.* Sic & Vlpianus dicit duplari pœnam, *in l.qui tabulas.in princip.ff.de furt.* Hinc Duplæ cautio apud Varronem lib. de re ruſt. 2. Si res mancipio non datur, dupla promitti ſolet: aut, ſi ita pacti, ſimpla. *Vlpianus in l.qui erat.49.ff.fam. erciſc.* Hos demum venditores ad duplæ cautionem compelli ſcribit, qui ſponte ſua diſtrahunt: cæterùm qui officio diſtrahentis funguntur, non debere adſtringi. *Sic l. 48. & 56.ff.de euict.* Vide Euictio.

Duplum euictionis nomine exigi, *l 7. ff.de pecul.*

Duplum ex cauſſa ſtipulationis, *l.17. ff.de euict.*

Dupli appellatione, interdum quadruplum continetur, *l.inter eos.§.quod diximus.ff.de furt.*

Dupli fructus hi ſunt, qui dicūtur maiores fructus, *non tantùm in l.6.§.1.ff.mād. ſed etiam in l.reſcriptum.§.1.ff.de diſtr.pig. Et ideo in l.8 §.1.ff.de neg. geſt.* ampliores fructus quàm oporteat eum qui fundum vindicauit conſecutum dicemus, qui ſupra duplum exegerit: quia ex 12. Tabul. dupli tantùm fructus debentur ex die accepti iudicij in rem, vel ad exhibēdam. Et ad hanc legem 12. Tab. reſpicit etiam Vlpian.*in l.Iulianus. §.quantum ff.ad exhibendum*, dum ait in actionem ad exhibēdum venire fructus ex die accepti iudicij, & ſecundum legem æſtimari, intelligens per legem 12.Tab. Ergo ex priſcis iuris formulis, *vt ait l.1. C.Theod.de vſur. rei iud.* id eſt, ex 12 Tab. malæ fidei poſſeſſor in duplos fructus conueniebatur: qua ex re colligit & malæ fidei debitorem in duplum eſſe damnandum. Legis 12.Tab. hæc ſunt verba ex caſtigatione Cuiacij: SI VINDICIAM FALSAM TVLIT, REI SIVE LITIS, ARBITROS TRES DATO: EORVM ARBITRII FRVCTVS DVPLIONI DAMNVM DECIDITO.

DVPLEX ſubſtitutio, quæ duos caſus continet, *l.1.ff.de vulg.& pupilla.*

Duplex teſtamentum, quod quis ſibi & filio impuberi fecit, *l. 1. ff. ſi cui plus quàm.l.79.ff.ad leg.Falcid.*

DVPLICIA INTERDICTA vocantur, in quibus vterque actoris & rei partes ſuſtinet: veluti vti poſsid. & vtrubi. *l. 1.§.1 ff. de interdic.§.pen.Inſtit.de interd.* Sic

Duplicia IVDICIA ſunt, Familiæ erciſcundæ, Communi diuidundo, Finiū regundorum: quia par vtriuſque litigatoris in his cōditio eſt, nec quiſquam præcipuè reus, vel actor intelligitur, ſed vnuſquiſque tam rei, quàm actoris partes ſuſtinet, *Inſtitut.de iud.§.tertia diuiſio, in fin.* Aliàs Duplicia iudicia dicuntur, in quibus duo conſilia ad vnam cogebantur haſtam, vnúmque tribunal: vt quadruplicia, è quatuor iudicum conſiliis & decuriis, quæ in Baſilica Iulia ſedebant, cogebantur. *Fab.Inſtitu.lib.11.* Si apud alios iudices agatur, vt in ſecunda aſſertione, aut in centurialibus iudiciis duplicibus parte victa.

DVPLICATIO, eſt allegatio, quę datur reo ad infirmandam replicationem actoris, *§.rurſum. Inſtit.de replic.*

DVPLICARII milites dicti, quibus ob virtutem duplicia cibaria, vt darentur, inſtitutum, *Varro de ling.Lat.lib.4.* In vetuſtò Lexico διμοιρῖται explicātur,

tur. Eadem forma armaturas duplares appellat Vegetius, quæ consequebãtur duplas annonas, simplares, quæ simplas.

DVPLIO, verbum XII. Tab. quo duplex vel pecuniæ, vel capitis multa iniungitur alicui: quemadmodum Talionis talis pœnæ dicebatur condemnatio, cuius aliquis alium affecerat. Verba legis hæc sunt: Frugem aratro quæsitam furtim noctu si pauerit, secueritve, pubes suspe... s Cereri necator: impubes verberator, noxiámque duplionem præstato. Hanc explicuit Prat. lib. 4. Veteris Iurisprudentiæ. l. 72.

DVPLOMA, vide Diploma.

DVPONDIVM, seu Dupõdius, *inquit Varr. de lin. Lat. lib. 4.* à duobus ponderibus, quòd vnum pondus assipendiũ dicebatur: id ideo, quòd as erat libræ põdus. Dupondium ergo duos asses significat, vel 24. vncias, aut 12. sescuncias, *& sic apud Vlpia. l item si. 17. ff. de hared. insti. & §. & constat. Inst. de hared. inst. Vide Vigl. in enarratione huius legis.* Etiam pro parua pecunia sumitur. *Cic pro Quintio*: Si dupõdius tuus augeretur sex Næui, si in parua re captionis aliquid verere. Hinc

DVPONDIOS iuuenes appellatos scribit olim Iustinianus in Præfat. Pãdectarum, primo anno nouos auditores iuris: atque id ridiculè, quòd non essent magni pretij, sed duorum assium, vt si triobolares, aut diobolares auditores diceres. *Sic Hieronymus aduersus Heluidium*: Quis te oro dupondij supputabat? *Et in epist. Seneca*: Dupondio fatur, id est, perexiguo sumptu. Hos ipse vult deinceps vocari Iustinianeos annos.

DVRARE, in tempus consistere *l. 1. D. de pœnis.*

DVRANTE matrimonio, id est, constante, sæpè in constitutionibus.

Durante vita, vide infrà Verba, durante vita.

DVRA lex, immitis, quæ facilè non fertur.

DVRIOR conditio, pro difficilior, vt si quis deteriorem habeat patronum. *gl. §. fi. l. generaliter. ff. de fideicommiss. liber.* Sic durior aduersarius, *in l. 1. C. de alien. iud. mutan. caus. fac.*

DVRACINÆ vuæ, quæ durum habent acinum. *Plin. lib. 14. c. 1.* Vua non alibi gratior callo, vt inde possit inuenisse nomen duracini, durus acinus. Nisi mauis legere, Duracinæ, vt ad vuã referatur. Sic Duracina persica, quorum corpus ligno adhæret, auellíque nequit. *Pli. lib. 15. c. 12. Paulus de verb. sign. l. 205.* Qui fundum, inquit, vendit, pomúmque, excepit, ficus, nuces, & vuas duracinas, & purpureas, & quæ eiusdem generis essent, quas non vini caussa haberemus: quas Græci τρωξίμας appellant, id est, edules, cibariásque.

DVVMVIRI capitales dicebantur, qui de perduellionis crimine iudicabãt. *Liuius lib. 1. de Tullo rege loquens*: Duumuiros, inquit, qui Horatio perduellionum iudicent secundum legem, facio. Lex horrendi carminis erat: Duumuiri perduellionem iudicent: si à Duumuiris prouocarit, prouocatione certato, si vincent, caput abnubito: infelici arbore teste suspendito: verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. *Idem lib. 6.* Sunt qui Duumuiros, qui de perduellione anquirerent, creatos auctores sint. Loquitur de M. Mãlio: de quo & Plutarchus in Vitis. Durauit hic mos stante semper republ. Itaque C. Rabirius à Iulio Cæsare, & L. Cæsare Duumuiris perduellionis damnatus est, sed ad populũ prouocauit *vt ex Cic. Oratione pro eo, & Suetonio & Dionis lib. 35 notum est omnibus.* Cic. in Oratore: Planéque Duumuirorum iudicium, aut Triumuirorum capitalium, aut Decemuirorum litibus iudicandis dico nunquam.

Duumuiri CVRATORES viarũ, quæ extra vrbem essent, nominantur à Dione libr. 4. in eorum XXVI. virorum numero, vnde alij quoque magistratus minores erant.

Duumuiri MVNICIPALES, magistratus erant annui (nisi si essent refugæ tunc enim erant biennales. *l. 17. C. de decur. & fil. eor.*) in municipiis & colonis, qui ius dicebant: ideóque vocabantur Duumuiri iuri dicundo. Hi imperium non habebant, *l. ea quæ. ff. ad municip.* Iurisdictionem habebant vsque ad certam quantitatem, quam tamen defendere pœnali iudicio non poterant, *l. 1. D. si quis ius dice. non obtem.* Pignoris capionem *l. 29. §. magistratus. D. ad leg. Aquil.* Legis actionem, *vt in 2. Sentent. Pauli annotat Cuiac.* In seruos castigationem, *l. 12. ff. de iurisd. l. si priuatus. D. qui, & à quib. man.* Tutoris & curatoris

dationem, *l.3.ff.de tuto. & cur.da.* quin & ordo ipse ipsum magistratum, id est, Duumuirum iure tutorem dabat, *l.decreto.ff.qui pet.tuto.* Præferebant fasces, siue bacillos, *vt in 2. Agraria.* Potestate sua non vtebantur extra territorium, sicut nec vrbani magistratus. Erant & in municipiis & alij Duumuiri. QVINQVENNALES cognominati, in integrum creati quinquennium, census tributique caussa, vel potiùs quibus iuris dicendi caussa in quinquennium ob spectatam virtutem is honos mandabatur, cum aliis annuus esset, quod verius puto: aut in quinquennium continuabatur, prorogabaturque: vt in hac antiqua inscriptio ne II. VIR. QVINQ. BIS OB MERITA. Aut etiam legibus & institutis in quinquennium creari is magistratus solebat.

Duumuiri NAVALES, lege Decia, quam M. Decius Trib. ple. tulit, creati sunt, vt classis ornandæ reficiendæque curam haberent, *Liuius lib.9.*

DVVMVIRATVS, pro ipso Duumuirorum magistratu, *l.1.ff.de alb.l.1.C.de tempo appell.*

DVVMVIRALIS, qui Duumuiratum gessit, *d.l.1.de alb scrib.* Hinc

DVVMVIRALITII, qui abierunt Duumuiratu. Augustinus de cura pro mortuis: Curialis pauper vix illius loci Duumuiralitius.

DVVMVIRILITAS, *l.1.C.de nat.lib.*

E

E, PRO, i, veteribus sæpè positum fuisse constat, *quod & M. Fabius lib.1.c.4. docet*: vnde in Pand. Floren intelleguntur, intellegi, pro, intelliguntur, intelligi, *vt & B. Brissonius li. Parerg. adnotat.* Pierius in suis in Virg. Castigationib. idem admonet, in marmoribus antiquis e, pro i, legi, Verginius, Deana, IOVE OPTIM. MAX. pro Ioui.

E, vocabula, plerunque exclusionis nota est, *c.1.de renuncia.*

E contrario, pro vicissim, vice versa, *l.11.§.D.de duob.reis constit.*

EA MENTE, *apud Vlpia.de furt.* pro voluntate, & non (vt vulgus solet) pro intentione accipiendum est. Accursius *in l.codicillis. de leg.2.* eadem verba in Scæuolæ responso, haud simpliciter, hoc est, pro animo, aut sententia, sed pro pacto intellexit.

EADEM sunt, quorum sententia est eadem; *Bald. l. neque leges. D. de legibus.*

EA & EADEM aduerbia loci, id est, per eandem viam.

EATENVS tandiu, vel vsque ad id: atque variè poni docet Bart. *in princi.l.1.de oper.nou.nun.* Porrò Eatenus dicitur quis posse facere, quatenus ex fructib. superest, deductis alimentis, *l. qui bonis.ff.de cessio.bon.l.Imperator.ad SC. Trebel.*

EBLANDITIÆ preces, significant testimonia blandis precibus impetrata, *apud Plin.in Panegyr.*

EBOR, vel EBVR, pro Elephanti dente, quasi è barrho, id est, Elephante productum, *teste Seruio*: quod tamen negat Pausanias, è cornibus id produci contendens, quæ ex illius ore exeant: *vt annotat Mathiol. in Diosco.lib.2.* Sicut autem ab ebor, eboreæ: ita ab ebur, eburneæ dicuntur tabulæ. *Pompon. in l.2. D. de orig. iur.* Quas in tabulas eboreas perscriptas, pro rostris composuerunt, vt possent apertius percipi.

EBORARII, inter artifices qui à Principibus vacationem munerum obtinent, *numerantur in l.priore. C.de excusat. artif. lib.10.*

EBRIVS, qualibet re expletus *Nonio.* At Ebriis quandoque venia dari solet derelinquentibus, tanquam sepultis & nescientibus: scilicet in delictis non ita magnis, *l.respiciendum.§.delinquunt.ff. de pœn.*

Ἐκβιβαςὴς ἀπαιτητὴς, executor, *titu.de præscri.quinquenny.*

ECBOLIA, medicamenta, quibus medici vtuntur abigendis infantibus in vtero enectis, quæ & Phthoria dicuntur: tum & veneficia, quibus abortum faciunt mulieres: de quibus locus est Vlpiani, Si mulierem, inquit, visceribus suis vim intulisse, quò partum abigeret constiterit; eam in exilium Præ-

ſes prouinciæ exiget. *ad leg. Corn. de ſica.* Quod tamen hodie apud nos capitale eſt.

Ἐκβολὴ, *in l. 3. D. de incend. ruin. & nauf.* reponendum putat Spiegelius: cum in Pandect. Flor. legatur ἐξεβρασθῆ. id eſt, in vadum eiecta. Vide Ἐξεβρασθῆ.

ECCLESIA, Græca vox eſt, & ſignificat multitudinem, non qualemcunque, ſed conciliatam in vnam aliquam ſocietatem religionis. Eccleſiæ appellationem vulgò reſtringunt ad miniſtros eccleſiarum, & ipſa templa, *titu. C. de ſacroſanct. Eccleſ.* Eccleſiam pro loco aut templo duntaxat accipi prædurum eſſet, niſi imperatoris auctoritate donaretur.

Ἔκδικος: & ἐκδικηταὶ ſunt perſecutores, quorum munus eſt iudicio experiri contra eos, qui aurum vel argentum, vel pecuniam reip. debent. Vocantur & defenſores ciuitatum, *in l. vt perfectius. D. de ann. except.* Eſt etiam ἔκδικος vindex & aſſertor. Ecdici tamen *apud Cicer. lib. 1. Epiſt. Fam. 13. Epiſt. 56.* videntur dici ij, quibus à ciuitatibus cura mandata erat, de his quæ deberent, cum priuatis tranſigendi. Milaſij & Alabandenſes pecuniam Cluuio debent: dixerat mihi Euthydemus, cùm Epheſi eſſem ſe curaturum, vt ecdici Milaſij Romam mitterentur, id factum non eſt: legatos audio miſſos eſſe: ſed malo ecdicos, vt aliquid confici poſſit: quare peto à te, vt eos & Alabandenſes iubeas ecdicos Romam mittere.

Ἐκταγὴ, delegatio, ſiue diſpoſitio Præfecti prætorio, *in l. fin. C. de exact. trib. lib. 11.*

Ἐκτίνειν τὰς κηδεμονίας, curationis nomine ſatisfacere, rationes referre, reliqua ſoluere, *Modeſt. l. 49. D. locat.* οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι πρὶν ἐκτίσαι τὰ τῆς κηδεμονίας, μισθωταὶ καὶ ὑπὲρ γίνεσθαι κωλύονται. Tutores facti, priuſquàm procurationis ſuæ nomine ſatisfecerint, prohibentur aliquid à Cæſare conductum habere.

ECVLEVS eſt genus tormenti, ita dictum, vt quidam volunt, ab equi forma: *cuius fit mentio apud Cice. lib. 4. de Fin.* Nec ſi ille ſapiens ad tortoris eculeum à tyranno ire cogatur, ſimilem habeat vultum, ac ſi ampullam perdidiſſet. *Sic C. de male. & mathe. l. etſi excepta. in fi. de hoc 23. q. 1. c. 1. per Archid.* Sunt tamen qui ſtipitem eſſe velint, cui velut equo rei imponebantur, ac variè torquebantur, cruciabantur: ídque auctore Prudentio, in D. Ro. martyrio. Sed hoc ſignificatu per c, ſcribi volunt, alio per q.

Ἑκυρὸς, apud Græcos propriè viri pater vocatur: ἑκυρά, viri mater: vxoris autem pater πενθερὸς, & mater πενθερὰ vocatur, *l. non facile. D. de gradibus & adfin.*

EDEATRÆ, qui præſunt regiis epulis.

Ἕδνα in libris Βασιλικῶν, quidam dotē, alij donationem propter nuptias interpretantur.

EDERE actionem, eſt copiam deſcribendi facere: vel in libello complecti, & dare, vel dictare: vel aduerſarium noſtrum producere ad album Prætoris, & demonſtrare quid dicturi ſimus, vel dicendo id, quo vti velimus. aut denique quouis alio modo inſinuare ſummam actionis, *l. 1. §. 1. & in l. ſi quis ex argentariis. §. ſi initium. ff. de eden.*

Edere iudicium, eſt profiteri & enunciare, qua actione vſuri ſimus, *l. 15. ff. de auct. tu.* Interdictum, *l. 8. §. ex hoc. ff. de pre car.* Formulam, *Pli. li. 9. ca. 59. Quint. Declam. 13.* Patrimonium *l. 1. § ſi quis. ff. de offic. præfe. vrb.* Cenſum, *Plin. lib. 10. Epiſt.* Exemplum literarum, *l. pen. ff. de appel. recip.* Librum, *l. 46. § tutor, ff. de admin. tu.* Mandatorem *l. 2. §. Diuus. ff. de iur. fiſ.* Crimina, *Paul. lib. 5. Senten. tit. 17.*

Edere operas dicitur libertus, pro dare, præbere, & præſtare operas, *l. 9. de ope. lib.* Proprietas earum & in edentis perſona, & in eius cui eduntur, conſiſtit. *Iauolenus l. 21. D. eod.* Operæ loco edi debent, vbi patronus moratur, ſumptu & vectura patroni. *Senec. lib. 4. Epiſt. 29.*

Edere NOMEN, proferre, vel efferre nomen ſuum, vt deſcribatur, & veluti ſuum nomen profiteri in actis, quem manumiſſuri ſumus: id quod fiebat ante cognitionem conſulis, *Vlpi. l. 1. D de offic. Conſ.* Conſules & ſeorſum & ſinguli manumittant. ſed non poteſt is, qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere. Quinetiam Edere nomina, hodie dicimus eos, qui prouocatores apud acta Curiæ præſentari dicuntur. Quod & nomen dare vocatur, vt dare nomen militiæ, *l. 3. de re milit.*

Edere rationes longè aliud significat, quàm reddere. Nec enim is, qui edere iussus est, reliquum reddere debet: nam & argentarius edere rationem videtur, etiamsi quod reliquum sit, apud eum nō soluat, *l. 89. ff. de verbo. signif.* Edi autem ratio ita intelligitur, si à capite edatur. *l. si quis. ff. de eden.*

Edere reo, pro contra reum, *Ci. in Ora. pro Planco.*

EDITA actio, *l. edita. C. de edendo, l. 1. C. de lit. cont.*

EDITIO pro natiuitate, ortu, *l. 2. §. 1 ff. de decurionib.* Si conceptus sit à plebeio, mox ante editionem pater eius decurionatum adeptus, ante editionem amiserit, &c.

Editio actionis, propriè præparatoria est, *Bar. in l. insulam. de verborum obligat.*

Editionem exigere ab officio iudicis, est iudicem inuocare, vt decernat, & mandet exhibitionem scripti, caussa summatim cognita, & delato iuramento exigenti, quòd non calumniæ caussa postulet, *iuxta l. si quis ex argentariis. §. exigitur D. de eden.*

EDITVS, us, ui, pro stercore seu excremento, quod ab armentis editur, ab edendo, seu extra mittendo dictus. *Iurisconsul. titu. de legat. 3. in l. ligni appellatione. 55. §. 3.* In quibusdam prouinciis editu boum ad hanc rem vtuntur.

EDITITIVS iudex, quem vna pars elegit. *Seruius Eclog. 3. Cicero pro Planco.* Neque enim quicquam aliud nisi edititios iudices es secutus.

EDICO, *Donatus in Hecyra. Terent.* Inter Edico & interdico hoc interest, quòd Edicimus, quod fieri iubemus. Interdicimus, quod fieri vetamus. Edicimus vni generi hominum, Interdicimus diuersis. Itaque Prætoris edicta, & interdicta dicuntur. Quæ distinctio, *vt Alciatus ait*, non sat vera est, cùm sub Rubr. de interdictis quædam sint, quæ fieri nō prohibent, vt Restitutoria, Exhibitoria. Edicere verò aliàs est iubere, decernere, edicto vetare, & propriè est magistratuum. *Cic. ad Brutum, lib. 11. 6.* Cùm Tribuni plebis edixissent. Significat etiam denunciare, vt quid fiat, aut non fiat. *Terent. in Eunucho:* Dico, edico vobis nostrum esse illum herilem filium. Hinc *Dionys. lib. 5.* τὰ γὰρ ἐπιτάγματα καὶ τὰς διαγραφὰς τῶν δικαίων δὲ ἀδικανέδικτα οἱ ῥωμαῖοι καλοῦσιν Atque huic verbo videtur inesse vis prædicendi, atque in posterum denunciandi: *vnde illud Cic. lib. 2. de Finib.* Est enim tibi Prætori edicendum, quæ sis obseruaturus in iure dicendo. Edicendum enim dixit pro denunciandum & diuulgandum. id quod fixa tabula, & libello palàm proposito fiebat. Solebant enim creati Pretores, priusquàm ius dicerent, vt cuique notum esset, quemadmodum anno suo ius dicturi essent, in albo edicta constituere, atque proponere: idque inito magistratu, habita concione, & iurati in leges faciebant. Proconsules etiam, & præsides in prouinciis edicta eiusmodi proscribebant, quę Prouincialia appellabantur, ad differentiam vrbanorum, *vt ex libr. 7. Epistol. M. Cicer. ad Attic. Epistol. 1. & ex Verrinis patet.* Ad edictum autem tam prouinciale, quàm vrbicum, Gaius Commentarios scripsit. Eáque caussa est, cur in Edictorum interpretatione Proconsulis sæpè mentionem faciat, *l. 1 D. de alienat. mu. iudic.* & aliis locis, quos memorat A. Aug. *lib. 1. Emend. cap. 5.* Edicunt autem non Prætores aut Proconsules tantum, sed & omnes magistratus. Edicit enim Consul Gabianus, in Sextiana orat. vt L. Lamia eques R. ab vrbe absit millia passuum ducenta. Edicunt Piso & Gabinius Coss. vt Senatus, qui vestem propter Cicero. mutarat, ad vestitum rediret. Edicunt Censs. *apud. Gel. li. 15. c. 2.* sibi Latinorum Rhetorum scholas non placere. Edicunt Tribuni pleb. *apud Cicer. Verr. 4.* ne quis Romæ esset, qui rei capitalis damnatus esset. Hinc

EDICTA tria, quibus absens aduersarius in iudicium vocatur, *l. ad peremptorium 68. & seq. D. de iudic. & l. cum verò. 26. §. euocari. ff. de fideico. lib.* quæ Græci προγράμματα appellant. Hinc & Edictale programma, *apud Cassio. li. 1. Var. epist. ad popul. Rom. & lib. 2. epistol. ad Senat. vrbis R.* Hinc illud in Cod. libris toties legimus, Hac edictali lege sancimus, &c.

EDICTA Romæ dicebantur, quæ Prætores, antequam ius redderent, solebant proponere, vt scirent ciues, quod ius de qua re quisque dicturus esset, séque præmuniret, *l. 2. §. 5. D. de origine iuris.*

Edictum

Edictum verò, aliud est perpetuum, aliud temporale. Perpetuum est, quod à Prætore iurisdictionis perpetuæ caussa proponi dicitur, *in l.7 ff.de iurisdicti.* nimirum quod Prætores inito magistratu proponebant, quo ciuibus denunciabant, quemadmodum anno suo ius dicturi essent. Temporale verò, quod etiam peculiare dicere possemus, est πρόγραμμα, quod certi negocij oborti caussa proponitur: vt illud Verris, Vt Kalẽd. Decemb. adsit Sthenius Syracusis. *Item*, Ne quis frumentum ex area tolleret, &c. Exoritur, *inquit Cice.* peculiare edictum repentinum, &c. *Vlpian.l.7.ff.de iurisd.* Si quid id quod iurisd. perpetuæ caussa, non quod prout res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propositum erit, corruperit. *Cicero in Vatiniana:* Edixeritne C. Memmius prætor, ex ea lege, vt adessos die trigesimo? Tum & illud, quo Prætor aduentum suum Prouincialibus significabat, *l.4.§. antequam. ff.de offic.Procons.* De superiore sic loquitur Asconius, *in Corneliana argumento:* Aliam, inquit, legem Cornelius, etsi nemo repugnare ausus est, multis tamen inuitis tulit, vt Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent: quæ res tum gratiam ambitiosis Prætoribus, qui variè iusdicere assuerant, sustulit. sic enim locum interpretatur Hotom. non quòd in horas edicta sua Prætores mutarent, sed quòd ex edictis suis ius non dicerent. Cuius rei Verres à Cicer. quoque libr. Accus.1. accusatur. Edictum perpetuum etiam alia significatione dicitur, quod vnum ac simplex in omnes annos, atque in perpetuum cõpositum est. Nam prætores olim arbitratu suo edicta, quæ leges erant annuæ, scribebant, idque eorum honori tribuebatur, vt in annum suum ius constituerent. Itaque quo edicto superioris anni Prętor vsus erat, in sequens ferè non vtebatur: alioqui eius edictum Translatitium dicebatur. Sed postea diminuta cum illa popu.Ro.magistratuum quoque potestate, constitutum est, vt edictum vnum componeretur, ex quo edicto omnes in posterum tempus Prætores perpetuò ius dicerent: quod idcircò Perpetuum est appellatum. Huius rei auctorem fuisse D.Adrian. Iustin. *in l.2.C.de vet.iur.enucl.* testatur. Edicti verò scriptorem Cod. Saluium Iulianũ. Cùm ipse Iulianus, ait, legũ & edicti perpetui subtilissimus conditor, &c. Idem tradit præterea *in l.10.C.de cond indeb. Eutropius lib.9.* Post eum Saluius Iulianus Rempu. inuasit, vir nobilis & peritissimus, nepos Saluij Iuliani, qui sub Diuo Adriano perpetuum composuit edictum. Ex his igitur cõstat, edictum superius perpetuum, in vniuersum Præturæ vnius tempus valuisse: cùm temporalia in partem duntaxat, veluti mensem vnum, aut alterũ vim habeant: hoc verò ad omnes omnium Prætorũ iurisdictiones pertineat. Ac de hoc ipso intelligendus Hermogen. *l.2.ff. de statu.hom.itẽ in l.vlt.in fi.ff.de appel.reci.l.5.ff.de extraord.crimi.l.21.ff.de lib.con.* Edicta autẽ hęc, quæ perpetua diximus, monitoria appellata quidam autumant, quòd his ciues admonerentur, qualiter ius dicturi essent magistratus. Ad quod Edictũ Callistratus libros sex scripsit, vt ex indice Pand.Flo.pręfixo intelligitur. Ad hanc speciem pertinet Edictum Carbonianum, quod solum auctoris sui nomẽ retinuit. Eiusdem quoque generis est Edictum nouum, *de quo in l.1.§.si pater.ff. de vent.in possess.mit.*

Edicti perpetui caussa, & generaliter nihil vnquam proposuit Prætor, quod non euidentem haberet vtilitatem in publicum, secundum naturalem æquitatem, quę & hodie perdurat, & nunquam cessabit. Et hinc videmus, omnes propemodum mores ciuitatum, qui antiquitatem redolent, tractos esse ex iure Prætorio: si modò libeat vtriusque seculi obseruantias inuicem conferre.

Edicta PRINCIPVM sunt generales leges, quæ omnes populos & prouincias tenent, *l.3. C.de legib. Theophilus sic definit:* πᾶν ὅπερ ἐξ οἰκείας φύσεως κινηθεὶς ὁρίζει ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν τῶν ὑπηκόων εὐταξίαν καὶ λυσιτέλειαν. Atque iis non ad certam aliquam controuersiam, de qua consulti sunt, respondent, sed generaliter quasi nouam aliquam legem constituunt, *vt l.hac edicta lib.6. C.de incest.rupt.*

EDICTVM DIVI ADRIANI, *de quo l.vlt.Cod.de edict.diui Adr.toll.* vt intra annum hæredi scripto daretur aditus adipiscendæ bonorum possessionis: quo elapso amplius non admittebatur: & hoc cum deminutione vicesimæ partis applicandæ fisco, quo pertinuit &

lex Iulia, de vicesimi. hæreditatum, de qua in Indice legum, & Alciat. libr. Disp.3.c.6.

Edictum PEREMPTORIVM instar trium obtinet, *l.contumacia. §.contumax. ff.de re iudic.* Quo autem ordine ad illud perueniatur, docent Iurisconss. *l. ad peremptorium. & ll.seq.ff de iud.* Vide Peremptorium.

Edictum DOMITIANI, quo cautum est, abolitiones ex Senatusconsulto factas, ad huiusmodi seruos non pertinere. *Papin.in l.si seruus.ff.de cust.& exhi.reo.*

Edictum de ALTERVTRO, *cuius fit mentio l.1.§.sciendum.C.de rei vxor. act.& l.vnic.C.Th.de testa.* est, quo cauetur, vt si quid maritus vxori aut hæreditatis, aut legati, aut fideicommissi titulo reliquerit, alterutro contenta sit mulier, relicto vel dote: actione ex testamento, vel actione rei vxoriæ: nec pertinet hoc edictum, nisi ad actionem rei vxoriæ: ideóque penitùs hodie sublatum est, cùm sit hodie actio rei vxoriæ sublata. *De quo vide Cuia.Obser.lib.3.c.16.*

EDICTALES bonorum possessiones sunt, quas ordinarias vocamus, & quę ius tribuunt, quęque ex edicto dantur, sine caussæ cognitione, & de plano *l.30. ff.de acqu.hæred.* Decretales verò, de quibus suprà, extraordinarias, quæ scilicet dantur caussa cum consilio cognita, & pro tribunali, *l.1.§.1.ff.si tab.test.*

EDVCARE, idem est, quod alimenta, & ad victum necessaria pręstare, *l.fi.de alim.& cib.leg.* vbi pupillus educari debeat, pulchrè Iurisconss. toto hoc titul. ostendũt, & Impp.C.eo. *Plautus* distinguit inter alere & educare, *in Menach.* Hic homo conuiuas non alit, sed educat.

EDVLIVM, *inquit Valla*, est quidquid edimus, aut quicquid ad prandium, cœnámque, edendi gratia nobis adponitur, & sumimus. Interpretantur hanc vocem, suo more, pro comestione, *apud Iurisc.in l.solent in fi.de offi.Procons.* Et quod mandatis continetur, ne donum vel munus ipse proconsul, vel qui in alio officio erit, accipiat, emátve quid, nisi victus quotidiani caussa, ad xeniola non pertinet, sed ad ea, quæ edulium excedant vsum.

EDVLITAS, rerum edulium largitio, & donatio, quæ à Principe in populum, cùm magna esset annonæ caritas fieri solebat. Quo vocabulo vsus est Papinia. *l.17. de compens.* Ideò, inquit, condemnatus, quod arctiorem annonam edulitatis tempore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor non videtur, & ideo compensationem habebit. Sunt qui in eo loco, ædilitatis, pro edulitatis, legant: sed malè mea quidem sententia: quod & animaduertit Duar. *Disp. lib 1. cap.26.* Hac dictione vsus etiam est *Lamprid. in Alexan.* Cùm edulitatem, *inquit*, L.Rab.eo peteret, interrogauit per Curionem, quam speciem caram putarent. Illi continuò exclamarunt, carnem bubulam & porcinam.

EFFECTV apud Iurisconss. significat facto ipso, re ipsa, *l.15.ff.de leg.præstã.* Quia effectu fratris aufert partem dimidiam. *Sic l.10.ff de vsu & habit.* Effectus quãdoque pro caussa sumitur. Atque etiam effectus est, quod ex re sequitur, *l.3. ff.ex quib.caus.maio.*

EFFERRE, verbum est funeribus accommodatum. cum cadauer prouehitur, & extollitur, humeris scilicet suppositis. Ferettum verò efferre propinquioribus virilis sexus, olim munus dabatur. Itaque filij parentes, fratres, sorores, elatos funere deferebant: nonnunquã serui libertate donati. *Cic.pro Flacco:* Cùm efferretur magna frequentia, *Idem Attic.lib.15.* Cn. Lucullus familiaris noster matrem efferebat.

EFFERVESCERE, significat ardore animi excitari, vt cùm homo ira excandescit: contrarium est, Deferuescere. *Vlp.in l quis sit fugitiuus.§.idem ait.ff.de ædil.edict.* Si autem in hoc tantùm latuisset, quoad iracundia dominorum efferuesceret. vbi tamen, Deferuescere legendum videtur: nec enim illius significatio huic loco quadrat.

EFFIGIARE verbo, vtitur nunc Cæsarea, Cancellaria in diplomatis, quæ à Principe super natalium restitutione, hoc est, nobilitatione (*vt ait Bud.in prio. annot*) impetrantur. Hoc tamen verbum apud auctores classicos vix reperias: & si id non respuit Prudentius, vt nec Gellius, qui fœtum ineffigiatum dixit. Pro eo tamen malim delineare, exprimere, characteribus depingere.

EFFINGERE, vide Extergere.

EFFODERE, ossa vel eruere, *l.8.ff.de reli-*

di.l.vlti.ff.de sepul.viola.

Effodere terminos, id est, lapides finis caussa positos auellere & eiicere, l. 1. C. de accus. & Paul. lib. 5. Sent. tit. 22.

EFFRACTORES, qui vi fores, parietésve insularum, horreorúmve effringebant, vt inde quin subriperent, l. 3. §. 1. ff. de offi. præfe. vigil. l. 16. § tempus. ff. de pœnis, & apud Firmi. lib. 3. Matheseos, cap. 13. & vertuntur in antiquo Lexico, θυρεπανοῖται. Interdum etiam Effractores dicuntur, qui è carcere effugiunt, parietes eius perfodiunt; vt sub tit. de effract. & expil.

EFFRACTVRÆ crimen, l. 48. ff. de bon. li. l. 1. C. de loca.

EFFVSORES, qui patrimoniũ, peculiúmve temerè & largè expẽdunt, dissipántque. Verbum fuit admodum familiare diuo Cęs. Imp. August. Frid. II.

EGESTAS ferè in mala re dicitur, quę scilicet ad maleficium hominem impellit. Propriè tamen est, alicuius rei opus habere. Tryphon. in l. bona fides. ff. depositi. Censuit, nec iniquè, malè meritum, publicè vt aliis exemplo ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debere.

Εἰνατέρες (ait Modestinus) apud Grecos dicuntur duorum fratrum vxores: quod vno versu, ait idem Modest. Homerus significat:

Ἠέ τευ ἐς γαλόων, ἢ εἰνατέρων ἐυπέπλων.

Siue alicubi in glorium, aut inaterum speciosis peplis, l. 4. §. 4 ff de gradib. ad fin.

Εἰσδεκτικά, hominij siue homagij symboli, Cuiac. lib. 8. Obser. c. 14.

EIICERE, verbum est ad immaturum partum accommodatum. Vnde eiecti partus, pro abacti. Eiecti item, & eiectitij, pro abortiui, dicuntur. Vlp. in l. si seruus seruum. §. si quis de manu. ad leg. Aqu. Si mulier pugno, inquit, vel equa ictu à te percussa eiecerit. At Edere, est maturum parere. Illud Græci ἐκβάλλειν dicunt, & partus eiectionis, tum ἐκτρώματα, tum ἐξαμβλώματα dicunt.

EIECTA nauis, hoc est, quod Greci aiunt ἐξεβοασθῆ, id est, in vadum eiecta, illisáque l. quo naufragio. ff. de incen. ruin. nauf. quę & Deiecta, l. 7. ff. de leg. Rhod. dicitur.

Εἰσιέναι δίκην, caussã agere, Pau. l. 48. ff. de ind. τοὺς ἄρχοντας ἐν ᾧ ἄρχουσι ἐνιαυτῷ μήτε εἰσιέναι δίκην ἰδίαν, μήτε δικαζομένων, μήτε φευγόντων. Id est, Magistratus quo anno cum imperio sunt; neque propriam agere caussam, siue agendo, siue defendendo.

EIVRARE bonam copiam, est iurare sibi copiam nõ esse æris alieni exoluendi; Cic. lib. 9. epist. ad Pœtum. Tu autem, quòd mihi bonam copiam eiures, nihil est, & vide Festum lib. 5. in dict. Eiuratio. Hoc eodem verbo vsus est Varro lib. 6. de ling. Lat. Et omnes qui bonã copiam eiurarent, ne essent nexus dissoluti. Id est, si iureiurando negarent sibi facultatem dari eo se ære liberandi.

EIVS, pro ei ius, in Pand. Flor. sæpè reperitur.

Ἐλαιώνης, curator oleo coëmendo, Arcad. l. vltim. ff. de mune. & hon. Cura quoque emendi frumenti, olei. nam harum specierum curatores; quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creari moris est.

ELEMPORIA, ea cura, d. l. fin. vbi tamen Elæemporia legendum videtur, dicitur & ἐλαιωνία.

ELECTRI nomen duobus modis accipi. Pausan. lib. Eliacõn scribit: τὸ δὲ ἤλεκτρον τοῦτο, ait, ἐξ οὗ τῷ Αὐγούστῳ πεποίηται τὴν εἰκόνα, ὅσον μὲν αὐτόματον ἐν τοῦ Ἠριδανοῦ τοῖς ψάμμοις εὑρίσκεται, σπανιζεται τὰ μάλιστα, καὶ ἀνθρώποις τίμιον πολλῶν ἐστὶν ἕνεκα. τὸ δὲ ἄλλο ἤλεκτρον ἀναμεμιγμένος ἐστὶν ἀργύρῳ χρυσός. In hanc posteriorem sententiam electrum vsurpatur, in l. 7. §. voluntas. ff. de acq. rer. dom. l. 4 ff. de leg. 1. Plinio lib. 33. c. 4. vbicunque quinta argenti portio est, electrum vocatur; Seruius in 8. Æneid. Tria sunt, inquit, electri genera, vnum ex arboribus, quod Succinum dicitur: aliud quod naturaliter inuenitur: tertium, quod fit de tribus partib. auri, & vna argenti: atque de hac specie intelligenda sunt Pand. loca superiora, vt diximus. Vide Isido. lib. 15. Etym. c. 23.

Electri nummi apud Lampr. in Alex. Eóq. sensu electrina vasa accipi possunt. l. 32. §. Neratius. ff. de aur. & arg. leg.

ELENCHVS, lapillus est ex genere margaritarum. Paul. de aur. & arg. leg. l. pediculis. Item cùm inaures, in quibus duę margaritę, elẽchi, & smaragdi duo, legasset, & posteà elenchos eisdem detraxisset, & quęreretur, an nihilominus detractis elenchis inaures deberentur:

reſpondit deberi, ſi maneant inaures, quamuis margarita eis detracta ſint. *Pli. libro 9. capit. 35*. Cylindri & elenchi in eo differunt, quòd elenchi ſint faſtigiatæ longitudinis, alabaſtrorum figura, in pleniorem orbem deſinentes: atque hos digitis ſuſpendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria eſt: cylindri verò proceritatis æqualiter orbiculatæ ſunt.

ELICES ſulci ſunt aquarij, qui in ſegetibus fiunt, per quos aqua collecta educitur è liris. *Vlpia. l. 1. §. Labeo. ff de aqu. & aqu. plu. arcen.* Sulcos aquarios qui Elices appellãtur, ſi quis faciat, aquę pluuiæ arcendæ eum teneri. Haloander ſic habet: qui Græcis ὑδρορχυλακας appellãtur: quemadmodum & Alciat. quãdoq. legendum exiſtimauit. Nunc in Parergis indicans nihil immutandum, ídque auctoritate L. Columellæ, *cuius verba li. 2. de re ruſtica, ca. 8 hæc ſunt*: Sed quãuis tẽpeſtiuè ſementis confecta erit, cauebitur tamen, vt parentes liras, crebróſque ſulcos aquarios, quos nõnulli Elices vocãt, faciamus. *Sic lib. 11. cap* 2. Arbitramur tamen Elices propriè dici, capita fontium, & ſcaturigines. Vnde Aquilices Calliſtrato, qui artem hanc exercent, ſciúntq. quo modo aquæ elici poſsint. Alciatus rectè ſententiam mutauit: nam Pand. Flor. habent Elices, quæ lectio retinenda eſt vel peritorum conſenſu. Bud. aliter ſentit, & Aquilices ab aquis legendis dictos vult. Vide Aquilex.

ELIDERE in ſpecie Pauli, *l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact.* non omninò tolli, ſed & inutile, & inefficax effici accipi debere, docuit Prat. li. 4. mediæ Iuriſpru. Sent. c. 3. quod eiuſdem Pauli verba oſtendunt ibidem. Et quidem ipſo iure & replicatione exceptio nõ elidetur, quod & Iuſtin. A. probat. *§. præterea. Inſt. de actio.* pacto conuento obligationes non omninò diſſoluũtur. Zaſius verò *lib. 1. Reſpon. cum* 5. & Fortunius Garſias *in repet. d. §. pactus ne peteret.* omninò contrà ſenſerunt: ſed falſò: cùm ex verbis I. Pauli contrarium ſit verius.

ELIGIMVS re ipſa, quod prius mẽte optauimus: quapropter promiſcuè optio, electióque aſſumitur, auctor Alciatus. Omnis autem electio, actus eſt voluntarius, *vt Ariſt. docuit 2. Et hic. colligitúrque ex l. Gallus. §. & quid ſi tantum.* Eſt autem electio de multis, *l. quod in hæredem. §. eligere. de tribu. l. plerunque. §. fin. de iure dot. vide Salomo. in l. Gallus. ff. de liber. & poſthum.* Igitur

ELECTIO ſecundum Io. eſt alicuius perſonæ idoneæ ad dignitatẽ, vel fraternitatẽ, vel ſocietatem, ſeruata forma canonicè facta, vocatio. Et hoc modo electio ſumitur ſtrictè, quãuis eligere ad multa ſe habeat, vt etiam not. *Roſfre. in ſum. eo. ti. §. 1. in prin.* Vnde ad electionem tria requiruntur, ſcilicet auctoritas, numerus, & zelus. Auctoritas conſideratur in dignitatibus & meritis vitæ Zelus cõſiſtit in animo, vt ſine carnali animo fiat ſed ſecundum meritum perſonæ eligendæ, *8. q. 1.* Si ergo, licèt contrà iſtam conditionem ſępius committatur electio de facto, non de iure. De numero patet. Debet igitur electio fieri ſecundùm iſta tria, habito reſpectu meriti ad meritum. zeli ad zelum, numeri ad numerum. Si tamen ex vna parte ſit dignitas, & zelus melior, tam reſpectu eligentium, quàm electi, & ex alia parte numerus maior: certè præualebit dignitas cum zelo ipſi numero, vt extr. de elect. c. eccleſia veſtra. Item differũt electio, collatio, & præſentatio. Nam electio fit per collegium ad dignitates, & Papa cõfirmat: & quodlibet collegium debere eligere prælatũ ſuum, niſi aliud ſit de conſuetudine vel priuilegio, *vt extr. de elect. & elect. poteſtate. c. 1.* Collatio fit ad beneficiũ ſimplex, & pertinet de iure communi ad epiſcopum per totam diœceſim, cum conſenſu capitali, niſi aliud habeat conſuetudo vel priuilegium: & dat plenum ius, nec indiget confirmatione. Sed præſentatio pertinet ad patronum, nec dat plenum ius præſentatio, ſed requiritur inſtitutio, & inueſtitura Epiſcopi: vt per totum tit. de iure patr.

Electio canonica quę dicatur, exponit Ioan. And. *in c. non poteſt. de præben. & dignit. lib. 6.*

ELIMATVM, id eſt. expolitum. Nam limare verbum, propriè pro polire ponitur. Et expolire nihil à poliendi ſignificatione differt: niſi fortè aliquid perfectioris artis habere velis. Sic verbum Elimatum, accipiendum *in §. ſed cùm perſpeximus. l. 2. C. de veteri iure enucle.*

ELOGIVM multi putant Græcum

eſſe

ſſe, priúſque dictum ἐκλογεῖον: at verò ego contrà putem, quemadmodum plerísque nominibus Græcis Latini præpoſitiones ſuas anteponebant: ita etiam elogium ex Græca voce, & Latina præpoſitione conſtitutum. Eſt verò teſtificatio de certo homine, tam in bonam, quàm in malam partem. In malam, *Modeſtinus in l. deſertorem. D. de re milit.* Deſertiorem auditum, ad ſuum ducem cum elogio Præſes mittet. Aut eſt conuitium, vituperatio, ſeu notatio quædam (ſic enim notationes Cenſoriæ dicebantur) exhæredationis cauſſam perſtringens. *African. l. 14. §. 2.* Non enim videri quaſi filium exhæredatum eſſe, cùm elogium pater, cùm filium exhæredaret, propoſuiſſet, & adieciſſet propter eam cauſſam exhæredare. *Sic Auguſtin. in ſermone de vit. & mor. cleri.* Ambos exhæredauit, illam cum laude, iſtum cum elogio, id eſt, cum vituperatione. *Sic in l. 1. §. idem ait. D. de Carbon. edict. l. 9. C. de ſuis & legitim & apud Ciceron. in Cluentiana.* In bonam partem Gloſſæ antiquorum notariam (ſcilicet breue ſcriptum) interpretantur, *vt l. Diuus. l. non dubium. D. de cuſtodia reor.* vbi Baſilica, Cum elogio, μετὰ τῆς ἐν αὐτῷ προσχεθέντων. *Sic Vlpian. l. 38. §. 2. D. de ædilit. edict.* Idcircò elogium huic edicto ſubiectum eſt, &c. Id eſt, de induſtria, vt de pecore nominatim caueretur, hæc clauſula ſubiecta eſt. Itaque elogium in hoc ſignificatu, teſtificatio eſt de homine certo, vt vni propria, neque alteri conueniens, vt illud de Attilio Calatino: Vno ore, cui plurimæ conſentiunt gentes, populi primarium eſſe virum. Turn. aliud ſentit à ſuperioribus. *Aduerſ. lib. 18. c. 5.*

ELVGERE, luctum deponere, vel finem lugendi facere, *l. 10. D. de iis, qui not. infam.* Solet autem vir elugeri propter turbationem ſanguinis. Tum Pomponius eam, quæ intra legitimum tempus partum edidit, putat vel ſtatim poſſe ſe nuptum collocare, *d. l. 10.*

ELVSCARE, eſt aliquem altero oculo orbare. Nam Luſcus propriè eſt, qui altero oculo caret. *Vlpianus de condit. tritic. l. in hac actione.* Si quis, *inquit*, poſt mortem ſeruum eluſcatum dedit. *Idem l. ſed & ſi. §. ſi magiſter. ad legem Aquil.* Iulianus, *inquit*, ſcribit Aquilia teneri eum, qui eluſcauerit in diſciplina diſcipulum. Hinc Eluſcatio, actio ipſa priuandi altero oculo. *Vlpianus de ædil. edict. l. item Ofilius.* Eluſcationem eam quidam putant, vbi homo lumine adhibito nihil videt. Qui id dixerint, non ſunt audiendi, quia nulla freti auctoritate id dicant. *in dict. leg. item filius in Pandect. Floren.* legunt quidam luſcitationem falsò: Haloander, Nuſcitationem.

EMANCIPARI, *Feſto lib. 5.* dicebantur, qui patris poteſtate exibant, vt paſsim in libris noſtris: & id propriè de liberis: vt manumittere de ſeruis, etiamſi hoc diſcrimen non vſquequaque obſeruetur. *Cic. pro Domo ſua ad Pontifices:* Id autem ſcire & videre omnes, non vt ille filius inſtituatur, ſed vt è patriciis exeat, vt Tribun. pleb. fieri poſsit, idcircò adoptari: neque id obſcurè: nam adoptatum emancipari ſtatim, ne ſit eius filius qui adoptauit. Emancipare autem veteres dicebant pro alienare, & vendere. *Plin. in epiſt. lib. 7.* Nam pro quingentis millibus nummum, quæ in alimenta ingenuorum, ingenuarúmque promiſeram, agrum ex meis longè pluris actori publico emancipaui: eundémque vectigali impoſito recepi. *Suet. in Othone:* Cuidam etiam de parte finium cum vicino litiganti adhibitus arbiter totum agnum redemit emancipauítque. Id eſt, ſuum iam factum mancipio tradidit illi. *Apud Plautum*, Emancupo me tibi, id eſt, tuæ me poteſtati trado.

*EMANCIPATI (*inquit Feſtus*) duobus modis intelliguntur: aut ij, qui ex partis iure exierunt, aut ij, qui aliorũ fiunt dominij: quorum vtrunque fit emancipatione. Emancipatus apud Cic. id eſt, dedititius: Ita ſenectus nimis honeſta eſt, ſi ſeipſam defendit, ſi ius ſuum retinet, ſi nemini emancipatus eſt, ſi vſque ad extremum ſpiritum dominatur in ſuos. vet. glo. Emancipatus, χειρόφιτος & Emancipare, χειρoφιτεῖν, Emancipatio χειροφιτία.

EMANCIPATIO eſt quædam imaginaria liberorum venditio, quæ ad ſimilitudinem eius excogitata eſt, quam olim Romul. inſtituerat. nam is, cauerat, vt ſi pater filium ter mancipaſſet, id eſt vẽdidiſſet, filiam autem ſemel, ij ſui iuris efficerentur: poſtea verò ad ſpeciem atque vſurpationem vetuſtatis

institutum est, vt pater apud Prætorem alicui cuius fidem sequebatur, & qui ob eam caussam Fiduciarius pater diceba-tur, filium suum dicis caussa ter acceptis ab eo vno aut duobus nummis, filiam semel vendens, eos hac ratione de ma-nu ac potestate sua dimitteret: quos ta-men nummis redditis, iterum pater re-cipiebat. *Reliqua vide apud Caium, Insti. cap.6.* Quid autem ab Abdicatione dif-ferat Emancipatio, vide in Abdicatio. Hæc autem solennitas relaxandæ pote-statis patriæ, iure quidem Romano in-troducta est, sed maximè secundum na-turam. Nihil enim tam naturale, quàm vt aliquid soluatur eo modo, quo obli-gatum est.

Emancipationem veteres omnibus contractibus, qualescunque illi tandem fuerint adhibebant. Idque eam ob caus-sam, quia nulla res tantam facit contro-uersiam, quàm illæ alienationes. Vt igi-tur cõstaret de alienatione, illam solen-nitatem introduxerunt. Nos hodie illud negocium per artam conficimus.

EMANERE, est diutius extra ca-stra vagari, *l.3.§.si ad diem. D. de re milit.* Si ad diem commeatus quis non veniat, perinde in eum statuendum est, ac si e-mansisset, vel deseruisset, pro numero temporis. *Sic l.17.§.cæterum. D. de ædil. edict.* Emanere sumitur, pro extra do-mum manere. Eum esse fugitiuum ab imprudentibus dici solet, qui nocte ali-qua sine voluntate domini emansisset.

EMANSOR est, qui diu vagatus ex tra castra, tandem regreditur, *l. desertorē. §.2. D. de re milit.* idem & Remansor. *l.5. §. à barbaris. D. de re mili.* Tẽpus discernit emansorem à fugitiuo, & effractorem vel furem diurnũ, à nocturno, *l. aut facto. D. de pœnis.* Differunt autem Emansores à desertoribus, vt Errones à fugitiuis.

EMANSIO, ipsum delictum, *l.4. D. de re milit.*

EMBAMMA, à Græco ἐμβάπτειν deducitur, quod est intingere: vnde in-tinctum à Plinio vocatur. Est autem con dimentum ex aceto, quod ad condien-da obsonia fit. *Colum. lib.12.cap.55.* Hoc sinapi ad embammata non solùm ido-neo, sed etiam specioso vteris. *Vlpian. l. 9.§.1. de trit. vin.* Si acetum quis legaue-rit, embamma continebitur, quia aceti numero fuit.

Ἐμβαθμοὶ, ordinarij, *l. fi. C. de mod. m*

EMBATEVTICI iuris appellati ne, c u generali, cuius meminit Vlpi-nus, *in l.3.§. fina. de rebus eorum, qui sub t* Alciato tradente, id ius intelligi pote quod & quandam detentationem resp cit, & rei possidendæ facultatem: tame proprietas vera ad alium pertineat. Q le est ius superficiarij, vel eius, qui fu dum vectigalẽ possideat, vel perpetu rij: sic dictum ἀπὸ τοῦ ἐμβατεύειν, quod ingredi, & intro pedem ferre, *l. bonoru de verbor. signifi. l. fi. de superfi. l. 1 si ager v ctigalis.* Erũt fortè, quibus magis arrid bit. Ius embateuticon intelligere, quò vulgò Pedagium, quo alioqui ad Reg lia solet pertinere. Sed Alciatus eam i terpretationem magis probat, quæ in tymologico magno est, vbi ille Grãma ticus. Ἐμβατεία, inquit, quæ nunc & ἐμ βαδία, dicitur id Ius, quod creditor bonis debitoris sibi pignoratis retinu propria auctoritate ea ingrediendi.

EMBLEMATA dicũtur, quæ scy phis, speculis, apsidibúsue ornatus caus adiiciuntur, exemptilia cùm libitum rat: dicta ab ἐμβάλλω, quod est impono seu intersero. *Vlpianus de aur. & arg. leg l. si gemma.* Emblemata rectè leguntur, separantur, & præstanda sunt. *Et eode Pompon. l. & si.* Ea quæ inaurata sunt, n deberi, neque aurea emblemata. *Vlpia item ad exhiben. l. tigni.* Si ansam scyph iniunxeris, vel emblemata phialæ. Hi autem vasa pura opponuntur, hoc est non cælata. *quorum meminit Iurisc. in l. in rem. D. de rei vind.* Vide Crustæ.

EMBOLA, *l.10. C. de sacrosan. eccle. l fi. C. de nauib.* non excus. publicarum spe cierum, copiarúmque, seu annonarum transuectionem significat, quæ quotan nis ex Ægypto nauibus illatæ Constan tinopolin deferebantur, ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλεσθαι τοῖς ναυσὶ τὸν σῖτον. *vt Iusti. Edicto 13. indicat.* vbi & ἐμβολὴν σιτοπομπείαν vo-cat. Hinc Embolicæ species, *apud Vopi-scum in Aureliano*, nõ ambolicæ, quibus oneratæ naues Romam mittebantur.

Ἐμβόλος, nauis velocissima, *Æschyl.* vide Annotationes in leges Rhodias.

Ἔμβρυον, *in legib. Solonis, apud Galenum,* εἰ ζῶον τὸ κατὰ γαστρός. *& in libr.* περὶ φιλοσόφου ἱστορίας, significat infãtẽ in vtero. vi-de quæ ad leges Solonis scripsit Prat. in lib. Veteris Iurisp. 2.

EMEN-

EMENDARE, est mendum, id est, errorem, tollere, l. actorum. *D. de re iud.* Emendare, corrigere, *titulis C. de mend. propinq. & emend. ser.*

EMENDATIO, est mutatio, vel variatio libelli, *l. edita C. de edend.*

EMENDA, verbum Gallicum, Latinis multa, vel mulcta, Græcis ζημία, dicitur. de verbo Gallico, *text. in c. quamuis. de offi ord. lib. 6. De latino tot. tit. C. de mod. mult. l. si qua. D. de verb. sign.* De Græco in legibus Solonis, *quæ extant apud Demosth. orat. & Plutarch. & D. Laertium.*

EMENDICARE, more mendicantium aliquid petere, *C. de accus. l. singuli.* vbi Impp. Singuli, aiunt, vniuersique iudices cognoscant, in publicis criminibus non oportere emendicatis vti suffragiis decretorum. *Suet. in Cæsare:* In Hispania à Proconsule, & à sociis pecunias accepit emendicatas in auxilium æris alieni.

EMERE, *ait Festus*, quod nunc est mercari, antiqui accipiebant pro sumere. Sumebant & antiqui pro conducere, vide Redemptores.

EMPTVM, & paratū hoc differunt, quòd in empto paratum inest: in parato non continuò emptum continetur, *l. 47. § 1. D. de leg. 2.* Ergo emptum speciei, paratum generis nomen est, *l. 45. 46. 47. & 40. D. eod.*

EMPTIO, est contractus iurisgentium, de quantitate cum corpore commutanda, sola inter se pactione contrahentes obligans, *l. 2. D de obliga. & act.* & ita differt à mancipatione, quæ non est contractus, sed actus, id est, legis actio: rursus à locatione distinguitur, quia res conducta neque iure dominij, neque in perpetuum obtinetur. At lex duodecim tabularum hoc verbo omnem alienationem complecti videtur, *l. statu liberi. 29. D. de statu liber.* Itaque animaduertere est, Varronem in libris de re Rustica, acquisitionem omnem emptionis verbo comprehendere, nec interesse, quo genere quisque dominus eius fieret.

Emptio spei est, cùm quasi alea emittitur: quod fit, cùm captus piscium, vel auium, vel missilium emitur.

Emptio & permutatio sic differunt: I. In emptione res pro nummis datur: in permutatione res pro re, vel nūmus pro nummo: vel, vt certius loquamur, pretium pro pretio: vt equus cum boue, vel nummus Gallicus cum Italico. II. In emptione ex sola conuentione nascitur obligatio: in permutatione ex rei traditione tantùm. III. In illa venditor tenetur tantùm ad possessionem præstandam: in hac rei dominium transfertur. IIII. Illa rei alienæ traditione potest consistere: hæc verò nequaquam. V. Ex illa venditor vna tenetur actione, nimirum eius quod interest: in hac qui rem accipit, duabus tenetur actionibus, aut condictione, aut petitione eius quod interest, *l. 1. D. de rer. permut.*

Emptionis, & venditionis verbis veteres promiscuè vtebantur, *vt ait Gaius l. 19. D. de actio. empt.* id est, vt exponit 1. Cuiacius, & in locatione & conductione, *vt est legendum in l. sequ.* Nec enim emptionem pro venditione, vel emptorem pro venditore, nec è contrario vt acciperent, ita locuti sunt, sed locationem venditionem appellarunt sępè, & conductorem emptorem, siue redemptorem, vt mercedem siue pensionem, pretium: quia locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, eisdémque regulis constat. Hygenus II. de limit. consti. Mancipibus ementibus, id est, conducentibus in annos singulos. *Festus*, Venditiones olim dicebātur Censorum locationes.

Emptionem *Insti. de success. subla. quæ fi. in princ.* exponit Accursius venditionem.

EMPTOR, non solùm qui pretio emit, sed etiamsi quis vel permutauit, vel compēsauit, accipiendus est, *l. sciendum. §. ponulti. § D. Aedilit. edict. l. fin. ex quibus caus. in poss. eat.*

Emptor hæreditatis, qui bona fide alienam hæreditatem emit, non tenetur petione hæreditatis, nisi non extaret venditor, aut modico vendidisset, *l. nec vllam caussam. §. quid si quis. D. de petit. hæredita.* Qui mala fide alienam hęreditatem emit, tenetur vtili petitione hæreditatis, *d. l. nec vllam caussam. §. sed si quis sciens. l. si post motam. C. eodem titu.* Venditor hæreditatis haud dubiè conueniri potest petitione hæreditatis, *d. §. quid si quis.* Emptor singularum rerum hæreditariarum, non tenetur petitione hæreditatis, nisi titulus habeatur pro non titulo, *d. l. nec vllam caussam. §. 1.* rei vendi-

catione tamen conueniri poteſt, *l. ſed et ſi lege. §. item ſi res diſtraxit. D. de pet. hæred. l. ſi poſt motam. C. eod. tit.* Venditor ſingularum rerum hæreditariarum tenetur petitione hæreditatis ad pretium, *l. item veniunt. §. bonæ fidei. l. ſed ſi & rem & pretium. D. de petitio. hæredit.*

Emptorem pro venditore, locatorem pro conductore, creditum pro debito quandoque poni, & quãdoque vice verſa poni. obſeruatum eſt ab Accurſio, *l. 2. ad legem Rhodiam.*

Emptoribus ſimiles perſonæ enumerantur, *l. fin. D. quib. ex cauſ. in poſ. eat.*

EMERITI dicuntur, qui, impletis ſtipendiis, labore militiæ ſoluuntur, *l. 1. C. de excuſ. tut. l. fin. C. de iis, qui non implet. ſtip.* Hi ætatem militarem impleuerunt ab anno 17. ad 46. ex lege Ser. Tulli. & Gracchana.

EMERITVM, præmium, & commodum finitæ militiæ, *l. 3. §. qui militiæ. ff. de re milit.* Qui militię tempus in deſertione impleuit, emerito priuatur. *Et paulò poſt:* Et ſi expleto militiæ tẽpore redeat, vt veteranus reſtituetur, & emerita accipiet.

EMIGRARE dicuntur, qui ante finitum conductionis tempus habitationem derelinquunt, *l. 28. §. 1. D. loca. & alibi ſæpiſſimè.*

EMINENTISSIMVS titulus dignitatis, quæ præfectis prætorio tribuitur, & magiſtris militiæ, & patriciis, *l. 2. C. de ſenten. experícul. recit.* Eminentiſſimæ prępecturę, *l. 6. C. de exact. tribut. libr. 10.*

EMITTI inſtrumentum, *l. 47. §. fin. D. de pact.* & Cautio, *l. C. 1. de non num. pec. & l. ita legas in l. 1. C. ſi pigno.* & Satiſdatio, *l. 3. C. de ſuſpe. tut.* & Epiſtola, *l. 24. D. de conſt. pec.* Hoc ſenſu

EMISSA manus, pro expoſita cautione, *l. 15. D. de proba.* & Emiſſio chirographi, *Caßiodorus lib. 4. epiſto. ad Dudam.*

EMISSARII vocantur conciliatores, atque internuntij furtorum eorum, quæ à magiſtratibus committuntur: *auctor eſt Aſconius in Cicer. 5. Verr.* In eundem Act. 4. Petit Næuius Turpio quidam iſtius excurſor & emiſſarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum deterrimus. Ponitur & pro calumniatore & vexatore ſummiſſo & ſubornato ab inimicis. *Cic. Mario epiſt. li. 7.2.* Perſuaſerátque nonnullis inuidis meis ſe in me emiſſarium ſemper fore.

EMOLOGARE verbũ, nec Latinitas, nec Græciſmus agnoſcit. Interpretes pro cõfirmare vel laudare vſurpant, Homologare, propius ad ſuam quæ Gręca eſt, originem accedit. *Vide Bart. in l. cùm anteà. C. de arbo.*

EMOLVMENTVM nihil aliud propriè ſignificat, quàm fructus, vel fruges, & alia alimenta quæque, *l. impp. in fi. ad Treb. l. 3. §. item ſi ipſe. l. vltim. Si cui plus quàm per leg. falc. l. dominus. de vſufru. & illo Cæſaris loco,* Sine magno commeatu & emolumento, *l. 1. de bell. Gall.* ab eo fortè quòd fruges emolantur, vt in illo Perſij loco, *Granaria emole.*

Ἐμφανιστικὰ *Nouell. 65.* (παρὰ τὸ ἐμφανίζειν, quod eſt profiteri, & publicare) dicuntur, quæ pro introitu maioris Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ noui clerici dant veteribus. Sic in Rub. Nouell. 66. ἐμφάνισιν διατάξεων, promulgationem conſtitutionum vocat. Vetus interpres inſinuationes, vſitato verbo vocat.

EMPHRACTÆ, Vlpianus *in l. 1. §. igitur de exercit. act.* hac dictione vſus eſt. Budęus indicat in quibuſdam embatæ legi, ſiue epibatæ. Nebriſſ. priorem lectionem ſequitur, interpretatúrque emphractas, nauigia tecta. Embatas vulgare verbum, aut nauticum eſſe, putat Budæus. Epibatas autem milites claſſiarios explicat, hoc eſt, milites in nauibus merentes, quos pro vectoribus apud Græcos accipi tradit. Reiicienda autem eſt & Nebriſſenſis (nam καταφράκτους huiuſmodi nauigia Gręci vocant) & Budæi diuinatoria lectio, retinendáque eſt Florentina, in qua eſt ἐπιβατηγοὶ. Sunt autem ἐπιβατηγοὶ, naues vectorum ductrices, ἀπὸ τοῦ ἄγειν τοὺς ἐπιβάτας. *Hæc ex Ant. Aug. lib. 4. ca. 16.* Alij ἐπιβάδες legi volunt, aut certè ἐπιβατίδες *vt Alciatus lib. 1. Parerg.*

EMPHYTEVSIS, Latinè inſitionem ſignificat, ſiue plàntationem, à Græco verbo ἐμφυτεύω, quod eſt inſero, vèl conſero. hinc apud Iuriſc. Fundus in emphyteuſim dari dicitur, quem dominus in perpetuum, vel in plures annos tranſtulit in alium, ea lege, vt id melius cultiúſque redderet, conſtituta penſione certa. Ab initio enim ſterilia tantùm & inculta hoc contractus genere concedebàntur, à culturæ ſubtiliore parte, inſi-

t one

tione, deducto nomine. Itaque Emphyteusis contractus est à Zenone primùm nominatus, cùm ager ea lege fruendus datur, vt quamdiu merces soluatur nunquam ad dominum reuertatur, *l. 1. D de iure emphyteut.* vbi Zeno ait, ius emphyteuticarium côductionis, neque alienationis esse titulis adiiciendum: sed hoc ius tertium esse ab vtriusque memoratorum contractuum societate separatû, conceptionémque ac definitionem habere propriam. Nec verò ad tempus, sed in perpetuum, aut certè ad tempus longissimum illi agri locabantur, tum quòd impendium magnum in illorum culturam & consitionem faciendum esset, tum etiam quòd huiusmodi agri deserti & inculti, non facilè colonum reperiebant. Alij sic definiunt: Emphyteusis est concessio quædam perpetua, ad vsum, vtilitatem, & culturam rei, efficiens vtile dominium: ita vt domino proprietatis annua pensio persoluatur, saluáque sit rei substantia.

Emphyteusis concessa duobus, vel patri & filiis, potest mutuò inter eos alienari, etiam domino non consentiente, *Bartol. in l. 1. de imposit. lucrat. descriptio. & in l. si domus. §. fin. D. de legatis* 1. Aliter in hæreditate prohibita alienari, *l. voluntas. C. de fideicommiss. l. pater filium. § quindecim D. de leg. 3. l. cùm hi. §. inter, D. de transactionibus.*

Emphyteusis meliorata transit ad hæredes extraneos, nec finitur tertia generatione. *Bart. in l. quicunque. C. de omni agric. deser.* quanquam non adfirmat, summæ tamen æquitatis est.

Emphyteusis pro se & Titio, adquiritur Titio sine cessione vel traditione, *Bart. in l. si quis vsumfructum. D. de vsu & vsufruct. legat. per l. fundum cùm mihi. D. de actionibus empt.*

Emphyteusis ecclesiastica potest de consuetudine per stipulationem adquiri etiam hæredibus extraneis, *Bald. in l. 1. C. de iur. emphyteut. & in l. etiam. D. solut. matr.* emphyteusis Ecclesiastica transit ad vxorem, si hoc actum est nominatim. *Nouell. de non alienand. §. emphyteusim, & de aliena. emphy. §. 1. gl. in l. etiam. D. solu. matrimo.*

Emphyteusis perpetua non potest auferri, *Baldo in c. cùm fundus. C. de solutionibus.* Emphyteusis natura est, vt transferatur ad hæredes, *gloss. in l. indebiti. §. fi. de cond. indeb.* Emphyteusis vendi aut alienari iure proprietatis non potest, sed donari permittitur, *Bartol. in l. 1. C. de rei dominic. vel templorum. & in l. si. C. de iure emphyteut.* Emphyteusis in bonis censetur emphyteutæ. *Paul. de Castr. l. sciendû. D. qui satisd. cogan. & in l. 2. D. quod quisque iuris.* Et propterea addit, Testem dicere falsum, qui adserit, aliquem nihil habere in bonis, cùm habeat emphyteusim.

EMPHYTEVTA, seu Emphyteutes, is dicitur, qui fundum ea lege qua superius dictum est, agrúmve à domino accipit, vt eum conserat, meliorémque efficiat. Atque hic tenetur ad modicas, non autem ad ingentes expensas, *vt in l. Senatus. §. Marcellus. D. de legat. 1. C. de iur. emphyt. & in l. hoc iure. §. si aquam. D. de aq. cotid. & æsti.* At verò Emphyteuta potest legare, ac vendere melioramenta sua, *Bart. in l. quicunque. C de omn. agr. deser. gl. in auth. qui rem. C de sacrosan. eccles. Bart. in l. 1. D. de superficiebus. & in l. in cõuentionalibus. D. de verb. obliga.* Quinimo non potest fundus melioratus ei auferri, vel canon augeri, *Bart. in l. 1. C. de iur. emphy. Probatur in l. qui fundos. C. de omni. agr. desert.* Potest autem locare emphyteuticam rem, *Bald. in l. vsufruct. D. sol. matri.* Tum & ius suum potest in dotem dare, *Ioan. Andr. in c. potuit. de loca. & conduct.*

Emphyteutæ possunt mutuò sibi alienare, etiam emphyteusim ecclesiasticã, *Constit. Imperial. §. præterea de prohib. feud. aliena. per Fride. Bart. in l. cùm hi. §. si vnic. D. de transact. & in l. si domus §. fina. D. de leg. 1.*

EMPHYTEVTICON ius, prædij est, & id perpetuarium: quinimò & temporarium esse posse quidam aiunt, *per l. fi. D. si ag. vectigal.*

Emphyteuticus contractus, quo sterilia conceduntur, vt in meliorem statum plantationibus reddantur. Vnde ius, quod emphyteuta adquirit, vocatur melioratio Græcis emponema, *in l. vlt. C. de iur. emphyteut.* Tandem cùm passim & fertiles agri sic darentur perpetuò colendi, mansit vtique nomen, vt contractus diceretur emphyteuticus.

EMPHYTEVTICARIVS, verbum, aliàs adiectiuè accipitur, *vt in tit. D. si ag. vectig. vel emphyteut.* aliàs substã-

riuè, pro eo, qui habet ius emphyteuticum: *vt in l.1.C.de iur.emphyteut.*

EMPLASTRVM, παρὰ τὸ ἐμπλάττειν. *Cornel.Cels.lib 5.cap.17.* definit medicamentum, quod liquati aliquid accipit, ita vt ex multis cōponatur, quæ in vnum posteà miscentur. *Imp. §.27. de rer.diuis.* Aut ex suis & alienis medicamentis, emplastrum aut collyrium. *Sic Paulus l.18.§.6.de instit. vel inst.*

EMPONEMA Græcis est, quæ meliloratio nostris dicitur. Et est ius, quod emphyteuta prædium colendo adquirit: vel expensæ vtiles & necessariæ bona fide factæ. Extat vox apud Iustinianum *in l.vlt.C.de iur. emphyt.*

E N

Ἐν ἔργῳ, *in l.quod ait.D.de adul.* id est, in opere, in actu, putà venereo. Ex lege Solonis apud Plutarch. pro quo falsò, ex Luciano in vulgaribus exemplaribus repositum fuit obscœnum hoc, ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντες.

Ἐν ὅρκῳ, *l.omne verbum. C. comm. de leg.* idem est quod dixit Papinianus, *l. cum pater.§.filius.de legat.2.* cum iurisiurandi religione. Alij aliter legunt sed ea mihi videtur non mutanda lectio.

Ἐν πλάτει, locutio est familiaris Iurisc. idem significans quod loco non angosto neque presso: id est, cùm paululùm vltra præscriptum significant esse concedendum, præsertim in his, quæ sunt humanitatis: quasi dicas, cum quodam spatio, laxamento, & temperamento temporis, Nam (*vt ait Hesychius*) πλατέα τὸ ἐν πλάτει νεμόμενα μεγάλα, id est, πλατέα, dicuntur pascua longè latéque patentia. Denique idem videtur significare quod παραταπικῶς, de quo suo loco. *Vlpi. lib. 3. de condict. tric.* Si verò desierit esse in rebus humanis mortis tempus, sed ἐν πλάτει, secundum Celsum erit spectandum. *Labeo l.si arbiter.28. de probat.* Sed num hoc aliquo modo probari possit, quando id opus factum sit: & hoc ita quod Græci dicere solent, ἐν πλάτει. Vtitur & hac phrasi Iulian. *l.13.de solut.* Sed hoc ἐν πλάτει, & cum quodam spacio temporis accipi debet.

ENCAVSTVM, *in l.6.C. de diuers. rescript. l.4.de extraor.mun.C.Theo.* in quo verbo error est, *in l.1 §.1. C. de collegiat.* nam vbivulgò incautis breuibus legitur, scripti Codices Encaustis breuibus, dilucidè habent. Sed & *in l.9.C.de agric & censit lib. 11.* vbi, Encauteriis quidam habent, credit B.Brissonius *libr.5. hoc tit.* legendum encaustis: tametsi alij legant Eucteriis Encaustum autem sacrum ex muricis, seu conchylij liquore compositum, *d l.6.C.de diuers.rescript.* docet: vnde in Epitome Chronicῶν adpellatur. Sanguis conchylij quibus syngraphæ subscribebantur. Vel sic: Encaustum sunt rescripta Principis purpurea inscriptione insignita, hoc est, cocti muricis & triti conchylij cruore.

ENCÆNIA, ferias significant, quæ nouo operi facto dicandóque consecratæ sunt: sic publicæ bibliothecæ dedicabantur, ædes sacræ, opera publica, etiam statuæ. hinc scitè & venustè Quintilianus: Neminem non aliquando cœpisse peccare nec per encænia ducendum scelus primū. Vnde festus dies dedicationis templi, *Ioan.5. Luca 4.c.& can.solemnitates.de consecrat.distin.5.vbi Archidiaconus.*

ENCHIRIDIA Græcis, Latinis pugillares, *Alcia.lib.4.comment. de verb. signific.*

ENCOMIVM, carmen in victoriæ laudem, *Alexand.ab.Alex.Neapol. lib. 1. Genial.die.c.22.*

ENCAVTE scripturę genus, vel picturæ, à quo monumenta ciuitatum encauta, & encautaria, *l.immunitates.8.C.de agr.& censit li.11* vbi ita legit I. Cuiacius, *Plin.lib.35.c.11.* Lysippus quoque Æginę picturæ suę inscripsit encautem: quod profectò non fecisset, nisi encaustica inuēta. Alia exemplaria habent Encausen.

Ἐνδοματικά, *in l.fin. de exact. trib.lib. 10.C.* sunt quæ dat collator exactori in hoc, vt aliquid de exigendi seueritate instantiáque remittat. *Iustinian.in Edicto de Alexandrinis*: καὶ ἐπὶ τῷ ὑπὲρ τῶν ὑποθυμίων ἐνδιδόναι, καὶ τὰ χαλκοῦ ἐνδοματικὰ κομίζεσθαι.

ENDOPROCINCTV, *Festus li. 5.* interpretatur in procinctu. significat autem cùm ex castris in prælium itum est. Procinctos autem quasi præcinctos atque expeditos. nam apud antiquos togis incincti pugnasse dicuntur.

ENDOIACERE verbo vetere visa est lex XII.Tab. *apud Festum li.18.* quo significatur amputare. verba legis hæc sunt: SI CALVITVR, PEDEMVE STRVIT, MANVM ENDOIA-

DOIACITO, Hanc legem explicat Prateus lib. 4. veteris Iurispr. l. 87.

ENDOPLORATO, *Festo lib. 5.* implorato, quod est, cum quæstione inclamato.

Ἐνεχυρασμοὶ, sunt repræsaliæ, *l. vnica. vt nul. ex vican. li. 11. C. nouella constitut. 52.*

Ἐνεργούμενοι, *in c. omni die, de consecrat. dist. 5.* à dæmonibus obsessi.

ENIXA, *in l. rer enixa. ff. de verb. signif.* quæ partu leuata est, *No Marcello.*

Enixæ preces, hoc est, diligẽtiores, quæ cum maiori studio fieri solent. *Papinianus in l. cùm pater filios. D. de legat. 2. in fin. §. filius matrem.* Nam, ait, enixæ voluntatis preces ad omnem successionis speciem porrectæ videbantur.

ENTHECA, ἐνθήκη, instrumenta, & ferramenta agri caussa reposita, quæ tanquam eius dos sunt. *Isidorus*, Entheca, Græco sermone repositam rei copiosam substantiam appellamus. *Papinian. l. 2. §. 1.* Dotes prædiorum, quæ Græco vocabulo ἐνθῆκαι appellantur, cùm non instructa legantur, legatario non præstantur. *Vlpian. l. testatorem. 65. §. 3. de leg. 3.* Prædiis cum his enthecis, quæ in ea possessione sunt relictis, mancipia quoque prædiorum, cùm illic testamenti tempore fuerunt, cedent: sed & quæ postea accesserunt: si modò hoc testator manifestè expressit. Paulus etiam reposita videtur vocare, *l. si mihi Mæuia. 92. §. fi. de legat. 3.* His verbis domibus legati: fidei hæredum meorum committo, vti sinant eum habere domus meas, in quibus habito nullo omnino excepto, cum omni instrumẽto, & repositis omnibus. Libanius scribit Atticos vocare ἐνθήκην, quicquid mensarij pecuniæ seponunt. Hinc illud Sidonij μεταφορικῶς, sed affectatissimè, ne dicam ineptissimè, dictũ: Quicquid Helicon vrbanibus horreis enthecarum possederat. In lege Rhodia, Entheca alio sensu sumitur, videlicet pro onere naui imposito. *Leontius in Ioãn. Eleemone*: Nauclerus emit enthecam, id est, onerauit nauem mercibus. Sed & in Decretis Canonicis accipitur Entheca, pro apotheca & horreo, vel pro loco, gazæque repositorio.

ENTHRONISTICA, pro Intronisticis, supponendum apud Iustinia. *in Constit. de sanctiss. episc. §. si quis autem episcoporum.* Sunt autem Cathedralia, vt nunc vulgò dicuntur, à Græca voce ἐνθρονίζειν, quod est in sedem ponere: Barbari dicunt installare.

ENVCLEARE, translatè pro declarare & explanare, *vt in tit. C. de veter. iur. enuclean.*

ENVNTIATIO, pro oratione & clausula, *l. hæc enuntiatio. ff. de verbor. signific.*

ENVNTIATVM, est enuntiatio eius, quod est, vel non est, *l. & licet. ff. de constit. pecunia.*

EO AMPLIVS, Hæc verba & addunt, & repetunt, *vt interpretes demonstrant, l. si seruus. §. si quis ita de leg. 3. & l. si sit. eod. cum simil.*

Eò, id est, propterea, *l. id quod, ff. de con. pecun.*

EO IPSO, Verbo hoc Barbatius tradit denotari canonem latæ sententiæ; citátque *l. fi. §. fi. postquám. ver. eo ipso, quòd inuentarium fecit, C. de iur. delib.*

EO POTIVS, pro eo amplius, vel ea maximè ratione. Sic colligitur è *l. item ait Prætor. §. hoc autem. ff. ex quibus caus. maior.*

EO VSQVE, pro intantum, *§. illud quæsitum. Insti. de rer. diuis.*

Ἐπαρχία, prouincia, *D. de excusat. tut. l. 6.*

Ἐπαρχικὸς ἄνθρωπος, prouincialis homo, *l. 21. D. de tut. & cur. dat. ab his.*

EPARCHICA, libri, qui continent generales formas, siue edicta præfectorum prætorio, quæ legis vim habent. *l. 2. C. de offi. præfect. præto. l. apertissimi. C. de iudi. l. fin. C. de fideiuss.* Ex ἐπαρχικῶν libris multa desumpsit C. Harmenopulus. *vide Cuiacium lib. 6. Obser. c. 10.*

Ἐπικρεμάμενον, id est, imminens, *l. 1. §. quæ oneranda. D. quarum rerum act. non det.*

EPHESVS metropolis Asiæ est, quæ propriè minor dicitur, ad quam Proconsuli necessitas imposita erat per mare adpellere, *teste Vlpiano in l. 4. ff. de offi. Proconsulis.*

Ἐπὶ πάσης ἐξουσίας, vsurpatum est à Paulo *in l. 29. D. qui test. fac.* pro, quacunque ratione & modo fieri poterit. Scribit enim Paulus scripturam ad testamẽtum paratam vim testamenti non habere, nisi hæc ei verba defunctus subscripserit, Hoc testamentum quacunque

ratione poterit, ratum esse volo.

Ἐπιβατηγοὶ, naues vectorum ductrices, *l.1.D.de exercito.* quæ alias vectoriæ dicuntur, vide suprà Emphractæ.

Ἐπιβάται, *l.fi.D.naut.caup.stab.* vectores, siue vehant, siue vehantur.

Ἐπιβολὴ, *inquit Constant. Harmenop. est* ἐπίδοσις ἀπόρου κτήσεως πρὸς κληρονόμους. ὁμοτελεστάς. ἢ ὁ μοχώρους. καὶ ὁ μοσκλώους. corruptè pro ὁ μοκλώσους, id est, cùm prædium aliquod sterile ac detectum trans fertur ad consortes, hoc est, qui eiusdem substantiæ possident bona, ad eos qui sub eodem tit. vectigal. pendunt, & eiusdem territorij possessores, ad eos denique qui ex eis bonis quæ in censum simul relata inueniuntur, prædia possidẽt: ne scilicet à sterili possessione & à domino deserta ac destituta, aliquid publico depereat. *De his autem vide toto tit. C. de omni agro des.*

Ἐπικίνδυνον, nauticum creditum, quod est periculo creditoris, *de quo in l.122.§.Callimachus.* D.*de verb.obligat.* Terrestre autem est periculo debitoris, & hoc Græci ἀκίνδυνον vocant.

Ἐπιδημίαι, viæ tritæ, per quas itur ad vrbem, ex δῆμος conficto nomine, quod populum significat. *Vlpia. l.4.§.4.*D.*de offic.procons.* Ingressum etiam hoc eum obseruare oportet, vt per eam partem prouinciæ ingrediatur, per quam ingredi moris est, & quas Græcia ἐπιδημίας appellat, siue χωριάρχων obseruare.

Ἐπιδημητικὰ, *Cod.de metat. & epidemet.* sunt pretia quibus prouinciales se à metatoribus redimunt onere hospitum suscipiendorum. Solebant enim Prouinciales præbere superuenientibus militibus vel aliis personis hospitia, quæ & Metata dicebantur. Alciatus vult eam esse collationem pecuniæ, quam à ciuibus extorquebant milites, ne in eorum domos diuerterentur, *vt & Iustin. videtur vsurpasse in Authen. vt nulli iudic.* Hinc

EPIDEMETICI, sunt hospitiorũ metatores in vrbe Dicti ab ἐπιδημία, in vrbem aduentu: qua voce vsus est *Vlpia. in l.obseruare.*D.*de offi.procons.*

Ἐπιείκεια, hoc est, conuenientia, Latinis æquitas dicitur. Quare Aristoteles sæpè vocat æqualitatem. Nomen enim factum est ab ἐπὶ, quod est iuxta, & εἰκὸς, conueniens, adsimilatum, ab εἴκω, adsimilor. Porrò æquitas seu æqualitas retinet in humana societate proportionem rerum omnium iustam, hoc est, statum aptum locis, temporibus, personis.

Ἐπιμεληταὶ, curatores, qua voce Paul. *in l. Lucius Titius, de administrat. tutor.* vsus est, iuxta Haloandri editionem: generaliter significat curatorem. Apud Athenienses decem erant hoc nomine, qui emptoriis præsiderent, curarẽtque in vsum ciuitatis triticum deferri. *Vide Alciat.c.29.lib.Parerg.1.*

Ἐπίμετρον. *l.15. C.Th.de suscept.præpos.* id quod susceptoribus debebatur, frumẽti quinquagesima, hordei quadragesima, vini & laridi vicesima, &c. Id & Mantisam veteres vocasse videntur. *Vide Cuia.Obs.lib.7.c.10.*

Ἐπεισάκτοι, milites euocati, *l.2.C. vt nem.li.c.*à coempt. fortè melius aduentitij & externi: quos & extraordinarios, & ἐπιλέκτους vocant. *Dio. 55.* ξένοι δὲ ἱππεῖς ἐπίλεκτοι. nam eodem sensu leges externas Dionysius seruos barbaros Plutarchus in Gracchis, ἐπεισάκτους.

EPISCOPVS, spetulator. Hinc ad eos deducitur qui rebus quibusdam obseruandis & custodiendis præsunt, & ad quos summa negotij pertinet, *vt patet ex Cicer.lib.10.ad Attic.Epist.7.* Latinè inspectores dicere possis. *l.vlt.*D.*de muner. & honori.* Episcoporum nomen de iis vsurpatur, qui præerant pani, & cæteris venalibus rebus, quæ ciuitatum populis ad quotidianum victum vsui erant: quales sunt apud nos, quos magistros opificiorum vocant.

Episcoporum verbo etiam patriarchę, primates, & Archiepiscopi continentur, *c.1.21.dist.* Sed & presbyteri, *c.legimus.§.1.93.distin.Specul.tit.de instru.edi.§.44.versi.de episcopo.* Episcopum autem qualem esse oporteat docet Apostolus Paul.1. *ad Tim.3.* Quodnam sit eius officium, exponitur, *c.si quis vult.36.distin.*

EPISTALMA, id est, commissio Principis, per mandati subscriptionem facta. *Alciatus in l pactum C.de pact.* Hoc verbo vtitur Iustin. *l.fi.§.quæ omnia. C. de quadr.præscr.*

Ἐπισάθμια, munus recipiendi hospitis, *Bud.l.fi.D.de mu. & hon. Ant. Aug.lib. sing ad Modestinum.* Hesychius vocat ὑποδοχὴν ξένων.

EPISTOLA, pro cautione, *Scæuola l.vltim.*

l.vltim.D.de pecun.conſt. L. Titius Seio. tum debitor deceſſit: hi perſuaſerunt P. Mæuio, quòd hæreditas ad eum pertineret: & fecerunt, vt epiſtolam in eos exponat debitorem ſe eſſe, quaſi hæredem patrui ſui confitentem. qui & addidit epiſtolæ ſuæ, quod in rationes ſuas, &c. *Sic l.34. ff. de pign.act.l.emptor. 47. D.de pact.l.vltim.D.de inſtit.l.24.l.26.l.28.D. depoſ.*

Epiſtolæ, principum reſcripta, quibus ſcilicet illi vel ad poſtulata præſentium, vel ad magiſtratuum abſentium conſultationes reſpõdebant, *l.1.ff.de conſt.prin. Exempl. in l.ſed addes.19.§.8.ff.locat. l. Diui fratres. D.de iure patron.l.3.D. de teſtibus.*

Epiſtola DIVI ADRIANI, erat de periculo diuidendo inter mandatores & fideiuſſores, *de qua fit mentio l.fi.C. de conſtit.pecun.* per quam etiam extenditur ad plures conſtituentes.

Epiſtola, teſtimoniale dimiſsionis veteranorum, *l.2. de deſert. C.l.1.C. de veteranis.*

EPISTOLARES principes, *l.32. & l.35.C.de appell.l.7.* illi in ſacro auditorio acta excipiebant, *l.36.C.eod.ti.* Habebant enim Impp. ſcrinium ſacrarum epiſtolarum, *l.3.C.de temp.adpella.*

EPISTOMIA, non ſunt foramina per quæ aqua effluit, vt Alexandrinus neſcio quis putauit: nam ab ἐπιστομίζειν confictum vocabulum apparet, quod ſignificat os claudere: ſiue obturare: vnde ἐπιστόμια clauſtra ſunt ſiue obturamenta canalium. *Paul.li.Sentent.3.ca.9.* Inſtrumento balneario legato, balneator ipſe & ſcamna, podia, fiſtulæ, miliaria, epiſtomia, rotæ aquariæ, continentur. quanquam hic Cuiac. epitonia legi vult ex auctoritate librorum ſcriptorum Dn. Ranconneti, & P. Victorio. Vide Epitonia.

EPITHESIS. *Vlpian.l.Lex Cornelia. in fi.de iniu.* Eadem pœna ex S.C. tenetur is, qui epitheſin, aliúdve quid, ſiue ſcripturam in notam aliquorum produxerit. Eſt autem Epitheſis inſcriptio quædam appoſita, in contumeliam fraudémue alicuius facta.

EPITHECA Græcis eſt, quod dos Romanis. Vnde prædiorum epithecæ apud Iuriſprúdẽtes, quas Papinianus impoſitiones interpretatur, quámuis pro epithecis, vitiosè legitur eotici, *vt & apud Vlpianum. Lege c.13. lib.22. lection.antiq.Rhodig.*

EPITIMIA, pro mulcta, pœna & reprehẽſione mordaci, & iurgatoria apud Modeſtinum, *in l ſcire.de tut.& cura.* Sed & ſi quis à parentibus prohibitus fuerit tutor eſſe: neque creari hunc oportet. Et ſi creatus ſit, nec recuſauerit, prohiberi eum eſſe tutorem, manente epitimia. *Alcia.lib.2.Parer.c.29.* Accipitur ἐπιτιμία inter cætera, pro μὴ ἀτιμία· μὴ non, ἀτιμία, ignominia, infamia, dedecus. Voluit igitur Modeſt. filium quidem ſubmoueri, ſed tamen non ideo notari infamia aliqua, vel dedecore, quo ſuſpecti, remotíque tutores afficiuntur. Non enim talis fuit mens parentum, vt filio ſuo vellent vllam notam inurere. Remouebitur igitur, manente epitimia, id eſt, illabefacta nominis honoríſq. fama. Idẽ

EPITIMIVM, eſt enim ἐπιτίμιον. Heſychio, πρόστιμον καὶ τιμωρία: vel glo. pœna & mulcta, *quod & notat Cælius Rhodigin.lib.30.c.18.* Atque ita videtur ſumi hæc dictio. *c.omnis.21.q.4.* Igitur ſi inuenti fuerint deridentes eos, qui vilibus & religioſis veſtibus amicti ſunt. per epitimium corrigantur. Gl. hanc pœnam exponit ſuſpenſionem per hebdomadam: alij aliquod aliud ſupplicium.

EPITOGIVM, veſtis ſuperior clerici, *glo.Clem.2.de vita & hon.cler.* Sipontinus, genus pallij quod ſuper togam ferebatur.

EPITONIA, *l.17.§.caſtella.D.de action.empti.* anteà epiſtomia perperam legebatur. Dicuntur inſtrumenta, quibus funes intenduntur, ἀπὸ τοῦ ἐπιτείνεσθαι, id eſt, intendi: qualia pleriſque in Germaniæ locis viſuntur, rota inſtructa & pluteis adplumbata. eo ordine vt terni & quaterni ſimul aquam eodem ex puteo haurire poſsint, funiculo per rotam demiſſo.

Ἐπίτροποι Curatores. *apud Dionem.* Sed & tutores paſſim *in lib.excuſatio.Modeſtini* ſignificat.

Ἐποχαὶ, quarum fit mentio *in Nouella Leonis* 56. ſunt retia in mare extenſa cõfixa palis. *Phauorinus*, δίκτυα ἀγρεύοντα τοὺς ἰχθύας, quæ erant in prothyris maximè anguſto mari. *Vnde Leo Nou.* 104. ἐποχῆς τὴν πῆξιν dixit. *Plura de his Cuia. lib.obſ.14.c.8.*

Ἐπώνυμον; cognomen, *apud Iuſtini Nouel.78.* quo verbo vtitur & Plutarch: *Vide Ant. Auguſt. lib.3.c.8.*

EPVLVM, conuiuium eſt numeroſis ciuibus exhibitum, vel in honorem deorum; vel oſtentationem magnificentiæ, aut in funere parentali. *Iuriſconſ. de lega. lib.30. l.22.* Vel epulum, inquit, relictum fuerit. *Sic l.17. §.5. D. de act. empt.*

EQVI appellatione non continetur pullus, *l. ſed addes. §. ſi quis mulierem. D. locati.*

EQVVLI, id eſt, parui equi, *in §. in pecudum fructu. Inſtitu. de rer. diuiſ.* Sic equula apud Varro. Nemo eſt tam negligens, quin ſumma diligentia eligat aſinum, qui faciat equulam.

EQVITIVM, equorum armentum, *l.1. §. ſi. D. de rei vind. l.12. §. equitij. ff. de vſu. & habit.* EQVITIARII, equorum moderatores. Differt autem equitij legatum, à legato equorum, *l. equus. D. de vſur. §. ſi grex. Inſtit. de legat. l plenum. §. equitij. ff. de vſu & habit.*

EQVES, Tria genera loquẽdi Scriptores vſurpant, eques, equeſtris ordinis equeſtri loco natus, quæ vtrum idem ſignificent, an verò differant, & quatenus differant, conſiderandum Eques & equeſtris ordinis idem ſunt. nã & eques quicunque eſt, & dicitur, idem equeſtris ordinis & eſt, & dicitur: & contrà. quod ſi eques patre natus eſt, qui nunquam ſenator fuerit, is equeſtri loco natus dicitur: ſin patre natus eſt ſenatore, eques quidem, ſed nõ equeſtri loco natus. qui porrò, cùm eques fuiſſet, in ſenatum eſt allectus, eques non amplius dicitur, ſed aſſumpto nobilioris ordinis nomine, ſenator: ornamenta tamen retinet equeſtria, annulum aureum, & equum publicum. Itaq. M. Cicero cum equite Romano natus eſſet, nunquam, poſteaquam in Senatum peruenit, eques appellatur, ſed ſenator. atque ipſe ſuis in ſcriptis, cum de ordine ſenatorio loquitur noſtrũ appellat, cum de equeſtri, non item. is igitur non eques, neque equeſtris ordinis, ſed ſenator & ſenatorij ordinis iure dicebatur. Ac mihi venit in mentem, quod in quadam epiſtola ſcripſit M. Cælius ad Ciceronem. Noſtri, inquit, equites niſi acutius vidiſſent, noſtri ob eam cauſſam dixit, quia vterque patre equite Romano natus erat. Poteſt igitur eſſe eques equeſtri loco natus, & eques non equeſtri loco natus; itémque poteſt eſſe ſenator equeſtri loco natus, & ſenator non equeſtri loco natus. cuius verò pater eques fuit is, ſi ſenator factus eſt, deſinit appellari eques, & equeſtris ordinis: eadem tamen retinet inſignia, niſi ſi ea ignominiæ cauſſa notatus à Cenſſ. amiſit: *Ex obſeruationibus P. Manutij.*

EQVES AVRATVS nuncupatur, quòd Romæ olim aureis annulis à plebe diſtinguerentur equites, ſicut & nunc aureis calcaribus phalariſque vtũtur. Erant enim in Romana Republica tres ordines: Senatorius, Equeſtris, & Plebeius.

EQVESTRIS dignitas. *Vide l.1. C. de equeſt. dign. libr.12.* Ea inter patres & plebem fuit. Seuerus Imperator conſueuit equeſtrem ordinem adpellare, Senatorum ſeminarium. Iudicandi ius aliquãdo habuit, vnde equites iudices adpellati. Deinde auctoritas nominis vario ſeditionum euentu ſubſtitit circa publicanos. Lege Roſcia ius ſedendi in quartodecimo gradu theatri habebant. Et quia gerendorum annulorum auctoritatem tenuerunt, illuſtres ab Hiſtoricis appellati, olim ſexcenti numero fuere. *Lege Catanæum in princip. Comment.5.*

Equeſtris facultas, cenſus equitum Romanorum, qui quadringentis millibus nummûm (nam idem id eſt) cõſtabat. *Lege Catanæum Commentar.1. Bud. in l. vlt. ff. de ſenat*

ERCISCEOR, verbum compoſitũ à coercendo & ciendo. *Feſtus*: Erctum citúmque fit inter conſortes, vt in libris legum Romanarum legitur: dicitur autẽ ab ercendo, vnde erciſcundæ & erciſcitum. Citum autem eſt vocatum à ciendo. Hinc

ERCISCVNDÆ familiæ iudiciũ dicitur, quod fit in rei vel pecuniæ hæreditariæ diuiſione, non hęreditatis, nec nominum, inter cohęredes, ſimiléſve perſonas. Erciſcundę igitur eſt diuidundæ, vt Erciſcundi Stoici: *Seruio in 3. Aeneidos.* medię ſententię auctores & quaſi diuiſores. tantundem poteſt ciendæ & ciſcundæ verbum: vt non aberret quis fortè ſi in erciſcundę diuidat er & ciſcũdę, vt Feſtus & Donatus erctum & citum: erctum pro hæreditate, citum pro diuiſione. nam & gloſsis antiquis, Ciendæ

dæ διαζευγμένης. *Cicer. libr. 1. de Orator. ex caſtigatione Victorij*: Iccirco qui, quibus, verbis erctum cieri oporteat, neſciat, idem erciſcundæ familiæ cauſſam agere non poſſit. Et Eres vel Ereditas ſcribitur interdum, *in Pand. Flor.* vt erus *in titul. ad l. Aquil. & illo Turpilij loco*, Ignoſcere iſtiic ſolent; ne eis minores noxias, erum, ſi fortè quas galiolas vini tango

ERGASTERIVM, taberna mercimoniis deputata, *C. de epiſcop. & cler. l. omnis.* Ex ergaſteriis, *inquit Imp.* & tabernis conquirere potuit. *Item libr. 12. de epidem. & metat. l. 2.* in quælibet ergaſteria, quæ mercimoniis deputantur. *Papi. de via publ. l. Ædiles.* Vt ante ergaſteria nihil proiectum ſit. Erant & ἐργαστήρια, officinæ fabrorum, atque opificum.

ERGASTVLA dicuntur carceres, vel preſſiones. Sunt & loca in quibus deteriora mancipia in vinculis opus facere cogebantur. Hinc

ERGASTVLARII, ergaſtulorũ cuſtodes, & ergaſtulo præfecti.

ERGOLABVS, ἐργολάβος. Operarius, manceps, operarum redemptor. ἐργολαβέω, opus faciendum conduco, operam loco, rem perficiendam ſuſcipio, redempturas facio, & inde lucrum facio: ἐργολαβία, merces ex labore, manualis operatio, redemptio operis, & conductio vel locatio. *In Cod. rub. de monopol. & conuentu ergolaborum*: Ædificiorum quoque artifices, vel ergolabi, aliorúmque diuerſorum operum profeſſores, &c. Ergolabi etiam ab oratoribus dicuntur ſycophantæ & quadruplatores, quæſtu delationes habentes, qui compendia ſia comparant ex alienis diſpendiis atque calamitatibus: interpretes etiam & ſequeſtres, qui iudiciis corrumpendis, aut eiuſcemodi maleficiis ſuſcipiendis operam ſuam locant, à *Cicer.* ſequeſtres appellantur.

ERGO correptum, ſignificat idem, quod Græcis οὖν: productum idem quod χάριν, gratia: cùm ſcilicet gratia intelligitur pro cauſſa, vt virtutis ergo. Hinc Virgilius lib. 6. Æneid.

Illius ergò
Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.

Ergo ſecundo in ſignificatu vſa eſt lex XII. Tab. verba legis hæc ſunt. QVI CORONAM PARIT, PECVNIAVE EIVS VIRTVTIS ERGO IPSI MORTVO, PARENTIBVSQ. EIVS DVM INTVS POSITVS ESSET FORISVE FERRETVR SINE FRAVDE IMPOSITA ESTO. Hanc ex XII. Tab. eſſe legibus ait Plinius lib. 21. c. 3. eandem explicuit Prat. lib. 4. Veteris Iuriſpru. l. 4. l. 45.

EREMODICIVM, deſertio eſt litis conteſtatæ, ex qua ſequitur mors litis & abſentis condemnatio, videlicet ſi inſtante termino ciuilibus actionibus præſtituti temporis ea contigerit: quod ſolemus dicere, *defaut & congé.* Nec audiendus qui Eremodicium ſcribit incidere in actores, non reos, vt nec ille qui in reos non actores. Conſtat enim vel actore vel reo abſente contrahi eremodicium. *l. properandum. §. ſin autem. §. cùm autem eremodicium. C. de iud. & in ſpecie, l. cùm quærebatur. D. iudic. ſol.* Qui interpoſuit cautionem iudicatum ſolui, incidit in eremodicium. is autem eſt reus: quoniam actor non cauet iudicatum ſolui. Malè etiam Haloander *in Nouell. 68.* Eremodicium deſertionem vadimonij interpretatur. Vadimonium enim eſt ſatiſdatio iudicio ſiſtẽdi cauſſa. Tum ex eremodicio lis amittitur: ex deſerto vadimonio non item. Prætereà deſerit vadimonium reus, non actor: contrahit eremodicium non reus tantùm, ſed etiam actor. Denique eremodicij reſtitutio præſtatur omnibus ætatis hominibus, ſi ſe doceant ex iuſta cauſſa abfuiſſe, *l. ait Prætor. §. vltim. D. de minor.* deſerti vadimonij reſtitutio non præſtatur, ſed exceptio tantùm reo certis ex cauſſis datur, ſi deſertionis pœna petatur ſtipulatione comprehenſa, *vt exponitur tit. D. ſi quis caut. in iud. ſiſt.* At eremodicij exemplum habes apud Paulum *in l. vlt. ff. ad S.C. Trebell.* vbi Polycrates, cùm eius aduerſarius Phœbus μονομερῶς egiſſet, victus eſt. Nam, vt ſcribit Heſychius, Ἐρήμη μονομερὴς δίκη, ὅταν μὴ ἀπαντήσας ὁ διωκόμενος ἐπὶ τὴν κρίσιν διαιτηθῇ, quãquam hoc poſtremum ad Iuriſconſ. Eremodicium non pertinet, quod & à reo & ab actore, vt dictum eſt, contrahitur.

ERIPERE eſt de manibus per raptum auferre, *l. 4. D. ne quis eum, qui in ius vocand.*

Eripi in libertatem. vide, in Libertatem eripi.

Ἑρμηνευτικὸν, *apud Vlpia.l.vlt.de proxenet.* interpretitium & pararium æs, pręmium scilicet quod nuptiarum, & amicitiæ, vel adsessuræ, vel cuius alterius huiusmodi proxenetis, datur.

Ἐριόξυλον *l.70.§.2.D.de leg.3.* Lanugo est, quæ ex pomo fruticis cuiusdam apud Arabas, & eos qui sub cynosura sunt, depectitur, qui instar barbatæ nucis, aut modici cotonei mali est: vnde & nonnulli Cotoneum vocant: veteres verò Gossipium. Ἐριόξυλον autem dictum est. quasi lanam ligno decerptam dicas. *Alex.lib.6.Parerg.*

ERO, eronis. Hoc vocabulo vtitur Alfenus *l.31.D.locat.* Quod si separatim tabulis aut eronibus, aut in alia cuppa clausum vniuscuiusque triticum fuisset. Eronibus autem Græci ad legem exponunt cophinis, *vt probat Cuiac. obs. lib.7. c.39. Item Plinius lib.36.cap.14. & Vitruuius lib.5.ca.12.* Erones autẽ accipit Turnebus texta quædã storiarum & tegetũ more, in quibus interdum pauperes dormiebant, & fruges reponebantur: sed & vasa sic viminea vocabantur, tegetibus similia & cophinis: φορμοὶ à Græcis dicuntur. Ad hanc interpretationem obsignat testimonio Donati *in Phorm. Terentij*: Phormio, non à formula, sed phormione dicitur sparteo. quem nos eronem dicimus triuialiter & pro cõsuetudine. Vetus Criticus (vt idem refert) eronem interpretatur χόινιξ. Budæus tamen Perones in locis supradictis legi debere contendit, pro eo, quod corruptè heronibus legebatur. Vide Pero.

EROGARE per partes, *in l.quadã. D.de edendo.* Apud Apuleium pro valdè rogare. Piis, inquit, precibus erogatus. Sed erogare, est ex lege veteri aliquid eximere per nouam legem, Festo. Hinc

EROGATIONES, distributiones, largitiones, *l.fi.D.de hæred.pet. l.54. D.ad S.C.Trebel.* Traianus Plinio: Modò ne quid ideò intribuant, aut minus illis in posterum fiat ad erogationes necessarias. *Sic Papinianus in l.Seio.D.de annis legat.* Ea videntur relicta, quæ certam formam erogationis annuæ, non incertam liberalitatis voluntatem habuerunt.

ERRARE, est aliud pro alio putare, *Azo in Summa.C.de iuris & fact.igno.* Vnde Errantis nullus est consensus. Errare etiam eum existimat P.Faber *in l. id quod nostrum.11.D.de diuers. regul.iuris,* qui metuit, Quoniam, ait, in metu inest ignorãtia, *l.item si cum exceptione.§. in hac actione.D.quod met. causs.* quod recipi potest propter cessantem voluntatem, quoniam metuentis nulla est voluntas. Sed mouet quod scribit Paul. *l.si mulier.21.§. si metu. D. quod met.cau.* nempe coactum velle. Voluntas coacta, voluntas sit, nécne, docent Doctores *in d.§ si metu.*

ERRANS, dubitans, ignorans, titubans, quibus modis distent, *tradit Bart.in l. qui testamento.ff. de test.*

Errans circa caussam facti, in ipso quoque facto errasse videtur. *l. si posthumus. in fi.D de lib.& posthu.*

ERRANDI facilitas cognata est hominibus propter corruptę naturæ fragilitatem.

ERROR est existimatio, qua adprobatur verum esse, quod falsum est, vel falsum esse, quod verum est, vel certum esse, quod incertum est: aut contrà.

Error & ignorantia promiscuè accipiũtur in iure, & idem vitium in speciem significant, *l.iuris ignorantia non prodest & l.seq.D.de iur.& fact.igno.l.error facti. C. eod tit.* Error tamen in hoc maximè discerni potest ab ignorantia, quia nunquam admittit veritatem, secutus duntaxat id, quod falsum est: Ignorantia autẽ & veri & falsi esse potest. Tum & Error esse non potest absq; ignorantia: sed ignorantia sæpe est absque errore. Non enim qui nescit, continuò errat: sed qui se existimat scire, quod nescit. Error procedit ad actionem dicti vel facti falsam: Ignorantia potest etiam intra animũ latere, nec progredi ad actionem externã. Et ex his collige, quomodo intelligendus sit titulus. *ff.de iur. & fact. ignorant.* hoc est, politicῶς, vt ignorantia semper habeat comitem errorem.

Error ergo, cùm sit vel facti, vel iuris, Error iuris bifariã cõsiderari potest. Aut enim erratur in iure constituto, cùm id quod certi & cõstitutionis Iuris est, ignoratur, *l.1.l.9.§ 3.ff.de iur. & fact.ignorant.* Aut erratur in iure, quod quis in suo habet negotio, *l.1.ff.quæ senten.sine adpe. rescin.* Error facti, cum aut quod factum est, factum nescitur: aut quod non factũ est, factum putatur: veluti si quis eum, cuius bonorum possessio ipsi deferebatur, decessisse ignoret, aut alterum bono-

rum

tum possess. accepisse putat, *l.1.ff.de iur. & facti igno.* Et aliàs quidem est proprij, aliàs verò alieni. Vtriusque permittitur excusatio, sed dispar: quia facilius in alieno facto errãs auditur, quàm in proprio; *l.plurimum interest ff.de iur. & fact. igno.*

Error facti siue proprij, siue alieni, quãdoque censetur iustus, nõnunquam culpabilis. Error iustus est, cui nulla potest obiici culpa, quòd errans non habuerit rem notam, sed quia ignorauit post modum emergẽtia, *l.de ætate.§.interdum. & §.qui iusto.ff de interrog.in iur.fact.* Error culpabilis est, qui reprehẽdi potest propter culpam, seu neglgẽtiam inquirendæ veritatis, *d.§.qui iusto.l.nec supina & l.pen.ff.de iur & fact.igno.*

Error calculi dicitur, cùm in ratione subducenda per imprudentiam erratum est, sic vt transactio falsa super eo errore facta sit, *l.vnic. vbi vide Bart. & repet.C. de error.calcul.*

Error pro vagatione sumitur *in l. 1. in fin.ff.de seruo corrupto*; quem locum Accursius non intellexit. Tu locum expende.

ERRONES, vagabundi serui & fugitiui: sic enim interpretatur Vlpian.*tit. de seru.fugitiuo.* quãquam Arrianus, *de re milita. l. qui cum.* velit erronis crimen in seruo leuius esse, quàm fugitiui Inde Labeo pusillum fugitiuum erronem adpellat, vt ex diuerso, magnum erronem. In summa. Erro est, qui non fugit, sed frequenter sine caussa vagatur, & temporibus in res nugatorias consumptis, serius ad dominum redit, *§. erronem. l. quis sit fugitiuus.ff.de ædil.edict.* Hinc Columella erronem apud ducem censet, detractis alis, velut quadam compede, domi retinendum.

ERVDERARE, est repurgare, rudúsque, hoc est, comminuta fragmenta dirutorum ædificiorum, auferre.

ERVERE, pro detegere posuit Iurisconf.*l.inde Neratius.§.sed si seruus.ff. ad leg.Aquil.*

ESCARIVM argentum, quod ad epulandum in ministerio habetur, id est, ad esum & potum, *l.cum aurum.ff.de auro, arg.mund.*

ESCALE argentum, pro escario apud Modestinum, *l.8.ff.de sup.legat.* ponitur.

ESSEDVM, vehiculi genus, Budæo in prior. Gallis *coche.*

ESSEDARIVS, qui essedum regit.

EST, non solùm præsens, sed & præteritum tempus significat, *l. 123. ff.de verbor. significat.* aliquando tamen præsentis temporis demonstrationem indicat, *l.24.ff. de aur.& argen.* Est, id est, esse præsumitur, *l. si debitori. ff de iudic.*

EST RATIONIS. Hic modus dicendi apud Iurisc. frequens reperitur. *Martianus de hered.Inst.* Quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata, rationis est. Pariter de bonis eorum, qui ante sententiam mortem sibi consciuerint. *Vlp.* Quando dies legatorum, quæstionis est, *& idem de fideicom. liber. Papian. de Collat.dot. Paulus de aqu.plu.arc.dixit.* Consuetudinis est. *& de verb. obligat.* Dubitationis est. *Modest.de donat.* Summæ æquitatis est.

ESSE cum genitiuo positum, significat pertinere, vel alicuius officium, vel partes esse, *l.non solùm.§.hac verba.ff. de alien.mut.iud.caus.facta.* Esse, pro venire, vel vendi apud Iurisconsultos. Esse ad veritatem refertur, *l.hæc verba.de verb.sign.ff.* Esse, pro esse fingi intelligendum. *Bald. l.quæ fortuitis C.de pig.actio.* Esse pro manere.*l.2 ff.de concubinis.*

Esse in possessione, & possidere, diuersa sunt *l.si quis autem.§.1.de acq.poss.l.prætor ait § cum.de damn.infect.*

Esse talem, & haberi pro tali, diuersa sunt, *l.mercis.& ibi gl.de verb.sign Bart.in l.maritus. 2.§. legis Iuliæ ff de adul.* quod nota ad multos effectus.

Esse in controuersiam eleganter dixit Petronius, Ciceronísque modo, pro controuersum esse, vel litigiosum. Neque enim, inquit, res quæ viderentur in controuersiam esse, sed longè aliud quæri.

ESSENTIALIA rei dicuntur quæ ab ea separari non possunt, *Marius Salomonius in l.Gallus. ff. de liber. & posthu.*

ET, pro, id est, *in §.sed istæ.* ibi, cùm dicitur, & si quæ sint similes, *Institut. de act.* Huius particulæ vis propria est, vt coniungat, *l. ea tamen action. de legat.3.* tametsi hoc non sit perpetuum. Est enim vbi ET, pro VEL, disiungit, *vt l.*

ſæpe. ff. de verb. ſignif. & aliis modis accepta, cùm diſpoſitionem, tum ſententiam variat, vt latiſſimè proſequitur Alber *attigit Bartolus l. 1. de pact. l. non ſolùm. ff. ſolut. matr.* Aliquando ordinis nota eſt, *l. Gallus. §. 1. vbi Docto. ff. de liber. & poſthum.* Aliquando pro etiam, *vt l. 1. C. de not. C. comp.* Quandoque ponitur pro quia. *l. ſi C. de cur. furt.* Interdum ſubauditur, *l. ſi abrogator. §. 1. ff. de adoptio.*

ET CÆTERA. Sunt qui plurimùm referre putent, extenſim hæc clauſula ſcripta ſit, an præſcriptis notis, &c. Quod Alcia. ridiculum arbitratur: qui & refert dictionem. Cætera, deductum à Græco καὶ ἕτερα, id eſt, & alia. Et ideo cùm abbreuiationis cauſſa apponitur, eius virtute cenſeri alia repetita, quæ ex natura & conſuetudine actus requirebantur. *vide Barto. in l. Gallus. ff. de lib. & poſth. & Alciat. ibid.*

ETIAMNVM, pro adhuc, *Vlp. tit. arbor. furt. cæſar. l. vicem. §. Labeo.* Etiamnum reponi poteſt. Aliqua exemplaria etiam nunc habent, ſicut & Pandect. Flor. quod intelligitur pro vſque nunc, vſque ad iſtud tempus. Etiamnum ponitur etiam pro vſque tunc, vel vſque ad id tempus.

ETYMOLOGIA verborum explicatio, id eſt, qua de cauſſa quæque verba ita ſunt nominata, *vt ait Cic. 1. Acad.* Si propriè vocem Latinitate volueris donare, Veriloquium adpellabis, *vt ait Cic. in Topic.* qui & nuncupat ominis vim, eam Ariſtoteles hoc idem ſymbolũ & notationem, vocare dicit. At Etymologia, & alluſio vocabuli longè differũt. Etymologia, non verbi ſolùm, ſed etiam rei, de qua quæritur veram interpretationem ſequitur: quamobrem ſpecies finitionis cenſenda eſt meritò. Alluſio ſolam verbi vocem, non etiam rei veritatem reſpicit.

EVACVATORIA in formulis Marculphi, ab euacuanda obligatione, ea forma qua Græci ἀκυρωτίαν: pro quo apocha, *l. plures C. de fid. inſtru. & rubr. libr. 10. C. de apoch. & ſecuritas. l. C. eod. in Nouell. 103.* Recauta. *Auguſt. lib. de Cura pro mort.* Vbi eſſet recautum, quo illa cautio vacuata fuerat, indicauit. Vide Recautum.

EVANESCIT actio, id eſt, intercidit, *in §. 1. l. cùm fundus. ſi cert. pet.* item Euaneſcere actionem auctoritate Iuris, remitti actionem voluntate domini, *l. qui iniuriæ. §. ſi ſeruus. ff. de furt.*

Εὐχαριστία, propriè gratiarũ eſt actio. At panis & calicis ſacramentum interpretatur Gregorius, 1. *q. 1. c. multi.* quod Tertulliani teſtimonio comprobatur, *in lib. de Corona militis*: Eucharistia, inquit, ſacramentum, & in tempore victus, & omnibus mandatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec aliorum manu, quàm præſidentium ſumimus. quod & Iuſtinus Martyr, *Apolog. 2. pro Chriſtian. ad Anton. Pium.* probat. idem in dialogo cum Tryphone, aduerſ. Iudæos, εὐχαριστίαν, ſacrificium appellauit. *& vide cap. omnibus. de pœniten. & remiſsio.*

EVCHETÆ, *l. 5. C. de hæred.* Hæretici fuêre quidam, quorum dogma nefarium in Syria propagatum fuit. Horum fuit hęreſis, poſſe humanam virtutem ac ſcientiam, non ad Dei modò ſimilitudinem peruenire, ſed perfectionem quoque, ac æqualitatem: adeò, vt ſit mox ἀναμάρτητος, id eſt, vt ſic dicam, impeccabilis, quoniam ne cogitatione quidem, aut inſcitia, vbi perfectionis faſtigium contigerit, queat delinquere. Atque ſic dictos volunt, ἀπὸ τῆς εὐχῆς, id eſt, ab orationis aſſiduitate, quòd incredibiliter, *inquit Auguſtinus*, perpetuò facerent, *Vide Nicephorum lib 11. cap. 14 hiſtoriæ Eccleſiaſt.*

EVCTERIA, loca in quibus orationes, actáque prouinciarum continentur, *Alcia. l. immunitatis. C. de agri. & cenſ. lib. 11.*

EVECTIONES, quo vocabulo Impp. vtuntur, *C. de curſu publ. lib. 12. l. euectiones. 3. l. 46. 9. penult. & vltima*. diploma, & literæ dicuntur, *vt apertè indicat. d. l. 3.* literæ, inquam, ſiue codicilli, quibus curſu publico vtendi facultas datur, & ſine quibus non licebat curſu publico vti. Dicuntur & ſynthemata, & combinæ & tractoriæ. *& vide l. 1. C. de numer. Auguſt. Epiſt. 55.* Zenobius, ait, magiſter memoriæ factus eſt, miſit nobis euectionem cum annonis. *Symmachus lib. Epiſt. 2. Epiſto. 261.*

EVENIET, pro continget, *l. 1. §. 1. ff. de ſeruo corrupt. §. eſt & aliud. Inſtitu-*

stitution de donationib.

Euenit, impersonale, pro ita cecidit.

EVENTVM Cicero in Rhetoricis, cuiuscunque negotij finem definit, à quo sæpenumerò res iudicantur, & sic accipiendum putat. *Albe. in c. si forte. de elect. lib. 6* Euentus spectandus, *l aut facta. §. euentus. ff. de pœnis l rem non nouam. C. de iudic.* Euentus declarat, *l. ordinata. C. de liber. causs.*

si Euentum res habuerit, *l. ait Prætor ff. quæ infraud cred.* id est, si fraude actum fuerit: nam (vt ait Lucretius)

Euentum dici poterit, quodcunque erit actum.

Euentus in iure nostro multa complectitur, metum, siue vim, errorem, dolum, culpam, & casum fortuitum. *Vide Apellum, 7. de circumstantiis.*

Euentus mortalitatis, pro casu mortis, *apud Vlpian. de offic. præsid. l. illicitas. §. pen.* Catanæus enim in Commentario in Plinianas Epistolas, admonet Iuricoss. frequenter vsurpare mortalitatem pro morte.

EVERRERE, verrendo nitidum facere: hinc Euertere cisium, *l. 13. ff locati.* Nauem, *Cicero. in Paradox.* Onus, *l 1. §. 1 ff. si quad. paup. fec. dic.*

EVERRIATOR dicitur, qui acceptа hæreditate iure iusta facere defuncto debet: qua si non fecerit, seu quid in ea re turbauerit, suo capite luat. Nam euerræ sunt purgationes quædam domus, ex qua mortuus ad sepulturam ferendus est, quæ fit per euerriatorem, certo genere scoparum adhibito, ab extra verrendo dictæ. *Festo. lib. 5.*

EVERRICVLVM, Græcis *σαγήνη*, genus retis piscatorij, à verrenda aqua sic dictum. *Vlpian. l. 13. §. si quis me. ff. de iniuriis*, Si quis me prohibeat in mari piscari, vel euerriculum, quod Græci *σαγήνην* dicunt, ducere. Ad alia transfertur. Hinc

Euerriculum malorum, actionem de dolo, *μεταφορικῶς* appellat M. Cic. *lib. 3. de Natu. deor.*

EVERTERE patrimonium, est exhaurire, consumere, & exinanire, *l. 1. ff si famil. fur. fecis. dic.* Ne cùm plures furtum admiserint, euertant domini patrimonium, si omnes dedere, aut pro singulis æstimationem litis offerre cogatur *Sic apud Cice. pro Sext. Rosc.* Hunc funditùs bonis euertit, id est, spoliat. Hinc

EVERSORES prodigos rectè appellat Gaius, *lib. 1. Inst.* quòd bona euertãt, dissipent, & dilapident.

EVIDENS, propriè quòd apertum est, & semper apparet, *l. ea quæ ff. de contrah. empt.* Vnde vulgatum illud, Quod in euidenti est, nulla potest tergiuersatione celari: nec indiget, quod manifestum est, probatione, *l. eum. C. de appellat.* Plus enim quàm ridiculum est, dubitare de eo, quod euidenter apparet, *l. Domitius Labeo. ff qui testam. facere poss.* Siquidem plus esse euidens, quàm manifestum, traditum est Impp. *in l quoniam sororem. C de iure delib.* Manifestum atque euidens est, inquiunt, antè quàm pro hærede gereret, vel bonorum possessionem admitteret. De euidenti, *vide ff. ad exhib. l. 3 & de ædil. edict. l quæritur, §. vlt.*

Euidens vtilitas *apud Vlpian. l. 2. de constit. Princip.* sic intelligenda est, vt retineatur ius naturæ, quòd lex, aut consuetudo, nisi corrigeretur, paulatim esset corruptura.

Euidentem voluntatem testatoris vocat. *Vlp. in l. licet imperator. de leg 1:* quæ ex argumentis & interpretationibus verborum colligitur.

EVIDENTIA facti, inter species probandi versatur, vt cùm quid sensu corporeo coràm percipitur, vel cùm quid est notorium, *c. fin. de resti. spol.* Si quis enim asserat, vulnus atrox esse, & mox indicet locum, certè hæc probatio non potest reuocari in dubium. *Paul in l. vulneris. de iniur. & in l si irruptione. ff fi. regun.*

Euidentiam facti, & Notorium exæquant Canonistæ, *ca. vl. extr. de resti. spol. c. euidentia. de accusat.*

EVINCERE, propriè idem est quod vincere: aliàs est, rem meam iure domini ab aliquo, cuius non erat, alteri aut datam, aut venditam, repetire in iudicio, & ab emptore per iudicis sententiam ad eam mihi restituendam condemnato, extorquere & abducere. *Vlpian. l. 1. ff. de euict.* Siue tota res euincatur, siue pars, habet regressum emptor ad venditorem. *Sic tot. tit. ff & C. de euict. & alibi sæpissimè.* Euinci hæreditas dicitur per inofficiosi querelam, cùm ab herede scripto auocatur, *l. 21. §. fi. ff. de inoffi.*

testa. Sic Euinci per bonorum possessionem, *l.6 in fi.ff.si pars hæred pet.*

EVICTA res dicitur, quæ tradita non fuit, ita, quòd fiat accipientis, *l.iuris. ff.de iur.dot.*

EVICTIO est rei emptæ, aliáve caussa acceptæ, interposito iudicis decreto, ablatio, *l. euicta. ff. de euict. Azo in Sum. C.eod.* Quod vt intelligamus, illud scire oportet, olim moris fuisse, vt si res non Quiritium, sed gentium iure ab alienaretur, is qui eam acquirebat, duplam aut simplam stipularetur sibi ab auctore dari, si ea sibi iudicio adimeretur *quemadmodum Varro, li. de re Rust.2 c.10. significat.* Cùm autem mancipio res venierat, tùm iudicij periculum præstabat is, qui eam vendiderat, vt ostendemus in voce Mancipium. Itaque Varronis locus intelligendus est, cùm ait: Si mancipio non datur: id est, si res non acquiritur per ius Quiritium, hoc est, per mancipationem & nexum: nam si mancipio res erat data, aut vsucapta, aut in iure cessa, nunquam euinci poterat, id est, iudicio à possessore auferri.

Euictionis nomine, vel ex consuetudine regionis, vel nomine, caueri oportet, *l.si.fundus. 7 ff eod.* vel secundum id, quod inter partes conuenerat, *l.4 & 37. ff. eo.* plerunque per stipulationem simplæ aut duplæ cauetur, hoc est, vt euicta re simplum vel duplum venditor emptori restituat, *l.6. & 7. ff. eo.*

Εὐγ[illegible], definiunt Theoph. *lib.1. Instit. & C. Harmenop lib.1.tit.6.* τὴν ἀμφιστ[illegible] τεχθῆναι ἐλεύθερον ὄντα

EVLABES, negotiorum susceptorem significat, *vt est apud Suidam, monuit Alciat. in tit. C. de præposit. labor. lib 12.*

EVLOGIÆ, sunt collectiones pro eleemosynis seu collationibus. *de quibus dict. 18 c.de eulog. & Paul.2. Epist. ad Corinth.c 6 & 9.*

EVNOMIA, recta iuris, legúmque constitutio. Est autem Eunomia duplex. Vna quidem recta Iuris constitutio: altera verò, rectè Iuri constitutio, obtemperatio. Neque enim satis est, bene institutam positámque esse rationem reip. nisi & hoc omnibus persuasum sit, institutioni tali omninò parendum esse. *Bud. in adnot. prior.*

EVNVCHVS, vide Spado. *Interea* notandum vbique *in Imper. constitutionibus*, Eunuchos pro castratis accipi. Súnque eo nomine regi putant iniuriam naturæ factam, & significari custodes lecti, quòd ad obseruandam mulierum pudicitiam adhiberentur: *& inde in l. penul. de præp sacr. cub.* Eunuchum, inquit, sac cubili ministeriis adhæsurum. *& in Nouell. 113.* eunuchi præficiuntur puellis a cetriis: tum & olim, *vt testatur in Eunuc Terentius*, iis solebant reginæ vti. Hinc Leo *Nouel. 98. de eunuchis*: καὶ τ' εὐν[illegible] αὐτόπτας φύλακας εἶναι, τοῦτο γὰρ ἡ κλῆσ[illegible] ἐγγυᾶται *Epiphanius tamen li. 2. contra hæreses* Eunuchos dici vult παρὰ τὸ εὐνοεῖ[illegible] quòd beneuoli esse, & fidem serua[illegible] maritis didicerint *Phauorinus* παρὰ τὸ [illegible] νοῦν ἔχειν, quòd bonæ mentis compot[illegible] esse existimentur, id est, quòd venere abstineant, quæ veteres ἀνόητα dixerun[illegible]

EVOCARE est in ius vocare, *l. cù[illegible] verò n.§. euocari. ff. de fideic. lib.* quod no[illegible] solùm ciuili in caussa tantùm, sed & ca[illegible]pitali fieri dicitur, *M.Cic. actio 1 in Ve[illegible]rem*, loquendi de iis, qui populum conc[illegible]tant euocandis.

Euocare sacra, est religionem ex loc[illegible] quopiam eximere. *Vlpianus in l sacra.[illegible] rer. diuis.* Et solent, inquit, qui liberar[illegible] eum locum religione volunt, sacra ind[illegible] euocare. Quæ res vt olim sit fieri solit[illegible] *Macrobius lib.3 Sat.c.8 & Liuius lib.5. tra[illegible]dunt.* Hinc illud Virgilij lib.2. Æneid. d[illegible] excidio Troiæ:

Excessere omnes, adytis, arísque relictis.
Dij quibus imperium hoc steterat.

Aliter effertur Deum euocare, *Plin. lib. 28 ca. 2.* Verrius Flaccus auctores ponit quibus credat in oppugnationibus ant[illegible] omnia solitum à Romanis sacerdotibu[illegible] euocari Deum, cuius in tutela id oppi[illegible]dum esset.

EVOCATI milites apud Cæsaren[illegible] & alibi, homines erant militia perfuncti & emeritis stipendiis, qui tamen rursu[illegible] militatum euocabantur. Id declarat Dio sic scribens: Ἐκ τούτων δὲ δὴ τῶν ἀνδρῶ[illegible] καὶ τὸ τῶν ἠβοκάτων σύστημα (οὓς ἀνακλήτ[illegible] ἄν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατεία[illegible] ἐπ' αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάσειεν) ἐνομίσθη. Id est, Ex his hominibus euocatorū numerus cōstitit, quos ἀνακλήτους, id est, reuocatos, Græcè vocare possis, quòd militia perfūcti ad eā rursus reuocarētur Euocatorum autē honestus erat ordo i[illegible]

e militari, & in multis inscriptionibus: euocatum Cęsaris aut Augusti fuisse ambitiosè incisum videmus. *Ex Turnebo Aduers. lib. 1. cap 9.*

Εὕρεθρα, à Græcis appellari dicit Vlpianus, *l. falsus. § solent. D. de furt.* præmia quæ desiderantur ab his, qui alienum quid iacens forte fortuna inuenerunt, & domino restituerunt, aut restituere parati sunt.

Eurematica Modestini consilia & cautiones sunt à Modestino excogitatæ rei, iurísque cuique intuendi caussa: quod sermonis, quo lib. de Eurematicis loquitur, indicat: modò enim, ait, Consulendum est *l. 58 sol. mat.* modò, Suaserim, *l. 45. ad Treb.* modò, Optimum factum est, *l. 9. D. de susp. tut.*

EVVLCARE, est palàm vulgo quid facere.

Εὐτελεστάτη, *apud Theoph in §. item tria. Instr. de excus tuto.* alij tenuissimam, alij opulentam interpretantur. Tu expende rem ipsam.

Ex, particula, vt variis verbis iungitur, ita & variæ est significationis. Propriè autem innuit caussam proximam, & immediatam, *l. §. ex incendiis de incend. ruin. naufrag. Bart. l vnica. C si seruus exter.* significat item Ex præpositio, caussam per se, & non per accidens, *l. eo tempore. § fi. D. de proc adi. Barto. in l. Prætor. § 1. D. de bon. auto iudic. possi. ac plerisque aliis locis* Albert. collegit etiam aliquot alias huius particulæ significationes Ex, pro propter, *l. 2. § 2. D. de incend. ruin. naufrag.* pro ab, vel à, *l. 1. in fi. C. si in caus iud. pignora fit.* pro &, & tunc ex ludit. *l. 2. D de itin. actúque priuat.* Aliquando significat inter, *cap. dudum c. 3. 4 q. 6.* aliquando contra, *c. ex his. 33 q 1.* Aliquando inclusionis nota est, *l quod dicitur. D. de impens. in reb. dotal. fact.* quandoque exclusioni, *l. quæsitum § idem Celsus. D. de fund instructo.* Ex, quandoque significatorum, *l. ex hoc iure D. de iustitia & iure.* Ex quoque dictio, dignitatum magistratuúmque nominibus adiecta, functionem finitam, præteritámque significat. Pro qua Græci ἀπὸ habent. *Ant. August. lib 3 Emend. cap 3.* Hinc.

Ἐξαίρετα τῆς πόλεως vocãtur *l. εἰδέναι. D. ad municip.* præcipua ciuitatis, id est, forum, balnea, templa spectacula.

EXARCHIATRI, *l. manumissor. C. de excus. muner. li. 10.* qui archiatria abierunt. Sic Excomites, præfecti, expræpositi, expræsides exconsules, exquæstores: quæ vide suis locis.

EXABVNDANTI, pro abundanter posuit Papinianus, *l. caussam. D. de manumiss.*

Ex aduerso, pro è diuerso, vel & contrà, *ca. ad audientiam, de probat. & c. dilecto, de prabend.*

Ex animi sententia. Conceptio solennis erat iusiurandi, quæ idem valebat, quod sine dolo, sincerè, ex animo liquido. *Cic. Acade. Quæst. 2.* Quam rationem etiam maiorum comprobat diligentia, qui primùm iurare ex animi sui sententia quenque voluerunt, deinde ita teneri, si sciens falleret. *Liuius libro 22.* Ex animi mei sententia iuro, vt ego Rempub. non deseram, neque alium ciuem deserere patiar. *Cic. 3. Offic.* Non enim falsum iurare peierare est: sed quòd ex animi tui sententia iuraris, sicut verbis concipitur more nostro, id non facere, periurium est.

Ex asse hæres, id est, in vniuersum, *l. ex asse. D. de acqui. hæredit.*

Ex bono & æquo facere, elegantius, quàm quod vulgò dicitur, in bona fide & æquitate. *Iulianus de contractibus bona fidei loquens:* In iis, ait, alter alteri obligatur de eo, quòd alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet: id est, non de eo solùm quod cautum est: quod etiam ex bona fide dicitur alibi ab eodem.

Ex bonis, & in bonis differunt nam in bonis esse propriè dicuntur ea, quæ situ & positione intra rem aliquam nostram continentur: ex bonis verò, quæ ἔξω, id est, naturaliter sunt extra rem, sed tamé ad eam pertinent: vt aliud est, annulum esse in dactyliotheca, aliud ex dactyliotheca *Iustin. §. 2. de vi bon. rapt.* Sanè in hac actione non vtique expectatur, rem in bonis actoris esse nam siue in bonis sit, siue non, si tamen ex bonis sit, locum hæc actio habebit. Quæ igitur quasi manu non tenentur, sed consequi per actionem possumus, ea ex bonis nostris dicũtur: at quæ iam intra ditionem ac fines nostros sunt, in bonis, Vnde seruus iussu Prætoris abductus, in bonis nostris esse dicitur. *l. 2. in fin. D. si. ex nox. caus. & l. 26. in fi de nox act.* atque hæc vti dictum, propria huius vocis ratio est.

Impropriè verò in bonis nostris omnia dicuntur esse, quæ in patrimonio nostro sunt, *l.* 1. D *de rer. diuis.*

Ex caussa hæreditaria, id est, propter hæreditatem, *l qui absenti.* §.*fi.* D. *de acq. posses.*

EXÆDIFICARE, ædificium absoluere.

EXAGGERARE & deprimere opponuntur, *l* 3 § *final.* D. *de itin. actúque priuato.*

EXAGOGICA, vectigalia quæ reddebantur, mercibus ex agricolatione exportatis: sicut Isagogica alia dicebantur, cùm importabantur. *Horum meminit Cic. in Orat. pro lege Manilia item Cæl. Rhodig li.* 10. *c* 8.

EXAGIVM trutinam significat, & certæ ponderationis genus est, quod constabat siliquis 24. *vt scribit I. Cuiac. in l. fi. C. de suariis, & suscept. vini.*

EXAGONIA dicuntur, quæ ad caussam non pertinent, velut extra certamen.

EXAMEN, noua apum soboles, quã parentes ex suis alueatibus, ad nouas quærendas sedes exire cogunt, quòd hæ ita vniantur, vt simul ligatæ appareant, *l. naturalem.* § *examen.* D. *de acqui rer domi.* Translatè pro quacunque nouæ prolis multitudine instar apum accipitur. Metaphoricῶς autem à nostris interpretib. modò (nec absurdè) pro iudicij inuestigatione: modò pro scrutinio, & vt barbari dicunt, depositione testium.

EXAMINATIO ciuilis, pro iudicio priuato, & pecuniario, *l* 1. §. 3 D. *de abigeis.* Qui pecora, de quorum proprietate faciebat controuersiam, abegit, ad examinationem ciuilem remittendus est.

EXARARE est delere, ductum ex more aratri ducendi, dirutis vrbibus, *l.* 4. §. 4. D *fi. regun.* Si dicantur termini deiecti, vel exarati, iudex qui de crimine cognoscit etiam de finib. cognoscere potest. *Cic. lib. de legib* 2. cùm multa in eo loco sepulchra fuissent, exarata sunt.

EXAREO, vel Exaresco, siccum esse, siue fieri. At *in Authen de in inoffic. donat. & C eodem l si mater. & l. fina.* Exaruit patrimonium donationibus, sumitur pro exhaustum est.

EXARGENTARE, in pecuniam redigere significat. *Ex Alciato.*

EXARMARE, *in l.* 2. *ad legem Rhodiam. de iact* §. . ea forma dicitur, qua excalceare, hoc est, armis nauim spoliare vt malo, rostro, antenna, carchesia, clauo, pede, anchora, & reliquis. Si conseruetis mercibus deterior facta sic nauis aut si quid exarmauerit, nulla faciend est collatio. Hac voce etiam vsus est *Cæsar in comment.* & metaphoricè Plinius secundus exarmare dixit, pro debilitare, & infirmare.

Ἐξαρτείας appellatione nihil aliud contineri putat C. Harmenopulus, *lib.* 2. *tit.* 19. quàm ἐξάρτησιν, id est, σκευὴν & κατασκευὴν, Instrumenta scilicet ad tutelam & conseruationem nauis necessaria, Latinis armamenta, *l* 3 §. *armament.* D. *ad leg. Rhod.*

EXASPERARE, asperius facere, *pen D. de pœnis.*

EXAVCTORARE, insignia militaria detrahere, *l.* 2. §. *ignominia.* D *de* *qui not infa.* Sed & si eum exauctorauerit, id est, insignia militaria detraxerit inter infames efficit, licèt non addidisset, ignominiæ caussa se eum exauctorasse. Aliàs Exauctorari, est militia remoueri, *l.* 29. D. *de liber caus. l.* 4. §. *non omni* *& l.* 7 D. *de re milit.* Atque de iis dicebatur, qui soluebantur stipendio, neque tamen dimittebantur: sed habebantur sub vexillo, nõ sub aquila, aut signis legioni neque iam legionarij erant: retinebantur tamen, donec emerita soluerentur aut agri assignarentur. Quibus autẽ missio dabatur, ij penitùs dimittebantur *Tacitus*: Missionem dari vicena stipendia meritis: exauctorari qui sena dena fecissent.

EXCANDESCERE, non est fortiter acclamare, *vt indicat Scholium, in obseruandum. de offic. præf* sed vehementius commoueri, & irasci, quòd ira veli ignis animum intendat. Callistr. loc iam citato, de ius reddente loquens: Se &, inquit, in cognoscendo neque excandescere aduersus eos, quos malos puta neque precibus calamitosorum illacrymari oportet.

EXCEDERE, propriè exire & egredi est. Sed *in l.* 3. *de offic. Præsid. gloss* accipit pro decedere, hoc est, se abdicar administratione.

EXCESSVS, vocabulũ apud Marcellum, *in l iam dubitari non potest, de ha*

red. instit. non satis intellectum à nostri, Doctorib. Alciatus in Parergis monuit, veteres pro digressione quadam accipere: vel cùm quis altius rem petit, vel cùm capta occasione obiter extra argumentum aliquid dicitur. Græcis παρέκβασις παρεκβολή.

EXCESSVS nomine continetur iurisdictio, *Inno. c. quoniam. §. sunt & alii. vt lit. non contest.*

EXCIDERE aliquem numero ciuium, *apud Plin. lib. epist.* 18. *ad Rufinum*, id est, exigere. Excidere partum mulieri. *apud Marcellum. l. 2. D. de mort. infert.* Negat lex Regia mulierem, quæ prægnans mortua si, humari antè, quàm partus ei excidatur.

EXCIPERE, pro suscipere, *in. §. hoc amplius. Institu. de rer diuis.* Cùm mis silia iactant in vulgus, ignotum quòd eorum quisque sit excepturus. Huius verbi & varius, & elegans est vsus.

Excipere actionem. Oppositum Securum esse. Gaius *in l non solum* D. *de noxal. act.* Nam absurdum, *inquit*, videretur, eos quidem, qui bona fide possidere t, excipere actionem: prædones verò securos esse.

Excipere manus iniectionem, *l. sed si hac. D. de in ius voca* venditor dicitur qui retinet facultatem reprehendendæ rei alienatæ, id est, suapte potestate saisire. vt nostri loquuntur. *Bud.*

Excipere, pro accipere, *l. C. de prædiis & omnibus rebus naukul. lib.* 11 Excipere, excepta exponere, *l. & eleganter. D. de do lo mal.* Aliquando significat deducere, *l. furiosi. D. de petitio hæred.* Quandoque recipere *l. 3 D seruit. vrb prædio.* Plerunque connectere, *D. locat l. sed addes.*

Excipi nominatim, id est, poni separatim, *l. ob quæ vitia. §. animi. D. de ædil edict.* Sicque sumitur pro nominatim cauere. *Cic. ad Qu. fratrem, lib* 1 Nominatímque lex exciperet, vt ad templum, monimentúmque nostrum capere liceret *Varro de re Rusti.* In emptionibus eo iure vtimur, quod lex præscribit: alij enim plura, alij pauciora excipiunt. Hinc Excepta *(inquit Budæus)* dicuntur, quæ in fœderibus & in legibus cauta sunt nominatim. Hinc

EXCEPTIO, cautio illa, seu pactio *in l. 3. de rescind. vendi. l pacta conuenta.* 72. *D. de contra. empt. l. iurisgentium.* 7. §. *adeo D. de paction.*

EXCEPTVM, quandoque accipitur pro acceptum, *in Prœmio Digest. §. in secundi ann i.*

Exceptæ personæ, *l. 5. § fi. & l. 51. &* 20. *D. de leg. præstant.* intelliguntur parentes, liberi, vxor, nurus, cui dotis nomine legatur, *l. 1. D. eod. l. 1. C. de contra tabul. apud Vlpianum in Epito. titu.* 1. Sic etiam Exceptas personas accipere debemus cognatos, quibus per legem Furiam plus mille asses capere licebat. *Vlpianus in eodem lib tit pen.* Hinc Exceptos *in l. 7. D. ad leg. Iul repe.* accipi oportet consobrinos, propiorésve gradus cognatos.

EXCEPTIO, generale nomen est cuiuscunque defensionis, quoquo modo actioni obiectæ. Præscriptio verò dicitur, quæ directè intentioni non aduersatur, sed solùm de ea limitat. Alciat. in *tractat. de quinque pedum præscript.* Hanc sic definit Vlpian. *in l. 2. D. de excep.* Exceptio dicta est quasi quædam exclusio, quæ interponi actioni cuiusque rei solet, ad excludendum, id, quod in intentionem condemnationémve deductum est. Excludendum autem dixit, pro eiiciendum & amputandum. nam Excipere propriè detrahere est: indeque dicta Exceptio est, quod partem aliquam de vniuerso actoris iure detrahat. Hinc eius formula erat, Nisi si, vel Si non, vel Extra quam, quasi defensor aliqua ex parte veram esse actoris intentionem fateretur, sed tamen cum exceptione. Hoc autem differt à Replicatione, quòd hæc à parte actoris veniat: ita vt exceptio actorem excludat, replicatio reum, *l. 2. D. de ex ep.*

Exceptio est conditio, quæ modo eximit reum damnatione, modò minuit damnationem, *l. exceptio* 22 *D. eod. tit.*

Exceptio in genere proposita, nihil prodest per inde est enim, ac si nulla proposita fuisset, *l. scire etiam D. de excu. at. tut. c. pastoralis. de excep.* Nam exceptio generaliter proposita non potest postea declarari. *Clement. Constitut. §. cæterum de elect.*

Exceptio obscura nullius est momenti, *l § Labeo scribit. D de fluminib l. Titia textores in princ. de leg.* 1. *Bart. in l. 1. D. de exceptio* Obscurè excipere, est nihil excipere, *argum. l de ætate. §. nihil interest. C. de interrogat.* Exceptum non censetur

in contractu id, quod non apparet, *l. in le ge fundi D. de contrahend. emptio.* Conuentio, ne vlla exceptio obiiciatur, nihil prodest, nisi specialiter exprimantur omnia, *l. sed & si quis §. quæsitum. D. si quis cautionibus. l. si quis mihi bona fide. § iussu e ius. D. de acquir. hæredita.* Sub obtentu exceptionis non debet mora fieri, in detrimentum alterius. *l. si qui libertatem. § cùm quidam D. petitio. hæredita.* Sicut intendens in competentem actionem succumbit. *l. 1. § ideo autem D. si mens. fal. mot. dixer.* Ita etiam, qui ineptam exceptionem opponit. *l. 2. §. 1. de dol. mal. & met. excep. l. 1. §. Labeo scribit. D. de fluminib. Barto. in. l 1. D de except.* Exceptionem qui non probat, in litis sumptus damnandus est, *capit. finem litibus. extra de dolo. & contumacia.*

Exceptione omni maiores testes, quorum fides nulla ex causa legitima potest eleuari, & qui communi hominum opinione reputantur boni viri. Quibus verò suspicionis exceptio rectè opponatur tradunt Iurisconsulti, *in l. 2. & 3. de testibus.*

Exceptiones ANNALES, atque mistas, quas iuris Pontificij interpretes induxere, nos modo perpetuis, modo temporalibus accommodamus.

Exceptio ANNVA, *l. 30. § si annua. D. de pecul.* appellatur, quę domino competit post annum à manumissione alienatione've serui, *l. 1. in princip. D. quando actio de pecul. est annal.*

Exceptio ANOMALA est, quæ nô sequitur normam aliarum: quia potest opponi ante litis contestationem, & post, & in litis contestatione vt exceptio excommunicationis, & aliæ: scilicet de quibus dubitatur, an sint perpetuæ, an temporales: vt exceptio matrimonij & exceptio non numeratæ pecuniæ, & nô numeratæ dotis, *vt not. Inst. t. de except §. appellantur & plures aliæ, secundum Hostiensem, & Speculatorem eodem titulo: vt* exceptio, quæ competit fideiussoribus, ex epistola diui Adriani contra creditores, *vt not. Instit. de fideiuss. § si plures.*

Exceptio NON NVMERATÆ PECVNIÆ conceditur ei, qui quasi statim creditoro stipulanti spopondit, iuréque ciuili obligatus est: NISI non numeratam fuisse pecuniam appareat. Est autem institutio Iustiniani biennis facta, *l. in contractibus. C de non num. pecun.* Hanc C. Harmenop. ἀναργυρίαν vocat.

Exceptio IN FACTVM appellatur, quæ in factum datur, comparatúrque, & plerunque loco exceptionis doli, *l 14. §. eum qui. D. quod met. caus. & alibi sæpißimè. & Institut. de except. in princip.* vbi Theophilus ab eo in factum exceptionem appellari scribit. ὅτι διηγηματικῶς ἀντιτίθεται. Conceditur autem ei, qui errore inductus stipulanti promiserat, & iure ciuili contra æquum & bonum obligatus fuerat. EXTRA QVAM EVM IVSTO ERRORE inductum stipulanti spopondisse appareat. *vt Iulianus 7. D. de doli except.*

Exceptio INTENTIONIS, ex vi vocabuli nihil aliud est. quàm actionis exclusio: siue hoc directè fiat, vt in coniectural.: siue ex obliquo, vt in iuridiciali statu. Sub hac includi omnes peremptorias exceptiones, docet Zas. noster enatrans *l. qui se debere. de condict. caus. data caus. non secuta.*

Exceptiones PERPETVÆ dictæ, quòd vt semper locum habent, ita in nulla litis parte euitari poterunt: quæque semel obiectæ rem, de qua agitur, hoc est, caussam principalem perimunt: vnde etiam peremptoriæ appellantur: qualis est exceptio doli mali, rei iudicatæ, iurisiurandi, pacti conuenti de non petendo perpetui, & id genus exceptiones agentibus nunquam non obstantes.

Exceptio DOLI MALI conceditur ei, qui cum dolo malo inductus, stipulanti promisisset, iure ciuili obligatus erat. Eius formula erat hæc: NISI DOLO MALO inductum eum stipulanti promisisse appareat. *l. 1 & pass. D. de dol. & met. except.*

Exceptio IVRISIVRANDI permittitur ei, qui actore iusiurandum deferente, iurauit se ei nihil debere: NISI APPAREAT eum deferente actore iurasse, se nihil debere, *l. 3. & 14. D. de iureiur.* Item ei datur, qui petitore deferente, suam esse rem, qua de in iure agebatur, iurauit, NISI APPAREAT eum petitore deferente rem suam esse iurasse, *l. sed & si possessori. D. eod.*

Exceptio PACTI CONVENTI concepitur ei debitori, quo cum creditor de-

tor de non petendo pactus erat, & qui tamen nihilominùs iure ciuili obligatus manebat, *l.iurisgentium ff. de pact.* NISI CREDITOREM de non petẽdo pactum fuisse appareat.

Exceptio REI IVDICATÆ conceditur ei, qui cum in iudicio eiusdem rei, quæ nunc ab se iterum petitur, caussam obtinuerit, denuò tamen in ius vocatus est: NISI REM illam, de qua agitur, iudicatam esse appareat, *l.1.& pass.* D. *de except. rei iud.*

Exceptio PRÆFESTINATIONIS dicitur, cùm quis ante tẽpus petit: quæ inter dilatorias connumeratur. Vnde mox à primo limite, id est, ante litem contestatam est obiicienda.

Exceptio PRÆPOSTERATIONIS, genus est præiudicialium actionũ earum, quæ ita se contingunt, quòd sequens iudicium premitur per sententiam prioris iudicij, hoc est, iudicium quod sequitur, est accessorium ad caussam, quæ primò est mota, ita, quòd vtræque caussæ sese contingunt. Exempli gratia, ego peto à te, quòd diuidas hæreditatem: tu contra contendis, quòd non sim hæres: quomodo ergo meam diuidas hæreditatem? Ecce hic sunt duo iudicia, scilicet diuisorium hæreditatis, & an sit hæres. Ista duo iudicia sese contingunt, quia non potest diuidi hæreditas, nisi cum hærede. Ergo prius est, quòd declaretur hoc iudicium, an sim hæres, vel non: qua sententia lata, tunc præiudicatur alteri petitioni: quia si sum iudicatus hæres, meritò mecum diuides: si iudicatus sum non esse hæres, rectè nihil diuides mecum. Extat hic casus *in l. 2 famil erciscund.* & dicitur exceptio, vel præiudicium præposterationis: & primum est genus præiudicialium, ratione contingentiæ. *Vide Bartol in l fundum.* D. *de except. & præscript.*

Exceptio, QVOD METVS caussa, datur ei, qui cum metu adductus stipulanti promisisset, iure quidem ciuili obligatus erat: prætori tamen propter iniquitatem & asperitatem iuris ciuilis, dignus hoc pręsidio videtur, *l.1.& pass.* D. *de dol. mal. & met.* SI NON METV inductum stipulanti promisisse appareat.

Exceptio REI VENDITÆ, & traditæ ei obiicitur, qui rem à se venditam, & traditam vindicat, atque petit, *toto titul.* D. *de except. rei vend. l. 50.* D. *de act. empt.* Porrò apud Iuriscons. frequens est hæc locutio, Exceptione posita, *l.30.48.& 65. ff. de rei vindica. & alibi sæpè.*

Exceptiones TEMPORALES sũt quæ ad tempus solùm nocẽt: quare cùm actionem in tempus differre soleant, etiam dilatoriæ vocantur, apud Innocentium, tractatu de exceptio. vt est pacti conuenti temporalis, item iudicis incompetentis, & ea quæ aduersus procuratorem competit: *sicuti Iurisconsul. in l exceptiones. de except. & post eum Iustinianum exponit.*

Exceptio PROCVRATORIA, *inquit Vlpianus*, est exceptio, qua reus dicit non licere procuratorio nomine agi: nec prorsus litem inficiatur, sed personam euitat, *l.2.§.* D. *de except.*

EXCEPTIONVM FORMVLAE.

EXTRA quàm si quid ita factum sit, vti lege fieri licuit, *l 1.§. Labeo.* D. *de fluminib.*

Extra quàm in reum capitis pręiudicium fiat. *Cicer. lib. 2. de Inuentio.*

Si non vi, non clàm, nõ precariò feceris, *l si vitem.* D. *quod vi, aut clàm.*

Si in ea re nihil dolo malo actoris factum sit, *l.2.* D. *de dol. ma. met. except.*

Si in ea re, qua de agitur, præiudicium hæreditati non fiat, *l.1.* D. *famil. ercis.*

Si in ea re nihil metus caussa factum erit, *l.4 §. vlti.* D. *de dol except.*

Si non voluntate creditoris fundus veneat, *l. sicut.* D. *quib mod. pignus.*

EXCEPTOR, qui dictata excipit (qui & notarius vocatur, & ταχυγράφος, & ὀξυγράφος) *l. in sacris. C. de præpo. sac. scrin. l.19.§. cum quidam.* D. *locat.* vtitur & hoc verbo I. Firmicus. *li.3. Mathes. c 6. & 12. & August. epist.152.* Exceptores in scriniorum officiis ponuntur, *l.5 & 12. C. de proxi. sacr. scrin l fi. C. de palat. sacr. scrin.*

EXCLVDI tempore, est impediri, ne quis quid possit agere propter tempus, *ff. ad SC. Trebell. l si proponas. ff de inoffi testa.*

EXCLVSIO, est exceptio, *l.2.* D. *de except.*

EX COHORTE principis, prouer

bium quo ſignificatur quem ad omnem nutum delegari.

EXCOMMVNICATOS nunc vocamus, quibus humanitatis ius, viciſſitudóque officiorum interdicitur. Et ſicut, quos maiore execratione multandos eſſe Eccleſiaſtica auctoritas cenſuit, anathema appellant, ex eo, quòd in cippis expoſita eſt eorum deteſtatio, & proſcripta: ſic rebelles imperatoriæ cenſuræ, denuò excommunicari ſolent Banno, vt vtar verbo vulgari, duplicato. Quam pœnam Romani olim interdictionem ignis & aquæ nuncupabant, mutuatam à Græcis, apud quos Draco Legiſlator, cùm de cædibus ferret legem Athenienſibus, ſtatuit hominem homicidam, aqua ablutoria, libationibus, crateribus, ſacris & foro arceri. Draconis lex extat apud Demoſthenem πρὸς λέπτιν. quam ideò tulit, quo magis terribile peſtiferúſque ſcelus videretur, hominem alterum alterius interemptorem eſſe. Hæc pœna erat proxima capitis ſupplicio, cùm vſus ignis & aquæ interdiceretur, ſine quibus nec ortus hominis, nec vitæ progreſſus conſtare poſſit: qua e & in nuptiis vtebantur, & Scæuola aquæ & ignis ſolennitatem pro nuptiis dixit, *in l. penul. D. de donat inter vir & vxo.*

EXCOMMVNICATIO, eſt extra communionem Eccleſiæ ſeparatio. Vel cenſura eccleſiaſtica excludens aliquem à communione fidelium, *11. q. 3. c. nihil.* Excommunicationum autem genera duo ſunt: Maior, & minor. *c. pen de ſent. excom.* Excommunicationis verbo vtraque continetur, *d c. penul.* aliquando minor tantùm, *c.* cùm non ab homine. extra de iudi. Excommunicatio verò minor, qui à maiore differat, docet Felin. Sand. *in c. 2. de excep.*

Excommunicatio eccleſiaſtica (quæ certè contemnenda non eſt, ſi fuerit iuſta, quoniam Chriſto auctore conſtat) contumaciæ pœna eſt maxima. *Matth. 18. Apoſtolus. 2. Theſſal. 3. & 1. Corinth. 5.* Cum huiuſmodi, inquit, ne cibum quidem capiatis. Apud Hebræos olim apoſynagogi dicebantur, quaſi ſynagoga exacti, & extorres, propter contumaciam ſuam, vitandi ab omnibus, donec reſipiſcerent.

EXCOMPOSITO, idem ſignificat quod compoſitò: quaſi dicas, dedita opera, & vt conuenerat inter eos, vt ſubaudiri videatur alius datiuus, Negocio: nempe, excompoſito negotio. Ex diſpoſito, in ſimilem vſum dixiſſe Macrobium, Inſulanus obſeruauit.

EXCONSVL, Conſularis, qui à conſulatu diſceſſit, vt Exquæſtor, qui Quæſtura functus eſt, Quæſtorius, apud Iuſtinianum, *l. 2. § nos itaque. C. de nouo iur. enucl.* Omne ſtudium Triboniano viro excelſo, magiſtro officiorum, exquæſtori noſtri ſacri palatij, & exconſuli credidimus, &c. & ſæpè in eadem lege. Dicitur & Exquæſtore & Exconſule. *Imper. ad Anteceſſores*: Tum per Tribonianum virum magnificum, magiſtrum & exquæſtore ſacri palatij noſtri, & exconſule. *Idem epiſt. 3. Pand præfixa*: Quæ omnia per virum excelſum, nec non prudentiſſimum magiſtrum exquæſtore & exconſule Tribonianum, perfecta ſunt. Loquendi formula, *inquit Haloander*, ei ſeculo familiaris, pro Quæſtorio & conſulari viro: quo modo veteres Proconſule, & Salluſtius Promilite, & Cicero Proquæſtore, vno verbo, per omnes caſus & numeros dixerunt. *Vide Crinit. de honeſt. diſciplin. li. 10 cap pen & Alciat. lib. 4. Diſpunct. cap. 3.*

EXCONTINENTI, *in l. 7. §. 1. D. de pact.* hoc eſt coniunctè, ac continuò, & vt alibi incontinenti. Solemus enim (*inquit Vlpianus*) dicere pacta conuenta ineſſe bonæ fidei iudiciis: ſed hoc ſic accipiendum eſt, vt ſi quidem ex continenti pacta ſubſecuta ſunt, etiam ex parte actoris inſint: ex interuallo non inerunt. *Sic l. 1. D. ſi is qui teſtam lib.* Continere verò ſignificat intra ſe tenere. Id autem fit, cùm paciſcentes in eadem adhuc tractatione contrahendi perſiſtunt, nec ad aliud negocium proceſſerunt. *l. ſi ex duobus in princip. D. de duobus reis conſtitu. l. continuus. in princip. D. de verborum oblig.* aliquando his verbis. Excontinenti, triduum ſignificatur, vel, *vt ait Albericus*, pro intra triduum accipitur *l. 2. C. de erro. calculi.*

EXCONTRARIO, *apud Paulum*: Scimus, *ait*, quid præſtare venditor debeat, quídque ex contrario emptor.

EXCRESCERE, & decreſcere aqua dicitur, *l. 1. D. de aqua pluuia.*

EXCVBICVLARIVS, qui cubicularij munere functus eſt. *Imp. l. 13. de excuſ.*

*excuſ.liber lib.*10.*C.* Maximarum culmina dignitatum, Conſiſtoriani quoque comites,notarij etiam noſtri, & cubicularij omnes,atque excubicularij, ab omnibus ſordidis muneribus vindicentur. *Item l.*15.*C.Th. de extraor.mun.* Eodem ſenſu.

EXCVRATOR apud B Auguſt.*in reſcripto Imp.Conſtanti.& Maximi.*

EXCVBIÆ, pro vigiliis rectè intelliguntur,*in l.*1.*de offi.præfe. Vig.*ſunt enim & diurnæ. Vnde opinor hanc vocem apud Paulum abſolutè poni. *in l qui excubias.de re milit.* Vigiliæ enim tantummodò ſunt nocturnæ, ſi Vallæ credimus.

EXCVRIARE, Curia excludere. *Varro Hippocyone*: Apollonium ideò excutiant,quia nihil habebat. Antiquum. Nonius.Hinc

EXCVRIATI,exterminatíque,*apud Varronem & M.Tullium,* pro iis, qui curia,terminíque exacti ſunt.

EXCVRRERE id dicitur, quod ordinem,modúmve, id eſt, menſuram & numerum egreditur,*in l* 26 *§ fi.D. de poſ.*Item ex ratione patris veſtri decem & quod excurrit id eſt,decem aureos & aliquot denarios,vel ſeſtertios. Summa enim excurrens Latinè dicitur, quam lingua vulgaris ruptam appellat. Sic Voluſius Mætianus: Ingenioſiſſimè,inquit, cùm ad denarium ratio conficeretur,excurrentis æris nota inuénta eſt *Vide Bud. in Annot.in Pand.& Cuiac. Obſer. lib.*1.*c. vlt.*

EXCVSARE,propriè eſt obiectum crimen diluere.Tranſlatè tamen,in iure noſtro,eſt cauſſam afferre, per quam ſtetit,quò minus factum eſt,quod fieri, vel agi,præſtaríve debuit,veluti ſi latrones, aut flumina impedimento fuerunt, ne ad diem à iudice dictum adeſſe poſſem. Excuſare item propriè dicitur,qui excuſit eum,qui ipſe nec in ius venire, nec alium mittere poteſt,in c.dilect. de dolo & contu. Id quòd fermè contingit in iudiciis criminalibus, vbi procurator nonnunquam admittitur, non vt verè interueniat. *l.pen. D.de public. iud.* ſed magis,vt reum pro innocétia atque abſentia ſua excuſet *l.ſeruum.§.publicè D.de procur.& Bart in Conſtit.ad reprimendum, quomod.in crim.læſ maieſt.*

Excuſat à legationibus numerus triũ liberorum *l.*1.*C.de legat.* A cæteris muneribus perſonalibus numerus quinque: ab omnibus muneribus numerus 16. *l. ſemper. D.de iur. immu. ſic legendum in l. ſi quis decurio C.de decur.* atque in hunc modum Conſtantinus: ὁ ἔχων δέκα ἐξ παῖδας. πάντων λειτουργημάτων ἀπαλλάττεται.

EXCVTERE aliquem,eſt facultates eius diſcutere,& inquirere, vt ſciatur,an ſit ſoluendo,nécne, *l.*2.*D.ſi quis omiſſ.cauſ.teſta.l.*1.*§.ſi inter.D. de magiſtr. conue.l.*1.*C de reuoc. iis, quæ in fraud.cred.* Annæus Seneca lib. 1. de Beneficiis dicit,Inquirere in fortunas alicuius. At *l.* 42.*D.manda.*Excutere vires alicuius, effertur.

Excutere impenſam,id eſt, ſupputare:quanti ſint impenſæ,*l.*60.*§. mandaui. D loca*

Excutere,id eſt,exigere,*l.cum plures §. mandaui. D locat. Alberic.*Tu rem expende.

EXCVSATVS pro excuſſus dixit Paulus,*l.*46.*§* 6.D.*de adminiſt tut.*

EECVSSIONIS beneficiũ, quod eſt Nouæ Conſtitutionis Imp. Iuſtiniani,dicitur ideò,& quidem meritò,quòd bona debitoris, ad quem ea res principaliter pertinet,principiò ſint excutienda: experiundúmque an ſpes ſit conſequendi ab eo debiti.

Ἐξεβρασθῇ. Vlpianus *l.*3.*§.*5. *D de incend ruin.naufrag.* dici ſcribit de naue eiecta,à verbo ἐκβράζειν,quod eiicere, & expellere ſignificat. Hinc Heſychius ἐξεβρασθεῖν, ait ἐκβληθεῖν, ἀπορρίψειν Hinc θαλάσσης ἐκβράσματα.maris eiectamenta.Alij aliter legunt. *Vide Anto.Auguſt. Emenda.l* 4 *c.*16.

EXECRARI lites, pro abhorrere à iudiciali ſtrepitu,*in l.item ſi res D.de alien.iud mut.cauſ.*Hæc enim,inquit Vlpi. verecundia, & cogitatio eius, qui lites execratur,non eſt vituperanda.

EXECRANDAM prædam dicit Iuriſconſultus,*l ne piſcatores. D.de incen. ruin.naufra.*

EXECRABILE eſt deteſtandum, abominandũ, *l.moueor.C.de ſeruis export.*

EXECRABILIS,odioſa, *l.ex varia C.de delato.*

EXHEDRA,cella eſt, in qua conſidetur ad colloquendum,aut meridiandum,id eſt, meridie dormiendum, *Vl-*

Pia.l.si vero. 5.§.*interdum*. D.*de ijs qui deiec. vel effud.*In eum oportet prætorem dare actionem, ex cuius cubiculo vel ex hedra deiectum est.*Cic.lib.5.de Fini.*pro conclaui, vbi Philosophi disputantes sederent, vsurpat.Et *lib 3.de Orat.*Crassum in lectulo in exhedra positum, dormientem facit. Non rectè igitur Accursius in dicto Vlpia.loco fenestram interpretatur.Hodie etiam Exhedræ dici possunt, *vt refert Budæ. loco supra citato,* loca quæ in peristyliis sodalium canonicorum, aut monachorum, id est, claustris, vulgò Capitula dicuntur.

EXEMPLVM Cicero vocat, quod ad similitudinem alterius verbotenus descriptum est: Ex literis, inquiens, quarum ad me exemplum misisti *Episto.lib.* 3. *Vlpianus in l.cætera.* D.*famil ercisc und.* Hæredem enim, inquit, exemplum debere dare: tabulas verò authenticas ipsũ tenere, aut in ædem deponere, *l.* 2.*& l* 11. D.*de eden.* Barbari Copiam appellant, Exemplum item solet dici, quod sequamur, aut vitemus, Exemplar, ex quo simile faciamus *auctore Festo lib.5.* Sed sæpè confunduntur, vt pertineat vtrumque ad factum, quo doceamur.*Cicero pro Muren.*Domesticum te habere dixisti exemplum ad imitandum.*Et rursus*: Ad imitandum verò tam mihi propositum exemplar illud est, quàm tibi, Bartol.etiam *in l.Sempronius*. D.*de lega.*2.aliam differentiam constituebat, quòd exemplar est scriptura principalis, exemplum scriptura inde sumpta. Quod, autem ad exemplar attinet, probatur ex Festo.Exemplũ verò pro vulgato *copia* sumitur *l.2. ff.de eden.l fi.* D.*quando appel & alibi sæpissimè.* Exemplum quoque appellat Cicero id, quod rem venditurus ostendit emptori.

Exemplum præterea accipitur pro pœna grauiora, quæ cæteris fit documento ad emendationem. *Claudius Saturninus, in l.aut facta* D.*de pœnis.* Nonnunquam, ait, euenit, vt aliquorum maleficiorum supplicia exacerbentur: quoties nimium multis personis grassantibus, exemplo opus sit. Hinc, Exemplum in aliquem fieri.

Exemplum denique accipitur, non autem exemplar, pro specie argumentationis: cùm probatur aliquid ex simili facto, cum citatione auctoris *sicut tractat. l. non possunt.* D.*de legibus.* Vnde prohibita sunt exempla iudiciorum priuatorum *l. nemo iudex. C.de sent. & inter.loc.omn.iud.* Cùm non exemplis, inquit Iustinianus, sed legibus iudicandum est. Hanc tamen restringit Barto.Socin. in tract. Fallentiarum tribus limitationibus, quas tibi perlustrandas relinquo.

Exemplum pro consequentiis ponitur, *in l 1.D de constit. princ l.14.ff de legi.* Exemplo perniciosissimum, pessimúmve.Et Exempli iniqui res, *l.14.ff.de leg.2. l.47 ff de iud.* Sic Exemplo malo, & pessimo, *l.1.ad S C.Maced l. 33. ff.de re iud. &* his verbis.

Exemplo, & ad exemplum vtilis actio significatur, *l 13.§ si procurator ff.de actio. emp. l. 16. pen ff. de institor.* alias nudam similitudinem significant illa verba *l. 27 in fi.ff.de dona l.7 .ff.de instito.l.6. C. de inof.dona.*

EXEMPLARIS substitutio, vide infrà Substitutio.

EXEMPLARIVM, ii, pro exemplo reperitur, *teste Valla.li.6.Vlp.in l.3.in fi ff quemadmod test. aperiant.* Si in duobus exemplariis scriptum fit testamentum. *Sic habent Haloand & Pand.Flor.*

EXEMPTO verba aliquando pro contractu emptionis accipiuntur, *l.adiles aiunt.* D *de adilit edict.* Quandoque pro actione illa ciuili, *l.iustissimè §.proponitur.*D.*illo tit.*

EX EO VINO formula, quid significet, docet Iurisc.*ff.de vino. triti, & oleo lega l ex eo.*

EXEQVI propriè perficere & absoluere sonat. Plau. Truculen. 10. *nullam rem oportet aggredi dolosè, nisi astutè accuratéque exequare* Alias significat declarere. *Cicero Varroni*: Occultiora habeo, quæ vix verbis exequi possum. Alias accipitur pro agere iudicari, formula in factũ, vel officio iudicis, *l.intra & l & fi.*D.*de re iud.* Nonnunquam passiuè vsurpatur, *vt l 2 ff de re iud.* Sed perrarò intra statutum tempus sententiæ exequerentur.

Exequi, punire, & vlcisci, *§ fi.Instit.de ijs qui sui, vel ali iur.sunt,* & tunc ad magistratus, cognitorísque personam refertur, *l. 2 ff. de ijs qui sunt sui.l pen ff.de extraord.criminib.Tranquill.in Cæsare.67.*

Exequi, pro consequi, poni *in l. 2.C.famil ercisc.*putat Albericus.

Exequi translatitiè, est transferre pœnam in leniorem, communémq. modum, qui

qui ad illud delicti genus non multum pertineat, *Vlpianus in l. 1. D. de iur. patro.* Patronorum querelas, ait, aduersus libertos, Præsides audire, & non tranflatitiè exequi debent. hoc eſt, non promiſcuè, non vulgariter, non indifferenter, ſed pœna facto appoſita ſeu conuenienti.

EXECVTIO, id eſt, nuntiandi poteſtas, *l. de pupillo. in princi. ff de op nou. nun.* Executio defenſio, *c. defenſionis. 87. diſtin.* Executio quandoque ponitur pro ſolutione, *l. centum Capuæ. ff. de eo, quod cert. loc.* Executio plus eſt, quam cognitio, Alberico, *l à diuo Pio ff. de re iudic.*

Executio, id eſt, actio iudicati, quam tertius (quod mirari poſſis) impedire poteſt, ratione intereſſe quod prætendit. Et dicitur vulgò iſte caſus contractionis: qui & cauſſa emergens adpellatur, *vt Zaſ. indicauit.*

Execuтio ſententiæ, nunc officio iudicis, nunc actione in factum fieri dicitur. *l. intra de re iud. vbi. Bart.* Quandoque & vtili actione. *l. ſi. eod.* Eſt mixti imperij *l. iubere caueri. D. de iuriſd.* De ſententiæ executione fuſiſſimè Bart. *l. ſi miles. D. eod. tit.*

Executionem publicam habere dicũtur crimina, quæ publicè coerceri ſolent, & quorum nomine publica iudicia conſtituta ſunt, *vt apparet ex collatione l. 200. D. de verb. ſignifi cum l. 11. in fi. ff. de euict. & l. 7. §. atqui. de iniur.* Hinc Executores pœnarum. *l. 37. D. de minorib.*

EXECVTOR eſt, qui poſt ſententiam, inter partes audita omni, & diſcuſſa lite, prolatum rei iudicatæ vigorem ad effectum perducit, *l. pen. C. de exec. rei iud l. 3. §. ſi executor. D. de neg. geſt. l. 4. D. de appellat.*

Executores publici, iudicum miniſtri, quorum officium eſt, vt mandata & ſententias ad effectum perducant, *l. executorem. C de execut. rei iud.*

Executores teſtamentarij, *in c. 2. de teſtam. lib. 6.* ſunt, quos teſtatores ipſi deputarunt ad exequendam voluntatis ſuæ poſtremam ordinationem. Et horum alij vniuerſales, alij verò particulares, vulgo dicuntur. Vniuerſales quidem executores ſunt, quando teſtator nullos ſcripſit hæredes in ſpeciem, ſed pauperes Chriſti inſtituit hæredes generaliter, vel aliquem locum pium: vel ſi vniuerſa bona ſua iuſſit per tales teſtamentarios executores diſtribui pauperibus, non inſtituendo hæredes. Et huiuſmodi executores habent nomen hæredum, & cenſentur omnibus modis hæredes, *l. id quod pauperibus. & l ſi quis ad declinandam. C. de epiſc & cler.* Particulares verò executores ſunt, qui ſimul cum aliis hæredibus in teſtamento ſcribuntur. frequenter enim fieri ſolet, vt teſtatores, inſtitutis hæredibus, deputent nihilominus aliquos ad executionem rerum ſuarum, quas in varias cauſſas relinquunt: fortè dubitantes de fide hæredis, *vt in l. alio hærede de alim. & ciba l. g.* Dicuntur & Executores vltimarum voluntatum legitimi, quibus ſcilicet à lege tribuitur poteſtas vltimæ voluntatis defendendæ, quo minus interuertatur. Atque hi eadem ratione, qua publici iudicum miniſtri, dicti ſunt, quoniam iuſſa teſtatorum ad amuſſim exequuntur. Sæpè adpellantur fideicommiſſarij *apud Bart.* Item diſtributores, diſpenſatores, *apud Speculatorem.* Quæ omnia tendunt eodem. Modò tamen memineris, longam eſſe differentiam inter fideicommiſſarios, *de quibus tractatur in tit. D. & C. de fideicom.* ac illos quorum munus nũc frequentantur in Germania. Vſus autem introduxit, vt compendio quodam loquẽdi dicamus iſtos executores vltimarum voluntatum, vno verbo, Teſtamentarios. Quæ phraſis perperam recepta eſt.

Executor dicitur & iis, qui de certo articulo cognoſcit, *c. ſuper quæſtionum. Extra de offi. delegati.*

Executoris adpellatione cõtinetur delegatus, *c. ſi quis contra d for. competen.*

EXERCERE, varias pro adiuncto verbo recipit ſignificationes. Dicimus enim Exercere argentariam. Inde Exercitores argentariæ menſæ. *l 4. D de eden.* Exercere nauem, *l. 1. §. ſi & l. 4 ff. de exercito.* Exercere pecunias, *l. 35 in fin ff. de hæred. inſtit.* Et Exercere fœnus, *l 49. D. de admi. tut.* Exercere vectigalia *l. 6. §. de curio. D. de Decurio. l. fin. D. de vi publi.* Cicero pro lege Manil. Quo, ait, tandem animo exiſtimatis, aut eos, qui vobis vectigalia penſitant, aut eos, qui exercent atque exigunt. Cauponam, ſtabulum, *l. 5. in fin. D. de oblig. & actio. l. 1. §. caupones. D. naut. caup ſtab.* Feras, id eſt, agitare, *l. 62. §. 1. D. de vſufruct.* Poſſeſſiones, *l. 12. D. de inſtru. inſtrum. leg. &*

Varro lib.1.de re Ruſti.c.2. Exerceri etiam dicitur poſſeſſio, id eſt, coli fundus: quo ſenſu ſumitur apud Virgilium in libr. Georgic. Exercere figlinas, harenarias, & argenti fodinas, *l. 15. inde quæſitum D. de vſufruct.* Piſtrinum, *D. de excuſ.tut.* Litem, id eſt, perſequi, *l.32.§.item ſi D.de arbit.4. C.de rep. cred.* Inde, Fideiuſſor. de exercenda lite. *l.8.§. poſt.litem. D.de fideiuſſor.* Sic Exercere prouocationem, *l.2. ei quoque. D. de iudiciis.* Actionem, *l.1.C. de magiſtr.conuen.* Cauſſas adpellationis, *l.4.C.manda.* Excuſationis, *l.pen ff.de excuſ.tut.* Exercet cognitionem, qui eam perſequitur, *l.D.ſi liber ingen.*

Exercere, eſt lucrum facere, *vt in Tit. D.de exercito.actio.* Et profecto in omni re, etiam literaria, nulla eſt ad lucrum commodior via, quàm exercendi, & frequenter tractandi.

Exercere, punire, *non omnis 5.q.5.*

Exercere, petere, *l. vt verborum. C. qui admitt.* vel aperire viam petenti.

Exercere quæſtionem, pro torquerere, & tortura afficere.

EXERCITOR eſt, qui tam nauim, quàm cauponam, aut ſtabulum exercet. Hunc definit. Imp. *§.1.Inſt. quod cum eo.* hoc modo: Exercitor is appellatur, ad quem quotidianus nauis quæſtus pertinet. Alii ſic:

Exercitorem dicimus eum, ad quem obuentiones, & reditus nauis omnes perueniunt, ſiue is dominus nauis ſit, ſiue à domino nauim per auerſionem, recepto in ſe omni lucro & damno, conduxerit: vel ad tempus, vel in perpetuum *l.1.§.exercitorum. D.de exercitor.* Nec refert, qui exercet, maſculus ſit, an mulier, paterfamilias, an filius familiàs, an ſeruus. Sed ſi pupillus nauem exercet, exigitur tutoris auctoritas.

EXERCITVS, *Vlpianus.* Exercitum dicimus, non vnam cohortem, neque vnam alam, ſed numeros multos militum, &c. *l.2.de his qui notan. infa.* exercitus autem nomen ab exercitatione traxit, *l.1.D.de milit teſt.*

EXERCITALIS, Idem qui miles, vaſallus, feudatarius. *Lombart. lib.1. tit. 15.* Si quis de exercitalibus ducem ſuum contempſerit: ad iuſtitiam faciendam, XX. ſol. duci ſuo & Regi componat.

EXERCITIO quæſtionum publicatum, *l.1.D. de offic.eius cui mand.l. 200.ff.de verb.ſignific. Suetonius in Iulio. cap.11.* Et.

Exercitio iudicij. *l.5.D. vt legat ſeu fidei commiſſi nomine caueatur.*

EXFESTVCARE verbum ad feuda pertinet, ſignificat enim idem quod deueſtire: hoc eſt, honorem alteri abrogare, aut ipſum abdicare. *Otto Friſing. Chron.libr.7.c.34.* At Eugenius Papa cum Romanis hoc tempore pacem fecit, vt patriciatus dignitatem exfeſtucarent, & Præfectum in priſtinam dignitatem reciperent. Fictum ex feſtuca videtur, quo verbo veteres Latini virgam, ſurculum, vindictam ſignificabant: eáque in ſeruorum manumiſſionibus vtebantur. Cum igitur inueſtitura, feſtuca aut ſcipione tradendo fieret, Infeſtucare dictum eſt, pro inueſtire, & Exfeſtucare pro deueſtire. *Otto.libr.Frid.1.c.8.* Conditio pacis fuit, vt Bertolfus ducatum exfeſtucaret.

EXHAVSTA pars, legatis abſûpta, *l.6.§ patronus ff.ſiquis omiſſ. cauſſ.& tot.tit. ad leg.Fal.D.*

EXHÆDRA, vide ſuprà Ἐξέδρα.

EXHÆREDARE, eſt eum, qui futurus hæres eſſet, & ſuus hæreditate, ſuccedendi iure priuare. itaque verbum hoc in ſuis tantum hæredibus vſurpatur: in extraneis res inepta eſt, *inquit Paulus in l.quidam.132.ff.de verb.oblig.* Fit autem exhæredatio omnis in teſtamento, vímque ſuam duntaxat poſt mortem teſtatoris habet. Abdicare verò, eſt familia eiicere: vt abdicatio nihil aliud ſit, quàm ignominioſa quædam emancipatio. Annotat tamen Hotom. impropriè & abuſiuè verbum hoc etiam ad eos transferri qui præteriti ſunt: non tantùm filios, verùm etiam agnatos. *Cic in Cluentiana:* P. Ælij teſtamento propinquus exhæredatus cùm eſſet, hæres hic alienor inſtitutus eſt. *Sic Cornificius lib ad Herennium 4.* Hæreditas aliqua obuenit? non poteſt dici, ſed etiam à neceſſariis omnibus exhæredatus eſt.

EXHÆREDATVS, hæreditate ritè priuatus. Non enim quæuis exhæredatio ſummouet filium à contra tabulas poſſeſſione, ſed quæ ritè facta: *vt apud Vlpian. de bon poſſ.* Vnde filiis querela ſæpe eſt de inoffic. teſtam Atque Exhæredatus filius videtur, non tantùm, ſi

ita dixerit pater, FILIVS EXHAERES ESTO: sed & si ita, ILLE FILIVS MEVS ALIENVS MEAE SVBSTANTIAE ESTO. *l.3.C de libr.prater.* Quinetiam à matre, militéve præteriti pro exhæreditatis habentur, *l. 47.§.fi.de bon.lib.*

Exhæredatum facere, *l.24.C.de legat. l.22. & l.24.C de inoffi testa.*

EXHÆREDATIO, legis implet voluntatem: Præteritio secus. Illa solidat testamentum, iste infirmat: Illa lege permittitur, ista prohibetur, *Salom.in l.Gallus* D.*de liber.& posthu.*

Exhæredationis formula duplex est, aut nominatim, aut inter cæteros, *Instit. de exhare.lib.& ff.de lib.& posth.*vide Nominatim,& inter cæteros.

Exhæredatio autem quædam notæ & iniuriæ caussa fit: quædam non notæ, sed bono consilio, *l. 18. ff. de lib. & posth. l. 12. §. si quis. & l. 47.* D. *de bon. lib.* Inde

Exhæredationis nota, *l. pen. ff.de bon. poss.cont tab.*

EXHÆRES, hæreditate priuatus, *Cicero lib.de Orato.*I. Res delata est ad Centumuiros, cùm miles domum reuenisset, egissétque lege in hæreditatem paternam testamento exhæres filius: id est, præteritus.

EXHÆREDEM scribere, *l. 4. D. vnd. lib.*

EXHIBERE, est facere in publico apud magistratum potestatem videndæ & adprehendendæ rei, vt actor copiam eius habens, possit exequi actione, quod destinauit, *l. 2.* D. *ad exhib. & Gaius in l. plus est.* D.*de verb.sign.* Exhibere, inquit, est præsentiam corporis præbere, *l.22.ff. de verb sig.* atque ita differt à Restituere, *vt idem Gaius refert.* Restituere enim est possessorem facere, fructúsque reddere. *Sic l.246.ff eod.* Exhibet, *inquit Labeo*, qui præstat eius de quo agitur præsentiam. nam etiam qui sistit, præstat eius de quo agitur, præsentiam, nec tamen eum exhibet,&c.

Exhibere propriè est, extra secretum habere, *l. 3. §.ait Prætor.ff de hom.l b.exhib.* Sicque sumitur in hoc interdicto pro in publicum producere, & videndi tangendíque hominis facultatem præbere. Vsus autem exhibitionis latissimè patet. Et id propriè ad res mobiles pertinet. Transfertur tamen & ad res incorporales: vt, exhibere negotium, hoc est, molestiam, Exhibere amicitiam: Exhibere doctrinam.

Exhibere actionem, mandare actionem, cedere actionem alicui, *l qui iniuria.§.qui alienu.ff.de furt* Dicimus etiam cedere actioni, transferre actionem ad aliquem. *Gaius in l.quod sape § si res vendita.*D.*de contrah.empt.*

Exhiberi, pro per gratiam relaxari, *in l.ad bestias ff. de pœnis* nec rectè interpretari, nec inde colligi posse alleuiationem pœnæ, *ostendit Alciat. c. 28. secundi Parerg.*

Exhibere diligentiam, *l. 2. ff de peric. & commo. rei vend.* Negligentiam, *l. 10. ff.de compensa* Fidem, *l. 23.C.fam.ercisc.l. 6 C. commu.vtr.iud* Exhiberi culpa, id est, præstari, *l.3.§.nunc videndum. ff. commodati.*

Exhibere pro probare, *l. 1. C. de adil. act.*

Exhibere, est alere & educare, *l. 1.ff. de offi præf. vrb l. 5.* D. *de lib agno. l.ff. de in rem verso.* Sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non potuisset. Sic *l. si pro patre. §. si domini.* D. *eo.* exhibere familiam. Scæuola *in l. creditor. § si inter maritum.* D *mand.* Vt onus exhibendæ vxoris ad maritum rediret. Hinc.

Exhibere cibum & potum, *l.1.§.1.ff.de muner. & honor.* Vtitur & hoc verbo in hanc sententiam Tertull.libr.de idolol, Hinc.

EXHIBITIO ponitur pro nutritione & alimentis, *l.26. § fi.ff.quando dies leg. l.1. § non autem. ff.de exercito* Sic *l.cum post diuortium. §.in domum absentis ff.de iis. dot.* ad exhibitionem vxoris promissas vsuras, reuersus vir improbè petit.

EXHIBENS tardiùs, censetur non exhibere, *l.Iulianus scribit.§.vlt.ff.ad exhibend.*

EXHIBENDVS, id est procurandus, c. cùm amplius extra de testib.

EXHIBITIO, pro degustatione, *apud Vlp.in l.3.de opt.vel elect.leg.*

Exhibitionis & deductionis onus, l.3. *& l 5. C.de aduocat.diuers.iud.* Fortè exhibendarum angariarum munus significatur, *l.vnic.C.sumptus iniunct.muneris ad om. colleg.pertinere.*

EXHIBITORIVS, adiectiuum.

Vlpian in l.deinde ff.de lib exhib. Superiora interdicta exhibitoria sunt, id est, pertinentia ad exhibitionem liberorum, cæterotúmque, de quibus suprà diximus.

EXIGERE, ab ex & ago, pro eiicere, expellere, Exigere aliàs est debitum petere, vt exigere pecuniam. exactores, qui exigunt. C *de exacto.tributo* alias & propriissimè is exegisse dicitur, qui id recepit, quod instituta actione petebat: vnde exigere ab inuito accipitur, *fidei commissa.§. si rem.D.de leg.3.* quandoque à sponte soluente *l.falsus.C.de furtis.Vide Alciat l.verbum exactæ D.de verb sig.*

EXACTA pecunia intelligitur, quæ persoluta est, siue enim volens, siue inuitus debitor dederit, soluisse dicitur. *Alciato.* Atque exactæ pecuniæ verbum non solum ad solutionem referri, sed ad delegationem, *l. verbum.* 187.D. *de verb sign.*

Exacta, finita, *l.2.C.de testa.militari.*

Exacta, id est, transacta, *l si quis tutor.ff. de rit.nupt.*

EXACTIO, ab inuito extortio. Quandoque pro vindicatione, *assistere.C.de anno & trib.* Pro probatione, *l. procurator. C. de edendo.*

Exactionem, quæ passim imponitur, Barbari nominant talias, collectas, procurationes, præstantias: Tributum autem vno nomine debet appellari, vt exemplis Insulan. in obserua. ostendit. Quòd verò à Iurisconsult. Exactio, etiam nominatur Angaria, Græca hæc vox est significans exactionem siue coactionem.

EXACTOR, Græcis ἀπαιτῶν tributorum petitor. *l.2.C.de exact.tribut.*

EXIGVIORES nummi *l nummis. D.de leg.discess.ex d.l.3.* id est, minores.

EXILIVM ab ex, & solum factum verbum significant Festus, Nonius, & Seruius, quasi extra solum. Hinc Exules dicantur, solo patriæ pulsi: vel quasi extra solum: vel tanquam extra solum missi, aut extra solum vagi. Quicunque ergo siue sua sponte, siue pœnæ, ignominiæve caussa extra solum suum habitant, Exules dicuntur: quorum tria genera reperiuntur. Interdicti scilicet, alij Relegati, alij Deportati, quæ vide suis locis. Notandum tamen Exilij verbum plerunque confundi & permisceri. Cùm enim generale, sit tamen ad deportationis speciem plerunque & quasi proprie reuocatur, & à relegatione remouetur: *vt in l.2.ff.de pœn* Capitalia, inquit, iudicia sunt, in quibus pœna mors aut exilium est, hoc est, aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cætera, non exilia, sed relegationes propriè dicuntur, tunc enim ciuitas retinetur. Ita etiam distinxit Ouid lib. Trist.2 item 5.

Ipse relegati, non exulis vtitur in m
Nomine

Nomen igitur exilij, quod generale est, plerunque ad speciem deportationis ita contrahitur, vt de ea sola intelligatur. Martianus autem *in l.5.de interd.* ad solam interdictionem & relegationem contraxit. Vbi cum dixisset, exilium esse triplex, tamen duplex duntaxat ponit speciémque pro genere constituit. Scire autem oportet, dissimillimam fuisse stante Rep. rationem Exilij, quàm postremis temporibus fuerit. Nam (*vt Cic.scribit in orat.pro Cæcinna*) exilium non supplicium erat, sed perfugium, portúsque supplicij nam qui volebant pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, solum vertebant, hoc est, sedem ac locum mutabant. Itaque nulla, inquit, in lege nostra reperietur, vt apud cæteras ciuitates, maleficium vllum exilio esse multatum. sed cùm homines vincula, ignominiásque vitant, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt quasi ad aram, in exilium: qui si in ciuitate legis vim subire vellent, non prius ciuitatem quam vitam amitterent. qui nolunt, non adimitur his ciuitas, sed ab his relinquitur atque deponitur. nam cum ex nostro iure duarum ciuitatum esse nemo possit, tum amittitur hæc ciuitas denique cum is qui profugit, receptus est in exilium hoc est, in aliam ciuitatem. *Sic Cæsar in Orat.de coniuratis apud Sallust.* Eodem illo tempore maiores nostri Græciæ morem imitati verberibus animaduertebant in ciues: de condemnatis summum supplicium sumebant. Post autem lex Porcia, aliæque leges paratæ sunt quibus legibus exilium damnatis permissum est *Polyb.in eandem sententiam lib.6.& Cicero in Orat pro domo sua:* Scire autem illud oportet, moris tum fuisse, vt quibus ciuitas lege adimeretur, iis non exilium nominatim irrogaretur, sed aqua & igni interdiceretur, *vt docet Hotom. in Commen. orationis pro Cæcinna:*

Cacinna: vt dubitare nemo debeat, cùm exilio damnatum aliquem per id tempus legimus, quin de aquæ & ignis interdictione intelligendum id sit, de exilio, itemque eius duobus generibus, legitimo scilicet & voluntario, & eorum speciebus, vide fusissimè disputantem Manutium in libro de legibus Romanis.

Exilium triplex exponit Marcellus, aut certi loci, aut latæ fugæ, aut insularis vinculi, *l.5 de inter. & releg.* tametsi, Budæi iudicio, locum illum corruptum esse censentis, illa distinctio elici non possit. Vide Interdicti. Sic etiam exilium triplex ponit Archid. *c. cum beatus. 45. dist.*

Exilium voluntarium, quòd quis sua voluntate adsumit, *l aut facta. vbi Bud. ff. de pœnis.* Exilium aut temporarium, aut perpetuum est, *l. fi. ff. de iniur. l. 13. ff. quib. ex cauß in poss. eat.*

EXVL, solo patrio expulsus, *Quintil. Declamat 366. Fest. lib. 5.*

EX ILLO DOLIO amphoras decem, formula quid significet, docet Iurisconsf. *l. si quis seruum. ff. de leg. 2.*

EX IVRE MANV CONSERTVM vocari, prisci Iurisconss. dicebāt aliquem, cui lis intendebatur. Metaphora sumpta à bellis, in quibus manus conserere dicuntur, qui comminus confligunt. *Teren. Varroni libro de ling. Lat. 5.* Vide Conserere manus.

EXIMERE, differt ab eripere: hoc enim est de manibus auferre raptum: illud quodam modo auferre, vel alia ratio ne impedire, & moram facere, quo minùs in ius vocatus veniat, & se iudicio sistat, *l. sed eximendi. ff. ne quis eum, qui in ius vocab. vi exim.*

Eximere diem, est prolongare: vt Cato diem dicendo eximebat, id est, prælonga oratione censendi tempus consumebat de industria. Sic eximere actionem dixit Vlpianus, cùm per dilationem effectum est, vt iam agi lege non posset.

EXIMI de reis dicitur, cuius nomē, cùm ipse in reos relatus esset, delatū est, *l. 11. ff. de accus.* Cicero Verrina 4. significat accusatore absente id etiā fieri: Quo tempore, inquit, omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis, ob eam caussam, ne eam reis eximerer, si ego ad diem non affuissem.

EXIMENDÆ cretæ, lapidis ius, *l. 5. & 6. ff. de seruit. rustic.* Eximere saxum, *l. 6. C. de donat.*

EXEMPTA actio dicitur, quæ intendi posse desiit, *l. sed & si. §. actio. ff. ex quib. caus. maio.*

EXEMPTIO apud Pōtificios est, vbi aliqua conuentualis ecclesia canonicorum secularium, vel regularium monachorum, vel monialium immediatè subest Papę. Huius genera duo sunt: vniuersalis, quæ cum vniuersitate iuris ad Papam spectat, ita vt nec metropolitano, vel diœcesano iuris quidquam maneat in eadem. Particularis, quę pro parte certis casibus ab eorum iurisdictione eximitur: vide c. cùm personæ. vbi interpretes. de priuileg. lib. 6.

EXEMPTILE dicitur, quod eximi potest, *l. argumento. §. pen. ff. de aur. & arg. leg.*

EXINANIRE, ab ex & inanire: eleganter accipitur, pro attenuare, seu minoris efficere. Exinanire legatis, donationibus, hoc est, euacuare, attenuare, & ad nihilum patrimonium redigere, *l. 1 & 3. C. de inoffi. donat.*

Exinaniri feudum dicitur, *li. Feud. 1. tit. 15. §. 2.* quod deseritur, & euanescit, & cuius constitutio irrita & inanis est.

EXINANITIO, euacuatio, *cap. ad apostolicam. de re iudic. lib. 6. vbi Archidia.*

EX INTEGRO, id est, de integro.

E'ξισωταὶ vide Peræquatores.

EXISSE è potestate dicuntur, *apud Cicer.* insani, furiosi, iracundi, qui à mente excidissent & qui spreta ratione, cupiditatum arbitrio præcipites ferebantur. Formula sermonis detorta videtur à Iurisconsultis: apud quos filij ex iustis nuptiis procreati, dicuntur esse in potestate parentum: nisi emancipentur, aut nisi pater moriatur. Qui verò furiosi erant, agnatorum & gentilium potestati permittebantur, & domini rerum suarum esse vetabantur: itaque exierant è potestate sua. Rursus emancipati dicuntur exisse de potestate parentum.

Exisse actionis dies dicuntur, *l. 1. ff. ex quib. caus. maior.* quoties agendi potestas eximitur.

EXISTERE conditio propriè dicitur, quando mora amplius di-

lui non poteft.

Exiftere hæredes ad fuos pertinet, qȝ adpareant, & nafcantur, non fiant, *l.14. ff. de fuis & legit. & alibi fæpiffime.*

Exiftere, operari eft, & efficere: qui eft fignatus modus loquendi elegantiæ Iurifconfultorum dignus, *vt dixit Zafius in glo. nouus. in l. in ratione. ff. ad l. Falcidiam.*

EXISTIMATIO, eft dignitatis illæfæ ftatus, legibus ac moribus comprobatus: quæ ex dilecto noftro auctoritate Legum, aut minuitur, aut confumitur, *auctore Callift. l. cognitionum. de extraord. cog.* Exiftimatio etiam pro fama accipitur: quia, fcilicet, fama ex vulgi iudicio, & exiftimatione nafcitur, *l. teftium. ff. de teftib.*

Exiftimatio, alias eft iudicium, & arbitratus. Nam exiftimatio ab Æftimatione proficifcitur: cùm rebus æftimatis, hoc eft, perpenfis, & excuffis, poftea iudicamus, & arbitramur.

Exiftimationis cauffa, (fic enim legi debet *in l. fi in duabus. 104. ff. de diuerf. reg. iur.* non vt in vulgaribus, æftimationis) quæ ad famam pertinet, quæve infamiæ notam inurit. P. Decio, & Pet. Fabio interpretibus.

Exiftimationem lædere, & notare, *l. 2. ff. de iis qui notan. infa.*

Exiftimatione, integra, & illæfa, *l. 25. de procur. ff. quod H.* Modeftino dicitur, ὑβρισις τῆς ἐπιτιμίας, *l. 21. ff. de tutor. dat.*

EX MAGISTER, *l. 1. C. Th. de an. & tribut. & in tit. C. de nouo. C. fac.* eadem forma qua Exconful.

EX NATIS gregem fupplere, id eft, in locum capitum defunctorum, vel inutilium alia fubmittere, *vt dicunt Vlpian. & Pomponius l. vetus. & feq. ff. de vfufruct.*

EX NVNC verbum & includit & excludit *c. frequens. de reft. fpol. in 6.* Si hęc verba adponantur in fententia excommunicationis, non eft neceffe adiicere, prout extunc, *Clem. in de fepult*, nam trahitur ad diem conditionis. *Inno. c. præterea. de adp ellat.*

Exnunc prout extunc, & Extunc prout exnunc, frequens Pragmaticis formula, qua fignificatur extremitatem tempor strahi ad initium & finem trahi ad extremitatem. *Accurfio l. 1. C. de edendo. Bart. l. ita ftipulatus* La grande *de verb. oblig. Bart. l. de pupillo. §. fi plurium. ff. de nou. opor. nunciat.*

EX NON SCRIPTO, fine libello interpretatur Albericus *in §. fi tibi ftudium. de mandat. prin. in Authen.* Aliter fumitur *in §. ex non fcripto. Inftitut. de iure natu. gent. & ciuili.*

EXOLERE, pro deficere, ac vetuftate quadam euanefcere, *l. 2. exactis. ff. de orig. iur.*

EXORBITANTIA, Zafius interpretatur, quæ funt extralimitanea, quæ funt irregularia, quæve funt enormata, & propemodum abfurda. De his valde notabilis doctrina per Angel. iactatur *in l. quinque. §. parentes. ff. de in ius vocat.* Quòd quantumcunque fint exorbitantia aliqua, tamen propter honeftatis rationem fit extenfio etiam ad cafum improprium. Sanè egregia limitatio ad id, quod per manus traditur, in exorbitantibus non fieri extenfionem.

EXORCIZARE dicuntur, qui per diuina fpiritum immundum expellunt. *vide Aug. in lib. de beata vita.* hoc Græci ἐξορκίζειν dicunt, Latini adiurare, quod & Albericus indicat (apud quem pro adiurare legitur adiuuare) *de quo ver. c. fanè paruuli. de confecr. dift. 4. & 79. dift. c. fi.* Cui muneri in eccl fia qui præerãt, Exorciftę vocabãtur, *l. 6. C. de epifc & clerie. l. 121. C. Th. de decurio. Ifidor. lib. 8. Etymolog. c. 12.* Hoc verbo vtitur etiam Vlpi. *l. 1. ff. de extraord. cognit.* Non tamen fi incantauit, fi imprecatus eft, (fi vt vulgari verbo impoftorum vtar) exorcifauit. non funt ifta medicinæ genera, tametfi fint qui hos fibi profuiffe cum prædicatione affirment. Talium autem imprecationum, quibus morbi expelli credebantur, meminit Plin. lib. 28. c. 2.

EXORCISTÆ ex Græco in Latinum, adiurantes. Inuocant enim fuper cathecumenos, vel fuper eos qui habent fpiritum immundum, nomen domini IESV, adiurantes per eum, vt egrediatur ab eis, *c. 1. 25. dift. c. exorcifta. 23. dift.* Horum aut fimilium meminit Lucas in Act. Apoft. c. 19.

Ἐξῶσται, *meniana. C. de ædific. priuat.* funt proiectiones, feu Meniana. quod nomen trahitur ἀπὸ τοῦ ἐξωθεῖσθαι, id eft, expellere & proiicere. Hanc dictionem fic reftituit Cuiacius, cum ali κρόσσας;

κρόσσας, alij τειχιοσὰς, alij, σκώτας, alij ὀρθοθύρας, alij ὀρθὰς legant.

EXPATRITIVS, *l.3.C.vbi senatus vel clariss.* eadem forma qua Exconsul.

EXPEDIO, is, ire, propriè est, *inquit Donatus*, pedem retentum liberare. At Expediri *in §. item pretium. Instit. de emptione & vendit.* Accursius exponit, id est, cognosci. Verius tamen est, vt pro explicari, exerceri, celebrari accipiatur.

EXPEDIRE rationes, vide Conturbare rationes.

EXPEDIAT, id est, conueniat, vel oporteat, *cap. cùm expediat. de electio. lib.6.*

EXPEDITVM, *Vlpianus in l. contra. §. si filius. de pactis*, venustè accipit, pro certo, explanato, declarato, deciso. Quod & ipsum non est expeditum. *Idem in l. 2. rem pup. sal. fore.* non expeditam emptionem, pro difficili, & ea quæ citò fieri non potest. Sic expeditissimum, pro certissimo & indubitato, Gaius dixit *in l. in venditione. §.fin. de bon. aut. iud. poss.*

EXPEDITIO, propriè profectio cum expeditis militibus. *Sallust. in Iugurtha*: Marius interea exercitu in tabernaculis composito, cum expeditis cohortibus, & parte equitatus proficiscitur in loca sola. Et *paulò pòst de eodem loquens*: Pauidi sine decore ad Syllam profugiunt, quem Consul in expeditionem proficiscens, Proprætorem reliquerat. Imper. tamen pro castris posuit *in princip. tit. De milit testam*, vbi testamentorum leges non exigit ab his, qui in expeditionibus occupati sunt. nam *in §. 4.* Quatenus, inquit, militant, & in castris degunt.

EXPELLERE & Repellere, non debet intelligi de armis priuatis, & de facto, sed de publica executione, & de iure, teste Iustiniano *in procœmio Inst.* qui ait, Sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat. Et hinc doct. quidam falsò tradunt, in certis speciebus permitti priuatim expellendi facultatem.

EXPENSÆ dictæ sunt, *inquit Plin. lib. 33. c. 3.* ab antiquo adpendendarum pecuniarum more: sumptus sunt voluntarij: & non necessarij. *Impensæ* verò sunt vtiles, & necessariæ. Expensæ autem debentur variis ex caussis: aliàs ex victoria totius caussæ, *de quibus tractatur in l. properandum. §. sin autem alterutra. C. de iud. & in c. calumniam de pœnis.* Aliàs ex contumacia aduersarij: *quarum fit mentio in l. sancimus. C. de iudic. & in ca. delecti. de dolo & contu.* Aliàs ex culpa aduersarij, qui processum caussæ differt, *vt est constitutum in l. non ignoretis. C. de fruct. & liti expens. & in c. finem litibus. de doli & contuma.* Aliàs ex temeritate eius, qui alium sine actione in ius traxerit, *vt in l. eum quem temere in princ. de iud & c. 1. de dol. & contum. lib 6.*

Expensæ. Nemo qui vltra substantiæ suæ modum sumptus facit, æquo animo ferendus. *Nouell. Vt determi. sit numer cler. § ex omni igitur. Constit. 3* non, oportet vndique ad sumptus possessiones conquirere, (nam id insatiabili cuidam auaritiæ simul, & impietati proximum est) sed ex moderatis facultatibus sumptum temperare. *Ibid.*

EXPENSARE, expensum ferre in conficiendis rationibus. Legitur hoc verbum apud Scæuolam, *l. Thais. 41. §. libertatem. ff. de fideic. lib.* Post mortem testatoris tutores Cupito exactionem commiserunt, ísque nummos redactos expensauit eisdem tutoribus.

EXPENSVM ferre, est scribere se pecuniam dedisse, *inquit Asconius*, vt cum per singula expensi nomina summam quandam expensam adscribimus. *Vlpia. ad SC. Trebellia. l. mulier.* Dicendum est potiùs, fructibus hoc expensum ferendum, quàm fideicommisso. Obseruandum autem, quòd non solùm de pecunia, sed etiam de aliis operibus dicitur. *Marcell. ad leg. iul. repetun. l. lex. Iulia.* Illud quoque cauetur, ne expensum ferat opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, præbendum, appendendum (*sic enim legi vult Turn.*) sarta tecta tuenda, antè quàm perfecta, probata, præstita lege erunt. *Iauol. de supel. leg. l. qui vestem omnem*, & res plurium generum suppellectili expenso ferre solitus erat. Scæuola, *quæ in fraud. l. pupillus.* Creditores negligentiæ expensum ferre debent. *Sic Plin. lib. 2. c. 7.* Fortunæ omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium sola vtranque paginam facit. Id est. Quic-

quid lucri aut damni, quasi expensi aut accepti, mortales faciunt, omnia fortunæ adscribunt.

EXPERIRI, vel Experiri ius, est actionem intendere in iudicio. *Paul.l.1.de in ius voc.* In ius, ait, vocare, est iuris experiundi caussa vocare. Idem alibi citans verba edicti prætorij in eum, qui vi rapuit: Primo, inquit, anno quo experiundi potestas fuit in duplum, post annum in simplum actionem dabo. Atque huius significatio inde sumpta videtur, quòd qui rem aliquam iudicio petunt, ij quod iuris se habere ad eam rem petendam arbitrantur, id ad iudices tentandi & experiundi caussa, exponunt. *Liuius lib.* 50. Prætor, *inquit*, L. Petilio dixit, sese eos libros in ignem coniecturũ esse, priusquã id faceret, se ei permitteret, vti, si quod seu ius, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur: id integra sua gratia facturum.

Experiri intra parietes Ciceroni, est permittere rem disceptandam inter amicos extra iudicium, & cancellos forẽses: vulgus amicabiliter componere dicit.

Experiri pro defendere ponitur *in c.1. de iudiciis.in antiquis.& ibi hoc adnotat Bernardus.* Actionem tamen intẽdere sonat, *c.pastoralis de caus.poss & proprie.*

EXPERIENS pro experto, *l. ex aula. C. de priuil. eod. qui in sac. palat. milit.*

EXPERTVS, experientia doctus, *c.vt constitueretur.*50 *distin.*

EXPERS, immunis, *l.1.C. de secund. nupt.*

EXPERTES, qui nullam experientiam habent, *C. de.tut. & cur. illust per so.l.1.*

EXPETERE, petere, *l.damus.C.de falsis.* Expetere ius alicuius, curare, vt alicui fiat ius

EXPILARE, furtiuè fraudare. Inde apud Iurisconsultos titulus est, De crimine expilatæ hæreditatis. Et qui alienam hæreditatem expilauerit, extraordinariè solet coerceri. Quidam autem dictum volunt à pilis Romanorum telis: alij à Græco πλῶ quasi ὑπλῶ, id est, cõplano: quòd qui aut è facie pilos, aut è domo supellectilem detrahunt, æquare ac complanare omnia videantur.

EXPILATORES, qui sunt atrociores fures, hoc est, λωποδύται, & qui *vt inquit Asconius*, ne pilum quidem in spoliatorum corporibus relinquunt, *de quibus Vlpia. l. ff. de effractoribus & expilatoribus.*

EXPIRARE, pro perire posuit Iurisc. *l.1.§ fin ff.de reg reis*: μεταφορικῶς pro decîdit, & transfluit.

EXPLANARE, interpretari. Hinc

EXPLANATORES Ciceroni, qui rem exponunt.

EXPLICARE pecuniam, quod Græci πορίσασθαι, Latini curare. *Callistratus, l.31.ff. de re iud.* Si qui tamen per contumaciam, magis quam quia non possunt explicare pecuniam, differant solutionem. Id est, in promptu non habeant.

EXPLICARI, id est, decidi res non potest citra adiudicationes & condemnationes, *auctor Paul.de procul.l licet. § si plures.*

EXPLICATIO, est allegatio infirmans supplicationem. Et est pro auctore contra reum. Replicatio, allegatio est, contra exceptionem. Supplicatio vero, allegatio est, quę replicationem infirmat, & reum adiuuat.

EXPLICITE, non est distinctè & apertè, vt Canonistæ vsurpant (hoc enim explicatè significat) sed expeditius & celerius denotat.

Explicitè, id est, absolutè, *l.1.in prin ff. ad SC Trebell.*

EXPLORATA fides, pro perspecta & certò cognita, *l vnic.de offic præfect. Prætor.*

EXPLORATORES, qui secreta nunciant hostibus, *l.6.§. exploratores.ff. de re milit. l.58. ff de pœnis.* Vide Suidam in verbo Ἐξπλορᾶτωρ.

EXPOLIATI Zasio eleganti figura dicuntur, qui sunt priuati, qui iacturam in bonis passi sunt. Ita Iurisconsultus *in l.1.ff de don. inter. vir. & vxo* dicit, donationem esse prohibitam inter coniuges, ne se mutuo amore spoliarent. Sic *in l.2.de bon. dam.* is qui detruditur in carcerem propter crimen, nõ debet spoliari bonis antè, quàm feratur sententia. Spoliari, id est, priuari. Et quod Iustin *in §.compensationes. Instit.de act.* dicit, Expoliatum bonis, Iurisc. *in l. fin. de his quæ in fraud.* dicit, Exutum bonis: vt paria sint, Exuri bonis, & expoliari bonis, id est, iacturam bonorum pati. Vnde interpretes dicti §. com-

compenſationes. verbi Expoliatus elegantiam non intelligentes, alienum, ridiculum, & planè impium ſenſum inuexerunt.

EXPONERE cautionem, epiſtolámque dicimus, pro cauere & emittere epiſtolam, *l.25.ad fi.*D.*de probat. l.fi.*D. *de conſtit pecul.*

Exponi dicuntur infantes, ſerui, liberti, & languidi, ſi ſine cura dimittuntur, vel eis alimenta negantur à parentibus, à dominis, vel à patronis: aut vt à prætereuntibus ſuſciperentur, aut inedia perirent. Vnde Donatus: Exponere, inquit, eſt morti tradere, & obiicere Terentius in Heautontim.4.1.

-cum exponendam do illi, de digito annu-
lum Detraho.

Huius contrarium eſt tollere. Terent. ibid. 5 0.

Meminiſtin' me eſſe grauidam, & mihi te
magnopere interminatum,
Si puellam parerem, nolle tolli?

Hinc tit. C. de infant. expoſi. & Non.153. περὶ τῶν χαμευρέτων βρεφῶν id eſt, de infantibus humi repertis: vbi ſtatuit, vt omnes liberæ conditionis ſint.

Exponere filium, *l.29.* D.*de manu.teſt.*

EXPOSTIS filius. *l.* D *.de iur. & fact. igno.*

EXPORTARE, Martian. Exportandus ab Italia, ſi venerit, in prouincia morari poteſt, *l.1.de export.*

EXPOSCERE, & depoſcere, eſt ad dedendum aliquem ad pœnam petere.

EXPOSTVLARE, *inquit Donatus* Conqueri eſt, ſeu querelam apud eum ipſum deponere qui fecit iniuriam. Aliàs Expoſtulare ſumitur pro vehementer poſtulare.

Expoſtulare verecundè, *apud Vlpi.in l.1.§ quod autem.D.de offic præf.vrb.* de ſeruis contra dominos loquens: Sed ſi verecundè expoſtulent: ſi ſæuitiam, ſi duritiam, ſi famem, qua eos comprimant: ſi obſcœnitatem, in qua eos compulet in vel compellant: apud præfectum vrbi exponant.

EXPOSTVLATIO eſt aduerſus eum, quem accuſamus.

Expoſtulationem facere, cum querela apud amicos requirere, & quaſi officium amicitiæ in alio deſiderare: quia ab eo violatum ſit.

EXPRÆFECTI, *l.C. de præf. præt.* qui præfectura abierunt, vt exconſules, exuicarii, excubicularii, &c. Auctores de limitibus agrorum, Squalitus ager, quaſi excolidus, quod iam à cultura exierit.

EXPRÆPARATO vice aduerbii, pro dedita opera.

EXPRESBYTER, presbyteratu deiectis & depoſitus, *cap. accedent. 50. diſtinct.*

EXPRÆSCRIPTO agere, id eſt, vt vulgus loquitur, iuxta inſtrumentum,

EXPRESSA nocent, non expreſſa non nocent *l.expreſſ.195. D. de diuer.reg. iur.* ſententiæ hæc eſt apohthegmatica, plus in receſſu habens, quam verba ipſa in fronte præ ſe ferant. Obſeruandum tamen, quòd & ea, quæ ad aliud expreſſum referuntur, aut ex neceſſaria conſequentia veniunt, tanquam expreſſa iudicantur, *l ait Prætor. §.1. l. in ſumma in princ. de re iud. l aſſe toto. D. de hæred.inſt. cum ſimil.* Hanc elegantem Iuris doctrinam accuratè & latè proſequitur I*aſ.in l. Prætor ait.D.de oper.no.nunc. & Abbas in c.olim. Extra de cenſi.* aliqui expreſſum, facit ceſſare tacitum, *l cùm ex filio.§.filio. D.de vulg. & pup ſubſtit* & plerumque fit latior interpretatio in caſu expreſſo quam tacito. Quemadmodum (vt ſuperius diximus (expreſſa nocent, ita è diuerſo expreſſa proſunt, & non expreſſa non proſunt, *vt recte colligit P.Faber.in d. l.185.per l.ſi mater.11. §.denique & Celſus. & § ſi quis autem petit* D *de excep.rei iud.* Quæri autem ſolet, an expreſſo vitiato, tacitum vitietur. Hoc obſeruant interpretes in Rub. D *de vulg. & pup.* vbi colligunt regulam cum extenſionibus, & reſtrictionibus, quas limitationes & fallentias vocant. Sed & illud quæri ſolet. an quod ex mente & ſententia legis eſt, expreſſum dicatur, quod ſutè diſputat Bart.noſter. *in l.Prætor. ait.in princ.D de oper.non nunc.*

Expreſſum id eſt repetitum, *l.item.quæ in fi.D de pact.*

EXPRESSIM, diſertè, nominatim, *l 98 §.3.*D. *de ſolut auth teſtam.*C. *de collat.*

EXPROMITTERE, eſt nouandi animo pro alio promittere, *l fi D ad Maced & alibi ſæpe.*

EXPROMISSOR adpellatur, qui

alienam in ſe obligationem, vel fideiuſſione, vel nouatione ſuſcipit, *l.* 10. *D.de pigne. actio.* Aliquoties reus adpellatur, *vt l.* 7. §. *ſeruus.* D.*de dolo. & alibi ſæpiſſimè.* Expromiſſorem planè alium à fideiuſſore accipiendum eſſe oſtendunt, *l.* 37. *in fi. D. de operis lib l.*53. *D. de contrah. empt.* §. *venditæ. Inſtitut. de rerum diuiſione.* Fideiuſſor enim obligatur cum alio, expromiſſor ſolus obligatur, quaſi reus principalis: tũ fideiuſſorem qui dat, non liberatur, expromiſſorem qui dat, liberatur. Expromiſſione fit nouatio, non fideiuſſione. Expromiſſor tum quaſi fideiuſſor dicitur, *l. in perſona.* § 1. *D. de pact.* & in SC. Velleiano, fideiuſſionis verbo continetur expromiſſio. & *l.* 10. *D. de in rem verſ.* paria hæc ſunt, fideiubere, Iudicium pro alio ſuſcipere, Expromittere, & apertus, *l. vlt. D quod cum eo.* Quaſi fideiuſſionem eſſe videri (*ſic enim Cuiac. obſ lib.*13. *cap.*35. *legit.*) cùm quis pro alio debitum ſuſcipit, id eſt, cùm expromittit.

EXPVGNATVR nauis, cùm ſpoliatur, aut mergitur, aut diſſoluitur, aut pertunditur, aut vela conciduntur, aut anchoræ inuoluuntur mari, *Calliſtrato, D. de incend. rui nauf.*

EXPVNGERE Budæo pũctis circunducere, & tollere, rem quaſi confectam è codice eximere, *D. de diuer. & temporalibus præſcriptionibus. & l. pen.* D. *de re milit.*

EXPRINCIPE dignitas, *l.* 4 *C. de princ. agen in reb.* Ex magiſtro officiorũ, *l.* 1. *C de ſilentiar. Marcellinus lib.* 22. Eadem forma qua Exconſul. Sic.

EXPROXIMVS, *l. vnic. C. de magiſt. ſac. ſcr.* qui proximi dignitate functus eſt. Sic.

EXPROXIMO libellorum, *Marcellino lib* 22. apud quem reperias ſimilia nomina, *eod. lib*

EXQVÆSTOR, Vide Exconſul.

EXROGARE, ex lege vetere quid eximere per legem nouam, *Feſto lib.*5.

EXSEMINARIO, id eſt, ſtirpitus. *Sic Vlpia. interpretatur in l. vitem* §. *quòd ſi quis.* D. *arb furt. cæſ.*

EXSOLVTIO, integra ſolutio, & plena. *Scæuola. D. lib.*20. *tit.* 1. *l.* 31. Sic cum in exſolutione vectigalis tã debitor quã creditor ceſſaſſent. Et *tit.* 3. *l.* 4. ad vniuerſæ quantitatis exſolutionem.

EXTENDERE legem, eſt eam ampliare ad non expreſſa, *c.* § *fi. ne clerie vel mona.* Vnde vulgata doctrina eſt in fauorabilibus extenſionẽ fieri oportere, ſi ſit idoneitas rationis, *l. illud. C. d ſacroſanct. eccl.*

EXTENSIO quando fieri poſſit docet A. Alciatus *in l. de verb ſign.* 3.

EXTERHÆRES, pro eo qui non ſit domeſticus, & ex familia & nomine teſtatoris non eſt, *Papinianus poſuit in l peto. Luci.* §. 1. *de leg.* 2.

EXTERGERE ſpongia, *apud Vlpian. in l. quæſitum.* §. *item perticæ. D de inſtru. & inſtr. leg.* vbi tamen alij Effingere legi volunt, *vt apud Cic. pro Seſtio* Spongiis ſanguinem effingi. & Catonem, fiſcinas ſpongia effingens. *Apuleius* 1. Vulnus ſpongia effingens. *Sic Martialis*: Hinc oleo corpus fingo, non frico.

EXTIMERE *apud. Iul. l. non ſolum.* § *ſi Dominus. de vſucap.* pro formidare: Si dominus fundi homines armatos venientes extimuerit. Corruptè enim in q C. legitur exiſtimauerit, quia timorem notare hic vult Iulianus, non ſuſpicionem, ex qua nulla datur reſtitutio. *l. metum* 3 *in princ* D. *quod met cauſ.*

EXTORRES, exules ſunt, quaſi extra terram eiecti, *Alcia in l. nemo clericus. C. de ſum. Trin & fid Cath.*

EXTRA pro præter, *l diximus. D. de excuſat. tut.* aliquando pro poſt, *l.* 3. §. *ſed ſi extra. De ad exhib.* Apud Plautum Amphitr. 8.

Extra te vnum. & Terẽt. in Phorm. 1.2.

Neque notus, neque cognatus, extra vnam aniculam.

Quiſquam aderat. pro præter.

EXTRAHERE iudicium, eſt prorogare, proferre, & producere, *l.* 10. *D. ad exhib.* Si optione intra certum tempus data, iudicium in id tempus extractum eſt, quo fruſtra exhibetur, &c.

Extrahere ſe rebus humanis dixit Vlpia. *in l cum autem.* §. *capitalem. D. de ædil. edict* pro mortem ſibi conſciſcere. Excipitur, inquit, & ille, qui mortis conciſcendæ cauſſa quid fecerit. Malus enim ſeruus creditus eſt, qui aliquid faciat, quo magis ſe rebus humanis extrahat: vt puta, ſi laqueum torſit, ſi medicamentum pro veneno bibit, præcipitémque ſe ex alto miſit, &c.

EXTRANEI hæredes intelligun-tur,

tur qui subiecti non sunt testatori. Gaius lib. 2. *Institut. tut.* 3. definit Extraneos hæredes, qui nullo propinquitatis gradu testatori iunguntur, sed eos quisque pro suo arbitrio scribit hæredes. Appellantur & extrarii *l. 36. D. de bonis liber.* Imp. tamen. §. 3. *De hæred. quali.* Liberos quoque nostros, qui in potestate nostra non sunt, hæredes à nobis institutos, extraneos nobis hæredes videri scribit. Dicuntur autem hi etiam Voluntarii: nam cùm testatoris iuri subiecti non sint, arbitrio eorum adeundi repudiandíve potestas permittitur. Atque in hoc numero sunt, patribus quidem, emancipati liberi: matribus verò quilibet: patronis autem, serui post institutionem manumissi, §. *cæteri. Insti. eod.*

Extraneus posthumus, *apud Iustinianum, Instit. de lega.* & alienus, idem valent. & Extraneus accipitur qui suus testatori hæres non est: & ita Theoph. *tit. de bon. possess.* ἀλλότριος, ait ποστοῦμος, τουτέστιν μὴ πατρῷος καὶ σός. *At in l. 6. D. de ven. in possess. mitten.* extraneus paulò generalius accipitur, qui nullo testatori vinculo coiunctus est. Vide Posthumus.

Extraneum in quæstione dotium intelligimus omnem, citra parentem virilis sexus in potestate dotandam personam non habentem *l. vnica. §. extraneum. C. de rei vxor. act.*

Extraneæ mulieres sunt, quæ c. 3. *Concilij Niceni* συνείσακτοι dicuntur *vt exponit Rufinus Aquileiensis.*

EXTRARIVS, inquit Festus, qui extra focum, sacramentum iúsque est. Hinc Extraria vis, *l. 31. §. fi. D. loca. & De*fensio extraria, *auctori ad Heren. lib. 2.*

EXTRA ORDINEM fit, quod contra legitimum, & consuetum iudiciorum morem, & ordinem fit. Extra ordinem itaque ius dicitur prætore præsidéque cognoscente, *l. 1. §. medicorum. D. de var. & extraor. cog. l. 2. D. ex quibus caus. maior.* Extra ordinem, hoc est, extra aliquam solennitatem. §. *fin. Institut. de interdict.* Extra ordinem, id est, officio iudicis, *l. 1. D. de separatio bonorum.*

Extra ordinem damnari eos traditur, qui per calumniam actionem iniuriarum instituerint, *l. 43. D. de iniur.* Nam iure legitimo calumnia, in publicis duntaxat iudiciis vindicatur, *l. 1. § calumniatores. D. ad SC. Turpil.* Extra ordinem de priuatis iudiciis agitur, cum accusatio criminaliter contrà, quàm iure ordinario fiat, intenditur. Extra ordiné, *in l. fi. § fi. D. quod met. caussa.* fieri dicitur quod per apparitoris iussionem, cognitione non habita, extorquetur. Nam rectè atque ordine per iudicem id fit. Extra ordinem exequi decreta sua dicuntur Prætores, cùm apparitorum ministrorúmque suorum, vel, si res postulat, militum manu exequuntur, *l. 1. D. si ven. no. mi. mul. l. 3. D. ne vis fiat ei.* quod ciuiliter & ordine per arbitros, iudicésque expeditur, *l. 15. cum suis §§. D. de re iudic.* Extra ordinem cogi quis dicitur pignoribus captis, vel mulctæ dictione, *l. 1. D. de admi. tuto.*

Extra ordinem ius dicebant, qui magistratus non erant: sed vtilitatis caussa extra ordinem constituebantur, *l. 7. D. de offic. Procons.*

Extra ordinem indictæ feriæ, quæ statæ non sunt, neque solennes, sed repente indicebantur. *l. 26. § si feriæ. D. quibus ex caus. maio.*

EXTRAORDINARIVM dici non debet, quod solenne est, *l. omnes omninò. C. de anno. & tribut. lib. 10.*

Extraordinaria ACTIO, *l. 52. § inter. de actio. empt.* quæ de militia datur, vel de salario, *l. 56. § fin. D. de mund.* ita etiam appellabantur eæ actiones vtiles, quæ ex caussa interdicti hodie redduntur, *§. fin. Institut. de interdict.* Qua de caussa rubrica. De interdictis, in Pandectis ita concepta fuit de interdictis, siue extraord. actio. quæ pro his compet. Hinc.

Extraordinaria POENA, *in § in summa. 9. de iniur.* cuius arbitrium officio iudicis permittitur *l. vlti. C. eod. l. qui iniuriarum. 43. l. vlt. D. eod.*

Extraordinarium AVXILIVM est in integrum restitutio, *l. 16. D. de minor.* quod tota ex Prætoris cognitione penderet, neque vlla certa actione peteretur *l. 24. in fi. D. eod.*

* Extraordinariæ COGNITIONES dicebantur, quas prætores præsidésque præter vsitatam officii sui consuetudinem suscipiebant, *l. 1 & pass. D. de extraord. cogn. l. 2 D. ex quibus caus. maio. l. 1. §. est autem. D. de exor. act. si quis sepulchrum. D. de relig. & sump. l. quod si §. vlt. D. de mino.*

Extraordinarium commodum, *l. 239. §. munus. D. de verb. signifi.* Extraordinaria

munera *l.vnic.de vaca.publicor.mun li.*10.

Extraordinaria CRIMINA appellantur, de quibus quæstio lege nulla constituta est, proinde nec pœna certa vindicantur, sed arbitrio iudicis coercentur: qualia sunt abigeatus, sepulchri violati, stellionatus, crimen expil. hæred. & alia crimina, *de quibus lib.47. Pand agitur. l.3.D.ad Turp l.1.C.vbi de cri.agi.opor.* Sed & omnia admissa, quæ nullam legitimam habent definitionem, coercitionémve, extra ordinem coercentur, pro æstimatione iudicis pœna imposita, *l.8. § si in locum. D.de religio. & alibi sæpissimè.* His annumeratur nobilis illa in Milonem quæstio, de qua Hotom. plenissimè in Comment. verb. iuris. Itaque Extra ordinem de criminibus cognosci dicitur, cùm extra antiquum ordinem, & formam, moribus legibúsque publicorum iudiciorum præscriptum cognoscitur, *l.15.D.de pœnis.*

Extraordinariæ INDICTIONES, *l.fi.C.de mu patri. lib.10.* quæ extra ordinem imperantur. *l.6.D.de vac. mu.* quæ non à lege SC. vel constitutione principum, sed ex improuiso per magistratus iniunguntur, *l.8. § qui muneris.D.de vac. mune.*

Extraordinaria IVDICIA, in quib. conceptiones formularum non obseruantur. *l.47.D.de neg gest.* Et hæc sola hodie in vsu esse, sublatis ordinariis, Iustinianus tradit, *tit.de success qua per bono. vendi.fiebat.in Instit. & de interdict.§.fina. Instit.*

Extraordinarium REMEDIVM, *l.12.D.vt in possess. leg.* quod non ex edicto prætoris, sed proprio, ac speciali decreto eius proficiscitur, *l.12 ff. vt leg.no. caueat.*

EXTRAVAGANTES, aliquot sanctiones Principum sunt, sic dictæ, quòd sint extra librorum iuris ciuilis contextum frequentatæ: qualis est constitutio Lotharij Saxonis, de feud. non alie.& diui Friderici, de pace tenenda, & de Sacrament. puber. sponte factis non retract. Item de priuilegiis Ecclesiæ, Friderici Imper. eius nominis secundi. Item de Maiestate læsa: déque Rebellibus edictum Henrici septimi: & rursus de pace Constantiæ, duorum, Friderici Impe. & Henrici Romanorũ Regis sexti, cum nonnullis aliis principum functionibus publicis, iuris libris necdum adiunctis, sed quæ in archiuis Imperij in republicæ vsum conseruantur.

EXTREMITAS Aggenno Vrbico est finitima linea, quæ interuenit, aut per iter publicum, quod transcendi non potest, secundum legem colonicam: quia omnia limes itineri publico seruire debet: aut per limites siue terminos, aliáque signa, quibus territoria finiuntur: aut vbi insoluta loca remanserunt, &c.

EXTREMVM iurisdictionis, *in l. vnica ff si quis ius dicenti non obtemp.* varij variè explicant. Tu rem expende, & vide *τὰ βασιλικά.*

EXTRICARE, propriè ex tricis eximere. Extricatæ margaritæ μεταφορικῶς perpurgatæ & mundatæ, & expolitæ, *l.27.§ 19.ff.ad l. Aquil.* Si cùm maritus vxori margaritas extricatas dedisset, eáque inuito marito perforasset, &c. Huic contrarium Intricare.

EXTRINSECVS, id est, extra naturam rei, *l.fluminum.§ initium.ff. de dam. infect.* Aliter sumitur, *C.de bonis quæ lib. l. cùm oportet.*

EXTVNC, ex illa hora & temporis momento, quæ dictio extremum tempus significat, *Io. Andr.c quàm sit.de elect. lib.6* Extunc, id est, intra vnius mensis spacium, *c. quamuis. § sin autem. extra de offi.ordi.* Extunc, id est, elapso anno, *c cum contumacia.de hæred.lib.6.* Extunc quandoque elapso termino ad reuocationem grauaminis præfixo, *c si à iudice de appell. lib.6.* Quandoque sonat, elapso decennio *c.1.de sepulturis lib.6.*

EXVEHERE, idem quod vehere: quo vtitur Vlpian. *in l 5 in princ.ff. ad exhiben.* Si quis, inquit, merces quas exuehendas conduxit, in horreo posuit.

EX VICINI, pro ex fundo vicini: figura nota Grammaticis, & è Græcis fontibus deriuata. *Vlpian l. § 10.ff de aqua, & aqua.* Aquam superficientem ex vicini in suum deriuare.

EX VIRILI SEXV, seu per virilem sexum, & per lineam virilem descendentes differunt. Nam primo casu etiam fœmina ex filio, vel nepote nata continebitur: secundo non continebitur. Non enim per lineam descendit, nisi qui in linea est. *Recentiores interpretes in l.Gallus.ff.de liberis & posthum.*

F

LITERA solo adiecta punctulo, non solùm filium, sed & fratrem significat, *Cicer in Bruto*. Festiuitate, ait, igitur & facetiis, inquam, C. Iulius L.F. vbi F. litera fratrem denotat. Nam, *teste Pedaio, in Oratio. pro Scauro*, Is C. Iulius habuit fratrem L. Iulium. Alio Cicer. loco, F. filium significare obseruauit P. Victorius. Q.F. sibi Sal. dic. Hac litera nonnunquam vtebantur veteres pro aspirationis nota. Forreum dicentes, trafo, vefo, fircus, & alia id genus, pro horreum, traho, veho, hircus. Ea inuersa etiam reperitur filiam denotare.

F.C. fideicommissum denotat, vel Fiduciæ caussa, vel Fraude creditoris, vel Faciundum curauit. F. D. Fides data, vel Fide data. F.E. Fides eius. F.F. Filius familias, vel Fidem fecit. F.F.F. Ferro, flamma, fame, vel Flauius filius fecit, vel Fortior fortuna fato, vel Fortius fortuna fatum. F.I. Fieri iussit. F. M.I. Fati munus impleuit. F.N.C. Fidei nostræ commisit.

FABRI generale nomen est. Dicimus enim Fabrum lignarium, *vt apud Paulum li 3. Sent. tit. 6*. Fabrum argentarium. *lib. 39 ff. de arg leg.* Fabrum vascularium, *l. 31. D. loca*. Ferrarium, *apud Plautum in Rubr. Plinium li 14. c. 4.* Ærarium, *apud Plinium. lib 34 c. 8.*

FABER TIGNARIVS dicitur nō tantùm, qui tigna dolat, sed & omnes qui ædificant, *l. ferri 235. in fin* D. *de verb. signifi* vbi quidam ligna legunt.

FABRILES operæ, operosæ sunt, & libertorum propriè dicuntur, & sub artificialium verbo continentur, *l. fabriles. 6.* D. *de oper. lib. l. penult.* D. *de præscr. vrb.*

FABRICA, pars est architecturæ, à Vitruuio sic definita, Fabrica, ait, est continuata ac trita vsus meditatio, quæ manibus perficitur. Latinis sonat quorumcunque Fabrorum officium. In constitutionibus pro armorum factione accipitur, idque specialius. *Authen. de armis.* Fabricæ autem in Imperio Romano præcipuè 19. erant, videlicet in Illyrico 6. in Italia 5. in Gallis 8. Eráńtque sub dispositione magistri Officiorum, quemadmodum Notitia Imperij testatur.

Fabrica apud Pontificios pro structura *sic sumitur 12. qu. 1. c futuram.* quem citat Albet. in Lexico, apud quem falsò legitur statura pro structura.

FABRICENSES in Impp. constitut. appellantur, qui in sacris Fabriciis arma cudebant. *l. 1. & toto tit.* C. *de fabricen. lib. 11. & Nouel. 85. & l. fabricenses* C. *de decur. lib. 10.*

FABIANA lex, vide infrà Lex.

FABIANA formula, à Fabio dictata, ad eorum reuocationem pertinens, quæ in fraudem patroni alienata sunt, *toto tit.* D *si quis in fraud patro.*

FABVLA, res passim vulgata, etsi vera sit, à fundo dicta, commentitia traditio. *l antiqui.* D. *si pars hæred. peta. & in procem. Instit.*

FACERE, verbum generale est, quod omnem omninò faciendi caussam complectitur, dandi, soluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi, *l. verbum facere ff de verbor. obli.* item reddendi, *l. 175 eod. tit.* Hinc Facere Posse, vel non posse, passim in iure ciuili, pro soluendo esse, & non esse. *§ pen. de act l. 3. de constit. pec l. 24. §. & p. ff.* D. *de re iudic. l. 21. § 1 ff. rer. amot.* hoc dixit C. Harmenop. μέχρι εὐπορίας, nisi fortè præcisè sic dicatur, cùm plena locutio sit, Facere iudicatum posse.

Facere posse etiam dicimur illud quod honestè & cōmodè facere possumus, atque ita L. Romanos respondit. *consil. 364. num. 6 per l. n pos ff. de verbo sig.* Tum etiam facere posse videtur, & qui dolo fecit, quo minus possideret, *l. 63. §. tempus.* D *pro socio.*

Facere non posse dicimur ea, quæ negat natura, vel lex, vel pietas, vel existimatio, vel verecundia, vel honestas publica. *l. filius qui. & l si quis institutus. ff. de conditio institu.*

Facere oportere significat, vt quis abstineat ab eo facto, quod cōtra conuentionem fieret, & curare ne fiat, *l. 189 ff. de verbo signifi.*

Facere, plus est quàm pronunciare, *l. si tamen. §. ei, qui seruum ff de ædili. edict.*

Facere, aliud est quàm reficere. *l. 3. §. pen. ff. de itin. actúque prin. l. 1 § 1. de via pu-*

blica.reficianda. Interpretes tamen apud Iuriscons. hoc verbum pro reficere accipiunt, *vt in l. si seruus seruum §. si calicem ad legem Aquil. l. Mutius de rei vind. l. 1. de mortuo inferendo.*

Facere iussus, vt centum habeam, centum dare cogendus est: hoc enim illis verbis significari creditur, *l. 73. D. de leg. 1.*

Facere pro creare *l. cùm satis. D. de agr. & cens. lib.* 11. & solicitare, vt, Ne facias furem id est, ne solicites, vt fur fiat. & soluere *l. fi. C. de reb. cred.*

Facere pro dare etiam interpretamur *l. si hæres. D. de legat.* 1.

Facere si esse, est fingere factum, & (vt vulgò dicunt) ponere casum.

Facere mecum, pro sentire mecum: Hinc Doctores dicunt, illa lex, vel textus facit ad hoc: quo significatu etiam aduocati Galli vtuntur. dicunt enim sæpissimè, *Tel texte faict pour*, &c.

Feci, quia prætor vel iudex iussit: hæc excusatio quamuis generalis, modò probata sit adeò sufficit, vt si fuerit replicatum, Iniustè iussit: rectè duplicabitur, Non fuit meum velut priuati hominis hoc disputare, sufficit mihi esse iussum, *l. mulier. D. de lega. commiss.* Obseruandum tamen hic sufficere iussum iudicis ad excusationem doli, & ad euitandum damnum, etiam si iniustus sit, non autem ad lucrum, ne in hoc fallaris.

Fecisse dolo quis dicatur, docet Iurisconsul. *l. 1. §. 1. D. de eo per quem fact. erit.*

Fecisse fideliter videtur, qui cum portionem restituere potuisset, totum restituit *l. libertatem. D. quæ in fraud. cred.*

Facere damnum, est periclitari, & incommodum accipere ex re aliqua, *l. Proculus. D. de dam. infect.*

Facere exemplum in Dauum, punire vt exemplo sit, *l. Procul. D. de damn. infect.*

Facit hæredem, qui moritur, vsitatiùs pro relinquere hæredem.

Facere iudicatum, hoc est, soluere id, quod sententia continet, obtemperando ei. Verbum est XII. Tabu. NI iudicatum faxit, secum ducito. *Cels. l. 42. ff. si cer. peta.* At si iudicatum fecerit Titius, nihil vltra Seius tenebitur. *Scæuola l. 45. ff. de fideiuss.* An cum hærede venditoris ante diem, quo iudicatum facere compelleretur agere possit.

Facere IVSTITIAM, pro sistere se in iudicio, *lib. Feud. 2. tit. 22.* Si dominus ei iustitiam facere noluerit, poterit eum deprædare. *Et lib. 2. tit. 24. §. 4.* Si suo domino iustitiam facere noluerit, feudo spoliandus est. Sic enim locum intelligi vult Hoto. *vt in leg. Baioar. c. 16 titu.* 2. Si quis liber alteri libero, qui eum mallat (in ius. voca) dedignabitur iustitiam facere. Interdum tamen Facere iustitiam, est legibus vindicare: *vt lib. feud. 2. titu. 27. §. 7.* Dominus, cuius castrum id esse cognoscuntur, ad faciendã iustitiam illum producat. Interdum ius reddere, vel iurisdictionem exercere. *Ado in Chron.* Legatos regios, qui tunc ad iustitias faciendas cum eis versabantur, comprehendũt. *& alibi sæpissimè*

Facere litem suam, *apud Vlpian. tit. de iudiciis*, dicitur iudex, cum dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit: atque tunc, vt idem inquit, veram litis æstimationem præstare cogitur. Videtur tamen etiam litem suam fecisse, qui ad constitutum tempus in comitium non venerat cùm iudex esset datus, aut sumptus. Id ex oratione C. Cincii cognoscitur: Inde, inquit, ad comitium vadunt, ne litem suam faciant: dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant.

Facere medicinam. exercere, *l. 26. D. de ope. lib.* & Factitare, *apud F. Quintilia. lib. 5. c. 2.*

Facere nomen est in tabulas referre aliquid alicui deberi: vel æs alienum contrahere, & se debitorem constituere. *Vlpia. lib. 2. D. de proxenet.* Si proxeneta interuenerint faciendi nominis, quasi mandator non tenetur: quia hîc monstrat magis nomen, quàm mandat, tametsi laudet nomen. *Seneca in prin. lib. 1.* Non eligimus dignos, quibus tribuamus: sed nomina facturi, diligenter in patrimonium, & vasa debitoris inquirimus. *idem. l. b. 2.* Quidam volunt nomina secum fieri, nec interponi parios, nec signatores aduocari nec chirographum dari. *At apud Collumellam lib. 3. c. 3.* Facere nomen cum vineis, est facere supputationem reditus vinearum.

Facere papia, non est verbum Hispanicum, *vt Accursius dixit*, sed vsitatum Latinis auctoribus, quos citat Budæus. Scæuola *de statu lib. l. fi. §. argentarius.* Paria facere, interpretatur, reddere iustas rationes: & totum debitum soluere, vt expensa

pensa paria sunt acceptis. *Anto. Aug lib. 5 c.12* Callistratus *in l. semper. §. conductores. de iur. immu.* accipit Paria fisco fecisse, pro satis fecisse, & satis dedisse. Alciat. in lib. rationum ait, Ab vna pagina acceptum describitur, ab alia expensum: vnde paria facere dicitur, qui tantum accepit, quantum expendit. *Vide Bud. in l.65. D. de iure immun.*

Facere partem coniuncto, id est, efficere vt partiarius remaneat, nec totum accipiat. E diuerso, collega tunc alteri coniuncto partem non facit, quando eo à parte sua excluso, legatum ex vtriusque partibus recipit. Et hoc est, quod vulgò ex regula affirmatiua dicitur, Qui ad partem admittitur, partem coniuncto facit: id est, id efficit, vt coniunctus non plus parte sua recipiat. Sic ex regula negatiua: Qui ad partem non admittitur, partem alteri non facit, id est, non impedit ad eum, quin totum accipiat. Quando verò coniuncti partem collegæ faciant, quando non faciant, leges mirificè variant, quas tamen doctè Zasius in Intellectibus suis explicat.

Facere potestatem iudicandi, *Alciat. rubr. C. de in ius voca.* Promissionem, remissionem. *l 1. D. quando appell lit.* Rapinam, *l penul. § matre. D. de leg.2.* suspectũ tutorem delegare, & approbare, *l. 2. C. de vsur. pup.*

Facere reum, idem est, quod accusare, & indicare, *l si veris. C. de fid. instrum.*

Facere sponsionem dicimus, cùm alius alium fore victorem affirmat. *Martianus l. 3. de aleat.* Quibus sponsionem facere licet.

Facere syngraphas, est vulgò obligationes, schedulas, & signa dare.

Facere totum, pro vim omnem habere, *Vlpia. l 35. §. 3. D. de hæred. instit.* Rerum autem Italicarũ vel prouincialium significatione, quæ res accipendæ sint, videndum est, & facit quidem totum voluntas defuncti. nam quid senserit spectandum est.

FACTVM substantiuè res gesta, *l si famil. D. de iurisdict. omn. iud.* Factum, & gestum κατα χρηστικῶς nihil distant, *l. licet. D. de verb. signi.* Vide Gerere.

Factum *in § si res legata. Inst de lega.* interpretatur ibidem Accursius, moram, Theophilus dolum. Credere etiam pro culpa accipi posse.

Factum idem nostris, quod casus, species, sine cuius recta notitia impossibile fuerit, certam iuris & actionis rationem colligere: quippe quòd in casu, & facto ius esse positum, Iulian. respondit, & exemplo declarat, *in l. si ex plagis. §. in cliuo. ac l. Aquil & Vlpia. in l. cum duobus. in princip Pro socio.* Quo modo autem factum rectè discernas, inueniens apud Oldendorp. *in tract. de formu. inuestig. actio.* vbi ille admonet, vt cognita facti specie, quid ius de eo statuat, consulamus Iurisconsf. & Imperatores, non reportaria.

Factum, vel simplex, vel multiplex est: veniúntque in eius consideratione circunstantiæ rerum, personarum, temporis: vnde non vnam, aut alterum eius partem, sed totum expendere oportet, *l. bona fides. D. depositi.*

Factum item dicitur, quod est redditum. *Pompo.* Faciendi verbo, reddendi caussa etiam continetur, & quod non factum comprehendit, *l. 2. § item si in facto. & in l. vbi autem. §. qui id, quod in faciendo. D. de verborum obligationibus.*

Factum quod non durat, factum non intelligitur, *l si pro patre. §. versum & ibi glo. cum multis concord D. de in rem vers.*

Factum in pactis versatur, in stipulationibus ius continetur, *auctor Paulus, in l. si vnus ex argentariis. §. pactus.* D. *de pactis.*

Facti esse censentur, quæ alterius tantùm partis voluntati innituntur. *glo. § ex conditionali de verb. obl* Hinc est, quòd animi declaratio, ex regula ad hæredes non pertinet, *l. inter. §. Stichum. ff. de verb. oblig.*

Fatum iuri opponi solet, *l 38 § hi qui sunt. ff. de verb. sign. l. 41. D. pecul.* Facti igitur quæstio iuris quæstioni aduersatur. Facti quæstio, quæ in facto versatur, & cõsistit, *l. 25. ff de nego. gest l. 16. ff de statu hom.* Atq. nimirum hoc illud est, quod ait Paulus. *l. 1. §. 2 ff. de acqui. 1. posses* res facti infirmari iure nõ posse quemadmodũ enim ex eo iure non constant, sic nec ab eo euerti, neq restitui possunt. Voluntatis quæstio, facti est, *l. 3 ff de aur & arg. l 41. & 94. ff. de verb. oblig. l. 122. de verb. sign.* Facti ergo esse dicuntur, quę in facto consistunt, *l. 1. § si vsus fructus. D. ad Fal.* Quatenus etiã cuiusque intersit, in facto vel iure consistit, *l. 25. ff. de diuersis reg iur.* Atque Facti sunt solutio, venditio, traditio, *l. 7. in fin.* D. *de curat. fur.* Sic habita-

tio dicitur esse facti, *in l. penult. ff. de cap. min.*

in Factum actio, dicitur à verbis in id quod factum est, conceptis, vide suprà, actio in factum.

Factum notare, pro pœna in famiæ notare. *teste Bald. in. l. quid ergo. §. cùm autem factum.* D *de infamibus.*

FACTIONIS significatio aliàs honesta, vt factio testamenti, id est, ius faciendi testamenti. *Papini. l. 3.* D. *de testa.* Testamenti factio, non priuati, sed publici iuris est *Cic. in Top.* Si statuissemus ex edicto Prætoris secundum eas tabulas possessionem dari, quas is instituisset, cui testamenti factio nulla esset, id est, testandi facultas, Post autem loquendi consuetudo inualuit, vt Factio testamenti diceretur vltro citròque. hoc est, & à testatore, & ab eo, cui quid relinquitur, *l filiusfam.* D. *de testam Vlp. ea Instit.* 32. Hæredes institui possunt, qui testamẽti factionem cum testatore habent. Aliàs in honesta, *vt in l. 2. §. & cùm placuisset.* D. *de origi. iur.* accipitur enim pro diuisione, seu conspiratione in diuersa studia, cùm aliqui se principes in ciuitate faciunt, quos alii sequantur. Vnde factiosi sunt dicti: quoniam amant factionem, hoc est, discordiam seditionem.

Factiones publicanorum, *l.* 12. D. *de public.* Factio latronum, *l.* 11. *§. pen.* D. *de pœn.*

Factiones agitatorum, seu aurigarias in contrarias partes diuisos greges accipe, *l. 1. C. Th. de equis Curulibus, Fest. li.* 6. Erant hæ quatuor, pannorum coloribus distincte, Prasina, Venera, Albata, Russata, vel Rosea, de quib. fusissimè Sidon. Apollinaris, in Narbonensis vrbis laudibus. His duas addidit Domitianus, alteram aurati, alteram purpurei panni, *vt refert Suet. in Domit. c.* 7.

FACTIONARII, *l. fi. C. Theo. de equis curul.* domini Factionum. *Sueto. in Nerone, c.* 5. Quærentibus, ait dominis factionum, &c. de his Lampri. in commo, in Antiquo Lex. Factione reus est, ὁ τάγματος ἡγούμενα

FACTORES, qui scelus ipsi admittunt, *l. 6. §. qui præpositum. ff. de re mil. & l. solent.* D. *de custod. & exhib. reo.* Solent, *inquit Macer.* Præsides prouinciarum, in quibus delectum est, scribere ad collegas suos, vbi factores agere dicuntur, & desiderare, vt cum prosecutoribus ad se remittantur.

FACIES μεταφορικῶς, & operis & ædificij, & locorum, & patrimonii, *l. 32. § item respondit. l. 55. §. quod autem.* D *de admi. tut. l. §. opus.* D. *de no. ope. nunc l. 9. §. si inquilinus.* D. *loca. l. fi de termino.*

FACVLTAS est personę commodum, incommodúmque, non reum, quæ promittuntur. *Venule. in. l. continuus.* 137 *§. 4. de verb. obli.* Sumitur pro facili potestate, *l. si quis posthumis. ff. de lib. & posth.* pro diuitiis, *vt apud Vlpian. l. § si inter magistratus. ff. de magis. conuen. excussis facultatib. Sic apud eundem l. § si magistratus ab inito.* D. *eo.* Lab. facultatibus *Paul. in l cùm pluris §. vlti.* D. *de admin. tu in singulari vsurpauit:* Non quas minimas poterit, sed pro facultate patrimonii. Nisi malis accipere, pro copia patrimonii Facultatem restituendi habere, idem est ferè quod possidere, *l. 1. §. quod ait Prætor* D. *quo lega.*

FÆCEM ciuitatis eleganter appellat Cicero, aduentitiam illam otiosorum hominum multitudinem, vt quæ nulli prosit, multos autem oneret.

FÆNVS, Fænerare, Fænerator, vide Fænus.

FAIDA, vel feida, idem quod alibi Guerra: ex Germanico *Feed* quod modò bellum, modò capitales inimicitias significat *leg. Langobar. tit.* 30. Vt Feida (quod est, inimicitia) post acceptum compositionem postponatur. *Et tit* 58. Propter faidam deponendã, id est, inimicitiam pacificandam. *B. Rhen Germ. rer lib.* 2. Faidam vocabant Franci simultatam apertam, qua vnus aliquis, vel plurib. bellum denunciat. Ab hoc Gall. scribe Faidosum appellant, qui faidam exercet. Germanis notum minus vocabulum est.

FAIDOSVS ergo, qui alibi diffidatus, cui inimicitiæ denuntiatæ sunt, *vt in legib. Fris.* Homo faidosus pacem habeat in Ecclesia, in domo sua, ad Ecclesiam eundo, &c. *Et in legib. Baioar.* Si quis hominem per iussionem Regis occiderit, non requiratur ei, nec faidosus sit, vide Diffidare.

FALCES quædam messoriæ, quædã putatoriæ, & fœnariæ, *apud Iurisc.* D *sub tit de instruct. & instrum. leg.*

FALCARII, qui falcatis ensib.

vtuntur

vtuntur, *apud Cic.* 1. *Catil.* Falcati autem sunt enses curui, quos Græci Harpas vocant, qualem tribuunt Perseo Poetæ, qui etiam Falces vocantur. Sunt tamen qui sumant pro ijs, qui falces faciunt. Nam illud Cic. Venire inter Falcarios: Priscia. exponit, Venire in locum, vbi erant falcarij. Attico scilicet more, vt apud Isoc. ἐν αὐλητρίσι, pro in loco, vbi habitabant tibicinæ.

FALCIDIA lex, plebis scitum est, cùm eam P Falc. Trib. pleb. Augusti temporibus, scilicet anno ab vrbe condita, DCCXIIII. tulerit. Hæc modũ legatorũ constituit: hac enim sancitum, *vt scribit Dio. lib* 48. Vt hæres quartam partem bonorum sibi relictorum, si grauiter oneratus sit legatis, accipiat, cætera legatariis relinquant. Itaque Falcid. sæpè pro quadrante hæreditario passim ponitur, qui ab hærede, à quo supra dodrantẽ legatũ fuit, retinetur. *Vide indicem legum Rom. Paul. l.* 1. *D. ad l. Falc. & Eusebium in Chronicis.* Est q. hæc propria verbi significatio Sed & pro ea portione verbum hoc vsurpatur, quã hæreditatẽ restituere rogatus hæres ex Senatusc. Treb. retinet, *l.* 1. §. *inde Neratius. l.* 58 §. *omnes. D. ad SC. Treb.* ideóque & Falcidiæ commodum ea portio appellatur. *l.* 2. *in fi ff si quis aliquem testari prohib.* Quarta, quæ per legem Fal. retinetur, *l.* 55. §. 1. *ff ad SC. Treb.* Quinetiam portio liberis debita in bonis patris appellatur, *l.* 1 § *vnde. D. de inoffi. test. l.* 21. *C eo.*

FALLA veterib. vsurpatur pro fallacia *Noni.* Me non vocauit, ob eam rem hanc fecit fallã. Falla autẽ propriè turris est lignea: atq. ea ratione in superiori significatu sumitur, qua machina & fabrica & sutella. Vnde fortassis Barbari Feloniam, quasi Falloniam aut Feloniam appellant.

FALLERE fidem, *in l.* 1. *ff. de const. pec. est.* est contrà, quàm dictum conuentúmve sit, facere. Fallere promissum, est illud non adimplere.

FALSVM accipitur tribus modis. 1. Quicquid non est verum, potest dici falsum, etiamsi non procedat ex mendacio alicuius, vel fraude, *l. si is qui ducenta. §. vtrum ff. de rebus dub. l. si quid perfectum. ff. de solut.* 11. Falsum accipitur pro immutatione veri fraudulenta: quo modo omnia mendacia rectè vocantur falsa: *vt Nouel. de instrum. & fid. in princ.* 111. Est crimen graue, quod appellatur falsum: quoties animi dolum sequitur facti executio ad peruertẽdam veritatem, & simulãdum id, quod nõ est, *vt describit l. quid sit falsum ff. ad l. Corn. de fals.* Vnde Falsò aduerbium, quod verè contrarium est. *Imp. Philippus, in l.* 3. *C. qui dar. tuto pos.* Luminibus, inquit, captũ curatorẽ habere debere, falsò tibi persuasum est. Falsum vocatur etiam id quod suspectum est, *in l. iubemus. C. de falsis. l. Paulus respondit ff. de v rb sign.*

Fallum, non est iniuriæ verbũ si ad ius referatur, non adfectum. sic Iauol. sentẽtiam Labeonis, quasi iniustam reiiciens. Quod falsũ, inquit, puto, *in l. pe ff. de iniu.*

Falsum committitur, quod ad leg. Iul. attinet, si quis chirographum, aut libellum, vel rationes intercidat, vel describat, non etiamsi aliàs in computatione, vel ratione mentiatur, *l.* 23. *D de fals.* Falsum autem ea lege coercetur, quod in testamentis admittitur. Eadem tamẽ pœna etiam vindicatur cætera falsa ex Senatusconsultis, principúmque constitutionib. Nam & qui in rationibus, tabulis, cereísve instrumentis, vel aliqua re, siue consignatione falsum fecerint, perinde atque falsarij puniuntur, & hoc quasi falsum dicitur, *l. fi. §. fi ff. de fals.*

Falsus procurator, vide Procurator falsus.

Falsus rumor non solet obesse, *l fi. D. de hæred. insti.*

Falsa sententia, vide Sententia falsa.

Falsum testamentũ est, quod testamentum non est, *l.* 221 *D. de verb. sign.* Falsum, *Africanus ait*, testamentum id demum rectè dicitur, quod si adulterinum non esset, verum testamentum rectè diceretur *l.* 6. *D. de fals.*

Falsus tutor est, qui tutor non est, siue habenti tutor datus est, siue non, *l.* 221. *ff. de verb sign. l.* 1. *D quod fals. tut.*

Falsi, vel quasi falsi pœna, deportatio est, & omnium bonorum publicatio.

FALSITAS verbis, an facto cõmittatur, nihil refert: vtrobique enim dolus est, proximum lædens contra veritatem. Quod diligenter nota. *l. si seruus non sit vnius. D. de interrog in iure faciend.*

FALSITATI adesse tria requiruntur, scilicet mutatio veritatis, dolus, & quòd alteri sit nocitum. Quorũ si alterũ

deficit, falsitas nō est punibilis, *iuxta not. per Host. Azo & Trancr. in suis Summis. & per tex. in l. quid sit falsum. D ad l. Corn. de fal. & l. nec exemplum. eo tit. C & l. damus. C. eo. Pet. de Anch. cons 23. & Paul. de Cast. consi. 49.*

FALLACIA à fando dicta, vt & fallo, *vt vult Varro li. 5 de lin. Lat.* quod propriè fit, cùm quis fando aliũ decipit, ac contrà quàm dixit, facit. Itaque si quis re fallit, in hoc non proprio nomine fallacia, sed translatione. Est autẽ simulationi adnexa; calliditas ad ingenium refertur: machinatio ex præcogitata aliqua inuentione, manúque & arte conficitur: impostura ab impostoribus, id est, deceptoribus, quos & Planos vocat Alcia. de ver. sig. Fallacia etiam pro cauillatione, sine pro sophistico argumento accipitur.

FAMA, *inquit Bart.* est cõmunis opinio, voce manifestata, ex suspicione proueniens. Rumorẽ verò cõmunem nõ esse opinionẽ, sed variam quandã susurrationẽ, minus ipsa fama efficacẽ, ferè apud nostrates receptius est. Sed veteres non ideò multũ differre famam à rumore existimarunt. *Arch. 35. q. 6. si duo.* Sunt autẽ idem, propter quàm quod alterũ Latinũ est, alterũ è Græco tractũ, teste Valla. *Calli. in l. 3. de test.* Aliàs, *inquit*, numerus testiũ, aliàs dignitas & auctoritas, aliàs veluti consentiens fama confirmat rei, de qua quæritur, fidẽ. Itaque incõstans fama, improbísq. vel etiam ignotis auctorib. exorta, nullam adiicit fidẽ, quantumuis inuulgata: quamuis coniecturam facit, quia fallax est rumor. *Paul. in l. fi. de hær. inst.* Quia falsus rumor non solet obesse. Nostri famam inter species non plenæ probationis retulerunt. Plura de eo cõmentatus est Bar. *in l. de minore. §. & pluriũ. ff. de qu.* Sed & fama pro existimatione vsurpatur, & nomine. Sic incolumi cum fama dicimus, cui integrum est nomen, & illæsa existimatio: quã qui negligit, Decreta Pontificia crudelem pronunciant, *12. q. 1. c. nolo.* Sunt autem qui Famam distinguant à rumore: quia rumor fit ab incerto, fama autem à certo procedat auctore. Itẽ quòd fama procedat à maiori parte vicinæ, rumor à minori, *not. Io. An. ca. nostra versic. ad gradum. de coha. cleri* & plus est fama, quã clamor: quia plurimorum est fama, clamor paucorum. *no. Fel. in c. qualiter & quando. 2. in princ. de accus.*

FAMOSVS, adiectiuum, mediũ est vocabulum: in malã tamen partem frequentius sumitur, Imp. cũ laude vtitur, *in §. iura quoq. Auth. iusiu. quod præst. ab his qui admi. susc.* Secus iurisc. Nã apud eos legimus, famosos fures, latrones, mulieres, pro infamib. improbioribus, impudicis, *l. 3. §. 1. de offi. præf. vig. l. neq. famosi. Ad l. Iul. maiest. l. capitaliũ. § famosos. & l. fi. de pœn. Vide Albe. in l. sacrilegi pœnam. § fi.* peculatus item, famosum crimẽ dicitur.

Famosæ actiones dicuntur, quę iustam ignominiam irrogant iustè condemnatis, sunt hæ: furti, bonorũ raptorum, iniuriarum, de dolo malo: item tutelæ, mandati, depositi, scilicet Directa, non contraria. Item pro socio, quæ cùm vtrinque directa sit, vltrò citróque dãnatum infamia notat. Et generaliter omniũ publicorum iudiciorum accusationes, *§ ex quibusdam. Insti. de pœnis tem. litig. l. 1. de his, qui not. infa.* Famosum carmen, quod in alterius iniuria cõscribitur, proponitur, cantatur, *l. 22. ff. de testib. l. 15. §. generaliter. D. de iniur.* Famosa caussa, *l. 7. ff. de sol.*

Famosi homines dicuntur, infamia notati, *l. 2. § si D de iis, qui not. infam.* Famosa iudicia, quæ infamiam irrogant damnatis, *l. 7. ff. de iniur. l. 1. & 32. ff. de dolo.*

Famosi libelli, qui alicuius famã sugillant, honorémq. vellicant maledictis, libri ad infamiam pertinentes, *l. 16. ff de pœnis. §. 1. Insti. de iniur. Paul. li. 5. Sent. tit. 4.* & imponitur ei pœna capitis, qui famosum libellum inuentum non corrupit, sed alij manifestauit. Et qui eum dictauerit, si non probauerit de calumnia, capitaliter punietur, *secundum Azo. C. eod. tit.* hæc & plura ibi vide. Et hoc est verum, si rei conuicto capitalis pœna esset imposita, aliter non: *vt no. in l. vnica. C. eo. titu.*

FAMILIA, *inquit Festus*, in liberis hominib. dicebatur, quorũ Dux & Princeps generis vocabatur pater & mater familiæ. Vnde familiæ nobiliũ Pompiliorum, Valeriorum, Corneliorũ: & Familiares ex eadẽ familia. At familiæ appellatio cum rebus ipsis, & personarũ circumstantia tãdem variata est. Primùm enim serui tantũ significabantur per familiã, nempe à famulando, i, cum u, litera mutata. Quò respexisse nonnihil videtur Vlp. *in l. 1. ff. de vi & vi arma.* Deinde liberi quoque, vxor, & omnes, qui sub

vnius

vnius potestate in eadem domo, natura vel iure viuunt, cõprehendi cœperunt. Vnde paterfamiliàs dictus est, *l. detestatio §. familia ff de verb sig.* Tandem translata est familiæ significatio, vel porrecta ad totam cognationẽ sanguinis. Et quoniam adgnatis tantùm prisco iure debebatur hæreditas: Lex XII. Tab. proprietati deseruiens, familiam pro hæreditate, id est, re vel pecunia hæreditaria, accepit: *sicut etiam in tit. ff. fami. ercis. intelligenda est.* Paulus eleganter id declarat, *in l. pronunciatio ff. de verb sig.* Familiæ igitur appellatio, & personas, & res continet. Hinc Familiæ emptor, *Vlp. in Inst. tit. 20. §. testam. genera. Quintil. declam* 308. Hinc pater fam. & materfam. Quod autem ad personas attinet, *vide l. 25. §. 1. & l. 31 ff de edil. edict.*

Familiæ nomen in edicto, vi bonorũ raptorum, eos qui in ministerio sunt, continere dicitur, etiam si liberi esse proponantur, vel alieni bona fide nobis seruiẽtes. *l. 2. § familia. ff. vi bono rapt. l. 1. §. familia ff. de vi, & vi arma* vbi etiam familiæ appellatione seruos duos contineri. *Paulus lib. 5. Sent. tit. 7. scribit.*

Familia à Gente differt significatione: quoniam Gens latius accipitur, vt cõprehendat omnes eiusdem stipitis & nominis, etiam millesimo gradu disiunctos: Familia magis ad agnationem refertur, diducitúrque in res, & in personas: In res, vt in XII. Tab. *Agnatus proximus familiam habeto,* id est, hæreditatem, In personas autem, aut natura, id est, æquitate naturali, vt vxor marito, gener nurúsque socero: denique quilibet familiaris domino: aut iure naturæ sub vnius potestate subiectas, vti filios & nepotes, cæterósq. deinceps, qui in potestate sunt, *l. in suis ff. de lib & posthu.*

Familia legata, singuli homines continentur, *auctor. Iuricons. in l. si chorus. ff de leg. 3.* item familiæ appellatione continentur etiam, qui à testatore non sunt nominati. *iuxta Bart.* Extat elegans thema apud eundem Iurisc *in l. is qui D. de leg. 3.*

Familia deiecit, & si vnus seruus deiecit. *l. 1. ff de vi & vi arma.* atqui hoc nomine seruus vnus contineri negatur: ac ne duo quidẽ familiã faciunt, *l. 40. § si ff. de verb sig* Quæ *ἀντινομία* ita conciliabitur. Vi Latini sermonis verum est, familia de vno seruo non dici: ita enim Ci. *in orat. pro Cæcin.* Quid. n. facilius est, quã probari iis, qui Latinè sciant, in vno seruulo Familiæ nomẽ non valere, *Et paulo post.* Neque dubium est, quin si ad rẽ iudicanda verbo ducimur, non re, familiã intelligamus, quæ constat ex seruis plurib. cum vnus homo familia non sit. Sed si rõem iuris, interdictíq. vim, & Prætorũ volunt. inspiciamus, si vnus seruus deiecit, tota fam. deiecisse intelligenda est.

Familia in edicto de Publicanis, corpus quoddam significat vectigalis caussa paratum, l. 195 *ff. de verb. signi.* nec ad seruos modò publicanorum pertinet, verum etiam ad quoscunque, qui publicanis in eo vectigali ministrant, *l. 1. §. familia. l. 12. D de publica.*

Familiam seruilem accipimus, *in tit. ff. si fami. furt. fecis. dicat. l. 9. ff de iurisdict & alibi sæpissimè.* Familiã publicam, *in l. ff. de offic. præfe. vigil* interpretamur seruos publicos, qui præstò ædibus aderant. Familiam in vrbanam, & rusticam diuidimus *l. 3 ff de pen. leg. l. 67. ff de leg. 5. l. 166 ff. de verb. signi.*

Familiæ appellatione, & ipse princeps familiæ cõtinetur, Fœminarũ liberos in familia earũ nõ esse, palam est: quia qui nascuntur, patris, non matris familiam sequuntur, *l. 196. D. de verb sign.*

Familiam cõmuni iure dicimus omnium agnatorũ, qui ex eadem domo, & gente proditi sunt, *l. 395 ff. de verb. signif.* vt eiusdẽ familiæ rectè dicãntur, qui eiusdẽ nominis sunt. Ac proinde patroni & liberti. & omnes propinqui, ad fideicõmissum, quod familiæ relinquitur, inuitati intelliguntur.

Familiam ducere, pro præcipuum esse aliquid, & principem in re aliqua obtinere locum. *Cic. ad Trebatium:* Accedit etiã quod familiam ducit, in iure ciuili singularis memoria, summa scientia: quibus significat hanc primam esse Trebatii laudem, & veluti propriam. *Item lib. 3 de Finibus.* Sententia quæ familiam ducit.

FAMILIARE funus domesticum interpretantur quidã *l. 2. in fi. ff. de in ius. voc. l. 4 ff si quis. cau.* Familiaria sepulchra quæ quis sibi, familiæque constituit, *l. 5. D. de relig & sumptibus funerum.*

FAMILIARES in constitutionib. principum seruilia ministeria præstãtes intelliguntur, *l. vlt ad fi. C. de iis, qui ad ecclesi. confug l pen. C. qui accus. pos.*

Familiaris res publicæ opponitur, *leg. 7.§.ſi paciſcar.ff.de pact.& alibi*. Priuatam enim, & familiarem pro eodem dici liquidò conſtat, *d §.ſi paciſcar. cum l.77.§ pacta.ff.eod.*

FAMILIARICA veſtimenta, quæ ad veſt édam familiam parata ſunt, *l. 23. ff.de aur.& arg lega.* Sic Familiaricas ſellas dixit *Varro li.1 de re ruſt c.13.*

FAMILIARITAS, amicitia, vel domeſticitas, *l qui iure familiaritatis ff. de acqu.poſſ* Quandoque accipitur pro ſimilitudine. *§ adeò Inſt.de loca. & l.2 locati ff.*

FAMVLVS, à familia deducitur, *vt vult Feſtus*, i, in u, litera permutata. Atq. à ſeruo hoc diſtat, quòd hic in dominio noſtro eſt, ille verò minimè *& vi de Archid.c patrem. 22.q 3.* Famulus aliquãdo pro ſeruo accipitur, *l 1.C.de comm. ſer man. & de hoc viro vide Bart. l. iubemus C.de præpoſ.ſacr cub.*

FANATICI olim dicti ſunt homines numine afflati, qui verbo Græco ἔνθεοι dicuntur, & θεοφορέμενοι, quod non ſua ſponte, ſed diuino numine ferantur: à fanis ſcilicet, quòd circa fana, hoc eſt, templa bacchatentur, & caput iactantes per furorem, vaticinarentur. Hodie dæmoniacos dicere poſſumus. Quos enim deos gentes putabant, dæmones erant. Huiuſmodi à Virgilio Sibylla deſcribitur Æneid.6.

-cui talia fanti

Ante fores ſubitò non vultus non color vnus, &c.

Liu.li.39.de Bachanalib.loquens: Viros velut mẽte captos cũ iactatione fanatica corporis vaticinari. *Quintil lib.2 ca.3.* Frequens etiã capitis nutus non caret vitio: adeò caput iactare, & comas excutientẽ rotare, fanaticũ eſt. Ex quo qui atræ bilis abundantia caput iactãt, Fanatici quoque appellãtur ab Vlp. *l.1.§ 5. D de ædil edict.* Si ſeruus, *inquit*, inter fanaticos non ſemper caput iactaret, & aliqua profatus eſſet, an nihilominus ſanus videretur. Quod paulò pòſt appellat Circa fana bacchari.

FAR, *apud Vlp.in Inſt. tit 9.* ſignificat frumenti genus, *vt admonuit Seruius apud Virgilium, li.1.Georg.*

FARI nihil aliud eſt, quàm ferre, id eſt, loqui. *Vlp.l.2.D.rem.pup ſal.for.* Et tamen, propriè de pueris hoc verbũ intelligi vult Var. de lin. lat. li.5. Fatur enim is, *inquit*, qui primùm homo ſignificabilem ore emittit vocem.

FARRAGO propriè eſt, *inquit Feſt* id quod ex multis ſatis, vt hordeo, viciaſ & leguminibus fit, pabuli cauſſa μεταφορικῶς pro quacunque commixtione ſumitur. Iuuenal. Satyr.1.

Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,

Gaudia, diſcurſus, noſtri eſt farrago libelli

FASCES numero plurali per tranſlationem ſignificant inſignia magiſtratus. Nam lictores cum faſcibus, hoc eſt congerie virgarum, cui ſecuris erat adligata, præcedere ſolebant Conſules, ac alios magiſtratus maiores, ad terrorem malorum. Sicut nũc Imperatori gladius præfertur, ſupremæ poteſtatis ſymbolũ; *Bud.in l proconſules.D.de offic.proconſ.*

FASCIÆ crurales, pedulẽſq;, *l.27.in fi ff.de aur. & arg.leg.* inter ornamẽta muliebria ponuntur, vbi probanda eſt lectio Florentina, *& vide Pli.l 6.c.2 & Quint li 2.c.3.* Quinetiam faſciis puellarũ, matronarúmque pectus tegi, papilláſq. comprimi conſueuiſſe, *Iſidorus li. 20. c.32 ſcribit*

FAS ad Deum, Iuſtũ ad hominẽ referri voluit Maro, li.1.Geor. *Fas & iura ſinũt* id eſt, diuina & humana iura permittũt.

FASTI dies, vide ſuprà Dies.

FASTIGIVM attollere, eſt augere nomen, exiſtimationémque gentis ſuæ: vulgus Statum appellat, *§.vnic C.de nou.Cod.compo.*

FATVM Græcis εἱμαρμένη, à fando dictum vult Varro, *li.5.de ling.Lat.* ab eo ſcilicet tempore, quod Parcæ pueris cõſtituant fando. Quid ſit notum eſt. Sumitur autem pro caſu. *l.2.D.de condit.& demonſt.* & pro fine cauſſæ, *l.properandum.C. de iudic.*

Fatum diuinationis genus, *c. non obſeruetis.27.q fi.*

FATALE damnum, quod imprudentibus accidit: pro fortuito, & maiore caſu, *l. 3. §. 1 D naut caup.ſtab.* Damna quæ imprudentib. accidũt, hoc eſt damna fatalia, ſocij non cogentur præſtare. *Sic l. 3.D. de inſtr.vel inſtr l.2. C. de condict. furt. l.5.§ quod verò.D.commod.*

Fatales dies, *vide Azo.in Sum. C.de tem. appel* Vide item Dies Fatalis.

FATALITAS, *in l.1. C. de iur. emphy.* pro fortuito caſu.

FATALITER, *l.135. de verb. ſign. Paul*

Paul.lib.3.Sent tit.7.in l.21. ff.de euict. factum in Pand. Pisanis contrà quàm in cæteris legitur, *& in l.16. ff.de rei vind.*

FATIDICI à fato & dico, vt dicũtur: Ita à fando quoque Vates appellati sunt, quasi Fates. nam vtrique decreta deorũ exponebant, quæ rursus sacerdotes enarrare consueuerant crassius, vt rectè intelligerentur, pro re nata, cùm Senatus faciendum aliquid, aut intermittendum decreuisset.

FATVVS, simplex insipiens, *l.2.ff.de postul.* Tractum à sapore ciborum, qui cùm non sapiunt, fatui dicũtur. Quidam ab insulso distinguunt, vt illud sit verbis & dictis, hoc corde, & animo insipientem esse.

FATVITAS, id est, simplicitas, stoliditas, *cap.pen.extra quod met.caussa Cic. lib.11.ad Attic.* Ego huius miserrima fatuitate conflictor.

FATVARII, qui inspirati futura ariolantur, *vt Iustinus scribit:* sic dicta à Fatua Fauni vxore, quæ furore correpta futura præcinebat mulieribus, vt Faunus viris, *vt refert Lactantius libr.1. cap.22.*

FAVERE, est bene precari, *l.si post mortem. §. liberi.ff.de bon. poss. contra tab.* Sic Terent.Eunuch.5.3.

Bene ædepol.narras: nam illi faueo virgini.

Hinc Fauere linguis, quod non solùm est tacere, quod & pascere linguam dicebatur, verùm etiam εὐφημεῖν, id est, fausta loqui. Quare Fauere faucibus cantu, pro canere, Ennius de gallis gallinaceis dixit. Qui silentio, inquit, noctis fauent faucibus russis cantu, plausuq; premunt alas.

FAVORIS quoties mentionem facit lex, non oportet accipere vagum aliquem atque procliuem hominis affectũ, qui sæpè solet errare in delectu honesti: sed intelligenda est vtilitas quædã adeò coniuncta iustitiæ, vt fauor nihil aliud censeri possit, quàm ipsum ius. Siquidem ius à caussa finali inspectum, nihil aliud est, nisi honestæ vtilitatis dispensatio, ad transigendam hanc vitam ciuiliter secundum voluntatem Dei. Vtilitas rursus fauorem in se complectitur. Nam fauere, est commodum, seu vtilitatem alicuius tueri ex animo. Idque grauissimè tradit Vlpianus *in l.1.§.ff.de iustit. & iur.* Sunt enim, inquit, quædam publicè vtilia, quædam priuatim: ac si diceret, Cùm duplex sit honesta vtilitas in hominum societate, consequitur duplex esse ius eam dispensans.

FAVORABILIORES rei potius quàm actores habentur, *l.25.ff.de diuers.reg.iur.* quod in dubio Accursius accipit, & hoc mihi probare visus est & in pari caussa turpitudinis & in dilationibus. Petrus Faber V.C. *in d.l.125.* hoc accipit non ex mero, strictóque iure, sed ex bono & æquo humanitate quadam, misericordia, fauore, benignitate, & vt Aristides loquitur in Panathenaico, διὰ τὴν δικαίαν τινὰ φιλανθρωπίαν.

FAVIA lex, Fabia dicenda est, vbicunque in Pandectis C. & insti. reperies. Hinc Fabiana actio, Fabiana formula *in lib.18.iuris.Paul.lib.3.Sent.tit.3.*

FAX accusationis, id est, auctor, incitamentum & suscitabulum. *Vide apud Nonium. Plin.epist.74.* Fax accusationis & origo.

FE

FEBRIS definitur à Iurisc. *l.quæsitum. ff. de re iud.* motus corporis contra naturam.

FEBRIS TERTIANA, sub nomine morbi sontici continetur, *l.qui tertiana.ff.de ædil.edict.*

FECIALES, Græcis φητιάλεις, & εἰρηνοδίκαι, seu εἰρηνοποιοὶ, vel σπονδοφόροι appellati sunt, *vt vult Festus*, sacri sacerdotes, pacis vel belli auctores: à feriendo dicti, quòd belli, pacísque faciẽdæ apud eos ius erat. *Nonius*: Feciales apud veteres Romanos erant, qui sancta legatorũ officio, ab his qui aduersum Pop. Rom. aut rapinis, aut iniuriis hostili mente commouerant pignora facto fœdere iure repetebant: nec bella iudicebantur, quæ tamen pia vocabant, prius quàm fuisset quid fecialibus denũtiatum. *Dionys. lib.2.* eorum procurationem septem in partes describit: I. Vt viderẽt ne Pop. Rom. vlli fœderatæ ciuitati bellũ inferret. II. Vt ab exteris nationibus res iniuria ademptas, repeterent. III. Vt postulata facere recusantibus, bellum indicerent. IIII. De iniuria contra fœdus illata cognoscerent, & qui noxam nocuisset, ea dederent. V. De legatorum iniuriis cognoscerent, & vt fœderum conditione seruarentur, viderẽt. VI. Pacem facerẽt

eam, quæ minus rectè facta esset, rescinderent. VII. De eo quod Imperator contra iusiurandum fecisset, cognoscerent. *Varro de Vita Pop. Rom. lib. 2.* Itaque bella & tardè & nulla licentia suscipiebant: & quod bellum nullum, nisi pium, putabant geri oportere: priusquam indicerent bellum iis, à quibus iniurias factas sciebant, Feciales legatos repetitum mittebant quatuor, quos Oratores vocabant. Illa autem repetitio, clarigatio appellabatur. *Idem lib. 3.* Si cuius legati violati essent, qui id fecissent, quamuis nobiles essent, vt dederentur ciuitati statuerunt: fecialésque viginti, qui de his rebus cognoscerent, iudicarent, & statuerent, constituerunt.

FELINVS, iurisconsultus nobilis, Ferrariæ natus, ius ciuile tum in patria, tum etiam Pisis complures annos magna auditorum celebritate docuit monimentísque ingenij sui compluribus relictis, circiter annum 1500. vita excessit.

FELONIA, non præcisè contumaciam vassalli in dominum, huiúsve in vassallum perfidiam significat: verùm quoduis capitale facinus, *li. feud. tit. 26. §. domino. 23.* Domino committente feloniam (vt ita dicam) proprietas feudi ad vassallū pertinet, siue peccauerit in vassallum, siue in alium. *Et rursus tit. 37. & titul. 47.* Si fratrem interfecerit, vel aliam feloniam commiserit. Denique Felonia Gotthis & Longobardis dicitur, quod Germanis hodie *Schelmerey*: Latinis Scelus. Contumaciam & rebellionem inferioris erga superiorē non significat. Domino enim æquè in vassallum, vt huic in illum tribuitur, *d. libr. 2. tit. 26. §. domino.* Feloniam autem quidam volunt à Græco φήλωμα vel φήλωσις, id est, fraus, deceptio, impostura.

FENVS, dictum est, *inquit Varro lib. 3. de ling. Lat.* à fetu, & quasi à fetura quadam pecuniæ parientis atque increscentis & idcirco & M. Cato, & cæteri ætatis eius sine a litera pronūciatum, sicuti fetus ipse & fecunditas appellata. Græci eadem ratione τόκον appellāt, ἀπὸ τοῦ τίκτειν, quod est parere. Alij malunt (*vt scribit Valla lib. 4.*) à fundo deduci, hac maximè ratione nitentes, prouentum esse à naturali terræ fructu: posteà verò ad vsuram translatum, nō aliter ac si pecunia ex se fructū, sicut terra producat, Erasmus in prouerbio. A mortuo tributum petere, Fenus deductum existimat ἀπὸ τοῦ φέρειν, quod est ferre: scilicet quòd Veteres non vterentur hac voce nisi in terræ prouentu. Est igitur propriè fenus lucrum quod ex conuentione accedit ad sortem mutuo acceptam. Atque differt ab vsura, quæ propriè est, cùm ad alium contractum accedit præter sortem aliquid officio iudicis, non lucri causa, sed ne in damno versetur creditor propter moram debitoris.

Fenus nauticum est, quod pro pecunia traiectitia: id est, quæ trans mare creditoris periculo deportatur, soluitur: *vt patet ex tit. de naut. fen. lib. Pand. 2.* Vnde etiam maritima vsura nominatur *in l. 6. eo. tit.* Vide Nautica pecunia.

FENEBRIS pecunia, ex qua quis fenus exigit, vel quæ in nominibus consistit, & quam quis quibusdam mutuam dedit.

FENERARE pecuniam, *apud Paul. si vnus. §. 1. ff. pro soc.* est ita collocare, vt quasi à re fecunda, ita ab ea aliquam pecuniam, quasi fetum eius exigamus. Si vnus ex sociis, inquit, qui non totorum bonorum socij erunt, communem pecuniam fenerauerit, vsurásque perceperit, ita demum vsuras partiri debet, si societatis nomine feneraverit. *Idem in l. Caius. de vsuris.* Caius Seius, qui Remp. gerebat, fenerauit pecuniam publicam sub vsuris solitis, &c. Dicitur & Fenerari, *libr. 31. ff.* sed sumitur pro ad vsuram accipere: & super eo verbo vide Vallam libr. 5. cap. 25.

FENERATIO, est occupatio pecuniæ, ad quæstum aliquem ex nummis creditis, sine vllo creditoris vel impendio, vel labore, vel periculo exigendum, instituta: quæ ob eam caussam à Platone Aristotele, cęterísque magnis viris damnata est: quia fructus quæritur ex re, quæ natura sua sterilis est. Præterea iuris ciuilis axioma est, non alteri quanque rem quæstui esse debere, quàm cuius periculo est, *l. si is qui §. 1. ff. commod.* Inter vsuram autem propriè & speciatim sumptam, & Fenerationem, hoc interest, quòd illa non ad quæstum faciendum, sed ad id quod interest compensandum, instituta est: quoniam, *vt Paulus scribit*, vsuræ non propter lucrum peten-

tentium, ſed propter moram non ſoluentium inſtituuntur, *l. cùm quidam §. ſi pupillo ff. de vſur.* At feneratio ad lucrum ex nudis nummorum corporibus ſine vllo labore & periculo faciendum, excogitata eſt.

FERCVLVM, vas ad ferendum obſonium, vel pulmentarium, *ex Plinio lib. 22. Baifius in l. vxori. ff. de aur & arg.* F. Marius libr. 2. cap. 3. ſcribit ferculorum nomine ſimpliciter dapes ſignificari.

FERE, nota eſt modeſtè loquendi, qua Iuriſconſulti frequenter vtuntur, quoniam omnis definitio in iure periculoſa eſt, *l. 1. ff. de reg iur.*

FERÆ beſtiæ, manſuetis contrariæ ſunt, *l. 1. §. beſtias. ff. de poſtul. l. 3. §. item feras ff. de acquirenda poſſeſſione.* Cuiuſmodi ſunt vrſi, leones, pantheræ, tigrides, elephanti. Sed & camelorum fera natura eſt, *l. 2. ff. ad leg. Aqui. & vide § apium. Inſtituit. de rer. diuiſ.* Nec tamen de iis in iure præciſè hoc verbum intelligendum eſt: ſed generaliter de iis omnibus, quibus immenſa atque infinita liberè vagandi vis à natura inſita eſt: quales ſunt lepores, damæ, cerui: quorum feram eſſe naturam nemo negat, *inquit Caius in l. 5. ff. de aq. rer. dom l. 3. §. item feras de acqu. poſſ* Itaque apes, pauones, columbæque agreſtes, Feræ appellantur, *d. l. 5. de acq rer. dom* Manſuetas autem intelligimus, oues, capras, boues, equos, mulos, aſinos, *l. 2. ff ad leg. Aqui.* item gallinas, anſereſve cohortales, *l. 5. de acqui. rer. dom.*

FERIÆ à ferendis victimis Feſto appellabantur: ſúntque dies ceſſationis ab opere, vel ab epulis ferendis: in his enim epulæ fiebant ex pecorum frugúmque prouentibus: vel ſunt tempus illud, quo forenſibus negotiis, & iure dicundo ceſſabant, *l. fi. C. eo.* excepta pietate, & claritate: quod poſtremum Iudæi non intellexerunt, reprehenſi à Chriſto apud Lucam. Pulchrè reſpondet dictum Scæuolæ: Is enim conſultus, quidnam feriis agi liceret: reſpondit, Quod prætermiſſum noceret. Antiqui Feſtas vocabant, *vt ait idem Feſtus.* Antiquorum nomen Gallia retinuit. Pontificij pro feſtis Ferias dicunt, *toto tit. extra de Feriis.*

Feriæ quædam ſunt in honorem Dei conſtitutæ: quædam verò hominum vtilitati tribuuntur. Diuinæ maieſtati dedicati erant, dies dominicus, dies paſchatis, dies natalis Domini, & Epiphaniæ: prætereà ſeptem dies, qui præcedunt, & ſeptem qui ſequuntur: idem dies ſanctorum Apoſtolorum. Et hiſce diebus quicquid, nolentibus, aut inuitis litigatoribus, factum eſſet apud iudices vel arbitros: id omnibus modis irritum erat & infirmum, *l. 2. l. omnes dies. 7. & l. vlt C. de feriis.* Hominum verò cauſſa conſtitutum eſt: Ne quis meſſium, vindemiarúmque tempore aduerſarium cogat ad iudicium venire. Quia occupati circa rem ruſticam, in forum venire compellendi non ſunt, *l. 1 in princip. ff. de feriis.* Et hæ feriæ pro conſuetudine cuiuſque loci moderandæ ſunt, cùm non vbique vna ſit meſſis vindemiarúmque ratio, *l. præſides prouinciarum ff. eod. tit.*

Feriarum publicarum apud antiquos quatuor erant genera, I. Statæ, omnibus populis certæ, *Varroni lib. 5. de ling. Lat.* vel, *vt inquit Feſtus,* quòd certo, ſtatutóque die obſeruarentur: ſicut nunc feſta immobilia dicimus. II. Conceptiuæ, quæ quotannis à magiſtratib. vel ſacerdotibus concipiebantur, in dies vel certos, vel etiam incertos: vt ſunt Latinæ, Paganalia, Sementiuæ, Compitalia. III. Imperatiuæ, quas Conſules vel Prætores pro arbitrio poteſtatis, & pro re nata indicebant. IIII. Nundinæ, in quibus pagani & ruſtici ad negotia & merces conueniebant. Sunt præterea propriæ feriæ familiarum, vt Claudiæ, vel Æmiliæ, ſeu Iuliæ, ſiue Corneliæ, & ſi quas ferias proprias quæque familia ex vſu domeſticæ celebritatis obſeruat, *Vide Macrob. lib. 1. Saturn. c. 16.*

Feriarum aliæ ſolennes, aliæ repentinæ, & quæ extra ordinem indicebantur, quæ eſſe videntur, quas ſuprà Imperatiuas vocauit Macrob. *quarum fit mentio l. 26. § ſi feria. ff. ex quibus cauſ. maior. l 3. C. de dilat. & vide l. 1. C. eod.*

Feriarum Latinarum à Latinis Populis dictarum, quæ nundinis expediri ſolebant, celebritatibúſque maximis, tanta erat cura, vt præfectus crearetur perpetuus. Idque in memoriam eius temporis, quo Latini in ſocietatem Romanorum perſuaſi eſſent, Tarquinio Superbo regnante. *Hac de re vide Halyſcarnaſ li. 4. l. 1. §. deinde cùm Cornelius ff. de orig iur.*

FERIATICI dies, id est, feriati, vel festi, *Vlp.l.2.ff.de feriis*: Diuus Marcus effecit, de aliis speciebus Prætorem adiri etiam dieb. feriaticis, Alij eo in loco Feriatis legunt.

FERRI propriè dicuntur, quæ quis proprio corpore baiulat: portari verò ea, quæ quis iumento secum ducit: agi ea quæ animalia sunt, *l. 235.ff.de verb.sign.*

FERRE ad populum, Ferre in concionem, quasi in medium adferre. Vnde ferre legem, vel rogare, Legislator dicitur, & populus dicitur iubere. Plebs autem sciscere legem, hoc est, statuere, decernere, verbo scilicet: submissiore, quàm sit iussio, denotans imperium. Vnde lex aliquanto pluris æstimabatur, quàm plebis scitum.

Ferre pro accipere. Inde ferre puncta, & tribum, pro eo, quod est, accipere suffragia: & Ferre fructum, id est, accipere, vel percipere, apud Ciceronem: vt Græcis φέρειν. Pro auferre vsurpatur, *in l. 1.D.de fur.*

Ferre quæstionem, est vindicandum facinus iudicibus præbere, & mãdare, vel potius ad senatum referre, vt de vindicando scelere extra ordinem SC. fiat, & in iudicium res reducatur.

Ferre iudicem, antiqua iudiciaria locutio *Ciceroni lib. 2. de Orat. & in oratione pro Q. Roscio*, significat iudicio aliquem lacessere, & iudicem offerre. Quem ego ait, si ferrem iudicem, &c. Eo dicendi genere vsus est. *Liuius lib. 3.* Proinde vt ille iterum ac sæpiùs prouocet, sic se iterum ac sæpiùs iudicem illi ferre.

FERENTARII, milites leuis armaturæ, auxiliarij: sic dicti à ferendo auxilio, vt quicquid opus esset, auxilio ferrent, excursu leues, armis grauibus non impediti, sed ense & telis tantùm instructi. Vel dicti sunt Ferentarij, *teste Varrone*, quòd fundis lapidibúsque pugnabant: quæ tela feruntur, non tenentur. *Sallust. in Catil.* Postquam eò ventum est, vnde à ferentariis prælium committi posset. Cato eos ferentarios dixit, qui tela ac potiones militibus pugnantibus ferebant.

FERRO damnati, vel ad Ferrum, *in l.8.ff. de testam. & apud Vlpia. in Epito. tit. 2.* dicebantur, qui vt cum gladiatoribus pugnarent, damnabantur. *Sueton. in Nerone.* Exhibuit, ait, ad ferrum etiam 400 Senatores. Dicitur hæc pœna, & Ad gladium, *l. si quis filio §. irritum ff. de iniust. rup. l. si quis mihi. §. si quis plane. ff. de acq. hære.* Hoc supplicij genus à Constantino abrogatum est.

Ferrum indicum, *l. fi. § species. ff. de publican.* de quo Plin. lib. 34. c. 14.

FERRARII, *in l. fin. C. de excus. artif. & apud Vegetium lib. 2. c. 11.* qui in legionibus habebantur fabricæ ferrariæ caussa.

FERRVMINARE, conglutinare, quando conglutinatio scilicet fit ex ipsa materia quæ conglutinatur, *Pomp. l. 27. de acq. rer. dom.* Si tuum scyphum alieno plumbo plumbaueris, alienóve argento ferruminaueris.

FERRVMINATIO est eisdem generis materiarum solidatio & coniunctio, vt si scypho argenteo fundus ferreus apponatur. *De hoc nota. in l. in rem. ff. de rei vindicatione.* Ferruminatio auté hoc differt à plumbatura, quòd hac, plumbo massa massę iungitur, ita vt iunctura plũbea cohæreat. Illa verò, per eandem materiam massa massæ confunditur. *Vide l. in rem actiõn. §. item. quæcunque. ff. de rei vind. & Baifium in l. vxori quis legauit. ff. de aur. & arg. leg.*

FERRVMEN, *d. l. 27.* pro ferruminatione. Propriè autem ferrumen est iunctura seu ligatura, quæ ex ferri excrementis vel ramentis, vel quauis alia materia fieri solet, *Plin. lib. 36. c. 23.* Ruinarum vrbis ea maxima caussa, quòd furto calcis sine ferrumine suo cæcamenta componuntur. Ferrumen in auro, chrysocolla vocatur agglutinando auro, *inquit Plin. lib. 33.*

FESTA conuiuia, *l. 4. ff. de sacrif. pag.* solemniter læta.

FESTINATIONEM prçcipitem & subitam, *§. 1. de oblig. ex quasi contra.* opponit Iuriscos. moratoriæ cunctationi, *in l. tutor qui repertorium. §. 1. in fi. de administrat. tuto.* Secundum Catonem: Qui vnum quid maturè transigit, is properat: qui multa simul incipit, neque perficit, is festinat. Verùm vtrorumque verborum ratio sub hac significantia proxima est veritati, vt fit sæpè animi properare studiosè ad res aliquas contendentis: Festinare, corpore necessitatibus obsequendi.

FESTV-

FESTVCA, virga Prætoria, qua quis fiebat liber: alias vindicta dicebatur. *Vide Plutarch. in lib. de iis qui serò puniuntur à Deo*

Φεύγων *in l. properandum. C. de iud. & aliis plurimis constituitonibus* significat eũ à quo petitur, *G. Budæo interpr. apud Ant. Aug. lib. 2. Emend. cap. 1.* Sic pars fugiens, pro reo.

FEVDVM vocabulum est Gotthicum & Langobardicum: deductum fortasse ab illa notatione Germanicæ vocis FEED, quod bellum significant: vnde in Constitutionibus Caroli Magni Fœdosus dicitur qui hostis est publicus Prædia igitur bello occupata quæ victor ea lege colenda & fruenda militibus suis tradebat, vt eum perpetuo dominum agnoscerent, séque illius homines, hoc est quasi clientes profiterentur, Feuda dicebantur, Qui verò accipiebat, Vassus & Vassallus (quasi dicas Famulus) appellabatur. quãquam qui latinissare voluerunt, nomine paulò honestiore, quàm famuli aut serui, homines appellarunt. Vnde illa solemnis in feudis accipiendis formula. VT FIDES & hominum præstetur quod etiam postea barbatius, Homagium dictum est Ac feuda quidem ab initio, quasi præcariò tantum dabantur, vt ea dominus, quoties ei commodum esset, repeteret: postea verò institutum est, vt etiam in perpetuum tempus sub fidei & homini conditione traderentur. Annotat. Hotom. *Obser. lib. 2.* feudorum originem ad pop. Rom. mores referri non debere, tum Feudum è fide non deduci, vt voluerunt quidam, his Gerardi verbis adducti: Antiquissimo tempore sic erat in dominorum potestate connexum, vt quando vellent possent auferre: postea verò eò ventum est, vt per annum tantum firmitatem haberent: deinde statutum est, vt vsque ad viam, &c. Nec enim verbum illud antiquissimum ad ea tempora est, referendũ cum nihil sit absurdi antiquissima tempora numerare illa, quibus primùm Gotthi Italiam occuparunt, prout ea sunt, quibus Gerardus & Obertus scripsere. Franciscus Connanus tamen & à fide deductum vult, quàm hi qui vassalli appellantur, hoc est, quasi coloni, ei à quo prædium accipiunt, dant: tum ab antiquis Gallis deductam hanc consuetudinem existimat, de quibus Cæsar lib. 3. scribens dici, eos qui opibus valerent, multos habuisse deuotos, quos secum in bellum ducerent, Soldurios sua lingua nuncupatos: quorum hæc erat conditio, vt omnibus in vita commodis vnà cum his fruerentur, quorum se amicitiæ dedidissent. Quod si quid his per vim accidisset, aut eundem casum ferrent ipsi, aut mortem sibi consciscerent. Gregorius verò Haloander in Nouellarũ præfatione admonet Feudorum consuetudines à veteribus appellatas fuisse Iura militiarum, quæ Iustin. στρατείας vocat. Feudum ergo genus est clientelæ. quo vel dignitas, vel vectigal, vel prædium aliquod ea lege alicui datur, vt & ipse, & ipsius posteri atque hæredes beneficij auctorem perpetuo agnoscant, & quasi pro patrono colant: eiusque caput, existimationem & fortunas tueantur. Illius enim caussa & origo hæc fuit, vt victores cùm gratiam suis ducibus, præfectis ac militibus, pro opera in bellis ac præliis egregiè nauata, referrent, honoribus & fortunis Italorum in illos transferendis tum etiam certos sibi deuinctos, & tanquam deuotos clientes haberent, quorum opera bello partam regionem, in posterum, si opus esset, tueri possent. quos sua lingua modo Valuasores, modò Vassallos appellarunt. Vnde tres Feudorum gradus facti sunt, summus, medius, infimus, regalis scilicet, nobilis, & ignobilis, quos paulò pòst exponemus vnà cum aliis aliquot feudi gradibus. Angli verò vt refertur ab Hotom. ex Anglica historia de iure Anglicano, Feudum aliud appellant Simplex, aliud Talicum. Simplex quidem, id est, legitimum vel purum, vt nihil illis sit Feudum simplex, quàm hæreditas pura & legitima. Hinc Feudatarius simplex, qui prædia perpetuario iure possidet. Talicum verò, cùm prædia donata sunt alicui viro, & ipsius hæredibus ab ipso nascituris. At Feudum quotuplex sit, Iurispereti feudistæ inconstanter tractant. Nam ex singulis qualitatibus sicubi paulò maiores aut minores videantur, proprias statim diuisiones constituunt: quasi verò circunstantiæ faciant nouam speciem, *contra. leg fi. D. de fund instruct.* & sic pergunt, adeò vt arborem faciant non minus ridiculè, quã si ex singulis pactionibus nouas contra-

ctuum ſpecies reducas in arborem. Nos aliquot ad vſum fori delineabimus feudorum diuiſiones.

Feudum, aut propriè, aut impropriè cenſetur. Feudum propriè eſt, quod ſimpliciter, purè, directò conceditur, nulla temporis aut ſeruitiorũ determinatione. *§ pen. & vlt. Quid ſit inueſtitura. Et de conceſ. rect feud. Item c. 1. quibus mod. feud. conſtitui poteſt.* Feudum impropriè cenſetur, quod conditionibus, vel obſequiis nominatim definitis eſt alligatum, *c. 1. D. not. feud. & § final. De capita. qui curi vendi.*

Feudum aliud eſt regale, aliud non regale. Feudum regale eſt, quod ab Imperatore, vel à Rege conceditur, habens præter ſimplicem iuriſdictionem, dignitatis titulum, vt Ducatus, Marchionatus, Comitatus, & cætera id genus honoris beneficia, *ca. 1. quis dicat dux.* Feudum non Regale, quòd nihil dignitatis vel eminentiæ adfert, ſiue à Principe ipſo, ſiue ab inferioribus (vt communiter) concedatur, *c. vnic. qui feud. dar. poſſunt.*

Feudum aut nobile eſt, aut ignobile. Feudum nobile cenſetur, quod accipientis perſonam nobilitat, vel ſi prius fuit, nobilem oſtendit. Vt cùm ab Imperatore, vel rege conceditur, *c. 1. quis dicat dux.* Feudum ignobile eſt, quòd à plebe vel priuatis perſonis dari ſolet: nonnulli Burgenſe vocant. Item, conceſſum à minoribus, & minimis valuaſoribus, hoc eſt, plebeis, quaſi ad valuas ſtantibus: vt interim cognoſcas vmbram iſtius vocis, *c. 1. de his qui feud. dar. poſſ.*

Feudum, aut Eccleſiaſticum eſt, aut ſeculare. Feudum Eccleſiaſticum dicitur, quod vel Eccleſia dat alij, vel ipſa accipit ab alio: vel quod clerico conceditur, *ca. 1 de cler qui iniuſt. accep c. 1. de his qui feud. dar. poſſ & § fin de capi. Conradi.* Feudum ſeculare, quod à principe, vel ab alio quouis ciuili homine accipitur, *c. 1. §. Marchie. de his qui feud. dar. poſſ*

Feudum, vel reale eſt, vel perſonale. Feudum reale ad hæredes regulariter eſt tranſitorium, tam reſpectu domini, quàm beneficiarij *vt in cap 1 §. cùm verò Conradus de iis qui feud dar. poſſ c. 1. de duobus fratri. à capita inueſtit. & c. 1 § fin. quibus mod. feud. amitt.* Nam quilibet cenſetur ſuis hæredibus proſpicere, *l pactum D. de probat.* Feudum perſonale æſtimatur bifariam: vno modo, quia non porrigitur ad hæredes accipientis, quanquã dantis ſucceſſores teneantur: vt eſt feudum Guardiæ, quod arcis tuendæ, aut territorij cuſtodiendi gratia conceſſum fuerit, ſicut initiò haud dubiè feuda concedi ſolebãt. Eſt enim Italica vox *Guarda la gamba.* Item tale eſt feudum habitationis, *ca feud. habita. de c. Conra. c. vnic. de feud guar.* Altero modo cenſetur feudum perſonale, quod neque ad dantis, neque ad accipientis hæredes porrigitur, vt ſolpata, *c. 1. quis dicat dux.*

Feudum plerunque eſt maſculinum, quod ad maſculos tantùm pertinet. Quandoque tamen fœmininum eſt ex pacto, *§ filia de ſucceſſio. feud. & §. hoc quoque de iis qui feud dar. poſ c. 1. de feud. fœmin. §. quin etiam Epiſc. vel Abbat.*

Feudum aut eſt antiquum, aut paternum, aut nouum. Feudum antiquum eſt, quod maiores adgnationis alicuius ſupra quartum gradum habuerunt. Paternum, quod parentes vſque ad quartum gradum tenuerunt: veluti auus, proauus, abauus, atauus. Nouum verò, quod cœpit in perſona beneficiarii, nec peruenit ad eum ex ſucceſſione, *ca. 1. de ſucceſſio feud. c. 1. de ſucceſſ. fratr. & grad. ſucceden. in feud. cap. 1. de natu. ſucceſſ. feud. c. 1. §. nouam. Quot teſtes ſint neceſſar. & c. 1. de fratr. de nou. beneſic. inueſti.* Eſt præterea feudum maternum, quod à fœmina cognationis capite deſcendit, *vt in tit. de beneſ. fœm.*

Feudum aliàs diuidi poteſt, vt regulariter: aliàs diuidi non poteſt. Feudi, quod diuiſionem non admittit (nam ſic ſimul etiam intelligemus exempla reliquorum beneficiorũ, quæ diuidi poſſunt) exempla ſunt: Regnum, Marchia, Ducatus, Comitatus, & cætera, quæ dignitatem habent, *c. 1 §. omnes. Si de feud. defunct. controu. fuerint domi. & adgna Vaſal Conſt. Imperia § præterea ducatus. De prohibit. feud. alienat per Frider. Bart in l. inter tutores. D. de adminiſt. tut. l. & ideo. D. de cond furt Panorm. in c. prudentiam de offi. de legat.*

Feuda domino aperta, item bona mobilia in feudis apertis, quæ non debebantur hæredibus, quoniam dominus olim ſemper recipiebat. Cuius iuris ſunt iam nunc veſtigia in pleriſque locis. Feudum quod domino aperietur, & ſic

in diem

in diem mortis eius, qui nunc habet, fuerit alii concessum, vt post mortem possessoris habeat.

Feudum Episcopale, quod Cæsar concedit Ecclesiasticis principibus.

Feudum emptum. In feudo empto filia non succedit, præsertim exstantibus adgnatis, secundum communem doctorum sententiam, *vt probat. Andreas de Isernia cap. vnic. §. hoc autem. qui feud. dat. poss.* Nisi sit nominatum actum, *cap. vnic. §. filia de succession. feud & cap. 1. de gradibus success. in Feud. Francisc. Curtius consil. 49. incipien. Recolendæ memoriæ. Quid sequitur Albertus Brunus consil 16 incipien. Omnipotentis. Die. &c.* Et quanquam in hoc sunt opiniones variæ: tamen nemo dissentit, quin feudum emptum vt omnia præstentur quæ præstari solebant, pro eodem feudo nondum empto, sicut in præsenti casu, non transeat in fœmineam successionem. Quia ibi inuestitura præponderat emptione & semper attendenda, *vt tractat Bald. in præfation. feudor.* Vbicunque enim fit mentio feudorum simpliciter, vel hæredis: ibi intelligitur feudum rectum & verum, hoc est, masculinum, cuius fœminæ non sint capaces. Quinimo in feudis hæreditariis, hoc est, concessis alicui, & hæredibus suis, non succedunt fœminæ, *vt Bald. & alii notant in c. vnic. in princip. An adgnat vel fili defunct. Barto. in l vt insiu rand. §. si liberi ff de oper. liberto.* Sicut enim nulla ordinatio testamenti valet in beneficiis militaribus, seu feudis, *vt est textus in c. vnic in princip de successio. feud. & in cap. 1. in princip. de prohibit. feud. alien per. Frideric. cap. 1. §. donare Qualit. olim feud. dote. alienar. Et vtrobique Bal. etiam consensu domini Alexand. consil. 15. libr. 5. incipi. Visis narratis in themate.* Ita dominus feudi non potest confirmare feudum in filiam, præiudicio adgnatorum non consentientium *iuxta text in c. j. de aliena. feud. patern c. 1. § hoc quoque de successio. feud* & Bald. *secundum Aluarottum.* vtrobique notat, quod dominus nullam gratiam possit facere fœminis de successione, per quam adgnati excludantur. Adeò quòd Imperator non vult habere potestatem infringendi iuris beneficiarii. Adducunt interpretes, *secundum Bald.* duas potissimùm rationes. Altera, quoniam bonæ & naturales consuetudines, quales sunt beneficiariæ, ligant Principem, *cap vnic. in si qui feud. dar. poss. & ibi gl. l. fin C si cont. ius vel vtili publ.* Altera, quia feudum est contractus nominatus, *auctore Bartol. in l. iurisgentium. §. quinimò D. de pact. Ang. Nouell. vt sponsali. largi. in princip.* Sed contractus non vult Princeps in sua potestate esse, *l. fin D. de const Princip. l. fin. C si contra ius vel vtil. public. capit. quæ in Ecclesiarum. de constitutio.* Ergo Princeps nec feudi consuetudines vult posse infringere.

Feudum conditionale, quod sub pacto aliquo conceditur, *c. 1. §. fin. de inuestit. feud. in vsib. feud.*

FORMVLÆ.

FEVDVM dare, concedere feudum vassallo, nostri nunc dicunt. Romani, Dare mancipio fundum, in fidem suam accipere clientem.

Feudum auferre, Aperiri feudum Nostri. Romani, Inicere manus prædio clientelario.

Feudum accipere, inuestire de feudo Nostri. Romani, Mancipio accipere, fidem patroni sequi, in fidem se conferre.

Feudum vendere. Nostri. Romani Obsequium vel clientelam exuere, alienato prædio.

Feudum paternum, Feudum antiquum, Nostri. Romani, Ius gentilitium, quasi ad gentiles adgnatósque transiens, *Cicero in Verrem actio. 5.* Itaque nunc, ait Siculorum Marcelli non sunt patroni? Verres in eorum locum substitutus est. Quam in te tantam virtutem aut dignitatem arbitratus es, vt conarere clientelam tam illustrem, tam splendidæ prouinciæ abducere, & auferre à certissimis antiquissimísque patronis?

Feudum improprium, & feudum temporale vocant nostri, quod ad annum vel quinquennium conceditur. Romani, precarium clientelare dixerunt.

Feudum à Gallis *Fief.* dicitur: & is, qui feudum concessit, vocatur *le Seigneur Feodal.* Est & in Gallia aliud feudi genus quod vocãt, *rierefief.*, quale est quod à feudatario alicui conceditur aut emitur.

FEVDATARIVS, qui feudũ à patro-

no sibi commissum accepit, Latina consuetudine, vt Beneficiarius. *lib. Feud. 3. ti. 2. §. 3.* Feudatarius Parium laudatione damnum resarciat. Aliàs Feudalis dicitur. & Vasallus.

FIBVLAM imponere dixit Seneca in moralibus, *vt citat Lactantius lib. 1. capit. 16.* de salacissimo Ioue loquens, pro eo quod est coercere & reprimere: atque id ex lege Pappia Poppæa, qua scilicet minor annis sexaginta sexagenario nubere non poterat, vt hoc pacto Senatores decerentur continenter viuere. Huius contrarium est Laxare fibulam, id est, ansam ministrare, aut fenestram aperire. *Tertullian de Corona militis*: Vt etiam voluntariis delictis fibulam laxet. Natũ autem videtur vtrumque à fibula cinguli qua vestis adstringitur si fluxior sit, aut remittitur si fuerit adstrictior. Nisi etiam ad fibulæ adstrigmentũ magis referre, qua adolescentulorum prurientium genitalia traiiciebant, tum valetudinis, tum conseruandæ vocis gratia: quod Infibulare vocabant: *cuius rationem describit* Corn. *Celsf. lib. 7.* de qua Martialis lib. 7.

Menophili penem tam grandis fibula nectit. & lib. 14.

Dic mihi simpliciter Comœdis & Citharœdis

Fibula quid præstas? vt carius futuant.

FICTVS, *apud Bald. tit. de pac. Constant. verb. persoluere.* Barbaro vocabulo pro emphyteutica pensione, mercedéque meliorationis accipitur: videtúrque Alciato Latinè dici posse, Colonarium.

Fictum, fragile, *cap. charitas. de pœnis dist. 3.*

FICTIO, est legis aduersus veritatem in re possibili ex iusta caussa dispositio: etenim constat, nunquam extendi fictionem ad ea, quæ impossibilia sint, *gloss l talis. de leg. 1. §. minorem. Institut. de adopt.* siue de iure, siue de facto id fieri nequeat. imitatur enim fictio naturam nec facilè lex fictionem aduersus fictionem inducit, *l. 3. §. è contrario. D. de acquir. possess.* Hæc ex primo c. libr. 6. Parerg. Alciati. Bartol. verò *in l. si iis qui pro emptore versic quare ergo. D. de vsucap* sic fictionẽ definit, Est in re certum, eius quod est possibile contra veritatem pro veritate à iure tacta absumptio. Est autem magna differentia inter fictionem & præsumptionem. Quia fictio iuris tantum operatur, quantum veritas: vnde nunquam dicitur ei esse contraria, siquidem ius facit ens de non ente. Præsumptio autem in dubio stat: tametsi eatenus veritatis habetur comes, quatenus in contrarium nulla adparet probatio. *Vide glo. Bartol. & Iasonem in l. si is qui pro emptore* D. *de vsucap* Itaque fictio ad solam legẽ pertinet. Nec enim contrahentes fingere possunt, nisi lege permittente: vt in Aquiliana stipulatione, & in quibusdam aliis item casibus, in quibus lex stipulationem fingit, vel hypothecam. Estque iure ciuili inuenta. Sic Iurisconsultus *in l. 2. pro socio*: Dominium societate omnium bonorum acquiri, sine traditione, per quandam fictionem affirmat: cùm textus dicat, creditur. Non autem ob aliud inducitur, nisi vt suppleat id, in quo desideratur facti veritas, ad hoc vt ex ea veri producantur iuris effectus: *vt declarat Bart. in l si is qui pro emptore. D. de vsuc.* Imitatur autem fictio legis, naturam ipsam, *l. adoptio. D. de adopt.* Vnde sicut naturaliter quis filium ad tempus habere non potest, nec sub conditione: ita nec emancipare eum, nec adoptare in diem vel sub conditione licet *l. si tibi, eo tit.* Fictio autem priuata in perniciem alterius, nihil distat à fraudulenta simulatione *Vlpian. in l. cum hi. § si cùm lu. D. de transact.* Fingi enim, inquit, lites poterũt, vt transactio etiam citra prætoris fiat auctoritatem. Fictio habet locum in omnibus prædicamentis, vt refert Albericus in Dictionario in hac ipsa dictione, qui dicit etiam pro compositione accipi.

Fictio de iis qui apud hostes sunt, duplex est: altera Postliminij, altera legis Corneliæ. Postliminij fictioni locus est, cùm captus ab hostibus in ciuitatem reuertitur. tum enim nunquã à ciuitate abfuisse fingitur. *l. 1 et ro l. in bello § 1. & l. bona. D. de captiuis. § 4. Inst. Quib. mod. ius pat.* Corneliæ autẽ fictionis locus est, cùm captiuus apud hostes moritur, vt in ciuitate decessisse fingatur. *Vide l. lege Cornelia. D. de testa l. lex Cornelia ff. de vulg subst.*

de Fictione canonis, ponit Archidiaconus *ca ferrum. 50. distinct.*

FICTILIA, vasa ex terra facta, *l. 3. §. vitrea ff de suppellect. legat.* Et Fictilis supellex. *l. 7. D. eod.*

FIDES propriè diffinitur, vt sit dictorum,

ctorum, conuentorúmve constantia, & veritas: dicta, quod fiat quod dictum est, *vt Cicero tradidit. Et in lib. de Repub. vt citat Nonius*: Fides nomen ipsum mihi videtur habere, cum fit quod dicitur. Hinc Vlp. *in l exempto 11 ff. de act. empt.* Nihil magis, inquit, bonæ fidei congruit, quàm id præstari, quod inter contrahentes actum est. Ergo

Fides bona est, cùm id quod dictum ac promissum est, bene ac rectè fit, *l. cùm venderem. ff. locat.* vnde illud Augusti apud Sueton. qui populo promissum cōgiarium reposcenti, Bonæfidei se esse respondit. Vnde fidem appellarunt veteres Christiani, quod ea, quæ de Christo commentariis Euangelistarum prodita erant, verissima ducerent. Inde Rubric. de sum. Trin. & fid. cath. Fides etiam quandoque accipitur pro fidei sacramento, quandoque pro habitu mentis, *c. nihil. de consecrat. distinctio. 4.* Fides tuitionem etiam, auxilium, tutelam significat: vnde in fide alicuius esse dicebant olim, quod nunc vocant feudum ab aliquo tenere.

quod non est ex Fide, peccatum est, *apud Apostolum & in c. omnes. §. illud 28. qu 1. & cap. fi. de præscr. in antiq.* ita accipias, quicquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam.

Fides quandoque sumitur pro promissione. Fides syncera quid, *vide gloss. c. 2. de elect.* Fides testium ex quibus colligatur, *Iurisconsf docet l. 2 ff. de testib.*

FORMVLÆ.

FIDEM suam astringere, est vinculum obligatione suscipere, *l. procurator. qui pro. ff de euict.* Fidem bonam præstare, est sine dolo, & fraude versari, *l. 3. D. pro socio.*

Fides pro cautione, *in. l. sacris. C. de prox. sac. scrin. lib. 12.* Sic, dicimus, fide alicuius sumere, id est, non sua sed aliena cautione. Hinc etiam dixit Cicer. fide alterius pecuniam sumere, id est, dato fideiussore. Fide sua iubere, id est sponsorem se constituere, & periculum in se recipere. *Paul.* Si filius familias ita stipulatus fuerit: Quandam pecuniam Titio credidero, fide tua esse iubes? *Vlpia l. vbi autem de verb. oblig.*

Fides, *in tit. de summa Trinit. & fid. cathol c. & in Decret.* est (vt definit Paulus Apost. c. 11. epist. ad Hebræos) ἐλπιζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, καὶ ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Fides publica, *in l. 14. § in bonis. D. de rep. auct. iudic. possi.* à Gallis *Credit* appellatur. *C. pro. leg. Manil.* Hæc fides atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ. &c *& alibi*, Scimus Romæ, solutione impedita, fidem concidisse.

Fides tacita, clàm & tacite in fraudem legis, fiscive accommodata *l. 13. §. cum ante. D. de iur fisci l. 15. § penul D. ad municip. Vlpia. Epito. tit. 25.* Et dicitur.

Fides accommodari & interponi, *l. 43. §. vlt. D. de vulg. l. 10. de iis quæ vt indig. & commodari, l. penul ff si quid in fraud. patr.*

Fides emptori haberi dicitur etiam sine satisfactione, *§. vendita. Institut. de rerum diuisione. li. 19. ff. de contrahe. emptione.*

Fide dominica agros colunt, qui non pensiones certa quantitate, neque mercede, sed arbitrio domini rationes redditurι colunt, *l. 18. §. cùm de villico. l. 20. § 1 ff de. instr. instrumentóque leg.*

FIDELES interdum generaliter dicuntur, qui in Principis alicuius potestate ac ditione sunt, qui vulgo, subiecti appellantur *Greg. Turon. libr 10. cap. 3.* Nos piissime Rex, subiecti atque fideles vobis gentíque vestræ esse desideramus. Interdum verò specialiter dicuntur iidem qui Vassalli, qui feudo accepto in patroni fide & clientela sunt: vicissimque sua ei certi obsequij nomine fidem adstrinxerunt. *Cic in Orat. pro Sexto. Roscio.* Quære in cuius fide sint & clientela *Lib feud 1. tit. 14. §. 1.* Si ergo domino & fideli placuit, vt pacifcantur de filia, &c. *Et lib. 1. tit. 4. § 6.* Tunc oportebit fidelem incrementi inuestituram probare.

FIDELITAS generaliter interdū prò fide & obedientia omnium subiectorum. Duplex enim fidelitas est: vna quæ à Vassallis, & quasi vassallis: altera, quæ à ciuibus præstatur, *vt in leg. Frideric. de pace Const libr. Feud. 2 titul. 62.* Vassalli nostri à nobis inuestituram recipiant, & fidelitatem faciant, sicuti vassalli: cæteri omnes sicut ciues à 19. annis vsque ad 70. Item *apud Radau. lib. 2. c. 30.* Episcopos Italiæ solum sacramentum fidelitatis sine hominio facere debere domino Imperatori. Hinc iusiurandum fidelitatis vassaliticæ, quod ab Imperatore Papa Clemens contendit

in c.de iureiurand in Clem. Fidelitatem dicimur (*inquit Obertus*) iusiurandum quod Vassallus præstat domino, *lib.2.tit. 3. §. 4. titu 26. §. 9.* vbi quod hæredes sunt, tot fidelitatem debent: hoc est tot debent se domino exhibere, vt ei suam fidem & obsequium interposito iureiurando adstringant. Iusiurandum fidelitatis videtur Latinè non incommodè dici Execratio posse. *Cicer. Verr. 7.* Vbi fides, vbi execrationes, vbi dextræ complexusque? Vide Vassallitium.

FIDEICOMMISVM est liberalitas, qua verbis precariis, vel alio quocunque iudicio precariæ voluntatis testamento vel codicillis, vel epistola, vel quo alio genere vltimi iudicii confertur in aliquem. Ideo autem sic appellant, quia nullo vinculo, sed tantum pudore eorum, qui rogabantur continebatur: *vt Institut. de fideicomm. hæred. in princip.* Vlpianus autem sic definit.

Fideicommissum est, quod non ciuilibus verbis, sed precatiuè relinquitur, nec ex rigore iuris Ciuilis proficiscitur, sed ex voluntate datur relinquentis, *Epitom. titul. 25.*

Fideicommissa dicebantur olim, quæ fidei hæredi alteri restituenda demandãtur, quæ ab fide dantaxat hæredum licet penderent, vnde & nomen acceperæ. D. tamen Augustus (*vide Duar. in titul de pact.*) ne perfidei humanæ locus esset, primus ad necessitatem iuris ea retraxit. *Vide in princip. Instit. de fideicommiss. hære. & Theophil. item in princip. tit. de codic ibidem.* vbi & ex Lucij Lent persona fideicommissa cœpisse refertur. *Vide etiam l. 1. & 2. commun. de legat.* Nec ignorandum, fideicommissa non esse (vt valgo putant) legatis exæquata. Nam licet *Vlpi. l. 1 de legat. 1.* scribit quod per omnia exæquata sint legata fideicommissis, non tamen è conuerso dicit, fideicommissa legatis exæquari. Vnde Zasius colligebat, quod & ab Alciato pòst legimus probatum, minimè sequi necessariò, vt vtraque eodem iure petantur. Fiunt autem fideicommissa verbis precariis erga, grauatum: qualia sunt, rogo, peto, volo, mando, deprecor, cupio, iniungo desidero, impero. Vnde & nomen illud sumserunt, quòd in sola fide, pudoréque hæredis consisterent. *§. Institu. de singulis rebus per fideicommiss. relict.* Accedit Vlpianus, inquiens: Etiam hoc modo, cupio vt des: credo te daturum: fideicommissum est, *de legat. 1. l. etiam.*

Fideicommissorum alia sunt vniuersalia, hoc est, ad hæreditatem spectantia quibus totum patrimonium, hæres alij restituere rogatur: veluti, Peto à te vt illi hæreditatem meam restituas. Alia singularia, quæ rerum singularum sunt: veluti, Rogo te hæres, vt Sempronio fundum illum reddas, restituas.

Fideicommissi appellatione & singulare, & vniuersale continetur, *l. 1. D. ad S.C. Treb.*

Fideicommissum generale, vniuersale, & particulare, quid distent, docet Alexand. *l. grege. D. de leg. 1.*

Fideicommissaria hæreditas, quam alii restituere hæres rogatus est: & Fideicommissarius is, cui ea hæreditas restituitur, qui Trebellianus fideicommissarius appellatur, *l. 15. § 1. D. vt leg seu fideicomm. nomi. c.* Quo nomine interdum hæres quoque fideicommisso oneratus appellatur. *l 51. D de iud. vt & Nouell.* 107. Et quide fideicommissis Romæ ius diceret constitutos prætor, Fideicommissarius dicebatur, *l 4. ad fina. D qui & à quib l 78. § penul D. de leg 3. & l. 92. D. de condit & demonstr*

Fideicommissaria verba, *l. 29. D. ad S.C. Trebell.* quæ & fideicommissa verba dicuntur. *l. 69. § fin. D. de leg 2. l. 12. § fin. ff. de iniust. rupt.* D *leg. 2.* & Precaria, vide infrà Precaria.

FIDEIVBERE, est suo periculo fore id, de quo agitur recipere, quòd per stipulationem fit: vel fidem suam pro alio obligare, in fidem suam recipere, quod idem valet, *l. 27. in fine D ad S.C. Velleia. l. 29. § legatum. ff. de lib. leg* Quod & fide promittere dixit Paulus li. 1. Sent. tit. 9.

FIDEIVBERE pro condemnato nihil aliud est, quàm promittere iudicatum condemnationis solui, *l. si verò in princip. D qui satisda. cog* Nam si non condemnatur, sed absolutus fuerit, & victor litis, non est opus aliquid soluere ex cautione iudicatum solui.

Fideiubens ob euictionem rei alienatæ, Auctor secundus tempore Iustiniani appellabatur. *Nouel. Vt credito. primum*

mùm aggredian §.*neque hoc tãtùm.Const*.4.

FIDEIVSSOR, est qui fide ac periculo suo suadet, vt id de quo agitur fiat: quoniam eius euentum præstat: vel qui alieno nomine obligatur. *l* 1.§. *verbis* D.*de oblig. & actio*. Eorum autem, qui pro alio obligantur genera & differentias recenset *Accursius in Authen. de fideiusso. Bart in rub. de fideiusso* Mandatoris autem ratio longè alia est, quàm creditoris, Mandator enim conuentus à creditore nullam habet actioné propriam contra debitorem, nisi cedatur. Cedat ergo ei creditor suas actiones, & eas quidem non inanes oportet. proinde si non habeat efficaces quas cedat, si non possit à reo petere, non poterit etiam à mãdatore. Fideiussor sine cessione propriam actionem habet aduersus debitorem mandati, vel negot. gest. nec vsquam legitur cogi creditorem fideiussori cedere actionibus certis, licet si hypothecarias cedat, id fideiussori inutile futurum non sit Itaque rectè petet creditor à fideiussore, quamuis à reo petere non possit.

Fideiussor, pro expromissore, quod fortasse alibi nusquam, *l. in persona ff. de pact*.

Fideiussor, siue intercessor non est conueniendus, nisi priùs debitore principali conuento, *Nouell. Vt creditor. primùm aggredian*.§.1.*Constit*.4. Absente tamen debitore, potest primùm fideiussor conueniri. *Ibid*. §. *cæterum si fideiuss*. Aduersus possessores bonorum debitoris non est antea agendum hypothecaria, quàm apparuerit, bona debitoris ac fideiussorum non sufficere, *ibi*.§. *enimuerò neque*. Cui non potest ex venditione bonorum debitoris satisfieri, quia nemo velit eas emere: ei debent bona in solutum (æstimatione diligenter facta) auctoritate iudicis addici, *ibid*.§ *certè si nemo* Cæterùm lex apud veteres erat, prohibens fideiussorem conueniri priùs, quàm debitor principalis esset conuentus, *vt colligitur Nouel. Vt creditores prim. in princip*. Eam legem vsus aboleuit, ad tempora vsque Iustin. *ib. l. non rectè C. de fideiuss. & manda*. Iustinianus reduxit, adauxítque legem antiquam. *ib*.

Fideiussor exercitationis litis à fideiussore iudicati actionis separatur, *l*.8.§. *& post litẽ. ff. de fideiuss*. Illi sũt qui fideiussores ad litẽ, & pro lite dari appellantur *l*.4.1.D.*de pet. hæred. l*. 10. *D. iudicat. sol* qui scilicet, vel iudicio sisti, vel rem defendi, & iudicatum solui promittunt.

Fideiussor ob euictionem datus, *in l*. 4.*D. de euicti* vulgò auctor secundus. *d. l*.4.

Fideiussor in omnem caussam accipi dicitur, qui in id omne, quod ex ea obligatione, cui accedit, nasci potest, se obligat, *l*.56.*D. de ædil. edict. l*.54. D. *loca. l*.36. §.*pen D. de fideiuss*.

FIDEIVBENDI FORMVLAE.

Centum, quæ mihi L. Titius debet, eadem mihi dare spondes? spondeo.

Stichum aut centum fide tua iubes? fideiubeo.

Quantam pecuniam credidero, fide tua iubes? iubeo.

Mille modios tritici fide tua iubes? iubeo.

Si reus 100. aureos, quos mihi debet, non soluerit, fide tua iubes? iubeo. *ex ti. D. de fideiussorib*.

FIDICVLÆ, *in l*.1.*&* 2.*C. Th. de quæstionibus* tormenti genus ab eo dictum, *Isidorus lib* 5. *Etymol. ca*. 27. *tradit*, quòd eo rei in eculeo ad fidem inueniendam, & eruendam torquentur.

FIDVCIA, præter vulgatam significationem pro pignore accipitur propriè, quòd creditori mancipatur, aut in iure ceditur, ea lege, vt soluta ad diem pecunia remanciperur, non soluta, creditori pleno iure committatur, id est, lege commissoria, aliàs verò pignoris dominium in creditorem non transfertur, *l. cùm sortis*. §. *vlti. D. de pign. act*. sicque sumitur apud I. Paulum, *lib*.1.*Sent ti*. 9.*& lib*.2.*tit*.13 *& lib*.3.*tit*.8. Vnde & Fiduciarius seruus, id est, pignori obligatus, *apud eundem lib*.2.*Sent. tit*.12. & res fiduciaria, quæ loco pignoris apud creditorem, vt pote spe redimendi, deposita sit, & ita non rarò vtitur Paul. tit. de depos. Cicero pro Flacco: Pecuniam adolescentulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta occupasti. Hanc fiduciam commissam tibi tenes hodie, ac possides. Pecuniam (inquit) fœneratitiam à te sumpsit adolescens, ob eámque fundum fiduciarium dedit, id est, fiduciaria mancipatione. *Hoc Budæus*. Inter Fiduciam

verò & pignus hoc interfuisse, *Isidorus lib.5. Etymolog ca. 21.* significat, quod pignus, manente apud debitorem dominio, nudam possessionem transferret: per Fiduciam verò res aliqua mutuæ pecuniæ gratia vel mancipabatur, vel in iure cedebatur: Cùm tamen, vt verbum conueniat, sub ea lege factum fuisse mãcipationem necesse sit, vt soluta pecunia redderetur, & restitueretur: eáque ratione pignus à fiducia separatur, *apud Ciceronem libro 3. Offic. & alias Tertullianus in libro. de Idololatr.* pignoribus fiduciari dixit.

FIDVCIA item, est redhibendi, aut reuendendi lex venditioni apposita. Vt in emancipatione, cùm interposita reuendendi aut remancipandi fide, pater filium vendere: atque ea re quidem is, qui ea conditione emebat, pater dicebatur fiduciarius. Hanc verò legem pater naturalis interponit, vt sibi ex ea filius reuendatur, atque ita à se manumittatur, & per manumissionem, vt sibi iura legitime successionis acquirantur, *auctore Gaio lib.1. Institut* Vide Emancipatio. Fiduciam tamen non pactum esse, sed verum principalémque contractum contendit Hoto. tum illud si admittatur, emancipationes non contracta fiducia fieri non posse: quas tamen Iustin apertè testatur, in Institu. fieri posse, *§. vlt de legit. agna. succes.*

Fiduciam accipere, *apud Cicer. in Topic.* Si tutor fidem præstare debet, si socius, sicui mandaris, siqui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. *Boetius in 4. Comment. Topic.* Fiduciam (inquit) accepisse dicitur cuicunque res aliqua ea lege mancipatur vt mancipanti aliquando remancipet. Veluti si quis dubium tempus timens, amico potentiori fundum mancipet, redditurо cum tempus illud dubium prætetierit.

Fiduciam interponere, & fiduciam cõtrahere, differre quidam volunt. Fiducia enim (aiunt) interponitur, cùm semel tantùm, atque ab vno accipitur, vt in exemplo illo Boetii: & cùm pater filium suum emptori adumbrato vendit, confisus ab eo continuò filium suum manumissum iri: vel cùm testator suam hæreditatem alicui ad tempus credit, confisus illam ab eo alteri nominato restiturum iri. At contrahi fiducia dicitur, cùm vicissim ac mutuò interponitur: veluti cùm post tertiam venditionem adumbrans emptor ita patri suum filium reuendit, vt eum pater cõtinuò manumittat, *vt l.2. §. obiicitur ff ad Tertullianum. Hotom. in Comment. iuris.*

FIDVCIARIA hæreditas, id est, fideicommissaria, quæ fidei alicuius cõmittitur, vt eam alteri restituat, *apud Vlpian. in l. certi condict. Si cert. pet.* & fideicommissaria possessio, quasi fide data accepta, à fiducia tamen dicta.

Fiduciarius hæres propriè dicitur, qui institutus est contemplatione non verè prætetiti, sed quodammodo instituti, *l. 46. & 67. ff. ad S C. Trebellian.* Et dicitur fiduciarius, tanquam fideicommissarius, de quo testator spem concipit restituendæ hæreditatis, post mortem suam. Quia non sui contemplatione instituitur, sed vt alii restituat, *l. Seius Saturni. ad Trebellia. l. dotem dedit de colla. bonorum.*

Fiduciarius pater, antiquo iure nominabatur, qui præter naturalem patrem alius adhibebatur, qui scilicet emptum filium, patri naturali reuendebat emancipandum. Quibus id fiebat solennitatibus, antiquitatis studiosus (nam illæ sublatæ nunc sunt) petere potest ex primo Gaij Insti. lib.

Fiduciaria tutela, fiducia tutel. Fiduciarij tutores appellantur fratres, aut alii quibus post mortem parentis singulari fidei defertur auctoritate iuris, fratrum & sororum in pupillari ætate administratio atque tuitio. *Institu. de fiduciaria tutela, in prin. & vide l. 4. ff. de legit tut & Vlpi. tit. 11. in Epitome.*

Fiduciaria opera dicitur esse legati Imp. *apud Cæsa. lib. 2 de bello ciuili:* quia eius fidei absente Imperatore prouinciæ administratio committitur.

FIERI, id est, esse & manere, *l si rem D. de acquirend. possessio & alibi sæpissimè.* Quandoque significat eligi, *in Authen. de adop. in princ.* Interdum morari, *§. sancimus in Authent. de lenonibus.* Aliquando colligi, *l. partis. D. de præscrip. verb. signifi.* Fieri dicitur extra iudicium agere in iudicio. *l. 1. §. quibus. ff quod cuiusque vniuer.* Fieri quid per aliquem qui dicatur, *l quod te. D. si certum peta. l si cùm dies ff. de arbitr.* Fieri incontinenti dicitur quando quid fit vno contextu, non diuertendo ad extraneos actus, contra-

riúm-

riúmve actum interponendo. *Vide cap. quia propter extrà de elect.* & hoc iudicis arbitrio committi potest. *gloss. in capit. an sit. de appel. & l. continuus.* D. *de verb. obligat.* Fieri non videtur, quod iure non fit, *l. 3. §. si liber homo. D. de condi. caus. data.*

FIGLINA, & Figulina, figuli officina, *l. 6. D. de seru. rust.*

FIGLINVM opus, arte figuli perfectum, *l. 19. D. de serui. vrba. præd.*

FIGVRA, pro specie, & forma accipitur, *l. 1. D. de obliga. & act. l. 69. D. de hered. insti. l. 31. D. de mor. cau. dolo. l. 30. §. tametsi. D. ad l. Falc. & Instit. de leg. in prin.* Aliter planè Figura verborum, *l. 116. D de verb signi.* & figura literarum, *l. 38. D. oblig. & act.* & Figuratio, *l. 124. D. de verbo. sign. quæ verba per se patent.*

FILII appellatione omnes liberos intelligimus, *ait Paul. in l. 84. D. de verborum signifi.* nec ex proprietate sermonis, nepos continetur, *l. 6 ff. de testa. tutel. §. fin. l. Institu. qui testa. tuto. dar.* sed ex interpretatione *qua. de re Bartolus & Baldus in l. Gallus. §. instituens. D. de liberis & posthumis. præconio. Salomonij vtiliter differunt. Attingit item aliquot locis Alciatus, in elegantiss. Comment. suis de verborum signifi.* Et Zasius in tractatu substitutionum indicat, consuesse ætatem nostram, cùm nominat filios, vel liberos, addere nepotes, ad tollendas cauillationes. Benigna tamen interpretatione, & cùm voluntas aliud suadet, filiorum appellatione, & nepotes continentur, *l. 84. 201. & 220. D. de verbor. sign. l. 59. D. de ritu. nupt. l. 4. §. concubina. D. de leg. 3.* Filiorum autem nomine etiam filiæ continentur, *l. 16. D. de testam. tut. l. 122. D. de verbor. signifi.* Sed non è contrario, veniúntque propriè primi gradus. *text. est in l. quod si nepotes. in fin. de testam. tut.* discrimen inter filios & liberos, secundum communem vsum & intellectum in idiotam & laicum illiteratum & indoctum venire & cadere non potest. Quod glossæ dictum *in d. l. quòd si nepotes.* Bar. ibidem agnoscit, *& in l. liberorum circa fi. D. de ver. signifi.* Tametsi in ordinationibus, in quibus mens & volũtas ordinatoris euidenter & manifestè deprehendi, aut declarari non potest, filiorum appellatione veniant etiam nepotes: *vt sentit, Bart. in d. l. liberorum. & expressius Alexander in additio. ad Barto. in l. Lucius Titius, qui fratrem habebat testamento. de hered. institut.* Filiorum tamen nomen in posthumos, posthumásque cadit, *l. 16. D. de testa. tuto. l. 15. & 17. de leg. 1. l. 164. D. de verbo signi.* Filius autem is definitur, qui ex viro & vxore nascitur, *l. filium. D. de ijs, qui sunt sui, vel alien. iur.*

Filium cùm dicimus, non conditionem eius ostendimus, qui in alterius sit potestate, vt cùm filium familiàs dicimus, sed alicuius filium esse significamus, *A. August. ad l. 1. D. de excusa. tut. ad finem.*

Filij ideò liberi dicti sunt, vt parentes meminerint, se illis non perpetuò imperaturos. Itaque cùm pater filiam natam 25. annos, negligit dare nuptui, absque graui caussa, potest ipsa liberè, hoc est, sine consensu paterno, matrimoniũ contrahere: & oportet nihilominùs patrem suppeditare pro facultatibus dotem. *Authen. Sed si post. C. de inoffic. testam.*

Filiorum hæ sunt differentiæ, iusti, legitimi, naturales, adoptiui.

Filij naturales, *secundum Azo. in Sum. C. eodem titul.* sunt multiplices. Aliqui sunt naturales & legitimi, vt qui nascuntur per legitimum torum. Alij sunt legitimi tantùm, vt adoptiui. Alij naturales tantùm, vt nati ex concubina vnica, & in domo indubitato effectu coniuncta. Alij neque naturales, neque legitimi, vt qui ex illicito & damnato coitu nati sunt. De *his omnibus est gloss. Institu. de adop. in princip. & gloss. in cap. per venerabilem. qui fil. sint legit.* Et quot modis naturales de soluto cum soluta efficiantur legitimi, patet *in ca. tanta. qui fil. sint legi.* Vbi etiam dicitur, quòd filij vulgò nati vel concepti sunt, qui non habent patrem determinatum. Sed (*vt Azo dicit*) hæc distinctio secundum iura ciuilia Imperatorum datur, & non secundum iura naturalia: quia fortè secundũ Theologos non est vsquequaque verùm, secundum quos matrimonia, seu indiuidua maris & fœminæ coniunctio, est de lege naturæ, quia secundum Aristot. & Philosophos 1. Politicorum, Naturalis videtur coniunctio vnius ad vnam, & vagus concubitus contra naturam.

Filius regis poteſt dici Rex viuente patre. *argumen § cùm quidam Cælius. l. cùm verò u. D. de fideicommiſſ. libr. adiuncto textu in l. in ſuis. & ibi. Bald. D. de libe. & poſthum.*

Filium ſpurium, reſcripto Principis legitimum effectum, verè legitimum cenſuerunt Socinus, Decius, Curtiúſque, *vt atteſtatur Alciatus.* Nam & aliquem mihi aio, iuſtum filium cenſeri, agnatis verò meis non cenſeri, haudquaquam naturæ repugnat: cùm ſatis ſit mihi integrè cenſeri filium, nihilque obſtat, reſpectu aliorum, qui non conſenſerũt, fictionem legis nihil operari: huiuſmodi enim varietas magis aliorum perſonas, quàm ipſius filij reſpicit, *l. in ſtipulationibus. §. 1. de verbo. oblig.* Filij ſpurij ex ingenua muliere nati vtique ſunt ingenui, *l. 3. in fi. C. ſolu. matri.* Filij ſpurij vel ſacerdotum, poſſunt tantum de bonis parentum accipere, quantum eis ſufficit ad alimenta iure naturali debita: etiam iure Canonico, *c. cùm haberet. De eo, qui duxit in vxorem, quam polli. per adult. Et tibi tractatur. Angelus, in l fin. §. ſi à ſocero. D. quæ in frau. credit. & l ignoti. C. eod. tit. Bald. in Auth. ex complexu. C. de inceſt. nupt. Vide conſi. Barto. 119. incip. Dominus Dominus. Et Conſil. 194. incip. Cechus de Spoleto.*

FILIFAMILIAS filiæque familiàs dicuntur, qui quæve ex iuſto matrimonio procreati ſunt, & in patris poteſtate ſunt, *l. 4. ff. de iis qui ſunt ſui, vel alie.* Alij enim s. p. id eſt, ſine patre, vel Spurij dicuntur, & in eum locũ adoptantur.

Filium Senatoris accipere debemus, non tantùm eum, qui naturalis eſt, verùm adoptiuum quoque. neque intererit à quo, vel qualiter adoptatus fuerit, an in ſenatoria dignitate cõſtitutus eum ſuſceperit, an ante dignitatem ſenatoriam, *l. 5 & 6. ff. de ſenator.*

FILIASTER, Filiaſtra, eſt filius vel filia, ex alio coniuge genitus, vel genita, non ex eo, quem modò habet mulier, *30. q. 1 ſi quis filiaſtrum.*

FILIATIO, *vt per Docto. in l. 1. D. de condi. & demonſtra.* per communem nominationem parentum, & quòd natus èſt in domo mariti commorantis vxori, *l. filium. D. de ijs qui ſunt ſui. c. Michael. de fil. preſb.*

FINIS tam maſculino genere, quàm fœminino dicitur: Aliàs item fini, aliàs fine. *Nouel. de teſtibus. § ſi verò ignoti Conſtit. 90.* Vt hac ſaltem fini (ait Iuſti.) nihil de veritate occultent. Sæpè verò finem accipiunt Iuriſcoſ. pro modo, *vt eſt F. Duareno, li. 1. diſputat. Anniuerſ. obſeruatum. Vide locum c. 12.* Itaque Fini, pro vſque ad finem: ad finem verò, pro ad modum & quantitatem ſignificat, *l. 19. D. de compenſa l. 1. §. pacto ff. de vſur. l. 5. ff. de collat. dot. l. 1. ff ad le. Falc. l. 25. ff. de adi. leg. l. 4. § fi. de naut. fœn. l. 4. & 42. §. 1. ff ſolu. matrim. l. 17. de caſtrenſ. pecu. l. 26. ff. quando dies lega. ced. Sic. & in l. 66. in fi. ff. de euict. l. 33. § ſi inter. ſi. de donat. inter virum.*

Finis pro definitione quandoque accipitur, eóque redditur verbum Græcum ὅρος. *Sic in l. 123. D. de verbo ſign.* Præterea Fines appellant Iuriſco's. quos Dialectici terminos, *l 124. ff. de verbo ſignif.*

Fines agrorum termini, & limites appellantur, *l. 16. §. 1. D. de vſu & habi. l. 18. §. pen. & fina. ff. de acquir. poſſeſ. l. 2. §. cùm Stichum. D pro empto. l. 21. D. quæ in frau. credit.* Sic apud Terentium in Heautontimorem.

Vicini noſtri hic ambigunt de finibus.

Eadem eſt & huius verbi vis in finium regundorum actione, qua inter eos agitur, qui confines agros habent, *§. quadã. Inſtit. de act. Iſidorus lib. 5. Etymol. c. 25.* Regi enim *Boetio interprete in Topic.* fines dicuntur, quoties vnuſquiſque ager propriis finibus terminatur. Ergo Actio

FINIVM REGVNDORVM, id eſt, diſcriminandorum, ſeu ſtatuendorum, Regere enim antiqua, & decemuirali ſignificatione, eſt ſuis finibus terminatum habere. Ad agros enim pertinet, non ad ædificia vrbana, *iuxta § fi. l. 4. ff fi. regund.* Nec inconcinnè dicitur finalis quæſtio, *in l. 11 ff. fin. regun.* In finalibus quæſtionibus, vetera monumenta, cenſus auctoritas ſequenda eſt. *vide Ferra. in § ſi finium regund. Inſti de offic. iud.*

FINITOR, qui fines determinat: ſic vtitur Plautus in Prologo Pœnuli.

FINITIMVS, vicinus, *c. per tuas. de ſenten. excom.*

FIRMVM, & ratum differunt: Firmum de facto, ratum de iure, *Bart in l. id quod pauperibus. iuncta gloſſ. C de epiſcopis & clericis.*

FISCI, fiſcinæ, fiſcellæ, ſpartea ſunt vtenſilia ad maioris ſummæ pecu-

nias

ias capiendas: vnde quia maior ſumma ſt pecuniæ publicæ, quàm priuatæ, vt ro cenſu priuato loculos & arcam, & :ellos dicimus, ſic pro publico theſau o ærarij, dicitur Fiſcus. Hæc Aſconius: uæ Cicer. hic locus ex Verrina 5 confir nat: Quatuor H. S. quos mihi Senatus ecreuit, & ex ærario dedit, ego habe- o & in ciſtam transferam ex fiſco. *Idem radunt Feſtus lib. 15. & Iſidor. lib. Etymo. lti cap 9* Propriè autem.

FISCVS dicitur Principis, vt æra ium populi. *Plin in Panegyr.* At fortaſſe on eadem ſeueritate fiſcum qua æra- ium cohibes? imò tantò maiore, quan ò plus tibi licere de tuo, quàm de pu- lico credis. *Vlpian. l. 2. § 2. D. ne quid in oc. publ.* Hoc interdictum ad ea loca, uæ ſunt in fiſci patrimonio, non per inet. Res enim Fiſcales quaſi propriæ & priuatæ principis ſunt. Poſterioribus utem temporibus. Ærarium principis ictum eſt propriè, pro priuatis rebus Auguſti, vel Auguſtæ. Fiſcus autem ge- neraliter pro ſacris theſauris, *vt in l. 2. & 3. C. de quadri. præſcript.* Fiſcus autem is verbis à Græcis definitur: φίσκος κόφινος ἦν ἐν ᾧ τὰ τῶν δημευομένων ἐτίθετο χρήματα. μετὰ ταῦτα δὲ ταμεῖον γέγονε ἰσιόσυρας, ἐν ᾧ παραφυλάττετο τὰ φισκάλια χρήματα, καὶ ἐγένοντο ταμειακὰ, ἅτινα τὸ παλαιὸν ὄντα τοῦ δήμου μετηνέχθησαν ἐν τῇ τοῦ βασιλέως οὐσίᾳ. Continetur etiam fiſci appellatione arca præfectoria, *l. 6. C. de exact. trib.* Eodem nomine & pleraque alia ſignificantur, veluti princeps, procurator fiſcalis, officium fiſcale, ſtatio fiſcalis. Differentia eſt autem inter fiſcum & remp. ſicut inter ſpeciem & genus. Fiſcus enim eſt burſa ſolùm de commodo pecuniario: ſed reſpublica pecunias, honores, præmia, alia conſiderat, *not. in l. mancipia. C. de ſer. fug. & colligitur ex rubr. C. ne fiſcus vel reſpub. patroci. Alberic. in l. reſpublica C. ex quibus cauſ. ma.*

Fiſci etiam nomine Eccleſiam intelligi notat Innocent. in *cap. cùm pro cauſa. de ſenten. excommu.* vnde & ipſa fiſcum habet, *ca. quia diuerſitatem. de conceſ. præb. & ibi gloſſ.*

FISCI etiam dicuntur, fiſcellæ iunceæ, quibus olea premitur, *l. 19. §. 1. D. locati.*

FISCALES res, quæ fiſci patrimonio ſunt quaſi propriæ, & priuatæ principis eſſe dicuntur, *l. 2. §. hoc interdictum D. ne quid in loc. pub.* His autem tuendis, conſtituebantur procuratores qui & fiſci procuratores, & aduocati fiſci dicebantur, in variis iuris Ciuilis articulis. Quæ nomina paſſim Gallia noſtra retinuit, *Adnotat, & procureur fiſcal.* de Procuratore fiſci accipienda eſt *Antonini Imp. conſtitutio. l. 1. C. de fiſca vſur.*

FISTVLÆ, tubuli, vel canales, per quos aqua ducitur, *l. 47. & 49 D. de contrahen. empt. l. 38. § fi. D. act. empt. l. 17. D. de ſer. vrb.* Dictas autem inde ſcribit *Iſidorus lib. 19. c. 10.* quòd aquas emitterent, ἀπὸ τοῦ στέλλειν quod mittere eſt: additque earum formas pro magnitudine aquæ, & capacitate fieri, per quas aquæ modulis certis diuiduntur. Fiſtularum differentias conſtituit Frontinus, *libro 1. de Aquæ ductibus.* Fiſtulæ interdum fictiles, vt plurimùm verò plumbeæ fiebant, *l. 15. ff. de ſeruit. ruſti l. 6 de aqua duct. lib. 11 C. Vitruui lib. 8 c. 7. Pallad. lib. 9. c. 11.* Collocabantur in riuis, *l. 3 § fi ff. de aqua quotid. l. 3. §. ſi quis nouum. D. de riuis.* Et ſalientibus aquis iungebantur, *l. 15. D. de actio. emp.* Vel caſtellis *l 78. D. de contra. empt. l. 17. § epitonia. de act. empt.*

FLAGELLARE annonam, *l. 6 ff. de extraord. crim.* horreis fruges clauſas tenere: atque hoc in annona qui faciunt, eam duriorem reddunt, & onerant vndique coemptis frugibus, & in horreis reconditis: atque hi Dardanij vocantur. *Cicero Epiſt. ad Atticum lib. 5 epiſt. 21* Comprimere frumentum dixit. Eadem forma flagellare diuitias dicuntur, qui magnas arcis clauſulas opes tenent. Papinius ſtrãgulare dixit, nempe quod, occluſæ cùm reſpirare nequeant, ſtrangulentur. *Non tibi ſuppoſitas,* inquit, *infelix ſtrangulat arca. Diuitias.*

FLAGITARE, propriè eſt vehementer, & veluti quadam inflammatione animi petere. Significat etiam de ſtupro vehementius inſtantiúſque appellare. *Vlpian in l. nunquam. de priu. del.* Si quis, inquit, alienam ancillam ſurripuerit, & flagitauerit, vtraque actione tenebitur. *Sic apud Cice. reperitur. annotante hîc Bud.*

FLAGRANS crimen dicitur, veterum Iuriſcõſultorum verbo, in quo quis deprehenditur. *adnotauit Hegendor. in l. ictus fuſtium. D. de his, qui not. infam.* quo

verbo vsus est etiam Iustinianus, *l. vnic. C. de raptu virg.*

FLAGRVM, flagellum, *l. Padius. D. de incend. ruin & naufrag.*

FLAMINES ex eo dicti sunt, quòd filo laneo caput cinctum haberent; quasi Filamines. Hinc à Dionysio στεφανοφόροι vocantur: Flaminésque dictos vult ἀπὸ τῆς φορήσεως τῶν πίλων τῶν καὶ στεμμάτων, id est, quòd gestarent galeros & infulas. στέμματα enim dicit, filum quod apici circundabatur. Hinc Lanigeros apices Virgilius scripsit. Seruius dicit eos habuisse pileum, quem cùm per æstum ferre non possent, nec capite intecto eos esse liceret, capita filo religare soliti sint. Nec verò tantùm apex dicebatur flaminis pileus, verùm etiam oleagina in eo virgula. Cognominabantur autem à diis, quibus sacra faciebant, vt Flamen Martialis, id est, Martis: Flamen Dialis, hoc est, Iouialis: qualis Iulius Cæsar adolescens adhuc fuit. Est & flamen deorum omnium, vt in hac antiqua inscriptione: Patro. Col. Flamini Diuor. omnium. & in ista, II. Vir Quinq. Flam. diuor. omn. Erant Flamines in magna veneratione, primúmque locum post Regem sacrificulum in conuiuiis tenebant. Flaminis item matrimonium sola morte soluebatur, non alio diuortii genere. *de Flaminibus 21. distinctio. capit cleros.*

FLATOR, fabricator, *l. 2. D. de orig. iur.*

FLAVIANVM ius ciuile: liber est, qui actiones continet. Nec verò Cneus Flauius de suo quidquam adiecit illi libro: sed cùm Appius Claudius proposuisset, & ad formam redegisset has actiones, Cneus Flauius eius scriba, libertini filius, subreptum librũ populo tradidit. *Pomp l. necessarium. §. 3. de orig iur.*

FLAVISSÆ ab antiquis Latinis dicebantur, quos thesauros Græco nomine appellamus, quòd in eos non rude æs, argentúmque, sed flata signatáque pecunia conderetur, *Gellio lib. 2 cap. 10.*

FLVMEN, *Varr. li 4 ling. Lat.* quòd fluat: à quo lege prædiorum vrbanorum, ita scribitur: STILLICIDIA, FLVMINAQVE VT ITA FLVANT, CADANTQVE. Inter hæc autem hoc interest, quòd stillicidium dicitur eò, quòd stillatim cadat: flumen, quòd fluat continuè. Flumina autem à riuis magnitudine discernenda sunt, aut æstimatione circumuolentium. At Flumina quædã sunt perennia, quædam torrentia. Perenne est, quod semper fluit, ὁ ἀέναος. Torrens est, quod tantùm hyeme fluit, ὁ χειμάῤῥους. Si tamen aliquo tempore ex speciali caussa superueniente exaruit, quod alioqui perennè fluebat; non ideò minus perenne est. Est contrà, si vna fortè aut altera æstate fluit, quod alioqui non nisi hyeme fluere solebat: vtique torrens censebitur, *l. 1. D de fluminibus.*

Flumen publicum, *inquit Cassius*, est quod perenne est, *d. l. 1.*

Flumen priuatum, cui opponitur stillicidium, accipiendum est pro cursu vel fluxu aquæ, quicquid Accursius commisceatur. nam vtrunque, tam stillicidiũ, quàm flumen, pro re priuata accipitur, *vt in vltima. D. de seruitutibus.*

FLOCCI nomine intelligitur habitus, habens manicas longas & amplas: Cucullæ verò nomine habitus longus & amplus sine manicis, *vt in clem. ne in agro §. verùm. de statu monast.*

FLVCTVARE, id est, dubitare, 12. *dist. ca. illa autem nauicula.* 1. *q.* 4. *§. buita.*

Φλυαρείας nomine, quidam tumultuosam petulantiam, alij seditionem, & turbulentas ineptias significari aiunt: I. Cuiacius, *lib. 6. c. 6. Obseruat.* carmen famosum interpretatur.

FOCARII, *l. 1. § caupones.* D. *nauta caup. stabu.* mediastini, qui focum curant.

FOCARIA, quæ focum colit, & culinaria est, *l.* 112 *§. Trebatius cum §. sequ. & l. 15. D. de instruct. instrum. lega. & l. 2. C. de condi in ser.* certè μαγείρισσας. Diuus Hier. Latinè Focarias reddidit. Focariæ etiam dicuntur concubinæ militum, quasi fuco adsidentes, *l. 2. C. de dona. inter vir. & vxor.*

FODINÆ dicuntur loca, in quibus quid effoditur, *capit. cleros 21. distinct.* Argenti fodinæ, aurifodinæ, cretifodinæ, passim in libris iuris Ciuilis.

FODRVM, Germanica vox est, quæ passim hodiéque in cauponis Germaniæ pro pabulo equorum vsurpatur. *In legibus Franc.* Tempore hyemis, quando mareschalcos illarum ad fodrum dirigunt. Passim verò vsurpatur pro annona militari, *vt li. Feud. 3. tit. 1.* Fodrum autem de ca-

de castellis, quod nostri Antecessores habuerunt, habere volumus. *Item lib.* 2. *tit.* 56. Extraordinaria collatio ad felicissimam regalis numinis expeditionem. *Et tit.* 62. Nobis intrãtibus Lombardiam, Fodrum consuetum, & regale præstabunt. *Otto Frising. lib. Frid.* 2. *c.* 13. Mos enim antiquus, ex quo Imperium Romanum ad Francos deriuatum est, ad nostra vsq; deductus est tẽpora, vt quotiescunque Reges Italiam ingredi destinauerint, gnaros quoslibet de familiarib. suis præmittant, qui singulas ciuitates, seu oppida peragrãdo, ea quę ad fiscum regalem spectant, quæ ab accolis fodrũ dicuntur, exquirant. Huius collationis quæ ob transitum exercitus imponitur, mentio fit *in l. si pendentes.* 12. §. *si quid. D. de vsufruct. & apud Petrum de Vineis, Epist. lib.* 2. *cap.* 29. vbi Fodrum interpretatur frumentum, hordeum, & res alias victui opportunas, ad exercitum Imperatorium. *Sicul. Flaccus de cond. agror.* Nam & quoties militi prætereunti, aliíve, cui cõmitatui annona publica præstanda est: si ligna aut stramenta deportanda, quærendum, quæ ciuitates, quibus pagis huiusmodi munera præbere solitæ sint. *Appendix. Aymoini lib.* 5. *cap.* 3. Inhibent à plebeiis vlterius annonas militares (quas vulgò. Fodrum vocant) dari. Fuit autem hoc antiquioris quoque consuetudinis. *Ammianus Marc. in fin. lib.* 21. Eique vehiculo insidenti (de Iouiano Imperatore loquitur) vt Principibus solet, annonæ militaris offerebantur indicia, vt ipsi nominant proba. Quod sanè cuiusmodi sit, non intelligo. Illud constat annonas illas militares plerunque æstimari, & pecuniam pro iis pẽdi solere quod institutũ ex antiquis magistratuum Romanorum moribus fluxit: qui cùm frumentum in cellam ab aratoribus exigendi ius haberent, sæpè pro frumento pecuniam, quanti frumentum erat, accipiebant. Qua de caussa genus illud frumenti Æstimatum appellabant, *vt in Verrinas Ciceronis Orationes multis locis docet Hot.* Seruius Honoratus, in 1. Aeneid. Cellarium (inquit) dicitur paucorum dierum. vnde & in cellam dicitur imperatum frumentum. Penus verò dicitur longi temporis. *Otto Frising. lib. Friderici* II. *cap.* 23. Peractis ibi aliquot diebus, cùm Fodrũ à vicinis ciuitatibus, & castellis, & oppidis exquireretur, Spoletani indignationem Principis incurrunt. Dupliciter enim peccauerant, cùm octingentarum librarum facti essent obnoxij, partim defraudando, partim falsam monetam dando. Præclarum est autem, quod Cicero de suo Fodro & annonis scribit, *in Epistol. ad Atticum:* Nos Asia excepit mirabiliter. Aduentus noster ne minimo quidem sumptui fuit. Scito non modò nos fœnum, aut quod lege Iulia dari solet, non accipere: sed ne ligna quidem: nec præter quatuor lectos, & tectum quicquam: multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerunque. Sic prouinciã nos gerimus, quod ab abstinentiam attinet, vt nullus terror insumatur in quẽquam. Id fit etiam & legatorum, & tribunorum, & præfectorũ diligentia. Vide Mareschalcus.

FOECIALES, vide Feciales.

FOEDVS Grammatici ex eo dictũ putant, quia paciscendo victimæ fœdè & crudeliter necabantur, eiúsque mors optabatur ei, qui à pace resilisset. Hinc Virgil. 9. Aeneid.

Et cæsa iungebant fœdera porca. Est autem

Fœdus pactio quædam societatis pop. Roma. iussu ritè per Fœcialem certis legibus facta, & iureiurando firmata. Duo fœderis genera not. *Procu. l.* 7. *ff. de capt. & postl. vt & Liu. lib.* 34. cùm scilicet pares bello æquo fœdere in pacẽ atq; amicitiam venerunt, & quibus bello victis data est lex, vt alterius populi maiestatẽ comiter conseruarent. Tertium genus fœderum est, cùm qui hostes nunquam fuerint, ad amicitiam sociali fœdere inter se iungendam coierunt.

Fœdus, pro fœditas, *l.* 3. *ff. de ritu nupt.* Nec enim honos ei seruatur, quæ se in tantum fœdus deduxit. vulgati Codices SCELVS, sed hoc modo scripsisse Paulum, facilè crederem. *Hæc F. Hotom. in Commen. verb. iuris.* Tũ rem, & textum expende.

FOEDERATI populi qui dicãtur, exponitur *in l.* 7. *ff. de captiuis & postlim.* Fœderati militum genus ex fœderatis populis conscriptorum, *in l. fi. C. de locat. Iustin. Noue.* 117.

FOEMINÆ ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ sunt. Et ideò

nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro alio interuenire, nec curatores existere, *l. fœminæ. ff. de reg. iur.* adeò autem fœminæ non admittuntur in republica ad functionem virilium officiorum: vt Deus in pœnam reputet, si quando det effœminatos dominatores. *Esaiæ 3. & Vlpia. l. obseruare. ff. de offi. Procons.* Proficisci autem, inquit, proconsulem melius est quidem sine vxore. Plerunque etiam ipsius fœminæ aduersus commoda propria inuenitur laborare cõsilium, *l. si pater. C. de sponsalibus.*

FOEMININO vocabulo masculos continere, exemplo turpissimum est, *inquit Iurisc. in l. si ita scriptum. de leg. 2.* Veteres enim, cùm aliquem tanquam mollem & effœminatam carpere vellet, fœminino eum vocabulo, irrisionis caussa appellabant. Quod iam nunc quoque fieri videmus.

FOENVM, herbæ appellatione non continetur.

FOENISECÆ, qui fœnerariis falcib. fœnum in pratis secant. Fœnũ autem à fœtu dictum scribit Festus.

FOENVS, Fœnerare, & Feneratior. vide Festus.

FOLLIS, *in l. 82. ff. de condit. & demonstr. & l. 1. C. Th. si quis pecu. conflan.* est crumena, marsupium, seu sacculus pecuniæ, *vt & Vegetius lib. 2. c. 20. probat.* Denique, ait, decem folles, hoc est, decẽ sacculi per cohortes singulas ponebantur. Addebatur etiam saccus vndecimus, in quem tota legio particulã aliquam conferebat, sepulturæ scilicet caussa. Hinc, In folle reliqua offerre, *dict. l. 82.* id est, *vt exponit Erasmus Chil. 4. Cent. 9. Prouerb. 37.* inexploratè, inexplicatè, & confusè: sicut qui syngraphas & pecuniam sacculo inclusas offert. Opponit enim Callistratus, In folle reliqua offerre, ei quod est, Rationes reddere, id est, legendas offerre rationes primùm, deinde computandas, vt explorari possit, imputationes probè an improbè referantur, accepta rectè relata an non rectè: ita à facto res incipiat, perueniat autem ad pecuniam.

Follis nummi aurei genus est, *l. 2. & 3. C. The. quo appella. non recip. & l. 2. C. de præto. lib. 12.* sic accipitur apud C. Harmenopulum, vel potiùs Iustinianum, in libr. *περὶ νόμων γεωργικ. titul. 2.* ἀφ' ἧς τὸ κλέμμα ἐγγὺς τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ιβ φόλλας. vbi legendum φόλλεις. Vbi etiam, ait, singulos facere siliquæ partem 12. Sicque Folles accipiendos censet *in l. 3. C. Th. de suar.* B. Brissonius. φόλλεις verbo vsus est Eusebius lib. 10. Eccles. hist. φόλλεις planè ὀβολοὺς interpretatur Suidas & Moschopulus. Inter glebã autem senatoriam, & follem, nihil interesse putat Cuiac. *ad l. 2. C. de præt. lib. 2.* Vide Gleba.

FOLLERALES dicti sunt Græcis, qui Romanis Terentiani. ij sunt auctore Marcellino in Chronico, quibus suo nomine figuratis, placabilem plebi commutationem Anastasius distraxit. *I. Cuiacius ad l. 2. C. de præto. & hono. præt lib. 12.*

FOLIVM PENTASPHÆRVM. Folium Barbaricum & Malabathrum, *l. fi. §. species. ff. de publ. & vectig.* pro eodem sumi debere videtur, distinguiq; hac ratione, cognomine à regionibus, in quibus prouenit folium, aut à foliorum latitudine, angustiáve sibi comparato. Barbaricum enim à folio Indico, existimo cognomine tantùm differre: vt & Pentasphærum (pro quo tamen Hadrosphærum malim) à Mesosphæro & Microsphæro, quod (vt iam dictum est) à foliorum latitudine hoc sibi nomen comparauit. Arrianus enim in Periplo sic inquit, de Malabathri differentiis loquens: Hinc tria genera efficiuntur. E maiore enim folio, quod Hadrosphærum Malabathrum dicitur: è minore Mesosphærũ, ex minimo verò Microsphærum. Horum sanè Plin. meminit lib. & cap. 12. vbi de Nardi foliis loquitur, amplitudine tantùm & angustia foliorum, quæ in vna & eadem planta: alia maiora, alia minora, alia minima habeantur. differre scribẽs: sed videtur perperam eo in loco, vt & alibi, confudisse Malabathrum cum Nardi folio, falsus odoris cognatione, quod & quibusdam suo tempore cõtigisse annotauit Dioscor. Nec tamen caret mendo d. Pand. locus.

FOLIIS, *in l. plenum. ff. de vsu & habit.* videtur pro oleis sumptum, *vt Obseru. lib. 10. c. 37. scribit Cuiac.* cùm ait Vlp. Vsuarium neque foliis, neque oleo, neque frumento, &c. vsurum.

FOMES carnis, est languor naturæ, qui

qui appellatur concupiscentia carnis, 15. *q.1.§.itaque.* & non est peccatum, sed peccati pœna, & dicitur animæ infirmitas, quia accidit animæ ex coniunctione carnis, *d.§.itaque.*

FOMITEM frumentarij tituli dicunt Impp. *l.final. C. de frum. vrb. Constan.* tametsi in corruptis exemplaribus passim legatur, firmiter, pro fomitem, *ex C.Tbe.*

FONS à fundendo dicitur, quòd inde aqua fundatur, quam *Vlpian. l.1. ff de fonte*, viuam vocat, ex perpetua quadam caussa. Quare primùm à cisterna in hoc differt, quæ aquam imbribus collectam continet. Deinde à puteo distat, quòd cùm aqua de terra manat, & vsui sese haurientibus præbet, fons dicitur: Vbi verò in alto & profundo est, ibi puteus appellatur. Vt tamen fontis nomen non amittat: Nam omnis puteus fons est: non autem omnis fons puteus. Vnde Columella, fontem putealem dixit, *lib. De re rust.11.cap.3.*

FORBANVM, pro relegatione, vel certarum regionum interdictione Et Forbanniti, interdicti. *Legis Franc. cap. 50.* Vt Comes, qui latronem in Forbannum miserit, vicinis suis, & aliis Comitibus notum faciat, eundem latronem à se forbannitum, vt illi eum non recipiant.

FORESTA, est locus, vbi feræ inhabitant, vel includuntur, *gl. in c.cùm dilecti. ff. de donat.* aliàs dicitur latum nemus, *de his ponit Fel. in c. Rodulphus. vers. Quid autem sit Foresta de rescript* Et vbi quis habet vsum venandi, *secundum Ber.de donat. cùm dilectus in glo.1.*

FORINSECVS, id est, foris, *§.fin.in Aut.de eccle.rer immob.alien.* vtitur & hoc verbo Plinius maior.

FORISFACTA, *c.ad audientiam. extr.de rescrip* sunt pecuniariæ pœnæ delinquentium, *vt exponit gloss. vide c.presbyteri extra de pœnis.*

FORMA dicitur, quæ essentiam rei præstat, *vt est in l.Iulianus. §.si quis rem.ad exhiben.* quod & de substantia dicimus, vt si in testamento desit voluntas, vt quia furiosus aut impubes testatus est, *l generali. C.de sacrosanct. Eccles.* aut in contractibus deficiat consensus, *l cùm Aquiliana. de transact.* Quod & ad materiam protrahendum est. Nam & ea contractui perficiendo necessaria est, vt res ex venditoris, pretium ex emptoris parte, *l. in venditionibus. de contrahen. empt. §. pretium. Institut. de empt.* Alioqui actus ipsi, si horum aliquid deficiat, omninò pereunt. Formæ, pro ordinibus, & decuriis quibusdam intelliguntur, *l.scriniis. de palat.12.*

Forma modus, lex; conditio, *l. 10 ff.de pollicit.* Quo casu certaminis editio licita est, forma pollicitationi data seruanda est. *Sic. Vlp.l.2. §.ff ad munic.* Quo sensu accipitur Forma iurisdictionis, pro modo siue potestate; qua ius alicui dicere permittitur *l.31.ff.de falsis.*

Forma iuris, legis, edicti, *SC l.7.§.si paciscar. l 42. ff. de pact l.22 ff.de minor. l.1 de vend rer. fisc.l.1. in fi l.15.C.si cert. pet.l.14. ff si cer.pet.l 1.C.de rei vend.* Forma cõtractus, *l.7.§.ex contrario. ff solut.matr.l.52.ff. de verb sign.* Forma prouinciæ, id est, fines, & contributa loca; *Vlp. in l.7.§.1 ff. de interd.& releg.*

Forma censualis, regula qua cauebatur, vt agri in censum referrentur, *l. 4. ff.de censibus.*

Forma agrorum, *l.8 ff. ad leg.Iul pecul. apud Sicu.Flac. & Hygen sæpè.* Formæ aquæ ductus, id est, cõceptacula quælibet, quibus distinguitur aquęductus, quę Græci δοχεῖα *l.27 si quid cloacarij. D. de vsufructu. Sic.l.39. § hæres.ff.de leg 1.& l.3 & 6.C.de aquæd.lib.11.& apud Iulium Frontinum, lib.de aquæductibus.*

Formarum aqua apud Cassio. *libr. 3. Vari. Epist.ad Senat vrb.Rom.* Formarum cura, *apud eundem lib 5.* Formarum Comes in Notitia Imperij: vbi de præfecto vrbi Romæ agit, *& apud Cassiod. lib. 7.Variarum.*

Formarum meatus, non forinatum, *l. 1.C.de aquæductib.* Nam & Formas per agros transeuntes *Vlpian. dicit. d.§.si quid cloacarij.* & tam sulcum publicarum aquarum per agros meantium materiis quibusdam inclusum, quàm ipsam fabricam aquæductus formam veteres appellant. Forma calcei, *in l.5.in fi ff.ad legem Aqui. l.13. §.item Iulianus. ff. loca.* Formas, in quibus æra fundantur, *dixit Plin. lib.ca.22.*

FORMALE pretium, *l.63.in fi.ff.ad leg.Falcid.* alij formatum, & præscriptum à contrahentibus interpretantur: alij forma censuali definitum, in qua exa-

ctissima rerum æstimatio inibatur.

FORMALIA iustificari dicuntur, quando examinatur, an sit ritè appellatum. *de quo ff. de appell. reip. & C. eod. titul.* Hodie, *Zasius ait*, in bonis consistoriis primò iustificantur formalia, antequam audiatur caussa appellationis, *in l. Præses prouinciæ. ff. de re iud.*

FORMARE actionem dicit Iurisc. *l. 7. §. quinimò ff. de pact. & l. 15. ff. de neg. gest.* Formari dicitur contractus pacto, quod inest, formámque ac legem, & modum dat, *l. 10. C. de iure dot. sic & l. iurisgentium. §. quinimò. ff. de pact.* formari dicitur actio, Græcis τυπῶσϑαι καὶ μετατυπῶσϑαι.

Formare instrumétum, est concipere, *l. 9. §. solent. ff. de pœn.*

Formare punctum vocat Bart. cùm in conclusione scopum iuris in vnam aut paucas theses reducerent, vel consensu partium, vel auctoritate iudicis, vt ad principem referretur, si magna & dubia admodum esset caussa: si leuior, ad aliquem Iurisperitum. Inde est titulus, C. de relaxationibus, Ex quo multa præclara vetustatis vestigia relucent, ad colligendam æquitatem.

FORMVLA, à Forma diminutum est, prorsus tamen à corpore abhorret, & accipitur pro præscripto, norma, vel nota: Item pro actione apud Paulum, de fur. l. si seruus nauem exerceat, non voluntate domini, de eo, quod ibi periit, vulgaris formula in dominum dáda est: hoc est, actio in factum. Ex edicto, naut. caup. stab. quæ oritur ex recepto, vt hîc monuit Glo. Hinc

Formulam intendere, pro dictare actionem, seu dictare iudicium. & formula excidere, pro cadere caussa, *apud Suetonium.* Vide cadere.

Formulæ iuris, id est, solennitates antiquæ circa actiones, sublatæ sunt tátùm ab Impp. Constantio, Theodosio, & Valentiniano, non ipsa actionis formula, vt quidam existimarunt, & magno quidem suo errore, & litigantium incommodo. Nam si ex facti serie, quantumuis bene narrata, aut nullam, aut ineptam colligas conclusionem, quæ haud rectè, quàm à speciali actionis inuestigatione proficiscitur, totus libellus corruit, vt probat Iason multorũ testimoniis, *in l. 1. ff de eden.* Formulas Latini auctores pro actionibus accipiunt: quas, ne populus, prout vellet, instituеret, certas solennésque esse Romani prudentes voluerunt. *l. 2 §. his legibus. ff. de orig. iur. & Cicero pro Rosc. Comœd.* Vulgus hodie stylum, formulariúmve appellat. Formulæ Familiæ erc. cisc. commu. diuid. fini. regund. dicuntur Vlpiano in Institut. tit. 19. Formula vulgaris, pro actione de peculio, *l. 42. ff. de furtis.* Eodem sensu Formula damni infecti. *Plin lib. 19 c 59.* Formula Fabiana, *Paul. lib 3. Sent. tit. 3.* Formula iniuriarum *Sueto in Vitell. c. 7. & Seneca. de controuers. li. 6.* Formula ad exhibédum, *Plin. lib. 5. Epist. ad Traian.* Et Formula hypothecaria, ad quam Marcianus librum singularem scripsit, vt legum inscriptiones testantur. Et Formula de dolo malo: *Ciceroni lib. 3. Offic.* Sic Formulæ apud Quintilianum, *lib. 7 cap. 4.* accipiuntur, & Tacit. lib. de Orato. Dicuntur & stipulationum & testamentorum formulæ. Sub Formula iudicare dicebantur iudices à *Prætore* dati, qui formulæ cancellis adstringebátur. Formularum cautores, *M. Ciceroni li. 1. de Orator.*

FORMVLARII, qui formulas prætorias concipiebant, *M. Fabio, lib. 12. c. 3.* vt Leguleii.

FORMITER iuratur, quando cum caussa adiecta, vel cum expressione contractus iuratur. Informiter verò, cùm caussa iuramenti non exprimitur. *Zasio de act. §. item si quis postulat. Institut. de act.*

FORMIDOLOSVS, qui formidat, & qui formidatur, *§ si quis. Inst. de pup. substit. l. fin. C. de iur. delib.*

FORNACARIVS seruus est, qui fornacem balnei, caminúmque succédit. dicitur & fornacator. *Nonius:* Fornum & fornaces dicuntur à forno, quod est callido. vnde Forcipes, quòd candens teneant ferrum. *Varro de vita popul. Rom.* Cocula, quæ coquebat panem primum sub cinere, postea in forno: cuius vtriusque vocabulum à forno ductum, id est, calore. *Vlpian. 27. §. 5. ff. ad legem Aquil.* Si fornacarius seruus coloni ad fornacem obdormisset, & villa fuerit exusta, *Paul. l. 13. & 14. ff. de instr.* Instrumento balneario legato continetur & fornacator. Vtrobique tamen Fornicarius & Fornicator legitur, non rectè: cùm à Fornice Fornicator: à fornace Fornaca-

uocatur formetur.

FORNICATIO est cuiuslibet illiciti coitus genus, qui fit extra vxorem legitimam, specialiter in vsu viduarum, meretricum vel concubinarum. Fornicatio cum meretrice vel concubina, est mortale peccatum, & à iure diuino prohibita: licèt quidem vulgare & ignorantes credant oppositum: quod & falsum, *vt not. Panor. in c. opera. ad fi. de sponsa.*

FORNICARII, *l.* 17. §. *fiscus. ff. de vsuris.* dicuntur opifices, & propolæ, siue institores, qui tabernas à fisco conducunt sub fornicibus, & ibi merces suas venales habent. Florentini libri habent, Foricarij: quod si rectum est, D. Brissonius putat eos significari, qui foricarum vectigal à fisco conducebant: de quibus Iuuenalis Satyra 3. commeminit:

- & verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter. Inde reuersi
Conducunt foricas -

Constat autem vrinæ vectigal à Vespasiano Romæ impositum fuisse.

FORPICEM, cuius meminit *c. vnic. §. si quis quinque de pac ten. & eius viola. in vsib feud* qui accipias docet Archid. *c. in scriptis 8. q. 1.*

FORTVNA, vocabulum medium est: sed cùm fortunam solam dicimus, intelligendum est inopinatus prosperæ cuiuspiam rei euentus. Sic thesaurum, fortunæ donum appellamus, *l. si is, quin in aliena § communis. §. de acqu. rer dom & §. quod si seruus ibidem.* Fortuna aliud dedit, quàm cui operam dabat.

Fortuna singulari numero pro facultatibus & opibus, *l.* 40. §. 1. *de statu libert.* Argentarius coactor, cùm penè totam fortunam in nominibus haberet, seruis actoribus libertatem ita dedit.

FORTVITVS casus, vide suprà Casus, & vide P. Fabrum, *in l. contractus ff. de diuers reg iur. antiq.*

FORTIVS, pro multo magis, *l. 2. in fin. ff. ne quis eum. l. pen. ff. si quis caut & alibi sæpe.*

FORVM dictũ esse à ferendo, Varro tradit, quòd in eum locum controuersiæ deferantur, sicut negotiatores exponunt res suas venales ibidem. Basilica olim dictum Græca imitatione. Sic enim Basilica solebat ædificari, vt in superiore parte iudicia in inferiore negotio exercerentur, *teste Vitruuio.* Et hodie quoque hæc forma fori seruatur multis in locis. Forum autem appellat Quintilianus, in quo iudicia publica exercebantur: idque Isidorus probat in libris Etymolo. cuius transcribere verba Pontifices, *in c. forus. de verborum signif in antiq.* Vnde Forius, *l.* 8. *qui satisda. cogan.* Et fori præscriptiones, quibus iudicis tribunal declinatur. hæ principio litis apponi debét, *l. fi. C. de exceptionibus.* Forum sex modis intelligitur. Primo negotiationis locus. vt forum Flaminium, forum Iulium, ab eorum nominibus, qui ea fora constituenda curarunt. quod etiam locis priuatis, & in agris & in viis fieri solet. Alio in quo iudicia fieri, cum populo agi, conciones haberi solent. Tertio, cum is, qui prouinciæ præest, forum agere dicitur, com ciuitates vocat, & de controuersiis eorum cognoscit. Quarto, cùm id forum antiqui appellabant, quod nunc vestibulum sepulchri dici solet. Quinto, locus in naui, sed tunc masculini generis est, & plura. Sexto, fori significant circensia spectacula, ex quibus etiam minores forulos dicimus. Inde & forare, & foras dare, & fores, & foras, & forecula, id est, ostiola dicuntur. *Hæc Festus.*

Forum agere, dicebatur, *inquit Festus,* qui prouinciæ præerat cùm ciuitatis vocabant, & de controuersiis eorũ cognoscebat. *Cic. lib. famil. Epist. 3.* Maleuoli homines, qui te forum Tarsi agere, statuere, multa decernere, iudicare dicerent. Vide Indicere forum.

Fori appellatione interdum subsellia intelliguntur. hoc est, iudicia, quæ exercebantur sub dio, aut certè ex eo loco, vnde cœlum facilè perspici possit: quod vel Cicero satis indicat pro rege Deiotato. Id obseruant etiamnum apud Germanos pleraque municipia, præcipuè quæ imperialis iuris censentur, dum in criminosis causis cognoscendum est. Apud meos Marchianos in pagis, & municipiolis iudicia exercentur sub dio.

Fori disputationem Pomponius in nobili illa *l. 2 de orig. iur.* accipit, pro applicatione legum ad commoditatem Reipubl. cuius negotia in foro tractari solét. Dicimus enim, in foro disputare, sicut

vti foro, deseruire foro.

Foro interdicere, plus est quàm aduocationibus, *vt ait Iurisconſ. l. moris eſt. §. 1. D. de pœn.*

Forum competens, cui parere necesse habemus, eóque cogi possumus, *toto titul. extra de foro compet. vbi vide Fel. & Panorm.*

Forum diadematicũ apud Varronem videtur esse appellatum illud Pisæum iudicium, quo victoribus diademata & coronæ tribuebantur: Pisis, inquit, diadematico foro præstatur virtuti laus.

Foro cedere argentarij, & mensularij dicuntur, qui actum suum deserebant, Galli *faire banqueroute*: ab eo, quòd circa forum eorum tabernæ depositæ essent, *l. 7. §. quoties. D. deposit. l. fin. D. de cura. bon. dand. Seneca lib. 4. de benefi c. 25.*

FORENSES, caussidici, qui se in foro exercent.

FORENSES actiones, quæ alibi ciuiles, siue rei familiaris, priuatæ, aut pecuniariæ, *l. 1. D. de incend. rui. & naufrag.*

Forenses disceptationes, *l. repetita. C. de Episc. & cler.*

Forensia instrumenta, quæ dicantur, & quanta eis fides adhibenda, *not. l. pen. C. de fid. inst. & per Azo. in Summa. C. eod.* ἀγοραῖα Iustiniano in Nouel. de Tabel. dicuntur.

Forensis iudex, secularis, *c. si clericus l. laicum. de for. compet. lib. 6.* inde forum fori, pro foro seculari passim apud interpretes Iuris ciuilis, & pontificij reperias.

FORANEVS, forensis substantiuè, pro extraneo, & peregrino.

Foraneus, qui forum tenet, vel de foro venit, *3. q. 6. c. peregrina.* & vide infrà, Officialis foraneus.

FOSSA, est receptaculum aquæ manufacta. *l. vnic. D. vt in flum. publ. & alibi sæpissimè.* Fossæ agrorum siccandorum caussa factæ, *l. 1. §. sed & fossas. & §. fin. l. 2. §. 1. l. 24. D. de aqua & aqua plu.*

FOSSATVM, pro fossa & vallo, quo castra cingebantur: vel (vt alij volunt) pro ipsis castris: quia fossa cingi solebant, *l. 3. §. is qui in exploratione. D. de re milit. Vegetius lib. 4. c. 16.* Suidas σέδετον τὸ φοσσάτον. *C. Harmenop. lib. 6. tit. 5.* τοὺς ἐν τῷ φοσσάτῳ κλέπτοντας, εἰ μὲν ὅπλα, σφοδρῶς προστάττομεν τύπτεσθαι. In libello etiam variorum auctorum de limitiibus ita scriptum est, Fossatum decisum paruum in fine pro termino posuimus.

FOTINIANI, *l. 5. C. de hæret.* à Fotino Gallogræcæ Smyrnæ episcopo, de quibus in catalogo hæreseω̃n, & Isod. lib. 8. etym. c. 5.

FRACTVM, interdum dissolutum significat, continetúrque sub verbo, Rupisse. *l. Marcel. de verb. sig. l. si seruus seruum. §. inquit lex. ad l. Aquil.*

FRAGMENTVM, pars rei fractæ, *l. si autem §. Aristot. D. si seruit. vindic.*

FRAMEA, pen. correpta, accipitur pro rhomphæa, lancea seu hasta: de qua meminit Iuuenal. saty. 13. dum dicit:

Et Martis frameam, & Tyrtæi spicula vatis.

Atque in lectione Zachariæ Prophetæ, cap. 13. Framea, inquit, suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi. Et ita debet intelligi locus Vlpiani *in l. 3. §. armis. D. de vi & vi armata,* licet aliqui aliter intelligant.

FRANCISCVS ACCVRSIVS nobilis Iurisconsultus Florentiæ natus, ius Ciuile Bononiæ, anno à Christo nato M. CCXXV. magna cum ingenij atque industriæ laude professus est. Glossas in omnes Iuris ciuilis libros scripsit, magnopere adiutus iis, quas superiores Iurisperiti Irnerius, Bulgarus, Martinus, Placentinus, Ioannes Azo multifariam adscripserant. Præceptoribus vsus est Ioanne, qui Glossator vulgò nominatur, & Azone. Filium reliquit Franc. Accursium, qui eodem in loco Ius ciuile interpretatus est, patrísque glossas locupletauit.

FRATER & soror in transuersali linea sunt in secundo gradu, iuxta leges Cæsareas: secundum Pontificias Constitutiones in primo. Quæ sit huius differentiæ caussa exponunt interpretes. Iuris Cæsarei supputatio valet adhuc in hæreditatibus ac tutelis: Pōtificij iuris in matrimonio.

Frater per vtrunque parentem accipitur, id est, aut per matrem tantùm, aut per patrem, aut per vtrumque, id est, ex vtroque eodem parente. Sed hic numerum non auget. *Paulus in l. Iurisconsultus. D. de gradibus & adfinibus.* At Fratres germani dicuntur, ex vtroque parente: consanguinei, ex eodem tantùm patre

non

non etiam eadem matre: vterini contrà, ex eadem matre,& duobus patribus.

Fratres ARVALES dicebantur,qui de finibus & terminis motis cognoſcebant. Sic enim vetus gloſſa. Aruales ſodales, οἱ περὶ ὅρων διαγινώσκοντες δικασταί. ſancti enim habebantur & inuiolati termini. Seneca in Hippol.

nullus in campo ſacer.

Diuiſit agros arbiter populis lapis.

De his Plin l. 18.*c.* 3. M.autem Varro lib.1.de re ruſtica appellat tantùm pinos, cupreſſos, vlmos,quibus notis,vt docet, multi tunc vti ſolerent ,ne confunderentur prædia,& lites orirentur de finibus agrorum. reliquit autem oleas. veteres enim illi Græci & Latini ordinibus quoque olearum idem præſtare ſoliti erant.*Cic. pro A.Cæcinna:* Eius autem fundi extremam partem oleæ directo ordine definiunt. *& paulò poſt:* Et clara voce imperat, vt eum, qui illum oleatum ordinem intraſſet,occideret.Nec inſulſè arbitrabitur quiſpiam Ariſtophanem in Batrachis huc reſpexiſſe, cùm inducit chorum mouentem Æſchylum poetam qui erat acer & vehemens, μένων ὅπως μὴ σ' ὁ θυμὸς ἁρπάσας, ἐκτὸς οἴσει τῶν ἐλαῶν. *Vide Feneſt.c.* 3.*Varro lib.* 4. *ling. Lat.* Fratres aruales dictos ait,qui ſacra publica facerent propterea,vt fruges ferrentur: à ferendo & arueis.

Frater patruelis,filius patrui.Fratres patrueles, ſororéſque patrueles dicuntur,qui quæve duobus ex fratribus progenerantur: *vt apud Paulum traditum eſt in l.iuriſconſultus* §. *eod gradu.D. de grad.*

Fratris appellatione, Iuriſconſ. complectitur ſororem. *l. Lucius & Titia.* D. *famil.erciſ. l.Luci. Tit* § *quæſitum.de legat.* 3.Sed obſeruatu dignum, quod Iacob. Burrigarius monuit, communé,loquendi vſum aduerſari. Quanquam fratrum nomen interpretatione extenſiua nepotes complectitur: *vt annotatum eſt ab Ioanne Andrea ad Speculat. de ſucceßio ab inteſtat.* refragatur tamen cõmunis vſus laicorum, ſecundum quem diſponentes regulantur, *l.omnibus.de verb.ſign.& l. fun li.cod. tit.l. Labeo.de ſupel.leg.cum concordibus legibus.* Sic apud Modeſtinum de pact.Tres, inquit,fratres,Titius, Mæuius, & Seia, communem hæreditatem inter ſe diuiſerunt. & *paulo poſt:* Sed poſtea duo de fratribus,id eſt, Mæuius & Seia

FRATRIÆ,duorum inter ſe fratrum vxores dicuntur. Græcè εἰνατέρες.*l. non facilè.* D. *de grad. Alc. in l ſi ſuper. C.de tranſact.* Feſtus lib. 6. Fratri etiam apud Athenienſ. tertia pars tribus erat. Aliàs etiam ſodalitium eſt.

FRATRVELIS, matertetæ filius, Iſidoro. Fratrueles etiam coōſobrini, *I. Cuiacio lib.6.Obſer.c.*17.

FRAVS, à ferendo, deceptio,quæ alicui infertur. Apud veteres pro pœna ſumebatur, *vt ſcribit Seruius in* 11.*Æn.& Vlpi l.*23.§ 2. *D de edil.edict. at in l.aliud.* 131. *D. de verb. ſign.* differre à pœna vult, quòd fraus ſine pœna eſſe poſſit: Pœna non ſine fraude. Pœna enim eſt noxæ vindicta: Fraus & ipſa noxa dicitur,& quaſi pœnæ quædam præparatio, id eſt, *vt exponit Hotom.* noxæ imputatio, & pœnæ periculum. Itáque ſumitur, *l.*1.*D. ad le. Falc.* Eam pecuniam ſine fraude ſua capere liceto. & *l.*25. D.*de adult* Viro adulterum in vxore ſua deprehenſum retinere horas viginti teſtandæ eius rei cauſſa, ſiue fraude ſuo iure liceto.*Sic.l.*8.D.*de accuſ.*Quando & per quæ fieri fraus dicatur, diſſerit fuſius *Zaſi. in* §.*item ſi quis.Inſtit.de act.*

Fraudis interpretatio. *vt Papinianus ait.*ſemper in iure ciuili, non ex euentu duntaxat, ſed ex conſilio quoque deſideratur. Obſerua autẽ Papinianum eodem reſpexiſſe, quò reſpexit naturalis lex, dum dicit, NON CONCVPISCES, NON DESIDERABIS ALIENA.

Fraudi opponitur Fides, *apud Cicer. in Catilin. & l aliud eſt fraus in princi.* D. *de verb. ſign.* Fraus pro fruſtratione malitioſa *l.fraudi.*D.*de orig.iur.*

Fraus dolum ſignificat,*l.*25.*D.de inoffic.teſta.l.* 63.*D. rei vind.* ideóque hæc duo coniungi ſolent *l.*3 *in fi. D.pro ſocio l.*10. *C.de procur.* Fraudis(*vt ait Tertullianus in lib. de idololat.*) conditio ea eſt,ſi alienum rapiat,aut debitum deneget.

Fraus capitalis, pro crimine ſumitur à Iuriſcoſ.*in l.*23 § *excipitur.* D.*de ædi. edict.* propter quam quis puniendus ſit.Sícque vſurpatur à M.Cicerone lib.1. de Oratore,& in Rabitiana.

Fraudem pro damno accipi quidam putant, *in l.*33.*D ex quib. cauſ.maio.l* 1 D. *de alien.iud. mut.l.* 18.*in fi D.de iud.* Fraus pro incommodo & periculo, In Fœdere antiquo apud Liuium lib.1. Rex, facíſne

metu Regium nuncium Pop.Rom.Quiritum? Quod sine fraude mea, Populique Rom.Q.V.fiat, facio Sic passim, Ne ea res fraudi sit. Hinc sine Fraude, id est sine pœna,& periculo, vel impunè,*l.1.§.1.D ad leg.Falc.l.26.§ hac clausula.D. ex quibus caus.maior.*

Fraus fit legi,Senatusconsulto, edicto, constitutioni. Fraudem autem legi facit qui salu s legis verbis, sententiam eius circumuenit: id est, vbi quod fieri noluit,fieri autem non vetuit,id fit:nam quod distat ῥητὸν ἀπὸ τῆς διανοίας, hoc fraus ab eo quod contra legem fit,*l.29.& 30.D.de legibus*.Exempla sunt.*l.7.D. qui & à quibus. & alibi sæpißimè in libris Iuris ciuilis*.Hinc in fraudem legis, iurísque accommodasse quis dicitur, *l.10 D. de iis quibus vt indign. l.103.C. de leg.3.l.3. D de iur fisc.* Hinc etiam fraudis caussa adscripta conditio, *l.27.D.ad leg.Falcid.* quæ fraudādæ legis Falcid.gratia adscribitur.Sic in fraudem leg. *Miscella l.64. D de cond.& demonst.*

in Fraudem fisci alienat, qui iam eo crimine damnatus, ex quo publicatio bonorum sequitur, vel futurum prospiciens vt damnetur,alienat.*l.4.§.5.D.de iure fisc.* contrà in specie,*l.26. D.eod.* In fraude fisci adoptio quando fiat, *l.fi.D. de bon.damna.*

Fraus fit conuentioni *l.fi.C.si manc ita vanior.*

Fraus in alienationibus, manumissionibúsve,quæ in creditorum, patronive fraudem fiunt,in damno pecuniario accipitur, *l.1.§.& aliàs. D.si quid in fraud. patro.* eámque,quod ad libertatem præstitarum caussam attinet, & consilio, & euentu simul æstimamus, *l.15.D.quæ in fraud.credit.* Vtrobique verò in fraudem Theophilus *institution. quibus manumit. licet. & in §.item si quis in fraud. Institution de actio.* interpretatur, πρὸς βλάβην καὶ ἀπάτην, καὶ περιγραφὴν τῶν χρεωστῶν.

Fraudem facit,si quis quod facere debet,non facit,*l.in fraudem facere. & l.seq. D.quæ in fraudem credit.*

FRAVDATIONIS caussa latitat,qui hoc animo latitat,vt fraudet creditores,*l.50.D.de pec.& alibi sæpißimè.*

FRAVDATOR, tam qui fraude alienat, quàm qui fraude accipit,*l.ait prætor.§.pen.l.vlt.§.fi.D.quæ in fraud.creditorum*.Variè hanc vocem accipi, Glossematarius declarat,*in l. imperatores. de curator.bonor.dand.*

Fraudator.*l.vl.C.de reis his quæ in fraud.* is est,qui fraudandorum suorum creditorum caussa debitorem suum acceptilatione liberauit donandi animo, non debitor qui liberatus est, qui etiam siue fraudem scisset teneretur creditoribus in solidum,siue nescisset, non inquantum facere posset, sed inquantum locupletior factus esset.*l.6.§.in hoc. D.quæ in fraud.cred.*

FRAVDARE hæreditate, pro priuare,excludere ab hæreditate,*semel scriptum l.2.D de his quæ in testam.*

Fraudare nemo videtur eos,qui sciūt, & cōsentiunt,*l 188.ff.de reg.iur.* Nec fraudantur creditores, cùm quid non acquiritur à debitoribus, sed cùm deminuitur de bonis,*l 177 de diuers.reg.iur.l.6.D quæ in fraud.credit.*

Fraudat vectigal,qui merces non profitetur & Fraudati vectigalis crimen,*l 8. D.de public.* Hinc & Fraudare annonam, *l.1.D.ad leg.Iul.de anno.* Fraudati census crimen,*l.1.C.de quæstio.*

FRAVDVLENTVS vsurpator,idem qui malæ fidei possessor, nihil repetit impensarum,nihil retinet, imputaturus sibi,quare non abstinuerit ab alieno,*l.adeò quidem.§. ex diuerso. l.qua ratione.§ sed non vt literæ. D.de acqui.rer. domin.*

FRAVDATORIVM interdictum, quo in fraudem creditorum gesta reuocantur,*l.67.in princi.D ad S.C.Treb. & alibi sæpè. cuius verba quædam referri videntur in l.60.pro socio.*

FREQVENTES ire in alia omnia, pro frequentes dissentire. Neque solùm ire in alia omnia, sed & discedere, & transire,eodem sensu veteres dicebant.

FREQVENTER fieri dicitur quod assiduè fit,*D de inoffic.test.l.nam & his de mino l.& si fine.* Quandoque dicitur fieri frequēter,quod bis fit, *in Auth. de defen ciuit ad fi.& ibi not.* Quandoque multoties exponitur,*in proœm.decretaliū. §.sanè* Quandoque voluntariè. *C.de vsur. pupil.l.1.* Quandoque sæpiùs,18.q.2. non semel habetur hæc dictio extr.vt lit.non contestat.quoniam frequenter.

FRIGIDARIVM. vide suprà Caldarium.

FRIBVSCVLVM,*in l.32.§.fi.diuortium.*

tium.D.de don.inter vir & vxo. à diuortio separatur: & leue iurgium significat, l.31,D.de iur.dot.l.27.D. de pact. dit. Isidor. Friuolum legisse videtur. Sic enim lib.9.Etym.c fin.Friuolum est,ait,cùm eo animo separantur coniuges, vt ad se inuicem reuertantur. Nam friuolum est velut quassæ mentis,& fluxæ, nec stabilis.Fieri autem potest, vt à Friuolusculum deducto à Friuolum, per contractionem factum sit Friusculum,inde u,in b mutatione,Fribusculũ. Propriè autem

FRIVOLA vocantur fictilia vasa minimi pretii: vnde pro leuis pretij supellectile hoc verbum vsurpatur, l.11.§. pe.D de pig.actio.Seneca lib.3. Controuers.Ego illos in friuola inuitaui nostra, &c.Pet.Faber in l.48.de reg iur Fribusculum apud Isidorum vbi suprà, legisse videtur.

FRONS agri,in l.30. de acq.rer.dom. μεταφορικῶς dicitur. Quod verò antiquitus monumentis inscribi solebat, In Frontem pedes tot, in latitudinem pedes tot sepulchrum patere significabat, interprete Acro in Horatium.

FRVI, plus est quàm vti.nam vti est ad vsum & necessitatem vti. Frui est omnem rei fructum, commoditatémque & vtilitatem percipere.Itaque qui fruitur, non ad vsum modò quotidianum, sed & ad abusum, & ad compendium & quæstum vti potest. Dicimus autem locum fruendum locari,& conduci, l.1.D. de loc.publ.fruend l.1.in fi.D.si ag.vect l 7. §.Papinianus.D.solut.matr. Vitruuius lib. 7.c 8.Festus lib.6.

FRVCTVS à ferendo dicitur, & generis nomen est,quo ea omnia, quæ terra gignuntur, propriè comprehendimus:atque eius duæ sunt species, quarum altera Frugum nomine appellatur: nimirum quæ minutæ fruges dicuntur, hoc est, quæ arista & siliqua continentur,l frugem 77.ff.de verb.significa. Altera verò generis sui nomen obtinet,& quicquid præterea ex terra natum ad hominum alimentum pertinet,complectitur, vt vinum,oleum,& arborum baccæ, itẽ fœnum,arundo,cædua sylua, l.48. D.de vsufru l.40.ff.de contrahend.empt. Postea verò fructuum appellatio generaliter ad omnem rei corporalis & incorporalis prouentum relata est Vnde mercedes rerum,quæ locari solent, & omnes res ex quibus commodum vel emolumentum aliquod percipitur, fructuum vocem obtinent,l. videamus.ff. de vsur. Iauolenus in l.fi ff.eo tit Fructus rei est,inquit vel pignori dare licere.Et amicitiæ fructum dicimus. Cicero eleganter. Et amicos,ait tanquam pecudes,eos potissimùm diligunt,ex quibus sperãt se maximum fructum esse capturos.

Fructus communiter esse naturales,& industriales siue elaborati distinguũtur Naturales fructus sunt, qui vi,& beneficio naturæ principaliter, non diligentia & opera hominis proueniunt:vt arbores,poma,lac,pilus,lana,agni,hœdi, vituli,equuli,suculi.l fructus.ff.de vsur. §. is verò ad quem Instit.de rer diuis. Fructus industriales sunt, qui principaliter requirunt diligentiam, culturámque hominis, quæ nisi continuò interueniat, natura nihil operatur, l. bonæ fidei. in princ ff.de acq.rer. domi. Quando igitur nulli fructus contingant,sine aliqua hominis cura, & sine aliquibus impensis, iuxta illud, Labores manuum tuarum manducabis: semper meminisse oportet, omnes fructus in hæreditatis petitione definiendas esse,deductis impensis, quæ quærendorum, cogendorum, conseruandorum eorum gratia fiunt,l. si à parte. §.fin.ff.de petit.hæred.l fructus. ff.solut.matr.

Fructus adpellatione interesse quoque continetur.ff si seruit vendi.l loci,corpus. §.in confessoria & l.si fortè § fi.eod.t itu. Obseruandum etiam,cùm agitur in rem fructum nomine contineri vtilitatem, tam ex fructu, quàm vsu prouenientem, l.cùm in rem.ff. de rei vind.

Fructus fructuum qui sint,vide l cùm autem redhibitio. §. cum redhibetur mancipium.de ædil.edict.

Fructus hominis in operis esse,& operæ in fructu sunt,l.fructus & l. praceden. ff.de oper.ser.

Fructus verbum interdum ius interdum corpus significat,l.43. D. de euictio. Ad ius cùm refertur,ius vtendi fruendi significat. Vsusfructus itaque an fructus legetur nihil interest. Nam & fructui vsus inest at vsui fructus deest,l.14.§.1.ff. de vsu & habit.l.41.ff.de vsufru.legat.Fructus quandoque sine vsu constituitur,l. 5.§ sed & si.vsus.ff.vsufr. quemadm. cau. Cùm autem ad corpus refertur, eos

propriè qui ex re ipsa naturaliter enascuntur, fructus complectitur: & ab vsuris, pensionibus, cæterísque obuentionibus separantur *l.* 19. *D.de hæredita. petit. l.*34. *ff. de vsu.l.*39.*§.fructus ff.de leg.*3.*l.*11. *ff.de donat.* Hæc enim omnia non fructus esse, sed fructuum vicem obtinere dicuntur, *d l.*34. *& l.*83.*ff.de leg.*3. cùm non natura prouenjant, neque ex ipso corpore, sed iure percipiantur, & ex obligatione, *l.*34. *D.de rei vind.*

Fructus & vsus hoc differunt, quod fructui & vsus inest vsui fructus deest: & fructus quidem sine vsu esse non potest: vsus sine fructu potest. vt si tibi fructus deducto vsu legatus sit, inutile sit legatum: & si vsufructus legato fructus adimatur, totum ademptum sit. sed si fructus sine vsu videatur constitutus, qui & ab initio constitui potest. sed si fructu legato vsu adimatur, nulla sit ademptio, *l.*24.*§.*1 *ff.de vsu & habi.* Vide vsus à fructu.

Fructus fundi venatio non est, nisi fructus fundi ex venatione constet, *l.*26. *ff de vsur.*

In pecudum Fructu fœtus est, & lac, & pilus, & lana, *l.*28.*ff de vsuris §.in pecudum Instit.de rer diuis.*

Fructuum alij pendentes, alij percepti. Pendentes, adhuc terra continentur & terræ cohærent, *l* 44.*D.de rei vind. & alibi sæpè.* qui & pars fundi censentur, *l. fructus. ff. de rei vind.* & res mobiles propter futuram mox perceptionem: *de quo Bartol.in. l.vlt.de requi.reis.* Appellantur & stantes, *l.*7.*§.interdum.ff sol.matr l.*26.*D de fur.* His opponuntur percepti, qui à solo separati sunt, *§. is vero Instit. de rer.diuis.* At fructus percipiendi sunt quos tam petitor percipere potuisset, quàm possessor, *l si nauis §ﬁn ff.de rei vend.* Duobus autem modis dicuntur fructus tam percepti, quàm percipiendi: *D. quibus latè Speculat.tit.de Fruct. & interesse.§.*1 *per tot.adde Bart. in d l & ex diuerso. §.si petitor.ff.de rei vendic.*

Fructus aridi sunt, qui ad inuicem commixti non confunduntur, vt messes, *l.vlt.§.vlt ff.de iur.fisci.l.*ii.*C. Th.de suscept. l.C. Th. de vsur.* Liquidi verò qui confunduntur, vt vinum, mel, & similia, *instit. de rer.diuis.§.si duorum & §.quod si frumentum. vide authen.nullum creden.agricol tenere illius terram.*

Fructum percipi spica, aut fœno cæso, aut vua adempta, aut excussa olea, quamuis nondum tritum frumentum, aut oleum factum, vel vindemia coacta sit, Labeo ait, *teste Paul.in l si vsufructuarius. ff.quib mod.vsusfructus amit.*

Fructuum eousque habenda ratio, quousque haberetur, si res petita non periisset: id est, ad rei iudicandæ tempus. *Vide l fructus.ff.de rei vendic.*

Fructuum autem Fundo cohærentium, alij maturi, alij immaturi dicuntur: tametsi vni sint, non diuersi, hoc est, eadem res *l fi.§ pen. D. quæ in fraud.cred. adde glos.in l fructus.ff.de rei vend.*

FRVCTVARIVS, & Vsufructuarius, quibusdam iidem videntur. Nam vtroque significatur is, qui ius vtendi fruendi habet. *vide l.vti frui. & l. fructuario ff. si vsufru. penul.* Fructuarius fundus, seruúsve, in quibus vsumfructum habemus.

Fructurius ager, idem qui vectigalis intelligi potest, Insulano teste. Barbari vnà cum Italis vulgò vocant censalem agrum, veluti si diceres censualem. Nisi fortè quis velit fructuarium haberi pro agro culto, & fertili. Videtur tamen priori interpretationi citiùs accedendum.

Fructuarius, cuius est fructus. *Vide Florentinum in l. si alii vsus. ff. de vsufruct.* qui vsuarium, à fructuario separat.

FRVGES, *inquit Varro, Donatus, & Seruius*, inde dictæ quòd his fruamur. Harum verò duo genera prima facit Plin. *lib.*18 *cap.* 7. Frumenta, vt triticum, hordeum: & legumina, vt faba, & cicer. Itaque Paulus *lib.Senten.* 3. Frugibus legatis, inquit, tam legumina, quàm triticum & hordeum continentur. Atque ab aliis rebus omnibus, quæ terra gignuntur, distinguebantur, veluti, vinum, oleũ, & baccæ, glandésque arborum, quæ propriè Fructus appellata sunt: síque videtur Cicer. distinxisse *Verrina* 8. Senatus Consulibus permisit, vt vini & olei decumas, & frugum minutarum Romæ venderent: legémque his rebus, quæ ipsis videretur, edicerent. Postea tamen consuetudo loquendi eo progressa est, vt etiam ad omnes fructus terræ, quos in alimoniam vertimus, hoc nomen pertineret: vnde Frugiferæ arbores dictæ, vt Priscianus scribit: vnde Frugum copia, &

pia, & Frugum inopia, pro iis omnibus, quæ terra gignuntur. At Paulus pro reditu Frugem accipi ait non solùm qui ex frumentis, aut leguminibus, verùm etiam, qui ex vino, vel ex syluis cæduis, vel creti fodinis, lapidicinis, capitur. *l. 77. ff. de verb. signi.* sed cur id dixerit, parum, constat.

FRVMENTA in herbis esse censentur, cùm spicis adhuc carent, quæ niues possint corrumpere. *Labeo in leg. fistulas. § fin. ff. D. de contrahen. empt. Vlp. in l. frugem. ff. de verb. signifi.* Frumentum id esse, quod arista in se teneat, rectè Gallum definisse ait. Frumenti autem nomen generale est, *l. frugem. ff. de verb. signific.* non tritici, *vt scribit Accursius.* Interdum tamen pro tritico tantum per eminentiam. *vt in l. si is qui negotia. §. vlt. ff. mand.* quo modo frumentum Galli accipiunt vulgò, non generaliter.

FRVMENTARIA tessera, signũ frumentarium, quo exhibito, frumentum dabatur. *Vide l. mortuo. ff. de leg. 2.*

FRVMENTATORES Latinè dicuntur, quos Græci σιτώνας, hoc est, coemendo frumento curatores præpositos. Hæc enim munera erant apud Athenienses, aliásque ciuitates, quæ frumento importato vtebantur, *l. munerum ciuilium. §. 1. ff. de muneribus & honoribus.* Hinc Sitonia, munus dicitur publicæ frumentationis, *l. 2. in princip. D. de vacatio. & excusa. mune.* Et Sitonæ administratores ipsi frumentarij, *in l. fina. ff. de administrat. rer. ad ciui. pertin.* Debitorum ex huiusmodi publicis contractibus fit mentio *in l. 3. C. de compensat.*

FRVMENTATIO labor militum in frumento intra castra præsidiáve congerendo, *Macer. l. 12. §. 2. D. de re milit.* Officium Tribunorum est, vel eorum qui exercitu præsunt, frumentationibus commilitonum interesse.

FRVMENTARII apud Spartianum in sunt, qui frumentum portabant in horrea publica, & qui inde etiam, cum viritim dabatur, in ædes ciuium portabant. Scribit enim Spartianus explorasse Adrianum Imp. omnia domorum arcana per frumentarios: ídque eò existimo, quòd in eas domos crebrò ventitare solebant, in quas frumentum portabant.

FRVSTRARI significat morari, tergiuersari, cunctari, *l. 24. & 25. ff. ex quibus causs. maio. l. 2. §. quod si pater. D. ad Tertyllianum.* Frustrari ergo dicuntur, qui qualibet tergiuersatione, & solertia efficiunt, ne secum agi, vel ad exitum controuersia deduci possit, *l. fin. D. de procur. l. 3. D. de iudiciis.* Frustrari tempus, *l. 26. §. actio. ex quib. caus. maior.* Hinc

FRVSTRATIO, pro mora, *l. 89. D. ad leg. Falcid. §. si ad exhibendum. instit. de offic. iudicis.* Et

FRVSTRATOR, qui in iudicio deest *l. 31. § litem ff. de neg. gest.* itē qui tergiuersationibus executionem rei iudicatæ remoratur, *l. 7. C. de execu. rei. iud.*

Frustrator, morosus debitor, *l. fin. D. de vi & vi arma.*

FVCI appellatione *l. fi. §. species. D. de publica.* non satis scio, an frutex in Creta nascens significetur, quem Græci φῦκον θαλάσσιον, Latini Fucum marinum appellant, *cuius meminere Dioscorid. lib. 4. Plin. lib. 13. ca. 23. & lib. 26. ca. 10.*

FVCINVM, vide Buccinum.

FVCVS color additus arte. Hinc Fucus muliebris, *cap. fucare, de consec. dist. 5.*

Fucum facere, imposturam facere, & artificiosa dissimulatione illudere.

FVCARE, est colorem arte addere, & tingere, *l. 1. C. quæ res vend. non pos.* quo sensu accipitur *d. c. fucare l. fi. C. Th. de murileg. l. 3. C. de vestib. holo.*

FVERIT. Hoc verbum scriptum in testamentis (cùm & præteritum & futurum tempus respiciat, *l. si fuerit. D. de reb. dub. l. si non fuerint. D. pro socio*) quomodo accipiendum sit, declarat Barto. *in l. hoc. artic. D. de hæred. instit.*

FVGA, est abscessus cum celeritate. Eam Bald. (vt nostri dicunt interpretes) magistraliter diuidit in voluntariam, caussariam, & ignominiosam. Prior grauat fugientem suspicione magna, non tamen quæ iustam fidem mereatur, nondum cognita re ipsa *Authen. si vero. C. vt omn. iud. tam ciuil. quàm milit.* Altera excusationem habet. Non enim omnis qui de loco recedit, pro fugiente habetur. Siquidem caussa faciendi, non factũ, inspicitur. *l. verum in princip. D. de furt.* huic contraria, quòd caussam non habeat, quæ excuset, Ignominiosa dicitur.

Fuga quandoq. pro exilio, *l. 4. §. ad tempus. D. de re mili. l. 5. D. de interd. & releg.*

Scribit autem Seruius veteres properantium iter, fugam appellasse. Inde fugitiuus.

FVGAM VENDERE dicebantur, qui fugitiuos vendebant, quod S. consulto vetitum erat, ne serui ad fugam incitarentur. *vide l.2. D. ad leg. Fab. l.6. C eo. l.35. § si quis amico.* D. *de contrah. emp.*

Fugam tacere, fugere, *l. 4. D. de re milit.*

FVGIENTES ad Graecorum exemplum, qui eos φεύγοντας vocant, in iure nostro dicuntur rei, tametsi non sem per fugiant. *l. properandum. C. de iudic l fi. C. de bon. mat. l. 2. C. de iur calum.* quemadmodum litigantes, scilicet habitu & qualitate. Natus est modus, quo Grammatici tradunt, Participia absolui à tempore, qui confert pro testium dictis sustinendis: *vt Zasius monuit, in admodum vtili illa ad practicam l. si se non obtulit. § si ex conuentione.* D. *de re iud.*

FVGITIVI appellatione Labeoni ex fugitiua natus non continetur, *teste Vlpia in l. 1 in fi. de fug.*

Fugitiuus non est, qui ad amicum domini confugit, *l. bouem. §. qui ad amicum. §. qui p rsuadet. § si seruus eod. tit.* Obseruandum, quòd Fugitiuus seruus etiam dicitur, qui à domino ea mente recedit, ne ad eum redeat, etiam si mutato consilio ad eum reuertatur. *Vide Vlpianum in elegantissima. l. quis sit fugitiuus. D. de adil. edict. & vide l. 225. D. de verb sig* Diuiditur autem Fugitiuus, *vi ex ead. l patet*, in Erronem & Fugitiuum. rursus Error in fugitiuum & Erronem. Sanè Tryphoninus offendit, solam mentem propositúmque fugiendi non sufficere, vt fugitiuus quis dicatur, nisi & aliquis actus fugae accesserit, fugitiuus de verb. sign.

Fugitiuus pro perfuga, *Saturnius in l. aut facta. 16. ff. de poen.* Tempus discernit emansorem à fugitiuo, & effractorem vel furem diurnum à nocturno.

FVGITIVVS quis sit, *definit Ofilius* Fugitiuus est, qui extra domini domum fugae caussa, quo se à domino celaret, mansit, *Cassius scribit*, fugitiuum est, qui certo proposito dominum relinquat. Item *apud Viuia* relatum est, fugitiuum ferè ab effectu animi intelligendum esse, nō vtique à fuga *Vl in l quis sit de aedil. edi.*

FVGITIVARII, qui fugitiuos mercede reducent, *l. 18. D. de profectio.* *verb.* vel qui dominis indicant, vbi fugitiui celantur, *l. 13. D. eo.* vel (vt quidam ex Floro admonuit) qui fugitiuos persequuntur.

FVLCIRE, est veteri operi restituendo remedium adhibere, *l. 1. § si quis aedificium. ff. de ope. nou. nunt. l. sicuti. ff. si seruit. vend.*

FVLCIMENTVM, & fultura, sustentaculum, *l. quaesitum.* D. *de fund. instruct.*

FVLCRA sunt (*vt docet Seruius*) lectorum sponde, quae legato lecto continet ait Vlpianus *in fi. l. librorum. de leg. 3.*

FVLLO, qui vestimenta polienda, curanda, lauanda, mercede accipit, *l. 2. D. de cond fine cauf. l. 13. §. fi. fullo.,* *D. loca. l. 12. & l. 82. D. de fur l. vnic. D. loca. de via. pub.* Theoph. dicitur κναφεύς, λευκαντὴς siue πλύτης, *in § vlt. mand. & § item si fullo de oblig. quae ex delict. nasc.*

FVLLONICA meritoria, *l. 13. § fi. D. de vsufru.*

Fullonicas instituere, *l. 3. D. de aqua & aqua plu.* pro officinis.

FVNDVS integrum aliquid est, agrum cum villa & aedificio significans. Sed in vsu, vrbana aedificia, aedes: rustica, villae dicuntur. Locus verò sine aedificio in vrbe, area: rure autem ager appellatur, *l. 60. & l. 111. D. de ver sign.* Fundus autem dictus est ager, *vt scribit Varro lib. 4. de ling. Latin.* quòd pecudum & pecuniae, videbatur fundamentum: aut quòd quotannis fundat multa, *At vt vult Festus li. 6.* quòd planus sit ad similitudinem fundi vasorum. Villa ergo fundi est pars, atque accessio. *l. 6. D. quibus mod. vsus fruct. amitta.* Porro vel modicus locus Fundus appellari potest. Constitutione enim & destinatione nostra fundi efficiuntur, *l. 60. D. de verb. sig. l. 24. § fi. D. de leg. 1.* Fundi etiam pars fundus appellari potest, *l. 34. ff de legat. 1.* Ac Fundi diuiduntur regionibus ac locis, *l. 23. § fin. de seruit., rusti.* Latifundia & possessiones Graeci appellant, συγκτήσεις, *l. 34. § 1. de leg. 2. ff.*

FVNDVS est omne, quicquid solo tenetur, *l. q. D. eod. tit.*

Fundi appellatione etiam populus, ciuitas, communitas, monasterium, vicus, castrum: villa, & alia continentur, *Zasio in § aqua. Instit. de actio.*

Fundi agonothetici, qui deputati erant sumptibus certaminum sacrorum, *l. iubemus, C. de fund. patr.*

Fundi vectigales sunt, qui ciuitatum sunt, & mancipibus ita locantur, vt certum vectigal reip. pendant. *Alciato de verb. sign. & in dispunct. lib. 3. c. 3.*

Fundorum Principis, de quibus tractatur sub rubr. *C. de fund. patrim. lib.* 11. alij dicuntur patrimoniales, alij diuinæ domus. Patrimoniales sunt, qui locati tantùm, & in principis patrimonio conseruari solent, vnde & rei priuatæ appellantur. Diuinæ domus sunt, qui sacrarum largitionum sunt, hoc est, in quibus Princeps suas largitiones exercet.

Fundi Saltuenses, vide Saltus.

Fundi Limitanei, & Limitrophi, vide Limitanei.

Fundus fieri vel esse dicitur (*auctore Festo*) populus eius rei quam alienat, hoc est, auctor. quod genus dicendi frequenter vsurpat *Cicero in Orat. pro Cornel. Balbo.* Nec verò ad populos duntaxat, verùm etiam ad quemuis auctorem referri solete, argumento est illud Lysitelis adolescentis apud Plautum: Nunc mihi is properè conueniendus est, vt quæ cum eius filio egi, ei rei fundus pater sit, potior eo. *vide Hotom. Obser. lib. 2. c. 5. & Turneb. lib. 4. Aduers. c. 12.*

FVNGI est id, quod debetur dare. nam propriè fungi stipendiarij aut vectigales dicuntur, qui quod debebant, pendebant. *Cic. Verrina. 5.* Quis non maximo se affectum beneficio putauit, cùm tribus decumis pro vna defungeretur. *Et eod. libr.* Tamen hoc vobis est statuendum, quid aratoré ipsum arationis nomine numeris in Remp. fungi ac sustinere velitis. Hinc fungi officio suo est, vt vulgus loquitur, facere suum debitū, *l. iudex de re iud. ff.* Sic & Fungi res dicuntur, quæ officium suum præstant. Vlpian. *in Insti. tit.* 6. dotem Fungi dicit, quæ in matrimonium, datur. & fungi monumentum. *l. 43. ff. de rei vind.* in quod corpus infertur. Hinc D. fungi pretio, æstimationéque pro æstimationem præstare, & exoluere, Iurisconsulti dixere, *l. 11. ff. de act. empt. l. 1. ff. si famil. furt. fecis. dic. l. 37. in fi. D. ad leg. Aquil.* & dotis collatione, noxæ deditione, litis æstimatione, tributione fungi, pro eo quod est noxæ dedere, litis æstimationem soluere, & dotem, tributáve conferre. *l. 3. D. collat. dot. l. 22. ff. ad mun.* Ex quo fit, vt in tributiones. collationésque & pensitationes, publicæ, functiones vocentur, *l. 4. C. de dona. l. 3. C. de apoch publ. l. 2. C. de iure empt. l. 9. & l. 13. C. de act. em. l. vnic. in quib. cauß.*

Fungi pignoribus in vicem satisdationis, est loco fideiussorum pignora præstare, *l. 7. D. de prætor. stip.* Fungi muneribus legatorum, est legata præstare, *l. 33. de leg. 2. l. 2. D. ad SC. Trebell.* Et Fungi munere Falcidiæ, dicitur fideicommissum quod Falcidiam patitur, *l. 77. de leg. 2.* hic fungi pœna dicitur, qui pœnam patitur, *l. in metallum ff. de pœn.* Et pretia rerum communiter funguntur. *l. 63. D. ad leg. Falcid. & l. 33. ff. ad leg. Aquil.* id est, tanti res æstimantur, statuuntur, quanti sunt apud omnes defunctoriè, *l. 2. §. non solùm. D. ad SC. Tertulian. 21. §. fin. D. ad Sillan.*

FVNCTIO nostris est vsus, vtilitatísve ipsius effectus & æstimatio, quæ pro alia re fit, vt creditori satis fiat. *Paul. in l. 2. §. mutui datio. de reb. cred.* Quia, inquit, in genere suo functionem recipiunt. Idem *in l. pretia ad legem Falcidiam.* Pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate singulorum, sed communiter funguntur, id est, mutua vtilitate pensantur. Sic *idem in l. si seruum meum. Ad legem Aquiliam, & in l. certum. si cert. pet.* Quatenus mutua vice res fungantur, quę tantundem præstent.

Functio publica, quòd ratione soli præstetur, *l. 1. §. hic tit. D. de public. & vectig.* Personalis, quæ ob munus soluitur, *l. 1. C. de excus. mun.*

FVNGIBILES res dicimus, quæ consistunt in numero, pondere, & mensura: vt pecunia, frumenrum, vinum oleum. Cæterùm corpora in vniuersum omnia omnésque aliæ species, dicuntur res non fungibiles. *Zas. in §. in personam. Instit. de act.*

FVNVS aliquantò generalius est, quàm exequiæ. Nam funus tota pompa est sepeliendi: exequiæ tantùm viarum est solennitas, dum funus procedit. Funus publicum erat, cùm quis propter sua in rempublicam beneficia, publicis sumptibus sepeliebatur. Ceremonias illius Plutarch. ostendit in Publicola.

FVNERIS sumptus, pro facultatibus vel dignitate defuncti, arbitramur.

Vlpianus ait in l. si quis sepulchrum, de relig. & sumpt. funer. Funeris impensam accipimus, quicquid corporis caussa erogatum est: veluti vnguentum, & pretium loci, in quo defunctus humatus est, & si qua vectigalia (sic enim legendum ostédunt Florent. Pand. & Basilica, quæ τέλος habent (súntque ea, quæ in itinere præstantur, dum corpus ex vno loco in alium præfertur) sunt, vel sarcophagi, & vectura (vbi tamen Græci vestiaria legisse videntur: στολὴν enim exponunt) & quicquid corporis caussa, antè quam sepeliatur, consumptum est, *l. funeris. D. de relig. & sump. fun.*

Funeris caussa sumptus factus, qui accipiendus, *docet tex. l. 14. §. funeris. & l. 37. D eod.*

FVNERARIA actio dicitur quæ de impensis funeris caussa factis datur, *l. 14. §. hæc actio. l. 16. l. 30. D. de religi. & sumpt. fun.* Dicitur & Funeraria actio, *l. 30. in fin. D. eod.*

Funerarium priuilegium, *l. fi. D. eod.*

FVNERARE, pro sepelire, frequens apud Vlpianum.

FVNESTA familia, *l. si ex. § illud quæsitum. D. de stip seru.* hæredis dicebatur ex mortis testatoris tempore: qui locus ex veteri iure Pontificio est, quo familia non desinebat esse funesta, nisi certo sacrificio, certísque piaculis expletis. nam his confectis pura dicebatur. Scribit autem Varro *libro 4. ling. Lat.* quãdiu in sepulchrum defuncti gleba abiecta non esset, aut os mortui ad familiam expurgandam exceptum esset, tandiu funestam eam mansisse. Hinc M. Cicero li. 2. de legibus: Neque necesse est edisseri à nobis qui finis sit funestæ familiæ, &c. Eæque erant feriæ denicales, *de quibus idem M. Cicero & Festus li. 4.* Notandum ante nouendiale sacrum dici esse super terram: vbi vrerentur, locus ille, Vstrina: cum conditum esset, funus: post denicale sacrum humata, vbi humata, locus ille sepulchrum, & τύμβος.

FVR ex eo dictus, quòd futurum atrum veteres Romani appellarunt, & fures per atras & obscuras noctes facilius furentur. Homerus.

---Κλέπτην δὲ τε νυκτὸς ἀμείνω.

Hæc Nonius Marcellus ex Varrone libro rerum diuin. 14. Hoc tamen Gellius reprehendit libr. 1. c. 10. nam quod à Græcis, inquit, nũc κλέπτης dicitur, antiquiore Græca lingua φὼρ est dictum. hinc per affinitatem literarum, quæ φὼρ Græcè est, Latinè Fur. Furem autem sic diffinit *Sabinus apud Gellium lib. 11. cap. 19.* Qui alienam rem attrectauit, cùm id se inuito domino facere iudicare deberet, furti tenetur. *Et paulò post.* Qui alienum tacens lucri faciundi caussa sustulit, facti obstringitur: siue scit cuius sit, siue nescit. Meminisse debemus tamen, inquit Gellius loco suprà citato, furtum sine vlla quoque rei attrectatione fieri posse, sola mente atque animo, vt furtum fiat, annitente.

Furem ab abigeo quantitas discernit. Nam qui vnum suem subripuerit, vt fur coercebitur: qui gregem, vt abigeus, *l. aut facta. ff. de pœn.*

Fur manifestus, quem Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ appellant, hoc est, qui deprehenditur, priusquàm eò loci peruenerit, vbi destinauerat manere eo die cum furto. Nec refert à quo deprehendatur, vtrum ab eo, cuius res fuit, an ab alio, *l. 2. & 3 & l. si quis in seruitute. D. de furt.*

Fur improbior, qui vi rapuit, *l. prætor. D. vi bonorum raptor. & Institut. eodem titulo.*

Fures balnearij, vide Balnearij fures.

Furem non esse qui dicit, quod in venditionibus seruorum sæpè dicitur, de animo hominis, propositóque loquitur: at qui furto, noxáque solutum dicit, nemini furti obligatum promittit. *l. 174. ff. de verb. signif.* Furem, ait Tryphoninus, quis possit dicere etiam eum, qui nunquam rem alienam, inuito domino, subtraxerit, si modo eius mentis sit, vt occasione data, id cõmissurus sit. *l. 2. 25. D. de verb. sign.*

FVRTVM (vt iam dictum) est contrectatio fraudulosa lucri faciendi gratia vel ipsius rei, vel etiam vsus eius, possessionísve, *ait Paul. l. 1. de furtis, & Imp. §. 1. de oblig. quæ ex delict.* Vnde ducatur, docent Iurisconsl. *l. 1. D. de furt. Gell. lib. 11. c. 18.* Furta autem apud veteres Ægyptios omnia fuisse licita & impunita: Apud Lacedæmonios laudata, *refert Gellius lib. 11. c. 18.* Atque

Furtorum genera quatuor recenset Paulus *lib. 2. Sentent. tit. 31.* manifestum, nec manifestum, conceptum & oblatum.

um.quæ ad duo Iustinianus Imp.reducit. § 1.*Institu.de oblig. quæ ex malef.nasc.* manifestum,& nec manifestum.

Furtum manifestum, inquit *Massurius, apud Gell.lib.11.c.18.* est quod deprehenditur dum fit, faciendi autem finis est, cùm perlatum est, quo fieri cœperat. Furtum nec manifestum est, quod postea quandocunque deprehenditur,id est, cùm fur in faciendo quidem deprehensus non est, sed eum furtum fecisse negari non potest.Nam quod manifestum nō est,hoc scilicet nec manifestum est, *auctore Gaio in l. nec manifestum. D de furt.* Dicitur autem nec manifestum ad imitationem legis duodecim tabularum. Olim enim nec, pro non, dicebant.*Vide §.Furtorum. Instit.de obli.quæ ex delict.*

Furta domestica vocantur, quæ serui dominis,vel liberti patronis,vel mercenarij apud quos degunt, surripiunt, *vt scribit Martian l.11.§.1.D.de pœn.*

Furto abesse rem dicunt Iurisconsf.quæ subrepta est & furto periit, *l. 35. D. de contrah.empt.l.14.D. de pericu. & com.res vend.*

Furta per LANCEM LICIVMQ. concepta,quæ dicantur, variè ab XII. Tabul.interpretibus traditur.*Festus*:Lance & licio dicebatur apud antiquos: quia qui furtum ibat quærere in domum alienam,licio cinctus intrabat, lancémq. ante oculos tenebat,propter matrum familiæ,aut virginum præsentiam.Omissis igitur quæ ab aliis adferuntur, Furtum conceptum dicemus tunc,cùm quis conquestus rem sibi à quopiam furto ablatam,& in alicuius ædes deportatam,si in gressu non prohibitus, eam ibi fortè repererit & comprehenderit. Si verò eam in atrio non repererit, & in interioribus ædibus collocatam esse diceret:vt in gynæconitide, vbi mulieres manebant, quò non admitteretur,aut postremò ingressu etiam atrij prohiberetur: Lex cōcedebat ei qui furtiuam rem quærebat, vt se accingeret licio, quo expeditior ad quærendum esset :& lancem oculis opponeret. Atque tum si rem furtiuam conciperet,& comprehenderet, furtum illud conceptum & comprehensum pro manifesto vindicari sanxerunt, pœnamque ac manifestò ei pœnam irrogari voluerunt,*vt scribit Gellius libr.11.cap. vlt.* Atque hinc, manarunt illæ actiones, furti concepti,oblati,prohibiti, non exhibiti, *quarum meminit Imper. §. conceptum.de oblig.quæ ex delict.* Constat autem hoc ab vltimo Atheniensium iure petitum,nam qui concipiebant in aliqua domo furtum, nudi cinticulo amicti,quod vocatur hîc licium, ædes suspectas ingrediebantur. Aristophanes νεφέλαις.

> Κατὰ θοἰμάτιον, ἠδίκηκά τι,
> Οὐκ, ἀλλὰ γυμνοὺς εἰσιέναι νομίζεται.
> Ἀλλ' οὐκ χιφωρέσων ἔγωγ' εἰσέρχομαι.

Plato etiam de legibus lib.12. φωρᾶν δ' ἂν ἐθέλῃ τίς τι παρ' ὁτῳοῦν, γυμνὸς, ἢ χιτωνίσκον ἔχων, ἄζωστος, προομόσας τοὺς νομίμους θεοὺς, ἦ μὴν ἐλπίζων εὑρήσειν, οὕτω φωρᾶν. Ac χιτωνίσκον quidē liciū, interpretamur, quo conquisitor pudenda tegeret. Propter matremfamiliàs autem & virgines opponebat lancem ante oculos,quia etiam, vt diximus, in γυναικωνῖτιν intrabat, quod non licebat apud Græcos viro externo, ne corrumpendi fœminas potius, quàm furti concipiendi caussa ingressus videretur, *vt colligi potest ex loco Gellij suprà citato. & vide Ios.Scalig.in locum illum Festi.*

FVRTIM arbores cædit, qui clàm cædit,licet earum arborum furtum non fecerit,*l furtim.ff.de arbo furtim cæsa.*

FVRCA, patibulum ex eo dictum putat Isid.lib.5.c.28. quod ferat caput, suspensúmque & strangulatum statim exanimet.

Furcam illam,quam circunferre serui pro pœna cogebantur, bellè depingunt Plutarchus in Coriola. & Halicar. lib.7.

Furcæ supplicij fit mentio *in l. 28.§. famosos.D.de pœnis. l. 38.§. auctores. in Pand.Flor.actores.ff.eod. l 6.ff. ad leg. Iul. pecul.l.3.de re milit.*

FVROREM definit *M. Cicero libr. 3.Tusculan.* mentis ad omnia cæcitatem & maius quid esse quàm insaniam:ideóque in XII. Tabulis non esse scriptum, SI SANVS,sed, SI FVRIOSVS, itaque

FVRIOSVM Iurisconsulti appellant, qui mentis ad omnia lumine, id est,sensu communi caret, quales fabulæ memorant Athamantem,Alcmeonem,Aiacem, Orestem, &c. Dementem verò,qui non vsquequaque, sed ex

parte tantum mentis errore ducitur, vt is de quo D. Pius loquitur *in l. is qui. D. de tut. & curat. dat.* Furiosorum autem alij continua mentis ab alienatione omni intellectu carent, *l. 14. D. de offi. præsid.* & hi sunt, quos perpetuò furiosus, vel perpetuò mente captos vocat, *l. 12. §. natura. D. de iud. l. 9. C. de impub.* quorum morbus perpetuus est, *l. 22. §. si maritus. D. sol. mat.* Alij interuallis quibusdam sensu saniore sunt, eorúmque furor interuallum habere dicitur, *d. § si maritus.* Huiusmodi sunt quos Vlpianus intermissionem, Gaius interualla habere insaniæ dicunt, *l. 20. D. de testa. Gaius lib. 2. Inst. tit. 2. l. 6. C. de cura. furio.* & ita furiosi inducias & interualla accipimus, *l. 9. C. qui test. fac.*

Furiosus, vt interpretes docent, *§. 1. Institut. de curat.* hoc distat à mente capto, quòd ille rabie quadam animi agitur: at mente captus magis in quiete est, nulláque extrinsecus signa ostendit: idémque est qui & demens: ideóque separantur in iure ciuili, *l. 2. D. de inoffi. & alibi sæpissimè.*

Furiosus in conspectu inumbratæ quietis constitutus, *l. 18. ff. de acq. pos.*

Furiosi, cùm mentis compotes non sint, nihil velle, sciréve intelliguntur: ac neque consentire videntur. ideóque absentibus, ignorantibúsque comparantur, *l. 17. §. filio. D. de iniur. l. 2. § fi. D. de iur. codic.*

FVRNARIVS, qui furno exercendo, & coquendo quæstum facit. *Vlpia. l. 24. §. 6. ff. de damn infect.* Si furni nomine damni infecti fuerit cautum, deinde furnarij culpa damnum datum fuerit.

FVSIA CANINIA lex, quæ vulgò dicitur Fufia Caninia, appellanda videtur, idque ex inscriptionibus *l. 37. C. de conditio & demonstra. & l. 215. ff. de verborum significat.* Furiam tamen vocat Vlpian. *lib. 1. Institu.* Est autem r, & s, mutua enallage. Huius legis capita recenset Paulus, *lib. 4. Sent. tit. vlt.* Hæc lex sublata fuit. *C. & Instit. de leg. Fu. Can. toll.*

FVSIONES, *l. 27. ff. de vsufruct.* Functiones publicæ, & illationes, quæ significatio indicatur ex Lexico B. Germani ad Vrbem Lutetiam. Fusio, ὑλισμὸς, εἰσφορὰ δημοσίων. Fusiones, ὑλισμοὶ συντέλειαι, εἰσφοραί. *Et vide l. vltim. de indulgent. debit. C. Th.*

FVSTES, *Isidorus lib. 5. Etymol. cap. 27.* dictos vult ab eo, quod præfixi in fossis stent, quos palos rustici vocant: & constat ligneos baculos fuisse: cùm inter arma & tela numerentur, *l. 54. §. furem. D de furt. l. 3. §. armis. D de vi, & vi arm.* Eutropius *lib. 11. de Gest. Roman.* Tarquinium superbum fustes excogitasse scribit, quod & Suidas ait, in verbo, Σκῆπτρον. Fustibus & lignis equos publico cursui deputatos agitari vetant Imp. *l. 1. C. de curs. pub. lib. 11.* Fustium autem ictus à flagellorum, quæ atrociora sunt verbera, castigatione separatur, *l. 7. ff. de pœn.* plenióroque multò est fustium, quàm flagellorum pœna, *l. fin. D. de iniur.* Itaque liberorum hæc hominum pœna posteriorum Imperatorum tempore fuit, cùm serui flagellis cæderentur. *Macer. l. 10. D. de pœn.* Ex quib. caussis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. *Callistr. l. 28. §. 1. ff. eod.* Non omnes fustibus cædi solent, sed hi duntaxat, qui liberi sunt.

Fuste percuti, occidi: animaduerti. *l. 7. §. 1. D. ad l. Aqui. l. 1. ff. ad Syllan.* Fustibus castigari, cædi, admoneri Iurisconsf. dicunt, *l. 1. D. de offic. præfect. vrb. l. 3. D de offic. præf. vig. l. 5. C. de ijs, qui not. infam.*

G

GABELLA, apud vulgus interpretum, tibi genus.

GALEOTÆ, in Sicilia dicebantur portentorum interpretes, *teste Cicerone, li. 1. de diuinat. Rubr. C. de mendicant. valid. lib. 11.* indicat, tales Spanaldos & Galiotas vulgò ab Italis appellari.

GALLICANAM linguam accipere debemus, *l. 11. fideicommisso. ff. de leg. 3.* antiquum Gallorum idioma.

GALLICINIVM, secundum diei ciuilis diuisionē, post mediā noctē à galli cantu dictum est, quem tamen interpres *in l. non minorem. C. de transact.* secundam noctis horam intelligit.

GALLINARVM Iustinia. duo facit

tit genera vt al æ mansuetæ sint, aliæ autem natura feræ. §.*gallinarum.* 12. *Inst.de rer.diuis.* & *l.* 5. *in fi.ff. de acqu. rer. dom.* Varro autem tria, *lib.*3.*c.*9.*constitur.* villaticas, rusticas, & Africanas Colum. lib. 7.c.2.cohortales, rusticas, & Africanas. Villaticas vtrasq; & cohortales appellat, quas ali tùm vbique, tùm in villa videmus. Rusticas autem & syluestres eas vocant, quas Iustinia. feras nominat: quæ ab aucupibus capiuntur, & in seruitute non ferant. Atque huius generis fortasse erunt aquaticæ, quæ plurimis in locis visuntur.

GARYOPHYLLVM, haud scio, an Iurisconsult. *in l.fi.de publ.* numeret inter species ad vectigal pertinentes: vt etiam quidam dubitant. Nam Volaterranus scribit, quem nunc Garyophyllon vocāt, post Plinij tempora à Damasco in Italiam venisse: cùm nec ipse, nec alij mentionem eius faciant. Vnde apparet Haloandri lectionem esse veriorem, qui pro Garyophyllo, Folium Barbaricum habet, sed Cariophyllum legi debet.

GARVM, *l.*3.*ff.de pen.leg.* liquor piscium salsus, quo olim pisces cōdiebant, *Isid.lib.*10.*c.*3.

GAZOPHYLACIVM, locus vbi chartæ reponuntur, *ca.* 1. & *ibi glo.extr. de probat.*

GEMMA, vocabulum generale, cōprehendit propriè quæcunque nec oblonga, nec perforata sunt. Gemmas Pomponius *in l.* & *si non. de aur.* & *arg.legat.* à lapillis margaritis distinguit: pariter Curtius: sic vterque Plinius. Apud Seniorem multa de gemmis disseruntur, & *vide l.*1 *de acq.possess.* & *l.*3.*ff.de rer.diuis.* Hæc autem differentia intercedit ex locis suprà citatis: Gemmæ perlucidæ sunt materiæ, veluti smaragdi, chrysolithi, amethysti Lapilli verò superioribus naturæ cōtrariæ sunt, vt obesiani, venientani (fortassis Veietani) Margaritæ, conchæ sunt, quæ in rubro mari crescunt, & coalescunt, *l.*19.§.*pen.ff.de aur.*&*arg.leg.*

GEMMATOS lectos, id est, gemmis distinctos, & ornatos, dixit Paulus, *in l.*3.*de supel.leg.*

GENEARCHICA prędia, γενεαρχικὰ & γενεοταρχικὰ χωρία dicūtur *in Nou* [illegible] quæ princeps atque auctor generi [illegible] iliæ suæ reliquerat, ea leg[illegible], vt in ea perpetuò manerent; neque ad alios transferri possent: vsque eò, vt etiam fœminæ ab iis excluderentur. quod Armeniorum institutum à Feudorum ratione non omninò alienum Iustinianus ea Nouella sustulit.

GENER, Gens, Gentilitas, vide Genus.

GENO, genis, genui: idem quod gignere, generare. *Varro in Adabata, vt citat Priscianus*: Sed quòd hæc loca aliquid genunt. *Idem lib.de re rust.*1.*cap.*40. Quędam enim ad genendum, &c. *Sic Vlpian.l.*17.§.*vlt.ff.de reb.dub.* Si quis mihi genitur, ei hæres meus centum dato. *Idem l.*13.§.*vlt.ff.de reb.dub.* Si quis mihi filius, aut filia genitur, hæres mihi esto.

GENICVLVS, in quibusdam Feudor. libris dicitur, pro generatio, siue gradus generationis: *vt li.*1.*tit.*1.§.3. Licèt moderno tēpore vsq; ad septimum geniculum sit vsurpatum. *Item in Lombard. lib.*2.*tit.*14. Omnis parentela vsque in septimum geniculum numeretur.

GENITALIS feritas, id est genuina, natiua. *Iustinia. Institu.si quadr.paup.* Cæterùm, inquit, si genitalis sit feritas, cessat actio.

GENITIVOS pro ablatiuis non rarò Iurisc. ponunt, *vt l.*4.§.1.*ff.de adopt.* plenæ pubertatis pro plena. *l.* 11. §. *fi.ff. de euic.* noxæ solutum, pro noxa Pœnæ adficere, pro pœna, *l.*13.*ff.de sicar.* Contentus partis, pro parte, *l.*37.§.*nuptura. de leg.*3. Tutelæ liberari, *l.*50.*ff.eod.* Plus quartæ, *l.*11.*quod vulgò.in fi.ff.ad l.Falcid.* Mortis caussę tacitam, *l.*15.*ff.de manumis.* Bonæ fidei, pro bona, *l.*95. §. *quod vulgò.ff. de solut.* Super pecuniæ, *l.*53. *ff.de verb.sign.*

Genitiuo dominium & proprietatem significari liquet, *l.locum.ff.de religios.ca. quia Gu.de iud.extr.vide Bart.* & *alios, in rubr.ff.de oper.no.nun.* Aliquandò tamen nudam detentionem sonat, *gloss.in l.*2.*de orig.iur.*

GENIVM principis iurare, *l.*13. §. *fin.ff. de iureiuran.* cuius iurisiurandi meminit Tertullianus, *in lib. ad Scap.* & *in Apologet. cap.* 28. & 35. Cæterùm quod *in dict.* §.*fin.* per genium principis, hoc per principis, Græco dicendi genere effertur, *in l.*2.*C.eod.* vbi suppleri oportet Genium vel salutem, *vt in l.*41.*in fin.C de transactio.vide Festū lib.*7.*in dict.Genium.* Genij verò non solùm erant hominum,

ſed & vrbium:hinc Virgil.

Incerti geniúmne loci,famulúmne parentis Eſſe putent.

GENVINA pietas(quamuis corruptè legatur in vulgatis codicibus gemina) pro inſita, ſiue ingenita patris in filium affectione, viqúe amoris,vſurpatur ab Vlp.*in l.3.de li.hom.exhib.* Vnde ſcholium interpretis, alioquin ineptum, huc minimè pertinet. Nam ex eo liquet, ipſum non intellexiſſe, quid verè pietas, quid item officium ſignificent. Certè affectum nullum, paternum vincere iure noſtro euidentiſſimum eſt. Hanc lectionem etiam probat Alciatus in Parergis, vt & Norica, & Pand. Flor. indicátque Alciatus hanc vocem genuinam apud Ciceronem duobus locis hoc ſenſu legi, vt in oratione in L.Piſon.& in Partitionibus Orator.

GENVS appellatũ eſſe vniuſcuiuſque generationis principiũ, conſtat:vt ſi dicamus, Titium à Sempronio genus habere. Ad huius itaque ſimilitudinem dictum eſt Genus, quod de pluribus ſpecie differentibus in eo, quod quid eſt, prædicatur: vt animal,corpus, actio,poſſeſſio. Sicut enim vnus eſt principium multis procreatis, qui continẽtur vno nomine: ita genus eſt principium ſuis ſpeciebus, quas vno verbo comprehendit, & addita differentia,ſic conſtituit,quomodo æs accepta forma tranſit in ſtatuam, vel in aliam rẽ. Vt ecce,ſi dicas,animal, eſt non intelligitur, an hominem,vel equum aſſerere volueris. genus enim eſt, & vtrunque cum pluribus aliis ſpeciebus complectitur. Verùm ſi differentiam addas,putà rationem, facies ſpeciem:veluti animal rationale. Ad dignoſcendum autem, vtrũ id quod proponitur,genus, an verò ſpecies ſit:ſemper reſpice, an de pluribus dici poſſit: deinde an horũ plurium ſingula rurſus de multis aliis rectè prædicentur,vel non. Tũc enim,ſi plures ſunt gradus, genus eſt: ſi duntaxat vnus,ſpecies, quæ de multis indiuiduis,& numero diſcretis prædicatur. Porrò indiuidua vnam tãtùm, neque vlteriorem ſui partitionem admittũt. Sic actio perſonalis,habet ſub ſe actionem ex contractu. Et quoniam hæc actio ex contractu rurſus de multis aliis dici poteſt: agnoſcis actionem perſonalem eſſe genus. Verùm actio ex contractu, indiuidua ſub ſe continet, quæ amplius de nullo prædicari poſſunt: vt eſt actio ex contractu Gaij,actio ex contractu Titij,& cætera. Quam naturam generis & ſpeciei oſtendit Iuriſconſult. *in l.2.in princip.ff.ſi cert. peta.* Genus ergo id Iuriſconſulti appellant, quod Dialectici ſecundam ſubſtantiam,id eſt(vt ait Ariſtoteles)id quod de ſubiecto dicitur, nec tamen in eo ineſt: veluti equus, homo. hinc ſtipulatio vel legatum generis. Singulas verò res intelligimus, quas Dialectici indiuiduas, Iuriſconſulti ſpecies vocant, *l.cùm res.ff.de lega.*1. ſpecies enim ſenſu, genus notione percipitur:ſpecies cerni, tangíq; poteſt, genus non poteſt. Species ſunt, de quibus res contrahi dicuntur, quæ abalienantur, quæ præſtantur: genera autem ſolui & præſtari non poſſunt. Inutiliter itaque fundus generaliter legatur, *l.cùm poſt. §.gener. ff.de iure dot.l.ita ſtipulatus.* 115. *ff. de verborum obligatio.* Quod cùm ita ſit, videri poſſit Paulus *in l. 2. ff.ſi cert. pet.* impropriè & audaci locutione dixiſſe, eas res, quibus mutuum conſtat, functionem, id eſt,ſolutionem recipere in genere, potius quàm in ſpecie. genus enim, quod ſola intelligentia conſtat, ſolui non poteſt, vt diximus.

Generis voce abutitur Tribonianus, *& collige in §.plebs. Inſtit. de iur. natu. & gent.* appellans illud totum, & ſpeciem partem:id quod teſte Apello,primus deprehendit Alciatus. Idem accidit paſſim Ciceroni, præſertim verò lib. 1. de Oratore.

Genera pro frugibus ſumi vult Hotoman.*apud Vlpia.l.8.16. ff.de tranſact.* Si cui non nummus ad alimenta, ſed frumentum atque oleum,& cætera, quæ ad victum neceſſaria ſunt,fuerint relicta. *Et paulò poſt:* Et neque diem neque modum permutauit, ſed tantùm genus:vel ex cõtrario,ſi pactus fuerit, vt in generibus alimenta reciperet, quæ in nummis ei relicta fuiſſent.

GENERE QVONDAM, pro ratione, & ſpecie,vel quodã modo, *l.36. ff.de ſtip.ſer.* Nã & hæc genere quodam donatio eſt. *Et l 29.§.qui quæſtũ.ff.de adult.l.51.de acq.poſ.* Vtrobique animi quodam genere poſſeſſio erit æſtimanda. *Sic l.44.ff.de acq.rer.domin. Et l.10 ff.pro empt.* Eo genere, eo modo, ea ratione

l.23.ff.de vsucap. Et quasi genus locati, *l.1. §.si quis seruum.ff.depositi.*

GENERALE omne obscurum est: vt omne multiplex dubium. *Bald.in l.C. de seru.fugit.*

Generale delictum, ineptè accipiunt pro delicto nominato. Nam generale dicitur: quia plura eiusdem naturæ crimina potest complecti, cùm significatio variis modis expenditur: vt furtum, homicidium, falsum.

Generalis confirmatio, non confirmat nisi iusta, *Bald. in l.3. C. de precib. imper. offer. idem c. vnic per quos fiat inuestig. in vsib.feud.*

Generalis LEX appellatur, quæ omnes eiusdem qualitatis species facti, seu casus comprehendit: exceptis semper illicitis, & iniustis. Etenim nihil absurdius est, quàm legem iustam ad interpretationem iniustam trahere, *l. penu. ff.ad exhib. l. si possessor ex hæreditate ff. de petit. hæred. l. cùm hi ff. de transact.*

Generalia iudicia, veluti tutelæ, negotiorum gestorum, pro socio; *l.38.ff. pro socio.*

Generalem locutionem generaliter accipi, regulariter definitur, *l. præses. ff. de offic. præsid.* Diuersum tamen est in variis speciebus, *de quib. per An. Alciat. in tracta. de verbor. signi. & vide c. ad nostram. & ibi glo. de iureiur.* Generali autem locutione loquentis personam exceptam intelligi, regulare est, *c petitio extr. de iureiur.* Hæc tamen regula restringitur variè, *vide in ca. de forma 22.q.5.* Quandoque loquentis familia continetur.

Generalis allegatio, quando, an non, sufficiat, *not. in cap. vestra. de cohabi. cler.*

GENERALITER, dicitur quod etiam definitè intelligendus est, *gloss. in verb. generali c. quoniam. de coniugat. lepros. c. si Romanorum. 19. distinct. vulga l. de pretio. ff. de public. in rem act.*

GENER, maritus est filiæ meæ, *l. non facilè. ff. de gradib. affini.* continetúrque eius appellatione sponsus, *l in legib. ff. de testib. & l si seruus de gradi.* Porrigitúrque Generi appellatio, ad progenerum, *l. Gallus. §. forsan. de liber. & posth.* Præterea habetur filij loco, *l.3. in fin. C. de nat. liber. Iustinus lib.* 18. generum pro sororis marito ponit, Pygmalionem scribens, Didus maritum Sichæum, generum appellasse. Generi quoque nomine & neptis, & proneptis, tam ex filio, quàm filia editarum, cæterarúmque mariti continentur, *l.136. ff. de verb. sign.* & hanc in edicto de postulando interpretationem faciendam admonuit. *Vlpian. l.3. ff. de posthu.* In edicto verò de infam. notatis, de solo filiæ viro accipi debet, *l.1. & 8. ff. de iis, qui not. infam.*

GENS & genus quibusdam idem videtur esse; cùm vtrumque ab antiquo verbo, genu, deductum videatur. Itaque *l.1. ff. de probatio.* cùm ita legitur: Cùm quæritur, gentem vel genus quis haberet, nécne. Vel volunt positum esse pro Siue. Sunt tamen qui distinguãt, vt gens quidem ad patricios: genus verò generaliter quidē & ad illos, & plebeios, specialim verò ad hos duntaxat pertineat: atque hac ratione dictos patres maiorum & minorum gentium, quia Romulo & Tarquinio Prisco è patriciorum numero lecti in senatum fuerãt, *vt Liu. lib.1 testatur.* Atque mihi genus hoc non solùm videtur significare, sed etiam ipsius gentis initium & originem. Virgilius: *-& mi genus ab Ioue summo.* quod paulò post plenius patebit. Inter gentem autem & familiam illud interest, quòd gens ad nomen, familia ad cognomen refertur. itaque illa tanquam totum continere videtur, hæc quodammodo partem. Exempli gratia: Valerij omnes vnius esse genti dicuntur, quia vno nomine continentur omnes. at verò partes gentis huius sunt plures, quæ ex cognominũ varietate distinctæ sunt, eæque familiæ nominantur, vt in gente Valeria Maximi, Messallæ, Flacci, Leuini, Faltones. at verò Valerij omnes vnius sunt gentis: itaque rectè Festus gentem definit eam; quæ ex multis familiis conficeretur. Quod autem interest inter gentem & familiam, idem interest inter genus & stirpem. Atque hæc ita esse ex his veterum historiarum locis intelligitur. *Suetonius in Galba*: Imagines vniuersi generis exequi longum est, familiæ breuiter attingam. *Liuius lib.38.* Scipio Nasica orationem habuit plenam veris decoribus, non communiter Corneliæ gentis, sed propriè familiæ suæ. *Cic. lib 1. de Orat.* Quid, qua de re inter Marcellos, & Claudios patricios Centumuiri iudica-

runt? Cùm Marcelli à liberi filio stirpe, Claudij patricij eiusdem hominis hæreditatem gente ad se rediisse dicerent: nónne in ea caussa fuit de toto stirpis & gentilitatis iure dicendum? Quæ autem est ratio inter gentem & familiam, eadem est inter gentiles & agnatos. Vt enim familia aut stirps non proprius attingit, quàm gens, aut genus: sic agnati, quàm gentilis. Siquidem.

GENTILIS, *auctore Festo*, dicitur, qui eodem ex genere natus: & is, qui simili nomine appellatur, rectè quatenus enim ait, Ex eodem genere natus, eos intelligit, qui eiusdem gentis eundem principem habent: quatenus simili nomine, eos, qui quanquam vno gentis nomine omnes vtuntur, tamen alium atque alium sui generis auctorem nuncupabant, quo modo Cic. in 1. Tusculana, se gentilem esse ait Seru. Tullij regis, quòd vterque simili gentilitio nomine vteretur, cùm tamen è diuerso vterque fonte manaret. Cùm autem ad Herennium scriptum sit: Si furiosus existat, agnatorum gentiliúmque in eo, pecuniáque eius ius esto. Item: Si paterfamiliâs intestatò moritur, familia, pecuniáque eius agnatorum gentiliúmque esto. agnati profectò videntur esse, qui ex eadem familia sint: quibus deficientibus gentiles subeant. nam *Cic. dixit 1. de Orat.* Iura gentilitarum & agnationum item ius gentilitatis & stirpis, *& de legib.* 1. Homines decorum agnatione & gente tenentur: cùm vtranque coniunctionem complecti vellet. Nec audiendi, qui familiam & gentem, gentiles & agnatos eadem esse censent: falsò moti Cic. auctoritate in Topicis, qui gentiles eos definit, qui inter se eodem nomine sunt, id est, ex eadem gente: familiæ verò, aut agnatorum non meminit. Est prætereà intelligendum, Plinium gentiles nouo quodam modo appellare siquidem seruos gétiles esse dominorum ait, quia eodem prænomine appellarentur, quo dominus. vt Marcipor, Quintipor, id est, Marci & Quinti puer. *Hæc ferè ex Carol. Sigonij libro, de nominibus Romanis.*

Gens & Natio, *inquit Cornel. Fronto*, sic differunt: Natio solùm patrium quærit: Gens seriem maiorum. Hinc Cicero in Orat. pro Sextio: Vnus me absente defluxit, qui cognomen sibi ex Æliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius esse, quàm generis videretur. Loquitur de L. Ælio Trib. pleb. qui cùm videret Ælios Ligurum cognomen habere, Ligus dici voluit: quo cognomento magis visus est Liguria patria natus, quàm ex Æliorum familia prognatus.

GENTILES cœperunt dici pro barbaris, qui Romano imperio non erant subditi, viuentes inculto iure gentium, *l. 1. Th tit. de nupt. gentil.*

GENTILITAS dictum ius, quod patricij inter se habebant, quod ab agnationum iure diuersum fuit: & à Centum viris disceptari solitum, *Cicer. lib. 1. de Orato. & in Topi. ait.*

Gentilitas nobilium fuit, scilicet eorum, qui sui generis imagines proferre poterant. Imaginib. enim ob insignem virtutem, ac rerum præclarè gestarum decora, donari solebant. Qua ratione antiquissimum generis stemma, fumoris imagines vocat Cicero in Pisonem. Contrà, qui nullis maiorum imaginibus & nobilitate commendabantur, hi Terræ filij, à sese orti, ac noui homines nuncupabantur: quemadmodum Cicero de Lege Agraria loquēs, seipsum appellat nouum hominem. Id quod magna laude contingebat, si quis virtute faceret se nobilem, ac imaginibus donandis dignum. Quare *Tranquil in Vespa.* Flauia gens, inquit, obscura illa quidem, ac sine vllis maiorum imaginibus: sed tamen Reipublicæ nequaquam pœnitenda. Accedebat & hoc cùm primis ad nobilitatis commendationem, quòd gentiles ab ingenuis (*vt ait M. Cicer. in Topicis*) oriundi erant, quorum maiorum nemo seruitutem seruiuit, qui capite non fuerunt deminuti vt à libertis, vel adscriptitiis, vel alia conditione obnoxiis, distinguerentur. Hæc non sunt contemnenda, quoniam & nostri temporis gentiles seu nobiles (vt vulgò dicimus) cùm agnationis iure de feudis controuertunt inter se, vel cum domino, non habent ferè digniora probandi argumenta ad ostendendam gentem suam, quàm ea, quæ ex imaginibus ac cognomine mutuantur. Nunc enim pro imaginibus, insignia gentilia habemus, eadem tamen significatione qua olim. Verùm nonnulli fumosis imaginibus maio-

maiorum ſuorum diſſimiles planè ſunt. Gentilitas autem non pertinebat ad vinculum ſanguinis, ſed ad ius quoddam patriciis proprium Reliqua promiſcuè de patriciis & plebeiis dicebantur *Cice. re*, Erat enim, inquit, duplex Claudiorum familia: Altera patricia, altera plebeia, nec potentia minor, nec dignitate.

GETILITIVM ius erat, quod Patriciis competebat: vt liceret eis vindicare hæreditatem cuiuſlibet, qui habuiſſet idem cognomen, quocunque gradu conſanguinitatis, excluſo fiſco. Quemadmodum nunc dicimus, habere aliquos idem ius nobilitatis, & ſuccedendi in beneficiis militaribus, quia habent idem nomen, eadémque inſignia.

GERERE polyſemum eſt: primùm facere ſignificat. Inter Geſtum, & factum, ſubtilis quædam differentia ſtatuitur, *l.19. D. de verborum ſignificatio. l.2 D de cura. bon. dan.* qua tamen neglecta, Geſtum, & factum pro eodem ponimus, *l.58. D. de verbo. ſignifi.* & ita Geſtum latiſſimè accipitur, *l.2. § geſtum.* D. *ad muner.* in dicto de MINORIBVS, Geſtum accipitur qualiter *l.7.* D. *de minor.* & quid ſignificet in Edicto fraud. Cred. vide *l.1. D. quæ in fraud. cred.* Geſtum tamen ad teſtandi ius non pertinet *l. 2.* D. *de verborum ſignificatio* Gerere, pro adſerere, exiſtimare. Gerit ſe pro ciue, hoc eſt, iure ciuitatis vtitur, & talem ſe exhibet. Gerit ſe pro hærede, adſerit ſe hæredem, etiam ſi non ſit, *l. pro hærede.* D. *de adquirend hæredita. § pro hærede autem. Inſtitu. de hæredum qualita. & differend.* Eleganter ſcribit Iulianus, Pro hærede gerere, non tam facti, quàm animi eſſe: nam vt quis pro hærede gerere dicatur, non hoc exigimus, vt attingat quid hæreditarium: ſed tamen hoc animo eſſe debet, vt velit hæres eſſe. Veluti ſi quis res hæreditarias vendiderit, creditoribus pecuniam diſſoluerit, prædia coluerit, vel inhabitarit, vel locarit, & dubium ſit, vtrum fecerit tanquam hæres, an vt extraneus, vel inquilinus, vel animo gerendi negotium alterius hæredis. nam hæc omnia argumenta ſunt, gerere ſe aliquem pro hærede, niſi contrarium probetur, *l. Iulianus. §. ſi ſeruus. D. de acquir. hæred. l.2. C. de poſtulat. hæred. inſtitut.* Sunt & alia exempla, *in l. ſi ergo. l. ſeruus. l. ſi ex ſua. Digeſt. eodem & l. ſi ii, qui bonis eod.* Gerere non pro hærede dicitur, qui ea geſſit, quæ propria hæredis non ſunt: veluti ſi egit ſepulchri violati, vel pecuniam à ſtatu libero implendæ conditionis cauſſa accepit, cùm haberet cohæredem etenim ſi hæredem haberet pro hærede geſſiſſe videretur: quoniam aliter hæreditas valere non poſſet, pro cuius implenda conditione pecuniam accepit. Cùm enim pecuniam acceperit, videtur hæres eſſe voluiſſe, *l. pro hærede, § Papinianus. & §. vlt.* D. *de acqui. hærede,* Gerere patrimonium *l.6. C. ad Velleian.* Gerere negotia, id eſt, res abſentis curare, D *de in neg. geſt. tot. tit.* Itaque negotia geſſiſſe, pro codicem accepti & expenſi conſcripſiſſe, dixit Paulus *l. quædam.* D. *de edend.* Geſſiſſe tutelam videtur tutor, qui negotia attigit, licet modicum, *l.5. §. geſſiſſe. D. de admin. tut.* Geſſit & qui per alium adminiſtrauit, *l.5. §. quod ſi quis. & l.56.* D. *eod.*

GESTORIA, bella à gerendo dicta cuius in iure fit mentio. Geſtamen militare geſtamen prætorium: quod milites, vel prætores gererent. Réſque tam forenſes, quàm extra iudiciales complectitur: *vt patet toto titu de negoc. geſt. & l. vel ei §. geſtis* D. *quæ in fraud cred. & l geſta. de re indi.*

GESTVM, inquit Labeo, ſignificat rem ſine verbis factam, *l.19.* D. *de verbo. ſigni.* Itaque quicquid priuatus agit ad rem familiarem pertinens, nec agere, nec contrahere dicitur, ſed gerere: vt cùm pro hærede aliquid facit, aut pro tutore, aut pro domino. *Varro libr. de ling. Lat.5.* Imperator dicitur res gerere id eſt, ſuſtinere, *gloſ. in l.* D. *de cura. bon. dando ſentit.* Acta eſſe iudicij, hoc eſt, quæ quoquo modo in iudicio fiunt: facta, verbales reſpicere contractus factos extra iudicium: geſta verò quæ ſine verbis fiunt, eſſe cenſenda. Sed hæc Alciatus non recipit, ex ſubiecto argumento geſtum etiam accipi contendens ſiue ex contractu, ſiue aliter quid factum ſit. *D. de mino. tum & id Bart. adnotauit, l.1. de offic. Procurator. Cæſar.*

Geſtum in republ. municipium, *l.2.* D. *ad municip.* accipit Hotom. pro pecuniam publicam tractare, ſiue erogandam decernere.

Geſta fraudationis cauſſa quæ dican-

tur, *indicat Vlpia. l.& seqq. quæ in fraud. cred.*

GESTORES negotiorum triplicis sunt differentiæ, videlicet, voluntarii qui vltro absentis res gerunt: Necessarii qui obligatione officii administrant, sicut Curatores: Et quasi necessarii (vt sic dicam) qui suspicione obligationis inani ad gerendum accedunt: quales sunt liberi homines bona fide seruientes, quibus aliquid agendum mandatur, *l. at qui natura. §. si libero. D. de negoc. gest.* item tutores à patre in testamento dati posthumo, qui interim administrant, & tandem nascitur posthumus, *l. cùm pater.* D. *eod. tit.* item hi, qui se procuratores opinantur falso, aut curatores, cùm non sint, eorúmque successores, *l. 3. §. etsi furiosi. D. de nego. gest. l. curatores. C. eod. tit. l. quicquid. C. arbit. tutel.*

GESTARI dicebantur veteres, cùm succolantibus seruis valetudinis, voluptatísve caussa ferebantur, *l. 12. D. de vsu. & habi. l. 7. D. de manu. vindict.* Inde

GESTATIO, *l.* 16. §. 1. D. *quod vi, aut clàm Vlpia. l. 13. §. 4. D. de vsufr.* Et si fortè voluptate (vel voluptati, vel voluptatium) fuit prædium, viridaria, vel gestationes, vel deambulationes arboribus infructuosis opacas atque amœnos habens, *Plin. lib. 26. cap. 3.* Quinque res maximè communium auxiliorum, professus: abstinentiam cibi, fricationem corporis, ambulationem, gestationem. Ipsa etiam loca arboribus densis opaca, per quæ gestari solebant, gestationes appellabantur. *Sic apud Plin. lib. 1. Epist. ad Caninium Ruf. & lib. 2. ad Gallum.*

GESTIRE, pro cupere, *in l. 1. C. de in offic. donat.* Est tamen propriè, lætitiam animi promere, cum quodam corporis motu.

GIBEROSVS, pro gibbere, & gibboso, *l. 3. D. de ædilit. edict.*

GIEZI lepra, cuius est mentio, ceu speciei diræ imprecationis, *in Nouell. iusiurand. quod præsta. sol.* denotat auaritiam Parentum inficere prolem, & malè acquisita à maioribus, non sine culpa possideri à successoribus. *vide D. Ambrosium in cap. 4. Euangel. secundum Lucam.* Fuit autem seruus Elisæi Prophetæ de quo lege cap. 5. Reg. 4.

GILDONIS meminit *l. 19. C. The. de pœnis. & Claudianus, in lib. de bello Gildonico. Orosius lib. vlt. l. 16. C. & 19. C. de bonis proscript. C. Th. & vide in* Notit. *sub dispositione Comit. rer. priu. per Occidentem.*

GLADII pœna, *l. 1. C. de abige.* cùm gladio & ense in aliquem animaduertitur. quanquam alii Gladii pœnam exponunt, damnationem ludi, *vt Cuiac Obser. lib.* 13. *c.* 10. Aliud est gladio, aliud securi vel telo animaduertere, vel fuste, *l. 7. §. 1. D. de pœn.* Itaque gladii potestas ab aliis coercitionibus separatur, *l. 6. D. de offi. Procons. l. 70. D. de regu. iur.* Gladii potestas ius animaduertendi gladio in facinorosos homines, *l. 3.* D. *de iurisd.* Sic accipi debet ius gladii, *l. 6. §. qui vniuersas. D. de offi. præsid.* in qua ius gladii omnes prouinciarum rectores habere scribitur, quos deportandi ius non habuisse constat, *l. 6. D. de interd. & releg. l. 1. C. Th. ne sine iussu. princip. Firmic. lib. 3. Matthes. cap. 5.*

ad Gladium damnari dicuntur, qui ad ludum gladiatorium damnantur, *l. 25. §. si quis planè.* D. *de acqui. hæred. l. 6. §. irritum. D. de iniust. rupt. Paul. lib. 5. Senten. tit.* 17. *Capitol. in Macrino.* Seruos, qui à dominis fugissent, repertos ad gladium ludi deputabat. Idem quod superius ad ferrum.

GLADIATOR, *vt Quintil. Declamat.* 302. *definit,* est, qui in arena, populo spectante, pugnat. Cuiusmodi spectacula sublata sunt, *l. vnic. C de glad. lib. 10. Niceph. lib. 7. cap. 46.*

GLANDIS appellatione *inquit Iurisco. in tit. qui est de Gland. legend. 1.* omnes fructus continentur, exemplo Græci sermonis apud quos omnes arborum species ἀκρόδρυα appellantur. *Item de verbor signif. l. qui venenum. Item l. sylua* Pli. tamen li. 17. cap. 5. videtur dissentire à Iurisconsultorum opinione, de hac Voce sic scribens: Cautum est, inquit præterea lege XII. Tab. vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere, Ac forsan hæc mens fuerit legis XII. quã postea iuris periti longius extendere voluerint, & cùm glandis lex tantùm meminisset in omnibus aliis fructibus eandem valere auctoritatem.

Glandem caducam, quæ ex arbore cecidit, *in l. sylua. de verbor signifi.* Gaius finit: sed non, vt adnotauit Alciatus, ex sermonis proprietate, quoniam caducus, non qui cecidit, sed qui facilè casurus est,

est,ruinámque minatur,significat. Vnde & paries caducus.

GLAVCINA,*l.23 ff.de aur.& ar.* inter vnguenta numerantur. Planè Gleucini Olei factitij meminit *Plinius lib.15. cap.7.& lib.23 cap.4. Dioscorid.lib.1.* Gleucinum constare ex omphacino oleo, iūco odorato,calamo, Celtica nardo, sertula Campana, costo, & musto scribit. Huius etiam conficiendi rationem docet *Columella lib.12.cap. 51.* Itaque superius pro Glaucina, Gleucinum legendū existimarem.

GLAREA,terra est lapillis permixta.*Paul.de aqua plu.arcen.l.supra inter glarea insecta.* Item *de via publ.l. 1.* in viam terream glaream immittere.

GLEBAM accipimus cespitem terræ,sic dictam,quòd sit quasi globus,*l.certo generi. D.de seruit.rust.prad.*

GLEBA,& Gleba senatoria,& Glebale aurum in Codice Iustiniani, appellatur genus pensitationis, quod Senatores possessionum suarum causa principi præstabant.*l. 2. C.de pratorib. & honorib. prælat.* Dicitur & aurum oblatitium, quòd non canonis vel indictionis, sed oblationis genere quodam à senatoribus exigatur: sicut aurum coronarium à decurionibus, aut argentum à negotiatoribus. Follis senatorius etiam appellatur. *Martianus in no.de indul reliq.* Quidquid ex titulo senatorii follis debetur.Sed tamen etiam illi senatores, quibus aulla erat possessio,duos folles in ærarium inferebantur: *vt constat ex constit. quadam Gratiani ad Hypatium, in C.Th.li. 6.* Inter senatores autem, qui illustres recensentur, onus glebale non agnoscūt cùm proprium sit senatorum tantùm.

Glebæ,adscriptitii dicuntur à Iurisconsultis ii, qui cum agro vnà seruiebant domino,& cum fundis mancipabantur, alienabantúrque. Eorum conditio facilè ex auctore Græco Zozumeno intelligi potest,scribente,ἐπετρόπευε δὲ ταύτην καλήμερός τις ὁ μόδουλος τοῦ ἀγροῦ: illius, inquit,curam gerebat Calemerus quidam vnà cum agro seruus.

Glebæ professio, *l.12.C.Th. de anno & trib.*

Glebæ Canon apud Sidon.Appollinarem,*lib 6.Epist.ad Censorium Pap.* Gleba, id est,glebalis functio.

GLEBALIS pensio,*lib.4. C. de indulg.debit.*

GLICIA lex vna inscriptione, *l.4. D.de inoffi.testam.* nota est. *Vide Manutium.*

GLORIA viuere dicitur, qui pro rep.cecidit.*Instit de excus.tut.§ si in bello. D.eod l.bello amissi. & ad l. Aquil l. qua actione.§ si quis.*

GLOS viri soror dicitur, à Græco γάλως,*l.4.§.gradus.D.de grad. & ad fin. Festus lib.7.N Marcellus lib.de propriet. sermo.cap.vlt.* Sed & in Lexico B. Germani ad Lutetiam ita est,referente B Brissonios,Glos, ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀδελφὴ,γάλως παρὰ ΠαύλῳVnde ab Ausonio in Monosyllab.Polyxena,quæ ad Achillis tumulum mactata fuit,Andromachæ glos προσφερ-στικῶς appellatur quòd soror esset Hectoris,cui Andromacha nupserat.

Γλῶσσα, lingua, interpretatio. Hinc Glossema expositio, siue interpretatio, M.tamen Fabius pro vocibus,quæ interpretatione indigent,accepisse videtur.

GLOSSÆ auctoritatem eam esse scribunt *Iacob.Butrig & Bal l. hæreditas. C.de acq. possess.* vt communi opinioni præferenda sit:quod recipiendum est, si legibus, & ratione confirmetur. Nam necessitatem non imponit,sed probabilis tantùm est, *auctore Bartol.l.1.ff si cert. peta.* Cæterùm,si textus definit, glossæ auctoritas contemnenda non est.

GONATICI salus.*l. vlt. C. de præd. tam.* meminit, quæ verba interpretatur Cuiac.de cuiusdam saltus dominici proprio nomine. Alii aliter legunt gunathetici, vel Agonethetici saltus, vide Alc. Græci tamen,*vt idem refert Cuiac.* ibidē habent γονατικοῦ δρυμῶνος

GRABATVS, vide suprà Crabatus.

GRADVS mensuræ genus, pedes duos,& semis continens, *vt & Isidorus scribit, & vetus quidam auctor ita censuit, cuius libellus auctorib. de limitibus agrorum subiectus est.* At apud C.Harmenop. lib.2. Epitom.βῆμα traditur habere πήχεις β. ἤτοι πόδας γ.παλαιστὰς ιβ.

extra Gradum moti fines dicuntur, qui loco suo moti sunt.*l.fi. D. de termin. mot.*

Gradus ætatum,iuxta sententiam Iuriscons. explicat Alciatus, *l. pueri. D.de verb.sign.*

GRADVS,*vt ait Hostiens.in Summa,*

eſt vnius perſonæ diſtantis ad aliam in linea conſanguinitatis, vel affinitatis facta collatio ad communem parentem, *l.1.cum ſeq.§.vſque ad §. affinitatis. D. de grad.* *conciſius ſic*: Gradus eſt interuallum, quo cognoſcitur, quæ perſona ſtipiti propior ſit. *vel breuius*, Sunt ordines cognationum. Sic autem ſunt dicti ad ſimilitudinem ſcalarum, locorúmve procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id eſt, in eum, qui quaſi ex eo naſcitur, tranſeamus, vt *ait Paul.l.fi.§.gradus.*D.*de grad. & affinib.* Atque horum alij ſunt ſuperiores, alij inferiores, alii collaterales. Hinc Ouid. Metamorph. 13.

Noſtri quoque ſanguinis auctor Iupiter eſt,

Totidemque gradus diſtamus ab illo.

Gradus arctiſſimi dicuntur eſſe, primus, & ſecundus, & tertius. Námque in primo ſunt ſuprà, pater & mater: infrà, filius & filia. Secundo ſunt gradu ſuprà, auus, auia: infrà nepos & neptis: ex tranſuerſo, frater & ſoror. Tertio gradu ſunt ſuprà, proauus, proauia: infrà, pronepos, proneptis: ex tranſuerſo, fratris, ſororíſque filius & filia, & conuenienter patruus & amita, auunculus & matertera.

Gradus etiã ordinem ſucceſſionis ſignificat, *l* 5.D.*vnd.cog.l.1 ſi tab.teſta.l.15* D.*de SC.ſyllan.* Gradus quoq. in teſtamẽtis inſtitutorum & ſubſtitutorum dicuntur, *l. 3.§.filius & §.ſed & D. de lib. & poſthu.l.* 37.D *de hære inſtit.* Sic primo, ſecundo, tertióque gradu inſtitutos hæredes ſcriptos legimus, qui & primo loco hæredes ſcripti ſunt vel aliis ſubſtituti, *l.3.§. fina l.4.& 5.D.de iniuſt. rup.l.2.§.defert,* D.*de ſecund.tabu.* Hæredes enim inſtituti dicuntur, aut ſubſtituti. Inſtituti, primo gradu: ſubſtituti, ſecundo vel tertio. Gradus autem ex ordine ſucceſſionis: locus ex ordine ſcripturæ numeratur, *l ſi is qui.55.D de hæred inſtit.*

Gradum conſanguinitatis computatio diſſimiliter numeratur Iure ciuili & canonico, *Inſtitut.de gradibus cognatio.& 35.quæſtio.5.cap. ad apoſtolicam. cap. quod dilectio.& cap.vltim.de conſangui. & affinit.in eam rem libellum edidit B. Fernandus.*

Gradum pro exiſtimatione, & honoris loco vſurpatur. Hinc in gradum reponere, eſt deiectum reſtituere.

GRADILIS panis, vide Panis gradilis.

GRÆGA RELIGIO, paganiſmus: & Græci, pagani quando dici cœperint, docet Alciat.ἐν παρέργ. declarans loca aliquot. *Nouel.13'.de Eccleſ.titul.*

GRÆCITAS *in l.vnic.C.de ſtud. lib. vrb.Rom.& Conſtant.l.* 11. pro Græcarum literarum, & facundiæ ſtudio ponitur. vbi falsò antea legebatur grauitas.

GRÆCVM VINVM inter dulcia numerat Iuriſcoſs. *l vlt.*D.*de trit. & vin. l g.*de iis vide poſt Plin.lib.11. Steph. Nigrum multa & varia vni genera referentem in opere, quod de nimio vitæ luxu inſcripſit. *Alex. Neapol.cap.21 lib.5.* adnotauit, quòd veteres vinum Græcum ſemel tantùm etiam in lautiſſimis conuiuiis apponere ſolebant: primúſque diuus Cæſar triumphalibus cœnis, quatuor vini genera propter inſtituta maiorum dicitur appoſuiſſe, Falernũ, Chium, Lesbium, & Mamertinum.

GRAMMATICI, hoc eſt, qui Grãmaticam docent, an à muneribus excuſentur. *vide l.ſi duas.§.Grammatici.* D. *de excuſ.tut.& l.ſextus. decimum. §. fin. de vac.mun.*

GRAMMATOPHYLACIVM, vbi tabulæ & inſtrumenta publica, monumentáque rerum geſtarum, actarúmque aſſeruantur, quod Tabularium Latinè appellatur. *Vlpianus in l. moris de pœnis.*

GRANARIA, *l.93.§.penult. D. de lega.3.* quæ ex tabulis fieri oſtendit, *l.18.* D.*de actio empt.* ſtipitibus vel in terra defixis, vel ſupra terram poſitis & collocatis: hoc eſt, quod horreum frumentarium mobile ex tabulis ligneis factum dicit, *l.60.de acq.rer.domi.*

GRANDÆVVM accepit Albericus qui annum 29 vel 30 attigit, *not.c. quicunque 77.diſtinct.per cap Epiſcopus.ead. diſtinct.*

GRANDE beneficium, pro incomparabili, *apud Vlpian.in l.1. de bon. libert.* Scilicet ad remunerandum tam grande beneficium, quod in libertos confertur, cùm ex ſeruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur. Iudicat vulgatus verſiculus:

Non bene pro magno libertas venditur auro.

libertatem pretio nummario non æſti-

man-

mandam. Grandis commodi. *l. 4. D. ex quib. cauſ. maio.*

GRANDIS NATV, quinquagenario paulò minor eſt, *Pompo. in l. 2. de orig. iur.* ergo Sabino conceſſum eſt à Tiberio Cæſare, vt populo reſponderet, qui in equeſtri ordine iam grandis natu, & ferè quinquaginta annorum receptus eſt.

GRANDICVLI pueri, Canoniſtis ſunt doli capaces, *c. 1. ext. de delict. puer* Plaut. Grandiculi voce in Pœnulo vſus eſt.

In fundas infundebam grandiculos globos.

GRASSARI dicuntur, qui ex inſidiis viatores impetu gradiendi adoriuntur. Item qui gerendo negotia ſenſim ſub aliquo prætextu contrectant res alienas, *vt in l 3. de ſuſpect. tut. & Inſtit. eo. tit. §. nouiſſimè autem.* Sed diutius graſſandi in re familiari facultatem præſtat.

GRASSATORES, *vt ait Calliſt. de pœ. in l capitaliū. § omnia admiſſa.* ſunt, qui prædæ cauſſa id faciunt, proximi latronib. habentur: & ſi cum ferro aggredi & ſpoliare inſtituerunt, capite puniuntur, vtique ſi ſæpius, atque in itineribus hoc admiſerunt, cæteri in metallum damnātur, vel in inſulas relegātur. Porrò graſſaturam Iuuen. Satyr. 3. deſcribit dilucidè. Saturnius *in l. aut facta de pœnis. in § qualitate,* Cùm factum vel atrocius, vel leuius eſt: vt rixæ à graſſaturis, explicationes à furtis. *Vide annotata in hunc §. per Budæ.*

GRATIA, pro fauore accipitur, *in l. 7. §. quæſitum. D. de mino. l. 3. C de iur fiſc. & alibi ſæpius.* Gratia, id eſt, ius patronatus. c. quia. de iure patro. Gratia, beneficium gratis conceſſum. Gratia pro cauſſa, vt gratia decipiendi, *l. quod ſi. D. quod met. cauſ.*

Gratiam iuriſiurandi facere, *l. 6 32 & 41. D. de iureiuran* eſt ſoluere iuriſiurandi neceſſitate, &(*vt Paulus lib. 2. Sent. tit. 1 loquitur*) remittere neceſſitatem iuriſiurandi. At *in l ſi. D. ad municip.* ſignificat ſoluere religione iuriſiurandi, &(vt vulgò loquimur) diſpenſare. Et Gratiam facere edicti *apud Sueton. in Domitian. cap.* 14. id eſt, cùm permittitur id, quod eo edicto erat vetitum. & Gratiam coniurādi, *in Auguſt. c. 16.* Sícque gratiam canonis, legíſque facere, pro diſpenſare dici poſſe, Budæus monuit *in adnot. prior.* quod & ſoluere legibus dicitur. Vlpianus tamen, ſolutum eſſe legibus, accepit pro eo, quod eſt, non teneri, *l. Princeps. de legibus & Iulianus l. ſequ.* Quomodo & antiqui ſæpè vſi ſunt, vt Budæus ibidem citatis oſtendit exemplis.

GRATIOSI dicūtur Latinis, quibus fauetur propenſo quodam animi ſtudio. *Vlp. in l 1. de cenſib.* Sed & Berytienſis, inquit, colonia eſt in eadem prouincia. Auguſti beneficijs, gratioſa. Hebræis Iochanam, vel(vt nos loquimur Ioannes, gratioſum ſignificat. Gratioſus item, qui apud multos valet gratia. Cui tenues opes ſunt, gratioſus non eſt. Nam amor & gratia, mouetur opinione & fama liberalitatis: *auctor Cicero, lib. de Offic 2.*

Gratioſa ſententia, *l. 5. C. de calumnia.* Gratioſa emptio *l. 2. C. de fid. inſtrum. & iur haſt. libr.* 10. Gratioſa auctio, *l. 16. c. de reſcind. vendit.*

GRATIOSE, per gratiā, & fauorē, *l. 9. D de admin. rer. ad ciuita. pertin.* Hinc Gratiosè expunctæ rationes dicuntur. *in l. 9. D. de admi. rer. ad ciuit.* quæ bona vtriuſque partis gratia, & ſine vlla contentione expunctæ ſunt.

GRATIS, & pretio contraria indicat M Cicero pro Roſcio Comœd.

GRATITVDO naturalis, eadem quæ & obligatio, Græcè αὐτίδωρον. Quo verbo Vlpianus vtitur, *in l. ſed & ſi. §. conſuluit de pet hæred.* vide Alex. Neapolit. à principio lib. 5. pulchrè differentem, de naturaliter inſita homini gratitudine: pro quo faciunt hæc verba Iuriſconſ. *in d §.* Quamuis ad remunerandum ſibi aliquem naturaliter obligauerunt.

GRATVS, qui gratiam pro beneficio refert. Gratum eum eſſe M. Cicero indicat, ſi omnia, quæ facit, grata ſint. Gratus quilibet cenſendus, niſi ingratus probetur, *l. ſeruus. l. Centurio. D. de manu. teſtam.*

GRATVITA libertas, quæ gratis & ſine præmio datur, *l. 1. C. de libe. & eor. libe.*

Gratuitum officium in Auth. Iuſiurand. quod præſta. ab iis.

GRAVES perſonæ ſunt noſtris, quibus adeſt firmitas ac conſtantia animi, & in vultu, moribus, verbis, rebus agendis quædam ſeueritas. Hoſtienſis generaliter finit, quæ nō ſunt infames. *l. cū*

pater. §.rogo. & l.cùm quidam. D.de leg 1. *c.vnic. extr. de ſcrutin. vide Panor. in ca.licet.de teſtibus.*

Graues controuerſiæ cenſentur præiudiciales, reſpectu minorum, *Paul.l. per minorem.D.de iudiciis.* Per minorem cauſſam, ait, maiori cognitioni præiudicium fieri non oportet, &c. Sic vniuerſalis actio præcedit particularem, criminalis ciuilem, *l.vl.C.de peti.hæredit. & l.vlt.de ordi.cognit.*

Grauia delicta quæ ſint, *not. in c.at ſi clerici.de iudic in vol. Gregor.* quid diſtent ab enormibus. *notat. in Authen. ſed nouo. C.de cuſtod.reor.*

GRAVIO, vel GRAPHIO, apud auctores barbaricos, iudicem ſignificat: & inde Landgrauij id eſt prouinciæ comites, ſiue iudices & Marchgrau ij, limitis comites: & Pfaltzgrauii, palatij comites, qui & maiores domus, & præfecti, rectoréſque palatij dicuntur, vt: Eginhartus, Iotnandes, Annonius ſcribunt Burggrauij, arcis præſidiive comites: & Centgrauij, qui in antiquis Germanorũ legib. Centenarii dicuntur: & Gograuij, & Diuggrauij, iudices pedanei.

GREMIA, & Gremiales arbores, vide Cremia.

GREX, *inquit Feſtus lib.* 7. ex Græco dicitur, quem illi ἀγέλην vocant. Eſt autem quorumlibet animalium congregatio. *Cicero in Phili.* Fudit apothecas, cæcidit greges armentorum, quod & ſignificantiſſimè expreſſit Iuriſc. *l. 2. D. ad leg. Aquil.* qui ait, oues, capras, boues, equos mulos, aſinos gregatim paſci. Vlp. tamen gregem armenta, & equitia ſeparat, *l.1. § per hanc. D.de rei vindi.* Per hanc, inquit, actionem non ſolùm ſingulæ res vindicabuntur, ſed & grex vindicari poteſt: idem de armento, & de equitio, cæteríſque quæ gregatim habentur, dicendum eſt.

Grex μεταφορικῶς, pro populo Chriſtiano, *ca.quamuis.7.queſt.1.*

Grex cohortalium, *l. §. ſi quis ex grege.C.de cohor lib* 12. idque propter vtilitatem, *vt Albe. ſcribit.* Hinc

Gregarij milites, *l fi.C. de milit.veſte,* id eſt, viliores.

GVADIA, eſt pignus. vnde Inguadiare, verbum, de quo poſterius ſuo loco dicemus. *In Lombarda lib. 1. titu.* 15. Si non habuerit vnde ſummam perſolnat, ſemetipſum per guadiam in ſeruitio Principis tradat. *Item lib.2.titu.*21. Si quis alii guadiam & fideiuſſorem dederit omne quod per guadiam & fideiuſſorem obligauit, adimpleat. *Item*: Si quis alii guadiam dederit, & eam recipere neglexerit, &c.

GVARDIA, pro cuſtodia, vetus vox Germanica, VVarden. qua ſermo quoque Gallicus hodie vtitur: vnde feudum Guardiæ, cùm quis prædio cuſtos imponitur. Hinc tenere pro feudo, & tenere per Guardiam opponuntur. *lib. Feud.* 1.*tit.*2.*& tit* 11.

GVARENTARE, vel (*vt eſt in aliis libris*) Guarentiſare, pro cauſſam alterius ſuſcipere, defenſorem ſe profiteri. Priſcum Francorum verbum, quod in Francogalliam inuectum eſt, *Guarent:* quo ſignificatur is, qui Latinis Auctor dicitur, & euictionem præſtat, *libr. Feud.* 2.*tit.*34.§.2. In Lombard. tamen *lib. 2. tit.* 36.*de euict.* appellatur Auctor. At *in Speculo Saxon.* dicitur VVarandator, *art.9.* Quiſquis alteri ante reſignationem & infeudationem, bonorum poſſeſſionem tradiderit, ipſe eiuſdem debebit eſſe vvarandator, quotieſcunque emptorem ipſius vvarandatione indigere contigerit. *Item art* 15. Aut vvarandam emptionis ſuæ producere potuerit, &c. *Item*: Niſi per defectum in teſtibus aut vvaranda ſuccubuerit. Aliis autem lociis vvaranda pro ſatiſdatione paſſim vſurpatur.

GVASTALDVS, præfectus ſiue cuſtos curtis, qui & Actor dicitur. *Lombard.lib.2.tit.*17. Si guaſtaldus, aut quilibet actor Regis, poſt ſuſceptas & commiſſas ſibi ad gubernandum curtes, aut caſas Regis, aliquid per donationẽ conquiſierit. *Et mox*: Concedimus etiam guaſtaldis noſtris curtes noſtras prouidentibus. *Item Lombard.lib* 1.*tit.*32. *Et Lãgobard.leg.tit.*39 §.3. Si quis guaſtaldus, vel actor Regis, curtem regiam habẽs ad gubernandum, ex ipſa curte alicui ſine iuſſione caſam tributariam, vel terram, ſyluam, vites, vel prata auſus fuerit donare. *Sic li.Feud.*1.*tit.*10. Niſi vaſſallus ſit guaſtaldus, vel actor Domini. *Item leg Langobard.tit.*101.§.27. Si mancipium cuiuſcunque in curte Regis confugium fecerit, & Guaſtaldus, aut actor Regis poſt ſecundã & tertiam conteſtationem

redde-

reddere dilatauerit. Guaſtaldorum quoque munus al quod erat in re militari: *vti patet ex Lombarb.li* 1.*ti*.15. Si Dux exercitalem ſuum moleſtauerit iniuſtè, guaſtaldus cùm ſolaciet, vſquedum ad præſentiam Regis eum perducat. *Item*: Si guaſtaldus exercitalem ſuum contra rationem moleſtauerit, Dux eum ſolaciet quouſque veritatem ſuam inueniat, *Paulus diaconus de geſt.* Langobar.*li*.5. *c*.11. Ipſumque Alzeconem mutato dignitatis nomine, pro Duce guaſtaldo Vitus vocitari præcepit. De guaſtaldo Vitus Amerbaccius *in Capit Caro.Mag.* ſic ſcribit: Guaſtaldus ſignificat œconomum. id eſt procuratorem domus & rei familiaris. Puto factum nomen à *Guaſt*, id eſt, hoſpitium, veteri Germanica & Gallica lingua. & *Halden*. id eſt, tenere Sic enim in quibuſdam Germaniæ locis adhuc verbum pronunciatur. Feudi guaſtaldiæ exemplum extat apud Petrum de Vin. *lib.Epiſt.* 6.*c*.25. Ita tamen (inquit Fridericus) quòd caſtrum ipſum à nobis & hæredibus noſtris in capitaniam teneat, & immediatè à noſtra curia recognoſcat: viuens iure Francorum, in eo videlicet, quòd maior natu in ipſo ſuccedat.

GVERRA, ſiue VVerra, non tantùm dicitur bellum, quod Imperatoris nomine publicè geritur: verùm etiam quod priuatus aliquis ſuſcepit cùm ſuas inimicitias perſequitur. *vt li Feud.*2.*tit.* 28.§.1. *&*.§.2. Et apud Vrſpergenſ. Abbatem *in leg Friderici Imper* Si liber homo, ingenuus, miniſterialis, incendium commiſerit, pro vvetra propria, pro amico pro parente.

GVIDAGIA, quaſi pedagia, *c.ſuper quibuſdam.de ver.ſig.*10. *And.c.quanquam. de cenſib lib.6.*

Guidagium eſt, quod datur alicui pro ſecuro conducto tranſeundi per terram alicuius, *c.de raptoribus*.36.*q*.3.

GVNDVLÆ nauigij genus, *vide G. Harmen.li.2.Epit* 5.10. *& libell.legum Naualium l.*14 *in adnotat.*

GVMMI *in l.fin.* D. *de publican.vide Plin lib* 13.*cap*.21.

GVTTVRNIVM *Feſto lib.* 7. vas ex quo aqua in manu datur: ab eo quod propter oris anguſtiam fluat.

GVTTVROSVS, cuius guttur intumeſcit, *l.qui clauum.* D. *de ædil.edict.*

GYMNASIA, *Antonio Auguſt. ad l.ἐὰν δύο.§.ὁμοίως δὲ D. de excuſ* ſpatia quædam exempla quibus Græci aut palæſtra, aut cæteris corporis exercitationibus ſe exercebant.

Γυμνασιαρχίας, *in d. l* ὁμοίως Gymnaſiorum præfecturas rectè ibidem vertit A. Auguſt.

Γυμνασιάρχης, Heſychio, ἄρχων τοῦ ξυστοῦ.

Γυμνασιάρχον, definiiſſe viſus eſt M. Cicero qui gymnaſiis præerat. Vlpian. tamen Demoſthenis interpres ita ait: Γυμνασίαρχος ἐστὶ ὁ παρέχων ἔλαιον τοῖς γυμναζομένοις. Hæc in oratione contra Leptinem: quo loco Gymnaſion ita definit, Γυμνάσιον γὰρ παλαίστραν ἐκάλουν.

GYNÆCIVM, ſiue Gynecæum *vt in C. Theod. & in Notitia Imp. Rom.* eſt textrinum an veſtes principis conficiendas conſtitutum, *l.*3. *C.ad leg.Iul repetun. l.*8 *C.de murileg lib.*11. non quod in d.l.5. dicitur, gynecii, hoc in l.ſequen. dicitur textrini. Sic *in l.*1. *C. de veſtib. holo.* vbi vulgò gynæcariis, pro gynæciis legitur, *vt patet ex l.*1 *C.Theo.eod.*

Gynæciorum procuratores, *d.l.*1.*& in Notitia imperii.* Iidem procuratores textrinorum vocantur, *l penul. de murilegul. li.*11. C. Et Gyneacciariorum procuratores, *in l.*3.*C.de indulgent.debito.*

GYNÆCIARII, *l.*3. *&* 13.*de murileg. lib.*11. *C & l fin. C.de mil. veſte.lib.*12. ii ſunt, qui addicebantur contexendis conficiendíſque veſtibus imperialibus & miniſteriorum imperialium, atque horum nulla eſt adminiſtratio, ſed ſeruitus publica, vel conditio, *vt exponit I. Cuiacius in l.*2.*C.de murileg.*

GYPSVS, *in Nouell.*142. §. *χάκεινους.* Ægypti inſula, de qua vide Stephanum.

H

ABE, & Haue, cum aſpiratione, pro Aue, frequentiſſimi verbum in inſcriptionibus conſtitutionum C. Th. & Iuſtinianei, ſalutandi verbum: Habe Marcelline K. N.B. Huius generis ſaluta-

tionis meminere Euſebius, & Nicephorus Χαῖρε Αυελῖνε τιμιώτατε ἡμῖν. Sic veteres Habe, aut Haue, pro Aue dicebant. *Seneca libr.6 de Benefic.c.34.* Huic peruenire vſque ad diſtringendam libertatem licet, cuius vulgare, & publicum verbum promiſcuum ignotis, Habe, non, niſi ſuo ordine emittitur. Hanc ſcribendi rationem probat *M. Fabius li.1.c.10.* Multùm eſt, ait, literatus, qui ſine aſpiratione & producta ſyllaba ſalutauit, Auete. Recta eſt hæc via: quis negat? ſed alia eſt melior, & magis trita in ἐπιγραφῆ, *l. dominus. C.de appell.* Habe Heraclida cariſſima nobis. *& in inſcriptione l. ſi quis. 11. C.de accuſat.* Habe Criſpine cariſſime nobis: vbi pro Habe, falſò legitur liberis. *& l. fin. C.Theod.ne quid publ. latit.* vbi pro Habetatiano, legendum, Habe Tatiane.

HABENAM ſcitum eſt pro loro accipi, Ea ſeruos impuberes cædi ſolitos liquet *ex l. § impuberi. ff de S C. Silan. & Hora lib.2.Epiſt.* In ſchalis, *inquit*, latuit, metuens pendentis habenæ.

HABERE, *inquit Paulus*, duobus modis dicitur: Altero, iure dominij: altero, obtinere ſine interpellatione id quod quis emerit *l.118.D de verb. ſignif.* Eum etiam habere dicimus, *inquit Vlpia.* qui rei dominus eſt: & eum, quid dominus quidem non eſt, ſed tenet, Denique habere rem apud nos depoſitam ſolemus dicere. *Vlpia. in l. ſtiputatio iſta. § habere. D. de verb. oblig.* Habere item eum dicimus, qui vtitur, & iure poſſeſſionis fruitur, ſiue ipſe opus fecit, ſiue ex cauſſa conductionis, vel emptionis, vel legato, vel hæreditate, vel quo alio modo adquiſiuit. *Vlpia. in l. Prætor ait. D. ne quid in loco.*

Habere & poſſidere, *inquit Cor. Fronto*, ſic differunt: Habere poteſt etiam fur nequam. Poſſidet nemo, niſi qui aut relictæ, aut donatæ rei, aut emptæ dominus eſt. Ita in habente onus, in poſſidente vſus eſt. Habere autem & poſſidere ciuilis poſſeſſionis ſunt: tenere naturalis, vnde, Si habere poſſidere, ſæpè coniunctè legimus: *vt l. patet. 38. §. quindecim D. de legat. 3.* Hinc Habere ad res incorporales refertur: Tenere ad corporales: Poſſidere, ad vtraque.

Habere pro continere, *l. ait lex. D. ad leg. Aquil. & l. ex duobus. de neg. geſt.*

Habere pro derelicto, eſt ea mente abiicere, quæ in numero quis rerum ſuarum eſſe nolit, *§. qua ratione. Inſtitu. de rer. diuiſ.*

Habere intentionem dicitur in præiudiciis qui ius habet præferendum in iudicando, modò probauerit id, quod intendit & allegat, ſiue ſit actor, ſiue reus conuentus. *Vnde Vlpia. in l. ſed & hæ. § non ſolum autem de Procur* videtur diſtinguere Præiudicium ab actione:

Habere rem aliquis, eleganti figura loquendi dicitur, ad quam recuperandam habet actionem: vt cùm dicimus, iſte habet centum ex hæreditate, & adhuc ne obulam quidem accepit, *vt tradit Zaſius in l. ait Prætor. §. ſi iudex. D. de re iud. Vide item l.15. D. de diuerſ. reg. iur.* Et contra habere actionem non videtur, cui propter debitoris inopiam inanis eſt, *l nam 15. D. de dolo malo.*

Habere in ſinu meo, *iuriſconſ. in l. qui teſtamentum de probat.* dixit, pro, in occulto, & penitus apud me, & in poteſtate mea.

Habet quis per alium, quod per ſe habere non poteſt *gl. l. Imperator D. de ſtat. hom. & gl. fi. in l. petendæ. C. de tempor. in integr. reſtit.* Habetur & id quod peti poteſt, *l.143. D. de verb ſign.*

Habere filium mortis tempore creditur, quæ exciſo vtero edere poſſit, *l.141. D. de verb ſign.*

Habere contractum, conuentionem, & obligationem frequentiſſimè pro contrahere, *l.1. C. ne vxor pro mari. l.19. C. ſi cer. pet. l.21. D. de do. int vir. & vxo. l.4. C. de re permuta. l. 2. C ſine cenſu. vel relig l. 6 & 7. C ſi quis alteri vel ſibi. l. fin. C. de inſtit. l 8. de pact. inter empt.* Eodem ſenſu Habere tractatum, *l.32. D pro ſocio* Et habita ſententia, pro lata, & dicta, *l.21. D. de iis qui not. infa.*

Habeat, habere poſſit, *l. ſi quis ſub cond. D. de teſtament. tut.* quandoque habere poterat, *l. ſi quis filium. C. de inoffic. teſtam.*

Habere in matrimonio, eſt habere vxorem, Ciceroni, & Pontificis iuris interpretibus. Hinc Habeo te pro legitima vxore, an his verbis ſit contractum matrimonium, *not. in cap. ex literis de matri, contra interd. eccleſ. cap. neque illud. §. ſed obiicitur in gl. 30. q. 5.*

Habetur & intelligitur, verba fictioné

ſigni

ignificant, *l. vnic. in princ. C. de rei.vxo. ia act. l. Prætor. §. siue autem. de oper. nou. nun.*

HABVIT, quandoque pro habitus erat, *Inst. de act. §. si quis argens.* Quomodo hoc verbum ad futurum referatur, disserit *Bart. in l. exterarum. C. de testa.tut.*

HABERE LICERE stipulatio est, qua significatur facultatem semper fore possidendi rem quietè, neminémque superuenturum, qui impediat possidétem, vel molestia adficiat. Quorsum enim pertinerent inter mortales vniuersæ omnium contractuum translationes, in rebus ipsis, nisi accipiens posset eas retinere, atque sine molestia in commodum suum conuertere? Cùm igitur quis futuram sibi molestiam timet de re promissa, consultum atque frequens est in vsu forensi, vt caueat sibi per hanc stipulationem *l. 11. § fi. D. de act. empt.*

HABETO RES TVAS. Verba hæc diuortium ac repudium notant. *Vide titulum D. de diuort & repud.* quæ formula ex Plauto in Amphitruo sumpta videtur.

HABILITER, id est, aptè, commodè, *l. 20. D. de aur. & arg leg.* Si vt habiliter gemmæ geri possint, inclusæ auro fuerint, tum aurum dicimus gemmis cedere.

HABILITATE, perpetuum: commorari, ad tempus esse, quidá volunt. *M. quoque Cicero hæc separat in libr. de Senect.* Commotandi enim, *ait*, natura diuersorium nobis, non habitandi dedit. Habitare autem dicimus quempiam vel in suo, vel in conducto, vel gratuito. Vnde habitasse non dicitur, qui obiter mansit: hospes verò paulisper hospitari dicitur. Dubium tamen non est, cum quoque habitari dici, qui ad tempus habitat, *l. lex Cornelia. §. domum. de iniur. Vide Bart. in l. 1 & in l. cùm delationis. §. Sabinus. ff de fund. instr.*

HABITATIO est ius in ædibus alienis commorandi, cùm personis & rebus quoquo modo ad se pertinentibus, salua ædium substantia. Probatur hæc definitio *in leg. 2. §. domus. cum sequentib. D. de vsu & habi.* Neque verò Habitatio vsus fructus est, neque vsus, sed quasi proprium aliquod ius, *§ sed si cui habitatio. Instit. de vsu. & habi.* Nam in facto potius, quàm in iure habitationis legatum consistit, *l. penult. ff. de cap. min.* Effectu tamen idem pene est legatum vsus & habitationis, *l. 10. D. de vsu & habit.* Habitationis itaque exceptione, siue temporalis, siue vsque ad mortem, vsum videri exceptum Pomponius scribit, *l. 31. D. de sufr.* Habitatio pro ædificio, *l. 20. §. Caio. D. de instr. inst. le.*

Habitationis feudum degener dicitur, quia personale est, & ad hæredes non transit regulariter. Nec mirum, cùm & habitationis legatum ad hæredes non transeat, *l. si habitatio §. ad hæredem. de vsu & habit.*

HABITATOR ab hospite tantum differt, quantum interest inter domicilium habentem & peregrinantem, *l. 1. §. 7. ff. de ijs qui deiecer.* Habitatorum nomine intelliguntur quandoque inquilini, *l. habitatores. ff. de loca.*

HACTENVS (vel *vt in Pand. Flor.* actenus, sine aspiratione) antecedens relatiui quatenus. *Vlpian. in l. si quis. D. de pact.* Nec enim improbum, ait: & si quis hactenus desideret conueneri, quatenus facultates patiuntur. & de in rem vers. l. si pro patre: Si domini debitor sit seruus, & ab alio mutuatus ei soluerit, hactenus non verterit, quatenus domino debet.

HÆRES, HÆREDITAS, vide infrà Heres.

HÆRESIS, quanquam ferè in malam partem accipi soleat, pro singulari quadam obstinacia contra verbum Christi & Apostolorum eius, tamé in bonam quoque partem accipi Erasmus rectè annotauit, *Acto. 26.* Hæresis autem quid à schismate distet, docet *Hieronymus in Epistol. ad Tit. c. 3. & c inter. 24. q 3.* Hæresis vnde ducatur, docet idem *in epistola ad Gala. cap. 5. & c. hæresis. eadem caussa & quæst.*

HÆRETICVS est (*definitore B. Aug. li. de vtilitate cred. c. hæreticus. 24. q. 3.*) qui alicuius temporalis commodi, & maximè vanæ gloriæ, principatúsque sui gratia, falsas vel nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur. Ille autem, qui huiusmodi hominibus credit, imagine quadam veritatis illusus est. Hæreticorum sectas varias recenset Isidorus *li. 8. Etym. 1. 5. c. quidam autem. 24. q. 3.*

Hæreticus est priuatus omnibus iuri-

bus & bonis, & est excommunicatus, *vt in c. excommunicamus de hæret. Panorm. in c. cùm non liceat in 2. col. versic. & hæc est ratio de præscript.*

Hæreticorum libri omnino comburendi sunt, quoniam blasphemia contra Deum non debet ad alia prorepere secula: *Nouell. vt Antoninus, Seuerus, Petrus. §. vnde in vniuersum. Const.* 42.

Hæreticos melius est latitare, quàm in publica luce ante omnium oculos versari. Nam si latitent sibi ipsis tantummodo erunt incommodi: si verò dogmata sua publicent, & in vulgus proferant, multis simplicioribus occasionem præbebunt ad interitum. *Ibidem §. ac neque illi permittimus.*

HAMA, alij Ama, à veteribus Glossis δρεπάνη, id est, falx, exponitur, grandior illa quidem, & qua disturbantur ædificia, incendij compescendi aut extinguendi caussa: confixa autem erat longissimis contis, id est, longuriis. Paulus *l. 3. §. 3. ff. de offi. præf. vigil.* Sciendum est autem, præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare calciatum cum hamis & dolabris. Vlp. quoque *in l. 12. ff. de fund. instrum.* hamas inter incendiorum remedia bis annumerat Turneb. *Aduers. lib. 19. c.* 23. hamam his locis sumi vult pro vasis aquariis rotundioris formæ, & ventris globosioris, quibus ad extinguenda incendia vti solerent. Hama quidem apud Plautum *in Milite glorioso* pro vase aquario: *Becchabatur, hama,* inquit, *cassabant cadi,* vbi corruptè *auia* legitur. Et de hoc illud Iuuenalis intelligi vult: *Dispositis prædiues hamis.*

HARENA, ea pars theatri, in qua bestiarum, gladiatorúmque pugnæ exhibebantur, edebantúrque, *l. 36. §. fi. ff. de rei vindic. l. 1. §. ad bestias. D. de postulat l. 1. ff. de ædil. edict. l. 4 ff. de leg.* Sic apud Tryphoninum *l. fin. D. de fugit.* Quoniam interdum, inquit, aut pecunia interuersa aut commisso aliquo maiore maleficio, ad fugiendam inquisitionem, vel iustitiam animaduersionis, in harenam se dare mallent.

Harena aliquando metaphoricè forum dicitur: quoniam illic hodie nihilo modestius depugnant actores caussarum quàm in harena olim solebant sese dilaniare gladiatores. *Seneca*: Hoc ita, inquit, habitum est, scholam quasi ludum esse, forum, harenam. Et Plinius, harenam suam adpellat, centumuirale iudicium: & profectò rectissimè.

HARENARII, in harenam descendentes, vt cùm bestiis gladiatoribúsve pugnent Callistratus *in l. hæ demum. ff. de oper liberto. & l. 21. §. fina. ff. de testibus. l. 5. ff. ad Trebel. Firmic. lib. 8. Mathes. ca.* 10. Vocantur etiam Bestiarij, & à Græcis θηριομάχοι. Sic Harena missum accipe. *l. 4. ff. de legat.*

HARENOSVS locus, *l. 24. §. adijcitur. ff. de dam. infect.*

HARENIFODINÆ, *l. 13. 8. inde est quæsitũ de vsuf.* ex quibus harena effoditur *l. 7. § si vir ff sol. ma.* Harenias vocãt Varro *lib. 1. de re Rust c. 2. Gaius l. 13. ff. de publica. M. Cicero in Oratione pro Cluent.* Harenæ fodiendæ ius, *l. 6. §. 1 ff. de seruit. rustic.*

HARIOLVS quis, *not. gl. in l. nemo. C. de mal. & math.*

HARPAGONES, adunca ferramenta, quibus quid extrahitur, vt si quid in puteum deciderit, *l. 12. §. D. de instr. instr. leg.*

HARVNDO cædua, *l. 59. §. fi. ff. de vsufr. l. 7. quod vt aut clàm. l. 3. D. arb fur. cæs.* scribitur sine H, *l. 40. D. de cont. empt.* Harundine autem Ægyptios pro ligno vti, & illic arundines comburi traditur *in l. 55. §. lignorum. D. de leg.* 3

HARVNDINETVM, vnde harundo viribus fulciendis sumitur, *l. 9. §. 6. D. de vsufru.* nam aliorum pedamentorum inopia, subsidio arundo capitur, vt ait Varro *lib. 1 de re Rust. c.* 8.

Hasta dicta, inquit Varro *libro* 4. quòd astans soleat ferri: nam sine aspiratione olim scribebatur. Hastæ autem signum præcipuum est: nam & Carthaginenses, cùm bellum Romanis indicerent, hastã mittebant: & Romani viros strenuos sæpe hasta donabant. Notandum etiam, ab origine rerum pro diis immortalibus veteres hastas coluisse. Hinc & reges Ro. pro diademate hastas habuere, quas Græci σκῆπτρα dixere, vt testatur Iustinus *lib.* 43. Itaque vt has ob caussas, vel in vnius Romuli honorem, qui ab hasta Quirinus vocatus est, vt nulli non notum, hastis subiiciebant veteres ea, quæ publicè vænundabant, vt Festus *lib. 8.* scribit, & indicat *Cic. libr. 2. Offic.* Sic par est agere

cum

...m ciuibus, non (vt iam bis videmus) hastam in foro ponere, & bona ciuium ...oci subiicere præconis. Ita sub hasta di... tracta prædia, *l.fi.C.si propter.publ.pensita.* *Subhastata res in l. 3. C.de execu rei iud.* Item subhastatio, *l.16. C. de rescind. vend.* Et Hasta fiscalis, *l.8.C.de remis.pig.& rubr.* *. de fide & iur. hast. fisc. libr.* 10. de hac Tertullian. *in Apologetico.* Hastarũ enim solennitate à fisco res distrahebantur, *l.* *& 2.C.Th.de admi.rer.pupil.*

Hastam, pro auctione posuisse videntur impp. *l. si tempora C. de fid & iu. hast.* Quæ enim sub hasta vænibant res, præconibus proclamantibus vænibant. quod ...c Acron. *in Satyr 6.lib.1.Sermo.* Hot. scribit. & Hasta etiamnum in quibusdã Galliæ partibus vti solent præcones, & oblata pretia nunciare.

Hastæ præesse, hoc est, forensibus ac priuatis disceptationibus, quod est, centumuirali iudicio, apud Pomp. *l.2.§.deinde cùm placuisset. D.de orig.iuris.* Hinc

Hasta centumuiralis, idcirco dicta, quòd Centumuiri hasta in foro posita, iudicabant.

HAVBERTICVM feudum Gallica lingua vulgò dicitur, pro Loricatum: id est, datum vasallo ea conditione, vt ad edictum loricatus, siue cataphractus præstò sit. Nam vt Lorica Latinis propriè & minus vsitatè est tegmen de loro factum, quo maiores in bellis vtebantur: quemadmodum Seruius scribit *in* 11. *Æneid.* frequentissimè autem pro ærea armatura integra vsurpatur: sic apud Gallos *Haubert* propriè loricam annulis cõnextam significat, quam vulgus *Cotte de maille* appellat. vnde vetus prouerbium Gallicum, *De maille à maille on fait le haubergeon.* Pòst verò integra equitis armatura eo nomine appellata est: videtúrq. Normannicum verbum fuisse, cùm in ea Galliæ parte frequentius illud verbum vsurpetur: vnde *Fiefs de haubert*, Feuda loricæ. Sigebertus in Chron. ann. 1160. In Normannia de feudo vniuscuiusque loricæ, & de reliquis omnibus, iam in Normannia quàm in Anglia, & reliquis suis terris. Helmodus *in histo. Sclauor.lib.* 1.c. 88. In hunc modum rebus compositis, profectus est dux in Longobardiam, cum mille (vt aiunt) loricis, habens in comitatu suo Adolphum Comitem, &c. Feudum igitur Loricæ, est quod militi assignatur, ea lege, vt ad edictum præstò in armis sit. Landulphus *lib.hist. Miscell.* 20. Misit tria millia loricatorum ad circundandum eum, ne fugeret. Antonius Florentinus *tit.17.ca.8.§.3.* In solo domini Imperatoris comitatu equitum loricatorum erant ad LXX. millia, absque peditum copiis. Helmodus *in hist. Sclauor.ca.* 52. Elegit de exercitu mille loricatos, abiítque in occursum exercitu. Sic Liuius *lib.* 37. Latinè loricatos interpretatur, quos Græci κατωφράκτους appellant. His, inquit, tria millia peditum loricatorum (cataphractos ipsi appellant) adiunxit.

HAVSTVM, esse ius hauriendi aquam è puteo vicini, Iurisconsi. indicat *in l.1.de seruit.rust.præd.* Porrò hauriendi ius, non hominis, sed prædij est, auctore Pomponio *in l. si mihi in fi. de seruit. rust. præd.* adstipulatur Paulus *in l.cùm fundus. D.commu prædior.*

HEBDOMADÆ, quas Latini septimanas adpellant, septem dierum intelliguntur, secundum communem vsum. Aliàs tamen de septenario numero quarumcunque rerum dicuntur. Hinc libri M. Varronis, qui inscribuntur Hebdomades, vel de imaginibus septenarij numeri, vt est apud Gell. *lib.3 c.10.* Et *Leuit.25.* Numerabis quoque tibi, inquit Dominus ad Mosen, septem hebdomadas annorum, id est, septies septem annos. Quòd autem Iustinianus in *l. 2. §. quod cœlesti C de vet iur.enucleand.* de numero septenario scribit, quasi naturam, & artem numerorum in se contineat, nihil moror, multò minus quod Accursius ibi adiicit de S. Trinitate, & numero quaternario. Vnde credo sumptã distinctionem inter naturalem & artificialem diē: quam cùm anxiè tractent plerique, nihil planè ad vsum forensem respiciũt, quorsum pertineat, nec admodum probari potèst.

HELIOCAMINVS, solis euaporatio: seu æstuarium dicitur ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ καμίνου, id est, *sole & camino*, quasi dicat solaris caminus. Locus, ad quem sol hibernus accedens, ipsum euaporat & calefacit: quo veteres solis excipiendi caussa vtebantur. Extat dictio apud Vlpia. *in l.arborem. D.de seruit.vrbanor.præd.* & vide. Alex. Neap. *lib.5.Geni.c 5.*

HEPATICVS, qui in hepatis mor-

bo laborat. is inter moroſos recenſetur, *l.qui clauum.*D.*de ædil.edict.*

HÆRES maſc.& fœminini gen.contrà quàm Soſi pater credat, eſt. nam in gener. fœminino vſurpauit Tryph. *l.vlt. de collat.dot.* Ab hæreditate dicitur, quaſi herus,hoc eſt,dominus bonorum defuncti. Vnde hæredem inſtituere, nihil aliud eſt, quàm deſignare aliquem bonorum ſuorum poſt mortem futurum dominum. *§.item extraneus. Inſtit. de hære. qualit. & diffe.* Veteres enim hæredes pro dominis adpellabant. Plau. Menæc. *Abſtuli hanc, cuius hæres nunquam erit poſt hunc diem.* Sic Triphonin. *l.hæreditate.§. pater. ff. de caſtr.pec.* Si pater vt hæres viuo filio vindictam ſeruo caſtrenſi impoſuit. Quidam autem hoc nomen deduci volunt ab hero, quos tamen prioris ſyllabæ ratio refellit: alij ab hæreo, & ſcribi debere per æ, quia proprium hoc nomen non extraneorum, ſed ſuorum. Hotom. ab Era, quod terram ſignificat: hinc Heredium apud Vartonem *lib.1.ff. de ruſt.* agellus qui heredem ſequebatur. Non abſurdum etiam fuerit ab eriſco deducere, quod eſt diuido: nam & ſæpiſſimè in Pand. Flor. eres & ereditas ſcribitur. Addam Iſidor. *lib.9.Etym.c.5.* ab ære deducere. Hæres verò in omne ius mortui, non tantùm ſingularum rerum dominium ſuccedit: cùm & ea quæ in nominibus ſunt ad hæredem trãſeant, *paſſ.D.de adqui.hæred.*

Hæres in iure Feudiſtico, propriè filius intelligitur. Itaque ſine hærede deceſſiſſe dicitur, qui ſine filio deceſſit, *lib. 1.tit.13.& lib.2.tit* 34. Hæredis autem appellatio etiam vltra proximum hæredem extenditur, *l.fin.C.de hæred.inſtit.*vnde ſolemus dicere hæredis hæredem, teſtatoris hæredem eſſe, *l.fin. C.de hæred. inſtit.* Itaque Hæredis appellatione, omnes ſignificari ſucceſſores, credendum eſt, *l. hæredis. De verb.ſign.* nam & hæres ſingulariter nominatus,ad poſt natos porrigitur hæredes, *l tale.§.vlt.*D.*de pact.*

HÆREDIS INSTITVENDI FORMVLÆ.

Titius hæres. Titius hæres ſit. Titium hæredem eſſe iubeo. Illa autem inſtitutio, *hæredem inſtituo, hæredem facio*, pleriſque improbatur ex Epitome Vlpian. *tit.21.* Has formulas te docebunt Iuriſcoſſ. & Impp. D.*&.* C.*& Inſtit.de hæredib.inſtitu.* Hæredis ſubſtituendi formulas ſubminiſtrat *l.1.& tot. tit. D. de vulg. & pupil.*

Hæredes, alij neceſſarij dicuntur; alij ſui & neceſſarij, alij extranei. Neceſſarius hæres eſt ſeruus hæres inſtitutus: ſicque appellantur, quia ſiue velit, ſiue nolit, omnino poſt mortem teſtatoris protinus liber & neceſſarius hæres fit. Sui autem & neceſſarij hæredes ſunt, qui in poteſtate teſtatoris morientis modò fuerint: veluti filius, filia, nepos, neptíue ex filio, & deinceps cæteri liberi. Sed ſui quidem dicuntur,quia domeſtici hæredes ſunt, & viuo quoque patre quodammodo domini exiſtimantur:neceſſarij verò, quia omnino, ſiue velint, ſiue nolint,tam ab inteſtato,quàm ex teſtamento, ex lege XII. Tabul.hæredes fiunt. At extranei ij ſunt, qui teſtatoris iuri ſubiecti non ſunt. Vide *Inſtit.de hæred.qualit.& diffe.* Alij etiam teſtamentarij dicuntur, & legitimi. Prætoris verò ſucceſſores, hæredes non appellantur, quia non facit hæredes, §. quos autem. Inſtitu. de bon.poſſeſſ. Itaque fideicommiſſarij & bonorum poſſeſſores ab hæredibus ſeparantur, ſed velut hæredes, & hæredibus ſimiles appellantur paſſim in iure, *l.1.*D.*de bon.poſſ. Vlp.tit.28. Theo. Inſtitut. de perpet. & temp. acti. ad fin. princ.*

Hæres anomalus, ſiue ſucceſſor is dicitur, qui inuenitur ſine certa qualitate. *Zaſ.in intell.citat.gl.in verbo ſucceſſor.§.pen. Inſt.de eo cui libert.cauſ.*

Hæres omnino ab adita hæreditate intra annum,& legata ſoluere,& à teſtatore relicta pro cuiuſque rei natura præſtare debet. Alioquin ſi poſt admonitionem iudiciario decreto factam, culpâ hæredis annus prætereat, relictis excidet. *Nouel.de hæred & Falcid.*

Heredum multi gradus in teſtamento fieri poſſunt, inſtituendo & ſubſtituendo, *l ſi poſthumus.*D *de liber & poſthu.* Hæredes enim primi dicuntur, hæredes ſecundi, pro hæredib. primùm nuncupatis, ſecundò pronunciatis, *l ſi quis cùm teſtamentum. ff.qui teſta.face. poſſ.* Sic hæredes aut inſtituti dicuntur, aut ſubſtituti. Inſtituti primo gradu: ſubſtituti, ſecundo vel tertio, *l. 1.ff. de vulg & pup. ſubſt.*

Hæredis

Hæredis nomen si quis non dixerit quidem, sed indubitabili signo eum demonstrauerit, quod penè nihil à nomine distat (non tamen eo, quod contumeliæ caussa solet addi) valet institutio, *l. quoties volens. §. si quis. ff. de hæredib. instit.*

Hæres Orcinus, vide *Orcinus*.

Hæres si quis ex parte dimidia institutus sit, nec prætereà quisquam alius, ipse ex asse hæres institutus esse videtur, *l. si quis ita scripserit ff. de hæred. instit.*

Hæredi adiectus non potest efficere, vt qui semel hæres extitit, desinat esse hæres, *l. & qui soluendo. ff. de hær. instit.*

Hæredis institutio aut duplex est, aut simplex. Simplex, veluti, *Lucius Titius hæres esto. Si mihi Lucius Titius hæres non erit, siue erit, tũc Gaius Seius hæres esto.* Duplex veluti, *Filius mihi hæres esto. Si hæres non erit, siue erit, & intra pubertatem decesserit, tunc Gaius Seius hæres esto, ibi. l. 1. de vulg. & pup. subst.*

Hæres laudandus est magis, quàm accusandus, qui reliquias testatoris non in mare, secundum ipsius voluntatem, abiecit, sed memor humanæ conditionis, sepulturæ tradidit, *l. pen. ff. de condit. institut.*

Hæres eius, qui Titio Hæres fuit, Titio quoque hæres videtur esse, nec potest Titij omittere hæreditatẽ, *l. si quis filiusfamiliàs. in fi. ff. de acq. hæred.*

Hęres volens vti beneficio legis Falcidiæ, debet inuẽtarium conficere in præsentia tabellionis, testium, creditorum (si æs alienum metuit) & legatariorum. *Nouel. de hæred. & Falcid. §. sancimus igitur. & §. seq.*

pro Hærede gerere, vide *Gerere se pro hærede.*

pro Hærede geritionem dixit *Iurisc. l. 14. ff. de religios.* Et pro Hærede g stio, *l. 19. C. de iur. delib. & Iustin. Nouel. 1.* aditionem adpellat, pro hærede gestionem.

Hæredes ACCELERANTES, Gahnerben in Specul. Saxo. *art. 17.* appellari videntur, quos Francogallica lingua nominamus, *Habiles à succeder.* Quãdo, inquit, hæreditatẽ neque soror, neque frater adeat, omnes qui se in pari gradu cognationis existere probauerint, æquam hæreditatis percipiant portionem. Et cùm in his sexum non discernamus, hæredes accelerantes eos appellamus.

HÆREDITAS nihil aliud est, q̃ successio in vniuersum ius, quod defunctus habuit, *l. nihil aliud. ff. de verb. significat.* Hæreditas enim vniuersitatem quandam, ac ius successionis demonstrat, *l. 208. de verb. sig.* Iuris quoque nomen est, *l. 3. ff. de bon. poss. l. 17. §. 1. de verb. sign. ff.* & in iure consistere dicitur, *l. 1. ff. de rer. diuis.* Proinde absque vllo tempore iuris intellectum habet, *l. 30. ff. de hæred. pet.* Hæreditatis itaque appellatione etiam damnosa continetur. Hæreditatis verbum interdum pro rebus ipsis & corporibus hæreditariis vsurpatur. Sic Hæreditatem explere, & hæreditati furtum fieri dicimus, Inde *M. Cicero in Topic.* Hæreditas, *inquit*, pecunia est, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure, ne ea aut legata testamento, aut possessione retenta. Aliud verò (*inquit Iusti. sub tit. de rer. corporal.*) est hæreditas, aliud res quæ per eam acquiruntur. Hæ corpora sunt, illa verò ius: hæ certa sunt, illa incerta est: hæ per se semper vtiles sunt, illa nonnunquam damnosa. Quod haud animaduertens *Seneca lib. de Benefi. 6. c. 5.* Iurisconsultorum, *inquit*, istæ argutæ ineptiæ sunt, qui hæreditatem negãt vsucapi posse, sed ea quæ in hæreditate sunt: tanquam quicquam aliud sit hæreditas, quàm ea quæ in hæreditate sunt.

Hæreditatis adpellatione, neque legata, neque fideicommissa continentur, *l. si Titius. ff. de leg. 3.*

Hæreditatis adpellatio sine dubio continet etiam damnosam hæreditatem. Iuris enim nomen est, sicuti bonorum possessio, quæ ipsa quoque hæreditatis adpellatone continetur, *l. hæreditatis. de verb. sig.*

Hæreditas plerũque diuiditur in duodecim vncias, quæ assis adpellatione continentur, *l. seruum meum. §. fin. de hæred. insti.*

Hæreditas defuncti locum obtinet, *l. non minus in fi. ff. de hære. instit.* Quia creditum est, inquit, hæreditatẽ dominam esse, & defuncti locum obtinere.

Hæreditas ex die, vel ad diem non rectè datur: sed vitio tẽporis sublato, manet institutio. *ff. de hæred. instit.*

Hęreditas legitima dicitur, cùm fit successio ab intestato lege XII. Tab. Honoraria pretoria, cùm bonorũ possessionem

accipimus. Teſtamētaria verò, ex ſe nota, *Zaſ. in tit. Inſt. de act. §. item ſi quis.* Hæc nonnunquam etiam lege deferri dicitur, *vt l. 1. ff. de hæred. pet. l. lege. 130. ff. de verb. ſign.*

Hæreditas obligat nos æri alieno, etiam ſi non ſit ſoluendo. De ea autem hæreditate loquimur, in qua non ſuccedunt huiuſmodi perſonæ, quaſi neceſſariæ. *Vlpian. in l. ex more. ff. de acq. vel amit. hæred.*

Hæreditas dicitur iacere, deferri, adimi, adiri, agnoſci, repudiari, omitti. Iacet non adita, *l. 13. §. quæſitum. ff. quod vi, aut clàm.* Defertur, quando adire poſſumus, *l. 131. ff. de verb. ſign.* Defertur autem ex teſtamento, vel ab inteſtato, 12. aliis legib. & Senatuſconſultis, *l. 23. ff. de pet. hæred. l. 1. ff. ad Tertull. l. 8. ff. de capit. minu.* Adimitur, cùm hæres inſtitutus, exhæres poſtea ſcribitur, quod non modò in alio, ſed eodem in teſtamento fieri poteſt, *l. 1. §. pen. ff. de his quæ in teſt.* veluti Titius hæres eſto, Titius quem ſuprà ſcripſi exhæres eſto, *l. paterf. ff. de hæred. inſti.* Aditur hæreditas, cùm quis hæredem ſe eſſe dicto, factóque demonſtrat. Repudiatur, cùm repellitur. Omittitur, cùm quis ab ea tempore excludi ſe putat. Hæreditas verò codicillis, neque dari, neque adimi poteſt, *l. penul. de condit. inſtit.*

Hæreditatem paternā filius poteſt recuſare, fraternam autem retinere, *l. ſi filius qui patri. ff. de vulg. & pupill. ſub.* etenim ius dicenti propoſitum eſt, liberos oneribus hæreditariis non ſponte ſuſceptis liberare, non inuitos ab hæreditate remouere. *ibi.*

Hæreditatem repudiando nihil agit, qui dubitat, viuat teſtator, necne, *l. qui hæres. ff. de acquiren. hæred.* Is autem qui putat ſe neceſſarium, cùm ſit voluntarius, nō poterit repudiare. Nam plus eſt in opinione, quàm in veritate, *ff. eod. tit.* Ei qui ſe non immiſcuit hæreditati paternæ, ſiue maior ſit, ſiue minor, non eſt neceſſe prætorem adire, ſed ſufficit ſe non immiſcuiſſe hæreditati, ibi. Qui hæreditatem adire, vel bonorum poſſeſſionem petere volet, certus eſſe debet defunctum eſſe teſtatorem. *ff. de acq. hæred.*

Hæreditati nemo alligatur, neque exhæredari poteſt ex alterius facto, *l. paterfamiliàs. ff. de hæredibus inſti.*

Hæreditas defuncti non adita, caduca fit, *Nouel. de hæred. & Falci. §. ſi verò inſtitutio.* Quandiu verò poteſt ex teſtamento adiri, ab inteſtato non defertur, *vt paſſim. ff. de acq. hæred.*

Hæreditatem ad nos pertinere: hæredem effici, *l. 1. & l. 2. ff. de pet. hæred.* Ad hæreditatem vocari, hæredem fieri, *l. 3. in fi. ibid.*

Hæreditas plerũque allodia ſignificat, *vt in ſpecul. Saxo. art. 5.* Quæcunque bona defunctus poſt ſe relinquit, vocabulo vniuerſali hæreditatis complectimur, niſi feudum fuerit.

HÆREDITARIÆ actiones, *in titu. de hæred. actio. C.* accipiendæ ſunt, quæ ex negotiis cum defuncto geſtis, vel ex delictis in hæredes dantur: quo in numero & legatorum actiones haberi placet, quamuis ab hærede cœperint, *l. 39. D. de oblig. & actio.* Hæreditariæ quoque actiones appellantur, quæ in hæreditate & in bonis ſunt defuncti, *l. 1. §. hæc actio. D. ſi quid in fraud. patr. l. 59. D. ad SC. Treb.* Quæ etiam ex defuncti perſona, etiam ſi defuncto nunquam cōpetierint, *l. 48. D. de leg. Falc.* Planè quæ patrono ad reuocanda ea, quæ in fraudē eius alienata ſunt, datur actio hæreditaria non eſt, id eſt, ex bonis liberti, ſed patroni propria, *l. 1. §. hæc actio. D. ſi quid in fraud. pat.*

Hæreditarius creditor, aut debitor dicitur, cui hæreditas obſtricta eſt, & qui hæreditati, non defuncto obſtringitur, *l. 14. l. 15. l. 16. D. de pet. hæred. pet.*

Hæreditaria ſepulchra, quæ quis ſibi hęredibúſque ſuis conſtituit, vel quę paterfamiliàs iure hæreditario adquiſiuit, *l. 5. & 6. D. de relig.*

Hæreditario iure capi dicuntur, *l. 91. D. ad leg. Falc.* quæ quis eo ipſo, quod eſt hæres, capit.

Hæreditaria onera ſunt funeris, æris alieni, & legatorum ſumptus, *l. 10. §. 1. D. de acq. hæred. l. 2. §. illud tenendum. & § ſi quid publici. D. de hæred. vend.*

Hæreditarium æs alienum intelligitur (*inquit Caius*) etiam id de quo cum defuncto agi non potuit: veluti quod is cùm moreretur, daturum ſe promiſiſſet: item quod is qui pro defuncto fideiuſſit, poſt mortem eius ſoluit, *l. 1. D. de reb. auct. iud.*

Hæreditarium feudum, quod à patre &

tte & auo procedit.

HÆREDIVM, *vt Festus lib.8.scribit* est prædium paruulum. In XII. Tab. ortũ significare scribit *Pli.lib.19.c.4.* vnde Hæredıolum ὑποκοριστικῶς à Latinis quoque auctoribus dicitur. *Varro 1. de re Rust. scribit*, Romulum bina iugera viritim diuisisse, quæ quod hæredem sequerentur, Hæredium appellarunt.

HEREMITA, ἀπὸ τῆς ἐρήμου, qui in desertis locis seruiendi Deo caussa inhabitat, dicitúrque religiosa persona, *glo. & Doct. in l.2. ff. de in ius voc. glo & Doct. in c. qui verè. 16. q.1.* sed legendum est Eremita.

HERI seruus, hodie liber, vicem habere prouerbij volunt interpr. in eo liberto qui aduersus patronum arrogantius & insolentius se gerit. *Vlpia. l.7. §. 2. ff. de iniur.* Nec enim ferre prætor debet heri seruum, hodie liberum conquirentem, quod dominus ei conuicium dixerit, vel quòd leuiter pulsauerit. Sic Cedrenus, χθὲς δοῦλος ἐπίορκος, σήμερον δὲ τύραννος. Eadem loquendi figura vsus Aristophanes, cùm ait, Ὁ νῦν μὲν οὐδ᾽ εἰς ἄγγελον δὲ ὑπερμέγας. *Et Nouel 137.* χθὲς ἱερόσυλοι, καὶ σήμερον ἱερεῖς. χθὲς τῶν ἁγίων ἔξω, καὶ μυσταγωγοὶ σήμερον. Itaque Hieronymus ad Oceanum. Heri, inquit, catechumenus, hodie Pontifex: heri in amphitheatro, hodie in ecclesia: vespere in circo, mane in altari: dudum fautor histrionum, nunc virginum consecrator.

HERIBANNVM edictum, quo feudatarij ad militiam in diem certum euocantur: vt in voce Bannus exposuimus. Hinc Respondere ad edictum *apud Liuium lib.1.* Qui vbi ad edictum Romani regis ex omnibus populis conuenere, &c. *Idem lib.10.* Vt qui iuniorum non conuenissent ab Imperatorum edictum, quíque iniussu abiisset, caput Ioui sacratum erat.

HERISLITIVM, pœna desertæ, siue detrectatæ militiæ. *Leg. Franc lib.4. c.72.* Quicunque absque licentia vel permissione principis de hoste reuersus fuerit: quod factum Franci & Alemanni *Herislitz* dicunt, volumus vt antiqua cõstitutio, id est, capitalis sententia erga illum custodiatur. *Item in capit. Carol & in Lombarda lib.1. tit.15.* Si quis dimisso exercitu absque licentia regis, domum euertatur, & quod nos Theudisca lingua dicimus, *Herislitz* fecerit. Item ex ea die sit bannum rescissum, quod Theudisca lingua *Herislitz*, id est, armorum depositio vocatur. vbi depositio pro desertio positum videtur. B. tamẽ Rhenanus. Ger. lib.3. Deseruisse inquit exercitum inter capitalia numerabatur. Id flagitium Franci vocant *Herislitz*, quasi dicãt exercitus scissionem. Aliàs ostenditiæ vocantur.

HERMAPHRODITVS vtriusq. sexus homo, *l. 10 ff. de stat. hom. l. 15. ff. de testib. Plin. lib 11. c. 49. Tertul. lib. aduers. Valent. l. Firmic. lib 3. Mathe. c.6.* Androgynus rectè Græcis dictus est. Propriè autem Mercurii & Veneris filius fuit: de quo sic Ausonius:

Mercurio genitore satus, genitrice Cythere,
Nominis vt mixti, sic corporis Hermaphroditus
Concretus sexu, sed non perfectus vtroque.

HERMOGENIANI equi, *l. vnic. C. de grege dom.* ab agitatore sic dicti, vt vult Alciatus ex Græco interprete, vel quasi Hermogeni, id est, sub Mercurio geniti.

HERONIBVS, vide Ero.

HETRVRIA Italiæ prouincia est, ad alteram ripam Tiberis, cùm Roma in altera sit, *Plinio teste.* Huius populi cæteris omnibus obseruantiores erant syderum, & quid quæque prodigia vel portenta significarent, interpretari diligenter solebant. Proinde Aruspices ex illis peritissimi reputabantur, hoc est, qui aues seu victimas in ara diligenter inspicientes, vaticinari solebant, & futura prędicere, à quibus Romani fatidici discere solebant.

HI

HIACYNTHVS, & flos est, & gẽma: *huius fit mentio in l. vnic. C. non lic. in fre. equ. lib.11.* in ea fulgor violaceus dilutus est, *auctor. Plin.*

HIEROPHYLAX, ἱεροφύλαξ, sacrorum custos, *l. annua. ff. de annu. leg.* ab ἱερὸς sacer, & φυλάττω custodio.

HIERAPOLIS, *l.1. §. idem Labeo. ff. de aqua quotid. & æstiua.*

HINC, pro ex hac parte, *l. Fulcinius. ff. quib. ex caus. in pos. eat.* Hinc, ex hac caussa, Terentio in And.

Hinc illæ lacrymæ

Hinc inde, pro vndecunque, circunquaque, vox Canonistis familiaris, *c. cum*

tempor.de arbit.c.cum dilecta. de rescript. & alibi sæpè

HIPPAGIVS, idem quod armiger Alciato, vel potius qui equos agit, & educit, ab ἵππος & ἄγω.

HIPPO, cuius meminit Iuriscoss. *l.nauis aduersa.ff.ad leg. Rhod.de iac.* Locrorum est colonia, quam Plinius libr. 3. c. 5. sub fin. ait suis temporibus Vibonem Valentiam adpellatam. vrbs etiam hodie extat.

HIPPOCOMI, stabularij sunt, qui equos curant ἵππος enim equum significat, κομέω nutrio, curo, *Alciat.in l quoniã. C.de cursu pub.lib.12.*

HIPPODROMVS, vbi equi ad cursum incitantur.

HIRCOSVS is est, cui os ex fœda & detestabili libidine olet. Martialis lib.12.

Hircoso premit osculo.

& Plautus in Mercatore: *(hircosus.*

Iam plenus ætatis, animáque fœtida senex

Vlpian.*l.qui clauum.ff.de ædil.edict.* Is cui os oleat, an sanus sit, quæsitum est. Trebatius ait non esse morbosum, os alicui olere, veluti hircosum, scabronem. hoc enim ex illuuie oris accidere. Sunt qui eo in loco, pro hircosum, lucrosum legi velint: sed ex sola voracitate oris grauis odor nõ gignitur: quam etiam in leone Aristoteles non ex voracitate manare, sed ἐκ τ῀ ἔσω. Budæus hunc locum non aliter explicare conatur, sed perperam.

HISTORIA propria earum rerum, quibus gerendis interfuit is, qui enarrat. Tradunt Iuris Ciuilis interpretes, libros & scripturas in publicam custodiam rerum gestarum gratia repositos, & integram fidem habere, *l.census ff de probat. Vide doctores in l. 1.ff.si cer. pet.* Historias autem rerum gestarum ab initio mundi, Deus optimus Maximus eam ob rem describi voluit, vt exemplis tãdem omnium seculorum ob oculos nobis formam exponeret, secundum quam delabascente Reipublicæ statu feliciter reparando deliberaremus.

HO

HOC AMPLIVS, locutio est etiam ea, quæ superius dicta sunt complectens, aut potius repetens, *l. 54. de leg. & fideicom 3.*

HOC similititudinis nota, *l.qui legatorum.§ si filium.ff.pro hæred.* Hoc, hoc modo, *l.qui seruum.ff.de inter.act.*

HODIE, id est, post eam legem S. ve Cons. *l si hæres. ff.ad SC. Treb. l. 1.§. hodie. ff.si cui plus, quàm per leg.Falci.* Iuris igitur noui significatiua est. & vide B. Brissonium lib.1.Select.antiquit.

HOLOBERÆ, seu HOLOVERÆ vestes, *in l.4. C.de vestib. holober.libr. 11 sic enim ibi legendum Turneb.Aduers.lib. 1.c.17. Cuacius ad illum C locum, & Zonaras & Balsamon docuerunt in 12. can. Conc. Gang.* sunt vestes totæ sericeæ, serica enim veteres dixere βῆρος Hinc Zonaras & Balsamon βῆρος interpretantur σηρικὰ ὑφάσματα Vide Berus.

HOLOGRAPHVM, *apud Festum*, appellatur testamentum totum manu testatoris scriptum.

HOLOPHANTA, eadem forma dictum qua sycophanta. nam vt hic propriè is dicebatur, qui ob ficus calũmniam faceret: sic ille, qui ob omnia homines deferet. Postea tamen immutata sycophantæ significatione, vbi pro calumniatore vel impostore vsurpari cœpit: Holophanta pro omni in re impostore, vel (vt ait Festus) pro eo, qui omnia mentitur. Plautus:

Holophantam an syncophantam hunc magis dicam nescio.

Alij Halophanta legunt, alij Halopanta leui coniectura moti, cum ea etiam in Holophanta sit.

HOMAGIVM seu HOMINIVM (vox enim communior est) veneratio est (si vim verbi propriè strictéque considerabimus) quam vasallus patrono propter beneficium acceptum tribuit, cùm se eo nomine hominem, id est, clientem ipsius fore profitetur: quæ veneratio planè seruilis fuit. Itaque quod in libr. *Feud.2.tit 5 sic concipitur*: Ego iuro quòd ero fidelis ei, vt vasallus domino. *Apud Aimoinum libr. 5.ca. 24.ita concipitur*, Ego Hirmannus à modo & deinceps domino seniori meo Carolo Regi sic fidelis & obediens ero, sicut homo suo seniori. Admonendi autem sumus, hominium plerunque generaliter accipi pro fœdere: tréśque ipsius species constituit, Obsequiale, Feudale, & Sociale; quod pragmatici veteres Galli dicere solebant, *Hommage de seruice, hommage de fief simple hommage de paix*: quemadmodum scri-

bit

it auctor ſummæ Ruralis & Conſuet. Nortman. obſequiale eſt, veneratio cum promiſſione obſequii & operæ militaris. Feudale eſt veneratio, cum promiſſione fidelis & grati animi ob beneficiũ acceptum, ſine vllius operæ obligatione: cuiuſmodi pleraque ſunt quæ Francogalliæ moribus præſtantur. Sociale verò non veneratio eſt, ſed fœdus, quo quis ſe alterius beneuolentiam comiter obſeruaturum promittit. Itaque impropriè & abuſiuè hominium appellatur: cũ is, qui neceſſitudinem illam contrahit, non ſe hominem & clientem, ſed amicum ſimpliciter fore profiteatur. Ex quibus intelligi poteſt, primùm duas illas ſuperiores ſpecies commodius ita nominari poſſe, vt aliud dicatur militare, quoniam operæ militaris obligationem continet: aliud priuatum, quoniam à cuiuſuis ordinis & conditionis hominibus præſtatur: tertiam autem illam hominij ſpeciem, iuſiurandum dicemus eſſe fidelitatis, quod ſine hominio ſit. Horum hæc ſunt exempla: *Radevicus libro ſecundo, in cap. Adriani Papæ, de concordia inter ipſum & Imperatorem Fridericum.* I. Epiſcopos Italiæ, *inquit*, ſolum ſacramentum fidelitatis ſiue hominio facere debere domino Imperatori, id eſt, ſine perſonarum ſubiectione. *Sigeber. in Chron ann.* 1176. Rex Scotiæ pacificatus eſt cum Rege Angliæ, hoc modo: Fecit homagium ei de omni terra ſua. *Et mox*, Et conceſſit ei, vt oẽs Epiſcopi & Abbates hoc idẽ facerent. Epiſcopi verò & Abbates homagium nõ fecerunt, ſed ſacramento ſe conſtrinxerunt hoc obſeruaturos. &c. Hominij autem vel iuriſiurandi fidelitatis formulam habes quidem *lib. Feud. 2. titul.* 5. ſed ita ſtolidè atque barbaricè à Feudiſtis concepta eſt, vt eius lectores pudeat. Iurat enim Vaſallus ſe domino ita fidelem fore, vt vaſalli ſuis dominis eſſe ſolent. Quid igitur, ſi iura clientelæ Vaſallus ignoret? quæ tam multa ſunt, vt amplius viginti admittendi feudi cauſſæ numerentur. Itaque quam Carolus Magnus Imperio ſuo ſubiectis formulam impoſuit, *vide lib. Franc. legis 4 tit.* 46. Item aliam Imperatoris Friderici I. quam Italiæ ciuitatibus, cùm Romam infeſtis ſignis proficiſceretur, præſcripſit. Nota autem hæc erat hominij, vt dextras tanquam inferibus iungerent: plerunque etiam, vt dextris auerſis oſculum præberent: interdum, vt ambas manus vinctas patrono contrectandas præberent, ſupplicium & deditiorum more qui velatas manus porrigebant; *ex Hotom. cap* 24. *Diſput. feud.* Sunt qui triplici illi diuiſioni, quartum aliquod hominium Vadicum addant: Gallis, *Hommage de pleiure*, cùm quis Patrono ab hoſtibus capto tenetur ſe vadem & obſidem ipſius præſtare: velut (inquit Butelerius) cùm Rege Iohanne ab Anglis capto, Barones Franciæ cõplures coacti ſunt vades ſe pro eo præbere. *Cicer. tamen Philipp.* 12. Quòd ſi in bello (*inquit*) dari vicarij ſolerent libenter me, vt Domitius Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. Verum autem, propriúmque feudum eſt, cuius cauſſa fidelitas iuratur & militaris opera obligatur, *vt idem Hot. obſeruauit in tra de verb. feudal.* Addam autem ex Specul. de homagio quædam, etſi ad feudum referri poſſint.

Homagium, *ſecundum Specul. in titul. de homag.* quoddam eſt ligium, quoddam eſt non ligium, quoddam edictale, quoddam decretale, &c. quanquam hæc ad feudum potius referri debeant.

Homagium DECRETALE eſt, cùm hæres hominis mei, qui illo feudo ex conſuetudine poſſet infeudari, & per conſequens in homagio ſuccedere, debet intra certum tempus me in dominum agnoſcere, & fidelitatem mihi præſtare: & ego teneor eum ratione talis feudi in hominem recipere: & in recipiendo videor ſibi ius feudi decernere: propter quod dici poteſt Homagium decretale ſicut etiam bonorum poſſeſſio decretalis: & quod ius mihi tribuit, ſicut talis bonorum poſſeſſio, id eſt: Si nullus ſit proximior, & ideò in Curia Franciæ ſemper recipiuntur fidelitates, & homagia alterius ſaluo iure. Quod autem in Italia & alibi vocatur Vaſſallitium, in Francia vocatur Homagium, &c. etiam dicitur Homagium. *c Veritatis. de iureiur.* Differunt tamen, quia homagium eſt, quando iuratur alicui fidelitas, nemine excepto: ſed Vaſſallitium ſuperiore excepto ſcilicet Imperatore, vel Rege Galliarum potentiſſimo, & inuictiſſimo De hoc opt. *gloſſ. in verbo homágne ligius. Cle. paſtoralu. de re iud.* vbi e-

tiam dicitur, quòd quis non potest esse ligius duorum, sed bene ligius vnius & vassallus alterius, vel vassallus plurium. & sic homagium dici potest hominis ligium.

Homagium EDICTALE est, sicut possessio bonorum edictalis. Vnde, *secundum Spec. ibi.* homagium edictale. siue hæreditarium est, quod quis habet eo ipso, quòd adit hæreditatem hominis mei, personam eius repræsentat, & videtur hominis homagium subiisse: & tale homagium potest finiri tempore, si domino placebit. quia si domino non placeret, non finiretur, etiam si vassallus vellet bonis feudalib. cedere: imò ageret contra ipsum, vt eum in dominum agnosceret: & hoc ex contumelia sua, vnde puniri debet ne inuitus consequatur immunitatem, quod esse non debet. *pro quo D. de neg. gest. l. sine hæreditaria.* Et ideò possum eum cogere, vt subeat homagium decretale, & etiam quòd plus tribuat ei in effectu, quàm edictale.

Homagium LIGIVM, & non Ligium, vide Ligius homo.

HOMERVS, omnis doctrinæ parens appellatur, *Iustin in. § fin. in proœm.* D. Vnde non immeritò sententias suas cōfirmant Iurisconsulti eius auctoritate in variis Digestorum locis, *l. 1. D. de contrah. empt. l. 65. § pecoribus.* D *de lega. 3. l. 4. § gradus. ff de gradib. & affi. l* 16. § *vl.* D *de pæ. l.* 236 D. *de verbor. signific. l. 9. § 1. de supellect. lega.*

HOMO censetur, si non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen, *l. quod dicitur.* D *de lib. & posthu.*

Hominis legatum, orationis compēdio singulos homines complectitur, *l. Meuius. § duorum. de leg. 2.*

Hominum nostrorum appellatione in Pand. & Cod. continentur procuratores prædiorum, actores, clientes, custodes, coloni, emphyteuticarii, chartularij, à Græcis *προεστῶτες* & *διαφέροντες*, *l. 4. C de dign. l 12. l. 2. C. de condu. & pro ca. præd. fisc l. 2. C de Episco. & Cler. l. 1. C. de comm* Sed & vassalli continentur: quo significatu eam vocem accipe apud consuetudinum Galliæ scriptores, in rub. *Des hommes serfz & mortaillables.*

Homo leugius, vel homo ligius, *secundum specu.* dicitur, quasi domino suo ligatus, vel quasi legalitatem continens. Vnde rex Siciliæ est homo ligius Romani iudicis, *vt in Cle. Pastoralis. de re iud. præall. post medium. in § rursus.* Vide Ligius homo.

HOMOLOGVS colonus, *l. vltim. C. Theo. de patroc. vic.* id est, dedititius. Hinc Homologum quidam esse volunt, quem & vassallum ligium, ineptè autem, quià dictione homo compositum volunt. neque enim dubium, quin ὁμολογίᾳ χρῆσθαι & ὁμολογίᾳ προσχωρεῖν, pro deditionem facere vsurpetur. Alij volunt Homologos pro dedititis poni, qui apud Romanos non modò in fide, verùm etiam in ditione ac potestate populi Romani essent.

HOMOLOGARE, hoc est, confiteri, adsentire. Homologia, confessio, adsensus, *l. ne in arbitris. D. de arbitr.* corruptè enim emologare legitur, pro eo, quod est subscribere arbitri sententiæ, scilicet eam placere subscribenti.

HOMICIDIVM propriè, cùm homo cæditur, id est, occiditur, à cæde, vt Albericus indicat, tria homicidiorum genera constituens, *ca. homicidiorum, de pœnit distinct. 1.* At Pontifices duo constituisse videntur, Voluntarium, & casuale, *extra de homicid.*

HOMOVSIOS, Ὁμοούσιος, id est, consubstantialis, *l. 2. C. de sum. Trini & fid. cathol.*

HONESTVS, qui nihil turpitudinis habet, Isidor. Honestus quandoque pro diuite accipi obseruatur, *vt testatur Asconius in Verrinæ tertiæ commentariis*, *Vlp l 52. § 15. D. de furt.* Cum Titio honesto viro pecuniam credere vellem, subiecisti alium Titium egenum, &c. *Sic l. cùm hi. § si in annos de transact. & l. 38. § qui nondum.* D. *de pœn* His inferiores vocantur humiliores, *d. l. 38. & l. 1. C. de desert. mediocris loci.*

Honesta ea interpretatur *Bart. l. 1. C. de dignit. lib. 12.* quæ ab honestis personis geruntur. Hinc Honestæ matrisf. matronæve intelliguntur, quæ nullo vnquā probro se commacularunt, *l. 41.* D. *de ritu nupt l. 1. § & notandum. D. de vent. inspic.* Honestum à licito separatur, *l. 1. D. de iust. & iur. l. 42.* D. *de ritu nupt.* non enim omne quod licet honestum est, *l. 144.* D. *de reg. iur.*

HONESTAS iustitiæ publicæ, id est, constitutiones Ecclesiæ factæ propter

pter honestatem publicam , *c.ad audientiam. &c. sponsam de sponsa. & matrimon.*

HONOS, *inquit Varro lib. 4.de ling. Lat.* ab honesto onere. Itaque honestus dicitur, quòd oneratus, & dictum onus est honos, qui sustinet remp. *Hæc ille.* Honos igitur magistratus est: *quod idem Iustin.in §. 7. de iure nat. demonstrat.* Hoc etiam ius honorarium solemus appellare, inquit: quòd qui honores gerunt (id est, magistratus) auctoritatem huic iuri dederunt. *Cicer. Verrin. 6.* Vt ista præclara nobilitas desinat quæri, popul. Roman. hominibus nouis, atque industriis honores mandare, sempérque mandasse. Sunt tamen, qui deducunt à prisco ὀνὴ, vnde ὀνίνημι, vt ab ὀνὴ factum ὠνεῖσθαι, & veteres Onor scripsisse testantur. Onus autem ab ὄνος Græcorum tractum, qui ab aliqua ratione ærumnosum illud animal ita vocarunt.

Honor municipalis, est administratio Reip. cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens, *l.14. D.de mun. & hon.* Erant in hoc genere Decurionatus, Duumuiratus, Æditas, & cæteræ dignitates, *l.17. §.is qui D. de decurio. l.12. D. de mu & hon l.5. de vacat mune. l 12. C.de iis, qui spontè mun. pub. lib.10.*

Honor aliquando sumitur pro dignitate, *l. nuper. D. de donat. inter vir. & vxor.* Interdum pro honorario dono, & remuneratione, *l. si remunerand D.mand.* Si re munerandi gratia honor interuenerit, erit mandati actio. Id est, & si honorarium aliquod datum fuerit. Hinc apud Ciceronem, Honos alit artes. & Virg. lib. 5.

Ipsis præcipuè ductoribus addit honores.

HONORARI, est præmio aliquo adfici: honos enim plerunque præmium est. *Apud Vlpianum l.1. §. 5. D.de postulando.* Nisi in arena passi sunt se honorari. Nec audiendus, Accursius, hæsitans hic, an onerari legendum sit.

HONORARIA sunt mercedes, quæ aduocatis, Iurisconsultis, medicis, liberalium artium professoribus, mensoribus, & cæteris, qui operam beneficij loco præstabant, dabantur. Mercedes eas dicere displicuit, cùm non crederent inter huiusmodi personas locationem & conductionem contrahi, *l.1. D si mensfal.mo. l.1. D. de extraor. cog. l. 38 loc l. 3. C. de postul. l. 2. D.de lega. l. 13. C.de iudic.* Honorarium autem, quod patrocinij nomine datur, συνηγορικὸν ab Aristophane in Vespis dicitur. Honorarium etiam dicitur id quod olim Consulibus in prouincias aduenientibus, honoris loco dabatur, non tanquam debitum. *Cic. in Pison.* Qui modus tibi fuit frumenti æstimandi? qui honorarij? si quidem potest vi & metu extortum honorarium nominari. Inde Honorarium dictum id, quod à Decurionibus pro curiæ introitu dari solitum. *Plin. l. 10. epist. 116.* Superest ergo, vt ipse despicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. *Ad quam epist. rescribens Traianus:* Honorarium, *inquit*, Decurionatus omnes, qui in quaque ciuitate Decuriones fiunt, inferre debeant nécne, in vniuersum à me non potest statui. Huius etiam fit mentio, *l. æstimationem. D. de muner. & honor.*

Honorarium ius antiqui appellarunt, quod ex edictis prætorum descendit: sícque, vt Papinianus scribit, ad honorem Prætorum nominatum: Pomponius, quod ab honore prætoris venerat, *l.7. in fi. D. de iust & iur. l. 2. §. eodem tempore. D.de orig. iur.* Vel, *vt inquit Iust.* quòd qui honores gerunt, id est, magistratus, honorem huic iuri dederunt, *§ prætorius. de iur nat.* Inde

Honoraria iudicia, honorariæque actiones prætoris edicto constitutæ, *l 28. D.de legat. 1. l. 25. ad S C. Velleian. l. 39. D. de noxal. actio.* Honorariæ obligationes quas Prætor edicto suo instituit, *l. obligamur 52. D. de obligatio.* vbi Modestinus ait, iure honorario nos obligari ex his, quæ edicto perpetuo, vel magistratu fieri præcipiuntur, vel vetantur.

Honorarij successores dicuntur, qui & bonorum possessores, *Instit §.1. de bon. possess.* Per legem enim tantùm, vel similem iuris constitutionem, hæredes fiunt, veluti per Senatuscons. & constit. Principum: sed cùm eis Prætor dat bonorũ possessionem, loco hæredum constituuntur, & vocantur bonorum possessores. *Vlpian. l. 9 § 5. D. inter. actio.* Quæ obtinere debent non solùm in hæredibus, sed etiam in honorariis successoribus. *Sic in l.1. §. non solùm. D. vt legat. nom. l.*

20.D. *ad SC. Velleian. l.7. D. de publ. iud.*

Honorati tutor curatórve quem testator administratione pupilli bonorũ aliis data, tutorem tamen, curatorémve esse vult. *Vlpian.3. §.1. D.de administ. tut.* ille solus administret, cæteri igitur tutores non administrabunt, sed erunt hi quos vulgò honorarios appellamus. Nec quisquam putet ad hos periculum nullum redundare. constat enim, hos quoque excussis prius facultatibus eius, qui gesserit, conueniri oportet. Dati sunt enim, quasi obseruatores actus eius, & custodes: imputabitur eis quandoque, cur si malè eum conuersari videbant, suspectum non fecerunt. *Papin.l. 26. §.1. de testamen.tuto.* Honoris caussa tutor datus non videtur, quem pater à cæteris tutoribus, quibus negotia gerenda mandauit, rationes accipere voluit. *Horum etiam meminit Vlpian. l.14. §. 1.D. de solut.* Honorarius curator alio sensu sumitur, *tit.12. Instit. Vlpian.* pro eo scilicet, qui à prætore constituitur libertinis, prodigis, itémque ingenuis, qui ex testamento partis hæredes facti, malè dissipant bona. Honorarius etiam arbiter dicitur, qui à Prætore datur: *cuius videtur meminisse Proculus l. 76. D. pro socio.* is scilicet, cui siue æquum, siue iniquum sit, parere debeamus. Sic Honoraria pœna, *§ 6. Instit.de iniur.* ea est, quam Prætor introduxit, atque instituit.

HONORARII ij erant (*inquit Nouell. 70.*) quibus solis à maiestate Imperatoria præbebantur codicilli: sic vocati: quòd qui hac præfecturæ specie digni existimarentur, his præter nudum honorem ac titulum nihil conferretur, qui sanè ipsos curiali fortuna non liberaret, nisi aliquis ipso actu hanc administrasset. Hi nullum cingulum gestabant, *l.1.C.de dignita.ord. seruet.lib.12.* quòd nullo merito antè gestæ administrationis hunc honorem consequerentur, sed solo codicillorum principalium beneficio, *l.3. C. vbi senat. vel cla. l.1. C. Theo. qui à præb.tyr.* ideóque Græcis ἄζωστοι dicebantur vt Vacantes ζωστοί. Hos &

Honoratos appellatos putem, *in Rub. de honorato vehicul lib. 11. & C. l.1. C.de Offic.ciui.iud. l. 18. C. de episcop. & cleric. l.1 C. Theo. quib. equo. vsus.* Horum hoc hemistichio commeminit & Ausonius:

Muneris exortes nomine participes.

HOPIA, *in l. fina § species. D. de public.* quid hoc verbo significetur, planè ignoro. Pharmaci quidem genus Opij nomine inuenitur, quod ex incisis papauerum capitibus succo expresso conficitur, de quo Dioscorid. lib.4. Plin. *lib. 20.cap.18 & lib.25.cap.10.* sed an illud sit, addubito.

HORÆ, vocantur partes, in quas distinguitur dies. Hæ principiò duodecim institutæ sunt, qui numerus longo tempore custoditus est, donec in viginti-quatuor horas dies apud Romanos diuidetur. C. Scipio Nasica à Senatu optimus appellatus, diem in horas primus discreuisse dicitur Sabellico. At horas pro diebus dixit Cicer. Verr. 3. Vt cùm horis nostris nos essemus vsi, tu binis ludis interpositis, quadragesimo pòst die responderes. Horas suas vocat (inquit Asconius) 20. dies qui accusatori dabantur ad accusandum legitimi, totidémque defensori. Idem tu fortassis eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam. Horis, inquit idem Asconius mirè dixit, cùm sint dies plurimi, vt ostenderet nimiam diligentiam. Legitimi autem hodie dies dici debent, quas dilationes ordinarias vocant. Nec mirum, horas pro diebus sumi cùm dies vsurpentur pro tempore, vt alias annotauimus.

HORREVM, Varro *lib. 4.ling. Latin.* non improbabiliter existimat ab hordeo tractum, quòd hordeum in eo seruari soleret. quanquam in aliis exẽpl. ad horrendo legatur, quòd scilicet prisci fruges in suis spicis, cum aristis in granaria conderent. Galenus mauult à dictione ὡραῖα deduci, quo omnes fructus, atque adeò prouentus omnes denotabant Græci. Accipitur tamen etiam in iure pro repositorio mercium, rationum, & rerum pretiosarum, *l.3. D. ex quibus caussis pign.* vel hypoth. *tacit. contrah. & l.3 D. de offic. præfect. vigi. & l.6 D. de edendo l. 10. D. de iudic.* Horreum frumentarium, *l. 60. D. de acquirend. rerum domin.* Horreum vinarium, *l. 7. D. de fund instrum.* Horreum pennarium, *l.3. D. de pen. leg*

HORREARIVS, horrei conductor, *l.5. §. si horrearius. D. de iis qui deiecer. vel effuder. l. 5. D. ad exhi. l. 60 §. fin.*

fin.D.loca.

HORTVS in XII. Tab. idem valebat quod villa, vt Plin.lib.19. cap.4. est auctor. vide Festum *l.8.*

Horti Sallustiani Romæ Augusti erant, *l.39.§ fin D.de leg.1.*& in Panegyrico Constantino Constantij filio dicato, cuius incertus est auctor. Nam in Sallustianos hortos ire, peregrinatio, & expeditio putabatur. Vopiscus in Aureliano: Displicebat ei, cùm esset Romæ, habitare in Palatio, ac magis placebat in hortis Sallustii, vel Domitiæ viuere.

Horti amœni, vrbani prædii appellatione continentur, auctore Vlp. *l.vrbana prædia.de verb.sign.* nisi plurimùm in reditu sint, id est, principaliter propter rusticos reditus constituit.

Horti olitorii, ab olere, non ab oliuis dicti, vt Accursius existimauit, *l.13. D.de vsufr & vide l.198* D.*de verb signific. Vlpian in l.si cuius.§ fructuar. D. de vsufruct.* Vt fortè, ait, hortos olitorios faciat, vel aliud quid, quod ad reditum spectat.

HOSPITII necessitudo olim non solùm inter priuatos, sed etiam inter populos contrahebatur: neque id quidem modò, sed etiam inter singulos priuatósque homines & ciuitates: quod genus amicitiæ Græci *προξενίαν*, Latini hospitium publicum vocauerunt: nam quod hospitium inter priuatos contrahebatur, Græcè *ἰδιοξενία*, Latinè priuatum hospitium dicebatur, cuius erat nota pignúsque tessera hospitalis: vt ille apud Plautum ait, in Pœnulo.

-deum hospitalem & tesseram
Mecum fero.

Cicer.in Verrem.act vltim de Senatu Syracusano loquens: Decernunt statim, vt fratri meo hospitium publicè fieret. Sic Demosthenes in illa nobili orat. pro Ctesiphonte, obiicit Æschini, quòd legatos quosdam Philippi hospitio exceperit, & quòd hospitii ius cum eis contraxerit, *καὶ συμπροξένεις αὐτῷ.* Itaque sumitur hoc verbum *l. postliminij* D. *de capt.& postlim.* & apud auctores classicos sæpissimè. Arctum autem fuit necessitudinis huius vinculum, atque etiam diuini numinis reuerentia sanctum, quod iuris huius disceptationi præfecit antiquitas Iouem, hospitalem appellans & inuocans, quasi hospitii præsidem & vindicem. Ab hac hospitii significatione, frequenter pro amicitia sumitur, Hinc

HOSPITIOLA, *l.5.§.1.D.de his qui deiec.* loca ea quib. excipiebantur hospites. Habebant autem veteres (vt Vitruu. *lib.6.c.10.* indicat) propria quædam triclinia, & cubicula, quibus aduenientes hospites recipiebant: quæ & hospitalia dicebantur, *d l.5.*

HOSPITIA etiam priscis temporibus publicè dari solebant, erántque quibus hoc munus hospitum recipiendorum à Republ. imponebatur. Est autem patrimonii onus non personæ, *l.3. §.eos l fina.§.penultim.& fin.*D. *de muner. & honoribus l.16.§ angariarum.* D. *de vaca.mune.l.1.C.de Episcop.& Cleric. Modestinus l.6.de excusat. ἐπισταθμείαν* hoc munus vocat, deducto vocabulo *ἀπὸ τοῦ ἐπισταθμεύειν*, id est, diuersari: vt & Cicer.*li.* 13.*ad Attic.Epist.vltim.* Habes hospitium, siue *ἐπισταθμείαν*, quam odiosam mihi duxi, non molestam. Quin & id in prouinciis fiebat, in militibus & præsidum officialibus per municipia itantibus hospitio excipiendis, vt colligere est ex *d.l.* 3.*§.eos milites.& l.5.§.ne tenues.* D. *de offic. præsid.*

HOSTIA, in *l.nauis.* 2. D. *ad legem Rhodiam, de iact.* vrbs est Latii, ab Anco Martio extructa, teste Liuio: militiæ, omniúmque munerum vacationem habuit, præter dies 20. in aduentu Hannibalis, quò Reip. subueniretur.

HOSTIENSIS, Iurisconsultus nobilis, nomen habuit Henrici Segusiani: sed cùm iuris scientia floreret, & Bononiæ circiter annum M.CCLV. professus, complures ea de re libros scripsisset, tandem Cardinalis Hostiensis factus, nomé hoc retinuit.

HOSTIARII, serui, *in l. 12. §. idem respõdit.* D. *de instr.instr.quele.* quos more vetere in catena fuisse. Suet. in lib. de claris Grammat. scribit.

HOSTIARII, Ecclesiasticum officium, *l 6.C.de Episco.& cler.quod & B. Ignatius, in Epistola ad Antiochenses* ostendit, sic scribés: *ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωρούς*, &c. Dicti ab eo, vt Isidor. *l 8.c.12.* scribit, quòd hostiis templi præessent. Tenent claues tépli, omnia intus extráque custodiunt, atque inter bonos & malos habétes iu-

diciũ, fideles recipiũt, infideles respuunt.

Hostilianas actiones dixit *M. Cic.lib.*1. *de Orat.* ab Hostilia lege, quam vide in Indice legum.

HOSTES hi sunt, qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decernimus, cæteri latrones, aut prædones sunt, *l. hostes. D. de verb signi.* Hostis autem ab hostiendo, id est, æquando: quoniam æquali caussa ad bellum procedit, & par nobis videtur.

Hostis, pro aduersario, in XII. Tabul. accipitur, Si status dies sit cum hoste, venito. At, vt scribit Festus, Hostis apud antiquos Peregrinus dicebatur, & qui nunc hostis, perduellis. Hinc Cicero, libro Offic. 1. Equidem illud etiam, inquit, animaduerto, quòd qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitiam rei mitigante. Hostis enim apud maiores nostros dicebantur, quem nunc peregrinum dicimus. Appellatus est autem hostis, ab hostio, quod est æquo, quoniam peregrini suis, vt nos nostris vtentes legibus, pares nobis videntur. Et quia in conflictu, ex æqua caussa pugnam adire solent, ideò concinna est translatio ad litigatores, qui pari iure de eadem contendunt caussa, vt victoriã consequantur: ideóque *victos & victores* nuncupamus.

Hostium potius, vide *Potitus hostium.*

in Hostico absolutè, pro Hostico loco dixit Vlpia. *l fi ff. de re milit. testam.* Sícque *in l. vnic. D. de bono poss. ex test. mili.* legendum. Itaque hanc phrasim Liui. vsurpat lib. 6. Romano contrà etiam in hostico morandi erat caussa, vt hostes alliceret. Sic lib. 8. Sine commeatu milites vagi in hostico errent. Et alibi apud eundem & alios sæpissimè. Eadem autem forma dictum, qua apud alios, In barbarico, & paganico. Sic Latini auctores loquuntur Græcorum exemplo, qui πολεμίαν simpliciter, γῆν supplentes, dicunt. Herodo. l. 1. ἀπαλλαγεῖεν ὑπὸ τῆς ἐν τῇ πολεμίᾳ διατριβῆς.

HOSTIS in libris Feudisticis pro exercitu, castris & militia sumitur. Vnde vox Francogallica L'ihost. *lib. Feud.* 1. *tit.* 7. Si simul steterint, vel in hostem Regis acquisierint. Item *lib.* 1. *tit.* 7. Tunc enim possunt deuestiri, nisi fecerint hostẽ Romæ: id est, in exercitu & comitatu Imperatoris Romam profecti sint. Hinc

HOSTENDITIÆ dicuntur (vt Feudista scribit, *lib.* 2. *tit.* 40. §. 2) adiutorium, quod faciunt dominus vasalli Romam cum Rege in hostem pergentibus: verbi gratia: in Lombardia de modio, XII. denarios: in Teuthonica terra, tertiam partem fructuum, facta computatione fructuum solummodò eius anni, quo hostem faciunt. Fictum vocabulum ab hoste, quod exercitum & castra, vt iam diximus, significat. Quidam corruptum vocabulum esse scribunt, & pro Hastelitię vsurpatum, dictúmque eadem forma, qua Herisli ium effertur: distinguunt tamen ab Herislitium, quòd Herislitium capite plectatur: Hostelitiæ verò pecuniaria multa sit. etiam Friderici const. *lib. Feud.* 2. *titu.* 55. quia edictum non belli, sed honorarij comitatus caussa factum sit: cum Impe. Romam ad petendam coronam proficiscente, euocantur Itali feuda imperij tenentes, vt in faucibus Italicæ Imperatori præstò sint, cum equitis & armis.

HVGOLINVS Iurisconsultus nobilis, homo Italicus, inter antiquissimos iuris interpretes, floruit circiter annum M. CXC. glossulásque ad librorum iuris marginem adiecit: quibus magnopere Accursius, qui plerunque eius honorificam facit mentionem, adiutus fuisse creditur.

HVMANA lex, pro ciuili, *in c. pen. de hæret. lib.* 6. Humanum est, hoc est, benignum, secundum æquitatem deseruiens humanæ societati, *l humanum. C. de legibus.*

Humaniores domini, pro lenioribus, *§. Eodémque. Institu. ex quibus caus. manu. lic.*

HVMANITAS propriè naturam humanam significat: sic accipitur in *l. non tantùm. D de appell.*

Humanitas est epitheton æquitatis egregium. Æquitas enim nuncupantur humanum ius: quia nihil est, quod in humanam societatem plus vtilitatis conferat, quàm vsus boni & æqui. Et contrà, iniquitas dicitur ius in humanum, auctore Vlp. *in l. furti. § pactúsne. D. de his, qui notan. infam. Nouel. nullum credent. agrico. in princ.* Inde sunt istæ appellationes passim in iure: Humanius est: Benignius est, & cæterę id genus. Iusti. *Nouel. de releuatio. tributo. Constit.* 163. Præstantissima,

ſima, inquit, inter homines bona, ſunt iuſtitia & benignitas: quarum altera æquabiliter ſuum cuique tribuit, neque appetit aliena: altera ad miſericordiam decurrit. *Vlpian. in l.1.§.qui operas. D.ad SC.Tertull.* Sed humana, ait, interpretatione placuit eum admitti. Aliàs humanum ius appellant, ad differentiam naturalis iuris. Illi valde aberrant, qui humanas leges apponunt Canonibus Pontificiis, quaſi hi nihil debeát humanitatis.

HYACINTHVS gemma, *l.6 D. de aur.& arg leg.l fin.§ ſpecies. D. de publi. l.vnic.C.nulli.lice.in fre.*

HYDRAVLOS, nomen eſt nobiliſſimi inſtrumenti muſici, cuius Cteſibius Alexandrinus repertor fuiſſe traditur: ita appellati, quòd eius fibulæ ab aqua flatum acciperent. nam in aquam ima parte verſæ erant: qua commota & perturbata ab adoleſcentulo quopiam, in illa ſpiritus effundebatur, qui ſuauiſſimum ſonum reddebat. Deſcribitur hoc accuratiſſimè à Vitruuio: & omninò valde ſimile fuiſſe perſpicitur ei, quod nunc nos cõmuni omnium muſicorum inſtrumentorum genere, Organum appellamus: niſi quòd in noſtro nullus aquæ eſt vſus. Huius etiam meminit Athenæus lib. 4. δειπνοσοφιστῶν. Plinius lib.7.c.37.& Hero quidam. Hinc

HYDRAVLÆ, *l.4.C. de excuſat. muner.* organarii, qui eiuſmodi inſtrumenta tractabant: quos ita Græci definierunt: Ὑδραύλαι εἰσὶν οἱ αὐλοῦντες ἐν τοῖς ὀργάνοις τοῖς οὐκ ἀπὸ ἀσκῶν, ἀλλ' ἀπὸ ὕδατος καὶ τινα μηχανὴν τὸ πνεῦμα δεχομένοις.

HYDROMELI *l 9.D.de tritic. vino.* aqua eſt mellita, id eſt, potio ex aqua & melle confecta, Plin li.14.c.17. Dioſcorid.*lib.5.cap* 13.

HYPÆTHRIVM locus eſt ſic dictus, quòd ſub dio eſſet, id eſt, cœlo & aeri expoſitus. Latinè Subdialia, vel Subdiualia: vnde Subdiuales deambulationes dicuntur, *l.142.D.de verb ſign.Vitruu.lib 3.cap.1.* horum meminit.

HYPASPISTÆ, Græcis ſunt Cornicularii, vide *Cornicularii.*

HYPEROCHA, ὑπεροχή. *l. quærebatur. D.qui potiores in pigno. hab.* eſt id, quod poſt venditionem fundi, verbi gratia LX. quod erat LXXX. plus in eius pretio relinquitur, ſcilicet XX. Hoc enim eſt, quod in eo loco ſignificatur, quendã duobus creditoribus non quidem eundem fundum, ſed priori fundum, poſteriori ὑπεροχὴν eiuſdem fundi (id eſt, quòd plus erat in pretio fundi, quàm in prioris creditoris) pignori obligaſſe. Non inſulsè fortaſſe quis Superfluum vocarit *vel fœnerator.* D. *de nautico fœnore,* Galli dicunt. *plus value.* Hunc locum ita reſtituit ex Pandect. Florent. Iacob. Cuiac.*Obſeruatio lib.4.cap* 25. cùm perperam antea hypotheca legeretur. Idem tamen prius Alciatus notarat. *lib.11.Parerg.cap.1.*

HYPOBOLON, Dotis eſt incrementum, vel quod mortuo marito vxori ſuperſtiti redditur ſupra dotem, quod inſtar aut vicem habet donationis propter nuptias: ſic dictum ἀπὸ τοῦ ὑποβάλλειν, quod eſt maiori rei, vel ſummæ minorem adiicere. Græci aliàs reddidere dimidiam, aliàs tertiam, niſi aliud conuentum eſſet: Langobard. autem iure quartam partem redditam videre eſt, *l.1. Langob.de iu. quæ à viro in mul. dan.* quam & *Morgengabe* vocabant. Latinorum verò tertiam, *lib.2.feud. titu.19.§.* quamuis Conſtantin.Harmenopul. *libro 14 titu.10.* ὑπόβολον ſcribit eſſe, τὸ ἐπὶ τῇ ποσότητι τῆς προικὸς, ὅταν ἀποθανόντος τοῦ ἀνδρὸς ἡ προὶξ ἀπαιτεῖται τῆς γυναικός: ταύτῃ ὑποβαλλόμενον, ἤγουν ὑποτιθέμενον. Sic enim legendum eſt, non vt in vulg, corruptè legitur: ὅταν ἀποθανούσης τῆς γυναικὸς ἡ προὶξ ἀπαιτεῖται παρὰ τοῦ ἀνδρός. non enim mortua vxore, ſed mortuo marito hypobulo locus eſt. Dotalitium dicitur *capit. plerunque.de donatio. inter vir. & vxor.* Noſtro idiomate vocamus *accroiſt.* Nec verò datur ὑπόβολον vxori, niſi in cubiculum mariti venerit: & hoc eſt quod dicitur. *Au coucher gaigne la femme ſon douaire.* Virgini autem θεώρετρον dabatur, quod erat pars duodecima: de quo vide ſuo loco: Hinc

HYPOBOLICA inſtrumenta, apud Sidon. Apoll *lib 7. Epiſtol.* quanquam ſunt, qui legant *Hyperbolica*: alii quidam Paraphernica, omninò malè.

HYPOCAVSTON, ὑπόκαυστον, locus eſt qui ſuccenſo ſub pauimento igni calefieri ſolet, *l.16.ff. mand l.55.§.2 D.de leg 3* Deducitur ἀπὸ τοῦ ὑποκαίειν id eſt, ſuccendere. Hinc conclauia & cellæ, in quibus ſunt opera fornicata, vbi

frigoris vitandi caussa ignis accenditur.

HYPODIA, *apud Paulum lib. Senten.3.titu 6.* sunt quæ sub pedem sedentibus ponuntur, quæ interdum etiam scamna vocantur, *l.3. D.de sup.lega.* ab ὑπὸ, id est, sub, & πὺς ποδὸς, pes.

HYPOMNEMATOGRAPHIS, *in l si quos.59.C.de decurio.* Alciat. & Cuiac. commentarienses exponit, id est, eos, qui commentaria scribunt.

HYPOTHECA, est pactio nuda, qua iure honorario à debitore obligatur aliquid in crediti vicem: deducto nomine à verbo ὑποτίθεσθαι, quasi dicas res supposita, subiecta obligationi, & obstricta: & idem videtur esse quod pignus: nisi quòd huius appellatio ad res mobiles, hypothecæ ad immobiles refertur, *vt l 1. & l si rem.9. §.2. D.de pignor.action.§ item Seruiana. Institut. de actio.l 4.D.de pignoribus.* vbi traditur, Hypothecam propriè eius rei dici, quæ conuentione sola obligatur: pignus traditione. In actione tamen hypothecaria his nominibus abutimur: & ideò Marcianus de hypothecaria formula tractans, *l 5.in fi.D.de pignorib.* dixit pignus. ac hypotheca sono tantùm differre quod est, ac si diceret significatione non differre: Horomanus testatur aliam se etiam inter hypothecam & pignus obseruasse differentiam, vt hoc pro rebus obligatis, & ipso obligationis contractu vsurpetur: illa verò pro rebus suppositis tantùm. *Cice.li.13.ad Memmiũ, epistola ad Thermum Proprat.* Præterea Philotes Alabandensis ὑποθήκας Cluuio dedit: hæ commissæ sunt: velim cures, vt aut de hypothecis decedat, eásque procuratoribus Cluuij tradat, aut pecuniam soluat.

Hypotheca diuiditur in tacitam, & expressam. Tacita constituitur à lege, *l.1. § & vi plenius. C. de rei vxor.action.* Expressa ab homine, *toto titu. D. & C. de pignor. & hypothec.*

HYPOTHECARIA actio, quæ & quasi Seruiana dicitur, in rem actio est, quæ creditori pignoris persequendi caussa datur. Vnde & pignoris vindicatio, petitio, persecutióq. appellatur, *l.9. in fi C.de pign.actio l.2. C si vnus ex plurib. l.50.ff.ad SC.Trebell.*

Hypothecaria formula, formula eius pacti, quo de pignore nuda conuentione obligando agebatur, *l.3.4.11. & alibi persæpè D de pignoribus.*

HYPOTHECARII, creditores qui sub hypotheca pecuniam crediderunt, *l.1.§.sciendum.D.de separa.bon. l.1.C. de iis, qui in priorum cred.*

HYPOTHESIS est, quod prisci Iurisconsf. Speciem appellant: recentiores, legis Casum. *Vlpia.in l sed interim.de donat.inter vir. & vxor.* Quando igitur retrò non agitur, emergunt vitia, vt Marcell. animaduertit, in specie huiusmodi. *Paul.in l Latinus Largus. de lega.1.* proximè ex facto incidit species talis. *Alcia.in l.edita. C. de eden.* Hypothesis, ait, determinata facti assertio est, quæstionis, seu caussæ modum complectens. *Vide eundem cap. 8. lib.1. Parerg.*

Hypothesin ad thesin transferre, est caussam ad communem locum, & speciem ad genus tranferre, *l. pen.ff.de iurisdict.*

HYSGINVM, color, vt volunt quidam, similis est coccineo: vnde Græci vestes ὑσγινοβαφεῖς appellant, hoc est, hysgino tinctas. Hermolaus Barbarus existimat idem esse quod vacinium, id est, rubi humilis morũ: vide Ruellium Masurium, & Bayfium. *Turnebus Aduers. lib 19 c.25.* hoc nomine & tincturam & herbam notari putat, cùm ex ea herba color purpureus fucetur, atque tingatur, Hesychius scribit, ὕσγινον βάμματι. neque aliud quicquã. Interp. Nicand. τὸ ὕσγινον, inquit, φυτόν ἐστι ξανθὸν τῷ χρώματι, ὅθεν καὶ ὑσγινοβαφῆ, τὰ ὑπ' αὐτοῦ βεβαμμένα. nec enim quid vetat esse plantã & tincturam cognomines. Suidas hysgen herbã esse dicit, vnde & hysginum tingatur. Fiunt, *inquit Vitruuius,* etiam purpurei colores, infecta creata rubiæ radice, & hysgino, non minus, vt ex floribus alii colores. Apud *Pausaniam in Phocicis,* videtur esse coccus: *vt apud Plin.li 21.ca. 26.* hyacinthus, vnde factitius color fucabatur, hysginum dictum. Hyacinthus, inquit, in Gallia eximiè prouenit, hoc ibi hysginum tingunt. Vtitur hoc verbo Paulus, *l 78.§.5.ff.de lega.li 3.* (quanquam in Pand.Flor. Isginum legitur) à cocco illud separans: Quin minus porrò coracinum, aut sysginum, aut melinum suo nomine, quàm coccum purpuráve designatur.

I

I, & V, literæ, medium quendam esse sonum, M. Fabius *lib.1. Instit. Orat cap.* 4. admonuit, vt non immeritò, nec fortè ineptè in Pand. Flor. V, pro I, scriptum reperias. Vt duploma, pro diploma: maritumo, pro maritimo: decumo, pro decimo: adsimulatur, pro adsimilatur. & planè adsimulare antiquos dixisse, ex Diomede admonet Brissonius. E diuerso I, pro V, positum, reciperare pro recuperare, passim in illis libris, & antiquorum monumentis. Sic I, pro E, vt petitioni, pro petitione, *l.8. D. de rei vindicat.* & Ferruminationi, pro Ferruminatione, *l.23.§. item quacunque ff. eodem titul.* & Affinitati, pro affinitate, *l.39. ff. de iniur.* E contrario, E, pro I, defensione, pro defensioni, *l.39.§. primo*, *D. de noxalibus.* & Exceptione, pro exceptioni, *dict. l. 39. §. penulti.* Literarum enim affinitas huic commutationi locum dedit: *qua de re vide Fabium, libro 1. cap.4.*

IACERE dicitur hæreditas, quandiu sine domino est, *l. 5.§ satisfactionis ff. vt in possess. lega. l.13.§. quæsitum. D. quod vi, aut clàm.* Eodem sensu iacere bona hæreditaria dixere Vlpianus & Papinianus, *l. 3. ff de bon. possess. l.1 ff. de success. edi.* Sic Iacens ea res dicitur, cuius dominus ignoratur, *Vlpia. l.43.§.4. ff. de furt.* Qui alienum quid iacens, lucri faciendi caussa sustulit, furti obstringitur. Iacere pretia prædiorum, quæ vili veneunt, dicuntur Ciceroni, *in Orat. pro Roscio Comœdo:* Accepit enim agrum temporibus ijs, cùm iacerent pretia prædiorum.

Iacere prostratus dicitur, qui ad dignitatem eligi iure non potest, veluti infamis, *Clem. in plerisque.§. quòd si licentiatus. de elect. in Clement.*

IACTAS res accipimus nonnunquam, quæ tempestate maris nauis leuandæ caussa eiiciuntur, *l. 21. § 1. D. de acquir. poss l. pen. ff. pro derelict. l. 9. § fi. ff. de acq. rer. domi.* & ita Iactus *in tit. ad leg. Rhod. de iactu. l. 4. § si iactu D. de fur Seneca lib 4. Declam.* Necessitas est, quæ nauigia iactu exonerat. Dicitur &

IACTVRA eodem sensu, *l. 2. & 4. D. de lega. Rhod. de iact. & apud Cice. lib. Offic.* vnde μεταφορικῶς, pro damno, *c. locupletari, de reg. iur. lib.6.* Hinc & pro amissione accipitur, *vt c. ex parte. de aliena mutan. iud. caus. fact.* ibi, pro amissione caussæ. Et

Iacturam debiti, pro amissione, dixere Impp. *l. 2 C ne liceat potentio.* Et

IACTARE, pro concutere, fatigare, vexare. *Vlpian. l.1. de ædil. edict. §. apud Iulianum.* Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret.

IACTVM retis dicimus, *l. 12. D. de act. empt* & iactum, simpliciter, eodem sensu. *Valerius li. 4. c. 1. Suetonius in libr. de clar. Rhetoribus* βόλον appellat, vbi pro bolou, bolum falsò legitur. Donatus Bolonas. Hinc Bolonas exercere dicuntur cetarij.

IACVLVM rete quoddam piscatorium est appellatum, *Isidoro teste, lib. 18. Etymol. c. 21.*

IACHINVM, vide Ianthinus.

IAM quandoque significat perfectionem actus, & continuationem, *Bar. l. Celsus. D. de vsucap. & in l. C constitut.* aliquando retro tempus, & continuum sonat, *l. nunquam. D. de acq. rer. domi.* Sumitur interdum pro futuro & præterito, pro re, id est, secundum materiam subiectam, *l. quamuis. D. de furt. & ibi nota.* Iam, pro præterea, & pro, posthac, sæpè ponitur.

IAMNVNC, *l. si mortis. D. de dona. caus. mort.* præsens tempus indicat.

IAMTVM vna voce, *l pater. D. de cap. & postlim.* vbi Zasius temperamentum tractus facit. & vide M. Ciceronem pro A. Cluentio.

IANITRICES, Latinis duorum fratrum vxores, Græci εἰνατέρας vocant, *l. 4.§ adfines in fin. ff de gradibus.* in Lexico B. Germani, Ianitrices, δύο ἀδελφῶν γυναῖκες, αἱ συνώνυμφοι. quæ etiam εἰνατέρων interpretatio apud Hesychium est.

IANTHINVS, violaceus: nam ἴον violam, ἄνθος florem significat: sicque accipitur apud Plinium *lib. 20. cap. 6. apud Pers. Satyra 2.* Ianthina lena. *& l. si cui lana. 70.§ fin. D. de legat lib. 3.* Purpuræ, inquit Vlpian. appellatione omnis generis purpuram contineri puto, sed coccum non continebitur: fucinum

& ianthinum continebitur. Itaque legẽdum *l.1. C. quæ res venii non poss.* vbi perperam hyacinthina legitur.

IANVAM in publico apetire, *in l. vlt. ff. de seru. vrb.* quidam dici volunt, pro ianuam in publicum reiicere, ita vt fores in viam publicam aperiantur, vt mos erat Græciæ: vnde illud apud Comicos, Crepuere fores. Sed hic mos nunquam Romæ inualuit, & præter Plinium, Plutarchum, Asconium, etiam Dionysius è publicis vel priuatis ædibus solas. M. Valerij Publicolæ fratris ædes Romæ scribit habuisse ianuam reiectam in publicum, his verbis: Ταύτης τῆς οἰκίας αἱ κλιν σιάδες θύραι μόναι τῶν ἐν τῇ ῥώμῃ δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν οἴκων εἰς τὸ ἔξω μέρος ἀνοίγονται. Igitur hæc est huius loci sententia & species, L. Titius aperto pariete domus suæ, ianuam in publico aperuit, quatenus stillicidij rigor, & tignorum proiectus cõpetebat, quatenus ambitum ædium Scæuola definiebat, auctore Cicerone. non est igitur egressus ambitum ædium in aperiunda ianua: neque verò potuit. & aduersum se tamen aperiri ianuam, quæ non fuit ante, vicinus æquo animo non fert motus inuidentia quadam, qua etiam moti quidam sæpè non ferunt è regione ædium suarum cõstrui ædes nouas, è quibus sit conspectus in suas. *Ex Cuiacij Obseruationum lib. 13. cap. vigesimo septimo.*

IASON Maynus, Iurisconsultus nobilis, Mediolani natus, Catonis Sacci papiensis auditor fuit. Papiæ ius ciuile annos amplius viginti interpretatus est: magnósque in eo iure scriptis suis illustrando, labores sustulit. Obiit ibidem anno. M.D.XIX. mense Aprili.

IBI, *Festo, lib. 9.* dicitur, cùm locus semet demonstratur. Ibidem, cùm sæpius. Ibi, in interdicto de vi, quemadmodum accipiendum sit, exponitur *in l. 1. § ibi autem. D. de vi, & vi arma.* Appellatione eorum quæ ibi sunt, neque ea, quæ ad tempus, vel casu eo in loco sunt, neque nummi & nomina continentur, sed ea demum, quæ, vt perpetuò ibi sint, posita sunt, quæ quanquam ad tempus vel casu absint, non eò tamen minus continentur. *l. 44. 67. & 89. D. de leg. 3.*

Ibi, pro illic, & opponitur particulæ Hic, *l. 4. § si quis aduentu. D. vi bon rapt.*

ICTVS, percussio ipsa. *Vlpianus ad legem Aqu.* Et si quidem appareat, cuius ictu perierit. Item; ictu vno occidit vtrunque. *l quod ait. § fin. de adulter. Addi, l. 1 de ijs. qui deiec.*

ID EST, non definiendi gratia, sed exempli loco, & παραδειγματικῶς ponitur, id est, pro veluti, vel scilicet, *l. 7. §. pactorum. D. de pact. l 8. D. de vulg. & apud Gaium, libr. 2. tit. 8. versi. agnati. Sic l. 4. D. de vsucap.* Nec de via quis, id est, mero iure detruditur. Aliàs hoc verbum διασαφητικὸν est, & explicatiuum, *l 9. D. de minoribus l. 3. §. saltus. D de acqu. poss. l. 43. D de iniur.*

IDEM non est, quod ab alio separari potest, *l. si dominus. D. de seruit. vrb.* pro simili ponitur, *l si non sortem. §. libertus. D de condict. indeb.* Idem dicitur etiam pristina qualitate, vel quantitate non seruata, *l & an eadem. D. de except. rei iud. l. proponebatur. D de iudic. l. seruitutes. D. de serui vrba.*

Ἰδιόχειρα Græcè appellantur (*inquit Imper. Leo*) scripturæ, quæ solent à quibusdam secretò fieri, interuenientibus amicis, rerum contrahendarum caussa, *l. scripturas. 11. C. qui pot in pign. hab.* Et (vt opinor) ἰδιόχειρα, ἄγραφα opponuntur, quæ tabellionum publica instrumenta sunt, *Nouel. 49. 73 & 142.* quæ etiam Forensia appellantur, *l. comparationes. 19. C. de fide instrum.* qua de caussa, *in d. l. scripturas* ἰδιόχειρα ijs, quæ publicè à tabulariis scripta sunt, opponuntur.

Ἰδιοκτητόρες, *vt aiunt Græci interpretes, in l. 4. de agricol. & censit. lib. 11.* sunt propriorum bonorum possessores, ab ἴδιος, id est, proprius, & κτάω, possideo. *vide in Basilicis eodem titulo.*

IDIOTA, non tantùm indoctus & illiteratus, sed etiam priuatus, & plebeius dicitur, *Auth. quomo. oport. Episc. §. quandoque.*

IDONEVS accipitur pro locuplete, & qui soluendo est. Ita idoneum debitorem, tutorem, hæredem, fideiussorem interpretamur, *l. 14. 27 ff de minor. l. 2. manda. D. l. 2. D. de fund. dot. l. 9. D. de tutel. l. 9. 14. 39. 45. D. de administrat. tuto. l 46. & 47. D de iur. fisc. l. 5. D. de separa. l. antepen D. de condit. & demonstra l. 14. D. de in diem addict. l. 3. D. de fideiusso.* Itaque apud Cicer. lib. 3. Offic. Idoneus pro diuite & locuplete. Et sæpè idoneis, inquit,

Inquit, hominibus, indigentibus de re familiari impertiendum, sed diligenter & moderatè. Quod & in eo obseruauit Lactantius. Eodem sensu Idonea hæreditas, *l.51.§.1.D.de acquirend.hæredita.* Et Idonea nomina, *l.13.§1.& l.35.& 45.ff. de administratio tut* Non dissimiliter Idoneum, vel non idoneum pignus dicimus, *l.28 ff si cert.peta.* Et Idonea cautio, & satisdatio, *l.4.§.1. D.de administrat.rerum l.1.§.si pecunia.D.depositi.* Idonea cautio non intelligitur, si neque fideiussor, neque pignora intercesserint, *l 59.in fin. D.manda.* Ita Idoneè cauere, *l.41 D.de petit hæredita.* Et Idoneè satisdare, *l.3.C. de postlimi.reuers.*

Idoneus largè dicitur, aptus ad omnia, & bona, & mala, Donato auctore. Cui adstipulatur Vlpianus, *in l.2.§. idoneos autem.ad SC. Tertullianum.* Quilibet autem præsumitur idoneus, sicut & quælibet res bona, nisi diuersum doceatur. *Idem in l. cùm quidam ita fideicommissum.* Papinianus *in l. cùm pater.§ rogo. de legat 2. l. vlti. de liberis agnoscendis. l si creditores. in fin.de priuil.credit.* Idonior, aptior, accommodatior, *Callistrat l.18. D.de testam.tut.* Quòd si plures satisdare parati sint, tunc idonior præferendus erit. *Paul.l.2. D.de popul.act.* Si plures simul agant populari actione, Prætor eliget idoniorem.

Idoneus alienæ litis defensor, nemo sine satisdatione habetur, *l.46. §. qui alium. D. de procurat.* Porrò neque fœmina, neque miles, abséns ve Reipu.caussa, aut morbo impeditus perpetuo, aut magistratum initurus, aut qui inuitus iudicium pati non potest, idoneus est defensor, *l.54. D.de procura.* Sic idoneè defendere. *l.1.D.de diuer temp.*

Idonei promissores, non tam ex patrimonio, quàm ex fide plerunque accipiuntur, *l.112.D.de verb.oblig.*

Idonei tutores, facultatibus non moribus dicuntur, *l. 2. §. idoneis. D. ad Tertyllia.*

Idoneus homo, integræ existimationis, miniméque probrosus, *l.fi.D de tab. exhib.*

Idoneus paries, oneri ferendo aptus, *l.7.D.si ser.vind.* & integer & minimè vitiatus, *l.45.D.ad leg Aquil.*

IDONEE, aptè, commodè. *Pomponius l in reficiendo. D.de dam infect.* In reficiendo communi pariete ei potius facultas ædificandi præstatur, qui magis idoneè reficere parietem velit. *Sic & alibi per sæpè reperies: vt & apud Ciceronem.* In iure autem idoneè cauere dicitur, si quis pigneratitia, vel fideiussoria cautione, aut (si illas prostare nequeat), saltem iuratoria caret, *c.1. de dolo & contumelia l.6. iuncta gl. super verbo, Sufficienter.*

IDVARE, diuidere. Hinc

IDVS Macrobio, *& vide Alciat.l. malum.§. viduam. D. de verb. sign.* Idus dicuntur diuisiones, diuidunt enim mēsem, præcipuè Nonas à Kalendis. *vide Ioannem And. in fin. libr.6. super verb. Data.*

IDVARIVM, vide Kalendarium.

IEIVNIVM, cuiuslibet cibi priuationem, siue abstensionem definit Archid.*c. solent pro quo vide extrà de obseruat.ieiunio & de pœnit.dist.3.*

IESVS Seruator & Redemptor noster: sacrosanctissimi huius nominis ἐτυμολογίαν, vim, potestatem, & acceptiones explicant Theologi.

IGITVR, illatione suprà dicta colligit, hoc est, ratione confirmat, *l.si procuratores si ignorantes. D. mand. l diuus. D.de custo reo.* Interdum pro deinde accipitur, *Instit de tutel.in princ.* ideóque continuationis notam esse rectè censet Albericus.

IGNAVIAM Iurisconsſ. quæ non est stultitia, vt interpretes putarunt, diligentiæ opponunt: si quidem naui homines, impigri, & diligentes appellantur. Scio tamen ignauiam vulgò pro pusillanimitate accipi. Porrò ignauiæ culpam contrahunt, qui ex qualibet leui, vana, iniustáve caussa ad res improuidas, temerariásve, aut noxias mouentur, dum dolus absit: *exempla sunt in l. 2.§ si publicanus.D.vi bon rap.l.1.in fi iunct. gl.D.de abig.& fortè in l.qui rei.§1 § si quis D. de bonis eor qui mort.sibi conscitu.cum simul ex Zasio.*

IGNAVITER, segniter, *l.fi.C. de episcop. & cleri. M. Tullio in 2. Tusculanarum.*

IGNI & AQVA accipere, id est, nuptias celebrare, *l.pe.D.de don. inter vir. & vxo.* Aqua & ignis (inquit Festus) interdici solet damnatis: quam accipiunt nouæ nuptæ: videlicet, quia hæ duæ res humanam maximè vitam continent,

Itaque funus prosecuti, redeuntes ignem supergrediebantur, aqua aspersi: quod purgationis genus vocabāt suffitionem. De aqua & igni *Lactantius lib.2. instit. ita inquit:* Alterum enim quasi masculinum elementum est, alterum quasi fœmininum: alterum actiuum, alterum patibile. Ideóque à veteribus institutum est, vt sacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera sanciantur, quòd fœtus animantium calore & humore corporentur & animentur ad vitam. Cùm enim constet omne animal ex anima & corpore, materia corporis in humore est, animæ in calore. quod ex auium fœtibus datur scire, quos crassi humoris plenos, nisi opifex calor fouerit, nec humor potest corporare, nec corpus animare. Plutarchus *ἐν ῥωμαϊκοῖς* de aquæ & ignis in nuptiis Roma. more, hoc etiam addit, fortè ad institutum, vt iubeatur sponsa aquam & ignem tangere, quòd ignis lustret, aqua purget: debeat autem quæ nubit, puritatem & castimoniam conseruare. Aut etiam significatum, alterum ab altero deseri non debere, sed eas in societate qualiscunque fortunæ persistere, etiam, ita rebus ferentibus, vt præter ignem & aquam nihil boni vnà frui detur.

IGNOMINIA, nominis nota est Ciceroni *lib. 4. de Republ. apud Nonium:* Censoris iudicium, *inquit*, nihil ferè damno adfert nisi ruborem. Itaque quòd omnis ea iudicatio versatur tantummodò in nomine, animaduersio illa, Ignominia dicta est. *Isidorus lib.5. cap.25.* Ignominiam etiam dictam vult, quasi sine nomine, eò quòd desinat habere honestatis nomen is, qui in aliquo crimine deprehenditur. Vide infamia. Festus Ignominiam inter militares animaduersiones recenset lib. quarto.

IGNOMINIOSA missio, Vlpiano dicitur, quoties is, qui militem è castris mittit, addit nominatim, se ignominiæ caussa mittere, *leg. 2. D. qui not. infa.* Vide Missio.

IGNORANTIA iuris naturalis, quod ad prima religionis erga Deum, & charitatis erga proximum, principia pertinet: neminem prorsus excusat, ætatis, & mentis compotem: *qualia sunt in l.1. l. 2. & l. Iustitia est. §. 1. D. de iust. & iur. l.1. in princ. D. quod quisque iur. l. iure naturæ. D. de reg. iur.*

Ignorantia, *vt Paulus inquit*, vel iuris vel facti est, *l. 1. item in l. regula est de iur. & fact. ignor* Idem tradidit, Iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti verò ignorantiam non nocere. *Exemplum pete ex iam citata l. 1. & vide Philippum li. 2. Philosoph. Moral. tit. quando excusat erratum ignorantia, l. 55. D. de ædil. edict.* Vide Error.

IGNORARE dicimur, quod scire debemus, *l. 2. C. per quas pers. nob. acq. item l. vni. §. 1. C. de rei vxo. actio.*

IGNOTVS, hoc est, incognitus, non visus. Iustinianus, Non esse autem admittendam excusationem eius, qui hoc solo vtitur, quòd ignotus patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt; *§. item propter inimicitias, Institutionibus de excus. tut.* Sic ignoti domini, *in l. vnic. C. de thesaur. lib. 10.*

ILICET per syncopen dicitur. Sic iudices de consilio dimittebantur, suprema dicta cùm præco pronunciasset, Ilicet: quod significat, Ire licet. *Hæc Donat. in Adelph. Terent.* Dicebatur etiam in funerib. consumpto cadauere, & collectis cineribus: vnde Virgil. lib. 6 Æneid.

---*dixitq; nouissima verba:* id est, illicet, *inquit Seruius.* nam Vale dicebatur post tumuli quoque peracta solemnia, *Idem:* Varro dicit pyras ideo cupresso circundari, propter grauem vstrinæ odorē: ne offendatur pop. circunstantis corona, quæ tandiu stabat respondens fletibus, præficæ, id est, principi planctuum, quandiu consumpto cadauere, & collectis cineribus, diceretur nouissimum verbum Ilicet, quod Ire licet significat.

ILIENSIS Mineruа in fragmentis Vlpiani, (pro quo perperam in v.c. Meliensis legitur) ab Ilio ciuitate sic dicta, *cuius meminit Plin. lib. 5. c 30.* immunem eam fuisse dicens, & ab ea omnium rerū effulsisse claritatem. Cum enim Romani originem suam Troianam esse censerent, & ab illis se oriundos agnoscerent, maximam illi ciuitati immunitatem cōcesserunt, *vt videre est l. non solum. D. de excus.* Hinc & Iliensi Mineruæ hoc quoque ius tribuerunt, vt ei legari posset.

ILLACRYMARI, *Callistratus l. ob seruandum de offi. præs.* Neque precibus calamitosorum illacrymari oportet: id enim non est constantis, & recti iudicis.

ILLECEBRA, omne blanditiarum genus

genus; *leg. quidam ignauiæ de decur. lib.* 10.C.

ILLEGITIMORVM (vt vtamur verbo apud nostros doctores recepto) alij incestuosi vocantur: putà ex cognatis procreati: alij nefarij, ex descendentibus suscepti: alij spurij, qui & adulterini, ex adulterio nati. Hi nisi à Principe, aut huius auctoritate legitimationis (vt vulgò dicitur) beneficiũ impetrauerint: à successione parentum non tantùm excluduntur, *l. si adulterium in prin. ff. ad leg. Iul. de adult. l. quinetiam. ff. de rit. nupt. & §. ergo omnes. Institu. eod. tit.* sed alimentis etiam non censentur digni iure ciuili, *Auth. quibus mod. nat. effic. sui §. vlt.* At hęc Romani Pontific. iniquum censentes infantem à Deo creatum fame necari præstanda constituerunt, *c. cùm haberet. de eo, qui dux. in matri. quam per adulterium pollu.*

ILLEXIT, in sententiam pertraxit, & persuasit, *l. 1. §. si omnes ff. de ventr. inspic.*

ILLIBATVS, *apud Vlp. in l. si filia. §. Papin. ait. ff. fam. erc.* id est, integer. Interpres, illibata ab intactis, *in l. si qua per calumniam. C. de episc. & cleric.* hoc putat distare: vt illibata partem, intacta rem totam respiciant: Apparet tamẽ pro eodem poni, *l. fi. C in quibus causis restitutio in integrum non est necessaria.*

ILLICITE ædificare, id est, hoc quod dirui constitutiones iubent, *auctore Vlpiano.*

ILLICO, vel (*vt quidam scribunt*) Ilico fieri dicitur, quod fit antè, quàm diuertatur ad alia facienda, *l. litigatoribus. C. de appella* quod nomen retinuit forensis Gallorum vsus, quod Pragmaticis Gallis notissimum est. *Sic in l. 1. §. cùm adiicitur. ff. de verb. oblig.*

ILLOTIS manibus prouerbiali figura dicitur, pro imparatè, & non satis instructò quid aggredi: tractum ex Deorum sacris, ad quę sine pręparatione (cuius pars erat manuũ ablutio) nefas fuisset accedere. Hesiod. *ἐκ ἔργ. καὶ ἡμέρ.* *Μηδέποτ' ἐξ ἠοῦς Διῒ λείβειν αἴθοπα οἶνον Χερσὶν ἀνίπτοισιν*, &c. *Sic l. 1. ff. de origine iur.* illotis manibus, sine præparatione.

ILLVSTRIS, dignitatis titulus, *l. 60. 61. de decu. lib. 10. C. l. fi. C. de iniur.* Tribuitur hic titulus præfectis prætorio, præfectis vrbi, quæstoribus, magistris officiorum, & militum, comitibus rerum priuatarum, vt domesticorum & principibus agentium in rebus vt patet ex variis Codicis Iustiniani & Theodosiani articulis. Illustris dignitas, & administratio, *l. 32. 36. C. de appell.* Illustratus gradũ ponit, *l. 11. §. si autem vtraque. C. de iudiciis.* Illustres personę, *l. 26. §. 1. C. de vsur.* & Illustris mulier, *l. 5. C. ad Orfit.* Illustriũ dignitas omnibus antecessit, *Nou. de appel. & intra quæ temp. vlt. de sportul. c. 1. vbi senat. C.* Vide dignitatum gradus.

ILLVVIES, propriè sordium est, à lauando ducto vocabulo: Itaque illuuie legendum *apud Vlpia. l. 12. §. vlt. ff. de ædil. edict.* non ingluuie, vt volunt quidam: hoc enim ventris est, dictum (vt vult Agrætius) ab ingluuiendo. *Cuiac. Obs. lib. 11. c. 10.*

IMAGO iuris, *Liuio lib.* 20. Emãcipatio, quæ venditionis instar obtinet.

IMAGINARIA dicũtur in iure, quæ non verè, sed simulatè & dicis caussa fiunt. *Vlpia. in l. 16. de reg. iur.* Imaginaria, *inquit*, venditio non est pretio accedente. Et si enim in hanc nummorum aliquid pretij specie numeretur, re vera tamen aliud agitur, quàm vt emptio cõtrahatur, vt in emancipationibus, *εἰκονικὴν πρᾶσιν.* Harmenop. lib. 3. vocat. eam sic definiens, *εἰκονική ἐστι πρᾶσις ἡ ἐσχηματισμένη, καὶ οὐ καλῶς γινομένη.* Nec dissimili ratione, *l. 46. ff. loca.* imaginarias locationes vocauit: & *l. 2. C. Th. de annon. & tribut.* imaginariam apocham, quæ speciem veri habeat. Sic imaginarius emptor, *l. 4. §. si ab ignoto ff. de act. empr.* qui nomen alienæ emptioni accommodat, nihil de suo impendens. Hinc & imaginaria coemptio, apud Nonium, quę fiebat, cùm mulier ad maritum veniens, asses tres, & vnum, quem manu tenebat ei dabat, veluti emendi caussa. Et Imaginaria solutio, id est, acceptilatio, *§. Instit. quib. mod. toll. oblig.* Imaginarij contractus, *l. contractus. 54. de oblig. & act. ff.* in quibus fides facti simulatur, veritate non intercedente, ideóque iuris vinculum non obtinent, *vi dicit ibi Iurisc. & vide Gaium lib. 1. Inst. tit. 6. & l. fi. C. de adoptio.* Imaginarius colonus, qui subditiuius est, & non verus colonus, *l. 49 D. de act. empti.* Imaginarius nuntius, repudium non verè, sed fictè & simulatè missum, *l. 3. C. de repud.* Imaginarium repudium, *ibidem.* Sic

Diuortium imaginarium, quod interuenebat olim, quando mulier marito ad inopiam redacto, suis rebus prospiciebat, apochásq; exercebat suas, quod constante matrimonio fieri non licebat, *l. in rebus in fi. C. de iur. dot.*

IMAGINARII, in Lexico antiquo εἰκονικοί, exponuntur, id est, imaginum artifices.

IMBVERE, Nonio initiare. Hinc Imbuti, initiati, *l. 25. ff. de pign. act. Cic. pro Milo.* Imbutos institutis opponit.

IMITARI hoc est, effingere, adulterare: Cicero Adsimilare vocat, *l. quid sit falsum. ff. ad leg. Cornel de fals.* Si quis alienum chirographum imiteter.

IMMATVRA virgo, *l. 25. ff. de iniuriis, & alibi Paul lib. 1. Sent. tit. 14. Sueto. in Tibe. c. 61.* quæ nondum viri potens est, scilicet ante annum 12. Acerbam vocat Varro Agathone, *apud Nonium*: Maiores nostri, inquit, aures virginis acerbæ venereis vocabulis imbui noluerunt. Huic opponitur Matura, viripotens. Virgil.

Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.

Horatius in 3. Odar.

Motus doceri gaudet Ionios
Matura virgo.

Hanc ὡραίαν Greci vocant, Gellius vertit tempestiuam, *lib. 6. c. 8.*

Immaturam quoque syluam, & oleam dicimus, quæ intempestiuè cæditur, *l. 18. ff. quod vi, aut clam l. 17. §. si oliuam. ff. ad leg. Aquil. l. 48. in fi. ff. de vsufru.*

IMMINERE litibus, *l. 12 C. de prox. sacr. scripr.* dicuntur viatores, quibus iniungebatur à magistratibus solicitudo in ius vocandi, & iudicata exigendi. Vel executores, quibus imminendi litibus solicitudo iniūcta est. Malè autem quidam minuendi legunt.

IMMISCERE se hæreditati propriè sui heredes dicuntur, vel necessarij, quemadmodum extranei adire. Cùm enim non aliunde accedāt, sed in familia sint, adire nō possunt dici, sed se immiscere, *§. extraneus. Instit. de hæred. qual. l. 3. §. suo. l. 7. §. non solum. ff. de minoribus* Id eóque miscere & adire separantur, *l. 7. §. restitutus ff. de minorib. leg. 6. §. si filius. ff. de bonis liber.*

IMMITTI dicitur, quod ita prouehitur, vt in aliquo loco requiescat velut igna, trabes, quę immittuntur, *l. 242. §. 1. ff. de verb. sign. l. 3. ff. de preca.* Hinc

Immittendi ligni seruitus, vel immittendi simpliciter, *l. 1. & 2. ff de seruit. vrb. l. 8. §. fi. ff. si seruit. vindic.* Ita Immissa & Immittere accipimus, *l. 5. §. meminisse. ff. de noui oper. nun. l. 15. §. precario. ff. de precariis.*

Immittere etiā dicimus cloacam, stillicidium, flumen, lumina, fumum, & aquam in variis Iuris partibus.

IMMISSVM, vide Proiectum.

Immo seu Imò quot modis accipiatur, *docet Bartol. §. quibus. in 1. Constit. de no. Co. fac.* Notandum tamen, *l. 47. ff. de hæred. inst.* Immo pro ademptione vel emendatione accipi. Si ita scriptum fuerit, inquit Africanus, Titius, immo Seius hæres esto, Seium solum hæredem fore respondit.

IMMODICA, seu (vt vocant) immensa donatio visa est olim vltra ducentos aureos, deinde vsque ad trecentos permissa: tandem ad quingentorum aureorum quantitatem extenditur, *l. sancimus in princ. l. data. l. secundum. & l. si quis. in fi. C. de donation.*

IMMOLITVS, inædificatus. Verbum hoc vsurpatur *in lege Peducea de limitibus*: Ne quis eos limites decumanos obsepito, néve quid in eis immolitum, néve quid ibi positum habeto *Item apud Liuium lib. 39.* Aquam publicam omnem in priuatum ædificium, aut agrum fluentem ademerunt, & in loca publica inædificata immolitáve priuati habebant, intra dies triginta demoliti sunt.

IMMVNITAS, munerū vacatio, est priuilegium quoddam, vel remissio, à iure ad non subeunda munera vel honores concessa, qualia enumerantur *in tit. ff. de iure immun.*

IMMVNIS, qui nullo fungitur officio. Munus enim, vt Festus scribit, significat certum & officiosum. Vide Munus.

Immunes, qui nullum vectigal pendunt, quíque muneribus vacant, *l. 3. ff. de censib.*

IMPAR matrimonium Vlpiano *Instit. tit. 16.* cùm maior quinquagenario minori quinquagenario nubit. Eo alludens Apuleius *lib. 6. Asini aur.* Iam faxo, ait, nuptias non impares, sed legi simul, & Iuri ciuili congruas. At Boetius, in Topicis impar matrimonium vocat,

rat, cùm ciuis Romana peregrino vel seruo nubit.

IMPENDIVM, *Varroni lib.*4. vsura est, sic dicta, quòd in sortem accedebat. *Et lib.*5. Impendium pecunia est, quæ in fenore sors est: sic dicta, quòd inter se iungit. *Cic. de Clar. Orat.* Seremus igitur aliquid tanquam in inculto & derelicto solo, quod ita diligenter colemus, vt impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris. Id est, vt munus tuum vsura maius efficere, & ita tibi reddere possimus. *Idem ad Attic. lib. 6. epist.* 1. Nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius. Itaque aut tutela cogito me abdicare, aut (vt pro Glabrione Scæuola) fenus & impendium recusare. Hinc non malè *ad l. Titium. §. altero ff de administr. tut.* cùm vsura non compendium dicitur pupillo præstandum, dixerit quis, Impendium igitur præstandum, non compendium. Significatur etiam eo nomine munus, licet personale sit, non patrimoniale, id est, sine vlla gerentis impensa, *l 6. ff. de legatio.* In impendiis legationum, quæ solo ministerio obeuntur. Martialis:

Impensis vitam Principis adnumeres.

Impendium etiam pro impensis sumitur. Vnde Impendia litis, sumptus in litem facti, *l. 46. §. litis ff. de procur. sic l. inter cohæredes. § fi. ff. fam. erc.* Impendia valetudinis, cibariorum in curationem ægri exhibitionemve serui factæ expensæ, *l 45. ff. de vsuf. l 18. ff. commod.*

IMPENSÆ necessariæ sunt, *inquit Paulus*, quæ si factæ non sint, res aut peritura, aut deteriora futura sit. Impensas vtiles esse Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant, deteriorem esse non sinant, ex quibus reditus mulieri adquiratur: sicuti arbusti pastinationem vltrà quàm necesse fuerat, item doctrinam puerorum: quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel inuitam non oportet: ne cogatur fundo aut mancipiis carere. In his impensis & pistrinum, & horreum insulæ dotali adiectum plerunque dicimus. Impensæ voluptariæ sunt, quæ speciem duntaxat ornant, etiam fructum augent, vt sunt viridaria, aquæ salientes, incrustationes, loricationes, picturæ. *l. impensæ. ff. de verb. sig.* De impensis vide etiam *tit. ff. de impen. in res dot fact.*

Impensæ necessariæ sunt, *inquit Vlpian. c. Instit. 6.* quibus non factis dos deterior futura est: veluti si quis ruinosas ædes refecerit. Vtiles sunt, quibus non factis quidem, deterior dos non fuerit: factis autem, fructuosior dos effecta est: veluti si vineta & olíueta fecerit, Voluptuosæ sunt, quibus neque omissis deterior dos fieret, neque factis fructuosior effecta est. quod euenit in viridariis, & pictoriis, similibúsque rebus.

Impensæ funebres, omne æs alienum excedunt, *l. penult. ff. de relig. cum simili*

IMPERARE medicis etiam ægroti dici possunt, quòd ipsa merces, cuius gratia medici circũambulant, & ægrotos inuisunt, auctoramentum quoddam seruitutis est, *vt ait Cicero.* Hinc illud Alfeni *l. 26. ff de oper. libert.* Medicus patronus, quod putaret si liberti sui medicinam non facerent, multò plures imperantes sibi habiturum, postulabat vt sequerentur se, neque opus facerent. Sicque Seneca *lib. 6. de benefic. c.* 16. Medico nihil amplius debeo: quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem. Alij illud Facere medicinam ad pharmacopolas referunt, quorum proprium hoc sit, quorum etiam tabernæ Romæ medicinæ (vt ex Plauto constat) appellabantur. Nec audiendus Alciatus *lib. Parerg. c. 14.* qui imperare hoc in loco pro parere sumi vult, genere loquendi prorsus inusitato.

IMPERATORIS nomen, stante Repub. iis solis tribui solebat, qui cùm suis auspiciis exercitum ducerét, aliquot hostium millia in acie ceciderant. tum enim repentè acclamatione militum eo nomine decorabantur, laureámque tum in fascibus, tum in literis, quas Romam mittebant, vsurpabant. Vt autem perpetuum imperatoris nomen alicui tribueretur, primum Iulij Cæsaris exemplo factum est, quem Suetonius scribit Imperatoris prænomen perpetuum, & cognomen patris patriæ à Senatu accepisse. Ex quo intelligi potest, veterum consuetudinem eo immutatam fuisse, quòd cùm illi cognominis loco imperat. titulum adscriberent, veluti Gn. Põpeius Imp. C. Cæsar primo loco, tanquam prænomé illud sic vsurpauit, IMP. C. IVLIVS CAESAR. *Qua de re vide Hot. initio Inst. & vide Alcia. in lib. de Magistrat. Romanu.*

Imperatorem non pudet suam ipsius legem corrigere, nec expectare dum ab aliis corrigatur, *Nou de iis qui de nup.iter. §. vetustas planè. Const. 22. & Nouell. vt frat. fil. succedant.in princ. Const.127.* Imperatoris non est liberorum conditionem in seruilem commutare statum, *ibi §.illud etiam quod.* Imperatorem, nemo tantæ est auctoritatis, vt nolentem possit ad conuocandos Patres cæterósque proceres coarctare, *Nouell.de app.§. ad hæc sancimus. Const. 23.* moueri tamen potest, *ibid.*

Imperator patrum loco est iis, qui sibiipsis opem ferre nequeunt, *Nouell. vt qui se res minor obl.§ si constit.62.* Imperatorem Deus propterea instituit, vt difficilibus se rebus interponeret, & posset omnia, quæ nouiter contingunt, & emendare & componere, tum leges ad naturæ varietatem adtemperaret, modis ac regulis competentibus. *3.Const. proœm. ff. §. sed quæ diuinæ. & Nou. 73. §. quoniam vero.* Imperatorem litis caussa hæredem institui, inuidiosum est. nec enim calumniæ facultatem ex principali maiestate capi oportet. Imperatorem nostrum cùm dicit Vlpianus, Antoninum Caracallam intellige, *vt ex collatione l. 1.& vlt ff. de censib. liquet: sic in l. 4. ff.de iur. fisc. & aliis plurimis locis.* Aliàs verò vbi Vlpianus ait, Imperator noster cum patre suo, Seuerum & Caracallam semper accipe.

IMPERIA iusta vetus lex statuit, hoc est, secundum naturalem rationem vera, & in omnibus Reipub. partibus absoluta, receptáque à sapientissimis hominibus communi consensu: quibus proinde velut bonorum morum ac instituendæ vitæ parentibus, ciues libenter pareant, non tam metu pœnarum, quàm honestatis amore. Hæc omnia enim sub appellatione huius verbi, Iusta comprehendit Lex. Interim reficiens plenè tyrannidem, quæ neque diuturna est, neq. felicem habet exitum. veteris illius legis verba hæc sunt apud Ciceronem: IMPERIA IVSTA SVNTO. Hæc lex ad varios articulos porrigi potest.

Imperium populare est, cùm summa potestas penes populum seu plebem cénsetur, nihîlque nisi eorum scitu & nomine fieri potest: qualis sæpè fuit Romæ, abdicata prorsus omni patrum auctoritate. Et eo tempore facta fuerunt plebiscita. Hæc species politiæ ferè semper degenerare solet, vt vulgus auctoritatem suam conferat ad augendam potentiam tenuiorum ciuium contra optimates sub prætextu defendendi: vnde tandem seditiones nascuntur, & multa mala. Non ita pridem in rusticis horribili vidimus exemplum. Aristoteles appellat talem ambitionem imperandi, & corruptum statum, δημοκρατίαν.

Imperij fines nullo modo commodius possunt propagari, quàm si defendantur subditi in libertate iuris sui, si non grauentur contra moderatam politiæ ordinationem. Contrà quoque nulla est amittendi imperij perniciosior occasio, quàm premere subditos, eripere fortunas, eorum commentitio prætextu, miscere fas, & nefas. Exemplum nobis ob oculos posuit Deus Romanam rempub. Illa enim principatum orbis liberalitate magis, quàm armorum vi partum, tantisper obtinuit, donec à subditis armari, quàm metui maluit. Cùm autem libertatem eorum nouis expilationibus grauare cœpisset, consilijs Senatus extra iuris formam ad priuatas ambitiones distractis, sublata est maiestas decúsque eius imperij.

IMPERIVM est potestas à populo, stante Rep. pòst verò ab imperatore nominatim alicui sic data, vt ipse pro suo iure, si commissum quid sit, animaduertat. Itaque Imperium magistratus habere dicuntur, qui & coercere aliquem possunt, & iubere in carcerem duci: quales sunt Consules, Præfecti, Prætores, Procōsules, *l. 2.ff. de in ius voc.* minores enim magistratus dicuntur, qui nec imperium, nec potestatem habent, *l.nec magistratib. 32.ff.de iniur.* Vide Priuatus.

IMPERIVM autem aut merum est, aut mixtum. Merum est imperium, habere gladij potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines: quod etiam Potestas appellatur. Mixtum est imperium, cui etiam Iurisdictio inest, quod in danda bonorum possessione consistit. Iurisdictio est etiam iudicis dandi licētia, *l.3.ff.de iurisd.* quem locum sic interpretatur Hotomānus: Imperium aliud merum dicitur, aliud mixtum. Merum Vlpian. appellat, quod ad publica iudicia pertinet, ac proinde propriū eorum

est,

est, qui ea iudicia exercere possunt, siue in vrbe, siue in prouincia: vt Quæsitorũ, in vrbe, & præfecti vrbi, ac præfecti prę-torio, in prouinciis, Præsidum, Proconsulum, Proprætorum. Merum autem idcirco nominatur, quod à iurisdictione secretum, purum, & vacuum sit: non quòd nemo, qui merum imperium habeat, iuris etiam dicendi potestatem habere possit. nam in prouinciis quicunq; merum habet imperium, is etiam iurisdictionem habet. In vrbe verò Quęsitores rerum capitalium merum habent duntaxat, omnísque iurisdictionis expers. Sed cùm de imperio disputatur, siue de vno aliquo magistratu agatur, siue de diuersis, id quod ad capitalium rerum administrationem pertinet, ab ea quod rerum priuatarum proprium est, secernendum est. Mixtum autem dicitur, quod ad vtrasque res & capitales scilicet, & priuatas pertinet. hinc Vlpia. Mixtum est, inquit, cui etiam iurisdictio inest, quæ, *vt in l.1.dixerat*, ad bonorum possessiones dandas, tutores pupillis, iudices litigatoribus constituendos pertinet, Quapropter intelligitur vsque adeò aliud esse Imperium, aliud iurisdictionẽ, vt neque quicunque imperium habet, iurisdictionem habeat, neque rursus quicunque iurisdictionem habet, imperium habet. nam Quæsitores qui merum in vrbe imperium habent, id est, rerum capitalium quæstiones exercent, ius de priuatis rebus non dicunt. Quæstores autem, Magistratuum in prouinciis comites (*de quorum officio Vlpianus in l im perium disputat, vt ex inscriptione licet intelligere*) item legati Proconsulum, iurisdictionem rerum priuatarum habent, imperium autem propriè non habent: cùm enim quid imperant, veluti cùm possideri iubent, aut pignora capi, alieni potius, quam sui imperij vi ac potestate hoc faciunt: nimirum eius, cui summum imperium in prouincia tributum est. Atque hæc quidem ita se habẽt. Verum illud simul intelligendum est, Iurisdictionis verbum *ab Vlpiano in d. l. imperium*, strictè & angustè vsurpari, pro ea quæ ad priuatas res duntaxat pertinet: cùm satis constet, etiam ad rerum capitalium iudicia, & omnia denique Magistratuũ acta ac decreta pertinere. quod ex vno Asconij loco licebit intelligi. nã vbi de Scauri iudicio repetundarum loquitur, ita scribit Cato Prætor iudiciũ: quia æstate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus, in forũ quoque sic descenderat, iúsque dicebat. *Item Columel. lib.* 12. Quod nunc scilicet faciunt magistratus, assidua iurisdictione vim legum custodientes.

IMPERIA totalia, *l.3. D. supellect. leg.* Vide Toralia imperia.

IMPERFECTVM pro nullo, inualido, & inutili, *l.9. l.35. §.1. D. de contrah. emp.* & alibi sæpissimè. Planè Imperfecta res dicitur, si stipulationem numeratio secuta non sit, *l. 9. §. sed quod prætor. D. quod met. caus.*

IMPERITOS appellat M. Cicer. eos, quos vulgus simplices, nostri doli expertes, *l si quis id quod. D. de iuris.*

IMPERITIA, rusticitas, casus inopinatus, ferè solent æquiparari, *Vlpian. in l. si quis id. §. doli mali. D. de iurisd.*

IMPERTINENTES positiones (aliàs Articuli, aliàs Assertiones, aliàs Capitula, aliàs denique Positionales articuli. sic enim id genus scriptũ dicitur) *cap. vltim. in princ. c. præsentium. §. testes. de testibus lib. 6. cap. caussam. qu. 2. c. ex parte de testibus*: dicũtur, quorum probatio nihil adiutura sit intentionem actoris Dominicus *in d. c. vltim.* Impertinentes articulos definit eos esse qui ad caussam prorsus nihil faciunt: aut si prima fronte vtcunque aliquid facere videantur, ad ius tamen relati, nullum habent probationis effectum, *l. ampliorem. C. de appell.*

IMPETIGINES, pustulæ pruritu corpus infestantes. quarum genera quatuor recenset Celsus libro quinto. Hinc

IMPETIGINOSVS, impetigine adfectus, *l.6. §.1. D. de ædil. edict.* Trebatius ait, impetiginosum morbum non esse, si eo membro vbi impetigo esset, æquè rectè vtatur.

IMPILIA vestis loco esse *scribit Vlpian. l. argumento. D. de aur. & arg. leg.* In Basilicis *vt refert Cuiacius Obser. lib. 10. c.* 13. Impilia προσκεφάλαια, id est, puluini, sunt, adeóque etiam impelia legi posse censet. Non tantùm igitur Impilia πόδια sunt, id est, socculi pedibus calceandis, inuolendísque apti, sic dicti, quasi sine pilis ex lana coacta fieret: sed

& προσκεφαλαῖα. *Plin.lib.*19 *cap* 2. scribit esse laneam naturam, ex qua impilia, vestésque quædam conficiuntur. sed perperam in impressis mapalia. Impilia enim vocat, quæ Theophrastus 8. περὶ φυτῶν, vnde illa sumpsit, πόδια, vel ποδεῖα potius. Hesychius, νακτὰ esse refert τοὺς πίλους, καὶ τὰ ἐμπίλια. Vide Podia.

IMPLERE intentionem, petitionem, exceptionem, Iuriscons. est probare quod intendimus, petimus, excipimus, *l.*21.*C.de rei vindicat.l penultim.* §. 1. D.*de except.rei iud.l.*19. *in princip.* D. *de exceptio.* & Implere probationes, *d.l.*19. Quinetiam præcisè plerunque, & imminutè Implere dicitur, pro quod positum est probare, *l.*1.*&* 23 *C.de probat.l.*3. *C. de non nu.pecun.* Sic implere cautionem, *l.* 24.D *de vsufr leg.* Impleri quoque vsucapio dicitur, quæ perficitur, *l.*12.§ *facta.* D.*de captiuis.l.*7 *D.de vsucap.*

IMPLICITVM libertatis casum, *l.fin D si ex nox.caus.aga.* adnexum interpretatur ille Accursi. vide ibi reliquos interpretes.

IMPLORARI iudicium, & cognitio dicitur, id est, desiderari, *l* 7. *vers. planè. D.de hæred.pet.* Implorari edictum, id est, beneficium edicti, *l.*1.§*fi. D. vt in poss.lega.*

IMPORTARE, irrogare, infligere, *l ictus fustium.* D.*de iis qui not. infa.* Ictus fustium infamiam non importat.

IMPORTATA, inuecta, illata, *l* 1. D *de migrando.*

IMPOSSIBILIS, verbum Labeo & Iulianus vitasse videntur, cùm Græcũ vsurparunt, hi quidem *in l.* 104.§.1.D.*de leg & fideic. lib* 30. ἀδυνάτος conditio pro non scripta habetur. ille *in l* 20. D. *de cond Instit.* ἀδυνάτος conditio, inquit, pro non scripta accipienda est.

IMPOSSIBILIS conditio, *inquit Imp.*§.14.*de inut stip.* est, cui natura impedimento est, quo minus existat. Itaque Paulus *lib.*3.*Sentent. tit.*3. § *si impossibilis. Instit de milit.st.p.* Interdum Græco verbo ἀδυνάτος dicitur, *vt l* 20.D.*de condit.Instit.* cui contraria Possibilis, *l* 16. D. *de iniust rup.* pro Impossibilibus habentur, quæ factu difficilia sunt. *Cicer.in Partition. & probatur.l.*4.§.*puto.* D. *de hæred. instit.*

Impossibile præceptum, cui natura parere non finit, *l. fin D.qua sent sine appel.*

IMPOSSIBILITAS duplex est, altera naturæ, altera verò legis *l si stipuler, vt id fiat.*D.*de ver.oblig.*

IMPOSTORES, in antiquo Lexico ἀπατεῶνες: itaque pro deceptoribus, *l.ob quæ.D.de ædil.edict.*

IMPOSTVRA fallacia est, ab eo dicta, quod adulterinas merces pro veris supponat, *Vlpian l* 3.§.*item si quis.*D.*de crim stell.* Si quis imposturam fecerit, aut collusionem in necem alterius, stellionatus potest appellari.

IMPOTENS plerunque in malam partem sumitur, vt non sit idem quod debilis, & imbecillis, sed non potens sui, nec suæ potestatis, impos sui apud priscos dictus. Sic impotens postulatum, pro improbo & violento. Et Impotentissimus apud Ciceronem Philip. 5. Aduolabat ad vrbem à Brundisio homo impotentissimus, ardens odio, animo hostili in omnes bonos Antonius.

Impotens, *in* § *per occasionem. Nouell. constit.*22 pro eo, qui ad res Venereas aptus non est.

IMPRÆSENTIARVM Aduerbium, ἐν τῷ παρόντι, de tempore quod fuit, quod est, quod erit, dicitur. Rarius tamen de præsenti. *Vlpian.l.* 1. *de tabul. exhib.* Si quis fortè confiteatur penes se esse testamentum, iubendus est exhibere: & tempus ei dandum est, vt exhibeat, si non potest impræsentiarum exhibere.

IMPRESSIONEM facere, id est, impetum & incursionem *l si per impreßionem.C.de iis quæ vi vel metu.*

IMPROBVS, qui bonam fidem non agnoscit, vt is, qui bis idem petit, *l.* 51.D.*de re iud.*

Improbabilis, *l.*10.D.*de iudic.* & Improbus litigator.§ *hæc autem.Instit.de pæ. temere litig.*

Improbus est, & qui de viui hæreditate solicitus est *l.*2 § *interdum.* D. *de vulg.* At Improbus non est, qui ignorat quantum soluere debeat, *l.* 100.D. *de diuers. reg.iur.*

IMPROBE, contra bonam fidem, *l.*12.*de transact.D & alibi sæpè* Improbè, mala mente, *l.*6.§.*sed si quis.* D.*de neg. gest.*

IMPROLES, veteribus glossis, ἄφηλιξ, μήπω πολιτευόμενος. Id est, vt ait Theoph. ὁ τὴν ἥβην μὲν ὑπερ' αναβάς, ἥττων δὲ τῶν εἴκοσι πέντε ἐνιαυτῶν, ὁ πρεσ-

φαντῃ ὁ κουρεῦτωρες.

IMPRVDENS etiam emit, qui bona fide emit, *l.24 D.de act.* Imprudens, ignorans, *l pen. D.ad Velleian.* Imprudentibus, id eſt, nihil opinantibus & præter ſpem. *l.52.§.damna.D.pro ſocio.*

IMPRVDENTIA, id eſt, ignorantia, & impertinentia, *l.51.D.de euict.*

IMPRVDENTER, minus conſideratè, *l.21.in fi. D.de neg geſt.*

IMPVBES dicitur mas minor annis XIIII. fœmina verò minor XII. *l.vltim C.quand.tut.eſſe defin. §.1. Quibus mod.tut.fi* Macrob.lib. Satur.1.c.6 Poſt annos bis ſeptem, ipſa ætas neceſſitate pubeſcit. tunc enim moueri incipit vis generationis in maſculis, & purgatio fœminarum. *Tertul.lib.* De *virgin. veland.* Tempus etiam Ethnici obſeruant, vt ex lege naturæ iura ſua ætatibus reddant, nam fœminas quidem à XII.annis : maſculum verò à duobus amplius ad negotia mittunt: pubertatem in annis, non ſponſalibus aut nuptiis decernentes. Maſculus impubes S. C. Sillaniano torqueri non debet, ſed terreri tantùm. Veruntamé impuberes ab anno ſeptimo, vſque ad annum vndecimum. proximi cenſentur infantiæ, ſimiles planè furioſo & infanti, quantum ad delinquendi affectum attinet. Quia huius ætatis pueri, bonum & malum non adhuc poſſunt diſcernere, adeóque intellectu carent, *§ pupil Inſtit.de inutil.ſtip.* Ab anno duodecimo vſque ad annum 14. impuberes cenſentur proximi pubertati, & doli capaces: ideóque & furtum iniuriam admittere poſſunt, *l pupillum.in princ.* D. *de reg iur. l.impuberem. D.de furt.cum ſimil.* Et hæc ita ſe habent in maſculis. Nam fœminæ minores duodecim annis cenſentur impuberes, vt iam diximus nec matrimonium rectè contrahere poſſunt, *Inſtit.de nuptiis in princ.* nec teſtamentum rectè facere, *§ præterea. Inſtit quibus non eſt per miſſ fact teſt.* attamen impuberis eſt miniſterium, ſi fortè vel librarius, vel nomenclator vel calculator ſit, vel hiſtrio, vel alterius voluptatis artifex. *l. vt iuſiurandi §.dabitur.* D.*de oper.libert.*

IMPVTANDI verbum duobus modis accipitur *in tit.ad leg.Falcid* Imputari enim primum eſt, in quadrantis computationem venire : & ita in Falcidiam imputari id dicimus, quod hæredi ad quartam explendam computatur, *l. 19.& l.91.& aliis leg. D.ad leg Falcid.* Imputatur interdum in Falcidiam, quod Falcidiam patitur, *l.1 §. Item ſi ita legatum.D eod* Imputare, pro ſupputare, numerare & ſubducere rationem. *Vlpian. in l.1.§.de ſeruis quoque.D.de tut & rat diſtrahendi & vtil cur. cauſſ. act.* Præterea, ſi matrem aluit pupilli tutor, putat Labeo imputare eum poſſe: ſed eſt verius, non, niſi perquam egenti dedit, imputare eum oportere de largis facultatib. pupilli. Hoc eſt, quod vulgò dicitur, deducere in ſuis rationibus. Sicque vſurpauit Seneca epiſtol. 8. Hoc non imputo in ſolutum de tuo tibi. Aliàs Imputare, attribuere eſt, tribuere & aſſignare, *Vlpian.l.1.§.item quæritur. de ſeparat.* Sibi imputent cur minus idoneum fideiuſſorem acceperint.

IN

IN dictione vti ſolent Iuriſconſulti, cùm nihil in ſpeciem determinant, vt iurare in litem : agere in factum : vertere in rem. Sicut ex diuerſo, cum determinatam ſignificare volunt formam, vt ſolent dictione EX, vt : Ex eo facto actionem naſci, *l 1.* D. *de actio. & obli.* Ex lite aliquid probare, vel iuramento adſerere. Hæc omnia euidenter adparent, ſi benè perpendas, *ex l. videmus. in fin. & l.ſeq. item ex l.tutorem.* D. *de in lit. iurand.*

In annos ſingulos quid ſit, explanat Iuſtinianus. *l. ambiguitatem.C. de vſufr.* Iuriſconſ. *l Iulianus. §.eum quoque.* D. *ex quibus cauſ.maio.* Differt autem, in decem annos liber eſſe iubeatur, & intra annos decem : hoc enim ſignificatur, vt liber eſſe ſtatim iubeatur: ſuperiore verò, nouiſſimus decenni dies ſpectatur.

IN ANTEA, pro deinceps, poſthac, in poſterum : quaſi futurum tempus non à tergo ſequatur, ſed ante nos cedat, *lib.Feud.2. titul.5.* Iuro quòd à modo in antea ero fidelis ei. *Et titul 7.* Honorem quem nunc habes, vel in antea habebis: id eſt, deinceps.

IN acceptum ferre opus publicum faciendum, *l.7 D.ad legem Iul.repetund.* eſt perſcribere in codice operum locatorum opus illud eſſe ex lege, id eſt, pactione redemptionis, locationiſque perfectum. Id quod lex Iulia fieri prius

vetabat, quàm opus perfectum ac probatum esset.

IN assem vendere, idem quod in solidum vendere. *Modest. l. 9. D. quibus mod. pig.* Titius Sépronio fundum pignori dedit, & eundé fundũ postea C. Seio pignori dedit. atque ita idem Titius Sempronio & Seio fundum eundem in assem vendidit, quibus pignori antè dederat in solidum singulis. Sic rem soli ex asse possidere, cui opponitur pro parte, *apud Macrum in l. pen. D qui satisd. cog* Et in assem creditoribus satisfacere, cui opponitur In aliquid, *l. 1. D de separat.*

IN bello admissum dicitur, quod propter belli caussam admittitur, *l. 1. §. ex incendio. D. de incen. rui naufr.*

IN bonis esse dicebantur ea propriè, quæ Quiritium iure aliquo quæsita non erant. Itaque inter se illa duo opponebantur, *uti docet Iustin. in l. vni.* C. *de nudo iur. Quir toll. & Vlpianus c. Inst 1. his verbis.* In bonis tantùm alicuius seruus est, velut hoc modo, Si ciuis Romanus à ciue R. seruum emerit, ísque traditus ei sit, neque tamen mancipatus ei, neque in iure cessus, neque ab ipso anno possessus sit. nam quandiu horum quid fiat, is seruus in bonis quidem emptoris est, ex iure Quiritium autem venditoris est.

IN bonis est, quod superest deducto ære alieno, *l. 1. D. de cess. bon.*

IN bonis meis esse dicuntur, etiam iam raptæ res, *text in l. 2. §. 2. l. in hac actione. vers. si fugitiuus* D. *vi bon. rapt.* & ex hac l. colligitur discrimen inter Ex bonis, &, In bonis. de quo vide Ex bonis.

IN capillo puella dicitur, quæ nupta non est: quia comatæ sine vllo capitis tegmine incedebant: nuptæ capite velato erant. *lib. Feudor. 2. tit.* 24. §. 3. Rursus si dominæ vel filiæ, aut sorori in domo adhuc manenti, quæ in capillo dicitur, sese immiscuerit, &c. *In Lombard. lib. 2. cap.* 29. Qui filiam in casa habuerit in capillo & filium non reliquerit, &c. *Et Neap constit. lib 3. titul.* 27. Et sorores in capillo succedunt. Coniugatæ autem & dotatæ à fratrum successionibus excluduntur. Obiter etiam notandum, apud antiquos fuisse hanc consuetudinem, vt nouæ nuptæ crines soluerent: quod in secundis nuptiis non fiebat. Optatus Afer contra Donatistas scribens: Inuenistis (ait) huiusmodi virgines, quæ iam spiritualiter nupserant: quasi secundò coegistis ad nuptias: vt crines iterum soluerent imperastis. Hoc nec mulieres patiuntur, quæ carnaliter nubunt: ex quibus si alicui maritum mutare contigerit, non reperitur illa temporalis festiuitas. Hæc ille. Fuit hoc quoque luctus & mœroris argumentum, vt multis ex locis constat. Ouid. Trist. 1.

Illa etiam ante lares sparsis prostrata capillis
Contigit extructos ore tremente focos.

Liuius lib. 1. Soluit crines, & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat. Notatu etiam dignum est, moris fuisse Francorum regibus, vt filios exephebos Principi alicui vicino tondendos mitterent, qui eorum postea quasi patronus esset. Seruos enim Romano more cum libertatem acciperet, tonderi solitos, nemini non notum. *Paulus Diaconus de gestis Langob. lib. 6. cap.* 37. Circa hęc tempora, Carolus Francorum Princeps, filium suum ad Luitprandum misit, vt eius (iuxta morem) capillum susciperet: qui eius cæsariem incidens, ei pater effectus est: multísque regiis muneribus donatum genitori remisit.

IN Capitolium ascendere, formula est conditionis apud Iurisconsultos peruulgata, quæ vel ex triumphantium more traducta est: quasi quis dicat, Si triumphans in Capitolium ascenderit. Vel etiam ex quotidiana Capitolij ascẽsione.

IN Capita, aut In stirpes diuisionem fieri plerunque in iure legimus, *vt in l. 2. & l. 3. C. de suis & legit l Papinia. 8. D. de inoff. test. & §. 6. Inst. de hær. quæ ab intest.* In capita autem diuidi dicitur hæreditas, quæ tot in partes quot succedentium capita sunt (id est, personæ) diuiditur: vt singulis personis singulæ partes attribuãtur. In stirpes verò, cùm tot in partes diuiditur, quot suorum naturalium, ex quibus succedanei extant, capita fuere. Id est, in cognationis latera & partes.

IN caput alterius torqueri, est in alterius discrimen, vel alterius periculo torqueri. *Vlpian in l. 1. D de quæstionibus.* Neque serui in dominorum, neque liberti in patronorum caput torqueri debent, *quod idem scribit l. 2 l. 3 & l. 10. § pa. test.* Cicero autem planè In dominum dixit & in Miloniana, & Cœliana, & in

Par-

Partit. De noſtrorum, inquit, maiorum inſtitutis: qui cùm de ſeruis in dominos queri noluiſſent, &c.

IN continenti, locutio eſt Iuriſconſultis familiaris, idem ſignificans quod ſine vlla temporis intermiſſione, è veſtigio, extemplò, continuò. *Vlpian l.23 §.2.* Quod ait lex, In continenti filiam occidat, ſic erit accipiendum, &c. *Scæuola l. 135. §. 2. De verb. oblig.* Deinde in continenti inter vtrumque conuenit, vt intra Calend. &c. Aliquando tamen in continenti, cum aliquo moderato ſpatio interpretamur, *l 1. §. in rem ſi ita legatum. D. ad leg. Aquil.* At in leg. Iulia de adulteriis, In continenti filiam dicitur occidiſſe pater, dum eam ἐπ' αὐτῷ ἔργῳ deprehenſam vnà cum adultero, vno ictu atque impetu occidit: & ſi profugerit filia, dum adulterum occidit, interpoſitis tum horis apprehenſam, in continenti occidiſſe etiam dicetur, *l. 23. § fin D eod.* Incontinenti quod ad pacta quæ inſunt exponunt Iure conſulti & Impp. In ingreſſu contractus, vel ante contractum, aut ſtatim pòſt, *l. 7. §. quin imo. D. de pact. l 3. C. de ædil. act. l. 21. C. de vſur. l. 27. C. de pact.* Cui opponitur Poſtea, & ex interuallo, *l. 72 D. de contrahend empt.*

IN DIEM, pro ex die, *l. 9. D. de hæred inſt. ſic l. teſtamento manumiſſ. §. vltim. D. de man. teſt.* Aliàs pro ad diem.

IN DIEBVS illud facito, ita conditione data, ſi nihil præterea ſit adiectum, in biduo conditionem impleri oportet, *l. 217 D. de verb ſign.*

IN duplum ire, Cicero in ea pro Flacco dixit, vt opinatur Hotom. pro ſponſionem facere alterius tanti, quanti lis eſſet. Frater meus, inquit, decreuit, vt, ſi iudicatum negaret, in duplum iret.

In ea cauſſa eſt, hoc eſt, ſi cum eo habet, *l. 3. D. de iniur.* In ea cauſſa eſt, id eſt, in ea ratione iuris verſatur, *l. 1. § ſi quis ita. D de verb obli.* In ea cauſſa eſt, hoc eſt, in ea conditione negotiorum verſatur, *l. de ætate §. qui tacuit. D de interrogat.*

IN facili, & In difficili eſſe, pro facile vel diffi ile cognitu atque explicatu. *Tryphonin. l. in confirmando. 8. D. de conf. tut.* Quod in facili eſt, ſi pater proximo mortis tempore non iure tutores ſcripſerit. *Scæuola l. Gallus. 29. §. vlt. D. de lib. & poſthu.* Ille caſus in difficili eſt, ſi filium habeas & nepotem, &c.

IN famillam nubere dicebatur mulier, *vt ſcribit Hotom.* cùm id matrimonij genus contrahebat, quo materfamiliàs fiebat, hoc eſt, quo in viri manum conueniebat, *l cui ſu rit. 15. D. de cond & demonſt. & l. ſi dies. 21. D. quando dies legat. l. qui filium. 4. D vbi pupil educ. deb. l. vxorem 41. §. teſtamento. D. de legat. tert.* Cicero in ea pro Cœlio: Cui cùm ex ampliſſimo genere in familiam clariſſimam nupſiſſes, cur tibi Cœlius tam coniunctus fuit?

IN familia retentus, qui in poteſtate manſit, *l. ventre. D. de acquir. vel omit. hæred.*

IN factum agere ferè dicimus eum, qui in totam facti ſeriem experitur, nulla ſpecialiter introducta ex facto perſequendi formula. Hinc Actiones, In factum, dicuntur generales perſequendi formulæ, quaſi conceptæ in totam ſeriem facti, quod ſpecialem non habet nuncupationem.

IN facto poſitam eſſe quæſtionem iuris, id eſt, ius definiendum eſſe ſecundum circumſtantias facti. *l. ex plagis. §. in cliuo, D. ad legem Aqu.*

IN fide alicuius eſſe, idem eſt, quod feudum tenere, ab aliqua. Fides enim auxilium, & tuitionem ſignificat, *Bud. in l. Herennius. de euict.*

IN folle offerri pecunia dicitur, quæ ſine numeratione & vlla ratiocinatione, tanquam in marſupio incluſa offertur. *Calliſtr. l. 82. D. de condit. & demonſtr.* Qui ſi reliqua reddiderit, liber eſſe iuſſus eſt, non vtique ſi in folle reliqua obtulerit, liber erit. non enim teſtator hoc ſenſit: ſed illud, vt rationes reddat, quomodo ſeruus reddere ſolet. *Eraſ. in Adag. Cent. 9 Chil. 4.* In folle, exponit, imploratè, inexplicatè, & cõfusè: ſicut qui ſyngraphas & pecunias ſacculo incluſas offert.

IN fraudem legis facit, qui ſaluis verbis legis ſententiam eius circumuenit, *l. 28. D. de leg. ſenat.*

IN gradu eſſe, vox eſt ad dignitatem pertinens *l. ſacroſancta. C. de Epiſc & Cler.*

IN hypothecis vendicare, eſt per hypothecariam actionem petere, *l. fideiuſſ. §. Lucius Titius. D de rebus dub.*

IN Iulij, pro In ædib. Iulij: figura è Græci ſermonis conſuetudine deriuata. *Vlp. l. 8. in fi. D. ſi ſeru. vind.* cum Quintilia cuniculum per gentẽ in Vrſi Iulij inſtru-

xiſſet, id eſt, in hortos Iulij: vt aliis in libris legitur.

IN libertate fuiſſe, ſic eſt accipiendum, vt non ſe libertum doceat is, qui liberale iudicium patitur, ſed in poſſeſſione libertatis ſine dolo malo fuiſſe, *l. quod autem D. de liberali cauſſa*. Porrò in libertate eſſe, & liberum eſſe, diuerſa ſunt: item, vt In ſeruitute, & ſeruum eſſe. In libertate enim ſunt, aut ſeruitute, qui liberos ſeruóſve eſſe putant, ſéque pro liberis ſeruíſve gerunt, cùm tamen aliter ſe res habeat, *l. 7. 10. & 12. D. de li. cauſ.* quod explicat Quint. Declam. 340. & 342. Sicut diuerſa ſunt, in poſſeſſione eſſe, & poſſidere. In poſſeſſione enim ſunt vſusfructuarius, colonus: & tamen non poſſident.

IN litè iurare, ad litigatores refertur, & reſpondet æſtimationi litis. Nam iurat actor in litem, quando per iuramentum declarat & adſerit, quanta pecunia non tantùm ſumptus litis, ſed etiam totam cauſſam æſtimet, cum omnibus damnis, *l. videamus. §. iurare autem. & l. ſequ. D. de in lit iuran.*

IN locum ſucceſſiſſe accipimus, ſiue per vniuerſitatem, ſiue in rem ſit ſucceſſum *l. 1. ff. quod bonorum.*

IN metallum & in miniſterium metallorum damnati, ſerui efficiuntur, ſcilicet pœnæ, *l in metallum. D. de pœnis.*

IN obligatione eſſe aliquid dicitur, cùm vinculo obligationis innectitur. In ſolutione eſſe dicitur, quod poteſt pro re obligata ſolui, licèt iudicialiter non poſſit peti.

IN poteſtate habere, & Alienare, tanquam Aduerſa opponuntur, *Liuius libr. 8.* Minuta Veſtalis cùm decreto Pontificium iuſſa eſſet ſacris abſtinere, familiámque in poteſtate habere: facto iudicio viua defoſſa eſt.

IN poteſtate, manu, mancipióve. *Vl. c. Inſtit. 26.* Et qui in poteſtate, manu, mancipióve eſt ſcripti hæredis, ſub conditione legari poteſt. *Item*: Ei, cuius in poteſtate, manu, mancipióve eſt hæres ſcriptus, legari non poteſt. Poteſtatem de filiofa. manum de matrefam. quæ in manum conuenit: mancipium de ſeruo intelligit.

IN poteſtate conſiſtere exiſtimatur, quod in actu non eſt, ſed eſſe poteſt, *l. aduerſus ſententiam. ff. de arb.*

IN procinctu, vide Procinctum.

IN publicum deduci intelliguntur, & qui in magiſtratibus municipal. traditi ſunt, vel public. miniſteriis, *l. 1. ff. de fugit.*

IN re diſceptare, pro iuſtè iudicare, *c. fraus. § iudex extr. de verb. ſignif.*

IN re præſenti, in ipſo opere, hoc eſt, in re ipſa, *l. de pupillo ff. de nou. oper. nunc.* Aliàs pro in præſentia vſurpatur ab Vlpia. *l. 1. ff. de ſolut.* Sed conſtituere in re præſenti, hoc eſt, ſtatim atq. ſolutum eſt.

IN rem, & in perſonam, locutiones ſunt Iuriſconſultis familiares, quarum illa tum vtuntur, cùm indefinitè, ac ſine perſonæ vllius notatione aliquid factum eſſe ſignificant: hac verò, cum certa perſona definita: *veluti in l. 5. §. 2 ff. de conſtitu. pecu.* Quod exigimus, vt ſit debitum quod conſtituitur, in rem exactum eſt: non vtique vt is, cui conſtituitur, creditor ſit. Item cùm Vlpianus ait, actionem metus cauſſa in rem eſſe ſcriptam, nec perſonam vim facientis coercere, ſed aduerſus omnes reſtitui, *l. 9 in fin. §. quod metus cauſſa & alibi, hoc eſt in l. 7. §. 3. D. de pact.* Pactorum quædam in rem eſſe, quædam in perſonam: illa, quoties quis generaliter paciſcitur, ne petat hæc, quoties ne à perſona petat *Item in l. 10. D. de operis noui nunciat.* Operis noui nunciationem in rem fieri, non in perſonam. *Cic. in lib de Inuentione 2.* Sin autem non in hominem certum, ſed in rem aliquam cauſſa dimouebitur, vt in eadem re, &c. *Item apud Vlp. in l. 4. §. 29 ff de dol. excep. l 1. §. vlt. ff. de interdict Seneca in Ludo*: Ne videar in perſonam, non in rem dicere ſententiam.

In re verſum, vide VERSVM in rem.

IN ſolutum dare, pro ſoluere, *apud Paulum, in l. 60. D. de ſolut.*

IN ſortio eſſe, id eſt, in incerto, & ambiguæ, vt inueniri non poſſit. Iure noſtro ratum eſt, vt iudicium per ſortes admittatur, niſi cùm res adeò perplexa, incertáque eſt, vt alium exitum non habeat, *l. ſi duobus. C. communia de legat. vide Alciat. lib. 5. Parerg. ca. 22.*

IN vtero qui eſt, non eſt pupillus, *l. non eſt. ff. de verb. ſig.* tametſi animal eſſe videatur, *l. 1. § proximus. D. vnde cognati. l. negat. de mort. infa.* Attamen qui in vtero eſt, perinde ac ſi in rebus humanis eſſet, cuſtoditur, quoties de commodis ipſius partus quæritur, *l. qui in vtera. ff. de*

ff de statu hominum.

IN stirpes, vide In capita.

INTVTELAM suam venire mas dicitur, qui ephebus, id est, pubes esse incipit, anno scilicet ætatis decimoquarto: fœmina verò vir potens appellatur, hoc enim in fœmina, illud in mare ponitur *ab Vlpia in l. 5. §. 2. ff. quib. ex cau. in possess.* At prætor, Si is pupillus in suam tutelam venerit, eáve pupilla viripotens fuerit, & rectè defendetur, &c. *Idem l 50. D. de leg. & fid. lib. 32. C. filiofa. ita legatur:* CVM IS IN tutelam suam peruenerit, pubertatis tempus significatur. *Cic. li. de Orat. 1.* Negatéque nisi posthumus & natus, & antequam in suam tutelam venisset, mortuus esset, hæredem eum esse posse. *Idem in Bruto:* Cùm is hoc probare vellet M. Curium, cùm ita hæres institutus esset, si pupillus antè mortuus esset, quàm in suam tutelam venisset, pupillo non nato hæredem esse non posse.

INÆDIFICATA, *l cùm fundus. ff. de instr. vel. instru lega.* vide Ruta Cæsa.

INANE vacuum propriè significat, μεταφορικῶς sine vi, sine effectu, *l. 19 ff. de cont tab.* Inanis actio, quam inopia debitoris excludit, *l. 6. D. de dolo.* vel quæ exceptione eluditur, *l. 24. ff. de lib. caus l. 22 ff. mand.* Inanis reus, qui soluendo non est, *Paul. lib. 2 Sent. titu. 15.* Inanis stipulatio inefficax, *l penul. D. de cond ob. turp caus.* Inanis stipulatio nullius momenti, *l. 39. ff. de donat inter vir. & vxor.* Eodem sensu Inanis obligatio, *l. 8. §. Marcellus ff. ad SC Vell.*

INANES tabulæ, quarum iam pecunia in illis perscripta dissoluta est, *Vlpi. l. 27. ff. de furt.* Quòd si iam erant inanes, quia solutum proponebatur: nunquid ipsarum tantùm tabularum pretij videatur esse æstimatio facienda? *Sic in l. vlt ff ad exhib.*

Inane nomen hæredis, nudum & sine re, *l 3 ff. de inoffi don*

INAVDITVS, ἄκριτος, non auditus, qui caussam non dixit: cuius audita non est defensio. *Vlp. l. 2. ff. ad l. Cornel. de sicar.* Inauditum filium pater occidere non potest. *Suet in Galba:* Quosdam claros ex vtroque ordine viros suspicione criminis inauditos condemnauit.

INAVGERI caussam, *in l. diui. ad finem. ff. de libe. cauß.* qui accipiendum sit, nullus interpretum (quod sciam) explicauit. Accursius id intactum reliquit. qui hoc non intellexerunt, lectionem immutarunt, & agi caussam, reposuerunt *Iac. Cuiac lib. Obser 6. c. 27.* inaudiri censet legendum. Florentina lectio, quæ temerè immutanda non est, mihi non inepta videtur: vt sit sensus, Differendam esse caussam, & sententiam ob absentiam eius, qui de libertate sua litigabat: & vox, Enim, aduersatiuæ non erit, vt & alibi passim.

INAVRES, *lib. 25 §. 4. & Paulus l. 32. § vlt ff de arg. leg.* ab auribus fo aminibus sic nuncupatæ, ex quib. lapilli pretiosi pendebant. *Isidor lib. 19. Etym c. 30 de quibus vide Tertull lib de habit mul & in li. de pallio & Plin. lib. 9.* Antiquum Lexicon, Inaures, ἐνώτια, & hæc Pollux in mundo muliebri recenset.

INCAPAX ab indigno ita à quibusdam distinguitur, vt Incapax is sit, cui capiendi ius non sit, ideóque ei relicta ab initio inutilia sint, & apud hæredem remaneant sine onere, veluti spurius. Indignus autem, cui quæ relinquuntur, ipso iure valent, sed ad fiscum plerunque transferuntur, vel ad hæredẽ vel ad aliam personam cum onere, *tot tit ff. de his, qui vt indign. Vide Bart ad l fin ff. eo.*

INCANTATIONES an sint prohibitæ & punibiles, *Bartol. in l 1. Cod. de mal. & mathe.*

INCAVSTO, hoc est, atramento, falsum deprehenditur, *Auth. de fid. instru. §. 1.*

INCENDIARIVS, *l. 10. ff. ad leg. Corn. de sica.* Galli, *Boutefeu,* qui ignem immittit incendij caussa.

INCERTA in iure appellantur, in quibus non apparet, quid, quale, quantum, *l. vbi autem. 75. ff. de ver. obli.* item

Incerta dicuntur, quæ non in specie, sed in genere proferuntur: veluti, Fundus, Homo, Triticum, *l. hæredes 25. § si incert ff fam. ercis. l. cùm incertus. 15. ff de leg. 1. l in ratione. 30 §. incerta ff. ad l Falcid.*

Incerta actio, siue (quod vsitatius est) incerti actio dicitur, per quam nulla certa sũma petitur. veluti ex stipulatione incerta: Quod mihi ex stipulatu dari fieri oportet. *l 4 ff. de vsur l. 3. C. de inutil. stip. l. diem proferre 27. in si ff. de arbit* Ex omnibus bonæ fidei actionibus, Quod te mihi ex bona fide dare facere oportet. Sic

l.1.D.de vsufru.leg.l 3. D.de condi sin.caus. l 2.§. aliud. D. *de donat. vlt.*D.*si quis in ius voca.*

Incerti actio dicitur, quæ & Præscriptis verbis actio,*l. 6. & l.16. D.de præscr. verb l.6.C.de re perm.l.7.*D.*pact*

Incertus contractus, qui certum ac proprium nomen non habet, *l.9. D.si cert.pet.l 1.§.debitum* D.*de consti.pecun.*

Incerta persona videtur, quam incerta opinione animo suo testator subiicit veluti si quis ita dicit: Quicunque filio meo filiam suam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundum dato, *ait Imp.§.27.De legat.*

Incerta pars, quæ quota sit, non apparet, veluti quicquid mei iuris in eo fundo est, *l. 3.incertum. ff. de acqu pos.* Incertus possessor, quem ignoramus, *l.38.§ si* D *de verbor.signif.*

INCERTVM confitetur, qui se illud aut illud debere confitetur, *l.6.§.1.* D.*de confessis.*

Incertum absolute à Iurisconf. vsurpatur pro ipsa incertitudine. Sic incertum conditionis, *l 11.de secun.tab l.1.C.de pact.* Incertum cautionis, *l.16. D ad* SC. *Treb.*pro incerto euentu, *vt l.6.* D. *quod fals.tut auct.* Incertum rei, *l 11.* D.*de hæred vend.* Incertum successionis, *l.14.*D. *de transact.* Incertum litis, *l 20. C man.* Incertum ætatis, *l 49.ff. de fideius.* Incertum antiquitatis, *l.1.C.Th.de resp.prud.* Incertum contentionis, *l 1.C.The.de equis curulib* Incertum maris, & belli, *apud C.Tacitum lib.3.& 4.*

INCERTITVDO legislatoribus nunquam placet, sed reprobatur. Primum in contractib. *l. inter stipulantem, §. si Stichum.* D. *de verbor.obli.l.cum duo ff de in diem addict.* Deinde in vltimis voluntatibus, *l. duo sunt Titii.*D. *de testam.tute.l. quæsitum. §. si quis eo. D. de fund. instr. l. si quis de pluribus & l si fuerit. D.de reb dub.* Denique in iudiciis nullo modo admittenda est, *l.3. C de senten. quæ sine cert. quantita. profe.l. quid tamen. §. Pomponius, ait* D.*de recept. l. idem Pomponius scribit.* D.*de rei vend.*

INCESTVM committit, qui eam, quam leges, morésque vetant, vxorem accipit: puta priuignam nurum nouercam, *l si adulterium. 38. in princip.* D.*de adult.*nec enim inter parentes & liberos tantùm sunt incestæ nuptiæ. Incesti iudicium in virgines sacratas, vel sanguine propinquas constitutum ait Isidor lib. 5. Etymol.c.26.ad fin. subiiciens Qui enim cum talibus miscentur, incesti, id est incasti habenter. *& vide l.sororis.39.*D. *de ritu.nupt.l.fina.*D.*de condict.sine caus.*

INCESTVM iure gentium committit, qui ex gradu ascendentium vel descendentium vxorem duxerit: iure ciuili, qui ex latere eam duxerit, quam vetatur: vel affinem, quam impeditur, *l.vlt.*D.*de rit.nupt.& d.l si adulterium.38. l vlt.ff.de condi sin. caus Vide Nouell.12.& Iac.Cuiac.expositionem.*

INCIENTES, *apud Varr.lib.2.de re Rust. c. 2.* de ouibus loquens pro ouibus patrui propinquis, vt exponit Fest.

INCILE, & Incilia, *inquit Festus.* sunt fossæ, quæ fiunt in viis, ad deducendam aquam: siue deriuationes, de riuo communi factæ. Sic Vlpia. Incile, est locus depressus ad latus fluminis: ex eo dictus, quòd incidatur. Inciditur enim vel lapis, vel terra vnde primùm aqua ex flumine agi possit, *l.1. ff. de riuis.* Incile ducere.*l.1. §.2.ne quid in flum.pub.* Et incilia prima fossarum, *l. 1.§.caput.*D.*de aqua quot.& æsti.*

INCIVILE, iniquum, inusitatum, inconueniens, contra ius mores, & Instituta ciuitatis, *l fina.§.penu.ff.quod met. caus & alibi sæpe in lib.*Digest *& Cod.*

Inciuiles pœnæ, *l.9. §. sunt autem.* D *de pœnis.*

INCOLA est, qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quem Græci *πάροικον* appellant. Nec tantùm hi, qui in oppido morantur incolæ sunt: sed etiam, qui in alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt intra eum se quasi in aliquam sedem recipiant, *l pupillus. §.incola. ff. de verb sign* Incolam autem non domus aut possessio facit, sed domicilium, *l. 7 & pass. de incol lib.10.C. Cic.in. Offic.*Peregrini autem inquit & incolæ officium est, nihil præter suum negocium agere, nihil de alieno inquirere, miniméque in aliena Rep.curiosum esse.*& vide l.25.*D.*ad municip.*

INCOLATVS vrbs, cuius quis non ciuis, sed incola est, *l.34.de muner. & hon.* D. Incola iam muneribus publicis destinatus nisi perfecto munere, incolatui renunciare non potest.

Inco-

Incolatus ius facit, vt muneribus ciuitatis obligemur, *l.5.D.de incolis.*

INCOLORATE, id est sine caussa sine iusta occasione, aut prætextu, sine colore, *l.minor.18 De minoribus.* Glabrionem Acilium diuus Seuerus, & Imp. Anto. non audierunt, incoloratè restitui desiderantem aduersus fratrem.

INCONDITVS, a, um, absurdus, absonus, *Pap.l. Stichum. §.aditio. ff.de sol.* Etenim inconditum est, subuenire sexui mulieris, quæ suo nomine non periclitetur.

INCONSVLTVS, & eum, à quo consilium non est peritum, & eum, qui cùm quæreret consilium, non accepit tamen, sed quasi pro indigno habitus est, significat. Hinc inconsultus fecit. Oppo. Optimo consilio vsus est, *l.pen. § si ff.de rit.nupt. Sic Vlpi.l. verum. §.sciendum de minoribus.* Inconsulta facilitas damni restitutionem indulget, non euentum damni.

Inconsultus calor, temerarius & præceps. D *ad Turpil.l.1.in fin.*

INCONSVLTO hæredis nomen deletum, *l. 1. D si tab. test.extr.l. 1.de his quæ in testa.del. l. si vnus. §.1. C. de test.* Alber. exponit, Inconsultò, id est, non studio.

INCONCVSSA, inuiolata. Inconcussè, quietè, & sine interpellatione. *c. illud. & ca. auditis. de præscr.* & pacificè, *c.cùm venissent.ext.de in integ.resti.*

INCORPORALES res sunt, quę tangi demonstratiue non possunt, cerni tamen animo, atque intelligi possunt: quarum rerum nullum subest quasi corpus: est quædam tamen conformatio insignita & impressa in intelligentia, quam notionem voco, *inquit Cic. in Topic.* Et in eandem sententiam Caius, *l.1. D. de rer.diuis.* Eiusmodi sunt, Hæreditas, vsusfructus, vsus, obligationes, &c.

INCORPORATIO, *in Rubr. C. de bon. vac. & incorporat.* vsurpatur, pro confiscatione, siue in fiscum relatione: cùm damnati alicuius bona in fiscum rediguntur: quod quemadmodum fiat, *declarat l si quis.7.C.de bo.damna.*

INCRVSTARE, crustam, illinimentum, & quasi pauimentum quoddam inducere, siue ex lapide, siue ex calce, siue ex argilla id fiat. Hinc Incrustatio, tectorium, & pauimentum illud. *Proculus l. 13.§.1. D.de seru. vrb.præd.* Parietem communem incrustare licet, sicut licet mihi pretiosissimas picturas habere in pariete communi. *Et paulò post:* Quod obseruari & in incrustatione oportet. *Item apud Vlpian l.79. de verb. sing.* Varro *de re rusti. lib.3.cap.14.* de cocleis loquens: Has quoque saginare solent, ita, vt ollam cum foraminibus incrustent sapa & farre.

INCVBARE possessionis est tam naturalis quàm ciuilis, vt & habere: sed in malam partem Incubare sumitur, pro mala fide possidere. Hinc

INCVBATIO, *l.vlt. C.ne rei dom. vel templ.* pro possessione malæ fidei, Et

INCVBATOR imperij, Seruio, pro tyranno, qui aliàs Subsessor dicitur. Hinc illud Acroteleucion Virgilij:

deuicta Asia subsedit adulter.

INCVLPATVS, pro culpatus, accusatus, *lib. Feud.1.tit.19.§.1.* Si vnus inculpatus fuerit vna de his nominatis culpis. *Sic leg. Sali.tit.43.* Si cuius seruus in futurum fuerit inculpatus. &c. *Item leg. Burg.tit.8.*de ingenuis inculpatis.

INCVMBERE, pro incubare, id est, obtinere, possidere, conseruare, solidè (vt ij, qui rei alicui incubant) tenere. Hinc creditor dicitur Incumbere suo pignori, qui acriter illud conseruat: *vt apud Vlp.l.55. D.de furt.* Hinc Incumbere possessioni *apud Impp. l. 8. C. quomodo & quan.iud.*

INCVNABVLA, seu cunabula: initia, primordia disciplinæ tradendæ quo verbo vsus est Tertul.lib.de patientia, his verbis: Per hæc impatientiæ tunc infantis quodam modo incunabula. Cunabula legitur in procemio *Insti. §.cùmque hoc.* quod exponit Theop. τὸ πρῶτα τῶν νόμων προοίμια, Hoc verbo vsus etiam est Cice.li.1. de Diuin. Qui cùm esset incunabilis, inquit, de Roscio loquens, educaretúrque in Selonio, &c.

INDAGARE Ant.Lex, est ἐξιχνιάζειν., Hinc metaphoricῶς Indagare crimen, est patefacere: cuiusmodi est illud *Cice. pro Milone:* Cùm illa indicia communis exitij indagaui & patefeci, protuli, extinxi. &c. Hinc fortassis

INDAGABILIS ex ambitu *apud Varro. lib. 4. de ling. Lat.* ἐξεταςέος, ὑπεύθυνος, ἔνοχος. Qui aliter faxit, indagabi-

lis ex ambitu caussam dicit huiusmodi illud est in legibus scribendis familiare: Qui aliter faxit, capitale esto. *Item illud in Numæ Regis legib.* Si qui aliuta faxit, ipsus Ioui sacer est. Nisi mendum sit in verbo Indagabili, quod est apud Varronem.

INDAGO, venatio, quæ fit plagis circum saltum extensis. *Vlp.l.11.§.11.de act. emp.* Veluti cum futurum iactum retis a piscatore emimus: aut indaginem plagis positis à venatore, vel pantheram ab aucupe.

INDEBITVM trifariam accipimus I. Quod neque naturali, neque ciuili iure debetur, hoc est, quod planè non est debitum: aut fuit quandoque vtroque iure debitum, sed nunc solutione, vel acceptilatione sublata est omnis obligatio: *vt tractatur in tit. Instit. quibus mod. tol. obligat.* Ad hoc genus indebiti pertinet id, quod pendet sub conditione, quæ an impleatur, incertum est: vt, si nauis ex Asia venerit. Secus est, si talis fuerit conditio quæ omni modo exitura sit, *vt in l. sub conditione, & l. sequenti.* D. *de condi.indeb.* Ratio est, quia priore casu, propter incertitudinem, ante conditionis euentum nullo modo debetur, *l. grege.§.vltim.* D. *de pignoribus. l si quis reum. §. huic* D. *de liber. lega. Accedit. l. sufficit.* D. *de cond.indeb.* In posteriore vero specie certitudo euentus efficit obligationem puram censeri, *l si pupillus.§.qui sub conditione. ff. de nouat* Sic & in diem debitor, si ante diem soluat, non potest repetere, quia certum est diem futurum quo debebitur, *l. in diem. ff de cond.indeb.* Huc item pertinet indebitum quod pupillus, furiosus, vel is, cui bonis interdictum est, sine tutoris vel curatoris auctoritate soluerit, cùm non sit factus locupletior euidenter. Nam his personis iudicio planè carentibus, regulariter quidé locus est repetitioni cùm nec natura debeant, *l. interdum. l. quod pupillus. ff. eod. tit. l. pupillus. ff de oblig. & act l. more nostro ff. de acquir. hæred. §. nunc admonendi insti. quib. alien lic. vel non.* Verum si locupletiores acti sint, & in pubertate soluant, non repetunt, quoniam tunc naturaliter obligantur, *l. naturaliter. §. vlti. & l. seq. ff. de condi. indeb.* secundum istam distinctionem, vt non obstet, quod Vlpianus dicit, Pupillum sine tutoris auctoritate promittentem, naturaliter obligari, *l.1. in fin. D. de nouat.* II. Indebitum est quod ciuiliter quidem debetur, sed non naturaliter: veluti, cùm quis scribit se debere, scilicet spe futuræ numerationis, quæ secuta non est: aut si quis pacto vel iureiurando se liberet, *iuxta tit. de liter oblig & l. vlti. in princ. ff. de iureiur. l. Stichum. §. naturaliter. ff. de solutio.* Et huc referendæ sunt omnes species exceptionum, quæ ad elidēdas summi iuris actiones perpetuò obstant ex naturali æquitate. *Vlpian. in l. non sortem. ff. de cond. indeb.* indebitum autem, inquit, solutum accipitur, non solùm si omninò non debetur, sed & si per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat. III. Indebitum accipitur, quod naturaliter quidē sed iure ciuili non debetur: vt inter patrem, & filium, ac inter fratres sub eadē paterna potestate, *in l. frater à fratre. ff. de condict. indeb.* Item inter dominium, & seruum *l. naturaliter. & l si id quod. ff eod. tit.* Eodem modo verus debitor in iudicio absolutus, obligatur adhuc, *l. Iulianus. ff. eodem tit.* Licèt enim absolutus sit, *inquit Paulus*, natura tamen debitor permanet. Item legatum minus solenne, aut solenne quidem, sed quod per legem Falcidiam minuendum est, naturaliter debetur. *Martianus. ff. de cond. indeb.* Fideicommissum, inquit, in stipulatione deductum, tametsi non dubium fuisset, quia tamen à sciente fidei explēdæ caussa promissum esset, debetur. Vel sic:

INDEBITVM aliud est natura, aliud iure gentium, aliud iure ciuili, aliud iure honorario, *l.1. & 3. ff. de constit. pec. l.47. de condict indeb.*

Indebitum accipimus, non solùm si omnino non debeatur, sed etsi per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat, *l.26. §.3. ff. de cond. indeb.*

Indebitum est, non tantùm quod omninò non debetur, sed & quod alij debetur, si alij soluatur: aut si id quod alius soluebat, alius quasi ipse debeat, soluat, *l. in summa. 65. ff. de cond. indeb.*

INDEMNITATEM alicui repromittere, & de indemnitate cauere dicunt Iurisconss. pro eo, quod est satisdato, vel simplici & nuda promissione cauere alicui indemnem eum futurum ex eo negotio, quo de agitur, *l. 16. §. idem quæri. ff. ad SC. Treb.* Inde Indemnitatis cautio,

cautio, *l.14.D.ad Trebell.* Et indemnitatem præſtare, *l. penultim. D. de mag. conueni.*

INDICARE, eſt pretium rei vendendæ ſtatuere, *l.Iulianus.ff.de actio.emp.* Mercari verò, & liceri, eſt aliquid minus offerre, quàm indicatum ſit, donec in precium conſentiant emptor & venditor. Itaque indicare, venditoris eſt: Liceri & mercari, emptoris. *Cicero lib.3 Offic.* Scæuola cùm poſtulaſſet, vt ſibi fundus, cuius emptor erat, ſemel indicaretur.

INDICATIO, verboſa illa, ac ſcurrilis propemodum venalium rerum cõmendatio, qua venditores vti ſolent emptoribus alliciendis, *apud Vlpianum. l.13. de act. empt.* vbi de emptore loquitur: Hic non debuit facilis eſſe ad temerariam indicationem.

INDEX, eſt breuis quædam ſubnotatio ex latiori ſcriptura, nec idem quod exemplum. exemplum enim ex integro deſcribitur totum. Hinc *l.2. D. de fide inſt.* Quicunque à fiſco conuenitur, non ex indice & exemplo alicuius ſcripturæ, ſed ex Authentico conueniendus eſt. Cice. *Philip.* 1. de lege loquens, quam tulit Antonius de tertia Decuria iudicum. Hic enim eſt legis index, vt ij res in tertia Decuria iudicent, qui liberè iudicare non audeant. Hinc per indicem exponere, prouerbiali ſermone vſurpatur, pro ſummatim, & παχυμερῶς. *Aſconius in 3. Verr.* Antequam, inquit, cauſſa ageretur, quaſi per indicem rem exponebant. *& Iuſtin. in l.1.§.noſtram. C.de vet. iur.enucle. & §.vltim.de publ.iud.* Vt vobis, inquit, poſſibile ſit, quaſi per indicem ea tetigiſſe. quod ita Græcè Theophil. interpretatus eſt, διὰ συντόμου παραδόσεως. Dicitur etiam periculum, vt Græcis στήλη. ita enim Plutarch. in Apophtheg. ἐπιγράψαι τῇ στήλῃ τὴν καταδίκην, de iudicibus loquens: quod Æmilius Probus in Epaminonda periculum vocat.

INDEX, ab iudicio, olim dicebatur, qui crimen aliquod indicaſſet, detuliſſet, vt Pædianus ait: & ita ſæpiſsimè à T. Liuio, Salluſtio, Cicerone, Tranquillo, & aliis claſſicis accipitur. Indicaſſe enim, interprete Vlpiano, eſt, detuliſſe, arguiſſe, accuſaſſe, & conuiciſſe, *l.197. D. de verb. ſigni. quæ referenda eſt ad l.3. & ſi ex ſtipulatu. & §. vtrum id D. ad SC. Sylla.* Græci in eundem ſenſum ἐνδείκνυσθαι dicunt, *vt patet ex l.3. D. de via publ.* Hinc

INDICI res dicuntur, à quibus crimina nunciantur, & ad magiſtratus deferuntur, *l.1. & 3.§.item qui. D.de ſica. & l.3.§.nunciatores. D.ad Turpil.* Atque vt de indicum officio aliquid dicamus, Charondas ille Catanæus, cuius Ariſtoteles & Cicero plurib. locis mentionem fecerunt, ſtatuit ne indicare homines etiam ſanguine maximè coniunctos affines alicui culpæ, haberet in ſe dedecus ac turpitudinem vllam. Cicero in eos, qui cum accuſarentur, quòd peſsimum ciuem, & inutilem Reip. defenderent, ita ſe purgabãt: Meus cognatus eſt. An poteſt, inquit Cicero, cognatio propior vlla eſſe, quàm patriæ?

INDICIVM, ipſe delationis actus: atque hoc ſenſu *Pompon. l.2.§.initiũ. D. de origin. iur. ait,* Vindicem Vitelliorum ſeruum coniurationem iudicio ſuo detexiſſe. Sic indicium profiteri. *l.1.D. ad leg. Cornel. de ſicar.* Quíve cùm magiſtratus eſſet, publicóve iudicio præeſſet, operam dediſſet, quo quis falſum indicium profiteretur, vt quis innocens conueniretur, condemnaretur. Et aliis locis quàmplurimis. Indicia etiam ſunt indicis præmia, Græcè μήνυτρα, cuius verbi fit mentio *in l. falſus. §.4. D. de furt. & ab Vlpian. in l. idem ſi ob ſtuprum. §.3. D. de condict. ob turp. cauſ.* Si tibi, inquit, indicium dedero, vt fugitiuum meum indices, vel furem rerum mearum, non poterit repeti quod datum eſt. *Et paulò poſt:* Sed ſi ipſe fur indicium à me accepit, &c. *Apuleius libro ſeptimo, Aſin. aur.* Indicinæ præmia vocat. Indicia pro argumentis, *lege prima, C. de teſtib. l.19. C. de rei vind.*

INDICERE forum dicitur Magiſtratus in prouinciis, cùm & locum & tempus deſignat, quo cauſſæ in conuentu agantur. Virgil. Æneid.

Indicitque forum, & patribus dat iura
vocatis.

vbi Seruius, id eſt, tempus & locum deſignat agẽdorum negociorum, qui Conuentus vocatur. Indicit autem verbum iuris eſt, & per hoc potentem vult ſignificare ciuitatem. vide ſuprà, Forum agere, item ſuprà Conuentus. Aliàs Indicere iubere eſt. Hinc

Indicere operas, *l* 13.§. *indicium.l.23.§.1. & l.24.ff.de oper.li.conſenſu.* Inducere munus, *l.5.ff.de iur immu.* Et indictæ collationes, *l.8.cui muneris ff.de va.mun.*

INDICTIONES, nihil aliud ſunt, quàm annonæ vel tributa, id eſt, annonaria & tributaria functio, rebus, non perſonis indictæ, id eſt, impoſitæ, *l.3.C. de annon.& tribu.* qui titulus à titu de indict. hoc tantùm differt, quòd ille eſt de ijs, quæ indicuntur, hic verò de indictionum ratione & forma. *Plinius ad Traianum*: Nec nouis indictionibus preſſi, ad vetera tributa deficiunt. Indictiones extraordinariæ, *l.10. C.de mun.patrim.* ſunt, quæ ad tempus præter morem indicuntur: veluti augariæ belli tempore, aut equi, muli, veredi. Porrò Indictiones cùm eſſent anniuerſariæ, inde cœperunt anni per indictiones numerari, quas vocant ἐπινεμήσεις, ita, vt earum numerus non excederet XV. Sed idem ſemper reuoluerunt. Cœpit hic mos Theodoſij magni temporibus, vt Cedre. ſcribit, vel Conſtant. potiùs, vt ex Faſtis quibuſdam Græcis Onuphrius, vir doctus & diligens prodidit, in quibus ſub Conſtantini II. & Licinii II. ita eſt: Ἰνδικτιόνων Κωνσταντινιανῶν ἐντεῦθεν ἀρχή. Eas verò incipere menſe Septembri indicat. *l vlti. C.de ann & tribu.& l.1.de mil.veſt & Nou.128.* & ſpecies, quam Græci ponunt *ad l.13.ff. de iuriſdi.om iud.* de Gaio magno Drungario, cui Princeps Titium ſucceſſorem dedit, vt ab initio menſis Septemb. ſexta indictione magiſtratum inchoaret: Non poſſe Gaium Sempronium iubere iudicare poſt menſem Auguſtum quintæ indictionis: ſi tamen iuſſus iudicare menſe Aprili quintæ indictionis cœperit, necdum veniente Septembri pronunciauerit, iudicium non ſolui. Hæc tria ſunt paria, anno quinto, indictione quinta, fuſione quinta *l.6.C. The.de indul. debi.* ex quo apparet ratio nominis. Onuphrii etymologia non mihi probatur, vt nec ea, quam adfert Cedrenus in Theodoſio, cuius verba hæc ſunt: ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἤρξαντο ἀριθμεῖσθαι αἱ ἰνδικτιαι. ἀρξάμεναι ἀπὸ Αὐγούστου καίσαρος ἐν ἔτει ιε τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. καλεῖται δὲ ἰνδικτιών, τουτέστιν ἰνικτίων ἡ ἀφεὶ τὸ ἀήττητον νίκη. Sciendum potiùs ab eo die, quo victus eſt Maxentius, ſcilicet anno Chriſti CCCXIII. ante diem VIII. Calend. Octob. quòd tunc demum religio Chriſtiana, in libertatẽ vindicata ſit, quaſi ab ipſius primordiis libertatis, Nicæni conuentus auctoritate inſtitutum eſſe, vt ſublatis Olympiadibus annorum ratio ab eo tempore iniretur.

INDIGNVS quis in iure dicatur vide incapax.

INDIPISCI, pro adipiſci, vel gerere, *l vlt C. de profeſſ. & med.* indepta adminiſtratione, id eſt, geſta adminiſtratione. Perperam enim quidam eo in loco indempta legunt, ſeu ademptæ, *ſic l. vlt. C.de fund.patrim.* indepto canone, id eſt adepto.

INDIVIDVVM quod Dialectici appellãt, id eſt, quod nec de ſubiecto vllo dicitur, nec in ſubiecto vllo ineſt, veluti Stichus aut Pamphilus: id Iuriſcõſulti vitandæ ambiguitatis cauſſa, ſpeciem appellant. quo nomine ferè ſpeciem infimam intelligunt. nam indiuiduũ nomẽ in iis rebus ponunt, quæ neque naturales, neque intellectas partes recipiunt, veluti ſeruitutes: *vt conſtat ex l.4.& 72. ff de verb.obli.* Stichum igitur indiuidui nomine nõ intelligemus: quia diuidi in partes intellectas poteſt: at viam, iter, aquæductum, nauem, equum, indiuidua dicimus. ex quo illud Caſcelianum: Nauem ſi diuidis, nec tu, nec ſocius habebitis: *apud Macrob lib Sat.2.*

INDVCIÆ ſunt, *inquit Varro*, pax caſtrẽſis paucorum dierum. Item, induciæ ſunt belli feriæ. *Hæc Gellius lib.1.c.25.* Vbi etiam has Varronis definitiones tanquã haud plenas, & probas reprehendit. nec enim paucorum dierum ſunt induciæ, & teſtatur C. Pontium Sannitem, à dictatore Ro. ſex horarum inducias poſtulaſſe. Græci, vt idem inquit, ceſſationem iſtam pugnæ pactitiã ἐκεχειρίαν dixerunt, quaſi dicat, manus cohibitionem, Inibi hoc quoque adſcribi, Inducias ſic dictas arbitramur, quaſi tu dicas, inde vti iam. Pactũ induciarum eiuſmodi eſt, vt in diem certum non pugnetur, nihílque incommodi detur: ſed ex eo die poſtea vti iam omnia belli iure agantur. Quod dicitur dies certus præfinitus, pactúmque fit, vt ante eum diem ne pugnetur, atque is dies vbi venit, inde vti iam pugnetur: idcircò ex iis, quib. dixi vocibus, quaſi per quẽdam coitum & copulam, nomen Induciarum connexum eſt. Aurelius autẽ

Opilius, in 1.lib.quos Musarū inscripsit, Induciæ, inquit, dicūtur, cum hostes inter sese vtrinque alteri ad alteros impunè, & sine pugna ineunt. Inde ab eo, inquit, nomen esse factum videtur, quasi initus atque introitus.

Induciæ sunt, *inquit Paulus*, cùm in breue & in præsens tempus conuenit, ne inuicem se lacessant, *l.19.§.1.ff.de capt.& postlimi.*

Induciæ *secundum glo. sum.3. q.2.* sunt quintuplices, scilicet restitutoriæ præparatoriæ, citatoriæ, deliberatoriæ, indicatoriæ, siue executoriæ. Et ibi ponitur tempus omnium.

INDVCERE præter alia significata, est etiam delere, & cācellare calamo transuerso. *Vlpia.de iis, quæ in test.delentur, l.2.* Cancellauerat autem qui testamentum, vel induxerat. Item si nomina omnia induxerat, vt proponitur. Item, Quæ in testamento legi possunt, ea inconsultò deleta, vel nihilominùs valent: consultò inducta non valent. Hinc Inductio pro abolitione, & litura ponitur. Et inducere sententiam, aut decretum, vulgò est ad nihilum ponere. Est enim Inducere propriè, ducto per ceras stylo tegere, interlinire, & memoriam scriptorum obliterare. *Bud.in l.vlt.de Senatoribus.* Induci cognitio dicitur, quæ ex actis tollitur & aboletur, *l.9.ff.de iur.fisc.* Dicitur & circūduci eodem sensu, *l.27. ff.de lib.caus.l.73.ff.de iudic.* Vtuntur & Iuriscons. perducendi verbo eodem significatu. *l.18.ff.de iis, quæ in test.delen.l.8.§ sed & cum.ff.de secund. tab.l.20.§.vlt. ff.de testa.milit.*

INESSE dicuntur pacta, quæ contractu continentur, *§.quinimò.l.7.ff.de pact.* Sic pacti & doli exceptiones bonæ fidei iudicis inesse, id est, contineri dicuntur, *l.3.ff.de rescind. vend. per l.74.§. qui seruum.ff.de leg.1.* Sic doli præstatio. & bona fides inest contractibus, *l.152.ff. de regul.iur.*

INFAMIS generaliter is dicitur, quem lex, vel SC. vel decretum principis, vel edictum prætoris, ex caussa aliqua turpi notauit, vt ignominiosum: quam pœnam Varro ita describit elegāter: Tertia pœnarū infamia, stans nexa in vulgi pectore, fluctuāti intōsa coma, sordido vestitu, ore seuero. *Vide Iulian.l.1. ff.de iis qui not.infa.& Iurisc.tot.tit.ff.eo.*

INFAMIA & ignominia, *inquit. Corn.Front.* sic differūt: Ignominia, imponitur ab eo, qui potest animaduersione notare: Infamia ex multorum sermone nascitur. Quid autem infamia differat à Nota, vide Notati.

Infamia duplex est, Iuris & facti, Infamia iuris, sola auctoritate legis nominatim infligitur. Vnde ex famosis actionib. condemnatus, iustam cōtrahit nominis maculam. Infamia facti, ex ipsa rei indignitate secundum censuram bonorum virorum est, *l.2.ff. de obseq.à liber. & libert.parent. & patr. præstan.* Licet enim (*inquit Paulus*) verbis edicti non habeantur infames ita condemnati, re tamen ipsa, & opinione hominum, non effugiunt infamiæ notam.

Infamia notari, Nota laborare, Notari, Existimationem lædere, Famosum esse. *Vlpianus in l. 2. ff. de his qui not. infam.*

INFANS dicitur quasi fandi impos, qui septem non compleuit annos. *Impp.l.18.C.de iur.delib.* Si infanti, id est, minori septem annis, in potestate patris constituto, &c. *Vlp.l.1.§.2.ff.de administ. tut.* Licētia igitur erit, vtrùm malint ipsi suscipere iudicium an pupillum exhibere, vt ipsis auctoribus iudicium suscipiatur; ita tamen, vt pro his, qui fari non possunt, vel absint, ipsi tutores iudicium suscipiant, pro his autem, qui supra septimum annum ætatis sunt, & præstò fuerint, auctoritatem præstent. Hunc ἑπταετῆ interpretatur Harmenopulus, *lib. 6. tit.6.* Infantiæ proximos exponit Theophylus, *Institu.de inut.stipula.*

Infantilis vestis, *l.25. §.muliebri ff. de aur.& arg.leg.*

INFECTA, corrupta, *l.2.C.de condit.in publ.horreis lib.10.*

INFECTVM, id est, non factum. Hinc

INFECTI argēti appellatio rudem materiam continet, id est, non factam, *l.cùm autem.de auro argento, mundo.l.6.ff. de rei vindicat.* Græci ἄσημον dicitur. Eodem sensu Infectum æs, quod signato opponit Festus, in voce Raudus. Sic Infecta lana, infectúmque linum dicitur, *l. 20.ff.de legat.3.* & Infecta purpura, *l.1.§. quis argentum.ff.depositi.*

Infectum damnum, nondum factum, sed quod futurum veremur, *l. 2.ff. de*

damn.infect.l.3. §.penult. ff. de riuis. Aliàs Infectum apud Salluſtium in Iugurtha, quod fieri non poteſt. Sed Rex nihil iam infectum Metello credens. Id eſt, nihil eſſe putans, quod non efficere Metellus poſſet.

INFERRE pœnam, *l.12.ff.de manumiſ.* Reliqua, *l.4.C.de ma.teſt.* Penſiones, *l.37.ff de vſufr.* Pecuniam rationibus, *l.38. D.de neg.geſt.* Portionem virilem, *l.101. D.de ſolut.* Vectigal, *l.7.D.de publ.*

Inferre mortuum, pro ſepelire, vulgò notum eſt. Quod fit, cùm terra conditur corpus, *l.diui.fratres.D.de rel.& ſump.fu.*

INFINITVM, pro indefinitum, nullo certo termino circumſcriptum. *Cicero in Partit.* Quid quæſtio, quáſnam habet partes: Infinitam, quam Conſultationem appello: & definitam, quam Controuerſiam nomino. Item alibi locis innumeris. *Celſus. l. 9. D. de ſerui.* Si cui ſimplicius via per fundum cuiuſpiam cedatur, vel relinquatur, in infinito, videlicet per quamlibet eius partem ire agere licebit. *Vlpia. l.13. in fi.D. de dam.infect.* Neque enim in infinitum obligatus eſſe debet ſtipulatione. *Mæcianus l. 91. D. de condi. & demonſt.* Tempus autem vel certum, vel infinitum comprehendatur.

Infinitum, immenſum, immodicum, *l.61.D.ad l.Fal.in* Infinitum iurare, id eſt, in immenſum, *l.68.ff.de rei vin.*

INFICIARI, *l.2.ff.de except.* & alibi creditum & depoſitum abnegare. Hinc Inficiatio, *l.16.ff.iud.ſol.* Feſtus Inficiari, creditum fraudare.

INFICIATIO, *Iſidor.lib. 5.Etymolo.c.26.* rei debitæ negatio cùm poſcitur. Inficiatione cauſſa creſcit, ſcilicet in duplum, *l.7.ff.de ſolut.iuncta l.26.§.fin.ff. ad leg. Aquil.*

INFIXA, *l.cùm fundus.ff.de inſtru. leg.* ſunt ea, quæ adfixa, inædificata, & alligata ſunt ædibus, quæ & aliàs fixa, iunctáque dicuntur, *l.38. §.vlt.ff.de act. emp.ſecundum vulg.ſcript.* Vide ſuprà Adfixa. Obiter tamen notandum, pro infixa poſſe etiam inficta legi, cùm & Varro 3.*de Re ruſti.* dixerit, Ficta, Afficta, Deficta, & Diomedes Scaurúſque probarint, *& in l. nequid. ff. de incend. ruin. naufr. Pandect. Florent.* eodem ſenſu legant, Nauis inficta. Caper, Grammaticus, Fictum, inquit, rationis; fixum voluntatis. Vide RVTA CAESA.

INFLIGERE alicui precium rei, hoc eſt, auferre. Iulianus, *l.30.ff.de nego. geſt* Ex facto quærebatur, inquit, quendam ad ſiliginem emendam curatorem decreto ordinis conſtitutum: eidémque alium ſubcuratorem conſtitutum, ſiliginem miſcendo corrupiſſe, atque ita precium ſiliginis, quæ in publicum empta erat curatori inflictum eſſe.

INGENIVM naturam ſignificat, & ad ea, quæ anima & ſenſu carent, transfertur, *l.6. C. de bono. proſcript.* Ingenium aruorum *apud Virgilium 2. Georg.* Nunc locus aruorum ingeniis. *Sic Plin.lib.14.c.1.* Ingenium ſoli, ſiue terræ. *Tacit.lib.5.* Locorúmque ingenio ſeſe contra imbelles regias copias tutabantur. *Salluſt.lib.3.Hiſt.* Caſtríſque collatis, pugna tamē ingenio loci prohibebantur.

INGENVI ſunt, qui ex matre libera nati ſunt, *l. 5. §. ff. de ſtatu hom.* Verùm.

Ingenui dicebantur antiquitùs, qui patrem ciere poſſent, hoc eſt, ex legitimo matrimonio ſuſcepti, qui iidem & Patricij dicebantur. *Liuius libr. 10.* An Romæ vnquam fando audiſtis, Patricios primò eſſe factos, non de cœlo demiſſos, ſed qui patrem ciere poſſent, id eſt, nihil vltrà quàm ingenuos. Hæc Liuius, qui non obſcurè ingenuos iis opponit, quos poſterior ætas Spurios, recentior vulgò conceptos appellauit, *l. vulgò.24.ff de ſtatu hom.* Liberi ergo non ingenui dicebantur. *Cic.lib.de natu.Deorum.III.* Vt enim in iure ciuili, qui eſt de matre libera, liber eſt: item iure naturæ, qui de Dea matre eſt, Deus ſit neceſſe eſt. Feſtus autem ſub voce Patricios, locum illum Liuij dilucidè confirmat: Patricios, inquit, Cincius ait, in li. De comitiis, eos appellari ſolitos, qui nunc ingenui vocantur.

Ingenuus eſt is, *ait Imp.* qui ſtatim vt natus eſt, liber eſt: ſiue ex duobus liberis matrimonio editus eſt, ſiue ex libertinis duobus, ſiue ex altero libertino, & altero ingenuo. *De ingen.in prin.* Vel ſic, ingenui ſunt, qui ex matre aliquo grauiditatis tempore libera, ſiue illa ex marito, ſiue ex alio cōceperit, procreati ſunt. nam libertas vno tantùm iſtorum trium temporum ſufficit.

INGLV-

INGLVVIES, vide illuuies.

INGRATVS libertus est, qui patronio obsequium non præstat, vel res eius filiorúmve tutelam administrare detrectat, *l.19.ff de iur.patr.l.6.§. vlt.ff. de li. agno*. Moris autem erat, vt domini seruos manumittentes, iis gratiæ alicuius exigendæ caussa imponerent donum, munus, operas, *l.pen.ff.de obseq. par.præs.& alibi persæpè.*

Ingrata non est liberta, quæ arte sua contra patronæ voluntatem vtitur, *l fi.ff. de obseq.alib.præst.*

Ingrata testamenta sunt ea, in quibus de nobis benè meritis nihil relinquimus, siue liberi sint, siue extranei. *Suetonius in Caligula*: Testamenta primipilarium vt ingrata rescidit.

INGRATI actio, vide Actio ingrati.

INGRATITVDINEM vitium censeri longè pessimum, vulgò quidem, sed verisimile dici solet. Nam cætera delicta aduersus proximum quidem malè committuntur, sed fortassis nec bene nec malè meritum. Ingratus autem contemnit eum, à quo beneficiis adfectum est. Quid hoc facto committi potest fœdius? Si quæ igitur actio iure proposita est vnquam, certè actionem ingrati iustissima ratione introductam esse, fateri oportet. Vide Actio Ingrati.

INGREDI consulatum, pro inire, *l. 36.ff.de cond.& demonstra.*

INGRESSVS contractus, apud Vlpianum, in lege, iuris gent. de pactis, non ex vulgari sententia, pro principio intelligendus est: sed, vt Alciatus admonuit in Parerg. proposita ipsius contractus materia. *Vide cum libro. 1. cap.24.*

INIICERE manum, propriè fit verbo antiqui iuris, quoties nulla iudicis expectata auctoritate, rem nobis debitam, aut etiam nostram vindicamus, *l. sed si hac ff. de in ius voc. l. penu.de seru.expor.* Iniicitur etiam manus in aliquem, vel in eius bona, vel merces aliquas, quando ille inde abire, vel res inde moueri, auctoritate aliqua vetantur, quod nos Arrestare dicimus. *Budæus in l. vlt.ff.de Senat* Hinc illud Virgilij, Iniecere manum Parcæ. Sermone, inquit Seruius, vsus est iuris, pro traxerunt debitum sibi.

INIECTIO manus, ius prehendédi, abducendíque: verbum ex XII, Tabul. Aeris cõfessis, rebúsque iudicatis 30. dies iusti sunto: pòst deinde manus eiectio, esto, *Vlpia.l.10.§ 1 ff.de in ius voca.* At si venditor, qui manus iniectionem excepit, ipse prostituit.

INIRE verbum non iungitur ferè, nisi rebus aliquid momenti habentibus, grauibus & non minutis: vt, Ineo rationem, fœdus pacem, societatem, bellum, consilium, *vt apud Iurisconss.* Inire consilium diuortij, *l. si concubina. §. 1. ff. rer. amot.* Inire furti cõsilium, *l.meritò D. pro sec.* Inire cubile alicuius, pro cum eius vxore dormire, *apud Ciceronem legitur.*

INIVRIA ex eo dicta est, quòd non iure fiat. Nam generaliter iniuria dicitur omne, quod non iure fit, *l.1 ff.de iniur.* Specialiter autem iniuria, aliàs contumelia dicta est, Græcis ὕβρις aliàs dánum culpa datum, *vt in l. Aquil.* dicimus damnum iniuria datum: Græco verbo ἀδίκημα *l. 1. & l.5.ff.ad leg. Aquil.* Vt si quis iniuria, id est, culpa occiderit. aliàs iniquitatem iniuriam vocamus, & iniustitiam. Nam cùm iudex iniquè vel iniustè dixerit sententiam: ex eo dicimus iniuriam, quòd iure & iustitia caret, quasi non iuriam, *l.1 in prin. D.de iniur. & famos libel.l.45.§. procurator. D.de procurat. & alibi sæpè.*

Iniuria minus est quàm contumelia, *inquit Nonius, Pacuuius Peribœa*: Patior facilè iniuriam, si est vacua à contumelia. Iniuriæ sunt, quæ aut pulsatione corpus, aut conuicio aures, aut aliqua turpitudine vitam cuiuspiam violant. *ait auctor Rhet.ad Heren.lib.4.*

Iniuria ex affectu fit, damnum ex culpa, *l.qui seruum.D.de act.& oblig.*

Iniuria & ius aduersa sunt. Vnde & iniuriam facere bruta negantur, quia nec iure quicquam facere possunt, *l 1.§.1.D. si quadr.paup fec.dic.*

Iniuria atrox, vide suprà Atrox iniuria.

Iniuria secundum Labeonem, aut re fit, aut verbis. Re, quoties manus inferũtur, verbis verò, quoties non inferuntur manus, vt cùm conuicium fit, *l. 1.§.1.de iniu.* ad infamiam fit iniuria, cùm pudicitia attentatur, ibid.

Iniurias actione exequi, hoc est, actio-

nem iniuriarum dictare, vt sequatur executio, *l. non solùm. §. ego autem. D. de iniur.*

Iniuriæ scriptæ, vel pictæ, dicuntur perpetuæ: quia in eis annis non transit. *Zasius in l. cùm lex. D. de legibus.*

INIVRIOSVS, qui infert iniuriam apud Iuriscos. *in l. vlt. D. de offic. procurat. Cæs.* Si tamen, inquit, quasi tumultuosum, vel iniuriosum aduersus colonos Cæsaris prohibuerunt.

INIVSTVM testamentum, non iure factum, puta in quo solemnia defuerunt, *l. 1. D. de iniust. rupt l. 6. D. de fals.* Appellatur & non iustum, *l. 1. D. de except. rei iud. l. 3. D. de confir. tut. l. 22. de acq. hære.* Iniustum testamẽtum dicitur & illud, quod inutile, & nullus momenti est, puta ob præteritionem eius qui in potestate est, *l 3. §. ex his. l. 6. § si pater. D. de iniust. rupt. testam.*

Iniustum matrimonium, contra leges contractum, *l. 1. D. vnde vir & vxor.* Et Iniusta vxor. *l. 13. § 1. D. de adult.*

INLEX in Lexico antiquo, ἀφῆλιξ παράνομος, ἄνομος.

INLICERE, *apud Varr. lib 5. de ling. Lat.* pro vocare. Quare non dubium est, inquit, cùm hoc inlicitum sit, cùm circũ muros itur, vt populus inliciatur ad magistratus conspectum.

INLICIVM, cùm populus per accensos vocabatur, apud eundem ab alliciendo dictum Dicitur & Illicium: hinc Pompeius: Illicium dicitur, cùm populus ad concionem elicitur, id est, vocatur. Et alio loco: Illicium vocare antiqui dicebant, ad concionem vocare. Huius autem hæc erat formula: Quod bonum, fortunatum, felíxque siet Pop. Rom. Quiritium, reíque publ. Pop. Rom. Quiritium, mihíque collegæque meo, fidei, magistratuíque nostro: omnes Quirites, pedites, armatos, priuatósque curatores omnium tribuum, si quis pro se siue pro altero dari rationem volet, voca inlicium huc ad me. *Ex Var. li. de ling Lat. 5. & Liuio lib 40.*

INOFFICIOSVM hominem cõstat cum dici, qui quod alteri officium debebat, prætermittit. quare

INOFFICIOSVM testamentum esse illud oportet, in quo testator contra officium suum, quod alteri debebat, fecit. Sed quanquam hoc modo multa inofficiosa testamenta fatura sunt, veluti quib. amicis & benemerentibus nihil relinquitur, quod olim inhonestum putabatur: (vt ex Philippicis & Suetonio constat) tamen per excellentiam ea demum inofficiosa dicta sunt, quib. officium in liberos, parentes, & fratres neglectum est. nam qui erga eos inofficiosus est, in semetipsum quodammodo inofficiosus & inhumanus videtur. quapropter iis solis potestas permissa est, petendi à Centumuiris, vt si officium violatum cognoscant, illud rescissum & irritum factum velint: quod cùm impetrant, tum illud simul impetrant, vt sibi hæreditas adiudicetur: cum huius iudicij exitus hic sit, vt ab instituto in exhæredatum hæreditas transferatur: qua de caussa hæreditatis petitio appellatur *in l. si quis. 34. C. de inoffic. testa. l. qui repudiantis. 17. l. mater. 19. D. eod. l pen. §. sed quomadmodum D. de bon. poss. cont. tab.* Vel sic: Inofficiosum dicitur testamentum, quod liberis frustra exhæredatis, non ex officio pietatis videtur esse conscriptum. *Paul. lib. Sent. 4 c. 5.* Itaque *Isidorus lib. 5. ca 24.* verbis aliquot additis: Inofficiosum testamentum est, inquit, quod frustra liberis exhæredatis sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactum est. *Vel sic*, Inofficiosum testamentum dicitur, in quo officij religio violata est: veluti pietas erga parentes, aut caritas erga liberos. non enim liberis tantum permissum est testamentum parentum inofficiosum accusare, verùm etiam liberorum parentibus, *ait Iustin. tit. de inoffic testa. in prin.* Vel sic, Inofficiosum testamentum dicere, hoc est, allegare, quare exhæredari vel præteriri quis non debuerit, *l. 3. D. de inoffic. testa.* item docere immerentem se & ideo indignè præteritum, vel etiam exhæredatione summotum *l. 5. eo. tit.*

Inofficiosa donatio ad exemplum inofficiosi testamenti dicta est, quæ contra rationem officij facta est: cùm scilicet liberi debito bonorum subsidio, id est, legitima sua excluduntur, *l. 1. & pass. C. de inoffic. donat.* Itaque actio aduersus eam instituta est, quæ quærela inofficiosæ donationis appellatur: quæ à Querela testamenti inofficiosi hoc differt, quòd hæc non nisi aduersus testamentũ factũ, & iure factũ cõceditur, illa

verò

vero & ex teſtati & ex inteſtati cauſſaſe-ru permittitur, *l precibus.3.C.eod.*

Inofficioſa dos dicitur cùm mater in fraudem liberorum, id eſt, vt eos debitis emolumentis ſpoliet omnia ſua bona, vel magnam eorum partem, ſecundo marito dono dat: pactum cum eo de dote lucranda faciens, *l. C.de inoffi.dotibus.*

Inofficioſus libertus, irreuerens, *l.1.D. de iur.pa. & alibi,*

INOPS dicitur is qui ſolus eſt, qui nec amicos nec propinquos habet, quorum ope, id eſt auxilio tutari ſe poſſit Cic. inopiam & ſolitudinẽ ferè in eandẽ rẽ dicit. Reus inopia, hoc eſt, egeſtate, laborãs in corpore puniendus eſt, *l.ſi quis id quod. §.in ſeruos.* D. *de iuriſd.* Porrò quo diſtet à penuria, *docet gl. in Auth.vt iud.ſin quoquo ſuffr.*

INQVILINVS eſt, qui in conductis ædibus ſolus habitat: & propriè vrbani prædij conductionem ſignificat, *l 37.* D.*de acquir. poſſeſſ.l. fi.* D. *de migrand & alibi ſæpiùs, quàm quod referri debeat.* Labeonem igitur rectè notauit Proculus, qui inquilinum ab ædium vſuario, qui modò ipſe habitaret, poſſe recipi dixerat, *l.2. l.4.* D. *de vſu & habi.* Appianus lib ἐμφυλ β. ἐγκοιλῖνον, ait, ὦ ῥήματι καλοῦσι τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ἀλλοτρίαις οἰκίαις Colonus autem is eſt qui rure prædium alienum incolit.

INQVISITIO eſt merum officium iudicis, quod exercere debet ad inueſtiganda delicta, vt boni mores conteruentur, Putant autem nonnulli regulariter inquiſitionem prohiberi, *per l.vlt.C.de accuſat.* Ego nihil dubito, eam regulariter permitti, *iuxta l congruit.* D. *de off. præſid.* Nam quod ipſi diſtinguunt inter generalem inquiſitionem, ſomnium eſt. Quomodo enim ingenere aliquid peruestigabit magiſtratus, quod fructum adferat Reipublicæ, niſi tandem perueniat ad ſpecialem inquiſitionem aduerſus hunc vel illum? Quod item dicunt, ſine legitimis indiciis ſpecialem inquiſitionem non procedere, id obſeruandum eſt etiam in illa, quam ipſi vocant generalem. Nam nullus omnino poteſt in ſuſpicionem adduci, niſi ex cauſſa ſecundum iuris definitionem veriſimili: quæ cùm adeſt quilibet iudex poteſt, ſiue dicas generaliter ſiue ſpecialiter, inquirere veritatem. Solum id oba, quid requiratur ad legitimam inquirendi cauſſam, ne credas aniles rumores ſufficere ad lædendam hominis famam, conditionem, vel vitam. Multò minus ſatis eſt illa, quam nunc videmus frequentari, malorum hominum diffamatio, qui vel inuidia, vel quauis fraude proximum necare conantur falſis delationibus.

Inquiſitione dari, confirmaríve tutor curatórve dicitur, qui cauſſa cognita, & moribus fide, facultatibus eius æſtimatis, magiſtratus decreto datur & confirmatur, *l.2.l.7. § fi.*D.*confir.tutor.*

INSCIENS pro ſciente, *l ſi ſeruus.* 34.D. *de vſucap.* Si ſeruus inſciente domino rem peculiarem vendidiſſet, emptorem vſucapere poſſe. Eſt enim hic In articulus προσθετικός. nam ignorante domino ſi vendiderit ſeruus vſucapioni obſtat lex XII Tabul. & lex Atinia. Sic & in capitulo legis Maniliæ in condit. agr. Qui termini hac lege ſtatuti erunt, ne quis quem eorum eiicito, néve loco moueto inſciens dolo malo: ſi quis aduerſus ea fecerit, is in terminos, quos eiecerit, locóve mouerit, inſciens dolo malo. ſic enim Heruetii liber habet.

INSCIENTIA, *leg.* 28.D.*de iud.* alio ſenſu.

INSCRIBERE, pro ſubſcribere accuſationi, id eſt, ſuum nomen accuſationis libello adſcribere: quæ res ſimilitudine ſupplicij accuſatores obligabat, *l. vlt.C.de iniu.* Vnde libelli inſcriptionum, *l.3.§.1.*D.*de accu.l.2.§. vltim.* D.*eo l.3.*C. *qui accuſ. poſſ.*

Inſcriptio libellus eſt accuſatorius, ſuper crimine ab aliquo commiſſo. quod vbi accuſans non probauerit, ad talionem tenebitur, *l. pen.* C.*de accuſ l.2.§ fin.* D.*de adul.* Inſcriptionum Pagina, *leg.3.*C. *qui accuſ poſſ.*

INSCRIPTI maleficij actio apud Declamatores vſitata, vt apud Senecam lib.5 Declamationum. Inſcripti maleficij ſit actio. Ea autem (*vt opinatur Turneb. Aduerſ.lib.* 10.*c.* 6. *& iam ſupra annotauimus*) maleficij erat legibus nominatim, diſertéque non comprehenſi, neque cauti, cuius tamen actio dabatur. Quæ quidem moribus Græcorum videtur cõparata fuiſſe, non Romanorum: apud quos ſcholaſticum hoc & declamatorium erat, non in Rep. vſitatum. Huius

ſci mentio eſt apud Heſychium & Suidam. ſic enim ſcribunt ἄγραφα ἀδικήματα, περὶ ὧν νόμος οὐ γέγραπται. Hinc ille Senecæ iocus, Ceſtum declamatorum irridentis: Deinde libuit inquit, Ciceroni de Ceſtio in foro ſatisfacere: ſubinde nactus eum in ius ad prætorem voco, & cum quantum volebam iocorum conuitiorúmque effudiſſem, poſtulaui, vt Prætor nomen eius recipere lege inſcripti maleficij. Tanta illi perturbatio fuit, vt aduocationem peteret. Deinde adultum Prætori dixit, & ingrati poſtulaui. Sed ecce apud Ciceronem in Oratio. pro domo: vbi Inſcriptum contrariam habere ſententiam videtur. L. Cotta dixit, nihil de meo capite potuiſſe ferri, nihil eſſe inſcriptum, aut poſſe valere. omnia contra leges, morémque maiorum temerè, turbulentè, per vim, per furorem eſſe geſta. Locus difficilis videtur, & fortaſſe mendoſus eſt: vt IVRE SCRIPTVM potius legendum ſit, inquit Hot. de quo tamen nihil affirmat.

INSIDIARE pro inſidiari *Calliſtratus l.* 28. §. 9. D. *de pœn.* Igni cremantur plerunque ſerui, qui ſaluti dominorum ſuorum inſidiauerint.

INSITÆ picturæ, quas *Vlpian. in l.* 23. §. 1. D. *de aur. & argen.* veſtis legato contineri ait, effigies eſſe videntur certarum rerum, vt florum, veſtibus intertextæ. Vnde pictæ togæ, quibus triumphantes amicti vrbem inibant. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideóque Phrygiones appellati ſunt: ait *Plinius lib.* 8 *cap.* 48. Cuiacius Inſtitæ legit, pro Inſitæ. Vide Inſtitæ.

INSIGNIA magiſtratuum, *l.* 1. §. *caſum.* D. *de poſtul.* Inſignia Proconſularia, *l.* 1. D. *de offic. Proconſ.* Inſignia militaria, *l.* 2. 1. *ſed ſi.* D. *de iis qui not. infa.* vide in ſingulis locis interpretes.

INSISTERE rei. Secundum naturam, quæ ſemper eſt ſimpliciſſima, nō eſt niſi vnus poſſidendi modus, puta inſiſtere rei: ſicut ſedibus ad hoc vtimur, vt nos in aliquo loco ponamus. Quemadmodum ſolent multis in locis hæredes, quo magis ius ſuum ſuccedendi declarent, ſedem ponere in domum hæreditariam.

INSOLIDVM, alias eſt in integrū vulgò *vn ſeul & pour le tout.* Aliàs Inſolidum opponitur ei, quod ad hæredem peruenit, *l.* 157. *D. de reg. iur.* In contractibus ſucceſſores ex dolo eorum quibus ſucceſſerunt, non tantùm in id quod peruenit, verum etiam inſolidum tenentur: hoc eſt, vnuſquiſque pro ea parte qua hæres eſt.

INSPICERE eſt penitus rem cōſiderare. Vnde Inſpicere hominem penitus, *Plinius l.* 10. *epiſt.* 99. id eſt, pernoſcere. Et inſpicere agrum quem velis mercari. *Cicero ad Var.* Illud enim adhuc prædium ſuum non inſpexit. Sic vſurpauit Gaius, *leg.* 9. *de peric. & com. rei vend.* Si poſt inſpectum prædium, antequam emptio contraheretur, arbores ventorum vi deiectæ ſunt. Hinc

INSPECTIO, *apud Cicer. Philip.* 2. Nos enim augures ob nuntiationem ſolùm habemus: conſules & reliqui magiſtratus etiam inſpectionem. Id eſt ἐπισκοπήν. Aliàs inſpectio etiam lectione indicat, *l.* 2. § *ſi dubitetur. D. quemad. teſta. aper.* Eſt etiam inſpectio, diſputatio, diſquiſitio, conſideratio, viſio, vt alibi appellatur. *Paulus l.* 91. §. 3. D. *de verb. oblig.* Nunc videamus in quibus perſonis hæc conſtitutio locum habeat, quæ inſpectio duplex eſt, *Idem l.* 44. D. *de oblig. & act.* Circa diem duplex inſpectio eſt. *Sic in l.* 63. §. *quod ſi.* D. *de acquir. rer. dom. l.* 3. §. 1. D. *de poſ.*

INSPECTOR, cui res inſpicienda datur antequam ematur. *l.* 17. §. *Pap.* D. *de præſc. verb.* Inſpectores alio ſenſu *in Rub. de cenſibus. & per aqu. & inſpe. lib.* 11. *C.* qui ad inſpicienda prouincialium prædia releuandáque mittebantur. Sic inſpectio, *l.* 6. *C. de aduo. diuer. iudic.*

INSTANTIAM aſſiduam flagitationem ſignificare liquet, *l.* 32. & 33. D. *de vſur.* Quandoque litem pendentem ſignificat, *l.* 73. *D. de iud* Inſtanter & ſæpius, *l. vnic D. de lib. dimiſſ.*

Inſtantia eſt exercitatio iudicij, à litis conteſtatione ad ſententiam vſque, vel ad vltimum diem triennij, ſi diutius differatur ſententia. *Vlpianus in l. & poſt edictum.* §. *pen.* D. *de iud.* Circunducto, inquit, edicto, videamus an amplius reus conueniri poſſit: an verò ſalua quidem lis ſit, verùm inſtantia tantum edicti perierit. Hoc eſt, tempus illud circumducti, ſeu deleti edicti, quo iudex peremptoriè citauit reum.

INSTIPVLARI, pro ſtipulari, e.

aditio.

aditio § vlt.D.de aqu.hæred. Sicut, inquit Iulianus, in ſtipulando, & per traditionem accipiendo.

INSTITÆ ſegmenta ſunt & limbi, id eſt, oræ vel ornaturæ, vt Iſidorus ait, ſiue ſint veſtibus aſſuti: vt fortè *in l. veſtis. §.1. D.de aur.& arg.leg.* ſcribendum, Quæ veſtibus acceſſionis vice cedunt inſtitæ, picturæ, clauíque, qui veſtibus inſuuntur. *Vt Paulus Diaconus.* Veſtimenta ornata inſtitis latioribus. Siue nõ ſint aſſuti veſtibus, vt *Scribonius Largus* dixit ventrem conſtringendum inſtita longa. *Et Petronius arbiter:* Duas inſtitas ancilla protulit de ſinu, alteráque pedes noſtros alligauit, altera manus. Acro inſtitam περιπόδιον interpretatur, quòd extrema ea parte veſtis inſuatur, quæ pertingit pedes.

INSTITOR (Antiq. Lex. ἐργαστηριάρχης) eſt ille qui tabernis, vinis vendendis, vel alicui alteri negotio eſt præpoſitus. *l. inſtitor.1.D.de inſtit act.* vbi dicitur, Inſtitor adpellatus eſt ex eo, quòd negotio gerendo inſtat, ſiue tabernæ, ſiue alij negociationi ſit præpoſitus. Diſpenſator calendario præpoſitus dicitur etiam inſtitor, *l.5.1.l.in eum.§.vltim. D. de inſtit.act.l.37.D.de admi.tut.* Differt autem à Procuratore. nam illæ quæſtuariæ negotiationi præfectus eſt: hic verò negocio cuipiam non quæſtuario, *leg 5. §.3. D.inſtit.actio.* Item *in eo titul.in l. inſtitor. 2.* dicitur is, qui tabernæ locóve ad emẽdum, vendendúmve præponitur, quáque ſine loco ad eundem actum præponitur, *& vide toto tit D & C.eod.*

INSTITORIA actio, vide ſuprà Actio inſtitoria.

INSTITVERE, eſt quaſi hæredes domini intus ſtatuere, ac defuncti locum ſubintrare, ſuccederéque. *Vigl. in titul. inſtit.de hær.inſtit.* Ita tamen vt id non cõtinuò fiat. in hoc enim inſtituere differt à ponere, ſcilicet, quòd in illo iter eſt, in hoc meta. nec enim cùm aliquem nobis hæredem inſtituimus, eum in ſede noſtra continuò collocamus. nam non ſemper, olim certè perrarò, teſtamenta à moribundis fiebant. paramus ergo & reſeruamus, vt cum vſus venerit, ſucceſſor nobis ne deſit. Eſt etiam Budæo inſtituere aliquid, auctorem quaſíque conditorem alicuius rei fieri, exemplúmque poſteritati relinquere. Porrò inſtituere & inueſtire, iuxta traditionẽ Feudiſtarum, idem ſonant, niſi quòd quis inſtitui dicitur præſentialiter, inueſtiri autem etiam abſens, hoc eſt, in poſſeſſionem ſtatui vel poni. Vnde inſtitui dicuntur hæredes, ab aliquo in hæreditatem ducti, & hoc in primo gradu. *D.de vulg ſubſt.l.1.in princ.* Subſtitui verò, qui in locum inſtitutorum deficientium, id eſt, morientium, ad hæreditatem inſtituuntur: vt in ſubſtitutione pupillari. *Inſtit.de pupil ſubſt.in princ.* Obſeruandum quòd non tantùm inſtituere hæredem, ſed etiam creare & facere dicimus. Nihil enim refert, quibus verbis deſignetur inſtitutio, vtrum dicatur, Hæredem facio, vel volo, vel mando, vel cupio, an, Hæres eſto, vel erit, *l quoniam indignum.C.de teſt.* Quinimo & parentes ſi dicant, Relinquo liberis meis omnia bona mea: ſatis eſſe videtur ad inſtitutionem: qui niſi hoc titulo relinquant liberis legitimam, adeò corruit teſtamentum, vt non ſit opus expugnare per querelam inoffitioſi, *§. ad hæc aliud quoque capitulum.Nouell. Vt cum de appel.cog.* nam hoc titulo & honeſtius & commodius tribui ſolent hæreditates: quippe quòd magis honorari cenſentur inſtitui, quàm legatarij, *l.ſi portio. D.de leg.præſtan.* Inſtituere & Subſtituere hoc differunt. Hæredes enim aut inſtituti, aut ſubſtituti dicuntur, inſtituitur primo gradu, ſubſtituitur ſecundo vel tertio ſcriptus. *Paul.l.Sent.3.C.6. & l.1. D vulg.& pup.* Vide Subſtituere.

Inſtituere, aliàs eſt incipere. *Cicero pro Cluentio:* Quæſo, inquit, vt me, iudices, ſicut facere inſtituiſtis, benignè attentéque audiatis. Aliàs, & propriè, Inſtituere eſt aliquid grauiter decernere: vt Inſtituta maiorum. Aliàs denique accipitur pro docere: vnde Inſtitutiones iuris appellantur.

Inſtituere vineas, in fundo ponere, & plantare ſignificat, *l.pen D.loc l.2.C. de rei vind.Sic Cicer.in Rullum:* Vtrum hæc lex eſt, an tabula Neratianæ auctionis? in qua ſcriptum fuiſſe aiunt: Iugera cl. in quibus oliuetum fieri poteſt. Iugera ccc. vbi inſtitui vineæ poſſunt. Aliàs abſolutè ponitur, vt hoc loco: In conducto fundo ſi conductor ſua opera aliquid neceſſariò, vel vtiliter auxerit, vel ædificarit, vel inſtituerit.

INSTITVTIONES, in omnibus ſtudiis primum ſibi vendicare locum dubio procul neceſſe eſt, vt pote prima veſtigia cuiuſque ſcientiæ mediocriter tradentes. *Conſtitut.* D.2. §. *itaque cum dubio.* Loquitur autem de inſtitutionibus non tantùm iuris, verùm etiam aliarum diſciplinarum. Inſtitutiones iuris ſimpliciter proponendæ ſunt tyronibus, *Conſt.* D.1.

Inſtitutiones hæ, quæ vocantur (*inquit Politianus capit.* 84. *Miſc.*) in iure Ciuili, Iuſtiniani principis nomine editæ, ſed à Triboniano tamen, doctíſque aliis viris compoſitæ, etiam Græcè ſcriptæ ſub eodem prorſus intellectu reperiuntur: niſi quia titus quidam, conſuetudinéſque Rom. veteres vberius aliquanto & latius in Græco ipſo, quàm in Latino Codice referuntur: vt peregrinis hominibus, atque à Rom. more conſuetudinéque alienis res tota penitus innoteſceret.

INSTITVTVS dicitur, qui in ipſo ſuccedendi gradu & capite conſtitutum eſt Subſtitutus verò, qui ſubiungitur, & ſubtus, hoc eſt, in ima certa ſcribitur. *Vigl in inſtitut. de vulg. ſubſt.* Hinc ab inſtitutis exhæredatus, à ſubſtitutis præteritus. item per contrarium, Ab inſtitutis præteritus, A ſubſtitutis exhæredatus, legitimus, Vt ſi teſtator ſcripſit, Titius & Seius hæredes ſunto, Sempronius autem filius meus exhæres eſto, hoc eſt, exhæredatus ab inſtitutis, id eſt, à patre, quatenus ad inſtitutos attinet Si verò dixerit: Titius & Seius ſi hæredes non fuerint, Gaius hæres eſto. vel Gaium ſubſtituo: hic nulla fit mentio Sempronij filij. Ergo à ſubſtitutis. hoc eſt, quantum pertinet ad ſecundum gradum ſubſtitutionis, præteritus eſt à patre, *leg.* 1 § *ſi venter. D de ventr. in poſſeſſ. mitten.* Inſtitutum hæredem eum quoque dicimus, qui ſcriptus non eſt, ſed ſolummodò nuncupatur, *l.* 1. §. D. *de hæred. inſtit.*

INSTRVERE accuſationem, vel actionem, vel litem, eſt literis, ac teſtibus, cæteriſque ad probandum neceſſariis eam adornare. Vnde inſtrumentum litis vocat Quintilianus, quicquid ad inſtruendam litem, id eſt, cauſſam pertinet: quod nos Productionem dicimus.

INSTRVCTVM ab inſtrumento ſic differt, *vt ſcribit Hotoman.* vt totum à parte. nam inſtructi nomine non modò quæ fundo neceſſaria ſunt, continentur: verùm etiam quæ præterea teſtator habuit, quibus ſuum fundum inſtruxit. inſtrumenti verò, ea duntaxat ſine quibus fundus dici inſtructus non poteſt. *Vlpian. l.* 12. §. 15. D. *de inſtr. vel inſtr.* Sed ſi fundus non ſit cum inſtrumento legatus, ſed ita vt inſtructus ſit: quæſitum eſt an plus contineatur: quàm ſi cum inſtrumento legatus eſſet. & Sabinus ſcribit faciendum eſſe plus eſſe cùm inſtructus fundus legetur: quàm ſi cum inſtrumento. *Item*: Omnia quæ eo collocata ſunt, vt inſtructior eſſet paterfamiliàs inſtructo continebuntur, id eſt, quæ ibi habuit, vt inſtructor eſſet. Hoc ergo legato non agri inſtrumentum, ſed proprium ſuum inſtrumentum reliquiſſe videtur. *Vide cætera & ſimul coniunge l.* 1. *& l.* 2. *C. de verb. ſig.*

Inſtructam tabernam ſic accipiemus, *inquit Vlpianus*, quæ & rebus & nominibus ad negociationem paratis conſtat, *l.* 185. D. *de verb ſign. l* 13. D. *de conſt. vel inſt.*

INSTRVMENTORVM nomine ea omnia accipienda ſunt, quibus cauſſa inſtitui poteſt: & ideo tam teſtimonia quàm perſonæ inſtrumentorum loco habentur, *l.* 1. D. *de fid. inſtr.*

INSTRVMENTA Iuſtinianus à literis ſeparat *in leg.* 1. *C. de iuram. propt. bal.* in omnibus cauſſis, ſiue propter literas fuerit certatum, ſiue propter inſtrumenta, ſiue propter quicquam aliud, &c. Inſtrumenta ergo ſunt quas Cicero literas publicas appellat: hoc eſt, quæ vel à perſona publica, veluti ſcriba magiſtratus, vel tabellioni ſcripta ſunt. Literæ verò hîc appellantur, priuatæ: veluti Rationes, breuiatia, codex accepti & expenſi. ſyngraphæ, & cautiones à patref. conſcriptæ.

Inſtrumenti cauponij nomine ſerui & ancillæ continentur. *Vlpian. l.* 43. §. 3. D. *de rit. nupt.* Multæ adſolent ſub prætextu inſtrumẽti cauponij proſtitutas mulieres habere.

Inſtrumentum eſt apparatus rerum diutius manſurarum, ſine quibus exerceri poſſeſſio nequiret. Caſſius dicebat inſtrumenti ea eſſe, quæ ad tutelam domus

mus pertinerent, *l. quæsitum. D. de instruc. vel instrum. leg.*

INSVLÆ (Antiqua Lex συνοικίας) appellatæ sunt, *vt Festus ait*, quæ communibus parietibus non iunguntur cum vicinis, sed circuitu publico aut priuato cinguntur, à similitudine videlicet earum terrarum quæ vndique aquis circundantur. *Vel sic*: insulæ erant ædificia, quæ proprio ambitu constabāt. Harum fit mentio in innumeris Digestorum locis, cui adde quod *Tacitus libro* 15. refert: Neronem constituisse, vt ne communione parietum, sed propriis quæque domus muris ambirentur. Hinc

INSVLARII, Insularum custodes. *leg. fin. D. de inoffi. præfect. vig. l.* 203. *de verb signific.* D. *l.* 16. §. 1. D. *de vsu & hab.* Dominus proprietatis etiam inuito vsufructuario vel vsuario, fundum vel ædes per saltuarium vel insularium custodire potest.

INSVLARVM in mari, vel flumine enatarum meminere, *l.* 17. D. *de leg.* 3. *l.* 26. D *de except. rei iud. Plinius libro* 2. *cap.* 86 Insulas *in l.* 33. *C. de appell.* in mari Ægeo & Ionio & circa Asianum tractum intelligi oportet, veluti Cycladas, Rhodum, Cyprum. eodem modo præsidem Insularum intellige, *l. pen C. vbi de causs. stat. & Nouel.* 8. *& l.* 4. D. *de naucul. lib.* 11. *C.*

INSVPER HABERE, est omittere, aut súsque déque habere, *Pap in l. sunt personæ. D. de relig. & sumpt. fun.* Nam propter publicam vtilitatem, ne insepulta cadauera iacerent, strictam rationem insuper habemus, quæ nonnunquam in ambiguis religionum quæstionibus omitti solet. *Idem Papinian in l. hæredem.* D. *de his quæ vt indig.* Hæredem, inquit, qui sciens defuncti vindictam insuper habuit, fructus omnes restituere cogendum existimauit. Sícque *l.* 2. *C si omiss. causs. test* legendum, Quod si cum neque adiri ex testamento hæreditas, neque bonorum possessio peti posset, iudicium defuncti non insuperhabitum, sed ad irritum iuris ratione vocatum est. *Apuleius lib.* 4. *de asino aur.* Quod si pergas vlterius, iam saxo lacrymis istis, quas paruipendere latrones consueuere, insuperhabitis, viua exurare.

INTEGRI restitutio est, redintegrandæ rei: vel caussæ actio, *inquit Paul. lib. Senten.* 1. *c.* 7. vel sic, Integri restitutio est actio Prætoria, qua rem certam, aut ius, aliámve quamlibet caussam redintegrari postulamus: cùm quid per metum vel dolum, vel status permutationem, vel iustum errorem, vel absentiam necessariam, vel ætati infirmitatem gestum esse dicitur, *l.* 1 *& l.* 2. D. *de integrum restitu.* Vide Restituere in integrum.

INTENDERE hi dicuntur, qui rei diligenter incumbunt. Vnde cùm actor multa opera intendere & incumbere suæ petitioni debeat. Intentio pro Actione vsurpata est, *l. si quis intentione ambigua* D *de iud. item l.* 2. *in princ. vbi est text elegans. l. generaliter.* D. *de except. cum simil. per Zas citatis in l. qui se debere. de con dit. caus. data. caus non secuta.* Sic. Cicer. docet, statum caussæ, & controuersiam consistere in intentione, & responsione, id est, in actione & defensione.

Intendere præcisè, pro actionem intendere, id est, agere, & vt vulgò loquimur concludere, *l* 8. D *si serui. vind. l* 5. D. *si vsufr. pet. l.* 139. D. *de ver. obl.* Sic Cicero in Quintiana: Sibi eum nuper edidit socium, quem, quomodo nunc intendit, ne in viuorum quidem numero tum demonstrat fuisse, Hinc

INTENTIO passim pro Actione, quæ in iudicio intenditur, instituitúrve: aut certè pro libello actionis, *vt leg.* 9. §. *proinde.* D. *ad exhib. l.* 66. D. *de iudiciis.* §. *si quis agens, Instit. de actionib.*

Intentio, est prima pars, cùm scilicet actor proponit, & facit litem: formatúrque hæc actio ex αἰτία, id est, ex caussa. Depulsio est responsio rei, quæ ex continenti ad refutandam caussam accipitur, iuxta Rhetorum doctrinam: à quibus, Alciato indicante, accepta videri potest continentia caussæ. Nulli, inquit lex, audientia præbeatur, qui caussæ continentiam diuidit, *C. de iudic. l. nulli.* Doctores intentionem quandoque pro Exceptione, aduersus sermonis proprietatem accipiunt, quamuis etiam alia significet. Sciendum etiam quod intentio vel actio edita potius est iurisconsultis veteribus, (qui non secundum Pōtificum, aut Iustiniani in Authenticis idioma, sed ex ea lingua intelligendi sunt, quæ apud doctos tempore suo

in vſu erat) qui libellus Conuentionalis, vulgò dicitur. *Rubrica extra de libel. oblatio. Authen. offeratur. C. de lit. contest.*

Intentio pro voluntate, & mente, *l.* 10. D. *de ali lega.* Intentio voluntatis, *l.* 77. §. *donationis.* D. *de leg.* 3.

INTER cæteros exhæredare, & Nominatim exhæredare, de quo ſuo loco dicemus, contraria ſunt. Cæterorum appellatio in hac formula inde fluxit, quòd iure antiquo filij præteritio teſtamentum faciebat nullum: filia autem cæteriſque liber. id eſt, nepotibus, neptibus, &c. præteritis, teſtamentum valebat. Item filij ſi non inſtituebantur nominatim exhæredandi erant: filiæ, cæteríque liberi etiam inter cæteros exhæredari poterant, his verbis: CAETERI exhæredes ſunto. qua vulgari formula non tantùm liberi, ſed & parentes, conſanguinei, agnati, cognati, affines, amici exhæredari poterant, *l. Luc.* 53. *D. de hæred. inſt. Hæc ex Vlpia. c.* 22 *& l. vlt. C. de lib. præt. § nominatim. §. poſthumorum. Inſt. de exhær. lib.*

Inter ſicarios vſitata loquendi formula apud auctores Latinos, pro de ſicariis. *Cicero lib.* I. *de finib.* Inter ſicarios quęſtionem exercere. *Idem in Cluentiana*, In Q. Sergij Senatoris eius qui inter ſicarios damnatus eſt, manus incidit.

INTERCALARE, interſerere. Hinc dies Intercalaris, quē quarto quoque anno C. Cæſar, vt anni ratio cum Solis curſu congrueret, inſtituit intercalari ad VI. Kal. Mart. qui & inde Biſſextus dictus eſt, quòd bis ſextus dies ante Kalend. Martias numeraretur. *Vlpian l.* 3 *§. minorem.* D. *de minorib.* Proinde & ſi biſſexto natus eſt, ſiue priore, ſiue poſteriore die, Celſus ſcripſit nihil referre: nam id biduum pro vno die habetur. & poſterior dies Kalendarum intercalatur. *vide Macrob. lib.* I. *c* 13. *&* 14. *& l.* 98. *D. de verb. ſign. & Plin. lib.* II. *cap.* VIII. vide ſuprà BISSEXTVS.

Intercalaris Menſis is erat, qui ante Iulium Cæſarem interponebatur, vt annus ad curſum ſolis quadraret, vt refert Suetonius. Conſtabat autem XXVIII. rebus, nec ex XXIX. vt alij volunt, aut XXII. aut XXIII. eiúſque erat initium pridie Kal. Mart. *vt ex Q. Mutio Celſus refert l. cum biſſextum. D. de verb. ſign.*

INTERCEDERE, eſt interponi & interſeri. *l.* 3. *§. minorem. D. de minorib.* aliàs pro interuenire, *l. fructus eſſe. § diuortio facto.* D. *ſol. matr.* Sumitur & pro contradicere, impedire. *Papinianus in l. fin. D. famil. erciſc.* Si non intercedat, inquit, ætatis auxilium.

INTERCEDERE, fideiubere, id eſt, fidem ſuam pro alio obligare, *vt in S.C. Velleiano. l.* 2. D. *ad S.C. Vel.* De ea re ita cenſuerunt, Quod ad fideiuſſiones & mutuationes pro aliis quibus interceſſerint fœminæ, pertinet. Sic enim legendum eſſe, non autē CONSVLVERVNT, & MVTVI DATIONES, *in Obſeruatio. ſuis oſtendit Hotom. ann.* Cicer. quoq. hoc verbo in hac re vſus eſt, *Epiſt.* 14. *lib. Ad Att.* I. Accerſiuit ad ſe promiſit, interceſſit, dedit *& in Philipp.* 2. Orabat, vt te contra ſuum patrem, ſi ſeſtertium ſexagies peteret, defenderem. tantum enim ſe pro te interceſſiſſe dicebat. Hinc

INTERCESSORES, pro fideiuſſoribus *l.* 3. *§ ſi filius D. de pecul. l.* 23. D. *de hæred. vend.*

INTERCEDERE propriè fuerat Tribunorum plebis, quibus ius intercedendi concedebatur. Nam in hoc creatos dicit Gellius, non vt ius dicerent, ſed vt intercederent opponeréntque ſeſe iniuriis ac violentiis. Intercedere enim poſt alia ſignificata, accipitur pro inhibere, coercere, vetare. Vnde interceſſionem vulgò oppoſitionem dicimus, *Cæſar bel. ciuil.* I. Refertur ſtatim (ait) interceſſione Tribunorum.

INTERCIDERE ædes, aquæductus, *l.* 7 *ff. quod vi aut clā.* Rationes, codicillos, *l.* I. *§. fi. ff. de ſer. cor. l.* 4. *l.* 23. *ff. de falſ.*

INTERCIPERE lucri faciendi cauſſa, id eſt, ea mente vt lucretur interuertere, & contrectare, *l.* I. *l.* 44. D. *de furt. l pe.* D. *lib. cauſ.* Hinc: Interceptarum pecuniarum reus, apud Suetonium in Domitiano. vtuntur & in eadem ſignificatione & ſenſu, Iuriſconſulti verbo Interuertendi, *l.* 20. *l.* 29. *ff. de furt. l.* 18. *ff. de ſolut.*

INTERDICERE, antiquè dicitur pro vehementius & imperioſius decernere. nam vox Inter nonnunquam vim augendi obtinet, vt in verbis interficere, interimere, interturbare, & aliis huiuſmodi. Prætor enim his in rebus vel maximè ac diligentiſſimè decernebat *Cic. in Ora. pro Cecinna:* Prætor interdixit, vt vn-

vt vnde deiectus esset restitueretur. Id est, edixit. Aliàs prohibere sonat. Hinc Interdici bonorum administratio à Prætore dicitur iis qui malè rem gerunt. *Cice. de Senect.* Vt quemadmodum nostro more malè rem gerentibus patribus bonis interdici solet. Hinc illa interdictionis formula *apud* Paul. *libr.* 3. *Sent.ti.*4. Quando tua bona paterna auitáque nequitia tua disperdis, liberósque tuos ad egestatem perducis ob eam rem tibi ea re, commerciòque interdico.

Interdicere aqua & igni, formula legitimi exilij priscis temporibus vsitata. Quoties enim quis exilij pœna dignus videbatur, ei nulla facta exilij mentione, tecto, aqua, igni interdicebatur, ita earum rerum, quæ maximè sunt ad vitam substentandam necessariæ, vsu priuatus, cùm vno aeris alimento contentus esse non posset, abire cogebatur. Ex quo exulare ciues Romani dicebantur. patet hoc *in Orat. Cic. pro Domo sua*, vbi ita scriptum est: Qui erant rerum capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erant in eam recepti, quo vertendi hoc est, mutandi soli caussa, venerant. Id autem vt esset faciundum, non ademtionis ciuitatis, sed tecti, & aquæ & ignis interdictione faciebant. Ac ne ciues quidem omnium improbissimi atque audacissimi, cùm in suos inimicos acerrimo incitati odio, non leges, sed priuilegia ferrent, exilium nominabant, sed iis aqua & igni interdicebant. Huc adiunge quod scribit *Lactantius lib.* 2. *Institutionum diuinarum c.*10. & illud Serui *in lib.*12. *Aen.* Ad facienda fœdera, inquit, aqua & ignis adhibentur. vnde è contrà, quos arcere volumus à nostro consortio, eis aqua & igni interdicimus, id est, rebus quibus consortia copulantur. Sic de ipso Cicerone, quod in iam citata Oratio, legimus: P.Clodius trib. pleb. cui nihil in tota vita modestiæ fuit, qui in tribunatu pro sua libidine, neglecto more maiorum, abiectis legibus cuncta gessit, ita populũ rogauit, Velitis, iubeatis, vt M.Tullio aqua & igni interdicatur. Neque solùm Clodius, sed antea quotquot homines maximè seditiosi, C.Grachus, & L.Apuleius Saturninus, de suis inimicis eodem modo tulerunt, vt eadem Oratione colligi potest. Et minorem siue mediam capitis deminutionem, cùm ciuitas etsi non verbo, re tamen adimebatur, ita fieri solitam, trahit *Iustin. Inst. de capit. demin.* §.1. Minor siue media capitis deminutio est, cùm ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur: quod accidit, ei cui aqua & igni interdictum fuerit, vel ei qui in insulam deportatus est. Erat autem, vt neque flagitia sunt paria, sic hoc pœnæ genus, neque loci spatio, neque temporis æquale. quibusdam enim tantùm intra vrbem, hoc est, intra pomœrij fines, alijs longius, aqua & igni interdicebatur: quod vt exemplis non indiget, ita per se satis notum est, *Vide Manut. lib. de legib. Rom.*

Interdicere præcisa locutione dicimus, pro Per Prætorem interdicere, vel interdicto agere, *Iulianus l.*6. *D. ne quid in loc. pub.* Et qui hoc interdicto experitur, ne quid in loco publico interdicat, nihilominus procuratoris dandi facultas est, *Vlpia. l.* 3. §. 5. D. *uti possidetis.* Labeo quoque scribit, Ex ædibus meis in ædes tuas proiectum habeo. interdicis mecum, si eum locum possideamus, qui proiecto tegetur an quo facilius possim retinere possessionem, eius possessionis interdico tecum, sicuti nunc possidetis ædes eas, &c. *Item in l.*1. §.22. D. *de aqu. quot. & æsti. Item l* 3. §.4. D. *quod vi aut clàm & alias locis innumeris. Fab lib.*3. *c.*6. Non debuisti interdicere, sed petere: an rectè interdictum sit, ambigitur. id est, Non debuisti interdicto vti, sed actione: an rectè actum sit interdicto, ambigitur.

INTERDICTI *in titu. D de interd. & releg.* sunt, quibus vrbis, patriæ, religionísve alicuius interdictum est aditu: veluti si quis Roma abesse iubeatur à Consule: vt L.Lamia eques Romanus, quem P. Gabinius Consul iusserat ab vrbe abesse millia passuum ducenta. Item si cui à Præside Prouinciæ, veluti Siciliæ aditu suæ prouinciæ interdicatur. Cuius rei exempla suppeditant *l.*7. §.4. *l.*5. *l.*6 D. *eod. & l.*8. *de testam.*

INTERDICTVM pro prohibitione dixit Paulus *lib.* 2. *Sent. tit.* 10. *Qui filiofamil.* contra interdictum amplissimi ordinis pecuniam mutuam crediderit. Sic *apud Horatium in Sermonibus*: Interdicto huic adimat ius Prætor, id est, interdictione bonorum.

INTERDICTA formulæ ſunt, quibus Prætor iubet aut vetat aliquid fieri quæ dantur illi ad quem ea res pertinet, aduerſus eum cum quo illi de poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione, vel iure aliquo ſuo aut publico contendit. Eadem dicta rectè dixeris, *vt l.81. D. de verb ſign.* Cum prætor dicat vt opus factum reſtituatur, id eſt, interdicat, interdictio puta, De operis noui nuntiatione, vel Quod vi aut clam, & Quod in loco ſacro, ſancto, religioſóve, & Quod in flumine ne publico ripáve publica, &c. *Et in l. videmus. ff de vſuris*, Verbum reſtituas, quod in hac re Prætor dixit, ideſt, interdixit, interdicto fraudatario ſcilicet, *& l. vlt.* D. *de precario.* Rectéque dici Quod precario habes. *Iuſtin. §. ſunt tamen de interdict.* interdictũ dici vult, quod inter duos dicatur. At illud ſcitè magis quàm verè: verius enim, vt interlocutiones. quod interim rogentur, *vt loquitur l. 3. §. vlt.* D. *de hom. lib. exhib.* vbi Græci etiam ipſi verbo ἐξαιτεῖν vtuntur, quódque dicantur interim à Prætore, quaſi momento valitura, niſi ſecundum eum iudicetur qui vtitur interdicto. qui ordo in actionibus non obſeruatur nihil antè actionem interim quod obtineat dicitur, decernitúrve. *Idem videtur Iſid. ſenſiſſe lib.* 5 *c.* 24. Alij interdictum à prohibitione deduci volunt, quæ Prætorum edictis plerunque inerat. Porrò interdicta dicuntur ferè omnia à primis verbis vnde incipiunt, vt Vti poſſidetis, *de quo l. 1.* D. *eo. & Feſtus Pompeius lib.* 10. Vnde vi, *de quo item l. 1.* D. *eod. & Cicero in Orat. pro Cecinna.* Sic quorum bonorum, Quod legatorum, Vtrubi, Quod vi aut clam, Quod precario &c. Sunt & interdicta quæ ab inuentoribus nomen ſortiantur, vt Saluianum: alia etiam quæ à materia de qua in iis tractatur, vt, Ne quid in loco publico fiat. De locis & itineribus publicis, &c.

Interdictum inter & Decretum tantundem intereſt quantum inter ſpeciem & genus. nam decreta alia perpetuæ, alia temporalis iuriſdictionis cauſſa interponuntur. illa ſuum nomen retinet, hæc interdicta nominantur: quia inter illa duo tempora interiiciuntur. Niſi etiam dicamus ſic, illa decreta eo magis interdicta nominata eſſe, quia magna ex parte prohibitoria ſunt: ſi mi[illegible] verbis & formula: vti quidem ipſa & effectu ac facultate. Tribus autem de cauſſis inſtituta ſcribit Hotomanus. Prima eſt, ad vim vlciſcendam & coercendam. nam qui vi quid fecerit, vſque eo coercetur vt quamuis id iure fecerit tamen interdictum aduerſus eum detur: *vt l. 1 §. 2.* D. *de iti. actúque pri. l. 1. ff. de fonte. l. 1. de cloac. & alibi perſæpe.* item qui vi de ſuo deiectus eſt, vel prohibitus ad ſuum accedere, ſi in rem actionem inſtituerit, tametſi ea ratione aduerſarium poſſeſſorem conſtituat tamen interdicto vti, & per illud poſſeſſionem perſequi non prohibetur. quod ſanè ius quoddam ſingulare eſſe conſtat, in odium vis illatæ comparatum, *l. eum fundum. 18. §. vlt. ff. vnde vi & de vi arm. & l. naturaliter. §. 1. §. de acquir p ſſeſſ.* vbi is qui egit in rem poteſt tamen interdicto Vti poſſidetis vti, quia non videtur VTI POSSID. renuntiaſſe, qui in rem egit. quomodo eo in loco legi vult idem Hotom. Altera cauſſa eſt propter commodum poſſeſſionis: veluti vt is cui colonus res ſuas obligauit, poſſeſſionem adipiſcatur: quamuis Seruiana, vel certi condictione agere poſſet. ſic ſuperficiarius ciuiles habet actiones, ſed quia melius eſt poſſidere potiùs, quàm in perſonam experiri, propterea interdictum proponitur. *l. 1. §. 1. ff. de ſuperfi.* Tertia cauſſa eſt, propter proprietatem, *vti docet Paulus in l. 2. § quadam. ff. de interd.* vbi ait, ea interdicta quæ rei perſecutionem continent, proprietatis cauſſam continere, & ea, quæ ad rem familiarem pertinent, proprietatis, non poſſeſſionis, cauſſam habere.

Interdictum eſt decretum Prætoris, quo quid, præſertim in poſſeſſionum controuerſiis, fieri iubet aut vetat. Alia autem exhibitoria ſunt per quæ Prætor iubet exhiberi. *ait. Imper. §. 1. ff. de interd.* alia noxalia ſunt quibus noxæ ſeruum decere permittitur, *l. 5.* D. *de interd.* alia prohibitoria ſunt, quibus prætor vetat aliquid fieri, *ait Impe. §. 1.* D. *de interd.* alia reſtitutoria ſunt, quibus Prætor reſtitui aliquid iubet: *ait Imper. §. 1. ff. de interd.* alia ſimplicia ſunt in quibus vter actor aut reus ſit, conſtat: duplicia verò, vbi non conſtat, *l. 2. de interdict.*

Interdictum FRAVDATORIVM dicitur, quo Prætor ea, quæ in frau-

decũ

ðem cuiuspiam gesta erant, rescindit, veluti pupilli aut creditorum. *Papinia. l. 96. D. de sol.* Sed & interdicto fraudatorio tutoris creditor pupillo tenebitur. *Valens l. 67. D. ad SC. Treb.* Etiam eo tempore, quo creditorum fraudandorũ consilium inibis, citra periculum interdicti fraudatorij hæreditatem suspectã adibis. *Item*, Vix fraudatorio interdicto locus erat.

Interdictum DE AQVA quotidiana & æstiua ei datur, qui aquam, quam anno proximo duxit, ducere prohibetur: dummodo iure vti se putet, aut sine vitio eodem anno duxerit. Et prohibitorium, & restitutorium, pertinétque ad aquam non modò quæ agris, verùm quæ nobis, vrbanísque prædiis vsui sit, *l. 1. & pass. D. de aqua quoti. & æstiu.* Sed adiungitur his aliud hoc titulo interdictum prohibitorium, de aqua publica, quæ ex castello, id est, diuidiculo aquarum publico ducitur permissu Principis: quod tamen non ad possessionem, sed ad tuendum ius aquæ pertinet magis, quam Princeps adsignauit, atque de iure, non de facto est.

Interdictum DE ARBORIBVS CÆDENDIS, prohibitorium est, & de arboribus vicini, siue is in solidum, aut ex parte dominus, siue fructuarius sit, per quas fit, ne prædium meum, qualiter velim, possideam, conlucandis, vel sublucandis, vt dicebant veteres, vt dicunt recentes, de adimendis, si ex ædibus tuis in ædes meas impendeant, vel coercendis, si ex agro tuo, in agrum meum. quo nomine etiam est actio ciuilis. *Vide l. j ff. de arb. cædend.*

Interdictum DE CLOACIS, ad vrbanis referri debet, nec ad retinendam possessionem datur, qua de re Prætor interdicere dedignatur, *l. 1. D. vti possess.* sed quod maximè pertinet ad publicam salutem, securitatémque, ad reficiendas & purgandas cloacas: in quo hoc proprium est, vt detur etiam ei, qui ab aduersario vitiosè possidet. Est autẽ prohibitiorium, & de cloaca priuata. Sed est & aliud prohibitorium, & restitutorium de publica, Ne quid fiat in cloaca publica: & si quid in ea re factum erit, quo vsus eius deterior sit, fiat, vt restituatur. *Vide l. 1. de Cloacis.*

Interdum DE FLVMINIBVS prohibitorium & restitutorium est, & aduersus eum competit, qui quid in flumine publico, ripáve eius facit, aut immittit, quo statio, itérue nauigio deterior fit, *l. 1. D. de fluminib.* Quod & de mari intelligendum est, si quid in eo fiat, vel litore, quo portus, statio nauigatióque deterior fit, fiat, & in flumine non nauigabili, si quid fiat, quo exarescat, vel aquæ cursus impediatur: non si in torrente, id est, quod flumen hibernum dixit Horatius.

Interdictum DE FONTE, est quo is, qui fonte, alióve loco vnde aqua viua nascitur, quo anno proximo sine vitio vsus est, vti prohibetur, adiuuatur, *l. 1. D. de fonte.*

Interdictum DE GLANDE LEGENDA, prohibitorium est, & competit ei, cuius ex agro glans, id est, fructus cuiusuis arboris, in alienum decidit, vt ei tertio quoque die legere auferre glandem suam liceat, *l. 1. D. de gland. leg.* Frontinus maluit fructum quàm glandem dicere.

Interdictum DE IN POSSESSIONEM MISSO, datur ei qui dolo malo fecerit, quo minus quis permissu Prætoris, eiúsve cuius ea iurisdictio fuit, in possessionem bonorum fit, *l. 1. D. ne vis fiat ei.*

Interdictum DE ITINERE ACTVQVE PRIVATO ei redditur, qui proximo anno itinere, actúve, siue iure, siue iniuria, dies non minus triginta, nec vi, nec clàm, nec precariò est vsus, si eo vsu nunc prohibeatur: item ei qui iter, actúmve, quo anno proximo est vsus, reficere prohibetur: si se vsum hoc anno, & iure seruitutem illam habere doceat, *l. 1. & l. 3. D. de itin. act.* Cæterùm in vtroque interdicto, & in hoc titul. oratio coniuncta pro disiuncta accipitur, nam sufficit alterutrum probare, vel iter vel actum hoc anno in vsu habuisse.

Interdictum DE HOMINE LIBERO exhibendo, populare & pœnale est, quod in eum datur, qui supprimit liberum hominem, id est, eum, qui pro certo liber est. nam si de libertate agatur, cessat hoc interdictum: sed institutiones dant aliud quasi præparatorium adsertionis, sicut & ad exhibendum actionem eo nomine dari constat, *l. de*

eo. ad exhib. Vide l. 1. D. *de hominib. lib. exhib.*

Interdictum DE LIBERIS EXHIBENDIS & ducendis exhibitorium, aliud simul ac prohibitorium, vt filium vel nepotem exhibeas, qui est in potestate mea, etiam si bona fide eum retineas: & ne vim mihi facias quominus exhibitum eum ducere possim. quo reddito, non vtique statim ius ductionis est. nec, vt cætera, hoc interdictum momenti beneficium appellari potest nam redditur sub conditione, si in potestate est: quod actorem hoc interdicto prius quam ducat implere oportet: ideóque interim fœminam & prætextatum prætor apud matremfamilias deponi iubet. & ex eo apparet, hoc interdictum quasi proprietatis caussam continere. Vt est quasi possessio, ita quasi proprietas: & quasi proprietas, veluti ius patriæ potestatis, *l.*1.§.1. *De rei vind.* & ius patronatus, *l.talem.*§.1.*de hær.inst.* propter quod etiam dabitur interdictum de liberto exhibendo & ducendo, *l.* 2. *de interd.* nam & propter ius mariti est interdictum de vxore exhibenda & ducenda, *l.*2.*hoc tit.* etiam aduersus socerum, non etiam aduersus generum. De filiafa.exhibenda & ducenda, ne benè concordantia matrimonia turbentur iure patriæ potestatis, vt eleganter ait l. 1. & similiter Afranius Diuortio, qui tamen locus apud Nonium nondum emendatus est.

O dignum facinus adolescentis, optimas,
Bene conuenientes concordes cum viris,
Repentè viduas faciat spurcitia patris?

Interdictum DE LOCO PVBLICO, prohibitorium est, ne publicanis, puta qui conduxerunt areas, insulas, aut balneas publicas, aut porticus, lacus, aut stagna, vel his, quos in ea conductione socios sibi adiunxerunt, vis fiat, quominus ex lege locationis publicis locis fruantur: extra quam si quis, cui id concessum est, statuam, vel imagines in publico loco ponere velit. hoc enim potest inuitis conductoribus, si Senatus aut princeps permiserit. Permissu opus est ex edicto Claudij, quod refert Dio LVIII. nisi quis publicum opus ædificet, vel reficiat.

Interdictum DE LOCO SACRO aduersum eum datur, qui in sacro loco aliquid fecit, immisit, vt id restituat, *l.* 1.*D.ne quid in loci sacr.*

Interdictum DE MIGRANDO competit inquilino, qui rem suam domino prædij pro mercede non obligatam, auferre vult: vel obligatam quidem, sed cùm aut mercedem soluisset, aut eo nomine satisfactum esset, aut per dominum staret, quominus solueretur, *l.* 1. *D.de migr.*

Interdictum DE MORTVO INFERENDO habet locum, vt quis non prohibeatur mortuum inferre, & sepelire, quò licet ei inferre & sepelire, *vt D. eo. tit. l. in prin.* vt si in via prohibeatur vel sepulchrum ædificare, vel lapides ad ædificandum per fundum ducere, *vt* D. *eo tit l.*1.§. *Prætor ait.& § si iter. mihi.§.vim habere.& §.fi.&c.*

Interdictum NE QVID in loco publico vel itinere fiat, aduersus eum redditur, qui quid in loco publico fecit, ínve eum locum immisit, qua ex re quid illi damni detur, præterquam quod lege, senátusconsulto, edicto, decretóve principum ei concessum erit, *l.* 1. D. *ne quid in loco publ.*

Interdictum DE NOVI OPERIS nunciatione, datur ei, qui prohibetur ædificare, postquam satisdederit: *vt D. eo tit l. Prætor ait.* § *hoc autem interdictum.* Nam hoc interdictum competit, si in solo suo ædificat, aut locum habet remissio, *vt D. eo. tit. l. non solùm.* §. *sciendum.* Et tunc non potest vltrà ædificare, nisi constet eum habere ius ædificandi, *vt in* §. *prælleg.* Hoc interdictum etiam datur in eum, qui non satisdedit vt ædificet, *vt D. eodem titu l. de pupillo.* § *plurium.& 6.meminisse.*& tenetur & denunciare, etiamsi ius ædificandi habet, *vt ea l.*§.1. *&* §.*si is cui.* Et si pòst ædificauit, totum suis sumptibus tenetur demoliri, *vt* D. *eod.tit.l.stipulatio.* §. *siue autem.* Et interdictum de noui oper. nunc.imperator nominat edictum, *l.*1. D. *eod.tit. vbi dicit*: Hoc edictum, remediúmque operis noui nunciationis aduersus futura opera inductum est, nō aduersus præterita, hoc est, aduersus ea quæ nondum sunt facta. Nam si quid operis factum fuerit, quod fieri non debuit, cessat edictū de noui ope. nunc. & erit transeundum ad interdictum. Quod vi aut clàm factū erit, vt restituatur. Et hæc nuntiatio non habet necessariam aditionem prætoris, potest

poteſt enim quis nunciare nouum opus, etſi prætorem non adierit. Item poteſt fieri proprio & alieno nomine,& omnibus diebus, etiam aduerſus abſentes, inuitos & ignorantes, vt hæc clarè ponit tex. *l. 1. poſt princ.* D. *eod. tit. vbi ſubditur:* Opus nouum facere videtur, propter quod locum habet nunciatio, qui aut ædificando de nouo, aut detrahendo aliquid, priſtinam faciem operis nunciat. Et hoc interdictum non omnia opera complectitur, ſed ea ſola, quæ ſolo coniuncta ſunt, quorum ædificatio vel demolitio videtur opus nouum continere. Ergo non pertinet ad hoc edictum, ſi quis in fundo alterius meteret, vel arborem ſucciderent, vel vineam putaret, licèt opus faceret: quia ſolùm ad ea opera, quæ in ſolo fiunt, pertinet. nec locum habet, ſi quis vetus ædificium fulciat. quia non opus nouum facit, ſed veteri ſuſtinendo remedium adhibet, *vt l. 1. prealleg. §. opus nouum. cum ſeq. Subdit.* Nunc videamus, quibus ex cauſis fiat hæc nunciatio, & quæ perſonæ nuncient, & quibus nuncietur, & ſic quibus locis nunciatio fiat, & quis ſit effectus nunciationis, *quæ per ordinem vide ibidem in d. l. 1.*

Interdictum NE QVID IN FLVMINE PVBLICO FIAT, quo aliter, &c. aduerſus eum datur, qui in flumine publico, ſive ripa eius facere, aut in id flumen, ripámve eius immitere, quo aliter fluat, quàm priore æſtate fluxerit, inſtituit, *l. 1.* D. *ne quid in flumin.*

Interdictum DE PRECARIO datur ei, qui quod precariò conceſſit, reuocare vult, aduerſus eum, qui precariò quid impetrauit: ſiue ipſe ſibi impetrauit, ſiue procurator, aut negociorum geſtor, aut ſeruus, dominus autem rogationem ratam habuerit. veniúntque in hoc interdictum res, partus, dolus, lata culpa: & poſt litem conteſtatam, leuis: quanti actoris intereſt, rem interdicti tempore non reſtitui, *l. 1. & paſſ.* D. *& Cod. de precario.*

Interdictum QVOD VI AVT CLAM, aduerſus eum datur, qui vi aut clàm opus in alieno, ſiue iure, ſiue iniuria fecerit, cuiúſve iuſſu aut nomine, cauſſáque factum erit. Vi autem facit, qui prohibitus fecit, ſiue à domino, ſiue ab alio ipſius nomine prohibeatur. Clàm verò facere id dicimus, quod eo inſciéte facimus, quem id prohibiturum eſſe ſuſpicamur, *l. 1. & paſſ.* D. *quod vi, aut clàm.* Concurrit autem hoc interdictum cum interdicto de noui ope. nunci. inter quæ tamen hæc intercedit differentia, quòd hoc latius pertineat quàm illud De oper. noui nun. nam & poſſeſſori hoc datur, & non poſſeſſori: illud non poſſeſſori, & de arbore ſucciſa, vel de fracto ſurculo, non etiam illud.

Interdictum QVORVM BONORVM datur ei, qui bonorum poſſeſſor eſt, aduerſus eum, qui pro hærede, vel pro poſſeſſore poſſidet: cauſſa adipiſcendæ vel apprehendendæ poſſeſſionis omnium corporalium rerum, *l. 1. & paſſ.* D. *quor. bon.* Differtque à petitione hæreditatis, quòd hæc de iure eſt, illud de poſſeſſionem: tamen & hoc non datur in creditorem hæreditarium, illa datur.

Interdictum QVOD LEGATORVM competit hæredi, aut bonorum poſſeſſori, qui paratus eſt ſatiſdare legatorum nomine, aduerſus legatarium vel fideicommiſſarium, quid occupauit vacuam poſſeſſionem rei legatæ ſine voluntate hæredis, vt ſcilicet adepta poſſeſſione ſibi Falcidiam ſeruet per retentionem. nec enim hæredi erat Falcidię vindicatio, ſed retentio tantùm. Et ex eo intelligitur ceſſante Falcidia huic interdicto locum non eſſe. *Vide l. 1.* D. *quid legat.*

Interdictum DE REMISSIONIBVS tunc valet, cum operis noui nunc. ius nullum fuit. nam operis nunciatio eatenus duntaxat valet, quatenus nunciandi ius fuit. Prætor enim vbi ius non fuit, nunciationem ipſo iure miſſam facit. Remiſſio enim eſt abolitio nunciationis operis noui à prætore facta, *l. 1.* D. *de remiſſ.*

Interdictum DE RIPA MVNIENDA, datur ei, qui in flumine publico, ripáve eius opus facere vult, ripæ agríve, qui circa ripam eſt, tuendi cauſſa; dum ne ob id nauigatio deterior fiat ſiquidem damni infecti in annos decem, viri boni arbitratu, vel cautum vel ſatiſdatum eſt: aut per illum non ſtat, quò minus hoc fiat, *l. 1.* D. *de rip. mun.*

Interdictum DE RIVIS, eis conceditur, qui ea, quibus aquarum ductio

nes continentur, reficere purgaréve prohibetur, si modò eodem anno sine vitio aquam, etiam sine seruitute, duxerit, *l.1. D.de riuis.*

Interdictum SALVIANVM suspicatur Cuiac. à Iuliano inuentum conditore edicti perpetui, estque quod domino fundi aduersus colonum, redditur, vt rerum sibi mercedis nomine oppigneratarum possessionem adipiscatur, his verbis: Quod tu illi mercedis caussa oppigneraſti, qua de re agitur, id illi restituas. Differt autem ab interdicto de migrando, quod etiamsi est de pignoribus, quòd hoc debitori detur ad retinendam possessionem: Saluianum verò creditori ad adipiscendam: illud exhibitorium & prohibitorium, hoc restitutorium: illud de rebus inquilini pignoris nomine illatis inhabitationem, hoc de rebus coloni natis in agro conducto, vel nominatim pignori obligatis, imò vtiliter, & de rebus cuiuscunque debitoris pignori obligatis, *l.1.* D.*de Saluia.l.1.C.de precar.*

Interdictum de SVPERFICIIS ei redditur, qui superficium alieno in solo possidet, si frui suo iure prohibeatur: quamuis enim ciuiles habeat actiones, tamen propter possessionis commodum hoc interdictum vtile est, *l.prima.* D.*de superfic.* Dixi autem de superficiis ex Cuiacio, cui ea iudicis scriptura placet, & superficium, vt ædificium effertur. Vide Superficies.

Interdictum DE TABVLIS EXHIBENDIS his datur, quibus aliquid in tabulis testamenti adscriptũ est, vel purè, vel in diem, vel sub conditione, siue hæredes sint, siue legatarij, siue fideicommissarij: aduersus eum qui tabulas habet, vel supprimit, dolóve fecit, quò minus haberent: siquidem neget se posse, vel oportere exhibere. *l.1.& paß.D. & C.de tab.exhiben.*

Interdictum DE VIA PVBLICA, & itinere publico, prohibitorium, & populare est, ne vis fiat ei, qui viam publicam, itérve publicum aperire & reficere velit, dum tamen ne ea via, ídve iter deterius fiat, *l.1.* D. *de via publ. & itin.*

Interdictum DE VI, duplex est, vnũ, De vi armata, aliud Vnde vi, quotidianũ dictum, quod & vi simpliciter, dicitur à Græcis sæpè, & ab Vlpiano, *in l.si quis vi. de acqui. possess. & in tit. D vi & vi armat* nisi mauis legere, Vnde vi, & de vi armata, sicut, vi bonorum raptorum, & de turba. In genere autem competunt hęc duo interdicta ei, qui vi deiectus est: sed hoc differunt, quòd quotidiano tunc locus est, cùm quis sine coactis armatísve hominibus possessione deiectus est, nullíq. datur; nisi ei, qui tunc cùm deiiceretur, possidebat, vel vsum, aut vsumfruct. quasi possidebat, *l.1.* D.*vnde vi.* eáque exceptio nominatim interdicto addi solet, auctore M. Cicerone. At interdicto de vi armata, cùm quis oppressu & vi multitudinis, id est, coactis hominibus, & armatis deiicitur. Hæc enim sunt verba interdicti, hominibus coactis, armatísve, auctore M. Tullio. Addit. *Paulus libr.5 sentent.titu.6.* huic etiam interdicto locum esse, si quis violentiæ opinione comparata, possessione cesserit, si tamen aduersarius eam ingressus sit. Datur autem sine vlla exceptione, ideóque & creditori datur in possessionem misso & colono. Item Quotidianum datur ei, qui ab eo, qui deiecit nec vi, nec clàm, nec precariò possidebat: hoc etiam ei, qui ab eo his rationibus possidebat: illud intra annum, hoc verò perpetuò: ac prætcrea illo patronis & parentibus parcimus, non isto. *Vide Ciceronis Orat. pro Cecinna, & lib. 15. Epistolar. in ea quæ incipit: Puto te iam, &c. & l.1. & l.sed si vi. D. eodem.* Gręci pro his interdictis habebant actionem ἐξούλης, sic dictam, auctore Libanio, quòd ἐξίλλειν sit, ἐξωλεῖν καὶ ἐκβάλλειν βίᾳ. *Vide Cuiacum in libr. 5. de Sentent. Pauli titu.6.*

Interdictum VT IN FLVMINE PVBLICO nauigare liceat, est populare, sed prohibitorium, non restitutorium, Ne vis fiat ei, qui nauigat in flumine, lacu, fossa, stagno publico, vel qui in flumine publico piscatur, vel qui aliàs quàm eo vti oportet, vt itur, ripáve fluminis: quod exemplo tituli de fluminibus, produceret quis etiam ad eũ, qui in mari vel in littore nauigare, piscari aut ædificare prohibetur. Iure enim gentium cuilibet in mari & in littore ædificare licet, dum ne nauigationem, portum, aut stationem deteriorem faciat, non in flumine publico, ripáue eius. Et quòd scribitur, interdictum non dari ei, qui in mari piscari aut nauigare prohi-

prohibetur; forsitan acciperet non malè de directo interdicto, non etiam de vtili. idem si in mari vel littore ædificare prohibeatur.

Interdictum VTI POSSIDETIS est prohibitorium, ad possessionem vindicandam seu retinendam. namque eo possessores, quam sibi nulla actione vindicare possunt, possessionem suam esse adserunt, vindicántque; & ne eis vis fiat, quominus vt nunc possident, ita possideant, interdicunt: vincítque hoc interdicto is, qui redditi interdicti tempore, nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduersario possidet rem soli. est enim de possessione rerum soli: Et bellissimè Vlpianus post interdictum Vnde vi, cõsequenter proponit interdictum Vti possidetis. illud enim restituere vi amissam possessionem hoc interdictum tueri ne amittatur.

Interdictum VTRVBI prohibitorium est, & de seruo exhibendo & ducendo fuisse crediderim: nec de seruo tantùm sed de rebus omnibus mobilibus olim ad retinendam, aut vindicandã possessionem, quam possedit actor maiore parte animi: hodie, sicut vti possidetis, de possessione rerum immobilium; ad retinendam possessionem; quam habuit redditi interdicti tempore. vt propterea meritò videatur omissa pars exhibitoria. nã & ea ratione hodie interdicturus Vtrubi frustrà agit ad exhibendũ, qui agebat tamen olim. *l.3.§.sed & si quis interdicturus. D. ad exhib.* Vt rubi Glossæ παραπότερον, Theoph. παρ' ὑποτέρῳ Hoc interdictum, celerem reformationem vocant. *Impp l.13.C.de agricol.cens.* Bonæ fidei possessori primùm oportet celeri reformatione succurri.

Interdictum DE VXORE DVCENDA à marito, datur marito aduersus eum, qui dolo eam obtinet, sine voluntate mariti, licèt ipsa volente. D. *eod.tit.l. 1.* Alia interdicta patent; & exponuntur suis verbis inclusis.

Ad interdictum venire, est venire in ius ad Prætorem, Petronius: vt si nollet rem alienam domino reddere; ad interdictum veniret.

Interdictum, & Cessatio quomodo differant, patet: quia per interdicta prohibetur administratio sacramentorum, paucis exceptis: quod tamen non fit per cessationem; in qua solùm cessatur à diuinorum solennitate.

Interdictum ecclesiasticum quid sit, & quid ab excommunicatione distet, vide cap. ex parte. de verborum significatio. & vide extra, de senten. excommunicatio *in antiq. & 6.*

INTERDIV, *in die, l. si communem. §. is qui not. D. quemad ser. amit.* quandoquidem in diem, *l. si interdiu. D de furt. balnea.* Hinc

INTERDIARIVS in XII. Tab. pro fure diurno. Antiquo enim Glossematorum scriptori, Interdiarius est ἡμεροκλέπτης, cui contrarius ἡμερόκοιτος, dormitator, fur nocturnus.

INTERDVM ostendit regulam esse in contrarium. nam quod interdum fit, non semper fit, *l. seruitutes. §. si stillicidium. D. de seru. tut. vrban.* quandoque significat accidentiam facti non ministerium iuris, *Accursius in l. metum. §. sed quod prætor. D. quod metus caus.*

INTERESSE tam priuatim, quàm publicè dicitur. Publicè interest. quod in commune expedit, & ad totius Reipublicæ vtilitatem pertinet; veluti auctoritatem rerum iudicatarum seruari, partus non subiici, dotes mulieribus saluas esse, & alia id genus, quæ publicè vtilia sunt, *l.65.§ cùm prætor D. ad Trebellia. l.1. §. sed & si. D. de ventre inspicien. l.1. D. solut. matrimon. l.18. D. de rebus auctor. iud. cum possid. l.16. D. de appellatio. & alibi sæpissimè.* Priuatim verò interest quod ad singulorum vtilitatem spectat, *l. 71. D. de euict. l.8. § mandati, l. penultima. D. ad exhibend. l. penultim. § final. D. ne quis eum, qui in ius voca. & alibi.* In his omnibus pecuniariter interesse accipimus: & ita in eo iure, quo dicitur in rem pacta omnibus prodesse, quorum obligationem dissolutam esse, eius qui paciscebatur, interfuit, *l. 21. §. fin. D. de pact* non quoquo modo cuiuscunque interest, sed ita; si alioqui pecuniarum damnum immineat, *l.23 D. de pact.* Sed nec quòd dicitur, furti actionem dare ei; cuius interest; ita accipiendum est, vt cuiuscunque interfit, rem non perire, ei actio detur: sed qui ob eam rem teneatur, quòd eius culpa perierit, *l. decima quarta. §. an pater. D. de furt.* nisi mala fide eam rem possideat *l.12. D. de furt.*

Interesse definiri potest id, quod alicui

debetur vel quia damno adfectus eſt, vel quia lucrum aliquod impeditum eſt. *l ſi commiſſa: D. ratam rem haberi.* In tantum (*inquit Paulus*) competit, in quantũ mea interfuit, id eſt, quantum mihi abeſt, quantúmque lucrari potui. Obſeruabis igitur diligẽter, quòd cùm quæritur, quid interſit actoris, duplex eſt conſideratio. Altera de damnis & diſpendiis rerum, quas amiſit: altera de lucris & vtilitatibus non adquiſitis. Qua ratione interdum vtilitas amiſſa maioris erit, quàm res ipſa, *l Iulianus ſcribit, §. vlt. D ad exhi.* Sabinus autem, *l ſi is. D. de furtis.* Intereſſe, *inquit*, eius videtur, qui damnum paſſurus eſt, non eius, qui lucrum facturus eſt, Vel ſic.

Intereſſe, ſiue id quod intereſt, genere ſummo ſic definiri poteſt: Æſtimatio eius damni, quod in re alicuius familiari per alterius culpam contigit. Eius duæ ſunt ſpecies, quarum vna in generis ſui nomine conſiſtit, quæ ſcilicet omnibus in rebus, præterquam ſpeciebus ſine frugibus verſatur: altera verò in pecunia numerata, quæ propriè Vſura dicitur. Intereſſe igitur ſpecialiter ſumptum, eſt diſcrimen, quod inter eam conditionem, quæ in re familiari alicuius, vel antea fuit, vel omnino futura erat, & eam quæ nunc eſt, per alterius culpam contigit. Huius autem intereſſe duæ ſunt partes: nam interdum in ſola re principali conſiſtit: interdum & multò frequentius in eius acceſſione, *leg.* 1, D. *de act empt.*

Id quod Intereſt, à re, reíque æſtimatione ſeparatur, *l.* 1. *§ conſiderandum, D de tuto. & cur. da. ab l.* 1. *de act. empt.* & proinde id quod intereſt, & quanti ea res eſt, diuerſa faciunt auctores iuris. *l. vnic. in fin.* D. *ſi quis ius dic. non obtemp. l* 4. *§ in eũ.* D. *de dam infect. l* 55 D. *ad l. Aqui.* His enim verbis verum rei pretium, illis omnis vtilitas continetur, *l.* 193. D *de verbor. ſignificat.* Inquantum interfuit, ſic accipit *Paulus l.* 13. D. *rem rat. hab.* quantum mihi abeſt, & quantum lucrari potui. Exempla eius quod intereſt, pete ex *l.* 21. *§. fin. & l. ſequen.* D. *ad leg. Aquil. l.* 3. D. *de condi. furt. & alibi ſæpius, quàm vt referri ferè poſſit.*

quorum Intereſt, pro, ad quorum officium ſpectat, *l.* 56. D. *local.* 3. C. *de confirm. tut. l.* 7. C *de aduoc. diuerſ. iud. l.* 2. *C. Theo. ad leg. Iul. de amb.* Sic Iuſtinianus in νεαρ ἐξέσαι τῇ σῇ ὑπεροχῇ, id eſt, ſpectabit ad Celſitudinis tuæ officium.

INTEREVNT homines morte, vel capitis minutione, cùm res nullæ relinquuntur, aut conditionem mutant *l.* 63. *§. fi.* D. *pro ſoc. Sic in l.* 10. D. *de peric. & com. rei vend. vt & perire, l.* 47. *§ fin.* D. *de leg.* 1. Interiiſſe tabulæ dicuntur, quæ interciderunt, *l.* 1. D. *ſi tabula null. extab.*

INTERGERINVS paries, idem qui Papiniano (*in § item ſi communem. in l ſi fratres pro ſocio*) Concratitius eſt, *De quo latius in poſter. annot. Bapt. Pius. c.* 83. *Alciat. item qui ſic oſtendit, interpretans l. maiore parte de verbo. ſignific.* vbi varia exponit parietum genera. Vulgus medianum appellat: cùm Medianus Latinè aliter accipiatur, quod & Budæus monuit. Intergeries vocatur in Ant. Lex. & exponitur, τοῖχος ὁ δύο κτήσεις διορίζων.

INTERIM, *l.* 37. D. *de nox act.* eſt, quandiu res apud eos manet. Interim pro donec, *l.* 12. D. *de diſtr. pign.* Interim, id eſt, pendente die vel conditione, *l.* 46. D. *famil. erciſcund.* Sic interim, *l.* 91. *§ vlt.* D. *de lega.* 3. id eſt, pendente iudicio.

INTERLOQVI dicitur Prætor vel Iudex, cum quid interea, dum principalis cauſſa plenè diſceptetur, pronunciat, *leg.* 1. *§. huic conſequenter* D. *de appellatio. leg.* 15. *§. in venditione.* D. *de re iudicata, l* 1. *§. quæro.* D. *ad Turpillia.* Hinc,

INTERLOCVTORIA ſentẽtia, quæ non principalem cauſſam definit, ſed intermedium aliquod negocium dirimit. Vide infrà, Sententia.

Interlocutorias varias recenſet, *Bartol. l. quod iuſſit.* D. *de re iudic.*

INTERLEVERIT, id eſt, deleuerit, *l.* 11. *§.* 1. D. *de ſeru. corrupt.* Sic, interleuiſſe rationes, *l* 67. D. *de leg* 1.

INTERNECIO, *inquit Feſt.* vitæ priuatio appellatur.

INTERNECINVM teſtamentum eſt falſum teſtamentum, propter quod, vt ſcilicet ex eo acquiri hæreditas poſſit, dominus occiditur. Hinc eſt accuſatio internecini, *de qua in l. qui vel internecini. C. Th. de accuſa.* cuius præmium eſt bonorum poſſeſſio: vt apertè Iſidorus ex aliquo auctore bono ſignificat his

verbis

verbis, *lib.* 5. *Etym.* Internecini (sic legit Cuiac. non Internecicei) iudicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat, & ob id hominem occiderat, & accusatorem eius bonorum possessio sequebatur. Sextus quoque Pompeius lib. 9. internecinum, inquit, testamentum, propter quod dominus interemptus est. Sic Internecina certamina, apud Ammianum, *lib.* 23. *in princ.* in quibus multi homines occisi sunt.

INTERNECIDA, *inquit Isido. li.* 10. qui falsum testamentum fecit, & ob id hominem occidit

INTERNVNDINIVM; *inquit Victorinus Afer*, scribendum, vt interluniū & Trinoctium. Ita internundinum, quòd nouem dies inter se continuos habeat. non quòd nono die fit. *Hæc ille in lib. de Orthograph.* Alij tamen internundinum malunt. Est autem spacium quod inter nundinas est: vt intermenstruum, quod inter menses.

INTERPELLARE, ponitur aliàs pro postulare iustitiam, & inuocare officium iudicis, & extra iudicium petere. Interpellare aliàs significat rogare quadam instantia. *Valerius lib.* 3. Cato rogatus, vt socios apud auunculum iuuaret: constanti vultu, non facturum se respondit. Iterum deinde ac sæpius interpellatus, in proposito perstitit. Interpellare est interrumpere, vt possessionem, & vsucapionem, *l.* 14. D. *de seruit.* Interpellare aliàs, est loquentem, vel aliquid agentem interrumpere, *vide in capit. potuit. de local.* 14. D. *de seruit. l.* 31. D. *de seru. vrb4.* Vnde INTERPELLATORES dicti sunt, *Paul. in l.* 1. D. *de extraord. crimin.* Sollicitatores, inquit, alienarum nuptiarum, itémque matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt: propter voluntatem perniciosæ libidinis extra ordinem puniuntur.

INTERPELLATIO, est iudicialis conuentio vel admonitio, quæ fit testatò; soluendi vel accipiendi eius quod debetur. Mora autem conemptio huius admonitionis, *l.* 23. D. *de iudic.*

INTERPOLVM, poliendo propemodùm renouatum, in alteram formam è vetere mutatum. *Marcian. l.* 45. D. *de contrab. empt.* Si vestimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori præstandum quod interest, si ignorans interpola emerit. Sic Interpola vestis, *Isid. lib.* 9. *c.* 17.

INTERPOLARE, est in aliam formam mutare. *Vlp. de ædil edict. l præcipiunt.* Interpolant, inquit, veteratores, & pro nouitiis vendunt, id est, in habitum nouitiorum mutant.

INTERPRES, cuius ministerio ad alienam & extraneam linguam intelligendam vtimur, vulgò *Truchement* appellatus *l.* 1. §. *fin.* D. *de verb. obl. l.* 5. *in fin.* D. *de captiuis. Liuius lib.* 7. Prouocabat per interpretem vnum ex Romanis. *Plinius lib.* 25. *cap.* 2. *de Mithridate loquens*: Illum solum mortalium viginti duabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellasse.

Interpres is etiam est, qui inter aliquos, vel conditionis, vel amicitiæ, vel adsessuræ, vel cuius alterius huiusmodi proxeneta est, cuius premium ἑρμηνευτικὸν Græci appellant, quasi æs interpretitium & paratitium dicas, *l.* D *de proxenet.*

INTERPRETARI, est rem obscuram vel ambiguam explanare.

Interpretatio legum ab initiis repetenda est. Quia cuiusque rei potissima pars principium est. *Gaius in l.* 1. D. *de orig. iur.* repetit autem ille ius ab incunabulis Romanæ vrbis. Sed nos, qui verum iuris fontem Deum ipsum cognoscimus, exordium iuris longè altiùs oportet repetere, hoc est, à prima institutione.

Interpretatio desiderat prudentiam, & auctoritatem: Prudentiam, hoc est, multarum rerum memoriam, & vsum plurium negociorum, *teste Cicerone.* Auctoritatem, id est, venerationem, per quā à maioribus declaretur in aliquo prudētia, ne ambitione quadam, & φιλαυτίᾳ vindicetur priuatim.

Interpretatio omnis in iure, nisi deseruiat foro, hoc est, vsui rerum quotidianarum, inutilis est, & perniciosa. Vnde *Pomponius* interpretationem Decemuirorum eleganter vocat disputationem fori, *in l.* 2. §. *his legibus latis.* D *de orig. iur.* Interpretatio autem nimium subtilis, & à facti consideratione prorsus recedens fugienda est. Sic Nerua Iurisconsultus olim derisus est, qui per fenestram

monstrauerat, seruos detentos ob pensionem liberari posse, quasi tunc scilicet non viderentur alienati ex ædibus, quia non essent egressi ianuam. *Vlpian in l. est differentia. D. in quibus caus. pignus vel hypothec. tacit. contrah.*

Interpretationem benigniorem in re dubia sequi, nō minus iustum est, quàm tutum, *l. proximè. D. de iis, quæ in testam. delen.*

Interpretatio semper ex lege & æquitate producenda est. Quocirca quòd dicunt, communem opin. in iudicio semper esse præferendam: id ego simpliciter intellectum (sicuti ipsi certè non distingunt) non modò falsum, verùm etiam perniciosum in Republica iudico. Nam si consentanea fuerit legib. aut rationi naturali, iam non quia communis est, sed magis quia iuris est, obtinebit, quanquam certè aliquid sit, cum multis sentire. Sin autem repugnet iuri & æquitati, omnibus modis repudianda est: *vt rectissimè sentit Zasius, in l. 2. D. de origin iur. probatur pulchrè in l. 1. § cúmque hæc materia. C. de vetere iure enuclean.* Sed neque (*inquit Imp.*) ex multitudine auctorum, quod melius & æquius est, iudicatore: cùm possit vnius forsan, & deterioris sententia & multos & maiores in aliqua parte superare. Accedit *l. ob carmen. in fin. D. de testibus.* vnde scriptum est, Turbam ne sequaris. Falsū igitur & hoc est, quòd iudex recedens à communi opinione, faciat litem suam, nisi prædicto condimēto accipias, *vt in l. vltim. C. de pœn. iudic. qui mal. iud.* Itaque in interpretando neque lex torquenda est, vt facto deseruiat, neque factum variare oportet, vt legi respondeat. Nam in torquendo iure, committes fraudem: in variando facto, mendacium. Vtrobique ergo seruanda est simplex veritas. Responsa enim & traditiones Iurisconsultorum sic oportet interpretari, vt potiùs conueniant, quàm discrepent, *l. si quis cum testament. D. qui testam. fac. poss.*

Interpretatio benigna, *l. 2. D. liber. & posthum.* humanitas, opponitur subtilis iuris regula, *l. si ita scriptum. D. lib & posth.*

INTERREX, magistratus Romæ quia à defuncto Rege vsque ad creationē sequentis, cum regia potestate, & insignibus præerat. Hinc

INTERREGNVM, quod primū institutum est mortuo Romulo: vt *Liu. & Dionysius, & Plutarch scribunt*: Patres rem inter se decem decuriis factis, singulísque in singulas decurias creatis, qui summæ rerum præessent, consociarunt: decem imperitabant, vnus cum insignibus imperij, & lictoribus erat: quinque dierum spatio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat: annuúmque interuallum regni fuit. Id ab re, quod nunc quoque tenet nomen, Interregnum appellatum. *Hæc ille.* Inde autem mos fluxit, vt cùm sine summo imperio ciuitas esset, tum & Patricius, & à Patriciis interrex proderetur, qui dies duntaxat quinque imperium obtineret, à quo alius deinde crearetur, in dies alteros quinq., itémq. alius atque alius eodem modo: dum consules creari possent, *vt ex Ciceronis Orat. pro domo, Ascoino in Milon. & Liuij locis innumeris intelligitur*: qui etiam libro 7. scribit ad vndecimum peruentum esse, dum per dies 55. sine summo imperio ciuitas esset. Infestam, inquit, Patribus plebem interreges cùm accepissent, ad vndecimum interregem seditionibus certatum est.

INTERROGARE, ex inter, & rogo, est petere aliquid ab aliquo, noscendæ veritatis gratia. Hinc

Interrogare legibus, est legis alicuius auctoritate aliquem interrogare, nunquid facinus aliquod admiserit. *Asconius*, Quid est, *inquit*, reum fieri, nisi apud Prætorem legibus interrogari? Cùm enim in ius ventum esset, dicebat accusator apud Prætorem reo, Aio te Siculos spoliasse. si tacuisset, lis ei æstimabatur vt victo: si negasset, petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio. *Cicero pro domo sua*, Esto: non fuit in me pœna vlla peccati: at fuit iudicij. cuius? quis me vnquā vlla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? *Liuius lib. 8. belli Macedonici*, Neminem vnum tantùm eminere ciuem debere, vt legibus interrogari non possit.

INTERROGATIONES, seu interrogatoriæ actiones, in iure (*de quibus tractatus est lib. Pand* 11.) ad rei pecuniariæ caussas pertinebant: eiántque olim institutæ, vt ne malè agendo caussa perderetur, liceret apud eum qui ius dicebat, aduersarium certis de rebus, antequam acti-

actio institueretur, interrogare. Sed hoc tempore (inquit lex) interrogatoriis actionibus non vtimur: quia nemo cogitur ante iudicium de suo iure aliquid respondere, *l.1 D. interroga. & inter. actionibus.*

Interrogationes, cùm explorandæ veritatis gratia fiant, duplicem habent effectum: alterum, quia succedunt loco probationum ipsis litigatoribus deseruientes: alterum, quia instruunt animum iudicis de qualitate rerum, personarum, vel temporis sæpe dubitantem, vt non possit dicere sententiam antè, quàm certior reddatur.

Interrogatio iudicis vna plus confert ad cognoscendam in iudicio caussam, quàm 20. positiones (vt vocant) & articuli litigatorum. Nam iudex interrogando, scopum intentionis, vel defensionis statim potest attingere. Ac partes euitant rerum, caussæ scopum, & solum id nituntur, quomodo digressionibus, mendaciis, & multitudine articulorum imponant iudici. Quocirca errant nostri iudices, qui putant loco interrogationũ successisse positiones & articulos partium: ipsi interim sedentariam exercentes functionem, prorsus obmutescunt, tantùm recipientes scripta, & decernentes (sicut formularij dicunt) copias productorum.

INTERROGATORIA sunt, quæ pars facit testibus productis & dantur super articulis, de quibus præmissum est: & formantur per circunstantias caussarum & personarum *glossa in c. præsentiũ. de testib. l. 6.*

INTERROGANDI FORMVLA CENSORIA.

ET TV EX ANIMI SENTENTIA VXOREM HABES? Hanc ex Censoriis seueritatibus recenset *Gell lib. 4. c. 20.* quem in hanc rem tibi videndum relinquo. Hoc commemorat & *M. Cic lib. 2. de orat.*

INTERRVMPITVR aduersus omnes, hoc est, omnes vti possunt beneficio interruptionis, *l. naturaliter.* D. *de vsucap.*

INTERRVPTIO vsucapionis, est vsurpatio, *l 2.* D. *de vsucap. vide Bartol. in l. vt perfectius C. de ann. except.* Est autem duplex interruptio, naturalis, & ciuilis. Naturalis contingit, exstinctis his, quæ ad substantiam vsucapionis naturalem requiruntur: vt sunt, possessio, titulus, bona fides, & res ipsa nõ vitiosa. Hæc tam latè patet, vt exinde nulla præscriptio, siue aduersus interrumpentem, siue aduersus quemcunque alium procedat, nisi denuò cœpta, & continuata, *l. natur.* D. *de vsucap.* Ciuilis interruptio est, quæ per auctoritatem iuris impedit vsucapionem, etiamsi prædicta ad naturam eius requisita non deficiunt. Veluti per vocationẽ in ius, per litis contestationem: vel si facto aliquo interpelletur præscriptio, vt si debitor præscripturus iamiam actioni tradat pignus, vel etiam cautionem, vel soluat vsuras creditori. Ipse enim aduersus se vsurpat præscriptionem ciuiliter, *l. cùm notissimi. § imò & illud. C. de præscript 30. ann.* Hæc autem soli interpellanti prodest aduersus alios, interim nihilominus procedente præscriptione, *l intra quatuor.* D. *de diuersis & tem. præsc.*

INTERTRIMENTVM, vet. glossa ἀπουσία. *Varro*, sic explicat: Detrimentum *inquit*, à detritu: quòd ea, quæ trita, minoris sunt pretij. ab eadem mente Intertrimẽtum, ab eo, quòd duo, quæ inter se trita, etiam deminuta sunt. Asconius autem sic Detrimentum, inquit, vel vnius partis esse potest. Intertrimentum verò dantis & accipientis. Dicitur etiam intertritura. Est itaque Intertrimentum, deminutio, siue detrimentum, quæ ex duorum corporum vsu & attritu accidit. *Scæuola l. vltima. §. 11.* D. *de pignor. action.* Quæritur intertrimentum, quæ ex operis culleorum facta est, vtrum Titius debitor, an Seius creditor agnoscere debeat. respondit, secundùm ea, quæ proponerentur, ob id, quod eo nomine intertrimenti accidisset, non teneri Intertrimentum alias sumitur pro euanida argenti parte, quæ in excoctione deperit. *Liuius lib.* 42. Carthaginenses eo anno argumentum in stipendium primùm impositum aduexerunt: id, quia probum non esse Quæstores renuntiauerunt, experientibúsque pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutuò sumpta intertrimentum argenti suppleuerunt. *Sic lib 44.* In auro verò, in quo præter manus pretium nihil intertrimenti sit, quæ malignitas est?

INTERVALLA honorum, *l. 16.*

D.de legat.& alibi, sunt vacationum concessa tempora iis, qui ad eosdem, vel alios honores, eadémque vel alia munera denuò vocantur, *leg. 1. C. de muner. lib. 10. C.* eáque est tempotum præscriptio, de qua *leg.17.§.præscriptio.D.de municip.*

INTERVENIRE, intercedere, & accessionis nomine promittere, vel etiam nouandi animo alienam obligationem suscipere. *leg.fin ff.de mino. l.6.§. si passus. D. mandati.* Hinc interuentiones, eodem sensu, *l.7.§ non solùm, 1.D.de minor.* Interuenire etiam dicuntur, qui pro aliis in iudicio consistunt, *leg.11.§.agere.D.de iudic.* Interuenire & ij dicuntur, qui litibus causísve sese immiscent, cùm sua interesse putant: quo sensu vtuntur & Pragmatici Galli, retento eo verbo. Interuenire auctoritatem perperam, vel non interuenire, paria sunt, *leg. 2.D.de auct.tut.*

INTERVENTOR propriè, qui interuenit, & impedit agentem aliquid. *Vlpian.* pro fideiussore, id est, eo, qui alieno nomine obligatur, *in l. licèt. de obseq. à liber. & libert. præstan. Vtitur & Lampridius in Commodo. Sic l.§.3. sed si.D. de peculio.*

INTERVERTERE, modò callidè est surripere: quod plerumque fit, cũ rem commodatam, aut creditam, dolo, ne restituatur domino, efficimus. *Vide Vallam lib. 5. Tryphon. l fin. de seru.fugit.* Quoniam interdum aut pecunia interuersa est. Modò subuertere & euertere. *Paul.l.5.de cap domin.* Et primò de ea capitis diminutione, quæ salua ciuitate accidit, per quam publica iura non interuerti constat. *Idem l 7.* Legitimæ tutelæ interuertuntur eadem ratione, qua & hæreditates *Scæuola*: Cui per fundum aquæductus debetur, quacunque vult, in eo riuum facere licet, dum ne aquæductum interuerterit. *Vtitur & Imp. de Iustinia. Cod.confirm. & l 2. de iudic.* Hinc colonus possessionem interuertere dicitur, *vt refert Cyn. ad l.1. C. commu.de success.* qui dominum ad fundum reuertentem non admittat: vt & censuarius, ex quo domino petenti solutionem denegat.

INTERVERSORES, *leg. 8. Cod. de iu.fisci.* sunt administrantes, qui dolo malo dilapidant rem pecuniámve fiscalem, Euersores *in leg. 2. Cod. de palat. sacr. larg.l.1.C.Th.de suscept.* eadem ratione, qua & in schola theolorum quidam olim Euersores dicebantur, *auctore Augustino.3.Confess.cap 3. & lib.5.cap.12.* Decoctores *in l.quilibet. C de decu. l.si aliquid.C. de suscept.*

INTERVSVRIVM, vsus medij temporis. *Paulus l. debitor 82. D. de lega. 2.* Alioquin secundum illam sententiam si interusurium tantùm est in legato, quid dicemus si fundus legatus sit ex die debitus? *Vlpianus l. circa 66. D. ad leg. Falcid.* Interuallum temporis, & interusurium huius spacij minorem facit quantitatem decem: id est, vsus & emolumentum eius pecuniæ, quod interea percipit hæres, legatarius autem amittit. *Vlpianus l.9. §. 7. D.de pecul.* Vt medij temporis interusurium magis creditor consequatur.

INTESTABILIS, Vet.gloss. μὴ προσδεκτέος εἰς μαρτυρίαν, ἀμάρτυρος, ἀπηργυρευμένος, ἄτιμος. Propriè autem dicitur, cui ius testimonij dicendi non est. nam Testabilis est, cui ius hoc datum est: *vt ex lege Horatia Gellius libr.6.cap 7. demonstrat.* Est autem XII. Tabul. verbum, *vt idem eod.capit.testatur.& l.15.cap. 13.* IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO. Postea autem intestabiles etiam in patiendi significatione dicti sunt, quibus testimonium dicitur. *Caius l 26. D. de testament.* Cùm lege quis intestabilis iubetur esse, eò pertinet, ne eius testimonium recipiatur, & eò amplius, vt quidam putant, néve ipsi dicatur testimonium. Hinc *Plautus in Curcul.* Intestabilem dixit, pro eo, cui testes non adsunt.

Semper curato ne sis intestabilis.
Quod amas ama testibus præsentibus.

Vlpianus, *l si cui 18. § 1. D.de testamentis:* Si quis ob carmen famosum damnetur, Senatusconsulto expressum est, vt intestabilis sit. ergo nec testamentum facere poterit, nec ad testamentum adhiberi. *Sic l. 5. §. penult. D de iniur. l ob carmen.21. D. de testibus.* Hinc & Intestabilis, pro inuiso scelerato, flagitioso, & execrabili sumitur, ἄτιμος Græcis, hoc est, præsidij legum exsors. Horatius libro secundo Satyr.3. *intestabilis & sacer esto.* Et sic fortasse Plautus in Milite Glorioso, PE. *Quid si id non facis?* PY. *vt viuam sem-*

ſemper inteſtabilis. Tacitus *lib.* 25. Inteſtabilis & conſceleratus. *Idem lib.* 20. Cùm interim inteſtabilior & ſæuior exortus eſt. *Plin. de magica arte loquens libro* 30. *capite* 2. Proinde ita perſuaſum ſit, inteſtabilem, irritam, inanem eſſe, habentem tamen quaſdam veritatis vmbras.

INTESTATVS quatuor modis dicitur, teſtamento non facto, non iure facto, rupto irritóve facto, & ab hærede deſtituto, *l.* 1. *D. de ſuis & legit.* INTESTATVS decedit, qui aut omninò teſtamentum non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat, ruptum irritúmve factum eſt: aut ſi ex eo nemo hæres extiterit. *ait Imp tit. de hæred. quæ ab inteſtato in princ.* INTESTATVS eſt, *ait Paulus*, non tantùm qui teſtamentum non fecit, ſed etiam, cuius ex teſtamento hæreditas adita non eſt, *l.* 64. D. *de verb. ſignif.*

Inteſtati (*inquit Vlpianus*) propriè appellatur, qui cùm poſſent teſtamentum facere, teſtati non ſunt: ſed & is, qui teſtamentum fecit, ſi eius hæreditas adita non eſt, vel ruptum vel irruptum eſt teſtamentum: inteſtatus non propriè dicetur deceſſiſſe, *vide cætera. l* 1. D. *de ſuis & legitim.*

Inteſtatus quantum ad tutelam attinet, deceſſiſſe dicitur, qui teſtamento liberis ſuis tutores non dedit, *leg.* 6. D *de leg. tutor.*

Inteſtatus is quoque dicitur, cuius verbis non adhibetur fides, quíve teſtis eſſe non poteſt. *Pompon. P. Ctoribus*: Ipſius cum vno ſeruo ſen. x inteſtatò proficiſcitur. Nonius. Eſt & Inteſtatus teſtato non conuenius. cui opponitur Anteſtatus Plautus in Curcul.

Hoccine pacto indemnatum atque inteſtatum me arripi.

Alij aliter exponunt, ſed perperam.

INTIMARE: denunciare, *in l.* 2. *C. de iud.* Inſulandus obſeruauit. hoc verbo vſum eſſe Plinium, ante Apulei. & Gellium *& vide Clem. cauſſam de elect.*

INTOLERABILIA ſeruitia, §. *ſed & maior. Inſtitu. de iis, qui ſunt ſui vel al. en.*

INTRA, incluſionis nota, *l. ſi quis ſic.* D. *de verb. ſignific.* variè tamen pro re propoſita accipitur. Quandoque ſignificat citra, *l fin. vbi Accurſ. C. de poſtula. hæred.* Aliquando per, *vt in Legib. Longobar. l. ſi quis caballum de furt.* Quandoque ſonat iuxta, *l. vxorem §. legauerat* D. *de leg.* 3. Intra excludere videtur in caſu, *l. qui Romæ. §. Callimachus.* D. *de verb. oblig.* Quandoque accipitur pro coram §. *ex his. in Authent. de hæredit. ab inteſtato venien.*

Intra Calendas quid ſit, dubitat *Gellius lib.* 3. *cap.* 13. Id tamen declarant Iuriſcoſs. *l.* 1. § *ſi intra* D. *de ſucceſſ. edict.* Quod dicimus, inquit, intra dies centum bonorum poſſeſſionem peti poſſe, ita intelligendum eſt, vt & ipſo die centeſimo peti poſſit: quemadmodum intra Kalendas etiam ipſæ Kalendæ ſunt. Alter eſt locus, *l.* 1333. D *de verb ſignific.*

INTRIBVERE; contribuere, *leg.* 9 §. 1. D. *de tribut.* Traianus Imp. Plinio, Ne quid ait, ideò intribuant.

INTRIBVTIO, collatio, contributio *leg.* 6. § *fin* D. *de mun. & hon. Vlpian. de verb. ſign. l. ager.* Tributum ſanè appellatur ab intributione, *& in l.* 4. D. *de vete.* Nam nec ab intributionibus, quæ in poſſeſſionibus fiunt, veteranos eſſe excuſatos, palàm eſt.

INTRICARE peculium dicitur ſeruus, qui ære alieno eſt, & res quaſdam pignori oppoſuit. *Vlpianus l.* 1. § 4. *de ſer. corrupt.* Is quoque deteriorem fecit, qui perſuadet, vt peculium intricaret. *Idem l.* 21. D *de publ.* Sed & ſi eum intricare peculium in necem creditorum paſſus eſt, &c. Intricationem eiuſmodi Cicero in Sextiana implicationem appellat: Magna, *inquit*, multitudo eſt eorum, qui aut propter metum pœnæ, &c. aut qui propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quàm ſuo deflagrare.

INTRVSVS eſt, qui obtinuit dignitatem à non habente poteſtatē conferendi, *c. cùm veniſſent de in inte. reſti.* Vel ſic. *Intruſi* dicuntur, qui non per electionem canonicam, ſed per violentiam occupant honores, officia, vel Eccleſiaſtica beneficia *c. venient*

INTVERI, attendere, *l. promittendo in prin.* D. *de iur do.*

INVADIARE pecuniam, eſt, vel ex commiſſo, vel ex condemnatione debere *lib. Feud.* 2. *vit.* 27 § 4 Quicunque iudici ſuo pro exceſſu viginti libras inuadiauerit, prædium ſuum pro pignore illi tradat: & intra 14. ſeptimanas inua-

diatam pecuniam persoluat. Sumitur etiam pro oppignerare. *Sigeb. in Chron. anno* 110. VVilhelmus Comes Pictauiensis inuadiauit eandem ciuitatem Raymondo Comiti propter pecuniam, quam idem VVilhelmus in expeditione exponit. Hinc

Inuadiare hominem, pro obsidem dare, *in Lombard. lib.* 1. *titulo* 15. *l. si quis liber.* Semetipsum inuadiare studeat, vsquedum plenam compositionem adimpleat.

INVALIDITAS inter remedia iuris numeratur, quæ aduersus iniquitatem iudicum introducta sunt: de quo latè *Bartolus, in l si expressim.* D. *de appellationibus. & in l cum quærebatur.* D. *de re iudic. l.* 1. *Cod. quando prouocare non est necesse.*

Inuecta illata coniunctim appellantur, quæ ab inquilinis in ædes conductas inducuntur, vt ea secum habeant, importantúrve, *leg.* 4. D. *de pact. l.* 2. 3. 4. *&* 7. *in quibus caus. pign.*

INVENTARIVM, pro repertorio & descriptione bonorum, *l.* 7. D. *de admit. tut.* vbi de pœna eius, qui inuentarium non fecit, agitur. *Sic l.* 1. § *officio.* D. *de tut. & rat. dist.* Aliàs Synopsis vocatur, *l. magis puto.* § *inprimis.* D. *de reb. cor.* aliàs etiam ἀναγραφή.

INVENTARII beneficium hæredibus à Iustiniano datum est in locum spatij ad deliberandum petendi, *l. vltim. C. de iur delib.* Est autem huiusmodi: vt hæres institutus intra nonaginta dies, quibus se institutum scierit, si res propinquæ sunt, vel intra annum, si longè absint, inuentarium omnium hæreditariarum rerum, tabellariis testibúsque præsentibus conficiat: ipse manu sua id subscribat: vel à certo tabellario adhibitis testibus subscribendum curet: atque hoc modo pro earum rerum ratione tantùm creditoribus teneatur, quamámque Falcidiam retinere possit.

INVENTARIVM instrumentorum debitoris faciunt creditores in possessionem missi, *l. cùm plures.* 15. D *de reb. auctor. iudi. possid.* Ne corrumpantur, inquit, rationes, vni hoc negotium à creditoribus dandum est, quem maior pars creditorum elegerit: vt instrumẽtorum ἀναγραφὴν faciat.

Inuentarium rerum pupilli, quod tutor: rerum adulti, quod curator facit: vt administrationis ratio constet, *l. tutor qui repertorium.* D. *administrat. tuto. l tutores. C. eodem.*

Inuentarium confiscationis, quod in bonis proscriptorum fieri solet, vt fisco sua ratio constet, *leg. si quis posthac. l si quis intra. Cod. de bon proscript l. vlt. Cod. de bon. vacan.*

Inuentarium rerum, quarum in possessionem venter missus est, quod à ventris curatore fieri solet, *l.* 1 § *penult.* D. *de ven. in poss. mitt. l* 1. *de cur. bon. dand.*

INVENTIO thesauri est accipienda: quæ fortuitò contingat, non data opera, *de quo tractatur in l.* 3. § *vlt.* D. *de iur. fisc. l.* 1. *C de thesaur. l.* 10.

Inuestigare rationem non solùm dicimus, verumetiam inuestigare eum, qui se celare tentauerit, *leg. non distinguemus.* § *si arbiter. ff. de recept.*

INVESTITVRA, vt quidam volunt, à vestimento & vestitura dicitur, vel inuestimento: qua dictione vsus est, *Liuius lib.* 4. Legendum promulgat, *inquit*, ne cui album inuestimentum addere petitionis liceret caussa. Alij barbaricum nomen esse volunt, tum barbaricã quoque notationẽ habere. Itaque in Legibus Barbaricis Vestitura, & vestitus se pe legitur pro possessione & possessus: *vt Leg. Franc lib.* 4 *c* 4. *&* 21 Hincque in Francogallia, *Vest & Deuest*, ficta vocabula, & *vesten* apud Germanos pro confirmare & stabilire. Dicitur autem propriè Inuestitura (*inquit Feudista lib.* 2 *tit.* 2.) possessio: abusiuo autem modo dicitur, quando hasta, vel aliud corporeum traditur à domino: id est, cessio feudi, quæ fit à domino porrecta hasta, aut vexillo, vel qua alia re coram paribus curiæ, vel aliis testibus. Quemadmodum enim Romani iuris instituto, nullæ alienationes sola conuentione fiebant, sed vel solenni mancipatione: vel naturali traditione: nihilominus tamen, vt iidem certam verborum formulam (quam stipulationem appellabant) firmandi & stabiliendi causa insuper adhibebãt, *l.* 1. *D. de prætor stipul* sic Longobardi ritum aliquem vexilli, gladij, præter conuentionem adhiberi voluerunt, præcipuè autẽ hastæ: cuius instituti originem quidam ad illud Iustini lib. 43. referunt, Per ea, *inquit*, tempora, reges hastas pro diade

mate

mate habebant, quas Græci σκῆπτρα dixere. nam & ab origine rerum pro diis immortalibus veteres hastas coluere: ob cuius religionis memoriam adhuc deorum simulachris hastæ adduntur. tum ad illud Dionys. Halic. Liuij, Appiani, & Taciti, vbi testantur populi Romani institutum hoc fuisse, vt Regibus appellatis Senatus auream coronam, auream pateram, sellam eburneam, scipionem eburneum, togam pictam, & palmatam tunicam mitteret. Igitur vt varia erant feudorum genera, sic etiam varij infeudationis ritus fuerunt. Nam alia in imperatoribus designandis, alia in Regibus, alia in Episcopis, alia in Ducibus, Comitibus, Marchionibus, alia item in minoribus vassallis adhiberi insignia solebant. Imperatori quidem Germanico primùm gladius accingitur, tum armillæ humeris imponuntur, pòst sceptrum in manus datur, ad extremum capiti corona imponitur: quemadmodum *Iohann. Tritemius in Othonis* 1. *hist.* commemorat. *cap. Chron.* 6. qui alio loco cap. 20. in Regis Romanorum inauguratione globum & annulum adiungit. *Helmoldus in hist. Sclauorum, lib.* 1 *c.* 12. Fac nobis reddi coronã, annulum & purpuram, cæteráque ad inuestituram Imperialem pertinentia. Iam verò in cæteris regnis interdum hasta tantùm adhibetur, interdum gladius tantùm, nonnunquam vtrunque. *Gregorius Turonensis lib.* 7 *ca.* 33. Post hæc Rex Guntchrannus data in manus Regis Childeberti hasta, ait, Hoc est indicium, quòd tibi omne Regnum meum tradidi, *Aimonius li* 3. *c.* 68. Tunc demum, inquit, Guntchrannus Rex hastam quam manu gerebat, nepoti tradidit, inquiens: Hoc, amantissime nepos, indicio noueris te mihi successurum. Et l. 5. c. 17. Vbi Dominus Imperator filium suum Carolum armis virilibus, id est, ense cinxit, corona regali caput insigniuit. Gladij quidem traditione ius vitæ & necis permissum intelligi, scribunt Tacitus & Suetonius in Vitellio. Addam ex *Qu. Curtij lib.* 10. *& Sueton. in Caligula.* annulum à iam morituro Imper. cuipiam traditum, imperium illi portendisse. Episcopatuũ autem infeudatorum insigne, fuit sceptrum: Ducatus autem & Comitatus, & Marchiæ, vexillum. *Specul. Saxon l.* 3. *artic.* 60. Imperator cum sceptro confert feuda spiritualibus: cum vexillo autẽ secularib. confert omnia feuda illustris dignitatis, &c. *Hoc etiam Otho Frising. lib. Frid.* 2. *c* 5. *& plurimi alij authores testantur.* In Ducali tamen inuestitura sceptrum adhiberi solitum ostendit *Sigeb. in Chron. sub ann.* 1180 Filia Henrici Regis Anglorum peperit ei filium: quem pater inuestiuit Ducatu Apuliæ per aureum sceptrum, quod in manu gerebat De Papalis autem inuestituræ ornamentis atque insignibus operæpretium est volumen Pontificalium ceremoniarum legere. Mantum quidem, quod est togæ Papalis genus, earum caput fuisse, intelligitur ex Alexandri Papæ verbis in epistola contra Octauianum, Antipapam, *apud Radeuc. lib.* 2. *c.* 51. & 66. In Epistola Canonicorum pro parte Victoriæ Papæ: Accepto manto voluerunt immantare Dominum Rolandum. Cætera inuestituræ Papalis insignia Platina Cremonensis in Paschali 11. his describit verbis: Indutus deinde coccineam chlamydem, tiaráque capiti eius imposita, comitante populo & clero, equo albo ad Lateranum perducitur: vbi cùm in sede ad eam rem more parata aliquandiu quieuisset balteo succingitur, vnde septem claues, septémque sigilla pendebant: deinde atriũ Lateranense inuisit, sceptrum Pontificiũ manibus gerens. *Hæc ille.* De reliquis autẽ regalibus sacerdotiis illud scire oportet interdum sceptrũ aureum notæ caussa, interdum verò annulum & virgã adhiberi solitam, quemadmodum intelligi potest *ex c. de feud. eccles. item ex Sigebert. in Chron ann.* 1111, *& ann.* 1097. Atque hæc quidem de vassallorum maiorum inuestituris. Minores autem, siue vassilli, modò hasta, modò anulo, modò fuste inuestiuntur, *vt lib. Feud.* 2. *titul.* 2. Quando hasta, vel aliud corporeum quiddam porrigitur à domino, se inuestituram facere dicente. Id autem domini inuestitura appellatur, quod vassallus cùm ei de inuestitura controuersia mouetur, proferre atque ostentare solet, *libro secundo, tit.* 27. §. 7. Hinc illud apud Gallos, *Par rain & par baston.* Rain pro anulo, vt hodie Germanis *Reing*, tum hoc: *Le vassal se peut iouer de son fief, iusques à mettre la main au baston.* id est, modò se non in alterius domini fidem clientelámque

conferat. Non dissimilis autem fuit iuris Romani ratio, cùm claues, aut anulus signatorius dabatur, quasi alienationis testificandę caussà, *l. cùm pater. 77. §. pater. D. de legat. 2.* Nam vt in feudis post insigne traditionis, inductio in possessioné necessaria est: ita post claues aut annulum tradenda erat possessio: nisi fortè ad ipsum horreum, aut cellam, & in re præsenti traderentur: vt nominatim scribit Papinianus, *in l. clauibus 74. D. de contrahen. empt & Paulus in l. 1 §. penult. D. acq. poss.* Plurima siue pertinentia qui legere volet, consulat Iac. *Cuiacij Comment. in tit. 3. lib. 2 Feud & Hotom. cap. 23. Disput. Feud.* Oldendorpius inuestituram duplicem facit, impropriam vel ceremonialem, & propriam seu naturalem. Ac impropriam quidem quæ his verbis solebat fieri: inuestio te hoc annulo, ense, vel hasta, aut alia re pro consuetudine loci porrecta: ídque præsentibus saltem duobus curialibus, quos Pares curiæ vocant, vt iam superiùs diximus. Aut si pares non habeat, coram duobus bonis vicis, vt breue testatum scribatur, *c. 1. in princip. quid sit inuest.* Neque verò in te tanti momenti otiosæ sunt huiusmodi externæ ceremoniæ, *quarum fit mentio in c. ex ore. De iis quæ fiunt à maio. part. cap. & in cap ex literis de consuetud.* Hac autem ceremoniali inuestitura, non traditur vera beneficij possessio, sicut nec per præparatoria cuiuslibet rei fit res ipso, sed præparatur Veruntamen hunc habet effectum, ne dominus pœnitentia fortè ductus, possit mutare voluntatem: sed omnibus modis teneatur possessionem rei corporalem & vacuam tradere: non audiendus etiam si velit soluere beneficiario id, quod eius interest, *c. vni §. si facta. Si de feud defunct. contr. sit inter dom & adgnat. vassal.* siquidem impropria inuestitura, aliquo modo, instar bonorum possessionis per iudicem decreta (si perpendas) obtinet, quæ & ipsa non dat possessionem corporalem. At (vt idem vult) inuestitura vera est, cùm traditur possessio rei beneficiariæ, ídque multis modis. I. Si præcedens ceremonialis inuestitura fiat in ipso feudo, vel oculis subiecto *Arg. l. clauibus. D. de contrahend empt & l. quod meo, §. si per venditor. D. de acquirend. possess.* II. Si dominus propriè inuestiendo vtatur verbo tradendi: post Vassallus propria auctoritate ingredi possessionem vacuam, vt tradit Aluarottus in ca. 1. quid sit inuesti. *Argum. l. prædia D. de adquirend. possess.* III. Si dominus coram Paribus curiæ, aut aliis honestis viris iuberet beneficiarium ingredi possessionem feudi: alioquin non solennis iussus nihil efficeret. Sic conciliabis *cap. 1. in princip. de consuetud. rect. feud & c. 1. quibus mod feud constit. rect. feud. c. 1. §. de natu. feud. ca. 1. § fin. quid sit inuestitu.* IIII. Si beneficiarius per dominum ipsum, aut iussu eius per alium introducatur in possessionem feudi.

INVESTITA res dicitur, de qua inuestitura facta est, siue in feudationis tit. siue alio quouis, *lib. feud. 2. titu. 8.* Rei per beneficium inuestitæ. *Et titul. 35.* Rei pro beneficio inuestitæ. Sic INVESTITVS dicitur, cui quid solemniter traditum, & quasi mancipatum est, quamuis id feudum non sit: vt in formula conuentionis in Lugdunensis *apud Guid. Paradinum in Annal. Burg. lib. 2 sub anna. 1215.* E clauibus vniuersarum munitionum, & portarum, *d. Archiepiscopus fuit inuestitus.* Sic REVESTITVS, cui res aliqua reddita, cuiuscunque generis illa sit: vt in Concilio Carolomanni Imperio coacto, *apud Naucl. Gener. 25.* Ecclesia cum propria pecunia reuestita sit: & iterum si Princeps iubeat, precarium remouetur.

INVETERARE, id est, ad vetustatem seruare, *inquit Budæus.*

INVITARE, prouocare ad bonorum possessionem, *apud Vlpianum, in l. 1. vnde cognati.*

INVITATORES erant in officio sacri palatij, qui eos, qui vocari iubebantur, vocabant, *l. fin. C de diuers. off. li. 12.*

INVITVS, non tantùm qui contradicit, sed & qui consensisse non probatur, *l. 8. D. de proc.* Inuitus & qui ignorat, *l. 40. D. de ritu nupt.* Inuitus *l. 6. §. si passus. ff. manda.* qui vetat & prohibet. Inuita, quæ contradicit, *l. dotalem. D. sol. matrim.* Si seruos dotales inuita vxore maritus manumiserit.

INVOCATIO brachij secularis dicitur, cùm iudex ecclesiasticus inuocat gladium ciuilis magistratus, vt sententiam eius exequatur, *l. Episcopale. C. de Episc. audien c. 1. de inoffic. ord. vide Bart. in l. vnic. ff. si quis ius dicen non obtemp.*

INVOLARE, eripere, & secum auferre,

ferre.*l.* 6. D. *de incend. rui. & naufr.* Aut vela conſcinduntur, aut anchoræ inuolantur de mari, *& vide C. Theo. de iis qui pueros immolant.*

INVMBRATA quies falſa, opinata tantùm, ſed falſò credita. *Celſus l.* 18. §. 1 D *de acquir poſſeſſ.* Si furioſo, quem ſuæ mentis eſſe exiſtimas, eo quòd fortè in conſpectu inumbratæ quietis fuit conſtitutus, rem tradideris, id eſt, quia tum erat eo ſtatu & figura, vt mente conſtare videretur, ſed falsò.

INVNDARI dicitur prędium, cùm vno eodémque impetu aqua cooperitur, *l.* 7. §. *aliud l.* 7. §. *aliud.l* 30 §. *alluuio.* D. *de acquir rer dom.*

INVTILE, pro perniciosum, & ab vtilitate communi alienum. *Vlp. l.* 1. §. 3. D. *de poſſ.* Eſt enim inutile in cauſſis huiuſmodi fidem frangere. Loquitur de iis quæ incendij & ruinæ cauſſa deponuntur. *Paulus l.* 12 §. 1 D. *de admin. tut.* Nam & inutile eſt pupillis, ſi adminiſtratio eorum non ſeruatur: nemine ſcilicet emẽte. *Cicero in Part. orat.* Quærenda etiam ratio, ſi qua poterit inueniri, quare non ſit exceptum: aut iniqua lex, aut inutilis futura dicetur. Itaque hoc nomen vſurparunt veteres auctores, qui de medicina ſcripſerunt.

IOANNES Andreas Iuriſconſultus nobilis, Bononiæ natus, ibidem ius ciuile publicè docuit, gloſſáſque ad Iuris Põtificij libros, multóſque præterea de iure commentarios conſcripſit: tandem peſte oppreſſus anno M. CCCXLVIII. vita exceſſit.

IOANNES Blenaſcus Iuriſconſultus nobilis, Burgundus, Bononiæ circiter annum CCL ius ciuile profeſſus eſt: ſcripsítque De actionibus, & alia nonnulla, quæ ad ius Ciuile omnia pertinent.

IOANNES Imolenſis Iuriſconſultus nobilis Patauij iura publicè interpretatus eſt: compluribúſque de ea diſciplina editis, commentariis, anno M. CCCC. XXXV. vita eſt functus.

IOANNES Odofredus Iuriſconſultus nobilis, Azonis & Accurſij præceptor, circiter ann. M. CIX. in Italia docuit, ſummámque Pandectarum ſcripſit. Eius perſæpe Accurſius in gloſſis mentionem facit.

IOCVM vocamus, quod eſt contrarium ſerio. Hinc ioci gratia facta obligatio, non valet. *l obligationum ſubſtantia.* D. *de act. & oblig.* differt autem iocus à ludo, quòd ludus factis, iocus præcipuè verbis fieri dicatur.

IOCVLATOR. *c cum decorem de vita & hon. cleric. c.* 1. *eod. tit in* 6. pro luſore vox parum Latina.

Ioculator, *c. cùm decorem de vit. & hono. cleric. in antiq. c. vnic. eod tit. lib.* 6. Ioci in publicum lator. *vt exponit glo. in dict. cap. vnic.*

IPSI, pro integri, antiqua conſuetudine. *Paulus l* 66 D. *de verb. oblig.* Sed ſi ipſorum viginti annorum erit, non impedietur manumiſſio. *Cicero ad Attic lib.* 3. *Epiſtol.* 21. Triginta dies erant ipſi, cùm has dabam literas, per quos nullas à vobis acceperam.

IPSO iure cõſiſtere dicitur id, quod ex ſola legũ poteſtate & auctoritate ſine magiſtratus opera conſiſtit. *Vlpia. l.* 9. §. 1. D. *de vſuf. quem cau.* Illud ſciendum eſt, ſiue iure ipſo quis vſumfructum habet, ſiue etiam per tuitionem Prætoris, per *Paulus l.* 8. §. *de diſtract. pign.* Quod in pignoribus dandis adiici ſolet, vt quo minus pignus veniſſet, reliquum debitor redderet, ſuperuacuum eſt; quia ipſo iure ita ſe res habet, etiam non adiecto eo. *Caius l.* 29. D *de vſu. & vſufr.* Licet iure ciuili morte, & capitis deminutione ex perſona legatarij pereat vſusfructus, quòd huic ipſo iure acquiſitus eſt: tamen Prætor iuriſdictione ſua id agere debet, &c. *Vlp. l.* 1. §. *fina.* D. *quod falſ. tut. auct.* Tunc enim valebit per Prętoris tuitionem, non ipſo iure. Item apud eundem *in l* 1 *in fi.* D. *de exercit. & l.* 17. *in fin.* D. *pro ſocio, l* 1. §. *vlt* D *de ſuperfi. Papinianus l.* 49 §. 1 D. *de fideiuſſ.* Habeat quidem decem, quæ ipſo iure non debuit, condictionem. Opponuntur igitur hæc ipſo iure, & iure Prætorio, vel per tuitionem Prætoris, *l* 1. D. *quib mod. vſufr amit. l.* 1. *in fi.* D. *de ſuperficiis. & alibi.* Item hæc, Ipſo iure, & Per exceptionem. *l* 4. D. *de ſeruit. l* 34. §. *is cui.* D. *de oblig & act. c.* 38. §. 1. D. *de ſol.* Sed & Ipſo iure, & per fideicõmiſſum oppoſuit *Vlp l.* 19. *ff de mil. teſt.* Ipſo enim iure directò & imperariuè valent inſtitutiones & legata, quæ lege XII. Tabul. confirmantur: cũ fideicõmiſſa ſola Prætoris fideicõmiſſarij tuitione conſiſtant, ſic etiam legitimè & ex cauſa fidei-

commissi opponuntur *l. 3. §. si vsufr. pet.* Itaque in eo quod ipso iure fit, partes Prætoris cessant *l. 4, & l. vlt. C. in quibus causs. in int. gr. l. 3. C. si aduers. libert.*

I sa re, *l. fi. D. de edendo & in fraudem. Inst. §. quib. ex causs. man. lic.*

Ipso facto, id est, absque sententia, *l. fi. C. loca. vide Bart. l. 1. D. de iis. qui not. in fam.*

IPSVM, pro te ipsa, quo de agitur. apud Cic. plerunque emphasin habet demonstratiuam. *Sic l. 2. deinde quia. D. de origine iuris.*

IRAM de caussa, Iracundiam de vitio esse Donatus ait. de Ira, *l. in ipsius. C. famil. ercisc.* & de Iracundia, *l. 1. §. D. de ædil. edict.*

IRE agere, coniunctim in libris nostris crebrò legimus, pro disiunctim, aliud enim est *Ire*, aliud agere. *Ire*, hominis est: Agere iumenti. Qui actum habet, iter habet: at non contrà. Ergo Ire Agere, passim coniunguntur, vt tres seruitutes compendio sermonis comprehendantur, Iter, Via, & Actus nam sub verbo AGERE, tacitè quoque VEHERE comprehenditur, cuius rei ratio hæc est: quia qui vehiculum ducit, iumentum, id est, vel equum, vel bouem in vehem trahit, agit. vnde lex XII. Si via sit imminuta, qua volet iumentum agito. Quare cui agendi ius absolutè concessum est, ei non modò armentum aut gregem, verùm etiam vehiculum agendi facultas permissa intelligitur vide Actus & Iter. Ire etiam & Ambulare seiunguntur, *l. 1. de ser. rust. & vide l. 7. D. eodem. Iter* est ius eundi, ambulandi hominis, *l. 1. D. eod. l. 12. C. eod.*

Ire in bona alterius dicitur, qui à Prætore in eius bonorum possessionem missus est, *l. 3. §. vltim. & l. vlt. D. de lib. hom. exhib.*

Ire ad iudicem, ob reuerentiam dicitur is, qui administrationem iustitiæ desiderat humiliter à iudice, tanquam à viua lege & sacrosancta iustitia. *Sic accipe tit. de quibus reb. ad eundem iud. eatur.*

ITER, vide infrà.

IRENARCHÆ olim erant, qui disciplinæ publicæ, & corrigendis moribus, præsertim verò vt itinerantibus pax & securitas conseruaretur, inuigilabant. *Martianus in l. Diuus. Hadrianus. D. de custod. & exhib. reor. & l. munerum. D. de muneribus & honoribus. & vide Cod. Theod. in rubr. de Irenarchis. l. 1.* Ad prouinciarum tutelam quietis & pacis per singula territoria stare faciebant concordiam. Hinc *B. Augustinus Epist.* 159. *Illorum* ait, notoria, ad quos tuendæ pacis vigilantia pertinebat. quare nomen εἰρηνάρχαι sortiti sunt. Paci tuendæ præerant. A Græcis definiuntur *Irenarchæ*, οἱ τῆς τοῦ δήμου εὐταξίας ἐπιστατοῦντες. Vocabantur & φύλακες τῆς εἰρήνης. Leges Gothorum Pacis adsertores vocant. Dicuntur autem *Irenarchæ*, ἀπὸ τοῦ ἄρχειν τῆς εἰρήνης.

IRNERIVS iurisconsultus nobilis Bononiæ, anno à Christo nato millesimo octogesimo floruit. Cùm ibi primùm bonas artes publicè profiteretur, & ex eo tempore Pandectarum libri ex Malfitanæ vrbis direptione à Pisanis victoribus Pisas deportati essent: captus eorum lectione, iuris studio nauare operam, tandémque illos libros publicè interpretari cœpit. Glossas etiam multis in locis eorum librorum adscripsit: & ex Nouellis Iustiniani, quæ ad Codicis constitutionum quarundam argumentum pertinerent, decerpsit, suóque loco appendiculam quanque attexuit. *De eo Abbas Vrspergensis ita scribit:* Eisdē quoque temporibus dominus Vuernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in eis studuerat, ad petitionem Mathildæ Comitissæ renouauit, & secundum quod olim à diuæ recordationis imperatore Iustiniano cōpilati fuerant, paucis fortè verbis interpositis eos disiunxit, in quibus continētur instituta præfati imperatoris, quasi principium & introductio iuris ciuilis. Edicta quoque prætorum & ædilium curulium, videlicet in Digestis continētur. Additur quoque his liber Codicis, in quo Imperatorum statuta describūtur. Quartus quoque liber est Authenticorum, quem præfatus Iustinianus ad suppletionem & correctionem legum imperialium superaddidit. Hæc Vrspergensis. *Auentinus autem lib. 6. Annal. Boiorum:* Vvernherus quoque, inquit, iurecōsult. rogante atq; iubēte hoc Mathilda, Vvelphonis secūdi ducis Boiorū vxore, leges populi Romani, à Iustiniano imperatóre inuulgatas, hactenúsque neglectas, situ & carie obsoletas, cum tineis & blat-

blattis depugnantes, recognouit, atque publicauit, continenti scriptura expositas, in libros capitáque diuisit, sententiam paucis summatim præscripsit, legendo, commentando, interpretando, easdem etiam cæteras notas fecit, parum adhuc diuulgatas diligentius retractauit.

IRRITARE, non ratum esse velle, vel ostendere, vel facere, *l.1. C. de feriis.* Ab irruo frequentatiuum, incitare, prouocaréque significat: vt irritare canem, *in l.item Mela.§.item cum eod.ff. ad l. Aquil.*

IRRITVM fieri testamentum dicitur, quoties statu testatoris mutato ipso iure testamentum concidit, *l si quis 6. D. de iniust. rupt.* veluti si capite deminutus fuerit. *Isidorum lib.5. Etym. c.14.* Irritum fit testamentum quoties testatori quid testamento facto accidit: vel quando ex eo adita non est hæreditas *l. 1. D. eod.* Vel eorem qui sibi mortem consciuerunt, *d.l.6 § eius qui.* Itaque Rumpi & irritum fieri sic differunt, quòd irritum status testatoris immutatus facit: rumpit autem casus extrinsecus contingens, vt agnationis, adoptionis, testamenti noui. Rursus inter irritum esse & irritum fieri hoc interest, quòd irrita fieri ea demum dicuntur, quæ cùm antea iure constarent: euersa sunt. Irrita verò vel iniusta esse dicuntur, quæ nunquam constiterunt, sed infirma semper sua sponte fuerunt, *l.1. D. eod.*

IRRITVM fieri testamentum dicitur, cùm id quod iure factum erat, infirmatur, *ait Imp. §.3 Quibus mod. test. infam.*

IRROGARE, pro infligere. *Vlpia. in fi l.pen de calum.* Pro modo, ait, delicti pœnam irrogaret. Sic dicitur irrogata deportatio, *in l.si debitori* D. *de fideiuss.* Irrogare mulctam, idem quod dicere mulctam, *auctore Budæo. C. de vsur. fiscal. libr. 10. Inst. de pub. iud. & pen*

IS

ISAVRI, *l fin. C. de feriis. l fin. C. de vi pub.* famosi & insignes latrones, quod Dio lib.55. indicat his verbis, Ισαυροὶ τε γὰρ ἐκλῃστείας ἀρξάμενοι &c. Græci βασιλικῶν interpretes exponunt illis locis Isauros, ἅρπαγας, φονεῖς, καὶ ὡς κυρσαρίους φάσιν. De his Marcellinus lib. 14. Zonaras ἔθνος κάκιστον vocat.

IZAZON, puritas, par vtrisque ratio, *Vlpian. l.13. D. de stipu. ser.* At hîc τὸ ἰσάζον corrumpit stipulationem. Loquitur de duobus dominis, quorum seruus sub disiunctione iis stipulatus erat: quos pares esse ait inter se, quia vterque capax erat obligationis: cum vnus dominus & extraneus adiectus pares non sint.

ISGINVS, vide Hyginus.

ISTIVM farciminis genus est, quod vulgus salsitiam vocat, *vt docet Iulius Scal. in Comm. in Hippocratis libro de insomnijs.* Hanc vocem quidam Latinam esse volunt, putántque dici Issitium, quasi Insitium, quod fiat insitis in intestinum minutis suillæ frustulis, sed minus hoc mihi probabile videtur, quòd id Alexander in Problematis ἴσικον Athenæus ἰσίκιον nominat, vt vel Isicum, vel Isicium scribi debeat. Item tamen Scaliger fieri posse dixit vt hysicum scribatur, vt à suilla nomen ductum putetur.

ISTHMVS, ἰσθμὸς, terra angusta inter duo maria, oblonga, ceruicis instar obtinens. *Paulus l.37. D. de seruit. rust.* εἰς τὴν οἰκίαν σοῦ ἐν τῷ ἰσθμῷ. In domum tuam quæ est in Isthmo. Gallis DESTROIT.

ITALICVM ius, vide Ius Italicum.

ITER, est ius eundi, ambulandi, homini, non etiam iumentum agendi, *l 1. D. de seruit præd. rust.* Iter, est ius eundi, ambulandi, non etiam iumentum agendi vel vehiculum: *ait Imperator, tit. D. seruit præd. in princ.*

Iter & actus quid differant, vide actus & iter.

Iter agentes, viatoris, *l. vnic in fin D. de furt aduert. naut.* Iter aquæ, *l. pen. D. si. ser. vind.*

Itineri vnus diei 20. millia passuum computantur, ex edicto Prætoris, in cautionibus in iudicio sistendi caussa factis, *l.1 D. si quis caut.*

Item, nota adiectionis, coniunctionis, seu repetitionis, *Bart. l. 1. D. de publica.* Repetitionis, *l. cùm de lanionis. §. asinam. vers. Item.* De de *instru. instr. leg. Iason. in §. item si quis in fraudem. Instit. de actio.*

ITERVM duas res significat: alteram, qua demonstretur tempus secundum, quod Græci δεύτερον dicunt: alterá, quæ ad insequentia quoque tempora pertinet, quæ Græcè dicitur πάλιν: quod

ita accipitur, quoties opus erit: itaque Iterum pro sæpius accipitur. *l. 7. D. de edend.* Iterum consul, pro secundò Consul, sæpe apud optimos auctores.

ITERATIONE, *inquit Vlp. Instit. tit. 3.* fit ciuis Romanus, qui post Latinitatem, quam acceperat maior triginta annorum, iterum iustè manumissus est ab eo, cuius ex iure Quiritium seruus fuit. Sed huic concessum est ex senatusconsulto etiam liberis ius Quiritium consequi. iterationum harum meminit Inst. Nou. 78. καὶ τὰς λατινικὰς, inquit, ὡς ἀτελεῖς ἐξεβάλλουσι, καὶ τὰς ἰτερατίονας περιττὰς ἀπεφήναμεν.

ITERATO quid significet, *docet Archidiaconus, c. siquis verò 11. q. 3.*

IVBERE, nonnunquā decernere, *inquit Festus.* hinc illud *apud Imper. §. 2. D. de testam.* Neque ij quos leges iubent improbos intestabiléque esse, possunt in numerum testium adhiberi: id est, quos statuunt ac decernunt. *Caius l. 26. D. de testam.* Cùm lege quis intestabilis iubetur esse, eò pertinet, &c.

IVBERI possidere, vide Possidere iuberi.

IVDEX appellatur, qui de re aliqua vel iure suo, vel magistratus, qui iubendi potestatem habet, auctoritate cognoscit & iudicat. Prætor olim iudex appellari cœptus est, vel Liuio auctore. Et ita magistratus, qui tribunali, & iurisdictioni præsunt, iudices appellantur, *rub. D. de iurisdict. & de reb. auct. iud. possid. l. 1. D. de iudic. l. 12. §. eo autem tempore. D. sol. mat.* Separantur tamen iudices à magistratibus, *l. 2. D. de diuers. reg. iur.* Iudicúmque nomine accipiuntur, qui & iudices dati, & speciales iudices, & pedanei, & delegati adpellantur. *l. 46. D. de iud. l. pen. iud. solui. D. l. fin. de offic. præsid. l. 4. D. de tut. ab ijs. l. 3. D. ne quis eum.* & ita iudiciales stipulationes à prætoriis separantur D. de verb. oblig. Iudicialésque eas accipimus, quæ ex mero iudicis, qui actioni addictus est, officio proficiscuntur: quanquam & prætoriarum stipulationum quædam iudiciales esse dicantur, quæ scilicet propter iudicium interponuntur, veluti de rato, & iudicatum solui, *l. 1. §. 1. D. de præt. stip. Varr. lib. 4. de ling. Lati.* iudicem à dico ducit, quòd ius dicat accepta potestate, id est quibusdam verbis dicendo finiat. itaque definitur. *l. in princ. D. de iurisd.* Iudex igitur in priuatis caussis, dicitur ciuis aliquis priuatus, cui Prætor ex reorum consensu de lite cognoscendi, sententiámque ex formulæ præscripto pronunciandi potestatem dedit. *Cicero in orat. pro Cluentio*: Neminem voluerunt maiores nostri non modò de existimatione cuiusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem, nisi qui inter aduersarios conuenisset. *Hæc pleniùs vide explicata apud Hotom. in verb. iuris.*

Iudex compromissarius, id est arbiter, *l. 41. D. de recep. arb.*

Iudices locorum, *l. 2. C. de exhib. reis*, quos τοποκρίτας Iustinianus adpellauit, *constit. 134.*

Iudex, animatum ius est, μεσόδικος Græcè dictus à quibusdam, inquit Arist. quasi Mediiurius Latinè quis dicat, à Medio & Iure, composito vocabulo: quoniam inter vtramque partem medius, Iustitiæ minister est, cuius etiam Antistes solet dici. Ideo etiam (inquit idem) δίκαιον dicitur, quasi δίχαιον, hoc est, bipertitum, & iudex, δικαστὴς, quasi διχαστὴς, hoc est, bipertiens. Iudices autem non temerè olim legebantur. Primùm enim in iis census spectabatur. *Hinc Cice. in Antonium.* In iudice exspectari debet & fortuna & dignitas. Item lege Pompeia, vt amplissimo ex censu legerentur iudices, sancitum, *vt testatur Asconius.* Hinc illud *Plin. lib. 14. in Proœm.* Posteris, *inquit*, laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, pòstquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu. *Seneca*: Censu ex foro iudex legitur. Deinde verò ætas. nam vigintiquinque annos natum iudicem oportuit. Augustus tamen, *teste Suetonio*, à tricesimo ætatis anno iudices allegit.

Iudex LIMITANEVS est, qui iurisdictionem habet vsque ad certam pecuniarum summam, puta ducentorum florenorum limitatam.

Iudex, aliàs Iurisdictione per legem vel longam consuetudinem, vel per indultum principale propria vtitur: qui Ordinarius est. Aliàs exercet Iurisdictionem alterius, delegatam sibi vel commissam, qui extraordinarius vocatur, *l. 1. C. vt in possess. legator.* Iudex etiam Ordinarius, aliquando incompetens censetur, cùm alibi sit competens rei conuenti,

vt in tit. C si à non compet. iud. iudicat. esse dicat.

Iudex boni, & innocentis viri officio fungi debet, cuius primæ partes sunt curare, vt lites sine calumnia procedant. *Vlpianus in l. cætera. D. famil ercisc. & in l. si extraneus*, D. *de iur. dot.*

Iudicis officium varij variè definierunt. *F. Martinus Accursii coætaneus ita definiebat*, vt sit potestas iudicis adsumpta. *Bartol. sic*, Est, inquit, ius faciendi quæ iudici facienda incumbunt. *Alciatus in c. quod sedem. de offic. ord. num. 3. hoc modo:* Est, inquit, quid extraordinarium, & non datur, nisi vbi non est aliquod nomen speciale petitionis. Bartoli definitio cæteris verior, perfecta tamen non est. Tentabam igitur sic definire, Vt sit id, quod iudex cognoscens, definiens, & exequens facere debet. Iudicis officium doctores variè diuidunt. Bart. putat triplex esse officium iudicis: videlicet, nobile mercenarium, & aduersarium. Alij communiter statuunt duplex genus officij iudicialis: scilicet, nobile & mercenarium. Et quoniam hæ voces sunt vulgò notæ, docendi gratia sequemur eas. Iudicis officium nobile (quod tamen rectiùs dixeris merum officium) dicit Barto. id esse, quod per se stat. Explica sic apertius: Officium nobile est, quod iudex sua, hoc est, iurisdictionis auctoritate exercet, etiamsi nulla proponatur actio, & interdum motu proprio, nemine petente. Siquidem iudex seu magistratus est animata lex. Ius enim cùm mortua litera descriptum sit, producitur in forum viua quadam iudicis exercitatione, cùm iustitiam administrat, cùm distribuit vni cuique suum. Quare Iustinianus exemplo Iurisconsultorum, tractans de officio iudicis *lib. 4. Instit. pen.* rectissimè sic incipit: Et quidem in primis illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, quàm quod legibus, aut constitutionibus, moribúsve proditum est. Quæ verba Accursius frigidissimè disputat: quasi iudex non etiam cognoscendo caussam, adhibere debeat iuris sanctiones eò pertinentes. Iudicis officium mercenarium est, quod actioni deseruit, metaphora ab obsequio famulitio dicta. Quemadmodum enim is, qui operam suam locat, bona fide, & libens eam præstat, nec alio modo quàm dominus præscribit: ita iudex actionibus in iudicium perductis, aut perducendis, impertit officium suum vltrò quidem, sed nonnisi ad normam actionis: eáque cessante, cessat, *l. Ædil. § item sciendum*. D. *de ædilit. edict.* In quibus autem versetur officium iudicis, vtrunque doctissimè & latissimè tractat (*vt ait Oldendorpius*) D. præceptor noster in Præfationibus Classium suarum, De officio iudicis. Cæteroquin hæc Doctorum diuisio nullo iure probatur. Equidē ita distinguendum putem (quod & docui ad Iustinianum Imp. lib. 4. Instit. tit. pen.) in duo summa genera. Vnum est generale & latè patens, quod Vlp. latissimum adpellauit, *l. 1.* D. *de iurisdict.* Alterum speciale, cum nulla obligatio, actióve data est, nec oritur ex negotio, quod tamen dari fieri æquum est: de quo accipiendus est Pomponius *l. Quintus. D. de ann. lega.* ídque Bernardus glossematarius rectè sensit *in ca. 1. de offic. ord.* Quod ad primum articulum diuisionis attinet, *Vlp. l. 1. D. de iurisdict.* ita scribit, Iudicis officium latissimum est. Nam & bonorum possessionem dare potest, & in possessionem mittere, pupillis non habentibus tutores constituere, & iudices litigantibus dare. Quod ait bonorum possessionem dare, hoc iurisdictionis esse. 6. *Harmenopulus lib. 1. tit. 4.* credidit. Sic enim apud eum scriptum est, τὸ γὰρ διδόναι διακατοχὴν δικαιοδοσίας ἐστίν. quod ex nouissimis quidam probauerunt, cùm tamen misti imperij esse Vlpian. dixerit, *l. 3. & l. 4. D. de iurisd omn iud.*

Iudex conscientiam suam, ex manifesta rei veritate natam, sequi debet: imò non habet, quod tutiùs seruatur in omni re. Et medius fidius, qui tradunt duplicem in Iudice conscientiam, nihil aliud docent, quàm ipsam fallendi artem, & æquitatis euersionem. Sic autem eam Accursius cum suis distinguit: Alteram, quam velut iudex habet hoc est, eorum quæ videt, aut intelligit tempore iudicij. Alteram, quam habet de iis, quæ priuatim scit: sed hoc est contra naturam, ius, & æquitatem. Nam conscientia est tacitum animi iudicium, per quod aut accusatur falsitas, turpitudo: aut defenditur veritas, honestásque, secundum infallibilem iustitiæ à Deo nobis insculptæ formulam. Vnde dici rectè solet: Conscientia mille testes. Si quidem res est simpli-

cissima; nec diuidi potest in vno eodemque homine. Quicquid enim fit contra conscientiam, contra veritatem fit, & ædificat ad gehennam, *vt rectissimè dicit Innocentius post Apostolum, in cap. Literas de restitu. spoliato.* Verissimum igitur est secundum sententiam Martini glossatoris, quòd iudex velut vnus homo, non habet nisi vnam conscientiam, quam semper debet sequi, adhibitis legum formulis. Nam primarium officium iudicis est, in iudiciis amplecti veritatem facti, eámque ad æquitatem exigere. Non potest autem id fieri, nisi conscientiæ iudicio. Hæc eleganter, & latè probantur in libello, De iure & æquitate Oldendorpij. Et de formula inuestigãdæ actionis. Huc adde illud *Cicero lib. 3. Offic.* Cùm iudici dicenda est sententia, meminerit se Deũ habere testem. Itémque illud Agapeti ad Iustin. Imp. *νενομισμένως ἀκροάσασθαι δ' ἐξ ἴσης τῶν πραγμάτων κριτάς.*

Iudicis religio & diligentia, *cuius fit mentio in l. eum quem temerè. & in l. 3. §. idẽ Diuus. D. de testib.* est sollicita & anxia conscientiæ cura, quæ propter iustam muneris functionem suscipitur: quam grauiter depingit Papinianus *in l. quæsitum est. D. de testib.* Vt vel hinc appareat sole clarius, quàm longè commentatores absint à veritate, & quantam attulerint humanæ societati pestem, tradentes Iudicem debere semper secundum acta, & probata, non autem secundum conscientiam pronunciare. Nam si actionum series aduersus cognitam veritatem est obseruanda, quid aliunde potest iudex rimari, aut quid interrogare?

Iudicis præsentis iusta cognitio, cum primis est de substantia iudicij: quam tamen formularij non dignantur inter partes iudicij adnumerare. Siquidẽ meminisse oportet, omnem iudiciorũ vim & potestatem, statim atque lis est contestata, iudicum humeris incumbere corã Deo & hominibus. *Iustæ* autem cognitionis duæ sunt partes. Altera, vt perspectam habeat iudex caussam circunstantiis. Altera, vt celeriter eam diffiniat: quia ad officium eius pertinet lites dirimere, *vt dicit Iulian. in l. quidam existimauerunt. D. si cert. pet. & cert. cond.* Priorem autem cognitionis partem feliciter absoluet, si vtatur sæpè interrogationibus de his, quæ nescit. Cognoscere enim id dicimur, quod anteà non sciuimus. Proinde alieni facti circunstantias, neque citiùs, neque commodius inuestigare licet, quam interrogando. Quamobrem sapientissimi legislatores interrogationes adeò frequentes esse voluerunt, vt apud omnes æquè magistratus fierent; *l. voluit Prætor. l. vbicunque D. de interrogatio.* Posteriorem verò partem officij sui iudex rectè expediet tribus modis: videlicet, iureiurando, transactione, sententia.

Iudicis officium apud Romanos tribus verbis in tria iuris capita digestum fuit eleganter: scilicet, DO, DICO, ADDICO. Aliàs enim iudex actionem, dat alium iudicem *l. 3. §. mixtum ff. de iurisdict.* Aliàs cognoscit de controuersiis, & dicit ius. Aliàs denique addicit & transfert possessionem rerum ab vno ad alium.

Iudicem, arbitrúmve, qui ob rem dicendam accepisse pecuniam conuictus est, Lex XII. Tab. capite punit. Pessimum enim delictum est venalem habere iustitiam, fónsque omnium malorum rectè vocatur à Iustiniano Nouel. vt iud. sine quo suffr. Igitur lex tam seueram cõstituit pœnam, nempè capitis. Vult enim iudicem & arbitrum puras habere manus, ne quid ob rem dicendam, hoc est, ob administrandam iustitiam, & veritatem tuendam, pecuniæ accipiat. Nam qui ius dicit, nihil magis curare debet, quàm vt rem ipsam dicat sine vllo fuco iniquitatis, aut calumniæ. *Instit. de offic. iudic. in princ.*

Iudicis quale arbitrium sit, hoc est, quid oporteat iudicem ex iure arbitrari ac pronunciare, videamus. *Vlpian. in l. 1. §. si quis in fraudem. D. si quid in fraud. patro.* Iudicis arbitrium, boni viri arbitriũ censetur. Vnde Religionem iudicantis. Papin. dixit *in l. quæsitum. D. de testib* Iudicis arbitrio restituere (vnde actiones arbitrariæ vocantur) est tantum restituere, quanti iudex secundum conscientiam boni viri, quicquid partes allegauerint sua interesse, duxerit condemnandum. *Paulus in l. arbitrio. §. dolo cuius. D. de dol. mal.* Trebatius ait: De dolo dandum iudicium, non vt arbitrio iudicis res restituatur, sed vt tantum actor consequatur, quanti eius interfuit, id non esse factum.

Iudex

Iudex & arbiter inter ſe multis in rebus & ſimiles, & diſſimiles ſunt. nam vt ex vtriuſque conſenſu iudex dandus eſt, ſic etiam arbiter, *l.litigatores.11.§.3.D.de arbit.* Vterque minor annis xx. eſſe non poteſt, *l.cum leg.4.eodem.* Vterque præterea de re ſola, de qua lis conteſtata erat, cognoſcebat, *l.vt fundus.18.Comm.diuid.l.non diſtinguemus. 32. in fi.l.de his rebus.46.De arbit.* vterque ſententia dicta vel iudex, vel arbiter eſſe deſinebat, *l. qualem.19. D. de arbit.* vtriuſque ſententiam Prætores exequebãtur, *l.à diuo Pio. 15.D.de re iudic.* ſi tres dati ſint, duorum conſenſus abſente tertio non valet, *l.item ſi.17.in fi.& l.ſeq.D.de arbit.* Vterque incertam ſententiam inutiliter pronunciat, *l.quid tamen.21.eod.* Vtriuſque ſentẽtiæ quamuis iniuſtæ parendũ eſt, *l.diem. 27.eod.* Differunt autem in eo quòd is, qui propriè iudex appellatur, ad certam Pręteris formulam aſtrictus eſt: in eaque ipſa verba quibus Pręter vſus eſt, proferre ſententiam debet. Arbiter autem eſt, qui totius rei habet arbitrium & facultatem: vt Feſtus & Donatus ſcribunt. itaque qualem ſententiam ferat, Prætoris nihil intereſt, *d.l.qualem.De arbit.* Iudex, ſi conuenerit inter litigatores quid pronuncietur, eiuſmodi ſentẽtiam proferre poteſt, *l.ſi conuenerit.26.De re iud.* at ſi ſic fuit in arbitrium compromiſſum vt certam ſententiam dicat, nullum eſt arbitrium, *d.l.qualem.De arbi.* Iudex (vt antea dicebamus) priuatus eſſe debet: arbiter autem etiam qui cum imperio eſt, dari poteſt, *l.2.& 3.De arbi.* Ignominioſus iudex eſſe non poteſt, *l.cum Prætor.12.D.de iudic.* Arbiter poteſt, *l.Pedius 7.De arbit.* Iudicis ſententiæ propter Prætoris imperium parendum eſt: arbitri verò propter compromiſſum, *l.1.& paſſ.eo.*

IVDEX QVÆSTIONIS is erat, qui quæſtionibus præerat, id eſt, publicis iudiciis, iudiciúmq; decurias cogebat. Præcone namq; Iudices teſtéſve citante, ipſe reſpondentes obſeruabat, eorúmq; quaſi cuſtos erat iuratus ſententiã vnà cũ aliis ferebat: &, vt ex eo côiicere libet, quòd iudicium princeps ab Aſconio vocatur, primus omniũ ferebat. *Vide Cic.in Prætura vrbana, & in Ora.pro Cluẽto.* Quintil.eũ à Prætore diſtinguit, húncq; dicit impeditum fuiſſe in iis rebus, quæ imperij erant: illum in iis, quæ ad cauſſæ cognitionẽ pertinebant. Queri autem poſſet, cùm Pretor vrbanus iudices rerũ capitaliũ ſortiretur, *quemadmodũ Cic.in Cluen.& Pedian.Ver.111.teſtãtur* quid ſit, quod idẽ Aſconius ſcribit iudicem quęſtionis Iuniũ ſubſortitum fuiſſe in locum non reiectorum. ſic enim apud Aſconium legendum Cluentiana oratio demonſtrat. Huic obiectioni reſpondet Hot. Aſconiũ ſubſortiri dixiſſe, pro ſubſortitorum citationi & reſponſioni præeſſe. nã paulo ſuperius ſic loquitur: Princeps illorum iudicum damnatus eſt. Iunius, quòd diceretur alios ſuppoſuiſſe, qui reum damnarent, non eos quos Prætor fuerat ſubſortitus. Cùm autem iudex quæſtionis alius à Quæſitore qui capitali iudicio præerat, ſit, *vt ex Ver.3.conſtat, & alibi dicemus,* legimus tamen & Quæſitorem ipſum Iudicem quæſtionis dici, & viciſſim Iudicem quæſtionis, Quæſitorem. nam *Cic.in Cluent.* de Pretore Q. Voconio Naſone loquens: Iubet, *inquit*, ea lex, qua lege hæc quæſtio conſtituta eſt, iudicem quæſtionis, hoc eſt, Q. Voconiũ, cum iis iudicibus, qui ei obuenerãt, quęrere de veneno. Pedianus autem Verrina 11. Iunius, inquit, Quęſitor, fuit in Cluẽtiæ cauſſa Verre Pretore. *Marcianus l.1.§. 1.D.ad l.Cornel.de ſicar.* Quíve magiſtratus, iudéxve quęſtionis ob capitalẽ cauſſam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret. Nã paulò antè dixerat: Quíve cùm magiſtratus eſſet, publicóve iudicio præeſſet.

Iudex compromiſſarius, id eſt, arbiter, *in l.41. D. de recept.qui arb.* Græcis δικαςὴς αἱρετός.

Iudicem collocare, *apud Feſtum*, eſt inter iudices ponere. Sic apud diuum Virgilium, Arbitrum collocare. Iudicem autem ſumere & accipere dicuntur litigatores, *l.1.C.de in lit.iur.l.1.D.de quib.reb. ad eun.iud.l.penul.D.de iudic.& alibi ſæpiſſimè.*

IVDICARE à verbo Dico, dicas, deductũ putat *Varro lib.5.ling.Lat.* quòd tunc ius dicatur. Indicare apud veteres accipiebatur pro conſulere. Vnde Conſultum dicebant iudicium, quòd ex animi conſilio prodiiſſet. Eámque ob rem Senatuſconſulta, verbo ſcilicet maieſtatis pleno, adpellata ſint, quaſi iudicia, ſeu ſtatuta. Quid enim inter iudicium & conſilium animi refert?

Indicare aliàs in Feudiſticis libris, pro teſtamento legare. *In leg. Aſtulphi regis Langob. tit. 4.* Si quis Langobardus decedens, voluerit vxori ſuę vſumfructum de rebus ſuis iudicare, non amplius iudicare poſſit. Iudicare feudum pro anima, id eſt, Eccleſiæ addicere, vel legare ſub cõditione precationum, quæ pro domini cõſtituẽtis anima fieri debeant, *lib. Feu. 2. tit. 9. §. 2. & tit. 55. §. Langob.*

Iudicãdi munus graue olim, detrectãdúmque fuiſſe probat Cicero in prætura vrbana. Hoc ſi vobis (inquit ad iudices) ideo leuius videtur, quòd putatis onus eſſe graue & incommodũ, iudicare: intelligere debetis, primum intereſſe, vtrum id onus voſmetipſi reieceritis, an, quòd probare populo Romano fidẽ veſtram, & religionem nõ potueritis, ideò vobis iudicandi poteſtas erepta ſit. Auguſtus decurias iudicũ nonnihil immutatas, reducta Tribunitia poteſtate, diſtinxit, vt ſinguli Senatores, Tribuni, & Equites, ex ſingulis decuriis iudicarẽt, rurſúſq; immunitate potirẽtur, ſuccedẽtib. ordinibus ſeu decuriis in orbem. Neque enim vniuerſæ decuriæ ſigillatim ad iudicandũ ſedebant, ſed ex ea decuria, cuius vices tum erant, iudicandi certus ac conſtitutus numerus aſſumebatur, ſortibus ex vrna ductis, ſcilicet cùm res aliqua nata iudicium poſcebat. Idque officio Prætoris expediebatur. Prętor enim ſummam poteſtatem habebat iudiciorum, præeráтque ſortitioni, & reiectioni, ſeu (vt nũc dicimus) recuſationi ſuſpectorũ iudicum, rurſúſque ſubſortitioni in locum reiectorum, per actorem ſcilicet, vel reum. Proinde ipſe Prætor pro tribunali ſedebat, cùm interim Iudices in ſubſelliis eſſent. Ab hac conſuetudine retinemus vocabulum iudiciale, Sortiri forũ, ſortiri iuriſdictionem, adeóque rem quamlibet ſortiri effectum. Cùm verò ante Auguſti tempora equeſtres propriè dicerentur, qui equo publico merebant: poſteà dici cœperunt omnes quibus vti anulo aureo liceret: vt Senatores dicebantur, qui lato clauo vterentur. Ex ſuperioribus apparet quid ſit quod Arcadius *in l. vlt. §. iudicandi. D. de muneribus & honoribus,* dicit, Iudicandi neceſſitatem publicum munus eſſe: non quaſi iudex cogi poſſit iudicare (vnde ducunt Iuriſperiti multa argumenta) ſed quod Senatores, Equites, ac alij in quatuor decurias diſtributi, quorum nomina in albo Decuriarum ſcripta, & ad ærarium delata erant, parere prætori concilium agenti ad iudicium publicum exercendum, adſtringerentur, ſicut ad alia munera publica. *Vide pleniſſimè Budæum ad d. §.*

IVDICATVM, ſeu res iudicata, dicitur, quæ finem cõtrouerſiarum pronunciatione iudicis accepit. Quod vel condẽnatione, vel abſolutione contingit, videlicet iuſta ac valida. Alioqui ſi nullius momenti ſit, non poteſt tenere condemnatio vel abſolutio, *l. 1. & l. 3. §. condemnatum. D. de re iud.* Inde nuncupatur actio iudicati, ſeu rei iudicatæ, non in factum, *vt Accurſius putat.* Non enim quia factum, agitur: ſed quia iudicatum eſt. Eadem ratione adpellatur exceptio rei iudicatæ. *De qua eſt tit. D. de except. rei iud.* Rem iudicatam, nũc vulgò dicimus ſententiam diffinitiuam. *Cic. lib. 2. de Inuentione,* Iudicatum diffinit, de quo iam ante ſententia alicuius, vel aliquorum conſtitutum eſt.

Iudicatum facere, hoc eſt, ſoluere id, quod ſententia continet, obtemperando ei, *l. 5. De feriis.* inter alia enim Facere, ſignificat Soluere, *vt & in l. vlt. C. de reb. credi. & in l. ſunt qui. D. de re iud. vide Gellium lib. 19.* Formula autem IVDICATVM FACERE, ex XII. Tab. dimanauit: in quibus ita ſcriptum erat, NI IVDICATVM FAXIT, SECVM DVCITO. *Qua vſus eſt M. Cic. in Ora. pro Flacco.* Differt autem Iudicatum facere, à Iudiciũ facere, nam Iudicium facere, idem eſt, quod iudicare, *in tit. de fer. & ſi cert. pet.* Iudicatis autem ſatisfacere Papinianus dicit, pro, Iudicatum facere, *in l. tale pactum. § 1. D. de pact.*

Iudicatum ſolui, pro ſatiſdatione, quæ de ſoluendo per reum præſtabatur olim, *l. iudicatum. D. iudicatum ſolui.* Iudicatum autẽ ſolui ſtipulatio tres clauſulas in vnum collatas habet, *l. 6. D. de iudic. ſolui,* puta de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo.

Iudicati actio, quæ ex ſentẽtia deſcendit, *l. 28. §. igitur. D. de iureiuran.* Et alibi. Iudicari agere. *l. 28 D. de procurat.*

IVDICATIO, *l. 51. D. de furtis. l. 4. §. nõ omnis. D. de re mil. & alibi ſæpè At l. aliud fraus eſt. 131. D. de verb. ſign.* Iudica-

tio

tio sumitur pro propria iurisdictione. Mulctam is dicere potest, *inquit Vlp.* cui iudicatio data est magistratus solos & præsides prouinciarum posse mulctam dicere mandatis permissum est. *Similiter in l 2. in fin D. de iud.* His datur mulctæ dicendæ ius, quibus publicè iudicium est, id est, qui magistratus sui iure, quem à populo vel à principe acceperunt, iudicium exercent.

IVDICATVS, addictus. Plautus Menæch.

Nam ego ad Menæchmum non eo quo iamdiu
Sum iudicatus: vltrò eo vt me vinciat.

IVDICIVM, decretum est eorum, qui pro potestate, quam à lege acceperũt, caussa cognita de re ad se delata, sententiam pronunciarũt. Vel (*vt inquit Asconius*) Iudicium dicitur res, quæ caussam litémque determinat. Atque ita huc pertinent tria illa verba, DO, DICO, ADDICO. Do iudicium postulantibus: Dico sententiam post litem contestatam & cognitam: Addico rẽ victori, & exequor sententiam transferendo rerum dominia. Alij sic: Iudicium est actus legitimus quo mediante, iudex de caussa proposita cognoscit, & secundum æquitatem pronunciat. In iis enim versatur omnium iudiciorum, inquisitionum, adeóque consiliorum vis, atque potestas. Et cessabunt omnes disputationes, si rectè intelligas. Si quidem in nullo controuersiarum genere prodest caussam deferri ad iudicem, nisi cognoscatur de ea. Sic nihil profuerit esse cognitum, nisi pronuntietur. Denique pronuntiatum quoque inutile erit, nisi ex bono & æquo procedat.

IVDICIVM priuatum, pro iudicio ex contractu & obligatione pecuniaria nato, *apud Vlp. l. 3. D. de crimi. stellio.* Quod enim, ait, in priuatis iudiciis est de dolo actio, hoc in criminibus stellionatus persecutio. Crimen à priuato iudicio separat: cùm tamen hoc publicum non sit iudicium.

Iudicia aut ordinaria sunt, aut extraordinaria: de extraordinariis prius dictum in voce Extraordinaria. Ordinaria vocamus ab ordine procedendi: & hæc aut publica sunt, aut priuata, aut centumuiralia. Publicorum cognitio est principis, vel senatus, vel prætoris, aut præsidis, qui legibus quærit, eiusque iniuriæ caussa suscipitur, quam Respub. lege aliqua ad se pertinere statuit, & semper in crimine aliquo cognoscendo versatur, *Plato lib 6. de leg.* Publicum iudicium exponit, cùm Rempub. à quopiam ciuium læsam esse, aliquis existimat, & vult Reip. persequi iniuriam, ideóque hæc Cic. Reip. appellat. Priuatorum autem cognitio est iudicum datorum, & hæc rei priuatæ caussa instituuntur, neque ad Rempub. directò pertinent, veluti cùm de re pecuniaria, aut priuati hominis iniuria quæritur. Plato loco præcitato scribit iudicium priuatum esse, cùm quis priuatus à priuato quopiam iniuria se affectũ queritur, eúmque in ius educens, de ea disceptari postulat: ideóque rei priuatæ à Cicerone appellatur. *Sic pro Cæcinna rectè:* Omnia iudicia aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficiorum caussa reperta sunt. Quæ verò sint iniuriæ, quibus Respub. siue populus vniuersus læditur, in ipsius arbitrio ac voluntate positum est, quod ex lege Lætoria planissimè intelligitur. *Hinc tit.* D. *de iud. & de iud. pub.* Falsa igitur est Iustiniani sententia, qui Iudicia publica ex eo dicta putauit, quòd cuiuis de populo agere liceat. non enim quò cuiuis de populo agere liceat, publica dicuntur, sed contrà, quia caussæ publicæ sunt, id est, quia quiuis de populo læsus est. De centumuiralibus dictum est suo loco.

Iudicia contraria quæ sint, *vide apud Cuia. Obserua. lib. 9 c. 2.*

Iudicia populi, & iudicia publica differunt: nam illa dicuntur, quæ populus in foro per tribus, in Campo per Centurias distruibutus exercebat: hæc verò, quibus Prætores, qui & Quæsitores dicuntur, sella in foro posita cum consilio iudicium præerant. Illiusmodi fuerunt illa, quibus quis ius ciuitatis ac libertatis imminuisse dicebatur, *vt ex Verrina tertia cognoscitur.* Erant autem hæc vehementissima grauissimáque iudicia. Solus enim populus in ciuem Rom. verberibus & securi animaduertẽdi potestatem habebat: Repetundarum verò, & aliorum criminum quæstionem ad populum non pertinuisse, idem *Verrina* 5. demonstrat. Præter hæc autem populi iudicia lege lata cõstituta illud scire oportet, licuisse Tribunis pleb. ædilib. Quæstoribus iudi-

cium populi omnibus de rebus constituere,& cuiuis ciui diem ad populum dicere, vt de eo quæstio exerceretur: cuius rei cùm alibi pleraque exempla suppeditant, tum verò *apud Valer. Max. lib. 4. c. De pudicit. & apud Cicer. in Verrinis*, vbi sæpè populi iudicium Verri minitatur. Quæ sanè populi iudicia, si quis publica quoque nominanda contendat, duntaxat ob eam caussam, quia non intra domesticos parietes, sed palàm ac sub dio (item vt alia) exercerentur, non magnoperè luctabor: præsertim cùm ita *Liuius quoque lib. 11.* ea nominet. Horum autem populi iudiciorum quadriparti tam orationem fuisse *Cicero in Orat pro domo*, demonstrat: primùm, vt ne pœna capitis cum pecunia coniungatur: deinde, ne nisi producta die quis accusetur: tertiò, vt ter ante magistratus accuset, intermissa die, quam mulctam irroget: quartò, vt si accusatio trinum nundinum, producta die, qua die iudicium sit futurum: hoc est, vt ea iudicia tribus actionibus constet, & per trinundini spacium producantur. Has, vt existimo, populares actiones Paul. vocat, *l. 32. D. de arbit.*

IVDICIORVM publicorum quædam, inquit Paulus, capitalia sunt, quædam nō capitalia. Capitalia sunt, in quib. pœna mors, aut exilium est, hoc est, aquę & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate nam cætera non exilia, sed relegationes propriè dicuntur: nunc enim ciuitas retinetur. Nō capitalia sunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio pœna est, *l. 2. D. de pub. iud.*

Iudiciorum alia criminalia dicuntur, alia ciuilia. Criminalia sunt, quibus iniuriam Reip. factam vlciscimur. Ciuilia quibus suam quisque ciuis priuatam ac propriam iniuriam persequitur. nam ex eo Ciuilia dicuntur, quòd ciuibus priuatisque hominibus vlciscendis datur, *l 9. D. de pub & vect.* Itaque cùm hæc, De re familiari appellentur à Paulo, *l. 4. D. de pub. iud.* illa fortasse non male De re publica nominarentur. Vnde criminaliter & pecuniariter agere opponuntur, *l vlt. D. de priuat. deli & l. 1. D. de testibus*. quod ciuiliter alibi dicitur *in l. vnic C. quand. ciuil. act. crim. præ. & l. vlt. D. de fur.* Criminalia autem iudicia generaliter dicūtur, tum quæ lege lata exercentur (quæ publica Macer nominat *l. 1. D. de public. iud.*, tum quæ nulla lege, sed extra ordinem dicuntur: qualia furti, rapinæ, & similia, *l vlt. D. de furt. & l. 9. §. 5. D. de publ. & vectig.* Hinc Imp. *in l. vni C. quando ciu. act.* iudicia publica legibus constituta, manifestò criminalium appellatione complectuntur. Ex quibus omnibus illud cōstat, Criminalia, specialiter, ac propriè ea dici, quę non lege aliqua publicorum iudiciorum, sed extra ordinem magistratus imperio ac potestate exercentur.

Iudicia omnia sunt absolutoria: id est, Iudici à Prætore dato tacitè permittitur reum, qui ante sententiam actori satisfacere paratus est, liberatum ab actione dimittere: ne in infamiam, quæ ex quibusdam iudiciis contrahitur, incurrat: vti docet, *Imp. §. vlt. De perpet. & temp. & patet ex l. 73. D de procurat.*

Iudicium duplex, vide Quadruplex.

Iudicium DE MORIBVS dicebatur, quod diuortio facto inter coniuges exercebatur, vt cuius culpa factum diuortium iudicaretur, is legitimam mulctam subiret. nam Mores honestiore vocabulo coniugum vitia nominabant: *vt testatur Vlpi. cap. Instit. 6.* vbi adscribit maritum, propter maiores mores, præsentem dotem reddere: propter minores, senum mensium die. Eæque pœnæ dissidij appellantur à Paulo, *in l. non vt à patre, 8. D. de capti.* De hoc Papinianus, *in l. viro 39. D. solut. matr. Constant. l. 4. C. Thε. de incest. nupt. Paul l. 5. D de pact. dota* Hoc autem de moribus iudicium à Iustiniano sublatum est, *titul. C. de repub & iudic. de minorib. subl. & l. vnic. §. taceat. C. de rei vxor. act.*

Iudicij substantialia (vt appellant) tractant Doctores, argutè quidem, ac summo iure, sed inutiliter: quia non secundum æquitatem, nempe quòd optimam iuris partem prætermittant circa personam iudicis, vnde tamen tota vis dependet. *Pomponius in l 2. §. post. originem D. de orig. iur.* Per eos, inquit, qui iuri dicundo præsunt, effectus rei accipitur. Parum est enim, ius in ciuitate esse, nisi sint, qui iura reddere possint. Itaque existimo, ad iudicij formam substantialem pertinere perpetuò, & immutabiliter hæc, quasi principia naturæ: 1. Vt in ius vocetur ille, q iudicati debet in ius enim

voca-

vocare est, iuris experiundi caussa vocare, *l.8.D.de in ius voc* II. Editio actionis. hoc est, talis intentio actoris ad iudiciũ exigitur, quæ si vera sit, consequatur iure, condemnandum esse reum, siue ex scripto, siue ex non scripto tractetur caussa. III. Litis contestatio necessaria est in iudicio. Nam ratio naturalis dictat, vt nemo violenter aut tumultuariè obruatur iurisdictione, quæ ordinatio Dei est, Romanorum 13. IIII. Iusta præsentis iudicis cognitio, cum primis est de substantia iudicij, siquidem meminisse oportet, omnem iudiciorum vim, & potestatem, statim atque lis est contestata, iudicum humeris incumbere coram Deo & hominibus. V. Conclusio in caussa pertinet semper ad formam iudicij nec potest omitti: non ea ratione, quam formularij comminiscuntur, sed ideò, quia humanus adfectus ex natura corrupta, procliuis est ad controuertendum, *l.item si vnus.§.vltim.* D. *de recept. arbi* VI. Sententia ad iudicij constitutionem haud dubiè pertinet necessariò, vbi caussa non potest aliter transigi: quandoquidem tota iudicis cognitio manca est, nisi sequatur res iudicata, quæ finem controuersiis imponat. Pulchrè itaque cohærent istæ partes. Citatio enim vocat iudicandum: Editio actionis instruit: Litis contestatio confirmat iudicium: Cognitio aperit negocium: Conclusio interrumpit disceptationem: Sententia finit totam litem. Hæc omnia latius tractantur in lib. De iure & æquitate Io. Oldendorpij, qua ratione Iudicium in sex partes diuidit. Bartol. in tractatu iudiciorum in decem tempora distribuit. Equidem Iudicij tres partes verius puté. *vt docuit Prateus*, qui Forensis dispositio inscribitur, *cap.* I. *per Nouell. illud*, quod probat *Alex.consil.* 182. nempe has, litis contestatio, cognitio caussæ, sententia.

Iudicium prolusorium, quod præiudiciale dicitur, Græcis προαγωνιστικόν.

Iudicium rescindens, cùm læsus, ob legitimam caussam restituitur in integrũ. Tollit enim & rescindit obstacula, quæ impediebant læsum. Sic

Iudicium rescissorium, quod sublato iam obstaculo permititur, perinde ac si nunquam aliquid impediuisset læsum ad persequendum ius suum.

Iudicium suum, vocant vltimam voluntatem, *leg.3 D. de testam. milit.* vnde & pro nostræ voluntatis sententia ponitur, *in l.22.in fin.* D. *de adop.l.8.in fin.* D. *de vulga.*

Iudicium turpe, quo damnatus infamia notatur, *M.Cicer.in Orat.pro Flac.* Iratus Flacco dixit M. Lurco, quòd (vt ipse aiebat) libertus erat eius turpi iudicio condemnatus, Huius etiam meminit *in Orat.pro S. Roscio, & pro Cæcin.*

Iudicium Centumuirale, vide Centumuirale iudicium.

Iudicium Contradictum, vide Contradictum iudicium.

FORMVLA IVDICII RECVPERATORII.

Si paret eam se, & sua. *Cicero in Diuinat.*

Si paret iugera huius fundi esse, &c.

Si paret aduersus edictum fecisse. *Ex Verrina* 3.

Si paret H S I ɔ ɔ ɔ dari oportere, *Cic pro Roscio.*

Si paret eum dare oportere, *§.sic itaq. Instit.de act.*

IVDICIS BONAE FIDEI.

Quantum ex bona fide illud dare oportet, *Cicero in secundo Offic. & in Topic.*

EX PRAXI.

Visis actitatis, & probationibus, & considerandis, adhibito prudentum consilio, definitiuè pronunciauimus & pronunciamus, &c.

Iudicium profiteri, est vltrò sese, consortésque criminis deferre, *Bud.ad l.Cornel.de sicar l.1.*

Iudicio sisti, In iudicium exhibere, idem significant, *l.si eum iudicio.D.si quis cautioni.* Aliud autem est Stare in iudicio, aliud sistere. *Vlpian.in l.si quis. in fin. D.si quis cautioni.*

Iudicium dare, reddere, constituere, Prætor dicebatur, cùm certum litigatoribus diem attribuebat, apud quem sua iusta exponerēt, quíque caussa cognita, réque vtrinque perorata, sententiam, pronuntiaret. Hinc

Iudicium accipere, sumere, suscipere dicebantur litigatores, cùm potestatem

caussæ suæ apud illum disceptatorem agendæ à Prætore impetrarant, *l.3.& pen. D.de iudic.l.1 §.1.D.de vsur.*

IVDICIALE forum, locus in quo iudicatur, *leg.vltim.D.de iust.& iur.*eleganter appellatur ius, quod in eo redditur.

IVGATIO agrorum, possessionúmque mensuram significat, pro cuius modo certa Cæsaribus pensitatio præstabatur, *l.1.C.de quibus mune.vel præsta.lib.*10. *l.*10.*de suscep.C.eod.l.4. C.Th.de indul.debit.*à iugis animalium, quibus possessiones exercebantur, quæ & Capita vocabantur, pro quorum numero ea præstatio inferebatur, *leg. 6. C.Th.de extraord. mune. & l.1.de imp.luc.descript.cod.lib.* Ita iuga & iugationem, & iugorum capitationem accipe *in l.3.C.de Episc.& Cler. in l.1. & 2.de immunit. concess. C.Th.l.1.2. & 3.ne conlatio transla. postul.l.1.de protesta.l.1.de priuil.dom.August.C.Th.& alibi sæpissimè in eod.C. Sic l.1.de impon. lucrat. descript.lib.10.Cod.l.9.de agricol.& censit. l.11.C.Iustinia.Nou.17.* Ἀναγκάσεις δὲ τοὺς δημοσίους πράκτορας, ἤτοι τοὺς ἀπαιτητὰς ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἀποχαῖς φανερὰ ποιεῖν ἅπαντα ἐφ' οἷς αὐτὰς διδόασιν, τουτέστιν τότε τόπον τῶν ζυγοκεφαλῶν, ἢ ἰούγων, ἢ ἰουγαλίων, ἢ ὅπως δήποτε ἂν αὐτὰ κατὰ χώραν καλοῖεν, &c. Iugatio autem eadem ratione dicitur, qua veteres id agri spacium, quod iuncti boues vno die exarare poterant, Iugum appellasse accepimus, *ex Varrone lib.1.de re Rustic. cap.10. Cicer.5. Verrina*: Quid qui in singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt. Vtitur & hoc verbo *Cassiod.lib.4. Varia. Epist.ad Geberichum.*

IVGERVM dictum, *inquit Varro*, iunctis duobus actibus quadratis. Est autem mensura agrestis, quæ est in longitudinem pedum 240. in latitudinem 120. Galli Arpennium vocant: deducta, vt credo, voce ab Aruipennium, funesc. quo Romani agros metiebantur, qui etiam ab antiquo Glossario χοῖνος γεωμετρικὸς vocatur. Testatur etiam Ios.Scal. in peroptimo Glossario, Arpendium legi, non Arpennium, & exponi πλέθρον, vt & aliæ Gl ssæ, Aruipendium, πλέθρον interpretantur.

IVLIÆ leges referuntur à Iuliis, id est, C.I.Cæsare, & Octau.Augusto, quas recensent Zasius in catalogo Legum antiquarum, & Hotomanus in tract. de legibus.

IVLIÆ Kalendæ, vide Kalendæ Iuliæ.

IVMENTA à iungendo appellari Nonius putat, quòd currui iungeretur, vt equi & muli, & cætera dorsuaria animalia, quæ Græci νωτοφόρα vocant. Boues verò armenta potiùs dicebantur, ab arando, quòd is sit principalis eorum vsus. Vnde Iumentis legatis non debentur boues, *l.legatis seruis. §.iumentis.D.de legat.3. Vlpian.in l.Aediles aiunt. D.de ædil.edict.* ostendit, quæ iumentorum appellatione contineantur. Quidam à iuuando ducunt Iumentorum nomen.

IVNCTA fixáque, *l.38. §.vlt.D.de actio.empt.*vide RVTA cæsa.

IVNCTORES, *in l.in lege Censoria. 203.D.de verborum signific.*ij erant, (*vt testatur Cuiac.Obseru.lib.14.cap.3.*) qui iungebant mulas ad redam, vel carrucam, qua vehebatur paterfamil. quos esse de vrbano ministerio constat *ex l.seruis. §. muliones.D.de legat.3.* & quos carrucam cum iunctura legatam non sequi prodidit *Paulus 3.Sent.* Itaque vet. Glossæ Iunctorem ζευκτὴν exponunt. Alij *d.l.203.* Vnctores legunt, alij Actores, Alciatus Vectores Vide Vnctores.

IVRARE quoties iubetur hæres, daturum se aliquid vel facturum, quod non improbum est: actiones hæreditarias non aliàs habebit, quàm si dederit, vel fecerit id, quod erat iussus iurare, *l. quæ sub conditione. §. quoties. D. de condit. instit.*

Iurare corporaliter, vide Corporaliter.

Iurare in litem, est religionem iurisiurandi declarare, quanti æstimetur tota res controuersa ab actore. Cùm enim iudex in hoc iuramento adfectum actoris, & fidem sequatur in litis æstimatione, propter contumaciam non obtemperantis, meritò dicitur iusiurãdum in litem, quasi in vniuersam æstimationem litis, nulla certa consideratione in vnam aut alteram rem facta. Quemadmodum ferè in factum agere dicimus eum, qui in totam facti seriem experitur, nulla specialiter introducta ex facto persequendi formula. Quare aliàs in litem, aliàs adfectionis iuramentum dicitur, *Vlpian.in l.si per alium. §.1. D.ne quis*

eum

um qui in ius voca. l. 1. & l. secun D. de in item iuran. & vide l. videamus. D. eod. vbi Bart Bald. & F. Duarenus.

Iurare per Genium principis, *in l. 13. in fin. D. de iureiur.* Accursius interpretatur, Deum principis: Bartolus Genium, principem ipsum exponit. Accursius fortè ineptè interpretatus non est. Nam & ridicula antiquitas deos sibi quos volebat fingebat, eósque geniales, idque ex Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 4. liquet. Huiusmodi iusiurandum commemorat Tertullianus, lib. ad Scapulam. Sed ait, iidem ipsi qui per genios eorum in pridie vsque iurauerant. Alij eum genium volunt intelligi qui eius saluti præesse credebatur.

Iurare per salutem suam, *leg. qui per salutem. 33. D. de iureiur.* Et Iurare per Salutem principis.

IVRAMENTVM in litem, vide Iusiurandum in litem.

Iuramentum aliquando non tam absolutionem, quàm interpretationem requirit, c. quantò personam. De iureiur. Iuramentum non est institutum, vt sit vinculum iniquitatis, dicto iam capite.

Iuramentum calumniæ dicebatur olim, quod litigatoribus ita deferebatur, vt actores quidem iurarent, se non calumniæ caussa litem intendere: rei verò, non calumniæ caussa ad infitias ire, *l. inter. 44. §. 4. D fam. ercisc.* idque Cicero Iurare in litem dixit in ea pro Q. Roscio: Proh dii immortales, essène quemquam tanta audacia præditum qui quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in codicem iniuratus referre noluit, id iurare in litem non dubitet? Iustiniani autem instituto & rei, &, actores, & aduocati iurare coguntur, se non calumniandi animo, sed bona fide, & ex animi sui sententia litigare *leg. 2. Cod. de iureiur. propt. cal. dand §. 2. de pœn. temp. litig l. rem non nouam. 12. §. patroni C. de iudic.*

Iuramentum solenne vocatur, quod Barbari iuramentum corporale dicunt.

Iuramentum semper habet hanc in se clausulam iuris: Salua superioris Magistratus iurisdictione. Ideò qui iurarunt seruare statuta sua, & consuetudines: hi possunt nihilominùs, & debent admittere cognitionem superioris iudicis. Item qui iuramenta promisit stare iuri apud aliquem, is vtique non renunciat iudicio maioris magistratus, *c. veniens. D. de iureiu l. is, cui bonis D de ver. oblig & De pac. iuram. firm. §. sacramenta. ca. constitutus De rescrip. l Imperatores. D. ad municip. Et Fridericus in sua Constit. de feud. § vlt. adde c. cùm te. De iureiuran. l. 6.*

IVRATORES, *inquit Turneb. Adu. lib. 19. cap. 12.* propriè Censores erant, qui eum, quem censebant iureiurando adigebant: vt ex ea intelligi potest formula, Et tu ex animi tui sententia vxorem habes. Nam qui iurauit, iuratus dicitur: qui ad iurandum adigit, iurator dici videtur. Hinc per translationem iuratores dicti, veluti arbitri & censores fabulæ. Plaut. in Prologo Pœnuli:

Vos iuratores estis, quaso operam date.

Item in Trinummo:

Census cùm iuratori, si rectè rationem dedi,
Lesbonicum hic adolescentem quæro.

IVRGARE, quasi de iure agere, & contendere. Iurgare enim, *inquit Varro lib. 6. de ling. Lat.* ab iure dictum est, cùm quis iure litigaret. à quo Obiurgat, qui id facit iniustè. Hinc

IVRGIVM, quasi iuris agium, *c. Forus. § iurgium. de verb. signif.* quò pertinet, quod ait Festus lib. 9. Iurgium, iuris actio. *Cicer. de Repub. 4.* Admiror nec rerú solùm, sed verborum elegantiam. Si iurgant, *inquit*, Beneuolorum concertatio non lis, sed iurgium: Inimicorum lis dicitur. Et, in sequenti: Iurgare igitur lex putat inter se vicinos, non litigare.

IVRGIVM à diuortio separat *Iurisconsf. l. quod si non diuertium. D. de iur. dot.* pro iracundia non durante.

IVS idem est quod lex à iussu per apocopen dictum, quoniam propriè nihil aliud est, quàm quod natura iubet sequi aut vitari. Quanquam vulgò, sicut & Lex, Ius etiam appelletur, quicquid vel gens, vel populus, vel consuetudo iubet. tametsi non sit negandum iuris nomen generale, legis speciale: tum etiam ius ad non scripta pertinere, legem ad ius scriptum. Alij Ius à iubendo dici volũt, quia iubet in foro exequitur id, quod iustitia dictat in animo seu voluntate.

Iuri operam daturum prius nosse oportet, vnde nomen iuris descendat: videlicet respectat ciuiliter rei significatio-

ne, non autem grammaticè verborum structura. *Vlpian.in l.1.in princ.* D. *de iusti. & iur.l 3.in fin.* D. *de iur dot.* Ius autem à iustitia appellatum, *d. l.1.* sicut effectus à sua efficiente caussa dicitur. Nam (*vt eleganter Cels. definit.*) Ius est ars boni & æqui.

Ius pluribus modis dicitur, hoc est, multa significat. I. Id, quod semper bonum & æquum est: vt est ius naturale immutabile. II. Quod omnibus aut pluribus in quaque ciuitate vtile est: vt est ius ciuile. III. Prætorum edicta dicuntur ius honorarium. IIII. Prætoris & cuiuslibet iudicis sententia ius vocatur, etiam cùm ius reddens iniquè decernit: relatione scilicet facta, non ad id, quod Prætor ita fecit, sed ad illud, quod Prætorem facere conuenit. Accipe autem iniquitatem, quæ nominatim in decreto vel sententia non apparet. V. Ius dicitur *in tit. inter in iure fac.* locus vbi magistratus, vel alius iudex consistit iuris dicendi, aut iudicandi gratia, etiam si domi, aut in itinere siue de plano hoc agat, vt iudex pedaneus, vt magistratus sæpè etiā de plano ius dicit data bonorum possessione, vel quo alio iure, & in alijs caussis innumeris, quæ è solo expediuntur, & plano pede. appellatione collata ab eo quod fit, in eo vbi fit. VI. Ius pro necessitudine dicimus: veluti est ius cognationis, vel affinitatis. *Vlp. in l. pen. & vlt.* D. *de iustit. & iur.*

Ius est auctoritas seu facultas agendi secundum legem.

Ius est ars boni & æqui. *Vlp. in l.1.* D. *de iustit. & iur.* Si ars: ergo constat ex præceptis. Sed præcepta oportet esse certa: igitur non ex opinione hominum vaga, quæ neque bonum neque malum facere potest eum, qui non est: sed ex præscripta diuinitus ratione naturalis colligenda sunt. Nam vbi id factum fuerit, tunc per se consequitur bonum, & æquum. Natura enim non potest non esse bona lex, quæ ad honestatem accedit: nec potest non esse iniqua, quæ cum honestate pugnat.

Iuris origo duplex est: naturalis & ciuilis. Ergo caussa efficiens iuris, Natura & magistratus. Iuris caussa materialis versatur in tribus: in personis, rebus, & actionibus, *l 1.* D. *de stat homi. § omne autem. Insti. de iur. natu. gent. & ciuil.* Iuris caussa formalis, perquam cognoscimus quid vnaquæque lex in vnoquoque negotio, de quo loquimur, ordinet. Iuris finis est, vt pacifice transigamus hanc vitam vmbratilem & perducamur ad Christum, & æternam vitam.

Iuris præcepta tria sunt, scilicet honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuiusque tribuere. *Inst. de iust. & iure § iuris præcepta & l. Iustitia est. §.1.* D. *eod. tit.*

Ius nihil respicit, nisi vtilitatem hominum honestam in primis publicè, deinde priuatim. Hinc duæ sunt iuris positiones, hoc est, duæ sunt ponendæ partes circa quas totius studij seu disciplinæ ciuilis tractatio versatur: videlicet, Publicum & Priuatum, *l.1.* D *de iustit. & iur.*

Ius PVBLICVM consistit in Sacerdotibus, Magistratibus in sacris, & toto Reipublicæ statu, *l.1. §. ius publicum.* D. *de iustit. & iur.* Publicum: quia ad salutem non vnius vel alterius, sed totius populi, omniúmque gentium pertinet. Quantò igitur maior est omnium hominum æstimatio, aliis rebus, tantò diligentius publici iuris habenda est ratio, cùm in scholis, tum in foro. Hoc tempore rem planè inuertimus. De iure priuato, de stillicidiis (vt Cicero suos illos derisit, lib. 1. de legib.) & cæteris obulatib. commodis curiosè disputamus: de iure publico, hoc est, de magistratibus, nemo curat quales sint. Ius PRIVATVM est, quod ad singulorum vtilitatem pertinet generaliter *l.1. § huius studij.* D. *de iusti. & iur.* hoc trifariam distinguitur, videlicet, in Naturale, Gentium, & Ciuile.

Ius NATVRALE est (*inquit Vlp in l.1.* D. *de iust. & iur.*) quod natura omnia animalia docuit. Nam ius istud non solùm humani generis proprium est, sed omnium animalium quæ in terra, quæ in cœlo, quę in mari nascuntur. Hunc sequitur Iustinianus. *Inst. de iur. nat. gent & ciuil.* Sed valde abutuntur ibi vocabulo Iuris: Cùm in brutis nulla sit ratio, igitur nullum ius. Magis autem definitur adfectus, & inclinatio naturalis quam Ius aut Lex. Ius igitur naturale definitio esse prima illa præcepta & formulas honestatis, quas natura omnes homines docuit. Deus enim à natura non distat. Itaq. ex tot generibus, *inquit Cic. 1. de legibus*, nullum est animal præter hominem, quod habeat notitiam aliquam Dei. *Et Paulò supe-*

superius. Solum est enim, ait ex tot animantium generib. atque naturis particeps rationis & cogitationis, cùm cætera sint omnia expertia. Proinde nisi hãc diffinitionem sic accipias, tota via errabis, & nunquam iuris cognitionem rectè assequeris. Neq. verò ratum est, vt verba aliquantò crassius accipiantur in Iure Ciuili *l cùm vnus in prin.* D.*de aliment. & cib. legat.* Cæterùm Ius vel Lex naturæ *secundum Cic. l.1. de legib.* propriè sic rectè diffinitur: Est ratio summa insita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda sunt, prohibétque contraria. Huc accedit, & veram adfert iuris naturalis descriptionem, id quod Iustinianus dicit, *in §. pen. Instit. de iur. natur. gent. & ciuil.* Sed naturalia quidem iura, inquiens quæ apud omnes Gentes peræquè obseruantur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atq. immutabilia permanent. Vbinam sunt talia iura per diuinã prouidentiam constituta? Certe in corde, & mente hominis, velut in quibusdam viuis tabulis ad imaginem Dei creatis. Prouidebat enim clementissimus pater, nihil æquè in hoc mundo homini opus esse, quàm regulis atque principiis quibusdam rectè viuendi, quæ præter eũ nemo dare posset. Hinc *Vlp. l.6.* D.*de iust. & iur.* Hoc igitur ius nostrũ cõstat aut ex scripto, aut sine scripto vt apud Græcos, τῶν νόμων, οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. Ex superioribus apparet euidenter, Iurisconsultos appellatione iuris naturalis multum abusos fuisse. Alioqui si brutis animalibus legem aut ius tribuas, necessariò tribuitur etiam ratio: ac per consequens ex brutis homines, ex hominibus bruta facies animalia. Et hoc quidem Doctores nostri non diiudicant, cùm ineptissimè distinguunt inter ius naturale primarium, & secundarium: volentes vtique, vt aliquod ius habeamus cum brutis commune: scilicet, vt egregiè obbrutescamus. Adeò cæcus est per omnia captus humanus, nisi diuino præscripto tenaciter adhæreat. Semper igitur memento, cùm audis hæc verba, Lex Ius, Iustitia, Iurisprudentiæ: erigendam esse cogitationem ad excelsam quandam soli homini à Deo donatam virtutem: cætera verò animalia hominis caussa esse creata: in quibus tametsi inclinationes quædam sunt, & sensus cum hominibus communes: nulla tamen ratione prædita sunt, nulla honestatis formula, nihil denique iuris habent. *Cic. eleganter:* Quibus enim, *inquit*, ratio à natura data est, iisdem etiam recta ratio data est. Ergo & lex, quæ est recta ratio in iubendo & vetando. Si lex, ius quoque. At omnibus ratio: ius igitur datam est omnibus. Iurisconsultis verò, quod aliquantò in hac materia licentiùs sint locuti: fortè vt deseruirent teneris studiosorum ingeniis, & populariter rem explicarent, facilè condonandum est: præsertim, quòd hãc sermonis inconcinnitatem & abusum aliis responsis grauiter resarciunt, & ad verum sensum reformant. Sicut ipse Paulus longè aliter sentit de iure naturali. *in l si vnus. §. pactus* D.*de pact.* qua in re, cùm superioris temporis interpretes nullam phrasis certam rationem obseruarent, infinitis erroribus inuoluti sunt, sicut ferè ex ignoratione principij tota series materiæ solet obscurari.

Ius GENTIVM (*inquit Vlp. in l.1. §. vlt.* D.*de iust. & iur.*) est: quo gentes humanæ vtuntur: quod à naturali recedere, facilè intelligere licet: quia omnibus illud animalibus, hoc solis hominibus inter se cõmunem sit. Pomponius *in l.2.* D.*de iust. & iur.* adiicit exempla: veluti erga Deũ religio: vt parentib. & patriæ pareamus. Iustinianus *Inst. eod. tit.* rectissimè sentit, Ius gentium eadem ratione generaliter dici, qua ius Ciuile in speciem nuncupatur. Nam sicut à populo alicuius ciuitatis tractum est nomen iuris Ciuilis: ita ius gentium ab omnibus populis vocatur. Quod verò naturalis ratio, ait, inter omnes Gentes constituit, id apud omnes populos peræquè custoditur: vocatúrque ius Gentium: quasi quo iure omnes gentes vtuntur. Illud diligentissimè obseruandum est, quod multis errandi caussam dedit, ius gentium aliàs accipi apud Iurisconsultos pro vero naturæ iure: aliàs pro eo iure, quod plurimo hominum pars vbique recepit. Quod nisi rectè discernas, nunquam peruenies ad veram iuris cognitionem. Veteres enim rati sunt, quicquid ab omnibus Gentibus pro iure seruaretur, id quoque ex naturali ratione productum fuisse: cùm non crederent, omnes homines in diligendo iure prorsus errasse.

Hoc modo loquitur de iure gentiũ *Vlp. in loco citato, iuxta exempla Pomponii. & quidem rectè, in l. veluti. l. vt vim. & l. hoc iure.* D. *de iusti. & iur. Iustin. in §. venditæ. Institut. de rer. diuis.* Religio enim erga Deum, pietas in parentes, cognatio inter omnes homines, verè sunt iuris naturalis, quod quia solis hominibus commune est, ius Gentium vocat. Cæterum *in l. manumissiones. ff. eod.* quatenus loquitur de effectibus, & prædura seruitutis forma: si accipias ius Gentium naturali ratione constitutum esse, errabis tota via. Nam ea seruitus pugnat cum iure naturali, rectéque fuit emendata. Quanquam tolerabilis seruitus, quali nunc vtimur, secundum naturam est: vt grauiter probat Aristot. in Politicis: nec id negat *Vlpianus in eadem l. manumission s.* si ex æquo & bono intelligatur, collatis aliunde sententiis suis. Neque enim ex vno statim dicto, totus Vlpia. iudicari potest, quid sentiat de iure Naturali: videndum enim etiam est, quid alio in loco dicat. Accipitur ergo ibi ius Gentium, pro iure, quod omnium gentium auctoritate passim receptum fuit. Quare cùm audis hanc vocem, Ius Gentium, non semper exaudiendum est ius Naturale, sed plerunque ius humanum, vt Liuius rectè appellat. Neque enim sequitur: Gentes id constituerunt, aut in vsum admiserunt: Ergo est ius Naturale aut æquum imò sæpè iniquissimũ est. Ego sanè multum tribuo humanæ auctoritati, sed non præfero eam naturæ.

Ius PROPRIVM, quod quisq. populus ipse sibi ius constituit, quoniam ipsius ciuitatis proprium est: vocatúrque Ius Ciuile, quasi ius proprium ipsius ciuitatis, *Gaius l. omnes populi. D. de iustit. & iur.*

Ius CIVILE quid sit, & quatenus valeat, nemo grauius descripsit, quàm Vlpia D. *de iusti. & iur.* Ius Ciuile, inquiés, est, quod neque in totum à naturali iure, vel gentium recedit, neque per omnia ei seruit. Itaque cùm aliquid addimus vel detrahimus iuri communi: ius proprium id est, Ciuile efficimus. Rectè quidem ille. Nam ius Ciuile nihil aliud est, quàm determinatio iuris Naturalis. Si igitur recedat in totum à naturali ratione, non determinat, sed magis adfingit aliquid incognitum natura, hoc est (*vt Aristotelis verbo vtar*) quod nullam caussam in natura habet. Ergo non lex, verum tyrannis est censenda. Ex diuerso. si per omnia deseruiat naturæ, si idem dictet, quod communis sensus & formula, iam non Ciuilis, sed naturalis lex est. Hoc modo si omnes titulos iuris, & sub titulis leges (loquendum enim nunc populariter est de legibus) expendas diligenter, comperies nullam propemodum sanctionem esse, quæ non aliquo modo ad naturæ perpendiculum respondeat, quæ non aliquam radicem ex naturalibus notitiis trahat. Et hæc est vis, & potestas legis ciuilis, de qua admonet nos Celsus, *in l. scire leges.* D. *de legibus* Ius Ciuile, æquitatem constitutam iis, qui eiusdem sunt ciuitatis ad res suas obtinendas, M. Cicer. in Topicis definit. Ius autem Ciuile, *inquit Papinianus, l. ius autem.* D. *de iust. & iur.* ex legibus plebis scitis, Senatusconsultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit.

Ius ciuile tres habet communissimos locos. Omne enim ius, scriptum & non scriptum, quo vtimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. *§. vlt. Institu. de iur. natu. gent. & ciuil. l. 1.* D. *de statut. homi.* In personis considerantur status ordines, officia. *insti. de iure person. & D. de stat. ho. & toto. lib. 1.* Hic locus oritur ex quarto precepto Diuiuarum tabularium. In rebus versatur acquisitio conseruatio, alienatio, *l. vltima. D. de legibus.* Colligitur hic locus secundus ex septimo præcepto, & sequent. In actionibus perpenduntur auctoritas, materia, forma, exitus. Harum fons est octauum præceptum. Vt interim intelligas ius Naturale eôdem pertinere, quò pertinet Ius Ciuile, scilicet aut ad personas aut ad res, aut ad actiones. Pauci autem id animaduerterunt: quia relegatę prorsus erant à scholis Iurisperitorum tabulæ diuinæ decem præceptorum, admissis potiùs immensis Baldi & aliorum commentariis. Videbatur enim ad Theologos pertinere, nec quicquam conferre ad Iurisprudentiam Decalogus. Verùm si præcepta Decalogi diligenter excutias, ex his ius nostrum Ciuile dimanasse perpendes. Qui igitur libros iuris Ciuilis tollere volunt iura quoque diuina eos tollere voluisse necessariò fatendum est.

Ius Ciuile diuiditur in quatuor libros, principales, ſcilicet Digeſta, Codicem Inſtitutiones, & Nouellas conſtitutiones, quas vulgus vocat Authenticas: quibus adduntur libri Feudorum. Digeſta continent leges;& ſtatuta Romanorum, libris quinquaginta diuiſa. Diſtinguuntur autem in ſeptem partes, *vt docet Iuſtinianus Imperator. l. 2. C. de veter. iur. enuclea. quæ inſcribitur de confirmatione Digeſtorum.* Codex continet ſtatuta, ſanctiones & præcepta Imperatorum. Fuere autem tempore Iuſtiniani tres Codices, Gregorianus, Hermogenianus, & Theodoſianus, qui etiam hodie extant, ex quibus diuus Iuſtinianus vnum fecit, vt ex rubric. procœmij Codicis conſtat. Hic in duodecim libros diuiditur. Tertius liber principalis dicitur Nouellarum conſtitutionum, qui diuiſus eſt à veteri interprete in nouẽ Collationes, quarum quælibet ſubdiuiditur in titulos, & tituli non in leges, ſed in paragraphos. Et differunt (*vt more interpretum Bart. & ſequacium loquar*) Authenticum & Authentica: quia Authenticum volumen eſt per ſe, ſed Authentica eſt lex vna, vel paragraphus incorporatus libro codicis, & antiquo iuri ſuperadditus, & allegatur ſic: *C. de Epiſcop. & Cleric. Authent. multò magis.* Sed in Authentico ſimpliciter allegatur titulus & θεμάτιον (vulgus vocat paragraphum) vt in Auth. Vt iudices ſine quoquo ſuffragio. §. tali, vel tali, & ſufficit, Item, decima Collatio intitulatur liber feudorum, & habet duos libros partiales, quorum quilibet ſubdiuiditur in titulos, & iſti in capitula & paragraphos. Hic interpretum vulgatiorum citandi modus eſt, quem propemodùm Baſilicorum interpr. ſecuti ſunt. Veter. Iuriſcoſs. qui citarentur & præciderentur eorum capita, ex eorũ libris diſces. Quartus liber principalis legum, dicitur Inſtitutiones, non Inſtituta. Et iſte diuiditur in quatuor libros partiales, & eſt introductorius in ius ciuile: maximè quòd ad declarationem terminorum, qui tanquam oſtium in domum præbet introitum in ſapientiam iuris. Porrò libros IIII. Inſtit. μεθοδικῶς ſcripſit Imperator: quorum fideliſſimos Interpretes habet Theophilum, Ioan. Fabrum, Angelum, & Viglium. De libris Feudorum, vide Iacob. Cuiac. & Franc. Hotomanum: aliam enim, quàm ſuperiores eos citandi rationem docuerunt.

Ius omne (quantum ad mores hominum formandos attinet) diuiditur in ius naturale ſeu diuinum: & ius poſitiuum, ſiue humanum. Ius naturæ, quod aliàs ius gentium vocant, conſiſtit in notitiis illis à natura, hoc eſt, à Deo mentibus hominum inditis, *§. ſed naturalia. Inſtitut. de iur. nat. gent. & ciu.* Eſt enim proditum cum ipſo humano genere, *l. 1. D. de acqui. rer. dom. & § ſingulorum Inſtit eod. titu.* hoc autem ius Naturale, cùm eſſet ſimplex, & paucis præceptionibus contentum (quas tamen vt rectè perciperemus, Deus ipſe viua voce renouauit in Decalogo) certè non videbatur omnibus humanis negociis, propter corruptos adfectus, quos ex Adæ lapſu contraximus, ſufficere, niſi latius determinaretur, & per ſingulorum circumſtantias diſtribueretur. Ius itaque POSITIVVM huiuſmodi naturales notitias latiùs extendit, format, diſtribuit, applicat ad humanas functiones: obſeruans ſemper eas veluti Theſej filum in maximo Labyrintho. Poſitiuum quippe ius dicitur, quaſi ab hominibus poſitum, ciuili quadam & politica argumentatione, ad extendendum ius naturæ: *vt eſt pulcherrimum exemplum in l. bona fides. D. depoſiti.* & in omnibus humanorum negociorum, aut formis, aut pœnis obſeruare licet. Quid igitur dicemus de iure Gentium? Eſt ne tertia ſpecies? Reſpondeo, Si propriè loquamur, aliàs refertur ad ius Naturale, aliàs ad ius humanum: per ſe autem ſpeciem non facit. Verùm craſſius & populariter loquẽtes, nihil obſtat quò minus docendi gratia, quaſi tertiam ſpeciem eam proponamus ſtudioſis, ſicut Iuriſconſulti faciunt.

IVS à iudicio diſtinguitur à Paulo manifeſtiſſimè, *in l. amplius 15. D. rat. rem hab.* illud enim ad Prætorem, hoc ad iudicem ab ipſo datum pertinet. Amplius, inquit, non peti verbum Labeo ita accipiebat, ſi iudicio petitum eſſet: ſi autem in ius eum vocauerit, & ſatis iudicio ſiſtendi cauſſa acceperit. iudicium tamen cœptum non fuerit, ego puto non committi ſtipulationem amplius non peti. hic enim non petit, ſed petere vult. *Cicero, libro de*

Inuent. 2. Translationes, inquit, in iure plerunque versantur. ibi enim & exceptiones postulantur, & quodammodò agendi potestas datur. In ipsis autem iudiciis rarius incidunt.

Ius ACCRESCENDI, est ius, quo portio deficiens, vel quæ repudiata est, alij qui partem agnouit, acquiritur, de quo apud Iurisconsultos frequens est mentio: Vel est augmentum partis vacantis, per repudiationem, vel mortem vnius coniuncti, quod alteri coniuncto aduoluitur: quod locum habet, quando pars vacat, antequam sit alteri quæsita: vt pote cùm coniunctus suam partem repudiat, vel illa deficit: tunc enim alteri coniuncto accrescit: *de quo §. his ita definitis, l. vnic. C. de caduc. toll.* Hoc ius Theophilus *in Instit. tit. de exhæred. liber.* προσαύξησιν vocat, ait esse μέρος ἀφαίρεσιν. Hoc autem ius inter coniunctos verbis, & re, & verbis locum habet: in quibus præfertur, qui re & verbis coniunctus est, *l. re coniuncti.* 89. D. *de leg.* 3 *l. triplici.* 142. D. *de verb. signif.* nisi sine parte sit institutus, alij verò partes habeant ex verbis testatoris, *l. item quod Sabinus.* §. 1. D. *de hæred. instit.* Est &

Ius NON DECRESCENDI, est ius, quo duobus re aliqua legata, non petente vno solida res apud alterū remanet, non quasi accrescens ei, vt legatum augeri videatur, sed quasi nullius concursu diminuta, *d. l. vnic. §. vbi autem legatarii. vers. sin verò nemo.* C. *de caduc. tollen.* Quod quidem ius inter coniunctos re locum tantùm habet, ex distinctione Iustiniani, dict. vers. sin verò nemo. quanquam & veteres hîc etiam dicunt partem deficientem accrescere, magis quàm non decrescere, nec tam subtiliter hæc distinguunt, quàm à Iustiniano factum est, *l. 1. §. interdum.* D. *de vsufru. accresc. l. hæc scriptura. l. si separatim.* D. *de condi. & demonst.*

Ius ÆLIANVM, liber erat, in quo Sext. Ælius noua quædam actionum genera præter legis actiones perscripserat: quam librum populo tradidit, *l. 2. §. 3.* D. *de orig. iur.*

IVS AVREORVM ANVLORVM erat, quod libertis hominibus concedebatur à Principe, vt scilicet eodem iure essent, quo equites ij, quibus aureum anulum gestare licebat. Nam etsi aureus anulus insigne ordinis equestris erat (*vt testatur Plin lib. 33. cap. 1. vbi de anulorum origine fusissimè scribit*) non omnibus tamen equitibus, sed iis tantùm, qui quingenta sestertium in censu habebant, eum licuisse gestare, vel ex eo intelligi potest, *quod Sueton. in Cæsa. cap. 39. & Macrobius lib. 11 Sat. c. 7. de Laberio scripserunt*: qui cùm Cæsaris postulatu nimium egisset, ab eo aureo anulo, & H. S. quingentis donatus, sessum in quatuordecim scena per solium orchestram transiit. Porrò notandū, aliud esse ius anulorum, aliud anulos habere: item vt ius liberorum, & liberos. nec enim qui ius anulorum obtinebant, statim equites fiebant: cùm scribat *Vlpian. l. 4.* D. *de iur. aur. anul.* etiam fœminas ius illud impetrare potuisse. At quibus anulus dabatur, ij continuò equites fiebant, & in quatuordecim considebant: vt de Q. Roscio Comœdo memoriæ proditum est, qui anulo aureo, & quingentis sestertiis à victore Sylla donatus, eques factus est. In eo igitur positum hoc ius est, vt idem liceat ei, qui hoc impetrauit, quod ei licet, qui reuera aureo anulo donatus est, id est, vt pro ingenuo habeatur, neque patrono vllum officium (excepta reuerentia) obsequium, operámve debeat, duntaxat quandiu in vita manebit. Nam (*vt ait Vlpia.*) quasi ingenuus viuit, tanquam libertus moritur, *l. 3.* D. *de bon. lib. l. 4. de iur. aur. anul.* id est, aduersus eius tabulas patronus præteritus bonorum possessionem obtinet. *Item Vlpian l. 10. §. 2.* D. *de in ius voc.* Sed si ius anulorum accepit, puto eum reuerentiam patrono exhibere debere, quamuis omnia ingenuitatis munia habeat. De Mena id tradit Tranquillus, vt de Musa Zonaras. videtur itaque, vt refert Bud. ius aureorum anulorum dare, apud antiquos fermè aliud nihil fuisse, quàm equitem facere dicimus: accipere verò, equitem fieri.

IVS ANTIQVVM, quid sit, iam explicauimus in voce Antiquum. Hoc tamen *ex Cuiac. in Paratit.* addam ius antiquum, *in tit.* D. *de diuers. reg. iur. antiq.* vocatur ius, quo iamdiu populus vsus est, minimè abrogatum Constitut. Iustiniani: item illud, quod nec leges nec cōstitutiones induxerunt, sed antiqua prudentia iuris auctorum, *vt est in l. 21.*

C. de

C. *de furt.* & consona Iurisconsultorum definitio, *in l. vlt. C. Th. de diu. ref.* qualis est regula Catoniana; & quæ certissima iuris regula. §. *non autem. Instit. de per. & temp. act.* Ex delicto pœnalibus actionibus hæredes non teneri, & aliæ, quæ à Cuiacio ibidem recitantur.

Ius CANONICVM diuiditur in Decretum, & Decretales. Decretales autem in quinque libris, maximè respectu iuris ciuilis. Quilibet autem liber habet plures rubricas siue titulos. Sub qualibet autem rubrica sunt vnum aut plura capitula, & canones, quæ dicuntur Decretales epistolæ, vel constitutiones, & aliquando in capitalis sunt duo §. Quando igitur ex decretalibus aliquid allegabis, non librum, sed titulum & capitulum allegabis: & si caput sit longum, dices ca. tali, circa principium, medium, vel finé, vel si sint θεμάτια, vel (vt nunc loquimur) *Paragraphi*, §. 1. *vel.* 2. Atque hi quidem quinque libri compositi sunt à Raymundo Capellano Gregorij IX. Papæ, circa annum Domini M. CC. XXXI. ipsius Papæ iussu, ídque ex quinque compilationibus prioribus Bernardi, scilicet, Ioannis Gallensis, Petri Beneuentani subdiaconi, & notarij Innocentij III. Tancredi, & Honorij. His postea anno M. CC. XCVIII. Pontificatus Bonifacij VIII. anno quarto, accessit liber sextus, continens etiam 5. partes, supplens defectus casuum emergentium, in libris Decretalium non comprehensorum. Clementis constit. à Clemente V. Papa, anno M. CCCXI. in Concilio Viennensi conceptæ sunt, & à Ioanne Papa XXII. promulgatæ, anno M. CCC. XXIX. Vide gl. in Procem. Clem. super verbo Nouembris, & verbo Pontificatus. Hic liber non dicitur septimus, sed Clementinæ constitutiones vocantur. Decretum autem à Gratiano circa annum M. CXIX. compilatum, diuiditur in tres partes: Prima dicitur Distinctiones: distincta enim est per C. I. partes, quæ in canones, qui in paragraphos & versiculos subdiuiduntur. Secunda pars vocatur Caussæ, quia continet 36. caussas: eæ in quæstiones, hæ in canones, qui in themata, & paragraphos, & versiculos subdiuiduntur. Tractatus autem de pœnitentia inseritur caussæ 33. q. 3. Et habet septem distinctiones, quæ item in canones cum paragraphis & versiculis diuiduntur. Tertia pars decreti, de consecratione habet sub se quinque distinctiones, cum canonibus vel capitulis, cum paragraphis vel versiculis. Hactenus de libris Canonistarum ex I. Oldendorpio. Est autem Ius canonicum ecclesiastica constitutio 3. distinct. in summa.

Ius ciuile FLAVIANVM, liber erat, in quo Appius Claudius legis actiones composuerat, & ad formam redegerat, inde dictum, quòd Cn. Flauius eius scriba surreptum librum populo tradidit, *l.* 2. §. 3. D. *de orig iur.*

Ius ciuile PAPIRIANVM, liber erat, in quo Sext. Papirius leges omnes curiatas, à Regibus latas conscripserat: non quia Papirius de suo quicquam ibi adiecit: sed quòd leges sine ordine latas in vnum composuit, *l.* 2. *D. de origine iuris.*

Ius ciuile, pro iurisdictione prætoris. *Cice Verrina.* 3. Petere auxilium à Chelidone, quæ isto Prætore non modò in iure ciuili, priuatorúmque omnium controuersiis populo Romano præfuit, &c.

Ius commune vocat Paulus ad differentiam Senatusconsulti, quod in speciem factum est de scripturis famosis, scilicet editis nullo nomine adiecto. Cæterùm (inquit) si nomen adiectum: & iure communi iniuriarum agi potest. *l. quod Senatusconsultum. D. de iniu.*

Ius commune, pro iure naturali. *Vlp. in l. ius ciuile est. D. de iustit. & iur.* Vide Merum ius.

Ius COMMENTITIVM dicitur id, quod nouè & recens excogitatum est, quasi fictitium: vt pote, non aliunde translatum, sed sine vllo prorsus exemplo introductum, *Paul l. si pœna alicui. ff. de pœn.* Si pœna alicui irrogatur, receptum est commentitio iure, ne ad hæredes transeat.

Ius CONSTITVTVM, pro singulari accipit Iurisconſ. *in l. si peculium. D. de statu lib.* Ius enim constitutum est, quod placito quodam, & consensus recipitur communiter, *Paulus l.* 1 *in fin. D. rer. amot l.* 1. §. *item cum contra. D. qua sent sine adpel. rescind.*

Ius CONSVETVDINIS esse putatur id, quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobarit. quod in

genere & alia sunt multa;& eorum multò maxima pars, quæ Prætores edicere consueuerunt, *ait Cic. lib de Inuent.* II. quibus verbis edicta translatitia significat.

Ius dicere translatè, pro Prætoris imperium sibi vsurpare. *Vlp. l.* 1. D. *Quod legatar.* Æquissimum Prætori visum est, vnumquemque non sibi ipsum ius dicere occupatis legatis, sed ab hærede petere. *Callist. l. pen. D. de vi priu.* Quisquis probatus fuerit, rem vllam debitoris temere possidere, sibíque ius in eam rem dixisse, ius crediti non habebit. Aliàs propriè ius cuipiam dicitur, cùm ei per sententiam quid adiudicatur, aduersum eum cui quid adiudicatur: quod vulgò dicunt, Caussam obtinere, & succumbere in caussa. *Vlpia.* Est, inquit, receptum, vt possit ei & aduersus eum ius dici, *De iurisd. omn. iud.*

Ius docendi leuis & simplex via, cuius meminit Iustinianus, *Inst. de iust. & iur.* hæc est: Primùm incipere à naturalib. & diuinis præceptis. Deinde progredi ad capita humanarum legum, & demum ad propagatas Gentium, & Magistratuum constitutiones.

Ius FISCALE, *l. inter debitorem.* D. *de pact.* ius non commune, sed principis proprium.

Ius GLADII, potestas est animaduertendi in facinorosos, quæ meri imperij est. Tractum autem illud videtur ex ea consuetudine, quòd Principes Romani præsidibus & Præfectis Prætorio, iísque quibus hoc imperium esse volebant, gladium dabant. Id facile coniicitur ex verbis Papinij sic scribentis:

Felix, qui magno iam nunc sub præside iuras,
Cuique sacer primum tribuit Germanicus ensem.

Sed & Imperatoris gladius vnius erat curæ commissus, præfecti scilicet prætorio, cùm Imperator multò magis etiam merum imperium teneret, quàm quibus eam potestatem in prouinciam euntibus mandabat.

Ius HONORARIVM, id est, prætorium, ait Iustin. idcirco quòd qui honores gerunt: id est, magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt, §. 6. D. *de iur. nat.* Ius honorarium, idem quod Prætorium: ab honore Prætorum sic nominatum, *l.* 7. D. *de iustit. & iur.* vel, quòd ab honore Prætoris venerat, *l.* 2. §. 5. D. *de orig. iur.*

Ius ITALICVM, quidam nihil aliud esse volunt, quàm à tributis immunitatem: tributorum duo genera constituentes, vnum agris impositum, alterum capitibus; Cuiacius *Obser. lib.* 11. *cap.* 35. id falsissimum opinatur. Nam inquit, & quæ ius Italicum non habent quædam coloniæ prouinciales, immunes sunt: vt Cæsariensis colonia prima Flauia, quam Vespasianus deduxit, *auctore Plinio.* 5. c. 13. & *Nouell* 103. immunis est, *l. vlt.* D. *de censib.* remisit enim ei Vespasianus tributum capitis primum: & quia non ideo etiam remissum videbatur tributum soli, postea Titus etiam solum Cæsariensis coloniæ immune factum interpretatus est. Nec ideo tamen Cæsariensis colonia ius Italicum habet: *l.* 1. D. *eod.* Et ita rectè Plin. *lib.* 3. *cap.* 3. & 21. ciuitates aut colonias immunes separat ab iis, quæ ius Italicum habent: Possit quidem vna eadémque ius Italicum habere, & esse immunis: sed non quòd immunis, veluti Barcino, *d. l. vlt.* aut Ilium, ideo & iuris Italici: idémque ex diuerso dicendum est. Plus est esse immunem ciuitatem vel coloniam, quàm habere ius Italicum. Nam ius Italicum leuatio tantùm censitionis est, puta vt idem in censitione ius experiantur quod Italicæ coloniæ. nec id tantum, si colonia non sit immunis, sed etsi sit immunis, facit vt in reliquis eodem iure sit eius coloniæ respub quo ipsa Italia, puta in traditionibus nexi, in vsu capionibus, in annali exceptione, itémque in iure capiendi. Nam hac de caussa cùm tractaret Celsus de fideicommisso relicto coloniæ Philppensium. *l. Ballista. D. ad Trebell.* adiecisse eum opinor coloniam Philippensem esse iuris Italici, *l.* 6. *de censib.* cuius inscriptio emendanda est ex d. l. *Ballista.* Atque ita multò plura conferebat ius Italicum, quàm immunitas: sed in caussa tributorum (vt diximus) plus certè erat immunem esse, quàm habere ius Italiæ.

Ius MERVM pro communi & vsitato, siue quod nullo singulari ac præcipuo iure mixtum est. *Vlpi. l.* 16. D. *de minorib.* Nam si minor communi auxilio & mero iure munitus sit, non debet ei tribui extraordinarium auxilium.

Ius

Ius MEVM, quod mihi competit ex iure communi pactóve, vel consuetudine, *cap. constitutus. de religio.* ius tuum quid sit docent doctores *in l. instrumenta. C. de exhib.*

Ius MILITARE, quo milites soli adstricti sunt, *tit. de testa mil. C. & D. de re milit. C. & D.*

Ius PATRONATVS, ius omne & commodum quod patronis competit: *de quo vide tit. de iure patron.* D. & C. & *Cuiac. Obs. lib.* 11 33. & in iure Cano. *ex tit. eodem, extr. in antiq.* Ius patronatus est, quod alicui in ecclesia acquiritur, eo quod ipse, vel eius auctores ecclesiam posuerint, vel ædificauerint, vel suis opibus auxerint, consentiente Episcopo: ex quo iure cum vtilitate honor & onus resultant.

Ius PRÆDII, est potestas in alieno prædio aliquid agendi, quod alteri agere non licet, ab ipsius domino data & permissa. hinc Iura prædiorum vrbanorum & rusticorum, quæ etiam seruitutes appellantur: *inquit Imp. §. vlt. D. de reb. corpor.*

Ius PRÆTORIVM est, quod Prętores introduxerunt, adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia, propter vtilitatem publicam: quod & honorarium dicitur, ad honorem Prætorum sic nominatum, *l. 7. D. de iust. & iur.*

Ius προτιμήσεως, vide Προτίμησις.

Ius QVIRITIVM, vide Quiritium, ius, infrà.

Ius SACRATVM, *apud Virgil. & alios* est sacramentum militare, cuius religione olim tenebantur. nam sacrabatur iureiurando, id est, fide.

inter Ius IN RE, & ius AD REM, hoc interest: Ius in re non potest quæri concessione beneficij, vt res collatario quæsita dici queat, c. si tibi absenti. de præb. in 6. fallit (vt ibi dicit Romanus Pontifex) si collatarius ratam concessionem habuerit. Ius in re is habere intelligendus, qui ius proprietatis habet. Ius ad rem habet is, cui pignori opposita est, vsufructuarius, colonus, & cæteri huiusmodi.

Ius SINGVLARE est, quod contra tenorem rationis, propter aliquam vtilitatem, auctoritate constituentium introductum est, *leg. ius singulare. D. de legibus.* Vel sic: Ius singulare appositissimè dicitur, quod constitutum est seorsum & sigillatim. Et contradicit quidem in speciem rationi communis iuris: cæterùm generaliter consideratum, vniuerso iuri non contradicit, sed conuenientissimum est. Alio autem & antiquiore verbo Priuilegium dicitur, quasi priuata lex: quæ cùm diuersos habeat effectus benefaciendi, eximendi, iuuandi, relaxandi: diuersis quidem appellationibus eam nuncupare potes, res tamen eadem est: nec aliter differt priuilegium à priuilegio, quàm lex generalior à lege specialiore.

Ius SOLENNE, ius legum populi Rom. *Pomp. l. 27. D. de reg. iur.* Nec ex prætorio nec ex solenni iure priuatorum conuentione quicquam immutandum est.

Ius SCRIPTVM, id est, ius summum. *Paulus. l. 30. D. de pecun. constit.* Si quis duob. pecuniam constituerit, Tibi aut Titio, etsi stricto iure propria actione pecuniæ constitutæ manet obligatus, etiamsi Titio soluerit, tamen per exceptionem adiuuabitur.

Iuris suis vel alieni esse, quasi suæ potestatis, facultatis, liberi arbitrij in persona & rebus externis. Sic sui mancipij esse, id est, non alieni mancipij vel dominij. Hinc Brutus *in epist. ad Cic.* de liberta Reip. dixit, An vt esset sui iuris & mancipij Respubl. Homo ergo sui iuris est, qui alteri non paret, nec morem gerit, nec seruit, nec in alterius potestate est, sed suus est, & sententiam sequitur suam, non alienam, nec precibus flecti potest. *Cice. in Verrin. Act. 3.* Quod, inquit, eos in iudicando nimium sui iuris, sententiæque cognosceret.

Ius SVI, pro eo, quod vulgus Suitatem adpellat. *Vlp. l. 1. §. vlt. D. de libe. agnos.* Nihil præiudicaret filio, non tantùm in iure sui, verùm ne in alimentis quidem. *Idem in l. 9. §. si filium. D. de lib. & posthu.* Rumpit enim his casibus nepos testamentum, quod moriente auo sui ius pependerit. vbi tamen FILII IVS legitur, sed mendosè, *vt in Commen. docet Hotom.*

Ius SVMMVM, vulgò strictum ius. Ius summum vocatur id, quod supra se nullum habet: quia in suo genere consideratum absolutè, non est vllis caussarum

circumſtantiis attemperatum, deflexúmque, vt foro deſeruiat. Errant ergo, qui ſummum ius intelligunt paſſim pro iniquo iure. Nam omnes regulæ, omnes leges; omnes denique hominum traditiones de moribus, poſſunt dici ſummum ius, aliquo reſpectu, quæ ſi eſſent ſumma iniuria, quid haberemus pro iure? Multis autem modis appellatur. Aliàs ius ſimpliciter dicitur: aliàs apex iuris: ius inflexibile: generalis definitio, ſubtilitas verborum: prædurum ius: ſtrictum ius: nonnunquam ſumma iniuria, ſed impropriè, & reſpectu alieno, *Budæus l.*1. D. *de iuſt & iur.*

Ius ſummum bifariam accipitur, propriè & impropriè.

Ius ſummum propriè dicitur, certa honeſtatis ſententia, quæ ſuo generaliter officio in republica fungi poteſt, ſiue à naturali, ſiue à ciuili ratione petatur. Exempla eſſe poſſunt omnes regulæ & theſes iuris. Nam hæ in ſuo genere rem, de qua tractatur, ſuprema atque ſtrictiſſima ratione diffiniunt quidem, ſed ſimpliciter, ac ſine vlla circumſtantiarum conſideratione futuri facti.

Ius ſummum impropriè appellatur, quod prædura interpretatione trahitur ad ſpecies factorum inconuenientes, vel quod ſimulatis quibuſdam argumentis colligitur ſophiſticè in fraudem legis, *l. inciuile. Et l. ſeq. D. de legib.* Reliqua quæ ad hanc rem pertinent, vide apud Bud. *in Prior. adnot in l.*1 *D. de iuſt. & iur.*

Ius TOGÆ dicebatur, quod Principes peregrinis dabant, vt iis veſtitu ciuium Rom. proprio vti liceret. *Plin. lib. Epiſtol.* 3. Idem cùm Græco pallio amictus intraſſet (carent enim iure togæ quibus aqua & igni interdictum eſt) poſtquam ſe compoſuit, &c. *Marcianus l. diuus.* 31. D. *de iur fiſc.* Obſidum bona in fiſcum cogenda ſunt. ſed ſi accepto vſu togæ Romanæ vt ciues Romani ſemper egerint, &c. vide infrà. TOGA.

Ius TRIVM LIBERORVM inſtitutum eſt, vt qui quæve veteres liberos ex iuſto matrimonio ſuſcepiſſent, ijs plurima præcipuo quodam & ſingulari iure præter cæteros concederentur. veluti, vt mulieres viuo patre teſtamentum condere, & rem ſuam ſine tutorum auctoritate adminiſtrare poſſent: quod Plutarchus in vita Numæ teſtatur. Vt viri excuſarentur ab omnibus ciuilibus muneribus, quæ patrimonij non eſſent, *l.*2. D. *de vacat. mun.* Vt qui Romæ tres liberos ſuperſtites haberet, à tutelis & curationibus excuſaretur, §. 1. *Inſtit. de excuſat. tut.* Id autem ius etiam iis, qui tres liberos non habebant, conceditur. aliud enim eſt Tres liberos habere: aliud Ius trium liberorum. Extátque Plinij Iun. ad Traianum epiſtola, qua Suetonio ſuo ius illud petens: Huic, inquit, ius trium liberorum neceſſarium faciunt duę cauſſæ. nam & iudicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus eſt: impetrandúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. *De hoc iure Imp. tit. De S.C. Tertyl. incip. & l.*1. *C. de legat.*

IVRE, pro ipſo iure, *Pap. l.*95 §1 D. *de ſolu.* Aditio hæreditatis nonnunquam iure confundit obligationem.

Ius VETVS appellatur, quod ab vrbe Roma condita, & à Romuli tempore, ad ſeculum vſque Iuſtiniani, fermè per M. CCCC. annos confuſiſſimè ſparſum erat. Alij aliter exponunt. Vide Vetus ius, & Hegend. in titul. C. de vet. iur. enucl. Ius NOVVM autem, *eod. teſte in l. D. quod quiſque iuris.* appellatur, quod nec in ſcripta redactum eſt, nec corroboratum conſuetudine. Videtur tamen *in iam citata l.*1. ius nouum accipi pro iure iniquo, & ab vſu forenſi abhorrente.

IVRIDICVS, qui ius in alico loco reddit. *l. Thais* §. *Lucia. ff. de fideicom. lib. & vide C. & D. de officio Iuridi. Firmi. lib.*3. *Matheſeos. ca* 12. talis erat, qui Alexandriæ præficiebatur. Hunc δικαιοδότην Strabo appellat. Iuridicos Italiæ à M. Antonino philoſopho datos tradit I. Capitolinus. Hinc

IVRIDICINÆ, quo verbo vſus eſt Tertul. lib. de Pall.

IVRISCONSVLTVS, ſic enim ſcribi debet, non Iureconſultus: licet Cicero pro Muræna ita dixerit, & Lucilius ſecundo, & iure peritus. vt not. Chariſius libr. 1. Eſt (*inquit Antonius apud Ciceronem libr. de orat* 1.) qui legum & conſuetudinis eius, qua priuati in ciuitate vtuntur, & ad reſpondendum, & ad agendum, & ad cauendum peritus eſt. Imperfecta tamen hæc eſt definitio, cùm pragmaticis hęc eadem quadrare poſſint.

Iurisconsulti enim ius in ciuitate constituunt, de iis negociis, de quibus ius certum est nullum, consulti. Itaque eorum responsa, iuris ciuilis in parte numerantur. Consulebantur autem (*vt Fab. ait*) aut de verborum proprietate, veluti si de testamenti stipulationisve verbis esset controuersia, vel de æqui disputatione, vt in Sergij & Oratæ caussa illa nobili: aut de voluntatis cōiectura, vt cum testatorem aliquid amplius voluisse, quàm dixisse contenditur. *Cice. pro Plancio*: Quæris num Iurisconsultus? quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat. Omnes enim istiusmodi artes in iis reprehenduntur, qui cùm professi fuerint, satisfacere nō possunt: nō in iis, qui abfuisse ab istis studiis confitentur. Verior itaque hæc fuerit Hotom. definitio: Iurisconsultus est, qui tum iuris ciuilis, tum æqui boníque peritus, populo se ad respondendum, interpretandum, cauendum, atque agendū dedit. his enim omnibus in rebus Iurisconsulti officium versari, in Iurisconsulto suo copiosè ostendit.

Iurisconsultorum vel prudentium triplex est differentia, quam obscurè confundit Tribonianus Institut. de iur. nat. gent. & ciuil. I. Fuerunt prudentes, qui leges XII. Tab. interpretabantur, quorum disputationes fori, dicuntur ius Ciuile, *leg. 2. §. his legibus latis. D. de origine iur.* II. Fuerunt prudentes, qui priuatim respondebant consulentibus auctoritate probabili, non autem necessaria, III. Cœperunt publicè Imperatoris auctoritate signatis scriptus respondere sub Augusto, à quorum responsis non licebat, recedere, *d. leg. 2. §. Primus Diuus Augustus.*

DESCRIPTIO IVRISCONsultorum, qui à Pomponio sub titulo De orig. iur. enumerantur, ex Hotomano.

S. PAPYRIVS Iurisconsultus, Tarquinio Superbo regnante floruit. Is leges omnes à Regibus latas in ordinem redegit, vnúmque in librum coegit, qui liber idcirco Ius ciuile Papyrianum appellatus est. *Pomp. l. 2. § 1. & §. 18. De orig. iur.* Videtur is fuisse Papyrius, quē Dionys. Halicar. scribit primum Regem sacrificulum creatum fuisse, quem Manium adpellat. Superbum autem non Demarati filium, vt Pomponius: sed nepotem, Liuius: pronepotem Dionysius appellant.

AP. CLAVDIVS, Decemuir Iurisconsultus, anno CCCIII. quo leges XII. Tabularum conscriptæ & constitutæ fuerunt. Eius maximum in iis legibus conscribendis consilium extitisse Pomponius tradit *l. 2. §. 18. de orig. iur.*

HERMODORVS Ephesius Iurisconsultus, legum, quæ à legatis Romanis ex Græciæ ciuitatibus allatæ sunt, cùm in Italia tum fortè exularet, interpres fuit: ob eámque caussam statua ei in Comitio dicata est. *Plinius lib. 34. cap. 5. & Pompon. l. 2. §. 1. D. de orig. iur.* vbi tamen Auctorem scribit, pro Adiutorem, socium, interpretem. Strabo libr. 14. de Ephesiis commemorans, In ea viri fuere memorabiles, è veteribus quidem Heraclitus cognomento Obscurus, & Hermodorus. de quo ille ipse loquens, Digni sunt, inquit, omnes ad vnum Ephesij, quibus laqueo gula frangatur: qui Hermodorum virum inter ipsos vtilem exilio multarunt, dicentes, Nemo de nobis vnus excellat: sed si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit. Fertur etiam is leges quasdam Romanis conscripsisse. *Hoc idem extat apud Diogenem Laertium.*

AP. CLAVDIVS Cæcus Iurisconsultus, Censor fuit Sulpitio, Sempronio Coss. anno ab V. condita CDXLIX. primus actiones, id est, formulas de vsucapionibus scripsit: scribæ suo Cn. Flauio suasit, vt fastorum tabulam exscriberet, eámque promulgaret. *Plin. libr. 33. cap. 1. & Pompon. l. 2. §. 18. de orig. iur.* Tribonianus autem in eadem *l.* §. 3. scribit eum legis actiones proposuisse, & ad formam redegisse, quarum librum surreptum postea Cn. Flau. populo tradiderit.

CN. FLAVIVS, Cn. F. scriba Iurisconsultus, Sulpitio, Sempronio Coss. anno ab Vrbe condita CDXLIX. Is patre libertino, humili fortuna ortus, cæterùm callidus vir & facundus. Ædilis curulis fuit Ciuile ius repositum in penetralibus Pontificum euulgauit, fastósque circa forum in albo proposuit: vt

quando lege agi posset, sciretur. Ob id munus Ædilis curulis, & Tribunus plebis creatus est. *Liuius libr. 9. extremo, Cicero pro Murena, Gellius lib. 6. capit. 9. Plinius lib. 33. cap. 5. Pompon. l. 2. §. 3. de orig. iur.*

P. SEMPRONIVS Sophus Iurisconsultus Cos. cum P. Sulpitio Sauerrione, anno ab Vrbe condita CDXLIX. Pomponius scribit *in l. §. 18.* hunc à populo Roma. Sophum esse appellatum, nec quenquam ante hunc, aut post hunc hoc nomine cognominatum esse: cùm tamen plures in Consulum tabulis hoc cognomine afficiantur, & constet Atilium, Lælium & Catonem Sapientes cognominatos fuisse.

TI. CORVNCANIVS Iurisconsultus, Consul cum P. Valerio, anno ab Vrbe condita CDLXXII. Primus ius ciuile docere ac pfiteri cœpit, cùm priores id in latenti retinere cogitarent, solúmque consultatoribus vacare. *Pompon. l. 2. 18. de orig. iur.* Cicer. in Bruto scribit, ex Pontificum commentariis intelligi eum longè plurimum ingenio valuisse. *Idem in lib. de Orat. 3.* Pontificem Maximum eum fuisse tradit, ad eum, eiúsque similes de omnibus diuinis atque humanis rebus referri solitum: eundem & in senatu, & apud populum, & in caussis amicorum, & domi & militiæ consilium suum fidémque probasse. Eadem ferè in Epitome Liuiana XVIII.

Q. FABIVS Iurisconsultus, cuius ad Carthaginenses legatio celebratur: Cornelio, Sempronio Coss. an. DXXXII. nam cùm essent duæ tesseræ positæ vna pacis, altera bili, arbitrio sibi dato, vtram mallet referre Romam, vtranque sustulit, & ait: Carthaginenses petere debere vtram mallent accipere. *Hæc Pompon. Aliter tamen Gellius lib. 10. capit. 27. aliter etiam Polyb. lib. 3. Liuius libr. 21. & Appianus lib. de bello Hispan.*

SEX. ÆLIVS Pætus Catus Iurisconsultus, Consul fuit cum T. Quinctio Flaminio, anno DLII. qui propter Iuris ciuilis scientiam sic appellatus ab Ennio est, Egregiè cordatus homo Catus Ælius Sextus: *vt ait Cic. lib. de Orat. 1.* qui in Bruto hunc quoque ait iuris quidem ciuilis peritissimum, sed etiam ad dicédum paratum: & Tusc. prima, hunc eundem versum profert. Varro autem *in lib. de lin. 6* Cata, inquit, acuta. Hoc enim verbo Sabini dicũt. quare Catus Ælius Sextus, nõ (vt aiunt) sapiens: sed acutus. Pomp. autẽ his verbis, Sextum Ælium etiam Ennius laudauit, & extat illius liber, qui inscribitur Tripartita: qui liber veluti cunabula iuris continet. Tripartita autem dicitur, quoniã lege XII. Tab. præposita, iungitur interpretatio, dein subtexetur legis actio. eiusdem esse tres alij libri referuntur: quos tamen quidam negant eiusdem esse. Plin. verò *lib. 33. c. 2.* L. Pauli qui Perseum deuicit, generum ait fuisse: & cum legati Ætolorum in Consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argẽ ea non accepisse: neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob virtutem donasset.

P. ÆLIVS PÆTVS Iurisc. Cõsul fuit cum Cn. Cornelio anno DXLIX. *apud Liuium libr. 32. & Pomponium. Plinium libr. 18. ca. 18. Plutarchum in Africano.*

P. ACILIVS Iurisconsultus. *Cicero in Lælio*: Scimus L. Acilium apud patres nostros appellatum esse Sapientem, quia prudens esse in iure ciuili putabatur. Hunc quoque primùm à populo sapientem appellatum fuisse, Pomponius scribit. *Meminit Cicero in Catone, lib. de offic. 2. De diuin. 1. Epitome Liuiana 49. Nonnullis tamen in libris Attilius nominatur.*

P. CORNELIVS Scipio Nasica Iurisconsultus, Consul fuit cum M. Glabrione, anno DLIX. adolescens nondum Quæstorius optimus in ciuitate iudicatus est, eidémque publicè domus in sacra via data, quo facilius consuli posset. *Liuius lib. 29. & Pomp. l. 2. §. 18. de orig. iur.*

M. PORCIVS Cato, Iurisconsult. Consul fuit cum L. Valerio, anno DLV. Iuris ciuilis peritissimus fuit, vt Cicero ait lib. De oratore primo: libros etiam de iure reliquit, *vt scribit Pomponius d. l. 2.* Eius res gestas Plutarchus in Vitis exponit, & Liuius libr. 33. & 34. sed maximè libr. 39. ex quo elogium hoc Catonis nostri quin describam, facere non possum In hoc viro tanta vis animi ingeniíque fuit, vt quocunque loco natus

esset:

esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videretur. nulla ars neque priuatæ, neque publicæ rei gerendæ ei defuit. Vrbanas rusticásque res pariter callebat. ad summos honores alios sciẽtia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit: huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit, vt natum ad id vnum diceres, quodcunque ageret. in bello manu fortissimus, multísque insignibus clarus pugnis: idem posteaquam ad magnos honores peruenit, summus imperator: idem in pace, si ius consuleres, peritissimus: si caussa oranda esset: eloquentissimus. nec is tantùm, cuius lingua viuo eo viguerit, monumentum eloquentiæ nullum extet. viuit imò vigétque eloquentia eius, sacrata scriptis omnis generis. Orationes & pro se multæ, & pro alijs, & in alios. nam non solùm accusando, sed etiam caussa dicendo fatigauit inimicos, simultates nimios plures & exercuerunt eum, & ipse exercuit eas, nec facilè dixeris, vtrum magis presserit eum nobilitas, an ille agitauerit nobilitatem. Asperi procuIdubio animi, & linguæ acerbæ, & immodicè liberæ fuit: sed inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ: contemptor gratiæ, diuitiarum: in parsimonia, in patientia laboris, periculíque ferrei propè corporis animíque, quem ne senectus quidem, quæ soluit omnia, fregerit: qui sextum & octogesimum annũ agens, caussam dixerit, ipse pro se orauerit, scripserítque LXXX. anno Ser. Galbam adduxerit in iudicium.

M. PORCIVS Cato Iurisconf. Marci superioris filius. Is prætor designatus patre viuo mortuus est. Plurimos in iure ciuili libros reliquit. *Gell. li. 13. c. 18. Pomp. De orig. iur. Cicer de Orat 2.* Huius ea creditur fuisse regula, quæ Catoniana in nostris libris appellatur, quam supra lib. 3. exposuimus. Celebratur etiam eius de diuiduis & indiuiduis stipulationibus disputatio, *in l. 4.* D. *de verb. oblig. Citatur & Instin. lib. 1. Instit. tit. de adopt. Paulo l 44. sol. mat. Vlp. l. 10.* De *ædil. Celso l. 38. D. de verb. sig.*

P. MVTIVS Scęuola Iurisconsultus, Consul fuit cũ L. Calpurnio, an. DCXVII. & Pontifex Maximus fuit, quo anno Tib. Gracchus Interfectus est. Decem de iure libellos reliquit. *Pomp d. l. 2. Cice. de Orat. & pro Cæcinna,* De *legib. 1.* De *nat. deor. 3. Pompo l. vlt.* De *iur. immun. Asco. Verrin. 2.* Interiit eo morbo quem phthiriasin appellant. *Plutarch in Sylla.*

M. IVNIVS Brutus Iurisc. vir Prætorius fuit, septemque, vt ait Pomponius, reliquit libros. Cæsar tamen apud Ciceronem *lib. de Orat. 2.* audisse se ait ex Scæuola, cùm diceret, tres duntaxat veros Bruti libros fuisse. In eodem libro Bruti in iure describendo ratio improbatur, quòd hypotheses non theses exponeret. *Eius meminit Cicer. in Cluent lib. Epist. fam. 7. Gell. lib. 18. c 7.*

M. MANILIVS Iurisconsultus, Consul fuit cum C. Marcio Censorino, ann. DCI. Tres in iure reliquit libros, extabant etiam Pomponij ætate volumina inscripta Manilij monumenta. Hunc Crassus *lib. de Orat 3* scribit se vidisse trãsuerso ambulantem foro: quod erat insigne eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus consilij sui copiam. Consulatus etiam in Bruto meminit. Gell. etiam Doctrinæ, *lib. 18. c. 17.* Cic. eius librorum de mancipijs vendendis, *de Orat. 1. Varro de re rust. per sæpè.*

P. RVTILIVS Rufus Iurisconsultus, Consul fuit cum M. Manilio, ann. DCXLV. M. Manilij, de quo diximus, discipulus, *vt Pomponius testatur. Cic. in Bruto.* scribit eum magnum de iure respondendi munus sustinuisse, eiusque operam atque industriam propterea grauiorem fuisse. Memoratur eius iniusta damnatio, quòd cùm ambitus à Scauro accusatus esset, noluerit suam caussam ornatius dici quàm simplex veritatis ratio postularet. *qua de re lib. de Orat. 1. Bruto, de nat. deor. 3. de finib. 2. Tusc. 4. offic 2. pro Plancio, pro Balbo, in Pisonem, pro Fonteio, pro Posthumo, pro Cluentio. Valerius lib. 2.*

PAVLVS VERGINIVS Iurisconf. Hic apud Pomp. numeratur: corruptè, mea sententia, cùm isto modo nominetur nemo. Paulus prætereа Æmiliorum est cognomen. Cùm autem *Cicer. in Brut.* Scaurum Rutilio adiungat, Panætij discipulum & conuictorem in 3. de Oratore appellet, & Pomponius hoc loco Panætij auditores enumeret, haud scio an pro SCAVRVS VIGELLIVS, reposuerit aliquis PAVLVS VERGINIVS.

Q. ÆLIVS Tubero L. Pauli nepos,

P. Africani ſororis filius, Iuriſconſultus, Triumuir agris, opinor, ex lege Sempronia diuidundis fuit. Hunc in Brut. Cicer. Stoicum & doctiſſimum in diſputando fuiſſe ſcribit. Craſſus autem *in lib. de Ora.* 3, Dies, *inquit*, & noctes virum ſumma virtute & prudentia videbamus philoſopho cùm operam daret, Qu. Tuberonem, Pomp. autem Panætij auditorem adpellat, vbi tamen PANSAE deprauatè legitur: vt quod ſequitur QVI ET IPSE CONSVL. nam in Conſulum recenſione Tubero non nominatur hoc tempore. videntúrque hæc verba potius ad Scaurum pertinere, Cicer. *in lib qui inſcriptus eſt, De iure ciuili in artem redigendo*, verba hæc poſuit: Ne verò ſcientia iuris maioribus ſuis Q. Ælius Tubero defuit, doctrina etiam ſuperfuit. *Hoc ex Gell. lib* 1 *ca* 22. Hiſtoria de eo inſignis refertur à Cic. *in ea pro Murena*.

SEX. POMPEIVS Iuriſconſultus, Cn. Pompeij Magni patruus fuit. Hic (*vt ait in Bruto Cicero*) præſtantiſſimum ingenium contulit ad ſummam iuris ciuilis, & ad perfectam Geometriæ & rerum Stoicarũ ſcientiam. Hunc eundem *in lib. de Orat.* 3. Stoicum appellat & *libr.* 1. eruditum hominem in philoſophia.

L. CÆLIVS Antipater Iuriſconſultus, ſcriptor, *vt ait in Bruto Cic.* vt temporibus illis luculentus, fuit iuris valde peritus, multorum etiam, vt L. Craſſi, magiſter. Pomponius eum ſcribit maiorem eloquentiæ, quàm ſcientiæ iuris operam dediſſe. nam ad hiſtoriam ſcribendam animum appulit, cui maiorem quàm ſuperiores ſonum vocis addidit, *vt ait Cic. lib. de Orat.* 2 *& de leg.* 1.

P. LICINIVS Craſſus Muſſianus Iuriſconſultus, Conſul fuit cum L. Valerio, an. DCXIX. cognomento Diues, P. Mutij filius, & P. Mutij Scæuolæ Iuriſconſultorum frater germanus, à P. Licinio Craſſo adoptatus, domi à patre & fratre ius ciuile didicit: in eo induſtriam conſtat ſummam fuiſſe, maximámque gratiam, cùm & conſuleretur plurimum & diceret. Eloquens etiam fuit. *Hæc ex Cic. Brut. & primo de Orat* Gell. autem *lib.* 1. *c.* 13. autor eſt, Hiſtoricos pleroſque ſcripſiſſe, habuiſſe illum quinque rerum bonarum maxima & præcipua, quòd eſſet ditiſſimus, quòd nobiliſſimus, quòd eloquentiſſimus, quòd Iuriſconſultiſſimus, quòd Pontifex Maximus. Pomponius autem hunc ſcribit à Cicerone dici Iuriſconſultorum diſertiſſimum falſò. nam de L. Craſſo M. Antonij æquali loquitur in Bruto his verbis: Vt eloquentium iuriſperitiſſimus Craſſus, iuriſperitorum eloquentiſſimus Scæuola putaretur. *Meminit Velleius lib.* 2. *Cic. in Catone, ad Attic. lib.* 5. *Plin.* 11. *Val. lib.* 8 *c* 8.6. *Epitome Liu.* 59. *Strabo lib.* 13. *Eutrop. lib.* 4. *Florus lib.* 2 *c.* 22.

Q. MVTIVS Scæuola Iuriſconſultus Coniul fuit cũ L. Cæcilio, an DCXXIII Scæuolæ filius, Pontifex Maximus, item vt pater: iuriſconſultiſſimus, vt idem Sic enim Cic. *in lib. de Legib.* 2. ſcribit. Pomponius autem hunc ait primùm ius ciuile conſtituiſſe, generatim in lib 18. redigendo. Cicer. *in Lælio.* tradit eum primùm Augurem, deinde Ædilem cum L. Craſſo fuiſſe: item *lib. Offic ſecundo & de Conſulatu libr. de Orat.* 1. *meminit.* Appianus autem libr. ἐμφυλ.α. ſcribit eum C. Marij iuſſu occiſum in Tiberim proiectum eſſe, itémque *Lucanus libr.* 2. *Velleius lib.* 2. *Florus libr.* 3. *cap.* 23. *Valerius lib.* 9 *& lib.* 8. *Cice de Natura Deor.* 3.

C. AQVILIVS GALLVS Iuriſconſultus Prætor, de ambitu quæſtionem exercuit, cùm eius collega Cicero eſſet: *vt ipſe in Cluentiana teſtatur.* Hunc Qu. Mutij Pont. Max. auditorem fuiſſe Pomponius tradit, Cicero autem *in Bruto*, Ser. Sulpitij præceptorem in iure, hominem acutum & exercitatum, promptum in agendo & in reſpondendo celeritate præditum fuiſſe. ab eo ipſo prolata eſt de dolo malo formula, quã idem *lib. de Natura* Deor. 3 *& de Offi.* 3 euerriculum malitiarum omnium appellat. Eius extat laudatio *in Orat. pro Cæcinna*, his verbis: Hoc modo per commodè accidit, quòd non adeſtis qui paulò antea affuit, & adeſſe nobis frequenter in hac cauſſa ſolet vir ornatiſſimus C. Aquilius. Nam ipſo præſente, de virtute eius & prudentia timidius dicerem, quòd ipſe pudore quodam afficeretur ex ſua laude, & me ſimilis ratio pudoris à præſentis laude tardaret, cuius auctoritati dictum eſt ab illa cauſſa concedi nimium non oportere. Vereor de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut ſentiatis, aut apud vos cõmemorari velitis. Quapropter hoc dicã, nun-

unquam eius auctoritatem nimium ualere, cuius prudentiam pop. Roman. a cauendo, non in decipiendo perspexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquã ab æquitate seiunxerit: qui tot annos ingentum, laborem, fidem suam popul. Roman. promptam expositámque præbuerit: qui ita iustus & bonus vir est, vt natura non disciplina consultus esse videatur: ita peritus ac prudens vt ex iure ciuili, non scientia solùm quædam, verùm etiam bonitas nata videatur: cuius tantum est ingenium ; ita prompta fides, vt quicquid inde haurias purum, liquidúmque te haurire sentias. Eiusdem iudicium singulare *Valerius lib.* 8 *cap* 2. commemorat fuisse, rem tamen non aperit. Is est de quo *Cicer. in Topic.* memoriæ prodidit, si quis ad eum qu id tale retulerat, vt de facto quæreretur, ad Ciceronem, inquiebat, significans Iurisconsultos non de facto, sed de iure consuli oportere.

L. LVCILIVS Balbus Iurisc. L. Mutij auditor à Pomponio nominatur: à Cicer. autem *in Brut.* Ser. Sulpitij cum C. Aquilio in iure præceptor. vbi hunc doctum & eruditum hominem appellat, & tum in agendo, tum in respondendo considerata tarditate præditum. *Meminit idem lib. ad Attic.* 8. Sed qui in libris de Natur. Deor. disputat Qu. Balb. est huiusce, vt videtur frater.

SEX. PAPYRIVS Iurisconsultus, inter Seruij Sulpitij præceptoris à Pomponiorum numeratur.

C. IVVENTIVS Iurisconf. à Pomponio inter Ser. Sulpitij præceptores numeratur. Cicero autem *in Bruto* T. Iuuentium Iurisc. nominat: quem alium ab hoc fuisse ratio temporum declarat. Multis enim post hanc Seruij iuuenturẽ annis numeratur. In eodem genere, inquit, caussarum multum erat, T. Iuuentius, nimis ille quidem lentus in dicendo, & penè frigidus, sed & callidus, & in capiendo aduersario versutus, & præterea nec indoctus, & magna cum iuris ciuilis intelligentia.

SER. SVLPITIVS Iurisconf. Consul fuit cum M. Marcello, anno DCCII. Hic præceptores adolescens habuit in iure, Aquilium, Balbum, Papyrium, & Iuuentium: vt Pomponius testatur, cuius hæc verba subscribemus: Seruius cùm in caussis orandis primum locum aut pro certo post M. Tullium, obtineret, traditur ad consulendum Quintum Mutium de re amici sui peruenisse, cúmque eum sibi respondentem de iure, Seruius parum intellexisset, iterum Quintũ interrogasse, & à Quinto Mutio responsum esse, nec tamen percepisse: & ita obiurgatum esse à Quinto Mutio. Namque eum dixisse, turpe esse Patricio, & nobili, & caussas oranti, ius in quo versaretur, ignorare. ea velut contumelia Seruius tractatus operam dedit iuri ciuili: & plurimum eos de quibus locuti sumus, audiit. Institutus à Balbo Lucilio, instructus autem maximè à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinæ. Itaque libri complures eius extant Cercinæ confecti. Hic cùm in legatione periisset, statuam ei popul. Rom. pro Rostris posuit, hodiéque extat pro Rostris August. huius volumina complura extant. reliquit autem propè centum & octoginta libros. Cicer. autem *in Brut.* cum scribit eloquentiæ tantum assumpsisse, vt ius ciuile facile tueri posset. Nec facilè, inquit, quem dixerim plus studij quàm illum & ad dicendum, & ad omnes bonarum artium disciplinas adhibuisse. *Item*, Atque haud scio an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit id quod est adeptus longè omnium non eiusdem modò ætatis, sed eorum etiam qui fuissent, in iure ciuili esse princeps. Sic enim existimo, iuris ciuilis magnum vsum & apud Scæuolam & apud multos fuisse artem in hoc vno quod nunquam effecisset ipsius iuris scientia nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo obscuram explanare interpretando, ambiguam primum videre deinde distinguere, postremò habere regulam qua vera & falsa iudicarentur, & quæ quibus propositis essent, quæque non essent consequentia Hic enim attulit hanc artem, artium omnium maximam quasi lucem ad ea, quæ confusè ab aliis aut respondebantur aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Rectè inquam intelligis, sed adiunxit etiam & literarum scientiam, & loquendi elegantiam, quæ ex scriptis eius quorum similia nullla sunt, facillimè perspici potest. Cùmque dicendi caussa

duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo, Galli hominis acuti & exercitati promptam & paratam in agendo & in respondendo celeritatem subtilitate diligentiáq; superauit. Balbi docti & eruditi hominis in vtraque inconsideratam tarditatem vicit expediendis conficiendisque rebus. sic & habet quod vterque eorum habuit, & expleuit quod vtrique defuit. *Hæc Cicer.* Idem præterea in Mureniana ostendit, Sulpitium Quæsturam, Præturámque gessisse: quæstionémque peculatus ei in Prætura obtigisse. Asconius autem in argumento Milonianæ scribit eum anno DCCI. V. Cal Martias, mense intercalario Interregem factum, vt Cn. Pompeium solum consulem crearet: anno vero insequenti ipse cum M. Marcello Consul (vt diximus) factus est. Cúmque oppressa à Iulio Cæsare ciuitate Athenas se contulisset, tandémque ab illo restitutus, Græciaque præfectus fuisset, Romam reuersus est, legatúsque à Senatu an M. Antonium Triumuirum, qui Mutinæ D. Brutum obsidebat, missus: vt eum à perditis consiliis ad sanitatem pacémque reuocaret. Qua in legatione interiit, vt ex eius legatione apud Ciceronem intelligitur, quæ Philippica ix. legitur. *Meminit ibidem lib. Epist. fam. 7. ad Attic. 5 Gell. lib. 2. c. 19. & l. 6. c. 8.*

P. ALFENVS Varus Iurisconsultus, Consul fuit cum P. Vinutio anno DCCLIIII. vt Pomponius significat, qui Seruij Sulpitij discipulum hunc fuisse adscribit, plurimúmque ex ipsius auditoribus auctoritatis habuisse, Gellius quoque *li. 6. c. 5.* eiusdem discipulum appellat, eiúsque librum Digestorum 34. & Collectaneorum secundum citat. Et eôdem pertinet *l. cum scriptum. 6. D. de dot. releg.* Horatius Sermonum 1.

Vt Alfenus Vafer omni.

Abiecto instrumento artis, clausáque taberna Sutor erat.

Vbi Acron: Vrbanè, inquit, Alfenum Vafrum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venit: magistróque vsus Sulpitio iurisconsulto, ad tantam peruenit scientiam, vt & consulatum gereret, & publico funere efferretur. *Aliter.* Alfenus sutoris filius, qui ita iuris studio intendit: vt beneficio artis huius latum clauum sumeret, & ad consularem consurgeret, dignitatem. sunt qui dicant hunc Cremonensem fuisse. Vafer autem, astutus, cordatus. Antiqui etiam pro bono hoc dicebant. Alfenum item alterum ab hoc Lampridius inter Alexandri Imp. consiliarios numerat, Vlpiani, Pauli, Pomponij, aliorum multorum æqualem.

A. OFILIVS Iurisconsultus Ser. Sulpitij auditor numeratur à Pompon. qui eundem in equestri ordine permansisse tradit: Cæsarique familiarissimum fuisse, & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquisse primúmque de legibus vicesimæ conscripsisse, item de iurisdictione, eundem edictum prætoris diligenter composuisse. Huius Ofilij vox ea fuisse videtur Clodia, quam *Plin. lib. 7. cap. 48.* centum & xv. annos vixisse quindecies autem enixam esse tradit. *Meminit Cic. Epist. fam. 7. & 16. ad Att. 3.*

T. CÆCIVS Iurisconf. Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pomp. apud Cic. Marcum & Sextum Cæsium reperio, sed nihil ad nostrum.

AVFIDIVS Tucca Iurisc. Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pompon. Cicer. T. Aufidij in Bruto meminit, qui vixit ad summam senectutem, erátque & bonus vir & innocens. sed dicebat parum. Fuit & T. Aufidius Asiæ prætor, in Orat. pro Flacco.

AVFIDIVS Namusa iurisc. Ser. Sulpitij auditor numeratur à Pomponio, traditúrque condiscipulorum suorum scripta in centum quadraginta libros digessisse.

FLAVIVS Priscus Iurisconsultus, Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pomponio.

C. ATEIVS Pacuuius Iurisconsultus, Seruij Sulpitij auditor à Pomponio numeratur.

LABEO Antistius Cinna Iurisconsult. Ser. Sulpitij auditor à Pompon. numeratur. Tribunus plebis fuit, Sylla & Pompeio Coll. *De quo Cic in Bruto,* Rabula, *inquit,* sanè probabilis: qui multos cũ tacuisset annos, neque contemni solùm, sed irrideri etiam solitus esset, in Tribunatu primùm contra C. Iulij illam Consulatus petitionem extraordinariam veram caussam agens est probatus. Itaque

post

poſt Tribunatum primó multæ ad eum
cauſſæ, deinde omnes, maximæ quæcun-
que erát, deferebantur, *Hæc Cic.* Plutar.
autem & Oroſius, Appianus ité & Vel-
leius tradunt hunc cùm Pomponij ſo-
cer eſſet, vt Syllanū à Marianis interfe-
ctum fuiſſe. Appian. autem lib. bel. ciuil.
quarti extremo factum eius memora-
bil prodit, quod ſubiiciam: Λαβεὼν δὲ
ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ
κατ' ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιωνύμου,
βόθρον ἐν τῇ σκηνῇ τὸ μέγεθος αὐταρκῆ σώ-
ματι ὀρυξάμενος, καὶ τὰ λοιπὰ τοῖς θεράπου-
σιν ἐντειλάμενος ἐπέσκηψε τῇ γυναικὶ, καὶ
τοῖς παισὶ περὶ ὧν ἐβούλετο, καὶ τὰ γράμματα
φέρειν ἔδωκε τοῖς οἰκέταις, τοῦ δὲ πιστοτάτου
τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν
ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ἐπιστρεφο-
μένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε.
καὶ τῷδε μὲν ἡ σκηνὴ τάφος ἐγένετο.

PVBLICIVS Gell. Iuriſc. Ser. Sul-
pitij auditor à Pomp. numeratur in lib.
Florent. corruptè. duarum namque fa-
milarum hæc nomina ſunt. In vulgaris
lib. Publ. Cæcilius. Legendum opinor
Publicola Gellius, pro Pomp. & ipſius
ætatis conſuetudine, vt ſit L. Gell. Publi-
cola, de quo Cic. *in Bruto.* Non tam ven-
dibilis orator, quàm vt neſcires quid ei
deeſſet. nec enim erat indoctus, nec tar-
dus ad excogitandum, nec Romanarum
rerum immemor, & verbis ſolutus ſa-
tis, ſed in magnos oratores inciderat e-
ius ætas. multam tamen operam amicis
& vtilem præbuit: atque ita diu vixit, vt
multatum ætatum oratoribus implica
retur, multum etiam in cauſſis verſare-
tur. Hunc *Val. Max lib. 5. c. 9.* omnibus
honoribus ad Cenſuram vſque functum
fuiſſe tradit.

C. TREBATIVS Iuriſc. eques R.
Ciceronis familiariſſimus, ad quem ex-
tant ſcripta ab eodem Topica, & epiſto-
læ complures, omnes propè feſtiuæ &
iucundæ. Hunc Pomponius Cornelij
Maximi auditorem fuiſſe tradit, com-
pluréſque reliquiſſe libros, ſed qui pa-
rum frequententur. Eiuſdem autem tan-
tam apud Auguſtum auctoritatem fuiſ-
ſe *Iuſtin. ſub tit. de codicil.* tradit, vt eius
ſuaſu atque cōſilio codicillorum vſum
receperit. Extant etiam Horati. Satyra
lib Sermonum II. ad Trebatium Iuriſcon-
ſultum, quem niſi Porphyrionis memo-
ueret auctoritas, vix hunc eundem fuiſ-
ſe putarem: cùm etiam Acron eum iuriſ
peritum quendam nominet. Porphyrio
verò ſcribit, eum locum obtinuiſſe in-
ter Poetas, & aliquot libros de iure ciui-
li compoſuiſſe, & de religione nouem.
Citantur autem de religione libri eius à
Macrob. *lib. 3. c. 4.*

A. CASCELIVS Iuriſconſultus,
Quæſtorius fuit, nec vltrà, *inquit Pomp.*
proficere voluit, cùm illi etiam Augu-
ſtus Conſulatum offerret. Quod autem
apud eundem ſic legitur, Fuit Aulus Ca-
ſcelius, Quintus Mutius, Voluſij audi-
tor, denique in illius honorem teſtamen
to Publium Mutium nepotem eius reli-
querit hæredem: corruptū videtur. Pri-
mùm enim Quintij Mutij in ſecundo ca
ſu poſtulat, quod ſtatim de P. Mutio eius
nepote infert. At verò Voluſius nō co-
gnomen, ſed nomen familiæ fuit. Plin.
autem Volcatium nominat huiuſce præ-
ceptorem, *lib. 8. 40.* Remedium igitur
aut ab antiquo libro, aut ab eruditiore
aliquo exſpectemus. nunc illud quod
Macrob. refert *lib 2. c. 16.* adiiciemus: Ca-
ſcelius Iuriſconſultus vrbanitatis, Quod
autem de Furio & Caſcelio prædiatori-
bus, *Cic. pro Balbo, & Val. Max lib. 8 c. 13.*
commemorant, quos Q. Scæuolæ æqua-
les faciunt, nihil ad hunc noſtrum perti-
nere conſtat. Huius autem noſtri ſcripta
præter vnum librum Benedictorum, Pō-
ponius ſuo tempore non extitiſſe affir-
mat. Benedicta autem facetas & acutas
reſponſiones, quales ſuperius protuli-
mus, interpretantur.

Q. ÆLIVS Tubero Iuriſc. patri-
cius, *vt ait Pomp.* fuit, & à cauſſis agendis
ad ius ciuile tranſiit. maximè poſtquam
Q. Ligariū accuſauit, nec obtinuit apud
Caium Cæſarem. Is eſt Q. Ligarius, qui
cùm Africæ oram teneret, infirmū Tu-
beronē applicare nō permiſit, nec aquā
haurire: quo nomine eum accuſauit, &
Cic. defendit. Tuberonem autem cū di-
cit, patrem intelligit. Nā vt ex huius O-
ratore intelligitur, Q. Ligarius à C. Con-
ſidio proconſule prouinciæ præfectus
fuerat. Cùm autem Actius Varus in eam,
pulſus à C. Cæſare, veniſſet. Q. Tubero-
nē huiuſce patrem, cui ea prouincia ob-
uenerat, portu prohibuit. De filio igitur
illa Pomp. quib hæc addit. Tubero do-
ctiſſimus quidē habitus eſt iuris publici
& priuati, & complures vtriuſq. operis

libros reliquit. ſermone etiam antiquo vſus affectauit ſcribere,& ideo parum libri eius grati habentur. *Meminit Cæſar lib .De bel ciuil.*1.

FVFIDIVS Iuriſconſultus de quo fit mentio *leg.Fufidius.*D*.de bon.auct.iud. poſſ.& apud Africanum,l.*5*.de auro & arg. leg.*videtur ille eſſe L.Fufidius,quem M. Tullius in Bruto, in aliquo patronorum numero fuiſſe ſcribit : ad quem etiã M. Scaurus tres libros de vita ſua ſcripſit,*vt & Plin.teſtatur lib.*33*.c.*1.cuius & memoriam videtur primus renouaſſe.*Cuia.obſ. lib.*1*.cap* 9.

CARTILIVS Iuriſconſultus etiã fuit,*cuius fit mentio l.*5*.D commod & l.Cornel de hæred.inſt & eius meminit Ant.Auguſt.l.*3*.Emend.c.*6.

ATEIVS Capito Iuriſc.quem Põp. & Tacitus Conſulem fuiſſe produnt , vt valde mirer,Caſſiodorum,& Dionẽ ſcriptum habere anno DCCLIIII. C. Fonteium cum Germanico Cæſare.Hunc Tacitus principẽ in ciuitate locum ſtudiis ciuilibus aſſecutum tradit *lib.*3*. extremo,* principíq. ac dominantib. obſequẽtiorem fuiſſe.Pompon.autem Ofilio præceptori operam dediſſe,inq.iis,quæ ab eo acceperat,perſeueraſſe. In eundẽ M.Põponij Grammatici memorabile dictum celebratur ab auctore libelli de Grãmaticis illuſtribus. Nam cùm Pomponium ex oratione reprehendiſſet , affirmante Ateio Capitone,& eſſe illud Latinũ,& ſi non eſſe: futurum certè iam inde: Mentitur,inquit,Capito.Tu enim Cæſar ciuitatem dare potes hominibus , verba nõ potes.*Meminit Gel.l.*13*.c* 12 *l* 4*.c.*14*.l.* 10*.c.*20*. Macrob l.*6*.Satur.*7*.c.*13.

ANTISTIVS Labeo Iuriſc. ſuperioris filius à Pomp. Trebatij diſcipulus fuiſſe traditur,cõſulatúmque ſibi ab Auguſto delatum recuſaſſe : ſed plurimam ſtudiis operam dediſſe, totúmque annũ ita diuiſiſſe , vt Romæ ſex menſibus cũ ſtudioſis eſſet , ſex menſibus ſecederet, & conſcribendis libris operam daret. itaque quadraginta volumina reliquiſſe, ex quibus plurima inter manus ſuo tempore verſabantur.Eundem præterea ingenij qualitate , & fiducia doctrinæ, qui & cæteris operis ſapientiæ operam dederat,plurima innouare inſtituiſſe. Hũc Tacitus,*lib.*3*.extremo* , iuris ciuilis ſcientia Capitonem Ateiũ antecelluiſſe ſcribit,& incorrupta libertate ,atque idcircò fama celebratiorem fuiſſe, Præturámque eum geſſiſſe tantùm : aditum enim ad Conſulatum iniuria illi præcluſum fuiſſe, Lubet etiam locum Gellij *ex lib* 3*.cap.*22. de hoc noſtro ſubſcribere. In quadam Epiſtola Ateij Capitonis ſcriptum legimus , Labeonem Antiſtiũ, legum atque morum populi Rom. iuríſque ciuilis doctum apprimè fuiſſe. Sed agitabat,inquit, hominem libertas quædam nimia atque vecors: vſque eò , vt D.Auguſto iam principe, & Rempubl. obtinente,ratum tamen,penſúmque haberet,niſi quod iuſtum, ſanctúmque eſſe,in Rom. Antiquitatibus legiſſet. Ac deinde narrat,quid idem Labeo per viatorem à Trib.plebis vocatus reſponderit : Cùm à muliere , inquit , quadam Tribuni plebis aduerſum eũ aditi , Gellianum ad eum miſiſſent, vt veniret, & mulieri reſponderet: iuſſit eum qui miſſus erat,redire, & Tribunis dicere , ius eos non habere,neque ſe, neque alium quenquam vocandi : cùm motibus maiorũ Trib.pleb. prehenſionem haberẽt, vocationem non haberent poſſe igitur eos venire,& prehendi iubere , ſed vocandi abſentem ius non habere. *Meminit idem lib.*20*.c.*1. *De eodem Suetonius in Auguſto his verbis* Antiſtius Labeo, Senatus lectione, cùm Triumuirum legeret Marcum Lepidum,hoſtem olim eius, & tunc exultantem,interrogatus ab eo , an nõ eſſent alij digniores , ſuũ quenq. iudicium habere reſpondit. Nec ideò libertas aut contumacia fraudi cuiquam fuit.

MASVRIVS Sabinus Iuriſc. Ateio Capitoni ſucceſſiſſe traditur à Pompon.equeſtrémque in ordinem iam natu grandem, ac propè quinquagenarium receptum fuiſſe , & publicè primum de iure reſpondendo ſcripſiſſe. poſt eum enim hoc beneficium à Tib. Cæſare cœpit.Huic,inquit idem , nec amplæ facultates fuerunt, ſed plurimùm à ſuis auditoribus ſuſtentatus eſt. *Citantur autem eius libri à Gellio & Macrobio multis locis.*

COCCEIVS Nerua Iuriſconſ. Antiſtio Labeoni ſucceſſiſſe traditur à Põpon.Cæſaríque Tiberio familiariſſimus fuiſſe:*quod idem Tacitus lib.*5*. confirmat.* Cùm enim *lib.*4. ſcripſiſſet, Cocceium Neruam ſenatorem Cõſulatu functum

cui

cui legum peritia, à Tiberio in Campaniam proficiscente deductum esse. *tum lib.*5. Nerua, inquit, continuus principis, omnis diuini humaníque iuri sciens, integro statu, corpore in læso, moriendi consilium cepit. Quod vt Tiberio cognitum adsidere, caussas requirere, addere preces, fateri postremò graue conscientiæ, graue famæ suæ, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus viam fugeret. aduersatus sermonem Nerua, abstinentiam ciui coniunxit, ferebant gnati cogitationum eius quantò propius Reipub. viseret, ira & metu, dum integer, dum intentatus, honestum voluisse.

Cocceius Nerua Iurisconś. superioris filius, traditur ab Vlpiano anno ætatis 17. aut paulò grandior publicè de iure responsitasse, *l.*1. D. *de postul.*

C. CASSIVS Longinus Iurisconsultus, Masurio Sabino successisse traditur à Pomponio, natúsque ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Ser. Sulpitij: & ideò proauum suum Ser. Sulpitium appellasse, Consúlque fuisse cum Quartino, temporibus Tiberij: sed plurimum in ciuitate auctoritatis habuisse, eò vsque, donec eum Cæsar ciuitate pelleret. expulsus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Vespasiano diem suum obiit. *Hæc Pomponius.* Tacitus autem *lib.*12. scribit, hunc imperante Claudio Syriæ præfuisse, eáque tempestate cæteris præcelluisse peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, industriósque ac ignauos pax in æquo tenet. attamen quantum sine bello dabatur, reuocare priscum morem, exercere legiones, cura prouisum, agere perinde ac si hostis ingrueret ita dignum maioribus suis, & familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. *Et lib.*14. orationem eius commemorat in Senatu habitam, cùm quæreretur, an vetere ex more familiam omnem Pedanij Secundi præfecti vrbis, quæ sub eodem tecto fuerat, cùm ille à seruo vno interfectus fuisset, ad supplicium agi oporteret. qua ratione maiorum morem retinendum imitandúmque disseruit. *At lib.*16. Neronem missa ad Senatum oratione remouendum à Repub. Cassium disseruisse, obiecisséque Cassio, quòd inter imaginem maiorum etiam C. Cassij effigiem coluisset, ita inscriptam: DVCI PARTIVM. quod idem Sueton. in Nerone scriptum reliquit, adiicítque eundem Cassium tunc luminibus orbatum fuisse, nec ita multò post, Idé Nero apposuit, qui quasi indices lepidam Cassij vxorem, Syllani amitam, incestum cum fratris filio, & diros sacrorum ritus facere denunciarent, túmque Senatusconsulo Cassio exilia decernuntur, deportatúsque in Insulam Sardiniam.

CASSIVS Longinus Iurisconś. aliter à superiore, numeratur à Pomp. qui ex equestri ordine ad Præturam peruenit.

PROCVLVS Iurisconś. à Pompon. traditur, Neruæ patri successisse, tantáque auctoritate fuisse, vt cùm acceptam à Labeone & Nerua, quasi sectam acerrimè tueretur, qui in eam partem studiosi se dabant, Proculeiani vocitati sint. Quo tempore autem, quóque vitæ genere fuerit, non constat. Tacitus *libro* 18. sub Othone Proculum Prætorij præfectum nominat. Vlpian. autem *in l. diui*, D. *de iure patrona.* non leuem iuris auctorem hunc appellat. Duos autem patrem, scilicet, & filium fuisse, confirmari *ex leg & Proculo*. 39. D. *de legat & fid.*2. non potest: nam de patre suo Celsus, nó Proculi perspicuè loquitur.

CÆLIVS Sabinus Iurisc. Cassio Lógino in iuris disciplina successisse traditur à Pomponio, plurimúmque Vespasiani temporibus potuisse. Cornelius autem Tacitus, *lib.*17. ab Othone destinatum, ei bimestrem Consulatum cum Flauio Sabino scribit, à Calend. Maij ad Cal. Iulias. Eiusdem *Gell. libro septimo, capit.*4. meminit, quem ait scriptum reliquisse, pileatos seruos venum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret.

PEGASVS Iurisconś. Proculo in iuris ciuilis dissensione successisse traditur à Pompon. præfectísque vrbis Vespasiani temporibus fuisse. Créditur is esse Pegasius, quo Consulatum cum Prusione gerente s. c. factum est, quod vulgò Pegasianum vocatur, vt ei, qui rogatus esset hæreditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcid. ex legatis retinere conceditur, *vt Iustin. lib.*3. *Inst.* 3. *sub tit. de fideic. hæred. testatur.* De hoc illud est Iuuenalis Satyra 4.

Pegasus attonitæ positus modò villicus vrbi.
An ne aliud tunc præfecti? quorum optimus, atque
Interpres legum sanctißimus.

PRISCVS Iauolenus Iurisconſ. Cælio Sabino in iuris ciuilis diſſenſione ſucceſſiſſe traditur à Pompon. vixit autem Adriani & Antonini Pij temporibus. Capitolinus enim in huius vita ſcribit Iauolenum in iure conſtituendo magno huic Imperatori vſui fuiſſe. Hunc Iulianus præceptorem ſuum fuiſſe ſcribit, *in l. an apud ſe. 5. de manumiſ. vind.* & Africa & Syria cum imperio fuiſſe, iuriſdictionémque exercuiſſe teſtatur. Plinius putem ſecundus, *Epiſtolarum libro ſexto*, hiſtoriam de eo commemorat, quam propter iucunditatem adſcribere eſt melius: Mirificæ rei non interfuiſti, ne ego quidem, ſed me recens fabula excedit. Paſſienus Paulus, ſplendidus eques Romanus, & imprimis eruditus, ſcripſit elegos: gentilitium hoc illi. eſt enim municeps Propertij, atque etiam inter maiores ſuos Propertium numerat. Is cùm recitaret, ita cœpit dicere: Priſce iubes? Ad hoc Iauolenus Priſcus: Ego verò non iubeo. Cogita qui riſus hominum, qui ioci, quod eſt omnino Priſcus dubiæ ſanitatis. Intereſt tamen officiis, adhibetur conſiliis, atque etiam ius ciuile publicè reſpondet: quò magis, quod tunc fecit, & ridiculum, & notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantulum frigoris attulit. Tam ſolicitè recitaturis prouidendum eſt, non ſolùm vt ſint ipſi ſani, verùm etiam vt ſanos adhibeant.

CELSI duo Iuriſc. pater & filius, à Pomp. memorantur, Pegaſianámque ſectam ſecuti traduntur. Spartianus autem in Adriano de altero ſcribit his verbis: Cùm iudicaret, in conſilio habuit nō amicos ſuos, aut comites ſolùm, ſed Iuriſconſultos, ac præcipuè Iulium Celſum, Sabinum, Iulianum, &c. Filium autem bis conſulem fuiſſe, Pōponius teſtatur. Eius autem reſponſum extat *in l. pater 29. D. de leg. 2.* in quo patrem ſuum in conſilio Diui Veri Conſulis, qui de fideicōmiſſo ius dicebat, fuiſſe teſtatur. Hunc Iuuentiū Celſum fuiſſe, lex proxima declarat.

PRISCVS Neratius Iuriſcon. à Pomp. numeratur, traditúrque Pegaſianam ſectam, cum Iulio Celſo filio tenuiſſe, & cum eo Conſulatum geſſiſſe. Spartianus autem in Adriano de eo ſic ſcribit: Frequens ſanè opinio fuit Traiano id animi fuiſſe, vt Neratiū Priſcum, non Adrianum ſucceſſorem relinqueret, multis amicis in hoc conſentientibus, vſque eò, vt Priſco aliquando dixerit: Commendo tibi prouincias, ſi quid mihi fatale contigerit. *Item aliquanto poſt*: Cùm Adrianus iudicaret, in conſilio ſuo habuit non amicos ſuos, aut comites ſolùm, ſed Iuriſconſultos, & præcipuè Iulium Celſum, Neratium Priſcū, alióſque, quos tamen Senatus omnis probaſſet.

ABVRNIVS Valens Iuriſconſultus, nominatur à Pomponio, & Iauoleno Priſco, in Iuris ciuilis diſciplina ſucceſſiſſe traditur. Capitolinus autem in Antonino Pio Saluium Valentem inter eos Iuriſconſultos numerat, quibus Antoninum Pium vſum tradit: vt hunc noſtrum Saluium Valentem Aburnium appellatum fuiſſe veriſimile ſit. Aburnius enim, non Aburnus, in Florentinis libris ſcriptum reperio.

TVSCIANVS Iuriſconſultus nominatur à Pomponio, & Iauoleno Priſco, in Iuris ciuilis diſciplina ſucceſſiſſe traditur. Eius tamen nuſquam mentionem reperio, vereórque ne pro T. Metiano ſcriptum ſit Tuſciano Nam T. Volusium Metianum vnà cum Valente Capitolinus in Antonino coniungit: cui Valenti Tuſcianum Pomponius ſocium attribuit.

SALVIVS Iulianus Iuriſc. nominatur à Pompon. traditúrque Pegaſianorum ſectam ſecutus fuiſſe. Hunc Didij Iuliani, qui poſt Pertinacem Imperium Rom. adeptus eſt, proauum fuiſſe Spartianus ſcribit: quem aſcribit bis Conſulem, præfectum Vrbi, & Iuriſconſultum fuiſſe: quod magis, inquit, eum nobilem fecit. In Adriano verò idem ſcribit, Iulianum hunc ſemper ab eodem Imperatore in conſilio adhibitum fuiſſe, cùm res iudicaret. Eutropius autē *lib. 9.* hunc ipſum ſub eodem Imperatore Adriano perpetuum edictum cōpoſuiſſe ſcribit. quod ipſum Iuſt. confirmauit *in l. 2. C. de vet. iur. enuc.* vbi Iulianum legum & edicti perpetui ſublimiſſimum conditorem appellat. Itémque *in l. penul. C. de cond. indeb.* vbi

deb. vbi Saluium Iulianum ſublimiſsimũ teſtem, ſummæque auctoritatis hominem, & Prætoriani edicti ordinatorem fuiſſe ſcribit, & *in l. antequam. C. de vſufr.* ſummum iuris & ſcientiæ auctorem nominat. Ipſe autem *in l. an apud ſe. 5. D. de manum. vindi.* teſtatur ſe Iauoleni auditore ac diſcipulum fuiſſe. *Hactenus Pomp.*

VOLVSIVS Metianus Iuriſc. in Pandectarum libris celebratur, intérque iuris auctores præcipuos numeratur. Eo conſiliario Antoninum Pium, magiſtro Antoninum Philoſophum vſos eſſe, Iulius Capito. tradit. Metianum item alterum, huius fortaſſe filium Lampridius Alexandri Imper. in conſilio cum Africano, Florẽtino, Pomponio, Paulo commemorat.

MARTIANVM Iuriſconſultum Lampridius inter Alexandri Imp. conſiliarios numerat, & Vlpiani, Pauli, Põponiíque, aliorúmque complurium æqualem facit.

L. CERVIDIVS Scæuola Iuriſc. M. Antonini Philoſophi Conſiliarius fuiſſe traditur à Iulio Capitolino, maximóque vſui ſuo Imperatori fuiſſe. Hunc inter principes & coryphæos Iuriſconſultorum numerat Modeſtinus, *in lib. de excuſatio.* Quin & Theodoſius Imp. *lib. Theodoſiani Codicis 4. ſub tit. de teſtamen. l. 3.* prudentiſsimum Iuriſconſultorum appellat.

ÆMILIVS Papinianus Iuriſconſultus, Præfectus Prætorio, Septimio Seuero imperante fuiſſe traditur à Spartiano, in Ant. Caracalla, qui eum iuris aſylum, & doctrinæ legalis theſaurum appellat. Item aliquãtò poſt, Papinianum, amiciſsimum fuiſſe Imperatori Seuero &, vt aliqui loquuntur, affinem etiã per ſecũdam vxorem, memoriæ traditur: & huic pręcipuè vtrumque filium à Seuero commendatum, eúmque cum Seuero profeſſum, ſub Scæuola & Seuero in aduocatione fiſci ſucceſsiſſe, atque ad hoc concordiam fratrum Antoninorũ Baſsiani & Getæ fouiſſe: egiſſe quinetiam ne occideretur, cùm iam de inſidiis eius Baſsianus quereretur: atq; ideò vnà cum his, qui fautores fuerunt Getæ, à militibus, non ſolùm permittente, ſed etiam ſuadẽte Caracalla occiſum. Multi dicũt, Baſsianum, occiſo fratre, illi mãdaſſe, vt & in ſenatu per ſe, & apud populum, facinus dilueret: illum autem reſpondiſſe, Non tam facilè parricidiũ excuſari poſſe, quàm fieri. Fertur etiam Papinianum, cùm raptus à militibus ad Palatium traheretur occidendus, prædiuinaſſe dicentem, ſtultiſsimum fore, qui in ſuum ſubrogaretur locũ, niſi appetitam crudeliter præfecturam vindicaret. Eius diſcipulos Lampridius in Alexandro numerat, Pomponium, Alfenum, Africanum, Florentinum, Marcianum, Calliſtratum, Hermogenẽ, Venuleium, Tryphoninũ, Medianum, Celſum, Proculum, Modeſtinum. Aſſeſſores autem eiuſdem Paulum & Vlpianum. Tryphoninus *in l. reſcriptum. 12. D. de diſtra. pignor.* de eo ita ſcribit, Reſcriptum eſt ab Imperatore, libellos agẽte Papiniano, id eſt, cùm libellorum magiſter eſſet. Eundem *Spartianus* ab Antonino Caracalla, qui fratrẽ interfecerat, quòd ab illo factũ hoc improbaretur, necari iuſſum ſcribit. Papinianus, *inquit*, ſecuri percuſſus eſt, & à militibus occiſus quo facto Imperator percuſſori dixit Gladio te exequi oportuit meum iuſſum. Eiùs hoc Epitaphium in libro Antiquorum Epigrammatum reperi. D. M. Æmylio Paulo Papiniano præfecto prætor. Iuriſconſulto, qui vixit annis XXXVI. diebus decem, M. IIII. Papinianus Hoſtilius Eugenia Gracilis turbato ordine in ſenio heu parentes fecerunt filio opt.

FABII Sabini Iuriſconſulti pater & filius memorantur. Filius à Lampridio Cato ſui temporis appellatur, & inter Alexandri Seueri conſiliarios cum Vlpiano, Paulo, aliíſque compluribus numeratur.

DOMITIVS Vlpianus Iuriſconſultus, Phœnice Syriæ vrbe natus, *quemadmodum ipſe in l. 1. D. de cenſibus teſtatur*, Conſiliarius Alexandri Seueri, & magiſter ſcrinij, Papinianíque præfecti Prætorio aſſeſſor cum Paulo fuiſſe traditur à Lampridio, magnóque in honore apud ſuum Imperatorem, & primum doctiſsimorum Iuriſperitorum & principi fideliſsimũ fuiſſe. neque vnquam Alexandrum ſolum, niſi Vlp. præfectum ſuum vidiſſe, ex aſſeſſore ſemper ſuo, cauſſa iuſtitię ſingularis. cùm autem alterum adhibuit, & Vlpianum rogari iuſsiſſe. *Et aliquantò poſt*: Vlpianum,

inquit, Alexander pro tutore habuit, primum repugnante matre, deinde gratias agente, quem sæpè à militum ira obiectû purpuræ summæ defendit: atque ideò summus Imperator fuit, quòd eius consiliis præcipuè Rempub. rexit. Itaque; idé Imperator *in l.4. C. ι loc.* præfectum prætorio, & parentem suum appellat & *in l. 4. C. de contrah. stipu.* rescriptum suum sic exorditur: Secundum responsum Domitij Vlpiani præfecti annonæ, Iurisconsulti amici mei, ea quæ stipulata est &c. Xiphilinus è Dione scribit, ei ab Alexandro Impe. præfecturam Prætorianorum datam, cæteráque quæ ad Imperij administrationem pertinent, ei permisisse. Cùm autem Vlpi. multa quæ non rectè à Sardanapalo facta erant, emendasset, ipsum non multò pòst à Prætorianis, qui de nocte cum inuaserunt, interfectú esset, quanquam in Palatium ad Imperatorem eiúsque matrem confugisset. Hûc eundem Modestinus in libr. de excusationibus, præstantissimum, & cum Paulo ac Scæuola Iurisconsultorum coryphæum ac principem appellat. Diocletianus autem *in l. Diuo Marco. C. de quæst.* prudentissimum. *Iusti. in l. vlti. C. de inst. & subst.* disertissimum: *in l. vnic. §. ne autem. C. de cad. toll.* summi ingenij vitum.

IVLIVS Paulus Iurisconsultus, Consiliarius Alexandri Seueri, & Papiniani præfecti Prætorio adsessor vnà cum Vlpiano fuisse traditur à Lampridio: qui eundem præfectum vel ab Heliogabalo, vel ab eodé Alexandro fuisse adscribit Etiam de assessione sua mentionem facit, *in l. lectæ.* D *de rebus cred.* Libros in iure ciuili tam multos scripsit, vt facilè in eo genere superioris omnes vicerit.

HERENNIVS Modestinus, Vlpiani fuisse discipulus videtur. Hic enim sic scribit *in l si quis. 52. D. de furt.* Si quis asinum meum coegisset, furti non tenetur, nisi furandi animum habuit, quòd & Herennio Modestino, studioso meo de Dalmatia consulenti rescripsi, &c. Gordiano Imperatore floruit, *vt constat ex l. 5. C. ad exhib.* vbi Imperator eum non contemnendæ auctoritatis Iurisconsultum vocat Arcadius Charisius, *in l. vlti. D. de muner. & honor.* scribit eum & notando & disputando benè, & optima ratione quædam decreuisse,

ATQVE HACTENVS quidem de veteribus Iurisconsultis.

IVRISDICTIO, nomen generis ac speciei est, sicut adoptio, *l.1. D. de ado.* Generaliter accipitur pro omni notione quæ magistratus iure cõpetit, vel cognitione, pronunciatione decreto in quacunque caussa, siue ea sit ciuilis siue criminalis: quo sensu non distinguitur ab imperior: quinimò imperio vtens magistratus, iurisdictionem exercere dicitur, *l.1. D de offic. eius* Nec item à cognitione, nam cognoscens etiam Prætor dicitur ius dicere, aut iurisdictioné exercere, *Pompo. l, 2. de orig. iur* Decem, inquit, & octo Prætores in ciuitate ius dicunt. Sic *Vlpi. l. 1. de extraor. cogn.* Sed & Suetonius in Claudio, cognitionem extraordinariam de fideicommissis iurisdictionem vocat, cùm tamen Prætor fideicommissarius iudices non daret. Quoties igitur quis auctoritate publica aliquid statuit, quod ad ius & iustitiam pertineat, ius dicit: Nec refert, iustè an secus, quandoquidem hæc cõsuetudo loquẽdi ad id refertur, quod magistratum facere conuenit, *l. penul.* D *de iust. & iur.* Hinc actus legitimi manumissio, emancipatio, adoptio ad iurisdictionem pertinere dicuntur, *l. 2.* D. *de offic. proc. & leg.* Altera significatio huius vocabuli specialis est, secundum quam iurisdictio distinguitur ab imperio, *l imperium l. iubere.* D. *de iurisd.* nam potestas animaduertendi in facinorosos homines, imperium dicitur, non iurisdictio, *l imperium.* Ex quo apparet, iurisdictionem tantùm in caussis priuatis & pecuniariis versari.

Iurisdictio itaque solorum magistratuum est, non iudicum datorum. *l. 5. & 57.* D. *de re iud. & alibi.* Iurisdictionem, Vlipan. *l. 3. in fin.* D. *de iurisdict. omn. iud.* in bonorum possessione danda consistere scribit: quod sequitur C. Harmenopulus *lib. 1. tit 4.* τὸ γδ, ait, *διδόναι διακατοχὴν δικαιοδοσίας ἐστίν.*

Iurisdictio, pro iuris ratio, æquitas, recta sententiæ ratio. *Vlpianus l. 20.* D. *famil. ercisc.* Nam imperitia, *inquit*, cohæredum iurisdictionis formam mutare non potuit. Aliàs Iurisdictionis forma, pro iudiciorum ordine, *apud impor. l. 1. vbi in rem actio. ex.* Nec enim

nim iuriſdictionis forma in eadem prouincia conſtitutis, tam petitore, quàm poſſeſſore, ob auctoris perſonam, quem in alia prouincia dicis conſiſtere, debet commutari.

Iuriſdictio, pro iudiciali cognitione, ſed quam exercet magiſtratus. *Scæuo. l. 88. D. de ſolut.* Claudius, Subeſt enim illa ex iuriſdictione pendens quæſtio, an pretia rerum, quæ ſciebant eſſe pupillæ, bona fide matri ſoluerint. Sumitur & pro ſimplici notione, *l. 5. D. de re iud. l. 8. §. ſed nec D. de tranſact.*

Iuriſdictio, pro vniuerſo prætoris officio & munere. *Gell.* Verba Prætoris ex edicto perpetuo adſcripſi, Sacerdotem Veſtalem, & Flaminem Dialem in omni mea iuriſdictione iurare non cogam. *Hac lib.* 10. *c.* 15.

Iuriſdictio libera, quæ maiori poteſtate impediri non poteſt, quin exerceatur, *Budæo.*

Iuriſdictio reſtitui, vel abrogari vnde dicatur, *docet Alcia lib. 3. Parerg. c. 3.*

Iuriſdictio quædam eſt contentioſa, quædam voluntaria. hæc inter volentes locum habet, eáque explicantur emancipationes, adoptiones, manumiſſiones. Illa vel in nolentes imperij vi exercetur. *Vide l. 2. D. de offic. Procon. & ibi Doctores.*

Iuriſdictionem Accurſius definit, *l. 1. D. de iuriſdict. om. iud.* poteſtatem de publico introductam, cum neceſſitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ. Quæ definitio ſatis eſt bona, ſi quis eam rectè intelligat. Diuiditur autem Iuriſdictio à Zaſio in tres ſpecies: imperium merum, mixtum, & ſimplicem iuriſdictionem, quæ eſt iuris dicendi poteſtas, ad vtilitatem priuatam, officio ſuo actioni deſeruiens. Hanc in ſex gradus ſecat Bar. quos Zaſius doctè contrahit in tres, *in l. cui iuriſdictio data ſit. eod. tit.*

Iuriſdictio Anomala, quæ & Extraordinaria dici poteſt, quæ conſuetudine, non iure ſubſiſtit: cuiuſmodi eſt iudicum curiarum dominicalium, qui circa Feuda tantùm, Emphyteuſes, & pacta curialia cognoſcunt.

IVRISPRVDENTIA eſt diuinarum & humanarum rerum notitia, iuſti atque iniuſti ſcientia vel: Eſt ars boni & æqui. A partibus ſumpta definitio. *Inſtit. de iuſt. & iur. in prin l. 1. ff. eod.*

IVRISIVRANDI religio expediendarum litium maximum remedium in vſum venit, qua vel ex pactione ipſorum litigatorum, vel ex auctoritate iudicis, deciduntur controuerſiæ, *vt dicit Gaius, in l. 1. D. de iureiur.* Et profectò his verbis magnam vtilitatem iuramentorum explicat. Nam ad dirimendas lites, quarum alioquin nullus inueniri poſſet finis, deſeruiunt. Et ſanè prodeſt Reipublicæ, ſi controuerſiæ hominum celeriter expediantur, ad retinendam ſalutarem concordiam. Quamobrem non ſolùm vtilis, verumetiam neceſſarius eſt iuriſiurandi vſus, velut vltimum inter mortales præſidium tuendæ veritatis, quoties omnia probationum genera deficiunt. Credendum enim eſt, homines, qui aliquid frontis habent, diuini numinis teſtimonium non falsò inuocaturos.

Iuſiurandum autem, & iuramentum dicitur à iuro: quod propriè ſignificat, promitto me, adhibitis etiam teſtibus, ita ſeruaturum: ac ſi ius eſſet. Iam cùm nullum ſit præſentius teſtimoniū, quàm diuini numinis, fit, vt tum iurare dicamur, cùm Deum inuocamus teſtem.

Iuſiurandum eſt, *vt definit Ariſtoteles,* μετὰ θείας παραλήψεως φάσις ἀναπόδεικτος. vt Clemens Alexandrinus, ὁμολογία καθοριστικὴ μετὰ προσπαραλήψεως θείας. Vel, *vt Cic. li. 3. Offic.* adfirmatio religioſa, quoties quid quaſi Deo teſte adſeritur. Vnde & ſacramentum dici ſolet, quaſi ſacræ rei arctiſſimum vinculum, quod nullo modo ſit ludendum, *teſte Cic. ibidem, ſic dicente*: Nullum etiam vinculum ad adſtringendam fidem iureiurando maiores arctius eſſe voluerunt: vt indicant leges in XII. Tab. indicant ſacra, indicant fœdera, quib. etiam cum hoſte deuincitur fides: indicant notationes, animaduerſionéſque Cenſorum, qui nulla de re diligentius, quàm de iureiurando iudicabant. Ideòque etiam tanta erat apud priſcos iuriſiurandi religio, vt ſi quis quem re aut verbo læſiſſet, interpoſitione iuriſiurandi, quo eum, qui læſus erat, adiurabat indignum ea iniuria eſſe, & ei nolle factam ſatisfaciebat, atque purgabat. Plaut. Amphitruone:

Aut ſatiſfaciat mihi, atq. adiuret inſuper
Nolle eſſe dicta, quæ in me inſontē protulit

Itaque apud Terentium in Adelph.
Ego vestra hæc noui, nollem factum:
Iusiurandum dabitur, esse te indignum iniuria hac.

Iurisiurandi autem per Iouem, quod maximum erat, talis apud Romanos olim adhibebatur solemnitas: Lapidem silicem tenebat iurans, sic dicens. Si sciens fallo, me Diespiter (salua vrbe arcéque) bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Hoc autem seculo, sicut iuramenta temerè in caussis obulatibus, ac nullius momenti deferuntur: ita penè non habetur vlla solennitatis ratio, quæ vtique malorum hominum læsam consciētiam terrere posset à periuriis faciliter admittendis.

Iurisiurandi vsus triplex est, ex quo tria iuramentorum genera. Aliàs enim iuratur extra iudicium ad confirmādum contractus, & quæcunque negotia: videlicet, vt promissa seruentur: & hoc iusiurandum dicitur Extra iudiciale & Voluntarium, quia dependet planè ex arbitrio inuicem negotiantium, quatenus sit dandum & concipiendum. De quo tamen non loquitur Paul. *in l. iusiurandum, quod ex conuentione. in princ.* D. *de iureiur. vt quidam falsò putant*, sed *l.* 1. *& Constit. Fride. Imp.* Aliàs exiguntur iuramenta ad præparationem, vel etiam cognitionem iudiciorum rectè exercendam, ne quid per fraudem eorum, qui in iudicio versentur, incidat, quod euertat veritatem: vt sunt ea quæ dantur, vel calumniæ vel testimonij dicendi, vel cautionis, vel æstimandæ rei gratia, *iuxta l. si tutor.* D. *de in lit. iur.* item iusiurandum iudicis vel aduocati, *l. rem non nouam. C. de iud.* & quæ sunt his similia. Hoc autem iuramentorum genus Iudiciale & Necessarium rectè potest appellari: quoniam non vt præcedens relinquitur prorsus priuatorum arbitrio, quatenus dandum sit, vel non sit, cùm ex iure certam formam habeat, ac plerunque necessariò suscipiatur in iudicijs. Aliàs denique iuramentis vtimur deferente Iudice: vel etiam litigatoribus ipsis consentientibus in iurandi conditionem (semper tamen approbante iudice) ad explicandam semel totam litem. Vnde nūcupantur decisoria, quòd finem imponunt controuersiæ, vt actori decernatur, quod intendit, aut reo, quod excipit. Paul. eleganter dicit, eo modo propter rem iurari, *in l. quoties.* D. *de iureiur.* Propter rem autem (inquiens) iusiurandum exigitur (veluti de pecunia credita) cùm iurat actor sibi dari oportere, vel reus se dare non oportere. Idem est, cùm de pecunia constituta iusiurandum exigitur. *Hæc Oldendorp.* Hotomanus Iusiurandum duplex tantùm esse vult, Cōuentionale scilicet, & Iudiciale: illúdque ex pactione aduersariorum, siue extra iuidcium, siue in iudicio interponi: hoc ex iudicis vsu & auctoritate, *arg. l.* 1. *D. de iureiur.* Alij, & id melius, eius hæc tria genera constituunt: Iudiciale scilicet quod à iudice defertur: Voluntarium, quod à parte defertur in iudicio, vel extra iudicium, *l.* 2. *&* 27. *D. de iureiur. l.* 1. *C. eo. tit.* Necessarium, quod pars, cui delatum est, refert delatori.

Iusiurandum turpe, vel illicitum, non est seruandum. *Nouell. ne à mulieribus, quæ se prosti-* §. 1. *Consti.* 51. Euidentissimum peccatum est, id iusiurandum inferre, quod statim atque præstitum est, violandum sit. *Nouel. Vt sine vllo impedimento.* §. *quia verò magna versamur. Constitut.* 94.

Iurisiurandi illiciti absolutionem petere vanum est. *Vlpian.* De hoc iureiurando, *ait*, remittendo, nec est necesse adire Prætorem. Semel enim in perpetuum à Prætore remissum est, nec per singulos remittendum.

Iusiurandum calumniæ, vide Iuramētum calumniæ.

Iusiurandum in litem est, quod à iudice defertur actori eius rei, quæ in iudicium deducta est æstimandæ caussa. Et defertur plerunque ob dolum vel contumaciam aduersarij, ne in potestate eius sit, per fraudem ab inuito domino rem iusto precio comparare, *l.* 2. *&* 7. D. *de in lit iur.* Actori enim licet pretium facere iniustum: nec in omnibus iudiciis passim, sed vt lex, prætórve aut Princeps permiserit, *l. videamus.* §. *iurare.* D. *eod. & l. in actionibus eod.*

Iusiurandum defert, qui aduersario suo iurandi conditionem fert. Delatum verò iusiurandum dari, præstari, suscipi, remitti, recusari, referri dicitur. Iusiurādum autem remittit, qui cùm paratus esset aduersarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate suscepti iurisiu-

randi, *l.6. D.de iureiur.l.1.C.eod.* Refert, quia delatam sibi iurisiurandi conditionem in aduersarium transfert.

Iusiurandum in libris Feudisticis aliud est simplex, siue solitarium, quod solus litigator, siue dominus, siue vassallus præstat: aliud coniunctum, siue commune, quod, quidam sacramentalitium distinguendi caussa nominant, propterea, quòd coniuratores certo numero id præstant, qui Sacramentales (vt suo loco dicemus) appellantur, *lib. Feud. 1.tit.4.§.2.& tit.26 & lib.2.tit.33.§.2.* Rursus aliud est liquidum, quod Feudalitij scriptores appellant, sine mentione conscientiæ: cùm quis liquidò factum, aut non factum iurat: de suo videlicet facto affirmans. Aliud fortassis Arbitrarium dici potest, quia per verbum antiquæ Romanorum formulæ, ARBITROR, concipitur: cùm quis iurat se arbitrari non factum. quod ijdem scriptores, Iuramento conscientiam solam apponere, *lib.Feud.2.tit.33.§.2.& titu.58.§.6.* Ex Hotomano.

IVRISIVRANDI FORMVLÆ.

Iurisiurandi formulas varias concepit antiquitas. Ex animi sententia. *Cicero 2. Acade. & 3. Offic. & Leui. lib. 22. & 23.* Per Iouem lapidem, *Festus libro 10. Cicero lib.7. Episto.ad Famil. & hoc explicat. Polyb. lib.3. histor.* Formulam iusiurandi militaris doctissimè explicat A. Gell. *Noct. Atti. libr.16.cap.4.* quem perpendas. Sed hæc ad ius, quo vtimur, non pertinent: secundum quod quî concipi debeat, ex iis, quos indicabimus, locis, disces: quos notasse sat erit.

IVDICIS.

l.rem non nouam. in princ. C. de iudic. & Nouell.8.in fin. Ορκος διδόμενος παρὰ τῶν τας αρχὰς λαμβανόντων.

ADVOCATORVM.

d.l.rem non nouam.§.patroni.

TESTIVM.

c.præsentiam. ibi, veritate dicenda, de testibus in 6.

FIDELIS, SIVE FEVDATARII.

cap.1. de forma fidel. in vsib. feud. Ego iuro ad hæc sancta Dei Euangelia, quòd à modo in antea ero fidelis ei, vt Vassallus Domino: nec id, quod mihi sub nomine fidelitatis commiserit, pandam alij ad eius detrimentum, me sciente, *& ca. de forma.22.q.5.* Vide Cuiac. super his titu. tum & quæ diximus ex Hotoma. super hac formula, in voce Homagium. Sed audi, quid de improborum iuramento dicat senarius Græcorum:

Ανδρῶν δὲ φαύλων ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε.

Attamen audiat falsò iurans:

Θεὸν ἐπιορκῶν μὴ δόκει λεληθέναι.

IVSSVS, vel iussum, in quibusdã ab auctoritate distat.

Iussus enim negotium præcedere debet. Auctoritas verò etiam perfecto negotio interponi potest *l.25 §.iussum. D.de acquiren.hæred.§.tutor.Insti.de auct.tut.l.25. de legat.1.*

Iussus solo nutu sine verbo vel scriptura fieri potest, *l 92. §.1. de acquirend. hæred.*

Iussus pro permissu & voluntate accipitur, *in l si suspecta.§.quoniam. de inoffi.testam.& Iusti de nupt.in prin.*

Iussum in rubr. quod iussu, accipiendum est, siue testato quis, siue per epistolam, siue verbis, aut per nuntium, siue specialiter in vno contractu iusserit, siue generaliter: sed & si mandauerit, pater dominósve, item si serui chirographo subscripserit dominus, ratúmve habuerit quod gesserit, vel aliàs eius voluntate contractum sit, tenetur quod iussu, *l.1.D.quod iuss.l.5.D.de in rem verso.*

IVSTA quæ neque legibus, bonísve moribus repugnant, nec ab æquitate abhorrent, *vt l.95.§. naturalis. D. de solu. l.7.§.ait.D.de pact.* Eodem sensu, Iustæ exceptiones, *l 67 de reg iur.* Iusta caussa conuentionis, *l 56. D. de pact.* Iusta obligatio, *l 1. C si in caussa iud pig.*

Iusta hæreditas ea propriè dicitur, quæ iure legitimo, id est, agnato proximo obuenit: *ait Paul l 3.§ 2.D pro socio.* Varro autem *lib.2.De re Rust.* latius accepit pro ea, quæ iure, & quouis modo alicui obuenit. Iusta ætas dicitur, pro cuiusque quæstionis ratione, ea quam leges in ea caussa exquiruntur: veluti, in nuptiis duodecim & quatuordecim annorum: *vt est apud Neratium. in l. quod Seruius. 8. D. de cond. caus. dat.* Sic iusta ætas, cui pupillaris opponitur: pro pubertate, *apud Vlpian. l.16. D. de iur.fis.* Nec non illud

æquè non intererit, cuius ætatis sit is, qui se defert, vtrùm iustæ an pupillaris: nam pupillis etiam permittitur deferre. Iusta possessio, possessio bone fidei, *Iauolen. l.quod seruus.* 24. *D. de acquir possess.* Is, qui in tua potestate est, ignoranti tibi non corporalem possessionem, sed iustam potest acquirere. *Iustin.§.penultim. per quas perso. cuique acqu.* Item per alienos seruos, in quibus neque vsumfructum habetis, neque possessionem iustã. Sic iustus possessor, *l.* 13.*§ iustus.ff.de hæred.pet.* Hinc

Iustè possident, qui ex caussa titulóve possident, *l.* 3 *& ll.seqq. D. de public. & vide l.*11 *ff. de acquir. hæred. & l.* 22. §.1.*ff. de noxal.* Iniustè possidet, qui vi, aut clàm, *l.* 3. D *vti possid.*

Iustus error probabilis & excusabilis, *l.*2.*de minor.l.*4.*de vsuc.* Iusta ignorantia, *l.*76.*in si ff.de rei vind.*

Iustum pretium, æquum, & verum, *l.*3.*§.diui.* D.*de iur.fisc.l.*2. *C.de rescind. vendi.* Huic contrarium Iniustum.

Iustum testamentum, iure factum, & in quo solennia interuenerunt, *l.*22.*D.de acquir.hæred.* Iustus tutor, iure datus, *l.*27.*ff.de testam.tutel.*

Iusta sepultura dicitur, cùm terra corpus est conditum, *l.*39. *D.de relig.* At *l.*43. D.*eod.* iustum sepulchrum est, quod religione tenetur. Sic Lucanus lib.9.

Iusto date tura sepulchro.

Iusta seruitus, pro, seruitus bona fide vsurpata, id est, iure gentium, vel ciuili. *Africanus, l & generaliter.*28.*de nox.actio.* Et generaliter si alieni serui nomine, qui tibi iustam seruitutem seruiret, noxali tecum egerim. Aliàs iusta seruitus, *apud Teren. in Andr scen* 1. *act.*1. clemens & benigna.

Iusta libertas, plena, absoluta, perfecta. *Cice. in Topic. Vlpian.in Epito. titul.*1. *Theoph. §.fin. instit.de libert sic.in l.*29. *D qui & à quibus.*

Iusta vxor, legitima. *Vlpia.in l.si senatori.*31. D.*de rit.nupt.* Si senatori indulgentia principis fuerit permissum, libertinam iustam vxorem habere, potest iusta vxor esse. *Sueto.in Calig.* Mox L. Cassio Longino Consulari collocatam abduxit, & in modum iustæ vxoris pro palàm habuit. *Et in Vespa.* Antoniam libertam quondam dilectam reuocauit in contubernicum, habuítque etiam Imperator penè iustæ vxoris loco; Vide, Vxor aliâ iusta, infrà.

Iustum matrimonium est, si inter eos, qui nuptias contrahunt, connubium sit, & tam masculus pubes, quàm fœmina potens: sit & vtrinque consentiant, si sui iuris sunt: aut etiam parentes eorum, si in potestate sunt. *Vlpian.capit Institut.*5. Sic iusti liberi, legitimi ex iusto matrimonio, *l.*25 *D de capti.* Iustus pater, & iustus filius dicitur, qui ex legitimis nuptiis pater filiúsve est, *l.*25. D *de captiu.l.*44. D.*de ritu nuptia.l.*11.*&.*12.D.*de statu hominum.*

Iustus hæres dicitur, qui plenissimo titulo, & legitimo, hoc est, cognationis nomine accepit hæreditatem intestatò, quasi omnibus iuris partibus plenè hæres, *l.*3.*§.de illo.D.pro socio.* Iusta persona in litibus dicitur idonea, legitima ad agendum causam, *l.in vniuersis. C.qui dat. tut.poss.*

Iusti dies, Vide DIES iusti.

Iustus dolor, qui ex magna caussa ortus est, & excusationem meretur, *l si adulterium § Imperatores.* D.*de adulter.*

Iustum & honestum sicut non separatur: ita nec vtile & honestum, aut vtile & iustum, *l. quamuis mulier. D solut.matrimon l. semper in coniunctionibus.* D. *de ritu nupt.*

Iustum vadem, idoneum sponsorem interpretatur *Festus lib.*9.

IVSTA, operæ debitæ. *Cicer.Offic.*1. Est autem infima conditio & fortuna seruorum quibus non malè præcipiunt, qui ita iubent vti, vt mercenariis ad operam exigendam, & iusta præbenda.

IVSTA, sacra & ceremoniæ, quæ placandis manibus fiebant, id est, operationes denicales. *Vlpian l* 2. D. *de in ius voca.* Iustáve mortuo facientem in ius vocare non oportet. *Vlpi.l* 20. D. *de acq. vel amit.* Vt putà patrem sepeliuit, vel iusta ei fecit. Fictum inde vocabulum quasi manibus debeantur. itaque νομιζόμενα Græci appellat. *Cicer. pro Sext. Roscio.* Hunc miserum luctu perditum, qui nondum etiam paterno funeri iusta soluisset, nudum eiicit domo. *Festus*; Membrum abscindi, inquit, mortuo dicebatur, cùm digitus eius decidebatur. ad quod seruatum iusta fierent, reliquo corpore combusto. *Idem.* Porca quæ Cereri mactabatur, ab eo, qui mortuo iusta non fecisset,

set,

set, id est, glebam non obiecisset, quia mos erat eis id facere, prius quàm nouas fruges gustarent. Dicitur & Iusta ferre. Ouid.

Illa quæ positis iusta feruntur auis.

IVSTINIANVS Imperator. Vide illius vitam initio Hotom. *Comment. in Instit.*

Iustiniani noui, primum nomen fuit iuris ciuilis studiosorum, quo anno suorũ studiorum primò decorabantur.

IVSTITIA est habitus animi, cõmuni vtilitate conseruata, suam cuique tribuẽs dignitatem: *ait Cic. lib. De inuent.* 2. Quo sanè pertinet illa Tryphonini disputatio nobilis, *in l. 31. D. depos.* Et probo, *inquit*, hanc esse iustitiam, quæ suũ cuique ita tribuit, vt non distrahatur ab vllius personæ iustiore repetitione. Vel sic:

Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi, *l. 10. D. de iust. & iur. & Institut. in princ.* Hanc veram esse virtutis definitionem, ipsa verbi notatio declarat. Iustitia enim ex eo dicta est, quòd cuique ius sistat. Itaque negat Cotta, *lib. De natur. deor.* 1. ibi Iustitiam esse, vbi ius est nullum. Est enim, *inquit*, pietas, iustitia aduersus deos: cum quibus quid potest nobis esse iuris, cùm homini nulla cum Deo sit communitas? Vlpianum autem illo in loco censet Hotom. non virtutem habitúmq; humanum, sed eam, quam veteres Deam, Iouísque filiam faciebant, definisse primùm, quoniam eodem in loco scribit, Iurisconsultos esse sacerdotes Iustitiæ. sic enim locũ illum interpretatur idem Hotom. vt verba hæc (nam vt eleganter Celsus definit, Ius est ars æqui & boni) si parenthesi concludantur, & relatiuum CVIVS, nõ ad ius, sed ad Iustitiam referatur. non enim artis iuris, quæ illic definitur, vlli sũt sacerdotes, sed illius Deę, Iouis filiæ. Quare cùm Iurisconsulti Iustitiæ sint sacerdotes. sacerdotes autem non virium humanarum dicantur, sed deorum: eo loco Deam illam describi est verisimile. Præterea Ius, quod cõstat æqui & boni præceptionibus, à Iustitia descendere, atque appellari scribit ibidem Vlpian. de iuris disciplina, librísq; his nostris intelligens. Sicuti Scipio quoque apud Ciceronem, in lib. de Republ. disputauit, *auctore August. lib. de Ciui. Dei* 19. *cap.* 21. Cũ illud etiam, inquit, ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit. quod si ita est, aut ab humana, aut à diuina iustitia descendat, necesse est. ab humana autem non potest, quia nunquam in hac vita perfecta est. Voluntas enim illa, quæ si perficeretur, habitus, ac proinde virtus appellaretur, semper manet in sua, vt ita dicam, adolescẽtia, neque vnquam perficitur. Regula autem iusti & iniusti tradit ab illa imperfecta & imbecilla natura non potest. quod etiam Horatius his versibus significat:

Nec natura potest iusto secernere iniquum,
Diuidat vt bona diuersis, fugienda petendis.

Sequitur ergo, vt à diuina iustitia, quæ perfecta & absoluta est, ius hoc nostrum descendat, quo præceptiones suum cuique tribuendi, & regulæ iusti atque iniusti continentur. Eò accedit, quòd iustitia, quæ humana virtus est, non præceptio, sed obseruatio iuris est: *vt Cicer. lib. De legib.* 1. *declarat*: vbi ait, Iustitiam esse obtemperationem scriptis legibus, institutísque populorum: qua de caussa Fabricius & Aristides iusti nominati sunt.

Iustitia est duplex: Distributiua, quæ vnicuique suum tribuit meritum, & pœnam, habita personarum ratione. Commutatiua, quæ rerum communicationem per formas constituit, æqualiter ab omnibus seruandas, non distinguens personas. Quod tyro iuris diligenter obseruabit.

IVSTITIARII hodie sunt vmbra quædam illorum, qui olim νομοφύλακες apud Græcos dicebantur, designati ad custodiam iuris & æquitatis, *capit. ex literis De pignoribus.*

IVSTITIVM, iurisdictionis intermissio, vulgò *Vacations de Cour.* Cicer. ad Attic. *lib. 4. epist.* 86. Fauere iustitio, & omnium rerum licentiæ. *Gellius lib.* 20. *c.* 1. Velut quoddam iustitium, id est, iuris inter eos quasi interstitionem quandam, & cessationem. *Tertull. libr. de resurrect. carnis* Vbique, ait, iustitium est, quies rerum.

IVVENES, vide Ætas

K

K, QVORVNDAM nominũ notam esse, M. *Fabius scribit, libr.* 1. *cap.* inter redundãtes collocans. *Eodem lib. ca.* 7. idem in hęc verba, K, quidem, ait, in nullis verbis vtendum puto, nisi quæ significa, etiam vt sola ponatur. Hoc eò non omisi, quòd quidam eam, quoties *a* sequatur, necessariam credũt: cùm sit C. litera, quæ ad omnes vocales vim suam perferat. Verum orthographia quoque cõsuetudini seruit: idcóque sæpè mutata est. *Hæc ille.* Priscianus li. 1. K, inquit, & q, quãuis figura & nomine aliquam videantur habere differentiam cum c, tamen eandem tam in sono vocum, quàm in metro cõtinent potestatem: & K quidem supernacua est.

K, sola litera, in suscriptionib. Cõstit. Cod. Theod. & Iustiniani, significat Kalendas, vt refert Magno in Notis iuris. Significat etiam carissime, in earundem inscriptionibus geminata, KK, carissimi, eodem interprete.

Κακοξενίας, apud Lucanos tenebatur, qui occaso sole, diuertentes homines notos, ignotósque domo non exciperet (*vt scribit Alex. Neapol. lib. 4. c. 11.*) mulctámque eo nomine pendere cogebatur.

Καδδίσκος, vrna suffragiorum. Iulius Pollux, lib. 8. cap. 1. περὶ σκευῶν δικαστικῶν: καδδίσκος ὑμῖν ἦν, ait, ἐστιν ἀγγεῖον ᾧ τὰς ψήφους ἐγκαθιστᾶσαν.

KALENDÆ, *inquit Varr. lib. 5. de ling. Lat.* primi dies mensium nominati, ab eo, quòd his diebus Kalentur eius mensis Nonæ à Pontificibus, quintanæ, an septimanę sint futurę in Capitolio, in curia Kalabra, sic, Dies te 5. Kalo Iuno Nouella. Septem dies te Kalo Iuno Nouella, *Hæc illę.* Macrob. autem in 1. Satur. sic: Priscis temporibus, antequam fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patrib. in omnium notitiam proderentur, Pontifici minori hæc prouincia delegabatur, vt nouæ lunæ primum obseruaret aspectum: visúmque Regi sacrificulo nunciaret. Itaque sacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, Kalata, id est, vocata in Capitolium plebe, quot numero dies à Kalendis ad Nonas superessent, pronunciabat: & quintanas quidem, quinquies dicto verbo Kalo: septimanas, repetito septies prædicebat. Et hunc diem, qui ex his diebus qui Kalarentur primus esset, placuit Kalendas vocari.

Kalendæ primæ, secundæ, tertiæ, quintæ, dici putantur à Iurisconsultis pro vno, duobus, tribus, & quinque mensibus. *Celsus, l. liber.* 59. §. *si ita. De hære. insti.* Titius, si intra tertias Kalen. nauis ex Asia venerit, hæres esto. *Vlpi. l.* 1. § *si quis. D. de verb. oblig.* Si ita interrogatus, intra Kalend. quintas, responderit, Dabo idibus: non obligatur. Martia. lib. 1.

Atque intra puto, septimanas Kalendas
Mortes hæc tibi quatuor dederunt.

Video tamen Catonem in re Rustica primas Kal. dicere, pro primo die cuiusque mensis.

Kalend. Ianuar. primum anni diem factum Plutarchus scribit *in Problem.* quòd eo die primi Consules Regibus exacti creati sunt. Vnde etiam institutum constat, vt Consules deinceps omnes eo die magistratum inirent. Eundem Kal. diem festum ac religiosum fuisse, solennémque strenis dandis, *Sueton. in Augusto* his verbis significat: Item Kalen. Ianuar. strenam in Capitolio etiam absenti mittebant, *Et in Tiberio*: Item strenarum commercium prohibuit edicto, ne vltra Kalen. Ianu. exerceretur. Consueuerat quadruplam strenam, & de manu reddere: sed offensus interpellari se toto mense ab iis, qui potestatem sui die festo non habuissent, vltrà non reddidit. *Item*, Nullus à pœna hominum cessauit dies, ne religiosus quidem ac sacer: animaduersũ in quosdã ineunte anno nouo, *Zonaras lib. 11. de Augusto loquẽs*, Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτῷ ἐκείνῳ προσιόντες, οἱ μὲν πλεῖον, οἱ δ' ἧττον ἐδίδοσαν· καὶ ὃς προστιθεὶς ἕτερον τοσοῦτον καὶ πλέον ἀντεδίδου, οὐ μόνοις τοῖς βουλευταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις. Scribit etiam *Dio lib. 57.* moris fuisse inde ab Augusti tẽporib. vt Kal. Ia. in acta Imperato. iuraretur. Post Kal. autẽ Ian. die tertio, pro salute Principis vota suscipi solita scribit *Caius in l. si caluitur.* 233 *D. de ver. sig. & Plut.* qui Cicer. scribit natum esse, ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλενδῶν. ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν

θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος

KALENDÆ, Martij primus olim dies fuit. Itaque ignem nouum Vestæ aris incendebant, vt incipiente anno cura denuò seruandi nouati ignis occiperet. Eodem mense mercedes exoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auspicabantur, vectigalia locabant. *Hæc Macrobius primò Saturnal. ca. 12.* Constat etiam munera, quæ strenæ dicebantur, olim eo die mitti solita. Vnde illud apud Pompo. *l. sed si. 13. §. si vir. D. de donat. inter virum & vxorem.* Si vir vxori munus immodicum, Kalendis Martiis, aut natali die dedisset, donatio est. Tibul. lib. 3.

Martis Romani festæ venêre Kalendæ,
Exoriens nostris hic fuit annus auis.
Et vaga tunc certa discurrunt vndique pompa.
Perque vias vrbis munera, pérque domos

Plaut. in Milit. glorios.

Da mihi vir Kalendis quæ mittam cùm Martiæ venerint.

Martias Kalendas, inquit Festus, celebrát, quòd eo die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta est. Vnde Tibull. lib. 4.

Sulpitia est tibi culta tuis Mars magne Kalendis.
Spectatum è cœlo, si sapis, ipse veni.

Seruius autem in 8. Æneid. Martiæ, inquit, Kalendæ, fœminis dicatæ sunt. Horat.

Martiis cœlebs quid agam Kalendis? Iuuenal.

Munera fœmineis tractat secreta Kalendis.

Hæc Seruius. Iisdem etiam Kalendis pensiones agrorum præstari solitas, *patet ex l. defuncta. 58. D. de vsufru. & l. tertiam 19. C. Th. de actionib.* quippe cùm anni initiū apud antiquos fuisset.

KALENDÆ Quintiles, siue Iuliæ olim dies erat solemnis migrandi, id est, ex habitatione cum suis rebus disceden-di, tum etiam conductionibus prædiorum, *l. qui balneum. 9. D. qui pot. in pig. hab.* Qui balneum ex Kal. proximis conduxerat, pactus erat, vt homo Eros pignori locatori esset, donec mercedes soluerentur. Idem ante Kal. Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. & paulò post: Licet eo tempore homo pignori datus esset, quo nondum quicquam pro conductione deberetur. Id est, ante proximas Kal. Iulias. *Item in l. cùm in plures. 60. D. locati & l. cum ab eod. 41. de cont. empt. l. cum precario. 12. D. de preca* Martia 12. epigr

O Iuliarum dedecus Kalendarum,
Vidi Vacerra, sarcinas tuas vidi,
Quas non retentas pensione pro bina
Portabat vxor.

Cicer. 11. epist. ad Qu. Frat. Domus tibi ad lucum Pisonis Luciniana conducta est: sed, vt spero, paucis mensibus post Kal. Quintiles in tuam commigrabis *Sueton in Tiberio:* Senatori latum clauum ademit, quem cognouisset sub Kal. Iulij demigrasse in hortos, quò vilius post diem ædes in vrbe conduceret.

KALENADARIVM, dictus codex pecuniarum occupatarum, id est, fœnori collocatarum: quia Kalendis fenori dabantur: & patresfa. Kalendarum nomine præscripto, debitorum nomina perscribebant. *Seneca lib 13 epist.* Diuitem illum putas, quia in omnibus prouinciis erat, quia magnus ei Kalendarij liber voluitur. Horat. Epo. 11.

Omnem relegit Idibus pecuniam:
Quærit Kalendis ponere. Mar. VIII. Epig.
Superba densis arca palleat nummis,
Centum explicetur pagina Kalendarum.

Quemadmodum autem collocabantur Kalendis pecuniæ, sic etiam exigebantur. qua de caussa tristes & celeres appellantur. Horat. Sat. 3. lib. 1.

Qui nisi cùm tristes misero venêre Kalendæ.

Quid. lib. 11. De temed. amot.

Qui puteal, Ianúmque timent, celerésque Kalendas.
Torqueat hunc æris mutua summa sui.

Peutarch in lib. περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι. Οἱ δ' ἀναμνήσει τῶν Καλενδῶν, καὶ τὰς νεομηνίας ἱερωτάτην ἡμέραν οὖσαν, ἀποφράδα ποιοῦσιν οἱ δανεισταί, καὶ στύγιον. Hinc

Kalendario præpositus seruus, *in l. pen. D. de reb. cred* pro fenerandis exigēdisque pecuniis. Et

Kalendarium exercere, *l. vxorem. 41. §. legauerat* D. *de legat. 3. Hinc*

Kalendario destinatæ pecuniæ, id est, fenerationi, *l. 61. D. de de leg tertio.* In Kalendarium conuersa pecunia, id est, fenerationi, *l. 39. § negligentia. D. de admin.*

tur. Sic accipitur Kalendarij nomen *in l.vlt.D.de pecul.l.6.D.de inst.vel instr.l.C.3. de compensat l vlt.D.de munerib & honorib. & alibi persæpe.*

Κατὰ πόδα, *l.2.C.de vet.iur.enucleand* id est, ad pedes, iisdémq. vestigiis. Vide li 3.

Κηδεμὼν, & tutorem, & curatorem si significat *quo verbo vsus est.Iurisconf.l.2.D. qui petant tuto.*

Κύκλος annorum xv. reuolutio, *Nouell. 142.Euagrius lib 4* τῶ κύκλων τῶ ἐπινεμήσεων.

L

ABES in agris hiatum, & discessionem terræ ac χάσμα sonat, *l.15. §. Seruius. & l.fi. D.locat.* Cicero lib. 1. de Diuinat. Delata etiã ad Senatum labes agri Priuernatis, cùm ad infinitã altitudiné terra desedisset, &c. Item in alio eiusdem libri loco: Tantóque terræ mótus in Liguribus, Gallia, compluribúsq. insulis totáq. in Italia factos esse, vt multa oppida corruerint, multis locis labes facta sit, terræq. desederit, Sic *apud Liuiũ.li.42.* Dextra pars labe terrę in aliquãtum altitudinis diruta erat. *Quintil* Non enim vulgaris illa labes frumenti fuit, nec qualis aliàs accusari ab agricolis solet perfidia terrarum.

LABI dicuntur facultatibus, qui ad inopiam rediguntur, siue casu id acciderit, siue bona prodegerit, sic vt soluendo non sint, *l 2.§. eod. D. de admi. rer.ad ciuit perti.l.6 §.1. D.de admi.tuto.& vide l. 4.D.vt in possess.leg.*

LABORVM, seu Labarũ, magnũ erat vexillũ, vulgò etiam laborum solutio, siue καμάτων λυτήριον dictum, *vt Nazianzenus scribit in 1.Stelitentica:* & Sozomenus li.1.c.4. λάβωρον vocat. Vnde *in Actis Nicenæ II. vt testatur. Iac.Cuia.* signum quod Sozomenus historiographus Constantinũ in crucis visum conuertisse memorat, dicés: Iussit viros eruditos ex auro & lapidibus pretiosis in vexillũ crucis trãsformare, quod laborum vocatur. *Hermias huius verbi meminit his verbis,* θάτερον δὲ τῶ σκήπτρων, ὃ ῥωμαῖοι λάβωρον καλοῦσιν. Quidam volunt Laborũ fuisse exercitus summũ vexillũ, quod Imperatori præferri, & à militibus adorari solebat, & circiter Adriani tépora vsurpari cœptum. Labara in plurali nominat *Tertull.in Apolog.* Sipara illa vexillorum & cande: labarorum stolæ cruciũ sunt ita enim legẽdũ vult *Ios.Scal.in Fest.* in voce Stipatores. Vet cod. labarorum, cantabrorum, quod & extulit. *Arnobius* his verbis, Nam & signa ipsa & cantabra & vexilla castrorum quid aliud, quàm inauratæ cruces sunt & ornatæ? Prudentius in carmine, de Constantino, qui crucis signo Labarum ornauit:

Christus purpureũ gẽmanti textus in auro Signabat La arum. Hinc tamé Gręcorũ illorum opinio refutari videtur, qui Laborũ præcisè dici putant, pro soltio Laborum, καμάτων λυτήριον, vt suprà ostendimus, Formam eius copiosè describit *Eusebius lib. 1. de vita Constant.* vim autem & effectus, eiúsque custodes lib.11. Hinc

Laborum præpositi, *rub.C.de præpos.labor.lib* 12. qui laborum, vt quæque pars in acie laborabat, in eam quasi auxilij & liberationis vice inferebant: huícque rei, Eusebio teste, iam olim à Constantino præpositi erant milites L. qui vt ex C. Th. liquet, ex protectoribus & domesticis erant: & ob id post tit. de domest.& protect. datur tit. de præpos. labor.

LABRA sunt crateres lapidei, quibus aqua saliens ex siphunculis concipitur. *D.de actio.empt.& vend.*

LABRATVM, osculum appellatur principis, ab antiquo Glossematorũ scriptore, his verbis: Labratũ: φίλημα βασιλικὸν, ἀσπαστικὸν βασιλέως, sed patiẽdi sensu accipiendũ est, vt id accipiat princeps, nõ det. Dicitur autem à labris, vt osculũ ab ore. Id in cõstitutionibus Codicis appellatur adoratio, & veneratio principis, purpuræ & imperij, *l.3.de consulib. l.1. C. de app.præf præ.l.1. C.de app.præf vrb.l.1. C.de præp sacr.cub & aliis plerisque locis.*

LABORARE, pro angi, solicitũ esse. *Vlpi.in l.1. § idẽ Pomponius. D.de dol.mal.* Veluti (inquit) si stipulatio tam turpis dolo malo facta sit, vt nemo daturus sit ex ea actionem: non debere laborare me vt habeam de dolo malo actionem.

LAC dicitur fructus industrialis, *Bar. l.1 & ex diuerso.D.de rei vindic.* éstque in pecoris fructu, *§. in pecudum. Insti.de rerum diuis l in pecudum D de vsuris.*

LACCARII, *in l.1 C.de excus artif.* qui fossas, vel puteos effodiunt, οἱ τὰ λακκία ποιοῦντες, *vt interpretantur Basilici*

inter-

interprete lib.54.titul.6.

LAICVS, popularis, vulgò secularis, *c.1.de procur.l 6.c duo sunt.12.q.2.*

LACVM à stagno in edicti prætorij interpretatione Vlpianus eo separat, quòd lacus perpetuam habeat aquam, stagnum temporalem ibidem stagnantem, *l.vnica.D.vt in flu.public.l vnic.D.de ripa.muni.* Vnde Lacum perpetuum meritò dixit Iuriscos *l.23.§.1. D.de seru.rust.* Planè lacus dicitur etsi aquam perpetuã non habeat, sed quæ aliquando arescat, *l.12.D.de acq rer.dominio l.24 de aqua & aqua plu.l.28.D.de serui.vrb.*

Lacus piscatorij, *l.4.§.lacus.D.de censibus.* Huiusmodi erat lacus Lucrinus, qui publicè fruendus dabatur, *auctore Festo l.10.ad fin.*

LACCVS, pro vase torculario, *vt existimat Bud.ad l.27.§. vlt. D.ad leg.Aquil.* Item si tectori, *inquit Vlpianus*, locaueris laccum vino plenum curandum, & ille eum pertudit, vt vinum sit effusum. Iac.Cuiacius Obser.lib.10.c.9.labitur eò vt existimet Laccum eo in loco aliud nihil esse, quàm quæ vini cisterna dicitur, *l.vulgaris § sed si de naui.D de furtis.* quam in terra defossam tectorio inducere & incrustare intus forisque solebant: quod his Suidæ verbis confirmat: Ἀθηναῖοι καὶ ἄλλοι τῶν ἑλλήνων ὀρύγματα ὑπὸ τὴν γῆν ποιοῦντες ὀρέχθρα, καὶ στρογγύλα καὶ τετράγωνα, καὶ ταῦτα κονιῶντες, οἶνον ὑπεδέχοντο καὶ ἔλαιον εἰς αὐτά. καὶ ταῦτα λάκκους ἐκάλουν.

LACERTVS, piscis. Meminit eius Iurisconsultus in *le.qui penum.D.pen.lega.* Lacertos (Pand Flor lacertos) inquit cum iniuria sua contineri.

LAMPADARII, *in l.fin.C.de diuer.offic.lib.* 12. deputabantur sacris scriniis vt in eis faces siue lampadas accendi curarent. Alij fuerunt Lampadarij in officio præfect. Prætorio, & quæstoris exercitus, *vt refert Iulianus Patritius in Epitome Nouell.* 38. *& vide Iustinianum in Edictis*

LANA à Græco λῆνος deducitur, *vt vult Ios Scal in Var.* seu λᾶνος, vt Doribus, quod & lanam significat, *vt ex Polybio & Callimacho probat Var ling Lat.l.4.* Addam & ex Æschylo in Eumenidib. his verbis: λήνει μεγίστῳ σωφρόνως ἐστεμμένον, Ἀργῆτι μαλλῷ, τῇδε γὰρ τρανῶς ἐρῶ. Hinc & λανισταὶ, οἱ κτενισταὶ apud veteres dicebãtur, qui carebant, id est, carminabant lanam. Lanæ autem appellatione (*inquit Vlpian.l.70.D.de leg.3.*) id continetur quod tinctum non est, sed αὐτοφυὲς, siue ea facta sit, siue infecta: sed & ea quæ neta est, hoc nomine comprehenditur. Itaque lanæ appellationem eatenus extendi idem Vlpianus vult, quod ad telam peruenisset, siue succida sit, siue lota, modò tincta non sit. *Vide etiam Paul.lib 3.Sent tit.6.*

Lana legata, vestis ex ea facta non debetur, *l.88.D.de leg.3.*

Lana de ligno, Græcis ἐριόξυλον, *vt scribit Vlpianus l 70.§.2.de legat.3.* aliàs βαμβάκιον & βάμβαξ, seu πάμπαξ. Est autem lanugo, quæ ex fructu interiore bombyce gossipij seu xyli, fruticis cuiusdam apud Arabas, & eos qui sub cynosura sunt, netur, qui instar barbatæ nucis, aut cotonei mali est: vnde & nonnulli Cotoneum vocant. *Huius meminit Plinius lib.19.cap.1. & Pollux lib.7 cap.* 17. Theophrastus quoque apud Indos & in Arabia arbores ἐριοφόρους, id est, laniferas esse scribit, *lib.4.c.9.hist.*

Lana tingendæ purpuræ destinata, puræ appellatione non continentur, *authore Vlpiano in fin.l si cui lana.§.vltim. de legat.3.*

LANEA vestimenta, *leg.* 23.§. 1.*D.de aur.& arg.leg.* Laneum corpus.*l.26.D.de acq.rer.dom.*

LANIFICÆ mulieres, quæ lanæ artem exercent, *l.12.§. sed an de fund.instr l velle.* Consultus, ait, de mulierib. lanificis, an instrumento continerentur.

LANIPENDIA mulier, *Paulo in l sed si vir ex lana.D.de don.inter vir.& vx.* non est, quæ lanam pectit, aut carpit, sed quæ lanificis lanam præbet, totiúsque lanificij curam gerit. Sic enim in veteribus glossis legitur, Lanipédius, σταθμοῦχος ἐρίων. Ob ídque adiecit Paulus, tanquam est enim non nisi impropriè lanipendia, quæ non de sua, sed de viri lana vestimenta curat fieri.

LANISTÆ, magistri atque institutores gladiatorum dicebantur, *teste Budæo.* Horum genera, cùm in Iure ciuili fiat eorum mentio haud infrequens, idem diligentissimè explicauit in prioribus Anno.*ad l.athletas de iis qui not.infam.*

LANDGRAVII, vide Grauio.

LANX, in XII. Tabul. vas escarium,

ducitúrque à latitudine. Hanc legem amplissimè interpretatur Pratæus lib. veter Iurisprudent.4.

LANCE & LICIO, vide Furta per lancem, liciúmque.

LAPIS, præter vulgatam significationem sumitur etiam pro loco eminenti & tanquam suggesto, vnde præco prædicabat atque vendebat. Pollux. ὁ δὲ τόπος πρατὴρ λίθος, καὶ πωλητήριον. Inde emptos de lapide Tribunos, vt seruos venales dixit contumeliosissimè Cicer. & Plaut.

In eo ipso astas lapide vbi præco prædicat.

Sic Columella lib.3. seruū de lapide noxium appellat, id est, nō frugi bona; sed qui noxæ deditus sit. Vel de lapide noxium, inquit, posse comparari putat. Athenienses sic interdum suggestum vocabant, vt apud Aristoph. τῷ λίθῳ προσέσταμεν.

Lapis stratus, quadratus, structilis, *l.6. §.modus.D.si seruit vind. & alibi sæpè.*

Lapis, pro miliario, hoc est, mille passibus, aliquando accipitur. *Martianus de excus. l propter litem.* Ne vltra centesimum lapidem tutelam gerat. *Sic §.qui excusare. Instit.eo.* Huius caussam explicat Brussonius *lib.3.Antiq.*

Lapilli, quo distent à gemmis, & quo ab his margaritæ, *Paulus ostendit in l. & si non sunt § peruenia mus.vers.Gemma autem dicatur. & arg legat. Vide Vallam ad finem lib. Elegant. sexti.* Bart. annotauit, *in l si § species.D. de publ.* lapillos non venire lapidum appellatione. Vide Gemmæ.

Lapilli actus prohibendi gratia, inhibendíque operis caussa fiebat, *l.5. §. me minisse.D.de op.no.nunt.*

LAPIDARII *in l.5.§. si interdum. D.commod.l.fi.D de iur.immu.l.2.de excus. artif C.Th.* qui lapidibus excidendis operam suam locant.

LAPIDICINÆ, aut lapicædinæ, loca cæsis lapidibus execta Græci λατομίας, & λιθοτομίας appellant: vnde vocabulum fictum apparet. vt corruptè legi vulgò videatur Lapidicinæ, cum apud alios auctores, tum apud Iurisconsultos *in l.9.§.2. & l.13.§.5. D.de vsuf.l.32. D. de iur. dot.*

Lapidicinæ marmoreæ, *l si D. de pact. dot.l.7.§. si vir.D.sol mat.* Nam & marmorum lapides dicuntur, *l fi.§ fin.D qui pot. in pign.*

LAPSA hæreditas quæ fit, interpretatur *Vlp.in §.si locupleti. & in l verum.de mino.*

LARDVM appellatione carnis an veniat, *docet.Bart l.1.C.de erogat.milit.annona.per illum textum.*

LARES à Lare Nympha, reputabantur apud cæcas Gentes, gemini dij familiares, alter bonus, alter malus, vnicuique homini designati, vt curam eius peculiarem haberent: ideò Genij & Penates appellati. Hos enim domi quisque paterf. colebat, quasi peculiares Deos in Lario, hoc est, loco & sacrario domestico. His ara & focus consecratus erat, ex quo illud, pro aris & focis pugnare. item illud Celsi. *l.38.D.de rei vind.* Finge pauperem, qui si reddere id cogatur, laribus, sepulchris auitis carēdum habeat. Refert autem Lampridius, Alexandrum Seuerum Imperatorem, primùm in Lario suo coluisse Abrahamū & Christū.

LARGIANVM Senatusconsultum, vide Senatusconsultum Largianum.

LARGIRI, pro sufficere, *l.11.§.si filio.D.ad leg.Falcid.* Alter autem qui non est oneratus, vt substitutus, licet portio largiatur eius, non in solidum conueniatur propter calculi confusionem. *Sic l. 14.§.post annum. D. quod metus caussa l.3. D.de minorib.l.35 D.de adult. l. 2. C.de in integ.restit.l.1.C.si aduers rem.iud.*

Largiri annuum præstationem dicitur reditus. *l.25.in fi.D.ad leg. Falc.l.21 §.2.de annu.lega.* ex quo annua præstatio redigi potest.

LARGITIONES sacræ, pro thesauris munerationum, &(vt vulgò loquitur) financiis, *l.fin.C.de iis qui ex public.ratiocin.l.1.C.de canon.larg.tit.* hæc interpretatio probatur *ex l.10. C. de palat.sacra larg.* Nam qui in ea rubr. palatini sacrarū largitionū vocātur, hi in d.l. 10. palatini sacrarū munerationū ratione tractantes appellātur, vt man.cod.habent. *Symmac. lib 1.epist.29.* Palatini sacrarum munerationum Amicus & Castor quæstus publicos ementes, &c. Sed & munerationum sacrarum comites *in l.2.C. de commeatu. lib.12.* appellantur, qui aliàs Comites largitionum vocantur.

LARGITIONALES tituli, *l. 12. C de vectig.* Et Largitionale aurum, *l.3.de suscept.l.10.C.*

Largitiones principis, *l.21. C.de adpel.*

l.12.

l.11 §.sin autem vtraque.C.de iudic. Hinc

LARGITIONALES, Comitũ apparitores, *Cuiacio in Rubr.de palati sac. largitio.lib.12.C* Hi etiam Priuatiani dicuntur, vt idem refert.

LASCIVIA, incontinentia, petulantia quædam hominis alacritate nimia intemperantis. *Vlp. l.4. §.1. D.ad l. Cornel.de sicar.* Cùm quidam per lasciuiã causam mortis præbuisset: quod Cuiac. *tract.de Afric.8.c.& hæc distinctio.* refert ad id quod de Othone scribit Sueton.c. 2. eum vagari solitum noctibus, atque inualidum quenque obuiorum, vel potulentum corripere atque distento sago impositum in sublime iactare, quod Italis est *Sbalzar*, Gallis *Berner.* de quo illud Mart.lib.1.

Ibis ait extenso missus in astra sago.

De hácque specie lasciuiæ diuum Hadrianum intellexisse illo rescripto, quod d.l.4.continetur. Alij ita exponunt, veluti si quis cantharidas alicui Veneris excitandæ caussa dederit. *Idem Vlp l.15.§.1. D.locati.* Idémque dicendum, si exercitus præteriens per lasciuiam aliquid abstulit.

LASER, cui Paulus meminit *in l.5. D.de pen.legat.* succus est caudicis, vel radicum virgulti eius, quod Latini laserpitium Græci σίλφιον vocant: magnificus in vsu medicamentísque, & ad pondus argentei denarij pensum: *vt Plin. scribit lib.19.c.3. Laseris meminit etiam Marcian. in l.16.§.6.D.de publica & Colum.l.6.c.17. Isidor.lib.17.C.9.* Quidam Laser ad nos afferri contendunt, & in primis Guarchias ab Ortho, Indiæ Proregis medicus, in libell. quem de aromatibus in India nascentibus scripsit, inibi etiã asserens nihil à laserpitio Asam fœtidam nostram differre, imò prorsus hæc eadem esse. Sed de his amplius esse pronuntiandum censeo, præsertim cum *apud Strabonem lib.vltim.Georg.& Plin.lib.19.cap.3.* legamus, illorum iam temporibus hoc aromatis genus rarissimum fuisse, nec omnibus tritum, imô Romæ penes vnum Neronem fuisse.

LATA culpa est, quæ minimæ diligentiæ est (vt Latini Dialectici loquuntur) repugnans: vt Græci μαχομένην: quippe quæ summæ diligentiæ, cui minima diligẽtia opponitur, sit consequens. Itaque qui minimam diligentiam debebat, eam si non adhibuit, non culpa lata esse dicitur: quæ doli finitima est: quod & Celsus *l.quod Nerua. D.deposi.* demonstrat: vbi ait, eum qui minimam diligentiam non adhibet, fraude non carere. Atque hoc nimirum illud est, quod ait Paulus *in l.226. D.de ver.sig.* Magna negligentia, culpa est: magna culpa, dolus est. Quod sic accipiendum, vt minima negligẽtia pro nulla numeratur: sed magna negligentia dũtaxat, quæ siue summa, siue mediocris, siue minima diligentia prætermissa sit, culpa est: magna autem culpa doli speciem habeat: *vt l.1.D. si mens.fals.& l.si fideiussor. 29. D.mandati:* vbi Vlpian.ait, dissolutã negligentiam prope dolũ esse. *Itemq.l.1.§.§ quoque.3.de obli.& act.& l.quæsitũ. 8. §. 3.ff.de precar.* vbi idẽ scribit, eũ, qui precario rogauit, nullius culpæ nomine teneri, nisi eius quæ dolo proxima est: quod nemo non videt ad latissimã culpam & minimam diligentiam pertinere, *& item in l.213. & l.223.D.de verb.sig.* Lata culpa est, nõ intelligère id, quod omnes intelligunt. veluti, meum frumentum aut vinum apud te depositum, corrumpi: nisi illud interdum moueatur, hoc repleatur. Si tamen ne hanc quidem diligentiam in tuo adhiberes, extra culpam esses. quoniam *(vt Iustinianus ait)* qui negligenti amico rem custodiendam tradit, non ei, sed suæ facilitati id imputare debet, *§. pen.eod. infrà eod.* Item, si cùm tibi mandassem, vt mihi certum hominem emeres, & tu gratia ductus, passus sis alium emere. *Vlpian.in l.si procurator.8.in fi.D. mand.* scribit hanc latam esse culpam: aut cùm fideiussor pro debitore soluisset, neque eum, cùm posset, certiorem redderet, *l.si fideiussor.29.D.eod.*

LATA FVGA, species est exilij, cuius meminit Marcianus *in l. exilium. D. de interdict. & releg.* Qui autem exilio damnabantur, aut certus iis locus à iudicibus destinabatur, quo exularent: quod est relegatio. In eum locum cùm veniebant, fiebant eius ciuitatis ciues, & tum demum Romanam ciuitatem amittebant. Aut locorum omnium, præter certum quendam, aditus permittebatur: quod erat aquæ & ignis interdictio. *Ammianus Marcellinus:* In corpore, inquit, immaculato, lata fuga damnatus est. Quod relegationi diuer-

ſum videtur: quam intelligunt Iuriſconſulti, cùm in inſulam aliquis, vel locum alium mittitur ad tempus, ſicut in quinquennium. *Vide Vlpian. in l. relegatorum. eod. tit.*

LATERES ſimpliciter non ſignificant lapides, vt interpres exponit, in leg. ſi venditio hominis. §. *firmius. de a ction. empt.* Nam hi ex terra albida & cretoſa fiebant, ſiue etiam rubrica, aut maſculo ſabulone. *Vide poſt. Vitr. lib. 2 c. 3. quod eſt de lateribus, Budæum in l. ſi fratres pro ſocio.*

LATERE hoc, & Latere contrario Iuriſconſulti vſurpant, cùm duæ contrariæ ſunt certi generis ſpecies, quarum cõtraria ratio eſt: *veluti in l. 118. D. de ver. oblig. & l. 11 D. de damn. inf. & l. 49. §. 2. D. de fideiuſſ. & mand.*

ex LATERE, ſiue ex tranſuerſo cõiungi veniréque nobis dicuntur fratres, ſorores, liberíque eorum, nec non & patrui, amitæ, auunculi & matereræ, & qui ex his procreantur. *l. 1, D. de gradib. Inſtit. de gradib. cogn. l. 1. D. de rit. nupt. §. inter eas. Inſtit. de nupt.* Hos ex lateribus cognatos vocat Paulus, *l. vlt. §. ſunt & ex later. D. de gradib.* & ex tranſuerſa linea venientes, *Imp. in l. 21. C. de inoffic.* Hinc & tranſuerſos gradus idem Paul. vocat *in d. l. vl. §. idem in tranſuerſis.* Conſt. Harmenop. lib. 4. τοὺς ἐκ πλαγίου vocat, hóſque ita definit: οἱ μήτε ἡμᾶς γεγεννηκότες, μήτε ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, τῆς δὲ αὐτῆς γενῆς καὶ ῥίζης ἡμῖν κεκοινωνηκότες· οἷ ἀδελφὸς ἀδελφή, θεῖος θεία, ἀνεψιὸς ἀνεψιά, ἐξάδελφος ἐξαδέλφη, καὶ οἱ ἐκ τούτων κατὰ γένεσιν. quod videtur ſumpſiſſe ex Nouel. 89. & 118. Theophilus eos etiam τοὺς ἀπολοξότητος ἐρχομένους vocat.

LATERALIA (non Lateraria) viatoria, capſulæ videntur eſſe, in quibus ad ephippium vtrinque loro ſuſpenſis, ea quæ nobis in itinere neceſſaria ſunt, recondimus. *Scæuola l. 102. D. de lega. & fid.* 52. Vxori meæ lateralia mea viatoria, & quicquid in his conditum erit, quæ mẽbranulis mea manu ſcriptis continebantur. *Item.* Hic chirographa debitorum & pecuniam cum eſſet profecturus in vrbem, in lateribus cõdidit. *Item:* Alia chirographa prædiorum & pecuniam in lateralia condidit.

LATERCVLVM, codex in quo ciuilium & militarium dignitatum adminiſtrationúmque ratio, item mandatorum principalium, & promotionum, & conſuetudinum notitia perſcripta eſt: ſic dictum, quòd in eo laterent arcana, vt volunt quidam. Hinc etiam Græc: *ad l. 5. C. qui mil. poſſeſſ. & l. vlt. C. de offi. mag. off.* οἰκειακὸν videntur interpretari. Alij tamen dictum volunt quaſi πλινθίον, id eſt, quadrum, quod ſacri laterculi fuerint ſcrinia quatuor, *vt conſtat ex Nouel. 8.* Huc adde hæc Cedreni verba ἡ παρὰ Ἕλλησιν ἰταλὴ πλίνθος, laterculum παρὰ ῥωμαίοις λέγεται. ἣν δὲ πλίνθος ὀνομάζει, ἐφ' ᾧ τότε τῆς βουλευτῆς καὶ τὰ τῆς στρατευμάτων ὀνόματα ἀπεγράφετο. Duplex autem memoratur laterculũ. Maius quod apud Principem ſeruabatur ſub cura primicerij notariorum, *leg. 1. C. de offic. præf. prat. Afric.* Minus, quod ſub cura & ſollicitudine Quæſtoris erat, *leg. 1. & l. 2. C. de off. quæſt.* vbi Theodoſius: Totus minoris laterculi dignitates, hoc eſt, inquit, præfecturæ, tribunatus omnes, & præpoſituræ caſtrorum, Laterculi ſcrinium ſacrum memoratur *in l. vlt. C. de off. magiſt. offic.* Et hoc ſenſu Tertull. aduerſus Valent. Ex eorum laterculo, id eſt, ex eorum albo, & in reges & in ſacerdotes allegere conſueuerunt. Teſtatur etiam Iac. Cuiacius habere ſe librum Victurij de ratione Paſchali, in cuius extremo per iudicem conſulum diem Paſchalis ſubnotatur, iſque Index Laterculus Paſchalis inſcribitur, quem Sigibertus Theophilo Alexandrino tribuit. Laterculũ autem vet. Gloſſ. eſt ἐπίσταλον, καὶ στρατιά.

LATERCVLENSES, qui præerant eis codicibus edendis & ſeruandis, *l. 3. C. de præpoſ. ſacro. ſcrin. lib. 12.*

LATICLAVIVS, is eſt, qui πλατύσημον, id eſt, latum clauum gerit, ad diſtinctionem Auguſticlaúij: ſícque vſurpatur à Gaio *in l. nuper 41. D. de donatio. inter virum & vxorem & Imp. Alexand. in l. ſi. Rufinus. C. de teſtam. mil.* Quid autem ſit latum clauum gerere, vide in dictione Clauus.

LATINÆ feriæ. *Pompon l. 2. §. 17. D. de orig. iur.* Quoties autem (magiſtratus extra vrbem) proficiſcuntur, vnus relinquitur, qui ius dicat, is vocatur Præfectus vrbi. qui præfectus olim conſtituebatur: poſtea ferè Latinarum feriarum cauſſa introduct⁹ eſt, & quotannis obſeruatur. hæc ille. Celebrabantur hæ feriæ

à Latinis

à Latinis ciuitatibus septem & quadraginta, quæ cum populo Rom. in Albanũ montem quotannis conueniebant ad tantum Ioui Latiali sacrificandum: ex Tarquinij Superbi instituto, *vt Dionys. Halic. tradit lib.* 4.

LATINI Iuniani liberti dicebantur olim, qui medium libertatis gradum erant adepti: *vt ait Iustin. sub tit. de libert.* Quod vt intelligamus, illud scire oportet, olim in Latium deduci solitas colonias partim eorum qui nomina dabant, partim eorum quibus aqua & igni interdicebatur: *auctore Cicer. in ea pro Cæcina & pro domo sua*: vbi hoc adscribit, eos qui deducebantur, cùm essent in eas ciuitates recepti, Romanam ciuitatem amisisse. Et hoc est, quod ait Boëtius in Topica Ciceronis, ista in Latinas colonias profectione, mediam capitis diminutionem contingere. Quæ cùm ita sint, apparet eos, neque connubij, aut testamenti, aut mancipij, aut nexas aut patriæ potestatis ius, quod proprium erat ciuium R. habuisse. Cùm enim Romana ciuitas eis adimeretur, ea quæ ciuitatis illius erant propria (vt hæc quæ diximus) amittebant. Hi dicebantur Latini colonarij, itáque ab Vlpiano c. 19. appellantur. Augustus autem cùm ciuitatem Romanam seruis contaminari videret (quod etiam Dionys. Halicarnassæus lib. 4. conqueritur) eos multis difficultatibus à libertate iusta remouit. nam & de numero, & de conditione, & differentia eorum qui manumitterentur, curiose cauit: vt Suetonius in eius vita testatur. Hinc nata lex Ælia Sentia, hinc Furia Caninia de quibus suo loco diximus. hinc Iunia Norbana quatuor post eius mortem annis, imperante Tiberio, à Marco Iunio Silano, Luc. Norbano Balbo coss. lata: quos æuo suo Consules fuisse *Plin. lib.* 11. *c.* 87. testatur, qua lege constitutum est, vt ij serui, qui neque censu, neque vindicta, neque testamento, sed aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione liberi fierent, non ciues Romani, sed eorum iure quo Latini coloni essent. Vlpianus autem in Institutionibus dispersè variis in locis declarat eos, neque testamenti faciendi, neque connubij, neque patriæ potestatis, neque tutelæ recipiendæ ius habuisse: eósque Latinos Iunianos ad Colonorũ similitudinẽ appellat. nã & Iustin. *in l. C. de Lat. li.* Latinos libertos ad similitudinem antiquæ Latinitatis, quæ in Colonias missa est, inductos scribit. *De his etiam vide Isidorum lib. 9 cap. 5.*

Latinam libertatem sustulit Iustinianus, *l. vnic. C. de Latin. lib. toll.* vbi de eius origine.

LATIA duo in iure legi scribit Seruius in illud Virgilij:

Qui Latio antiquo fuerit status.

Vetus & nouum, sic sane vt duo ciuium genera, & veteres & noui. Et noui sũt qui per Latium, aut beneficio principis in ciuitatem venerunt, *vt Plinius definit in Panegy.* Hi cognationum iura non habebant, illi habebant: & hac ratione illis quidem hæreditatum vicesima remittebatur, his irrogabatur quasi extraneis hæredibus, ante constitutionem Traiani, quæ onere vicesimæ etiam nouos ciues liberati voluit, quib. beneficia Principis, aut per Latium ciuitas obuenisset. Latium antiquum definit *Plin. lib.* 3. *cap.* 5. Latium antiquum à Tiber: Circeios seruatum est mille passuum quinquaginta longitudine.

LATITARE est, *ait Vlpianus, non vt Cicero definit.* turpis occultatio sui. potest enim quis latitare non turpi de caussa: veluti qui tyranni crudelitatem timet, aut vim hostium, aut domesticas seditiones, *l. 7. §. D. Quib. ex caus. in poss. &* §. 4. Latitare autem est, cum tractu aliquo latere: quemadmodum factitare, frequenter facere. Pro latitante etiam habitus est, qui se in Romano foro circa columnas occultasset, euitandi creditoris caussa, *l eum qui. D. de rebus auct. iud. poss.* quod & notauit D. *Ambrosius in lib. de Tobia. cap.* 7. his verbis: ille, inquit gressus debitoris singulos enumerat, aucupat deflexus. Iste continuo post columnas caput obumbrat, Sícque Basilius in Psal. 14. Ο δανεισάμενος τοῦ χρηστοδίτας συντυχίας. ὑποφεύγει πρὸς κίονας καὶ τοίχους. ἀποσκιάζων τὴν κεφαλήν. Et Lucianus Lapithis: Πρὸς κίονά τινα, ἢ πρὸς ἀνδριάντα ἡδέως ἂν προσελθών, Sic *d. l.* 7. *§. illud sciendum* dicitur is latitare qui in eodem foro agit, si circa stationes se occultet. vbi tamen statuas legerim, ex superioribus. Notandũ etiã ex d. l. eum qui eũ latitare dicit, qui vrbe profugit, fraudãdi caussa, qui honestus est secessus & honesta la-

titatio. *Hinc Afranius Diuortio:* Qui conneris noctu clanculum tus ire, dotem ne repromittas vafer, honestè vt latites, & nos eludas diutius. Quidam duas latitationis species esse scribunt: vnam quidem, quæ fraudationis caussa fiat, quæ edicto, quib. ex caus. in poss. eat. continetur, quæ eo animo fit vt fraudentur creditores. *d l.7.* §. quid sit latitare, & §.*seq. D.ex quib.caus.in poss.eat.l.*50. D.*de pecul.* Alia frustrandæ actionis caussa, *l* 3. D.*de iud.& alibi.* cùm quis ne secum aliqua actio moueatur, vel vt actio eximatur, latet.

LATOMIÆ, *inquit, Asconius*, lingua Siculorum Lapidicinæ dicuntur, id est, loca cæsis lapidibus execta, in quæ malefici damnari solebant. Id etiã verbi notatio demonstrat: vnde & Latomi vocabulũ. In Pandectis tamen Florentinis, & compluribus vetustis libris legitur LAVTVMIAE. Erat autem Carcer Romæ sic dictus, *cuius meminit Liuius libr.*26. *Callistratus l.*9. D.*ex quibus cau.maior.* Nam etiam inclusos veluti Latomiis vinctorum numero haberi placet: quia nihil interfit, parietibus an compedibus teneatur. *Vlpia. l.* 1 *D.de aleator.* Hæc clausula pertinet ad animaduersionem eius qui compulit ludere, vt aut mulcta mulctetur, aut in latomias vel in vincula publica ducatur. De Latomiis autem Syracusanorum, Cicero in prætura vrbana hæc scribit Latomias Syracusanas, ait omnes audistis: plerique nostis Opus est ingens, magnificum regum ac tyrannorum: totum est ex saxo in miram altitudinem depresso, & multorum operis penitus exciso. Nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum vndique, nihil tam tutum ad custodiam, nec fieri, nec cogitari potest. Hunc carcerem à Dionysio tyrãno factum ibidem scribit Cicero.

LATRONES, siue Latrunculi dicebantur, inuidioso verbo, quibus publicè decretum indictúmque bellũ non fuerat, cùm tamen hostiliter grassarentur. Hostes enim dicebantur quibus bellum indictũ fuerat, *l.*118. *D.de verb sign.l.*6.*& l.*24.*D.de captiu.l.*3.§.2. D.*de incend. naufra.* qua de caussa qui ciues Ro. ab iis capiebantur, neque in hostium potestatem venisse, neque libertatem amisisse dicebantur, *l.* 19.§.*à piratis.* D.*de cap.l.*13. D.*qui test.fac poss. Cic.lib.de Offic.*3. Si prædonibus captum pro capite pretium nõ attuleris, nulla fraus est: nisi iuratus quidem id non feceris. nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium. cum hoc non fides esse debet, nec iusiurandum commune. Dicuntur etiam Latrones qui ex insidiis viatores aggrediuntur ac spoliant, *l.capitalium* 28. §.*grassatores D. de pœn.* quo in numero sunt, qui ædes alienas aut villas expilauerunt, effregerunt expugnauerunt, *l. pen.* D. *de vi publ.*

LATRVNCVLATOR, qui latronibus conquirendis & supplicio afficiendis præest. *Vlpianus. l* 61. D.*de iudic.* Latrunculator de re pecuniaria iudicare non potest. Quos enim Iustinianus λησοδιώκτας appellat *Nouell.* 8. eos Iulianus Latinè Latrunculatores dixit, Gallis, *Preuost des mareschaux.*

LATROCINIVM à furto separatur, *l.*52.§.*damna* D *pro socio.*

Latus clauus, Senatorij ordinis insigne erat: & calceus lunatus, qui tũ communis etiam nobilitati fuisse putatur. Aliàs Laticlauium dictum. *Budæus in l. vlt.de Senat.* Vocatur & alio nomine Clauus, *vide l.*43.D.*de don.int.vir.l.*9.*C.de testam.milit.* Vide clauus.

LAVATIO Vlpiano *in l.*25.§.4 *D. de aur.arg.* recensetur inter ea, quæ mundi sunt muliebris, quibúsque mulieres mundiores fiunt: veluti inquit, lauatio, risus. Arculam fuisse suspicatur Hotom. lauandæ faciei aut alteri corporis parti paratam: in qua spongia, aut tale quippiam immergeretur, quam λουτρίδα non dissimili ratione Græci nonnunquam appellant. Alciatus autem, Bayfius, & alij aut Alabaster, aut Alabastriscus, aut Alabastrites reponunt.

LAVDARE, antiquo verbo iuris, citare significat, & nominatim appellare, & nominare, hoc est, iudicio dictato interpellare, *Gel.lib.*2.*c.*6.*& Festo lib.*10. *Pomponius in l.tenetur.de act.empt.* Si tibi, inquit, iter vendidero, ita demum auctorem me laudare poteris, si tuus fuerit fundus, cui acquirere seruitutem volueris *sic l.Heremius.* §.1.& quæstione mota fisci nomine auctorem laudauerat, & euictione secuta fundus ablatus, &c. *Budæ.in Anno. prior. Alcia.quoque in Parerg.* scribit, pro nominatim approbare, in iure vsurpari: & simul adnotat, ab hoc verbo

verbo commentatores dixisse Laudum, pro arbitri sententia: cuius substantiuæ vocis exemplum apud Latinos nullum est: *de quo vide Barto.l.quod si Ephesi. D.de eo quod certo loco* & an veniat sententiæ appellatione, *Bart.in authentica si vero.C. de iudiciis.*

Laudare testem, in Nouellis Marciani, pro, vocare testem vt rei veritatem dicat. quod inde ductum credit. *Turnebus Aduers.lib.2.c 11.*quòd quem quis testem nominabat, vnà & laudem quoque eius commemorabat, ne indignus cuius audiretur testimonium videretur. Hinc *Fabius in Declamationibus.* Si ab vniuersis ad singulos vocamur,& tyrannum testem dabo: illum quidem neque ego laudo, sed ipsa vitia, ipsa scelera facient huic rei auctoritatem.

Laudare auctoritatem, est in iudicio dicere titulum suæ possessionis: & est antiquus sermo Iurisconsl.

LAVDIMIVM, quidam accipiunt præmium illud, nempe quinquagesimã, quod præstatur iuxta sanctionem Iustiniani *in l.3. C.de iur.emphyt.* pro renouatione emphyteutica. A verbo Laudo deducentes: cùm Latinius esset Laudatiuum, sicut Donatiuum.

LAVDVM pro arbitrorum definitione, barbara vox est,& inepta: qui cùm ius cognoscendi habeant, propriè dici possunt pronuntiasse vel statuisse: quod & in arbitratoribus. *Alciatus* admittendum putat. Tametsi negent Doctores, *in l.1. de re iud.* sententiam propriè dici, quod ab arbitro pronunciatum est: quod tamen ipsi Alciato non fit verisimile, cùm id, quod vnusquisque etiam priuatus sentit, Latinè & eleganter Sententia dicatur: nec aliter soleant Iurisconsl.arbitrorum definitiones quàm sententias appellare *l.litigatores.l qualem de arb.Adde qua idem adnotauit capit. 45. libr. 1. Parerg*

Laudum, *Bart d.l.quòd si Ephesi.*est propriè transactio.

LAVTIA, lautiorum, & lautia etiã fœmininè, munera dicebantur, quæ Romani per quæstores legatis exterarum nationum mittebant. Itaque Lautiæ appellatione, *teste Budæo,*continetur ea pecunia, quæ in legationes suscipiendas quouis modo consumitur. *sicque vsurpauit Liuius libr 35.* Et ædes, *inquit*, libera Attalo ac lautia decreta.

Lautica, *Iuriscons.de aur.& argent legat.l. argumento*, vide Calautica.

LAVTVMIÆ, vide Latomiæ.

LAXAMENTVM vocat lex inducias duorum mensium, qui dantur tutoribus ad pecunias collocandas, *in Authen. vt hi qui obliga. se ha. perhi. res min.§.quoniam autem videmus.* Laxamentum temporis spatium & temperamentum, *l.7.§.vsuræ.De admi.tut.* Laxamentum itineris *l.4.ff.de vaca.mun.*

LECTICA lectulus erat stratus seu puluinar, in qua ditiores ferebantur extra vrbem, sex seruis deferentibus, qui inde Lecticarij vocabantur, *l.item.D.de leg.* Vtuntur & hodie principes rhedis,& vectabulis admodum commodis.

Lectica consularis, Cor.Tacito.Græcis δίφρον κατάστεγον, sella opertum,& eruditè obseruat P. Faber *ad l. 2. D.de origine iur.*

LECTICARII serui, qui lecticam gestabant, eam humeris subeuntes, *l. 8. §.fin. D.de leg.1.l.65. D.de leg.2. Senec.lib. 4 epist.29.*Non turba seruorum lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium, *& vide Tertull.in lib.ad vxorem.*

LECTARII qui fabricant lectos, *l. 1.C.de excusat.artif.κραββατοποιοί.*

LEGARE, aliàs significat relinquere aliquid in testamento ex hæreditate sua. Aliàs legatum mittere est.

LEGARE ab aliquo, vide Ab.

LEGATI, *inquit Varro lib.4.de ling. Lat.* qui lecti publicè, quorum opera cõsiliòve vteretur peregrè magistratus, qui ve nuntij senatus, aut populi essent. *Et li. 5.* Legati quòd vt publicè mittantur, leguntur. *De hu sic Cicero in Vatiniana:* Adeóne tibi sordidum consilium publicum visum est, adeò afflictus Senatus, vt non nuntios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilij auctores, non ministros consilij prouincialis Senatus more maiorum deligere posset? Quis legatos vnquam audiuit sine Senatusconsulto?

LEGATORVM tria genera in libris nostris reperiuntur. Legati enim plerunque dicuntur ij, qui à Senatu lecti in prouinciam vnà cum Proconsule negociorum publicorum administri mittuntur: qui tamen iurisdictionem,

nisi à Proconsul mandatam, non habent. Iis autem proconsul etiam criminum cognitionem, non tamen gladij potestatem mandare potest. denique Legati qui mandatā iurisdictionem susceperunt, proprium nihil habent, sed eius qui mandauit iurisdictione vtuntur, l.4. & l.6. D. de offi. Proconf. l.1. D. de offic. eius cui. Legati verò etiam alij dicuntur, quia à municipio vel prouincia ad Principem cum mandatis publicè mittuntur, l.2. §.1.8. & l.24. D. de iudi. l.8. ex quibus cau. maio. Postremo Legati Cæsaris dicuntur ipsi præsides vel correctores prouinciæ, qui à Cæsare cum imperio & potestate missi sunt, l.pen. D. de offic. præsid. d. l.4. D. de offic. assess. l.12. D. de accusat. Sicque Aquitaniæ legatum accipio, l.12. D. de custod. reor. & apud Plinium lib. 26. c.1. Et legatum Numidiæ ac Ciliciæ, l.7. ff. de lega. præstan. l.3. D. de testibus. l.2. in fin. D. de iure imm. Et Galliæ Lyciæque legatum apud Plin. libr. 9 c.5. & c.12. c.1. Et legatum Lygdonensem in l.15. §. vlti. D. de excusat. tutor.

Legatus, in tit. de offic. legat. ext. est iudex missus, datúsue à Romano Pontifice. patet ex ca.1. iunct. gl. extrà eod. Legatorum genera recenset spec. tit. de offi. de leg. tit. 6. §.3. & vide nota in c. excommunicantis de offic. de leg.

LEGATIO, legatorū munus. Hinc Legatio libera, qua quis sui commodi, non Reipub. caussa abest. Hoc ita Vlpianus rectè in l. qui libera. D. de legatio. Donabantur enim à senatu vel imperatore clarissimi viri honorario titulo liberæ legationis, etiam si suorum, non publicorum negotiorum caussa in prouinciā aliquam proficiscerentur, veluti delatarum sibi hæreditatem adeundarū caussa, vt Cicero ait in Rullum: vel sub specie delatarum: & idem 3. de legibus. Legatione, inquit, hæreditates aut syngraphas suas persequuntur. Libera autem dicitur, quod nullo sit finita tempore, sed redire & abire ei qui impetrauerit, quādocunque liceat: qua forma & cretionem liberam dixit Cicero 13. ad Atticum epist. 45. Hotomanus tribus de caussis liberas legationes postulari scribit. Voti soluendi, cuius meminit Cicero libr. 2. & 3. epist. ad Atticum, vnde etiam votiuæ plerunque appellantur: periculi vitandi, cuius exemplum Plutarchus in Gracchis prodit: alterius supra meminimus. Memorabile est autem quod ex Ciceronis ad Cornificium epist. 21. lib. 12. obseruatur, eos qui cum libera legatione senatores mittebantur, lectores à prouincialibus magistratibus, & cæterorum legatorum insignia accepisse.

LEGATIVVM, est viaticum, quod legatis attribuebatur à Decurionibus. qui legati ad Imperatorem mittebantur. Arcadius l.18. §.1. D. de muner. & honor. Legati quoque qui ad sacrarium principis mittuntur, quia viaticum quod legatiuum dicitur, interdum solent accipere. Vlpian. l.2. D. de legat. His qui non gratuitam legationem susceperunt, legatiuum ex forma restituatur. De hoc ipso viatico Modestinus loquitur in l.36. D. ad municip.

Legatum generale verbum in XII. Tabul. quo hæredum institutiones, legatorum, libertatum, & tutelarum dationes significabantur, l. verbis. 120. D. de verb. sign. Sed hoc interpretatione coangustatum est, vel legum vel iura constituentium auctoritate.

LEGATVM, est donatio testamento relicta, inquit Modest. l.36. D. de leg. & fid. lib. 31. cui definitioni addebant veteres, ab hærede præstanda. Vel sic Legatum, est delibatio hæreditatis, qua testator ex eo quod vniuersum hæredis foret alicui quid collatum velit, l.116. D. de leg. & fid. lib. 30. Qui locus significare videtur, Florentinum hoc legati nomen à legendo, id est diligendo ductum putasse: quemadmodum Varro Legatos appellatos tradit, quòd publicè lecti mitterentur. nam quæ delibantur & decerpuntur, leguntur. Vlpia. autem Instit. c.26. ex eo deducere videtur, quod legis modo id est, imperatiuè & verbis ciuilibus relinquatur. Legatū est, inquit, quod legis modo, id est, imperatiuè, testamento relinquitur. nam ea quæ precatiuo modo relinquuntur, fideicommissa vocantur. Iustin. autem legatum definit. Donationem à defuncto relictam ab hærede præstandam. Instit. de leg. in princ.

Legatum CADVCVM variè dicitur: primò si defuncto sit relictum, quē tamen testator in viuis esse credebat: aut ei, qui priùsquam testator decesserit. Secundò, quando res, quæ relicta est atque legata, non inuenitur,

Ter-

Tertiò, si graues inimicitiæ inter vtrunque oboriantur. Quartò, si legatarius legatum respuat. Quartò, si conditio sub qua sit relictum, desit. *vide l. vnic. C. de caduc.tol. & Vlpiani Epitomen, titu. de caduc.* Vide Caducum.

Legatum INVTILE in sex casibus locum obtinet. Primò, cùm deficit legatum ex persona legantis, puta, si est seruus. Secundò, propter rem quæ legatur, qualis est sacra, vel ædibus iuncta. Tertiò, ob personam, cui legatur, præsertim si proprius est seruus. Quartò, quando vterque, & qui legat, & cui legatur, inhabilis cognoscitur. Quintò, inutile est legatum in re propria eius, cui relinquitur, cùm æstimatio rei potuisset legari. Sextò, si cui legatur, qui eius minus est capax, cuiusmodi est deportatus, pœnæ seruus, & id genus homines, quibus neque testamenti actio relicta est.

Legatum præceptionis, non nisi vni ex hæredib. dari potest, vt aliquid ex hæreditate præcipuum habeat: quod si coniunctim multis, aut disiunctim singulis relinquatur, omnibus vna tantùm res quæ nominata est, sicut & in legato vendicationis, debetur. *l si pluribus.de leg.*1. non vni res, & alij æstimatio. *Lege cap.*1. *lib.*1.*Parer.Alc.*

Legatorum genera recenset *Paulus, li.* 3.*Sent.tit.*6. *& Vlpian. in Epit.tit.*23. Legamus (ait hic) quatuor modis, per vindicationem, damnationem, sinendi modo, per præceptionem. Horum formulas refert Vlpia. quæ non refero, quia Iustinianus vnam legatorum naturam esse voluerit. *§.sed olim.*2. *Institu. de leg.* & eo iure vtimur. Ob ídque Legatorum formulas, quas quidam recitant, prudens prætereo: quæ tamen iure nostro receptæ sunt, extant *in tit.* 1.2.3. *& aliquot seq. & C.de legat.*

LEGIO à legendo, hoc est, eligendo dicta est, vario semper numero. Nam talis exercitus delectissimis constabat militibus. Vnde miles legionarius, qui ad legionem pertinebat: vt miles auxiliarius, qui ex auxiliis erat. *& vide gloss. l.* 2. D. *de ijs, qui notantur infamia.* Legio autem diuidebatur in decē cohortes, cohors in quinquaginta maniplos: maniplus vigintiquinque milites continebat. Totum quoque exercitū in cohortes diuidebant, vt singulis centuriis singuli præficerentur centuriones. Primam autem centuriam, quæ & numero militum, & dignitate præcedebat, Primipilum vocabant: vnde Centurio primipilaris appellari cœpit. Gubernabat autem quatuor centurias, hoc est, quadringentos milites in prima acie habebátque præcipuum Romani imperij signum, Aquilam. *Plura de his vide apud Vegetium.*

LEGVLEIVS, in legibus versatus. *Cicero*: Ita & tibi Iurisconsultus per se nil nisi leguleius quidam cautus, & acutus, præco actionum, cautus formularum, anceps syllabarum. Leguleios retulit Quintilianus ad leges XII. Tab. vt formularios, ad prætorias formulas: Quorum alij, inquit, se ad album ac rubricas transtulerunt, & formularij, ac (*vt Cicero ait*) Leguleij quidam esse maluerunt. Leguleius autem diminutionis formam habet, vt equuleus, & hinnuleus.

LEGVLVS Varro *lib* 4. *de ling. Lat.* propriè olearum colllector, vt vindemiator vuarum. Idem etiam sentit Cato. Sunt tamen, qui vindemiator illo Varronis loco non legant, legulum in vna etiam probent, ex veteri lege: *itaque videtur vsurpasse Vlpian. l. si cuius. §. si tamen. D.de vsufr.& quem.* Si tamen, *inquit*, quæ instituit vsufructuarius, magnum apparatum sit desideratura, opificum fortè, vel legulorum (corruptè autem quidam, figulorum legunt) quæ non potest sustinere proprietarius, non videbitur boni viri arbitratu vti frui. Propriè autem legulus est, qui manu legit caducam, & verberando decussam, vt & olea legi debet, quam Cato stringi vetat, id est, ex arbore nuda manu detrahi, vel cum digitabulis pressam detrahi, quia læditur: hinc, Strictores, qui propterea à legulis separantur.

Λειπομαρτύριον Atheniensibus actio est aduersus eos, qui testimonij dictionem defugiunt: qualem in testamentorum caussa à XII. Tab. introductam, ostendit. *Iac. Cuiacius*, his verbis, Qui se sierit testarier: vel potiùs, Qui se sirit testarier, in testimonium fatiatur, improbus intestabilísque esto. Sirit, autem, pro siuerit, vt alibi sæpè apud veteres.

LENES, vasis est genus, relatum ab Alfeno, *l.*17. *§.*1. *ff. si seruit.vind.* Et Seius

in eo syluam seuisset, in qua labra & lenes, cucumellas positas haberet. quanquam in Pandectis Florent. pro lenes, tenes legatur, nec enim sunt, quas Tinas Nonius nominat. Illius meminit Martialis, lib. 1.

Tepida natabis lene Congedi vada.

Vlpianus *l.15.D.de act.empt.* Lines, & labra, salientes, fistulæ, quæ salientibus iunguntur, &c. Sunt qui indifferenter scribi debere, lenes, lines, aut lenis, existiment: illam tamen superiorem scripturam potiorem existimo, vt deducatur à Græco ληνός, quod torcular & lacum significat, siue vas, quo aqua recipitur.

LENITVDO, *l. vnic. C. de mend. val.* inertia est, & ignauia. Quisquis huiusmodi lenitudinem prodiderit & probauerit. *Sic l.hi, quos C.Th de accus.* Huius autem fuit olim propria actio quædam, quæ dicitur τῆς ἀργίας γραφή. *Nouel. 80. Pollux lib 8.* τῆς ἀργίας ἐπὶ μὲν Δράκοντος ἀτιμία ἦν τὸ τίμημα, ἐπὶ δὲ Σόλωνος, εἰ τρίς τις ἁλῷη ἠτιμοῦτο. *Nicolaus apud Stobæum*: Ἀθήνησι τῆς ἀργίας εἰσὶ δίκαι, *Plutarchus de Dracone*: Μία ὀλίγου δεῖν ἅπασιν ὥριστο τοῖς ἁμαρτάνουσι ζημία θάνατος: ὥστε καὶ τοὺς ἀργίας ἁλόντας ἀποθνήσκειν.

LENO est, qui mancipia prostituta habet quæstuaria. *Senec. lib. 6. de benefic.* Lenas veró dicimus, quæ mulieres quæstuarias prostituunt. Lenam accipimus & eam quæ, alterius nomine hoc vitæ genus exercet, *l. 43. §. 3. D. de ritu nupt.*

LENOCINIVM facit, qui quæstuarias mulieres habet, aliisque prostituit: siue principaliter hoc negotium exerceat, siue alterius negotiationis accessione vtatur: vt putà si caupo fuerit, vel stabularius, & tales admittat mulieres. *Vlpianus in l athletas* §.1. *de his, qui not. infam.*

LENTVM debitorem *Cicero* vocat eum, qui libenter subterfugit, & tergiuersatur, & diem ex die ducit, neque prô ptus est ad dissoluendum quod debet: Teucris, *inquit*, illa lentum sanè negotium. At contrà *Lucilius* lentum soluere accepit pro eo, qui facilè solueret, bonúmque nomen esset. Credo quòd lenta quæ sunt, facilè sequuntur quò velis: lentum quoque vocauit eum, qui facilè ad soluendum adducerentur. Eius hæc sunt verba *Satyrar. lib. 9. apud Nonium*, ex Mureti castigatione:

Luciu' Cotta senex Crassi pater huius peracer
Magnu' fuit trico nummariu', soluere nulli
Lentus. id est facilis,

LEVAMENTVM, *l. quoties. in fi. D. si fami. furt. fec.* pro auxilio. Huius edicti leuamentum, non tantùm ei, qui seruos possidens, condemnatus præstitit tantùm, &c. Sic & pro beneficio, vel excusatione, *l.1.C. qui morbo se exc. libr. 10. Atque ita, l. cum duobus. §. si incomunda. ff. pro socio.* Alij tamen Velamentum legunt Vide Velamentum.

LEVIDENSE munus, prouerbialiter, vile, & minimi precij vocat Cicero, *vt Eras. in Chilia. tradidit*: cuiusmodi magistratibus accipere licet. Nam illis vt admonet adagium vetus ab Vlpiano Græcè citatum, de offic. Proconsul. *in l. solet etiam. § non verò*, nec omnia, nec passim, nec ab omnibus nisi verecundè, atque quodam cum delectu accipere non licet.

Leuir, *in l. non facilè. D. de gradib.* est viri frater, apud Græcos δαὴρ appellatus, vt est apud Homerum relatum. Sic enim Helena ad Hectorem dicit:

Δᾶερ ἐμεῖο κυνὸς, κακομηχάνου, ὀκρυοέσσης. Hoc est:

Leuir mei canis, omnis mali causatricis, horrida.

LEVEM culpam præstat, qui rebus suis consuetam diligentiam non præstat, *l. 20. C. de negot. gest.* Vide Culpa.

Leuis castigatio, duntaxat concessa est docenti, *l sed & si quæcunque. § fin D. ad l. Aqu.*

Leuissima libertatis conditio intelligenda est, quæ ad libertatem perducit, quamuis natura grauior, & durior, *l.35. D. de condit & demon.*

LEX NATVRÆ, *inquit Cicero de Leg. 1.* ratio est summa insita in natura, quæ iubet ea quæ facienda sunt, prohibétque contraria: à legendo ducto vocabulo, quoniam delectus vis in lege est. iubet enim rectè facere, vetat delinquere. Græcis νόμος vocatur ἀπὸ τοῦ νέμειν, à suum cuique tribuendo. *Et eod. lib.* Ea mens ratióque prudentis, ea iuris, atque iniuriæ regula, Apost. Ro. 2. hoc modo

colligit:

colligit: Est in Gentib. bonscientia, factum accusans vel defendens: est igitur Lex. Quasi dicat: Conscientia cuilibet indicat, num bene, an malè fecerit, etiã homini planè agresti, & indocto. Sed tale iudicium non potest fieri in conscientia, sine aliqua formula legis, quæ indicet in corde hominis esse iustum aut iniquum, quod fecit. Ergo est in homine Lex, quam etsi nusquam ex scripto legit, habet tamen à Deo insculptam ad formandos mores.

Lex est creatura & ordinatio Dei, id est, conseruatio ciuilis iustitiæ. Nam politicus status est Dei opus, etiamsi personæ sint impiæ, & abutantur tali ordinatione. *Roman.13.* Non est potestas, nisi à Deo. *Et Psal.81.* Ego dixi, Dij estis, hoc est, gerentes officia diuina, quæ sunt: conseruare iustitiam & iudicia, defendere innocentes, punire delicta, militiam legitimam exercere ad defendendum bonos.

Legum tabulas Mosen à Deo accepisse, nemo est qui nesciat, à quo tota iuris scripti seges proseritur. Quicquid enim posteri legum scriptores in monumentis reliquêre, id totam tanquam simiæ à Mose, primùm Græci, deinde à Græcis Romani mutuati sunt, Ficino & Eusebio adstipulantibus. Ex Legibus Mosis multas in suas leges transtulit Solon: quod & Diodorus Siculus scribit.

Leges XII. Tab. à quibus petitæ translatæque, & quo loco præscriptæ fuerint, *docet Pompo. l.2. D. de orig. iur. Liuius lib.3.* Vide Tabulæ duodecim.

Lex *βασιλική*, id est, Regia, vel Imperialis, Xenophonti in Oeconomico, quæ iniustos punit, & iustos adiuuat. Sic enim ait: *οἱ δὲ βασιλικοὶ νόμοι οὐ μόνον ζημιοῦσι τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦσι τοὺς δικαίους.*

Lege antiqua, quæ Regia nuncupabatur, omne ius, omnísque potestas populi Romani in Imperatoriam translata est potestatem *l.1. De constit. princ.* Certè dici id solet potius modestiæ caussa, quàm quòd vlla vnquam lex liberè fuerit lata de constituendo imperio, quod diuina potiùs voluntate processit, sub natiuitatem Christi Saluatoris nostri.

LEX est generale iussum populi, aut plebis, rogante magistratu, *ait Capito apud Gel. lib.10. c.20.* Vel sic, Lex est, quod populus Rom. senatorio magistratu interrogante, veluti Consule, constituebat: *ait Iustinia. § 4. De iur. natu.* Vel sic, Lex est ius, quod populus Ro. comitiis, vel centuriatis, vel tributis, vel curiatis, vno aliquo è magistratib. maioribus, vel minoribus rogante: nimirum Prætore, Consule, Dictatore, Interrege, trib. pleb. constituebat. Vel sic, Lex est commune præceptum, virorum prudentium consultum, delictorum, quæ spontè vel ignorantia contrahuntur, coercitio, communis Reip. sponsio, *Papin. l.1. ff. de legib. senat.* quod vt dilucidius intelligatur, colligamus ex hac definitione subiecta *ἀξιώματα*, quę priuatam iura repetens collegi.

1 Lex communis esse debet.
2 Ergo de vno ferenda non est.
3 Lex præceptum est.
4 Virorum prudentium decretum.
5 Ergo à mulieribus ferenda non est.
6 Sed nec sine Iurisconsultis.
7 Delicta legibus coercenda sunt.
8 Ergo non aliter iudicanda, expiandáve sunt, quàm legibus.
9 Delicta consultò, spontéque admissa puniuntur.
10 Sed & si quid ignorantia admissum sit, plectitur. Igitur ignorãtia punibilis.
11 Rogante magistratu, populus spondebat se ratam legem habere, túmque constituebat.
12 Ergo à populo sciscebatur lex.

Primi axiomatis ea potestas est, vt lex ab omnibus obseruanda sit, *l.3. C. de legi.* Nam lex (*vt ait Chrysippus apud Marcianum, l.2. D. eod.* πάντων ἐστὶ βασιλεύς. Igitur omnes tenet, vt Iustinianus passim in Nouellis constituit. Hinc à contrario sensu, axiomate secundo colligimus, Legem de vno homine ferendam non esse, quod & antè lege cauerat Solon apud Demosth. *κατὰ τιμοκράτ. μηδὲ νόμον ἐπ᾽ ἀνδρὶ ἐξεῖναι θεῖναι.* *Ait Papinianus*, Legem esse præceptum. Strictior & angustior videtur definitio, re definita, contra definitionum regulas, *de quo Barto l.1. D. de dolo* Nam legis virtus est imperare, vetare, permittere, & punire, *l.7. D. de legibus.* sed & tribuere, & adimere, *M. Fabio. lib.6. cap.6.* Verbo, PRAECEPTVM, omnes legis virtutes contineri rectè animaduertit *Accursius, in d. l.1. D. de le-*

gibus, & Bartolus eum sequutus. Hinc elicitur pronunciatum disputabile: Legis vnicam vim esse, puta præceptum. Lex est decretum. hoc enim significat verbũ, Consultum, quo visus est Papinianus hoc loco, quo sensu & *Horatius lib.1. Epistol. ad Quintium* 1. vsurpauit:

-Vir bonus quis est?
Qui consulta patrum, qui leges iuráque seruat.

Consultum igitur significat decretum & statutum. Ait VIRORVM. Hinc colligimus mulieres in ferendis legibus adesse non debere, *quod & rectè Bart. adnotauit d.l.1.D.de legib.* ad leges municipales producens, *quod & P. Decius probat, d.l.2.D. de diuers. regul. iur.* Cur igitur Theodoram vxorem suam consilio ferendæ constitutionis, *Nouel.8. adhibuit Iustin.* Conciliet hæc pugnantia qui volet. Quod ait Papin. PRVDENTVM, hoc probari potest. *ex l.8.C.de legibus.* Delicta Legibus expianda esse, ex legis definitione constat. Huc videtur respexisse Horat. lib. 2. Epist. ad Octauium:

Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes.

meritò. Nam, *vt lege iussit Solon apud Æschinem,* κατὰ κτεσιφ. δικαστὰς ὅρκῳ ψηφίσασθαι κατὰ τὰς νόμους. Delicta consultò admissa, puniri vult Papinianus hoc loco. quod & Marcianus probat, *l.11.§. pen.* D. *de pœnis.* Rectè autem adiecit Papinianus, Contrahuntur: qui enim delinquit, obligatur, *quod Bartolus tradidit l. ex hoc iure. de iusti. & iur. Accursium secutus qui & in ea est sententia, l. omnem.* D. *de iudic.* Non solùm autem consultò delinquentes puniri vult Papinianus, sed & qui ignorantia deliquerunt. Ignorantia igitur punibilis. Quod mirum videri posset, cùm ignorans deliquisse intelligi nõ posset, *vt scribit Gaius, l 5.§. longè magis.* D *de obligat & actio.* non est igitur ignorantia punibilis. Hîc varias ἀντινομίαν adferunt Accursius & Bartolus, quas conciliare nituntur. Sed de ignorantia inexcusabili, quod dicit Papinianus, accipiendum est, ídque Baldus rectè existimat, *in dict l.1. versi. vlterius noto.* D. *de legibus.* Cum Papiniano ignorãtiam puniendam aiente pugnat *l. 53.* D. *de furt. & l. 7.* D. *de iurisdict. omn. iud. & l.18.* D. *de ijs, qui not. infam.* Horum contrariorum conciliatio latissimam exigit tractationem. Tu in illis locis interpretes consule.

Legem Græci olim, *Demosthene teste,* sic ferebant ad populum: In primis à Legislatore palàm recitabatur: deinde in loco maximè conspicuo proscribebatur ad tertiam concionem vsque. Tum à scriba legebatur, vt quisque, si quid non è Republica existimaret, liberè proferret. Postremò nomothetis, qui ex iudicibus iurati deligebantur, dabatur, vt eam denuò perpendentes, vel exequerentur, vel antiquarent. At apud Romanos sic: Primùm, deliberabatur à senatu consultante, num vtilis esset Lex tum ferenda: deinde si è Republica videbatur, proponi solebat populo tribus nundinis: tertio autem nundinarum foro rogabatur populus à consule, hoc est, interrogabatur, an id placeret, quod patres statuissent? *Cicero pro Flacco:* O morem, inquit, præclarum disciplinámque, quam à maioribus accepimus, siquidem teneremus sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. Nullam illi nostri sapientissimi, & sanctissimi viri, vim concionis esse voluerunt. Quæ scisceret plebs, aut quæ populus iuberet: summota concione, distributis partibus, tributim & centuriatim descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata & cognita, iuberi vetaríque voluerunt. Hæc ille. Atque hinc apparet differentia inter promulgationem, & rogationem. Promulgatio fiebat binis nundinis: rogatio in tertiis nundinis. Promulgationi item intercedere licebat: rogationi nullo modo. Inde Rogatio pro lege accipitur. *Cicero Philip.1.* Hodie vocem hanc, PROMVLGARE, tenemus quidem, quanquam nõ satis intellectam: rei verò ipsius ne vmbram quidem sequimur. *Vide* D. *Fab.li. 2.c.4.infi.* De his autem, quoniam doctissimè & fusissimè tradidit Manucius, lib. de legib. Rom. non pluribus agemus, de Locris hoc tantùm addentes ex Demosthene, lege apud eos sancitum fuisse, vt si quis nouam legem laturus esset, exponeret eam prius populo, inserto collo in laqueum: qui, si lex displicuisset, statim constrictus auctorem nouæ Legis strangularet.

Legum vsus ad formandos hominum mores pertinet, non ad ostentationem aut quæstum, vt quidam abutuntur,

non aliter quàm Anacharsis dixit: Athenienses ad nihil vti nummis, nisi ad numerandum. Proinde cùm Hebræos Deus inter se quàm coniunctissimos, rectissiméque consentire vellet, certas leges tulit, vt ex præscripto res iudicarent, ne quando ius controuersum dissidium pareret.

Leges aranearum telis non oportet esse similes, vt potétioribus facilè cedant, tenuiores autem retineant.

Leges cancellos elegantes Isocrates appellat, flagitiis hominum circũdatos, ne transiliant mali, quibus solis lex est posita. *Roma* 13.

Legum correctio magnoperè fugienda est, quia mutationem iuris sequitur mutatio morum: mutationem morum cõmitatur nouitas quædam subita: hæc autem solet mouere & conquassare Rempublicam. Quare *Aristoteles. lib. Politic.* 2. dicit: Receptas leges non esse mutandas, etiamsi quid incommodi habeant. Thucydides lib. 3. χείροσι νόμοις ἀκινήτοις χρωμένη πόλις κρείσσων ἐστὶν, ἢ καλῶς ἔχουσιν, ἀκύροις. ἀμαθία τε μετὰ σωφροσύνης ὠφελιμώτερον, ἢ δεξιότης μετὰ ἀκολασίας. Et *Vlpian. in l.* 2. *D. de constit. princ.* In rebus, inquit, nouis constituendis, euidens esse vtilitas debet. Euidentem autem vtilitatem sic intellige: vt si lex, aut consuetudo, nisi corrigeretur, paulatim esset corruptura ius naturæ, quod immutabiliter retinere oportet.

Legem dominari vult Aristoteles, non hominem. Qui legem, ait, volũt ciuitati dominari, hi videtur Deum ac leges dominari velle. Qui verò hominem dominari volunt, hi beluam præficiunt. Legem accipi vult, pro naturali ratione diuinitùs indita, ex qua ducatur certa viuendi forma. Per hominem intelligi solam auctoritatem humanã, quia sic placeat. sic receptũ sit. Non verò, quòd Magistratum damnare velit, quem mirum in modum extollit vbique.

Leges explicantem semper rationem dubitandi (sic enim vocant) & decidendi ostẽdere oportet, nedum ponere simpliciter casum, vt vulgò faciũt. Hoc est, oportet primùm regulam summi iuris vnam aut plures indicare, quarum ductu diuersum videretur dicendum. Deinde demonstranda est æquitas ex qualitatibus facti, quæ talem diffinitionem postulauerint. Sic enim totum apparebit legislatoris consilium, quod Celsus vim & potestatem legis appellat, *in l. scire leges. D. de legib.*

Leges necessariæ in Republica: quia impossibile est, ciuitaté sine legibus diu constare: nec magis, quàm ædificium sine fundamento. Et populus Roma 20. vix annis potuit sine certo iure viuere, quin leges à Græcis peterentur. Videbãt enim futurum, nisi certis vterentur legibus, extremam Reip. calamitatem, *l.* 2. *§. exactis deinde legibus. D. de orig. iur.*

Legum obseruatio, & composita bene viuendi ratio in Republica, solet augere populum: & frequẽtia populi solet amplificare imperia. Incipiendum ergo est in omni Republica consilium à recta traditione iuris.

Legis virtus est imperare, vetare, permittere, punire. *Modestinus in l. legis. D. de leg.*

Legis officium & natura est, vt generaliter statuat de negotiis hominum, & in commune. *Quod eleganter probat Aristoteles in Polit. Celsus. D. de legibus.* Nam ad ea, inquit, potiùs debet aptari ius, quę & frequenter & facilè, quàm ad ea, quæ perraro eueniunt. *Vnde Papinianus in l.* 1. *ibidem*, Lex est, ait, commune præceptum, virorum prudentum consultum.

Leges scriptæ sunt propterea, ne quis ab eis discedens, arbitrio suo figat atque refigat æquitaté, *vt Virgilius dixit.* Quãobrem Athenienses, qui certas habebant intra mediocritatem descriptas legum formulas, ad quas exigerent æquitatem incidentium negotiorum, præferendi sunt Lacedæmoniis, qui committebant omnia non scriptis moribus: quibus sæpenumerò gliscentibus, perniciosè admodum errabant.

Leges scriptas habere necessariũ, quia non posset politia ... feliciter conseruari, nisi scriptæ essent. Idque constat multis rationibus. 1. Homo est fragilis, potest falli, & propter corruptam Adæ lapsu naturam, omnes (vt Dauid dixit) sumus mendaces. Igitur non esset tutum, Magistratui committere omnia pro arbitrio statuere sine scripto. Quò pertinet, quod *Aristoteles lib. Ethic.* 5. dixit: Nõ homo imperet, sed ratio. in Exemplum nobis edidit Deus in veteri testamento: nam cùm vellet Hebræos rectissimè in-

ter ſe conſentire, certas leges tulit, vt ex præſcripto res iudicarent. Qua de re Moſes gloriatur coram toto populo, Deuter.4.III. Tam magiſtratuum, quàm ſubditorum intereſt, vt habeant ſcriptas leges. Magiſtratuũ, quò ſciant, quid imperandum: Subditorum, vt intelligant, quatenus obtemperandum ſit, cùm ſciant, eum iuxta legem imperare. Nam & ipſum ius honorarium, viua vox eſt iuris ciuilis ſcripti, *inquit Martianus. D. de iuſtit.& iur. loquens de iure Prætoru Romani magiſtratus.*

L E X pro forma contractus frequenter vſurpatur, hoc eſt, pro pactionibus, & conditionibus, quæ contractui formam dant. Vnde illud vſitatum, Ea lege & conditione. Hinc, lex contractus dicitur *in l. ſi dominus. 8. D. de præſcriptio. verb.* Hinc, legem Locationis Paulus dicit, *in l. ſi in lege.24. D. locat.* Vlpianus autem formam locationis, *in l. fructus.8. §. item ſi. D. ſolut. matrimo. & Varro, lib. De re ruſti.2.cap.* I I I. Ob hoc in lege locationis fundi excipi ſolet, &c. Et *capit.* II. in emptionibus iure vtimur eo, quod lex præſcripſit, in ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. Hinc apud Catonem, Lex oleæ legendæ, Lex oleæ faciendæ, Lex vini pendentis, &c. Et ſic *in edicto De ſuperficiis, l.1.* Vti ex lege locationis ſiue conductionis ſuperficie, de qua agitur, &c. Hinc lex venditionis, *paſſ. ſub titul. de contrah. emptio. l.29. de ſeruit. ruſticor. l. 6. commun. præd. Iuſtin. §. vltim. De locat. & conditio.* Conductor, inquit, omnia ſecundum legem conductionis facere debet: & ſi quid in lege prætermiſſum fuerit, id ex bono & æquo præſtare. Propterea autem Legis nomine Conuentiones appellantur, quoniam ad legum exemplum imperandi modo concipiebantur: *vt Verrina* III. Operæ pretium eſt, ipſam legem cognoſcere. Qui de Cenſoribus redemerit, eum ſocium ne admittito, néve ei partem dato, néve ei redimito. *Et in marmore antiquo*: Qui redemerit, prædes dato, prædiáque ſubſignato, &c. Hinc

L E X commiſſoria, vide Commiſſoria lex.

L E X Cēſoria, eſt cōditio illa pactúmque, quo Cenſores agros publicos, vel vectigalia fruenda locabant. *Huius meminit l.203. D. de verb. ſignif. atque etiā M. Cicero, 5. Verrina. Varro lib.2. res ruſtica.1. Feſt. Pompeius lib.17.* hæc & vectigalis dicitur, *l.2. §. ſi publicanus. D. vi bono rapt.* Et lex mancipij, *apud Tullium lib. de Orat.1. & 3. Offic. & Verr. lib.5. Ling.* Et lex Ædium, *l.33. D. de ſeruit. vrb. Vitruuius, lib.1.c.1.* Lex vrbanorum prædiorum, *Varro. lib.4. Ling.* Lex ſaltui dicta, *l.2. ... de noxal.* Et leges Colonicæ, *Varro li.1. Rei ruſt. c.2.* Lex familiarum, *l.195. D. de verb. ſign.* Leges agris dicuntur de eorum conditionibus, *l.1. §. ſi. D. de aqu. quot.* ab iis, qui agros conſtituerunt, & finierunt, *vt Hygenus, libr. de limitib. agri ſignificat.*

L E X publica, vide Publica lex.

Lex aut rogatur, id eſt, fertur: aut abrogatur, id eſt, tollitur: aut derogatur, id eſt, pars prima tollitur: aut ſubrogatur, id eſt, adiicitur aliquid primæ legi: aut abrogatur, id eſt, mutatur aliquid ex prima lege. *Vlp. c. Inſtit.1.* Vel ſic: Lex rogatur, cùm populus rogatur, vt nouam legem accipiat: derogatur legi, cùm rogatur, vt capita quædam à lege vetere detrahat: abrogatur, cùm rogatur, vt legem veterem omninò tollat: prorogatur, cùm differtur: irrogatur, cùm in aliquem propriè fertur: vt cùm mulcta alicui à magiſtratu dicebatur.

Legem dici, dari, conſcribi, inſeri conſignari, iuris auctores dixerunt, *l.15. §. ſi. D. de ſtat. lib. l.14. D. de comm. præd. l.13. §. idem Iulianus. D. de actio. empt. l.40. de pactis. l.16. D. de manum. vindic. l.15. § ſi quid. de damn. infect. l.42. D. de mort. cauſ. dona.*

Legibus ſolutum eſſe, Legibus non teneri. Oppo. Legibus alligatũ eſſe, Legibus teneri, Submittere legib. *l. princeps & l. ſeq. D. de legibus. l. digna vox. C. eodem titul.*

Legis actio, formula perſequendi, quæ ex lege Ciuili componitur, *l.2. §. deinde ex his legibus. D. de origin. iur.* Et appellabatur, *inquit Pomponius*, hæc pars iuris, Legis actiones.

L E G E agere, eſt, quod lege aliqua inſtitutum eſt, ritè & ſolenniter peragere. Itaque legis actiones ſunt formulæ agendi in iure, apud eum, qui iure dicundo præeſt, veluti: Emancipatio, adoptio, manumiſsio per vindictam, in iure ceſsio, tutoris in iure datio, poſtu-

lation

latio iudicij recuperatori, postulatio bonorum ex edicto, stipulationes & satisdationes, quæ in iure fiunt. *Vopiscus in Aureliano*: Iube igitur, vt lege agatur, sitque Aurelianus hæres sacrorum, nominis, & bonorum, totiúsque iuris. LEGE agatur, dixit, pro, Adoptio ex lege celebretur. *Cicer. lib. de Orat.* 1. Agerent enim tecum lege, primùm Pythagorei omnes, atque Democritici, &c. vindicarentque ornati homines, &c. Hinc, Magistratus, apud quem legis actio est, dicitur is, apud quem aliquid eorum agere ius est. *Modest. l. 4. D. de adopt.* Magistratus, apud quem legis actio est, & in adoptionem dare potest. *Marcia. l. 2. D. de offic. procons.* Apud legatum verò proconsulis nemo manumittere potest, quia non habent iurisdictionem talem. *Vlpia.* Nec adoptare potest: omninò enim non est apud eum legis actio. *Idem l. 1. D. de offic. iurid.* Adoptare quis apud iuridicum potest, quia data est ei legis actio. *Paulus Sent. lib. 2.* Apud magistratus municipales, si habent legis actionem, emancipari & manumitti potest. Sed de legato quæsitum est: propter *l. apud proconsulem. D. de manu vin.* Ego rem sic distinguerem, vt ciuis Rom. ciuem Romanum facere apud legatum non posset: peregrinus verò liberum è seruo facere, etiam apud Proconsulis legatum posset. Legati enim proconsulum ius dicebant, *vt ex Pandectis patet &c. ex Epist. Ciceronis, lib. 13 & Oratione pro Flacco.* Legis autem actionem ciuium Romanorum propriam fuisse. locus ex eadem Oratione, quem subiiciam, demonstrat: Q. Naso iudex sumitur, qui cum sententiam secundum Plotium se dicturum ostenderet, & ab eo iudice abiit, & quòd iudicium lege non erat, caussam totam reliquit. Sic enim vetus codex legit, cùm in vulgatis ABIRET, nullo sensu scriptum sit. loquitur autem de Heraclide peregrino, qui cum ciue, senatore, C Plotio agebat. Pater etiam *ex Fabij libr. 3. capit. 6.* infames lege agere non potuisse. Non habes ius abdicandi, quia ignominioso non est actio. habeo ius, quia abdicato actio non est. quæritur quid sit actio, id est, quid sit legis actio.

LEGITIMA generaliter dicuntur omnia, quæ ex lege aliqua instituta sunt: plerunque tamen de lege XII. Tab. intelliguntur. Hinc

LEGITIMI hæredes passim appellantur, quos lex XII. Tabul. intestatis attribuit, hoc est, proximos agnatos. quanquam eius legis exemplo etiam nouæ leges & Senatusconsulta significentur, *l. 2. §. vlt. D. vnd. legit.* Sic

LEGITIMA hæreditas eodem modo, *in l. 1. 2. & 3. D. de hæred. petit. l. 7. D. de cap. minut.* Item LEGITIMA tutela dicitur, quæ lege defertur. Legem autem excellentiæ caussa legem XII. Tabul. intelligimus. *Vlpian. l. 1. D. de legi. tut.* Legitimæ tutelæ, lege XII. Tabul. agnatis delatæ sunt, & consanguineis: item patronis, id est, his, qui ad legitimam hæreditatem admitti possunt. hoc summa prouidentia, vt qui sperarent hanc successionem, iidem tuerentur bona, ne dilapidarentur. *Hæc ille.* Legitimam tamen Patronorum tutelam dici tradit *in l. 3.* non quòd nominatim id lex cauerit, sed quòd legis id ratio flagitare visa est: vt vbi hæreditas, ibi tutela esset. Item legitima tutela dicitur parentum, qui filiorum quos impuberes emanciparunt, tutores fiunt: qui verè legitimi non sunt, sed legitimorum vicem obtinent: *vt ait Vlpian. d. l. 3. § vltim. D. eo.* legitimæ, inquam, illæ tutelæ præstantia quadam legis veteris dicuntur: quod hinc licèt intelligatur, quia tutelæ, quæ lege Atilia, Iulia & Titia mandantur, legitimarum nomine non intelliguntur, *vt apparet ex l. 7. D. de cap. minut.*

Legitima vxor, quæ ritè ex præscripto legum in matrimonium conuenit. *l. 4. D. de rit. nupt* LEGITIMAE nuptiæ, quæ secundum Romanæ ciuitatis iura contractæ sunt, *§. 1. Institut. de nupt.*

Legitima crimina, de quibus lege aliqua quæstio constituta est, *l. 3. § pœna. D. de crimin stellion.*

Legitima ætas, quæ lege aliqua præscripta & præstituta est: veluti in maribus annorum XIIII. in fœminis XIII. nuptiarum caussa item ad res administrandas 25. *l. vlti. §. Diuus. D. de public. l. vlt in fi. D. de appellat. l. 1. C. de cur. fur. l. 4. C. de transact.*

Legitima verba dicuntur, quæ formularum sunt, quæ concepta, & directa, & ciuilia & solennia quoque

appellantur. *Cicero Philip.* 1. Cedo illa legitima. CONSVLES populum iure rogauerunt, populúſque iure ſciuit. Legitima verba dicuntur Latina, *in l. fi. C.de teſtamen. tutel.vide Vlpian.Inſtitu. tit.*25.

Legitimum tempus, legibus præfinitum, *l.*5. *D.de vſufr.l.*3. D.*de vſucap. l* 19. D.*de minor.l.*8.*&* 10. D.*de infamib.l.*1. *C.ſi minor.ſe maio.* Sic Legitimæ actiones, legibus inſtitutæ.*§.ſed iſtæ.Inſtit.de act.*Legitimi tutores, qui ad legitimam hæreditatem admitti poſſunt.*Vlpian.in l.*1.*D. de legit.tut.*

Legitimi dies, vide Dies legitimi.

Legitimi actus qui ſint, *docet text. in actus vbi gloſſ. Bartol. Albericus. P. Decius.*D.*de regul.iur.*Opponitur, Illegitimè natus.

Legitimum ſpatium, *l.*14.D.*de ſer.vrb.* Legitima latitudo *l.*3.*D.de ſer.ruſti.* quæ leg.XII. Tabul. comprehenſa eſt. Legitimus modus, *l.*3.§.1. *D.de mor.infer.* quo abeſſe ab ædificiis buſta monumentáque lex XII.Tab.conſtituit. *Cic lib.*3.*de Legib. At l.*21.D.*de donat.* Legitimus modus eſt, qui donationibus lege præſtitutus eſt, cuius meminêre *l.*24.*D.eod.*

Legitimus honorarij modus 100. aurei in ſingulis cauſſis, *l.* 1. D.*de extraord. cognit.* quem SC. conſtitutum *Tacit. lib.* 10.*auctor eſt.*

Legitimus numerus, *Paul lib.*4.*Senten. tit* 1.*l.*lege Caninia præſcriptus.

Legitimè ornati libelli, ſecundum legis præſcriptum concepti, *l.*3.§.1. *D.de accuſat.*

Legitimi teſtes, qui ex legib.teſtamento adhibendi ſunt, *l.*16.D.*de vulg.*

Legitimæ cognationes, quæ agnatorũ ius habent, quod iure ciuili, & lege XII. Tab. introductum eſt, *l.*12.§.*fi.* D. *de ritu nupt.* §*fi. Inſti. de cap. minu. & vide l.*4.§. *cognationes D.de gradibus.*

Legitima quantitas, *in l* 25.*C.de don inter.vir.* quæ legibus conſtitutionibúſve definita eſt, *l.*34 *C.de donat.*

Legitimæ vſuræ, centeſimæ, *l.tutor qui repertorium.*§.*pecunia. &* §. *ſeq.* D. *de admit.tut.*

LEGITIMA liberorum dicebatur olim pars hæreditatis quarta: quam conſuetudinem ex legis Falcidiæ ratione manaſſe, *Paulus lib Sent.*4.*c.*5. non obſcurè demonſtrat. Cùm enim inſtituti partem nunquam minorem quarta iuſſiſſet eſſe, ſi filius minus ex partis teſtamẽto conſecutus erat, quod ei deerat ſupplebatur. Hinc pars illa, quia nõ eſt teſtamento, ſed ex lege manabat, Legitima dicta eſt: quomodo Legitima hæreditas dicitur, quam lex, non teſtamentum, defert. Atque hæc quidem olim: pòſt verò Iuſtinianus duas Conſtitutiones edidit, quarum priore ſtatuit, vt Idem in exhæredatis iuris eſſet, quod in inſtitutis: nimirum vt ſi exhæredato filio vel minima res, veluti ſolidus vnus legatus eſſet, inofficioſi agere non poſſet. ſed quod legitimæ parti, hoc eſt, quartæ deeſſet, ſuppleretur. ídque etiamſi teſtamento cautum non eſſe, *l.omnimodo.*30.*C de inoffic.teſtam.* ex quo intelligi poteſt, quàm falſa ſit eorum opinio, qui ius hoc ſupletionis tam in inſtitutis, quàm in exhæredatis à Iuſtiniano inductum exiſtimant. Poſteriore autem Conſtitutione, quæ Nouellarum eſt XVIII. modum hunc legitimæ adauxit, vt ſi vnus, duo, tres, quatuórve liberi eſſent, triens illis relinqueretur: ſin plures quatuor, ſemis *Hotom.* Vel ſic,

Legitima liberorum olim erat quarta pars bonorum, quæ pater tempore mortis reliquiſſet, deducto ære alieno, & impenſa funeris, *l Papinianus § quarta autem. D.de inoffic. teſtam. l cùm quæritur.C. eodem titul.* Hodie verò, cùm quatuor ſunt filij, vel pauciores, tertia pars eſt: cùm plures extant, dimidia pars paternæ ſubſtantiæ legitima cenſetur, §. *fr quenter igitur. Nouell. de trien. ſemiſ. & §. porrò hanc particulam. Nouell. Conſtitutio.*22.

Legitima nepotum ſic colligenda eſt. Aliàs enim ſoli ſunt, non cum mortuorum fratrum filiis, ſuccedúntque in capita. Eodem modo ex numero eorum colligenda eſt triens, hoc eſt, tertia, ſi quatuor, vel pauciores fuerint: aut ſemis, id eſt, dimidia pars bonorũ auitorum, ſi plures ſint. *Nouell.de trien. & ſemiſ.in princ.* Cùm dicit: Hoc obſeruando in omnibus, in quibus ab initio antiquæ quartæ ratio de inofficioſo, lege decreta eſt. Aliàs, cùm permixti ſunt mortuorũ nepotũ filij, & ſic pronepotes, aut deinceps: hi in ſtirpes ſuccedunt, & tantam partem accipiunt pro legitima, quantam pater eorum fuiſſet accepturus, quotquot fuerint,

Nouell.

Nouel. de trien. & semiss. §. *neque illo. Const.* 18. Aliàs denique nepotibus superest filius vnus, vel plures defuncti. Quo casu omnes nepotes in stirpes succedūt: ideóque personam patris sui repræsentant omnes in percipienda legitima. *Nouel. de hered. ab intest.* § *si tamen*

Legitima ascendentium seu parentum, hoc est, quam liberi debent parentibus, eodem modo aucta est hodie sicut de legitima liberorum diximus, vt communiter probant Doctores, *per l. nam etsi.* D. *de inoffic. testamen* Nam etsi, inquit Imperator, parentibus non debeatur filiorum hæreditas, propter votum parentū, & naturalem erga filios caritatem: turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus, quàm liberis piè relinqui debet.

Legitima transuersalium, hoc est, fratrum ab intestato succedentium, & olim & nunc est quarta bonorum pars. *argu. l. Papinian.* § *quarta* D. *de inof. testa.* Et quanquam huius quartæ non fiat expressa mentio in Iure ciuili, non tamen fuerit absonum, per naturalem æquitatem interpretando, sic colligere: quoniam frater debet fratri alimenta, *per leg. non omni. & l. cùm plures* §. *in soluendu Cod. de admi. tut.* arguendo ab alimentis ad quartam. Sed & quæ ex testamento defertur, legitima quoque, non impropriè latiore tamen sensu, dicetur: ea enim à lege XII. Tab. confirmatur, dum in illa constitutum est: Vti quis rei suæ legasset, ita ius esto, *leg. verbis. De verb signifi.*

Ληξίαρχοι. Magistratus quidam Athenis, qui tum alios, tum eos, quia iam suæ tutelæ facti erant, & iam poterant ἄρχειν τῶν λήξεων, id est, hæreditatis paternæ, in album ciuitatis inscribebant. Vide Poll. Hinc, Ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, quod & γραμματεῖον simpliciter, & ληξιαρχικὸν, liber, in quem puerorum nomina referebantur, qui iam tutelæ sui facti erant. παρὰ τὸ λήξεων ἄρχειν, hoc est, τῶν κλήρων τῶν ἰδίων. erant enim tum αὐτεξούσιοι, hoc est, sui iuris, & statuere de facultatibus suis poterant.

LIBARE, est sacrificare. *Lactant lib.* 1. Nihil enim sancta & singularis illa maiestatis aliud ab homine desiderat, quàm solam innocentiam, quàm si quis obtulerit Deo, satis piè, satis religiosè libabit.

LIBELLA, *in l iudices 9. C. de Episco. aud.* dimidia est chœnicis pars, *vt exponit Alciat. lib. Parerg. cap* 17. Est autem Chœnix demensum & cibus diurnus, vt apud Homer. Odyss. τ, Οὐ γὰρ ἀεργὸν ἀνέξομαι, ὅς κεν ἐμῆς γε Χοίνικος ἅπτηται. Et illud Pythagoræ symbolum Chœnici ne insideas. Iubet igitur lex duas libellas, id est, chœnicem victualis substantiæ custoditis præstari. *Aulus Gellius lib.* 20. *cap.* 1. legis XII. Tabul. verba de addictis hæc refert: Si volet, suo viuito: ni suo viuit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato. Aliàs Libella est fabrile instrumentum: aliàs etiam nummi minuti Romani genus.

LIBER. Hinc libri librorum, quorū appellatione cōtinentur omnia volumina, siue in charta, siue in mēbrana sint, siue in quauis alia materia. *l* 52. D *de l.* 3.

LIBELLVS pro tabella fideicommissoria, hoc est, in qua fideicommissum scribit testator, accipitur in *l.* 1. *in prin. D. de tabul exhib.* Item si libellus, inquit, aliúdve relictum esse dicetur, decreto comprehendam. *Et in l. & in Epistola.* C. *de fideicom.* Et in Epistola (dicit Imperator) vel breui libello, vel sine scriptura, imò etiam nutu, fideicommissum relinqui posse, adhibitis testibus, nulla dubitatio est.

Libellus, appellatur commentarius in sacris literis, *cap* 2. *in prin. D de sum. trini. & fid catho* Damnamus ergo (*inquit Innocentius*) & reprobamus libellum seu tractatum, quem Abbas Ioachim edidit.

Libellus appellatur scheda supplex, quam vulgò supplicationem dicimus, qua populares postulata sua principibus exponere solent, *in titul.* C. *quan. lib. l. princi. dat. litis contest. fa. & in l. non distinguemus* § *cùm quidam.* D. *de arbitr.* Libello, *inquit*, cuiusdam id quærentis Antoninus subscripsit. Hac significatione Iurisconsultus *in l. nec quicquam.* §. *vbi decretum.* D. *de offi. procon. & lega. & in l. omnia.* D. *de reg. iur.* sic tradit: Quòd omnia, quæcunque caussæ cognitionē desiderant, per libellū expediri non possunt, hoc est, per solam supplicationem præstari nequeūt, non audita parte aduersa. Quas leges alioqui non obscuras. Accursius inuoluit ignorantia huius significationis. *Adde l. semper.* §. *demonstratur.* D. *de iur. immun.* Sicque vsurpauit Sueton. in Augusto.

Promiſcuis ſalutationibus admittebat & plebem, tanta comitate adeuntium deſideria excipiens, vt quendam corripuit, quòd ſic ſibi libellum porrigere dubitaret, quaſi elephanto ſtirpem. Hinc: Libellorum magiſtri, de quibus vide in voce Magiſtri.

Libellus rerum, *l. ſi ego Seia. §. planè. D. de iur. dot.* in quem conferebat mulier ea quæ præter dotem in domum mariti inferebat: quem & ideò marito offerebat, vt is eum ſubſcriberet, vt certum eſſet, in domum eius ea fuiſſe illata, & ne ſi quando ſeparatio fieret, negaret.

Libellus familiæ, *l. 9. D. de legat. 3. l. 8. C. Theod. de cuſtod. reorum.*

Libellus, pro aſſertoria epiſtola accipitur, quam vulgò credentiam vel certificationem vocamus: cùm ſuperior Magiſtratus fidem facit pro ſubdito, vel etiā pro alio, *l. ſi publicanus § de rebus. D. de public. & vectiga.* Hanc aſſertoriam epiſtolam ab Epiſcopo clerici habere ſolent, *l. ſi qua per calumniam. §. præterea iubemus C. de Epiſc. & Cler. & in l. C. de mandat. in princ.* Omnes, *inquit*, ſciant, nemini quicquam, niſi quod ſcriptis probauerit eſſe credendum.

Libellus dicitur, qui iudicis recuſandi cauſſa porrigitur à litigatoribus, *l. apertiſſimi. C. de iudic.* Liceat, inquit, ei, qui ſuſpectum iudicem putat, antequam lis inchoetur, eum recuſare, vt ad alium recurratur, libello recuſationis ei porrecto.

Libelli appellatorij vocantur porrecti ab eo, qui appellat ei, à quo appellabat, *in l. e § vlt. D. de appell.* Libelli, *inquit*, qui dantur appellatorij, ita ſunt concipiendi, vt habeant ſcriptum, & à quo dati ſunt, hoc eſt, qui appellet, & aduerſus quem, & à qua ſententia. *Et alibi ſæpè in eod. tit.* ſic dicuntur libelli. Vel ſic Libelli vocantur literæ dimiſſoriæ ſiue Apoſtoli, *in tit. de libell. dimiſſ.* Poſt appellationem enim interpoſitam, literæ dandæ ſunt ab eo, à quo appellatum eſt, ad eum, qui de appellatione cogniturus eſt, quarum ſenſus talis eſt: appellaſſe puta Lucium Titium à ſenten. illius, quæ inter illos dicta eſt *l. 1. D. d tit.*

Libellus appellatur, quem maritus vxori, aut contrà vxor marito repudij cauſſa mittit, *cuius fit mentio in l. ſi pœnituit. D. de diuort.* his verbis: Si pœnituit eum, qui libellum tradendum diuortij dedit. & Chriſtus *Matthæi* 5. Quicunque, inquit, repudiauerit vxorem ſuam, det illi libellum diuortij.

Libelli famoſi dicuntur ſcripturæ famoſæ, hoc eſt, in contumeliam alterius editæ, *in titul. D. & Cod. de famoſ. libellis.*

Libellus appellatur ſcheda intimatoria, videlicet quæ in foro aut valuis Eccleſiarum proponitur: inueniſſe puta Sempronium anulum aureum, eique cuius eſt redditurum, *vt dicit l. falſus. § pleriſque. D de furt.*

Libellus dicitur oratio conſultoria, qua boni Imperatores olim complecti ſolebant ea, quæ de rebus arduis ad Senatum Romanum cenſenda referebant, *vt in l. item veniunt § præter hæc. D. de petit. hæred.* Pridie Idus Mart. inquit, Q. Iulius Balbus, & Publius Iubentius Celſus, Titius Aufidius, Onerius Seuerianus Conſules, verba fecêre de his, quæ Imperator Cæſar, Traiani Parthici filius, Diui Neruæ nepos, Adrianus Auguſtus Imperator, maximúſque princeps, propoſuit 5. Non. Martij, quæ proximæ fuerunt, libello complexus eſt, quid fieri placeat. De qua re ita cenſuerunt. Huius orationis in eod. tit. fit mentio, *l. illud quoque in prin.* Illud quoque, ait, quod in oratione Diui Adriani eſt.

Libellus dicitur ſcriptum continent intentionem actoris aduerſus reum conuentum in iudicio, *l. 16. § fin. & l. ſeq. D. de inoffi. teſtam. l. 1. §. 1. D. de eden tot tit. de li. oblat.* qui & libellus conuentionis appellatur, *§. tripli. Inſti. ut de action.* Et Libellum hoc modo rectè diffinias: Eſt formula ſcripti, complectens actionem, & futuræ litis ſpeciem in iudicio, *l. 1. Cod. de edend.* neque verò tam curioſè laborandum hîc eſt, vt plerique faciunt. Nam libellus nihil aliud facit, quàm quòd ius illud perſequendi exhibet iudici cognituro de cauſſa. Siquidem non poteſt cognoſcere, niſi intelligat actionem. Et intelligere non poteſt, niſi aut dicatur, aut ſcribatur. Ex ſcripto conſtat libellus: ex non ſcripto, cauſſæ nudis verbis controuertentium tractantur. *Vide Speculat. de libel. conceptione.*

Libellus eſt duplex: Cōuentionalis, & accuſationis ſeu inſcriptionis. De libello conuentionis loquitur, *l. 1. D. de eden. & l. 1. C.*

l.1.C.eod.tit. De inscriptione verò tractatur *in libellorum.D.de accusatio.*

Llibellum hunc nihil aliud esse, quàm Syllogismum, optima ratione Doctores iuris tradunt. Vt ecce, cùm ita dicimus: Iure statutum est, possessorem iniustum rei alienæ teneri ad restitutionem eius, domino rectè vindicanti. Sed Titius possidet me inuito & iniustè rem meam, nec vult restituere. Quare peto Titium condemnari, & compelli, vt mihi eandem rem restituat. Hic vides maiorem propositionem, minorem, & conclusionem. Vides item nomen rei vindicationis satis expressum.

Libellus absolutus est, quando casum seu factum summatim, vno orationis contextu complectimur.

Libellus articulatus seu positionalis dicitur, cùm singulis articulis singulas caussæ circumstantias in speciem describimus.

Libellus censetur ineptus, siue inutilis duobus modis: altero propter defectum formæ, cuius maxima pars est petitio seu conclusio: altero, ob materiam vel caussam petendi, quæ in narratione versatur, nec est talis, vt producat ius agendi. Et hoc est, quòd excipientes aduersus tenorem libelli, dicunt eum peccare in materia & forma. his quippe verbis vtuntur ex vsu magis, quàm quòd res ita habeat plerunque.

Libellos agere, id est, libellis principi datis, subsignandis aut recitandis præesse, *l.12 D.de distra.pigno.* Libellos agente Papiniano.

Libellos deiicere *apud Senecam,* is dicebatur, qui creditoribus se obligare paratus erat, vel soluere parabat: vel denique eum, cuius bona proscribebantur, defendere parabat. Et suspensis, inquit, amici bonis, libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus. Sic *Cic pro Quintio*: Libellos Sex. Alphenus procurator P.Quintij familiaris & propinquus, Sex. Neuij deiicit.

LIBELLENSES, sunt qui libellis aut suscipiendis aut recitandis præerant. *leg.32 Cod de appell* Nostri verò libellenses (inquit) quæ apud arbitros gesta sunt suscipiant, cognitiones inducant, & ea quæ geruntur excipiant, scribant, scriptáque litigatoribus edant: qui etiam apud arbitros (licet illustres sint) ex delegatione nostra cognoscentes, excipiunt, si in sacratissimo nostri numinis comitatu caussæ dicantur. His etiam vocantur libellenses sacri scrinij, *leg.fin.Cod.vbi nato.*

Libellus pro breui, vt loquũtur Impp. *l.6.§.dotis.D.de iu.dot.l.4.§.1.D.de public. l.44.§.solent D.de furtis.*

LIBELLARIVS, à libello, id est, breui scriptura deductum. Hinc

LIBELLARIVS contractus, id est, venditio (alij tamen conuentionem esse volunt) quæ fit scriptura interueniẽte certo pretio, & hoc amplius certa pensione, constituta in annos singulos: & hac plerunque lege, vt stato, conditóque tempore contractus renouetur, rursus numerato pretio certo, vel arbitrario. Venditionem autem dicimus, *vt titul.9.§.2. lib. 2* Alij Locationem esse existimant: alij etiam emphyteusim *ex Nouell. Leonis 13.* tum & Lombardos pro emphyteusi libellarium contractum dixisse. Sed in hoc est differentia (*ait Cuiac.*) quòd non soleat emphyteusis renouari non mutato possessore. Libellaria renouatur statis certísque tẽporibus, etiam non mutato possessore, data certa pecunia, vel quam bonus vir arbitratus fuerit, secundum qualitatem rei in libellam datæ: quod quidem renouationis pretium Leo *εἰσδεκτικὸν* vocat. Et emphyteusis contrahitur sub lege meliorandæ rei, puta ædificij in area ponendi, vel reficiendi, vel agri excolendi & recreandi: libellaria hanc legem non habet. Et libellaria in perpetuum fit semper, *vt infrà titul 8.lib.1.Feud.C.* Emphyteusis nonnunquam ad tempus. Et si credamus antiquis Feudorum conditoribus, in libellaria est commisso locus post biennium, sicut in locatione, cũ in emphyteusi triennij cessatio exigatur: & iis qui per libellũ à domino possidet, vẽdere potest sine cõsensu domini: emphyteuticarius nõ i ẽ. Fit libelli huius, siue libellariæ mentio sæpè his libris, *vt Feud 1 titul 8. & 2.titul. 9. & 4. titul 3.5.&.57.C & in Constit. de pace Constantiæ, & in Langobardis & in aliis etiam auctoribus Cassiodorus 5.Variar.* Comperimus patrimonij nostri prædia te Thomati libellario titulo commisisse. *Gregorius 3.Epist.cap.61* Voluerat possessiones sub specie libellorum tenere,

Hinc etiam Libellum facere, id eſt,leui libellarum ſiue denariorum annuorum pretio vendere, *Feud.lib.2 tit.39.§.1. H.* Si libellum vnus alteri fecerit de feudo paterno,non eſt libellus, ſed quaſi refutatio.

LIBELLARIA, pro allode, ſiue allodio vſurpatur : verùm (vt opinantur quidam) pro eo tantum quod ſub illa leuicula penſione annua locatum eſt.*vt lib Feud.2.titul.26.§.3.H.* vbi feudum & libellaria opponuntur. Agnatis feudum , filia verò allodium,ſiue libellariam eſſe aſſerentibus. Item Domino feudum,filia allodium , ſiue libellariam eſſe allegante. *Et lib 1.titul.5.§.2 H.* Si fidelis feudum libellario nomine dederit.Item,Poſtquam ad libellariam dederit.

LIBELLARIVM, *apud Ciceronem in Orat pro M Milone*,ciſta, in qua conditi ſeruantur libelli. Exhibe,inquit,libellarium illud legum veſtrarum.

LIBER is dicitur,in poteſtate cuius eſt arbitrio ſuo viuere, eatenus tamen vt lege & inſtituto permiſſum fuerit.Idcirco enim(*inquit Cicero in Orat.pro Cluētio*)omnes legum ſerui ſumus , vt liberi eſſe poſſimus. At pro ingenuo liber dicitur *ab Imp.in l.diui. & l cum quis. C. de nat.lib.* Cùm quis à muliere libera , & cuius matrimonium non eſt legibus interdictum,&c. Hinc

Liberi populi, qui ſuis legibus erant relicti,quales Ætoli apud Liuium:populi tamen Romani maieſtatem comiter obſeruare tenebantur. Hinc illud Procul *l.7.D.de capt.& poſtlim.* Liber populus eſt is,qui nullius alterius populi poteſtati eſt ſubiectus , ſiue is fœderatus eſt item ſiue æquo fœdere in amicitiam venit : ſiue fœdere comprehenſum eſt, vt is populus alterius populi maieſtatem comiter conſeruaret. Aliàs liberi populi & liberæ ciuitates *Cicer. de legib Agrar. contra Rullum*,qui nec tributa, nec vectigalia ſoluunt.

Libera legatio,vide Legatio libera.

LIBERTAS (ex qua etiam liberi vocantur) eſt naturalis facultas eius quod cuique facere libet : niſi ſi quid vi aut iure prohibetur. *Florentinus in l. libertas D.de ſtat.hom. & §.1. Inſt. de iure perſ.* Libertatem definit Cicero in Paradox.poteſtatem viuendi,vt velis : quod expreſſit ita Perſius:

Vindicta poſtquā meus à Prætore receſſi
Cur mihi non liceat iuſſit quodcunque voluntas?

Aliàs libertas de rebus etiam dicitur Hinc liberæ ædes,*l.ſi quis ædes. D.de ſeruit.vrb* eadem forma qua libera ruſtica prædia dicuntur , quæ ſeruitutem non debent, & nulli ſunt obligata. Libera prædia,nexu pignoris liberata,quòd nō ſint obligata, *l.8.l.51.§.1.D.de act.empt.l 6.D.com præd.*

Libertas opponitur Seruituti. Vnde conuenire non poſſunt *Cod.de Latin.lib. tollend.l.ergo.D.de fideicomm.libert.* Potiò ſub appellatione libertatis non ſolùm accipienda eſt, quæ ſeruili conditioni opponitur , ſed omnis conditio alieno iuri non ſubiecta. Contra quoque ſub ſeruitutis appellatione omnes omnino ſpecies ſubiectionis ſunt intelligendæ, quæ iuris ac poteſtatis,aliquid in perſonam producunt.

Libertas,pro ingenuitas, *Hermog.l.cū pacto.40.D.de liber.cauſſ.* Cum pacto partitionis pretij maior viginti annis venalem ſe præbuit, nec poſt manumiſſionē ad libertatem proclamare poteſt. nam *vt ait Modeſt.l.21.D de ſtat.homin.* Homo liber qui ſe vendiderit,manumiſſus,non ad ſuum ſtatum reuertitur, ſed efficitur libertinæ conditionis.

Libertas directa,vide Directum.

Libertas non priuata, ſed publica res eſt. *Martianus in l.ſi quis.D. de fideicom libert.*

Libertas pleniſſima,ex qua ciuitas Romana competit,*l.1.§ ſin autem. C. de cōm. ſer.manu.*

Libertatem naturalem recipiunt aues,& feræ,cùm in naturalem laxitatem peruenerint,*l.44.l.55. D.de acqu. rerum dom.*

de Libertate iudicium, vide Iudicium de libertate.

in Libertatem eripi,*l.vltim.ad fin.C.de pet.hæredit.* ſerui dicuntur , quibus lex libertatem quæ præſtari debuit , repræſentat.

LIBERALIS cauſa dicitur, quæ in ſe actionem continet libertas, ait Donatus in illud Terentij in Adelph.2.1.

Neque vendendam cenſeo quæ libera eſt
Nā ego illam liberali aſſero cauſſa manu:

Sic Plautus in Curculione.

Si quiſquã hanc liberali aſſeruiſſet manu. Id autem fiebat quoties quis liberum hominem iniuſta ſeruitute oppreſſum in libertatem vendicabat, id eſt, liberum eſſe decernebat, vel (*ut Liuius lib.3.*) dabat vindicias ab ſeruitute ſecundum libertatem. Hinc rub. De liberali cauſſa. D. & C. & paſſim, Liberalis cauſſa, & Liberale iudicium, *l.3.§ ſi ſeruus D. de acq. poſſ. l.23 § de liberali. D. de arbit. l.42.§.1. L. ſolut ma. l.7.§.1. D. de pet. hared.* Cauſſa autem hic pro iudicio ponitur.

LIBERORVM appellatione nepotes & pronepotes, cæteríque ex his deſcendentes, continentur: primùm quod Lex XII. Tabularum hos omnes appellat liberos: deinde, quòd natura nos hanc interpretationem docet: cùm videantur pios parentes liberorum procreandorum animo & voto vxores ducere, vt non filios ſolùm, ſed etiam nepotes, & deinceps alios concipientes atque edentes, ex prole vtriuſque ſexus, diuturnitatis memoriam in æuum relinquant. Et inde in communem vſum receptum eſſe, quod filiorum appellatione omnes, qui ex nobis deſcendunt, comprehendantur. Neque enim dulciori nomine poſſumus nepotes noſtros, quàm filij appellare. Interim tamen non fruſtrà ſunt inuenta ſingularum cognationum nomina vt aliter filij, aliter nepotes, pronepotes, & cæteri ex his deſcendentes appellentur. Nam totis his vtendum eſt neceſſariò, quoties lex non omnibus deſcendentibus præſtitum aliquid voluerit, ſed ſolis his qui nominatim enumerantur. At vbi non perſonis certis, ſed omnibus, qui ex eodem genere orti ſunt, præſtatur: conuenit liberorum appellatione generaliter intelligi nepotes, pronepotes, & cæteros qui ex his deſcendunt. *Calliſtratus in l. liberorum. Vlpianus in l. cognoſcere. §. vltim. Paulus in l. filij. D. de verb ſignific. §. vltim. Inſtit qui teſtamen. tuto. da. poſſ.* Eadem iuris Naturalis ratione receptum eſt, vt patris nomine auus quoque demonſtrari intelligatur, *leg. iuſta. de verb. ſignificat.* Nec refert an virilis an fœminei ſexus ſint, *leg.56. D. de verb. ſignific. Paulus l.10.§.2. D. de grad. & adfin.* Liberi, *inquit*, vſque ad trinepotes dicuntur: vltrà autem poſteriores vocantur.

Liberi non ſunt qui contra formam humani generis procreati ſunt, *leg.14. D. de ſtatu hom. Paul. lib.4. Sentent. tit.9.* hos partus monſtruoſos appellat Romulus primus Romanorum rex lege lata, cuius hæc verba ſunt: Monſtroſos partus ſine fraude necanto.

LIBER ſingulari numero pro nato, *apud Iuſtinianum in l. ſi quis ſui.33. Cod. de inoffic. teſtament.* Si quis ſuo teſtamento, inquit, maximam quidem portionem libero relinquat: minuſculam autem alij, vel aliis de ſtirpe ſua progenitis. Aliàs Liberos in multitudinis numero etiam vnum filium, filiámve veteres dixiſſe docet Gellius libr.2. capit. 13. ex Sempronij Aſellionis rerum geſtarum libris, vbi de Tiberio Graccho loquitur. Orare, inquit, cœpit vt ſe defenderent, liberóſque ſuos, eum quem virilis ſexus tum in eo tempore habebat, produci iuſſit populóque commendauit propè flens. Hinc non eſſe ſine liberis dicunt Iuriſconſ. eum cui vel vnus filius, vel vna filia eſt. liberorum enim nomen multitudinis numero tantùm ponitur, *leg.148. D de verb. ſign.* ſicut pugillares & codicilli.

LIBERTI ſunt qui deſierunt eſſe ſerui, *leg.4. de iuſtitia & iure.* Vel ſic: Liberti ſunt quos domini ex iuſta ſeruitute ſoluerunt, ac manumiſerunt, vnde etiam illorum patroni, quaſi patres, quià morte in vitam illos reuocarunt, appellabantur. Eorum autem tria genera fuere, *vt refert Vlpianus inſtitut titul.1.* nam alij ciues Romani, alij Latini Iuniani, alij Dedititiorum numero erant. Et ciues Romani quidem ſunt (vt idem ſcribit) liberti, qui vindicta, cenſu, aut teſtamento, nullo iure impediente manumiſſi ſunt. Latini iuniani, qui ex lege Iunia inter amicos manumiſſi ſunt. Dedititiorum numero ſunt, qui pœnæ cauſſa vincti ſunt à domino: quibus veſtigia (al. quibúſve ſtigmata) ſcripta fuerunt: qui propter noxā torti, nocētéſque inuenti ſunt: quíve traditi ſunt vt ferro, aut cum beſtiis depugnarent: vel in cuſtodiam coniecti fuerunt: deinde quoquo modo manumiſſi ſunt. Vide Manumiſſi. Notandum autem in patronorũ libertis (*vt obſeruat Turn. Aduer. lib.18.c.3.*) ordinem quendam fuiſſe, & quoſdam primos, quoſdā

secundos vocatos fuisse quod alteri apud patronum priorem locum obtinerent, alteri proximum Martialis:

Libertum docti Lucensis quæ re secundum. Ergo primi & secundi dicebantur, vt aliis omnibus potiores. Ac fortassè inde factum est, vt apud Iurisconsultos tam sæpè nomen primi & secundi legatur. Testantur id veteres inscriptiones, quarum in vna sic reperitur: *Sofronia* ↄ L. *tertia sibi & P. Sextilio primo aruspici.* & in illa: *Seuius fecit sibi & Petiæ* C L *primæ vxori.*

Libertiadmissionum, *apud Plinium li. 32. cap. 33.* gratiosi sunt liberti, qui homines ad Principem admittebant, admissionibúsque præerant. Fuit, inquit, & alia Claudij principatu differentia insolens his, quibus admissionum liberti ius dedissent imaginem principis, in anulo ex auro gerendi. sic enim legi vult Turneb. Aduersf. lib. 13. *cap.* 12. quanquam sensus aliquis ex vulgata lectione elici posiit.

LIBERTINVS est, qui ex manumissione libertatem consecutus est. Ingenuus verò, qui statim, vt natus est, liber est. Vel sic: Libertini sunt, qui ex iusta seruitute manumissi sunt. *Instit, de libert. in princip.* Estque libertinus relatiuum ingenui: sicut libertus Patroni. Olim autem, id est, Appij Cæci censoris temporibus, & deinceps aliquandiu, libertini dicebantur, non ipsi qui manumittebantur, sed ingenui ex his procreati: *vt scribit Suetonius in Claudio c.* 24. quã differentiam obseruare Modestinus videtur *in l.* 1. *D. de excu.* inter ἀπελευθέρους, & ἀπελευθερικοὺς, hoc modo: ἀπελευθερικοῖς ἰδιώταις οἱ γονεῖς ὁ δ' ὡσπερεὶ ἄρχοντες ἐπιτρόπους. Et paulò post: ἀπελευθερικοῖς γὰρ ἀπελευθέρους μόνους δεῖν δίδοσθαι, sci. ἐπιτρόπους. Libertus autem idem quod libertinus: hoc tantum differentes, quòd libertus semper refertur ad eum, cuius est libertus puta patroni. Libertinus vero, nomen est absolutum, denotans conditionem ejus qui nec seruus, nec libertus est. Notus est tamen Iustiniani *in* 1. *lib Instit. tit. de ingen. & liber.* vbi nihil agitur nisi de conditione, nullo respectu habito ad patronos.

Liberare, libertate donare: liberari, libertatem consequi, *l.* 12. §. *manumittendo D. de captiuis, l. pen. D. in quib. cau.* Liberare est luere, & nexum pignoris dissoluere, *l.* 57. *ff. de leg.* 1. Liberare prædia, seruitutem debitam remittere, *l.* 1. *ff. de vsufru pet.*

Liberationis verbum eandem vim habet, quam solutionis, *l.* 47 *ff. de verb. sign.* Planè in Rubr. D. & C. de solution. Liberatio & solutio separantur. Nam solutio naturalem obligationem tollit, & pecuniaria est: Liberatio cæteros omnes modos, quibus obligationes nexu quis dimittitur continet: vt confusionem, & compensationem. Liberatio igitur ad obligationem pertinet: solutio ad obligationem vel ad nummos.

LIBITINARII, qui funerum curam mercede pacta recipiebant: à Libitina Dea, cuius in æde (vt scribit Acron) constituti, qui efferenda corpora conducebant, & funeribus necessaria præbenda. *Vlpianus l.* 5. §. 1. *D. de instit. act.* Idem: Si Libitinarius quos Græcè νεκροθάπτας vocant seruum pollinctorem habuerit, isque mortuum spoliauerit. De libitina Dea vide Plutar. in Probl. Hinc Libitinensis porta apud Lamprid. in Commodo, amphitheatri porta, per quam cadauere interfectorum gladiatorum efferebantur.

LIBONIANVM senatusconsultum, v. de Senatusconsultum Libonianũ

LIBRA, quæ & pondo dicitur, in duodecim vncias diuiditur. Eius partes sunt, Vncia 1. Sextans 2. Quadrans 3. Triens 4. Quincunx 5. Semis quæ & selibra 6. Septunx 7. Bes 8. Dodrans 9. Dextrans 10. Deunx 11 As 12. vide suprà As.

LIBRAM argenti constituunt quinque solidi siue aurei: dicente Imperatore, Iubemus, vt pro argenti summa, quam quis thesauris fuerat illaturus inferendi auri accipiat facultatem: ita vt pro singulis libris argenti, qui nos solidos inferat, *l vni. C. de argent. pretio quod thesaur. in fert li.* 10. Argentei verò LX. eam constituunt, *l.* 1. *C. Theod de exb lud.*

Libram auri, septuaginta duo aurei constituunt, *l quotiescunque. C. de suscept. præposit. & arch. lib.* 10. *l. ide* Iasonem *in l. si D. de in ius. voc.*

LIBRARIVS, Vet. Gl. Liberarius, γραφεὺς, sub stantiuum qui libros, contractus, pactiones, instrumentáque conscribebat, *l.* 93. *ff. de regul. iur. l.* 29. *ff. de rei vind.*

vind. Hieronymus ad Niciam : Nam & rudes illi Italiæ homines, quos Cascos Ennius appellat, qui sibi ritu ferino victum requirebant, ante chartæ & membranarum vsum aut in dedolatis è ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutuò epistolarum alloquia missitabant. Vnde & in portitores earum tabellarios & scriptores à libris, arborum librarios vocauere. *Vlpianus l. vt iurisiurandi §. dabitur. Gaius in l duorum libertus.* D. *de oper. liberto.* Veluti, ait, si librarius sit, & alij patrono librorum scribendorum operas edat. *Adde leg. sed etsi.* §.1. *D de vsufruct.*

LIBRARII in castris fuere *Vegetio lib 2. cap 7.* qui rationes ad milites pertinentes in libros referebant. Hinc Librarij depositorum apud Tarruntenum *in l. vlt. D. de iur immun.* ij erant, *inquit Budæus,* qui perscribebant, quid quisque apud signa deposuisset : cuius instituti morem & rationem docet item *Vegetius li. 2 cap.* 20. Antiquitus enim (*inquit Vegetius*) institutum est, vt ex donatiuo quod milites consquuntur, dimidia pars sequestraretur apud signa, ibidémque militibus seruaretur ne à contubernalibus per luxum assumi posset, inaniúmque rerum comparationem. Sepositio autem ipsa pecuniæ primùm ipsis contubernalibus docebatur accomoda, nam cùm publica sustententur annona, ex omnibus donatiuis augetur eorum pro medietate castrense peculium. Miles deinde qui sumptus suos scit apud signa depositos, de deserendo nihil cogitat : magis diligit signa : pro illis in acie fortius dimicat, more humani ingenij, vt pro illis habeat maximam curam, in quibus suam videt esse positam substantiam. Denique decem folles, hoc est, decem sacci per cohortes singulas exponebantur in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur etiam saccus vndecimus, in quo tota legio particulam aliquã conferebat, sepulturæ scilicet caussa. Hæc ratio apud signiferos (vt nũc dicũt) in cophino seruabatur. Et ideò signiferi non solùm fideles, sed etiam literati homines eligebantur, qui & seruarent deposita, & scirent singulis reddere rationem. Huius etiã meminit *Tranquillus in Domitiano, cap.* 7. Geminari legiodum castra prohibuit : nec plus quam mille nummos à quoquam ad signa deponi passus est. Sed & *d. l vltim.* sunt librarij horreorum, & librarij caducorum.

LIBRARIVS, librorum & contractuum, pactionúmque scriptor. *Scæuola l.92. D. de reg. iur* Si librarius in transcribendis stipulationis verbis errasset, &c. *Vlp. l.6. §.2 ff. de oper. lib.* Nam huius quoque est ministerium, si fortè vel librarius, vel nomenculator, vel calculator sit. vide Notarius.

LIBRATORES aquæ, *in l.1. C de excus. artific.* qui aquarum inuentos ductus, & modos docili libratione ostendunt, vel qui peritiam habent librandi aquam ad libellam. vocantur à Græcis ζυγοστάται. d. l. 1. quãquam alio sensu. *Plinius lib. 10. ad Traianum* : Superest vt tu libratorem, vel architectum si tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, sítne lacus altior mari *Frontinus libro 1. de aquæductibus* : Procuratorem, ait, oportet calicem eius moduli, qui fuerit impetratus, adhibitis libratoribus signare. Sunt & Libratores, *apud Tacitum libr.13.* qui (inquit Turneb.) ex tormentis missilia excutiunt. Alij volunt significari eos, qui lapides in bello emittebant. *Hæc sunt verba Taciti:* Remotísque paulatim legionibus, funditores, libratoréſque excutere tela, & proturbare hostem iubet: missæ è tormentis hastæ.

LIBRIPENS Glo. vet. ζυγοστάτης, qui in mancipationibus stateram tenebat, *Caio lib.1. Instit. tit.6.* apud quem deest vox, æneam, *Priscianus libro 6.* ducit à pendendo. Propriè autem dicitur militum stipendiorum, hoc est, stipis ponderandæ pensator. Qua consuetudine in his emptionibus, quæ mancipi sunt, etiam nunc libra interponitur, *inquit Plinius libr. 33. cap. 3. & Boet. libr. 3. in Topic. Ciceronis. Vtitur hoc verbo Iustinianus in §. accessit. vide Vigl. Inst. de testa. & Tertullianum libr. 2. aduersus Marcionem*

LICENTIATI vulgò in scholis dicuntur, qui annis quatuor in legum studio consumptis, ab illa præscripta & definita studiorum lege quam Iustinianus statuit, soluuntur : quasi qui licentiam ac missionem à magistrorum castris impetrarunt. Vide Prolytæ.

LICERE id dicimus, quod legibus, quod more maiorum, institutísque

conceditur. neque enim quod quiſque poteſt, id ei licet: nec, ſi non obſtatur, propterea etiam permittitur: *ait Cicero Philip.*13. In eámque ſententiam Vlpianus clauſulam illam edicti, QVOD eius licebit, ſic interpretatur: Quæ clauſula non illud pollicetur, reſtitutum ſi leges permittant: ſed ſi leges non prohibeant, *l.necnon.* 28. *D.ex quib. cauſ.maio. Et ita in l.*7.*§.ſi paciſcar. D. quod met.cauſ.* Licere dicitur, quod lex XII. Tabularum & lex Iulia permittunt.

LICITVM eſt, quod per leges permittitur, cui opponitur illicitum, *l.* 1.D.*de iuſt. & iur.* nam illicitè fit, quod contra leges, conſtitutiones, decreta, edicta principum fit, *vt in l.vlt.in fi.ff. de his quæ vt indig. l.* 11. *§. ſi quis illicitè.* D. *de legatis lib.*3 *& aliis locis.*

LICERE, IRE, AGERE, ex natura & origine non eſſe ita perſonale, quod ad hæredes non tranſeat, ſed iuris præſumptione non eſſe tranſitorium, niſi hæres exprimatur. Quod obſeruatu dignum eſt, vt lic.ire, ager.per viam publi.*vide l.*11.*§.vlt. D. ne quid fiat in loc.public.* Eſt autem hæc formula loquendi frequens apud Iuriſc. in conſtituendis ſeruitutibus prædiorum.

LICITANI colodi, *l.vlt.*D.*de cenſib.* Sed vide num legendum ſit, Illicitani, ab Illicitano ſinu, colonia immunis *Plinio libr.*1.*c.*3. an Acitani, eidem eodem in loco colonia iuris Italici. Acitania enim in Plinio legendum ex vet. lib. non Accitana. Acitani autem, *inquit Macrob. Satur.*1. Hiſpana gens.

LICITOR, certis, citus ſignificat precium def[...]ro in auctione, hoc eſt, venditione publica, quæ ſic fit, vt plus offerenti detur res Gallicè, *mettre à l'enchere.* Licitari, eſt, ſæpè augere precium. Inde

LICITATIO, prec[...] auctio: ſicut ſolent emptores oblato precio aliquid addere. Licitatio de aliis quoque rebus intelligi poteſt, quàm pecuniariis emptionum preciis: vt ſi alius cohæres alio maiorem offerat cautionem, ob cuſtodiam inſtrumentorum. *Vlpia.l.*6.*ff.fam. erciſcund.* Nam ad licitationem, inquit, rem deducere, vt qui licitatione vicerit, hic habeat inſtrumenta hæreditaria: non placet neque mihi, neque Pomponio.

LICTOR, ῥαβδοῦχος, ſeruus erat publicus ex collegio viatorum, officium ligandi habens, vnde etiam dictus eſt. Cùm enim magiſtratus populi Roman. virgis quempiam verberari iuſſiſſent, crura eius & magnus ligari ab hoc, vincirique ſolebant. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro C Rabirio perduellionis reo: I LICTOR COLLIGA MANVS, CAPVT OBNVBILA ARBORI INFELICI RESTE SVSPENDITO. Tiro autem Tullius. M.Ciceronis libertus, Lictorem, *vt refert Gellius lib.* 12. *cap.* 3. vel à limo, vel à licio dictum ſcripſit. Licio enim tranſuerſo, quod limum appellatur (de quo vide infrà) qui magiſtratibus præminiſtrabant cincti erant. In officio autem magiſtratuũ lictores quidam dicebantur proximi, qui quàm alij cariores magiſtratui erant, eíque ſemper præſto erant, & apparebant ante alios ſui ordinis: vt in inſcriptione peruetuſta, *L. Valerius Achilleus lictor proximus laurens.* Cicero etiam lictorem primum ad Quin. Fratrem ſcribens vocauit, de Octauio loquens: Apud quem, inquit, primus lictor quieuit, tacuit accenſus, niſi ſi quis proximum primo adiunctum putet, & ſecundum, *quod non probatur Turnebo Aduerſ.*11.*cap.*9. Salluſtius eodem quoque locutus eſt modo in bel. Iugurthino: Sed Hiempſal in oppido Thumida fortè eius domo vtebatur, qui proximus lictor Iugurthæ, carus acceptúſque ei ſemper fuerat. Eſt & in veteribus Gloſſis, Lictor ſummus, Græcis ἀρχιραβδοῦχος dictus. Notandum etiam eſt, poſterioribus temporibus manumiſſionem per lictorem ſolitam fieri, *vt videre eſt l.* 8. *&* 23. *D. de manumiſſ.vind.*

LIGATI videntur, qui domi ſemper manere coguntur. *Auth. Quo oport. epiſc.§.Si verò nemo.*

LIGA, fœdus, ſocietas. *Alber. Argent.in Chron.* inter Principem & Francum interpoſitis iuramentis, & confectis literis, Liga perpetuò eſt confirmata, Marchio cum Maſtino Veronenſi ligam contraxit, ciúſque filio ſuam filiam deſponſauit. Hinc

LIGIVS homo, ſeu Vaſallus, is dicitur in ſcholis, qui contra omnes, ne Rege quidem excepto vel antiquiori domino, fidem & operam omnem ſuam promiſit. non Ligius, qui nominatim aliquem excipit: ſic vt vnus duorum Vaſallus

ſallus ligius eſſe non poſſit, deorum Vaſallus non ligius eſſe poſſit: aut verò vnius ligius, alterius non ligius, *glo. in c. paſtoralis. de ſentent. & re iud. in Clement.* Hinc nomen, Homoleugius. *Hotom. in ſuis Feud. Diſp.* hoc totum commentitium eſſe arbitratur: neque alium eſſe ligium, niſi qui idem vetere Germanica lingua Vaſſius, aut Vaſallus, aut Valuaſor dicebatur, dummodo verus ac proprius Vaſallus ſit: hoc eſt, qui beneficio alicuius feudum verum, rectum ac proprium ſit adeptus. Ac primum omnium, inquit, Albert. Krant. libr. Nortman. 4. c. 7. Italicum eſſe hoc vocabulum ſignificat, quaſi à Liga, & quaſi obligatum dicamus. Et Guiſcardus (inquit) ſeſe conſtituens Romanæ Eccleſiæ Vaſallum, vel (quod eius regionis verbum eſt) ligium, Romano Pontifici quæcunque peterentur præſidia mittere, ac quando opus videretur, cum omnibus copiis afferre præſidium ſpopondit. *Item c. 9.* Quo in conuentu Robertus ligium ſe (quod eius regionis verbum totalem ſignat ſubiectionem) Pontifici & Eccleſiæ iterum fecit, & B. Petri vexillo à Pontifice donatus eſt. *Albert. Argent in Chron.* Quamuis etiam Principes ipſum Francum ipſis grauem & exoſum haberent: cuius cauſſa omnes quaſi eius eſſent Vaſalli, non ab imperatore mouerentur, cuius eſſent Ligij, inuadendi eum occaſionem aliquam non habebant. Quo in loco Ligium & Vaſallum pro eodem vſurpari perſpicuum eſt. Hinc pro homo Ligius, fictum nomen, Homoleugius, coniunctè: vel ſeparatim homo & Leugius. *Ant. Florent. hiſtor part. 2. tit. 17. cap. 6. §. 1.* Factus eſt autem ibidem Comes Bertrandus Regis Hieroſolymitani Homoleugius. *Item cap. 9.* Eodem anno Rex Philippus cum Rege Angliæ colloquium habuit, ſubmouens illum tanquam ſuum hominem leugium, vt pro comitatu, &c. *Et mox,* Hi tres erant ipſius Regis Angliȩ Leugij homines. Hinc factum nomen Homoleugia, *vt apud eundem cap. 8. §. 3.* Tunc viſum eſt arbitris, quod dominus princeps ab Imper. accederet, atque eum debita ſolemnitate debitam homoleugiam exhiberet, & fidelitatem. Et alio loco Fidelitas ligia, *part 3. tit. 19. cap 1. §. 2.* Ex his concedi poſſet Homoleugij nomen ab ὁμολόγος Græco deduci præter tim cùm Coloni homologi mentio fiat *in l. vlt. C. Th. de patroc. vic.* & ὁμολογίᾳ χρῆσθαι, & ὁμολογίᾳ προσχωρεῖν, pro deditionem facere, apud Græcos vſurpetur: niſi etiam multis in locis ab Hotoman. vbi ſuprà adductis, Ligij nomen in patroni perſona ſumeretur. Itaque à Liga verbum hoc ab Italis hominibus confictum eſt: quaſi ligius ſit idem qui ligatus, id eſt, proximè, & (vt vulgò loquimur) immediatè iunctus.

LIGNVM & materia hoc differunt: quòd materia eſt, quæ ad ædificandum, fulciendum neceſſaria eſt: lignum quicquid comburendi cauſſa paratum eſt, quamuis nondum conciſum, *l. 55. D. de legat 3.* Itaque *l. 12. de excuſat. mun. lib. 10. C.* ſic diſiunctim legendum eſt, Materiā, lignum, tabulata, *vt & l. 15. C. Theod. de extraord. mun.*

Ligna cocta dicuntur, quibus ignis vim humiditas exempta eſt, vt fumare nequeant. *Vlpianus l. 55. §. 4. D. de legat. 3.* Sed & titiones, inquit, & alia ligna cocta, ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni an ſuo generi adnumerabimus? *Item in l. 167. D. de verb. ſignificat.* vbi hæc ipſa verba inculcantur. Martialis epigramma quod inſcribitur Ligna acapna, in Xeniis ad hæc ipſa ligna pertinens, hoc eſt:

Si vicina tibi momento rura coluntur,
Ad villam moneo, ruſtice, ligna feras.

Lignum, tabulæ ligneæ. *Tryphon. l. 19. D. de bon poſſeſſ cont. tab.* Quod vulgò dicitur, liberis datam bonorum poſſeſſionem contra lignum eſſe, ſic intelligendum eſt, &c. Id enim ſignificat contra teſtamentum, quod ligneis tabulis deſcribi ſolebat, *vt teſtatur Vlpianus l. 1. de bon poſſeſſ. ſec. tab.* Paulò poſt *d. l 19. idem Tryphon.* dixit, Contra tabulas. In eadem ſignificatione vſurpatur ab Apuleio.

LIGNARII fabri, *l 235. D. de verb. ſignifi. Paul lib. 3. Sentent. tit. 6. Iſid lib. 19. c. 19.* Lignarius, ligni opifex. *Veget lib. 2. cap 11.*

LIGVSTICVM, *l. 5. D. de penu. lega.* olus eſſe ait *Iſidor. lib. 17. c fin.* odore aromatico, guſtu acre: à regione nomen accepit. Naſcitur enim in Liguriæ montibus, *Plinio lib. 19 c. 7. teſte, & Dioſcor. li. 3 cap. 51.*

LIMEN. Adnotarunt quidam ab Vlpiano hanc vocem, pro inferiore do-

mus parte, vt etiam à Marone vsurpatam, *in l. Illicitas. §. nec potentiores. de offi, præsid.* cùm ait, Ne tenuis vitæ homines sub prætextu aduentus officiorum vel militum, limine vnico, vel breui supellectili ad aliorum vsus translatis, iniuriis vexentur. Malim tamen sumi συνεκδοχικῶς, pro domo, aut exiguo cubiculo potius. Vide Lumen.

LIMENARCHÆ, λιμενάρχαι, qui portuum præsidiis præsunt, vel portus custodiæ caussà creati, *l.3. D. de ser. fugi.* Limenarchæ & stationarij fugitiuos deprehenso, rectè in custodia retinent. *Sic l. 38. C. de lib. causs. & l. vlt. §. 1. D. de mu. & ho.* Dictio est merè Græca. λιμὴν enim portus est. Hos *Aristot libr. 6. Politic. circa finem*, Limenophylacas vocat, quasi portuum custodes.

LIMITES, *Sicul. Flac. lib. de condit. agr.* à liminibus. quemadmodum enim limina introitus exitúsque locis præstant, similiter introitus exitúsque qui in agris diuisis & adsignatis peruij semper esse debent, tam itineribus, quàm mensuris agendis, limites appellantur. Hygenus à Limo, verbo antiquo, quod transuersum, & obliquum significat, Limites dici vult, Vnde *Festus libr. 10. ait*, Limites nunc terminos, nunc vias transuersas significare. Denique quicquid ad obseruationē finium in agro opera manuū factum est, Limes, *auctore Aggeno Vrbico*, appellatur. Horum autem duo maximi dicuntur, Cardo, & Decumanus, *vt Pli. lib. 18. c. 35. Festus libr. 4. Isidor lib. 15. Etymol. c. 14. Sicul. Flaccus, & Hygenus tradunt.* Et Cardo quidem est, qui à Septentrione in Meridiem dirigitur, ab eo quòd à cardine cæli sit. Nam in septentrionali axe nobis cælum vertitur. Decumanus verò, qui ab Oriente in Occidentem per transuersum dirigitur, qui ex eo quòd formam denarij numeri faciat, Decumanus est appellatus. Limites autem, seu termini territoriorum, qui vocantur à Iurisconss. *in l. 5. de iustit & iure*, teste Zasio originem acceperunt à iure Gētium: nam quo tempore distincta sunt dominia, cœpit esse Meum & Tuum. Obseruandum verò, quòd limites faciunt res certas in genere, tribus modis: aut natura, aut hominis facto, aut adiectione qualitatum fungibilium. A natura res propè omnes natæ accipiunt limitationem. Homo limitatur per suam naturam, equus pariter, & sic de aliis. Quicquid manu hominis fabricatur, erigitur, perficitur, hoc dicitur limites accipere facto hominis. Sic domus limites accipit, secundum quod ædificata est. Sic fundus, sic nauis limites accipiunt ex opere. Quòd fundus est latus, vel arctus, modicus, vel ingens, hoc est facto hominis, *l. quod in rerum. de leg. 1.* Tertiò aliquæ res accipiunt limites per numerum, pondus, & mensuram, vt sunt omnes res fungibiles. *Vide Zasium in l. mutuum. § mutui. D. si cert. pet.*

LIMITATI agri appellabantur, qui propriis limitibus & finibus circunscripti, & in centurias diuisi erant, *vt Festus eodem libro ait.* Limitatus enim ager Decumanis, & cardinibus continetur, *vt Frontinus ait.* Sic accipe Limitatum agrum *in l. 6. 16. D. de acqui. rer. domin. & lege prima § si insula. ff. de fluminibus.* Hunc metatum vocat. *Horatius Satyr. 2.* Hotomanus Limitatum agrum definit, qui ab hostibus captus, vel coloniæ alicui totus, vel ciuibus ipsis ac militibus per partes assignatus est. *Iulius Frontinus*: Agrorum qualitates sunt tres: vna agri diuisi & assignati: altera mensura per extremitates comprehensi: tertia Arcifinij, qui nulla mensura continetur. Ager ergo diuisus assignatus, est coloniarum: hic habet conditiones duas: vnam, qua plerunque limitibus continetur: alteram, qua per proximos possessionum rigores assignatus est. Ager est mensura comprehensus, cuius modus vniuersus ciuitati est assignatus. Tributarius solus per vniuersitatem populis est definitus. eadem ratione & priuatorum agrorum mensuræ aguntur. Hunc agrum multis modis mensores, quamuis extremum mensura comprehenderint, in formam, in modum limitum condiderunt.

LIMITES etiam Rom. Imperij fines dicuntur, *l. 5 C. de anno lib. 10.* Vnde Illyricianum Ægyptiacū, Rheticum limitem legitimus, *l. 1. C. quibus mu. l. 13. C. de aduoc. diuers. iud. l. 13. C. de excu. mu.* Hinc

LIMITANEI & LIMITROPHI fundi *sub. Rub. C. de fund. limit. libr. 11.* sic distinguendi sunt: vt illi dicantur ad milites limitaneos pertinere, id est, eorum domini & proprietarij

esse

esse, vt paludes & pascua, *l. 3. eodem titul.* & fundi castellorum, ad milites castellanos, *l. 2. eodem*. Limitotrophi verò, quòd ex eorum fructibus Limitanei milites alantur, non quòd ad limitaneos milites pertineat. Limitotrophi enim verbum ἀπὸ τοῦ τρέφειν deducitur, quod alere significat Nec aliter hoc verbum vsurpatur, *l. nulli C. de fund. patr.* Limitanei autem milites erant, qui in imperij finibus excubabant, eorúmque defensioni operam nauabant, *l. vltim. C. de officio praefect. praetorio. Afric. l. fin. de offic. milit. iudic quorum etiam meminit Spartianus in Pescennino Nigro & Lampridius in Alexandro, itémque Suidas hu verbu*, οἱ ῥωμαίων βασιλεῖς ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις πανταχόσε τῆς πολιτείας ἐσχατιὰν πάμπολυ κατεστήσαντο στρατιωτῶν πλῆθος ἐπὶ φυλακῇ τῶν ὁρίων τῆς τῶν ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ κατὰ τὴν ἑῴαν μάλιστα μοῖραν. ταύτῃ τὰς ἐφόδους τῶν περσῶν καὶ σαρακηνῶν ἀναστέλλοντες, οὕσπερ λιμιτανέους ἐκάλουν.

LIMITARE iter, *apud Varronem lib 4. ling Lat.* est semita modica, quae relinquitur inter duo confinia, lata pedes 5. ex duodecim Tab. praescripto. Perperà verò eo in loco Vertranius putat legendum militare iter.

LIMITOTROPHI, vide Limitanei.

LIMVS *apud Gellium libro duodecimo c. 3. ex Tirone Tull. M. Ciceronis liberto*, vestis est (*vt scribit Isidorus*) quae ab vmbilico vsque ad pedes producitur. *Item:* Limus, cingulum est, quo serui publici cingebantur, obliqua purpura. Item: Limus est cinctus, quem publici habent serui, dictus quòd transuersas habet purpuras. *Item*: Haec autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Hinc vet. Gl. Limis, flexuosis oculis.

LINEA, funiculus. *Vlpianus l. 27. §. 19. D ad legem Aquiliam.* Si cùm maritus vxori margaritas extricatas dedisset in vsu, eáque inuito vel inscito viro perforasset, vt pertusis in linea vteretur. *Plinius libro 32. ca. 2.* Murenae amplius deuorant quàm humanum, admouéntque dentibus lineas, atque ita erodunt. *Columella lib. 3. cap 15.* Haec in quincuncem vinearum metatio expeditissima ratione conficitur: quippe linea per totidem pedes insuitur. *Et libr. 8 c. 11.* Et emissa ligato pede longa linea gallina custoditur. *Sic & Scaeuola l. 26. D. ad legem Falc.* Et Vlpianus de linea margaritarum, *l. 52. §. 18. de furt.* Hoc est, funiculo, qui per margaritas pertusas traiiciebatur: quod mulierum ornamentum est, & τεχνικὸν κόσμον appellant.

LINEA sanguinis dicitur, qua cognati inter se cohaerent. *Paulus l. Stemmata. 9. D. de gradib.* Stemmata cognationum directo limite in duas lineas separantur. *Item in l Iurisconsultus. §. sed & ex lateribus. eod l. vacantia C. de bon. vacat l. si quis § in illo. C. de secund. nupt.* Statius libr. Syl. III.

Non tibi clara quidem, senior placidissime, gentis
Linea nec proauis demissum stemma, &c.

LINES, vide Lenes.

LINELLVS differt à Feudo, primò, quia in feudo iuratur secus quàm in linello. Item feudum datur amore, linellus verò pro mercede. Item in feudo non succedunt foeminae, in linello secus. Et de multis aliis differentiis vide *Felinum in cap caeterum colum. 5. & sequent. in versic. 9 fall de iud.* forte legendum Liuellus, vel potius libellus.

LINO legato, factum infectúmque continetur, quódque netum, quódque in tela est, quódque nondum est detextum. Tinctum planè non continetur, *l. 70. §. lino D de leg. 3.* Meminere autem *l. 3. § si quis tabulas. D. de S. C. Silan. l. 1. § si linum & §. vlt D. de secund. tabul. l. 20. C. de testamen l. 28. §. testamento. D. de liber. legat.* lini quo testamentorum tabulae traiici solebant: *vt & Tranquillus in Nerone, & Quintil. li. 12. c. 8.* Denique ruptum linum, aut turbata cera, aut sine agnitione signa frequenter inuenies.

LINIFICIA, textrina lineae vestis, *l. 16 C. Th. de murileg.* qualia multa in partibus orientis, & occidentis, Impp. habebant, *vt ex Notitia Imp. Rom. liquet.*

LINTEONES, *l. 8. C. Theo. de murileg.* sunt qui opifices linteae, id est, lino contextae vestis appellantur, *l. 6. C. de murileg.* quo modo & in C. Th. Linteae (sic enim legendum) vestis magistros interpretatur B. Brissonius *l. pen. C. de murileg. li. 11.* & Linteatum, *apud Sedon um Apolli. 8. ad Leonem*, linea veste

indutum. Inuenitur autem Linteonum nomen *apud Lampridium in Alexand. & apud Firmicum lib.2. Mathes.* Seruius quoque *septimo Æneid.* Aut quia, ait, maiores stantes texebant, vt hodie linteones videmus. Hi etiam appellantur LINTEARII, *l.5. D. de instito actio & l. 16. C. de murileg.*

LINTEARII, linifices, *l.13. C. de murileg.* vbi tamen falsò limphariorum legitur. Græci enim, *vt testatur Cuiacius ad leg. 4. C. eod.* τῶν βαφείων καὶ λινυφαρίων habent, pro baphiorum & textrinorum procuratores. Est autem ἀπὸ τοῦ ὑφαίνειν id est, texere.

LIQVAMEN *in l. 1. C. quæ res exp. non deb.* Græci interpretantur Garum, & id rectè. Cælius enim Aurelianus II. Chronicῶν: Garum, *inquit*, quod appellamus liquamen ex pisce siluro confectum. *Et paulò post*: Ex garo, quod vulgò liquamen appellant. Hinc Cælius Apitius, Oxygarum, liquamen acetosum interpretatur. Acro testatur muriam antiquos dixisse liquamen, & Syrorum lingua sic dici.

ad LIQVIDVM rem exigere, id est, exactè, *l. secunda. §. idem Labeo. 8. D. de aqu. & aq. plu.* Idem Labeo ait, cùm quæritur an memoria extet facto opere, non diem & consulem ad liquidum exquirendum, sed sufficere, si quis sciat factum. *vide legem* 28. D. *de probationibus. Velleius Paterc. li.1* Nequeo mihi temperare, qui rem sæpè agitatam animo meo, neque ad liquidum ratione perductam signem stylo.

LIQVIDO iurare, est de re liquidi & perspicua iurare. Hinc Liquidò iurare *apud Vlpianum in l* 18. D. *de iureiurand.* pro verè iurare, opponitúrque verbo peierare. Siue enim dominus petat, inquit, cogetur docere reus liquidò se iurasse, posita scilicet exceptione: siue ex stipulatione de rato agat, necesse habebit ipse de periurio suo doceri. Sic apud Terent in Andria: D.

Quia si fortè opus sit ad herum iurandum mihi,
Non apposuisse, vt liquidò possim.

Vbi Donatus: Liquidò, inquit, id est, purè & manifestè. Sic Ouid. lib. 3. de Ponto epist. 3. ad Maximum:

Seu tamen, & liquidò iuratus dicere posses,
Non me legitimos solicitasse toros.

Demosthenes Orat. 2. in Aphobum σαφῶς dixit, μὴ μηδεὶς, inquit, ὑμῶν νομιζέτω καθ' ὑμῶν ποτ' ἂν ὀμνύναι ταῦτ' ἐθέλειν, εἰ μὴ σαφῶς.

LIQVERE impersonale dicitur quod constat, manifestum ac certum est. Terent. in Eunuch 2.3.

Illum liquet mihi deierare his mensibus, &c.

Sícque vsurpatur *l.5. §.1.* D. *quibus ex cau. in possess eat.* Non defendi pupillum constare debet, liquerèque prætori, vt sic permittat bonorum possessionem. *Et l.* 7. D. *de suppel. leg. l 2. § si dubitetur.* D. *quemadmodum testam. ape. & aliis multis locis.* At, Non liquere de caussa dicebant veteres, quando probationes, & argumẽta non satis erant idonea ad diiudicandã caussam. *Cicero in Cluentiana*, Deinde homines sapientes ex vetere illa disciplina iudiciorum, qui neque absoluere hominem nocentissimum possent, neque eum de quo esset orta suspicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita, primò condemnare vellẽt, non liquere dixerunt. Hinc Vlpianus *l. idem Pomponius. de arbi.* Proinde si fortè vrgeatur à Prætore ad sententiam: æquissimum erit, si inter sibi de caussa non liquere, spatium ei ad pronunciandum dari. *Sic Paul. in l. Pomponius. de iudic.*

Λεῖψανα, reliquiæ, superamenta, *vt loquitur Vlpianus*: Si animal legatum occiderit, puto teneri, non vt carnem præstet, vel cætera λείψανα: id est, cornua, corium, &c. *Locus est apud Vlpianum l.53. §.2. D. de leg. & fideic. lib.*30.

LIS, est iurgium, de re quapiam inter aliquos apud iudicem institutum: nõ enim omne iurgium lis est, sed illud demum, quod apud iudicem exercetur, quo verbo & magistratus & arbitros pinguiore Minerua complectimur. Vel sic, *ex Varrone lib 9. lingua Latin.* Quibus res erat in controuersia, ea vocabatur Lis. Ideo in actionibus videmus dici, Quam rem siue litem dicere oportet. *Hæc Varro.* quibus ex verbis intelligi potest quod ait *Cicer. in Orat pro Murana*: Tot homines tam ingeniosos, statuere non potuisse, vtrum diem tertium an perendinum: iudicem, an arbitrum: rem an litem dici oporteret. Hinc coniunctim legimus *in l. si defunctus.* 9. *C. de suis & legit.*

legit Res vel Lis. Et quæ lis inofficiosi vocatur *in l. pater. D. de collat.dot.* eadem dicitur res inoffic osi *in l. Papinianus. 8.§.1. D.de inoffic.* Si quis, inquit, post tem inofficiosi ordinatam; litem dereliquerit, postea non audietur. Hinc & LITEM petere; pro rem, apud Plautum in Rudent.

Qui falsas lites falsis testimoniis petunt,
Quique in iure abiurant pecuniam. Et mox:
Qui hic limitē adipisci postulant periurio.
Mali res falsas qui impetrant apud iudicem. iterum:
Ille eam rem iudicatam iudicat.
Maiore mulcta mulctat, quàm litem auferunt. Hinc:

LITIS æstimatio, propriè rei æstimatio, siue quanti quæque res est; quæ In controuersiam deducta est. Itaque Lis æstimationem soluere, est tantum soluere, quanti controuersa res est. *Caius l. vltim. D.de cond. tritic.* Si merx aliqua, quæ certo die dari debebat, petita sit: veluti vinũ, oleum, frumentum, tanti litem æstimandam Cassius ait, quanti fuisset eo die, quo dari debuit. *Vlpian. l.21. D.de euict.* Si emptor hominis mota sibi controuersia venditorem dederit procuratorem, ísque victus litis æstimationem sustulerit, stipulationem duplæ non committi. *Paulus. l.2.§. vltim. D.pro empt.* Si rem alienam emero, & cum vsucaperem, eandem rem dominus à me petierit: non interpellari vsucapionem meam litis contestatione: sed si litis æstimationem sufferre maluerim, *ait Iulianus*, caussam possessionis mutari ei qui litis æstimationem sustulerit. Vel sic: Litis æstimatio, est rei quæ in controuersiam adducta est, vnà cũ eo quod propter eam actoris interfuit, in certam pecuniæ summam redactio. Eius autem duæ sunt partes: æstimatur enim primum, quanti res est, deinde quanti actoris interest, *l. vltim. D.de condict. tritic.* Quanti autem res est, sic æstimatur; vt verum rei precium exquiratur, *l. inter. 179. D. de verb. signif. l. 4. §. hac autem. D. vi bon. rapt. l. arbitro. D.de dol. mal.* Id autem quod interest, duabus constat rebus: nam & damni propter rei culpam, dolúmve accepti, & lucri amissi ratio ducitur, *l. C.de sentent. quæ pro eod. l. si commissa. 13. D. rem rat. hab. l. si fundus. 33. D. locat.* Litis autem æstimatio ad iudicem pertinet, qui de damnis & interesse actoris taxatione facta pronuntiat.

Lis, est grauior quædam controuersia & dissensio, quam iurgium; quod inter beneuolos quoque contingit.

Litis verbo actio in rem vel in personam significatur, *inquit Vlpian. l.36. D.de verb. sig.* Huic verbo S. literã à veteribus præpositam scribit *lib.17. Festus.* Inde in inscriptionibus antiquis scriptum reperias, DECEM VIRIS SLITIBVS IVDICANDIS.

Lis, *inquit Corn. Front.* nascitur: Controuersiam pertinacia efficit: & litigant homines. Res in controuersiam deducitur. ita Controuersia partis est, Lis summæ.

Lis contestata dicitur, cùm accepto à Prætore iudicio vtraque pars testibus præsentib. pronũciant, TESTES ESTOTE. Gallus Ælius, Reos tum demum dici putauit, cũ lis contestata est. *Hæc Festus.* Sed postea Lis contestata, formulis ordinariísq; iudiciis sublatis, dicta est, quæ apud iudicem agi cœpta erat. *Impp. Seuerus & Anto. l.1. C.de lit. cont.* Res in iudicium deducta non videtur, si tantum postulatio simplex celebrata sit, vel actionis species ante iudicium reo cognita. Inter litem enim cõtestatam, & editam actionem permultum interest. Lis enim tunc contestata videtur, cùm iudex per narrationem negocij caussam audire cęperit. hoc est, nec flagitatio, nec actionis editio, nisi caussa in iure agi cœperit, litis contestationem efficit. Lites contestatæ, vt est in veter. gloss. αἱ ἀρχὴν λαβοῦσαι ἐν δικαστηρίῳ δίκαι ἐξ ἀντικαθεστώτων. Videtur autem litis cõtestatio originem traxisse à libertate Romana, videlicet ne quid per iudicia volentum introduci videretur in ciuilibus negotiis (crimina autem nullam habent libertatem) sed omnia volentibus partibus fierent, & solenniter secundum ius.

in Litem iusiurandum, vide suprà Iusiurandum.

Lis in iudicium deduci dicitur, *l.32.§. litem. D.de nego. gest. l.2. C.de petit. hæred.* Et res in litem. *l.31.§. si duo. D.de nouat.*

Lis moritur, cum legitimis transactis temporibus petit, *l. 3. §. 1. quæ in fraud. cred. & alibi.* E contrario Lis viuit, *l. fi. C.de fid. instrum.* Lis petit, amit-

titur.*l.1.qui autem.D.de calumnia.*

Litem præparaſſe dicitur, in quæſtione inofficioſi teſtamenti, qui vſque ad denunciationem, vel libelli dationem proceſsit,*l.7.& 15. D.de inoffi.teſt.l.7.D. de lib.cauſſa.*

Litem addicere, pro ſecundum aliquẽ iudicare, ex XII. Tabulis interpretatur, *Gellius lib.7.c.2.*

Litem facere lex dicitur, qua iudiciũ conſtitutum eſt, *M.Fabius lib.7.c.1.*

Litem in rem ſuam vertere, id eſt, rem inter duos controuerſam, quodammodò adiudicare ſibi: quod fit, cùm iudex ita cum litigantibus agit, vt ei iure ſuo cedant.

Litem ſuam facere, hoc eſt, litis alienæ cauſſam ita ſuſcipere, vt propriam defendere videatur. Vnde iudex dicitur litem ſuam facere (vt iã diximus) qui plus ęquo in alterum litigatorum propenſus, malè iudicat. *Inſtit. De oblig.quæ quaſi ex delict.naſcun l.fin.C.de pœn.iudic.qui mal. iudic.* Græcis καθ' ἑαυτοῦ δίκην ἐγείρειν. Vide Facere litem.

Lite cecidiſſe dicitur, qui eius rei, de qua agebat, cauſſam amiſit. *Feſtus.* Vide Cauſſa cadere.

LITIGIOSA res intelligitur, ſiue mobilis, ſiue immobilis, ſiue ſeipſam mouens, de qua lis conteſtata, iudiciúmque acceptum eſt, ſiue citatione ad magiſtratus facta, ſiue precibus Imperatori oblatis, & iudici inſinuatis, & per ipſum aduerſario eius qui principem adiit, cognitis. *Nouell.de litig.& de caut.§.1.conſti. 112.vide D.& C.de litig.* Litigioſam autẽ rem non facit, *inquit Vlp.l.1. D. eod.* denunciatio, quæ impediendæ venditionis cauſſa ſit.

LITANIA, λιτανεία, *in l.3.C.de hæret.* ſolennis precatio, ſupplicatio, litatio, *vt eſt in vete.glo.* Prohibentur enim hæretici conuentus & litanias facere. Vnde λιτανεύω, εὔχομαι, ſupplicio, precationem adhibeo. Iuſtinianus etiam λιτὰς appellat *Nouell. de Eccleſ.diu.capit.* § .πᾶσι δὲ τοῖς, vbi vetat litanias fieri ſine Epiſcopo & cleric. & ſine ſacris crucibus: quas dum in pompa inceditur, deferri iubet.

LITERÆ elemẽta ſignificant, à notíſque ſeparantur, *l.5.§.ludi.D.de ext.cog. l.6.§.fi.D.de bon.poſſ.*

Literarum ſtudia quantis laudibus & præmiis apud Romanos honorata ſint, inter innumerabilia ferè exempla, hoc mihi præclarum in mentem venit, quòd in laudem Taciti Imperatoris olim acclamare ſolebant: Quis melius, quàm literatus imperat? quaſi verò hanc omnium maximam eius virtute (ſicut certè erat) exiſtimarent. Et profectò habent bonæ literæ naturalem quandam, & præpotentem in rebus mortalibus vim atque energiam, vt Cicero eas rectiſſimè conſueuerit appellare, Diuinæ virtutis ſempiternas teſtes. Literæ autem & humanitas apud veteres idem erat. quippe qui παιδείαν ſemper ſint humanitatẽ interpretati. *Varro de re Ruſt.lib.1. c.17.* Qui pręſint, eſſe oportet, qui ſint aliqua immunitate imbuti. nam illud literis, quod eſt in vulgar.cod. gloſſema eſt *Cicero de finib.5.* Sed animi cultus ille erat ei quaſi quidam humanitatis cibus. *Sic Varro apud Gellium:* Praxiteles, qui propter egregium artificium nemini eſt paulùm modò humaniori incognitus. Humaniori, πεπαιδευμένῳ.

Literæ pro inſtrumentis, documentis, monumentíſque accipiuntur, *vt not. in l. ſi procurator abſentem.D.de procur.* Literis ꝑ ſcriptis ſimpliciter Papinianus accepit, *in l.qui mutuam. D. mandati.* Vnde iterũ diuinat interpres, literis, id eſt, pacto intelligens. Sic *Cicero ad Attic.* Quòd meis omnibus literis in Pompeiana laude eſſet perſtrictus. Quanquam & pro epiſtolio, & mandato non abſurdè accipi poteſt.

Literas neſcire dicuntur, qui neque legere, neque ſcribere queunt, *l.3.D.de accuſ.l.10.& penult. D.de teſta.§.ſimiliter.D. de excuſ.tut.Inſtit.* Literarum autem imperitum eſſe aliud eſt, vt ex locis ſuperioribus liquet. Sic

Literarum ignorantia, *l. 92.§.1. D.de acq.hæred.l.fin. §.ſin autem dubius. C. de iure delib.*

LITERATI, periti ſcribẽdi, & legẽdi, *l.fi.C.de teſta.* Literatus tamen plerunque literis inuſtum ſignificat Et Literatum ſeruum pro ſtimagtico dixit Plautus, & Literarum Cilicem *Seneca in lib.de mort.* Claud.

LITVS ſolebat Aquil. Gallus per tranſlationem definire, quà fluctus eluderet, *vt ait Cic.in Top.& Quintil.lib.3.c. vlt.* Etiam ipſi Iuriſcon.quorum ſummus

circa

circa proprietatem verborum labor, litus audent dicere, quà fluctus alludit. Celsus litus esse scribit, quousque maximus fluctus à mari peruenit, ídque M. Tull. aiunt, cùm arbiter esset primò, constituisse, *l.96 D.de verb.sign.* Vlpian. litus publicum esse eatenus, quatenus maximus fluctus æstuat & effluit *l.112.D.eo.tit.Inst. §.2.de rer.diuis.* quatenus hibernus fluctus maximus excurrit.

Λιθοθήκται in βασιλικοῖς, sunt qui lapides poliunt, pro quo in *l.1.C.de excus.artif.lib.*10. est quadratarij, οἱ τοὺς διαφανεῖς λίθους ἀκονοῦντες.

LOCARE se vt ad bestias depugnet, *l.3.§.lege. D.de testibus.* Locare operas, vt cum bestiis pugnet, *l.1.§. qui operas. D.ad S.C.Tertull.*

LOCARIVM, *apud Varronem lib.4. ling.Latin* dicitur merces: quæ datur ab eo, qui locum quo consisteret, conduxit in taberna vel in stabulo: adde vel in naui, *vt l.2.§.1.ad leg Rhod.* Græci τοπιατικὸν vocant *ad Nouell. 56. Leonis*, interpretantes προσθύριον κέρδος. *Vide Cuia. Obs.libr.* 41.c.1. Hinc

LOCARII, apud Martialem sunt, qui in spectaculis loca populo locant, *Hermes*, inquit, *diuitiæ locariorum.*

LOCATIO & conductio est contractus bonæ fidei, de re aliqua certa mercede vel facienda, vel ad tempus vtenda, inter quos iure ciuili licet, factus. Emptioni autem, & venditioni iis in rebus est similis. nam vt venditor & emptor rei commercium habere debet, sic locator & cōductor: vt res certa, certúmque precium, sic res, opúsve certum, item, certa merces hîc exquiritur. quemadmodum consensum vtriusque in emendo, sic in conducendo certam vtriusque voluntatem interuenire oportet: vt illic, similiter etiam hic, ex bona fide omnia exiguntur, denique tanta inter vtrunque contractum similitudo est, vt interdum internosci alter ab altero non possit. *l.2. D.locati.*

Locationis & conductionis verba bifariam vsurpantur: in rebus vtendis, & operibus faciundis. Locare namque est, vtendum vel faciundum aliquid dare: Conducere, rem vtendam, opúsve faciendum mercede accipere. Sic inquilinus, qui domum vtendam accepit, conductor dicitur: dominus qui dedit, Locator. Sed in opere faciendo communis vtriusque huius verbi vis & significatio est. nam quatenus suam operam quis védit, Locator dicitur: (vnde Locare operas vulgò dicimus) quatenus opus faciundum suscipit, Conductor, *l.22.§.1.& §.cùm Insulam. l.26.& l.51. D.locat.37. D de aur.& argen.l 2. C. loca l.27. in fi.D.ad legem. Aquiliam.* Hinc Vlpianus *in l.1 D.de æstimatio.* scribit, dubitatum fuisse, cùm res æstimata vendenda daretur, vtrùm ex locato esset actio, quasi rem vendendam locasse videar: an ex conducto, quasi operas conduxisse. Hinc *Paulus in l.2. D.ad legem Rhod.* ita Locati & conducti actionum appellationes permiscet, vt nullam statuere inter eas differentiam videatur. Sícque multis aliis in locis videas veteres Locationis & conductionis nominibus promiscuè vsos, *l.20. D. de actione empt.l.1. D. de superfic.* Hinc illud *l.5.§.nunc.videndum.9. D.commod.* locato conducto agere, *vt apud Varronem, lib.2.cap.2.de re rustic.* Necnon emptor potest ex empto vendito illum damnare.

LOCATOR regulariter dicitur, qui mercedem accipit: conductor, qui dat. Nonnunquam tamen hæc figura loquendi conuertitur apud Latinos, quatenus ad opus aliquod parandum attinet, vt iam diximus in Locationis & Conductionis verbis. Nam qui operatur, is dicitur conduxisse opus. Et contra dominus, qui dat mercedem, censetur id faciendum locassa, *vt in l.2 C.loca.* Vbi Bartolus, alioqui iuris peritissimus, si in meliora tempora incidisset, hallucinatus est, sicut & Accursius, *in l.2.§.si conseruatis. D.ad legem Rhod.de iact.& l.1. D.de æstimat.*

LOCVS est, *ait Varro libr. 4. ling. Latin.* vbi quid locatum esse potest. *Et paulò post*: Vbi quicquam consistit locus ab eo præeo dicitur locare, quoadusque id emitur, quoad in aliquo consistit precium. Loquitur de redemptionibus. Locus *in l. aut facta. D.de pæn.* pro sua cuiusque rei quam obtinet, sede accipitur.

Locus est non fundus, *ait Vlpianus*, sed portio aliqua fundi: fundus autem integrum aliquid est. & plerunque sine villa locum accipimus. cæterùm adeò opinio nostra, & constitutio locum à fundo se-

parat, vt & modicus locus possit fundus dici, si fundi animo eum habuimus. non etiam magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio: & quęlibet portio fundi poterit fundus dici si iam hoc constituerimus: nec non & fundus loci constitui potest, nam si eum alij adiunxerimus fundo, locus fundi efficietur. Loci appellationem non solùm ad rustica, verùm ad vrbana quoque prædia pertinere. Labeo scribit. Sed fundus quidē suos habet fines, locus verò latere potest, quatenus determinetur & definiatur. *l.* 60. D. *de verborum significatio. l.* 26. *&* 4. D. *de acquiren. possessio.* Atque ita fundus loco separatur, *lege* 64. *in fin.* D. *de euictio l.* 38 *in fin.* D. *de vsucap.*

Locus, vide Fundus.

Locus, pro prouincia, *l. omnes. §.* 1. *C. de Episc. & Cleri.*

Loci adiectio significat diuersimodè disponi, *l. quidam testamento.* D. *de legat.* 1. *l. Lucius.* D. *de aliment. & cibar. legat.*

LOCVS, est argumenti sedes, vnde ducitur argumentum. M. Tul. in Topic. Nam locus nihil aliud est, quàm cōmunis quædam rei nota, cujus admonitu, quid, & quomodo in quaque re probabile sit, potest inueniri, vel in ipsa caussa, vel extra caussam, de qua quæritur. Locus autem est duplex: Intraneus, seu artificialis: in ipsa hærens caussa, & artificio quodam excutiendus: vt apud Papinianum, *in l.* 1. *D. de officio eius, cui manda. est iurisdictio.* Huius rei, *inquit*, fortissimum argumentum est, quòd lege Iulia de vi nominatim cauetur. Extraneus, qui ex aliis rerum adminiculis, sine vlla arte suggerit probationem: vt sunt, rumor, seu fama, Tormentum, Tabulæ siue instrumenta scriptorum, Iusiurandum, Testes. vide Ciceronem in Topic.

LOCVPLES Gaio interprete habetur is, qui satis & idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor restituendam petit esse, *l.* 234. *§.* 1 *de verb. sig. l. fi.* D. *si cer. pet l.* 3. *de manum.* Aliàs pro eo sumitur, qui multas habet possessiones, & à Loco deducitur, quasi dicas locorum (id est, agri seu possessionum) plenum, *vt scribit Cic. in Catone maiore, & Plin. lib.* 18. *c* 3. *& Gellius lib.* 10. *c* 5. *& Quintil. lib.* 5. *ca* 10. nam in locorum possessionibus (*ait Nonius*) veterum diuitiæ erant.

Locuples fideiussor iudicio sistēdi caussa, pro rei, quæ petitur, qualitate accipiēdus est: nec ex facultatibus modò, sed & ex conueniendi facilitate locuples æstimatur, *l.* 1. *in ius vocati vt eant. & l.* 2. *&* 5. *§.* 1. D. *qui satisda coga.* præterquàm in necessariis personis, in quibus quilibet fideiussor pro locuplete habetur, *l.* 3. *D. in ius voca. vt eant.* Pro locupletibus certè habentur ab arbitrio, ad eos probandos dato, approbari fideiussores, *l.* 10. *D. qui satisda. coga.*

Locuples reus intelligitur, qui soluendo est, *l. fin § fin.* D. *si certum petatur, l.* 3. D. *de manumission. & alibi.* Nec vnquam rei alienæ defensor locuples videtur, quia semper necesse habet satisdare, *l.* 127. D. *de diuersis regulis iuris.*

Locupletior factus videtur, tam qui penes se rem habet, quàm qui in corpus patrimonij quoquo modo conuertit, aut cuius in rem versum est, licèt malo euentu perierit, *l.* 18. *D. quod met. caus. l.* 47. D. *de sol.* Locupletior vtique factus intelligitur, qui debito liberatus est, *l.* 50. *D. de donat. inter vir. & vxor. l.* 66. *D. de solut.* Locupletior non est, qui liberum hominem acquisiuit, vel rem quandam donauit, nec *ἀντίδωρα* accepit, *l.* 25. *§ consuluit.* D. *de petit. hæred l.* 169. D. *de diuers. regul. iur.* atque hæc interpretatio locum habet in pupillis, bonæ fidei possessoribus, maritis hæredibus, qui inquantum locupletes facti sunt, tenentur. quod tunc dispicitur, cùm iudicium accipitur, id est, lis contestatur, *l.* 47. D. *de solut. l.* 34. D. *de min. l.* 39. D. *de nego. gest.* Planè in bona fide possessore tempus rei iudicatæ spectatur, *l.* 36. *§. quo tempore. D de hæred pet.*

Locuples hæreditas, quæ opes adfert, vel oneri, vel incommoditati, seu, vt vulgò dicunt, vexationibus coniuncta. Opulenta verò dicitur, quæ his caret, *l. si quis mihi bona. §.* 2. *D. de acquir. hæred.* Azo locupletem hæreditatem accipit, quæ maior est centum aureis, *in Rubric. C. de bon liber.*

Locupletem lex Papia definiit, qui centum millia sestertium possideret, *§.* 2. *D. de succes liberi.*

LOCVLI, *in l.* 53. *in fin. D. de lega.* 3. *l.* 23. *§.* 1. *de pecu. leg.* Sacculum pecuniæ, & crumenam significat.

LOGARIVM, λογάριον, diminutum verbum à λόγος, quod rationē significat,

quare

quare rationes eæ videntur significari, quas Scæuola *in lege vltim.* D. *de pecu. lega.* breuiarias appellat. *Vlp. l.3.* §.6. D. *de penu.leg.* Sed chartas, inquit, ad ratiunculam, vel ad logarium paratas contineri.

Λόγος ἀσυλίας, Nouel. 17. *&* 128. ius asyli, Gallis *Franchise.*

Λογιστὴς, Reipub. curator, *l. Boethos C. de tabul. scribis, & logograph. lib.* 10. qui adiuuas habebant, *dict. l. Boethos. & vide ibid. Alciat* Hinc λογιστεία, rationes, *l.* 15. D. *de excusa. tut.*

LOGOGRAPHI, rationarij, qui rationes publicas, hoc est, tributorum, perscribunt. *Arcad l.1. vltim.* §.1. D *de mune. & hono.* Hi quoque, qui custodes ædium vel archeiotæ, vel legographi, vel tabularij. *Sic in Rub. Cod. l.* 10. De tabulariis, scribis, logographis. *Vide etiam Nouellam.* 128.

LONGVM tempus est decennij inter præsentes, vicennij inter absentes, *ait Paulus lib. Sent* 5. *c.* 2. *&* 5. A que ita in omnibus propè iuris articulis longum tempus accipiendum est. *Vide tit. D. de long. temp. præscr. & Insti. de vsucap. in prin.* Nec verò mirum cuipiam videatur, passim in Pandectis huius longi temporis fieri mentionem, *vt l* 2. § *cùm Stichum. & l* 4. *pro socio. l.* 76. *in fi* D *de cont. empt. l.* 3. *&* 11. *in fin.* D. *de diuers. & temp. præsc. & alibi*, cùm dicat Iustin. in prin. de vsucap. olim iure ciuili in rebus mobilibus anno vbique vno vsucapere licuisse, in immobilibus biennio tantùm in Italico solo. Hoc enim fuit à Triboniano correctum, vt Pandectis cum consti. Iustiniani conueniret, vbi id emendauit *l.* 1 *C de vsuca. transfor.*

LONGISSIMVM autem tempus est 30. vel 40. ann. *Cod. de long. temp. præscr.*

Longa manu, vide Manu longa.

LONGE, quandoque in infinitum. *l à diuo.* §. *si pòst.* D *re iud.* quandoque longissimè, *l. apparet.* D *de itin. actúque priua.* quandoque magis, aut valde, *l.* 1 §. *qui superficiem.* D. *de superfic.*

Longum silentium, id est, quinquennij, *l. non tenetur.* §. *præscripto.* D *de sta. de fun. post. prim.*

LORICÆ Feudum, vide Haubertieum feudum.

LORICATIO, tectorium est, parieti in modum loricæ inductum: idem ferè quod incrustatio. *Paulus de verb signif l. impensæ.* Incrustatio, *inquit*, loricationes, & picturæ. Hanc explicans legem Alciat. Loricationes, ait, sunt superficies integendi caussa, quæ ad pauimenta maximè pertinent, fiúntque ex calce & arena. *Var. lib.* 1. *de re rust. cap.* 57. Parietes & solum opere tectorio marmoreo loricandi, si minus ex argilla, &c. id est, tegendi, incrustandi.

LVBRICVM ætatis, id est, leuitas, mobilitas, inconsiderata ratio, temeritas. *Vlp in l.* 11. §. 4. D. *de minorib.* Neque enim ætatis lubrico captus est adeundo locupletem hæreditatem.

LVCRVM ab luendo, *inquit Varro lib.* 4. *de ling. Lat.* si amplius ex eo luerit, quàm quanti esse cœptum. Est autem Lucrum nomen generale, *l. coiri. & l. sequenti.* D. *pro socio.* Nam generaliter lucrũ accipitur pro omni accessione gratuita, vel onerosa, *l. actionum genera.* §. *actionum autem.* D. *de obligationib. & actionibus l si cùm dotem.* § *si pater.* D. *solu matrimo.* Lucrum ex circumstantiis variè accipi constat ex iis, *quæ refert Alc l. continuu.* §. *cum ita. num.* 17. *&* 18. D. *de verb. oblig.* primò si ad tempus præsens referatur probatio, cum variatione temporum varietur rerum conditio. Secundò, cùm non de communi æstimatione tractaretur, sed de eo casu, in quo, ad id quod particulariter interest, haberetur respectus.

Lucrum cessans, appellatione damni venire, Alciatus putat: quod tamen subsistere non potest, nissi latissimè acceperis damni significationem. Siquidem in damni definitione lucrum cessans non comprehenditur. *Sic enim Vlpianus in l. Proculus.* D. *de damno infecto.* Longè, interest, inquit, an quis ex alieno facto damnum patiatur, an lucro, quod adhuc faciebat, vti prohibeatur. Sed lucrum cessans post moram, hoc est, cùm debitor non soluit constituto die, cadit in rationem damni emergentis post moram. nam & hoc est, non soluere constituto die. Vide Philippum lib. 2. Philosophiæ Moralis.

LVCRATIVA caussa, ex qua accipienti nihil abest, *leg.* 82. § *fundus* D. *de leg.* 1. *Paul lib.* 4. *Sentent. titul* 1. *Iustinia. l. vnic. Cod. de impo lucra. descript. lib.* 10. Ex promissione planè dotis lucratiua caus.

sa non est, sed quodammodò creditor aut emptor intelligitur qui dotem petit.*leg.19.de obliga.& act.* Vide Caussa lucratiua.

Lucratiua possessio, quam ex lucratiua caussa quis adeptus est, *l.2.D.si quis omiss.causs.testa.*

LVCROSVM, fructuosum, quæstuosum, vtile. *Caius in l.obligatio. 9. §.2. D.de aucto.tutorum.* Hæreditatem adire pupillus sine tutoris auctoritate non potest, quamuis lucrosa sit. *Idem l.si quis.17. D.si quis omissa.* Liberum cuique esse debet, etiam lucrosam hæreditatem omittere.

LVDOVICVS Romanus Iurisconsultus nobilis, nomen habuit Pontani: sed quia Senis ius ciuile professus, Romam commigrarat, cognomen ex eo deportauit. Basileæ mortuus est, cùm eò publicè ad comica Ecclesiastica venisset, anno M.CCC.XXXIX. Æneas Syluius eum tanta memoria fuisse tradit, vt nulli veterum cessisse putetur: quippe qui memor esset omnium qui ipse vnquam aut legisset, aut odisset: nec oblitus esset eorum aliquid, quæ vnquam vidisset.

LVDVS pœnæ mediocris genus, *Paul.lib.5.Sent.tit.17. cuius meminit l.2.C. Theo. de pœn. Tertullian. in lib. de spectac.* Atque is ludus duplex intelligi debet. Venatorius, & Gladiatorius. In vtrunq; autem damnati serui pœnæ efficiuntur, Et Paulus loco præcitato, damnatos in gladiatorium ait esse intra annum consumendos. Huius etiam meminit *leg.1. C.Theod.ad l.Falcid. Isidor. lib.18. Etymol. cap.52.* vt & ludi Venatorij, *l.8.§.pen. & vlt.D.de pœn.*

LVDI Circenses (*de quibus mentio fit in l.12.§. equitij D. de vsu & habit.l.1. D. de mun.& hon.l.122.D.de leg.1.*) iidem erant, qui & Magni dicebantur: quod (*vt scribit Pedianus*) magis impensis dati sunt. Instituti autem sunt à Tarquinio Prisco & propterea Circenses dicti sunt, quòd primi in circo, qui Maximus dictus est, dati sunt solennes deinde annui manserunt, & Ioui, Iunoni, ac Mineruæ ab Ædilibus curabantur, *vti patet ex l.1.Liuij, & Verrina 7.*

Ludi PALATINI, *apud Suetonium in Caligula.* Cùm placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi. Sunt autem ludi, qui in Palatio fiebant in honorem Cæsaris, qui primus Romæ imperauit, *vt à Iosepho scribitur lib.19.* tum tamen, vt idem scribit, cùm occisus est Caligula, in honorem Augusti celebrabantur.

LVDIFICATIO, *apud Imperatores in l.cùm te. C. de pactis inter emptorem & venditorem.* pro friuola dilatione. Et ideò (inquientes) addictus competens iudex, fundum, cuius mentionem facis, restitui tibi cum fructibus suis, sine vlla ludificatione, sua auctoritate perficiet.

LVERE, soluta pecunia liberare. *Imper §.6.de lega.* Sed etsi rem obligatã creditori aliquis legauerit, necesse habet hæres eam luere. Si tamen defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expresserit, non debet hæres eam luere. *Sic l.6. C.de fideic. l.25. D.de pigno.act. l.7.§.inter. D. commu.diuid.l.52.§.1. D.de actio.empt.* Est & Luere, pretium redemptionis redemptori offerre. *Vlpian.in l. qui status.D.de re mili.* Qui status controuersiam patiuntur, licèt reuera liberi sunt, non debent per id tempus militiæ dare, &c. sed nec qui ab hostibus redempti sunt, prius quàm se luant.

Luere, aliàs punire significat. Hinc Luere pœnas, quod & dare pœnas dicitur, ferre supplicium est. Hinc illud, Ære luo pignus, cruce pœnas, luce tenebras. *Seruius autem in lib.Aeneid.10.* Lui pœna, inquit, sed melius lui peccatum dicitur. nam peccatum soluitur pœna: qui enim crimine tenetur obnoxius, pœna eum liberat à pristina obligatione. Contrà, Luo pœnam, si dixeris, non procedit, quare pœna soluatur: tamen auctoritas ista libenter confunditur more, quod solet poni, vel à sequenti quod præcedit, vel à præcedenti quod sequitur.

Luere etiam purgare est, & abluere. *Cicero Verrin.3.* Verréfne tibi tanti fuit, vt eius libidinem hominum innocentum sanguine lui velles? Hinc, Lua dea apud veteres, quę præerat lustrationib, & lustris. *Liu.lib.8.* Armorum vis magna, tum inter cæsa corpora hostium, tũ in castris inuenta est. Ea Luæ matri darę se Consul dixit.

LVITIO, nexus solutio, *leg.1.§.si filius.D.de suis.& leg.Sia l.si patre.D.de captiu.*

ptiu. & postlim. Si patre redempto, & ante luitionem defuncto, filius post mortem eius redemtionis quantitatem offerat, dicendum est, suum ei posse hæredem existere. *Sic & Paulus lib. 4. Sent. titul. 6.* Si res obligata creditori, cuius caussam testator non ignorat, per damnationem legata sit. Luitio ad hæredis solicitudinem spectat. In quibusdam tamen exemplaribus solutio legitur. Hinc *lib. 8. eod. tit* de luitione pignoris, id est, liberatione.

LVGVBRIA. *in leg. 8. D. de iis, qui not. infam.* pro veste lugubri, & cæteris luctus insignibus. *Sic leg. 15. C. ex qui. cauſ. infa. irrog. leg. 15. §. generaliter. D. de iniur. Paul. l. 1. Sent. tit. vlt.*

Lugubria sumere, & deponere lugubria opponuntur. Exempla patent. Eodem modo in lactu esse, Lugere. Oppo. Luctum ponere, Elugere Romanæ matronæ Brutum tempus annuum luxere *Cicero:* Patriam eluxi iam, id est, luctum, quem pro patria sumpseram, deposui. *Vlpian. in l. genero D. de his qui not. infam.* Sed cùm tempus luctus, inquit, continuum est, meritò & ignoranti cedit ex die mortis mariti. Et ideò, si post legitimum tempus cognouit: Labeo ait, & sumere ipsam lugubria & deponere.

LVMEN, id est, vt cœlum videretur. & interest inter lumen & prospectum: nam prospectus etiam ex inferioribus locis est, lumen ex inferiore loco esse non potest, *leg. 16. D. de seruit. præd vrb.* Hinc.

Lumina immittere *leg. 13. D. de vsufruct. & vsu. leg penultim D. de ser. vrba.* Luminibus officere, obstruere obscurare, *leg. 15. D. loca leg. 23. D. de seruit. vrb.*

LVMINVM seruitute constituta, id acquisitum videtur, vt vicinus lumina nostra excipiat. Cùm autem seruitus imponitur, ne luminibus officiatur, hoc maximè adepti videmur, ne ius sit vicino inuitis nobis altius ædificare, atque ita minuere lumina nostrorum ædificiorum, *l. 4. D de ser. vrb.*

LVMEN vnicum συνεκδοχικῶς, pro exiguo cubiculo, quod vnica fenestra tenuiter illustratur, quale tenues & inopes homines habere consueuerunt. *Vlpian. l. 6. §. 5. D. de offi. præſ.* Ne tenuis vitæ homines sub prætextu aduentus officiorum vel militum, lumine vnico, vel breui supellectili, ad aliorum vsum translatis, iniuriis vexentur. Præses prouinciæ prouidebit. Haud scio tamen an Limine vnico verius legeretur vt suprà annotauimus. Alij Homine vnico magis probant. Malim tamen aut Lumine, aut limine & vtrunque συνεκδοχικῶς.

LVPANARIA dicuntur loca, vbi meretrices corpore quæstum faciunt. *Lactant. lib. Instit. 1* Fuit inquit, Acca Laurentia Faustuli vxor, & propter vulgati corporis vtilitatem, lupa inter pastores, id est, meretrix nuncupata est: vnde etiam Lupanar dicitur. *Et Hieron. in Chronic. Euseb.* Paruulos prope ripam Tiberis expositos, Faustulus regij pastor armēti, ad Aceam Laurentiam vxorem suam detulit, quæ propter pulchritudinem, & rapacitatem corporis quæstuosi, Lupa à vicinis appellatur. Vnde ad nostram vsque memoriam meretricum cellulæ, Lupanaria dicuntur. *Vlpian. l. palam 43. D. de rit. nuptia.* Palàm quæstum facere dicemus, non tantum eam, quæ in lupanario se prostituit, verùm etiam si qua, vt adsolet, in taberna cauponij pudori suo non parcit.

LVPINVM inter fruges numeratur, *l frugem D. de verb. signif.*

LVSCITIO dicitur, *inquit Vlpian.* vbi lumine adhibito, homo nihil videt, *l. 10. §. pen. D. de ædil. edict.* Græcis νυκταλωπία. Hunc *Nonius* consentit Lusciosos seu Luscio os dictos notans, qui ad lucernam non vident, Græci μύωπας vocant: citans hoc Varronis lib. 7. Disciplin. Vesperi non videre quos appellant Lusciosos. Festus Luscionem definit vitium oculorum, cùm quis clarius vespertino tempore, quàm meridie cernit: quo morbo laborasse Tiberium Cæsarem, *Tranquillus scribit. & Dio lib. 57.* his verbis καὶ διὰ τοῦ ἀμβλυωπίαν πλεῖστον γὰρ τῷ σκότει βλέπων, ἐλάχιστα τῆς ἡμέρας ἑώρα. *Plautus in Mercatore* hoc fere significat videtur vsurpasse Mirum *inquit* lolio victitare te tam vili tritico, quia lusciosus. Ferunt enim lolio victitantibus oculos obscurari.

LVSORIVM edictum, inane ludibrio habitum omnium irrisione delusum, *leg. 75. D. de iud.* Alioquin lusorij erunt huiusmodi edicta & decreta Præ

rorum. *Sic l. vlt. D. ne quid in loc. publ. & l. 50. §. 1. D. de leg. 1.*

Lusoriè agit, qui cum aduersario colludit, *l. 50. D. de legatis 1.*

Lusoriæ naues, vide infrà Nauis Lusoria.

LVSTRVM tempus quinquennale. *Festus.* Dicitur autem à luendo, *vt scribit Varro lib. 5. ling. Lat.* quòd quinto quoque anno vectigalia, & vltra tributa, per Censores persoluebantur. Hinc etiam factum, cùm veteres ferè solerent locare prædia tum vrbana, tum rustica, in quinquennium, *vt apparet ex l. si in lege locationis. §. si domus vel fundus. & § sequen D. loca. aliisque locis : & apud Hygen. lib. de limit.* vt hoc tempus locationis vocauerint lustrum. *cuius fit mentio à Iurisconsult in l. 4. § res pignori si cert. petat.* Nam & si colonus, inquit, post lustrum completum fructus perceperit, condici eos constat. *Idem l. 30. D. de legat. 3.* Qui hortos publicos à Republ. conductos habebant, eorum hortorum fructus vsque ad lustrum, quò conducti essent, Aufidio legauerat. *Et l. 67. §. vltim. D. de furt.* Nunc autem inter ternos, id est, nouenos, in Emphyteuticis. Prædia autem vrbana ferè nunc solemus locare in annũ: Rustica verò in triennium. Notandum autem cùm lustrum quinquennale tempus esse dicimus de quinquennio integro non intelligere, vt nec, ij qui ita definierunt, sed de quadrienno exacto, & quinto an. ineunte: quod & in Olympiadibus intelligi volumus, quas nihilominus πενταετηρίδας Græci, à quinquennij spatio vocitarunt, cùm satis constet, quinto quoque anno non exacto, sed ineunte celebrari solitas. *Plin. lib. 2. cap. 47.* Omnium quidem (si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto, Eudoxus putat, non ventorum modò verùm & reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno Caniculæ ortu. Hinc & Olympiada refert Suidas esse certamen, quod quinto quoque anno ineunte celebraretur, διὰ τὴν ζ' τελοχετίαν, inquit, τὴν τοῦ ἡλίου δρόμων ἐκ τῶν κατ' ἔτος ὡρῶν τεσσάρων συμπληροῦσαν ἡμέραν

Lustrum igitur à Latinis vocatur, quod Olympias apud Græcos dicitur. *Vide Bud. in priorib. Annot. ad d. l. si cer. pet.*

LVSTRALE aurum, *de quo titul. de lustr. auri collat. lib. 11. C. de.* χρυσάργυρον dicebatur. Id Euagrius & Zonaras describunt eleganter, & quarto quoque anno pendi solitum narrant, id est, singulo lustro. Onus erat negotiatorum & mercatorum (ob idque aurum negotiatorum à Lampridio dicitur in Alexandro) quorum appellatione etiam tenuiores continebantur, qui quid corrogata stipe sibi comparabant, meritoriæ puellæ, & feneratores: non tamen qui vernacula distrahebant, vel qui manu sibi victum adquirebant, veluti figuli & fabri, non veterani, clerici, copiatæ intra certum pecuniarum numerum. Erant & res quædam huic muneri obnoxiæ, ex lege testatoris vel fisci, *vt constat. ex l. vltim. C. Th. de lustrat. conlat.* Erat & propria quædam eius pensitationis scrinia. *De ea accipienda est l. 3. C. de episcop. & cleric. & l. 1. Cod de comm. & mercat. quæ sumpta est ex l. 5 C. Th. de lustrat. conlat. sicut & l. 1. C. de episco audien.* quæ tamen ita à Triboniano composita & concinnata est, vt ad auratiam pensionem referri nullo modo possit. Hanc auratiam collationem sustulit Anastasius Imperator, *vt scribunt Euagrius & Zonaras, & multi alij auctores*

Lustralis census, *Vlpian Epit. tit. 1.* quòd vno quoque lustro fieret dictus.

LVSTRAMENTVM, *Hotoman.* intemperans & effrenata rei Venereæ cupiditas. Lustrari enim, *apud Plautum in Pseudolo 20 & Casina 6.* scortari significat & in lustris meretricum, ac lupanaribus versari. *Marcian l. 3. §. 1. D. ad leg. Cornel. de sicar.* Pigmentarij, si cui temerè cicutam, salamandram, aconitum, pytiocampas, buprestim, mandragoram, & id, quod lustramenti caussa dederint cantharidas, pœna teneantur huius legis. Cantharidum quidem hæc vis est, vt ad rem veneream incendant. Sunt tamen, qui Lustramentum hoc in loco sumi velint pro purgatione facta per veneficium, maleficij scilicet gratia, cùm lustrare nonnunquam sumatur, pro carmine malefico afficere. Alij eo in loco Vlceramenti legunt.

LVXVRIA propriè profusio sumptuum. *Impe. §. Quod cum eo, &c.* Quia sæpè onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam consumebãt,

vitæ

vitæ parentum insidiabantur. Hinc

LVXVRIOSVS, *apud Iul.* idem qui & Nepos dicitur. *in l.* 8. *D. pro empt.* Quomodo enim mala fide emisse videtur, qui à domino emit? nisi fortè & iis, qui à luxurioso, & protinus scorto datuto pecuniam, seruos emit, non vsucapiet.

Luxuria, pro petulantia, incontinentia, effusa quadam & intemperanti insolentia. *Vlp. l.*1.*in fin.*D. *de ædil.edict.* Cæterum si nihilominùs permaneret in eo vitio, vt circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret, etiamsi per luxuriam id factum est, vitium tamen esse, sed vitium animi, non corporis. *Marcian.l pen.D. de incend.nauf.* Si fortuitò incendium factum sit, venia indiget: nisi tam lata culpa fuit, vt luxuria aut dolo sit proxima. Vbi tamen VT, pro AVT, legendum videtur.

LVCIARCHIÆ, *in l.vnic.C.de offic.Comit Orientis.Vide* ἀλυτάρχης.

LYCHNVS, *in l. statua.* 245. *D.de ver.signif.* (sic enim ibi legendum videtur, non lignis) significat Lucernam. Alij Tignis legi malunt.

LYCIA, eius Papini. meminit *id* §. *dulcissimis. l cùm pater filios.* Quæcunque, inquiens, mihi supersunt in Pamphylia, Lycia, vel vbicunque. de lega.2. clarissima quondam Asiæ minoris regionum, & sexaginta oppida complexa: è quibus tamen, *Vadiano teste*, Pauli Apostoli ætate 36. tantùm extiterunt: reliquis partim bello, partim terræ motu disiectis.

LYTÆ dicebantur, qui triennium in legum studio versati, quartum etiam adiungebant. *Imper.ad Antecessores.*§.5. Sed quia solitum est, anni quarti studiosos Græco & consueto quodam vocabulo λύτας appellari: habeant quidem, si maluerint, hoc cognomen, &c. λύται autem dicti videntur, vt λυτοὶ, id est, solubiles, quasi iamiam à certa illa & præscripta studiorum ratione soluendi, & legẽdi libertate, ac licentia donandi: quasiq. missionem à magistrorum suorum castris, id est, scolis impetraturi. nam cum ad finem libri Pandectarum 37. peruentum esset, qui postremus anni quarti liber erat, statuit Imperator, vt reliquos 14. libros studiosè per se domi legerent, neque ex præceptoribus interpretantibus eos audirent. Ex libris autem quinquaginta, inquit, nostrorũ Digestorum sex & triginta tantum modò sufficere tam ad vestram expositionem (Antecessores alloquitur) quàm ad iuuentutis eruditionem iudicamus. *Et* §.5. Vt ex 36. librorum recitatione fiant, iuuenes perfecti & ad omne opus legitimum instructi. Duabus aliis partibus, id est, sexta & septima nostrorum Digestorum, quæ in quatuordecim libros compositæ sunt eisdem positis, vt possint postea eos & legere, & in iudiciis ostendere. *Turnebus* λύτας interpretari mauult, quasi Solutores, & interpretes quæstionum iuris de quibus Iuuenalis dixerit:

Qui iuris nodos, legúmque ænigmata soluat.

Sed id parum attentè cùm eiusdem honoris nomen tyronibus præberi non possit, qui summis Iurisconsultis.

M

M, LITERA, ex duobus ΛΛ constare, B. Irenæus iam olim Lugdunensis Episcopus scriptum reliquit: id quod verum animaduerti ex vetustissimo C. Theo. manu scripto, ante annos 1130. quem aliquando penes me habui.

M. M. P. NOTÆ sunt *apud Paulum Diaconum*, pro manu, mancipio, potestate. *Vlp. c. Insti.*24. Ei, cuius in potestate, manu, mancipióve est hæres scriptus, legari non potest. *Idem autem c.9.& 10.* ostenderat in manu esse vxores matresfam. in potestate liberos filiosfa. in mancipio seruos. Ergo *apud Paul. Diaconum* Malo, mancipio, potestate corruptè legitur.

MACEDONIANVM Senatusconsultum, vide Senatusconsultum Macedonianum.

MACERIAM, M. Varro docet in fundo esse facile fabrile sepimentum, cuius species sunt quatuor: quod fit è lapide, quod è lateribus coctilibus, quod è lateribus crudis, quod ex terra & lapillis compositis informe. *lib. De re rust.ca-pit.*14. Hinc Maceriam ducere, *apud Caiũ l.*17.*D.comm.præd.* Si precariò vicinus in tuo maceriam duxerit, &c. id est, impo-

ſuerit,vt paulò pòſt loquitur Virgil.Æneid.lib.1.

-pars ducere muros,

Molirique arcem.

Μάκελλα autem interpretantur τὰ δρύφακτα καὶ φραγμούς hincque Macellæ nomen deductum. *quod videtur ſubindicare idem Varro li.4.ling.Lat* Macellum que,in quem contracta eſſent quæ ad victum pertinent, ſic eſſe vocatum caſu, quòd ibi fuerit domus,cui cognomen fuit Macellus,quæ ibi publicè diruta.

MACHINA *Vlpiano* dici ur, vbi non tam materiæ ratio,quàm manus,atque ingenij ducitur. Hinc *in l.ſi vt certo. §.ſed interdum. D. commod* in machina operari eleganter opponit, de plano opus facere: inibíque pro inſtrumento, quò commodius moles impellitur, aut in altitudinem attollitur, machinam accipit.*Sic.l.1.D. de mort infer.* Videntur & machinæ quædam fuiſſe,quibus ſerui in ergaſtulo,aut alibi continerentur,& coercerentur, etiam liberi interdum.*Plinius:* Paucis diei horis pingebat id quoque cũ grauitate, quòd ſemp r togatus, quanquam in machinis.Carcer eius artis domus aurea fuit.

Machina frumentaria, *apud Vlpia.in l. quæſitum.§.2 de fun.inſtru.* mola eſt,qua in piſtrino frumenta teruntur: ſic dicta, quòd machina quadam includeretur.

MACHINARIVS faber, qui tractoria machina onera in altitudinem ſublata collocat. *Paul.l.31. ad leg.Aquil.* Si putator ex arbore ramum cùm deiiceret, vel machinarius hominem prætereuntem occidit.

Machinarius aſinus,*Alfeno l.60.§.3.D. de leg.3.& Vlpi.l.12 §.7. D. de fund.inſtr* eſt,*vt vult Turneb Aduerſ. li.8.c.9.* molendarius, qui molit, id eſt,qui molam machina quadã incluſam voluit & torquet. Hincque machinam frumentariam molam ipſam vocari ab eodem Vlpi.vbi ſuprà,& ab Auſonio,machina lia pondera piſtrinalia, *Qui,inquit, machinali ſaxa voluunt pondere.* Alij tamen Machinarium aſinum in duobus ſuperioribus Iuriſc. locis intelligi volunt,cùm quo ad omnis generis machinas vti poſſumus,ſiue tractorias vt molæ frumentaria: ſiue vectorias,vt plauſtrorum & ſarracorum.

Machinarius menſor, qui norma in metiendo vtitur, vt ij, qui probant opera à fabris materiariis facta.*Vlpi.l.7.D.ſi menſ.falſ. mod.* Et ſi menſor machinarius feſellerit, hæc actio dabitur. nam μηχανῆς verbo,hanc normam expreſſit,vt artificioſam à decempedali diſtingueret. Illius formam cognoſce ex Vitruuij lib.9.c.2.

MACHINATIO, dolus, techna. *Vlpi l.36.D. de verbor.obli.* Si quis,cùm aliter eum conueniſſet obligari,aliter per machinationem obligatus &c. *Nam paulò pòſt infert.* Quia enim per dolum obligatus eſt,&c.

MÆNIANA,vide Meniana.

MACVLA propriè eſt ſordes,& turpitudo,qua pannus infici poſſit, *vt apud Plin.* Fullones, inquit,ea maculas è veſtibus tollunt. Tranſlata autem ſignificatione,ponitur pro turpitudine, infamia ignominia, & dedecore. Hinc *apud Ciceronem,* aſpergere maculis, & afficere macula & ſimilia legimus. Et macula infamiæ pro nota *in l.1.C.de nat lib.* Modeſtinus per tranſlationem dixit, Maculam ſeruitutis ſuſtinere, *in l.fi. de nat.reſtit.* Libertinus,qui natalibus reſtitutus eſt,perinde habetur, atque ſi ingenuus natus, medio tempore maculam ſeruitutis non ſuſtinuiſſet.

MAGIA quædam improbatur,Græcis γοητεία dicta, quædam philoſophica ſeu naturalis eſt,quæ ab antiquis ſanctiſſimã,ſummáque ſcientia habita eſt. Vnde apud Perſas Magus dicitur, quem Græci Philoſophum appellant: ſicut in Euangelio Magi illi quoque accipiuntur. Sed de altera Magia quæ dæmonum inuocatione fit,loquitur *Vlp.in l cætera. §.1.D. fam.erciſcun.* Tantundem, inquiens,debebit facere in libris improbatis, magicis forte, vel ſimilibus. Hæc enim omnia protinus corrumpenda ſunt. *De his duab. Magiæ ſpeciebus, vide Cælium Rhodiginum. lib.9.c.23.*

Magicam ſuperſtitionem, hoc eſt, eas præſtigias, quæ extra publicum ritum, certis quibuſdam incantationibus,& neſcio quibus ineptiis fiebant, damnandas eſſe, Gentes tametſi veram religionem ignorarent, ac in idololatria prorſus eſſent demerſi, attamen lumine quodam naturali intellegebant. Vnde *Auguſtinus de ciuitate Dei* ſcribit in XII. Tabul.fuiſſe legem, quæ magicas impoſturas prohibebat: cùm & Ciceroni vehemen-

ter

ter displiceant. Et Dido apud Virgil. Æneid. 4. sic dicit.

Testor cara deos, & te germana tuúmque
Dulce caput, magicas inuitam accingier
artes.

De his hæc intelligi vult *Vlpian. in l. 1. §. medicor. D. de var. & extra. cogn.* Non tamen, inquiens, si incantauerit, si imprecatus est, si (vt vulgari verbo in posterum vtar) exorcisauit. Non sunt enim ista Medicinæ genera, tametsi sint, qui hos sibi profuisse cum prædicatione adfirment.

MAGIS, *μαγίς. Iul. Pollux lib. 6. cap.* 12. hoc verbum ex Sophocle sic exponit: Αἱ δὲ ἐπιτιθέμεναι καὶ αἰρόμεναι τράπεζαι, ἃς νῦν μαγίδας καλοῦσιν. Id est, Mensæ autem, quæ imponuntur, & tolluntur, quas nunc magidas vocant. Hoc verbo etiam vsus est Epicharm. *κίλλικα μαγίδα λίχνιν. At lib. 6. capit.* 10 *μαγίδα* esse scribit Fest. *ἀγγεῖον ἐν ᾧ τὰ ἄλφιτα μάττεται*, id est, vas seu alueus, in quo farinæ subiguntur: quod & *μάκτρα* appellatur. In eo etiam, quæ ad sacrificium pertinebant, portabantur. Magide autem *Paul. l. 36. D. de condict. indebi* Seruus cuiusdam insciente domino magidem commodauit, &c. *Plin. lib. 33. cap* 11. pro lance eiusdem formæ vsurpasse videtur. Fenestella, inquit, tradit tympana se iuuene appellata stateras, & lances, quas antiqui magidas appellauerunt, *Varro lib. 4. ling. Lati.* Magida, æ inflectens, vas escarium esse vult, cui assa imponebantur, & à magnitudine deduci *Budæus* hac voce significari posse ait orbiculatum instrumentum, quo panifices, & dulciarij pistores, subigendis farinis opificij sui gratia vtuntur, quam Rondelam vulgò vocant. *Rondeau de patissier.*

MAGIS, aduerbium interdum subauditur *Vlpian. l. 7. D. de possess.* Cùm posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. *Idem in l. 2 §. 6. D. de iudic.* Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos, qui satis pro eo dēt. *Paul. in l. 2. §. 1. D. de rebus credi.* Quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quàm specie. Et hocquidem Hebræorum more, qui sæpè hanc particulam subaudiunt. *Vide Anto. August. lib. Emend 4. cap. 8.*

Magis, & electiuè (*vt in l. iubere cauere. D. de iurisdict. omn. iud. & alibi sæpissimè in iure nostro occurrit*) & comparatiuè ponitur, *vt in l. 2 § mutui datio. D. si cer. pet.* secundum vulgatam lectionem: Haloandri namque variat. Zasius ostendit in comment Feud. Magis, & Minus, diuersas species non facere.

MAGIS EST, *apud Paulum sæpè in Sententiis*, pro præstat, vel receptius est. Vxores eorum qui operantur, magis est, vt instrumento cedant.

MAGISTER populi, Dictator. Hinc Magistratus à Magistro dictus, vt ab albo, albatus. Magister autem populi Dictator appellatus, quòd summa eius potestas in populum: vnde relinqui quidem minores, quàm hi magistri dicti magistratus. *Hæc Varro lib. 4. linguæ Latin.* Sic Paulus, Magistratus, inquit, per deriuationem à magistris cognominatur, *l.* 57 *D. de verb. sign.*

Magister equitum dicebatur, *inquit Varro, lib. 4. linguæ Latin.* quòd summa potestas huius in equites, & accensos, vt est summa in popul. Roma. Dictatoris: vnde is quoque Magister populi appellatus est. Moris autem erat, vt à Dictatore diceretur noctu, simulátque creatus Dictator fuerat. *Liuius lib* 4. Dictator à Consule dicitur: ipse deinde C. Seruilium Ahalam, magistrum Equitum dicit. *Item*, Et Senatus Dictatorem dici Mamercum Æmilium iussit. Is magistrum Equitum L. Quintium Cincinnatum dixit. *Item*, Virginus dum collegam consuleret, moratus, permittente eo, nocte Dictatorem dixit. is sibi magistrum equitum Posthumium dixit. *Pomponius l. 2. de orig. iur.* Et his Dictatoribus Magistri equitum iungebantur, sic quomodo Regibus Tribuni celerum, quod officium ferè tale erat, quale hodie Præfectorum prætorio. *Aurelius l. 1. D. de offi. præfect. prætor.* Cùm apud veteres Dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & magistros equitum sibi eligerent, qui associati participes curæ militiæ gratia, secundam post eos potestatem gererent.

MAGISTRI CENSVS ijerant, apud quos professiones, testamenta, & tabellionum instrumenta edi ac publicari solebant. *Nouell. de tabel. 44. l. testamenta. 18. l. consulta. 23. C. de testamen. l. orphanotrophos. 30. C. de episc. & cleric. l. secundum. 32. C. de donatio. l. vltim. C. de*

iure emphyteu. Hic magistratus erat in vrbe, quem posterior ætas γ̓ψικὸν appellauit, *auctore Leone Nou. 44. & Suida in Arcennio*, & locum etiam ipsum, quo acta & insinuationes fiebant, quod & Cedreno est πεξείδιον. In prouinciis partes eius sustinebant defensores ciuitatum.

Magister in auctionibus dicebatur vnus aliquis è creditoribus, qui debitoris bonis auctione diuendendis ita præesset, vt ei qui plurimo liceretur, rem addiceret. *Cicero epist. ad Attic.* 1. Vnà, inquit, agebant cæteri creditores, in quibus erat Lucullus & P. Scipio, & is quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. Hunc Magistrum existimat Hotom. in libris nostris Curatorem bonorum appellari: *vt in l. cuius. 9. D. de curat. fur.* vbi Neratius ita scribit: Cuius bonis distrahendis curatores facere Senatus permisit, eius bona creditoribus vendere non permisit: quamuis creditores post id beneficium bona vendere mallent. *Et in l. fin. D. de curato bo. dan.* Si debitor foro cesserit, & creditores elegerint vnum per quem bona distrahantur, mox extiterit alius qui se creditorē dicat, bona debitoris vnà cum curatore vendere poterit. *Cicero in Orat. pro Quintio*: Cui magistri fiunt, & domini constituuntur, qui qua lege, & qua conditione pereat, pronuncient, &c. Magistrum enim auctionis significat, qui cùm bona proscripta essent, rerum omnium vendendarum curationum susciperet. Solebat autem is in compitis celebribus, & frequentibus vrbis locis tabulam proponere, se debitoris bona venditurum, his ferè verbis: Titius debitor noster incidit in caussam venditionis bonorum: nos creditores eius bona vendimus: qui volet emptor accedat. Háncque proscriptionem opinatur *Turneb. Aduers. lib.* 23. *cap. vlt.* Carmen à Cicerone vocari *lib.* 1. *de Orat.* his verbis: Vt totum illud, vt lingua nuncupasset, non in XII. Tab. quas tu omnibus bibliothecis anteponis, sed in magistri (sic enim legi vult) carmine scriptum videretur.

Magistri EPISTOLARVM, qui ciuitatum legationibus & postulatis, & precibus audiendis, & ad principem referendis, præerant. *Horum meminit Spartianus in Hadriano, & Sidonius Appel. lib. 9. Epist.* Erant etiam Magistri Epistolarum Græcarum, qui, *vt est in Notitia*, eas epistolas, quæ Græcè solebant emitti, aut ipsi dictabant, aut Latinè dictatas transferebant in Græcum.

Magistri LIBELLORVM, qui supplices libellos à priuatis oblatos tractabant: quo in honore fuisse Papinianum apud Imper. Seuerum Pertinacem licet cognoscere ex *l. rescriptum.* 12. D. *de distr. pign.* Libellos, *inquit Tryphoninus*, agente Papiniano. Vocantur etiam Chartophylaces, & Gallis, Magistri requestarum. Præter hos reperiuntur &

Magistri MEMORIÆ, qui rescripta quæ ad preces dabantur, concipiebant, id est, perscribebant, vel, *vt est in Notitia*, qui adnotationes omnes dictabant & emittebant, *l. vlt. C. de diuers. rescript. vnde l. vlt. C. de petit. bon.* Memoriales verò, inquit, qui excipienda rescripta vel implenda curauerint, &c.

Magistri MILITVM, ϛρατηλάται in Nouellis dicti sæpè in Constit. nominatur. hísque bonorum titulis insigniuntur eminentissimi, magnifici, illustres, excelsi, *l. 8. C. de modo mult. l. 2. de offic. præf. præt.* Erant autem Magistri & equitum & peditum, numero quatuor in re præsenti, duo in Occidente, totidem in Oriente: quibus etiam Impp. Honorius & Theodos. inter militares viros, vel priuatum actorem, vel reum militarem, atque etiam ciuilium actionum audiendi facultatem concesserunt, *l. 6. C. de iurisdict. Vegetius libr. 2. cap. 9.* in locum imperatoris legatorum, qui ex consularibus ad exercitus mittebantur, hos substitutos fuisse scribit. Vide Notitiam.

Magister NAVIS accipitur, cui totius nauis cura mandata est, *l. 1. D. de exercit. act. Item* §. 3. Magistrum accipimus, non solùm quem exercitor præposuit, sed & eum quem magister.

Magistri OFFICIORVM, qui aulicorum officialium caussas disceptabant, & inter eos dicebant, *l. 4. C. de silent. l. 3. C. de præpos. sacr. cubic. l. vlt. C. de castr. & minist. l. in sacris 12. de prox. sacr. scrin. l. 2 & l. 3. C. vbi senat. Horum etiam meminere Ammian lib. 20. Ambros. epist. 53. lib. 7. Notitia, & Niceph. lib. 7. Eccles. hist. c. 10.* Itaque sub horum dispositione erant fabricæ, ideóque iudex est fabricensium, *l. fi. C. de fabricens.* item scriniæ me-

memoriæ, scilicet libellorum, epistolarum, & dispositionum. Scholæ item scutariorum, armaturarum, seniorum, agentium in rebus, & deputatorum eiusdem scholæ: admissionales item & cancellarij: item cursus publici potestas, *vt apparet ex l 9. de cursu public. lib. 11. C.* Denique totius palatij disciplina ad eos spectabat. Theodoritus lib. 5. c. 20. ἡγέμονα τῶν βασιλείων vocat. Non dissimilis huic videtur esse, qui in Gallia dicitur, *Le Prevost de l'hostel.*

Magister SOCIETATIS, vnus aliquis è sociis dicebatur, qui Romæ societati alicui, id est, aut scripturæ, aut portorij, aut vectigalium, ita præerat, vt & decumanos quasi senatum cogendi, & ad eos de societatis negociis referendi potestatem haberet, curámque omnem gereret tabularum, & rationum, quæ vndique ab iis qui operas dabant, Romam mitterentur: denique is est, cui earum rerum quæ ad societatem pertinent præcipua cura incumbit. Hic Promagistrum in prouincia habebat, sui quasi muneris vicarium, & societati præfectum, qui etiam Magister interdum appellatur. *Vlpianus l. 14. D. de pact.* Item magistri societatum pactum & prodesse & obesse constat. *M. Tullius ad Crassipedem*: P. Rupilius qui est magister in ea societate *& in 4. Verrin. sæpè.* Hinc *Paulus l. 57. D. de verb. sign.* Cui præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem, rebus quibus præsunt, debent, hi Magistri appellantur: quin etiam ipsi Magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores magistros appellari à monendo, vel monstrando.

Magistri SCRINIORVM dicebātur, qui capsulis in quibus Principum rescripta conseruabantur, præfecti erant: quo in honore Vlpianum Iurisconf. apud Imp. Alexandrum fuisse, Lampridius testatur. Vt autem Scriniorum (quémadmodum suo loco dictum est) sic magistrorum varia genera fuerunt: comitúmque & spectabilium nomine dignabantur: Imperatoriæ maiestatis assessores erant: eóque honore defuncti, ciuilium munerum omnium vacationem obtinebant, *l. vni. C. de magist. sacr. scrin. l eos qui. 11. C. de excusat. mun.* qua in l. item vt alibi persæpè tres hi memorantur. Hos similes quidam esse dicant Protonotariis: alij verò magistris computorum.

Magister VNIVERSITATIS ab Vlpiano dicitur *in l. D. rat. rem hab.* pro eo quem magistrum societatis *in l. 14. D. de pact.* idem appellat.

Magister CVRIÆ apud Plautum in Aulularia videtur esse, qui Græcis Φρατ-ρίαρχος dicitur. Vt enim Curia pars est tribus Romanis, sic Φρατρίαι Græca ad cōsuetudinem Romanam traducta sunt: & vt pagorum erant magistri, sic curiarum. Vide Φρατρός. Sumitur & Magister Curiæ in libris Feudisticis pro eo qui in domo & familia principis, aut nobilis, secundum dominum primas tenet: qua in re differt à paribus Curiæ, qui parem & æquabilem conuassalorum dignitatem obtinent, vt suo loco diximus. *Alber. Krantz. libr. Dania 9. c. 1.* Grauis simultas inter militem quendam Regis proximum, qui magister Curiæ illius dicebatur, & alium quendam militem, &c. Idem appellatur ab aliis Maior domus: quemadmodum & Pares domus dicuntur. Vide Francogalliam Hotom.

Magistri inter agentes, *§. ad istum. C. de Iustin. C. confir.* Magistri rei priuatæ, *l. 5. C. vbi caussas stat.* Magistri æris, *l. vnic. C. de anno* &c.

Magistri vestium. *l, penul. C. de murilegulis.*

Magistri admissionum, *l. vnic. C. Theodo. qui à prabitio Tiron.*

MAGISTERIANI, sunt agentes in rebus, *vt est in vet. Lexico.* Sic autem videntur dicti, quò ex eorum schola executores litis magistro officiorum attribuerentur, *vt Martianus Scotus testatur.* Sic vocantur *Noull. 17 & 124.* Itaque *Iulianus Nouel. 86.* Magisterianum doctè agentem in rebus vertit.

MAGISTERIA potestas, *l. 6. C. de iurisdict. l. 3. C. vbi senat. l. vlt. C. de fid. instrum.* Suidas μαγιστερίαν ἀρχὴν, vocat. Est autem magistrorum dignitas. Magisteriæ autem dignitatis formulam vide *apud Cassiodor lib. 6.*

Magisterium militare, *l. 25. C. de procurat.*

MAGISTRATVS, *inquit Varro libr. 4. ling Lat.* à magistro dicitur: sicut Albatus ab albo. Idémque sentit *Festus*

lib. 11. Dicebatur autem olim Magiſtratus is, qui iudicium auſpiciúmque haberet: quemadmodum *Cicero in legibus* ſcribit: Magiſtratus omnes iudicium auſpiciúmque habento. Poſtea verò dicti ſunt Magiſtratus, quibus Reſpub. vel omnino, vel ex parte à Populo vel Principe commiſſa eſſet. Omnino, vt Dictatores: item primis temporibus Conſules, qui regio imperio erant, aut cum s. c. extremæ neceſſitatis factum eſſet. Ex parte verò, vt Conſules, poſteaquam alij magiſtratus creati ſunt, qui partem iis ſuæ poteſtatis ademerunt: item Prætores, alíique inferiores omnes.

Magiſtratus qui maiores, item qui minores dicerentur, Gellius (exponens hæc verba, Ne quis magiſtratus minor de cælo ſeruaſſe velit) ex his M. Maſſalæ verbis docuit, *libr.* 13. *c.* 14. Patriciorum auſpicia in duas ſunt poteſtates diuiſa. Maxima ſunt conſulum, Prætorum, Cenſorum. Neque tamen eorum omnium inter ſe eadem, aut eiuſdem poteſtatis, ideò quòd collegæ non ſunt Cenſores Conſulum, aut Prætorum: Prætores Conſulum ſunt. Ideo neque Conſules aut Prætores Cenſoribus, neque Cenſores Conſulibus, aut Prætoribus turbat, aut retinent auſpicia. At Cenſores inter ſe, rurſus Prætores Conſuléſque inter ſe & vitiant, & obtinent. Prætor etſi collega Conſulis eſt, neque Prætorem neque Conſulem iure rogare poteſt, vt quidem nos à ſuperioribus accepimus, aut ante hæc tempora ſeruatum eſt. Et, *vt in commentario* 13. *C. Tuditani patet*, quia imperium minus Prætor, maius habet Conſul: & à minore imperio maius, aut à maiore collega rogare iure non poteſt. Nos his temporibus Prætores Prætore creante veterum auctoritatem ſumus ſecuti: neque his comitiis in auſpicio fuimus. Cenſores æquè non eodem rogantur auſpicio atque Conſules & Prętores. Reliquorum magiſtratuum minora ſunt auſpicia. Ideo illi minores, hi maiores magiſtratus appellantur. Minoribus creandis magiſtratibus, Tributis comitiis magiſtratus, ſed iuſtius curiata datur lege: Maiores Centuriatis comitiis fiunt. Quod autem collega Conſulis Prætor dicitur, id eò dictum eſt, quòd eodem auſpicio crearentur, *vt ibidem ſcribit Gellius.*

Magiſtratuum multiplex diuiſio eſt. Alij erant maiores, alij minores. Maiores dicebantur, qui imperium poteſtatémque habebant: id eſt, qui nec obedientes & noxios ciues mulcta & vinculis coercendi poteſtatem habebant: *vt Cic. lib. de legib.* 3. *declarat. & intelligitur ex l.* 2. *D. de in ius vocand. l.* 32. D. *de iniur. l.* 131. D. *de verb. ſignific.* quales ſunt in vrbe Conſul, & Prætor, & Præfectus vrbi: in prouinciis Proconſules, aut Proprætores, item Præſides. Minores dicebantur, quibus neque imperium, neque poteſtas data erat, ſed minor aliqua Reip. procuratio. ita apertè deſcribuntur *in d. l.* 32. *D. de iniur.* qua de cauſſa de ſe Cicero Ædile (qui minor magiſtratus eſt) *Verrina* 11. loquens: Erit, *inquit*, tum Conſul Hortenſius cum ſummo imperio ac poteſtate: ego autem Ædilis, hoc eſt, paulò amplius, quàm priuatus. Itaque in ius Ædiles vocari potuiſſe conſtat ex *Gell. lib. & c.* 13. *& l. cúmque.* 13. D. *de peric. & commod.* In his numerantur à Cicerone Tribuni ærarij, Quæſtores: Triumuiri capitales item Procurator Cæſaris, *ex l. non licet.* 46. D. *de cont. empt.* Rurſus.

Magiſtratus alij vrbani ſunt, alij prouinciales, alij municipales. Prouinciales propriè poteſtates dicuntur, *l. eum qui.* 13. *de iuriſd.* vbi pro PRAETOR legendum putat Hotom. vel PRAESES, vel Proprætor. Itaque ſæpè imperium à poteſtate diſtinguitur, *vt l.* 3. *D. de arbit. l.* 1. D. *quod quiſq. inr. l.* 8 D. *de accuſat. & in voce Iuriſdictio, annotauimus.* Municipales autem ſunt veluti Duumuiri, magiſtratuúmque nomine ſæpè municipales intelliguntur: *vt Rubr. De magiſtrat. conueniend. & l.* 27. *l.* 3. D. *de negot geſt. l.* 11. *& l.* 13. D. *ad municip.* Municipalium autem nomine Coloniarum quoque magiſtratus intelligo. De ſummis autem magiſtratibus duntaxat diſſeremus: quorum varia nomina fuerunt. nam in pleriſque, vt diximus, fuerunt Duumuiri: in aliis, veluti Frexellis, Quatuoruiri, *vt apud Cic. lib. Fam.* 13. CICERO. S. D. QVATVOR VIRIS, & Decurionibus, item Latini, *vt apud eundem in Cluentiana.* aliis etiam in locis, *vt patet ex l.* 1. *de ſolut. & lib. deb. lib. C.* 11. In aliis, vt Arpini Ædiles erant. *Cicero libr. Fam.* 13. Ædilem filium meum fieri volui, & M. Cæſium is enim magiſtratus in noſtro municipio, nec alius vllus creari ſolet. *Et in l. qui*

qui inſulam. 30. §. *ædilis D. locat.* In aliis, veluti Lanuuij, Dictator, *Cicero in Milon.* Cùm ſciret Clodius iter ſolemne Miloni eſſe Lanuuium, ad Flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuuij Milo, &c. *Pedianus quoque*: Milo Lanuuium, ex quo erat municipio, & ibi tum Dictator profectus eſt ad Flaminem prodendum. Capuæ autem quo primùm tempore colonia facta eſt, Prætores vocati ſunt. *Cicero 2. in Rullum*: Nam primùm cùm cæteris in coloniis Duumuiri appellentur, hi ſe Prætores appellari volebant. Pòſt autem cùm C. Cæſar in conſulatu ſuo iterum eam coloniam feciſſet, Duumuiri dicti ſunt. itaque L. Piſo, & Cn. Pompeius, quibus Cæſar Capuæ magiſtratum illum mandauit, ſæpè & in Sextiana, in Piſoniana, & in ea poſt red. in ſenatu appellantur. De hiſce autem ſummis coloniarum municipiorúmque magiſtratibus illud ſingulare ac notandum eſt, prætextis eis vti ius fuiſſe quemadmodum multis ex Liuij locis intelligitur. Item:

Magiſtratuum alij ordinarij ſunt, alij extraordinarij. Ordinarij dicuntur, qui ordine legibus inſtituto ſolemni more creantur, & perpetuò vſurpantur: vt, Conſul, Prætor, Ædilis, Quæſtor. Extraordinarij verò, qui, cùm vſus Reipubl. poſtular, præter vſitatum ordinem conſtituuntur: quales erant Dictatores, item Præfecti annonæ, & Præfecti vigilum: *vt ait Pompon. l. 2. D. de orig. iur.* Item qui in prouincias Proconſulari aut Proprætorio imperio, aut antequam Conſules Proprætoréſve fuiſſent, aut non ſtatim poſtquã vrbanum illum magiſtratum in vrbe geſſiſſent, mittebãtur. Prouinciarum autem adminiſtrationes omnes extraordinariæ ne fuerint an ſecus, *vide Hotom. in Commentariis Manilianæ orationis.*

Magiſtratus populi Rom. poſt prouinciarum diuiſionem ab Auguſto factam, dicti ſunt, qui tum in vrbe, tum in populi prouinciis, quò proconſules mittebantur, ius dicebant. ob eámque cauſſam à Præſidibus prouinciarum diſtinguuntur in Pandectis. nam hoc nomen ad prouinciarum Cæſaris rectores conſtringitur. *Vlpia. l. 4. §. 1. D. de inter. iniur.* Quod ait Prætor IN IVRE, ſic accipiendum eſt apud magiſtratus populi Rom. vel præſides prouinciarum, vel alios iudices. Niſi fortè populum R. qui in vrbe Romana eſt ſignificet.

Magiſtratum & ciuilem ordinationem Deus inſtituit ſub ipſum ſtatim creationis tempus, quando poteſtatem tradidit Adæ in ea omnia, quæ in terra & mari ſunt.

Magiſtratuum gradus omnes & publica imperia ex fonte quarti præcepti, HONORA PATREM ET MATREM, promanarunt, & Deo placent.

Magiſtratus honeſta ſemper debent præcipere: omnes ſubditi obtemperare debent magiſtratibus. Sicut enim magiſtratuum eſt, rectè imperare ita ſubditorum eſt, humiliter obſequi. Parentum & liberorum exempla vtrique verſare debent ob oculos.

Magiſtratus imperiáque approbat Deus, ſine quibus nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt, *vt Cicero dicit.* Porrò non magis ſine magiſtratu ciuitas, quàm nauis ſine gubernatore, ſalua eſſe poteſt. Magiſtratuum itaque hæc eſt vis, vt præſint, & præſcribant, quæ ſunt recta, & vtilia, & coniuncta legibus. Vt enim (*ait Cicero*) Magiſtratibus leges, ita populo præſunt magiſtratus: veréque dici poteſt, magiſtratum legem eſſe loquẽtem: Legem autem, mutuum magiſtratũ. Et profectò quid profuerit multas habere leges, niſi ſint qui moderentur ac rectè diſtribuant? Quocirca *Pomponius in l. 2. § poſt originem. D. de origin. iur.* loquens de magiſtratibus: Quia, *inquit*, vt expoſuimus, per eos, qui iuri dicundo præſunt, effectus rei accipitur. Parum eſt enim ius in ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura addere poſſint. Vide quàm pulchrè accedant hæc ſententiæ Apoſtoli *Roma.* 13. qui tradit: Poteſtatem, ordinationem Dei eſſe. Quis igitur non obtemperet ius dicenti, auctoritate omnipotentis Dei? Nec verò ſolùm vt obtemperent, obediántque magiſtratibus, ſed etiam vt eos colant diligántque, requiritur, *teſte Cicerone.* Nam, ait, & qui imperat, paruerit aliquando neceſſe eſt: & qui modeſtè paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus eſſe. Vetus autem inter ſapientes quæſtio fuit, vtrum magiſtratus præeſſe legibus, an leges magiſtratibus deberent? quam totam ſedat Stoicæ ſum-

mæ ſapientiæ Chryſippus, cuius verba recitat Martianus in l.2. de legibus, Ὁ νόμος, inquit, πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην τε εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα, &c. Ex illis autem manifeſtum fit, magiſtratus ciuitatis ſubeſſe legibus oportere. Nec mirum, quia legum miniſtri ſunt, *vt docet Cicero*. Nec aliud ſenſit *Pomponius in l.2. de orig. iur.* dum dixit: Parum eſt in ciuitate ius eſſe, niſi ſint, qui iura reddere poſſint.

Magiſtratus in adeundo ſe exhibere debet facilem, in reſpondendo grauem, *Calliſtratus in l. obſeruandum. D. de offic. praſ.* Magiſtratus audientiam præbere debet, & rectè ſecundum leges, & abſque omni adfectu iudicare. *Nou. de prætore Thraciæ. §. oportet inſuper. Conſtitut.* 26. Magiſtratum iudicando debere conſcientiam ſuam ſequi, *tradit Bald. in l. vbi ceptum.* D. *de iud.*

Magiſtratus qui ciuilia adminiſtrant officia, puris vti manibus, & omni præda abſtinere debent, contenti ordinario tributo. *Nouell. vt præſid. abſque vlla datio. §. ſubiit igitur* Conſtitut. 8. Si enim magiſtratus lucro intenti ſint, multos reos ſontes, accepta pro delicto pecunia, abſoluunt, multos rurſus inſontes condemnant. Nam omnium flagitiorum principium & finis eſt, pecunias ex officiis conquirere. Auaritia quippe omniũ malorum mater exiſtit: & maximè cùm in animis magiſtratuum innaſcitur. Siquidem magiſtratus, omnia auro habens venalia, delinquendi anſam præbet. ibidem. Magiſtratui nulli licet habere loci ſeruatorem, per quem officium ſuum expediat, *ibidem §. Nulli quoque iudici.* Magiſtratus vtens malis aſſeſſoribus officialibúſque, per illos delinquere, & maleficiorum ſibi ſocios adſciſcere videtur, *Ibid. §. neque vt ipſi.* Magiſtratus non debet velle videri humanior, quàm lex, vbi aliquid conſtitutum eſt. *Nouell. de iudicibus. §. vt autem omni modo. Conſtitu.* 82. Omnis enim iudex, ſiue magiſtratum gerat, ſiue aliter iudicet, leges obſeruare, & ſecundum illas proferre ſententias debet. Et quamuis in medio litis Imperatoriam accipias iuſſionem, aut ſacram formam, licet pragmaticam: lex tamen præferenda eſt, *ibi. § fi.*

Magiſtratus plurimum debet proſpicere fœminis, pupillis, vel aliàs debilibus perſonis, etiam ſi nemo petat. *Vlpianus in l. nec quicquam. §. obſeruare.* D. *de offic. proconſ.*

Magiſtratum probandum eſſe ex adminiſtratione domeſtica, Apoſtolus eleganter oſtendens, Quòd ſi quis, inquit, propriæ domui præeſſe non nouit: quomodo eccleſiam Dei curabit? 1. *Timoth.* 3.

Magiſtratus virum oſtendit, vt veriſſimè dicit Ariſtoteles. Et profectò, quemadmodum vas integrum ſit, nec ne, niſi infuſa aqua cognoſcere non poſſis: ita qualis quiſque ſit, ſine magiſtratu nullo modò perſpicitur. Exemplum eſt Appius Claudius. Is primùm & eruditione & moribus vir inſignis erat: ideóque inter Decemuiros princeps reputabatur, ſed cùm ad ſummum perueniſſet magiſtratum, altero ſtatim anno libidine imperandi corruptus fuit, *l.2. §. & cùm placuiſſet. D. de orig. iur.*

MAGNA cauſſa, quæ ſit apud Iuriſconſultos, nec Gloſſ. nec interpretes certò tradidiſſe, Zaſ. ex eo docet, quòd exempla ab eis poſita, ſint improba. Vnde ipſe dici vult ſua periculo, & quidem nouè, quòd magna cauſſa poteſt verti in eo, qui eſt condemnatus, vt pecuniam ſoluat: cæterùm, quia confeſtim cogitur proficiſci in neceſſitatem Reip. hic ceſſare ordinem executionis contra eum modò paratus ſit dare fideiuſſores, vel pignora, ne neceſſitas reipub. impediatur. Cæterùm, inter magni ponderis, ſiue grauiores cauſſas, in iure ciuili referuntur ab idoneis interpretibus, cauſſa matrimonij, item ſtatus atque famæ, & quales ſunt omnes cauſſæ criminales: *vide Bart. l. admonendi.* D. *de iureiurandi. Specul. tit. de aduoc. verſi. cum autem.*

Magna dos, ſecundum quantitatem perſonæ intelligitur, C. *de collat. Authent. quod locum. & ibi not.*

Magnæ facultates, recipiunt æſtimationem, partim ab arbitrio iudicis, partim à vulgi opinione, partim à qualitate perſonæ. *Vide quæ not. in §. ſed hoc iure vtimur. Inſtit. de Attil. tut.*

Magna mora, ſex menſium dicitur, *l. vlt. C. de cenſibus.*

Magna negligentia, culpa eſt: magna culpa, dolus eſt. *Paul. in l. magna, D. de*

D.de verb.sign. Vide Lata culpa.

Magnum tempus, quadriennium accipitur, *l.vxor.C.de repub.*

MAGNI, id est, Imperatores, *apud Martianum in l.1.D.de requir.reis.*

MAGNIFACERE, nõ est, *vt Interpres exponit apud Vlpianum in l.1. §.fin.* quod vi aut clam. valde diligere, sed in pretio habere, vulgò dicunt, reputare. *Idem in l. obseruare.§.ingressus. de offic.Procons.* Magni enim faciunt, ait, Prouinciales, seruari sibi consuetudinem istam.

MAGNIFICVS quis sit, docet *gloss.in capit.nouit. de offic.deleg.* Magnificorum titulus tribuitur Præfectis prætorio, magistris militum, magistris officiorum, magistris inter agentes, quæstoribus, comitibus domesticorum; *l.16.C.de testament. milit.l.33. C. de appell.l.8.C.de mod. mult. l. fin. C.de aduocat.diuers. iudic.* Hinc Magnifici iudices; *l.32. C. appellat.* & Magnifici viri, *l.32. in fin. C. eod.*

MAIESTAS à magnitudine dicta est, *inquit Festus.* Est autem amplitudo ac dignitas ciuitatis, *inquit Cic.lib.de Ora.II. Item in Partition.* Maiestas est in imperij atque in omni Populi Rom. dignitate, quam minuit is, qui per vim multitudinis rem ad seditionem vocauit.

MAIESTATEM minuere, est de dignitate, aut amplitudine, aut potestate populi, aut eorum quibus populus potestatem dedit, aliquid derogare: *inquit idem libr. de Inuent. II.* Maiestatis crimen illud est, quod aduersus populum Ro. eiusve securitatem committitur, *l.1.D.ad leg.Iul.maiest.* Quid autem à Perduellionatu differat, vide infrà sub voce Perduellis.

MAIOR patruus, aui & auiæ patruus. Maior amita, aui & auiæ amita. Maior auunculus, aui & auiæ auunculus. *Hæc Festus: cui adstipulatur l.vlt.D. de gradib.*

Maior socer, vxoris meæ proauus, Maior socrus, vxoris meæ proauia. *Idem Festus.*

MAIORES generaliter appellantur omnes, ex quibus orti sumus: propriè autem ij, quibus suprà Tritauum, neque aliud nomen habent. Minores verò qui ab illis descenderunt, *l.D.de in ius voc.& l.vl.§.parentes.D.de grad.Cic.* in 1.de Off. propriè est vsus: Quorum parentes aut maiores in aliqua gloria præstiterunt, eorum plerique in hoc genere laudis student excellere.

Maiores aliàs generaliter appellantur omnes, qui ante nos fuerunt. & contrà Posteriores vel posteri, qui sequuntur. *Vt in titulo. D. de iure immunitat.* Semper in ciuitate nostra (*ait Callistratus*) senectus venerabilis fuit. Namque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. Maiores aliàs censentur, qui annum septuagesimum egressi sunt: *vt in l.maiores.D. de iur.immunitat.* Maiores aliàs denique cùm nihil additur, solẽt significari extra minores, hoc est, legitimæ ætatis, id est, 25.ann. homines, qui annum vigesimumquintum sunt egressi. *Vt in ti.D.ex quib. cau.ma.in integ.restit.*

Maior caussa, criminalis: Minor, ciuilis dicitur. *Imperator in Authen. vt omnes obedien. iudici. prouincial. §. si igitur ambo.*

Maiore anni parte possedisse dicitur, qui duobus tantùm mensibus possederit, modo aduersarius paucioribus, aut nullis possederit, *l. 156. D. de verb.sign. quod pertinet ad declarationem l.1.D. vtrubi. & §.quorum itaq. Instit.de interdict.*

Maiorem caussam facit infamia, non summa pecuniæ; *l. si in duabus. D.de regul.iur.*

Maior pars, quando potior habenda sit, *Bar.declarat in l.quod maior.D.ad municip.* item quando minori obsit, *in l.rescriptum. D. de pact.* quæ verò maior pars iudicum dicatur, *notat.in l.Pomponius. D. de re iud.iud.*

à Maiore parte curiæ factum intelligitur, cùm duæ partes adfuerunt, aut amplius. *l.19.D ad municip.*

Maior pars non hæredum, sed portionum intelligitur in depositi repetitione, *l.4.D.deposit.*

Maior pars explicatur à Quintil.declamat. 365. in qua plures idem censent.

Maior quæstio minorem caussam ad se trahit, *Paul. l. per minorem.D.de iudic.*

Maior summa, propriè minorẽ continet, *l.3.§.si plus. D.de statu liber l.1.§.si stipulandi de verb.oblig.*

MAIORITAS, vox à pontificibus

& interpretibus vsu recepta, à maiore more Græco ducta. *extra de maiorib. & obed.* quam in pluribus consistere scribit Ioan.And. *c. si pluribus. de præbend. lib. 6. & vide not. in cap. super eo. 2. de præben.* In quibus spectetur, indicat latius Albericus in Alphabeto.

MAIVMAM Ludi genus fuisse quoddam, satis patet *ex l. 1 D. de Maiuma*. Suidas scribit à Maio mense fictum vocabulum, quòd ciues Rom. certo eius mensis die, Hostiam maritimam vrbem ludibundi oppugnarent, seséq; in aquas marinas deiiceret. Eius enim hæc sunt verba: *Πανήγυρις ἐγίνετο ἐν τῇ ῥώμῃ κατὰ τὸν μάϊον μῆνα, τὴν παράλιον καταλαμβάνοντες πόλιν τὴν λεγομένην ὠστίαν, οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες ἡδυπαθεῖν ἠνείχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν ἀλλήλους ἐμβάλλοντες ὅθεν καὶ Μαϊουμᾶς ἐκ τῆς τοιαύτης ἑορτῆς καιρὸς ὠνομάζετο.* Mirum autẽ, hoc si verum sit, nullam eius ludi in Ouidij Fastis mẽtionem fieri: vt omittam quod Arcadius & Honorius Impp. non se ciuibus Rom. sed prouincialibus eius ludi licentiam reddere scripserunt. Maiumã verò nobilem Gazæorum portum dici *apud Nicephorum, lib. 8. c. 33. lib. 10. c. 4. lib. 12. c. 47.* obseruauit Hoto. sed cùm Christianam religionem recepisset, Constantiam ab Imp. Constantino ex filij ipsius nomine appellatum esse. Enimũdus Bonæfidius Maimam Syriacum vocabulum esse credidit, à Maijm, quod aquam nobis significat. Gazeos enim in Syria collocatur, & portus ille Maimam *apud Somen. 2. lib. c. 5.* appellatur.

MALABATHRVM, *l. fi. §. species. D. de publicanis.* quod & folium Indum vocatur. *Dioscorides lib. 1. c. 11.* folium id esse sui generis scribit, quod Indicæ gignunt paludes, &c. *vide Plinium lib. 12. c. 26. lib. 14. c. 16.* Guarchias ab orto hoc negat, & in procera arbore procul ab aquis Malabathrum nasci scribit mali Medicæ folio simile, augustus tamen, per extremum colore viridi, tribus per longitudinem excurrentibus costis (quâ nota facilè dignoscitur) odoratum, garyophyllos redolens quodammodo, non tam vehementis odoris vt nardus & macis, neque tam subtilis aut acuti vt est Canella.

MALA mansio, genus videtur fuisse tormenti. *Vlpianus. l. 7. D. depos.* Si hominem apud se depositum, vt quæstio de eo haberetur, ac propterea vinctum, vel ad malam mansionem extensum, sequester soluerit. *Idem in l. 15. §. 3. D. de iniur.* Quæstionis verbo etiam ea, quem malam mansionem dicunt, continebitur. Quidam eculeum hac periphrasi significari volunt. Alij tamen metaphoricῶς intelligi volunt arcas, in quas, cõiiciebantur serui & alij malefici, de quibus erat quæstio habenda: *quarum meminit Cicero in Miloniana*: Subitò, inquit, arrepti in quæstionem, tamen separantur à cæteris, & in arcas coniiciuntur, ne quis cum his colloqui possit. Robur has videntur Valerius & Festus appellasse, quoniam erant ex robore. Robur, inquit hic, in carcere dicitur locus is in quo præcipitatur maleficorum genus, quod antè robusteis arcis includebatur. *Valerius*: Quin etiam familiares eorum, nequis Reipub. inimicis amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt.

Mala fide quis emisse dicatur, *collige ex tex. & glo. l. si quis cùm sciret. D. pro empt.* Mala autẽ fides, est læsa conscientia, quæ accusat & conuincit aliquem non ignorare rem alienam esse, quã per fraudem vel tradit, vel accipit.

Malum, delictum, *l. 3. D. de offici. præf.*

MALI homines, quo nomine vulgò appellantur, & Paulus *in l. 3. de offic. præd.* accepisse videtur, pro improbis, perditis, sceleratis, rarò dicuntur.

Malum venenum, vide Venenum.

MALVS, arbor nauis, & eius pars est, *l. malum. 242. D. de verb. signif.* In l. 3. legum Naualium appellatur *κατάρτια, παρὰ τὸ καταίρειν.*

Malè mereri, pro nocere & incommodare, *Tryphonius in l. bona fides. D. depositi.* Malè meritus publicè etiam egestate laborare debet.

MALEDICTVM, hoc à contumelia distat, quòd hæc hæredis institutionem vitiat, circumscribitque: *idque Vlpianus indicat in §. si quis nomen. l quoties. de hæredibus institution.* Illud verò nihil impedit, quò minus eadem recipiatur, constétque, *vt etiam diserte ponit Marcianus in l. his verbis. §. 1. eodem.*

MALEFICI, ob magnitudinẽ facinorum dicti sunt, qui magicis artibus vteban-

vtebantur, *l. 5. & l. 7. C. de malefi. Hieronym. in Dan. c. 2.* Maleficos ait esse, qui sanguine vtuntur & victimis, & corpora sæpè contingunt mortuorum. A magis distinguuntur *ab Imp. Const. & Iul. l. 5. & 7. Vide etiam August. lib. de Ciuit. Dei, cuius verba referuntur ca. nec mirum 26. q. 5.*

MALEFICIVM propriè vocari solet delictum; quod ex dolo malo ad lædendum proximum proficiscitur, id est, priuata noxia, qua priuatim quisque læditur, veluti furtum, iniuria, &c. *Vide l. dolum. C. de dolo.* Quid autem à crimine differat, vide Crimen.

MALEFICIATVS quid sit, *disces ex tit. de frig. & maleficiatus. extra, & ex sum. Hostiens. eo. tit.*

MALITATIS verbum legitur *apud Vlpian. in l. 5. D. quod met. caus.* eodem modo vt Bonitatis dicimus. Metū, inquit, accipiendum Labeo dicit, non quemlibet timorem, sed maioris malitatis, quod Græci sic exponunt, *μεγάλης κακοθελείας.* In vulgatis legitur Mali: & censent quidam eo in loco legendum, Calamitatis: In vulgatis tamen, Mali. Legimus tamen Sceleritatis verbum *in l. 3. D. de bon. eorum qui ant. sent.*

MALLEATVS, malleis contusus. *Vlp. 52. §. 5. D. de leg. & fid. lib. 32.* Sed perscripti libri nondum malleati vel ornati continebuntur.

MAMBVRGVS, Feudistis idem ferè qui iisdem Aduocatus, videlicet procuratore alicuius negotij. Itaque qui curator Reipublicæ in libris Pandect. dicitur. Mamburgus Feudisticis temporibus appellatus est. Hinc

MAMBVRGIVM, curatio In formula regni accepti à Bosone, *apud Gulielmum Paradinum Annal. Burg. lib. 1.* Omnibus, vt monuistis, legem iustitiam, & rectū mamburgium, auxiliante Deo, conseruabo. Dicebatur & Mandiburgium: vt paulò suprà, in formula regni delati: Defensionem & mandiburgum singulis exhibentes. *Et apud Ioannem Tritem. pag. 88.* Vnus aureus Romæ persoluatur quotannis; & cœnobium sub Romanæ Ecclesiæ mandiburgio & maiestate securum semper stabiliatur & defendatur.

MANCEPS, *inquit Festus,* dicitur qui manu capit: qui quid à populo emit conducitve, quia manu sublata significat se auctorem emptionis esse: qui idē præs dicitur, qui tam debet præstare populo quod promisit, quam qui pro eo præs factus est. At, *vt inquit Asconius,* Mancipes sunt publicanorum principes, Romani homines, qui quæstus sui caussa, si decumas redimunt, Decumani appellantur: si portum, aut pascua publica, Portitores, aut Pecuarij, quorum ratio Scriptura dicitur. Dicuntur & hi qui quinto quoque anno à Censoribus publica, id est, populi vectigalia redimebant: hi verò si vectigales agros, vt Decumani, redimebant, eos postea colonis & aratoribus elocabant. *Papinianus l. 53. D. locati:* Qui fideiussor extiterit apud mancipem pro colono publicorum prædiorum, quæ manceps ei colono locauit Reipub. non tenetur.

Mancipes salinarum, harum conductores, *l. 11. C. de vect. & vide l. 3. C. Th. de colla. bon. possess.*

Mancipes thermarum, qui earum exhibitionem curabant, *l. 1. C. Th. de manc. therm.*

Mancipes etiam Romanis adpellatos, *τοὺς περιεσταμένους τοῖς οἴκοις, ἐν οἷς ὁ τῇ πόλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο. Socrates libr. 5. hist. eccle. scribit: quo sensu in l. vnic. C. de pistorib. libr. 11. l. 1. & 2. C. de fru. vrb. Constantinop.*

Mancipes mutationum *apud Cassiodor. lib. 4. Var. ad Godiscal.* qui equorum ad celeritatem commutari solitorum curam gerebant, *de quibus etiam tractat Zeno l. 19. D. de curs. publ.*

MANCIPARE, à manu & capio, pro vendere, adpropriare. Idem est emācipare. Nam omnis alienatio sic fit, vt aliquid per manum capiatur vel adquiratur. Item mancipio dare, *Ciceroni in Topi.* & mancipio accipere, *Tacito libr. 3.* Mancipium, cuiuslibet rei dominium, quod per nexum adquisitum esset, adpellabatur. Item possessio libera. Hinc Mancipatus venditus, *apud Paulum libr. 1. Sen. §. seruus per metum. de integ. rest.* Seruus per metum mancipatus, quicquid adquisierit, vel stipulatus sit, ei adquiri, qui vim passus est.

MANCIPATIO, *inquit Vlpianus Instit. c. 19.* propria est species alienationis, & rerum mancipi: eáque fit certis verbis, libripende & quinque testibus,

præsentibus. *Boetius ex Caio ita scribit:* Mancipatio est imaginaria quędam venditio, quod ipsum ius Romanorum est ciuium: eáque res ita agitur: Adhibitis non minus quinque testibus, ciuibus Roma. puberibus, & præterea alio eiusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicis: Hunc ego hominem ex iure. Quiritium meum esse aio. ísque mihi emptus est hoc ære atque ænea libra: ídque æs dat ei, à quo mancipium accipit, quasi pretij loco *Cuiacius Obser. lib.* 11. *c.* 37. sestertium vnum fuisse dicit. Hæc autem imaginaria venditio locum tantùm habebat, *vt annotat Turnebus Adu lib.* 20. *c.* 19. inter ciues Romanos, Latinos colonario, & Latinos Iunianos, eósque peregrinos, quibus datum erat commercium.

MANCIPIVM, *inquit, Isidorus*, est quidquid manu capi, subdíque potest, vt homo: equus, ouis. hæc enim animal a statim vt nata sunt, mancipium esse putantur nam & ea, quæ in bestiarum numero sunt, tunc videntur mancipium esse, quando domari siue capi cœperint. *S.c Florentinus*, Mancipia dicta sunt, quòd ab hostibus manu capiuntur, *in l. libertas D. de statu hom.* Mancipia autem veteres appellabant, quæ posteriores mobilia, prædia verò, quæ iidem immobilia. *Modestinus l.* 3. *D. de diuers. temp. præscr.* Longæ possessionis præscriptionem tam in prædiis, quàm in mancipiis locum habere, manifestum est. *Cic. lib.* 3. *Offi.* Nec verò in prædiis solùm ius ciuile ductum à natura, malitiam fraudémve vindicat: sed & in mancipiorum venditione venditorum fraus omnis excluditur.

MANCIPI res sunt, *inquit Vlpianus s. Instit.* 19. prædia in Italico solo, quæ adquirebantur mancipatione traditione, vsucapione, in iure cessione, adiudicatione, lege (prouincialia enim, quæ stipendiaria & tributaria erant nec mancipi habebantur, quia propria non erant eorum, qui ea possidebant, propter stipem & tributum quod pendebant principi & populo, quasi non mancipatentur eorum dominio, & traditione alienabantur) tam rustica, qualis est fundus: quàm vrbana qualis est domus. Item iura prædiorum rusticorum velut via, iter, actus, & aquæductus. Item serui & quadrupedes, quæ dorso collóve domantur, velut boues, muli, equi, asini: cateræ res nec mancipi sunt. Elephanti, & cameli, quamuis collo dorsóve domentur, nec mancipi sunt: quoniam bestiarum numero sunt. *vide rubr. C. de vsuc. transfor.* vbi hæc rerum differentia tollitur: *& Theod.* §. *per traditionem Instit de rer diuis.*

Mancipio vendere, est eas res, quæ mancipi sunt, ita vendere libra & ære adhibitis, vt euictionis periculum præstetur: Auctor id est, venditor se obligat nexu dicis caussa ad rem mancipi perpetuò præstandam. *Cic. pro Murena:* Quod si in iis rebus repetendis, quę mancipi sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit, profectò etiam rectius, &c. Hoc etiam ex Plauto intelligi potest in Persa:

Ac suo periculo is emat, qui eam mercabitur
Mancipio neque promittet, neque quisquã dabit.

Et paulò post.

Nihil mihi opus est litibus
Nisi mancipio accipio, quid eo mihi opus
Mercimonio? mox: *nihil periculi videtur, ne metuas*
Ne quis verò ex Arabia penitissima persequatur eam.

Item, Dorpalus,

Age, iudica propugnariter.
Segar. *Prius dico, hanc mancupio nemo tibi dabit, iam scis.*

Item,

Tuo periculo sexaginta hæc datur argenti minis.

Item,

Ille quidem iam scit quid negocij gesserit,
Qui mihi furtiuam meo periculo vendidit,
Argentum accepit: adijt: qui nunc ego scio
An iam asseratur hæc manu? quo illum sequar?
In Persas? nugas.

His ex locis facilè perspicitur, cùm res mancipio non dabatur, periculo emptoris eam fuisse, neque euictionem à venditore præstari solitã. Quòd mancipatio adhiberetur, & res postea euinceretur, *Paulus lib Sent.* 2. *c* 16. scribit, venditorem auctoritatis nomine duplo tenus obligari. Ex quo consuetudo illa fluxit, iure postea cõfirmata, vt etiam in aliis emptionibus

nibus ſtipulatio duplæ interponerentur, ſiquidem pretij alicuius res eſſet. Sin minus, ſimplæ, *l exempto.37.* D. *de euict.* Quæ conſuetudo ita quotidiana & vſitata fuit, atq. (*vt Vlp.ait*) aſſidua, vt etiam ſi fortè amiſſa fuiſſet, nihilominus in actionem exempto, propter bonæ fidei naturam, tacitè veniret. Ea enim, inquit, quæ ſunt moris & conſuetudinis, in bonæ fidei iudiciis debent venire, *l.quod ſi 31.§ quia aſſidua.* D.*de ædil edict l. 2* D. *de euict.l. ex empto.11.§.Caſſius.* D.*de actio. empt.* Mancipationis igitur & vulgaris Emptionis illa fuit differentia: quòd in illa euictionis periculum præſtabatur, in hac non præſtabatur. in illa dupla ipſo iure auctoritatis nomine debebatur: in hac primùm non niſi ſtipulata fuiſſet: poſtea tamen propter conſuetudinis aſſiduitatem, in empti venditi iudicium etiam tacitè & vi bonæ fidei actionis veniebat. Dicitur autem & Mancipio accipere, & Mancipio promittere.

Mancipij ſui eſt. Oppoſi. mancipij ſui non eſt: pro ſui iuris, ſuæ poteſtatis: non ſui iuris.

MANCVS, propriè ſignificat eum, qui ſine manu eſt. Iuriſc. tamen eſt *in l. qui clauum.* §. *p nult. & l. item Ofilius. & l.quæritur.§ ſi quis digitis.de ædil.edict.* qui imbecillitate dextræ ſiniſtra vtitur.

MANDARE, à manu danda compoſitum eſt: quòd in mandatis dandis accipiendiſque, manus ſibi inuicem dari mos erat, quem iam nunc in mutuis promiſſionibus vulgò videmus obſeruari. Sunt autem pleraque verba ſimili modo ab vſu porrigendæ manus producta. Mandare itaque generaliter ſignificat, alicui perſonæ gerendum aliquid, exequendúmque committere, *l.1.* D.*man dat ſicut verbis Quintiliani refert Laurentius Vallenſis lib.5.* Hoc autem aliàs fit publicè, aliàs priuatim. Publica mandata vocantur propriè præcepta magiſtratuum, quæ ſunt neceſſitatis. Inde dicimus, mandare, *Sic accipiendum eſt in tit.C. & Nouell de mandat Princip. Conſlit 17.* Priuata verò mandata vulgò dicuntur commiſſiones: quæ cùm latè pateant, multa comprehendunt. Mandare igitur ſolemus ei, cui negotium aliquod in iudicio, vel extra iudicium, noſtro nomine conficiendum amicè & bona fide commendamus. Nam & commendare à mando fit. Vnde mandatarius dicitur Procurator, à Pro & Curo. Non enim eſt otioſum iſtud, PRO, ſed diligentiam quandam, & prudens amici officium ſignificat.

Mandare eſt præſtare, & exhibere actiones, *leg.25.* D *de adminiſt.tut.l.1.§.planè* D.*de tut & rat.diſtrah.* Hinc Mandatum actionum, *leg 76.* D. *de ſolut.* Mandare tamen actiones, & cedere differunt, *l data.Co.de obligat. & actio & vide ſup.lib.3 in dict.*Cedere.

Mandare, eſt delegare, *vt in Rub.D.de officio eius cui mand. eſt iuriſdict.l. 8 §. ſed nec.D.de tranſact.* Et Mãdata iuriſdictione, totum iuris dicundi officium tranſit, *l.1.§.damus.D.de ſuſpect.tuto.*

Mandare, pro iubere accipit *Vlpianus in l.1.*D.*quod iuſ.* ſolet tamen differentia quædam colligi *in l.ſæpè.* D. *de off.praf. poſt gloſſ.*

Mandare & ille intelligendus eſt, qui patitur pro ſe fideiuberi, vel ratum habet, *l.qui patitur.*D.*mandati.*

Mandare magiſtratũ, pro decernere, *M.Tul.Cicer.lib de legib.2.*

Mandare cædem, vel aliud delictum, *Paulus* D. *de SC. Silan.* Etſi (inquit) certus ſit percuſſor: tamen habenda eſt quæſtio, vt cædis mandator inueniatur.

Mandare delationem, pro impellere aliquem vt deferat, *lex ex quibuſdam* D.*de iur.fiſc.* & delator mandatorem edere debet.

Mandare inſuper de rebus inanimatis eleganter dicimus. Mandare literis pro ſcribere. Mandare terræ, pro ſeminare. Mandare fugæ, pro fugere.

MANDATAM rem, adiectiuè nonnunquam dicimus: ſicut rem commiſſam, rem depoſitam, *vt apud Ciceronem.* Quia locatione generaliter ſignificatur, quicquid vllo modo mandatum fuerit. Quod non percipiens Accurſ. malè torquet ad ſpeciem empti, *l.vl.* §. *vlt.* D.*de cond.ob turp.*

MANDATOR is dicitur, qui alicui auctor eſt, vt ſuam pecuniam alteri credat, quod & mandare dicitur: hi ſimiles ſunt fideiuſſoribus: niſi quod illud præcedit obligationem debitoris: hoc eſt, mandator nihil tale cogitantem ſua fide mouet, inducit ad contrahendum cum alio: fideiuſſor verò ſequitur obli-

gationem,& accedit ei,quæ iam contracta eſt:*vti intelligitur ex l.fideiuſſores, & paſſ.D.de fideiuſſ.& mand.*

Mandator cauſſæ, qui mandat alicui, & inſtruit eũ ad accuſationem, dando probationes, allegando accuſationes, *l. §.diuus l.22.23 24.D.de iure fiſc. & Tranquil.in Tito.* Huius commeminit Harmenopulus *lib.1.tit.5.* Μανδάτωρ λέγεται ὁ τῷ μηνυτῇ ὑπουργήσας εἰς τὴν τοῦ πράγματος καταμήνυσιν.

Mandatorum differentiam vt exactius ſignificarent veteres, ſolebant dicere, Mandatu, in ablatiuo, cùm mandatum priuatum intelligi vellent: mandatum verò publicum, per ablatiuum, Mãdato, denotabant frequenter. Inde eſt illa locutio, quam D.Haloander, de nobis optimè meritus, diligenter obſeruauit in Pandectis vbique, MANDATV MEO MANDATV TITII. vt & Pand. Floren. ſæpè legimus.

MANDATA appellabantur præcepta principum, quæ præſidibus in prouincias proficiſcentibus dabantur, quibus omnis eorum poteſtas, omnéque munus continebatur. *l.3.& l.16.D.de offic.præſid.l.27.l.33.D de pœn.l.7. §.1. D.de iur.patro.l.131.D.de verb.ſign. Plin. lib.10. ad Traianum.& Iuſtinianus Nouell.17.verſic.*οἱ ἐν ταῖς ἀρχαῖς. Hæc plerunque à præſidibus in prouinciis ſub edicto proponebantur. *l.6.§.1.D.de cuſto.reor.* Sic eodẽ ſenſu mandata eccleſiaſtica. *c.manda. extra.de præſumpt.* Aliàs.

MANDATVM definit *Accurſius inſtit.de mandat.* officium gratuitum ab eo, qui ſuſcepit exhibendum. Vel eſt (vt *definit Hotom.*) contractus bonæ fidei, de eo quod fieri ſine mercede vlla conuenit, periculo mandatoris exequendo, inter quos iure ciuili licet, factus, cuius definitionis rationem *vide apud eundem in Com.verb.iuris.* Mandati verò iudicium quàm turpe olim fuerit conſtitutum, Cicero elegantiſſimè declarat *in orat. pro Roſcio Amerino*: In priuatis rebus ſi qui rem mandatam non modò malitioſius geſſiſſet, ſui quæſtus aut commodi cauſſa, verùm etiam negligentius: eum maiores ſummum admiſiſſe dedecus exiſtimabant. Itaque mandati conſtitutum eſt iudicium non minus quàm furti. Credo propterea, quòd quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in iis operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præſidium: & quantum in ipſo eſt, diſturbat vitæ ſocietatem, non enim poſſumus omnia per nos agere: alius in alia eſt re magis vtilis. Idcircò amicitiæ comparantur, vt commune cõmodum mutuis officiis gubernetur. *Paulo poſt*: Ergo idcircò turpis hæc culpa eſt, quòd duas res ſanctiſſimas violat, amicitiam & fidem, nam neque mandat quiſquam ferè niſi amico: neque credit, niſi ei, quem fidelem putat. Item aliquantò pòſt idem tractat. De forma autem mandat ſeruanda, *vide Cuiac.Obſer. l.12.c.34.* Hinc

Mandator dicitur ille, qui aliquid mandat alicui, vt ſibi vel alij aliquid faciat. At verò.

MANDATARIVS eſt, qui mandatum ſuſcipit adimplendum. Et quando mandatarius accuſatus de crimine conueniri poſſit ex ſua perſona, *vide l nõ ideò minus.C.de accuſ.& inſcript. & not.in ca mulieres.&c.vt fame.de ſenten. excom.* Et inter iſtos oriuntur actiones hinc inde: quia illi qui ſic mandat alteri, contra illum, qui mandatum ſuſcipit adimplendum, cùm prius cogi non poſſet, quòd reciperet mandatum, competit actio mandati directa, in quantum eius interfuit factum fuiſſe, quod mandabatur. Rurſus ipſi mandatario, qui mandatum ſuſcipit, competit actio mandati contraria, ſi quas expenſas fecit, vel impenſas ratione mandati ſuſcepti, in quantum non exceſſit fines mandati. Si verò mandatum exceſſit in impenſis factis, ipſas non repetet per actionem mãdati contrariam. Sed in quantum vtiliter expendit, per actionem negotiorum geſtorum repetet. Placet igitur, quæ mãdatario datur lex in Tragœdia Sophoclis: Ἕρπε καὶ φύλασσε πρὸς ταῦτα νῦν μόνον τὸ μὴ πιθυμεῖν πομποὺς ὧν προσείσεται δρᾶν.

Mandatum etiam quandoque dicitur in vltima voluntate. *c fi.extr.de teſtam.*

Mandata res, mandato empta. *le.fi.§.1. D.de condict.ob turp.cauſ.*

MANDRAGORA, herba ſoporifera, & venenata, *Plin.lib.23.c.13.* Itaque hanc inter venena adnumerat, *Marcian. l.3 §.1.D.de ſicar.*

MANEBANT TVI NVMMI, elegans dicendi formula, quid ſignifi-

cet,

cet, *ipso displice in l.1.D.de stip.seruo.*

Manere promissis, illis stare.

Manere rem apud aliquem, est sibi solui, *l tale.§.fin.D.de pact.*

Manet, tenet, vel adstringit, *c.cum laicis.de reb.Eccles.alie.vel non.*

MANES olim hoc est, animas è corpore volantes, quod vbique manerent, quasi Deos colebant. Ideò iura eorum voluerunt esse sancta, id est, ab iniuria hominum defensa atque munita. Hinc est in lege vetere: DEORVM MANIVM IVRA SANCTA SVNTO.

MANGONES appellatione vænalitiariorum veniunt quoniã vænalitia, id est seruos vænales expositos, ipsi emere præoccupant, vt carius vendant. Cum enim mercis nomen in huiusmodi seruis locum non habeat, *l. seruos.in fin de leg 3.* consequens est, vt saltem vænalitij appellatione censeantur, *teste Alcia.* tametsi magno non modò seruorum venditor sit, sed aliarum quoque rerum. *Seneca in Epistolis*: Mangones si quid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt. *Sic Plinius libro* 37. gemmarum politores, Mangones vocantur.

MANGONIZARE, componere rem aliquam ad alliciendos emptores, quemadmodum videmus equos vænire mangonizatos.

MANGONIVM, artificium quod ad res facilius vendendas adhibetur.

MANIFESTVM, est publica, vel clamosa proclamatio ex certa scientia, & certis auctoribus proueniens. *vide Spe. in titul.de noto.crimin.§.sequitur de manifesto.vbi quid à notario dictet. & vide Bart.l. hæredes palàm.D.de testam.*

Manifestus fur, cum furto deprehensus, *l.3.4.5. & seq. D.de fur.* vide suprà Fur.

Manifestos rerum capitalium dixit Sallust. in Catilina.

Manifestum crimen, in quo quis deprehenditur, *Bartol. l. hæredes palàm.D. de testam.*

MANIFESTE constare dicitur, quod etiam ex coniecturis probabilius constat, *l.1 C.de testam vbi Iason.*

MANIFESTARIVM pignus. pro manifestò & diferre obligatum. *Paulus.9. D.in quibus caus. pign.* Est differentia obligatorum propter pensionem, & eorum, quæ ex conuentione manifestarij pignoris nomine tenentur.

MANIPVLVS leuis, ex 20. militibus & turbis scutatorum fit. Huic Centurio præerat, qui Manipularis vocabatur. Dictus autem leuis, quòd hastis milites, gæsísque, non armis grauioribus muniretur. *Alex.Genial.dier l.1.c.5.*

MANSER, est illegitimus, propriè de scorto natus, *secundum Hostien.* quasi vulgò quæsitus. Vnde secundum Abbat.

Manseribus scortum, sed mœcha nothis dedit ortum.

Vt seges à spica, sic spurius est ab amica.

Dant naturales, quæ nobis sunt speciales.

c Nisi cùm pridem.de remun.in §.persona.in fi.vbi glo.

MANSIO, & in plur. Mansiones, Græcis ἀλλαγαὶ sunt diuersoria, in quæ se recipiebant milites expeditionis tempore, vel sacer comitatus, quæ annonis & pabulis instruebantur, ex collatione vicinorum: à manendo sic dictæ. Vsurpatur autem hoc verbum, *l fi.§. hi.quoq. D.de mune. & hono.l. 7. C.de annonis li.10. l 9.C.Th eod.Sueton.in Tito Vespas.* Spectaculis absolutis, Sabinos petit: deinde ad primam statim mansionem febrim nactis, &c. *Lamprid, in Alex.* Ita, vt edictum penderet ante menses duos, in quo scriptum esset: Illa die, illa hora, ab vrbe sum exiturus: & si dii voluerint, in prima mansione mansurus. deinde per ordinem mansiones, per ordinem statiuæ. Villæ sic possunt appellari, & σταθμὰ, vt à Clemente in Petro: προεδεύειν κατὰ δύο σταθμάτα. Hinc manentes in historia Helmoldi, & Gallis, *Maisons.* Hinc & Mansio pro domo & ædibus sumitur. *in lib. Feud. Greg Turon.lib* 3. At ille ingressus mansionem domini sui, apprehendit scutum eius & frameam. *Helmoldus in hist Slauorn.c 50.* Occupauit montem, qui antiquitus Alberg dicitur, imposuítque illic mansiunculas, intendens ibidem communire castellum.

MANSIONATICI, sunt mansiones, apud Scriptores barbaricos: cuius verbi duplicem vsum ostendit. *Hotom. in Commen.ver.feud.* pro mansione hospitali, siue diuersorio, & pro munere ac sumptu recipiendorũ hospitũ. Illius significationis exemplum est *apud Aymoinum lib. 5.cap 31.* Indéque (de Carolo Caluo Francorum rege loquitur (per At-

riniacum, & consuetos mansionaticos Compendium adiit. *Et apud Carolum in Constitutionibus*: Cæteri per singula territoria habitantes, & discurrentes mansionatico. *Et apud alios passim.* Huius autem, *apud eundem lib 5. cap. 34.* in priuilegio Abbatiæ S. Germani Pratensis: Sed neque seruitia ex iis exactis, vel parauerédos, aut expensas ad suas, vel ad hospitum susceptiones recipiat, siue mansionaticos inde exigat: sicut nec consuetudinis vnquam fuit. Id est, sumptus pro diuersorio & hospitibus recipiendis.

MANSVS, vel Mansum, seu Massa, *Cassiodoro, & Gregorio*, neque domus est, neque area, neque hortus: sed ager certi modi ac mensuræ: qui propterea Metatus ab antiquis dicebatur, quoniam in agrorum diuisionibus & assignationibus mensores adhibebantur, qui & Finitores *à Cicerone, in Agrar. orat.* appellantur: quanquam in secunda mendum est in illo loco Ianitores ex illo ordine ducentos constituit. legendum enim est. Finitores. Val. Cato in Diris: *Pertica quæ nostros metata est impia agellos.* Metabantur enim antiquitus in Italia agros perticis: vt apud Barbaros funibus, *vt est apud Herodotum lib. 1. Siculus Flaccus lib. 1. de cond. agror.* Nominibus (ait) agrorum diuisorum qui institutis limitibus diuisi sunt, & formæ varias appellationes accipiunt, quidam arbores finales, alij in venis, alij in membris scripserunt: & quamuis vna res sit forma, alij dicunt perticam, alij centuriationem, alij metationem, alij limitationem, alij cancellationem, alij typon, quòd (vt suprà diximus) vna res est forma. Dicebantur etiam agri limitati, de quibus mentio est, *leg. in agris. 16. D. de acquirendis rerum domi & l. 1. § si insula. D. de fluminibus.* Mansus autem vel in cuiusuis hominis patrimonio est, vel Ecclesiæ ad clerici victum cultúmque attributus, *leg. Franc. lib. 1. cap. 83.* Sancitum est, vt vnicuique Ecclesiæ vnus mansus integer, absque alio seruitio attribuatur & presbyteri in iis constituti, non de domibus, neque de areis, vel hortis iuxta Ecclesiam positis neque de præscripto manso aliquod seruitium faciant, præter Ecclesiasticum. *Albertus Krantzius in VVandalia. lib. 4. cap. 15* Assignauítq. trecentos mansos Ecclesiæ in perpetuum seruituros. Item; Adolphus trecentos quoque mansos permisit duci, vt per manum eius assignentur in dotem Ecclesiæ. Et capitulo vigesimoquinto: Eat Episcopus in Vagriam: adhibitis viris industriis, æstimari faciat prædia: quod defuerit de trecentis mansis, ego supplebo. Veniens Episcopus, deprehendit prædia vix centum implere mansos. Quamobrem Comes volens redarguere agrimensores, adhibuit mensuram suam funiculo breui, & hominibus incomperto. *Helmoldus in histor. Slau cap. 10.* Pauperibus ortus natalibus, primò septem mãsis, totidémque manentibus ex hæreditate patrum fuit contentus. *Et mox.* Dicitur manentes suos pro furto delatos, damnasse ad mortem. nec enim eo in loco Mansum pro villa poni, quod docti quidam Germani ad marginem annotauerunt, sed pro iugero, censet *Hotoman. in Comm. verb. Feud.* à quo hæc ferè sunt omnia desumpta: qui etiam addit placere sibi eorum sententiam, qui mãsum à mensura duci volunt: quia si ager, inquit, est certo modo præscriptus (vt illa lex ostendit) necesse est certæ mensuræ fuisse. *Libr. Feud. 1. titul. 4. §. 4.* Si quis de manso vno feudi nomine inuestituram acceperit. Nam cùm mansum vnum, duo, tria numerantur, certi agrorum modi perspicuè significantur. Mansum Baldus definit prædium, in quo manent homines. Aluarottus, fundum, qui duobus bobus ad laborandum sufficit. Hinc fortassè oritur (*inquit Zosius*) quòd nos Germani prata dimensa nominauimus *Mansmatt.* Iacob. Cuiac. Mansus est, inquit, fundus vnde quis se & familiam suam tueri satis commodè potest, ac præterea vectigal, siue censum domino referre, & quod veteres dixere hæredium. nam hæc ditates Carolus magnus interpretatur mansa, in suis Constitut. à manendo scilicet. *Childebertus in quodam Pragmatica apud Annonium*: Cum mansis & cum manentibus meis. De his iudicent lectores.

Mansum aliud est Dominicatum, seu Indominicatum, quod in Principis, aut Ecclesiæ, aut nobilis alicuius dominio est: neque vel in feudum, vel in precariam; vel alio titulo alteri concessum: aliud Ingenuum, quod est nobilium, & colono alicui locatum est, qui Mansarius vocatur: aliud Seruile, quod in feu-

dum

dam datum est, sub certi seruitij conditione. *Apud. Annonium*, vbi scribit, Carolum Caluum in Francia & Burgundia tributum exegisse ad hunc modum: E mansis dominicatis, solidus vnus: de vnoquoque manso ingenuo, denarij quatuor: de censu dominico, de facultate mansuarij, totidem: è manso seruili denarios duos de censu dominico de facultate mansuarij totidem. Quæ distinctio mansorum inuenitur etiam 12. *Epistol. Greg. ad finem.*

MANSVARII, iidem qui manentes, seu commanentes, vel villici: Græci παραμονάριους vocant, *vt Synodi Chalcedonensis c. 2. à μονὴ* villa. Alij Massarios: nam & mansum dixere massam Cassiodorus, Gregorius, & alij: pro quo Gloss. vet. συγκτῆσιν reddunt.

MANSVETÆ feræ, quatenus intelligendæ, *Iustin. de clar. Institut de rerum. diuis. §. pauonum quoque.* Vide Feræ.

Mansuetum dictum putat *Paulus apud Festum. lib.* 11. quasi ad manum Venire suetum, vel (*vt aliis placet*) neque ex misericordia mœstum, neque ex crudelitate sæuum, sed modestia temperatum.

Mantellum à tegendis manibus dictum quidam putant, vide inf. Reuoluto mantello.

MANVBIÆ, pro spoliis. Hinc manubias facere, spoliare, *leg. eos Cod de modo mulctarum Gell. libro 13. capit* 23. hanc inter Manubias & prædam & differentiam ponit, vt prædam dicat esse corpora ipsa rerum, quæ capta sunt: Manubias verò, pecuniam à Quæstore ex venditione prædæ redactam. quanquam tropica quadam figura alterum pro altero nonnunquam sumptum à quibusdam annotat. Manubiæ in veter. Gloss σκῦλα ἀπὸ ζώντων ἀφαιρεθέντα

MANVS, pro multitudine & turba: vt manus militum. *Vlpian in l. metum autem præsentem. in princip. D. quod metus caussa.* Idem ait, etsi fortè adhibita manu in meo solo per vim ædifices. Et pro coactis hominibus, *leg. 9. §. idem ait. quod met. caus. & fortè in l.* 3 D. *de offic. præsid.* Sic Manu facta, id est collecta *l. 6. D. ad l. Iul. pecul. Paul. l. 5. Sent. tit. 19. & 20.*

Manus, pro arte. Vnde & Caio manus precium, *in l mulieris de verb. sign* significat autem mercedem, quæ non tam materiæ, quàm manus & artis nomine debetur architecto, *leg* 30. §. *qui ædem.* D. *loca.* Dicitur & Manupretium Alfeno *leg. 30. § 3. D. loca.* Qui ædem faciendam locauerat, in lege dixerat: Quod in opus lapidis opus erit, pro lapide & manupretio dominus redemptori in pedes singulos septem dabit.

Manus, est potestas, non tyrannis, vt nonnulli comminiscuntur. Inde manumissio, à potestate liberatio. *Pompo. in l. 2. in princip.* D. *de origin iur.* Et quidem inquit, initio ciuitatis nostræ populus sine certa lege, sine certo iure primùm agere instituit, omniáque manu Regia gubernabantur. Manu, hoc est, potestate, arbitrio, iure tantùm naturali instructo. Erant enim boni viri plerique reges. Manum igitur ibi oportet intelligere, non tyrannicam violentiam, cùm plerique Reges inter optimos principes numerentur: sed supremam Regis potestatem, seu auctoritatem, qua iubebat, aut vetabat aliquid, secutus tantùm naturalem conditionem. Hinc.

IN MANV esse dicebantur vxores, & in manum conuenire, cùm per coemptionem matresfamiliàs factæ essent: *quemadmodum Vlp. scribit. cap. Institutio 6. & 22.*

Manus nonnunquam pro violenta actione accipitur, quoniam manu solet expediri, quicquid fit ab homine. Inde manu committere, pro delinquere violenter, *Paulus dicit in leg.* 3. D. *de offic præsid.*

Manus pro cautione, chirographo & scriptura manu subsignata, *l.* 15. D. *de probat.* An cum eo possint, propter emissam manum ab eis quasi filio, agere. *Sic. l. 1. C. de metat. & epide. l.* 12.

Manus armata, *l. 3. §. aduersus.* D. *de sepul. viola.*

MANV BREVI pro directo & per compendium, & vitata circuitione: quoties, scilicet celeritate coniungendarum inter se actionum vna actio occultatur, *vt loquitur Vlpian. leg. 3. §. sed si debitorem. de donat. inter. vir. & vxor.* Hac phrasi vsus est idem Vlpian. *leg. 43. §. 1. de iur dot.* Quoties inquit, extraneus accepto fert debitori dotis

constituendæ caussa, siquidem nuptiæ insecutæ non fuerint, liberatio non sequetur: nisi fortè sic accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum. tūc enim credendum est, breui manu acceptum à muliere, & marito datum. Nec inconcinnè id quod Iurisconsulti, Directò libertatem dare dicunt, non per fideicommissum: dixerit quis, Manu breui libertatem dare. Huic opponitur

Manu LONGA, quod Iauolenus, *l. 76. de solut.* accepit pro obliquè, & quasi per alium: Pecuniam, inquit, quam mihi debes, aut aliam rem, si in conspectu meo ponere te iubeam: efficitur, vt & tu statim liberēris, & mea esse incipiat. nam tum, quòd à nullo corporaliter eius rei possessio detineretur, adquisita mihi, & quodammodò manu longa tradita existimanda sunt. *Sic Cicero Verrina* 4. Cùm ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata pecuniæ dabantur, non erat quærendum, cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui delecti, manus erāt tuæ. præfecti scribæ, medici, accensi, aruspices, præcones, manus erant tuæ, &c.

Manus communes, non lotas interpretatur Albericus.

Manum conserere dicimur cum hoste: inde tracta est appellatio iudicialis, Manu consertum: quoniam & in iudiciis digladiari videmur. Vide Conserere.

Manum iniicere, vide Iniicere manum.

Manum mittere, manum porrigere, μεταφορικῶς *l. 15. §. sed si emptor.* D. *de re iudic. l.* 14. §. 1. D. *de religio.* Galli efferunt *mettre la main dessus.*

Manus militaris, *l.* 68. D. *de rei vind & l. penul.* D. *ne vis fiat ei, qui in possess.* id est, manus viatorum, vel seruientium, *main de Sergens.*

MANVS MORTVA, locutio est Gallis vsitata de iis, quorum possessio (vt ita dicam) immortalis est, quia nunquam hæredem habere desinunt: vt de Ecclesia dicitur *lib. Feud.* 1. *tit.* 13. Qua de caussa res nunquam ad priorem dominum reuertitur. nam Manus pro possessione dicitur, & Mortua, pro immortali. Sic municipium dicitur non mori, *l. an vsusfructus.* 56. *D. de vsufruct. l. si vsufruct.* 8. *de vsufruct. legat.* quoniam hominibus aliis succrescentibus idem populi corpus videtur, *l. proponebatur.* 76. D. *de iudic.* Ciuitas autem mori dicitur, vrbe diruta, & inducto aratro, *l. si vsusfructus.* 21. D. *quibus modis vsufruct. amitta.* nam quæ prius fuit species, interit: alia autem exorta est: vt de domo dicitur, *l. qui vsumfruct.* 39. D. *de vsufruct l. quid tamen.* 10. §. *penulti.* D. *quibus mod. vsusfruct amitta. Theod. Nehem. in Nemore vnion. tract.* 6. *capit.* 33. Et sic ad manum mortuam regnum & principatus huiusmodi deuenerunt, quia ipsi Reges Francorum dicti Augusti, consanguinei & propinqui fuerunt. *Et incapit. Caroli Magni, & leg. Franc. lib.* 4. Vbi verò mortua manus interiacet, aut alia quælibet caussa irrationabilis inuenta fuerit, &c. Vsurpatur autē hæc locutio primùm in corporibus & collegiis, quæ immortalia sunt, vt ciuitates, cœnobia, *l. sicut.* §. *in decurionibus.* D. *quod cuiusque vniuers. l. proponebatur* D. *de iudic. Polyd. Virgilius. lib. hist.* 17. Legibus magnæ chartæ sancitum est, vt nemini liceret dare prædia collegiis monachorum: & legem hāc Ad manum mortuam vocarunt quòd res semel datæ collegiis sacerdotum, non vtique rursus venderentur, velut mortuæ, hoc est, vsui aliorum mortuorum in perpetuum ademptæ essent. *Et aliquantò pòst*: Episcopi capto inter se consilio postularunt, vt legem Ad manum mortuam, quam ordini suo valde nocere perspexerunt, antiquaret. Vsurpatur quoque locutio hæc in Gallia, cùm reuera manus, id est possessio, mortua est: vt cum quibusdam Galliæ locis consuetudo est, vt possessores sine liberis mortuo, possessio ad territorij dominum reuertatur.

Manum prohibere, *in l.* 5. *meminisse. ff. de ope. no. nunc. & l.* 6. § 1. D. *si seruit. vind.* id est, lapilli iactum.

Manu sata excipi intelliguntur, *l.* 80. *D. de contr. emp.* non quæ in perpetuum sata sunt, sed quæ singulis annis seri solent, ita, vt fructus eorum tollatur.

ad Manus venire, *l.* 11. §. *penultim.* D. *de pœnis.*

MANIBVS PEDIBVS, prouerbio, extremum conatum significamus: *Sic. vsurpauit Terentius in Andr. Act.* 1. 1.

MANVMITI Festo dicebatur seruus, cùm dominus eius, aut caput eiusdem serui, aut aliud membrū tenēs dice

dicebat: HVNC HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO, & emittebat eum è manu. Alij ex eo dictũ putãt, quòd qui emancipabantur, manu dicis cauſſa cædebãtur ab emptoribus, quę ῥαπίσματα vocat Iuſtin. *l. vltim. C. de emancip. lib.* 8. Manumitti tamen etiam dicuntur filij, filiæque familiàs, pro emancipari: propterea quòd dicis cauſſa ter à patre venduntur, & in imaginariam quandam ſeruitutis conditionem rediguntur, vt in verbo Emancipatio docuimus.

MANVMISSI ciues Romani dicebantur, qui teſtamento, vindicta, aut cenſu (ſic enim *apud Gaium, lib. priore, tit.* 1. non Eccleſia legendum, *ex Vlpia. Inſti. tit.* 1. animaduerti poteſt) vel ante conſulem, aut prætorem erant manumiſsi. Latini autem Iuniani, qui aut per epiſtolã, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione, ex lege Iunia Norbana, quæ cõditionem eorum prima reperit, manumittebantur: Dedititij, qui poſt admiſſa crimina, ſuppliciis ſubditi, & publicè pro criminibus cæſi eſſent: aut in quorum facie, vel corpore, quæcunque notæ, ſeu ſtigmata, igne, aut ferro impreſſæ erant, ita vt deleri non poſſent: hi, poſtquam à dominis ſuis manumittebantur, Dedititij vocabantur, ex lege Ælia Sentia, vt quorum turpitudo communis erat, eorum & nomen commune eſſet. *Vide Vlpian. Epitomen. tit.* 1.

MANVMISSIO eſt de manu miſsio, id eſt, datio libertatis, *l. manumiſſiones. D. de iuſt. & iur.* Nã quàm diu quis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt, & manumiſſus liberatur poteſtate. *Vlp. l.* 1. *D. eod.* Atq; in manumiſſionibus hoc nominatim adſcribi moris erat, vt ex antiquo manumiſsionis exemplo citat *Cuiac. Obſeru. lib.* 14. *c.* 27. Ille ciuis Romanus eſto, ita, vt ab hodierna die ingenuus, atque ab omni ſeruitutis vinculo ſecurus permaneat, tanquam ſi ab ingenuis fuiſſet parentibus procreatus. Eam denique pergat partem, quancunque elegerit, vt deinceps nec nobis, nec ſucceſſoribus noſtris vllum debeat noxiæ conditionis ſeruitium: ſed omnibus diebus vitæ ſuæ, ſub certa, pleniſsimáq; ingenuitate, ſicut alij ciues Romani, per hunc manumiſsionis atque ingenuitatis titulum, ſemper ingenuus, & ſecurus exiſtat. Hinc à Suida ἐλεύθερος, id eſt, liber, definitur ἐλεύθων ὅπου ἐρᾷ.

Manumiſſionis inſignia recenſet *Tertull. lib. de reſurrect. carn.* putà albam veſtem, aureum anulum, patroni nomen, tribum, menſam.

Manumiſsionis verbum etiam in liberis legimus, *l.* 2. *D. de offi. procoſ. l.* 28. *D. de adopt. l.* 107. *D. de verb. obl. & D. ſi à parent. quis manum. fu.*

MAPPA eſt ornamentum equi, & ſunt linteamina alba, quibus cooperiuntur equi Cardinalium, cùm faciunt proceſſionem. *no. in Authen. de conſu. §. quantumcunque. & vide cap. nonnulli.* 103. *diſtinct.*

MARCHIA, ſeu Marcha, Gallis *Marche*, apud barbaricos ſcriptores limitẽ ſignificat: deducto vocabulo à March, Germanico verbo, quod & limes eſt: *vt l. Frãc. li.* 4. *ti.* De vaſis dominicis ad marcham cuſtodiendam conſtitutis. *Sic Rhegin. lib. Chro.* 2. *ſub anno* 788. Poſt hæc Carolus Ratiſbonam venit, ibíque marchas & fines Baioariorum diſpoſuit. *Aymoinus. lib.* 5. Ludouicus Neuſtriam cum marchiis ſuis haberet: & Carolomannus Burgundiam & Aquitaniam cum marchiis ſuis obtineret. *Albertus Krantzius in VVandalia. lib.* 3. *cap.* 16. hoc vocabulum deduci exiſtimat è vulgari Saxonum lingua, apud quos Marchia diſtrictũ vnius villicationis aut ditionis ſignificat. Inde Veltmarke nomen duxere: vt tum marchiam dicerent Saxones, eam prouinciam, quam, cùm ſui iuris eſſet, per arma ſunt conſecuti. Baioarium lingua, & Alemãnorum, & antiqua Gallorum, (*quod obſeruauit Pet. Rhenanus, & Ioan. Budæus Miſcellan. libr.* 2. *capit.* 23.) March equum militarem ſignificabat. Scribit enim *Pauſanias lib.* 10. ita Gallos equeſtrem pugnam inſtituiſſe, vt ſingulos equites ſelectos, equis ſequerẽtur alij duo, qui domini equo occiſo ſuum ſubmitterent, quíque domino, & ſibi inuicem auxilio vel ſupplemento eſſent (quo modo, aut ſimili etiam hodie lanceas componimus) & hanc quidem equeſtris pugnæ inſtitutionem eos vernacula lingua vocaſſe *Trimarchiſiam*, quòd ſinguli equites conſtarent ex tribus. equum enim eos marchiam appellaſſe. Et ita hodiéq; vocant Britones, quos priſcam linguã Gallicam retinuiſſe, ſimul & Britannos, ſiue Anglos montanos, quos Vvalos appel-

lant, idem Rhenanus comprobauit, nec enim fuit eadem prorsus cum Germanica, cùm Ariouistum Germanum *Cæsar sub fin.lib.1.de bell. Gal.* scribit longinqua in Galliis consuetudine, Gallicam linguam didicisse. Et *Tacitus lib.singulari de moribus Germanorum*, Gothinos non esse Germanos Gallicam linguam coarguere. Commune tamen illud fuit March pro equo, vt in lege Baioariorum: Si equus est, quem March dicimus. *Et alio capite*: Si quis aliquem de equo suo deposuerit, quod March falli vocant. *Et in lege Alemanorum*: Si talem æquum inuolauerit, quem Alemanni March dicunt.

MARCHIO, *inquit Obertus lib.2. Feud.tit.10.* est is, qui limiti certo regni cum imperio præest. Ineptè autem vocabulum à mari deducit, quòd plerique limites sint maritimi. nota est Francorum, vel Germanorum vox *March*, siue *Marche*, pro limite, vt diximus. *Annonius 5.ca.11.* Reliquit marchiones, qui fines regni tuerentur, & hostium arcerent incursus. *Aymoinus lib.5.* Robertus Comes Parisiorum, frater Odonis regis, Marchio Francorum vocabatur. A Germanis etiam Marchgraph dicũtur, quasi limiti comites, siue Limiti præfecti. Et Comites Marchiæ *ab Aymoino lib.4.* Custodes limitis ab eodem ibidem. Et Comites & Præfecti limitis, ibidem. *Albertus Krantzius in VVãdalia* vbi suprà plenissimè de origine huius vocabuli disputans, Saxonum esse vocabulũ existimat, atque pro præside apud eos vsurpari, qui prouinciæ, quam cùm sui iuris esset, per arma essent consecuti, præesset, quique illi ius diceret. Sic in Dania (*inquit*) ad Sleuicum Marchionem constitutum per Henricum regem: ita in Vvandalia per eundem Marchiam illam suo Marchioni deputatam: indéque fluxisse nomen, vt deinceps aliæ quoque prouinciæ hoc vocabulo in simili principatu vterentur: diceretúrque Marchio Misnẽsis, Badensis, Styriæ, Morauiæ, in Germania & in Italia Teruisina, Anconitana, Mantuana, Ferrariensi, & si quæ sint aliæ ibi Marchiæ. Hinc verò intelligi potest, quàm dissimilis huius dignitatis ratio fuerit apud Italos, *de qua Nicephor.Greg.libr.septimo ita scribit*: ἡ δὲ τοῦ μαρχεσίου τάξις οὐ τῶν ἐπισήμων ἐστὶ παρὰ Λατίνοις, ἀλλ' ὅπερ ἐν τοῖς Ρωμαίων στρατεύμασιν, ὁ τὴν βασιλικὴν κατέχων σημείαν, τοῦτο παρὰ λατίνοις μαρχέσιος. vt is scilicet esset, qui vexillum Imperatoris præferret. Brodæus vbi suprà, & Alciatus Marchionem interpretantur Præfectum equitum, deducto vocabulo ab antiqua verbi March, apud Gallos significatione: quod viris doctissimis non probatur.

MARCHGRAVII, vide GRAVIO.

MARCHOMANNI, *apud Helmoldum in histo. Slau. cap. 68.* sunt gentes vndecunque collectæ, quæ marcham incolunt.

MARSCHALCVS, vetus vox Germanica, pro equitum magistro. March enim vetere illorum lingua, equum significat, & Schalc potentem, *vt Beatus Rhenan. Obseruat. rer. Ger. lib. 2. Leg. Alemann.tit.80.* Si Marschalcus, qui super 12. caballos est, occidit, 40.sol. componat. vbi de seneschalco etiam fit mentio: quæ vox in Francogallia vsurpata est. *Albertus Krantzius libr. Sue.5. capit.41.* Gubernatorem appellauere, ex optimis militem, qui conuocandis regni cœtibus, & omnia vice Principis gerendi habeat potestatem: Marschalcum nostri vocant, Galli Connestabulum, Magistrum equitum dixere Romani, armorum ductorem interpretantes, qui & equestris militiæ Princeps arbitrium habeat educendi armatum regni exercitum. Latini autem eum, qui sub regis imperio exercitui præest, Magistrum rei militaris appellant. *Liuius libr.24.* de Syphace Numidarum rege loquens: Orauit, *inquit*, vt duo legationem referrent ad Imperatores suos: vnus apud se magister rei militaris remaneret.

MARGARITAS & margaritæ promiscuè Latini auctores dicunt: sed eas à geminis & lapillis separant (nam alij auctores refragantur) Iurisconsulti, *vt Vlpian. l. 19. §. penultim. & l. 25. § penultim.D. de aur. & argen. lega.* Quia concha, inquit, apud rubrum mare & crescit & coalescit. quod sic accipit Cuiacius, quia margarita conchæ pars est, potiùs quàm gemmæ aut lapilli, vel conchæ partus, *vt Plinius voluit libro 9. capite 35.* De eorum ortu *A. Marcellinus, libro 23. Plin. lib. & capit.præcitatis. Athenæus libro 4. Isidor. lib.16.cap.10. Etymolog.* De his etiam sic Tertullianus, libro

libro de habitu muliebri, cùm antea de lapillis egisset: sed si quid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur, cõchæ genus est, non dico conchylio, aut ostreo, sed nec peloride gratius de sapore. ad hoc enim conchas nouerim maris poma. Quod si concha illa aliquid intrinsecus postulat, vitium eius magis esse debet, quàm gloria: & licèt margaritum vocetur, non aliud tamen intelligendum, quàm conchæ illius aliqua dura & rotunda verruca. *Hieronym.* rubri maris grana vocat. *Martialis* verò, Erythræos lapillos, & gemma Erythræis erutas vadis. De his *Solinus* hæc scripsit: Conchæ sunt, inquit, in quibus hoc genus lapidum requiritur, quæ certo anni tempore luxuriante conceptu, sitiunt rorem velut maritum, cuius desiderio hiant: & cùm lunares maximè liquuntur aspergines, oscitatione quadam hauriunt humorem concupitum. Sic concipiunt, grauidæque fiunt: & de saginæ qualitate reddunt halitus vnionum.

Margaritæ extricatæ, pro mundatis & purgatis, *in l. si seruus seruum. D. ad legem Aquil.*

MARITIMÆ vsuræ, nauticæ, *l. fenerator D. de nautico fenore.*

Maritimi mores, pro variis & inconstantibus. Quemadmodum enim mare, vt inquit Erasmus, nunquam conquiescit, & subinde mutat faciem: ita ferunt homines maritimos nonnihil ex maris ingenio referre.

MARITVS, contractis nuptiis dicitur. Eo tamen nomine & sponsus continetur, *l. 3. D. de fund. dot.* Sed hoc ex caussa, non perpetuò verum est.

Mariti, pro coniuges, *l. 52. in fin. D. de donatio. inter vir. & vxor.*

Maritus & vxor vnum corpus censentur, *l. 1. §. seruum mariti D. de quæstio.* Domestici vocantur, & socij vitæ, diuini atque humani iuri consortes, *lege prima, D. ad S. C. Syllan l. 1. D. de rit. nupt. l. aduersus de crimin. expil. hæredit.*

Marito incumbit onus alendi vxorem cum liberis, & tota familia. *l. dotis fructus D. de iur. dot. l. pro oneribus. C. eod. tit. l. si filia. D. famil. ercisc.*

Maritis, ad exemplum propinquorum, conceditur quidem ius emendandæ vxoris: sed certè non adeò est extendendum, vt domesticam correctionem excedat, & in atrocitatem vertatur, *lege prima, C. de emendat. propinquo.* Neque verò bonus vir, aut vlli homini in foro profuturus existimari potest, qui domi tam morosus est, vt nec vitæ sociam ferre possit fortè per imprudentiam leuiter peccantem. Leuiorum autem vitiorum, propter quæ fuerit vxor emendanda, non potest certa tradi definitio. Caritas multa condonabit, quatenus fieri potest, sexus fragilitati. cætera iudicabit sobrium mariti ingenium.

Mariti affectio dicitur in vxorem, vxoris verò in maritum animus, *teste Vlp. in l. 5. D. de bon. damnat.*

Mariti lenocinium ipsum onerat, non vxorem excusat, *l. 1. §. si publico. D. de adult.*

MARMORIS appellatione rudem tantum materiam contineri, docet Iurisconsultus *in l. quæsitum § illud. de leg. 3.* Hinc Marmoreum, quod ex marmore est: & Marmoratum, quod superficiem tantùm ex marmore habet: & Marmorariæ laudes, *apud Ciceronem pro Archia*, pro statuis marmoreis, in alicuius honorem decretis. Marmorosum autem, quod marmoream formam vel duritiem habet.

MARMOREVM metallum, *l. 13. C. Th. de metal.*

Marmoreæ lapidicinæ, *l. 7. §. si vir. D. solu. mat.*

MARMORARII, qui marmorum incrustas secandorum artem tenent, *l. 1. C de excus. art l. 2. C. Theo. eo. Cassio. lib. 1. Varia. ad Agapet.*

MARTE suo litem decurrere, Tribon. dicit, pro ad exitum sine vllo impedimento perduci. Si neque per alterutram litigantium partem, nec per iudicem steterit, quò minus lis suo Marte decurrat, &c. *in l. properandum. 2. §. illud proculdubiò 5. C. de iudic.*

MARTINVS Iurisconsultus nobilis, Italus, æqualis eorum ætatis, qui primi glossulas ad ius ciuile scripserunt, circiter annum M. C XC. vixit, iurísque disciplinam magna cum laude exercuit. Eius persæpè Accursius mentionem in glossis interposuit.

MARTYREIVM, templum martyribus dicatum, *apud Impp. l. generali. 13. C. de sacrosanct. Eccles. & l. decernimus. 15. eod.*

MASCVLINVM an concipiat fœmininum, hoc est, verbo masculini generis contineatur fœmina, *vide l.1.& ibi glo. Barto. Alberic. Capol. And. Alciat. ff. de verb. signifi.*

MASSA rudem materiam auri, argenti, ærísve significat, *l 10. §. si massæ. ff. quibus mod. vsusfr. amit. l. 52 §. si quis massam. D. de furt.*

Massa, id est, pila argenti legata, scyphi ex ea facti debentur. *Eius caussam habes in l. lana. in fi. & l. quæsitum. §. illud. de leg. 3.*

MASSA, *apud Caßiodorum*, Gregorium, & *alios*, idem quod mansus: hinc massarij, vt mansuarij. glos. vet. massam exponunt συγκτῆσιν Vide Mansus.

MASSARITIÆ verbum ex vulgi triuio sumptum, dicuntur Bartolo supellectilia ad domum pertinentia, quo verbo in eundem sensum passim vtitur vulgus interpretum: hoc & aliquando Zasius indicauit.

MASTI, fistulæ sunt *Vitruuio, lib. 12. Varro in lib. de re Rust.* papillas vertit. *Caßiod.* vbera *vide Alcia. l. eos, qui aquæ. C. de aquæduct.*

MASTIGOPHORI, lictores, qui virgas in sacris certaminibus ferebant, quibus insolentiam certatorum spectatorúmque coercerent: *de quibus Arcadius, l. vlt. § 1. D de muner. & hon.* Mastigophori quoque, qui Agonothetas in certaminibus comitantur, & scribæ magistratus personali muneri seruiunt. *Iulius Pollux ad fi. lib. 3.* μαστιγονόμους ferè, à Xenophonte quondam loco μαστιγοφόρους appellari tradit. Horum etiam meminit Xiphili. in Nerone. Sed & Suidas scribit fuisse, ὅτι τῆς θυμέλης ῥαβδοφόρους τινὰς πρὸς εὐταξίαν τῶν θεατῶν.

MATER, quæ quoduis animal partu edit, *auctor Nonius* Nostri interdum hoc nomine etiam auiam accipiunt, licèt impropriè. *Vide Bartol. in l. liberorum. D. de verb. signif.*

Mater matrima dicitur illa, quæ cùm mater sit, adhuc habet matrem viuentem: sicut patrimi, & patrimes, quorum patres viuunt. Vide Matrimus.

MATERFAMILIAS apud Iurisconsultos quamlibet mulierem honestam significat, *l. 3. in fi. D. de lib. exhib. l. pronunciatum. 46. D. de verb. sign. l. probrũ. D. de rit. nupt. l. quæ adulterium. C. ad leg. Iul. de adult.* ídque generaliter tradunt, honestatem, non aut nuptias, aut natales facere matremfamiliàs: viduam, non etiam virginem esse matremfamiliàs: eã quæ obscuriore loco nata est, si honestè viuat, esse matremf. Concubina autem materfamil. non est, nisi patroni concubina sit, *d. l. probrum l. item legato. §. patrui. D. de legat. 3.* Meretrix quoque materfa. non est, licèt vxor sit, & adulterij accusari possit, exemplo Vestiliæ vxoris Titidij Labeonis, *de qua Corn. Tacit libr. 2. l. si vxor. §. sed & in ea D. ad l. Iul. de adul.* Nihil autem differt à matrona materfamiliàs, *l. 1. §. omnem l. item apud. § si quis virgines. D. de iniur. l. 1. §. & notandum. D. de ventr. insp. & quæ materfam. in l. probrum.* dicitur matrona *in d. l. si vxor.* Cicero pro Cœlio: Petulanter facimus, si matrem familiàs secus, quàm matronarum dignitas postulat, nominemus. Propriè autem Materfamiliàs ea dicitur, quæ in familiam mariti, & sui hæredis locum venit, & à Matrona differt: & sic ex iure antiquo accipienda est, *l pronunciatio. §. familiæ D. de verb. signifi.* dum in familia mariti numerat matremfamiliàs. Hinc etiam Festus materfamiliàs, inquit, non antè dicebatur, quàm vir eius paterfamiliàs dictus esset, nec possunt hoc nomine plures in vna familia præter vnam appellari. Sed nec vidua hoc nomine, nec quæ sine filiis est, appellari potest. Huc accedit quod scribit *Gellius li. 18. c. 6.* Matremfamiliàs appellatam esse eam solam, quæ esset in mariti manu, mancipióque: aut in eius, in cuius maritus manu mancipióque esset, quoniam non in matrimonium tantùm, sed in familiam quoque mariti, & in sui hæredis locum venisset. *Seruius in lib. Æneid. 11.* Materfamiliàs, inquit, illa dicitur, quæ in matrimonium conuenit per conuentionem. nam per quandam iuris solennitatem in familiam migrat mariti. Quod autem scribit *Vlpian. l. 4. D. de his, qui sunt sui, vel alien. iur.* matresfamiliarum eodem modo dici, quo patresfa. hoc est, quæ suæ potestatis sunt, siue sint puberes, siue impuberes, hoc ad instituti sermonis, & rubricæ rationem reuocandũ est: vt qui alterius in familia non sunt, patres & matresfamiliarum appellentur. Plura etiam de his vide in voce, VXOR.

MATERIÆ

MATERIÆ infectæ, pondus: signatæ, numerus: factæ, species appellatur, *l.6.D de rei vind.*

Materia sic à ligno distinguitur, vt hoc ad ea, quæ comburendi caussa parata sunt, pertineat: illa verò, quæ ædificandi fulciendíve caussa, *l 12. D.de vsufru.l.47. D.de act. empt.l.55. D.de lega.1.l.167. D.de verb.signi.*

MATERTERA est matris soror, *ait Paulus,l.10.§.7.de gradibus.*

Matertera magna est auiæ soror, *ait Paul l.10.§.8.D.eod.*

Matertera maior, ait Paulus, est soror proauiæ, patris, vel matris matertera magna.*l.10.§ 9.D.de gradib.*

Matertera maxima est, ait Paulus, abauiæ soror, patris vel matris matertera maior,*l 10.§.10.D.de gradib.*

MATRIMVS ac patrimus dicuntur, quib. patres & matres adhuc viuunt: *ait Festus.*

MATRIX Ecclesia dicitur cathedralis, *c. cùm venerabilis.de verb. signi.* eadem forma, qua Metropolim vocamus vrbem, quæ caput est prouinciæ, vnde sunt deductæ coloniæ, quæ & dicitur vrbis matrix, & mater vrbium à Solino & Marcellino. Inde Ortygometra, coturni cum matrix, & Tettigometra, cicadarum, & similia nomina, *apud Plinium, & alios.*

MATRICES aquarum pro fistulis pronuntur, *in l.eos. C.de aquaduct. libr. 12.* Maltos appellat *Vitruuius lib. 12. Cassiodorus* vbera. *Varro in lib.de re Rusti.* papillas. Erant etiam Matrices libelli, in quib. Cæsareo fisco pensitantes descripti continebantur. Habebant & nomina militum inscripta matrices. Hinc

MATRICVLA, catalogus, descriptio, index, *l. 3.C de agen.in reb. lib.12.l. pen.& fin.C.de commeatu.* Matriculæ militates, numeri, *l.16.C.de testa.mili.* Notæ publicæ vocantur, *l. 5. C qui milit. poss.* Patriculæ *l 5.C.The.de domest.& prot.* Carthaginenses concilij, c. 120. *μὴ προσκειμαπροσθῆ τῇ μάτρικι*, Zonaras ita interpretatur: *οὐ βλαβήσεται ἐκ τοῦ καταγραφῆναι ἐν τῇ ἀπογραφῇ τῶν διαφερόντων τῇ ἐκκλησίᾳ.*

MATRICARII *in Nouell. 13.* quæ est de Prætore plebis, in notis quibusdam vetustis ad Iuliani Patritij Epitomé, sic inueniuntur exponi: Matricarij dicuntur illi, quorum opera spongiis, hamis, dolabris, siffonibus & aliis ferramentis incendia extinguuntur, perfodiuntur parietes, diruuntur ædificia. Sic dicti, quòd in matriculum, siue commentarium prætoris plebis relati erant.

MATRICVLARII Ecclesiarum œconomi, nūc *Marguiliers* dicti, *Aymoino in lib. 4. de gestis, Franc. ca.33.* Et in lib. veteri formularum: Nos in Dei nomine matricularij S. Martini, dum manè ad ostia ipsius Ecclesiæ obseruanda conuenissemus, &c.

MATRIMONIVM est diuini & humani iuris communicatio, *l.1.D.de ritu nupt.* Per diuinum ius accipiuntur sacra, quæ cuiuslibet familiæ propria olim fuerant. Nos autem veram pietatem, & ius naturæ, per sacra intelligere possumus in foro Christiano.

MATRIMONIVM, est maris atque fœminæ coniunctio, *l. 1. §. 2. D.de iusti.& iur.* Matrimonium à matris nomine, non ad prolem, sed cum spe & omine mox adipiscendi. *Gellius libr. 18. cap.6.*

MATRIMONIVM & Nuptiæ sæpè promiscuè vsurpantur, propriè tamen differentia reperitur, *vt in l. pen. D.de donat. inter vir. & vxor.* vbi Scæuola Matrimonium esse ostendit, conuentionem inter virum & vxorem: eámque conuentionem solo consensu contrahi: hoc est, neque rei interuentum, neque certa & concepta verba, neque literas, *l.licet. 8.C. de incest.nupt l. nuptias. de reg. iur. l.3. D. de sponsa l. neque sine. 13. C.de nupt.* Nuptias autem ibidem Scæuola esse ostendit, ritum illum, qui pro cuiusque gentis institutis palàm & publicè adhiberi solet. veluti apud Romanos, deductione in mariti domum: item aquæ & ignis interuentu. Similiter Paulus Matrimonium à nuptiis distinguit, *in l si ita.10. & l Iulianus.in l.seq. D.de ritu nuptia. & Instinianus in § si aduersus ca. De nupt. & in l inter eos.27. D. de donation. inter virum & vxor. l. 13. C. de nuptiis.* Sumitur etiam Matrimonium pro bonis maternis. *Seneca libro 1. de beneficiis capite 3.* Quia latè parentis matrimonij fit. itaque apud Tranquillum, & Valerium Maximum, Matrimonij nomen vsurpari quidam obseruatunt.

FORMVLÆ MATRIMONII CONTRAhendi.

Ex Plauto in Curculione 5. 2. PH. *Spondésne miles mihi hanc vxorem?* M. *Spondeo.* At in Decretal.

Vir, Ego accipio te in meam.
Et
Mulier. Ego te accipio in meum.

Sic in Pœnulo Agorastocles: *Audin' tu Patrue, dico, ne dictum neges: Tuam mihi maiorem filiam despondeas. P. Pactam rem habeto. A. Spondésne igitur? P. Spondeo.* Hanc contrahendi formulam docet tex. ca. si inter virum. de sponsal. & matri. in antiq.

TESTIFICANDI matrimonij.

COS. AVGV. PVBL. CLAVD. QVAEST. AERAR. ANTONINAM. VOLVMNIAM, VIRG. VOLENT. AVSPIC. E PARENTIB. SV. COEMIT, ET IIII FAC. IN DOM. DVX. id est, Consule Augusto Publius Claudius Quæstor ærarius Antoninam Volumniam virginem volentem auspicato è parentibus suis coëmit, & quatuor facibus in domum duxit. Ex lapide Patauino.

Matrimonia secundum naturam esse, ostendit Lex, NON MOECHABERIS, vt vnusquisque habeat suam, re ineatúrque in voluptatibus modestia quædam, & certitudo Vagi enim concubitus, incertam facerent de sobole opinionem, eleuarentque curam alendi patrus.

Matrimonium inuito patre vel matre, neque iure naturali & diuino, neque ciuili, neque Pontificio valet, quanquam Doctores communiter diuersum tradant. *Iustinianus, Institu. de nupt. in princip. Paulus in l.2. D. de rit. nupt. Romanus Pontifex Euaristus,* 30. q. 5. c. 1. *Apostolus ad Corinth.*

Matrimonium, Dos, & dotis actio, potest esse sine copula carnali, vt vxor virgo sit, *l. denique Cinna. & l. sequ.* D. *de rit. nupt.* Accedit hoc ad religionem nostram.

MATRONA, *in Clementis libro, de actis diui Petri,* exponitur τῶν εὐγενῶν γυναικῶν ἡ περιφανεστέρη Id est, nobilium mulierum magis insignis. Et hæc quidem videtur esse huius verbi propria significatio: augetur tamen hæc significatio ab Iurisconsultis, vt suprà ostédimus in voce Materfamiliâs, & infrà in voce, Vxor. *Gellius tamen libro* 18. *cap.* 6. Matronam propriè dictam vult, quæ in matrimonium cum viro conuenisset, quo ad in matrimonio maneret, etiamsi sibi liberi nondum nati forent: dictámque esse ita à matris nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Porrò Matronæ dicuntur etiam dominæ, non respectu maritorum duntaxat, quomodo ipsi quoque mariti ab vxoribus domini appellantur, sed etiam per se, *vt in l. pater.* §. *Iulius. D. de legat. libro* 2. Iuliam dominam: nisi dicas Dominam superesse, *ex l. Lucius Titius, eodem titulo.*

MATRVELIS, ex matris meæ fratre natus. *Marcianus, l.* 1. D. *de leg. Pomp. de parrici.* Si quis patrem, matrem, auum, auiam, fratrem, sororem, patruelem, matruelem, occiderit, &c.

MATVRARE, non est abbreuiare, sed accelerare, ita vt adhibeatur industriæ celeritas, & diligentiæ tarditas. Cætera apud Ferrarium *in* §. *his igit. Inst. de iust. & iur.*

MATVRVS quis tripliciter ostenditur, vultu, gestu, voce. *Spe. in tit. de aduoc.* §. 5. *ver. cùm autem.*

MATVRE fit quod non citiùs, aut serius fit, *Bald. l.* 2. §. *si quis tamen. C. si quis caut.*

MAXIME idem significat quod vtique *l.* 9. *D. de vsucap.* Vsucapiuntur res maximè corporales. Id est, quasi corporales solæ. Maximè, pro demum, *l.* 5. *ff. de concubi.* Ingenuam in concubinatu esse posse tradimus, maximè eam, quæ obscuro loco nata est, vel corpore quæstum fecerit. *Sic. l.* 2. *C an. seruus ex suo fac. & l.* 12. *D. de fund. inst. Paul. lib.* 3. *Sentit tit.* 5. Maximè dictio implicatiua casus etiam non expressi, *vt in l. sunt qui. & l. cum ex caussa.* D. *de re iud.* De eius efficacia cum Alb. tum interpretes multa, quæ Grammaticos latentiuè vocum magis, quàm rerum significationis peritos. Porrò G. in l. mox citanda, indicat hoc verbum Maximè, aliquando abundare in Iure: allegátque bonum text. *in l. fi.* § *fi. C. de manu. testa.*

testa.cùm dicit, Maximè propter libertates, quoniam propter nullum alium casum quàm libertatis ea Imperatoris prouisio inuenta est. *Vide Zasium in l.1.§.quæsitum est.D.quod legator.*

M E

MECHANICVS, *μηχανικὸς*, is est cuius ingenio & institutione fiunt organa mechanica, pneumatica, automatopoetica, *l.2.C.de excusat.artific*. Mechanicos, & geometras & architectos, &c. *Sueton.in Vespasiano, ca.*18. vtitur etiam hoc verbo: Mechanico quoque, inquit, grandes columnas exigua impensa perducturum in Capitolium pollicenti, &c.

MEDIANVS, *in l.si verò. D.de his, qui deiecerunt*, accipitur pro medio, éstq; architectonicum verbum. nam apud Vitruuium medianæ columnæ ab angularibus distinguũtur, & medianæ testitudines. Mediarum autem cœnaculum, pro mediano cœnaculi cubiculo. Cœnaculũ quid sit, diximus suo loco.

MEDIASTINVS, mancipium vilissimũ quod mediis in ædibus stat, vt ad cuiusuis iussa atque imperata præsto fit. *Vlp.l.15.§.31.D.de iniur.* Etenim multum interest, qualis seruus sit, bonæ frugi, ordinarius, dispensator: an verò vulgaris, vel mediastinus, aut qualis. *Idem l.1.§.4.D.de naut. caupo.stab.* Si qui opera mediastini fungitur, non continetur: vt puta atriarij, & focarij, & his similes. *itẽ l.6.D. de op. ser. Columel. lib.1. c.9.* Mediastinus qualiscunque status potest esse, dummodo percipiendo laboris sit idoneus. Nonnulli per mediastinum seruum balneatoris significari putant, *Cato*, Ille imperator: tu illi ac cæteris mediastinus. *Nonius*, Mediastinos, non solùm balnearum, sed ædium quoque ministros & curatores legimus *Lucil.17.* Villicum Aristocratem mediastinum atque bubulcum. Commanducatus corrupit, ad incita adegit. Est autem hæc vox composita à medio & stando, non à Græco *ἄςυ*, vt nonnulli vaticinantur: quanquam alij in hoc verbo, vocem medium tantùm notandam volunt, reliqua productionem esse verbi.

MEDIVM dicitur, quicquid inter duo extrema est, etiam si non æqualiter distet, *§.adiectio in l.3.D.ad leg.Cornel.de sic. Seneca Epistol.118.* Id medium atque indifferẽs, ait, vocamus, quod tam malo contingere, quàm bono potest: tanquam pecunia, forma, nobilitas: Medium quoque vsurpatur pro manifesto & certo. Vnde dicimus rem in medio relictam, super qua nondum constitutum est. Sed & medium pro tertio, quod quædã contraria habet, etiam in iure nostro intelligitur: vt inter esse meum, & esse tuum, esse Gaij, vel Titij, *l.sed & si possessori.in princ.de iureiuran.l.si inter me & te.de except.rei iud.* inter assensum, & contradictionem, patientia. *l.1.§.scientiam.de tribut.act.* Inter delicatè progredi, & diplomate vti, est maturare, *l.continuus.§.2.de verb.obligat.* inter donatum & commodatum precarium, *arg.l.1.de prec.* inter sacrum & prophanum, sanctum. *l.sacra.D.de re diuis.* inter liberum siue ingenuum, & seruum, libertinus, *l.manumissiones.de iustit. & iur.* Inter venenum bonum, & venenum malum, amatorium, *l.eiusdem.§.1 vbi Bart.de sicar.* Inter negligentiam crassam, siue nimiam securitatem, & delatoriam curiositatem, scientia, *l.nec supina.de iur.& fact.ignor.* Inter bonam fidem, & malam fidem, dubietas, *gl.§.genera.l.3.de acquir.possess.*

Medium tempus interpretatur Iustinianus, *§.si ad exhibendum.Institut.de offi.iud.* tempus illud quod est inter litẽ contestatam & sententiam, Vlpianus sequutus, qui medium tempus appellat quod est inter initium, & finem actus, *l.si libertinus.D.de collus.deteg.*

Medij actus homo, appellatur ab Imper. *in §. 6.de iniur.* seruus neque magnæ alicui curationi præpositus, qualis est dispẽsator, vel atriensis, neque vilissimo muneri deputatus, qualis est mediastinus, aut scoparius, sed mediæ inter illas functionis.

MEDIÆ iurisprudentiæ appellatione Viglio videntur potius significari prudentium interpretationes, quas cõmuni nomine ius Ciuile nominamus. Accursius autem mediam Iurisprudentiam id ius intellexisse arbitratur quodcũque fuit, post XII. Tab. & ante Principũ constitutiones est editum, *§. & hæc quidem. Inst.de leg.ag.succ.*

MEDIOCRITAS, tenue patrimonium, *l.6.in fin.D.de excus.tutor.*

MEDICINÆ tres sunt partes, *inquit Corn.Celsus in præfat. primi libri.* nam vna

est, quæ victu, altera quæ medicamẽtis, tertia quæ manu medetur. primam διαιτητικὴν, secundam φαρμακευτικὴν, tertiã χειρουργικὴν Græci nominarunt. Itaque Medici nomen apud Iurisconsultos sumitur pro iis, qui medicamenta conficiunt, vulnera curant, cucurbitas admouent, item qui circũcidunt, aut castrant, Pro chirurgis *apud Paul. libr. 3. sentent. & 5. titu. 23. Item apud Vlpian. in l. 4. in fi. D. ad leg. Cornel. de sicar.* Medico, *inquit*, qui virilia exciderit, capitale erit. *Idem in l. qua actione. 7. §. vlt. D. ad leg. Aquil.* Si medicus seruum imperitè secuerit. φαρμακευτικὴ verò significatur *in l. insequẽti.* vbi Caius de medico loquens, Idem iuris est, inquit, si medicamento peperam vsus fuerit. *Vlpianus in l. 3. D. de extraord. cognit.* Si medicus cui curandos suos oculos commiserat.

MEDOGRAMMATEI, *l. 4. C. de tab. scrib. & log. lib.* 10. corruptè pro Demogrammatei. Sunt autem δημογραμματεῖς plebis scribæ.

MELANCHOLICI sunt, qui morbis Melancholiæ, id est, atrę bilis vexantur. Melãcholici item dicuntur manici & maniaci: quem enim nos furorem dicimus, Græci melancholiam vocant. *Cic. Tusc. 3.* Græci autem maniam vnde appellent, non facilè dixerim: eam tamen ipsam distinguimus non melius, quàm illi. Hanc enim insaniam, quę iuncta stultitiæ patet latius, à furore distinguimus.

MELIENSIS Minerua, vide Iliensis Minerua.

MELINVM, genus coloris cãdidi. *Plinius lib. 33. c. 6.* Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula, *Paulus l. 78. §. 5. D. de legat. 3.* Quin minus porrò coracinum, aut hysginũ, aut melinum, suo nomine quàm coccum, purpuráve designatur.

Melior conditio, quod ad pactum addictionis in diẽ attinet, dicitur si pretio quid addatur, vel facilior pretij, vel maturior solutio, *l. 4. §. fi. D. de in diem addic.* & omninò quidquid ad vtilitatem venditoris pertinet pro meliori conditione haberi debet.

MELIVS æquius, formula erat iudicij rei vxoriæ, quæ soluto matrimonio repetebatur. *Cicero lib. de offic.* III. Reliquorum autem iudiciorum hæc verba maximè excellunt: in arbitrio rei vxoris, melius æquius. *In Top.* In primísque in arbitrio rei vxoriæ, in quo est quod æquius melius. *Iauolenus l. pen. §. vlt. solut. matr.* Quia nec melius, nec æquius esset, quod exigere vir ab vxore nõ potuisset, &c. *Procul. l. 82. D. de solutionibus.* Nec melius nec æquius esse existimarem eum fundum Seiæ reddi.

MELIORES, pro Proceribus siue primariis eadem ratione qua Seniores, *Tacitus libr. 13.* Et commotus his Auitus, patienda meliorum imperia. *Otto. Frising. lib. 1. ca. 20.* Gladio exerto in meliorem & nobiliorem omnium Rauennatensium manum misit. *Apud Radeuicum lib. 2. ca. 30.* Dominus imperator magna est in gloria. quosdam de melioribus ex Mediolano, & Brixia in vinculis retinet. *Et alibi sæpissimè apud auctores barbaricos.*

MELIORARE, pro meliorem & fructuosiorem efficere. *Vlpia. l. 13. §. 5. D. de vsuf.* Si quidem vsufructuario permittitur meliorare proprietatem.

MELIORAMENTA & meliorationes dicuntur ea, quæ emphyteuta in re ipsa habet, & percipit pro suo iure emphyteutico, *vt in l. vl. C. de iure emphyteut.* Inde, quòd agri vectigales solebant sumptu ac opera conductorum ad meliorem frugem reduci, ea spe, quòd ad vtilitatem suam & suorum semper essent illis vsuri.

MELOPROXIMVS, in posterio. Iustiniani libris est, inquit Alcia. qui se cum proximo scrinij sacri exercebat, curámque cũ eo gerebat, velut subadiuuã. *Huius fit mentio in l. peculiari. & l. vnicuique. C. de prox. sac. scr. li. 12* deducit autem à verbo μελετάω quod exercere significat: vel à μέλει, quod curæ esse denotat. Sic dicitur primarius à secretis. hoc est, summo Cancellario proximus. Cuiacius verius putat Mello proximum dici, qui sequenti anno futurus est proximus, ἀπὸ τοῦ μέλλειν. Sic

Mellephebum pubertati proximum Censorinus vocat.

MEMBRVM in XII. Tabul. pro corporis parte accipitur, pro manu, pede, & verba legis hæc sunt, MEMBRVM SI RAPSERIT, (aliàs rupit) NI PACIT, TALIO ESTO. *vide Gel. lib. 20. c. 1.*

MEM-

MEMBRVM, pro cubiculo, siue parte ædificij, *apud Vlpian. de manumiss. testam. l si ita fuerit.* §. Idem quæri potest, inquit, & si fabris duobus, vel pictoribus, si membrum depinxisset, vel fabricasset nauem. Vulgati codices corrupti, non membrum, sed templum habent, Græci κοιτῶνα exponunt. Vtranque vocem retinuit lingua Gallica. Quin & partem domus Columella, cum Plinio Iuniore, & Apuleio membrum nominant.

MEMORIA mortuorũ damnata, qui maiestatis & perduellionis criminibus post mortem damnantur, *l. 32. D de dona. inter vir. l 6. D. de iniust. rup. l. 78. in fi. D. de leg. 2 l. 2. C. de testam.*

Memoriam retractare, *l. 2. D ne de stat. defun.* de statu defuncti quærere.

Memoria Principis, genus est procurationis eorum, qui annotationes omnes dictabant, & emittebant, sed & precibus respondebant: *vt est in Notitia Rom. Imp.*

MEMORIALES adiutores, erant quæstores ex diuersis scriniis assumpti, qui leges & rescripta excipiebant, & implenda curabant, id est, perscribebant, aut perscribi curabant, *vide l. vlt. C. de prox. sacr. scrin.* Græci *ad l. 2. C. de pet. bon. subl.* hos interpretãtur τὰς ἐν τοῖς ὑπομνήμασι. & *ad l eos. C. de excu. mun.* τὰς τῶν ὑπομνημάτων πάντων & *ad l. 5. C. qui mil. poss.* τὰς τῶν κελεύσεων φύλακας. *Vide Nouell. V a lent tit. 3.*

MENDACIVM tribus modis solet ab interrogato committi, dissimulata veritate: non aliter ferè atque temeritas accusatorum trifariam detegitur, *l. 1. in princ. & §. 1. D. ad S C. Turpillia.* Aliàs enim imprudenter negatur veritas fallaci quadam fiducia nonprobandi cõtrarium ab aduersario. Aliàs tacetur, callido scilicet consilio, vt liberum sit postea effugere ignominiam, detecta veritate. Sunt & qui tam respondendo mendacium, quàm tacendo contumaciam puniri verentur: hi deligunt mediam obscuritatis viam: vt sub verborum inuolucro saluam habeant interpretandi libertatem, si opus fuerit. l de ætate. §. *nihil interest D. de interrogat.* Qua igitur impostura celetur veritas ad detrimentum proximi, nihil prorsus interest: quod diligẽtissimè nota.

MENDICANTES validi qui accipiendi sint *in rubr. C. de mendican. valid.* 11. res ipsa docet. Porrò mendicos eos intelligimus, qui vt (Aristophanica Penia in Pluto alij) viuendo nihil habent:

Πτωχοῦ μὲν γὰρ βίος, ὃν σὺ λέγεις, ζῆν ἐστὶ
μηδὲν ἔχοντα.

atque à pauperibus separantur ab eadem. Validos autẽ interpretari videtur *Nouell* 80. robustos, ex interpretatione Iuliani Patricij.

Mendicitas incerta *in l. vni. de mendi. valid.* quia inquit Accurs. ibi. ignoratur, an verè egeant.

MENIANA, *inquit Festus*, appellata sunt à Menio Censore, qui primus in foro vltra columnas tigna proiecit, quo ampliarentur superiora spectacula. *Idem tradidit Isidorus lib. 15. Etym. cap. 3.* Menium illum Crassi fuisse collegam addens: tum & Solatia, vocari posse, quòd soli pateant: quod confirmari potest Zenonis constitutione περὶ καινοτομιῶν, in qua hoc nomine bis vtitur: μηδὲ ἐπιχειρεῖν, ait, ἐκ μηδὲ ἑτέρου μέρους σολάρια, ἤτοι ἐξώστας κατασκευάζειν. *Et alio loco.* Θεσπίζομεν τὰ καλούμενα σολάρια μὴ ἐκ μόνων ξύλων τε καὶ σανίδων γίνεσθαι, ἀλλὰ τῷ τῶν λεγομένων ῥωμανισίων οἰκοδομεῖσθαι σχήματι. Hinc

Menianum opus, pergulis extra ædificium proiectis factum. Asconius verbi originem sic explicat: Menius cùm domum suam venderet Catoni & Flacco Censoribus, vt ibi Basilica ædificaretur, exceperat ius sibi vnius columnæ, super quam tectum proiiceret ex prouolantibus tabularis, vnde ipse & posteri eius spectare munus gladiatorium possent. Ex illo Menia columna vocitata est. *Idem tradunt Festus, & Porphyrius. Paulus l. 20. D. de seruit. vrb.* Idem eueniet: & si Menianum in tuum emissum habuero, aut stillicidium in tuum proiecero. *Item Iauole l. 242. D. de verbor. sign. Vlpian. l. 2. §. 3. D. de ne quid in loc. public.* Impp *l. pen. C. de ædi priu.* Meniana, quę Græci ὀρθὰς appellant. Nonnulli tamen κρύπτας, alij σκιοτὰς legunt Cuiacius ἐξώστας legi vult, vt & vocantur in iam citata Zenonis cõstitutio. Vide Ἐξῶσται.

MENS, voluntas, sententia, & quam vulgus intentionem vocat. Quando verò mens legis certa dicatur, exactè tradidit

Alciatus *in Comment. de verb signific.* Cæterùm, eadem videtur esse mens, seu sententia, & ratio legis: aliqua tamen est differentia. Sententia enim legis est, quam verba ostendunt, *l. prospexit*, D. *qui & à quibus.* Ratio autem eius per coniecturas constat. *Bald. in l. si quis seruo C. de fur.* mentem, rationémque legis haud absurdè animam legis appellat: atque ob id censuit eam magis attendendam, quàm verba quæ illi corpus sint. Maximè verò in Iurisperitorum ore versatur, CVM mens patet, de verbis curandum non est, *Gl. l. si in venditione. sub fi.* D. *comm. præd. Bald. d. l. quamuis. C. de fideic. l. 1. C. plus val. fac. l. 3. §. conditio. D. de adim. leg. c. intelligẽtia. de verb. sign. text. in l. si vno. in princip.* D. *loca. l. insulam.* D. *de præscriptis. verb. cum vul.*

Mente capti dicuntur, qui quomodocunque mente carent. Videtur tamen aliquando dubitasse Vlpianus, an quod de mente capto statutum esset, in furioso obtineret. *Post Bart. in l. si furiosi.* C. *de nupt. vide Viglium in §. item furiosi. Institution. quibus non est. permiss. face. testa.* Mente autem captus dicitur (*autore Festo*) cùm mens ex hominum potestate abiit. Hinc quibus non deest omnino mens, sed qui tamen sunt substupidi, non minus posse facere testamenta creduntur, quàm fœminæ post duodecimum annum, in qua ætate scimus nondum esse plenum animi robur. Alciat. arbitratur mente captum dici, qui morbo oppressus est, quod vitium Græci *μύρωσιν* dicunt: cui λογιστικὸν, id est, rationalis animæ pars labefactata est: prouenítque vt Gal. definit, ex solo humenti, malóque temperamento in capite hærente.

MENSARVM genera disces ex *l. 12. D. de fund. instru. l 21. D. de acti. empt. l. 4.* D. *de edend. l* 47. *D. de pact l. 27. D. de fur. obserua in d. l 27.* locum videri deprauatum ibi, mensæque scripturam: quem Basilici ita verterunt, *καὶ τῦ τραπεζίτου δὶ ἧ ἐ δάνισεν ἐγγραφῶ.*

MENSA, pro tabula qua argentarij vtuntur, *apud Pap. l pater filios. §. mensæ negotium de leg. 2.*

MENSARII, qui nummariam negociationem exercent. *Liuius lib. 17.* Solutiones æris alieni in publicam curam verterunt, quinque viris creatis, quos Mensarios ab dispensatione pecuniæ appellarunt. *Cicer. pro Flacco*: Cùm ciuitate mihi res est acerrima & conficientissima literarum, in qua nummus moueri nullus potest, sine quinque Prætoribus, tribus Quæstoribus, quatuor Mensariis, qui apud illos à populo creantur. *Sic & apud Sueton. in Augusto:* Nerulonensis mensarius. *& apud Capitolinum in M. Ant. Philos.* Leges de mensariis & auctoribus tulit. Vocantur & hi Mensarum præpositi *à Iulio Firm. lib. 3. Mathe. c. 8.* Hinc

MENSVLARII, iidem qui nummularij, *vt patet ex l. 47.* D. *de pact.* vbi Gaius Seius modò mensularius, modò nummularius appellatur. alios autem nummularios fuisse ab Argentariis patet *ex l. 9. §. 2.* D. *de edend.* cùm tamen Græcè *τραπεζῖται*, id est, mensarij, iidem sint qui Latinè Argentarij, *vt constat ex Plaut locis innumeris.* De mensulariis quoque mentio fit apud Vlpian. *in l. 24. §.* D. *de reb. auct. iud.* Mensularij autem & Argentarij propriè ij esse videntur, qui non tam pecuniarum permutationem, quàm maiorem negociationem exercent, quibus olim moris fuit pecunias custodiendas dari feneratò interdum, interdum gratuito. Nummularij verò, campsores vulgò dicti. quos Græci *ἀργυρογνώμονας* vocant. Donat. Tunc, inquit, in foro & de mensæ scriptura, magis quàm ex arca domóque vel cista pecunia numerabatur.

MENSIA lex quid iubeat docet Vlpian. *titul. de iis, qui sui sunt alien. potestate.*

MENSIVM duo sunt genera: nam alij naturales sunt, alij ciuiles naturalium species duæ, quòd partim solis, partim lunæ esse dicuntur. secundum solem fit mensis dum sol vnum quodque in zodiaco orbe signum percurrit. Lunaris autem, est temporis quoddam spacium à noua luna. Ciuiles menses sunt numeri quidam dierum, quas vnaquæque ciuitas suo instituto obseruat: vt nunc Romæ à Calendis in Calendas. Naturales & antiquiores, & omnium gentium communes sunt: Ciuiles & posterius instituti, ad vnamquamque pertinent ciuitatem. *Hac Censorinus lib.* D. *die nat. c. 17.*

Mensem *in l. 12.* D. *de statu hom. vt & pass. apud Iurisc.* accipe 30, dies,

MENSOR machinarius dicitur, qui machinula vtitur, ad designandum agrum quadratum aut trigonum: sicut mensor decẽpedator nuncupatur, quòd decempeda ad hoc vti soleat seu pertica. Nam geometræ, & geodætæ, hoc est, terræ diuersores & agri mensores aliàs pertica & decempeda, aliàs machina siue norma (quam vulgò quadram vocant) vtuntur. Mensor autem non solum is est, qui agros metitur, sed & qui pronunciat: & non de mensuris tantùm, sed etiam de seruitutibus. *Vide Aggen. Vrbic. lib de Const. agrorum. & Cuiac. Obs. lib. 10. c. 2.* Mensor etiam significat agrimensorem, *tot. tit. D. si mens. fal. mo* Mensores operum. *Plin. lib. 10. epist. ad Traia.* Mensores frumenti, *l. 10. D. de iur. immu.* quorum Romæ erat certum corpus. *Sic l. mensores. D. de excusat.* mensores frumentarij. Hi verò sunt qui annonam publicam admetiuntur. *In l. 1. C. de cond. in pub. horr.* Mensor *(inquit)* qui frumenta modio metiatur. *Lucilius apud Nonium*: Frumentarius est modium hic secum ac rutellum vnum habet.

MENSORES sunt *Veget. lib. 11. ca. 7 & Modest.* qui in castris ad podismum dimetiuntur loca in quibus tentoria milites figant. De his sic. *Leo Imp. de bel. app* Μενσῶρες δὲ λέγονται τὰ φοσσάτα μετρῶντες, καὶ καθεστηκῶντες, ὡς μέρος ἑκάστῳ ἐχεσνιῶ καλεῖσθαι. Hinc Mensores vocantur, qui hospita in ciuitatibus præstant & notant, & qui metatores vocantur *Alciat in tit. C. de mensor. lib. 12. Vide l. 1 & l. 2. & l. 5. de metatis.*

MENSVRARVM nomina apud veteres hæc sunt ferè: Digitus minima mensurarum est, quorum 4. palmum efficiunt, 16: pedem. Pes autem tanquam as in numeris: atque ideò dimidius pes, Semis vulgò adpellatur, quantum scilicet pugno, extẽsóque pollice metimur, Sicut & Spithama, vox Græca, quæ & ipsa vulgò seruat nomen, quantum extensis articulis, à minimo ad pollicem amplecti possumus: Latine Dodrans dicitur, & Palmus maior quibusdam. At cubitus sesquipedalis est. Gressus verò 2. pedes & semissem continet Passus 5 pedes, sic dictus quod passis, id est, dilatatis brachiis & manibus, hanc dimensionem conficiamus. Vlna sex pedibus constat. Pertica duos passus in se habet, hoc est, pedes decem: vnde & decempeda dicitur: Plethrum pedes centum. Iugerum longitudine pedibus 240. In latitudinem dimidio minus conficitur, duósque in se actus continet. Stadium, passus 125. habet: qui sunt plus paulò pedes DC. Diaulus, duo sunt stadia. Milliarium, sunt mille passus, hoc est, stadia 8. Dolichus stadiorum est 12. Leuca dictio est Gallica, mille & quingentos etiam ipsa passus habet: licet alibi amplior sit. Parasanga, vocabulum Persicum, 30. censetur stadiis, quæ mensura paulò minor est milliario Germanico. Schœnus apud Ægyptios 60. est stadiorum. Stathmus, id est, mansio, milliaria habet viginti duo semi. *Huius mentio habetur in Nouel. vt om. obed. iudicibus. § si igitur.* Est & vulgaris vox Mansum, qua tantum agri significatur, quantum singulis annis par boum arare coleréque potest. *Vide Alciatum in l. mille passus. D. de ver. sig. Bud. in l. vlt si mens. fal. mod. dix. & Olden. Action. 2. Class. 3*

MENTIRI hoc est, mendacium dicere: & non dicere verum differunt, *c. cũ contingat. extra de iureiurand.* Portò mentitur non solum qui falsum dicit, verùm etiam qui simulat: vt, *Faciem mentita Creusæ, &* *Aes mentitur aurum.*

MERCATORES, non, vt quidam volunt à merce, sed à verbo mercari, quod est emere, deducitur. sunt enim hi, qui res emunt, quas in eadem specie carius vendant. *vt ait Alciatus.* qui etiam inter sordidos, mercatores tenues censet: contra, copiosi mercatores non viles habentur. Fenerator mercatoris nomine non venit, *per l. quæsitum. § sed & ipse Papinian. Paulò ante fin.* D. *de fund. instru.* Propriè enim Mercatores dicebantur, qui cùm Romæ domicillium haberent, interdum tamen exportandarum vel importandarum mercium caussa in prouincias ad aliquod tempus excurrebant. Sabinus autem *in l. 4.* D. *de penu. leg.* tempus illud vt longissimum definit esse non plus annum. Negociatores verò ciues quidam erant Romani, sed in prouinciis sedem fortunarum suarum constituerant, sic, vt rarò in vrbem, nec fere nisi censendi caussa redirent: quales erant aratores, pecuarij, argentarij, &c. *Cicero in Verrina 3.* Ciues, inquit, habent propinquam fructuosámque prouinciæ

quò facilè excurrant, vbi libenter negocium gerant: quos illa partim mercibus suppeditandis, cum quæstu compendióque dimittit: partim retinet, vt arare, vt pascere, vt negociari libeat, vt denique sedes ac domicilium collocare. Quid etiam mercatores à negociatoribus differant, vide infrà sub voce Negociatores.

MERCES, ferè dicitur pecunia, quæ ex prædiorum rusticorum locatione percipitur: quæ verò ex vrbanorum, Pensio, *vide l 27.& l.29. D. de hæred.pet. & l.2.§.1.D.locat.* Mercis appellatio, *inquit Vlpian.* ad res mobiles tantùm pertinet, *l.66.D.de verb.sign.*

Mercis appellatione, *inquit Africanus*, homines non contineri Mela ait, & ob eam rem mangones non mercatores, sed venalitiarios appellari ait, & rectè, *l.207.D.de verbor signific.* Mercis autem nomen etiam de operis intelligitur, vt & Pretium. Mercedem habitationis Græci proprio nomine ἐνοίκιον appellant, mercedem operæ μισθόν. *Clemens Alexand.lib.1. Strom.* τοῦ μὲν ναυκλήρῳ δοθείσης λέγεσθαι ναῦλον· τοῦ δὲ τελώνῃ τέλος· καὶ ἐνοίκιον μὲν τοῦ σταθμούχῳ· μισθὸν δὲ τοῦ διδασκάλῳ καὶ τοῦ πιπράσκοντι ἀρραβῶνα. Sed & στεγνόμιον mercedé habitationis quæ ab inquilino datur, *appellat Iustinianus Nouell. 43. & 80. & 120. Harmenop. lib 3.* Ἐνοίκειον autem in eadem significatione apud Theoph. & Plutarch. obseruauit *Victorius lib.16.cap.11.* Merces autem quæ doctori datur, Mineruali etiam dicitur.

Merces eximij laboris à Iurisconsulto eleganter interpretatur, quæ pro salute alicuius datur, *leg.l.si pater.§ si quis de donat.* veruntamen & pro defensione accipi solet, atque annuo reditu, apud Ciceronem, sicut & in iure accipitur.

MERX peculiaris dicitur res, in qua dominus permittit seruum suo proprio nomine negotiari, etiam si nihil sit in peculio. Merx dominica autem in qua nomine alieno, hoc est, domini vice gerit negotia:

MERCALEM vxorem, id est, Meretricem Albericus exponit.

MERCENARII, qui operas suas mercede locabant, *l.1 §.si filiusfam.D.de vi & vi ar.* Plerique eo nomine seruos alienos, quorum conductis operis vtebantur, vocabant. *Valer.lib.5.cap 4.* Villicum, ait, in agello, quem septem iugerum in Papiniana habebat, mortuum esse, occasionémque nactũ mercenarium, amoto inde rustico instrumento discessisse. Liberi quoque qui operas suas locabant eo nomine appellabantur, *Varroni lib. 1 de re Rustic.c. 17.* Mercenarius opponitur gratuito. Estque is, qui alicui operas suas locat. *l.respiciendum § penult. D.de pœn.* vbi Marcellus tradit, domestica furta vocari, quæ serui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij his, apud quos degunt, surripiunt.

MERERE, stipendia merere, *l.16. §.fi.D.de cast.pecu.* At merere quid ex iudicio patris dicuntur, qui quid ex testamento eius acceperunt, *leg.13.D.de don. except.* Merere legatum dicitur, cui id relinquitur, *l 21 C.ad leg.Falcid.* Meruit deportationis sententiam, qui eam excepit, *l.3.C.de instit.*

MERITA militiæ, commoda præmiorum, quæ emeritis & impletis stipendiis, veteranis dantur, *l.18 §.veterani.D.de iure fisc.*

MERITORIVM, siue meritoria taberna, stabulum est, vel fullonica siue caupona, vel quæ alia loca quæ mercede locantur, à merendo dicta. *Vlp. de iniur.l.lex Cornelia.* Ad meritoria, inquit, vel stabula non pertinebit. *Idem l.si cuius.§.fi.D.de vsufr.* Quòd autem dicitur, inquit, meritoria non facturum, accipe quæ diuersoria, vel fullonica vulgò appellantur. *Vopisc.in Tacit.* Meritoria intra vrbem stare vetuit.

MERITORIA cœnacula adiectiuè dixit. *Suetonius in Vitellio cap.4* Et Meritoria balnea. *Plinius lib.2. Epist ad Gallum.* vt Meritorium puerum *Cicero Philipp.2.*

MERETRIX à merendo dicta est, quod mercede suam exerceat militiam, *vt Valla ait.* Cum hac etiam stupro cognita adulterium non committi scribunt *Impp l si ea quæ. C. ad leg.Iul. de adul.* At ei minimè ignoscendum, quæ paupertatis obtentu turpissimam vitam elegit, *l.palam. D.de ritu nupt.* Portò elegantem meretricum detestationem habes apud Salomonem *c.5. Prouer. & de earum natura Camertes in Comm.in tab.Cebetis.* Obseruandum tamen, quòd meretrix non est, quæ cum vno, aut altero, etiam

tiam pecunia accepta, se commiscet, sed ea quæ palàm, & pluribus se prostituit, *c. viduam. 33. Distin. c. meretrices. 32. q. 4.* Quis verò primus meretrices publicitus instituerit, *Vide apud Cælium Rhodiginum libro octauo, cap. 4. & Alc. in Comm. de verb. sig*

MERVM, *inquit Festus*, antiqui dicebant solum, at nunc Merum purum appellamus. Hinc Merum factum, quod ab omni datione seiunctum est, *in leg. 98. §. mihi. D. de solut.* Merum officium Prætoris, quod à iudicis officio secretum est, *leg 5. D. de verb oblig.* Theophilus Institut. de diuis. stip. l. interpretatur τὸ ἐκ μόνης δικαιοδοσίας τοῦ πραίτωρος. Mera pœna, quæ à rei persecutione seiuncta est, *leg. 1. D. de eo per quem fact. l. 1. D. si quis ius dic.* Merum imperium, quod in rerum capitalium quæstionibus versatur, & à priuatarum rerum iuri dictione purum est, *leg 3. D. de iurisd. leg. 1. §. vltim. D. de offic eius cui mand.* Merum ius gentium, quod à ciuilibus institutis seiunctum est, *leg 31. D de pos.* Merum ius, stricta iuris ratio, *leg. 16. D. de minorib. leg. penultim. §. vltim. D. de contr. tab. leg. 4. § si viam. D. de vsuc. l 37. D. de administ. tut.*

Meram actionem negociorum gestorum sequi, *in leg etsi. 14. §. idem Labeo. D. de relig.* post strictam eius actionis naturam & conditionem,

Mera voluntas, nuda, soluta, libera, *l. 75. D. de leg 1.*

Merum mixto opponitur, *l. 82. D. de cond. & demonst.* Martialis:

Cum peterem mixtum, mendidit ille merum.

Merum principium, *l 12. D. de capt.* Mera æstimatio, *l. 63. D. de iur dot* Mera donatio, *l 28 D. de pact dot.*

Mero iure munito, non debet tribui extraordinarium auxilium, *in l. in caussæ cognitionem D de minor.*

MESONAVTA, qui medium inter nautas locum obtinet, id est inter summos & imos: summos, vt gubernatores & proretas: imos, vt remiges: & reliquis remigandi signum præbet: eodem, opinor, modo dictus, vt μεσόχορος. *Vlp. l. 1. §. 1. D. naut caup stab.* Sed de exercitore solummodò Prætor sentit. nec enim debet *inquit Pomponius*, per remigem aut mesonautam obligari: sed per se, vel per nauis magistrum.

MESSIS à metendo Aliàs pro tempore accipitur, quo frumenta scinduntur: sicut vindemia, pro tempore, quo colliguntur vuæ, *vt in leg. 1. in princ & l. Præsides. D. de feriis.* Aliàs pro re, hoc est, pro segete ipsa iam matura, ídque dupliciter: aliquando solùm pro frugibus: nonnunquam verò laxius tam pro fruge, quàm pro vua, *leg fructus esse. §. item si messes. D. sol. mat.*

META, est inferior pars molæ: *ait Paulus in l 18. §. 3. D. de instruct. & inst.*

METALLVM, genus pœnæ mediocris numeratur *à Paulo lib. Senten 5. cap. 17.* cùm nocentes ad eruendas metallorum venas damnabantur: vel, *vt est in Basil. lib. 60. tit.* περὶ μεταλλαζουμένων, est τὸ κατα δικαστὴν τινὰ ἀσβεστον ποιεῖν, ἢ θεῖον ὀρύττειν. Huius etiam pœnæ mentio *fit l. 24. §. quid ergo D. de fideicom. lib. l. 46. D. de manu t. sta.* quam à Tarquinio Superbo excogitatam *Eutropius lib. 1. cap. 10. & Suidas in verbo* Σούπερβος *scribunt.* Idem tamen Suidas in voce Semiramis, & Diodorus Siculus, testantur, Semiramin metalla inuenisse, eáque per captiuos exercuisse, Habebant autem Romani metalla multa, *leg. 6. §. vltim. ad leg. Iul. pecul.* vt in Macedonia, Ephesi, in Hispania, *vt Liuius & Vitruuius lib. 7. cap. 9. testantur.* Alia etiam refert *Iust Nouell 22.* Inter eos autem qui in metallum, & eos qui in opus metalli damnantur, differentia in vinculis tantùm est: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus, quódque refugæ ex opere metalli in metallum dantur, ex metallo grauius coërcentur, *leg. 8. §. 4. D. de pœn.*

METALLICI, qui ea pœna damnati sunt apud Macrum, *l. in seruorum 10. §. 1. & l. in metallum 36. D. de pœn.*

METALLARII, qui metallum effodiunt: quorum tamen alij sponte sua, alij conditione tales sunt: *vt sub Rubr. C. de metallar. & metal.*

METATA, diuersoria, quę prouinciales præbere solebant militibus superuenientibus, vel aliis personis. *sub rubr. D. de metatis & epidemet. & l. vl. in fin. D. de mun. & ho l. 6. C. de profess & medic.*

METATORES, designatores hospitiorum, qui præparandi & enotandi

diuerſorij cauſſa præcurrunt. Μετάτωρ, inquit Suidas ὁ προαποστελλόμενος ἄγγελος πρὸς τοῦ ἄρχοντος. Appellantur & menſores *in l.1.C.de metat.* Si quis menſorum noſtrorum manum, qua deputatas ſingulis quibuſque domus enotant, & poſtibus hoſpitaturi nomen adſcribunt: &c. Galli *Mareſchaux des logis.* Videtur etiam hoc nomen pro hoſpitibus ſumi, *l.9.C.eod.* Omnes, inquit, qui metata in ſuis domibus præſtant, ſiue hoſpitia præbuerint metatoribus, ſeu quolibet pacto ſatis ei fecerint.

METAXA, non eſt ſericum quoduis, ſed rude & αὐτοφυὲς, nondum neque tinctum, neque in fila deductum: & ideò ſeparatur à nemate ſerico, *l. vlt. D. de public. & l.10.Cod. de murileg.* à ſerico blatta, id eſt, à ſerico in purpureum colorem conuerſo. Huius verbi meminit Moſchopulus, σὴρ ὁ σκώληξ, ὁ τὴν μετάξαν ἐργαζόμενος, ἀφ' οὗ σηρικὰ ἱμάτια τὰ μεταξωτά. *Zonaras in Nice.2.* ἐκ μετάξης ἐσθῆτας πεποικιλμένας· αὗται γὰρ αἱ σηρικαί. *Suidas,* Σῆρες ἔθνος ἔνθα ἡ μετάξα γίνεται, ἐξ οὗ σηρικὰ τὰ ἐκ μετάξης ὑφασμένα λέγονται. *Iſid. lib.20. Etym. c.29.* Metaxam dici vult à circuitu filiorum, aut quòd transferatur, ἀπὸ τοῦ μετάγεσθαι. Lini metaxam dixit Lucillius apud Nonium, quomodo etiam Vaſcones Pyrenæi loquuntur: ſed de ſerico dicitur frequentius. Hinc

METAXARII, *leg. vltim. Cod. de pign.* Super hypothecis, quas argenti diſtractores vel metaxarij, vel aliquarumcunque ſpecierum negotiatores, &c.

METICVLOSVS eſt, qui fruſtra aliquid timet, *leg. nec timorem. §.1. D. de eo quod metus cauſ.*

Μέτοικοι, *leg.4. C. de iur fiſc. lib.20.* coloni ſunt qui ex vna ciuitatem in aliam migrant: quod non fit, niſi iuſſus principis, *leg. idem Vlpian. § vltim. D. de excuſ tu.* Auctor Panegyrici Flauienſium ad Conſtantin. Imper. Diuus pater tuus Flauiam ciuitatem Heduorum voluit erigere metœcis vndique transferendis. Apollonius Tyaneus in Epiſtol. ἅπαντες ἄσυκοι καὶ οἱ μέτοικοι, alij enim ſunt in eadem ciuitate originarij, alij μέτοικοι, qui & incolæ dicuntur. Poſterior ætas Aduenas quoque eos appellaſſe videtur: vnde vox Gallica orta eſt, *Aubanous,* & in Baſilicis Gallicis. *Aubenage.* Sed non ita Latini, quibus Aduena is eſt, qui in aliena ciuitate moratur ad tempus *l. hæres §. proinde. D. de iud. l. pupil. D. de verb ſign.*

METRETES, ὁ μετρητής, vaſis genus, quod cadus Latinè dicitur: decem congiorum capax. *Caius l.35. D. de contrah. empt.* Quòd ſi vinum ita venierit, vt in ſingulas amphoras: item oleum, vt in ſingulos metretas. *Item:* Quia venditio quaſi ſub hac conditione videtur fieri, vt in ſingulos metretas, &c. Et Scæuola *l. pen. §.1. D. locati.* de naue loquitur, in quam olei metretum tria millia frumenti modium octo millia imponebantur. Eſt & Metretes menſuræ genus, *Agric. l.1. de menſuris.*

METROCOMIA, *l.8. C. de exact. tribu.* vicorum caput, aut mater: eadem forma qua caput matérve prouinciæ Metropolis dicitur.

METROPOLIS μητρόπολις ex μήτηρ & πόλις, id eſt, matrix & vrbs iūcto nomine, dicitur ea ciuitas vnde colonia deducta eſt. *Thucyd. lib 4* ἀποικία εὖ μὲν πάσχουσα, τιμᾷ τὴν μητρόπολιν. ἀδικουμένη δὲ ἀλλοτριοῦται. Itaque *Vlpian. l.4. §.4. D. de offic. proconſ.* Epheſum metropolim appellat: Proconſuli, inquit, neceſſitatem impoſitam per mare Aſiam applicare, καὶ τῶν μητροπόλεων Ἔφεσον primam attingere, id eſt, Epheſum prius quàm alias metropoles accedere. *Modeſtin. l. 6. D. de excuſat. tut.* εἰκὸς δὲ τῷ μὲν μεγίστῳ ἀριθμῷ χρήσασθαι τὰς μητροπόλεις τῶν ἐθνῶν, τῷ δευτέρῳ τὰς ἐχούσας ἀγορὰς δικῶν, τῷ δὲ τρίτῳ τὰς λοιπάς: id eſt, Decet maximo quidem numero vti nationum metropoles, ſecundò eas, quæ forum iudiciorum habent: tertiò verò cæteras. Iſidorus ἐκ τοῦ μέτρου, id eſt, ex menſura, fictū vocabulum tradit *quod & 21. Diſtinct. aſſeritur.* ſed falsò. Denique Metropoles ad extremum dictæ ſunt, matres vrbium ſiue capita prouinciæ, *vt l.1. C. de metrop. Bery & apud Solin. & Marcellinum.* propter multas iuſtáſque cauſſas metropolitano nomine ac dignitate Berytum decernimus exornandam, iam ſuis virtutibus coronatam. Igitur hæc quoque metropolitanam habeat dignitatem. Hinc

METROPOLITANI Epiſcopi, qui in illis ciuitatibus Epiſcopatum gerebant: quorum hæc fuit ratio, vt vnus illorum aliquis de collegarum ſententia, quaſi Magiſter collegij conſtitue-

ueretur,qui quoties res postularet,collegas,quasi senatum cogendi, & ad eos de Ecclesiarum negociis referendi potestaté haberet,ita planè,vt neq. si illis sine huius neq. hic sine illorũ cõsensu atque auctoritate grauius quicquã gereret.item vt si creandus esset aliquis episcopus,eo præsente atq.actore crearetur : sin ipse creandus ,ab ipsa Synodo duntaxat: sin abdicandus de communi totius senatus sententia remoueretur , vide Antiocheni Concilij κεφαλ. θ κεφ ιϛ. Niceni κεφ. ζ. Constantinopolitani β. Ephesiensis vltimum : quibus in locis Metropolitani modò ἀρχιεπίσκοποι appellantur, modò πρῶτοι, modò προτεύοντες, modò προεστῶτες,modò πατριάρχαι. Vide infrà Patriarchæ.

METVIRI,pro metui, scribitur *in Pand.Flor l.26.§.pater.D.de pigno.*

METVS, est instantis vel futuri periculi caussa mentis trepidatio.*l.1.§. D. quod met.caus.* Vel sic: Demissio animi propter expectationem futuri mali. *Aristot. lib. 3. Ethic.* κακοῦ προσδοκίαν definit. Et paulò pòst: φρίκην τοῦ μέλλοντος προσδοκίαν & tam actiuè , quàm passiuè sumitur.Nam metus hostium rectè dicitur , & cùm timent hostes,& cùm timentur.Est autem quintuplex. Primus minarum,qui non parit actionem:quòd minæ non incutiunt terrorem. Secundus facti,quando præuersatur periculum salutis ,vel cruciatus corporis:& is cadit in constantem virum. Tertius potentiæ, qui scilicet incutitur à principe , magistratu,superiore , &c subditis. Quartus reuerentiæ , vt libertus habet erga patronum,filius erga patrem,vxor erga maritum &c. Quintus est perfidiæ, vt cùm aliquis promouetur ab alio , quia timet eius perfidiam. *Zasius in titul. Institut.de actio.§. quadrupli.* Rectè igitur Iulius Scaliger Metum παρὰ τὸ μετιέναι deduxit, quòd ex eo amittatur constantia,& omne consilium abiiciatur.

Metus caussa abesse videtur,qui iusto timore mortis , vel cruciatus corporis conterritus abest. *Auctor. Vlp. l.3. D.ex quib.caus maio.*

MEVM rectè nomino, in quo ius habeo:sicuti rustici agrum quem colunt, suum esse dicunt, *l. cùm aliquis. C.de iure deliberan.*Meus ager accipitur , etsi in eo vsumfructum, vel partem alienauero,*l.* 2. D. *de conditionibus instit.* Meum etiam rectè dicitur, quod commune mihi cum alio est,*l.illud dubitationis D.de rit.nupt.l. serui electione.§.1.D. de leg.1. & ibi Bartol.* interdum refert inter meum & commune,*l.legatis vxoris.* D. *de legatis* 2.Meum esse,quod ex re mea superest,cuius vindicandi ius habeo,*Celsus ait l.solum.D.de rei vind.* Meum id dicere possum in quo mea vtilitas consistit. *Vide glo.in l.prætor.D. de edend.* Meum quandoque demonstrat quandoque taxat , quandoque conditionem facit,*l nuper de leg.*3.Meum & Tuum ,duo pronomina , si è medio tollerentur , homines quietissimè viuerent,iuxta Senecam. Denique Meum, Tuum,Suum , regulariter denotant non solum directum dominium , sed etiam quasi dominium , *l.seruos autem suos.* D. *de leg.3.l.Q.Mutius. §.argenteo.* D.*de aur. & arg.leg.*Itaque

Meorum ,Tuorum ,Suorum,appellatione non solum intelliguntur, quæ nostra sunt,sed etiam ea,in quibus ius aliquod habemus.

Meorum & tuorum appellatione continentur actiones: quia & hæ in bonis sunt,*l* 30. §.1. D.*ad Treb.l. 49. in fin.l.91.* D.*de verb sig.*

Mea vestis intelligenda est,quam in vsus meos habui , *l.27. §.si quis addiderit.* D.*de aur.& arg.leg.*

MIGRARE inquilini dicuntur,cũ exacto locationis tempore & habitatione cum suis rebus illatis inductis,discedunt.vnde *Rubrica* D. *de migrando.*Notat tamen *in Comment.Verrina* 4.Hotom.Ciceronis & Plauti locos,in quibus Migrare vsurpatur pro vasis relictis ad tempus discedere.Exire verò pro vasa efferre.Itaque(*ait Cicero*)iste hospiti infensus,hospitium ei renuntiat , domo eius emigrat,atque adeo exit.nam iam ante migrarat. Quando autem migrare solerent inquilini , vide suprà Kalendæ Iuliæ.

MILES appellatur vel à militia , id est, duritia quam pro nobis sustinent: aut à multitudine: aut à malo quod arcere milites solent: aut à numero mille hominum :ductum à Græco verbo,tractum à tagmate. nam Græci mille hominum multitudinem τάγμα appellant: quasi millesimum quenque dictum : vnde ipsum ducem χιλίαρχον appellant

testam.mil. Hinc Milites dicebantur, qui sacramento militiæ obstricti, cincti, & in numeros relati essent, *l.milites §. missionũ & l vlt.D de re militari.l. miles.D.de adul. l.2.de vet.l filius fam.l.Titius.D.de milit.testam.* Sed quod *in l. vnic. in fin.de bon poss. ex testam. milit.* scribitur, Militem esse quamuis in numeris non sit, ad eum pertinet, qui ex vno numero vt in alium reponeretur exemptus, eò nondum peruenerit, interim enim miles est, quamuis non sit in aliquo numero.

Militum appellatio postremi temporibus quasi pro singulari Imperatorum beneficio ad eos translata est, qui in pace & ocio, procuratione aliqua Reipub. fungerentur. quod tamen non omnibus, sed certis duntaxat honoribus tribuebatur. vnde *Iust.l 3. de numerariis libro Codicis* 12. Numerarios, *inquit*, amplissime tuæ sedis cingulum habere, & militiæ ordinem tenere iubemus. *Idem eod tit* Nemini licere deinceps iubemus in quacunque militia connumerato, solicitudinem actuarij subigere, vel post depositam eandem curam ad militiam aspirare: quatenus inter priuatos agens, omníque militari priuilegio denudatus, nihil nundinationis vel fraudis circa commendata ratiocinia, quibus obnoxius est, attentare valeat. Horum autem militiarum aliæ Palatinæ dicuntur, eorum scilicet qui in Principis palatio muneri alicui præfecti erant: aliæ Comitatensis, eorum qui in eiusdem erant comitatu: aliæ Prouinciales, eorum qui prouinciarum magistratibus apparebant. quibus omnibus aditus etiam mercatoribus atque negotiatoribus patebat: duntaxat, qui sordidorum opificum numero non essent: quales sunt fabri, & alij omnes qui in ergasteriis, id est, officinis operariis exercentur, aut merces venales quotidiani quęstus caussa prostituunt *vti patet ex l antepenul C.de cohortal.* Hinc Milites, *inquit Iustinianus*, appellamus tam eos, qui sub excelsis magistris militum tolerare noscuntur militiam, quàm qui in vndecim deuotissimis scholis taxata sunt, nec non eos, qui sub diuersis optionibus fœderatorum nomine sunt decorati, *l. vltima. D. de locat. & conducto.* Itaque

MILITIA duplex in libris nostris reperitur: vna Armata, quæ belli caussa suscipitur: *de qua mentio fit in l.1.C.de iuris & facti ignorantia.l* 18. D. *de re iud.l.4.C qui dar.tut.* altera verò Ciuilis, quam sic describere possumus. Ministerium in obeundis Principis negociis, cuius caussa salaria & commoda ab ipso tribuuntur.

Militiam vrbanam Cicero, patronorũ, qui post Aduocati dicti sunt, labores & assiduitatem appellat: non affirmans, vt quidam putant, sed eos eludens potius, cùm ita res & tempus postularet. In Murænaiana enim sic loquitur: Seruius hic, inquit, nobiscum hanc vrbanam militiam respondendi, scribendi, cauendi, plenam solicitudinis & stomachi secutus est, ius ciuile didicit, multum laborauit, præstò multis fuit. sed imperatores quidam postea nihil simulantes, *in l.14.C.de aduocatis diuersorum iudic.* sic locuti sunt: Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladiis clypeis & thoracibus nituntur, sed etiam aduocatos. militant nanque caussarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine laborantium spem, vitam & posteros defendunt.

Militiæ casus, cum alicuius militia, hoc est, munus al cuius eorum, qui publica Principis negocia gerunt, per eius mortem cecidit: quasi dicas caducam militiam. Constitutum igitur fuit, vt milite aliquo mortuo, liberi vel vxor, vel hæredes eius, de commilitonum sententia (vel vt vsitatis verbis vtamur, ex communi eorum, qui in eadem schola, id est, ordine, statuti sunt, placito) beneficium aliquod à principe impetrarét: vel eis à subrogato aliqua numeraretur pecunia: Hoc beneficium seu commodum Casus militiæ dicebatur præcisè, pro Commodum caducæ militiæ: quod non hæreditatis iure, sed priuilegio & beneficio Principis tribuebatur. *Vide l.si quis. 11.C.de prox.sac.scrin.cæterisque qui in sacris scri.militant.libro 12 l vlt C.de pignor.l.omnimodo.30.§.vlt.C de inoffi.test.*

MILES in libris Feudisticis & Vassallus synonyma sunt Itaque miles & senio tanquam relata opponuntur: *vt libr.3. tit.1.§.1.* Ad reconciliandos animos seniorum & militum. *Et §. 2.* Si contentio emerserit inter seniorem & militem Feudum quippe clientela militaris est: qua de caussa beneficia feudalia propriè dicuntur ea, quæ militibus

attri-

attribuuntur. *Albertus Krantz. libr. Dan. 6.capit. 19.* Omnis inter regem Daniæ, & Adulphum Holsatiæ comitem controuersia sustollitur : & primùm amicus, deinde miles etiam Regis conscribitur. Porrò qui Romanorum mos fuit in militari cingulo certis attribuendo, cæterísque qui euincti non essent à militia prohibendis, eundem à Barbaricis retentum atque vsurpatum fuisse docet Hotom. *disp. Feud. capit. 23.* Tantùm in cinguli iure Romani posuere, vt si quis in castris discinctus versaretur, aut vallum subiret, piaculi instar haberetur : cuius rei exemplum extat *apud. Cornel. Tacit. lib.11.* qua de caussa qui sub iugum mittebantur, discincti erant, *vt Festus lib. 9. demonstrat. Amm. Marcellinus lib. 22.* Prosequere, *ait*, mulier, si quid te lęsam æstimas. hic enim sic cinctus est, vt expeditius per lutum incedat. Neque illud prætermittendum est, quod *Frideric. 11. constit.* sancitum est, ne cui militare liceat, nisi quis vel de militari genere sit, vel militarem ordinem ab Imperatore impetrari:, *Neapol constit. lib.3. tit. 59. & 60.* Itaque *Petrus de vin. libr. Epistol. 6. cap. 17.* Quanquam (*inquit*) pater suus miles non fuerit, & nostris constitutionibus caueatur, quòd milites fieri nequeant, qui de genere militum non nascuntur : ipse tamen de culminis nostri licentia decorari valeat, cingulo militari mandamus. *Vide & Neapol constit. lib.2 tit.32.*

Miles caligatus, à caliga, hoc est, tibiarum tegumento, quo crura solebant armare milites infimę conditionis, *l.8. D. de custod. & exh. reor.* Sunt qui Caligatorum nomine omne militum genus, à militari caliga accipi contendant : sed eò potius crediderim censeri eos, qui promotionem in exercitu nullam haberent. Caliga verò fuit calceamentum, quod ferreis clauis multiplicibus muniebatur.

MILITIÆ nomen videtur etiam pro annonis salariísque sumi, quæ armatam vel inermem militiam exercentibus publicè præstabantur, *vt l. 22. D. de l.2* Lucius Titius in testamento suo Publio Mæuio militiam suam reliquit, siue pecuniam eius quæcunque redigi ex venditione eius potuerit. *Sic l. 49. §.1. D. eod. l. 11. §. si seruo. l. penultim. & vlt. D. de lega.3 & aliis multis locis.*

Militiæ genera tria, videlicet sacramẽtum, coniurationem & euocationem, *Seruius in octauo Aeneid. declarat. & Bud. in annot. ad l.1 depositi.*

Militia armata ad differentiam palatinæ, *l.6. & 18. D. de re iudi. l.1. C. de iur. & facti ignor.*

MILITARE ius, *Isidoro lib.5 cap.7.* belli inferendi solennitas, fœderis faciendi nexus, signo dato congressio in hostem, vel commissio, item signo dato receptio, flagitij militaris disciplina, & id genus alia, quæ ad rem disciplinámque militarem pertinent. At militare ius in titu de milit. testament. ius est militum proprium, quo eis testari prout libuerit, Impp. constitutionibus concessum est.

Militare delictum, quòd quis vt miles admittit, *l.6. D. de iniust. rupt. & alibi sæpè, & in legibus militaribus, quas Iustinianus Græcè edidit, qui libellus etiamnum extat.*

Militares viæ, id est, publicæ, *apud Paulum declarantur, in l. vltim. de loc. & itin. publ.*

MILITARITER, id est, militari modo, *l.4.§ qui post D de re iudic.* Et militariter ornatum dixit Tacitus, *lib 16. Annal.*

MILIARENSES, nummorum genus, qui militibus erogari solebant, *l fi. C. de palat. sacr. larg. & Nouel 105.* Epiphanius τὸ ἀργυρὸν τοῦτό ἐστιν, ὃ οἱ ῥωμαῖοι μιλιαρήσιον καλοῦσιν, ὃ ἑρμηνεύεται στρατιωτικὸν δόμα.

MILIARIVM, columna aurea in capite Romani fori statuta, *de qua Plinius libr.3. capit.5 sic scribit:* Roma diuiditur in regiones quatuordecim, compitalarium 265. pass. eiusdem spacij mensura currente à miliario, in capite Romani fori statuto ad singula portas quæ sunt hodie, numer. 37. *Cornel. Tacit lib. 17.* Otho innixus liberto per Tiberianam domum in velabrum, inde ad miliariũ aureum sub ædem Saturni pergit. Huius meminit Macer *l.154. D. de verbor signific.* Mille passus non à miliario vrbis, sed à continentibus ædificiis numerandi sunt. Hanc columnam Dio libro quinquagesimo quarto, ab Augusto primùm erectam tradit. Ab hac autem omnes Italiæ viæ initium & finem capiebant.

MILIARIVM, vas aquæ calfaciendæ paratum, *vti docet Atheneus, libr. 3.*

τὸ μιλιάριον, *inquit*, καλοῦμεν ὑπὸ ῥωμαίων τὸ εἰς θερμοῦ ὕδατος κατεργασίαν κατασκευαζόμενον. Hinc miliarium concinnatorium, quod nihil eſt aliud quàm aenum, in quo aqua ad potādum calefit, *l. cùm de lanionis. §. item cacabos.* D. *de inſtr. vel inſtru. leg.* Sed in balneario inſtrumento Paulus miliaria etiam numerat, in quibus ad lauandum aqua calefit, *li. 3. Senten. titu. 9.* Aenum etiam id, in quo aqua calida lauatur olea, *l. ſed addes. §. item aenum.* D. *loc.* miliarium appellari poteſt De miliario argenteo meminit *Vlpia. l. 19. §. 5. ff. de aur. arg. & mund.* Perperam autem, & ſine vllo auctore Beroaldus, Nebriſſenſis & Accurſius, Miliarium vas eſſe tradunt, ad milium coquendum.

MILLIARIVM, vel milliare, à mille paſsibus, dicitur ſpacium itineris: quod quia lapidibus diſtingui ſolet, ſępè dicimus ad vigeſimum lapidem, hoc eſt, ad vigeſimum milliare, *l. 154.* D. *de verb. ſignif.*

MINÆ, id eſt, comminationes, & metus incuſsiones per verba, aut ſigna, non rarò iuſtum metum faciunt. *De quo vide Bart. in l... §. quæ oneranda. in fin. quar. rer. act. non dat.*

MINERA. Hæc maiore conſenſu, ſiue communi, vt aiunt, opinione interpretum, in regalibus, terræque fructibus numeratur, *c. 1. in verbo, Argentariæ, in vſib. Feud. l. diuortio. §. ſi via. ſolu. matr. l. 3. §. ſi cum ſequ. de rebus eorum, qui ſub tui. non alien.*

MINARE, verbum frequens apud D. Hieron. & in legibus antiquis Lāgob. Burgundi. Alamannorum, & in lege Salica, agere, & ante ſe pellere ſignificat. *Hinc Anianus:* Actus, qua pecora minare conſueuimus. *Apuleius, lib. 3.* Nos duos aſinos minantes, baculis exigunt. Sic Auſonius de Myronis bucula: *Ageret iuuencas cùm domum paſtor ſuas, Suam relinquēs me minabat vt ſuam.* Ita enim legendum. Dicitur & Prominare, *li. 5. apud Apul. & lib. 7.* Comminare. Hinc Gallis, *Mener & Proumener.* Hæc adſcripſi, quoniam in Lexicis non reperias.

MINICVLATOR, vel miniculariu s, Corporiſta vulgò eſt, qui capitales literas, id eſt, maiuſculas ſcriptis libris minio aut rubrica præponit, minióque inficit. *Vlpia. de oper. lib. l vt iuriſiurādi.* ſi fortè, inquit, ibrarius, vel miniculator, vel calculator, &c. ita enim in eo loco legendum eſt. *& vide l. 3. C. Th. de indulg. debit.*

MINISTER nudus, merus executor eſt, *vt Bartol. docet, in l. ſi quis Titio. de leg. 2.* Quamuis Iuriſc. ſimpliciter miniſtrū legatario oppoſuiſſe videtur. Quod minimè interpres animaduertit, quive ſecuti ſunt eum.

MINISTERIA municipalia, militaria, publica, prætoria, dicimus pro ipſis miniſtris, *l. 7. D. de offic. Proconſ. l. 6. §. illicita. D. de offic. præſi. & paſſim in Digeſt. & ſæpè apud Tertull.* Miniſteria etiam pro mancipiis & ſeruis. *l. 6. & 8. D. de pign. l. 21. D. de don. & alibi.*

MINISTERIALES interdum dicuntur ſerui domeſtici, qui ſuas operas & miniſteria dominis præbent: *vt in Spec. Saxon. lib. 9. articul. 18.* Miniſteriales hæreditant, & hæreditatem accipiunt, ſicut liberi, ſecundum ius prouinciale: excepto, quòd extra dominium ſuorum dominorum nemini ſuccedunt, nec habent ſucceſſorem: *vt in Lombard. lib. 1. tit. 8.* De aldis & ſeruis miniſterialibus dicimus, qui docti, domi, & nutriti, aut probati ſunt. *Item lib. 1. tit. 12.* Si quis ſeruum miniſterialem probatum (vt ſuprà) & doctum domi occiderit, componat ſolid. 50. de alio verò ſeruo miniſteriali, quòd ſecundus eius inuenitur eſſe, tantùm nomen miniſteriale habet, ſi quis occiderit; componat ſolid. 25. Interdum dicuntur homines liberi, qui in potentiorum familia, munere & procuratione aliqua funguntur: *vt lib. Feud. 2. tit. 27. § penul.* Si miniſteriales alicuius domini inter ſe guerram habuerint, comes ſiue iudex, in cuius regimine eam fecerint, per leges & iudicia ex ordine proſequatur. *Item lib. Feud. 3. l. Fridericus:* Si liber homo, ingenuus, miniſterialis, vel cuiuſcunque conditionis fuerit, &c. *Otto Friſing. lib. Chron. 7. cap. 8.* Orta ſeditione Sighardus comes à familia principum, qui Miniſteriales dicuntur, eo, quòd iuſtitiam eorum confringere diceretur, occiſus eſt.

MINIMA cauſſa, quæ duum aureorum tantùm eſt, quæve iudiciales ſumptus ferre non poteſt, *l. 1. de dolo. 2. q. 7. Anteriorum. §. illud.* Sed & quæ decem libras auri nō excedit, hoc nomine venit: de qua in nouiſsimis iuribus tractatur, quæ etiam duos aureos non excedit Alberico,

berico. *& vide Spec. tit. de dolo §. 1.*

MINOR Latinè loquentib. res dicitur, quæ mediæ magnitudinis est. Hinc minore lance legata, *in l. qui lancem. D. de aur. & arg lega.* rectè respondetur, hæredis electionem non esse, cùm constet de lance legata. Sic minorem libertatem dedimus, quæ est inter iustam & dedititiam. Eodem quoque sensu minorem capitis deminutionem appellamus mediam, minorem ordinem equestrem. Martia. lib. 4.

Cùm plebs minor ordo, maximúsque.

Th. Hermopolites, *in l.* 150. D. *de verb. signif* Minus tria significat ait, τὸ βραδέως τὸ μὴ παντελῶς, τὸ μηδὲν ὅλως. Si à te, inquit Gaius stipulatus fuero, QVANTO MINVS A TITIO CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES?

Minor Langobardico iure dicitur is demum, qui decem & octo annis minor est: nam post eum annum ætas legitima dicitur. *In Lombard. de prohib. alien. min. l. 1. §. 1. & l. si in fratru. & l. de puero.*

Minores annorum, vetus locutio, sæpè Iurifcon. vsurpata. *Var. lib. D. de re rust.* 1. c. 17. Operarios parandos esse, qui laborem ferre possint, nec minores annorum 22.

Minor annis 25. dicitur *in lege Iulia de adulte. & in edicto de minorib.* is, qui agit annum ætatis vigesimum quintum, vel eius anni extremum diem, momentis quoque temporum subductis, *l. si maritus.* 15. § 3. *D de adult l. 3. § minorem. D. de minorib.* At in honoribus fauoris caussa inductum est, vt minor non sit 25. annis, qui 25. annum agit. *l. ad Remp.* 8. *D. de mun. & hon. l. non tantùm. D. de decur.* Minor 25. annis in lege Ælia Sentia non dicitur, qui supremum diem anni vigesimi agit, *l. 1. D. de manum.*

Minores & pupilli damno adfecti, duplex habent remedium, videlicet, aut restitutionem petant, aut curatores, tutorésque negligentiæ accusent. *Nouel. de hæred. & Falcid. §. pupillus sanè Constitut.*

Minores magistratus dicuntur, *l. nec magistratibus. D. de iniur.* qui sine imperio aut potestate sunt. vide suprà Magistratus.

MINVS, vim comparatiui non semper retinet: vnde quod non recepi, rectè dixero minus recepisse: & minus tribuere videtur, qui nihil tribuit, *l. illud. §. 1. D. de trib.*

MINTVRNENSES. Aristo. *apud Vlpia. D. si seru. vind.* dicit eum, qui tabernam caseariam à Minturnensibus conduxit, ad superiora prohiberi posse fumum immittere. Minturnæ oppidum in Campánia, habens propinquas paludes, in quibus Marius delituit, fugiens persecutionem Syllæ: nunc Traietum castellum esse dicunt.

MINVERE, pro commutare dicitur. sunt enim gradus quidam commutandi statim, per quos aliquid de conditione hominis minuitur. *Instit. de cap. demin.* Minui legata *l. in quantitate. §. vlt. D. ad l. Falcid.* dicuntur detrahi, quod est retineri, deduci, recidi: quod aliud nihil est, quàm ex lege Falcidia quartæ retentionem esse, *l. seruus quem. D. de actio. empt.*

MINVSCVLARII aquæductus, *l. decernimus.* 10. *C. de aquaduct.* id est, minuti & tenuiores, *vt in l. 1. C. de defens. ciuit. l. 3. C. Th de inde. deb.* August. 7. *de ciuit. Dei, c.* 8. Tanquam minusculatios vectigalium conductores. Paulò pòst *in d. l.* 10. hi minusculatij aquæductus, Paragogi vocantur, id est, traductiui. Alciatus Musculatios legit. sed perperam.

MINVTA alimenta Vlpian. interpretatur esse 10. aureorum annuorum, *in l. 3. §. quamuis.* Si cui plus quàm per l. Falc.

MINVTATIM, idest, per minutas partes non sunt alimenta legata præstanda, *l. 3. D. de ali. & cib. leg. cum sim*

MIRABILEM partum Impe. appellat, qui à maiore 50. annorum editur, *l si maior C. de leg. hæred.*

MISCERE contractum, pro facere contractum, & contractu cum aliquo implicari. *Paul. l. 9. D. de confir. tut.* Vel cum fisco aliquem contractum damnosum miscuissent.

MISERABILIVM personarum nomine, etiamsi opulenti sint, propter fortunæ iniuriam, veniunt perpetuo morbo detenti, senes, valetudinarij, furiosi, mente capti, viduæ, pupilli, orphani, & quæ personæ his debent censeri si-

miles: quod relinquitur arbitrio iudicis, *in sentent. Bart. in l. 1. C. quan. Imp. int. pupil. & vid. cap. ex tenor de for. comp.* Ægroti autem, quorum hîc fit mentio, accipiuntur, quo morbo graui sunt adfecti, propter quem cuilibet rei agendæ sunt impares, *l. 2. § si quis in iudicio. D. si quis caut. l. morbus. de verb sign.*

MISSA, pro ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ dicitur Iuliano Antecessore, *Nouel. 8. & 58.* & Missam sacrã facere, vel agere, non canere, quod Iustinianus dixerat, τὰ ἱερώτατα πράττειν & τὴν ἱερὰν ἐπιτελεῖν μυσταγωγίαν. Notatu autem dignum est, quod Iustinianus scribit *Nouel 7. ne res Eccles. alien. vt ab eruditis viris obseruatum est, §. ἐπειδὴ δέ.* cultum Dei in Ecclesiis Christianorum duabus rebus constituisse: recitatione sacrarum literarum, & communicatione cœnæ dominicæ: ἐν οἷς, inquit, μοναστήριόν τε καθιδρύθη, καὶ ἱερὰ γέγονε λειτουργία ὁποίαν εἰωθός ἐστιν ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις γίνεσθαι, τῶν τε θείων ἀναγινωσκομένων, τῆς τε ἱερᾶς καὶ ἀρρήτου μεταδιδομένης κοινωνίας, μοναχική τε ἐκεῖσε γέγονεν οἴκησις. Missa autem dicebatur ab antiquis Latinis Theologis promissione: vt remissi, pro remissione, *apud Cyp. epist. 14. lib. 3.* Qui blasphemat in Spiritum sanctum, remissam peccatorum non habet. *Item apud Tertullianum, lib. cont. Marcionem:* Diximus de remissa peccatorum. Námque veteris Ecclesiæ Christianæ institutum hoc fuit, vt cùm in populi conuentu, peractis precibus, habitáque concione, Epulatio sacra hoc est, Cœna corporis dominici celebranda esset, quoniam prophani ad eam non admittebantur, Diaconus quasi præconis officio fungens, pronunciaret: Si quis non communicat, det locum. vel sic: Catechumeni exeunto. *quod ex Gregorij dialog. libr. 2. c. 2. obseruatum est & ex Cyril. in Io. lib. 12. c. 50.* erant autem Catechumeni, qui ante baptismum, religionis mysteriis initiabantur: vt rectè instituti tandem die solemni Paschæ ad baptismum admitterentur. Excludebantur etiam Reiecti, siue interdicti, quos excommunicatos appellabant, cùm diris, hoc est, diabolo ad tempus deditî essent, itémque pœnitentes. Itaque cùm illi omnes, tanquam profani è sacro conuentu remoti essent, cæteris Dominica cœna distribuebatur. Cæterùm de huiusmodi catechumenis multa passim apud veteres Theologos, Augustinum, Cyprianum, Tertullianum & alios, quos omnes videre cuilibet licet. Hoc autem vocabulum, Missa, apud August. duobus præsertim locis repertum est: *nimirum in Serm. de temp. 237.* Accedendum est ad missam cathecum. vbi orabitur. Remittas nobis debita nostra, &c. Item *altero eiusdem arg. 91* In historia, quæ ad missas legenda est. Item *apud Ambrosium aliquot locis.* Quibus ex locis intelligitur, veteres cum hoc Cœnæ mysterium occultissimum, & ab oculis profanorum hominum remotissimum esse vellent (quod etiam ex illo μυσταγωγίας vocabulo, & ex Theodoreto, aliisque veteribus intelligitur) institutum hoc tenuisse, vt consequentem actionem ex antecedenti designarent: vt qui rectè instituti essent, hoc quasi symbolo intelligerent, si quando missam factum iri diceretur, fore, vt eo die μυσταγωγία, id est, Cœna celebraretur. vnde vetus illa formula, *Ite missa, est*: hoc est, Exite, qui cõmunicaturi nõ estis. Hodie missio vobis inducta est. Hinc in Loadicena synodo, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν verbis, Missa auditorum significatur: & his καὶ τούτων προσελθόντων καὶ ὑποχωρησάντων, missa pœnitentium, quam sequebatur fidelium admisso atque dimissio Non absimilem porrò missionis formulam passim tota Græcia vsurpari solitam, in iis sacris, quæ Eleusina vocabantur, *Suet. in Nerone* testatur, vbi scribit: Præconis voce impios & sceleratos summoueri solitos fuisse: eáque territum Neronem, interesse iis sacris ausum non esse. *Apul. lib. vlt.* Vnus quem cuncti Grammatea dicebant, renunciat sermone ritúque Græciensi, λαοῖς ἄφεσις quam vocem feliciter cunctis euenire, signauit populi clamor insecutus.

ΜΙΣΘΩΤΗΣ, qui aliquid conductum habet. *Modest. in l. 49 D. locat.* οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι μισθωταὶ καὶ πρᾶξαι γίνεσθαι κωλύονται: id est, Curatores creati prohibentur aliquid à Cæsare conductum habere. Et paulò pòst, εἰσὶν κεκωλυμένοι, μισθοῦσθαι καὶ παρὰ τοῦ ταμίου χωρία. Sunt prohibiti fisci possessiones conducere.

MITRA, muliebre capitis tegumẽtum nam Vlpi. mitras magis capitis tegendi, quàm ornandi caussa comparatas

-as ſcribit, *l.23.§.1.D.de aur.arg.* ſed eiuſmodi tamen tegmen erat, vt ornatum quoque afferret: nam idem Vlpian. *in l.* 25.§.4. *eiuſdem tit.* inter ornamenta muliebria mittam, & ſemimitram recenſet.

MITTENDARII, *l.3.7.& 8.C. de palat. ſacr largit. & apud Caſsiod. libr.* 11. *Variar.* dicebantur, qui iuſſu Comitum ſoli vſu exigente in prouincias mittebantur.

MITTERE in poſſeſſionem Prætor dicitur, cùm ſeruandi crediti cauſſa, vel dotis, legatorúmve, nomine, damníve infecti cauſſa rerum cuſtodiam alicui mandat: non vt poſſideat, ſed vt in poſſeſſione ſit, *l.1. D. quib. ex cauſ. in poſſ. l.3.§.vlt. & l.10. D. de acq. har. l.26. &* 27. *D. de iud. l.1. D. de fund. dota.* Verbi gratia, contendiſti mecum, fundum Caſtellanum eſſe tuum, & probaſti. Iudex per executorem mittit te in poſſeſſionem, id eſt, facit te poſſeſſorem. Item, volui agere cum Titio, qui citatus noluit venire ad iudicium: Iudex me mittere debet in poſſeſſionem fundi, quem petebam, non vt poſſideam, ſed vt cuſtodiam rem, & maneam in fundo: vt ipſe Titius tandem tædio affectus veniat, & litem ſuſcipiat, donec probauero illam rem eſſe meam. *Vide gl. fi. in c. contingit, de dol. & cont.* quod operatur miſſio in poſſeſſionem, in actione reali & perſonali, *ex 1. & 2 decreto.* Et nota, quod Prætor miſſionem in poſſeſſionem ex ſecundo decreto ſibi ſpecialiter reſeruauit, & ſic legatis aut ſubdelegatis non eſt conceſſum dare vel confirmare miſſionem in poſſeſſionem, *vt no. in gl. fi. c. quod tranſlationem de offi. deleg.* de hac materia vide *in c. quoniam frequenter. vt lit. non cont. circa med. vel poſt. & gl. in c. contingit. præal. vide tit. D quib. ex cauſ. in poſ. eatur.* Sic Mittere in poſſeſſionem nomine ventris, eſt mittere in poſſeſſionem nomine eius, qui eſt in ventre: vt cùm mulier prægnans mittitur in poſſeſſionem nomine filij, vel filiæ hæredis: quem vel quam habet in vtero, ex marito præmortuo. Et nota, ad hoc, quòd iudex actorem mittat in poſſeſſionem, vel bona vendat, vel eum ſoluat, requiruntur quatuor neceſſaria. Primò, quòd citet reum abſentem trina citatione, vel vna peremptoria ad demum. Si non reperitur, citentur amici vel affines generali interdicto. Et ſi non comparet aliquis procurator vel defenſor, ex primo decreto, ſeu mandato, mittitur actor in poſſeſſionem cauſſa rei ſeruandæ: quæ miſſio non tribuit ius, ſed ſolùm detentionem, vt reus tædio affectus veniat reſponſurus. Quare dicitur poſſeſſio tædialis ex primo decreto. Secundò requiritur congruum tempus inter primam & ſecundam miſſionem, quod eſt arbitrarium, poſtquàm in iure non inuenitur determinatum, vel annale, &c. Tertiò, quòd abſens malitioſè noluit comparere, & animo fraudandi creditores. Secus ſi malitioſè tantùm, videlicet propter maleficium aliquod, non tamen animo fraudandi. Quartò, quòd conſtet de debito legitimè per veras & plures probationes. Nec ſufficit iuramentum calumniæ, cùm agitur de magno præiudicio rei abſentis. quibus omnib. habitis, mittitur actor in poſſeſſionem verè ex ſecundo decreto. Et ſic miſſus in poſſeſſionem, habebit omne ius dominij vel quaſi, quod habuit reus: imò reus poſtea non eſt audiendus, niſi non fuiſſet per contumaciam abſens, *vt in c. conſultationib. de offic. deleg cuius eſt hac materia. & ibi glo. bona.*

Mitti ad judicem, *l.8. & 9. D. de lib. cauſ. l.2. D. de quib. reb. ad eund. iud.* Mitti ad arbitrum, *l.1.§. cùm dicitur. D. ſi cui plus.* Mitti ad actionem, *l.26. D. de ædil. edict.* & remitti ad interdictum, *l.1.§ ſed ſi. D. vti poſsid.* & remitti ad ius ordinarium, *l.1.§.1. D. ſimul. vent. nomi.*

MIISSI qui ſunt ad gratulandum principi, reip. cauſſa abeſſe dicuntur, *teſte Paulo, in l. qui mittuntur. D. ex quib. cauſ maio.* Miſſos pro vocatis *in l. vlt. D. de mun.* Accur. intellexit, cùm Bud. teſte, ſignificet tranſmiſſos & præteritos.

MISSIONIS pro dimiſſione, tria reperiuntur genera apud Iuriſc. Honeſta, quæ emeritis ſtipendiis, legitimóque militiæ impleto tempore indulgetur ab Imperatore, quam alij auctores iuſtam appellant. Cauſſaria, cùm quis animi vitio, vel corporis minus idoneus militiæ renunciatur, & militiæ laborib. ſoluitur. Hinc Cauſſarij milites. Ignominioſa, cùm quis propter delictum ſacramento ſoluitur, & in qua qui mittit,

addit nominatim se ignominiæ caussa mittere, *vide l.13.§.2. D.de re mil. & l.2.§. 2.D.de his,qui mitt.*

MISSILIA, munera, quæ in vulgus iactantur à magistratibus, principibúsve ludos edentibus, vtputà bellaria, linea, odores, vnguenta, *l.9. §.pen. D.de acq.rer.do.l.8.D.de contra emp.§.pen. Insti. de rer.diuis.* de quibus sic Martialis, lib. Epigram.8.

Omnis habet sua dona dies, nec linea diues
Cessat, & in populum multa rapina cadit.

Notandum autem hæc olim à Consulib. solita spargi, ob ídque quamcunque sparsionem, posteriores ὑπατείαν dixerunt. *Vide Nouel.*

MISSIBILIA, *Iust.in Nouel.* de armis, quæ manu mittuntur, & procul iaciuntur. Sic apud Vegetium legendum variis locis.

MIXTÆ actiones, duorum sunt generum, quædam enim tam in rem, quàm in personam sunt, vt familiæ erciscundæ, &c. §. *quadam. Institu de act.* Item quæ partim rem, partim pœnam persequuntur. *§.sequens.Inst.eod.*

Mixtum imperium, vide sup. Imperium.

Mixta interdicta, quæ & prohibitoria & exhibitoria, *l.1.D.de interd.*

Mixta conditio, vide Conditio.

MIXTVRA, *l.82.D. de cond.& demon.l.10.D.de vsucap.*

Μνηστήρ, sponsus, qui matrimonio vinctus est, *l 1.D.de excus.artif.*

MOBILES res, propriè ac præcipuè appellantur, quæ anima carent, vt vasa, vestes, & alia id genus: Mouentes verò, quæ per se mouentur, nimirum animalia, serui, quadrupedes, pecudes: & ita hæc duo separantur, *l.1. D.de ædil. edict.l.4. C.famil. ercisc.l pen.C.de iure dot. l.2.& 3. C. de quadr. præscript.* Interdum tamen promiscuè vsurpantur, & Mobilium nomine animalia intelliguntur, *l.1. D.de rei vindic. l.3.§. Nerua. D.de acquir.possess.*

Mouentium verò idem quod mobilium appellatione continetur, si non appareat testatorem animalia duntaxat, quæ per seipsa mouentur, mouentia vocasse. *l 93. D. de verb.sig. l.15. §. venditione.ff. de re iud. l.22. §.vlt. ff de vsufruct. leg.& alibi.*

MODERAMEN inculpatæ tutelæ, *l.1 C.vnde vi.* vt vulgò dicitur, tunc fieri intelligitur, quando quis illatam vim ita propulsare cogitur, vt periculum rerum suarum aliter effugere non possit. Quæ defensio vsque adeò permissa est, vt is, qui vim inferre non veretur, etiam impunè occidi poterit, si nulla alia ratione fugæ sit locus.

MODERATA castigatio, hoc est, correctio, emendatio, extra sæuitiam, concessa est patrifamiliàs, *l.respiciendum. §.furta.D de pœn.* Docenti leuis castigatio permittitur, *l.sed & si quemcunque in fi. & l.seq. D. ad leg. Aqui Adde l.3. C.de patr. potest.l.cùm oportet.§.non autem. C.de bonis quæ liberis. l. 3. C. de emendat. propinq.*

MODERATOR, prouinciæ rector, quem Græci ἁρμοστὴν vocant, *de quo in C.& vide Nouel.28.& 102.*

MODIATIO tritici mensuram significat, *l.cùm non frumentum. C.de vsur. & l.emptionem. C. de rer. permut. & l.11.C. de naufr. & l. 1. C. de annon. & aliis multis locis.* eadem forma, qua ponderatio *in l. si olei C.loc. Caßiodorus lib.4.* Modiationem tritici, quam sub hac sorte periisse probauerint, prosecutoribus sine aliqua faciat cunctatione reputari. Malè autem quidam Modiationem pensitationē esse frumenti: rursus malè hanc pensitationem esse quinquagesimam, *ex l. 9. C. de suscept.* hæc enim quinquagesima ἐπίμετρον est. Malè etiam modiationem alij ad æstimationem numerariam referunt in lege Rhodia, εἶναι τὴν χιλιάδα τῶν μοδισμῶν χρυσίνων πεντήκοντα, quæ manifestò nauem capacem modiorum mille æstimat aureis L.

MODICA coërcitio leuis castigatio, *l fina.D.de offic eius,cui mand.* veluti fustium admonitio. Flagellorum certè atrox animaduersio castigatióque habetur, *l. 24.§ vlt. ff.de vsufruct. l.15.§.si commun. D. de iniur. l 11. D.de officio proconsulis.*

Modica summa in iure, quandocunque duo aurei accipiuntur, *l idem. 10. ff. de dolo.* Quandoque quarta pars eius, de quo agitur, *l si quis in suo 1. D.de inoffic. testa.* quandoque quod intra sextam est, *l. societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio.* Quandoque quod minus centum aureis est. Quandoque quod 10. libras non excedit,

excedit, *l. sed & sic. §. 1. de iudic.* Modicam summam tem accipimus, quam ex qualitate personarum ius dicentis religio constituit. Nam & pauperi viro maximū erit, quod locupleti & assiduo modicū, *l. legitimos. D. de legit. tut. vide Bart. in l. sed & si susceperit. §. . in fi. D. de iud.*

Modicum tempus quandoque 10. dierum est, *vt l. promissor. D. de constit. pec.* quandoque 30. *l. 1. §. hoc interdicto D. de itin. act. pr.* quandoque 4. mensiū, *l. si debitori. D. de iud.* quandoque trium, aut quinque dierum, *l. & si plures. D. si quis caut.* quandoque quinquenniū, *l. 1. D. de separ.* quādoque duorū mensium, *l. sancimus. C. de fideius.* quandoque trium, *l. de operis. C. de oper. priua.* quandoque relinquitur arbitrio iudicis, *l. ab hostib. §. sed quod simpliciter. D. ex quib. caus. maior.*

MODVS, aliàs certam mensuram, & spacium agri significat, *vt in titul. si mens. fals. mod. dixer. l. 40. D. de contr. empt.*

Modus, aliàs denotat formam quandam certa ratione determinatā. Vt modus legati: modus vsurarum: modus manumittendi, *l. demonstratio. §. fi. D. de condit. & demonstr. l. 1. & 2. C. de iis, quæ sub mo. l. placuit. D. de vsur. & §. cùm ergo. Institut. quibus ex caus. manumit. non lic.* & hac significatione modus propriè est ratio, quæ iubet, Ne quid nimis. Item, Festina lentè.

Modus olei & aquæ, *l. 32. de act. emp. l. 1. D. de aqua quot.*

Modus lege Falcidia constitutus legatis, *l. 1. & 81. D. ad leg. Falc.* quæ ita cuique legare permisit, dum ne minus quarta parte hæreditatis apud hæredem remaneat. *& vide Paul. in lib. recep. Sent.*

Modus *l. 4. §. 1. D. de seru.* adiici dicitur seruitutibus, cùm definitur, quo genere vehiculi, per quam partem eatur, fundi agatur, qua hora, quibus temporibus, qua parte aqua ducatur, *l. 13. §. 1. D. de seruit. rustic. l. 11. D. quemadmo. seruit. amit.* Itaque apud Iustin. *Instit. de vsufr. §. finitur.* non vtendo per modum, id est, secundum legem, quæ dicta est in constitutione vsusfructus.

Modus, pro fine. Hinc ad modum exilij, pro ad finem dixit *Papin. l. cui necessitas. de liber. caus.*

MODVLI, mensuræ operis ad metiendi caussa paratæ, quibus solēt vti architecti, *Paul. l. non solùm, 8. §. pe ultim. D. de oper. nun.* Sed vt probari possit, quid postea ædificatum sit, modulos sumere debet is qui nuntiat. *Vide Vitruu. libr. 1. ca. 2. lib. 3. ca. 2. & lib. 4. cap.* Modulos lingua vernacula possumus exponere, *Toises.*

Moduli aquarij, mensuræ, ad quas aquæ deducebantur: *apud Vlpia. l. damni. 30. §. 1. D. de damn. infect. Frontinus lib. 1. de aquæduct.* Aquarum moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram instituti sunt.

MOLÆ multiplices sunt, putà manuariæ, seu manuales, quæ manu versantur, Trusatiles etiam dictæ: sunt & iumentariæ, asinariæ, & aquariæ, *Iauol. de fund. instrum. l. dolia.* Molas, *inquit*, manuarias supellectilis, iumentarias autem instrumenti esse, Ofilius ait, Molas aquarias, hoc est, aqua versatiles, ante Iustiniani tempora fuisse nondum legi. Is autem *in tit. de aquæduct. l. decernimus.* molæ aquariæ meminit. Quod molis caret, non est molendinum, *Bald. ait in cap. 1. §. si quid. de contrah. inter domin. & vasal. de inuest.* De molis, *Cato cap. 11. res Rustic.*

Molæ superior pars, catillus: inferior, meta dicitur, *l. 18. §. idem consultus. D. de fund. instru.*

MOLES dicūtur structuræ in mare vel in flumen proiectæ, *l. 1. D. de impens. in rebus dotalib. l. 52. §. ante. D. de action. empt.* Molem singulari numero dixit Vlpian. *l. 1. §. aduersus. D. ne quid in loc. publ.* Idem *in l. de impens. in re dot. fact.* Inter necessarias impensas esse, Labeo ait, moles in mare, vel flumen proiectas. *Velleius Paterculus, lib. 2. de Lucullo:* Quem ob iniectas moles mari. & receptum suffossis montibus in terras mare, haud infacetè Pompeius Xerxem togatum vocare consueuerat.

MOLIRI, propriè est, quid cum difficultate conari, operari, & vel facere, siue ingenio, siue corpore. Macer tamen *in l. Diuus. D. de offi. præfect.* pro perpetrare vsurpasse videtur. Item moliri, est moles ad ædificium aliquod coaptare. *Vlpian. l. 1. de noui oper. nunciatio.* Qui fortè in publico, vel in priuato quid molitur. Inde Molitio, ipse apparatus ædificandi, *vt infrà eodem titul l. stipulatio.* Molitio, inquit, non impeditur. His contraria sunt, Demoliri, id est, di-

ruere: & Demolitio, Dirutio.

MOMENTVM propriè est punctum, siue indiuidua pars temporis: vt cùm dicimus, hæreditatem ne momento quidem subsistere in persona eius, per quē acquiritur, *l.placet 79.D.de acquir.hæred.* Obseruatum est autem plerunque apud auctores nostros, Momentum pro hora vsurpari, *l.3.§.minorem.D. de minoribus.Vide Cuiac.lib.de diuer.temp. præscr.c.1.*

MOMENTI beneficium, seu actio apud Iurisc est celeris reformatio & restitutio possessionis per vim, aut alio iniquo modo ablatæ aut interpellatæ, quia confestim, & ipso momento facienda est, dilata dominij quæstione, *l.vnic.C.si de mom.poss.l.1.C.si per vim, vel al.mod.l. momentaneæ C.vnde vi.* Itaque Celerem reformationem appellant Impp. *l.si coloni.C.de agrico.& cens.* Rectè igitur momentaria possessio dicta est. Hinc *Isidorus libr.5.* Momentum, *inquit*, dictum est à temporis breuitate, vt tam citò, quàm statim saluo negocio reformetur, nec in vllam partem produci debeat, quod reperitur. Hoc autem momenti beneficium per quamcunque personam postulari potest, etiam per seruum, *l.vltim.C.qui legit.person.in iud.hab. l.1. C.si per vim, vel alio mod.abs. poss.l.4. C.Theod.* Vnde vi, & postulatur ab eius loci iudice, in quo status possessionis perturbatus est, *l.1.C.vbi de poss agi oport.* Est verò vsque adeò celeris hæc reformatio (*sic enim appellatur in l.si coloni. C. de agric. & cens.*) vt nec eam appellatio remorari possit, *d.l.vnic.C.si de mom.poss.* Symmach.lib.1.Epist. In caussis, inquit, quibus momenti reformatio postulatur, appellationes tecipi non oportet. Sed nec compensationes, *l.vlt.C.de compens.* Huius autem actionis alia est principalis, alia momenti caussa. In hac de erepta possessione agitur: in illa de proprietate. Vtraque autem ab vno eodémque iudice definienda est, *vt est constitutum in l.nulli.C.de iud.* Gregorius lib.7.c. 100. sic exponit: Legali prouisione decretum est, tam momenti, quàm proprietatis caussa in vno eodémque iudicio debere cognosci. Cæterùm prius de momento, quàm de proprietate cognoscendum est, *l.si de vi C.de iud.* & an hæ duæ quæstiones à iudice simul disceptari & definiri possint, *vide Sym.lib.1.Epist.*

MOMENTARIA possessio, *l.4. C.si per vim,* quæ deiecto statim reddenda est. Momentariæ possessionis interdictum, pro interdicto vnde vi, *l.fin.C.qui legi.perso.l 8.C.vnde vi.*

Μονάζοντες, *l.quidam ignauiæ. 26.C.de decur. libr. 10.* qui vitam ducunt solitariam.

MONACHVS (cui feudum adimi propter monacharum dicitur in libr. Feud. frequentissimè) Latinè singularis, vel solitarius dici potest, *c.placuit. 6.q.1.* Monachorum, inquit, conuersatio & vita secundum etymologiam nominis ab omnibus discrepat. Μόναχος enim Græcè, Latinè singularis dicitur. vnde monachum per omnia singulariter agere oportet, *Hieron.ad Paulinum*: Sicupis esse, quòd diceris monachus, id est, solus, quid facies in vrbibus, quæ vtique non sunt solorum habitacula, sed multorum? Itaq; memorabile est quod scribit Theodoritus, *Eccles.Histor.lib.4.c 28.* Monachum fuisse, qui totos sexaginta annos neque à quoquam visus sit, neque cum quodam collocutus Monachum Etymo, deducit παρὰ τοῦ μόνῳ θεῷ προσεύχεσθαι, quasi dicat, μόνυχος: vel παρὰ τὸ μόνον ἀ-χὴν ἔχειν. sed ἐκ παραγωγῆς crediderim illam esse terminationē, vt μοναχικὸς, μοναχῆς, μοναχόθεν, &c. Monachorū autem initia, qui verè sint, & status eorum quis sit, *vide Nou.3.115. & 133.c.si clericus.16.q. 1.Monachum. 20.4.tit.ext. de stat.monach. Hostiensem summa, & Hieronymum in vita Pauli eremitæ.*

Μοναχεῖον, Monacheion, monachorum conuentus, *l. 13. C. de sacr. sanct. Eccl.*

MONARCHIA est principatus vnius, administrantis Rempublicam ad vtilitatem communem. Hac politia vsi sunt Romani primo, & postremo tēpore. Inde factæ sunt constitutiones, decreta, seu placita principū, *quæ sunt in C.& in lib.Nouel.* Hæc politia cùm degenerat, hoc est, cùm ad propriam vtilitatē tendit, nihílque administrans quærit aliud, quàm suis adfectibus deseruire, tunc conuertitur in tyrānidem, non tā regni, quàm regis vitio, vt dixit Cic. Tales aliquando Deus orbi dedit, vt interim re ipsa agnoscerentur boni principes. Quid enim animaduertissent Romani, & quid

posteritas

posteritas recordaretur, Octauium Augustum fuisse optimum moderatorem, nisi Neronem quoque pessimum experti fuissent?

MONETA (*vt C. Harmenopolus lib. 5. tit 13. definit*) καλεῖται τὸ ἀρχέτυπον σφραγιστήριον, ἢ βουλλωτήριον μεθ' οὗ τὸ νόμισμα χαράττεται. Suidas Iunonem Monetam cultam à Romanis scribit, quasi σύμβουλον, quòd in bello aduersus Pyrrhum & Tarentinos de pecunia laborantes, ope consilióque iuuisset. In cuius templo nummum cudi institutum fuit.

Moneta vsualis, *ca. 2. de maledic.* Galli vocant Monetam currentem.

MONETARII, qui in moneta publica operantur, *l. 6. §. 1. D. de ad l. Iul. pec. l. 2. C. quibus ex caus. ser. pro præmio, lib. l. 6. C. de digni. lib. 12 & apud Vopiscum in Aure.* Suid. Μονιτάριοι, ait, οἱ περὶ τὸ νόμισμα τεχνῖται. vbi etiam ait, eos duce Felicissimo bellum Imperatore Aureliano excitasse: quos tandem subiugans, inauditis affecit suppliciis. Græci χαράκτας vocant, & falsos monetarios παραχαράκτας

MONETALES triumuiri dicti sunt, æris, argenti, atque auri conflatores, *vt ait Pomp. in l. 2. de orig. iur.* Obseruatu dignum est, quòd Zas. hæc Pomponij verba explanans, indicat, cur æs pro ruto dari non erat insuetum, *vt intelligas l. quid tamen. D. de contrah. emptio & l. si id, quod aurum. de verb. oblig. cum sim.* Viue Triumuiri auro, argento, ære.

MONITIO fit ante commissum, & est necessaria, *apud Iurisc. in l. 1. § magistratibus. D. de magistra. conuent.* obiurgatio verò post turpe factum. *Cicer. in lib. de Amicitia.* Primùm, vt monitio acerbitate, deinde vt obiurgatio contumelia careat.

MONITORES, serui à colono præfecti, vt operatiorum, veluti vinitorum, & aratorum turbam obeuntes, vnumquemque moneant, & segniores castigent. *Vlpia. l. 8. D. de inst. & instr. leg.* Quærendi veluti homines, qui agrũ colunt, & qui eos exercent, præpositiue sunt his, quorum in numero sunt villici, & monitores *Colum. lib. 1. c. vlt.* Et in turba, inquit, & sub monitore vinitor opus facere debet. *Item*, Decurias appellauerunt antiqui, & maximè probauerunt, quòd is numeri modus in opere commodissimè custodiretur, nec præeuntis monitoris diligentiam multitudo confunderet. Erant etiam Monitores in scena, qui, *vt inquit Festus*, actoribus suggerebant, quæ dicturi essent. Idémque Monitores *Quint. lib. 6 c. 5.* sunt, quos Græci Pragmaticos vocant, qui iura ac fori consuetudines oratoribus summissa voce suppeditant. *Cic. Verr. 1.* Video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet.

Μονομερὴς codictio dicitur, *l. si duo. §. idem Iulianus. D. de iureiur.* quòd ex hac solùm parte reo condicatur, qua furis hæres est, non & ex illa, qua & fur est ipse, témque dolo malo contractauit, Cùm enim ita dixisset Vlpianus, Et quasi μονομερὴς condictio dari debet aduersus furis hæredem adiecit hæc verba: Nec pati eum iudex debet, si cœperit tentare probare furem. non alia de caussa, quàm, vt cur dixisset, quasi μονομερῆ condictionem furtiuam dari, nobis explicaret.

MONOMEPΩΣ agere dicitur is, cuius aduersarius in iudicio non adfuit, id est, absente altera parte: ex quo eremodicium contingit. nam (vt ait Hesychius, ἐρήμη, μονομερὴς δίκη. *Paul. l. vlt. D. ad SC. Trebellian.* Polycrates fideicommissum petierat, & obtinuerat apud Aurelium Proculum, Proconsulem Achaiæ, appellatione facta: cùm solùm Phœbus egisset μονομερὴς, victus est. subaudi Polycrat. Alio tamen sensu Μονομερὴς interdum à Rhetoribus vsurpatur, *vt cum Fortunac. lib. 1. sic loquitur*: Materia μονομερὴς quæ non consistit, est eiusmodi: veluti, cùm ex prima tantùm parte constat. nec quicquam ex secunda afferri potest: vt sunt loci communes. verbi gratia: Leno qua parte venturos ad se adolescentes sciebat, nocte foueam fecit occultam, ea iuuenes perierunt: accusatur, quòd caussam mortis præstiterit, hic enim lenoni nulla defensio est. μονομερὴς autem etiã appellatur ἑτερημερὴς, & καθ' ἑτερημερίαν.

MONOMACHIÆ genus sanguinolentum omni modo canonica sanctio vetat, *c. monomachiam. 2. q. 4.* vbi in fine dicitur, quòd hanc sectantes, Deum solummodò tentare videantur, & *in cap. 1. extr. de purg.* aliquatenus duella tolerari

non debere, diffinitur. Monomachiæ: Meminit Nicol. Papa, *in c. monomachiam. 2 q. 4.* quã in lege non assumendã suadet.

MONOPOLIORVM negociationem naturæ contrariam & damnandam esse, optimi legislatores probarunt, quòd secundum naturam semper conati sunt, vt esset facilis rerum communicatio. Est enim monopolium, (quod ἀπὸ τοῦ μόνος καὶ πωλέομαι ducitur) quando penes vnũ est vendendi potestas, hoc est, cùm vnus, vel (vt fieri solet) cum paucis secum admissis, exercet ac emit aliquod mercaturæ genus, vt solus pro arbitrio pretium statuat & vendat. Is enim augens pretia rerum suæ deseruit auaritiæ, ac aliis nocet omnibus: tollit verum permutationis, & succedentis contractus emptionis & venditionis vsum. Idcircò rectè prohibentur monopolia, *in tit. C. de monop.* Hoc verbo etiam Plinius vtitur, *lib. 8 c. 37.* de echini cute loquens: Magnũ fraus, & ibi lucrum monopolio inuenit, &c. Erat & Monopolium oneris vel Pensionis genus, quod ab eo exigebatur, qui monopolium beneficio principis exercebat. *Cassiodorus libr. 2.* Qui ita commercium negociationis exerceat, quatenus nec monopolij, nec siliquatici, nec aurariæ aliquid pensionis impendat.

MONS SACER, *in l. 2. D. de origin. iur.* via Tiburtina vltra Anienem, dictus sacer, quòd Ioui consecratus esset.

MONSTRARE, probare, *l. actor. C. de probat.*

MONSTRVM. est aliquid præter naturam editum, aut procreatum, *apud Iustin. vt Cãtiuncula venustè explicat, Instit. de adopt. §. minorem natu.* instar monstri esse censuit, qui natu maiores à minoribus adoptantur, cùm adoptio naturam imitari debeat.

MONSTRVOSI partus qui sint in Romuli lege, *disces ex l quæret. D. de verb. sig. & l. 3. C. de posthu. hær. & G. Bened rep. c. Raynutius par. 5. verb. qui cum ad num. 20. & 21. & c. de testamen.*

MONVMENTVM (*vt l. 2. §. prætor. & l. 42. D de reliq*) generaliter est res memoriæ caussa prodita: in qua si corpus, vel reliquæ inferantur, fiet sepulchrum: si verò nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ caussa factum, quod κενοτάφιον appellatur. Potest ergo monumẽtum purum esse: *quod probatur. l. 5. § concessam. D. de don inter vir. l. 6. in fi. D. de relig.* Hinc Fest. lib. 11, Quãuis, ait, monumentum mortui caussa factum sit, non tamen significat ibi sepultum. *Cice ad Atti.* Sed ego, ait, quæ monumenti ratio sit nomine, ipso admoneor. Ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quàm ad præsentis temporis gratiam *quod & probatur l. 2. §. monumentum. D. de religio.*

MORA, est culpa prætermittendi officij, in soluendo recipiendóve debito, quæ alteri damnosa est. Vel sic Mora est frustratio debitoris non soluentis, vel creditoris non accipientis. Eius enim duæ sunt species: quarum vna in debito non præstando, altera in non recipiendo quod oblatum est, versatur. Mora non præstandi debiti, est culpa debitoris prætermittentis soluere, quòd soluere & debuit, & potuit, cum aliquo creditoris incommodo coniuncta. Mora non recipiendi debiti, est culpa creditoris non recipientis solutionem, quæ à debitore idoneè oblata est, vnde aliquid incommodi ad debitorem peruenit.

Moram videri fieri definit Paulus, *lib. 3 Sentent. tit fin.* cùm postulanti non datur. Itaque vbi nulla petitio est, ibi mora committi non intelligitur, *l. 89. D. de diuers. regu. iur.* Quod sic accipiendum videtur, vt à quo exceptione aliqua pecunia peti non potest, is moram facere non videatur, *vt Paulus tradit, in l. 40. in fin. D. si cert. peta.* quanquam id alij aliter exponant. Sed planè moram fecisse videtur, qui litigare maluit, quàm restituere, *l 82. in fin. D. de verbor obligat.* nisi si sine dolo malo, frustrationéque ad iudicium prouocauit, *l. 64. D. de diuers. reg. iur.*

Mora dupliciter fit: Ex re, & ex persona. Et persona æstimari dicitur, cùm debitor opportuno loco ac tempore à creditore appellatur, soluere tamen prætermisit, *l. mora 32. D. de vsur.* Ex re verò, cùm ipso iure, ac solo temporis decursu, sine vlla creditoris appellatione, prætermissio illius officij reprehenditur quasi res ipsa interpellet, *l. sed etsi. 23. D. eod. & l. si tamen D. de mino. & l. cùm virò §. apparet D. de fideic. lib.*

Moram purgare, est re integra cõtractã ex mora culpam sic eluere, vt eius omnis

pœna vitetur: nam oblatione solutionis omne periculum futurorum casuum à debitore in creditorem transfertur, *l. interdum. 75 §.1. D. de verbor. obl. l. cùm decem. 72. §.1. D. de solut.* Quod idem etiam creditori concessum est, vt ei moræ purgandæ facultas, vt agere possit, permittatur, *l si ita qum. 135. §.1. D. de ver oblig.*

Mora abusiua quæ sit, *tradunt Doctores. in leg. minorum Cod quib caus.* Porrò, quomodo mora debitoris, & creditoris, emptoris item, & venditoris consideretur, *tradit Zasius, in l. vnum. D si cert. pet.*

Moræ litis, *l. 26. C. de rei vindi.*

MORATORIA præscriptio, *interprete Auiano, in 1. li. C. Th. tit. 2.* est quæ caussam prolongat, hoc est, quando induciis litigatores petunt à iudice. *Sic in l. 2. C. de precib. impe offe.*

Moratoria cautio. *Paulus*: Quò minus prædium iure pignoris distrahatur oblata moratoria cautio non admittitur: hoc est, cautio quæ datur, vt quis differat & expectet.

MORARI, pro retardare, differre, *in leg si ea. Cod. de accusat.* item pro habitare inuenitur, & pro expectare: tamen magis Poeticè, quàm oratoriè.

MORBVM Sabinus sic diffiniit: Habitum cuiusque corporis contra naturam, qui vsum eius ad id facit deteriorem, cuius caussa natura nobis eius corporis sanitatem dedit. *hæc Vlpianus l. 1. §. 4. D de ædil. edict.* vbi vitium à morbo multum differre ait *quod ex Ciceronis verbis constabit. lib. Tuscul. quæst 4.* Morbum, inquit, appellant totius corporis corruptionem: Ægrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cùm partes corporis inter se dissident. ex quo prauitas membrorum distortio, deformitas. Itaque illa duo: morbus & ægrotatio, ex totius valetudinis corporis conquassatione & perturbatione gignuntur: vitium autem integra valetudine ipsum ex se cernitur. sed in animo tantummodò cogitatione possumus morbum ab ægrotatione seiungere. *Hactenus Cicero Gell. quoque lib. 4. cap. 2.* locum Sabini, sed non integrum retulit. Morbum, *inquit Modestin.* verum est, esse temporalem corporis imbecillitatem: vitium verò, perpetuum corporis impedimentum: veluti si talem excessit, nam & luscus vtique vitiosus est, *leg. 101. §. 2. D. de verb signific.* vbi tamen oculum excussit, legendum fortassis. Furor morbus dicitur, *leg. 14. D. de offic præsid. leg 22. §. si maritus. D. solu. matrim. leg 2. § si non propter. D. si quis caut.*

MORBVS SONTICVS, *ait Festus, lib 9* ex Ælio Sulone, in XII. Tabul. significabat certum, cum iusta caussa: quem nonnulli putant esse qui noceat, quòd Sontes significat nocentes. *Næuius ait*: Sonticam esse oportet caussam, quàobrem perdas mulierem. *Venuleius leg. vltim. D de ædil. edict.* Quoties morbus sonticus, inquit, nominauit, eum significari Cassius ait, qui noceat (*quod & à Iauoleno citatur ex eod. l. 3 de verb sig.*) nocere autem intelligi, qui perpetuus, non qui tempore finiatur. sed & morbum Sonticum eum videri, qui inciderit in hominem postquam is natus sit, sontes enim nocentes dici. *Gell. lib. 20. cap. 1.* Sonticum morbum vocat, qui vim grauiter nocendi habeat, & ita vsurpatum à scriptoribus XII. Tabul. *Vlpian. leg 2. § si quis iudicio s. quis caut. in iud.* sonticum morbum, aduersam valetudinem simpliciter exponit, hæc citans XII. Tabul. verba: SI IVDEX VEL LITIGATOR MORBO SONTICO IMPEDIATOR, DIES IVDICII DIFFISVS ESTO. *Iulian. l. 60 de re iudic.* Sonticum morbũ exponit, qui cuiusque rei agendæ impedimento est. nec de leuissima febri, aut quartana inueterata, in qua omnibus negotiis superesse soleat intelligi vult. Plinius tamen *lib. 36. cap. 19.* de Gagate lapide loquẽs eo nomine intelligit comitialem, cùm ita scripsit, Deprehendit sonticum morbum. nam Dioscorides scripsit ἔλεγχος ἐπιληπτικῶν.

MORBOSI qui dicantur, *cognosce ex tractatu de ædilit. edicto*

MORES Vlpianus desinit *in Epitome titul. de legibus & moribus*, tacitum consensum populi longa consuetudine inueteratum. *Idem Varronem sensisse testatur Seruius in 6. Æneid.*

Mores bonos cùm dicimus, non vnius hominis, sed totius ciuitatis intelligimus, *leg. 15. § item ait. D. de iniur. Paul. lib. 5. Sent. titul. 4. leg. 1. §. 1. D. de extraord. crimin.* Sic iniuria facta contra bonos mores, *d. § item.* Conditio contra bonos mo-

res, *leg.9.& 14. D. de cond. & demonst* & Stipulatio contra bonos mores, *l.5.Cod. de condi.ob turp.caus.* Pacta contra bonos mores, *leg.6.Cod.de pact.* vt pactum de futura successione, *leg.fin.C.de pact.* Stipulatio quæ obstringit libertatem matrimonij secundum mores interposita non videtur, *l.134.D.de verb.obl.*

More malo & improbato, significat astutè, callidè, malitiosè, dolo malo, improbè & inciuiliter, *leg.19.§.1.D. de neg. gest.leg.8.D.quod met.caus.l.1.§.litis.D. de extraord cog.* aliàs sonat mala ratione, *leg. 40.de statu lib.*

Moribus. Hæc dictio & ad rationem naturalem, iúsque gentium, & ad ius Ciuile etiam referri plerúmque potest, quod post l. XII. Tabul. prudentum consuetudine introductum est, *leg.§. in legibus, D.de origin.iur.* vnde pupillaris substitutio moribus inducta dicitur, *leg.2. D de vulg.& pup.* more nostræ ciuitatis pupillus absque tutoris auctoritate obligare se non potest, *leg. more. D. de acquir. hæred.*

Moribus, pro more & consuetudine, vt apud Ciceronem. Iurisconsf. etiam familiare est, *vt in leg.moribus introductum est de vulg.& pup.* Item, Moribus inter virum & vxorem donationes prohibitæ, *leg 1.D.de donat.inter vir.& vxor* Moribus prodigo bonorum administratione interdicitur, *leg.1.D.de curat. fur.* Moribus ciuilia officia fœminis adempta, *leg.1.D. ad Velleia l. 12. ad fin D. de iud.* Moribus quoque tutor datur mulieri pupillǽve, qui aduersus tutores suos aliquam actionem habent, *Vlpianus in Institut. titul.* 11. Sunt & alia multa. Hinc in mores, pro, in consuetudinem inducere accipimus.

Moribus inductum cùm qui iurisconsf. dicunt, eos significare velle arbitratur Vigl. id ius ante XII.Tabul. fuisse, vnà cùm primis primordiis obseruatum, vel postea vsu & consuetudine receptum: cuius interpretationis testè citat Theophilum, seuè refellens veterem interpretationem, id scilicet quod moribus dicatur esse introductum, illicò Lacedæmoniis acceptum ferendum, quòd solis moribus Lacones, vt Athenienses solis legibus rempubl. gubernarint. *§. & non ineleganter. Institut. de iure natur. gent.& ciuil* adstipulatur in Parerg. Alc. indicans, & Accursium quædam in iure nostro prodita referre ad Spartanorum consuetudines, quæ tamen minimè ad ius nostrum pertinent. Nam & aliquid, vt idem ait, ab eis Decemuiri acceperunt: id in XII. Tabul. relatum iuris scripti pars apud nos esse cœperit, *lib.4. c.21.*

Moribus pleraque non legibus constare scribit *M.Fabius lib.5.cap* 10. Hinc: Moribus constitutum ius, *l.31.& l. 32.D. de legib.§ ex non scripto. Institut. de iur.not. gent.& ciuil.* Vide Consuetudo.

More MAIORVM quod fit, rectè ac decenter fit. nam populus Roman. maiorum instituta atque exempla pro legibus ducebat *Cicero de legib.*11. Ergo adeò expectatæ leges, quæ genus illud optimum Reipubl. contineant, & si quæ fortè à me hodie rogabuntur, quæ non sint in nostra Republ. nec fuerint, tamen erant ferè in more maiorum, qui tum vt lex valebat. *Paulus leg.*11. *D. de iust & iur.* Vbicunque prætor salua maiestate imperij sui, saluóque more maiorum ius dicere constituit, is locus rectè ius appellatur. *Iulian.leg.5.D. de iurisd.* More maiorum ita comparatum est, vt is demum iurisdictionem mandare possit, qui eam suo iure, non alieno beneficio haberet. *Vlpianus leg.* 11. *D.de his qui not.infam.* Si talis sit maritus, quem more maiorum lugeri non oporteat, &c.

More maiorum puniri, quid sit explicat *Sueton.in Nerone.* his verbis Legítque se hostem à Senatu iudicatum, & quæri vt puniatur more maiorum interrogauítque quale esset id genus pœnæ, & cùm comperisset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, conterritus, duos pugiones quos secum extulerat, arripuit.

MORES honesto vocabulo Iurisc. coniugũ vitia, & minus honestas actiones appellant. *Vlpianus cap. Institut.* 6. Mores grauiores sunt, adulteria tantùm: leuiores, omnes reliqui. Maritus propter maiores mores, præsentem dotem reddit: propter minores, senum mensium die. Hinc morum nomine vel ob mores fieri retentio dicebatur, cum propter malos, & improbatos vxoris suæ mores, qui dissidij caussam præstitissent, maritus ex dote quid retinebat,

leg. *vnica.* §. *taceat.* C. *de rei vxor. act.* Vnde & de moribus actio. *l. vnica. Cod. quand. crimen. actio. leg. fin. Cod. de incest. nupt. leg.* 5. D. *de pact. dot.* Vide Iudicium de moribus.

MORGANATICA vulgò corruptè (*inquit Hotoman. in dictione verb. Feud.*) pro Morgengabe, quod Germanica vulgari lingua matutinum munus significat: à Morgen, quod est mane, & Gab, donum. Munus autem erat, quod sponsus die nuptiarum manè sponsam salutans, ei coram propinquis & amicis, ante nuptiale conuiuium donabat. *de quo mentio fit in lib. Feud.* 2. *titul.* 39. Latini munus nuptiale illud appellant. *Liuius libro.* 30. Hunc nuntium ac simul venenum ferens minister, cum ad Sophonisbam venisset: Accipio, inquit, nuptiale munus, nec ingratum: si nihil maius vir vxori præstare potuit. Hoc tamen nuntia, melius me morituram fuisse, si non in funere meo nupsissem. *Tacitus in lib. de morib. Germ.* videtur dotem appellare, dum sic scribit: Dotem non vxor marito, sed vxori maritus offert. Intersunt parentes & propinqui, ac munera probant. Morgengabe vocabulo vtitur Gregor. Turon. lib. 9. Tam in dote, quam in morgengabe hoc est, matutinali dono, ferunt est acquisisse. *Leg. Lango. titul.* 4. *& in Lomb. lib* 2. *titul* 4. Si quis Langobardus morgincap vxori suæ dari voluerit, quando eam sibi in coniugio sociauerit, ita decernimus: vt alia die ante parentes & amicos suos ostendat per scriptum cum testibus roboratum, & dicat: Quia ecce quod coniugi meo morgincap dedi. Morgengabe itaque idem est, quod Dotalitium quidam vocant alij Vitalia, alij Doarium, Græci ὑπόβολον, hoc est, vnde se tueri mulier mortuo marito possit: & quicquid nuptiali conuentione conceditur vxori, vel liberis nascituris ex eo matrimonio.

MORGANATICVM ius, *apud Albertum Argentin. in Chron.* Ioannes autem asserens dominium ad se spectare, tanquam matri suæ per Rodolphum regem olim morganatico iure donatum. Hoc etiam ius lex Salica comprobabat.

MORIONES sunt fatui, quos in delitiis Principum esse videmus, *l.* 4. §. *idem Pomponius.* D. *de ædil. edict.*

MORS propriè est σώματος καὶ ψυχῆς διάλυσις, *vt Gellius lib* 2. *cap* 8. *tradidit,* id est, *vt M. Cic.* 1. *Tusc. exponit,* discessus animæ à corpore.

Mors alia naturalis, dicitur, animæ scilicet à corpore discessus: alia ciuilis, hoc est, cùm iuris ciuilis ratione aliquis pro mortuo numeratur. Intereunt enim homines media & maxima capitis deminutione, æquè vt morte, *leg.* 64. §. *vltim.* D. *pro soc.* qua de caussa & aqua & igni interdicti, & Deportati mortuorum loco habentur, *leg.* 4. *D. de bon. libert. l.* 1. §. *vltim* D. *de cont. tab.* MORTIS tamen nomine, in re dubia, sola naturalis intelligitur, *leg.* 48. §. *vltim.* D. *de iur. fisc. l.* 121. §. *vlt.* D. *de verb. oblig. l.* 77. §. *hæreditatem.* D. *de leg.* 2.

Mortis caussa capio generis nomen est, quod omnes species complectitur, quibus quid propter alicuius mortem capitur: veluti hæreditatis, legati, fideicommissi, mortis caussa donationis. sed cum illarum quæque proprium nomen haberet, factum est, vt quæ speciale nomen non habet, ea scilicet, de qua nunc dicemus, communi nomine appellata sit *leg. mortis caussa.* 31. *D. de mor. causs. donat.* Est autem mortis caussa capio, acquisitio propter alterius mortem obueniens: vel cùm quid propter mortis alicuius caussam, sed non ex patrimonio ipsius accipitur: vt si moriens legauerit Titio fundum sub conditione, si dederit Gaio decem, eam pecuniam capit Gaius mortis caussa, non iure legati, vel fideicommissi, vel donationes mortis caussa: hæc enim peti possunt, mortis caussa captionis petitio non est. Vel cùm quid instituto hæredi vt adeat, aut non adeat, datur, quod à statulibero conditionis implendæ caussa capitur, vel à legatario, *l. qui pretio* 8. *l. si mulier.* 12. *l. mortis caussa.* 18. *l. mortis caussa.* 31. *in princ. &* §. 2. *l. inter. mortis.* 38. D. *eod.* quibus locis species enumeratæ omnes aliunde, quàm ex defuncti patrimonio proficiscuntur, hoc est extra donationis caussa mortis, & testamenti caussam: *vt l. Meuius.* 55. D. *de cond. & demonstr. l. si quis.* 8. D. *si quis omiss. causs. test. & l. id autem.* 76. *D. ad l. Falc.* vbi Mortis caussa capere, & Hæreditario iure capere opponuntur. Mortis autem caussa donatio à Capio,

ne hoc differt, quod illa semper à defuncto proficiscitur, hæc ab aliis: illa semper de patrimonio defuncti, hæc semper aliunde. Azonis autem definitio est hæc: Quod à defuncti liberalitate proficiscitur, nec vt debitum peti potest. sic enim legitur in eius summa *in tit. Cod. ad leg. Falc.* cùm apud Accurs. *l. si mortis. 5. C. ad leg. Falcid.* legatur cum negatione: Nō proficiscitur. Neutra autem satis idonea videtur: quia neque semper neque nunquam ex eius liberalitate proficiscitur: cùm interdum alter sine ipsius voluntate det: interdum autem ipse dari iubeat, & dandi conditionem imponat.

Mortis caussa stipulatio existimatur fieri, *vt Festus lib. 11. & Antistius Labeo tradit*, quæ ita fit, vt morte promissoris confirmetur, *vt in l. 34. D. de donat. caus. mor* aut (*vt quidam dixerunt*) cui stipulationi mors fuit caussa.

Mortis aut verberum terrore pecuniam alicui extorquere, *in fin l. 2. quod met. causs.*

Mors significatur etiam per illa verba, Si quid accidit filio meo, *l in vulgari. D. de verb. sig. l. Publica. D. depos.*

Mortem exequi, pro instituere actionem de parricidio perpetrato, *apud Pompon in l. 1. de accusat.*

MORI, est actus instantaneus, quia mox explicatur, vsque adeò vt nec moriendi tempus consideretur. Vnde cum testator dicit: Esto liber, cum moriar: intelligitur post mortem, *l. qui duos. §. 1. D. de manumiss. test.*

Moritur viuens, & viuit moriens, *l. qui duos § 1 de manumiss. test. l peculium. § fi. de leg. 2.* Ratio, nondum mortuus est qui moritur, ergo viuit, *arg. l. hæc verba ille, aut ille. de verb sig.*

Mortua res dicitur, qua quis locupletior non est, vel quæ amissa restitui non potest, eadem forma qua mortualis *leg. quod autem spectatur tempus l. si maritus. D de donat. int. vir & vxor l. properandum. C de iud l. 2 D. iudic. sol. l. 3. D. quæ in fraud. cred.* Plautus, & rem mortuam & rem occisam dixit pro fracta & perdita. Idem vocat Mortuaria, res inanes & nugatorias quæ Græci eodem sensu σκύβαλα.

Mortui qui nascuntur non videri vnquam natos. Pauli sententia receptum est: & ideò testamentum eorum prætertitione non rumpi certum est. Sed magis dubium de iis, qui tametsi viui nascuntur, secundum naturam tamen viuere non possunt: cuiusmodi habentur ante septimum mensem nati *per l. quod dicitur. D. de lib. & posthu.* & crebrius receptum est, non rumpere, quia abortiuorum nomine continentur, *l. vxoris. C. de post hæred.*

Morticinum, pro exangui, corrupto & per se mortuo: vocabulum sacræ scripturæ familiare. Vnde morticinam carnem dicimus animalium, quæ non sunt mactata, sed per se mortua. *Haloander in l. penultim. ad se translata. D. de via. pub. in fi* Sed neque rixari in itineribus, neque stercora proiicere, neque morticina aut pelles iactare permittant.

MORTIFERVM vulnus, Celsus scribit: Si alius mortifero vulnere percusserit, alius postea exanimauerit priorem quidem non teneri, quasi occiderit, sed quasi vulnerauerit, quia ex alio vulnere periit, &c.

MORTALITAS, pro morte & naturali fato, *apud Iustin. Instit. quib. mod testa. infir.* mortalitate præuentus. Sic *apud Suetonium in Claudio* reperitur: *& Triphoninus in l. pen. D. de vi & vi armat.* subtractos mortalitate seruos, dixit.

MOVERE, id est, agere, *leg. 4. C. de præp. sacr. cub.* Vt si medio tempore mouere distulerint. *Sic l. 3. C. de præscript. 30.* Nulli mouendi vlterius facultatem patere. *& in l. 3. C. de quadr. præscr.* Omnis motus, id est, omnis actio, πᾶσα κίνησις.

MOVEMVS controuersiam & agendo & resistendo, *l non solùm. §. si statu. D. de procur. iuncta gl.*

MOVENTIA, Vide Mobiles.

MOTVS *in l. 20. D. comm. diuid.* pro indignatione sumitur. Si is, *inquit Pompon.* cum quo fundum communem habes, ad delectum non respondit, & ob id motu iudicis villa diruta est, aut arbusta succisa sunt, &c. Alij pro motu iudicis, reponunt Magistratus imperio: sed perperam, *vt vult Cuiac. Obseru l. 13. C. 29.* Motus aliter sumitur. *l. ob carnem, 21. D. de testib.* Si testes, *inquit Arcadius*, eiusdē honestatis, & existimationis sint, & negotii qualitas ac iudicis motus cum his concurrit, sequenda sunt omnia testimonia. *Et paulò post*: Confirmabítque iudex motum animi sui ex argumentis & testimoniis, &c.

MOTV

MOTV PROPRIO ex certa sciētia de plenitudine potestatis. Lege, prægnantes clausulæ. Porrò docent interpretes, tantam vim habere Motus proprij clausulam, vt in contrarium nemo audiatur. Bal. nihil vnquam rectius dixit, quam hoc, quod hæ voces (motu proprio ex certa scientia) omnibus modis relegandæ essent ex curiis principū. Quanquam motus proprius principis aliquo modo colligi potest ex repetita eius concessione. *Arg. Nouell. vt nul iud. lit. hab. loc seru. §. præterea hoc quoque. & vide c. si motu proprio de præbend. in 6. & ibidem Archid. Geminianum, & alios pontificios.*

MOX significat paululum temporis, cuius diffinitionem non ex certis regulis, sed ex subiecta materia oportet metiri, *leg. si tibi habitationem D locat. & condu. l fructus esse constat. in princ. D. solut. mat.*

MVCOR, *l 4. §. pen. D. de pet. & com. rei vend.* lanuginem significat, quæ ex nimia vetustate vino accedit, aut quæ alio vitio contrahitur. *Collumel. lib. 12. cap. 43.* Ne situ penora mucorem contrahant.

MVLCTAM (*ait Festus lib. 11.*) Osce dici putant pœnam quandam. M. Varro ait pœnam esse, sed pecuniariam. Mulcta *Varroni lib. 4 ling. Latina* pecunia à magistratu dicta, vt exigi possit ob peccatum. Addit deinde, quo singulę dicuntur appellatæ esse multæ, quòd olim vinum dicebant multa. Itaque cùm in dolium, aut culeum vinum addunt rustici, prima vt nū addita, dicant etiam nunc multa. At idem 19. rerum humanarum, apud Gellium lib. 11. c 1. Vocabulum ipsum mulctæ non Latinum, sed Sabinū esse dicit: ídque ad suam memoriam mā sisse ait in lingua Samnitium, qui sunt á Sabinis orti. Sed turba Grammaticorum nouiti (addit ibidem Gellius) κατ' ἀντίφρασιν, vt quædam alia, ita hoc quoque dici tradiderunt. Sed vereor ne hoc superioribus Varronis dictis repugnet, nimis enim tenuis & λεπτολόγος est in illa etymologia Varro. Illud enim multa, quod veteres vsurparunt, cum plures culeos in vnum dolium indituri essent, significat numera ἐξηρίθμηται. Sic Plautus in Sticho: *Cum quo multas vna multaui miserias.* Pro eo Galli dicunt, *Emprun.* Mulcta est specialis peccati, cuius animaduersio hodie pecuniaria est, *sic Vlpianus l. aliud. 131. §. 1. D. de verb. sig* quam re Varroni & Festo consentit: qui & alibi de ratione mulctandi antiquis vsurpata: Ouibus duabus, inquit, mulctabantur apud antiquos in minoribus criminibus: in maioribus autem triginta bubus, nec vltra hunc numerum excedebat mulctatio. quæ, posteaquam ære signato vti ciuitas cœpit, pecoráque mulctaticia in curia corrumpebantur (vnde etiam Peculatus nomen vsurpari cœptum est) facta est æstimatio pecoralis mulctæ, & boues centenis assibus, oues denis æstimatæ. Inde suprema mulcta, id est, maxima, appellata tria millia æris. item vicessis minoribus delictis. *Idem ferè A. Gellius lib. 11. c. 1.* Veterem pecudibus mulctandi morem attigit M. Tullius in libris de Repub. his verbis: Mulctæque dictione, ouium & boum, sic legendum, non multa ditione.

Mulcta differt à pœna, quòd pœna quælibet coërcitio est, mulcta solius pecuniæ: quòd pœna à quocunque iudice infligi potest, cui criminis executio demandata sit: mulcta ab ordinariis tantummodò, iísque, qui pro tribunali sedent: quòd mulcta fisco datur, pœna etiam parti applicari potest: quòd mulcta infamiam non irrogat, pœna quandoq. irrogat. *Et Alciat. in l. aliud est fraus. de verb sig* quibus iunge quæ refert ipse *in l. pen. eod.* Labeonis sententiam, qui scripserat pœnam & mulctam idem esse, Paulus refellit, tres differentias adducens, quas tute in ead. *l.* videre poteris. Mulcta autem non antè debetur, quàm si aut non est prouocatum, aut prouocator victus est: nec aliter quam si is dixit, cui dicere licet, *l. aliud. 12. & l. si qua. 244. D. de ver. sig.*

Mulcta modica, quæ est sex solidorum aureorum, minorum est iudicum, *leg. 2. C. de sport. & l. eos. C. de modo mulct.*

Mulctam dicere, antiqui tum dicebāt, cum ad populum, & in comitio mulcta disceptanda irrogabatur: quod ipsi mulctam certare dicebant. *Liuius lib. 25.* Sp. & L. Caruilij, cùm rem inuiam infamémque cernerent, ducētū millium ęris mulctam Marco Posthumo dixerunt. Cuius certandæ cùm dies aduenisset, conciliúmque frequens plebis adesset, &c.

Cato lib.4.Originum,vt refert Gellius libr.11.ca.1. Mulctam facere dixit: Imperator, inquit noſter, ſi quis extra ordinem depugnatum iuit, ei mulctam facit. Poteſt autem videri conſulta elegantia vitaſſe verbum, cùm in caſtris & in exercitu mulcta fieret, non in comitio, nec ad populum diceretur.

Mulctam grauiſſimam, pro morte accipi, Alberic. indicauit: ſed, id minimè ex lege quam citat colligi poteſt. Præterea mulcta damnum famæ non irrogat, *vt Impp. cenſuerunt, C. de modo mulcta. l.1.* hæc autem iam planè petiit vltimo ſupplicio plectendis.

Mulctā irrogare, *Budæus inquit*, hodie forenſi noſtrorum vocabulo dicitur, cōcludere ad mulctam, & concluſiones mulctatitias aſſumere quod & pœnaliter intendere dici poteſt Latinè loquētibus.

Mulctam iudicare, dici poſſe ſcribit *Iac. Cuiac. Obſer. lib.11. cap.9.* Solùm enim ei mulctæ dictio eſt, qui iudicare poteſt, cuive iudicatio data eſt, id eſt, qui publicè iudicium exercet, *l.2 §. vlt. D. de iud. l. aliud eſt § vltim. D. de verb ſig. & ita leg. Sillana de ponderibus.* Eum quis volet magiſtratus mulctare, tantùm minore, patrisfamilias taxat liceto: Siue quis in ſacrum iudicare voluerit, liceto. Iudicari enim mulctam minorem, etiam in ſacrum poſſe ſignificat, id eſt, vt ſacro applicetur non ærario. Atque in hoc M. Tullij de legibus loco: Cùm magiſtratus iudicaſſit, irrogaſsítve, per populum mulctæ, pœnæ certatio eſto. iudicandi verbum ad mulctam, irrogandi ad pœnam, *idem Cuiac. referre vult.*

MVLIERES dicuntur omnes quæcunque ſexus fœminini ſunt, cuiuſcunque ſint ætatis *l. argumento. 25. §.2. D. de aur. & arg.* itaque mulieris appellatione virgo viripotens continetur, *l. mulieris. 13. D. de verb. ſign.* & mulieribus legatis etiam virgines debentur, *l. ſeruis. 81. D. de leg.3.* Conſuetudo tamen tulit, vt nuptæ mulieres: innuptæ virgines appellentur. Itaque *Cicer. Verrin.3.* Negocium, inquit, dat illis ſuis comitibus, vt videant & inueſtigent, quæ virgo ſit, aut mulier digna, quamobrem iſte Lampſaci diutius commoretur. *Et paulò poſt*: Eius eſſe filiam, quæ cū patre habitaret, propterea quòd virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine. Significat enim illam à viro ſuo diuertiſſe. Item aliquantò poſt: Qui lege ſua hæreditatem ademit nulli neque virgini, neque mulieri. Sanxit in poſterum, ne quis hæredem virginem, néve mulierem faceret. Hinc & mulier pro, vxor, *apud Scæuolam in l.83. §. 1. D. de legat. & fid. li. 32.* Semproniæ mulieri meæ reddi iubeo ab hæredibus, &c. De Græcis fōtibus deriuata locutio videtur.

Mulier iteratis nuptiis poteſt res donationis propter nuptias mariti immobiles poſſidere, illíſque vti, frui. Si vero mobiles ſint, aut mixtæ, habet electionem, vtrum reditus ex bonis, an ipſas res cum cautione de reſtituendo poſt mortem accipere maluerit. *Nouell. Ne mulier. qua nupt. ite. § aliud verò Conſt 2.*

Mulier, quæ ſecundum pactum non adfert dotem per ſe, vel per alium ea ſoluto matrimonio nihil lucratur ex donatione propter nuptias. Si autem aliquid attulerit, tunc quatenus dedit, eatenus accipiet lucrum, *ibid. § illud quoque dudum Conſt.2. & Nouell. vt in princ. & ſecund. dot. exactio. § ſed & illud quod. Conſt 91.*

Mulier ſubintroducto (*cuius ſit mentio diſt in 32. capi. Interdixit per omnia.*) quid ſit, diligenter explicat Rhenan. inſigni ſcholio, quod adiectum eſt *c.26. lib.7. Hiſto. Eccle.* quòd & Gloſſematarius ſileat, & Lexicon Suidæ vocabulum tantùm annotet.

Mulierum genus auariſſimum, *gl ſuper verbo donat. in l. ſed ſi ego. D. ad SC. Velleia.*

Mulieres ſuæ pudicitiæ memores, & operum quæ eis natura permiſit, arbitrium ſuſcipere, vel alio modo iudicium exercere non poſſunt, *l ſi. C de recept. arb.* Et hoc iuſtius eſt, quicquid diſtinguat *c. dilecti filij de arbit.*

Mulieres lanificæ an villæ iuſtrumēto contineantur, *vide Alphenum in l. villæ inſtrumento. D de fund. inſtr.*

MVLIERCVLA, & pro impudica & libidinoſa, & pro muliere deſtituta auxilio, inope ſcilicet, & imbecilli accipitur. Exemplum prioris ſignificatus habes *in l. penult. D. de ſeru corr.* Poſterioris *apud Cicer.*

MVLIEBRIA paſſum Prætor remoueſ à poſtulando, *l.1. D. de poſt.* Huic ſceleri, quòd non proficit ſcire, *Impp. in l cùm vir. C de adult.* gladium vltorem conſtituunt. Huius infandæ rei inuentum quidam in Orpheum referunt. Sūt

tamen

[t]amen qui exiſtiment, ad liberalem ma[gi]s honorem referendum, quo etiam So[c]rates adoleſcentes ingenioſos comple[x]us eſt.

MVLIEBRIA veſtimenta ſunt quæ matrisfamiliâs cauſſa præparata ſunt, quibus vir non facilè vti poteſt ſine vituperatione: veluti ſtolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mixtæ, plagulæ, penu[l]æ, *ait Vlpianus in l. veſtis. D. de auro. arg. mundi ornament.*

MVLORVM appellatione, etiam mulæ: quemadmodum appellatione ſeruorum, & ſeruæ plerunque continentur. Id autem eò venit, quòd ſemper ſexus maſculinus fœmininum continet, *ait Iulian. in l. qui duos mulos. de leg. 3 l. 38. D. de ædil. edict.*

Mulæ carruchariæ, *l. 38. §. quæſitum. D. de ædil. edict.*

Mulus clitellarius, qui fert onera. Clitellæ enim ſunt, quibus onera imponuntur, ſicut in equis ſellæ.

MVLIO, qui & mulius dicitur, qui mulos curabat, & agebat. *Bartol. in l. cum quæritur. §. ſeruus. de leg. 3.* hunc ſeruorum appellatione rectè comprehẽdit. Siquidem veteres ſolebant vel lecticis deuehi, vel curribus: inde ſerui iunctores dicti: quo genere lecticarij, agaſones, mulioneſque ſunt: *vide l. idem iuris. D. ad leg. Aqu.*

MVLSVM, potio eſt ex vino & melle concinnata. *Vlpia. de trit. & vin. leg. l. ſi quis.* Si mulſum, inquit, ſit factum, vini appellatione non continebitur. *Idem de rei vindic. l. idem.* Si ex melle meo, & vino tuum mulſum factum ſit. Græcis *οἰνόμελι & μελίκρατον, vt Pollux lib. 6. tradit.* Legimus autem, multos ſenectam longam mulſi tantùm intinctu toleraſſe, nec prĉterea cibo aliquo celebri, Pollionis Romuli exemplo, quem centeſimum annum excedentem, cùm interrogaret Auguſtus, quanam ratione maximè vigorem illum animi corporiſque cuſtodiſſet, reſpondit: Intus mulſo, foris oleo.

MVLTI quid cantur, *docet Bar. in l. prætor. D. vi bo. rapt.* An duo multi dici poſsint, *diſſerit Abb. in cap. ad nos de reb. eccle. non alien. vide §. fin. Inſti. de iur. perſ. iunct. gl.*

MVLTO POST, triennio alij, quinquennio alij claudunt. *Vide quæ not. in §. ſi multò. in l. ſi vnus. D. de arbit.*

MVLTITVDINEM cõſtituunt mille viri, *per l. 3 §. 1. D. de excuſ. tut. l. 1. §. fi. de teſta. milit.* Interdũ quòd turbationi plerunque obnoxia ſit, nec ſerena tranquilláque mente polleat, quaſi ad contemptum turba ſoleat appellari: rem ſignificatam nomine ipſo, *vt pulchrè dicit Inſulanicus Hunenus*, veriſsimè tuente, comprobantéque.

MVNDVS muliebris, eſt quo mulier mundior fit: *inquit Vlpian. l. 25. §. 4. D. de aur. argent.* Cato apud Liuium: Mũditiæ, ornatus & cultus fœminarum indicia ſunt: his gaudent & gloriantur. Hinc Mundum muliebrem appellarunt noſtri maiores. Sic *Varr. lib. ling. Lat. 4* Mun-Mundus muliebris, dictus à mundicia. Hinc enim maximè ſumitur, quòd eam deceat. Poſtea Ornatũ à Mundo diſtinguit. quod idẽ Iuriſconſulti faciunt. nam in mundo muliebri hæc numerãt, ſpeculum, vnguenta, vaſa vnguentaria, argentum balneare: non etiam ornamenta, veſtes, monilia, anulos, *l. 27. §. mundus. & l. 34. §. Titia. D. de aur. & argent.* Sic Paulus *lib. Sent. 3. c. 6.* Mũdo, inquit, muliebri legato ea cedũt, per quę mundior mulier, lautiórque efficitur velut ſpeculũ, conchæ, ſituli, item buxides, vnguenta, & vaſa in quibus ea ſunt. Ornamentis legatis ea cedũt, per quæ ornatior efficitur mulier: veluti anuli, catenę, reticuli, & cętera quibus collo, vel capite, vel manibus mulieres ornantur. *Sic Tertul. in li. De habitu muliebr.* Habitus, inquit, fœminę duplicẽ ſpeciem circũfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundũ muliebrem vocãt. Ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici. Iſte in auro, & argento, & gemmis, & veſtibus deputatur. ille in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis, quę oculos trahunt. Mundum neutro genere dixit Lucillius *apud Gell. lib. 4. c. 1.*

MVNDVM, in quod contractus ex ſcheda redigitur, *l. 16. C. de fid. inſtr. χάρτην καθαρὸν* Iuſtin. appellat *Nouel. 44.*

MVNEM ſignificare certum eſt officioſum. vnde è contrario Immunis dicitur, qui nullo fungitur officio: *inquit Feſtus.*

MVNEM rem, *l. fraudati. D. de publ. & vect.* exponunt quidam, rem obligatam fiſco, contra Baſilicorum interpretationem. nam Munem rem vertunt τὸ

κοινὸν πρᾶγμα, *vt testatur Cuiacius Obseruation. libr. 9. cap. 24.* Hinc & Municare dixere Latini, pro Communicare, *auctore Festo*, & Mentum pro Commento.

MVNIMENTA probationes & instrumenta, quæ caussam muniunt *glos. ff. in cap. quamuis de elect. 6.*

Munimētum, omne quo quis instruitur & munitur, *cap eum qui de probat. Archid. in d. cap. quamuis.*

MVNVS tribus modis dicitur: vno donum, & inde munera dici dari, mittíve: altero onus, quod cùm remittatur, vacationem militiæ munerísque præstat, inde immunitatem appellari. tertiò officium, vnde munera militaria, & quosdam milites munificos vocari: igitur municipes dici, quòd munera ciuilia capiāt. *Paulus l. 18. de verb. signific.*

Munus, *inquit Vlpianus*, propriè est, quod necessariò obimus, lege, more, imperióve eius qui iubendi habet potestatem. Dona autem propriè sunt, quæ nulla necessitate iuris, officij, sed sponte præstantur. quæ si non præstentur, nulla reprehensio est: & si præstentur, plerunque laus inest. sed in summa in hoc ventum est, vt non quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur, *l. 214. D. de verb.* Sic Munus à dono separatur, *l. 6. ff. de offic. Proconf. l. 18 de offic. præsi.*

Munus, spectaculum gladiatorum *Cicero Varroni*: Et si munus flagitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus. *Paul. l. 122. ff. de leg. & fid. lib. 30.* Ciuitatibus ad honorem legari potest, puta, quod ad munus edendum, venationémve, ludos scenicos, ludos Circenses relictum fuerit. Quibus verbis Paulus ludorū genera manifestò distinguit *Marcellus l. 36. D de cond & demonstr.* Viuo Mæuio Seius Consul designatus est, & munus edidit. *Paul. l. 49. in fi. ff. de leg & fid.* Si testator dari quid iussisset, aut opus fieri, aut munus dari: pro portione sua, &c. Quibus omnibus ex locis apparet, Munus generale nomē esse, quo genera omnia ludorum complectuntur, tametsi Lactantius *lib. de vero cultu 6. capit. 20.* scribat Muneris nomine propriè venationes intelligi. nam *Cicero de offic. 2.* ita scribit: Crassus functus est Ædilitio maximo munere. non enim tolàm, vt opinor venationem Crassus præbuit. Quinetiam *Paul. in d. l. 22.* apertissimè munus à venatione distinguit. Seneca autem *lib. De benefic. 1.* & gladiatores & venationes eo verbo comprehendit. Nemo, *inquit*, tam stultus est, vt monendus sit, ne cui gladiatores aut venationē iam munere edito mittat. Suetonius autem *in Nerone Vespasiano, Domitiano & alibi persæpè*, munus perspicuè dixit, cùm de gladiatorib. sentiret. Hinc MVNERARII *apud Senecam lib. Declam. 4.* qui eiusmodi munera populo exhibebant. Quod, *inquit*, Munerarij solent facere ad expectationem populi detinendam, noua paria per omnes dies dispēsant, vt sit quod populum & delectet, & reuocet: hoc ego facio, &c.

Munus personale, *inquit Hermogenianus*, illud est, quod corporibus, labore, cum solicitudine animi ac vigilantia solemniter extitit: patrimonij verò, in quo sumptus maximè postulatur, *l. 1. D. de mun. & honor.*

Munus, *inquit Callistratus*, aut publicū, aut priuatum est. publicum munus dicitur, quod in administranda republica cum sumptu sine titulo dignitatis subimus, *l. 14. D. de munerib.*

Munus & Donum, *inquit Cornelius Fronto*, sic differunt, Munus est, quod amicus vel cliens vel libertus officij caussa mittunt, vel munus gladiatorium Donum, quod dijs datur. Inde vbi dona ponuntur, Donarium appellatur. Possent & illa nihilominus Dona dici, quæ donant pauperibus diuites vel potentes. Illud quoque Donum putandum est, quod militibus donatur in castris.

Munus in officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos vniuersósque ciues, rémque eorum imperio magistratus extraordinario peruenit, *Pomp. l. 139. de verb. signif.* Priuati hominis dixit, quòd munus obeatur sine vllo honoris dignitatísve gradu, nec honorem gerenti indicatur, *l. honorem. D. de mun & hono.* Imperio autem magistratus extraordinario, quod extra ordinem iure suæ potestatis id magistratus iniungat, aliàs ex lege aut more, aliàs præter morem: id est, aliàs ordinarium, aliàs extraordinarium: rursúsque aliàs patrimonio cū sumptu vel periculo, aliàs personæ solo ministerio sine sumptu. Ad hæc patrimoniale vel possessionibus, vel perso-

personis, hoc solis municipibus vel incolis: illud etiam possessoribus, qui nec ciues sunt, nec incolæ. est & mistum tam patrimonij quàm personæ. *Hermogen. in l.1.D de muneribus & honor.*

Munera, sunt præcurationes quædam Reip. quæ sine imperio potestatéve alicui mandantur: quarum aliæ industria & opera, aliæ sumptibus faciendis administrantur, aliæ communiter. *vide l.1. & vlt.D.de muner. & honor.*

Munera ciuilia, *inquit Arcadius*, aut personalia sunt, quædam patrimoniorum dicuntur, alia mixta. Personalia sunt, quæ animi prouisione & corporalis laboris intentione sine aliquo gerentis detrimento perpetrantur, veluti tutela, vel cura. Patrimoniorum sunt munera, quæ sumptibus patrimonij, & damnis administrantis expediuntur, *l. 18.D. mun. & honor.*

Munera SOLEMNIA, *in l.cùm plures.§.cum tutor.* D. *de admin.tutor.* videntur esse, *secundum Varronis, Festi & Seruij interpretationem* anniuersaria, eáque munera quæ quotannis more recepto sibi inuicem cognati natali cuiusque die mittebant. De quib. Mart. lib.9. Epigram. *Chara claret solemne tibi cognatio munus.* Et alio loco: *Luce propinquorum qua plurima mittitur ales, Dum stella turdos dum tibi Flacce paro.* Tertul. *in libr. de Idolol.* Etiam strenæ captandæ, & septimontium, & bruma, & charæ cognationis honoraria exigenda omnia. Atque hoc nomine à Martiale Clytus quidam notatur, qui sæpius vno in anno natalem suũ munera à cognatis, amicísque captans, celebrabat. Sed & notum est Saturnaliũ feriis muneribus sese Romanos inuitasse, *ex Macrobio lib. 1.c.7. & Martiale lib. 4.7.& 10. Epigram. Vide Brisson. Antiq. lib.4.c 3.*

Munus dari, *apud Paulum in l. mortuo. §.si. de leg. 2.* non simpliciter de qualibet largitione, sed de gladiatorio intelligi debere, pulchrè declarat *Alciat. in Pareug.*

Munera pro oneribus hæreditariis, *l. 33. D.de leg.* Sic munus collationis, *l.54. ad SC.Treb.*D. Munus Falcidiæ, *l.77 § si pars de leg.2.*

MVNERARII, pro munus gerere ac sustinere *Vlpia.l.1.§.* D. *de vocat.& excus.* Qui in fraudem ordinis in honoribus gerendis, cùm inter eos, ad primos honores creari possint, qui in ciuitate munerabantur, euitandorum maiorum onerum gratia.&c.

MVNERARII, vide Munus, spectaculum gladiat.

MVNICEPS, *vt ait Ælius Gallus*, qui in municipio liber natus est. Item municipes erant, qui ex alijs ciuitatibus Romam venissent, quibus non licebat magistratum capere, sed tantùm muneris partem. At Seruij filius aiebat initio fuisse qui ea conditione ciues Ro. fuissent, vt semper Remp. separatim à pop. Rom. haberent, Comanos videlicet, Acerranos, Atellanos, qui æquè ciues Ro. erant, & in legione merebant, sed dignitates non capiebant. *Hæc Festus.*

Municeps, *inquit Gell. lib. 16. c. 13.* ciues sunt Romani ex municipiis, suo iure & legibus suis vtentes, muneris tantùm cum pop. Ro. honorarij participes: à quo munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neque vlla pop.Rom. lege astricti: cùm nunquam pop.Ro. eorum fundus factus esset. Primos autem municeps sine suffragij iure, Cærites esse factos dicit. Apellus autem annotauit, municeps olim dictos muneris participes, qui recepti in ciuitatem, cum aliis munera facerent. Sed nunc abusiuè municipes, suos cuiusque ciuitatis ciues appellari, vtpote Campano, Puteolanos, *l.1.ad municipal.* Municipem autem, *vt ait Vlpian.ibid.* aut natiuitas facit, aut manumissio, aut adoptio seu allectio. Patris autem, non matris municipium liberi sequuntur: nisi fortè priuilegio aliquo materna origo censeatur.

Municipes intelligendi sunt & hi, qui in eodem municipio nati sunt *l. municipes D.ad municipal.*

MVNICIPIVM, *vt scribit Festus*, genus hominum, qui cùm Romam venissent, participes tamen erant omnium rerum ad munus fungendum vnà cum Romanis ciuibus, præter quàm de suffragio ferendo, aut magistratu capiendo, sicut fuerunt quondam Fondani, Formiani, Cumani, Acertani, Lanuuini, Tusculani, qui post aliquot annos ciues Rom. effecti sunt. Alio modo, cùm id genus hominum definitur, quorum ciuitas vniuersa in ciuitatem Roman. venerunt:

vt Arcini, Cærites, Anagnini. Tertiò definitur, cùm id genus hominum, qui ad ciuitatem Rom. ita venerunt, sic vt municipia essent sua cuiusque ciuitatis & coloniæ: vt Tiburtes, Prænestini, Pisani, Arpinates, Nolani, Bononienses, Placentini, Nepesini, Sutrini, Lucrenses. Quod autem suprà ait, magistratu capiẽdo, ad magistratuum designationem produici, vt ex ciuibus deligantur ex sua cuiusque ciuitate. A coloniis autem hoc differunt, *vt scribit Gell. lib.16.c.13.* quòd coloniæ non veniant extrinsecus in ciuitatem, nec suis radicibus innitantur: sed ex ciuitate quasi propagatæ sint, & iura institutáque pop. Ro. non sui arbitrij habent.

MVNICIPALE ius, dicitur priuatum ius vniuscuiusque ciuitatis. Municipalia magisteria vocantur administrationes officia sui municipij.

Municipalis lex propria cuiusque municipij, *l.3.§.planè, D.quod vt aut clam l. 3.§.diuus.D.de sepulc.violat.*

ad Municipalem, *tit.1. D lib.50.de municip.l.vt vult. Cuiac. Obser.libr.9.c.37.* intelligi non debet, vt ferè omnes existimant.est enim is tit.de municip.& de incolis: & rectè scripsit Iustin. *in l.2. C. de vet. iur. enucl.* Ad municipales, non Ad municipalem. Basil ca

Municipales magistratus ciuitatum Decuriones dicuntur, qui vnum ordinem referentes sic administrant, vt vnius hominis vicem sustineant, *l.magistratus. D. ad municipal. Et C. de magistra. municip.* Sunt autem administrationes Reipublicæ cum dignitatis gradu, sine sumptu, hoc est, sine erogatione seu collatione in publicum contingentes, *l. honor. D de muneribus.& honor.* Ideóque honores quoque dicuntur.

MVNIFICES dicuntur, qui munera faciunt, *Festo.* Vnde milites dicebantur munifices, qui non vacabant, sed munus Principi faciebant. *vide l.18.D.de verb.sign.* Contrà beneficiarij nuncupabantur, qui vacabant muneris officio. Sicut ergo municeps in Repub. ita munifex in militia nominari solebat. Hinc Munificium, vel Munificum, quod muneribus obnoxium est, *l 4.§.1. D.de publica.l.31. C. Th.de annon.& trib l.9.l.11.de indul.deb.in eod.*

MVSCVLARII aquæ ductus, *in l. decernimus. de aquæduct. C. lib.11.* vide Minusculatij.

MVRA, pro myrtha, *apud Pomponium in l.21.§.1. D.de aur.& arg.* item vt μύῤῥα Ionicè pro μύῤῥα. Pomponius recenset inter ea vnguenta, quæ valetudinis caussa parata sunt. Ergo significat vnguentum ex eo liquore confectum, qui ex myrrhæ arboris cortice inciso defluit, qui etiam Myrtha vocatur, *vt auctor est Plin. libr.12 c.15.& 16.*

MVRRHA, lapillus splendidus, & in pretio habitus. Hinc

MVRRINA vasa, *l 3.D.de sup.lega.* quæ in gemmis esse negantur, licet perlucida sint: rectè, quia nec crystallina, vtraque, sicut vitrea, fragilia. *Plinius lib. 33.* Murrhina & crystallina ex eadem tellure effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. At Propertius videtur existimasse Murrhina fuisse fictilia, cùm in Parthorum caminis coqui ea scribat, lib. 4. eleg.5.

Seu quæ palmifera mittunt venalia Thebæ:
Murrheáque in Parthis pocula cocta focis.

De his Seneca *lib. 7. de Benefic.c. 9.* Capitol. *in M. Antonini. Philosopho.* Dicuntur Murrhea vasa, *l.11. D.de supel.leg.*

MVREX, *l.3. C.de vestib.holober.libr. 11.l.9 C.Th.de murileg.* conchæ genus, ex cuius cruore infici, ac tingi vestes solebant, *Plinio l.9.c.25.*

MVRILEGVLI, *in rub.C.de murileg: li.11.* dicuntur, qui legunt murices, pisces, qui in mediis faucibus habent purpuræ florem, tingendis expeditum vestibus. Alio nomine appellantur in iure Conchylio leguli, siue conchyliorum piscatores. Huic autem muneri originis & conditionis iure addicebantur, adeò vt non possent ad dignitatem vllam vel militiam aspirare: vel, si ad eam aspirauissent, reuocabantur, redditis bonis, si qua eiusdem originis & conditionis homines aliquo titulo possiderent. Quod si ea exteri possedissent, maluisséntque eidem conditioni se subiicere, quàm ea bona restituere, audiebantur, ita vt in futurum essent murileguli, & in præteritum reliqua publico canonis fisco persoluerent.

MYSSARII, *l.1. C.de excus.artif.li. 10.* qui & Musiuarij, Græcis μυσσάριοι καὶ μουσιάριοι

μούσωσις, sunt ij, qui musea seu ἐμβλήματα conficiunt, id est, ea, *inquit Sipontinus* quæ in ædificiis ex paucibus dependentia fiunt, ad imaginem specus arte reddendam, vulgò Museaca dicta: quorum meminit Plin. *libr.36.c.21.* Spartianus *in Pescennio Nigro* Musiua vocat: Hunc, inquit, in Commodianis hortis in porticu curua, pictum de musiuo inter Commodi amicissimos videmus sacra Isidis ferentem. Cuiacius testatur in vet. libris Musinarij legi, & ita scribendum contendit apud Firmicum *in fin c. 4 lib. 2.* Aut inauratores, aut musinarios.

MVTARE caussam possessionis tunc dicitur quis, quando id, quod possidet precario, vult iam possidere pro donato. Ista mutatio non est recepta, *teste Zasio in l. quod meo. D. de acq. poss.*

Mutare statum, pro perdere, amittere, *in §. Pomponius ait l si ex caussa. D.de minor.*

Mutari actio propriè dicitur, cùm vetere omissa, alia proponitur. Regulariter autem permittitur ante litis contestationem, exceptis casibus, qui ab interpretibus recenientur, *qua de re vide l. edita.* C *de edend. & ibi Bar. Bald. Paul. Cast. Salic. Alciatum.*

MVTATIO modica, vel verbi, vel particulæ, statum & veritatem orationis demutat, *l ea tamen. de leg. 3. l. si in emptionem. §. pen. sub. fi. l. cùm ab eo. de contrah. empt. l. 3. de in diem addict. l. si quis à filio. vers. Sed si ita. de leg. 1. cum simil.* Itaque quod non mutatur, stare permittendum est, *l sancimus. C. de testam l. præcipimus. sub fi. & ibi gl. in verb intelligant. C. de appel. & consult.*

Mutatio ciuitatis fit tribus modis, *vt ex Ciceronis oratione pro Balbo intelligitur:* Dicatione, id est, destinatione, cùm quis in aliam ciuitatem voluntate ascitus est. Calamitate, hoc est, damnatione, qua in significatione sæpè idem vtitur, sicut & incolumes appellat eos, qui nondum damnati aut absoluti sunt. Præterea postliminio, vt scilicet ciuis permaneret, qui animum redeundi habuisset. *Vide Sylueum interpretem, & Budæum in adnot.*

MVTABILE quid sit, & quomodo accipitur, *Bart. differit in l. naturaliter. §. Apium. D. de acquir. rer. dom.*

MVTITARE, in vetere decreto Senatus, *quod refert Gell lib.2.c.24.* significat mutua inter se conuiuia agitare. Quo verbo idem auctor vsus est *lib.8. c.2.*

MVTIANA cautio, vide Cautio Mutiana.

MVTVATIO, sumptio mutuæ pecuniæ, *Cicero pro Flacco* Cùm multos minutis mutationibus fraudauisset. Et sic in S.C Vell. *apud Vlpianum l.1. D. ad S. C. Vell.* Quod ad fideiussiones & mutuationes pro aliis, quibus intercessetint fœminæ, pertinet. Sic enim legendum esse in Obseruationibus suis iam pridem docuit Hotom. non autem MVTVI DONATIONES. Prohibet enim S.C. ne mulieres pro aliis mutuam pecuniam accipiant: non autem vt ne dent.

MVTVVM appellatum est, vt volunt Iurisconsulti, ab eo, quod de meo tuum fit, *l.2. §.2 D. de rebus cred.* quod & Nonius Marcellus sequi videtur: Honestius, inquit, mutuum est, quod sub amico affectu fiat meum tuum, vsu temporis necessarij. Mutuum autem, vt volunt quidam, vel mutui datio dicitur quasi vicissitudinaria commutatio & functio rerum in eodem genere. Mutuum enim propriè dicitur, quasi vicissitudinarium: ideóque adiicitur, DATIO. At mutuum definit *Cuiacius Obserua. lib.11. c.36.* Creditum quantitatis datæ ea lege, vt eadem ipsa quantitatis reddatur in genere, non in specie eadem. Huius definitionis rationem & explicationem vide plenissimè loco præcitato. *Addit idem* Mutui nomen à mutatione formam habere, quòd mutetur hoc genere pecunia cum pecunia, dum par quantitas accipitur & redditur, quódque consistat in his rebus, quæ facilè mutationem & promiscuum vsum recipiunt: nec existimat à nomine Siculo μοῖτον deductum, *vt vult Varro lib. 4. ling. Lat.* quod Siculi Roma oriundi, mutui nomen inde potius tulerint, quàm ab illis Latini. Cicero *in quadam episto. ad Q. Metellum*, ad hanc Cuiacij definitionem alludit his verbis: Quod autem ita scribis, Pro mutuo inter nos animo: quid tu existimes esse in anima mutuum, nescio. equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur & redditur.

Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, mensura, numeróve consistũt,

quòd earum datione, in creditum possumus ire. Eiúsque forma in eo residet, vt numeri ad numerum, mensuræ ad mensuram, ponderis ad pondus solutio explicetur: quæ & formalis in mutuo qualitas nominari potest, *teste Zasio in Intellectibus*. In creditum autem ire, dixit, pro mutuum contrahere, sicut & in debitũ ire, *l. quòd si ab initio. D. de rebus credit.* Quanquam & ex alio contractu in creditum abire dicit, *in l. procuratoris. §. sed etsi. D. de tributor. actio.*

Mutuum damus, recepturi non eandem speciem, quam dedimus (alioquin commodatum erit, aut depositum) sed idem genus. Nam si aliud genus, veluti si pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum *Paulus in l. mutuum. si cert. pet. & alibi. & Gaius lib. 2 tit. 9.*

Mutuum facere, & proprium facere, apud Plautum in Curculione opponuntur. *Ego autem cum illa facere nolo mutuum.* PA. *Quid ita?* PH. *Quia proprium facio.* Parum illi videtur mutuum facere, quòd in mutuo ius nostrum remanet: proprium facit, vt iam alieni iuris id sit, & totum ad alium transeat dominium. Mutuum etiam accipitur pro mutuo, *in l. fin. C. de fru. vrb. Constantin. lib.* 11. quod interpretes βασιλικῶν, vertunt προχρείαν σιτωνίας. & vide infrà Promutuum.

Mutuam pecuniam, per anticipationẽ seu prolepsin dicimus, quæ adhuc mutuo data non est, sed ea destinatione habetur, vt mutuetur, *l. malum nauis. §. vidua. D. de verbor signi.*

Mutuæ petitiones, *l.* 38. D. *manda. l. 1. C. rerum amo. Tertul. lib. 2. aduers. Marcionem.* Sic Mutuæ actiones, *Quintilianus Declamat* 355.

MVTVS propriè qui eloqui nihil potest, non qui tardè loquitur. *Inst quibus non est permiss. fac test. §. item surdus l. discretis. C qui testam. fac. pos.* Interpretes obseruarunt, quòd mutus, infans, absens quandoque æquiparantur, *l. seruo inuito. §. si pupillo.* D. *ad Trebel.*

MYA, genus conchæ circa Bosphorum Thracium, vt ait Massarius.

MYOPS, μύωψ, Luscitiosus: *vt ait Gellius, lib. 4. c. 2. Vlpian. l. 10. §. 3.* D. *de ædil edict.* De myope quæritur, an sanus esset. & puro eum redhiberi posse. Aristot. in Proble. sect. 31. μυωπάζειν δὲ λέγονται, οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες· τὰ δὲ ἐξ ἀποστάσεως οὐχ ὁρῶντες. ἐναντία δ[è] πάσχουσιν οἱ γέροντες τοῖς μυωπάζουσιν. τ[ὰ] γὰρ ἐγγὺς μὴ ὁρῶντες, τὰ πόρρωθεν βλέπουσι[ν]. Luscitiosi, inquit appellantur, qui natu[ra] quæ propè sunt cernunt: quæ verò procul non vident. Senes verò contrà a[t] luscitiosi affecti sunt: nam quæ proxima sunt, non videntes, quæ procul sunt, perspiciunt.

MYROBRECARII, vnguentorũ venditores. Alciat. *l. 1. C. de excus artif* eo nomine appellari scribit eos, qui capillos delibutos gerunt.

MYROPOLÆ Græcis, qui nobis Vnguentarij dicuntur, effœminãdorum animorum artifices, quos vrbe expulsos à Lacedæmoniis, auctor est Seneca, *Natu. quæst. libr.* 4.

MYSTERIA, sacra, initia, *in l. nullus. C. de sum trin.* Hinc

MYSTÆ initiati sacris, *vide A. Alciatum, d. l. nullus.*

MYRIADES, *l. 2. C. de veter. iur. enucle.* quod vulgò *vn million.*

N

. L. his notulis significabatur probationes, & argumenta satis apta non esse ad condemnandum, id est, non liquere: quod pluribus in Prioribus Annot. indicat G. Budæus ex Gellio, *li.* 14. *cap. 2. ad fi.* cuiusmodi inter locutionis adhuc vestigia supersunt, *in l. Pomponius.* D. *de re iud, & l. 17. §. fi. D. de arbi. & apud Senecam, lib 8. Epist.*

N. Literam inter E & S, ponebant veteres, vt mollius proferrent: *auctor est Ant. August lib. 2. cap. 6 Emend.* vt in dictione quotiens, & vicensimus, trigensimus, & quadragensimus perpetuò in Pand Flor.

Νάκος Suidæ, ἔντερχον δέρμα, seu δέρμα προβάτου.

NAM, & ἀπολογικὴ, & inceptiua, idẽ significans quod planè *l. 1. § fi. D. de rerum diuis. l. 85. §. sacram.* D. *de verbor. obligat l. l. 10. C. si cert.* Nam *in l omnes. 4. C de anno. & tribut.* accipitur παρασιωπητικῶς, id est, sub continuatè In *l. inter stipulantem.* 85. §. *sa-*

85.§.*sacram.D.de verb.obliga. & in l.Stichum.9.§.vsumfructum.D.de solu.* accipitur pro ſed.

NANCISCI, non eſt ſimpliciter acquirere, ſed (*vt Donatus Hecyram Terentianam adnotauit*) nanciſci propriè dicitur, qui paratus ad tenendum, antequã poſsit reperire quod teneat, ſtatim quod occurrerit, prehendit. In iure noſtro pro conſequi ponitur. *Vide Alex. Neapol. c.21.Gen.dier.lib.1.*

NARBONENSIS prouinciæ, quæ etiamnũ Prouinciæ nomen retinet, & olim Germanici iuris fuit, meminit, *Iuriſconſ.in l.2.de ori.iur.* Vadianus *in Epitome orbis*, illuſtres recenſet eius vrbes. Quo titulo nunc à Gallis teneatur, ex ſcriptoribus patet.

NARDVM, *Pomponius in l.21.§.1.D. de aur.argent.* numerat inter ea vnguenta, quę valetudinis cauſſa parata ſunt. Ex nardo igitur confectum vnguentum ſignificat, quod *Plinius lib.13 c.1.* Nardinũ appellat: ſed PVRVM addidit, vt ab illo Pliniano diſtingueret, quod aliis per mixtis cõſtat, & voluptatis ac ſuauitatis cauſſa tãtummodò paratur. tametſi hoc quoque puro elegantiores vngi mulieres ſuauitatis tantùm cauſſa ſubiungat: quod etiam Tibullus libro ſecundo, Eleg.2. perſpicuè ſignificat, *Illius puro diſtillent tempora nardo.* Purum autem nardum Græci πιστικὸν mea quidem ſententia, vocant, id eſt, ἄδολον καὶ μετὰ πίστεως κατασκευασθεῖσαν, *vt Marcellus lib.de medicamentis, & Theophylactus exponunt.* Gloſſæ vet. Nardum piſticum, ſiue balſamum, ſine impoſtura. Nec dubitandum, quin nardum piſticum in Euangelio ſic oporteat interpretari. πιστικὸς enim verbum, ἀπὸ τῆς πίστεως deriuatur: vnde & pro eo ſumitur, cuius fidei committitur nauis cura: vel etiam gregis, *apud Alex. Angelum.* Vide Πιστικός.

NARDOSTACHYS, *in l.fina.§. ſpecies.D.de pub.* id eſt, ſpica nardi.

NATALIBVS reſtitui dicebãtur liberti, qui beneficio Principis ingenuitatis ius, ac dignitatem adipiſcebantur. Natalia enim ſunt, ius libertatis, quod natura principiò generi humano æquabiliter tribuit, vt alter alterius ne pareret imperio: *quemadmodũ docet Marcian. l.2. D. de natal.reſtit.* Plin.ad Traianum: Poſtulãtibus quibuſdã, vt de agnoſcẽdis liberis reſtituendíſque natalibus, ſecundum epiſtolam Domitiani, ſcriptam Minutio Ruffo, & ſecundum exempla Proconſulum ipſa cognoſcerem, reſpexi ad S C. pertinens ad genera cauſſarum. Qui ergo natalibus reſtituti erãt, eo loco habebantur, quaſi ſerui nunquam fuiſſent, *l.3.D.de bon.lib.l.4. D.de iur.aur.anul.* Ideóque iuris plus habent, quàm quibus ius aureorum anulorum datur: quia ab horũ ſucceſsione patroni non excluduntur, *l.5.de iur.aur.an.* ab illorum verò excluduntur, *l.2.de nat.reſtit.*

NATORVM appellatio, *inquit Modeſtinus*, ad nepotes extenditur, Bulgaro, vt veriſimile eſt interprete, *teſte Alciat.* Sed an quod de natorum appellatione Modeſtinus dixit, *in l.ἡ τῶν τέκνων. de verb.ſign.* locũ ſibi vẽdicet, etiam cùm de prognatis, ſeu progenitis fit mentio. Et horum appellatione propriè nepotes cõtineri, Alciatus magis credit. Præpoſitio enim hoc inducere videtur. Sicut etiam pronurum, pronepotem, proſocerum dicimus. Nam & progenitores pro quibuſcunque aſcendentibus accipiuntur.

Natum dicitur de rebus repentinis, *auctor Donatus.* Id autem occupantis fit, vt de nata Inſula cenſuit *Imper. Inſtit.de rer.diuiſ.§.inſula.*

NATI accipiuntur etiam ij, qui execto ventre editi ſunt: quin etſi non integrum animal editum ſit, cum ſpiritu tamen, natum dicimus, *l.quod dicitur 12. D.de liber.& poſthumis.* præterea qui ſtatim, poſteaquam editi fuerunt, mortui ſunt, nati dicuntur, *l.3.C.de poſthum. hæredi.* at qui mortui, aut monſtroſi aut prodigioſi editi ſunt, pro natis non habentur, *d.l.3. & l. qui mortui. 129. D.de verbo.ſignifi.* Natum tamen ab eo, qui ex ſecto matris ventre extractus eſt diſtingui videmus *in l. 6. §.ſecundo. D. de inoffic.teſtament.l.23.§.ex omnibus. D.de publician.*

NATI, liberi: vt apud Terẽtium per ſæpè, Iuriſc. tamen ad eos, qui ex ancillis naſcuntur, vocem hanc cũtraxerunt. *Imp.§.17.De leg.* Si quis ancillas cum ſuis natis legauerit, etiamſi ancillæ mortuæ fuerint, &c.

NATVRAM definit B.Aug.lib.2. de moribus Manic. nihil aliud eſſe quàm id, quo in vnoquoque genere intelligi-

tur aliquid esse. Vnde natura vim, conditionem, qualitatem cuique rei inditam, innatam, attributam significat. Sic Natura agrorum, *l.1.§.fin. D.de aqu.plu. arc.* Natura rerum, qua quæque res consistunt, *l.38.D.si cert.pet.l.15. D.de stat.ho.* Natura φύσις dicta est ab eo, quòd aliquid nasci faciat, cuius proprietatem caussamque non inuenimus, præterquàm quòd ita natura comparatum sit.

Natura prima est caussa, à qua omnes omnium caussæ producuntur. Vnde summa naturæ significatio accipitur pro Deo ipso creatore cœli & terræ. *§.in pecudum. Institu. de rerum diuisio. Et de iur. natu.gent.& ciuil.* Inde Florentinus dixit grauiter: Naturam constituisse inter nos cognationem quandam, *in l.3.D.de iusti. & iur. Paulus in l. sed etsi restituitur. §.fin. D.de iudic.* Nec rerum naturam, ait, intuendam, in qua omnia certa essent, cùm futura vtique fierent: sed nostram inscientiam aspici debere.

Naturæ autem inferiores significationes, subiectæ materiæ accommodantur. Nam aliàs denotat rationem honesti, à Deo hominibus inditam ad imaginem sui vnde dicitur naturalis æquitas, quam secundum constãtem ac perpetuam voluntatem sequitur Magistratus, *l.1.D.de minor. Instit.de rer.diuis. §.singulorum.* Aliàs inclinationem affectuum humanorum vitiosam, & Adæ lapsu corruptam, *l. item si vnus.§.principaliter. D.de recept.arbit.ibi*: Propter naturalem hominum ad dissentiendum facilitatem. Et Iustini *in l.2.in princip. C. quando & quibus quar. pars debet.* verisimè dicit: Naturale quippe vitium est negligi, quod communiter possidetur. Aliàs vim genuinam omnibus animantibus inditam, *vt tractatur in §. Apium quoque & sequ. Institut.de rer diuisio.* Aliàs denique natura significat conditionem seu qualitatem omnium rerum corporalium & incorporalium, ex primordiis inhærentem Vnde naturaliter loci vitium dicitur, *in l.fluminum.in princ. D.de damn.infect.* Ex natura rerum, *in l. 4. D. de præscrip t.verb.*

Natura hominis ex Adæ lapsu adeo corrupta fuit, vt vix igniculi remanerẽt, ex quibus tam magnifica diuini & naturalis iuris bonitas agnosci posset. Obscurata enim fuit ratio naturalis, & extenuata per inobedientiam primi illius parentis, & imposturam Satanæ. Et cùm ratio dominari debeat, ac secũdum formam honestatis voluntatem manuducere: contrarium euenit, vincitque frequenter carnalis voluntas prona ad malum. Vnde fit, quòd Iurisconsult sæpe Naturam hominum pro corruptela tali accipiunt, vt paulò antè diximus.

Naturâ sui apertæ dicuntur tabulæ, *in l.10.§.1.D.quemad.test.aper* id est, *de soymesmes.* Sic natura sua res intercidere, *in l.14.§.1.D.depos.* id est naturali morte.

Natura ponit fundamenta in toto iure: Ciuilis verò auctoritas latius porrigit naturę axiomata, accõmodat negociis, & dispensat secundum immensam varietatem vnicuique.

Naturæ quatuor sunt Senecæ: arboris, animalis, hominis, Dei: de quibus grauiter disseruit epist.125.

NATVRALIA quemadmodum à ciuilibus passim in libris nostris distinguantur, operæprecium arbitror exponere: & quoniam id accuratè traditum est ab Hotomano, nec ferè ab alio quouis, quod viderim, eius hîc subiiciam verba: Tribus modis, inquit, de naturali & ciuili iure differitur. Primus modus hic est, Res omnes, de quibus Iurisconsulti disputant, aut naturales esse dicũtur, aut ciuiles, aut mixtæ. Naturales dicuntur, quæ cùm verè sint, & extent, tamẽ populi Romani legibus & forma Reipub. qua populus Romanus vsus est, receptæ non sunt: veluti cognatio ex eo concubitu contracta, qui à legibus Romanis prohibitus est, *l.4.§.2.de gradib.* Nam siue liber ex serua, siue tutor ex pupilla, siue seruus ex ancilla, siue senator ex liberta liberos suscipiat, ij naturæ iure atque ordine, & verè liberi sunt illorum, & vicissim illi eorum parentes: sed quia contra populi Romani leges id factum est, propterea simpliciter naturales liberi & parentes appellantur, *l.adoptiuus. De ritu. nupt. & perpetuo tractatu Cod. de naturalibus libr.* Naturaliter enim fieri dicitur à nostris, id quod reuera factum est: & (vt vulgus loquitur) de facto. vnde Naturaliter apertæ, & naturaliter clausæ tabellæ dicuntur ab Vlpiano, *in l.3. §.12. D.de sen.Syllan.* Naturaliter interrumpi possessio dicitur, cùm non surculus dicis caussa, vt moris erat, defringitur:

gitur: ſed ſi de poſſeſſione quis deiiciatur, vel alicui res eripiatur, *l.5.D.de vſurpa.* Vnde paſſim ea, quę Naturaliter fiunt, in iure dicuntur eſſe facti, veluti traditio, *l. ſi rem 28. & l in conuentionalibus. 32.§.1.D.de verborum obligation.* item poſſeſſio, *l. 19.§. itémque D. ex quibus cauſſis maior. l. 1. §. ſi vir. l. cùm hæredes.23. & l. poſſeßionem. 29. D. de acquirend. poſſeßio* item ſolutio, venditio, traditio, *l.7 D. de curat. furt.* item legatum in annos vel menſes ſingulos, *lege decima, D. de capit. minut.* Ciuiles dicuntur eæ res, quæ cùm reuera non ſint, in iis tamen quæ ſunt; iure Quiritium habentur atque numerantur: veluti cognatio ex adoptione contracta, *dict. l 4. D. gradibus.* Et hoc exemplum ita perſpicuum eſt, vt explicatione non egeat; Conſtat enim Æſchinum Mitionis filium non eſſe verè, ſed iure factum, & fictione. Item vſus. fructus pecuniæ, *l.2.D.de vſufruct. earum rerum.* Mixtæ dicuntur, quæ cùm reuera ſint, tum etiam à iure Quiritium comprobatæ ſunt: veluti cognatio ex legitimis nuptiis contracta, putà ex Cicerone & Terentia; *dict.l.4.eod.* ſic Matrimonium naturale dici poteſt, quòd cùm reuera contractum ſit, à iure tamen Quiritium approbatum non eſt, ac propterea iniuſtum vulgò appellatur, *l. ſi vxor. 13. §.1. D. de adulter. l. ſi quis. 27. l. ſi Senator. 13. De rit. nupt.* veluti ſi ſenator libertinam duxerit: aut tutor pupillam, curatórve adoleſcentem. Item ſi liberta, quæ patrono nupſerit, diuortio facto alteri nubat, *l. vltim. C. de diuort.* Ciuile eſt, quod etſi reuera, id eſt, eo modo, quem natura inſtituit, contractum non eſt, tamen pro contracto habetur: veluti cùm in abſentis & volentis domum vxor deducta eſt; adeò, vt ſi rediens moriatur, ab vxore lugendus ſit, *l.5.& 6. De rit. nuptia.* Item cùm apud hoſtes eſt maritus, *l.6. De diuort.* vbi Iauolenus ait, vxores eorum, qui in hoſtium poteſtatem peruenerunt, poſſe videri nuptarum locum retinere eo ſolo, quòd alij temerè nubere non poſſunt. Exemplum de poſſeſſione: Poſſeſſio naturalis dicitur, cùm quis corporaliter quidem, hoc eſt, manibus ac pedibus, ſed tamen aut iniuſtè, aut non accommodatè ad iuris ciuilis rationem rem aliquam obtinet. Iniuſtè, vt qui liberum hominem vinxit, *l. cùm hæredes. 23 §.2. D. de acquiren. poſſeſſio.* qui vi poſſeſſionem inuaſit, aut vxor, cui conſtante matrimonio maritus (quod prohibitum eſt) donauit, *l. 1. §. 5. D. de vi & vi arma. l. ſi eum. 26. D. de donat. inter vir. & vxor. l. 1. §. 1. l vxor. D. de acquiren. poſſeſſ. l. nec vllam. D. de petit. hæredit.* Non accommodatè ad iuris ciuilis rationem, id eſt, vtiliter ad vſucapionem: vt coloni, inquilini, fructuarij, depoſitarij, commodatarij, emphyteutæ, conductores, *l. communi. 7. §. ſexto. D. communi diuidun. lege 2. D. pro hærede.* Nam hi omnes vſque adeò ciuiliter non poſſident, vt plerunque dicantur non poſſidere (quod tamen ita intelligendum eſt, non poſſidere ciuiliter.) Vide *l. ſciendum eſt. §. creditor. D. qui ſatiſd. cog. l. ſi ſeruus depoſitus. §. 1. D. de nox. act. l.6. §.1. D. precar. l. 1. C. commun. de vſu.* magis quippe tenere dicuntur, *l. 1. §. 4. D. quod. legator.* Hinc poſſeſſio naturalis dicitur eſſe facti, *l. 1. §. ſi vir. l. cùm hæredes 23. l. poſſeſſionem. 29. D. de acquiren. poſſeſſ.* Ciuilis poſſeſſio dicitur, cùm quis non corporaliter quidem, ſed tamen & animo & accommodatè ad vſucapiendi finem poſſidet, veluti debitor, qui pignus creditori dedit. *l. ſeruit 16. D. de vſurpa. l. qui pignoris. l. 1. D. de acquirend. poſſeſſ.* Item qui ab hoſtibus captus eſt, *l. in libello. 12. §. facti. D. de capt. & poſtlim.* Item qui ad nundinas profectus eſt, *l. clàm poßidere. 6. §. 1. D. de acquiren. poſſeſſ.* Mixta autem poſſeſſio eſt, quam quis & corpore & animo, iuſtè & congruenter iuri ciuili poſſidet. Naturalis obligatio. Exemplum de naturali obligatione. Naturalis obligatio eſt, quæ cùm verè contracta ſit, à iure tamen Quiritium non approbatur; veluti ſeruus alicuius ciui Romano mutuo centum aureos dedit: ſi naturam ſpectemus (quæ parem omnium hominum conditionem ſtatuit, *l. 32. D. de regul. iur.*) nemini dubium eſt, quin ciuis ille ſeruo illi ſit obligatus. Id quod ex præſenti rerum ſtatu, qui nunc in Europa eſt, clariſſimè quiuis poteſt intelligere. At ius populi Romani (quod ſeruos nullo numero habebat, *l. quòd attinet. D. de regul. iur l. ſeruitutem, eodem*) nunquam actionem & iudiciũ dediſſe ſeruo aduerſus illum debitorem. Prætor enim vrbanus, non ſeruis, ſed ciuibus Romanis ius reddebat. Hinc

ergo dicuntur ſerui in contractibus naturaliter & obligari, & obligare, *l. ſeruit.* 14. D. *de obligation. & actio. l ſi quod dominus.*64. *de conduct. indeb. l. nec ſeruus.* 41. *de pecul.* Hinc debitum, quod dominus ſeruo deberi in tabulis ſcripſerat, non ciuile, ſed naturale eſſe dicitur, *in l. quibus.* 40. §. *dominus. de conditio. & demonſtratio.* Hinc Vlpianus *in l fideiuſſor.* 16. §. *ſecundo.* D. *de fideiuſſ.* ſcribit abuſionem eſſe vocabuli, cùm dicimus ſeruum debere, vel ſeruo deberi: nimirùm quia deberi propriè id demum intelligitur, quod apud Prætorem peti poteſt, ſeruus autem nec agere apud Prætorem, nec conueniri poteſt eadem eſt ratio, ſi qui eiuſdem familiæ ſunt, inter ſe contrahant: veluti duo fratres, qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt: vel pater cum filio, vel filius cum patre, ſeruus cum herili filio, vel hic cum illo, *l frater à fratre. & alibi ſæpè.* D. *de condi indeb.* Meminiſſe autem oportet, in iſta diſputatione, regulæ cuiuſdam ab Vlpiano nobis traditæ, *in l. Stichum.* 95. §. *naturalis. D de ſolut.* vbi ait: Firmamentum, quo ſolo nititur naturalis obligatio, eſſe vnicam æquitatem. *facit l. eas obligationes.* 8. D. *de capit. minut.* vbi Gaius ſcribit, actionem de dote in bonum & æquum conceptam eſſe, eiúſque obligationem habere naturalem præſtationem *facit l ſi noxali.* 11. D. *de peculi. l. nam hoc.* D. *condictio indebit.* quapropter vbicunque æquum eſt, ibi naturalis obligatio eſt: tanquam eius obligationis cauſſa efficiens, aut certè cauſſa, ſine qua non ſola ſit æquitas. Hinc illud *apud Salluſt. in Catil.* Ius bonúmque apud maiores noſtros, non legibus magis, quàm natura valebat. Quo ex præcepto triplex effectus naturalis obligationis naſcitur: primùm, vt ſolutum ab imprudente, non repetatur, *d. l. fideiuſſor.* adde vt fideiuſſor teneatur, §. 1. *Inſtitut. de fideiuſſ.* vbi vide Theoph. qui has obligationes neque actionem parere, neque ad condemnationem proficere, *ait d l. ſi quod dominus, item l. naturales. De obligat. & act.* Secundum, vt compenſandi ius præbeat, *l. etiam* D. *compenſatio.* Tertium, vt ad conſtitutum valeat, *l.* 1. D. *de conſt. pecul.* Ciuilis autem obligatio eſt, quæ vel nunquam reuera contracta eſt, vel cùm reuera contracta eſſet, facto tamen aliquo, ſed ad iuris ciuilis rationem non accommodato, diſſoluta eſt. Quæ nunquam contracta eſt, velut ex inani chirographo: nam ſi ſcripſi, me centum abs te mutuo accepiſſe, quæ tamen nunquam credideris, tamen chirographum atque cautionem meam habeas, re quidem vera tibi obligatus non ſum: at ciuiliter obligatus ſum. §. *idem iuris eſt. de except. lib. Inſtit.* 4. Item obligatio vi, metu, dolóve malo contracta propterea naturalis non eſt, quia æquitati contraria eſt. Dicebamus autem paulò antè obligationis naturalis robur & firmamentum eſſe ſolam æquitatem, *l. Stichum* De *ſolut.* attamen obligatio hæc ciuilis contracta eſt, *vt* §. 3. *&* 4. *D de exceptio. l.* 1. *& paſſ.* D. *de doli except.* vnde conſtat, propter iſtas obligationes actionem dari. Pacto verò aliquo naturaliter quidem diſſoluta obligatio, ciuiliter autem manere dicitur, veluti cùm pactum eſt, ne peteretur. nam pactum nudum, id eſt, ſine ſtipulatione factum, ciues Roma. neque obligabat, neque ab obligatione diſſoluebat, *l. iuriſgentium. D. de pact.* & tamen propter iſtud factum, naturaliter & ex æqua & bono diſſoluta erat. Nihil enim magis aquam & naturale eſt, quàm pacta ſeruari, *l.* 1. De *pact. l.* 1. *D. de conſtitu pecun.* Item ſi iudicatum eſt, & verè quidem iudicatum, pecuniam non deberi. nam etſi æquum eſt, omnem obligationem diſſolui, manet tamen ciuilis, *l.* 3. D. *de except. l.* 1. *& paſſ.* D. *de except. rei iudic.* Mixta autem obligatio eſt, quæ cùm reuera & æquiſſimè contracta ſit, tùm etiam à iure Ciuili comprobatur, & confirmatur. Poſtremum exemplum ſequitur de ſolutionibus: Naturalis ſolutio eſt, quæ cùm reuera facta ſit, rata tamen à iure ciuili non habetur: veluti cùm pactum de non petendo factum eſt, aut iuſtum iuſiurandum datum, *l. Stichum.* 95 § *naturalis.* De *ſolution.* Solutio ciuilis eſt, quæ cùm reuera facta non ſit tamen pro facta numeratur: veluti cùm dies actionis præteriit, *l.* 2. *& paſſim.* D. *de diuerſ. & tempo actio.* item cùm falſo iudicatum eſt non deberi, *l. iudex l. Iulianus.* D, *de condi. indebit.* item cùm falſò iuratum eſt, rem petitoris non eſſe, vel nihil ei deberi, *l. vltim.* De *iureiur.* Item cùm debitori maxima & media capitis diminutio cõtigit, *l ſi debitori.*

47. D.

47.D *de fideiuss. l. seruus.* 30. *de obligat. & actio.l.vltim.D.de duobus reis.*Mixta solutio est, quæ cùm verè facta sit, tum à iure ciuili rata habetur: veluti solutio pecuniæ, vel acceptilatio, quæ ideò iurisgentium appellatur, *l.an inutilis.8.in fine.D.de acceptila* cùm tamen per stipulationem, (quæ ciuilis est) fiat: & à C. Aquilio Iurisconf. primum excogitata sit. Secundus modus, quo Iurisconsulti de naturali & ciuili iure disputant, non ad res omnes, sed ad paucas, & certas duntaxat pertinet: eas nimirum, quæ vtriusque iuris sunt participes In iis igitur duo considerantur, ortus & materia, quæ naturæ attribuuntur: deinde incrementum & forma, quæ à iure ciuili profecta sunt. Cuius rei aliquod exempla subiiciemus: Matrimonium dicitur esse iuris naturalis. *in l.1.* D. *de iustit. & iur.* constat enim viri & vxoris societatem à natura institutam, & à gentibus omnibus comprobatam atque vsurpatam fuisse. itaque naturale ius & pudor in matrimoniis contrahendis dominari dicitur, *in l.adoptiuus.* 14. *§. de rit. nuptia.* verùm vt matrimonia fierent per confarreationem, eo emptionem, vsum: & aliæ matresfam. essent, aliæ matronæ tantum: vt per coemtionem, contractum matrimonium ius sui & viro & vxori tribueret, per vsum contractum non tribueret, vt nuptiæ sint consortium omnis vitæ diuini & humani iuris communicatio, *sicut ait Modest.l.1. D de rit. nupt.* vt senatores eorúmque liberi, libertinam vxorem ne ducant: *l.23.eodem.* hæc, inquam, omnia, quæ formam quandam matrimoniis afferunt, nequaquam à natura sunt aut gentium plurimarum communia, sed ab iis, qui Reipub. Romanæ formam instituerunt, excogitata, & suorum ciuium caussa propriè introducta sunt. Sequitur alterum exemplum. Patria potestas à natura sine dubio instituta est, & ab omnibus gentibus vsurpata: cuius rei præclara disputatio est *apud Aristot.lib.Politic.c.1.cap.3* Iustinianus tamen, *sub titul.de patria pot.* & Dionysius Halicarn *lib.* 2. & Caius *sub titul de his, qui sunt sui vel alie.* nominatim affirmant, eam esse Iuris ciuilis. etenim vt pater in filium vitæ necísque potestatem haberet, *leg. vltim. C. de patr. potest. l.in suis.11.* D. *de lib. & post.* vt pater posset filium vendere, eundem posset noxæ dedere, emancipare, nunquam à natura institutum, sed à Romulo (vt ait Dionys.) excogitatum & in suæ ciuitatis vsum introductum est. Eôdem pertinet patris consensus in filiifam. nuptiis, quæ potestatis illius pars est. Iustinianus autem ait eum & naturalis & ciuilis iuris esse. *§. 1.de nupt.* Nam hoc fieri debere, inquit, & ciuilis & naturalis ratio suadet. At de naturali quidem & gentium iure inter omnes constat. Verùm vt in filiifam, nuptiis consensus ille desideretur, in emancipati verò nequaquam, *l. filius.* D. *de rit nuptia.* vt patris captiui, aut in peregrinitatem redacti consensus non sit necessarius. *l.in bello.2 §.medio. D. de captiu. & postlim.* hæc, inquam, omnia ex iure Quiritium manasse, nemo non videt. Sequitur exemplum de tutela. Tutelam naturæ maximè consentaneam esse, & ab omnibus gentibus vsurpatam, nemo ignorat. itaque iuris naturalis dicitur à Iustinian. *§. vltim.* D.*de legit.agnat.tut.* Quid igitur est, quod *in l.1.D. de tut.* dicimus, tutelã esse iure ciuili datã ac permissã? Respondetur, hoc ad formã à Rom. Iurisc. excogitatam referendũ esse: veluti, ne quis peregrinus ciuis Romani tutor sit: vt certæ tutelæ sint, legitimæ fiduciariæ quasi legitimæ. Attilianæ, tutor suam pupillam vxorem ducere, aut filio vxorem accipere non possit, *l. tutor.* 15. *de sponsal.* tutoris vnius auctoritas vel satis sit, vel non satis sit, *l.vltim.C.de aucto. tut.* vt capitis diminutione nonnullæ pereant nonnullæ verò amittantur: hæc inquam, omnia aliáque innumera Iurisconf. Romanorum inuenta esse constat. Iam verò agnatio iuris ciuilis dicitur esse *ab Imp. §. vltim. de legit. agnat. tut.* At qui dubium nemini est, quin communio sanguinis, quæ verbo ipso significatur, à Iurisccon. Rom. excogitata non sit. quinetiam certum est, ante fundamenta vrbis Romæ iacta, nomen illud agnationis in Latio vsurpatũ fuisse pro sanguinis communione: verũ vt agnatus remotioribus potiùs, quàm cognatis propinquioribus hæreditates & tutelæ deferantur, vt agnationes per omnem capitis diminutionem intercidant, non à gentium aut naturæ iure, sed à popul. Roman. institutis profectum est. Eiusdem generis est Suidas, hoc est, ius illud, quod habent filiifam. in paren-

tum suorum intestatorum hæreditatibus.hoc enim ita naturæ congruit, vt nihil magis.*patet ex leg. vltim.D de bon.damnat. & Aristot.in Eth.* verùm vt ea per adoptionem, & per coemptionem acquiratur, vt per emancipationem & peregrinitatem amittatur, ab ingenuis Iurisconf. Roman. excogitatum est. Cognatio quoque, cùm sanguinis communionem significat, naturalis est. §. *vltim. de leg. agnat. tut.* Itaque naturale est, vt filius intestatus matri succedat.quoniam tamen per leges XII. Tabul.neque mater filio, neque filius matri succedebat, idque postremis temporibus per SC. Orficianum, & Tertyllianum introductum est: propterea dicimus, cognationem istam materiam & ortum à natura, incrementum autem à iure ciuili accepisse.Nemo enim hæc quæ scribit Vlpian.initio legis 2. D. de SC.Tertyllian. dicet ex naturæ instituto fluxisse.Si filius, inquit, vel filia libertini sint effecti, mater legitimam hæreditatem vindicare non poterit:quoniam mater esse huiusmodi filiorum desiit. Item illud *ex eadem l.§.si mater.* Si mater non petierit tutores idoneos filiis suis, vel prioribus excusatis, reiectísve, non confestim altera nomina ediderit: ius non habet vindicandorum sibi bonorum intestatorum filiorum. Tertius modus, quo Iurisconsulti de naturali, & ciuili Iure disputant eò pertinet, vt Naturalia dicantur ea, quæ gentium omnium communia sunt: Ciuilia verò, quæ ciuium Roman. propria. Communia gentium omnium in libris nosttis commemorantur hæc.Legatorum sanctitas, *leg. vltim. D. de legation.* Et apud Cicer. multis locis emptio, venditio, *leg ex hoc iure D. instit. & iur.* locatio & conductio, *ibid. Precarium, leg. 1.D.de precar.* societas mandatum, mutuum, commodatum, depositum, pignus, traditio nuda, possessio naturalis, donatio, pactum, *leg. iurisgentium.leg si vnus.D. de pact.* transactio dominium in bonis, cognatio. Ciuilium autem tria genera reperio: Legis actiones priuatas siue extraiudiciales ciuium actiones & iura ciuilia: veluti emancipatio, *leg.4. de adopt. leg. & 3. De offic. proconsul.* adoptio, *leg.4.de adopt. leg. 2. & 3.De offic.proconf.* Manumissio per vindictam, *leg.4.Cod.de indic.lib.* In iure cessio, *apud Vlpianum in Institut.cap 26. Boetium in Topic. Cicer.* vbi nominatim ait, hanc fuisse legis actionem. Tutoris in iure datio:nam primum magistratuum maiorum fuit propria:pòst in pupillorum fauorem etiam omnibus magistratibus municipalibus permissa est, *leg.1 & 3.de tuto.dand.* Postulatio iudicij recuperatorij quæ propterea legis actio sæpe nominatur propriè, *vt Verr. 3. & apud Valerium, Plinium, & Ciceronem pro Cæcinna.* item postulatio bonorum ex edicto, stipulationes & satisdationes tum prætoriæ, tum etiam iudiciales: quoniam quod apud iudicem fit, fieri apud Prætorem videtur: cuius imperio & auctoritate iudex sedet.nam de Prætoriis quidé Vlpian.sic loquitur, *in l.actionis 37. D. de oblig. & actio.* Actionis verbo, inquit, continentur etiam stipulationem, quæ Prætoriæ sunt, quia actionem instar obtinent. Priuatæ autem ciuium actiones à nobis dicuntur, quæ extra iudicium fiunt, veluti stipulatio vulgaris, id est, neque prætoria, neque iudicialis: nam in solos ciues Roman. conuenit ea obligatio, *leg vltim.de duobus reis, leg si debitori, 47. De fideiuss* Item mancipatio & nexus, *auctore Cicer.in Topic.in Oratio.pro Cæcin. Varr.lib. De re rustic.2.* In manum conuentio, testamenti factio, vsurpatio, id est, vsucapionis interruptio, cum surculus defringeretur. Testamenti factio per æs & libram, cretio, acceptilatio Aquiliana, manumissio per censum, & testamentum, *leg. 2 D. de interdict. & relega.* acquisitio per legem *auctore Vlpian. in Institut.* Operis noui nuntiatio, & remissio bonorum omniũ emptio, & sectio: *Varr.auctore, libro De re rustic.11.* Iura autem ciuilia nunc dicimus, non actiones, sed vim quandam ciuium Romanorum propriam, cuius peregrini omnes expertes sunt. huius generis sunt agnatio & gentilitas, patria potestas, suitas siue ius sui, vsucap.id est, ius per vsum capiendi, dominium iure Quiritium, testamenti factio, id est, capiendi ex test. ius acquisitio lege, *de qua Vlpian.in Institut.loquitur*, Postliminium. Atque hæc quidem hactenus. Nunc illud animaduertendum est, eorum quæ ciuilia sunt, quædam magis, quædam verò minus ciuilia dici posse. Minus ciuilia sunt, quæ per solam ciuitatis amissionem intereunt, quæ media capitis dimi-

diminutio appellatur : veluti cognatio quatenus ciuilis est, hoc est, ex nouis legibus siue Senatuscons. instituta : mater enim filij in peregrinitatem redacti, mater esse desinit, *l.2. & l.1.§.c.D. ad Tertyl. l.7.D.de cap.min.* ue Testamenti factio, *l.8.D.de testament.* Tutela prætoria & testamentaria, *leg.7 de cap.min.* Vsucapio, *auctore in Offic. Cicer* Obligationes ciuiles. *leg.vlti.de duobus reis, leg.si debitor 47. de fideiuss.* Item societas *leg. verum est. 63. in fine, D.pro socio* : nam illa emancipatione non tollitur, *leg. actione 65.§. societas. D.eodem.* Item Matrimonium, quatenus est Iuris ciuilis, *leg in bello.12.§. 3. leg. 13.& 14.D. de capti. & postlim.leg.si quis. 56.D solut.matrim.* nam quatenus naturale est, per ciuitatis amissionem non tollitur, *leg.1.Cod de repudi. leg. res vxoris. 24.Cod.de don.inter vir. leg.5. D. de bon. dam.* Atque hoc est quod ait Paulus, *in leg sunt quidam.15. D. de pœn.* Ciuitate spoliatos ea, quæ iuris gentium sunt, retinere : quæ verò Ciuilis iuris sunt, amittere. Magis verò ciuilia dicuntur, quæ non tantùm ciuitatis, verùm etiam familiæ amissione, id est, emancipatione (quæ minima capitis diminutio vocatur) intereunt : cuiusmodi sunt agnatio, *§.vltim.D.de legi.agnat.tut.* patr.potestas, *leg.12.D. de capt & postlim.§. cùm autem.quibus mod.ius.* suitas. *leg.sed eum. 6.§.1.D.de bonorum possess.* testandi facultas, *§.1.quibus non est permiss.* tutelæ legitimæ & fiduciariæ, vsusfructus olim auctore Paulo, *lib.Sentent.3 cap.6.* Postremò quasi corollarij nomine illud adiiciemus : In hoc disputationis genere contraria contrariis tolli, quæ modò eiusdem generis sunt. Nam, exempli caussa, contractus iurisgentium per distractum, id est, per solam contrariã conuentionem extinguitur, *l.ab emptione.58.D.de pact.* Item pactum per pactum contrarium: *leg si vnus.§ pactus.D. de pact.l.Stichum.95 §. naturalis. D. de solut.* Item obligatio naturalis per iustum iusiurandum, *d l.Stichum & leg.vltim.D. de iureiur.* Item quæ per acceptilationem, quatenus non formulam, sed materiam spectamus, id est, remissionem, *leg.8. in fin.de acceptilat.* Eodem modo etiam Nuptiæ per diuortium, quod verbis certis, & septem testibus adhibitis fiat, dirimũtur, *leg.1.& 7.D.de diuort. & apud Ciceronem, lib.de Oratore 1.* Item ciuilia per contraria ciuilia dissoluuntur: veluti obligationes ciuiles per acceptilationem & nouationem, *leg.1.& pass. D. de acceptil. & de nouat.* At neque ciuilia naturalibus, neque naturalia ciuilibus extinguũtur, *§.vl.De legit.agna tut l.8.D. de cap.minut.* Ex Hotomano.

Naturalis iustitia pro æquitate, *apud Modestin in l.scire oportet.§.sufficit. D.de excusat.tut.*

Naturali vitio parcendum. *per leg.fluminum.§.vitio.D. de damn. infect.* Cæterùm naturæ vitia an sint accusanda, vel an sit accusandum, quod natura produxit, tractat eleganter, vt omnia, doctissimus *Baro à Tautenberg*, *in luculentissima interpretatione Vsu. Feud. libro primo.*

Naturalis ætas est, quæ minor est triginta annis : legitima verò, quæ maior est anno trigesimo, non quod ætatem maiorem triginta annis natura non agnoscat, quoniam omnis ætas naturalis est, sed quòd specialiter lex ætatis, quæ annos triginta excedit, meminerit : ideò dicitur hæc esse legitima. *Vide Theophil.Instit.de libertin.*

Naturalis filius, à vulgo barbarorum dicitur, vt Insulanus attestatur, qui sit ex illegitimo toro suscitatus : sed parum aptè. Est enim propriè filius naturalis, qui sanguine & natura sit tuus, non adoptione factus. Hanc distinctionem idem firmat ex verbis Tranquilli in Tiberio. Iurisperitis tamen naturales filij dicuntur, qui ex concubina ea, quæ matrimonio duci poterit, nascuntur, *vt §. aliquando.Instit.de nuptiis.* Vulgò concepti, qui ex vago concubitu sunt, neque patrem ostendere possunt, vt quem nuptiæ solùm ostendunt: spurij Latinè Græcè ἀπάτορες dicti, quasi sine patre. Nothi verò vulgata voce illegitimi vocantur, ex adulterino concubitu progeniti, iidẽ qui Naturales. Manseres, qui ex scorto vulgò concipiuntur. Spurij ex his, qui sacris initiati, aut religionem professi sunt.

Naturales liberi qui sint, *disces ex l.1.§. suis Digest. de suis & ligitim. leg. 1. D. de concub. & toto titul. Cod. de natur. lib.*

Naturaliter, id est, ratione naturali *l.5.§.consuluit. D. de pet hæred.* quando

que ſignificat corporaliter, & realiter, *l. 53. D. de acq. rer. do.* quandoque, facto naturali. *l. 5. D. de vſucap.*

Naturaliter ad mortuum videtur pertinere locus, in quem infertur, *l. 4. D. de religioſ.*

Naturaliter poſsidere dicitur, cũ quis corpore poſsidet, vſúmque rei apprehenſæ percipit. Quòd ſi quis verè rei nõ inſiſtit, neque vſum percipit, is per interpretationem legis ciuiliter poſſidere dicitur, *l. Pompon. D. famil. erciſc. l. naturaliter. D. de acquir. poſſ.*

NAVIS in edicto de exercitoria actione accipi debet, ſiue fluuialis, ſiue marina. Marinarum autem nauium (quæ & maritimæ vocantur, *l. 5. §. diuus. D. de iure immu.*) quædam actuariæ dicuntur, quædam onerariæ. quædam ἐπιβατηγοί. Naues actuariæ dicuntur, quæ præter vela remis etiam aguntur: ſed propriè ſic dicũtur, quæ voluptatis cauſſa paratæ ſunt. *Marcel. leg. 2. D. de capt. & poſtlimin.* Nauibus longis atque onerariis propter belli vſum poſtliminium eſt: non piſcatoris, aut ſi quas actuarias voluptatis cauſſa parauerunt. Nauis oneraria, quæ oneri ferendo parata eſt, quæ non remis, ſed velis vtebatur. *Vlpianus leg. 1. §. 5. D. de exerc. act.* Quædam enim naues onerariæ, quædam, vt ipſi dicunt, ἐπιβατηγοί. *Marcel. leg. 2. D. de capt. & poſtlim.* Nauibus longis atque onerariis propter belli vſum poſtliminium eſt. Ἐπιβατηγοί autem, naues ſunt idoneæ ad vectores traiiciendos, *leg. 1. §. ſed & ſi vt certis. D. de exercit. act.* ἐπιβάται enim vectores appellantur. Vide Ἐπιβατηγοί. Inter fluuiales naues ſunt rates, quas nauigij appellatione etiam contineri Vlpianus ſcribit, *leg. 1. §. nauigij. D. de flum.* quanquam à nauibus ſeparantur, *in leg. 1. §. de exercitoribus. D. nautæ cau po.* Vnde Ratiarius, qui rates ducit, *leg. 30. D. de pigno. act.* vt lintrarij, qui lintres, *in d. §. de exercitoribus.* Eiuſdem generis ſunt Pontones, *de quibus Paulus leg. vltim. D. de ſeruit. ruſt. & alij multi auctores.*

Naues luſoriæ, *apud Veget. lib. 2. cap. 1. & lib. 4. cap. vltim.* eæ erant, quibus in Danubio quotidianis vtebantur excubiis: quarum etiam titulus eſt *lib. 7. C. Th.* Huiuſmodi nauigiorum meminit etiam A. Marcellinus, *l. 17. & 18. & Senec. lib. 7. de Benef. cap. 20.*

Naues piſcatoriæ, naues piſcibus capiendis accommodatæ. *Marcellus l. 2. D. de capt. & poſtlim. reuerſ.* Nauibus longis atq; onerariis, propter belli vſum poſtliminium eſt, non piſcatoris *Liuius lib. 33.* Ni mare propinquum, & haud procul litore naues piſcatoriæ pleræque conſpectæ peritis nandi dediſſent effugium.

Naues vinariæ, in quas vinum effundebatur, *l. 21. §. ſed & ſi. D. de furt.* de quibus hæc Varronis libr. 2. de re ruſtic. capit. 1. accipi vult Briſſonius: Nauibus vindemiam condimus ex inſula Coa & Chia.

Naues captiuæ, ipſæ quæ ab hoſtibus dicebantur captæ, & meritò poſtliminium habebant, *vt docet Marcell. l. 2. de capt. & poſtlim.* Tullius in Top. Poſtliminio redeunt hæc: homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa quæ frena accipere ſolet.

Naues triremes, quæ tres remorum ordines habent: ſicut biremes duorum, quadriremes quatuor ſunt ordinũ. Triremium Princeps à *Senec. lib. 7. de Benef.* Trierarchus vocatur.

Nauis ſi adeò ſæpè refecta eſſet, vt nulla eſſet tabula eadem permaneret, quæ non noua fuiſſet, nihilominùs eandem nauem eſſe exiſtimari, *auctor Alfenus, l. proponebatur. D. de iudiciis.*

Nauis membra hæc recenſet Alfenus, *l. ſcapham. 44. D. de euict.* gubernacula, malus, antennæ, velum.

NAVICELLA, diminutiuum à naui. *Marco leg. 17 §. 1. D. de inſt. vel inſt.* Inſtrumento piſcatorio contineri Ariſto ait nauicellas, quæ piſcium capiendorũ cauſſa comparatæ ſunt.

NAVALIA vaſa, in quibus onera recondita in naues imponuntur. *Vlpianus. l. 19. §. 5. D. de aur. arg.* Vaſorum appellatio generalis eſt: dicimus vaſa vinaria, & naualia. Sic legendum cenſet Hotom. non NIVALIA, pro colo niuario, quod & Vlpiani ſententia repudiat, & loquendi conſuetudo. NIVARIA enim per R, legendum eſſet.

NAVARCHVS, nauis princeps, qui in naui nautis imperat. *Cicer. in Ver.* Sumptum omnem in claſſem, frumento, ſtipendio, cęteríſque rebus nauarcho ſuo quæq; ciuitas ſemper dare ſolebat.

NAV-

NAVFRAGIVM, inter fortuitos casus quando ſit numerandum, *docet Bartol.l.1.& 2.C de naufrag.* Frider.Imper.*in Auth.Nauigia.C.de furt.*damnat eos, qui bona naufragorum ſibi approprіant, prætextu conſuetudinis, quæ certè crudelis eſt, & impia.

NAVICVLARII, *Cod.de nauicul.lib.*11. ſunt naucleri, qui naues habent proprias, vel conductas, quarum obuentiones & reditus omnes accipiunt. Vnde nauiculariam dicuntur exercere, qui talem agunt functionem: & exercitores vocantur *in l.1.§. exercitorem. D. de exercit.act.* Ex his autem in vrbe certum corpus erat, quorum alij annonæ vrbis ſeruiebant, alij lignis ad lauacra, alij aliis neceſſitatibus publicis. De lignariis eſt text.*l.10.C.Th.eo.& apud Symmach.lib.1.Epiſt.*

NAVCLERI, *in l.1.& 2.C.de nauicul.lib.*11. & Nauicularij, *in Rub.Cod.eod.* eadem ferè ſignificatione ſunt. Alius tamen Græcis ναύκληρος eſt, alius κυβερνήτης ſic enim eos *Plutarchus in Polit.* diſtinguit: ναύτας μὲν ἐκλέγεται κυβερνήτης, κυβερνήτην ναύκληρος. Et *Athen.li.*51. τῶν μὲν κατὰ ναῦν ἀδικημάτων δικαστήριον καθεστήκει ναύκληρος, κυβερνήτης πρῳρεύς. Ammonio Naucleri non ſolùm ſunt qui naues poſſident, ſed & ædium locatores: Heſychio verò Nauclerus eſt ὁ συνοικίας προεστώς, ſiue σταθμοῦχος. is ſcilicet, qui ita hoſpitibus domum ſuam quaſi locat, vt nauicularius vectoribus. Demarchi item Athenis ναύκληροι dicebantur, vt ex Hyperide obſeruat Harpocrates.

NAVLVM merces quam vector pro nauigatione nautæ diſſoluit. *Vlp.l.6.D.qui pot.in pign.* Si quis in merces ſibi obligatas crediderit, vel vt ſaluæ fiant, vel vt naulum exſoluatur. *Vlp.l.39.D.de leg.fid.l.*30 Et id in operis ſeruorum, vel vecturis iumentorum, vel naulis nauium dicendum. Vecturarum verbo pro naulo Vlpianus vtitur, *l.mercedes.29.de petit.hered.* Item vecturæ nauium & iumentorum.

NAVIGIVM, ponitur tam pro nauigatione ipſa, quàm pro naui quacunque. hoc nomine continentur rates, *l.1.§.nauigij. D. de fluminibus.* Nauigium enim genus eſt, continens naues, rates, & cæteras ſpecies, quibus ad nauigationem vtimur. *Columel.* Iámque qui ædificare velint, fabros & architectos aduocent, qui nauigia mari concredere, gubernandi peritos. Probantur hæc *in l.1.D.de fluminibus.*

NAVPEGI, *in l.fi.D.de iure immun.& apud Firmic.lib.4.Matheſ.c.7.* dicuntur, qui naues compingunt & fabricant. Ναυπηγὸς hodie apud Venetos vulgò appellatur *Calafatte*, voce à recentioribus Græcis mutuata, qui nauium artifices καλαφάτας appellant. teſtatur Michaëlis Imp. nomen, qui Calefates vocatus fuit, quòd parentes ipſius naues ad Paphlagonas conſtruxiſſent.

Ναυφύλακες, *l. 1. §. & ſunt quidam.D.naut.caup.ſtab.* qui cuſtodię gratia nauib. ab exercitoribus, præponebantur.

NAVTA, vel per epentheſin Nauita, propriè is eſt, *inquit Vlp.* qui nauis nauigandæ cauſſa in naui eſt: at in edicto naut.caup.ſtab. is dicitur, qui nauem exercet, *l.1.§.1. D.eod.* qui & Nauicularius dicitur, *l.9.D.de decur.l.5.D.de mu.& ho.*

NAVTEPIBATÆ, *in leg.debet.§.hæc actio. D.naut.caup.ſtab.* ſunt, *Alciato teſte*, qui nauē inſcendunt, & pro precio vecturæ, ſeu naulo, ipſi nautarum officio funguntur. Quòd autem μεσοναύτας & ναυτεπιβάτας eadē eſſe vult, *li.1.Parerg.c.*48. perperā. Nautobatas, hoc eſt, eos qui funes nauium inſcendunt à Iuriſc. ſenſu alienos eſſe. *idem tradit in fi.l.3.Diſpunct.*

NAVTICA pecunia, quæ aliàs Traiectitia dicitur, eſt, quam creditor negotiatori trans mare nauigaturo, vſque ad certum locum, vel in omne itionis & reditionis tempus ſuo periculo præſtat. qua de cauſſa permiſſum eſt, vt eius nomine, & ex pacto vſuram petat, & vſurā grauiſſimam petat, *l.1. & paſſ.D.de nau.fen.* Dicitur & Nauticum fenus, & vſura maritima, *l.6.D illo tit.*

NE

NE, plerunque non vetat, ſed negat, & pro non ſumitur, *vt in l.13. §.idem Iulianus. D. de iureiur.* Iurauerit ſe furtum ne feciſſe. & *in l.62.§.vlt. D.de con.& demonſt.* Si à liberis ne nupſerit. *Sic in l.21.§.1. D. rer.amot.* Pedius putat ne furtum eum facere. *Adde l.pen.§.danda.C.de erog.an.l.11.* Hoc & Donat.*in Terent. And.& Eunuch.* notat, & in hoc Næuij verſiculo: Vtinam ne in nemore Pelio. Ne, pro an, non rarò apud Iuriſcoſ. occurrit, *l.in perſona.D.de pact.l.3.§.fi.D.de ſton.in-*

seruir & vxo. Quando verò Ne, caussam, modum, conditionem in iure nostro inuocat *vide Bart. in l. si quis possess. D. de acquir possess.*

Ne, pro vt non, *l. videamus.* §. 2. D. *loca.*

Ne passim, id est, indistinctè, *l fin.* C. *de iur. & fact. igno.*

Ne facias furem, vel fugitiuum seruum meum, hoc est, exponente Vlpiano, ne solicites, vt fur fiat, vel fugitiuus fiat: ne ita negligas seruum, vt fur efficiatur, *l. non impossibile.* D. *de pact.*

Ne luminibus officiatur, hoc maximè adeptum videbitur, ne ius sit vicino inuitis nobis, altius ædificare, atque ita minuere lumina nostrorum ædificiorum, *teste Paulo, l. 3.* D *de seruit. vrb. præd.*

NE NON. Sub hac particula asser tionem esse, Zasius exemplis è Iurisc. petitis planum facit, *in scholiis ad §. Cato. l. eadem dicemus.* D. *de verb obl.*

NEAKIΣ est terra præcisa, quæ anno cessauit, quam Latini Noualem vocant: qua dictione vsus est Gaius, *l. sylua.* 30. D. *de verb. signif.* Alij eo in loco pro νέακιν, legunt νέατον. *Vide Bud. in ver.* Νέατον, & *Al. lib. 1. Prætermiss.*

NEBVLO. Antiq. Lex ὁ τὰ ἴδια λάθρα καταφαγών. Hæc addo, quoniam parum sunt vsitata.

NEC, pro non, in XII. Tab. positum scribit Festus, & ex earum capitibus quæ hodie extant, apparet. *Sic l. 3. §. si duo impuberes.* D. *de carbo. edict. l. 1. §. si ad fiscum.* D. *vt lega. nom caue.*

NEC RARO, pro, Et rarò, positum videtur à Celso geminata negatione ex Græcorum consuetudine, pro simplici. Si tibi nupsero, inquit, decem dari spondes? caussa cognita denegandam actionem puto. nec rarò probabilis caussa huiusmodi stipulationis est, *l. 87. § 2. D. de verb. obliga.* vbi optimus Accursius insolentia locutionis offensus. Nec rarò, inquit, id est, nūquam: sed & NEC RARA legi quibusdam in libris testatur: quod absurdius multò est, Hotom.

NEC, *in l. vnica. §. & cum lex.* C. *de rei vxor. actio.* pro nec quidem positum scribit A. Aug. *lib. 2. Emend. c. 1.*

NEC EIVS REI DOMINVS effectus est, cùm lex dicit, aliquem non esse dominum, vel accepisse à non domino. Item non esse factum dominum, & cætera id genus verba accipienda sunt (quatenus ad ipsam legem loquentem attinet) de casibus, qui sic euenire solent frequenter: & cùm eueniunt, apud naturam sunt certi, nō autem referenda sunt ad opinionem actoris, qui ignorare potest, vtrùm tradens fuerit dominus, an non fuerit.

NECARE videtur non tantùm is, qui partum præfocat, sed & is qui abiicit, & qui alimoniam denegat, & is, qui publicis locis misericordiæ caussa exponit, quam ipse non habet, *auctor Paulus D. de lib. agnosc. l. necare.*

in NECEM, Iurisconsultis perniciem, fraudem, damnum, *l. 1. § si fideiusserit.* D. *si quid in fraud. pat. l. 11. §. versum.* D. *de in rem verso & alibi.*

NECESSE, Necessum, à Cesso deductum est, quia non sit in eo cessandum, *inquit Donatus in Teren.* Id ergo est, quod vi aliqua cogente fieri opus est.

NECESSARII sunt, *vt Gallus Aelius ait,* qui aut cognati, aut affines sunt, in quos necessaria officia conferuntur, præter cæteros. *Hæc Festus* Atque in hac significatione passim in libris nostris vsurpantur, *vt l. congruit.* D. *de off. præsid. l. benignius.* D. *de lib. caus. l. 1 §. vltim.* D. *de eo qui pro tut. l. affectiones.* D. *de donat.* Necessariæ personæ, *l. 1. & 2.* D. *in ius vocati vt eant,* intelliguntur parens, patronus, item patrona, liberi, vxor, nurus. Dicuntur & necessariæ personæ, consanguinei, *in l. imperator Anton.* D. *de pact. Inst de hæred. diff. §. sui.*

NECESSARIVS hæres, vide Hæres necessarius.

Necessariæ impensæ. vide Impensæ.

NECESSITVDO, pro Cognatorum propinquitate, seu iure & vinculo coniunctionis, vel sanguinis, vel affinitatis, vel amicitiæ, *l. vltim.* D. *de iustit. & iur. l si tutor.* D. *de susp. tut. l. in fideicommissi. §. cum polidius.* D *de vsur.* Sumitur etiam pro necessitate *in l. non omnes.* D. *de re milit & alibi.*

NECESSITAS contradictionem non admittit. Solet enim multa nos, vel inuitos docere necessitas, sicut est exitus stultorum magister.

Necessitas legem sæpè obtulit inuitis: quemadmodum olim curam Reipublicæ magna hominum turba, vt euitaretur confusio, ad Senatū deduxit, *l. 2. §. deinde quia difficile.* D. *de orig. iur. l. illicitas. §. vlt.*

§.vlt. D.de offic. præsid.

Necessitas non habet ferias: *vt sunt exempla in l.solet etiam.* D. *de feriis.* Eodem modo dicitur, Necessitas non habet legem.

Necessitas iudicandi apud Iurisconsul. *in l.vlt. D.de muneribus. §.iudicand.quoque necessitas* ex quo sanè non rectè percceptum commentatores & parum firmum, vel potius falsum ducunt argumentum in tabularios atque syngraphatios, vt id quod suæ functionis est, conficere ipsi cogantur: cùm meliore interprete Budæo, reuera Arcadius Iuriscos. hoc significare voluerit, hominem politicum, ac ciuili more viuentem, vt cætera munera ciuilia, ita iudicandi quoque munus agnoscere, obiréque debere, & ad id cogi posse.

Νεκροθάπτης, ὁ τοὺς νεκροὺς θάπτων. id est, qui mortuos sepelit, *l.5.* D. *de instit.* Latinè Libitinarij dicuntur, *vt testatur Vlpi d.l.5.* Vide Libitinarij

NECTERE artibus moras, eleganter Imperatores dixerunt *in l vnica.C.de suffragi.* pro Solutionem differre dolis.

NEGANTIS nulla est probatio, *l. adseueratio. & l. actor.* C. *de probat.* per rerum enim naturam fieri non potest, vt non entium vllæ sint qualitates. Quoties verò vel tempore vel loco coarctatur negatiua, probationem recipit, *l. Pantoninus.§ perduellionis.* D. *de acqui. hæred. l.2. C.de error. aduo.*

NEGO NARRATA PROVT NARRANTVR, animo litem contestandi. Cautela est calumniosorum aduocatorum prorsus impia, nata in Iuris. perditorum scholis, non sacrosancti iuris officina.

non Nego, medium quiddam est inter negantem & verè affirmãtem. *C.is qui tacet.de reg.iur.l si putas C.de pot.hær.*

NEGATIONES duæ, adfirmant: tres negant. *Paul.l.24.* D. *de recept* Sed si postea ille paratus sit accipere, non impunè me non daturum. Videre licet tamen multis in locis apud Iurisc. negationes duas repetitas more Græco, pro vna. *Vlpia.l.fluminum.in princip.de dam.infect.* Cum nemine nihil faciente locus ipse publicus damnum inferat sui natura *Sic l neminem. C. de re mili.lib.12.* Neminem in nullo numero equitum, vel peditum &c. sociari concedimus. *Item l.deuotum, C de metatis, & epidem.* Ad nullam prædium publicum vel priuatum domus nostræ, vel cuiuscunque iuris nullus metator accedat *Sic apud Varronem lib.1 de re rustica cap.69.* Nec si eum seruare non potuisset, quin non multò pòst animam efflaret. *Item apud Plautum sæpè.* Apud Terentium, *Faciunt ne intelligendo, vt nihil intelligant.* Ita enim locus ille legendus est, nec ne in næ mutandum, vt quibusdam placet.

Negatio pura, vel simplex appellatur, qua neque expresse, neque tacitè quicquam asseritur, sed intentio tantùm actoris in iudicio fit dubia, *l. vlt.* C. *quib.ad libert.procl. non lic.cùm multis similibus ll.*

NEGATORIA, seu negatiua actio à negando dicitur, sicut confessoria, à confitendo. Est autem illa in rem actio negantibus verbis concepta, per quam aut libertatem, aut seruitutem vindicamus: & propterea ab Vlpiano contraria actio vocatur *in l sicuti.in princ.D si seruit. vindicet & §.æquè. Instit.de actio.* Huiusque hæc est formula: Nego tibi ius esse vti frui, inuito me: Ni ius tibi non sit, vti frui. Si pateret Titio ius non esse vtendi fruendi: Nego tibi ius esse altius tuas ædes tollendi. At Confessoria petimus seruitutes rusticanas, vel vrbanas, adserendo vel appropriando nobis ius in re aliena. Et vtraque rectè appellatur vindicatio.

NEGATIVA regulariter dicitur improbabilis, *l.actor. C. de probationibus.* Est autem multiplex, facti, iuris, qualitatis: de quibus copiosius. Speculator scribit *titul.de probat.* §.1.de verb. Negatiua.

Negatiua vniuersalis, omnia post se destruit, hoc est, actum & potentiam vt dicunt Logici. Quod verum est in iure nostro, si omnia principalia secundum materiam subiectam destrui intelligimus: quippe quæ per accidens veniunt:, & suppositìtiè ista non destruuntur, *vt docet Zasi. in intell.* quo loco tractat propositiones vniuersales quomodo intelligantur.

NEGLIGERE videtur, qui sæpè conuentus sui præsentiam non facit, *per l.de vnoquoque. §.qui apud:* D. *de re. iud.*

NEGLIGENS, qui in rebus suis diligétior non est, *§.fi.Inst.pro soc.* Negligen-

tem, quasi non negligentem, Isidorus interpretatur. Iurisperitus negligens etiam plerunque dicitur, eo ipso, quòd quid nō facit, quando agendum est certo scilicet tempore & loco: nisi de impedimento doceat, vt per Fel. traditur in verb. Negligentia de rescript.

Negligentia simplex est, quam culpam leuissimam vulgò vocant. Negligentia magna, culpa est, quæ modo leuis, modò magna, pro subiecta materia accipienda est: magna autem culpa dolus est, *l.226. D de verb. signi.* & dolo æquiparatur, *Specul tit. de restit in integr. §.1. vers. vt autem.* Negligentia nostra ad alienam iniuriam referri non debet. *Scæuola in. l.3.* D. *de transact.* Negligentia quanto tempore inducatur. *docet Bartol. in l.1.* De *his quibus vtindig. & in l. cognitiones.* D. *Ad Silanian.*

NEGOTIVM, aliàs accipitur pro cura seu occupatione. Hinc negotium dare pro mandare, committere, *Paul. in l. item eorum qui. §.1.* D *quod cuiusc. vniu.* Aliàs pro lite. *vt in l error. facti.* C. *de iur. & fact. ign. l sententiis. C. de error. aduo.* Aliàs pro contractu, & obligatione, quo sensu appellatur *τὸ συνάλλαγμα,* aliàs pro molestia, & vexatione, *vt in l. 1. in princi.* D. *de calumn* Hinc facere negotium, exhibere negotium facessere negotium, *Vlp. in l.1. de calumniat.*

Negotium ad omnem caussam pertinet, hoc est, ciuilem, criminalem, priuatam & publicam. *Barto. in. l.1. §.1.* D *de calumniat.*

Negotium propriè est, cùm quid rerum contrahendarum caussa vltrò citrôque geritur: hoc est, cùm quid datur, vicissím que accipitur. cùm enim suum tantùm accipitur, non dicitur negotium, *l si in area. 33. ff. de condict. indeb. Sic in l. 25. l. 19 l. 22.* D. *de præscript. verb.*

Negotium meum dicitur, cùm lucrum & damnum ad me pertinet. *Vlpia. in l.1. § in propria.* D. *quan. appel. fit.* Negotium autem alienum quatuor modis dicitur: cura siue sollicitudine, reipsa, ratihabitione & ipso gestu. *Vide glos in l. si pupilli tui in fin. §. penul.*

Negotium autem generaliter pro eo omni, quod ad rem alicuius familiarem attinet, vsurpatur, *l.1. & pass.* D. *de neg. gest.* Hinc.

NEGOTIATIO dicitur in mercatuis faciendis, veluti Negotiatio Sagaria, *l.52. § quidam* D. *pro socio.* Hinc

NEGOTIATORES serui, qui negotij exercendi caussa, veluti ad emendum, locandum, conducēdum, præpositi essent, *l. legatis. 65.* D *de legat. 3. & l. si hoc 49 D pro soc.*

Negotiator vestiarius, *Scæuola in l. libertus negotiatoris.* D. *de oper. libert.*

NEGOTIATORES non iidem sunt qui Mercatores: vt vulgò creditur Negotiatores enim dicuntur ciues Ro. qui in prouinciis sedem ac domicilium fortunarum suarum habent: neque Romam ferè, nisi census tempore, hoc est, quinto quoque anno veniebant. At Mercatores sunt, qui cùm Romæ domicilium familiámque suam habeant, interdum ad aliquod menses in prouincias excurrunt, mercium exportandarum aut importandarum caussa. Ex negotiatoribus autem in prouinciis conuentus constabant, hoc est, Proprætores ac Proconsules, cùm forum haberent, ac ius dicebant in priuatis quidem caussis, Recuperatoris ex eo numero dare solebant in capitalium verò rerum quæstionibus, eos in concilium adhibebant si cui patronus dandus esset, ex eodem numero togatum aliquem dabant. Hæc ex longa obseruatione Hotomani in Verrinam quartam, in qua rerum istarum vsus perspicitur. Nunc quærendum est, Negotiatorum nomine an etiam Publicani & Argentarij, qui in prouinciis domicilium habeant, contineantur. Sed de publicanis facilis & expedita ratio est. nam & *in epistola. 1 ad Quint. Fratrem* apertissimè distinguuntur, vbi sic scribit: Constat Asia ex eo genere ciuium, qui, aut quod publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt: aut quòd ita negotiantur, vt locupletes sint, &c. *Item in Maniliana*: Nam & publicani suas rationes & copias in illam prouinciam contulerunt: deinde cæteris ex ordinibus homines naui & industrij partim in Asia negotiantur, partim suas & suorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. Denique tum ex illa oratione, tum ex ea pro Fonteio planè constat, Negotiatores dici Aratores præsertim, & pecuarios: Publicanos verò eos fuisse, qui ab Aratoribus decimas, à pecuariis scriptu-

ram, à mercatoribus autem portorium exigebant. Nunc de Argentariis & Feneratoribus videamus. nam hic ſane locus, quem modò ex Maniliana protulimus, Argentarios à Negotiatoribus diſtinguere videtur. Sed hoc reſtricta & anguſta ratione intelligendum eſt. nam in ea pro Fonteio Feneratores & Argentarij perſpicuè Negotiatorum nomine ſignificantur. A quibus verſuras tantarũ pecuniarum factas eſſe dicunt? *Et paulò poſt;* Referta Gallia negotiatorum eſt, plena ciuium Rom. nemo Gallorum ſine ciue Rom. quicquam negotij gerit. nummus in Gallia nullus ſine ciuium Rom. tabulis commouetur. vnæ tabulæ præferantur, in quibus veſtigium ſit aliquod, quod ſignificet pecuniam Fonteio datam. vnum ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero teſtem producant.

NEMA SERICVM, D. *de publ. vlt. §. ſpecies.* id eſt, filum, ſeu ſtamen, quod apud Seras conficitur, cuius meminit Suidas in verbo σηρικὸν, vt indicat Alciat. in prætermiſſis. Νῆμα autem deducitur ἀπὸ τοῦ νέω, quod eſt filum è colo duco, ſeu torqueo.

NEMO, vox vniuerſalis, reſtringitur ad pauculas admodum perſonas, *in l. ſtipulatio iſta. §. ſed ſi quis. D. de ver. oblig.* quippe propter rationem æquitatis ita exigentem.

Νεώνητος, nuper emptus, nouitius.

NEOPHYTVS, nouellus, nuper baptizatus, *Paulus ad Timoth. 4. c. Neophytus, diſt. 58. & alibi.*

NEPOS, qui ex filio filiáve natus eſt: quòd natus ſit pòſt patri quàm filius, *vt ait Feſtus.* qui etiam deduci ſubindicat à voce ϖοῦς, quod fundamentum ſignificat, & à Græcis dici νέποδας, quod ϖοῦς ipſe, id eſt, fundamentum generis non eſſent, ſed ἀπόγονοι. citátque hoc Callimachi de Simonide: οὐδ' ἐργάτιν τρέφω τὴν μοῦσαν ὡς ὁ Κεῖος Ὑλλίχου νέπους. Sic enim legendum docuit I. Scalig. itémque Theocritum & Apolonium, qui id nominis hoc ſenſu vſurpant. Nepos autem ex fratre idem prorſus eſt, qui nepos fratris. vulgata tamen opinio eſt, Nepotem ex fratre aut ſorore eſſe, qui filius fratris aut ſororis ſemper ab antiquis appellatur, *Paulus in l. vlt.* D. *de gradib.* Illud notandum eſt, non quemadmodum patris matríſque fratres & ſorores, patrui, amitæ, auunculi, materteræ dicuntur, ita fratris ſororíſque filios filias nomen ſpeciale cognationis habere: ſed ita demonſtrari, fratris ſororíſque filios filias. Nepotem autem ex fratre poſt fratris filium conſtitui, docet apertè Caius *in l. 7. D. de leg. tu.* Veluti, inquit, frater eodem patre natus, patris filius, nepóſve ex eo. *item Imp. §. 1. De legitima agnatorum tutel. totidem verbis. Item in l. nemini. 17. C. de nuptiis.* Nemini liceat contrahere matrimonium cum ſorore, ſororis filia, & ex ea nepte: præterea fratris tui filia, & ex eo nepte. vt facile appareat Nepotem ex fratre eundem omnino eſſe, qui Nepos fratris dicitur. Atque ideo, cum in teſtamento C. Cæſaris ita ſcribitur apud Suetonium: Sororum nepotes hæredes inſtituit C. Octauium, &c. nepotum nomine ſororum filij intelligendi non ſunt, vt & obſeruauit Hotomanus, ſed earum nepotes: cùm apertè conſtet ex Suetonio. Octauium ex Accia M. Accij Balbi & Iulia C. Cæſaris ſorore filia natum eſſe. Hinc etiam Octauia apud eundem ſororis eius neptis vocatur.

Nepos pro fratris filio, *Feud. lib. 1. tit. 5. §. 1. & tit. 23. in fin.*

Neptis ex filio, *in l. auus. ff. de pact. id eſt, filia filij.*

NEQVITIA, *inquit Donatus*, propriè libidinoſa inertia dicta eſt, quòd nihil queat, nullíque rei apta ſit. *Gellius li. 7. ca. 11.* luxum vitæ prodigum vocat & effuſum. Hinc formula Prætoris: Quando tu bona patria auitáque nequitia tua diſperdis, &c. *Cicer. Tuſcul.* III. frugalitatis videtur eſſe proprium, motus animi appetentis regere, & ſedare: ſempérque aduerſantem libidini, moderatam in omni re ſeruare conſtantiam: cui contrarium vitium Nequitia dicitur. frugalitas, vt opinor, à fruge: quia nihil melius è terra oritur. Nequitia ab eo, quod nequidquam eſt in tali homine: ex quo idem nihil dicitur.

Nepotes, omnes poſteros vocari notius eſt, quam vt exemplis probari debeat. Sed hoc nomine appellantur etiam conſumptores, à Scorpione ſeu Nepa, quæ (*vt ait Plin. lib. 11. c. 25.*) deuorat omnes fetus ſuos, vno ſolùm ſaluo. Siue dicuntur luxurioſæ vitæ homines, quibus nõ aliter rei ſuæ familiaris cura ſit, quam

ijs, quibus pater & auus viuunt *Paulus in epitome Festi.*

NERONIANA Senatuscons. citantur duo, vnum ab Vlp. *Instit.tit.*24. alterum à Paul.*lib.*3.*Sent.tit.*7.

NESCIVS, & qui nescit, & qui ignoratur, id est, qui incognitus est, dicitur, *l.fin.* §.*fin autem nescius.* C. *de furt.* Posterioris significationis exemplum habes apud Plautum & Gellium.

NESCIRE & ignorare differunt. *C.per quas person. nob.acq.l.*2. *C.de res vxo. act.l.*1. §.1. Qui nescit, experiundi potestatem non habet, teste Caio, *in l.annus. de calumnia.*

NEX, à Græco *νεκρὸν*, *vt vult Festus.* Est autem mors, siue cædes, quæ ferro fit, aut alia vi. Quamuis neci datus, auctore eodem, propriè dicitur, qui sine vulnere interfectus est, vt veneno, aut fame. Vlp. in necem alterius dixit Budæo adnotante, pro in damnum & fortunarum euersionem, *in l.*3.§.*sed & si quis. de crim.stell.*

NEXVS propriè quis dicitur ob æs alienum, eidem à quo contraxit, donec resoluerit, oppigneratus: sic dictus quòd necteretur, id est, in compedibus aut neruo vinctus & clausus teneretur, *vt scribit Liuius lib.*8.Hinc

NEXVM, *vt ait Varro lib.* 6.*de ling. Lat* Manilius (seu Mamilius) scribit omne quod per libram & æs geritur, in quo sunt mancipi. Mucius Scæuola, quæ per æs & libram fiant, vt obligentur, prætterquàm si mancipio dentur. Hoc verius esse ipsum verbum ostendit, de quo quæritur. Nam idem quod obligatur per libram, neque suum fit, inde Nexum dictum. Liber qui suas operas in seruitute pro pecunia, quam debeat, dum solueret, Nexus vocatur: vt ab ære Obæratus. *Hæc Varro.* Manilij sententiæ in Topicis adstipulatus est Cicero, cùm ab alienationem ita definit: Abalienatio est eius rei, quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Nexu enim traditione mancipia complexus est: cùm tamen in ea pro domo ius nexi à iure mãcipij separauerit. At Scæuola à nexu remouit mancipia: reliqua quibus ad obligandum interponeretur æs & libra, eo nomine comprehendit. Cuius hæc videtur fuisse ratio: In iure mancipationis, testibus quinque præsentibus & libripende, certísque prolatis verbis, rerum dominia transferri acquiríque potuerunt. semel autem translato dominio, etsi quædam reliquiæ obligationis ibito contractui superstites remanserunt, nexus tamen ideo dici minimè possunt, cùm ad dominium rei quæ mancipi erat transferendum, non ad se inuicem nectendum partes animum adiecerint. Et quidem *apud Festum lib.* 12. hoc probat L. Ælius Gallus, cùm ait, in eorum, quæ necti dicuntur, genere sunt hæc, testamenti factio, nexi datio, nexi liberatio. Testamenti factio, quòd scilicet hæres familiam per æs & libram emeret. Nexi datio, quòd scilicet se quis necteret creditori, ob æs alienum bona fide seruiturus, quo ad solidum persoluisset. Nexi liberatio dubitatur quid sit: nisi eadem verba in dissoluendo nexu, quæ in contrahendo necessaria fuerũt: & de eo nihil Festus, qui tamen notat, nexum etiam dici ipsam pecuniam, quæ per nexum obligatur. Notandum autem obiter, magnam fuisse in nexos potestatem creditorum, nec sanè dissimilem ei, qua in seruos vtuntur domini. inducit enim Liuius lib.2. eorum quendam, qui queritur se in ergastulam & carnificinam proseruitio ductum: atque ideo in hunc & alios aliquot feneratorum crudelitatem, Tribunorum plebis creationi occasionẽ dedisse. Libro etiam 8. scribit, ob vnius feneratoris L. Papyrij libidinem, simul crudelitatem insignem, sancitum, nequis amplius (nisi qui noxam meruisset, donec pœnam lueret) in compedibus aut neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium esset.

Nexa res, & nexa pignori dicitur, quæ pignoris nomine est obligata, *l.*1.§ *si quis ff. ne vis fiat ei, l.*22.§.1. D. *de iure fis.l.*7.*C. de edict.act.pign.*

Nexum facere, pignori obligare, *l. pen. C si alie res pig.*

Nexus venditi, pro vinculo obligationis: *l.*26.§.*adeò.* D.*de cond.inde.* Si emptor fundi damnauerit hæredem suum, vt venditorem nexu venditi liberaret.

NICENSES, quorum meminerunt Imperatores in posterioribus libris, dicti sunt à Nicia seu Nicea (vtroque enim modo dicitur) nomine duarum

rum vrbium:quarum vna est Galliæ,quã vulgus eius vocat *Nice*, nos Nissam, alia Asiæ & Bithyniæ metropolis,quæ & Antigonia nominatur.In hac vrbe synodus Nicena, imperante Constantino, anno à nato Christo 324. prima videlicet ab eo conuentu,quem Apostoli Hierosolymis egerant, celebrata est. Quid in fide nostra sit obseruandum, ex Nicenæ synodi auctoritate, statuit Imper. *in l.nullus.C.de summ.trin.& fide cathol.*Vide Vadianum in Bithynia.

NICETERIA, *Budæo in prioribus adno.ad Pand.* victoris præmium:vel sacrificium & epulum victoriæ gratia factum.Iuuen. sat.3.

Et ceromatico fert niceteria collo.

NICOSTRATEGI,vide Nyctostrategi.

NIHIL, & inutile,paria sunt,per iura vulg *l.quoties.D.qui satisd.cog.*

Nihil habet, qui libertum habet, *l.seruum.D.quibus ad liber.procla.non licet.* Vide quæ Gl. super hac voce disserit, *in l.sacrileg.§ fi.ad fi.D.ad l.Iul pecul.*

Nihil agi Iurisc.dicunt, cum frustra quid fieri, inutiliter & in cassum sentiũt, *l.1. & 5. D.de rescind vendi l.51.ff.locat.l.74.ff.pro soc l.9.§.1.D.de auct.tut.*

Nihil quod est, nullum operatur effectum, *arg.l fi.§.fi de aur.& arg.leg.* Ex nihilo enim nihil efficitur, *l.item videndum in princ.ff.de pet. hæred. l. contractus imaginarij ff.de actio. & oblig.* Hinc quod firmum est, non potest per id quod est nullum, vel limitari. *Vide Bart.ibidem.* Item nihil quod est, dicitur esse minus etiam, *l.illud.§ minus.de tribut. l.minus.de reg.iur.*

NIHILI COACTIO,prouerbialis sententia, qua significantur qui in futurum pollicentur.& nihil præstant.

NIHIL VALERE, Iurisconsultis est,quod interpretes dicunt, nullum operari effectum *sic in l fi ad fi.de manumi.test.apud Pomp.tum alibi reperies.*

Nihilo magis, id est, non ideo magis, *l.si rem ff.de vsuris.& alibi sæpissimè.*

NIHILOMINVS, id est, nullo modo,*l.qui fundum.D pro empt.l properandum §.fi.ff.de iud l.Alexandrinis.C de decurionibus.* Quandoque significat hoc non obstante.Nihilominus etiam in se adfirmatiuam habet.*Instit.quibus non est permis.fac.test §.præterea.*

NILI fluuij fit mentio, *l.1.§ ripa.ff.de flumin.& C.de Nil.agg.non rump.* Nilum autem Græcam esse dictionem. Latinè Mellonem vocari à Seneca & Seruio lib. 4. Geor.relatum est.

NISI, exceptionis nota est, & quandoque refertur ad omnia præcedentia, *l.postquam.de pact.D.* aliquando non ad omnia, sed ad partem tantùm, *l.1.§.idem Pomp D.de dot.*

Nisi quando ponat,affirmétue,aut neget,excipiátque, *no.in l si eum.§. qui iniuriarum. D.si quis caut & vide Dyn in c peccatum. de reg. iur. lib.6. vide Bar.in l.fundum.de adim.legat.*

Nisi dictio exceptiua,regulariter cęteris paribus ponit contrarium sui, *per l. 2. D.de custod.reo.§ fi & similibus.* Alberic. exemplis demonstrat, quibus refertur modò ad omnia præcedentia, modò ad eorum partem tantùm, item quibus in locis in Si non resoluatur.

NIVARIVM colum, vide Columniuarium.

NOBILES, ingenui,& gentiles homines propterea nuncupantur, vt nunc quoque in Italia: quoniam maiores eorum illibatam seruarint natiuitatem, & nunquam seruitutem seruierint,itémque immaculato ac legitimo quoque nati sint thoro. Nec certè ista sunt somnia, vt quidam phanatici putant, confundentes iura personarum. Verùm si his dotibus omnibus addãt bonarum literarum studia, & optimum vitæ specimen: bone Deus, quam verè tum dici possunt bis nobiles: quales ego multos hoc seculo adeóque Principes esse, Reipublicæ nostræ congratulor. Vide Andr.Tiraquelli tractatum de nobilitate.

Nobilem fieri quemuis posse, docet *Seneca epist.44.* Nobilem autem se dicens & fingens, cùm non sit, crimen falsi subit, *Fac. l.eos §. vltimo. ad legem Corneliam de fals. Vide Bald. in l.qui sub prætextu C.de sacrosanct.eccles.*

Nobiles Romæ dicebantur, quorum patres aut maiores magistrum curulem gesserant: & Nouis hominibus opponebantur.*Cicero in Ver.7.* Videmus quanta sit in inuidia apud quosdã homines nobiles, nouorum hominũ virtus & industria.*Item* Vt ista præclara nobilitas desinat queri populum R. hominibus nouis atque industris honores mãdare, Et Fa.5.

Adeptus es, quod non multi homines noui: amisisti, quæ plurimi homines nobilissimi. Fuit autem nomen hoc generale, & commune omnium, quorum maiores magistratum (vt diximus) curulem gesserant: siue ij patritij essent, siue plebeij. Postea tamen accidit, vt illi generis sui nomen retinerent: & speciali ac proprio nomine nobiles dicerentur, qui plebeiæ gentis cùm essent, maiores tamen curulibus magistratibus honoratos habuerant. Itaque Pedianus perspicuè ac dilucidè Patritios à Nobilibus distinguit. Sex, inquit, competitores Cicero habuit: duos patritios, Galbam & Catilinam: quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, &c. Non quò Patritij nobiles non sint: sed quia è generali Nobilium nomine, alij Patritiorum honorabile nomen sibi retinebant, factum vt alij generis nomen sibi attribuerent. *Sic Liuius lib.39.* Omnes patritios plebeiósque nobilissimarum familiarum M. Porcius longè anteibat. Sic Fuluiorum familia, quam plebeiam fuisse constat, Nobilioris cognomentum sumpsit. *Sic in Sextiana:* Vósque adolescentes, & qui nobiles estis, ad maiorum vestrorum imitationem excitabo: & qui ingenio & virtute nobilitatem potestis consequi, ad eam rationem, in qua multi homines noui & honore & gloria floruerunt, cohortabor. Nemo enim patritius vi esset, sua virtute consequi poterat. *Huc pertinet l. mortis caussa capimus.* 31. D. *de mortis cauß. don.* Ex Hotom.

NOBILE officium iudicis, quod Iurisconsulti appellant persecutionem, est extraordinarium remedium, quod aduersus eos datur, quibuscum nobis de stricto iure nulla actio est, sed qui interim ex sola æquitate, & quod dicitur, de bono & æquo nobis obnoxij sunt. *Vide Alc. enarrantem l. actionis. de verb. sign.* aliter: Nobile officium est, quod à solo iudicis executiuo officio pendet, *l. iubere D. de iurisdict.* Hoc iudex nunquam defungi potest. Nam quod dici solet, Iudex semel pronunciando, functus est officio suo: ad mercenarium referendum est officium, quod actioni subseruit. *vide Bart. l. 3. D. de iurisd. omn. iud.*

NOCERE dicitur qui iniuriam aut maleficium in aliquem commisit, eáque nocuit, & damnum intulit. Refertur enim ad personas, non ad res, *l. 1. §. huius autem verba. D. de his qui deiec. vel. eff.*

Nocere morbus intelligitur, qui perpetuus est, non qui tempore finitur, *l. fi. §. 1. D. de ædil. edict.*

Nocere noxam dixit Paulus *l. 93 ad leg. Falc.* Eadem caussa est eius serui, qui noxam nocuit. nec enim delinquendo quisquam pretiosior fit.

NOLLE & Velle, duo illa verba, vt Ferrar. admonuit in comment. ad reg. iur. quodammodo relatiuorum more se habent, quorum alterum sine altero non statim existit. Ex eo siquidem non velle aliquid existimamur, quia hoc & velle poteramus: & sic ad arbitrium, licet diuersi effectus liberum tamen vltrò citróque referuntur. Vnde frustra dicitur noluisse id, quod non potuit quis velle: cùm relatiuorum natura sit, vt inuicem consistant, paríaque habeantur. Verùm quod interpretes nolle & velle inter contraria referunt, intelligendum est, quòd actu sint contraria, aut diuersa: quemadmodum & Boethius relatiua contraria appellat in 2. Topic. Comment. Nam habitu magis relatiuorum naturam sapiunt: quando nemo dicitur, nolle, qui non possit & velle. Siquidem vulgatum illud, Eius est nolle, qui potest & velle: parum consisteret, quòd vtrumuis simul ponit. id quod contra naturam est contrariorum, quorum vno consistente, reliquum cesset opus est.

NOLO adire, & non volo adire. Super his verbis doctores plura effundunt *in l. qui se patris C. vnde libe.* Decius *vt testatur Nicolaus Bellonus*, putat faciendam differentiam, an quis dicat, Nolo adire: & inducatur repudiatio, aut dicat, Non volo adire: & non inducatur. Ea ratione, quòd verbum Nolo, indicat præcisam voluntatem, secus verbum Non volo: cùm sit medium inter velle & nolle. Hæc differentia doctor. licet communis habeatur, non satisfacit Bellono. Pendet enim ex eo, *vt idem refert libr. 4. Supput. cap. 14.* quòd crediderint Doct. esse differentiam inter velle, & non velle, & non velle esse medium inter velle & nolle. quo sentit ipse nihil à veritate magis alienum. At in contrarium facit significatio ipsorum verborum: & Grammatici nullo modo admitterent hoc, qui dicunt, & verum est,

est, Nolo esse compositum ex non & volo, & sic idem esse. Quod probatur *in §. filius. l. filij mater. D. ad Tertul.* Licet in contrarium adducatur, quòd quàm doctè, tam verè ipse Bellonus loco modo citato refellit. Porrò Nolo adire, hæc verba suspensiua, & inferunt tantùm ad primũ motum voluntatis, secundum doctrinam Bar. *in l gerit. D. de acquir. hæred. & in l. serui lectione. D. de leg. 1.*

NOLLE FACERE videtur qui potest facere, & non facit, *§. si quis fugitiuus. §. idem ait. D. de ædil. edict.*

NOMEN generis appellatio est, quæ & prænomen & nomen familiæ, & cognomen complectitur *Seneca libr. de benefic. 4.* Si quod à Seneca accepisses, Annæo te diceres debere, vel Lucio, non creditorem mutares, sed nomen. Quoniam siue prænomen eius, siue nomen dixisses, siue cognomen, idem tamen ille esset. Propriè tamen nomen à prænomine, cognomine, agnomine distinguitur: *uti patet ex l. 4. C. de testam. & §. siquidem. 27. Institut. de legat. itémque ex his Charisii verbis*: Propria nomina, inquit, in quatuor species diuiduntur: prænomen nomen, cognomen, agnomen. vt Publius, Cornelius, Scipio Africanus. Prænomen est quod nomini præponitur, vt Publius: Nomen, quod familiæ originem declarat, vt Cornelius: Cognomen, quod nomini subiungitur, vt Scipio: Agnomen, quod extrinsecus adiici solet, vt Africanus.

Nomen gentilitium erat & commune totius generis & familiæ agnationísve. vnde ab Halicarnassæo συγγενικὸν & πατρωνυμικὸν appellatur. Hoc prænomini subiungebatur, cognomen verò ferè semper antecedebat. *Tu latius vide Theo. §. si quis in nomine Instit. de lega. & A. August. lib. Emendat.* Tribus autem Romanos vsos nominibus fuisse, notius est, quàm vt à me confirmari debeat.

Nomen plerunque accipitur pro appellatione personarum & rerum, *l. nomen filiarum. l. pecuniæ nomine. D. de verbor. signifi. & Gaius in l. nominis. eod.* Nominis, inquit appellatione rem significari, Proculus ait: Nomen quandoque intelligitur pro simplici caussa, nullo obligationis respectu. *Arrianus Menander in l. qui cum vno. D. de re milit.* Exauctoratus, inquit, eo nomine, non vtique infamis erit. Itaque

Nomina vel rerum, vel hominum sunt, *l. 4. D. de leg. 1.* illa à Grammaticis appellatiua vel communia vocantur, quæ designandæ indicandæve rerum naturæ & substantiæ caussa inuenta sunt. Hęc propria vulgò dicũtur, quæ ad singulas species eiusdem generis ambitu comprehensas discernendas pertinẽt, velut Lucius, Titius, Seius, Gaia: quæ nomina Iuriscõsultis familiaria & vsitata fuisse Plutarchus ἐν ῥωμαϊκοῖς, & Cic. pro Murena ostendũt. hinc colligi potest, cur his Prætores in edictis suis vsi sint, *l. 10. D. quæ in fraud. credit. l. 1. D. de tab. exhib. l. 2. §. cum quidam. D. ne quid in loc. pub. l. 1. D. de lib. exhib.* Hæc autem nomina ingenuis tribuuntur, vt seruis hæc, Stichus, Dama, Pamphus, Erotis, Arescusa.

NOMENCVLATOR, à nomine calando, qui ciuium nomina omnium tenebat, & cùm opus esset pronũciabat. Iis veteres dum ambitioni seruiebant, vtebantur. Cicero *in Mureniana* Monitores eos appellat, *Vlpia. l. 7. §. 2. D. de op. lib.* Nam huius quoque est ministerium, si fortè vel librarius, vel nomenculator, vel calculator sit, *Venuleius l. vlt. in fi. de lib. caus.* Potest tamen & impubes operas dare, veluti si nomenculator sit, vel histrio. Cicero in illa quam antè nominaui: Quid? quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis: nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est, turpe est eos notiores esse seruo tuo, quàm tibi: si etiam noris, tamen per monitorem appellandi sunt? cur non antè petis, quàm insusurrauit, aut quid, cùm admoneris, tamen quasi tute noris, ita salutas? Idem *ad Attic. lib. 4.* Ad vrbem ita veni, vt nemo vllius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obuiam non venerit. Vtitur hoc verbo *Quintilianus lib. 6. c. 4.* Plutarchus, ὀνομαστολόγον vocat in Catone.

Nomen esse capitis, pro delatum esse & receptum in reos capitis. Plaut. Asinar.

Nam iam ex hoc loco
Ibo ego ad Tresuiros, vestráque ibi nomina
Faxo erunt capitis.

Nomen edere, *l. 1. D. de offi. Consul.*

Nomen dare militiæ, *l. 43. D. de oper. liber.*

NOMINIBVS olim obligatio, scriptura fiebat, *vt ait Iustin.sub tit.de liter.oblig.in princi.* Quod vt intelligamus, illud scire oportet, Romæ moris fuisse, vt vnusquisque paterfam. tabulas domi haberet, in quibus quicquid per singulos dies aut acciperet, aut expenderet, perscribebat: *vt Cicero in ea pro Cluentio demonstrat.* De earum tabularum fide Censores quinto quoque anno ciues ad iusiurandum adigebant: *vti Dionys. Halic.lib. 4. testatur.* Hinc fidem in Iudiciis facere solebant: *vt in Orat. pro Qu. Roscio demonstrat. Hotoman. Vlpian.in l. 4. D. de pecul.* Si verò nomina ita fecerit dominus, vt quasi debitorem se seruo faceret, cùm reuera debitor non esset, non obligatur. re enim, non verbis peculium augendum est. *Pomponius l.1. D. de annuis legat.* Cùm in annos singulos quid legatum sit, neque adscriptum, quo loco detur, quocunque loco petetur, dari debet: sicuti si ex stipulatu, aut nomine facto petatur. Extat etiam apud Scæuolam faciendi nominis mentio, *in l. Thais.41.in fi. D.de fideicommiss.libert. & alibi nonnullis locis.* In quibus Tribonianũ hallucinatum verisimile est: nam aliis in locis eam vocem expunxit, *vt in l.1.D.de nouat.l.Græcè.D.de fideiuss.l. 1. D. de oblig., & actio.* cùm suis temporibus in vsu non esset, vt satis constat *ex tit.Institut.de lit. oblig.in princip.* Nomina autem in tabulis dicebantur tituli debitorum (*vt ait Asconius*) prę sertim in iis debitis, in quibus hominum nomina scripta sunt, quibus pecuniæ commodatæ sunt. Plautus in Curculion.

> *Noui edepol nomen: nam mihi istoc nomine*
> *Dum scribo, expleui totas ceras quatuor.*

Ergo nominibus obligatio contrahebatur, cùm expensum quid alicui in tabulas referebatur. Referri autem solebat, vel ab reis ipsis, vel ab argentariis, vel ab amicis. De reis, exemplum oratio pro Comœdo suppeditat: & loci ex Pomponio & Vlpiano superius adscripti. De argentariis, patet ex his Donati verbis in Terentium: Tunc, inquit, in foro, & de mensæ scriptura magis, quàm ex arca, domóque vel cista pecunia numerabatur. Veteres enim ferè suam pecuniam apud argentarios habebant: eiúsque rei vestigium superest *in l.7.§.quoties.D. de pos. & aliis multis ex locis.* De amicis exemplum habemus *initio eiusdem Orationis pro Comœdo, & in epistola vltim.lib.ad Attic.4. item apud Senecam lib. de benefic. 3.* Ille, inquit, per plurium tabulas nomina interpositis parariis facit. Ex hac autem nominum obligatione nata sunt hæc loquendi genera: quæ deinceps subiiciemus.

Nomina dissoluere. *Cicero pro Plancio*, Hoc nomen, quod vrget, nunc cum petitur, dissoluere. Catilina apud Salust. Non quia æs alienum meis nominibus ex possessionibus soluere non possem: cùm & alienis nominibus liberalitas Aureliæ Orestillæ, suis filiæque copiis persolueret.

Nomina exigere: *Cicero Verrin.3.* Cùm per eos ipsos dies, per quos caussam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse. Nominibus certis grandem pecuniam debere. Nominibus certis pecuniam Romæ curari oportere. Nominis eius quod quis inficiatus est diem petere. *in Orat. pro Quintio.* Nominibus multis eos homines pecuniam à Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. *Verrina 4.* In nominibus pecuniam nobis esse, numeratã in præsentiam non habere. ibi. Sic

Nomen incertũ, *l.1.D.ad Maced.cùm mutuationis caussa non est ascripta.*

In Nominibus esse dicuntur, quæ sunt in obligationibus, petitionibus, persecutionibúsque, *l.37. D.de acq.hæred.l.36.D. ad S.C.Trebell.*

Nomina facere, & contrahere pro eodem dicuntur, *l. 17. D. de admin. tut. l. 39. D. de nego. gest. l. 9. de pact. Seneca lib.1.de benefic.* Nomina, ait, facturi, inquirimus, in vasa debitoris. Vide Facere nomen.

Nomen sequi, *l. 19. §. cum haberes.D. ad S.C. Velle. l. 41.§.si à debitore. & l.71. D.de iur.do.*

Nomine legato, id quod debetur, ínque actionibus est, debetur, *l.46.§.eum qui.D.de leg.1.l.59.D.de leg.3.*

Nomen bonum, debitor bonæ fidei potius, quàm qui soluendo est. *Cicer. Sestio.epist.6.lib.5.* Ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus, vt bonum nomen existimer. Interdum tamen sumitur pro debitore bono & idoneo. *Paulus l.inter*

l.inter cauſſas. 26. §.2. D.*mandat.* Abeſſe intelligitur pecunia fideiuſſori, etiam ſi debitor ab eo delegatus ſit creditori: licet is ſoluendo non fuerit: quia bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum. *Sic l.* 19. *D. ad S.C. Velleian.l.*101.D.*de ſolut l.*13.§.1 *& l.*35. *& l* 43.*de adm.tut.l.*31.§.*Lucius ff.de annu.le.l.* 89.D *ad leg.Fal.* vbi quidam codices, idoneis hominibus ſcriptum habent, eodem errore, quo in Pand. Flor. hominibus ſub fideiuſſore factis, pro nominibus, *in l.2.in fi.de cuſt.reor.* Secundum hoc loquendi genus in S. C. Macedoniano ſcriptum eſt, bonum nomen filijfa. fieri non poſſe, *l.*1.D.*ad* S.C.*Macedo.* Contrà, Nomina deteriora peioráve dicuntur, quorum difficilior eſt exactio; propter debitorum inopiam, qui bonis facultatibúſque lapſi non ſoluendo facti ſunt, *l.* 37. D. *ſi cert. pet l.*30.*D.ad leg. Falc.l fi.§. pen.*D.*de admin rer.ad ciui.pert.* Columella, Alphius fenerator optima nomina nõ appellando fieri mala dixit. Vide Bonum nomen.

Nomine, ſubauditur apud Iuriſconſultos plerunque, vt in conſuetudine ſermonis Græci: veluti cùm dicimus, Noxæ dedere: Damnari repetundarum, &c. *Pompon.l.*2. D.*de naut.fen.* Si nemo ſit, qui à parte promiſſoris interpellari traiectitiæ pecuniæ poſſit. *Alphenus l.*60. §.3 *de leg.& fid. libr.*30. Topiarium enim ornandi, ſaltuarium autem tuendi & cuſtodiendi fundi magis, quàm colendi paratum eſſe. *Item l.*2. *D.de proxenet.& l.*30.§.2. *D.de iureiura.l.*28. *D.de pignorib. in fi. l.* 73. *D.quib. modis pignus, vel hypotheca ſoluitur.* Ex quo genere ſunt & hæ locutiones, Satiſdari certæ pecuniæ, *l.*6.*In fi* D.*quib.mod.pign.* Fideicommiſſi ſatis petere, *l.* 71.§.1. D. *de condi.& demonſt.*

NOMINARE, eſt præſentem ſiſtere, & vt iuris Pontificij ſcriptores dicunt, ius patronatus habere, hoc eſt, nominare deſignandum, *Budæo teſte.* Cæterùm nominare, fideiubere, & in ſe periculum recipere, non diſtare indicat *Alberic.per § fin. in l. cum oſtendimus.* D. *de fideiuſſor.tut.*

Nominari dicuntur magiſtratus, tutores, & alij, qui ad munera publica, aliquo ſuggerente vocantur, *l.*2.§ *ſi eo.D de adm. re.ad ciuit.* 13. *D.ad municip. l.*14. C.*de excuſ.tut.* Nominare: eſt indicare, *l.libertus. D.de quæſtio.*

NOMINATI, *inquit* Hotomanus, in criminibus non dicuntur ij, quorum nomen delatum eſt, quíque rei facti ſunt, ſed ij, quorum nomen ab altero reo appellatum eſt. *Sic Papia. l.*17. §.10. D. *ad municip.* In quæſtionibus nominatos capitalium criminum, &c. *& l.*2.*D.de bon. eor. qui ant. ſentent.* Cicero *pro Poſthumo*: Neminem vnquam, quo ea pecunia perueniſſet, cauſſam dixiſſe, qui in æſtimandis litib. appellatus non eſſet, in litib. autem nemo appellabatur, niſi ex teſtium dictis, aut tabulis priuatorum, aut rationibus ciuitatum. Itaque in ferendis litibus adeſſe ſolebant, qui aliquid de ſe verebantur: &, cùm erant appellati, ſi videbatur, ſtatim contradicere ſolebant. *Tranquil.in Calig.* Quæſtorem ſuũ in coniuratione nominatum flagellauit, veſte detracta: id eſt, ab vno ex coniuratis indicatum. Briſſonius his omnibus in locis Nominatos ſumi vult pro iis, qui rei criminum facti poſtularíque ſunt.

NOMINATORES, apud Iuriſconſ. dicuntur, qui cùm aliqui ad munus quoddam eligendi ſunt, certorum hominum tanquam idoneorum nomen edũt; & quaſi eorum creandorum auctores ſunt. Hinc Nominatores tutorũ, *ſub.Rub. D. de fideiuſſorib. & nominat. tut. vbi in l.* 4.*ad fin.* Affirmatores appellari videntur: Qui cùm idoneos, inquit, eſſe tutores affirmauerint, fideiuſſorum vicem ſuſtinent. De nominatione tutorum extat mentio *in l.*1.§.3. *& §.*5. *D.de magiſt. conuen.* Hinc

Nominatores dicuntur, *ſub.Rubr.C.de peric.nominat.* qui cùm Duumuiri eſſent, ſucceſſores ſibi deſignabant, quorum fidem Reipublicæ ſuo periculo præſtabant. Et ſic accipienda eſt *l.*1.*in prin.*D.*de magiſtr. conuen. l.*3. *C.de conuen.fiſc. debit.l. vni.C.de ſumpt recup.* Hi etiam Creatores dicuntur *in l.* 1 §. *ſi eo tempore.* D. *de admi. rer.ad ciuit pertin.*

NOMINATIO dicitur de magiſtratibus, tutoribus, & aliis, cùm ad munera publica, aliquo ſuggerente vocantur, *l.*2. §.1. D.*ad municip. & l.* 1. D. *de filiiſfam. libr.* 10. *l. vltim.* C. *qui æt. ſe excuſ.eod.lib.* Aliquando ſignificat publicationem quandam, vt quando excommunicatus nominatur in eccleſia, *gl.in*

ca.1.de except.libr.6. Aliàs autem Nominationum acceptiones fuſius recenſet. *Pet. Rebuffum in tractatu nominationum, quæſt.* 1. vbi nominationum genera recenſet, & acutiſſimè & diligentiſſimè explicat.

NOMINATIM exhæredari dicitur, cuius vel nomen, vel prænomen exprimitur: dum tamen conſtet, de quo teſtator ſenſerit. Itaque nominatim exhæredatus filius & ita videtur, FILIVS meus exhæres eſto. ſi nec nomen eius expreſſum ſit, ſi modò vnicus ſit, *l.1.& l.2.D.de lib.& poſthu.* Qui etſi plures filios habeat, ac ita loquatur, CAETERI omnes filij exhæredes ſunto, omnes nominatim exhæredati videntur, *l.Titius.25.D.illo tit.* Sic Poſthumus Nominatim exhæredatus videtur, ſine ita dictũ ſit, QVICVNQVE MIHI NASCETVR ſiue ita, QVICVNQVE EX SEIA: ſiue ita, VENTER EXHAERES ESTO, *l 3.§.3.D.de iniuſt. rupt.* Huic opponitur, INTER cæteros exhæredare, de quo ſub voce INTER, ſuperius dictum eſt.

Nominatim alicui legetur ita, Lucio Titio, an per demonſtrationem corporis, vel artificij, vel officij, vel neceſſitudinis, vel affinitatis, aut alio modo nihil intereſt. nam demonſtratio plerunque vice nominis fungitur, *l.nominatim. 34.D.de cond.& demonſtr.* niſi fortè plures ſint, qui eo nomine deſignentur. *Vide l. 2.D.de leg.2.*

Nominatim ab aliquo hærede legatum intelligitur, cùm à quo legatum ſit, conſtat: quanuis nomen pronunciatum non ſit, *l.nominatim 90.de lega 3.* Sic Nominatim manumitti ſeruus ex leg. Fuſia Caninia ſic videtur: STICHVS LIBER ESTO: vel ſic, Cocum, vel Obſonatorem, ſi vnus tantùm cocus vel obſonator ſit: vel qui ex ancilla illa naſcetur (ſi vnus tantùm ſit) liberum eſſe volo. *Paul. lib. Sent.4.c.14.* ⁊ *l.nominatim.24.& l.37.D. de manum.teſt.*

NOMINATIVVS pro genitiuo, elegantiſſima eſt figura loquẽdi, qua frequentiſſimè vtuntur Iuriſconſulti *in l. quæſitum.§.idem Celſus.* D.*de fide inſtrum.* vbi dicitur, Hoc genus ſeruos, id eſt, eius conditionis ſeruos. *ſic & in l.& ita.§.1. D.de naut.caup.ſtab.* vbi dicitur Iuriſconſ. Prætorem curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hominum, id eſt, eius generis, eius conditionis.

Νόμος, lex, ἀπὸ τοῦ νέμειν, à diſtribuendo Græcis appellatur: quòd ritè omnibus ius ſuum diſtribuit. Hinc νομοφύλακες, legum cuſtodes dicebantur. Qui non ſolùm literas, ſed etiam facta hominum obſeruabant, ad legéſque reuocabant, *teſte Cicerone.*

NOMOTHETÆ, non ſimpliciter legum auctores ſunt, ſed & ipſi, qui principaliter leges promulgabant, quales apud Græcos Solon, Draco, Minos, Lycurgus: apud nos Pompeius, qui tulit legem Pom. Iulius legem Iuliam. Corn. Sylla, legem Corneliam, & ſimiles. Ipſi verò Iuriſconſulti, Vlpianus. Paulus, Scæuola, & cæteri non ſunt νομοθέται, ſed legum interpretes. *Alciat.libr. 2.Diſp.c.8.* Hi νομοθέται ex iudicibus deligebantur, quorum munus erat, leges rogationéſve tribus cõcionibus à populo probatas diligentius examinare: atque vt hi eas vel probarent, vel improbarent, ita proferebant, Budæus in l. 1. de iuſtitia & iure.

NON, pro Non ſolùm, vel Non tantùm, *l.9.* D *de vi publi.l 4.l.96.D.de verb. ſig. & alibi.vide A. Auguſt. lib 1. Emend.* Cicero *cum aliàs ſæpè, tum lib. 4. ad Attic. epiſt vlt.* ſic vſurpauit: Hæc pactio non verbis, ſed & nominibus & præſcriptionibus multorum, cum eſſe facta diceretur.

Non, pro non tam, *l.12. D.de offic.præſid l.20.in prin.* D *de acquir.hæred.*

NON VTILITER negotia gerere dicitur, quin non neceſſariam rem, vel quæ oneratura eſt patremfam. adgreditur, *ſed an vltiò.§.fi.* D.*de neg geſt.*

NON VTIQVE, non reſtrictè, *non præcisè.l,21.* D.*de mand.* Sed ſi non vtique vnius, ſed vtriuſque mandatum intuitus id fecerim. *Sic l.43* D.*ad leg.Aquil.*

Non neſcire, eſt ſcire, *ca.3.de iura.calumnia.*

NON NOLLE, eſt pati, & permittere, *l.3.* D. *de reg iur.&* D.*de tributo. actio. l.1.§.ſciendum. & vide A. Auguſt. lib.1.c.2.*

Non conſentire, non eſt diſſentire, *l. alioquin.* D.*de contr.empt.* Eſt enim mediũ inter conſentire & diſſentire, *l.in libello. de ca.& poſtl.reuer.*

Non eſſe, & non apparere, paria ſunt, *l. in lege.D.de contrah.empt.* Hinc, Non eſſe

acte-

ſectorem rei ſyndicum, tunc intelligimus, ait Gaius, cùm is abſit aut valetudine impediatur, aut inhabilis ſit ad agendum, *leg.* 1. D. *quod cuiuſcun. vniuer. nom.*

Non ideò, pro non continuò. *Iuriſco.* Cùm decem tu dari ſtipulatus ſis, non ideò poſſe te decem dari oportere intédere, quia & cætera.

Non iuſtum & iniuſtum, qui negant idem eſſe, falluntur. Qua de re *Valla, lib. Dialect.* 2. *c.*32. rectè diſſerit, & verè, *& Alc. in fin. c.* 17. *lib* 3. *Parerg.*

NON MINVS, *leg. ſolidum* 85. D. *de ſolu.* poſitum videtur, pro non magis, aut non tam. Solidum, *inquit Iuriſc.* nam ſoluitur, non minus quantitate, quàm die. *Sic in l.* 7. §. *pactorum.* D. *de pact.* §. *iniuria. ad l. Aqui. l.*3. §. *Labeo.* D. *de incend. naufr. l. ab hoſtibus.*15. §. *non minus.* D. *ex quib. cauſ. maio.* quanquam in quibuſdam Haloander repoſuit, Non minus: quod & magis conuenire videtur.

NON NIMIS, pro non tam, *apud Vlpianum in l. iure Gentium.* §. *vtrum autem.* D. *de pact.* more Græcorum, qui οὐ μάλα δή dicunt, vt Haloander monuit, & obſeruauit Hegendorphin.

Non nominatim, id eſt, in genere, *leg. heres ſeruum.* D. *de euictio.*

Non pluris quàm res eſt, id eſt, quanti aduerſarij interfuit. *Vide Vlp. in l. qui reſtituere.* D. *de rei vind.*

Non poſſe dimitti in ſolidum creditorem, eſt, non poſſe creditorem totam ſolutionem conſequi.

Non reddita res propriè, dicitur, quæ deterior facta redditur, *l.* 3. §. *ſi reddita.* D. *commod.*

NON VELLE. Hæc verbo falsò traditum eſt, iuxta ſententiam doctiſſimi Belloni, inter Nolle & Velle media eſſe, cùm mediũ ſit non nolle, *l.* 15. § *ſcientiam.* vbi caſus & glo. in verbo, Velle D. *de tribut actio.* Quin & ratio accedit. Nã inter affirmatiuum & negatiuum medium non ſumitur ex affirmatiuo, ſed ex negatiuo. Exemplum: Inter proprium & improprium datur medium, non improprium non autem datur, non proprium quoniam non proprium: idem eſt, quod improprium, *leg.* 1. *in princ.* D. *de ſuis & legit.* Sic inter doctum, & indoctum datur non indoctum. Idem in verbo, placere, & diſplicere: quorum mediũ eſt, non diſplicere, *l.* 1. §. *is, qui nauem.* D. *de exercit.*

NONÆ, dicuntur in Martio, Maio, Iunio, & Octobri, ſex illi dies, qui primum ſequuntur: in reliquis verò menſibus quatuor tantùm dies primum ſequentes. *Vide l. item veniũt.* §. *pridie.* D. *de hæred. pet. Varro lib.* 5. *de ling. Latin.* Nonæ appellatæ, aut quòd ante diem nonum idus ſemper, aut quòd vt nouus annus Kalendæ Ianuariæ ab nouo ſole appellatæ, nouus menſis, noua luna Nonis. Eodem die enim in vrbem ab agris ad regem conueniebat populus. Harum rerum veſtigia apparent in ſacris Nonalibus in arce: quòd tunc ferias primas menſtruas, quæ futuræ ſint, eo menſe rex prædicit populo.

NORMA, pro formula præſcripta, *vt in* §. *pen. Inſtitut. de Atil. tut.* Normalẽ tamen pro recto poſitum, qualem norma, hoc eſt, fabrorum regula efficit, alicubi Bud. obſeruauit.

NOSOCOMIVM νοσοκομεῖον, locus vbi ægroti curantur, quem Valetudinarium Latinè dici poſſe docet Hotoman. *Vtitur Iuſtinian. l. illud.* 16. *& l. ſancimus.* 18. *C. de ſacroſanct. Eccleſ.* νόσος autem morbũ, κομέω verò curare ſignificat: vnde vocabulum confictum.

NOSTRVM propriè dici non poteſt, quod ex caſu nobis auferri poteſt.

NOTA, infamia, ignominia, propriẽ *l.* 1. *&* §. 1. D. *de iis qui not. infam.* Sic Notæ cauſſa facta exhæredatio, id eſt, iniuriæ inferendæ cauſſa, & notæ inurendæ, *l.* 18. D. *de lib. & poſthum.* Hinc Notæ Cenſoriæ. Notæ ſignificant: etiam cicatrices, *apud Vlpianum in fin. l.* 1. D. *de ſeru. fugit.* Sũt & Notæ ſtigmata, & puncta ſeruis inuſta, *l.* 2. D *de ſeru. fug. Cic. Offic. lib.* 2. Thracem compunctum notis Threiciis dixit. *Et Plin. in Paneg.* Exanguem & ferream frontem nequicquam conuulnerandam præbeant punctis & notas ſuas rideant. Hinc Stigmatum notas dixit Tranquil. *in Calig. c.* 27. Notæ pro Iuriſ. annotationibus addititiis ad veterem ſcripta reprehendendi vel explicandi cauſſa, *l.* 2. *C. de vet. iur. enucl l.* 10. *D. de caſtr. pecu. l. vni. Cod. de reſpon. prud.* Hinc ſæpè legimus in Pand. libris, Ex notis Pauli ad Neratium, Marcelli ad Iulianum, &c. Dicuntur & Notæ compendia quædam dictionum, ſiue vt Plutarchi verbis vtar in

Catone, σημεῖα ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα. Vel etiam vt alij, σημεῖα γραμμάτων πρὸς τάχος ἐξερευθέντα. quas suo tempore siglas vocatas fuisse scribit Iustinianus, in Græca Pandectarum auctoritate Sic accipiuntur Notæ, *l.3. D.ex quib. cauſ. maio l. 9.§.1.de hæred.inſti l.41. D. de milit. teſt. & alibi.* Quia de caussa à literis separantur, *l.1.§.ludi. D. de var. & extraor. cogn. & d. l.41.Seneca lib.* 14.*Epiſt.* Quid verborum notas quibus quamuis citata excipitur oratio & celeritatem linguæ manus sequitur. Huiusmodi verò notis olim pleni erant Iurisconsultorum libri. Sed Iustinianus quicquam in libris suis notis scribi vetuit, *l.2.§.pen. C. de vet.iur.enucl.* Qua de re Isidor. lib.1. tractat. Harum autem inuentionum alij Tullio Tironi tribuunt : alij, & in his Dio, Mecænati.

NOTARII, Veter.gloſ. σημειογράφοι, propriè dicuntur, qui excipientes verba dictantis per notas & compendia scribunt, *Paulus in l.Lucius Titius.D de milit.teſta.* vt Singularij, qui singulis scribunt. De Notariis eleganter Basilius in epistolis: οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑπόπτερον ἔχουσι. διὰ τοῦτο σημείων χρῄζουσιν, ἵνα ἱπταμένων αὐτῶν λάβῃ τὸ τάχος ὁ γράφων. Græcis Notarij ταχυγράφοι. Hos ita exprimit Ausonius,

Puer notarum prepetum. Et Martialis:

Nondum lingua suum dextra peregit opus.

Aliàs, *lib.12.Cod. titul.de primicerio & notar.* verbum hoc pro secretariis Principis vsurpatur. *Lampridius in Alexandro:* Eum notarium, qui falsum caussæ breuem in consilio Imperatorio retulisset, incisis digitorum neruis, ita, vt nunquam posset scribere deportauit. *Spartianus in Diadum.* Istæ literæ per notarium proditæ, illi puero multorum obfuisse dicuntur. *Plin.in epiſt.* Ad latus notarius cũ libro & pugillaribus.

NOTARIA, vide Notoria.

NOTABILE, conclusio, quæ à decisis, aut decidendi ratione colligitur, M. Salomonio, *in l.Gallus. D.de libe.& poſthum.*

NOTARE, animaduertere, ac determinare aliquid, quatenus sit noscendũ. Est enim Noto, frequentatiuum à Nosco: quamobrem sæpè auctores Digestorum adiiciunt, Vlpianus notat, *l.liberto vel amico. D.nego. geſt. Marcel. notat. l. ſi qui ſeruum.D.de act. empt.Sic.l.39.D.de hæred.inſti l. vlt. D.de his, qui in teſta. & leg.1.§.Paulus notat. D. de offic. eius, cui,* Et &

NOTARE notis quibusdam, & compendiis literarum aliquid breuiter perstringere, non omnibus literis integrum perscribere, *vt apud Suetonium in Galba.cap.15.* H-S, namque quingenties cum præcipuum inter legatarios habuisset, quia verò notata, non præscripta erat summa, hærede Tiberio legatum ad quinquaginta reuocante, ne hæc quidem accepit. *Sic Fabius:* Quantum notando consequi poteram. Hinc Notæ, & Notarius.

Notare, pro reprehendere. *Vlpia in l. metum autem præſentem §.fin. D.quod met. cauſ.* Non immeritò, inquit, Iulianus à Marcello notatus est.

Notare apud aliquem is dicitur, qui declarat vel distinguit dictum eius *Vlp. apud Marcel.notauit, l.non ſolum. §. ego autem D. de iniur.*

Notare, infamare, infamiæ notam inurere, *toto titul.D.de iis, qui notantur infamia.*

NOTATI *l.2 C.de dignit. lib.12.* differunt ab infamibus. Infames enim sunt, quibus lex infamiam irrogat. Notati verò non sunt ipso iure infames, hæret tamen in eis macula quædam, vt qui iudicio publico rei in vinculis sunt, vel qui ob testimonium dicendum vel non dicendum pecuniam accepisse conuicti nec damnati sunt, vel qui inter requirendos adnotati sunt. Sic nota ab infamia distinguitur, *l.3. §. lege. D. de teſtib.*

NOTITIA, breuis, vel libellus, quo descriptio status, administrationis & diœceseos continentur, *l.1.C.de offic.præf. præto. l.vni.C.de excuſ.artif.* & vide lib. Notitia vtriusque Imperij. Notorium eodem sensu dixit *B.Auguſt. Apul.l.7. Aſini aurei.*

NOTHI, νόθοι, à Græcis dicuntur, qui à Latinis naturales liberi, id est, qui ex concubina domi sine nuptiis vxoris loco retenta, quam Græci παλλακὴν vocant, nascuntur. Vnde quæ rubrica est in Cod. de natural.lib. eadem in Nouel. 89. περὶ νόθων. Differunt autem à Spuriis, & vulgò quæsitis. Sunt enim

ſpurij, qui & σκότιοι, & tertæ fil.j, patre incerto geniti, quaſi σποράδην (*ſic enim legendum apud Valerium. ſiue Iultum Paridem, lib 10. obſeruauit* Cuiac.) ex ſcortatione, ſtupro, adulterio, inceſto: quæ vitia in concubinam non cadunt. Sunt tamen qui aliter ſentiant, producentes §. *quoniam d. cum tabulu.* D. *de iis, quæ vt indign.* ſed quoniam corruptus eſt: & illud *vulgo quæſitam*, commutari debet in *vulgo quæſtum feciſſe*, eorum ſententiam patum motor De Nothis *Quintin. lib. 3. cap. 6.* Nothum, *inquit*, qui non eſt legitimus, Græci vocant. Latinum rei nomen, vt Cato quoque in oratione quadam teſtatus eſt, non habemus: id óque vtimur peregrino. Nothi igitur ex Iuſtiniani conſtit. hi ſoli appellantur, qui ex concubina nati ſunt, hoc eſt, ex muliere libera, innupta, quam vir cœlebs domi concubinatus nomine ſolam habuit, *d. Nouell.* 89. *item Nou.* 74. *item Nou.* 18. Hi autem ex conſtitutionibus ab inteſtato aliquid iuris in bonis parentum habent, non extantibus filiis legitimis: quin & ex teſtamento extantibus legitimis vnciæ, nõ extantibus etiam ſolidi, ex Nouel. ἀδιαθέτων, capacitatem habent. Spurij ex vtraque cauſſa incapaces ſunt, ac ne alimentis quidem digni, quæ tamen nothi habent, etiam ab inteſtato extantibus filiis legitimis. Dicebantur etiam hi obliqui. Hinc Statius: *Obliquúmque à patre genus.* vbi Lactantius: Quia fuerat, inquit, patris mei nothus. Baſtardi vulgò, à Germanico *bœs art*, id eſt, degeneris ingenij.

MOTHIA, numero multitudinis neutro genere ſignificant eam partem, quæ ex bonis paternis nothis dabatur ex lege Athenienſium. *vide Bud. l. vulgò.* D. *de ſtat. homi.*

NOTIONIS verbum latiſſimum eſt: nam & in ciuilibus & in criminalib. cauſſis vſurpatur. itaque Notio dicitur Prætoris, qui vtrùm actio danda, aut deneganda ſit, cognoſcit, *l. vltim in fi.* D. *de oblig. & actio* *Sic in l.* 8. D. *de tranſact.* Prætoris dicitur eſſe notio, cum de habitatione aut veſtiario, aut alimento relicto tranſigendum eſt. *& in l.* 6. C. *quom. & quando iud.* *At in l.* 1. §. 1. D. *de offic. præf vrb.* Notio ad cauſſas & animaduerſiones capitales refertur. vbi Vlpian. ſcribit, ea quæ vltra centeſimum lapidem fiunt, egreſſa eſſe Præfecti vbi notionem, *itemque in l. penult.* D. *de calum.* Propriè tamen Notio videtur eſſe rerum, quæ neque criminales ſunt, & in facto, non in iure conſiſtunt: veluti cùm Cicer *in Orat. pro domo* ſcribit, omnem eſſe notionem Pontificum, cùm quis adoptatur, quæ cauſſa cuique ſit adoptionis, quæ ratio generum ac dignitatis, quæ ſacrorum. Item cùm diſceptatur apud Prætorem, vtrùm qui filius eſſe dicitur, in poteſtate ſit, an non ſit: Prætoris notio eſſe debebit, *inquit Vlpian. l.* 3. §. 1. D. *de lib. exhib.* aut cùm de illius ætate, qui manumitti, vel de manumittendi cauſſa quæritur. Atque hæc quidem ita ſe habent, cùm propria verbi cuiuſque ſignificatio exquiritur. *Vlpian. autem in l. notionem* 99. *D de verb. ſign.* Notionem ſic poſſe accipi ſcribit, vt & iuriſdictio & cognitio intelligatur. Itaque idem *in l. ait Prætor.* 5. D. *de re iud.* cùm Prætor dixiſſet, CVIVS de ea re iuriſdictio eſt. Melius, inquit, dixiſſet, CVIVS de ea re notio eſt. etenim notionis nomen etiam ad eos pertinet, qui iuriſdictionem non habent, ſed habent de quauis alia cauſſa notionem. Quare aſſeſſores, ſiue amici, qui in conſilium Proconſulum adhibentur, cùm etiam ipſi cognoſcant, dicuntur habere notionem. Arbitri quoque, quos ex compromiſſo alimus, habent notionem.

NOTORIA, breuis & compendiaria ſcriptio. Hinc pro indiciis, & relationibus, & elogiis ſumuntur, ab apparitoribus ſeu Irenarchis factis, vel quibus crimina deferuntur ad magiſtratus, *l. ab accuſatione. §. nunciatores.* D. *ad Turp.* Nunciatores, *inquit Paul.* qui notoria indicia produnt, notoriis ſuis adſiſtere iubentur *Sic l. ea quidem* C. *de accuſ. l.* 31. *C. Th. de Epiſc. & Cler. l. diuus.* D. *de cuſt. reor.* D. *Aug. en Epiſt* 160. Notoria in ſing. & Notariæ dicuntur: Circumcelliones, inquit, quoſdam & Clericos Donatiſtas, cura eorum, qui publicæ diſciplinæ inſeruiunt, præmiſſa notoria ad iudicia legéſque perduxit. *Et in epiſt.* 159. Qui non accuſantibus noſtris, ſeu illorum notoria, ad quos tuendæ pacis vigilantia pertinebat, præſentari videantur examini. Dicitur & Notaria *ab eodem Auguſt. & Apuleio, libro* 7. *de Aſino aureo.*

NOTORIVM est, quod omnibus constare potest,& colore nullo obfuscatur, nec probatione indiget: vt palatium in vrbe esse. Manifestum, quod allegari probaríque oportet, vt Titium coram populo occisum, Seium publicè fenus reprobum exercere. Liquidum, quod iudici ex actis liquet. *l.ciues C. de appell.* & quod sine morosa difficultate iudici probatur. Clarum verò generaliter accipi potest, vt supradicta comprehendat, *leg postrema de transact. Alciat.de verb. sign.*

Notorium est triplex: Præsumptionis, Iuris, & Facti. Notorium Præsumptionis, quod est de euidentia iuris vehementis præsumptum, vt paternitas, filiario, vbi non requiritur alia probatio, nisi probationes & coniecturæ, *cap. quoniam.de fil.presb.* Nam hoc, quòd quis sit alicuius filius, non potest verè probari, *l.Lucius. D. de cond & demonst.* Vnde filius est, quem nuptiæ demonstrant. *D.de in ius voc. l.quia semper. in fin.* Nam si vir & vxor aliquem infantẽ nutriunt, & dicunt eum filium eorum esse, tunc præsumitur eorum filius. Est ergo notorium præsumptionis euidentia rei euidenter à iure præsumpta. Notorium iuris est clara iudicialis confessio inconuincibilis, inconuincibilis probatio, & irretractabilis definitio, de quo scilicet notorio quis damnatus est, vel in iure confessus. Et sic illud est duplex, videlicet per confessionem factam in iure, & per sententiam iudicis, *vt in c.vestra.de coha.cler.& mul.c.nos in quenquam. 2. qu. 1.* Notorium facti, scilicet quod commissum vel factum non dubitatur à populo, vel maiori populi parte, & per euidentiam rei nulla potest tergiuersatione celari, nec oportet omnes circumstantias facti esse notas, *vt c.vltim.de coha. cler. & mu.c.cùm dilectus. de purga.cano. in fi.qu 1. de manifesta.& cap.seq.* Et illud notorium est triplex, secundum triplicem distinctionem facti: quoddam est facti permanentis & continui, vt quòd palatium est in vrbe, id non eget probatione. Aliud est facti transeuntis, vt, quòd quidam in publico occiditur coram populo. Tertiũ est facti interpolati, vt quia vsurarius vna die tenet mensam paratam, alia non. *Vide plenè Abba.ad c. vestra. num.14. ext. de cohab.cler.& mul.*

NOTVM, quod cuique vel coram, vel ad domum nuntiatur, *glo.l.quinquaginta.C.de excus tut.*

NOVALIS est terra præcisa, vel (*vt est apud Isidorum*) proscissa, quæ anno cessat, quam Græci νέαν (alij νέατον, vel νέωκον) vocant. Integra autem est, in qua nondum dominus pascendi gratia pecus immisit. *Paul in l.sylua. D. de ver.sig. Sic Varro lib.4.ling.Lat.* Ager restibilis, qui restituitur, ac reseritur quotquot annis: contrà qui intermittitur, à nouando, Noualis ager. *In lib.Var. aucto.de limit.* ita etiam scribitur: Noualis, ager est primùm proscissus, siue qui alternis annis vacat, nouandarum sibi virium caussa. *Et apud Seruium, Georg.1.* Propriè Nouales sunt primùm arua proscissa, & primum segetem ferentia. Plin. autem, *lib.18.cap.19.* nouale appellat, quod alternis annis seritur, in hoc proscindẽdum vt interim requiescat. Nam proscindere, est primùm terram vertere, grandioribus glebis relictis. Contra, restibilis ager dicitur, qui quotannis seruitur, *Cic. de Orat.* Nouatum agrum appellat non semel aratum, sed iteratum, diúque ante sementem cultum & fermentatum, quod meliores fetus possit, & grandiores edere. Duæ itaque vocis Niualis significationes sunt, quarum altera notatur in *d.l.sylua.altera in l.fin.de ter. mot l. 8 D.de fund.dot.l.vtiles.39. D. de petit.hæred.*

NOVELLARVM (subaudi, Constitutionum) nomen nouum non esse, nemo est qui nesciat, vel mediocriter in iure ciuili versatus: cùm ipse etiam Imper. *in 3. Constit.* quæ præfationis loco repetitæ codicis prælectioni præmittitur, hoc nomine in futurum id operis confirmet. Et Azo testetur, ex Nouellis in collationes collectas constitutiones, quæ hodie in scholis & iudiciis circumferuntur: & ante trecentos adhuc annos nouellæ in vsu sint habitæ, si non omnes, attamen pleræque. quæ hodie non extant. Et vt de Accursio taceam, qui sæpè collationarias illas, in multis perobscuras ex Nouellarum contextu illustrare solet, passim in Doctoribus adducuntur in testimonium, de adiutorib. quæstoris, de appellationibus ex Sicilia, de priuilegiis Archiepiscoporum, & infinitis aliis. Ex quibus tametsi pleræque ge-

nerales

nerales non ſunt, tamen eas propter cognitionem rerum, & exemplum, omiſſas non oportuit. Sunt qui *in l. non plures. & l. qui ſub prætextu* C. *de ſacroſanct. Eccle.* interpretantur, Decanos, pro Clericis: quod neutiquam feciſſent, ſi copiam nouellarum habuiſſent conſtitutionum. Idem poſſumus dicere de ſexcentis aliis. Hæc ex Haloandro. Cur autem Nouellæ dictæ ſunt, diuerſi diuerſa tradũt. Cedrenus ſic dictas cenſet, quòd noua eis, atque à veteribus diffidentia iura cõſtituantur. Hæc enim ſunt eius verba in Iuſtiniano: τοὺς παλαιοὺς νόμους πάντας ἀνενέωσε ποιήσας μονόβιβλον, ἃ καὶ νεαρὰς διατάξεις ἐκάλεσε Sed in omnibus, exempli gratia 91. & 92. Verior itaque altera ratio, quam profert Cuiacius, quòd nouiſſimæ promulgatæ ſint poſt Codicem Iuſtiniani repetitæ prælectionis: nam & ſæpiſſimè à Græcis interpretibus vocantur νεαραὶ μετὰ τὸν κώδικα. & ab ipſo Iuſtin. *Nouell 66. & in Conſtitut de nouo Codice faciendo*: & pariter Theodoſij, Valentiniani, Martiani, Leonis, Maioriani, Seueri conſtitutiones non alia ratione Nouellæ appellatæ ſunt, quàm quòd poſt Codicem Theodoſij, & aliæ quædã Leonis Philoſophi, Nicephori, Michaelis Romani, Alexij, quòd poſt βασιλικῶν libras promulgatæ eſſent. Quin & Iuſtin. quæ *in l. 1. §. ſed cum Nouellæ. C. de emend. Cod Iuſt l ſi quis filium in ſi. C. de inoffi. teſtam.* vocantur Nouellæ, nondum retractato Codice hanc appellationẽ meruerant, editæ cùm eſſent poſt primam Codicis editionem, retractata, repetitáve iã Codicis editione, eam amiſerunt. Nec enim Nouellæ ſunt, quæ in corpus vnum coire Codicis repetitæ prælectionis, iuſtum Conſtitutionum corpus, ſed quæ poſt Codicem illum emerſerunt nouæ, vel Iuſtiniani ipſius, vel Iuſtini, vel Tiberij, non quaſi errones in corpus illud retrahendæ, è quo nunquam exierunt, ſed quaſi poſthumæ Codicem certè rupturæ illum, quo ſunt omiſſæ, maxima ex parte.

NOVELLARVM
METHODVS.

Porrò Nouellas confuſaneè editas eſſe, omnes conſentiunt: eas igitur μεθοδικῶς, & in artem, hac via redigi poſſe putem. Primùm omne Ius in publicum & priuatum diſtribui debet: ad publicum pertinent ſacra, ſacerdotes, magiſtratus. In primo genere collocanda erit Conſtit. 146 περὶ Ἑβραίων. de interpretatione librorũ ſacrorum: cui ſubiicietur Nouella 131. cap 1. de canonibus Eccleſiaſticis, Subſequenter Epiſcopi, & Clericorum ordines reliqui, Nou. 131. & 56. & 6. 133. & 2. 165. Subnectendæ ſunt orationis domus & templa Nouella 58. quibus adiicias Res Eccleſiaſticas, Nouel. 7. 120. & 46. Earum priuilegia, Nouell. 135. §. περὶ τούτους. & Nouell. 131. Sacra, ſacerdoteſque ſequuntur Magiſtratus, eorum ordines, officia. Nouel. 105. 80. 35. 11. & 13. poſt hos iudices. Nouel. 82. Præſides, Nouel. 8. mandata, 17. & ciuitatum defenſores. Nouel. 15. Magiſtratus exequuntur crimina: ideóque ponatur hic Nouella 70. puniunt hæreticos, Nouella 42. Ad milites & eorum tranſitum peruenienduṁ, ideóque ad Nouellam 116. Hi arma tractant, atque ideò Nouel. 85. ſubiicienda eſt. Subſequitur Decuriones. Nouel. 101 & 70. Tabelliones ſunt: perſonæ publicæ, §. item cùm. Inſtit. lib. 1. titul. 11. Igitur hic ponatur Nouel. 44. Hi ſcribunt teſtamenta, quæ & ipſa publici iuris ſunt, l. 3. D. de teſtamen Idcircò huc referatur Nouella 1. in princip. Quantum liberis teſtamento relinqui debeat, conſtituit Nouel. 8. Teſtamenta inter liberos, Nouel. 107. Hi inſtituendi, non prætereundi: ſed nec parentes, Nouell. 115. Tutores teſtamentarij Nouell. 117. Fideicommiſſa, Nouell. 108. & 159. Ius deliberandi. Nouell. 158. poſt teſtatos, collocauit Prætor inteſtatos. Sic Imperator, Nouel. 118. 84. 127. & 68. Hactenus de iure publico. Tranſgrediamur ad priuatum, Porrò omne ius, quo vtimur, vel ad perſonas, vel ad res, vel actiones pertinet, l. 1. D. de ſtatu homi. Primùm de iure perſonarum, quarum cauſſa ius eſt conſtitutum, l. 2. D. eod A nuptiis incipiemus, ex quibus vita noſtra initium ducit. De nuptiis, Nouell. 22. Nefariæ, inceſtæ damnatæque nuptiæ, Nouel. 12. & 154. De ea, quæ raptori nubit, Nouel. 150. Nuptiarum comes, dos: de hac Nouel. 90. huic adiicias 2. §. fin. & 100. 91. 119. & 39. Ex nuptiis liberi, de quibus Nouel 89. & 74. nati ex libero & adſcri ptitio Nouella 54. Explicatur per Nouell

156. Infantes abiecti, Nouel. 153. Liberis dantur tutores, & ſic tutelæ, Nouel. 94. 72. & 155. Claricatio, Nouella 52. Perueniamus ad res, ideóque ad contractus obligationes, & actiones. Nouel. 52. 98. 88. 136. & 119. Solutiones, Nouel. 4. Actiones in iudicio proponendæ, §. 1. Inſtit. de act. de hoc Nouella 96. quis prius conueniatur, reus, an fideiuſſor, Nouella 4. Per procuratores agi poſſe, Nouel. 71. Initio litis iurandum, Nouella 124. Quid, ſi actor abſit, Nouel. 53. atque ibi qui explicentur iudicia. Monachi apud quos conueniendi, Nouel. 79. Iudex competens, præſes, Nouel. 69. De præſide ſuſpecto, & negligente, Nouella 89. Litigioſa res, Nouella 112. Teſtes, Nouel. 90. Sententia, Nouel. 82. Apellatio, Nouel. 82. 22. & 115 Executio. Nouel. 134. Hæc Pardulp.

NOVELLETVM (Vet. Gloſ. νεόφυτον) ſumitur pro vinea, ex nouellis vitibus conſita: *vt apud Paulum, de impenſ in reb. dot fact. & Alphenum de fund. dot.*

NOVERCA, dicitur, *auctore Feſto*, quam quis ſublatis liberis nouam vxorem ducit, accerſendæ familiæ gratia. *Inſtit. de nupt §. ſocrum.* & dicitur vxor patris naturalis, vel adoptiui. C. *ad l. Falci. l. licèt Modeſtinus l 4. D. de grad. & affin* Nouerca, inquit, dicitur vxor, liberis ex alia vxore natis.

NOVIVS Quæſtor, vide Quæſtor Nouius.

NOVVM non facit, qui detegit quod verus eſt, *l. adeò. §. cùm quis.* D. *de acqui. rer. domin.*

Nouum interdum dicitur, tametſi quid de veteri extet, argu. *l. prætor. §. fina* D. *de damn. infect. Inſtit quibus mod. tol. oblig. §. ſed ſi eadem.*

Nouum riuum parietibus vſufructuarius non poteſt imponere, *Neratio auctore l. vſufructuarius.* D. *de vſufr*

Nouum temporis eſt, inauditum & inuiſum, id eſt, non antè viſum, ignorationis, & rei, quæ non venit in ſenſum. Ita quædam priſca poſſunt eſſe noua. Tamen aliquando confunduntur, *vt in l. 1. in prin.* D. *de vent. inſpic nouum pro audito.*

Noua tigna dicuntur, quæ immittuntur contra priorem formam: ſicuti ius nouum dicimus, & opus nouum. *Pomponius in l ſi cùm meus* D. *ſi ſeru. vindic.*

Nouæ leges interdum intelliguntur, quæ poſt leges XII. Tabul. latæ ſunt, *l. 7.* D. *de cap. min l. 11.* D. *de ſuis, & legit* Sic eodem ſenſu Nouum ius, *l. 1.* D. *de hæred. pet.* Et Nouæ hæreditates, quæ ex huiuſmodi legibus, Senatúſve conſultis poſt XII. Tab. factis deferuntur, *l. 1 §. capitis. D. ad SC. Tertul.* Denique ad quaſcunque recens latas ea appellatio pertinet, *l. vnic.* C. *de condict. ex lege.* Interdum Nouæ leges Papias ſignificant, *vt l. fina. D. de reg. Cat.*

Nouum ius pro iniquo, D. *quod quiſque iur. l. 1. §. 1.* veluti ſi quis impetrauerit, ne debitor aduerſus eum exceptione vtatur, *l. 3. D eod.*

Nouæ tabulæ appellabantur, quibus publicè propoſitis æs obæratis remittebatur, ac condonabatur. *Harum meminit Cicer. 2. Offic. & 2 inuect. in Catilin. Epiſt. vltim. lib. 5. ad Attic. Cæſar in princip. lib. 3. de bell. ciuil Suetonius in Iul. cap. 42. & alibi paſſim.*

Nouum ius, dixit Irnerius, *in Epito. Nouell.* quæ Authenticas vulgus appellat, patet *in Authen ſed nouo iure.* C. *de ſeru. fugit. & aliis plurimis.*

Noui operis nunciatio, eſt ędificanti in alterius præiudicium facta prohibitio. *de qua fuſius Iuriſc tit. de no. op nun & vide ſuperius Interdictum de noui operis nunciatione.*

Nouiſſima ſententia, pro diffinitiua, *in Authen. vt defuncti ſeu fun. eor. §. ſancimus igitur.*

Nouiſſimum ſupplicium, pro morte, *in Authen de Lenonibus.*

NOVI HOMINES, apud Romanos dicebantur, qui nullis maiorum imaginibus & nobilitate commendabantur, aditúmque ad amplitudinem & nobilitatem poſteris ſuis perfecerant: vt M. Cato Cenſorius, qui patre ignobili natus, ipſe nouus poſteritati ſuæ nobilitatem reliquit: quemadmodum & Cicer. de lege Agraria loquens, ſeipſum appellat nouum hominem. Nouitas itaque media erat inter nobilitatem & ignobilitatem. Plutarchus *in Cicero Maiore* nouos homines appellatos ſcribit, qui non ex genere commendationem haberent, ſed ex ſe primùm cognoſci inciperent.

Nouus homo dicitur ſeruus manumiſſus, poſtea in ſeruitutem redactus, *l. ſi ſeruus in fi* D *de adimend. legat.*

NOVVM feudum eſt, quod ei primùm, quo de agitur, attributum eſt: cui

oppo-

opponitur Paternum, quod eius vel parentibus, vel maioribus concessum fuit, *lib.1.tit.14.§.3.& lib.2 ti..50.* paternum, in quit, voco, quicunque ex superioribus id acquisierit. Nos Profectitium appellauimus: nomine, vt videtur, non incommodo.

NOVO Inuestitura est: quando feudum primò quæritur *lib.2.tit* 32.

NOVARE, & nouum, siue recens facere, & immutare significat. *l.cùm Aquiliano.D.de transact.sic l. vlt.D.de minor vig.* Minor vigintiquinque annis nouandi animo intercessit, pro eo, qui temporali actione tenebatur. *Et l. ex chirographis.D.de administ.tut.*

NOVATIO est, *vt ait Vlpia.* prioris debiti in aliam obligationem, vel ciuilem, vel naturalem transfusio atque translatio: hoc est, cùm ex præcedenti caussa ita noua constituitur, vt prior perimatur. Nouatio enim à Nouo nomen accepit, & à noua obligatione, *l.1. D. de nouat.* Triplex autem nouatio est: prima, cùm vnius personæ obligatio, in alterius personæ obligationem nouatur: altera cùm alterius generis obligatio in verborum obligationem nouatur: tertia cùm verborum obligatio in alteram formam commutatur, id est, cùm ei vel adiicitur, vel detrahitur. *l.1.& 2. D.illo titulo.*

NOVITAS (quæ nutrit discordiam, *l in rebus nouis. D.de constit. Princ.*) tunc fieri dicitur, cum quæ sunt, statu suo mouentur, *l.peritiam. C.de in integ. restit.*

NOVITII serui propriè dicuntur, noui & recentes: Veteratores verò, siue veterani, inueterati. *Vlpian.l.37. D.de ædilit.edicto.* Præcipiunt Ædiles, veterator pro nouitio veneat. *Item* Quia venalitiarij sciunt facilè decurri ad nouitiorum emptionem, idcircò interpolant veteratores, & pro nouitiis vendūt. Sed *Venuleius in l vlt.* subtilius rem explicat: nam veteratorem ait, non spacio seruiendi, sed genere & caussa æstimandum esse. Est itaque veterator seruus turpi alicui, ac sordido ministerio, quamuis recens addictus: vel quicunque ex venalicio nouitiorum emptus alicui ministerio præpositus sit. *vt ibidem dicit Venuleius.* Nouitius verò, qui vel nulli adhuc, vel nobili alicui, & liberali homine dignæ arti, quamuis multò antè, deditus fuit: veluti picturæ, medicinæ, musicæ: quod Valla non viderat, cum d. *l.* 37. huic contrarium esse dicebat. Hæc enim Venuleius Vlpiano addidit. In professionibus autem, quæ apud publicanos fiunt, nouitij intelliguntur, qui minus anno seruierunt, vt veteratores, qui anno, *l.fin.§.quoties.D.de public.*

NOXA *inquit Iustinianus*, est ipsum corpus quod nocuit, id est seruus: Noxia ipsum maleficium, veluti furtum, damnum, rapina, iniuria, *titul.de nox.act.in princ.* Hoc sine dubio Tribonianus est suspicatus, ex eo, quod Caius scribit, *l.1. D.hoc tit.* Liceat nobis deditione ipsius corporis quod deliquerit, euitare litis æstimationem. Et cùm alibi dicitur: Noxæ deditio, interpretatus est argutè homo sagax, id est, corporis deditio. Noxa apud Poetas & Oratores, *inquit Festus*, ponitur pro culpa, at noxia peccatum, aut pro peccato pœna. vt *Accius Menalippe*: Te esse huic noxæ obnoxium. Item cùm lex iubet noxæ dedere, pro peccato dedi iubet. Confunditur tamen hoc discrimen.

Noxa, damnum, vitium ex re aliqua contractum. Hinc Capere noxam & concipere, & contrahere, apud Columellam dicuntur serui ex nimio labore. Hinc Noxam nocere apud Liuium, in antiqua formula: & Noxius seruus qui noxam nocuit, id est, damnum intulit & ob eam caussam obnoxius est. *Columella libro* 3. Operam vinitoris, quem vulgus quidem parui æris, vel de lapide noxium posse comparari putat. Hinc eundem seruum comparari. Noxæ dedere, præcisa locutione dicimur, pro Noxæ nomine dedere, id est, ob damnum & noxam, quam intulit. Sic *Verrina* 5. Lucri & accessionis dare frequentissimè, pro lucri & accessionis nomine. *Et in Topicis*: At si quis in pariete communi demoliendo damni infecti promiserit. Et Liuius eleganter hoc transtulit, Obrui Ætnæ ignibus, aut mergi freto satius illi insulæ esse, quàm velut dedi noxæ inimico Consuli. Hinc magis adeò concisa locutione, Noxis solutus dicitur seruus, Noxio contrarius, ob cuius noxam nihil debetur, vel qui nemini est obnoxius (nam hinc quoque fictum obnoxij vocabulum videtur) quasi liber ac solutus omni obligatione, quæ ex noxa contrahitur: siue quòd

nullam admiserit, siue quòd eo nomine satis factum sit. Vlpianus *ex Aedilium edicto, in l.* 1. Certiores faciant emptores qui fugitiuus erróve sit, noxáve solutus non sit. Et in stipulationibus *apud Varronem, libro de Re rustic. secundo.* Illosce boues sanos esse, noxísque s. præstari, id est, solutos & suprà: Illasce sues sanas esse, habereque rectè licere noxísque s. præstare spondes? Vbi tamen S, litera desideratur: hæc enim stipulationis erat formula, *vt constat. ex l.* 3. *&* 30. *D. de euictio.* Hot. Hinc

NOXA CAPVT SEQVITVR: id est, obligatio ex noxa contracta facti autorem sequitur: nam siue alienetur seruus, in nouum dominum transfertur actio: siue ipse manumittatur, in ipsum demigrat. *vti docet Impera.* §. 3. *de nox. act. & Vlpianus l.* 1. §. 6 D. *§ quad. paup. & l.* 1. §. 14. *D. deposit. item Caius, l.* 20. *& vlti. D. de nox. act. & alibi persæpè.* Noxia autem à noxa hoc differt, quo species à genere. Nam cùm vtraque pro ipso peccato, seu potiùs actione peccandi ponatur, tum verò noxa pro effectu, qui ex peccato redundat, id est, obligatione & culpa plerunque vsurpatur. Vnde noxæ eximere, & noxalis actio, & noxis solutus, & noxa caput sequitur non autem noxia, aut noxialis dicitur. vide, Caput noxa sequitur.

NOXÆ verbum in hac stipulatione, Noxis solutum præstari, non existimatur (*inquit Iulianus*) ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem, & coercitionem capitalem habent, *l.* 200. *D. de verb. sign.*

Noxæ dedere, est animal pro peccato tradere viuum, *l* 1. §. 6. D. *si quad paup.* Dicitur & ad noxam dedere, *l.* 10. §. 19. D. *de noxal.* Et in noxam dedere, *d. l.* 1.

Noxa solutus dicitur, non qui nullam noxiam commisit, sed qui noxali iudicio subiectus nó est, *l.* 17. §. 16. D. *de ædil. edict.*

Noxam Vlpianus, & fraudem ita distinguit, vt illam ad priuatum delictum, hanc ad crimen publicum referre videatur. Noxas, inquit accipere debemus priuatas, hoc est, eas, quæcunque committuntur ex delictis, non publicis criminibus: ex quibus agitur iudiciis noxalibus denique specialiter cauetur infrà de capitalibus fraudibus. hæc ille, *l.* 17. §. 16. D. *de ædil. edict.*

NOXALES actiones appellantur, quæ nó ex contractu, sed ex noxia, atque maleficio seruorum, quod pœnam vltimi supplicij non habet, aduersus dominos instituuntur. Veluti, si furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut iniuriam commiserint, vel damnum dederint. Quarum actionum vis & potestas hæc est, vt si damnati fuerint, liceat eis deditione ipsius corporis quod deliquerit, euitare litis æstimationem. Nisi forte iussu dominorum, aut, cùm possent, non prohibentibus eis, serui deliquerint, quo casu in solidum tenentur. Insti. de noxal. act. in princ. *Gaius in l.* 1. *Vlp. in l.* 3. D. *eo. ti.*

NOXIA, est delictum, à nocendo dicta, vnde noxiæ æstimatio, cùm quadrupes pauperiem fecit, *l.* 1. D. *si quadr. paup.* Noxiæ appellatione omne delictũ continetur, ait Caius, *l.* 238. §. 2. D. *de verb signif.* Noxa autem is est, qui deliquit. Inde versus: *Noxia delictum, delinquens noxa vocatur.* qui ab Accursio citatur, *ad l.* 1. *C. si aduers. delictum.*

NVBERE in familiam. vide suprà, In familiam nubere.

NVCES, cæterósque fructus, nó minus propriè pomi nomine comprehendi, quàm mala, indicat Alciat. interpretans *l qui fundum de verb signif.* licèt hodie in vulgari vsu loquentium aliud sit.

NVCLEI ligni appellatione continentur, vt Ofilius scripsit, *teste Vlpia.* Cui ligna legata sunt, ad eum omnia ligna pertinere, quæ alio nomine non appellantur: veluti virgæ carbones, nuclei oliuarum, quibus ad nullam aliam rem, nisi ad comburendum possit vti: sed & balani, vel si qui alij nuclei, *l. nuclei appellatione de leg.* 3.

NVDVM dicitur in iure, quod simplex & purum est, neque id, quo de agitur, adiunctum habet: veluti, Nuda proprietas dicitur, cui vsusfructus deest, *l.* 29. D. *de vsufru. l* 8. D. *de vsufru. lega. l.* 34. D. *de rei vind.*

Nuda possessio, quæ sine proprietate obtinetur, *l.* 66. D. *de euict. l.* 21. §. 1. D. *quod met. caus.*

Nuda conuentio, quæ sine traditione est, *l.* 1. *D. de pign. act. l.* 4. D *de pigno.* Nuda pacta, quibus caussa nulla subest, præter conuentionem, *l.* 7. D. *de pact. l.* 5. *C. de contr stipul.* Nuda conuentio, quæ in se negocium, id est, συνάλλαγμα non habet, *l.* 1. D. *de præscrip. verb.*

Nudus cõsensus, sine rei traditione, aut

iteris, aut ſtipulatione, *l.52.D.de oblig.& act.l.14.D.locat.* Itaque

Nudo conſenſu contrahi dicuntur, emptio, venditio, locatio, conductio, mãdatum, & ſi qui ſunt contractu, qui nomen ſuum habent, cùm nulla rei datio interuenit, vt expreſſiſſimè declarat Paul.l.1. ibi, nudo, conſenſu. de rerum permut. Vnde ἀξίωμα colligitur: Omnis contractus nominatus eſt pactum nudum, Ergo emptio, venditio, contractus nudus eſt, *d.l.1* Falſum igitur eſt, quod Accurſius conſenſu veſtiri pactum dixit, *titul. de oblig.ex conſen.Inſtit.* nam innuit veſtitos eſſe hos contractus, cùm tamen nudi ſint, vt Paul.dixit. & verum eſt. Nam cõſenſus ſimul cum ipſo contractu, & conuentione naſcitur. Accurſij tamen errorem ſequuntur omnes ferè interpretes. Mirum tamen eſt, eos ita hac in re cæcutiiſſe, cùm ſatis apertum, explicitúmque ſit Pauli Iuriſc. reſponſum.

Nudæ res, abſque fructibus & cauſſa, *l.1.§.hanc.D.depoſi.*

Nudum factum, *l.52. D. de verb.obli.* Nuda cautio, quę ſolam repromiſſionem habet, *l.2.§.ſed vtrum.ff.de iud.* Nuda pollicitatio, ſine ſcriptura, *l.10.ff.de iis, quæ vt indig.*

Nudus ſermo, qui dicto finitur, ſimplicíque adfirmatione conſtat, ſine aliqua promiſſione, *l.19.§. dictum. D. de ædil. edict.*

Nuda vacatio muneris, *l.13.§.duo.D.de vac.mun.* Nuda & ſola ſcientia, *l.1.D.de ædil.edict.* Nuda debiti ſolutio, *l.6. D.de eden.*

Nuda verba, mera, ſine certa & ſolenni conceptione, *Paul lib.1.Sent.tit.4.* Nudum teſtimonium, ſine iuramento, *c. tua de cohab.cler.& mu.*

Nudum, fictitium, & ſimulatum. Alberico.

Nudum ius, *C. de nud.iur. Quirit l.1.*

Nuda promiſſio, quæ ſine vllo fideiuſſore, aut iureiurando præſtita eſt *apud Imper. §.1. de ſatiſd. l.2.§. ſed vtrùm. D.de iudi.*

Nuda ratio, dicitur à Pomponio nomen æris alieni, in codicem accepti ſic relatum, vt qua de cauſſa debeatur, adſcriptum non ſit. Si dominus, inquit, rationes ſuas referat, ſe debere ſeruo ſuo, cùm omninò neque mutuum acceperit, neque vlla cauſſa præceſſerat debendi, nuda ratio non facit eum debitorem, *l.49.ff.de pecul. Idem in l.26.ff.de donat.* Nuda ratio non facit aliquem debitorem: vtpote quod donare libero homini volumus, licèt, referamus in rationes noſtras, debere nos: tamen nulla donatio intelligitur.

Nuda pactio, hoc eſt, tenuis, deſtituta, tam nomine proprio, quàm commutatione rerum & factorum, manens in ſimplici paciſcentium colloquio. Sic enim nudum Metaphoricõs, ſeu tranſlatitiè accipi oportet *in l iuriſgentium. §. ſed cùm nulla.D.de pactis.*

Nuda venditio, pro fictitia & ſimulata, *l.nuda.D.de contrahen.empt.*

Nuda voluntas tunc intelligitur, cùm quid fit citra exteriorem interueniẽtem formulam, quæ interdum ſufficit: *vt apud Iuſtin.in §.interdum. Inſtit.de rerum diuiſ.Vide* Cantiunculam *ibid.*

Nudum præceptum, quod ſine cauſſa fit. Eius exemplum extat apud Scæuolam, *in l. pater.filium. §. Iulius Agrippa. de lega.3.*

Nudus vſus, qui ſine fructu eſt, *l.1.D. de vſu & habit.* Ijſdem autem modis & conſtitui & finiri ſolet, quibus modis vſusfructus conſtituitur, teſte Gaio, *l.3.in fin.ff.de vſufruct.*

NVLLIVS eſſe res dicuntur, quæ in nullius priuatim bonis ſunt, ſed iure gentium omnibus vacant, & occupanti conceduntur, *l.55. D.de contr.empt.* Aliàs etiam Nullius eſſe dicuntur, quæ in patrimonio hominum, aut commercio nõ ſunt. *§.nullius. Inſtit. de rerum diuiſ.* veluti res ſacræ, ſanctæ, religioſæ.

Nullo numero homo, pro nullius precij, eſt apud Ciceronem 3.Philip.

Nullum, pro nullius momenti & vtilitatis, ſiue pro irrito, & inani. Vnde Interpretibus Nullum Inutili æquipollet. *D. quod cuiuſ. vniuerſ. l.1. §. ei quidem. D. qui ſatiſda.cog.l quoties.*

NVLLI ALII, QVAM MIHI. Hæc verba non innuunt actum perfectum, *l. ſterilis. §. ſed ſi. D. de action. empt.*

NVMERI pro albo, in quo lecti milites conſcribuntur quem Græci κατάλογον appellant, & recentiores matriculam. *Vlp l.ex.ea.42. D.de teſt.milit.* Ex eo tempore quis iure militari incipit poſſe teſtari, ex quo in numeros relatus

eſt, antè non : proinde qui nondum in numeris ſunt, licèt etiam lecti tyrones ſint, & in publicis expenſis iter faciant, nondum milites ſunt, debent enim in numeros referri. *Sic in l.4. & 39.§.1.D.eo. l.16.C.illo tit. & l.vrbana familia.166. D. de verb ſign.* pro libellis, veluti matricula familiæ. *Lampri.in Alex.* Milites ſuos vbique ſciuit, vt haberet in cubiculo, & breues, & numerum, & dignitates. *Plin. lib.4, Epiſt.* Neque enim adhuc nomen in numeros relatum eſt. Quo factum eſt, vt numeri pro ſocietatibus, ordinibus, turmíſque militum acciperentur, quæ Græci τάγματα. *l.2.§.exercitum. D.de ijs, qui not.infa.l.8.§. veterani. D. de procur.l. 4.D.de re mili l.31.C.loc.Plin.lib.10.Epiſt.* Vt iam ſacramento dixerant, ita nondũ diſtributi in numeros erant. *Lamprid.in Macrino*: Quod ſi vnius numeri conſenſus acceſſiſſet.

Numero plurali pro ſingulari, *l. non eſt ſine liberis.* & contrà ſingulari pro plurali, *l.in vſu iuris. D.de verb.ſign.* figuratè Iuriſc.vtuntur: quod & Apellus annotauit.

NVMEROSÆ prouinciæ, *in Conſt. Iuſtin.de confirm.Inſtit.* tot ſcilicet, vt vix adnumerari queant *vt in l.1.C. in quibus cauſ in integr.reſtit.* numeroſis reſcriptis. ſic námque vtrobique legendum, & in hac ſignificatione multi vſurparunt auctores.

NVMERARII *lib.Cod.12.tit. de numer.* dicuntur, qui in officio magiſtratuũ ſcilicet præfect.prætorio, præf.vrbi, præſidum, ducum, eodem prorſus munere funguntur, quo & tabularij in ciuitatibus & curiis. Chartas enim publicas adminiſtrare dicuntur. *l.6. C.Th.de num.* iũ & rationes ſupputare: quod nomẽ ipſum notat. à numerando enim ſic dicti ſunt. Hinc *Auguſt.lib.2.de lib.arb.* Multos noui numerarios, aut numeratores, vel ſi quo alio nomine vocandi ſunt, qui ſummè atque mirabiliter computant. Nec verò conditionales ſunt (quod quid ſit, diximus in voce Tabularij) exceptis numerariis præſidum & conſulariũ, quibus & ob eam rem conditionales tabulariorũ nomen imponitur, *l.2.C. de numer.* Notandum etiam Numerariorum nomen de tabulariis rectorum prouinciarum olim vſurpatum, vt colligitur *ex l.13. C. de ſuſcep.præp. & l.4.C.de num.*

NVMERANDI verbum ad tem ipſam præſentem refertur, *l ſi ex cautione.C.de non num. pecu.* Elegans eſt Alex. dictum, & à magni nominis interpretibus receptum, Numerare eſſe naturæ potiùs, quam iuris verbum, *conſi. 179.in 2.volu.* quod & Alcia. probat, niſi cùm conſtare, nullam numerationem factam tunc fuiſſe, ſed delegationem.

NVMERATA pecunia duobus modis dicitur: Vno modo reſpectu creditoris, qui propriè dicitur numerare pecunias debitori, vt ſibi reddantur. Alio modo reſpectu debitoris, qui propriè dicitur ſoluere creditori: & impropriè dicitur debitor numerare, cùm ſoluit quod debet. Datur autem exceptio non numeratæ pecuniæ à creditore, principali debitori, vel fideiuſſori. Sed numeratio pecuniæ largè ponitur hic pro omni re, quam quis numerauit vel ſoluit.

NVMMVS antiquitus duas valebat drachmas. *Plaut.in Trinummo*: Domina vna deminui modò quinque nummos, mihi detraxi partem herculanam. Cùm enim Grammatici Græci tradunt minam centum eſſe drachmarum, partem autẽ herculanam conſtet decimam fuiſſe. nũmus erat quinquageſima pars minæ, vt drachma centeſima: ſic in nummo iuerunt duæ drachmæ. Denarius tamen drachmam valet, cuius æſtimatione & pretio inferior multò eſt nummus: igitur hic nummus eſt didrachmum, aliter quàm vulgò loquentibus ſoleat vſurpari: nam vulgò ſeſtertius eſt. Nummi autem vocabulum Siculum eſſe vult Varro libro 4.de ling.Lati. vt & Pollux lib. 9. his verbis: *ὁ δὲ νοῦμμος δοκεῖ μὲν ῥωμαίων εἶναι τοὔνομα τοῦ νομίσματος, ἔστι δὲ ἑλληνικὸν τῶν ἐν ἰταλίᾳ καὶ σικελίᾳ δωρίων*, quod Epicharmi exemplo probat. *καὶ Ἀριστοτέλης*, inquit, *ἐν τῇ ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ καλεῖσθαι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νοῦμμον, ἐφ' οὗ ἐντετυπῶσθαι τάραντα τὸν Ποσειδῶνος δελφῖνι ἐποχούμενον.* Ergo vt ab *ἀναβολή*, & Doricè *ἀμβολὰ, ἄβολλα* fecerunt, ſic à *νόμος* vnde *νόμισμα, νοῦμμος* poſſet videri deductus. Quod tamen improbant aliqui, cùm à Romanis Siculi potius ſint oriundi. Atque hoc vtvt ſe habeat, per m geminum ſcribi debet: etſi Tranquilos à Numa deducti velit, vt refert Suidas his verbis: *Ἀσσάριον Νουμᾶς ὁ πρῶτος βασιλεὺς μετὰ Ῥωμύλον, ῥωμαίων γεγονὼς, ἀπὸ*

σιδηροῦ

σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα ἐχαρίσατο Ῥωμαίοις, τὴν περὶ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἅπερ ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νουμμία, ὥς φησι Τραγκύλλιος quod ineptum prorsus censetur.

NVMMOS aureos æs dici, *Vlp. auctor est, de verbo. sign. l.159. & ibi. Alc. in Comment.* Numinus autem aureus, cuius hic est mentio, sestertios æris centum valebat, hoc est, denarios argenteos 23. quod idem in Dispunctionibus annotauit.

Nummos inueterales, vide Ventralis.

Nummo addicere, aut mancipio dare, est ita dare, aut attribuere, vt quamuis vendita res non sit, vendita tamen esse videatur: nam dicis caussa, & (vt vulgò loquimur) pro forma nummus vnus dabatur. *Vitruuius lib.1. ca 4. in fin.* Secundū mare mercatus est possessionem loco salubri, (de M. Hostilio loquitur) ab Senatu populóque Rom. petiit, vt liceret transferre oppidum, constituítque mœnia, & areas diuisit, nummóque sestertio singulis municip. mancipio dedit, *Cicer. pro Posthumo:* Ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirij Posthumi nummo sestertio sibi addici velit? *Vlp l.46.D. locat.* Si quis conduxerit nummo vno, conductio nulla est: quia & hoc donationis instar inducit, id est, quia non est vera conductio: quippe quæ mercedem duntaxat dicis caussa constitutam habet. *Pomp l 66. ff. de iure dot.* Quidam ergo remedij loco rectè putauerunt introducēdum, vt vel locet hunc vsumfructum mulieri maritus, vel vēdat nummo vno.

Nummus asper à veteribus dicebatur, recens nouus, benéque percussus, nō vsu attritus, sed qui formam haberet expressam, & notas claras, miniméque fugientes.

Nummis colere dicitur, qui ad pecuniam numeratam conduxit, *l 26. D de furt.*

Nummus Decargyrus, *l fi. C. Th. si quis pec. consta.*

NVMMARIA quæstio pro pecuniaria, *l. fi. D. de sta. defunct.*

Nummarij indices, *l.1. C. publ. latit. vel consul. nunciat. vel insinuat. lib. 12.* lucri aui di, id est, quorum indicia venalia sunt pecunia. *Sic Hieron. ad Onasum:* Volo in nummarios inuehi sacerdotes. *Et Sueto. in Domitiano:* Nummarios iudices notauit.

NVMMVLARII, à nummulis dicti, collybistæ, permutatores nummorum: qui maioris pretij nūmis acceptis, nummulos, id est, minusculam monetā, per partes reddebant, aut certæ regionis acceptam pecuniam regionis alterius pecunia permutabant: item vt Collybistæ. *Paulus l.9. §.2. D de edend.* Nummularios quoque non esse iniquum cogitationes edere, Pomponius scribit: quia & hi nummularij sicut argentarij rationes conficiunt: quia & accipiunt pecuniam, & erogant per partes, quarum probatio scriptura codicibúsque eorum maximè continetur: & frequentissimè ad fidem eorum decurritur. Horum conditio aliquāto inferior fuit argentariorum, vt patet ex dicta l. 9. nec enim publica auctoritatē pecuniam tractabant: ideóque eorum rationes minoris erant & fidei & auctoritatis. Vlpianus tamen *in l. 7. §.2.* nummularios pro argentariis ponere videtur. Nummularios præterea pecuniam spectasse ac probasse patet *ex l.39. D. de solut.*

NVNC, particula est dilationis exclusiua, *l. scimus. §. cum autem. C. de inoffic. test.* Propriè nanque præsens respicit tēpus, l. vrbe. D. de statu hom. & sim. Est tamen reperire, vbi in futurum protenditur, vt in Decretis Pontif. exempla citat Albericus. Aliquando nullum tempus denotat, & pro Sed, accipitur. Lege Vallam *in Elegant libr.2.* Nunc Festo, id est, Edicti tempore, in Interdicto vti possid.

NVNCIARE caussam, deferre, *l. 39. D. de iure fisc.*

NVNCIATIO noui operis in Pandectis, sic accipienda est. Prætor edixit, vt si quis putet vicinum nouum aliquod opus molientem, non habere ius id faciendi, liceat ei denunciare vicino, ne id faciat, itáque eum prohibere: vetátque ei, cui denunciatum est, siue ius habeat, siue non, tamen ne quid instituat: quod si edictum neglexerit, Prætor aditus interdicit, vt opus factum restituat, id est, interim id decernit, dum apud iudicem à Prætore datum planum faciat sibi ius esse sic ædificare, omnino autem diruere id cogitur, propter edictum Prætoris, siue iure, siue iniuria ædificarit. quod si nunciator velit remittere

nunciationem, licebit ædificare, licebit etiam nouatori satisdare se opus demoliturum, si nunciator actione sua negotiatoria (quam continuò post nunciationem debet intendere) probarit apud iudicem id illi non licuisse. *Hæc ex tract. D de noui oper.nunciat.summatim.*

Nunciatio (in materia maleficiorum) quam commentatores Denunciationem vocant, magnam habet differentiam in iure Pontificio, & in iure Ciuili. Nam Romani Pontifices admittunt quemlibet ad nunciandum iudici crimen alterius, modò illum prius admonuerit emendationis, ca.qualiter & quando. de accusation. *Et c. licet Heli. de simoni.* Et tunc pòtest iudex procedere per inquisitionem, si voluerit, nulla mentione facta nunciatoris. Potest. item procedere super nunciatione inquirendo crimen, hoc est, vt nominatim exprimat nunciatorem, sicut consuetudo obseruat. Iure autem ciuili nemo idoneus censetur ad nunciandum, nisi specialiter designatus fuerit ad id munus. Olim enim instituì solebat hominum genus, arcanis sceleribus inquirendis & efferendis operam impendens: vt crimina publicè innotescerent. Per hoc enim antiqui bonos mores mirum in modum tuebantur. Et tales nunc quibusdam in locis videmus designari. Cæterùm ne talis delatio in adulationem degeneraret, sicut tyranni quoque huiusmodi indicibus abutebantur, quasi emissariis duntaxat & auscultatoribus: ideò sancitum fuit, primùm vt nunciatores quodam testificati genere vterentur ad inuestiganda commissi criminis indicia, priusquam aliquid efferent, ne errantes ipsi magistratum quoque seducerent. Deinde, vt notoriis suis (sic enim tota illa criminis per testificationem inquisitio vocabatur) nunciatores adsisterent. Nam falsis nec ne notoriis insimulatus quis esset, perpenso iudicio dispiciebatur, *l. ea quidem*, C. *de accus.* quamobrem Romanæ leges per nunciationem non admittunt aliter inquisitionem fieri aduersus criminosum, nisi facta mentione nunciantis: vt reo copia fiat defendêdi legitimis exceptionibus: quemadmodum etiam de Irenarchis, seu publicæ pacis custodibus traditur *in l.diuus Hadrianus.* D.*de cust.& ex hib. reor. l. ab accusatione. §. nunciatores. ad S.C.Turpilianum.*

NVNCIATORES dicuntur delatores criminum: ex quo eorum indicia notoria dicuntur, seu notaria, vt diximus suo loco *Paul. l.6.*D. *ad S.* C. *Turpil.* Nunciatores qui per nototia indicia produnt, notoriis suis adsistere iubentur. Iidem ab Impp. denunciare dicuntur, *in l.7.C.de accusat.*

NVNCIVS, qui specialiter certi negotij gratia ad aliquem destinatur, & absenti ministerium præbet, *l.2.*D.*de pactis,& alibi sæpissimè.* Hinc

Nuncium mittere & remittere coniuges dicuntur, qui, libello repudij misso, à se inuicem diuertunt, *l. 6.& l* 10. D.*de sponsf. l.5.& l.7. D.de iure dot.Cic.in Topic.* Si mulier, cùm fuisset nupta cum eo, qui connubij ius non esset, nuncium remisit. Inde Nuncios repudia interpretantur Impp.*l.3.*C.*de repud.*

Nuncij etiam sunt, quos Ius Ciuile viatores, & adparitores, Pragmatici Galli *Sergents* vocant, *c. prudentiam. de offic.& pot iud.delega.*

NVNCVPARE, est voluntatem circa hæredis institutionem, legatorum donationem, cæteràsque testamenti partes, lingua & voce exprimere nominaréque. Hinc testamentum nuncupatorium, quod fit sine scriptis, coram septem testibus, viua voce: & est iuris ciuilis, *teste Viglio. Iulian in l.si ita de bo.poss sec.Tab.* Quidam testamentum in tabulis sibi fecit: filio autem impuberi per nuncupationem substituit. *Item:* Nam quemadmodum scripto filio hæredi, separatim ab hæredibus patris, ita nuncupato potest videri separatim à scriptis patris hæredibus bonorum possessio dari. Nuncupatum hæredem à scripto distinguit: vt sit is modus, cuius memini Iustinianus *instit. de testam.§.fi.* Budæus inquit: Nuncupare, est non scripto, sed verbo cauere, vel dicere. Vnde testamentum nuncupare, *apud Plin.lib.14.de ebrietate.* Nuncupatur autem testamentum in hunc modum: tabulas testamenti testator tenens, ita dicit: Hæc vti in his tabulis ceríſve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. itaque vos Quirites testimonium perhibetote quæ nuncupatio & testatio vocatur. *Vlp.c In-stit.20 Vide Isidor.lib.5.c.24.Etym.* Vt autem secundum tabulas, ita & secundum nũcupationem bonorum possessio datur.

Nun-

Nuncupare hæredem, eſt pronuntiare, & verbis exprimere, & palàm nominare; opponitúrque ſcriptura nuncupatoria, *l.21.25.D.de teſtam.l.* 20. *D. de vulg.*

Nuncupata pecunia dicitur (*ait Cincius libr.2.de offic. Iuriſconſulti apud Feſtum*) nominata, certa, & propriis nominibus pronunciata. At Santra *lib.2. de verborum antiquitate, vt refert idem,* ſatis multis colligit, nuncupata eſſe non de recto nominata, ſed promiſſa, & quaſi teſtificata; circumſcripta, recepta: etiam in votis nuncupandis eſſe conuenientiùs.

NVNCVPATIVVM teſtamētū, vide infrà Teſtamentum.

NVNDINÆ à nono die dictæ ſunt, quaſi nouendinæ. Hæ autem, *inquit Macrobius lib.Sat.1.c.16.* primùm à populo R. reſtitutæ ſunt, *inquit Rutilius,* vt octo quidem diebus ruſtici opus facerēt, nono autem die intermiſſo, rure, ad mercatum legéſque accipiendas Romam venirent. *Columella autem libro de re ruſt.* 1. Nundinarum, inquit, conuentus, manifeſtum eſt propterea vſurpatos, vt nouis tantummodò diebus vrbanæ res agerentur, reliquis adminiſtrarentur ruſticæ. illis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur: &, cùm conſilium publicum deſiderabatur, à villis arceſſebantur in Senatum ex quo qui eos euocabant, Viatores nominati ſunt.

NVNDINÆ verò, id eſt, vacationes (vulgò à nobis feriæ dictę) de quibus Rubrica extat *lib. Pandect.* 1. *& c.* VII. & quas Græci *πανήγυριν*, *καὶ τὴν λεγομένην ἀτέλειαν* vocant, *l.1.C de nund.* abuſiuè dictę ſunt mutata re, nomine autem retento, cùm propriè Mercatus appellandæ ſunt. Vnde Rub. Codicis, De nundinis & mercatibus: non, vt vulgò, Mercationibus. id quod vel ex legis vnicæ lectione poteſt intelligi, nam à poſterioribus Cæſaribus inſtitutum fuit, vt ex certo eorū beneficio ac munere, certis in oppidis, ſtatus temporibus, mercatus celebrarentur, cum omnium portoriorum & vectigalium immunitate: quinetiam Impp. Valens & Valent. *in l.1.C.de nund.* immunitates illas vſque eò amplificarunt, vt etiam eos, quibus Nundinarum ius conceſſum eſſet, vetuerint mercatus, tempore nundinatoribus vilis aut propter merces, aut propter portorium, aut propter priuatum aliquod debitum negotiū faceſſere. Obſeruatum eſt etiam, Nundinarum ius à Senatu impetrari ſolitum. *Plin.lib.Epiſt.5.* Solers, inquit, vir Prætorius à Senatu petiit, vt ſibi inſtituere in agris ſuis nundinas permitteretur.

NVPER, non longo tempore. Neque verò ad horas refertur, ſed vel ad paucos dies, vel ad paucos menſes, *l.nuper conſtitutum.D.de leg.3.Inſtit. de vſucap.§.fin.*

NVPTA Labeoni non videtur, quę virum pati non poteſt, *l.penult. D. quan. dies leg.ced.* Item nec ſponſa intelligitur, *l.in eo iure.§. hoc caput. D. de ritu nupt.*

Nuptam à Græco duci *ait Feſtus libr.* 12. Illi enim nuptam appellant *νύμφην*, quo verbo vſus eſt Solon in legibus. Sic enim apud Plutarchū in eo: *τὴν νύμφην τῷ νυμφίῳ συγκατακλινομένην μῆλα κυδωνίου κατατρώγειν.*

NVPTVI collocare, eſt cōtrahere nuptias, matrimonium. *Vlpi. in l.liberorum. D.de iis qui not.infam.* quod & nuptiis collocare, idem paulò pòſt dixit.

Nupta, inquit Feſtus, verba dicebātur ab antiquis, quæ virginem dicere nō licebat. *Plaut.in Diſcolo:* Virgo ſum, non didici verba nupta dicere.

NVPTIÆ dicūtur propriè ceremoniæ & hilaritates in ducendis vxoribus, à nubendo: quia ſolebant olim puellæ, pudoris gratia, caput obnubere: ſignificātes, verecundiam nuptiis præire debere, *Hinc Cicero pro Cluentio dicit:* Nuptias plenas dignitatis, plenas concordiæ, ac pudoris. Hinc etiam Nubere propriè de mulieribus dicitur.

Nuptiæ, ſiue matrimonium, eſt viri & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ cōſuetudinem continens: ait Imper. *De nupt.in princip.* vide ſuprà MATRIMONIVM. *Modeſt.* Nuptiæ ſunt coniunctio maris & fœminæ, & conſortium omnis vitæ: diuini & humani iuris communicatio, *l.1. D. de ritu nupt.* Coniunctio, *vt l.1.D.de iuſt.& iur.* Coniunctio maris & fœminæ, quam nos matrimonium appellamus. Duplex enim habet nomen, matrimonij & nuptiarum, *l.* 10. *D.de ritu nupt.& Inſt.de pat.poteſt.* ex quo loco etiam cōſortium omnis vitæ, inter-

pretari licet, indiuiduam vitæ consuetudinem, quod vitæ societatem, *l. si rerũ. D. de re iud. l. 1. D. de rer. amot.* quod Halycarnas. ἐπὶ πολλῇ συνελθεῖν τύχῃ, vbi etiam vxorem facit κοινωνὸν ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν. Imp. Gordianus similiter sociam rei humanæ atque diuinæ. Obseruandum autem, Modestinum in nuptiarum definitione vt Ethnicum loqui, apud quos quæuis familia habebat specifica sua sacra. Et Iustæ nuptiæ, hoc est, legitimæ, dicuntur, si Romanus Romanam, hoc est, liberæ conditionis masculus liberam ducat vxorem. Præterea oporteret vt consentiant, non solùm qui iunguntur, sed etiam parentes, sub quorum sunt potestate, *l. nuptiæ. D. de ritu nupt. l. nec filium. C. de nupt.* Cùm autem nuptiæ celebritas ipsa coniugij sit, cùm mulier obnubitur, id est, vela facie ad maritum deducitur, propriè non dicimus solui nuptias sed ipsum matrimonium, *rub. D. sol. matr.*

Nuptiæ nefariæ propriè dicuntur, quæ inter ascendẽtis & descendẽtis lineæ homines cõmittuntur. Eæ verò nuptię incestæ habẽtur, quarũ collaterales in vetitis gradibus auctores sunt, atque item affines. Reliquæ verò modò illicitæ, modò inutiles vocantur. Quamuis promiscuus huiusmodi vsus est apud Iurisconsultos, *vide C. de incest. & nefa. nupt.*

Nuptiæ seruiles. Iure ciuili constat, matrimonium inter ciues Romanos & liberos duntaxat esse. *Instit. de nupt. in princ.* Seruos verò haudquaquam posse in matrimonium conuenire, *l. cùm ancillis. C. de incest. nupt.* Sanè iure Pontificum, *cap. 1. de coniug. seruor.* adprobatæ sunt seruiles nuptiæ, citra tamen domini fraudem.

Nuptiarum mentio ad primas nuptias referenda est, quod & Alber. indicat. *Pōpon. in l. boues. de verb. sig.* Hoc, inquit, sermone, dum nupta erit, prima nuptiæ significantur. Cuius rei rationem pete ex commentariis Alciati in eand.

Nuptiarum tempus, est ipsa nuptiarũ festiuitas, *l. sancimus. C. de nupt.* Itaq. pro spe nuptiarum impropriè accipitur, *l. 2. in fi. D. de priuil. delict.*

Nuptias consensus præsens principaliter facit, non concubitus, *l. nuptias. D. de reg. iur.*

NVPTALITIVS, nuptialis, *l. Vlpian. l. 194. C. de verb. sig.* nam Munus esse donum cum caussa, vt puta natalitium, nuptalitium.

NVRVS, vxor est filij, *l. 4. §. adfines. D. de gradibus.* sponsa nurus appellatione continetur, *l. 6. & l. 8. D. de gradib. & adfi.* Atque eiu adpellatione pronurus, & deinceps cæteræ continentur. *D. de verb. sign. l. nurus. l. 2. §. nurum. D. qui satisd. cog.*

NVTRIRI, infantium, Ali adultorum esse interpres monuit *in l. penult. D. de his qui sunt sui vel al. l. 2. C de inf expos.* iubet nutrire sobolem suam vnumquenque.

NVTRITIA, Græcè τροφεῖα dicuntur nutricis merces. Eo vocabulo vtitur *Vlp. ad fi. l. 1. de var. & extraord. cogn.* Ad nutritia quoque, inquiens, officium Præsidis vel Prætoris deuenit. Namque nutrices, ob alimoniam infantium, apud præsides, quod sibi debetur, petunt. Sed nutritia eousque producemus, quoad infantes vberibus aluntur.

NVTVS, voluntas, quæ signo declaratur: quod fit vel oculis, vel capite, vel manibus. Nutu relinqui potest fideicommissum, *l. nutu. D. de legat. 3.* Verùm hæres nutu institui nequit, *l. iubemus. C. de testament.* Plin. docet libr. 1. Epist. nutum dici, cùm quis annuit: & renutum, cùm recusat. Nanque ego, inquit, simili nutu ac renutu respondere voto tuo possum. Porrò cui summam potentiam adscribimus, eius nutu ac renutu cuncta geri dicimus. Multum est, verbo efficere, quod velis: at plus est, idem efficere nutu ac renutu, *inquit Erasmus.*

NYCTALOPS, νυκτάλωψ, qui occaso sole oculis est hebetioribus. *Plin. lib. 8 c. 15.* Caprinum iecur vescentibus restituit vespertinam aciem his quos Nyctalopas vocant. *Vlpian. l. 10. § 3. D. de ædil. edict.* Sed & νυκτάλωπα morbosum esse constat: id est, vbi homo neque matutino tempore videt, neque vespertino: quod genus morbi Græci vocant νυκτάλωπα. *Aristot. problem. sect. 31.* Νυκτάλωπας λέγουσιν, ὅταν αὐτοῖς συμβῇ τὴν ἡμέραν βλέπειν, δυομένου δὲ ἡλίου ἀμαυρότερον ὁρᾶν, νυκτὸς δὲ γινομένης οὐδ᾽ ὅλως. Nyctalopas appellant, cùm accidit, vt interdiu quidem cernant: occidente verò sole, hebetius: nocte verò neu-

neutiquam. His etiam verbis νυκτάλωπα definit *Aetius lib. 7.* morbúmque hunc ait contingere propter capitis imbecillitatem, & organi visus crassitiem, tunicásque & humiditates, quæ circum oculum sunt. *Vide Cuiac. in Nou.* 13.

NYCTOSTRATEGI, nocturni magistratus in prouinciis, qui armati noctu vrbem perlustrant publicæ quietis gratia, qui Venetiis *Signori di note* appellatur. Parisiis, *Les cheualiers du guet.* *Arcadius l vlt §.1. D. de mu & bon.* huius verbi meminit: Nyctostrategi & pristinorum curatores personale minus obeunt. In aliis exemplaribus, Nycostrategi habetur corruptè. Nyctostrategus enim est idem, qui præfectus vigilium in vrbe dicitur: vt in Ægypto Straboni νυκτερινὸς στρατηγός, & Constantinopoli νυκτέπαρχος: qui postea Prætor plebis dictus est, *c. l. ex Nouel.* 13.

NYMPHÆA, *in l. 5. C de aquæductib. lib.* 11. sunt ædes publicæ, in quibus nuptias celebrabant, qui ædibus carebát ad choreas capacibus, vt Zonaras explicat in leone magno. Græci in hanc legem Nymphæa vocant ὕδρεια, & *Socrates lib. 4. c. 8.* quæ refert in oraculo quodam choreatum nomine fuisse designata. Inde

Νυμφικὰ λουτρά, *vt Suidas interpretatur,* τὰ εἰς γάμους ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ κρήνης λαμβανόμενα.

O

CVM *au* commercium est: Itaque apud veteres, plodo, clostra, coda, pro plaudo, claustra, cauda. Ex Diomede Grammatices libro 1.

OB, in XII. Tabul. significat Ad. Verba Legis hæc sunt: CVI TESTIMONIVM DEFVERIT, IS TERTIIS DIEBVS OB PORTVM OBVAGVLATVM ITO. At in Obuagulatum pro circum ponitur. Vide quæ dicemus in voce Vagulatio.

Ob, propter significat. Alberic. ex Iurisconsultis exempla ponit. Verùm ob absoluendum, ob tacendum, & similia, pro ad obsoluendum, vel vt absoluat: & pro ad tacendum, vel vt taceat, accipienda sunt. Sic *Sueton. in Vespasiano:* Ob subterfugiendum ius fisci, id est, vt subterfugeret. An verò conditionem faciat, caussámque proximam denotet, *Bart. docet in l. 1. C. de legatio. lib. 10. in l. 1. C. de Sent. quæ pro eo, quod interest.*

Ob rem datur, vt aliquid in futurum sequatur: quo non sequente, repetitio dati competit. Ob caussam verò damus, quæ præterita est: veluti cùm ideò do, quòd aliquid à te consecutus sum, vel quia aliquid à te factum est, *l. 1. D. de cond ob turp. caus. l. damus. D. de condict. indeb.*

O. C. Id est, Ope Consilio, quam locutionem exponit *Paulus in l. sæpè. 53. D. de verb. sign Et vide §. interdum quoque Inst. de obli. quæ ex delict.* vbi hæc locutio ter repetitur cum coniunctione &: corruptè, mea quidem sententia, & reclamantibus libris scriptis probatioribus, itaque *Vlp. l. 6. de condict. furt.* Ope consilio dixit. Nó dubium autem, quin apud Paulum Diaconum mendum sit, vbi O.C. ore consilio, vel ore consilij, interpretatur. *Vide Cuiac. ad d. §. interdum.*

O.D.M. Operæ donum, munus. nam apud Paulum Diaconũ corruptè legitur Domus, Hæc tria (*vt ait Paulus noster in l. sæpè. 53. D. de sign.*) sine disiunctione ita pronunciabantur. Erant autem ea quæ patroni suis libertis, cùm eos libertate donabant, imponere consueuerant: vt ex tractatu De operis libertorum, facilè intellectu est: in quo mendum harũ notarum ignoratione natum est *apud Paul. in l. qui libertinus.* 37. vbi legem Papiam edit, NE QVIS EORVM operas, doni, muneris, aliúdve: pro operas, donum, munus, aliúdve Hotom.

O.L.O.CON. Opere locato, opere códucto. Adscribi autem solebat EFFECTO PROBATOQVE, cùm perfectum esset. Et hoc est, quod Paul. significat *in l. 5. De verb. sig.* Opere locato conducto. his verbis ἀποτέλεσμα significatur. Nam concisè Paulus loquitur, pro Opere locato effecto, opere conducto effecto. Quare apud Val. Probum pro Operas conduxit, Operas locauit, reponerem, Opere conducto, Opere locuto. In lapide autem vetusto quem legi, Operis faciundi adscriptum est: Altera pecuniæ pars dimidia soluetur opere effecto probatóque, *vt apud Macrũ in l. 7. §. 1. D. de Repet:*

Illud quoque cauetur, ne in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, præbendum, approbandum, sacra tecta tuenda, antequam perfecta, probata, præstita, lege erunt. Hotom. Alij tamen pro Approbandum. Appendendum legendum censent.

Obæratus, ære alieno obligatus, & obstrictus. *Vide Bud in Prioribus.*

OBAVDIRE, est de mente deducere, *Io. And. in cap. fundamento. de elect in 6.*

OBAMBVLARE, aduersus alios ambulare, *Festo.*

OBCÆCARE fossas, obtegere, & desuper claudere.

OBDORMIRE, non vita defungi est, quod nullo idoneo auctore Ecclesiastici recepere: sed dormire significat *Vlpia. ad leg. Aquil si seruus seruum.* Si fornacarius, inquit, seruus coloni ad fornacem obdormiuisset, & villa fuisset exusta: Neratius scribit, ex locato conuentum præstare debere, si negligens in eligendis ministris fuit.

OBEX significat cuiuscunque rei objectionem, siue obstaculum, *l. adulterij accusatione. C de adult.*

OBIRE munus, eo fungi. Obire hæreditatem, pro acquirere possessionem hæreditatis, *apud Ciceronem pro lege Agrar.*

Obiit diem, pro mortuus est, *l.* 1. D. *de condit insert.*

OBIVRGATIO, post turpe factũ castigatio.

OBLATVM furtũ dicitur, ait Imper. cùm res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eáque apud te concepta sit: vtique si ea tamen tibi data fuerit, vt apud te potius, quàm apud eum qui dedit, conciperetur. nam tibi apud quem concepta sit, propria aduersus eum qui obtulit, quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati. *§. conceptum. De oblig. quæ ex delict.*

OBLATIO quid sit *in l. acceptum.* C. *de vsuris*, docet ibi Albericus. Oblationum appellatione apud Canonistas quid contineatur, *vide ca. cum inter. extra de verb sign.*

OBLIGATVR lege, qui in legem committit, *l.* 30. D. *de fal. l.* 51 *de verb. obligat.* Vel obligamur lege, cùm obtemperantes legibus aliquid secundum præceptum vel contra facimus.

Obligare se furti, est furtum facere, *Gell. lib.* 7. *c.* 15.

Obligari iudicio, id est, tenere, *l* 45. D. *de oblig. & actio.*

Obligari apud aliquem, *l.* 7. D. *de fideiuss.* id est, alicui. Sic apud aliquem debere, *l.* 34. § *quidam. D. de solutionibus.*

OBLIGATVS fundus, pignori oppositus *l.* 47. D. *de leg* 1.

Obligatus dicitur, qui exceptione tueri se non potest, *l. vel obligatus.* §. 1 *D. de libera. causs.*

OBLIGATO datare, *l. item quæritur.* D. *de loca.*

OBLIGATIO (*vt desinit Iustinianus Instit de obligat in princip.*) est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius soluendæ rei, secundum nostræ ciuitatis iura.

Obligationis verbum generale est, & diuiditur in eam quæ ex contractu est, vel quasi, & ex delicto, vel quasi. Obligatio oritur ex contractu. Cùm enim introductæ iam essent multæ commerciorum formæ, naturalis ratio, ac imminens rerum necessitas dictabat, æquum & bonum esse, vt constitueretur, ne quis in huiusmodi mutuis negotiationibus, secundum humani affectus inconstantiam detrimẽto alterius temerè variaret: imò magis vt adstringeretur vnusquisque ad id quod semel placuisset seruandum. Vnde generaliter introductum est naturæ vinculum, id est, naturalis obligatio. Vt rectissimè videatur dixisse *Vlp. in l* 1. *in princip.* D. *de pact.* Quid enim tam congruum est fidei humanæ, quàm ea quæ placuerũt inter eos, seruare? Verùm naturalis ratio, omnium rerum optima moderatrix, cùm tam immensa, & varij discriminis essent hominum negotia & facta, facilè suasit, adeóque propter necessitatem exegit, ne eodem modo omnes ex omnibus negotiis passim obligarentur. Est enim inconuincibile axioma, dissimilia non rectè simili iure censeri. Quare legislatores medium quoddam, ac temperamẽtum in rebus obseruantes, delectum adhibuerunt introducendæ obligationis, hoc ordine: Primum, in conuentionibus secundum prędictas formas eõsummatis, tam efficax vinculum admiserũt, vt executionem quoque decernerent

rët in inuitos & recusantes. Et hæc obligatio, secundum naturæ rationem, & hominum auctoritatem producta, meritò est dicta naturalis & ciuilis. Exequendi verò adminiculum, actio. Deinde in illis articulis, in quibus naturæ ratio non palàm accederet, apparéte tamē aliqua causa ad vsum humanum necessaria, constituerūt auctoritate sua, legisque præscripto obligationem quādam, ac inde ciuilem seu legitimam nūcuparūt, vtique tā efficacem, vt exigi posset per actionem. Sic Paulus accipi vult in l. legitima conuētio. *Vlp. in l. iurisgentium.* D. *de pact.* Denique in illis speciebus, quæ nō tam prægnātem caussam in se cōtinere videbantur, vt ad necessitatem exequendi trahendæ essent, ne nimis rigida omniū dictorum introduceretur actio, cùm nec illas nominatas seruemus, vt oportet, optimo temperamento reliquæ omnes conuentiones sub naturali obligatione propter consensum, sine executione tamen actionis, relictæ sunt, solùm vt exceptionem parerēt. *Vlp. in d. l. iurisgentiū.* §. sed cùm nulla, inquit, subest caussa præter cōuentionem, hic constat non posse constitui obligationé. Igitur nuda pactio obligationé nō parit, sed parit exceptionem, hoc est, naturalem defensioné. Ex his apparet, quomodo ex facto colligatur ius obligationis, & etiam ius persequendi quod debetur per obligationem Sicut dici solet: Contractus est remotior actionis ac mediata caussa: Obligatio autem proximior & immediata Item, contractus est caussa specifica, quia diuersi contractus producunt diuersas actiones: sed obligatio generalis caussa est, quia omnes actiones eodē modo nascuntur ex obligatione, *iuxta l. licet.* §. *obligatio.* D. *de procurat.*

Obligatio naturalis sola regulariter nō producit actionem, nisi magna caussa subsit: quia si passim extra solénes, & certas commerciorum formas, ex omni cōuentione & pacto nudo fuisset concessum ius persequendi in iudicio, res prodiisset in infinitum, & ad perniciosissimam confusionem, cùm singulis planè horis oportuisset variare, ac multiplicare actionum formulas, secundum immēsam pactorum circumstantiam: quod, absurdissimum & impossibile fuisset *argument. in Authen. vt determi. sit numer. cleric. in prin. Et de referend. sacr. pala.* §. *vl. Ex Oldendorp* At Hotom.

OBLIGATIONVM autem aliæ naturales dicuntur, aliæ ciuiles, aliæ mixtæ. Naturales sunt, quæ cùm reuera contractæ sint, à iure tamen Quiritium non approbantur: veluti si seruus ciui Rom. pecuniam credidérit: iure quidem naturæ, quæ parem omnium hominum conditionem esse voluit, obligatio nata est: sed Prætor de ea ius non dicit. Ciuiles sunt, quæ vel nunquam reuera contractæ sunt, vel cùm reuera contractæ essent, facto tamen aliquo, sed ad iuris ciuilis rationem non accōmodato, dissolutæ sunt. Mixtæ sunt, quæ cùm reuera & æquissimè contractæ sint, tum etiam à iure ciuili comprobatæ & confirmatæ sunt: cuiusmodi sunt, ex mutuo, commodato, deposito, empto, conducto, & cæteris similibus. Obligatio autem naturalis duplex est, Naturalis ciuilis, quæ actionem parit, & naturalis, quæ inhibet repetitionem, *l. naturales.* D. *de obl. & act.* Nec non ciuilis duplex est, naturalis ciuilis, & ciuilis tantū. Et ciuilis tolli per se solùm potest, manéte naturali, *l. Iulian.* D. *de condict. indeb.* & naturalis manente sola ciuili, veluti pacto de non petendo.

Obligationis naturalis effectus sunt, primùm parere exceptionem. *l. iuris gentium.* §. *sed cum nulla de pact.* Quod intelligendum est, vt Apellus declarat, παραταπικῶς, c. 4. de effectu. Deinde, vt si satis ad nouandum, *l. 1. in fin. de nouat.* Tum ad constituendum, *leg. 1.* §. *debitum. de constit. pec.* Præterea vt accedat fideiussor, *l. stipulatus sum. cum l. seq. de fideiuss. l. naturaliter. de condition. indeb.* Rursum vt accipiatur pignus, *ead. l. naturaliter.* Postremò ad compensandum, *l. etiam de compensat.*

Obligationum rursus aliæ sunt ciuiles, aliæ honorariæ. Ciuiles sunt, quæ (*vt Iustin. scribit*) aut legibus constitutæ, aut certo iure ciuili comprobatæ sunt. Prætoriæ sunt, quas Prætor ex sua Iurisdictione constituit, quæ etiam honorariæ vocantur: *ait Imp.* §. *1. De oblig.*

OBLIGATIO inanis, inefficax, quæ exceptione submoueri potest. *Papin. l. 95.* §. *1.* D. *de solut.* Aliquando euenit, vt inanis obligatio aditione hæreditatis confirmetur.

Obligatio pro actione ponitur *in l. naturalis.* §. *& siquidem.* D. *de præscript. verb.*

Obligatione dimitti, *in l. libertus qui operarum* D. *de ope. libert.*

OBLIQVA libertas opponitur directæ. Obliquè opponitur aduerbio Rectè.

OBLITERABITVR, pro abolebitur, & quasi è literarum monumentis deijcebitur. *l. 2 qui sanctam. Cod de Apostat.*

OBLIVIO, memoriæ defectus. Præsumitur autem ex longa absentia nasci, *vt no. in l. furtum. §. fundi.* D. *de vsuca Lege Bar. in. in l. ex consensu. § eum qui D. de appel.*

OBLOQVI, est contra aliquem loqui, & quodammodo expostulare secum.

OBNOXII dicuntur commodè pro Vassallis. *Albertus* Krantz. *libr. Dan. 6. cap.* 42. Splendidos equites nuper à se suis sacramentis dimissos Absaloni mittit, iusiurandum præstituros: ille nihil motus, non se esse ait, cui debeant tanti viri obnoxij fieri.

OBNVBERE mulierem, Alciato est eam velatam ad maritum deducere.

OBNVNTIAT, qui malam rem nuntiat: qui bonam, annuntiat, Donato auctore. Hinc obnuntiatio augurum, cùm aliquid fieri prohibebãt, quoniam auspicia non addixissent. *Alciat. in comment.* scribit, denuntiationem, quæ prohibitoria erat, obnuntiationem propriè dictam.

OBOLVS, facit sex siliquas, *Alex. ab Alex. lib. 2. Gen. dier. c.* 20. *& vide Cal. Rhod. lib.* 10. *c.* 2.

OBREPERE, est falsis dictis & mendaciis, aliquem circumuenire. *Vlp. l. 3. § puberi quamuis de* Carbon. *edict.* Sed si cùm esset pubes, quasi impubes obrepserit, dicendum erit, nihil eum egisse. Sícque sumitur multis aliis in locis. Accurs. *in l si quis obrepserit præsidij prouinciæ ad legem* Cornel. *de falsis*, vim significationémque huius verbi parum percepit, vt Budæus luculenter ostendit in poster. annot. Obrepere iudici per acta, vel belli interpellationem: pro eo quod est, falsò se insinuare, & prætextum facere. *Modestinus in l si quis obrepserit. D. ad leg.* Cornel *de fals.* Vbi talem obrepentem vocit temeratorem.

OBREPTIO id est, mendacium, *l. sin autem. § 1. D. de neg gest.* & est mendacium fraudulosum, *l. sed sin. §. patronum. D. de in ius voc.* & propriè consistit in facti narratione, non iuris *l. cùm verò. §. subuentum.* D. *de fideic liber.* Obreptiones rescriptorum, *apud Amb. libro. quinto, Epistol.* 14.

Obreptionis autem pœnam Bar. excutit *in d. l. si quis obrepserit.* Quòd autem à principe obreptio non sit insolita, *fac. l. præd. C. de loc præd. lib. 11. l si Cod. de diuers. præ. l si C. de fund. & salt. rei dom. eo. lib. cum simil.* Quin & Imp. ipse quæritur *in l. 1 C. de pet. bon subl. lib.* 10. sese inuerecunda petentium inhibitione adeò constringi, vt etiam non concedenda tribuat. Et alibi precationes huiusmodi furtiuas nominat, *l. 1. C. de fund. limit. lib.* 11.

OBROGARE, est legem legi contrariam rogare, Græcè ἀντεισφέρειν dicitur. *Tusan. Anno lib. Budæ. Epist.* 4.

OBRYZVM aurum Hermolaus Barbarus dici putat quasi ἄβρυζον: quod scilicet purum, merum & purissimè coctum sit. Itaque cùm libra ballucæ, quæ modò ex aurifodina effossa est, quatuordecim sit vnciatum: obryza duodecim est duntaxat, *l. 5. C. de susceptorib l. 2. Cod. de metalla.* Hinc Plin. *lib* 33. *cap.* 3. Aurique experimento ignis est, vt simili colore rubeat quo ignis: atque ipsum obryzum vocant. *Suetonius in Nerone cap.* 44. Aurum ad orbyzam dixit, vt est in veter. libris *Imp. in l. vltim. C. Th. De ponderat.* Diu mulúmque flammæ edacis examine in ea obryza detinetur: quemadmodum pura videatur. Hieronymus in Hieremiam dici putat, quasi Ophyrisum. nam ex Ophir insula laudatissimum aurum aduehebatur. *Isidorus libr.* 16. *Etymolog. cap.* 17. ab eo quòd obradi & splendere est, quòd coloris sit optimi: sicque Obrizum scribi deberet. Hinc

OBRYZATI solidi, qui ex auro cocto & puro constati sunt, *leg. vltim. Cod. de vet. numism. potest. leg* 2. *Cod. vt nem. lic. in coempt.* qui & Obryziaci dicuntur *in leg.* 1. *Cod. de obla. vol.* Extat etiam Iustiniani edictum, ne Monetarij quicquam Obryzæ nomine capiant. *In edict. lib c.* 11.

OBSCOENITATIS vocabulum, *in l.* 1. *de offic. præf.* specificè à Iurisconsf. accipitur, non genericè, vt putauit interpres nimirum pro non nominando scelere. Festus ab Oscis deriuat, apud quos frequentissimus fuit vsus libidi

bidi

bidinum spurcarum.

OBSCVRVM, difficile, quod statim intelligi non potest. Vnde obscuritas in iure nostro improbatur, *l si legatario. § fi. de fideicom liber.*

Obscuri viri, hoc est, ignobiles, obscuro loco & genere orti, *in Auth. de defens. ciuit. §. 1. & quibus mod. nat. effic. legit. §. quisquis autem.* Obscuræ autem personæ claris opponuntur, *apud Cic. & Iustin. in Nouell. de testa. § sancimus.*

Obscuro loco nata, id est, humili, *l. concubinam. D de concubinis.*

OBSCVRARE, præstringere oculos hoc est, obtenebrare, caliginem offundere.

Obscurare, præter notum & significatum, etiam pro non curare, supprimere, tegere, obumbrare, Budæ. obseruauit. Paulus, obscurare luminibus altius tollendo dixit, *l. si is qui binas. Digest. de vsufruct. corruptè, vt existimat Hotoman* pro obstruere.

OBSEQVIVM reuerentiam videtur interpretari Iustinianus *Nouell.* 78. quam liberi & liberti parentibus & patronis debent.

Obsequia non esse operas, & tituli distincti, & separata ab operis obsequiorum conditio arguit, *l. libertus qui operarum. D. de operib. lib. l. libertos. Cod. de obseq.* Quapropter Accursius nulla ratione excusari potest, qui *§ libertus. in princ. l si non sortem. D. de cond indeb.* de obsequialibus operis intellexit. Sed & Bartol. cùm obsequia ab operis rectè distinxisset, obsequiales tamen operas non rectè nominauit: vt quibus vtrisque inter sese nihil prorsus conueniat. Nam obsequia in honoris exhibitione, & in reuerenti verecundia consistunt: Operæ verò, de quibus infrà latius, ipsum operarij laboris tractum significãt. *arg. l operæ in princ. D. de oper. libert. & l. 1. in fi. eod. tit.*

Obsequium metaphoricῶς & eleganter sumitur à Iurisconf. *in l. qui pro tribunali. D de re iud.* Zas. annotante, cùm dicit: Pro personarum obsequio, id est, placabilitate, modestia, comitate, obedientia: & est verbum elegans. quamuis Cicer. dicat esse Terentianum, Donatus tamen ibidem arguit Cicer. erroris, cùm & Plautus vsus sit eo verbo. Verbum obsequij pulchrè etiam vsurpauit Sueton. in vita Galbæ Imp. cùm dicit, Germanos imprimis obsequium rupisse, id est, cessasse ab obedientia Galbæ. Item Iurisc. *in l cùm hi. § sed & personarum. D. de transact.* hac voce vtitur elegantissimè, tum & comparatiuo obsequior, cùm dicit: Si fortè obsequiorem vitam habent, id est, indulgentiorem, delicatiorem, qui plus ex alimentis pendant. Nemo autem dicit Obsequius, nisi fortasse à nomine Obsequiosus formetur, *vt Zas. meminit* Duobus autem modis præstari obsequium traditur *in d. l. qui pro tribunali. D. de re iud.* Porrò nemo Latinè loquentium, obsequium pro numinis cultu vsurpauit. Obsequium enim dicitur morem gerentis alienæ voluntati, quod frequenter sonat in malam partem. *quod etiam obseruauit Erasm. in cap. 9. Epist ad Rom.*

OBSERVARE iudicium, est caussæ adesse: apud Iurisperitos, *inquit Tusa.*

OBSES, & Obsides sunt, *inquit Festus*, dicti, quasi ob fides, qui ob fidem patriæ præstandam dantur. Dicuntur itaque Obsides, qui traduntur imperio alicuius, ea conditione, vt si dator obsidis à fide recedat, recipienti sit potestas in corpus & vitam eorum sæuiendi, qui dati erunt obsides. *Bartol. in l. Diuus D. de iur. fisc.* tractat, an à priuatis ciuitatibus obsides dari possint. Lud. Roman. improbat doctrinam, qua traditur, Episcopo, & Abbati, de sibi subiectis vnum aliquẽ dari licere obsidem.

OBSIDIANI lapilli ab Vlpiano commemorantur *in leg. 19. §. 6. D. de aur. & argent.* vbi tamen OBSIANI legitur. *Plin. lib. 36 cap. 26.* In genere vitri & obsidiana numerantur, ad similitudinem lapidis, quem in Æthiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando translucidi, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine vmbras reddente *Vide Isidor. lib. 16. Etym. cap. 4. & cap. 15.*

OBSIGNARE, est signi impressione signare. *Martianus in l. Diuus Hadrianus D. de custo. & exhib. reo.* Vt Irenarchæ, inquit, cùm apprehenderint latrones, interrogent eos de sociis & receptoribus, & interrogationes literis inclusas atque obsignatas, ad cognitionem Magistratus mittant. Hinc & decreta magistratuum obsignari solita re-

ſtatur. *Cic.l.16. Epiſt.ad Att* Buthrotios, inquit cùm Cæſar decreto ſuo, quod ego obſignati cum multis ampliſſimis viris, liberauiſſet, &c. Sanè Principes Romanos anulum habuiſſe conſtat, quo epiſtolæ reſcriptáque eorum obſignarentur. Huius curam habuiſſe patrem ſuum ſub C. Cæſare teſtatur *Trogus Pompeius lib.43. apud Iuſtin.* vt & Mecænatem ſub Auguſto, *Horat. lib. 2. ſatyr. 2.* Eſt & obſignare idem quod teſtari id eſt, de quocunque negotio, tabulas, quæ ad probationem valeant conficere. *Cicero in Quintiana:* Eius rei conditioníſque tabellas obſignauerunt viri boni complures, res in dubium venire non poteſt. *Idem act. 7. in Verrem:* ipſe in tabellas refert, obſignat ſignis amicorum, prouidens homo: vt contra hoc crimen (ſi quando opus eſſet) hac videlicet teſtificatione vteretur. Obſignata epiſtola occluſa & ſigillata, *in l fi. D. de legat. 2.* Obſignati teſtamento. *apud Iul. Cæſarem lib. 5. de bell. Gallico* Obſignare bona, & obſignare dominia, *l. ſi de req reis. l. 1. § pe D. de vent. in poſſ. mitt.* Obſignare pecuniam, conſignare, *in l. tutor pro pupillo. D. de adminiſt. tut.* Notandum, obſignatione totius aut partis ſecundum conuentionem debitæ pecuniæ ſolenniter facta, liberationem debitori contingere, *l. tutor. §. Lucius D. de vſufr l. 9. C. de ſolut.*

OBSIGNATIO conſignationem pecuniæ ſignificat *l. 9. C. de ſolution. l. 7. C. de pact. int. empt.*

Obſignatio tabularum, *apud Gell. lib. 14. cap. 2.*

OBSONATORES ſerui, qui coëmendis obſoniis ſunt præfecti. *Martial. 65. l. de legat. & fid. lib. 32.* Cubicularios autem vel obſonatores, vel eos qui piſcatoribus præpoſiti ſunt, non videri negotiationis appellatione contineri. Eſt autem Obſonium ὀψώνιον quicquid præter panem & vinum cibi cauſſa in menſam infertur. *Senic. lib. 6. Epiſt. 47* Adde, inquit, obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt, qui ſciunt cuius rei illum ſapor excitet.

OBSOLETA, vetuſta, antiqua, Cicero.

OBSTETRICES Vlpian. vult eſſe probatiſſima & artis, & fidei, *leg. 1. in princ de vent. inſpec. & Paul lib. 5. Sent. titul. 14.* hæ parienti opem ferunt, *Donat. in Adrian. Terent.*

OBSTINATVS eſt, qui poſt inſpirationem & reuelationem ſibi factam in eo quod errauerat, perſeuerat. *8. diſtinctio. cap conſuetudo in fin.* Obſtinatio ad malum ingenio nihil, eſt peſtilentius: quippe quòd ſola obſtinatio producit hæreſin, & quicquid eſt malorum. Et ferè omnium æmulatorum vna eſt ſordes, vt cùm ſemel inſanire cœperint, nõ reſipiſcant, niſi Deus aut Magiſtratus eos perdat.

Obſtinatior animus pertinacior, *l. 2. C. de ſum. Trinitate, & fid. Cath.* Et Obſtinata voluntas, *apud Cicer.*

OBSTRVERE, propriè eſt, quaſi ſtruere quadam alicui loco impoſita obſiſtere, ne quid effluat. Luminibus obſtruere, verbo antiquo Iuriſconſultorum, Cicer. quoque vſus eſt pro domo ſua, & in Bruto per metaphoram. *Accurſ. in l. æquiſſimum. § ſi adium. D. de vſufructu.* Obſtruere, inquit id eſt, claudere lumina. Proprietatis dominus, obſtruere luminibus vſufructuarij non poteſt. Itaque *l. is qui binas. eod. tit.* non obſcurare luminibus, vt vbique legitur, ſed obſtruere legendum eſt, Haloander à veteri lectione non recedit.

OBSTRINGERE res ſuas, eſt pro pignore obligare, *l ſi pater. C. de crim ſtel.* ſic Obſtrictus tutor, id eſt, obligatus *in l. 1. C. de tut. vel curat vectig.* & obſtricta mater, *in l ſi mater. C. ſi mat. indem. prom.* eodem ſenſu intelligitur.

OBTEMPERARE, eſt decretis parere. *Rubr ſi quis ius dicendi non obtemperauerit.* Hinc Obtemperatio. *Cicer. lib. 1 de legibus:* Quòd ſi iuſtitia eſt obtemperatio ſcriptis legibus inſtitutíſque populorum &c. Porro non obtemperare ius dicenti eſt non facere, quod extremum in iuriſdictione eſt, hoc eſt, ſententiæ diffinitiuæ non parere. *Vide Zaſ. in l. 1. D. ſi quis ius dicen. non obtem & lib. 1. ſingular intellectuum.*

OBTERERE ius *apud Liuium.* Iura populi obterere, pro lædere vſurpatunt genericè *Impp. in l. nullus. Cod. de iud. & cœli.* Poteſt enim & non cæſus verberibus Iudæus ſubuerti.

OBTESTATIO, precatio cum adiuratione, *& vide ca. 1. 24. q 1.* Obteſtatio Feſto, cùm Deus in meliorem partẽ vocatur.

OBTI-

OBTINERE & repelli, contraria esse patet ex Cicer. 1. *Epist ad Lentul* Neque si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. Est autem Obtinere, iudicio vincere, *l.* 5. §. 5. *D iudic. sol.* Pandect. tamen F or. lectio Optinere non Obtinere habet, atque ita scribendum quidam censent, ex eo, quòd qui optinet, ex opinione, id est, sententia teneat.

Obtinendæ, retinendæ, *l clam. D. de acq. poss.*

OBVAGVLO, verbum XII. Tab. Vide Vagulatio.

OBVENIT hæreditas, vel ex hæreditate, vel hæreditate, hoc est, quod vulgò dicimus, per successionem. Vlp. Excipiuntur autem arma, quæ quis commercij caussa habuerit, hæreditatéve ei obuenerint *l. obuenire. D. de ver. sig.* vide Deferri hæreditas.

OBVENTIONES dicuntur emolumenta omnia, quæ tum ex corpore ipso rei, tum ex hominum opera & industria obueniunt: veluti pensiones vrbanorum prædiorum, vecturæ iumentorum, &c. *l.* 1. §. *exercitorum. D. de exercet. l.* 34. *D. de vsur. l.* 7. *D. de vsufr.*

OBVIARE, translatè pro resistere, *in l.* 1. *C. quan. lic. se vind.* Est autem obuiãtum est auaritiæ, & non obuiamentum, legendum, *apud Vlp. in l. annonam. de extraord. crim.* hoc est, vulgò dicitur, præuentum.

OCCASIO, tempus actionis opportunum, quod in aggrediendo conficiendóque negotio præcipuum habet momentum: vt non sine caussa veteres videantur Occasionem diuinitate donasse: tametsi apud Græcos mas est hic Deus, appellatúrque καιρός. Porrò occasionem damni præstans, damnum fecisse videtur: atque vt hoc Pauli verbum *in l. qui occidit.* §. *in hac actione. ad leg. Aquil.* intelligendum sit, explicat *Speculator tit. de iud.* Quo verò distet à caussa occasio, indicat *Gl in l. riuis. D. de riuis. & in l. si debit. de leg.* 2. *c.* 1. *de iureiur. in* 6.

OCCIDERE propriè gladio est, *vt l.* 10 §. *si ipse seruus. D. de pec.* vel latius qualibet vi adhibita in S. C. Silaniano, & lege Aquilia, non fato. Aliàs enim Occisum, pro mortuo dixit Plautus in Pseudolo, vt & Cicero, quod notauit Asconius.

Occidisse incontinenti videbitur, qui interpositis horis, apprehensam filiam adulterij ream occidit pater. *Hæc Vlpiani verba sub fi. l. quod ait lex de adulter* Bartol. *magni facit.*

Occidisse dicitur vulgò is, qui mortis caussam quolibet modo præbuit: sed lege Aquilia is demum teneri visus est, qui adhibita vi & quasi manu caussam mortis præbuisset: tracta videlicet interpretatione vocis à cædendo, & à cæde, *l.* 51. *D. ad legem Aquil. Itaque Vlpian. in l.* 7 §. 1. *eo. tit.* Occisum, *inquit*, recipere debemus, siue gladio, siue etiam fuste, vel alio telo, vel manibus, si fortè strangulauit eum, vel calce petiit, vel capite, vel qualiter qualiter.

OCCISORVM adpellatione eos contineri Labeo scribit, qui per vim aut cædem sunt interfecti: vt puta iugulati, strangulati, præcipitati, vel saxo, vel fuste, vel lapide percussi, vel quo alio telo: *auctor Vlpian in l.* 1. *ad Silan. Idem in l.* 3. *ad leg. Aquil.* Non enim sufficit, ait, occisum, sed oportet iniuria id esse factum.

OCCIPERE magistratum, inire. *Liuius lib.* 23. Creatur Marcellus qui extemplò magistratum occiperet. *Item lib.* 41. Collegam qui exemplò magistratum occiperet creauit.

OCCVLTVM, quod probari non potest, *c. Christiana.* 35 *quæstion.* 2.

OCCVLTARE, *in Rubr. Cod. de iis qui latro occul.* pro abscondere.

Occultare testamentum an falsi speciem adtingat, *Barto. docet l. D. de tabul. exhib.*

OCCVLTATOR ad hominem, Receptator ad locum refertur. Ipse hominum (*ait Cicero*) occultator & receptator locus. De occultatore est *l. vnic. C. de iis, qui se defer. lib.* 10.

OCCVPARE, significat propriè, *vt ait Valla*, quod in commune, siue in medium positum erat, ante alios capere, vnde ius Occupandi dicitur. Est etiam locum tenere, aut capere, & vi arripere. Nec non lege præuenire, vt qui prior litem contestatur, *l. pluribus D. de procur. l si pluribus. de leg.* 1. *l.* §. *Titius. de verb obl. & simil.* Vt Iulianus *ibidem in l. Stipulationes commodissimum.* Occupari eleganter pro præueniri vsurpauit: ita Interpres pro denominari, vel dici, non satis scitè exposuisse videtur. Notius est,

occupasse dici, qui prior ad sententiam venit, inter eiusdem conditionis creditores, *vt traditur in l. eos. D. de re iud. & inibi.* quod vulgò dici solet, Melior occupantis est conditio, explicatur. Sic occupare locũ, *apud Cic. 3 de finib.* accipimus, & *apud Cælium,* Occupare primos mẽses.

Occupare aliàs est detinere. Et inde Occupatus, qui ante negotiis detentus, non potest alteri operam dare. Occupato opponitur otiosus. *Cicero Tusc. 1.* Vt si occupati, inquit, aliquid profuimus ciuibus nostris: prosimus etiam, si possumus, otiosi.

Occupare aliàs, pro præoccupare, præuenire dicendo ea, quæ possent in futurum obiici. Vnde Occupatio schema Rhetoricum, cùm diluitur id, quod ex aduerso postea forte torqueri contingere. Huc pertinet quod dicit *Vlp in l. stipulationes commodissimum. D. de verb. obli.* Doli autem clausula, inquit, ad ea pertineat, quæ in præsentia occupari non possunt, & ad incertos casus Occupantur mobilia: Inuaduntur immobilia, *§. pen. ver. quod non solum. Insti. vi bon. rapt.* licèt quandoque & rei immobilis dicatur occupatio, *vt l domum. C. de rei vindi. in glo. 1.*

Occupare pecuniam, exercere, otiosam non relinquere. *Columella lib. 2. c. 8.* de villico loquens: Néve negocietur sibi, pecuniámque domini, aut animalibus, aut rebus aliis promercalibus occupare. Quæ eadem verba ipse idem iterat, *lib. 11. c. 1.* Hinc occupare pecuniam, pro locare fœnori. *Cice. pro Flacco:* Pecuniam adolescentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta, occupauisti. *Idem Verri. 3.* Præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat.

OCCVPATORII agri, vide Agri occupatorij.

OCCVRRERE pro obsistere: vt occurratur fallaciis venditorum, *l. 1 § 2. de ædil. edict. l. si patronus in fi. D. de donat.* propriè tamen est, aduersum tendere, *vt Alciat. monuit & sic l. Marcellus. D. de dona. inter vir. & vxor.* Marcellus scribit eum detrahere sine mulieris damno, & citra metum S C. quod detrahentibus negociationis caussa occurrit, quam legem vt intelligas, *l. Senatus. D. de legat. 1.*

Ὀχλαγώγιον, Cùm turba popularis cõcitata in vnum locum confluit: in Pãdectis dicitur esse, πολλῶν τινῶν σύνοδος, ὅταν πολλῶν φωναὶ παρὰ τοὺς ἀγαθοὺς τῆς πόλεως τρόπους εἰς ταῦτο συντρέχουσι εἰ φθόνον καὶ ἀτιμίαν τινός. Dicitur Conuicium *l. 15. D. de iniur*

OCIOSVM, vide Otiosum.

Ociosa pecunia, vide Otiosa pecunia.

OCTAVARII, exactores dicti sub octaua parte, quæ portorij nomine exigebatur, tempore Gratiani, Valentin. & Theodosij Impp. *à legatu. C. de vecti.* à Gallis nunc, *Huictteniers* dicti.

OCTONI scrupuli, pro octo scrupuli, *in l. 1. C. de metallar. & metall. lib. 11.* vt octoni menses, pro octo mensibus, apud Plinium de ceruis loquentem, Octonis mensibus ferunt partus.

OCVLIS rem subiici, *in l. si irruptione. D fin. regund.* est quod vulgò dicitur, facere veutam, *faire veue de lieu.* quod petendum suadet M. Fabius, *lib 11. Insti. Orato. & Ioan. Imbertus, lib. 1. Inst. Forens.* idque initio litis, & ante cœptum iudiciũ, litémque contestatam.

ODIVM fauori ab interpretibus passim opponitur.

ODIOSA, à iure exorbitantia, *Pet. Phil Cornæo.*

ODOFREDVS, vide Ioannes Odofredus.

ODONES, *apud Vlpi. in l. 27. §. 17. D. de aur. & argent. leg.* Alia, *inquit,* caussa est odonum, quia vsum calciamentorum præstant. Sunt autẽ lanei calcei à Græco ὀθόναι dicti, *vt vult Cuiacius,* citans hanc Constantini donationẽ, σανδάλια λευκὰ διὰ ὀθονίων. Turnebus Vdones dici debere contendit *Aduers lib 1. cap. 7.* & exponit esse calceamenta ex hircinis pilis texta, citans hoc Martialis lib. 14. Epigr.

Nõ hos lana dedit, sed olentis barba mariti
Cinyphio poterit planta latere sinu.

Ad quos etiã respexit lib. 12 his verbis:

Hædina tibi pelle contegenti
Nuda tempora verticémque caluæ,
Festiue tibi Phœbe dixit ille,
Qui dixit caput esse calciatum.

Sed nihil impedit, quominùs & lanei seu linei fuerint.

ODORES, id est, aromata *apud Vlpia. in l. ideò D. de in rem vers.* Si odores & vnguenta seruus emerit, & ad funus erogauerit.

OECONOMI dicuntur actores seu dispensatores Ecclesiæ, quib. scilicet rerum

rum Ecclesiasticarum gubernatio & dispensatio consensu Episcopi conceduntur, *l.iubemus.in princip C.de sacrosan.Eccle & l.omnes qui vbicunque. §.hoc nihilominus obseruando.C.de Epis & Cler.*

OENOMELI, οἰνόμελι, mellitum vinum, vt origo verbi declarat. Latinè mulsum. *Vlpian in l 9. de trit. vin. ol.* Oenomeli planè, id est, dulcissimum vinũ, vini legato continetur. *Vide Dioscor. d. lib.5.c.12. & Isidorum lib.2.Etymol.c.3.*

OFFENDERE in legem Senatusconsultum, & legi.&c.in libris nostris inuenitur, *l. 40.* D. *de iud.l. 3.* D. *ad Macedo.* Sic Offensa edict.*l.6.*D.*de postula.* Offendere quis dicatur, exponit *Bar. l.qui Romæ.§.Callimachus.D.de verb.obl.*

OFFENSA ferè actiuè sumitur, éstque eius qui offendit, auctore Valla. Quæ verò vel dicenda, vel iure intelligenda sit offensa. *Bart.tradit in l. quidam cùm.D.de hær.inst.* Offensio, vt plurimùm passiuè accipit: aliquando tamen actiuè, *teste Bud.* Vt verò & hæc accipienda sit, idem docet *in l.licitatio.* D. *de publ.* Præterea quo sensu in lege municipali, siue, vt vulgò loquuntur, statuto veniat, *Bar. quoque ostendit, in l.cùm te C.de inoffi.testa.*

Offensa autem quot modis dicatur, *not.in c.cùm illorum de sent excom.*

OFFENSATOR, qui in re quacunque sæpè excidit ab eo quod suscepit, & quod efficere contendit. Quintiliano est, qui in regendo identidem resistit, aut potiùs, qui perperam legit.

OFFERRE crimen, criminari, ἔγκλημα ἐπιφέρειν, *vt dicunt Basilici, l. 1.de quæstio.* Offerre se opponere, *l. pen.* D. *de dolo.*

OFFERRE SE LITI dicitur, qui vltrò nihil ad se pertinentis caussæ actionem excipit. *l. 49.* D. *de pet. hæred.* Obtulisse liti videtur se procurator, qui sine mandato in aliena lite iudicium excepit, & se obtulit, *l 4.D.de re iud.* Dupliciter autem se liti offerre dicitur, vel vltrò suscipiens defendendam caussam absentis, cum satisdatione iudicatum solui: quo casu nec actio ex stipulatu, nec actio iudicati in dominum datur, *l. si procurator. in fin.* D. *de procur.* vel vltrò suscipiens defensionem præsentis, qui propriè cognitor dicitur, quo casu non ipse cogitur satisdare iudicatum solui, sed dominus litis, *l. si ad defendendum.*D. *iudic.solu.* Dicitur & simpliciter offerre se alicui.*l.pen D.de dolo* Si te Titio obtuleris de ea re, quam non possidebas, &c.

Offerre pecuniam, *l. tutor. pro pupillo.* D.*de administ.tuto.* vulgò dicitur præsentare, quo sensu vtuntur Galli nostri.

OFFICERE luminibus, & altius tollere, quandoque pro eodẽ sumuntur, *Albericus ait citans l.1.ff de serui.vrb præd.*

OFFICINA, ab officio dicta est, in qua artifices operas exercent. Per translationem tamen Cic.dixit, Officina nequitiæ, & Bud.Officina æquitatis. *Vlp.in l.4.§.ait prætor de iis qui not.infam.*

Officina iniquitatis, iudicium iniquorũ conuentus.

OFFICIVM vel ab efficiendo, vel ab officiendo dicitur: éstque, id, quod vnusquisque efficere debet, vt nulli officiat: seruata scilicet honestate, quid loco, quid tempori, quid personis conueniat. Sic, quomodo debeamus omnes esse in officio, tractat eleganter Cicero tribus libris Officiorum: quo sensu sumitur verbum Græcum καθῆκον tametsi Latina vox plenior est, *vt docet M.Cicero, in Epist.ad Attic.* Hinc Deserere officium, & inofficiosum censeri, cum quis contra publicam honestatem aliquid facit, sicut & inofficiosus dicitur parens, qui sanguinis ex sese procreari, & pietatis obliuiscitur, *vt in tit.D.de inoffic.testam.l.2.* Oppositum, Officio fungi officium implere, officio perfungi, partibus suis fungi. Quisquéne potest negare æquissimum fore, Prætorem interponere se, vt officium, quod in se recepit, impleat? *Vlp.in l 3.§.1.D.de recept.*

Officium legislatoris boni in his duobus potissimùm versatur: Primùm, vt statuta suo loco, tempori, personis & rebus accommodet: deinde, vt aperta sint, & si dubitatio incidat, ab ipso auctore interpretentur, non ab aliis pro suo affectu.

Officium publicum non id solùm accipiendum est, quod in administratione Reipublicæ tantùm consistit, & *iuxta.§. munus publ l.honor. municipalis* D. *de muneribus & honor.l 2.* D. *de iis qui vt indig.* in priuatum vsum non cadit, vti est magistratus, & id genus aliæ functiones: verumetiam quod propter publicã vtilitatem est introductum. *Vnde Pompo in l. pupillum.§.munus de verb.sign. scribit,* Mu-

nus publicum, esse officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos, vniuersósque ciues pertineat. Itaque qui officium publicum à ciuili distare putant, non meminisse videntur verborum Aur. Arcadij, qui *in l. fin. d. tit. de muner. & hono.* Hæc, omnia, *inquit*, munera, quæ trifariam diuisimus, vna significatione comprehenduntur. Nam & personalia, & patrimoniorum, & mista munera, ciuilia seu publica appellantur. Vnde apparet *Vlpia. l. 2. de reg. iur.* non dis criminis, sed magis declarandi caussa dixisse. Fœminæ ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ sunt.

Officium procuratoris est voluntarium, *l. si filius fam. §. inuitus. D. de procur.* sed tutoris & curatoris officium est necessarium *l. 1. & ibi glo. D. de tut.*

Officium aduocationis. *Vlpianus*: Inter officium aduocationis, & rei suæ defensionem, multum interest, inquit nec propterea quis, si postea cognouerit rem ad se pertinere, quòd alij eam vindicanti, tunc ignorans suam esse adsistebat, dominium suum amisit, *l inter D. de rei vindi.*

Officio iudicis contineri dicitur, quod ei tacitè pro suo iure permissum est, quamuis nullam Prætor in formula mentionem eius fecerit. *Imp. §. vltim. De perpet. & temp.* Si ante rem iudicatam is, cum quo actum est, satisfaciat actori: officio iudicis conuenit eam absoluere. *Pompo. l. 9. D de furt.* Sed si eam à fure vindicassem, condictio mihi manebit. sed potest dici officio iudicis, qui de proprietate cognoscit, contineri, vt non aliter iubeat restitui, quàm si conditionem petitor remitteret. *Sic in l. planè. 38. D. de petit. hæred.* vbi quæ perspicuam æquitatem habent, officio iudicis contineri dicuntur. *Sic in l. cùm is. 44. D. eod. l. qui per collusionem, 42. §. vltim. D. de actio. empt. l. si vulnerauerit. 43. D. locat. Sic in l. 7. D. de negot. gest.* Tantundem, *ait Paulus*, in bonæ fidei iudiciis officium iudicis valet, quantum in stipulatione nominatim eius rei facta interrogatio. *Et in l. Lucius. 17. D. deposit.* Est constitutum in bonæ fidei iudiciis, vt tantundem possit officium arbitri, quantum stipulatio. *Et l si reus paratus. 73. D. de procurat.* Si reus paratus sit pecuniam soluere, procuratore agente quid fieri oportet? Si lis contestata est hoc omne officio iudicis dirimendum est.

Officium præstant, qui ad tuendum patremfam. præpositi sunt, *l. 61. 65. D. de leg 3.*

Officium pro ipsis officialibus, *l. 6. D. de offic.*

Officium, pro ordine apparitorum, *l. 1. de appar. Procons. libr. 12. C.*

Officium pro ministris magistratuũ, ac præsidum, *l. 6. §. ne tenuis. D. de offic. præsid. l. 74. D. de euictio.* Sic Officium Præsidum, Comitum, Præfectorum, procuratoris fisci accipimus, *l. 3 C. quando fiscus vel priuat. l. 2. & 3. C de cano. largit. titu & alibi sæpissimè. & apud* Tertullian. *lib. de fuga in persecut.* Sic Officium præsidale, *l. 1. C. de præscript. 30. annor.* Et Officium censuale, *l. 18 D. de testa. & apud Symmach. lib. 1 Episto. 46.* Et Officium cohortale, *l. 33. C. de appel.* Officium Comitianum, *l 2. C. de offic. mil. ind.* Officium prouinciæ, *Donato in Phormione.*

Officium, pro Irenarchis. *Impe l. 7. C. de accusatio.* Ea quidem, quæ per officium præsidibus denunciantur, & citra solennia accusationum posse perpendi, incognitum non est.

Officium pro custodia liberiore, *Paulus l. 4. D de fugi.* Magistratus municipales ad officium præsidis prouinciæ, vel pro consulis comprehensos fugitiuos rectè transmittunt.

Officium Prætoris, pro eius imperio & potestate in iure dicundo, *vt in l. veluti 27. D. de verb. obl.* Officio Prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari. Id autem Imperium appellatur, *in l. obligationes. 27. D. de oblig. & act.*

Officium Prætoris, cellula (*vt opinatur Hot.*) erat, in qua scripta quædam ad ea, quæ pro tribunali agenda erant, pertinentia reponebantur. *Ascon. in Verri. 11.* Moris erat, celebrata iudicum reiectione, & haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina iudicum selectorũ. *Modest. l. 72. ff. de furt.* Sempronia libellos composuit, quasi datura cẽturioni, vt ad officium transmitterentur, sed non dedit. Lucius pro tribunali eos recitauit, quasi officio traditos: quæro, nõ sunt inuenti in officio, neque cẽturioni traditi. *Paulus l. 17. ff de in ius voca* Eum, pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur.

gitur. Item eum, qui apud acta exhibitum se esse quem promisit, & si officio non caueat, ad exhibendum tamen cogitur. Sunt tamen, qui superioribus in locis officium sumant pro loco, in quo cōsistebant officiales

Officium, pro persona iudicis vel magistratus, id est, pro eo, qui gerit officiū siue magistratum, siue quam aliam potestatem. Vnde deponere apud officium, *l. fideiuss. 7. §. vlt. D qui satisda. cog.* Sic cauere officio, & apud officium cauere, id est, apud eum, qui potestatem exercet. Differunt autem promittere apud acta, & officio cauere. Qui promittit apud acta, is obligatur quidem: sed non tam solemniter atque is, qui apud officium cauet. *Hæc differentia notatur in l. eum pro quo 17. si quis in ius voc. non. ierit.*

OFFICIVM & Artificium in seruis distinguuntur apud Martianum, *in l. legatis. 65. D. de legat. 3.*

OFFICIVM eorum dicitur, qui ad corporis dominici cultum destinati sunt: quales sunt tonsores, vnctores, cubicularij, ministratores: *de quibus in l 103. D. de verb sign.* Artificium autem eorum, qui artem aliquam exercent, quales sunt textores, fullones, lecticarij, pictores, medici, *d l. 65. & l. pen. D. de reb dub.*

Officium, seruile ministerium, *l. 46. §. actores D. de iu. fisci.*

OFFICIALES, ministri seu apparitores magistratuum.. *Paulus lib. Sent. 5. c. de fisci aduoc.* Quoties sine auctoritate iudicati officiales alicuius bona occupāt, vel describunt, vel sub obseruatione esse faciunt, adito procuratore iniuria sub mouetur. *Vlpi l. 1. §. si quis vltrò 19. D. de quæst.* Potes itaque decreti gratiam facere, & eam per officium distrahi iubere. *Sicque sumitur hoc verbum titu. Cod. de filijs officialium.*

Officialis foraneus, qui in certa parte Diœcesis ad tempus vices Episcopi gerit, *glo. clem. 2. de rescript.*

Officialem à vicario separat Albericus, *cap. cùm nullus. de temp. ord. in 6.* de Officialibus latè per Barto. *l. de pupillo. §. si quis ipsi D. de oper no nuncia.*

Officiale operæ, *l. operæ. ff. de oper. liber.* sunt cuiuscunque artificij operæ, quas patrono libertus officij caussa præstat.

OLEAM immaturam plus reditus habere, quàm naturam, *tradit Iurisconsultus. l. penult. D. de vsufruct. lega.*

Olearum nuclei ligni appellatione cōtinentur, *l. 55. D. de leg. 3. l. 167. D. de verb. sign.*

OLEARIVM FVNDVM, hoc est, oleas, arbores producentem, Alber. citat *in l. si cuius. §. fructuarius. D. de vsufruct.* sed perperam. Nunquam enim olearij fundi, sed horti solùm olitorij meminit, vt & interpretes legit. In eo tamen labitur, quòd vel de oliuis accipi posse indicauit. Siquidem olitorium ad olera tantùm pertinet.

OLEARIA vasa numerantur *in l. 19. §. illud. D. loca.* Oliuariæ molæ & præli fit mentio *l. 21. D. de fun. inst.*

OLEAGINEA pocula, *l. 30. D. de leg. 3.* vel (vt est in Pan. Flo.) Oleagina.

OLIVETVM, locus oliuis consitus, *l. 58. D. de contr. empt.* in vulgatis codicibus, non item in Flor. *& l. 7. C. de bon. præscript. & l. 1. C. de manc. & colo.*

OLFECIT equus mulam, honestè dixit Alph. pro coitum appetiuit, *in l. vlt. si quadrup paup fecis dic.*

OLIM ad tempus præteritum pertinet, *l. nec emptio. D. de cont. empt.* Aliquando significat dudum, retro, *l. sed. § quæsitum. D. de excus. tut.* & quot tempora significat, tradit *Bar. l. & ibi Alex. D. de op nou. nunc.*

OLVS, dicitur omnis herba satiua, quæ est in vsu cibario, ab alendo: quòd oleribus alerentur homines, antequam fruges, vel carnes essent. *Iustin. Inst. in prin. de vsu & habit.* Nam is, inquit, qui fundi nudum habet vsum, nihil vlterius habere intelligitur, quàm vt oleribus, pomis, floribus, fœno, stramentis, & lignis, ad vsum quotidianum vtatur.

OLITOR, ab oleribus, hortulanus est. *Vlpian de verb. signif. l si vrbana.* Horti vinearij fortè, vel olitorij. Fit autem Olitor ab olere, non ab oliuis, vt Accursius existimauit.

O M

OMITTERE hæreditatem & legatum, & prætermittere pro eodem, *l. 7. & 59. D. de acqui. hære. l. 33. D. de milit. testam.*

Omittere & repudiare separantur, *l. 24. § Scæuola. ff de minor.*

Omittere, silentio exhæredare, vel

potiùs prætetire, *l si patronus. D. de bon. liber. & §. fi. Insti. de exhær liber.* illud enim silentio glossema est, nec est ne vet. libr.

OMISSA actio; *in l. si eum. D. si quis caut.* non remissa, vt barbarè glo. indicauit, (Remissum enim Latinis languidum significat) sed relicta ac præterita accipienda est. Est enim omittere rem quapiam penitùs dimittere. Vnde omisso eorum, quæ geri debent, latæ culpæ datur, *l. ei qui. §. fi. D. de pet. hæred. c. sæpè. 12 q 2.*

OMNIS, nihil, quilibet, & aliæ huiusmodi voces vniuersales in iure ciuili restringuntur ad normam æquitatis.

Omne, nihil excipit, *l. à procuratore. C. manda.* An verò sit vox collectiua, *docet. Bar. Moschis. D. de iur. fisc.* & an à toto separetur.

Omne ius habet annexam gratiam: quod nemo vnquam grauius tractauit, quàm Marcellus, *in l. respiciendum. D. de pœn.*

Omnia, pro virisque, *apud Papinianum, in l. in ratione. §. quid tamen dicemus. ad l. Falc. item apud Gaium, exemplo Cicer.* dictum legimus de duobus, *in l liberum arbitr. D. de adopt.* coniunctim plerunque apud idoneos auctores occurrunt: vt omnes tres, omnes quatuor, omnes, quinque, &c.

Omnis debiti nomine, vsuræ veniunt accipiendæ, *vt patet ex responso Scæuolæ, in l. nomen de lega. 3.* Item qui omnia sua, vel omnes res suas donat, & nomina debitorum donasse intelligetur. Idé enim est, siue omnia mea dixerim, siue addito vniuersali substantiuo, omnes res meas, seu bona mea dicam.

Omnis homo, de duobus dictum, *in l. 1. C. de liber præter.*

Omnis periculi appellatione, non videntur casus fortuiti contineri, *l. non similiter de magister. conuen.* vbi dicitur, Magistratus succedit in omne periculum, & tamen non tenetur de casu, *l. 2. §. eo tempore D de admin. rer. ad ciuit pert.*

OMNINO, & omni modo præcisam necessitatem plerunque significant, *l. 10. §. in adrogato. D. de vulga.* idémque valent quod indistinctè, *l pen. D. pro suo. l. 49. D. de iure dot l. 11. in fin. l. 26. D. de le. lib. 1. l. 14. §. sed & si. D. quod met. caus. & aliis multis in locis.*

Omni modo, sine metu exceptionis, *l. 39. §. pen. ff. de dam infect.* Omni modo est etiam, sine interpellatione, *vt l. 38. §. pen. D. de vsur.* Significat etiam in omné euentum, & vt Iurisco. loquuntur, quicunque casus inciderit, *l 18. D. quod met. caus.*

Omninò fieri intelligitur eo modo, quo potest fieri, ne impossibile iuberi videatur facit *l. si iure militari. de milit. test. cum simi. per Salomo. citatis.* Cæterùm, Omninò, nunc, semper, & similia verba prægnantia, vel ideò vulgò feruntur, quòd iuxta interpretum traditiones nullam modificationem, aut limitationem recipiant, *vt ait Zas.*

Omninò, ad omnem sui partem *Alberic. ea si religiosus. de elect. lib. 6.*

Ὁμολογῶ, *in l. 4. C. de recept. arb.* spondeo & adsentio.

Ὁμοπάτριοι, ex eodem patre geniti, Ὠνιακὸν, in Basilicis, instrumentum emptionis: vt δωρεαστικὸν instrumentum donationis.

ONVS, munus, puta tutelæ, vel curæ, *l. munus. 18. §. 2. D de verb. signi.*

Oneris ferendi seruitus dicitur, quę vt vicini onera sustinere quis cogatur, imponitur, *l. 1. & 33. D. de seruitu. vrb.* Alia autem est seruitus Oneris ferendi, alia Tigni immittendi: nam cui prior debetur, agere cum vicino potest, vt ruinosum parietem reficiat, eúmque oneri ferendo idoneum præstet: atqui tigni immittendi ius habet, cogere vicinum, vt parietem reficiat, non potest, *l. etsi fortè. 6. §. 2. l 8. §. competit. D. si seru. vindi. l. eum debere. 33. D. de seruit. vrb.*

Oneris nomine, quæcunque in nauem vehendi caussa imponuntur, intelliguntur, *l. 6. D. ad leg. Rhod. l 31. & l pen. §. pen. D. locati.*

Onera hæreditatis, æs alienum, *l. vnic. § penulti. D simul. vent. no.*

Onus auertere, vide sup. Auertere.

Oneris auersi actio, vide suprà, Actio.

ONERANDÆ libertatis caussa facta, ita definiuntur, quæ ita imponuntur, vt si patronum libertus offenderit, petantur ab eo, sempérque sit metu exactionis ei subiectus, propter quem metum qui duis sustineat, patrono præcipiente, *l. 1. §. 5. D. quar. rer. actio non det.*

ONYX Arabicus, *l. fi. §. species. D. de public.*

de public. ad differentiam Indici, à quo colore distat. Ille niger est cum zonis candidis, hic igniculos habet albis zonis cingentibus. Inde autem nomen habet, quòd habeat in se permixtum candorem in similitudinem vnguis humanæ, *vt Isidorus lib. 16. c. 8. & Plin. lib.56.c.7.tradunt.*

OPE CONSILIO, *l.27.§.si quis de manu. D.ad l.Aqui.* quemadmodum accipienda sint, ac coniunctim, an separatim, antiquorum variauit sententia. *Paul. in l. sæpè ita compertum. de verb. sign.* Labeoni subscribit, separatim accipienti illa verba: Eum, cuius ope, consilio, furtum factum sit, furti teneri lex ait. Quamuis Alcia. coniunctim quoque accipi posse tradit: quoniam non sat sit, opem præstare, nisi eo consilio, id est, animo præstetur, vt furtum fiat. Si ergo consilium pro suasione accipiamus, soluta illa oratio disiunctiuè: si pro dolosa adiuuantis intentione, coniunctim intelligetur, aítque, Et hic verus est huius responsi sensus, quem nec Accursius, nec cæteri satis percepêre. Certè ex sententia coniungentium potiùs, quàm separantium intelligenda sunt, & ita videtur Vlpianus vsurpasse, *l.6.de condict.furt.* Ope & consilio dixit *Iustin. Instit de obligat. quæ ex delict.* cùm tamen in libris scriptis probatioribus, Ope consilio legatur, sine copula. *Vide Cuiac. ad § interdum.de oblig quæ ex delict.*

Opem fert, qui ministerium atque adiutorium ad surripiendas res præbet, *l. in furti.50.D.de furt.*

Opera est labor, qui in opere faciendo præstatur circa rem, siue corporalem, siue incorporalem. Et quia humanæ conditionis ratio postulat, vt per diem duntaxat laboretur, ideò Paul. Operæ, inquit, diurnum officium sunt, *l.1.D.de oper.lib.2.ff.de annu.legat.*

Operam dare de iudicibus dictum, *in l si longius. ff. de iudic. l penult. ff.de vacat. mun.* nouum non est. sic enim *Cicero 4. Verr.* M. Petilium, equitem Roma. quem habet in consilio, iubet operam dare, quòd rei priuatæ iudex esset.

Operæ libertorum, officia sunt, quæ liberti patronis in gratiæ & remunerationis loco præstant. nam (*vt ait Caius, in l cùm patronus. 22. D.de oper. libert.*) operarum editio nihil aliud est, quàm officij præstatio. Earum autem duo genera sunt summa, officialium, & Artificialiũ. Officiales dicuntur, quæ non in arte vlla certa, sed in patrono quibuscunque officiis adiuuando versantur: & personam eius potissimùm attingunt, victum, curationem, ocium, quietem, voluptaté, veluti etiam, cùm nullo suo detrimento negocia eius gerendi, peregrè cum eo proficiscendi, *l. hæ demum.38. D.de oper. libert.* Atque hoc est quod Vlpianus ait, *in l.operæ.9. D.eod.* proprietatem officialium, & in dantis, & in accipientis persona consistere. Artificiales autem appello generaliter omnes, quæ artis alicuius propriæ sunt, neque sine illa præstari possunt: veluti si libertus pictor, medicus, faber, architectúsve sit, & patroni sui iussu pingat, medeatur, fabricet, architectetúrve: hoc officium non tanquam libertus patrono, sed vt quiuis alius cuiuis alij præstabit. Quid enim illum libertum, aut hunc patronum esse necesse est, vt ille nauim domúmve huic ædificet? Hinc Vlp. eas operas, quæ hoc in genere sunt, scribit quasi in pecuniæ præstatione cõsistere, *l.fabriles.6.D.eo* nam fabriles, pictorias, cęterásque generis eiusdem artificialium nomine continentur. Hinc idem Vlpianus, *in l.operæ 9.eod.* scribit fabriles, aliásve generis eiusdem, vt à quocunque, & cuicunque solui posse: & iubente patrono etiam aliis edi posse. Hinc idem *in l.6.D.eod.* illam inter vtrasque differentiam exponit, quòd fabriles, cæteręque ad hęredem transeunt: officiales verò, nequaquam. Cuius rei non obscura caussa est: nam hę (vt antè diximus) personales sunt, nec ab altero facilè præstari possunt: illæ verò, & à quouis, & cuiuis. Zasius in intellectibus suis dicit, non errare eum, qui & medias, seu communes operas constituat, vtputà, quæ & officium & artificium respiciant. Addit & tertiam speciem, scilicet Operas seruiles.

Operas edere, exhibere frequens loquendi formula, *tot.tit.D.de oper.lib.l.54.§.si ff.de verb.oblig.*

Operarum editio, officij præstatio, *l. 20 ff de operis libertorum.*

OPHITÆ, seu serpentini hæreticorum genus, *l.8 & pen.C de hære.* sic dicti quòd colubrum colerét: ὄφις enim coluber est Græcis, *Idè tradit Isid.l.8.Etym.c.5.*

& translatitiè cap. quidam. 24. quæstione 3. Dicebant autem scientiam boni & mali à serpente in paradysum inductam.

OPILIO, *in l. cùm quærebatur. de leg.* 3. ouium custos

OPINIO communis, est aliud quam fama. Nam opinio communis facit ius, *C. de re iud. l.* 1. fama verò non facit ius. Item opinio communis probat, fama verò non. Item opinio communis differt à notorio, quia opinio communis est de longè præteritis, quæ probari non possunt de facili, scilicet per testimonium visus, &c. sed notoriũ est de præsẽtibus, vel proximè præteritis, quæ de facili probari possunt per testes diuisim. Et quòd opinio veritati præferatur, est gloss. cum concord. pro, & contrà abundans in iuribus, in cap. nuper. de biga. super verbo, videntur. Concludit tamen ibi, quòd casuale est, vt opinioni potiùs stetur, quàm veritati, in fauorem contrahentium, testamentorum, sententiarum vel prolis. Aliàs regulariter veritas præfertur opinioni, *secundum Bern. in gloss. 3. in cap. ad audientiam. de sponsa.* Etiam veritas præfertur auctoritati, *l. nemo iudex. C. de sent. & interlo. om. iud.* item consuetudini, *cap. si consuetudinem. cum sex capitu seq. dist.* 8. vbi dicitur: Veritas valet, & inualescit in æternum, & viuit, & obtinet in secula seculorum.

Opinio communis, vtrùm circa eas quæstiones versetur, quæ lege, vel ratione finiuntur, an quæ auctoritate, an quæ ratione simul, & auctoritate: rursus vtrũ ab numero auctorum, an ab dignitate pẽsanda, non satis liquet. Et magis est vtique ex his, quæ auctoritatis sunt, consistere. Lex & ratio concludenter apud nos demonstrant. Ratio enim, & veritas conuertuntur, *c. frustrà. 8. distin. Bald. in l. omnium. D. de leg.*

Opinio seu putatio falsa non excusat iniuriam, quæ mihi fit. Nam certus sum ego, licèt ille me putet alium esse, quàm sim. *Paul in l. eum, qui nocentem. §. si iniuria mihi ff. de iniur.*

Opinio dicitur id, quod incertum est: *vide Salomonium l responsa. de iur. nat. gen. & ciuil.*

Opinio plena, *l. 6. §. Præsides de interdi.* D. pro existimatione præsidis, siue sententia nondum pronunciata, cui adiunguntur acta, & refutatoriæ preces, seu libellus rei, *vt est l. 16. D. de iniust. rup. §. quid tamen. l. 1. C. de relat. l. sciendum. D. de appel. recip. & alibi.*

OPINIO in poster. libris Codicis, pro prædij cuiusque censu & professione vsurpatur, *l. vl. i. C. de præd. nauicul. l. vltim. C. de collat. fund. fiscal.* Vulgò taxa dicitur. Hinc

OPINATORES, *l. 7. C. de exact. tribut. lib.* 10. sunt milites, qui in prouincias mittuntur, petendæ militaris annonæ caussà, *l.* 11. *&* 14. C. *de erog. milit. anno. caus.* sic dicti, *vt existimat Iacob. Cuiacius,* quod exigant opinionem, id est, censum agri. maléque eo in loco Optiones Haloander legit. Hi autem missi in prouincias non fungebantur exactorum officio, sed instabant præsidibus, & officiis eorum, & curialibus tantùm, quibus titulorum fiscalium exactio competit, vt intra anni spacium annonas accipiant, *d. l. 11. C. de erog. mil. an.*

OPISTHOGRAPHVM, ὀπισθόγραφον, Hermolaus appellari dixit, quod ex vtraque pagina scriptum esset, aduersa & auersa minutis literis, & lituris plenum. Hotomanus Opisthographũ existimat esse chartam, non vtraque ex parte scriptam, sed quæ vna ex parte deleta, ὄπισθεν, id est, ponè, & in tergo scripta: est his Vlpiani verbis motus *ex l. 4. ff. de bono. poss. secun. tab.* Chartæ appellatio, inquit, & ad nouam chartam refertur, & ad deletitiam: proinde & si in opisthographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio. Atque huc fortassis pertinet illud Iuuenalis Satyr. 1. *summi plena iam imagine libri, Scriptus & in tergo, nec dum finitus. Orestes* Veteres plerunque vna tantùm in parte scribebant, quia scriptas chartas postea inuoluebant, vnde volumina dicta sunt.

OPITER nepos à veteribus dicebatur, *inquit Festus*, cuius pater auo viuo mortuus est sic dictus, quòd obitu patris genitus sit, aut quòd auum post patrem habeat, id est, pro parte.

OPITVLATIO propriè in rebus dubiis & malis dicitur. Vnde prætor eam pollicetur minoribus annis 25. aduersus captiones, hoc est, dolum aduersarij: auxilium verò, si facilitate decepti sunt, *l. 1. in princip. D. de minoribus.*

OPORTET, vel Debet, vel his simile verbum, in ordinationibus publicis Iuris, significat necessitatem adeóque immutabilitatem: quia ferè solent accōmodari præceptis naturæ, ab omni humana potestate exemptis: vt in materia rectè iudicand. Quippe, iudicare munus publicum est, *l. quippe. D. de iudic.* quinimò & in contractibus vtrunque verbum importat necessitatem, *l. is natura. D. de reg. iur.* Is natura debet, *inquit Paulus*, quem iure gentium dare oportet. Errat igitur admodum perniciosè *Bart. in l. vbicunque. D. de interroga.* Quòd oportere, hoc est, debere interpretatur, vt excludat necessitatem. Nam tali doctrina in forum producta, segniores fecit iudices ad interrogandum, contentos tātùm apud se actis & acticatis. Rursus interrogandi neglectus corruptiora paulatim fecit iudicia, & prorsus immortalia, nemine id animaduertēte. Vt semper magis solet nocere malum, & diutius hærere quod irrepserit, quàm quod inciderit. Similis error est *in l. 1. D. de origin. iur.* dum Accursius interpretatur, OPORTET, hoc est, Decet, excludens necessitatem. Quasi verò Iuri rectè dat operam, qui iuris caussas ignoret: non aliter de eo iudicaturus, quàm Magistratus de caussa, cuius circumstantias nescit.

Oportere, verbum, non ad facultatem iudicis pertinet, qui potest vel pluris, vel minoris condemnare, sed ad veritatem refertur. *Paulus. l. 37. D. de verb. sign.* Oportebit tam præsens, quàm futurum tempus sonat, *l. 8. D. eod.*

Oportet, in stipulatione, Quod te mihi dare facere oportet, quod præsenti die duntaxat debetur, complectitur: & ideò adiicitur verbum, Oportebit, vel ita, Presens in diémve, *l. si stipulatus 76. l. cùm stipulamur. 125. D. de verbor. obligat.*

OPIDVM, *inquit Pomp.* ab opè dicitur, quòd eius rei caussa mœnia sint cōstituta, *l. 239. §. 1. D. de verb. sign.* ideóque per vnicū p, scribi deberet, atque ita in optimis exempl. scribitur. Huc accedit quod scribit Varro, *lib. 4. de ling. Lat.* Maximum ædificium est opidum, ab ope dictum, quod munitus opis caussa vbi sint, & quod opus est ad vitam gerendā, vbi habitēt tutò, vel opida, quòd opere muniant mœnia, quò munitius essent.

OPPIGNERARE, est pignus dare fœneratori: Repignerare pignus recipere est, resoluta cum fenore pecunia. *Hoc verbo vti Iurisc. testatur Beroal. Com. in Asinum, tertio.*

OPPRESSVM ante sententiam: Damnatum verò post latam eam dici, quidam obseruarunt.

OPPRESSIO mobilium est, vt inuasio immobilium *versicu. homicida. in §. deinde competens est. Auth. de mand. princip.*

OPTARE, propriè est eligere, *l. 3. §. item si optare. D. ad exhib.* Itē si optare velim seruum, vel quam aliam rem, cuius optio mihi relicta est, &c. Sic Virgil. lib. 5. Æneid.

Muneráque in naues ternos optare iuuencos.

Ducitur autem ab ὀπτῶ Græco, quod est video, considero.

OPTIONIS legatum, quo electio seruorum, vel aliarum rerum in familia relictarum datur: vnde tit. de optione legata. Eius autem hæc vis est, vt cui optio legata est, etiam eius hæredibus, si viuus ipse non optarit, optio debeatur. *l. vlt. C. commun. de legat. §. optionis. Instit. de legat.*

OPTIO, *in l. vlt. D. de iur. immu.* cuiusuis muneris administer dicitur. Mensores, *inquit Paternus*, optio, valetudinarij. Optiones autem, *vt scribit Vegetius, lib. 2. c. 7.* ab optādo appellati sunt: quòd antecedentibus ægritudine præpeditis, ij, tanquam adoptati eorum, atque vicarij solent vniuersa curare. *Varro 1. de ling. Lat.* Primi, inquit, singularum decuriarum decuriones dicti, quos ij primos administros sibi adoptabant, Optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitiones tribuni faciunt. *Festus:* Optio, inquit, est optatio: sed in re militari is appellatur, quem decurio aut centurio optat sibi rerū priuatarū ministrum, quò facilius obeat ministeria publica. *Idem:* Optio, inquit, qui nunc appellatur, antea appellabatur accensus. Is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno militum, qui, quia cooptare quem velint, Centurionibus permissum est, ex facto nomen sortitus est. Nonius: Optiones, inquit, in cohortibus dicuntur, qui sunt honesti gradus, vt optatos, hoc est, electos: & ado-

ptatos, hoc eſt, aſcitos. *Varro de vita patrum lib.2.* exiſtimat appellatos, qui referentibus Centurionibus adoptati in cohortes ſubibant, vt ſemper plenæ eſſent legiones: à quo optiones Decurionum in turmis, & in cohortibus Centurionum appellari. Plutarchus in Optiones διοπτῆρας videtur vocare, his verbis: ἐν δὲ τούτοις ὀετέριος καὶ Βάρβιος, ὁ μὲν ὀπτίων, ὁ δὲ τεσσεράριος. οὕτω γὰρ καλοῦνται οἱ διαγγέλων καὶ διοπτήρων ὑπηρεσίας τελοῦντες. Hinc apud Tacitum ſic legendum eſt: A quo Barbium Proculum teſſerarium ſpeculatorem, & Veturium optionem eodẽ perductos.

Optio FABRICÆ, *d.l.vlt.* videtur eſſe, qui Imperatoriæ fabricæ, à qua Fabricenſes vocãtur, aut fabricis legionum ſcutariis & loricariis cuſtos præeſt: vt & cuſtos carceris à Prudẽtio, Manceps carceris, & à Diuo Ambroſio, Optio carceris appellatur. ſic enim ſcribit: Neque Paulus & Silas tempus diſtulerunt, quin optionem carceris baptizarent cum omnibus eius.

OPTIONES etiã dicuntur *in lib. Cod.* qui annonam militibus diuidunt, *l. 9. C. de iure fiſc. l. 9. C. de exact. tribut. l. 3. C. de apoch. public. & Nouell. Martiani de indul. rel. Nouel. Iuſtiniani 129. & ideò ad l. 1. D. de mune. & hono.* Græci lib. 54. βασιλικῶν, annonæ diuiſionem, interpretantur optionem militum. Procopius 3. de bel. Vand. ὃς ἐπεμελεῖτο τὸ τῆς περὶ τὴν οἰκίαν δαπάνης ὀπτίωνα τοῦτον καλοῦσι. Nominis autem ratio hæc eſt, quòd duces eos ſibi optent diuidendæ annonæ cauſſa, quaſi adiutores, quòd facilius cætera munia militaria obeant. qua ratione auxilia fœderatorum Optiones etiam dicuntur, *l. vlt. C. de loc.* quorum duces Phylarchi dicuntur, *Nouel. 116 & 117.* Sũt autem quidam, qui *lege ſexta, D. de bon. damn.* Optiones ſumi velint pro apparitoribus eius magiſtratus qui damnatũ ad ſupplicium deducit: mihi tamen priori ſenſu hoc nomen non incommodè videtur vſurpari poſſe, cùm poſterioribus temporibus, imò etiam ſub ipſo Tiberio (vt teſtantur ſacra Euãgelia) præſidis, & eius, qui ſontes ad ſupplicium deduceret, ſatellitum officio milites functos legamus: tum verò maximè, quòd & id ſubindicet d. l. 6.

OPTIMA lex cùm nominabatur in magiſtro populi faciẽdo, qui vulgò Dictator appellatur, quàm pleniſsimũ poſſet, ius eſſe ſignificabatur: vt fuit M. Valerij Marci filij Voluſi nepotis, qui primus magiſter populi creatus eſt. poſtquam verò prouocatio ab eo magiſtratu ad populum data eſt, quæ antea nõ erat, deſitum eſt dici, vt optima lege, vtpote imminuto iure poſteriorũ magiſtratuũ. *Hæc Feſtus*, Verba etiam, quibus Põtifex Max. virginem Veſtalem capiebat, hæc Gellius libro primo, cap. 12. recenſet ſacerdotem Veſtalẽ, quæ ſacra faciat, quæ ius ſiet ſacerdotem Veſtalem facere pro populo Quiritibus, vti quòd optima lege fiat, ita te Amata capio.

OPTIMVS maximúſque fundus dicitur, qui ſeruitute omni, & obligatione pignoris, ac tributo immunis eſt. *Paul. l. 169. De verb. ſig.* Non tantùm in traditionibus, ſed & emptionibus, & ſtipulationibus, & teſtamentis adiectio hæc, VTI optimus maximúſque eſt, hoc ſignificat, vt liberum præſtetur prædium, non vt etiam ſeruitutes ei debeantur. *Quod idẽ tradit Vlpianus l. 90. & 126. eiuſdem tit. & l. pen. D. de euict. & l. 59 De cont. empt. Cic. de lege Agr.* Optimo enim iure ea ſunt profectò prędia, quæ optima conditione ſunt: libera meliore ſunt quàm ſerua. Capite hoc omnia quæ ſeruiebant: non ſeruient: ſoluta meliore in cauſſa ſunt, quàm obligata. Eodem capite legis tuæ ſubſignata omnia, ſi modò Syllana ſunt, liberantur, immunia meliore conditione ſunt, quàm illa quæ penſitant.

Optimo iure poſſeſſa domus, quę nulli obligata eſt, vel pignerata, neque vllo nexu pignoris tenetur, *l 26 §. 1. D. de pig.* Optimum ius legati, quod commodius, & facilius eſt, *Vlpi. Inſtit. tit. 24.* Optimo iure libertatem conſequuti, *l. 31. D. de min.* qui ex fideicommiſſo rectè manumiſſi ſunt Optimo iure quarta bonorum curialium defunctorũ, quibus alieni ab eorum conſortio hæredes extiterunt, à curia petitur, *l. 1. quãdo & quib. quar. pars.* Optimo iuri & iure admiſſos codicillos dixit Imp. *Inſtitut. de codicil in fi. princip.* Theoph. νόμιμον σύστασιν vertit. Optimo iure debentur vſuræ, quæ interrogatione præcedente promiſſæ ſunt, *l. 1. C. de vſurpat.* hodie tamen prohibitæ ſunt, *vt no. eod. titu. Auth. ad hæc.* Optimo iure

mo iure

mo iure prædia antiquis dicebantur;quæ immunia prorsus erant, id est, vt nunc loquimur,Alaudialia.

Optimum, melius, bonum,ius dicitur in comparatione, *Glo in l si mulier.* D.*de minor super ver Optimo attigit item gloss. in l.exigendi.*C.*de procu.super verbo*, Non in iuste.

OPTINERE vide Obtinere.

OPVLENTA hæreditas,*ait Gloss.in l si quis mihi.*D.*de acq.hære.* dicitur, quæ affert opes sine vexatione. Locuples verò est,quæ etiam vexationem habet.

OPVS idem & perfectum,& imperfectum dici colligitur,D.*loc l.qui insulam.* §.*qui aedem.*Opere legato tamen,vel conducto significari Labeo ait id opus, quod Græci ἀποτέλεσμα, non ἔργον vocant, id est,ex opere facto corpus aliquod perfectum *l.5.D.de verb.sign.*

Opus probari vel approbari tum dicitur, cùm magistri artificiorum euocati, inspectum opus referunt esse: idoneum, & rectè factum, vel etiam(si hoc conuenerit)ab ipso locatore, *l.opus,quod cum l. seq.& l.si in leg.in princ.*D.*locat.*

Opus restitui,pro destrui,auferríque in interdictis intelligitur, *l.cùm prætor.eo.& simil. quæ Alberic.indicat. Alcia. l.impensæ.*D.*de verb.sign.*

Opus structile dicitur, quod ex lapide quadrato,aut laterculis,calcéque constructum est. Eáque propriè pars ædificij est, vnde & auferri non potest. Tectorium verò incrustatio est, siue expolitio parietum: *qua de re Vitruui. legendus est libr.7. vt ab Alciat.citatur, tum & ipse in Commum.ad l. in rutis & cæs. de verbor. signif.* Opus rutestre *apud Paul. de leg.3.*

OPVS, *in edicto de oper no.nun.* quod in solo fit, & solo coniunctum opus significat, *l. 1. §. hoc autem.* D. *de oper. no. nunc.* Vnde qui messem facit, arborem succidit, vineam putat, licèt opus faciat, ad illud edictum non pertinet: sed ad interdictum, quod vi, aut clàm, *l.1.§. hoc autem. & l.7. §.notauimus.* D. *quod vi, aut clàm.*

ad Opus damnari, darive, & in Opus tradi,idem valent,*l.6.* D *de extraor.crimi. tum l.1.§.1.& l fin.* D.*de effracto* Et Operæ multari,pro eodem,*l.10.§ fina.*D.*de pæn.* in Opus salinarum mulierem damnatam legimus,*l.6.D.de captiuis.*

OPERARI, simpliciter pro laborare, negant apud idoneos reperiri auctores,ferè autem refertur ad sacra. Quamuis Operarij propriè sunt, qui non iudicium sed tantùm operam adhibent ad architecti ex arte rationem operis præscriptam. Operariorum seruorum meminit Alphenus, *in §.quid autem esset.l in leg.censoria.de verb. signifi.* Alciat. eos interpretatur, qui ruri operabantur. Vnde & antiquis auctoribus simpliciter operæ appellabantur.

ORACVLVM Imperatores in Codice appellant, iussum principis ipsius, sine vllo rescripto & adnotatione pronunciatum, *l. iubemus.* 10. *de sacros. Eccles.l.vlti.* C.*de diuin.rescript.* Adnotatio autem est, quæ scriptis tantùm, vt Pragmatica, quæ adhibita caussæ cognitione in modum sententiæ, vel ad alicuius vniuersitatis preces.*Vide Alcia. in d l.10.*

ORATIONES principium in iurè dicuntur, quibus illi Senatum, aut coram oratione, aut abséntes per epistolam consulebant,*l.3 C.de Leg.& const.*Huiusmodi pleræque extant D. Marci, vt de transactione alimentorum,de bonis maternis, de fugitiuorum requisitione, de confessis,*l.cùm hi de transact.l 6.§.1.de confess.l.56.de re iudic.* Item Marci & Commodi, de prohibitione nuptiarum inter tutores & pupillas suas, *l. 60. & 67. §. sed & si filiumfam.* D. *de rit. nupt.* Item eorundem de seruatorum & libertinarum nuptiis, *l. 16.de sponsa l.16 de rit.nup.* D.Antonini, de dona.inter vir.& vxor, *l.32.de donat inter vir.& vxor.* Seueri, de rebus eorum, qui sub tutela sunt non alienandis, *l. 1.*D.*de reb.eor. l.9.* C.*de præ. min.* quam singulari libro Paulus exposuit,vt ex Florentino indice & inscriptionibus aliquot constat. Adriani, de petitione hæreditatis, quæ ob eam caussam Senatusconsultum appellatur, *l.itèm veniunt.20.§.6.in fin.*D.*de hæred.pet.* Tacitus lib.51.Orationem Principis secuto patrū consulto, primi Ædui seruatorum in vrbe ius adepti sunt.

ORATORES, pro legatis vsurpat Iurisc.*in lege Iulia.*D.*de vi publ.* Accursius Doctores artium intelligit, qui à Græcis Rhetorici vocantur.

Oratores ex Cannensi caterua, apud Fortunatianum videntur dici ignobiles

qui ſcilicet eo tēpore multis cæſis & facundioribus interfectis, aut mortuis, repentè extiterunt, & ad cauſſas ac iudicia acceſſunt.

ORBI dicuntur in iure, qui cœlibes quidem non ſunt, ſed ſine liberis ſunt: *de quibus apud Vlpianum, capit. Inſtitutio. 13.* de cœlibe, orbo, & ſolitario patre. vbi Hotoman legendum putat, Id eſt, ſolitario patre. *Quintil. lib. 7. ca. 5.* In paupere gratior, quàm in diuite: dante beneficium, quàm reddente: patre, quàm orbo. *Cicero in Paradox.* Quem nutum locupletis orbi ſenis non obſeruat? Obſeruandum eſt autem, cùm Lex Iulia Papia veniſſet, ne orbi plus quàm dimidiam eorum, quæ ſibi legata eſſent, partem acciperent, duo extare de orbis capita ſub Rubr. de verb. ſign. quorū vtriuſque inſcriptio demonſtrat, ea ad legem illam pertinere. nam illic ita eſt, *ca. 148. Caius libr. 8. ad legem Iuliam & Papiam:* Non eſt ſine liberis, cui vel vnus filius, vnáve filia eſt. *Idem lib. 10. ad eandem:* Nam quem ſine liberis eſſe, dicere non poſſumus: hunc neceſſe eſt dicamus liberos habere. Aliàs autem Orbus dicitur, quicunque aliqua re cara priuatus eſt, vt vxore, liberis, parentibus. Sic plebs dicitur orba in XII. Tab amiſſis tribunis, quaſi defenſoribus.

ORBIS Romanus, pro ditione Romanæ ciuitatis accipitur, *l. in orbe. D. de ſtat hom.*

ORCINVS libertus dicitur, qui directam ex teſtamento libertatem accepit: nec vnquam patronum viuum habuit. Orcum enim Latini Ditem patrem appellarunt quare cum libertus ille nullius libertus ſit, *vt ſcribit Paulus l. 4. D. de bon. libert.* Ditis, Plutonis ſiue Orci libertus nominatur. *Vlpian. l. 4. §. 7. D. de fideicom. libert.* Hi qui ad libertatem peruenerunt, quorum liberti fiant, inſtitutio oſtendit: vt qui directam libertatem, Orcini erunt liberti. quod & tradidit *Inſti tut. tit. 2. §. ii qui.* Is qui directò liber eſſe iuſſus eſt, orcinus fit libertus. *Idémque Iuſti. ſub tit. D. de ſing. reb. per fideic. rel af firmat. Impp. l. directis. 10. C. de teſtam. manum.* Directis verbis iure data libertate, non ſolùm impoſitione pilei, ſed & adita hæreditate, ſi nulla iuris impediat conſtitutio, liberti conſtituuntur Orcini, *Marcianus l. 5. D. qui ſine man. ad lib.* Qui ob necem domini detectam præmium libertatis conſequitur Orcinus fit libertus. Sic apud Gellium *lib. 1. ca. 24. in epigrammate Neuij poetæ.* Orceius theſaurus, pro ſepulchro

Itaque poſtquam eſt Orcio traditus theſauro,

Obliti ſunt Romæ lingua Latina loqui.

Theophil. autem Orcinum Græce χαρωνιακὸν appellat eadem forma, qua Orcini Senatores (quorum meminit Suet. Tranquillus) à Plutarcho in M Antonio Charonitæ dicuntur, & Charoneæ ſcrobes, quaſi Orcinæ. A Iuliano Orcinus hæres appellatur *in l. duo ſocij. 8. D. de hæred. inſtitut.* ſeruus qui ex dominorum ſuorum ruina ſimul oppreſſorum teſtamento hæres, & liber eſſe iuſſus erat. De Orcino liberto mentio quoque *apud Vlpi. l. 3. de legit. tuto. & l. 1. §. per contrarium. D. de dote præleg. apud. Labeonem in l. dominus. 22. D. de pecul. legat.* Nec malè quis Horcinus dixerit: nam ὅρκον dixere quidam παρὰ τὸ ὅρκος. Appellatur autem etiam libertus familiæ, *l ſi ſocius D de manumiſſ teſtam.* quod etſi alium quàm orcum patronum non agnoſcat, ad familiam tamen defuncti pertinet, *l 3. §. planè D. de legit. tutor. l. §. ſi autem fuerit. C. de Latin liber. toll.*

ORDO, eſt cuiuſlibet rei ſuo loco cōcinna digeſtio & apta compoſitio. Sic & in perſonis omnium maximè per iuſtitium diſtributiuam apta quædam collocatio exigitur. Quare in republica ordines dicimum, ſicut & in acie diſtributiones hominum, pro vniuſcuiuſque ſtatu & qualitate: vt ſingulæ functiones eò commodius intelligantur expediantúrque. Romæ fuerunt tres ordines, ſcilicet, Senatorius, Equeſter, & Plebeius. Quorum etiam nunc in orbe Romano veſtigia quædam retinemus. Ordo Senatorius erat, qui patritios tantùm, ex quibus Senatus legebatur, continebat. Apud hos cenſebatur imperij eſſe maieſtas. Nos in hunc ordinem referre poſſumus omnes imperij ſtatus, qui iuſtis principum comitiis interſunt, atq. ius dicendæ ſententiæ habēt. Is & ampliſſimus ordo dicebatur, *l. 21. §. 2. de leg. 3. & vide ſup.* Ampliſſimus. Ordo Equeſter medius dicebatur, à quo ad ſenatoriam dignitatem aſcenſus fuit: interim tamen iudiciis præficiebantur. Equitum inſigne fuerunt

annu

anuli aurei, quibus à plebe distinguebantur. Tales hodie sunt equites aurati, cum aliis imperii beneficiariis qui ad publicam comitiis auctoritatem interponendam non solent vocari. Ordo plebeius & infimus fuit, in quem referebantur omnes Romani ciues tribuarii, hoc est, ad tribus pertinentes. Nam serui & libertini (præterquã vindicta manumissi) non erant tribuum capaces nisi specialiter eis concederetur. Ex quibus intelligi potest *l. patronus in princ.* D. *de leg.3.* vbi Accursius ridicula commemorat de seruorum progenie. Ad hos ordines respexit Vlpian. *in l.1.§. sed & si seruus.* D. *de inspicien. vent.* Publicè enim, inquiens, interest partus non subijcit vt ordinum dignitas familiarúmque saluo sit.

Ordo, pro statu, *in l. Diuus Marcus.* D. *de offic. præsid.* Græci τάξιν appellanr. Status bifariam accipitur: alias pro iure personarum, quod & caput dicitur. Vnde Capite minui, *vt in titul. D. de stat. hom. Instit. de iur. person.* aliàs pro ordine personarum, respectu politico dignitatis, vt ordo decurionum, pro collegio, *l.* 15. D. *ad municip.*

Ordo decurionum ciuitatísve, collegium ipsum decurionum & curiam significat, *leg.* 15. D. *ad municip l* 16. § 1. *D. de alim. legat. l.* 1. C. *de omni agr. deser. libr.* 11. Appellatur & simpliciter ac absolutè ordo *in l.*3. *l.*6. §.1. D. *quod cuiusque vniu. l.*5. *§. vltim* D. *de donat. inter vir. l vltim.* D *ad municip. l.*1. §. *sed & si præses.* D *quand appel sit l. vnica.* D. *nihil nou. appel. l.* 1. D. *de magist. con. l. vltim.* D. *de vet* Sic & in inscriptionibus antiquis hoc verbum accipiendum est. Itaque in ordinem allegi, nihil aliud est, quàm decurionem fieri, *l.*3. §.1. *l penult.* D. *de decur l vlt.* D. *de veter.*

Ordo iuris, & legum, *l.*1. *D. de lib. caus. l* 31. *§. si ciuile.* D. *depos. Valer. Maximus li.* 3. *cap.*2. Quoniam Consul dum iuris ordinem sequitur, id agit, vt Imperium R. corruat. Vtitur hoc verbo sæpe Cassiodorus in lib. Variar.

Ordo cognitio, C de ord. cogn.

Ordo militaris olim fuit, vt in exercitu, quodam gradu, milites centurioni, Centurio tribuno, Tribunus legato, Legatus consuli obediret. Sed isti gradus & nomina rei militaris, cœperunt cum tempore (vt ferè omnia) variari.

Ordo scripturæ non impedit caussam iuris ac voluntatis, *auctor Papin. l. cùm pater filio. §. fidei tua committo vxor. de leg.*2.

Ordinem politicum, vt euitetur confusio magistratuum, seruandum esse, vel apes naturali quadam inclinatione nobis ostendunt: quarum vnumquodque examen suum sequitur regem.

Ordinem in deferendis magistratibus, Romani certè viri prudentes optima ratione obseruabant, ab inferiore ad ampliorem. Omnibus enim in rebus ordo secundum naturam necessarius est: sed tamen in magistratu deferendo maximam ac peculiarem quandam vim habet. Primùm, vt hominis ingenium rectè cognoscatur cũ magistratus, qualis quisque sit, statim indicare soleat. Deinde, vt expoliantur ciues negotiis vulgaribus ad arduas res agendas, quoniam pulchrius parari, quàm creari nobilem. O venerandam antiquitatem, vt Iustinianus rectè vocat, à qua & eruditum se fatetur in §. vltim. Institut. de adoptio. Nã variis & grauibus omnium rerum exemplis scatet. Quid Rogo salubrius Reipublicæ fuerit, quàm hunc ordinem in omnibus ciuitatibus imitari, vt non statim rudes ac nullo gesti officij argumento probati, rapiantur ad summum administrandæ Reipublicæ gradum & ordinem? Non possum me hoc loco continere, quin expostulem cum criticis quibusdam, qui tam sunt amentes, vt vtilem illum longéque pulcherrimum in omnibus Academiis receptum ordinem titulósque aut contemnere aut etiam improbare non erubescant. Quasi verò vani sint omnium literatorum ordines. Quid inquiunt est Doctoris titulus, quid Licentiati, quid Baccalaurei, nisi pecuniarum nundinationes? & reliqua id genus ineptiarum multo effutiũt. Verùm legant insulsi homines quid scribant eruditi omnium seculorum in bonis artibus antésignani. Quomodo præparandi sint per ordinem studiosi, ab incunabulis literarum, ad grauiores disciplinas: in quas ne tanquam sus in rosas irruerent, quàm diligenter sint à præceptoribus vires ingenij perpendendæ: & quàm tale in bonis artibus iudicium nullo possit fieri modo, nisi in classes diuidantur studia, & singulis classibus

tituli accomodentur quibus alij ab aliis in scholastica ratione discernantur. Quales sunt à lauri bacca, Baccalaureatus, Magisterij, Licentiæ, & Doctoratus Hæc, inquam, perpendant, si voluerint, iniqui censores, & facilè videbunt errorem suum vel conscientia dictante.

In Ordinē redigere hoc est, inter vulgares & gregarios numerare, vt sua conditione sit contentus. Opponitur Eximere numero, tanquam præcipuum habere, non inter circulares, id est, vilioris farinæ homines.

ORDINARIA dicuntur quæ lege: plebiscito, Senatusconsultis, prætorum edictis, principum generalibus constitutionibus & omnino quicquid iure scripto eatenus iussum est, vt sit certa generalis, vniformis lex, actus humanos generaliter, sine speciali personarum respectu ordinans, & quodam ordinato procursus dirigens: *fac. l. nullo modo. D. ad leg. Corneliam, de fals.* Horum numero sunt, contractus, obligationes, actiones ordinariæ appellationes, successiones, testamenta, seruitutes ordinariæ. Interdum (*quæ etiam Zasius Ordinariis connumerat, text. apertum allegans in l. §. necessario. D. simul. vent. nom. in possess.*) vsucapiones, præscriptiones, pignora, & si qua sunt similia, quæ non ineleganter per *Cicer. in lib. 1. de Oratore* deducuntur. Extraordinaria ad certa personarum, rerū, negotiorúmve genera, extra ordinum respiciunt: quibus pro conditione euentu, necessitate, commoditatéve aliqua præsenti aliquo remedio subuenitur. Quorum tria genera facit Zasius. Quædam enim sunt facti, vt cùm proprio sese facto ab iniuria lex adserere permittere *l. quemadmodum. D. ad l. Aquil. eum vulg in quo genere non parum multa docuit in §. nunciatio. l. 1. de oper. nou. nunc.* Quædam ex priuilegio principis nascuntur: quæ plerunque sunt contra ius commune: *de quibus Instit. de iure nat. gent. & ciuit. § planè ex his. l. 1. §. fin. D. de Constit. princ. cum simil.* Tertium genus eorum est, quæ licet extra ordinem tamen iure recepta sunt, vt non sine ratione iuris communis nominari possint, licet non sint iuris ordinarij: veluti cùm remedio aliquo his subuenitur, quibus iure ordinario vel non est consultum, vel nō ita facilè, ita commodè consultum. Et isthæc extraordinaria tertij generis quadruplicem habent effectum, quos idem Zas. distinctius explicauit singulari tractatiuncula, inserta Intellect. suis singularibus. Vel sic

Ordinarium est, quod rectè, atque iuris ordine ciuiliterque & communi iure fit, *l. 33. §. publicè D. de procurat.* Ordinarium ius ergo est, quod per actiones & interdicta, per iudices datos, sine prætoria cognitione, sine subscriptione in crimen, ciuiliter exercetur. *l. 1. §. 1. D. simul. vent. nom. l. vltim. D. de priuat. delict. l. 15. §. si super. D. de re iud. l. 32. §. item si qui. D. de recept. arb. Sueton in Claud. cap. 15.* Negantem cognitionis rem sed iuris ordinarij esse, agere caussam confestim apud se coegit. Hinc.

Ordinaria iudicia dicuntur, in quibus eo ordine, qui ab antiquis institutus est, lis exercetur. *Front de limit. agror.* De possessione controuersia est, de qua ad interdictum, hoc est, iure ordinario litigatur. Et Aggenus aliquantò post: De possessione fit controuersia, quoties de totius fundi statu per interdictum, id est, iure ordinario litigatur. Item Ordinaria iudicia, quæ ex sorte in ordinem certum digesta erant. Virgil. Æn. 6.

Nec verò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.

Vbi Seruius: Sine sorte, inquit, sine iudicio: traxit autem hoc ex more Roman. non enim audiebantur caussæ nisi per sortem ordinatæ. nam tempore quo caussæ agebantur, conueniebant omnes (vnde & Concilium ait) & ex sorte dierum ordinem accipiebant, quo post diem trigesimum suas caussas exequerentur. vnde est,

Quæsitor Minos vrnam mouet.

Iuuenalis,

Gratia fallaci qui Prætoris viceris vrnam

Ordinaria iudicia priuata quæ sint, diximus sub voce EXTRAORDINARIA: cùm scilicet vsitatus & legitimus ordo, formulæque agendi & litigandi obseruantur: veluti cùm ordine prius ad Magistratum in ius adibatur, ac formula ab eo, conceptióque actionis postulabatur: deinde ad iudicem disceptabatur. Extraordinaria verò cùm apud magistratum res disceptabatur, nec iudices Recuperatorésve dabantur. *Vlpianus l. 1. §.*

1.§.8.D.*de exercit.act.* Solent, inquit, in prouinciis Præsides prouinciarum extra ordinem exercitores iuuare ex contractu magistrorum: id est, ipsimet Præsides rem cognoscunt, neque ad iudicem reiiciunt. Itaque Vlpianus *l.pecunia.*178 §.2.D. *de verb signific.* actionis nomine & formulas intelligi scribit, quæ in ordinariis iudiciis in vsu erant: Persecutionis autem verbo, extraordinarias persecutiones: vt puta fideicommissorum, & si quæ sunt aliæ, quæ non habent iuris ordinarii executionem. Quem locum hæc eiusdem verba in Institut.cap.25.explicabunt: Fideicommissa non per formulam petuntur, vt legata: sed cognitio Romæ quidem Consulum, aut Prætoris qui Fideicommissarius vocatur: in prouinciis verò, Præsidum prouinciarum. *Paulus in l.actio.*47.D *de neg gest.* Nec refert, ait, directa quis, an vtili actione agat, vel conueniatur: planè in extraordinariis iudiciis vbi conceptio formularum non obseruatur, hæc subtilitas superuacua est. Hinc: ORDINARIVM hominem Festus dici tradit, solutum scurram & improbum, qui assiduè in litibus moraretur, ob eam caussam, quòd in ordine staret adeuntium Prætorem.

Ordinaria iudicia ad differentiam arbitralium, *l.*5.*C.de arbit.*

Ordinaria bonorum possessio, *in l.* 5. §.*si quis contra.* D.*de leg præst.l* 3.§. *vlt.D. de Carb.ed.* Huic opponitur Carboniana, quæ extraordinaria est.

Ordinarij apparitores, *l.*7.*C.de cohorta. lib.*12.

Ordinarij consules, vide Consulatus ordinarius.

Ordinarij iudices, sunt præsides viri clarissimi, non viri spectabiles vel illustres, *l.*2.*C.de prox.sacr scrin.l vlt.C. de modo mult.l.omnes C de episcop.& cler.* Græci ἐμβαθμοὺς vocant *Nouell.* 20. *&* 112. sic dicti quasi infimi ordinis In horum officio sunt principes, cornicularij commẽtarienses, numerarij, siue tabularij, adiutores, subadiuuæ, ab actis, à libellis, exceptores. Et à Mariano in officio ducis Arabiæ ponuntur ordinarij. Ordinarij iudices, qui sint in Decretalium Epistolarum libris, *vide extrà de offic.iud.ordin.vbi gloss.Panorm & alij.* Vel

Ordinarius est, qui suo iure, vel principis beneficio vniuersaliter iurisdictionem exercere potest: cui scilicet vniuersitas caussarum commissa est.

Ordinarij milites, gregales & manipulares: vel etiam in prima acie dimicantes principes.

Ordinarij serui, *l.*15.§.*prætor.*D. *de iniur.* qui certum aliquod ministerium, vel officium in familia exercent. Hi Vicariis opponuntur, *l.* 17.18.16.D. *de pec.* Vide VICARIVS.

ORDINARI lis, iudicium, caussa, res dicitur, *l* 24.25.§.1. *D. de lib caus.l.*8. D.*de inoff.testam.l.*26.D.*de test.tute.* Vnde Ordinator litis. *Seneca libro* 19. *Epistol.* Et Ordinati libelli, concepti, compositi, *leg.*3.D.*de accus.* Idem Ordinata criminis caussa, *leg.*1.*Cod.de accus.* id est, inscriptione deposita, fideiussore præstito de lite exercenda, eóque qui accusatur sub custodia officij facto.

Ordinati testamenta dicuntur, *leg.*30. D.*de liber & posthum. & Institut. de testam.ordin.* Ordinare suprema sua, pro eodem. *leg.*25.*D. de libe.& posthum. leg.* 39.D.*de pig.act.leg.*36.§. *miles in supremis.* D.*de milit.l.*1.D.*de bon.possess. ex testam. mil.* & Ordinare postrema vel suprema iudicia, *leg.*15 *Cod.de testam.Et apud Quintilianum libro* 6.*cap de risu.* Ordinare codicillos *in leg.*3.*C.de codicill.* & Ordinatio nouissimi iudicij *in leg.*2.*Cod. eod. titul.* Et superordinare *apud Tertullianum libro quinto, aduersus Marcionem,* pro testamento facto aliquid addere, aut immutare. Ordinatum etiam edictum legimus *in leg.*13.*Digest.de rer.amo.* non desunt tamen qui pro edictum, edicto legant.

Ὀργυιά, *leg.fin.* D *fin. reg.* de qua Cod. Harmenopul.lib.2.titul.4. ἡ ὀργυιὰ, αἳ ἔχει βήματα β. ἤτοι πήχεις δ. ἤτοι πόδας ς. ἤγουν σπιθαμὰς θ. δακτύλους δ. Hesychius verò ὀργυιὰν esse ait, τὴν τῶν ἀμφοτέρων χειρῶν ἔκτασιν, καὶ τὸ μέτρον, ἀπὸ τοῦ τὰ γυῖα μετρεῖν.

ORIENS modò pro ea orbis parte, cui proprius præfectus Prætorio adtributus erat: modò pro diœcesi, quæ prouincias xv. continebat, Palæstinam, Phœnicem, Syriam, Cyprum, Ciliciam, Palæstinam secundam, Palæstinam salutarem, Phœnicem Libani, Euphratensem, Syriam salutarem, Osrœnam, Mesopotamiam, Ciliciam secundam, Isauriã, Arabiam. quanquam Guil. Tyrius Oriẽ-

tem ex vet. auctoritate Antiochiā diœcesim appellare se scribat lib. 1. de bello sacr. cap. 18 Atque hæ omnes prouinciæ sub dispositione erant viri spectabilis comitis Orientis, vt ex notitia Imp. Rom. apparet.

ORIGO, & progressus iuris scripti sic habet: Lex XII. Tabul. II. Disputationes decemvirorū & prudentium forenses. III. Legis actiones, quæ omnia communi appellatione Ius ciuile dicuntur. IIII Plebiscita. V. Senatusconsulta.

Origo, principium, initium, caussam, ortum, stirpem, semen, fontémque significat. Pro ortu, hoc est, natiuitate origo mutari non potest, *leg. fin. § pen. ad municip.* sequimúrque patris, non matris originem. *De quo Bartol. latius in l. assumptio. § filius.* D. *ad municip. & l. 2* C. *de munic. & orig. lib.* 10.

ORIGINALIS ciuitas, prouinciáve dicitur ea, ex qua quis oriundus est.

ORIGINALES siue Originarij, tit. C. de mun. & orig. municipes dicuntur origine: sub quo tamen manumissio, allectio & adoptio continentur. hæc enim tria municipes faciunt, *l. ciues* 7. C. *de incolis.* Opponuntur autem incolis *in l.* 4 *& l* 6. *C. de incolis.* Hinc Originaria mulier, *l.* 7. *C. de murileg. lib.* 11. & originarij coloni passim sub tit. de agricol. cens. & col. qui ex iis qui colonariæ conditioni adstricti erant, nascebantur, quod & specialiter declarat, *l. cum satis. § cum autem Anastasiana.* C. *eod.*

ORNAMENTA muliebria sunt, quibus mulier ornatur: veluti in aures, armillæ, viriolæ, anuli, præter signatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullam parantur, nisi corporis ornandi caussa. *Vide l. argumento.* 25. *§.* 3. D. *de aur. & arg. leg* & sup. à sub voce Mundus muliebris. Ita nec vestes ornamentorum appellatione continentur. Itaque Tertullianus, Ornatum in cura comandi capitis, poliendæque & exornandæ cutis ponit. Sic enim ille *in lib. de habitu mulieb.* scribit: Habitus, ait fœminæ duplicem speciem circumfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant. Ornatum, quem immūdum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, gemmis & vestibus deputatur: iste in cura capillorum & cutis, earúmque partium corporis, quæ oculos trahunt. Huic obsequio deseruientes ancillas olim mulieres alebant, quas Ornatrices vocabant, de quibus paulò post dicemus.

ORNAMENTVM sacrum, *l.* 4. C. *de fideiussorib. lit.* 10. sacrum ærarium vocat. Et si inuentas apud aliquos pecunias fiscales exegerit, & sacro ornamento intulerit, licito iure sibi in singulas libras sex solidos pro solatio retineat. Vestiarium Græci appellant, *ad l* 2. C. *ne fisc. vel resp.*

ORNATA iumenta *l.* 8 *D. de ædil. edict.* instrata & frænis, ephippiis, faleris instructa. Sic Ornati asini, apud Catonē in lib. de re rustic.

ORNATRICES (Vet. Gl. *κοσμήτριαι*) *legatis* 65. *§. ornatricibus.* D. *de legat.* 3. eæ sunt queis sibi mulieres comas exornant, *vt dicitur in l item legato.* 49. D. *eo.* sic enim eo loco legi vult Iac. Cuiac. Festus. Acus qua ornatrix vtitur. Martialis:

Vnus de toto peccauerit orbe comarum
Anulus, incerta non benè fixus acu.
Desine iam Lalage tristes ornare capillos,
Tangat & insanum nulla puella caput.

Harum etiam fit mentio in illo monumento Rom.

CINERIBVS CAMILLAE ARTIONIAE
QVIRITAE ORNATRICI
FESTVS M. SEPTIMI GALLI
DISPENSAT.

De his item sic Galenus in lib. de Theriaca ad Pisonem: Αὗται δὲ ἦσαν αἱ πρὸς τὸ κάλλος αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον τοῦ σώματος ὑπηρετεῖν ἡρμοσμέναι ἢ καὶ ἀναπλέκουσαι τὰς τρίχας εὐπρεπῶς. Hæ Ciniflones etiam dicuntur.

ORPHANOTROPHOS, ὀρφανότροφος, cui pueros parentibus ornatos alendi procuratio commissa est. Hinc *apud Imp l.* 30. *C. de episc. & cler.* Orphanotrophi appellantur pupillorum quasi tutores, adolescentium verò quasi tutores.

Ὀρφανοτροφεῖον, locus alendis pueris paratus, *l.* 16 *& l* 18. C. *de sacrosanct. eccles.* ab ὀρφανὸς & τρέφω.

ORPHITIANVM Senatusconsultum. Vide Senatusconsultum Orphitianum.

Ὁσίας χάριν, dicis caussa, perfunctoriè, *Modestin.*

Modesti l. 2. qui pet. tut. καὶ οὐ μόνον ἐὰν μὴ αἰτήσῃ ἀλλὰ καὶ ἐὰν αἰτήσῃ, ὁσίας χάριν αἰτήσῃ. Id est. Et non solùm si non petierit, sed & si quem petierit, dicis caussa petierit. *Et Dio lib. hist. 37.* vbi morem illũ habendi exercitus in Ianiculo, dum comitia in Campo Martio haberentur, expo suisset (*de quo Gel. lib. 15. c. 27.*) καὶ ἔπι τε καὶ νῦν ὁσίας ἕνεκα ποιεῖται, inquit: hoc est, idque etiam nunc dicis caussa, & moris veteris vsurpandi fieri solet.

OSPRATVRA, minutarum frugum publicè coemendarum cura: vocabulum fictum ex Græco ὄσπρεια, quod varias fruges minutas, & legumina significat, vt auctor est Hesyc. & Galen. alim. lib. 1. his verbis: ὄσπρεια καλοῦσιν ἐκεῖνα τῶν δημητρείων σπερμάτων, ἐξ ὧν ἄρτος οὐ γίνεται, κυάμους, πισσοὺς, ἐρεβίνθους, φακοὺς, θέρμους. Antiq. Lex. ὄσπρειον, legumen interpretatur: & ὀσπρειοπώλην, leguminariũ. *Arcad. l. vl. §. 2. D. de mun. & hon.* Elépo-ria & Ospratura apud Alexandrinos patrimonij munus existimatur.

OSROENA, prouincia Orientis, *leg. 10. C. de ædifi. pri. l. 5. C. de cohortal.* quæ regebatur per Ducem, vt patet ex Notitia Imperij Rom.

OSSA non veniunt cadaueris appellatione. *l. locum. §. Prætor. D. de relig. & sumpt. fun. vide Bart. ibid.*

OSSVARIA, Græcis σοροὶ, cistæ, in quibus ossa defunctorum recondebantur. *Vlp. l. 2. D. de sepulch. viol.* Celsus scribit sic esse monumenti, vt ossuariam. Dicitur & Ossuarium Castellano in Prouincia veteri inscriptiõe, vt refert Cuia. Iulia Fussinia ossuarium viua sibi fecit.

OSTENDITIÆ, vide Hostéditię,

OSTENSIONALES milites *apud Lamprid.* videntur dici, qui ostentui modo habentur in vrbibus, non bellicæ rei caussa.

OSTENTVM, *ait Vlp.* Labeo definit, omne contra naturam cuiusq. rei genitum, factúmque. Duo genera aũt sunt ostentorũ: vnum, quoties quid cõtra naturã nascitur, trib. manib. fortè, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria est: alterum, cũ quid prodigiosum videtur, quæ Græci φαντάσματα vocant, *l. 38. D. de ver. sig.* Ostentum autem ab Ostendendo dicitur, *teste Cic. l. 2. de Nat. deor. his verbis*: Prædictiones verò & præsensiones rerum futurarum quid aliud declarant, nisi hominibus ea, quæ sint, ostendi, monstrari, portendi, prædici: ex quo illa ostenta, monstra, portenta, prodigia dicuntur. *Vide Isid. lib. 11. Etym. c. 3. & Nonium.*

OSTRACISMVS, relegationis erat genus apud Athenienses, cũ populus testulis in vrnã missis aliquẽ relegabat. dicitur enim ἀπὸ τῶν ὀστράκων, id est, testulis, (quæ figulinæ an ostrorum fuerint, dubium est) quib. in comitiis populus nomina eorum inscribebat, quos ob potẽtiam & gloriam ferre non poterat. De quibus sic Plutar. in Aristi. non ita procul ab initio: Ὄστρακον λαβὼν ἕκαστος, καὶ γράψας ὃν ἐβούλετο μεταστῆσαι τῶν πολιτῶν, ἔφερεν εἰς ἕνα τόπον τῆς ἀγορᾶς περιπεφραγμένον ἐν κύκλῳ δρυφάκτοις. οἱ δ᾽ ἄρχοντες πρῶτον μὲν διηρίθμουν τὸ σύμπαν ἐν ταὐτῷ τῶν ὀστράκων πλῆθος· (εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάττονες οἱ φέροντες εἶεν, ἀτελὴς ἦν ὁ ἐξοστρακισμὸς) ἔπειτα τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἰδίᾳ τιθέντες, τὸν ὑπὸ τῶν πλείστων γεγραμμένον, ἐξεκήρυττον εἰς ἔτη δέκα, καρπούμενον τὰ αὑτοῦ. Hunc eundem morem obseruasse & Argiui & Milesij & Megarenses legũtur. Eandem autem legem ab Atheniensib. transumentes Syracusani, priuati eã iuris sibi fecerunt, non testis, sed oliuæ foliis nomen rei inscribentes, & πεταλισμὸν inde, velut foliationẽ quandam, ἀπὸ τῶν πετάλων, id est, à frondibus, nominantes. Similis est ἐκφυλλοφόρησις, per folia exactio, apud Zeizen, nomine discrepãs, sed in re consentiens, cuius apud Dinarchum oratorem fit mentio aduersus Polyeuctum, quem ἐκφυλλοφορηθέντα, hoc est, foliorum suffragio ab aris focísque exturbatum dicit.

OTIOSA pecunia dicitur à Iurisc͠osultis, quæ in arca iacet nec exercetur, nullũ suo domino fructũ afferẽs, id est, quæ neq. in nomina, vel emptionẽ prædiorum collocatur. *Scæuola l. 13 §. 1. D. de vsur.* Quæsitum est, an iudicio negociorũ gestorũ, vel mandati pro pecunia otiosa vsuras præstare debeat. Idem vacuam vocauit, *l. quintus. 28. D. depos. Vlp. in l. 3. §. vsuras. Digest. de cont. tut.* Sterilem pecuniam appellat *Plin. lib. epist. 10.* Pecuniæ publicæ & exactæ sunt, & exigũtur: quæ vereor ne otiosæ iaceant. Eodẽ autẽ sensu Græci ἀργὰ χρήματα dicunt. *Demost. contra Aphobum Orat. 1.* δεῖ τὸ καὶ καθ᾽ ἕκαστον ὑμᾶς ἀκοῦσαι τά τε ἔργα αὐτῶν καὶ ὅσα

ὑῶ ἀργά. Huic opponitur Occupata pecunia. Vide Occupare.

OTIOSVS apud Cic. in Bruto ἀπαθῆ significat, & sedatum animum habentem. Vt ipsi Galbæ, quem fortassè vis non ingenij solùm, sed etiam animi, & naturalis quidam dolor dicentem incendebat: efficiebátque vt & incitata & grauis & vehemens esset oratio: deinde cùm otiosus stilum prehenderat, motúsque omnis animi, tanquam ventus, hominem defecerat, flaccescebat oratio.

OTOFREDVS Iurisconsultus nobilis Bercenonti natus, ius ciuile Bononiæ publicè magna cum laude interpretatus est: ibidémque relictis compluribus de iure ciuili commentariis, diem suum obiit an. M.CC.LXV.

OVASIS, seu Oasis, tam parua, quàm magna, locus desertus est in Africa, in quem nocentes olim relegari solebant, nam vtriusque meminit Ptolemæus in tertia tabula Africæ: & *Plin lib. 5. c. 9.* Arsinoitæ, *inquit*, duo sunt: hi & Memphites vsque ad summum delta perueniunt, cui sunt contermini ex Africa duo Oeasitæ. Mentio etiam est vtriusque apud Q. Curtium. Et *Strabo li 17.* scribit, Ouases loca habitata esse in magnis deserti, quasi insulas quasdam in mari. Οὐάσεις, inquit, οἱ αἰγύπτιοι καλοῦσι τὰς οἰκουμένας χώρας περιεχομένας κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὡς ἂν νήσους πελαγίας. *Socr. in Hist. Eccl. lib. 2. c. 28.* de Georgio quodam Ariano loquens, ait eum quosdam catholicos interfecisse, alios verò superstites in exilium ad magnam Oasin relegasse. Euagrius *lib. 1. Ecclesi histor. c. 7.* refert Nestorium hæreticum, edicto Imper. Theodosij, in Oasim relegatum fuisse, quam & Ibim vocari scribit: *vt & testatur Plin lib 5. c 4.* sic enim apud eum legendum, Ibis ciuitas Ocensis, &c. Sunt & alij auctores, qui huius vocis mentionē faciant: vt iam dubitandum non sit, quin *apud Vlpianum l. 7. §. est quoddam. D. de interd. & releg.* sic legi debeat: Est quoddam genus quasi in insulam relegationis, in prouincia Ægypto, in Ouasim relegare. Hinc Oasena deportatio, *l. 1. C. Th. de Nili agger. Vide Duaren. lib. 2. Disput. ann. c. 39.*

OVIBVS legatis, agni, arietésque non continentur. Ouium verè grege legato, vtrunque contineri, *l. 63 in fi. l. 79. D. de leg. 3. Paul. lib. 3 Sent tit. 6.*

Οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων, Neque omnia, neque quouis tempore, neque ab omnibus, *Vlpianus in l. 6. §. 3. D. de offic. procons ex Imper. epistola.* Quantum ad xenia pertinet, inquit, audi quid sentimus. vetus prouerbium est οὔτε πάντα, &c. nam valde inhumanum est, à nemine accipere, sed passim vilissimum est, & omnium auarissimum.

P

P. Nota in subscriptionibus Constitutionum C. Iustiniani, & Theod. significat, Proposita, eo sensu, quo Data, in eisdem libris, *vt in l. 1. C. de pact. conuent.*

PP. AVG. Perpetuò Augustus: in fin. procemij Institut. vbi sic legendum esse docet vetus inscriptio, quam in Iusti. vita ponit Hotom.

PABVLA sunt animalium sumptus, vt annonæ familiæ dominicæ, *in l. 9. C. de iur. fisci, libr. 10.* quæ vulgò Capita dici scribit *Marcellinus libr. 22. & vide l. animalia. C. de cursu. publi. lib. 12.* Hoc verbo vsus est & Scæuola, *l. Lucius. ff de leg.* Variè autem accipi constat, *c. 1. extra de sepul.* quandoque pro verbo DEI, *c.* inter cætera. de offic. ordin. Hinc

PABVLARE illo sensu, *§ fi. de pa. ten in vsib. feud.*

PACEM rumpere non dicitur, qui furtum facit ei, cum quo pax est, *Bart. l. verum. D. de furt.*

Παχυμερῶς, ἀδρῶς παχέως, inquit Hesychius, id est, crassè, pinguiter. Hinc Παχυμερέστερον, in comparatiuo, pinguius per maiores partes. *Vlpianus l. 7. D. de pecul.* Scire autem non vtique singulas res debet, sed παχυμερέστερον. Paulus *in l. 14. D. de except. rei iud.* pinguius Latinè dixit: Idem corpus in hac exceptione non vtique omni pristina qualitate vel quantitate seruata, nulla adiectione deminutionéve facta: sed pinguius pro communi vtilitate accipitur. *Item in l. 49. D. de re iud.* Pinguius enim donatori succurrere debemus, quàm ei, qui verū

debi-

debitum persoluere compellitur. *Gellius lib. 14 c. 1.* Sed coniectari pauca quædam, vt verbo ipsius vtar παχυμερέστερον, nullo scientiarum fundo concepta.

PACISCI & transigere hoc differunt, quòd is, qui transigit, quasi de re dubia & lite incerta neque finita transigit: qui verò paciscitur, donationis caussa rem certam & indubitatam liberalitate remittit, *l. 1. D. de transact.* In edicto Prætoris, quo furti iniuriarúmque pacti infamia notantur, pactum eum accipimus, qui cum pretio quantocunque pactus sit. Cæterùm si precibus impetrauerit ne secum ageretur, ad delictum non pertinet, *l. 1. l. 6. §. pactus. D. de iis qui not. infam l. 18. C. illo titu.* eodem modo *in l. 18 D. de transact. & l. 10. C. de adult. l. 4. D. de iur fisc.*

PACTVM, *inquit, Vlpianus l. 1.* D. *de pact.* à pactione dicitur. inde etiam pacis nomen appellatum est. Et est pactio duorum pluriúmve in idem placitum consensu, id est, nihil nisi consensus: vt in definitione legati, donatio testamento relicta, id est, non nisi testamento. Vel, Conuentio quæ placiti fine stetit, id est, quæ neque traditione, neque stipulatione, sumpsit effectum. Vel, Conuentio, quæ vacat nomine & caussa. Vel Cōuentio quæ in nudo pacti nomine stetit, nec assumpsit aliud proprium. Alio loco idem Vlpianus pactum ita definit, vt sit duorum consensus atque conuentio, *l 3. de pollicit.* Nec verò audiendi, qui pactionis nomen latius pertinere quam pacti dicunt, superiorémque definitionem pactionis esse, non pacti ob ídque in illum contractum cadere, cùm nunquam pacti appellatione contractus significetur. Eadem enim pactio & pactū sunt: Vlpianúmque post nominis pacti definitionem, alteram, quæ pacti naturam exponeret, ex arte adiunxisse credi par est. Contractus autem amplius quiddam est, duorum nempe pluriúmve in id consensus, ex quo contrahatur obligatio: vt & συνάλλαγμα Theophilus definit in extremo tit. de oblig. cæteríque Græci Iurisc. pactum, quod σύμφωνον vocant, fieri dicunt ἐπὶ τῷ συστῆναι, ἢ διαλυθῆναι, id est, ad agendum aliquid vel transigendum: nam & transactio pacto fit. Contractum verò, ἐπὶ τῷ συνίστασθαι ἐνοχλῶν, καὶ τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ ποιῆσαι ὑπεύθυνον. Conuentio autem, quam συμβολὴν vocant, genus est: nam & pacta & contractus conuentiones sunt. Itaque idem hæc omnia possunt, pactum, depectio, pactio & conuentum pactum nudum, pactum & conuentum, pactum nudum, pactum & consensus, pactum & condictum. In *l. iurisgentium. §. sed cum nulla. D. eodem.* nuda pactio dicitur, quod alibi nudū pactum. Et quemadmodum nullibi pacta, ita nec pactiones contractus appellantur. Cic. *l. 2. de Inuen.* pactum definit esse, quod inter aliquos conuenit.

PACTA, quæ modò nuda, modò conuenta, modò pacta simpliciter in iure ciuili appellantur, ea sunt, quæ neque nomen certum, neque præsentē & subiectam negotij gerendi caussam habent: id est, quæ sola conuentione, solóque placito constant, nihilque præter nudam conuentionem habent, *l si tibi C. loc. l. si diuisione. C. fami. ercis.* Nec verò quoq. nuda dicantur pacta, contrariæ appellationis aliam pactorū speciem comminisci oportet: sicut quia dicuntur morbi quidam acuti non ideo alij dicentur obtusi. quinimo asserimus nullum omnino pactum esse, quod nudum non sit, Legitimum pactum, pactum nudum est: lex contractus, pactum nudum est. Itaque quod additur, nudum conuentum, epithetum pacti perpetuum est, nō διαστολή, quasi sit aliud vestitum, vel non nudum vel non conuentum, vel vt nihilo felicius tradidit Alciatus, iustum, qui in libris nostris iustum pactum non animaduertit nihil aliud esse, quam nudum, quod neque dolo, &c. *l. iurisgentium. § ait Prætor. l. epistola §. pactum. l. tale. §. 1. D. de pact. l Stichum §. naturalis. D. de solu. l. cum emptor. D de rescin. vend.*

PACTA CONVENTA, Elegans coniuctio est horum verborum, vt scilicet alterum alterius significatione suppleatur, & omnia tandem hominum placita comprehendantur. Sic dicimus, Dicta facta, significantes omne prorsus rem gestam inter aliquos, *l. iurisgentium. §. Prætor ait. D. de pact.* Pacta conuenta, quæ ex solo conuento, vt ait M. Ci. in lib. Rhetoricorum valent: vel quæ nihil præter conuentionem habent, *l. 72. D. de contrahen. empt. l. 71. D pro soc.* Et Pactū propriè ex parte stipulantium: conuentum, cum quæ pepigerunt promissa

ſunt, de híſque eſt conuentum. *Seneca* Nec pacta conuentáque impreſſis ſignis cuſtodirentur. Dicitur etiam pacta & conuenta. *Paul libr. 1. Sent. tit. de pact. & conuent. & M. Tull. pro Cacin.* Quæ *inquit*, iudicia, aut ſtipulationis, & pacti & conuenti formula.

Pactum à contractu ſic ſeparatur: Pactum neque nomen, neque cauſſam habet, Contractu aut nomen habet aut ſi nomine vacat, certè cauſſã habet. Cauſſam autem habet conuentio, quæ datione vel facto ſumpſit effectum: ideóque Do vt des, contractus eſt: Dabo vt des, pactum. Ex contractu datur actio: ex pacto in ciues Romanos non datur actio. conſtituitur enim ex eo naturalis, non ciuilis obligatio. Sed tamen ex pacto datur exceptio, & hoc eſt, quod ait Prætor, Pacta iuſta ſeruabo, Seruat Prætor, id eſt, tuetur pacta datis exceptionibus. At pacta contractibus adiiciuntur, vel non adiiciuntur. Hæc procul dubio nunquam actionem pariunt ſemper exceptionem pariunt: illa, quæ ſcilicet proprio nomine leges appellantur, aut ex continenti, id eſt, initio contractus adiiciuntur, aut ex interuallo. Quæ adiiciuntur ex continenti, non pariunt actionem, ſed formant contractum, *l. cum dotem. C. de iure dot.* id eſt, formam & legem dant contractu: formant ipſam actionem, *l. iuriſgentium §. quinimo. D. de pact.* id eſt, actionem ex ipſo contractu. Itaque ſi conuenerit ab initio, vt venditor ſatiſdaret de euictione, qui ex natura contractus non cogitur niſi repromittere, aget emptor ex empto cum venditore vt ſatiſdet: atque ita pactum emptionem format, &, vt Latini Græciq; e interpretes locuti ſunt, transformat, τυποῖ καὶ μετατυποῖ Quod ſi ab initio conuenerit, ne venditor teneretur ob euictionem, quod etiam alienum eſt à natura & qualitate contractus, proderit pactum venditori ad exceptionem, vel etiam ipſo iure ſe tutum eſſe contendet: quandoquidem pacti exceptio ineſt bonæ fidei iudicio, *l. nec ex prætorio. D. de diuerſ. reg. iur.* Quæ ex interuallo fiunt de ſatiſdatione præſtanda ob euictionem, actionem emptori non dant: ſed ſi agat cum eo venditor ex aliqua cauſſa rectè excipiet emptor, Si non re mihi quoque ob euictionem fideiuſſores dare oporteat. Quæ fiunt ex interuallo de non præſtanda euictione, hæc ſtultum eſt quærere, an actionem pariant: nec enim venditori aliter vtilia eſſe poſſunt, quàm excipiendo, & eatenus quidem ea emptione contineri, vel ineſſe emptioni verum eſt. His verò pactis detrahitur emptioni, illis additur: his leuior, illis grauior emptionis conditio. Sed vtraque fiunt de adminiculis, euictiones enim non perficiunt emptionem, ſed iam perfectæ emptioni ſubſidio & auxilio ſunt. At vero ſi ex interuallo pacta fiant de his, quæ ſunt ex ſubſtantia contractus, vt puta re, pretio, conſenſu, quibus ſcilicet emptio perficitur, ſi res non ſit integra, nulla naſcitur actio: ſi res ſit integra, emptio tollitur mutuo diſſenſu, vel etiam reformatur, renouatur, repetitur: & hoc poſteriore caſu datur actio, non quidem ex pactio, ſed ex noua emptione. *Et hæc eſt ſententia l. pacta conuenta.* D. *de contrahen. empt. item l. iuriſgen. §. item reſponſum. & §. adeo. D. de pact. ex* Cuiacij *Obſeruat. lib. 2. c. 15.*

Pactorum quædam in rem ſunt, quædam in perſonam. In rem ſunt, quoties generaliter paciſcor, ne petam. In perſonam, quoties, ne à perſona, id eſt, ne à Lucio Titio petam, *l. iuriſgentium. §, pactorum.* D. *de pact.*

Pacta legitima, *l. legitima.* C. *de pact.* Pactum iuſtum, ſine dolo, nec aduerſus leges, *l. 7. §. prætor. & l. epiſtola. l. tale.* D. *eodem.* nec tamen aliud eſt quàm nudum pactum. Pactum tacitum, *l 2 D. eod.*

Pacta curialia, *Zaſius in intellect. iur. ſingul. in l ſi non ſortem. l. libertus.* D. *de condict indeb.*

Pactum retrouendendi quod vocant, & inter cætera pacta vulgatiſſimum eſt, dicitur, cum venditori ex conuentione conceditur ab emptore: quòd ſi ipſe vel hæredes eius voluerint quandocunque: aut intra certum tempus reſtituere pretium, vt tum rem ſuam, quam vendidit, quaſi redemptam accipiat. Quo pacto in emptione & venditione redituum quotidie vtimur, *l. 2. C. de pact. inter empt. & vend.*

Pactum vulgare, *l. Babius.* D. *de pact. dot.* quod inter ſe ſolerent ſocer & gener paciſci, Si in matrimonio ſine liberis filia deceſſiſſet, dos profectitia ad patrem rediret. Eadem ratione

Imper-

Imper. Alex vulgare pactum dixit, *l pactum.C.de pign.act.* vt si intra certum tempus pecunia soluta non sit, prædia pignori vel hypothecæ data, vendere liceat.

Pacti solatium, vide Puncti solatium.

PÆDAGOGIA, pro seruitiis pue rilis ætatis accipit Vlpianus *in l.quæsitum est.§.16.ff.de instruct.vel.instru leg.* Si instructum fundum, inquit, legasset, ea pædagogia, quæ ibi habebat, vt cùm eò venisset, præsto essent in triclinio, legato continentur.

PÆDAGOGIANI pueri, vide Castrensiani.

PÆNE est prope est, parum est, modestiæ notæ *A.August.lib.3.c.9.*

PAGORVM præpositi, *l.49. C.Th. de decuri.l.1.C.Th.de pignorib.* πα γάρχοι in Nouel.

PAGANVS dicitur, qui miles non est: hoc est non tantùm qui in castris & militia non est, sed qui omnino militiæ sacramento non tenetur. *Modest.tit.locat. l.* si ignorans, inquit militi quasi pagano locauerit. Verius tamé esse putat Zasius, quòd priscis Romanis paganus ille erat, qui militiæ cupiens erat, & illi cingi seu ascribi volebat. Eo enim interuallo, quo id quærebat, & ad militiam aspirare tentabat, Paganus: mox militiam adeptus, miles dicebatur. Vnde Scæuola *ad leg. Falc.* si dum paganus erat, fecerit testamentum, militiæ tempore codicillos: Lex Falcidia in codicillis locum non habet, in testamento locum habebit. Sed receptius esse paganum dici omnem, qui non est miles, & qui est priuatus. A pago vel illa vocatus, quasi homo rusticus villaticus Pagum autem, ait Seruius, ἀπὸ τῶν πηγῶν deduci, id est, à fontibus, circa quos villæ condi solent; sicque Paganos dictos, quasi ex eodem fonte bibentes. Itaque pagani propriè militibus opponuntur, vt togati sagatis, cinctísque. Sunt autem propriè rustici à pagis appellati: quòd domi relinquebantur, ad ruris culturam. *Vigl.in tit. Insti.de milit.test.* Pagani item ecclesiasticis scriptoribus sunt, qui Christi pietatem non colunt: & ita sumuntur *in rubr.C.de pag.* Ea nempe ratione, teste Alciato, quia Christi non sint milites. Hinc Paganum peculium castrensi opponitur, *l. vlt. C. de inoffic. test.*

PAGENSES, ciuitatis aut pagi eiusdem incolæ, *libr. Feud. 2.tit.68.§.2.* Adhibeat sibi de pagensibus suis, & qui per eandem legem viuant, duos testes idoneos. *Sic Greg.Turo.libr.8.c.18.* Nam Vvintrio Dux à pagensibus suis depulsus, ducatu caruit. Et *lib.10 ca.9.* Regalis Episcopus cum clericis & pagensibus vrbis suæ similia sacramenta dedit. *Sic legis Franc lib 3.cap.43.* Cancellarius tamen talis esse debet, qui pagensibus loci illius notus fuisset. Et *in cap.Constit.vlt.* Comites autem reddant rationem de eorum pagensibus.

παγάρχοι, apud Iustinianum Edicto 15. & in Nouellis aliquoties, sunt qui *l. 49. C.Th. de decurio. l. 1. C. Th. de pigner.* propositi pagis vocantur. Hinc *l.2.de suscep.* Præpositura pagorum.

PAGERE, pro pasci. Nam *teste Quintiliano*, pepigi, non à pango, sed antiquo verbo Pago, pagis, sine N. ducitur, vt in l. XII. Tab. Ni ita pagunt, sicut in ea re testis est idem M. Fabius lib.1. cap.10.

PALAM, est coram pluribus: Item in loco euidenti claris literis, *l.palàm.ff. de verb.sign. & in l sed & si pupillus. §.proscribere.ff.de instit. action. vide l.43. D. de rit.nupt.* Aliàs etiam alio sensu sumitur, pro loci materia, vt in quæstione taciti fideicommissi palam relictum intelligitur, quod testamento, vel codicillis quis rogatur est restituere, non domestica cautione, vel chirographo, *l.3. D.de iure fisci.*

PALATINI, largitionales seu priuatiani erant: atque in genere hoc nomine omnia officia eorum qui in sacro palatio militant, id est, memoriales, agentes, in rebus, apparitores diuersorum Comitum, largitionum, vel sacrarum, vel priuatarum rerum, continentur. *De quibus in tit. de Palatin. sacra largit.* Sed & ministeriani, *de quibus tit. de castrensi. & minist.* Generalem hanc significationem comprobat, *l.1. C. de priuil. eo.qui in sacr. pala mil.* A palatinis, inquit, tam his qui obsequiis nostris inculpata officia præbuerunt, quàm illis qui in scriniis nostris, id est, memoriæ, epistolarum libellorúmque versati sunt, procul calumnias iubemus esse remotas. *Ambr. Epist. 5.* Palatina, inquit, officia omnia, id est, memoriales, agentes in rebus, apparito-

res diuersorum Comitum, Palatium pro palatinis sæpè accipi Am. Marcell. testis est libr.4. Tuas ait, & palatij tui auferre iubeo propediem annonas. Et eodem libro. Relicto palatio omni. Palatini tamen nomé & de iis speciatim videtur dictum, qui in aula Imperatoris libellos petitionum vel aliarum rerum; quæ Imperatori offerebantur, instruebant, vel gesta admissi alicuius libelli edebant, *l.2. C. de pet.bon.subl.*

Palatini panes seu ciuiles, *l.7. C.Th.de anno.ciuil.* quibusdam dicuntur, quòd è palatio erogarentur: alij tamen malunt sic dictos, quòd palatinis præberentur. Largitione autem annua distribui solebant. cuius instituti Constantinus auctor nominatur *in l.1. C.de frum. vrb.Constan & in l.1. C.de annon. ciuil & apud Socratem libr. 2. cap. 13.* qui ei largitioni LXXX propè modiorum millia attributa testatur. Eorum mentio fit *in l. vlt. C. de quadr. præscr. & d. l. 1. de frum.* vbi iubentur panes cocti dari, non autem frumentum. *item in l. vltim. §. C. de iure dot.*

PALÆSTRA dictione vtimur nō tantùm pro ludo ipso, sed etiam pro loco vbi exercetur. *Vlp. in l. sed & si quid. D.de vsufru.* eleganter mancipium de palæstra, seruum accipit, qui palæstræ dat operam.

Παλαιςρατιῶται, *l. sed & milites. D.de excus.tut.veterani.*

PALI, ligna sunt acuta, quæ in claudendis hortis, aut fulciendis vineis solent in terram defigi. Perticæ verò biculi sunt oblongi, quibus item ad vineas plerunque vtimur, *de ijs l. 17. §.fin. D. de actio. empt. l 59. D.de vsufr. l.56. D.de legat.3.* alia pedamenta & ridicæ vocantur, *l 10. D.de vsufruct.* Nec verò pali lignorum appellatione continentur, sed in numerum materiæ redigendi sunt, *l. pali.168. ff.de verb sing. l pali. D.de leg.3. l instrumenta. de fund. instr.* Idem & de pertica dici debere ibidem obseruatur.

PALARIS sylua, ex qua pali sumuntur, *l.9. D.de vsufru.*

PALEA sine diphthongo, seu titulus præponitur quibusdam capitibus Decretorum Gratiani, quòd scilicet hæc additia sint, nec à Gratiano primitus illi libro inserta, sed ab interpretibus prout cuique commodum videbatur, ad marginem Gratiani adscripta, & plerunque in emendatioribus & antiquioribus exemplaribus omissa. Cui rei fidem facit quod refert Ant. Cont.in emendat.Decret. Gratiani, qui se antiquum Gratiani exempla habuisse testatur, in quo pleræque eiusdem paleæ desunt. Sunt qui hanc dictionem per diphthongum scribendam censeant, & deduci velint à voce πάλαις hæcque quasi παλαιά; id est, antiqua nuncupata.

Paleæ verbo follicula granorum continentur, *l. fin. §. si. D. de seruit. & aqua.*

Πάλιν, *in l. veluti. D. de eden.* significat iterum, sed ita, vt ad insequentia quoque tempora pertineat.

PALLIVM, *ait Isidorus lib. 19. cap. 24.* est, quo ministrantium scapulæ contenguntur, vt dum ministrant, expediti discurrant Plaut.

Si quid facturus es, appende in humeris pallium

Dictum autem pallium idem scribit à pellibus; quia prius super indumento pelliceo veteres induebantur: siue à Palla per deriuationem Græcorum autem hoc proprium erat: vnde & Palliatæ comœdiæ. Quoniam autem in humeris appendebatur & adiiciebatur, ἐπίθετον dictum, & dicti olim Christiani Græci ἐπίθετοι ab hæreticis, quòd eo vestimenti genere vterentur, & quòd omnibus dicerentur, vt fingebant, imponere. Palliū autem apud Pontificios sumitur pro insigni ornamento Archiepiscopi, vel Episcopi, *capitu 1. de auctor. & vsu pallij.*

PALLIARE, μεταφορικῶς ductum verbum significat tegere turpe factum, *sic sumitur in cap. nisi specialis. extr. illo titulo de vsu pallij, & vide ibi bonam glos. in verbo,* Palliare.

PALMA, non finis est laboris, sed victoriæ signum & victoria ipsa, *vt in l. 1. C.de princip.argent in rebus. lib.2.* vnde palmata toga, à palma in ea intexta, inquit Budæus, propriè triumphantium fuit: quam merebantur hi, qui de hostibus palmam reportassent. Aliàs pro dactylo sumitur, & inter dulcia numerantur à Iurisconsul. cùm ait: Item vuas, ficus, palmas, caricas, *l. vlti. de trit. & vino legat.*

PALMATI equi, *in l.1. C.de grege dominic.* siue Palatij, sunt quos vulgò

Baios

Baios vocamus, Alciato ibidem teste. posse etiam intelligi equos Palmatos idem scribit, quibus vtebantur aurigæ in Circo, à palma.

PALMARIVM, victoria. *Vlp. ex Imper. rescriptio, in l. 1. §. 5. D. de extra. cognit.* Si verò post caussam actum est, honoraria summa peti poterit, vsque ad probabilem quantitatem, etsi nomine palmarij cautum sit.

PALMATI equi, *l. vnic C. de grege domin.* ab agitatore sic dici, *vt vult Alcia. ex Græco interprete*: vel quòd essent triumphantium & victorum, *vt Cuiac.* sicut palmatæ tunicæ.

PALMVS, mensuræ genus. Est autem duplex, *inquit Budæus*, Maior 12. digitorum, Græcè Spithame vocatur, & Latinis etiam Dodrans: Minor digitorum quatuor. Palæstes Græcè dicitur. *Frontinus lib. de limitibus agrorum scribit*, Palmum habere digitos quatuor, vncias tres: quod Theodosius & Neuterius probant.

PANCARPVM, spectaculi genus, quasi omnium arborum fructibus concinnata sylua, *apud Imp in Noue. de consul. §. ac primus quidem.* Vetus interpres syluam exponit: qua ratione & chamæleo niger dictus forsitan sit παγκαρπὸν, vt ad Dioscor. Græci quidam adnotarunt, ex varietate colorum, & oraculo quodã. cùm Dianæ iuberetur Neleus statuam erigere, ἀπὸ παγκάρπων ξύλων, erexit è quercu, in qua offenderat multos variósque suspensos fructus, vt interpres Callimachi scribit. Appellatur à Sophocle in Oedipo Tyran. laurus πάγκαρπος.

PANCRATIVM παγκράτιον, Plutarchus *in Symposio, lib. 2. ca. 4.* certamen esse mixtum scribit ex pugilatu & lucta, ὅτι γὰρ, inquit, μέμικται τὸ παγκράτιον ἐκ τε πυγμῆς καὶ πάλης, δῆλον. *Arist. lib. 1. Rhet.* Qui potest premere, ac fortiter tenere, ad luctam est idoneus: qui ictu longè à se repellere, ad pugilatum: qui vtrunque ad pancratium. Sic *Plato libr. 1. de legib.* παγκράτιον ἠσκηκὼς, ἢ πυγμὴν πάλην. Qui in pugili certamine, aut lucta, aut vtroque simul se exercuit. Pancratium itaque ludus erat, qui in puluere fiebat, recto statio inuicem percutientium. Budæus in priori annot. sic dici vult, quòd aduocatis omnibus corporis viribus, omniúmque neruorum contentione transigitur. De Pancratio & Pancratiastis *Gellius lib. 12. ca. 26. ex Panatij libro*: Oportet animo semper esse prompto, atque intento, vt sunt athletarum, qui Pancratiastæ vocantur: nam sicuti illi ad certandum vocati, proiectis altè brachiis consistunt, capútque & os suum manibus oppositis, quasi vallo præmuniunt: membráque eorum omnia priusquàm pugna mota est, aut ad vitãdos ictus cauta sunt, aut ad faciendos parata: ita animus, &c. Item *Vlpi. l. 7. §. 3. D. ad legem Aquil.* Si quis in colluctatione, vel in pancratio, vel pugiles dum inter se exercentur, alius alium occiderit, &c. Iulius Pollux videtur intellexisse dici Πάμμαχοι quoque de Pancratiastis: nam postquam de iis loquens, eorum descripsit ἔργα addit: Ἐπὶ δὲ τούτων εἴποις ἂν, ὡς εἰσὶ πάμμαχοι, καθάπερ ὁ Πλάτων περὶ τὸν Εὐθύδημον· τοῦτο ἀρέσκον κομιδῇ παμμάχῳ, κατὰ τοὺς Ἀκαρνᾶνας τοὺς παγκρατιαστάς. Hos, inquit, omni certaminis genere vtentes possis dicere, sicuti Plato Eutydemum: Hoc admodum placet omni certamine vtenti, secundum Acarnenses pancratiastas.

PANDECTÆ dicuntur ἐκ τοῦ τὸ πᾶν εἰς ἓν ἀθροισθὲν ὑποδέξασθαι: & Digesta: vt Græcè ϛρωματεῖ, vel potiùs vt Ipse Iustinianus ait, vt iuris antiqui διαιρέσεις καὶ διατυπώσεις. Πανδέκτης autem masculini formam habet, omnes tamen in fœminino efferunt genere: corruptè, Et in titul. Indicis Iurisconsultorum, qui Pandectis Florentinis præponitur, in masculino genere effertur, τῶ πανδέκτον.

PANIS GRADILIS, *in rub. C. Theod.* de anno ciuili & pane gradili, dicitur qui è gradibus, qui in vnaquaque regione vrbis erant ad pristina, vt constat ex descriptione antiqua vrbis, præbebantur populo. Prudentius aduersus Symmachum:

Et quem panis alit gradibus dispensus ab altis.

Sic Gradile templi, dixit opinor *Am. Marcell lib 23.* pro gradibus. *Vide Turneb. Aduer. lib 26. c. 34.*

Panes Palatini, vide Palatini panes.

Panes militares, seu ciuiles, & populares, *l. 7. C. Theod. de anno ciuil.* ex quibus locis disces, qui sint panes ciuiles.

PANNARIOS dicunt Iurascon-

ſulti pannorum venditores. *Vide Rhodic. c.12.lib.6.*

PANNICVLARIA bona, *inquit Vlp.l. 6.* D. *de bo. dan.* ſunt ea, quæ in cuſtodiam receptus ſecum attulit ſpolia, vt & ipſa appellatio oſtendit: nō omnia tamen, ſed veſtis, qua is fuerit indutus, & nummuli in ventralem, (ſic enim legi debet) quos victus ſui cauſſa in promptu habuerit, aut leues anuli, id eſt, qui rem non excedunt aureorum quinque.

PANORMITANVS Iuriſconſ. nobilis, nomen habuit Nicolai, natione Siculus fuit, vir acutus & ſagax, vt Siculus: ſed cùm Senis iura perdiu profeſſus eſſet, tandem Archiep. Panormitanus factus, circiter annum M. CCCC. L. è vita migrauit.

PANTHERA, πάνθηρα, pro vniuerſo aucupio, & eo, quicquid auceps capit. *Vlpian l.11 § 11 ff actio emptio.* Veluti cùm futurum iactum retis à piſcatore emimus, aut indaginem plagis poſitis à venatore, vel pantheram ab aucupe, Quidam pro Pantheram, Panthera in accuſatiuo ſingulari legi malunt, à nominatiuo Panther, cuius meminit Varro, *lib.4. ling. Lat.* retis genus eſſe ſcribens. Aliàs autem Panthera, animal eſt ferum & maculoſum, *de quo l.3. D. ad leg. Aquil.*

PANTOMINVS, παντόμιμος, hiſtrio, qui quamuis perſonam effingit atque imitatur. *Iulianus l.27.* D. *de ope.lib.* Si libertus autem pantomimi exerceat, verum eſt debere eum, non ſolùm ipſi patrono, ſed etiam amicorum ludis gratuitam operam præbere. *Item in l 25. ff. eo. Item Vlpia l 43 in fi. de act. empt.* Planè ſi in tantum precium exceſſiſſe proponas, veluti ſi ponas agitatorem poſtea factum, vel pantomimum. Pantomimus itaque aliud nihil erat, quàm hiſtrio. Mneſterem enim illum in hac arte ludicra nobilem, pantomimum & hiſtrionē promiſcuè appellari videmus *à Seneca in* ἀποθεώσει *Claudij: & à Suetonio in Caligula, cap.36 & à Tacito lib.11. Caſſiodorus li. 4. Var. Epiſto. vlt.* Pantomimo igitur, cui à multifaria imitatione nomen eſt, cùm primum in ſcenam plauſibus inuitatus aduenerit, aſſiſtunt conſoni chori diuerſis organis eruditi: tunc illa ſenſuum manus oculis canorum carmen exponit & per ſigna compoſita, quaſi quibuſdam literis edocet intuentis aſpectum: in illáque leguntur apices rerum, & non ſcribendo facit, quod ſcriptum declarauit. Idem corpus Herculem deſignat & Venerem fœminam præſentat & marem, Regem facit, & militem, ſenem reddit & iuuenem: vt in vno credas eſſe multos tam varia imitatione diſcretos. Suidas, hanc mollem & effœminatam pantomimorum geſticulationem Tiberij temporibus prodiiſſe teſtatur: ipſi tamen Tiberio totam hanc artem tandem ita diſplicuiſſe, vt Roma pantomimos eiecerit, ſcribit Dio libro 57. Nobiles in hac arte numeratur Mneſter, Pylades, Batyllus, & Hylas & Paris, *de quo l 3. §. Neratius. D. de condict. cauſ. dat.*

Πάππος Græcis, Latinis pater.

PAPIA Poppea lex quid iubeat, à quo lata, & quib. Coſs. vide in Catalogo legum antiq.

PAPINIANISTÆ dicebantur, qui biennium in legum ſtudio verſati, tertium etiam adiungebant. Imp. ad Anteceſſ. Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianiſtas vocant, nomen & feſtiuitatem eius amittere videantur, &c. Hîc autem dicebantur, quòd eis Papiniani librorum lectio proponeretur.

PAPYRVS (auctore Plinio) naſcitur in paludibus Ægypti. Eſt frutex, ex quo chartam faciebant. Vnde iam nunc Papyrum dicimus fœminino genere, qua nunc vtimur, *& vide l. ligni.* D. *de leg.3.*

PAR, eſt quod inter omnes æquabile eſt: *ait Cic. lib. de Inuent. 2.* ſimiles cauſſas ſignificans, de quibus agitur *in l. 12 & 13. D. de legib. & ſen.*

Par, pro æquo, *l. ſeruo.* C. *de rei vindic.* pro ſimili & æquali, *in l. ſi ſtipulatus. de verb. obli.* Et quomodo accipiendum ſit, latius declarat *Bart. in l. qui concubinam. §. qui quatuor.* D *de leg 3.* quid verò iunctum genitiuo ſignet. *Bald. explicat ibidem.* Quamuis par, & ſimilis differre videntur. *Quintil. c.10. lib.1.* Mihi, *inquit,* egregiè dixiſſe videtur Seruius Nouianus pares eſſe magis quàm ſimiles. de Salluſtio & Liuio loquens.

Par imperium non habet collega, ſed idem *no. de manumiſ. l. apud eum.* Nec par in parem habet imperium, *l. ille à quo. §. tempeſtiuum ff. ad Treb. l. nam magiſtratus. de arbitr.*

Parem rationem facere, *l.fi. D.de dol. except.*

Pares tempore, sunt & iure pares, *l.aliena.§.1.D.de pign.act.*

PARIA facere est, tantundem in expensi paginam referre, quantum in illam accepti relatum erat, quod cùm fit, quadrare rationes Ciceroni dicuntur, *Verrina* 3. Quomodo, inquit, D.C. eodem modo quadrarint, vt illa Cn. Carbonis sexcentis facta, &c. QVADRARINT, inquit Asconius, solida facta sint, vt neque plus quicquam, neque minus inueniatur in summa. *Scæuola. l.40. §.5. D. de statu lib.* Si Dama seruus meus actus sui rationes reddiderit, pariáque fecerit, &c. *Item apud Callist.l.5.§.10.D de iud.immun.* Nisi si paria fisco fecisse dicantur. *Columel. lib.1.c.8.de villico loquens*: Néve negocietur sibi, pecuniámque domini aut animalibus, aut rebus aliis promercalibus occupet. hæc enim negociatio curam villici auocat, nec vnquam patitur eum cum rationibus domini paria facere. Sed vbi numeratio exigetur, rem pro nummis ostendit.

PARIARE, paria facere, quod tum fit, cùm expensi rationes cum accepti rationibus quadrant, parésque sunt. *Vlp. l.4.§. D. de manum.* Proinde etsi ei nummos prorogauit emptor, cùm ei pariauerit, poterit ad libertatem peruenire. Hinc

PARIATIO, scriptura, qua rationibus redditis satisfactum esse creditori aut domino appareat, & qua quadrare rationes cauetur. *Scæuola. l.vlti.§. 3.D.de condi. indeb.* Idem quæsiit, an pactum, quod in pariationibus adscribi solet in hunc modum. Ex hoc contractu, &c. Hinc

Pariator, qui sic rationes retulit, vt expensa paria sint acceptis: nam ei Reliquator opponitur. *Pand.l.81.D.de condit. & demonstrat.* An Sticho mortuo, antequam rationes redderet, vel pariatore, vel reliqua habente libera esset mulier.

PARABOLANI, qui ad curanda debilium corpora deputantur, *l. 42. & 43.C.Th.de episcop.& cler.l.18. C.Iust.eod. illinc sumpta.* Verbum autem ipsum videtur effictum à voce Græca παράβολος, qua denotatur homo proiectæ audaciæ, & ad pericula adeunda præceps & temerarius. Vnde Plutarchus de Cæsare, τῶν τολμημάτων τὰ παράβολα καὶ μεγάλα πράττειν ἔφη δεῖν ἀλλὰ μὴ βουλεύσασθαι. id est, dicebat in rebus dubiis, magnis, & proiectis accelerandum, nec deliberandum. Hi enim parabolani contempta vita id muneris susceperãt, vt qui ægrotos publicè in Alexandrina ciuitate curarent in nosocomiis, nulli non periculo se exponendo: adeò, vt grassante (vt non raro assolet) peste, & ipsi raperentur. Paraboli autem nomine vsus est Cassiodorus, lib.11.trip. Dum aliquo, inquit, tempore in amphiteatro Constantinopoleos spectaret, cœpit clamare populus: Crudeli bestię artifex parabolus pugnet. Quod Græcè scriptum est à Socrate, his verbis: κυνήγια δὲ πότε ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐπιτελοῦντος αὐτοῦ, ὁ δῆμος κατεβόα δεῖν ἵνα τῶν ἀφυῶν παραβόλων μάχεσθαι.

Παραχαράκται, *l.8.C.Theo.de fals.monet.* sunt falsi monetarij. de quibus Suidas, καὶ νῦν εἰώθασι λέγειν παραχαράκτας, &c.

PARACHLAMYS, vestimẽti genus, non modò militare, *vt apud Plau.in Persa*, sed etiã puerile, *Vlpia.in l.vestis.de aur.& argent.leg. Alcia. de vest holob.in l. 1.lib.11.*

Παραδιάζευξις, *l.pen. C. de verb.signifi.* dicitur, quoties quid ita disiungitur, vt tamen coniunctim intelligatur: qua loquendi forma etiam παρασιώπησις dicitur, cùm quid ita reticemus, vt tamen tacitis nobis intelligatur. *Alciat.d.l.penul.* συνάφεια, legit. sed corruptè.

PARADOGVM, barbarũ, & Lãgobarticum vocabulum, feudi nobilitatem significat: quemadmodum ignobile feudum pædagogum vocitabatur, *iuxta Bal. & Aluar. teste Barone Tautembergio, lib.2.feud.*

PARAGAVDÆ fasciæ dicuntur fuisse, vel aureæ, vel sericę auro ornatæ, quæ vestibus intexerentur, non vt institæ adsuerentur, *l.2.C.de vest.holob.* Nemo auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaudas. At *l.1.eod titu.* videntur genus vestimẽti esse virilis, vt plurimùm linei, quod sub alia veste gerebatur, vinctum nunc vnico nexu, nunc pluribus loris, auraris fortasse. Hinc Vopiscus in Aureliano, aliàs monolores, aliàs dilores, aliàs trilores & pentelores facit pro nu-

mero intextorum filorum aureorum, quæ videntur lora appellasse, vel in texturam ipsam potiùs. Auratas tamen etiã fuisse & sericas, auro intextas phrygio siue barbarico opere, *ut ll. docent*. Nec verò hæ pluris erant, quàm holoberæ, libra enim auri tunc libra serici erat, vt Vopiscus scribit in Aureliano, & in le. Rhodia ὁλοσηρικὰ ὅμοια τῷ χρυσίῳ. Paragaudarũ meminit Pollio in Claud. Albam sub sericam paragaudem triuncem vnã. Flau. Vopiscus in Aurel. Cùm darentur tunicę subsericeæ lineæ paragaudæ. *Item in eodem:* Paragaudas vestes ipse primus militibus dedit, cùm antea non nisi rectas purpureas accepissent, &c. *Idem in Probo:* Huic dari iubebis interulas paragaudes duas. Paragauda autem verbum volunt quidam deduci à verbo γανδᾶν, quod Hesychius λάμπειν interpretatur, quòd qui iis vestibus vterentur παραγανδᾶν, & splendidè sese ostentare solerent, n, in u, corruptè mutato. Alij è Græco & Latino compositum, vt quoddam ornamentum & gaudium vestis intelligatur. Alij denique quòd limbo paragauda & margini vestis esset vicina, velut paracaudam, id est, iuxta caudam & oram vestis interpretantur. *Vide Turne. Aduers. libr. 9. cap. 11.*

PARAGIVM in his duobus Feudorum libris nusquã nominatur: sed tamen feudale verbum & notatione dignum est. Paragium igitur barbaricè dictum arbitratur Hoto. pro pariatione, & ea, quam Feudistæ Adæquationem hæreditatum appellant: vt superius suo loco dictum est. Etsi autem propter ætatis prærogatiuam sensim moribus quibusdam institutum est, ne partes, æquales fratribus diuiderentur, sed natu minoribus minores attribuerentur, tamen vt aliis quibusdam in rebus re sublata nomẽ retentum est, *l. insula 59. in fin. D. de acquir. rer. dom.* Vide Summam Ruralem, & Consue. Norman. Paragij iure ac titulo feudum possidere dicitur, qui eiusdem gentis siue stirpis est, cuius is, à quo feudum possidet, quippe cùm feudum à communi ipsorum generis auctore, ac parente profectum sit: velut in Normãnia, vbi in paternorum feudorum successionibus filius natu maximus præcipui iure magnam sibi partem aufert, nimirùm bessem: cæteris omnibus triens relinquitur, iisq; paragij iure possideri dicitur. Nam in feudi successione pares sunt, quamuis natu maximus maiorẽ partem auferat. sed alij pari cum ipso iure, & titulo æquè nobili possident: & stirpe ac genere pares sunt. Iure tamen constitutum est, vt natu minor paragij nomine feudum suum à iure possideat, vsque ad gradum sextum Nam posteriores tenentur fidelitatem & hominium ei, qui bessem obtinet, iurare, ac tum non paragij, sed homagij nomine possidetur. Quibus ex verbis perspicuum est, Paragium esse titulum, quo feudi pars minor à fratribus natu minoribus, eorúmve posteris ita possidetur, vt maiori fratri maiorem partem obtinenti, eo nomine neque fidelitatem, neque hominium debeant: quippe qui pari iure stirpis, & pari titulo paternæ auitæue hæreditatis id obtineant: dummodò intra sextum genealogiæ gradum contineantur.

PARAGRAPHVS id propriè dicitur, quicquid sub vna sententia clauditur: ait Marcianus Cossias, antiquus Pandectarum interpres in illum locum, versuum tricies centena millia: Versuũ, inquit, id est, paragraphorum: Paragraphus, id est, &c. Obiter autem notãdum est, à Græcis hoc nomen in fœminino genere efferri, contrà quam ab omnibus Iurisconsultis vsurpetur. παράγραφος quidem vtrunque genus admittit, quoties eo nomine Græci sine adiectione vtebantur, non dubium quin τὴν παράγραφον dicerent, subaudientes γραμμήν.

PARANGARIÆ, sumptus, aut labores, agendi ferẽdíve alicuius caussa à principe impositi, cùm non per viam, cursúmve publicum, sed aliouersum iter suscipitur. *sub Rub. C. de cursu public. anga. & parangar.* Vide, Agariæ.

Παραπέτευμα, id est, tessera, quæ & & πετὸς & πέτευμα dicitur, *l. 2. C. de anno. ciuil.* sic enim ibi legendum, non periteumatis.

PARAPHERNA, παράφερνα, iũcto ex παρὰ & φερνὴ nomine, dicuntur ea, quæ præter dotis caussã ad viros deferuntur, id est, res vxoris extra dotem constitutæ, vel res, quas vxor in domo mariti in vsu habet. *Vlp. l. 9. §. 2. D. de iure dot.* Dotis autem caussa accipere debemus ea, quæ in dotem dãtur. Cæterùm si

res détur in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculium appellant, videamus an statim efficiantur mariti. Sic l. donationes. § species D de donatio. Exemplum apud Liuium extat, in libro vigesimo sexto, de Scipione Africano, qui capta Carthagine, virginem nobilem Allucio adolescenti, Celtiberorum principi desponsatam, ita reddidit; vt pecuniam ad illam redimẽdam à parentibus allatam adiiceret: Super dotem, inquiens quam accepturus à socero es, hæc tibi à me dotali dona accedant, aurúmque tollere, ac sibi habere iussit. *Cicero Philipp.* 12. His quasi præter dotem; quam in ciuilibus malis acceperunt, agrum Campanum est largitus Antonius. Constantinus Harmenopul. ἐξώπροικα vocat.

Παραπλεῖν, *l.* 16 § 2. *D. de iudic.* est nauigio prætervehi, & distinguitur is, qui παραπλεῖ, à Viatore, qui suis pedibus iter facit: item ab eo, qui transuehitur, equo scilicet.

Παραπομπικὰ, *Nouel.* 128. *& l.* 14. *C. de discus.* quæ Græca est, sumptus dicuntur prouincialium in speciebus transmittendis ad arcam præfecti Prætorio, quæ & ἀγωγικὰ dicuntur. hoc nomen retinuit Iulianus Patricius *eadem Noue.* § περὶ τούτου. Haloander vertit transmissoria.

PARAPSIDES, acetabulum, quod ad apsides accedebat, id est, vasculum in fundendo aceto, in quo intingerent cibum sumentes paratum. Hesychio ὀξύβαφον: est, & τρυβλίον: & τρυβλίον Moschopulo ὀξύβαφον ἀγγεῖον. Latinorum Glossæ: Parapsis inquiunt, acetabulum maius & suffusorium. Horum fit mentio *l.* 19. § *tertio, D de auro & argen. leg.* Et Isidorus forsitan malè, Parapsis; quadrangulum, & quadrilaterum vias, id est, paribus apsidibus.

PARARIVS, προξενητὴς, qui nominibus faciendis interuenit, conciliator intercessórque inter emptorem & venditorem. *Senec lib.* 2. *c.* 22 *de Benefi.* Quidã nolunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographum dare. Budæus.

Pararium æs appellabatur id, quod equitibus duplex pro binis equis dabatur. *Festus.*

Parariis interpositis nomina facere. *Seneca de Benefic. lib.* 3. *c.* 15.

PARASANGA, parasangæ, παρασάγγης. Parasangæ, *inquit Festus*, apud Persas, viarum mensuræ sunt. Budæus triginta stadia continere dicit, *Plinius libro* 6 *capit.* 26. Inconstantiam mensuræ diuersitas auctorum facit; cùm Persæ quoque schœnos & parasangas alij alia mensura determinent. Herodotus libro secundo, de Ægyptiis loquens: Quotquot enim inopes soli sunt, ij terram suam orgyjs metiuntur: Qui verò minus inopes soli sunt, stadiis. Qui autem latifundia habent parasangis metiuntur. Constat auté Parasanga triginta stadiis. Schœnus autem, quod ipsum verbum est Ægyptiacum, sexaginta.

PARASCENIA, sunt ab vtroque latere spacia in scena: nam scenam nonnulli interpretantur medianam theatri portam: Proscenium locus erat ante scenam parapetalmáque siue velum, aut item pulpitum: vnde per adagium dicimus proscenia, quæ speciosa extrinsecus videntur, cum mira intus lateat fœditas, sicut meretriculæ: Nannium nomine apud Athenæum proscenium dicta est; quòd vestium & auri cultu plurimo speciosa videbantur, cùm exuta foret, vel turpissima. *Cælius lib.* 8 *c.* 8.

PARASCEVE, parasceues, pen. prod. fœm. gen. παρασκευή. Apparatus à verbo Græco παρασκευάζω, quod est præparo, deducitur. Vnde & dies, quò Dominus noster Iesus Christus, pro humani generis salute cruci affixus fuit; parasceue dicitur: quoniam in eo Iudæi sibi necessaria ad victum sequentis diei præparabant; vt Paschæ dies absque operatione aliqua transigeretur.

PARASITVS, parasiti, pen. prod. παράσιτος, ἐπιτραπεζίδιος. Qui aliorum mensas & cibaria sequitur; quíque ad voluntatem eius, in cuius contubernio sit, omnia loquitur, & facit, nihil repugnans, cibi & ventris gratia, à quo nomen habet: nam παρὰ apud Græcos ad significat: σιτίον cibus, σιτεία sagina. Qualis sit parasitus, declarat Terentius Eunucho, 2. 2. Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt, &c.

Parasiti, scorta vocati: cuius rei ea caussa est, quia in conuiuiis cùm more Græco solerent talis sortiri vices bibendi, talos mittentes scorta inuocabant sua, suásque amicas fausti ominis caussa.

Quia igitur parasiti inuocari, id est, non vocati venire in cõuiuium solebãt, cùm essent patinarum affectatores, ab illa inuocatione scorta a pelari cœpere. Itaque *apud Plautum in Truculento*, cùm dixisset Truculentus adolescens: *Vel amare possum, vel etiam scortum ducere*. Respõdet Astaphium, *Lepidè meccastor nuntias: sed dic mihi, Aín parasitum te posse ducere?* Qui versus satis indicat parasitos scorta vocatos fuisse. *Turneb.*

Parasiti verbum apud vetustissimos honestum fuit: parasitíque vocabantur comites, sodalésque Pontificum & magistratuum, *vt docet Athenæus libr. 6.* Solon sic eos appellaui, qui in Prytaneo publico victu epulabantur, auctore Plutarcho.

Παρασυνάξεις, conuentus, coitiones, conuenticula hæreticorum, *l. 8. C. de hæreticis & Manich.*

PARATITLA, argumenta, & quasi summæ tractatuum, ad quemque titulum seu rubricã appositæ, vnde fieri de toto tractatu coniectura possit: quasi caussæ quædam coniectio. *Imp. de concep.* Dig. §. 9. Sed sufficiat per indices tantummodò & titulorum subtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupantur, quædã admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo.

PARATVS soluere dicitur, qui numeratam fert pecuniam. *argu. § si quis paratus l. Prætor. de operis noui nunt.* Paratum autem ab empto quid differat, vide Emptum & paratum.

Παρατατικῶς, ἐκτεταμένως, vt ait Hesychius, id est, extensiuè, vt ita loquar, non pressè, non angustè, sed laxè, & solutè: denique id ipsum, quod alibi Iurisconsulti dicunt ἐν πλάτει. *Iulia. l. 1. D. vnde legit.* Hæc verba edicti: Tum quẽ ei hæredem esse oporteret, si intestatus mortuus esset. παρατατικῶς, & cum quodam temporis spacio accipiuntur *Vlpian. l. 2. D. de quib. ex caus. in poss.* Hæc verba, defenderetur, παρατατικῶς scripta sunt, vt neque sufficiat vnquam defendisse, si non duret defensio: neque obsit, si nunc offeratur.

PARAVEREDI, *l. 2. & 21.* C. *de curs. public. Cassiod. libro 8. Varia.* sunt maiores agminales equi: quos posteriores Parafredos vocarunt, vt in lege Baiuuariorum: Parafredos donent, aut ipsi vadant, vbi eis iniunctum fuerit. Gallis *vn Palefroy*, vt & Italis & Hispanis. Parhippi vocantur à Græcis, *ad l. vltim. C. de cursu publ lib. 12. & à Cassiodoro 4. & 5. Variarum, & à Iuliano in epistol. ad Aetium.*

Παρεγχείρησις, apud Quintilianum, est (*vt scribit Turn Aduers. libr. 12. cap. 11.*) cùm vel præter orationem, vel declamationem, huius tantùm, vel illius caussa, vel orator, vel rhetor de ordine capitum, diuisione caussæ, collocatione & dispositione apud se exigit & peruestigiat, aut discipulos instituendo quæstiones & capita docet, & vtra eos, qui idem argumentum tractarunt, excogitate aliquid conatur. Quòd enim id præter, vel orandi, vel declamandi officium & munus sit, & aliquid præter alios excogitandi labor suscipiatur, παρεγχείρησις vocatur, velut conatus quidã, & aggressio præter legitimum opus. Atque in ea capitum & quæstionum peruestigatione & ordinatione, 7. Quintiliani lib. cõsumitur. Est & Parenchiresis, cùm argumentum & negotium ab alio tractatum, alius, sibi scribendum assumit, *vt apud Cic. li. 15. ad Atti. epist.* 4 De oratione Bruti prorsus contendis, mecumque iterum tam multis verbis agis. Egóne vt eã caussam, quam is scripsit, ego scribam nó rogatus ab eo? Nulla παρεγχείρησις fieri potest contumeliosior. Eodem modo & Themisthius Parẽchireses appellat, cùm quid secus quàm alij dicimus, aut prætermissum scribimus, τό, τε σμικρῶν ἕνεκα παρεγχειρήσεων, ὁλοκλήρους καταβάλλεσθαι πραγματείας, ὅμοιον τῷ τὴν Ἀθηνᾶν βουλομένῳ μετακινεῖν τὴν οἰκεῖον, ἤ τι τὰ δέοντα τ̃ κυπερίδης ᾤετο ἀμείνω ποιήσειν.

PARHIPPVS, *l. 4. C de curs public.* qui supra numerum euectionis equos publicos vsurpat. Parhippum eum videri & habendum esse, si quis vsurpato vno vel duobus veredis, quos solo euectio continebit, alterum tertiumve extra ordinem commoueat. Aliàs Parauередum denotat, vt iam diximus.

Πάρεδρος Præsidum, hoc est, qui magistratus in publicum prodeuntes, apud Græcos quoque præcedebant, falso intelligunt: verbo Antecessoris. *Haloander in Epistola Pandectar.*

PARET, pro apparet, in formulis vsitatum, *Festo lib 15. vide l. 179. D. de verb sign.*

l. 5. D.

5.D.*de rei vindica.& alibi sæpissimè.*

PARENTIA, vide Patientia.

PARENTIS appellatione non tantùm pater, sed etiam auus, & proauus, & deinceps omnes superiores continentur, sed & mater, & auia & proauia. *Caius in l.appellatione.D.de verb.signif.* Parentes autem apud Romanos vsque ad tritauum proprio vocabulo nominantur: vlteriores, qui non habent speciale nomen, Maiores appellãtur, *l.4 de in ius vocã.l.fi. D.de gradibus.* Nec malè in *l.15.C. de nego gest.* ponitur vitricus aluisse priuignas affecta patrono, cùm priuigni, priuignæque, nec non filij eorum sint libertorum loco, vitricus & nouerca parentum, *§.affinitatis.§ socrum. Institut.de nupt. l.Ar sto. D de rit.nuptia.* Socer quoque, & socrus, prosocer prosocrus, absocer absocrus, & deorsum versum, nurus gener, pronurus, progener, abnurus abgener, parentum & liberorum loco sunt, *d.§.affinitatis. & § socrum, & l.quia parentis. D.solu.matri.* Constat quoque patruum, auunculum, amitam, siue paterteram & materteram esse parentum loco: fratris aut sororis filium, filiam, nepotem, neptem, pronepotem pronepotem, liberorum, *§.item amitam.Institu. de nupt.d.l sororis D.de ritu.nupt.*

PARENTES, pro cognatis: quod Linguæ nostræ vernaculę commune est, *libro Feudorum 1.titulo 24.* Non reuocetur ab vllo ex parentibus suis. *Et libro 2.titulo.33.* Vasallus cum sex parentibus, cæteros si vult, habeat extraneos. *Et libro.3 titul.2.§.1.* Cum duodecim propinquioribus parentibus se defendat. *Hieronymus in Apologia secunda contra Rufinum:* Ni fortè parentes militari vulgarísque sermone cognatos & affines nominat. *Sic Iulius Firmicus Mathefeos 3.cap.13.* Pigros faciet, humiléſque in omnibus actibus, & in omni fortuna: & qui cum parẽtibus vel affinib. assiduas inimicitias exerceãt.

PARES CVRIÆ, siue curtis, siue domus, dicuntur conuasalli, siue compares, qui ab eodem patrono feudum receperunt, quasi eiusdem patroni conclientes. *lib. Feud 1.titul.11.& titul.18.& 26.* Sic Pares exponuntur, qui ab eodem domino feudum tenent. *lib.1.titul.26* vbi etiam Pares de domo appellantur. Dicuntur etiam Compares, *lib.2.tit.53.* Item Pares de domo domini, *li.1.ti.26.§.3.* Interdum etiam Pares dicuntur, qui neque collegæ, neque socij, neque consortes, aut eiusdem dignitatis particeps sunt: sed qui in pari tamen, ac simili iure, & Imperio sunt: vt cùm duo Reges, Regúmve filij Pares dicuntur: vt in fœdere inter Ludouicum filium Caroli Imper. & Ludouicum filium Ludouici Regis, *apud Aymoinum, lib 3 cap.38.* Vt nemo suo pari vitam, regnum, aut fideles suos discupiat, aut forsconciliet: hoc est, subducat, subtrahat. *Item:* Vterque veraciter suum parem, vbicunque necessitas fuerit, adiuuet. *Item:* Et si hoc acciderit, ad tempus vterque pari suo hoc rescire faciat, id est, alter alteri. Parium autem Curiæ tria munera fuisse scribit Hotoma.cùm paragium facerent, hoc est, dum collegium obirent. Primùm, vt nouorum vasallorum cooptationi siue inuestituræ arbitri adessent. eorum enim necessaria præsentia est, *lib 2. titul.2.& titul.32.& 33.§.1.* Alterum, vt rogati de inuestitura, testimonium dicerent: quamuis controuersiæ tempore pares esse desiissent, *libro secundo, titulo 19.* Tertium, vt feudalium caussarum iudicia exercerent, *lib.2.titul.52.& 54.§.3.& lib 1.titul.10.§.1.& tit 22.§.3.*

PARICIDA olim, non vtique qui parentem occidisset, sed qui qualemcunque hominem, dicebatur. Paricida enim tam à pari, quàm à patre deduci potest, *auctore Prisciano*, quasi parentem seu proximum occidens.

PARIENTIAM accommodare, id est, obtemperare, *apud Cassiod. l.7. Variarũ:* Cui, inquit, saluberrimã pariẽtiam commodare. Atque ita apud eundem libro tertio legendum. Atque ideò patientiam vestram sæpius approbatam, nunc quoque eodem præsente monstrate. *Sicque l 1.Cod.qui pro sua iurisdictio iud. dar. poss legi vult Cuiac Obseruationum lib. 1.cap 6.ex veteribus. libris:* Nec præcepto cognitorem datum parientiam accommodare censemus. Alij tamen Parentiam legunt.

Parietum varia sunt genera, Lateritij, ex lateribus durissimæ soliditatis fiebãt: vtpote qui crudi sub sole diutius permanebant, vt exiccarentur. Testacei ex latere cocto, qui etiam nunc sunt in vsu. Cæmentarij, fiunt ex temerè coniectis lapidibus, calcéque commixtis, & im-

bricum modo hærentibus. Cratitij, ex lignis contexti, *l. 52 D. pro ſocio Vitruu. lib. 2. cap. 8.* Intergerinus paries Feſto lib. 9. inter confines ſtructus, *in Lexic. B. Germani,* τοῖχος ὁ διὰ κτήσεις διορίζων, de quo vide *Plin. lib. 35. cap. 12.* Solidus & fornicatus opponuntur apud Ciceronem in Topic.

Paries cæſus (*ſic enim quidam legunt, in l. eos qui ius. D. de ſer. vrb.*) qui feneſtras non habet, τυφλὸν τοῖχον vocat Harmenop. vt apud Virgil. Æneid. lib. 5.

Parietibus textum cæcis iter, ancipitémque
Mille viis habuiſſe dolum.

Hinc *Varro lib. 2. de Analog.* ſcribit: Cubiculum, ſi feneſtram non habeat, cæcum dici.

Paries communis eſt, quem communiter ædificant vicini: ad eum autem ius habet vicinus adiungere ædificium. *Vide l. fluminum. & l. inter quos. D. de damn. infect.*

Paries directus dicitur, cuius extremitas parietem alterum attingit. *Cicer. in Topic.* Omnibus eſt ius parietem directum ad parietem communem adiungere, vel ſolidum, vel fornicatum. Cuius loci ſenſus eſt apertiſſimus: ſi directum parietem eum eſſe intelligamus, qui exempli cauſſa ſic attingit communem, vt in litera T, pendens in imum linea tranſuerſam ſuperiorem attingat: quare ſi vicinus fornicatum parietem ad communem adiunxerit, alter qui in pariete communi demoliendo damni infecti promiſerit, non debebit præſtare, quod fornix vitij fecerit. *Vide Obſeru. Hotom. lib. 1. cap. 24.*

Parietes rudes *in leg. 50. D. de vſufruc.* appellantur nondum inducti tectorio lapide.

Parietem ventrem facere dixit μεταφορικῶς *Alfen in l. 18. D. ſi ſeru. vind.* vt & inclinare *Pomp. in l. 14. in fi. eod. tit.*

PAROECOS, incola eſt, habitator in loco. *Pomp. de verb. ſign. l. pupillus.* Incola, ait, eſt, qui in aliquam regionem domicilium ſuum contulit, quem Græci Paroecon vocant. *Vide Bud. in poſter. Anno. ad l. vlt. de mun.*

PARTHICARII, & Parthiarij, *in lege 7. C. de excuſat. muner. lib. 10.* ſunt, qui pellium Parthicarum negociatores ſunt: ex quibus fiebant Zauchæ, *de quibus l. 2. & 3. Cod. The[illegible] qui int. vrb.* Trebellius in Claudio Zauchas de noſtris Parthicis. Græci ita vertunt: οἱ πραγματευόμενοι τὴν ἐσθῆτα, ἢ τὴν ξύλην, ἢ τὴν πορφύραν, ἢ τὰ παρθικὰ δέρματα.

PARTIARIVS colonus. Vide, Colonus partiarius.

Partiaria pecora, *leg. 8. C. de pactis,* id eſt, vt fœtus eorum certis portionibus inter dominum & paſtorē diuidātur, *inquit Imp.*

Partiarius legatarius, cui pars bonorum ſub nomine hæreditario legebatur: quæ legati ſpecies partitio dicebatur, quia cum hærede legatarius partiebatur hæreditatem. ita tamen, vt lucrum & damnum hæreditarium pro rata parte inter eos commune eſſet. *§. ſed quia Inſtitut. de fideicommiſſ. hæred. Vlpianus Epito. tit. 24. l. 164. §. partitionis. D. de verb. ſignif. l. 19. §. 1. D. ad S. C. Trebel.* Vide Partitio.

PARTICVLONES Nonio à veteribus cohæredes inter ſe dicebantur, quòd partes inuicem ſibi facerent.

PARTICIPIA futuri temporis præteriti vim plerunque habent: veluti rei iudicandæ tempore rei iudicatæ eſt, *l. 5. § idem Iulianus. D. de libe. leg. l. 7. § ſi quis. D. quibus ex cauſ. in poſſ. ea.* Sic iudicij accipiendi tempus pro accepti iudicij & litis conteſtatæ tempore *l. 2. §. 1. D. de priuat. de lict.* & teſtamenti faciendi tempus, pro facti teſtamenti tempore, *l. 104. § 1. D. de legat. 1.* Stipulationis interponendæ, id eſt, interpoſitæ, *l. 7. D. de iudi. ſolu.* Et tempus dandi, pro dati, *leg. 89. §. ſi ita ſcriptum D. de hæred. inſtit.*

PARTIVM Iuriſconſulti duo genera conſtituunt: aliæ namque naturales ſunt, aliæ intellectæ. Naturales quidē, quæ pondere, numero, menſura conſtant, quæ oculis cerni tangíque poſſunt: veluti ſi quis corpus aliquod ſecare velit, duas partes conſtituet, quas nemo ſenſus communis compos, non facilè cognoſcet. Intellectæ verò, quæ tangi demonſtratíve non poſſunt, cerni tamen animo, atque intelligi poſſunt, veluti ſi ſeruum aut nauem duo communem habeant, partem quiſq. ſuam in his rebus obtinet, quam oculis cernere non poteſt, animo & intelligentia poteſt. Quod ſignificans Caſſilius noſter apud Macrobium, mercatori, quemadmodum

cum

cum ſocio nauem diuideret, interroganti reſpondit: Nauem ſi diuidis, nec tu, nec ſocius habebitis. *Vlpian. l. 5. D. de ſtipul ſeruo.* Seruus communis ſic omnium eſt, non quaſi ſingulorum totus: ſed pro partibus vtique indiuiſis, vt intellectu magis partes habeant, quàm corpore. Ergo partes intellectu Vlpianus eas appellat, quæ animo & intelligentia tantùm cernuntur, & earum rerum ſunt, quas Pomponius naturaliter indiuiſas appellat *in l. non amplius. 26. §. vltim. D. de legat. 1.* Alias autem partes idem alibi numero fieri dicit: hoc eſt *in l. 29. D. de ſolut.* Cùm Stichus, ait, & Pamphilus communi ſeruo promiſſi ſunt, non alteri Stichus, alteri Pamphilus ſolui poteſt: ſed dimidiæ ſingulorum partes debentur: atque vtriuſque rei dominium duobus modis intelligi poteſt. Sed in nummis, & oleo frumento, & ſimilibus, quæ communi ſpecie continentur, apparet hoc actum, vt numero diuidatur obligatio. Eandem diuiſionem duplicem Papin. notat, *in l. 94. eiuſdem titul. & l. 67. §. 1. D. de legat. 3.* vbi ait, plures in vno fundo dominium iuris intellectu, non diuiſione corporis obtinere. Notat & Paul. *in l. 25 §. 1. D. de verb ſig.* vbi Seruio aſſentitur, qui partes alias eſſe dixit pro diuiſo, aliàs pro indiuiſo: cùm Mutius putaret partis appellatione rem pro indiuiſo ſignificari. nam quod pro diuiſo noſtrum ſit, id non partem, ſed totum eſſe: cui conſentit Vlpian. *in l. 6. §. 1. D. comm. præl.* Ariſtoteles autem in libro de ſenſu, hanc quoque diuiſionem attingit, ſed in Categoriis plenius rem omnem exponit. ait enim, Quantitatem aliam continuam, aliam ſeiunctam eſſe. Continuam, cuius partium terminus aliquis communis eſt: veluti corporis, cuius partes communem habent terminum lineam: aut lineæ, in qua partes finem, quo inter ſe cohæreant, communem habent, punctum ſcilicet. Itaque poculum cum anſu quantitatis eſt continuæ: *vti conſtat ex l. 21. §. 4 D. de furt.* & pars lancis priuſquàm eraſa ſit, *l. 22. eod. titul.* Ex quibus intelligitur, fundum, qui inter duos diuiſus eſt, quia terminum habet communem, quo inter ſe partes adaptantur, in quantitate continua numerandum eſſe. qua de cauſſa non tam in partes diuidi fundus à Iuriſconſultis dicitur, quàm in regiones, *vt in tractat. D fin. regund* Seiunctam verò Ariſtoteles eã appellat quantitatem, cuius partes communem terminum non habent, vt in numero. Nam ſi bis quinque, inquit, ſunt partes decem, quinque & quinque nullo communi termino coniuncta ſunt, ſed ſecreta & ſeparata: cui ea omnia adiungamus licèt, quæ communi ſpecie contineri dicuntur ab Vlpian. *d l. 29. de ſolut.* veluti vinum, oleum, frumentum. Nam ſi duobus amphora vini legata eſt, ſeiuncta vtrique quantitas legata eſt. Nam vtræ duæ finem in amphora, quo inter ſe cohæreant, communem non habent, neque duo ſemimodij in modio, neque bis quinquaginta in centum: quod eodem modo de ponderibus quoque iudicandum eſt. Nam in vncia duæ ſemunciæ communem terminum non habent. Quantum hoc deiunctum in teſſeris & nummis quoque intelligitur, quæ ſi pluribus legata ſint, tot habebunt deiunctas & ſecretas inter ſe partes, quot erunt legatarij. Qua ex diſputatione intelligi poteſt, quamobrem Vlpian. ab Offilio & Trebatio diſſentiens, neget eum, qui ex frumenti aceruo modium, aut ex vini dolio ſextarium abſtulerit, totius nomine furti teneri *l. 21. D. de furt.* nec magis intereſſe affirmet inter hanc ſpeciẽ, quàm ſi quis ex armario rem vnam abſtulerit: vtranque enim quantitatem ſeiunctam eſſe. Quòd verò Trebatius dicebat, ſi quis aurem attingat, eum totum corpus attingere, Vlpianum non mouit: perſpicientem ſine dubio, quantitatem illam eſſe continuam, hanc verò deiunctam. *Ex Hotom.*

Partium aliam quoque tradit Hotom. diuiſionem, vt aliæ principales dicantur, quibus ſublatis totum interit: aliæ minùs principales, quibus ademptis totum tamen manet: vt caput in corpore humano, & pectus, & brachia, partes ſunt, principales: crines autem, & vngues, & ſupercilia minus principales. Atque ita intelligendum eſſe quod ait *Vlpian. l 13. §. 2. D. de acceptilat.* vbi ait, Nec cæmenta, nec feneſtras, nec parietem, nec diætam domus eſſe partes: cùm tamen Ariſtoteles tam frequenter domum ex partibus ſic definiat, operculum quod ex lapidibus, lateribus, cemento, trabibúſque conſtat. Sed Vlpian. illam partium diuiſionẽ

ſpectans, ita diſputat, quaſi eæ demum veræ partes eſſent, quibus ſublatis totū interit: vt in fundo vſusfructus perpetuus, & via perpetua. *d.l.13. & l.58. D.de verbor.obligatio.* vbi & in via iter aut actus: in fructu, fructus & vſus: in decem, bis quinque numerantur. Eas verò, quibus ademptis totum nihilominùs manet integrum, non eſſe partes: vt in ſcypho, emblemata: & in domo, columnę marmoreæ: in fundo, vſusfructus non perpetuus, *l.25. D.de verb. ſignif.* in vſufructu, vſus: cùm poſsit vſus ſine vſufructu conſtitui, *inquit Vlpian. d.l.13. §.3. de acceptil.* in Grege, aliquot capita, quibus ſublatis & grex manet, & poteſt vſucapi, cùm illa nec poſsideantur, nec vſucapiantur, *ait Pompon. l.30. D.de vſurpat. & vſucap.*

Partis nomen dimidiam ſignificat, ſi non ſpecialiter facta ſit partis mentio, *l.49. D.de vſufr. l.164. D.de verb.ſignific. Vlpian. in Inſtitut. titul.24.* Proinde ſi interrogatus qui in iure, hæredem ſe eſſe ex parte reſponderit, ſi ex dimidia hæres ſit, nihil ei nocet reſponſum alioquin nocet, *l. 12. §.ſi interrogatus. Cod.de interr.in iur.fac.*

Pars virilis ea habetur, quæ pro numero perſonarum conſtituitur, cùm tot partes fiunt, quot ſunt perſonæ. Vide Virilis pars.

Partem facere dicitur, cuius perſona numeratur in partium diuiſione facienda, *l.8. §.quoniam. l.17. D.de inoff. teſta. l.34. §.ſi coniunctim. l.85. §.ſi Titio. D.de lega. 1. & alibi ſæpiſsimè.*

PARTITIO, ſpecies legati erat, *cuius meminit Vlpian. tit. de lega. & Iuſtin. §.ſed quia de fideicom.hæred.* quo pars bonorum ſub nomine hæreditario legabatur: hoc modo: Titius mihi hæres eſto, & hæreditatem meam cum Seio in dimidia portione diuidito. Poteſt tamen & alia pars, veluti tertia vel quarta legari, *vt Vlpia. loco ſuprà citato docet.* De hac partitione accipienda eſt *l.nomen. § partitionis. D. de ver.ſignifi. vt & illud Cicer. 2. de Legib.* Hoc ſenſu, Legatarium partiarium alligari ſacris, cū quo ſcriptus hæres hæreditatem partiri & diuidere iuſſus eſt, niſi adiectum ſit, deductis C.nummis. At deductione in teſtamento non ſcripta, eum etiam ſacris liberari, ſi minus ceperit, quàm hæredi relinquatur.

PARTVS, & ipſe actus pariendi eſt, & ipſa proles: vt partus dotalium ancillarū, eſt portio dotis, *l.ſi poſt diuortiū. §.ſi. D de iur.dot.* itaque partus continetur reditus appellatione, nō autem fructus, *l.deducta. §.hæreditatem. D.ad Treb. l. Paul ad leg. Falc.*

Partus ſequitur ventrem, id eſt, liberi, quo ad ſtatum matris conditionem ſequuntur, *l.partum. C.de rei vind. l.placuit. C.de liber.cauſ. l.idem Pompo. §. ſi equam. D.de rei vind. & in c.dilectus. extr.de ſeruis non ordin.cum Gloſſ.* Quod verò ad honores & dignitates attinet, patrem liberi ſequuntur, *l.filiam. & l liberos. Digeſt.de ſenat. l.exemplo. & l. eos. Cod. de decurio. lib.10.*

PARVVLI, *leg.1. Cod.de fugit.col. & l.2. Cod.de fund.patr.* dicūtur intra annum 25.

PARVM eſt vt non, locutio eſt idem ſignificans, quod parum abeſt quin. *Iauolenus l.202. De regul.iur.* Omnis definitio in iure ciuili periculoſa eſt: parum eſt enim, vt non ſubuerti poſsit. Quod Harmenop. ſic expreſsit: *πᾶς νομικὸς χαλὴν σφαλερός ἐστιν. δυχερῶς γὰρ ἀνατρέπεται.* Similiter Demoſth. *περὶ στεφάνου: τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὁμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν.* Sua verò commemorare beneficia, propè exprobrare eſt, quam ſententiam vſurpat & Terentius.

PASSVM, vinum eſt, quod ex vuis paſſis conficitur. Paſſum, *inquit Varro apud Nonium,* nominabant, ſi in vindemia vuam diutius coctam legerent, eámque paſſi eſſent in ſole aduri. *Vlpian. l. 9. de tritic.vin. & oleo legat.* Vino legato paſſum quoque, niſi mens alia teſtatoris fuit, contineri ſcribit. *Huius meminit & Procul l.vlt.eo.*

PASTINA inſtituere, *leg.7. §.ſi.ſol. mat.* quæ & Paſtinationes, *l.79. D.de ver. ſignif.* Paſtina fieri tribus generibus docet *Palladius l.2. tit.10.* aut terra in totum foſſa, aut ſulcis, aut ſcrobibus.

PASTINARE, eſt agrum fodere, à Paſtino ferramenti bifurcati genere, quo ſemina panguntur. *Vlp. quod vi aut clam. l.ſemper.* Is cui fundum paſtinandum locaueras. *Paulus. de verb.ſign. l.imperfe.* Sicut arbuſti paſtinatione vltra quàm neceſſe fuit.

PATEFACTVM exemplar teſtamen-

menti, & patefactæ tabulæ, quando dicantur, *l.si in duob. 10. quemad.testament. aperi.*

PATRIS nomine, auus continetur, *teste Iuliano in fin.l.iusta interpretatione.de verb.sig.* quod generaliter verum est, nisi cùm materia odiosa est, & non omnino tantum rationis est in auo, quantum In patre, *l.44.§.1. D.de ritu nupt.l. 20.D. de adult.*

Pater inter filios potest diuidere bona, & eam diuisionem testamento confirmare: & cauere vt æs alienum, quod vnusquisque eorum habet, siue habebit, solus sustineat, *Scæuola in l. ex parte hæres.§.si D.famil.ercisc.*

Pater quæ filio emancipato studiorũ caussa peregrè agenti subministrauit: si non credendi animo misisse fuerit cõprobatus, sed pietate debita ductus: in rationem portionis, quæ ex defuncti bonis ad eundem filium pertinuit, computari æquitas non patitur.

Patris appellatione, adoptiuum non contineri, *docuit Bald.in l.si non speciali.C. de testam.*

PATRES appellati sunt Senatores apud Romanos, ab ætate, vel curæ similitudine, quòd ita reip. bl. vtilitati inuigilarent, vt patres liberis. *Sallustius in Coniurat.Catil.* Delecti *inquit*, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validũ erat, reipub.consultabant, hi vel ætate, vel curæ similitudine Patres appellabantur *Festus*: Patres dicti sunt, ait, qui sunt patricij generis: Conscripti, qui in Senatu ex equestri ordine sunt scriptis patribus adnotati.

Pater ciuitatis, *l.3.C de iis qui spõt.mun. erat.* quasi pater patriæ, discussor pecuniæ publicæ, operúmque publicorum, & armamentariorum. *Sic l.1.Cod.de rat.ob pub.l.vltim C.de inf.exp.l.1. C.de alcat.l.1. C.quib.mun.exc. l.2.C. de debit. ciu. Nou.* 17.85.128. 160. Græci *ad l.curatores. D.de dam.inf.* curatorem Reipub.patrem ciuitatis interpretantur: O πατὴρ τῆς πόλεως ἀναγκάζειν τοὺς δεσπότας τῶν καταπεσόντων οἴκων, ἀνανεοῦν αὐτούς. Cuiacius.

Patrem cum filio his verbis, *Seuerus & Antoninus*, significari, I. *Cuiac.l.6. D.de excus.annotat.*

PATRIA potestas, & Sui iuris esse, sunt contraria immediata, *l.fin.C de senten.pass.* Est autem patria potestas, ius illud, quod pater, vel auus in personas liberorum, qui ex iustis nuptiis procreati sunt, habet, *leg.si potestatis. D. de verb.sig.* Hoc autem ius, proprium ciuium Romanorum est: quoniam à lege XII.Tabul.introductum. Sed cum constitutione Antonini, *in l.qui in orbe de stat.* Qui in orbe Romano sunt, ciues Romani effecti sint: sequitur, ad omnes Christianos hodie illud pertinere. Rom. veteres adeò semper magni in liberos paternum ius fecere, vt Regum temporibus, patri filios bis vendere permissum sit: nisi pater ei vxorem dedisset, aut vltrò ducere volenti, assensum præstitisset.

PATERFAMILIAS, *inquit Vl. l.195.D.de verb.signifi.* appellatur, qui in domo dominium habet: rectéque hoc nomine appellatur, quamuis filium non habeat. non enim solam personam eius, sed & ius demonstramus. denique & puberem vel impuberem pupillum patremfamiliàs appellamus, *l.4.D.de iis qui sunt sui.* cùm paterfam.moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulas familias incipiunt habere. singuli enim patrumfamiliarum nomen subeunt. idémque eueniet & in eo qui emancipatus est: nam & sic sui iuris effectus, propriam familiam habet. Dicitur etiam paterfamiliàs is, qui in domo aliena, in vxorem, liberos & libertos suos veluti dominationem exercet, licet nullius rei proprietatem habeat, ne sui ipsius quidem. nam nec sui proprietarius est, qui sui iuris, suæque potestatis est. At retro etiam, qui neque liberos, neque vxorem, neque libertos, neque mercenarios vllos, sed seruos tantùm in dominio suo habet, is seruis non dominus tantùm dicitur, sed etiam paterfamiliàs, leniore potestatis verbo. *Vide Lactantium 4.Instit.*

PATIENTIA, *inquit Cicero.* est honestatis aut vtilitatis caussa rerum arduarum ac difficilium, volũtaria ac diuturna possessio. in iure tamen patientiæ verbo tacitus consensus intelligitur, *l.6. §.si passus.D.manda.*

PATRIA complectitur in se, quicquid ad eam gubernandam est necessarium, id est, totam politiæ ordinationem: scilicet, Magistratus, potestates, dominia, & cætera huiusmodi,

Duplex autem constituitur patria, vna originis, altera domicilij: vel triplex originis, quam Germanam M. Tullius vocat, alia domicilij, alia communis, vt Roma in orbe Romano.

PATRIARCHÆ primis temporibus, hoc est, per annos circiter quadringentos, dicebantur idem, qui & Metropolitæ, & Archiepiscopi & primates: vt ex primis sex veteris Ecclesiæ conciliis intelligitur. Sed cùm Episcopus Constantinopolitanus propter vrbis suæ dignitatem (in qua scilicet imperij sedes erat) obtinuisset, vt Asiæ Ponto & Thraciæ præesset (sicut ex Constantinopolitano secundo & Calchedonensi apparet) Triumuiratus in Ecclesiam inuectus est: vt Alexandrinus Africam, Romanus occidentem, Constantinopolitanus partem Europæ & Asiam prope vniuersam obtineret: præter perpaucas Ecclesias, quæ dicis causa Hierosolymitano relictæ sunt propter vrbis auctoritaté & dignitatem. Qua de caussa ipse quoque paulò post in hunc ordinem est cooptatus. Itaque quatuoruiri tum primùm regendæ Ecclesiæ constituti sunt, qui sensim Patriacharum & Archiepiscoporum nomen, quod omnibus (vt dixi) Metropolitis antea commune fuerat, sibi proprium ac peculiare fecerunt. Id quod ex hoc secund. Constantinopolitani Concilij can. XXXVI. facilè intelligi potest: quem ita vertit Hotom. Renouantes quæ à centum quinquaginta sanctis patribus, qui in hac à Deo seruata & regia vrbe conuentum egerunt, & sexcentorum triginta qui Calchedone congregati fuerunt, instituta sunt: definimus, vt Constantinopolis sedes parem habeat dignitatem sedi antiquioris Romæ, & in Ecclesiasticis negociis, æquè atque illa magnificetur: cùm sit post ipsam secunda: postquam Alexandrinorum magnæ vrbis, & post hanc, Hierosolymarum Episcopus succedit. Quem locum perfidiosissimè conuersum Gratianus in decretum suum retulit, *distinct. 21. cap. renouantes.* Iustinianus qui fuit æqualis temporum illorum, cuiúsque imperio concilium illud coactum est, Nouella constitutione 123. paulò apertius id declarat. Κελεύομεν, inquit, τοὺς μὲν μακαριωτάτους ἀρχιεπισκόπους καὶ πατριάρχας, τοῦτ' ἔστι τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης, καὶ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀλεξανδρείας, καὶ θεουπόλεως, ἢ ἱεροσολύμων, εἰ καὶ ἡ συνήθεια ἔχει & quæ sequuntur, Id est: Iubemus beatissimos Archiepiscopos & Patriarchas, hoc est, antiquioris Romæ, Constantinopolis, Alexandriæ & diuinæ vrbis, siue Hierosolymarum Episcopi, Siquidem consuetudo est, &c. In Calchedonensis quoque Concilij capite XXVIII. scriptum est hoc modo, vt idem vertit: Vtrique leges sanctorum Patrum nostrorum sequentes, eadem & nos definimus ac statuimus de dignitate & amplitudine sanctissimæ huius Ecclesiæ Constantinopolis, Nouæ Romæ. Etenim sedi antiquioris Romæ, quia tunc ciuitas illa regnabat, Patres nostri meritò primum honoris gradum tribuerunt. Atque eadem consideratione moti C. L. Deo amantissimi Episcopi parem honoris gradum tribuerunt nouæ Romæ, sedi sanctissimæ: merito decernentes, vt ea ciuitas, quæ tantum honorem adepta est, vt & sedes esset imperij & senatum habere, & parem dignitatis gradum obtineret, atque antiqua sedes Imperij Roma obtinet: etiam in Ecclesiasticis negotiis parem atque illa honorem ac dignitatem obtineat: cum post illam secunda sit. Iustinianus autem *nouella* 123. Si qui, inquit, eiusdem synodi religiosissimi Episcopi aliquam inter se controuersiam habeant, siue de iure Ecclesiastico, siue de quibusdam aliis rebus: prius Metropolitanus ipsorum cum aliis duobus de sancta synodo Episcopis, rem diiudicato. Et nisi vtraque pars iudicatis requiescat, sed appellandum putet, tum beatissimus Patriacha illius diœceseos audientiam ipsis accomodato: & illa definitio quæ ecclesiasticis canonibus & legibus concordant, neutra parte contra ipsius sententiam contradicere queunte. Et multa passim in hanc sententiam. Ex quibus manifestò constat, Patriarchas (vt dximus) in suis Patriarchiis atque præfecturis summum ius habuisse, neque alterum altero superiorem fuisse: sed cùm summam singuli potestatem haberent, appellationum fines patriarchiæ terminis circunscriptos conclusos fuisse. Illud quoque apertè constat, Patriarchas quatuor constitutos fuisse, ni

mirum

mirũ Romanum, Constantinopolitanũ, Alexandrinum, & Hierosolymitanum.

PATRICA apud Plautum in Truculẽto, mulier patricia. *Tum patricã, in* quit, *clementer nõ potest hinc quin muneré.* Alij tamẽ Patriciam legi malũt. Loquitur autem ibi de bonis, quæ plebeiæ mulieres ad patricias certis diebus mißitare solebant, vt plebeij viri patri iis. Hinc apud eundẽ in Casina, Patricè, pro magnificè & splendidè *Atat, cesso magnificè, patriceq; amiteq; ita hero meo ire aduorsum.*

PATRICIOS ait *Cincius apud Festum* eos appellari solitos, qui nunc ingenui vocentur. Eorum nomen vnde fluxerit, *Velleius Paterculus lib. ostendit.* Romulus centũ homines electos, appellatósque patres, instar habuit cõsilij publici. Hanc originem nomen patriciorum habet. Dicti autem sunt Patricij, quòd patres ciere possent. Vide Plutarch. ἐν Ῥωμαϊκοῖς. Patricij autem non iidem sunt qui nobiles, vt vulgò credi tur. Nobiles enim speciatim sumpto nomine, omnes sunt ex plebeis: vt suprà in voce Nobilis demonstrauimus. Nam populus Romanus ita distinguebatur, vt alij patricij essent, alij plebeij. Patricij, qui eorum Senatorum progenies erant, quos Romulus crearat. hac tamen ætate, inquit Liuius, antiquisśimæ cuiusque senatoriæ familiæ liberi, patricij appellantur. tales erant Clodius, Piso, Catilina. Plebeij verò, qui ex populo à Romuleis Senatoribus reliquo dimanarant: vt C. Antonius, C. Caßius, M. Cicero, T. Pomp. Atticus. Horum plebeiorum Nobiles, alij verò Noui homines dicebantur. Nobiles, quorum parentes curuli aliquo magistratu erant functi. Noui, qui primi ex sua stirpe magistratum curulem erant adepti. Quod Asconij auctoritate verum esse docebimus. Is enim in argumento Orat. in toga cand. Sex, inquit, competitores in Consulatus petitione Cicero habuit: duos patricios, P. Sulpitium Galbam, L. Sergium Catilinam: quatuor plebeios, ex quibus duos nobiles, C. Antonium Marci Oratoris filium, L. Caßium Longinum: duos qui tantum non primi ex familiis suis magistratum adepti erant, Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotẽ. Solus Cicero ex competitoribus equestri erat loco natus, atque in petitione patrem amisit. Apertè Asconius nobiles in plebeiis numerat: & nobiles à nouis hominibus distinguit, qualis erat Cicero, vt illi persæpe obiectum est. Itaque Verrem & Hortensium significans Verrina sexta, sic loquitur: Ne ista præclara nobilitas desinat quæri populum Rom. hominibus nouis atque industriis honores mandare, semperque mandasse. Neque, vt opinor reperietur, quenquam è patricia familia hominem Nouum appellari. Itaque nec M. Scaurum, cuius parentes ignoti Romæ & contempti iacuerant, Asconius Nouum appellat, sed ei non minus quàm nouo homini laborandum fuisse Scaurus, inquit, ita fuit patricius, vt tribus supra eum ætatibus iacuerit domus eius fortuna. nam neque pater, neque auus, neque etiam proauus, vt puto, propter tenues opes, & nullius vitæ industriam honores adepti sunt: itaque Scauro æquè ac nouo homini laborandũ fuit Hot. Vide suprà Nobiles.

PATRICII longè aliter in principũ Constitutionibus accipiendi sunt, In his enim Patricij imperatorum consiliarij, quasi eorum patres, vocantur. *Sic d. Iustiniano l. fi. C. de consul. & §. sed filius-fa. Instit. quibus mod. ius patr. pot. sol. & à Niceph. libr. 13. hist. Ecclес. c. 1. &* 4 Suidas πατρίκιος, ait, πατὴρ τοῦ κοινοῦ. *Luitprandus lib. 3. de reb. per Europam gest. c* 8. Patriciũ πατῆρχ τοῦ βασιλέως vocat. *Sic l. 46. & l. fi. C. de decurio. l. 3. C. vbi Senat. & in Epi.* Iustinianeis patriciorũ nomen, & patriciatus dignitatem accipe. Hinc elegãter Claudianus ad Eutropium patriciũ post damnationẽ & publicationẽ bonorum:

Direptas quid plangis opes, quas notus habebit?
Non aliter poteras principis esse pater.

Itẽ alio in loco: *Genitórque vocatur Principis. & famulum dignatur regia patrem.* Et 4. libro Epigram.

σῆσεν ἑοῖς κρυφίοις ἀμμάνιος, ὃς βασιλῆος
Ἐστὶ πατήρ.

PATRICIATVS vis à Suida dicitur fuisse, quod legationes ex Senatu mittere consueuerant. Caßiodorus autem *libr. Variarum 6.* perpetuum eum fuisse honorem significat, & cingulo ornatum, cùm iurisdictionem tamen exerceret nullam. Quod à Zenone significari arbitratur *Hotom. in l. 3. C. de consul.* vbi Patriciarum honorarium Con-

sulatum appellat: tum & à Cassiodoro hunc episcopis honorem tribui solitum significari: iis scilicet qui Constantinopolitanæ ecclesiæ præfecti, Patriarchæ dicebantur. Cuius sententiam hanc esse asserit, vt quando in pop. Rom. religione Patricij soli sacrorum procurationem Romuli instituto gerebant, & rex quidam sacrorum esset: non incommodum videatur, si in Religione Christiana, qui sacris præest, idem etiam magistratus summi ornamentis atque insignibus decoretur. Obseruat etiam hoc ex eodem auctore, Patriciatum non magistratus, sed ordinis nomen fuisse: neque enim vnus erat patricius, sed complures, quasi Senatus principes, qui certis antea magistratibus perfuncti erát: denique quales Romæ florente Repub. Consulares, Prætorij & Æditilij fuerunt: quibus in Senatu curuli sella vti, primísque sententias dicere ius erat. Quare quod *in l. 3. C. de consul.* legimus, Patriciatus honorem cæteris omnibus anteponi, non ita accipi vult, quasi summus esset aliquis magistratus: primùm quia magistratus (vt diximus) non erat: deinde quia Cassiodor. in formula Patriciatus scribit, Consulatum patriciatu superiorem fuisse. Præfectorios, inquit & aliarum dignitatum viros præcedit, vni tantum cedés fulgori, quem interdum etiam à nobis constat assumi, hoc est, vt ipse interpretatur, Consulatui. Præterea præfectum vrbis summum omnium magistratum gessisse, constat *ex l. 1. & l. 3. C. de inoffi. præfect. vrb.* Et quod Cassiodorus de præfectoriis scribit, constat de iis qui iam præfectura functi sunt, intelligendum esse. Nomen autem à Rom. patriciorum splédore ductum esse, si res indicat. nam cùm ij propter familiæ antiquitaté cæteris antecellerent, & plerunque iis honores mandarentur: translato Constantinopolim imperio, eos senatores, qui curulibus magistratibus erant functi, patricios dici placuit. Quibus ius patrum concessum fuisse, Cassiodorus quoque eodem loco testatur.

PATRIMONIVM propriè est pecunia, quam liberi ex paterna hæreditate accipiunt. *Cic. pro Posthum.* Qui verò duo lauta & copiosa patrimonia accepisset, rémque præterea bonis & honestis rationibus auxisset, duo patrimonia Posthumus acceperat, alterum à naturali, alterum ab adoptiuo patre. Hoc enim ab hæreditate differt, quòd illo verbo, res ipsæ: hoc ius à patre relictum intelligitur. *Cicer. lib. de Offi. 1* Optima autem hæreditas à patribus traditur liberis, omníque patrimonio præstantior gloria virtutis, rerúmque gestarum: cui dedecori esse, nefas & vitium iudicandum est. Sed consuetudo ne loquendi res eo deducta est, vt iam plerunque cuiusuis generis bona, siue à patre relicta, & aduentitia, siue patrisfam. opera ac diligentia parta, eo nomine intelligantur. *Sic Vlpian. l. bona, de bon. poss.* Bonorum possessio, inquit, est ius persequendi, retinendíque patrimonij Iouenalis:

Non propter vitam faciunt patrimonia quidam:

Sed vitio cæci propter patrimonia viuunt.

Pomp. *l. 112. §. 1. D. de verb. oblig.* Plerunque idonei non tam patrimonio, quàm fide æstimantur. Ita generaliter etiam pro partis & quæsitis bonis vsurpatur *in l. cogi. & l. Titius.* D. *ad Treb. l. 1.* D. *de vsuf. ear. rer. l. 1. §. item solent.* D. *de offi. præf. vrb. l. 3. §. sed vtrum.* D. *de minorib. l sed. & si. §. 1. D. de pet. hæred.* Coeterùm eorum duntaxat, qui sui iuris suæq. potestatis sunt, patrimonium est: peculium reliquorũ, *l. 33. §. 1. l. 48. in fin. D. de pecul.* ea autem quæ in patrimonio sunt, ab his quæ in nominibus sunt, separantur, *l. 9. D rem pup. sal. for.*

in Patrimonio esse, & in bonis esse idem valent. *l. 1. D. de vsufruct.*

PATRIMONIALES fundi, ad patrimonium principis pertinentes, qui vel conductionis titulo, vel perpetuo iure tenebantur, *l. 20. C. Th. de extr aor. mun. Rubr. C. de fund. patrimo.*

Patrimoniales coloni, qui eos fundos colunt, *l. 7. C. vbi cau. fisc.* Sic Patrimonialem possessorem accipe, *l. 4. C. Th. de ann. & tribu.*

PATRONOS primùm vocarunt Romani, qui aliorum caussam & defensionem suscipiebant: & vt scribit Hesychius in verbo Πάτρωνες, τοὺς κηδεμονικοὺς, καὶ βοητικοὺς, qui & προστάται, à Græcis appellantur. Patronus autem quasi pater dictus: eodé modo quo Matrona. Seruius in illud Virgilij, *Et fraus innexa clienti.* Ex lege, inquit, duodecim tabularum venit in quibus scriptum est, Patronus,

nus si clienti fraudem fecerit, sacer esto. Si enim clientes, quasi colentes sunt, Patroni quasi partes: tantundem est clientem, quantum filium fallere. Hoc autem ex Romuli instituto, qui ex patrum numero plebi quos ei commodum esset, deligendi potestatem fecit, qui ipsius caussas susciperent: ex illo illi quidem Patroni, hi verò Clientes dicebantur. Hinc & Patroni erant more maiorum, *inquit Cicero Offi.1.* qui ciuitates, aut nationes deuictas bello in fidem recepissent. Sic Marcellus Siculorum patronus dicitur in Verrinis: & Allobrogum Fabius. Quæ autem inter patronum & clientem necessitudo fuerit, & quod cuiusque inter ipsos officium docet *Cicero Verr.* 1. his verbis: Ad meam fidem confugiunt (de Siculis loquitur) auxilium sibi per me à vobis petunt, me defensorem calamitatum suarum, me vltorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me actorem caussæ totius esse voluerunt. vide Clientes. At in iure ciuili Patronorum nomen variè accipitur: nam in edicto De in ius vocan. & adfinibus titulis, Patronos intelligemus eos, qui ex seruitute manumiserunt, siue sponte, siue ex necessitate, quoniam rogati fuerant manu mittere, vel hac lege emerant, vt manumitterent. Item qui ad libertatem perduxerunt, *l* 3.D *de suis & legit.* Vel etiam qui ex caussa fideicommissi manumiserunt *l. libertus.§. ex caussa. D. ad municip.* Vtique verò Patroni appellatione etiam patrona continetur, *l.* 52.D. *de verb.sig.*

Patronis FISCI, primùm ab Adriano Imp. institutus est, vt Ælius Spartianus in eius vita testatur. Eius autem munus præcipuè in iis bonis, quæ fisco commissa essent, exhibito delatore persequêdis, versabatur, *l.vlt. C de aduoca.fisc.l.5. C.de delatorib.* adeò vt delatoris quodam modo patronus esset, *l.5.§ aduocatum.ff. de his qua vt indig.* Solebat autem vnus aut alter è numero aduocatorum cuiusq. fori ad id munus deligi, quod annum vnum aut alterum gerebatur: *quemadmodum ex c.Co. intelligitur.quod est de aduoca. diuers stud.*

Patronus in prædiis Ecclesiasticis dicitur is, qui cùm in Ecclesiam insigne beneficium contulit (veluti templum ædificauit, aut magno aliquo prouentu illam locupletauit) ius sibi beneficiarij nominandi retinuit, hoc est, clericos arbitratu suo diligendi, nominandi, & apud Episcopum producendi: vt sine illa productione conferendi beneficij ius nullum Episcopus habeat. Iustinianus tamen *Nouella* CXXIII.§. εἴτις εὐκτήριον, iubet, si Patronus minus idoneum producat, Episcopi potestatem esse alterum idoneum eligere. Iure Canonico præstitutum est, Patrono laico nominandi beneficiarium tempus quatuor mensium: Ecclesiasticos sex: quibus exactis integra Episcopo potestas relinquitur. *De iur. patro. in 6.* Iura quoque patronatus hæc sunt: vt clericum in officio peccantem apud Episcopum deferat, *c. filius. 16. q.7.* vt in egestatem lapsus ex eo prouentu alatur, *c. quinque. 16. q.7.c. nobis. De iur. patron* vt id donare permutaréve possit: vendere tamen non possit, *c. nemini 36. q.7.c.ex insinuatione.c. ex.literis.c.cum seculum.extrà de iur. patron.* vt ius nominandi in hæredes ita transeat, vt & in solidum Patroni sint, & vniuersi tamen nominandi ius habeant, *c.1.extra de iur.patron.Clement. 2.eod. Albertus Krantzius li.* Dan 6. c.2. vbi de Valdemaro Daniæ Rege, & Episcopo Roschildiensi creando loquitur: Equidem, inquit, & si videretur maiorum suorum opibus fundatam Ecclesiam in Patronatu tenere, iurísque plurimum in deligendo Pontifice sibi posse præsumere, &c.

Patronus item pro eo qui feudi auctor est: qui modò Dominus, modò Senior appellatur: à quo is qui Vassallus nominatur, feudi beneficium accepit: qui propterea Cliens, interdum etiam Clientulus appellatur. Idque ex antiqua ferè consuetudine, quam superius attigimus.

PATROCINIA, auxilia & defensiones, *l non plures.C.de sacr sanct. eccles.*

PATRONATVS ius, quod patroni in libertorum personas & bona habent, operarum scilicet exactionem, intestati successionem, bonorum possessionem contra tab. *D. de iure patron. tot.tit.*

PATRVVS adpellatur patris frater, *l.* 10.§.7. *D.de grad.& adfi.* Patruus magnus, frater aui, *d.l.*10. Patruus maior, frater proaui, patris vel matris pa-

truus magnus: & tamen *l.1.§.vltim* D.*de coniug cum emancipat.lib.* sumitur pro patruo magno. Patruus maximus, abaui frater, ataui & ataui æ filius, patris vel matris patruus maior. Vl. post consanguineos, de suis & legitimis hæredibus.

Patruum Plautus appellat patrui magni filium, id est, propiorem sobrino. nam in Pœnulo, cùm Pœnus Agorastocli dixisset, patrem eius sibi patruelem fuisse, continuò respondens Agorastocles:

Mi Patrue salue. & scena insequenti, *Patruo aduenienti cœna curetur volo.* itémque deinceps.

PATRVELES à patruo dicti, fratres, vel sorores sunt, ait Caius, qui, quæve ex duobus fratribus progenerantur, *l.1.§.1. D.de grad. & adfi.* A consobrinis autem hoc differunt, quòd consobrini propriè dicuntur ex auunculo aut matertera prognati: Patrueles verò ex patruo Titij prognati: Amitini ex amita. vnde Cic. in Ligariana filium Titi Bocchi auunculi Ligarij consobrinum appellat. Indéque intelligi facilè potest illustris differentia: Patrueles quippe pauciores quàm duo esse non possunt, ex fratribus scilicet duobus nati: amitini autem inter se duos esse nequeunt: quem enim amitinum Titius appellat, ab eo consobrinus nominatur, §.4. *De grad.* Ita ergo poterit Titius appellari consobrinus, patruelis debebit, amitinus non poterit. quanquam confundi plerunque soleat discrimen: ac generaliter Consobrini pro quibuslibet fratrum ac sororum liberis, sicut apud Græcos ἀνέψιοι. vsurpari *l.19.C de nupt.*

PAVCI dies, menses duo, *l.si debitor.* D.*de iudic.*

PAVLIANA actio, vide Actio Pauliana.

PAVLVS Castrensis Iurisc. nobilis Patauij, Florentiæ, & Bononiæ iura interpretatus est: editísque libris quàm plurimis, Patauij tandem anno M. CCCCXXXVII. prid. Calend. Mart. vitæ supremum diem confecit.

PAVPER est Bart. qui in bonis non habet quinquaginta aureos: *l.qui accusare. D.de accus.* quod & C. Harmenopulus lib.1. Epit. tit.9. probat. πένης δὲ ἐστὶν ὁ μὴ ἔχων πεντήκοντα ν. οὐσίαν. Est tamen pauper accipiendus, qui pro qualitate rei de qua agitur, satis non habet.

Pauperior non est, qui non acquirit, sed qui de patrimonio suo deposuit, *l si sponsus §.si maritus ff. de don. int vi. & vxor. Vide item si vir vxori* D.*pro don.*

PAVPERIES damnum est sine iniuria facientis datum: vt cùm animal quod sensu & ratione caret, damnum intulerit, *l.1. si quadrup. paup. feciss. dicat. vide Paul. lib.1 Sen. tit.15. Festus lib.14.* Pauperiem damnum definit esse quod quadrupes facit. Caper in lib. de Orthographia, Paupertatem à pauperie ita separat, vt paupertas ipsa conditio sit, pauperies damnum.

PAVPERTAS, est ipsa pauperis conditio. Quotuplex illa sit, Bar explicat in Minoricis lib.1. An verò, & quibus, casibus prosit, tractat *in l.illicitas §.fi. de offi. præs.* ea quæ sit relinquitur arbitrio ius dicentis.

PAX, id est, humanarum rerum tranquillitas, à pactione appellatur, *l.1. in princip.* D. *de pact. discordatiuis cap 1. de treug. & pac.* éstque vinculum caritatis, *no.c.nouit.de iudic extra.*

Παξαμάδιον apud Leonem de re militari, ὁ δίπυρος, καὶ ξηρὸς ἄρτος, id est, buccellatum, vel expeditionis annona. Hanc vocem Latinam esse Suidas scribit.

PECCARE, dictum quasi pellicare, id est, cum pellice coire. Vnde propriè èst adulterium committere. Sed vsus effecit, vt pro quomodocunque lab. & offendere, & delinquere sumatur. Hoc omnium esse, Deo excepto, refertur *in Canonicis Decretis de Pœnit.dist. 2. cui fine. in fin. Vide Bart. sub fin. l. 1.* D. *de iustit. & iur.*

PECCATORES, pro adulteris Iustinianum vsurpasse, *in Inst. tit.fi.* eruditiores quidam contendunt, indicantes, Baptist. Pium parum rectè, pro peccatoribus, pedicatoribus legendum censere. Quo loco Stupratoribus, habet editio Norimbergen.

PECTEN, piscis genus, cuius meminit *l. vnic.* C *de monopolis, in princ. & Pli. lib.9.c.33.* Pectines in mari ex genere cochlearum habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus ac magnis æstibus: vnguésque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. *Et paulò post*: Saliunt pectines, & extra volitant, séque & ipsi carinant.

PECVS,

PECVS, *vt vult Varro lib. 4. ling. Lat.* pede dicitur, quòd in pecore olim pecunia consistebat pastoribus, & standi fundamentum pes. Hæc Varronis λεπτολογία doctis non placet: & Pecudes à Græco πόκάδας dici volunt, quæ sic dicebantur, quòd tonderentur. Vnde πόκος apud Græcos, Vellus apud nos remansit. Latini verò pecudes potius, quàm pocudes dixerunt, more suo: cùm & Apellinem pro Apolline dicerent: item temperis, & pigneris, & clera pro olera: & hemonem, pro hominem. Pecudum autem, seu Pecorum numero sunt omnes quadrupedes, quæ gregatim habentur. veluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini, sues. Canis inter pecudes non est. *Sic in l. 29. D. ad leg. Aquil. 79. D. de leg. 3.* pecudem accipimus. Vallæ pecus est omne animal quod sub imperio pabulo terræ pascitur, vt sunt boues, asini, equi, cameli, oues, capræ. Plinius elephantes vocat pecudes, cùm ait: Qui cum elephanto congressus, gemino ictu pecudem exanimauit. Modestinus *de leg. 3.* Pecudibus legatis, ait, & boues, & cætera iumenta continentur.

PECVARIA, numero multitudinis dicebantur omnia, ex quibus pop. Rom. habere reditus: quia diu hoc solum vectigal Romanis fuit. Nunc ea dictione fœmininè, & locum in quo pecorum greges consistunt, & scientiam parandi ac pascendi pecores, accipimus. Hinc etiam

PECVARII dicti mancipes, qui pascua publica redimebant. Vide Manceps.

PECVLATVS, *inquit Festus*, furtum publicum dici cœptum est, à pecore, quia ab eo initium eius fraudis esse cœpit: siquidem ante æs aut argentum signatum, ob delicta, pœna grauissima erat duarum ouium, & triginta boum. Propriè autem Peculatus pecuniæ publicę vel fiscalis furtum est August. in Ioannem: Crimina discernuntur in foro qualicunque furti & peculatus: peculatus enim dicitur furtum de re publica: & non sic iudicatur furtum rei priuatæ, quomodo publicæ. Peculatus definitur *in l. 9. §. 1. D. ad l. Iul. de pecul.* pecuniæ publica aut sacræ furtum, non ab eo factum, cuius periculo fuit. & ideo æditum peculatum non admittere. Qui ergo ex pecunia sacra, religiosa, publicâve quid abstulerit, aut interceperit, aut in rem suam verterit, quíve in aurum, argentum, æs publicum quid indiderit, aut immiserit, peculatus tenetur, *l. 1. D. eo. Vide item Isidorum lib. 5. c. 26.*

PECVLATOR est, qui furtum facit pecuniæ publicę, hoc est, qui de principis aut populi ærario furatur. *Tacit. li. 17.* Mox compertum pecuniam publicam auertisse, vt peculatorem flagitari iussit. Pœna eius est deportatio, *l. 1. & duab. seq. C ad leg. Iul pec.*

PECVLIVM est, quod seruus vel filiusfamiliàs domini aut patris permissu separatum à rationibus dominicis vel paternis habet, deducto inde si quid domino aut parenti debetur, *l. depositi. §. fin. l. sed si dominum. §. præterea id etiam. D. de pecul.* rectè igitur in Lexico B. Germani ad vrbem Lutet. peculium definitur, κτῆσις τοῦ ἐν ἀλλοτρίᾳ ἐξουσίᾳ ὄντος, τουτέστι τοῦ ἢ δούλου. Et Græci alibi sic definiunt: τὸ ὀφεῖλον πρὸς πορισθῆναι, μένον δὲ παρὰ τοῖς ὑπεξουσίοις. id est, quod debuit acquiri patri, sed manet apud filiū. Nam gratia humanitatis ratione apud Romanos est receptum, vt serui ac filij familiarum, quamuis omnino sub potestate essent, nihílque proprium possidentes: haberent tamen aliquid bonorum, permittentibus dominis vel parentibus, expresse vel tacitè: in quibus administrādis specimen ederent industriæ, ac quales essent quandoque sui iuris Reipublicæ futuri probarentur. Idque Peculium dicebatur, quasi pusilla pecunia, siue pusillum patrimonium, *d. l. depositi, §. fin. l. quam Tuberonis § sunt quidam. l. peculium & ex eo. & l. sequent D. de pecul.* Priscis tamen temporibus, Peculium particula quædam erat gregis (vnde & nomen inuenit) quam patres suis filiis, domini suis seruis industriæ suæ exercendę caussa concedebant. Sed & Peculium erat non tantùm quod dominus seruo, & pater filio concedebat: sed quod ipse sua parsimonia parabat. *l. 39. D. de pecul. & in Phormione*, Quod ille vnciatim vix de demenso suum defraudans genium, compársit miser. Vel etiam id, quod ignorante quidem eo acquirebat: tamē sic rescisset, passurus erat esse in peculio, *l. 49. D. de pecul.* Notandum etiam est, quod ex Plauto obseruat Hotomanus, filiosfam,

quibus patres vendendas merces tradebant, peculium ex iis pluris venditis, quam quanti pater eas æstimasset, locupletasse, sic enim in Mercat. loquitur,

Lucrum ingens facio, præterquam mihi
meus pater
Dedit æstimatas merces, ita peculium
Conficio grande.

Peculium item pro vniuersis bonis & toto patrimonio quandoque sumitur, *l. 16. D. ad SC. Trebell.* Significabat & Veteribus pecuniam peculij caussa repositam, *l. 77 §. 1. D ad leg. 1* Peculium apud Gallos significare Vlpianus ait tres extra dotem constitutas, *l. 9 §. dotis. D. de iur. dot.* & hoc nomen adhuc retinent etiamnum Marchiani, vocantes *peguliere*, quasi *peculiere*. Nam G. & C. mutua est enallage.

Peculium etiam pro ea pecunia ponitur, quam vti specialem & præcipuam paterfamiliàs seponit, vt ea ad extremũ vtatur. *Proculus l. si chorus. 79. §. 1.* D *de leg. 3. ait* audisse rusticos senes ita dicentes, Pecuniam sine peculio fragilem esse: peculium appellantes, quod prædij caussa seponeretur. Hinc plerique patrimonium suum peculium vocant, *l. cogi. in prin. ad Trebell. Vide Corasium lib. 1. Miscel. c. 13.*

Peculij autem quatuor sunt species. est enim aliud castrense, aliud quasi castrense, aliud profectitium, aliud aduentitium: Castrense est (Græcis *ἰδιόκτητον* dictum) quod militans in castris, aut per militiæ occasionem tum in castris, tum etiam alibi adeptus filiusfamiliàs est, *l. castrense. 2.* D. *de castr. pecul. l. 1.* C. *eod. libr. 12.* stipendia enim Romani adolescentes omnes faciebant. Quasi castrense est, quod in togata & palatina militia parauit: veluti in forensi opera & officio publico, vel professione artium, *l. vlt. C. de inoffic. testa.* In his bonis nullum habent ius parentes, & ne quidem collatio cum fratribus locum habet, *l. 4.* D. *de castr. pecul. l. vlt. C. de collat. bon. l. certum. C. fam. ercisc.* Profectitium, quod à patre accepit, & ab eo concessum est, vt in potestate adhuc filius exerceret industriam ad ministrandorum bonorum, & negotiandi: neque opera sua parauit, *l. 5. D. de iur. dot.* Aduentitiũ verò quod ab extraneis cognatisve accepit: quo in genere sunt maternæ materníve generis hæreditates, amicorum item & legata, & hæreditates: item lucra nuptialia: sed & quæ liberalitate fortunæ vel laboribus suis filiusfa. adeptus est: *ait Iustin. l. cùm oportet. 6. C. de bon quæ lib.* Atque in his speciebus duabus olim nulla erat differentia. Hodie in profectitio peculio pater habet dominium, filius vsumfructum. In aduẽtitio contrà filius dominium, & pater vsumfructum, §. 1. *Institu. per quas pers.* Sciendum est autem, iure quidem antiquo & florente Rep. nullũ peculium non ipsius patris pleno iure fuisse. Nam (vt ait Diony. li. 8.) ῥωμαίοις ὀδὲν ἴδιόν ἐστι κτῆμα, ζώντων ἔτι τῶν πατέρων, ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ σώματα τῶν παίδων, ὅ, τι, βέλονται τοῖς πατράσιν ἀποδέδοται. Romani proprium nihil possident, quandiu patres eorum in vita manent: sed & pecuniæ & corpora filiorum, parentum potestati arbitrióque promissa sunt. Verùm Imperatores vt præmio aliquo adolescentes ad militiæ labores inuitarent, Castrense peculium iis pleno iure concesserunt. quod Iuuenalis 16 Sat. vbi militiæ præmia enumerat, his versibus declarat:

Solis præterea testandi militibus ius
Viuo patre datur: nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet, cuius regimen pater. ergo Coranum
Signorum comitem, castrorúmque æra merentem
Quamuis iam tremulus captat pater.

Itaque *Vlpianus in l. 2.* D. *de S. C. Maced.* scribit filiosfamiliàs in Castrensi peculio ius ac vicem patrumf. obtinere.

Peculium castrense est, *ait Macer.* quod à parentibus vel cognatis in militia agenti donatum est: vel quod ipse filiusf. in militia acquisiuit, quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset, *l. 11. D. de cast. pecul.* Peculium castrense est, quod in castris acquiritur, & quod proficiscenti ad militiam datur. *Paulus lib. sent. 3 c 4.*

Peculium NVPTÆ, Iuriscõsulti appellant, quæ præter dotem ei dantur, & marito traduntur. *Papin. l. 31. § 1.* D. *de don.* Species extra doté à matre, filiæ nomine viro traditas, filiæ quæ præsens fuit, donatas, & ab eo viuo traditas videri respondi, & paulò pòst, Sed peculium

à dote

à dote puellæ distingueretur. *Item Vlpi. l.9.§.2.D.de iur.dot.* Dotis autem caussa data accipere debemus ea,quæ in dotem dantur. Cæterùm si res dentur in ea,quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculium appellant, videamus an statim efficiantur mariti.

PECVLIATVS seruus, qui peculium habet. *Caius l.18.in fin. D.de adil.edict.* Æquè si quis simpliciter dixerit,peculiatum esse seruum, sufficit si is vel minimum habeat peculium. *Apuleius lib.10.asini aurei*: Liberto acceptissimo ac benè peculiato. *Plautus in Rud.* Peculiosum vocat. In Persa etiam verbo peculiandi est vsus:

Atque istbanc ob rem, ego aliquid te peculiabo.

Huic contrarius est Expeculiatus, quo verbo vtitur idem Plautus.

PECVLIARE dicitur, quod ex peculio est, vt Peculiaris seruus, *l.3.§.miles.D.de suis, & legit. Plaut.in prologo Captiu.* Hic postquã hunc emit, dedit eum huic gnato suo peculiarẽ. Et Peculiaria mancipia, *l.4.D.de iis, qui no.infam.* Et Peculiaris merx, *l.1.D. de tributo.* Et Peculiaris debitor, *l.26. D.de condict.indeb.* Et Peculiare nomen, ex peculio factum, *l.28.D.de pign.* & Peculiare vinum, quod serui habent, siue quod in vsu seruorum est, *l.9.§.vlt.D.de tritico,vino.*

PECVLIARIÆ res, *apud Vlp.l.4. in fin.D.de dol.except.* pro peculiares.

PECVLIARITER, est ex nomine peculiari & caussa, *l.1. D.de except.rei vend.& alibi.*

PECVNIA, à pecu: à pastoribus enim horum vocabulorum origo, quòd in pecore pecunia tum consistebat pastoribus. *Varro.* Pecuniæ autem verbum, *inquit Vlp.* non solùm numeratam pecuniam cõplectitur, verùm omnẽ omnino pecuniã, hoc est, omnia corpora. nã corpora quoque pecuniæ appellatione contineri, nemo est qui ambiget, *l. 178 de verb.sign.* Pecuniæ nomine, inquit Hermogenianus, non solùm numerata pecunia: sed omnes res, tam soli quàm mobiles, & tam corpora quàm iura continentur, *l.222.D de verb.sig.* August.in lib. de disciplina Christianorum: Tertium, ait, quidquid homines posidẽt in terra, omnia quorum domini sunt, pecunia vocatur: seruus sit, vas, ager, arbor, pecus, quidquid horum est, pecunia dicitur. Et deo pecunia, quia antiqui totum quod habebant, in pecoribus ponebant. Ita in XII. Tab.non vno loco hoc nomine omnis substantia comprehendebatur. Quod & Iustin.in l.pen.C.de con.pecun.significat. In stipulatione quoque emptæ hæreditatis hæc verba, QVANTA PECVNIA AD TE EX HAEREDITATE L.TITII PERVENERIT, omnia hæreditaria iura cõplectũtur, *l.50.D.de ver. obl.l.36.D.de pecul.l.20.§.1. D.de stip.seruorum.* At cùm in angustum reuocatur pecuniæ nomen, ea tãtùm continet, quæ pondere, numero, & mensura constant: veluti in hac scriptura qua legatorũ dies profertur: Quas pecunias legaui, quibus dies appositus nõ est, *l.19.& l.30.D.de l.1.*

PECVNIARIS damnatio, pro Pecuniaria, *apud Macrum in l.10. in fi.D. de pœn.*

Pecuniarum fideicommissum, fideicõmissariæ hæreditati opponitur, & singularum rerum fideicommissum significat, *l.14.§.vlt.D.ad Treb. l.24.in princ.D. de fideicomm.libert.* Opponitur & fideicommissariæ libertati *in l.45.§.si rem. D. de fideicommiss.libert.*

PECVNIARITER, agere, pro ciuiliter & priuato iudicio, cuius pœna pecuniaria sit, *Vlp.l.vlt.D.de priu.delict.* Si quis actionem quæ ex maleficiis oritur, velit exequi: siquidem pecuniariter agere velit, &c.

PEDAGIA dicuntur, quæ dantur à transeuntibus in locum constitutum à principe, *ca.super quibusdã. D. de verb.signi.& vide Abb.c.innouamus.de censib.extra.* Et capiens pedagium debet dare saluum conductum, & territorium eius tenere securum, adeò quòd si aliquis spolietur, tenetur ei dominus terræ rapinã resarcire, *secundum Bald.in vsib. feud. de pa.iura.fir.in §.Cõuenticula.facit l.ne quid. D.de incend.ruin.naufra. & not.Archi.33. q.S.si quis peregrinorum.*

PEDAMENTVM, palus quo vinea innitens recta consistit. *Pompon.l.10. D de vsufru.* Ex silua cædua pedamenta & ramos ex arbore vsufructuarium sumpturum.

Pedamentorum, quæ vitium adminicula sunt, tria genera: Ridica vnum, robustum, seu fissile, ex quercu, vel iunipero. Alterum è pertica, & est palus di-

ctus, atque hic teres est. Tertium ob inopiam ex harundineto sumitur. Tria hæc, Pedamenta & Statumina appellantur. *Alciat. de verb. sign.* Idem in Parergis admonet pro radices. ridicas legendum, *in l. is qui in puteum. §. si quis. Quod vi aut clam. Tu vide Pand. Florent.*

PEDANEI iudices, qui prætori in consilio erant, & ad pedes tribunalis, id est, ab inferiorib. subselliis, assidebant: si ex eius delegatione leuiores caussas cognoscere iuberentur, *l. 3. §. 1. D. ne quis eum. qui in ius voc. l. 1. §. item scribit. D. de postul.* Quandoque Consiliarij appellati, *Alciat. in l. si quis. §. omnes. C. de pact.* hi non vehebantur curru, sed pedibus ibāt. De Pedaneis iudicibus *vide Anianum in Comm. in lib. 5. Sent. 1. Pauli tit. 30 qui ex delegatione caussas audiunt. vide l. 3. §. 1. D. ne quis eum, qui.* Pedaneos iudices χαμαιδικαστὰς appellauit Theophilus Instit. de interdict. Alij etiā διαιτητὰς κληρωτὰς vocant. Ego potius Pedaneos iudices crediderim dictos eos, qui de leuibus & minutis caussis cognoscebant, & humiliora negotia disceptabant, *vt videre est ex l. 4. & fin. C. de peda. iudic. l. fi. C. vbi & apud quos.* Qui vel quales esse debeant, *vide Nouel. 82.* Nomen enim Pedanei iudices deductum videtur, item vt Pedarij senatores, à pedibus: quòd magistratus cùm iudicarēt in tribunali, edito & superiore loco, considebant: hi verò in imo loco, vbi magistratus subsellia pedum habebant: vel potius sic dici, quòd pede plano iudicarent, non pro tribunali, *vt placet Cuiac. in d. Nou. 82.*

PEDARII senatores, auctore C. Basso dicebantur, qui quia magistratum curulem nondum ceperant, pedibus in curiam itabant. nam Senatores qui curulem magistratum gesserant, veterum ætate curru solebant honoris gratia in curiam vehi: in quo curru sella esset, supra quam considerent, quę ob eam caussam curulis appellaretur. *Gell. libr. 3. c. 18.* Pedarium senatorem Festus appellatum scribit, quia tacitus transeundo ad eum cuius sententiam probat, quid sentiat indicat.

PEDESTRE iter, quod vulgò Terrestre: *Vlp. l. 1. §. 9. D. de fluminib.* Si pedestre iter impediatur, non ideo minus iter nauigio deterius fit. *Similiter Cicer. ad Attic. lib. 4.*

PEDICVLOS *Paul. in l. 32. D. de aur. & arg.* vocat, quibus signa sustinentur, bases, sed tenues. Et sic plerunque Pediculi à Columella dicuntur, quibus arborum rami baccis onusti sustinentur: quasi parui pedes.

PEDVLES *Vlp. in tit. de aur. & arg. leg. l. argumento.* fascias curules appellat. Sunt autem pedum aut calciamentorum fasciæ. Græci πέδιλα vel πόδια vocant, Latini Pedula, *Festo lib. 14.*

PEGASIANVM Senatusconsultum, vide Senatusconsultum Pegasianum.

PEGMATA, πήγματα, *apud Vlp. l. quæsitum. §. 14. de instr. vel instru. leg.* antepagmenta quidam exponunt, quę valuarum sunt ornamenta affixa auris. Alij ornamenta esse volunt quædam, quibus statuæ & signa voluptatis caussa imponuntur. Hæc sunt Vlpiani verba: Nam in emptione domus & specularia & pegmata cædere, siue in ędificio sint posita, siue ad tempus detracta. Quod verò quidam à πήγνυμι hoc in loco deduci volunt, ita parum verisimile est, vt refutatione non indigeat. Festus autem scribit pegmata esse ex ære aut marmore armamēta, quæ vt plurimum in atriis, quādoque in porticibus, aulísque affigebātur, maiorū, aliorúmque fortium virorum gesta certius quàm pictura ostendētia. Hinc Martialis in Amphitheatro:

Et crescunt media pegmata celsa via.

PEIERARRE, non est falsum iurare, sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur, id non facere. *Cic. lib. Offic. 3.* Iurare autem oportet, *inquit Vlpia.* vt delatum est iusiurandum, *l. 3. §. vlt. de iureiur.*

PEIORARE est deteriorem reddere. *Paul. libr. 2. Senten. titul. 19.* Homo liber, qui statum suum in potestate habet, & peiorare eum & meliorem facere potest.

PELLES Babylonicæ, *l. fin C. de publica.* Pelles lanatæ, *l. 70. §. 1. D. de leg. 3.* Pelles indutoriæ, *Paul. lib. 3. Sent tit. 60. de quibus & in l. 25. §. fi. & l. seq. D. de aur. & arg. leg.* Pelles tentoriæ, ad tentoria & tabernacula paratæ, *apud Vopiscum in Aureliano, de quibus l. 7. D. de sup. leg.* Solebant enim antiquitus milites sub pellibus degere. Hinc

PELLIONES, à pellibus cōficiendis

ılis dicti, sub quibus milites hiemabant, apud Paternum *in l.vlt. D.de iur. immunit.* vbi tamen POLLIONES legitur. *Cic. in Acade.* In quo magna rei militaris esse occupatio solet; vt non multum Imperatori sub ipsis pellibus ocij relinquatur: id est, in statiuis. *Ammian.lib.*19. Sub pellibúsque exercitu diffuso, per Istri fluminis margines Barbaros obseruabat.

PELLEX appellata est, *inquit Gell. lib.* 4. *c.* 3. quæ iuncta consuetáque esset cum eo, in cuius manus mancipióque alia matrimonij caussa foret: quam probrosam habitam fuisse hac antiquissima lege ostendit, quam Numæ regis fuisse ait: PELLEX AEDEM IVNONIS NE TANGITO: SI TANGIT, IVNONI CRINIBVS DIMISSIS AGNAM FOEMINAM CAEDITO. Pellex autem quasi πάλλαξ, id est, quasi παλλακὶς, vt pleráque alia, ita hoc quoque vocabulum de Græco flexum est. Hinc Paulus *ex Masurio l.* 144. *de verb sign.* Pellicem apud antiquos eam scribit habitam, quæ cùm vxor non esset, cum aliquo tamen viuebat, quã nunc vero nomine Amicam, paulò honestiore Concubinam appellant. Sed & Pellicem vocari, quæ cum eo cui vxor sit, corpus miscet: vel quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit: quam Græci παλλακὶν vocant; De ea autem sic Festus. Pellicem eam antiqui propriè nominabant, quæ vxorem habenti nubebat: cui generi mulierem etiam pœna constituta est à Numa Pompilio.

PENDERE pœnas propriè dicitur, qui ob delictum pecuniã soluit, quia penso ære vtebantur. Vel Pendere pœnas, soluere significat ab eo quòd ære graui cum vterentur Romani, penso eo non numerato debitum soluebant. vnde & pensiones dictæ Festus.

Pendere conditio, diésve dicitur, cuius adhuc euentus expectatur. Pendere etiã seu in pendenti est, quicquid in suspenso est. Pendent fructus, quandiu solo cohærent, & terra continentur. Hinc Pendentes fructus fundo cohærentes, *l.* 44. D. *de rei vindicat. l.*15. D. *de pignorib. l.*13. D. *de vsufru.l.vl.§.fructus.* D. *quæ in fraud. cred.* Quo sensu & prudens vindemia dicitur, id est nondum lecta, *l.*26. D. *de act. empt.* Et prudens oliua, *l.* 39. D. *de contrah empt.*

Pendere edicta dicebantur, *Lamprid. in Alex.* Ita, inquit, vt edictam penderet ante menses duos & apud Auson. in gratiarum actione.

PENSIO ferè dicitur pecunia, quæ ex prædiorum vrbanorum locatione percipitur: Græcis ἐνοίκιον dicitur: quæ verò ex rusticorum, Merces. *vide l.*27. & 29. D. *de hæred.pet.* Pensio, solutio. *Varro,* Ab ære impendendo, Dispensator: & in tabulis scribimus Expensum: & prima pensio, & sic aut secunda, aut quæ alia. *Paulus l.*40. *D.de rebus cred.* Igitur finito primo mense primæ pensionis vsuras currere, *Item*: Et ideò non soluta pecunia statutis pensionibus, ex die stipulationis vsuras deberi. *Cicero pro Qu. Roscio*: Falsum subornauit testem Roscius Clunium: cur tam serò? cur cùm altera pensio soluenda esset, non tum cum prima?

Pensiones trientes, pro trientario fenore dixit *Lamprid. in Alexan.* Pensio etiam præstationem temporib. & terminis, vt nunc loquimur, diuisam significat, *l.*3. D. *de an.leg.* Pensiones vectigalium, *l.*10.§.*fi.* D. *de public.*

PENES, & Apud, in hoc differunt; quoniam Apud personam tantùm cum loco significat: Penes verò non tantùm locum & personam designat, sed etiam dominium. *Vlpian. de verb. signif. l. penes te.* Penes te, *inquit*, amplius est, quàm apud te est. Prius etenim significat possessionem, posterius solam detentionem. Plerunque tamen non seruatur ea proprietas; sed alterum pro altero promiscuè vsurpatur, *vt l.*1. & 3 §. *si penes D. de tab. exh l.*23. *de vsucap.* D. *l* 15. §. *eum, qui,* D. *de precar.*

PENE DIXERIM, moderationis clausula hæc est, Iurisconsultis admodum familiaris. *Pompon. in l. stipulationum aliæ.* §. Conuentionales sunt, inquit, quæ ex conuentione reorum fiunt: quare totidem genera sunt, quot penè dixerim rerum contrahendarum. Cùm enim plura sunt negotia, quàm vocabula, quomodo etiã nõ plura essent rerum, quàm stipulationum genera? *l. Natura enim.* D. *de præscript verb.*

PENSATVS, a, um, participium à penso, as, pro compensatus. *Vlpia. l in exceptionibus. de probatio.* idem erit dicendum, & si ea pecunia petatur, quæ pensata dicitur. Hinc

PENSATIO, pro compenſatione, *apud Iulia in l. Mæuius. §. arbiter. de arbit.* Quæſitum eſt, ait Iulianus, an poſſit penſatione vltrò citróque condemnationis facta eum ſolum, cuius ſumma excederet, damnare?

PENSITATIO verbum, Papiniano ſemper in ore eſt, *l. 18. ad fi D. comm. l. 67. §. ſed ſi vno. & §. ſi duos. D. de lega. 2. l. 39. D. ſol. mat.*

PENSVM, quantitas, *capit. denique. diſtinct. 4.*

PENTAPROTIAS, Græca vox eſt, & ſignificat quinque primorum munus: quos alibi ſacræ conſtitutiones, quinque Summates vocant. Ipſe Quintumuiros appellari puto, *in l. de cubiculis noſtris. C. de priuil cor. qui in ſac. palat. milit. lib. 12.*

Πενθερὸς vide Soceri.

PENVLA, itinerarium, aut frigoris & pluuiæ veſtimentum eſt, quo *l. 1 C. Th. de hab. quo vti oper intra vrb.* Senatoribus intra vrbem vti permittit pluuiæ tantùm, aut frigoris cauſſa, vt arbitror, ſuperiectum etiam interiori veſtimento. *Tertul. in Apolo.* Ne vel hyeme voluptas impudica frigeret, Lacedæmonij penulam ludis excogitarunt. Imperatores verò his ne pluuiæ quidèm tempore vtebantur. *Spartianus in Adriano:* Penulis, inquit, vti tribuni plebis pluuiæ tempore ſolebant, Imperatores autem nunquam. *Idem in eodem refert*, Senatores & equites R. Hadrianum iuſſiſſe ſemper in publico eſſe togatos, ipſum cùm in Italia eſſet, ſemper togatum proceſſiſſe. Sed d. l. 1. ſatis habet, ſi ſenator in Senatu, & in fungendo munere Senatorio, rogatus fuerit. *Cuiac.*

PENVS *auctore Q. Mutio*, eſt quod eſculentum aut poculentum eſt: quod enim ipſius patrisfa. aut liberorum patrisf. eiúſque familiæ, quæ circum eos, aut liberos eius eſt, & opus non facit, cauſſa paratum eſt, *vt Mutius ait*, penus videri debet. nam quæ ad edendum bibendúmque in dies ſingulos prandij aut cœnæ cauſſa parantur, penus non ſunt: ſed ea potiùs, quæ huiuſce generis longæ vſionis gratia contrahuntur, & reconduntur, ex eo, quòd non in promptu ſint, ſed intus & penitùs habeantur, Penus dicta ſunt. *Gell. lib. 4. c. 1* Itaque Vlpia, *l. 3. de penu legata* Penus, *inquit*, ea omnia cõtinet, quæ eſui potuíque ſunt, quæ tamen paterf. vſus ſui cauſſa, eiúſque familiæ, quam circa ſe &, ſuos habet, parauit, *Cicero lib. de Natu. deo 1.* Penum eſſe definit omne, quo homines veſcuntur. Veteres Gloſſæ penum definiunt ὅσα εἰς πόσιν καὶ βρῶσιν συναθροίζεται,

PEPLVM, eximij candoris veſtis, ſine manicis. *vide Alexa. ab Alexan. lib. 1. c. 22.*

PER, aliquando ſignificat iuxta, vel inter, *l. fi. D de ſeru. verb.* Per quandoque ſupprimitur per ἔκλειψιν, *in l. 30. in fi. ibi, principem. D. de reb. auct. iud. poſſid.* De hac dictione Per, vide *Bart. l. Celſus. D. de vſucap.*

Per, perfectionem ſignificat, *l. vrbana §. pernotat. D. de verbor. ſigni.* Aliquando ſignificat propter, *c. vt conſtitueretur. 50. diſtin.*

Per aliquem ſtetiſſe, vel factum quò minus daret, videtur, ſi interpellatus non dederit, aut ſi rem debitam occiderit, *l. 23. D. de verb obl. l. 5. D. ſi cert. pet.* Diuerſum *l. 49. D. de verb. oblig.*

Per ætatem, dum ætas adeſt.

Per alluuionem, *vt ait Iuſtin. in §. præterea. Inſtit. de rerum diuiſ.* id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur, vt intelligi non poſſit, quantum quoque temporis momento adiiciatur.

Per annos certos, quo modo ſit intelligendum, *l. ſi certu. C. de pact. l. aduerſus. C. de vſucap.*

Per calumniam, *l. vnic. D. ſi mul. vent. not.*

Per chartam vel chartę beneficio poſſidere, eſt teſtamenti iure, & ſecundum tabulas poſſidere. *Greg. Turon. lib. 4. c. 12.* Erat enim tunc tẽporis Anaſtaſius Presbyter, qui per chartas glorioſæ memoriæ Chlothildis Reginæ, proprietatem aliquam poſſidebat, *Albertus Krantz. libr. Dan. 2. c 3.* Equidem ædes, agros, vineas, & his ſimilia teſtamẽto dari audiuimus. Regnum autem præſtare chartæ beneficio prodigij loco habitum eſt.

Per conſequentias, *l fin. autem. D. de rei vindic.*

Per contrarium, ex aduerſo, *l. Iulianus. D. de act. empt.*

Per fideicommiſſum, prouerbiali ſermone vſurpari ſolitum, pro Per obliquum, per anfractum, & non directò: ſignifi-

gnificare videtur Arnobius, *lib.cont. ent.6.* Deos inquitis, per simulachra veneramur. Per tramites ergo quosdam, & per quædam fideicommissa (vt dicitur) vestras sumunt atque accipiunt culiones. *Iustin.* § 1. *De fideicommiss.* Imprimis opus est, vt aliquis recto iure, testamento hæres instituatur, eiúsque fideicommittatur, vt eam hæreditatem alij restituat. Hinc directo, & Perfideicommissum passim à nostris opponuntur, *vt l.* 16. *D. de fideic. lib. l.* 2. *Cod. quand. & quibus quart. l.* 2. § 1 D. *de iur codicil.*

Pergenium principis iurare vide Genius.

Per indicem, prouerbium est apud Iustinianum, in extremo Institut. pro summatim, strictim cursímque, obiter & quasi per transennam: Vt vobis, inquit, possibile sit, summo digito, & quasi per indicem ea tetigisse, quasi libros Institutionum pro παρατίτλοις, (quæ appellat) id est, argumentis Pandectarum esse velit. nam Indicem pro eo quòd Titulum vulgò appellamus, Latini vsurpant: quinetiam idem *Imper l.* 1 §. *penultim. Cod. de veter. iur. enulc.* hoc in paratitlorum mentione significat. Sed sufficiat, inquit, per indices tantummodò & titulorum subtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupantur, quædam admonitoria eius facere. *Asconius in Verri.* 3. Quò cùm esset ventum, antequam caussa ageretur quasi per indicem rem exponebant: quod ipsum dicebatur Caussæ coniectio quasi caussæ suæ in breue coactio. Vide Index.

Per iudicem peti, exigi, auferri dicitur, quod iudicio petitur, auferrur, iudicísve iussu soluitur, *l.* 21. D. *si cert. peta. l.* 22. D. *rē rat. hab.* Per iudicem aliquid fieri, hoc est, officio iudicis. *leg. vltim.* D. *de rei vindic.*

Per lancem & licium furtum quærere, vide Furtum per lancem liciúmque.

Per magistratum factum videtur, in edicto, ex quibus caus. maio. in integ. restit. si magistratus ius non dixit, aut per sordes dixit, aut gratiam, *l.* 26. §. *per magistratus.* D. *eod.*

Per manus tradi dicitur, quod successione quadam ab aliis ad alios deuenit. Vsum parœmiæ Erasm. indicat. *Extat & apud Papin. de iure codicil. l. quod.* Quod per manus traditum est: codicillis hæreditatem dari non posse. Per manus, id est, vulgò, interpres exponit.

Per partes euenire dicit Pomponius, *in leg.* 2. D. *de orig. iur.* hoc est per succedaneam rerum consequentiam: vt exemplis paulatim Romani discerent, quid facto esset opus. Nos hodie nulla rerum dictamina sed nostros planè cæcos adfectus sequimur.

Per principis iurare, Græca deiectione dicitur, pro, Per principis genium iurare, *l.* 2 *C. de reb. cred. l.* 13. §. *vlt. D. de iureiur.* vide Genius.

Per Satyram, vide Satyra, & Satyra lex.

Per solutionem, quàm specie. Hanc phrasin ceu elegantem apud Paulum, *in leg.* 2. § 2. D. *si cert. pet.* indicauit Dom. Haloander, vt negationem potiùs, quàm collationem insinuet, *sicut & in l. si hominem.* D. *depositi & in l.* 2. *in fin. Digest. de iud.*

Per te non fieri stipulatio, non hoc significat, nihil te facturum, quo minus facere possit, sed curaturum vt facere possis, *leg. in illa* 50. D. *de verb oblig.*

PERÆQVATORES, *tit. C. de cens. & censit peræquat.* ij sunt, qui censu acto emendant, prædiis inspectis & adæquatis inuicem vt releuentur, quibus grauius est onus adscriptum, grauentur quæ sunt censita leuius. *l.* 10. *Cod. de fund. patr. l penultim. & vltim. C. de anno & trib. l.* 12. *&* 14. *C. The. de censit. l vltim. C. Th. de locat fund. iur emph.* Græci ἐξισωτὰς vocāt. Eusebius 4. de vita Constantini αἴνδρας ἐξισωτὰς κατέπεμπε. Græci interpretes iuris: Επόπτης λέγεται ὁ ἐξισωτής. itaque Inspectoris munus penè idem est quæ peræquatoris. Hinc Cassiodorus lib. 10. Vt ad prædium, de quo querela est, diligens inspector accedat, & reb. moderata inquisitione trutinatis, quicquid grauaminis potest habere possessio, rationabiliter abrogetur.

PERAGIT, qui obtinet vnde peregisse reum dicitur, qui vsque ad damnationem eum persecutus est, & vt condemnaretur effecit, *l.* 2. D. *de adult.* Agit, qui in iudicio persequitur id quod sibi debetur. Exigit, qui quod iudicio prosecutus est recipit. Transigit, qui actionem sibi competentem, siue instituta, siue instituenda sit, aliquo recepto, caussæ concordiæ omittit, *l.* 1. D. *de transact.*

Peragere adulterium, *leg.5. D. de adult.* eſt accuſationem adimplere. Sic Peragere litem, *leg.22.* D.*de inoffic.teſta.* ad exitum perducere. Peracto teſtamento, id eſt, perfecto, *l.*12. D.*de iis, quæ vt indignis.*

PERCEPTIONEM fructus (*vt Labeo tradit*) accipere debemus non tantum ſi perfectè ſint collecti, ſed etiam cœpti ita percipi, vt terra ſe continere fructus deſierint: veluti ſi oliuæ, vel vuæ collectæ ſint, nondum autem vinum vel oleum ab aliquo factum eſt: ſtatim enim ipſe accepiſſe fructum exiſtimandus eſt: *leg.ſi eius fundi. D. de rei vindicat.*

Perceptio pro ſolutione, & præſtatione, *l.4.*D.*de iis qui deic.vel effud.*

PERCVSSOR, qui percutit & occidit, & ad id faciendum conducitur, C. *de ſicar.l.ſi quis percuſſor & D. de Sil. l.& ſi percuſſor.*

PERDERE feudum, pro amittere *§.item qui titu. Quæ fuit prima cauſſa.* Item pro exceptione repelli, *leg. ſi filius.in princ.*D.*ad Macedo.* Cæterùm haud perdidiſſe rem cenſetur, qui eius reſtitutionem petere poteſt *l. nemo. & ibidem Bart.*D.*de integ.reſtit.*

Perdidiſſe creditor videtur, qui exceptione repelli poteſt, *l.ſi filius. in prin. ad Maced.*

PERDITVM, à diminuto diſtat, *l. Perditum. D. de petit. hæred.* & à derelicto, *l interdum.§.ex naufragio.*D,*de acquir. poſſeſ.*

PERDVCTA, pro perinducta ſiue, omnino inducta ac deleta. *Vlpian.l.* 1.D.*de his,quæ in teſt.del.* Sed nolentibus inducta accipiendum eſt, & ſi perducta ſint.

PERDVELLES appellabant veteres: eos quos nos hoſtes appellamus, per eam adiectionem indicantes, cum quibus bellum eſſet *Gaius l.*234.D *de ver. ſign* Duellum enim pro bello dicebant: & duellare, bellare. Hoſtes autem illi tũ peregrinos dicebant, qui ſuis vterentur legibus, & bellum pulchrum haud dubie ſignificabat. *Varro lib.de Ling.6. apud Ennium eſt* Quin inde inuicteis ſumpſerunt per duellibus. Perduelles ſunt hoſtes: vt perficit, ſic Perduellum Duellũ: id poſtea bellum, ab eadem cauſſa facta Duellona: Bellona. Hinc factum vt qui hoſtili animo in Rempublicam, aut Imperatorem eſſet, Perduellionis iudicio teneretur, *vt ait Vlpian. in l.vltim.D ad leg.Iul maieſt.* Aliud eſt enim maieſtatis, aliud perduellionis crimen: hoc enim ſub illo, tanquam ſpecies ſub genere ita comprehenditur, vt crimen ſit imminutæ maieſtatis, & grauiſſimum & atrociſſimum quippe quod ad vniuerſæ Reipublicæ ſtatum labefactandum pertineat: veluti ſi quis aut regnum affectaſſet, vt Spurius Caſſius Viicellinus: aut magiſtratum populi Romani ſacroſanctum violaſſet, vt C. Rabirius, pro quo extat Ciceronis oratio: ac proinde qui poſtremis temporibus hoſtile aliquid in perſonam Imperatoris molitus eſſet, vti iuriſconſulti ſignificant. Tribunitiam enim poteſtatem Imperatores totam in ſe tranſtuliſſe, nemo neſcit. Item qui ciuis Romani libertatem violaſſet, veluti qui eum ſecuri percuſſiſſet, aut in crucem ſubſtuliſſet: qua de re *Cicero Verrina* 3. ſic ſcribit: Hoc in illo maieſtatis iudicio ſi licuiſſe ſibi oſtenderit, ego oportuiſſe concedam. Ex hoc quoque euaſerit: proficiſcat eò, quò me iampridem vocat populus Romanus de iure enim libertatis & ciuitatis ſuum putat eſſe iudicium: & rectè putat. Confringat iſte ſane vi ſua conſilia ſenatoria, quæſtiones omnium perrumpat, euoler ex veſtra ſeueritate, mihi credite, actioribus apud popul.Roman. laqueis tenebitur. Credet iis equitibus R. populus Romam. qui ad vos antea producti teſtes ipſis inſpectantibus, ab iſto ciuem Rom. qui cognitiores homines honeſtos daret: ſublatum eſſe in crucem dixerunt. Credent omnes quinque & triginta tribus, homini grauiſſimo atque ornatiſſimo M. Annio, qui ſe præſente ciuem Rom. ſecuri percuſſum eſſe dixit. Audietur à pop. Roman. vir primarius, eques Rom. L. Flauius, qui ſuum familiarem Herennium negociatorem ex Affrica, cùm eum Syracuſis amplius centum ciues Rom. cognoſcerent lacrymantéſque defenderent, pro teſtimonio dixit, ſecuri eſſe percuſſum. Probabit fidem, & auctoritatem & religionem ſuam L. Suetius, homo omnibus ornamentis præditus: qui iuratus apud vos dixit, multos ciues Roman. in latumiis iſtius imperio crudeliſſimo per vim morte eſſe mulctatos. Hãc ego cauſſam cùm agam beneficio populi Roman. de

loco

loco superiore, non vereor, ne aut istum vis vlla ex populi Roman. suffragiis eripere, aut à me vllum munus ædilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit. Quadruplicem igitur inter maiestatis & perduellionis crimina differentiam notat Hotomanus: prima est, quod maiestatis crimine tenentur ij, qui vel partem aliquam Reipubl. læserunt: veluti si quis duces hostium accepta pecunia liberauit, aut priuatus domi suæ hostium duces tenuit: (quod Verres fecisse dicitur, in illa eadem Oratione) aut si Magistratui quippiam pro sua potestate agenti aliquis officiat: veluti C. Cornelius, quem Cicero defendit Perduellionis autem crimen in eos cadit, qui summam Reipubl. labefactare conati sunt, vti superius docuimus. Altera differentia est, quòd maiestatis crimen in foro apud suum Prætorem, pro tribunali, iudicio certa lege constituto, agebatur: vt ex Verrina 3. & 7. cognoscitur. Perduellio verò primis quidem temporibus à Duumuiris data opera creatis, pòst autem à populo Roman. comitiis centuriatis in campo Martio cognoscebatur: *quemadmodum ex Oratione Ciceronis pro C. Rabirio perduellionis reo, in eam pro Martio habita, itémque ex Valerij libro sexto, capit. 5 satis planè constat.* Tertia differentia est, quòd maiestatis crimen non morte, sed exilio mulctabatur: Perduellionis verò damnatum carnifex in vrbem euocatus, in crucem Martio in campo fixam tollebat, *quod ex eadem Oratione cognoscitur, in qua crucis mentio fit, & ex Dionis lib. 37. vbi de hoc iudicio commemorat.* Quartam differentiam Vlpian. ostendit *in l. vlt. De crim. maiest.* vbi ait, maiestatis imminutæ crimen rei morte obliteratis: perduellionis autem memoriam etiam post mortem damnari. quomodo intelligendus est Imperator, *in §. 2. De publ. iudi.* Is, qui in reatu decedit (*inquit Vlpian.*) integri status decedit. extinguitur enim crimen mortalitate. nisi fortè quis maiestatis reus fuit: nam hoc crimine nisi à successorib. purgetur, hæreditas fisco vindicatur. Planè non quisq. leg Iuliæ maiestatis reus est, in eadé conditione est: sed qui perduellionis reus est, hostili animo aduersus Rêp. vel principem animatus. Cæterùm si quis ex alia caussa legis Iuliæ maiestatis reus sit, morte crimine liberatur,

PEREGRI dicitur, cùm quis in loco est: Peregrè cùm it in locum, *vt Fl. Sosipater scribit.* Hinc Cuiacius

PEREGRINATOS, non peregrinantes legendum censet, *in § fi. Instit. de hæred. instit.*

PEREGRINVS dicitur, qui ciuis Roman. non est, ad quem ius Quiritium non pertinet, siue nunquam fuerit ciuis, siue amiserit ciuitatem per deportationem, *Imper. l. 1. Cod. de hæred. inst.* Qui deportantur, si hæredes scribantur, tanquam Peregrini capere non possunt. *quod idem traditur in l. sed etsi. §. solemus, D. de hæred. inst.* Peregrini etiam sunt, qui dedititiorum numero sunt, *Vlpian. in Epito. tit* 20. Dicuntur & Peregrini ἀπόλιδες, quod ciuitate careant, *in l. 1. §. 2. D. de lega. 3.* Hinc

PEREGRINITAS, peregrinorum conditio & status, *Vlpian. l.* 10. §. 4. D. *de in ius vocan.* Sed si per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus sit patronus, putat Pompon. eum amisisse honorem. *Suetonius in Claudio:* Splendidum virum, Græciæque prouinciæ principem, verùm Latini sermonis ignarum, non modò albo iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit.

PEREGRINVS autem in peruulgata illa Federici constitutione, cuius initium est, Omnes peregrini, non sumitur eo sensu, qui suprà dictus est, sed καταχρηστικῶς, pro eo scilicet, qui peregrinatur, & peregrè abest à domo sua.

PERENDINVS dies hodie dici potest, cù iudex statuit, aut inter partes conuenit, vt omne instrumentum litis apud acta vtrinque proferatur intra triduum. Atque tunc lis & res comperendinata dicitur, *Bud. in l. 2. de orig. iur.*

PERENNE flumen describitur à Iurisc. *l. 1. §. 2. D. de fluminibus.*

PERFECISSE ædificium is videtur, *inquit Vlpian.* qui ita consummauit, vt iam in vsu esse possit, *leg. 159. D. de verb signif.*

PERFECTVM, quod omnibus suis partibus constat, *l. 1. D. de orig. iur.* Et propriè cui nihil addi, vel minui salua integritate potest, *l. iurisperitos. D. de excusat. tutor* Quamuis Vlpian. Perfectum ædi-

ficium interpretatur, quod tali vsu esse potest, qualem paterfamiliàs destinauit, *l.139.D.de verborum significat.* In pactis conuentionibus que perfectum intelligemus, cùm factum est illud, quod fieri inter partes conuenit. Antè enim quàm res consummationem acceperit, factam non dicitur: quæ si accesserit, nó solùm factum, sed etiam perfectum dicetur.

Perfectum & completum pro eodem, *l.2.§.omnes autem.D.de iudic.*

Perfecta ætas tametsi multiplicem habet intellectum, *vt colligitur in l.fin.Cod. de his qui ven ætat.impetr.* Propriè tamen accipienda est, quæ 25. annorum curriculo completur, *l. ad Rempubl. D.de hon. & mun.*

PERFECTISSIMI dicebantur, tit.Cod.de perfectiss. dign. qui à conditione seruili abhorrerent, vel fisco, aut curiæ obnoxij non essent, vel qui pistores non fuissent, vel in aliquo negotio non constitissent, nec sibi honorem venali suffragio emissent, nec rem alicuius administrassent. Perfectissimi dicuntur Præses Arabiæ, *l.4.C.Th.de pœn.* & Dalmatiæ à Mariano, & magister census, *l. 30.C.de episc.& cler.*& primicerij scrinio rum, *leg.7.C.de palat.sac.larg. l.7. C. Th. de priuileg.eorum, qui in sacr.pala.mili.*& olim duces auctore Marcellino *lib. 21. Lactant.lib.5.cap.15.* Nemo egregius, nisi qui bonus & innocens fuerit: nemo clarissimus, nisi qui opera misericordiæ largiter fecerit: nemo perfectissimus, nisi qui omnes gradus virtutis impleuerit. *vide etiam Alciat.lib.3.Dispunct.c.4.*

PERFECTISSIMATVS, *in ti. C.de perfectiss.dignitat.* quid sit, vide Dignitatum gradus: Alciatus docet ex vetustissimis monumentis, Tarraconensis Hispaniæ, ac Norici fuisse perfectissimos tantùm, quod duabus literis designabant, V. P. sicut clarissimos viros V. C.

PERFERRE inofficiosi querelam, litem, caussam exequi, & ad initium perducere, *l 16. D.de inoffic.testa.l.6.D.de colla.l.6. D.de vsufr.*

PERFIDE agere circa rem pupilli, tutor dicitur potiùs quàm contrectare, *l tres tutores D.de admin.tuto.*

PERFVNCTORIE, *Vlpian.in l. aut qui aliter. Quod vi aut clàm.* Neque quidem perfunctoriè, aut obscurè dicere, aut denunciare, id est, *vt Bud.interpretatur*, non bona fide, nec ex animo, nec iusta denuntiatione Papinia. Qui non perfunctoriè debitum officium impleuerant. In his tamen locis Perfusoriè habent Pand. Florent. & vide Perfusoriè, Alciat. autem hanc dictionem in classe earum ponit, quæ aliis in auctoribus nusquam eo sensu repeiuntur: atque, Perfunctoriè esse, leui cura, & aliud agendo: vnde perfungi, & defungi, quod est vtcunque explicare. At Budæo perfungi, est ad extremum obire munus,& strenuè operam nauare.

PERFVSORIE, subobscurè, dissimulanter, non discretè, planéque aliquid dicere *Vlpian.l.5.§.1.D. quod vi aut clam.* Debebit enim & diem & horam denunciatione complecti, & vbi, & quod opus futurum sit: neque perfusoriè aut obscurè dicere, aut denunciare, id est, non ab aliis sermonibus discretè, vt notari & exaudiri possit, sed fusè per alios sermones & permistè. *Scæuola l 69.§.2. D. de euictio.* Sed etsi quis in venditione statuliberum perfusoriè dixerit, conditionem autem libertatis celauerit. *Item:* Sicuti qui fundum tradit, & cùm sciat certam ciuitatem deberi, perfusoriè dixerit, Itinera, actus, &c.

PERGVLA, *apud Vlpianum in l.hæres.§.2 de iudic.* est exedra angusta, in superficie aliqua ædium, vt Glossæ antiquorum explicant, ὑπερῷον, ἰκρία, μεσόδμη, ὀροφή, στενὸν οἴκημα. *Tertullian. aduersus Valentin.* Cœnacula in ædicula rum dispositaforma, aliis atque aliis pergulis superstructis. Propertius in lenam: *Horruit algenti pergula curta foco.* In ea plerunque merces venales dispendebant, & inde *l.1.§.penult.D de his qui deiec. vel effud.* Cùm pictor in pergula clypeum vel tabulam expositam habuisset: vbi etiam pergulá Basilica ὑπερῷον exponunt. *Et in leg.vltim.Cod.Th.de excus.artif.* priuilegium hoc pictoribus dari, vt pergulas & officinas in locis publicis sine pensione obtineant. Hinc illuc Lucilij Satyrici apud Lactantium: *Pergula pictorum, veri nihil omnia ficta.* Cuiac. At Budæus, Pergula, inquit, pars est domus exporrecta, & propendens, eius generis, quas Salientes artifices nostri appellant.

PERICVLVM nonnunquam significat

gnificat id, quod fit ab artifice tantùm experiendi & periclitandi ingenij gratia, seu quod primò ab artifice excogitatur & efficitur, vt postea expoliatur, & accuratius absoluatur. Græci πεῖραν vocat. Hinc *Cicer. lib. 1. de legib.* de Poetis differens: Sed tamen, inquit, nonnulli isti Tite faciunt imperitè, qui in isto periculo, non vt à Poeta, sed vt à teste veritatem exigant. Hinc *titul. lib. 7. Cod.* De sententiis ex periculis recitandis, (*sic enim legendum prorsus videtur, quod & confirmat Cuiac.*) id est, ex libello, in quo sententiæ scriptæ sunt. Atque huc pertinere videtur illud Cicer. in frumentaria. Ordo scribarum est honestus, quis negat? Est verò honestus, quòd eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculáque magistratuum committuntur. *Item illud Valer. Probi in Epaminonda.* Sed vnum à iudicibus petiit, vt in periculo suo inscriberent. &c. Sunt qui malint eo Cod. loco, legi breuiculo: breuiculum explicantes, paruum breue, & quod Gallis dicitur *breuet* vel *dicton*.

Periculum etiam experimentum significat, quòd raró aliquid sine periculo tentetur. Hinc facere periculum, pro experiri. Propriè autem salutis discrimen denotat. An periculi appellatione veniat fortuitus casus. *Bart. explicat in l. qui mercedem D. locati.* Dicitur autem periculo alicuius esse res plurifariam, *l. damni infecti stipulatio. in prin. D. de dam. infect.* Sed periculum propriè de homine accipitur, *l. interpositas. C. de transact.* Vnde se periculo subiiciens, renunciare vitæ existimatur, *per text. iunct. glo. l. Princeps. Cod. de princ. agent. in reb. lib. 12.* Notum, & rerum esse periculum, *per tot. tit. Digest. de peric. & comm. rei vendi.* Cæterùm periculum mortis quomodo intelligendum sit, eleganter exponunt Iuriscons. *per aliquot ll. de mor. iuf. donat.*

PERIMERE disceptationem, hoc est, interpretante Vlpian. vltrà non pati aduersarium tergiuersari, *leg. & tertium. Digest. de iudic.* Perimere legatum, non est prorsus tollere, sed extenuare, *leg. qui hominum. Digest. de adim. legat.* Propriè tamen perimere, est tollere, & interficere. Hinc *apud Vlpianum leg. & tertium. de iudi.* Peremptorium edictum dicitur eò, quòd perimat disceptationem inter litigatores, hoc est, vltrà non patiatur aduersarium tergiuersari. *Idem in fin. leg. cum hi. Digest. de transactio.* Iniquum est enim, ait, perimi pacto id, de quo cogitatum non docetur.

PEREMPTORIVM, vide Perimere.

Peremptorium edictum inde hoc nomen sumpsit, quòd perimeret disceptationem, hoc est, vltrà non pateretur aduersarium tergiuersari. Ad illud autem hoc ordine venitur, vt primò quis petat per absentiam aduersarij edictum primum, mox alterum, per interuallum non minus 10. dierum, & tertium. quibus propositis, cum peremptorium interpretatur, *leg. 68. 69. & 70. Digest. de iudi.* vide Contumax.

PEREMPTORIÆ exceptiones, vide Perimere.

PEREMPTORIÆ exceptiones vocantur, à perimenda caussa in iudicem deducta. adferunt enim totius litis finem, si probatæ fuerint. Aliàs perpetuæ, quia semper locum habent, nec euitari possunt, *l. 3. D. de excep. §. appellantur Instit. eod tit.*

PEREMPTIO, *l. qui hominem. D. de adim. legat.*

Περιοδευταὶ, *in l. 6. Digest. de excusat. tutor.* vetus interpres vertit circuitores. Zonaras sic exponit capit. 57. Concilij Laodiceni: περιοδευταὶ λέγονται διὰ τὸ περιέρχεσθαι, καὶ καταρτίζειν τοὺς πιστούς.

PERISSOCHOREGIA, *leg. 2. Digest. de frum. Alexand.* id est, superegogatio. Et perissochoregiæ nomen penitùs amputetur. Est autem deductum à voce περισσὸς, id est, abundans. & χορηγία, erogatio Eadem loquendi forma super exactionem, περισσοπραξίαν vocant.

PERIISSE verbo scissum & fractum, & vi raptum continetur, *ait Vlp. l. 9 D de verb. sig.*

PERISSEVMA dici potest, quod abundantiam rerum suppetit. Hinc περισσεύω, copia rerum superare significat. Et est congiarum propriè, quod plebi datur, sicut quod militibus; donatiuum. *Al. Spart. in Aelio Vero. & Iul. Capitol. in Pio.* Solebat autem vltra stipendium dari liberalitatis caussa, vt milites magis addicti Imperatoribus

essent. *Alciat.C.de annon.ciuil.l.* Centum perisseumaticis.*li.*11. Alij legunt eo in loco Parapeteumatis: & rectè vide Parapeteuma.

PERISTROMATA & stragula, cùm in aulis Regum expanderentur, aulæa & Attalica nuncupabantur, ab Attalo Rege, qui aurum intexere in Asia primus inuenisse dicitur. Videmus & nunc lectas tapetis stratos.

PERITIA propriè iuris est, *Insti.de iur.nat in princ.* Huius autem mater, experientia est. Nec Philosophus precipitiosè, vt fides ei maxima adhibeatur in ea arte, in qua diutissimè ac diligentissimè versatus fuerit, plurimáque expertus. Sed & apud nostros regulare est, vt peritis credatur de qualibet re, *l. 1. in princip.* D. *de inspic.vent.l.septimo mense,* D. *de stat.hom.*

PERITI habentur, qui multa experti sunt, vocati ab antiquis iurisprudentes, quib scilicet ab experto noti essent, atque ab obseruatione ritus patrij, leges, mores, consuetudines: quíque memoria tenerent, quáque in caussa, quóque in negotio, vel ancipiti, ac maximè dubio, vel oppidò quàm difficili, quid à maioribus vel iudicatum esset, vel constitutum, vel publicè etiam sancitum: vnde qui huiusmodi facultati dant operam, Legum periti, ac iuris dicuntur: eáque cognitio appellatur à doctis pariter, atque indoctis Peritia. Ad eiusmodi peritos Legum, & minimè ad leguleios, aut tabulas forenses arbitror pertinere, *l.iurisperitos.* D. *de excusa.* Doctum, & Peritum, cùm simile videatur à Cicerone discretum est, vt sit, Peritum plus, quàm quod Doctum.

PERIVRARE, quoties in lib. Digest. legitur, est vitium scriptoris, quoniam in Pand.Floren. semper pro eo legitur peierare. Huic accedit emendatior Haloan. editio.

PERIVRVS, qui iusiurandum violat, vel qui iurando ius peruertit. Porrò semel periurus, ad præstandum iuramentum admittendus non est. *Vide Bart.in l. si quis maior.C.de transact.*

PERIVRII, hoc est, falsi iuramenti pœna extra ordinem est, *l.fid. iunct.glo.* D. *de crim.stellio.*

PERMITTO, Cùm Imp. vel Lex hoc verbo, similíve vtitur, quia præsentis est temporis, ipsam legum indulgentiam significat, quæ perpetua est non item iudicis opem plerunque temporariam, *vt docet Bart.in l.iubemus.2.§ sanè si hæc nostra C.de sacrosanct.Eccles.*

Permitti variè dicitur, primùm quod nullo iure prohibetur, vt secundas nuptias contrahere. *c.contrahere.*31 *q.*1. Permitti quoque id dicitur, quod contra constitutiones humanas indulgetur, vt contrahere matrimonium in quinto gradu, *c.quidam* 35 *q.*3. Permitti dicitur & illud, quòd & illicitum est, vt magis illicitum vitetur. *Hos significatu recenset glos.in c omnis autem.*3.*distin.*

Permittere etiam significat præcipere, *not in c.accedens.*50.*distinct.*

Permitere item remittere significat, *l.Imperatores* 37.D.*de pact Imper.* Antoninus & Verus rescripserunt, debitori Reip. à curatore permitti pecunias non posse. Sunt tamen, qui eo in loco Remitti legi velint.

PERMVTATIO est conuentio iurisgentium, à Populo Rom. ita recepta & comprobata, vt ei tamen neque suum nomen dederit (sunt enim emptio & locatio quædam permutationis formæ) neque certam actionis formulam constituerit adeò, vt sese inter se contrahentes cogerem in mutuò pręstare non possint. sed cùm alter rei acceptione obligatus est, vel quanti alterius interest, præscriptis verbis actione præstare cogitur: vel rem acceptam, quasi caussa non secuta, reddere: aut si eam dederit, quæ euincatur, in factum actione quanti interfuerit, exoluere. *vti constat ex l.*1.D.*de rer permu.* Itaque.

Permutationis significatio est duplex: Generalis, & Specialis. Generalis appellatio comprehendit omnes contractus, nominatos, & innominatos. Nihil enim aliud sunt contrahendi formulæ, nec aliò pertinent, quàm vt permutãdo communicentur res mundanæ alteri ab altero, ordine quodam politico, ac consensu interueniente: vt cesset confusio absolutæ communionis, paritura dissensiones, rixas, homicidia, ac summã perniciem Reip. Vt ecce si tu habeas rem, quam ego desidero: certè non est rapiẽda quasi communis: quia si id fiat, tu vi eam defendes, & perueniemus ad arma. Quid ergo? vtar permutandi medio hoc

est, com

est commutabo tecum dominia,& transferam aliquid vicissim ad te, vt vltrò & non grauatè dimittas mihi tuam rem, quoniam caussari non potes vllam læsionem. Effectus enim permutationis, est ipsa æqualitas vtilitatis inter contrahentes,quæ conseruat pacem.

Permutationis specialis appellatio refertur ad res,quæ pro rebus dantur diuersi generis. Nam olim in prisca simplicitate, homines sibi species rerum comparabant aliis speciebus, perinde vt nunc pecunia numerata facimus:quippe quòd tunc pecuniæ vsus nondum esset. Vtranque hanc significationem tractat Paulus,*in l.naturalis.* D. *de præscript. verbor.* In hac quæstione,ait, totius ob rem dati tractatus inspici potest Quasi dicat: Repetamus originem omnium contractuum, quæ consistit in caussis, ob quas alter dat alteri. Nam communicatio rerum exigit dationē datio caussam,caussa mutuam permutationem, permutatio distinguitur in species & formulas nominatas & innominatas.Hinc habes rationem, quare permutatio dicatur contractus innominatus,cùm vtique solenne ac elegans nomen sit Permutatio. Nam est quidem nomen, sed quod simplicem illam,ac naturalem duntaxat rationem significat. Cæterum alij contractus habent nomen proprium, quod exprimit ciuilem quandam formulam. Eorum igitur contractuum respectu, permutatio censetur innominata.

Permutationis Glauci & Diomedis commeminit Iustinianus Imperat. in procem. Digestorum : quo loco versum Homeri refert ex 6. Iliad.

Χρύσεα χαλκείων,ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

PERNICIES,non destructionem, sed propriè exitium signat, *apud Iustin. Instit.quib. alien.licet* §.1 *in fi.*

PERNOCTARE intra vrbem intelligendus est,inquit Pomponius, qui nulla parte noctis in vrbe est. PER enim totam noctem significat,*l.* 166. §. 1. D. *de verb sign.*

PERO,propriè rusticum calciamentum:vt Seruius Gram. testatur.hinc capsæ ex vlua palustri,aut alia simili materia confectæ, quòd peronis ad formam accedant,Perones dictæ. *Alfenus l.*31.C. *loca* Quòd si separatim tabulis aut peronibus,aut in alia cupa clusum vniuscuiusque triticum fuisset,&c. Locum Budæus restituit. cum antea HERONIBVS legeretur,Peronis verbo vsus est Plinius hac in re,*lib.*36.*cap.*14.& *Vitruuius.*1.5.*c.* 12. Adrianus autem Turnebus, *lib. Aduers.*24. veterem lectionem defendit. Vide Ero.

PERPETRARE, perfectionem actus,& plerunque in mala re significat, *l.fi.*§.*si quis autem. D. de bo.eorum qui mortem sibi consciuerunt. Iustin. Instit. de publ. iud.* Sin autem per vim raptus virginis fuerit perpetratus.

PERPERAM, non iure,iniuria,*l.* 22.§.*cùm autem. D. rem ratam hab.* quandoque significat imprudenter,& per errorem *l.*26.§.1. D. *de pact.dota.Paul.lib.*3. *Sent.tit* 6.*ad fi.Vlpi.in Instit.tit.*24.

PERPETVVM variè pro adiuncto significat Perpetuum edictum, quod in omnes caussas propositum : & iuris perpetui statuendi caussa scriptum est. Perpetuo autem edicta in ordinem à S. Iuliano ex auctoritate Had. Imp. digesta atque composita fuere,*l.pen* C.*de condict.*

Perpetuum ius, certum, & in omnia tempora scriptum,*l.*8.C.*de pign.act.*

Perpetua caussa in seruitutibus, vt res semper sit idonea ad seruitutis vsum. & *vide l.*1.§.*hoc interdictum.* D.*de fonte.*

Perpetuus lacus, qui perpetuam & perennem, nec arescentem aquam habet,*l.*23.§ 1.D.*de seruit.rust. l.* 1. §.*lacus.*D. *vt in flum.publ.*

Perpetuus morbus, qui cuique rei agendæ impedimento est,& cuius sanitatis spes nulla est,*l* 22.§ *si maritus.* D. *solu. mat.l.penul.*D.*de vac.mun.*

Perpetua consuetudo, semper seruata, *l.*6.D.*quod cuiusque vniuers.*

Perpetui appellatio nonnunquam vitę tempus amplectitur,*l.* 8.§.*siue igitur.*D.*de transact.*

Perpetui vsus caussa posita in ædibus dicuntur, quæ non temporis caussa accommodata, neque ad tempus posita, sed vt ibi permaneat, collocata sunt,*l.* 17.§.*Labeo.*D.*de actio.empt.*

in Perpetuum locati agri, quid sit,docet Paulus,*l* 1.D.*si ag.vectig.*

PERPETVÆ actiones erant olim ciuiles omnes, quia nullo temporis spatio terminabantur. cùm enim perpetua & legum, & SC. & constitutionum vis esset, consentaneum erat,

vt natæ ex iis actiones, ius quoque perpetuum obtinerent. at Imper. conſtitutiones tam in rem, quam in perſonam actiones certo temporis ſpatio terminarunt: ſcilicet amplius 30. aut 40. annis durent, *l.3. C. de præſcript. 30. ann. l. 5. C. ad Macedo. l. 6. § vlt. D. de re iudi.*

Perpetua locatio. Tametſi olim Iuriſc. veteres tractarint de ea, alij tamen ad venditionem, alij ad locationem referendam exiſtimarunt. Quare primus Leno Impe. conſtituit proprium cenſeri contractum, qui Emphyteuticus dicatur, habeátque ſuas pactiones contrahentium, vel (iis deficientibus) interpretationes à iure, ſicut alij contractus, *teſte Iuſtin. Inſtit. de locat. l. 1. C. de iur. Emphyteutico.* Veteribus tamen ſimplici forma cognitus fuit.

Perpetuæ exceptiones atque peremptoriæ ſunt, quæ ſemper locum habent, nec euitari poſſunt, nec vllo temporis ſpatio, vel rei vllius mutatione amittuntur: id eſt, quarum vis certo tempore adſtricta concluſáque non eſt: & ſemel obiectæ ita extergunt obligationem, vt ea reperi poſtea non poſſit: qualis eſt de dolo malo, de metu, de re iudicata, de pacto perpetuo de iureiurando *Gaius in l. exceptiores. De excepe. præſcript. & præiud. l. 34. §. vlt. D. de ſolu. l. 24. & 40. D. de condict. indeb. l. 14. de lic. leg. l. 10. de verb. ſigni.*

Perpetuum, pro centum annis, *teſte Bart. in l ſi vſufructus. D. de vſufr. leg.* Quandoque pro decennio, *l. nam. Imp ff. de legat.*

Perpetuum veſtimentum, quatenus durat, accipitur *l. id veſtimentum. D. de pecul.*

PERPETVO, pro generaliter *in l. Neſennius. §. tractatum D. de nego geſt.* Aliquando pro incommutabiliter *in Auth. Hoc ius porrectum. C. de ſacroſan. Eccleſ.*

Perpetuo iuductæ res in prælium dicuntur, quandiu inibi ſunt neceſſariæ, *l. debitor. D. de pignor.*

Perpetuo durare, id eſt, 30. annis, vt de actione ciuili dicitur, *Inſti. de perpet. & temp. act.*

PERPETVARE, ſine intermiſſione continuare: quod fit per ſucceſſionem & ſurrogationem. *Vide Bart. in l. eum debere. D. de ſeruit. vrba præd.*

Perpetuati obligationes dicuntur quæ tempore caſúve aliquo perituræ, perpetuæ fiunt, *l. 91. §. nunc videamus. D. de verb. obli. l. 9 §. ſi is qui. D. de iureiur.*

Perpetuatur pœna, quæ ex temporali perpetua fit, *l. 8. D. de pœn. l. 24. & 40. D de cond. indeb. l. 10. D. de verb. ſig. Vide Molin. in Conſ. Pariſ. tit. 2. in primum 24*

PERPETVARII dicuntur conductores, qui fundum à quouis conductum, certo canone in vitam ſuam habent: vel etiam hac lege vt ad alios tráſferre poſſint, *l. fi. C. de loc. præd. ciu. lib. 11.* Francis hoc eſt, *tenir à taſche.* Hinc

PERPETVARIVM ius, *l. 1. C. de offi. com. ſac. pal.* quod differt ab emphyteuticario, vt d. l. 1. ſignificat, ſi legatur, vt eſt in vet. Cod. & emendatioribus, vel, pro id eſt: ſic, perpetuarij, vel emphyteuticarij. Etenim ſi non ſunt domini, neque mancipia manumittere poſſunt, iuris tamen ſui abalienationem habent: Emphyteuticarij domini ſunt, & manumittere poſſunt, *l. 12. C. de fund. patr.* Sic verò *& Nouell. Val. de præſcr. 30. ann.* ius perpetuum diſtinguitur ab emphyteuticario Conductio igitur alia eſt perpetua alia temporalis, *l. 10. C. de loca. ſicut & emphyteuſis.*

PERQVAM, nimis, *l. proſpexit. §. 1 in fi. D. qui, & à quibus.*

PERSCRIBERE, Græcis ἀναγράφειν, eſt in tabulas publicas, actáque referre: quod in regiſtro iſcribere vulgò dicunt vocabulo à regeſtis deducto. *Cicero in Ver. act. 5.* Primùm mihi literas publicas, quas in ærario ſanctiore conditas habebant, proferunt, in quibus oſtendunt omnia quæ dixi ablata, eſſe perſcripta. *Idem:* Vt quiſque in rebus tuendis conſeruandiſque perfuerat, ita perſcriptum erat. *Et lib. 10. Fam epiſt. 13.* Id ex ipſo Senatuſconſulto poteris cognoſcere: ita eſt enim perſcriptum, vt à me de ſcripto dicto ſententia eſt. Hinc Perſcribere pecuniam eſt, inquit Donatus, multis per ſcripturam reddere vel dare, in illud Terentij ex Phormione:

Quod'næ ego perſcripſi porro illis quibus debui.

Sic *Cice. lib. 16. ad Attic. epiſt. 2.* De Publio autem quod perſcribi oportet, motam non puto eſſe faciendam. *Et paulò pòſt:* Sed cùm videas, quantum de iure noſtro deceſſerimus, qui de reſiduis cccc. H S. cc. præſentia ſoluerimus,

timus, reliqua perscribamus. Id est, non repræsentemus, sed per mensæ scripturam ad soluendum certo die constituamus, nósque obligemus, & creditori caueamus. Vide Scribere.

PERSCRIPTIO, Græcis *ἀναγραφὴ*, est ea in tabulas publicas relatio. *Modest. l.* 10. *D. de decur.* Herennius Modestinus respondit, sola albi perscriptione (sic enim legendum) minimè decurionem factum, qui secundum legem decurio creatus non sit. hoc est, Non satis est, in album esse relatum, nisi recta allectio præcesserit perscriptionem. *Cicero Phili.* 5. Illa verò dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perscriptionibus, donationibúsque auertit. *Idem pro* C. *Flacco*, perscriptiones pro syngraphis accepit: Perscriptiones cum mulieribus aperta circumscriptione fecisti.

PERSCRIPTOR, cautor, qui formulas concipit, tabellio. *Cicero Verrin.* Scribam tuum, dicit Verres, huius perscriptorem fenerationis fuisse.

PERSCRVTARI, diligenter inquirere, *l. mercatores. C. de commu. & mercato.*

PERSEQVI, petere, *Inst. de act. in prin.* Persequi videtur, & qui satis accepit, *l* 57. *D. de verb. sign.* Persequendi verbum, in definitione actionis, omnes in vniuersum apud iudicem postulationes complectitur, tam ordinarias, quàm extraordinarias, etiam eas, quæ instar Actionum obtinent: veluti cautiones Damni infecti, Legatorum, Euictionis, &c. Item interdicta, & vniuersæ officij iudicialis expeditiones continentur sub appellatione persequendi. Id enim quod petimus, vel postulamus, vel imploramus, nostro, aut alieno nomine, rectè dicimur persequi. Vlp. *in l pecuniæ.* § *persecutionis.* Paulus *in l. quibus.* §. *vlt. de verb. sign.* Accursius *in fi. l. cui præcipua. de verb. sign.* persequi pro consequi exponit. quod Alc. non probat, quia propriè illud persequimur, quod nondum sumus consecuti.

PERSECVTIONIS verbum longè ab actione separatur: est enim Persecutio genus, cuius altera species Actio, altera generis sui nomine Persecutio appellatur. Actio est, in qua legitima formularum conceptio obseruatur: qua de caussa iuris ordinarij esse dicitur. Persecutio verò est, cùm prætermisso legitimo agendi ordine ac formularum ritu, apud magistratum experimur: qua de caussa Extraordinaria nominatur, *in l. pecunia.* 178. *D. de verbor. significat.* vbi Vlpianus exemplum fideicommissorum profert. Et si quæ, *inquit*, aliæ sunt, quæ non habent iuris ordinarij executionem. Quem locum idem Vlpianus, *cap. Instit.* 25. sic explicat: Fideicommissa non per formulam petuntur, vt legata, sed cognitio est Romæ quidem consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius vocatur: in prouinciis verò Præsidum prouinciarum.

Persecutio parit actionem, hoc est, persecutio obligatæ rei aduersus possessorem eius, facit actionem hypothecariam censeri in rem: accipitur enim, Parit, scilicet, quantum ad causam formalem pertinet. nam materia, est possessio obligati pignoris. Pignoris persecutio in rem parit actionem creditori, Vlpianus ait, *D. de pign. & hypoth.*

PERSEVERARE, *apud Cic. pro Quintio*, dona quadam, miniméque vulgari ratione vsurpatum videtur, pro perficere scilicet, & constanter ad finem deducere: Vt necessariò, inquit, confiteare, neque eorum tam temerarium quenquam fuisse, neque teipsum id, quod turpissimè suscepisses, perseuerare & transigere potuisse. *Sic Sisennia*: Ijdémque pergere potuisse. ... perseuerarunt, vti lex peruenıret ad quæsitorem.

PERSONA tam hominem, quàm qualitatem hominis, & conditionem significat. Hinc Personalis actio, quæ in personam fit, qua cum eo agimus, qui nobis est obligatus ad dandum vel faciendum, *l.* 24. §. 1. *D. de obligat. & action.* & personale pactum, *l.* 7. §. *pactorum. D. de pact.* Personæ item appellatione, ciuitas, municipium, castrum, collegium, vniuersitas, & quodlibet corpus continetur.

Persona eadem, censentur pater & filius. *C. de impub. & aliis substitut. l. fin.* Sicut persona testatoris & hæredis. *Authen de iureiur. quod mor. de modo sui patrimon. præstit.*

Personæ atrocior fit iniuria, cùm magistratui, cum parenti, patronóve fit, *Vlpia. l. Prætor edixit, D. de iniur. & famos. libel.*

Personæ coniunctæ, quorum pertingant gradum, *Bar. docet. in l. sed & hac in princip. D. de procurat. & ibid tractat,* An nothi, spuriíque nomine veniant coniunctæ personæ.

Personæ necessariæ quæ sint, *Gl. in l. Antoninus. D. de pact. indicat.*

Persona publica, hoc est, tabularius, §. *cum autem Institut. de adopt. in l. orphanotrophos C. de episcop. & cler.* Aliàs publica persona, hoc est, magistratus, §. *pen. Instit. de Attil. tut.*

Personarum seruitutes sunt vsus & vsusfructus, *l. 1. D. de seruit. l. 14. §. 1. D. de alim. & cib leg.* quæ & hominum seruitutes appellantur, *l. 15. D. eod.* ad discrimé earum quæ prædiis debentur: & personales seruitutes, *l. 8. §. 1. D. de lib. leg.*

PERSONAS haud ineleganter sumit Vlpianus, *l. 17. §. vlt. D. action. empt.* pro salientibus & siluanis. Vide Salientes.

PERSONALES constitutiones, quæ in certæ personæ gratiam, vel in certam caussam factæ sunt, *l. 1. D. de constitu. princip.* Personalia beneficia, certis personis concessa, & cum his extinguuntur nec ad hæredes transeunt, *l. 15. D. sol. matr.* Personalia munera, quæ cum corporis labore, & animi solicitudine ac vigilantia, principaliter sine damno rei familiaris & sumptu pertractantur, *l. fi. D. de mun. & hon.* & vide supra Munus. Personalia interdicta, quæ personam magis, quàm rem sequuntur, *l. 1. § fin. D. de interdict.*

Personale pactum est, cùm persona adiicitur, à qua non petatur, veluti ne à Lucio Titio petatur, *l. 7. §. pactorum. D. de pact.* Appellant aliàs Iurisconsulti pactum in personam conceptum, *l. 21. §. 1. l. 57. §. vlt. D. eod.* & pactum, quod in personam dirigitur, *l. 40. eod.*

Personales, *in c. 1. ne cleric. vel monach. libr 6.* est prærogatiua in ecclesia omni carens iurisdictione.

PERSVADERE τ῀ πείσωνες ἰν. nam & bonum consilium quis dando potest suadere, & malum, *l. 1. §. 2. D. de ser. corr.* Est igitur plus quàm impellere.

PERTINERE verbum & eis rebus petendis aptum est, quæ dominij nostri sunt: & eis quas iure aliquo possidemus, quamuis non sint nostri dominij. Pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum caussa sint, sed esse possint, *l. verbum. 181. D. de verborum significat.*

IS AD QVEM EA RES PERTINET: Hæc verba in prætoriis edictis, & in stipulationibus variam habent interpretationem. Quandoque sic intelliguntur, vt qui in vniuersum dominium iure ciuili vel prætorio successerint, contineantur, *l. 70. de verb signifi.* Atque ita in ædilium edicto verba hæc, Emptori, aliísque ad quos ea res pertinet, accipimus, *l. 1. §. 1. l. 19. § unde l. 37. qui mancipia. D. de ædilit. edict.* Vnde *in l. 53. D. de oblig. & act.* cùm adiicitur, Siue ad quem ea res pertinebit, & arrogatos, & eorum qui iure nobis succedunt, personas comprehendimus. Iisdem verbis demonstrantur hæredes, & bonorum possessores, *l. 1. in variis §§. D. quod lega.* Eodémque modo *& in l. 40. D. si cert. pet. & l. 33. §. pater emancipato. D. de legat. libr. 3.* hæc verba accipimus: sed & in edicto de iureiurando, & in cautione de rato, non eos tantùm, qui in ius vniuersum, sed & qui in rem succederint, ea verba complectuntur, *l. 7. l. 8. D. de iureiur. l. 3. l. 22. §. in stipulatione. l. 23. D. rem rat. hab.* in edicto verò de ventre inspiciendo, eos continent, quorum interest partum non edi, vel totam habituros hæreditatem, vel partem eius, siue ab intestato, siue ex testamento, denique quos proxima spes successionis contingit, *l. 1. §. de inspiciendo & §. quamuis & §. d. nunciari. D. de vent. inspic.* His edicti de procuratoribus verbis, Ratum habere eum ad quem ea res pertinet, dominus tantum continetur, non etiam creditores, *l. 33 §. ait prætor. D. de procur. l. 39. § alieno. D. eod.* In edicto de bon. auctor. iud. possid. iisdem verbis continetur curator bonis distrahendis datus, & ipsemet debitor si contigerit, vt eius bona veneant continebitur, *l. 9. in princ. D. de reb. auct. possid.* In lege Iulia de adulteriis, bonæ fidei emptores, fructuarij, & qui pignori acceperunt, & omnes, quorum interest, his verbis comprehenduntur, *l. 27. D. ad l. Iul. de adult.* In satisdatione quæ ab adrogatore præstari debet, non hæredes duntaxat legitimi, sed & substituti, & quibus libertates datæ, vel legata relicta sunt, comprehenduntur, *l. 18. l. 19. D. de adoptione.*

Pertinere

Pertinere rationes videntur, quod ad verba edicti de edendo attinet, si eas argentarius, actore vel procuratore eius mandante, tractauerit. Pertinere quoque ad procuratorem videtur ratio, quam cum domino habet. Ad nos quoque pertinet non tantùm cum ipsi contraximus, vel successimus ei qui contraxit, sed etiã si is, qui in nostra potestate est, contraxit, *l.4. in princ. l.6. §. ex hoc edicto. l.9. in fi. D. de edend.*

Pertinere ad testamentum codicilli dicuntur, qui ex eo pendent, & eius ius sequuntur, virésque ex eo capiunt, *l.16. l.18. D. de iur. codicil. l.1. § hoc interdictum. D. de tab. exhib. l.1. C. de codicil.*

PERTINENTIA, accessiones, vel accessoria, eandem habent significationem. Complectuntur autem omnia illa, quæ vel scripta lege, vel consuetudine, vel speciali statuo designata, receptáve in hoc sunt, vt alicui rei extrinsecus accedant. *c.1. de censibus. c. dum contingat. De decimis.* Sicut enim fructus ex re ipsa proueniunt: sic pertinentia adiiciuntur rei.

Pertinentia in materia testium, dicuntur, siue declarationem respiciant, siue connexa articuli sint, *acg. l. 2. D. de iurisdict. om. iud.* Idem, si eorum appendices sint, *l. si quis hæres. de act. hæred.* & qualitercunque pertineant, etiam si leuiter, satis est, *c. quoniam. vbi Bald. de testib.* vt quia modicè adminiculentur, *l. ad probationem. vbi Bald. C. de probat.*

PERVENISSE, propriè dicitur quod est remansurum, *l.71. D. de verb. sign.* & quod deductis oneribus ad aliquem peruenit, *l.16. §.1. D. ad Trebellia.* Verbum enim peruenire cum effectu accipiendum est, *l.16. §. vlt. D. de verb. sign.* proinde in Senatusconsulto circa petitionem hæreditatis facto peruenisse ea intelliguntur, quibus possessor locupletior factus est, quæque in ea caussa manent, nec sunt restituta. Quòd si pretium rerum hæreditariarum acceptum vel perdiderit, vel consumpserit, vel donauerit, peruenisse non videbitur, *l. 21. §. item placere. & §. bonæ fidei. ff. de pet. hære.* In stipulatione quoque emptæ hæreditatis (quæ ita concipitur, QVANTA PECVNIA AD TE EX HAEREDITATE PERVENERIT, *l.50. ff. de verb. obl.*) quod legatorum, vel æris alieni, vel cuius alterius oneris hæreditarij nomine erogatum est, peruenisse non videtur. Peruenisse vtique antequam corpora rerum hæreditariarum venditor nactus sit, ea tenus videtur, quatenus mandare potest earum rerum persecutionem actionésque præstare. At vbi corpora nactus est, plenius peruenisse videtur. Nec tantùm si nactus sit, sed & si dolo malo id egerit, ne ad eum peruenerit, peruenisse existimabitur: veluti si alienauerit, aut accepto quem liberauerit, aut dolo malo id egerit, ne quid hæreditati adquireretur. Quæ omnia fusissimè explicantur *in l. 2. c. cum suis §§. ff. de hæred. vend.* In eo legis Iuliæ capite, quo maritus, quidquid ad eum ex bonis liberti peruenerit, restituere iubetur, peruenisse accipimus, siue iam exegerit, siue exigere possit, quia actio ei delata est, *l.4. 6.1. ff sol. mat.* Quæ interpretatio etiam in specie, *l.23 ff. de act. empt.* facienda est.

Hoc legato, QVANTA PECVNIA AD ME EX HAEREDITATE TITII PERVENIT, TANTVM DATO, id est continetur, quod ex ea hæreditate acceptũ in tabulas suas testator retulit, cautione à legatario præstanda, si quid fortè postea eius hæreditatis nomine hæres damnetur. Nec enim potest videri ad eum peruenisse, quod eius hæreditatis nomine præstaturus est, *l.25. §. cùm. ita legatur ff. de lega.3.* Planè cùm Prætor actionem in aliquem dat de eo quod ad eum peruenit, veluti in hæredes ex defuncti delicto dolóve, in municipes ex dolo eorum, qui res ciuitatis administrant, in dominum ex dolo procuratoris: sufficit, si vel momento ad eum peruenerit ex dolo defuncti, *l.170. ff. de diuers. reg. l.5 ff. de calumniator. l.1. §. vlt. l.3 & l.9 ff. de vi & vi arm. l.16. §.1. & §. pen. l.18. in fi l.27. ff. de dolo. & l.17. l.19. ff. quod met. cau.* In his enim caussis satis est semel peruenisse, vt de eo perpetuò in hæredes actio competat: & si consumpto eo quod peruenerit, hæres decesserit, in hæredem eius omnimodo actio datur. Re etiam semel in pecuniam aliámve rem conuersa, vltrà non quærimus, quis exitus sit, *l.17. l.18 ff quod met. cau.* Peruenisse autem intelligitur id quo locupletior facta est hæreditas, vel quod in corpus patrimonij sit versum, vt

certum sit ad hæredem peruenturum. Idem est & si debitor liberatus, vel pecunia accepto lata sit, vel dolo malo hæredis factum, quominus eo hæreditas augeretur, *l.7.& l.28.l. 29.ff. de dolo & l 20.ff.quod met.cau.* Quantum autem peruenerit litis contestatæ tempus spectabitur. Cæterùm qui rogatus est, quod ad se ex hæreditate bonísve peruenerit cùm morietur restituere, fructus, quos viuus perceperit, item quæ fructuum vice sunt, nisi alia testatoris mens appareat, non restituet, *l 81.ff de leg.lib.3.l.3.§. cùm Pollidius.ff de vsur.*

Peruenit, verbum cum effectu accipiendum est, & continet, id quod durat, *l. vtrum.ff de pet hæred.*

Peruenisset ad nos rectè dicitur, quod per nos ad alium peruenit, vt in specie, *l.171 ff.de verb.sign.*

PERVERSI iudices, qui vel corruptela, vel ira, vel alio affectu ab officio differunt, *apud Imp Constantinum.C.de ex actoribus tributo.l.2.* vel à peruersis, vel inuitis iudicibus.

PES, non est vltima tantùm pars corporis, *vt dicit Glo. in rubr.de pedan iud.C. lib.3.* sed dicitur id totum, quod est à femore ad calcem. Pedis etiam appellatione continetur mensuræ genus habentis quatuor palmos, vncias 12. digitos 16. I. Frontino lib.de agro.qualitate.

PESTIBILIS, seu Pestilis fundus apud Impp. Diocle.& Maximum, id est, vt ipsi exponunt, pestibiles herbas, vel letiferas habens, *l pen. C. de ædil action l. 48.ff.de ædil.edict l.pen.D.de reb.eo.*

ΠΕΤΑΛΙΣΜΟΣ, vide Ostracismus.

Πεταλουργοὶ, sunt bractearij, seu bracteatores, πέταλον enim significat bracteam seu folium. Horum fit mentio *l.1. C de excusat art.* Vide Bractearij.

PETERE verbum, quoties agitur de obligatione inducenda, pro simplici interpellatione accipitur, *l. si decem. de verb. oblig. l. item.§.petitam.de pet hæred.* ita cum ad iudicium particulare refertur, post litem contestatam intelligitur, *l.amplius.ff rem rat.hab.*

Petere autem, vt plurimum, in libris nostris per iudicem petere significat, *vt & libr.3.de Solution.* Brissonius admonuit. Et ideò Amplius petitum non esse ita Labeo rectè accipiebat, si iudicio petitum non esset: nec antè committi putabat cautionem amplius non peti, quàm iudicium acceptum esset, *l 15. ff.rem rat.hab.*

Petere & in seruitutem & in libertatem dicimus, *l.12. D.de iniur l.30.ff.de bo. libert.l.29.& l 30 ff.de liber.cau.* In eo autem quod seruitus à bonorum possessione contra tabulas libertorum repellit eos, qui in seruitutem eos petierint. In seruitutem petiisse videntur, non qui ei, in possessione erat seruitutis, petenti se in libertatem contradixerunt, sed qui ex libertate petierunt in seruitutem, vel quid aliud petierint, quod in eo habere, nisi seruus sit, non possint, *l. 14. & l. 16.ff. de bo.liber.l.33.§ pen.ff de fideic. libert.*

Peti, agi, vindicari, ad officium iudicis referuntur, *Alcia.l.2 παρεξοδ. c.10.*

Petere videtur, qui & compensat, *l amplius.ff rem.rat.haberi.*

Petere pro repetere, *gl.& Bar.* Alioquin est verbum latissimum, *l. actio. in personam D de oblig & actio.* Restringitur tamen per sequentia, *l.amplius.ff.rem ratam hab.*

PETITA, in rub.C. de petitis (*sic enim ibidem legendum suadent veteres libri*) bono, sublat. pro petitionibus: quod & Albericus indicat. Suidas, πετιτάτα, ait, Ῥωμαϊκὴ λέξις, σημαίνει δὲ γνώρισμα αἰτήσεως.

PETITIONIS verbo in rem actiones significantur, *l. 178. §. actionis. D de verb.sign.l.27. D de oblig.& actio.* Eaque ratione interdum ab actione separatur, quæ plerunque personalem actionem significat, *l.1.ff ad Macedonia.l.18.ff.de acceptilatio.l 24.ff.rem rat.hab. l 49 ff de verb. sig.* Hinc petitio hæreditatis, quæ in rem actio est, qua hæreditatem vel totam, vel pro parte, vel corpore hæreditario ab eo vindicamus, qui vel pro hærede, vel pro possessore tenet, *l. 13.§ petitio.ff. de pet. hæred. l. 28. §.sed & is qui.ff de rei vindic.* Et petere hæreditatem, id est, suam esse intendere, *l.3. l.10. ff de pet.hære.* Et petere pro vindicare, *l vni. §.pe.ff.de remi.* Et petere rem nostrã esse *l 6.ff. de rei vindic l.42 ff de liber. caus.l.11.§ si quis autem. l. 11. §. si Stichum. & §. si fundum. C. de except.rei iud.§.certè Instit.de rer.diuis.* Vide Actio.

Petitio pro actione priuata, *apud Quintil.libr. 4.cap. 4.* & pro impetitione, & aggressu

aggressu gladiatorum, à *Cic. vsurpatur in Oratore perfecto.*

Petitio hæreditatis, quo iure, quibúsue competat, declarant Iuriscons. titu. de petit. hæredit. Compendiosè, sed exactè, quæ huc spectant, Placentinus pertractat titul. 3. libr. de rei vindi. Obseruandum autem, quòd pet. hæredit. tam in actione de pet. hæred. quàm de bon. possessoria hæred. pet. aliquantò laxius, non propriè pro hæreditate, sed pro declaratione hæreditarij iuris, quo auctor intendit suas esse res à testatore relictas, *l. licet minimam. D. de pet. hæred.* Quod & Bart. animaduertit *in l. 3. de bon. poss.*

PETITORIVM iudicium est, quo res vindicatur. *Gaius l. 36. D. de rei vindica.* Qui petitorio iudicio vtitur, ne frustra experiatur requirere debet, an is, cum quo instituat actionem, possessor sit. Itaque

Petitorio iudicio dominiũ rei perpetuum vindicamus, Possessorio intendimus de possessione vel adipiscenda, vel retinenda, vel recuperanda, *gl. in l. fin. C. qui legit. person.* Satius tamen est possessorio, quàm petitorio agere, *l. is qui destinauit. & ibi Bar. D. de rei vindic.* De petitorio & possessorio, plenè tractat *Spec. de pet. & poss.*

PETITOR Paulo *lib. 1. tit. 3. Sent. recept.* ab auctore separatur: vt ille in rẽ, hic in personam agere dicatur. Petitorem definit M. Cicero *in lib. de Inuent.* qui petit, & litem intendit.

Petitoris partes sustinere, & petitoris partibus fungi dicitur, cui probatio incumbit, quíque de suo iure probare necesse habet, *l. 7. §. vltim. D. de libert. cau. l. 15. D. de oper no. nunt. l. vlt. D si liber. ingen. l. 35. D. de adquir. poss. l. 8. §. sed si quæratur. D. de seruit. vendic l. 8. l. 19. D. de probatio.* & hæc sunt onera petitoris, *l. 62. D. de iudic. l. 25. D. de rei vindicat. l. 1. §. inter. D. vti poßid.*

PETRAM esse Ælius Gallus definiebat, qui locus dextra & sinistra fornicem expleturus aquæ ad libramentum suum fornicis. Quæ significatio rara est.

PETRONIA lex, vide Catalogũ leg. Antiq. Zasij.

PETRVS Ancharanus Iurisconsultus nobilis, Bononiæ natus, Baldi discipulus, patria in vrbe ius ciuile profectus est circiter annũ M. CCCCLXXX. quo tempore Bartholomæus Salicetus eodem in gymnasio florebat.

PETRVS Belliperticus Iurisconsultus nobilis, patria Burgundus, Bononiæ ius ciuile processus est circiter annum M. CCC. cúmque non pauca de iure volumina reliquisset, ibidem est mortuus.

PETVLANTIA, improbius factum, in contumacia, vt Accursius censuit, *l. aut facta. §. qualitate. D. de pœnis.*

PFALTZGRAVII, vide Grauio.

Phanaticus, vide Fanaticus.

PHARMACON, *l. qui de verbor. sign.* verbum medium in bonum & malũ accipitur.

PHILANTROPHON, *l. 2. D. de proxen.* præmiũ quod liberalitatis seu munificentiæ ergo patariis seu proxenetis constituitur. Hinc veteres Glossæ, Salialium, seu salarium, στρατιωτικὸν φιλάνθρωπον interpretatur. Nec verò Philanthropi, quod d. l. 2. scriptum est, pro Philanthropij existimandum est dictum, vt nec pro Philanthropiæ, vt alij volunt: sed quasi deductum à nomine Philanthopum.

ΦΙΛΙΚΟΝ, id est, amicale, & quod datur amicè. Hac dictione vtuntur Impp. Honorius & Theodos. *l. 4. C. de nauicu. seu naucl. public.* Solatiis pro mercedula præstitis ex tributariæ pensitationis immunitate, & eo quod vocatur φιλικόν.

PHILIPPVS Corneus Iurisconsultus nobilis, Perusij natus, Perusij, Ferrariæ, & Pisis publicè iura annos propè quinquaginta professus est: nonnullísque confectis de iure commentariis, ferè octogenarius, an. M. CCCC LX. in vrbe patria vita cessit.

PHILIPPVS Decius Iurisconsultus nobilis, Mediolani natus, cùm annos triginta iura in Italia publicè interpretatus esset, certis de caussis in Galliam profugit: & Valentiæ Cauarum, quæ in Delphinatu est aliquãdiu docuit. vnde à Florentinis reuocatos, iterum Pisis, deinde Senis docuit: accepto mille quingentorum aureorum stipendio annuo. mortuus Senis anno M. D. XXXV. quam plurima de iure volumina reliquit.

PHILOSOPHIA vera, est iusti-

tiam colere, boni & æqui notitiam profiteri *l.1.de iust.& iur.*Plato lib.10.Epist. ad Aristodorum, firmitatem, fidem, & synceritatem, Philosophiam vocat.

PHILOSOPHIS, qui se frequentes, atque vtiles per eandem studiorum sectam contendentibus præbent, tutelas, item munera sordida corporalia remitti placuit, non ea quæ sumptibus expediuntur, etenim verè philosophantes pecuniam contemnunt, cuius retinendæ cupidine fictam adseuerationem detegunt, *l.8.D.de vacat.& excus.mun.*

PHILOSOPHANTVR verè, qui pecuniis rempublicam iuuant, *l. ἐὰν δύο.§.περὶ δὲ τ̃,C.de excus.tut.*

PHILYRA, inquit Suidas, εἶδος δένδρου ἔχον φλοιὸν βίβλῳ παπύρου ὅμοιον. Id est, fruticis species, quæ corticem habet papyri libro non absimilem. Philyra tamen apud Plinium videtur esse tenuissima & subtilissima membrana, inter lignum & corticem interiecta, non tiliæ tantùm) vt volunt quidam) sed & papyri. De papyro enim lib.13.c.11. loquens, sic scribit: Præparantur ex eo chartæ, diuiso acu in prætenues, sed quàm latissimas philuras. De tilia libr.16.c.14. inter corticem ac lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorúmque honore. Hinc Horatius Carm. lib.1.ode 38. *Displicent nexæ philyra coronæ* Vlp. *l.librorum.52.* hoc verbo vtitur: Librorum appellatione, inquit, continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quauis alia materia; sed & si in philyra, aut in tilia, vt nonnulli conficiunt, &c. Crediderim autẽ, hæc verba, aut in tilia glossema esse, à sciolo quodam interpositum, qui nomen Græcum interpretari voluerit:(philyra enim pro tilia sumitur. & ita eam vocat Theophrast.) nisi etiam quis dicat superiori significatu sumi.

PHONASCI formandæ vocis magistri, *G.Budæo l.athletas.D.de iis, qui not. infam.*

PHORMIONES, φορμίονες, κόφινοι, tegetes ex iũcis aut straminibus contextæ, *apud Vlpian. l.12.§.12.D.de inst.vel inst.* Legitur tamen Formiones, errore peruulgato. Interpres Terentianus: Phormio, inquit, non à formula, sed à phormione dicitur sparteo, quẽ nos Erenẽ dicimus, triuialiter & pro consuetudine.

PHRENESIS, cerebri passio, principales eius actiones lædens, mentémque commouens, & insanire faciens, à pallida, seu flauabile proficiscens, Græcis φρενῖτις, mentis delirium, cerebri inflammatio. *vide Dioscoridem lib. 2.c.155. Galenum lib.2 ad Glaucum.* Hinc

PHRENETICVS, φρενιτικὸς, *l.1. §.apud Viuianum. D.de adil. edict.* qui eo morbo laborat.

PHILACTERIA, chartæ, in quibus scribuntur incantationes, *26 q.5. in princip. vide lib.6ο.βασιλ.tit.39.c.27. in interpretatione S. Basilij ex canon. 36. Synodi Laodicenæ.*

PHILARCHI, *Nouell.102.* duces sunt Sarracenorum, quos ex fœderatis pop. Rom. fuisse constat, vt interpretatur Iulianus. Hinc Procopius 1. de bell. Pers. Οὐδεὶς δὲ οὔτε Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἀρχων, οὔτε δὴ Σαρακηνῶν, ὅτι σπονδῶν τῶν Ῥωμαίοις ἐνσπόνδων ἡγοῦντο, οἳ φύλαρχοι ἐπικαλοῦνται, Sex. Ruffus: Phylarchi Sarracenorum in Osroene cessere superati.

PICARIÆ sunt picis fodinæ, quales populus Rom. olim in reditu habuit, *l.17. in fin. D.de verbor.sign. vt in Pandect. Florent.* bene legitur. Cicer. in Bruto, Quæ, ait, picarias de P. Cornelio & L. Mummio Censoribus redemisset.

PITTATIA, *l.5.& pen.C.de erog.militar.anno.lib.12.l.fin.C.de Theod.per.& vlti. da.* sunt rationes & commentarij annonarum militarium, sic dicta, quòd è fusili pice ad exarandum conflarentur. *Lampr d. in Alexand.* De promouendis etiam militibus sibi adnotabat, & perlegebat cuncta pittatia. *Cassiod lib.1.Var.* Si Romani prædium sine delegatoris cuiusquam pittatio præsumptor Barbarus occupauit, &c, Moschopulus, περὶ χάρτου, πιττάκια, δ᾽ ἐρικῶν πάλαι τὰ συντμήματα τῶν δερμάτων, ἀφ᾽ οὗ ἡμεῖς πιττάκια λέγομεν. Vtitur hoc vocabulo Iustinia. edict. 7. ταῖς προσφερομέναις παρ᾽ αὐτῶν συναλλακτῶν ὁμολογίαις, ἢ πιττακίοις, ἢ λογοθεσίοις τῇ ἐκείνων καταγραφεῖσι χειρί. Eust.p. 633 . annotat hoc vocabulũ esse ἰδιωτικώτερον, & sicut δέλτος dicitur διὰ τὸ τετραγωνίζεσθαι πλυσσόμενον ἱμᾶσι ὡς τὸ τῆς χυτῆς πίττης χηματισμόν.

PICENVM, cuius meminit Scæuola. D.de

D de lega.3 Italiæ regio, nunc Marchia Anchonitana.

PIA caussa est, dum xenotropheio, prochotrophcio vel miserabilib. personis, puta viduis, pupillis, relinquitur, &c. *vide Bart. & alios in l.1. C.de sac.sanct.eccles.* Pia caussa, domus refectio, *l.si quis pro redemptione. §. fi. C de donat.* Pia caussa, dotis caussa est, *l.15.§. si mulier. D.de cond causs.dat.*

PIVM legatum, quod virginibus relinquitur, *argum l.cum his.§ fin. D.de cond. indeb.*

PIETATEM diffinit Cicero de natura deorum libr. 1. esse iustitiam erga deos, quam religionem dicimus, qua sublata, non possit constare fides humanique generis societas. Rectè quidem si verum Deum per fidem cognouisse, sicut nobis reuelatus est à Christo seruatore nostro. Augustinus: Pietas vera, inquit, est verax Dei cultus, non cultus falsorum tot deorum, quot dæmoniorum.

Pietas quoque est subiectorum erga maiores & cognatos obseruatio, quędam, naturæ consentanea. Et contrà, maiorum erga subiectos clementia seu benignitas, *vt in l.pen. D. de ope. libert. l. imperialis.in prin. & §.1. C.de nupt. Vlpia in l.& eleganter.§ idem Labeo quærit. D.de dol.mal.& in l.si hominem.& in princ. D.deposit.* Pietatem accipi vult pro misericordia, quam alter exercet erga alterum, qui se iuuare non potest. Nam & Christus auctor naturæ, vult nos esse misericordes.

Pietatis caussas, sicut pauci tractant, ita nemo prorsus explicat veritate. Sunt enim piæ caussæ, quibus iuuatur prædicatio verbi in Ecclesia, scholæ bonarum literarum, & sustentatio pauperum. Extra has species, nullæ sunt pietatis exercendæ rationes, quas improbi nobis obtruserunt.

PIGER & tardus hoc differunt, quòd piger est incipiendo, tardus in perficiendo, *l si quid venditor. in princip. D.de ædil, edict.*

PIGMENTARIVS quibusdam est venditor pigmentorum, id est, fuci & linimenti, quo cutis fucatur & inungitur, venustatis gratia. Sunt tamen qui pro pharmacopola sumant, id est, medicamentorum venditore. *Martianus l. 3. §. 1. D.ad leg. Cornel.de sicar.* Alio S.C. effectum est, vt pigmentarij, si cui temerè cicutam, salamandram, &c.

PIGNVS est conuentio, qua quid supponitur vel deponitur propter alterius obligationis fidem, & adimplendæ rei debitæ vinculum. Pignus autem, *inquit Caius*, appellatum est à pugno: quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. vnde etiam videri potest verum esse, quod quidem putant, pignus propriè rei mobilis constitui, *l. 238.§.2. D.de verb signif.* Eóque pertinere videtur illud Ciceronis Philipp. 14. Et enim Mars ipse ex acie fortissimum quenque pignerari solet. Atque Pignus propriè dicimus, quod ad creditorem transit: hypothecam, cùm non transit nec possessio ad creditorem, *l 9 §.2. D.de pign act.* vide Hypotheca. *Iustin. §.8.de actio.* Pignoris appellatione eam propriè rē contineri dicit, quæ simul etiam traditur creditori, maximè si nobilis sit: at eam quæ sine traditione, nuda conuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione contineri dicit.

Pignus aliud est priuatum, aliud publicum Priuatum dicitur, cum ius pignoris priuato, & rei priuatæ caussa quæsitum est, id autem est triplex, Conuentionale, Prætorium, & Legitimum.

Pignus CONVENTIONALE est, in quod Ius ex contrahentium conuentione vel expressa, vel tacita quæsitum est, *l.2, C.de prat.pign.l.1. D.de pignor.action.* nam hypotheca tacita propterea inducta est, quoniam id inter partes tacitè conuenisse videtur: veluti cum inducta illata in prædium vrbanum pignori sunt locatori, *l.14. D in quibus causs. pign.* Item vt secundi conductoris res tacitè domino obligatæ sint, *l. 11.§.solutam, D. de pign. action.* quo in genere etiam ea numero pignora, quæ testamento constitui posse, traditur *in l. non est. 26. D.de pign. actio.* quippe cùm vbi de debitoris volūtate cōstet, de creditoris animo & consensu dubitari nō possit

Pignus PRÆTORIVM est, quod missio in possessionem constituit. Vel, in quod ius ex missione in possessionem, quæ ex Prætoris edicto fit, ei qui missus est acquiritur, *d.l.2, C.de prat.pig. l missio. 12. D.pro empt. l.3.§.1. D.de reb eorum & c.d.l.26. D de pign act.* Tum enim missus pignus occupat, *l. 2. & l. cum*

rempu. C. *qui pot in pig.* qua de cauſſa Priuatum appellamus: quod ſcilicet & priuato traditur, & rei priuatæ cauſſa conſtituitur. Prætorium autem appellatur, non quòd conſtituatur Prætoris iuſſu (alioqui quod rei iudicatæ exequẽdę cauſſa fit prætorium diceremus) ſed quia iure Prætorio, id eſt, edicto conſtituitur, *l.3. C. vt in poſſ. ſſ legat. Cice. 6. ad Atticum*, Sine edicto, inquit, commodè tranſigi non poteſt.

Pignus LEGITIMVM eſt, quod neque ex pacto conuento, neque ex Prętoris edicto, ſed legibus & ipſo iure conſtitutum eſt: veluti dotis cauſſà, vel dandæ, ſi promiſſa eſt: vel reſtituendæ, ſi matrimonium ſolutum eſt, *l. ni* §. *& vt plenius*. C. *de rei vxo act.* Item in tutorum bonis, *l. pro officio*. C. *de admin. tut.*

Pignus PVBLICVM eſt, quod non priuatim, ſed publicè conſtituitur, id eſt, vt non à priuato & publicè occupetur: quamuis & priuatæ & publicæ rei cauſſa conſtituatur. Eius duæ ſunt ſpecies: aut enim rei iudicatæ, aut coercendæ contumaciæ cauſſa conſtituitur.

Pignus REI IVDICATÆ cauſſa eſt, quod rei iudicatæ exequendæ cauſſa in priuatorum quidem gratiam, ſed tamen publicè & ex officio capitur, atque diſtrahitur, *l.3. D. de rebus eorum, &c. l.1. & paſſ. C. ſi in cauſſ. iudic l.9. D. de minorib. l.40. D. de iudic.* Publicum enim idcirco Pignus hoc appellemus, quia quamuis rei priuatæ cauſſa, id eſt, vt priuatis ſatisfiat, conſtituitur, tamen neque priuato, id eſt, ei qui iudicio vicit, quæritur: neque ab illo occupatur: ſed (vt dixit) Prætoris officio capitur ac diſtrahitur, *l.2. C. ſi in cauſſ. iud.*

Pignus CONTVMACIÆ coercendæ cauſſa, per ſe intelligitur, & ab eo cuius de ea re poteſtas eſt, conſtitui ſolet. veluti cùm is, qui in ius venire & reſpondere contemnit, pignoribus captis coercetur, *l.1. §. poſt editum. D. de vent. inſp.* aut tutores, curatoréſve qui iuſſi non cauent, *§. pen. Inſti. de ſatiſ. tut.* aut ij, qui miſſos in poſſeſſionem damni infecti nomine non admittunt, *l.4. §.1. D de damno. infect.* De hoc eodem intelligendum eſt, quod Philipp. 11. Cicero ſcribit. Senatores qui ſine cauſſà à Senatu aberant, pignoribus & mulcta coerceri. *Et lib. de Orat 3.* Non tulit ille & grauiter exarſit, pignoribúſque ablatis, Craſſum incipit coercere. Item *apud Sueto. in Iulio*: Vectium pignoribus captis, & direpta ſupellectile malè mulctatum coniecit in carcerem.

Pignora INIVRIÆ, vitam & fortunas *Cicero in Philipp.* vocat obnoxias iniuriæ. Valla cùm filios ſignificat, non pignera, ſed pignora dici vult: eò quòd ſint pignora coniugij, aut caritatis inter maritum & vxorem: tametſi Pontanus libr. 1. de aſpirat. indicat teſtimonio antiquiſſimi epigrammatis, apud vetuſtiſſimos Latino Pignus, emiſiſſe genitiuum pigneris, per e, non pignoris per o.

Pignoribus captis coerceri tutores curatoréſque qui non cauent, *legitimus §. penultim, Inſtitut. de ſatiſdat. tutor.* Item eos, qui miſſos in poſſeſſionem damni infecti nomine non admittunt, *l. 4. §. 1. D. de damno infect.* Et eos quoque, qui in ius venire & reſpondere contemnunt, *l.1. §. poſt editum. D. de vent. inſpic.* Pignorum item captione exigi pecuniam fiſco, debitam legimus *in l.10. D. ad leg. Iul. pecul. Sueton. in Iulio capit.* 17. Vectium pignoribus captis, & direpta ſuppellectile male mulctatum coniecit in carcerem. *Cicero libr. 3. de Orato.* Non tulit ille & grauiter exarſit, pignoribúſque ablatis Craſſum incipit coercere. Et in ea lege quæ à Frontino libr. 2. de Aquæductibus refertur, Tum is Prætor, qui inter ciues & peregrinos ius dicit, mulcta, pignoribus cogito, coerceto, eíque curatori, aut ſi curator non erit. tum ei Prętori eo nomine cogere & coercere, mulctæque dicendæ, ſiue pignoris capiendi ius poteſtáſque eſt. *Et paulò poſt.* Eóque nomine his pignoris capio mulctæque dictio vtique eſto. Sic enim eius loci lacuna replenda eſt. Sic pignorum, capio *in l.7. de exactionibus in C. Th. l. vlt. de diſtrah. pignoribus in eod.* C. Pignoris capio, Gallis *ſaiſie de biens.*

PIGNERATICIA actio, in perſonam actio eſt, quę debitori ad pignus repetendum ſoluto debito, vel ſi eo nomine ſatisfecerit, datur, *§. vlt. Inſtit quibus modis re contrah. tit. de pigner. action.* Appellatur à Papinia, iudicium quod de pignore dato proponitur, vel redditur. *in l. 2. D. de pignoribus. l. 34. D. de negotiis. geſt.*

gest.l.42.de pigne.action. Atque hæc directa pigneratitia est. Contraria verò dicitur quæ creditori aduersus debitorem, qui eum in pignore fefellerit & rem alienam pignori dederit, vel aliàs improbato more versatus sit, vel sumptuum in rem pigneratam factorum nomine competit, *leg.1.leg.3.leg.16.§.l.25.D.de pig. act.*

Pigneratitiam etiam interdum Iurisconsulti vocant hypothecariam, quæ creditori pignoris persequendi caussa tribuitur, actionem, *leg.3. §. est autem D. ad exhiben.l. 9. D quibus modis pign.leg. 7.§.inter.D.comm.diuid. l. 11. in fin l.19.& l.pen.§ 1.D.de exceptio. rei iud.l.41. D.de pigner.action l.5.Cod.si res aliena pign.leg 13.D.de cond.indeb.* Vt autem Pigneratitia actio, ita & pigneratitia exceptio appellatur, *leg.6.§. idem Iulianus. D. commun. diuid.*

PIGNERATICIVS creditor is dicitur, cui pignus datum est, qui sub pignore credidit. *Vlpian. leg. 1. de damn. infe.* Quæ species est in contrario latere apud Marcellum agitata, an creditori pigneraticio damni infecti caueri debeat, *& leg.15.§ item quæritur. eod titul.* Item quæritur in Pigneratitio creditore an pignoris persecutio denegetur aduersum eum, &c.

Pigneraticius fundus id est, pignori oppositus, pignori obligatus, & oppignoratus, *l.26.de solut.D.si creditor fundum pigneraticium vendiderit*, & quantum ei debeatur, receperit. &c.

PIGNERATIONES, *titul.de iniur.in 6.& auth. sed omnino. Cod. ne vxor. pro mar.* Græcis dicuntur ἐνεχυρασμοί, *Nouel.52.* & ἁρπαγαί, & ὕμνεγι, & Barbaris interpretibus Represaliæ. Vide Clarigatio.

PILÆ, *l.30.§.fin. D. de acquir. rerum dom.* grandiora saxa aceruatim congesta, ad contignationem aliquam sustinendam *Plinius lib.6.epist.* Saxis, ait, deinde pilæ adiiciuntur. *Dionys. Halicarnass. libr.3.* Horatiam pilam, γωνίδιαν στηλίδα interpretatur.

PILEATI serui venum ire solebant, *inquit Gell lib.7.cap.4.* & eorum nomine venditor nihil præstabat, vt scriptum reliquit Cælius Sabinus Iurisperitus. Cuius rei caussam esse ait, quòd huiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendendo deberent, vt emptores errare & capi non possent, neque lex vendundi opperienda esset, sed oculis iam perciperent, quodnam esset mancipiorum genus: sicuti mancipia iure belli capta antiquitus coronis induta veniebant & idcirco dicebantur sub coronis venire. Erant & pileati serui, qui domini funus ante cedebant, quibus libertas ob id ipsum dabatur, *vt scribit. Iustinian. leg. vnic.§.sed & qui. & seq.de Latin. lib. tol.* Notandum autem obiter, Romanos olim nudo capite fuisse, & caput veste velasse, præter quàm Saturnalibus in quib. pileum gerebant. Hinc Martialis lib.11. epig.7,

Permittis puto pileata Roma.

Hinc etiam apud veteres nullæ Romanorum statuæ cum pileo visuntur. Eustathius lib.1.Odyss. de Latinis, ἴσως καὶ τὸ τὰς κεφαλὰς ἀκατακαλύπτους ἔχειν differit enim fortasse eos nudi capitis consuetudinem à prisca Græcia duxisse, cùm apud Homerum nec pilei nec caussæ vlla mentio sit, & heroico seculo videantur ea capitis operimenta hominibus vsitata non fuisse.

PILVS, nomen generale est, in animalium que fructu existit. *§. in pecudum. Instit. de rerum diuis.* PILI NON FACIO. Est Latinis familiaris hæc hyperbole, Non facio pili. Ne pilo quidem melior: cùm minimum quiddam momenti significant.

PINACOTHECA, tablinum. In pinacothecis tabulæ pictæ, argentum cælatum, stragula vestis, signa & ornamenta reponebantur. Huius vocabuli meminit *Varro lib.1.c.2.& 59.de re Rust.*

PINGVIVS Iurisconsl. plenius, latius, crassius est, *l.14.§.1.D.de exceptio.rei iudic.* Græcis παχυμερέστερον, *vt leg.7.§. scire.D. de pecul.l.12.§.Iulianus. D.de rem. rat.hab.*

PIPERIS planta ad radices alterius arboris seritur (& fere iuxta Fausel. aut palmam) ad cuius vsque fastigiū scādendo ascendere solet: foliis raris mali Assyrij effigie, sed minoribus, & per extremum acutis, virentibus, gustu calidis aliquantum, & folium sapientibus: Huius fructus racematim cohæret, & est condimentis aptus, cuius tria genera celebrantur, nigrum, album & longum. Plantæ nigri & albi adeò exiguam ha-

bent inter se differentiam; vt ab incolis tantùm dignosci queat. Longi verò piperis planta ab illis est diuersissima. De pipere *Paul. in l. 5. de penu. leg.* De longo & albo *Martianus in l. vlt. de Publican. vide Diosc. l. 2. & Plin. l. 12. c. 7. Galen lib. 7 simplicium, & Guarciam ab orto l. 1.*

PISCINA, *in l. 1 in prin. D. de fonte,* ab initio lacus & stagnum dicta est, à piscibus coercendis in ea, etiam si nihil piscium ibi sit. Et quoniam Romani in piscinis natare solebant, factum est, vt omnis aqua ad natandi delicias collecta, siue frigida, siue calida, piscina diceretur. *Cicero*, Latiorem, inquit, piscinam voluissem, vbi iactata brachia non offenderentur.

Πιστικοὶ, *l. 3. Cod. de nauf.* gubernatores vel magistri, quorum fidei cura totius nauis committitur. Sed & πιστικοὶ dicũtur, quorum fidei cura gregis committitur apud Alexium, Angelum ἀπὸ τῆς πίστεως deducto vocabulo: vt iam non sit dubitandum, quin nardum pisticam in Euangelio interpretari oporteat, quod nardũ purum, *l. in argento. D. de aur. & arg. leg. & Marcell. lib. de medicam. dixit.* & Theophylactus, ἄδολον καὶ μετὰ πίστεως κατασκευασθεῖσαν: & Gloss. vet. Nardum pisticum, seu balsamum, impostura.

PITYOCAMPÆ, vermiculi è pinu arbore nascentes, venenato ac pestifero morsu, quos Plinius *lib. 23 c. 2. & lib. 29. cap. 4.* pinorum erucas vocat & in picea nascentes erucas. Itaque inter venena connumerantur à Martiano *in l. 3. §. 1. D. ad leg. Corn. de sicar. Vide* Dioscor. *lib. 2. & 6.*

PLACENTINVS Iurisconsultus nobilis, Italus, Monspessuli ius ciuile publicè professus est, circiter annum M. C. C. argumentáque in singulos tum Institutionum, tum Codicis tractatus scripsit: quibus Azo postea in suis componendis magnopere est vsus, librorum collatio demonstrat.

PLACVISSE senatui olim dicebantur, quæ Senatus censuerat, *21. § item placere. D. de petitione hæreditatis.* Placere & in libris nostris dicuntur quæ prudentum auctoritate recepta inducta: constitutáve sunt, *l. 4. D. de pact. l. 4. D. de iur. codicill.* Itaque Placere principi dicuntur quæ princeps constituit, *l. 1. D. de constit. princ.* vnde Placita principum, pro constitutionib. *l. 1. §. ait Prætor. D. de postul.*

Placere etiam ea dicuntur, quæ inter aliquos conuenere, *leg. 33. D. de transact.*

PLACITVM, ipsa conuento, *l. 1. D. de pact. l. 53. D. de iud. l. 4. D. de seruit. l. 74. D. de euiction. l. 20. §. si pater. D. famil. ercisc.* Sic placitum permutationis, *l. 3. & 4. D. de rer. permut.* Placitum diuisionis, *l. 40. D. de pact. l. 15. C. fam. circisc.*

PLACITVM interdum conuentus procerum Regni, vel Imperij, quod & Curia dicitur, *Gregor. Turon. lib. 7. cap. 13.* Petimus vt vsque in placito, quod inter se Cuntchrannus & Childebertus Reges habent, sustineatis. *Et mox:* Igitur adueniente placito, directi sunt à Childeberto Rege, &c. *Aymoin li. 4. cap. 109.* Medio mense conuentus generalis apud Theodonis villam magna populi Francorum frequentiâ celebratur. *Et mox:* Eminuit in hoc placito pijssimi Imperatoris misericordia singularis. Interdum pro foro & iudicio. Vt in capitulari Caroli: Vt nullus ebrius suam caussam in malleo (id est, in iudicio) possit conquirere, nec testimonium dicere: nec placitum Comes habeat nisi ieiunus. Quod igitur veteres Conuentum aut forum agere dicebant, id Feudistæ Placitum tenere dixerunt: *Leg. Frision. tit. 14.* Dicat ille, qui homicidam illum interpellauit, se in placito publico eum interpellare velle: & ita faciat. Interpellet eum in placito, coram iudicibus. Hinc Francogallicum nomen *Les plaitz*. Placet autem Germanorum notatio, à voce *platz*, quæ plateam significat. *Radeuicus lib. 1. cap. 46.* Deinde generalem curiam omnibus Italicis ciuitatibus & primoribus apud Roncalias in festo Beati Martini celebrandam indicit. At in lib. seq. ab exordio: Iam dies placiti affuit, quæ Romanũ Principem ad campestria Roncaliæ, sicut condictum, inuitabat. *Sic in Lombarda li. 2 tit. de feriis. 49. l. 1,* Etiam dominicus dies honoretur: & eum colere omnes studeant, vt hoc liberius possint fieri omnia mercata & placita à comitibus. Considerandum autem, cùm Imperatorum leges non nisi in Comitiis fierent, vt eas populus sciscerer, an formula vsitata: *Car tel est nostre plaisir.* inde nata sit, pro Quia tale est nostrum placitum; Id est, Comitiorum decretum, *Carolus in Capitul.*

ul.art 12. Quæ bonæ memoriæ genitor
noſter placita conſtituit, & nos conſer-
uare volumus. *Sed multò plenius aliquantò*
p. Vt populus interrogetur de capitu-
lis, quæ in lege nouiter addicta ſunt, &
poſtquam omnes conſenſerint ſubſcri-
ptiones & manufirmationes ſuas in ipſis
capitulis faciũt *Et in fi. l. Alema* Hoc de-
cretum eſt apud Regem & Principes e-
lus, & apud cunctum populum Chriſtia-
num, qui infra Regnum Meruuingorum
conſiſtunt *Hotoman.*

PLACITA, lites. In formula fœde
ris cum Mediolanenſibus apud O. tenem
lib. Frid. 1. c. 41. Legati Imperatoris in pa-
latio ſedeant, & placita ad eos delata ad
honorem Imperij definiant. Hinc

PLACITARE, pro litigare & cau-
ſas agere: vnde Gallicum verbum: *Plai*
der Carolus Magnus in donatione Mo-
naſterij Vlmenſis, apud Naucleram: Si
Aduocatus in prædicta villa placitare
voluerit, vt non pluribus, quã triginta e-
quis ad plac tandum veniat, & tale ſerui
tium quale tunc requiritur, eidem aduo
cato Abbas decenter & honeſtè exhi-
beat. *Et mox*: Quicquid placitando ibidẽ
acquirat, tertia parte retenta, duas Abba
ti reddat.

PLAGA, priore producta, percuſſio.
Plagarum aliæ ſunt apertæ, vt vulnera
recentia: quædam veteres, vt vlcera pu-
trida, ſaniéque purulenta fluentia: aliæ
verò ſunt clauſæ, quæ & cææ dicuntur.
Quarum etiam quædam ſunt notæ tan-
tùm, collectæ ex verbere ſanguinis, &
citra tumorem etiam, quæ Liuores di-
cuntur: quædam verò cum tumore, & tu
mentia vlcera, & tumores, qui ex verbe-
re collecto in vnum ſanguine fiunt: quã-
uis & citra verbera in corpore tumores
naſcantur.

PLAGÆ grande lineum tegmen.
Varro: Chlamydes: plagæ, vela aurea. Hu-
ius diminutiuum eſt Plagula, quod *Vlp.*
l. 23. *de aur. & arg.* inter muliebres veſtes
recenſet.

PLAGIVM, eſt ſuppreſſio liberi ho
minis, vel ſerui alieni, id eſt, cum quis
hominem ingenuum, vel libertinum
inuitum celat, vinctúmque habet, emít-
ve ſciens dolo malo, quíve in ea re ſo-
cius eſt, aut cùm ſeruo alieno ſeruæve
perſuaſit, vt à domino dominãve fu-
giat, vel eum eámve inuito vel inſcien-
te domino dominãve celauit, vinctum
habuit, emit ſciens dolo malo, quíve in
ea re ſocius fuit, *l. pen. D. de plagiar.* Dedu
ctum autem nomen eſt fortan à πλα-
γίως, quod Suidas δολίως interpretatur,
aut, *vt vult Iſidorus lib.* 10. *Etymol.* ἀπὸ τοῦ
πλαγίου, id eſt, ab obliquo, quia obliquis
quibuſdam artibus, & dolis plag ũ com-
mittebatur.

PLAGIARIVS, qui plagij crimen
commiſit, id eſt, liberos ſeu mãcipia ſup
primit, *in Rub. D. & C. ad leg. Fal. de pla-*
giariis Plagiatorem appellat Tertullian.
lib. 1. aduerſus Marcionem. Auctor Ety-
mologici: ἀνδραποδιστὴς δὲ οὐ μόνον ὁ τοὺς
ἐλευθέρους ἀπάγων εἰς δουλείαν, ἀλλὰ καὶ
τοὺς δούλους ἀπὸ τῶν δεσποτῶν ἀποσπῶν:

PLANA & Cliuoſa via opponun-
tur, *l.* 2 §. *deteriorem. D. ne quid in loco publ.*
Plano quoque ſublime & editum aduer
ſatur. Vnde de plano opus facere, & in
machina operari contrariè relata inue-
nimus *in l.* 5. §. *plane ſi ſic commodaui. D.*
commodati. Itaque.

de PLANO cognoſcere, interlo
qui, diſcutere, (*quo genere loquendi vtun-*
tur Iuriſconſ. in l. 1. *D. de conſtitut. prin l.* 9.
§. *de plano D. de officio proconſ. l.* 6. *D. de*
accuſationibus. l. 11. §. *ſexaginta. D. de adul.*)
ſignificat ex plano, & æquo loco cogno-
ſcere, *vt Cicer pro Cæcinna, & lib.* 3. *Epiſt.*
ad Appium, & lib. 3 *de orato. loquitur*: id
eſt, non pro tribunali, ſed in via, in
tranſitu, cùm vel lauandi, aut geſtandi,
aut ludorum gratia, magiſtratus prodiè-
rit. *l.* 7. *D. de manumiſſ. vindic.* §. *ſerui autẽ.*
Inſtit. de libertin. Nam pro tribunali co-
gnoſcere, non eſt ex plano, ſed ex ſupe-
riori loco cognoſcere. Et idcirco pro tri-
bunali, & de plano aduerſa iidem fa-
ciunt, *vt in l.* 1. §. *abolitio. D. ad Turpillian.*
Abolitio priuatim à præſidibus poſtula-
ri & impetrari ſolet. Item pro tribunali,
non de plano. *Et in l.* 18. *D de quæſtion.* Cu
ſtodiæ non ſolum pro tribunali, ſed de
plano audiri poſſunt. *Idem ex l.* 3 §. *ſi cauſ*
ſa. D bonor. poſſeſſ. & l. 2. §. *dies. D. quis ordo*
in poſſeſſ. confirmari poteſt. Seneca lib. 1. de
clemen. Hæc tamen magnanimitas in
bona fortuna latiorem locum habet,
meliúſque in tribunali, quam in plano
conſpicitur. *Sueton. in Tiber.* Et ſi quem
reorum elabi gratio tumor eſſet, ſubitus
aderat: iudiceſque aut è plano, aut è
Quæſitoris tribunali legum & religionis

& noxæ de qua cognoſcerent, admonebat. Vnde de plano rectè legi poſſint. Quæ verba his olim notis ſcripta V. D. P. R. L. P. Valer. Prob. teſtis eſt. Auſonius in Gratiarum actio. Has ego literas, quas in omnibus pilis atque porticibus, vnde de plano legi poſſint, inſtar edicti pendere mandauero.

PLANARIA cognitio, quæ de plano ſuſcipitur, citra tribunalis aſcenſum. Pro quo *in l.4.C. de dilationibus.* plenaria vulgò vitiosè legitur. Sicut plenaria interpellatione, pro planaria, *in l penultim. Cod. de naufrag. lib.*11. quemadmodum ſcripti codices arguunt. Ita planarij conflictus *apud Marcellum in lib.* 29. qui ex plano ſolo fiunt, non ex mœnibus. *& in l.1.§.1.D.de inſtitor.* Hinc

PLANCIANVM Senatuſconſultum, vide Senatuſconſultum Plancianum.

PLANTA de arboribus dicitur ea, quæ transferẽdi gratia, vel de arboribus rupta, *vt ait Seruius*, vel ex ſeminibus orta, & de herbis quoque dicitur, *§ ſi Titius. Inſtit. de rerum diuiſ.*

PLANTARIVM, plantarum locus Seruio, & ipſa planta in terra nata, quæ cum radicibus transfertur.

PLATEA, via latior, feréque militaris, prætoria, conſultaríſque dicitur. *Vide Bar. in l. qui ſellam. D. de ſerui. ruſt. præd.* & an eius appellatione veniat ſella ibi exiſtens, *vide Bart. ibid.*

Ενπλάτει, uide in dictione Εν.

PLAVSTRA, Valerius Probus ait ab imperitis dici, & ploſtra eſſe dicendum, tametſi vſus plauſtra obtinuit. Suetonius narrat, admonitum Veſpaſianum à Floro, vt diceret Plauſtra, non ploſtra, Imperatorem poſtridie Flaurum illum ſalutaſſe, non Florum. *Vlpian* Si ex plauſtro lapis ceciderit, & quid ruperit, vel fregerit, Aquilia plauſtrarium teneri placet, *leg ſi ſeruus ſeruum. §. ſi ex plauſtro. D. ad legem Aquiliam.* Cuiuſmodi autem munera plauſtrorum nomine veniant *non in l. neminem. Cod. de ſacroſanct. Eccleſ.* Traditum item eſt, licere magiſtratui retinere plauſtra, & equos priuatorum, pro deuehendo commeatu ad exercitum: itémque licere iudici capere à viatore aſinum, ſuper quem deridendum aliquem reum traducat.

PLEBS, *ait Iuſtin.* à populo eo differt, quo ſpecies à genere: nam appellatione populi, vniuerſi ciues ſignificantur, connumeratis etiam patriciis & ſenatoribus. Plebis autem appellatione, ſine patriciis & ſenatoribus cæteri ciues ſic ſignificantur. *§.4. de iure nat.*

Plebs à populo eo differt, quòd in populo omnis pars ciuitatis, omnéſque eius ordines contineantur: plebs verò ea dicitur, in qua gentes ciuium patriciæ non inſunt, *vt ſcribit Atteius Capito apud Gellium libro decimo capit.*20. Plebs cæteri ciues ſine Senatoribus, *ll.*237. *D. de ver. ſign.*

PLEBISCITVM, eſt eius, quod plebs Roman. Tribuno plebis rogante, tributis tantùm comitiis conſtituebat. Triplex autem inter legem & Plebiſcitum differentia eſt. Lex à maioribus magiſtratibus ferebatur: Plebiſcitum à minore & ſolo Tribuno pleb. illa ab vniuerſo populo: hoc à plebe tantùm iubebatur. illa comitiis omnibus ſiue centuriatis, ſiue curiatis ſiue tributis: hoc verò tributis tantùm.

Plebiſcitum (*vt ſcribit Attius Capito apud Gellium, lib* 10. *cap.* 20.) eſt lex, quam plebs, non populus accipit. ſed totius huius rei, iuríſque, ſiue cum populus, ſiue cùm plebs rogatur, ſiue quod ad vniuerſos pertinet, caput ipſum & origo, & quaſi fons Rogatio eſt. Iſta enim omnia vocabula cenſentur continentúrque rogationis principali genere ac nomine. nam niſi populus aut plebs rogetur, nullum plebis aut populi iuſſum fieri poteſt.

Plebiſcita primùm Pomponius appellata ait iura, quæ ſibi plebs tum conſtituit, cùm in diſcordiam cum patrib. deducta, ſeceſſit, *l. 2. §. deinde cùm eſſet. D. de origine iur. Feſtus lib* 12 *&* 17. Sciſcere ait eſſe ſententiam dicere, ſuffragium ferre. Eóque ſcita plebis dici, quæ plebs ſuo ſuffragio ſine patribus iuſſit, plebeio magiſtratu rogante.

PLEBEII magiſtratus, dicti Tribuni ſecundum Pomponium, *in leg. 2. D. de orig. iur.* Plebeij quidem, quòd plebem in libertate ſua defenderent aduerſus potentiorum iniuriam: quorum ædes die noctúque patebant, dicti Tribuni, Non eſt enim nouum, vnius vocabuli multas referri rationes, à diuerſis

cauſ-

caussis ductas.

Plebeius, & Decurio quandoque in libris nostris opponuntur. *l.3.D. de testib. l.9.§ pen l.10.§ fi D. de pœnis*

PLEBANI, *in c.1. ne cleric. vel monac. lib.6.* quale ius habeant, docet Innocent. *in c. dilectus de capel. monach.* habent personatum in ecclesia.

PLENA dicuntur in libris nostris solida & integra, & à quibus nihil deest: sed pro cuiusque partis relatione, alio atque alio modo.

Plena actio legis. *vide leg.1. Cod. de adopt.*

Plena auctoritas, *l.1. Cod. de colonis Palæst. lib.11.*

Plenum compromissum, *in l. litigator. 31.§.2. D. de recept.* in quo pecunia vice pœnæ, vel alia rei promissa est. at in *leg. Pompo.13.§ 1.* in quo ab vtroque compromissa est. Rursus in *l. quid tamen. 21. §.6.* plenum compromissum definitur, quod de rebus omnibus, sed præsentibus tantùm, non etiam futuris, factum est.

Plena custodia, quæ & diligentiam exigit *leg.2. Digest. de pericul. & comm. rei vend.*

Plena defensio accipitur, si & iudicium non detrectetur, & iudicatum solui satisdetur, *l.21.§ fi. D. ex quibus caus. maio. l.34.§. pupillo. D. de iniretur.*

Plenum dominium interdum dicitur, item vt plena proprietas, à quo vsusfructus non abest, *leg.2 D quibus modis vsusfruct l qui vsumfructum 36. D. de vsufruct.* Interdum autem à quo proprietas non abest, *vt l.4. D de ali. legat.*

Plena falcidia, id est, integra, *leg.16. D. ad leg. Falcid.* Vt Plena summa, id est, solida, & integra, *leg.210.§ qui quinque. D. de legat.1.*

Plenam fidem testatori exhibere, est ei, cui voluit solidum & minimè delibatum fideicommissum præstare, *leg. 20 in fin. Digest de donat. l. 19. D. quæ in fraud cred. l.5.§ si quis rogatus. D. de donat. inter vir. & vxor.* Hoc Iustin. Nouell. Constitut.1 dicit, καταβαλεῖν ὁλόκληρα τὰ πρεσβεῖα, καὶ πληρῆ τὴν γνώμην τοῦ διατεθειμένου τηρῆσαι.

Plenus fundus, *in leg. Sempronius. 26. Digest de vsufr. legat.* à quo vsusfructus non abest.

Plenum ius rei interdum quæ oppignerata non est, *vt l. suos autem 37. D. de legat.3. l. qui generaliter. 29. qui, & à quibus*: interdum autem à qua vsusfructus non abest, *vt l. si ita sup. 126.§.1. D. de verborum obligation.* interdum etiam quæ vendita quidem, nondum tamen tradita est *leg si ancillam. 11. D. de action empt.* Itaque Pleno iure is dominus dicitur, qui rem non tantùm in bonis, sed etiam ex iure Quiritium habet, *vti docet Theophil. §. vlt. de liber.*

Plenum ius patroni, *leg.29. D. de bon. lib.*

Plenum legatum seruitutis, quod non personæ, sed rei datum, sic, vt ad hæredes transmittatur, *l.6. de seruit leg.*

Plena libertas, *c. veniens. de verbor. signific.*

Plena negotiorum gestorum actio, *in leg.37. Digest. de neg. gest.* quæ in solidum, non quatenus facere maritus posse datur.

Plena proprietas nudæ aduersatur, eóque nomine solida & non separata vsufructu proprietas demonstratur, *l.43. §.1 D. de vsufr.*

Plena pubertas, id est, integra & absoluta. *l mp.§.5 de adop.* Debet itaque is, qui sibi filium per adoptionem vel adrogationem facit, plena pubertate, id est, decem & octo annis præcedere, *leg.40 §.1. D. de adopt.*

Plenus vterus, qui & grauis, vacuo opponitur, *l.83. D. de acquir. hær. l.12. D. de iure codicil.*

Plenum alicui adiunctum quid significet. *explicat Bartol. l.1. C. de sacrosan. Eccles.*

Plenum, vbi nulla est exceptio, *c re vera de consec. dist.2. c. ieiunium. 76. distin.*

PLENE, *l.7. D. de alim. & cib. leg.* pro omninò: & in totum. Quo sensu, in Plenum dicunt Papinia. *leg. penultim. D. de suis & legit. & Neratius l. 63. D. de cond. indeb.*

PLENIVS, id est, latius, largius, pinguius, *l.1.§. hæc actio. D si quis test. lib. l.2. §. peruenisse. D. de hær. vend l.4. D. de fund. dot.* Plenius & exiguius opponuntur, *l. pen. D. de vac. mun.*

PLERIQVE, plures interdum, id est, nonnulli.

Plerique omnes, siue pleræque, Donato in Terentium.

PLERVNQVE pro interdum su-

mitur, l. 25. *infi. cum l. sequ.* D. *de pact. l. 43 § si iactum. D. de furt* ne pugnet cum *l. 21. §. 1.* D. *de acq. poss. & l. pen.* D. *pro derelict. & l. 8.* D. *de leg. Rhod.*

Plerunque an faciat regulam, *vide Bar. l. 1. D. de tut & ratio. distrah.*

PLVMARII, sunt qui vestimenta ex plumis auium conficiunt: quo genere prisca luxuria delectata est. Prudentius in Harmatigenia:

Aurum quoque versicolorum.

Indumenta nouis texentem plumea telis.

Vel qui acu pingentes, exprimunt animalium vel hominum figuras. *Hier. in Chronicis*: Macedonius artis plumariæ. *Et in versione Exodi sæpè.* Firmicus 3. cap. 13. Facient Linteones, aut tunicarum textores, plumarios. *Et cap.* 10. Qui erunt etiam linteones, aut plumarij. Itaque pro Plumbarij, quod est *l. 1. C. de excus. artific.* legendum censet Iaco. Cuiacius Plumarij atque ita in vet. libris reperiri testatur, & Græcos legere.

PLVMBVM, quod pro tegulis poneretur, ædificij esse ait Labeo: sed id quod hypæthri tegendi caussa poneretur, contrà esse, *l. 242. §. plumbum.* D. *de verb. sign. vbi Alciat. Bud. & alij.*

PLVMBARII, artifices qui ex plumbo quid faciunt, *l. fina.* D. *de iur. immu.* Vitruu. l. 8. cap. 7. de opere plumbario loquens. Exemplar autem, ait, ab artificibus plumbariis possumus accipere, quòd palloribus occupatos habent corporis colores.

PLVMBATÆ, verberum ex plumbo factorum genus, quo certis criminibus damnati cædebantur Hinc Plumbatarum verbera, *in l. 2. de exactoribus trib. lib. 10.* C. Sic enim illic legendum docet *l. 3. de exactionibus in* C. *Th. & l. 2. de quæst & l. 80 de decurionibus in eod. Cod.* Ambros. in libr. de passione Geruasij & Protasij: Tunc indignatus Comes Astacius, iussit eum tandiu de plumbatis cótundi, quandiu exhalaret spiritum. In libello quoque passionis Valeriani, Tiburtij, & Maximi martyrum ita scriptum se reperisse testatur Brisson. Igitur cùm peruenisset ad Almachum, quòd Maximus corniculatius cum suis omnibus esset factus Christianus, iussit eum tandiu plumbatis tundi, quandiu spiritum redderet. Et in passione quatuor Coronatorum martyrum: illis autem reluctantibus, renunciatum est Diocletiano Augusto, qui eos iussit ante ipsum simulacrum ictu plumbatarum deficere. Nemo autem melius hoc genus verberum expressit, quàm Prudentius περὶ στεφάνων:

Tundatur tergum crebris ictibus,
Plumbóque ceruix verberata extuberet.
Pulsatus ergo martyr illa grandine,
Postquam inter ictus dixit hymnum plumbeos.

Appellantur & plumbi verbera, *in l. 7. de exactionibus in* C. *Theodos.* Ex quibus minis obscurum videbitur, *quod in l. vnic.* C. *de his, qui potentiorum nomine.* præcipiunt Impp. eos, qui in potentiores litem transtulerint, plumbo affectos relegari: vt & illud, quod Ambros. lib. 5. Epist. ita scribit: Si compertum fuerit, data auctoritate aliquos Christianorum, aut gladio, aut fustibus, aut plumbis necatos.

PLVMBATA etiam est iaculi genus, in modum sagittæ pennis instructū. Cuius duo genera facit auctor libelli de rebus bellicis, qui nouitiæ Imperij Romani subiungitur. vnum, cuius ligno ferrum ad formam venabuli aptatum infigebatur, fistula eiusdem ferri patumper extensa, supra quam modico interiecto spacio plumbo adhærentes aculei velut tribuli emergebant, quæ plumbata tribulata appellabatur. Altera verò erat mammillata, quæ benè extensa & directa virga accipiebat in extremitate sui rotundum, & in acumen deductum ferrum, similibus locis quibus superior, in tribulata plumbo, & pennis adhærentibus. Huiusmodi, plumbatarum meminit Vegetius. *lib. 1. c. 17. & lib. 11 c. 15.*

PLVMBATVRA est conglutinatio quarumuis materiarum, quæ solo fit plumbo. *Paul. l. 23. §. 4.* D. *de rei vind.* Si statuæ suæ ferruminatione iunctum brachium sit, vnitate maioris partis consumi. Non idem in eo, quod ad plumbatum sit: quia ferruminatio per eandem materiam facit confusionem: plumbatura non idem efficit. *Pompo. l. 27.* D. *de acqu. rer domi.* Quicquid in facto argento alieni argenti addideris, non esse tuum totum argentum fatendum est, at contrà si tuum scyphū alieno plumbo plūbaueris, alienóve argento ferruminaueris, non dubitatur scyphum tuum esse.

PLV-

PLVRALIS locutio duorum numero contenta est. *Vlpia. de test. l. vbi numerus.* Pluralem locutionem de vno accipi cōstat, *l. non est sine liberis. D. de verb. sign.* Aliquando de tribus, idque fauore voluntatis vltimæ, *l. vi. D. de adopt. legat.* Pluralis locutio, quandoq; resoluitur in singularitates, *l. falsa. D. de condit. & demonstr.* & quando verificari possit in singulari, *vide Felyn. in c. omnes leges. 1. dist.*

PLVS quot modis dicatur, *declarat Bart. in l. si creditori. D. de leg.*

Pluri minus continetur, *l. nec in ea. §. ius occidendi. D. de adult. vide Dyn. ca. plus. de reg. iur. in 6.*

PLVRISVE, hæc adiectio, quæ solet numero certo adiici, ad modicam summam refertur, *auctore Paul. l. 192. D. de verb. signif.* Quod & dicendum est, cùm quis plus minus dicit, *l. Publia. in fi. D. depositi,* Clausulam eam duabus notis, P. M. antiqui scribere solebant, *Gaius ait:* Hæc enunciatio, quæ fuit pluris triginta aureorum, simul & quantitatis, & æstimationis est significatiua. Quoties ita loquimur, quod in censum detulit Titius, pluris est aureorum triginta, id significare potest, non solùm quantitatem triginta aureorum in censum relatam, sed etiam tantum rerum, seu corporum detulisse, quantum æstimatio triginta aureorum efficere potest.

Plus & minus, non mutant speciem, *l. fin. de fund. instr. leg.* Neque enim minus est scapha nauis, quàm oneraria, tametsi minor: neque oneraria magis, tametsi maior. Sic locuples non est magis ingenuus, quàm pauper, *l. humilem. C. de incest. & inutil nupt.*

PLVS MINVS, sine cōiunctione, pro circiter, *l. Publia. §. fi. D. depositi.*

PLVS PETERE dicimus loco, summa, siue re, tempore, qualitate Loco, si alibi summa, siue re, si plus, quàm dedimus, petamus: tempore, si ante tempus: qualitate, si eiusdē speciei rem meliorem postulamus. *Paulus lib. 1. Sent. tit.* 10. Hos eosdem modos recenset *Iustin. §. plus. & §. huic autem. Instit. de actio.* Olim plus petens caussa cadebat, paulo vbi suprà, rem amittebat, ex lege XII. Tab. hodie autem ex Zenonis constitutione, cuius fit mentio. *§. sed hæc quidem. Institut. de actio. §. hodie. Institu. de except.* & qui plus tempore peti, alterum tantum temporis sine vllo interusurio expectat, quanto statutum tempus anteuertere conatus est, & sumptus prioris litis refundit. Qui verò plus loco, vel summa, vel qualitate petit, ex constitutione Iustiniani omne damnum præstat in triplum: & qui reo debita quantitate ampliorem cautionem dolo malo exprimit, etiam ius omne crediti amittit, *l. vnic. C. de plus petit.* Plautus in Querulo, plus petiti periculum dixit: Si parasitus, inquit, amplius quàm præfinitū est, postularit, plus petiti periculo strāgul tur.

PLVRES, de tribus dici posse, *Gloss. docet, vt aiunt, singularis, in §. & quod sæpè. in Auth. de orient. & sem. de qua Barto in l. seruo. D. de opt. leg.*

Plura legata sunt, quoties nominatim plures in legato exprimuntur, *auctor Paulus, l. 2. de leg 2.*

Pluribus creditoribus teneri videtur, si vni aliorum nomine caueatur, *l ergo. §. creditoribus. D. de fideic. libert.*

PLVTEI, quæ tabulæ affixæ & parietibus adiunctæ dicuntur, *in l. 41. §. 7. de lego. 1. Vlp. l. 17. §. de act. empt.* Reticuli circa columnas: plutei circa parietes, itē cilicia vela ædium non sunt.

PLVVIA aqua, vide suprà Aqua.

PLINTHIDES, sunt laterculi, *Hygeno lib. 2. de liminibus constit.*

POCVLVM, & pro vase in quo bibitur, *vt in l. Seia, D. aur. & arg. leg.* & pro eo quod potatur accipitur, contento scilicet pro continente, *vt in l. si quis aliquid. §. qui abortionis. D. de pœn.* quemadmodum amatorium poculum dicimus potionem, quæ ad amoris insaniam impellit.

POCVLENTVM, quicquid potari potest. Quidam existimant potulentum scribi debere. Hoc iudicibus licet recipere, vt & esculentum, *l. plebiscito. D. de offic. Præsidis.*

PODAGRA, *in l. à muneribus. C. de decurionib. lib.* 10. morbus est articularis, pedes præcipuè infestans, aliis cum ardore, aliis cum algore. ποδάγρα vsum pedum impedit, *Ouid. 3. de Ponto:*

Soluere nodosum nescio medicina podagram.

Vide Plin. lib. 26. c. 10.

PODIVM, *apud Vlp. in l. quæsitum. §. canales. D. de fund. instr.* locus extra ædificiū porrectus, vnde spectamus, si quid

foris fiat. Item spongiæ, inquit, quibus columnæ, pauimenta, podia extergantur. Est & præcipuus locus in theatro, cui inhærebat Imperator, vel Senatores ludos spectantes. Hinc illa inscriptio: Theatrum strauit pauimento, podio circumscripit. *Lege Vitruuium li.5.ca.7.Catanæum in 5. Comment in Plinian.epist. Cuiac. Obser.lib. & ca.13.* addubitat, num & Podia illo Vlpiani loco, possint significare mensas, quæ monopodia vocat Liuius, lib.39. Aliàs Podia impilia sunt, de quibus superius in voce Impilia. & Pollux, ποδεῖα, inquit, τὰς περὶ ποσὶ πίλους. At podio fœminini generis funis est, quo tenditur velum: *Seruius Comment.5.paulò ante finem.*

POENA, *inquit Varro lib.4.lin. Latin.* à puniendo, vel à pœnitendo, quod post peccatum sequitur.

Pœna noxiæ vindicta est, *inquit Vlpi.* & à mulcta multum differt, ait idem, cùm pœna generale sit nomen, omnium delictorum coercitio: mulcta specialis peccati: cuius animaduersio hodie pecuniaria est. pœna autem non tantum pecuniaria, verùm capitis & existimationis irrogari solet. Et mulcta quidem ex arbitrio eius venit qui mulctam dicit: pœna non irrogatur, nisi quæ quaque lege, vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est, quinimo mulcta ibi dicitur, vbi specialis pœna non est imposita. Item mulctam is dicere potest, cui iudicatio data est, magistratus solos & præsides prouinciarum posse mulctam dicere, mandatis permissum est. pœnam autem vnusquisque irrogare potest, cui huius criminis siue delicti executio competit, *l.131.§.1.ff.de verb.sig. Vide item l.244.D.eodem.*

Pœna, supplicium: à pendendo, quo quis ob delictum afficitur. *Vlpia l.fi quis. de pœn.* Pœnæ sunt, quæ vitam adimant, aut seruitutem adiungant, aut ciuitatem auferant, aut exilium, aut carcerem corporis contineant.

Pœna appellatur, quicquid extra rei persecutionem est, *l.2.in fi. D. de tut.& rat.distrah l 12.§.1. D.si quis omis. caus.testa.l.5.§ fin. D.de publ. 25. §.1. D. quæ in fraud.cred.l.11. §. sed si plures. D.ad le Aqu.* Inde Pœnales actiones opponuntur rei persecutoriis actionibus, *l.5.§.fi D de alic.man.iudic. caus.fact.§. sequens diuisio. Instit.de act.l.32.D.ad leg.Falc.*

Pœna pro eo quod interest. *Paul.l vlt. D.de eo, quod cert.* Centum solutis ex vniuersitate, tam ex sorte, quam ex pœna solutum videri. *Item apud Venu. l.29.D. de iudic.sol.* vide Damnum.

Pœna, pro vsura, *Paul.l.40.D. de rebus credit.* Si die suprà scripta, summa data non erit, tunc eo amplius, quo pòst soluam pœnæ nomine in dies triginta, inque denarios centenos, denarios singulos dari stipulatus est, &c. Idem l.11.de vsuris: Fuit consuetudo, vt intra certa tempora non illatis vsuris, grauiores infligerentur. *Et paulò pòst:* Quæsitum est, an illud, quod amplius ex consuetudine pœnæ nomine à quibusdam exactum est, &c. *Item Pom.l.23.§ 2 ff. de hæred.inst.* Pœna tamen sic differt ab vsura, quòd cum vsura ex vsu pendeat, siue vt planius loquamur vsus diuturnitas eam pariat: pœnam contra successus temporis non parit, sed contumacia debitoris solo. Itaque vsura quidem pro rata temporis exigitur, & simul cum eo crescit, atque augetur, *l.75.§.6.de verb.obl.* at pœna non crescit ex temporis productione, sed quidem vti conuenta est, ita soluitur, neque adaugetur, *l. 68. D.eod.* Meritò ergo inter se tanquam diuersa distinguuntur: *vt in l.44.D.de vsur.l.13.D.de pignor.*

Pœnæ nomine legari videtur, quod coercendi hæredis caussa relinquitur, quò magis aliquit faciat, aut non faciat, *ait Imper.§. 41. de legat. & Vlpian in Institutio.titul. de legat.* vt cùm ita legatur: HAERES MEVS SI FILIAM SVAM IN MATRIMONIVM TITIO COLLOCAVERIT, VEL EX DIVERSO, SI NON COLLOCAVARIT, DECEM AVREOS DATO.

Pœnam à conditione separat voluntas testatoris, *l.fi.D.de iis, quæ pœn.nom.*

Pœnæ seruitus & Roma. ciuitatis & agnationis ius extinguit, *l.qui vltimo.29. D de pœn.* pœnæ autem seruus ideò dicitur is, qui ad bestias vel metallum damnatus est, quia nullius planè, nisi supplicij sui seruus est quippe cui in perpetuum est addictus, adeò vt si quid ei legatum fuerit, pro non scripto habeatur: quasi, ait Marcianus, non Cæsaris seruo datum, sed pœnæ, *l.sunt quidam.17.D de pœn.* Et vt rem paucis absoluam, Serui pœnæ olim dicebantur,

tur, qui summo supplicio sic addicebantur, vt si liberi essent, libertatem: si serui, domini familiam quasi ab alienati amitterent: adeò, vt ne à pœna quidem liberati, in veteris domini potestatem redirent, *l.8.§.3.& l.20 & 29. D.de pœn. l.8. C. de sent.pass. l.24. §.5. D. de fideicom. libert.*

Pœnæ summæ, mediocres, minimæ, vide Supplicia.

Pœna capitalis diuiditur in summum supplicium, Pœnæ metalli coërcitionem & in insulam deportationem, *l. capitalium.de pœn.* Cæterùm inter varias pœnarum species, nulla ad naturam propius accedit pœna talionis, vt Aristoteles quoque probat. *Extat valde elegans locus. ff quod quisque iur.in al.stat.*

Pœnarum conuentionalium duplex genus: Vnum, quod damni, vel lucri cessantis æstimationem præstat. Aliud, quod pro contemptu, contumaciáve infligitur: atque hæ propriè pœnæ vocantur, illæ non æquè.

Pœna exacta, inter fructus numeratur, quod de futuris pœnis nusquam relatum est. *fac. l. conuenire. D. de pact. dot. & l si vnus.§ illud.de pact cum simil.* Proinde rectè improbatur, quòd quidam pœnas futuras in venditionibus tanquam fructus vendunt.

Pœnarum interd ctarum hæc tria refert genera *Iac. Cuiac. Obseruatio. libr.14. cap. 34.* Primum est inedia necari, *vt Marcianum retulisse, l 10. D.de interd.& releg ex Basilicis colligi potest.* qua de caussa & quos ablegabant tyranni in specus, aut loca sola, his solebant cibi aliquid apponere, vt apud Sophoclem Creon iubet defossæ Antigonæ φορβῆς, τοσοῦτον, ὡς ἄγος μόνον προσθεῖναι. Aliud cùm quis carcere perpetuo pro pœna continetur, *argu. l.8. §.solent. ff. de pœn.* hic enim improprius est carceris vsus, qui non pœnæ, sed diligentioris custodiæ caussa haberi debet, *vt ait l.6. §.eius.ff.de inust.rupt.* Tertium, ne quis pœnæ caussa tormentis subiiciatur *l.pen. D.de quæstio.* quod pœnæ genus tyrannicum & inciuile Tertullianus contestatur in Apologetico.

Pœnę ob corruptam ex Adę lapsu hominis naturam, introductæ sunt, quibus mali coërceantur, ne peccent seu delinquant faciliter. Qui enim iustè agere propter naturalem legem, summámque bonitatem non experit, quíque obtemperare non vult rationi, in qua sunt honestatis formulæ, quas intelligi quidem dictante conscientia: sed contemnit: is rogo, quid spectabit, quid timebit, si pœnas adimamus? Certè nihil: sed irruet in omnia flagitia. Nam qui faciet, *ait Cicero libro 3 Offic.* is homo in tenebris, qui nihil timet, nisi testem vel Iudicem: Quid in deserto loco, nactus quem multo auro spoliare possit, imbecillem atque solum? Alioqui vir bonus, qui iuri naturali obtemperat, & voluntatem suam illi cõformem facit, eámque sequitur, vnde & iustitia virtus dicta: is omnibus pœnis exemptus est, nec timet, sed amat Magistratum, velut honestatis conseruatorem, *ad Romam.13.* Ideóque nullas bonorum vtilitates, æquitati naturæ præfert, neminem sciens lædit, & verè iustus est, quatenus ad politicam vitam attinet. Rectéque Socrates execrati eum solebat, qui primus vtilitatem à natura seiunxisset. Id enim querebatur caput esse exitiorum omnium, *vt Cicero refert.* Hinc intelligis pœnas, defensiones legitimas, ex natura esse, sicut & Magistratus.

POENALES actiones sunt, quibus duntaxat exigitur, vt aduersarius puniatur, quæ & Odiosæ, quia reo conuento damnum adferunt, dicuntur: vnde & per interpretationem molliendæ sunt potiùs, quàm exasperandæ, *l. interpretatione ff. de pœnis.*

POENITENTIA suprema quæ sit, *vide ff.de donat. inter vir. & vxo.l.cùm hic status.§ pœnitentiam.*

Pœnitentia apud Pontificios quid sit, *disces ex tit. de pœn. & remiss. & de pœnit. dist.1.2 & 3.*

POETÆ nulla immunitatis prærogatiua iuuantur, *l. Poeta, C. de profess. lib.10.*

POLIA, πωλεία, armentum equorũ. *Vlp.in fi.l Ædiles aiunt.de ædilit.edict.* Nã & si polia venierit, dicemus vnum equũ qui vitiosus est, non omnem poliam redhiberi oportere. Equarias Varro appellat, *libro 2 de re Rust.c.1.*

POLIPTICI, non sunt chirographa, vel apochæ, *vt Alciatus tradit Pater. lib.3.* sed rationes, siue ἀποσεσημειωμένα publica, *l. 2.C. Theo. de discuss.l.13. C. Th. de ind.debi.& ideò in l.2. C de discuss.* ratioci-

niis publicis, id est, polipticis. Sic autem plerunque scribi solet: quanquam si origo spectetur, Polyptychis scribendum sit. námque ex eo tractum est nomen, quod ex chartæ publicæ πολλὰς ἀποκλείσεις, ὅ ον πτύχας habeant: qua forma & dyptychi dicuntur. *in l. 1. C. Th. de expe. iud. & in actione 14. Chalced. consilij, & in quinta synodi act. 4. Suidas*, δίπτυχα δύο περιβόλαια ἔχοντα, ὡς τὸ μὲν, ὑπεστρῶσθαι, τὸ δὲ ἕτερον ἐπιβεβλῆσθαι. Adnotari verò in Polipticis omnia, quæ ad rationes publicas spectant, Vegetius indicat his verbis, lib 2. Totius legionis ratio, siue obsequiorum, siue militarium numerorum, siue pecuniæ quotidie ascribitur actus, maiore propè diligentia, quàm res annonaria vel ciuilis, polipticis annotatur. sic enim eum locum castigauit Cuiac. pro eo, quod in vulg. li. politicis libris legebatur. Vtitur & hoc verbo *Cassiodorus, lib. 5. Variarum*: Vt omnibus, inquit, à te sollicita, atque æquabili indagatione compertis, polyptici iubeantur adscribi.

POLIRE vestimenta fullonici artificij est, *l. 9. §. pen. l. 13. §. si fullo. ff. loca. l. 12. & 48. § si ego. l. 52. § si seruus. l. 82 ff. de furt. l. 22. ff. de præscr. verb. §. item si fullo. Inst. de oblig quæ ex delict.* Theo. πλύνειν vertit. Nonius Marcel. in verbo, Interpolare, tractum id ait ab arte fullonica, qui poliendo diligenter vetera quæque quasi in nouam speciem mutant. *Plin. lib. 8. c. 48.* de laneis loquens, Quippe, ait, ahenis polientium extracta in tomēti vsum veniunt. *Idem li. 19. c. 1.* Hispania citerior habet splendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura. Vnde politura *apud eundem lib. 11. ca. 24. Idem lib. 35.* Vmbrica creta non nisi poliendis vestibus adsumitur.

POLITOR, *l. 52. §. venit ff pro socio*, is est, qui agrum expolire atque colere consueuit. Velati, inquit Vlpianus, cùm pecus in commune pascendum, aut agrum politori damus in commune quærendis fructibus. sic enim legendum est, non licitatori, aut Budæus voluit. Nonius Marcellus: Politores, agrorum cultus diligentes, vt polita omnia dicimus exulta, & ad nitorem deducta. Ennius Satyr. lib. 3. *Testes sunt lati campi, quos gerit Africa terra politos.* Et annal. 9. *Rastros dente fabrescarpsit caussa poliendi agri.* Hinc

POLITIO apud Catonem dicitur illa cultura, pro cuius mercede certam frugis partem capiebat politor, vt nonam aut quintam, aut octauam, pro conditione agri, atque bonitate soli. Verba hæc sunt Catonis: Politionem quo pacto dari oporteat? in agro Casinate, & Venusio, in loco bono parte octaua corbi diuidat: satis bono, septima: tertio loco, sexta, &c.

POLIO, qui arma polit, *l. quibusdam. ff de iure immu*

POLITIA est legitima ordinatio Reipublicæ, secundum quam alij præsunt, alij parent. Quæ ab Aristotele definitur, principatus & rerum consuetudo, secundum quam viuere vnumquenque, & conuersari docet. Huius tres sunt species: Monarchia, regnum, seu principatus vnus, ad communem vtilitatem respiciens.

Politiæ emendandæ formam, cum ex scriptis legibus, tum ex probatis maiorum exemplis oportet mutuari: qualia *in l 2. ff. de orig iur.* Pomponius exhibet: eleganter, ac compendioso quodam artificio describens totum Imperij statum, eiúsque mutationes Primùm, quæ infantia Romanæ Reip. fuerit: deinde qui auctus: quibus legum studiis constiterit: quo item iuris neglectu labefacta sit. His enim exemplis instructos esse oportet eos, qui rerum publicarum ad emendandam politiæ formam functionem suscipiunt.

Politiæ melioris certissima spes erit, si primum omnium iuris traditio vindicata fuerit à desultoriis commentatorum opinionibus. Nam tunc constantia, mox iudiciorum, & proinde beata (quoad per humanam fragilitatem licet) rerum omnium tranquillitas, auctore Christo, sequetur.

POLLICITATIO est solius offerētis promissio, *l. 3. ff. de pollicita.* Plerunque etiam Pollicitatio est, qua quis Reipublic. vel ciuitati opus aliquod publicum, ludósve promittit, *l. 5. ff ad leg. Falcid. l 3. §. debitores ff. de mun. & hon. l. vnic. C. de ratiocin. oper publ. Plin. lib. 10. Epist.* Huic theatro ex priuatorum pollicitationibus multa debentur.

POLLINCTOR, qui mortui corpus pollincit, id est, vngit. Erat ex libitinarij

tinarij familia. *Vlpian l. 5. §. 1. ff. de instit. act.* Idem ait, Si libitinarius, quos Græcè νεκροθάπτας vocant, seruum pollinctorē habuerit, ísque mortuum sepeliuerit, &c. Inuenitur & hoc verbum apud Tertull. in lib. aduersus Gnosticos, & Iulium Firmicum, in libro Mattheseos persæpè.

POLYPTYCHI, vide Poliptici.

POLYPVS, πολύπους est caruncula, modò alba, modò subrubra, quę narium ossi inhæret, & modò ad labra pendens, narem implet, modò retrò per id foramen, quo spiritus à narib. ad fauces descendit. *ait Corn. Celsus libro 6. capite 8. vnde*

POLYPOSVS, qui eo vitio affectus est, *apud Vlpian. l. 12. ff. de ædil. edict.*

POMOERIVM, locus post mœnia. Plura cognosce ex Liuio, *lib. 1. Gell. lib. 3. Papi. l. 5. De seru. export.* Cui pacto venditoris pomœrio cuiuslibet ciuitatis interdictum est, vrbe etiam interdictum esse videtur.

POMORVM appellatione nuces, & ficus, & vuæ duracinæ, & purpureæ, & quæ eiusdem generis sunt, quas non vini caussa habemus, quas Græci τρωξίμους vocāt, continentur, *l. qui fundum. 205. D. de verb. significatio. vide Macrobium, li. 2. capit. 6. & 3. cap. 19. & Alciatum libr. 6. Parerg. c. 2.*

PONDVS, infectæ materiæ. Numerus signatæ: Species, factæ dicitur, *l. 6. D. de rei vindic.*

PONTIFEX Max. quòd maximus rerum, quæ ad sacra & religiones pertinent, iudex sit, vindéxque contumaciæ priuatorum, magistratuúmque Minorū Pontificum maximus dicitur, qui primus in id collegium venit: itē Minimus, qui nouissimus. Festus.

Pontifices (vt Q. Scæuola Pontifex. Max. dicebat) à posse & facere, Pontifices ego à ponte arbitror: nam ab ijs Sublicius est factus primùm, & restitutus sæpè, cùm ideò sacra & vls & cis Tiberim non mediocri ritu fiant. *Hæc Varro lib. 4. ling. Lat.* Facere autem Scæuola dixit, pro sacrificare. Pontificē in ius vocare dum sacra facit, non licet, *ait Vlpia. l. 2. ff. de in ius voc.* Sine decreto Pontificum ossa, quæ ab alio illata sunt, vel corpus, domino loci effodere vel ijcere non licet, *ait idem Vlpianus l. 8. ff. de religione & sumpt.*

Pontificem vnum duntaxat à Numa institutum legimus apud T. Liuium, Marcum scilicet, M. F. cui sacra omnia exscripta, exsignatáq. attribuit. quibus hostiis, quibus diebus, ad quæ templa sacra fierent: atque vnde in eos sumptus pecunia erogaretur. cætera quoque omnia publica, priuatáque sacra Pontificis scitis subiecit. nec cœlestes modò cæremonias, sed iusta quoque funebria placandósque manes, vt idem Pontifex edoceret. *Hæc Liuius.* Hunc autem solum à Numa Pontificem creatum Liuius testatur, quem Maximum etiamnum nominat, quòd alij scilicet Minores nō essent, & initio libr. 2. cùm de Rege sacrificulo commemorat, non dicit eum Pontificibus, aut Pontifici Maximo subiectum esse, sed tantùm Pontifici, qui tamen Maximus (vt dixi) sacerdotem omnium habebatur. Non multò pòst tamen quatuor sunt creati Pontifices, qui numerus ad M. Valerium, Q. Apuleium Coss. id est, annos amplius quadringentos permansit. quo tempore octo primum lege Ogulnia Pontifices creati sunt: de quibus cùm postea Liuius loquitur, alios minores Pontifices appellat, vnum maximum. *Cicero etiam in Orat. de Harusp.* Respõ. tres minores nominauit. Pontificis verò Maximi tanta potestas in reliquos sacerdotes fuisse dicitur, vt L. Metellus eum honorem adeptus, Posthumium Consulem, eundémque flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petētem, ne à sacris discederet, mulcta indicta, vrbem ingredi vetuerit. quemadmodum Cicero & Valerius testantur. Idem Pontifex de violatis sacris cum collegio cognoscebat. Liuius narrat L. Cantilium scribam Pontificum, qui cum Vestali virgine stuprum fecerat, à Pontifice Max. eò vsque virgis in comitio cæsum fuisse, vt inter verbera expiraret. Idem res omnes singulorum annorum mandabat literis, efferebátque in album, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi: *vt Cicero lib. de Orat. 2. commemorat.* Creati autem postea plures sunt victore Sylla, eorúmque numerus ampliatus, vt essent quindecim.

Pontifex priuatus, *cuius meminit Pompo. in l. 2. §. Omnium tamen harum. D. de*

orig.iur. ideò dictus est, quòd non poterant toties conuenire omnes Pontifices sacris addicti, quoties impetranda erat actio, singulis haud dubiè momentis. Itaque vni delegabant priuatum hoc negotium, dandæ aut denegandæ actionis. Et is, quia magistratum nullum gerebat, ideò ne quis falleretur in hoc, Priuatus dicebatur.

PONTIFICALIS auctoritas, *l. 52.ff de petit hæredi.* Pontificiale iussum, *l. 8.ff.de religio.*

PONTIFICIVM, apud veteres pro iure, & potestate faciendi dictum, colligit Alciat. ex Constantini sanctione, quæ extat in Theodosiano Codice: vbi de maternis bonis loquens: Sint, inquit, in parentum potestate, atque dominio, vt fruendi pontificium habeant: alienandi eis licentia denegetur. Apud *A. Gellium lib.1 c.13.* hoc verbum eodem sensu legitur, in quibusdam codicibus, *Et in legib. Burgund cap.*40. vbi ita scribitur: Huius autem actionis pontificium circa manumissores tantùm de libertis suis præcipimus custodiri

PONTONES, naues, quibus in traijcendis amnib. loco pontium vtimur. *Paulus in l. fi. de seru.rust.præd.* Flamine interueniente via constitui potest, si aut vado transiri potest, aut pontem habeat diuersum, si pontonib. traijciatur, & infrà: Qui à via consummari solet, vel ciuitate tenus, vel vsque ad viam publicam, vel vsque ad flumen, in quo pontonibus traiicitur.

POPVLVM Cicer. *in lib.de Repub. teste August lib.19 de ciuitate* Dei, c 21. definiebat cœtum multitudinis iuris consensu, & vtilitatis communione sociatũ. Itaque populi appellatione aliter, atque plebis Romæ omnes ordines continebantur. *§.plebis scitum. Instit de iur.na.gen. & ciuili.* Vide Plebs.

POPVLVS FVNDVS FACTVS, vide FVNDVS.

Populus tributus apud Horatium, *li. 2.Saty.1.* est plebs infima, & (vt M. Tullius sæpè nominat) vrbana. erant enim tribus vrbanæ omnium infimæ, & longè minus honestæ, quàm rusticæ. Itaque in eas coniecti fuerunt à Gracchorum patre libertini, *vt scribit M. Tull. lib. 1. de Orato.ad Q. Fratrem.* Quem autem hic Flaccus Tributum populum, *in epist. 7. lib. 1.* tunicatum popellum vocat. Alij tamen loco suprà citato tributim legunt: quæ scriptura ferri potest.

POPVLARES actiones (eædem publicæ dicuntur) referuntur *in Rubri. ff.de popular. act. & in l.eum, qui in popularibus ff.de iureiur.* & non nisi integris personis permittuntur, hoc est, quibus postulare licet ex edicto prætorio: quod discernit ætatem, sexum, casum, putà surditatis, vel cæcitatis, & famam postulantium. Dicitur autem actio popularis, quæ cuilibet de populo competit, quam potest mouere quilibet de populo. Ea namque principaliter iniuriam publicã, vel ius populi persequimur. Sic popularia iudicia, & interdicta.

POPVLITARI, pro populari, diripi, Papin. posuit *in l.21. in fi.de appell.* Tamen, inquit, cùm fructus populnarentur ab aduersario, æquum sibi videri fructus apud sequestres deponi. Sic apud Symmachum: Interea constitutionis memor sequestraui mobilia, fructúsque percepi, ne temporis vsurpatio abutatur indebitis. Petitore condemnato, huic fructuum sequestrationi locus esse non potest, nisi populitentur ab aduersario.

PORCÆ, *in l.24.ff.de aqu.& aqu.plu.* sulci sunt aquarij, quos traditur Græcè ἔλικας appellari, *l.1. §.item Sabinus.C.de abu & aqu.plu.* Ideóque & porcas Festus libro 14. definit raros sulcos esse, qui ducuntur deriuandæ aquæ gratia, ab eo, quòd porceant, id est, prohibeant aquam frumentis nocere. Quo ferè modo idem auctor Elices definit lib.5 At Varro, *vt idem Festus admonet*, Porcam aliter accipit, inter duos enim sulcos elatam terram, quòd ea seges frumentum porricit, porcam appellatam idem *lib.1.de re Rust. c.29.* tradit. Idémque. lib.4. de ling. Latin. confirmat his verbis: At eo, quòd aratri vomer sustollit, sulcus: quò ea terra iacta, id est, proiecta, porca. Quem & idem *Festus lib.9.* secutus, Imporcitor, ait, est, qui porcas in agro facit, in arando. Porca igitur est inter duos sulcos terra eminens. Eodémque modo *Isidorus li.15. Etymol. c. 9.* Porcam, qui in arando extat, quod verò defossum est, liram dici tradit. In Lexico etiam, cuius iam sæpius mentionem feci, porca definitur, τὸ μεταξὺ τῶν αὐλάκων ὕψος. Nonius planè aliud de huius verbi significatione

sentiens,

ſentiens, porcas interpretatur ſigna ſulcorũ, quę vltra ſe iaci ſemina prohibent, à porcendo, id eſt, prohibendo dicta.

PORCINARII vrbis Romæ, pro ſuariis, *in l.1.C. de ſuar. & ſuſceptor. lib.10.* quos ſuillæ carnis tenet functio, *vt Symmach. ait, lib.1. Epiſt.13.* Solebat auté porcina caro populo Roma. ex Aureliano inſtituto diuidi: quemadmodum Vopiſcus in Claudio indicat his verbis: Nam & porcinam carnem populo Roma. diſtribuit, quæ hodiéque diuiditur. Erat & Romæ tribunus fori ſuarij, vt ex notitia Imperij Rom conſtat.

PORNÆ Iuſtiniano, *titul. de Conſulibus, in Nouell. §. ac primùs quidem.* iuxta interpretationem Haloandri, ſunt ludi ſcenici, ſic dicti à productione meretricum in ſcenam, commemorantur inter ſpectacula, quaſi Floralia, quæ per meretrices, & perditiſſimorum hominum genera, celebrantur. Certè vel hic locus indicat turpiſsima illa ſpectacula tardè ſublata.

PORRIGERE, obſcœnum verbũ eſt & proprium mulierum, vt arrigere virorum, *quo vtitur Conſtan. l. cùm vir. C. de adult.* Cùm vir nubit in fœminam viris porrecturam, &c.

PORRINA, genus oleris porracei, vel idem quod portus: *extat vox apud Scæuolam, in l. defuncta. §. Sempronio. D. de vſufruct.*

PORRECTVM, Varro interpretatur directum, vide Anfractus.

PORTARI ea dicuntur, quæ quis iumento ſecum ducit: ferri quæ quis ſuo corpore baiulat: agi ea, quæ animalia ſunt, *l. ferri.235. D. de verb ſign.*

PORTENTA, à portendẽdo, hoc eſt, præoſtendendo dicuntur, cùm præter morem incidentia, oſtendant aliquid futurum eſſe. Vlpian. eleganter duo genera oſtentorum explicat *in l. oſtentum. D. de verb. ſign.* vbi Andræas Alciatus.

PORTVS, eſt concluſus locus, quò merces importantur, & vnde exportantur, eáque nihilominùs ſtatio eſt concluſa, atque immiuuta, inde angiportum dictum eſt, *l. 59. D. de verb. ſignific.* Portus vectigal, *l.17. D. de verbor. ſignif.*

PORTICVS non venit ædium nomine, *l. cætera. §. hoc Senatus. D. de leg.1.* An porticus ſit, vt domus, totum refugium differit *Bart. in l. meminiſſe. D. de offi. Procon.* Interim nota Porticum *apud Cic. Tuſcul.2.* ſumi pro tabernaculo ſeu tentorio: Námque Æſculapi liberorũ, inquit, ſaucij opplent porticus.

PORTICATIO, pro porticu, *l. funeris.36. §.1. D. de religioſ.* quidã exponunt pro ſeptis, quę circa ſepulchrum fiebant. Itaque ſi amplum quid, inquit, Macer, ædificari teſtator iuſſerit, veluti in circuitum porticationes, &c.

PORTORIVM, non tãtùm quod in portu, ſed & quod pro exportandis mercibus in tranſitu pontis vectigal ſoluitur, *l.60. §. vehiculum. D. loca. l.203. D. de verb. ſign. l.3. C. de vectiga.* Vnde qui hoc vectigal publicani redemerunt, Portitores dicuntur. Portorium rerum venalium Cicero in Piſonem dixit.

POSCIMVS imperioſè, Poſtulamus iure, Petimus precariò, Rogamus per amicitiam, obſecramus per ſacra, Flagitamus multo verborum ſtrepitu.

POSITVM HABEAT, exponit Vlp. dicens, Accipere debemus Poſitum habeat, ſiue in habitationibus, vel cœnaculis, ſiue etiam in horreis, vel cuius alterius ædificij. Poſitum habere etiam is rectè videtur, qui ipſe quidem non poſuit, verùm ab alio poſitum patitur, *l. ſi verò plures. §. prætor ait. D. de iis qui deiec.*

POSITIO à ponendo, quæ Græcis dicitur theſis, eſt alicuius particularis rei ad cauſſam pertinens aſſertio, *auctore Bart. in l.2. §. quod obſeruari. C. de iureiur. propter calum. dan.* Vbi præterea rectè dicit, huius vocabuli vſum adeóque rem ipſam, cõſuetudine magis quàm ſcripto iure receptam eſſe in iudiciis, *Vide ca.1. de confeſſ. in 6. & ibi gloſſ.*

Poſitiones, ſitus, regiones, *Vlp. l.1. §.1. D. de iud. & iure.* Huius ſtudij duæ ſunt poſitiones: quaſi diceret partes, ſiue regiones: hoc eſt, Hoc ſtudium, ſiue hæc diſciplina poſita eſt duabus in rebus: nẽpe in ediſcendo iure publico & priuato. minus enim planè & explicatè hoc dictũ eſt: neque verò de iure loquitur Vlpian. ſed de ſtudio ac diſciplina.

Poſitio, fundus, ſors. *Vlpia l.3. D. de annu. lega.* Hoc ſequemur, vt propoſitione patrimonij ſine vexatione & incommodo hæredis fiat: id eſt, pro viribus, pro

facultatibus. *Idem l.2.§.1.D.de pecu.* Si verò eandem poſitionem peculij reliquit, debere eum deducere.

POSSE, verbũ ſignificat ſimplicem potentiam, nulli neceſsitati ſubiectam, idque ex ſermonis proprietate: à qua tamen ex coniectura mentis quandoque receditur. *exempla ponit Alc. in l. Nepos Proculo.D.de verb.ſign.* Igitur & neceſsitatis nota interdum eſt, *vt l.ſæpè.De offic. præſid.l.non poteſt. D. de indi.* atque adeò ponitur pro debet, *l.ſi mandauero. §. fin. D.manda.* An autem trahatur ad futurũ *vide Bar.in l.qui Romæ.§.duo fratres. D.de verb.ſign.*

POSSIBILE, δυνατὸν dicitur quod commodè fieri poteſt, *l.nepos Proculo.D.de verb ſig.vbi vide Bart.*

POSSIDERE verbum, à ſedibus videri deductum, ipſius compoſitio denotat, & coniugata verba, Aſſidere, Obſidere, Deſidere. Sedes autem appello, in quibus quis habitat. Hinc Virg.li. Æneid.1.

Sedes vbi fata quietas Oſtendunt.

Varr.lib.4.de Ling.Latin.initio, Pos vetus verbum eſſe ſcribit, quod potentem ſignificat, vnde impos, & poſſum, & verbũ poſsidere, quaſi qui poteſt ſedere, id eſt, habitationem & ſedem ſuam aliquo in loco conſtituere. Poſſidere autem eſt, vti re aliqua pro domino, vt definit Hot. id eſt, pro imperio ac poteſtate domini: cuius definitionis explicationem vide fuſiſsimè apud eundem. At differt à Tenere. Is enim dicitur Tenere, qui corporaliter quidem obtinet, ſed non animo ac poteſtate domini: veluti ſeruus, in quẽ domini vocabulum non cadit, ne peculium quidem ſuum poſſidere dicitur, ſed tenere. Sed tamen fructuarius quandoque poſſidere dicitur: fateor: ſed ille ſuo iure, hic pro alieno. Hinc illud *Celſi l.18.D.de acquir.poſſ.* Quod meo nomine poſſideo, poſſum alieno nomine poſsidere. nec enim muto mihi cauſam poſſeſſionis, ſed deſino poſsidere, & alium poſſeſſorem miniſterio meo facio. Nec idẽ eſt poſsidere, & alieno nomine poſſidere, nam poſsidet, cuius nomine poſſidetur: procurator alienæ poſſeſſioni præſtat miniſterium. Sic poſſidere dicitur, qui per colonũ & inquilinum poſſidet, *l.1.C.comm.de vſucap.* Poſsidentur autem propriè res corporales, non iura, niſi id fiat abuſiuè, *l.3.D.de acq.poſſ.* Vnde Theophilus, tit. de interd. νομὴν definit, σωματικοῦ πράγματος κατοχήν. nam iure poſſidere ſic definit, ψυχῇ τοῦ δεσπόζοντος κατέχειν. An verò duo eiuſdem rei poſſeſſores in ſolidum eſſe poſsint, quæſitum fuit, *vt annotat Cuiacius,* inter Proculianos & Sabinianos. hi duos poſſeſſores admittebant, illi non item, *l.3.§.ex contrario. D. de acquir.poſſ.* Proculianorum ſententia obtinuit, & quidem generaliter, vt nec poſsint duo in ſolidum poſſidere ciuiliter, nec duo naturaliter: nec vnus ciuiliter, alter naturaliter: nec vnus iuſtè, alter iniuſtè, *l ſi vt certò.§.ſi duobus. D.commo.l. duo.D.de prec.* Nec mouetur *l. & habet. §. eum qui.D.eo.* quæ & poſſidere eum ſtatuit qui precario rogauit, vt ſibi poſſidere liceret, & eum qui rogatus eſt. Sumpta enim eſt ea lex ex libris ad Sabinum, qui duos poſſeſſores admittebat.

Poſſidere iubere, & in poſſeſſionem mitti differunt: nam Prætor in poſſeſsionem mittit primo decreto, poſsidere autem iubet ſecundo, *l.7.D.de damn.infect.*

POSSESSIO, *inquit Paulus,* appellata eſt à ſedibus, quaſi poſitio: quia naturaliter tenetur ab eo, qui ei inſiſtit, quàm Græci κατοχὴν dicunt, *l.1. D. de acquir. poſſ.* Definitur autem ab Ælio Gallo apud Feſtum, Vſus poſſidendi agri aut, ædificij: non ipſe fundus aut ager. non enim poſſeſsio è rebus quę tangi poſſunt, &c. Alij ſic: Ius vtendi re corporea pro domino. Poſſeſsio autem duplex eſt, vna quæ iure conſiſtit, altera quæ corpore, *l. nemo.C.de acquir. poſſ.* Auguſt.in ſer. de vita clericorum: Quod videtur (inquit) poſsidere, ſicut iuriſperiti loquuntur, iure non corpore. Hæc naturalis ſiue corporalis dicitur, illa ciuilis; nulla eſt tertia, quæ dicatur naturalis & ciuilis. Et hãc verò & illam *ad d.l.nemo.* ſic Baſilica definiũt, Νομή ἐστι φυσικῶς, ἡ τοῦ πράγματος κατοχή· κατὰ δὲ τοὺς νόμους νομή, ἐστι ψυχῇ δεσπόζοντος κατοχή. Animo domini, inquiunt, quòd opinione domini, *l.ſi ſeruus D de noxal. actio.* cogitatione domini, *l. pen.C.de furt* & rectè adiiciunt κατοχή, id eſt detentio. nam & poſſeſsio ciuilis plurimum facti habet. Vtraque igitur corpore conſtat, & vtraque animo ſibi habendi, non vtraque animo domini, vtraque etiam animo retinetur; id eſt, etiam ſi

possessor nec suo nec alieno corpore rei insideat, quo ad alius subsederit, sibíque rem tenere cœperit. Vtramque supradicta *l. nemo.* ait esse legitimam, quia defenditur legibus & interdictis possessoris. Ciuilis est, quæ apprehenditur & possidetur ex iusta caussa acquirendi dominij ab eo, qui se dominum credit. Naturalis est, quæ corpore solo consistit, non iure dominij, Vt ecce, Naturaliter possidet, qui vi aut clam possidet, & incumbat rei meæ, isque aduersus alios competit interdictum Vti possidetis, & Vnde vi, *l. 1. §. vlt. D. vti possid. l. 1. §. qui à me. D. vnde vi.* Ego violenti aut clandestini ingressus opinione comparata, possessione cessi; sed eam tamen vel interdicto vndi vi, aut de clandestina possessione recuperare possum; aut meam esse vocare interdicto vti possidetis. Eum quoque naturaliter possidere constat, qui contra leges donatum accepit: vt, si quid vxor viro donauerit, id vir possidet non iure dominij, cùm sciat, aut ignorare nô debeat, inutilem donationem esse: sed naturaliter, volente domino, qui ei possessione cessit: & competunt ei interdicta possessoria, *l. 1. §. si vir. D. de acquir. poss. l. 1. § deijcitur. D vnde vi.* Is etiam qui precariò rogauit, vt sibi possidere liceret, naturaliter possidet, *l & habet. §. eum qui. D. de precar.* non ciuiliter, quia neque dominium, neque dominij opinionem habet: & quidem solus secundum sententiam Labeonis, quæ verior est, cùm possessor ei possessione sua cesserit. Et omnino quicunque possidet, siue naturaliter, siue ciuiliter possidet, siue iustè siue iniustè, aut non possidet, aut solus possidet. His consequens est interdicta possessoria aduersus alios dari ei qui precario rogauit, *l 1. §. vlt. D. vti poss l. qui precario. D. de preca.* non etiam aduersus eum quem rogauit: sicut nec ei qui vi aut clam possidet, aduersus eum à quo possidet: quia etsi is à quo possidet, vi vel clam vel precario non possideat, in controuersia possessionis tamen perinde habetur ac si possideret, cum habeat interdictum de vi, vel de clandestina possessione, vel de precario. His tribus modis mala fide possidemus, vi, clam, precariò: rhetores Græci malunt dicere, *βία, ἢ λάθρα, ἢ ἀπάτῃ.* & inde tria illa interdicta. Id quoque non dubitandum, quin creditor pignus quod ei debitor tradiderit, naturaliter possideat, cùm debitor possessionem in eum transtulerit, *l. cum & sortis. §. vlt. D. de pig. act. l. per seruum. in princi. D de acquir. rer. dom.* & ideo huic etiam non dubitarem dare interdicta possessoria: quod & Accursio placet *in l. pèn. §. creditores. D. de vti. possid.* His adiungatur sequester, cui partes possessione cesserunt, *l. interesse. D. de acqui. possess. l. licet. §. rei. D. depos.* nam & hic naturaliter possidet. *Hæc & Cuiac. obser. lib. 9. c. 33.*

Possessionum genera varia, caussæ variæ, tituli varij, pro hærede, pro emptore, pro legato, pro agnato, noxæ dedito, soluto suo, *l. 3. §. genera. D. de acq. poss. l. 13. §. 1. D. de possess hæred.*

Possidet PRO HÆREDE, qui putat se hæredem esse, vel bonorum possessorem, *l 11. D. de pet hæred. §. adipiscendæ Institut. de interdict.* Item qui rem alienam tenens à domino hæres institutus est, vel bonorum possessionem accepit, aut iustam aliquam caussam habet existimandi se hæredem, vel bonorum possessorem domino extitisse, *l. 3. §. 1. D. de vsuca.* Sed & quod hæredi instituto legatur, id ipse pro hærede possidet, cùm pro ipsius parte legatum non consistat, *l. 18. in fin. D. de his, quæ vt indig.* Eodem loco habentur & quæ à statu libero conditionis implendæ gratia accipiuntur, *l. 15. §. sed & si retenta. D. de pet. hæredit.* Atque hæc exempla optime accommodantur *ad tit. pro hærede. D. & l. 44. § si tu me vi. l. 21. D. de vsucapionibus. l. 1. D. quorum bonor l. 1. §. quia autem. D. quod legator.*

Possidet PRO EMPTORE, qui à non domino emit, cùm eum dominum esse existimaret, *l. 33 §. 1. D. de vsucapionibus l. 8. D. de pecul. & commod. l. 6. § Iulianus. D. de precar. l 11. in fin D. de institor. l. 13. §. 1. D. de pet hæredit. titu pro empto.*

Possidet PRO DOTE, qui rem alienam ignorans doti accepit, *l. 13. l. 15. §. apud Marcellum D. de pet. hæred. l. 8. D. de peric. & commod l. 1 & toto tit. pro dote.* Similiter pro DONATO possidet, cui res donationis caussa tradita est, *l. 1. D. pro dona* Pro LEGATO verò, cui res aliena legata est, aut testatoris quidem sed adempta codicillis ignoratur, *l 1. l. 4.*

D.pro legato. Pro SOLVTO, qui rem debitam vel aliud quid in solutum eius loco accepit, *l.1.D.pro empto.* Pro SVO possessio ad omnes possessionum species porrigi potest, quas quis ex iusta caussa nactus est. Sed huic propriè locus est, in his quæ proprium & speciale adquisitionis nomen non habent, vtputa in his quę cælo, terra, mari, vel ab hostibus capta possidemus: item quæ vt in rerum natura essent, fecimus, & quæ quasi donata, legata, vel empta, vel ex stipulatu, aut ex caussa dotis debita, cùm veritas non subesset, accipimus, *l.1. & l.2. l pen in fin. D.pro suo.l.3.§ vl.* D.*de adq.poss.l.67.* D.*de iur.dot l.5.l.27.l.32.de vsuc.* Vide in præpositione Pro.

in Possessione esse, & Possessorem esse differunt: sicut aliud est esse in seruitute vel libertate, aliud seruum vel liberum esse. In possessione est depositarius commodatarius, colonus, inquilinus, is qui precariò rogauit vt morari liceat, non etiam possidere, vel sequester cui partes custodiam tantùm, non possessionem concesserunt: similis hic depositario, ille commodatario. Item is qui ex primo decreto missus est in possessionem crediti seruandi caussa, vel dotis, ventris, legatorum, damni infecti caussa, *l.certè.§.is.qui.*D.*de precar.l.si quis ante.* D.*de adq.possess.*& quibus ij locis dicuntur naturaliter possidere, impropria & confusa locutio est, cùm sint in possessione naturali potiùs quàm possideãt. qua de caussa eis interdicta possessoria non dantur, *l. officium. D. de rei vindic.* sed dantur dominis, apud quos possessio remansit, veluti depositori, commodatori, locatori, ei qui precariò rogatus est, debitori, & similibus. Hi enim per illos possidẽt. illi ergo his, nõ sibi. Fructuarius etiam tantũmodò est in naturali possessione. nihilominus tamẽ quia rei emolumentum ad eum pertinet, quæ res efficit, vt in plerisque partibus iuris pro domino habeatur, interdicta ei possessoria accommodantur, quæ cæteris qui sunt in possessione non accommodantur. Cuiacius.

Possessio CONTINVA dicitur, non solùm, quæ penes vnum atque eundem semper est, verùm etiam quæ ab vno ad alium legitimè translata fuerit. Etenim tempora possessionis, quib. auctores bona fide possederunt, meritò debẽt prodesse & reputari ad complendam vsucapionem iis, qui in locum eorum succedunt, siue ex contractu, siue ex vltima voluntate. Puta hæredibus accedit possessio testatoris, & emptor vtitur tempore venditoris, nec solùm immediati, sed etiam vlterioris. Nisi fortè medius aliquis ex auctoribus non possedisset, quia tunc non posset per rerum naturam censeri coniuncta seu continua possessio. *Scæuola in l. de accessionibus in prin. Venuleius in l.in vsuc.§.1.*D.*de diuers. temper præscript.*

Possessio defuncti quasi iuncta descendit, ad hæredem, & plerunque nondum hæreditate adita completur. *Paul. l.cum miles. Ex quibus causs maior.*

Possessio vera & propria dicitur, etiam quæ legis commento transfertur, *l. quod meo. vbi Alexan. de acqu possess.l si is cui.§. Flauius.de solut.* Quemadmodum vt creditor quis dicatur, satis est, quòd fidem alterius secutus sit, vel verè, vel legis interpretatione, *l.1. C.qui matrum.non poss. l. qui in fraud. §. ex omni. D. qui & à quib.manumit.*

Possessionis verbo interdum proprietas significatur *l.78.*D *de verb sign.*

Possessio quandoque sumitur pro detentatione, *l. qui locatore. § filium.* D.*pro hærede.*

Possessio fiduciaria, *Budæo l.2.* D. *de origin. iur. quam sub manu regia possidere dicunt.*

Possessio quandoque quasi possessionem significat, *c.2.de in integr.resti.* Quasi enim possessio est, cùm corporalibus rebus vtimur, quæ naturaliter teneri non possunt, vt seruitutibus.

Possessio simpliciter prolata, scriptáve de naturali accipienda est, *l stipulatio ista.§ hi quoque.* D.*de verb obli.*

Possessio tradita dicitur etiam præcario rogata, *l.Iulia.§.veniunt* D.*de actio. empt.*

Possessionem *in l. aquam.* C. *de seruitut.* interpretatur Albericus rem possessam.

Possessionem bonorum agnoscere apud iudicem, est declarare apud Magistratum se talem esse, qui posset ac vellet iure prætorio amplecti hæreditatem defuncti.

Possessione capere, pro vsucapere. *Iulianus l.*

nus l non ſolum.33.§.*ſi docuimus*.D.*de vſur.* Lex Plautia & Iulia ea demum vetuit longa poſſeſſione capi,&c. *Iauolenus leg. emptor* 4. *Digeſt. pro empt.* Nihil eum ex eo fundo longa poſſeſſione capturum.

Poſſeſſionis nomen Feudalium agrorum maximè proprium eſt : primùm quia Feudiſtæ ſcribunt ſolam poſſeſſionem ad vaſallum pertinere : proprietatem verò manere domini, *lib.2.titul.*8 §. *vltim.* deinde quia vetuſtiſſimis morib. poſſeſſiones à Romanis dicebantur, prędia, quæ non proprietatis iure, ſed tamen diuturnæ aut perpetuæ poſſeſſionis iure tenebantur : de quibus Iauolenus ita ſcribit *in leg. quæſt.* 115. *D. de verb. ſign.* poſſeſſionem dici cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nec poteſt pertinere. Et hoc ab agro differre, quòd poſſeſſio eſt vſus : ager, proprietas loci eſt. Quod Feſtus planius ſic exponit : Poſſeſſiones appellantur agri latè patentes publici priuatique : quia non mancipatione, ſed vſu teneantur : quò pertinet *l. cotem*.11.§.*agri*.D.*de publ. & vectigal. & item prædia*.10. D.*fam. erciſc.* vbi vectigalia prædia dicuntur non eſſe noſtri patrimonij. At in libro Variorum Auctorum de limitibus, poſſeſſiones definiuntur agri latè patentes publici, priuatique, quos initio non mancipatione, ſed quiſque vt potuit occupauit, atque poſſedit: vnde & nuncupati. Agros igitur Iauolenus eſſe vult, qui nexu & mancipio, alióve iure ciuili, veluti ceſſione vel vſucapione alicuius proprij facti ſunt: quod veteres Dominium iuris Quiritiũ appellabant. Poſſeſſiones autem quæ vel ad tempus, vel in perpetuum alicui vtendæ fruendæ datæ ſunt : pro quibus vectigal aliquod teſtandæ auctoritatis cauſſa penditur. Sicul. Flac. Horum ergo agrorum nullum æs, nulla forma, quæ publicæ fidei poſſoribus teſtimonium reddat. Quòd ſi culturæ & meliorationis lex adhiberetur, Imp. Zeno Emphyteuſim appellauit, *leg.*1. *Cod de iure emph.* Hotomanóque placet, vt eo poſſeſſionũ nomine feudalia prædia vocitentur, *Cic. Agr* 1. Venit mihi in mentem, Tib. & C. Gracchos plebem in agris publicis conſtituiſſe, qui agri à priuatis antea poſſidebantur. *Et Orat.*11. Qui agrum Recentoricum poſſident, vetuſtatis poſſeſſionis ſe, non iure : miſericordia Senatus, non agri conditione defendunt. nã illum agrum publicum eſſe fatentur: ſed moueri poſſeſſionibus negant oportere. *Item*: Anteà cùm erat à Tribuno pl. mentio legis Agrariæ facta, continuò qui agros publicos, aut qui poſſeſſiones inuidioſas tenebant, pertimeſcebant. *Item Orat.*111. Si iſti agri partem aliquam iuris, aliquam ſimilitudinem propriæ poſſeſſionis, aliquam ſpem diuturnitatis attingunt: nemo eſt,&c. *Item*, Immunis commodiore conditione ſunt, quàm illa quæ penſitant. Ego Tuſculanis pro aqua Crabra vectigal pendam: quia à municipio fundum accepi. Sed hæc omnium optimè legis ipſius Agrariæ verba oſtendunt : Quæ publicè data, donata, conceſſa, vendita. Patior, audio, quid deinde ? POSSESSA. Hoc Tribnus pl. promulgare auſus eſt : vt quod quiſque poſt Marium & Carbonem Conſules poſſederit, id eo iure teneret, quo qui optimo priuatum. Nam in lege ita erat: Ea omnia eo iure ſint, vt quæ optimo iure priuata ſunt. Priuata enim appellat, quos Iauolenus agros propriè nominat. Poſſeſſiones, vt ille idem, quæ non proprio & Quiritium iure, ſed vſus cauſa tenebantur : qualia ſunt Feudalia & Emphyteuticaria prædia. Similiter ergo Feudatarius & Emphyteutes poſſeſſionem ſuam propriè appellabunt, *leg. Moſchus*.47.§.1.D.*de iur. fiſc. & qui iis fruitur, poſſeſſor, l. item ſi*.15.§.1.*D. de rei. vind.* vel (vt eſt apud Sicu. Flaccum) publicæ fidei poſſeſſor. Itémque ſuperficiarius: cũ ſuperficiei proprietas & ciuili & naturali iure eius ſit, cuius eſt ſolum, *leg.*2.D.*de ſuperficiebus.* Inter eum tamen abuſiuè poſſeſſionis verbum proprietatem quoque ſignificat, *leg. interdum*.78.D.*de verb. ſignific.*

POSSESSOR quis dicatur, ſecundum ſubiectam materiam æſtimandum eſt, vt deſcribit eum Macer, tractans iudiciariam cautionem, *in l. ſciendum eſt.* D. *qui ſatiſd. cog.* & obſerua ibi, quomodo materia variet ſignificationem verborum.

POSSESSORIAS actiones Tryphoninus *l.*50.D.*de bon. lib.* ipſam bon. poſſeſſ. vocat. At *in l.*4.§ *fi.* D. *ad Carbon.* hoc verbo hæ actiones ſignificãtur, quæ bonorum poſſeſſoribus rerum hæredi-

variarum persequendarum gratia datur. *Bald.de bon possess hæred.D.*

POST, qui accipi debeat, docet *Bartol. l. 2. D si cert pet.* & ad finem referri constat, ut autem ad initium.

Post hominum memoriam, id est, à memoria hominum.

POSTERORVM appellatione liberos tantùm, non etiam libertos eorũ, quibus fideicommissum relictum est, Fideicommissum cõ ineri, nequaquam incertum est, *ait Modestinus in fin. l. quod his verbis D de leg.3.* Vnde

POSTERIORES dicuntur, qui ultra trinepotes sunt usque in infinitum descendentes, *l fin §.parentes. D.de grad.* Maligna igitur fuit illa Caligulæ interpretatio, qua posterorum nomen ad filios coarctabat, negans ultra hũc casum debere posteros intelligi, quemadmodũ Suetonius in C.Caligula cap.38. scribit. Cæterùm vacatio, & immunitas, liberis, & posteris alicuius data, ad eos duntaxat pertinet, qui eiusdem familiæ & nominis sunt, *l.13.D de mun.& hon.*

POSTERIORES, pro Posthumis, vide Posthumi.

POSTICAM, lineam in agris diuidundis, S. Sulpitius *apud Festum libr. 14.* appellauit.

POSTICVM, Varroni Postica, ostium in posteriori parte ædium, *l. si cui. §.cum ædium. D.de usufruct.leg Festo lib. 14.* Vlp in *l.13.§.sed si ædium. D. de usufru.* etiam Posticas dixit. Vel aditos, inquit, posticásve vettere.

POSTLIMINIVM est, *ait Paulus*, ius amissæ rei recipiendæ ab extraneo, & in pristinum statum restituendæ, inter nos, ac liberos populos, Regésque moribus legibus constitutum, *leg. Postliminium. D. de captiu. & postlim. reuers.* Dictum est autem Postliminium, *ut vult. Imper §.dictum est. Instit.quibus mod. ius patr pot.* à limine & post. Vnde eum qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum rectè dicimus, nam limina, sicut in domo finem quendam faciunt: sic & imperij finem esse limen veteres esse voluerunt. Hinc & limen dictum est, quasi finis quidam & terminus. ab eo postliminium dictum est, quia ad idem limen reuertebatur, quod amiserat. Cicero *in Topic.* de hoc vocabulo sic scribit: Seruius in verbo Postliminium nihil putat esse notandum, nisi POST: & Liminium illud, productionem esse verb. vult: ut in Finitimo, Legitimo, æditimo, non plus esse timum, quàm in Meditullio, tullium. Scæuola autem iunctum esse putabat verbum, ut sit in eo & Post, & Limen: ut quæ à nobis alienata sunt, cùm ad hostem peruenerint, & ex suo tanquam limine exierint, dein, cùm redierint pòst ad diem limen, postliminio videantur redisse. Ælius Gallus lib.1 significationum quæ ad ius pertinent, ut scribit Fest. Postliminio receptum ait esse eum, qui liber ex qua ciuitate in aliam ciuitatem abierat, in eadẽ ciuitate redit eo iure, quod constitutum est de postliminiis, Item qui seruus à nobis in hostium potestatem peruenit postea ad nos redit, in eius potestatem, cuius antea fuit, redit. Equi, inquit, & muli, & nauis eadẽ ratio quæ serui. sic enim legi vult *Cuiac. Obseruat. lib.11. cap. 23.* vbi etiam de iure postliminij disserit. Cicero loco suprà citato: Postliminio redeunt hæc, homo, nauis mulus clitellarius, equus, equa, quæ frena recipere solet. *Apud Pompon in l.36. D. de relig.* Postliminium in rebus inanimatis & immobilibus sumitur. Loca capta, inquit, ab hostibus desinunt esse religiosa. quod si liberata sint, quasi quodam postliminio reuersa pristino statui restituuntur.

POSTVLARE, est suum vel alterius desiderium pro tribunali, id est, apud eum qui præest iurisdictioni allegare & exponere, non alibi, *leg.1.§ 1. D. de postul. leg.4. §. hæc autem. D. de damno infect leg.9. D.de pœn.* Gellius lib. 11. cap. 22. utitur etiam hoc verbo in hoc significatu. Hinc pro aduocationem præstare, & apud iudicem alicui adesse sumitur *ab Vlpian. in l. puto autem. D. de postuland.* Caussam agere pro postulare, *Paul in l. is qui fisci. D eod. tit.*

Postulare præterea is dicitur, qui rem per se iustam admodum exigit, aliquantò instantius, quàm petens. Vnde Curtius, Postulabat, inquit magis, quàm petebat.

Postulare, cùm ad publica iudicia refertur, propriè significat petere à Prætore, ut sibi liceat lege aliqua publicorũ iudiciorum quempiam interrogare, vtrum in eam legem commiserit, necne: vt

vt si fateatur ei lis æstimetur: si neget, eius nomen in reos referatur. *Cicero ad Qu. Fratrem lib. 1.* Quòd eùm de ambitu Gabinium vellet postulare, neque Prætores diebus aliquot adiri possent, vel potestatem sui facerent, in concionem ascendit. *Cælius Ciceroni.* Insolentissimi homines Circensibus ludis postulandum me lege Scantinia curarunt. Idem: Illud mihi occurrit, quòd inter postulationé & nominis delationem vxor à Dolabella discessit.

POSTVLATIO, quæ *inquit Donatus*, propriè est querela de eo qui peccauit, apud alterum: Expostulatio apud illum ipsum qui peccauit. *Terent. Hecyra:* Neque lites vllæ inter eas, postulatio nũquam. *Item in And.* Expostulatio est aduersus eum quem incusamus. nam Expostulare est querelam apud eum ipsum deponere, de eo ipso qui fecit iniuriam. Postulare autem, querelam dicere de altero apud alterum. Aliàs Postulatio, pro desideriis sumitur. Hinc

Postulationibus vacare, id est, expedire supplicantium desideria. Nam postulationes, vt diximus, pro desideriis, & interpellationibus iudicialibus, *l. 2. § in bonorum. D. quis ord. in bon poss.*

Postulationes item vocantur, cum ob monstrum, ostentum, prodigium, errorem in ceremonia, sacrificium, vel expiationem postulare dij videntur: hoc verbo vtitur M. Tullius: sed & Arnobius ita scribens, In ceremoniis vestris, rebúsque diuinis postulationibus locus est, & piaculi dicitur esse contracta commissio.

POSTHVMVS, vt ait Cesellius Vindex, explicans *apud Gel. l. 2. c. 17.* locũ Virg. Æneid. 6.

Syluius Albanum nomen, tua postuma proles,
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniux
Educet syluis.

non eum significat qui patre mortuo, (vel post humatum patrem, vt alij) sed qui postremo loco natus est. Itaque *Tertul.* postumum pro postremo vsurpauit *in lib. contra Gnost.* Quæ cauda erit quodcunque de postumo corporis propagatur. *item Apuleius in Apolog 1.* Igitur per aspirationem scribendum hoc vocabulum non est, vt nec in Pand. Flor. scribitur, nec in veteribus Liuij cod. vt obseruat Sigonius: nec à Græcis πόσθυμος, sed πόστυμος effertur: atque nihil in eo aliud notandum, nisi Post, & Vmus productionem esse verbi, vt in Postliminio, Liminium, ex sententia Seruij quam suprà retulimus: vel ea forma à Post, deductum, qua ab Extra Extumus, & à Citra Citumus. Hinc illud Plauti:

Post mediam ætatem, mediam qui duxit vxorem,
Si eam fortè senex anum grauidam fecit:
Quid dubitas quin puero sit nomen Postumus?

At negare nolim, Postumos etiam vocari eos qui post mortem patris nascuntur (κυοφορουμένους à Græcis interpretibus dictos, quòd moriente parente in vtero fuerint) cùm præsentibus scribat Plutarchus in Coriolano & Sylla, πόστουμον appellari. ἐπὶ τεθνηκότος πατρὸς γένηται: idémque Vlpian. *l. 3. §. 1. D. de iniust. rupt.* item Caius, Sextus Pompeius lib. 14. & Varro tradant: ita tamen vt postremo (mortui enim non procreant amplius) non vt post humatum patrem, Postumus natus dicatur: quod & confirmat Vlp. ĩ. *d. l. 3. §. ex hu.* vbi postumos posteriores vocat. sic enim in Pandect. Flor. legitur, & libri quoque Labeonis post mortem eius editi, Posteriores dicti sũt, quasi postumi.

Postumus etiam dicitur in legis Velleæ cap. 1. qui post testamentum viuo parente nascitur: & ex eiusdem legis c. 2. postumorum loco sunt, qui ante testamentum nati sunt, si postea mortuo parente in sui hæredis locum succedant: hinc verò etiam apparet, aptari nomen postumi non his tantummodò qui post mortem parentis nati sunt, sed etiam his qui posteriores parenti editi sunt. *Vide in Pandect. titul. de lib. & post. & præcipuè l. Gallus. 29. cuius expositionem vide apud Duarenum lib. Disput. 2. c. 38.*

Postumus alius dicitur suus, alius verò alienus. Postumus suus dicitur, qui si viuo patrefam. natus fuisset, in ipsius potestate fuisset, proximúmque ab eo locum in familia tenuisset. §. 3. *Inst. de hæred. quæ ab intest.* veluti filius: aut filio de familia sublato, nepos, & qui deinceps Postumus alienus dicitur, qui si testaméti tempore natus fuisset, suus hæres non fuisset. Horum autem alij sunt Agnati,

vt frater, qui in matris vtero est, fratrísve postumus, §. 1. *D. de legit. agn. success. l. fratres. Cod de inoffic. test. leg. pen.* Digest. *de leg.* 1. alij Cognati, *de quibus in l. postumus* 6. Digest. *de inoffic. testam.* vt is qui ex emancipato filio conceptus & natus est, *leg. si emancipatus.* 6. Digest *de contr. tab.* Item sororis vel naturalis, vel adoptiuæ filius: *de quo in leg. si quis.* 9. *in fin. D. de lib. & post.* item qui ex filio in adoptionem dato conceptus est, *l.* 1. §. *si filius in adopt. Digest. de vent in poss. mitt.* item qui cæso vtero extrahitur matri cognatus est postumus, *d. l postumus.* Digest. *de inoffic. testam.* aut qui est in vtero neptis ex filia, *de quo in leg. Titius.* §. *Lucius. Digest. de lib. & postu.* alij quoque sunt postumi planè extranei: *de quib. in l. extraneo* 6. D. *de vent. in possess. mitt. & aliis nonnullis locis.* Ex Hotom.

POTENTATVS, *in leg.* 13. *Digest. de rit. nup. leg.* 1. *Cod. de gen. abo. l.* 4. *Cod. de testib.* vtuntur hoc verbo Cæsar & Liuius.

POTESTATIS verbo plura significantur: in persona magistratus imperium, *leg* 215. *Digest. de verb. sign. leg.* 13. D. *de iurisdict. leg.* 3. *Digest. ne vis fiat ei, qui in poss. leg* 1 *Digest ad leg. Iul. maiest.* & quidem absolute potestatem appellari merum imperium, quo in facinorosos animaduertimus, *Vlpian. scribit in leg.* 3. *Digest. de iurisdict. om. iud.* in persona verò liberorum patria potestas in persona serui dominium. *d. l.* 215. Potestatis enim verbum non ad liberos modò trahimus, verum etiam ad seruos, & ad eos qui nobis bona fide seruiunt, siue liberi sint, siue alieni, siue proprij sint, siue fructuarij. Nec refert cuius sexus sint, *l.* 1. §. *in potestate* D. *de exercitor. leg.* 1. §. *vltim. Digest. de tributor. leg.* 3. §. *qui in eiusdem Digest. de donat int. viri.* Quinimo & in eo quod dicitur, eos qui in potestate testatoris sunt, ad testamentum adhiberi testes non posse, Potestatis verbum ad eum quoque, qui ab hostibus redemptus est, referimus, *leg.* 20. *Digest. qui testam. fac.* At cùm agimus de noxæ deditione cum eo qui seruum non defendit, potestatis appellatione copiam facultatémque significamus, *d l.* 315. In potestate enim habere seruum, quod ad noxalem actionem attinet, accipimus eum, qui facultatem & potestatem exhibendi eius habet. Quòd si in fuga sit, vel peregrè, non videbitur esse in potestate, *l.* 21. § *Prætor. ait.* D. *de noxalibus.* In lege Attinia, in potestatem domini res furtiua venisse videtur secundum Sabini & Cassij interpretationem, si eius vindicandæ potestatem habuerit. Alij ita interpretantur, si eius rei velut suæ possessionem ita nactus sit, vt iuste auelli ei non possit, *l* 4. §. *tunc in potestatem.* Digest. *de vsuc.* Potestatem sui non facit, quod ad missionem in bonorum possessionem attinet, qui id agit, ne aduersarius eius sui copiam habeat, *leg.* 2. §. 1. *D. quibus ex caus. in poss. l.* 7. § *præterea.* D. *de susp. tutorib.* Enimuerò magistratum quoque ipsum potestate præditum, potestatem appellamus, *l.* 7. D. *de reb. cor. l.* 26. D. *de pignorib l.* 17. §. *pen.* D. *de ædil. edict.* vt & apud Iuuenal. cùm ait,

An Fidenarum Gabiorúmque esse potestas.

Sueton. *in Claud. c.* 23 Iurisdictionem de fideicommissis quotannis & tantùm in vrbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per prouincias potestatibus delegauit. Quem locum torquere possumus ad interpretationem illorum verborum, quæ sunt *in leg.* 1. D. *quod quisque iur.* QVI MAGISTRATVM POTESTATEMVE HABEBIT: Vt eos, qui in vrbem magistratum gerunt, vel in prouinciis imperium aliquod potestatémque obtinet, significari dicamus. Sed & *in l.* 3 *in fin.* D. *ad leg. Iuliam maiest.* potestas à magistratu separatur, & *l.* 5. D. *de arbitr.*

POTIORES id muneribus iniungendis accipiuntur non solùm gradu generis, sed & substantia rei familiaris, *interprete Paulo lib:* 2. *Sent* 28. *Et ita in l.* 7. D. *de decurionib. l.* 1. *C. de potiorib. ad mun. nominan. l.* 10. potiorum nomen accipiendum est.

POTITVS hostium dicitur, qui in hostium potestatem redactus est, *à Papin. l.* 11. D. *de capt. & postlim.* Exinde sui iuris videtur fuisse, ex quo pater hostium potitus est. Plautus in Epidico, MVL. *Tum filiam quam ex te suscepi.* PER. *Quid eam?* M. *Eductam perdidi: atque hostium est potita.* Sic enim paulò pòst. *Nã postquam audiui illicò ex meo seruo illam esse captam: continuo argentum dedi vt emeret* Sic. *Vlpi. in l.* 15. D. *ex quib. caus. maior.*

ior. l. 10.D.*de mil.test.l.* 12 *& l.*22.D.*de capt.*

POTIVS nonnunquam apud Iurisconsultos subauditur, pro consuetudine Hebraici sermonis. *Paul.l.2.D. de reb. cred.* Eorum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quam specie, *Vlp.l.2.§.6.in fi.D.de iud.* Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos, qui satis pro eo dent. *Idem l.* 7. *depos.* cùm posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. *Item in l.* 22. *in fin D.de acq. vel omit & l.*49.§.3. *D.de legat.lib.*13.

PR. nota est, non interiecto puncto Prætorem significans: puncto interiecto Populum Romanum. *qua de re Victorinus Afer. in lib. de Orthograph.* PR. inquit, quoties Prætorem significare vultis, nolite interpungere: ne fiat populus Romanus.

Πράκτορες in Nouellis dicuntur exactores tributorum. Hinc Suidas, Φορολόγοι, οἱ τὰς εἰσφορὰς συλλέγων, οὓς πράκτορας καλεῖν ἔθος τοῖς πολλοῖς.

PRÆ, præpositio, exponitur ante, *l.si fideiussor. D. qui satisd. cog.*

Præmanus, ad manum, in promptu, *l.* 27.D.*de pig. actio.*

PRÆBENDA, veteri loquendi modo. *in l.inuiti* 2.*Vlp.* protulit neutro genere, vbi Accursius Præbendam legit, & subaudit, annonam. Exempla veteris lectionis adducit *Alciat. cap* 43.2. *Parer.* qui obiter admonet, quas Sacerdotum præbendas vulgò vocamus, μεταφορικῶς posse nos Latinius in neutro genere præbenda dicere.

PRÆBENDA *in tit. extra de præbendis & dignit.* est ius percipiendi prouentus in ecclesia collegiata, ex actione proueniens competens alicui tanquam vni de collegio, quod ius ex canonica descendit, non enim esse debet canonicus sine præbenda, *cap. relatum. extra illo titul.*

Præbenda est nomen iuris, quia non tantùm ex possessionibus & reditibus constituitur, sed & ordine canonicatus, cui adnectitur, & iungitur.

PRÆCENTORES, dicuntur cantores, qui in choro incipiunt in ecclesia collegiata, *c. cum olim. de consuetud.*

PRÆCIDERE, *Bud. l.2. de orig. iur.* Græcis ἀφορίζειν, Gallis cottare, ae quorum quem articulum designare.

PRÆCIPERE, ante alios capere, & id præcipuum sibi habere præter hæreditariam portionem, & vt Græcè dicitur, ἐξαιρέτως λαβεῖν. *l.si filia nupta.§.1. D. famil. erciscun.* Si filiusfam. ait, iussu patris obligatus sit, debebit hoc debitum præcipere. *Sic.l.35.§.1.* D. *de legat.2.l.90.* D.*ad leg. Falcid. l.10.D de alim. lega.* Hinc genus illud legati, HAERES MI ILLAM REM PRAECIPITO, TIBI Q. HABETO, *de quo Vlp. Instit. titul 23.& Inst. in §.sed olim. eod.tit. l. 90.de leg.3.* quod legatum, *vt scribit Gaius l.2. Inst.* non nisi vni ex hæredibus relinqui potest, cui aliquid supra hæreditatis partes præcipui titulo relinquitur.

Præcipere aliàs est iubere, vt faciunt qui aliis præsunt. Vnde præcepta Magistratuum dicuntur, & præcepta Iuris, Præcipere, pro instruere, docere Qua ratione præceptores appellantur, quasi institutores *Cic. de finib.* Sapientia præceptrice. in tranquillitate viui potest.

PRÆCEPTIO pro præsumptione vel potius vt sic dicam, antecaptione, *apud Papin. in l 2. de fund. instr.* Cum pater, inquit duob. præceptionem bonorum auiæ dedisset. Per Præceptionem dare, legere relinquere, id est præter hæreditatis partem dare, *l.* 48. D. *de iur. fisc. l.* 25 *§. vl. C fam. erc l.10. D. de instr. vel inst. leg.* Sic Ex caussa Præceptionis possidere, *l.1.* D. *quod leg.*

PRÆCEPTVM, siue Præceptio. pro scriptura, vel instrumento. *In Lomb. lib.2.tit.17.* Si guastaldus aliquid per donationē acquisierit, sit illi stabile, si per præceptionem indulgentiæ Regis hoc illi fuerit confirmatum. *Item tit. seq.* Reddāt omni tempore, secundum domini sui præceptionem. *Aymo. lib 5. tit* 36. Richildis Compendium ad Ludouicū veniens attulit ei præceptum, per quod pater suus illi regnū ante mortem suam tradiderat.

PRÆCEPTORIS optimi adfectus erga auditorē suū est honestissimus. Non est enim vulgatis amor, quē bonæ literæ inter præceptorem & discipulū cōciliāt.

Præceptorem omnibus beneficiis venerari, magna laus est auditorū. Socrati, cum discipuli multa pro suis quisq. facultatib. offerrēt, Æschines pauper auditor seipsum donabat. Certè Deo, parentibus,

& præceptori bono nunquam pares reddi póssunt gratiæ.

PRÆCIPVA dicuntur *inquit*, *Donatus in 5. Aeneid.* quæ præter communionem singulis proprio nomine deputantur, vt fit sæpè in testamentis, cùm aliqua per præceptionem singulorum esse hæredum conscribit testator. Vel sic: Præcipuũ dicitur, quod hæredibus per præceptionem legatum est: id est, quod iisdem quibus hæreditas relicta est, ita est legatum, vt in iudicio familiæ erciscundæ id ante quam partes distribuantur, capiant, *l.*90. D. *ad leg. Falcid. l.*35. §.1. *l. vlt.* D. *de legat.*2. *l.*27. §. *si præcept.* D. *ad leg. Trebell.* Gallicè, *Preciput aduantaige.* Eius autem legati hanc formulam *Vlp. e. Instit.*24 *prodit*: L. TITIVS ILLAM REM PRAECIPITO. *Item*, TITI fili, hoc amplius de medio sumito, &c. *l. vxorem.*41. §. *tertio.* D. *de leg. tertio* Hinc Præcipui titulus *apud Sido. Apollin. lib.* 6. *Epistol. ad Patientem*: Illud autem deberi tibi quodam (vt dicunt Iurisc.) præcipui titulo, nec tuus ire poterit pudor inficias. Denique, Per præceptionem legare, & Prælegare idem sunt, *l. Sextiam.* 32. D. *de leg. tertio.* vide Prælegatum.

PRÆCONES in comitiis legum, subiiciente scriba leges pronunciabant. in comitiis magistratuum, tribus citabant, qui designati essent, renunciabant: in iudiciis, iudices, reos, & testes citabãt, audientiam faciebant, Oratores dixisse pronunciabant: in auctionibus rei precium indicabant, addictam à Magistro rem venditam pollicebantur.

PRÆDA. Si quid bello captum in præda est, *ait Labeo. l. antepen. de cap. & post. l* Gell. autem, Præda, inquit propriè dicitur, corpora ipsa rerum, quæ capta sunt. Bartol. pulchrè tractat de præda *in l. hostes. & in l si quid in bello. eod. tit.*

Prædæ occasionem præbere, hoc est, inuasionis, occupationis iniquæ. V*lpian. l.* 1. *in princ. Si vent. nom. in poss.*

Præda, pro prædis cautione, Vide Prædes.

PRÆDES generaliter dicebantur sponsores, id est, qui pro aliis fideiubebant. Plerunque autem ij, qui pro mancipibus spondebant: hoc est, pro iis publicanorum principibus, qui vectigalia à Censoribus constituta auctione redimebãt. Hinc Varro *li. de ling. Lat.* 5. Præs, inquit, dicitur, qui à magistratu interrogatus, in publicam vt præstet: à quo & cùm respondet dicitur Præs. Id autem quo cauebatur, Prædam dictam idem testatur li. 4. Prædia dicta, item vt Prædes, à præstando: quod ea pignori data publicè mancupi fidem præstent. sic enim legendum docuit Ioseph. Scaliger. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro domo: Postremo ne in prædæ quidem societate mancipem, aut prædem socium reperire potuisti. nam alludit ad publicanorum societates, quorum alij mancipes, alij eorum prædes erant: cæteri communi nomine Publicani dicebantur. Veteribus Glossis Prædes sunt. *οἱ ὑπὲρ φόρου δήμου ἐνδεδυμένοι.*

Prædes quoque, *vt Asconius scribit*, dicebantur, satisdatores locupletes pro re, de qua apud iudicem lis est: interea qui tenet, diffidens caussæ, possessionem deteriorem faciat.

PRÆDIVM, à præstando dici secundum Varronem rectius multò potest, quàm quasi hæredium, vt quidam putant. Nam prædia possunt quotannis aliquid præstare: sicut & prædes dicuntur satisdatores, qui præstare possunt damna data ab iis, pro quibus fidem interponunt. Prædium autem aliud est vrbanum, aliud rusticum, quæ non tã loco distinguuntur, *vt vult Neratius l.* 2. D. *de seruit. rustic præd. & l. eo iure. in quibus. caus. pign.* quam qualitate, *vt ex l. vrbana familia.*168. D. *de verb. sign & l. si prædium.* C *de præd. min. colligi potest. Vide tit* D. *de seruit. rust.* Vide Fundus.

Prædium seruiens, seu fundus seruiens dicitur, quod, vel qui debet seruitutem. At fundus cui debetur seruitus, prædium dicitur dominans. *Vide Zasium* §. *aquè Instit. de act.*

PRÆDIATORES, de quibus Caium scripsisse constat ex indice *l.*54. D. *de iur. dot.* dici putantur, qui iuris ad prædia & prædes pertinentes periti sunt. *Cicero pro Balbo*: Etenim Q. Scæuola Augur cum de iure prædiatorio consuleretur, homo iurisperitissimus consultores suos nonnunquam ad Furium & Cascellium prædiatores reiiciebat Quod idem scribit etiam Valer. Maxim. apud quem tamen PRAETORIO corruptè legitur, pro PRAEDIATORIO, vt annotauit Hoto. *Turnebus Aduers. lib.*20. *c.*30. secu-

tus

ſus veteres Gloſſas, quæ Prædiatores interpretantur, ὠνητὰς ὑπαρχόντων, hoc vocabulo ſignificari vult eos, qui bona & fortunas eorum emunt, qui pro vectigalibus populi obligabantur. Quibus adde quod ſcribit in Topicis Boetius: Vindex eſt, qui alterius cauſſam ſuſcipit vindicandam, veluti quos nunc Prædiatores vocamus. Ita enim legi vult Cuiac. non Procuratores.

PRÆDICARE, pro apertè dicere, *apud Vlp. in fine. l. ſi quis. D. de pet. hær.* Prædicare item præco dicitur, dum aliquid palam promulgat & pronunciat ex Senatuſconſulto.

PRÆDONES propriè ſunt, qui cùm bellum non indixerint, hoſtiliter tamē graſſantur, qui & latrones, ſiue latrunculi appellantur, *l. hoſtes. 24. D. de captiu.* Eiuſmodi ſunt quos *Cic. 2. de Inuentione* deſcribit: Craſſus Conſul, inquit, quoſdam in citeriore Gallia nullo illuſtri, neque certo duce, neque eo nomine, neque numero præditos, vt digni eſſent, qui hoſtes populi Ro. dicerentur, quòd tamen excurſionibus & latrociniis infeſtā prouinciam redderent, cōſectatus eſt, &c. Trāſlatè autem & abuſiuè.

PRÆDONES poſtea dicti ſunt, iniuſti & malæ fidei poſſeſſores, id eſt, qui cùm ſcirent ad ſe hæreditatem non pertinere, bona ſine aliqua iuſta poſſidendi cauſſa inuaſerunt. *l. 22. § ſi prædo ff. de pignor. action. l. 5. l. 13 § ex facto. D. de acquir. poſſeſſ. l. 55. D. de cond. indeb.* itaque omnes etiam bonæ fidei poſſeſſores poſt litem conteſt. prędonum loco ac numero habentur, *l. 27. § ſi ante. & l. 33. §. ſicut. D. de hær. pet.*

PRÆDONIVS, a, um, qui prædonis eſt, *Vlp. l. 25. § 3. D. de hær. pet.* Si verò poſtea conſcius hæreditatē nihil ad ſe pertinere, prædonio more verſari cœpit.

PRÆESSE, verbum eſt proprium Iuriſconſultorum, cùm litigatori auctores erāt vt iure ageret. Hinc illud P. Mutij Scæuolæ, *in lib. de Orat. 1.* Idem ſi hic in tuo regno eſſemus, non tuliſſem, multíſque præeſſem, qui aut interdicto tecū contenderent, aut te ex iure manu conſertum vocarēt. Hinc illud Cic. de Chelidone, amica Veris: Statuunt petere auxilium à Chelidone, quę iſto Pretore nō modò in iure ciuili, priuatorúmque omnium cōtrouerſiis populo Rom. præfuit, verùm etiam in his ſartis tectíſque dominata eſt. Superius enim ſic dixerat: Redite in memoriam quàm inanes domus eorum qui conſulebantur, quàm plena atque referta Chelidonis. *Sic Pomponius in l. 2. D. de orig. iur.* Augeſcente ciuitate, & qui præerant agendi genera compoſuerunt.

PRÆFATIO id erat in pactorum formulis, quod præſcriptio in ſenatuſconſultis. Hinc Paulus *l. Titio quæ. § 1. D. de rer. obligat.* Ea quæ in præfationibus conueniſſe concipiuntur, etiam in ſtipulationibus repetita creduntur: ſic tamen, vt non ex ea repetitione inutilis efficiatur ſtipulatio. Id eſt, quæ in ingreſſu contractus facta ſunt, ſtipulationi ineſſe dicūtur, licet purè facta ſit. *Confer. l. item quia. §. idem Iuliano. D. de pact. & l. lecta D. ſi cer. pet.*

PRÆFECTVRA, generica vox eſt, vrbica, militaris, caſtrorum, operum, fabrorum, laborum, atque id genus aliæ. Vlpia. Viribus, inquit, præfecturæ compulſus eſt *l. 2. Vbi quis agere.*

PRÆFECTVRÆ Feſto lib. 14. eæ appellabantur in Italia, in quibus & ius dicebatur, & nundinæ agebantur, & erat quædam earum reſpublica (neque tamen magiſtratus ſuos habebant) in quas legibus prçfecti mittebantur quotannis, qui ius dicerent: quarum genera fuerunt duo: alterum, in quas ſolebant ire præfecti quatuor XXVI. virum (al. è XXVI. viris) qui populi ſuffragio creati ibant in hæc oppida. Capuam, Cumas, &c. Alterum in quas prætor vrb. quotannis mittere ſolebat, qui ius dicent. vt Fundos, Formias, &c. Græci νομοὺς ac στρατηγίας vocant. *Liuius lib. 26.* Feſti definitionem confirmat his verbis: Habitari tantùm tanquam vrbem Capuā, frequentaríque placuit: corpus nullum ciuitatis, nec ſenatus, nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe: præfectum ad iura reddenda quotannis miſſuros. Prçfecturæ itaque dicebantur oppida quædam Italiæ, quorum incolę ciues Rom. erant: hoc tamen à municipijs differebant, quòd non ſuis legibus vtebantur, nec vllos è ſuo corpore magiſtratus, vt coloni, creare poterant: ſed à magiſtratibus qui Roma quotannis mittebantur, Romanis legibus regebantur. ij magiſtratus Præfecti dicebantur: hic Præfecturæ.

PRÆFECTORVM in libris Iuris Ciuilis hæc potissimum quæ subieci nomina recensentur, Præfectus Prætorio, Præfectus vrbi, Præfectus vigilum, Præfectus annonæ, Præfectus ærario, Præfectus Augustalis.

Præfectus PRÆTORIO, translata in vnius dominatum Republ. exemplo Magistrorum equitum ab Imperatore creari solebat: eique dari plenior (*vt Pom. & Arcadius scribunt l.2. §. populi deinde. D. de orig. iur. l.1. D. de offic. præf. præt.*) licentia ad disciplinæ publicæ emendationem, quibus initiis adeò is magistratus creuit, vt appellari à Præfectis prætorio nõ possit. credidit enim princeps, eos qui ob singularem industriam, explorata eorum fide & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhiberentur, non aliter iudicaturos esse, pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quàm ipse foret iudicaturus, *l.1. ff. de offi. Præf præt.* Vnde autem dictus sit, Asconij extat autoritas. Veteres, inquit, omnem magistratum, cui pareret exercitus, Prætorem appellauerunt. Vnde & Prætorium tabernaculum eius dicitur, & in castris porta Prætoria, & hodie quoque Præfectus prætorio. Quibus ex verbis perspicuum est. Præfectum prætorio dici eum qui militibus iis præerat, quos Imperatores in sui custodiam allegerant. quod institutum primùm ab Augusto fluxisse Suetonius in eius vita, & Dio lib. 55. testantur. Dio quidem, vbi scribit eorum decem millia fuisse, legionémque illam suos habuisse fasces. Constat autem ex plerisque omnibus solitum ab Imperatore cingulum vnà cũ gladio dari Præfecto prætorio. & memorabilis vox Traiani literis mãdata est, qui cùm præfectum suum cingulo donaret, ita dixisse traditur, Accipe hunc ensem, & si quidem rectè, atque è Republica imperauero, pro me: sin secus, in me vtere. Quam vocem suã in Panegerico Plinij significans, ita loquitur: Ego quidem in me, si omnium vtilitas ita posceret, etiam Præfecti manum armaui. Suetonius & Plinius hãc præfecturam equitibus Romanis mandari solitam scribunt. Ille his verbis: Vespasianus, inquit, præfecturam quoque prætorij suscipit nunquam ad id tempus, nisi ab equite Roma. administratam. Plinius autem Titum alloquẽs, Et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & equestri ordini præstas, Præfectus prætorio eius. Hæc autem potestas vsque eò posteriorum Cæsarum beneficiis creuit, vt etiã postremis temporibus ad prouincias regendas cum summo imperio missi sint. Itaque quatuor eorum genera Constantinopolitani Imperij tempore memorantur in lib. C. Præfectus prætorio per Oriẽtem, per Illyricum, per Italiam, per Gallias, de quibus licet cognoscere ex libro qui inscribitur Notitia Roma. Imperij Cassiodorus etiam epist. lib. 6. Potestati Præfecti prætorio, inquit, nulla dignitas est æqualis, vice sacra iudicat. nullus ei miles fori auctoritate præscribit, excepto Officiali magistri militum. Curiales enim etiam verberat. in officio suo ius retinet singulare, & talibus tantísque noscitur iubere, quos etiam prouinciarum non auderent iudices in qualibet parte contemnere. Militia perfunctis, Tribunorum & notariorum honorem tribuit, & milites suos illis exæquat. gratanter implet Imperator, quæ ille constituit. Cæterùm Præfecti prætorio, quatuor (vt iam diximus) sub Imper. Constantinopol. fuere. Duo in partibus Orientis, videlicet præfectus prætorio per Orientem, Præfectus prætorio per Illyricum: totidem in partibus Occidentis, videlicet Præfectus prætorio per Italiam, & præfectus prætorio per Gallias. Reliqua vide in Notitia imperij. Iustinianus autem exactis VVandalis, Africam à præfectura Italiæ prætoriana, sub cuius erat dispositione, exemit, eíque propriam præfecturam dedit, *l. 1. & 2. C. de offic. præfec. prætor. Afric.* ita additus est quatuor superioribus quintus præfectus prætorio Africæ.

Præfecti VRBIS triplicem rationem tradit Hotomanus, aliam enim Regum, aliam Imperatorum, aliam mediis temporibus eius magistratus procurationem fuisse scribit. nam primis temporibus præfectus vrbi à Regibus creabatur. *Liuius libr.1.* L. Brutus imperium in vrbe Lucretio Præfecto vrbis iam antè à Rege instituto, reliquit. *Et paulò pòst*, Duo Consules inde comitiis centuriatis à Præfecto Vrbis ex commentariis Ser. Tullij creati sunt. *Tacitus lib. 5.* Sed præcipua ex eo gloria, quòd Præfectus vrbi

vrbi recens, continuam potestatem, & insolentia pari grauiorem, mirè temperauit. namque antea profectis domo Regibus, ac mox magistratibus, ne vrbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac subditis mederetur. ferúntque à Romulo Dentrem Romulium, pòst à Tullo Hostilio. Numam Martium, & à Tarquinio Superbo Sp. Lucretium impositos. Dein consules mandabant. Durátque simulacrum, quoties ob ferias Latinas præficitur, qui consulare munus vsurpet. Hæc Tacitus, ex quibus secunda huiusce magistratus forma intelligitur, *de qua loquitur Gellius, libro 14. capit. vltim.* Præfectum vrbi, inquit, Latinarum caussa relictum Senatū habere posse negat Mutius: quoniam ne Senator quidem sit, neque ius habeat sententiæ dicendæ, cùm ex ea ætate Præfectus fiat, quæ non sit senatoria. M. autem Varro, & Atteius Capito ius esse Præfecto Senatus habendi dicunt. Déque eo assensum esse Capitonem Tuberoni, contra sententiam Mutij, *refert Pompon. l. 2. §. 17. D. de origi. iur.* Quoties, inquit, proficiscuntur extra Rempub. magistratus, vnus relinquitur qui ius dicat: is vocatur Præfectus vrbi, qui Præfectus olim constituebatur: postea verò Latinarum feriarum caussa introductus est, & quotannis obseruatur. Latinæ autem feriæ dicebantur, quæ quotannis in Albano monte à quinquaginta Latinis ciuitatibus, Romanísque magistratibus quatriduano sacrificio Ioui Latiali celebrabantur. vnde sacrificium Latiar dicebatur: in eóque Latini à Romanis carnem petebant. *Macrobius libro 1.* Conceptiuæ feriæ sunt, quæ quotannis à magistratibus, vel sacerdotibus concipiuntur in dies certos, vel incertos, vt sunt Latinæ, Sementinæ. *Item,* Quare nec Latinarum tempore, quo publicæ quōdam induciæ inter Romanum populum, Latinósque firmatæ sunt, inchoari bellum dicebat. Dionysius autem libro sexto tradit has per vnum diem celebratas à Superbo Rege fuisse. exactis autem Regibus, per biduum: tandémque post secessionem in sacrum montem, per triduum, Plutarchus autem in Camillo propter patrum & plebis concordiam, diem quartum additum fuisse testatur. Verùm hæc quidem hactenus de Præfectura vrbis, quæ stante Repub. vsurpata est. Postremis verò temporibus immutata eius ratio est multis in rebus, videtúrque Magistratus hic ab Augusto primùm renouatus. Suetonius enim sic scribit: Quóque plures partem administrandæ Reipubl. caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorum, viarum & aquarum, aluei Tiberis, frumenti populo diuidendi, Præfecturam vrbis. Has ferè ab Vlpiano partes ipsius procurationi attributas, esse, idem Hotomanus refert, Vt seruorum de dominis querelas, vicissímque horum in illos criminationes audiret. Vt patronis de libertis ingratis querentibus ius diceret. Vt de tutorum curatorúmve criminibus cognosceret. Vt nummulariorum argentariorúmque fraudes coerceret. Vt carnis curam gereret. Vt quietem in populo procuraret, illicitáque collegia coerceret. Vt spectaculorum disciplinæ præesset. denique quicquid non modò intra vrbem, verùmetiam intra centesimum ab vrbe lapidem commissum esset, animaduerteret: sic vt & vrbe, & Italia interdicendi potestatem haberet, itémque in Insulam deportandi, *l. 6. D. de interdi. & relega. l. rei capitalis. §. constat. D. de pœn.* Quod autem Vlpianus de carnis cura scribit, testatur in Epigrammatis vrbis Romæ confirmatum, in edicto Aproniani Præf. vrbi, de carne occisi pecoris appendenda & vendenda. Quod de criminibus, etiam ad publica pertinet, *lege 1. §. generaliter. ff. de pœn.* vt scilicet eas pœnas, quæ legibus constitutæ sunt, imponat: tametsi extra ordinem cognoscit, *l. ordo ff. de public. iudic.* De extraordinariis autem arbitratu suo statuebat, *lege prima, D. de effractoribus.* Itaque & Prætores & Præfecti vigilum, si quis grauiore supplicio plectédus esset, eum ad illum remittebant, *l. nam salutem. & l. vltim. ff. de offic. præf. vigil.* Dio verò libro 52. *πολίαρχον* eum appellat, & Mecœnatem suadentem Augusto facit, vt eum è primariis viris deligat, qui omnes magistratus priores gesserit, vt eas caussas, in quibus prouocatio fuerit, & nonnullas etiam publicas & capitales disceptet, non modò in vrbe, verumetiam *μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων*: quod ille pro centum passuum millibus posuit: *vt patet ex lege prima, D. de offic.*

praf. vrb. Sub dispositione præfecti vrbis Romæ declinantis Imperij temporibus erant Præfecti annonę, Vigilium, Comites riparum, aluei Tiberis, cloacarum, portuum, magister census, Rationalis vinorum, Tribunus fori suarij, Consularis aquarum, Curatores operum, maximorum & publicorum, statuarum, horreorum.

Præfectus VIGILVM institutus est ab Augusto, nam cùm septem cohortes opportunis loci constituisset, vt binas regiones vrbis vnaquæque cohors tueretur: præposuit eis Tribunos, & super omnes spectabilem virum, qui Præfectus vigilium appellaretur. Is cognoscebat de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus, receptatoribus: nisi si qua tam atrox, támque famosa persona sit, vt Præfecto vrbi remittatur. & quia plerunque incendia culpa fiunt in habitantium, aut fustibus castigat eos, qui negligentius ignem habuerunt, aut seuera inter locutione comminatus, fustium castigationem remittit. Idem per totam noctem vigilare debebat, & coerrare calciatus, cum hamis, & dolabris, & curare omnes inquilinos admonendos, ne negligentia aliqua incendij casus oriatur: præterea, vt aquam vnusquisque inquilinus in cœnaculo habeat. *Hæc ex lege tertia.* D. *de offic. præfe. vigil.* Dio libro quinquagesimo quinto, *vt vertit Hotomanus*, Cùm per id tempus multa in vrbe incendio periissent, libertini generis homines septem in locis, incendiis procurandis delegit: eísque Equitem vnum præfecit, eo consilio, vt perexiguo tempore illorum opera vteretur. Verùm cùm experiendo cognouisset præsidium illud & vtilissimum, & maximè necessarium esse, retinuit, súntque vsque adhuc nocturnæ quodammodò excubiæ militares, non ex libertinis tantùm, verùm etiam ex aliis constitutæ: quæ muris in vrbe præsunt, mercedémque de publico accipiunt. In eãdem sententiam *Suetonius in Augusto*, Aduersus incendia excubias nocturnas, vigilésque commentus est. Item, Libertino militare, præterquàm Romæ incendiorum caussa, & si tumultus in grauiore annona metueretur, bis vsus est.

Præfectus ANNONÆ magistratus fuit extraordinarius, vtilitatis caussa constitutus, *vti scribit* Pomponius, *l.* 2. §. 17. *De origi. iur.* Liuius lib. 4. Minutium nominat, quem Præfectum vrbi à plebe creatum fuisse scribit. Constat eius munus fuisse, vt videre, ne plebs annonæ inopia, & caritate laboraret, vbique panis copia redundaret, ponderéque iusto, ac mundicia debita panis veniret. Itaque si quid ad annonam pertinens commissum erat, ipse cognoscebat, *Marcianus l.* 13 *ff. de accusat.* Mu icrem, *inquit*, propter publicam vtilitatem ad annonã pertinentem audiri à Præfecto annonæ deferentem, diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt. *Vide Caßiodorum lib.* 6. *Variã in formula præfecturæ annonariæ.*

Præfecti ÆRARII primum ab Augustino instituti sunt: *vt scribit* Dio, *libro* 55. Cùm enim ærarium conficiendi ratio excogitari non posset, ipse certum ac proprium ære suo constituit, quod Militare appellauit eiúsque administrationem tribus Prætoriis sorte lectis ad triennium mandauit: qui binis lictoribus, aliísque ministris vterentur. pòst cùm neque ipsius pecunia, neque ea, quæ à Regibus & populis mittebatur, satis locupletari ærarium posset, cõstituit, vt pars hæreditatum ac legatorum vicesima eò referretur: præterquàm quæ proximis cognatis, aut pauperibus relinquerentur. Postremis autem temporibus eosdem Præfectos à Principe deligi, & sine lictoribus creari solitos, eodem loco scribit quorum officium quale fuerit, colligi potest ex *l. cùm quidam ff. de his, quæ vt indig. auf. l.* 2. *§. res. D. ne quid in loc. pub. l. edicto. l. Adrianus.* D. *de iure fisc. l.* 4. *§. planè ff. de fideic. lib. l.* 1. *§. tutores.* D. *de falsis.* Vlpianus *l.* 8. § 2. D. *de transact.*

Apud Procuratorem Cæsaris transigi de alimentis potest: scilicet: si à fisco petantur alimenta. Secundum quæ & apud Præfectos ærarij transigi poterit. *Sueton. in Augusto*: Vtque perpetuò, ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos, prosequendósque suppeteret, ærarium militare cum vectigalibus nouis constituit. Quòd autem hoc ærarium Dio ad Prætorios refert, id Suetonius alteri attribuere videtur. Auctor fuit Senatui, inquit vt cura ærarij à Quæstoribus Vrbanis ad Prætorios Prætorésve transiret, ni fortè introque hoc factum sit, cùm idem

lib. 43.

lib.43. scribat, publicæ pecuniæ administrationem, quæ Fabio Caninio Coss. ad Ædiles translata fuerat, postea Quæstoribus redditam non esse, sed Prætoriis viris commissam. quod ipsum etiam ex Gell. lib.13.c.23. intelleximus. Quod autem, inquit, per Quæstorem dixi, pecuniam ex prædæ venditione contrahi, intelligi nunc oportet, Præfectum ærario significari: nam cura ærarij à Quæstore ad Præfectum translata est.

Præfectus AVGVSTALIS, siue Præfectus prætorio Augustalis, dicebatur is, cui Princeps summum imperium, & proconsulari par in Ægyptum dedit: quemadmodum Vlpianus scribit, *l.1. D. de offic præfect. August.* Tacitus *lib.1.* Nam D. Augustus apud equestres, qui Ægypto præsiderent, lege agi, decretáque eorum perinde haberi iusserat, ac si Romani magistratus constituissent. Idem *lib.2.* M. Silano, L. Norbano Coss. Germanicus in Ægyptum proficiscitur cognoscendæ antiquitatis caussa: sed cura prouinciæ prætendebatur: leuauítque apertis horreis precia frugum, multáque in vulgus grata, vsurpauit, sine milite incedere pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitauisse apud Siciliam, quamuis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu habitúque eius lenibus verbis perstricto, acerrimè increpuit, quòd contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introisset: nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis nisi permissu ingredi senatoribus, aut equitibus Rom. illustribus, seposuit Ægyptum, ne fame vrgeret Italiam quisquis eam prouinciam, claustráque terræ ac maris, quamuis leni præsidio aduersus ingentes exercitus insedisset. Strabo lib.17. de Ægypto loquens: ἐπαρχία νῦν ἐστι, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη τῶν πεμπομένων ἐπάρχων ἀεί. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν. id est, Ægyptus autem nunc prouincia est, vectigalis popul. R. regitúrque à viris sapientibus, qui eò cum imperio mittuntur. Qui mittitur, principis loco est. Dio præterea lib.51. in eandem sententiam cum Suetonio & Tacito loquitur, vbi, ait Augustum propter gentis leuitatem, & regionis frugúmque omnium vbertatem & copiam non esse ausum eam prouinciam vlli Senatori cōmittere, quin & proficiscendi in Ægyptum potestatem, nisi ipse nominatim alicui concessisset, nemini fuisse.

PRÆFECTIANI ab Imp. dicebantur postremis temporibus, qui præfecti prætorio apparitores erant, *l.2. & 3. C. de apparit. præfe. præto. l.8. C. de offic. rect. prouinc.* Atque hoc vocabulo vtitur Tribonianus, *libro 12. Cod. rubr. de castrensi peculio militum.* nam pro Præfectis annonæ restituendum, Præfectianorum ex lib. veter *vt testatur Iaco Cuiacius, in not. Instit. titu de milit. test.* Marcellinus libr. 17. Vt nec præfectianus, nec præsidialis apparitor ad soluendum quemquam vrgeret.

PRÆFECTORIVS vir, *l.1 D. de Senat. & in Epist. Iustiniani Pandectis præfixa.*

PRÆFERRE diem, *l.1. §. editiones. D. de edendo*, id est, proponere: Ne quid excogitetur è die & consule, & prælato die fiat. Alij legunt, prolato. vide Proferre.

PRÆFIXVM, præclusum. *Caius l.6. ff de seruitu. vrb præd.* Si ergo per statutum tempus fenestras meas præfixas habuero, vel obstruxero. *In Floren libris* Perfixas legitur: corruptè, vt vult Hoto. virg. Georg.3.

Multi iam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primáque ferratis præfigunt ora capistris.

PRÆGNANTES clausulæ sunt Iurisperitis, vt nunc censentur, Plenitudo potestatis, Motus proprius, Certa scientia. Eámque illis virtutem esse asserunt, vt in contrarium nemo audiatur, quòd semper præsumatur iustitia, excludatur omnis ignorantia & error, & item defectus solennitatum in responsis, rescriptis, diplomatíisque eorum. Obseruandum tamen, iam dictas clausulas sententiis Principum non esse inserendas: quòd hîc iustitia nulli cedat, quæ in principum sententiis prælucere debet, *lege fina. C. de leg l. omnium De testamen. cum similibus.*

PRÆGNATIO est tempus, quo mulier prægnans est.

PRÆGRAVARI verbo eleganter vsus est Iustinianus, *§. quadam. Instit,*

de act. sumpta à libra metaphora, *&c. non debet de reg.iur.lib.6.*

PREIVDICARE Iurisconsulti dicunt, pro obstare, nocere, viam præcludere simpliciter, sine verò iuris præiudicio. *Macer l.penult.* D.*de re iudic.* Sæpè, *inquit*, constitutum est, res inter alios iudicata, aliis non præiudicare. *Impp. in l.*1.C. res inter alios acta vel iudicata, aliis ne noceat. Ecce non nocere vocant, quod Macer Præiudicare dixit.

PRÆIVDICIVM, *inquit Asconius*, dicitur res, quæ cum statuta fuerit, affert iudicaturis exemplum quod sequantur. Vel sic: Præiudicium propriè est superius iudicium, quo sequens aliqua cõtrouersia iam tum quodammodo iudicata & terminata sit, *l.pen.* D.*de re iudic. l.5.§.meminisse.* D. *de libe. agnosc.l. pen.*D.*qui sunt sui vel alien.* Hinc

Præiudicium in controuersiis de statu hominum dictum est, iudicium cuius ex euentu plerunque altera quædam cognitio, quæ tantisper interea sustinenda est, disceptari debeat. vel (*vt exponit Theoph.§. præiudiciales.Insti.de actionibus*) τύπος ἐςὶ δίκη ἐν τῶ ζήτημα μόνης συγχεόμενος. Vel, vt alij, Præiudicium est iudicium, quod præcedit alia iudicia, quibus agimus ad aliquid vel dandum, vel faciẽdum. Vnde etiam Præiudiciales actiones nomen inuenerunt, cuius tria duntaxat agnoscuntur genera, cùm quæritur an quis liber sit, an libertus, & de partu agnoscendo, *d.§. præiudicales.* nam illud, an seruus, falsò ab interpretibus additũ est. Quoties ergo de hoc contenditur, an libertus quis sit, siue operæ, siue alimenta quasi à liberto petantur, siue obsequium desideretur, siue in ius vocetur: qui se patronum dicit, præiudicium redditur, id est, status quæstio deciditur, *l. vltim.* D. *si lib. ingen. esse dicat. l.3. D.de agnosc.lib l.circa.14.l.quoties 18. D.de probat. l.1. D.de rei vindic l.adoptiuum.8. D. de in ius voc.*

Præiudicium populariter dicendum est, quoties inter actiones, exceptiones, vel replicationes vna est, quam ante omnes alias definire oportet, *l.generaliter.*D *de excep.* Generaliter, *inquit Vlpia.* in præiudicijs actoris partem sustinet, qui habet intentionem, secundum id quod intendit: hoc est, qui habet quasi actionem fundatam respecto eo, quod asserit esse verum, & in definienda lite omnibus aliis præferendum: is censetur actor præiudicialis, siue agat, siue excipiat reus, siue replicet rursus actor. De exceptione & replicatione probatur eleganter *in l. Imperatores. D. de priuileg. creditor l. quoniam Alexandrum. C. ad leg. Iul. de adulter l. præses.* C. *ad leg. Fabi.de plagiar.* Præiudiciorum exempla sunt *Clauss.3. Actio. 9.in princip.I.Oldendorpij.* Refert huc, quæ tractantur in Diuisione actionum de præiudicialibus actionibus.

PRÆIVRARE, & PRÆIVRATIO dicebatur antiquis, tùm quis antè conceptis verbis iurabat, post quem alter in eadem verba iurans, tantummodò dicebat, Idem in me. Atque hinc patet in iureiurando, execrationem additam. *Turn. Aduers.3.c.10.*

PRÆLATVS dies dicitur à Modestino, *in l.si à debitore.28. D.de falsis*, pro anticipato, & cùm nondum venisset, tamen quasi iam venisset, scripto, quod vulgus dicit, Antidato. Contrarium est Repetitus, *in l.3* D.*de fid.instrum.*

PRÆLATI qui dicantur, *vide c. qua in Ecclesiarum. de offic. ordin. c. decernimus. extr.de iudi.* & an omnis habens curam animarum, dicatur Prælatus, *notat Abbas, in c.2.de iudi.*

Prælati nomine intelligitur ecclesia, & ministerium prælati, *vide glos. in c.edocere.de rescript.*

PRÆLATVRA est prioratus, guardianatus, &c. secundum diuersitatem ordinum, *ca.nullus.de elect.in 6.* Est & Prælatura omnis, qui propter administrationem est honor. *c. qua Episcopatum. 7. q.1.*

PRÆLEGARE, est vni alicui ex hæredibus præter partem hæreditariam legare, vt id sibi præcipuum haberet, vnde illa prælegati verba solennia fuerunt: HAERES meus præcipito, præcipuum habeto. Differt autem Prælegatum à Legato: primùm quòd illud solis hæredibus, hoc verò iis tantum, qui hæredes non sunt, attribuitur. deinde, quòd illius in hæreditatis restitutione nulla portio restituitur: huius restituitur, *l in fideicommissaria. 18.* D. *ad Trebell.* Denique Prælegare ferè est, alicui rem, quæ iam quodammodò ipsius erat, legare: vnde Prælegati filiæ dos dicitur. *in l. Babius.30. D.de pact.dotal.* & peculium

filio

filio seruóve, *in l.1.§.si seruus. D.de exceptio.rei ven.l.10. & l.vltim.D.de pecu leg l.3.§.cùm igitur.D.de statu lib.* Et obligatio debitori, *l.non solum.§.penul. D.de lib. lega.* Est tamen intelligẽdum, non quicquid hæredi legatur, prælegatum appellari: quoniam hæredi legari aliter quàm per præceptionem potest: veluti, Titio hæredi fundum lego, *l.1. §. si quis ex. D. quod legat.*

Prælegare dotem maritus dicitur, cùm eam purè legat, propterea, quòd eam antè solui iubet, quàm ab hærede debeatur. dos enim olim annua, bima, trima die debebatur tantùm, *l.1.& passim.D.de dot.præleg.* Hodie tamen post annum mobilia, sed immobilia statim, *vt l.1. §.cùm autem.C.de rei vxor.act.* Prælegare etiam dotem dicitur pater filiæ, *l.Bæbius Marc. D.de pact.doct.* id est, dotẽ iam quodammodò filiæ effectam legare.

PRÆLEGATA priore sensu & per præceptiones data eadem sunt, *l.31. D.de leg.3.*

PRÆLEGATIONES, pro prælegatis, *l.1.versi.verum & adeò.D.de dot. præleg.l.31.§.marri. D.de adimend.leg.l.93. D.de legat.3.*

PRÆLVM, *in l.19.§.illud.D.loca.l.28. D.de fund.instru.* trabem significat, qua olea, vel vua calcata premitur, quẽadmodum etiam *Isidorus, libro vltimo Etymol c.14.scribit.*

PRÆPOSITI dicuntur *Sub Rub. C.de suscep & præpo.* qui horreis pagísve præfecti sunt, *l.2.eod.* horreis scilicet, in quæ species fisco debitæ importãtur: pagis autem vnde exportantur.

Præpositi laborum, vide Laborum præpositi.

PRÆPOSITI in Romana militia dicebantur, qui sub tribunis certo militum numero præfecti erant. *Sueton.in Othone*: Ausus etiam est in Illyrico milites quosdam, quòd motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos quasi defectionis aduersus Claudium auctores occiderant, capite punire. *Modesti.l.§.2.D.de re milit.* Si præsidis, vel cuiusuis præpositi ab excubatione quis desistat, peccatum desertionis subibit. *Et §.vlt.* Qui præpositum suum protegere noluerunt, vel deseruerunt, occiso eo capite puniuntur. *Sic l.6.§ 1.* Qui manus intulit præposito, capite puniendus est. *Et §.vl.* Qui præpositum suum non poterit. *Hotmannus Disput. de feud. cap.3.* Patronum feudalitium, Latinè Præpositum dici posse contendit. A Græcis autem προεστὼς dicitur, *vt apud Xenophontem in Lacedam. Repub.*

Præpositus ECCLESIASTICVS Latinè dicitur, qui à Gręcis Oeconomus: hoc est, qui prouentus Ecclesiasticos administrat, & secundum Episcopum plebi præest. *lib. Feud. tit. 1.§.1.* Abbas, præpositus, si antiquitus consuetudo eorum fuerit, feudum dare possunt. *Lombar. lib. 1. titu.32.* Si quis præpositus aut ministerialis aliquas res ecclesiæ, quas prouidere debet, aliquo inscriptionis titulo cuique concesserit, quo ad damnum alicuius Ecclesiæ pertineat, pro sacrilegio computetur. Sæpè autem Abbas, Custos, Prępositus coniunguntur, *vt in Lombar.lib.2.tit.54. c.18. & 19. & libr. 3.tit.10.l.1.* Canonistæ, *in c.saluator.1.q.3.* proferunt locum Augustini in Ioannem, vbi hæc Ecclesiastica procuratio tanquã profana damnatur. Meminit Iustinian. *in Nouell.67.§.2.* vbi si Episcopus diutius Ecclesiam deseruerit, vetat Oeconomũ quicquam ei prouentum suppeditare: ac iubet eos potiùs in pios vsus conferri.

PRÆPOSITIO dici & consulis communis omnis rationis est, *ait Vlpian. in §.si initium tabularum. l.si quis ex argentariis.D.de eden.* Rationes enim, vt idem scribit *l.1.eo.tit.* cum die & Consule edi debent, quoniam accepta & data non aliàs possunt apparere, nisi dies & Consul fuerit editus.

PRÆPOSITVRA appellatur Præpositorum munus, *l. 2. C. de suscept. præp & arc.*

Præposituram autem ciuile, & personale esse munus, Imp. Diocletianus dixit, *l.1.C.de excusa munerum.*

PRÆPOSTERÆ stipulationes dicuntur, quæ obligationem ante conditionis euentum constituunt: veluti, Si cras nauis venerit, hodie dare spondes? nam posteriore parte obligationem & præsentem & certam esse vult: priore verò incertam, & in futurum tempus collatam. itaque qui ex hac formula nasci obligationem vellet, filiam ante suam matrem nasci postularet. Præpostera stipulatio in dotibus est: veluti, Si sine liberis decessero, dotem mihi cùm

moriar dare ſpondes? *l.præpoſteri.25.C.de teſtam.§.item ſi.2.Inſtitut. De inuti.ſtipul.* Inde Præpoſtera petitio, *l.vt debitum.C. de hær.actio.*

PRÆROGARE, ſicut & Erogare, idem ſignificare propriè loquendo videtur, quod gratis, & quaſi rogāti, non autem ex debito, diſtribuere: iuxta Alciati declarationem, *in l.ſi tibi.27.C.de locat.& cond.* quæ extat in Parerg. licèt ibidem vulgò, Prorogaſti legatur. Idem eodem loco ait: Eſt igitur Prærogare, ante tempus ſoluere: & idcircò quod ad ſolutionis diem attinet, donare, *§.plus autem.Inſtitut.de act.* Videtur tamen & alicubi apud Iuriſconſultum, Prærogauit, ſumi pro præerogauit: Qui penſionem integram, inquit, prærogauit.

PRÆS, vide Prædes.

PRÆSCRIBERE olim nihil aliud erat, quam excipere, *l.qui agnitis. de except. & præſcript.* Hodie ferè idem eſt quod vſucapere. Accuſatori præſcribere, *l.3. D.de præuaric.* eſt oppoſita exceptione accuſatorem ſummouere, & repellere.

PRÆSCRIPTIO, apud Iuriſcōſ. pro exceptione accipitur, *l.9.D.de tranſact.l.50 §.1.& ſi.D.de iudic.rubr.D.de except.& præiud.* Nam præſcribere ſignificat ſtatuere aliquid, & certo ordine cōcipere. Vnde actiones præſcriptis verbis appellatæ ſunt, quòd generali quadam verborum ſerie, vt variis cauſſarum figuris pro re nata commodè deſeruirent, concipiebantur: cùm interim aliæ actiones ſpecialem & nominatam formulam haberent. Cæterùm exceptiones quoque reorum, ne pro arbitrio paſſim extra rem proponerentur (vt nunc ſæpè fit) olim, ad inſtar actionum, certis formulis conſtitutæ fuerant. Igitur meritò præſcriptiones nuncupatæ ſunt, ſiue ex longa poſſeſſione, ſiue ex aliis diuerſis temporū diffinitionibus eſſent productæ, *vt eſt tit.D.de diuerſ.temp.præſcrip.* Modeſtinus *in l.nihil in prin.D de inoffic.teſt.* Vtrobique enim, *inquit*, præſcriptione ſubmouebitur. & *in l.qui agnitis. D. de except. ſeu præſcript.* non ſemel exceptionem rei iudicatæ vocat præſcriptionem. Qua ratione iūgebatur datiuo caſui: vt, præſcribo tibi, præſcribo illi, *Macer.in l.3 in princ.D.de præuaricato.* Nā ſi reus, ait, accuſatori publico iudicio ideò præſcribat, quòd dicat ſe eodem crimine ab alio accuſatū, & abſolutū, &c. *Papin.in l.intra quatuor annos in princip.D.de diuerſ.tempo.præſcript.* Poſt quatuor annos, inquit, ſecundo delatori venienti, prior nuntiatio, quò minus præſcriptione temporis ſubmoueatur, non proderit. *Fortunatianus Rhetoric.lib.2.* Quid intereſt, inquit, inter præſcriptionem & trāſlationem, quòd preſcriptio excludit actionē, tranſlatio autē differt. Expreſsū autē eſt hoc vocabulū ad ſimilitudinem Græci ſermonis: quo exceptio παραγραφὴ vocatur: & excipere παραγράφειν. itaque fori præſcriptionem φόρου παραγραφὴν appellat *Iuſtinia.Nouel.8.*

PRÆSCRIPTIO paſsim in libris noſtris vſucapione. Cùm enim vindicanti rem ſuam domino poſſeſsio lōgi temporis obiicitur, præſcribi ei dicitur: eáque præſcriptio longi temporis appellatur: præciſa & imperfecta locutione, pro præſcriptio ex poſſeſsione longi tēporiś. Sed Iuſtin.Rom.imperij, Latiíque dominus vſucapionis verbum ferè ad res mobiles, præſcriptionis ad immobiles reuocare atque contrahere conſueuit. Obſeruatum eſt etiam præſcriptionis verbum ferè ad longi temporis acquiſitionem, vſucapionis autem ad alteram referri, *l.quinque. C ſi.regund.l.ei, à quo.D.de vſurp.leg.qui alienam.D.de euic.* Vel ſic:

Præſcriptio, eſt legitima diffinitio tēporis, ideò conſtituta, vt in omnibus negotiis opportunitas cum tranquillitate retineatur. Nec ſanè opus eſt his ſuperuacanea declaratione. Nemo enim non videt, omnes præſcriptionum ſpecies eò pertinere, ne quid in Republica, vel tardius, vel præmaturius fieret, quàm æquū & bonum videretur. Porrò in rebus tractandis, aliàs ad diligentiam exercendam, aliàs ad precipitationē euitandam, vrgendi ſumus præfixis temporum metis. Vt ecce, præſcriptiones 30. & 40. annorum, primario reſpectu ad acquirendum dominium non ſunt introductæ, cùm 10. & 20. annorum ſufficerent: nec igitur ad hoc principaliter ſpectant. Verùm tamen ſi quis tanto tempore poſſederit, ex iuſta cauſſa, & bona fide, haud dubiè vſucapiet. Quia ſi 20. anni ſufficiunt, multò magis ſufficient 30. & 40. *Iuſtinianus in l. ſi quis emptionis.*

in princip. Cod. de præscription. 30. annor.

Præſcriptiones, qui diſtinxere in fauorabiles, odioſas, rigoroſas, & mixtas, *ex quorum numero Gratianus quoque est, 16.q.3.§.præſcriptionum.* tota errarunt via. Reſpexerunt enim duntaxat ad priuatorum vtilitatem; cùm omnes vſucapiones & præſcriptiones, à breuiſſima vſque ad longiſſimam, ex eadem cauſſa ſint; videlicet publicæ ſalutis & tranquillitatis.

Præſcriptio 30. annorum, apud Sidonium, Præſcriptio tricennij dicitur, non triennij, vt perperam legitur.

PRÆSCRIPTIS verbis actiones quæ dicantur, ſic intelligemus. Olim Iuriſconſultorum opera certæ communium litium & cauſſarum actiones ac formulæ conſtitutæ fuerant, quas proponere Prætores in edictis ſuis conſueuerant: veluti empti, locati, pro ſocio: quòd ſi qua fortè naſceretur inuſitata controuerſia, tum litigatores vel ſuo marte, vel Iuriſconſulti alicuius opera ſuæ actionis formulam certis verbis cõcipiebant: in eáque verba & ſponſionem faciebant, & iudicium à Prætore poſtulabant. Prætor in ea ipſa verba iudicem Recuperatoréſve dabat. Exempli gratia: SI PARET MAEVIVM fulloni polienda ſua veſtimenta ea mercede, de qua inter ipſos poſtea conueniret, dediſſe: neque Mæuius fulloni, à quo effectum opus accepit, ſatisfaciat, tum Mæuius damnetur: Hæc actio adeò, præſcriptis verbis appellatur, quia Prætor hanc formulam non ex edicto ſuo ſumebat: ſed litigatores verba ei præſcripſerant, ſecundum quæ iudicium dari poſtulabant. Itaque Celſus *in l.2.De præſcriptio. verbor.* Cùm deficiunt, *inquit*, vulgaria atque vſitata actionum nomina, præſcriptis verbis agendum eſt. *Imper. l.6 C.de tranſanctio.* Aut enim, inquit, ſtipulatio conuentioni ſubdita eſt, & ex ſtipulatu actio competit: aut ſi omiſſa verborum obligatio eſt. vtilis actio, quæ præſcriptis verbis rem geſtam demonſtret, danda eſt. Huic igitur actioni nomen eſt ex eo, quòd detur ex præſcripto conuentionũ, vel proinde vti conuenerit, ſi conuentio ſcripta non ſit, *l. 1.§.ſi quis ſeruum.* D.*depoſ.l.ſi dominus.* D.*de præſcr.verb.* Cõſtantinus lib.2.Epito. titu.3. τῶν προγεγραμμένων συμφώνων actionem vocat. Hoto. lib. ſingulari. Perſcriptis verbis actiones vocat, multíſque rationibus ita vocandas cenſet. Diiudicet lector.

Præſcriptis verbis, & in factum, & incerti agere, ſignificat ferè idem: nec ſunt propria actionum nomina, ſed actiones quædam generales & innominatæ, propter multitudinem negotiorum tolerabiles, *l.2.& 3.*D.*de præſcr.verb.* Præſcriptis verbis actio ciuilis eſt incerta, rémque geſtam demonſtrat. *tit.D de præſcri. verb.l.6.de tranſactio.*

PRÆSENS dicitur, cùm de iudiciis agitur, qui intra verbis continentia eſt, *l.abſentem 199.* D.*de verbor ſignifi.* Itaque Vlpianus: Præſens, *inquit*, habetur, & qui in hortis eſt, & qui in foro, & qui in vrbe, & qui in continentibus ædificiis, *l. 5. 6.& 7.*D.*de procura* At cùm de præſcriptionibus agitur, Præſentes habentur, qui in eadem prouincia domicilium habent, *l.vltim.*C.*de præſcript. long.temp.*

Præſens, & in diem opponuntur, *l.47.* D.*de lega.2.l.4.*D.*de vſuf.*

Præſens obligatio, puta, quæ neque in diem, neque ſub conditione eſt, *l 9.* D.*de cert.peta.* Sic Præſentia legata, *l.12. 30. & 50.* D.*de legat. 1.l. 88. D.de conditio. & demonſtratio.* quæ neque diei, neque conditionis adiectione ſuſpenſa ſunt. Sic & Præſenti die delegata, *l.5. D.de conditio. & demonſtratio.* Et Præſens res, quæ eſt in præſentia, & oculis contrahentium conſtat. Ita Præſentem pecuniam ſoluere, *l. 17.§.fi. D.quæ in fraud.cred.* Et creditorem in re præſenti, id eſt, in ipſa pecuniæ numeratione, conſtituere, in quam cauſſam ſolutum velit, quod qui ex pluribus cauſſis debet, ſoluit, *l.1.ad fin.*D.*de ſolutio* Eodem ſenſu in re Præſenti faciendam nuntiationem dicit Vlpianus, id eſt, in ipſa re, in ipſo loco, vbi nouum opus fit, *l.5.* D.*de oper.noui.nuntiat.* Sic in re Præſenti conſentire, *l.1.§.ſi iuſſerim.*D.*de acquiren. poſſeſſion.* cognoſcere *l.penultim. D. ad legem Fab.de plag.* Et in rem Præſentem venire, *Budæ.l ſecunda, D.de origin. iuris.*

Præſentem variè accipi Bartolus refert, *l.diem.§ coram* D.*de arbitr.*

PRÆSENTIA an habeatur pro cõſenſu, ponit *Bart.l.Gaius* D.*de pig act.*

Præſentia, elegantem habet phraſin, *in l.de ætate.§.Celſus itaque ſcribit.* D.*de interrogat.* quia intelligitur de præſenti pœnitentis reſponſione mutata. Sic enim appellatio transfertur à perſona ad rem, ſicut alibi à re ad locum. Id genus tranſlationes in iure valde frequentes ſunt, & lectori ſæpè imponunt, *vt in l.pen.* D.*de iuſti.& iure.*

Præſentia, propriè ad corpus refertur. Vnde non ſimpliciter verum eſt, Furioſi, infantis, muti, præſentiam nullam eſſe, ſed pro abſentibus haberi. Lex enim plerunque propter ſenſus imbecillitatem, abeſſe eos interpretatur.

Præſentia eſt legitima definitio temporis, ideò conſtituta, vt in omnibus negotiis opportunitas cum tranquillitate retineatur. Rectè igitur cenſuit Pomponius: Si inter plures familiæ erciſcundæ agatur, & inter eoſdem communi diuidundo, aut finium regundorum: eundem iudicem ſumi: quò facilius coire cohæredes, vel ſocij poſſint, in eundem locum omnium præſentiam fieri oportet, *l.* 1. *D.de quib. rebus ad eundem iud.eat. & vide Nouel. Iuſtinian.* 8. *& in Notit. imperij Romani.*

PRÆSENTALES magiſtri militum, qui in præſenti erant, hoc eſt, comitatui principis iuncti, *l.fin.§.*D.*de re milit. l.*4. C. *de appar.mag.milit & in Notit.Impe Roma.*

Præſentales domeſtici, *l* 6.*C.de aduo.diuer.iud.* qui ſcilicet præſentes diurno obſeruio principis deputati erant, *l.*13.C.*de re.milit lib.*12.

Præſentales milites, Præſentales numeri, *l.*18.*& l fi eod. titul.* & Præſentium ordines, *apud Nicephorum lib.* 17. *Hiſtor. Eccleſ.c.*1.

Præſentalis curioſus curſu publici, *in Notit.Imper.Rom.* & στρατηγὺς πραισεντα-λίων, *in edicto Iuſtiniani* 14

PRÆSIDES prouinciarum dici cœperunt, poſt diuiſionem prouinciarum ab Auguſto factam. Sic enim prouincias diuiſit, vt aliæ Cæſaris: aliæ populi dicerentur. Cæſaris, quæ validiores erant, & quas annuis (*vt Suetonius ſcribit*) Magiſtratuum edictis regi, nec facile, nec tutum erat. Has igitur ipſe ſuſcepit, in eáſque Rectores mittere inſtituit, viros (*vt ait Strabo*) tum Conſulares, tum prætorios, tum etiam equites. Quos & ille generali nomine διοικητάς. & Iuriſconſulti in Pandectis præſides appellant. Nomen (*inquit Macer l.*1. *de offic. præſid.*) præſidis generale eſt, eò quòd & proconſules, & legati Cæſaris, & omnes prouincias regentes, licèt Senatores ſint, Præſides appellantur. Vbi tamen SENATORES NON SINT, cum negatione legendum cenſet Hoto. vt equites ſignificaret, de quibus hoc ipſum Strabo teſtatur. Populi autem prouinciis qui præerant. Proconſules (*vt ait Suetonius*) dicebantur. Vnde caput eſt *in libro Pandectarum* 1. De officio proconſulis: quod ad populi prouinciarum ſolos rectores pertinet. Nam etſi populus in ſuas prouincias στρατηγὺς καὶ ὑπάτυς (*vt Strabo appellat*) id eſt, Prætores & Conſules mitteret, (quibus nominibus abuſus eſt, pro, Proprætores & Proconſules, vt continuò pòſt demonſtrat) tamen vtroſque Proconſulum nomine appellat ſolitos, & Suetonius teſtatur, & ex Pandectarum libris facile intellectu eſt: cùm ſcilicet extraordinarium eſſet eo tempore propè omnium in prouinciis imperium: eóque generali nomine, Rectores omnes appellarentur. Nam vt in eiuſdem Imperatoris vita *Suetonius* ſcribit, Auguſtus auctor ſenatui fuit, ne magiſtratus depoſito honore ſtatim in prouincias mitterentur. Præſides autem maius imperium in ſua prouincia habebant omnibus poſt principem, *l.* 4. *de offic præſid.* & omnia prouincialia deſideria, quæ Romæ varios iudices habebant, ad officium Præſidum pertinebant, *l.* 2. *eod.* denique omnium Romæ magiſtratuum vice & officio fungebantur, *l.*12. *eodem.* Plura de iis vide ſub verbo, Proconſules.

PRÆSTARE, eſt ſatisfacere, vel exitum alicuius rei in ſe recipere. *Vlpia. in l.item Labeo ſcribit.*D.*fam erciſc.* Familiæ erciſcundæ, *inquit*, iudicium ex duob. conſtat: id eſt, ex rebus atque præſtationibus, quæ ſunt perſonales actiones, Præſtare, dicta promiſſáve implere, *l.*17.18. *&* 19.D.*de ædil.edict.*

Præſtare aliquem, eſt prædem eſſe pro aliquo, id eſt, periculum, quod ab eo timetur, in ſe recipere.

Præſtare quoque actiones, cedere, & mãdare ſignificat, *l.*6.*§.fi.*D.*nau.cau.ſta.l.*

31.D.*de*

31.*D.de actio.empt.* & *l. Titio. fundus.*73. *D.de cond.* & *demonſt.*

Præſtare culpam,caſum , dolum,periculum,bonam fidem,diligentiam,cuſtodiam,factum , tritæ ſunt librorum noſtrorum locutiones ,pro euentum culpæ, doli,caſus in ſe recipere.

Præſtatuiri,& Præſtituiri,vetuſtè pro Præſtitum iri.*Pomponius l.* 66. *D.de contrahend.empt.*Viam ,iter,actum,aquæ ductum præſtatuiti.*Iauolenus.l.*10.*D. de hæred.vel act.* Quòd ſi in venditione hæreditatis id actum eſt , ſi quid iuris eſſet venditoris,venire,nec poſtea quicquam præſtituiri.

PRÆSTATIO,*Paul.l.ſi plures.D. de leg.*3.pro ſolutione,

PRÆSTITVERE , hoc eſt , præſcribere,*l* 1. D.*de iure delib.*

PRÆSVMERE, quaſi antè ſumere : aliàs vſurpatur pro audere,vel tentare aliquid contra ius : vt ferè Pontifices Romani eo verbo vtuntur. Alexander 3.ex concilio Lateranenſi , loquens de clericis & monachis : Sed nec procuratores,inquit , villarum , aut iuriſdictiones etiam ſeculares ſub aliquibus principibus & ſecularibus viris , vt iuſtitiarius eorum fiat , clericorum quiſque exercere præſumat,hoc eſt,tentet , audeat, *c.ſeq.nec.Ne cleric.vel monach.ſecular.nego.ſe immiſc.*2. *Tim.*2.

Præſumere , aliàs accipitur pro nudo facto prius aliquid ſumere. Vnde *Plin. lib.*36.tradit de farina cuiuſdam lapidis, in certamine bibendi aduerſus ebrietatem à potatoribus præſumenda:allegans Theophraſtum auctorem.

Præſumere aliàs ſignificat præoccupare apud Rhetores , qui præſumptionem vocant,cùm id,quod in aduerſarij cauſſa,vel in iudicis opinione contrarium nobis eſſe,aut fore arbitramur , præoccupamus dicendo , ac bonis rationibus diſſoluendo.*Quintil. lib.* 8. Mirè verò in cauſſis valet præſumptio , quæ πρόληψις dicitur : cùm id,quod obiici poteſt,occupamus , quæ præcipuè proœmio conuenit.

Præſumere aliàs pro putare ponitur, *vt in l.vulgò.D.de in lit.iuran.* Vulgò præſumitur , *inquit Vlpianus*, alium in litem non debere iurare , quàm dominũ litis.

Præſumere aliàs denique accipitur pro præſagire, coniicere , cogitare , ſeu diuinare aliquid in dubio. *Valerius lib.*1. *cap.* 5. Eque fortuito dicto quaſi certam ſpem clariſſimi triumphi animo præſumpſit. *Et cap.*6. Præſumpſit animo,ea re ſignificati exitum ſuum,hoc eſt,coniecit,vaticinatus eſt.

PRÆSVMTIO , dicitur exiſtimatio,quæ ex veriſſimilibus argumentis & coniecturis ducitur. Vel Præſumptio dicitur veluti anticipatio quædam de eo , quod in re eſt communi cenſu percepta,ex eo , quod plerunque intelligitur,quódque plerunque fit , quæ probationum onus in eum transfert contra quem facit,*in Rubric.* D. *de probat.* & *præſumptio.veluti in l.*24.D *illo tit.* Si chirographum cancellatum fuerit , præſumptione debitor liberatus eſſe dicitur. *Et in l.ſequens.* Is,cui ſoluta pecunia eſt,præſumitur debitam accepiſſe : quia veriſimile eſt eum qui ſoluit,non temere ſuã pecuniam iactare. Itaque in eum,contra quem præſumptio eſt, ſemper probationis onus tranſit,*d.l.*25.& *l. vltim.* D.*quod met. cauſ.* Cicero videtur Exiſtimationem appellare *Verr.*3. In hoc genere facilior eſt exiſtimatio, quàm reprehenſio:ideò quòd eum ,qui hoc facit , auarũ poſſumus exiſtimare , crimen in eo conſtituere non tam facilè poſſumus. Illius definitionis inſigne exemplum eſt iudicium Salomonis ſapientiſſimi Regis , 3. Regum 3. quod refertur *in c.*2.*de præſum. vide Spec.tit. de præſum.* §. 1. & an à fictione diſſideat , *ponit Abb. in c.is ,qui.de ſponſal.* & *mat.* & *apud And.Alc.elegantem Præſumptionum tractatum.*

Præſumptio alia maior,alia minor eſt, iuxta coniecturas , quæ non æquè ad naturæ dictamen accedunt.

Præſumptio alia iuris eſt,alia iuris & à iure. Iuris præſumptio , quæ à lege introducitur, Iuris verò , & de iure, eſt diſpoſitio legis aliquid præſumentis , & ſuper præſumpto tanquam ſibi comperto ſtatuentis,*vt colligitur ex cap.is , qui fidem. cum ibi not. ext. de ſponſal. per gl. in l.ſiue poſſidetis.Cod.de probat.per Abb.in c.quando.ext.de præſumpt.vbi Fel.de quibus Alci. in parte* 2 *præſumpt.* Sunt tamen qui Præſumptionum cognitionem cenſura magis,quàm curioſis præceptionibus, & variis diuiſionibus cognoſci ſcribunt , ſicque diſtingui , cauſſas præſumptionum

ſatis eſſe: Aut enim (animo) tam propè accedunt ad neceſſariam varietatis rationem, vt plenam mereantur fidem, & Probent id, quod ſecundum eas aſſerimus, & tunc ſiue legitimas, ſiue iuris, & de iure, ſiue neceſſarias præſumptiones appellaueris, parum refert. Aut verò proficiſcuntur ex cauſſis, quæ veræ quidem eſſe poſſunt, ſed interim in diuerſum collectis rerum argumentis faciliter cedunt: itaque mouere nonnihil ſolent animum: tamen ad credendum planè non perducere. Has probabiles, vel non neceſſarias præſumptiones, aut ſuſpiciones rectè dixeris, vel etiam argumenta, ſicut Atrius Menander, *in l. non omnes. §. à Barbaris* D. *de re in l.* Sed licèt, inquit, hoc l quido conſtare non poſſit: argumentis tamen agnoſcendum eſt.

PRÆTER, dictio, quandoque excludit, *l. equitij § præter*. D. *de vſu & habit. l. Titio teſtamento*. D. *de lega.* 1. quandoque includit, & auget, *l. Seio amico. § vxor*. D. *de annu leg.* quandoque ſignificat pòſt, *l. cum procu* D. *de op. no. nuncia.*

PRÆTERIRE, eſt ſilentio prætermittere. Hinc

PRÆTERIRI liberi dicuntur, qui à teſtatore neque hæredes inſtituti, neque, vt oportet, exhæredati ſunt, §. eo. 2. *Inſti. De hæred.* quæ ab inteſt. itaque etiam, ſi qua eis legata vel fideicommiſſa relicta ſint, non ideò minus præteriti dicuntur, *l. 4. C. de lib. præter.*

Præteriti ſenatores quondam in opprobrio non erant, quòd vt Reges ſibi legebant, ſublegebántque quos in conſilio publico haberent: ita poſt exactos eos, Conſules quoque & Tribuni militum conſulari poteſtate coniunctiſſimos ſibi quoſque patriciorum, & deinde plebeiorum legebant: donec poteſtas Tribunitia interuenit, qua ſancitum eſt, vt Cenſores ex omni ordine optimum quemque curiatim in ſenatu legerent: quo factum eſt, vt qui præteriti eſſent, & loco moti haberentur ignominioſi. *Hæc Feſtus.*

PRÆTERITO futurum contineri conſtat, vt inducta pro inducenda, *l. potior §. 2.* D. *qui pot. in pign* & actum pro agendum, *l. poſt venditionem. verſ. ſpecies.* D. *de aqua & aqua plu.*

PRÆTERMITTERE cauſſam teſtamenti quid ſit, docet Iuriſc. 1. §. *prætermittere* D. *ſi quis omiſ. cauſ. teſtamenti.*

PRÆTEXTA eſt genus veſtis, qua nobiliores ciues Romani vti ſolebant. *§. iniuria. Inſti. de iniur. & vide l. 3. §. fin. & ibi glo.* D. *de libe. exhiben.*

PRÆTEXTATVS, qui prætexta, & bulla adhuc vtebatur, *Budæo l fin.* D. *de ſenat.*

PRÆTEXTVS vulgò color quæſitus, vt rectè expoſuit G. Budæus, *l. illicitas.* D. *de offi. præſid. l. ſub prætextu. Cod. de tranſact.*

PRÆTOR dictus, *inquit Varro libro 5. de ling Latin.* qui præire iure, & exercitu. à quo id Lucilius: Ergo Prætorum eſt antè præire. Hinc Feſtus, Prætorem maiorem, (inquit) L. Cæſar putat dici, Vrbanum: cæteros, minores. Maximum Prætorem dici putant alij eum, qui maximi imperij ſit: alij, qui ætatis maximæ pro collegio: quia Augurum decretum eſt, quod in ſalutis augurio Prætores maiores & minores appellantur, non ad ætatem ſed ad vim imperij pertinere. Hinc *apud Liuium lib. 7.* Lex vetuſtis ſcripta verbis, vt qui Prætor maximus eſſet, Idibus Septemb. clauum pangeret: id eſt, qui ſummum imperium & poteſtatem haberet, veluti Conſul, aut Dictator. Iuſtin. autem *Nouell. 25.* de prætore Lycaon. ſcribit nomen prætoris proprium Imperij Roman. fuiſſe, ante ipſos etiam Coſſ. in Republic. vſurpatum, quippe cũ veteres Romani ſuos Imperatores prætores appellarent, iiſque rei militaris ſummam poteſtatem attribuerent, legibúſque ab iis ſcriptis parerent. Quibus ex verbis Iuſtiniani ſumma antiquitatum cognitione licet exiſtimare. Vtcunque ſit, commune hoc, Prætoris verbum tandem eius proprium factum eſt, quin in vrbe iuri dicundo præeſſet. *de quo Pompon. in l. 2. De orig. iur.* Cúmque Conſules auocarentur bellis finitimis, neque eſſet qui in ciuitate ius reddere poſſet, factum eſt, vt Prætor quoque crearetur, qui Vrbanus appellatus eſt, quòd in vrbe ius rederet. Liuius *lib. 6. & 7.* ſcribit anno ab V. C. CCC. LXXXVIII. conceſſum à plebe nobilitati de Prætore vno, qui ius in vrbe diceret, ex patritiis creando, eúmque ſibi honorem Patritios quæſiuiſſe, pro conceſſo plebi altero Conſulatu. *Hæc ille.* Moris autem erat, vt is creatus comitiis centuriatis, priuſquàm ius di-

ius diceret, vt cuique notum esset, quemadmodum anno suo ius dictarus esset, in albo edictum constitueret atque proponeret, quod ab edicendo, id est, antè denunciando ac prædicendo, dictum est, quasi tanto antè populo denuntiaret, quæ esset in iure dicendo obseruaturus. Hoc autem initio Magistratu, habita concione, & iuratus in leges, faciebat. *Cicero De finibus* 2. Quid enim mereri velis iam, cùm Magistratum inieris, & in concionem ascenderis. (est enim tibi edicendum, quæ sis obseruaturus in iure dicendo: & fortasse etiam, si tibi erit visum, aliquid de maioribus tuis, & de teipso dices more maiorum) quid merearis igitur, vt te dicas in eo magistratu omnia voluptatis caussa facturum esse Iuris dicundi autem munus tribus hisce continebatur verbis: Do, Dico, Addico. Dabat bonorum possessionem ex legibus, ex edicto suo, ex senatusconsultis. Dabat iudicium Recuperatorium, itémque arbitros cùm priuati postulabant. Dicebat viam in formulis, Istam viam dico. Dicebat tutorem ex lege Atilia, dicebat sententiam quibusdam in caussis maioribus, vt in liberalibus, in popularibus, in executionibus sententiarum, in appellationibus, & aliis præterea nonnullis. Dicebat etiam interdicendo, cùm de possessione, interdum etiam cum de proprietate ageretur: quod ex libr. Pandect. 43. cuiuis facile est intelligere. Dicebat præterea in dicendo, veluti cum ferias indicebat, vt *Gell. lib.* 10. *cap.* 24. & item Macrobius *lib. Satur.* 1 demonstrãt, *Suetonius in Claudio*: Obseruauítque sedulò, vt quoties terra in vrbe mouisset, Ferias aduocata concione Prætor indiceret. Addicebat autem cùm in iure cessio fiebat. *Cicero lib.* De *legibus* 3. Iuris disceptator qui priuata iudicet, iudicaríve iubeat, Prætor esto, Is iuris ciuilis custos esto. *Polybius* autem, & *Plutarchus* ei ex Lictores datos tradunt. Vnde ἀρχὴν ἑξαπέλεκυν appellant, id est, sex securium. Notandum etiam quod *Cicero scribit lib. Fam. Epist.* 12. Placuit nobis, inquit, vt statim ad Cornutum prætorem vrbis has literas deferrem, qui, quòd Cõsules aberant, Consulare munus sustinebat more maiorum. *Gellius lib.* 12. *cap.* 14. Prætor etsi collega Consulis est, neque Prætorem, neque collegam iure rogare potest, quia imperium minus Prætor, maius habet Consul: & à minore imperio maius, aut à minore collega rogari iure non potest. Sed & collegam esse Prætorem Consulum, Messala docet: quòd eodem auspicio creantur. Hunc Centumuiralibus iudiciis postremis temporibus præfuisse, *Plinius lib. Epist.* 5. his demonstrat verbis: Hoc facto Nepos commotus Prætor, qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus an sequeretur exemplum, inopinatum nobis ocium dedit. *Seneca lib. de tranquil. vitæ* 1. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus Prætor adeuntibus assessoribus, verba pronunciat, quàm qui docent quid sit iustitia, &c.

Prætorem Iurisconsulti proconsulem sæpè vocant, *Gaius in l.* 1. *&* 3. D. *de alienatio. iudic. mutan. causs fact. l patri pro filio.* §. 1. D. *de mino. l. in heredem. D. de dol. mal.* respiciunt enim ad id, quod Pomponius *in l.* 2. §. *deinde cùm placuisset. D. de orig. iur.* Cúmque consules, ait, auocarentur bellis finitimis, neque esse qui in ciuitate ius reddere posset, factum est, vt Prætor quoque crearetur. Is ergo Consulis fungebatur officio (quatenus ad iudicandum attinet:) proconsul erat Præterea Prætores in prouinciis vicem gerebant consulum.

Prætor *apud Paulum Sent. lib.* 1. *titul.* 15. pro ædili sumitur. Feram bestiam, inquit, in ea parte quo populi iter est, colligari Prætor prohibet. Ædilitio enim edicto prohibemur feram bestiam ibi habere qua vulgo iter fit.

Prætor PEREGRINVS, *vt Pomponius scribit lib.* 2. *de orig. iur.* creatus est propter magnam peregrinorum turbam, vt inter eos ius diceret: cùm Vrbanus prætor satisfacere vtrisque non posset. Eum autem repetio *in epitome Liuij lib.* 19. ann. DX. primùm creatum fuisse, & Peregrinum dictum, quòd inter ciues & peregrinos ius diceret. Itaque video apud Liuium semper vrbanam iurisdictionem ei quæ inter ciues & peregrinos est, opponi. *Vt lib.* 22. Romæ iuris dicendi vrbana sors Pomponio: inter ciues Rom. & peregrinos, P. Fuxio Philo euenit. *Et lib.* 33. Prætores deinde prouincias sortiti, L. Apustius Fullo vrbanam iurisdictionem, M. Acilius Glabrio inter ciues & peregrinos. *Et lib.* 40. Iurisdictio vrbana

M.Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euenit. *Et lib.* 41 Prætores L.Papyrius Maſo vrbanam, M.Aburius inter peregrinos ſortiti ſunt. *Et lib.*42. Prætores deinde prouincias ſortiti ſunt, A. Atilius Serranus vrbanam, C.Clunius Saxula inter ciues & peregrinos. Honoratiorem autem vrbanam peregrina fuiſſe, Appianus & Dio non obſcurè ſignificant: ille lib.De bellis ciuilib.2. vbi ſcribit, Brutum & Caſſium Prætores deſignatos inter ſe contendiſſe, vter iuris inter ciues dicundi prouinciam obtineret. hinc autem lib. 42. vbi narrat Prætorem Cæcilium indignè tuliſſe, quòd Cæſar eam prouinciam collegæ Trebonio dediſſet. Omnibus autem Præturis præſtantiorem & gratioſiorem fuiſſe, in orat. pro Muræna perſpicuè demonſtrat: Sed quæri ſolet, quid inter Vrbanam & Peregrinam Præturam interfuerit. Hotoman. tres ferè differentias tradit Prima hæc eſt, quòd (vt modò diximus) ſoli ciues Roman. agere apud Vrbanum poterant, peregrini non poterant. Altera, quòd apud illum lege agebatur, apud hunc autem nequaquam. Itaque (*vt eſt in orat. pro Flacco*) cùm Græcus homo Heraclides à C. Plotio ſenatore mancipia quædam petiiſſet, & fore videret, vt index ſumptus ſententiam ſecundum reũ diceret, & ab eo iudice abiit, & quòd iudicium lege non erat, cauſſam totam reliquit. Quod cùm ita ſit, ſequitur ciues Roman. neque ſuos liberos emancipare, neque alienos adoptare, neque ſuos ſeruos manumittere, neque in iure cedere, neque bonorum poſſeſſionem, tutorémve ciui Roman. impuberi poſtulare apud eum potuiſſe: denique, vt rem vno verbo complectar, legis actionem eum Prætorem non habuiſſe. Falſum eſt autem (*vt idem obſeruat*) quod quidam ſcribunt, eum de pecuniis repetundis quæſiſſe. nam Aſconij locus in orat. Ciceronis, contra Competitores, quo ſolo argumento nituntur, longè aliò pertinet. Scribit enim Antonium cùm magiſtratum adhuc nullum obtinuiſſet, ſed equitum turmas de Syllano exercitu nactus eſſet, Græcos ſpoliaſſe: ideóque ad M. Lucullum Prætorem, qui ius inter peregrinos dicebat, à Græcis in ius eductum eſſe, non igitur Repetundarum iudiciũ illud erat, ſed iniuriarũ potius: quæ cùm atrociores eſſent, dignæ viſæ ſunt, de quibus Prætor ipſe inter ciuem & peregrinos Græcos homines cognoſceret. Tertia differentia eſt, quòd Prætor vrbanus edictum in albo proponebat, quibus de rebus ius anno ſuo dicturus eſſet: cùm alter nuſquam, quod ſciam, legatur propoſuiſſe, ſed (vt opinor) ex Vrbano edicto ius dicebat.

Prætores PROVINCIALES creati ſunt circa annum DXIX. Sicilia & Sardinia captis, atque in prouinciarum formam redactis: *quemadmodum Solinus cap.* 21. *& Liuius Epit.*20. *prodiderunt*. Pomponius autem *in l.*1. *De orig. iur.* Capta Sardinia, inquit, mox Sicilia, item Hiſpania, deinde Narbonenſi prouincia, totidem Prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creati ſunt. Pòſt autem moris fuit, vt cùm armis tutandæ prouinciæ viderentur, eò ſtatim & Conſules & Prætores inito magiſtratu mitterentur. Tandem etiam inſtitutum eſt, vt qui Conſulatu aut prætura abiiſſent, eò cum ſummo Imperio proficiſcerentur: illíque Proconſules, ſiue Proprætores (tametſi verbis hiſce nonnunquam veteres abutantur) appellarentur Demonſtrat etiam in Verrinarum commentariis Hotom. moris fuiſſe, vt cùm à Senatu decretæ & Conſulares, & Prætoriæ prouinciæ fuiſſent, tum Conſules inter ſe, itémque Prætores prouinciæ ſortirentur, aut verò inter ſe compararent. Conſules autẽ id adhuc deſignati, & antequam magiſtratum inirent, facere ſolebant: *quemadmodum ex Orat. De prouinc. Conſul. Salluſtio in Iugurth. & innumeris Liuij locis intelligitur.* Prætores verò, quo tempore magiſtratu abibant, id factitaſſe ſignificat locus ille Verrin.4. Qui ſimulatq. ei ſorte prouincia Sicilia obuenit, ſtatim Romæ, & ad vrbem, antequam proficiſceretur, quærere ipſe ſecum, & cogitare cum ſuis cœpit, quibúſnam rebus in ea prouincia maximam vno anno pecuniam facere poſſet.

Prætor FIDEICOMMISSARIVS qui de fideicommiſſis ius diceret: duóſque à Claudio Cæſare inſtitutos eſſe ſcribit *Pomponius libro ſecundo,* §.17. *Digeſt. de orig. iur.* ex iiſque vnum à Tito Cæſare detractum eſſe. *Suetonius autem in Claudio:* Iuriſdictionem de fideicommiſſis, inquit, quotannis & tan-

tùm

cùm in vrbe delegari magistratibus solitum, in perpetuum, atque etiam per prouincias, potestatibus demandauit. Sed hæc facile est ex Fabij verbis explicare, qui *lib.* 3.*cap.*6. sic scribit, Non debes apud Prætorem petere fideicommissum, sed apud Consules. maior enim Prætoria cognitione summa est. quæritur an maior summa sit, &c. Quo ex loco intelligitur, fideicommissorum iurisdictionem ita partitam fuisse, vt Prætor vsque ad certam summam cognosceret, de maiore Consul ius diceret Vlpian. perspicuè id quod diximus: confirmat, *cap. Inst.* 25. Fideicommissa, inquit, non per formulam petuntur, vt legata: sed cognitio est Romæ quidem Consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius vocatur: in prouinciis verò, Præsidum prouinciarum. De Prætore fideicommissario *Imper. leg.* 2. *Cod. qui pot. in pign. habeant. Paulus l. quæsitum.* 78 §.*penultim. Digest de leg.* 3. *& leg.* 4. *in fid. D. quib. ad lib. Vlp. l. sicuti legatum.* 92. *D. de cond. & demonst.*

Prætor FISCALIS ab Imperatore Nerua creatus est, qui inter fiscum & priuatos ius diceret *vt Pomponius scribit in l.* 2. §.18 *De orig. iur.*

Prætor TVTELARIS primus à M. Antonio philosopho creatus est, quemadmodum Iulius Capitolinus scribit: cùm antea tutores à Consulibus poscerentur, vt diligentius de Tutoribus tractaretur. Quantum autem ex Iustiniano intelligimus, officium eius erat, vt cogerent tutores, & satisdare rem pupilli saluam fore, & delatam tutelam recipere. Erant & Prætores de liberalibus causis cognoscentes, *leg.* 1. *Cod. si mancip. ita veni leg.* 3. §.1. *l.* 5 *D. de liber. causs. Iustin. Nouell.* 13. καὶ ὥσπερ ἕτεροι πραίτωρες εἰσὶ τῇ συγκλήτῳ βουλῇ οἱ τῶν ἐλευθεριῶν καὶ τῶν ἐπιτρόπων, καὶ τῶν τοιούτων πραγμάτων ἡγούμενοι.

Prætores RERVM CAPITALIVM, Vide infrà QVAESITORES.

PRAETORES, *de quibus agitur tit. C. de prætorib. lib.* 12.

PRAETORIVS is dicebatur, qui prætura functus esset.

PRAETORIA cohors dicta fuit, quæ à prætore, hoc est, à Consule nunquam discederet in bello, ob custodiam corporis, *teste Festo.* Africanum autem inter omnes primùm delegisse sibi aliquot fortissimos, qui lateri eius adhærentes, omnibus aliis muneribus vacarent, stipendióque maiore honorarentur, literis proditum est, quanquam apud alios multi id antea quoque fecissent. Quam morem secuti sunt omnes, tum in bello, tum domi præsertim ortis ciuilibus discordiis. Iulius Cæsar propter inimicos aliquandiu vsus est custodia corporis, & prætoria cohorte Hispanorum. Tandem nimia quadam confidentia, maluit semel insidias vndique imminentes subire, quàm cauere semper: ideóque custodiam remouit, & haud dubiè inimicis maximam insidiandi ansam præstitit: vt euentus tanti viri nos admonere debeat, ne vitiosa securitate periculum subeamus, quod euitare licet.

Prætoria porta in castris erat, qua exercitus ad prælium educebatur.

Prætoriæ stipulationes dicuntur *in titul. De prat stipul. lib. Digest.* 49. non quæ à mero Prætoris officio proficiscuntur, *vt leg.* 5. *Digest. de verb. obligat.* sed quæ Prætoris imperio ac iussu interponuntur. Venuleius enim *in leg.* 9. *eiusd. titul.* scribit in Prætoriis stipulationibus, si ambiguus sermo acciderit, ipsius Prætoris interpretationem fore, eius enim mentem æstimandam esse. Harum autem tres videntur constitui species iudiciales, cautionales, & communes.

Prætorius tutor dicitur, qui pupillo cum tutore suo litigaturo à Prætore vrbis dabatur. *auctor Iustinian. sub titul. D. de auctoritat. tut. & Vlpian. in Instit. c.* 2.

Prætorium pignus, vide suprà Pignus.

Prætorium ius, vide suprà Ius.

PRAETORIA in constitutionibus Impp. domus magnificæ, intelliguntur præsidum, iudicúmve causa in vrbibus extructæ, *leg.* 31. *Cod. de episcop. & cler. leg. penultim. Cod. de offic. recto. prouinc.*

PRAETORIVM, villa vrbana: id est, ædificium quod dominus qui in vrbe habitat, sibi parauit à villici habitatione disiunctum. *Vlpian. leg.* 198. *D. de verb sig.* Vel si prætoria voluptati tantùm deseruientia. *Neratius leg.* 2. *Digest. de seruit. rust.* Rusticorum præ-

diorum ſeruitutes ſunt, licere altius tollere, & officere prætorio vicini. *Sic in l. 13 §. vltim. D. de iniur l 12. D. de vſu & hab. leg l. 91. § pater. D. de leg. 3. Tertullian. lib. de Idololatria, Palladius lib. 1. c. 8. Suet. in Caligula c. 38.*

PRÆVALENTIA, præſtantia, precij ac valoris exuperantia. *Paul. l. 23. D. de rei vind.* In omnibus igitur iſtis, in quibus mea res per præualenciam alienam rem trahit, meámque efficit, ſi eam rem vendicem, per exceptionem doli mali cogar precium eius quod acceſſerit dare.

PRÆVARICARI, *inquit Marcianus*, eſt vera crimina abſcondere, & falſas excuſationes recipere *l. 1. C. ad SC. Turpill.* Vel, vt inquiunt Critici, eſt νοσφίζεσθαί τινα, id eſt, Parcere & alludere alicui. Item Præuaricat, diuaricat, varicat, ὑπερβαίνει, διασκελίζει. Hinc Præuaricari reo, Græcis καθυφίεσθαι τοῦ ὑπευθύνου, id eſt ſubmittere ſe reo. Præuaricatur etiam qui ex vtraque parte conſiſtit, *vt ait l 1 D. de præuaricat.* Præuaricatus *in ead. Baſilica* exponunt πολλόδυφος. Hinc

PRÆVARICATIO, *inquit Plinius*, eſt tranſire dicenda, vel curſim & breuiter attingere, quę ſunt inculcanda, infigenda, repetenda, Critici, Præuaricatio παράβασις, ἀπόστασις.

PRÆVARICATOR, *inquit Vlp. l. 1. D. de præuari.* eſt quaſi varicator, qui diuerſam partem adiuuat, prodita cauſſa ſua. *Marcianus l. 1. ad ſenat. Turp* Præuaricatorem eum eſſe dicit, qui colludit cum reo, & tranſlatitiè munere accuſandi defungitur, cùm ſcilicet proprias quidem probationes diſſimulat, falſas verò rei excuſationes admittit. Hoc nomen Labeo à varia certatione tractum ait. *Cicero in Partit* dici vult, quòd in contrariis cauſſis quaſi variè poſitus eſſe videatur. Feſtus à prætergrediendo, cui Critici conueniunt. Et ita Obuaricator Feſto, ab occurrendo, qui cuipiam occurrit, quominus rectum iter conficiat. Cuiacius plenius Præuaricatorem ſic definit: Præuaricator eſt accuſator, qui in iudicio publico abſolutioni incumbit, non damnationi, quaſi varicator. Propriè enim de accuſatore dicitur: nec aduocatus: qui ſuſcepti ſui cauſſam aduerſario prodit, propriè præuaricator dicitur, quia non propriè accuſator, *l qui cum natu. §. pen. D. de bon liber.* vt nec reus ſi cauſſam ſuam perfunctoriè egerit. Huius verbi originem hanc docet *Plinius lib. 18. cap. 19.* Arator, inquit, niſi incuruus præuaricatio: inde tranſlatum hoc crimen in forum, *l. ſcripto. D. vnde li.*

PRÆVENTIO dicitur, cum eiuſdem rei perſonæve iuriſdictio penes duos iudices eſt, & alter cognoſcere prius cœpit. Præuenitur quandoque per in ius vocationem, quia prior in ius vocauit: quandoque litis conteſtatione, quandoque libello, quandoque ſententia. *Bartolus ponit in l. ſi plures. D. de leg. 1. Specu. tit. de reſcript. præſentatione §. 5. verſi. item quod minus. vide Felin. in ca. cum M. Ferrarienſis. de conſtit in antiq. & vide doct. in l. ſi quis poſtea quàm. D. de iudic. & c p n extra de for. compet.*

PRAGMATICÆ ſanctiones dicuntur Principum reſcripta, non de priuatorum negotiis, ſed corporum, ordinum, & collegiorum cauſſis de conſilij ſententia emiſſa: vnde, *vt vult Hotoman.* deducto verbo, quod pragmaticis & peritis viris in conſilium adhibitis interponuntur. *Zeno in l. vltim. C. de diuerſ. reſcript. & pragmat. ſanct.* Pragmaticas præterea ſanctiones non ad ſingulorum preces ſuper priuatis negotiis proferri: ſed ſi quando corpus, aut ſchola: vel officium, vel curia, vel ciuitas, vel prouincia, vel quædam vniuerſitas hominum ob cauſſam publicam fuderit preces, manare decernimus: vt in his etiam veritatis quæſtio reſeruetur.

Pragmatica ſanctio & Annotatio tanquam aduerſæ opponuntur, *in l iubemus. 10. C. de ſacroſan. eccleſ l. vltim. C. de diuerſ. reſcript.* Illa dicitur, cùm Imperator re cum conſilio cognita & agitata quippiā decernit: hæc cùm ad oblatas preces nomen ſuum ſimpliciter adnotat atque adſcribit. *Inſt. l. vltim. C. de prox ſacr. ſcrin.* Certæ ſunt diſpoſitiones noſtri numinis: quarum prima quidem ad ſupplicationem adiutorum emiſſa eſt: altera verò per ſacram pragmaticam ſacra eſt, &c.

PRAGMATICI à Iuriſconſultis hoc differunt, quos ſpecies à genere. Itaque Pragmaticos Græci iuris interpretes appellant: *vt ait Fab. lib. 3. cap. 6.* vt Pragmaticus ſit iuris eius quod in ordinę iudiciorum, cautionibus, & formulis ver-

verſatur peritus:cum Iuriſconſultus etjam de negotiis,de quibus certum ius erat nullum conſuleretur: veluti (vt ſcribit Quintilianus)de verborum proprietate,aut æqui diſceptat one, aut voluntatis coniectura. *Vlpia l 9.§.1. D. de pænis.* Solet autem ita vel iuris ſtudioſis interdici,vel aduocatis, vel tabellionibus,ſiue pragmaticis. *Cicero libro de Orat. 1.* Itaque non vt apud Græcos, infimi homines mercedula adducti miniſtros ſe præbent in iudicis Oratoribus: ij qui ab illis Pragmatici vocantur. *Fabius liber. 12. c. tertio.* Neque ego ſum noſtri moris ignarus, oblitúſve eorum qui velut ad arculas ſedent,& tela agentibus ſubminiſtrant: neque idem Græcos quoque neſcio factitaſſe: vnde nomen his pragmaticorum datum eſt.

PRAGMATICARII *in trib. lib. C. poſterioribus.*

PRATA, *inquit Varro,* ab eo quòd ſine opere parata. Et ſic. Vlp. Pratum, ait in quo ad fructum percipiendam falce duntaxat opus eſt: ex eo dictum, quòd paratum ſit ad fructum capiendum, *l. 31. D. de verb. ſign.*

PRECES paſſim in Conſtitutionibus Impp. pro libellis ſupplicibus, ſiue poſtulatis, *l. 2. C. de vſufru. l. 5. C. de impub. l 9. C. de lib. cauſſ l. 10. & 17. de rei vind.* Hinc tit. De *precib imper. offer. C.* & formula illa, Si preces veritati nitantur.

PRECARIVM eſt, *ait Vlp.* quod precibus petenti vtendum conceditur tamdiu,quamdiu is qui conceſſit, patitur, *l. 1. D. de precario.* Vel ſic Precarium conceſſio rei eſt,vel poſſeſſionis, quam precibus ita impetrauimus, vt vteremur quamdiu liberet concedenti. Vel creditum vtendi re, aut iure alieno, vſque dũ licuerit nobis per eum qui credidit. Inter precarium autem & commodatum has notat differentias Hoto. Precarium primùm rerum immobilium ac iurium cauſſa inſtitutum videtur, *l. 2. & l. 3. D. eod.* Commodatum autem ad res mobiles propriè pertinet. Qui precariò concedit, dare ad tempus videtur itaque donationis & liberalitatis genus appellatur, *in l. 1. & l. quæſitum. 8. §. 3. l. interdictum. 14. D. eo.* eóque cùm quis de ſibi reſtituenda cautum habet, precarium interdictum ei non competit, *l. & habet. 15. §. 3. eod.* Qui verò commodat, longè ab omni donationis ſpecie abeſt, ſibíque cauere de reſtituendo conſueuit. Cui precatio cōceſſum eſt, poſſeſſionem habet, *l. 4. §. 1 d. l. & habet. § 4. eod.* Commodatarius verò non poſſidet. Precariò vtens, dolum tãtùm & latam culpam præſtat, *l. quæſitum. 8. §. 3. eo.* Commodatarius etiam leuiſſimam. Precarium magis ad donationis & beneficij, quàm ad negotij contracti cauſſam ſpectat, eóque nulla eo nomine iuris ciuilis actio eſt, *d. l. interdictum.* Commodatum autem contractus eſt, ſuámque iuri ciuili actionem habet. Ex precariò, tum interdictum, tũ incerti condictio præſcriptis verbis, quæ bonæ fidei eſt, conceditur, *l. 2. & l. duo. 19. eod.* ex commodato verò ciuilis actio tantùm. Cōmodatum vſus certi cauſſa ſit, nec niſi eo expleto reuocatur. Precariũ nec vſus certi cauſſa fit, & quouis tempore reuocatur. *Hæc ex tit. De precario ſummatim.*

Precaria, ſiue Precatiua verba dicuntur in teſtamentis, non directa, nec imperatiua, ſed inflexa, & rogatiuè concepta, cùm ſcilicet teſtator non pro ſuo iure ac legum auctoritate quid hæredibus ſuis mandat. ſed aliquid ab iis precariò poſtulat: veluti peto, rogo, volo mando. *§ vlt. Inſt. De ſing. reb. fideic. relict. l. 2. C. commu. de legat.* Deprecor, cupio, iniungo, cupio des, opto des, credo te daturum, exigo deſidero vti des, *l. etiam. 115. l. & eo modo. 118. D. de leg. 1. l. peto. 69. De lega. 2.* Hæc verba fideicommiſſi dicuntur, *d. l. 69. §. fin & l. 11. §. 1. D. de leg. 3. & apud Paulum lib. Senten. 4. c. 1. l. 1. & 4. C. de codicil. l. 25. C. fam. erſc.* Fideicommiſſa enim precatiuo modo relinquuntur. *Vlpian. in Inſtit. tit. 24.* id eſt, vt Iſidorus tradit, lib. 5. ca. 24. non directis verbis, ſed precatiuis. Sic precatiam ſubſtitutionem, fideicommiſſariam accipimus, *l. 19. C. de pact* Et precariam voluntatem, *l. 66. D. de legat. 2.*

Precario autem habere, poſſideréve intelligitur, non tantùm qui per epiſtolam, vel quacunque alia ratione concedi ſibi poſtulauit poſſeſſionem vel corporis, vel iuris rei alicuius, id eſt, vt ſibi poſſidere vtíve liceret, ſed & is qui finito precarij tempore patiente tamen domino poſſidet, *l. 2. §. fin. & l. ſeq. D. de precar. Paul. lib 5. Sent. tit. 6.*

PRECARIA, genus eſt cōtractus

ad precarij similitudinem institutum: quem contractum appellat *l.contractus. D.de regul.iur.* Est autem conuentio de re alterius vtenda fruenda, ea lege, vt certis temporibus renouetur. Magna autem inter Precarium & Precariam differentia est. Nam precarium sine precibus non constat, *l.1. & l.2.in fin.* D. *de precar. & apud Paulum libr. Senten.* 5. *tit.* 6.§. *hæres.* Precaria interdum sola concedentis sponte & voluntate contrahitur. Illud tam mobilium, quàm immobilium rerum est, *l.4. D.eo.* precaria prædiorum interdum etiam pecuniæ. Illud ex mera concedentis voluntate pendet, neque certi temporis obligationem recipit, *l.1 & cum de precario* 12. D. *eod.* hæc certum plerunque ad tempus datur: veluti ad vitæ tempus: neque prius renouari potest. Illud merè gratuitum est, *l.1.D.eod.* hæc plerunque mercedem recipit. Illud renouandum non est: hoc certis temporibus renouatur, veluti quinto quoque anno: vt in cõcilio apud Beluacens's, *de quo in c.1. extra de prec. Eo in legib. Franc.l.4.titu.*39. De precariis, vt vbi modò sunt, renouentur. Quemadmodum autem Precarium interdum conuentio est de re, quam quis oppigenerauit, precario recipienda, & ad tempus vtenda, *l certi. 6. in fi. & l si debitor.* 10. D. *de preca. & apud Isidorum lib. Etymolog.l.5. c.*25. Precarium est (inquit) dum prece creditor rogatus, permittit debitorem in possessione fundi sibi obligati demorari, & ex eo fructus capere. Sic, Precaria interdum dicebatur de re, quam donator ipse ab eo cui eam dederat, fruendam recipiebat. *Vt in Capit. Caroli, & in Lombard.li.2.tit.18.de vlt.volunt. li.4.* Noscat sibi interdictum esse duas de eadem re facere traditiones: sed postquam vnam de rebus suis traditionem (in Capitulari legitur ORDINATIONEM) fecerit, aliam de ipsis rebus faciendi nullam habeat potestatem, ita tamen si vsumfructũ voluerit habere, per precariam res traditas vsque in tempus definitum possidendi sit concessa facultas. Patet igitur eum qui rei alienatæ vsumfructum retinet, *vt in l.quisquis*, 28. *C.de donat.* titulum hunc vsurpasse, vt per precariam eam rem possideret. Et hoc nimirum est, quod scribit B. Rhenanus Rer.German.lib.2. Quidam inquit, in illo recenti Christianismo res suas Ecclesiæ donabant, & rursum agros aut domum in beneficij modum recipiebant, ad vitæ suæ tempus: non citra tamen pensitationem: nec filius post mortem partis, aut hæres vindicare sic donata poterat. Item in legibus Alemann.tit.2. Si quis liber res suas ad Ecclesiam dederit, & per chartam firmitatem fecerit, & posthæc à pastore Ecclesiæ per beneficium susceperit ad victualem necessitatem conquirendam diebus vitæ suæ, & quæ despondit, persoluat ad Ecclesiam, censum de illa terra post illius decessum nullus de hæredibus contradicat. Alterum Precariæ exemplum extat apud Naucl.Generat. 25. ex Concilio Carolomanni: Statuimus, vt sub precario censu aliquam partem Ecclesiasticæ pecuniæ in adiutorium exercitus nostri aliquanto tempore retineamus: ea conditione vt annis singulis de vnaquaque casata, solidus, id est, duodecim denarij, ad Ecclesiam reddantur: eo modo, vt si moriatur, ille cui pecunia accommodata fuit, Ecclesia cum propria pecunia reuestita sit: & iterum si princeps iubeat, precarium renouetur.

Precariam etiam dixere Feudistæ, pro cuiusuis rei vsu precibus impetratæ, etiam pecuniæ. *Petrus de Vin.li.Epist.3.c.11. in priuilegio Academiæ Neapolitanæ:* Mutuum fiet scholaribus ab illis, qui ad hæc fuerint ordinati: datis libris in pignore, & precario restitutis: receptis à scholaribus fideiussoribus pro eisdem. Scholaris verò, qui mutuum recipiet, iurabit, quòd de terra aliquatenus non recedet, donec precaria restituet, vel mutuum ab eo fuerit exsolutum: vel aliàs satisfactum fuerit creditori. Sensus est igitur: Studiosos daturos libros pignori: sed creditores eis libros precario concessuros. Idem Fridericus in Priuileg. ciuitati Viennensi concesso, in Vienna Lazij lib. 2.c.5. Vt iudex nullus taliam, seu precariam in prædictos ciues facere audeat.

PRETIUM propriè est, quod pro re empta dicitur, & in Lexico iam sæpius citato definitur, *τίμημα ἐπὶ τοῖς ὠνίοις καταβαλλόμενον l. 1. de rerum permuta.§.pretium autem. Insti.de emptio. & venditio.* Sed tamen & pretium conductionis *in l.*28. §.1. *D. locati.* Et pretium pro mercede, *in l.* 10. *in fine.* D.

de ac-

de acquir.poss.l. vlt.§. vlt. D.*d.l.Rhod.l.*51. § *locaui. l.*58. D. *loca* positum inuenitur. Sic pretium operæ *in l.* 52. § *fi. in coeunda.* D.*pro soc.*Et manupretium, quasi manus & artis merces, de quo suprà. Pretium tamen depositionis à mercede separat. *Vlp. in l.* 2.§. *& generaliter.*D.*vi bon.rapt.* Vbi pretium pro præmio accipi potest, *quemadmodum & in l.* 5.§. *vlt.* D. *de iniur. accipitur. Et apud Liuium libr.* 32. *his verbis.* Haud satis dignum tanti laboris periculíque pretium erat. *Et apud Vopisc.in Aurelia.* Debet enim quid præter dignitatem pretium esse meritorum. Pretium autem, *inquit Varro lib.*4.*de ling. Lat.*est quod æstimationis emptionísve caussa constituitur: dictum à periteis, quod hi solùm possunt facere rectè id.

PRIDEM de longiori tempore: quandoque pro materiæ conditione accipitur, *l.*1. C.*de munic. & orig.l.*1 C.*si aduer. transact. l.*1. C.*de ædil.act.cap. nisi cum pridem.de renun.*

PRIMAS propriè Patriarcha, *c.*1.*&* 2.99.*distinct.* quandoque eo nomine significatur Archiepiscopus, *ca. sanè. de for. comp.* Nam, quantum ad effectum, nulla est differentia inter primatem & Archiepiscopum, *cap. duo. de offic. ord.* Qui sint primates, *in l.* 1. *& in rubr. de Alexan. primat.* 1. *docet ibidem Bartol. & vide ibi Pyrrhum Anglebermaum.*

PRIMVS hæres, qui primo gradu scriptus est, *l.* 23. *D. quæ in frau. credit.l.* 24. D.*de liber & posth. Quintil declam.*388. Nam neque diu de primo hærede cogitandum fuit habenti filium, neque de secundo habenti potiorem. Primo autem gradu scriptos accipere debemus, omnes qui primo loco scripti sunt, *l.* 1.§.*defertur.*D.*de bon pos secun.tabu.* quos principali loco institutos vocant Impp. *in l.* 13. C.*de fideicom.* quibus qui substituuntur, Secundi hæredes vocantur, id est, secundo gradu scripti.

Primæ tabulæ paternæ accipiendæ sunt, in quibus pater sibi hæredem instituit: ídque ratione secundarum tabul. in quibus ympuberibus liberis hæredes substituuntur, *l.* 41.§. *cohæres.ff.de vulg & pup.subst.*

PRIMVS curiæ dicebatur in curiis ciuitatum, quæ cæteris omnibus perfunctus officiis, primum in curia sua locum obtinebat: qua de caussa comitiuæ tertij ordinis obtinebat dignitatem, *l. quicunque.* 127. *C. de decur.* at biennio exacto comitiua primi ordinis dignitate ornatus, primatu illo abibat, *l.Alexandrinis.* 56. *C. eod.* Primo curiæ similis est, qui à Gregorio maior populi appellatur, Germanis *Meyer*, Gallis *Mere*, & *Vimere* dicunt, pro vi maiore, & *Mermonstier*, pro maiori monasterio.

PRIMICERIVS non est, vt quibusdam videtur, iunctum verbum, non enim aliud in eo verbo notandum est, quàm primus: nam cerius pronunctio verbi est. Itaque benè Suidas πριμικήριον interpretatur τὸν πρῶτον τῆς τάξεως. Nam qui in quocunque ordine primum locũ obtinet, Primicerius vocatur. Proinde non notariorum tantùm primicerius dicitur, quod nomen in Nouell. constitu. 8. sæpius repetitum est, sed & Primicerius fabricæ, *in l.*2.de *fabricensib.libr.*11. C. Primicerius domesticorum, protectorũ, equitum, *l.* 2. *& l.vltim. C. de domestic.& protectorib.* Primicerius mensorum, *l.* 1. *de mensorib.lib.*12. Et Primicerius in officio præfectorum prætorio, *apud Vegetiũ lib.*2.*c.* 21. Et Primicerius protectorum. *apud Ammianum Marcell libr.*18. Et Primicerius adiutor, *in l. vlt. C. de offic.præfect. vrb.* Et primicerius exceptorum, Primicerius singulariorum, Primicerius augustalium. Primicerius scriniorum, Primicerius deputatorum, Primicerius sacri cubiculi, *l.*1 *qui à præbitio.tyro in C. Theodos & apud Cassiodorum lib.*11.*Variar. & in Notitia.* Sic Primicerius legionum. *apud Guliel. Tyrensem. Pontif. lib.*2. *de bello sac. cap.* 19. *& aliàs sæpè.* Sic & Primicerius defensorum, & Primicerius scholæ cantorum, & Cardinalis Primicerius, *apud Liuitprandum lib.*6. *de rebus per Europam gestis.* Hac eadem forma Augustinus D. Stephanum Primicerium martyrum vocat *in sermone* 21. & Baldricus Dolensium Archiepiscopus *in historia Hierusalem*, D. Petrum, Primicerium Apostolorum. Primicerium qui sequebatur, eadem figura Secundicerius dicebatur: & qui post hunc erat, Tertiocerius, *Rubr. de primicerio & Secundicerio, libr.*12. C. *& in leg.* 1. *de præposi. agen. in reb. & in Notitia aliquoties.* Sic apud Luitprandum *in libro suprà citato* Cardinalis Secundicerius.

PRIMIPILVS, olim primus cen-

turio, siue primi ordinis centurio dicebatur, qui & Aquilæ, & quadringentis in prima acie militibus præerat Halicar. li. 9. ἑνὸς, αἰτ, τ̃ ταγμάτων τῇ λαμπροτάτῃ ἀρχῇ κεκοσμημένος ἢ τὰς ἑξήκοντα ἑκάτο ταξίας ἐπιστάθαι τε, καὶ τὸ κελευόμενον ὑπηρετεῖν κελεύει νόμος, τούτους ῥωμαῖοι τοὺς ἡγεμόνας τῇ πατρίῳ γλώττῃ πριμιπίλους καλοῦσιν, Liuius lib. 7. id propter Publium Salonium postulatum est à coniuratis, qui alternis prope annis Tribunus militum & primus centurio fuit, quem nûc primipilum appellant. Primipilus itaq; primipili ductorem significat, *l.* 23. D. *de adim leg. & in* C. *Iustiniane o sæpè*. Centurionem autem primipili non solùm aquilæ præfuisse, verùm etiam quadringẽtos milites in prima acie gubernasse, & tanquam caput totius legionis merita consecutum & commoda, quinimò & curam habuisse annonæ inter milites diuidendæ, *Vegetius lib.* 2. *c.* 8. *& c.* 21 *scribit*. Hinc

PRIMIPILARIS, qui primipili honorem gessit, *l.* 36. §. *Iulius*. D. *de legat.* 3. *l.* 31. §. *quædam*. D *de aur. & arg. l.* 10. §. *vlt ff de excus. tut. l. vlt.* §. *patrimoniorum*. D. *de munerib. & honorib. l.* 27. C. *de episc. & cleric.* Et Primipilarius, *in c. vlt. C. de filiis officiali. lib.* 12. *& l.* 5. 5. *de cohortalib. li.* 12. C. Suidas, πριμιπιλάριος ὁ τὸ μεῖζον ἀξίωμα τ̃ στρατιωτῶν ἔχων παρὰ ῥωμαίοις

PRIMIPILVS postea & PRIMIPILVM in libris nostris vsurpari cœpit, pro administratione militaris annonæ, quæ primi pili centurionibus mandabatur, vt eam annonam suis militibus præberent, eósque bene curatos Reipublicæ, cùm vsus foret, præstarent, *l.* 3. *l.* 7. *& l.* 8. *C. de cohort. princip.* quaſde caussa tam multa singularia & præter iuris ordinarij rationem in Primipilari caussa passim constituta legimus, *vt l.* 3. *& l.* 4. *C. de primipil. l.* 4. *C. in quibus causs. pign.* Primipilum, inquit Theodorus, Hermopolites libr. 9. tit. 9. ἐστὶ τὸ τοῖς πρώτοις ἀκοντισταῖς στρατιώταις διδόμενον σιτηρέσιον, ἵνα διανέμῃ τοῦτο αὐτοῖς. Et ideò *ad l.* 1. C. *de cond. ex leg.* debitor ex primipilo, à Græcis dicitur, ὁ διατρεφὰς στρατιωτικὰς τῶ δημοσίω χρεωστῶν.

PRIMISCRINIVS, qui & Primicerius, in officio erat præfecti prætorio, & is dabat apparitores, *l.* 1. C. *de spor-tul l. fi. C. de nume. l. fi. C. de apparit præfe. Prat. Symmach. lib.* 1. *Epist & in Notit. Imperij sæpissimè.*

PRIMOGENITVM vocat sacra scriptura, non quem fratres sequuntur, sed qui primò natus fuit, *c. Ioseph de ver. signif.*

Primogenitus regis, post regnum susceptum natus, succedet patri in regno, non primogenitus ante illud: *vt Baro à Tautemberg venustè declarat tit.* 14. *circa finem libr.* 1. *Feud.*

PRIMOGENITVRA, ius qualitas, seu prærogatiua primogeniti, *de qua Alberi singulariter tractat in l. pen.* C. *de donat. inter virum & vx. & in* §. *Discipuli. in Proœm. Pandect.*

PRIMITIAE in conciliis appellantur ἀπαρχαὶ τ̃ ὡρίων καρπῶν à diuo Paulo ἀκροθίνια. & in aurea bulla Nicephori, ὡς αἱ ἀθημα, ἢ πρεσβεῖον, ἢ καρπὸν ἀκροθίνιον. quod ita Græci explicant, ἀκροθίνια λέγονται αἱ ἀπαρχαὶ τ̃ θινῶν ἢ τοι τ̃ σωρῶν. λέγονται δὲ καταχρηστικῶς καὶ πᾶσα ἀπαρχή.

Primitiæ in Rubrica de decimis & primitiis explicant ibid. Pontificij, & nouissimè *P. Rebuffus in* 1 *q. tract. de decimis.*

PRIMORES, id est, optimates principes cuiusque reip. *l legatum, D. de vsufru. lega.*

PRINCEPS, lex animata in terris, *authen. de Consu. sub finem.* Princeps, id est, Imperator. D. *de constitut. princip.*

Princeps à Deo ipso constitutus est. Nam historiæ veritas sic habet: Cùm Cn. Pompeius, & Iulius Cæsar bellis feliciter gestis, magnum haberent exercitum, ac de occupanda tunc Republica meditarentur: ciuile inter eos bellum dominandi cupiditate cœpit. Tandem Pompeius repudians omnes à Cæsare oblatas pacis conditiones, in Græcia victus, & fugiens in AEgypto occisus est. Cæsar autem Romam rediens, rerum omnium potitus, noluit Augustus aut princeps salutari, sed dictatorem se fecit, vt in initiis adhuc sanguinolentis mitigaret regnandi suspicionem. Tandem à Cassio Bruto, & aliis aliquot in curia Pompeij 23. vulneribus est confossus, idibus Martiis, ab vrbe condita DCCX. ab eiectis regib. CCCCLXVI. Post mortem Iulij Cæsaris Respublica Romana, per 12. annos sub

ſub triumuiris mirum in modum conquaſſata eſt: donec ſolus rerum potiretur C. Cæſar Octauianus, poſtea Auguſtus, & pater patriæ à Senatu ſalutatus. Is Romanam ditionem tranquillitati reſtituit, vt aurea tum ſecula dicerentur: & meritò. Nam poſt conſulatum eius duodecimũ natus eſt DEI FILIVS, IESVS CHRISTVS, ſalutis noſtræ princeps & auctor, de VIRGINE MARIA, C. Lentulo Getulico, & M. Meſſalino Coſſ. anno ab vrb. DCCLI. à regibus DVII. Deinde, cum ſtatus Rom. Reipub. ad Monarchiam eſſet perductus, euenit vt electi Cæſaris aliàs ex auctoritate Senatus, ſicut iure debuit, procederet: aliàs ab exercitu, vel inuito Senatu Imperator ſalutabatur, & aliquando magna clade. Ideóque tandem agente exercitu in Græcia, & Imperatore ſine conſenſu ſenatus acclamato, cœpit Imperij ſedes Conſtantinopolim transferri multum infeliciter, tempore Conſtantini magni: Romana interim vrbe, atque tota propemodum Italia, propter abſentiam principis, incurſu barbarorum deuaſtata. Nouiſſimè tempore Leonis IIII. Pontificis, imperium Conſtantinopolitanum ad Francos tranſlatum eſt, ac Carolus Magnus tum Auguſtus deſignabatur. Ne autem de electione in poſterum naſceretur diſcordia, vice Senatus Romani ſeptemuiri, hoc eſt, ſeptem electores perpetui ſunt conſtituti: videlicet, rex Bohemorum, Archiepiſcopi tres: Maguntinẽſis, Treuerenſis, & Colonienſis. Principes item tres: Comes Palatinus Rheni, Dux Saxoniæ, Marchio Brandeburgenſis. Quo ſtatu (Deo ita volente) nos hodie vtimur.

Princeps eſt ſolutus legibus, & interim digna eſt vox, fateri ſe alligatum legibus, *vt eleganter probant l. Princeps. D. de legib. l. digna vox. C. eod. tit.* Nam oportet eſſe capita terrenæ poteſtatis, quæ ſint reliquorum hominum cenſuris exempta. Principi igitur (*inquit Plutarchus*) princeps qui erit? Nempe Lex, quæ omnium regina eſt mortalium & immortalium, *vt inquit Pindarus*.

Principes noſtri inter ſubditos, & magiſtratus municipales, inter ciues ſuos eadem funguntur poteſtate, qua Romanus princeps circa priuata generaliter præpollet. Quoniam poteſtatem ſuam ab imperatore habent, mediatè vel immediatè. Vnde vox iſta, qua ſæpè vti ſolent, Ego tibi ſum Imperator in meo territorio: non ita multùm eſt abſurda, ſi modò rectè intelligatur.

Principes peccare (*inquit Cicero*) non tantum mali eſt, quanquam eſt magnum hoc per ſeipſum malum: quantum illud, quòd permulti etiam imitatores principum exiſtunt. Nam licet videre, ſi velis replicare memoriam temporum, qualeſcunque ſummi ciuitatis viri fuerint, talem ciuitatem fuiſſe. Quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo ſecuturam. *Et rurſus*: Quò pernicioſius, ait, de Republica merentur vitioſi principes: quòd non ſolùm vitia concipiunt ipſi, ſed ea infundunt in ciuitatem: neque ſolùm obſunt, quòd illi ipſi corrumpuntur, ſed etiam quòd corrumpũt, pluſq. exemplo quàm peccato nocent.

Principes & Magiſtratus diligenter inquirere decet, quid de bonis ſtudiis ſtatuatur vbique in orbe Romano: quam fidem quiſque in ſua functione adhibeat: vt promeritis accipiat præmium. Sic egregia nec vnquam ſatis laudanda fuit illa inquirendi ratio Friderici primi, qua habita duplex priuilegium bonarum literarum ſtudioſis conceſſit, *Conſti. habita. C. ne fil. pro patr.* Nulla profectò maior gloria ſequitur perpetuò principem, quàm quòd ea ſtudia curauerit, quibus humana ſocietas iuuatur maximè.

Princeps DELICTI, id eſt, inuentor, auctor, excogitator. *Paul l.* 10. D. *de ſeruu. corr.* Iuſtius eſt enim teneri qui princeps fuit delicti, quàm eum quæri ad quem res perlatæ ſunt. Loquitur de eo qui ſeruum corruperat, cùm ad alium perlatæ res eſſent.

PRINCIPALES conſtitutiones dicuntur, quæcunque princeps conſtituit, pro lege ſeruentur, *l. 2. §. ita in ciuitate.* D. *de origine iur. l. 33.* D. *ſi cert. petat.* Principalis prouidentia, *l. 21. D. de adopt.* conſtitutionem diui Pij ſignificat, quæ quartam impuberi arrogato relinqui præcipit, *l. 8. §. ſi quis impubes ff. de inoffic. teſtam. l. 1. §. impuberi. ff. de collat. bon.* Si & principale decretum, *l. 2.* D. *de offic. aſſeſſor.* Et Principalis ſententia, *l. 1 ff. de offic. præfect. prætor.* Et Principale auxilium, *l. 13. §. penult. ff. ad Trebellia.* Principales

libri, *l.1.D.de offic.quæstor.* Principalis actio, id est, directa, *l.17.§.1. D.commod.* Principalis obligatio, ad differentiam fideiussoriæ quæ accessoria est. *l.3.D.de separat.* Quemadmodum Principalis reus dicitur, pro quo fideiussor intercessit, *leg.66.D.de fideiussoribus.* Principale testamentum paternum dicitur, quod tabulas pupillares habet, quæ secundæ sunt, & minus principales tabulæ, *l.2.D.de vulg. & pupil. l.16.§. qui principale. D. de his quæ vt indig.* Eodem modo Principales tabulæ accipiendæ sunt *in l.2.§.1. & l.penult.D.quemadm.test.aper.*

PRINCIPALES ciuitatum vel curiarum dicuntur, decurionum principes, hoc est, quorum in curiis summa dignitas atque auctoritas est, & à quibus distributionum omnium forma procedebat, *vt est in C.Theod.tit. de iis qui adm. vel. off.pub ger.* non tamen extraordinariarum ex *l.4. C.Theo. de ext.mun.* esse autem solebant in aliis decem, in aliis quinque, in aliis viginti. vnde decem primi in municipio Amerino: de quibus vide Hot. in Comm. Orat. pro Sex. Rosc. qui à nostris sæpè δεκάπρωτοι, & εἰκοσάπρωτοι appellantur: quorum administratio non tam in Reipub. gubernatione, quàm in sumptibus eius caussa faciendis versabatur: qua de caussa ante annum ætatis XXV. munus illud mandari poterat: quippe patrimonij, non personæ munus, *l.2.§ decaprotos, & in l.vlt.* dicuntur tributa exigere, corporale ministerium gerere, & pro omnibus defunctorum fiscalia detrimenta resarcire. Principalium mentio fit *in l. diui. 27.§.1. & 2. D. de pœn. l. omnis iudices 33. & l.40. C. de decurionibus. & pass. lib. 10. l.4. C. Theod. de extraord. mun. Firmicus libr.5. Mathes. c.2.* Curatores vel principales ciuitatum publicis rationibus præpositos. Hos intellexit Tertullianus de corona militis, dum ait, Coronatur & vulgus nunc ex principalium proprietatum exultatione. *Isidorus lib.9.Etymo.c.4.* Principales & Magistratus & Duumuirales Curialium officiorum ordines sunt. Principales dicti, quòd præsint magistratibus. Ita Antiochensium ciuitatis principales *in l.2.de excus.mun.lib.10.C.* & Alexandri. principales *in l.56. de decurionibus. lib.10. C.* Et vir principalis *apud Apul. libr.8. de Asino aur.* Saluia. Massiliensis *lib.5. de vero Dei iudicio.* Quis verò, vt dixi, locus est, vbi principalibus ciuitatum viduarum & pupillorum viscera deuorentur? Principales etiam in exercitu & legionibus quidam vocabantur *in l.12. §. reuerens. D. de re milit l pen.§ super his. eodem tit. lib.12. C. & apud Veget. lib.2 c.15. & c.19.*

PRINCIPALITER, valet directo *in §. vltim. Institut.quod cum eo.* Vnde principaliter & per successionem opponuntur *in l vltim. D. de legat.3. & l.194. D.de diuers.reg.*

PRINCIPIA in castris dicebantur, in quibus principes castra metabantur, hoc est, vbi in acie milites principes stabant. *Marcianus de re mil.l.officiis.* Officium, *inquit* tribunorum est principiis frequenter interesse: *sic in l.1. C. de veteranis.*

PRIVATVS, verbum est ἐκ τῦ περέστι sempérque rationem habet cum altero. itaque generaliter is priuatus à Latinis dicitur, qui munus illud non gerit, quo alter fungitur. Hinc vetus inlicij vocandi formula, *ex lib. Varronis de ling. Lat.5.* Omnes Quirites, pedites, armatos, priuatósque, curatores omnium tribuũ, &c. Vbi Priuatos apparet dici, quos nunc Iurisconsulti Paganos vocant. Priuati ergo militibus eo loco opponuntur. Opponuntur etiam iis qui cum potestate sunt. *Cicero de arte Rhe.1.* In fortuna quæritur, seruus sit an liber, pecuniosus, an tenuis, priuatus, an cum potestate. Quinetiam Cæsar *lib. de bello ciuili. 6* sic locutus est: Si quis aut priuatus, inquit, aut publicus eorum decreto non steterit, sacrificiis interdicunt. Loquitur de Druidum decretis. Hinc etiam Magistratus à Græcis, πολιτικοὶ & πολιτεύται, quasi dicas publici, appellantur.

Priuatus est hoc est, iurisdictone caret, *l.3. D.de officio præsid.* & sic opponitur magistratibus, sed & militib. *apud Cice.1. de arte Rhetor.*

PRIVATÆ dicuntur res, quæ sunt singulorum. *l.1. D. de rer. diuisi.* à verbo antiquo Priuus, quod singulos significat, quo & Cato in libr. de re rust. vtitur. Vnde Priuatum ius id esse definitur, quod ad singulorum vtilitatem pertinet, *l.1.§. vlt. D.de iustitia & iur.* Et Priuata iudicia à Latinis dicuntur, quæ ad rem familiarem cuiusque pertinentia per arbi-

tros iudicésque datos expediuntur: quibus modò ciuilia, modo pecuniaria accipimus, *l & in priuatis.C de iudic.l.de fide.C.de falsis.Cic.1.de Orat.* Nam volitare in foro, hærere in Prætorum tribunalibus, iudicia priuata magnarum rerum obire. *Idem in Topic.* Priuata iudicia maximarum quidem rerum in Iurisconsultorum mihi videntur esse prudentia. *Plinius libr.6.Epist.ad Roman.* Interuenit atribus illis & erectis frequens necessitas iudicandi, ac pænè calculos tabulámque poscendi, vt repète in priuati iudicij formam Centumuirale verteretur. Priuata delicta sunt, quæ ad rem familiarem & priuatã pertinent, nec cuiuis ex populo, ei duntaxat, cui damnum datum iniuriáve facta est, cõpetunt. Qualia sunt furtũ rapina, iniuria, damnum iniuria datũ, *tit. de priuat. delict.l.1. §. vlt.D.de pœn l.7.D. de public.iudi.* Actio certè ex lege Cornelia de iniuriis etsi pro publica vtilitate exercetur, priuata est tamen, *l.42.§.1.D. de procurator. l.vlt.C.de iniur.l.vlt C. vbi senator.* Priuatam etiam furti actionem vocat *Quintil. Declam.341.ad finem.*

Priuatus contractus, qui non respicit vtilitatem publicam, *l.omnes profugi.C.de agricol & censit.lib.11.*

Priuata crimina quæ sint, vide Crimina priuata.

Priuatus locus quis sit, *exponit Iurisconsf. l.2.§.prætor, D.de religio.*

Priuatum ius, vide suprà Ius priuatum.

PRIVATVM *in l.13.C.Th.de metatis*, balneum est *in l.6.C.eod.tit.* sicque vsurpauit Iulianus Ascalonita.

PRIVATIM, id est (vt vulgò dicitur) particulariter, vel in particulari, vel specialiter.

PRIVATIANI *in tribus lib. C.posterioribus* iidẽ sunt qui & largitionales, & apparitores comitum dicuntur.

PRIVIGNOS priuignásque aliun de natos vitricus & nouerca vocant: *ait Modestin.l.4. §.4. D. de gradib.& affi. & paulo pòst*: Priuignus est vxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illorum vitricus. Est autem Priuignus dictus, quòd antè quàm mater secundo nuberet, est progenitus. Pri enim antiqui dixerunt pro Præ, Festus.

Priuigna (quod ad caussam prohibitarum nuptiarum attinet) non solùm ea mihi intelligitur, quæ vxoris meæ filia est, sed & neptis & proneptis, *l.adoptiuus. 14.§.vlt.D.de ritu nupt.*

PRIVILEGIA, iussa populi aut plebis rogante magistratu, non generalia, neque de vniuersis ciuibus, sed de singulis concepta: vt de imperio Cn. Pompeij; de reditu Ciceronis. nam veteres Priua dixerunt, quæ nos singula dicimus. *Hæc Gellius lib.10.c.20.* Interdum tamen veteres illi priuilegia leges appellarunt, vt idem scribit. Priuilegium alij sic definiunt: Ius singulare, & incertæ personæ, vel caussæ gratiam, fauorémve, & lex de vno homine lata, *vide Isidor.lib. 5.c.18.& c.priuilegia.3.dist.* Hoc sensu apud Cice.3.*de leg.& in Paradox.* hoc verbum sumitur.

Priuilegium quoque prælationem & prærogatiuam quandam significat, quæ inter actiones personales vertitur, qua in debiti repetitione chirographarij creditores aliis conchirographariis præferuntur. Sic hoc verbum accipitur in titul.de priuil.credit.qui in vulgaris codicibus distinctus est ab aliis: in Pandectis verò Pisanis continenter hæret cum titul.de bon.auctoritat.iudic.possid. *Sic & l.74. D.de iure dotium. l.53. §.1. & §. vltim. D. de pecu. l.52. §.idem respondit. D.pro soc. l.6. l.33. l.37.D.de iure fisc.l.10. D.ad municip. l.23.§.vltim. D.de sol.matr. l.2.C.de seru.pigno.dat. l.10. §.quod si dies. D. de administr. tut.l.1. D. de cessio.bon.l. 25.D si certum petat. l. 58.§.vltim.D.mandat.l.15.§.1. D.de curat.furio.l.1.§.sed & si fatu. D. de administra.rerum ad ciui.* Priuilegia etiam pro ipsis creditoribus, qui priuilegia habent, ponuntur, *in l.7,§.quotiens.D.depos.l.24.§.in bonis.D.de rebus auctorita.iudic.l.17.§.penultim.D.de excusat. tutorum.* Sumitur & Priuilegium pro extraordinario quodam auxilio, quod est caussæ, non personæ, *l D.ex quibus caus. maior.*

Priuilegium est, ius quod contra communem ciuilium ordinationum tenorem, propter aliquam naturalis æquitatis rationem, certa constituentium auctoritate introductum est. Vnde apparet primùm, quòd priuilegia contra ius naturæ, vel vtilitatem plublicam, non magis sunt priuilegia, quàm tyrannis lex est, vt Cicero probat de legibus differens. Et hic est verus sensus, *l. vltim.C.*

si contra ius, vel vtilitatem public. Nam quid iniquum priuilegium efficit aliud, quàm quòd legem & ordinationem Dei soluat sine caussa? Deinde ex prædictis constat, quòd vera & iusta priuilegia, non priuant legem, vt Accursius putat, imò supplent magis in ea parte, ad quam communis regula porrigi non potest, salua iustitia & æquitate. Id quod idem Accursius per exempla, quæ allegat ipse, faciliter iudicare potuisset, nisi vera principia iuris illi fuissent incognita. Est enim ius commune, vt vnusquisque seruet pacta, satisfaciat promissionibus, liberet fidem suam pro se, vel pro aliis datam. Súntne hæc in commune iusta? Quid ni? *l.1.D.de pact. Institut. de fideiusso. in principio.* Quid igitur, si mulier fideiubeat, aut minor: est ne iustum, vt comprehendatur sub hac regula? Minimè gentium. Quare non? Quia mulieres sexu minores ætate imbecilles sunt, & multis captionibus subiiciuntur. Iam cùm inter mulieres, & pueros, ac viros legitimæ ætatis, longa sit inæqualitas: quomodo communis regula ad eas personas pertinere potest æqualiter? Ergo exemptæ sunt alia lege speciali: ea autem vocatur priuilegium seu ius singulare, *de quo in tit. ad SC. Velleian.*

Priuilegia propter aliquam vtilitatem concedenda sunt. Quotiescunque igitur de priuilegio alicui priuato, vel corpori, collegio, seu vniuersitati concedendo tractatur: tunc ante omnia perpendendum est, an operæpretium fuerit indulgeri: hoc est, num vtilitas versetur, non dico eius tantùm, cui conceditur, sed quæ in publicum inde reditura sit: quemadmodum verè accipienda est lex, Ius singulare. *ff. De legibus.* Dum dicit Paulus Propter aliquam vtilitatem.

Priuilegij caussa cessante, cessat quoque priuilegium, *c. Abbate. in fi. de verb. sign. Instit. de aucto tutorum. §. vltim. Et de pupillari substitutione. §. qua ratione. capit. suggestum de deci. 16 quæstio. 1 generaliter. l. fin. C. de milit. testament. 63. Dist. capit. quia sancta. §. verum. 61. Distinct. cap. statuimus. § his omnibus. & c. fi. de vita & honest. Cleri. cap. cùm ex iniuncto. de oper. nunc. quo in genere videndus. A. Tiraquellus, Caussa cessante parte 1. in verb. Priuilegij.*

Priuilegium neque nimis strictè, neque nimis largè oportet interpretari, scilicet, ne grauem alij iacturam adferat. *ca. ex tuarum. de vsu pallij. capi. ad audientiam. 2. de Eccles. ædific. lege secūda, §. si quis à principe. D. ne quis in loc. public. l. impuberi. D. de administrat. tit. l. nec auus. C. de emancip. liber. l. quoties C. de precib. Imper. esse.* Quando igitur sine quouis grauamine alterius non possunt concedi priuilegia, proximum est, vt cessent, cùm nimium lædunt.

PRIVILEGIARIVS, cui priuilegium, id est, ius quoddā præcipuum ac singulare concessum est *Vlpianus l. 10 D. de pact.* Sed an & priuilegiariis absentibus hæc pactio noceat? *Idem l. 24. D. de reb. auct. iud.* Eorum ratio potior est creditorum, quorum pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit.

PRO, quandoque significat cum, *l. si pro furc. D. de condi. furt.* quandoque modi significatiua vox est, *l. penu. in princip. C. de noua.* Pro, distat à voce, propter. illa caussam finalem, hæc impulsiuam denotat, *l. si dominus. D. de pecu. lega.* Itaque etiam

Pro, cum ablatiuo Iurisconsulti coniungunt, cùm significant, non esse verè id, de quo agitur, sed haberi pro eo, ac si esset: veluti, Pro hærede, Pro bonorum possessore, Pro emptore, ac tum propriè sic loquuntur, cùm de vsucapione disputant: hæ namque species sunt possessionis, quæ ad vsucapionem valet.

Pro ADIVDICATO possidet is, cui per errorem, accepto communi diuidundo iudicio, res adiudicata est, *l. si per errorem. 17. D. de vsurpat.* quinetiam eod. tit. ad vsucapionis finem possidet is, cui rectè adiudicata res est, vt ius Quiritium adipiscatur.

Pro CESSO possidet is, cui dominus, à quo suam rem non mala fide, sed iusto errore iudicio petebat, rem illam cessit, *l. non solùm. 33. §. si mihi. D. de vsur.*

Pro RELICTO possidet, qui rem à domino vel possessore ea mente abiectam, vt eam in numero rerum suarum esse nolit, possidet, *l. 2. D. eod. & l. nemo:* vbi Iulianus ait, neminem posse pro derelicto vsucapere, qui falsò existimauerit, rem pro derelicto habitam esse. vnde aliorum titulorum cum hoc apparet differentia, cùm in aliis vsuca-

pio

pio interdum ex opinione valeat, in hac non valeat.

Pro DIVISO, diuisione facta: pro indiuiso, infecta. *Paulus l. 25. §. 1. D. de verbo signifi.* Partis appellatione rem pro indiuiso significari: nam quod pro diuiso nostrum sit, id non partem, sed totum esse. *Vlpianus l. 6. §. 1. D. commu. prad.* Planè si diuisit fundum regionibus, & sic partem tradidit pro diuiso, potest alterutri seruitutem imponere.

Pro DOMINO, iure domini, pro eo, ac si dominus qui esset. *Marcellus l. Titia 48. D. de solu.* Titia cùm propter dotem bona mariti possideret, omnia pro domina egit. *Liuius lib. 24.* Palàm primò, cùm clausis Andronodorus insulæ portis, hæreditatem regni creuerit: quæque procurator tenuerat, pro domino possederit. De tutore loquitur.

Pro DONATO possidet is, cui caussa possidendi donatio est: id est, cui re vera donationis caussa res tradita est, nec enim sufficit opinari, sed verè donatum esse oportet, *l. 1. D. pro donat. & l. 1. D. pro donat. l. 1. & 2. C. eod.*

Pro DOTE possidet, qui ex caussa dotis rem sibi habet, id est, cui res aliena inæstimata, dotis nomine post iustas nuptias tradita est, *l. 1. & pass. D. eo.* Inæstimata autem dicimus, quoniam æstimata res pro emptore vsucapitur, *l. plerunque. § si ante. & l. quoties. D. de iure dot. & l. 1. C. pro dote.*

Pro EMPTORE, id est, quasi emptor possidere dicitur, qui ex caussa emptionis, vel ex negotio emptioni proximo rem nactus est. *Paulus l. 2. D. eod.* Pro emptore possidet, qui reuera emit, nec sufficit tantùm in ea opinione esse eum, vt putet se pro emptore possidere: sed debet etiam subesse caussa emptionis. Dicitur & pro emptore possidere, qui à non domino emit. Vide Possidere.

Pro HÆREDE bifariam accipitur in iure. Primùm, quoties tractatur materia petendæ hæreditatis, quam falsa opinione aliquis putans se hæredem, possidet: toties oportet ea verba, PRO HAEREDE, non accipi pro vero titulo, sed pro quadam erronea æstimatione. Nam si reuera esset hæres, nunquam haberet aduersus eum effectum suum petitio hæreditatis. Et si rectè perpendamus verba PRO HAEREDE, sunt solennia in eo iudicio. Nam cùm lex non ad reuocandum defuncti voluntatem introduxerit petitionem hæreditatis, non potest ad alium casum pertinere, quam ad eum, si quis falso commento occupat hæreditatem. Quare pro hærede possidere dicitur, sicut protutor, falsus tutor, *l. pro hærede. D. de peti. hæred.* Deinde vbi non tractatur controuersia vniuersi hæreditarij iuris inter duos, sed disceptatur, de re aliqua, cuius dominium prætendit possessor, quia dicat, se per hæreditariã successionem acquisiuisse: ista verba, Pro hærede, intelligenda sunt pro vero & iusto titulo propter quem non minus competit vsucapio, quàm ob alios contractuum titulos. Et cùm, Pro legato, sit titulus, cur non multò magis pro hærede? Probari hæc possunt ex *l. cogi. C. de pet. har. & l. 1. C si quis igno. rem minor. esse, fin. decret. in princip.* Vbi titulus vocatur hæreditarius, *& Instit. de hære. qual. & differ.* Hæc si animaduertissent Doctores, non fuisset opus tantis difficultatibus rem planam inuoluere, & inutiliter rixari: num Publiciana competat aduersus possidentem pro hærede. Vel sic:

PRO HEREDE gerere, est destinatione futuri dominij aliquid ex hæreditariis rebus vsurpare. Et ideò pro hærede gerere videtur, qui fundorum hæreditariorum culturas, rationésque disponit, & qui seruis hæreditariis, iumentis, rebúsve aliis vtitur. *Paulus lib. Sent. 4. c. 8.* Pro hærede gerere qui videtur, si rebus hæreditariis tanquam hæres vtatur, vel vendendo res hæreditarias, vel prædia colendo locandóve, & quoquo modo voluntatem suam declarat, vel re, vel verbo, de abeunda hæreditate: dummodò sciat eum in cuius bonis pro hærede gerit, testatum intestatúmve obiisse, & se ei hæredem esse: Pro herede enim gerere est, pro domino gerere. Veteres enim hæredes pro dominis appellabant, *ait Imper. §. 2. de hæred. qualit. & different.* Pro hærede gerit, qui rebus hæreditariis tanquam dominus vtitur: velut, qui actionem rerum hæreditariarum facit, aut seruis hæreditariis cibaria mandat. *Vlpianus cap. Institut. 22.* Pro hærede gerere videtur is, qui aliquid facit quasi hæres: & generaliter Iulianus scribit eum

demum pro hærede gerere, qui aliquid quaſi hęres gerit. *l* 20. *D. de acq. vel amitt.*

Præ hærede poſſidet, qui ex cauſſa hęreditatis rei incumbit: id eſt, quid verè hæres non ſit, iuſtam tamen & probabilem cauſſam habuit, exiſtimandi ſe hæredem eſſe: ſi modò teſtamenti factionem habuerit, *l pro hærede.* 11. D. *de hæredit. petit. l. non ſolùm.* 33. §. 1. D. *de vſurpat. l.* 4. *& paſſ.* D. *pro hæred. l.* 1. *& paſſ. C. eodem.* Vide Poſſidere.

Pro FIDEICOMMISSO poſſidet, qui fideicommiſſi nomine poſſidet: hoc eſt, cui fideicōmiſſum relictum eſt, ſed vſucapiendo ius Quiritium adipiſci conatur, *l. Pomponius.* 13. §. *ſed et. de acquir. poſſeſſ.* non enim per fideicommiſſum dominium, ſed ſola poſſeſſio tráſfertur, *l.* 3. D. *ſi vſufru. petat.*

Pro INDIVISO, promiſcuè, ſine vlla diuiſione. *Cic. in Rulliana*, dixit promiſcuè. Equidem exiſtimo, ſi iam campus Martinus diuidatur, vnicuique veſtrum vbi conſtat, bini pedes aſſignentur: tamen promiſcuè toto, quàm propriè parua frui parte malletis. Hinc, Pro indiuiſo & Certa pars opponuntur. *l placet.* 25. D. *quib. mod. vſuf. amit l.* 1. D. *de euict. l.* 1. §. *hoc interd.* D. *uti poſſi. l. ſeruus.* 5. D *de ſtip. ſeru. l.* 5. §. *vlt.* D. *commod.*

Pro LEGATO poſſidet, qui ex legati cauſſa, vel legati nomine rem habet: id eſt, cui verè aliquid legatum eſt, ſiue teſtatoris res eſſet, ſiue non eſſet: aut teſtatoris quidem eſſet, ſed adempta codicillis ignoraretur, *l.* 1. *& paſ. D. pro legato.*

Pro NOXÆ DEDITO poſſidet, qui cùm ſeruus ei noxæ deditus ſit, iuſtam vſucapiendi cauſſam ex ea poſſeſſione nactus eſt, *l* 3. §. *genera. D. de acquir. poſſeſ. l* 5. D. *de public.*

Pro POSSESSORE bona fide, ac iuſto titulo poſſidet, qui pro bonorum poſſeſſore poſſidet: id eſt, qui vel iuſtam cauſſam habuit, exiſtimandi ſe bonorum poſſeſſorem eſſe, vel cum reuera bonorum poſſeſſor eſſet, exiſtimauit res quaſdam ex iis bonis eſſe quæ alienæ tamen erant, *l. non ſolùm* 33. §. 1. D. *de vſurpat. & ſub titul. Pro hærede. & l. pro hærede.* 11. D. *de hæred. petit.* vbi tamen bonorum poſſeſſor etiam pro hærede poſſidere dicitur.

Pro poſſeſſore mala fide poſſidet prædo, qui interrogatus cur poſſideat, reſponſurus ſit, quia poſſideo: nec vllam afferre cauſſam poſſeſſionis poteſt, *l. pro hærede.* 11. *cum ſeq. D. de peti. hæred.*

Pro POSSESSORE is poſſidet, qui ex cauſſa bonorum poſſeſſionis rei incumbit, id eſt, qui nullo iure rem hæreditariam, vel etiam totam hæreditatem, ſciens ad ſe non pertinere, poſſidet, *ait Imp* §. 5. *de interd.*

Pro SOLVTO poſſidet, qui rem vel debitam vel indebitam, quaſi debitam, ab eo qui ſoluit, bona fide accepit, *l. non ſolum.* 33. § *ſi mihi l. pro ſoluto.* 46. *& l penul* D. *de vſurp.*

Pro SVO, titulus eſt generalis: Primum ideò, quia comprehendit omnes titulos, tam nominatos, quàm innominatos: item tam lucratiuos, quàm oneroſos: deinde quoniam pro ſuo poſſidere cenſetur etiam ille, qui exiſtimat ſe habere titulum, cùm non habeat, *l.* 1. *& vltim.* D *pro ſuo.* Vlpi. eleganter, Pro ſuo, inquit, poſſeſſio talis eſt, vt cùm dominium nobis adquiri putamus. & ex cauſſa poſſideamus, ex qua adquiritur. quaſi dicat: hoc vnum ſufficit ad titulum iuſtum vel legitimum, vnde & poſſeſſio cenſetur iuſta & legitima: quod bona fide, ſalua conſcientia, ſine vlla fraude habeamus rem quaſi noſtram. Quò reſpexit Paulus *in l.* 3. § *genera D. acquir. poſſeſſ.* diuidens quippe poſſeſſionem, quæ ex titulo iuſtificatur, in duas ſpecies. Aut enim quis bona fide, aut non bona fide, poſſidet. Vel ſic:

Pro SVO poſſidere propriè dicitur is, qui falsò, ſed probabili tamen harum cauſſarum errore poſſidet: nimirum occupationis, alluuionis, partus emptæ vel hæreditariæ ancillæ, fructus rei emptæ, aut donatæ. aut in hæreditate repertæ, *l.* 2. 3. *&* 4. §. *vlt & l. vlt.* D. *eod.* At hic quidem propriè, vt dixi, Pro ſuo, titulus appellatur: quippe qui ad vſucapionem valet. alioqui pro ſuo etiam poſſidet is, qui per emptionem, aliámve iuſtam cauſſam poſſidet: verùm is non vſucapit.

Pro TRANSACTO poſſidet is, cui iudicio per errorem accepto, res aliqua per tranſactionem conceſſa eſt, vt eam vſucapere, & iure Quiritium facere ſuam poſſit, *l. cùm ſolus.* 29. *D. de vſurpa. l. ex cauſſa. D pro empt.*

Pro RATA PARTE, vel, Pro rata

por-

Portione, vel præcisè, Pro rata: vetus locutio est, idem significans, quod Pro cuiusque partis ratione & modo: vel, Secundum cuiusque portionis modum & quantitatem. *Cicero Tuscul.1.* Sed quia vltra nihil habemus, hoc longum dicimus. nam ista perinde *vt cuique data sunt, pro rata parte, aut longa aut breuio dicuntur. Idem propè duobus modis extulit: Vitam videri cuique animanti aut longam aut breuem, prout cuique aut longum aut breue vitæ tempus datum est. Vocis origo obscura est: nisi fortè ratam cuiusque partem intelligamus, quæ certa & explorata, & extra dubitationem omnem posita est. Propriè autem Pro rata, & Æqualiter tanquam aduersa opponuntur, *vt in leg. in his.5.§.Imperator.* D. *de solut.* Si summa vsurarum non eadem sit, æqualiter ad vtranque caussam proficit quod solutum est, non pro rata, *Sic in leg. interdum.13.§.1. Digest. de hær.instit. leg. vltim.§.& in tali.Cod.de dot. promiss. leg.si verò 18.Digest. de testamen.milit.* Abusiuè tamen interdú Pro rata vsurpatur pro æqualiter, & pro virili parte, *vt in leg. 1. Cod. vnde lib l. si pro parte.10. 8.idem quærit.D. de in rem vers.*

Pro rata patrimonij, præcisè, cùm subaudiendum sit, Pro rata portionem patrimonij *in leg. sed etsi.25. §. quòd autem quis.D. de hæred. pet.& l.Titius. 54. D.ad Trebellia.* Pro rata pecuniæ, *in d.l.Titius.* Pro rata regionis, *in leg.ex mille. 64. §. quæsitum.Digest.de euict.* Pro rata ponderis, *in leg.3.§.vltim.Cod.de rei vindic.* Pro rata debiti: *leg procuratoris.§.in tributum.& §.vltim.D.de trib. act* Pro rata quantitatis. *leg.in imponenda. Cod. ad leg. Falcid.* Pro rata temporis, *leg si quis domum.9.§.1.D.locat.l.cùm in fundo.78. §. diuortio.D. de iure dotium.*

PROROSTRIS, schema est, seu figura loquendi, à protrito sermone, ornatus gratia nonnihil mutata: sicut dicimus procurio, proscenium. Nam Pro, significat ante, vel in. Vt, pro rostris, hoc est, ante rostra, vel in rostris: scilicet appellatione ducta ab eo, quod est in loco ad ipsum locum, *leg.penultim.* D *de iust. & iur.* Si quidem rostra nauium, Antiatibus insigni quadam victoria erepta eum, ante curiam Hostiliam exponebantur. vt aliud nihil sit pro rostris, quá in loco rostrorum, seu ante curiam Hostiliam, quæ senatorum erat.

PRO TVTORE negotia gerit, inquit Vlpian. qui munere tutoris fungitur, in re impuberis, siue se putet tutorem, siue scit non esse, fingit tamen esse, *l.1.§.1.D.de eo qui pro tut.* Hinc Protutela actio, *d.l.1.§.3.& vlt.* quæ aduersus eum de rationibus reddendi datur.

Pro, præpositio accedens cognationú affinitatúmque nominibus, gradus profert atque promouet. Veluti Proanus. Proauia aui nostri pater, mater: Pronepos, Proneptis, nepotis filius, filia: Proauunculus, Promatertera. id est, proauiæ frater & soror: Propatruus, Proamita, id est, Proaui frater & soror, *l.1.§. vltim.D. de gradibus & affinib.* Quos etiam auunculos, patruos, amitas materteras, maiores vocant: *l.vlt.§.patruus maior. eod.titul.* Atque hæc ex cognatione petita sunt nomina. Ex affinitate verò eiusdem generis sunt hæc: Prosocer, progener Pronurus, *l.3.§.vltim.D. de postul.l.15.§. vltim.D. rerum amot.* Prosocer, (quo nomine Plinius in Epist. Fabatum passim appellat) is est, qui ab aliis socer magnus dicitur nimirú vxoris meæ auus, cuius ego sum progener: Prosocrus mihi vxoris meæ auia est, ego sum illius progener, *l.4.§.affines.D.de gradibus* Rursus auus meus vxoris meæ Prosocer, auia prosocrus est. Ipsa vtrique pronurus est, *d. §. affines.* Prosocrus enim vxoris nostræ auia. Pronurus verò nepotis vel pronepotis nostri vxor nobis appellatur, *l. 14.§. vltim. Digest.de ritu nupt. l.15.§.vltim. Digest. rer.amot.leg.14.§. gradus. Digest. de gradibus & affin.leg.8.§. vltim. Digest. de legat.præst.*

Pro iunctum verbo fugere, significat procul ex aliquo loco fugere, nisi malis, pro, ex, accipi, siue in, *l.metum. 9. D. quod met.caus.* & apud Virgil. eodem sensu 1. Æneid. Profugus.

Arma virúmque cano, Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lauináque venit
Litora.

Προαστεῖα (sic enim scribendum, & non Proaustia) *apud Iustin.in auth. de alien. & emphy.§.1.de restit.fideic.constit.* 120.col. 9.Græcis dicuntur suburbana, quæ pulcherrimè consita à domino, non tam vtilitatis quàm voluptatis caussa haben-

tur, *lege Alciat c.4.lib.2.Parerg.* Hoc nomen in versione constitutionis Græcæ retinuerunt Iulianus & vetus interpres.

PROBARE, *laudare, l.1.D qui potio. in pign.* Probare rem, experiri, & tentare vt probare amicos.

Probari fideiussores dicuntur, in quorum facultates inquiritur, vt idonei, néc ne sint, *pateat, l.10. D. qui satisdar. cogant. l.7.§.non solum. D.de mino.* Inde ad fideiussores probandos dati arbitri accipiuntur, qui ad æstimandas fideiussorum vires dantur, *leg.9.D.qui satisda cog.l.2. D. à quib appel. non lic.*

Probari opus dicitur, quod tanquam è lege dicta factum approbatur, *l.26. & 38.l fi. D.loca.l.7.§.5.illud quoque. D. ad l. Iul.repet.* Front.lib.2 de Aquæd. Eorúmque operum probandorum curam fuisse constat per Censores aliquando, & Ædiles. In vetere monumento Neapolitano sex parieti faciundo dicta ita habet: QVOD EORVM VIGINTI IVRATI PROBAVERINT: PROBVM ESTO: QVOD IMPROBAVERINT IMPROBVM ESTO.

PROBATÆ castitatis dicitur, qui non manifeste apparet incontinens, c. à multis. de ætat. & qual.

PROBATI sunt, qui benè possunt docere, *cap.vlt.24.quæst.2.*

Probata sarta tecta dicuntur, cùm ex lege, id est, pactionis redemptione facta esse iudicata sunt. *Macer. l. 7.§.1. D.ad legem. Iul. repe.* Ne in acceptum ferantur sarta tecta tuenda, antequam perfecta, probata, præstita, lege fuerint. Lege, id est, ex lege, siue secundum legem, ac pactionem. *Cicer. Verrina 3.* Locatur opus id, quod ex mea pecunia reficeatur. ego me refecturum esse dico probatio futura est tua, qui locas. Sic *in l opus.36.l.vlt. D.locat* vide suprà Opere probata.

PROBARE, aliàs est, *vt vult. Bud.* efficere, vt probum, rectúmque iudicetur id, quod quis facit, vel dicit. Vel, *vt definit Duarenus*, Probare est rei controuersæ testibus, aut tabulis iudici fidem facere. Hinc

PROBATIO apud Iurisconsultos dicitur, quod ex testium dictis aut instrumentorum scriptura sumitur ad finẽ necessariò faciendam: *vti patet ex titul. de probat. lib. Dig. 22.* Hinc Heliodor. lib.10. *πᾶσα δίκη καὶ κρίσις δι' ὁ τὰς μεγίστας ἀποδείξεις οἶδε, τάς τε ἐγγράφους πίστεις, καὶ τὰς ἐκ τῶν μαρτυρῶν βεβαιώσεις.* Itaque neque præsumptio, probationis nomine intelligitur, neque iusiurandum eo nomine propriè continetur. neutrum enim probat necessariò, tametsi vim vtrunque probationis interdum obtineat, *vt leg. 16.C.de probat. & l.12.§.2. & l.30.D. de iureiur.* Instrumentorum aut nomine census & monumenta publica complectimur, *ex l.10.D.de probat.* Vel sic:

Probatio est demonstratio quædam dictorum factorúmve, iudici facienda, de caussis apud eum controuersis cognoscenti. Vel breuius, Rei dubiæ per argumenta ostensio. *Accursius Rubr. Cod. de probationibus.* Nam cùm aduersario assertionibus actoris contradicente res fiat dubia, opus est externis rerum adminiculis, per quæ varias apprehendatur. Vnde probationem facti vocamus.

Probatio probata, quæ scriptis probatur, *Bal. l.1. C.quando fisc. vel. priuat.*

Probatio est dublex: altera plena ac iusta, altera verò semiplena, nec satis demonstrans. Probatio plena est, quæ tantam fidem facit, quanta ad diffiniendam controuersiam sufficit. Probatio semiplena est, per quam rerum gestarum fides aliqua fit iudici: non tamen tanta, vt iure eam debeat sequi in sententia dicenda: quia caret plena fide, constans ex leuioribus argumentis.

Probationis plenæ sex constituit species Oldendorpius: semiplenæ quatuor. Quæ copiosè tranctantur apud ipsum auctorem, in tit. de probationibus dictorum & factorum.

Probatio manifesta, est confessio, *l. non intelligitur. §. tacita. D. de iure fisc.*

Probatio seu fides iudici est facienda, non aduersario, *l. inter stipulantem. §. 1. D. de verborum obligatio. l quinquaginta. D de probatio l.1. C. de conditio. ob turpem causs. l. 1. C. de rebus alien. non alienan.* Si præsidi prouinciæ, inquit, probatum fuerit. Probatio enim nunquam satisfaceret aduersario, etiam si omnia probationum adminicula in vnum conferres, adeóque si solem ipsum pro ostendenda veritate in manibus gereres. Probationis igitur vsum propter caussas in iudicio controuersas institutum esse apparet, vt veritas certo constet rerum adminiculo, quod iudex aut condemnando, aut absoluen-

ſoluendo ſequatur. Itaque non alia ſunt litigatoribus probanda, quàm quæ neceſſariò ad cauſſam pertinent, *iuxta l. ad probationem. C. de probatio.* Qua in parte grauiter nonnunquam errant iudices incauti. Probatio autem meritò non eſt requirenda in his, quæ ſunt manifeſta ſatis, & iudici nota, *leg. ſi verò. §. qui pro rei. D. qui ſatiſda cogant.* Nam quorſum attinet rei ſatis demonſtratæ fruſtrà aliquid adiicere, ac interim litigatores temporis ac ſumptuum iactura grauare? *argu. l. 1. in fi. D. de dot. præleg.*

PROBABILE quod omnibus videtur, vel plurimis, vel ſapientibus.

PROBATORIA, δοκιμασίαν, vel σύμβολα, in Impp. conſtitutionibus, atteſtationem illam, vt cum vulgo loquar, ſignificat qua qui in ordinem aliquem adſciſcitur, idoneus & probatus renunciatur, *leg. 3. Cod. de agen. in rebus, l. 17. Cod. de re milit leg. 2. C. de cohortal. l. 6. 9. & 10. C. de diuerſ. offic. & appar.* vſurpatur hoc verbum in Nouel. Iuſtinia. in edicto XIII. eiuſdem principis. Extat autem Probatoriæ Chartariorum formula apud Caſſiod. lib. 7.

PROBI, & reprobi nummi aduerſantur, *l. 24. D. de conſti pecu. l. 40. D. ſi cert. peta.* vt apud Cicer. lib. 3. Offic. bonis nummis adulterini opponuntur.

PROBITAS, multitudini inuiſa. Itaque bonum virum Hermodorum Epheſij vitiis corruptiſſim. ferre non poterant, & in exilium egiſſe traduntur, dicentes: Nemo noſtrum frugi eſto, *teſte Strabone.* Heliogabalus peſſimus Romanorum Imperator, ideò infenſus fuiſſe Alexandro adoptato legitur, quòd impudicus non eſſet. Idem Tyrannus Vlpianum officio ſuo mouit, quia vir bonus erat, *auctore Lampridio.* Cicero *in Orat. pro Cornelio Balbo*: Seculi ſui labem eſſe deflet, & maculam virtuti inuidere, ipſúmque florem dignitatis infringere. Adeò omnis excellentia multitudini eſt infenſa.

PROBRVM Feſtus propriè dici putat de ſtupris & flagitiis, cùm Attius in Helenibus ſic ſcribat: Qui niſi probrum, omnia alia in delicta æſtimant. Iuriſconſulti pro omni infamia vſurpant. *Vlpianus in l probrum. 42. D de ver ſign.* Probra quædam natura turpia ſunt, vt furtum, adulterium, quædam ciuiliter & more ciuitatis, vt tutelæ damnari. *Marcellus l. probrum 41. D. de ritu. nupt.* Probrum intelligitur etiam in his mulieribus eſſe, quæ turpiter viuerent, vulgóque quæſtũ facerent, etiam ſi non palàm.

PROCEDIT, verbum eſt Iuriſcõſultis vſitatum, pro valet, locum habet. *Vlpian. l. 7. §. 3. D. ad leg. Aquil.* Hoc autẽ in ſeruo non procedit, in filiofa. vulnerato procedit.

Procedere in cauſſam ſummariè & de plano quid ſit, *declarant Spec tit. de inquiſi. §. tertio, verſicul. quid ergo & Bartolus in extrauag. ad reprimendum*

Procedente tempore, ſucceſſu temporis, *l 2. D de orig. iur.*

PROCESSVS, pro ingreſſu *l. nam & Imp. D. de donat inter. vir. & vxo.* Vide, Donare ad proceſſus.

Proceſſus, tranſuectiones equitum, *de quibus in l. 2. D de in ius voca. Licinius l. 43. de donat. inter vir.* Nam & Imperator Antoninus conſtituit, vt ad proceſſus viri vxor ei donare poſſit. Vide TRANSVECTIO.

Proceſſus iudicij, eſt ordo quidam legitimus ſecundum quem controuerſiæ cauſſarum cognitæ, ex bono & æquo celeriter diffiniantur. Proinde talis ordo deſeruire debet iudici, vt is teneat cognitionis ſuæ rationem: non verò vt litigatorum adfectibus obſequatur, ad differendam cauſſam prætextu iudiciariæ obſeruationis. Quocirca Innocentius Pontifex rectiſſimè dicit: Vnde videbitur ſubtiliter intuenti, de ordine iudiciorum procedere, vt in præmiſſis nõ per omnia ordo iudiciarius obſeruetur. Hoc eſt, Veriſſimus aliquando cenſetur ordo, non obſeruare plenum ordinem in iudiciis, cap. ad noſtram. de iureiur. Iudex enim innocentis viri officio fungi debet. Ideóque incorrupto animi iudicio diſcernere, quónam ordine, quo progreſſu credat ſe cogniturum celeriter de cauſſa controuerſa, ſecundum ius & æquum, *l. cætera. D. de famil. erciſcun. & Venuleius, in l. continuus. § cùm ita. D. de verborum obliga.* Hinc eſt, quòd Hadrianus optimus maximúſque princeps, *in l. 3. Digeſt. de teſtib.* ſemper vtitur his verbis: Tu magis ſcire potes. Item, Sed ex ſententia animi tui æſtimare oportere. Item, Tecum ergo delibera. Et pleni ſunt omnes iuris Codices huiuſmodi

vocibus, Iustinianus Nouel. Præcept. præsid. constitut. 17. Ἔστω σοι καὶ τοῦτο σπούδασμα, τὸ τῶν δικῶν μετὰ πάσης ἰσότητος ἀκροᾶσθαι, καὶ τὰς μὲν βραχυτέρας, καὶ ὅσαι μάλιστα τῶν εὐτελεστέρων εἰσὶν ἀγράφως τέμνειν, καὶ κρίνειν. Forma igitur iudiciorum qua nunc vtimur, neque ordo est, neque processus, sed magis confusio. Et nullum est in toto iure exemplum, quo probari possit. Nam quid est aliud, quàm calumniosa cæremoniarum atque scriptorum altercatio extra omnem caussæ cognitionem? adeò, vt iudex ipse non habeat sæpè in manu officium suum exercere in litibus? imò cognoscitur ad sedentariam audiendi operam, donec omnes istæ cæremoniarũ præstigiæ peragantur.

PROCHEIRI, scribæ, qui manu expediti sunt, *leg. peculiari. de proxim. sacr. scrin. lib. 12. C.*

PROCITVM dicebatur testamentum, quasi velut procatum, id est, prouocatum, id est, irritum ac ruptum, *Festus.*

PROCINCTVM testamentum appellatur à Iustiniano, *in §. 1. Institut. de testam.* quod fiebat in ipsa militum expeditione, dum præcincti iam erant, & expediti ad bellum, cuius dubiam sciebant aleam: quod veteres In, vel Endo procinctu nominabant, *vt apud Ciceronem in 1. de natur. deor. & 1. de Orat. item apud Vlpianum cap. Institut. 20. & Gell. lib. 15. cap. 25.* Id ergo militiæ tantùm fiebat, cùm viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur, *auctore Gell. lib 15. cap. 27.* Plutarchus autem in Coriolani vita rem sic explicat ἦν τότε Ῥωμαίοις ἔθος εἰς τάξιν καθισταμένοις, καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν, περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον, ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι, τριῶν ἢ τεττάρων ἐπακουόντων, ὀνομάζοντες τὸν κληρονόμον. Eo tempore, inquit, mos erat Romanis prælium inituris, scutáq. sumpturis, togam præcingere, simulque testamenta sine scripto facere, hæredémque tribus aut quatuor audientibus, nuncupare. Veteres Glossæ, in Procinctu, sic exponunt: ἐν προτομῇ πολέμου στῆναι μετὰ ἐσθῆτος ὑπατικῆς, ἤτοι διαθέσθαι ἐν παρατάξει πολέμου ἀγράφως. Festus autem sic: Endo procinctu, in procinctu: significat autem, cùm ex castris in prælium exitum est. Procinctos, quasi præcinctos atque expeditos, nam apud antiquos togis incincti pugnasse dicuntur Idem: Procincta classis dicebatur, cùm exercitus cinctus erat Gabino cinctu confestim pugnaturus vetustius enim fuit multitudinem hominum, quã nauium Classem vocari.

In Procinctu versari dicuntur milites, qui in expeditione belli sunt: vel qui pro patria in hostico sunt, quamuis milites non sunt, *leg. vnic. Digest. de bon. possess. ex testam mil.* Hoc ζώννυσθαι dixit Homer. Iliad. λ.

PROCLAMERE in libertatem, vel ad libertatem dicuntur, qui ex seruitute se in libertatem vindicant, & asserunt, *toto titul. quibus ad libertat. procl. non liceat, leg 7. §. proinde. cum seq Digest. de lib. caus. leg. 40. §. libertatem. Digest. de fideicommmiss liber. l 3. §. si seruus. D. de acqu. poss. l. 8. D. de probat. l. 3. §. diuus. D. de iure fisc.*

PROCLAMATOR qui caussam agit, qui litem intendi, *lib. Feud. 2. titul. 27. §. 4.* Proclamatori etiam damnum restituat. *Sic. lib. leg. Franc. 4. capit. 7.* Declamatoribus vel causidicis, qui iudicio Scabinorum acquiescere nolunt, &c. *Cicero de Orat. 1.* Non enim causidicum nescio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc sermone conquirimus. *Sic in capitulo. Caroli*: Si autem de possessionibus suis super eos clamor ad Iudicem venerit, mittat Iudex clamantem cum misso suo ad Episcopum.

PROCONSVLE, posterioribus temporibus dictum pro Procõsul. Hinc illud D. Augu st. Ab e, litera vocali nullum Latinum, nisi iuncta præpositione masculinum inuenitur: vt Proconsule Proprætore, ergo iuncta præpositione fiunt Latina, vt dixi, proprætore, proquæstore. Nam veteres nominatiuo casu Proconsul dicebant; attendentes nullum nomen Latinum exire in e literam, nominatiuo casu generis masculini. Apud Cicer. autem de leg. 1. cùm Gellius Proconsule vocatur, hoc de iis videtur intellexisse, qui extra ordinem velut Consulis loco mitterentur, cùm interdum nec ex consulatu mitterentur, nec vnquam consules fuissent: quãdo, quod nunquam antea factum fuerat (vt ait Dio) & consularibus Ciceronis ætate prouinciæ consulares manda-

tæ

tæ sunt, proconsuléſque vocati ſunt. Pro consule contra Sertorium ſcribit miſſum eſſe Pompeium, pro lege Manilia Cicero: quod Plutarchus vertit. εἰ πομπήιον οἴεται δεῖν ἀντ' ὑπάτου ἐκπεμφθῆναι φίλιππος, οὐκ ἔγωγε φαίην τὸν φίλιππον, ἀλλ' ἀνθυπάτων. Vide Proprætores.

PROCVBITORES, qui noctu cuſtodiæ cauſſa, ante caſtra excubabant, cùm caſtra hoſtium in propinquo eſſent.

PROCVRATOR eſt, qui aliena negotia mandatu domini adminiſtrat, ſiue in iudicio, ſiue extra iudicium, *l.1.D. de procurat.* Propriè autem ex parte actoris dicitur, vt defenſor ex rei parte, *l. ſi mater.§. hoc iure. D. de excep. rei iud.*

Procuratorum autem varia ſunt genera. Quidam enim ſunt litis procuratores, qui ad mouendas inſtituendáſque actiones vel lites exequendas dantur, *l. 86. D. de ſolutio.* Huiuſmodi procuratorem ad actionem factum procuratorem vocat *Paul. in l. 14. Digeſt. de pactis.* Alij ſunt negotiorum procuratores, quibus vel certa vna res, vel generaliter vniuerſa negotia adminiſtranda mandantur, qui omnium rerum procuratores, *leg.13. Digeſt. de pact. leg.6. Digeſt. de inſtitor. leg.8. Digeſt. de calumniatoribus*, & totorum ſeu vniuerſorum bonorum procuratores vocantur, *leg.63. Digeſt. de procuratorib. leg. 17. §. vltim. Digeſt. de iniuriis.* In illis edicti de iniuriis verbis, NEQVE PROCVRATOR, QVI EO NOMINE AGAT, procuratorem accipimus non vtique eum ſolum, cui ſpecialiter procuratio data eſt actionis, ſed ſufficit eſſe eum cui omnium rerum adminiſtratio mandata eſt, *l.17. §. ait prætor. & §. procuratorem. Digeſt. de iniuriis.* Similiter in eo quod dicitur, procuratorem iudicatum ſolui ſtipulari poſſe, non eum tantùm, cui ea res ſpecialiter mandata fuerit, intelligimus, ſed & eum, qui vniuerſorum bonorum mandatum ſuſceperit. Sed & ſi gratum fuerit habitum, procurator videbitur, *lege 3. §. primo. Digeſt. iudic. ſolu.* Eodem modo in Ædilitio edicto procurator accipitur, *leg.1. & leg. 25 §. procuratoris. Digeſt. de ædilitio edicto.* In interdicto quoque vnde vi, ex ſententia magis quàm ex verbis procuratorem non eum tantùm, qui legitimè procurator dicitur, omnium rerum eius, qui abſit, quaſi penè quidam dominus, hoc eſt, alieni iuris vicarius, ſed & quemlibet, qui aliquid noſtri negotij gerat, clientem videlicet, colonum, aut libertum, aut qui illam vim, deiectionémque, rogatu aut nomine noſtro fecerit, intelligi, eleganter *Cicero pro Cæcinna* tradit. Atque adeò in pleriſque librorum noſtrorum locis is, qui ſine mandato negotiis ſe alienis offert, & qui aliquid noſtro nomine negotij noſtri gerit, procurator vocatur, qui verus negotiorum geſtor eſt, *leg.34. § ſi generr l.21. §. vltimò, l.38. D. de ſolutionibus, & leg.15. §. ſi quis abſentis. Cod. de petition. hæred. leg. 9. §. ſi hæres. D. de liber. lega. leg.22. §. quod ſi leg. vltim. D. rem ratam hab.*

PROCVRATOR in rem ſuam datus dicitur, cui in rem vtilitatémque ſuam mandatæ ſunt actiones *leg.8. §. vltim. D. mandata l.2. in fin. D. famil. erciſc. leg.3. §. idem Labeo ait. D. de in rem verſ. l. 24. D. de minor. l.23. §. idem aduerſus. Digeſt. quod quiſque iur. l.8. Cod. de hæred. vindicat.* Nam hic cùm mandatas ſibi, & ceſſas ab alio actiones exerceat, procurator eſt: ſed quia non in alienam, ſeu ſuam rem, id eſt, commodum ſuum, propriúmque lucrum actiones præſtitæ ſunt, lucrúmque omne, & compendium eum reſpicit: idcircò in rem ſuam factus datúſve procurator dicitur, *l.4. Cod. de procuratorib. l. 25. §. vltimo. eodem. l. 4. D. de re iudica. l.1. §. in propria. D. quando appel ſit. l.20. D. de appellationibus, l.14. D. de pact. l.18. D. de compenſatio. l.6. Cod. de obligat. & actio.* Hunc nos vocamus ceſſionariũ. Is qui nomen emit, in rem ſuam fit procurator, *l.1. C de contra iud tut.* Venditor quoque ab emptore datus ad litem procurator, in rem ſuam datus videtur, *leg. 66. § ſi ſecundum. D. de euict.* Erant & Procuratores hæreditarium, *leg.32. Digeſt. de iure fiſc.* & in inſcriptionibus Procuratores vicesimæ hæreditarium. Item Procuratores rei dominicæ, *l. penultim. de conuent fiſc. deb libro 10. Cod.* Et Procuratores domus dominicæ, *leg.8. Cod. vbi cauſſa fiſc.* Et Procuratores ſummæ rei, *l. vl C ſi propt. penſit.* qui & Rationales ſummæ rei, vt in inſcriptione, *leg.7. Cod. vbi cauſſa. fiſc.* Metallorum item, & ba-

phiorum, & textrinorum, ſeu gynæceorum, & linificiorum, & baltagarum, & ſaltuum erant Procuratores, *quorum in l. 4. C de metallar. libro 11 C. l penult. l. de murilegul. eodem. Et in Notitia Impp. Roma. fit mentio.* Procurator Reipubl. *l. 3. §. planè. & l. 5. § idem ait.* D. *quod vi. aut clàm. l. 2. §. ad frumentum.* D. *de adminiſtr. rerum ad ciuit. pert. l. 7. C. ne de ſtatu def l. 30. de decurionibus, lib.* 10. C.

Procuratorum quatuor genera Paulus facit, *lib. Sentent. 1. cap. 3.* aut ad litem, aut ad omne negocium, aut ad partem negocij, aut ad res adminiſtrandas. Procurator ad litem, ſiue litis dicitur, cui inſtituendæ ſuſtinendæve litis negocium datum eſt. §. 1. *Inſtitut. de iis per quos cog. poſſ.* Procurator ad omne negocium is eſt, quem Cicero in Orat. pro Cæcinna ſic deſcribit: Vtrùm me tuus procurator deiecerit is, qui legitimè procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia non ſit, abſitve Reipublicæ cauſſa, quaſi quidam penè dominus, hoc eſt, alieni iuris vicarius. *Sic. l* 12. D. *de ſolutio. l.* 13. *D. de pact. l.* 7. D. *de calumn. lege* 63 D. *de procuratoribus.* vbi eiuſmodi procurator rerum omnium & totorum atque vniuerſorum bonorum procurator appellatur. Procurator ad partem negocij eſt, cui propriè ac ſpecialiter certa res mandata eſt, *l. 3. §. 1.* D *iud ſolu l. 17. §. vltim* D. *de iniur.* Procurator ad res adminiſtrandas is dicitur, quem propriè Negociorum geſtorem appellamus, hoc eſt, qui non quæſtuario negocio præficitur: ſiue autem eius rei mandatum habeat, ſiue non habeat, procurator dicitur, *l ſi quis* 38. D. *de ſolution l 9. § ſi hæres* D. *de liber. legat l. vltim* D *rem ratam hab. lege* 15. *§ ſi quis.* D. *de hæred petit.* Et hoc ab Inſtitore differt, quòd hic quæſtuariæ negociationi præfectus eſt, *l. 5. § 3.* D. *de inſtit. act.*

Procurator verus dicitur, qui vel eius rei quam gerit, mandatum, vel omnium negociorum adminiſtrationem habet, *l. 1. in fi.* D. *quod iuſſ l. 12.* D. *de ſolu. l. 40. §. 1.* D. *de procurat.* Hinc opponitur

Procurator falſus, is ſcilicet, qui mala mente, & intercipiendi animo procuratorem ſe ſimulat, & procuratoris perſonam induit, *l. 44. §. 1.* D *de furt. l. 18.* D. *de ſolut.* quemadmodum & falſus creditor, qui ſe dolo ſimulat creditorem. Etſi Procurator falſus intelligi nonnunquam debet non verus, *l. 3. §. fi.* D. *rem ratam hab.* Vel denique is, qui procurator non eſt, ſed vltrò ſe negotiis alienis ſine mandato ſe offert, *l. 1.* D. *quod iuſ.*

Procurator Cæſaris ab Auguſto primùm inſtitutus eſt, vt ex Dionis lib. 53. intelligimus: vbi ait, Auguſtum in omnes prouincias, præterquàm vbi Proconſules eſſent, mittere inſtituiſſe Curatores, qui vectigalia conquirerent, impendiáque ſi quæ opus eſſent, facerent. Hoc autem potiùs officium quàm magiſtratus appellatur, *in l. non licet. 46. D. de contr. empt.* Itaque Rationales paſſim in libris noſtris appellantur, eóſque deportandi ius non habere, ſed petulantibus aditu prædiorum Cæſaris interdicere poſſe, Calliſtratus auctor eſt, *in l. vlti. D. de offic. procur.* Præterea iuriſdictionem inter priuatos extra fiſcales cauſſas non habebat, *l. 1. C. de iuriſd omn. iud. l. 1. & paßim. C. vbi fiſc. cauſſ. e.* Inter fiſcum autem & priuatos ius dicebat. *Vlpia. l. 5. C. eod. l. 1.* D *de offic pro.* Cæſar ſcribit, ea, quæ ab illo acta geſtáque ſunt, ſic à Cæſare comprobari, atque ſi à ſeipſo geſta eſſent. Hinc illud Taciti lib. 12. de Claudio Cæſare: Eodem anno, inquit, ſæpiùs audita vox principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus ſuis iudicatarum, ac ſi ipſe ſtatuiſſet. Ac ne fortuitò prolapſus videretur, Senatuſconſulto quoque cautũ plenius & vberius, quàm antea. Suetonius tamẽ id illum precibus impetraſſe ſcribit: Vt ſibi in curiam, inquit, Præfectum prætorij ſecum inducere liceret, vtque rata eſſent, quæ procuratores ſui in iudicando ſtatuerent, precariò exegit. Ad eundem illud quoque pertinet, quod idem in Veſpaſiano ſcribit, cap. 16. Creditur etiam procuratorum rapaciſſimum quemque ad ampliora officia ex induſtria ſolitus promouere, quò locupletiores mox condemnaret, quibus quidem vulgò pro ſpongiis dicebatur vti, quòd quaſi & ſiccos madefaceret, & exprimeret humentes. Interdum autem Procurator Cæſaris Præſidis prouinciæ partib. fungebatur: ac tum de rebus omnibus, quaſi Præſes ipſe cognoſcebat, *l 4. C. ad le. Fab. de plag. l. 3. C. vbi cauſ fiſc. l. ex conſenſu* 23. §. 1. D. *de appell.*

Procurator voluntarius, vide Voluntarius Procurator.

PRO-

PROCVRATIO, administratio, *Cicero Acad.* 1. Dum me ambitio, dum honores: dum caussæ, dum Reipub. non solùm cura, sed etiam procuratio multis officiis implicatum & constrictum tenebat. *Idem libr.* 3 *de Legibus*: Sed quæro, quid reapse sit turpius, quam sine procuratione Senator? Loquitur de Legationibus liberis, quæ sine vlla publici negocij, aut Republic. administratione obibantur.

Procuratio etiam est, quod præstatur Archiepiscopo lustranti & (vt vulgus loquitur) visitanti prouincias, *c.1 de censi. in 6. & c. cauendum.* 10. *q.* 3.

PROCVRATORIVM & mandatum differunt: *vide l. cùm dilectus. de relig. dot. & c. coram. de offic. deleg.*

PROCVRATORIÆ exceptiones vocantur, quæ procuratorio nomine agentibus opponuntur, siue quòd non esse hoc eis mandatum dicatur quod persequuntur, siue quòd omninò procuratores esse, vel fieri potuisse negentur, vel ab eo dati dicantur, qui procuratoris dandi ius non habuit, *l.* 57. & 62. D. *de procuratoribus. l.* 2. & 3. D. *de except. l.* 29. § *quædam.* D. *manda. l.* 19. §. 1. D. *de probatio l.* 39. §. *penult.* D. *de dam. infect.* § *penul. Institu. de satisdatio.* Qua de re incidere crebrò in iudiciis quæstionem, Quintil. li. 7. c. admonet. Procurator, ait, alicuius pecuniam petit ex fœnore hæreditario: potest incidere quæstio, an huic esse procuratorem liceat. Fingi nos postquam tractauimus remittere, vel etiam conuincit: quæretur, an ei, cuius nomine litigatur, procuratorem habendi sit ius. *Idem lib.* 4. *cap. penultim.* Vt contra petitionem pecuniæ malè petis, Procuratori enim tibi esse non licuit. Sed nec illi, cuius nomine litigas habere procuratorem.

PRODERE, pro remittere, dimittere: *Modest. l.* 14. *D de custod. & exhib. reo.* Non est facile tyroni custodia credenda: nam ea prodita, is culpæ reus est, qui eam ei commisit. *Item.* Quod si fugitiuum domino reddendum prodiderit.

Prodere legem dicitur qui præuaricatur, & accusatione instituta desistit *Vlp. l.* 2. § 1. D. *de adulte.* Marito iure mariti accusanti illa præscriptio obiicitur, si legem prodidisse dicatur, ob hoc, quòd aggressus accusationem adulteri destitit.

PRODICTATOR, propter Cōsulum ab sententiam nonnunquā creatus est. *Liuius lib.* 32. Itaque ad remedium iam diu desideratum, nec adhibitum, Dictatorem dicendum, ciuitas confugit. Et quia Consul aberat, à quo vno dici posse videbatur: nec per occupatā armis Punicis Italiam facilè erat aut nuncium, aut literas mitti: nec Dictatorem populus creare poterat: quod nunquam ante eam diem factum erat, Prodictatorem populus creauit Q. Fabium Maximum, & Magistrum equitum, M. Rufum Minutium.

PRODIGERE, pro consumere, *apud Modest. l. plebiscit. de offic. præsid.* Plebiscito continetur, ne quis præsidum munus, donúmve caperet, nisi esculentum, potulentúmve, quod intra dies proximos prodigatur.

PRODIGVS est, *inquit Vlpi.* qui neque modum, neque finem expensarū habet, sed bona sua dilacerando & dissipādo profundit, *l.* 1. D. *de cur. furio.* Prodigi, *inquit Cic. lib.* 2. *Offic.* qui epulis & viscerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum venationúmque apparatu pecunias profundunt, in eas res, quarum memoriam aut nullum, aut breuem sunt relicturi. Prodigum, Euersorem appellat Caius, *lib.* 1. *Institut. tit. de tutel.* Solet & in libris nostris Prodigi verbum circuitu designari, is, cui bonis interdictum est, *l.* 18. D. *qui testamen. fac. l.* 6. *de verb. oblig. l.* 3. D. *de nouationibus. l.* 18. §. 1. & *sequ.* D. *de castr. pecul. l.* 10. D. *de cura. furio. l.* 9. §. *idem quæri.* D. *si cert. pet.* Ex eo autem Prodigus dictus est, quòd sua prodigat, quod est, foràs agat, propellat, & protrudat. Formula autem, qua bonis ei interdici solebat, hæc extat apud Paulum, lib. 3. Sentent. ti. 4. QVANDO TVA BONA PATERNA, AVITAQ. NEQVITIA TVA DISPERDIS, LIBEROSQVE TVOS AD EGESTATEM PERDVCIS, OB EAM REM TIBI EA RE, COMMERCIOQ. INTERDICO.

Prodigi à furiosis hoc distant: quòd furiosis simul atque inceperint furere, mox ipso iure agnati sint curatores: Prodigis autem non sint prius curatores, quam ipsis à iudice bonis sit interdictum.

Prodigus famæ suæ, qui eam negligit,

c.nolo.12.q.Panor.c.prælatorum.not. 2. de accus.

PRODIGA neutra genere numero multitudinis, *in l.quæcunque. 5. C. de fide.& iur.hast.fisca. lib.* 10. sunt annonæ, Græcis τὰ τρώξιμα, quæ in cibariis & eduliis consistunt: sic dicta, quòd intra proximos dies prodigantur, id est, consumantur, vel ipsis prodigis, cùm eis bonorum administratio interdicitur, plerunque à fisco præstantur. Meritò igitur Accursius noster, *in d. l.quæcunque.* prodiga cibaria interpretatus est: quam Accursij interpretationẽ probant Barto. & Ioãnes à Platea. His opponũtur corpora.

PRODIGIA, *auctore Festo*, dicuntur, quasi prodicia, & porrò dicentia aliquid futurum esse. Nam litera, quæ nunc C, vocatur, apud veteres G, dicta est. Quod & nunc multi pronunciando sequuntur in Italia, *vide l.non sunt liberi. D.de stat hom.l.3.C.de postu. hæred.l.ostentum.de verb.sig.*

PRODVCI in ius, est ad Prætorem duci, *l.3.§.docere. D.ne quis eum, qui in ius voc.l.4. D.de Iul.de vi.priuat.* Produci etiam testis dicitur, *l.23. & l.24.D. de testib. l.penult. & vlt. C.eod.* Produci quoque olim dicebantur, qui in scena populo spectandi præbebantur, atque exhibebantur, *Sueton. in Neron.cap.* 4. Equites Roman. matronásque ad agendum mimum produxit in scenam *Quintil.libri.3. cap 6.* Qui se Prætori in hortis ostenderat, nec erat productus, sedit 14. ordinibus. *Plinius.lib.6. Epistol. ad Geminium*: Proximis sacerdotalibus ludis, productus in commissione pãtomimus cum simul theatro ego & Quadratus egrederemur. *Macrobius libr. 2.c.7. de Publio.Mimo.* Cùm mimos componeret, ingentíque assensu in Italiæ oppidis agere cœpisset: productus Romæ per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scenam locauerant, prouocauit. Et in inscriptione Lanuuina, M. AVREL. AVG. LIB. AGELLIO SEPTEMTRIONI PANTOMIMO SVI TEMPORIS PRIMO SACERDOTI SYNHODI APOLLINIS PARASITO ALVMNO FAVSTINAE AVGVSTAE PRODVCTO AB IMPE. M. AVREL. COMMOD.

PRODVCERE aduersarium ad album, *Vlpianus dixit l.1. de edendo*, Pro pro deducere eum cum quo lis instituitur ad Prætoris album, & formulam actionis demonstrare, qua vti velit quis ex earum numero, quas Prætor se daturum in albo edictoque suo denunciauit. Eum quoque, inquit, edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstret quod dictaturus est, vel id dicendo quo vti velit: id est, qua edicti parte.

Producere obligationem, diuturniorem reddere, *Paul l.91.§.3. D. de verb. oblig.* Primò quæramus quæ personæ efficiant perpetuam obligationem: deinde quibus eam producant. *Item*: An filiusfam. qui iussu patris promisit occidendo seruo producat patris obligationem.

PROFARI propriè dicuntur fatidici, qui futura prædiuiuando solent fari: qui iidem & Vaticinari dicuntur, quod vesana mente faciunt: *inquit Varro libr 5. ling.Latin.* Itaque cùm *Vlpianus l.1.§.60. D.de ædilit. edict.* sic scripsisset: Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret, & aliqua profatus esset: sic infert, Quamuis aliquando quis circa fana bacchatus sit, & responsa reddiderit. *Item*: Cæterùm si nihilominus permaneret in eo vitio, vt circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret.

PROFANVM, *Varroni libro 5.de ling.Latin* quod ante fanum, id est, coniunctum fano. Hinc Profanatum, quod in sacrario pollutum. *Et paulo pòst*: Et cùm Profanum dicitur, id est, proinde vt sit fani factum. *Macrobius, lib.3. cap.3.* Profanum omnes penè consentiunt id esse, quod extra fanaticam caussam sit, quasi porrò à fano, & religione secretum. Trebatius verò apud eundem, Profanum propriè id esse ait, quod ex religioso, vel sacro in vsum hominum proprietatémve conuersum est: quod probare videtur *Aggenus Vrbi.in Commen ad Iulium Front.* vbi Profanum esse dicit, quod cùm sanctum esset, postea in vsum hominum, & extra fanum venit. Profana ergo res sacræ & religiosæ opponitur, *l. 83.§.sacramen. D. de verbo oblig at.* Profanum id etiam esse, quod quis sibi priuatum sacrum constituit, *ait Marcian.l.6. §.sacra. D. de rer. diuis.* Agrum quoque purum monumento cohærentem profani iuris esse Impp. rescripserunt, *l.9.C. de releg.*

PROFERRE, Iuriſconſultis eſt, quod vulgò producere dicitur, id eſt, apud acta deponere. Producere autem de teſtibus, non de litis inſtrumentis, dici debet, *auctor Budæus in Annotationibus prioribus ad Pandect.* Hinc Prolato die, *l. 1. §. aditiones.* D. *de eden.* id eſt, producto. quanquam alij Prælato legant: quod non eſt abſonum.

Proferre etiam eſt diem productam prorogare. *l. vnius. §. pen D. de quæſtionib. & in rub. de recept. arb.*

PROFESTI dies, Vide Dies.

Profeſtum facere, *referente, Feſto*, dicebatur qui ferias vitiabat, & profanabat, inauſpicatáſque reddebat, & profanas.

PROFICISCITVR pecunia, *Paul. in l. 2. de reb. cred.* Item mutuum, ait, non poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia: hoc eſt, transferatur ad accipiendum.

PROFECTA res à me ad te etiam tunc videtur, ſi vel à debitore meo acceperis, vel pecuniam meam apud te habeas, & conuenerit vtroque caſu vt mutuum eſſet, *l. ſingularia. D. ſi cert. pet.*

PROFECTITIVM peculium, vide ſuprà Peculium.

PROFECTITIA dos, quæ à patre, vel à parente profecta eſt, de bonis eius, vel facto eius. *Vlp. l. profectitia.* D. *de iure dot. Vide Docto. l. 2. D. ſol. matr.*

PROFITERI, eſt publicè & apud acta aliquid vltro denunciare: quod vulgò inſinuare dicimus. Hinc Profiteri cenſum dicebantur, qui apud Cenſores Romæ precium ſuarum omnium fortunarum edebant: aut apud Cenſitores in prouinciis, qui agros ea ratione declarabant, quæ præſcripta eſt in *l. 4.* D. *de cenſib.* vnde Cenſuales profeſſiones dicuntur ab Arcadio, *l. vlt. §. 1. in fin. D. de mun & hon l. cenſualis. C. de donat. de quibus etiam vide Briſſonium lib. 1. Select. Antiq.*

Profiteri natales dicebantur parentes, qui diem quo ſibi nati eſſent liberi, apud Præfectos ærarij edebant. *Terentius. l. etiam. 16.* D *de probat.* Etiam matris profeſſio liberorum recipitur. *Scæuola l. Imperatores. 29. §. 1.* D. *eo.* Mulier grauida repudiata, filium enixa abſente marito vt ſpurium in actis profeſſa eſt. *Iul. Capitolinus* harum profeſſionum primum auctorem fuiſſe M. Antonium Pium, auctor eſt, intra diem trigeſimum nomine impoſito per prouincias autem tabulariorum vſum inſtituiſſe, apud quos de originibus idem fieret, quod Romæ apud Præfectos ærarij: vt ſi fortè aliquis in prouincia natus cauſſam liberalem diceret, teſtationes intus ferret. *Celſus l. cum de ætate. 13. ff. eo.* Iniquum eſt, cum de ſtatu ætatis alicuius quæreretur, & diuerſæ profeſſiones proferentur, ea potiſſimùm ſtare quæ nocet. Eiuſdem profeſſionis mentio fit *in l. nec omiſſa. 15. l. parentes 21. C. de lib. con.*

Profiteri merces eſt, apud publicanos eas inſinuare, tributi pro his debiti exſoluendi cauſſa, *l. vlt. §. diuus. & §. ſi quis profeſſus.* D. *de publica. l. 3. C. de vectig. & commiſ. Quintilian. Declamatio. 341.* Quod quis profeſſus non eſt apud publicanos, pro commiſſo tenetur. *Idem etiam Declamatio. 359.* talem legem fingit, Publicano ſcrutari liceat, quod quis profeſſus non fuerit, perdat.

Profiteri etiam *in l. 3. §. pen. D. vbi pupil. educ.* eſt pupilli pecuniam prætori edere: vt profeſſionem edere peculij, *in l. 16.* D. *de pecul. legat.*

Profiteri indicium *in l. 1.* D. *ad l. Corne. de ſicar. & l. 24.* D. *de falſ.* Salluſt in bello Iugurth. Sed ipſe deprehenſus multis hortantibus, & in primis Albiano Conſule indicium profitetur. *Suet. in Domitia. ca. 17.* Profeſſúſque conſpirationis indicium, & ob hoc admiſſus, legenti traditum à ſe libellum & attonito ſuffodit inguina. *Plinius libr. 3. Epiſt. ad Nepot.* Eadem apud Claudium vxori Scriboniani, cum illa profiteretur indicium, Ego, inquit, te audiam, cuius in gremio Scribonianus occiſus eſt? Vnde fit, vt pro confiteri indicia, profiteri legendum videatur *in l. 3. §. item is cuius.* D. *ad leg. Corn. de ſicar.*

PROFESSVS, id eſt, confeſſus, *l. fi. §. quoties.* D. *de iudic.*

PROFESSIO argentariorum dicitur, ſed & aliorum omnium vitæ generum, *l. 6. §. Prætor.* D. *de edendo. l. 26. in fi. C. de epiſc & cleric.*

Profeſſio, ad interrogata reſponſio, *l. non nudis. C de probationibus.*

Profeſio, ſponſio, *cap. 1. de ſumm. Trinitat in 6.* & hoc ſenſu eſt duplex, quæ-

dam regularis, quæ sit scriptura, *c. fin. 20. q. fi.* sed rectè probatio dicitur: probantur enim qui cœnobiticum viuendi genus diligunt, ídque anno exacto.

PROFESSORES optimi iustitiæ, & rei publicæ ministri esse debent, *Constit. D. 2. §. vlt.* Nunc sunt perniciosissimi altercationum auctores. Professoris boni officium est, curare vt ius ciuile in melius, hoc est, in maiorem semper vtilitatem hominum honestam producatur: *vt eleganter dicit Pomponius l. 2. §. post originem. D. de orig. iur.*

Professorum nomine, neque medicos, neque Philosophos, neque Iurisperitos contineri traditur *l. 1. cum sequen. D. de var. & extraord. cognitio. rub. de profess. & medic. lib. 10.*

PROFLIGARE tributa Græci ἀπαιτεῖν vertunt, *l. iudices. C. de annonis & trib.* id est, exigere, imponere Iudices, inquiunt Impp. quos circa profliganda ærarij nostri compendia negligentes ac desides fuisse constiterit. Eodem sensu *l. vlt. C.* vectigalia noua institui non posse, si prouincialium nostrorum querela, *inquit Const. C. de conductorum auiditate*, extiterit, & probatum fuerit vltra antiquam consuetudinem, & nostræ terminos iussionis aliquid eos profligasse.

PROFVGIVM, actus ipse transfugiendi ab hostes: itáque accipitur *l. omnes. §. qui captus. D. de re mil.* Pro transfuga haberi eum qui in profugio captus est. ita enim legendum ostendunt Græci, qui habent ἐν τῇ βαρβάρων γῇ, id est, in hostico. *Cuiacius Obser. lib. 6. c. 27.*

PROFLVENS aqua, vide Aqua profluens.

PROGENERVM appellat anus neptis suæ virum: ait Festus.

PROGENER vide Socer magnus & Prosocrus.

PROGNATVS, natus, *apud Iust. §. 1. Instit. de hered. quæ ab intest. def.*

PROGRAMMA, πρόγραμμα, proscriptio, scriptura publico in loco, vt ab omnibus legi possit, proposita. quemadmodum edicta proponebantur, aut principum rescripta: *vt l. 3. C. de leg. & constit. princ.* Itaque propriè quæ Græci προγράμματα, eadé Latini Edicta appellant. sic sumitur hæc dictio *tit. C. Commu. epist.* programmata, subscriptiones, &c.

PROHEDRI, dicebantur, quasi Præsides, Magistratus quidam primi subsellij, quibus cæteri omnes sedendi loco cedebant. *G. Budæus in Annotat. ad tit. de offi. præfe. prætor.*

PROHIBET vti frui, qui vi deiicit vtentem & fruentem, aut non admittit eum, cùm, de fundo exisset non vsusfructus deferendi caussa, *l. 3. §. vti frui. D. de vi & vi arm.* Prohibet ædificare, qui prohibet eam materiam conuehi, qui ædificationi necessaria sit: aut qui operi necessarios venire prohibet, *l. 1. §. pen. D. de mort. infer.*

Prohibetur possidere, qui & in solo ædificare prohibetur, *l. pe. §. 1. ff. de acq. poss.*

Prohiberi quis intelligitur, quo minus faciat, si quolibet actu prohibentis, id est, dicentis se prohibere, vel manum opponentis, lapillúmve iactantis prohibendi gratia faciat, *l. 19. §. 1. D. quod vi, aut clam.*

contra PROHIBITIONEM iuris, quot modis dicatur, ponit Diuus *in c. qui contra de reg. iur. lib. 16.*

PROHIBITORIA interdicta sunt, quibus Prætor vetat quid fieri, *l. 1. & l. 2. D. de interdict. §. prohibitoria. de interdict. Instit.*

PROIICIENDI seruitus, ius est, extra tectum meniana proiiciendi, &, *vt Theophilus §. æquè. Insti. de actionibus*, interpretatur, δίκαιον τοῦ ὑπερτείνειν ἔξω ἐπὶ τοῦ μεσαύλου *l. 1. & l. 2. D. de serui. vrb. l. penult. D si mens. fal. mod. Sic l. 80. D. de contrahen. empt.* Quæ ex meis ædibus in tuas ædes proiecta sunt, vt ea mihi ita habere liceat. Aliud autem est Immittere, aliud Proiicere, vt constat *ex l. 5. §. meminisse. ff. de no. oper. nun. & paulò pòst dicemus.*

PROIECTVM, & protectum, partes sunt domus propensiores, vnde nobis aspectus patet in vicos & plateas, à proiiciendo & protegendo dictæ. Nam protegere, est tectum proiicere: quod fit, quando tigna extra columnas seu parietes extenduntur, vt meniana vel podia pensilia faciamus: quo genere structuræ, ædificia in superioribus partibus ampliora reddi solent. Huius rei inuentor Menius traditur, vt alibi diximus, à quo meniana, omnes ædificiorum proiecturæ generaliter dicuntur, *l. seruitutes. §. 1. D. de seruitut.* vrbanorum prædiorum. Itaque Lexicon Latino græcum Proiecta interpretatur, tecta αἰωρούμενα, αἰάταστον

τάσιν ἔχοντα ἐπ' οἰκείας. Proiectum tectum etiam dixit Cicero in Topic. Proiectum autem & immissum hoc differunt, ait Iauolenus, quod proiectum est id, quod ita proueheretur, vt nusquam requiesceret: qualia meniana & suggrundæ sunt. Immissum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret: veluti tigna & trabes quæ immitterentur, *l. 242. §. 1. D. de verb sign. Græci l. 1. D. de seruit vrb præd.* Proiecta sunt meniana solaria interpretantur.

PROLETARIVS in duodecim tabulis pro inope & nullis facultatibus prædito sumitur. Assiduo, inquit lex, vindex assiduus esto. proletario ciui quiuis volet, vindex esto. nam qui in plebe Roman. tenuissimi pauperrimíque erant, neque amplius, quàm mille quingentum æris in censum deferebant, Proletarij appellati sunt. qui verò nullo aut perquàm paruo ære censebãtur, Capite censi vocabantur. *Gellius libr. 16. cap. 10.* qui etiam Proletarios dictos scribit à munere officióque prolis edendæ: quòd cum re familiari parua minus possent Rempub. iuuare, sobolis tamen gignendæ copia ciuitatem frequentarent.

PROLYTÆ, προλύται dicebantur, qui quatuor annorum spacio in legum studiis decurso, quintum & postremum adiiciebant. *Imperator in præfat. ad Antecess §. 6.* Quibus *inquit*, si benè sese imbuerint, & in quinti anni, quo prolytæ nuncupantur, metas constitutionem, &c. Hesychius προλυθίους interpretatur, παρειμένους, παρακελυμένους, vt ij sint, qui ab illa præscripta & præfinita studiorum lege sunt soluti, & tanquam emeritis stipendiis honestam à magistrorum scholis emissionem impetrarunt, vnde hodie quoque Licentiati appellantur. vide Lytæ.

PROMATERTERA, proauiæ soror, l. 1. de grad. & adfi.

PROMERCIVM dicitur ea ratio ne qua commercium, éstque mercimonium, quodcunque vendundi caussa seponitur. *Paul. l. 4. §. 1. D. de pen. lega.* Si quis solitus fructus suos vendere, enum legauerit: non omnia quæ & promercij caussa habuit, legasse videtur. *Sic apud Vlp l. l. 41. §. 4. D. de legat.*

PROMERCALES res dicuntur, quæ vt diuendantur pluris, fuerunt emptæ, vel quas præter vsus suos paterfamiliàs habet venales. *Paulus l. quod si de impens in res dot.* Quod si res, ait, in quibus impensæ factæ sunt, fuerint promercales: tales impensæ non voluptariæ, sed vtiles sunt. Igitur vocabulum dictio vniuersalis non est, cùm illa tantùm Promercalia nuncupentur, quæ reseruatis his, quæ ad vsum annum & proprium pertinent, tanquam superantia, ex mobilibus paterfamiliàs vendit. *Rhodig. in fi. c. 10. libr. 18 ait.* Promercale in vænalium ratione dici, quod extra domesticum vsum redundans vænui proponitur.

PROMISCVÆ conditiones, & non promiscuæ, vide Conditio.

PROMITTERE facere securum ad sensum prudentis, quid significet hæc formula, *not. in l si mandato Titij § fin. D. de mand.* Promittere rem habere licere, & promittere non mouere, vel facere controuersiam, paria sunt, *per l. stipulatio ista. in princ. & §. si quis fortè. D. de verb. oblig.*

PROMISSVM à dicto quid differat, vide Dictum.

PROMISSIONIS verbum, & ad nudam promissionem siue pollicitationem, & ad sponsionem refertur, *l. 19. §. 1. D. de ædil. edict. l. 123. D. de verb. oblig.* Planè si scriptum in instrumento fuerit aliquem promisisse, perinde habetur atque si interrogatione præcedente responsum sit, *§. si scriptum. Instit de inutilib. stipul. l. sciendum. D. de verb. oblig.* vt merito quærat Barto. an verbum Promittere sit commune ad stipulationem. *vide apud eundem d. l sciendum. & illic Alex. Imol.*

Promissionem desertam appellat Vlpia. cui non sit satisfactum, puta iudicio sisti caussa, *l sed & si quis. §. quæsitum est. D si quis cautionibus.* Vnde Paul. *in l si duo. §.* pœna desertionis vocat.

PROMPTVARIVM, cella est, in quâ reponuntur edulia, quæ ad vsus quotidianos comparata sunt: in hoc à penu distans, in quod quæ longioris vsus sunt conduntur. *Paul. de pen. l. nam quod.* Si cui quæ in promptuario sunt, legata sunt. Hinc Promus, dispensator.

PROMVLGATÆ leges testè olim in ærarium agebantur, ac diligenter custodiebantur. Primùm, ne periret exemplar: deinde ne quis fortè fraudem

corrumpendo admittere posset. Qua ratione moti Romani, leges duodecim Tabularum in æs incisas, reposuerunt in ærarium, vt Tranquil. scribit in vita Iulij. Hinc sumitur mos in ciuitatibus, nec certè repudiandus, quòd statuta sua in publicam custodiam reponant. Veruntamen meminisse oportet: ne custodiantur solùm Leges, sed vt obseruentur etiam. Ipsa literarum monumenta recludi debent in ærarium: at obseruatio palàm circumferri debet per totam Rempublicam.

PROMVLSIDARIA vasa, dicuntur. Vlp. in quibus promulsis, id est, condimentum ex mulso confectum ponitur, *l.19.§.3.D.de aur.arg.* Et ideo, *inquit*, scutellas & promulsidaria contineri.

PROMVTVVM dicitur à nostris, pro Repræsentata pecunia, & prærogata siue prænumerata, & quæ in antecessum datur: quod Gallicè dicimus, *Auancé. Vlp.l.ex conducto.15.§.item.D.de loca* Cùm quidam naue amissa, pecuniam quam promutuam acceperat, reposceretur, responsum est meritò vecturam ab eo repeti, cum munere vehendi functus non sit. *Scæuola l. Sticho. 40 §.3.de statu lib.* Quòd neque à conductoribus prædiorum, neque à villicis pensiones exegerit, & in super etiam promutuum eis dederit. Græci Promutuum exponunt προχρείαν hoc in loco: *vt in l.ex conducto §.item cum quidam D. loca promutua* ἐν προχρείᾳ. na in Harmenopulo corruptè ἐν προχειρείᾳ. Theod. Hermopolites ad l. 1. C. de sent. quæ pro eo quod int. καὶ ἐν προχρείᾳ τὸ μίσθωμα τῶν τούτων χρόνων συλλαβὼν τοῦτο. Cæsar lib. 3. de bello ciuili: Publicanis, vti in sorte fecerant insequentis anni vectigal promutuo.

PRONVBVS annulus dicitur, quo sponsæ digitum vir oppignerare consueuit.

PRONVRVS, nepotis vxor, *l.non facile.§ nomina verò.D de gradibus.*

PRONVNCIARE propriè dicimur, quod viua voce, & memoriter proferimus: sicut Recitare, quod ex scripto. Statuere verò dicitur etiam, qui generaliter aliquid constituit, vt cùm Lex in vniuersum sancitur. Hincque est, quòd leges municipales vulgò statuta appellentur. *Vide Alcia.in Commen.de ver.sig.*

Pronunciare, quod est in XII. Tab. idem est, quòd lingua nuncupare, id est, nominatim, palàm, apertè ac disertè proferre. *Vlpia. ex edicto in l.1. D.de ædil. edict.* Eadémque omnia, cum ea mancipia venibunt, palàm rectè pronuncianto. *Item.* Ea omnia in venditione pronuncianto. *Idem in leg.31 eiusdem.titul.* Si venditor pronunciauerit, vel promiserit furem non esse, tenetur ex sua promissione, &c. *Cicer lib.de offic.III.* Itaque Cato ita pronuntiauit: Cùm in vendendo eam rem scisset: & non pronuntiasset, emptori damnum præstari oportere. Eodem in significatu Latini auctores pronuntiandi verbo vtuntur pro palàm aliquid pollicitum & promissum significantes. Sic Pronuntiare nummos *apud Sueton in Iulio cap 19.* Pronunciare epulum *in eiusdem vita cap 25.* & Pronuntiare donatiuum militibus *in Galba, cap. 16.* Et Pronuntiare tesseras, *in Domitiano, c.4.in fin.* Pronunciare præmia militibus, *apud Liuium lib.2.*

PRONVNCIARE præterea sententiam ferre significat, *l.59. §.1. 60. D. de re iu. l.37.ff.de aur.& arg.* Inde Pronunciatus heres, patronus, libertus, filius, qui talis iudicatus, & per sententiam declaratus est, *l.9 §.1.D.de in ius voc.l.8.D.de his qua vt indig.l.8.C.de sent & inte.loc.l.11.D. de administrat. tutor. l.29 in fin. D. delib. caut.* Hinc

PRONVNCIATVM, *inquit Vl. l.49. de verb signif.* & statutum idem potest. Promiscuè enim & pronunciasse & statuisse eos dicimus, qui ius habent cognoscendi.

PRONVNCIARE etiam in scena actores dicuntur, *l.1. D.de his qui not. in fam. Plin lib.7.c.40.* Luceia mima centum annis in scena pronunciauit. *Suet. in Calig.c.54.* Vt ne publicis quidem spectaculis temperaret, quominus & tragœdo pronuntianti concineret.

PROPAGARI arbitria hoc est, in alios transferri, prohibetur rectissimè, *l.non distinguemus.ff.de recept arbitr.* Propagari, extendi, *l.præses.C.de seruit.*

PROPATRVVS, proamita, id est, proaui frater & soror: *ait Gaius l.1.§.1.ff. de grad & adfin.*

PROPE EST VT, genus est loquendi pudorem affirmátis, & modestiá significans: & licet dubitationis speciem habeat,

habeat, adfirmat tamen & definit, *Papin. l.95. §.9. D. de sol.* Si creditor à debitore petens culpa sua caussa ceciderit, propè est vt actione mandati nihil à mandatore consequi possit. *Idem l 43. D. de mor. causs. donat.* Et quod ab alio nomine ipsius eo præsente datur, propè est vt ab ipso datum intelligatur. *Arrius l.5. §. 6. D. de re milit.* Si bonus miles antea æstimatus fuit prope est vt affirmationi eius credatur. *Idem*, Propè affirmarem ei credi oportere. Dicunt etiam Iurisconsulti Propius est, pro magis est, *l.2.140. D. de verb. obl. l.18. D. de in rem vers.* Vtuntur & in eodem sensu voce propemodum, *l.6. D. vt in poss. leg. l.113. D. de verb. oblig. l.88. D. de verb. sig.*

Prope an denotet temporis interuallum, & quantum, *ponit N. Neapolita. non tantùm.* aliàs οὐ μόνον. *D. de excusat. tut.*

Prope dicitur locus, qui miliari distat, *l. suus quoque. §. pupillo. D. de hæredit. Institut.*

Prope finem triennij, formula quî intelligenda, *not, l. properandum. §. & hac quidem. C. de iudic.*

PROPIVS sobrino vel propior, seu propior sobrinus, vel propior sobrino, mihi est consobrini mei filius, & consobrinæ meæ filia, & patris mei consobrinus, & matris meæ consobrinus. *Festus.*

Propior sobrino, propior sobrina sunt, *inquit Caius*, patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius, filia, *l.1. D. de grad. & adfin.* Hoc est, infert Vlpian. patris eius cuius de cognatione quæritur, consobrinus consobrina, siue frater patruelis.

Propius sobrinis, *Paul. l. 10. §. 9. D. de gradibus.* Personæ quas enumerauimus à patrui magni filio, ei de cuius cognatione quæritur, propius sobrinis vocantur. nam vt Massurius ait; quē quis appellat propiorem sobrino, qui est patris matrísve consobrinus aut consobrina, ab eo consobrini consobrinæve filius filia nominatur. *Et paulo pòst.* His omnibus quod à patrui nepote proposuimus, is de cuius cognatione quæritur, propius sobrino est: nam patris vel matris eorum consobrinus est.

PROPINQVI, pro cognatis, præcisè dicuntur. pro, Sanguine vel genere propinqui. Vnde

PROPINQVITAS, pro cognatione, *in l.1. C. de imp. lucr. descript. & l.2. C. quand. & quib. quart.*

ΠΡΟΠΗΛΑΚΙΣΕΣΘΑΙ, *apud Demosthenem in l.16. §.4. D. de pæn.* affici contumelia. ταῦτα κινεῖ, ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους αὐτῶν ἀήθεις ὄντας τοῦ προπηλακίζεσθαι. Hæc mouent, inquit, hæc de statu mentis homines deiiciunt contumeliæ non assuetos.

Προπετῶς, *l. 3. D. de iureiur.* hoc est, incōsulto calore. Sunt qui interpretentur, perperam.

PROPOLA prima correpta, προπώλης Græcis est, ait Pollux, idem qui infrà Proxeneta, venditionísque conciliator, Senecæ Pararius dictus. Aliàs propola prima producta, dicitur is qui primus merces vendit, quas in portu primus anticipat: &, *vt ait Persius*, primus tollit piper à sitiente camelo, vt prior vendat: quod manifestò innuit Lucillius:

Sicuti cùm ficus primus propola recentes
Attulit, & pretio ingenti dat primitu' paucos.

Hinc *apud Cicero. in Pisonem*: Vinum de propola, & de cupa. Vbi tamē *Turn. Aduers. lib.1. c.1.* Propala legi vult. Propalā exponens, qui merces propalam, velut ante palum, aut de palo pendentes habet, & vendit. Quod superius dixi magis probatur Ios. Scaligero in suis annot. in Culicem Virgilianam & veteres Glo. videntur assentiri, qui Propulā exponunt πωλεῖα, corruptè enim legitur πόλις.

PROPONI dicebātur, quæ vt oculis ciuium adparerent, proponebantur. Hinc Proponi actiones quoniam in albo scriptas, & in edicto Prætor in publicum edebat, *l.1 C. de interdict.*

PROPORTIO geometrica, cuius summus in iure ciuili vsus est, ita describi potest, vt sit variarum quantitatum inter se comparatio: quæ (*vt Aristot. libr. Ethic. 5. scribit*) minimum in quatuor posita est. veluti, Ponatur in a. gemma pretiosissima: in b. silex tum ducatur altera linea: & in c. ponantur mille aurei, in d. obolus. pòst sumatur illa ratio, vt est a, ad b. sic c, ad d. Tū enim illa comparatio sequetur. Si vt a est ad b. ita c, ad d. necessariò a. est ad c. sicut b. ad d. postremò vt est totum ad totum, ita altera pars totius ad alterā alterius: ve-

luti vt est a.c.ad b.d.ita & a.ad b.& c.ad d. *Plura vide in Hotom.comment.in l.si ita scriptum.13. D de lib.& posthum.*

PROPRÆTORES & PROCONSVLES qui fuerint, sic exponit Hotomanus in Verrinarũ commentariis: Cùm antiquitùs auctis imperij finibus Prætores crearentur, qui in prouincias summo cum imperio mitterentur (de quibus apud Liuium frequens est mentio) institutum tantùm fuit, vt qui Romæ Consulatum aut Præturam gessissent, ij anno insequenti in prouincias eodem cum summo imperio mitterentur, quæ idcircò consulares, & prætoriæ vocabantur: quarum illæ biennium obtinebantur, hæ annum vnum: *vt testis est Cicero in prima Philippica.* Qui verò ex Consulatu prouinciam obtinebant, Proconsules siue proconsule: qui ex Prætura, Proprætores siue proprætore dicebantur. De proconsulibus quidem nemini dubium id esse arbitramur: de proprætoribus verò quoniam dubitare nõnullos animaduertimus: testimoniis cõfirmandum videtur. *Cic. lib. de Diuinat.2.* Bellicam rem administrari maiores nostri nisi auspicatò noluerunt quam multi sunt anni, cùm bella à proprætoribus & proconsulibus administrãtur, qui auspicia non habent? Quin igitur Gabinius, qui ex consulatu Syriam obtinuit, proconsul: quin Verres, qui ex prætura Siciliam, proprætor dici posset, dubitaturum neminem existimamus. At enim prætor hic perpetuò nominatur. Ita est, sed aut præturam magistratum esse annuum negemus, aut per abusionem id dici fateamur necesse est. Repugnat enim præturam Verris esse annuam, & Verrem prætorio imperio, tum Romæ, tũ in Sicilia, quadriennium præfuisse. Ac ne cui mirum videatur, verbum prætoris pro prætoris vsurpari, locum ex Verri.4. subscribemus, in quo & Consul pro proconsul, & prætor pro proprætore, perspicuè vsurpatur. Cùm id quod omnes intelligebãt, diceret Heraclitus, legem esse Rupiliam, quam prętor Rupilius ex S.C. decem legatorum sententia dedisset, hoc omnes semper in Sicilia consules prætoresque seruasse, &c. Sententiam nostram nunc ita perspicuè confirmabimus, vt quod amplius dubitetur nihil futurum sit Cælius *ad Ciceronem scribens lib. Epist. 8.* sic ait, Itémque senatui placere, in Ciliciam prouinciã, inque 8. reliquas prouincias, quas prætorij proprætore obtinerẽt, eos qui prætores fuerũt neque in prouincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex Senatusconsulto cum imperio in prouincias pro prætore mitti oporteret, eos sortitò in prouincias mitti placere: & quæ sequuntur. Videmus, opinor, apertè nunc, eos ipsos qui prætorij erãt, prętorio imperio in prouincias mitti moris fuisse. In quo tamen illud intelligendum est, tametsi more id, institutóque fieret, vt qui ex prætura consulatúve exirent, in prouincias proprætorio proconsularíve imperio mitterentur, eóque hi magistratus essent ordinarij: non nunquam tamen extra ordinem, tum proprætores, tum proconsules mitti cõsueuisse quorum imperium extraordinarium appellabatur. Velut in his duobus, de quibus modò commemoratum est, Cneo Pompeio, & Lucio Gellio: quorum vterque cùm consul antea nunquam fuisset, pro Consule tamen in prouinciam est missus. Nam de Pompeio quidem apertè id Cicero vndecima Philippica testatur, cuius verba paulò antea descripsimus, quod eodem modo intelligendum est in iis, qui cùm Consules quidem fuissent, non tamen statim ex Consulatu in prouinciam proficiscebantur: quemadmodum Ciceroni vsuuenit, qui quia nouem post consulatum annis in Ciliciam procõsul profectus est, propterea extraordinarium suum imperium appellat in Epistola nona libri ad Atticũ quinti: Faciam, inquit, vt summa modestia & summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Atque hæc quidem de Proconsulum imperio extraordinario. A quo proprætorum extraordinarium imperium nihil omnino differre, hinc intelligi potest, quod Cicero Philippica secunda, imperium à senatu in suam sententiam C. Cæsari adolescenti, neque vllo vnquã magistratu functo, delatum, vt proprætor esset, extraordinariũ appellat. At enim, ait, Caio Cæsari adolescenti imperium extraordinarium mea sententia dedi. Significat autem Senatusconsultum quod in oratione quinta perscriptũ est. Eiusdem modi fuit Cnei Pisonis imperium, de quo Sallustius in coniuratione Ca-

ne Catilinæ ſic ſcribit: Poſtea Piſo in citeriorem Hiſpaniam Quæſtor pro prætore miſſus eſt, adnitente Craſſo, & cætera. Non igitur aut Proconſulum aut Proprætorum perpetuò extraordinariũ imperium fuit; quemadmodum placere quibuſdam video: ſed tum demum, cùm in prouinciam aut ante Conſulatum, Præturámve, aut non ſtatim ex Conſulatu Præturáve cum imperio mitterentur. Hæc cùm ita ſe haberent, illud tamẽ minimè ſilentio prætermittendum videtur: quoniam prætoris vocabulo veteres pro eo qui exercitui præeſſet vtebantur (quemadmodum ex Aſconio notum eſt) eos qui duces exercitus Vicarij relicti eſſent (quos Locumtenentes generales vulgò nominamus) Proprætore etiam appellari conſueuiſſe: quod vel ex eo intelligi licebit, quia Salluſtius in bello Iugurthino ſcribit, Albinum Conſulem ad Comitia profectum, Aulum fratrem in caſtris pro prætore reliquiſſe: quem paucis pòſt verſibus legatum appellat. & in eodem Caium Mariũ in expeditionem profectum, Lucium Syllam Quæſtorem ſuum in caſtris proprætore reliquiſſe. Valerius autem Maximus *lib. 2. ca. De diſciplina militari* Lucius, inquit, Marius, Tribunus militũ cum reliquias duorum exercituum Publij & Cnei Scipionum, quos arma Punica in Hiſpania abſumpſerant, diſperſas mira virtute cui legiſſet; earúmque ſuffragiis dux eſſet creatus, ſenatui de rebus actis à ſe ſcribens, in hunc modum orſus eſt: L. MARTIVS Proprætor, cuius honoris vſurpatione vti eum Patribus conſcriptis non placuit, quia duces à populo, non à militibus ſolerent creari. *Hæc Valerius.* De proconſulum autem & proprætorum ordinario imperio lubet Apiani verba ex libro Syriaco ſubſcribere: καὶ στρατηγοὺς, inquit, ἐπὶ τῇ στρατιᾷ περιέπεμπον· οὓς αὐτοὶ καλοῦσιν ἑξαπελέκεας, ὅτι τῶν ὑπάτων δυώδεκα πελέκεσι καὶ δυώδεκα ῥάβδοις, ὥσπερ οἱ πάλαι βασιλεῖς, χρωμένων. τὸ ἥμισυ τῆς ἀξιώσεως ἐστὶ τοῖς δὲ στρατηγοῖς, καὶ τὰ ἡμίσεα παράσημα. Quæ nos cùm Appianum Latinum faceremus, ſic conuertimus: Imperatores cũ exercitu miſerunt, quos ipſi ſex ſecuriũ magiſtratus (id eſt, Proconſules aut Prætores) vocant. Nam cùm vtantur Conſules duodecim ſecuribus, totidémque faſcibus, quemadmodum priſci Reges: dimidium autem poteſtatis illorum magiſtratus iſti habeant, inſignium etiam partem duntaxat habent dimidiam. Atque hæc quidem vſque ad Auguſti imperium ita ſe, quemadmodum diximus, habuerunt. Hic verò prouincias ita diuiſit, vt aliæ Cæſaris, aliæ Populi dicerentur. Cæſaris quæ validiores erant, & quas annuis (vt Suetonius ſcribit) magiſtratuum imperiis regi nec facile, nec tutum erat. Has igitur ipſe ſuſcepit, in eáſque Rectores mittere inſtituit, viros (*vt ait Strabo*) tum Conſulares, tum prætorios, tum etiam equites, quos & illi generali nomine διοικητάς, & Iuriſconſulti in Pandectis Præſides appellant. Nomen (*inquit Macer*) Præſidis generale eſt, eò quòd & Proconſules, & legati Cæſaris, & omnes prouincias regentes, licet Senatores ſint Præſides appellantur. Vbi tamen, SENATORES NON SINT, cum negatione legendum videtur: vt Equites ſignificet, de quibus hoc ipſum Strabo teſtatur. Populi autem qui prouinciis præerant, Proconſules (*vt ait Suetonius*) dicebantur. Vnde caput in lib. Pandectarum primo, De officio proconſulis: quòd ad populi prouinciarum ſolos rectores pertinet. Nam etſi populus in ſuas prouincias στρατηγοὺς ἢ ὑπάτους (*vt Strabò appellat*) id eſt, Prætores & Conſules (quibus nominibus abuſus eſt,) pro Proprætores & Proconſules (vt continuò pòſt demonſtrat) tamen vtroſque Proconſulum nomine appellari ſolitos, & Suetonius teſtatur, & ex Pandectarum libris facile intellectu eſt: cùm ſcilicet extraordinarium eſſet eo tempore propè omnium in prouinciis imperium, eóque generali nomine (vt paulò antè moris fuiſſe oſtendimus) rectores omnes appellarentur. Nam vt in eiuſdem imperatoris vita Suetonius ſcribit, Auguſtus auctor ſenatui fuit, ne magiſtratus depoſito honore ſtatim in prouincias mitterentur: & vt cura ærarij à Quæſtoribus vrbanis ad Prætorios Prætoréſve tranſiret. Atque hæc quidem de primis temporibus dicta ſint. De poſtremi verò temporis ratione pauca hæc ex Dionis libro quinquageſimotertio à nobis conuerſa, hunc in locum adſcribemus. Cæſar cùm appetendi regni ſuſpicionem omnem ab ſeſe remouere cõſtituiſſet, decem ſibi an-

norum imperium suas prouincias sumpsit. hoc enim temporis spatio pacatas se illas redditurum recepit. Simúlque iuueniliter exultans, hoc addidit, quo celerius sedatæ & quietæ esse possent, eo se maturiùs illas depositurum. Atque eo primùm tempore senatores & in suas & in senatus prouincias cum imperio misit: præter Ægyptum, quam solam equiti Romano, iis de causis, quas superius exposuimus, attribuit. Post deinde hæc constituit: Vt eorum præfecturæ essent annuæ, sortéque legerentur, nisi si quis vel propter liberorum multitudinem, vel propter vxorem ductã ius aliquod præcipuũ ac singulare haberet: Vt ex s. c. mitterentur, & neque gladiis accincti, neque habitu militari essent: Vt proconsules dicerentur, non modò illi duo, qui Consulatu essent functi, sed etiã cæteri viri prætorij, quíve pro prætore mitterentur: Vt tot lictores vtrisque darentur, quod habere in vrbe leg bus licebat: Vt imperij insignia quãprimùm pomœrio egressi essent, acciperent: eáque vsque dũ ex prouincia decederent perpetuò retinerent. Reliquos verò à se delegit, suósque legatos, etsi Consulatũ gessissent, tamen Propretores nominari voluit. duo nanque hæc nomina valde floruerũt, tum, cùm penes populum imperiũ esset. Is enim iam inde à primis temporibus Prætoris nomen, tanquã rei militari maximè conueniens, attribuit iis quos delegisset, & Proprætores eos appellauit: reliquos autẽ quasi vocabulo ad pacẽ magis accõmodato, è nomine Consulum Proconsules appellauit. Hęc enim nomina Prętoris & Consulis in Italia retinuit, qui verò extra Italiam erant, quasi horum locum obtinerent, pręfectos omnes appellauit. Effecit igitur, vt quos ipse deligeret, non Proprætores solùm dicerẽtur, verùm etiam & plures annos cũ imperio essent, & habitu militari vterentur, & gladium, animaduertẽdíque in milites potestatẽ haberent. Siquidẽ nulli, neque proconsuli, neque proprætori, neque præfecto ius gladij gestandi permittebatur, quin simul eadem animaduertẽdi in milites potestas legibus concederetur, neque verò senatoribus tantùm, verùm etiam equitibus Romanis, qui eam potestatem habẽt ius illud permittitur. Atque hæc quidem ita se habent. Iam verò lictoribus sex omnes vtuntur proprætores, & quicunque Consulares non sunt: ex eóque lictorum nu nero nomen inuenerunt, vt ἑξαπελέκεις dicerentur. Imperij etiam insignia, postquam in prouincias suas peruenerunt, vtrique accipiunt: eáque vnà cùm imperio deponunt. Hoc eodem modo leges etiam iubent, ex Prætoris & Consularibus viris præsides in Senatus Imperatorísque prouincias mitti: quos imperator & quæ in loca volebat, & quo tempore volebat, mittere consueuerat: ita multi non modò Prætores, verùm etiam Consules prouinciis præfuerunt. id quod hodiéque nonnunquam fieri consueuit. Senatus autem & seorsum quidem Consularibus Africam atque Asiam concessit: & Prætoriis reliquas omnes distribuit. Omnibus autem æquabiliter interdixit, ne quis quinquennio antè, quàm magistratũ in vrbe gessisset, prouincias sortiretur. Sic temporis progressu, licet maior eorum qui sortiebantur, quàm prouinciarum numerus esset, tamen ad imperium omnes perueniebant. Posteà cùm malè nonnulli magistratus gessissent, illæ quoque prouinciæ Imperatori adiectæ sunt, sic vt eas ipse quodammodo distribueret: cùm tot sortiri iuberet, quot essent prouinciæ. Alij tamen Imperatores etiam à se delectos in prouincias miserunt, iísque annos complures imperium prorogarũt. Alij verò equitibus senatorum loco prouincias mandarunt. quo ferè tempore hæc legibus constituta sunt de senatoribus, qui ius necis in eos qui imperio suo subiecti essent, haberent. Mittuntur enim etiam quibus ius illud non permittitur in eas prouincias, quæ populi & Senatus esse dicuntur, & proquæstores quos sors dederit, & assessores eorum, qui cum imperio sunt. Hoc enim nomine rectè illos, si officium illorum spectemus, appellabimus: cùm alij legatos etiam illos appellent. Sed de nomine superius satis dictum est. Hos igitur assessores sibi quique deligunt, vnum quidem prætorij ex sui aut inferioris ordinis hominibus: tres verò Consulares, ex eiusdem dignitatis viris, quos ipse Imperator probauerit. Quãquã hæc ratio innouata est. Sed quia breui interiit, satis erit suo loco indicare. De prouinciis igitur populi hæc

ita

ita se habent. Mittuntur verò & in alias prouincias, quæ Imperatoris dicuntur, ab eo ipso præsides pluribus regionibus instructi: plurimum ex prætoriis, interdum ex iis qui quæsturam, aut alium magistratum intermedium gesserunt. *Hæc ex Dione.*

PROPRIVM, suum cuiusque dicitur (*vt N. Marcellus exemplis confirmat*) quod non est cum aliis commune: & quamuis quod commune est, nostrum dicere vsurpemus, non tamen quod commune est, dicere valemus proprium. Plus quidem est proprium, quàm meũ, vel nostrum. Illud excludit communionem, hoc admittit. *Cicero libro. 7. epist. ad Curtium:* Cuius quando te esse proprium scribis mancipio & nexu, meum autem vsufructu, contentus isto sum. Id enim cuiusque est proprium, quo quisq. fruitur ac vtitur Horatius.

Si proprium est quod quis libra mercatur & are.

Proprium & suum æquipollere, Albericos refert in dictione Suum.

Propria caussa quæ sit, quæri solet in tempore appellationum, quod in propria caussa angustiùs & breuius, in aliena laxiùs datur. Et placuit propriam esse caussam, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet, *leg. 1. §. in propria. D. quando app. sit.* Itaque si procurator quis in rem suam datus sit, eius propria caussa dicetur. Sed & quicunque sua interesse dicit, propriam caussam defendere intelligitur, *leg. 2. §. primo & §. vltim. D. quando appell. sit.*

PROPRIVM, siue PROPRIETAS dicitur, quod aliis locis passim Allodium: propterea quòd eius proprietas solida penes dominum est, neque alteri eius vsusfructus est constitutus, *lib. Feudor. 2. titul. 17. & titul. 29. & tit. 43.* Iurisconsulti modò Proprietatem solidam, modò Proprietatem cum vsufructu, modò vsumfructum proprietati mixtum appellant, *l. 4. D. si vsufr. pet. l. 4. D. de vsufr. accresc.* Sic leg. Franc. lib. 1. cap. 126. Vt vnusquisque de suo beneficio suam familiam nutricare faciat, & de sua proprietate propriam familiam nutriat: & si, Deo dante, super se, & super familiam suam, aut in beneficio aut in alode annonam habuerit, &c. *Et lib. 4. cap. 51. Itémque in Capitular. Carol.* Audiuimus quòd aliqui reddant beneficium nostrum ad alios homines in proprietatem, & in ipso placito dato pretio comparant ipsas res iterum sibi in Alode, &c.

PROPRIE, pro specialiter, *leg. 2. in princ. D. vaca. mu. l. 2. D. de admi. rer. ad ciui. perti. Cicer. l. 5. Epist. ad Atticum:* Cui ait, depascenti mea mandata cætera vniuersa mandauit. Illud propriè, ne pateretur, quantum in ipso esset, prorogari nobis prouincias, &c. Et Propriâ pro speciali dixit Paulus *leg. 21. in fin. D. ad munic.*

PROPRIETAS vocabulum est, à Iurisconsultis distinguendorum definiendorúmque dominiorum caussa confictum. nam dominij nomine solidum dominium, ferè intelligitur: id est, in quo vsusfructus inest, vnde vsusfructus pars dominij appellatur. *leg. 3. D. de vsufr.* cùm igitur dominium vsufructu deminutum significare vellent, Proprietatem dixerunt. *vt patet ex c. de vsufruct.* locis innumeris, in quibus vsusfructus proprietati opponitur. Itaque Neratius *in l. 13. D. de acquir. rer. domin.* cùm dominium dixisset, & illud quod vsusfructus expers est significaret, continuò proprietatis nomine hoc interpretatus est. Si procurator rem mihi emerit ex mandato meo, eíque si tradita meo nomine, dominum mihi, id est, proprietas acquiritur, etiam ignoranti. postea tamen cùm suo more subtiliter omnia persequerentur, vti Proprietatis vocabulo non contenti, Proprietatem nudam dixerunt, quæ vsufructu deminuta est: plenam verò, quæ vsumfructum in se haberet. *Papinianus l. 2. D. quibus mod. vsusfruct. amitt.* Si duobus separatim alternis annis vsusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda est: cùm si legatarium vnum substituas cui alternis annis legatus sit vsusfructus, plena sit apud hæredem proprietas eo tempore quo ius fruendi legatario non est.

Proprietatem Casus appellat id, quod est dominium directum. *in l. fi. de superfi.* Habet nanque superficiarius & vsumfructum, & proprietatem, subaudi ipsius dominij vtilis: Directum verò dominium non habet. & vide Albericum

in hac dictione.

PROPRIETARIVS, proprietatis dominus, *Vlpian.de dolo.in l & eleganter. §.si seruum*. Si seruum vsuarium ait, proprietarius occiderit, legis Aquiliæ actioni, & ad exhibendum id accedit, si possidens proprietarius occidit.

PROQVIRITATA verbum antiquum XII. Tabul. quo significabatur promulgata: quo vsus Sid. Apollinaris lib.8. Epist. ad Nammatium: Per ipsum ferè tempus vt decemuiraliter loquar, lex de præscriptione tricennis (sic enim legendum) fuerat pro quiritata. Quiritare porrò in veterum libris est fidem Quiritium inuocare.

PRORETA, πρῳρέτης, πρῳρεὺς, qui prorã regit; vt Gubernator puppim. Plautus in Rud.

Si tu proreta isti naui es, ego gubernator ero.

Paulus *l.11.§.2. D.de public.* Quod si absente domino id à magistro, vel gubernatores aut proreta, nautáve aliquod factum sit, &c. Xenoph. *ἀναβασ.5.* χαλεπαίνει μὲν πρῳρεὺς τοῖς ἐν πρῴρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ. Id est, Succenset proreta iis qui in prora sunt: succenset gubernator iis qui in puppi.

PROROGARE, propriè est populi rogati legẽ ac iussu proferre atque producere, vt Prorogare magistratum, aut prouinciam. Hinc

Prorogari vulgò dicitur, quod producitur. *Vlpian.l 2. §.3. D. de iudic.* Si & iudex ad tempus datus, & omnes litigatores consentiant, nisi specialiter principali iussione prorogatio fuerit inhibita, possunt tempora intra quæ iussus est litem dirimere, prorogari. *Sic. l.24.D.locat.l.19 & l.20.D.legat.1.*

Prorogare, ante diem erogare, repræsentare, vel postulare, *Vlpian.leg.53. De pact.* Sumptus quidem prorogare, litiganti honestum est: pasc:sci autem vt non quantitas eo nomine expensa cum vsuris licitis restituatur, sed pars dimidia eius quod ex ea lite datum erit, non licet id ast, Honestum est litigatori, pecuniam ad futuros sumptus litis necessariã procuratori vel aduocato suo numerare. Hinc. *apud Vlpianum in leg 4. D.de manu.* pro præsentem pecuniam soluere. Proinde, inquit, siue ex peculio, quod ad venditorem pertinet, siue ex aduentitio lucros, siue etiam amici beneficio, vel liberalitate, vel prorogante eo, vel repromittentem, &c. *Vlpiã.l.sed addes.16. § si quis 6.D. locat.* nam inter eum, qui per errorem soluit, & eum, qui pensionem integram prorogauit, multum interest.

PROROGATIO apud interpretes fori mutatio. hæc fit de tempore, loco ad tempus, locum: alios modos recensuit Corasius, *leg.1.Digest. de iudi.ex Iaso.*

ΠΡΟΣ ἔπος, ad propositum. *Vlpian. 11.§.4.D.de interro.* Quòd autem ait Prætor, Omninò non respondisse: posteriores sic exceperunt, vt omninò non respondisse videatur, qui ad interrogatum non respondit, id est, πρὸς ἔπος. Hæc ille Hinc, οὐδὲν πρὸς ἔπος. nihil ad propositum: nam, vt ait Hesychius, ἔπος ῥῆμα, λόγος φωνὴ, Lucian. in Philopseude, οὐδὲν πρὸς ἔπος παιδιά φασιν, οὐδὲ περὶ τούτων εἰρόμην. Hæc nihil ad propositum, vt aiunt, peque de his percontabar Sunt tamen, qui Nihil aduersum interpretentur, & originem locutionis longius exquirant. *Cicero pro Flacco sic extulit.*: Nunquam nobis ad rogatum respondet, semper accusatori plus quàm ad rogatum.

PROSCENIVM, locus ante scenam: *vt scribit Diomedes*. in eo pulpitum erat, quo histriones prodibant. *Paulus leg 8. Digest. de pollicit.* Probè faciet Statius Rufinus, si opus proscenij, quod se Gabinis extructurum promisit, perficiat. Vide Parascenium.

PROSCRIBERE, est publicè fixo libello aliquid edicere, & denunciare, *leg.11.§.1 Digest.de instit.leg.4.Cod.de dist. pig.l.34.§.vltim D.de sta.u.lib.* nam, vt ait Vlpian. Proscribere palàm sic accipimus claris literis, vnde de plano rectè elgi possit *leg.11.§ secundo. Digest.de instit.act.* Hinc

Proscribi bona dicuntur, cùm fixis publicè libellis, venditio eorum, bonorum in diem certam edicitur, ac significatur. Hinc

PROSCRIPTI quorum nomina palàm in foro scripta extabant, vt ad necem quærerentur: & præmio percussori, & supplicio occultatori proposito. Appian. scribit, L. Syllam harum proscriptionum principem atque inuentorem fuisse.

fuisse. indéque est Lex Cornelia, quæ proscriptum iuuari vetabat: Verin. 3. seu potiùs Valeria, vt in libello legum R. docet Hotom. Hinc, Proscriptorum, bona, *sub Rub. C. de bonis proscript. seu damnat.* Et Proscriptionis stylum incurrere, *l. 7. & 9. eod.*

Proscribere venale inter senes co- emptionales, *apud Ciceronem libro 7. Fa mil. epist. 29.* quid sit, *vide apud Turneb. lib. 1. c. 12.*

PROSCRIPTIO dicitur damna- tio, à scribendi cæremonia, quam Vlp. explicat, de priuata interdictione lo- quens, *in l. sed & si pupillus. § proscribere. D. de institor. actio.* Dicimus enim latinè. Proscribere in exilium, pro relegare: proscribere ad censuram, pro publicare personam, & bona: quoniam nomina condemnatorum claris literis ante lo- cum frequentiorum solent scribi, & de- clarari in eam pœnam. Est & proscriptio de futura auctione, quæ propositis li- bellis, in celeberrimis locis fiebat, vt ait Cicer. pro Quint. Theophilus, ἐν τοῖς πε- ριφανέσι τῆς πόλεως μέρεσι

Proscriptio, quæ successit deportatio- ni, bannum seu excommunicatio impe- rialis dicitur: *cuius meminit Frideric. 1. in Consti. de statu. & consuet. §. item nulla po- testas.*

PROSECVTOR is dicitur, qui quæ transmittuntur, publico nomine ac mandato prosequitur. Vnde Prose- cutores reorum, *l. solent. D. de custo reor.* qui reos transmissos deducunt. Et Pro- secutores auri publici, *sub rubr. C. de auri pub. prosecut.* qui aurum fisci rationibus illatum, dum transmittitur, prosequun- tur. Item Prosecutores publicarum fun ctionum, *leg. 9. C. de curs. publ.* qui non si- ne persecutoria, id est, præcepto comitis largitionum constituebantur. Prosecu- tores equorum, *l. 1. Cod. de tractor. & stat.* Denique Prosecutores frumentorum, *apud Cassiod l. 4.*

PROSECVTORIA, *l. 1. C. de auri pub. proseq.*

PROSOCRVS mihi vxoris meæ auia est, ego illius sum progener, *ait Modest in l. 4. § 4. D. de grad. & affi.*

PROSPECTVS & luminis serui- tus sic differunt, quòd in prospectu plus quis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem prospectum, & liberum. In luminibus autem, ne lumina cuius- quam obscuriora fiant. Item Prospe- ctus etiam ex inferioribus locis est: lu- men ex inferiore loco esse non potest, *l. 15. & 16. D. de seruit. vrb.*

PROSTATES, modò præsidem, adiutorémve in bello, aut vicarium, aut defensorem significat, *in lib. poste. Cod.* modò, *vt ait Suid.* sacrificulum altaribus præsidentem.

PROSTASIA, vide Protostasiæ.

PROSTITVTÆ vicem sustine- re, Vlp. eleganter dixit, pro ea, quæ pa- làm sui corporis potestatem facit, in l. palàm de ritu nup.

ΠΡΩΤΑ, τὰ πρῶτα, Iustin. appellat primam Pandect. partem, à principio adusque tractatum, De iudiciis. Ipse ad Antecess. In reliquam verò, inquit, anni partem, primam legum partem eis tra- di sancimus, quæ Græco vocabulo πρῶ- τα nuncupatur, quia nihil est anterius: quia quod Primum est, aliud ante se ha- bere non potest. *Idem de confir. digest. §. 2.* Igitur prima quidem pars totius con- textus, quæ Græco vocabulo πρῶτα nú- cupatur, in 4. libros seposita est.

PROTEGERE, *l. 1. & 2. D. de seruit. vrb. præd* Hinc

PROTECTVM. *Iurisconsult. l. 29. in prin. D. ad leg Aqu.* Si protectum meum, inquit, quod supra domum tuam, & nul- lo iure habebam, rescidisses, posse me tecú damni iniuria agere, Proculus scri- bit. Est autem protectum, locus in domi- bus surrectus, vnde spectare licet: à pro- tegendo, id est, porrò tegendo, siue te- ctum proiiciendo: id enim *Cicer. in To- pic.* Protegere est, vel sic: Protecta sunt, quæ habentur in ædibus, transeundi vel spatiandi gratia. πάροδοι vocantur, vel διαβάσεις, & basternæ, vt exponunt Græ- ci *ad l. 1. D. de seru. vrb. præd.*

PROTECTORES, *titul. Cod. de do- mest. & protect. lib. 12.* ij erant, qui arma- tam militiam subeuntes, non solùm de- fendendi corporis sui, verumetiam pro- tegendi lateris nostri solicitudinem pa- tiuntur, vnde etiam Protectores dicti sunt, *vt ait l. 9. C. Thε. eod.* Hi sunt igitur in acie, Domestici autem familiariùs militabant, & ideò sunt domestici pro- tectores, *l. 8. C. The. eod.* Ex iis autem fue- re alij equites, alij pedites, *l. vlt. C. eod. l. restituenda. Cod. de adu. diuer. iud. Cassiod. 1.*

Var. Domeſtici partis equitum & peditum, qui noſtræ aulæ videntur iugiter excubare, ideóque erant alij comites domeſticorum equitum, alij comites domeſticorum peditum, viri illuſtres, à quibus hi regebantur.

PROTELARE litem, pro protrahere, *leg properandum.§.ſin autem, Cod. de iudiciis.*

PROTESTATIO, eſt animi noſtri declaratio, iuris acquirendi, vel conſeruandi, vel damnum depellendi cauſſa facta: ſiue animi agentis expreſſio, capitu.conſulti.*de regul.l ſi duo.§.cùm inquilinus.D.vti poßid.* Teſtatio nomen generale eſt, quoquo modo animi ſui ſententiam quis declaret. Specialiter verò eo nomine dicitur, quæ coram teſtibus facta eſt. Deteſtatio eſt, quæ ad abſentem mittitur: id, quod præpoſitio, de, oſtendit, cuius natura eſt augere, efficacioremque actum demonſtrare. Conteſtatio verò, propriè, plurium eſt: vt in iudiciis, cùm actor, quid mentis ſuæ ſit, petendo explicat, contrà reus diffitetur. Vnde & Litis conteſtatio dicitur. Denunciatio eſt, quæ ad alium mittitur. Renunciatio cùm quis ius ſuum repudiat. *Alciat.in l.deteſtatio.de verb ſig.*

Proteſtationum materiam ſi quis videre velit, *videat Bartol.in l. non ſolùm.§. morte.D de nou.oper.nun.*

Πρόθυρον, *in Nouella Leonis* 56. pars & ſequela eſt ædium. *l.arbor.§. de veſtibulo commu.diuid.* veſtibulum antè ianuas, vel quidquid eſt antè in ianuis ædium. At *in l.pen.D de ver.ſig.vel.l.quæſitum.§.Pap. D.de inſtr.vel inſt.leg.* Idem eſt quod Græcis diathyrum, vt puta velamen, quod aditus ædium obtenditur, quod inſtrumento ædium continetur. *Cuia.in Obſer. Vitruuius autem lib.6.cap.*10. Prothyra, *inquit*, Græcè dicuntur, quæ ſunt antè in ianuis veſtibula. nos autem appellemus. πρόθυρα, quæ Græcè dicuntur διάθυρα. Significare videtur ea repagula, quæ curribus ab ædium aditu arcendis ante fores tranſuerſaria duobus arrectariis imponuntur.

Προθύρου κέρδος. vide Locarium.

Προτίμησις, id eſt Prælatio, ſeu prærogatiua: Hinc Ius προτιμήσεως, Friderici conſtitutione inſtitutum, quo ab alienatos fundos, certis perſonis redimere permittunt, Atque ſic definitur ab Hotom.in Diſput.de feudis: Ius prælationis, quæ agnato propter eiuſdem ſtirpis, atque adeò fibræ rationem defertur: nã in prærogatura non tãtùm ſtirpium, verumetiam fibrarum ratio dicitur. Aliàs Feudiſtæ prioritatem graduum appellant, cùm in feudi ſucceſſione agnatus propinquior remotiori antefertur: ſed id falsò, vt ibidem oſtendit Hotom. non enim agnationis, ſed genealogiæ figura feudalitiæ diſputationis propria eſt: in qua genealogia non tres limites deſcribendi ſunt, inferior, ſuperior, & obliquus: ſed (vt apud Canoniſtas, qui Feudi ſtatum conſanguinei fuerunt) inferior duntaxat: modò ſit multiplex, ab illo vno pendens, qui primus feudi, de cuius hæreditate quæritur, poſſeſſor fuit, *arg li.2.tit* 13. idem dicendum eſt de lib. 2.tit.50 vbi ſpecies hæc proponitur: Sẽpronius de feudo nouo inueſtitus eſt. Is quatuor ſuſcepit filios: primum, ſecundum, tertium, & quartum. Horum ſinguli filios & nepotes procreant. Cùm prius ex hæreditatis diuiſione feudum ad primum perueniſſet, curſus ac ſucceſſio erit huiuſmodi, vt à primi perſona in ipſius filium ac nepotem, ac deinceps deuoluatur: vbi verò ea ſtirps virilis deficiet, tum ad cæteros tres filios, eorúmve nepotes aut pronepotes ex æquis partibus in ſtirpes, non in capita diuiſis transfetetur: ac demum omnibus virilis ſexus deficientibus, ad patronum eiúſve liberos reuertetur. Vide Retractus.

PROTOCOLLVM, πρωτόκολλον, *Nouell.* 44. dicitur codex, quem tabelliones ſuo nomine inſignitũ domi habere atque aſſeruare iubentur, vt in eum priuatorum hominum teſtationes, hoc eſt, contractus, teſtamenta, cæteráque inſtrumenta referant, quæ poſtea diligentius exſcripta iis, ad quos ea pertinebunt, tradant Compoſitum nomen ex prima colla, qua glutinari codices ſolebant. Cuiac. tamen eo in loco Protocolla appellari dicit, breuem adnotationem, quæ declarabat, ſub quo Comite largitionum (ſub eius cura erant chartariæ) & quo tempore, & à quo præparatæ fuiſſent chartæ: vt hodie chartæ habent notam aliquam, ex qua dignoſcitur qui eas præparauerit. Atque ita malè à noſtris hæc dictio vſurpatur.

Πρωτοπραξία, *Vide Pli.Ep l.*10.*ep.*109.

PROTOSTASIÆ. πρωτοστασίαι, *l.8.C de mun.patrim.* & *l.3. C. de filiuf.* & *quemad pa.* id est, principalitates, quas & πρωτοτυπίας vocant, *l.3.C.Th.de priuil. cor qui in sacr.pal.mil. l.2.C.Theo de protostas.* Inde Principales πεντάπρωτοι, δεκάπρωτοι, εἰκοσάπρωτοι, quæ sunt munera patrimonialia, quoniam eorum periculo exactiones & distributiones censuum fiunt, *leg 1.* & *3.§ decapratos. D.de mune.* & *hon. l.7.C.Th.de tyron.*

PROTOSPATARIVS, officium fuit in Constantinopolitana aula, cui qui præerant, iudicandi munere fungebantur. *Huius meminit Constanti. Harmenop. lib.1. non semel* & *Luitprandus lib. 3 de reb.per Europ gest. c. 7.* & Notitia *Græca* & *Paulus Vuarnefridus appendicis ad Eutropium lib. vlt.* & *Zonar. Tom 3. Annal. in Romani Argyropyli imperio.*

PRO TRIBVNALI, hoc est, iudice sedente cognoscit ordinarius, non autem delegatus iudex. not. in l. qui tribunali. D. de re iud. Item pro tribunali cognoscere, est seruato iuris ordine, & non de plano ius dicere, *vt satis Marcelli verba indicant in l.1.§.abolitio.ad SC.Turpilia.*

PROVENTVS, reditus, *l.vsufruct. §.1.D de vsufr.*

PROVERBIVM, probatum verbum, sed est commune omnium verbũ. Prouerbia iuris instar habent, *l.sol.in D. de offi Proconf.* Prout leges præcipiunt, *l. præsbyteri C.de episc.* & *cler.* id est, secundum legis præceptum.

PROVIDERE legibus, cauere significat.

Prouidentia, id est, prudentia futura prouidendi, propriè ad iudicem pertinet, *vt not. in l. cùm satis. §. caueat. C.de agr.* & *cons. lib.11.* sed & ad legislatorem, *arg. l.1. in prin D. de legit. tut.*

PROVISIO latè patet: continere enim potest nominationem, postulationem, & collationem *glos. in Clem. fin. de elect.* quam diligenter perlustres velim ocellis: quia citat textus qui hoc probant.

PROVINCIÆ quasi procul victæ, in duas mittebantur Proconsules ius dicturi. Prouinciæ autem nomen tribus modis popul. Roman. accepit: vno, pro regione, quam aut armis deuictam, aut quocunque modo in potestatem adductam, ipse magistratui suo administrandam subiecit: altero, pro quacunque regione, in quo publico nomine bellum Romanus Imperat. administrarit: tertio, pro quacunque publici muneris procuratione. Nos autem de prouinciis locuturi, prouinciam prima, & quidem propria significatione sumemus. Quocirca, si certam prouinciæ, breuémque definitionem quæramus, sanè, vt Latium regionem iure Latij donatam, & Italiam regionem iure Italico affectam dicebamus: sic prouinciam definiemus, regionem, quæ ius prouinciale consecuta sit. Etenim ius ipsum singulis regionibus à populo Romano concessum, illud est potissimum, quo regio à regione distinguitur. ius autem prouinciale, quod alio nomine Formula prouinciæ nuncupatur, vt etiam ius Latij atque Italicum, ex legibus percussi cum populo Romano fœderis emanauit. Itaque, vt fœderis leges æquiores, iniquioréque fuerunt, sic diuersa, quemadmodum alibi diximus, fœderum genera intulerunt. Quoniam autem leges, quæ prouinciis datæ sunt, iniquiores fuerunt, quàm quæ Latio, atque Italiæ, propterea prouinciæ ius etiam deterius, quàm Latium, atque Italia, sunt adeptæ. Nam Italia vectigalis facta est illa quidem, sed tamen in vniuersum libertate donata prouinciæ, verò non solùm vectigalibus, sed etiam seruitute mulctatæ sunt. quippe quæ legibus suis, ac magistratibus ius dicentibus spoliatæ sint. Id verò argumento est, quòd prouincia nulla fuit, quæ non Romanum prætorem, ac quæstorem habuerit: illum, qui ius diceret: hunc, qui vectigalia procuraret. Vnde scitè scriptum illud est apud Strabonem, vniuersæ regionis, quæ Romanis pateret, vnam regibus subiectum fuisse, alteram ab ipsis possessam, in eámque prouinciam dictam, prætores cum quæstoribus missos. Ex quo intelligi potest, vniuersam prouinciæ rationem fuisse, vt vectigalis esset ac populo Romano magistratui obediret. Quoniam autem vnius regionis populi, ac ciuitates non eodem modo se aduersus populum Romanum gesserant omnes, propterea neque eodem omnes pacto tractatæ sunt, verum pro suis cuiusque meritis leges acce-

perunt. Quo factum est, vt aliæ ciuitates vectigales, aliæ immunes relictæ, aliæ seruitute, aliæ libertate affectæ sint. Vectigales dictæ, quibus vectigal aliquod impositum est: immunes, quibus nullum. Seruitute affectæ, quas magistratui Romano parere voluerunt: libertate: quas magistratus Romani iurisdictione soluerunt. Vectigal porrò ipsum aut certum fuit, aut incertum. certum, definita ferè stipendij summa: & hoc tributum, siue stipendium: & qui hoc perpenderunt, tributarij, siue stipendiarij nominati sunt: incertum, quod portubus, rebúsque venalibus, pascuis, agrísque constitutum est, quod portorium, scriptura, & decuma dictum est. Tributum autem duplex fuit: vnum pecuniæ ordinarium: quod in caput, atque in solum impositum quotannis exigebatur: alterum extraordinarium, quod aut ex lege, aut ex senatusconsulto pro vsu prouinciæ aliquando imperabatur: veluti cùm naues, nautas, milites, ac sumptum in eos dare prouinciæ iubebantur. Portorium autem fuit vectigal, quod ex importatione, & exportatione rerum venalium capiebatur: scriptura, quod ex pastione pascuorum publicorum: decuma, quod ex agris, qui frumenti decumam, siue quāuis aliam partem, darent. Frumenti verò, quod ex prouincijs extrahebatur, tria genera extiterunt: decumanum, emptum, & æstimatum. decumanum erat decuma, quam quisque arator sine pretio dare cogebatur. quæ summa pro copia, inopiáve frumenti in singulos annos erat incerta, eáque aut Romę à Censoribus, aut in prouincia à magistratu Romano vendebatur publicanis, qui ex eo decumani dicebantur, vt pro ea certam pecuniam populo Romano repræsentarent. Emptum summa altera, quam aratores vendere accepto ex senatusconsulto pretio cogebantur, quod frumentum Romam ad alendum populum à magistratu Romano mittebatur. Æstimatum summa alia, quam æstimabat magistratus in cellam suam, in vsum familiæ suæ, cùm interdum pro frumento pecuniam acciperet. Quin etiam emptum duplex fuit: vnum decumanum, quod ex alteris item decumis pretio persoluto aliquando accipiebatur: alterum imperatum, quod præter duas decumas æqualiter omnibus ciuitatibus pretio item soluto imperabatur. quemadmodum perspicuè ex frumentaria Ciceronis, & Asconiana Diuinationis expositione cognoscitur. Nam fuisse etiam quoddam, quod honorarium diceretur, Cice. in Pisonem ostendit, cùm dixit: *Qui modus tibi fuit frumenti æstimati, qui honorarij siquidem potest vt, & metu extortum honorarium nominari.* Seruitus autem, quam diximus, ciuitatum, tota in ea posita fuit, vt legibus & magistratibus Romanis obtemperarent. Qua de caussa in singulis prouinciis diuersæ diœceses, siue diuersi conuentus, ac diuersa fora constituebantur, eísque suæ cuique ciuitates attribuebantur, quæ eò iuris à magistratu Roma. poscendi caussa conuenirent. Vt autem earum ciuitatum, quæ seruitute oppressæ sunt, stipendiariæ propriè dictæ, quæ aliquid populo R. pependerunt: immunes, quæ nihil: sic earum, quæ libertate donatæ sunt, fœderatæ præcipuè appellatæ, quæ aliquid ex fœdere debuerunt: liberæ, quæ omninò nihil. Quorum nominum, quarúmque conditionum omnium, quæ ratio, quæque formula fuerit, ex singulis, quæ cuique ciuitati datæ sunt, legibus, constat. Huius autem totius beneficij, atque honoris arbitrium ab initio penes senatum fuit vniuersum. Is enim acceptis ab Imperatore de superatis hostibus, & regione in potestatem adducta, literis, secum de multa, ac præmiis eorum, qui victi essent, consultauit, ac quid sibi fieri placeret, imperatorem admonuit, decem, aut quinque legatis senatoribus ad eum missis, vt ex eorum sententia de hostibus, & eorum regione statueret. Quibus mandatis acceptis, imperator aut ex certa senatus, si ita præscriptum fuerat, voluntate; aut de communi decem legatorum sententia, victis gentibus aut ignouit, aut in prouinciæ formam redegit. Ignouisse dictus est, cùm liberas reliquit, ac suis vti legibus, suósque creare more patrio magistratus permisit: in prouinciæ formam redegere, cùm ademptis, aut immutatis legibus, eos omninò magistratui Romano quotannis ab vrbe mittendo subiecit, ac vectigalia, conuentúsque constituit. Quo in genere illud humanitatis adhibuit, vt non omnes eiusdem prouin-

ciæ

siæ ciuitates eodem modo tractaret, verùm pro cuiusque meritis, aut maioribus aut minoribus, vt diximus, commodis, ac detrimentis afficeret. Quæ verò cùm de vniuersa ratione, tum de singulis ciuitatibus, populísque constituta erant, ea in concione silentio aptè per præconem Pacto Imperator ferè præconi pronuncianda mandabat, ac postremò Romam relicto aliquo præfectò prouinciæ decedebat. Atque hæc quidem omnia ita deesse, ex iis, quæ de singulis prouinciis dicit Sigonius, lib. de antiq. iure Prouinc. intelligetur. Ex his autem perspicuum illud est, prouinciam, vt proposui, regionem fuisse, quæ tum vectigalia populo Romano pependit, tum magistratui populi Roman. ex fœderis lege obtemperauit: exceptis ciuitatibus iis, quæ propter merita sua, aut immunitate, aut libertate donatæ essent, ac propterea ius prouinciale, quo magistratui Roman. parere coacti sunt, multò, quàm aut Italicum, aut Latinum, incommodius, ac deterius fuisse.

Prouinciarum duplex diuisio est; nam stante Republica aliæ Consulares, aliæ Prætoriæ fuerunt: Imperio constituto aliæ populi Roman. aliæ Cæsaris factæ sunt. Prouinciæ Consulares erant, quæ ab iis, qui in vrbe Consulatum gesserant, Consulari imperio obtinebantur, vnde etiam Proconsule, & Proconsules dicebantur. Prouinciæ Prætoriæ, quas qui Prætores in vrbe proximo anno fuerant, prætorio imperio obtinebant: vnde Proprætore, & Proprætores appellabantur. Neque enim certæ erant prouinciæ, in quas semper viri Consulares, & aliæ, in quas semper Prætorij mitterentur: sed ex magistratuum, qui eas obtinebant nomine, nomen sumebant. Atque hæc quidem nota propè omnibus, atque à multis tradita sunt. Illud verò, quod ex Orat. Ciceronis, De prouinciis Consul. animaduertit Hotoman. haud scio, an ab vllo adhuc traditum sit. Vtrasque prouincias in Senatus quidem potestate fuisse, sed longè dissimilem illius potestatis rationem in illis decernẽdis fuisse: nam lege Sempronia vtræque à Senatu decernebantur: sed Consulares & Cõsulibus anno proximo futuris ante comitia mandabantur, vt eas post menses demum septemdecim obtinerent: & in Senatus potestate sic erant, vt Tribuni pl. intercedere decretis, quæ de iis Senatus fecerat, non possent: & in incertum tempus, quandiu scilicet Senatus non alios summitteret, obtinerentur. Prætoriæ verò Prætoribus anni præsentis mãdabantur, vt eas proximis Kalendis Ianuarij, deposita Prætura statim obtinerent, in populi autem potestate idcircò erant, quia Tribuni ple. decreto à Senatu de iis facto intercedere poterant: & annuo tãtùm imperio obtinebãtur. Quinetiam de Senatus potestate hoc animaduertit, ius fuisse Senatui, quæ prouinciæ Consulares erant, eas Prætorias facere: hoc est, anni præsentis Prætoribus mandare: qua mutatione simul ex prouinciæ è potestate Senatus in populi potestatẽ transibant. Prouinciarum altera diuisio, Republica (vt superius diximus) ad vnum translata, facta est, de qua Strabonis verba in calce operis sui hæc sunt: Prouinciæ sæpenumerò aliter atque aliter diuisæ sunt nunc autem ex Augusti Cæsaris instituto ita sunt partitæ. Nam cùm ei patria totius imperij summam permiserit, pacísque ac belli potestatem habeat, vniuersum imperium bipartitò sic diuisit, vt partem sibi sumeret, eam scilicet, quæ militũ præsidio indigeret: partem verò populo attribueret, eam quæ pacata est, & sine armis facilè retineretur. Complures igitur prouincias fecit, quarum aliæ Cæsaris, aliæ Populi appellantur, Ipse in suas Præsides cum imperio mittit: Populus in suas Proconsules & Proprætores. *Hæc Strabo.* cui Suetonius in eius vita consentiens, ita scribit: Prouincias validiores, & quas annuis magistratuum imperiis regi, nec facile, nec tutum erat, ipse suscepit: cæteras Proconsulibus sortitò permisit: & tamẽ nonnullas commutauit interdum, atque ex vtroque genere plerasque sæpius adiit. *Hæc ille.* quibus consentanea sunt, quæ tum apud Dionem, lib. 53. tum in Pandectarum lib. 1. de Prouinciarum Rectoribus legimus, quorum qui Cæsaris erant, Præsides: qui populi, Proconsules appellantur, *l. 1. & pass D. de offic. præs. & sub. Rubric. de officio Proconsulis.*

in Prouinciæ formam redigere aliud olim nihil erat, nisi leges domesti-

eas adimere, & Romanos dare, ac Prætorem, qui quotannis prouinciam ex legibus datis administraret, instituere. Ex quo illud Suetonij de Gallia citeriore: Cæsarem Galliam omnem præter socios: ac bene merita ciuitates in prouinciæ formam redegisse, eique in singulos annos stipendij nomen imposuisse. Item illud *Cæsaris lib. 7. de bello Gall. in Oration. Critognati*: Respicite finitimam Galliam, quæ in prouinciam redacta, iure & legibus commutatis, securibus subiecta, perpetua premitur seruitute. Et paulò antè, de Commij ciuitate loquens: Pro quibus (Commij) meritis ciuitatem eius immunem esse iusserat: iura legésque reddiderat.

Prouinciæ liberari dicebantur, cùm statuebatur, vt suo iuri, suísque legibus relinquerentur, neque Romani magistratus amplius in ius dicerent.

Prouinciæ hodie æquiparatur quælibet ciuitas quæ merum imperium habet suósque sibi magistratus constituit. Adi *Bart. in l. cùm in longi.* C. *de long temp. prescri.* Verùm in iure Pontificio Prouincia pro diœcesi accipitur. 1. *q.* 2. *c. scitote.* in qua 10. vel 11. sunt ciuitates, quibus is, qui dominatur, Rex dici potest.

PROVINCIALES eos accipere debemus. *Vlpia. inquit*, qui in prouincia domicilium habent: non eos duntaxat, qui ex prouincia oriundi sunt. Similiter Italicos, qui in Italia domicilium habent, non solùm inde trahentes originem, *l. prouinciales. C. de verb. signi.*

Prouinciales legati, qui à prouinciis mittuntur. *l. 35. in fi.* D. *de iureiur.*

PROVOCARE, vt plurimum ab inferiore iudice ad superiorem prouocare. Interdum verò ad iudicem vocare significat, *l. 13. & 14.* D. *de in ius voc. l. 12. in fi.* D. *Commu. diuid.*

PROVT iuris est, eodem ferè sensu *l. 2.* C. *de iis, qui latro.* & significat Alberico tempus vel qualitatem, *l. edita. & ibidem Baldus. C. de eden.*

PROXENETA Græcum verbum propriè interpretem significat, aut pararium, cuius scilicet beneficio aut interuentione inter duos negocia contrahuntur, vel nomina, vel nuptiæ, vel amicitiæ, vel iudici consiliarius adiungitur. qua in opera dolum malum duntaxat debent præstare: alioquin nulli rei obligantur, etiamsi proxeneticum, seu philanthropum acceperint, *l. 2. ff. de Proxen.* Plato *lib. 12. de legib.* videtur velle, vt nō minus quàm venditor euictionis nomine proxeneta teneatur, sed hoc iure non vtimur. Proxeneta etiam Græcis προπώλης dicitur. Vide Propola.

PROXENETICVM, præmium est, quod proxenetis debetur. Proxeneticis autem nullus certus modus datus est, nisi nuptialibus, ne scilicet proxeneta nuptiarum plus vicesima parte dotis & donationis propter nuptias sibi cauere possit: ita tamen, vt si vicesima excedat 10. libras auri, 10. tantùm libras sibi caueat. Atque id quidem constitutione Græca, quam ex Basilicis refert *Iac. Cuiac. Obs. lib. 11. c. 18.* De *his est rub. Cod lib. 5.* De sponsalibus, & arris sponsalitiis, & Proxeneticis. Id præmium Græcos proprio nomine ἑρμηνευτικὸν appellasse testatur *Vlpia. l. vlt.* D. *de proxen.* quasi interpretitium & pararium æs.

Proxeneticæ arte, dona sunt, quæ sponsum & sponsam inter se conciliant & iungunt: *vide Rub. lib. 5. C.* De sponsalibus, & arris sponsalitiis & proxeneticis.

PROXENETRIA dicitur conciliatrix nuptiarum, *inquit Alc. lib. 1 Disp. cap. 22.* quæ & προμνήστρια, Aristoph. in Nubibus. quoniam id munus soleret per fœminas fieri, quando scilicet arræ sponsalitiæ deponuntur apud proxenetrias, Idémque hoc vocabulum restituendum existimat tit. C. de sponsal. & arris sponsalitiis, & proxeneticis. vt pro, proxeneticis legatur proxenetriis: sed quam rectè viderint doctiores.

Πρόξενοι erant in oppidis Græciæ, quorum erat hospitio recipere senatores, legatos, magistratus, quíque hospitio publico cum ciuitate coniungebantur. Hinc munus illorum προξενία dictum est: quod significauit Cicero, cùm dixit: Ostendit munus illud suum non esse: se, cùm suæ partes essent hospitum recipiendorum, tum ipsos tamen prætores & consules, non legatorum asseclas recipere solere.

PROXIMVS, verbum est ex iis, quæ cùm aliquo conferuntur, & is dicitur, quem nemo antecedit, etiamsi solus sit: quamuis propriè proximus ex pluribus dicatur.

Proximus agnatus dicitur, qui testatori

sic con-

ſic coniunctus eſt, vt eũ nemo antecedat, *l.92 ff. de verb. ſig. l. 2. §. 3. ff. de ſuis & legit. l.1 § proximus ff. vnde cognat.* Et ſi nullum teſtamentum factum eſt, proximus intelligitur, qui morienti eſt proximus: ſi factum eſt, tum demum cùm deſtitutum eſſe teſtamentum conſtiterit, *l.2. §.4. & 5. D. de ſuis & legit.* Quamuis autem proximus propriè de pluribus dicatur, tamé quò magis valeat id, quod actum eſt, Proximus accipitur non ſolùm, qui ante aliquem eſt, ſed etiam is, ante quem nemo eſt, quanuis ipſe ſolus ſit, *l. ex duobus.34. ff. de vulg. & pup. l proximus.92. l. in vulgari 162. l. proximi.155. ff. de verb. ſign.*

Proximus pubertati dicitur, qui rei intellectum capere poteſt, *l. excipiuntur. 14. in fin.* D *de ſen Silan. §. in ſumma. Inſti. de oblig. ex delict.* Itaque capax dicitur, & furandi, & iniuriæ faciendæ, *l pupillum. 3. ff. de reg. iur. l.23. & 24. ff. de furt.* Proximus autem pubertati videtur eſſe is, qui à pubertate ſex menſium interuallo abeſt. *Calliſtrat. l. non tantùm.17.* D. *de excuſat.* Nam ſi pupillorum ætas prope pubertatem ſit, ita, vt tantummodò ſemeſtre tempus reliquum fuerit, &c. Quod cùm ita ſit, videndum eſt, an Proximus infantiæ dici poſſit, qui ſex menſibus infantiam ſuperarit. ſed cùm Proximus infantiæ, vbi de illius agitur commodo, proximo pubertati comparetur, nulla ratio eſt, ita rem ad viuum reſecare. Itaque commodius, vt exiſtimat Hoto. eſſet, ſeptem annos, qui inter infantiam & pubertatem interſunt, ſic diuidere, vt tres proximos, & dimidiatum, Infantiæ proximitati: reliquos pubertati attribueremus: & qui intra 10. annum, ac 6. menſes viueret, is proximus infantiæ: qui ſuperaſſet pubertati vicinus iudicaretur. *Sic accipit l.1. ff. de oblıga. & act. §. pupillus. 7. Inſt. de inutil. ſtip.*

PROXIMI dicuntur iidem qui Propinqui: hoc eſt, qui cognatione inter ſe coniuncti ſunt, *in l. diuus ff. de offi præſ. l. quamuis. C. de adul. l.1. C. de mul qua prop. ſer.* Hinc

PROXIMITAS, verbum eſt, quo propriè cognatio, id eſt, communio ſanguinis, per muliebrem ſexum contracta, ſignificatur: *vti patet ex tit. de ſucceſ. cogna. multis locis. ſed præſertim in fine, vbi Iuſtinia. ait*, agnationis iure admitti aliquem etiam ex decimo gradu: proximitatis verò nomine, vſque ad ſextum gradum. Ratio autem eſt, quia in agnatorum ſucceſſionibus non proximitas, ſed agnatio ſpectatur: itaque qui agnatus erit gradu decimo, ei, qui multò proximiore gradu cognatus erit, anteponetur, *§. repetitis. & §. vlt. ff. de ſeru. cognat. Vlp. l.4. D. vnde cogn.* Si ſpurius deceſſerit, iure conſanguinitatis aut agnationis hæreditas eius ad nullum pertinet: proximitatis autem nomine mater eius, aut frater eadem matre natus bonorum poſſeſſionem petere poteſt. *Sic in l. 5. C. de legit. hered.* Interdum tamen Proximitatis verbum generaliter pro cognatione & propinquitate ſanguinis vſurpatur *vt l.1. & l. item præter.* D. *de ſuis & legit. l. 1.* D. *de iur. & fact. igno. l. capitis. l. ſpurius.* D. *vnde cogn. l. 1. C. ſecund. tabul.*

PROXIMVM, vicinum, affine, & ſimile ſignificat: *vt in l.1. ff. loca. & Inſti. eod tit. in prin.* Locatio & conductio, aiunt Caius & Iuſtinia. proxima eſt venditioni, id eſt, vt interpretatur Theophilus, ἔοικε τῇ πράσει. Sic proximum ſacrilegio eſſe maieſtatis & ſepulchorum violatorum crimen, *Vlp. & Iulia dicunt, in l. 1. D. ad l. Iul. maieſt. l.5. C. de ſepulch. viola.* Sic furioſo proximum eſſe, Caius ait, eũ qui eius ætatis eſt, vt nondum intelligat quid agatur. Sic enim non multum à furioſo abeſt. Sic in proximam empti in factum actionem dari *ait Paul. in l. 6. ff. de reſcind vend.* id eſt, ſimilem, *vt in l.5. §. pen. ff. de præſcrip. verb* Et Proximam morti pœnam metalli, *l. 28. ff. de pæn.* quæ ad eam proximè accedit, eique ſimilis eſt, cùm ſeruitutem infligat.

PROXIMI ſacrorum ſcriniorum, *in libr. Cod. 12. titu. 19.* dici putantur, quaſi magiſtris ſcriniorum proximi, & æquè ſpectabiles, ac magiſtri: hoc eſt, qui ſecũdum ab iis locum ac dignitatem in principis ſcriniis obtinent: ſicut & Mello proximi, qui ſecundum gradum tenent. In ſcrinio diſpoſitionum non proximi, ſed comites diſpoſitionum appellari videntur, *l.4. C. eodem. l.1. C. Th. qui à præb. tyr. & inde eodem Codice*, De proximis, Comitibus diſpoſitionum ἀσωδέτιως. Et ratio hæc eſt, quia in ſcrinio diſpoſitionum nulli ſunt magiſtri: hæc autem duo, magiſter & proximus, ſunt συναίρετα. Sunt & extra rationem ſcriniorum, admiſſio-

num Proximi, *de quib. Ammianus, lib.22.* Inductis, inquit, per admissionum proximum, quoniam sunt & admissionum magistri, *l. 1. C. 45. qui à præb. tyr.* Hinc

PROXIMATVS sæpè sub illa C. Rubr. dignitas proximorum, quam annuam fuisse *ex l.6. intelligitur.*

PRVDENTES, id est, iurisconsulti, *l. 7. ff. de iust. & iur l.2. D de origine iuris.*

PRVDENTVM responsa, sunt Iurisconsultorum placita. *Vide §. responsa. Insti. de iur. nat & Salomo ibi.*

PSALTERIVM pro cantico, non organo, *apud l. Paulum, lib. 5. Sent. tit. 4.* Psalterium, inquit, quod vulgò dicitur canticum, in alterius infamiam compositum quod notandum.

PSEVDOMENOS, ψευδόμενος, captionis sophistarum genus, à multis auctoribus notum, Latinè mentiens à Cicerone dicitur, *lib. De diuin. 1.* & est, cùm quicquid constituitur verum esse, statim reperitur falsum: vel sic ψευδόμενος λόγος est, cui vtrumuis respondeas, id est, siue aias siue neges, id statim falsum reperitur, vti docet Africanus, *in l. 88. D. ad legem Falcid.* vbi huius rei hoc exemplum affert: Si is, qui CCCC. habet in bonis, CCC. legauerit, deinde Titio centum sub conditione, Si legi Falcidiæ locus nõ esset, & quæratur, debeatur nécne legatum. quod Titio relictum est, siue dixeris deberi, sequetur non deberi, quòd legi Falcidiæ locus sit: siue non deberi, sequetur deberi; quòd legi Falcidiæ locus non sit, id est, quòd conditio legati extiterit. Pompon. quoque *in l. 9. ff. de verb. obl.* eiusdem modi sponsionis formulam hanc profert, Tibi fundum dabo, nisi illi dedero, & Illi dabo, nisi tibi dedero. Alia suppeditat exempla *Gell. lib. 5. c. 10. & lib. 9. c. 16. Cuiac. in d. l. 88.* Pseudomenon censet esse nomen à mentiente primum in interrogationem adsumpto in hunc modum: An mentitur qui mentiri se dicit? cui si respondeas, mentiri, colligam statim non mentiri, quòd verè dixerit, se mentiri. Rursus si respondeas non mentiri, colligam statim mentiri, quod falsò dixerit se mentiri. Vsurpatur autem à multis hoc vocabulum. *Cicero in Hortensio:* Tum Pseudomenon & soritam, & totam dialecticam, aut illudis, aut increpas. *Et in Lucullo:* De sorite aut Pseudomeno, quas plagas ipsi contra se Stoici texuerunt. *August. contra Acad.* Inde Pseudomeni & soritæ in illius caussæ patrocinio viguerunt. *Hieronym. in Ruffinum:* Soritarum gradus, Pseudomeni argutias.

PTOCHIA, πτωχεῖα, domus alendis pauperibus destinata, idem quod πτωχοδοχεῖον, *l. vltim. C. de sacr. eccles.*

PTOCHOTROPHIVM, πτωχοτροφεῖον, locus alendis pauperibus paratu, πτωχὸς, enim pauper, & τρέφω alo significat. *Memoratur in l. illud. 16. l. sancimus. 18. C. de sacrosanctis eccles.*

PVBEREM Cassiani quidem eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est, qui generare potest: Proculeij autem eum, qui quatuordecim annos expleuit. verùm Priscus eum puberem esse, in quem vtrunque concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum *Vlpianus c. Instit. 2.*

Puberes fœminæ quidem à 12. anno intelliguntur, masculi 14. *l. fi. C. quando tut. esse defi. & Instit. quibus mod tut fin. Constan. lib 1. Epito. tit. 2.* Secundúmque hanc differentiam pubes ætas accipienda est, *l. 41. §. pen. ff. de vulga. l. 14. ff. ad Sila.* Planè in caussa alimentorum, quæ pueris, puellísque præstari vsque ad pubertatem quis cauit, pietatis intuitu laxiora tempora præstituunt, & puberes masculos 18. anno. fœminas 14. intelligimus. *l. 14. D. de alimentis leg.*

PVBERTATEM, *inquit Iustin.* veteres quidem non solùm ex annis, sed etiam ex habitu corporis in masculis æstimari volebant. nostra autem constitutione permulgata, pubertatem in masculis decimum quartum annum completũ illicò initium accipere disposuimus, antiquitatis normam in fœminis benè positam in suo ordine relinquentes, vt post 12. annos completos viri potentes esse credantur. *hæc ille tit. Quib mod. in patr. in princ. Sic in d. l. vlt. C. quand. tit. esse de fin. l. 5. D. de testa l. 2. D. de vulg. & pup. § 1. Inst. de nupt. Macro. lib. in Somnium 2. c. 6.* Post annos bis septem ipsa ætas necessitate pubescit: tunc enim moueri incipit vis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. *Tertul. lib. De virginib. vel* Tempus, *inquit*, etiam Ethnici obseruãt, vt ex

ut ex lege naturæ iura sua ætatibus reddant: nam fœminas quidem à duodecim annis, masculum verò à duobus amplius ad negotia mittunt: pubertatem in annis, non sponsalibus aut nuptiis decernentes.

Pubertas plena in masculis anno ætatis 18. in fœminis anno 14. *l. arrogator.* 49. §. 1. D. *de adop* §. 4. *Insti eod.* § *ult. Inst. Quib. manumit. lic. l. Mela.* 14 D. *de alim. & cibar. l. quidam D. de re iud. l. 1. §. pueritiam.* D. *de postul.*

Pubertati proximus, qui non multum à pubertate abest, *l.* 112 D. *de reg iur.* § *pupillus. de inutil stip. Insti. ubi Theo. vertit,* ἀπὸ λησιάζων τῇ ἥβῃ. Cuiusmodi ætatis qui sunt, rerum intellectum iam capiunt, & doli capaces sunt, *l.* 23. *&* 24. D *de furt.*

Pubertatem ingressi sunt, qui proximè prætextati ætatem accedunt, *l.* 3. §. *fi.* D. *de lib. exhib.*

PVBESCERE, adolescere, est lanuginem emittere, ac pubertatis vel adolescentis attingere ætatem, à Pubeo, pubui. *Vlp. in l 3. §. ibidem Iulia.* C *de Carbon edict*

PVBLICA ea sola propriè dicuntur, quæ sunt populi R. *l.* 15. *D. de verb. signifi* Hinc, publicum ius id definitur esse, quod ad statum rei Romanæ spectat, *l.* 1. § 1. D. *de iust. & iur.* Nec verò Reipublicæ caussa abesse eos intelligimus, qui pro ciuitate legatione funguntur, *l.* 26. §. *Item inquit Prætor.* D *ex quibus caus. maio.* Ciuitates enim loco priuatorum habentur. Publicique appellatio in compluribus caussis ad populum Roman. respicit, *l.* 16. D. *de verb signif* Hinc

Publica propriè sunt vectigalia, *l.* 34. *ff. ex quibus caus. maio Cicero ad Quintum fratrem Epistol.* 1. Vt & publicatis satisfacias, præsertim publicis malè redemptis: *& Idem de Prouinc. Consul.* An qui frui publico non potuit, hic legitur ipsa lege censoria? Hinc publicani dicuntur populi Romani, qui coloni priuatis, nimirum qui publica, id est, populi Rom. vectigalia conducunt, quæ etiam absolutè publica vocantur, *l.* 1. § 1. *de publica & in locis suprà allegatis, quibus adde Quintil. declamat.* 340. Ego non ea voluntate feci, vt hic liber esset, sed vt publica non solueret. *Idem Declamat.* 341. Ante omnia nulla lege comprehẽsum est, vt alienam rem non profiteri liceret, alioquin publicum euersum est. *Tacitus libro* 13. Edixit, vt leges cuiusque, publicè occultæ ad id proscri berentur. *Sueton. in Calig. c.* 30. *de vectigalibus à Caligula institutis agens*, Additúmque, ait, ad caput legis, vt tenerentur publico, & qui meretricium fecissent. Ita publicum quadragesimæ, *apud eundem accipio in Vespasian. c* 3. & publicorum conductiones, *in l.* 33. D. *pro soc.* Horat. 1. Episto.

Pars hominum gestit conducere publica.

Publica item appellantur, quorum vsus in commune expositus est, & omnibus patet, quasi publica: proprietas verò non æquè, *l.* 5. D. *de rer diuisio* § *flumina &* § *riparum Instit. eod. titu. l.* 30. §. 1. *ff. de acquir. rer. dom.* veluti forum, campus Martius, theatrum, basilicæ, stadium, viæ, itinera publica. Quæ hac ratione à communibus discernuntur, quorum vt vsus communis est, ita & proprietas occupanti cedit. Ac publica quidem ea iure gentium dicuntur, *l* 7 §. *insula. & l. penulti.* §. 1. D. *de acqui. rer. domi. l. ult.* D. *de vsucapio.* 6. *fluminum &* §. *littorum. Instit. de rer. diuis.* Alia enim sunt publica popu. Roma. quæ in patrimonio & pecunia populi sunt, quæ tam eorum quæ iure gentium, quàm quæ ciuitatum publica sunt ratione, ita appellari solent, *l.* 9. D. *de vsucapionibus & apud Vlp. in Instit. tit.* 20. *l* 14. *ff. de acquir. rer domi.* Quod ne absurdum propter nouitatem videatur, etiam aliorum auctorum testimoniis cõfirmabo. *Cice.* 5. *in Verrem*: Perpaucæ ciuitates bello à maioribus nostris subactæ, quarum cùm esset ager publicus populi Ro. factus. *Liuius libr.* 3. *ad fin.* Agrum de quo ambigitur, finium Coriolanorũ fuisse, captísque Coriolis publicum populi Rom. esse factum. *Hygen. lib.* 2. *de limit.* Vectigales autem quidam sunt obligati Reip. populi Roma quidam coloniarum aut municipiorum, aut ciuitatum aliquarum. Quæ in fisci patrimonio sunt, quoniam quasi propria & priuata sunt principis, Publicorum appellatione non continentur, *l.* 6. *&* 72. §. *ultim ff. de contrahen. empt. l.* 2. §. *publici. cum seq. ff. ne quid in loco pub.* §. *ultim. Inst. de empt. & vend. l.* 14. §. *ultim ff de seruitutib.* § *res fisci. Instit. de vsucap.* Sed & publicæ caussæ à fiscalibus seiunguntur, *l.* 1. §. 1. D. *de calumniatorib.* quanquam fisci caussam publicam vocat Vlpian. *in l.* 21. §. *in*

priuatorum. D. *de pet. hæred.* Cæterùm

Publicum ius interdũ id intelligitur, quod ad statum rei Rom pertinet, in sacris, sacerdotibus, ac magistratibus consistens, *l 1. §. huius studij* D. *de iusti. & iur.* Cuius partem esse ius Senatorum, *Plin. libr. 8. Episto. ad Arist. scribit.* Interdum verò generaliter publicum ius commune, & quo omnes eiusdem ciuitatis ciues vtuntur, significat, *l. 33. in fi. l. 39 §. vlt. ff. de excusat. tut. l. 8 ff. de tutel. l. 29. ff de test. tut. l. 7. § si vxor. ff. de donat. inter vir. l. 6. ff. de adm. tut. l. 76. in fi ff. de cond. & de monst l. 46. & 117. §. 1. ff. de diuers. reg iur. l. 42. ff de oper. lib l. 1 in prin.* D. *l. 15. §. 1. ff. ad l. Falc. coniuncta. l. 56. ff. de legat. 1. l. 2.* C. *ne vxor pro marito.* Vnde quod in *l. 38. & de pactis* scriptum est: Ius publicum pactis priuatorum mutari non posse, id à Constantino sic redditur: ἀπὸ ἰδιωτικῆς συμφωνίας τὸ κοινὸν νόμιμον οὐκ ἐναλλάττεται. Sic & apud Terent. Phorm.

-Num iniquum postulo?
Anne hoc quidem adipiscar ego quod ius publicum est?

Publici iuris esse dicitur testamenti factio, *l. 3. ff de testam.* Vsucapio item publico iure contingere, & bono publico introducta dicitur, *l. 18. §. 1. ff. de damn. infect. l. 1. ff. de vsucapionibus.*

Publica etiam esse nuptiarum vtilitas traditur, *l. 12. §. medio. ff. de captiu. & postli.*

Publicam quoque habere caussam officium & ministerium argentariorum, *traditur in.* 10. §. 1. *ff. de eden.* Et publicam fidem secutus eos, qui apud eos pecunia deposuerunt, *l. 7 § quoties. ff. depositi.*

Publica actio est, qua cuiuis experiri licet: ad quam exercendam cuiuis aditus patet. *Vlpian. l. 1. §. 4. ff. de suspect tut.* Consequens est, vt videamus qui possint suspectos postulare. & sciẽdum est, quasi publicam esse hanc actionem, hoc est, omnibus patere. Ergo vt publicus locus dicitur, ad quem cuiuis licet accedere: sic actio suspecti, est tanquam publicæ illæ actiones, siue iudicia, quorum aditus vnicuique patet. Hinc popularis actio, Publica nominatur, *in l. 30. §. tertio ff. de iureiuran.* In popularibus actionibus, inquit Paulus, iusiurandum exactum ita demum aduersus alios proderit, si bona fide exactum fuerit: nam etsi quis egerit, ita demum consumit publicam actionem, si non per collusionem actum sit.

Publica lex, concisa locutione dicitur, lex publici iudicij: vt cùm dicimus, Iudicia bonæ fidei, in quibus iudici potestas est ex bona fide iudicãdi. *Marcian. l. 1. §. 1. ff. ad leg. Cornel. de sicar.* Quíve magistratus, iudexve quæstionis ob capitalem caussam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret. *Imper. l. 1 ff vbi senat. vel clar.* Inter prouinciam, in qua facinus perpetrauit, publicis legibus subiugetur.

Publicum crimen, *Impp in l. 4. C. de hæretic.* id interpretantur, quod ad omnium pertinet iniuriam. Ac primum quidem inquiunt, hæresin volumus esse publicum crimen: quia quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam. Vide Iudicium publicum.

Publica iura officiáque, *in l. 5. §. vlt & l. 6. ff. de cap. min. & in l. 14 ff. ad Trebell l. 2. ff. de diuers. reg. iur.* magistratuum, honorum, & ciuilium numerum in Repu. gerendorum iura significant. Ideóque *in l. 9. ff. de his. qui sunt sui vel. alie.* in publicis causis filiumfam haberi loco patrisf. his exemplis demonstratur, veluti si magistratum gerat si tutor detur. Inde publicum munus officium priuati hominis vocatur, ex quo commodum ad singulos vniuersósque ciues rémque eorum peruenit, *l. 239. §. minus ff. de verb sign.* Proinde publico munere legatus fungi dicitur, *l. 27. ff de iudic.*

Publicæ quæstiones, publica item crimina sunt, de quibus publicum iudicium est constitutum, *lege 32. §. Iulianus ff. de arbitr. lege secunda, §. deinde Cornelius. ff. de origi iur.* Nec enim publica iudicia idcircò dicta sunt: quòd vt Iustinia. tradit, eorum executio cuiuis ex populo, qui modò idoneus sit accusator, detur. Hac enim ratione popularia iudicia publica essent, quod est inconsequens: sed quòd ex legibus publicorum iudiciorum veniant atque descendant, *lege. 1 ff. de publi. iud.* Verũ est tamen, & id ex eodẽ Vlpiano Iustinianus hausit, publico iudicio cuilibet ex populo experiri licere, nisi si cui lege aliqua publico iudicio accusandi nõ est potestas, *l. 43. § senatus ff. de rit. nupt.* Publicorum verò iudiciorũ hæ sunt leges, Iulia maiestatis, Iulia de adulteriis, Cornelia de sicariis, & veneficis, Pópeia

de par-

patricidiis, Iulia peculatus, Cornelia de testamentis, Iulia de vi publica, Iulia de vi priuata, Iulia ambitus, Iulia, repetundarum, *l.1. D. de publ. iudic. Instit. eod. titu.* Quæstiones autem publicas de falso sicariis & parricidiis Cornelius Sylla dictator cõstituit, *l.1. §. deinde Cornelius. D. de origin. iur.* Antea L. Piso Tribunus plebis de pecuniis repetundis quæstionem constituerat, vt Cicero in Bruto scribit. De iniuriis verò quemadmodum vitiosè in omnibus codicibus (Florentinos excipio) scriptum est, quæstio publica ab eodem non est constituta. Actio enim ex lege Cornelia de iniuriis priuata est, non publici iudicij, *l. 14. §. 1. D. de procuratorib. l. vlt. C. de iniur.* Natum fuisse hunc errorem, qui libros omnes antehac occupauit, ex eorum imperitia puto, qui apud Vlpianum eam actionem pro publica vtilitate exerceri legerant: quasi verò non & priuata iudicia pro publica vtilitate exerceantur, cùm & suũ ius cuique tribui & qualiacunque nocentiũ peccata puniri Reipublicæ intersit. Raptus porrò crimen publicum esse dicitur in l. penult. C. de noxalibus, quoniam ad l. Iuliam de vi pertinet, *l. 5. §. vltim. D. ad leg. Iuliam de vi publica.*

Publici autem iudicij caussam habere crimẽ dicitur *in l. 7. D. de public. iud. quod publici iudicij est.*

Publica cõuentio est, quę fit per principem, aut quoties inter se duces belli paciscuntur, *l. 5. D de pact.*

Publica abolitio est, quæ publicè fit, publicéque indulgetur ex Senatusconsulto, *l. 8. l. 12. l. 17. D. ad Turpill. Et apud Paul. lib. 5. Sent. tit. 17.*

Publica vis, quæ armis committitur, *tit. ad l. Iul. de vi pub.*

Publica accusatio, quæ omnibus patet, *§. Consequens. Instit. de suspect. tut.* eodem sensu quo publica actio: qua cuiuis experiri licet, *l. 1. §. 4. D. de suspect. tut.* Sic Publicæ turbæ, quæ omnibus patent, non quòd publica auctoritate fiant, *in Auth. § fugiat. vt iudi. sine quoquo suffrag.*

Publica fide venire, id est, saluo conductu, vt vulgaris habet locutio. Violare fidem publicam, est contra illam aliquid committere.

Publica monumenta interpretantur, Doctores, quòd manu publica, hoc est, tabellionis sint descripta, *l. gesta. D. de re iudic.*

Publica persona, pro tabellario, *l. orphanotrophos. C. de episc. & cleric. l. tutor. D. de administr. tut. §. cùm autem. Inst. de adop.* Item magistratus. *Instit. de Attil. tut. & pen.* Vide persona publica.

Publica vtilitas quatuor modis consideratur. Prima, cùm in vniuersum & particulariter commodum affertur, quod in sacerdotibus, magistratibúsque consistit, *l. 1. §. huius. D. de iust. & iur.* Secunda, quæ in vniuersum conducit, non autem singulis, vt quoties de locupletando fisco agitur, *l. pen. C. de primipil. lib. 12.* Tertia est vtilitas, quæ priuata propriè est, licet ex ea consequatur etiam publica. vt cùm dicimus, publicè interesse dotes mulieribus conseruari, liberísque hominibus ciuitatem repleri: id enim quod cõsequitur, in vniuersum prodest. Quarta est, quoties id quod consequitur, singulis prodest, nec in vniuersum quemlibet particulariter iuuat: vt cum generaliter dicimus, Reipublicæ interesse, ne quis re sua abutatur, *§. pen. Insti. de his quæ sunt sui iur. Ex Commen. Alci. ad l. pupillus est. de verb. sig.*

Publicæ honestatis iustitia est propinquitas ex sponsalibus proueniens, robur trahens ab ecclesiæ institutione. Non enim honestum est, vt quis ducat eam, quam consanguineus desponsauerat, *c. ad audientiam. & c. sponsam. extrà de sponsa.*

Publica via, canalis dicitur, *l. 2. C. Theod. de curios. & vide l. seruitus. D. de seruit.*

Publicum, quod non est priuatum alicuius, sed populo commune. Hoc autem plurifariam dici, *Bart. indicat in l. 1. D. de publi. iudic.* Quo verò è communi distet, *Ferrat. docet §. 1. Instit. de rer. diuis.*

Publicum certamen, *Vlpian. in l. qua actione. §. si in colluctatione. ad leg. Aquil. interpretatur*, quod fit gloriæ caussa & virtutis.

Publicum munus, nec ad magistratum (quia ille honor est, *l. cùm munera. D. de muneribus. & honor.*) nec ad onera refertur, quæ possessionibus aut patrimonio indicũtur, *l. his omnibus in princ. D. de vacat mun.* Ergo ea tantummodò, quæ extra ordinem sunt respicit. *l. hi. eo. tit. vide item Instit. de excus. tut. in prin.*

in Publicum deduci intelliguntur fugitiui serui, qui magistratibus municipalibus vel publicis ministeriis traduntur, *l.1.§.pen.l.2. D.de seruit.fugit.* Et sic quoque in publico seruari dicuntur, qui sub publica custodia asseruantur, *l.48. D.de verb.sign.l.9.D.ex quibus cau.maior.* vel etiam qui in carcere sunt. Nam & Plaut. Publicitus excipi, pro carcere excipi in Amphitruo dixit, imitatione Græci sermonis, quo ὁ ημία carcer appellatur.

Publicè variè accipitur. interdum est in publico loco, veluti apud acta, vel in æde sacra publica, *l.56. D. mandat. coniuncta, l.7. in fin. D. qui satisd.cog.l.7.D. de minoribus.l.4.D.de statu lib.* Interdum publicè, est publico nomine, & publica auctoritate, *l.4.§.in eum. D.de administr. tut.l.24. D. de cap.3 l.121.§.1. D.de diuers. reg. l.12. D de fideicomm. libert.l.15. §.si publicus.D.de damn. infect.* Planè *in l.6. §.sacræ.D.de rer.diuisi.* publicè est, principali vel pontificali auctoritate, *l.vltim. D. vt in poss leg.* Aliàs publicè in commune significat, veluti cùm dicimus, publicè interesse.

PVBLICANI dicũtur popul.Ro. qui Coloni priuatis: nimirum qui publica, id est, populi Rom. vectigalia conducunt. vnde Vlpian. Publicani sunt, ait, qui publico fruuntur. nam inde nomen habent, siue fisco vectigal pendant, vel tributum consequantur. & omnes quí quid à fisco conducunt, rectè appellãtur Publicani, *l.1.D.de pub.& vectig Caius l.16.D.de verbor.signific.* Eum qui vectigal.popu.Rom.conductum habet, Publicanũ appellamus. Publica autem vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiscus capit, quale est vectigal portus, venalium rerũ, item salinarum, & metallorum, & picariarum, *l.17.D.de verb.sign.* Nam & qui arenarias & cretifodinas & salinas & metalla conducta habent, publicanorum loco sunt, *l.13. D.de publica.* Etiam qui pascua conducebant, publicani dicebantur. *Plinius lib.19.c.3.* Multis iam annis in ea terra nõ inuenitur, quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Erat verò maxima Romæ & potentissima publicanorum societas, ísque ordo in prouinciis plurimum auctoritate & potẽtia valebat, *vt Ci.in Epist.ad Lentul. & Appium, & Q.Fratrem. & pro Plancio, & Liu.lib.35. significant.* Etiam ciuitatum bona vectigaliáque, abusiuè, publica dicuntur, *l.15.D.de verb.sig.l.40.D.de neg. gest.l.36.§ 1. D.ad municipa.l.5.§.idem ait. D.quod vi aut clàm.*

PVBLICARE bona, idem quod confiscare. *Marcianus l.3. in fin. D.de bon. eor. qui ant.* An non prius bona in fiscum cogenda sint, quàm si de crimine fuerit probatum: an verò omnimodò publicanda sunt. sed D. Pius rescripsit: si parati sint hæredes defensiones suscipere, non bona publicanda. *Sic l.23.si fundus. D.de seruit.rustic.l.27.D.de adulter.*

PVBLICIANA actio est vtilis, siue prætoria vindicatio, quę amissa casu aliquo possessione, datur ei quia nõ domino rem traditam ex iusta acquirendi dominij bona fide accepit, nec dum vsucepit, *l.1.cum seq.& per tot.tit D.de publicia.in edicto.* Hæc autem actio è Prætoris nomine, à quo primùm proposita fuit, Publiciana appellata est: quem modum & Fabiana, & Caluisiana, & Pauliana, & Seruiana, *§.namque si cui.Instit.de action. Constantin lib.2.Epit,tit.1* Publiciana ait, *ἐστὶν ἡ ἀνακαλουμένη τὴν νομὴν τοῦ μήπω διὰ κυριότητα κεκλητος νομέως,*

PVBLICIARIA bona, ob scelus confiscata. Sic PVBLICIARII, qui ob facinus aliquod in ærarium deferuntur.

PVDOR, pro existimatione, dignitate: & vt vulgò loquimur, reputatione, *in l.20. D.de his qui not.inf l.25.D. de procuratorib. l.1.§ item aut per semetipsum. Coniunctis vicinis. §§. & l.15.§.generaliter. D.de iniur.* Verecundiam etiam dixit Papinianus *in l.15. D.de con.& demonstr.*

PVERI appellatio tres significationes habet: vnam, cùm omnes seruos pueros appellaremus: alteram, cùm puerum contrario nomine puellæ diceremus: tertiam, cùm puerilem & impuberem ætatem significaremus, inquit *Paulus.l.204.D.de verb.sig.* Pueri vtiq; appellatione etiam puella significatur, non imitatione modò Græci sermonis, sed & quòd masculino sexu fœmininum aliàs quoque semper comprehenditur: & sic Græcè παιδίον communiter dicitur, *inquit Paulus l.163.in fi.ff.de verb.signif.* Argumentum etiam huius significationis

illud

illud adfert Paulus, quod & recentes ex partu fœminas puerperas Latini vocant. Terent. Andria,

Non imperasti coràm quid opus esset facto puerperæ.

Vbi vide Donatum. *Seneca lib. 3. de Benefi.c.35.* Sed æger filius, sed vxor puerpera tenet. *Suet.in Calig.c.8.* Qualiscunque partus, ait, sine sexus discrimine puerperium vocatur, quod antiqui etiã puellas pueras, sicut & pueros puellos dictitarent Iuuent. Satyra 6.

Sed iacet aurato vix vlla puerpera lecto.

Auson, in Eidylliis:

Hinc illud quod legitimos Lucina labores Præuenit, & grauidos sentit subrepere nixus

Ante expectatum festina puerpera votum.

Gellius quoque *lib. 12.c.1.* puerperam ait dici, quæ recẽs enixa est. Priscianus quoque lib. 6. Puer pueri, cuius fœmininum dicebant Antiquissimi: vnde & puerpera dicitur, quæ puerum vel pueram parit, id est, puellam, quod est, diminutiuum pueræ. Ita puerperã accipe, *in l.14.§.puerperam.D.de adil.edicto.* Puer impuberem filium significat, *in l.36.D.de statulib.*

Pueri prætoris edicto postulare prohibentur, *l.1.§.pueritiam.de postul.* vbi puer ex materia subiecta censebitur, qui decẽ & septem annos nondum compleuit.

Puero vel puellæ si alimẽta legata sint, ad pubertatem scilicet plenam ali debẽt, *l.Mela.D.de aliment.legat.*

PVELLA, pro muliere quæ iam duobus nupserat, & tertio nuptura erat, *in l. vxorem. 41. § testamento. D.de legat.3.* nimirum, quia in potestate patris tandiu erat: pòst verò sui iuris facta fuerat. Quæsitum est, inquit, cùm puella non ex caussa legati pecuniam in dotem ab hæredibus patris acceperat, sed mortuo secundo marito materfam. facta, dotem recuperarat, &c.

PVERITIAM Vlpianus vocat minorem annis decem & septem. Quam ætatem ad procedendum in publicũ moderatam nuncupat, *l.1.D.de postul.*

PVGILES, à pugna vel pugno, certator certatrixve. Est enim communis generis. Pugillatio: ipsa exercitatio. Et pugilicè, fortiter.

PVGILLARES tabulæ cereæ, vel ligneæ, vel alterius materiæ, in quibus stylo scribitur. *Paulus l.17.D.commod.* Si pugillares mihi commodasti, vt debitor mihi caueres non rectè facies importunè repetendo. *Alfenus l. 6.de supel.legat.* Sed nec pugillares & codices in supellectili sunt. Dictæ autem videtur, vel quòd pugno comprehendi possint: vel à pungendo, quòd stylo in his pungendo scriberetur. Dicuntur & Pugillaria, & Pugillar singulariter apud Ausonium. Pugillarium vsum ante Troiana tempora fuisse ex Homero testatur, *Plinius lib.13 c.11.*

PVGNANS cum bestiis, ceu notatus infamia, postulare non potest, *l. 1.§. bestias.D.de postul.*

PVLMENTARIVM, à pulmẽto dicitur. Est autem cibus solidior, pultis instar factus, siue ex aquatilibus, siue terrestribus fiat. Paulus de fund.instrum.l. cum delanionis. Sine his, scilicet patinis & cacabis, pulmentarium coqui non potest. *Apud Vlpianum in l. quæsitum. §. Trebatius. de fund. instr.* Accursius pulmentaria, farinam ordei interpretatur, cùm cibaria intelligat Vlpian. ad modum pultis facta. Pulte autem, non pane, longo tempore vixisse Romanos, manifestum: quoniam inde & pulmentaria hodiéque dicuntur: vt scribit Plinius c. 8. lib.18.

PVLSARE & Verberare Ofilius sic distinguit, vt hoc sit cum dolore cædere, illud verò sine dolore: l.5.§.1.D.de iniur. Quod cur dixerit in hac lege Iurisconsul tus, exponit Alciatus. Hoc tamen non frequenter obseruatur. *Cic.Verrin.7.* Videtis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios & verberari. Et in ead. Sex lictores circunsistunt valentissimi, & ad pulsandos verberandósque homines exercitatissimi. Itaque videndum ne hæc verior sit differentia Vallæ, vt Verberare propriè fit cum verbere, aut flagello cædere. Pulsare cum graui & vehementi ictu, vt hoc generalius sit, & ad quoduis teli genus pertineat, siue gladiis, siue lapidibus quis vsus esse dicetur, siue scipionibus, & baculis, siue etiam pugnis.

Pulsari, pro conueniri, in iudicium vocari. *Vlp.l.11.§ 10.D.de inter.in iur.* Qui interrogatus responderit, sic tenetur quasi ex contractu obligatus, pro quo pulsabitur. *Cicer. Verrin. 5.* Pro decuma cùm pulsatus à Venereio esset, dedit H. S. sexdecim millia. *Sic l.2.§.itẽ si D.de iud. Aut.*

erit in potestate cuiusque pulsando eos, subiicere ipsos iurisdictioni dum se vindicāt. Hinc ad solutionem pulsari, *l. vnic. C. de prohibita pecun. sequestr.*

PVLVERATICVM, & pulueratica, *in constitut. Theodosij & Valentiniani, quæ apud Frontinum extat.* honorarium, quod quasi pro labore & puluere agrimensoribus datur. Quo nomine etiam à præsidibus singulas prouincias ciuitates obeuntibus prouinciales exigebantur: sed abolitum est Nou. Leonis, & Maioriani, de Curialibus, de qua intellexit *Cassiodorus lib. 12. Var.* dum ait, pulueratica quoque iudicis funditus amputantes, trium tantùm etiam dierum præsulibus annonas præberi, secundum vetera instituta decernimus. Sic pulueratici nomine bini solidi dantur seruis, qui se militiæ offerunt, *in l. 16. C. Th. de tyronibus.*

PVNCTI solatium, *l. laudabile C. de aduoc diu. iud.* quid sit, variè quæritur à Iurisconsultis. Alij enim puncta consequi solatia: alij, punctos consequi solatia habent: alij, & ij quidem frequentiores, & (*vt arbitratur Cuiac*) veriores, puncti solatium. Vult igitur imperator patronos, qui fisci caussas defendunt in foro præf. prætorio, Kalend. Ianuariis inter comites consistorianos de manu sua puncti consequi solatium. Basilica (*vt idem refert* Obs. *lib. 13. cap. 2.*) consequi τὸ pactum. An igitur potius pacti solatium, id est, *vt ait l. iubemus pro tempore. & l. petitiones. C. eod. tit.* quod communi consensu, siue communi placito & conuentione totius collegij aduocatorum patronis fisci constitutum est: aut si mauis, pacta solatia.

PVPILLVS est, ait Pomponius, qui cùm impubes est, desiit in patris potestate esse, aut morte aut emancipatione, *l. 239. D. de verb. significat.* Pupillus, pro impubere, qui in patris potestate est: nam à Pupus deminutum nomen est. *Caius l. 141. §. 1. D. de verb. oblig.* Pupillus licet ex quo fari cœperit, rectè stipulari potest: tamen si in parentis potestate est, ne auctore quidem patre obligatur. Indidē etiam substitutio Pupillaris nomen sumpsit. *Cic. de inuent. 2.* Quidam pupillum hæredem fecit: pupillus autem antè mortuus est, quàm in suam tutelam veniret. *Item:* Pater enim & sibi & filio dum is pupillus esset, testamentum scripsit, & multa deinceps. *Vlpian. in l. 1. D. ne vis fiat ei, qui in poss. miss.* Pupillum, inquit, eum debemus accipere, qui doli capax non est *Idem in l. more. D. de acquir. vel omit hæred.* Pupillus, inquit, qui in alterius potestate est. *Paulus in l. Pupillus. D. eo. tit.* Pupillus, ait, est, cuius neque scire, neque decernere talis ætas potest, non magis quàm furiosus. A pupillo pupillaris descendit, quod verbum ætati & tabulis applicatur.

PVPILLARIS ætas decimoquarto anno terminatur, *l. 16. D. de iure fisc. l. 7. C. de impuberibus l. 3. C. de præscriptio. 30. ann.* Eius tres gradus facit Theophil. *in §. pupillus. Institut. de inutil. stipul.* Infantiam, id est, nec dum fandi potentem ætatem: proximam infantiæ, quæ iam fandi potestatem consecuta est: & proximam pubertati, quæ proximè pubertatem accedit.

Pupillaris substitutio, quæ fit liberis impuberibus in potestate positis, in eum casum, quo ante pubertatis annos decesserint, *l. 2. D. de vulg. Institut. de pupil. substitut in princip.* Sic

Pupillaris tabulæ, pupillare testamentum, id est, impuberis filij testamentum, *l. 34. §. si coniunctim. D. de leg. 1. l. 8. §. sed nec impuberis. D. de inoffic. testam. l. 2. §. interdum l. 10. §. ex l. 20. l. 38. in fi. l. 43. D. de vulg. substit.*

PVRGARE multa significat. Purgare moram, *l. 8. l. 14. D. de nouat.* est re integra culpam ex mora contractam sic eluere, vt omnis eius pœna vitetur. Sic Purgare existimationem, *l. 1 §quoties. D. de iniuriis.* Purgare innocentiam, *l. 22. D. de iur. fisc.* Purgare pudorem, *l 23. D. de procur.* Purgare riuum, fontem, *l. 1. §. deinde. D. de fonte.*

Purgare in edicto prætoriis de via publica, est ad libramentum proprium redigere, sublato eo, quod super viam esset, *l. 1.* Aliàs immundum tollere significat, *l. 1. D. de riuis.* In iudiciis pro diluere crimē, & se excusare vsurpatur, *l. 15. qui rem. D. de publ iudic. cum similib.*

Purgare fructus, interpretatur Cuiacius putare, *apud Papinianum in l. liberto. §. qui aliena. D. de neg. gest.* Qui aliena, inquit, negotia gerit, vsuras præstare cogitur, eius scilicet pecuniæ, quæ purgatis necessariis sumptibus superest. Eodē

sensu

ensu purgata ratiocinia, id est, putata legimus, *l.per.in fin.C.de bon.prof.* Suetonius in Caligula: Decimo quoque die numerum puniendorum ex custodia subscribens, rationem se purgare dicebat. id Græcis est, ἐκκαθαίρειν λογισμόν.

Purgare se solebant olim suspecti de crimine: alias duella, *cap. 2. de purgatio. vulga.* Aliàs aqua frigida vel feruente, in quam nudi mittebantur, *cap.ex tuarum. de purgatio. Canoni.* Aliàs ferro candenti, vt vocat, *c.fin.de purgat.vulga.* vel tonito, *vt rectius in c.Mennem.2.qu.5.* Et quanquã exemplũ duelli legatur de Dauide & Goliath 1.Reg.17, nõ admittitur tamẽ hodie talis monomachia, *l.1. C. de gladiat. c. 2.de purgat.vulga.* Cum enim istis cruciatuum afflictionibus Deus teneraretur, meritò fuerunt abrogatæ: & introducta est purgandi formula talis, vt delatus apud Magistratum adhibeat septem, vel, pro qualitate rei, pauciores, qui testimonium innocentiæ illius ideò præstare possint, quia & fide sint digni, & propter vicinitatem compertam habere possint veritatem, c. ex tuarum. *Et c. cùm dilectus. De purgat.canon* Tum ipse suspectus iurabit se tale crimen non admisisse, quod obiicitur. Cum purgatores autem iurabant se credere, quòd principalis iurans dicat veritatem, *c.de testibus. & c.vl. De purgat.Canoni.*

PVRPVRÆ appellatione, omnis generis purpuram contineri puto, *inquit Vlpian.de leg.3.* Idem ait, Purpuræ appellatione coccum non continebitur. Quod si verum est, non prorsus eadem sentire videbitur Matthæus, de veste qua induerunt perfide Iudæi Seruatorem nostrum, cum Marco & Ioanne. *de quo latius differit Bayfius cap. 3.in lib.de re vestiar.* Item purpura. pro magistratibus interdum ponitur: quorum olim insigne erat apud Romanos, vt & post amissam libertatem, cum Imperatorum tum Regum permansit, *leg. 1. Cod nulli lic.in fron lib.11.in verbo, Chlamydibus, & l.1.C.qua rei vendi non poss.l.penult. Cod.de cons lib.12.* Purpurati autem hi, qui apud Principes dignitate antecellebant, dicebantur. Nam illis purpuræ vsus concedebatur. *Vide Bart in l.si quis nauiculam. C.de mur leg.l.12.*

Purpura Tyria, rubea est, quam Tyrus insula procreat: *vt Vitruuius lib.7. cap. 13. & Plinius lib.5. cap 19. declarant:* quorum hic quoque nobilissimam Tyriam appellat. Vnde *Imp.§.34. De actio.* Si quis ait, generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur.

PVRPVRARII *in l.7.C.de excus. mun* negotiatores purpuræ, οἱ πραγματευόμενοι τὴν πορφύραν.

PVRVS locus interdum inædificato opponitur, *l vlti.D. de pigner act.* Quo sensu & pura loca *Varro lib. 4. de lingua Lat.* areas in vrbe appellare scripsit. Interdum religioso, id est, ei loco, in quem mortuus illatus est: Itaque purus locus definitur, qui neque sacer, neque sanctus, neque religiosus est, sed ob omnibus huiusmodi nominibus vacat, & profani iuris est, *l.2. §. prætor. D.de religios l.2. & l 6.l.9.C.eod.titul.l.1.§.hoc autem.D.de mort.inf.l.6.§. si quis in communem D.comm.diuid. 73 Digest de contrah. empt.§.religiosum.Institut.de rer.diuis.* Ita purum monumentum accipi debet *in l.5. in fin.D.de religios.l.5. §.concessa. D. de donat.inter vir.*

Pura lanx cælatæ opponitur, *in l.6.D. de rei vind.* vt & argentum purum, id est, siue emblematis, cælato aduers. facit *Cicer.6 in Verr.* Cœnabat, ait apud eum: Argentum illi cæterum purum adposuerat, & pòst in ei negotium dedit, vt quicquid Halunti esset argenti cælati, aut si quid esset Corinthiorum, vt omne statim ad mare ex oppido deportaretur. *Et alio loco,* Ne quem putetis sine maximo dolore argentum cælatum domo quod alter eriperet, protulisse, omnia deferuntur. Cybaritæ fratres vocantur, pauca improbant, quæ probarunt: his crustæ aut emblemata detrahuntur. Sic Haluntini excussis delitiis, cum argento puro domum reuerterunt. *Plin. lib. 21.cap.3.de lemniscis,* Puri diu fuere: cælare primus eos instituit P.Claudius. atque ita magis est, vt purum argentum *apud Plinium lib.3. Epist.1.* interpretemur, quàm quo Cataneus vir doctissimus exposuit modo. Sed pura vasa *apud Columellam li.12. c.4. & c.28.ad fin.* ea accipienda sunt, in quæ nondũ quicquam sit infusum. Hinc

Pura libertas, quæ purè data est, *l.59. §1.D.de man.test.*

Pura obligatio, *in l.5. D. de solutio.* est, quæ sine satisdatione est, cui fideiussor

vel pignus non accessit. Et purè stipulatus, *in l.138.§.vltim. D. de verb. oblig* dicitur qui illud aut illud simpliciter stipulatus est, non adiecto eo, vtrum voluerit. Sic

Pura stipulatio dicitur, cui neque dies neque conditio adiecta est: eóque confestim ex ea & debetur, & peti potest, *vt docet Imperator. l.2. Digest. verb. oblig.*

Purum iudicium, cui adiecta non est exceptio. *Cicer.* De *Inuent. lib.* 2. Agit is cui manus præcisa est, iniuriarum. Postulatis, qui cum agitur, à Prætore exceptionem, EXTRA quàm in reum capitis præiudicium fiat. Hic is qui agit, iudicium purum postulat: ille qui cum agitur exceptionem addi ait oportere.

Puræ chartæ scriptis opponuntur, *l.32. §.quod tamen. de legat.3.*

Puræ hastæ quibus iuuenes præmij ergo plerunque donabantur. Seruius in 6. Æneid. interpretatur sine ferro, vnde à Zonara δόρατα ἀσίδηρα vocantur. Ita apud Liuium sæpè, & apud Vopiscum in Aureliano hoc verbum accipiendum est.

Pura substantia dicitur, deducto ære alieno. *l. iubemus* C. *de repud. Nouell.1. & 2.* Item quæ est soluta tributis, *l. litibus. C. de agric. & cens.*

Purum putum, vide Argentum purum putum.

Purus honor, qui extra administrationem est, *Auth. vt ordin. præfectura. in princip. Collat.5.*

PVRE adiudicare, Opponitur seruitutem adiudicando imponere. *Vlp. in l. item Labeo scribit. §. sed & regionibus. D. famil. ercisc.*

PVSVLA, seu Pustula, *inquit Columella* ignis sacer est, qui pustulas passim qua depascitur attollit: nomenque ex eo habet, quia pus continet. Hinc

PVSVLATVM argento seu Pustulatum, quod purum putum est, & pusula ac igne excoctum, quódque pustulas & tumores habet: sed tamen adhuc infectum & in massa, vt nostri loquuntur. *Alfenus in l.31.D. locati.* Veluti cum argentum pusulatum fabro daretur, vt vasa fierent: aut aurum, vt anuli. *Tranquillus in Nerone*: Exegit ingenti fastidio & acerbitate nummum asperum argentum pustulatum, aurum ad obruzam. Sunt tamen qui hoc in loco postulatum legi velint, u, in o, mutando, quod sæpè fit. Hinc etiam nos in vernaculo sermone, quasi posula scriberetur, bosula dicimus, p, in b, insuper mutato. Alij Postulatum à postulando dici volunt, Iuuenalis auctoritate freti:

Accipe victori populus quod postulat aurum.

sed id quamplurimis non probatur.

PVTARI propriè arbores, vitésque dicuntur, *leg.1.§.Labeo.D. de aqua cotidiana. leg.1.§. siue autem. D. de noui oper. nunt.* Vnde putator, qui arbores puras facit, id est, earum ramos stringit & amputat, *leg. 31.D ad l. Aquil. l. 18. §. de putatoribus. D. de fund instruct. Et apud Paul. lib. 3. Sent. tit.6. & lib. 5. tit. 23. & apud Plinium lib. 27. c. 8.* Putare, *inquit Varro lib.4. ling. Lat*, valet purum facere: ideo antiqui purum putum appellarunt. *Festus Pompeius libro 9.* Imputatum, ait, nondum purgatũ: putum enim est purũ. Vnde putare vites dicimus, hoc est, detrahere, quæ impedimento sunt ad fructum. *Gel. l 6.c.5.* Putare veteres dixerunt, vacantia ex quaque re ac non necessaria, aut etiam obstantia & aliena auferre, & excidere & quod esse vtile ac sine vitio videretur, relinquere. Sic námque arbores & vites, & sic etiam rationes dictæ putari. Putare autem arbores Græci καθαίρειν vocant. Leontinus apud Cassia. li.10. γεωπονικῶν, μετὰ τὴν καρπολογίαν εὐθέως, καὶ τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ δένδρα καθαρτίον.

Putare lex XII. Tab. à Modestino *l. 25. D. de statu. lib.* quod ita sensisse eam ex verbis colligitur.

Putare transfertur etiam ad incorporalia. Vt, putare rem dicimus eleganter, pro cogitare de re, & disputando declarare, quid res ipsa velit. Terentius in Adelph.

Mitto maledicta omnia: rem ipsam putemus.

Putare, vulgò significat æstimare, opinari. *Paul. in l. Nesennius Apollinaris. D. de neg. gest.* Igitur, *inquit*, in re facti faciliusputabo, auiam vel hæredes eius audiendos.

Putare, pro conferre, rationem subducere Plaut. in Aulula.

Putatur ratio cum argentario.

Papinianus in l. liberto vel amico. D. neg. gest.

est. Qui aliena negotia, inquit, gerit, vsuras præstare cogitur, eius scilicet pecuniæ, quæ putatis necessariis sumptibus superest. Sic Putari rationes dicuntur, in quibus summa pura fit: quod ἐκκαθάραι λογισμὸν dixit Plutarch. in Commentar. Quomodo distinguas adulatorem ab amico.

PVTATORIÆ falces, quæ putandis arborum ramis deseruiunt, *apud Paulum lib. 4. Sent. tit. 6. 6.*

PVTEAL, id est, quo puteus operitur, *ait Pomp id est. de act. emp.* Glos. περιστόμιον interpretatur. Id interim etiã sigillis veteres exornare solebant, vt ille Ciceronis locus indicat: Tibi mando putealia sigillata duo.

PVTEVS, Omnis puteus fons, non omnis fons puteus. Vbi enim aqua de terra manat, & vsui præbetur haurientibus, fons dicitur: sed si in promptu & superficie fit, fons tantùm dicitur: si autem in alto & profundo fit, ita puteus vocatur, vt fontis nomen non amittat, auctor D. *Aug tract. 15 Euan. Ioan. Vide Vlpi in l. vni de fonte.*

PVTEOS aperire, positum eleganter apud Iurisconsl. pro excauare, *in § fin. l. Fluminum. & inibi,* Puteus apertus. *D. de dam. infect.*

PYRRHICA, est simulachrum pugnæ equestris, quæ & Troia dicitur, πρόλαις & ἱππασία Dioni: idque ex Suetonij lib. de lusibus puerorum. Seruius & Donatus scribunt in 5. Æn. Sed transiit etiã vsus pyrrhicæ in pedestris pugnæ simulachrum, adhibitis numeris & concentu musico. Marius Plotius lib. de metris. Pyrrhichius pes à pyrrhica lusus genere nomen accepit: quia hoc sono milites vsi sub armis (vt ait ille) per ludum ciunt simulachra pugnæ. Ipsa tamen Pyrrhica dicta est à Pyrrho Cydoneo, quia primus Cretense sub armis saltare ad huius pedis sonum instituit. Alii à Pyrrho Achillis filio, quem primum in tumulo patris sui armatũ honoris gratia saltauisse dicũt. Aristot. aũt Achillem ait huius lusus fuisse inuentorem, &c. Ei autem quòd suprà à Plotio de Pyrrho Cydoneo dictum est, consentit Nicolaus apud Stobæum his verbis: Οἱ δὲ κρῆτες παῖδες ἀγελάζοντες κοινῇ, καὶ τὴν ἐνόπλιον πυρρίχην ἐκπονοῦντες ἣν πρῶτος εὗρε Πύρρος Κυδωνιάτης κρὴς τὸ γένος. Apud Athenæum tamen lib. 14. cap. 12. Pyrrhica propriè saltatio est: Troia verò ludus puerorum: qui turmatim se inuicem ex equis peterent: vnde volunt quidam formatum vulgare Tormamentum, quasi Troiamentum. Hinc

PYRRHICARII, qui pyrrhicã exercent, *vide Platonem lib. 7.* περὶ νόμων. Pyrrhicarios memorat *Vlpian. lib. 9. §. 9. D. de pœn.*

Q

QVA, pro qua ratione, *Celsus leg. cui seruus. 25. D si quis omis. caus. test.* Cui seruus ipsius substitutus est, seruum suum adire iussit, si idcirco fecit, ne legata præstaret, vtraque præstabit, & qua hæres est, & qua omissa causa testamenti possidet ex substitutione hæreditatem. *Paul. l. precia rerum. 63. D. ad leg. Falc.* Sed nec ille qui filium alienum possidet, tantum habet, quãti eum patri vendere potest: nec expectandum est dum vendat, sed in præsentia nõ qua filius alicuius, sed qua homo æstimatur. *Cicero* pro partim *vsurpat, ad Atticum:* Quàm expedita consilia tua? quam euigilata tuis cogitationibus, qua itineris, qua nauigationis, qua congressus sermonísque cum Cæsare. Nostri etiam pro Qua ex parte vsurpant. *Vlpian. l. 1. §. si pater. D. ad Silanian* Attamen vbi decessit, qua extinctum legatum & libertas est, senatusconsulto fore locum dicit. *Idem l. falsus creditor 44. in fin. Digest. de furt.* Planè si vsusfructus meus in eo seruo esse cœperit, dicendum est, furti actionem non extingui, qua fructuarius dominus non est Videtur etiam pro Quatenus positum *à Iauoleno in leg. litus. 112. Digest. de verb. signific.* Litus publicum est eatenus, qua maximè fluctus exæstuat.

QVADRAGESIMA vectigalis species, quæ non rerum venalium, sed litium, siue summarum, de quibus litigaretur, fuit, *vt Suetonius in Gabio scribit.*

QVADRANS. *Sic. §. hæreditas. Institut de hæred. instituen. & leg. 50. §. fin.*

Digest. est pars assis quarta, id est, tres vnciæ, Volusi Metiano interprete in distributione assis, in princip. cuius hanc notam fuisse ait ☰ ⁼ & vide G. Bud. in lib. de Asse.

QVADRANGVLVS homo, pro perfecto: qualem Plato inquit esse difficile reperire. *Vide Bap. Pium in 4. Lucretij & Erasm. in parœmia*, Quadratus homo.

QVADRANTAL quid sit, docet Alciatus *l. vinaria. D. de verb. sign.* idem scilicet quod amphora, quod pedem quadratum recipiat.

QVADRATARII, *in leg. vnic. de excus. artifi. lib. 10. Cod. qui sint*, ex libello passionis Beator Claudij, Castorij, Nicostrati & Symphoriani, qui arte quadrataria excelluisse feruntur, didici. Hic autem vno loco scriptum est, Et cœperunt artifices quadratarij incidere lapidem ad collyrium columnæ. *Et alio loco*, Tunc cœperunt in nomine Christi canare conchas & pegas, & lacus cum sigillis & cantharis, cum magna tenuitate artis. *Et aliàs*, Ab eadem hora cœpit Simplicius omnem artem quadratariam cum ferramento suo, sicut Symphorianus benè & rectè operari. Ex quibus & aliis eiusdem libelli, quos hic omitto, locis, eorum artificum industriam in lapidibus expoliendis, columnis ex marmoreis lapidicinis incidendis, marmoribúsque in tenues crustas secandis & sigillis, conchis, cantharísque canandis, & omnibus argumentis ex marmore aliísque lapidibus exprimendis versatam liquet. Quod etiam Sidonij Apollinaris à me subiecta verba conprobant, quæ lib. 3. Epistol. ad Secundum leguntur: Sed vide, ait, vt vitium non faciat in marmore lapicida. Quod factum siue ab industria, seu per incuriam mihi magis quàm quadratario lipidus lector adscribit. Quadratarij Græcis λιθοξόηκται id est, lapidum expolitores, exponuntur, *leg. 1. Cod. de excus. artific. & in Basilicis.* οἱ τοῖς διαφανέσι λίθοις ἀκονοῦντες.

QVADRATVM lapidem, *in leg. 6. §. penultim. D. si seruit. vindic.* interpretor quadrangularem, & in speciem quadratam cæsum: quo modo & zonam quadratam Fest. lib. 15. interpretatur. *Liuius lib. 6.* Capitolium quoque quadrata substructum est. *Plinius lib. 10. Epistol.* Manent adhuc paucissimi arcus: possunt erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiori lapide detractus est.

QVADRIGA, aliàs pro curru accipitur, quatuor equis trahi solito. Aliàs pro numero quatuor equorum, qui nisi simul iungantur, vehiculum non commodè potest agi ad vsum destinatum, *l. scire debemus. D. de ver. oblig.*

Quadriga etiam pro eo, qui quadriga agit συνεκδοχικῶς, *l. penultim. §. quadriga. D. de leg. 2. vide Zasium l. scire debemus. D. de verb. oblig.*

QVADRIGARII, qui quadrigas agunt, aut conficiunt.

QVADRVPLARI pretium alicuius rei dicitur, *l. 2. §. in hac actione D. vbi bonor. rapt.* cum eius petitio in quadruplum est. In hac actione, *inquit Vlpianus*, intra annum vtilem verum pretium rei quadruplatur.

QVADRVPLATORES dicebantur, *inquit Festus*, qui eo quæstu se tuebantur, vt eas res persequerentur, quarum ex legibus quadrupli erat actio, apud Festum. Vel sic: Quadruplatores dicti sunt criminum publicorum delatores, qui pro delationis præmio, quartam partem in bonis delatorum consequebantur. Delatores verò, sycophantæ, hoc est, criminatores sunt. *Bud. in l. plurimum. de iur. & facti ignor.* Hinc *Tacitus lib. 4.* Contrà M. Lepidus quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis, cætera liberis concessit. *Asconius in Diuinat.* addit, Quadruplatores esse eorum reorum accusatores, qui conuicti quadrupli damnati soleant; vt aleæ, aut pecuniæ grauioribus vsuris feneratæ, quam pro consuetudine; aut aliorũ eiusmodi criminum *Idem Verr. 3. scribit*, Lege item, Simplariæ venditiones *Zas.* Quadruplatores alicubi nominat, qui lucra ex ludis sumunt.

QVADRVPLEX iudicium apud Plin. in epist. centumuirale est, quod scilicet coactum est è quatuor iudicum consiliis & decuriis, quæ in basilica Iulia sedebant. nam in ea quatuor erant tribunalia. Hinc *Fabius lib. 12.* Certè cùm in basilica Iulia diceret primo tribunali, quatuor autem iudicia, vt moris est, cogerentur, atque omnia clamatoribus fremerent, & auditum eum & intelle-

ctum,

ctum,& quod agentibus cæteris contumeliosum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini, Vide Cétouiri. Sunt & apud Fabium iudicia duplicia,in quibus duo consilia ad vnam cogebantur hastam, vnúmque tribunal. Si apud alios iudices, inquit,agatur vt in secunda assertione, aut in centumuiralibus iudiciis duplicibus parte victa.

QVADRVPEDI seruus æquiparabatur in princ. *leg.* 2. D.*ad leg. Aquil.* Sunt passim multa in libris Pandectarum de inhumanissima seruitutis forma. Certè ratio naturalis, & ius diuinú præcipiunt,relinqui seruis victum, sicut ait Ecclesiasticus,cap.32. Asino onus, pabulum,& virgam,ita seruo laborem,victum & disciplinam. Cæterùm quadrupedem pro pecude accipi, adnotauit in Comm. Alciat, Hic ego quadrupedis voce maiora,pecudis minora quadrupedia puto intelligendi, propriéque disiunctiuam particulam à Gaio positam.

QVATERNIONES à quatuor militum, quibus præerant numero dicti. *Act. Apostol.* 12. Tradens eum quatuor quaternionibus militum custodiendum.

QVÆCVNQVE & quantacunque, maioris sunt significantiæ, quò ad vniuersalia quàm verbum Omnis, quia ista propositio vniuersalis, Omnes sciút, patitur exceptionem secundum materiam subiectum *l. omnes. iuncta Closs. Cod. fine cens. vel reliq.* sed quicunque, quantuscunque, sine delectu singularia complectuntur, *leg. balista.* D. *ad Trebell.* vbi sub verbo Quantacunque pecunia, fructus fundorum intelliguntur. Possunt tamen exceptionem quandoque pati, sed raro. Quia *vt Zasius ait.* nihil in iure nostro ad punctum redigitur.

QVERERE: à Quæ, & Res, compositum est. Quæstio enim id inquirit, & inuestigat, quænam res si, cuius naturá libenter velimus scire. Aliàs

Quærere verbum, est proprium rerum capitalium, procognoscere: quòd qui accusatur, nocens sit, an innocens cùm consilio disquiritur. Veteres Anquirere dicebant Galli, Informationem facere. *Cicer. ad Attic in* 1. Senatus censuit, vt de iis qui ob iudicandum pecuniam accepissent, quæreretur. Hinc Quærere legibus dicebantur, qui criminum quæstiones exercebant. *Cicero in Miloniana*: Decernebat enim, vt veteribus legibus extra ordinem quæreretur. *Plinius Epistol vltim. libro* 5. Caussa dilationis Nepos Prætor qui legibus quærit.

Quæri liberi vel vulgò: vel iure dicuntur, qui vel ex legitimis nuptiis, vel συν-εώς lu suscepti sunt. *l.* 18. *D. de bon. lib. l.* 4. C. *de suis & leg.*

QVÆSITAM hæreditatem dicimus, quæ vel ex testamento, vel ab intestato, vel ciuili, vel honorario iure est acquisita, *leg* 9. *Cod de petit. hæred. l* 14. *C. de testa. milit. leg.* 14. *C de fideic.*

QVÆSITI in seruitute dicuntur filij, qui ex seruis parentibus nati sunt, *leg.* 1. §. *primo. Digest. ad Tertul leg. vltim. Digest. de adopt. leg* 3. *Digest. de liber. caus.* Sic & Quæsitos per adoptionem dicimus filios. *leg.* § *parui. Digest. de suis & legit.*

QVÆSTIO, est appetitio cognitionis: quæstionísque finis: inuentio: est aliquando dubitatio & disceptatio.

Quæstionum genera, de omnibus planè rebus mundanis, cum in iudicio, tum extra iudicium, tria sunt: Scilicet, An sit? Quid sit? Quale sit? Prima quæstio facti est, & probationibus vel coniecturis expeditur, vt veritas appareat. Inde sunt tituli: de probationibus, de instrumentis, de testibus: & alij id genus. Reliquæ duæ quæstiones iuris sunt: quæ per artem boni & æqui explicantur: *cuius fit mentio in leg.* 1. *in princ. Digest. de iustit. & iur.* Quamobrm lex, inter quæstionem facti, & quæstionem Iuris, obseruari vult discrimen, *leg idem erit. Digest de stat homin. leg mora fieri in princ. Digest. de vsur.* Elegantissimè Vlpianus *in l. cum quem temerè. D. de iudic.* Iudicibus inquit, de iure dubitantibus, præsides respondere solent: sed de facto consulentibus, non debent præsides consiliú impertire, &c. Alij sic:

Quæstio alia facti dicitur, alia iuris. Quæstio facti est, in qua factum nécne sit, quæritur. Iuris autem, in qua de iure ambigitur: veluti cùm dicimus, quatenus cuiusq. intersit, in facto non in iure cósistere, *l. quatenus.* 21. *D. de reg. iur.* Similes distinctiones reperiuntur *in l. D. quæ res ignor. l. vltim. D. de iureiuran. l.* 61,

D.*de stat.hom. l.2. vltim.* D.*de donat.* & passim in iure nostro: vt intelligatur solas iuris quæstiones ad Iurisconsultos pertinere: alteras verò quæ totæ in coniecturali statu positæ sunt ab iis remotas esse: *vnde illud Cicer.in Topic.*Nihil hoc ad ius. Ad Ciceronem inquibat Gallus noster: si quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quæreretur. Neque verò prætermittendum est, ad facti quæstiones eas referri, quæ voluntatis sunt, id est, in quibus de voluntate, pura testatoris, ambigitur, *l.*3. D.*de aur.& arg.leg. l.*41.*l.*94. D. *de verb. obligati l.*122. D.*de verbor. signif. l.* 8.§.*si debitori.* D. *quibus mod.pign.*

QVÆSTIONES, publica sunt iudicia, inde ducto nomine, quòd in iis reus in iudicium vocatus, nocens sit, an innocens, constituto iudicio quæritur, *vt l.*2. *de orig. iur.* vbi Pompon. scribit quæstiones publicas constitutas à Sylla, de falsis de sicariis, de veneficiis, de parricidiis. Hinc

Quæstionem constituere, est decernere, vt scelus vindicetur. Quæstionem ferre, est vindicandum facinus iudicibus præbere, & mandare, vel potius ad Senatum referre, vt de vindicando scelere extra ordinem fiat Senatusconsf.& in iudicium res deducatur. *Budæus in l.*1.*ad leg.Cornel.de sicar.*

Quæstio nummaria pro iudicio priuato, in quo non de capite, sed de pecunia disceptatur. *Callistratus l.vlt.*D.*ne de stat. def.*D.Claudius rescripsit, si per quæstionem nummariam præiudicium statui videbitur fieri, cessare quæstionem.

Quæstionis iudex, vide Iudex Quæstionis.

QVÆSTIO *in Rubric. de Quæstionib.* est tormentum quod reo ad scelerum & sociorum suorum veritatem eruendam adhibetur, *l.item apud* §. *quæstionem* D.*de iniur.l.*1. D. *de quæstionib l. inde Neratius.* §. *sed etsi* D.*ad leg. Aquil.* Huius autem hæc genera refert Synesius in epistolis, δακτυλήθραν, ποδοστράβην, πεστήρελον, ῥινολαβίδα, ὠτάγραν, χειλοστρόφιον.

QVÆSITORES dicti, qui quæstionum iudicia exercent. Horum autem creandorum ratio olim apud Romanos fuit talis: Cùm vsus postulabat, ex SC. vel dictator, vel consulum alter, ambóve, vel prætorum aliquis de crimine publico quærere iubebatur. qui iussus erat, is quæsitor dicebatur: quos Quæsitores ante XII. Tab. leges creati cœptos subindicat Pomponius, *l.*2. *de origine iur.* Dictatorem sanè quæstionibus exercendis creatum, legimus *apud Liuium lib.*9. Senatus verò modò consulibus, modò prætoribus quæstiones decernebat. De coss. qui de Bacchanalib. quærerent, *auctor est Liuius lib.*39. Sic Iugurthinæ coniurationis quæstionem consuli mandatam *Cic in Bruto* scribit. De prætorib. qui de veneficiis & peculatu quærerent, *scribit Liuius lib.*38.*&* 39. Talis fuit quæstio de vi, Cn.Domitij prætoris: *de qua Cicero. & Ascon.in Milonianam.* Et hoc quidem pacto publicæ quæstiones tractatæ sunt vsque ad annum V.C.604. Anno autem ipso 604. perpetuæ sunt quæstiones institutæ. quod ex verbis his Ciceronis, quæ sunt in Bruto colligitur: Carbone forum tenente plura fieri iudicia cœperunt. nam & quæstiones perpetuæ hoc adolescente constitutæ sunt, quæ ante nullæ fuerant. Hæ autem quæstiones perpetuæ hanc vim habuerunt, vt cùm eo tẽpore seni quotãnis prætores crearentur, duo, qui ius de priuatorum controuersiis dicerent, quatuor, qui in prouincias iuris dicundi caussa cum imperio mitterentur: posthac ratio conuerteretur atque quatuor illi, qui sortiri prouincias solerent, Romæ suas quisque quæstiones sortirentur, vt maiestatis, peculatus, inter sicarios, ambitus, repetundarum: adeò vt si de aliquo horum criminum esset quærendum, non nouo quæsitore, qui extra ordinem quæreret, opus esset, sed prætor ille, qui ei quæstioni præesset, adiretur, isque, vt ante, cum consilio de eo crimine cognosceret. Prætor itaque ipse dicebatur quærere, & quæstionem ac iudicium exercere, & quæstioni præesse, & quæsitor esse. Testis est *Cicero pro Rabirio Posthumo*, cùm ait, Accusaui de pecuniis repetũdis, iudex sedi, Prætor quæsiui. *Et Asconius:* Iudicium C.Cornelij de maiestate exercuit Q.Gallus prætor. Iterum *Cicero in* 1. *in Verrem actione*: Duo igitur consules & quæsitor erunt ex illius voluntate. *Item*, Subsortiemur in M.Metelli locum, quoniam is huic quæstioni prafuturus est. *Et iterum Asconius*: Scaurus postulatus

est

est apud M. Catoné prætoré repeundarum. *& post* M. Cato id iudicium exercebat. *Et rursus Cic. de finibus*. L. Tubulus prætor quæstionem inter sicarios exercuit. Quæsitoris autem quæ essent partes, docuit Asconius, qui exponens hos Virgilianos versus lib. 6. Æneid.

Quæsitor Minos vrnam mouet, ille silentum
Conceliúmque vocat, vitásque & crimina discit.

ait Virgilium, Minoem iudicem apud inferos, tanquam si Prætor sit rerum capitalium quæsitorem appellasse, dedisse sortitionem, cùm vrnam nomina: electionem iudicum, cùm ait, *Conciliúmque vocat*: cognitionem facinorum cùm dicit, *vitásque & crimina discit*. Quod idem ex verbis etiam Ciceronis *in Vatinium* colligi potest his: Quæro ex te, edixeritne C. Memmius prætor, vt ex lege Licinia & Iunia adesses die tregesimo? quæro ex te num quis in hac ciuitate post vrbem conditam tribunos appellarit, ne caussam diceret? num quis reus in tribunal sui quæsitoris ascenderit, eúmque vi deturbari, subsellia dissiparet, vrnas deieuerit, &c. *Et in Brut.* Intelligens dicendi existimator videt oscitantem iudicem loquentem cum altero, nonnunquam etiam circulantem mittentem ad horas quæsitorem vt dimittat, rogantem. *Et Philipp.* 5. Quæro si Lysiades citatus iudex non responderit, accipiétne excusationem is, qui quæstioni præerit? *Et in Rhetoricis ad Herennium:* Accusatoris officium est, inferre crimina, defensoris diluere & propulsare, testis est dicere quæ scierit aut audierit, quæsitoris est, vnumquéque eorum in officio suo continere. Quibus ex locis intelligitur, quæsitoris fuisse, sortiti iudices, cogere, dimittere, & crimen cognoscere; vel denique (*vt ait Cornificius*) accusatorem, defensorem, testem in officio continere: vim ac potestatem iudicum coercendorum, hoc est, sub pignoribus cogendorũ, habere: in sella curuli eburnea pro tribunali sedere. Ipse autem nec iuratus erat, nec sententiam ferebat: sed vrnæ, in quam & caussarum sortes conìiciebantur, & iudices sententiam ferebant, præerat: iudices in consilium vocabat: videri fecisse reum, vel non fecisse pronunciebat. Quanquam autem iudicia ferè omnia hoc modo postea sunt facta, non est tamen antiqua illa consuetudo intermissa: quin & multi extra ordinem ad populum rei facti, & multi ad quæsitores extra ordinem à senatu decretos, siue à populo iussos, sunt adducti. Hæc qui plenius audire volet, legat Sigonium *capit.* 18. *libro secundo, de antiquo iure ciuium* Rom.

Quæstores PARICIDII (*quemadmodum scribit Pomponius in l.* 2. *de origi. iur.*) creari à populo solebant, qui capitalibus rebus præessent. nam Consulibus de capite ciuis Romani, iniussu populi ius dicere non licebat. *Festus libr.* 14. Paricidij quæstores appellabantur, qui solebant creari caussa rerum capitalium quærendarum. Nam paricida non vtique is, qui parentem occidisset, dicebatur: sed qui qualemcunque hominem idem autem fuisse indicat lex Numæ Pompilij Regis, his composita verbis: Si quis, hominem liberum dolo sciens neci duit. Paricida esto.

Quæstor NOVIVS apud Tranquillum non is est, *inquit Turneb. Aduers. lib.* 2. *cap.* 27. qui pecuniam publicam tractat, sed qui iudicium publicum exercet, & quæsitor sæpius dicitur, apud quem nominari maiorem potestatem, vt prætorem (id enim est compellari maiorem potestatem) non oportuit.

QVÆSTORES (*inquit Varro*) à quærendo: qui conquirerent pecunias publicas. *Cornelius* Tacitus, *libro vndecimo Annalium*. Apud maiores virtutis id premiũ fuerat, cunctísque ciuium, si bonis artibus fiderent licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur. quin prima iuuenta consulatum ac dictaturas inirent. Sed Quæstores regibus etiam tum imperantibus instituti sunt: quod Lex Curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. mansítque Consulibus potestas diligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret: creatíque primùm Valerius Posthumius, Æmylius Mamercus, 63. anno post Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarétur. Dein gliscentibus negociis, duo additi, qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus stipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum vectigalibus. Post lege Syllæ viginti creati supplen-

do ſenatui, cui iudicia tradiderat. Et quanquam equites iudicia recuperauiſſent, quæſtura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitò concedebatur, donec ſententia Dolabellæ venundaretur. *Aſconius Verrina.1.* Quæſtores vrbani ærarium quærebant, eiuſque pecunias expenſas & acceptas in tabulas publicas referre conſueuerant. Liuius autem Libro ſeptimo teſtis eſt, eoſdem Quæſtores ſigna ex ærario prompſiſſe Imperatoribus ad bellum exeuntibus. *Pomponius l.2. §. 12. D. de origine iur.* Deinde cùm ærarium populi auctius eſſe cœpiſſet, vt eſſent qui illi præeſſent, conſtituti ſunt Quæſtores, qui pecuniæ præeſſent, dicti ab eo quòd inquirendæ & conſeruandæ pecuniæ cauſſa creati erant. *Vlpi. in l 1. D. de offic. quæſtor.* Origo Quæſtoribus creandis antiquiſſima eſt, & penè ante omnes magiſtratus, Gracchanus denique Iunius, libro ſeptimo de Poteſtatibus, etiam ipſum Romulum & Numam Pompilium, binos Quæſtores habuiſſe, quos ipſi non ſua voce, ſed populi ſuffragio crearent, refert. Sed ſicuti dubium eſt, an Romulo & Numa regnātibus Quæſtor fuerit, ita Tullo Hoſtilio rege Quæſtores fuiſſe certum eſt. Sanè crebrior apud veteres opinio eſt, Tullum Hoſtilium primum in Rempublicam induxiſſe Quæſtores. Et à genere quærendi Quæſtores initiò dictos, & Iunius, & Trebatius, & Feneſtella ſcribunt. *Tacitus libro 13. de Nerone loquens*: Deinceps curam tabularum publicarum à Quæſtorib. ad Præfectus tranſtulit, variè habita, ac ſæpè immutata eius rei forma. Nam Auguſtus permiſit Senatui deligere Præfectos. Deinde ambitu ſuffragiorum ſuſpecto, ſorte ducebantur ex numero Prætorum, qui præeſſent: neque id diu manſit, quia ſors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius Quæſtores rurſus impoſuit: iſque ne metu offenſionum ſegnius conſulerent, extra ordinem honores permiſit. Sed deerat robur ætatis eum primum magiſtratum capeſſentibus. Igitur Nero Præfectura perfunctos, & experientia probatos delegit. Eorundem etiam munus erat, prædam ex hoſtibus captam vendere, pecuniámque inde redactam, in ærarium referre: *quemadmodum Gellius libro 13. cap. 19. declarat.* Item mulctas irrogatas exequi & in publicas tabulas referre: *vt patet ex Liuii libr. 40. Tacitus libro 13.* Cenſuit Piſo deſignatus Conſul, ne mulctam à Tribunis dictam Quæſtores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menſes referrent. Dio præterea in libros 55. extremo ſcribit, Tuberone, Fabio coſs. ad Quæſtores tranſlatam eſſe curám Senatuſconſultorum aſſeruandorum, cùm antea Tribunorum pleb. & Ædilium id munus fuiſſe. Denique (vt paucis horum munus complectar) vectigalia popul. Roman. in prouincia exigebant, dipendia præbebant militibus, ſinguláque accepta, expenſáque rationibus inferebant, multas quoque pecunias tam Romæ, quam in prouinciis exigebant, & in publicas tabulas notabant, omniúmque pecuniarum, rerúmque notas, & illuſtres rationes dabant: illáque confectas & conſolidatas, abſolutáſque, per ſcribas ſuos in ærarium deponebant. *Vide Alexand. ab Alexandr. Genial. dier. libri ſecundi, capite ſecundo, vbi & alia quæſtorum munera commemorat.*

Quæſtores PROVINCIALES erant, qui vna cū Proconſulibus, aut Proprætoribus in prouinciis exibant, cùm pecuniam ſibi ex ærario à Senatu attributam, & à Tribunis ærarij adnumeratam accepiſſent, vnde ſtipendio, frumento, legatis, proquæſtoribus, cohortū prætoriæ ſuppeditarent: quemadmodū ex Verrina tertia intelligitur. *Aſconius* Prima Senatoris adminiſtratio eſt, Quæſtorem fieri, & in prouincia curam gerere pecuniæ publicæ in vſus diuerſos erogandæ. Inter vrbanos autem & prouinciales Quæſtores hanc differentiam notat Hotomanus. Primùm, quòd illi neque lictores, neque viatores habebat: cùm neque vocationem, neque prehenſionem haberent: *vti ſcribit Gellius, lib. 13. cap. 12.* Hi verò & lectores, & togam prætextam habebant. *vt in Verrinam 4. idem docet.* ídque conſtat *ex Oratio. pro Plancio* his verbis: Nā ſimul ac me Dyrrachium attigiſſe audiuit (de Plancio loquitur, Quæſtore tū Macedoniæ) ſtatim ad me lictoribus dimiſſis, inſignibus abiectis, veſte mutata profectus eſt. Altera differentia eſt, quòd Vrbani ius non dicebant: Prouinciales autem iure dicundo conuentus circumibant, vt ſcri-

bit Suetonius in Cæsare, & quæcunque commissa populo Roma. essent, exquirebant: déque iis iudices ac recuperatores dabant: quemadmodum videmus in Diuinatione, Q. Cæcilium Verris Quæstorem in Agonidem iudicium dedisse, Si pateret eam se & sua Veneris esse dixisse.

Quæstores CANDIDATI dicebātur, qui libris, hoc est, epistolis, siue orationibus Principis in Senatu legendis præerant: *quemadmodum docet Vlpianus, in leg. 1. D. de offic. quæst. Lampridus in Alexand.* Quæstores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare: sed vt post quæsturam præturas acciperent, & inde prouincias regerent. Quibus ex verbis candidatos suspicator ea re dictos esse, quòd hic ingressus erat, & quasi primordium gerendorum honorum, & sententiæ in Senatu dicendæ: quemadmodum Vlpian. eo loco scribit. Dio libro quinquagesimo quarto: συναγαγὼν δὲ ἐκ τέτε τὸ βελευτήριον, αὐτὸς μὲν ὀδὲν εἶπεν ὑπὸ βράγχε. τὸ δὲ δὴ βιβλίον τῷ ταμείᾳ αἰαγνῶναι δ' ὃς, τάτε πεπραγμένα οἱ κατηριθμήσατο. Tacitus libro 16. Inter quorum aspectus & minas ingressi curiam Senatores, & ratio Principis per quæstorem eius audita est. Suetonius in Tito: Recepta ad se propriè omnium officiorum cura, cùm patris nomine, & ipse epistolas dictaret, & edicta conscriberet, orationésque in Senatu recitaret etiam quæstoris vice.

QVESTOR sacri palatij, sub Impp. Constantinopolitanis, iis erat, qui petitionib. subscribebat, vel etiam responsa reddebat, & (vt paucis complectar) qui leges dictabat, precésque ac responsa sub notabat, *vt constat ex Notitia Imperat. Roma & Nouell. 53. & 114. lege vltim C. de diuers. rescript.* Sub eorum etiam dispositione laterculum minus erat, *vt ex l. 32. C. de appellation. l. 1. C. de offic. quæst. Nouell. Valentin. 3. & l. vltim. C. de petition. bon leg. 64. & 65. C. de decur patet.* Symmachus ad Ausonium: Quæstores, memini: consilij regalis particeps, scio: precum conditor, recognosco. Et alio loco: Te magis quæsturæ honos, & condendarum sanctionum vsus exercuit. Procopius 1. de bello Pers. εἰ μὴ πρόκλος ἐκώλυσεν, ὃς βασιλεῖ τότε παρήδρευε, τὴν τῆ καλεμένε κοιαίστωρος ἀρχὴν ἔχων, ἀνὴρ δίκαιος, διὸ δὴ ὅτι νόμον τινὰ εὐπετῶς ἔγραφεν. Et alio loco: Τριβουνιανὸς βασιλεῖ πάρεδρος, κοιαίστωρα τῆτον καλῆσι ῥωμαῖοι. His verò de caussis quæstor iustitię, & legum custos appellatur, & thesaurus famæ publicæ, & armarium legum *in Nouell. Valentiniani, de homicid. cas. fac. & à Cassiodoro duobus, aut tribus locis.* Denique is planè est quæstor, quem in aula Cancellarium nos & Latini enim appellasunt. Niceta 7. τὸ οἰκεῖον, ὡς ἡ λατίνων βόλεται φωνὴ, καγκελλάριον, ὡς δ' ἑλλήνες εἴποιεν, λογοθέτην. Nam & sic legitur in Notitia officiorum Constantinopoleos: Μέγας λογοθέτης διατάττει, τὰ παρὰ τῆ βασιλέως ἀποςελλόμενα προςάγματά τε, καὶ χρυσόβελλα, πρὸς ῥῆγας τε, λιτάίες καὶ τοπάρχας. καὶ τῆτο μὲν ἴδιον τῆ μεγάλε λογοθέτε ὑπηρέτημα. His porrò verbis quęstor rescriptis & constitutionib. subscribebat: QVAESTOR LEGI, addita die: vt in cōstitutionibus Iustini & Tiberij de adscriptitiis. Præcedebat subscriptio principis, addita etiam de, quod iis verbis significatur in Nouel. Valentiniani, de hom. cas. fac. ET MANV DIVINA. DIVINITAS TE SERVET PER MVLTOS ANNOS. & Nou. de ind. reliq. quod tamen in impressis deest: ET MANV DIVINA. OPTAMVS VOS FELICISSIMOS, &c. Addebatur etiam dies, quo is, ad quem dirigeretur constitutio, eam accepisset, & quo fuisset antelata, id est, programmate proposita, *l. 22. C. Theodos. de ijs, qui super rel. cont.* ideóque in vna nonnunquam, & eadem constitutione, quatuor dies iis verbis subnotatos inuenias, Dato Subscripta, Accepta, Antelata, vel Lecta, vel Allegata. Etiam hoc adiiciemus, eundem morem posteriores Impp. retinuisse, vt & ipsi subscriberent constitutionibus, & chartularius cubiculi, quem vocarunt τὸν ἐπὶ κανικλείε vt ex quadam Manuelis constitutione testatur Cuiacius, *ad l. 2. Cod. de petitio. bon subl. libro duodecimo.* Ad quæstorem autem pertinebāt memoriales, id est (vt Græci interpretantur) dicta lege secunda, οἱ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι: *& ad leg. eos. C. de excus. mune.* οἱ τῶν ὑπομνημάτων πάντων &c.

Quæstor EXERCITVS, *in Nouellis à Procopio* definitur χορηγὸς τῆς τῆ στρατοπέδε δαπάνης: rectissimè: nam Nouella quadragesima prima, στρατιωτικὰς δαπ

πάνας, & Iulianus *Nouella* 50. annonas militum, tam Comitatensium, qui per castra sunt quàm limitaneorum eum distribuisse. Sed habuit etiam iurisdictionem & auditorium: & apparitionem instar præfecti prætorio, & vicarium in vrbe. nam sub eo erant prouinciæ quinque Scythia, Mysia, Caria, Cyprus, & Cyclades insulæ, quarum caput Rhodus: & inde Rhodi appellatione *d. Nouel.* 41. Cyclades significantur. Habuit harum prouinciarum vnaquæque suum præsidem, & de præside Cycladum est, *l.*4.C. *de nauicul. Nouel.*163. & ab his præsidibus appellabatur, non ad præfe. prætorio, sed ad quæstorem exercitus, ex Nouella quinquagesima, cui Nouella quadragesimaprima ita derogat, vt ex Mysia quidem, & Scythia, appellationes apud eum inducantur, quòd is sedem suam in iis prouinciis habeat: ex cæteris autem prouinciis, vt appellationes in vrbem inducantur apud eundem ipsum, si fortè in vrbe fuerit, vel apud vicarium eius adhibito quæstore sacri palatij. Item à iudice, quem ipse dederit in eis prouinciis, putà Caria, Cypro, Rhodo, vt appelletur ad vicarium eius, & vt lis apud eum in vrbe cœpta, apud vicarium eius peragi possit: si fortè eum exercitus caussa, & necessitas auocauerit à munere iudicandi. Vulgò dicitur, A iudice dato eũ appellari, qui iudicem dedit: id sic est accipiendum, vt & successor eius appellari possit, *l.*1.D. *quis à quo appel.* vel vicarius ex Nouella quadragesimaprima. Vulgò dicitur, Apud quẽ cœptũ est iudiciũ, & finem accipere debere. Et hîc quoque addatur, vel apud successorem eius, aut vicarium.

QVÆSTOR, cuius meminit Nouella 80. creatus constitutúsque à Iustiniano est Constantinopoli quærendis coërcendísque mendicis, inertibus, otiosis, peregrinis, errantibus & vagis, cuiuscunque conditionis essent, siue clerici, siue monachi, siue aduocati aliarum ciuitatum, quos *συνηγόρους* dict. Nouel. vocat, & Iulianus scholasticos, *vt l.*2.*C. de lucr. aduoca.* Nos enim qui in foro, verísque litibus terimur, multum malitiæ quamuis nolimus, addiscimus. Schola & auditorium, & ficta caussa innoxia est: at si fortè exteri litis caussa in vrbem venerint, vult Iustinianus quæstore imminente, instante, vrgente, & ad extremum audiente & cognoscente, morantibus iudicibus celerrimè eorum lites finiri. Eidem in mendicos validos coërcitionem dat mitiorem, quàm definiatur *l.* 1.C. *de mend. val.* & constituit quandam veluti *ἀργίας* actionem, vt ipse ait, id est, inertiæ & lenitudinis, qualis fuit olim apud Græcos. Datur etiam huic quæstori potestas cognoscendi de crimine falsi, & de super exactionibus executorum, id est, si supra modum sportulas exegerint. Videtur & ius habuisse imbecillis dandi tutoris, *vt ex Harmenopulo constat* 5. *titulo* 11. qui & in fine sexti de eius officio tractat.

QVÆSTORIVM, dicebatur quæstoris tabernaculum in castris, quemadmodum Prætorium, Prætoris. Habebatur enim magno in honore quæstor. Vnde Insignia quæstoria nomen traxerunt.

QVÆSTORIVS ager dictus est, qui ex hostibus captus per quæstores populo Romano limitibus actis diuisus, est venditus. *Hæc Flaccus*, Quæstorij agri dicuntur, quos populus Rom. deuictis pulsisque hostibus possedit, mandauítque Quæstoribus, vt eos venundarent. *Hæc Hygenus.*

QVÆSTVS intelligitur, qui ex opera cuiusque descendit, *leg.*7. *&* *l.*8.D. *pro socio.* hoc est, si quod lucrum ex emptione, venditione, locatione, conductione descendit. denique quod non per se natum, vt hæreditas, legatum, donatio: sed labore & opera cuiusque quæsitum est. Minus tamen esse lucrum quàm quæstum, patet ex his Ciceronis verbis, *in Orat. in Pison.* Quo quidem in spectaculo mira Reip. æquitas erat, vter eorum periisset, tanquam lauista, in eiusmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem verò quæstum, si vterque cecidisset.

Quæstus fundi, reditus est *l.*22. *de fun. instr. vt apparet ex coniunctione l.* 12. *§ si agro. D. eod.* Vallæ quæstus est actio ipsa, atque artificium lucrandæ pecuniæ. Verum quæstus nomine, nec hæreditas, nec legatum, nec donatio continetur, vt iam diximus.

Quæstus illicitus comprehenditur nomine lucri. Vnde lusor etiamsi multa perdiderit, non poterit prætendere titulum

tulum onerosum. Baldi celebratur verbum illud: Quicquid & maleficio quæritur, dicitur esse lucrum, sed illicitum, *l. si possessor. D. de pet hæred.* iubet restituendos quæstus inhonestos, ne vel colore aliquo possessor lucrum faciat.

QVÆSTVARIVS, qui quæstus gratia ludicram artem exercet, *l. athletas §. 1. & l. 2. in fine. D. de his, qui not. infam.*

Quæstuaria corpora, quæ quæstum corpore faciunt, *l. 4. §. 1. D. de ijs, qui not. infam.*

QVALIS QVALIS seruus, *in l. 5. §. vltim. D. de constit. pecun.* dum dicitur, qualem qualem seruum domino acquirere obligationem constitutæ pecuniæ, est seruus qualiscunque, siue ordinarius, qui & actor dicitur, & dispensator, siue vicarius, vt rectè Græci interpretantur. Sic & Qualis qualis sumitur *apud Vlpian. in l. 2. D. de bono. possess. secund. tab.*

Qualem sententiam dicat arbiter, non refert, dummodò dicat, quod ipsi videtur. Certissima enim ductrix conscientia est, *Paulus in l. qualem. D. de recept.*

QVALECVNQVE dominium, *in l. si mater. §. eandem. D. de excusa. rei iud.* hoc est, siue dominium id bonis, si ue dominium ex iure Quiritium: vel, vt non malè Ioannes loquitur, siue dominium ciuile, siue naturale, qui enim, *inquit Cuiac.* dominium aliud directum, aliud vtile faciunt, magno errore labuntur.

QVALISCVNQVE possessor, *l. 12. §. pen. quibus modis pignus vel hypo. soluit.* hoc est, siue iustus, siue iniustus possessor.

QVALITAS, aliàs accipitur pro conditione rerum, quatenus ad commercium humanum possunt, vel non possunt accommodari: *vt in titul. de diuision. rerum & qualita.* Aliàs accipitur pro bonitate vel æstimatione rerum, *§. 1. Instit quibus mod. re contra. obligat. l. 1. D. de actio. & oblig.*

Qualitas in iure nostro accipitur etiã, pro differentiis facientibus rem certam ac determinatam, & contrahentibus rem ad indiuiduum. textus est secundem Zasium, *in l. stipulationum quædam. D de verbor oblig.* Itaque Qualitas est, quæ speciem ex differentibus declarat Ideóque quam Vlpianus, *in l. hæredes. 21 §. sed etsi. D. de testamen.* nummorum qualitatem appellat, eam Papinia. *in l. qui non. 78. §. 1. D. de hæred instit.* speciem vocat. Similiter Caius, *in leg. 74. D. de verborum obligationib.* qualitatem demonstrari ait, cùm certam speciem nominamus: veluti fundus Tusculanus, homo Stichus. *& lege sequenti*: Cùm vinum Campanum optimum dicimus, ea res, inquit, efficit, vt ea appellatio certi significatiua sit.

Qualitatum genera duo sunt: necessariæ, non necessariæ. Necessariæ in actione exprimi debent, vt peto à pupillo, quæ ei auctore tutore mutuaui. Hæc plerunque à iure præsumitur, *l. non. putauit. §. non quæuis. D. de bon. possessio. contra tabul.* Non necessariæ non exprimendæ, expressæ tamen probandæ sunt, *l. habebat. D. de instito.*

Qualitas, adiecta verbo, secundum tẽpus verbis intelligenda est. *l. in delictis. §. si extraneus. D. de noxalibus.*

Qualitas prædij, bonitas, salubritas, amplitudo, *l si quid alius. de verb. signifi.*

Qualitatem & materiam, pro eodem posuit *Vlp. l. 14. D. de contrah empt.*

Qualitas frumenti, pro genere & specie, *l. 21. §. sed & si dotem. D. de testam.*

QVALITER QVALITER, pro qualitercunque, *l. 7. D. de minoribus. leg. 7. §. primo. D. ad legem Aquil. l 1. D. de bonis eorum qui ante sentent. sibi mortẽ consci.*

QVALITER se habere, id est, qualitatibus quibusdam affectum & præditum esse, *Celsus l. 76. de verb. sign.* Quid aliud sunt iura prædiorum, quàm prædia qualiter se habentia? vt bonitas, salubritas, amplitudo. Idem eodem sensu vsurpauit, *l. qui fundum. 12. quemadm. seru. amit.* Fundus, inquit, qualiter se habens, ita cùm in suo habitu possessus est, ius non deperit. Atque ita haben: Floren. Pandect. alij codices qualiter qualiter in hoc posteriore loco, & in superiore æqualiter.

QVALITERCVNQVE, pro vtcunque, Alberico, id est, siue bene, siue malè.

QVALVS, *apud Vlpianum in princip. l. sed etsi quid. §. 1. D. de vsufruct.* Nam si librarium, ait, rus mittit, & qualum & calcem portare cogat. est cistæ genus, quo calx defertur, quod & Ca-

num dicebatur, auctore Festo. Glossis, Qualus, διυλιςὴρ σώραχος κόφινος. *Apud. Virgilium Georgic* 2. qualus pro vimineo vasculo, per quod vinum guttatim defluit, cùm calcatur vua. *Apud Apuleium* accipitur pro canistro, in quo panis seruatur. *Prudentius in hymnis* pro sponda accipit. *vide Columellam libro* 1 *cap.* 15.

QVAM, pro Magis, vel potius quàm video à Iurisconsultis vsurpari locis quàm plurimis. *Paulus l.* 2. *D. de rebus credit.* Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mensura consistunt: quoniam earum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quàm specie. *Vlpi. l.* 2. D. *de iud.* Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos, qui satis pro eodem. *Idem l. pro herede in fin.* D. *de acqui. hered.* Si sepulchri violati filius aget, quamuis hæreditarij, quia nihil ex bonis patris capit, non videtur bonis immiscere. hæc enim actio pœnam, quàm rei persecutionem continet. *Idem l. si hominem. in princip. D. deposit.* Quia cùm sciret, cui rei pararetur, intempestiuè misericordiam exercuit, cùm posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. *Idem l. suspectus.* D. *de suspe. tut.* Expedit enim pupillo rem suam saluam fore, quàm tabulas rem saluam fore cautionis habere. *Idem l. si cui. § si Titio.* D. *de leg.* 1. Interest enim eius solui mihi, quàm ipsum conuentum mandati actionem intendere. *Idem l. prætor § hoc interdictum. D. de operis nouinunciatione.* Nonnulli putant in factum esse dandam, quã interdictum, quod verum est. *Tertullianus libr.* 2. *aduersus Marcionem*: Quia bonum scilicet fidere in Deum, quam fidere in hominem. *Et in Apologetic. capit.* 8. Sed bestiarum, inquit, opinor hoc munus, quàm hominis. *& Liuius lib.* 2. Oratio fuit precibus, quàm iurgio similis. *Tacitus lib.* 1. Verùm quia Romanis, Germanisque idem conducere, & pacem quàm bellum probabant. *Idem lib.* 3. ad Drusum pergit, quem haud fratris interitu trucem, quàm remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. *Et alibi sapè.* Sic Claudianus de bello Gildon.

Phalarim tormentáque flammæ
Profuit, & Siculi mugitus ferre iuuenci,
Quàm tales audire choros.

Videtur autem hoc genus loquendi ab Hebræis manasse, qui particulam, Magis, sæpissimè subaudiunt. *Vide Ant. August. lib.* 4. *c.* 8.

QVAM, pro antequam, *l.* 1. *C. vbi caus. fiscal.*

QVANDIV, pro quo ad, *Paulus in l. illis libertis. de conditionibus & demonstrationibus.* Quandiu adolescens ad militiam promoueretur. *Sic l.* 15. D. *quibus mod. vsusfr. amit. l.* 1. *§. habebit.* D. *de pen. legat.* An hæc dictio faciat conditionem, *Bart. disserit, in l.* 1. *C. de leg. & in l.* 1. D. *de cond. & demonst.*

QVAMLIBET, Alber. indicat, pro aliquam, accipi *in leg.* 3. *in princip ff. de acquir possess.* Sed sufficit, *inquit Paulus*, quamlibet partem eius fundi introire.

QVAMVIS, pro quantumuis, *l.* 43. D. *de damn. infect.* Sed si tanta vis venti fuisset, vt quamuis firma ædificia conuelleret. Sic apud Virgilium:

Vt quamuis auidæ parerent arua colono.

QVANDOQVE, pro quandocunque, non rarò in libris nostris vsurpatur. Sic quandoque venerit, id est, quãdocunque, *in l.* 2. D. *de condit. & demonst.* Et quandoque liberos habuerit, *l.* 18. D. *quando dies leg. ced* & Quandoque nupserit, *in l.* 30. *eo. tit.* & Quandoque conditio extiterit, *in l.* 28. *D. ad Trebel.* & Quandoque apparuerint, *in l.* 15. D. *de legat.* 3. Quandoque inciderint, *l.* 9. *D. de legibus.* *Sic & in lege* 35. D. *de iureiurand. l.* 54. D. *ad Trebell. & lege* 7. D. *de pactis dotalibus, l.* 1. *§. hac pœna.* D. *quod quisque iur. l.* 104. *§. penult.* D. *de legatis, lib.* 1. *lege* 6. D. *de tribut lege* 7. *D. de vulg. lege* 9. *C. de capit. dim.* Sic vbique, pro vbicunque, aliàs dicitur.

Quandoque aliàs valet aliquando, *vt* 22. D. *de adoptionibus. l.* 8. *§. manumissionis.* D. *de donatio. inter virum.* At *in titulo quibus modis re contrah. obligat.* quod ait Iustinianus: Vt quandoque non eadem, sed alia eiusdem generis restituantur, id Caius eandem rem tractans, *lib* 2 *Institut.* dixit, statuto tempore.

QVANDOQVE RESTITVAS, hoc est, cùm primum poteris, *lege* 29. *D. quando dies legat. ced.*

Quandoque, id est, post aliquod interuallum. *Caius lege* 42. *D. de iure dotium,*

tium. Res in dotem datæ, quæ pondere, numero, mensura constant, vt quandoque soluto matrimonio aliàs maritus restituat, *Vlpianus, lege* 22. *D. de adoptionibus.* Cæterùm si fieri eius committat, vt quandoque restituat, non oportet admitti fideicommissum.

QVANTI & Tanti relatiua sunt inter se, vt tot, quot. *Gaius l.* 65. *de legat.* 2. Quod si minus sunt, in tantos quãti inueniuntur: id est, in tot, quot inueniuntur.

QVANTÆ summæ, *in l quisquis. D. de legat.* 3. testator dixit: Quisquis mihi hæres erit, damnas esto dare quantas summas legauero, ibi, *teste Zasio*, intelliguntur sub nomine Summarum, corpora: & licèt verbum, Quanti, referatur ad pecuniam propriè, tamen ibi refertur ad corpora.

QVANTVM MEA INTERFVIT, *Paulus in l.* 2. D. *rem ratam hab.* hæc verba declarans sic dicit: Quantum mea interfuit, id est, quantum mihi abest, quantúmque lucrari potui. *Pomponius in l. si procurator. idem probat, dict. titul.*

QVANTI EA RES EST, vel quanti eam rem paret esse, idem valet. in vtraque enim clausula placet veram rei æstimationem fieri, *inquit Vlpian. l.* 179. D. *de verb. signific. l.* 8. D. *de in lit. iur.* Quandoque ei, quod interest, opponitur, *l. vnic. §. fi.* D. *si quis ius dic. non obtemp.* Hoc iudicium, inquit, eo loci Vlpianus non ad id quod interest, sed quanti ea res est, concluditur. Verùm pro re subiecta varia sit eorum verborum interpretatio. interdum enim veritatem, id est, veram quantitatem; vt in edicto, qui satisdare cogan. & de falso tuto. quandoque pœnam, vt in edicto quos aduersus eum, qui vocatum in ius vi eximit, continent. *l. penult.* D *ne quis eum, qui in ius voc.* In eum autem, *inquit Vlpianus*, qui vi exemit, in factum iudicium datur: quo non id continetur, quod in veritate est, sed quanti ea res est ab auctore æstimata, de qua controuersia est.

Quanti ea res est, non tantùm corporis, sed & iuris æstimationem denotat, vt in edicto, quod metus caussa. Quanti enim, id est, quod metu, dolóve extortum à nobis abest, & quod restitui oportet: vt si proprietas absit, proprietas: si possessio, sola possessio æstimetur, *l.* 14. *§. Labeo. l.* 21. *D. quod met. causs.*

QVANTI EA RES EST, in edicto de seruo corrupto sic accipitur, quanto, seruus ob id, quod corruptus est, minoris existat, *l.* 9. *in fine. D. de seruo corrupt.*

QVANTI EA RES EST, interdum vtilitatẽ significat, & ad id quod interest, agentis pertinet: vt in stipulatione, RATAM REM HABERI, nõ rei stipulandi, vel promittendi compẽdium spectandum est, sed quod interest eius, qui stipulatus est, ratum haberi quod gestum est, *l.* 2. *&* 3. *§. vltim. l.* 19. *D. rem ratam haberi.* Quanti interest vniuscuiusque possessionem retinere, *l.* 2. *§. vltimo, D. vti possid.* Similiter in interdicto, De itinere actúque priuato, ex his verbis æstimatur. Quanti actoris intersit via, siue itinere non prohiberi, *c.* 1. *&* 3. *§. in hoc interdicto. D. de itinere actúque priuato.* At in interdicto, Ne vis fiat ei, qui non in possessionem miss. cùm ad personam domini hæc verba referantur, veram vtilitatem continent, vt quanti verè intersit, possessionem eius rei habere, in cuius possessionem missus est, tanti is, qui prohibuit, condemnetur, *& l.* 1. *in principio. §. hæc verba. & l.* 2. *Digest. ne vis fiat ei, qui in possessio.* Hinc illæ notæ apud Valerium: Q. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. D. D. P. F. Quanti ea res erit, tantæ pecuniæ iudicium recuperatorium dabo: testibúsque duntaxat decem denuntiandi potestatem faciam.

QVANTI, pro Quot, vide Tanti.

QVANTVS, quanta, quantum, multitudinis numero non tantùm ad pecuniam numeratam, sed & ad corpora refertur, *l.* 29. *D. quando dies legat. ced. l.* 93. *D. de legatis & fideicommissis, libro trigesimosecundo, l.* 50. *D. de verbor. obligatio.*

QVANTO minoris actiones in iure ciuili duæ reperiuntur, quarum altera ciuilis, altera ædilitia est. Ciuilis est, Quanto minoris empturus erat emptor, si vitium scisset, *l. Iulianus. Digest. de actione empti.* Ædilitia est, Quanto minoris res fuit contractus tempore, quàm quanti empta est.

l.quod si nolit. 31. §. *si plures D. de ædilit. edict.* Per ciuilem actionem emptor si nihil daturus fuisset, omne quod dedit, recuperat: at per Ædilitiam si res nullius pretij est, redhibetur, *l.bouem.*43.§. *aliquando, eod.* Illa perpetua est: hæc verò annua, *l.ædiles.*38.*eodem.*

QVANTO MINVS A TITIO CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES? si ita stipulatus fuero, non solet dubitari, quin si nihil à Titio fuero consecutus, totũ debeas, quod Titius debuerit, *inquit Gaius*, *l.*150. *D.de verb.signif.*

QVANTITATES appellantur, quæ numero, pondere, & mensura constant: quæ longè à speciebus differunt. nam Quantitates singulæ propriam speciem non habent, sed communi specie continentur: *ait Vlpianus l. cùm Stichus.* 29. *D. de solutionibus.* Itaque si nummus pro nummo reddatur, & oleum pro oleo, & vinum pro vino: non aliud pro alio, sed eadem species reddi videtur. nam quod in eiusmodi rebus genere idem est, etiam specie idem videtur, *l.*2. *D.si certum petat.* Species vero singulæ propriam speciem habent, & communi omnes genere continentur: vt Pamphilus & Dauus communi hominis genere comprehenduntur: sed alius est Pamphilus, alius Dauus. Itaque qui illum pro hoc, vel hunc pro illo solueret, aliud pro alio soluere diceretur. Quantitates numero diuiduntur, *d.l.cùm Stichus.* 29. quippe in quibus non corpus, sed vis ac momentum spectetur, *l. si is, cui nona.*D. *de solutionibus* 87.D.*de legatis, & fideicommissis, libro trigesimoprimo.* Species autem à partibus diuiduntur. Rationem autem inter corpus & quantitatem quæ dicitur esse, *in l. planè.* §.1. *& sequen.* D *de legatis & fideicommissis, libro trigesimonono, l.Mæuius.* D.*de legat. & fideicomm. libro trigesimoprimo.* sic exponit Cuiac. *Obseruationum libri decimiquarti capite* 19. Res eadem ne volente quidem testatore sæpius dari aut præstari potest: quia res mea facta semel, amplius mea fieri, aut mihi legari non potest, *l.si seruus.* §. *Stichum.*D.*de legatis & fideicommissis, libro trigesimo*, ac ne æstimatio quidem ex repetitione debetur, quia res legata est, non æstimatio: & secundum regulam iuris, duæ caussæ lucratiuæ in eandem rem concurrere non possunt: nisi appareat testatorem voluisse, & rem præstari, & æstimationem, quod etiam legatarium probare conuenit, *leg. si alij. in fin.* D.*de vsufruc. l.nutu.* §. 1. D. *de legatis tertio.* Res ipsa ne volente quidem testatore sæpius præstari potest. At quantitas eadem volente testatore sæpius præstari potest: quia etsi quantitas sit eadem, nõ tamen est species eadem, non eadem corpora nummorum. Quantitas eadem facilè multiplicatur. Corpus idem non recipit multiplicationem. Denique duæ caussæ lucratiuæ in eandem rem concurrere non possunt, in eandem quantitatem possunt.

Quantitas, quandoque pecuniæ summam significat, *lege* 11.D.*de compen.l.*47. §1.D.*de iure fisci.*

Quantitas etiam modum significat, *l.* 94. D. *de verborum obligationibus.* Sic Quantitatem patrimonij, operis, transactionis, legatorum dicimus, *l.* 21. *in fine.*Digest. *de operis noui nunciatione*, *l.* 19.D.*de militari testamento*, *l.*72. *&* 73. D. *ad legem Falcidiam.* Sic pro pretio & valore, *apud Paulum, libr. Sentent.* 2. *cap.* Seruus qui furtum fecerit, damnúmve dederit, nisi id pro sui quantitate dominus sarcire paratus sit, noxæ dedi potest.

QVARTA, quæ in iure nostro frequentissimè appellatur, multiplex est: & quadrantem eius assis, de quo agitur, significat. Præcisè namque Quarta, pro quarta pars ferè nominatur. Quartas igitur literarum ordine describemus.

Quarta AGNATORVM erat quadrans hæreditatis intestato mortui, quam agnati, si filij non extabant, nepotibus ex filia auferebant, *leg si defunctus.* 4. *de leg hæredibus, libro Codicis Theodos. quinto*: at ex lege Iustiniani quandiu posteri vlli sunt, quamuis ex fœmina prognati sint, agnati non admittuntur, *l.vltima. Cod. de suis & legit.* qua lege Quartam illam agnatorum abrogauit.

Quarta ABROGATI dicitur, quę à D. Pio introducta est: cum impubes caussa cognita arrogatus, sine caussa tamen emancipatur: tum enim quartam bonorũ arrogatoris cum suis bonis obtinet.

bet. paſſim appellatur quarta D. Pij, *l. Papinianus. 8.§.ſi quis impubes. D. de inoffi. teſtam. & l. 1.§.ſi impubes. D. de collation l. ſi arrogator.22.D.de adoptionib.* Hoc autē, periculi quod vitæ pupillorum ab arrogatoribus impendebat, euitandi cauſſa, inſtitutum eſt. Duo quippe cauenda fuerunt in iſtis adoptionibus, quia duplex ad deprædandum arrogati patrimonium aditus patebat. primùm, ſi puer è medio tolleretur: deinde, ſi emanciparetur nam vtroque modo illius bona arrogatori quærebantur. conſtitutum ergo eſt, primum, vt ne arrogator impuberis eius ante pubertatem mortui hæres eſſet: deinde, vt impubes minimum quartam arrogatoris ſar bonorum partem lucraretur.

Quarta CENTESIMÆ quid ſit, *l. finali, C. de petitione hæredit. docet Augustinus lib. 2. Emendationum, ca. 10.*

Quarta CVRIÆ dicitur, quadrans eius hæreditatis, quam alienus aliquis (hoc eſt, non ex numero decurionum) qui curiali ſucceſſit, ſiue ex aſſe, ſiue ex parte ſucceſſit, obtinuit. tum enim conſtitutū eſt, vt quadrantem curia poſtulare poſſit, non tamen de ſingulis rebus, ſed ita, vt hæres vniuerſum patrimonium in partes quatuor diuidat: & ſors ducatur, vt vel curia quadrantem, vel hæres dodrantem obtineat, *l. 1. & 2. C. quando, & quibus quarta pars. lib. 10.*

Quarta DIVI PII, Vide Quarta arrogati.

Quarta EPISCOPORVM, inſtituta eſt à Iuſtiniano, ſed mira varietate: nam *in Nouella ſexta. Quomodo oport. epiſcop.* ſtatuit, vt qui è curialibus aut cohortalibus Epiſcopus creabitur, quadrantem omnium ſuorum bonorum curiæ largiatur. At *Nouella 123. de eccleſ. diuerſ. cap.* ſtatuit, vt bonorum ſuorum quartam duntaxat retineat, reliquum curiæ attribuatur.

Quarta EX TRIBVS MARIBVS eſt, quæ per SC. Sabinianum inducta eſt: vt qui ex tribus maribus in adoptionem datus fuerit, ei quarta pars bonorum adoptiui patris relinquatur, *l. penultim. C. de adoption. & §. ſed ea omnia, 13. vbi Theophil. de hæred. ab inteſt.* hoc enim iuris ei, qui tres liberos mares haberet, tributum eſt.

Quarta FALCIDIÆ dicitur in iure, quam hæredes beneficio legis Falcidiæ retinent ex legatis, ſi fortè amplius dodrante in iis conſumptum eſt à teſtatore. Lex autem id ſtatuit non de ſingulis legatariis, ſed de vniuerſis: vt ſcilicet legare ita liceret, dummodò pars quarta patrimonij penes hæredem remaneret. Itaque tametſi plures legatarij ſint, non tamen amplius eis, quàm dodrantem licet attribuere. Viciſſim autem non vniuerſi hæredes, ſed ſinguli quartam ex ſua cuiuſque parte retinere poſſunt: modúſque patrimonij, non qui hæreditatis adeundæ, ſed qui tempore mortis fuit: ſpectatur: & antequam ea quarta detrahatur, æs alienum, funeris ſumptus: & precia manumiſſorum ſeruorum detrahenda ſunt, *l. 1. & paſſim. D. & Cod. de lege Falcidia.*

Quarta FIDEICOMMISSARII dicitur, cùm hæres poſt mortem ſuam rogatus eſt hæreditatis ſuæ partem quartam reſtituere. Valet enim fideicommiſſum, perinde ac ſi de hæreditate ſua reſtituenda rogatus eſſet: & eatenus reſtituenda eſt, quatenus hæreditas teſtatoris patitur. ſecundum vulgatam formam iuris, *l filiusfamiliàs, 114. §. vt quis. D. de legatis & fideicommiſſis, libro trigeſimo.* Exemplum etiam extat *in l. ita tamen 27. §. Trebellianum. & l epiſtolam 75. §. 1. D. ad Trebell.*

Quarta FILIÆ MAIESTATIS DAMNATI, ab imperatorib. Arcadio & Honorio inſtituta eſt. nam cùm olim ad liberos damnati maieſtatis bona pertinerent, *l. eorum. D. ad legem Iuliam maieſtatis,* conſtituit, vt filiis nihil omninò relinqueretur: filiabus autē quolibet numero eſſent, quarta tantùm ex bonis matris, ſiue teſtatò, ſiue inteſtatò deceſſiſſent, attribueretur: vt haberētmediocrè potiùs filiæ alimoniam, quàm integrum emolumentum ac nomen hæredis, *l. quiſquis. 5. C. eod. titulo.*

Quarta FISCI quæ ſit, *docet Paulus in l. pen. D. de iure fiſci.* Qui tacitam fidem accommodauit, vt non capienti reſtitueret hæreditatem: ſi deducta parte quarta reſtituit, nihil retinere debet: quadrans autem, qui hæredi imponitur ipſius, eripiatur, & ad fiſcum transferatur. vnde dodrantis ſemiſſem ſolum capit qui ſe detulit.

Quarta LIBERORVM appellatur

quadrans eius partis hæreditariæ, quæ si paterfamil. intestatò decessisset, ad eos peruentura erat: qui quadrans liberis, vel inofficiosè exhæreditatis, vel minorem in partem institutus, quàm quantus ille est, attribuitur: veluti si duo sint filij, quia legitima cuiusque pars ab intestato est semis, idcircò sescuncia illis attribuetur: quæ semissis pars quarta est, *l. Papinianus* 8. §. *si quis.* & *l. si non mortis.* D. *de inoffi. testamen.* Quarta autem hæc Legitima vulgò appellatur: opinor, quoniam ad Falcidiæ legis instar inducta est: *vt Iulianus apertè ostendit Nouella* 34. & *aliis locis innumeris.* Postea autem Iustinianus Legitimæ istius rationem immutauit, *Nouella* 18. qua statuit, vt si plures filij non sint, quàm quatuor, legitima portio censeatur triens: si vltra quatuor, semis. vide suprà, Legitima liberorum.

Quarta MATRIS VEL AVIÆ curialis à Iustiniano instituta est, vt si mater mortui, vel auia, tempore quo filius, nepósve moritur, in collegio eiusdem ciuitatis curialis inuenta fuerit, quartam partem ipsorum hæreditatis obtineant, *l.* 2. *in fin. C. quando* & *quibus.*

Quarta MONACHI instituta est à Iustiniano, *Nouell.* 5. *de monasteriis*, §. *σκοπεῖν* vbi statuit, vt si quis liberos habens in monasterium se adscribi velit, tantum ex eius bonis attribuatur liberis ipsis, quantum quarta pars bonorum eius, si intestatus decessisset, efficeret: quòd si quid iam ante, aut donationis propter nuptias, aut dotis caussa: sed tamen minus quadrante ipsis erogasset, quod ad quadrantem deesset, suppleretur, reliqua in monasterij dominiũ transirent. quod idem inculcatur *Noue.* 123. *de eccles. diuer. cap.* §. *εἰ δὲ γυνὴ ἢ ἀνήρ.*

Quarta SVPERSTITIS FILII dicitur, cùm paterfamil. vxorem grauidam reliquit: & dubitatur, quot liberos paritura sit. nam auctores iuris constituerunt, vt pars pro tribus in suspenso maneat, vsque dum mulier pepererit, & quarta pars superstiti filio attribuatur. quod enim fieri non rarò admodum potest, spectarunt: id est, quia fieri poterat, vt tergemini nascerentur, quartam partem superstiti filio assignauerunt, *lege* 3. D. *si. pars hæredit. petat.*

Quarta TREBELLIANICA, quæ nunc vocatur, Pegasiana olim fuit: nam Pegasiano SC. institutum est, vt qui fideicommissum, siue vniuersale, siue particulare restitueret, quadrantem sibi retinere posset, §. *sed quia. de fideicommis. hæred.* vnde intelligi potest, quod lex Falcidia est in legatis, id Pegasianum in fideicommissis, esse nam quemadmodum hæres, à quo plus dodrante legatum est, vsque ad quadrantem integrum retinere potest: eodem modo is, qui plus dodrante restituere est rogatus, siue vni, siue multis plus dodrante reddere sit rogatus, quartam sibi retinere poterit. Veluti si domum, quæ semissem valeat, Titio: seruos qui trientem valeant, Seio. tum enim vnam vnciam retinebit: non quo ab vtroque semunciam vnam detrahat, sed vt hæc vncia excedens in partes duodecim diuidatur, quarum sex Titius, quatuor Seius auferet, duæ reliquæ apud hæredem remanebunt. Atque hæc quidem inter quartam Falcidiam, & Pegasianam similitudo est: differentia autem illa, quòd in Falcidiam legata non imputantur, in Pegasianam imputantur. Itaque si testator quadringenta in bonis habens, hæredi centum Mæuio ducenta, Valerio centum leget: hæres vltra centum, quæ prælegati nomine retinebit, Mæuio quinquaginta. Valerio vigintiquinque quartæ nomine detrahet. at si hæredem, cui centũ legarit, roget hæreditatem restituere, cẽtum quidẽ illa sibi legata retinebit hæres: quartam autẽ eo amplius non detrahet, Cuius differentiæ rationẽ animaduerti hanc esse, quòd lex Falcidia voluntati præsumptæ testatoris subseruiat, eíque consentanea sit. existimatur enim testator, legatis hęreditatem exhauriens, errore id facere, & putare plus in hæreditate esse, quàm reuera sit: creditúrque voluntas eius ea fuisse, vt hę res aliquid obtineret. At SC. Pegasianum directò voluntas testatoris aduersatur. constat enim testatoris hanc fuisse voluntatem, vt nihil apud hæredem, nisi nomen ac titulus maneret: reuera alius hæres esset. Cùm igitur aliquo præmio Senatusconsultum hæredes voluerit aduersus testatorum voluntatem, ad hæreditates adeundas allicere, credibile est satis habuisse, si quadrans iste quoquo titulo

titulo ad hæredem perueniret. Itaque
Marcianus *in leg.in quartam. 91. Digest.*
ad leg. Falcid. siue legatum, siue fidei-
commissum datum sit hæredi, siue præ-
cipere, vel deducere, vel retinere ius-
sus est, vel accepta pecunia hæredita-
tem restituere rogatus sit, vel condi-
tionis implendæ caussa fideicommis-
sum ei sit, ea omnia in quartam ei im-
putari scribit: in Falcidiam autem, ne-
quaquam. Atque hæc quidem de quar-
ta Pegasiana. Iustiniani verò constitu-
tione Pegasiani vis in Trebellianum ita
transfusa est, vt iam quarta Trebellia-
nica vocitetur: quoniam hæres vel
quartam, vel quod ei deest, retinere
solutúmve repetere potest: actiones
autem pro rata communicantur, at si
totam sponte coactúsve restituit, om-
nium tum commodorum, tum in-
commodorum fit expers, §. *sed quia.de*
*fideicomm.libertatibus.*Hotoman,

QVASI verbum differentiæ, diuer-
sitatísque, sed & decidendi rationem
significat, *leg.63.§.si cùm tres.* D. *pro socio.*
& leg.33. Digest. de obligatio & actio. leg.
5.§ quippe. Digest de his qui deiecer.vel ef-
fud.leg.47.D.de fideiuss. leg. 6. D. *de ex-*
ceptionibus.

Quasi *in l.id tempus.* D. *de vsucapio.*
deminutionem, siue improprietatem
significat. Interdum pro quando acci-
pitur, *leg certis.* D. *de accusatio.* Quasi a-
liàs, veritatem denotat, *l.si ante nupt.D.so-*
lut matri.l.34.D.de damno infect. leg.dedi.
D.*de condictio causs. datæ.* Quasi aliàs si
militudinem indicat, Pomponius. Si alie
nam rem, inquit, sciens mulier, in do-
tem dederit, reddenda ei est, quasi suam
dedisset. D. *soluto matrimonio.* Quasi, di-
xit, pro, ac si.

Quasi vox improprietatis & fictionis,
abusionísque significatiua est. Sic pecu-
lium quasi patrimonium dicitur, cùm
eorum duntaxat, qui sui iuris sunt, pa-
trimonium intelligatur, *l. nona, §. prate-*
rea.l.47.in fin D.*de peculio.* Et mulierum
dos quasi patrimonium dicitur, *l.37.* D.
de religios. Et quasi pignus, quod pigno-
ris loco retinetur, *leg 13.§. offer. D. de a-*
ctio. empt. Quasi vsusfructus earum re-
rum, quæ vtendo consumuntur & pe-
reunt. proprietario enim satisdatur: sa-
tisdatio verò in corporum locum apud
illum succedit, *l. 2. & 7.D. de vsufruct.ea-*
rum rerum. §. constituitur. in fin. Institutio.
de vsufruct. Et quasi possessoris loco con-
stitutus dicitur is, qui vsum cœnaculi ac
cepit, *l.17. in fin. D. de donatio.* Quasi dos,
quæ à seruo ancillæ datur, *leg.39.* D. *de*
iure dot. cùm enim matrimonium inter
eos non consistat, nec dos esse intelligi-
tur, *l.3.* D. *eodem titu.* Quasi maritus est,
qui minorem 12. annis domum dedu-
xit, antequam ea iustam ætatem imple-
uerit, *l.32. §. si quis sponsam* D. *de don. inter*
vir. Quasi accessio intelligitur pater, qui
iubet cum filio contrahi, l. 91. §. *an filius-*
fam. D. *de verb. obligat.* Quasi hæredes
sunt, qui vtilibus actionibus à Prætore
datis in hæreditatem restituuntur, *l.21.*
§.vlt.D.quod met caus. Et omnes omnino
prætorij successores quasi hæredes sunt,
§.quos autem Institut. de bon. poss. Quasi
castrense peculium, quod ad instar ca-
strensis peculij introductum est, *l.1.§.nec*
castrense.D.de col.bon.l.7. in fin. D.de don.
l.6.C.de bon.mat.l.vlt. C. de inoffic. testam.
Quasi possessio incorporaliũ veluti iuriũ
appellatur. Propriè enim corporales de-
mum res possidentur, *l.3. §. qui vsus fru-*
ctus.D de vi & vi arma. & Instit.de in-
*terdi in princ.*vbi Theod. quasi possessio-
nem definit, ἀσωμάτου πράγματος χρῆσιν.
Solent autem hac voce actiones vtiles
designari, Ecce enim hypothecaria a-
ctio, quæ creditoribus ad hypothecarum
persecutionem datur, cum ad exem-
plum Seruianæ, quæ de rebus coloni pi-
gnori pro mercedibus obligatis compe-
tit, introducta sit, quasi Seruiana, & vti-
lis Seruiana dicitur, *l. 13. §. 1. D.ad Vel-*
leian §.item Seruiana Institut. de actioni-
bus l.1 C.commun.de leg.l.1.§. cum prædium
D.*de pigno.* Eodem modo quasi Publicia-
na, pro vtili Publiciana *in l.70.D.de vin*
dica. Sic quasi Fabiana vel Caluisiana, *leg.*
vltim.D si quid in fraud.patron. Sic vtilem
actionem quasi institoriam dandam di-
xit Papinianus, *l.10.§. idem Papinianus.*
D.manda quòd aliàs dicitur, vtili actio-
ne ad exemplum institoriæ actionis a-
gi, *l.13.§ si procurator.D de acti n.empt* Sic
quasi damni iniuria actionem, pro vtili
Aquiliæ actione dixit idem Papinian. *in*
l.27.D. de procuratoribus. Et aliàs, vtilem
actionem damni iniuria, quasi ex lege
Aquilia, *leg 51. Digest de furtis.* Sic & vti-
lem actionem quasi tutelæ, *in leg 52.§.1.*
de pecul. dicimus. Et vtilem actionem,

quasi domino dari, *leg.* 22. *Digest. de aq. & aq. plu.*

Quasi dominus dicitur, qui diu possidendo dominus effici potest. *Zasius in leg. stipulatio. §. hæc quoque.* D. *de verb. oblig.*

Quasi dominium propriè appellatur, cùm res alicui tradita est, à non domino, iusto tamen mediante tit. Impropriè quasi dominium appellatur vtile. Quasi dominium autem duplex: Verum, & Putatiuum. Verum, cùm est verè solutum, transactum, &c. Putatiuum, cùm non verè, accedẽte tamen iusta erroris caussa; vt si errraui in facto proprio putans me soluisse, vel transegisse, per suas fortasse persuasionibus verisimilibus.

Quasi dominium non esse tertiam speciem dominij, à directo & vtili distinctam non vna tantùm ratione probat *Apellus e. 5. de adfin.*

Quasi nulla actio est, quæ exceptione repellitur, §. *Pom. scribit. leg. eleganter.* D. *quod met. caus.*

Quasi prædo habendus est, qui per litis contestationem vel denunciationem aduersarij cœperit intelligere hæreditatem occupatam ad se non pertinere: quia fit malæ fidei possessor, *l. sed & si lege. §. de eo autem. & §. etiam si ante litem de pet. hæred.*

Quasi sui hæredes dici videntur ascendentes, patrui, & fratres, *not. in Authentic. de hæred. & Falcid. §. si verò expressim.*

Quasi vsucapere accipitur is, qui dicit se in statu vsucapiendi fuisse, & quasi habitu, id est, aptitudine rem vsucepisse, si à possessione non cecidisset, petens reduci se & reponi ad rei possessionem: vt vscapio perficiatur re ad vsucapionis commodum est restituta. *Zas. in §. sed ista. Instit. de act.*

Quasi contractus in iure appellantur, qui non propriè contractus sunt, sed tantùm ad contractuum similitudinem accedunt. nam vt in contractibus, sic etiam in hisce actionibus rei priuatæ negotium geritur. verùm hoc interest, quod in contractibus conuentio interuenit, & voluntas vtriusque non modò concurrit, verùm etiam declaratur: in his vnius solius actione tum ipse, tum etiam alter tacitè obligatur: vt facilè appareat, eos si minus re at veritate, ac certè tacitè ac præsumptè, id est, ipso iure contraxisse. Præsumitur enim ac iudicatur negotiorum gestor eo animo negotium gerere, vt ex dolo & culpa obligetur: vicissímque etiam dominus eo animo esse iudicatur, vt lubenter se negotiorum gestori obligatum velit, si quid suo nomine impenderit. quare nasci dicitur hæc obligatio, quasi ex contractu: id est, non ex verò & gesto (vt sic dicam) contractu, sed ex tacito & præsumpto, *leg. 5. Digest. de oblig. & actio. l. 2 l. 6.* D. *de neg. gest.*

Quasi delictum dicitur, cum culpa punitur ita, quasi reuera delictum esset. Culpa enim propriè à Delicto sic distinguitur, quòd in hoc dolus est, in illa nõ est: veluti cùm iudex malè per imprudentiam iudicando litem suam. Imprudentia enim pars culpæ est: culpa autem pars quædam delicti. pœna igitur damnato sic imponitur, ac si deliquisset: cùm tamen eius factum propriè delictum dici non possit, *l. 5. §. si iudex.* D. *de oblig & act. §. 1.* Instit. *de oblig. quæ quasi ex delict.*

QVATENVS aliquando aduerbium est, *l. si cum dotem. §. Nec non illud.* D. *sol. mat.* Aliquando accipitur pro coniunctione quòd, *vt ibidem. §. si autem sæuissimo.*

QVATENVS FACERE POSSIT, *l. maritum.* D. *sol. matr. l. in condemnatione.* D. *de diuers. regul. iur. & alibi sæpè.* Hæc verba innuunt debere ita fieri deductionem, ne quis egeat: relinquendúmque ei esse, vnde secundum dignitatem suam honestè cum familia sua viuere possit.

Quatenus ad hæreditatem peruenit, id est, in quantum locupletior facta fuit, *l. in hæredem.* D. *de dolo.* Quòd si adiicitur dispositioni in futurum tempus conceptæ conditionem significat, *leg. cùm via.* D. *de cond & demonst.*

Quatenus quo modo ponatur, *exponit Bart. l. 1 versi. quæro de aduerbij.* D. *de cond. & demonst. & Bal. in l. antiquitas. 1. not.* C. *de vsufruct.*

Quatenus, pro quoniam, quia, *in leg. 26. § si is qui. Digest. mandati. leg. 15. item senatus. Digest. de falsis & leg. 53.* D. *de fidei-comm. libert. leg. 2. Digest. si quid in fraud. patron leg. 4.* D. *de gradib. & ad fin. 49.* D

de

de verb. oblig leg.6.in fin. D.*si cert. petat.l.* 3.§. 1. D *de inrem vers. l.60.§.1.* D.*de ritu nupt. l. 35. in si princ. ff.de aur. & ar. lega.l.* 14.D *de aqu & aq plu.* Festus lib. 11. in hac significatione veteres quatenus dixisse scribit, vsitata illis quantum existimo literarum E, & I, commutatione Inuenio etiam sic Quintilianum locutum *lib.4. Instit.cap.2.* Sed quatinus, ait, forte quadam peruenimus ad difficilius narrationum genus, iam de his loquamur. *Et Plinium lib 3 Epistol.ad Caminium:* Et quatinus nobis denegatur diu viuere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur. *Et Sueton.in Claudio.cap.26.* Confirmauitque quatinus matrimonia sibi malè cederent, mansurum se in cœlibatu.

QVATERNATVM feudum in Neapolit. constit. quod in quaternionibus doanæ inscriptum est.

QVATVORVIRI, magistratus erant, qui à Romanis in coloniis ac municipiis creabantur. Hinc Cicero epistolam scribit, Quatuoruiris & Decurionibus Fregellanis. Et in epistol. ad Atticum de M. Antonio inquit: Euocauit literis è municipiis denos, & IIII. viri venerunt ad villam eius. Extat tamen *in lib.32. Var. Lect.Victor.cap.17.* inscriptio antiqua municipij, in qua quatuoruiri non numerantur.

SECVRITAT. AVG.
SACRVM.
DECVRION. POPVLVSQ.
COLONIAE. PRAENESTIN.

QVERELÆ nomine tres in iure ciuili actiones appellantur; vna Inofficiosi testamenti: altera quæ ad illius similitudinem introducta est, Inofficiosæ donationis: tertia Inofficiosæ dotis.

Querela INOFFICIOSI TESTAMENTI est, qua postulatur, vt si iudices violatum à testatore officium cognoscant, rescisso testamento, hæreditatem iis quibus naturæ iure debetur, adiudicent, quasi non sanæ mentis testator fuisset: quia vel in suos liberos iniurius, vel in suos parentes impius fuerit, *l.1.& pass* D.*de inoffic.testam.* Eadémque interdum Actio, interdum etiam Accusatio nominatur, *l.3.l.8.l.11.l.25.l.27.C.de inoffi.test.l.6.l.22.l 27.*D.*eod.*

Querela INOFFICIOSÆ DONATIONIS est, qua postulatur, vt quod contra officij rationem donatum est, reuocetur, *l.1.& pass* C *de inoffic. donat.* Vtriusque autem hoc commune est, tum vt demum concedantur, cum vel alia ratione nulla liberi ius suum recuperare possunt, vel quadrans hæreditatis eis relictus non est: quæ pars legitima dicitur. nam si minus eis relictum est, quod deerit supplebitur, *l.si tota.5.& l si mater.7.C.eod.*

Quærela INOFFICIOSÆ DOTIS est, per quam liberi quorum mater secundo suo marito, vel omnia bona sua, vel magnam eorum partem dedit, postulant vt debita sibi emolumenta præstentur, *leg.1.Cod.de inoffi.dot.* Hoc auté duæ priores, inter se differũt, quod prima non nisi & iure facto testamẽto, & adita ex eo hæreditate & aduersus hæredẽ scriptũ cõceditur, *l.Papi §.si conditione* D.*de inoff.l.scimus.§.illud.*C.*eod.* Secunda verò plerunque & ab intestato, & ei qui ab intestato hæres est, competit, *leg. 3. Cod. de inoffi.dona.* Illa rescindit testamentum, & planè ad intestati caussam reuocat, vt nihil ex eo valeat, *d.l.Papin. & l.cum mater. D.eod.* hæc nunquam reuocat, nisi vsque ad legitimam tantum, *l. 1.& pass.C.illo tit.*

Querela PRÆPARATA (quæ nõ nisi extraneis datur, *l.si quis filium. l.scimus in fi.C.de inoff.test.*) dicitur, quæ in cõtrouersiam aliquo modo perducta est. Præparasse autem querelam videtur is, qui ad denunciationem vel actionis editionem processit: multò magis qui litem contestatus est, *l.quemadmadum.* D. *inoff test.* Vide suprà Inofficiosum.

QVI, quæ, quod, de iis dictionibus vide *l.nuper.§. fin. D. de legat.3.l. Quintus.* D *de aur.& argent.l.1.Cod.de sum Trinit.*

Qui omnino non respondet, contumax est. Contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, vt in solidum conueniatur. *Vlp.ait, in l.de ætate. §.1. D. de interrogat.actio.*

Qui, pro Qualis, M.Cic.in Antonium, Qui vir.ex Bud.

Qui, vox iuncta verbo futuri temporis, facit conditionem, *l Stichum qui.* D. *de l.1. Bar. Alex. & Aret in l.si decem cum reliquero ff.de verb.oblig.*

Qui, aduerbium, pro quemadmodum.

Qui, relatiuum, si qualitas omnibus

competat, *l.omnes populi. D. de iustit. & iur.* non restringi, sed declarat. *Sic in l.1. C.de summ.Trinit.*

QVIBVSIPSIS. Pomponius: Regula iuris ciuilis est, ait, quæ efficit, vt quibus ipsis legare possumus, eorum quoque seruis legare possimus.

QVICQVID infinitè capitur, nunquam refert, *leg.quod si sic.D.de hæred. vel act. vend.*

Quid, infinitè captum, *vt docet Bart.l. seruum. D.de acqu.hær.* verificatur in qualibet particula, quandoque ponitur pro aliquid. *leg. 1. §. hic titul. Digest. de publican.*

QVICVNQVE, dictio distributiua, idem significat quod, Quisquis: quia vox hæc, Cunque, naturam geminationis habet: vnde & Qualisqualis, à Iurisc. scribitur, cum alij, qualiscunque dicant: sic & Taliscunque, & vtercunque, pro vteruter, & si qua similia. Huius autem distributiui duplicis natura est, vt rem in solidum cuilibet attribuat, & vel in vno possit effectum consequi, nedum in omnibus. Quod rectè Bartol. declarat, *vt Alc.testatur. c.11.lib.12. Parerg.3.* Continet autem tam masculos, quàm fœminas, *l.ait diuus.D.de iur.fisci.cum simil.* Item complectitur ciuitatem, municipium, corpus, collegium & vniuersitatem, *leg. metum §.animaduertendum. & seq. D. quod met. cauß. Vide Bartol.in d.l. ait diuus. & in l. necessarias. §.si annua. D. de pign.act.* vbi excutit, idémne sit quod Omnis. Et quamuis, Quicunque, Cuiuscunque, maximè extendantur in iure nostro, tamen nihilominus intelligitur, cuiuscunque sexus, de personis aptis. *per not.gl. in l. promittendo. in princ. D. de iur. dot.* Adstipulatur gl. *in l.vt gradatim. §.1. D.de mun & hon.* vbi etiam vniuersalitas ad aptas personas restringitur Memorabilis est illa Zasij doctrina, quam tradit, enarrans §. *de constituta. Instit de actio.* Quod quamuis ius ciuile loquatur, & decidat sub vniuersali, tamen ista effusa vniuersalitas restringitur ad aptas personas: *& vide Alciat.lib.3 ff de ver.sig.* nunquam in iure nostro tanta vniuersalis est propositio, quæ vniuersaliter omnino intelligatur, quin accipiat restrictionem ad homines aptos. *per gl. in iam d.§. in verbo Cum omnibus.*

QVIDNI? cur non? *leg. 1. §. 1. D. de verborum obligat.*

QVIDNAM personam certam dicit, & singulare potius signum est, quàm particulare. Nec substituit, quod aliqui volunt Quidam, pro Quis, esse dictionem vniuersalem. Indiuiduum nanque vbique, sed non demonstratiuum indicat, si rectè textus excusseris.

Quidam filij, duos tantùm etiam complectitur: quod ceu obseruatu dignum traditum est *in gl.l.1.C.de inoff.donat.* Pontificij iuris interpretes verb. Quidam alij, ad tres vel quatuor referunt, *c.1.extrà de rescript & eod.tit.c.2.l.6.*

Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. Quid de ea re fieri placeret, de ea re ita censuerunt. Notæ quibus veteres in Senatusconsultis proscribendis vtebantur. Vide D. E. R. I. C.

QVIES pro laxamento & otio, *l.1. §.cura carnis.D.de offic.Prætor.*

QVIETE, sine interpellatione, vel interruptione aliqua, *cap.sanctorum.de præscript.*

QVILIBET verbum rem, qua de agitur, cuilibet appropriare solet, *l.si pluribus.vbi Bartol.& Zasius.Digest.de leg.2.* & quid distet à verbo Omnis, not. in d.l. si pluribus.

Quibuslibet vocem, de inhabilibus accipiendum non esse respondit *An. Alc. resp.370 numer. 9. ex Bald. cap.1.§. donari quibus mod. alie. olim feud. ali.in vsib.feud.*

QVIN pro quòd, *in l.quisquis. D.de verb.sig.*

QVINCVNX, assis pars, *leg.seruum. 50. §.si D de hæred.insti.* constat quinque vnciis, hoc est, quinque duodecimis, vt scribit Volus.in lib.distributionis. Eius hæc nota erat: ⊟ — ⊟.

QVINA dena, vulgò quindena. *D. ad leg. Falc. l. qui quadraginta. § qui ducenta.*

Quin solidi quid significent, *in l. vnic. C.de arg. pretio. lib.10. August.lib.2 cap.9. exponit.*

QVINARIVS, dimidium denarij, id est, asses quinque, *August. l.2.Emend. cap.7.*

QVINQVE pedum vsucapionem Cic. nominat in lib. De legibus 1. eo loco quem subiiciam, &c, si possum, explanabo. Ex hac, inquit, non rerum, sed verborum discordia controuersia nata est de finibus,

finibus, in qua, (quoniam vsucapionem XII. tabulæ intra quinque pedes esse noluerunt) depasci veterem possessionem Academiæ ab hoc acuto homine non sinemus, nec Mamilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus. Depasci Academiæ possessionem, refert ad vsucapionem spacij quinquepedalis. Sensus est: Vt in controuersia vicinorum de finibus, termini requiruntur, quib. reperimus, quinque quaqua versus pedes definiuntur, qui quamuis longo tempore ab alterutro possessi sint, finibus tamen dirimendis reseruantur: sic in controuersia de finibus bonorum & malorum, quę philosophos exercet, termini Academicæ disciplinæ à Socrate positi peruestigandi sunt: & Antiochi arrogantiæ illius gloriam deplascentis regenda & coercenda est. Lex autem Mamilia vnicum adigi arbitrum volebat finibus agrorum regundis: sed cùm tres tum essent, facetè intulit: Nec Mamilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus. De hac lege Aggenus Vrbicus his verbis: De fine enim lex Mamilia quinque aut sex pedum latitudinem præscribit, quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedens occupat, vel circumactus aratri, quod vsucapi non potest. Hot. qui & de hac re dixit quædam in Comm. de leg. duodecim tabularum. Hinc

Quinque pedum præscriptio, *l.4. & l.5.C fi. reg.* de qua vide Alciatum in libello, cui titulus est de quinque pedũ præscriptione.

QVINQVEPRIMI in Verrinis sunt quinque viri, qui principem in senatu locum habebant: hi autem, vt & decemprimi, muneribus quibusdam & functionibus obnoxij erant, vt à Iurisconsultis traditur.

QVINQVEVIR apud Horat. l.4. sat.5. hoc versu: *-plerunque recoctus Scriba ex quinqueuiro coruum deludet hiantem.* quibusdam dicitur signator, quòd quinque signatores adhiberi solerent. *Turn. Aduers. l.21.c 26.* putat nomen esse magistratus, vt in colonis deducendis, & agris assignandis. nam triumuiri, quinqueuiri, decemuiri, vigintiuiri leguntur assignatores agrorum fuisse. Cicer. Quinqueuiri meminit in Lucullo: Neminem esse prætorem imperatorem, nescio anne quinqueuirum quidem quenquam, nisi sapientem. Sed & quinqueuiri de exilio iudicabant, *vt idem Turneb. refert ex Pithoeo.* Erant & quinqueuiri mensarij, & quinqueuiri muris turribúsque reficiendis, quod paruum erat & exiguum munus. Erant & quinqueuiri cis & vls Tiberim, quorum non admodum magnum munus erat, cùm quidam magistratuum vicarij forent, de quibus Horatium potissimùm locutum esse idem Turn. vult. Scriba autem recoctus id est, qui sæpe factus & refectus est: sic recoxisse Peleam dicitur Medea, id est, reformasse atque renouasse.

QVINQVENNIVM dicitur multum temporis, *in leg.1.§. quod dictum est. D. de separat.*

QVINQVENNALIS, *in leg. 1. de medi. & professoribus in Cod. The.* hoc erat in municipiis quibusdam magistratus nomen. *Spartia. in Hadria.* Per Latina oppida Dictator, & Ædilis & Duũuir fuit, apud Neapolim Demarchus, in patria sua Quinquennalis. *Apul. 10. de Asino aur.* Gradatim permensis honoribus Quinquennali magistratui fuerat destinatus.

QVIRINVS velut conditor vrbis Romæ consecratus, cùm antea Romulus diceretur, à quo Romani Quirites. Hinc

QVIRITIVM ius dicebatur, quod ciuium Romanorum caussa propriè institutum ita erat, vt peregrini omnes eius planè expertes essent. Itaque cùm Cicero Licinium Archiam ciuem Romanum probare vellet: Iis temporibus, inquit quæ tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio in ciuium Romanorum iure esse versatum, & testamentum sæpè fecit nostris legibus, & adiit hæreditates ciuium Romanorum, &c. Hoc autem ius quantum ad dominium acquirendum attinet (*de quo solo titulo Codicis intelligendus est*) ab Vlpiano quidem in Institutionibus tribus in rebus ponitur, mancipatione, vsucapione, & in iure cessione: à Varrone autem *libro de re rustic. 2.* sex. nam præter superiores addit iustam hæreditatem, emptionem è præda sub corona, & emptionem in bonis sectionéve alicuius. Verba eius hæc sunt: In emptionib. Emptioné aut omnem acquirendi modũ intellige, vt suo loco docuimus) domi-

num legitimum ſex ferè res perficiunt: ſi hæreditatem iuſtam adiit, ſi, vt debuit, mancipio ab eo accepit, à quo iure ciuili potuit (mancipationem ſignificat, de qua ſuo loco diximus, & quam Quiritium eſſe propriam Cicero & Boetius in Topic. demonſtrat) aut ſi in iure ceſſit qui potuit cedere (ſic reſtituit Hotoman. vbi legebatur CVI.) & id vbi oportuit (id eſt, apud eum, apud quem legis actio eſt. hoc ſignificari cognoſces ex formula ceſſionis in iure) aut ſi vſucepit (vſucapionem enim Quiritium eſſe propriam indicat Cice. ex XII. Tabul. in lib. Officior. I.) aut ſi è præda ſub corona emit (quo de more Gellius libr. 7. cap. 4.) túmve, cùm in bonis ſectionéſve cuius publicè venit. qua de re ſuis locis explicabimus. Ius ergo Quiritium hoc erat, vt ſi aliquo illius generis modo acquiſita res eſſet, nihil eſſet periculi à litibus: quemadmodum *in Orat. pro Cæcina.* Cicero declarat. Vt perueniat ad me fundus, inquit, teſtamento alicuius fieri poteſt: vt retineam quod meum factum ſit, ſine iure ciuili non poteſt, id eſt, ſine iure Quiritium, quia hæredis inſtitutio ius Quiritium non transfert, ſed iuſta & legitima hæreditas, vt ſuperiùs dictum eſt. Item: Fundus à patre relinqui poteſt: at vſucapio fundi, hoc eſt, finis ſolicitudinis ac periculi litium, non à patre relinquitur, ſed à legibus aquæductus, hauſtus, iter, actus, à patre: ſed rata auctoritas harum rerum omnium à iure ciuili ſumitur. Hinc ius euictionis, de quo ſuo loco commemorauimus. Huic autem iuri Quiritium opponebatur ius in bonis: de quo ſub verbo IN BONIS diſſeruimus. *ídque apparet ex l. vnic. C. de nud. iur. Quirit. tollen. itémque ex Vlpian. Inſtitut. capit. I.* Quiritium ius, *inquit Iuſtinianus*, id dicitur, quo Quirities vtuntur. Romani enim à Romulo, Quirites à Quirino appellantur, *§. 3. de iur. natur.* Ouidius lib. 2. Faſt.

Proxima lux vacua eſt, at tertia dicta Quirino:
Qui tenet hoc nomen, Romulus antè fuit.
Siue quòd haſta Quiris priſcis eſt dicta Latinis:
Bellicus à telo venit in aſtra Deus.
Siue ſuo regi nomen poſuere Quirites:
Seu quia Romanis iunxerat ille Cures.

QVIS, verbum, tam maſculos, quàm fœminas complectitur, l. 1. D. de verb. ſignifi. Itaque his verbis, SI QVIS ID QVOD PERPETVAE IVRISDICTIONIS CAVSSA PROPOSITVM, &c. Prætorem vtrumque ſexum complexum, *Vlpianus ait l. 7. D. de iuriſdictio.* Idémque ad illa verba, SI QVIS NEGOTIA ALTERIVS, &c. Hæc verba, ait, SI QVIS, accipienda ſic ſunt, Siue quæ, *l. 3. D. de neg. geſt.* Item de verbo Qui, traditur *in l. 1. D. de conſtit pec.* & de verbo, Quicunque, *in l. 16. D. de iur. fiſc.*

Quis, aut interrogatiuè, aut infinitè ponitur, nunquam relatiuè. Verùm vniuerſaliſne an particularis vox ſit, Bartolus oſtendit, *in l ſi ita. D. de leg. 2.* Aliquando ponitur pro Aliquis: ita & quocunque die, pro aliquocunque. Vnde, qui promittit ſiſtere quocunque die, perinde eſt, ac ſi aliquo die ſiſtere promiſiſſet, eritque in arbitrio promiſſoris, quo die velit, poteritque vel vſque ad mortem differre. Diei enim electio ad eum ex regula pertinet, *l. qui ex pluribus. de verbo. obliga.* quòd ſi antequam ſiſtat moriatur, verum erit aliqua eum die non ſtetiſſe: commiſſáque ſtipulatione pœnali aduerſus hæredem agetur: quo fit, vt ſubauditione Accurſiana, aliorúmque tricis, *vt Alciatus*, nihil ſit opus.

QVISQVIS voce, omnes ſignificantur, *l. 29. D. de hæred. inſtit.* atque ita hæc clauſula, QVISQVIS MIHI HAERES erit, accipienda eſt, *l. 3. D. de iure codicill. l. 3. l. 103. l. 123. D. de leg. 1.* Nam & ſi plures gradus ſunt hæredum, & ſcriptum ſit, Quicunque mihi hæres erit, dato, ad omnes gradus hic ſermo pertinebit, *l. 96. D. de legat. 3.*

QVO BONVM EST? locutio Iuriſconſultis vſurpata, pro, Quam ad rem vtile eſt? *Caius l. aliquando. 13. in fin. D. ad Velleian.* Quo enim bonum eſt, expectare conditionem vel diem, cum in ea cauſſa ſi prior iſte debitor, &c. *Vlp. l. 3. §. ſi quis ex liberis. D. de bon poſſ. contra tab.* Cùm enim poſſit contra tabulas habere poſſeſſionem, quo bonum eſt ei contra tabulas dari? *Idem l. ſi poſt mortem. 10. §. liberi. eodem.* Quo enim bonum eſt eis fauere, vt patrem faciant, nihil habituris? *Scæuola. l.*

la l. si duo.93. D. *de solutionibus.* Si duo rei sint stipulandi, & alter alterum hæredem scripsit, videndum an confundatur obligatio, placet non confundi quo bonum est hoc dicere.

QVO magis pro Quo minus. *Imp. l. 3. C. de iud.* Nihil prohibet, quo magis apud eum quoque disceptatio termine-tur. *Item l. 1. C. qui dare tut.* Non ideo oportuit impediri, quo magis liberali caussa ordinata, curator tibi daretur.

Quo iure, quáve iniuria, prouerbiale est, quasi per fas ac nefas, velis nolis. *Terentius in Andria*: Quo iure, quáve iniuria præcipitem me in pristinum dabit.

Quod iussu, nomen est obligationis & actionis commune. *l. si tutoris.* §. 1. *l si iussu eius.* D. *quod iussu.* Vide Actio quod iussu.

Quod legatorum Interdictum: vide Interdictum quo legatorum, & sic de Quorum bonorum, &c.

Quod alium facientem prohibere ex officio necesse habuit, id ipse committere non debuit, *Vlpia. ait. in l. altius. D. seruit. vend.*

Quod ademptum est, nec datum videtur, secundum Celsi & Marcelli sententiam quæ vera est, *vt ait Vlpianus in l. si ita adscriptum. de leg. 1.*

Quod quis sciat, vel quod scire debeat, paria censentur, *Bald. in Authen. ad hæc. C. de vsur.* Sicut & idem iudicatur, quòd quis rem aliquam habeat, vel habere debeat. *l. penult.* §. *cum ita. vbi Bart. de aur. & arg. leg.*

Quod sine fraude sua aliorúmque fiat, Budæus intelligit, saluo suo, alienóque iure. Huius perquàm elegantis clausulæ sensum Cæsares nostri in diplomatibus, & quidem, vt omnia crassiore stylo, sic exprimere solent: Nostris tamen, sacríque imperij, ac alterius cuiuscunque iuribus semper saluis.

Quod turpiter, vel scelere quæsitum est, ad compendium hæredis non debet pertinere, *in fin. l. quod diximus.* D. *Quod met. causs.*

QVO aduerbium, *in l. 1. §. 3. D. de suis, & legit* id est, ad quid, *l. 26. §. 4. D. ex quibus. caus. maio.*

Quò, aduerbium est loci, Quò pro Quantò, Quò minus homo potest, eò magis cupit Quò pro vt, *Plinius Iunior*: Neque id feci, quò tibi molestus essem.

QVOAD VIVAM, & quoad moriar, idem significant: tametsi contraria esse videantur. Rationem habes apud Sipontinum. *Vlpian. in l. epistola.* §. *fin de pact. docet his verbis.* Vt ei certa quantitas, quoad viueret hæres, præstaretur, non produci perpetuam præstationem. Est tamen vbi aliquando rerum quantitatem denotat, & pro quantum, ferè cum verbo Possum, accipitur, *Cic. de Senect.* Quoad potuit, restitit. Quoad eius fieri potest, hić κιvs pareleon est, hoc est, superflua vocis additio. Sed apud Iurisconsultos frequentior est, quæ παρεργία dici potest, id est, *vt Alciat. interpretatur*, ociositas: cùm aliqua dictio, vel etiam clausula additur, quæ minimè ad rem, de qua agitur, necessaria sit, ita vt etiamsi ea desit, nihilominus idem iuris fuerit constituendum, *l. qui Romæ. §. Callimachus. D. de verb. oblig.*

QVOCVNQVE tempore, verbum vniuersale est, & omne tempus sine restrictione complectitur. *Vide gl. in l cum pœnam. D. de arb. Bart. in l. ballista. D. ad Trebellia.* cum *similibus*

QVOT mensibus, & Quot diebus eodem modo, vt Quotannis, pro singulis mensibus, singulis diebus. *Vlpianus in l. nec semel. 12. §. 2. D. quando dies legat.* Nihil interest, vtrum in annos singulos, vel quotannis, an in singulos menses, vel quot mensibus, an in singulos dies, vel quot diebus legetur. *idem in l. 8. §. 16. D. de trans.* Si tamen ita transegerit, vt in vicem eorum nummũ quot annis, vel quot mensibus acciperet, &c. Sic apud Catonem, Varronem, & Vitruuium persæpè. Ideóque Quotidie scribendum, non cotidie.

QVOTIDIANVM, quod singulis diebus accidit, *Felin. cap. accedens. de restit spol.*

QVOTIES quot vices requirat (vices enim hæc vox significat) *Bartol. tradit in l. eum qui certarum. § fi. D. de verb. oblig.* Veteres quotiens scripsisse A. Aug. in lib. Emendatio. admonuit, & aliàs annotauimus.

QVOVSQVE an conditionem significet, *docet Bartolus l. centesimus. § final. D. de verbor. obliga. l fin. D. ad Tert.*

R

LITERAM ab Appio Claudio inuentam. Pomponius scribit *in l.2. §. iuris ciuilis. de orig. iuris*: eóque factum, vt qui antea Valesij Fusij, Papisij, Auselij dicebantur: pòst Valerij, Furij, Papirij, Aurelij vocitati sint. *Cuius rei testes sunt Cice.lib.Epistol.9. Macrobius lib.3.c.2. Varro lib.de ling.Lat.6. Liuius lib.3. Festus* 1.

RABIES *Festo lib.* 16. morbus caninus: transfertur & ad homines, & sumitur pro furore impotente in eo, qui more canum furit, *l.2. C. qui test.fac.poss.*

RABVLA, *inquit Festus*, dicitur multis intentus negotiis, paratúsque ad radendum auferendúmque: vel est in negotiis agendis acrior, quasi rabiosus: quales sunt clamosi aduocati pecuniæ æruscatores.

RABVLARII, *apud Vlpian. in libris de officio Proconsulis*, veteribus Glossis quæ à Cuiacio adferuntur sunt ἀντεπίτροποι: ij scilicet, qui in foro vicem procuratorum obtinent: quos forsitan *l.moris.* D. *de pœnis* iunxerat Vlpianus aduocatis, tabellionibus, pragmaticis, his omnibus personis foro interdici solere demonstrans. Alij Ramularij legunt.

RADERE, in XII. Tab. est, vnguib. dilaniare, dilacerare, verba legis *hæc* MVLIERES GENAS NE RADVNTO. Radere barbam. *l.item Mela.* D.*ad le.Aquil.* tondere significat.

RADICITVS, id est, ab imis radicibus, *l.furti.§.1.D.arb furt. cæsarum.* μεταφορικῶς pro omnino.

RADIIS maritorum coruscare, in libris nostris dicuntur mulieres, in quibus honor mariti fulget, velut quodam radio solari, qui eas conspicuas facit.

RACHA, Hebræis interiectio indignantis, qua vtitur Matth.5.c.

RAMENTVM, tenuis cuiusque rei particula. Ramenta fluminum, minutissimæ arenæ partes.

RAPERE verbum, & scissum & fractum, adeóque vi raptum continet. *Vlp.*D.*de verb.sign.* l 9. aliter Florentiæ legitur.

Rabi *Festo lib.* 16. simulatur virgo ex gremio matris, aut si ea non est, ex proxima necessitudine, cùm ad virum trahitur: quòd videlicet ea res Romulo cesserit.

RAPAX nomen apud Ciceronem in Lælio non sonat iniustum, aut πλεονέκτην sed quod studio & arte, siue vi quadam sua & natura alliciat ad se quippiam, cuius desiderio teneatur. Nihil est enim, inquit, appetentius similium sui: nihil rapacius quam natura. sícque Rapere sumitur in carmine quodam inserto inter lusus Priapi:

Qualibus Hippomanes rapuit Schœneida pomis.

Valet enim illic, conciliauit ipsam sibi ac beneuolam reddidit, vel potius inuitam ad se vocauit.

RAPTVM dicitur, vi ablatum.

Raptus, violentum stuprum, *l. raptores C.de rap.virg.* Et raptus crimen, *l.5.§.vlt. D.de vi publ ic.*

RAPTOR generaliter, qui vi res alienas rapit, aufert. Estque improbior fure, quamuis manifesto, licet leuius puniatur. Raptor omnimodò furtum facit: ideò manifestus fur existimandus est: & furti actione tenebitur, *l.si vendidero §. cum raptor.*D.*de furt.* Specialiter autem raptor dicitur, qui virginem rapit, *l.raptores.* C.*de rapt.virg.*

RAPINA, ad rem: Raptio ad personam refertur. *Bart.in l.si quis ex domo.*D. *de fur.* disputat non inutiliter, an rapina sit priuatum delictum. Item, sit ne species furti, inuestigat, *in l.duobus.§.si quis iurauerit.* D. *de iureiu.* Receptum est, Rapinam maius furto esse delictum, *l.si cum exceptione.§.qui vim* D. *quod metus caussa.*

Rapina est violentia rei ademptio. Rapinam facere, rapere, *l.1.§* 1. D.*de aleato.* Differt autem in multis à furto. I. Furtum latenter & clanculum fit, Rapina impudenter, & vi II. Furtum aliud est manifestum, aliud nec manifestum. Rapina non nisi manifesta III. Furti pœna quandoque dupli est, quandoque quadrupli: Rapinæ tantùm tripli IIII. Furti actio solā pœnam sine re ipsa persequitur, Rapinæ verò & rem & pœnam simul V. Furti actio manifesti prætoria est, nec manifesti, ciuilis: Rapinæ actio tota honoraria est, vt Furti actio perpetua est: Rapinæ verò annua. §.1. *Institut. vi.bon. rapt.§.ex maleficiis. Institut. de action.*

Rapina

Rapina fortuitis casibus adscribitur, *l.30. D. ad leg. Falcid.* Rapina an sit crimen priuatum, *Bart. l. si quis ex domo. D. de furt.*

Rapinam facere, *l. Lucius Titius 88. §. matre & vxore.16. D. de leg. 2.* quidam exponunt, bona alicuius rapere: alij verò, *vt Puluaeus in lib. de rerum alienatione*, pro rapos serere, vel locum illis serendis parare: quod multis probatur. Sic enim scribit Iurisc. Scis vnum fratrem tuum filium nostrum occidisse, dum ei rapinam facit, &c. Ita enim augetur facinus interfectoris, qui etiam de se benè merentem interfecit.

RAPHAELES Iurisconsulti duo celebrantur, alter Fulgosius, Comensis alter: quorum vterque Pataulj ius ciuile professus circiter annum M. CCCCXX.

Ῥαπίσματα Iustinianus appellat colaphos, quibus frons cædi libertorum, cùm manumitterentur, solebat, *l. vlt. C. de emancip. & Nouel. 81. vbi Imp. sic loquitur:* εἰ γὰρ ἡ τῆς emancipationos πρᾶξις πάλαι μὲν ὑπὸ τὰς καλουμένας legis actionas γινομένη, μεθ' ὕβρεων καὶ ῥαπισμάτων ἀπάλλαττεν αὐτοὺς τῶν τοιούτων δεσμῶν, &c. Hunc autem cedendi morem etiam in seruorum manumissionibus seruari solitum, *Isidor. testatur lib. Etym. 9. c. 4.* Cornutus in Persium: Quoties, inquit, manumittebant, eos alapa percussos circumagebant, & liberos confirmabant. Vnde manumissio dicta est, eo quòd manus eis immitteretur. Claudianus in lib. 4. C. de Consul. Honorij:

---famulúsque iugo laxatus herili
Ducitur, & grato remeat securior ictu:
Tristis conditio pulsata fronte recedit
In ciuem, rubuere genæ, tergóque remouit
Verbera, promissi felix iniuria voti.

Quibus ex locis existimare licet, colaphos, & alapas illas in liberorum emancipationibus propterea institutas, quòd cùm pro seruis mancipati & venditi fuissent, etiam pro seruis eiecti & de potestate ac familia dimissi fingerentur. D. *Basilius in oratione de baptismate:* ὥσπερ καὶ ῥάπισμα τὴν τελευταίαν τῶν δούλων πληγὴν ὑπὲρ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν αἰκισμῶν ἀπαλλαγῆς κατεδέχου. Symbolum igitur manumissionis erat alapa, vt cretionis digitorum crepitus, & mancipationis æs & libra.

RARVM pro præstanti, & præclaro, *Cicero in Topic.*

RARO, non sæpè, insolenter Iuriscos. *titulo de leg. l. discretis. qui testa. fac.*

RATAM rem habere. D. *rem rat. hab.* est comprobare, adgnoscere, quod à non vero procuratore nomine nostro actum est, *l. 12. D. rem rat. hab.* idque non verbis tantùm, sed & facto explicari potest, *l. 5. D. eod.* Et ita in stipulatione qua procurator cauet rem ratam dominum habiturum, hoc verbum accipimus. Quæ & de rato cautio, & satisdatio de rato vocatur, *l. 23. D. de admin. tuto. l. 22. § si pater. ff. sol. matr.* & stipulatio de rato habendo *id l. 2. D. rem rat. hab.* qua promittitur, *vt Theophilus in tit. de satisdatio. loquitur*, ὡς κύρια καὶ βέβαια τὸ παρ' αὐτοῦ πραττόμενα ὁ δεσπότης δίκης ἡγήσεται.

Rata parte, quod vulgus ad æquipollentiam siue contingentem portionem, & etiam pro rata dicit: Latina vocem vsurpans *Vlpian in l. si seruus. in fi. D. si quis caut.* Verùm si pro rata, inquit, vnius offeratur pœna. *Sic idem in l. in his verò. de solut. & similibus locis.* Interpretantur autem pro portione, quæ quandoque est virilis, quandoque hæreditaria. *de quo Bal. in l fi. C. de impu. & aliis substi.* Vide pro rata parte.

Ratæ preces, exauditæ, Budæo.

RATIFICARE, actum approbare.

RATIHABITIO, approbatio eius, quod cum eo gestum est, qui egit procuratorio nomine, *l fin. C. ad Maced. Bart. l. Pomponius D. de neg. gest.* cui contraria est Retractatio.

RATEM inter naues ponit *Vlp. l. 1. §. magistrum. 2. de exercit. D. vide L. Baifium in lib de re Nauali.*

RATIARIVS, qui ratem exercet, vt nauicularius, qui nauem, nec opifex, sed negotiator est. *Paulus in l. qui ratiario. de pig. act.* Qui ratiario crediderat, cùm ad diem pecunia non solueretur, ratem in flumine sua auctoritate detinuit, &c. *Bud. in l. 1. §. nauem. de exercit. act.*

RATIO, est certa veritatis demonstratio. Vnde rationem quærere in his, quæ ad sensum probantur, infirmitas rationis est, *vt pulchrè dixit Bald. in l. 2. C.*

de ſert. fugit. Lex verò, omne quod ratione conſiſtit. *Salom. in §. reſponſa. Inſtit. de iure nat. gent. & ciuil.*

Ratio non minus, mouere debet iudicem, quàm lex. Siquidem vbi lex non eſt: ratio naturalis tacita quædam lex eſt, *inquit Paulus in l. cùm ratio. D. de bonis damnat.*

Ratio diſputandi in iure, & rigor iuris, idem ſignificare videntur. *Vide Iulianum in memorabili ſi ita vulneratus. ad legem Aquil.* in ea enim diſertè poni, Multa iure ciuili contra ſtrictam rationem diſputandi, pro vtilitate communi recepta eſſe.

Rationem pro ſermone dixit textus, *§. ſic itaque. de nupt. conſtit. 22.*

RATIO, *inquit, Labeo*, eſt, vltrò citróque dandi, accipiendi, credendi, obligandi, ſoluendi ſui cauſſà negotiatio, *l. ſi quis ex argentariis §. rationum. D. de edendo.* Itaque non dicitur ratio, ſi quis ſcribat priuatim, Petrum (puta) ſoluiſſe decem tali die.

Rationum appellatione, non inſtrumenta tantùm, aut codices rationarij, *vt l. cum ſeruus de cond. & demonſt. l. prætor. §. 1. D. de edend.* ſed & calendaria, & diaria, ſeu ephemerides, & aduerſaria continentur: itémque ſi qua in palimpſeſto, ſeu deletitia charta, aut opiſthographo ſcripta ſunt, *l. charta. de bon. poſſ. contr. tab. Indicat. Alc. l. 1. C. de edend.*

Rationes reddere, eſt legendas offerre primum, deinde computandas, vt explorari poſſit, imputationes probè an improbè referantur: accepta rectè relata, an non rectè. ita enim incipit quidem res à facto, peruenit autem ad pecuniã reliqua enim reddi oportet, *l. 82. & ſimi. D. de cond. & demonſt.* At rationem reddere longè aliud eſt, quam edere. Nam edere iuſtus inſpiciendi tantùm poteſtatem facere debet, reliquum reddere nõ debet. Reddere verò iuſſus hoc amplius eam pecuniam, quæ ex reliquis colligitur reddere cogitur *l 89. D. de verb. ſignific. l. 69. § ſeruus. D. de euict.* Etenim Rationes reddere effectu nihil aliud eſt, quàm reliqua ſoluere, *l. 32. D. de cond. & demonſt. l. 4. C. de teſta. man.* Quamobrem reddendarum rationum conditioni ſeruus ita demum ſatisfacit atque paret, ſi libros rationum edat, ſi legendas, examinandas, diſpungendas, computandáſque rationes offerat, ſi cautiones & inſtrumenta omnia auctus ſui exhibeat, & hæredes notitia rationum inſtruat, & ſidem conſtare omnium quæ ab eo geſta ſunt, doceat, ac denique cum fide actus ſui quod reliquam eſt ſoluat & reddat, *l. 81 l. 110. D. de cond. & demonſtr. l. 9. § is quẽ reddere. D. de liber. lega. 6. §. vlt. ff. de ſtatu liber.* Nec verò ſcriptam duntaxat rationem, ſed & eam, quæ ſine ſcriptura ad eo adminiſtrata ſit, reddere debetij, *l. 26. D. de ſtatu liber.* Sufficit planè ſi ex æquo & bono rationem reddat, nec ea vtique quæ ſine culpa ſua perierint, reddere debet, *l. 22. § vlt. D. de manumi. teſt.* Sed nec ad reliquorum onus pertinent damna, quæ ita contigerint, vt nihil imputari poſſit, *l. 41. §. Titius. D. de fideic. libert.* Quæ tota ferè lex de conditione rationum reddendarum tractat. Rationum autem redditione remiſſa, ſcrupuloſa tantùm exactio rationum remitti videtur, non etiam reliquorum retentio, vel dolus in acta gerendo commiſſus, *l. 71. §. Titius. D. de cond. & demonſt. l. 10. l. 29. §. filias. l. vlt. §. inter. & §. Titia. D. de lib. leg l. 122. D. de leg. lib. 1.* Et ita de eo, qui tutores ἀνεκλογίστους eſſe; id eſt, rationibus reddendis minimè obnoxios voluerat, Iulian. reſpondit, niſi bonam fidem in adminiſtratione præſtiterint, damnari eos debere, *l. 5. §. Iul. D. de admin tut.*

Rationem conſtare alicui dicitur, *in l. pen. D. de re mili.* quando acceptorum ratio non ſuperat impenſorum rationẽ, ac reliquorum. Eodem modo per tranſlationem ratio conſtat in Republica, cùm officio quiſque ſuo præclarè fungitur, benéque collocantur operæ, & in ſumma, cum nihil temporis hominibus deperit.

Rationis habendæ cauſſa, hoc eſt, vt curam haberent, propoſuit Prætor, *Vlp. in l. 1. in princ. D. de poſtul.*

Ratio æraria, *apud Ciceronem in Quintiana*, eſt, *vt ſcribit Turneb. Aduerſ. lib. 7. c. 14.* cùm in aſſium numerum ſumma redigitur: vt verbi gratia, ſi centum millia æris deberi dicantur. Hoc eo perte agebatur, *inquit Cicero*, quod propter ærariã rationem non ſatis erat in tabulis inſpexiſſe quantum deberetur, niſi ad Caſtoris quæſiſſet, quantum ſolueretur. decidis, ſtatuíſque tu propter neceſſitudinẽ,

quæ

quæ tibi cum Scapulis est,quid iis ad de
natium solueretur? *Hæc Cicero*.Fac igi-
tur centum millia æris debita fuisse Sca
pulis ex æraria ratione;eam summam si-
bi in ære numerari nolebant, in argento
optabant nemo est enim qui non ma-
gnam summam in argento,quàm in mi-
nuto ære habere malit. non recusabant
debitores, sed aliquid deduci volebant,
si ad denarium soluerent. Erat enim de-
narius argenteus,& in argento ratio,vel
ad denarium fiebat , vel ad sestertium.
Volusius:Quare si ad denarium rationem
conficies.*Et*,Si prius inspexeris ad quem
modum sestertiaria ratio conficiatur. A-
liter illum Cicer.locum legit Hoto.nam
pro his verbis , Nisi ad Castoris quæsis-
set,legit,nisi à quæstoribus quæsisses:tum
& ærariam rationem exponit,dissimili-
tudinem pecuniæ Ro.à Gallicana. Et il-
lud ad denarium,id est, ad rationem pe-
cuniæ Rom.

Ratio implicita, cuius accepta atque
expensa nondum sunt computata.*Scæuo
la in l.emptor prædij.§.1.D.de pactis.*

Rationes agere,gerere , administrare,
pro eodem Iurisconsf.dicunt, *l.42.§ liber-
tatem.ff de fide.lib.l.40.§.seruus.ff.de stat.
lib.l.34.D.de lib.cau.*Rationes dare,red-
dere est *l.33.§.Lucius D.de admin. tut.&
alibi sæpissimè.*

Ratio poni dicitur,id est,iniri & com-
putari,*l 1.§.si seruus. D. si quis testa.lib.esse
iuss & alibi sæpè.*

Ratio putatur ,in qua summa sit pura,
vt Varro lib. 5. ling. Latin.scribit. vel *vt
N.Marcellus*,in qua fraudis,aut falsi, aut
mendacij ,aut iniqui aliquid separatur,
& expungitur.*Sic in l.7.ff. de contrahent.
empt.*Si rationes domini arbitrio putet.
Rationem putare dicunt Græci ἐκκαθαίρειν λογισμόν.

Rationes relatæ olim dicebantur,
*quemadmodum Cicero lib.5.Epist.ad Rufum
ostendit*, quæ ad ærarium referebantur.
Fest Pom.lib.16. R.R. duobus in com-
pluribus orationibus,cùm de actis disse-
ritur,id est.rationum relatarum : quòd
iis tabulis docentur iudices,quæ publicè
data atque accepta sunt. Ratio constare
dicitur, *l.1.ff de obseq.parenti.l pen.* D.*de
re milit.*

Rationibus distrahendis actio appel-
latur, quæ aduersus tutores , qui in pe-
cunia pupilli malè & fraudulenter ver-
sati sunt,in duplum datur, *l.1.§.rationi-
bus.l 2.in princip ff.de tutel.& ratio distrah.*
Rationibus autem eadem ratione dictũ
videtur,vt Communi diuidundo , Fini-
bus regundis, Familiæ erciscundæ: pro
ad distrahendas rationes,hoc est,ad in-
eundam subducendámque acceptorum
expensorúmque rationem:& quia quod
alteri ab altero debetur, id quasi coniun
ctum & contractum est, ad coniunctio-
nem illam distrahendam & dirimendã.
*Fabius li.7.c 4.*In tutelæ iudicio,inquit,
solet quæri an alia de re quàm de calcu-
lis cognosci oporteat : an fides præstari
debeat tantùm , non etiam consilium &
euentus.

Rationibus inferre , Referre rationi-
bus,vel referre ad rationes, hoc est, ra-
tionibus adscribere , quid receptum,
quídque expensum sit, *l.qui sine vsuris.ff.
neg g st.*

Ratio sestertiaria , vide Ratio æra-
ria.

Rationes subscribere,*l.82.ff.de cond.
& demonst.* Hinc Rationes subscriptæ &
expunctæ,*l.13.de diuer. & temp.præscript.*
Galli vocant *compte clos & adfiné.*

RATIONALES in libris nostris
dicuntur ijdem,qui Procuratores Cæsa-
ris , de quibus suo loco explicauimus.
*vnde Rub. lib. Pandect.1. De offic. procur.
cæs.vel rational.* Lamprid.in Alexandro:
Vbi aliquos voluisset , vel rectores pro-
uinciis dare,vel præpositos facere , vel
procuratores,id est, rationales ordinare
nomina eorum proponebat , &c. *Item*:
Rationales citò mutabat,ita vt nemo ni-
si annum compleret : eósque si boni es-
sent,oderat,malum necessarium vocans.
Imper.Constant.l.5.C. vbi causs.fisc. Ad fi-
scum,*inquit* pertinentes caussas Rationa-
lis decidat.*Sic in l. vlt. C.de aduoc.fisc. l.
vlt.C.si aduers fisc.l.3.C.de bon.vac.*

RATIONALES summarum in
Notitia Roma. Imperij ponuntur per
prouincias constituti , quos puto ratio-
nales summæ rei vocari , *veluti in inscri-
ptione l 7.C vbi caussa fisca.* Idem Aug.ad
Buleforum rationalem summæ rei. At
*in inscriptione l.7.de iur.fisc.in C.Theo.*Ve-
recundo rationali summarum scriptum
est.Alij etiam statuuntur rationales pri-
uatarum,vt & procurator priuatæ ratio-
nis,*in l.7.C.de edend.*& rationalis priua-
tæ rationis,*l.vnic.C.de anno. &c.* Et ra-

tionalis priuatæ rei, *l.* 7. C. *de bon. prosc.*

Rationalem, inter infimos iudices constituit Speculator, §. *infimi. de iurisd. om. iud.*

RATIONALIA substantiuè *apud Vlpianum*, si modò syncera manet lectio, *in l.* 1. § *de seruis quoque. de tut. & rat. distrah* interpretatur Alber. rationum instrumenta, Noricus textus indicat & aliàs legi posse Auctionalia, nimirum pro tabulis auctionariis, in quibus annotabatur precium rerum publicè distractarum: quod sub hasta ferè solebat fieri Auctionariarum tabularum mentionē facit *Cicero in Catilin.*

RATIOCINATOR, qui tabernę rationes tractat, *l.* 7. C. *de bonis proscriptorum.*

RAVCA, vermis radices arrodens, *Plin. lib.* 17. *cap.* 18. Olea vbi quercus effossa sit, malè ponitur: quoniam vermes qui Raucæ vocantur, in radice quercus nascuntur & transeunt. *Vlpianus l.* 13. §. *primo*, D. *locati*: Si qua tamen vitia ex ipsa re oriantur, hæc damno coloni esse: veluti si vinum coacuerit, si raucis aut herbis segetes corruptæ sint.

RAVDVS, siue, vt in mancipationum formulis, raduſculus, assem significat. Apud veteres Raudum æs, imperfectum, RAVDVSCVLO LIBRAM PERITO.

RE, præpositio, non nisi composita reperitur, significat resolutionem actus rei, cui adiicitur. *l.* 1. §. *eleganter.* D. *depos.*

REALIA vitia dicuntur quæ rebus, id est, possessionibus ipsis inhærent, témque omnimodò à quouis possessoris vsu capi prohibent, vt res furtiuæ, vi, clam, aut precariò possessæ, &c. *l. virium* C. *de acqui. possess.* §. *furtiuæ. Instit. de vsucap.* ad differentiam personalium, quæ personæ certæ insunt, & eius tantummodò vsucapionem impediunt, vt mala fides.

REALE vitium obiicere, hoc est, rem esse talem, quæ alienari, aut tradi non potuerit.

REALIA sunt, quæ ob rem conceduntur, nec personam respiciunt. *lege cùm vnus.* D. *de bonis auctorita. iudic. possid.*

REATVS, status & conditio reorum, hoc est, *vt Budæus ait*, habitus demissus, pannosus, squallidus, & misericordiæ aucupator. Vnde legimus, sub tit. de iniuriis, Vestem sordidam rei nomine in publico habere, capillúmve submittere, nulli licet. *Modestinus de pœnis*: Si diutino, inquit, tempore aliquis in reatu fuerit, aliquatenus eius pœna subleuanda erit. Pars enim pœnæ esse visa est, longa temporis intercapedo in conspicua calamitate, & miseranda. Errore autem miro hæc opinio inter Iurisperitos, alióſque inualuit, vt reatus pro crimine exaudiatur, cùm clara sit huius vocabuli significatio, *l. vltim. in fi. de bonis dam. vbi Paul.* Fraudis autem caussa, *ait*, adoptio facta videtur, etiam non in reatu, sed in desperatione rerum, per cōscientiam, metu imminentis accusationis quis adoptet. *Et itidem in tit. de bonis eorum, qui ante sent. mortem sibi consc. l. vlt.* ita demum bona eius, qui in reatu mortem sibi consciuerit, fisco vindicanda sunt, si eius criminis reus fuerit: vt si dānaretur, morte, aut deportatione afficiendus esset. Hodie in reatu sunt Budæo, qui vel carcere detenti, squallore & illuuie conficiuntur, aut qui honoris caussa, custodiæ suæ, aut apparitorum commissi: aut vadimonio, aut vadibus obstricti sunt, aut ex promissorib. Reatus, pro pœna: *in Auth de incest. nupt. in prin.* ac etiam, *adnotante Alciato*, pro facto ipso rei dicitur. Vnde Lex ait, Omnem honorem reatus excludit: eo scilicet exemplo, quo & abigeatus, factum ipsum abigei, Marcello, Callistratóque Quod aduersum videtur Budæi sententiæ.

REBELLES in extrauaganti, qui principi non obtemperant circa ea, quæ ad imperij maiestatem spectant.

RECAVTVM, *Nouel.* 130. *de transf. mil.* apochæ species, quam faciebant delegatores (id est, hi, qui prouidebant copiis militaribus) collatoribus annonæ militaris, de suscepta, vt loquitur vetus interpres, *Nou.* 72. id est, securitas de suscepta pecunia, *vt vult Cuiac. ex l.* 1. C. *de col. fund. pat. lib.* 11. Augustinus de cura pro mortuis: Vbi esset recautum, quo illa cautio vacuata fuerat. *Suidas* Recautū species apochæ apud Romanos. Et sic dicemus Recauere, pro cautionem soluere: vt Repignerare, pignus dissoluere, Cautio est obligatio: Recautio, obligationis dissolutio. Recentiores Euacuatariam

tiam vocarunt. Vide Euacuatoria.

RECEDO, is, ere. Recessisse non videtur, qui statim redijt, ex sententia, *l. nihil. D. de captiuis.*

RECENSITIO, pro recognitione. *Vlpian. in l. 3. §. si quis noxali. ad exhib.* Nónne æquum est, ei familiam exhiberi, vt noxium seruum agnoscat? quod ex caussa debet fieri, ad designandum, eum cuius nomine noxali quis agit, recensione seruorum facta. Accurs. id est, nominatione, interpretatur.

RECEPTATOR, qui latrones, eorúmque surrepta, nocentésve recipit, occultáque. *Martianus l. 1. de recep.* Pessimum, *inquit*, genus est receptatorum, sine quibus latere nemo diu potest. Quãuis receptator, qui cognatum, vel affinem conseruauerit, non est seuerè puniendus, *l. 2. eod. tit.* Hinc receptaculum dicitur locus, in quem se improbi homines recipiunt, *Vlp. l. congruit. de offic. præs.* Receptorem appellat, itémque Paulus, *lib. 5. Senten. tit. 3. & l. 3. §. non tantùm. D. de incend. ruin.*

RECIDERE, est sui iuris fieri non posse, hoc est, de potestate in potestatẽ descendere, vt eleganter sensum reddẽs Cãtiuncula dixit, *Insti. quib. mod. ius patr. pot. solu. in pr. Vlp. in l. siue cont. de li. agnos.* In cuius potestatem recasurus est. & inferiùs: In cuius potestatem recasuri non sunt. *& rursum sub fine eiusdem l. idem de his, qui sui vel alie. iur.* Nepotes, inquit, ex filio, mortuo auo, recidere solent in filij potestatem.

RECIPERE, præter notas significationes, in tradẽdo, promittendóve excipere, & sibi reseruare significat. *Iauol. l. 5. D. commun. præd.* Seruitutem recipere, nisi sibi, nemo potest adiectio itaque vicini pro superuacuo habenda est: ita, vt tota seruitus ad eum, qui receperit, pertineat. *Alfen. l. 205.* Qui fundum vendidit, pomum recepit, nuces, & ficos, & vuas duntaxat duracinas receptas videri. *Labeo. l. 30. §. 3. D. de legat. & fid. lib. 32.* Si fundum mihi vendere certo præcio damnatus es, nullum fructum eius rei ea venditione excipere tibi liberum erit. Plaut. in Trinummo:

Posticulum hoc recepit, cùm ædes venderet.

Cicer. de Orat. II. Sed dicis te, cùm ædes venderes, ne in rutis quidem, & cæsis, solium tibi paternum recepisse. Eodẽ modo *Gell. lib. 17. ca. 6.* hunc Catonis locum interpretatur: Principio nobis mulier magnam dotem attulit, tum magnã recepit, quam in viri potestate non committit. Eam pecuniam viro dat mutuam: postea vbi ita facta est, seruum receptitium sectari atque flagitare virum iubet. Recipit, inquit Gel. id est, retinet. Item, Quando mulier dotem marito dabat, tum quæ ex suis bonis retinebat, neque ad virum transmittebat, ea recipere dicebatur.

Recipere in edicto De ser. corrup. proprié est, refugium abscõdendi caussa seruo prę̨stare, vel in suo agro, vel in alieno loco, ædificióue, *l. 1. §. 1. D. de ser. corrupt.*

Recipere saluum fore, de furto, & damno intelligi debet, *l. 5. D. naut. caup. stab.*

Recipere custodiam, *l. 14. §. fi. D. de furt.*

Recipi in carcerem, *l. 1 & 13. D. de cust. reo, l. 1. D. quãdo appellandum sit.* Et Recipi in custodiam, *l. vlt. D. de quæst.*

Recipitur nomen eius, qui inter reos refertur, *Cic. 4. Verrina.*

Recipi inter reos dicuntur, qui in numero sunt reorum, *l. 12. §. 1. D. de accus.* Hinc Recepti rei, *l. 2. D. de custo. reor. Tacit. lib. 4.* Recepturus est, neque tamen peractus.

Recipiendum intelligendum, *l. ex parte. D. de hære. instit*

RECEPTVM dicitur, quod à plerisque prudentium approbatum est. Recipere enim quandoque pro approbare. Inde ius moribus receptum, *l. non debet. D de dolo mal.* Et ius receptum, *l. in minorum. C. in quib. caus. instit. in integr. non est necess.*

Receptum non videtur, quod receptũ non durat. *Glo. c. nam & extr. de verb. sign.* quod vtique verum est, cùm recipientis ius extinctum est: alioquin si non extinctum, sed translatum proponatur, receptum videtur, ex responso Pauli, qui ait, *sub tit. de verb. sign.* Cepisse quis intelligitur, quamuis alijs acquisiuit.

RECEPTI in libris nostris appellãtur, iudices cõpromissarij, ex eo, quòd à Prætore ad arbitrandum delecti, recepti atque admissi sunt: siue qui ex recepto, id est, & ex compromisso pecuniæ certæ caussas dirimendas recipiunt, *l. 3.*

& pass.D de recept.& l.12 C.de iudic.

Recepti in reos, vide Reum facere. *Venul.l.12.§ 1.D.de accusa.* Hoc beneficio etiam in reos recepti vti possunt. item in fine, Cornelia iniuriarum seruum non debere recipi reum, Cornelius Sylla au- ctor fuit.

RECEPTICIA actio olim vocabatur, quæ aduersus argentarios, qui pecuniam, aut aliud quidpiam mobile, vel immobile etiam nō debitum, alieno nomine constituerant, dabatur. *Theophil.in §.in personam Inst.de act.* à verbo opinor, Recipere, quod nonnunquam promittere est. Vnde & ex recepto, id est, compromisso, Iustin. interpretatur. Huius vi detur mentio fieri, *l.si quis.§.rationem.D. de edendo.* Hæc actio aboletur, *l.2. ca.de constit.pecun.*

Recepticia DOS est, quam is, qui dedit, soluto matrimonio sibi reddi stipulatus est: *ait Vlp.c.Inst.6. & l.mortis caussa,31.§.2.D.de mort cauf.donat.*

Receptitius SERVVS *Nonio*, is dici traditur, quē in danda dote, aut donatione quis exceperit, quod est receperit, *Cato*, Mulier & magnam dotem dat, & magnam pecuniam retinet. ex ea igitur re familiari, ex qua sibi dare retinuit pecuniam, viro forte irata repetere instituit, apponit ei flagitatorem receptitium: hoc est, proprium seruum suum, quem cum reliqua pecunia receperat, nec dederat doti, & exceperat.

RECIPERARE, pro Recuperare, passim in Pandectis Florentinis. Hinc

RECIPERATIO, vide Recuperatio.

RECIPERE, *l.2.§.mulier dotem.D. de dote præle.* pro excipere sumitur. Dotem, *inquit Vlpian.* recepisse mulierem magis, quàm accepisse: saluo eo, quod ex commodo repræsentationis ab ea fideicommitti potuit. Sic apud Plautum in Trinumo: Posticulum hoc recepit, cùm ædes vendidit, *& Cicero lib. 2.de Orat.* Sed dicis te cùm ædes venderes, ne in rutis quidem & cæsis, solum tibi paternum recepisse.

RECISVM, conçisum, breue. *Callistrat. l.2. D. de term.mot.* Et possunt in tempus vt cuiusque patiatur ætas, relegari id est, si iunenior, in longius, si senior, recisius.

RECITARI testamentū dicitur, cum in publicum prolatum, & apertum, testibus præsentibus publicè recitatur, *l. 1. .quemad.test.aper.l.41.D.si cert pet.l.11. §.1.de leg 2.l.6.in fin. D. de extraord.crim. l.40. D.de iur.fisc.l.29.D.de manumis.testa.& apud Paul lib.4.Sent.tit 6 Pli.7.ca. 52.* Apertóque testamento recitatū hæredem minorem funeri institisse. Recitare etiam testator hæredē dicitur, quia cum palàm, id est, sic vt à testib. septem exaudiri possit, nuncupat, *vt in l.1.D.de his,quæ pro non script.habent.* Qua ex parte me Titius hæredem scriptum in tabulis suis recitauerit, ex ea parte hæres esto. *Et in l.18.§.vlt. D. de hæred.institut.* Qua ex parte à me Titium hæredem institutum recitassem, ex ea parte mihi Sempronius hæres esto. *Cicer.pro Cæcinna*: Testamento si recitatus esset hæres pupillus Cornelius.

RECOGNITIO & dispunctio, in *l.15.D,de reb.auct iud.possid.* ad quam referenda est *l.56.D.de verb.sign.* vt inscriptionum similitudo admonet, *vbi ait Vlpia.* Cognoscere instrumenta, est relegere & recognoscere: Dispungere verò, conferre data & accepta. Sic Descriptum & Recognitum faciant, *accipe in l. 5. D. famil.ercis.* Recognoscere etiam dicitur, qui quod se dictante ab alio scriptum est, agnoscat, *l. 15. §. item Senatus. D.de fals.*

Recognoscere Feudum, est beneficij sui auctorem agnoscere, eísque illud acceptum referre, eóque nomine fide illi, & obsequium deferre, *lib.Feud.2.tit.17. & tit.34. §.3.* Dicebant & Recognoscere de manu. *Albert.Krantz.lib. Dan.6 c.17.* Ibi tum Cæsar caussari cœpit, quod rex tardius aduenisset. Imperio Roma. deuinctus obsequio quòd regnum illius de manu recognosceret. *Idem lib.7.c.41.* Ita tamen, vt iuxta regni iura feudū à corona recognoscat, & inde prę̄stet obsequia.

RECOMMENDARI, Bartolisticis, est detineri, & carcerari ad implorationem aliorum, *de quo vide Bar.in l.2. ad fi. D.de custo.reo.* vbi docet: Si carceratio nulla esset, néc recommendationem valere. Itaque Recommendari reus interpretibus dicitur, quādo aliquis in carceribus est propter vnum crimen, & duo actores veniunt implorātes officium iudicis, quòd iste incarceratus detineatur

etiam

etiam propter eorum intereſſe.

RECONVENTIO, Caio eſt mutua actio, *in l ſi idem cum eodem. §. ſed & ſi mutuæ. D. de iuriſdict.*

Reconuentio, quæ rei: & conuentio, quæ actoris eſt: dicitur mutua petitio. Sunt enim quaſi connexa, *l pen. C. de iudiciis. Vide Abbaten Rubr. de mut. pet.* Negant reconuentionem (quæ nihil aliud eſt in effectu, quàm retorſio, *l. cùm Papin. cum Auth. ſequ. C. de ſent. & interloc. omn. iud.*) habere locum in appellationis cauſſa, tum coram arbitrio. *Vide Lafran. Balb. Deciſ. 65 Cent* 1. Poteſt autem conuentio & reconuentio fieri, vel coram iudice ordinario, vel delegata. *in Nouell. de executoribus. §. illud. & in Authent. Et conſequenter. C. de ſentent. ubi gloſſ. pulchra.*

RECTVM iudicium, id eſt, directū, & principale, *l. 18. D. commod.*

Rectum feudum, idem quod iuſtum: id eſt, quod recto iure, quod iuſto & legitimo modo conſtitutum, quod iuſta inueſtitura quæſitum eſt. *lib. Feud. 2. tit. 2. §. 2. & tit. 5. §. 1. & tit. 20. & tit. 46. Obertus lib. 2. tit. 8. §. 2.* pro recto feudo dixit, Rem per beneficium rectè inueſtitam. Sic

Rectum ius dixit *Iuſtinia. §. 1. de fideicomm hæred.* Imprimis, inquit, ſciendum eſt, opus eſſe, vt aliquis recto iure teſtamento hæres inſtituatur. Id eſt, ſecundum iuris ciuilis præſcripta, & regulas, atque adeò verbis directis ac ſolemnibus.

RECTE, verbum, ad iuſtitiam cauſſæ refertur: ſicut Ritè, ad ritum, id eſt, ſolemnitatem, *vt indicat Alciat.* Sed tamen videtur Rectè generalius accipi. quod enim ſecundum ritus fit, hoc & rectè fieri dicitur. Quamuis eodem admonente, Iuriſconſulti differentia hac nimis ſubtili aburantur, & doctiſſimi Grammaticorū aliter tradiderint. *Varro:* Ritè, à ritu: nam quod ſecundū ritus fit, id ratū & rectū eſt. Priſcianus Ritè, pro rectè: quia nihil traditur ritibus, niſi quod rectum eſſe credatur. *Donatus:* Rectè dicitur, quod nullo vitio verborum dicitur. Verè, ad rei ſeu ſententiæ veritatem refertur. Hinc *Teren. in Adel* Rectè & verè dicis.

Rectè, atque ordine, id eſt, rectè, ac ſapienter: quippe ex ſapientia conſideratio; ordo autem ex conſideratione naſcitur. *in l. 2. D. ad SC. Vell.* Arbitrati Senatum, rectè atque ordine facturos, ad quos de ea re in iura aditum erit. *Ci. Phi. l. 3.* Rectè, atque ordine, éque Repu. feciſſe & facere. *Vlpian. l. diui. 27. §. 1. D. de lib. cauſ.* Rectè atque ordine iudices puto facturos, ſi hanc formam fuerint conſecuti.

Rectè, in ſtipulationib. tantundem valet. vt Arbitratu boni viri, *inquit Vlpia l. hæc verba. 73. De verb. ſign.*

Hinc Rectè defendere, arbitratu boni viri defendere: *apud eundem in l. iam tamen. 5. §. 3. D. de iudic. ſol.* Hinc illa formula cautionum *apud Paulum, in l. lecta. 40. D. Si cert pet.* Et hæc quindecim proba rectè dari Kalendis futuris ſtipulatus eſt Mæuius. *Cato De re ruſt. cap. 144.* Oleam cogi rectè, ſatiſdato arbitratu L. Manlij. *Idem c 146.* Rectè hæc dati, fieríque, ſatiſque dari domino, promittito. *Varro lib. De re ruſt. 2. c. 4.* Illaſce ſues ſanas eſſe, haberéque rectè licere, ſpondéſne? *Scæuola l. qui Romæ. §. 15. D. de verb. obl.* Eáque ſic rectè dari fieri promiſit Callimachus. *Vlp. l. aliud eſt. 71. De verb ſign.* His rebus rectè præſtari.

Rectè defendi, hoc eſt, iudicium accipere, vel per ſe, vel per alium, ſed cùm ſatisfactione: nec ille videtur rectè defendi, qui quod iudicatum eſt, non ſoluit; *l rectè. 63. D. de iudic. & l. 10. D. de adminiſt. tut.*

Rectè aliàs eſt idoneè, & vtiliter, & vt oportet, *l. 2. D. vſufru. quemadm. cau. l. 20. §. vlti D. de ſeru. vrb l. 24. D. de ſerui. ruſtic.* item legitimè, & ſecundum iuris ordinem, *l. 2. §. 1. D. ad Velleian. l. 27. §. rectè. D. de libr. cauſ. l. 31. D. de mino. l. 2. D. de inoffi teſt. l 6. in fin. D. de iure patro. l. 3. in prin. D. de lib & poſth.*

Rectè etiam eſt ſine vitio; id eſt, non vi, non clàm, nō precariò, *l. pen D. de itin. act. aque.* His enim modis rectè rem non geri, *Donat in Eunuch. Terent notat.* Rectum iudicium pro directo, & principali; *in l. 18 §. vltim. D. commod. coniuncta l. 17. §. 1. D. eod tit.* vt & Recta actio, pro directa. *in l. 9. §. ſed non vt litera. D. de acq. rer. dom.*

RECTOR propriè dicitur, qui prouinciam ſiue præfecti Præt. titulo, ſiue comitis, ſiue proconſulis, ſiue legati, ſiue Cæſaris, ſiue correctoris nomine regit. *Vide Bart. in l. 1. C. de excuſ. mune. lib.*

11. *Alciat.in l.principalibus.* D.*si cert.petat.* Cæterùm Rectorem scholasticorum nomine contineri, vt & Episcopum, qui studiorum caussa in Academia sit, *Bald.docuit in proœm.Decret.* Sic appellatione militum Imperator, *l.1.D.de mili.test.* Appellatione populi, senatus continebitur. *§.Plebs 5.Inst.de iur.nat.* Qua ratione cùm curiam dicimus, etiam de Cardinalibus: cùm Monachos, de Abbate: cùm Capitulum, de Decano quoque intelligemus. *c. quia.§.1.de conces.præb.in Sexto.*

RECVPERATIO, siue Reciperatio, *vt ait Ælius apud Festum,* est, cùm inter populum, & Reges, & nationes, & equites conuenit peregrina lex, quomodo per recuperatores (quorum erat id munus) reddantur res, reciperentúrque, résque priuatas inter se persequantur. *σύμβολα, si credimus Suidæ,* appellat Demosthenes Philip.7. quæ pacta conuenta sunt ciuitatum inter se, quibus iura ciuibus vltrò citróque redduntur.

RECVPERATORES dicebantur, quibus Prætor iurisdictionem mandabat priuatarum caussarum, quæcunque de re ageretur: à recuperãdo, seu iterum acquirendo quod amissum erat, dicti, quos nunc iudices delegatos appellamus. *Theo.§.eadem Insti.quib.ex caus.ma. licet.* Recuperatorib. similes erant apud Græcos, qui *διαιτηταὶ* vocabantur, non *αἱρετοὶ*, sed *κληρωτοί*

RECVPERATORIVM iudicium, quod per iudices datos exercebatur, *Cic.lib.2.de Inuen.Plin.lib.3.Epist pen.* Huius autem exemplum habes apud Ciceronem, *in Orat.pro Cæcinna*, quam orationem ipse apud Recuperatores perorauit, sponsione facta in interdicto vnde vi.

RECVSARE, pro accusationem depellere, *apud Cicer. Buda. obseruauit,* Recusamus re ipsa, & tacitè, *l. recusare. D.de acq hære.l.recusare.Ad Trebel.* Item recusat, hoc est, refutat, reiicit impropriè, quod sibi delatum non est, *l filia.D. de aur.& argen.lega.* Præterea recusat, qui debitè requisitus, absque caussa protendit executionem, *vt not.in Authen.de exact.instru.dot §.illud. Adstipulatur l.tutor, qui repertorium §.si deponi. D.de admini. tuto.* Obseruandum, executorum recusari non posse suspecti nomine, nec ab eo appellari, nisi in exequendo modũ excedat, *secundum gl.in l. apertißimi.C. de iudic.*

RECVSARE & Repudiare hæreditatem differunt. Recusare non modò hæres potest, verùmetiam fideicommissarius, *l.cogi.16.§.3.& §.si seruo. D.ad Trebel.* Repudiare autem solus hæres potest: quippe cum alij nulli hæreditas deferatur. rursus, Repudiatio in iure tantùm fieri potest, *l.3.& 4.C.de repud.hæred.* Recusatio verò quouis loco & modo rectè fit. Itaque recusare, *inquit.Vlpi.* non tantùm præsentes, sed etiam absentes, vel per epistolam possunt, *l.recusare.6.D.ad Trebellia. & l.recusari,95.D.de acquir.hæred.* Recusari hæreditas non tantùm verbis, sed etiam re potest, & alio quouis indicio voluntatis.

RECVSATIO veteribus Glossis ἀποβολὴ, καὶ ἀπόληξις κριτῶν. Ergo est iurisdictioni, vel audientiæ, caussa suspicionis proposita declinatio, *l.apertißimi, C.de iudic. Specul.titu.de recus.* Id autem fiebat aut his verbis, Hunc nolo: *vt scribit Plinius in Panegyrico:* Sors, inquit, & vrna iudicem adsignat, licet reiicere, licet, exclamare, Hunc nolo, timidus est. Vel interposito iureiurando, his verbis: Eiero, iniquus est *(vt Asconius Padianus docet)* alio nullo allato suspicionis argumento. Iudex autem ante litem contestatam recusandus est, dict. l. apertissimi. Si lite contestata, emerget legitima recusandi caussa, recusari poterit, *glo. l. pen. C.de censori.eiusdem lit.glo.in ca. cùm specials de appel. in antiq.* Recusandi iudicis caussas recenset Angelus, *in §. præterea num. 9. Instit. de except. Alciat. respon.369 nu. 13. Vide item Cuiac.Obser. l. 9.cap 23.*

Recusatio, exceptio. *Cic de Inuent.lib.1.* Iudiciale est, quod positum in iudicio, habet in se accusationem & defensionẽ. aut petitionem & recusationem. Hinc illud Celsi *in L.48. D.manda.* Si quis sub vsuris creditam pecuniam fideiussisset, & reus in iudicio conuentus, cùm recusare vellet sub vsuris creditam esse pecuniam, fideiussor soluendo vsuras, potestatem recusandi eas res sustulisset, eam pecuniam à reo non petiturum.

REDDERE, rem pro re dare. *Seneca lib.de Benefic 6.* Cùm dicimus, Beneficium illud reddidi, nõ hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidisse: sed aliud pro illo reddere. Est enim rem

pro

pro re dare. Quidni; cùm omnis solutio non idem reddat, sed tantundem. nam & pecuniam dicimur reddidisse, quamuis numerauimus pro argento aureos, quamuis non interuenerint nummi, sed de legatione & verbi perfecta solutio sit. *item l.7.* Reddere, est id quod debeas volenti dare.

Reddendi verbum, *ait Celsus*, quanquam significatum habet rettò dandi, recipit tamen & per se dandi significationem, *l.* 94. D. *de verbor. signific. l.21. D. legat* 2. Itaque reddere iussum, simul & dare iussum, Cascellius & Labeo probant, *l.97. de legat.3.* Et ideò si quis alicui pecuniam reddi iusserit, etsi debitam non appareat ex fideicommisso tamen ea rectè peretur, *l.91.§.1.* D. *de legat. & fideicomm.3.*

Reddi actiones à Prætore dicuntur, id est, dari, *leg.11. de præscri. verb* 52. D. *de rei vindic §. rei persequendæ. in fin. Instit. de actio. leg.35. Digest. de obligat. & actio. l. g. 9. §.1. Digest. quod fals tut. leg. vltim. Digest si ventris nom. leg. 23. in fin. D. comm. diuid.*

Reddi iudicium, id est, iudicium constitui: *leg.12 D. de præscr. verb l 4. D. de aqua quotid l. penultim.* D. *quod cuiusque vniuers.* Et

Reddi interdictum, id est, in interdicto agendi potestatem permitti. *l. 4. de vi & vi arma. l.1. §. est igitur. & l. vltim. D. uti possid leg. 1. §. hoc interdicto & § præterea. D. de itin. actúque prin. Paulus lib. 4. Sent. tit. 7.* Et

Reddi præiudicium, *leg. vltim.* D *si lib. ing esse dic.*

Reddi pœnæ dicuntur, qui ad pœnam suam, quam euiserant, vel ad metallum, vel aliam aliquam reuocantur. *Plin. lib. 10. Epist.* Traianum consulens de seruis, qui ex damnatione in seruorum publicorum numerum irrepserant: Nam & reddere, ait, pœnæ post longum tempus, plerosque iam senes, & quantum adfirmatur, frugaliter, modestéque viuentes, nimis seuerum arbitrabar. Cui Traianus sic rescribit: Qui intra hoc decem annos damnati, nec vllo idoneo auctore liberati sunt, hos oportebit operæ suæ reddi. *Apul. lib. 7. de Asino aureo:* Quoad renascenti die sequenti deductus ad magistratus, vt aiebant, pœnæ redderetur.

Reddere ius dicitur magistratus, cum aliquid decernit: quasi quod ei à populo commissum fuit, vnicuique distribuens, *l. pen. D. de iust. & iur.*

Reddere rationes. vide Rationes reddere.

REDDITI agri, *vt Hygen. in li. de limitibus, & alij id genus auctores scribunt*, olim dicebantur, qui veteribus possessoribus redditi erant.

Redditi apostoli, *l.9.* D. *de iure fisc.* Et Redditæ vsuræ, *l.17.* D. *de vsur.*

REDDITVIRI, vetustè pro Redditum iri. *Proclus l.48. in fin* Sed qui petent cauere debebunt, si hæreditas euicta fuerit, quod legatorum nomine datum sit, reddituiri. *Iulianus. l.27.* D. *ad SC. Tre.* Et cauit, quod amplius per legem Falcidiam liceret. cepisset, reddituiri.

REDHIBERE, est facere, vt rursus habeat venditor, quod habuerit: & qua reddendo id fiebat, idcircò Redhibitio est appellata quasi redditio, *l. 21. D. de ædil. edict. vide l. facta. 60.* Vel sic Redhibere dicitur venditor, qui rem venditam sibi ab emptore redditam recepit. Plautus Mercatore.

C. *Quid si igitur reddatur illi vnde empta est?*

D *Minimè gentiam. C. dixit se redhibere si non placeat.*

nam (vt ait Festus) Redhibitur tum propriè dicitur, quod redditum est, improbatúmque, & qui dedit, idémque rursus coactus est habere id, quod antè habuit. Igitur.

REDHIBITIO venditionis resolutio est, *l.11. §. redhibitionem cum § seq. D. de act. empt. Quint. l. 8. c.3.* Annon pudeat certā pecuniam creditam periodis postulare, aut circa stillicidia affici, aut mancipij redhibitionem suadere Hanc Græci ἀναγωγὴν vocant Hesychius sic eam definit: Ἀναγωγὴ ἡ τῶν πραθέντων ἀνδραπόδων ἀπόδοσις ἐχόντων αἰτίαν τινά. Nostri ἀναστροφὴν.

REDHIBITORIA, actio ædilitia, quæ in hoc datur vt venditor, quod vendidit propter vitium eius, morbúmque recipiat, *l.1. & tot. titul. D. de redhib. act.*

REDIGERE, est industria reducere ad aliquid, *Papinian. in leg. 2 Digest. qui pot. in pign. hab.* Quamuis, inquit, ex cæteris pecuniam suam redigere possit.

REDACTA pecunia. Vlpia. interpretans verba S C. quod relatum est *in l. item veniunt*. D. *de peti. hæred.* Redactam, *inquit*, sic accipiemus, non solùm iam exactam, verùm & si exigi potuit, nec exacta est.

REDACTVS, tus, tui: pecunia ex frugibus venditis redacta. *Scæuol. leg.* 58. §. 1. *D. de vsufr.* Sempronio do lego ex redactu fructuum holeris & porrinæ, partem sextam.

REDIMERE, multis modis etiam in iure nostro solet accipi. I. Emere, licitari *Cicero*: Qui merces, inquit, redimũt, vt statim vendant. Inde redemptores caussarum, qui alienas lites mercantur pecunia. Quadruplatores alias dicti. Redemptor idem vectigaliam, emptor appellatur, *in l. Cæsar. in prin.* D. *de publ.* II. Redimere quasi re emere, cùm res vendita eodem pretio recipitur. Ita quotidie vtimur in contractibus annuorum redituum: quibus pactum redimendi solet adiici. III. Pro liberare, vel recuperare illos, qui capti sunt. Terent. Vt redimas te captum quam queas minimo. IIII. Redimere accipitur, pro certo precio aliquid faciendum suscipere, vt totũ quis perficiat suo sumptu, quod & conducere dicimus. *Celsus in l. redemptores*, D. *de rei vindi.* Cicer. Et redemptor, inquit, qui columnam illam de Torquato conduxerat faciendam. *Sic l.* 12. §. *vltim.* D. *de vsu. & habit.* Si vestimenta texenda redemerit. Et redempturis faciendis præpositi dicuntur, *in l.* 5. D. *de instit.* qui ad operum rerúmque aliarum conductiones præponuntur.

Redimere pro corrumpere; vt redimere delatorem, pecunia eum à delatione deducere. *Vlpian. l.* 29. *D. de iur. fisci.* Sed enim hæc pœnis magis est, vt aduersus ipsum locum habeat, qui delatorem redemit. *Item*: Nec enim exinde perit caussa, ex que redempta est.

Redimere sententiam, Redimere iudices. *Macer. l.* 34. *eod.* Tu qui defensione omissa redimere sententiam maluisti, *Item.* Ad defensiones caussæ bona fide veniant, non aduersarios aut iudices redimere tentent.

Redimere litem, futuri emolumenti litis societatẽ pacisci est, *l.* 7. *D. mandati. l.* 20. *C. eod. l.* 1. §. *si cui cautum.* D. *de extraor. cog l.* 15. *C. de procur l.* 53. D. *de pactis.*

REDEMPTOR dicitur, qui certo precio opus aliquod faciendum suo periculo conduxit: & qui locat, vetustè Venditor: opus verò ipsum, Redemptoris bona: *vt in Verrin* 3. *docet Hotoman.* Vel sic: Redemptor est, qui opus certo precio faciendum suo periculo conduxit. *Vlpian. l.* 39. D. *de rei vend.* Redemptores qui suis cementis ædificant, statim cementa faciunt eorum, in quorum solo ædificant. *Cic. Phil.* 9. Vt eam statuam faciendam locent, quantíque locarint tantum pecuniam redemptori soluendam attribuendámque curent. Redemptores, *inquit Festus*, propriè atque antiqua consuetudine dicebantur, qui cùm ad faciendum aut præbendum quid cõduxerant, tum demum pecunias accipiebant. nam antiquitùs Emere pro accipere ponebant. At ij nunc dicuntur Redemptores, qui quid conduxere præbẽdum, vtendúmque.

Redemptor pontis dicitur, qui pontem sartum tectum pecunia, quæ pro mercium exportatione soluatur, tuendum conduxit *Labeol.* 60. §. 8. D. *locat.* Vehiculum conduxisti: id cùm pontem trãsiret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat.

Redemptores vectigalium *leg.* 8. §. *non alios. D. de vac. mun.* Redemptor cotoriarum, *in l.* 15. *de public.* Redemptor syluæ, qui syluam conduxit, *l.* 29. D. *loca.* Sed & quemcunque operis faciendi conductorem hoc nomine appellant, *l.* 51. §. *vltim. l.* 60. §. *l. dicta. D. locati l.* 17 §. *pen* D. *de vsur. l.* 40. *D. de rei vend. l.* 23. §. 1. D. *de reb. auct iud. l.* 1. D. *in quib caus. pigno. l* 33. § *qui adim.* D *loco. leg.* 38. *in fin.* D. *de ver. oblig.*

Redemptor litis dicitur, qui certa mercede pacta litis periculum in se recepit, eiúsque periculum præstat. *Vlpian l.* 6. §. 6. D. *manda.* Videbatur autem mihi iudicatum solui fideiussisse, & quasi redemptor litis extitisset, velle à Daphnide mandari iudicio consequi, quòd erat condemnatus. Prius autem dixerat: Ex euentu litis cauerat sibi certam quantitatem dari. *Item l. sequ.* An euentum litium maioris pecuniæ præmio redemerit. *Quintilian. lib.* 12. *cap.* 7. *in fin.* de patronis, eorúmque honorario disputans: Paciscendi quidem ille piraticus mos, & imponentium periculis precia, procul

abo-

abominanda negociatio etiam à medio-
criter improbis aberit. *Imp. l. 15. Cod. de*
procur Litem te redemisse contra bonos
mores, precibus manifestè professus es.
Sic l. 22. C. manda. l. 9. §. 1. D. de offic. procons.
quanquam hic Redemptor caussam
videtur ferè is dici, qui lites quotidianas
pecunia mercari, illásque pactionib. mu
neribúsque pellicere conatur, haud se-
cus quàm qui domo, ædificiúmque fa-
ciendum, vendúmve precio conducit.
Alex. ab Alex. l. 4. c. 15.

REDEMPTVRA, redemptio,
conductio publicorum. *Vlpian l. 5. Di-*
gest. de instit. actio. Si quis pecuniis fene-
randis, agris colendis, mercaturis, re-
dempturísque faciendis præposuerit,
&c. *Liuius libro 23.* Exhortandos qui re-
dempturis auxissent, patrimonia, vt
Reipub. ex qua creuissent, ad tempus
commodarent.

REDINTEGRARI matrimo-
nium dicitur, quotiens post repudium
missum iterum coëunt, & conueniunt
ac reconciliantur coniuges, *l. 23. & vltim.*
D. rer. amot. l. 64. D. de iure dot. l. 19 D so-
lu. matrim. Matrimonium eodem sen-
su instaurari dicitur. *l. 62. §. 1. D. de donat.*
inter vir. Sic & Redintegrari dos *in l. 6.*
D. de iur. dot. Et Redintegrari seruitus,
quæ confusa restituitur, *l. 7. ff. de fundo*
dot. Redintegrari etiam matrimonium
dicitur, quod captiuitate ab hostibus
dissutum quodammodo erat, *l. 14. in fin.*
ff. de captiu. Redintegratur & stipulatio,
quæ accepta facta restituitur, & ex inte-
gro interponitur, *leg. 10 ff quod met. caus.*
Quo censu Restaurari obligatio dicitur,
l. 9. ff. de præsc. verb.

REDIRE hæreditas dicitur, quæ
lege & ab intestato obuenit. *Papin. in l.*
69. in fin princ ff. de leg. 2. Peto pro hære-
ditate, quam tibi reliqui, quæque ad
fratrem meum iure legimo rediret,
contentus sis 100. aureis. *Pompon. in leg.*
3. ff si quis omiss. caus. test. Si ipse quoque
prætermiserit, & quod lege ad se redi-
ret, possidebit hæreditatem. Terentius
in Andr. Act. 4. scen. 6.

Eius morte ea ad me lege redierunt bona.

Idem in Hecyra, act. 1. scen. 6.

Interea in Imbro moritur cognatus senex:
Horum ad hos redibat lege hæreditas.

REDITVS dicitur, quicquid ex re
aliqua obuenit, & redit, *l. 5. §. non passim.*
D. de rebus eor. Sic Reditus prædij, id est,
prouentus, qui quotannis redit, *leg pe-*
nultim. ff. de vsu & vsufruct. leg l. si redi-
tus. ff de fund. instru. leg. Titia. D. de solu.
l. æquissimam. §. 1. D. de vsuf. vt apud Ouid.
Eleg. 3.

At reditus iam quisque suos amat, &
sibi quid sit
Vtile, sollicitis computat articulis.

Reditus annui inter immobilia compu-
tantur *Nouella 7. & lege, Iubemus. 2. de sa-*
crosanct. Eccles. Reditus autem prædij le-
gatur, cùm vindemia, vel messes legan-
tur, *leg. 6. D. de vsufruct quemadmod. caus.*
l. 7. & 17. §. etsi fortè. ff. de vsufruct. Mul-
tùm verò legatum Reditus prædij ab v-
susfructus legato differt. Nam cui vsus-
fruct. legatus est, prædium ipsum quo
vtatur fruatur liberum relinqui debet.
Ei verò, cui reditus legatur, satis est of-
ferri annuam quantitatem, quam fun-
dus largitur, nec ad habitationem præ-
standam hæres obstringitur, *leg. 38. D. de*
vsufr. leg. Hæreditatem autem exceptis
reditibus restituere rogatus, partus an-
cillarum non retinebit, nec fœtus peco-
rum, qui submissi, & in locum demor-
tuorum capitum substituti gregem reti-
nent, *leg. 38. §. hæreditatem. Digest. ad*
Trebell.

Reditus pecuniæ, id est, vsura, *in-*
quit Scæuola, leg 30 D. de adim. vel transf.
leg. 87. § vltim. ad leg. Falcid. l. 6. De præ-
scrip. verb.

REDIVIVA saxa, *l. 19. C. Th. de o-*
per. publ. appellantur, quæ ex vetere in
nouum ædificium translata deintegro
poliuntur, & quasi in vitam, noua ad-
sumpta forma, denuò reuocantur.

REDVCERE, est in formam pri-
stinam instaurare, *leg. 3. D. de itin. actúque*
priuat. Interdum significat referre ad ar-
bitrium alicuius. Hinc illa disputatio,
An, qui petit reductionem ad arbitrium
boni viri, iniquitatem probare debeat.
Panor consil 2.

REDVCES dicuntur à periculo im-
minenti seruari.

REFERENDARII, *in Constitut.*
Iustin. Nouel. 10. 113. 124. & l. 2. C. de offic. e-
ius, qui vic. alic. iud. ij erant, qui recitabãt
principi supplicium desideria, & man-
data principis iudicibus insinuabant.
Cassiod. lib. Var. 6. ex eorum formula de-
monstrat eos caussarum ordines princi-

pi expoſuiſſe, interpellantium vota cognouiſſe, & iis reſponſa reddidiſſe. Nonnunquam etiam, vt Sigebertus ſcribit in Chronico, publicas conſcriptiones anulo ſeu ſigillo regis confirmabant. Quidam magiſtros requêſtatum hodie dici putant. Nominat autem eos ipſe Iuſtinianus Spectabiles, qui mox ſuum poſt illuſtres obtinebant locum. *Vide Auth. de referen. ſacri Palat. Alciat. lib. Diſpunct. 3 & Bart. in l. eos. Cod. de excuſ. mun. lib. 10.* P. Ρεφερενδάριος *inquit Suidas,* ἀξίωμα ῥωμαϊκὸν ἤγουν ὁ ἀναφορεύς. Ex horum autem numero ſunt, qui referendarij dicuntur maioris Eccleſiæ, *Nouell. 6.* qui ſpecialiter deſtinati erant ad maioris eccleſiæ negotia principi referenda. At ij, qui Referendi curiæ nominantur à *Caſſiod. libro 3. Var.* iidem non ſunt, qui referendarij, vt eiuſdem Caſſiodori formula de referendis in Senatu docet. Coclæus hanc vocem in barbarum dictionum claſſem reiecit.

REFERRE de re aliqua, pro eo, quod eſt, proponere rem agitandam.

Referre crimen eſt accuſatori crimen obiicere, vnde Relatio criminum, *l. 5. ff. de publ. iud.*

Referre iuſiurandum, eſt delatum ſibi ab aduerſario iuſiurandum in eum tráſferre. *Paulus l. 38. Digeſt. de iureiur* Manifeſtæ, inquit, turpitudinis & confeſſionis eſt, nolle nec iurare, nec iuſiurandum referre. *Et ſæpè in l. iuſiurandum. 34. eod.*

Referre rem iudicatam, tractare. *Cice. pro Domo ſua*: Si Decemuiri ſacramentum in libertatem iniuſtum iudicaſſent, tamen quotieſcunque vellet quis, hoc in genere ſe rem iudicatam referre poſſe voluerunt. Sic Referre myſteria dixit *libro De Orat 3.* pro Iterare: *& Teren. in prol. Hecyr.* Referre comœdiam, pro denuò agere.

Referre in reos, *Vlpian. l. 15. §. 1 ff ad l. Iul. de adult.* Legis Iuliæ de adulteriis capit. 7. ita cauetur, ne quis inter eos referat eum, qui tum ſine detractione Reipub. cauſſa aberit: neque enim æquum viſum eſt, abſentem Reip. cauſſa inter reos referri, dum Reip. operatur. Vide Reum facere.

RELATIONES dicuntur *in Rub. De relat. li. C. 7.* Cùm iudex in diſceptanda lite dubitandi cauſſam habens, ad Principem negotium refert, eum quid ſtatui velit conſulens: vnde etiam Conſultatio appellatur *in l. 1. eo.* Quoties, inquit, ad noſtram ſcientiam iudex ſe polliceatur relaturum, conſultationis exemplum litigatoribus illicò edi apud acta iubeat: vt ſi cui fortè relatio minus plena vel contraria videatur, is refutatorias preces ſimiliter apud acta offerat. Relationes verò *in l. 14. C. de accuſ.* elogia ſunt, quæ ab irenarchis & officialibus ad præſides referebantur. nã referendi verbo hac in re vtitur Marcian. *l. 6. ff. de cuſtod. reor.*

REFICERE, eſt ad priſtinam formam, & modum, iter & actum reducere: ſic vt ne dilatet quis, vel producat aut deprimat, aut exaggeret: ídque in Interdicto de via reficienda. Reficit viã & qui aperit, & qui purgat, & omnes omninò, qui in priſtinum ſtatum reducunt, *leg. 1. ff. de via publ.* & ſic Refectionem accipimus, *l. 4. § ſi quis mihi. itineris. ff. ſi ſer. vindi.* Similiter in Interdicto de riuis, Reficere eſt, quod corruptum eſt, in priſtinum ſtatum inſtaurare. Itaque tegere, ſubſtruere, ſarcire, ædificare, aduehere, apportaréque, quæ ad eam rem vtilia ſunt, reficiendi verbo continentur, *l. 1 in prin. & § reficere. ff de riuis. l. 11. ff. comm. præd.*

Reficere, etiam redigere eſt, *l. 81. ff. ad leg. Fal.* Hinc

REFECTA pecunia, redacta ex re quapiam, *l. 1. § ſi frater. ff. de collat. bonorum. l. 3 §. vlt. ff. de vſur.*

REFECTVS, reditus, prouentus *Scæuola leg. 7. §. 10 ff. ad Senatuſconſultum Trebell.* Interim ex refectu paupertatis, qui ad vos peruenerit, ablatis eum vſuris pro quantitate nummorum redactis: id eſt, ex reditu partis tertiæ hæreditatis. nam paupertatem appellat exiguæ hæreditatis partem tertiam. Verbum fructibus agrorum & prouentibus accommodatum. *Cicero in Paradox.* Nunquam eris diuis, antequam tibi ex tuis poſſeſſionibus tantum reficiatur, vt ex eo tueri ſex legiones poſſis.

REFIGERE, quod fixum eſt labefactare, atque conuellere. *Venul. ff. quod vi aut clàm, l. ſi vitem*: Si fixeris, inquit, & ego refixero *Paul. tit. de verb. obl. l. inter.* Tabulæ, inquit, refixæ ſunt. *Venul.*

git. ad l. Iul pecu. l. qui tabul. Qui tabulam, ait, enim r fixerit. Vlp. l. sed & si quid. de vsufructu Sed & si quid, ait, inædificauerit: postea eum neque tollere hoc, neque refigere posse: planè refixa posse eum vindicare.

REFORMARE pactum, l. interpositas, C. de transact. id est: rescindere. Si vera sunt, quæ precibus complexus es, aliaratio pactum reformat. Aliàs Reformari pactum dicitur, l. iurisgentium. §. adeò ff. de pact. id est, corrigi, in meliorem formam reduci: etiamsi potest, inquit Vlp. tota res tolli, cur non & reformari, vt quodammodò quasi renouatus contractus videatur:

REFVGÆ dicuntur, qui metallo vel alij cui operi, & pœnæ, cui addicti erant, fuga se subducunt, & subtrahunt, & l. 8 §. inter eos ff. de pœn. Refugæ operis metalli, l. pen in fin. ff de extraor. cog. Refuga custodiæ, l. 13. §. pen. ff. de re milit. Tertul. in lib. de cultu fœm. de auro agens, quod per damnatos & noxios effossum, in honorem ornamentorum venit: Et de pœna, ait, in honorem metalli: refuga mutatur. Defugas, & confugas, eodem sensu in Cod. Theod. legimus

REFVGIA, abscessus sunt ædium, & interiora loca, l. 13. § sed si ædium. ff. de vsufruct. Sed neque diætas. inquit Iurisco. trãsformare vel cõiungere, aut separare ei permittetur, vel aditus, posticásve vertere, vel refugia aperire, vel atrium mutare, &c. Sic leg. 11. § quod autem. ff. de seru. cor. Vlpian. alio loco χρυπτὰς vocat. Vide χρυπτάς.

REFVTARE iudicem, idem quod reiicere, recusare, & remouere. Hinc Refutatio.

Refutare, renuntiare, cedere: vt Refutare feudum vassallus dicitur, cùm aut patrono id cedit, quasi vsufructuarius domino vsumfructum, lib. 2. titul. 9. §. 1. & tit. 38. Aut agnato proximiori, siue id de iam quæsito feudo fiat, vt libro 2. titulo 26. §. 27 & titul. 49. siue desperato tantùm, vt libro 2. titul. 46. De refutatione Papatus, extat insignis historia in Chronic. Alberti Argent. quam in gratiam Canonistarum describemus. Hic est Bonifacius Octauus Papa Romanus, de quo dicitur, quod Cælestino prædecessori suo, viro vtique sancto per longam cannam loquebatur: Cælestine cede, Cælestine cede; quo etiam cedente, & Bonifacio tanquam certissimo creato, eum populus venerabatur, vt Papam. Bonifacius hoc sub excommunicatione prohibens, constitutionem edidit, quo Papam posse renuntiare Papatui declarauit: quia multi asserentes contrarium, cũ Papam negabant. Hic condidit Sextum Decretalium: in quo claritate & venustate dictionis, omnes qui vnquam iura scripserunt, antecessit: edidit Constit. Super Cathedram, grauem Minoribus & Prædicatoribus, Quo mortuo: Benedicti. ix. successor, qui fuit prædicator, fecit constitutionem, Inter cunctas, per quam reuocauit aliam. Hac Alber.

REFVTATVM feudum à patre, & filio, retinet appellationem feudi paterni, leg. vnic. in fin. de vasallo decrepita ætatis.

REFVTATORIÆ preces, l. 1. C. de relat. l. 18. C. de appellat. & Refutatorij libelli, l. 37. C. eod. l. 8. C. Theo. eod. Iudex à quo prouocatum erat, opinionis suæ exemplum litigatoribus dare debebat, & acta edere. Quod si cui minus plena, vel contraria viderentur, is refutatorias preces offerebat, quæ simul mittebantur, l. 18. C. de appell. Symmach lib. 1. Epistol. 31 Cuius meritum perennitas vestra lectis gestis, ac refutatoriis cohærentibus æstimabit.

REGERERE, pro iterum iniicere l. 24 ad fin. D. quibus mod. vsuf. Nec si summa terra sublata ex fundo meo, & alia regesta esset. Sumitur & pro, perscribere, id est in tabulas referre. Quint. l. 2. c. 12. Vnde fit, vt dissoluta, & ex diuersis congesta oratio cohærere non possit: similísque sit commentariis puerorum, in quos ea, quæ aliis declamantibus laudata sunt, regerunt. (alij tamen redigunt habent) Et in 3. c. 8. Sunt enim velut res regestæ in hos commentarios, quos adolescens deduxerat schola. Hinc

REGESTA, quæ corrupto vocabulo Registra, quasi regestaria dicunt, sunt acta tabulæque publicæ, quæ Græci ὑπομνήματα, & ὑπομνηματισμοὺς vocant. Illo tamen corrupto vocabulo vsus est Vopisc in Probo: Vsus, inquit, etiam ex registris scribarum porticus porphyreticæ.

REGERENDARII dicuntur ij, qui erãt à registris siue libellis, de quib.

*Caßiodor.lib.*11.*Variar.* apud quem tamen corruptè regendarij legitur, pro, regerendarij.

REGERE, eſt gubernare, dirigere, quaſi rem agere : ſcilicet populi. Inde metaphoricè fines dicuntur regi multùm eleganter : quia non vno modò de finibus iudicatur, ſed aut diſcernuntur qui iam ſunt, aut ſtatuuntur vbi non apparent, adiudicatione, condemnatione: quorum omnium ſignificationem non aliud ferè verbum comprehendere poterat commodius.

Regi igitur fines, *interprete Boethio*, dicuntur, cùm propriis ager quiſque finibus terminatur. Inde quod ad terminos conſtituendos, vel fines dirigendos inter eos, qui confines agros poſſident, datur iudicium, finium regundorum dicitur, & finibus regundis, *vt C.& D.fin. reg.* Græci περὶ ὅρων ἰθυντέων. *Cicer. in Topic.* Si in vrbe de finibus controuerſia eſt, quia fines agrorum magis eſſe videntur quàm vrbis, finibus regundis arbitrum adigere non poſſis. & aliàs : Si in vrbe fines non reguntur, neque in vrbe aqua arceatur. *Idem libro primo de legibus*: Nec Manilia lege ſinguli, ſed ex XII. Tabul. tres arbitri fines regemus. Regundorum autem, pro regendorum dicitur imitatione vetuſtatis *in tit.*1. *D. finium regundor.* nec inconcinnè dicitur finalis quæſtio, *in l. ſi conſtiterit. C. fin. regund.* Et limitis actio, *in cap. inter memoratos* 16. *quæſt* 3.

Regentes, gubernantes, adminiſtrantes, *l. illicitas. D. de offic. præſid.*

REGVLA, κανών, γνώμων propriè dicitur norma, qua lineæ diriguntur, quaſi regens menſuram Per tranſlationem autem.

REGVLA eſt, *inquit Paulus*, quæ rem quæ eſt, breuiter enarrat; non vt ex regula ius ſumatur, ſed ex iure quod eſt, regula fiat. Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, &(vt ait Sabinus) quaſi cauſſæ coniectio eſt, quæ ſimul cùm in aliquo vitiata eſt, perdit officium ſuum, l.1.D. de reg. iur. Sunt tamen, qui pro, Cauſſæ coniectio, Cauſſæ coniunctio legant: quod & Harmen. probare videtur lib.6. his verbis : κανών ἐστι σύντομος τοῦ πράγματος ἀφήγησις καὶ σύνδεσμος. Alij ſic definiunt: Regula eſt ſententia quædam generalis, quæ ex plurium legum mente à Iuriſconſultis notata atque animaduerſa, paucis verbis ſummam earum conſenſionem, & tanquam harmoniam complectitur. Differt autem Lex à Regula, quòd illa dicitur, quam populus certo & cognito omnibus iure conſtituit: Regula verò, quam Iuriſconſulti ex pluribus legum capitibus notatis, inter ſeque comparatis elicuerunt: vt non omninò incommodè dicere poſſimus, leges eſſe tanquam voces, & ſonos ſingulo : Regulam verò eſſe tanquam harmoniam & concentum. *Vide plura lib. Obſeruat.*11.*c.*4 *Hotomani.*

Regulæ officium eſt, exhibere nobis generaliter definitionem iuris, quod alioquin per ſingulas negociorum circumſtantias latiſſimè patet. Qua in re plurimum commodatur humanæ fragilitati: Quæ in numeroſa legum multitudine, quaſi in labyrintho quodam periclitari ſolet, niſi ſummas earum ſententias, & primaria (vt ſic dicam) conſilia præ oculis habeat.

Regulæ iuris ſunt notitiæ quædam ſemper firmæ & immutabiles : vt quæ non ſolùm lapideis olim tabulis, ſed etiam cordibus hominum indelebili charactere à Deo ipſo ſunt inſculptæ, veram videndi honeſtatem exprimentes. Vnde quicquid in hominum commercus huiuſmodi axiomatibus conueniens eſt, id cenſetur ab arbitratu boni viri, à conſtante atque perpetua voluntate, denique ab ipſa iuſtitia dependere. *Inſtitut. de iure nat. gent. & ciuili. §. ſed naturalia. l. Meuia D. de annu legat. l.*1. *in princ. D. de iuſtit. & iur.*

Regularum iuris antiqui duplex eſt vſus. Alter, quòd vniuerſam legum cognitionem & penitiſſima earum conſilia, breui quadam, & veluti in faſcem contracta præceptione nobis ob oculos ponunt. Alter, vt in variis quotidie occurrentibus cùm publicis, tum priuatis negotiis ac cõſultationibus, hiſce regulis vtamur ad ſeparandũ æquum ab iniquo. Quæ ſalutaris ars, ſine notitia huiuſmodi præceptionum exerceri non magis poteſt, quàm fabrilis ſine norma.

Regula Catoniana, vide Catoniana regula.

REGVLA eſt capſa iuncea, vel ſcortea, in qua incluſæ oleæ torcularis prælo ſubiiciuntur, *apud Vlpia. l.*19. §.1. *D. loca.*

D loca. & Columel lib.12.cap.52.

REGVLARITER, secundum
regulam, *l. regulariter. D. de hered. petit.*

REGES principiò quomodo as-
sumpti sint, *post Alcia. in Comment. ad l.
bona ciuitatis. D. de verb. sig. vide Iustinum
lib.1.* Cæterùm regis filium, tametsi re-
gnum non habeat, regem vocari posse,
censuit Scholiastes in c. vlt. 24. q.1. An verò
appellandus Rex sit, natus, patre non-
dum Rege salutato, DD. tractant. & mi-
rum est, in dubium reuocari: nam à Iu-
risconss. apertissimè decisum est, *l. senato-
ris.1. de sena Regis off:cium qualenam sit, vi-
de c. Regum offioium.22 q.5.*

Regis filius, dicitur etiam natus post
mortem regis *arg. l. smancipatum. D. de
senat.*

Regem Feudistæ plerunque pro Im-
peratore nominant: vnde regalia pro
Imperatoris iura: ex quo quantum à Ro-
mana consuetudine abhorreant, intelli-
gi potest. *Liuius lib.27,* Circunfusa inde
multitudo Hispanorum, & antè dedito-
rum, & pridie captorum, Regem cum
ingenti consensu appellauit. Tum Sci-
pio silentio per præconem facto, sibi
maximum nomen Imperatoris esse di-
xit, quo se milites sui appellassent: Re-
gium nomen alibi magnum, Romæ in-
tolerandum esse: regalem animum in se
esse: si id in hominis ingenio amplissi-
mum ducerent tacitè iudicarent: vocis
vsurpatione abstinerent. Interdum ta-
men Regis nomine Langobardus Rex
intelligitur. nam Italiæ Regum nomen
Langobardi vsurparunt. cuius rei monu
mentum insigne subscribemus, quod ex-
tat in vrbe Viterbio: vnde Adriani Pa-
pæ & Desiderij Regis nobilitatæ mul-
torum scriptis inimicitiæ intelligentur.

Decretum Desiderij Regis Italiæ.

REVOCAMVS. Statuta. Regis
Astulfi. contra. Vetulonos edita. vt. la-
cus. non. Tirensium sed. Vetulonum. sit.
quia. lacus. magnus. ideò. Italiæ. quia. eo-
rum. ager. prius. est. Italia. dicta. ab ibi.
sede. Itali. &. vt. suam. Longulam. non.
Longubardulam. sed. cognomine. sui.
ampliatoris Titreni. Terbum vocent. &.
vt. sub. vno. muro. cingant. tria. oppida.
Longulam. Vetuloniam. Titreniã. Vol-
turnam. dictam. Etruriam. totámque. vr-
bem. nostra. adieczone. Viterbum. pro-
nunciēt. vt. de. Roda. &. ciuita. Balneore
gium. dici. iussimus. permittimus. pecu-
niis. imprimi. F. A. V. L. sed amoueri.
Herculem. & poni. Sanctum. Lauren-
tium. eorum. Patronum. vt. facit. Roma.
&. Bononia. Iubemus. quoque. reparari.
Cortauientam. Dardanum. Assium. Fe-
tanum. Cornietum. Tuscanellum. Nos.
enim, non, sumus. Tusciæ, destructores.
vt. Nos. apud. Gallos. accusat. Adrianus.
Papa. nam. in. Tuscia. ædificauimus. à.
fundamentis. vobis. quidem. Volturre-
nis. Caluellum. vicum. Oresianum. Bal-
neariam. Barbaranum. &. Gariofilum.
Sentinatibus. autem. Ausidonias. &. Ro-
dacofanum. Volaterræ. Rodacomalum.
Lune Sergianum. Petram. Sanctam. o-
lim. Fanum. Feroniæ. Focensibus. San-
cto. Germinianum. &. Miniatem. Fesu-
lanis, oppidum. Munionis. in. quod. va-
gos. sparsos. Arinianos. &. palantes. Fluē-
tinos, collegimus. Rursus. plures. anti-
quas. nobiles. vrbes. ampliauimus. &.
murii. cinximus. Et. nunc. idem. agimus.
circa. Lucam. Pistorium. Aretium. Orbi-
tum. &. Etruriam. nunc. Viterbum. cu-
ius. nomen. aut. à. nobis. constituta. de-
creta, siquis. violauerit. aut. capite. apu-
niatur. aut, laqueo, strangulerur. Hoc. ita-
que. non. est. Etruriam. destruere. vt.
Nos. arguit. Adrianus. qui. pacem. vltrò. à.
Nobis. oblatam. respuit. Quare. tibi. Gri-
moalde. Præfecte. Viterbiensis. præcipi-
mus. vt. quandiu. dubia. pax. perseuerat.
iubeas. omnes, Tusciæ. milites. paratos.
esse. in. armis. &. commeatus. ac. stipen-
dia. sine. auaritia. in. promptu. habeas. vt.
non. solùm, occurrere. hostibus. sed. et-
iam. illos. inuadere. ....., ciues. non.
grauabis. nouis. exac. onibus. ....ex.
Papia. venient. .. Viterbienses. . Atque
hæc quidem hactenus, Illud autem præ-
termittendum non videtur, cùm inui-
sum Romæ Regis nomen esset, qui e-
uersa Republ. dominatum arripuerunt,
Imperatoris aut Principis nomen sibi
sumpsisse. De Imperatore, Tranquillius
auctor est: itémque *Dio* lib.43. De Prin-
cipe, Tacitus lib.1. Lepidi, inquit, atque
Antonij arma in Augustum cessere, qui
cuncta discordiis ciuilibus fessa, nomine
Principis sub imperium accepit. Et ali-
quantò pòst: Non regno tamen. neque
dictatura, sed principis nomine consti-
tutam rempubl. Sed vbi de re conuenit,
minus de verbo laborandum est: cùm

verè propriéque omnes reges & sint & appellentur: siue dictatores, vt Cæsar: siue principes, vt Augustus: siue Imperatores, vt ipsius successores: siue Pontifices, siue etiam Tribuni nominentur. cuius nominis ac potestatis suauis ad ridendum historia extat apud Naucle-rum Gener. 45. sub anno M.CCCXLVI. de Nicolao quodam ciue Roman. qui Papa auctore totius orbis dominatum sibi arrogauit: próque eo iure regibus & imperatoribus omnibus diem dixit. cuius rei formulam ex eiusdem Naucleri commentariis exscribemus. Nos Candidus Spiritus sancti miles Nicolaus seuerus & clemens liberator vrbis, zelator Italiæ, tribunis Augustus, volentes & desiderantes donum Spiritus sancti, & liberatores antiquos Rom. principes quantum nobis permittitur, imitari. Notum facimus vniuersis, quòd quidem à nobis post assumptum tribunatus officium, Roma. populus de consilio omniū & singulorum iudicium, sapientum & aduocatorum vrbis recognouit, se adhuc illam habere auctoritatem potestatémque, atque iurisdictionē in toto orbe terrarum, quam habuit in principio & summo augmento vrbis præfatæ. Et omnia priuilegia facta in præiudicium auctoritatis & potestatis & iurisdictionis huiusmodi ad se reuocauit expresse. Nos igitur auctoritatem, potestatem, & iurisdictionem antiquam nobis concessam, à populo Roman. in publico parlamento, & nuper à Domino nostro summo Pontifice, vt patet per Apostolicas bullas eius, ne videamur de dono & Spiritus sancti gratia, & sacri Ro. populi fauoribus ingrati, iure & forma quibus meliùs possumus & debemus, decernimus & declaramus, & pronuntiamus, Romanam vrbem, caput orbis, & fundamentum totius fidei Christianæ ac omnes & singulas ciuitates Italiæ liberas esse censemus. Et ex nunc omnes præfatos populos ac ciues ciuitatum Italiæ facimus, declaramus, & ponunciamus, ciues esse Romanos, quos & Romana libertate volumus gaudere. Eadem auctoritate & gratia Dei & Spiritus sancti, ac Rom. populi dicimus, profitemur, ac etiam declaramus Rom. imperium, iurisdictionem, ac etiam monarchiam totius sacri Imperij ad ipsam almam vrbem ac eius populum, necnon ad vniuersam Italiam pertinere, & easdem fore legitimè deuolutas multis rationibus & caussis, quas suo loco declarari faciemus, dantes & præfigentes in his scriptis omnibus & singulis prælatis, imperatoribus, electis electoribus, regibus, ducibus, principibus, comitibus, marchionibus, populis, vniuersitatibus, & quibuscunque aliis in genere & in specie, cuiuscunque prouinciæ, status & conditionis existant & contradicere volentibus, seu in electione præfata ac ipso imperio iurisdictionem, potestatem & auctoritatem prætendentibus quoquomodo, terminum hinc ad festum Pentecostes proximè futurum, ita quòd infra prædictum terminum in ipsa alma vrbe & sacrosancta Laterana Ecclesia coram nobis & aliis officialibus domini nostri Papæ & R. populi, debeant cum eorum iuribus comparere: alioquin à dicto termino in antea procedetur, prout de iure fuerit procedendum: & nihilominus ad prædicta omnia in specie citari facimus illustres principes, Ludouicum ducem Bauariæ, & Carolum regem Bohemiæ, qui se asserunt imperatores ad imperium electos, ducem Saxoniæ marchionem Brandeburg. Archiepiscopos Moguntinensem, Treueren. & Colonien. qui in dictis termino & loco comparere debent coram nobis & aliis R. populi officialibus personaliter, aloquin in eorum contumaciam procedemus, eorum absentia non obstante. Dat, &c.

REGALIA, nomen est multiplex nam eo plerunque feuda omnia Regis beneficio concessa intelliguntur: interdum Ecclesiastica duntaxat maiora & primaria, qualia sunt Archiepiscopatus Episcopatus, Abbatiæ, qui solius Regis concessu & munere conferebantur. Interdum, ius ipsum atque auctoritas regalia feuda & beneficia conferendi: cæteráque iura fiscalia. Interdum insignia honoris, quæ vassis regalibus solemni more tribuuntur. quorum omnium exempla subscribemus.

Regalia, pro feudis regalibus, qualia sunt ducatus, comitatus, marchiæ, *vt lib. Feu. 1. ti. 14. §. 1. & li. 2. ti. 34 §. 1. Radeuicus li. 2. c. 5.* vbi de Friderico imp. pro Tribunali in Rōchaliis sedere, loquitur: Dein de (in-

de (inquit) super iustitia regni: & de regalibus, quæ longo iam tépore seu temeritate peruadentium, seu neglectu regum imperio deperierant, studiosè differens cùm nullam possent inuenire defensionem excusationis, tam Episcopi, quàm primates, & ciuitates, vno ore, vno assensu, in manum Principis regalia reddidere, primíque resignantium Mediolanenses extitere. Requisitíque de hoc ipso iure quid esset, adiudicauerunt, ducatus, marchias, comitatus, consulatus, monetas, telonia, fodrum, vectigalia, portus, pedatica, molendina, piscarias, pontes, omnémque vtilitatem ex decursu fluminum prouenientem: nec de terra tãtùm, verùm etiam de suis propriis capitibus census annui redditionem. Hísque omnibus in fiscum adnumeratis, tanta circa pristinos possessores vsus est liberalitate, vt quicunque donatione Regum aliquid horum se possidere instrumentis legitimis edocere poterat, is etiam nunc imperiali beneficio, & regni nomine idipsum perpetuò possideret, &c. His tamen qui nullo iure, sed sola præsumptione de regalibus se intromiserant, XXX. millia talentorum, plus minúsve reditibus publicis per singulos annos accessere.

Regalia, pro maioribus & opulentis sacerdotiis: cuius rei exempla multa ca. Disput. Feud. 8. exponit Hotoman. *Radeuicus. libr 2. cap. 15.* Cùm Adrianus Papa audisset, quòd regalia Principi tam ab Episcopis & Abbatibus, quàm à ciuitatibus & proceribus recognita fuere, literas super hoc negotio dirigit. Et in Epistol. Imp. Friderici ad illum Papam, apud Naucleram: Ab Episcopis qui regalia nostra tenent, cur homagium & regalia sacramenta non exigamus? Aut igitur regalia nostra nobis dimittant: aut quæ Dei, Deo, quæ Cæsaris, Cæsari, persoluant.

Regalia pro iure & potestate conferédi feuda & beneficia regalia: quod per sceptrum fiebat. *Otto Frising. libr. Chron. 7. cap. 14.* Occasio autem sceleris huius hæc fuit, quòd rege Romam tendente, Inter ipsum & Papam conuentio facta, ab obsidibus firmata narratur, vt scilicet rex Episcoporum inuestituras remitteret, & Papa ipsi regalia eorum resignaret. Itaque dum Romam venisset, ac à Pontifice promissa sibi persolui exegisset, Papa, eò quòd clamantibus Episcopis, ea quæ petebantur, adimplere non posset, tanquam nocens, cùm per omnia esset innocens, custodiæ mancipatur, Videns hoc, &c *Et mox*: Ad postremum pacem sic facere coactus est: Episcoporum scilicet inuestituras per anulum & baculum Imperatori concedere. Quibus ex locis apparet, inuestituram per anulum & virgam, siue baculum fieri solere, cùm regalia per sceptrum dari mos esset: vt alio loco docuimus. *Otto Frising. libr. Frid 2 ca. 6.* Tradit enim curia, & ab Ecclesia eo tempore, quo sub Henrico vnde inuestitura Episcoporum decisa fuit inter regnum & sacerdotium controuersia, sibi concessum autumat, quod obeuntibus Episcopis, si fortè in eligendo partes fiant, Principis arbitrij esse, Episcopum quem voluerit, ex primatum suorum consilio ponere, nec electum aliquem antè consecrandum, quàm ab ipsius manu regalia per sceptrum suscipiat. Atque hinc factum est, vt Gallica consuetudine regaliarum nomine passim apud Pragmaticos intelligantur iura regis Galliæ in maioribus sacerdotiis conferendis, aut eorum fructus parte aliqua sibi retinenda. Qua de re extat libellus Ægidij Magistri Prætoris Parisiensis ad eiusdem ius Regis asserendum accommodatissimus. Nam cùm hac de re controuersia illis à Pontificibus Romanis fieret, tandem Philippi Valesij edictum in hanc sententiam promulgatum est: Philippus Dei gratia Francorum Rex: Quoniam disputatum est à nonnullis, an penes nos ius potestásque esset mandandi sacerdotia, beneficia, & honores ecclesiasticos, denunciamus ac profitemur, re diligenter quæsita, & deliberata, compertum nobis esse, superiores Reges Franciæ, antecessores nostros, ius illud perpetuò tenuisse, eósque pro nostro iure semper antehac sacerdotia mandasse, atque in posterum mandaturos esse. Vincentius mense Octob. M. CCCXXXIIII. Hæc ex lib. Ægidij Magistri, ad verbum. Licet autem Regalia vno nomine generali appellentur, habet tamen vnumquodque regale diuersam originem, & caussam ab vno. Quod ex actibus regalibus clarè perspicitur: qui non omnes ad vnam caussam,

ſeu ſpeciem reſpiciunt, ſed origine cauſſa; & ſpecie ſeparantur: imò & regalia in ipſo genere, à diuerſo fonte procedunt; quia aliqua à ſuprema principis poteſtate procedunt; vt creare tabelliones, & legitimare ſpurios, Minetæ, &c. quæ Paris à Puteo merè regalia nominat. Alia procedunt ab vniuerſali dominio Imperatoris, vt flumina, viæ publicæ, vectigalia, &c. *Pro quo Andr. Iſernita ponderat. §. Sed quod principi Inſtit. de iure nat. gent.*

Regalia an venditione includantur, *tradit Romanus conſil. 271. incip. vis tota præſentis.*

Regalia, pro inſignibus & ornamentis regiæ inaugurationis. *Luitprandus* Ticinenſis *lib. 2. cap. 7.* Chunradus Imperator coronam, ſceptrum & cuncta, quæ regalia ſunt indumenta, in medium venire præcepit, & hæc verba effudit: Hæredem regiæque dignitatis vicarium regalibus meis ornamentis Henricum conſtituo. Et mox: Ipſo mortuo, Principes coronam cunctáque regalia indumenta Henrico duci contulerunt. *VVitichind. lib. 2.* Super altare regalia inſignia poſita erant, gladius cum balteo, chlamys cum armillis, baculus cum ſceptro ac diademate. Video etiam Imperialia eadem dici: *vt apud Abbatem Viſperg. in Chron. anni* 1106. Ipſa partis vtriuſque conſiliis annuens, regalia vel imperialia inſignia, crucem ſcilicet, & lanceam, ſceptrum, globum, atque coronam filij poteſtati tradidit. *Otto Friſing. lib. 7. c. 40.* Reuerſi ad filium optimates, imperialia deferunt, eúmque regem creant. *Idem in Chron. anni* 1153. Volebat enim temere imperium, cùm in poteſtate ſua haberet inſignia imperialia, vtpote coronam, & crucem, & alia quæ attinebant. *Otto Friſing lib. 7. c.* 23 Itaque Chûradus Rex curiam in prędicta ciuitate maximo conuentu principum habuit: vt omnes Saxones vltrò ſe ſuæ ditioni ſubdidere. Solus ex principibus dux Henricus regalia ſeruans aberat, ad quæ reddenda dies ei præfigitur. Quo veniens, regalia quidem multis illectus promiſſis reddidit, ſed tamen ea minimè conſecutus (id eſt, recuperâs) infecto pacis negotio, ſine gratia ius diſceſſit, tandem ducatus ei adiudicatur. Quibus ipſis totidem verbis Abbas Vrſperg. vtitur in Chron. anni 1138.

REGINA, regis vxor. An verò id nominis retineat viro defuncto, *vide c. ex parte. extra de foro compet. & 24. q. 1. Eos.*

REGIMENTVM, *l. vnic. D. de offi. præfe. præto.* pro regimine & adminiſtratione.

REGNVM, monarchia, ſeu vnius principatus adminiſtratio, *c. hinc. eſt 15. q. 1. c. ad hoc 89. diſt.*

REGIO dicta eſt à rego, quòd initio regiones ſub regibus erant, & ab his regebantur, donec in prouincias redigerentur ſub imperio Romano. Inde poſtea regiones, plurali numero, cœperunt dici fines ſeu termini, *vt Cic. pro Archiâ dicit*: Vitæ ſpacium exiguis regionibus circumſcriptum eſſet. Regiones etiam in fundis ſtatuuntur, fundíque regionibus diuiduntur. Et regionibus agros diuidere, hoc eſt, certis finibus & limitibus perpetuis diſtinguere, vt quiſque ſuam partem ſemper habeat, *l. 7. D. comm. diui. & l. 3. C. eo* Regiones ergo partes fundorum ſunt, certis menſuris diſpartitæ, *l. 8. l. 29. D. de acq. rer. dom.* Vtimur Regione loco aduerbij: vt, è regione, quaſi ex aduerſo rectis lineis.

Regiones vrbis Romæ 14. fuiſſe *ex l. 3. D. de offic. præfecti vigil. & Tacito li. 14. & ex libello P. Victor de regio. vrb. Rom. conſt.* Auguſtus Romam in regiones diuiſit, *vt ſcribit Tranquillus c. 30.*

REIICERE calcem, retroiacere, *l. fi. D. ſi quad. paup. fec.*

Reiicere cauſſam referre.

Reiicere judicem, id eſt, recuſare. Hinc

REIECTIO iudicum, veteribus Gloſſis, ἀποβολὴ καὶ ἀπόπληξις κριτῶν, quam Aſconius ſic exponit: Moris erat celebrata iudicum reiectione, & haberi, in officio Prætoris, & in arca reponi nomina ſelectorum iudicum. Reiectio autem idcirco dicitur, quia cùm multi iudices in conſilio cum Prætore ſuo iudicaturi eſſent, qui Quæſitor fuiſſet in cauſſa publica, verbi gratia repetundarum, ambitus, maieſtatis, neceſſe fuerat eos primùm de decuria ſenatoria conſcribi, cùm ſenatus iudicaret: deinde in vrnam ſortitò mitti, vt de pluribus neceſſarius numerus confici poſſet: tertiò, id eſt, poſt vrnam, permitti accuſatori ac reo, vt ex illo numero reiiciant, quos putauerint

uerint ſibi aut iniquos, aut ex aliqua re incommodos fore. Reiectione celebrata, in eorum locum qui reiecti fuerant, ſubſortiebatur Prætor alios, quibus ille iudicum legitimus numerus compleretur: prima enim Sortitio dicebatur his perfectis, iurabant in leges iudices, vt ob ſtricti religione iudicarent.

RELATIO, vide Referre.

RELATIVVM, quod ad aliud refertur, ob idque à Græcis πρός τι dicitur, vt libertas ad ſeruitutem refertur.

Relatiua itaque, ſiue potius relata, ſunt, quæ ſecundum hoc ipſum quod ſunt, alterum notant: vt ſi dicas Filium, vel Seruum, intelligitur habere patrem, vel dominum.

RELATORIÆ, *l.8. C.Theo.de nauicul.* ſunt apochæ, & ſecuritates.

RELEGARE dotem maritus dicitur, qui quam accepit, præſenti die reddi ac reſtitui iubet: quo caſu recepiſſe magis quàm accepiſſe dotem mulier dicitur: *vt ait Vlp. l.2. in fi. D.de do. præleg.* quoniam reddi potius, quàm dari dos videtur, *ait Papinian. l.cum pater. 77.§ fidei. 12. De leg.2. Sic l.8. D.de fund.dot.l.41.§. vlt.l 48. D.de leg 2.* Hinc Relegatio dotis *l.95.D.de leg.3.* ex qua & eius hæc formula colligitur: Quanta pecunia dotis nomine ad me peruenit, tantum hæres meus dato. Relegari etiam vſusfructus dicitur, *in l.32.D.de vſufruct.leg.*

Relegare, ſignificat in exilium mittere, & ſeparare ab aliis. Quare Martianus triplex exilium diſtinguit, *in l. exilium. D.de interdict. & releg.*

RELEGATOS definit Ælius Gallus apud Feſtum, quibus ignominiæ aut pœnæ cauſſa, receſſe ab vrbe Roma, aliòve quo loco abeſſe, lege, Senatuſconſulto, aut magiſtratuum edicto. Relegatorum enim duo eſſe genera Vlp. ſcribit. Quidam enim in inſulam relegantur, *l 4.l.28 in princ.& §. in exulib.§ graſſatores. & l.30. ff. de pœnis.* Sunt qui ſimpliciter relegantur, cùm prouinciis quibuſdam eis interdicitur, non etiam inſula adſignatur, *l 7.D.de interd.*

RELEGATIO dicitur exterminatio, cùm quis exire fines patriæ iubetur: quod Cicero ſedibus expellere dicit. Deportatio verò, cùm ei qui damnatus eſt, certo ſpacio circumſcribitur pœnæ pendendæ locus. *Bud. in l. capitalium.§.in exulibus.de pœn.* Alij inter Deportationem & Relegationem hanc differentiam ſtatuunt, quòd illa perpetuum, hæc temporarium exilium contineat. Sed & in perpetuum fit relegatio, *l.4. 28 in princ. l.38. §.ſi quis inſtrumentum. ff. de pœn l.3. C.qui pet.tutor. & apud Plin. lib.3. Epiſt.ad Minutia.* Alij, *in quibus eſt Iſid lib.5. c.27.* Inter relegatum & deportatum hanc differentiam ſtatuunt, quòd relegatum bona ſequantur, deportatum bona non ſequantur. Sed hæc differentia perpetua non eſt. Nam & ademptis bonis, aut parte aliqua eorum relegatos legimus, *l.1. ſi penden. appella. l.11.§.cum quidam. ff ad le. Falc.l.38.§.qui abortionis.& §.ſi quis inſtrumentum. D.de pœn.* Quod in his duntaxat, qui in perpetuum relegantur, iure licito factum, & Paul.& Vlp. teſtes ſunt, tametſi aliter plerunque ſeruabatur, *l.5. l.7.§.ad tempus.D.de interdict.* Illa certiſſima differentia, quòd ſiue in perpetuũ, ſiue ad tempus quis relegaretur, & ciuitatem Roma. & patriam in liberos poteſtatem, & teſtamenti factionem, & omnia omnino iura ſua, & bona, prætérquã ſi qua ei adempta erant, retinebat. Tantùm inſula ei ingredi non licebat, cuius vinculo quodammodo retinebatur, *l. 4. & l.7.§. hac eſt differentia.cum ſeq.D.de interdict. & releg.* Deportati autem id nõ retinebant. Eáque ex ipſis condemnationis verbis diuerſitas intelligebatur. Moris autem erat ita pronunciari in relegationibus: PROVINCIA ILLA INSVLISQVE ILLIS RELEGO, EXCEDEREQVE DEBEBIT INTRA ILLAM DIEM, *d.l.7.§.hi qui.* Vide Deportatio.

RELEVATA iugera dicuntur, quæ cùm eſſent paluſtria, facta ſunt terrena, *l.1 de fund.patrim lib.11.*

RELEVIVM dicitur honorarium, quod nouus vaſſallus Patrono introitus cauſſa largitur, quaſi morte alterius vaſſalli, vel alio quo caſu feudum ceciderit, quod iam à nouo ſubleuetur. Leo Nou. 13. εἰσδεκτικὸν nominat. Veteres Introitum appellabant, *vt in l.pen.§.alumno.ff. de leg.2.Plinius libr. Epiſt.10.ad Traianum,* De adiectione buleutarum. Lex Pompeia, Domine, qua Bithyni & Pontici vtuntur, eos qui in bulen à Cenſoribus leguntur, dare pecuniam non iubet: ſed

iis quos indulgentia tua à quibuſdam ciuitatibus ſuper legitimum numerum ad licere permiſit, & ſingula millia denariorum & bina intulerunt. Anicius deinde maximus Proconſul, eos etiam qui à Cenſoribus legerentur, duntaxat in pauciſſimis ciuitatibus aliud aliis iuſſit inferre. Supereſt ergo, vt ipſe diſpicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde Buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum manſurum eſt, à te conſtitui decet, cuius factis dictíſque debetur æternitas. *Traianus Plinio.* Honorarium decurionatus omnes, qui in quaque ciuitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant, necne, in vniuerſum à me non poteſt ſtatui. Id ergo quod ſemper tutiſſimum eſt, ſequendam cuiuſque ciuitatis legem puto, ſcilicet aduerſus eos qui inuiti fiunt decuriones, exiſtimo id acturos, vt erogatio cæteris præferatur. De hoc quoque Releuio mentio fit *in Conſtit. Neapo. li.3.tit.25.* Recepto veruntamen aliquo releuio, vt eſt moris, quod quantitatem decem vnciarum auri non excedat, pro aſſignanda poſſeſſione terræ conceſſa. Sic in emphyteuſi, cùm fundus alienatus eſt, domino quinquageſima pretij pars erogatur, *l.3. C. de iure emphyteu.* Sed acerbiora eleuia illa ſunt, quibus Scoti veterum Regum inſtitutis olim vtebantur. Nam cùm ab vno Rege feuda omnia recognoſcerent, vaſſallo mortuo, prædiorum fructus omnes vſque dum filius vnum & viceſimum impleſſet annum, Regibus releuij cauſſa tribuebant. *Hector. Boeth libr.* 17. VVerdas autem vocāt, vt cùm parentes antequam liberi ad iuſtam perueniant ætatem, id eſt, viceſimum primum annum, vita decedunt, tum Rex omnes reditus, omnéſque fructus, qui ad eam vſque hæredis ætatem proueniunt, pro ſuis habet, occupátque, hæredíſque interea curam ſuſcipit. *Item lib.*11. Et quicquid per id tempus ex eo agro emolumenti proueniret, VVardiam eum vſumfructum noſtri vocant, vniúſque inde anni eiuſdem agri cenſus, quem Releuiam vulgò, aut Releuatum dicunt, vniuerſa cum hæredis dote, ſi nullam eius deſponſationem viuens pater fecerit, cum in hæreditatem admittitur fiſco penderetur regio.

RELIGIO apud omnes ab origine mundi gentes, primum æquitatis ordinem ſibi vindicauit: vt, quoties de negotio incidente plures concurrerent ſententiæ, ſemper præferretur illa, quæ religioni propiùs accederet, hoc eſt, pietati & iuſtæ erga Deum functioni pro noſtro munere. Sic enim religio, à religendo, quaſi debitum officium dicitur. *Cicero li. Offic.*1. In ipſa autem communitate, ait, ſunt gradus officiorum, ex quibus quid cuique præſtet, intelligi poteſt vt prima diis immortalibus, ſecunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeātur. Idem ſentit Auguſtinus. *Pomponius in l. 2. D. de iuſti. & iur.* Religio erga Deum eſt. *Marcianus in l.4. D. ad leg Iul peculat. Papinianus in l ſunt perſonæ. ff. de religio. & ſumpt. fun.* Itaque nos multò magis vbique Chriſtianæ religionis oportet obſeruantiſſimos eſſe, cùm de cenſura æquitatis tractatur in iudicio, vel extra iudicium. Siquidem diuinitus edocti ſumus, quò lex velut pædagogus nos ducat, nēpe ad Chriſtū, Galat. 3. admonemur item, Deo magis, quàm hominibus obediendum eſſe. Actorum 5. Et quotidie oramus: Fiat volūtas tua, quemadmodum in cœlo, ſic etiam in terra, Lucæ 11.

Religionis ſeu pietatis cauſſæ, quanquam ineptè tractantur, ad tria tamen capita omnes pertinent: Videlicet ad diuinum verbum: ad bonas literas: & ad paupertatem. In his conſiſtit vniuerſa pietatis exercitatio, quæ firmum in nobis fidei argumentum eſt. Vnde in externis actionibus euitanda ſunt, quæ religioni obſtant. Sunt enim ſemper iniqua.

Religionis acceptationes varias recenſet *Bart. l. 1. oppoſ 4. C. de ſumma Trinitate.*

Religio tenuis quæ ſit, diſces *ex cap. ſi quæſtiones extra de ſimon.*

Religio propriè erga Deum eſt, *l.2. D. de inſtit. & iur.* Religio etiam ſepulchre eſt *l.30 ff famil. erciſ.*

RELIGIOSA, *de quibus ſub rubrica. D. de religioſ. & ſumptibus fun.* quæ fuerint, ſic licebit intelligere. Relioſus locus non conſecratione & verbis ſolemnibus, ſed illatione mortuorum efficiebatur, *l.6. D. de rer. diuiſio. & l.2. §.2 ff. de relig.* vbi Celſus ait, non totum locū qui ſepulturæ deſtinatus eſt, religioſū fieri, ſed quatenus corpus humatum eſt. Patet

autem

autem ex Ciceronis 2.de legibus, ea loca, in quæ mortuus illatus fuerat, neque arari, neque coli ius fuisse. vnde Religio à relinquẽdo dicta putabãtur à Ser.Sulpitio, & Maſ.Sabino; nam in arando locus ille ſepulturæ relinquebatur. Itaque ſi Pontifices purum eſſe locum aliquem decernebant, exarari iubebant. *Cice.2.De legibus*: Sed cùm multa in eo loco ſepulcra fuiſſent, exarata ſunt. ſtatuit enim collegium, locum publicum non potuiſſe priuata religione obligari. Sic Ælius Gallus apud Feſtum ait, Religioſum ſepulchrum dici, vbi mortuus ſepultus, aut humatus ſit.

Religioſæ domus, vt extra de religioſis domibus, ſunt monaſteria, templa, hoſpitalia, c.de xenodochiis. & Oratoria quælibet, & etiam illa, quæ quis ſibi auctore Epiſcopo, conſtituit; *c.oratorium. 42.diſt.*

RELIGIOSI, qui vitam regularẽ profeſſi ſunt generali verbo, qui religioſè in ſuis domibus viuunt, quamuis non ſint profeſſi. *& vide ca. non dicatis. 12. quæſtio.1.*

RELINQVO verbum ad vltimas voluntates pertinet *l.1.§.fi. D.de tab. exhib.* Itaque adiectum vniuerſitati bonorum, denotat inſtitutionem, *l.diuus Traian.D.de milit.teſt.* cùm dicit: Ego te hæredem facio, aut, Tibi bona mea relinquo. dummodò id dicatur, præſente numero legitimo teſtium ad id inuocatorum: Si verò certæ rei vel quantitati adiiciatur iſtud verbum; Legatum ſignificat, *Nouella, Vt cùm de appellat.cognoſc.§. aliud quoque*, De huius vocabuli effectu, *vide latius Bart.in l.illa inſtitutio. D.de hæred.inſtit.*

Relinquere item, eſt aliquid pro ſuo alicui legare. *Paul.in l.hæredes eius. D.de fam.erciſc.*

Relinquere per præceptionem, id eſt, anteceptionem, *apud Paulum ad fi.hæredes.& Gaium. in l.rem pign. D.fam.erciſc. tum etiam alios.*

Relinquere domi pecuniam; Pecuniam domi inueniri. Oppo. Pecuniam domi non relinquere, nec vſquam inueniri. *Paulus in l.hæredes eius. §.fi. D.familiæ erciſ.*

RELICTI nomine, mortis cauſſa donatio continetur, *l.ſed & ſi quid donetur. D.de vſufru. leg. l.Marcellus.de leg.1.* Sed quid relictum ſit ciuitatibus; omne valet: ſiue in diſtributionem relinquatur, ſiue in alimenta, ſiue in eruditionem puerorum; ſiue quid aliud.

Relictum quod teſtamento datum, legatúmve eſt. Si relictum ſit cuilibet ex familia, de his accipiendum, qui intra decimum gradum ſunt. Alciat. refert Paulum Caſtrenſem ſic reſpondiſſe.

RELIQVVM dicitur, quod ſupereſt, maiore ſumma detracta. *l.reſcriptum, D.de iis, quibus vt indig.* Reliquum quandoque totum admittit. *l.2.C.de hæred.inſtit.*

Reliquum ſignificat, id quod ſupereſt. *Cicero*: Reliquũ eſt, vt certemus officiis. Inde reliquum facere dicitur eleganter, pro dimittere vt ſuperſit. *Cicero in Verrem*; Quos belli calamitas reliquos fecerat.

Reliqui, de tribus etiam dici, *colligitur in Authent.vt determi.ſit num.cler.in prin.* Sed & de duobus accipi traditum eſt, *c.fi.§.1.extra de officio delegati.* Reliquorum tamen appellatione, etiam omnes interdum accipi, Vlpianus docet, *de verb.ſign. Vide l.cùm optio.D.de opt.legat.*

Reliquum, trãsfertur ad debiti quantitatem, quæ ſupereſt ſoluenda. *Cicero ad Atticum*: Maximè autem me tangit ratio reliquorum meorum. Hinc

RELIQVA ſunt, quæ rationibus ſubductis, acceptíſque & expenſis computatis debita remanent, & ſuperſunt, *l.32. l.80.l.81.l.110.D.de cond. & demonſt.* Reliqua etiam ſunt debitæ præteriti temporis penſiones, quas Arreragias vocant Galli Hinc Reliqua colonorũ, ſunt penſiones à colonis debitæ, *l.79. §.peto.& l. 97 l.101 in fi.de leg.3.l.32. de vſufr.lega.& apud Plin.lib.3. Epiſt.ad Caluiſium*: Reliquis autem actorum vel colonorum legatis, ea legata videntur, quæ de reditu prædiorum in eadem cauſſa manſerunt, non etiam quæ in aliam cauſſam verſa ſunt. Sic reliqua conductionis accipe, *l.10.C. ad SC. Velleian.* Et reliqua vectigalis, *in l.47.D.de iure fiſci.* Et Reliqua, pro reliquis cenſuum debitorum, in rub. ſine cenſu vel reliquis fundum comparari nõ poſſe, *C.lib.4.* Reliqua collegarum, *l.21. D.ad municip.* Hæc & Reliquationes vocantur, *l.44.§.1. D.de admin.tut.l.59.D.de man.teſt.*

RELIQVARI is dicitur, apud quem superſunt pecuniæ, initis ſubductíſque accepti & expenſi rationibus: quique æs alienum ex reliquis rationum contrahit. *Vlpianus in l. reſcripto.* D. *de mune.& hon.& in l.ſi filia nupta. D.famil. erciſc. Sic apud Scæuolam. l.24.* D. *ad munic.* Humanum eſt reliquorum vſuras neque ab ipſo, qui ex adminiſtratione honoris reliquatus eſt, exigi *Paul.l.46.* D. *de adminiſtr.tut.* Debitum quod ex conductione reliquatus eſt, agnouiſſe eum videri.

RELIQVATORES, qui reliqua traxerunt, *l.102.§. Valerius.* D.*de ſolut.* Quæ an hæc ſumma in proximum annũ acccepto ei ferri debeat, cum ſuperioris anni ſit reliquator. *Sic l.9.§.reliquatores. D.de publican.*

RELIQVATIO, reliquorũ debitio. *Paul.l.44.*D.*de adminiſt.tut.* Si pupillus poſt pubertatem rationibus à tutore acceptis, reliquationem eius ſecutus vſuras acceptauerit, &c.

RELIQVÆ, pro Cineribus defunctorum, ſicut in autographo Florentinarum Pandectarum ſcribitur, *l.42.l.44.in fin. D.de religioſ.* quæ Græci λείψανα vocant, *l.52.§.ſi hæres. de leg.1.* quæ tamen ſcriptura immutata eſt ab iis, qui Pandectas excuderunt, *in l.27.*D.*de cond.Inſtit. l.30.ff.fa.erciſ.* & vide extra, de Reliquiis & veneratione ſanctorum.

RELOCARE, eſt opus ad diẽ conſtitutum non perfectum, alij artifici denuò idem opus faciendum locare, *l.item quæritur.§.ſi in lege.*D.*Locat.*

REMANCIPARE, rem mancipatam tradere & iterũ mancipare, *Boeth. in comm. ad Topic. Cicer.* Remancipatam Gallus Ælius eſſe ait apud Feſtum, quæ mancipata ſit ab eo, cui in manum conuenerit.

REMANERE venditionẽ, pro nõ factã eſſe interpretantur, *in l.cùm autem. §.ſi.*D.*de ædil.edict.*

REMANSOR, pro Emanſor, *l.4. §.13.D.de re mil.* Edicta faciebant, qui diu abfuiſſet, vt is inter remanſores haberetur. *Sic & l.5.§.6.* D. *eodem.* Si remanſor aut negligens ſuorum, aut ſenis, &c.

REMEDIVM, non ſolùm de mortis, ſed & de rebus, quas cũ cura operáq; noſtra explicamus, *l.1.*D.*de iureiu.* Remedium litium, iuſiurandum, *l.1.*D.*eod.*

Remedium imponere, pro adhibere, *Inſtitut. quibus alien.licet, paulò poſt princ.*

REMIGES ſunt, qui ſcalmis hærent, id eſt, ipſi labro nauis, vbi remi adnexi ſunt: à quo interſcalmia, ſpacia inter remiges dicta ſunt, *Accurſ. in l.§.2.* D.*naut.caup.ſtabul.* ridiculè interpretatur remigem, id eſt, qui ſcit meliùs nauigare.

REMITTIT iuſiurandum, qui deferente ſe, cùm paratus eſſet aduerſarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate ſuſcepti iuriſiurandi, *l.6.*D.*de iureiur.*

Remittere, quandoque concedere, *l. Marcellus.*D *de donat.cauſ.mort.*

Remittere an ſit ſpecies donationis, *Bart.l.ſi quis delegauerit.D de donat.* Remittere eſt dare, *Bart.l.peculium.*D.*de peculio.*

Remittere, & Dimittere diſſident. Nam remittit, qui ad alium iudicem litigandi cauſa mittit, dimittit, qui omnino abſoluit. Hinc

REMISSIO, refutatio, & renunciatio, quo diſtent, *tradit Speculator in tit.de pact. & tranſact.* quibus modis fiat in contractibus, *docet Bart. l hæres abſens.* D.*iudic. & l.1.* D.*de oper.nou.nunc.* de remiſſionibus, quæ fiunt in iudiciis, idem tractat.

Remiſſio, *ſub rubr.* D.*de remiſſionibus*, eſt abolitio nunciationis noui operis à Prætore facta. Nunciatio enim eatenus duntaxat valet, quatenus nunciandi ius fuit. Prætor enim vbi nunciandi ius nullum fuit, ibi eam ipſo iure remittit. vnde illa edicti verba *in l.1.*D.*de illo titu-* Quod ius ſit illi prohibere, ne ſe inuito fiat, in eo nunciatio teneat: cæterùm nũciationem miſſam facio. *Sic l.1. & paſſ.* D.*de oper.nou.nunc.*

Remiſſio quibuſdam in locis dicitur mercedis, penſioníſve detractio, ſiue emptio de mercede, *l.16.& l.17.* D *loca. Sic apud Suetonium in Iulio, c.20.* Publicanos remiſſionem petentes, tertia mercedum parte releuant. *Plin.lib.10.Epiſt.*

Præterea continuæ ſterilitates cogunt me de remiſſionibus cogitare quarum niſi præſens rationem inire non poſſum. *Colum.lib.1.c.7.* Si ſedulò colitur ager, plerunque compendium, nunquam niſi

nisi cæli maior vis, aut prædonis incessit,
detrimentum adfert: eóque remissionem
petere colonis non audet.

Remissio, *in tit. de pœnit. & remissioni-*
bus, significat indulgentiam.

REMOVERE iudicem; idem
est, quod recusare, reiicere, & refutare.

REMOTVM à iure, magis acci-
piendum ab eo alienum, quàm quod
illi contrarium sonat Remotus, ac mo-
tus Senatu, eleganter pro dimisso à Se-
natu, eleganter pro dimisso Senatu, Mar-
cellus, & Modest. de Senatoribus vsur-
pant. Obseruandum autem, quod ibidem
dicitur, ob turpitudinem motum, ceu
infamem, nec iudicare, nec testimonium
dicere posse, nisi per principem sit re-
stitutus, *l. 1. C. de sen. pas. & l 1. §. de qua. D.*
de postulan.

Remoto appellationis obstaculo
quid sit, *vide ca. ex conquestione de rest. spo.*

RENITI, contradicere, *l renitentem.*
C. de iniur.

RENOVARE, *l. 4. D. de damn in-*
fect. Renouare gregem, *l grege. D. de pi-*
gno. Renouare contractum, *l. iurisgentium.*
§. adeo. D. de pact quod qualiter & ex qui-
bus caussis fiat, *docet Spec. §. 4. versi. breui-*
ter. tit. de instru. edit.

RENOVATA dos, qualiter, *docet l.*
diuus Seuerus. D. de iure dot.

RENVNCIARE dicebantur ma-
gistratus, qui voce præconis in campo de
clarabantur suffragiò populi designati,
vt Cic. 7. Verrin. & 2. in Rullum, & pro Mi-
lone & Gellius lib. 12. cap 8. ostendunt. Sed
& ipse Consul successorem suum popu-
lo renunciabat, *vt Cic pro Murana, & lib.*
7. Epist indicat.

Renunciare nuptiis, & renunciare
conditionem; pro, Sponsalia repudia-
re, *l. 17. §. vlti D. de reb. auct. iud l. 1. C. de*
sponsalib. Sic Renunciatam adfinitatem
sponsalibus contractam accipimus, *in l.*
38. in princ D. de vsur. Et ita Asconius, Re-
nunciare conductionem, inquit, est irri-
tam nunciare.

Renunciare quoque modum men-
sores dicuntur, *l. 1. in princip. & l. 6.*
§. 1. & §. item Pomponius. & l. 8. D si mens.
fals. mod. Hygen. libr. 2. de Limitib. con-
stitut. Longitudinem autem quotiens
egeram, ego ita renunciabam, Iugera
tot, vel versus tot. *Et mox*: Sic vt vide-
bitur, ita renunciabimus iugera tot.
versus tot, &c.

RENVNCIATIO, *inquit Asconius*,
dicitur recusatio eius rei, qui in pa-
ctum & promissionem venerat. Hinc
Renunciatio sponsaliorum & nuptia-
rum, cùm sponsalia, nuptiæve dirimun-
tur, *l. 2. D. de diuert. l. 1. C. de sponsa l quæsi-*
tum. 17. §. vlt. D. de reb. auct. iud.

Renunciatio, est iuris proprij legiti-
ma refutatio, *Cardi. in rubr. de censibus,*
lib 6.

Renunciatio generalis ad ea restingi-
tur, de quibus solum intelligitur cogita-
tum, *l. iubemus. C ad SC. Velleia.*

Renunciatio est genus testimonij,
quale solent edere, qui sacramento
sunt ad exequendam aliquid destina-
ti, *l. qui fund. in princip. D. de contrah.*
empt. Viatorum & apparitorum ho-
die dici debet Renunciatio, quam vul-
gò Relationem appellant, de executio-
nibus suis.

REPARARE merces, *Scæuola l.*
122. §. Callimachus. de verb. oblig. is dici-
tur, qui earum loco, quas in aliquem lo-
cum importatas vendidit, alias compa-
rat, aut eas aliis mercibus commutate
quasi iterum parare seu comparare.
Duarenus lib. 1. Disput. ann. c 10. qui & Ho-
ratij locum *Carm. lib. 1. od. 31.* eodem ac-
cipit sensu:

Premant Calena falce, quibus dedit
Fortuna vitem: diues & aureis
Mercator exsiccet culullis
Vina Syra reparata merce.

Alfenus *l. 16 de in rem verso.* Quidam fun-
dum colendum seruo suo locauerat, &
boues ei dederat. Cùm hi boues non es-
sent idonei, iusserat eos vænire, & de his
nummis qui recepti essent, alios repara-
ri. *Sicque Vlpia. l. 48. de pactis.* Prima actio
sublata est, & posterius pactum ad actio-
nem reparandam inefficax est. *Seneca ad*
Lucill. Epist 64. lib 8. Satius est amicum
reparare quàm flere. Sic ferè sumitur
consti 2. Pand. propósita. §. omnibus mini-
mo pretio magna prudentia reparanda.
Itaque Parare pro emere sumitur *apud*
Cicero cum alibi tum in Orat pro Flacco: Si
tam te Crassi agri delectabant, hic alicu-
bi in Crustumio, aut in Capenati parauis-
ses & Horat. Satyr. 3. lib. 2.

Seruósve tuos: quos ære parasti.

Reputare, recuperare quod amiseris, *ff.*
l fin. D. de pact. pig.

Reparare reficere: hinc Reparatio aggeris, *leg. 2. de immun. ne conced. lib.* 10. C. Reparari vires obligationis dicuntur, *l.* 4. *C. de ſolut.* id eſt, ſuſcitari, & reſtitui. Sicut Octauius Minutia, lib. 8. Arnobij: Ergo homo nouus naſcitur, non prior ille reparatur.

Reparari libertaté non poſſe, *dixit Vlpia. l. 9. § illud. D. de ſtatu lib.*

REPARATIO appellationis dicitur, cùm poſt legitimi temporis lapſum ius peragendæ appellationis reſtituitur. Eſt igitur inſtauratio, ſeu redintegratio temporis lapſi ſeu litis, *ſub rubric. C. de temp. & reparat. appellat. C. Theod.* Sícque ſumitur apud Symmachum lib. 1. Epiſt. 37. & 38. Græci ἀνάκλησιν & ἀνακαίνησιν vocant. Quomodo autem ſeu iure veteri ſeu nouo interpretaretur, *vide apud Cuia. Obſer. lib. 12. c. 4. & tract. de diuerſ. præſcriptionibus c. 16.*

REPARIASSARE dicuntur, quos inſtituti pœnitet, & à conuentis diſcedunt.

REPEDARE, pro reuerti, vel recedere. *Cicer. de leg.* 3. Domum cum laude repedandum. *Imp. l. ſi quis ex grege. C. de cohortalib.* Aut ſi ad priſtina ſacramẽta precum miſeratione maluerit repedare, *Sic Lucius lib. 26.* Rediiſſe ac repedaſſe, vt Roma viret gladiatoribus.

REPELLERE, pro propulſare. Vt conuitium cõuitio repellitur, *iuxta l. quæ omnia. D. de procur.* Hoc verbum non eſt vbiq. accipiendũ, de vi ſemper pernicioſa publicæ tranquillitati (quoniam non additur ſubinde: Vim vi repellere licet) ſed magis ad iuris intellectum referri ſuadet æquitas: vt ſit repellere, videlicet per legitimum remedium.

REPENTE fit, quod ſecunda die fit, *no. per Compoſtel. capit. quam ſit de elect.*

REPENTINVM mediato opponitur: ſignificá que ſubitum, & feſtinum, *Alber. l. 1. C. de paſc publ.*

REPERIRE *Feſto lib. 16.* quod amiſſum eſt recipere. Reperio autem à re & pario, vt repertum ſit quaſi repartum, & in lucem proditum.

REPERTORIVM, quod vulgò Inuentarium appellatur, *Vlp. l. tutor. D. de adminiſt. & peric. tut.* aliàs appellant veteres Iuriſcoſſ. ſynopſin, al às ἀναγραφήν. Repertorium non facienti tutori pœnale eſſe, *d. l. tutor. 8. de admini. tut. ait. vide ibidem Bart.*

REPETERE, pro memoria repetere, *l.* 10. D. *de pact. l.* 14. D. *de iure codic.*

Repeti vſusfructus dicitur, qui qualicunque ratione amiſſus iterum legatur, & fructuario cõſeruatur, *l. 2. §. ſi non mors. l. 3. in princ. quib. mod. vſusfr. amitt. l. 3. §. 1. D. vſufr. quemad. cau. ea.*

Repeti etiam dicuntur legata, quæ ab inſtituto data à ſubſtituto iterum relinquuntur, vel ab vno ex primis hæredibus relicta, à cohærede eius rurſum legãtur, in hunc modum, Quæ à filio meo legaui, quæque eum dare iuſſi, hæres meus iiſdem diebus dato, *l. 32. l. 54.* D. *de leg. 1. l. 75. D. de leg.* 380. D. *de verb. ſig.*

Repetere reum, eſt iteratò reum facere, abolitionéque exemptum reũ denuò eiuſdem criminis poſtulare, *l. 10. §. 1. l. 12. l. 17. ad Turpil. l. 3. §. 1. & l. 12. §. vltim. D. de accuſat. l. 14. §. 1.* D. *de bon. libert. Sueto. in Auguſto c.* 32. Diuturnorum reorum, & ex quorum ſordibus nihil aliud quàm voluptas inimicis quæreretur, nomina aboleuit: conditione propoſita, vt ſi quem quis repetere vellet, par periculum pœnæ ſubire. *Idem in Domitia. ca.* 9. Reos, qui ante quinquennium proximum apud ærarium pependiſſet, vniuerſos diſcrimine liberauit, nec repeti niſi intra annum, eáque conditione permiſit, vt accuſatori, qui cauſſam non teneret, exilium pœna eſſet. Sic

Repetere crimen eſt, indulgentia abolitum crimen ex integro iterum perſequi, *l. 7.* D. *ad Turpill.*

Repeti in quæſtionem eſt, in quæſtionem iterum peti, *l.* 18. §. 1. D. *de quæſtio.* Repeti quæſtio, id eſt, iterari dicitur in *l.* 16. *de quæſtionib.*

REPETITA die, Antelata ſeu prælata die, id eſt, die, quæ præterierat falsò reuocata, *l. 3. D. de fide inſtrum.* Repetita quidem die cautionem interponi non debuiſſe, ſed falſi crimen contractum non videri: id eſt, die quæ iam præterierat falsò pro præſenti nominata: vulgò Antidata dicitur. *Item l. 9. §. 5. D. de exhib.* Abſolui eum oportet, niſi paratus ſit repetita die intentionem ſuſcipere. *Et l. 5. §. quis ipſi.* D. *de operis noui nunciat.* Et ſi nunc aut poſtea, & quod retro ædificatum erit, deſtruendũ erit: quaſi repetito

die

die nunciatione facta. *Sic l.15. §.item vi-*
deamus.de damn. infect.l. 1. §.prateres &
§.si tibi.D.de itin.actúque priui. Sic Repe-
titis diebus *in l.51. ad leg. Aquil.* pro re-
trorſum computatis. Repetitio trigin-
ta dierum, *in l. 33. in fi.de oblig. & act.*eo-
dem ſenſu accipitur.

Repetitio emptione, *leg. 7.§.adeò, D.de*
pact.l.1.D.de reſcind. vend.

REPETITIO in legatis appella-
tur per hanc ſcripturam: Hoc amplius
ei hæres dato, *leg.legata 19.D.de legat.1.i-*
tem, QVAE à filio meo legaui, hæres
meus dato, *l.ſi quis.32.ff.eod.* Item, QVO-
TIES cunque fructuarius captite minu-
tus erit, vel QVOTIES vſusfructus a-
miſſus erit, ei lego, *leg. 3 ff. quibus modis*
vſusfr.

REPETVNDARVM, vel de re
petundis iudicium inde dictam fuit, *vt*
annotat. Hotom. in Verrin quòd eo indi-
cio ſocij pecunias ſibi contra leges ere-
ptas repetebant, quas ex condemnato-
rum litibus æſtimatis domum reporta-
bant. *Cicer Verrin.7.* Itaque res ſuas ne-
gligunt: pecunias, quo nomine iudicium
hoc appellatur, non repetunt. *Et paulò*
poſt: Non ex litibus æſtimatis tuis pecu-
niam domum, ſed ex tua calamitate ci-
neri atque oſſibus filij ſui ſolatium vult
aliquod reportare. Itaque olim hoc iu-
dicium in eos ſolos magiſtratus, qui in
prouincias mitterentur, inſtitutum fuit,
quemadmodum Cicero in Diuinatio-
ne demonſtrat: poſt verò generaliter
eo crimine cœperunt teneri, *vt notat.*
Marcianus, l.1.D.ad leg.Iul.repetundarum,
qui pecunias in magiſtratu, poteſtatiſ-
ve curatione, legatione ve, vel quo alio
officio, munere miniſteriove publico
ob iudicandum cepiſſent, quive magi-
ſtratus vrbani à ſorde ſe non abſtinuiſ
ſent. Addam & ex Cornelio Tacito lib.
11. Coſſutianum & aliquos alios perfidos
aduocatus, fuiſſe repetundarum reos,
eò, quòd pecunia accepta à Suillio accu-
ſatore, præuaricati eſſent. inibíque re-
fert ſancitum, vt qui aduocati ob cauſſã
orandam denûm ſeſtertium modum e-
grederentur, repetundarum tenerentur.
Quod non reperias ſcriptum in leg. de
repetundis Porrò Repetundarum, Re-
petundis, hos duos tantùm caſus habet,
& Valla teſte dubitari poteſt, partici-
piúmne ſit, ſiue nomen, an gerundium.
Cùm dicitur Repetundarum, ſub intelli-
gendum, pecuniarum: quo nomine pecu
nias, & omnia, quibus diuitiæ conſtant
continet dicimus. Cauſſam verò repe-
tundarum multiplicem eſſe, Quintilia-
nus tradit. ea enim multa crimina con-
tinet, quæ cauſſæ propria ſint, *vt videre*
eſt d. titul. Accuſare quempiam Repetun-
darum, Plutar. ita effert: κρίνειν τινὰ κα-
κώσεως ἐπαρχίας. Et ἁλῶναι δίδόναι, re-
petundarum pecuniarum iudicio ſubii-
ci, At ἁλῶναι ὄφλειν, & ὀφληκέναι, eſt da-
mnatum eſſe pecuniarum repetundarũ,
Vide Manutij librum de legibus Romanis.

REPIGNERARE, eſt luere & li
berare pignus, aduerſatúrque verbo pi-
gnerare, *l.5.§.rem tibi dedi. D. commoda.*
Rem tibi dedi, vt creditori tuo pignori
dares: dediſti, non repigneras vt mihi
reddas. *Item*, Si à me culpa abſit repi-
gnerandi, creditor autem nolit reddere
pignus, &c. *Feſt lib. decimoſexto,* Reluere,
ſoluere, repignerare. *Cacilius in carmine,*
Vt aurum & veſtem quod matris fuit,
reluat, quod viua ipſi oppoſuit pignori.
Eadem autem forma dictum eſt, quæ
Replumbare, & Reſignare, Retracta-
re, de quibus ſuis locis dictum eſt, in his
enim articulis, RE, vel contrariam ſim-
plici verbo tribuit ſignificationem, vel
etiam iterationem & geminationem.

REPLICATIO vocatur ex eo,
quòd per eam replicatur atque reſolui-
tur ius exceptionis, *ait Imp.tit.de replic.*
in prin. Ἀντιδιαστολὴ à Græcis nomina-
tur. Eiúſque formula erat, AVT SI quem
admodum intelligitur *ex l. 48. D.de pro-*
cur. Iulianus l.7.§.1. de curat furioſ. Si hæ-
redes dementis eaſdem res vindicent,
quas curator alienauit & exceptio oppo
netur, SI NON curator vendiderit: re-
plicatio dari debet, AVT SI ſatiſda-
tione interpoſita ſecundum decretum
vendiderit *Iulian.l.24. D. de excep.rei iu-*
dic. Aduerſus exceptione. Si non eius
ſit res, replicatione hac adiuuabitur, Aut
ſi res iudicata non ſit *leg. Caius.l.48.D.de*
procur. Tunc excipiente eo, cum quo a-
gitur, ſi non mihi mandatum ſit, vt à de-
bitoribus peterem, actorem ita debere
replicare. Aut ſi mihi mandatum eſt, vt
à te peterem. Replicatio itaque dicta
videtur, vel quòd implicatam, & quaſi
tectam exceptionis iniquitatem replicet
ac patefaciat: vel potiùs quòd æquitatem

actionis ab excipiente reo tectam, & quasi complicatam, explicet atque aperiat. Replicationes, *ait Vlpian.* nihil aliud sunt quàm exceptiones, & à parte actoris veniunt: qui quidem ideò necessariæ sunt, vt exceptiones excludant. semper enim Replicatio idcirco obiicitur, vt exceptionem oppugnet, *l.2.§.2.ff. de exceptionibus.*

REPLVMBARE, est ad plumbata dissoluere, plumbum auferre de argento. *Vlpian. de aur. & argent. leg. l. cum aurum.* An replumbari debeant, vt sic appendantur?

REPONERE alicui, pro vicissim obiicere, quasi replicare recriminari.

Reponere, reficere, *leg. omnino. Digest. de impens. in rebus dot. fact. in leg. summa. § item verus. Digest. de aequ. plu. arcen.*

REPOSCIMVS, quod nobis debetur, vel quòd à nobis acceptum est. Proinde reposcenti rem suam non reddens, furti tenetur. *leg. Pompon. sub fin. de acquir. rerum domi.*

REPRÆSALIÆ, vel Repressaliæ vide Clarigatio.

REPRÆSENTARE, locum alterius, ac numerum obtinere, vel tandem velere, *leg. 1. §. 1. Digest. si is, qui testam.* Culpa dolo proxima dolum repræsentat.

Repræsentare, est ante diem soluere, *Vlpian. in leg. 8. § 3. Digest. de transact.* loquens de iis, qui de pecunia alimentorum nomine legata transigunt: Eam, inquit, transactionem ærarium improbat, quæ idcirco fit, vt quis repræsentatam pecuniam consumat: id est, antequam debeatur solutam *Cicer. ad Attic. lib. 12.* Reliquæ pecuniæ vel vsuram Silio pendemus, dum à Faberio, vel aliquo qui Faberio debet, repræsentabimus, *Idem Philip. 2.* Ego corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte mea libertas ciuitatis potest: id est, accelerari. *Seneca lib. epist. 15. epist. l. 1.* Petis à me, vt id, quod in diem suum dixeram debere differri, repræsentem, & scribam tibi, an hæc pars Philosophiæ, &c. Hoc quoque ex Marcelli verbis aperte intelligitur *in l. 36. §. 1. Digest. de condit. & de monstr.* vbi iusserat testatrix, vt prædia, si filius sexdecim annos non impleret, alteri redderentur. Quæro, inquit, cùm Seia decesserit, deinde filius quintumdecimum annum agens, defunctus sit, an repræsentetur fideicommissum quintodecimo anno impleto? id est, ante tempus, quo decimumsextum implere potuisset, præstandum sit. Item: Contra voluntatem testatoris repræsentationem fideicommissi desiderari *Sic. l. 34. §. quoties. D. sol. mat. l. 1. & 2 D. de dot prælег.* Hinc &

Repræsentare, est exhibere vi quadam iuris præsentiam eius, quod reuera præsens non est. Sic filius fratris succedendo cum patruis repræsentat patrem suum. *Nouell. Quæ iura adgnatio & cognatio. §. restat vt & tertium. Constitut. 158.*

Repræsentare, aliquando compositionem suam à Re, & Præsento, propriè exprimit, hoc est, denuò præsentem exhibere eum, qui semel præsens fuit: vt si quis promiserit aliquem in iudicio repræsentare. Nam liberatur, simul atque reum denuò iudici repræsentauerit. Et in hoc distat talis promissor ab eo, qui iudicio sisti promisit. Is enim vsque ad sententiam sistere tenetur, *leg. fin. Digest. si quis in ius vocat. non ier.*

Repræsentari etiam cognitio dicitur, *leg. 3. §. caussæ cognitio. Digest. de Carbon. edict. leg. 3. §. Iulianus. Digest. de liber. homin exhibend.* quæ pupilli caussa non expectato pubertatis tempore statim suscipitur, & maturè iudicatur: cui opponitur Differri.

REPRÆSTARE in duobus locis in Pandect. Florentin. inuenitur, *leg. 47. D. de act. empt. l. 22. §. 1. Digest. ad SC. Trebell.* pro quo rem præstare, *leg. 6. Digest quod cum eo.* vt Plauto & Catoni & Iurisconf. resoluere est, quod aliter rem soluere.

REPRÆHENDI fugitiui dicuntur, id est, à fuga retrahi. *Cæsar lib. 1. de bell. ciuil.* Reducitur ad eum reprehensus ex itinere Cn. Magius Cremona, &c. Vnde Reprehensores, qui fugitiuos reducebant. *Vide Bud. l. si apud. D. de præscrip verb.*

REPRÆHENSA, emendata, correcta, *l. illicitas. D. de offic. præsid.*

REPROBARE *in l. Pompon. 1. D. de neg. gest.* opponitur probare, id est, non approbare.

Reprobare testes, est eorum fidem imminue-

imminuere,& refellere, *ca.præsenium de*
testib in 6.Ex quibus autem caussis refel
lantur,*docent Spec.in titul.de test.* & *Nepos*
Montabalnensis in tractat.rei fugiens. Quo
in genere commonefactum te velim iu-
re Ciuili & P:ntificio testes reprobato-
rios(vt vulgò loquat)reprobatoriorum.
vel(vt Launius rem exprimam) refuta-
torios refutatoriorum admittendos, ex
sententia Iustiniani Imp *vt scribit Ang.*
Aret § si verò dicatur de testib.Nouell.con
*stit.*90. Verba eius constitutionis hæc
sunt : καὶ ἄχρι τῆς τετάρτης μαρτύρων πα-
ραγωγῆς ἄδειαν εἶναι τοῖς μαρτυρίαις χρῆ-
σθαι. quod ad quartam testium refuta-
tionem, reiectionémque produxit An-
gelus. Refutatorios etiam refutatorio-
rum testium admittendos decreuerunt
Pontifices maximi, cap.licèt dilectus. *v-*
bi gloss. & *interpretes,de testib.in antiq.*&c.
præsentium.eod tit in 6.In ea quoque sen-
tentia est Speculator, *tit.de testib.§.sæpè,*
*versic.item actor.*Eandem sententiam te-
net *Bald leg.si quis testibus.Cod.de testibus,*
versic.quæro quot. quæ sententia habet æ-
quitatem, quod constitutum est, veritas
elucescat.Quo fit, vt satis mirari nò pos-
sim, pragmaticos quosdam Gallos diuer-
sum ius admisiss·: nam hac via falsandi
ansa præbetur. Nam si refutatorij refu-
tatoriorum non admittuntur, qui refu-
tatorios profert, instructos testes, fidé-
que indignos, falsáque testimonia pro-
feret, nisi Quæstor veritatem negotij a-
cutissimè extorqueat. *Vide lib.*2. *Rerum*
*Quotid.c.*12.*Pardulphi.*

REPROBOS nummos, *in l.elegan-*
ter.§.qui reprobat.D.de dig.act. accipi pu-
tem non tantùm adulterinos, sed &
quos princeps improbat.

REPROBATA, *in c.post electionẽ.*
de conc.s prab. id est, non aduersa.

REPROMITTERE, est ei, qui
nobis stipulantibus antea promisit, nũc
iam vicissim à nobis stipulanti promit-
tere. *Cic.pro Comœdo*: Repromittis tu ab
hinc triennium Roscio. Quod à Flauio
abstulero, partem dimidiam inde Ros-
cio me soluturum spondeo. *Idem*: Re-
pro ·isse Fannium Roscio, si quid à
Flauio exegisset, eius partem dimidiam,
sed omninò exegisse nihil, quid? tu non
exictum exactionis, sed initium repro-
missionis spectare debes. Roscius Fan-
nio stipulanti pecuniam certam spopon-
dit, pro opera & labore, quem in com-
muni iudicio persequenda sumpserat:
sed vicissim Roscius stipulatus ab eo est
dimidium eius quod exigeret partem.
Promissor igitur fuit Roscius priore lo-
co: repromissor Fannius, posteriore: sic-
uti stipulator priore loco Fannius, resti-
pulator posteriore Rosc.

Repromittere porrò, & satisdare op-
ponuntur: nam satisdatur adhibito fide-
iussore: repromittitur nuda cautione, ac
sine fideiussore: *vti patet ex l.*1.§.1. D. *de*
stipu.Prætor. Sed hi quidem, qui suo no-
mine cauent, repromittunt : qui alieno
satisdant. *Sic leg.vltim.* §. *si legat* Digest.
*quod legat.l.*6.*vt leg num.l.*23.D. *de vsufr.*
legat.

REPVDIARE, est ius nobis de-
latum repellere. Repudiantur enim ea
tantùm, quæ iam delata sunt; *l.*1. §. *de-*
cretalis D. *de succes.edict.* *Institut. de hæred.*
qualita. & *diffe.§.extraneus* Item *Vlp.re-*
*gula est,l.*135.*ff.de diuers reg.iur.* Quod quis
si velit, habere non potest, id repudiare
non potest.

Repudiare est hæredis alieni: abstine-
re necessarij. §. 6. *insti.de hæred. qual.* &
diffe. Vide Recusare.

REPVDIVM generale nomen est,
nec nuptiarum tantum diremptionem,
renunciationémve, sed & sponsaliorum
significat, *l.*2.D *de diuort.* Nam inter Di-
uertere & Repudiare hoc interesse Pau-
lus scribit, quòd repudiari etiam futurũ
matrimonium potest : non rectè au-
tem sponsa diuertere dicitur, *l.*191.D. *de*
verb.sign.

REPVDII & Diuortij hanc Diffe-
rentiam statuunt Paulus & Modestinus,
vt repudium sponsæ dicatur remitti, Di-
uortium vxori. Itaque diuersæ quoque
fuerunt excogitatæ. Nam repudij for-
mula fuit, Conditione tua non vtor: Di-
uortij, Res tuas tibi habeto, vel res tuas
tibi agito. Hinc

Repudium renuntiare, *apud Plautum*
Aulularia & *Terent. Phormion. Act.*
4.*scen.*4. Et Repudium mittere, *leg.*
38.Digest.*solut.matrim.* *l.*3.& 4.& *l.*8. D.
de diuort.

REPVDIATVS, is, cui repudium
missum est, *d.l.*38 & 4 D.*de diuor.*

REPVRGIVM, pro emundatione
& repurgatione, *apud Imp. Constant.l.*1.C.
*de aquaduct.l.*21.

REPVTARE, in computatione ineunda aliquid imputare significat, *leg.* 36.D.*de neg. gest.l.* 40. *in fin.* D. *de min. l.*1.*§.praeterea.*D.*de tut & rat.dist.l.* 21.D. *solut.matr.l.*5. *Cod de iud.l.* 90. §. *testator.* D.*de legat.*2.

REPVTATIONES, *sub Rubric. Cod.de reputationibus*: dicuntur compensationes, quæ contra minores in integrum restitutos emptori fiunt. vt enim illis aduersus venditionem restitutis, fundus cum fructibus restituuntur, sic illi precium cum vsuris reddunt, *l.minor.*40. §.1.*l.tutor.*47.§ *vltim.* D. *de minorib.* Sic enim sumitur hoc verbum *l. idémque.*§. *idem Labeo.*D.*mand* Reputationes enim eo in loco exponit Vlpian. cùm fructus rei restituendæ reputantur cum sumptu facto in fructibus recipiendis. Similis compensatio restituto minore aduersus solutionem, *d.l.*40.§.*vltim.* & aduersus emptionem, *l.patri.*§ *prædium.*D.*eod.* hoc nomine etiam continentur ἐμπονήματα, id est, meliorationes prædij, *arg.l. si prædium Cod.de præd.min.* *Vlpian.l.* 2. *vbi pupil.educ.deb.* Officio iudicis, qui tutelæ cognoscit, congruit reputationes tutoris non improbas admittere.

REQVIRERE, desiderare, vt cum in teste requirimus quod esse debet, & non est. Requirendus, id est, exquirendus, *l.*1.D.*de requi.reis.*

RES, rei: huius vocis appellatio generalis est: continet enim omnia, quæ in patrimonio, vel extra patrimonium sunt, & ad omnem contractum, caussásque & iura pertinet, *l.*5 *&* 23.D. *de verb. signif.* Atque ita rei persecutionem continent actiones omnes, quibus persequimur, quod ex patrimonio nobis abest, *l.* 36.D.*de oblig. & act.* Rei significationes varias hoc hexametro Ausonius comprehendit:

Imperium litem, venerem, cur vna notet, res?

Res quatuor in libris nostris significare scribit Hot. primùm id, quòd planè ac Latinè Rem dicimus, quæ appellatio infinita est: deinde bona omnia, tertiò litem, postremò vtilitatem.

RES propria significatione dicitur, velùti cùm re contrahi obligationes dicimus, quæ neque nudo consensu, neque verbis, neque literis, sed tantum rei traditione contrahuntur, *l.*1.D.*de oblig. & act.* Et re factum contrarium, id est numeratione, dixit *Vlpia.in l.*9.§. *quoniam.* D.*si cert. pet.* Hinc in rem scriptæ actiones, & Pacta in rem: denique quoties indefinitè sine certæ personæ notatione aliquid fit: quo de genere dicendi scripsimus sub litera I. Sub eodem genere sunt *Rub. de reb.cre rer. amo.de rer. diui.&c.*

RES pro iis omnibus, quæ bona nominantur. vnde in rem actiones dictæ, quibus ea omnia, quæ bonorum appellatione continentur, petimus. Item societas recontrahi, id est, communicatione bonorum, *dicitur l.*4.D.*pro soc.* Item Rem pupilli saluam fore satisdatio est, cùm tutores cauent, bona pupilli finita tutela salua & integra redditum iri, *l.*1.*& pass.*D.*rem pup.sal.* Item Rei vxoriæ actio, id est, actio dotis soluto matrimonio repetendæ, *l vnic.Cod.de rei vxor. actio.*§ *fuerat.Inst.de actionibus.* Eius meminere Cicero libro tertio Officiorum. *Quintilian lib.* 7 *cap.*3.*& Gell.lib.*4. *cap.* 4. Eius autem in Pandectis nullibi fit mentio, quòd à Iustinia in actionem ex stipulatu translata & transfusa esset. Sic Rem seruare, pro debitum suum ab aliquo consequi, & vt aliàs dicitur, ad suum peruenire, *l.*2.*&* 4.*D.de dolo l.* 19. D.*ad Velleian.l.*2.§.*si Titius.* D. *de hæred. vend l.*11.*in fin.& l.*12 D.*ad municip.* l. 2. D.*de institor l.*35.§.*vltim* D.*de locat.l.*4.*in fin.*D.*de administra.rer.ad ciuit leg.vltim.* D.*rem pupil.l.*38.D.*de excus.tut leg.*10. D. *de doli except.* Inde Rei seruandæ caussa in possessionem mitti dicuntur creditores *leg.*1.*&* 7.D.*quibus ex caus. in poss.l.*3. §.*vltim.*D.*de acqui. possess.l.*13. D. *quæ in fraud.cred.leg.*51.§.1. D. *de re iud.l.*5.§.*si plures.&* §.*postquam.* D. *vt in possess. legator.l.*3.§ *creditores.D.vti possid.l* §.*Iulianus* D.*ad exhibendum,leg.*16.D *ad municipalem,leg.*50.*D de pecul.l penultim* §.*item danda.D de diuers.& tempor. leg.* 2. *Digest.de feriis,leg* 9. D. *de rei vendica.* Etiam rei seruandę caussa in possessionem bonorum tutoris, qui ne alimenta decernantur, latitat, pupillus mittitur, *l.* 7. §.*præterea.* D.*de suspect.tutor.* Se . & rei seruandæ gratia, fideicommissi seruandi gratia significat, *in l.*9.D. *de annu.legat*, quanquam aliàs hæ duæ missionum in possessionem caussæ, vt diuersæ, separentur, *leg.*1.*Digest.ex quibus causis in poss.* Rei

autem

autem seruandæ caussa non possidet,
qui suo iure vt pignus tenet, *leg.* 13. *D.*
quæ in fraudem credo. Rei persecutio-
né continent actiones, quibus persequi-
mur, quod ex patrimonio nobis abest,
l. 25. *D. de obligatio. & actio. § rei persequen*
da. Institutio de actionib. Res pro hæredi-
tate, vt cùm dicimus, bonorum posses-
sionem aliam esse cum te, si is qui ac-
cepit, cum effectu bona retineat: sine
re, cùm alius iure ciuili euincere hære-
ditatem potest: veluti si suus hæres inte
statò sit, vt ait *Vlpian. capit. Institut.* 23.
& 28. & sic accipienda leg. 1. *§. penultim.*
Digest si tabul. testam. nul. l, posthumus. 12.
Digest. de iniust. testam. Ita rem habe-
re, successionem obtinere est *leg.* 15. *&*
16. Digest. de legat. præst. l. 12. *Digest de in-*
iust. rupt. leg. 2. *§ sed si sint sui. D. ad Ter-*
tullian. l. 5. *D. de secund. tab. leg.* 1. *§ penult.*
Digest si tabul. testam. leg. 5. *in fin. D. de fi-*
deicomm liber. l. 83. *D. de acqu hær. l. penul.*
D. unde lib.

RES, pro lite, vt cùm dicimus, Res
comperendinata: id est, inquit Festus, iu-
dicium in tertium diem constitutum.
vnde illud Ciceronis contra Iurisconf.
in Orat. Murænianã: Tot homines, tam
ingeniosos statuere non potuisse, vtrùm
rem an litem dici oporteat. Et in for-
mulis: *vt Varro in* 6. *de lingua scribit:*
QVAM rem siue litem dicere oportet.
Hinc illud Vlpiani, *in leg.* 8. *§.* 1. *Di-*
gest. de inoffic. testament. Si quis post rem
inofficiosi ordinatam litem dereliquе-
rit, postea non audietur. Coniun-
ctim autem protulit Imper. *in leg.* 9.
Cod. de suis & legitim. vt & in solemni
formula rerum à feciali repetendarum,
quæ à Liuio libro primo ponitur: Qua-
rum rerum, litium, caussarum, condi-
xit pater patratus. Hinc Rem amit-
tere, I tem amittere est, *leg.* 8. *Digest. de*
restitut. in integ. leg. 22. *§. penultim. Digest.*
ratam rem hab. Hinc res iudicata dici-
tur, quæ finem controuersiarum pro-
nunciatione iudicis accipit: quod vel cõ-
demnatione, vel absolutione contingit,
l. 1. *D. de re iud.*

RES pro vtilitate & emolumento,
vnde Actio de in rem verso, *libr.* 15. *Di-*
gest. titul. 3. Item: In rem suam procu-
rator, qui alienas actiones suo commo-
do exercet, *leg.* 41. *Digest. de re iudic.* I-
tem, In rem suam fideiussor, ad quem
emolumentum negocij peruenturum
est, *leg* 8. *§* 1. *Digest. qui satisda. cogant.*
S. c in rem suam obligatur, qui pro suo
negocio, & in suam vtilitatem id facit,
l. 13. *&* 22. *D. ad Vellæian l.* 25. *D. de pact. l.*
5. *D. de lib. l g.*

Rei appellatione & tota res, & pars e-
ius continetur, *leg.* 7. *Digest. de iureiur.*
leg. 4. *§.* 1. *Digest de damn infect leg.* 13.
§. 1. *Digest. de fund. dot.* Eadémque res
peti intelligitur, etiamsi pars petatur e-
ius, quod totum petitum est, *l.* 7. *D. de*
except. rei iud.

Rebus legatis quæ in fundo sunt, Pau-
lus ait, accedunt etiam ea, quæ tunc non
sunt, si esse solebant; nec quæ casu ibi
fuerunt, legata existimantur, *in fi. l. quæ-*
situm de lega. 3.

ex Re fructuarij item bonæ fidei pos-
sessoris esse videtur; quòd hi seruo do-
nauerint, vel concesserint, vel admini-
stratione rerum, quæ ad eos pertinet,
compendij fecerint, *l.* 38. *D. de vsufr.* Sed
& si bona fide possessori vel fructuario
seruus acceptum roget, vel paciscatur,
ne ab iis petatur, ex re eorum acquire-
re videntur, cùm eos liberent, *leg.* 63. *D.*
de solut. d l. 11. *D de acceptilationibus.* Sed
& si hæreditatem possessorum fructua-
riorúmve intuitu & contemplationi si-
bi relictam iussu eorum adeant, non o-
pera sua, sed ex re eorum acquisisse in-
telligentur, *l.* 45. *in fin. D. de acqui. hæred.*
l. 32. *de liber. caus.* Atque hæc interpreta-
tio pertinet ad id, quod dicitur fructua-
rio bonæve fidei possessori, seruũ, quod
ex operis suis, vel ex re eorum stipula-
tur, aut per traditionem accipit, acqui-
rere.

è Re est, *l.* 1. *ff si cert. pet l.* 1. *D. si is, qui te-*
sta. lib. l. 1 *§. dixerit. D. de public.*

RE exclusus non videtur, quem Præ-
tor se in integrum restituturum pollice-
tur, *l.* 1. *ff de restit. in integrum.*

REM ipsam habere videtur, qui a-
ctionem ad eam recuperandam habet,
l. 15. *D. de diuers. reg. l.* 143. *D. de verborum*
signific.

Rerum Italicarum appellatione quid
contineatur, *exponitur in l.* 35. *§. rerum au-*
tem ff. de hæred. instit.

Res peribit, id est, obligatio soluetur,
in l. 91 *ff. de solutionibus.*

Res mulieris, dos est, *l. quod dicitur. §.*
1. *de impensis in res dot. factis.*

Rerum vocabula ſunt immutabilia, hominum mutabilia, *l 3.de legat.*1.

Res abeſſe videntur etiam eæ (*vt Sabinus ait, & Pedianus probat*) quorum corpus manet, ſed forma mutata eſt: & ideò ſi corruptæ redditæ ſint, vel transfiguratæ, videri abeſſe, quoniam plerunque plus eſt in manus pretio, quàm in re, *l.13.de verb.ſign.* Abeſt ea res, quæ in rebus humanis non eſt, *ead l.13*

Rerum ſumma diuiſio in duos articulos deducitur, nam aliæ ſunt diuini iuris, aliæ humani. Hæ autem res, quæ humani iuris ſunt, aut publicæ ſunt, aut priuatæ. Quæ publicæ ſunt, nullius in bonis eſſe creduntur: quæ autem priuatæ ſunt, ſingulorum exiſtunt, *l.* 1. D. *de diuiſione rerum.*

Res aliæ corporales ſunt, aliæ incorporales, Inſt.de rebus corpor. & incorpor. illæ tangi & videri, hæ non item poſſunt.

Res pro vi & effectu, *in l.pen.*D.*de ſtatuliberis.*

Res ſumitur pro veritate, *l. quoties.* D. *de iureiur. l.1.§. qui in rationibus.* D. *de falſ.*

Res capitalis damnatus intelligitur is, cui pœna mortis, aut aquæ & ignis interdictio fit, *l.edict.* D.*de bon.poſſeſſ.*

Rem integram variè dici adnotat, *obſeruátque Azo in Summa. C. quando liceat ab empt.diſcedere & vide Barbatium conſilio 47. & Alexand. conſilio* 118. *volum.*1. Propriè tamen intelligimus, donec quid geri cœptum eſt. *l.* 1.§.*cœpiſſe.D.de pollicitationib.* Re integra *Ioanni And. cap. vbi maius de elect.lib.6. Alber.l. mandatum.C. mandat.& alibi,* quando lis non eſt conteſtata: quandoque etiam ad ſententiam definitiuam vſque, *l. errore. C. de iur.& fact ignor.* aliquando rebus in eodem ſtatu manentibus. *l.quòd ſi minor ff. de minoribus.* quandoque re nondum tradita, vel pretio nondum ſoluto, §.*fi.Inſtit.quibus modis tollitur obligatio.* quandoque electionem celebratam, *cap. vbi periculũ. de elect.li.6.* Res integra eſt, donec in negotio aliquid eſt cœptum, *l.1.D de pollici.*

Re ipſa, ipſo facto, *l.2.C.de rerũ permu.*

Rem gerere, pro pugnare, familiaris Iuriſcõſ. locutio.

Rem tanti valere, quanti vendi poteſt, intelligendum eſt de communi, & publica æſtimatione, non de cuiuſque propria & priuata: quia precia rerum ex communi æſtimatione finguntur, *l ſi ſeruum tuum.*D.*ad l.Aqu. Bald. in l.pretia rerum.*D.*ad leg.Falcid.*

Res præſens, vide Præſens.

Res datur, cùm transfertur dominium, ſed traditur puro facto, vt cùm equo traditur ſella, quod purum factum eſt. Reſtituitur autem res commodata, depoſita, impignorata, &c. *Vide Zaſ. inſti de act § Sic itaque diſcretis.*

Res fiſcales, quaſi propriæ & priuatæ Principis ſunt *l. Prætor ait.* D. *ne quid in loco vel itinere.*

Res geri dicitur, lite iam conteſtata, cùm iudex reiici non poteſt *l nemo.* C.*de iuriſdictione omnium iudicum. Iulianus in l. & quia.eod titu.* Antequam, *inquit,* res geri cœperit.

Res in nullius bonis dicitur multipliciter. Primò per naturam, vt feræ ſylueſtres. § *feræ.Inſtitutio de rerum diuiſ.* Item facto hominis, vt res pro derelicto habita. *Inſtitu eod.§.pen.* Item propter reuerentiam, vt res ſacræ. *Inſti.eod. §. nullius,* Item caſu, hoc eſt, euentu, vt hæreditas iacens, *l. vacantium.* C.*de bon.vac.lib.* 10. Item, tempore, vel temporis diuturnitate, vt theſauri, qui inuenienti conceduntur, cum ſuo tamen modo, *de quo Inſtit, eo l.§.theſauros.*

Res mortua, vide Mortua res.

RESCINDERE, μεταφορικῶς, pro abrogare. *D.de reſcin.vend.&* C.*eod.* Reſcindi iudicium quid, *vide l. quoties §. ſi creditor.* D.*de pecul.*

RESCISSIO, præcisè pro Reſciſſi matrimonij, cùm ſcilicet Prætor matrimonium in danda poſſeſſione pro nihilo ducens, tacitè illud reſcindit, & quantum ad ius impetrandæ poſſeſſionis pertinet, extinguit. *Vlp l.3.§.5.*D.*de bon.poſſeſſ.cont.* Si emancipatus filius vxore non ex voluntate patris ducta, filium fuerit ſortitus, dein nepos patre iam mortuo ad bonorum poſſeſſionem aui velit venire: admittendus eſt ad eam, non enim per reſciſſionem is, qui filius iuſtus eſt, efficietur non filius: cùm reſciſſio, quo magis admittantur, non quo minus, adhibeatur. Senſus eſt, Non ſi filius à patre exhæredari potuit, idcircò nepos aduerſus aui tabulas petere bonorum poſſeſſionem non poteſt: nam Prætor cauſſam, propter quam exhæredari

dati filius potuit,nimirum turpe illud
matrimonium reſcindit, & quantum in
ſe eſt ,extinguit.nec enim minus in hoc
nepote merita nepotis,quàm patris eius
delicta perpendit,vti continuò Vlpianus
ſubiecit.*Hæc Hotomanus.* Alij tamen lo-
cum illum Vlpiani aliter intelligi volũt,
& Reſciſſionem emancipationis expo-
nunt.Prætor enim,inquiunt,vt emanci-
patos,qui iure ciuili deiiciuntur , pro-
pterea,quòd per capitis deminutionem
ius legitimum amiſerint , ad ſucceſſio-
nem cum cæteris liberis,qui in poteſta-
te manſerunt, admittat eorum emanci-
pationem reſcindit, *l. 6.§.1.D.de bon.poſ-
ſeſ.* Accurſius hæc non videns, valde ſe
torſis in interpretatione *d.§.ſi emancipa-
tus.*Hi etiam ſic accipienda volunt illa,*l.
9.de bon.proſcrip in C.Theo.* verba,Qui ab
inteſtato ſucceſſuri defuncto,vel ex XII.
Tab.vel per reſciſſionem capitis præto-
rio vocabuntur edicto.*Vide Alciat.lib.3.
Parerg.c.22.*

Reſciſſionis iudiciũ eſt,quod prætor
aduerſus ſtricti iuris regulas quadam ex
æquitate concedit.vt cùm vſucapionem
reſcindit.*§.rurſus.Inſtit. de act.*vt cùm rei
traditionem in frudem creditorum fa-
ctam , pro irrita habet. *§. item ſi quis in
fraudem.eod.tit.*

RESCISSORIA actio,*in l.28.§.
exemplo & §.vlti.D. ex quibus cauſ maio.
l.18.C.de poſtil. reu.* ea eſt, quæ reſciſſa
vſucapione redditur,*l.35.D.de oblig.& a-
ctio.§.Inſtit.de actio.l.24.C.de rei vindic.at
in l.16.C.ad Vellei.*Reſciſſoria actio dici-
tur,quæ reſciſſa mulieris obligatione,in
priorem & antiquum debitorem reſti-
tuitur.

RESCRIBERE,pro numerare,&
ſoluere,Vide Scribere.

Reſcribere dicitur princeps ad epiſto-
las,vt ſubſcribere libellis:ſed tamen et-
iam ad libellos reſcribere dicunt Iuriſc.
l.23.D.de vſufr.leg.l.4. D.de appel recip.
Quinetiam ipſi Iuriſcos. reſcripſiſſe di-
cuntur,quòd conſulentibus responde-
rint,*l.73.D.de contr empt.Sic l.ex contra-
ctu.44.D. de re iudi.* Reſcripſit,pro re-
ſpondit.*& §.ſacra. res Inſti.de rer diuiſ.*
Papin.reſcripſit:illo enim verbo ſignifi-
catur liber reſponſorum.Hinc

RESCRIPTA principum dicun-
tur , quibus illi vel ad libellos præſen-
tium , vel ad magiſtratuum abſentium
conſultationes , quid ſibi de ea re fieri
placeret,reſponderent, *vt l 19.§.9.D.loc.
l.diui fratres.17. D.de iure pat.tum & paſ-
ſim in libris Digeſtor. & l reſcripta. C.de
precibus.Imp.offe.*& Pontificis maximi *tot.
tit.de reſcript.in Antiq. & lib.6.* Dicitur
& Reſcriptio.*§.ij autem.Inſti de eo,cui li-
bert cauſ bon add. & l.ſæpe. & l.generali-
ter D.de offic.præſ.*

Reſcripti forma longè pulcherrima,
& paucis admodum verbis multa com-
plectens,Pij Imperatoris, eſt *apud Vlp.in
l.2.§.D.de,hu,qui ſunt ſui ,vel alien.iur.*

Reſcriptorum autem Pontificiorum
quædam ſunt contentioſa,& ad lites : de
his accipiendus eſt textus,*ca.ſtatutum.de
reſcript.lib. 6.* Quædam ſunt quæ ſacer-
dotiorum,ſiue(vt vocant)beneficiorum
nomine Pontifex Max.dat:*& hæc memo-
rantur in c.poſtulaſti.de reſcipt.in antiqu.*&
horum genera quatuor ſunt. Quædam
enim ſunt iuſtitiæ : quia diœceſanum
obſtringit iuſtitia,vt clericis ſacerdotiũ
primum vocaturum conferat *c.non liceat
de præbent. in antiq.* Ratio , nec clerici
mendicare cogantur , néve diuagentur.
Quædam ſunt in forma pauperum , *de
quibus in d. ca poſtulaſti.& illic videas in-
terpretes & text.in c ſi pauper de præbend.
lib.6.* Quædam ſunt in forma & conce-
ptione,*c. cùm ſecundum de præbend.* Nam
qui altari ſeruit , de altari viuere debet,
d.c cùm ſecundum. quod antè Paulus A-
poſtolus conſtituerat,1. Corint.9. Quæ-
dam ſunt in forma communi concepta.
quòd ius commune grauet diœceſanos
clericis prouidere,*d. c. non liceat.de iis
vide Concordata Galliæ, & ibidem Rebuf-
fium ,iuris Pontificij Antecesſorem.* Porrò
autem reſcriptorum omnium,& ciuiliũ,
& Pontificiorum prima , communiſque
lex eſt:SI PRECES VERITATE NI-
TANTVR.quæ conditio , etſi non adii-
ciatur, ſubaudiendam tamen cani iubet
Romanus Pontifex,*in c.2.de reſcrip.in an
tiq.*Sed & eam adiiciendam,alioquin re-
ſcriptum reſpuendum Zeno Imp.con-
ſtituit,*l.fin. C.de diuerſ.reſcr.* Niſi autem
preces veritate nitantur, illis parendum
non eſt.Hæc obſerua,quia quotidiana.

RESERO , & claudo , ſunt con-
traria.*Accurſ.l. teſtamentum. D.de teſta-
ment.*

RESIDERE in Eccleſia , eſt in ea
deſeruire, eiúſque curam habere.*c.con-*

querente.de cleric. non resid.

RESIDVÆ pecuniæ dicebantur, quæ apud eum, qui publicam pecuniam administrarat, supererant, cùm vel in vsum publicum erogari, vel in ærarium referri deberent. *Paulus l.22. D. ad l. Iul. de pecul.* Lege Iulia de residuis tenetur, qui publicam pecuniam delegatam in vsum aliquem retinuit, neque in eum consumpsit. Id est, Residuorum crimen est pecuniæ publicæ retentio, quæ apud aliquem ex administratione resedit, in publicum non relatam. *Et l.4.§.1. eodem.* Lege Iulia de residuis tenetur is, apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit, aliáve qua caussa pecunia publica resedit. Ea verò pecunia, quam quis cum prouincia abiret, apud se esse ad ærariū professus, retinuit, ante annum residua non est: quia eam priuatus fisco debeat, *l.9.§.fi.D.eo.* Sic apud Liuium accipi debet, *lib.3. belli Maced.* Omnibus, ait, residuis pecuniis exactis tributo priuatis remisso. *Sic apud M. Cic. Ora.2. de leg. Agra.* Quid relatum, quid residuum sit. *Idem pro Cluentio Auito:* Nuper apud C. Orchinium, collegam meum, locus à iudicibus Fausto Syllæ de pecuniis residuis non est constitutus.

RESIDVVM aliquando totum significat. *Anton l.2.C. de hæred. instit.* Pater suus, si ex residua parte institutus est, quam alter hæres scriptus capere non poterat, ísque ad nullam partem hæreditatis per conditionem suam admitti potuit, ex asse hæres extitit: nam residui commemoratio etiam totum admittit.

Residua hæreditas, de qua nulla fit institutio, sed quæ accedit post scriptos hæredes, quæ accrescit pro partibus hæreditariis, *l. interdum. D. de hære. instit.*

RESIGNARE, *in §. sed & si quis. Instit. de milit. testam.* est sigilla aperire, *vt ibidem ait Accursius,* vel signatū aperire, *vt l.6. D. quemad. testam. aper. l.23. D. qui testa. fac poss. l.20 D. de vulg. & pupill. l.16. in fi. D. ad leg. Corn. de fals.*

RESISTITVR, verbum impersonale, pro remedium adfertur, contrauenitur, occurritur, vt iudici iustè procedenti, qua de re Pano. *in c caussam quæ. extra de offic. deleg.* Regulariter definitum ait *Bart. l. prohibitum. C. de iur fisc. lib.10.* non licere magistratibus, iudicibus, eorúmve officialibus resistere obsisteréve. Planè si iniustè exequantur, contrà erit, *d. l. prohibitum.* Sed & si pendente appellatione exequantur, *Bald. in l. addictos. C. de appell.* Non procedit, quando extra suum territorium exequuntur, *per l. fin. D. de iurisdictio. omn. iudi.* Fallit, quando exequuntur vltra formam iurisdictionis, *l. quemadmodum. D. ad leg. Aquil.* Fallit, quando apparitores non habent signum suum, putà, baculum, vel armillam, *Salicet. l. factum. D. de diuers. regul. iur.* Fallit, si non habent literas suæ commissionis, *l. missi opinatores. C. de exact. tribut. lib.10.* Hæc memoriæ conjecres velim: quotidiana enim sunt.

RESISTENTES tribuni, *l. 12. C. de erogatione mil. annonæ*, id est, in præsenti constituti. Septem dierum, inquiunt Impe. per quos resistentes tribuni emolumenti gratia, solemniter stellaturæ nomine consequuntur species, &c.

RESPECTVS apud Pontificios, pro ratione poni solet.

RESPONDERE ad tempus, vel ad diem, dicitur, qui in mora non est: & respondere ad nomina, quod vulgò dicitur, in iure comparere. Non respondere est, vt nunc loquuntur, in iure deficere. *Budæ.* Qui ad interrogata non respondet, nec respondisse censetur, *l.1. de verbor. obli. & l. de ætate. §. qui tacuit. de interr. act. & ibidem Bart.*

Respondere etiam dicitur debitor, cùm soluit, vt appellari, cùm flagitatur vt soluat. *Cicero libr. 16. ad Attic epist.2.* Tamen fit sæpè, vt ij qui debent, non respondeant ad tempus.

RESPONSALES, iidem qui ad responsum dicuntur, & ἀποκρισιάριοι. Vide ad Responsum.

RESPONSALIS, *in c. cùm olim propter. de priuile. in antiq.* significat procuratorem, vel eum, qui absentē excusat. Galli vocant Exoniatorem.

RESPVBLICA, vt grauiter adserit Solon, duab. potissimùm rebus cōstat, præmio & pœna. Præmiū virtuti debetur: pœna autem malis, quos nulla honestatis ratio mouet ad rectè viuendum. Nostri hodie pœnas habent, ac varia tormentorum genera aduersus malos: sed præmiorum apud plerosque adeò nulla est ratio, vt mercem vilissimam

ssimam pluris æstiment, quàm omnes bonarum literarum vniones. Quid hoc, rogo, est aliud, quàm alteram Reipublicæ partem vtcunque curare, alteram, eámque maximam, prorsus negligere?

RESTAGNARE, redundare, aquam non continere, *l. 1. § sed apud Seruij auditores. D. de aqua & aqu. plu.* *Columella lib. 2. c. 17.* Itaque si aqua palus in aqua parte subsidens restagnat, sulcis deriuanda est.

RESTAVRARE litem, *l. etiam. §. 1.* D. *de minoribus.* Est & labascentia reparare, & suæ puritati, & vigori restituere.

RESTICVLVS, paruus restis. *Vlp. l. 5. §. vlt. D. de hu, qui deiec. vel. effud.* Si amphora ex resticulo (alij reticulo) suspensa decidisset. Vide Reticulum.

RESTIPVLARI, est ab eo, cui quid antè à nobis stipulanti promisimus, vicissim aliquid stipulari. *Cic. pro Comædo*: Cur igitur decidit, & non restipulator neminem amplius petiturum? Loquitur de Flauio, à quo Roscius transactionis nomine fundum stipulatus erat: quærit igitur, si totius societatis nomine fundum Roscius stipulatus est, quid ita Flauius restipulatus non est, amplius, eo nomine neminem petiturum? *Item*: Recita istam restipulationem clarius: quid enim stipulatio clamat? Quid hic portò nunc restipulatur, quod iam pridem ipse exegit? Loquitur de Roscio, qui stipulatur iam à Fannio partem ex actionis futuræ dimidiam, cùm antea eidem stipulanti certam pecuniæ summá, pro suscepta in Flauio persequendo molestia & opera, spopondisset. Stipulator igitur antea fuerat Fannius, restipulator postea Roscius: quemadmodum promissor antea Roscius, nunc promissor Fannius. Vt facile appareat aliud à Cicerone repromissionem, aliud restipulationem appellari. *Sic in l. damni. 43. §. 1. De de dam infect.* Alfenus apertissime restipulandi verbo ea in re est vsus.

RESTITVERE is intelligitur, qui simul rem, & caussam actori reddit, quam is habiturus esset, si statim iudicij accepti tempore res ei reddita fuisset, id est, vsucapionis caussam, & fructum, & quodcunque aliud, quod habiturus esset actor, si controuersia ei facta non fuisset, *lege. 35. & 75. ff. de verbo. signific. l. 20. D. de rei vendi.* Restituit ergo non solùm qui corpus, sed & qui omnem rem, conditionémque reddita caussa præstat, & tota restitutio iuris interpretatio est, *l. fin. §. fin.* D. *de verb. significatio.* Quo fit, vt longè plus sit in restitutione, quàm in exhibitione, cùm ad exhibitionem præsentiam corporis præbere sufficiat, ad restitutionem verò possessorem facere, & fructus reddere, & caussam omnem præstare oporteat, *l. 22. D. de verborum significatio.* Proinde hæc verba stipulationis: Eam rem rectè restitui, fructus continere minimè ambiguum est, *l. 73.* D. *de verborum significatio.* Et qui ré restitui iubet, etiam de fructibus condemnationē facere debet, *l. 36. §. 1.* D. *de rei vindicatio.* Sed & cùm verbum, Restituas, in lege inuenitur, etsi non specialiter de fructibus additum est, tamen etiam sunt restituendi, *l. 134. §. primo. D. de diuers. regul.* Ex quo efficit Vlpianus, in Paulinam actionem fructus venire, propterea, quòd verbum, Restituas, quo Prætor in eam rem vsus est, plenam habet significationem, vt etiam fructus restituantur, l. 38. *§. in Fabiana.* D. *de vsur. l. 1. D. quæ in fraud. cred.* Inde adeò cùm Prætor iubet vti opus factum restituatur, etiam damnum datum actor consequi debet, cùm verbo institutionis omnis vtilitas actoris contineatur, *l. 81. D. de verb signi.* Simili modo cùm deiectum ab vsufructu in eādem caussam Prætor restitui iubet, sic interpretamur, in qua futurus esset, si deiectus non esset: vt si tempore interim finitus vsusfructus fuerit, nihilominus cogatur restituere, id est, vsumfructum iterum constituere, *l. 9. §. vlti. D. de vi & vi arma.* Aut si postquam deiectus est, capite minus, vel mortuus fructuarius fuerit, præterita caussa, præteritúmque dānum sarciatur, *l. 3. §. vlti. eo. tit.* Enimuerò in interdicto, Ne quid in loco publico, quo Prætor iubet, quod in loco publico factum erit, restitui. Restituere, in pristinum statum reducere est: quod fit, siue quis tollat id, quod factum est: siue reponat quod sublatum est, *l. 2. §. Prætor ait. & §. restituas. D. ne quid in loco publico.*

Restituere in integrum, est in priorem statum reponere lapsos, captos, fraudatósque, vel per imbecillitatem ætatis, vel per absentiam, vel per metum

aut dolum, vel calliditatem aduersarij, vel per status mutationem, *l.1.D.de in integ.resti.* Vel etiam iustum errorem, *vt scribit Paulus, lib. Sent.1.tit.7.* & de eo exemplum est *in §. si quis agens. Instit. de act.* Restituti etiam dicuntur, qui in bona dignitates siue ordinem, & ciuitatem restituuntur, veluti deportati, aut aliàs dånati. *Rubr.de senten. pass & restit.C.l.59.& l.104. D. de condi & demonstr.l.1.§.deinde adiicit. D.de postulan. l.6.§. pen.ff.de iniust. rupt.* Restitutio enim reponit, reuocat omnia quæ abstulit læsio, *l. videmus generatim.§. in Fabiana. D. de vsur. Glo. in c.quia de elect.* Res redit vt pridem, cùm status redditur idem.

Restitui in integrum caussæ dicuntur, de quibus ex integro cognoscitur, *l.3. §. diuus. l. 7. D.de iur.fisc. l.33 & 35.D. de re iudic.*

Restituere tutelam, curationémque pro tutelæ, & curationis gestæ administrationis rationes, & reliqua reddere *l. 32. D. de minor. l. 21. §. fi. de alim. & cib.leg.*

RESTITVIRI, vel, quod verius est, Restitutuiri, vetustè pro, Restitutum iri. *Iulia l.23. D.de act. empt.* Et præterea cauere debet, quicquid ex hæreditate liberti ad eum peruenerit, restituiri. *Paul. l.52.in fi. D.de pecu.* Vel interposita cautione, si priores agant, qui priuilegium non habent, restituiri quod acceperunt. *Item apud Vlpian. l.5. §.1. D.de cond.caus. dat.*

RESTITVTIO nihil aliud est, quàm repositio in pristinum statum, vt vnusquisque ius suum recipiat. Itaque si in vendendo fundo circumscriptus restituetur, iubebit emptorem Prætor fundum cum fructibus reddere, & precium recipere, *l.quòd si minor. D. de minoribus. 25.anno.*

Restitutio integri, *vt Paulus definit lib. 1 Senten. titu. 7.* est redintegrandæ rei, vel caussæ actio. Id est, *vt exponit Isidorus lib. 5. Etym.* cùm res redintegratur, quę vi ablata atque extorta est; caussa verò, quæ expleta non est, quod est, Restitutione in integrum non tantùm rem perfectam, vt putà datam, redintegrari: sed etiam imperfectam, id est, caussam, vt si promissa sit res, non data, *l.9.§.sed quod Prætor ff. quod met.caus.* Vel sic: Restitutio integri est actio restitutoria, siue rescissoria, qua res nobis certa, vel ius, vel quælibet alia caussa redintegratur. Integri autem restitutio (*vt idem Paulus ait*) plusquàm semel non est decernenda: ideóque caussa cognita, & præsente aduersario decernitur. Hæc itẽ in rem competit, aut in personam In rẽ actio competit, vt res ipsa, qua de agitur, reuocetur: in personam, aut quadrupli pœna intra annum, vel simpli post annum peti potest.

RESTITVTIO Principis, quæ & ab exilio dicitur, duplex est generalis & specialis. hæc cùm in infinitum concepta est, veluti, In integrum te restituo, plenissima & latissima est, id, iura omnia complectitur, *l.1.& vlt §. vltim.C. de sent. pass. l. 1. D. eod.* & ideò patriam potestatem, ius agnationis, aliáque generis eiusdem restituit. Cùm autem finita est, id est, iura quædam nominatim continet, vltra non valet vt in specie, *l.2.in insulam. C. eod. l.2. D. eodem.* Generalis verò restitutio dicitur, quæ veniam duntaxat, & reditum in patriam indulget: Itaque neque bona confiscata restituit, *l.4. C.de bon.damn.* neque vllas actiones, siue pro ille, siue contra illum conceptæ sint, *l. 4. & 5. C. ne sent.pass.* Restitutio autem Principis veluti postliminium est, *l.2.C.Theo.de repud.* Est tamen aliqua differentia: nam patre captiuo, filius testamentum facere non potest, propter suspensi iuris constitutionem: patre deportato, de reb. postea quæsitis filius testamentum facere potest: nec restituto patre, licet filius in eius potestatem reuertatur, irritum testamentum fit, *l.vlti. C. de senten. pass.* nam sine capitis minutione ipso iure in potestatem reuertitur, spes postliminij omnia suspendit: spes restitutionis nihil suspendit. Iurisgentium siue postliminij spes certior est, quàm iuris ciuilis. Et idcircò receptũ etiam ea, vt captiuus partem faciat, deportatus non item, *l.1.§.si ex tribus & §. vltim. D. de bono possess. contra tab. l. si necem.§.si patronus. D.de bon.lib.*

RESVITVTIO NATALIVM, *Nouell. 78. vide Natalibus restituere.*

RESTITVTORIVM, pro Iudicio restitutorio, & cognitione prætoria de restitutione facienda, *l.7. D. quod fal. tuto. l.39. D.de euict.* Et

RESTI-

RESTITVTORIA actio, quæ in veterem deb.torem restituitur, mulie- re, quæ pro eo obligationem susceperat, nexu obligationis liberata, *l.8.§.Marcel- lus.& § si mulieri.D.ad SC.Velleia.*

Restitutoria interdicta sunt, per quæ Prætor aliquid restitui iubet, *l.1.& 2.D. de interd.* qua de caussa ita semper con- cepta sunt, vt verbum, Restituas, adda- tur. veluti, Quod precariò ab illo habes, id illi restituas. Restituendi autem ver- bum duas ad res pertinet: aut enim res restitui iubetur: vt in Quorum bonorũ, & Vnde vi: aut opus, vt De fluminib. De cloacis, &c.

RETARE flumina pro purgare: nã Retæ arbores sunt, quæ aut ex ripis flu- minum eminent, aut in alueis eorum extant: à retibus dictæ, quòd prætereun- tes naues impediant, quasique irretiant. Hinc edictum vetus, Qui flumina retan- da publicè redempta habent, si quis eo- rum ad me adductus fuerit, qui dicatur, quòd eum ex lege locationis facere o- portuerit, non fecisse. *Hæc ex Gellio lib. 11.c.17.*

RETICVLI, cancelli è funiculis tenuibus, aut è neruis: quibus bestiæ ab loci alicuius aditu arcentur. *Vlp. l.17.§. 2.de act. empt.* Reticuli circa columnas, plutei circa parietes, item cilicia vela æ- dium non sunt. *Varro lib. de Re rust. 3.c. 5.* Inter columnas exteriores pro parie- te reticuli è neruis sunt, vt perspici sylua possit, & quæ ibi sunt, neque auis eas trã- sire. *In l.41.§.7.de leg. 1.* simpliciter Can- celli appellatur.

RETICVLVM, *in l.5.§.vlt. D. de his qui deiec. vel effud.* vbi amphoram ex reticulo suspensam narrat. *Plin li 31.c.6.* Item demissæ reticuli in mari concauæ è cera pilæ. Alij d.l.5. Resticulo legunt.

RETICVLA *in l.25.§. ornamento rum. D. de auro arg.* sunt quæ vulgò sco- fia dicimus, quæ in formam retis facta ad capillos continendos capiti aptan- tur. Reticulum Lexicon B. Germani ver- tit γύργαθον, κεκρύφαλον. Et planè crocu- fantia reticulis iunguntur *in dicto §. orna- mentorum.* γύργαθον verò πλέγμα τι es- se, *Pollux libr. 7. cap. vltim. & libr. 10. ca. 35.* docet *Isidorus lib. 20. Etymol. c.30.* Reti- culum *ait*, est quod colligit comas: di- ctum ab eo, quod retinet crines ne effundantur. *Lamprid. in Alexand.* Ma- tronas autem regias, contentas esse de- bere vno reticulo atque inauribus. Vti- tur & hoc verbo in hunc sensum Capi- tolinus in Maximinis. Reticulatum o- pus, *apud Vitru. lib. 2.c 8. Et Plin. libr. 36. cap. 22.*

RETIARIVS, *l. si iactum, De de le: Rho. de iact.* qui rete iacit.

Retiarius, alter ex litigatoribus, *vide Fast.*

RETINERI, detineri, *l 3. D. de li. ho. exhib.*

Retineri pro possidere scribit Alberi- cus, *in l. possessio quoque. D. de acquir. possess.*

RETENTIO adsimilatur traditio- ni, *l. quadam mulier. 2. respon. l. eius rei. de rei vend. cum simi.* quæ fideliter citat A- pellus *in Methodo. c.3.* Porrò materiam re- tentionis tractat Bart. *communiter proba- tur in l. indebitum §. si centum. D. de cond. indeb & in l. si non inducta. C. in quibus cau. pignor. tacit. contrah.*

RETRACTARE est, quod omisse- ris repetere, & mutare, renouare, & re- cognoscere, vel iterum tractare, *vt ait Festus: & sic sumitur l. 1.§.j.D. ne de stat. defun l.31. in fi. D. de iureiur. l.10. §. j. D. ad Turpill. l.29 ff. de iure fisc. l. 4. C. de episcop. aud* Cicero *lib. 4. de Nat. deor.* Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinẽt, retractarent, & tanquam relegerent, hi dicti sunt Religiosi. *Idem ad Attic lib. 8.* Augemus crimen dolorem retractando. *Sic Tertull. in Apologetico*: Caussas quæ hoc exegerint, retractemus. Aliàs etiam Retractare sumitur pro ratum non ha- bere, quod ab aliquo gestum fuerit, *vel. fi. C. de bonis, quæ lib.* Nullo modo licentia concedenda filiis easdem venditiones vel hypothecas retractare: ideo & Re- tractatio opponitur ratihabitioni. Hinc

RETRACTATIO, *l. vlt. C. de fid. instr. & l. vlt. C. de temp. appell.* Græcè ἀναψηλάφησις dicta *Nou. 82.* cum causæ a- pud successorem Præf. Præt. retractabã- tur ex rescripto Principis. *l. j. C. de senten. præf. præt.* quod erat appellationis loco remedium. Et hoc locum etiam habuit in iis causis quæ à senatu iudicabantur, vt non apud eundem senatum, sed apud alios παλινδικία, seu retractatio induce- retur: qua de re Plin. epist. ad Vr- sum li. 6.

RETRAHERE, *apud Vlp. Impera-*

tores. 9. §. 3. D. de admin. rerum ad ciui. sumitur pro recuperare prædia alienata. Item rescripserunt, agros reipub. retrahere curatorem ciuitatis debere; licet à bona fide emptoribus possideantur; cum possint ad auctores suos recurrere. Hinc

RETRACTVS, vsitata vox in scholis, pro redemptione prædiorum, lege aut pacto contrahentium introducta. Vt autem à contrahendo Contractum, à distrahendo Distractum Iuriconsulti declinarunt: sic à retrahendo Retractum accipere possumus. Duplex autem est retractus: Legitimus, quem Gentilitium appellare possumus, & Conuentionalis. Legitimus, siue Gentilitius est, qui propinquis conceditur, vt alienata à propinquis prædia, oblato intra legitimum tempus pretio, recuperare possint. qua de caussa ius φεγτιμήσεως à Græcis appellatum est: vnde quandam quasi prædiorum gentilitatem nasci apparet: qualem se Cic. vidisse negabat. Ad hanc autem ωεοτίμησιν absurdum est referre *l. dudum. C. de contrah. empt.* vt doctissimè demonstrat Hotoma. Conuentionalis autem retractus est, cùm in venditione prædij pactum est, vt venditori quandoque liceat illud restituto pretio redimere ac recuperare: siue dies ei redemptioni præstituta sit, siue non sit: cuiusmodi conuentiones in iure vsitatæ sunt; *vt l. 2. & similib. C. de pact. int. empt.*

RETRO, pro rursus, vel ex diuerso, *l. 4.* D. *de operis ser. l. 67.* D. *de solut. l. 4. §. seruum. de acqui. pos. l. 9. §. vltim.* D *de de except.*

Retrò iuris ordine, hactenus obtinuit, *l. omnes iudices. de delat. lib.* 10. C.

Retrò obtinuit consuetudo, id est, corroborata est, *l. si in aliquam. D. de offi. Proconf.* Hinc & sumitur pro ante. *§. alia autem Instit. de donationibus*: Et cum retro principum constitutiones, id est eorum qui ante nos fuerunt. sicque sumitur initio primæ epistolæ Digestorum libris præpositæ.

Retrò subaudiri, & supprimi per ellipsin scribit Albericus, *in l. seruus seruum. D. ad leg. Aquil.*

RETROAGERE, corroborare, confirmare.

RETRODVCI, *in l. seruitutes §. si illicitum.* D. *de seruitut. vrb. prædio.*

RETRORSVM, *l. si duobus. § j. ff. de diuers. & temp. præscript.*

RETROVENDENDI pactum, inter cætera pacta vulgatissimum est: veluti cùm venditori ex conuentione conceditur ab emptore, quòd si ipse vel hæres eius voluerit quandocunque, aut intra certum tempus restituere pretium, vt rem suam, quam vendidit, quasi redemptam accipiat. Quo pacto in emptione & vend. redituum quotidie vtimur, *l. 2.* D. *pact. inter emptor. & vendit.*

REVEHERE est, quod antè vectũ fuit, iterum vehere, *l. vniuersi. C. de vecti. & commiss.*

REVERA coniunctim vice aduerbij est. Re vera solutè: id est, ipso facto, ídque quidam autumant.

REVERENDI sunt, quibus reuerentia & honor debetur, *Zasius ad l. generaliter ff. de in ius voc.*

REVERENTIA, honor, quem tã verbis, quàm facto exhibemus, *l. parentes. ff. de in ius voc.* quidam adiiciunt hæc verba, cum pauore, *c. 2. de offic. deleg. in 6. Archid. c. decet de immun. eccles.* Quibus exhibenda sit, viuis & mortuis. *vide l. apud Celsum. §. aduersus.* D. *de do. exc.*

REVOCARE, domum significat id, quod vulgò dicimus, petere se remitti domum, *l. 2 §. legatis.* D. *de iudic. l. 28. §. si cum in prouincia. ff. quibus ex caus. maio. & vide c. fin. De foro compet. vbi pontificij.* Sic & ius reuocandi forum, *l. 7.* D. *de iud.* Et Reuocare in prouinciam, *l. 7. §. pen. D de accus.*

Reuocatur quod translatum fuit, vt colligitur ex glo. *in l. hac in factum.* D. *quæ in fraud. &* C. *de reuo. dono. toto titulo.*

Reuocatur etiam quod nullum est, quatenus de facto processit, *l. ne procur. ff. de iure fisci.*

Reuocari quando possit sententia, ponunt Pontificij, *cap. qualiter & quando. de accus.*

REVOCATORIA, diploma principis significat quo absentem ad se reuocat, *l. fi. C. de digni. l. 11. l. 3. C. de silent.* ibid. ἀνάκλησιν vocat Imp. *Nouel. 8. versic.* οὐδὲ γὰρ δίδομεν.

REVS antiquis dictus est à Re, id est, lite: vt sub voce Res docuimus. Itaque *Cicero in 11. de Orat.* Reos, inquit, appello, non eos modò, qui arguũtur, sed omnes

quorum

quorum de re disceptatur: sic enim o-
lim loquebantur. Et Gallus Ælius apud
Fest. Reus est, inquit, qui cum altero li-
tem contestatam habet, siue is egit, siue
cum eo actum est. Quibus ex verbis ap-
paret, Reos antiquis eosdem fuisse, qui
nunc Litigatores appellantur. Postea ve-
rò distinguendarum appellationũ caus-
sa, & ne nomina cõfunderentur, Rei di-
ci cœpti sunt (vt Festus inquit) à re quam
promiserunt, ac debent: hoc est, ij vnde
quid iudicio petitur. Reus, inquit Festus,
nunc dicitur, qui caussam dicit, & item
qui quid promisit, ac debet. Veteres au-
tem reum vnde petitur vocabant. *Cicer.*
lib. 1. de Orat. Nónne nobis in tribunali
Q. Pompeij sedentibus postulabam, vt
illi vnde peteretur, vetus atque vsitata
exceptio daretur, cuius pecuniæ dies
fuisset. *Idem lib. 7. Epist. ad Trebat.* Ego o-
mnibus vnde petitur hoc consilij dede-
rim, vt à singulis interregibus binas ad-
uocationes postulent. Sed *& in leg. Ma-*
nil. Et si is vnde ea pecunia petita erit,
condemnatus erat, eam pecuniam ab eo,
vel à bonis eius primo quoque die exigi-
to. *Marcel. l. 39. de fideiuss.* Nec reus est pro
quo debeat, nec res vlla quæ possit debe-
ri. Vterque etiam ex cõtrahentibus reus
appellatur, *l. 5. §. conuentionales. D. de ver-*
bor. obligationib. Sed differentiæ caussa,
qui stipulatur, reus stipulandi: qui spon-
det, reus promittendi dicitur, *l. 1. & tot.*
tit. D. de duobus reis. l. 134. §. pen. D. de di-
uers. reg. l. 50. §. vlt. 52. 6. duo. & passim tit.
de fideiussorib. D. sicuti qui credit, reus
credendi: qui accipit, reus debendi: qui
satisdat, reus satisdandi: qui satis accipit,
reus satis accipiẽdi appellatur, *l. 34. §. qui-*
dam. D. de solutio.

Reus stipulando est idẽ, qui stipulator
dicitur, quippe suo nomine ab altero sti-
pulatus est, non is qui alteri astipulatus
est, Reus promittendo, est qui suo nomi
ne alteri quid promisit. Sic *à Paulo in*
l. si duo. 34. D. de recept. arb. & rei promit-
tendi, ἀλληλέγγυοι, quia vterque vtrius-
que est fideiussor, & in solidum conue-
niri potest.

REI planè verbo plerunque debitor
significatur: *l. 22. §. quòd si stipulator. & a-*
liàs sæpe. D. de fideiussor. l. 45. §. si principali
D. de iure fisci. Hinc

Reus constitutus dicitur, qui se obli-
gauit, *l. 14. §. Labeo. D. quod met. caus.* Et e-
iusdẽ pecuniæ rei, qui eandem pecuniam
promiserunt, *l. 22. §. cum tu. D. de fideiuss. l.*
84. §. qui Caium. D. de leg. 1. Duos autem
reos promittendi facimus, si vtrunque
interrogemus, & vterque responderat e-
iusdem pecuniæ nomine, *l. 3. & l. 6. D. de*
duobus reis. & Institut. eodem tit. Nec tan-
tum stipulatione, sed & aliis contracti-
bus duo rei fieri possunt: veluti si apud
duos eadem res deponatur, duobúsve
eadẽ res locetur, cõmodetur. Interdum

Reus expromissorem significat, id
est, eum qui alienam in se obligatio-
nem vel nouatione vel delegatione sus-
cepit, *l. 1. D. ad Velleian. l. 1. §. exceptionem.*
D. quar. rer. act. non dat. l. 104. & l. 112. D.
de verbor. obligat. l. 9. §. omnis. D. de pignor.
act. l. 7. §. seruus pactionis. D. de dolo. l. 22.
§. si mulier. D. solut. matr. l. 34. in fin. D. de
statu liber. l. 11. D. de nouatio. l. vltim. in
fin. D. si cert. pet. l. 13. §. præterea. D. de act.
empt.

Reis cauere, id est, per fideiussores, *l. 1.*
§. iubet. D. de collat. bon.

Reum facere in publicis iudiciis, est
eius nomen ad magistratum, cuius de ea
re notio est, deferre, vt ei dies audiendæ
accusationi dicatur, *l. 3. D. de accusationi-*
bus. Hinc Asconius: Quid est, inquit, Reũ
fieri, nisi apud Prætorem legibus inter-
rogari? Cùm enim in ius ventum esset,
dicebat accusator apud Prætorem reo,
Aio te Siculos spoliasse, si tacuisset, lis ei
æstimabatur vt victo: si negasset, peteba-
tur à magistratu dies inquirendorum e-
ius criminum, & instituebatur accusa-
tio. hæc ille. Interea autem eius nomen
in reorum album referebatur, vt caus-
sa ex ordine ageretur: dicebatúrque in
reos receptus vel relatus. Libellorum
autem conceptio qualis fuerit, *Paulus d.*
l. 3. D. de accusat. demonstrat. Agi etiam
Reus eodem sensu dicitur, qui accusatur.
Valer. lib. 6. c. 1. M. Antonius auorum no-
strorum temporibus clarissimus Orator
incesti reus agebatur. *Et lib. 8. ca. 1.* Q. Fla
uius à C. Valerio Ædile apud populum
reus actus. Recipi vero vel referri inter
Reos dicitur quis, postquã delatum est
nomen eius. Et contrà, eximi ex reis ab-
solutione vel abolitione secuta. Eorũ au
tẽ status & cõditio, qui inter reos recepti
sunt, Reatus vocatur. Et quandiu accu-
satio pendet, in reatu esse dicuntur, *l.*
vlt. D. de public. iudic. l. 25. D. de pen. l. 3. §.

quòd pater.D.de munerib. & honor.l.46.§.in reatu.D.de iure fisci.

Reus criminis, & particeps fraudis differunt multum, *auctor Modest.in l.si multi.de publica.Vide gl.ibidem.*

RHAPSODIÆ verbum per partes hodie reponendum *in l. librorum.* 52. §. 2. *de leg.* 3. Appellantur eo nomine singuli Homeri libri, ἀπὸ τοῦ ῥάπτειν, καὶ ᾠδή.

RHEDA, siue, vt quidam sine aspiratione legunt, Reda, leuiculi currus genus, quo gestabantur nobiliores in villas suas, *l.cùm in plures.ff.loca.* Quintilianus lib.1.c.5 Gallicum esse ait.

RHEMNIA lex pœnam calumniatoribus irrogabat. *Lege l.1.ad S C. Turpil.*

RHODVS vrbs & insula in mari Mediterraneo clarissima, à variis scriptoribus celebrata: quam ann. 522. Turcarum Imperator occupauit.

RHODIÆ leges, commerciorum naualium sunt ab insula Rhodo cognominatæ, *c.fi.dist.3.Accursius l.1.D.ad leg. Rho.de iac.* Extant hodie, *& vide Isidor. lib.5.c.17. & Paul.lib.2. Sent.tit.7.Tertul. lib.3. aduers. Marcio. & vide Libellum de iisdem legibus.*

Rhodiæ naues, quæ sint, *docet L.Baifius in lib.de re nauali.*

RICA, *Paulo apud Festum*, vestimentum quadratum fimbriatum.

RIDICA, pedamentum vitium, *Vlpian.l.11.§.3. D.quod vi aut clam.* Si quis in vinas meas venerit, & dein ridicas abstulerit, hoc interdicto tenebitur. *Varro de re rust.lib.1.c.8.* Pedamẽtum ferè quatuor generum, vinum robustum, quod optimum solet afferri in vineam à quercu ac iunipero, & vocatur Ridica,

RIDICVLVM, *§. si quis in aliena. Institut. de rer. diuis.* risu explodendum.

RIGOR à rectitudine dicitur, & est cursus aquæ rectum profluentis tenorem obseruans, *l.1. §. quod autem. D. ne quid in flum.public.* Sic Rigor stillicidij, rectus eius fluxus est, *l fi.§.fi.D.de seruit. vrba.* At Plinius lib.8.Epist.ad Rom. Rigorem aquæ pro frigiditate posuit. Sunt & rigores in agris, cuius verbi, quia à Lexicis abest, interpretationem adferemus ex Brissonio libr. 6. de verbo. significa. Rigor (*inquit ex Boeth.lib.1. Geomet.*) est quicquid inter duo signa veluti in modum lineæ directum prospicitur. Flexuosum verò est, quicquid secundum naturam locorum curuatur. Nam quod in agra à mensore operis caussa ad finem directum fuerit, Rigor appellatur: quicquid ad horum imitationem in forma scribitur, linea appellatur. Bini verò rigores sunto, quando singulis spaciis interuenientib. tendunt, vt itinere plerunque peragunt. *Aggenus vrbicus*, Rigor, *ait*, suæ rectitudinis naturalis nomen accepit. *Sicul.in lib.de conditio agr.* In aliquibus, ait, regionibus ita fines inter possessores ordinati sunt, vt rigores durent per longum tractum, incedentésque in viis, aut riuis, aut substructionibus, aut regionibus, aliísque finitionum generibus, deficient suprascripti rigores. Atque vt in pauca concludam, Rigor est rectitudo naturalis, siue εὐθυωρία, qui agri disterminantur.

Rigor iuris, nõ est ius, sed excessus iuris, & austeritas quædam facta ad terrorem, 50.*dist.vt constitueretur. Gl.in l.fi.§. Lucius.D.de seruit vrb præd.gl.in c.vt constitueretur.50.dist.*

Rigor iuris, quandoque ponitur pro solẽnitate & ordine iuris, habita ratione ad pontificis maximi rescriptum, *c.super literis.de rescriptis.*

Rigor an æquitati præferenda sit, edisserunt fusissimè interpretes, *l.placuit. C.de iud.*

RIMARI, diligenter quærere, scrutari, propriè ad iudicis officium spectat. Rimari verbo vsus est *canon, iudicantem.* 30.*q.*5.quod iudicis officio incumbit.

RIPA, *inquit Vlpianus*, definitur id, quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens. Cæterùm si quando imbribus, vel mari, vel alia ratione ac tempus excreuit, ripas non mutat, *l: 1.§. ripa. D. de fluminibus.* Et hoc est, quod Paulus dicit, Ripas eas esse, quæ plenissimum flumen continent. Et metiendæ sunt ripæ, ex quo primùm à plano incipit vergere vsque ad aquam, *l.flumina.D.eod*

Ripa, fluminis dicitur: Litus verò, maris. Itaque insulæ in flumine natæ extremitas, ripa: in mari, litus à Proculo appellatur. Si qua, *inquit*, in flumine tua est, nihil in ea publici est. *Paulus*: In eo genere insularum, ripæ, flumini: & litora, mari

proxi-

proxima publica sunt. *Hac Paulus l. 65. §.1.D.de acq rer.dom.*

Ripam munire, est aggeribus factis;& oppositis aquam coërcere,ne excrescens flumen agrum occupet, *l.1.§.sunt autem. D. ne quid in flum.publ. l vnic. D. de ripa. mun* Hinc

RIPARIENSIA castra,*l.14.D.de re mili.in ripis statuta, & locata.* Et Ripa- rienses, *apud Vopiscum in Aurelian.* Hinc & ripuarij dicti sunt Germani accolæ ri- parum Rheni, quibus conscriptæ leges hodie extant.

RISCVS,*in l.25.D.de aur. & arg.ac-* cula vestiaria est,vt quidam volunt.Tra- dit Pollux *lib. 7. Onom.ca.19. & lib.10 c. 31.* κιβώτια ἐν οἷς ἀποτίθενται αἱ ἐσθῆτες, ῥίσκον παρὰ τοῖς νεωτέροις λέγεσθαι. Dona- tus *in Eunuch Terent.* nomen id esse Phry- gium scribit, eóque significari cistam pelle contectam.Riscus in Lexico B.Ger mani ad vrbem Lutetiam κιβωτὸς μεγάλη definitur. Hotoma. Riscum exponit capsulam, in qua linteola munda mulie- res reponunt,quibus lotam corporis par tem abstergunt: quod riscus cum laua- tione iungatur eo in loco.

RITVS,mos comprobatus in admi- nistrandis sacrificiis:& generaliter;& Ri- tus,mos & adprobata consuetudo,quam omnes ratam habent.

RITE,vide suprà Rectè.

RIVVM *Festus.lib.16.* dici ait non tantùm naturali suo impetu fluentem te- nuem aquæ fluxum, quo modo riuum fluminis dixit Gaius; *l. 7. §.insula. D.de acq.rer domin.* sed & manu factum; siue super terram in fossa,siue super specum: à Græco verbo ῥεῖν,quod est fluere. Hoc posteriore significatio Riuus definitur ab Vlpiano, esse locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrat, *l.1 §.1 D. de riuis.* Atque ita accipitur *in l.2 D.de extraord cognit.l.12.& l.19. D.quemad seruit. amitt.& alibi passim.* Riuum deprimere, vel adleuare, *l.refectionis.12. D. commun. præd* Riuum ducere, *l.9. D. de seruit. titu. gene.* Riui,prout conuenerat, terreni,si- gnini, cementitij, lapideíve fiebant; vt apparet ex *l. 1 § fin. & l.3. §.1. D. de riuis.* Item,Riui quidam erant aperti, quidam tecti,operti, *l.1.§.fin & l.3.D.eo.*Hos sub- terraneos appellat sæpius I. Frontinus in lib.de aquæduct.

RIVALES,qui per eundem riuum aquam ducunt, *l.1. §.si inter. & l.3.§ penult. D. de aqua quotidia. vt Donat. in Eunuch. Terent. notat. Gell. libr. 14. cap. 1.* Quòd ei fortè de aquæductu cum ri- ualibus contentio esset. Acron quoque *in artem Poetic.Horatij*, Riuales, *ait*, di- cebantur, qui in agris riuum haberent communem; & propter eum sæpè dis- crepabant.

RIXA, etsi propriè verbosa conten- tio est, ad factum tamen etiam refer- tur, *l.si ex plagis. §.1.ad l. Aquil. Vlp. in l. 4.vt bon. rap.* Et rectissimè Labeo,inquit, inter turbam & rixam multum interes- se ait. Namque turbam multitudinis ho- minum esse turbationem, & cœtum: at rixam duorum. *Paul.l si car l fi.* Si in ri- xa homo percussus perierit, ictus vniuscuiuscunque in hoc collectorum conté- plari oportet.Receptum est,inferiis rixæ notionem fieri posse.

ROBVR omnium rerum firmitus. Formula, in robore suo duratura, fre- quenter in diplomatis principalibus nul- lum robur sumi tradidit *Ang. l.eos versi. suo robore. C. de præscript. 30. anno. citat. l.scripturas. C.qui pot.in pig.auth.quas actio- nes,C.de sac.sanct.eccles.*

ROBVSTA ætas,pro militari,vt su- prà dictum est, apud idoneos auctores accipitur. Huic nostri tribuunt initium ab excessu anni 25. *Vlpianus in leg. si in acutis. 2. de adult. §. lex.Iulia* Nec enim visus est, *inquit*, idoneus accusator, qui nondum robustæ ætatis sit. Et paulò pòst: Maiorem viginti quinque annis & eum accipimus, qui annum vigesimum- quintum ætatis agit. Dicitur & robustus ætate.

ROFREDVS Iurisconsul.nobilis, Beneuentanus; ius ciuile publicè Bono- niæ, dein Aretij professus est; circiter annum M.CC.

ROGARI lex tum dicitur, cùm de- ferenda ea populus vel plebs consuli- tur & interrogatur. Siquidem Quirites vel à consulibus,vel à tribunis rogaban- tur, vellent, iuberéntne qui fieri. Qui si sciuissent; id est, confirmassent, lata sancitáque lex erat,quæ non nisi per po- puli rogationem fieri poterat.Hodie ve- rò rescripto opus est, *l.1.de mandat.prin- cip. Vide Budæum in prioribus Annot. ad posterior. l.de orig iur. Vlpian. in l.1. ad leg. Aquil.*

Rogatur, pro interrogatur, *l.2. D. de adoptio.*

ROGATIO, lex est, sic dicta, quòd cùm promulgatur, populus rogatur. Rogatio enim fit, cùm populus consulitur.

ROGATOR comitiorum, qui comitia, vt fiant, rogat.

ROMÆ appellatio continentibus ædificiis finitur, *l. 2. D. de verb. significatio.* Itaque ædificia Romæ fieri videntur, quæ in continentibus ædificiis fiunt, *l.139. D. de verb. significat.* & qui in continentibus ædificiis nati sunt, Romæ nati intelliguntur, *l.147. D. eod. tit.* & penus quæ sit Romæ legata, non ea tantùm, quæ intra murum, sed & quæ intra continentia sit, debetur, *l.4. § si ita. D. de penu. leg.*

Roma communis patria est, *l.33. D. ad municip.* & vt scitè Athenæus scribit, τῆς οἰκουμένης ἐπιτομή. Vnde Orbis Romanus, *l.17. de statu hom. l. 15. de metallar. in C. Th. Cassiodor. lib.3. Variar. Epist. pen.* Augusti siquidem temporibus orbis Romanus agris diuisis censúque descriptus est. *Saluia. Massil. li.7. de vero* Dei *iudicio.* Sed vbi apud nos emendatur, aut quæ pars Romani orbis corrigitur? *Et aliàs*: Sed hæc omnia prætermittuntur, & in toto fermè aguntur orbe Romano.

Roma duplex statuitur in constitutionibus: vna vetus, scilicet quam Romulus condidit, altera noua, videlicet Constantinopolis, quam veteris & antiquæ Romæ prærogatiua lætari Impp. voluerunt, *leg 6. C. de sacrosanct. eccles. l. 40. C. de episc. & cleric. l. 4. C. de operibus publi. l. vlt. C. in quibus caussis pig.* Zonaras etiam non semel hanc νέαν ῥώμην vocat. Quinetiã Chalcedonensis Concilij, c.22. ita scriptum est: καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα. καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ εὐλόγως κρίναντες τὴν βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι ῥώμῃ.

ROMANVM, vel Cæsareum ius, Idem est, quod vulgò ius commune dicimus, & rectè: quia supremum & eminentissimum est, plenum certè humanitatis, æquitatísque, tot iam annis vnanimi omnium consensu, auctore, Deo, receptum. Idque est, quod Iustinian. *in §. sed ius quidem ciuile. Institut. de iur. natur. gent. & ciuil.* notat. Sed quoties, inquit, non addimus nomen, cuius sit ciuitatis, nostrum ius significamus. Ius ciuile quidam exleges abrogare, & omninò extinguere volebant, tanquam Mosis iudicia sufficerent. Multi sunt casus, qui his non definiuntur. ideóque ad ius Ciuile deueniendum, quod à iure naturali dimanauit, quod varij locis libri iuris ciuilis docent. ius verò naturale à summo Deo mentibus hominum insitum, *vt ait Cicer. lib.1. de legib. & Paul. Apost. Rom 2. ca.*

ROMANIOLA, siue Romandiola quæ in Feudorum libris aliquoties nominatur, ea pars Italiæ est, quæ Ariminũ vsque producta, olim Flaminia: & ab Arimino ad Rauennam & Bononiam Æmilia vocitata est: quoniam Gallia Togata: posterioribus temporibus Rauẽnæ Exarchatus. *Otto Frising. lib. Frid.2. c.7.* Ex quo contingit, vt circa Exarchatum Rauennatensem artatis antiquis eiusdẽ prouinciæ incolis, ea pars Italiæ, quæ antea Æmilia dicebatur, nunc Romaniola (quod diminutiuum à Roma tractum noscitur) vulgo vsque hodie dici soleat. *Flauius Blondus lib.1. Decad.* Cùm Langobardorum gentem tam multis Italiæ populis, affinitatibus, ac sanguinitate coniunctam, nec eiicere tutum, nec delere humanum videretur: Pontifex Imperatórque constituerunt, vbi sedem diu & status sui fundamenta habuerant, gentis Langobardæ nomen & solum patrium conseruare: vtque propinquior cõiunctiórque nominis Romani memoria fines illis faceret certiores, haberẽtque illi probatæ erga Romanos fidelitatis vicinos, quibus esset cura aut motus eorum compescendi, aut magistratus renunciandi, quicquid Exarchatus Rauennatis fine, complectetur, Romandiolam placuit appellari. *Item in lib. de Italia illustrata*: Quam longitudinem & nunc habet Rauennatis Ecclesiæ Exarchatus prouincia, cuius tota id Romandiolæ nomen olim obtinuit: quod quidem nomen ostendimus in historiis, Carolum Magnum, & Pipinum Adriano Pontif. Roman. post oppressos, dominióque priuatos Langobardos, ea maximè

ex caussa indidisse, quòd toto Langobar dorum tempore Rauenna cum propin- quis aliquot ciuitatibus & oppidis Ro- mano populo fidem constantissimè ser- nauit. Scitum est autem quod de Ro- mandiola scribit Antonius Florentinus part. histor. 3. titul. 20. cap. 3. Rodolphus (inquit) electus Imperator obligauit se intra certum tempus venire Mediola- num, sub pœna excommunicationis: quod tamen non impleuit, in partibus Alemaniæ guerris sibi suscitatis: vnde nec coronam, nec benedictionem Impe- rialem ab Ecclesia suscepit: & excom- municatus propter hoc, processu tem- poris, reconciliationem recepit ab Ec- clesia, & in satisfactionem Ecclesiæ i- psi concessit comitatum Romandiolæ, Ioannes Nauclerus Generat. 27. Itaque Pō- tifex Imperatórque statuerunt, vt vbi sedem ducendos & amplius annos, ac status sui fundamenta habuissent Papæ Mediolani, & in quibusdam locis aliis trans Padum, genti Langobardæ nomē & solum patrium maneret: & vt propin- quior coniunctiórque nominis Roman. memoria fines illis faceret certiores, quicquid Exarchatus Rauennatis fines complectitur, Romandiolam placuit appellari. Hæc illè. Cùm autem Pipinus pattem han Italiæ Longobardis ere- ptam Papæ Romano, attribuisset, ali- quantò pòst Pontifex ne ingratus vide- retur, regnum Galliæ Regi Childerico anili superstitione stolido ademptum, il li adiudicauit Ex quo vetus verbum cō- probatum est. Aut Regem aut asinum nasci oportere.

ROMPHÆA teli genus, *l. 3. §. 3. D. de vi & vi armata.*

RONCALIA, de qua in libris Feu dorum multis locis mentio fit, *lib. 2. tit. 52. §. 3.* his exponitur verbis *ab Ottone Frising. lib. Frider. 2. cap. 2.* Inde castra mo uens in campo Roncaliæ super Padum non longè à Placentia, mense Nouem- bri recedit. Est autem consuetudinis Regum Francorum, quæ & Theutoni- corum, vt quotiescunque ad sumendam Imperij Romani coronam militem ad transalpisandum coegerint, in prædicto campo mansionem faciant. Ibi ligno in altum porrecto, scutum suspenditur, v- niuersorúmque equitum agmen feuda habentium ad excubias proxima nocte Principi faciendas per curiæ præconem exposcitur: quod sectantes qui in eius comitatu fuerunt, singuli singulos bene- ficiatos suos per præcones exposcunt. At sequenti die quicunque nocturnis vigiliis defuisse deprehensus fuerit, de- nuò ad præsentiam Regis aliorúmque Principum, vel virorum illustrium euo- catus: sícque omnes omnium beneficia- ti, qui siue bona voluntate dominorum suorum domi remanserunt, in feudis condemnantur. Hunc morem Principe secuto, non solùm laicorum feuda, sed & quorundam Episcoporum, id est, Har- tuici Bremensis, & Vlrici Hamberstaten- sis regalia personis tantum quia nec per- sonis, sed Ecclesiis perpetualiter à prin- cipibus tradita sunt, adiudicata fuere. I- témque à Gunthero lib. 2.

--Tunc demum signa reuellens,
Roncalia properas rapidis attingere ca- stris.
Est locus Italiæ medicùm seiunctus ab vrbe:
Cui quia pulchra situ placet inde Placen- tia nomen.
Planus, & Eridani placito iunctissimus amni,
Effundit latos spatioso limite campos.
Hic quoties claram regnator tendit ad vr- bem
Theutonus, Ausoniam sumpturus ritè coro- nam,
Ponere castra solet: ligno suspenditur altè
Erecto clypeus: tunc præco regius omnes
Conuocat à dominis feudalia iura tenen- tes.
Excubias Regi prima celebrare fideles
Nocte vetustorum debent ex more paren- tum:
At quicunque domi, domino nolente, re- lictus,
Defuerit feudo priuari Curia censet, &c.

Lotharius Imperator *lib. Feud. 2. titu. 52. §. 1.* Dum apud Roncaliam secundum antiquorum Imperatorum consuetudi- nem pro iustitia ac pace regnij compo- nenda consideremus. *Et titul. 55.* Dum ex prædecessorum nostrorum more v- niuersalis curiæ Roncaliæ pro Tribuna- li sederemus, à Principibus Italicis non modicas accepimus querelas, &c. *Albas Vrsperg. in Frid.* Pro reparando itaque iu- stitiæ vigore, omnibus Lombardis & I-

talicis Roncaliam, vbi mos Lombardorum est iustitiam suam requirere, & ab Imperatoribus recipere, diem certam & curiam publicam ad præsentiam Principum qui tunc aderant, eis designauit: edictúmque est ab Imperatore: vt de singulis Italiæ vrbibus viri idonei Roncaliam conuenirent, & Barones, & alij qui caussas haberent.

ROSAM Pomponius inter vnguenta numerat, quæ valetudinis caussæ parata sunt, *leg.21.§.1. Digest.de aur.& argent.* Sic & Rosam pro oleo rosaceo posuit *Celsus lib.8.cap.* 4. Quod si membrana, inquit, per inflammationē intumuerit, infundenda erit rosa tepida.

ROSTRA Liuio templum, seu forum ante curiam Hostiliam in quo erat pulpitum ornatum rostris, *& vide l.2.§. exactis.* D. *de orig.iur.*

ROTÆ aquariæ *apud Paul.lib.4.Sentent.tit.6.* per quas extollitur vel extrahitur aqua, *de quibus in l.1.C.commu.præd. l.20.§.vltim.* D. *de contrah. empt & apud Cato.de re rust.c.11.* *Tertull. lib. de Anima,* Rotas aquilegas vocauit. *Vitruu. lib.10. cap.9.* Quod rota extulerit, inquit, in castellum infundi. *Isid.lib.vlt.c.15.* dictam ait Rotam, quòd quasi ruat. Est enim machina, qua ex flumine aqua extrahitur. Lucret.lib.15.

In fluuio versare rotas, atque hausta videmus.

vbi hausta sunt rotarum cadi ab hauriēdo, quæ Græcè ἄντλια vocantur, vt & à Nonio notatur. Riuus verò ille quo per rotam educta aqua in hortum effunditur, ἀμάρα, Græcis vocantur, ἀπὸ τοῦ ἀμαρεύειν, quod est deriuare vel ἀπὸ τοῦ ἀμαρέειν, & hac ratione aspirari deberet. Vide Etymologicum.

Rota POENALIS, supplicium à Francisco rege in grassatores institutum, vt fractis membris semianimes in alium elatis rotis supini imponantur, diuersissimum est ab rota illa veterum, cui homines alligati crudeliter torquebantur. Nicephorus enim D. Panteelemonem rotam qua membra comminuuntur sine damno pertulisset scribit lib. 7. cap 14. in epistola quadam Luciani ad Stesichorum sic legitur τινὲς δὲ ἄκρα τεθεικότησαν, καὶ τῶν τροχῶν ἐλυγίσθησαν. Suidas sic scribit: τροχισθεῖσαι, βασανισθεῖσαι, ἀπὸ τοῦ τροχοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὄργανον βασανιστικὸν, καὶ διατεῖνον τὰ σώματα. Et paulò pòst: ξύλινόν τι ἦν ὁ τροχὸς, ἐν ᾧ δεσμούμενοι οἱ οἰκέται ἐκολάζοντο. Demost.3. in Aphob. θαυμάζω γὰρ δὴ τὸν μιλύαν ἐπὶ τοῦ τροχοῦ στρεβλοῦσθαι. M quoque Tullius *libr. 5. Tuscul.* rotam genus quoddam tormenti apud Græcos esse testatur. *Apuleius lib.3.* Nec mora, cum ritu Græciensi ignis & rota, tum omne flagrorum genus inferuntur. *Et lib.10.* Nec rota vel eculeus more Græcorum tormentis eius apparata iam deerant.

ROTVNDÆ clausulæ, *Fab.Quintil.lib.7.* quibus sententiæ clauduntur, cum sequentibus non hærentes. *vide Budæum.*

RVBEVS, & rufus generalia sunt nomina, ad omnia, quæ quomodolibet rubent: *vide Gel.l.2.*

RVBOR, pro pudore, qui plerunque mali est. *hoc verbo vtitur I.C.in l.3.§. fi.D.de vsur.*

RVBRIANVM Senatusconsultum, vide Senatusconsultum Rubrianum.

RVBRICA, terra rubra, *de qua vide Diosc.lib.5.cap.71. & Mart.commentariorum.* Hac veteres interdum, interdum etiam minio, librorum indices, id est, titulos notabant: quo factum etiam est, vt & pro titulis ipsis capiantur. *Vnde Paul. in l.2.§.recup.* D. *de interd.* Recuperandæ, inquit, possessionis caussa interdicta proponuntur sub rubrica Vnde vi. Hinc illud Iuuenalis Satyr. 14. --*per lege rubras Maiorum leges.* Et illud Persij Satyra 5.

Excepto si quid Masuri rubrica vetauit.

Hinc Fab.*lib.12.cap.* 3. Alij se ad album & rubricas transtulerunt, & formularij, vel leguleij esse maluerunt. Ouid.lib. 1. Trist.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Turneb. *Aduers. lib. 4 c.5.* Rubricas scribit veteres tantùm posuisse in publico legitimóque iure, vt maiestas legibus accresceret, capitibus earum sinopide insignitis, & sanguineum quiddam & cruētum fortasse etiam minantibus, nec ad Prætoris album pertinuisse: tum etiam Iurisconsultorum libros rubrica notari non solitos. Hæc (vt ingenuè fatear) parum mihi cum superiorum auctorum auctoritate conuenire videntur: nec probabile est aliis omnibus eum

librorum ornatum, solis Iurisconf. excepti, concessum fuisse. Notat idem Turnebus, Democritum grauissimum physicum, ea quæ expertus erat consignasse rubra cera anulo impressa, & postea commentariis commisisse. *Vitruuius*: Admiror etiam Democriti de rerum natura volumina, & eius commentarium, quod inscribitur χειροτονητῶν, in quo etiam vtebatur anulo, signans cera ex milto, quæ esset expertus. Aduertendũ autem quod Rubricæ sui natura ad subsequentem textum referendæ sunt, à quo vel restringuntur, vel declarantur, *l. asse. D. de hæredib. instituen*. Si quidem de particulæ natura, materia subsequentis demonstratiua est, *l. idem Pompon. D. de arbitr.* Cæterùm si quæ rubricæ dispo nere videantur, id non ex propria natu ra, sed ex aliqua extrinsecus accidente ratione fit: veluti quoties contextus integer non extat: vt in plerisque Cod. tit. quibus subiecerat leges Græcas Iustinia nus quæ hodie beneficio τῶν βασιλικῶν extant ferè omnes. Cùm enim verissimile sit, concordasse rubricam cum textu, probabiliter ex rubrica coniicimus quid in textu olim fuerit. Verum rubrica, cuius extat textus, non minus atque ille allegari potest. *vt Rubr. l. C. ne fideiuss. det.* licet ex contextu potius agatur, quia ille principalior. Sin autem rubrica clarior, textum subsequentem ambiguum declarat. Sicut enim vna pars legis aliam declarat *l. sed & posteriores. D. de leg.* & ex præcedentibus subsequentia explicantur, *l. si seruus plurium. §. fin. de leg. 1.* ita ex titul. lex ipsa interpretationem potest capere: attamen quam Rubrica specialis, generalitas textus potior habenda est. *quod voluit probata Gloss. Auth. de incest. nupt. in verbo*, Illicitas.

RVDE ÆDIFICIVM, *in leg. 1. sub fin. D. de impensis in rebus dot. fac.* iuxta vulgata exemplaria. In Pandect. Floren. legitur Ædificium ruens sanè clariore sensu.

RVDES PARIETES, *l. 44. D. de vsufruct.* nullo dum tectorio opere inducti. Rudis materia, non facta, neque in opera coniecta, *l. 9. § infecti D. de aur. & arg.* Rudes lapilli vel gemmæ *l. 25. §. fin. D. eod. tit.* nondum ornati, aptati.

Rudis massa impolita, *§. si quis ex. de rer. diuis. Instit.*

RVDVS erit, quod & raudus, propriè rem asperam & imperfectam significat. Dicitur autem nouum, & vetus Rudus, sed diuerso significatu. Nouum rudus, materia pauimenti est: vti saxa de nouo contusa, seu testæ confractæ cũ calce, ad pauimentum faciendum. *vide Vitruuium lib. 7.* Vetus rudus lapides rudes, vt in dirutis ædificiis. Sicque vsurpauit *Vlpian. in leg. 3. de seruit præd. rust.* Posse te cedere ius ei esse terram rudes saxa iacere, posita habere.

RVDVSCVLVM non modò pro ære infecto vulgus vsurpat, sed etiam pro signato, vt cùm dicitur in mancipando: Rudusculo libram ferito, id est, asse tangito libram. *Festus.*

RVDERARE exponit Budæus, *referente Turn. Aduers. lib. 2. cap. 3.* statumini superinducere cum calce & arena, aut rudere nouo & rediuiuo, id est, ex vetere ædificio sumpto, non nuper effosso, quod constat è cemento. *Vitruu. libro septimo.* Tunc insuper statumine tur non minore saxo, quàm quod possit manum implere: statuminibus inductis ruderetur. & mox: Insuper ex testa nucleus inducatur. Statumina autem vocat lapides & cementa libralia & manalia, sine calce & arena.

RVDERATVS ager, qui veterũ ædificiorum materia scatet.

RVFVLI appellati sunt tribuni militum, non à populo, sed à Consule facti: quòd de eorum iure Rutilius Rufus legem tulerit. Hi postea mutatione vnius literæ Rutuli sunt appellati.

RVERE, quod ad stipulationem damni infecti attinet, in qua hæc verba, Si quid ibi RVET, poni solebant, leg. 18. D. rem rat. hab. non videtur quod aut vento, aut omnino aliqua vi extrinsecus admota cadat, sed quod ipsum per se concidit, *l. 43. D. de dam. inf.*

RVINA, casu fortuito contingens ædificiorum lapsus, *leg. 10. D. ad leg. Falcid. l. 1. § si quoque. D. de oblig. & actio l. 1. §. 1. D. depos.*

RVMOR Specul. titul. de notorio crimine, est particularis assertio, vel insinuatio ex sola suspicione, & incerto auctore proueniens, *cap. super. de eo, qui cogno. consang. vxo. vide text. leg. 25. 2. versic. planè. Digest. de acquir. hæred.* & pro fama. Rumor pro existimatione,

RVMPI teſtamentum dicitur, cùm permanente ſuo in ſtatu teſtatore caſu aliquo euertitur, vel ipſius ius vitiatur, *l.3.§.2.* D.*de iniuſt.rupt.& Inſtitut.in princip.tit. quib. mod. teſt.* veluti agnatione poſthumi, adoptione vel arrogatione filij filiæve, alterius teſtamenti factione, dummodò hæres ex eo eſſe potuerit. *Iſidorus lib.5.Etym.c.24.* Ruptum teſtamentum inde dictum ait, quòd naſcente poſthumo, neque exhæredato nominatim, neque inſtituto rumpitur.

RVPISSE verbum in Aquilia lege ferè omnes veteres ſic intellexerunt, pro corrupiſſe, *l.27.§.9.* D.*ad l. Aquil.* Ruptum tamen ait Imp. intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt, §. 8.*ad l. Aquil.* Et ideo qui veſtimenta ſciderit, & qui inquinauerit, & qui nauē perforauerit, & qui vulnerauerit, & qui virgis, loris, pugnis, ceciderit, vel telo, aut quo alio ſciderit corpus, rupiſſe intelligitur, *d.l.27.*

RVPITIAS XII. Tab. Feſto lib. 16. ſignificat damnum dederis: quod à rumpo videtur deduci.

RVRSVS, denuò de bina vice intelligentiam eſt, *leg. 1.§.ſi cui. Digeſt.vt leg.no cau. Bart.l.fideicommiſſ.§. ſi quis decē de leg.3.*

Rurſus, pro contra interdum vſurpari Seruius notat in illud lib.3. Georg. Virg.

Rurſus cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
Incipit.

Sic accipitur *in l. 11.§.filio.* D.*ad leg Falc. §.rurſus. Inſtit.de actionibus.* vbi rurſus ex diuerſo bis κατ' ἀντίθεσιν Iuſtinianus dixit. Sic & apud M.Fabium lib 4.c.vlt.& aliàs ſæpè hæc vox accipienda eſt.

RVS, omnis locus extra vrbem vbi ſunt agri & villæ, *rubr.Cod.ſi cur.relict. ciuit.rus ha.* Rura veteres incultos agros dicebant, id eſt, ſiluas & paſcua, *ex lib.de limit.var.auct.* nec dicuntur, *vt vult Varro lib.4. ling. Lat.* quòd rurſus ex iis percipiantur fructus, ſed à Græco ἀρ'ὄσεω, prima litera abiecta, vt ἀμέλγω, mulgeo.

RVSTICA mancipia ab vrbanis non loco, ſed genere vſus cognoſcuntur, *l. vrbana.1. de verb.ſig.l.ſeruis vrbanis. & l. cùm quereretur. de leg. 3. l.quemadmodum.* D. *de ſuppellectile leg. l.ſi prædium. C. de præd. minor.* Sic etiam Vrbana prædia à ruſticis non loco, ſed qualitate, vſu materiáque diſcernuntur, *l. vrbana.2.de verb.ſign.* Neratius tamen ea loco diſtinguit, *l.2.de ſer.ruſt.præd.l.ea.iura.* D.*in quib. cauſ.pign.*

RVSTICI nuncupantur generaliter omnes, qui ſine nobilitatis iure agriculturam exercent, ſiue ſint ſui iuris, ſiue alieni. Sed vnde eſt (dices) quòd ruſticum nomen ad iniuriam ſæpè proferamus? Vt apud Virg. Eccl.2.

Ruſticus es Corydon.

Reſpondeo: cum vita cultior à rudi in vniuerſum eſſet aliquo hominum exemplo declaranda, altera nuncupata eſt vrbana, quoniam ex doctorum virorum conuerſatione, mores & lingua ſolet in vrbe formari: altera verò ruſtica, quandoquidem ruri nulla eſt educationis, nulla loquendi peritia. Inde dicimus vrbanitatem, quæ opponitur ruſticitati: & ruſticè loqui eum qui barbare loquitur, aut inculcè. Cæterùm per hoc nihil detrahitur dignitati agriculturæ, quam nobiliſſimi Romani exercuerunt, & noſtri quoque nobiles exercent per alios, honeſtiſſimo lucro.

RVSTICITAS, eſt ſimplicitas animi ſine fraude & dolo: *vt in l.2. ff. ſi quis in ius vocat.non ierit.*

RVTA CÆSA, ſine copula à veteribus pronunciàbantur, ſicut & alia multa, *l. 5. idem ex Iul.* D. *ad exhib. & l.38.§. vlt. ff. de act.empt.* Ea autem dicuntur quæ venditor poſſeſſiones, ſui vſus gratià concidit, tuendáque extraxit. Et ruta quidem quæ eruta ſunt, vt arena, creta, & ſimilia: cæſa, ea quæ cæſa, vt arbores cæſas, & carbones, & his ſimilia eſſe vult *Vlpian. l. 17. §.ſi ruta, de act.empt.* Cranaria item quæ ex tabulis fieri ſolent, ſi eorum ſtipites ſupra terram ſunt, vt & regulas quæ nondum ædificiis impoſitæ ſunt, rutis & cæſis cedere, dicit Iauolenus l.18. eo Q. Mutius Ruta cæſa definit, quæ neque ædium, neque fundi ſunt: & in rutis cæſis ea demum ſtatuebat, quæ terra non tenerentur, quæque opere ſtructili, tectoríove nō continerentur, *l.66.in fin. ff.de contrah. empt. l.241 de verb ſignif. Cic.2.de Orat.* Te, cùm ædes venderes, ne in rutis quidem & cæſis ſolium tibi paternum recepiſſe. Ea ſolita fuiſſe in venditionibus excipi idem in Top. ſcribit. His opponuntur fixa iunctáque, *d. l.38.* ſecundum vulgatem ſcripturam, quam Florentinæ præfert Iac.Cuiac. vel in fixa

inædi-

ȝnædificatáque, *l. cum fundus, D. de instr. vel instr. leg.* quibus Liuius lib. 39. adiicit immolita: quo nomine quæque citra ædificij formam molita, significantur: vt in legibus limitum: Nequis eos limites decumanos ne obsepeto, néve quid eis immolitum, néve quid ibi positum habeto.

RVTABVLVM est, quo rustici in proruendo igne panis coquendi gratia vtuntur, *Festo lib. 16.* Galli *palam* vocant.

RVTRVM, eodem auctore ibidem, quo arena eruitur. A ruendo quidam deduci volunt. Nonius à radendo. Lucilius: *Frumentarius est, modium hic secum atque rutellam vna adfert.* proinde quasi instrumentum sit hostorium, ad æquandam mensuram & radendam: cùm tamen significare possit instrumentum, quo fruges corruuntur in modium, id est, coniiciuntur.

RVTILANS sanguine, rubescens, *l. milites. C. de test. mil.*

S

S. F. S. Sine fraude suas *vt in l. Iulia de adulteriis*: Retinere adulterum horas viginti sine fraude sua iure liceat, vt *ait Vlp. in l. c. 25. D. de adul. Va*ler. Probus inter notas refert.

Σάβανα, Sabana, vox in Basilicis vsitata, lintea significat, quibus in balneis loti siccarentur, Marcellus ex magister officiorum libro de medicamentis: Caput laues, & crassa sabano diligenter siccabis, spongiis demersis, & linteo vel sabano intorto vtrinque expressis. Radices betæ lauabis, & expressas sabano siccabis.

Sabbatum, Σάββατον Hebræis quieté significat. Gregorius Nazianzenus, εἰς τὴν τὴν καινὴν κυριακὴν ἡ πρότη κτίσις τὴν ἀρχὴν ἀπὸ κυριακῆς λαμβάνει· δῆλον δὲ ἀπὸ γὰρ ταύτης ἑβδόμης τὸ σάββατον γίνεται, κατάπαυσις οὖσα τῶν ἔργων. Sabbatum ab hebdomade sedis Dei dictum ait Tertullianus lib. aduers. Valentinianos Sabbatum diem commemorant Impp. *leg. 12. Cod. de Iudæis.*

SABINIANI, vide Cassiani.

SACCVM, & sacculum pro marsupio, loculis, crumena, repositorio, & reconditorio nummorum dicunt Iurisconsf. *l. 105. ff. de solut.* Vide, Cum sacco adire. Horatius libro secundo Sermon. Satyr. 3.

Effundi saccos nummorum.

Catullus:

--nam tui Catulli
Plenus sacculus est aranearum.

Martialis:

--nescit sacculus ista meus.

SACCARIVS, baiulus qui sacco defert, transfértque merces, aut quid aliud, vel qui saccis gestandis quæstum facit. Et Saccaria negociatio, quæ circa saccos versatur. *Paulus*: Non magis, ait, quàm si quid ex sacco saccarij excidisset *l. qui fundum. §. venit autem. de cont. empt.*

SACCONES, *apud Ciceronem lib. 7. ad Attic. epist. 13.* à saccis pecuniæ vocabulum deductum: vt enim à bucca bucco, à pera, pero, à Drusis Druso, sic à saccis sacco ducitur. Ænigma Oppiorũ, inquit Cicero, ex Velia planè non intellexi. est enim numero Platonis obscurius. iam intellexi tuum ænigma. Oppios enim de Velia Saccones dici. Forsitasse autem Oppiis pecuniam debebat, qui Veliam vrbis locum incolebant.

SACCVLARII, *in leg. saccularij. D. de extr. crim.* definiuntur, qui veritas in sacculos artes exercentes partem subducunt, partem subtrahunt. Id est, qui magica arte credebantur sacculos, in quibus homines pecuniam gerunt, incãtare & subducere. Veteres enim magnam vim esse magiæ putabant, vt & eius vi messes aliò traduci posse censerẽt, excantatis segetibus. Dixit autem subducunt, vel subtrahunt, quia incertum est arte hoc fiat, an manu. Subducimus enim arte, vt si carminibus, vel qua alia ratione: subtrahimus manu. Eiusmodi præstigias describit Synes. in epist. Euthalij cuiusdam, quẽ & Σάλλαντα vocat, id est, sacculariũ qui cum in mulcta soluenda vnũ sacculum ostentasset, in quo erant aurei nummi, & huic simillimum aliũ occultaret, in quo erant ærei numerata & appẽsa pecunia aurea, & suo reddita sacculo, mox clàm alterum pro altero

ſuppoſuit & tradidit. Iidem etiam Saccellarij dicuntur, vt ſuprà ex Suida: & ſaccellus σακελλίπιον Gloſſis. Marcellus De medicamentis In ſaccello l neo ad frontem ſuſpendet. Saccularius autem eadē forma dicitur, qua Manticularius, *apud Tertull. in Apologet. c. 43.*

SACRA priuata gentis cuiuſque fuiſſe, quæ diis penatibus paterfamiliàs faceret, *conſtat ex Ciceronis lib. de legib. 2.* Emancipati autem liberi arbitratu ſuo ſacra ſibi conſtituebant. Hinc filiifamiliàs in ſacris paternis eſſe dicuntur, *l. 2. C. de bon. quæ lib.* In ſacris manere, *l filiæ. 12. C. de collat l penultim. C. de adopt.* In ſacris parentum conſtituti, *l. vltim. C. de inoffic. teſtam. l. vlt. C. ad Tertyl. l. vlt C de cur fur.* In ſacris politi, *l in coniunctione, 20. C. de nup.* In ſacris retineri, *l. 3. C. de bon. mater.* Hinc adoptati, qui in alterius gentem tranſibant, in eius gentis ſacra tranſire dicebantur: *vt apud Valer Maxi. lib. 7. c. 7.* Et qui per emancipationem de familia demigrabant, à ſacris paternis dimitti, & abſolui, *l. quidam. 31. C. de fi leicom. l. 1. C. de annal. except l de emancipatis. 13. C. de legitimis hæredibus.*

Sacra loca ea ſunt, quæ publicè ſunt dedicata, ſiue in ciuitate ſint, ſiue in agro, *l. 9. de rer. diuiſ*

Sacræ res ſunt, quæ publicè conſecratę ſunt, non priuatè. ſi quis ergo priuatim ſibi ſacrum conſtituerit, ſacrum non èſt, ſed profanum *l. 6. § 2. D. de diuiſ. rerum.*

Sacræ item res ſunt, quæ ritè per Pontifices Deo conſecratæ ſunt, veluti ædes ſacræ, & donaria, quæ ritè ad miniſteriū Dei dedicata ſunt: *ait Imp. § 6. D de rer. diui.* Sic Trebatius: Sacrum eſt, inquit, quicquid eſt quod deorum habetur, *apud Macrob. Satur. lib. 3. c. 3.* Et Gallus Ælius apud Feſtum: Sacrum eſt, inquit, quodcunque modo & inſtituto ciuitatis conſecratum ſit, ſiue ædes, ſiue ara, ſiue ſignum, ſiue locus, ſiue pecunia, ſiue quid aliud quod diis dedicatum & conſecratū ſit. Sacrum autem à Sancto quid differat, vide Sanctum.

Sacra certamina ſunt, quæ diis dedicata ſunt, *l. 4. D. de his, qui not. infam.* qualia erant Iouis Capitolini, Apollinares ludi, & magnæ Deum matris. *Quintil lib. 3. ca. 7.* An laudes Capitolini Iouis perpetuæ ſacri certaminis materia, vel dubiæ ſunt, vel in oratorio genere tractantur. *Inde Firmic. lib. 3. Matheſ. c. 12.* Sacris quoque faciet certaminibus propoſitos. *Idem lib. 6. c. 31.* Athletam faciet ipſa genitura, & qui in ſacris certaminibus victor glorioſa & digna oportet præmia coronarum. Sic etiam ſacras coronas, *in l. 40. D. de re iudi.* accipio, quæ in ſacris certaminibus partæ ſunt.

Sacras etiam Impp. res ad ſe pertinentes vocant. Sic ſacras domos, ſacras largitiones, ſacra ſcrinia, ſacrum ſtabulum, ſacram monetam, ſacrum comitatum, in conſtitutionibus accipimus. Sic & principales conſtitutiones ſacræ dicuntur, *l. 5. § ſi tutor. D. de admi. tuto. l 5 D. de manumiſsionibus, l. 27. D. de re iudicata, l. 43. ff. de actio. empt. l 18 in princip. & § 1. D. de iure. fiſc. l. 1. § item. D. quæ ſenten. ſine appella. reſc. l. 4. & 6. D. de appell. recip.*

Sacri affatus, *l. ſacri. C. de diuer. reſcri.* id eſt, principis reſcriptum. Eodem ſenſu, Sacrum oraculum, ſacra adnotatio, ſacræ literæ, ſacri vultus paſſim in Conſtitutionibus Impp. legimus: ſimiliter & ſacra forma.

Sacer cognitor, *in l. 3. C. vbi Senatorum, l. 5. C. quo appella. non recip.* cui audientiam cauſſæ vice ſua princeps mandauit. Qui & ſacri auditorij cognitor, *in Cod Theod.* vocatur. Et iudex ſacrarum cognitionū, in quadam inſcriptione Italica, ex qua alia Romana inſcriptio ex Thermis Cōſtantini deſcripta, emendata eſt, in qua iudex ſacrarum conſtitutionum, pro cognitionum, legitur.

Sacra via, *in l 2. D. de orig. iur.* dicta eſt, quòd in ea fœdus ictum ſit. *reliqua vide apud Feſtum, lib. 17.*

SACRAMENTVM dicitur ea pecunia, quæ in iudicium venit, in litibus: à ſacro. Qui petebat, & qui inficiabatur de aliis rebus, vterque quingentos æris ad Pontificem deponebant: de aliis rebus item certo alio legitimo numero aſſium. Qui iudicio vicerat, ſuum ſacramentum à ſacro auferebat: victi ad ærarium redibat. *Varro lib. De lingua 4.* Sacramentum, *inquit Feſtus*, æs ſignificat, quod pœnæ nomine penditur, ſiue contendit. Id in aliis quinquaginta aſſium eſt, in aliis quingentorum, inter eos, qui iudiciò inter ſe contenderent qua de re lege Papyrij, Tribuni plebis ſancitum eſt his verbis: Quicunque Prætor poſthac factus erit, qui inter ciues ius dicet,

Treſui-

Tresuiros capitales populum rogato:ii -
que Tresuiri * quicunque * ciere sacra-
menta* exigunto. iudicandóque:eodém
que iure sunto, vt quos ex legibus, ple-
bísve scitis exigere iudicaréve oportet.
Sacramenti acrem nomine id æs dici
Sacramenti aerem nomine id æs dici
cœptum est, quod & propter ærarij ra-
tionem,& sacrorum publicorum multi-
tudinem consumebatur in rebus diuinis.
Sic enim optimi scriptores diuulso in-
ter se locos reconciliare conatur Hoto.
Pedianus autem Verrina tertia: Compe-
rendinatio,inquit, est ab vtrisque litiga-
toribus inuicem sibi denunciatio in
perendinum diem.namque cùm in rem
aliquam agerent litigatores,& pœna se
sacramenti peterent,poscebant iudicem,
&c.Quibus ex Varronis, Pompeij, & A-
sconij locis, quantum inter Sacramen-
tum & Sponsionem intersit,ita demon-
strati posse idem Hotomanus arbitra-
tur:vt sacramentum sit certe & legitima
pecuniæ summa, quæ ab actore & reo
deponebatur in sacro, vt qui victus &
damnatus esset,is pecunia sua mulctare-
tur:qui vicisset,suam recuperaret. Spon-
sio autem dicebatur, mutua litigatorum
promissio, cùm alter ab altero certam
summam stipulabatur, ni bonam caus-
sam haberet.In hac igitur stipulatio ad-
hibebatur,& alter alterius fidem seque-
batur neuter deponebat: in illo neuter
alterius fidem sequebatur, neuter stipu
labatur,sed vterque deponebat.In hac,
victor actionem ex sponso habebat, id
est,certi condictionem, vt sibi eam pe-
cuniam exigere & habere liceret: in
illo,victi pecunia sacro committebatur
& in res diuinas consumebatur. *Isidorus
autem libro Etymolog.* 5. Sacramentum,
inquit,est pignus sponsionis: quia vio-
lare quod quisque promisit, perfidiæ
est.Quod quàm ineptum sit,id est,planè
Isidoricum nemo non videt,nam Sacra-
mentum pignus quidem est at non spō-
sionis: verum bonæ fidei litigatoris. In
sponsione namque pignus non datur.
Sacramentum autem in rerum capita-
lium iudiciis vsurpari solitum putare,
planè absurdum est: ídque superiori ille
Pediani locus attentè consideratus,satis
ostendet. Hinc verò explicari poterit,
quod ait Tullius pro Roscio Comœdo,
legitima partis sponsionem factam.
Nam sacramenti quantitas, lege defini-
ta erat.Huc pertinet elegans Ciceronis
Epistola ad Volumnium locus, in qua
ita est: Pugna, si me amas,nisi ridicu-
lum παρὰ προσδοκίαν, nisi cætera, quæ
sunt à me in secundo de Oratore, per
Antonij personam disputata de ridicu-
lis, ἔντεχνα & argute apparebunt, vt
sacramento contendas mea non esse.
Adde & illas ex Valerij Probi libello
notas, S. N. S. Q. quæ hæc si-
gnificabat:Si negat,sacramentum quæ-
rito. Item has, Q. N. T. S. Q.
P. id est, Quando negat, te sacramento
quinquagenario prouoco. Quæ fuisse
solemnia sponsionis sacramenti verba
verisimile est.

SACRAMENTVM etiam di-
citur,militare iusiurandum, in quod mi
lites,qui nomina dabant, adigebantur:
Græci ὅρκον στρατιωτικὸν appellant. huius
autem sacramenti fit mentio, in *l.8.C.de
legat.l.3. C.Theo, de immum. concess.* Quo
qui liberabantur, sacramento solui di-
cebantur, *l.2. §. miles. D. de his, qui not.
infam.l. 14. D. de his,quib. vt indig. l. vlt.*
D. *de re milit.*

SACAMENTALIS, à sacra-
mento,id est,iuramento, dicebantur ij,
qui quamuis rei de qua ambigebatur,
testes non fuissent,tamen ex eius, cuius
res agebatur animi sententia, in eadem,
quæ ille verba iurabant: ipsius videlicet
probitate & innocentia confisi. Nam
tum demum adhibebantur, cum testes
nulli extarent. *Feud. tit.* 4. §.3. *& titul.*
10.& 26. Vassallus autem in sacramen-
talium suorum numero minimum sex
cognatos adhibebat: dominus partim
cognatis,partim vassallis, partim extra-
neis vti poterat. *li. Feud.* 2. *tit.* 33. Plura co
gnosce ex legibus Langobard. *titu.* 41. *De
VVadiis de sacramento fugientibus.* Sic a-
pud Gregorium Turonens. Apud Parisios
pater quidam pro filiæ pudicitia iurat.
Tandem, inquit, ne crimen consurgat
vlterius,innocentem eam faciam sacra-
mento:eleuatísque manibus super alta-
ri,iurauit filiam non esse culpabilem.
Forma autem huius Iurisiurandi sic ex-
ponitur, *in legib. Aleman. tit. 6. De Iurato-
ribus.* Ista verò sacramenta sic debent fie
ri,vt illi coniuratores manus suas supra
capsam ponant, & ille solus,cui caussa
requiritur, verba tantùm dicat,& supra
omnium manus manum suam ponat:

vt sic eû Deus adiuuet, vel illæ reliquiæ, & illas manus, quas comprehensas habet, vt de illa caussa, vnde interpellatus est, culpabilis non sit. In Lombardia autem plerunque Iuratores vocantur, *vt lib.1.tit.10.l.si quis ex leui.* Si huius facti testes non habuerit, cum duodecim Iuratoribus per sacramentum affirmet, &c. *Et in l. de homicidiis*: Si huius facti testes non habuerit, cum 12. Iuratoribus legitimis per sacramentum affirmet, &c. Video etiam hoc nomẽ apud Senecam, initio ludi Claudiani: Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam venerit. quis vnquam ab historico iuratores exegit? Vbi Iuratores pro testibus poni vult Hotom. alij veritatem legunt, propter illud Ciceronis de l.1. Faciunt imperitè, qui in isto periculo non vt à poeta, sed vt à teste, veritatem exigant. Quo ipso loco vocem, DELECTATIONEM abesse existimat hoc modo: Non vt à poeta delectationem, sed vt à teste veritatem exigant. Nam statim ita sequitur: Quippe cùm illa ad veritatem referantur, in hoc ad delectationem pleraque.

SACRAMENTVM alio sensu est sacræ rei signum. *vide 1.q.1.c.multi. & extr. de sacr. non iter.*

SACRARIVM & sacer locus differunt: nam sacer locus, est locus consecratus: sacrarium est locus, in quo sacra reponuntur: quod etiam in ædificio priuato esse potest, *l.9. D. de diuisio. rerum* Sacrarium quoque appellatur illa pars, in qua sunt clerici ad celebrandum propter sacramenta, quæ ibi conficiuntur, & quia in altari maiori, cùm soleat esse sacrarium, includuntur reliquiæ, *extr. de consec. Eccles. vel alta.* Est & Sacrarium Principis. *in l. vl. §. legat. D. de mun. & hon. l.8. de legat & decret. legat. C.Th.*

SACRATÆ leges sunt quibus sancitum erat, vt si quis aduersus eas fecisset, sacer alicui deorum esset. Sunt qui esse dicant sacratas, quas plebes iurata in monte sacro sciuerit. *Festus.* Alio sensu leges sacratissimæ dicuntur, *l. leges.9. C. de legibus & constit.* Leges sacratissimæ, inquiunt Impp. quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent. Sacratissimæ autem, id est, ab Imperatoribus latæ: eadem forma, qua sacræ domus, sacræ largitiones, &c.

SACRILEGI sũt, qui publica sacra compilauerunt, *l 6. & 9. D. ad l. Iul. pecul.* Seruius in 9. Ecloga Virg. Sublegere, ait, furari est: vnde & sacrilegus dicitur, qui sacra legit, id est, furatur.

SACRILEGIVM Impp. appellant etiam suarum constitutionum violatarum crimen, *l. vnic. C. de crimin. sacril. l.6. de appellatio. in C. Theodos.* Sacrilegiique crimen irrogant his, qui præcepta sua neglexerint, vel scita violarint, *l.1. C. vt digni. ordo seruet. lib.12. & 13. C. de erroga tio mil. anno. lib. 12. & apud Cassiod. in libris Variar. aliquoties.*

SACRISTA, siue Thesaurarius, is est, ad cuius curam pertinet custodia sacrorum vasorum, vestimentorum Ecclesiasticorum, seu totius thesauri Ecclesiastici, nec non quæ ad luminaria pertinent, siue in cera, siue in oleo, *c. vnic. extr. de offic. Sacristæ, & ca. perlectis. §. ad thesaurarium 25. distinct.*

SACROSANCTVM Festo lib. 18. dicitur, quod, iureiurando interposito est institutum: vt si quis id violasset, morte pœnas penderet. Sic M. Cato ait, Ædiles Sacrosanctos esse. Sic sacrosancta ecclesia, C. *de Sacrosan. eccles.* Vide Sanctum.

Sacrosanctum etiam significat id, quod sine inexpiabili scelere violare nemini prorsus licet. Atque hoc sensu muri ciuitatis sacrosancti dicuntur, vt qui eos violaret, morte pœnas penderet, *in l. fi. D. de diuis. rer.* Si quis, inquit, violauerit muros, capite punitur.

SACERDOS, dignitatis & honoris nomen, *Panor. in c. si sacerdos. de offi. ordina.* Sacerdotes curatores sacrorum, quos maiestati Dei, & sacris vacare Paulus oportere dicit, *in l. non distinguemus. §. sacerdotio. D. de recept.*

Sacerdotum autem duo genera erant apud Romanos: alterum, quod ad placandos deos constituebatur, vt sacris præesset solemnibus: alterum, quòd præ dicta vatum, seu responsa, in quibus arcanum aliquid semper putabant latere, interpretabatur iis, quorum scire intererat. Sic autem dij, vel reuera dæmones, stupidis Gentibus multifariam imponebant. Quandoquidem ipse Satanas (*inquit Paulus 2. Cor. 11.*) transfiguratur in Angelum lucis.

SACERDOTIVM, *in l.37. §. sacerdotio.*

ctio.D.de pactis. ſacerdotiū etiam in pro-
uinciis & municipiis, *l.* 1. *D.ad l. Iul.de*
ambitu, *l.*17. *D.de mune. & hono.l.*8. *D.de*
vacat. mun. l. 8. *D. de excuſ. tut. l.*1. *C.de*
natu. lib. l. vn. de pericu. ſucceſ. lib. 10. *C.*
Quod patrimonij munus eſſe ait, *l.*8 *de*
*muner patrim.lib.*10.*C.Iul. Fir.lib.*4. *Ma-*
*theſ.c.*15. Faciet quoque nobili poteſtate
pro climatis genituræ menſura gymna-
ſiarchas, prouinciarum ſacerdotes. Ver-
ſabatur etiam ſacerdotiorum munus in
apparatu, editione, & exhibitione ludo-
rum, *vt oſtendit l. vlt. de expenſ.ludor. in C.*
Theodo. Inde ſacerdotiorum editiones,
*in l.*1.*de ſpectacul.in C.Theod.*

SÆVIRE, crudeliter in aliquem a-
gere. *§.ſed hoc tempore.Inſtit.de ijs,qui ſunt*
ſui vel alie.iur.

SÆVITIA, pro inconceſſa caſtiga-
tione. *Paul. ad legem Aquil.* Præcepto-
ris enim nimia ſæuitia culpæ adſigna-
tur. Quia leuis duntaxat caſtigatio con-
ceſſa eſt docenti, *vt tradit Vlpian.*

SAGA, *in l.*12.*C.de curſu public.*inſtra
ta equorum. Interpretes βασιλικῶν τὰ
σαγμά. verterunt illo loco *vide Baiſium*
in libel.de re veſtiaria.

SAGARIVS, ſagorum venditor.
Hinc Sagaria negotiatio: ſicut à linteo,
lintearia. *Vlpian. de tributo. actio. Procu-*
ratoris. Duas, inquit, negociationes exer-
cebat puer, ſagariam, & lintearium. *Idem*
l. cum duobus. §. quidam pro ſocio. Quidam
ſagariam negociationem coierunt.

SAGMINA, *inquit Marcia. in l.ſan*
ctum. de diuiſio. rer. ſunt quædam herbæ,
quas legati pop.Roma. ferre ſolebant, ne-
quis eos violaret: ſicut legati Græcorum
ferunt ea, quæ vocantur κηρυκεῖα, Lati-
nè Caducei dicuntur. De Sagminibus
ſic Plinius li.22.c.2. Si quidem auctores
Imperij Rom. conditoréſque immenſum
quiddam, &c. hinc ſumpſere: quoniam
non aliunde ſagmina in remediis pu-
blicis fuere, & in ſacris legationibúſque
verbenæ. Certè vtroque nomine idem
ſignificatur, hoc eſt, gramen ex arce cum
ſua terra euulſum: ac ſemper & legati
cùm ad hoſtes, clarigatúmque mitteren-
tur, id eſt, res raptas clarè repetitum,
vnus vtique Verbenatius vocatur. Feſtus
Item, Sagmina ait eſſe Verbenas, id eſt,
herbas puras, quia ex loco ſancto arce-
bantur à Conſule Prætoréve, legatis pro
ficiſcentibus ad fœdus faciendum. *Herē*
*vide exemplum apud Liuium, lib.*1. Itaque
perperam faciunt, qui *apud Modeſt.l.vlt.*
D.de leg.Pomp.de paricid. ſanguineis vir-
gis cædi paricidas legunt. nunquam e-
nim commiſiſſent Romani, vt herbam
ſacram impio paricidarum corpore con-
taminarent, idque nefas non leui piacu-
lo expiandum cenſuiſſent.

SAGITTÆ à ſagaci, id eſt, veloci
ictu, *l.*2.*C.quæ res expor.non debent. & vide*
in Nou.de armu. Papias dictam ait ſaga-
citer acutam, apud Albericum. Hinc

SAGITTARIVS *toto ti.eod.de ſagit*
tarijs. Sagittarum appellatione an ve-
niat baliſta, ponit Bart. *l.qui pœnam.D.de*
pœnu.leg.

SALAMANDRA *in l.*3.*§.alio. D.*
ad l.Corn.de ſica. Id autem eſſe animal la-
certi figura ſtellatum ac varium *Dioſco-*
*rides lib.*2. *& Plin. lib.*10. *c.*67. ſcribunt,
cui ſcilicet tantus rigor inſit, vt ignem
tactu ſuo extinguat. Hinc & nata eſt vul-
gi deprauata opinio, exiſtimantis igne
eam veſci, nec vnquam eo abſumi: nam
etſi præ frigiditate aliquo tempore in
igne illæſa ſubſiſtere poſſit, tamen in ar-
dentem fornacem iniecta, non dubium,
quin ab eo tandem conſumi debeat:
*quod & Galen. lib.*3. *de temperamen.ſcripſit.*
Cæterùm inter venena numeratur. Nam
hauſtum eius ſequitur inflammatio lin-
guæ, & cum corpore, reſolutionéque a-
liqua tremor, & ſermonis impedimen-
tum, & liuor totius corporis, *vt Dioſcor.*
*lib.*6. *& Plin lib.*29.*c.*2.*tradunt.*

SALIS vectigal apud Rom. fuiſſe cō-
ſtat. Salis meminit Liuius lib.2. Cùm, ait,
altero poſt reges exactos anno ſalis ven-
dendi arbitrium, quia impenſo pretio
venibat in publicum, omni ſumptu ad-
empto conceſſum priuatis bello Puni-
co ſecundo vectigal nouum à cenſorib.
Nerone & Salinatore inſtitutum ex ſa-
laria annona. Etenim cum ſextante ſal
& Romæ, & per totam Italiam eſſet,
Romæ eos pretio eodem, pluris in foris
& conciliabulis, & alio alibi pretio præ-
bendum locaſſet, ac pretio ſalis tribus o-
neraſſet, *vt idem refert lib* 39.

SALARIVM annuam erogationē
ſignificat, quæ alicui ſui tuendi exhi-
bendíque cauſa præſtatur, τοῖς τροφὴν
διδόμενον. *l.vltim. D.de in rem ver.l.*8.*§.ſi*
in ſingulos. D. de tranſactio.l. vltim. in fin.
D. de obligatio. & actio. lege 19. *§. vltim.*

D.*de annu.leg.* Salarium verò Cornut. in Persium victus vnius diei interpretatur. Plin. hoc vocabulum à sale duci scribit, *libro* 31.*cap*.7.*de sale tractans*: Honoribus etiam militiæque interponitur, salariiis inde dictis magna apud antiquos auctoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa sal in Sabinos portari consueuerat.

Salarium etiam annuas mercedes stipendiáque, quæ ob liberalem artem vel medicinam præstantur, significat *l*.16.§.1.*de alim leg*.*l*.4.D.*de decre. ab ordin. fac. l*.51.§.*item Papinianus*.D *pro soc*.*l*.7.& 56.§.*salarium*.D.*manda*.*l*.1.& 18. *C. eod*.*l*.4. D.*de offic.adsess*.*l*.20.§.*vltim*. D.*loca*. Salarium quoque prædij Iurisconsulti dicunt, *in l*.40.§. *hæres de lega*.1 *l*.8.*D. de vsufruct*. Et salarium pro lapidibus cædendis, *in l*.14.*in fi.D. commu præd*. Item tribunorum militarium, & ducum Salaria, erant annonæ ipsorum. Proinde ἀλάριον Græci interpretantur σιτηρέσιον. Et fortassis inde ductum est vocabulum, quod salaria percipientes, inde se alant, *Vopiscus in Aureliano*: Nam illi Romam venienti, salaria sui ordinis sunt decreta & postea: Panes militares numero sexdecim, panes militares castrenses quadraginta, vini mensalis sextarios quadraginta, &c. quæ sequuntur. E quibus intelligitur annonam cuique destinatam & assignatam, Salarium dici. Idem in Probo, Item in salario diurno, bubulæ pondo, porcinæ pondo sex, caprinę pondo decem, & quæ sequuntur. Latius tamen patuit hoc vocabulum, nec pro annona tantùm, verùm etiam pro commodo & stipendio militum vsurpatum est. *Plinius*: Nec pudet tribunorum militarium salariis emere. Itaque à Græcis explicatur, στρατιωτικὸν ὀψώνιον, σιτηρέσιον, παροχὴ, & στρατιωτικὸν φιλανθρωπον, Veteribus glossis, quæ & Salialium dici ostendunt.

SALARIARIVS, cui salarium soluitur, vel qui salariò fruitur, *Vlp*.*l*.10. §.8.D.*mandati*. Nisi salariarius fuit, & hoc conuenit, vt sumptus de suo faceret ad hæc itinera, hoc est, de salario. Eadem autem forma dictum est qua fideicommissarius, legatarius, depositarius,

SALGAMA appellantur herbæ, quæ conditæ sale ad victum in vasis adseruantur, veluti eupla, brassica, beta, etiam nunc apud Turcas. Sed huius nominis obtentu exigebant etiam transeuntes milites, culcitras, ligna, oleum: *quod tollitur lib*.12. *C. tit. de Salgamo hospit. non præstando*. Ne quis, *inquit lm*. Comitum, vel Tribunorum, salgami nomine, culcitram, lignum, oleum, à suis extorqueat hospitibus. Annotauit tamen Alciat. quòd & salgami appellatione, venit oleum, sal, butyrum, & huiusmodi esculenta ad condiendum: atque etiam alia in dies necessaria, veluti ligna.

SALINÆ, locus vbi fit sal, *apud Gaium*, *l*.1.*quod cuiusque vniuers.in prin*. Plin. auctor est, Ancum Martium regem, salis modia sex millia in congiario populo dedisse, salinásque primùm instituisse. Earum autem vectigal, explosis regibus sublatum, iterum imposuit censor M. Liuius, ob id ipsum Salinator appellatus. Athenæus autem refert *libro* 3. δειπνοσοφιστῶν, *c*. 1. à Lysimacho iam olim in Troade vectigal salinarum constitutum, & natura tamen id quasi refugiente, statim exaruisse salinas, ac remisso vectigali rursus prodiisse.

Salinæ publicæ fuerunt, & Principis propriæ, vt ferè omnes in Gallia, ex quibus ideò Princeps amplum sibi vectigal parat, quòd suæ cuique regioni deputatæ sint salinæ, nec liceat, aliunde inuecto sale vti. Locantur autem publicanis ad certum tempus: & ita iam plerisque in locis locari cœpere, vt certo pretio sal à conductoribus emere singuli cogantur. quod si quis ex iure Romano confirmare velit, in promptu est *l.inter publica*. D *de verborum significat*. *l. si quis sine*.*C.de vectig & commu*. & *l.liber homo*.§.1.D. *de hæred.instit*. & in libris feudorum inter regalia salinarum quoque reditus computantur, titu. Quæ sint regaliæ. Admonebimus tamen, priuatis etiam Romano iure salinas possidere licuisse *l forma*.§ *salinæ* D *de censibus*.*l*.5.§.1. D.*de rebus eorum, qui sub tut. l.generali*.§ *vxori* & § *sequen*.D. *de vsufr. lega*. Nec illud omittendum, propterea hanc fuisse olim fœminarum pœnam, vt in opus salinarum damnarentur, vt *indicat l.aut damnum*.8.§. *in ministerium*, D.*de pœn*. & *l. mulier*. 6. D. *de capti.* & *postlim*.

Salinarum vectigal, *in d.l*.17. & *l*.1.D. *quod cuiusque vniuers*.*l*.59.§.1. *de her.instit*.

Salina-

Salinatum conductores, *in l.11. C. de vectig. & commu.*

SALICA lege vxorem accipere dicitur, qui ea lege accipit, vt ei manè diei nuptiarum munus sponsalitium afferat: quod munus Morgengabe vel Morganatica dicitur, *lib. Feud. 2. titu. 30. & de eo diximus superius.* Est autem lex Salica eorum Francorum propria, qui Franci Orientales dicti sunt, à Sala flumine Salii denominati: de quo flumine & Saliis Francis, *Strabo lib. 7. & Paul. Æmil. lib. 2.* Eguinarthus *in Carolo magno*: Ac Salam fluuium, qui Thuringos ac Sorabos diuidit, postea à Francis, qui Orientales dicuntur, incolitur. *Item alio loco*: Franci duas habent leges, plurimis in locis valde diuersas. Significat autem eas, quæ in volumine Barbaricarum legum vocantur Salica & Francica, quæ ipsa Francorum Occidentalium propria est. Tamen Hermanus Comes *in lib. de origi. Franc.* Ripuariam, non Francicam nominat. Duas, *inquit*, Francos habuisse leges, ipsorum auctores testantur, Salicam, atque Ripuariam: quibus nullus Regum ante Carolum magnum adiicere quicquam tentauit. Est autem Ripuaria regio, quæ Rheno, Mosela & Mosa, quasi triangulari forma concluditur, & Neustria vel Austrasia vocatur. Guilelmus de Oangis, (cuius libri nondum editi sunt) sub anno 420. Franci cœperunt legibus vti, & legem Salicam dictauerunt per quatuor gentis suæ Proceres electos de pluribus: qui, sicut lex Salica declarat, iudicauerunt. Ex quibus intelligi potest, quàm verum sit, quod nonnulli Claudij Seyssellij auctoritate adducti disputant, Salicam legem mendosè dici, pro Gallicam. Neque enim illos adiuuat, quod Vitus Amerbachius in Capitulari Caroli scribit, Gallicã, pro Gallicanum in antiquo suo Codice scriptũ fuisse: quod absurdissimum esse verba legis perspicuè demonstrant: Vt cantum Romanum pleniter discant: ordinaliter per nocturnalia, vel graduale officium peragatur. secundum quod beatæ memoriæ genitor noster Pipinus Rex decertauit, vt fieret, quando Gallicanum tulit: & ob vnanimitatem Apostolicæ sedis, & sanctę Dei Ecclesię pacificam concordiam. Quis enim non videt his verbis significari, ante Pipinum Regem moris fuisse, vt in Gallicis Ecclesiis Gallica lingua hymni Deo canerentur, & officium (vt ipse loquitur) perageretur: verùm vbi Pipinus Gallicanum Regnum Papæ beneficio adeptus est, tum Romano Pontifici de se optimè merito præter cætera hanc gratiam retulisse, vt deinceps Latina lingua officia Ecclesiastica perageretur. *Qua eadem Caroli Constitutio extat leg. Franc. li. 1. c. 74.* Franciam autem legem absurdum est ad Gallos nostros, siue potiùs Francogallos referre, cùm Francorũ nomine plerũq. apud illius seculi scriptores generaliter Germani omnes intelligantur. Sic apud Petrũ de Vineis, *lib. Epist 6. c. 25.* Viuẽs iure Francorũ, in eo videlicet, quod maior natu exclusis minorib. fratribus & cohęredib. in castro ipso succedat, inter eos nullo tempore diuidendo. *Ioannes Nauclerus Gen. 27.* Carolus Magnus Rex Frãcorum dicebatur: quod idẽ erat, ac si nominatus fuisset Rex Germaniæ & Galliæ. Nã clarum est, quòd eo tempore omnis Gallia Transalpina, & etiã Germania à montib. Pyrenæis, vsq. in Pannonias Francia dicebatur. Illa, id est, Germanica, Francia Orientalis: altera, id est, Gallicana, Francia Occidentalis. In quo veræ historiæ concordant omnes. Alij etiam Salicã legẽ sic dictam volunt, quasi S'aliquã, à duob. verbis, Si aliqua, à quib. hæc lex incipiebat, *vt refert Rebuffius in Com. in l. 1. de verb. sig. D.*

SALITOR, qui salis tributum colligit. *Interpre. Ciceronis Epist. ad Atticum, libro quarto*, exponit Salitores, præfectos, quos Iurisperiti Murilegulos appellant. Quidam tamen codices habent, non Salitoribus sed Data à litoribus.

SALIENTES, fontes tabulis, fistulísve aquam fundentes: nomine ab eo deducto, quòd aqua ex tabuli capite in labrum fluens, salire videatur, *l. 15. D. de act. emp.* Atq id propriè de lapidibus, aut personis, ex quib. aquæ saliunt, intelligi debet. Basilicis ἀνάβρυτοι dicuntur, veteribus Silani. Itaq. qui Glossemata sunt interpretati, Silanum κρήνην exponunt, seu κρουνὸν, id est, τὰς ἀρχὰς τῶν ῥευμάτων *vt exponit Eustathius.* Dicitur & Tullius. Festus, Tullios alij dixerunt esse Silanos. *Cornelius Celsus lib. 3.* Confert etiam aliquid ad somnum Silanum iuxtà cadens. Lucretius 6.

Corpora silanos ad aquarũ strata iacebãt.

Itaque *l.17.§.vlt.eod.tit.* personas, ex quarum nostris aqua salire solet, id est, Silanos aut Tullios. Alij syluanus dici volunt, sed illud magis probatur.

SALIX, arbor celeriter crescens, *l. Quitus.D.de ann leg.*

SALICTVM, locus salicibus consitus, *l si quæsitum.D.de fund.instru.*

SALTVS appellabant veteres pascua loca, & pastionibus accommodata, *l.penultim §. 1. ff si seruit.vendic. l. 8. ff. de instrum.vel instru. l.52.ff. de actio. empt. l. 25.ff. de pign actio.* Varro li. 4.*de ling Lat.* Quos agros non colebant propter syluas, aut id genus, vbi pecus possit pasci, & possidebant, ab vsu suo saltus nominarunt. Hæc Græci ἄλσεα καὶ νομάς, nostri nemora dicunt. Ælius verò Gallus *apud Fest.libro* 17. saltum definit, vbi syluæ & pastiones sunt, quarum caussa casæ quoque ibi sint. Et si qua particula in saltu pastorum aut custodum caussa aratur, ea res non perimit nomen saltui, non magis quàm fundi, qui in agro culto, & eius caussa habet ædificium, si qua particula in eo habet syluam. Virgil. libr.2. Georg.

Saltibus in vacuis pascunt, & plena secundum Flumina.

Inde saltus pascuus, *l.19.§.1.ff.loca.* Et Saltus pastionésque, *in l.8.ff.de instru.vel instru.* Et per greges pastionésque fructus ex saltibus percipi dicitur. *l. 32.ff.de vsufruct l.9.ff.de instrumen.vel instru.* In Saltibus etiam venari dixit Tryphon. *in lege 62.ff de vsufruct.* Virgil.1.Georgic.

Et magnos canibus circundare saltus.

Saltus autem alij æstiui, alij hiberni erant, *l.67.de legat. 3 §. saltus. l.44. §. vlt. ff. de acquiren possess.* Æstiuos definit Vlp. quibus interdum etiam hyeme, plerunque autem æstate vtimur, *l. 1.§ æstiua.ff. de aqu.quoti.* Hinc

SALTVARIVS, saltuum custos. Vlpianus tamen *l. quæsitum.12. § saltuariũ de instr. vel instru. lega.* non eum tantùm hoc nomine contineri putat, qui saltuũ vel finium custodiendorũ caussa in fundo paratus sit, sed & qui fructuum conseruandorum gratia, vt & probat, *l.in instrumento. in fin ff.eod.* Paulus in priori significatu vsurpauit, *libr. 3. Sent. titul.6.*

SALTVENSES fundi Principis dicebantur, *sub rubr. Cod.de fund. patrimo & salt.* Erant autem nemora pastioni deputata, id est, fundi, qui pecoris pascendi caussa elocari solebant, cùm in Principis patrimonio conseruarentur. Hinc & Saltuenses, coloni, qui hos fundos conducebant.

SALVIANVM interductum, vide Interdictum Saluianum.

SANATES dicti sunt, qui supra infráque Romam habitauerunt quod nomen iis fuit, quia cùm defecissent à Romanis, breui pòst rediere in amicitiam, quasi sanata mente. Itaque in XII. Tabul. cautum est, vt idem iuris esset Sanatibus, quod fortibus: id est, bonis, & qui nunquã defecerant à pop. Roma. *Hæc Festus.*

SANCTA propriè dicimus, quæ neque sacra, neq. profana sunt, sed sanctione quadam confirmata, vt leges sanctæ sunt: sanctione enim quadam subnixum est, id sanctum est, etsi Deo non sit consecratum. & interdum in sanctionibus adiicitur, vt qui ibi aliquid commisit, capite puniatur, *l.9 §.2.ff.de diuis.rerum.*

SANCTVM est, *ait Trebatius*, interdum idem quod sacrum, idémque quod religiosum: interdum aliud, id est, nec sacrum, nec religiosum: nimirum incorruptũ & inuiolatum. *Hæc Macrob. li.3.c.3. Saturn. Fest. autem lib.*16. interdum sacrũ & sanctum, & religiosum, differentias Ælius Gallus bellissimè refert: sacrum, ædificium consecratum Deo: sanctũ, murum qui sit circa oppidũ: religiosum, sepulchrum, vbi mortuus sepultus, aut humatus sit. Sed illa portione quadã, & temporibus eadem videri posse. Siquidem quod sacrũ est, id lege aut instituto maiorum sanctum esse putant, quòd violari id sine pœna nõ possit: idem religiosum quoque esse, quod iam sit aliquid, quod ibi homini facere non liceat, & quod si faciat, aduersus deorum voluntatem videatur facere. Similiter de muro aut sepulcro debere obseruari, vt eadem & sacra & sancta religiosa fiant. *Hæc Festus.* Propriè autem sancta dicuntur, quæ ab iniuria hominum defensa atque munita sunt, inquit Marcianus. l. 8. D. de rer. diuis. Munita autem propter pœnam propositam significat. Nam sancire est sanguine fuso confirmare: vt Seruius Grammaticus testatur. neque Marciano assentimur, vt nec Hotom. qui à sagminibus hoc verbum eo loco

deducit:

deducit: quin Festo potiùs, & Aggeno Vrbico in Comment. ad Front. qui sanctum & sagmina à sanciendo, id est, confirmãdo deducit. A sanguine tamen cõfictum esse, vel ex consuetudine sacrorum solemnium, quam Salustius in Catilinaria commemorat, Hotoma. putat. Fuere, inquit, qui dicerent, Catilinam cùm ad iusiurandum populares sceleris sui adigeret (sic enim legendum, non Addicéret) humani corporis sanguinem vino permistum in pateris circumtulisse: inde cùm post execrationem omnes degustassent, sicuti in communibus sacris fieri consueuit, aperuisse consilium suum, &c. Sãcta ergo prima ea sunt, quæ cæsa victima, & execratione interposita, confirmata sunt. Et SACROSANCTA, *vt vult idem Hotom.* illa eadem propriè, quasi quæ sacro facto sancita sunt. Sed *Liuius lib.3* cùm idem propè sibi videri significasset, Iurisconsultis tamen aliud placere ostendit: Cùm inuiolatos Tribunos plebis, *inquit*, religione, tum lege etiam fecerunt, sanciendo, vt qui eis nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset: familia ad ædem Cereris Liberi, Liberæque venum iret. Hac lege Iuris interpretes negant quemquam sacrosanctum esse, sed caput eius, qui eorum cuiquam nocuerit, sacrum esse, id sanciri. *Hæc Liuius.* Eámque Iurisconsultorum etymologiam *Festus lib.7.* secutus: Sacrosancti, *inquit*, dicuntur, qui sanciuntur, vt sint sacri, si sacrum violent. Itaque sacrosancta duobus modis fiunt: religione, siue iureiurando, & lege. quorum vtrunque Liuius eodem loco significat, his verbis: Et cùm religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt. Paulò autem pòst religionem iusiurandum interpretatur. *Dionysius autem libro sexto*: Iurarunt, *inquit*, per sacra omnia, se posterósque suos hanc perpetuò legem obseruaturos: addita execratione, vt qui legi parerent, ita deos superos atque inferos propitios haberent: qui non parérent, infestos. Hunc vtrunque modum exponit *Cicero in ea, pro Corne. Balbo*: Quid fuit in ea rogatione, quod sacrosanctum videretur? Primùm enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plébsve sanxisset. Deinde sanctiones sacrandæ sunt, àut genere ipso, aut obtestatione & consecratione legis, aut pœnæ: cùm caput eius, qui contrà facit, consecratur. (Sic autem locum emendari vult Hotoman.) Aut genere ipso, vt obtestatione & consecratione legis: aut pœna, cùm caput eius, &c. Duos enim tantùm hos fuisse modos, locus insequens, vbi ex enumeratione partium argumentatur, perspicuè ostendit. Quid habes igitur dicere, inquit, de fœdere eiusmodi? Vtrùm à capitis consecratione, an obtestatione lege sacrosanctum esse cõfirmas? Ex quibus copiosè disputatis perspicuũ est, hoc inter Sanctum & Sacrosanctum interesse, quod inter genus & speciem. Sacrosancta enim dicuntur ea, quæ sub capitis pœna sancita sunt, vt inuiolata & incorrupta essent. Quæcunque verò pœnam aliquam continent paulò grauiorẽ, Sancta nominantur. Planum est præterea, & sancta & sacrosancta ea plurimùm dici, quę inuiolata sunt. Hinc Cicero in ea pro domo sua, de cuiusque domo verba faciens: Hoc, inquit, perfugium est ita sanctum omnibus, vt inde abripi neminem fas sit. Hinc sacrosanctæ Ecclesiæ dicuntur à Iustiniano, qui asylum præbet, *Hinc illud Ciceronis in Catilinam*: Quid enim expectas? bellum? quid ergo? in vastitate omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? Hinc sacrosancta fœdera semper appellantur, quia gentibus omnibus motis fuit, vt ea sanguine sancirent. Cuius rei exemplum insigne teneri nõ possum, quin hoc loco ex Cornel. Tacit. libro duodecimo subscribam: Mos est, inquit, Regibus (de Armenia loquitur) quoties in societatem coeant, implicare dextras, pollicésque inter se vincire, nodóque perstringere. Móxque vbi sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.

Sanctæ autem res sunt, vt in ciuitatibus & oppidis muri & portæ, *l.1. & 8. in fin. D. de rer. diuis. l.2. D. ne quid in loco sac. Zonar. tomo secundo*, σέγκτε γὰρ παρὰ ῥωμαίοις τὰ τείχη. Sed enim quod ad portas attinet, à Iuriscõsultis dissentire Plutarch. videtur, qui ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς muros ἱεροὺς esse, portas nõ itẽ scribit. quòd per portas cadauera efferãtur, aliæ item res immundæ & minimè puræ per eas transmittantur, inuehantur, euehantur.

Verùm diuersa potiùs, quàm contraria aut pugnantia dicit. Merito enim negat portas religionis quicquam habere, non autem muros, qui aratro circunduci atque ambiri, certis adhibitis sacris in designanda vrbe solebant: cùm eo loci, in quo portæ struendæ erant, sisti aratrum, & sustolli consueuisset. Verum est tamẽ, nec portis nec muris quicquam coniungi, vel apponi licuisse, nec aliquid omninò in eas sine nefario scelere committi potuisse, quo violari viderentur, Eaproptérque in sanctis consulti eorum vtrunque rectè numerant, *l.2. & vltim. D. ne quid in loc. sac. Gaius libro 2. Institutio. tit. 1.* Sanctæ quoque leges dicuntur, propter sanctiones, quibus leges seipsas olim muniebant, *l.9.§. propriè. D. de rer. diuisio.*

Sanctius ærarium ab antiquis dicebatur, quod prorsus intactum erat, ex quo nihil promi licebat, ob annuas necessitates.

SANCTIONES vocamus eas legum partes, quibus pœnas constituimus aduersus eos, qui contra leges fecerint: *ait Imperat. §. de rerum diuisio. Papinian. l. 41. D. de pœna.* Sanctio legum, quæ nouissimè certam pœnam irrogat, iis, qui præceptis legis non obtemperauerint, ad eas species pertinere non videtur, quibus ipsa lege pœna specialiter addita est. Eius sanctionis exemplum pulcherrimum libet ex reliquiis legis Regiæ, propter summam elegantiam & vetustatem adscribere: SI QVIS HVIVSCE LEGIS ERGO ADVERSVS LEGES, ROGATIONES, PLEBEISVE SCITA, SENATVSVE CONSVLTA FECIT, FECERIT, SIVE QVOD EVM EX LEGE, ROGATIONE, PLEBISVE SCITO S.VE C. FACERE OPORTEBIT, NON FECERIT, HVIVS LEGIS ERGO ID EI NE FRAVDI ESTO, NEVE QVID OB EAM REM POPVLO DARE DEBETO, NEVE CVI DE EA RE ACTIO, NEVE IVDICATIO ESTO: NEVE QVIS DE EA RE APVD CI* SINTO. *Cicer. ad Attic. 3. epist. 23.* Scis enim Clodium sanxisse vt vix aut omninò non posset, nec per Senatum, nec per populum infirmari sua lex. sed vides nunquam esse obseruatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur: nam si id esset, nulla ferè abrogari posset: neque enim vlla est quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis. *Idem Verri. 6.* Quid multa? nisi vehementius homini minatus essem, nisi legum sanctionem, pœnámque recitassem, tabularum mihi potestas facta non esset.

Sanctio legum triplex est: summa, media, & infima. Summa est, quæ id, quod aduersus legem commissum est, ipsa per se ac vi sua, id est, sine magistratus opera rescindit: veluti Sanctio legis Æliæ Sentiæ, quæ libertatem eius qui in fraudem creditoris manumissus est, irritam esse iubet, *§. 2. qui & quibus ex causis.* Media est, quæ non per se, sed magistratus opera quod commissum est rescindit: veluti si res vendita non valet dimidium precij, vel preciũ non valet dimidium rei, *l. 2. C. de rescin. vendi.* Item cùm ea quæ in fraudem minorum aut creditorum facta sunt, restituuntur. Infima est, cùm quod commissum est non rescinditur, sed is, qui commisit mulctatur: velut in lege Furia testamentaria, quæ plus mille asinum legatum mortisve caussa capere vetat, & aduersus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituit.

Sanctio pragmatica, vide PRAGMATICA sanctio.

SANCTVARIVM principis, libri sunt atque commentarij, in quos agrorum formæ referebantur, aut, quod magis est locus ipse & tabularium, in quo huiusmodi libri reponebantur. *Sicul. Flacc. in lib. de condit. agror.* Quòd si quis contradicat, sanctuarium Cæsaris respici solet. omnium enim agrorum, & diuisorum, & adsignatorum formas, sed & diuisionem commentarius & principatus in sanctuario habet. Qualescunque enim formæ fuerint, si ambigatur, de eorum fide ad sanctuarium principis reuertendum erit. *Hygen. in lib. de limitibus constit.* Omnes significationes & formas æris tabulis inscribemus, libros æris & typum totius perticæ linteis descriptum, secundum suas determinationes, descriptis adfinibus, tabulario Cæsaris inferemus. Et si qua beneficia, aut concessa, aut adsignata coloniæ fuerunt, siue in proximo, siue inter alias ciuitates, in libro beneficiorum adscribemus. Et quicquid aliud ad

ad instrumentum mensorum pertinebit, non solùm colonia, sed & tabularium Cæsaris manu conditoris suscriptum habere debet. Ita & Sanctuarium Mithridatis pro secreto eius tabulatio dixit, *Plin lib.*22*3.ca* 8.

SANCTIMONIALES appellant Impp. virgines Deo deuotas, dicatas, & consecratas, *Rub.de rap.virg.*

SANGVIS, vide Consanguinei.

SANGVINEA, & sanguineæ virgæ (non sagmineæ) *apud Modest.l.vltim. D.de leg.Pomp.de parici.* è sanguineis fruticibus erant, quib. cædi iubentur parricidæ, vt aut terror inesset in cruento eorum colore, aut ad horrorem, vt volunt quidam, cruentabantur: vt de bellona scribit Maro:

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.

De iis scribit *Plinius lib.*19. *ca.* 10. *& lib.* 24.*cap.*11. Hinc Sanguineæ hastæ, quæ quòd coloris erant cruenti, ideò & iis ad bellum indicendum feciales vtebantur: has volunt quidam sanguine cruentatas, quo atrox & cruentum bellum minarentur.

SANGVINOLENTVS, *l*2.*C. de patr. qui fil suos distr.* sanguine materni vteri adhuc perfusus, id est, recens natus, *vt l.*1.*C.The.de expos.* Si quis, *inquit Constantinus*, propter nimiam paupertatem, egestatémque, victus caussa filium filiámve sanguinolentus vendiderit. ita enim legendum est eo in loco, *vt in tit. de infan.expos. & de his, qui sang.nutr.acc.* Et in hac collectionis formula: Nos in Dei nomine matricularij S. Martini, dum mane ad ostia ipsius Ecclesiæ obseruanda conuenissemus, ibi infantulum sanguinolentum inuenimus, & per triduum an quisquam eum suum esse diceret, per quisiuimus: nullo inuéto, Gaio nutriendum eum dedimus, vt eum in suo seruitio iuxta legis ordinem retineat, pro quo pretium accepimus solido rum decem. Hos Iuuenalis Rubentes appellat, Sat.7.

Modo primos incipientes
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentes.

Græci ἀρτιγλῦς & ἀρτιβλάςυς vocant.

SANVS non est, cui lingua abscissa est; *l si cui lingua.D.de ædil.edict.*

SAPA, mustum ad tertiam partem decoctum. *Vlpia. de fund instr.l. quæsitum* Vas, *inquit*, æneum, in quo sapa coqueretur, & defructum fieret, &c.

SAPIENS à populo Romano primus appellatus est Publius Atilius, *vt testatur Pompo. l.* 2 *§. deinde Sextus. de orig. iur.* quem tamen Cic. lib de amicitia Acilium vocat. Hinc & Sapientes pro iurisperitis, vt apud Romanos, prudentes, *lib. Feud.*2. *titul.*25. Super negotio isto tale est Sapientum nostræ ciuitatis consilium, videlicet Oberti & Gerardi. *Radeuicus lib.*1.*c.*27. At Sapientes & legum periti persuadent, Mediolanenses, licèt improbos & infames, iudicis tamen officio per legitimas inducias citandos esse: hoc est, iudicis edictum vnum, mox alterum & tertium, seu vnum pro omnibus, quòd peremptorium nominatur. Ex eodem numero quatuor illi Principes Iustinianici iuris interpretes fuere quorum glossis Accursium magnoperè adiutum fuisse constat, *de quibus idem Radeuicus lib.*2. c.5. Habens, inquit (de Friderico 1. Imp. loquitur) videlicet Bulgarum, Martinũ, Iacobum, Hugonem, viros desertos, & in lege doctissimos, legúmque in ciuitate. Bononiensi Doctores, & multorum auditorum præceptores, &c.

SAPIENTIAM pro philosophia dixit. *Pomp.l.*2.*§.post.hunc.D.de orig.iur.* & Sapientia ciuilis, iuris ciuilis scientia, *l.* 1.*§.proinde.D.de extraord.cog.*

SARCIRE in 12. Tabul. satisfacere significabat, *auctore Festo.* Inde sarcire noxam, id est, damnum præstare. *l.*1. *§.cùm arietes D.si quadrup.paup.fec. dic.l.*14 *D.de incen.rui.* Et sarcire damnum, *in l.*32.*in fi. D.de damn.infect.* Sícque apud Festum Seruius Sulpitius, Sarcito in XII. Tabul. exponit damnum soluito, præstato. Sarcire est etiam integrum facere. Hinc Sarcire ædificia, *in l.*7.*§.vlt. D.de iure delib.* est corrupta restituere. Hinc

SARTA tecta Festus sic interpretatur. Sartè ponebant pro integrè. ob quam caussam opera publica quæ locantur, vt integra tecta præstentur, sarta tecta vocantur. Etenim sarcire est integrum facere. *Hac Festus*, Sed videamus, ne non de tectis locutio intelligatur: verùm hoc coniunctim pronuncietur, item vt alia complura, in quibus & cõiunctio sub-

auditur:vt Ire agere, Vti frui, & quæ ſunt generis eiuſdem: vt ſit Sacra & tecta. quidam c, literã interponendam putant, quòd à Sarcio declinatum ſit, non à Sartio. *Chariſius libro ſecundo*, Sarctè, inquit, pro integrè. Sarcire enim eſt integrum facere. Hinc Sarcta tecta, vti ſunt opera publica, publicè locantur. *Vlpianus l.7.D.de offic.proconſul.* Ædes ſacras, & opera publica circumire inſpiciendi gratia, an ſarta tecta quæ ſint, vel an aliqua refectione indigeant. *Idem l.7.§.1.D de vſufruct.* Hactenus tamen vt ſarta tecta habeant. *item*: Vnde Celſus de modo ſarta tecta habendi quærit, ſi quæ vetuſtate corruerunt, reficere non cogitur. *Item apud Macrum in l.7.1.D.de leg.Iul. repetund.*

SARCINATOR, Sarcinatrix, qui quæ ſarcienda veſtimenta accipit, vel veſtes conſuit, *l.25.§.vltim.D.loca.l.1.§.1.D.de tributor.l.5.D.nauta caupo.l.27.D.de pecul.l.5.§.1.D.de inſtitor.l.82.D.de furt. Non Marcell.* Sarcinatorem ſutorem interpretatur, addito Lucilij verſu:

Sarcinatorem eſſe ſummum ſuere centonem optimè.

SARCOPHAGVS ſepulchrum & capulum ſignificat, quod ex ſarcophago lapide fiſſili corpora celerrimè conſumente, qui in Troade plurimus naſcebatur, fieret, *vt Iſidor. lib.16 ca.4. ſcribit*, ἀπὸ τῦ σάρκα φαγεῖν, quod carnes exedat. Inuenitur verbum hoc *in l.37.D.de religio. & ſumpt.* Et precium loci, in quo defunctus humatus eſt, & ſi qua vectigalia ſunt, & ſarcophagi, & vectura. *Sic l.18.§.vlt.de alim legat.l.6.de ſepul.vio in C.Th. Et in libello varior.auctor.de limitib.* Orcas in fine inuenies, Sarcophaga in fine inuenies. Et in Epigram.Antiq.

Latóque iaces condita ſarcophago.

Et in alia inſcriptione: Corpora eorum fictili ſarcophago commendauerim.

SARDONYX, gemma. *Plinius lib.37.c.6.* nomen compoſitum ſcribit ex ſarda, lapide in Sardinia reperto coloris rubri: & Onyx, quæ gemma eſt ad vnguis humani ſimilitudinem accedens. Vlpian. Sardonyca numerat inter gemmas magni precij; *l.6.D.de bon.dam.* vbi tamen Sardonychica legitur.

SARGOGALLA, *in l.vlt.§ ſpecies.D.de publ.* ea videtur eſſe, quæ ab aliis auctoribus Sarcocolla vocatur, vt & ibidem Saffirinus vocatur, meo quidem iudicio, qui à Plinio *libr.37.cap.9.& Iſidor.libr.16.cap.9.* Sapphyrus appellatur. Eſt autem Sarcocolla lachryma arboris in Perſide naſcentis thuri ſimilis, *vt Dioſcor.lib.3 & Plin.lib.13 c.11.& lib 24.c.14.ſcribunt.* Nomen inde habet, quòd diſſolutã & hiantem vulnere carnem aſtringat & adglutinet.

SARMENTA, Sarpere antiqui pro purgare ponebant: vnde & virgulæ abſciſſæ, ſarmenta dicuntur, *l.ligni appellatione.D.de leg.3.*

SATIS pro valde, *in l.4.D.de in integr reſtit.(Quemadmodum Florentia legitur) & in l.7.§.belliſſimè D.quod vi aut clàm.l.decima ſexta.l.45.§.pen.D.de fideic.lebert.l.2.§.poſt hos quoque.D.de origi.iuris.* Vbi ſatis ſuperlatiuo iungitur. Si ſatis inhumanum, ſatis inciuile, ſatis impium, *in l.6.in fin.prin.D.de pigner.actio.l.20.D.de adquir.hered.l.37.D.de leg.2.l.15.D.de procuratoribus.l 66.in fin.D.de ritu.nupt.l.1.C.de commun.ser.alienat.l.33.C de inoffic.teſta.& in aliis Iuſtin.Conſtitutionib.ſapè.* Particula autem Satis, his verbis dare, facere, præſtare, accipere, petere, offerre, eleganter coniungitur: ſolet tamen & ab iis diſiungi, vt paſſim videre eſt.

SALIS ACCIPERE dicitur creditor, legatarius aut alius quilibet cui cautio præſtatur, *l.8.D.de vſufruct.ear.rer.l.17.D.de teſtam.tut.l.7.D.de incen.ruina.l.30.D.de vſufru.legato.l.vlti.& vlt.D.quorum legatorum.l.30.§.vltim.D.de ſtatu.lib.* Sic ſatis de euictione accipere, *l.48.D.de euictionibus*, Legati fideicommiſſíve ſatis accipere, *l.38.in fin.D.de cond.indeb l.vlt.C.vt in poſſeſſionem lega.* Subauditur autem per Elleniſmum in ea loquutione, verbum Nomine, & integra oratione effertur in *l.1.§.ſi Titio.D.vt in poſſeſſion.legat.* Vide Nomine ſubauditur.

SATIS ACCEPTIO, *inquit Pomponius*, eſt ſtipulatio, quæ ita obligat promiſſorem, vt adpromiſſores quoque ab eo accipiantur: vt id eſt, qui idem promittant. Satis autem accipere dictum eſt eodem modo, quo ſatisfacere. nam quia id quo quis contentus erat, ei præſtabatur, ſatisfieri dictum eſt, *l.5.§.2.D.de verb.oblig.*

SATISAGERE, pro satagere,cu-rate·*Vlpian.l.hac conditio.10. D.de con-dit. & demonst.* Hæc conditio ,FILIAE MEAE CVM NVPSERIT , talis est ,vt qui testatus est , impleri solummodò conditionem voluerit : non satisegerit quando.

SATISDARE propriè est ei spon-sores vel fideiussores dare,qui sibi à de-bitore cauet.nam satisdamus alteri, ca-uemus nobis. Cauet enim qui satis-accipit.*Cicer.in.Bruto* : At verò tibi ego Brute non soluam,nisi prius à te caue-re,amplius eo nomine neminem peti-turum.Sed Iurisconsulti Cauere postea dixerunt ,pro cautionem dare. & Caue-re sic distinguūt à Satisdare,vt qui spon-sorem,id est,fideiussorem dat, satisdare dicatur : qui verò chirographum dunta-xat,Cauere.

Satisdare damni infecti est , cauere datis fideiussoribus se damnum, si quod accidat,ei cuius interit,præstaturum.

Satisdare etiam satis præstare dici-tur,*l.8.* D. *de vsufru. ear. rerum quæ vsu consumuntur.* Martialis libr. 2. Epigram-matωn:

Si de seruitio graui querantur,
Adsertor venias,satisque præstes.

SATISDATIO eodem modo ap-pellat est quo satisfactio. nam vt satis-facere dicimur ei,cuius desiderium im-plemus:ita satisdare dicimur aduersario nostro,qui pro eo, quod à nobis periit, ita cauit,vt eum hoc nomine securum fa-ciamus datis fideiussoribus,*l.1.* D *qui sa-tisd.cog.* Satisdatio enim eod. tit. & in o-mnibus prætoriis stipulationibus,quibus satisdari iubetur,fideiussorum dationem significat.Nam ne pignoribus quidem in vicem satisdationis quis defungi potest, *l.7.D de Prætor.stipu l.1 & l.3.§ 1.D si cui plus quàm per.l.Falc.*Nec verò qui satis-dare promisit,fidē implesse aliter intel-ligitur,quam si eum dederit accessionis loco,qui vtiliter obligetur.Nam si mino-rem 25. annis vel mulierem,vel seruum det,non videtur satisfecisse obligationi aliter atque si non idoneum dederit , *l. 3.D de fideiussoribus l.8.§.1.* D. *qui satisda-re cog.*Non enim videtur satisdatum , si vitiose satisdatum est,*l.6.D eo.tit.*

Satisdatio nudæ cautioni repromis-sionique semper opponitur,*l.1.§ stipula-tionem.D.de prætor.stip.& in tit. de damn. infect.sæpè.l.5.*D. *de pet.hæred. l. 45.* D.*de procuratoribus.l.56.in prin.* D. *de euictioni-bus.*Inde verbum Satisdatum dicitur i-doneam cautionem desiderare,*l.1.§.pen.* D.*quod legator.*

Satisdationis appellatione interdum etiam repromissio continebitur, id est, satisfactio,qua contentus fueris, cui sa-tisdatio debebatur. *Vlp.l.satisdationis.D. de verb.sign.Sic in l.2.D.pro hæred. l.pro-missor. §.vlt.*D.*de const.pecun.* atque ita sa-tisdationis verbum *in l.solutam.* D.*de so-lut.*accipi conuenit.

Satisdatio iudicatum solui,est cùm quis stipulanti vt solueretur sibi quod fuisset iudicatum , datis fideiussoribus promit-tit.*ait Imp.tit.de satisdat in prin.* nam Iu-dicatum solui, antiquè dictum est , pro Solutum iri:& Satisdare iudicatum sol-ui,dare fideiussores locupletes , qui sti-pulanti actori promittant , quantum iu-dicio facto solui oporteret, si reus dam-naretur , tantum suo periculo solutum iri,*l.3.& pass.*D.*iudic.solui.*

Satisdatio rem ratam dominum ha-biturum, est cùm quis stipulanti à pro-curatore alterius , vt dominus eius pro-curationem ratam habeat,datis fideius-soribus promittit : *vti docet Imp. titu. de satisd.in princ & l.1. & paßim* D.*rem ra-tam haberi.*

SATISDATO debere, est datis sponsoribus, siue fideiussorib. debere. *Cic lib.16.Epist.ad Att.*Possumus enim, vt sponsores appellentur , procurato-rem introducere : neque enim illi litem contestabuntur : quo facto non sum nes-cius sponsores liberari , sed & illi turpe arbitror,eo nomine, quòd satisdato de-beat,procuratores eius non dissoluere, & nostrę grauitatis ius nostrum sine sum-ma illius ignominia persequi.

SATIS EXIGERE,*l.104.* D. *de cond. & demonst.l 9.§.vlt.l.53.*D *de admin. tut.l.1.§.vsque adeò.*D.*de tutel. & ration. distr.l.1. §.si præses.* D. *de magistr. conue-niendu.l.39.§ vltim de leg 3.*id est, satis-dationem exigere, *vt in d.l.1. § si cura-tores.de magistr.conuen.* Et Satis postula-re,*l.21.*D.*rem rat.hab.* Debitor etiam sa-tis offerre dicitur,*l.1.§.vl.D.de requir vel absenti.l.5.*D.*de suspect.tu.l.6.C.de test.ma.*

SATISFACERE dicimus ei, cu-ius desiderium implemus, *inquit Vlpian. 1.D.qui satisd.cog.* Satis igitur facit , qui

idoneum expromissorem volenti, *leg 4. §.ait Prætor. Digest de damn. infect.* In eo itaque quod dicitur, pignus, soluta pecunia, vel si eo nomine satis sit factum, liberari. Satisfactum accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet solutum non sit. Siue enim aliis pignoribus sibi caueri voluit, vt ab hoc recedat, siue fideiussoribus, siue reo dato, siue pretio aliquo, siue nuda conuentione, siue aliàs quocunque modo recesserit, vel si conuenerit, vt pro hypotheca fideiussor detur, datúmque, licet non idoneũ, creditor admiserit, vel si deferente creditore, debitor iurauerit, rem non esse pignori obligatam, satisfactum intelligetur *leg. 9. §. omnis. Digest. de pig. act. leg. 5. §. fin leg. 13. l. 14. D. quib. mod. pig. leg. 3. Digest. de fideiuss.* Sed & si accepto latum sit id, quod hypotheca erat obligata, satisfactionis nomen proficiet, *l. 49. D. de solut.* Et aliàs quoque videtur Satisfactum, expromissore, vel pignore dato, *leg. 53. Digest de contrah. empt. §. vendita. Instit. de ver. diuis.*

SATISFACERE & Soluere tanquam differentia separantur: *vt apud Pompon. leg. quod vendidi. 19. D. de contrah. empt.* Quod vendidi non alter fit accipientis, quàm si aut precium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum. *sic in l. Stichum. 39. §. 1. D. de statu lib. l. si ita. 41. §. 1. D. manumiss. testam. l. Paulus 38. §. 2. D. de liber. caus.* Soluit enim propriè, qui precium numerat: satisfacit, qui pignus, vel expromissorem, vel fideiussorem præbet, *l. solutionis. D. de verb. signif. l. 4. §. 1. D. de re iud l. 6. D. quib. mod. pign. vel hypoth l. promissor. 21. §. 2. D. de const. pecun.*

Satisfacere, est tantum facere, quantum satis sit irato ad vindictam, inquit Ascon. in illum tertium Verrinæ locum: Video enim, & ex iis quæ legi & audiui intelligo, in qua ciuitate legatus populi Roman. aliqua ex parte violatus sit, nisi publicè satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici atque inferri solere.

Satisfieri etiam verberibus de seruo dicitur, *leg. 17. §. cum seruus. & §. seq. D. de iniur. leg penultim. D. si ex nox. aga.* Sic Satisfactio sumitur, *in d l. 17. §. ait prætor*

SATISFACTIO, pignoris vel fideiussoris exhibitio, *leg. 52. D. de solutio. l. 19. D. de contrah. emp.* Quod vocabulum quanquam latè pateat, tamen in rescripto Antonini exposito *in leg. 5. Digest. vt in poss. legat.* ad exsoluendum legatum refertur.

SATIS petere & Satis desiderare is dicitur, qui caueri sibi postulat, *l. 14. D. de admin. tut. l. vlt. §. 1. D. quor. legator. l. 8. D. de prætor. stipulatio. l. 7. D. rem pupill. saluam fore.* Inde illud *in l 52 in fin. D. de iudic.* Si petatur fideicommisso satis. & Satis legatorum desideret, *in l. 1. §. non exigimus. l. 3 §. 1 vt in poss.*

SATVRA, *vt Fest lib. 17. scribit*, erat cibi genus ex variis rebus conditum: vel secundum aliorum interpretationem, genus carminis, in quo multis de rebus coniunctim & confusè disputabatur. Ex quo Satura lex multis aliis conferta legibus olim dicebatur. Vnde in sanctione legum adiiciebatur, NEVE PER SATVRAM ABRNGATO. C. Lælius in Oratione, quam pro se dixit: Postera die quasi per setyram exquisitis sententiis in deditionem accipitur. *Isidor. lib. 5. Etymol.* Satura lex est, quæ de plurib. rebus simul loquitur, dicta à copia rerum, quasi à saturitate. *Iustin. in Orat ad Antecessores:* Et primo quidem anno hoc opus tradebatur legentibus, non secundum edicti perpetui ordinationem, sed passim, & quasi per satyram collectum. Auctor Panegyrici Flauiensium, Constantino dicati: Separatè igitur vtique dicam: neque enim quasi per satyram confundenda sunt beneficia tua. Vide Erams. Chil. 4. cent. 4. &, SATYRA lex, in Catalogo legum.

SAXVM Tarpelum miræ altitudinis erat, à quo lex XII. Tabularum vult deiici eum, qui falsum dixerit testimonium. Sed hodie non potest quis sic damnari, vt de saxo præciperetur. *auctore Modest. in l. si diutino D. de pœn.* Est autem aliis pœnis vtendum pro qualitate admissi. *Marcianus in leg. 1 in princ. Vlp. in l leg. Cornel. D. ad l. Cordel. de fals. l. damus licentiam. ff. eod. tit.*

SCABRO dicitnr, qui dentes aut gingiuas illuuie scabras aut spurcas habet. *Vlpian. l. 12. §. vltim. D. de ædil. edict.* Trebatius ait, non esse morbosum os alicui olere, veluti hircosum, scabronem. sic enim legi vult *Cuiac Obs. lib. 11. cap. 10.* nõ Strabonem, cùm me oculorum, non

oris

tris vitio laboret. Hoc autem vitium est veteribus Scabres & Scapres, nouis Scabrities. *Pacuuius Teucro*, Quæ deside- rio alumnum, pœnitudine, squale, sca- bre aque inculta vastitudine. *Varro Ma- rio*, Ager der linqueretur, ac periret squale, scabre atque illuuiæ & vastitudi- ne. Coniungi scabrem illuuiei, vt Tre- batius, dum ait hircosi & scabronis vi- tium ex illuuie oris accidere. Quidam R iponem legi volunt: sed tapo, taptor est, non lurco: & si quod in lurcone vi- tium oris, hoc ex anima interiore, δυσ- πνοια, non δυσωδία dicitur. Budæus au- tem planè hic cæcutiis, pace tanti viri di- xerim *Vide Scaligerum in Varronem*.

SCÆNA, vide Scena.

SCÆVA dicitur, qui manu sinistra sic vtitur, vt alij homines dextra: & vicis- sim dextra pro sinistra: nam si imbecil- litate dextræ, validiùs sinistra vteretur, non scæua, sed mancus diceretur, *vt do- cet Vlpian. l. 12. §. 1. de ædil. edicto. Liuius li- bro 2. scribit*. Mutio apud Romanos indi- tum fuisse nomen Scæuola propter ex- ustam dexteram.

SCÆVVM dogma, pro peruerso & improbato dicunt *Impp. in l. hi qui scaui. de his qui super relig. contend. in Cod. Th.* vt scæuitatem morum, pro peruersitate, *in l. 17 de pæn. in eod. Col.* Ita Scæuas libidi- nes Tertull *Apologit. c. 11.* dixit, & scæ- uam rem, pro mala vsurpatam *Festus no- tat. lib. 16.*

SCALÆ, *l. 7. Cod. de aquæductu. lib. 11.* traiectus erant maritimi Constantino- poli in mare protensi, traiciendi caus- sa vsque ad nauigia. Ad reparationem aquæductus huius almæ vrbis inquiunt Impp. omnia vectigalia, quæ collegi pos- sunt ex vniuersis scalis huius inclytæ vr- bis, &c. ad refectionem eiusdem aquæ- ductis procedere. Antea legebatur, ex vniuersis calculis, contra veterem scri- pturam, & Græcorum metaphrasin, quæ sic habet, εἰς ἀνανέωσιν τοῦ ἀγωγοῦ τὰ παρε- χόμενα εἰς τὰς σκάλας ἀναλισκέσθω. Ta- lis in regione sexta scala Sycæna, quæ πέραμα Iustinianarum dicitur *Nou. 69.* Græcè autem hæ scalæ, χηλαὶ dice- bantur.

SCANDVLARII, qui ædes scan- dulis tegunt. Sunt autem Scandulæ se- ctiles asserculi, quibus contectam annis quadringentis & septuaginta fuisse Ro- mam *Plin. l. 16. c. 10. testatur*. Scandulario- rum mentionem facit Tarrunt. *in l. vlt. D. de iur. immun.*

SCAPHIVM vas est, in quod ven- tris sordes excipiuntur. *Vlpian. de aur. & arg. leg. Quintus Mutius*. Argento au- tem legato, non puto ventris caussa ha- bita scaphia contineri, quia argenti nu- mero non habentur. Verbum autem Græcum est σκάφιον & à Polluce *lib. O- nomast. 10. c. 9.* inter ea, quæ εἰς ἀπόπατον mulieribus vsui sunt, ponitur.

SCELERITAS, à *Marciano l. 3. D. de bonis eor. qui ant. sent. mor.* cadem for- ma dictum qua bonitas, & malitas, pro malitia, *l. 5. D. quod met. causs.* Sceleritas i- gitur facti eo in loco ingens deprauatio est, & fœditas turpificati animi eius, qui sibi manus infert.

SCENA est, quæ ludorum facien- dorum caussa quolibet loco, vbi quis consistat, moueatúrque spectaculum sui præbiturus, posita sit, in publico, pri- uatóve, vel in vico: quo tamen loco pas- sim homines spectaculi caussa admittan- tur, *l. 2. §. 4. D. de his qui not.* Aliò refert e- tymologia huius vocis *Caßiodorus lib. 4. Variar. epist. vltim.* Frons enim thea- tri, inquit, Scena dicitur, ab vmbra luci densissima, vbi à pastoribus inchoante verno diuersis sonis carmina cantaban- tur. Notum autem est à Græco σκηνὴ de- duci, & Scena scribendum, non scæna, tametsi Pandect. Florent. scriptura re- pugnet.

SCENICI, sunt ludiones seu ludij, qui in scena ludos agunt, aliàs histrio- nes dicti: vt sunt omnes, qui quæstus caussa in scenam prodeunt notabiles, veluti mimi, histriones, *auctore Vlp. in d. l. 2. §. fin. & vide tit. C. de spect. scen. & len.* Græci thymelicos vocant.

SCHEDIA, nauigij genus incondi- tum, id est, trabibus tantùm inter se ne- xis factum, *cuius meminit Festus & Vlp. l. 1. §. 4. D. de exercit. act.*

SCHOLÆ, *in lib. C.* sunt corpora si- ue ordines officialium: hoc est, eorum, qui munere & officio aliquo, quod ad principis ministerium pertineret, fun- gebantur. Eas Iustinianus *in l. vlt. C. de lo- cat.* vndecim fuisse testatur: cum Notitia 10. tantùm. Omnes autem sub Magistri officiorum imperio fuisse constat *ex l. 1. & pass. C. de offic.* Memorantur igitur hæ:

Scutariorum prima, item secunda, & tertia: Agentium in rebus: Armaturarum seniorum. Armaturarum iuniorum, Gẽtilium seniorum, Gentilium iuniorum: Scutariorũ sagittariorũ, Scutariorũ clibanariorum: Fabricẽsium, vndecima. Est &

Schola equitum, & peditum, *l.6. C. de aduoc. diuers. iud.* Schola scrinariorum, & clibanariorum, *l.9. Cod Theod. de anno. ciuil. Am. Marcellinus lib.22.* Schola domesticorum, *l.3. C. vbi Senat.* Schola silentiariorum, *l. 4. C. de silentia.* Shola palatina, *l.11. § sin autem C. de iudic.* Schola societatis sacrarum largitionum, *l.13. C. de palat. sac. larg.*

SCHOLARES, *tit. Cod. de priuileg. schol.* milites erant sub magistri officiorum dispositione taxati scholis illis XI. *vt ait Iustinianus l. vltim. C. de locat.* Hi erant quasi milites supernumerarij, vt Suidas indicat in verbo ὑπεραρίθμος.

SCHOLASTICI, *l.2. Cod. de lucr. aduocat.* pro aduocatis. Nouel.80. συνήγοροι vocantur. ita enim hoc vocabulum Iulianus vertit. De his lex est in Codic. Theod. in hæc verba: Non latet scholasticos vltra modum acceptis honorariis in defensione caussarum annonas & sumptus accipere consuesse. Et ita *Sardicensis concilij cap.10.* Scholasticus ex foro, id est, Zonara interprete, ὁ περὶ λόγους σχολάζων. Et Carthag. concilij c.99. ἐκδίκους σχολαστικούς. Et in passione Dorotheæ virginis. Theophilus quidam aduocatus præsides, Scholasticus appellatur. Scholastici autem nomine, *inquit Tacit. lib. de Oratorib.* primùm nuncupati sunt rhetores, & declamatores litium fictarum: deinde à dictis litibus transiit ad veras *Plin. 2. Epist.* Adhuc scholasticus tantùm est.

Scire est rem per caussas cognoscere Aristoteli: *facit cap. occidit. 24. qu. 8.* & naturæ axioma est. Vnde rectè colligitur, eum nescire actiones, qui caussas earum ignorat. Qui autem nescit actionem, non intelligit ius, quod persequi vult in iudicio.

Scire leges, non est verba earum tenere, sed vim & potestatem, *Cels. in l. scire. D. de legib. Senatúsque consultis.*

Scire quis præsumitur illud quod tenetur inquirere. *arg. leg. regula ff. de reg. iur.*

Scire iuris est, posse facti, *leg. penultim. ff. de iur. & fact. igno.* Scire dicimur, quod ab aliis audimus, *l. arbiter. D. de probationibus.*

Scire verbum generaliter sumitur, *c. hoc. videtur. 22. q. 5.* Scire expliciter & impliciter quid sit, *docet Panorm. in gl. Rub. de summa Trinit.*

SCIENS, qui alicuius iudicio rem cognoscit, *leg. ait Prætor. D. quæ in fraud. cred.*

SCIENTIA interdum solam notitiam desiderat, interdum & voluntatẽ, veluti in lege Aquilia, quo dominus teneri dicitur, quo sciẽte seruus damnum dedit, scientiam pro patientia accipimus vt qui prohibere potuit teneatur, si non prohibuerit, *l.45. l.46. ff. ad l. Aquil.* Similitérque in omnibus noxalibus actionibus vbi scientia domini arguitur, scientia sic accipienda est, cùm prohibere posset, non prohibuit. Nam quod sciente quidem, inuito tamen domino committitur, eum non obligat, *l.3. & l. 4. D. de noxali.* cùm huiusmodi scientia culpa vacet, *l.37. D. de diuer. regul.* In edicto quoque, Si familia furtum fecisse dicitur, sciente domino à familia furtum factum accipimus, si sciuit & prohibere potuit, *l.1. § scientiam. D. si fam. furt. fecis.* In edicta De tributoria, scientiam accipimus, quæ habet & patientiam, non etiam voluntatem. Non enim velle debet dominus, sed non velle. Si igitur, sciuit, & non protestatus sit, nec contradixerit, tributoria tenebitur, tanquã eo sciente negotio gesto, *l.1. §. scientiam. D. de tributor.* In edicto, Quæ in fraudem creditorum, hæc verba SCIENTE te, sic accipimus conscio, & fraudem participante, non enim scire solùm, sed & fraudis participem esse oportet, *l. 10. in princip. & §. quod ait Prætor. D. quæ in fraudem credi.* In eo quod dicitur dies bonorum possessionis petendæ scientibus cedere, scientiam accipimus, non quæ iuris prudentibus inest, sed eã quam quis aut per se habeat, aut cõsulendo peritiores adsequi possit, *leg.2. §. vlt. ff. quis ordo in bonor. possess.*

SCISCERE in legibus Romuli est statuere, decernere, iubere. Sic accipitur, Scit, id est, sciuit, à sciscẽdo, *in l. qui res. in fi. D. de solut.* Sciscere Festo lib.17. sententiam dicere.

SCITA plebeia, *Festo ibidem,* quæ

plebs

plebs suffragio sine partibus iussit,
plebeio magistratu rogante. Vide Ple-
bis scita.

Σκοπελισμὸς criminis genus in Arabia
cuius rei fiebant ij, qui in inimicis agrũ
σκοπέλους, id est. lapides posuissent, indi-
cio futuros, quòd si quis eum agrum co-
luisset, malo leto periturus esset insidiis
eorum, qui eos posuissent; quo fiebat,
vt nemo ad eum agrum accedere aude-
ret, crudelitatem timens eorum, qui sco
pelismum fecerant. *huius meminit Vlp. l. sunt quædam. de extraord. crimin.* Hinc

Σκοπελίζειν id est, lapides seu scopulos
illos pónere, *ad l. sunt quædam.*

SCOPVS caussæ in iure ciuili, est i-
nitium quod caussa sequentium fuerit,
velut principalis pars negotij. Nam cu-
jusque rei potissima pars principium
est, *dicente Gaio in l. 1. D. de orig. iur.*

SCORTATIO dicitur propriè,
quæ cum meretricib. committitur: hoc
est, cum ancillis aut libertis, quæ palàm
corpore quæstum in lupanaribus, aliís-
ve locis faciunt, *l. 39. D. de furt. l. 43. D. de ritu. nupt.* Et à Stupro ita distinguitur:
quòd illa cùm meretricibus, hoc cum
virginibus aut viduis honestæ existima-
tione committitur, *l. 6. §. 1. & l. stuprum. 34. D. de adult.* Abusiuè tamen & impro-
priè Stuprum etiam in meretrice vsur-
patur *in l. si ea. C. de adult.*

SCORTATIO donationis genus
in Dacia vsurpatum, *de quo cap. 2. de consuetu.*

SCOTRA, siue SCROTA, apud
Paulum lib. 3. Sent. tit. 6. sunt τὰ σαθρὰ τῶν
ὑποδημάτων, id est, calcei detriti. Scota
quoque, inquit, & sutor, instrumento cõ-
tinebuntur.

SCRIBÆ veteribus & librarios &
poëta significabant: postea verò ij dicti
sunt, qui rationes publicas scriberent in
tabulis: ob idque apparebãt singulis ma-
gistratibus. *Cicer. Verr 5. de iis loquens* Or-
do est honestus. quis negat. *Et paulò pòst:*
est verò honestus, quòd eorum homi-
num fidei tabulæ publicæ, periculáque
magistratuum committuntur. Distribu-
ti erant in aliquod decurias, quarum in
aliqua locum sibi emere consueuerant,
qui scribæ fieri volebant. *Item in Orat. pro domo sua:* Scribæ, qui nobiscum in
rationibus monimẽtísque publicis ver-
santur, &c. Rub. autem *de tab. scribis,* &c.
lib. 10. C. de curiarum seu magistratuum
municipalium scribis loquitur. Æmilius
Probus *in vita Eumenis,* ait scribæ munus
multò esse apud Graios honorificen-
tius, quàm apud Romanos. nam apud
nos, inquit, reuera, sicut sunt, mercenarij
scribæ existimantur: at apud illos con-
trà, nemo ad id officium admittitur, nisi
honesto loco, & fide & industria co-
gnita: quod necesse est omnium con-
siliorum eum esse participem. Hinc &
dicebat idem Eumenes, Philippi regis,
& pòst Alexandri magni scriba: Se vi-
tam potius positurum esse: quàm fi-
dem.

Scriba clarissimus, *de quo Nouel 94. & in Constantini Nouella quæ eius officium a-
pertè definit,* erat in prouinciis quasi præ-
tor tutelaris quidam.

Scriba recoctos, vide Quinqueuiri.

SCRIBERE, est scripto promitto-
re & testari se debere, *l. fin. in princ. D. de dol. except.* Idem homo rusticanus gene-
ro scripsit quasi vsuras præteritas ex do-
tis promissione. Hinc scribere *apud Horatium lib. 2. satyr. 3* debitor dicitur, qui
mutuum sumit, cùm vel ipse, vel argen-
tarius eius nomine ferebat creditori
acceptum. *Scribe decem à Nerio, inquit, non est satis: adde Cicutæ Nodosi tabulas centum.* Alij tamen hoc verbum ad cre-
ditores referunt, quibus moris fuerit, vt
in argentariorum, apud quos suas pecu-
nias collocarant, tabulis expensum ali-
cui ferrent, & argentario id nomen di-
ctarent. Malim tamen de debitore dici.
Idem enim RESCRIBERE dicebatur
cùm as alienum dissoluebat, id est, pecu-
niam mutuam reddebat, vel per se, vel
per argentarij scripturam, qui in codicẽ
suum referebat, æs alienum à debitore
creditori esse dissolutum. Donatus in
hæc Terentij verba ex Phormione act.
5. sc. 7.

Argentum iube rursum rescribi Phormio.

Rescribi, inquit, est reddi, seu per men
se scripturam dari. Quoniam ad nume-
rationem pecuniæ antecedit scriptu-
ra, Rescribere dicebant pro numerare.
Sic Horatius vbi suprà:

Putidius multo cerebrum est (mihi crede) Perilli
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.

vbi Dictare creditoris verbum eſt, cùm iubet ſcribere ſibíque acceptum ferre debitorem: vel cùm dictat argentario nomen ſuum, vt perſcribat illi in codice ſuo nomina creditoris & debitoris, Perſcribere verò apud Terentium vbi ſuprà, eſt multis per ſcripturam reddere. Vide Perſcribere.

Scribere etiam proprium Iuriſconſultorum muneris verbum fuit, quemadmodum & cauere. *Pompo. in. l. 2. circa fi. D. de orig. iur. de Iuriſconſultis agent.* Sed aut iudicibus, ait, ipſis ſcribebant, aut teſtabantur, qui illos conſuluerant. In quo verbo ſcitè luſit Cicero, Trebatium Iuriſconſultum negligentiæ arguens, ambiguo ſumpto ex ſcribendi varia ſignificatione. Valde *ait ille lib. 7. epiſt.* iam lautus es, qui graueris ad nos literas dare, homini præſertim propè domeſtico. Quod ſi ſcribere oblitus es, minus multi iam te aduocato cauſſa cadent. Vbi ſcribere à vulgari ſua ſignificatione, ad hanc quam trado tranſlatum, iocum facit.

Scribere etiam formulam dicebatur, qui in iudicio alterum prouocabat. *Quintil. lib 6 c. 4.* Colaphum tibi ducam, & formulam ſcribam, quod caput durũ habeas. Sed & quod Græci dicunt *δίκην γράφειν*, hoc Latini verbum verbo reddentes, Dicam ſcribere dicunt. Quam locutionem à comicis primùm, latinitate donatam, cùm Græcas comœdias Latinas facerent, veriſimile eſt. *Vtitur autem ea Plaut. Aulularia, Terentius Phormio. & Cicero 4. in Ver.* Prætor quoque ſcribere dicitur actionem, cùm eam in edicto & albo proponit, *l. 1. D. de eo qui pro tut.* Vnde in rem ſcriptæ actiones exceptionéſque appellantur, quæ generaliter in rem proponuntur, & aduerſus poſſeſſorem dantur, quanquam ex certæ perſonæ facto oriantur, *l. 9. §. vlt. D. quod met cau. l. 1. §. vlt. D. de interd. l. 4. §. metus cau. D. de doli except.*

Scribere enim teſtamento dare relinquere̍que ſignificat. Inde ſcribere libertatem alicui, eſt ei teſtamento libertatem dare, *l. 70. D. de adqu. hæred.* Quintil. declamatio. 380. Æger à ſeruo cui libertatem ſcripſerat, venenum petit: nolenti dare, crucem ſcripſit. ſcribere etiam hæredem tam tritum eſt, quàm quod tritiſſimum. Minus vulgatum eſt, ſcribere tutorem, quo tamen non Iuriſconſulti tantùm vtuntur, *vt l. 20. D. qui teſtam. facere poſſ.* Sed & Cicer. pro Cluentio: Nemo illum, ait, ex tam multis cognatis & adfinibus tutorem vnquam liberis ſuis ſcripſit. Vt autem hæres ſcribi qui inſtituitur, ita & exhæres ſcribi dicitur, qui exhæredatur *l. 4. D. vnde legit. l. 1. §. Pompo. D. de Carbon edict.*

Scribere ſibi legatum videtur, non ſolum qui ſua manu id facit, ſed & qui per ſeruum ſuum vel filium, quem in poteſtate habet, dictante teſtatore legato honoratur, *l. 15. §. 1. D. ad l. Cornel. de falſ.* Sic ſcribere ſibi, eſt teſtamento ſibi aliquod legatum, aliúdve quid emolumento futurum adſcribere, *l. 3. C. de his qui ſibi adſcribunt.*

Scribere milites ſcribere ſupplementum exercitui, pro conſcribere, comparare, & colligere crebrò legimus. Duos Salluſtij locos ſubiecisse contentus ero. Sic autem ille in bello Iugurthino. Igitur diffidens, inquit, cæteri exercitui milites eligere, ſcribere, præſidia vndique accerſere *Et alio loco* Et tamen exercitui ſupplementum ſcribere ab ſociis & nomine Latino auxilia accerſere.

Scribere quoque, notam inurere ſignificat, *l. 17. C. de pœn. Vlpian. in Inſtitut. titul. 1.* Dediticiorum numero ſunt, qui pœnæ cauſſa vincti ſunt à domino, quibus veſtigia ſcripta fuerunt. *Quintilia. libr. 7. capit. 4.* Si quis fugitiuo ſtigma ſcripſerit. *Vegetius lib. 2. cap. 5.* Nam picturis in cute punctis milites ſcripti, & matriculis inſerti iurare ſolent. Inde inſcriptos vultus, id eſt, ſtigmate notatos dixit. *Pli. lib. 18. c 3.*

SCRIPTÆ rationes, pro ſubſcriptis & ſubſignatis, *l. Thais. 41. §. fin. D. de fideicomm. liber. & l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. D. de verb. obliga.* Pro non ſcriptis haberi, & caduca fieri legata, longè differunt, *l. vnic. §. & cum triplici. C. de caduc.* Vbi traditur, ea quæ his relinquebantur, qui in rerum natura tunc temporis non eſſent, cum teſtamentum fieret, pro non ſcriptis habita: quod etiam confirmat *l. 2. & l. 6. in fin. D. de iure codicill. l. penult. D. de his quæ pro non ſcript. habe. l. 26. & pro non ſcripto. D. de fideicommiſſ. libert.* Pro non ſcriptis etiam habebantur, quæ ſeruis pœnæ relinquebatur, *l. 3. D. de his quæ pro non ſcript. l. 25. §. ſi quis planè D. de adquirendi*

rendi

*rend.hæred.*Item turpia legata, quæ lega-
tarij magis notandi, quàm demerendi
caussa scribuntur, *l.57. de leg.1.*Itémque
deportatis & peregrinis relinquuntur, *l.*
1.C.de hæredi.instit In eadem caussa sunt
& captatoriæ institutiones, captatoriá-
que legata, eáque quę sibi quis manu sua
in testamento adscripsit, *l.1. & l.vlt. D.*
de his quæ pro non scrip.hab.l.15. §. 1. D.ad
leg.Cornel.de falsis. l.4. & l.5. C.de his qui
sibi adscribunt. Et generaliter quæcunque
illicitè, & cōtra leges in testamento scri-
buntur, pro non scriptis habentur, & a-
pud hæredem remanent, *l.14. §. sequens*
quæstio. & §.vlt.D.ad leg.Cornel.de fals.l.
vlt. D.de his qui. vt indign.l. 20. in fin. de
hæred instit.

SCRIPTVM facere, pro scribæ
manus exercere. *Liuius libr. 9. ad fin.* de
C.Flauio, qui scriba fuit, inuenio in qui-
busdā annalibus, cùm appareret Ædili-
bus, fieríque se pro tribu Ædilem vide-
ret, neque eius nomen recipi, quod scri-
ptum faceret, tabulam posuisse, & iuras-
se se nunquam scriptum facturum.
Quem aliquanto antea desiisse scriptum
facere arguit Macer Licinius. *Sic & Gell.*
de eodem agens lib.6 c 10. locutus est.

SCRIPTORVM nomine acci-
pimus scripturas, quarum editiones re-
quiri solent: & harum tria sunt genera.
Primum, in quibus continetur formula
actionis, quam quis intendit aduersus
alium in iudicio: & ideò appellantur
libelli iudiciales, de quibus loquitur *Vl.*
in l.1.11.in princ.de edend. Huc pertinent
acta iudiciorum, hoc est, scripturæ con-
tinentes ea, quæ apud iudicem de caussa
cognoscentem aguntur, *l. is apud quem.*
C.eodem tit. Secūdum genus scriptorum,
de iis dicitur, quæ in hoc parantur pu-
blica fide, vel priuata subscriptione, seu
consignatione, vt res gestæ per ea faci-
lius constent ac probentur: vt sunt in-
strumenta tabellionum, chirographa, li-
teræ sigillatæ, *de quibus tractatur in d.l.1.*
§.editiones. Tertium genus scriptorum,
complectitur rationem negotiationis
inter duos pluréсve: & hoc genus dire-
ctò pertinet ad actionem edicti de e-
dendo. Addi potest & quartum scripti
genus, in quo vltimæ voluntates conti-
nentur: vt testamentum, codicillus.

SCRIPTVRA dicitur etiam ve-
ctigal, quod è pecore colligebatur. Vn-
de illud Plauti:

Nam aduersum legem à me ob meam scri-
pturam pecudem accepit.
A Fere idem quod tu facis, faciunt rem
male gerentes.
Vbi non est scripturam vnde dent, incusant
publicanos.

Cicero *in Orat. pro lege Manilia*: Nam
cùm hostium copiæ non longè absunt,
etiam si nulla irruptio facta sit, tamen
pecora relinquuntur, agricultura deseri-
tur, mercatorum nauigatio conquiescit,
ita neque ex portu, neque ex decumis.
neque ex scriptura vectigal conseruari
potest. *Item in Ora.pro L.Flacco:* Scriptu-
ra, decumæ, portorium. Hinc

SCRIPTVARIVS ager, *apud*
Festum, publicus appellatur, in quo vt
pecora pascantur, certum æs tribuitur:
quia Publicanus scribendo conficit ra-
tionem cum pastore.

SCRINIA dicuntur in lib.C.Ca-
psæ, & loculi, in quibus Principis acta,
quæ ad ius pertinent, asseruantur: qua
de caussa *in l. omnium. 19. C. de testa.* to-
tum ius in scriniis principis constitu-
tum dicitur. Eorum genera hæc quatuor
enumerantur *in l.vltim. C. de decurionib.*
l 1.C.de prox.sacr.scrin. Scrinium memo-
riæ, in quo annotationes Principis asser-
uabantur. *l.vltim. C.de diu.rescript.* Scri-
nium epistolarum, in quo ciuitatum po-
stulata & legationes recondebantur.
Scrinium libellorum, qui Principi sup-
plices oblati erant. Scrinium dispositio-
nū, in quo cognitiones & decreta Prin-
cipis conseruari solebant. Sunt & scrinia
sacrarum largitionum, videlicet exce-
ptorum, *l.5. C.de canone sacr.larg. l.10.*
C.de murileg. Tabulariorum, *l. vlt. C.de*
vest.holob. numerorum, siue numerario-
rum, mittendariorum, aureæ massæ,
auri ad responsum, à miliarensibus, ve-
stiarij sacri, ab argento, à pecuniis. Of-
ficiorum autem in eis scriniis dignita-
tes, & gradus quibus strenæ deben-
tur, & vestes, & annonæ, hi: primi-
cerij, ducenarij, centenarij, epistola-
res, vel epistolarij, *vt C. Th. & Saluia-*
nus. 5. de prouidentia: Veniunt plerun-
que noui nuncij, noui epistolarij à sum-
mis potestatibus missi. vbi vulgò malè
nouarum epistolarum. Sunt & alij gra-
dus, qui dicuntur formæ primæ, secūdæ,
tertiæ, vt & inter ministeriales, *l.2. C.de*

castrens. Vide *l.7 C. de palat sacr. larg. lib.* Rerum autem priuatarum scrinia quatuor sunt beneficiorum, rationum, securitatum, largitionum priuatarum. quod non tantùm Notitia Romani Imperij comprobat, sed & lex vlt. *C. Th. eod. tit.* in qua ita est: Tam primicerius officij priuatarum, quàm alij quatuor reliquorum primicerij scriniorum. Sunt & scrinia fabricarum & barbaricariorum, *l. 1. C. de prapos. agent. in reb.*

Scrininium auri ad responsum, *d. l. 7. C. de palatin. sacr. ir. largitiom.* cuius & in notitia, cùm de Comite largitionum agitur, fit mentio. Ex hoc accipienda sunt hæc Iustiniani verba in Nouella de Prætore Pisidiæ, ἕξει τε ἐπὶ τοῖς στρατιώταις καὶ Ad responsum. Et in Nouella de Prætore Lycaoniæ. ἐχέτω γε μὴν καὶ. Ad responsum, ἤτοι ἀποκρισιαρίους περὶ τὴν στρατιωτικὴν ἀκροατηρίαν. Et in Nou. de Prætore Thraciæ, καὶ παρέσθω, ait, ὑπ' αὐτῷ καὶ Ad responsum, διὰ τὰς ἐκείνου δυνάμεις. In Nouella ex Moderatore Helenoponti, ὑπακουέτω δὲ αὐτῷ καὶ τὸ στρατιωτικὸν τὸ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἱδρυμένον, ἐχέτω τε καὶ. Ad responsum. Ex quibus locis apparet, militaribus vsibus hoc scrinium deseruiisse. Eóque ad milites perlata exercitus rectorum mandata in vetustis quibusdam ad Iulianum Patriciũ notis legi Meminit etiam officij. Ad responsum in re militari, *l. 19. §. 1. C. de re mil. lib. 12.* Hinc

SCRINIARII, *in l. vlt. C. de castrens. pecul. lib. 12. l. 8. & l. 10. de num. li. 12. l. vlt. de apparitoribus pros. prator.* Suidas σκρινιάριος ὁ χαρτουλάριος τοῦ ἐπάρχου, ὁ αἴρων τὸ σκρίνιον, ἤτοι τὸ κιβώτιον. Scriniis autem magistri præponebantur, qui alij fuerunt à scriniariis. *Et ita Alexand.* Vlpianum magistrum scrinij fuisse Lampridius auctor est. Nec principibus tantùm, sed & magisteriis potestatibus sui scriniarij erant, *l. vlt. C. de test. mil.*

SCRIPVLI, *l. 1. & 5. C. de metal. lib. 11. l. 1. C. Th. de ponderat. l. 12. de metalla. in eod. C.* dicitur Græcis γράμμα, éstque vigesimaquarta pars vnciæ, Volusio Mæciano.

SCRVTARI inquirere, *l. veteres. C. de commerciis. & l. diuus Pius de fugit.*

SCRVTINIVM, *in rubr. extra de scrutinio in ord. faci.* est secreta examinatio, & exploratio, num quis idoneus sit vt eligatur. Quot modis sumatur, *vide Archid. c. 1 de elect. in 6.*

SCVCLATIS, *in l. 11. de Scenicis in C. Theod.* fortè pro scutulatis cum vitio legitur, vt significentur vestes scutulis diuisæ, *quarum meminit Plin libr. 8 c 48. B Hieronymus in Ezechiel. cap. 27.* Istiusmodi homines negotiatores Tyri sunt, qui spolymita purpuram & scutulata mercantur.

SCVLPERE, cudendo imaginem effingere, *C. nemin. lic. signum saluet.*

SCVLPTORES, *in l. 1. C. de excus. artif.* Græcis γλύπται, quo nomine Græco & sculptores lignorum significantur, & qui signa faciunt, siue signarij, & alij quilibet sculptores cælatoresque.

SCVLTATORES, vide Speculatores.

SCVTVM, vide Clypeus.

SECARE, propriè quis ferris dicitur, vt cædere ictibus. Hinc apud Paulum *l. 5. D. arb. fur. cas.* Secare propriè subsecuisse. non enim poterat cæcidisse intelligi qui ferra secuisset. Alij Subsecare legunt. sed illa lectio potior.

SECESSVS, rus amœnum & suburbanum, quo animi relaxandi caussa secedimus. *Vlpian. l 21. §. 9. de recept. qui arb* Quid tamen (de arbitrio loquitur) si in eo loco, qui circa vrbem adesse iusserit, Pegasus admittit valere iussũ. Quod puto ita verum esse, si & eius sit auctoritatis arbiter, vt in secessibus soleat agere, & litigatores facile eo loci venire possint. *Idem l. 16. D. mandati,* Vt in hortis quos Rauennæ habebat, in quos omnibus annis secedere solebat, sphæristerium faceret. *Plinius lib. 2. epist. 17.* Iustísne de caussis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum, quem tu nimis vrbanus es, nisi concupiscis.

SECRETO fieri, etiàm intelligitur, quod interuenientibus amicis confit, *l. pen. in princ. C. qui potiores in pignore hab.*

SECRETARIVM, locus in quo iudices caussas audiunt & cognoscunt. *Zeno in l. vltim. C. vbi senat. vel claris.* Sedendi, *inquit,* cùm celebratur cognitio, in secretariis iudicantium ius consequãtur. *Et paulò suprà:* Sedendi quoque in aliqua Secretarij parte, quæ iudicibus inferior, altercantibus verò superior esse videatur. *Sic in l. vl. C. de offi. diuers. iud. l. 12. C. de proxim. sacrorum scriniorum.*

SECTA

SECTA, pro ratione videtur sumi,
vlt.Inst. de legat. Huiusmodi enim te-
statorum voluntates valere, secta meo-
rum temporum non patitur, I. vt expo-
nit Theoph. ἀλλοτριον ἐστὶ τῆς ἀκολουθίας
χρόνων τῆς βασιλείας. *Sic Alexander l. 2.*
C. ad leg. Iul. maiest. & Gord. l. 2. Cod. de de-
lator.

SECTATORES, *in l. Fabia de am-*
bitu, dicebantur, qui Candidatos secta-
bantur, quorum tres partes facit Qu.
Cicero lib. de petitione Consulatus.

SECTIO Latinè dicitur, quæ po-
stea confiscatio appellari cœpta est: cùm
alicuius bona publicantur: deriuata ex
ea appellatione, quòd prædam ex hosti-
bus captam milites inter se secabant ac
diuidebant. *Cæsar libr. belli Gal. 2* Postri-
die eius diei refractis portis, cùm iam de-
fenderet nemo, atque intromissis militi-
bus nostris, sectionem eius oppidi vni-
uersam Cæsar vendidit. *Corn. Tacitus*, Re-
liquias sectionum Neronianarum non-
dum in fiscum conuersas, reuocatis ab
exilio cōcessit. *Cice. de Inuen. 2.* Hoc com-
modè reprehenditur, si dici possit ex ho-
stibus reus esse captus, cuius prædæ se-
ctione venierit. Aliàs, Sestio, *vt inquit*
Fest. persecutio iuris est. Hinc.

SECTORES dicti sunt, *inquit As-*
conius, qui spem lucri sui secuti, bona
condemnatorum semel auctionabantur,
próque iis pecunias pensitabant singu-
lis, ac postea pro compendio suo singu-
las quasque res pecunia populo vendi-
tabant. *Hæc ille*, quibus ex verbis Se-
ctores à Sequendo dictos coniicimus.
arbitror ab antiquo verbo Seco, secas:
quod idem significat vt sequor. vnde se-
ctor, sectaris: & secta sectæ. & nam & accu
satores & iudicia sectabantur, quoniam
damnatorum bona ipsi æstimare, & cer-
tam summam promittere solebant. Idem
alio loco: Sector est, inquit, æstimator
ac redemptor bonorum damnati, atque
proscripti, qui spem sectans lucri sui, id
est, secutus spem æstimationis suæ, bona
omnia auctione vendit, & semel infert
pecuniam vel ærario, vel sociis. Veterib.
Glossis Ϲιώνης dicitur, id est, vt expo-
nunt Hesych. & Suidas ὁ τὰ δημόσια ἀ-
γοράζων.

SECVNDI fructus, vberes, copiosi,
Paul. 63. in fi. D. ad leg. Fal.

Secundus HAERES dicitur, qui secun-
do gradu institutus est: vt Primus, qui 1.
l. 8. de lib. & post. l. fi. si quis. 25. D. de testam.
Boeth. in Topic. Ciceronis Commen. libr. 2.
Secundus hæres dicitur, inquit, qui hæ-
redi instituto substituitur: veluti si quis
filium instituat hæredem, scribátque: Si
is filius intra pubertatem decesserit, ne-
potem vel quemlibet alium hæredem
esse oportere. *Gaius libr. 2. Instit. tit. 4. &*
l. 4. D. de Silan. Is vulgò Substitutus ap-
pellatur. Cicero *Verri. 3.* Appellat L. An-
nium, qui erat institutus secundum fi-
liam. *Et aliquantò pòst*: Nunc est eiusmodi
edictum, vt quamuis intelligat, non po-
pulo esse scriptum, sed P. Annij secundis
hæredibus. *Sallust. in bello Iugurth.* Erat
præterea in exercitu nostro Numida
quidam Masanissæ nepos, quem Micipsa
testamento secundum hæredem inscri-
pserat. *Suet. in Iul. c. 83.* Plures percusso-
rum in tutorib. si quis sibi filius nascere-
tur, nominauit D. Brutum etiam in se-
cundis hæredibus.

Secundæ TABVLAE dicuntur, quibus
pupillaris substitutio scripta est: sic di-
ctæ, quòd post paternas in secunda par-
te tabularum, & in ima cera fiebant: *sicq.*
accipiuntur l. 2. §. interdum l. 12. D. de vulg.
substit. l. vlt. D. ad Trebel. l. pen. D. testam.
quemadm. aper. vel etiam quia substitu-
tio hæc, paterni testamenti quædam ap-
pendicula & sequela est, *l. qui plures. in fi.*
C. de pupil. substit. & (vt ait Iusti.) in infe-
rioribus partibus scribebatur, eáque pars
proprio lino, propriáque cera consigna-
batur: & in priore parte testamenti ca-
uebatur, ne inferiores tabulæ viuo filio,
& adhuc impubere aperirētur, *§. sin aūt.*
4. Insti. de pup subst.

Secundarum nuptiarum nomine ve-
niunt & tertiæ, atque vlteriores, *secundū*
Azo. in summ. C. de secun nupt. & Bartol.
ibid.

SECVNDVM, pro prope ripam,
l. 29. D. de acq. re. Sic secundum viam, a-
grum, parietem, *l. 30. §. 1. 38. D. de acq. rer.*
dom. l. 13. D. de seruit.

SECVNDOCERIVS, *in l. 7. C. de*
palati. sacr largitio lib. 12. & Rubr. de pri-
micer. & secundo cer. & l. vlt. C. de domest.
& protectorib. vbi secundocerij locum,
non, vt vulgò legitur, secundi primice-
rij, vetus codex habet. Est & hoc verbū
frequens in Notitia Imperij Rom. Ea-
dem autem figura qua primicerius, ita se-

ſecundocetius, qui ſecundum in ordine ſuo locum gradúmque obtinet appellatur.

SECVS, malè. *l. filius matrem. C. de inoffi teſta.* aliquando contra *l. ſi res. C. de ordin. cogn.*

SECVRVS, ſine aliqua cura, *l. plurimum. D de iur. & facti ignor. Vide Duar. diſputat. ann. lib. 2. c. 22.*

SECVRITATIS nomen quod vſurpatur *ab Vlpiano l. 1. D. ad leg Iul. maieſt.* non accipitur pro eo quod noſtri ſaluum conductum vocant: (Vlpianus enim Latinæ locutionis diligens obſeruator, dixiſſet potius contra fidem publicam aliquid eſſe commiſſum: formula loquendi probatis auctoribus vſitata) ſed ἀντὶ τῆς ἀδείας, ἢ ἀσφαλείας, ἢ ἀμεριμνίας, cùm ſcilicet ſtatus reip. ita compoſitus eſt, vt nulla ex parte periculum imminere videatur, nec ſit merces belli externi, aut inteſtini. *Bud.*

SECVTORES, vide Sequor.

SED aduerſatur, ſed cùm copulat, conciliat, ſine ea aduerſatur, vt indicat Albericus: vnde Sed & diuerſitatem facti idem ius ſignificat. Sed pro ſed &, ſæpè in libris noſtris poni docet *Ant. Auguſt. lib. Emendat. 2. c. 1.*

SEDEO, ſedes vulgarem habet ſignificationem: cui contraria eſt illa verbi Sto. Sed prætereа ſignificat Sedet, imperſonaliter idem quod videtur, vel placet. *Vlpianus l. ſi fideiuſſor. 7. §. vltim. qui ſatiſdat. cog.* Si ſatiſdatū pro re mobili non ſit, & perſona ſuſpecta ſit, ex qua ſatiſdatio deſideratur, apud officium deponi debebit, ſi hoc iudici ſederit, donec vel ſatiſdetur, vel lis finem accipiat. Sederit, id eſt, ſi iudici viſum fuerit, ſi ita arbitratus ſit.

Sedere iudices dicuntur. *Cic. pro Rabir. Poſthumo*: Modò vos iidem in A Gabinium iudices ſediſtis. *Plin. lib. 6. Epiſt. ad Roma.* Sedebant iudices centum & octoginta, tot enim quatuor conſiliis colliguntur. ingens vtrinque aduocatio. Sedere etiam dicitur prætor, cùm pro tribunali iuris dicendi cauſa ſedet, *l. 2. §. confeſtim. D. ad Tertul. l. 7. D. de integr. reſtit.* Hinc

SEDES, *§. illis autem de milit teſtam. l. vltim. C. de reſtit. milit l. vltim. C. quib. non obſt. long. temp. præſcript. & apud Vegetium, libr 3. cap. 4. & c. vlt.* pro caſtris & loco, in quo milites otioſi commorantur.

SESSIO, onis. Hinc ſeſſionum dies dicuntur, quib. Prætor ſui copiam facit: quippe cùm iis diebus, non de plano & æquo loco ius dicat: ſed de loco edito, & in curuli ſella ſedens, decreta ſua interponat, *apud Vlpian. l. 2 §. dies quis ordo in poſſeſ. ſeruetur.* Dies bonorum poſſeſſionis vtiles eſſe palàm eſt, ſed non ſeſſionum numerabuntur, ſi modò ea ſit bonorum poſſeſſio, quæ de plano peti potuit. Eſt & alius Vlpiani locus, *l. 5. vt in poſſeſſ. leg vel. fid.* vbi hoc verbum legitur, ſi credimus vetuſto exemplari, quod à Ianotio profertur. Sex menſium, inquit, puto continuum tempus, non ſeſſionum computandum. Duarenus veteris codicis lectionem probat, *Diſput. ann lib. 2. c. 16.* Pandectæ tamen Florentinæ, poſſeſſionum legunt, non ſeſſionum.

SEDVLARIA, *in l 4. D. de ſupell. leg.* in ſedilibus numerantur: vt cathedraria, in cathedris: ſúntque ea, quæ in thecа ſedenti ſubiiciuntur: vel potiùs ſedes, in quib. geſtamur.

SELLÆ curules, *ait Iſido lib. 20. Etymo. c. 1.* erant, in quibus magiſtratus ſedentes iura reddebant. Dictæ autem curules, quia apud veteres Prætores & Coſs. propter itineris longinquitatem curru in forum prouehebantur. Sellæ prætoriæ fit mentio *in l. 1. §. caſum D de poſtu.* Qua de re vide, *quæ lib. 3. Antiqu. dixit Briſſonius.* Eſt & Sella geſtatoria, *de qua apud Suet in Nero. c. 26. & in l 7. D. de ſeruit. ruſtic. l. 49. De leg. 3. de qua & lib. 1. Antiqu. aliquid dixit idem Briſſonius.* Sella balnearis, *apud Paulum libro 3. Sentent. titu. 6.*

SEDITIO, quietis publicæ turbatio, *l. 1. C. de ſeditio l. conſtitutiones. D. de appellation. cap ſeditionarios 46. Diſtincto*

SEGMENTA, *l. pen C. de veſt holo.* Cedrinus ὄρνας vocat, quaſi oras, vel quaſi ornaturas, *vt Iſidorus ait.* Leo Nouel. 80. τμήματα. Erant autem ornamenta quædam, quæ veſtibus aſſuebantur.

SEGNITIA, tarditas, negligentia ad agendum. *Accurſ. l ſi nulla. D. de pign. act.*

SEMITA, via à plauſtris auerſa, *l. ſi ex plagis. §. tabernarius. D. ad leg. Aqui.*

Σεισαχθεία, in legibus Solonis, Latinis

nis nouæ tabulæ, id est, alleuatio debiti
cōmunis legis verba hæc sunt: τῶν χρεῶν
ἀποκοπὴν ποιεῖσθαι, καὶ λύτρωσιν, καὶ ἐπὶ σώ-
μασι μὴ δανείζεσθαι, κ) ὅπως ὁ νόμος,
ΣΕΙΣΑΧΘΕΙΑ καλεῖσθαι. Est autem
deductum hoc vocabulum, ἀπὸ τοῦ σείειν
τὸ ἄχθος, ab excutiendo onere, æris scil-
cet alieni

SEMESTRIA Diui Marci in li-
bris nostris sæpiùs citantur, *vt lege* 46.
D.*de pact l.vltim.*D.*de seru. export. l* 12.
D.*de acquirend.hared.§.item diuus Institu.*
de excusa tute. Sic autem fortè appellata
sunt, quæ in semestribus consiliis consti-
tuta ab eo, & rescripta erāt: Semestria e-
nim consilia principū dicebantur, in qui
bus cū aliquot Senatoribus ad semestre
tē pus aduocatis, de iis, quæ ad senatū re-
ferenda erant, deliberabant: fortè ex eo,
quòd hibernis æstiuísq. mēsibus sibicon-
siliarios mutabant: vel potiùs quòd men-
ses sex hibernos iurisdictioni darent, te-
liquos sex æstiuos aliis negotiis. *Hinc il-*
*lud Cicer lib.ad Attic.5.episto.*14. Erat mi
hi in animo, recta proficisci ad exercitū,
æstiuos menses reliquos rei militari da-
re, hibernos iurisdictioni. *quod & testa*
tur Theophilus, in Institu.quibus ex caus ma
num.non licet Atque Augustū semestria si
bi consilia instituisse, cum quibus de ne-
gotiis ad frequentem senatū referendis,
antè tractaret, Suet.ca.37. scribit, & D.o.
lib.53. his verbis: τὸ δὲ δὴ πλεῖστον τούς τε
ὑπάτους, ἢ τὸν ὕπατον, ὁπότε κ) αὐτὸς ὑπα-
τεύοι: κἀκ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ἕνα παρ'
ἑκάστων, ἔκ τε τοῦ λοιποῦ τῶν βουλευτῶν πλήθους
πεντεκαίδεκα τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβού-
λους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανεν, ὥς τε δι'
αὐτῶν κ) τοῖς ἄλλοις πᾶσι κοινοῦσθαι τρόπον
τινὰ τὰ νομοθετούμενα νομίζεσθαι. Quæ ver-
ba Zonaras in Augu. transcripsit. Xiphili
nus quoque tradit ab Augusto senatores
quindecim sorte ductos esse, cū quibus
iudicat, κ) πεντεκαίδεκα, inquit, τῶν βουλευ-
τῶν, τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξά-
μηνον παρελάμβανε, κ) ἐς νῦν τε κ) ἐδίκα-
ζε μετ' αὐτῶν. Pariter & de Tiberio ita
didit Suet, in Claudio. Rerum actum di-
uisum antea in hibernos æstiuósque
menses coniunxit.

SEMINARIVM, locus subactus, in
quo viriū arborúmq. semina pangūtur,
conseruātur, atq. adolescunt: vt aliò po-
stea, quasi ex nutriculæ gremio, transfe-
rantur. Græcè φυτευτήριον dicitur. *Vlpia*.
l.9.§.5.ff.de vsuf. Seminarij autem fructū
puto ad fructuarium pertinere: ita tamē,
vt & vēdere ei, & seminare liceat. Debet
tamen conserendi agri caussa seminariū
paratū semper renouare, quasi instrumē
tum agri. Quale sit eligendū parandúm-
que seminariū, *docet Columel.li.3. & Plin.*
*li.16.*Vlpian.*l.4 § primo ff arb.fur.* Quòd
si quis ex seminario, id est, stirpitùs arbo
rem transtulerit, &c.

SEMIS sex vncias continet, vt notū
est. Ex semisse hæres scriptus dicitur, qui
ex media parte institutus est: qui semis-
sarius appellatur.

SEMISSALES vsuræ, pro semisses,
id est, cùm semi aurei quotannis in cen-
tenos penduntur. *Modest.l.*10.D. *de pol-*
licit. Ita pollicita est, vti sors apud eū re-
maneat, & ipsa vsuras semissales ad præ-
mia certantium resoluat.

SEMISSARIVS hæres, hæres ex
semisse, *Flor.l.116.§.1.ff.de leg. & fideico.3.*
A cohærede verò semissario, duob. ex-
traneis concurrentibus, non amplius ter-
tia parte.

SEMVNCIA, vnciæ pars dimidia:
vt apud Scæuolam l.21 §.2.ff.de annuis leg.
vbi ex asse hæreditatis vxor prius quadrā
tem, deinde ex fideicōmisso dodrantē,
detracto quadrāte Falcidico, id est, vnciis
duabus, & sicilico cōsecuta, defendebat
partem hæreditatis dimidiam, quam a-
dulto priuigno restituere iussa erat, ex il
lo quadrāte Falcidico in assem reuocato
cōputādā esse, quod Scæuola cōprobauit

SEMPER, omne tempus, omnē ca-
sum respicit. *l.semper.d eiur immu. De quo*
Bart in l.c.ff.solu.mat. Spec.tit.de in integ.
resti.§ 4.

SENATOR dictus est, vel à senectu-
te quòd initio non nisi prouectæ ætatis viri
graues eligebantur: vt apud Ennium:

Moribus antiquis res stat Romana, virisq.

Vel à sinendo: quia magistratib. non plus
licebat, quàm senatus permitteret. *Liuius*
de Romulo lib.1. Cùm iam, inquit, virium
haud pœniteret, consilium deinde viri-
bus parat. Centum creat Senatores: siue
quia is numerus satis erat: siue quia soli
centum erant, qui creari patres possent.
Patres certè ab honore, Patriciíque pro-
genies eorum appellati.

Senatores, qui à patriciis & cōsulib. vsq.
ad omnes viros illustres descendūt: quia
hi soli in Senatu sentētiā dicere possunt.

Vlpianus in l.nuptæ. Digest. de Senatoribus: Senatoris filius est & is, quem in adoptionem accepit, quàm diu tamen in familia eius manet.

SENATVS Romani descriptionem, diligentissimè tum à Sigonio, tum ab Hotomano excerptam, vide ad calcẽ libri.

Senatus alius maximus, alius minor appellatur. Maximus dicitur antiquæ Romæ, & Constantinopolitanæ Romæ, *in l. vlt. C. de decurionibus*. vbi de iure eius, qui tres filios habet, agitur: vt si vnum ex iis, qui decurio esset, Senatui maximo sociasset, ei curiæ liberationem pareret. Minor dicitur, aliarum ciuitatum curiæ, & qui in eum conscripti sunt, consilij publici caussa, propriè curiales, siue decuriones sunt. *Cassiodo.lib.9.* Non inaniter appellauit minorem senatum, neruos quoque vocitans ac viscera ciuitatum. *Hinc Impp. in l. omnes iudices.33. C. de decurionib.* Quod si quis forte iudicum audeat decurionem, & suæ curiæ (si sic dici oportet) senatorem tormentis subdere, &c.

SENATVSCONSVLTVM, ius appellabatur, quod iubebat, & constituebat senatus, *§. senatusconsultum. Instit. de iure nat gent. & ciuil.* Nam necessitas ipsa curam Reip. ad senatum deduxit, quia plebs difficilè conuenire cœpit. *Pompo. in l. necessarium. D. de orig iur.* Vbi & Senatusconsultum, inquit, quod solùm senatu constituente inducitur sine lege. Senatusconsulti autem formam duplex erat: Altera, vt singuli senatores per Consulem interrogati, dicerent sententias, quas semper de rebus grauissimis (modò si tempus ferret) fieri solebat. Altera, vt cùm primus dixisset, discedens mox in aliquam partem: cæteri tum, qui eiusdẽ sententiæ essent, eòdem irent. Quod per discessionem appellabatur. Et, in sententiam ire, vel, pedibus in sententiam ire. Item, in eandem sententiam concurrere.

Senatusconsulto intercedere, hoc est, opponere sese Tribuni poterant. Cæterùm, intrare curiam Tribunis non licebat. Ante valuas autem positis subselliis decreta patrum attentissima cura examinabant, vt si qua ex iis improbassent, rata esse nõ sinerent. Itaque veteribus Senatusconsultis T, litera subscribi solebat: eaque nota significabatur, illa Tribunos quoque censuisse. *Valer. lib. 2. cap 1.*

Senatusconsultorũ quædam sunt, quæ propriũ nomen habent: quædã sunt anonyma, quæ proprio nomine donata non fuere. Proprio nomine donata hæc sunt:

SC. ÆMILIANVM, de fideicommissariis libertatibus, factum est Æmilio Iunio, & Iulio Seuero Coss. Vt si quis ex his, qui fideicommissam libertatem ex quacunque caussa deberent seruo, qui mortis tempore eius, qui rogauit, nõ fuerit, isque adesse negabitur, Prætor cognoscat. Et si in ea caussa esse videbitur: vt si præsens esset, manumittere cogi deberet, id ita esse pronunciet. Cúmq. ita esse pronũciasset, idem iuris sit, quod esset si ita, vt ex fideicommisso manumitti debuisset, manumissus esset, *l. si eum seruum. 28. §. si quis D. de fideicom libert.*

SC. APRONIANVM, de fideicommissariis hæreditatibus, factũ est M. & L. Antoninis Imperatoribus, Aproniano, Paulo coss. anno DCCCCXXIII. Vt omnibus ciuitatibus, quæ sub imperio populi Romani sunt, restitui deberet & posset fideicommissa hæreditas. Sed & actiones in eas ex Trebelliano trãsferrentur: quin & municipes ad eas admitterentur, ita tamẽ vt his, quibus, restitueretur hæreditas, actorem eligerent, & ad agendum, & ad excipiendas actiones, *l. omnibus. 26 & l. seq. D. ad Trebell*

SC. ARTICVLEIANVM, de libertatibus seruorũ, factum est imperãte Traiano, ipso & Articuleio Pœto Coss. anno DCCCLIX. Vt quacunq. in prouincia lib rtas seruo relicta testamento fuerit, Præses eius prouinciæ de ea cognoscat, quamuis hæres non sit eius prouinciæ, *l. non tantum 51. §. 5. de fideicommissariis libert.*

SC. ANTONIANVM, de hastis Martiis, in regia motis, factum Marco Antonio, A. Posthumio coss. anno DLIII. Quod Cæsar Iulius L. F. Pontifex nunciauit, in sacrario in regia hastas Martias mouisse, de ea re ita censuerunt: Vt M. Antonius Consul, hostiis maioribus Ioui & Marti procuraret: quod & cæteris diis, quibus videretur placandis vti procurasset, satis habendum censuerunt. Si quid succidaneis opus esset, Robigus accederet. *Gellius libro 4, capite 6.*

SC.

SC. CARBONIANVM de statu liberorum: Vt si cui controuersia fiat, an inter liberos sit, & impubes sit; caussa cognita perinde bonorum possessio detur, ac si nulla de ea re controuersia esset: & iudicium in pubertatis tempus differtur, *& pass. D. de carb. edict.*

SC. CALVITIANVM, de nuptiis quinquagenarij: Vt si maior quinquagenaria minori sexagenario nupserit, nihil ea res ad capiendas hæreditates, & legatas dotes pertineat. Itaque mortua muliere dos caduca erit. *Vlpi. c. Institu. 16.*

SC. CLAVDIANVM, de nuptiis sexagenarij: Vt qui maior sexagenario minorem quinquagenaria vxorem duxerit, perinde habeatur, ac si minor sexaginta annorum vxorem duxisset, *Vlpi. c. Instit. 16.*

SC. CLAVDIANVM, de prouinciis consularibus, factum est L. Paulo, C. Marcello Coss. anno DCCIII. Quod M. Marcellus Consul verba fecit de prouinciis Consularibus, de ea re ita cēsuerunt: Vt L. Paulus, C. Marcellus Coss. cùm magistratum iniissent a. d. ex Calen. Martiis, quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus prouinciis senatum referrent; néve quid prius ex Calen. Martiis, néve quid coniunctim de ea re referretur à Consulibus, vtique eius rei caussa per dies comitiales senatum haberent, S.Q.C. facerent. Et cùm de ea re ad senatum referretur, à consulibus, eorum, qui in trecētis iudicib. essent, sex adducere liceret, si quid de ea re ad populum plebémve lato opus esset, vt Ser. Sulpitius, M. Marcellus Coss. Præto. Tribuni pleb. quibus eorum videretur, ad populum plebémve ferrent. quod ij non tulissent, vti quicunque deinceps essent, ad populum plebémve ferrent. *Cælius ad Cicero. Epistol. lib. 8.*

SC. CLAVDIANVM, de muliere seruo alieno coniuncta: Vt ea mulier, quæ se alieno seruo iunxerat, domino serui cum bonis suis omnibus addiceretur, *l. 1. C. de SC. Claud. tol.* Vbi Iustin. ait, denunciationib. sententia iudicum opus fuisse. Vlpian. *c. Instit. 11.* Maxima capitis diminutio, inquit, dicitur, per quam ciuitas & libertas amittitur, veluti cùm mulier alieno seruo se iunxerit, denunciante domino, & ancilla facta fuerit, ex S.C. Claudiano. Huius etiam certissimum vestigium est, *l. Lucius 2. C. depositi.* Idem autem dicitur de ingenua muliere, quæ se ad gyneciarium applicauit, *l. 3. C. de murile.* Quare autem hoc Claudianum SC. vocetur, satis constituere non possum. nam Claudij Imp. nomine sic appellatum dicere, nulla ratio est: cùm satis Senatusconsulta non ex Imperatorum, sed ex Consulum referentium nomine appellata fuisse. Locum igitur Cornelij Taciti lib. 11. considerās, in quo post expositam SC. sententiam, scribit Pallantem, quem Claudij libertum, & apud illum gratia & auctoritate mirabili præditum fuisse constat, editū ac nominatim à Claudio repertore huius relationis ac propterea prætoria insignia, & centies quinquagies H-S. ei decreta fuisse: venio in opinionem, Claudianum ex illius liberti nomine appellatum esse. Verba Cornelij hæc sunt: Inter quæ, inquit, refertur ad patres de pœna fœminarum, quę seruis coniungerētur, statuitúrque vt ignaro domino ad id prolapsa, in seruitutem sui cōsensisset: & qui nati essent, pro libertis haberentur. Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat Cæsar, Prætoria insignia & centies quinquagies censuit Consul designatus. His autem ex verbis scrupulus aliquis nascitur, cùm Vlpianus & Iustinianus non aliter eam seruituti addictā scribant, quàm si denunciante domino desistere noluisset. Video autem Tranquillum in Vespasiano, c. 11. scribere, auctorem illum senatui fuisse decernendi, vt quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur. Vt suspicari liceat, quòd Claudij tempore institutum erat, id Vespasiani auctoritate absolutum fuisse: & à Iurisconsultis hoc totum ei SC. attributum: quod vetustius, & Claudij auctoritate inceptum, Claudianum nominarunt. Hot. Sunt tamen, qui Tranquillum hac in re peccasse contendant cùm & SC. Claudianum, & id, quod Macedonianum dicitur, Vespasiano tribuit, vtcunque esse Claudianum ex Tacito confirmantes. Hoc autem SC. sublatum fuit constitutione Iustiniani, quæ est vnica *d. tit. C. de Senatusconsul. Claud. toll.*

SC. CLAVDIANVM, de quæstione familiæ, cum SC. Silaniano con-

iungitur, sub tit. de SC. Silania. & Claud, Vide SC. Silanianum. SC. Claudianum super collegio aruspicum: Viderent Pôtifices, quę retinenda firmandáque aruspicum. *Huius meminit Cornelius Tacitus, libr.* 11.

SC. DASVMIANVM de libertatibus fideicômissariis: Vt si ex iusta caussa absit, qui fideicommissam libertatem seruus debet, aut pupillus sit, & hoc pronunciatum fuerit, perinde libertas competat seruo atque si, vt oportet, ex caussa fideicommissi manumissus esset. Item, vt si eum côsve, quicunque fideicommissam libertatem ex quacunque caussa debere pronunciati fuerint, abesse contigerit, perinde habeatur his, qui manumitti iussus est, atque si, vt oportet, ex caussa fideicommissi manumissus esset, *l. neque* 36. *& l. non tantùm* 51. §. *Senatusc. D. de fideic. libert.*

SC. FANNIANVM, de Philosophis & Rhetoribus, factû C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala Coss. anno DCXII. Quod M. Pomponius Prætor senatû consuluit de Philosophis & Rhetoribus. De ea re ita censuerunt, vt M. Pomponius Prætor animaduerteret, curarétque, vt ei è Repub. fidéque sua videretur, vti Romæ ne essent. *Gellius lib.* 15. *c.* 11.

SC. IVNCIANVM, de libertatibus fideicômissariis: Vt si hæres rogatus sit non hæreditarium, sed proprium seruum manumittere, is seruus post pronuntiationem, ad libertatem perueniat, siue ex iusto caussa dominus absit, siue latitet, siue præsens non vult manumittere, siue etiam dominus eius serui emptor sit, *l. non tantùm.* 51. §. *sed si D. de fideicommiss. libert.* Alij Vincianum vocant.

SC. IVNIANVM, de collusione detegenda, factum Domitiano imperante, Cæsare & Ap. Iunio Sabino Coss. anno DCCCXXXIX. vt qui per domini & serui, aut patroni & liberti collusionem factam probasset, vt vel seruus ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, libérque aut ingenuus pronunciaretur, is seruum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronatu suo haberet, *l.* 1. *D. de collu. deteg. l.* 2. *C. eo. l. adoptiuum.* 8. *D. de in ius vocando.* In Basilicis tamê, vt testatur Iacob. Cuiac. in Parat. SC. Iunianum. *d. l.* 2. *C. de col. deteg.* vocatur Ninnianum, Alij Numianum dici aiunt.

SC. IVLIANVM, de petitione hęreditatis, distractis rebus hæreditariis dolo præterito, & fructibus, factum Hadriani temporibus, Q. Iulio Balbo, P. Iuuentio Celso, T. Aufidio Frontone, Arrio Seueriano Coss. Vt si antequam partes caducæ ex bonis defuncti fisco peterentur, hi qui se hæredes existimant, hæreditatê distraxerint, ne redactæ ex precio rerum venditarum pecuniæ vsuræ exigantur, idémque in similibus caussis seruetur. Item, vt à quibus hæreditas petita fuisset, si aduersus eos iudicatum esset, ij precia, quæ ad eos rerum ex hæreditate venditarum peruenissent, & si eæ ante petitam hæreditatem deperissent, deminutæve fuissent, restituere deberêt. Item vt ij, qui bona inuasissent, cùm scirent ad se non pertinere, etiamsi ante litem contestatam fecerint, quò minus possiderent, perinde condemnarentur, quasi possiderent: ij autê, qui iustas caussas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, vsque eò duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti essent. Petita autem fisco hæreditas ex eo tempore existimaretur esse, quo primùm scierit quisque eam à se peti: id est, cùm primû id denunciatum esset ei, aut literis, vel edicto euocatus esset. *Vlp. l. item veniunt.* 20. *D. de hæreditat. petit.* apud quem pro OENVS, legêdum FRONTO ARRIVS, ex Fastis Onuphrij Veronensibus intelligitur.

SC. LARGIANVM, de bonis libertorû: Vt liberi manumissoris non nominatim exhæredes facti, extraneis hæredibus eorum in bonis libertinorum præponerentur. Veluti Lælius liberis superstitibus obiit. Thracius eius libertus testamentum scripsit, sibíque extraneos quosdam hæredes instituit. Senatus voluit, vt hæc hæreditas institutis hæredibus adimeretur, liberísque Lælij tribueretur, si modò à patre exhæredes facti nô essent. Nam si essent, paterno iudicio indigni omni emolumento videbantur, quod patris caussa vndecunque proficisci poterat, §. *vlt. de success. libe. l.* 1. *& pass. C. de lat. lib. toll.*

SC. LIBONIANVM, de falsis, factum opinatur Hotom. Hadriano Imp. L. Nonio,

nio, M. Annio Libone Coss. anno cccxc. Vt pœna legis Cornelię de falsis teneatur, qui ob instruendam aduocationem, testimoniáve, pecuniam acceperit, pactúsve fuerit, societatem coierit, ad obligationem innocentum: qui sibi, eíve qui in sua potestate est, legatū fideicommissúmve ascripserit in testamento militis, aut etiam alterius: dummodò id signatum perfectúmque fuerit: qui se testamento pupillo tutorem scripserit: qui hæres institutus exhæredationem nominatim filij, vel aliarum personarum adscripserit, qui libertatem manu sua ademerit seruo testatoris, & maximè cui à se legata, vel fideicommissa data erant. Vt si seruus domini sui iussu testamento, codicillísve libertatem sibi adscripserit: ob eam rem, quòd ipsius manu adscriptū est, minus liber sit: sed libertas ei ex fideicōmissa causa præstetur, si modò post scripturam manu sua testator testamento, codicillísve subscripserit, *l.1. & pass. D. de fals. & l.29. D. de testam.tut. & l.2. D.de concuss.*

SC.MACEDONIANVM, de filiorumfam. ære alieno, Vespasiani (*vt opinatur Hoto.*) tempore factum est: Ne cui, qui filiofamil. mutuo pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitióve daretur: vt scirent, qui pessimo exemplo fenerarent, nullius posse filijfamil. bonum nomen expectata patris morte fieri, *l.1.D.ad Macedo.* in qua duo obscura sunt: quo tempore sit factum, & vtrum Macedo, qui SC. caussam dedit, adolescens perditus fuerit, vt Theophilus existimat: an fenerator vetus ac nobilis, vt eruditi omnes putant. Quod ad priorem dubitationem attinet, constat legem Lætoriam antiquissimam fuisse, qua vetabatur, ne ob pecuniam minorib. vigintiquinque annis creditam, siue ij filijfam. siue sui iuris essent, ius diceretur. nam quod ad locum illum Terentij in Phormione pertinet.

Quasi quisquam crederet te viuo.

Non ad vllam legem, sed ad filijfamiliàs ius referendum puto. Iam verò Tacitus libro 11. vbi de Claudio loquitur: Lege lata, inquit, sæuitiam creditorum coercuit, ne in morte parentum pecunias filiisfamil. fenori darent. quo in loco MORTEM legendum putat idem Hotomanus, quasi dixerit obligationem non præsentem, sed in diem collatam in mortis tempus fuisse, hoc modo: Centum quæ tibi credidi, post patris mortem dare spondes? Suetonius autem in Vespasiani vita cap. 11. sic scribit: Auctor, inquit, senatui fuit decernendi, ne filiorumfamil. feneratoribus exigendi crediti ius vnquam esset: hoc est, ne post patrum quidem mortem. quod Macedonianum esse SC. planè videtur, quia Tacitus non de SC. sed de lege nominatim loquitur, venióq. in suspicioné ea lege Claudia certas quasdam caussas exceptas fuisse: veluti studiorum, honestas ac necessarias: Macedonē & alias autem, cum exemplo pessimo, malísque moribus, hoc est, contra bonos mores, pecuniam adolescentibus crederet, caussam mutuationis non adscripsisse, atque illud esse quod legimus, *d. l.1.* INCERTIS NOMINIBVS: quod verbum eadem in re Cicero *Verrina 5.* posuit: Ex omni pecunia, inquit, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant, primùm pro spectatione, & collybo, deinde pro nescio quo cerario. Macedo autem, cuius nomen etiam in epigrammatis Rom. reperitur, pag. 89. in sepulchro C. Modestij Macedonis, fenerator fuisse videtur, cui mos erat filiisfamil. credere tacito fenore, sub tunica, vt dicitur, & sinu, in perniciem parentum simul, ac liberorum: cuius & similium quicunque talia nomina sectarentur, odiò hoc SC. introduxit Senatus. Seneca quodam loco, quasdam pecunias, de quibus ius creditori non dicitur, deberi, sed non exigi: e harum numero sunt pecuniæ creditæ filiisfamil. quare eleganter Vlpia. *in l. credere filiofami.* esse perdere ait.

S.C.NERONIANVM, de simulatis adoptionibus, Nerone Imp. factum est: Ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, ac ne vsurpandis quidem hæreditatibus prodesset. Percrebuerat enim ea tempestate prauissimus mos, cùm propinquis comitiis, aut sorte prouinciarum plerique orbi asciscerent filios, præturásque & prouincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptauerant. Qui magna cum inuidia senatum adeunt, ius naturæ, labores educandi, aduer-

ſus fraudem & artes, & breuitatem adoptionis enumerant. Satis precij eſſe orbis, quòd multa ſecuritate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obuia haberent. Sibi promiſſa legum diu expectata in ludibrium verti, quando quis ſine ſolicitudine parens, ſine luctu orbus, longa patrum vota repentè adæquaret, *Tacit.lib.*15.

SC.NERONIANVM, de quæſtione familiæ. vide SC.Silanianum.

SC.NINNIANVM, vide Senatuſconſultum Iunianum.

SC.NVMIANVM, vide Senatuſconſultum Iunianum.

SC.ORPHITIANVM, de maternis hæreditatib. eſt: auctores eius fuerunt Marcus & Commodus Impp. oratione in ſenatu habita, aut per candidatos recitata, Orphitio & Rufo Coss. Vt filius & filia, quamuis patris in poteſtate ſint, ad bona matris inteſtatæ ante conſanguineos vel adgnatos vocentur: ſiue mater ingenua ſit, ſiue libertina: item ſiue liberi legitimi ſint, ſiue vulgò quæſiti, *l.* 1. *& penul.* D. *ad Tertyl. & Orphit.* ſpurios tamen matri, quæ illuſtris ſit, non ſuccedere, ſi modò extent ex iuſtis nuptiis procreati, *Imp. ſcribit in l.pen.C. eo.* Quin & illud intelligẽdum eſt, ex Imperatorum conſtitutionibus, nepotes & neptes ad auiæ inteſtatæ ſucceſſionem admiſſos, admiſſáſque eſſe, *l.ſi defunctus.* 4. *de legit.hæred.in C.Theodoſ.& § ſed cùm. de Senatuſc.Orphic.* Aliud huius SC. caput extat apud Paulum, *libr.* 4. *Sentent. tit.*14.

SC.PEGASIANVM, de quarta fideico. retinenda factum Veſpaſiani Augusti temporibus, Pegaſo & Puſione Coſſ. Vt ei, qui rogatus eſſet hæreditatem reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. quam ſi retinuiſſet, tum omnes actiones, quæ in hæredes hæredibúſque dari ſolent, in eum. eíque darentur. Is autem, qui partem hæreditatis ex fideicommiſſo reciperet, legatarij partiarij loco eſſet, hæreditatíſque tum commoda, tum incommoda inter hæredem, & eum, cui reliquæ partes eſſent reſtitutæ, communicarentur, interpoſitis ſtipulationibus, ad exemplum partis, & pro parte ſtipulationum. Sed ſi hæres ſcriptus hæreditatem adire recuſaret, ob id, quòd diceret ſibi eam ſuſpectam eſſe, quaſi damnoſam, poſtulatu eius, qui reſtituere rogatus eſſet, iuſſu prætoris adiret, totámque reſtitueret: ita vt ei, & in eum, qui reciperet hæreditatem, actiones darentur, *Iuſtin. ſub tit.de fideic hæred.Vlp.c.Inſti.*25.*Paul. lib.Sent.*4.*c.*3.

SC.PLANCIANVM, de liberis agnoſcendis, & partu ſubiecto: Vti liceat mulieri, parentive, in cuius potaſtate eſt, vel ei, cui mandatum ab eis eſt, ſi ea ſe facto diuortio prægnantem putet, denunciare intra dies triginta, poſt diuortium connumerandos, ipſi marito, vel parenti, cuius in poteſtate eſt, vel etiam domi eius, ſi nullius eorum copia eſt. Et ſi maritus, cui denuntiatum erit, cuſtodes ad ventrem cuſtodiendum, inſpiciendúmque non miſerit, neque conteſtato dixerit, eam ex ſe prægnantem non eſſe, vt ei quod editum ſit agnoſcere ſit neceſſe, *l.* 1.*D.de liber.agnoſ.*

SC.PISONIANVM, quod & Neronianũ dicitur, de ſeruis obnoxiis venditis. Vt ſi ſeruus pœnæ propter necatũ dominum obnoxius veniſſet, quandocunque animaduerſum in eum eſſet, venditor precium præſtaret: ne emptori iniuriam feciſſe videatur ſenatus, *l.ſenatuſc.*8.*de SC.Silaniano.* Vide ſenatuſc. Silanian.

SC.PERNICIANVM, de nuptiis: Vt qui intra ſexageſimum, vel quę intra quinquageſimum annum, neque liberos ſuſceperit, neque matrimonium contraxerit, licèt ipſis legibus poſt hanc ætatem liberat[illegible] eſſet, perpetuis tamen pœnis teneatur. *Vlp.c.Inſtit.*16.

SC.PRÆTEXTATVM appellamus, nobile illud in Papyrij prætextati honorem factum: Vti pueri prætextati deinceps cum patribus in curiã non introirent, præter vnum illum Papyrium: vtque ei puero poſtea Prætextati cognomentum honoris gratia imponeretur, Nota eſt hiſtoria ex Macrobio *lib. Saturn.*1.*ca.*6. *& Gellio libr.*1. *c.*23.

SC.RVBRIANVM, de fideicommiſſariis libertatibus, factum eſt temporibus Diui Traiani, Rubrio Gallo, & Cælio Hiſpone Coss. anno DCCC.LIX. Vt ſi hi, à quibus libertatẽ præſtari oportet, euocati à Prętore adeſſe noluiſſent, dum

hi ne-

hi neqne infantes ſint, neque furioſi,
neque ab hoſtibus capti, neque hi, quos
religio, aut honeſtior cauſſa, aut calami-
tas aliqua, vel maior res familiaris, aut
capitis famæve periculum, aut ſimilis
cauſſa moretur: ac ne pupilli quidem,
qui tutorem non habent, aut eos ha-
beant, quos earum, quæ cauſſa deti-
net: & cauſſa cognita, Prætor pro-
nunciaſſet, libertatem his deberi, eo-
dem iure ſtatus ſeruaretur, ac ſi directò
manumiſsi eſſent, *l. cùm verò. 26. §. ſub-
uent. & l. neque. 36. l. ſi filius. 33. D. de fideic.
libert.*

SC. SABINIANVM, de eo, qui
è tribus maribus arrogatus erat: Vt qui
vnum è tribus alterius liberis maribus
adoptaſſet, ei non minus quàm reliquis
adoptiuis relinqueret, videlicet quadrã-
tem hæreditatis ſuæ, *l. 2. & penultim. §.
quæ autem. Cod. de adopt. & §. ſed ea om-
nia. 13. vbi Theoph. de hæred. quæ ab inteſt.*
Videtur etiam ex eodem SC. manaſſe,
quod Iuſtinianus commemorat, *in leg.
vltim. Cod. de decurionibus*: vt qui tres ma-
res haberet, ſi vnum ex iis, qui Decurio
eſſet, in Senatum maximum, id eſt, Ro-
manum, allegendum curaret, ei curiæ li-
berationem pareret.

SC. SILANIANVM, de quæſtio-
ne familiæ, Auguſti temporibus factum
eſt, Dolabella & Silano Coss. anno
DCCLXII. *vt cenſet Cuiacius Obſeruat.
lib. 1. cap. 18.* Vti de ſeruis eius, qui domi
ſuæ necatus erit, qui quidem ſub eodem
tecto fuerint, neque opem ei tulerint,
niſi qui impuberes fuerint, quæſtio pu-
blica habeatur: & conuicti ſummo ſup-
plicio afficiantur: qui verò non ſub eo-
dẽ tecto, ſed in eadem regione fuerint,
non aliter puniantur, quàm ſi conſcij
fuerint: vt quod ad cauſſam teſtamenti
pertinens relictũ erit ab eo, qui occiſus
eſſe dicitur, id ne quis ſciens dolo ma-
lo aperiat, recitet, deſcribat, vel aperien-
dum, recitandum, deſcribendúmque
ante ſupplicium de noxiis ſumptum, &
quæſtionem de ſeruis habitam curet:
qui ſecus faxit, quod eo teſtamento ei
relictum fuerit, publicetur, & in eum qui
id fecerit, centum aureorum iudicium
detur, quod populare eſt, *l. 1. 13. 14. & 25.
D. ad SC. Silanian.* Fuit & poſtea de quæ-
ſtione familiæ factum aliud SC. Nero-
ne A. II. & Piſone Coss. vt auctor eſt
Tacitus lib. 13. & 14. quod Piſonianum
dicitur, *in l. SC. D. de SC. Silania. & Ne-
ronianum à Paulo, lib. 3. Sent.* Putat etiam
Cuiacius hoc SC. Claudianum appella-
ri, *in titul. de SC. Silani. & Claudia.* neque
enim nouum eſt, vt SC. Neroniana, di-
catur Claudiana. Cæterùm fuit etiam
de quæſtione familiæ factum SC. aliud
ſub D. Marco, *vt indicat leg. penultim.
Cod. de his, quibus vt indign.* neque rẽ eam
Adrianus prætermiſit, vt Spartianus au-
ctor eſt, adeò fuit Imperatoribus curæ
dominorum ſecuritas.

SC. STATILIANVM, vel Do-
mitianum, de quinquennij præſcriptio-
ne, Auguſti temporibus factum eſt, Tau-
ro & Lepido Coss. anno DCCLXIII.
Vt in cognitione teſtamenti eius, qui
à familia ſua occiſus eſſe dicetur: ante
habitam de familia quæſtionem, aperti
quinquennij tempus hæredibus conſti-
tuatur, *leg. in cognitione. 13. D. ad SC. Sila-
nianum.*

SC. SVMMVM, ſiue ſupremum
appellatur, quod ſummis Reipubl. tem-
poribus fieri ſolebat: *de quo Liuius libro
3.* Tantum, *inquit*, terrorem Hernici in-
cuſſere patribus, vt quæ forma Senatuſ-
conſulti vltimæ ſemper neceſsitatis ha-
bita eſt, Poſthumio alteri conſulum ne-
gocium daretur, videret ne quid Reſ-
publ. detrimenti caperet. *Saluſt. in Cati-
lin.* Itaque (quod plerunque in atroci
negocio ſolet) ſenatus decreuit: darent
operam Conſules, ne quid Reſpubl. de-
trimenti caperet. Ea poteſtas per Sena-
tum more Romano magiſtratui maxi-
ma permittitur, exercitum parare, bel-
lum gerere, coercere omnibus modis
ſocios atque ciues, militiæque imperium
atque iudicium ſummum habere: aliter
ſine populi iuſſu nulli earum rerum Cõ-
ſuli ius eſt *Cæſar de bello ciuili, lib. 1.* Quę-
tieſcunque ſit decretum, darent magi-
ſtratus operam, ne quid Reſpubl. detri-
menti caperet: qua voce, & quo Sena-
tuſc. populus Roman. ad arma ſit voca-
tus: factum in pernicioſis legibus, in vi
Tribunitia, in ſeceſſione populi, tem-
plis, locíſque editioribus occupatis.

SC. TREBELLIANVM, de a-
ctionibus ab hæredibus in fideicommiſ-
ſarios transferendis, factum eſt tempo-
ribus Neronis, octauo Calend. Septemb.
Annæo Seneca, Trebellio Maximo

Coss. anno D. CCC. X. Vt cùm æquissimum esset in omnibus fideicommissariis hæreditatibus, si qua de his bonis iudicia penderent, ex his eos subire, in quo ius fructúsque transferretur, potiùs quàm cuique periculosam esse suam fidem: deinceps actiones, quæ in hæredem, hæredibúsque dari solent, ex neque in eos, neque his darentur, qui fidei suæ commissum, sicuti rogati essent, restituissent: sed his & in eos, quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, quo magis in reliquum confirmentur supremæ defunctorum voluntates. *Hæc Vlpianus libro primo Digest. eodem.*

SC. TVRPILLIANVM, de accusationibus desertis, factum fortasse Imper. Nerone, C. Silio, M. Turpilliano Coss. anno DCCCIX. Vt qui crimen publici iudicij detulit, & caussa criminis ordinata, id est, in scriptionibus depositis, & fideiussore de exercenda lite præstito, eóque qui accusatur, sub custodia officij facto, non impetrato abolitione ab executione criminis destitit; quíque accusatorem subiecit, aut instigauit, aut mandauit alicui, & instruxit eum ad accusationem capitalem, deinde probationes, allegando excusationes, omisit, qui chirographum ob accusandum dedit, pactionémve aliquam interposuit, aut quid accepit ab aduersario, pœna quinque librarum auri mulctetur, *leg. 1. & pass. Cod. & Digest. ad Turpill. leg. 3. in fin. D. de præuaric. & l. serui. C. ad leg. Iul. de adult.*

SC. TERTVLLIANVM, de liberorum hæreditatibus matri deferendis, D. Pio, qui adoptionis iure Adrianus dictus est, imperante factum est, Tertulla & Sacerdote Coss. Vt mater ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor, ad liberorum intestatorum hæreditatem admittatur, siue sui iuris, siue in patris potestate sit, ita tamẽ, vt si filiusfam. sit, parentis iussu hæreditatem adeat: deinde, vt filio mortuo, sui: filia mortua, liberi præferantur matri: vtrouis mortuo, pater non etiam auus: item consanguineus, siue solus sit, siue cum eo soror, eidem præferantur: consanguinea verò sola pariter cum matre succedat, *l. 1. & 2. D. eo. & lib.* Inst*it. 3. ti. 3.* Vbi multa eius capita corriguntur.

SC. TACITVM cuiusmodi fuerit, Capitolinus in Gordianis docet his verbis: Omninò exemplum Senatusconsulti taciti non aliud est hodie, quàm quòd vestra clementia conuocatis ad interiora maioribus, ea disponit, quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus adiurare etiam soletis, ne quis antèm rem completam quicquam vel audiat, vel intelligat. Hunc autem morem apud veteres necessitate publicæ repererunt, vt si fortè aliqua vis ab hostibus immineret, quæ vel cogeret humilia captare consilia, vel aliqua constituere, quæ non prius oporteret dici, quàm effici, vel si nollent ad amicos aliqua permanare, senatusconsultum tacitum fieret: ita, vt non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent, senatores exciperent, senatores omnium officia censualium, scribatúmque cõpletẽt, ne quid fortè proderetur.

SC. VELLEIANVM, de mulierum intercessionibus, factum est Marco Silano, & Vellio Tutore Coss. Ne ius aduersus mulieres diceretur, quæ fideiussionibus & mutuationib. pro aliis intercessissent: cùm eas virilibus officiis fungi, & eius generis obligationibus obstringi, non sit æquum. Ergo in veterem debitorem, aut in eum, qui pro se constituisset mulierem ream, dabitur; magis enim ille, quàm creditor mulierem decepit, lege prima & secunda. D. eod. Intercessio autem est, quoquo modo recipiat alienam obligationem, veterem, aut nouam.

SC. VELLEIANVM, de assignatione libertorum, factum est Claudianis temporibus, Velleio Ruffo, Osterio Scapula Coss. Si quis duos pluréstie liberos, iustis nuptiis quæsitos, in potestate haberet, de liberto libertáve sua significasset, cuius ex liberis suis eũ libertũ, eámve libertã esse vellet, is, eáve quandoq. is qui eũ eámve manumisit, inter viuos vel testamẽto in ciuitate esse desisset, solus ei patronus, soláve patrona esset, perinde atque si ab eo eáve libertatem consecutus consecutáve est. Vtique si ex liberis quis in ciuitate esse desisset, neque ei liberi vlli essent: cæteris eius liberis qui manumisit, perinde omnia iura seruentur, ac si nihil de eo liberto, eáve libertas parens significasset. *l. 1 ff. de assig liber.*

SC.

SC.VINCIANVM,vide SC.Iun
cianum.

SC. VITRASIANVM,de fidei-
commissis libertatibus , factum òpinor
Vespasiano imperante,Sulpitio Galbo,
Vitrasio Pollione Coss. Vt partes seruo
rum,quibus per fideicommissum liber-
tas data est,iusto precio æstimentur: at-
que ita seruus ab his,qui rogati sunt,ma
numittatur:hi autem , qui eos manumi
serunt , precij nomine perinde fratrib.
& cohæredibus suis obligati sint , atque
si ob eam rem ex iudicati caussa cùm
his agi possit. Nam antè si plures hære-
des erant instituti ,& inter eos,qui fa-
ri non poterant , sed non ipse rogatus
erat seruum manumittere. non opor-
tebat intercidere libertatem ob hoc,
quòd cohæredibus suis vendere cum
infans non possit,*l.cùm quasi. 30. § si plu-*
res.D.de fideic. liber.

SC.VIGINTIVIRALE factum
est Augusto Imper. Tiberio & Varo
Coss.anno D. CCC. LI. Vt viginti vi-
ri ex quibus constituerentur , quorum
deinceps nullus in senatum allegeretur
nisi quem etiam alium magistratum,cu-
ius ratione senator posset fieri,gessisset.
Hi viginti viri in locum 26. virorum suc
cesserunt:quorum tres capitalibus iudi-
ciis,alij tres pecuniæ signandæ præfecti
sunt:quatuor viis vrbis,decem iis iudi-
ciis,quæ ad centum viros sorte deferun
tur.Vt quoniam nemo facile Tribuna-
tum pleb.petebat,sorte ex iis, qui Quæ-
stores fuissent , dum quadragesimum
annum attigissent , deligerentur. *Dio*
lib.54.

SC.VOLVSIANVM,de coitio-
ne in litem : vt qui improbè in alienam
litem coeunt,vel in accusationem inno
centum,vt quicquid ex condemnatione
in rem ipsius redactum fuerit , inter eos
communicaretur,lege Iulia de vi priua
ta tenerentur,*l.6. D. ad leg Iul.de vi pri-*
uat. & l.2.D.de concus.

PROPRIVM NOMEN HÆC
NON HABENT.

Vnum Corollio Pansa,& Acilia Auio
la Coss. factum Diui Adriani tempo-
ribus,de ædium demolitione , quo dirui
quid ex ædificiis negociandi caussa,di-
strahíve aut legari prohibetur,*l.52.ff. de*
contrah.empt l.40.D. de leg.lib.1.l.vl.D.de
dam.infect de quo accipiendæ sunt *l.45.*
D.de don.inter .vir. l.11.§.si quis illicitè.l.21.
*§.vltim. Digest. de leg 3.*Nec de eo intel
ligi debet *leg.2. Cod.de ædific priu.* vt no-
tat Cuiac. *Obseruat. libro quinto capit.*
26.

Aliud Cotta & Messala Coss. factum
de vxoribus proconsulum & præsidum:
Vt si quid vxores eorum , qui ad officia
proficiscuntur deliquerent:ab ipsis ra-
tio & vindicta exigeretur. *De quo l.4.§.*
proficisci. D. de offic. procons & Tacit.lib.3.
& 4. Annal. Alterius etiam eisdem
Coss.facti meminit *leg.12. §. si seruus.D.*
de accus.

Aliud Modesto Consule,de seruis fu-
gitiuis factum,*l.1. §. 1. Cod. de seru. fugit.*
Quod intelligi putat Brissonius *in l.2. in*
fin.D.ad leg.Fab.l.35 §.1. D.de contrahend.
empt.

Alterius quod Neratio Vero,& Annio
Prisco Coss factum est,*meminit l.6.D.ad*
leg.Cornel de sicar.

Senatusconsultum de illicitis colle-
giis,*leg.1. D. de colleg. illicit.* de tutorum
& pupillarum nuptiis,*l. 4. Cod de excusat.*
tutor.

Senatusconsulta de tutelis,*l.pen.de tut.*
l.11.D de testam.tut.

Senatusconsultum de comitibus li-
bertísque eorum,qui prouincias regunt,
in l.16.D.de offic præsid.

Senatusconsultum de re funeraria , *in*
l.12.§.1.de religiosis domi.

Senatusconsultum de tabulis signan-
dis,*apud Paul.l.5 sent.tit 27.*

Senatusconsultum de his,qui volunta
te dominorũ in libertate morati sunt, *l.*
4.C.de fideic.libert.

Senatusconsultum de proclamanti-
bus ad libertatem , *in l.3. Digest.quib ad*
libert.procla.

Senatusconsultum de his,qui post ma
numissionem originem repetunt , *in l.1.*
C.de ingen.manumiss. de quo accipienda
est *leg. 3. Digest. si libert.ingen. esse dices.*
quæ eius senatusconsulti verba quæ-
dam exponit , *leg. 32. Digest. de libert.*
causs.

Senatusconsultum,quod in pecuniam
ludere vetuit,*l.2.ff.de aleatorib.*

Aliud Iuuentio Celso iterum , & Ne-
ratio & Marcello Coss. Hadriani tem-
poribus factum,*in l.vlt.C.de ser.reip.ma-*

*rum.*quo lex Vectibulici,vel Vectij Lybici(*vt eſt in man.eod.*)qua manumiſſi à repub. ciuitatem Rom. conſequebãtur, ad prouincias porrecta eſt.

Senatuſconſultum, quo pecuniæ vſuſfruct.conſtitutus eſt,per cautionem,*l.* 1. *C.de vſufr.l.*1.*D.de ſeru. leg.*

Senatuſconſultum de cenſuum veterum,& monumentorum fide,*l.* 6. *Cod.de probat.*

Senatuſconſultum de famoſis epigrammatis & libellis, *l.*5.*§.vlt.D.de iniur.l.*18. *§.vlt.D.qui teſtam.fac.*

Senatuſconſultum de mortis cauſſa donationibus,*l.*35.*Digeſt. de donat. cauſ. mort.*

Aliud item, qua calumniæ cauſſa publico iudicio damnati poſtulare apud pedáneos iudices prohibentur,*l.*1.*§.item Senatuſconſ.D.de poſtul.*

Aliud de ictu,*l.*15.*C.ex quibus cauſ.infa. irroget.*

Aliud quo pluribus legibus ad idem crimen rei fieri prohibentur,*leg.*14.*D.de accuſat.*

Aliud de his, qui matrimonij cauſſa manumittuntur,*l.*18.*D.qui, & à quibus.*

Aliud auctore Hadrián factum de natis ex ciue Rom. *cuius Vlpian. in Inſt. tit.* 2.*meminit.* Aliud item, quo prohibentur legati ante perfectam legationem negotiis vel priuatis rebus obſtringi,*l.*12.*D.de legationibus.* Quò referenda eſt *l.*8. *in fin. eod.tit.*

Senatuſconſultum quo cautum erat, vt mulier poſſet in ſua re quem de falſo accuſare,*l.*5.C.*qui accuſ.non poſſ.Meminit l.*2. *D. de accuſation. & l.*2.*Cod.de calumniatoribus.*

Senatuſconſultum,*in l.*15.*ſi quis ſe ſcribat.D.de mili.teſt.& l.*14.*in prin.l.* 15. *§. item ſenatus D.ad l.Corn.de falſ.l.*3. *& l.vl. C.de his,qui ſibi adſcrib.* Libonianum accipiendum eſt.

Senatuſconſultum Ælio Tuberone & Fabio Max. Coss.ne circum aqueductus quæ per prędia priuatorum deducuntur, arbores aliter habeantur, quàm dextra læuáque intermiſſis pedibus 15. *vt refert Iul. Frontinus,lib.de aqueductibus.*

Aliud,ne quiſquam,qui à fiſco aliquid peteret,alia inſtrumenta delatori cogatur edere, quàm quæ ad eam cauſam pertinerent, ex qua ſe deferre profeſſus eſſet,*l.*3.*D.de edendo.*

SENES,qui dicantur,*vide Bar.l.*2.*D. de excuſ.tut.Panor. in c.quoniam frequẽter. verſ.*3.*principaliter quæro.extr. vt lit. non conſtet.*

SENIOR, *paſſim in lib.Feud.*pro Patrono, qui feudo dato vaſallum ſibi quæſiuit. Docet autem *c.Diſpu.*3.Hotom. vocem eſſe barbaricam,Signor,quę Dominum ſignificat, *vt in c.Caroli Magni, c.*5. *artic.*3.Vt nullus comparet caballum,bouem, & iumentum, vel alia, niſi illum hominem cognoſcat, qui eum vendidit, aut de quo pago eſt, vel vbi manet,aut qui eſt eius Senior. *Albertus Krantz lib. Dan.*8.*c.*3. Octoginta numero Seniorum ſecum duxit obſides. *Et Norman. lib.*2.*c.*21.Quis,áit ille, veſter eſt Princeps, aut Senior? Nullus,reſpondent illi.Nam æquo per omnia iure imperamus. *Et c.vl.* Nam Senior noſter, vt vidiſti, claudus, non veniendi ad te veniam deprecatur. Loquitur de Arnulpho Flandrię Comite.Sic Britanni Armorici in librrs Conſue. Britan. Iuigneur dicunt,pro iuniore fratre. Neque verò prætermittendum videtur,quod apud Anton.Florentinum legitur.*hiſt.part.*2.*tit.*17.*c.*9.*§.* 7. In prouincia Tyrenſi,eſt quidam populus, caſtella decem habens, cum ſuburbanis ſuis. Eſtque numerus eorum ad quadraginta millia virorum. Ij non hæreditaria poſſeſſione,ſed meritorum prærogatiua magiſtrum ſibi ſolent præficere,quẽ ſpretis aliorum dignitatum nominibus, Senem vocant: cui tanto obedientiæ & ſubiectionis vinculo ſolent ſe obligare, vt nihil ſit tam durum,tam difficile,tam periculoſum, quod ad magiſtri imperiũ non aggrediantur implere.

SENECTA,ætas hominis ſexta:*vide Docto.l.finium.C.qui teſtam.fac.* & vide ſuprà Ætas.

SENSVM eſt, imperſonaliter, pro cogitatum eſt, ſententia ſtetit, placuit. *Vlp.l.*8.*D. de acceptil.* An inutilis acceptilatio vtile habeat pactum, quæritur: & niſi in hoc quoque cõtra ſenſum eſt, habet pactum. Id eſt, niſi qui accepto tulit,contra ſenſit, ſiue mentem ac voluntatem contrariam habuit. nam plus eſt contrà ſentire, quàm non conſentire:& Imprudens non conſentit, at non contrà ſentit. Locũ autem ſic legendum, ea quæ conſequuntur oſtendunt.

SENSVS,pro ratione.*Vlp.in l.*1. *§.*

1.D.ſi

1.D.*si quadrup.paup.* Nec enim poteſt a-
nimal iniuriam feciſſe, quod cenſu ca-
ret.de quadrupedibus loquitur. Sic fu-
rioſus dicitur ſenſum non habere, *in l.*
ſi cum dotem. 22. §.*ſi maritus D. ſolut.matr.*
Sic infantis ſẽſus nullus eſſe dicitur, *in l.*
*quamuis.*32.§.2.*D.de acq.poſſeſſ.* Senſus ali-
ter apud Ciceronem lib.1.Offic. vbi de
belluis loquitur: Nam bellua quantum
ſenſu mouetur, ad id ſolum quod adeſt,
quódque præſens eſt, ſe commodat.

Senſus pro voluntate teſtatoris, *in l.*15.
*D.de vino trit.& l.*3.§.*conditio. D. de adi-*
men.leg.

SENTENTIA, aliàs accipitur pro
eo, quod verba ſonant: vt cùm dicimus,
Vlpianum reſpondiſſe in hanc ſenten-
tiam. Aliàs pro lumine orationis, hoc
eſt, pro clauſula, quæ breuiter inſigne a-
liquid oſtendat: vt, Obſequium amicos,
veritas odium parit. Aliàs pro animi cru-
delitate, quam quis opinione ſua conci-
pit: vt, M. Portius Cato rogatus olim
ſententiam, oratione longa occupauit
tempus. Aliàs denique ſententia, iudi-
cialis pronunciatio appellatur, cùm ex
lege, vel ex æquo & bono iudica-
tur. Tum enim iudex ſancit, & de-
clarat, quid ius velit animi quadam cen-
ſura, ſecundam facti qualitatem. Quò
pertinet, quod Paulus *D.de arbitr.* Sen-
tentiam, inquit, dicere ęſtimatur is, qui
ea mente id pronunciat, vt ſecundum
hoc diſcedere eos, qui litigant, à tota cõ
trouerſia velit. Sententia autem iudi-
cialis eſt duplex: videlicet, definitiua, &
interlocutoria.

Sententia DEFINITIVA eſt,
quæ ſummæ controuerſiæ per condem-
nationem aut abſolutionem finem im-
ponit, *l.*1.*D.de re iud.l.qualem.*19.§.1.*D.de*
*recept.arb.leg.*3. *Cod. de ſentent. & interlo-*
cut.

Sententia INTERLOCVTO-
RIA eſt, quæ non de ſumma contro-
uerſia, ſed de rebus ad eam definiendam
pertinentibus pronunciatur, *l poſt ſenten*
*tiam.*9.*C.de ſent.& interloc.d.l.qualem.* §.
vnde. Veluti de cognitione differenda,
de teſtibus producendis, *l.* 2. *D.appella-*
tio recip. de quæſtionibus ſiue tormentis,
*l.à diuo Pio.*15.§.*in venditione.D.de re iud.*
*l.*1.§.*huic conſequenter.D.de appellat. l.*1.§.
quæro D.*ad Turpill.l.in teſtamento* 38. *D.*
*de fideicommiſſ.liber.l.metu.*9.§.*ſed ex fa-*
cto.D.quod met.cauſſ. Differentiæ autem
hæ ferè ſunt. Illa non niſi à iudice ſeden-
te, & ex libello (quod Periculum appel-
latur) recitante pronunciatur, *l.*1. *& paſſ.*
C.de ſentent.ex peric. Hæc & à ſtante & à
procedente iudice etiam ſine ſcripto
pronunciari poteſt, *l.*4.*C.de dilat.* Ab illa
ſemper appellari licet, *exceptis iis de quib.*
ſub rubr. A quibus appel.non lic. ab hac, aut
nunquam, *l.præſcriptiones.*65.*C.Th. de ap-*
pel. aut rariſſimè, *velut in l.*2.*D.de appell.*
recip.l.ait prætor.§.*permittitur. D. de mino-*
rib. Illa non niſi cauſſa cognita pronũcia-
tur: hęc verò etiam extra cauſſæ cogni-
tionem, *l.qui ergo.*13.§.4.*D.de his qui nota-*
tur infamia.

Sententiam dicere exiſtimatur is, qui
ea mente quid pronunciat, vt ſecun-
dum id diſcedere eos à tota controuer-
ſia velit, *leg. qualem.*19.§.1. *Digeſt.de*
arbitr.

Sententia falſa dicitur ſine vlla iniu-
ria iudicis, quę ex falſis & non veris al-
legationibus, vel inſtrumentis dicta fue-
rit, quæ ne nomen quidem ſententiæ
meretur, ac ſine vlla reſtitutione confu-
tanda eſt, detecta falſitate, *l. qui agnitis.*
ff.de exceptio.

Sententiam dicere, dare, ferre, pronun-
ciare, pro eodem ſæpè Iuriſcoſſ. di-
cunt.

SEPARATIO in iure noſtro eſt
bonorum hęreditariorum ab his, quæ
hæredis ſunt auctoritate Prętoris facta
diſcretio. Vel bonorum & creditorum
aliorum ab aliis ſeorſum habita ratio.
Sicut autem bonorum ſeparatio æquiſſi-
ma eſt, ita maximam vtilitatem habet, li-
téſque anteuertit. Quibus modis permit-
ti ſoleat, *tractatur claſſ.* 5. *actio.* 15.*in fin.*
Fit autem vel creditorum gratia, qui ſe-
parari ab hęredis bonis teſtatoris bona
deſiderant, quæ alioquin hæredis bonis
iuncta, propter hæredis creditores
ſuffectura non eſſent. *vide tit. de ſeparat.*
boner.l.pen.C.de hæred.vend. Vel ſeruorũ
gratia fit, qui à domino, qui non ſolueñ-
do erat, cum libertate neceſſarii hære-
des ſcripti, ſeparari à bonis eius peculiũ
ſuum poſtulant, *l.*1.§.*vlt. D. de ſeparat. l.*
6.§.*pen.D.de minor.* Vel etiam aliis de
cauſſis, *de quib.d.tit.de ſeparat.* Separatio-
nẽ etiã bonorũ Prætori ei concedit, qui
patri, ac poſtea fratri ex ſecundis tabulis
hęres extitit, ſi hæreditatem patris reie-

cta fraterna retinere velit, *l.12.D.de vulg. & pup.*

SEPS, vel Sepes est quæ obiecta introitum prohibet in agrum aut hortum *Columel lib.10.* Talis humus, vel parietibus, vel sepibus hirtis claudatur. Eo verbo vsa est lex XII. Tab. cuius hæc verba sunt: Qui sepem in confinio ponet, terminum ne excedito.

SEPTA sunt, quæ ad incile opponuntur, aquæ deriuandæ compellendæve ex flumine caussa, siue ea lignea sint, siue lapidea, siué ex alia qualibet materia, ad continendã transmittendámque aquam excogitata, *l.1.D.de riuis.*

SEPTEMVIRI erant, qui sacris epulis præerant, cœnarúmque Pontificum, quæ Adiciales dictæ sunt, curam agerent: Epulones appellati: qui, si qua iusta & sollemnia sacris deessent, ad Pontifices referebant. *Alexan. ab Alex. Genial dier. lib.2.c.16.*

SEPTEMVIRALE iudicium, quod à Septemuiris exercetur. Sic Septemuirale iudicium *apud Liuium l b.34.* de querela inofficiosi testamenti, quæ etsi apud Centumuiros instituatur, & Centumuirale iudicium sæpè dicatur, verisimile tamen est, ex Centumuiris septem præcipuè huic rei operam dedisse: sicut hastæ, quam quidam non malè Centumuiris tribuunt, siue litibus iudicandis Decemuiros constitutos legimus *apud Pomponium l.2. §. deinde cum esset D. de origi. iur.* Defendi itaque potest inscriptio libri singularis Pauli nostri de Septemuiralibus iudiciis, quæ in Pandectis Florentinis eadem est, *cum in indice Iurisconf. tum l.7.28.31 D de inof. test.*

SEPTVNX, vnciæ septem, *l. 50.§.2. D de hæred. inst.* Septunx, *inquit Volusius Mætianus* sunt septem duodecimæ. Nota septuncis)(.

SEPVLCHRVM est, vbi corpus, ossave hominis condita sunt, *l.1.D.de relig.* Vt autem Celsus ait, non totus, qui sepulturæ destinatus est, locus religiosus fit, sed quatenus corpus humanum est, *Pompo in l.locum. D.de relig & sumpt. fun.*

Sepulchra familiaria dicuntur, quæ quit sibi familiæque suæ constituit, *l.5.ff. de relig.* Sepulchra hæreditaria sunt, quæ quis sibi hæredibúsque suis constituit: vel quæ paterfa.iure hæreditario acquisiuit, *d.l.5.& 6.D.eod.*

SEQVI nomen alicuius, vel sequi personam, est approbare, vel agnoscere & admittere, & fidem sequi, *l.71.D. de iure dot l.10.C.ad Velleia. l.4 C. si tutor vel curat. l.1.D nauta. caupo l.1 ff. de reb. cred. l 24 §. in bonis. D. de reb. auct. iud. l.1.§. quæsitum est si fortè. D. de separatio. l. 10. si quid in fraudem. D. quæ in fraud. credit.*

Sequi nuptias, pro contrahere, *l 34. §. vlt. D. de ritu nupt. l.15 C. ex quib. caus. infa. irrog.*

SEQVENTI loco positum ædificium dicitur *in l.20.§ si sublato. D. de seruit. vrb.* quod alterius sublati loco positum est. Sequentes actiones, id est, sequenti loco propositæ, & post alias, *l.11. §. item Neratius. D de act. empt l.37. D. de noxalibus.* Sequens curator, *in l.7.§. cum dementis. D. de curat. fur.* qui in alterius remoti ab administratione locum substitutus est; Sequens testamentum, pro postremo & nouissimo, *in l.3. §. item si ipse. D. si cui plus quàm per leg. Falc. l.28.§. testamento D. de liber. leg. Marci in l.29. D ad Trebel.* secundo loco factum dixit. Sequentem etiam Prætorem, *in l. 26.§. actio. D. ex quib. causs. maior.* Vlpian. vocat eum, qui sequente anno erat Prætor futurus.

SEQVELA, pro accessione, *Scæuola l.93.D. de sol.* Et quasi generale quid retinendum est, vt vbi ei obligationi quæ sequelæ locũ obtinet principalis accedit.

SECVTORES, *apud Ciceronem lib. 7. ad Attic epist.14.* Gladiatores videntur esse à sequendo dicti. De iisdem enim gladiatoribus scribens Cæsar de bello ciuili, lib.1. Gladiatoresque, inquit, quos ibi Cæsar in ludo habebat, ad forũ productos, Lentulus libertati confirmat, atque iis equos attribui, & se sequi iussit, &c. Artemidorus lib. de somniis secundo c. μονομαχίας, varia gladiatorum genera nominans, horum meminit: εἰ δὲ σεκούτορσι, δύμορφον ὑφ᾽ ἧς λήψεται (loquitur autem de nuptiis & vxore ducenda) γυναῖκα καὶ πλουσίαν, μεγάλα δὲ φρονοῦσαν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο καταφρονοῦσαν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ κακῶν πολλῶν αἰτίαν ἐσομένην ἀεὶ γὰρ διώκει.

SEQVETVR dicitur, *inquit Modestinus,* apud quem plures eandem rem, de qua controuersia est, deposuerunt. dictus ab eo, quòd occurrenti aut quasi sequenti eos qui contendunt, committitur,

ſitur,l.ſequeſter 110.D.de verb. ſig. Pau-
lus lib.6.D.depoſ. Propriè autem in ſe-
queſtre eſt depoſitum, quod à pluribus
inſolidum certa conditione cuſtodien-
dum reddendúmque traditur. Gell.libr.
20.c.pen.Sequeſtrũ dictum ſcribit, quòd
eius qui electus ſit, vtraque pars fidem
ſequatur. Idem teſtatur in hiſtorico M.
Varronis pro eodem Sculnam poni,
quaſi ſeculnam ſordidè tamen. Veteres
tamẽ Gloſſæ,Sculna,σωμθηκοφύλαξ.Ter-
tullian.in lib de Reſurrectio.carn. Hic ſe-
queſter Dei atque hominum appella-
tus, ex vtriuſque partis depoſito com-
miſſo ſibi.Idem in libro de Patientia: Ad-
eò ſatis idoneus patientiæ ſequeſter eſt
Deus,ſi iniuriam depoſueris penes eum,
vltor eſt.Inuenitur & hoc verbum apud
Plautum Mercatore,Act.4.ſcen.3.& apud
Quintilianum libr.12.cap.8..Iſidorus lib.10.
Etymolo.Sequeſter,ait,eſt, qui certanti-
bus medius interuenit,qui apud Græcos
ὁ μέσος dicitur, apud quem pignora de-
poni ſolent,à ſequẽdo dictus, quòd eius
fidem vtroque pars ſequatur.

Sequeſter ſi rem ſequeſtratam perdat,
vel deteriorem faciat,tenetur,& eo no-
mine conueniri poteſt,l.poſtquam. §. Im-
perator. D.vt legato nomi caueat.l ſi is cui.
§.qui ſeruandorum.D.vt in poſſ legat.

SEQVESTRE & ſequeſtrum de-
poſiti ſpecies eſt nam Paulus l.6. D.de-
poſiti.Propriè,inquit, in ſequeſtre eſt de-
poſitum, quod à pluribus in ſolidum
certa conditione cuſtodiendum red-
dendúmque, traditur. Sumitur etiam
vulgò pro ſcripto illo, quod de ſeque-
ſtratione conficitur.

SEQVESTRO poſitum, apud Ca-
tonem, vt citat Gellius loco præcitato, pro
apud ſequeſtrem depoſitum. Per deos
immortales, inquit, nolite vos ſequeſtro
ponere.

SEQVESTRO POSITVM. à
depoſito hoc differt, quòd rei depoſitæ
proprietas apud deponentem manet:ſed
& poſſeſſio.at ſequeſtro poſitæ poſſeſſio
ad ſequeſtrum tranſit. id enim agitur ea
depoſitione, vt neutrius poſſeſſioni id
tempus procedat.l.17.§.1.D.de poſ Inter-
eſt tamen qua mente apud ſequeſtrum
deponatur. nam & omittendæ poſſeſ-
ſionis cauſſa interdum deponitur: inter
dum verò cuſtodiæ cauſſa duntaxat,l.in
tereſſe 39.D.de acq.poſſeſſ.

SEQVESTRARE, l.22.§.ſin autẽ.
D.ſol.matr.id eſt, ſequeſtro ponere. Sin
verò dotem diſſipaturus ita manifeſtus
eſt,vt non hominem frugi oportet,tunc
dotem ſequeſtrari, quatenus ex ea mu-
lier competens habeat ſolatium vnà
cum ſua familia. Symmachus in epiſtolis:
Interea conſtitutionis memor ſeque-
ſtraui mobilia, fructúſque præcepi, ne
temporis vſurpatio/ abutatur indebitis.

SEQVESTRARIA actio eſt, quæ
aduerſus ſequeſtrem datur, l.12. § cum
ſequeſtraria.D.de poſ.l.9.§.Labeo.D.de dolo
malo.

SEQVESTRATIO eſt duplex
quædam eſt voluntaria, quando partium
conſenſu deponitur res litigioſa Et hæc
ſemper poteſt fieri ante iudicium, vel
pendente iudicio,l.1.in princip.D de poſi.
l ſi ſoluturus.D. de ſolutionibus. Quædam
verò eſt contentioſa, ſeu (vt nonnulli
vocant) neceſſaria ſequeſtratio, quæ per
iudicem diſcernitur cauſſa cognita, et-
iam inuitis vtrique litigatoribus, vel al-
tero eorum petente.

Sequeſtrationis tutiſſimum & præſen
tiſſimum eſt remedium in re dubia, &
ſpectante ad periculoſam diſcordiam: ſi
iudex vtatur ea ſobriè. & cauſſa cognita.
Ex diuerſo, magnum grauamen eſt, ſi
quis tali prætextu ſua poſſeſſione deſti-
tuatur, vel vſu rei, eàmque ob rẽ regula-
riter prohibetur in ti.C.de prohibit.ſequeſt.

SEQVIORIS vocabulo vſus eſt
Vlpianus in l. cum hi. de tranſactionibus.
§.Sed & perſonarum contemplatio ha-
benda eſt, hoc eſt, cuius vitæ ſint hi, qui
bus alimenta relicta ſunt, vtrum frugi
vitæ, & qui aliàs ſufficere ſibi poſſint: an
ſequioris, qui de alimentis pendeant.
Sequioris autem, id eſt, deterioris. Et ita
Veteres Gloſſæ, Sequius, χεῖρον. Trãquil-
lus in Tito: Sed non deerant, qui ſequius
interpretarentur. quanquam ſunt qui
veterem hanc ſcripturã mutent in ſecus.
Amm.Marcel.lib.28. Vt ſi Perſæ inquit,
fruſtra habiti rediſſent ad ſua, ducis no-
ui virtuti facinus adſignaretur egregiũ;
ſi fortuna ſequior ingruiſſet. Vrſicinus
reus proditor Reipubl. deferretur. Sic
apud Apuleium ſæpè.

SERA & claues inter domus partes
commemorantur, l.quæſitum. & ibi Bart.
D.de fund.inſtr.

SERIA, vas fictile de limo, oblõgũ, in-

guit Donatus in Terent. Heaut.

Releui dolia omnia, omnes ſerias.

Seriarum, quæ vinaria vaſa ſunt meminit *Vlpia. l. 15. §. proprietatis.* D. *de vſufru.* *Paul. l. 206. de verb. ſign.* vbi & frumentaria eſſe ait. Aliàs Seria, vet. gloſ. μοχλὸς θύρας.

SERICVM nema, *in l. vlt. §. Species.* D. *de publican.* Serica veſtimenta, *in l. 15.* D. *de aur. argen.* Vbi Serica à bombycinis ſeparantur. *vt & apud Paulum lib. 3. Sentent. tit. 6.* quæ tamen imperitè confundit *Iſidor. libr. 19. cap. 27.* Ac bombycina quidem ex vermiculis fiebant, vt ſuprà oſtendimus. Serica verò ex genere quodam lanicij, quod Indiæ populi Seres ex arboribus depectebant: *quemadmodum eruditè Andr. Tiraq. notauit in libro de legibus connubialib. & hi auctorum loci comprobant.* Virgilius 1. Georgic.

Velleráque vt folijs depectant tenuia Seres.

Seneca in Hippolyto.

Quæ fila ramis vltimis Seres legunt.

Et in Hercule Oetæo:

Quæ Phœbeis ſubditus Euris
Legit Eois hæc arboribus.

Plinius quoque *lib. 6. cap. 17.* Seres, inquit, lanicio ſyluarum nobiles perſonam aqua depectentes frondium caniciem. Ammianus etiam Marcell. *libr. 23.* apud Seras ſyluas eſſe ſublucidas refert, à quibus arborum fetus aquarum aſperginibus crebris, velut quædam vellera mollientes, ex lanugine & liquore mixtam ſubtilitatem tenerrimam pectunt, nentéſque ſubtegmina, conficiunt ſericum Idem & Solinus *in Polyhiſtore cap. 51.* ſcribit. Porrò, quo tempore texendi ſeriei artificium in Occidentis partes inuectũ ſit, declaraſſe *videtur Otto Friſing. lib. 1 de geſtis Frider. c. 33.* dum ait, Rogerium Siculum Corintho, Thebis, Athenis expugnatis, opifices qui ſericos pannos texere ſolebant, ob Imperatoris ignominiam, captiuos deduxiſſe: quos in Palermo Siciliæ metropoli collocans, artem illam texendi ſuos edocere præcepit: indéque artem illam prius à Græcis ſolis inter Chriſtianos habitam Romanis ingeniis notam fuiſſe.

SERRAM ducere cum aliquo, eſt altercari. *Tertullianus de corona:* Quandiu per hanc lineã ſerram reciprocabimus. *Varro de re ruſtic. li. 3. c. 6.* De pauone, *inquit,* liberè licet dicas, qua diſceſſit Fircellius, qui, ſecus ſi quid diceret de iis, gentilitatis cauſſa fortaſſe an tecum ſerram duceret. Quidã locum explicant de ſerra militari, Feſti & Vegetij auctoritate freti. Serra enim pugnari dicitur, cùm ſubinde acceditur ad hoſtẽ & receditur. *Vegetius:* Itẽ, *inquit,* ſerra dicitur, quę ab ſtrenuis directa ante frontẽ opponitur hoſtibus, vt turbata acies reparetur. *Turnebus Aduerſ. lib. 8. cap. 7.* Serram ducere, illo Varronis loco exponit, ſtreperum & odioſum eſſe, non aliter quàm ſtridentẽ & obſtrepentem ſerram, cuius argutia auribus moleſta eſt. Ioſephus Scaliger, ſertam ducere, non ſerram legit, & ſertam, τὸ σχοινίον, reſtim & funiculum interpretatur. Palladius quidem Martio: Suſpendẽdi groſſi ex caprifico linea ſerta pertuſi: nec enim, lino velut ſerta, vt habent vulg. cod. legendum eſt. *Item alibi:* Cum ſerta qua appenſa ſunt auferantur. Igitur Sertam ducere, *inquit Scaliger,* idem quod Terentio, reſtim ductitare. Saltantes enim aliàs ἐπὶ καρπῷ χειρός, vt apud Poetas Græcos, ſe tenebant: aliàs reſtim tenentes hærebant. Horatius:

Tortum digna ſequi potius, quàm ducere funem.

Erat enim ſimilis ludus puerorum, qui ducebant ſparteam teſtẽ, & tandiu trahebãt, donec aut rũperent, aut alteruter, omiſſa funis prehenſione, in nates caderet, cuius ludi meminit Ariſtides ſophiſta, & ad hunc alludit Plautus Pœnulo:

- - iam tenetis ſi tenetis, ducite.
Caue dirumpatis.

Itaque verba illa, fortaſſè an tecum ſertam duceret: exponit Scaliger, tecum particeps laboris eſſet: vt prouerbialia ſint, quotieſcunque contentionem intercedere cum aliquo denotamus.

SERRACVLVM (alij Seruaculum πηδάλιον eſt Veteribus gloſſis, gubernaculum & clauus. Hinc Serraculum ducere, *l. 29. §. 1. D. ad le. Aquil.* Si nauis tua, *ait Vlpianus,* impacta in meam ſcapham damnum mihi dedit, quæſitum eſt, quæ actio mihi competeret. *Et ait Proculus,* ſi in poteſtate nautarum fuit, ne id accideret, & culpa eorum factum ſit, l. Aquilia cum nautis agendum: quia parui refert nauem immittẽdo, aut ſerraculum ad nauem ducendo, an tua manu damnum dederis. Interpretes

βασιλικῶν libr.53. Serraculum interpretantur κοντὸν, hunc locum sic vertentes, ὥσπερ ἢ χειρὶ, ἢ κοντῷ ζημιώσας, vt testatur Cuiacius Obser.li.9.c.10. Et sanè Suidas κοντῶν nauibus illati meminit: Οἱ δὲ ῥωμαῖοι, inquit: κοντοὺς ἔπηξαν ὑποβρυχίους, ὥστε τὰ σκάφη τῶν βαρβάρων ἐλθόντα περιπαρῆναι. Alij Seruaculum, ἀντὶ τοῦ σωτηρίου, id est, pro anchora sumunt: quod non quadrare videtur.

SERVARI ab aliquo posse dicitur, quo ex eius bonis redigi potest, *l. fin. ff. de admin tuto. l. fin. D. si vent. nomi.* Sic rem seruari dicimus. Et Seruari indemnitatē, *l.38.§. fin. D. de act. empt.* Seruari etiam per actionem dicunt Iuriscoss. quod abest, vel quod damni datum est, *l.17. insi. D. si seru. vind. & alibi sæpè.* Sic Seruare pœnam ab socio, *l.6. in fin. ff. comm. diuid.* Quod mater seruari filiæ suæ testamento iussit, eo tempore præstari voluisse intelligitur, quo sui iuris erit, *l.26. D. de aur. & arg.*

Seruare, aliàs pro tueri, custodire, accipitur: *vt in l. Iurisgentium. §. Prætor. ait ff. de pact.* Seruare, aliàs significat præstare priuatim: vt, seruare fidem. Seruare aliàs denique accipitur pro recuperare: *vt eleganter in l. si mandatu meo ff. de fideiussoribus & mandatoribus.*

SERVIANA actio in rem Prætoria, quæ de rebus in prædium vrbanum inuectis illatis, quæ tacitò pignoris iure locatori pro pensione obligantur, proponitur, *§ item Seruiana. Instit. de actioni. l. vlt. D. de Saluiano interd.* Quæ verò eius exemplo de cæteris rebus pignori oppositis datur actio, ea quasi Seruiana, siue hypothecaria appellatur, *l.13. §. 1. ff. ad Vellesian.* vel vtilis Seruiana, *l.1. §. cùm prædium. D. de pignorib.* nec solùm de iis, quæ pignori opposita sunt, sed & de legatis & fideicommissis, *l.1 C comm. de legat.* In de Seruiana vel hypothecaria, *in l.19. D. fam. ercis l.4. §. si quis autem. D. de doli except.* Confunditur tamen plerunque hæc differentia, & cuiuslibet pignoris persecutioni Seruianæ nomē accommodatur, *vt l.3 l.10. l.11. l.21. ff. de pignorib. l. 42. § sed & dominum. D. de procuratorib. l.28. ff. de pignerat act. l. 4. ff quibus. mod. pign. l.30. ff. de noxalibus act. l.34. & l.35. & l.66 ff. de euictionibus. l.3. § est autem ff ad exhib.* Vide Actio Seruiana.

SERVVS. Serui dicuntur, quibus libertas arbitrio suo viuendi adempta est: itaque liberis opponuntur: & ex eo appellati sunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent, *§.1. de iur. person. l.4. D. de stat. hom. l. 239. D. de verb sign.* Quintilianus li.7.cap.3. Circa propria ac differentia magna subtilitas: vt cum quæritur, an addictus, quem lex seruire donec soluerit, iubet, seruus sit: altera pars fuit ita, Seruus est, qui est iure in seruitute: altera, Qui in seruitute est, eo iure quo seruus: aut, vt antiqui dicebant, qui seruitutem seruit. Vide Addictus.

Serui AGRICOLÆ duorum generum fuerunt: nam alij verè serui erant, in dominorum mancipio vsquequaque positi, *l 3. C. de agric. & cens.* alij autem liberi quidem erant, sed tamen ita addicti, vt quasi serui numerarentur: quorum de conditione diximus sub voce, Censiti: & patet *in l.29. & 27. C. illo tit.*

Serui ATRIENSES sunt: qui supellectilem emundant ædium, aut villæ, & disponunt in attrio, simúlque atrium omni ex parte mundum & nitidum vt sit, accurrant. In atrio enim patresfamiliàs supellectilem suam expositam habebant, veluti esca & potiora vasa. *Columella libr. 12.* Tum insistere atriensibus vt supellectilem exponant, & ferramenta detersa nitidentur, atque rubigine liberentur. Atrienses igitur sunt non in vrbe tantùm, sed etiam in villis & rectè *in l.8. ff. de instr. leg.* cùm de cultiore villa agitur, atriensibus iunguntur scoparij, vt & in Plauti Asinaria. Hic à Virgilio, seruus ad limina etiam vocatur: hoc versu.

Armiger antè fuit fidúsque ad limina custos.

Serui POENÆ dicebantur, qui summo supplicio sic addicebantur, vt si liberi essent, libertatem, sin serui, domini familiam quasi abalienati amitterent: adeò vt ne à pœna quidem liberati, in illius domini potestatem redirent: *vt constat ex l. 8 §.3. & §.10. & l.29. D de pœn l. 8. C. de sen. pass. l 24. §. 5. ff. de fid. liber.* quòd enim nullius nisi pœnæ serui essent, ita dicebantur. *Marcianus l.17 ff. de pœn.* Sunt quidam serui pœnæ, vt sunt in metallum dati, & in opus metalli. & si quid eis testamento datum fuerit, pro non scriptis est, quasi non Cæsaris seruo datum, sed pœnæ. *Iustin. §.2. quib. mod.*

ius pot. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, aut beſtiis ſubiiciuntur. *Vlpian. l.25.§ 2. D.de acqui. hær.* Si quis planè ſeruus pœnæ fuerit effectus, ad gladium, vel ad beſtias, vel in metallum damnatus, ſi fuerit hæres ſcriptus, pro non ſcripto hoc habetur. Seruam etiam pœnæ mulierem factam legimus, *l.6. D.de ſtatulib.l 2.§.1.ff. ad Tertyl.* quod accidebat, cũ vel in opus ſalinarũ, vel in miniſterium metallicorum damnabatur, *l.8 § in miniſterium. D.de pœn.l. 6.ff.de capt.& poſtl.reu.* huiuſmodi enim pœnis ſeruitutem irrogantibus adfici mulieres conſueuerat: *vt conſtat ex Nouell.12.* Hinc & ſeruitutis pœna, *l.1. C.de ſenten.paſſ.*

Serui PVBLICI dicebantur & in vrbe & in prouinciis, homines libertini generis, quorum miniſterio & opera magiſtratus vtebantur. *Varro libro de lin. Latin.7.* ſignificare videtur motis fuiſſe, vt ſerui quidam à populo manumitterẽtur, corúmque vel magiſtratuum Romanorum, vel municipiorum nomina haberent, à quibus libertate donati eſſent. *Vlpianus cap. Inſtitutio.20.* Seruus publicus parte dimidia teſtamenti faciendi habet ius. De vrbanis, qui Cenſoribus operam dabant, *Liuius libr.43.* Cenſores, inquit, extemplo in atrium libertatis aſcenderunt, & ibi ſignatis tabellis (Obſignatis tabulis legit Hotoman.) publicis, clauſóque tabulario, & demiſſis ſeruis publicis, negarunt ſe prius quicquam negotij publici geſturos, quàm iudicium populi de ſe factum eſſet. *Gellius lib.12.c 3.* Licio tranſuerſo, inquit, qui magiſtratibus præminiſtrabant, cincti erant. *Cicero Verrin.5.* Cur hoc auctore non Romæ ſerui publici ad vectigalia accedant. *Idem Philipp.13.* Quos Antonius deliciarum cauſſa loris in conuiuio cædi iubebat à ſeruis publicis. *Tacitus libr. Annal 2.* Mancipari ſingulos actori publico iubet, ſcilicet vt in Libonem ex ſeruis ſaluo S C quæreretur. Hinc etiam ſeruus publicus in municipiis dicebatur, quem ciuitas publicè emerat, hoc eſt, pecunia de publico ſumpta: vt eius miniſterio vteretur: quemadmodum intelligitur *ex l.6. D. de rerum diuiſ. l 1. §. ſeruum. D.de quæſtionib l.3.§ 3. D .de ſuis & legiti.* Et ita Libertus Reipub. dicitur, *in l ſed ſi hac.10.§.3. D.de in ius vocan.* qui à corpore aliquo, vel collegio, vel ciuitate manumiſſus eſt: *vt & in d. l.3 §.3. & l.1. D.de libert.vniuerſit.* Serui autem illi publici olim quidem tabulis publicis præficiebantur: vnde Serui ciuitatis appellantur, *in l. vltim ff. quod cuiuſque vniuerſ.* Publici autem *in l. nec ei.18. D. de adopt.l.2.C eod.tit l.4.C de arbitr.l 1.§.exigere. D de magiſtr.conuen.* Pòſt verò ab Arcadio Imp. conſtitutum eſt, vt publicis tabulis non amplius ſerui, ſed liberi præficerentur, *l generale.C.de tabul.*

Seruus PECVLIARIS, pro vicario. *Scæuola l.21.D.de pecul.legat.* Si Sticho manumiſſo peculium legatum ſit, & Titio ſeruus peculiaris: quanquam peculio detractum erit ob id quod domino debetur, tantum ei accedere cui vicarius legatus eſt, Iulianus ait. Apud Suetonium tamen Serui peculiares alio ſenſu leguntur, pro iis ſcilicet qui proprij ſunt alicuius. Seruorum enim Iulij Cæſaris peculiarium meminit, vbi ait Cæſarem præpoſuiſſe eos monetæ, publicíſque vectigalibus.

Serui AD MANVM *apud Cicer.li. 3.de Orat.* qui præſtò ſunt, in promptu, & parati. Quem ſeruum, inquit, ſibi habuit ille ad manum. Amanuenſes autem ſunt à manu ſerui, vt excipiant ſcilicet & ſcribant Heſychius ſeruum Ad manum exponit, hoc modo, πρὸς χεῖρα, καὶ εἰς πολλὰ ἕτοιμος οἰκέτης.

Seruus ordinarius eſt, qui dominum agnoſcit, & prouinciæ alicui præficitur: in cuius labores ſi alius fuerit ſuffectus atque ſubrogatus, is ſeruus vicarius appellatur. Vide Vicarius.

Seruus pileatus is veteribus dicebatur, qui pileo tectus demonſtrabat ſe vænundari, expoſitum quidem, ſed cuius nomine emptori venditor nihil præſtaret. Qui verò ſerui ſub corona venibant, iure belli captiui erant, coronis inſigniti, ad diſcrimen eorum pileatorum, qui ſine coronis vænibant. *Budæus in Annot. prioribus ad Pandectas.* Vide Pileus.

Seruis legatis etiam ancillæ debentur, quaſi commune nomẽ vtrunque ſexum contineat. *Auctor Modeſtinus de legat.3. l. ſeruis legatis.* Serui enim appellatio etiam ad ancillam refertur, *Vlpian.in l.de teſtatio.D.de verb.ſign.*

Seruorum varia olim fuerunt miniſteria, variáque officia: Diſpenſatores,

actores,

actores, ordinarij, atrienses, hostiarij, ministratores, obsonatores, cubicularij, notarij, nomenclatores, calculatores, focarij, coci, lecticarij, cursores, tonsores, scoparij, saltuarij, diætarij, aquarij, topiarij, textores, tabellarij, villici, *l.8.l.12 §. idem respondit, domo. ff. instru. vel instrum. l.61.l.81. de leg.3.l.203. D. de verbo. sig.* Seruilia autem nomina hæc in libris nostris referuntur, Pamphilus, Stichus, quæ vulgatissima sunt. Item Damas, Eros, *l. 105. D. de verb. oblig. l.162. §. vlt. ff. de ver. significat.* Lucrio, *l.37. §. pater. de leg.3.* Felicissimus, *l. 41. §. Felicissimo. de leg.3.* Philargyrus, *l. 28. §. vltim. de condit. & demonstr.* Dyphilus, *l. vltim. 1. D. de fideicommiss. libert.* Parthenius, *l. 41. D. de hæred. institut.* Trophimus, Cupitus. Spendo forus, December, Seuerus, *l. 37. l. 40. §. libertatem. l. 41. §. pen. de fideicommiss. libert.* Antiochus, *l. 97. de legat. lib.3.* Andronicus & Calenus, *l. 21. l. 29 §. 1. D. de statulib.* Aithales, *l. 24. D. ad leg. Corn. de fals.* Philonicus, *in l. vltim. D. de reb. dub.* Stephanus, *in l.52. D. eod titul.* Philocrates *apud Valer. lib.6. c.8.* Philippus, *in l.2. ff. de off. prætor. & apud Cicer. in Oratio. pro Rege Deiota.* Clemens *apud Sueton. in Tiber. c. 25.* Ancillarum verò hæc Arescusa, *vt lib. 1. diximus.* Thebis, *in l. vlt. D. pro derelicto.* Agathea, *l.28. in fi. ff. de condit. & demonst.* Glauce, Tyche, Elpis, *l. 37. §. 1. de leg.3.* Felicissima, *l.41. §. Felicissimo. eod. tit.* Concordia, *l.40. D. de fideicom libert.* Victorina, *l.41. §. hæredem. D. eod titul.* Eutychia, *in leg.59. D. de manum. test.*

Seruus actor, idem qui dispensator: id est, cui pecuniæ domini curatio mandata est. *Papin. l. 24. D. depositi.* Centum nummos, quos hac die commodasti mihi, adnumerante seruo Sticho actore, &c.

Seruus fundus, qui seruitutem debet, liber, qui ab ea est immunis. *Vlpian. l. 20. §. 1. D. de acqui. rer. dom.* Si seruus fuit, fundus cum seruitutibus transit, si liber, vti fuit. *Item,* Si quis igitur fundum dixerit liberum, cùm traderet eum, qui seruus sit: nihil iuris seruituti fundi detrahit. *Cice. pro lege Agrar.* Optimo iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione sunt, libera meliore sunt, quàm serua.

Seruorum igitur frequenter fit mentio in toto iure, vtputa quorum vsus esset apud Romanos frequentissimus. Inde mirum dictu est, quantam obscuritatem in hanc disciplinam tractatio de seruis ingerat: quoniam multa de illis erãt singularia, quæ non respondebãt regulis iuris aliarum personarum. Interim tamen non sine fructu legemus (modò sobriè fiat) quæ de seruis introducta erant, vt vt hodie non vtamur tali seruitute. Nã habent pulchras rationes, quibus vti possumus in aliis negotiorum speciebus. Porrò quicquid in toto iure de seruis est sancitum, id referendum est ad rusticos nostri seculi: quatenus fert æquitas similitudinem collig. Nam nullum hominũ genus accedit propius ad seruorum conditionem, quàm rustici his temporibus. *Quod apparet ex l. ne diutius. C. de agric. & censit.* Accedit his Zasius *in l.1. in princ. ff. de edend.*

SERVIRE seruitutem. *Iauolenus l. 34. ff. de stip. ser.* Non potest videri iustam seruitutem seruisse iis, qui illum liberum esse non ignorabant.

Seruire posse feudum dicitur, qui eiusmodi est, vt munus siue seruitium feudi nomine debitum præbere domino, ac nauare possit: veluti qui miles est, *libr.2. tit.34. §. 4.* At mutus, surdus, cæcus, claudus, seruire feudũ non possunt, *li.2. tit.36.*

SERVITVS in quarto præcepto diuinarum Tabularum probatur, quam Aristoteles in Politicis grauissimis rationibus defendit, ex natura caussam trahere reprehendens eos, qui contrariũ adfirmarunt. Quanquã ait Philippus, quorsum opus est tam subtili disputatione? Illa vox, Honora patrem & matrem: subiicit omnes homines seruituti. Non loquar de effectibus illis, contra omnem humanitatis rationem, corrupta natura, introductis: vt sic facilè conciliare possis Vlpiani sententiam *in l. manumissiones. ff. de iusti. & iur.* cum tabulis diuinis. Intelligẽdum enim est ius Gentium pro iure humano, *vt Liu. appellare solet:* & seruitus, pro dura forma, & effectu intolerabili.

Seruitus duplex est: est enim seruitus, quæ de hominibus dicitur, alia quæ de rebus. Quæ de hominibus dicitur, est conditio eorum, qui in seruitute sunt: siue constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur, *l. libertas. 4. ff. de statu hominum.* Quæ

de rebus dicitur, eſt ius quod quis vel in re, vel ex re ſua alteri conſtituit: eáque eſt duplex, vna Perſonalis, veluti vſusfructus, vſus, habitatio: altera Realis, vt ſeruitutes prædiorum vrbanorum & ruſticorum, *l.1.D.de ſeruitutib.* éſtque ius in alieno prædio aliquid agendi, quod alteri agere non licet, ab ipſius domino permiſſum. *l.1.D.eod.*

Seruitutes PERSONALES propterea dicuntur, quia & hominibus debentur, & cum iis pereunt atque extinguntur, *l.3.§.tale.D.de ſeruit.legat. l.15.ff. de ſeruit.l 20.in fi.D.de ſeruit. ruſtic.*

Seruitutes REALES dicuntur, quæ prædiorum ſunt, ideò quòd ſine prędiis conſtitui non poſſunt. Nemo enim poteſt ſeruitutem acquirere vrbani vel ruſticij prædij, niſi qui habet prædium: nec quiſquam debere, niſi qui prædium habet, *§.3.Inſti.de ſeruit.l.1.D. commun. præd.l.quoties.15.D.de ſeruitut.* Denique ſeruitutes perſonales dicuntur, cùm res perſonæ, reales verò, cùm res rei ſeruit.

Seruitutes VRBANORVM PRÆDIORVM dicuntur, prædia eiuſmodi qualitatibus affecta, quæ ea ſubiiciant prædiis alienis: harum tamen vſus eſt tantùm in ædibus, ſiue illæ in vrbe, ſiue in agro ſint, *l 1.ff.commun.præd.* veluti altius tollendi, & officiendi luminibus vicini, aut non extollendi: item ſtillicidium auertendi in tectum vel aream vicini, aut non auertendi, *l.2.D. de ſeruit. vrb.præd.*

Seruitutes RVSTICORVM PRÆDIORVM dicũtur, quarũ vſus eſt in rebus ruſticis dũtaxat: veluti iter, actus, via, aquæ ductus, hauſtus aquæ, pecoris ad aquam appulſus, pecoris paſcendi, cretæ eximendæ, calcis coquendæ, *l.1.& ſeqq D.de ſeruit.ruſt.*

Seruitutem tamen Doctores diuidunt in perſonalem, realem, & mixtam. Accurſius adiicit quartum genus, vt quod teſtator in vltima voluntate conſtituat, *allegans l.Titium.§.Titio centum.D.de conditio.& demonſtratio.Et l.Mæuia decedens. D.de manumiſſ. teſt.* Equidem à diuiſione Iuriſcoſ. tradita *in l.1.D.de ſeruitut.* quàm que ſuprà explicauimus, non recedendum cenſuerim.

Seruitutes prædiorum diuidi non poſſunt, *l. ſtipulationes non diuiduntur D. de verb. oblig.* cuius rei eam eſſe rationem conſtat ex Pomponij I. C. fragmentis. Nam harum vſus ita connexus eſt, vt qui eum partiatur, naturam eius corrumpat. Barto.& reliqui interpretes *in d.l.ſtipulationes non diuiduntur.* in eo ſe genere torquent.

SERVITIVM, munus obſequij clientelaris, *lib. Feud.2.tit.51.§.8.* Similiter poteſt feudum dari ad certum ſeruitium. *Albert.Krantz lib.Dan.7.c.35.* Marchio remitteret homagiale ſeruitium, quod habebat in quibuſdam terris. Propriè Seruitium eſt officium ſeruile. Salluſt. Animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. Itaque feudale officium, vel obſequium libentiùs appellauimus. Nam ſæpè Seruitij nomine officium aſſectationi ſignificatur: vt illud quod imperij vaſalli imperatori ſuo debent. *Krantz.li.Dan.6.c.17.* Vt deinceps Rex Danos Romano Imperio iunctus haberetur, non in cœtum vocatus accederet, aut in exercitib. ordines ductitaret. Principum aliorum more: ſed magis ſpecie, quàm re Imperio ſociatus haberetur.

SESCVNCIA, vncia cum dimidia, *l.filium,D.de legat. præſtand.*

SESSIONVM dies, vide Dies ſeſſionum.

SESTERTIVS quaſi aſſis tertius: duo aſſes cum ſemiſſe, Voluſio Mætiano. Huius nota fuit H.S. de Nota ſeſtertij vide Hotom, *in Comm.in Orat.Cicer.* Seſtertij & nummi, fuerunt olim idem. Denarius, quatuor nummos ſeu ſeſtertios valuit. Seſtertium verò neutri generis, mille nummis æſtimabatur. Nec refert vtrũ dicatur, Promitto quindecim ſeſtertia, an quindecies ſeſtertiũ. Quoniam vtrunque, quindecies centena millia ſeſtertium nummum ſignificat: quemadmodum. Quindecim mutua, & Quindecim millia mutua, idem ſunt: hoc eſt, quindecim millia mutuum: *vt in l. lecta. D. ſi cert.pet.*

SEVERITER, idem quod ſeuerè, *Gordiani Imp. in l. ſeueriter C. de excuſa. tut.vel curat.* Seueriter præſes prouinciæ exequetur.

SEVIRI, hi erant, qui præerant equitum decuriis, quę ſex erant, Rhamnenſes ſcilicet, Tatienſes, Luceres, primi ſecundíque. erant enim primi Luceres & ſecundi, ac ſic quoque Tatienſes & Rhamnenſes geminati erant.

Hinc in inscriptionibus antiquis, seuirū equitum Rom. se reperisse testatur Turneb. Aduers. li. 11. c. 9. vt in hac, *Trib. mil. leg.* VII. *gem; felic.* VI. *viro equit. Rom.* & in illa, X. *viro si litib. iudic.* VI. *viro equit. Rom. turm.*

SEXTARIVM, vas sextarij, id est, heminarum duarum capax, *l. 13. D. de instr. vel instr. leg.*

SEXAGENARIOS exactores quidam appellati, qui à collatoribus species annonarias suscipiebant, tributámque exigebant, *vt videre est l. 1. C. The. de exact. trib. & l. 2. de annon. & trib. in eod. C.*

SI, variè accipitur. Quandoque sumitur pro quia, *vt l. 48. §. fi. D. de iure fisc.* Quandoque pro quamuis, *l. ait Prætor. §. fi. D. quæ in fraud. cred.* Interdum pro non, *l. legato generaliter. in fin. D. de leg. 1. l. si res. D. de mino.* Aliquando pro sicut, *l. qua ratione. §. 1. D. de acqu. rer. dom.* Quandoque pro an, *l. 3. §. 1. D. de colla. bon.* Quandoque admonitionis nota est, *l. muto. ff. sub conditione. & eo loci Albericus D. de tutel.* Regulariter Conditionem facit *rubr. & l. à testatore. D. de cond. & demonst. & toto ferè tit.* Ex caussa diuersum, *l. aliquando. D. eod.*

SI VIS, pro quo Terent. in Adelph. Sis dixit. Donatus in eum locum, Fac sis Sostrata. Sis, inquit, honorificè additur, ne quod imperatiuo modo pronunciatur superbum sit. Deductum est autem à Senatusconsulti formula. vbi enim aliquid senatus consulibus iniungit, addit, Si eis videatur.

SI FECERIT; SI DEDERIT, verbis in conditionibus testamentariis plerunque hoc significatur, Si per eum non stet, quo minus det aut faciat, *l. 23. D. de conditio institut.* In stipulationibus quoque hæc conditio, SI PAMPHILVM NON DEDERIS, sic plerunque exaudi tur, si per te steterit quo minus Pamphilum dares, *l. 115. D. de verb. oblig.* Similíque modo hæc conditio, SI CAPITOLIVM ASCENDERIT, sic accipitur, si cùm primum potuerit, Capitolium ascenderit, *l. 29. D. de conditio. & demonstr.* Et ex diuerso, SI CAPITOLIVM NON ASCENDERIT, hanc recipit interpretationem, si cùm primùm potuerit, Capitolium non ascenderit, *l. 17. §. 1. D. de manum. testam.* Pari ratione talis conditio, STICHVS SI EVM HAERES NON MANVMISERIT, LIBER ESTO, hunc sensum habet, si cùm primùm potuerit sine magno incommodo suo manumittere, non manumiserit, *l. 20. in fi. D. de statulib.*

Si, dictione vti solent Iurisconsulti in denotandis actionibus, exceptionibus, & replicationibus: *vt in tit. D. si cert. per. condict. Et in l. itaq; si hoc. D. de procurato. l. & eleganter. §. si dolo. D. de dol. mal. aliisque locis multis.*

SI SCIENS FALLO, formula iurisiurādi, quam Festus sic exponit: Lapidem silicem tenebant iuraturi per Iouem, hæc verba dicentes, Si sciens fallo, tum me Diespiter salua vrbe arcéque bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Ad hūc morem allusit Paulus *in l. 26. D. de iureiu.* Qui iurasse dicitur, nihil refert cuius sexus ætatisve sit: omni enim modo custodiri debet iusiurandum aduersus eum, qui contentus eo cùm deferret fuit: quamuis pupillus non videatur peierare, quia sciens fallere, non videatur. Huius eiusdem formulæ *Polyb. lib. 2.* mentionem facit, sed & Cic. *ad Trebatium*: Quo modo autem tibi placebit, Iouem lapidem iurare, cum scias Iouem iratum esse nemini posse?

SICARII, *tot. tit. D. & C. ad leg. Cornel. de sicar.* sunt auctore Suida, *λῃστῶν γένος. σίκας δὲ τὰ ἐπικαμπῆ ξίφη ῥωμαῖοι καλοῦσι.* Id est, latronum genus. Sicas enim Romani incuruos gladios vocant. *Fabius lib. 10.* Nam per abusionem sicarios etiam omnes vocamus, qui cædem telo quocunque commiserint.

SICILICVS, *l. 21. §. 2. D. de ann. leg.* vnciæ pars quarta, interprete Volusio Mætiano in lib. de asse.

SIGILLVM, parua statua. *Vlpian. de fund. instr. l. quæsitum.* Sigilla, inquit, & statuæ affixæ non continentur. Dicitur & quo quid consignamus, vel obsignamus, & notamus. Si petam à te decem tenore chirographi tui sigillo confirmari. Tu negas scripsisse te, vel inficiaris sigillum: rectè petam, vt edas sigillum tuum, vel vt aliquid manu tua scribas, quod conferatur cum chirographo.

Sigilla etiam in ædificiis legimus, *l. 13. §. sed si ædium. D. de vsufruct. l. 41. §. pen. de legat. 1. l. 13. §. Papinianus. D de instr. vel*

inſtrum.l.17.§.caſtella.D.de actio. empt. l. 19.§.idē Celſus.D.de aur.arg. Et apud Plinium lib.36.c.24. Pediculeis argēteis adiuncta ſigilla, *in l.32.D.de aur.arg.* Sigillū candelabro adiectum, *in l.23.§. ſi quis rei ſuæ D.de rei vind* Et patellæ adiecta ſigilla, *apud Cicer.6.in Verr.*

SIGILLARIA pro ſigillis deorū, & ἀποκοριστικῶς etiam ſigilliola, *Arnobius lib.6.* Abſtinetis, ait, à riſu, cùm pro diis immortalibus, ſigilliolis hominum formis ſupplicatis humanis, quinimo deos eſſe ſigillaria ipſa creditis. *Tertull.in lib. de Oratio.* Cùm perinde faciant nationes adoratis ſigillaribus ſuis ridendo.

SIGILLARIA vicus Romę, in quo non ſigilla tantùm, ſed & libri, & lāces, & aliæ id genus venales res exponebantur. Vnde *in l.pen.§.paterfam. D.de legat.* 3. Sigillaribus emptæ lances. Et *apud Gell. lib.2.c.3.* In ſigillariis emptus liber, qui etiam libros eo loci expoſitos apertè ſignificat *lib.5.ca 4.* Meminit & *Sueton. in Nero.c.38.* Vnde etiam Sigillariorum celebritas quædam inſtar nundinarum, Saturnalium diebus addita, qua ſigilla deorum fictilia venalia proponi, & pueris emi, ſed & inuicem pro munere miſſitari ſolebant: vnde & ea munera, Sigillaria, & Sigillaritia dicebantur. *vide Macrob. lib.1.c.10.& c.1.Spartia.in Caracalla.* Quæ à parentibus gratia ſigillariorum acceperat, & vel clientibus, vel magiſtris ſpōte donarunt. *Idem in Hadria.* Saturnalia & ſigillaria frequenter amicis inopinantibus miſit, & ipſe ab his libenter accepit. Sícque hoc verbum vſurpauit Suetonius. De his ita Auſonius:

Ædiles plebeij etiam ædiléſque curules
Sacra ſigillorum nomine dicta colunt.

Aliàs SIGILLARII ſunt, vt antiquę Gloſſæ teſtantur, νευροσπάσται, id eſt, circulatores, qui imagunculas quaſdam venundant, quæ neruis quibuſdam, & fidiculis mouentur, perinde ac ſi viuerent. & hoc ſenſu ſumpſit Tertullianus lib. de anima: Velut ſigillario, inquit, motus ſuperficiem intus agitante. Item aduerſus Valentinianos duobus locis. De his ſic Ariſt. lib. de mundo: ὁμοίως δὲ καὶ οἱ νευροσπάσται μίαν μήρινθον ἐπισπασάμενοι, ποιοῦσι καὶ αὐχένα κινεῖσθαι καὶ χεῖρα τοῦ ζώου, καὶ ὦμον καὶ ὀφθαλμόν ἐστι δὲ ὅτε πάντα μέρη μετά τινος εὐρυθμίας.

SIGLA, vel Singlæ, vide Singula.

SIGNA, Sigilla & Signacula idē valent, *l.§. ſi pecunia.D.depoſi l.12.§.pen. D. loca l.1.in fin.l.2.§.ſi dubitetur. l.4.D.de teſtam.quemad.aper.* Signa autē pro anulis χαρακτῆρα habentibus impreſſum accipimus in re teſtamentaria, *l. 22.§.ſignum autem.D.qui teſtamen.fac.l.11.D.de iniuſt.rupt.§.1.Inſtit. de teſtament.* Sunt & ſigna *in auth. quod ſine. C.de teſtam.* σύμβολα τῶν ἀριθμῶν, nam malè Bulgarus & aliis hanc dictionem ad liberorum nomina retulit: niſi dicamus per ſigna eum ſigla intellexiſſe hac in re: & rurſus, σύμβολα, vbi de numeris loquitur: quæ Galli *chifre* vocant.

SIGNATORES, teſtes ad teſtamenti, nuptiarum, vel alterius negotij tabulas annulis ſuis obſignandas adhibiti, appellantur, *l.22. D.de teſti.l.3.§.hoc interdictum.D.de tab.exhib.l 32.in fi. D. de furt.* Curent magiſtratus cuiuſque loci teſtari volentibus & ſeipſos & alios teſtes vel ſignatores præbere: quo facilius negotia explicentur, & probatio rerum ſalua ſit. *Sic l.32.in l.fin D.ad l.Aquil.l.4.l.6.l.7.D de teſtam.quemadm.aper.* Salluſt. in coniuratio. Catil. Ex illis teſtes ſignatoréſque falſos commedare. *Sueto. in Auguſto c.33.* Et cùm de falſo teſtamento ageretur, omnéſque ſignatores le. Cornelia tenerentur, &c. Valer. lib.7.c.7. In eo Tullianus Pompeij magni familiaris, ipſo Pompeio ſignatore hæres ſcriptus. Sic apud Tacitum, Adhibitis, inquit, qui obſignarent velut ſuſcipiendorum liberorum cauſſa conueniſſe. Signatores etiam appellantur, *in l.vlt.D. de leg. commiſſoria*, qui ſacculum pecuniæ ſignis ſuis obſignarunt.

SIGNATÆ tabulæ teſtamenti in edicto Prætoris accipiuntur, quæ ſeptem teſtium ſignis ſignatæ ſunt, *l.vlt.D.de ſecund.tab.* Nec ſignatæ videntur, ſi earum linum, quo ligatæ erant, à teſtatore ipſo inciſum eſt, *l.1.§ penu.eod.tit.* Harum obſignandi morem ſic expreſſit *Paulus lib. 5. Sentent titul.ad leg. teſtament.* Ampliſſimus ordo decreuit eas tabulas, quæ publici vel priuati contractus ſcripturam continent, adhibitis teſtibus ita ſignari, vt in ſummam marginis ad mediam partem perforatæ, triplici lino conſtringantur, atque impoſitum ſupra linum ceræ ſigna imprimantur, vt exte-

fiores ſcripturæ fidem interiori ſeruent.
Sic & *in l.12. D.de iniuſto rupt.* ſignatum
teſtamentum accipimus. Signata ciſta, *in*
l.1.§.ſi ciſta.D.de lege commiſſ. teſtium ſi-
gnis obſignata. Sic & ſignata domus *in l.*
1.§.penult.D.de vent.in poſſ.mitt.l.20.D.de
iniur.

Signa præterea vexilla militaria ſunt,
l.2. §. initium.D.de origin.iur.l.penultim.
D.ex quib.cauſ.maio.l.3.§.vltim. D. de te-
ſtibus.

SIGNIFACERE, pro Significa-
re, *Marcianus l.65.§.3.D.ad SC.Treb.* Nam
ſi auditus capaces ſint, vel interrogati
nutu poſsint ſignifacere, velle ſe pericu-
lo ſuo hæreditatem adire.

SIGNINVM riuum lapideum in-
terpretatur *Vlpian.l.1.§.vlt.D.de riuis.Pli-*
nius li.35.c.12. Signinum ex teſtis tuſis fie-
ri calce addita ſcribit. Vitruuius verò *li.*
8.c.vlt. Signina opera ita fieri tradit: Pri-
mùm harenam puriſ imam aſperrimámque
parari, cementum de ſilice frangi,
calcem quoque quàm vehementiſsimè
mortario miſceri, ita vt quinque partes
harenæ ad duas calcis reſpondeant, mor-
tarióque cementum addi. Frontin. lib. de
aquæduct. Concipiuntur ergo via Colla-
tia ad milliarium octauum palluſtribus
locis ſignino circumiecto continendarũ
ſcaturiginum cauſſa. Ex quibus apparet,
ſigninum riuum teſtaceum & cementi-
tium potiùs, quàm lapideum interpretã-
dum eſſe. Ideóque Briſſonius ſuperiorẽ
interpretationem à Triboniano, non ab
Vlpiano venire ſuſpicatur. Sunt tamen,
qui in illo Vlpiani loco legendum Si-
liceum contendant pro ſigninum, ad e-
uitandam antimoniam, quæ oriri poſſet
ex *l.Seruius.§.1. D.eod.* Signinam fabri-
cam etiam Boethius *in Topic.Cicer.* di-
xit. Et Signinũ alueum aquæductus Caſ-
ſio. libr. 5. Varr. Epiſt. ad vniuerſos poſ-
ſeſſor.

SILENTIARII *Rub.cod.de ſilent.*
lib.12. excubitores erant in Conſiſtorio,
vel palatio Principis, ſtantes ferè ad li-
mina, qui audientiam faciebãt, murmur
voce compeſcebant & cohibebant, quo-
rum ſchola in aula Conſtantinopolitana
erat, *vt ex Niceph.lib.16.c.24.apparet.* De
his ſilentiariis ſacri palatij viris ſpecta-
bilibus meminit, *l.vltim. C.de excuſa tut.*
l.30.§.vltim.D. inoffic.teſtamen. Cõſtan-
tinus de adminiſtratione imperij: *διὰ τῶν*
βήλων ὑπὸ τῶν σιλεντιαρίων συρομένων.
Hos intellexit Claudianus, dum ait: *fa-*
cróque adhibere ſilentia ſomno. Ambro. in
Orat. de morte Valenti. Veſperi pro-
fectus eſt ſilentiarius, tertio die manè
quærebat, iámne remoraſſet. Silentiarij
etiam accipiuntur, qui in familia cæte-
rorum ſeruorum murmur cohibebant,
vt Seneca quadam Epiſtola probat. Et
apud Saluia.Maſſil.*lib.4 de vero Dei iudi-*
cio, cum ait: Pauent quippe actores, pa-
uent ſilentiarios, pauent procuratores.
Sed & Procop. *lib.2.de bello Perſico*, Im-
peratorum, ad ea quæ ſunt quietis, mini-
ſtros ſilentiarios vocari ſcribit. Erant au-
tem Silentiarij ſub decurionibus, vt vi-
dere eſt, *l.3.in fin.C.de ſilent.* qui aliàs ſa-
cri conſiſtorij decuriones dicuntur, *vt*
C.Th.l.2.6.& vlt. & aliàs ſacri palatij, *vt*
l.1.C.eod.

SILIGO, frumenti genus optimi, *de*
quo Plin.lib.18.c.8.Iulianus l.30. D.de neg.
geſt. Quendam ad ſiliginem emendam
decreto ordinis curatorem conſtitutum.
Hinc

SILIGINARIVS, ſiliginis diſpen-
ſator, ac diſtributor. *Vlpian.l.52 §.5.D.de*
furt. Si ſilignatio quis dixerit, vt quiſquis
nomine eius ſiliginem petiſſet, ei daret:
& quidam & ex tranſeuntibus cùm au-
diſſet, petiit eius nomine.

SILIQVA, *l. eos.§.penultim.C.de*
vſur.

SILIQVATICVM, mercatorum
onus, quod in nundinis exigitur ob ven-
ditionem proponendam: *Caſſiodor. lib.4.*
Var. Græci *κλεχτισμὸν* vocant.

SILVA, vide Sylua.

SILANI, ſeu Siluani, vide Salien-
tes.

SIMILIA exiſtimanda ſunt, cùm
vtrinque eadẽ eſt æquitatis ratio (quod
variis conſtitutionibus edocebimur) ex
quo argumentum à ſimili duci debet: cu-
ius rei nomine varij Topica legalia ſcri-
pſere. Argumento autem à ſimili quan-
do locus ſit, docet Iuriſc. *l.non poſſunt om-*
nes.D.de legibus. nec vllum frequentius
habent Iuriſperiti argumento à ſimili.
Similium, parium, & comparatorũ tra-
ctationem ſibi conſcribere debet iuris
ſtudioſiſſimus quiſque.

Similia, non ſunt eadem, *l.quod Nerua.*
D.depoſi. ſed quorum qualitas eſt vna, vt
quorum eadem eſt ſubſtantia, eadem di-

cuntur, iuxta Bald. *in l. neque leges. D. de legib. & l. ea quæ. C. de condict. indeb.* Quæ origine & corruptione sunt diuersa, eadē non sunt, *ait Salomonius, l. Gallus. D. de lib. & posthum.*

SIMILITVDO, est qualitatis eadem ratio. Est autem duplex Similitudo. Aut enim ex pluribus rebus similitudo colligitur, vt si tutor fidem præstare debet, si socius, si mandatarius: debet etiā procurator. Aut vna res vni rei comparatur. *Cic. in Topic. ad Trebatium*: Si ædes excisæ corruunt, vitiúmve faciunt, quarum vsusfructus legatus est: hæres restituere non debet, nec reficere: non magis quàm seruum restituere, si is, cuius vsusfructus legatus esset, deperisset, *l. qui vsumfructum. §. contrà. & l. hactenus. D. de vsufru. l. repeti. §. penu. & l si ager. D. quib. mod. vsusfruct. amit. Vide etiam l. amplius. D. de dam. infect.*

Similitudo non procedit, si fortè monstrari posit, illud quod confertur, diuersum esse genere, natura, vi magnitudine, loco, tempore, persona, opinione, aut aliis rationibus: tum enim frigidum statim, & enerue fit argumentum. Quapropter ad probandum non ita crebrò ad explanandū illustrandúmque frequēter adhibēda est similiū collatio. Quia mirū in modum instruit, & quandam rei imaginem subiicit animo. Est igitur probatio à simili, quoties Iurisconsulti, vel nostræ ætatis interpretes vtuntur his verbis: Argumento & l. 1. Facit l. 2. Accedit l. 3. Aut his similib. Sic Africanus *in l. seruum filij §. eum, qui chirographum. D. de leg. 1.* Argumento est, inquit, venditio.

SIMONIA, vt putatur, à Simone Mago dicta cuius fit mentio in Actis Apost. vox est non Latina, qua tamen ecclesiastici vtuntur. Dicitur autem, quādo quis vult dare aut accipere dona Dei, data aut accepta pecunia. Bart. differit, num iure Ciuili Simonia licita sit, *in l. 1. D. ad l. Iul. de ambit. & in l. iste autem. D. de hær. inst.* Simoniam diffinit Goffredus in Summa, vt sit studiosa cupiditas emendi, vendēdi spiritualia, vel his adnexa, *toto tit. de simo. in antiq. & 6. extrà*, vel, & generalius, est crimen ecclesiasticum, quod sapit hæresin, *c. altare 1. q. 3.*

SIMPLA & SIMPLVM idem sunt: nam simpla promitti, & de simpla caueri dicebatur, cùm ob euictionem simplum rei pretium promittebatur, *l. 5. §. vlt. l. 56. & 60. D. de euictionib. l. 17. D. de institor. Varro lib. 2 de re rusti. ca. 10.* Cauere debet de euictione simpli, quanti ea res sit, Inde quæ cautio simplæ. 36. *D. de donatio. inter vir.* stipulatio simplæ vocatur *in l. 11. in fin. l. 27. D. de euiction.* Actio autem de euictione interdum simpli, interdum dupli erat. Simpli erat, cùm dictum non erat, quantum ob eā rem præstare emptorem oporteret: vel cùm ea, quæ empto fundo accesserant, euincebantur, *l. 16. & 60. D. de euict.* Dupli verò erat rebus preciosis, vel mancipiis venditis. Hinc

SIMPLARIÆ venditiones (*vt in l. si tamen. § vlt. D. de ædilit. edict.*) ex quib. actio simpli ob euictionem datur: vel pro quibus necesse venditor non habet, de dupla emptori repromittere: *quarum meminit Vlpian. in l. emptori. D. de euict.* Ita enim simplariæ venditiones à Pomponio dicuntur, si simplariæ actiones, & duplariæ, & quadruplariæ dicebātur, quæ in simplum, duplum, quadruplum dabantur. Itidem Simplariæ res dictæ sunt ab antiquis, quæ nullius propriè pretij essent, pro quib. scilicet in simplū tantùm venditori cautio deberetur.

SIMPLEX, aliàs est nomen numerale: vt duplex, triplex, quadruplex. Vnde simplum, duplum, triplum, quadruplum.

Simplex, aliàs recipitur pro puro, miniméque composito: vnde dicimus, simpliciter aliquid fieri, quod fit sine ceremoniis, aut sollemnibus ritibus. Sic Simplex dicitur, qui syncero, apertóve animo est, non versipelli, neque fallaci. *Cic. Academ. Quæst. lib. 4.* Cum simplici homine simpliciter agerem. Hoc sensu dicitur, Veritatis amica simplicitas, *l. Gallus. §. quidam rectè. D. de lib. & posthu. c. 1. de sum. trin. c. Pastoribus. de iudic. c. veritatis. De iureiur. 4. qu. 9.* Pura hæc Græcis dicitur ἀφέλεια. Ex diuerso, duplex pro fallaci, quòd ex fraude & dolo complicatum sit. Inde duplices homines dicimus Versipelles.

SIMPLICIORES homines, pro imperitis, rusticulis, quos Græci εὐηθεῖς appellant, *Vlp. l. 14. §. 4. D. de relig.* Nō autem oportet ornamēta cum corporibus condi, nec quid aliud huiusmodi, quod

homi-

homines simpliciores faciunt, id est, superstitiosi & creduli.

Simplex substitutio, quæ in vnum casum tantùm concepta est, *l. 1. D. de vulg.* atque ita duplici opponitur.

Simplices fugitiui, qui nondum pro liberis se gesserunt, *l. 2. D. de fugit.*

Simplex donatio, mera, *l. 20. §. si pater. D. fam. ercisc.*

Simplex iussio, quæ fit sine caussæ cognitione, *l. fi. §. fina. D. quod met. caus.*

Simplicia interdicta, in quibus alter actor, alter reus est. *§. tertia diuisio. Insti. de interdict.* Qualia sunt interdicta exhibitoria. & omnia prohibitoria de arborib. cædendis, & de itinere actúque, *l. 2. D. de interdict.*

SIMPLICIVS, pro apertius, *in tit. D. locat. & cond.*

SIMPLICITER, pro generaliter. & (vt Græci dicunt) ἁπλῶς, *l. 66. §. duorū. D. de leg. 2. l. 3. §. qui liberis. D. ad Treb. l. 9. §. vlt. ff. de admi. tut.*

Simpliciter, & simplicius, *leg. 26. D. de seru. rust. l. 9. ff. de seruit.* id est, nō designata parte fungi, quæ seruiat.

SIMPLICITVS, pro simpliciter, dicere solebant veteres.

SIMPLICITER fieri dicitur id, quod sine fraude, dolóque malo fit, *cap. penultim. 39. distinct. & 16. qu. 1. si capit. Vlpia. in l. ait Prætor. §. si quis particeps. ff. quæ in fraud. cred.*

SIMPLICITAS opponitur calliditati, sagacitati, versutiæ. Dicitur & rusticitas, quæ excusationem patitur, *l. 2. ff. Si quis in ius vocat. non ier. iuncta leg. contumacia. D. de re iud. Vide Bald. in l. scriptura. C. de fide instrum. Ange. Nouel. de testib. §. & licet.*

Simplicitas legum significat æquitatem: & opponitur difficultati vel subtilitati iuris. *Iustin. in §. Sed quia stipulationes. Instit. de fideic.* Et nobis, inquit, in legibus magis simplicitas, quàm difficultas placet. *Et §. fin. eod. titul.* Idem *in §. Et hac quidem. Insti. de legit. adgna. succes.* commendat simplicitatem legis XII. Tabul. damnans mediam iurisprudentiam, propter subtilitatem. Simplicitas enim statim aperit veritatem, non differt negotium. At contrà, subtilitas simulat aliud quàm est, protrahit in longū, adficítque damno litigantes.

SIMVLAC, quàm primū, §. si quis, Institut. de rerum diuisione.

SIMVLATVS contractus propriè dicitur, cùm in specie aliquid agimus, caussámque iustam prætendimus, cùm tamen tacitè aliquid illicitum agamus: vt cùm fenerator, quod pignoris caussa acceptum est, emisse videri vult, *l. 3. Cod. plus val. quod agitur. & vide B. Cepol. in tract. de simula. contractibus.*

SIN autem, pro sin minùs. *Scæuola l. 38. §. 2. D. de aur. arg. leg.* Si mihi per conditionem humanam contigerit, ipsa faciam: sin autem, ab hæredibus meis fieri volo.

SINE, vox priuat, negat, excludit: quandoque tamen includit, *cap. ad eius. 5. distinct. vide nota. in c. 1. præter. D. de pig. actio.*

SINENDI modo relicta legata dicebantur, quæ ita dabantur: HAERES MI ILLVM REM ILLAM SIBI HABERE SINITO, PERMITTITO. *§. 1. Instit. de testam. l. 1. Cod. commu. de leg. Caius lib. 2. Instit. tit. 5.* In leg. locationis, in qua scriptū erat, REDEMPTOR SYLVAM NE CAEDITO, NEVE QVEM CAEDERE SINITO, verbum sinendi hanc habere significationem Vlpianus scribit, vt non tantùm redemptor, si quē casu cædentem viderit, prohibeat, sed vti curet & det operam, ne quis cædat, *l. 30. D. loca.* At in edicta hoc verbum quam vim habeat, *vide Alex. ab Alexā. lib. 1. cap. 4.*

SINGVLA sunt singulariæ literæ, *vt A. Gellius loquitur lib. 17.* sine coagmētis syllabarum: & ita literis à notis separat Manilius illo loco, Cui litera verbum est, Quíque notis linguam superet. Iustin. *in Orat. ad Antecessores scripta,* inhibet destrictè, ne librarij in exscribendis Institutionibus, vel Digestis, vel Codice, vllis siglis vtantur, sigla vocans, vel singula, ἐν συγκοπῇ, vt vincla & secla, vt vigilias siue excubias posteriores dixere viglas: quod Nicephorus rex περὶ παραδρομῆς. cap. 2. hoc titul. demonstrat apertè, περὶ βιγλῶν, καὶ πόσον διάστημα ὀφείλουσιν ἀπ' ἀλλήλων διίστασθαι. & Eustathius, qui viglam interpretatur σκοπιάν. Multum autem Singulæ distant à notis. Natæ enim non sunt literæ, *leg. 6. §. vltim. Digest. de bonorum possess.* Et vt exemplis hoc confirmetur, Senatum populumque Romanum singulis designant,

S.P.Q.R. notis hoc modo [symbol], Senatusconsultum per singula sic, S C. per notas sic [symbol] &c. *Vide Cuiac. Obseruat. libro* 12. *c.* 40.

SINGVLARII, qui singuli scribunt, *in notit. l.* 1. *Cod. de offic. præf. prætor. Afr. & in Notitia Rom. imperij, & in formulis Cassiodori*, vt Notarij, qui notis scribunt.

SINGVLARE ius, quod contra tenorem rationis, propter aliquam vtilitatem auctoritate constituentium introductum est, *leg.* 16. *Digest. de legib. & alibi sæpe.*

Singularia quædam, id est, contra iuris communis regulas, *leg.* 15. *Digest. de reb. credit.*

SINGVLARITER scriptum edictum, quod vnitatis numero scriptum est, *l.* 1. *§. item hoc edictum. D. quod fals. tut. auct.* Si singularem personam pro vnica dixit Vlpian. *l.* 9. *§. animaduertendum. D. quod met. caus.* & singulares tunicas, *l.* 38. *D. de aur. & arg. pro singulis.*

SINGVLARII milites quidam olim appellati, *vt ex Cassiod. l.* 11. *& ex Notitia Imper. Rom. patet.*

in SINV meo habui, *in leg.* 27. *D. de probationibus.* id est, in occulto, *Lamprid. in Commodo*, Prædam omnem in sinum contulit, *Alio loco*, Qui etiam condemnationes in sinum vertisse dicuntur, id est, in priuatas rationes. *Tertullianus in libro, De fuga in persecution.* Paciscens cū delatore, vel milite, vel ministro aliquo præsidis, sub tunica & sinu quod aiunt. Sinus autem in his Tranquilli verbis in Cæsare: Toga caput obuoluit, simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, videtur pars quædam vestimenti laxior fuisse, & tanquam excurrens in dextra lacinia vestis, vt cùm corpus toga amictum, inuolutúmque esset, à dextra in sinistrum humerum reiiceretur, & è sinistro humero in brachium plerumque descenderet, aut statim principio brachio sinistro exciperetur, aut ipsum inuolueret. tum enim sic sibi togam iniiciebant, vt & in humerum sinistrum sibi sinum reiicerent. quem Cæsar cùm moriendum videret, ne quid è corpore renudaretur inhonestè, deduxit ad crura sinistra manu, qua eum tùm fortasse gerebat. *Quintilianus libro* 10. Illud verò refellendum, quòd quidam reiecta in humerum toga, cum dextra sinum vsq. ad lumbos deduxerunt. *Iterum*: Nam veteribus nullis sinus, per quam breues post illos fuerunt. *Et Macrob. de Hortensio loquens, & eius mollitie.* Et sinus ex cōposito defluens, modum lateris ambiret. Et aliis multis locis, qui à Turnebo explicantur, *l.* 2. *Aduers. c.* 16.

SIPHONES, canales, seu tubi dicuntur, à sono vocis, si, si, si, quibus acetum vel aquam incendiis iniiciunt. Hesychius σίφων, inquit, ὄργανον εἰς πρόεσιν ὑδάτων ἐν τοῖς ἐμπρησμοῖς. Vsus est Vlp. hoc vocabulo, *in leg. quæsitum. de fund. instrum.* vbi, Acetum, inquit, quod incendij extinguendi caussa paratur: Item: cētones, siphones, perticas quoque, &c. quamuis in vulgatis pro Siphones, scopæ supponantur, quæ nullius omninò sunt vsus arcendis ignibus. *Plinius ad Traianum*: Nullus vsquam in publico sipho, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. *Alex. Neapol.* Siphones intelligit fistulas follibus iunctas, seu machinas hydraulicas, quibus agitatis ad superiora ædium exhauriunt aquam.

SIQVIS, verbum tam masculos quàm fœminas complectitur, *leg.* 1. D. *de verb. signif.*

SISTO, plerunque significare, stare facio. Itaque cùm promittimus, aut nos, aut alios in iudicio permansuros, rectè dicitur vna appellatione, Cautio iudicio sisti. Iurisconsulti enim promiscuè dicunt Iudicio sisti, tam de ipso reo, quàm de fideiussore eius. *Vlpian. in leg.* 2. *D. si quis cautionibus.* Si quis, inquit, in iudicio se sisti promisit. Et infrà: Se sistere non potuit. *Idem in l. si quis quempiam. D. eod. titul.* In eadem, ait, caussa eum debet sistere, loquens de fideiussore. Sisto autem præteritum habet, stiti, non steti, quod à verbo Sto est, participali verbo caret: nisi à sto mutuetur, auctore Prisciano. *Vlpianus in leg. sed & si quis. §. illud sciendum est. D. si quis cautionibus.* Eum, inquit, qui idcirco non stitit. *Et paulò pòst*: At per hoc in iudicium non stitit, *Neratius in lege penultim. D. eodem titul.* Si procurator, *inquit*, ita stipulatus, vt sistat dūtaxat eum, quem stipularetur: non etiā pœnam si status non esset, stipuleretur. Ibi illud,

llud,ſtatus, à ſto mutuatus eſt.

SISTERE reum,&exhibere reum, *l.ſi eum iudicio D.ſi quis cautio.*ad fideiuſ ſorem pertinent. Sed venire ad iudiciũ, *vt in d l.ſi eum iudicio in fin.* ſecum agen di poteſtatem facere, *vt in l.& ſi poſt tres. D.eodem titul.*Item:Ire in ius. Vel (ſicut nunc loquimur) comparare in iudicio: ſtare iuri, & cætera id genus,ad eum re- feruntur. Vtrunque autem complecti- tur Cautio, Iudicio ſiſti,vt iam diximus: ſiue quis pro ſe, ſiue pro alio promittat. Cuius oppoſitum eſt, Promiſſionem de- ſerere. *Vlpianus in leg. ſed & ſi quis. §. quæſitum eſt. Digeſt. ſi quis cautio.* Nos nunc dicimus, Cautionem de ſtando iuri.

SITA,cibaria etiam præter frumen- ta, quibus ſcilicet veſcimur: quo no- mine etiam oleum ſignificatur. Ho- merus, Σίτου καὶ οἴνοιο· τὸ γὰρ μένος ἐστὶ καὶ ἀλκή. *Et Bacchus vires, & robur edulia prabent.*

Σιτώνης, Sitones, curator frumento comparando, *Arcad.leg. vltim. Digeſt. de mun. & hon.* Cura quoque emendi frumenti, olei, nam harum ſpecierum curatores, quos σιτώνας & ἐλαιώνας ap- pellant, creari moris eſt. item apud Pa- pyrium, *l.vltim.§.2.D.de adm.rer. ad ci- uit.* Hinc

SITONIA, curatio frumento coë- mendo. *Vlpian.l.2.D.de vacat. & immu- nit.* Sextum decimum ætatis annum a- gentem ad munus ſitoniæ vocari non o- portet.*Sic in Rubr. Cod.*De munere ſito- nię, *lib.10.Cuiac.Obſeru. lib.1.cap.35.* pro Sitoniæ,Sitonici reponendum cenſet, i- táque in veteribus libris legi teſtatur. Curam σιτωνικῶν vocat *Iuſtin. Nouel.* 30. Et de cura autem Sitonici ſcripſit Greg. *lib.10.Epiſt.*

SITVLA vrna eſt, ad hauriendam è puteo aquam accommodata, *apud Iu riſconſ. D. de contr. empt. in l. qui fundum vendebat.§.final.* Aliàs Sitella ſignifica- tur, qua qui legem ferebat, ſortiebatur trib.vt eas in ſuffragium mitteret.*Cic. l. primo de Natur.deor.* Vt igitur T.Grac- chum cùm videor concionantem in Ca- pitolio vide de M. Octauio deferentem ſitellas.*Et apud Aſconium in Orat.pro Cor- nelio:* Dum ſitella defertur.In has autem populus tabellas ſui ſuffragij mittebat, per pontem tranſiens. Hinc illud Cor- nificij ad Herennium in Tranſlatione. Pontes diſturbat, ciſtas diſiicit. Sitellæ in ſortiendo mentio fit in vetuſto legis fragmento, quod citatur à Turnebo, *Aduerſ.lib. & capit.13.* his verbis: Ad ſitellam ſorti veniet, is in eam ſitellam manũ demittito *& apud Plaut. in Caſina.*

SITVS, ſqualor, ſiue incultura cu- iuſque rei, à deſinendo dictus,quòd ne- gligentia deſeruntur res, & redduntur incultæ. *Vlpianus de bon.poſſeſſ.ſec. tab. l.* 1. Vetuſtate,*inquit*,vel ſitu putrefactum.

SIVE, dictio, an coniungat,an diſ- iungat,*ponit Bartol.leg.1.Digeſt.de public. & l. ſi eum.§. qui iniuriarum. Dig. ſi quis caut.Bald.in leg.cùm quidam. D. de verb. ſignific.*

SMARAGDVS, *leg.21. Digeſt.de aur. & argent.leg. l fina.§.ſpecies. Digeſt. de public.* gemma eſt viridis coloris,om- nibus nota, *de qua poſt Plinium Iſidor. libro decimoſexto, capit.7.* Smaragdum à nimia viriditate dictum ait.habereque principatũ omniũ gemmarũ virentium.

SMVRNA,*l. fin.§.ſpecies.D.de publ.* ea vocatur,quæ vulgò Myrrha.

SOBOLES,propago,*l.1.D.ſol.mat.*

SOBRIE,frugaliter, *l. is qui. D.de tut.& cur.dat.ab.*

SOBRINVS, eſt,*vt ait Aelius Gal- lus*,conſobrini patris mei filius,& conſo- brinæ matris meæ filius.Fœmina iiſdem de cauſſis appellat fratrem,& fratrem pa truelem, & conſobrinum, & propius conſobrino, & ſobrinam. iidem gradus in ſobrina quoque ſunt. Feſtus. SOBRI- NI etiam qui ſint, *Gaius in l.3.Digeſt.de gradib. affin.& conſ.* ſic demonſtrat:Item patrui magni, amitæ magnę, auunculi magni,materteræ magnę nepos neptis: qui ex fratribus,patruelibus,aut conſo- brinis, aut amitinis vndique propagan- tur, vide locum propriè Sobrini vocan- tur. Sic emendandum, ac legendum eſſe Hotoman. cenſet, qui vſque adhuc fœ- diſſimè corruptus iacuit, quod vel hinc intelligi poteſt, tum quòd alioquin Ca- ius bis eoſdem numeraret: (neque e- nim alius eſt nepos magni patrui,ac So- brinus) tum quòd hic ipſe ordo eſt, quem idem Caius in cognatorum gra- dibus recenſendis perpetuò conſeruat: quemadmodum in obſeruationibus pla- nius idem exponit Hotoman. Legere- tur tamen,inquit,paulò concinnius.Va-

dique propagati, propriè ſobrini vocantur. Itaque Paulus *in l.10. §.10. D.de gradibus.* cùm patrui magni nepotes & nepotes enumeraſſet. Is, *inquit*, de cuius cognatione quæritur, his ſobrinus eſt: & inuicem huic illi ſobrini.

Sobrino natus, ſobrini mei filius, *Paulus l.10. ad finem. Digeſt.de gradibus.* His perſonis (id eſt, patrui & amitæ maioris nepotibus) auus auia eius, de cuius cognatione quæritur, propius ſobrini ſunt: pater mater, ſobrinus ſobrina. is, de cuius cognatione quæritur, ſobrino natus eſt, hic proximo nomine definitur parentis ſui ſobrini, vt Trebatius ait, rationem quoque nominis hanc reddit, quòd vltimi cognationum gradus ſobrinorum fiunt. Itaque Sobrini filius rectè proximum nomen ab eo ipſo huius ſobrini dicetur. & ideò eos, qui ex ſobrinis nati ſunt, inter ſe proximum nomen appellare. hos enim nullum proprium habere nomen, quo inter ſe vocentur. Sic enim emendat locum Hot. in Obſeru.

SOCER, *ait Modeſtin.* viri pater, vxoriſque: mater autem Socrus appellatur: cùm apud Græcos propriè viri pater ἑκυρὸς, mater verò ἑκυρὰ vocitetur. vxoris autem pater πενθερὸς, & mater πενθερὰ vocatur, *leg.4.§.4.Digeſt.de gradibus & affin.* Soceri autem & ſocrus appellatio etiam ſponſalibus acquiritur. *leg.8.Digeſt.de gradibus & affin.* Sed & vxoris vel mariti auus, auia, proauus, proauia, & vlteriores, ſoceri & ſocrus appellatione continentur, *leg. 146.D. de verbor.ſignific.leg.3.§.1.Digeſt. de poſtulat.* Quanquam vir vxoris ſuæ auum, magnum ſocerum dicat: auiam magnam ſocrum: proauum verò maiorem ſocerum, proauiam maiorem ſocrum appellet *vt Feſtus lib.11. & Modeſtin.in leg. 4.§ gradus. Digeſt.de grad. & affin. ſcribunt.* Qui etiam proſoceri, abſocerique nomine demonſtrantur, *vt in leg. 15. §.1. D.rer. amotar. Et apud Capitolin. in Gordianis,* Originem maternam & ex Traiani Imper. genere habuit, auo proauo Coſſ. ſocero, proſocero, & item alio proſocero, & duobus abſoceris conſulibus.

Socer locum parentis obtinet, *Pomponius ait, leg. qui 2.D.ſolui.matr. Vide item l.etiam pater ad legem Pompon. de parricid. l. ſoceri. De verb.ſign.cum ſimil. ab. Alberico citatis.* Igitur eadem, quæ parenti reuerentia pleriſque in rebus illi debetur, maximè durante affinitate.

SOCII dicuntur, & qui tractatu habito ſocietatem coierunt, & qui in communionem inciderunt, & generaliter qui quid communiter poſſident. Ita cōmunionem prædiorum dominos ſocios vocant, *l.19.& 34.Digeſt. de ſeruit. ruſtic.*

SOCIETATIS duplex eſt conſideratio: altera Publica, altera priuata. Societatem publicam natura conſtituit inter omnes homines, quæ nihil eſt aliud, quàm naturalis omnium hominū cognatio: *cuius meminit leg. 3 Digeſt. de iuſti.& iur.* Hanc eleganter tractat *Cicer. in Offic.* Ex hac ſocietate publica, velut fonte, oſtendendum eſſet ſtudioſis, quomodo propter communicationem rerum introducti ſint omnes contractus, omnia commercia, omnes actiones. Quomodo item ad coercendos malos exerceantur accuſationes, & publica iudicia: totius denique iuris ſanctio non ſpectet aliò, quàm ad conſeruandam inter homines naturæ ſocietatem. Sed vix eam agnoſcimus, adeò noſtros ſequimur corruptos adfectus in explicando iure. Societas verò priuata eſt, quæ ciuili hominum auctoritate in quandam contractus formulam producta eſt, imitatione publicæ ſocietatis: vt, cùm duo pluréſve ſic contrahunt, quòd lucrum & damnum inter eos commune ſit, de vna re vel negociatione, aut de omnibus bonis præſentibus & futuris. Hanc Græci κοινοπραξίαν vocant, & hæc Societas conuentionalis dicitur.

Societatis conuentio, inter omnes hominum functiones, ad naturalem illam caritatem proximè accedit. Ea enim exprimit typum cognationis inter nos, quam Deus conſtituit, vt res noſtras alter alteri gratis communicemus: nihílque proprium exiſtimemus: ſed eſſe κοινὰ τὰ τῶν φίλων πάντα.

SOCIETAS, eſt contractus bonæ fidei, vel alicuius, vel rei, vel negociationis communione ſic inſtitutus, vt eius & quæſtus & damnum ad vnumquemque communiter pertineat. Eius autem duo genera ſunt: aut enim partes definitæ ſunt, aut indefinitæ: &

rurſus

rurſus ſi definitæ ſunt, aut bonorum omnium ſocietas contracta eſt, aut certæ vnius vel rei, vel negociationis, *l.2.& 3.& in ſeq.D.pro ſocio.*

Societates etiam collegia & corpora vocantur, *in leg.1.D. quod cuiuſque vniuerſit.leg.31.D.de furt.leg.3.§. à municipibus. D.de bon.poſſeſſ.* Quibus qui preerant, magiſtri ſocietatum vocabantur, *leg.14.D. de pact.* Ita Societates vectigalium Tacit. lib.13.vocat, vbi malè Rhenanus emendauit. Neceſſitates. Coire enim ſolebant publicani in ſocietatem conductionis vectigalium, permiſſúmque his erat corpus habere, *vt in d.l.1. D. quod cuiuſque vniuerſ. Caius ſcribit.* Inde Societas vectigalium cauſſa, *in leg.65.§ penultim. Dig. pro ſoc.*& ſocij vectigalium, *in l.9.§.ſocij. D.de public.*

Societas vitæ pro communione victus, quæ inter virum & vxorem eſt, *l.1. D.rer.amot.leg.52.Digeſt.de re iud.* Ex qua vxor rei humanæ atque diuinę ſocia dicitur, *in leg.4.Cod. de crimin.ex pil. hær.*

Societas voluntaria, vide Voluntaria ſocietas.

SOCIARE, pro adiuuare dixit Iuſtin.in 1. Epiſtol. Dig. præpoſita: Et iuſſimus quos probaueris, ad ſociandum laborem eligere.

SODALES ſunt, qui eiuſdem collegij ſunt, quam Greci ἑταιρείαν dicunt, *inquit Caius, leg.vltim.Digeſt.de colleg. & corp.* Vnde Sodalitia, *in leg.1. D eodem titul.* de quibus legem quandam Licinnam latam Cicer.pro Planco refert. *Tertul. li. 2. ad vxor.* Diſcumbit cum marito in ſodalitiis, ſæpè in popinis. Appellat & Sodalitates idem Cicer. *in Catone maiore,& aliis locis.*

Sodales aruales, vide Fratres aruales.

SOLARIVM, eſt vectigal, *ait Vlpian.* quod pro ſolo penditur, cùm quis in publico ædificauit, *leg.2 §.11.Digeſt.ne quid in loc.pub.Vlpian.leg.39.§.4.De lega. & fid.lib.30.* Hæres cogitur legati prędij ſoluere vectigal prçteritum, vel tributū, vel ſolarium, vel cloacarium.

SOLATIVM pro mercede, & quaſi precio lapidum in alieno fundo pro loci conſuetudine exciſorum. nam conſuetudo, quæ ius id omnibus permiſit, fundi domino, quaſi pro ſolatio aliquid nummorum ſolui iubebat. *Vlpian.l.13. §.1. D.commu.præd.* Niſi talis conſuetudo in illis lapidicinis conſiſtat, vt ſi quis voluerit ex his cædere, non aliter hoc faciat, niſi prius ſolitum ſolatium pro hoc domino præſtat. Alciatus SOLARIVM legendum putat, à quo nos ſignificationum diſſentire cogit differentia. Deniq; Solatium paſſim pro commodo, mercede & ſalario vſurpatur, *vt l.3.5.& 6. Codic.de aduoc.diuerſ.iud.l.33 in fin.D.de adminiſtrat.tutor.l.33.in fin.Digeſt. commun. præd.* Inde Solatia annonarum, *in leg. vnic.C.de annon. & cap. l.17. de erogatione milit.annon.l.12.C.* Eadē eſt in *Nou. Iuſtin.* vis verbi ἀναψυχά. Secundum hęc *in leg. 4.C.de nauicular.lib.11.* vbi vulgò Salariis pro mercedula præſtitis legitur, veteres ſcripti Codices, & impreſſus Theodoſij Codex, *in l.32.eod.tit.* Solariis ſcriptum habent.

SOLIS dies, *in l.3.C de feriis, l.10. & 13.de exactionibus in C.Theod.* is eſt, qui hodie à Chriſtianis Dominicus vocatur. *l.2,& vlt.C.de feriis.* ad quas pertinente Leonis conſtitutionem Nicepho. lib.15. Hiſt.eccleſ.c.25.memorat. *Greg. Turon. lib.3.Hiſt.c.13.* Ecce enim, *ait*, dies ſolis adeſt. Sic enim Barbaries diem Dominicum vocitare conſueta eſt. Quæ verba Aymoinus monachus in eadem hiſtoria referēda tranſcripſit, *leg.2. de geſt. Francor.capit.11,* Diebus porrò nomen à planetis antiquitas indidit. Auſonius in Edyll.

Nomina quæ ſeptem vertentibus apta diebus
Annus habet, totidem errantes fecere planetæ.
Primum ſupremúmque diem radiatus habet ſol:
Proxima fraterna ſuccedit luna corona,
&c.

Hanc verò inſtitutionem ab Ægyptiis ad reliquas gētes manaſſe, *Di.l.37.ſcribit*

SOLARIVM, apricus locus in ſumma ædium parte, ſolis calori fruendo accommodatus. *Vlpian.l.17. D. de ſeruit. vrb.præd.* Sin verò heliocamino, vel ſolario dicendum erit, quia vmbram facit in loco, cui ſol fuit neceſſarius, contra ſeruitutem impoſitam fieri. *Paul. in Milite:* Nam certe neque ſolatium apud nos eſt, neque hortus vllus, neque feneſtra niſi clatrata. *Macro.lib.2.c.4 de Auguſto:* Cùm de Tyriæ purpuræ, quā emi iuſſe-

rat, obscuritate quereretur, dicente vēdi tore, Erige altius, ac suspice, hic visus est salibus: Quid ergo, vt me popu. Ro. dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum? Veteres enim hiberno tēpore valetudinis gratia in sole apricari, &, vt Seneca ait, in Sole percoqui solebant: habebántque in ędibus ad eum vsum loca accommodata: *qua teste Isidoro, li. 5 cap. 3.* Solariorum inde nomen acceperunt. Quod & Imperator Leo, Constit. vlt. his verbis tradit: τὸ δὲ αὐτὸ τ' ὑπαίθριον: καὶ ὡς ἄν τις εἴποι, προσηλιακὸν θεατρίον, ὃ καὶ πρὸς μόνην καὶ ὑπαίθριον ἀπόλαυσιν ἐπινενόηται. καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ὅτι τοῦ ἡλίου εἴληφεν, ἡλιακὸν προσαγορεύομεν.

Solarium etiam instrumentum id significat, quo horæ solis vmbra declarantur, vt in illis festiuis Plauti versibus, *quos Gell. lib. 3. c. 3. citat.* Illum Dij perdant, primus qui horas repperit, quique adeò primum statuit hic solarium. *Cicer. lib. 2. de Natura deorum*: Aut cum solarium descriptum, aut ex aqua cōtemplere intelligere declarari horas arte, non casu.

SOLDATA. stipendium militi cōcessum in pecunia, vel annona, sub conditione fidei atque obsequij. Fictum verbum à voce Germanica SOLD, quæ stipendium vel mercedem significat. *Abbas Vrspergen. de Philippo Imper.* Hic cùm non haberet pecunias, quibus solaria, siue solda præberet militibus, primus cœpit distrahere prædia, quæ pater suus acquisierat: vnde Soldurij milites dicti. Feudistę autem à solidis nomen hoc deducunt, *lib. 2. titu* 10. Soldata est præstatio quædam ann*u*a gratuita, sic dicta, quia plerunque in solidorum donatione consistit: quandoque autem in vino & annona. Et iis suffragatur Carolomanus in Edicto religioso, *apud Auentinum lib.* 3. Propter crebra bella pars Ecclesiasticæ pecuniæ, nempe duodecim denarij, quē Solidum vocamus, contribuantur mihi, quò militibus nostris præmia condigna laboribus soluantur. Hinc

SOLIDARII, milites alienigenæ, mercede conducti. *Otto Frising. lib. Frid.* 1. *c.* 20. Quo aduersus Gulielmum Siculū largitione pecuniæ milites, qui Solidarij vocantur, colligeret. *Item c.* 31. Omnes pene [illegible] (de Hungariis loquitur) tetris in armis procedunt, nisi quod iam ab hospitibus, quos nunc solidarios dicimus, educati, Principes & hospites nostros in armorum splendore imitantur. *Sigibert. in Chronic. an.* 1160. Capitales Barones suos cum paucis secum duxit, solidarios verò milites innumeros, solidarios opinor appellauit, mercede conductos: quos alibi Seruientes dici video: vnde LANDSKNECHT, quasi patriæ seruientes. Hinc in legibus castrensibus Friderici apud Ottonem, *lib. Frid.* 1. *ca.* 26. Statuimus & firmiter obseruari volumus, vt nec miles, nec seruiens litem audeat mouere. *Cæsar lib. de bell. Ciuil.* Adcantuannus cum sexcentis deuotis, quos illi Soldurios appellant. quorum hęc est conditio, vt omnibus in vita commodis, vnà cum his fruantur, quorum se amicitiæ dediderint, &c.

SOLIDVS, *vt ait Volusius Mætianus*, propriè idem est quod libra: quæ & As vocatur. Cùm autem centenarius numerus ferè in pecuniarum ratione As esset, atque haberetur, vt in vsuris quæ Centesimę dicuntur, intelligitur: consuetudo tulit, vt Aureus, qui centum cōtinet, valétque sestertios (vt suo loco demonstrauimus) frequenter Solidus appellaretur. Idem enim vtrunque esse patet ex locis innumeris, *veluti ex l. 5. §. prætor. D. de his, qui deiec. vel effud. comparata cum §. item is, cui. Instit. de oblig. quæ quasi ex delict. l. 47. D. de manumiss. testa. cum l. 8. & 9. D. de inoffi. test.*

Solidus autem est septuagesimasecunda pars libræ auri, *l. quotiescunque. de susceptoribus. lib. 10. C.* Continétque vigintiquatuor siliquas. Item Solidus auri viginti libris æris æstimatur, *l. vnic. C. de collat. æris li.* 10. At in legio, Longobardicis. titu. de quantitate solidi, solidus 40. denariis ęstimatur. In No. Maioriani de Curialibus, Solidi Gallici fit mentio, qui non ęquat communem Solidi Romani æstimationem.

SOLIDVM capere non posse dicuntur, qui totum quod eis relinquitur, capere & sibi acquirere non possunt, *l. 9. D. de vulg. & pupill. l. 72. D. de hæred. instit. l. 6. § 1. D. de condit. & demonst. l. 7. D. de condit. insti. l. 67. D. ad leg. Falci. l. 16. §. si qui. D. ad Trebel.* Tertulli. ad vxorem: Tu modò vt solidum capere possis admonitionis nostræ fideicommissum.

Solida proprietas, plena, & non deducto v-

cto vsufructu, *l.26.in fi.prin.D.de vsufru.* *leg.l.35.D.de bon.lib.* Solida legata, id est, integra, *in l.14 §.1 D.ad l.Falc.*

Solidum non soluitur non minus quã-titate, quàm dic, *l.85.D.de solut.*

SOLEMNE significat anniuersa-rium, legitimum, ordinarium, & quod certis temporibus fit. Ita sollemnia mu-nera, *in l.22.§.pen.D.de administr.tuto.* Et sollemnia patrimoniorum onera, *in l.2.* *D.de veter.* & aliis compluribus locis, quos in libris Antiq. refert Brissonius: *adde l.4 C.quo appell. non recip. & l.27.C.* *de iur.dot. & l.25.C.de rei vendic.* In qui-bus sollemnium pensitationum, fru-ctuúmque fit mentio.

Sollemnia iudiciorum, quæ certis le-gum institutis obseruantur, *l.7.D.de in* *integ.rest.* vnde Ordinatis sollemnibus, *in* *l.11.& 15.C.de libert.caus.*

Sollemne spatium, *in l.1.D.pro dote.* quod lege XII. Tab. ad vsucapionem prę-stitum est.

Sollemnia tempora, *in l.vlt.C.de excus.* *veter.* 50. dies sunt, D. Marci constitutio-ne ad allegandas excusationes præfiniti, *l.6.& 18 C.de excusa.tut.*

Sollemne ius, pro iure duodecim ta-bul. & aliarum legum populi Roma. *l.* *27.de regul.iur.* Nec ex prætorio, nec ex sollemni iure priuatorum conuentione quicquam immutandum est.

Sollemnia iudiciorum, quæ certis le-gum institutis obseruantur, *l.7.D.de in* *integ.restit.*

Sollẽnes actiones, certis formulis con clusæ, *l.2.§. deinde ex his legib.ff.de ori.iur.*

Sollemnis numerus testium, pro se-ptem testium numero, qui testamentis faciendis adhiberi debet: vel lege præ-scriptus, & ordinarius, *l.21.D qui testam.* *fac.poss.*

Sollemnia prouocationis, *in l.11.C. de* *administ.tut.l.20.in fin. D.de appel.l.5. eo.* *tit.in C.Theod.* de quibus li.2. Antiq. dixit Brissonius.

Sollemnia accusationis, *in l.11.§.qui-* *dam D. de adulter. l.7.C.de calumniatori-* *bus.l.3.& 6.C.ad exhib.* quæ perstringun-tur in lege prima. *C ad Turpillia.l.3. D.de* *accusationibus*, vt sunt inscriptiones, & subscriptiones, & satisdationes de pera-gendo reo. Itaque *l.6.C.ad exhib.* sollem-nibus accusationis impletis, legi debet, non accusationibus.

Sollẽnia verba, *in l.23.D.de manu.testa.* quæ in manumissione facienda pronun-ciari solebant, quæ vel à domino ipso manumittente, *vt Fest. Pompon. indicat*, vel à lictore virgam capiti serui impo-nente, *vt Boet.in Topic. testatur.* proferri consueuerant.

Sollemnia testamenti. *l.20.§.pen. & §.* *vlt.D.qui testa.fac.l.2.C.de testament.*

Sollemnes feriæ, statæ & certæ, & quotannis recurrentes. *l.26.§.si ferox.D.* *ex quib.caus.maior.*

Sollemnis quoque emancipatio, *in l.9.* *C.de adop.l.3.C.de emancip.liber.*

Sollemnitas adoptionis, *l.25.in fin.D.* *de adoptio.l.13. & 14. C.de probat.l.5. C.de* *suis & legit.* id est, legitimus adoptandi ritus. Vnde adoptio solemni iuris ordi-ne explicari solere dicitur. *l.4.C.de adop.*

Sollemnitas etiam acceptilationibus & verborum obligationibus tribuitur. *l.* *vlt. C. de bon.auct iudic.possid.l.7.C.com-* *mun. vtriusque iudic. l.12. & 14 C.si cert.* *peta.l.1.C.de acceptilationib.l.10.C.de cõr.* *stipu l.1.§.1.C.de vsur.l.5.in fin. C. de dolo.* Ita solemniter liberationem præstare accipe, *l.17.C.de fideicommiss.*

SOLLEMNITER cauere, est sa-tisdatione ordinaria & vsitata cauere, *l.* *28.D de administ.tut.l.46.D.de procurato-* *rib.* Quanquam hoc Tribonianum Iuris-consultis adscripsisse facilè crediderim, *ex §.sin autem per procuratorem.Insti.de sa-* *tisda.* Obsignatio sollemniter facta. *l.9.* *C.de solut.*

SOLLICITARE, *ait Festus li.17.* est solo citare, loco mouere. Sollicitare etiam est angere, contristare, curam in-iicere, *l.1.D de extraord.crim.*

SOLLICITATOR, qui seruum ad delinquendum impellit, *l.11.§.quam-* *uis.l.14.§.æstimatio.D.de seru.corru.* Solli-citatores alienarum nuptiarum, *l.1.D.de* *extraord.crim.* quos sollicitatores alieni affectus *Cassiodor.lib.5.Variar.vocat.*

SOLVM appellant Iurisconsulti a-ream, cui ædificium superponitur, *l.21.* *D.de pign act.l.2.C.de rei vendic.* quod & ideò partem esse ædium dicunt, *l.49.D.* *de rei vend.* In solo autem fieri opera di-cuntur, quæ solo coniuncta sunt: veluti si quis ædificium ponat in solo: quod si quis messem faciat, vineas putet, arbores succidat, opus in solo facere non cense-tur. Et hoc ita in operis noui nun-

tiatione obtinet. *l.1.§.hoc autem.D.de noui oper.nunc.* Cæterum in interdicto, Quod vi aut clàm, quod ad ea solùm opera, quæ in solo fiunt, pertinet, etiam in solo fieri videtur, quod circa arbores fit, non etiam quod circa fructum arborum. Itaque si vineas quis vel arundinem vel salictum succiderit, hoc interdicto tenebitur, *l.1.§.hoc interdictum, l.7. §. notauimus. D.quod vi aut clàm.* In solo consistere dicuntur seruitutes, quæ solo imponuntur, & solo debentur, quales sunt iter, actus, via, *l.3.D.de seruitutibus.* Res soli dicuntur, ædes, agri, fundi, & cæteræ res immobiles solo coniunctæ, *l.1.D.de rei vendicatio.l.1.D.de condict.tut.l.7.D.de vsufruct.l.1.§.si fundus.& l.3.§.pertinet. D.de vi & vi arma.l.7.§.in peculio. D.de pecul. l.1.D.de ædilit.edict.l.55. D. de donatio.inter vir.l.1.D.vtrubi.l.30,§.quid ergo.D.de vsucapio.l.1.D.vsufruct.quemadm.caueat. l.12.§.cellarum.D.de instru.vel instru. l.24. D.quæ in fraud.credit.* Quæ & solo cohærere, & solo contineri dicitur, *l. 10. quod vi aut clàm, l.1.§.hoc interdictum. D. de vi & vi arm.* Quod verbum vt Iurisconsultis proprium Seneca notat. *Sic enim lib. 11.Natur.Quæst.* Tertia pars de agris, terris, satis, arbustis quærit: &, vt Iurisconsultorum verbo vtar, de omnibus, quæ solo continentur. *Plin. lib.6.Epistol.* Eosdem patrimonij tertiam partem conferre iussit in ea, quæ solo continerentur. Hinc pignora soli, *in l.13,§.si pignora. D.de re iudicat. & obligatio soli, in l. 29. §. legatum.D.de liber.leg.*

Solum etiam Seruius in 5. Æneid. esse scribit, quod vnicuique rei subiacet. Vnde naulum, solum mare, aer, auium, stellarum cœlum. Ex quo ab Ouidio dictum sit: Astri tenent cœleste solum.

SOLARIVM, vide suo loco.

SOLVERE dicimus eum, *inquit Vlpianus,* qui fecit quod facere promisit, *l.167.D.de verb signif.* Et soluendo esse nemo intelligitur, nisi qui solidum potest soluere, *inquit Iauolenus, l.114.D.de verb.sign.*

Soluere vnionem, *apud Marcellum, l. Seia.6. D. de auro argen.* non præstare significat, *vt Accursius putauit:* sed de linea detrahere & eximere: quod in fuso nonnihil ácri aceto fit, nam cùm initio sic locus esset, postea vnionem soluit: neque vllum mortis tempore inter ornamenta sua vnionem reliquit. In fine legis sic inquit, Vt interim omittam, quòd etiam dissolutione ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata. Hanc etiam locutionem Macrobius libr. 17. pro liquefacere vsurpauit: vbi de Cleopatra loquitur: quæ aceto vnionem impositum, itáque dissolutum, id est, liquefactum, absorbuit.

Solui legibus dicebantur, quibus quid contra leges facere permittebatur, vt cùm Scipio ille Africanus, antequam per leges liceret. Ædilis & Consul factus est, legibus est solutus. Inde Imperatores, qui legibus teneri noluerunt, legibus soluti ab Vlpiano appellantur, *in l.3.D.de legibus & SC.* Asconius *in Corneliana argumento.* Cornelius legem promulgauit, qua auctoritatem senatus minuebat: ne quis nisi per populũm legibus solueretur, quod antiquo quoque iure erat cautum: itaque in omnibus Senatusconsul. quibus tum aliquem legibus solui placebat, adiici erat solitum, vt de ea re ad populum ferretur.

Soluisse in tractatu de re iudicata accipere debemus, *inquit Vlpian.* non tantùm eum qui soluit, verùm omnem omninò, qui ea obligatione liberatus est, quæ ex caussa iudicati descendit, *l.4.§.5. D.de re iudi.*

SOLVENDO est hæreditas, quæ hæredem inuenit, quandoquidem aditione hæres creditoribus etiam vltra vires hæreditatis obligatur. *l.36.D.de bon. liber.l.33.D.solut.matri.*

SOLVTVM propriè dicitur, cùm naturaliter, id est, verè ac re ipsa pecunia numerata est: satisfactum autem, cùm ciuiliter, id est, non pecuniæ numeratione, sed verbis creditoris animus est contentus: *vti docet Marcianus, l.49.ff.de solut.*

Solutum, *ait Gaius*, non intelligimus eum, qui licèt vinculis leuatus sit, manibus tamen tenetur ac ne eum quidem intelligimus solutum, qui in publico sine vinculis seruatur, *l. 48.ff.de verbor.signifi.*

Solutus actione dicitur, qui ea liberatus est, *l.21.D.ex quib.caus.maio.*

Soluta prædia, *Cicero in Oration.de lege Agra.* nulli obligata vocat: his enim obligata opponit his verbis: Soluta melio-

re in caussa sunt, quàm obligata. *Sicul. Flac. in lib. de condit. agr.* Solutos, ait, à quibusdam appellatos occupatorios agros. Solutos verò non esse, quorum fines demonstrari posʃint, & finiri.

in Solutum, & pro Soluto dari dicitur, quod vt in liberationem debiti cedat in creditorem transfertur, *l. 40. §. vltim. D. de min. l. 46. de solu. D. l. 19. §. vltim. ff. de reb. credit. l. 24. D. de pign. act. & aliàs sapè.*

SOLVTO MATRIMONIO DOTEM REDDI, verbis id actum videtur, vt nullo casu dos apud maritum remaneat, siue diuortio, siue morte matrimonium soluatur, *l. 240. D. de verb. sign.*

SOLVTIO, est obligationis liberatio in actione personali, *l. solutionis. de verb. sign.* Vbi, solutionis verbo, ait Vlpianus, satisfactionem quoque omnem accipiendam placet. In vindicatione enim alia solutio non fit: sed species petita restituitur.

SOLVTIVS, pro facilius, expeditius, *apud Vlpi. in l. at si quis, §. idem Labeo.* Sed solutius, ait, æquitatem sequi, cùm hoc ei & actionis natura indulget.

SONTES propriè dicuntur, quorum culpa iam sonat, hoc est, qui erroris conuicti sunt, *l. 1. § fin. D. de adil. edict.* A Græcis dicuntur ἐν αἰτίαις ὄντες.

SONTICVS morbus, vide Morbus Sonticus.

Σοφισαὶ, *l.* ἐὰν δ'ύο. §. σοφισαὶ. *D. de excus. tut.* à quibusdam exponuntur Doctores:

Σοφὸς Græcis est, quod Latinis sapiens, doctus, acutus, scitus, bonus, vtilis: à σοφία sapientia. Et Romani cùm aliquẽ laudare vellent, quòd doctè omnia dixisset, aut prudenter fecisset, σοφὸν appellabant: vel mox acclamabant, σοφῶς, hoc est, scitè, doctè, acutè, sapienter. Sic quia maximam scientiam Sempronio populus Romanus attribuit, rectiʃsimè σοφὸν eum appellauit, *l. 2. §. fuit post eos. D. de orig. iur.* Olim Iudæorum quoque doctores, *teste Hieronymo.* Sophi, hoc est, sapiẽtes à plebe dicti sunt. Qua imitatione apud Græcos ἑπτὰ σοφοὶ, id est, septem sapientes nuncupabantur: Thales Milesius, Solon Atheniensis, Chilon Lacedęmonius, Pittacus Mytelenæus, Bias Prienæus, Cleobulus Lyndius, & Periander Corinthius. Sed postea Pythagoras primus, vel hoc nomine omnium sapientiʃsimus, non sapientem se, sed Philosophum, hoc est, sapientiæ amatorem appellari voluit, sapientiam soli Deo relinquens.

SORDES pro pecuniaria corruptione, *l 3. §. 1. l. 9. §. vltim. ff. de recept. qui arbitr. l. 3. C. de arbitr. l. 15. D. de iudic. l. 26. §. per magistratum. ff. ex quib. caus. maio. l. 7. §. quæsitum. D. de minorib. l. 7. §. competet. ff. de admin. tut. l. 51. de euictionib.* Nam quod in illis locis dicitur, per sordes, hoc, pecunia accepta, dicitur, *in l. 1. §. 1. ff. de magist. conuen. l. 8. § vlt. ff. manda.* Sic interpretandum est verbum sordidè, *in l. 3. §. nunc videamus. ff. de suspect. tut.*

SORDIDA vestis, *l. 39 D. de inin.* sordium plena, qualis olim erat reorum habitus, qui Sordidati dicti sunt, vt ex veterum libris constat.

Sordida concusʃio, id est, calumniæ. Hæc à transactionis officio longê distat. Transactio enim quærit pacem, & finem litium: calumnia discordiam parit, & dispendium. Transactio ex bona fide procedit: calumnia ex dolo malo: tantóque magis nocet, quanto latentiùs procedit ad nocendum.

Sordida munera, vide Munus.

SORDIDE agit tutor, qui pecunia corruptus, rem pupilli negligit, *l. 3. §. nunc videamus. ff. de suspect. tutor.*

Σωρίτης *Vlpian. l. 177. D. de verb. signi.* cauillatio est, quæ ab euidẽter veris per breuiʃsimas mutationes disputationem ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducit. *Sic in l. 65. ff. de reg. iur.*

SOROR, *inquit Labeo*, appellata est, quòd quasi seorsim nascitur, separatúrque ab ea domo, in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur. *Gellius li. 13. c. 10. & Nonius.*

Soror pro amica: siue scorto nonnunquam à clericis flagitiosis appellabatur: rem turpiʃsimam honestiʃsimo nomine tegentibus. *Impp. l. eum qui. 19. C. de episc. & cleric.* Eum qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiæ appellationis non decet. Sorores igitur appellabant, quas hodie Scurræ Commatres vocant.

Sors signum est sortitionis, quod vrnæ immittitur: siue fuerit calculus, siue concha, siue ascia, siue anuli nota, siue

etiam cespes viuus, iuxta Sophoclem, vel simile quid, siue tessellæ & talleolæ ligneæ. Græcis πάλος dicitur ἀπὸ τοῦ πάλλειν, à mouendo: alio nomine κλῆρος, ab euentu, quo educta sorte, ad muneris alicuius administrationem quis vocatur, à κλῶ, quod est voco: aut potiùs, à κλῶν, id est, lignum, quòd lignorum vsus fuerit potissimus ad sortes faciendas, in quibus symbolum suum tesserámve incidebant: quomodo Homerus Iliad. 7. ea voce vsus est, ibi, οἱ δὲ κλῆρον ἐσημήναντο ἕκαστος ἐν δ' ἔβαλον κυνέῃ. Notandum autem sortitionem omnem Mercurio fuisse attributam, *vt in Iliad. 7. annotat Eustath.* Hinc Mercurij sors apud Veteres, quę fuit oleæ folium: quod in vrnam coniiciebant, primúmque educebant in honorem eius dei: cuius consuetudinis meminit in Æolo Euripides. Atque olim in eo Reipu. statu qui penes populum erat, δημοκρατίαν nominant, magistratus sorte electos fuisse: tum & iudices principio conscriptos de curia senatoria, deinceps in vrnam sortitò missos, vt è pluribus necessarius numerus confici posset: auctor est Pædianus: ita vt primò delecti mox sortirentur: quod ex oratio. Ciceronis sæpè discere est. Ea ratione apud Virgilium 6. Æneid.

Quæsitor Minos vrnam mouet. & apud Statium:

Arbiter hos dura versat Gortynius vrna.

Seruius in eum Virg. locum negat auditas fuisse causas, nisi per sortem ordinatas. Ordo autem ex sorte dierum petebatur, quo post tricesimum diem caussas suas exequi poterāt. Iudicum autem nomina tabellis insculpta, inque vrnam iacta, per sortem promebantur. Præterea Consules, Proconsules, & Prætores prouincias sortiebantur: vetabátque lex Curiata prouinciam extra sortem cuipiam cedere, hoc est, ne alter alterius prouinciam inuaderet, sed missis sortibus eas ducerent, præcipiebat. *Cicero in fami. epi.* Appius (*inquit*) dixit sese, si licitum esset legem Curiatam ferre, sortiturum cum collega esse prouinciam. Insuper ducendis legationibus vrnam & sortem veteri exemplo positas fuisse, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret, contendit Marcellus Eprius apud Tacitum lib. 20. In plurimis aliis rebus veteres sorte vtebantur, quæ nostri non sunt instituti.

Sciendum tamen, sortes in plurali propriè dici ipsa sortis instrumenta. Sors verò ipsa sortitio est. *Hinc Cice.* Et sortes ipsas, & cętera quæ ad sortem erant parata, disturbauit. Aliàs sumitur Sors pro dubio rei euentu: qui cùm Dei voluntate semper sit destinatus, varias producit significationes. Vnde Sortiri verbum, in vsu loquendi frequens pro adquirere aliquid. Sortiri iudicē, sortiri prouinciam, sortiri forum, *Nouel. vt om. obed. iudi. prouin. §. arripiat.* Sors, aleæ, vel alterius rei, quæ instar sit aleæ, iudicium, declarans in dubio, scilicet honesto, volūtatē Dei. Vnde solebant olim, & iam nunc solent vel inter coniunctissimos, incidētes controuersiæ per sortē dirimi, quæ sunt cautiones. *D. famil. ercisc.* Augustinus grauiter in Psal. Sors est, inquit res in dubitatione humana, diuinā indicans voluntatem. Nā & sortes miserunt Apostoli. Electi sunt duo iudicio humano: & electus de duobus iudicio diuino: Vnde scribitur: Cecidit sors super Matthiam.

Sors dicitur patrimonium, & summa siue caput illius pecuniæ, quæ confertur in societatē, vt inde lucrum fiat. Qua ratione consortes accipiendi sunt, qui vel commune habent patrimonium, vel partem pecuniæ quātitatem societati attulerunt. *vt l. dudum. C. de contrah. empt.*

Sors adfini quadam significatione dicitur quælibet pecunia principalis cui accedunt vsuræ, vel reditus: *vt in tit. D. de vsur. l. pe. ff. ad l. Fal. l. 58. §. ante. ff. ad Treb.*

Sors, pro iudicio, ordinatione, seu conditione obiter incidente. Tractum autē id est ex more Romano: nō enim audiebantur caussæ, nisi per sortem ordine quodam, vt iam diximus. Si quidem quo tempore caussæ agebantur, conueniebant omnes, & ex sorte dierum ordinem accipiebant: scilicet ita, vt post triginta dies caussas suas exequerentur. Nūc vix tota hominis ætas sufficit, ad dirimendas lites.

Sortes, plurali numero, responsa erāt, quæ Satana suggerente, dabantur olim consulentibus de aliqua re: qualibus imposturis & hodie delectantur impij. Inde sortilegi dicuntur. *29. q. 1. & tot. titul. extr. de sortileg.*

SORTIRI, est sortitò capere, hoc est per sortem obtinere. Sorte enim aliquid consequi, est fortuito rei euentu, vel

tu vel caſu adquirere.

Sortiri filium, *apud Vlpia. in l.3.§ fi. emancipatus. D. de bonor. poſſeſſ. contra tab.* pro ſuſcipere. Si emancipatus filius vxore non ex voluntate patris ducta, filium fuerit ſortitus.

Sortiri prouincias dicebantur Prætores, etiam qui in vrbe ius dicturi erant. nam deſignati antequam magiſtratum inirent, ſortiri inter ſe ſolebant, quis de pecuniis repetũdis, quis de ambitu, quis de veneficiis dicturus, quis aliis denique quæſtionibus præfuturus eſſet. *vt in Verrinam II. explicat Hotom.*

SORTITIONI & ſubſortitioni iudicum Prætor vrbanus præerat, hoc eſt, per ſortem & fortuitum euentum deſignabat ex decuriis & ordinibus eos, qui quoquo tẽpore iudicarent, illorũmque nomina in albo ſuo deſcribebat. Vnde ſortiri forũ, c. fi. de for. compe. Sortiri iuriſdictionem, Sortiri effectum dicimus. Planè, ſi reiiciebantur iudices, ſeu, vt nunc loquimur, recuſabantur, ſubſortitionem in locum reiectorum faciebant. Vide Reiectio.

SORTILEGIVM, *tot. tit. extra. de ſortileg.* per creaturam diuinatio.

SORORIVS, cui ſoror mea nupſit. Eſt & fratris, ſororíſve meæ filius.

SPACIVM non ſolùm de loco, ſed & de tempore dici cœpit *l. ſicut in annos. §. idem Papinianus. D. quibus mod. vſufr. amitt. c. fi. de no. oper. nunc.*

SPACIARI, ſpacia facere, & deambulare, *l.7. ff. de ſeruit. & apud Suet. in Tiber. c.14.*

SPADO, σπάδων, generale nomen eſt, *ait Vlpianus in l. ſpadonum, l. 128. ff. de verb. ſign.* quo nomine, inquit, tam hi qui natura ſpadones ſunt, quàm thlibiæ, & thlaſiæ, ſed & ſi quod aliud genus ſpadonum eſt, continentur. *Idem l. ſi ſerua. 39. §. 1. ff. de iur. dot.* Si ſpadoni mulier nupſerit, diſtinguendum arbitror, caſtratus fuerit, nécne: vt in caſtrato dicas dotem non eſſe, in eo qui caſtratus non eſt, quia eſt matrimonium, & dos & dotis actio eſt. Perſpicuè autem *in l.6. D. de lib. & poſthu.* tria impotentium genera conſtituit. Hypoſpadiæorum, qui & coire, & vitio ſublato, generare poſſunt: Spadonum, qui coire quidem poſſunt, generare autem non poſſunt: Caſtratorum, qui neque coire, neque generare poſſunt. Quos omnes ſub generali Spadonum nomine contineri ſignificat *in d. l. ſpadonum. De verb. ſignific.* Mamertinus ad Iulianum: Spadones, inquit, quos quaſi à conſortio humani generis extorres ab vtroque ſexu, aut naturæ origo, aut clades corporis ſeparauit. Hypoſpadiæi ergo ſunt, qui membris quidem ſunt integris, & incorruptis, ſed naturæ tamen vitio quodam affecti, generare prius non poſſunt: quàm id vitium ſublatum ſit. Quare autem id vitium ſit, *vide Galenum libr. De vſu part. 15.* Spadones autem ij propriè dici videntur, qui naturæ vitio perpetuo & inſanabili affecti ſteriles ſunt, *initio d. l. ſpadonum.* quibus tamen & vxores ducere licet, *l. ſi ſerua. 39. De iur. dot.* quoniam, vt ante dixi, coire poſſunt, quamuis generare non poſſint: & verò etiam adoptare, ſuúmque hæredem aſciſcere, *l. 2. & l.40. §.1. D. de adopt. & apud Paulum lib. 3. Sent. tit. de teſtamentis.* itaque Pomponius *in l.6. §.2. D. de ædil. edict.* ſeruum ſpadonem ait, neque morboſum, neque vitioſum eſſe, ſed ſanum: ſin autem quis ita ſpado ſit, vt tamen neceſſaria pars corporis ei penitus abſit, morboſum eſſe. Caſtrari autem dicuntur, vel Ectomiæ, qui exſecti ſunt: vel Thlibiæ, qui colliſi ſunt: vel Thlaſiæ, ſeu Thladiæ, qui attriti, *d. l. ſpadonum. & l.4. De ſicariis.* Atque hi in iure ciuili multum differunt, *vt notat. Cuiac. ad l.6. ff. de lib. & poſthum. hæred. inſtit.* ab iis quos propriè Spadones dici retulimus. Caſtrati enim nec vxorem ducere, nec matrimonij cauſſa manumittere, nec adoptare poſſunt: tum & Caſtratio locum dat redhibitioni. Item Caſtratus poſthumum inſtituendo nihil agit, ideóque poſteriore teſtamento, quo poſthumum inſtituat, ſuperius nõ rumpitur. Hæc autem ratio eſt differentiæ, quia caſtrato eas pars corporis abeſt, ſpadoni non abeſt, licet infirmitas valetudinis ei ad generandum impedimento ſit: qua etiam ratione iura plus infantibus, quàm furioſis fauent, *l. 4. D. de vſurpat. & vſuc. Vide Ant. Aug. li. 3. Emend. c. 5.*

SPARTACI nomẽ quod habetur, *l.3. ff. de acq. vel amit hæred.* quidã referũt ad nobilem illum gladiatorẽ, de quo in hiſtoriis Romanorum frequentiſſima mentio eſt. quod an verum ſit addubito.

videtur enim potius de quopiam alio ſeruo intelligi, qui pro libero ſe geſſerit, cuius exemplum Paulus in eo loco citet.

SPATHAS gladios maiores eſſe ſcribit Vegetius, minores verò ſemiſpathas. *extat hoc vocabulum in authent. de armis. §. penul.*

SPECIES à Iuriſconſultis dicitur, quod Dialectici Indiuiduum ſubſtantiæ appellant: dicitur & certum corpus. Itaque *in l. talis. 30. & l. cùm res. 41. §. 1. ff. de leg. 1.* quod certum corpus vno loco appellatur, idipſum Species in altero dicitur. *itemque in l. in ſtipulationib. 54. ff. de verb. oblig.* quibus omnibus in locis Generis nomine appellantur ea, quæ quantitate conſtant, id eſt, numero, pondere, & menſura. *item vt l. 6. ff. de rei vend. l. 9. ff. ſi cert. pet.* Alibi autem hac ipſa Specie communi contineri dicuntur, *l. cùm Stichus. 29. ff. de ſolut.*

Species, pro controuerſia: ex eo deducta locutione, quòd finitam quæſtionem Greci ὑπόθεσιν vocant. *Vlpia. l. 18. ff. de minor.* Diuus Seuerus & Imperator Antoninus non audiuerunt in coloratè reſtitui deſiderantem aduerſus fratrem, poſt ſpeciem in auditorio eorum finitam. *Sic l. Latinus Largus 83. ff. de legat. 3.* Latinus Largus: proximè ex facto incidit ſpecies talis. Recentiores videntur legis Caſum vocaſſe. Quintilianus autem thema, quaſi facti poſitionem, vel euentus. Sic ſpecies vna, pro vna quadam cauſſa, *in l. ſolet Prætor. & l. ſeq. ff. de iuriſd. om. iudic.*

Species etiam Iuriſconſulti appellant, quas veteres Latini Fruges: id eſt, vinum, oleum, frumentum, legumina. *Arcad. l. vlt. ff. de mun. & hon.* Cura quoque emendi frumenti, olei: nam harum ſpecierum curatores, quos σιτώνας, & ἐλαιώνας appellant, creari moris eſt. *Imp. l. 26. C. de vſur.* In traiectitiis autem contractibus, vel ſpecierum fenori dationibus. Atque ita paſſim multis in locis Codicis, *vt l. 10. 11. C. de ſacroſanct. eccleſ. l. 1. l. 2. & l. vlt. C. de condit. in publ. hort. lib. 10. l. 1. de quib. muneri b. vel præſtat. lib. 10. C. l. 7. C. de annon. & trib. lib. 11. l. 5. C. de ſalgamo hoſp. non præſt.* Sic Species annonariæ, *in l. vlt. C. de collat. fund. fiſc. lib. 11. Vegetius lib. 3. c. 3.* Solers debet eſſe tractatus, vt pabula, frumentum, cæteræque annonariæ ſpecies, quas à prouincialibus conſuetudo depoſcit, maturius exigantur.

Species pro forma, qua corpus id eſſe cognoſcitur quod eſt, *l. 7. ff. de ſupell. leg. l. 76. ff. de iudic.*

Specie communi contineri dicuntur, quæ in genere ſuo functionem recipiunt, *l. 29. D. de ſolut.*

SPECIALIS iudex, datus, & delegatus, & pedaneus, *l. fi. ff. de offi. Præto. l. fi. C. de iudic.*

Speciales actiones cenſentur, quibus id perſequimur, quod natura ſua, & quantum ad iuris interpretationem pertinet, ſpeciale eſt, etiam ſi acceſſoria quædam habeat, vt equus, veſtis, domus, fundus, & cæteræ id genus res, in quibus ſingularum rerum petitio eſt, *l. 1. l. 28. ff. de rei vind.* Itaque actionibus de vniuerſitate ſpeciales opponuntur, *l. 3. C. de præſcr. 30. annorum.* Sic

Specialia iudicia, *l. 38. ff. locati,* quibus de vna certa re agitur: qualia ſunt commodati, locati, depoſiti.

Speciale delictum videtur, quod doctores noſtri innominatum dicunt: vt cùm quis in ius vocatus non paret, *l. 2. C. de epiſcop. aud.* cùm temerè appellat, cùm ius dicentem contemnit, cùm in munere ſibi impoſito per deſidiam quis ceſſat, *l. 2. C. de ſpor.* Eiuſmodi enim facta pluribus verbis ſpecialiter deſignantur, non vno generali.

SPECIOSAS perſonas accipere debemus, *inquit Vlpianus,* clariſſimas perſonas vtriuſque ſexus: item eorum, quæ ornamentis ſenatoriis vtuntur, *l. 100. D. de verb. ſignifi.*

SPECTABILIS, titulus eſt dignitatis, quo ornantur præfectus Auguſtalis, comes orientis, proconſules, & vicarij, *vt ex l. vnic. C. de ratiocin. oper. public. l. vn. C. vt omne. iudic. l. 31. C. de appellatio. l. 3. §. illud. l. vltim. C. de can. largitio. tit. li. 10. C. l. 57. & l. 59. ff. de decur. lib. 10. & ex Notitia conſtat.* Ornantur & eo duces, *vt l. 36. C. de appellatio. l. 3. C. de offic. milit. iudic. l. vltim. de offic. præf. præto.* Ornantur & eo tribuni, & notarij, magiſtri ſcriniorum, comites ſacri conſiſtorij, comites domorum, comites ſcholarum, comites militares, item caſtrenſis, tribunus notariorum, & ſilentiarij, *l. vltim. C. vbi cauſſa fiſcal. l. 37. §. 1. de appellatio. l. vltim. de decurion. libr. 10. C. l. 30. §. vltim. C. de*

inoffic.

inoffic. l.4 C. de aduoc. diuers. iud. test. eadé Notitia. Et ita spectabiles iudices accipe in l.32. C. de appellatio. l. vlt. C. de modo mulctar. l. vnic. de annon. &c. l.4. C. de iurisdictio. omn. iud. l.11. in fi. l.13. C. de aduo. diuer. iudic.

SPECTABILITAS inferior erat illustri dignitate. Eámque, militiæ sudore detersis antiquitatem tribuisse Cassiodo. lib.2. Variar. Epist. ad Steph. scribit. Vide dignitatum gradus.

SPECTARE, pro expectare, in l.5. §. Prætor. D. de his qui deiece. vel effud. l.6. D. quod falso tutel. l.29. in fin. D. pro soc. l.83. §. sacram. versic. adeo D. de verbor. obligation. vt ex initio illius §. deprehenditur.

SPECTATIO, apud Cic. Verrina 5. Ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominib. deductiones fieri solebant, primum pro spectatione & collybo, &c. videtur esse probatio pecuniæ. Hinc Spectatores, quos Græci ἀργυρογνώμονας.

SPECVLARIA appellabantur, quibus lumen in cœnacula inferebatur, & sol admittebatur in ædes, vt hodie per vitreamina & chartacea fit; sic dicta, quod è speculari lapide fiebant, qui (vt testatur Plin. libr.36. cap.22. & lib.37. ca.5.) vitri modo perlucidus, facillimè in quamlibet tenues crustas finditur. Vlpia. l.12. §.12. de instr. vel instr. leg. Pegasus ait instrumentum domus id esse, quod tempestatis arcendæ, aut incendij caussa paratur, non quod voluptatis gratia. itaq; neque specularia, neque vela, &c. Idem l.15. §. 4. de vsufruct. Idem & in specularibus, si domus vsusfructus legetur. Sic Martial. lib.8. Epigr.

Hibernis obiecta notis specularia puros.
Admittunt solos, & sine sole diem

Seneca lib.13. Epist. Quantæ nunc aliquis rusticitatis damnet Scipionem, quòd non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat. Idem libr.14. Epist. Quædam nostra demum memoria prodisse scimus, vt speculariorum vsum pro lucente testa clarum transmittentium lumen. Muniebantur etiam his specularibus hieme cœnationes & diætæ aduersus ventorum imbriúmque vim: atque ita venti his excludebantur, vt tamen lumen habitantibus transfunderent. Plin. epist.2. Egregium aduersus tempestates receptaculum: nam specularibus, ac multò magis imminentibus tectis muniuntur. Seneca de diuina prouidentia: Quem specularia semper à flatu vindicarunt.

SPECVLARII, apud Tarruntenum l. vlt. de iure immunit. sunt, inquit Alciatus, qui fenestris specularia componunt, & l.1. C. de excus. artif. σπεκλαροποιοί.

SPECVLATORES, veter. Gl. κατόπτας, milites à specula sic dicti: quorum munus erat de rebus hostiũ ad suos referre quid percepissent, siue in specula, siue in ipsis hostium castris. quod Virgilius lib.4. Georgicῶn videtur pulchrè expressisse, vbi loquitur de iis apibus,

-- quibus ad portas cecidit custodia sorti:
Inque vicem, inquit, *speculantur aquas,*
& nubila cæli.

Sunt tamen qui militum esse quoddam genus volunt, qui præter gladium lanceas gestasse videntur: ex Suet. Claudio, Neque cõuiuia inire ausus est, nisi vt speculatores cum lanceis circunstarent. Et in Galba: Descendentem Galbam speculator impulsu turbæ lancea prope vulnerauit. Speculatores itaque legendum, nõ Spiculatores, in l. diuus. D. de bon. damn. sicut & in libris Flor. scribitur. & l.7. C. de Cohor. princ. cor. & in sacrosancto Euangelio, ἀποστείλας δὲ ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτωρα, ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ & à Cornelio Tacito lib.17. secundum veterem scripturam: Cocceio Proculo speculatori. Et paulò pòst: Barbium Proculum tesserarium speculatorem. Hos posterior ætas Scultatores nuncupauit, quasi auscultatores: quo fit vt nocturnarum excubiarum tesseras tractent ex eo ordine qui tessarij dicuntur. Sumuntur & ex eo ordine, qui in capitis reos lege agant, vt Euangelij locus apertè demonstrat, & ad d. l. diuus τῶν βασιλικῶν interpretatio: τὴν στολὴν τοῦ φονευομένου, ἣν ἐν τῷ συλληφθῆναι περιεβέβλητο, οὔτε ὁ ἀρχωνικερδ αἰτεῖ, οὔτε ὁ ἀποτέμνων, οὔτε ὁ ὑπομνηματογράφος. Et Iulius Firmicus lib. 8. c. 26. Speculatores, inquit, facit, qui nudato gladio hominum amputant ceruices.

SPECVLATOR Iurisconsultus nobilis nomen habuit Gulielmi Durandi: sed cùm anno M. CCLXXI. volumen illud de iure scripsisset, quod Speculum iuris inscripsit: Speculator vocitatus est. Vita functus traditur florente adhuc ætate, cùm vix annum trige-

simum excessisset.

SPECVS, *ait Vlpianus*, est locus, ex quo despicitur: inde spectacula sunt, *d.l. 1.D.de riuis.*

SPES præmiorum pignerari non potest, *l.spem præmiorum.C.quæ res pig. oblig. poss.*

SPEM futuræ perceptionis deteriorem constituere licet, *l.pactum inter hæredem.D.de pact.*

SPERARE, pro timere, *l.3.§.si legatarius.D.si plus quàm per leg.Falc.* vt in illo Virgilij versu,

At sperate deos memores fandi atque nefandi.

SPHÆRISTERIVM à sphæra, id est, rotunditate, locus in balneis rotunda forma, pilæ ludo accommodatus. *Vlpianus l. 16. D. mand.* Cùm Aurelius Quietus hospiti suo medico mandasse diceretur, vt in hortis eius sphæristerium & hypocausta, & quædam ipsius valetudini apta, sua impensa faceret, *Suet. in Vespas.* Valetudine prosperrima vsus est: quamuis ad tuendam eam nihil amplius quàm fauces cæteráque membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret. *Lampridius de Alexand.* Post lectionem operam palæstræ, aut sphæristerio, aut cursui dabat.

SPONSVM ALIQVID IN PRATO, prouerbialiter dixisse videtur, *Imp. in const. de concept.D.§.6.* quasi diceret, in re pulcherrima & venustissima turpe quiddam immixtum esse quod illam dignitatem ac speciem imminuat: vt si in prato viridissimo & amœnissimo spinæ & vepretulę inessent, quæ in ambulantium pedes offenderent. Et hoc tamen perraro, inquit, ne ex continuatione eiusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum. Loquitur de legibus inculcatis, in quo tamen ei mos gestus esse non videtur.

SPOLIA appellabantur pannicularia ea, quibus indutus erat quis, cùm ad supplicium deducebatur, l.penult.D.de bon. damn. Hinc locus ille, in quo exui solebant, SPOLIARIVM fortassis appellatur. Plinius in Panegyrico: Nunc templum, nunc verè Deus, non spoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum sæuum receptaculum. *Lampridius in Commodo*: Gladiatoris cadauer trahatur: gladiatoris cadauer in spoliario ponatur. *Seneca lib.13.Epist.* Nunquid aliquem tam cupidum esse vitæ putas, vt iugulari in spoliario, quàm in arena malit?

Spolia etiam, quæ cui latro abstulit, vocantur, *in l.31.§.1.D. deposi.*

SPOLIARE, pro exuere bonis, *in l. 1.D.de donat.inter virum & vxo.* Transfertur ad omnia alia: vt spoliare auxiliis, prouincia, fama, vita, &c. Quod Imp. *§.fi. Institu.de action.* dicit, Expoliatum bonis, Iurisconsul. *in l. fin. D. de his, quæ in fraud.* dicit, Exutum bonis: vt paria sint, Exui bonis, & Exspoliari bonis, id est, iacturã bonorum pati. *Vide Zas. in d.§.fin.* Spoliare item pupillum dicitur tutor, qui malè administrat, *l.qui fundum.§.tutor.D. pro empto.*

SPONDERE *inquit Varro lib.5.de lingua Lat.* est dicere. Spondeo à sponte. nam id valet, à voluntate. Ideo Lucilius scribit de Cretea: Cùm ad se cubitum venerit, sponte ipsam suapte adductam, vt tunicam & cætera reiiceret. Eandem voluntatem Terentius significat, cùm ait: Satius esse sua sponte rectè facere, quàm alieno metu. Ab eadem sponte, à qua dictum spondere, declinatum spondet, &c. Spondet enim, qui dicit, sua sponte, Spondeo. spondet etiam Sponsor, qui idem vt faciat obligatur, &c. Spondebatur pecunia, aut filia nuptiarum caussa: appellabatur & pecunia, & quæ desponsa erat, sponsa: quæ pecunia inter se contra sponsum rogata erat, sponsio, cui desponsata quod erat, sponsus, quo die sponsum erat, sponsalis: qui spoponderat filiam, Despondisse dicebatur, quòd de sponte eius, id est, voluntate, exierat. Non enim si nolebat, dabat, quod sponsu erat alligatus. nam in comœdiis vides dici,

Sponden' tuam gnatam filio vxorem meo?

quòd tum & Prætorium ius ad legem, & Censorium iudicium ad æquum æstimabatur. sic Despondisse animum quoque dicitur, vt despondisse filiam: quòd suæ spontis statuerat finem, &c. Itaque qui ad id quod rogatur non dicit, non respondet: vt non spondet ille statim, qui dixit Spondeo, si iocandi caussa dixit: neque agi potest cum eo ex sponsu. Ita quisquis dicit in Tragœdia,

Meministine te despondere mihi gnatam tuam?

quòd

quòd sine sponte sua dixit, cum eo agi non potest ex sponsu. *Hactenus Varro.*

Spondere in incertum, est non incertam nummorum summam, se quantumcunque quis debeat fide sua iubere: quæ periculosissima sponsio erat. *Seneca*: Sed non sibi spondere in incertum iubebis, si fisco obligabis.

SPONSIO, apud antiquos genus erat stipulationis; qua plerunque vti solebant post interdicta, cùm litis quædam appendicula incidisset; aut etiam si alio modo inter duos controuerteretur. Fiebat autem Sponsio, interposita stipulatione certæ pecuniæ, quam is qui litem intendebat, daturum se, ni veram caussam haberet, promittebat. Actor enim primùm spondebat: id est, sponte atque vltrò sponsionem deferebat aduersario, quem ideò sponsione lacessere & prouocare dicebatur: ab eo namque postea summam eandem stipulabatur. hic autem aut fateri cogebatur, aut si inficiaretur, restipulari: tum actor iterum stipulanti aduersario spondebat. Græcis erat decima pars rei controuersiæ; caussis priuatis, in publicis, quinta.

Sponsio autem à Sacramento sic differt (*vt in Quintianam exponit Hoto.*) quòd in sacramentis deponebantur in sacro pecuniæ: & qui caussa cadebat, eius pecuniæ referebantur in ærarium, at in sponsionibus non deponebantur: sed tantùm interposita stipulatione promittebantur. Aliis omnibus in rebus simillima erat vtriusque ratio: quemadmodum ex iis locis cognoscimus, in quibus sacramentum & in possessionis, & in proprietatis controuersiis interpositum dicitur: *vt in lib. de Ora. & in Ora pro Mil. & apud Ascon. Verrin 3.* vbi de ampliatio ne loquitur. vide suprà Sacramẽtum. Postea tamen

Sponsio appellata est, *inquit Paulus*, nõ solùm ea, quæ per sponsus interrogationem fit, sed omnis stipulatio, promissióque, *l.19.§. dictum.* D *de ædil.edict.l.7.D. de verb.sig.* Alij libri, Sponsi: corruptè, nam Sponsus, sui, etiam dicimus, vnde Actio ex sponsu: & illud Seruij Sulpitij *apud Gell.lib. & c 4.* Si post eas stipulationes vxor non dabatur, an non ducebatur, qui stipulabatur, ex sponsu agebat, iudices cognoscebant.

Sponsio, pro certatione pignorum, si ita se res habeat, vt qui deponit affirmat: vt qui ex certatione superior discedet, pecuniam in stipulatum deductam, pignori siue depositam ferat. *Vlpia. l.17. §.5.* D. *de præscript. verb.* Si quis sponsionis caussa anulos acceperit, nec reddit victori, &c. In sponsionibus enim anulorum pignoribus certatum docet. *Plin lib.33 c.1.* Eodem sensu sponsionem facere dixit *Marcianus*, *l 3.D de aleator.* Sic Martial. lib. 11. *Sed cum sponsio, fabulæque lassæ De Scorpo fuerint & Incitato.* Macrob.lib.3.ca.17. Nec moratus, sponsione contendit, pignus custodiente Munatio Planco.

SPONSVM, actio erat ex sponsione, quæ ab aduersariis in priuatis controuersiis fiebat, nata, *Cicero pro Quintio*: Sponsionem facere maluit, fecit. Te iudicem C. Aquili sumpsit. ex sponso egit.

SPONSVS Seruius in illud Ænei. 10 *Gremijs abducere pactas*: id est, sponsas, inquit. nam ante vsum tabularum matrimonij cautiones sibi inuicem emittebant, in quibus spondebant se consentire in iura matrimonij, & fideiussores dabant. vnde & admissum est, vt dicamus virum à spondendo sponsum. Cæterùm propriè spondere puellæ est. ergo sponsus, non quia promittitur, sed quia spondet, & sponsores dat.

SPONSORES dicebantur, quos nostri fideiussores postea nominarunt, id est, quibus spondentibus pecuniæ cuipiam creduntur, aut aliquid denique promittitur. *Cic.pro Quintio*: Cur cæteri sponsores & creditores non conuenerint? *Idẽ ad Att.lib.* 1. Tulliola deliciolæ nostræ, tuum munusculũm flagitat, & me vt spõsorem appellat. mihi autem abiurare satius est, quàm dependere.

SPONSARE, sponsalia contrahere, stipulari sibi vxorem dari. *Paulus l.38. D. de rit. nupt.* Si quis officium in aliqua prouincia administrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem sponsare non prohibetur.

SPONSALIA, *inquit Florentinus*, sunt mentio & repromissio futurarum nuptiarum, *l.1.D. de sponsal.* quo in loco Mentionem Latinè dixit, vt apud Græcos dicitur μνῆστις, vel μνηστεία. Definit etiam sponsalia hoc modo Hoto. vt sint

mutua repromiſsio futurarum nuptiarum rectè atque ordine inter eos quibus iure ciuili licet, facta. Dixit mutua repromiſsio, quia tã virum mulieri, quàm mulierem viro repromittere oportet. Vnde Spondere olim puellæ pater dicebatur, adoleſcentis autem Deſpondere. Dixit, Rectè atque ordine: quia conſenſum non modò partium, verùm etiam eorum in quorum poteſtate ſunt, adhiberi oportet, *l.7* D.*eo*.deinde quia licet neque ſtipulatio, neque ſcriptura neceſſaria ſit teſtatione tamẽ opus eſt, tametſi etiam inter abſentes, per epiſtolam aut nuncium contrahi poſſunt, *l.4.eo.* Dixit, Inter eos quibus iure ciuili licet, quia ſponſalia inter eos demum cõtrahi poſſunt, inter quos etiam nuptiæ poſſunt, *l. ſi quis tutor.§.quamuis* D.*de rit.nupt.*ætate tamen excepta, *l.14.*D.*de ſponſal.l.4.*D.*de rit.nupt.*vbi traditur ſponſalia inter impuberes rectè contrahi, dummodò ſeptem annis minores non ſint, Seruius autem Sulpitius Spõſalia ſic exponit: Qui vxorẽ, inquit, ducturus erat, ab eo vnde ducenda erat, ſtipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, itidem ſpondebat. Is contractus ſtipulationum ſponſionúmque dicebatur ſponſalia. Tunc quæ promiſſa erat, Spõſa appellabatur: qui ſpoponderat ducturum, Sponſus. Sed ſi poſt eas ſtipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui ſtipulabatur, ex ſponſu agebat, iudices cognoſcebant. Iudex quamobrem data, acceptáve non eſſet vxor, quærebat. Si nihil iuſtæ cauſſæ videbatur, litem pecunia æſtimabat, quantique interfuerat eam vxorem accipi aut dari, eum qui ſpoponderat, aut qui ſtipulatus erat condemnabat. Hoc ius ſponſaliorum obſeruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerſo Latio lege Iulia data eſt. Hæc eadem Neratius ſcripſit in libro quem de nuptiis compoſuit *Gell.lib.4.c.4.* Spõſaliorum autem formulam Plautus hãc profert in Pœnulo:

AGORAST.*Audi tu patrue, dico, ne dictum neget:*
Tuam mihi maiorem filiam deſpondeas
P.*Pactam rem habeto.* A. *Spondéſne igitur?*
P.*Spondeo.* A.*Mi patrue ſalue: nam nunc es planè meus.*

Item in Trinum.

LYSIMACH.*Sponden' ergo*
Tuam gnatam vxorẽ mihi? CHAR.*Spondeo & mille auri*
Philippũm dotis. LYSIM.*Iſtac lege filiam tuam ſponden' mihi*
Vxorem dari? CHAR.*Spondeo.* L.*Et ego ſpondeo idem hoc.*

SPONGÆ, quibus columnæ, pauimenta, podia, exterguntur (alij, effingũtur) inſtrumenta ſunt domus, *l.quæſitum. §.canales.* D.*de inſtr.vel inſtr.leg.*

SPORTÆ, calathi de vimine texti, *l 3.*D.*de penu leg.* in quibus etiam pecuniæ condi ſolebant, *vt Aſconius in Verrinis ſcribit.* Hinc

SPORTVLA, id eſt, capſa pecuniæ condendæ cauſſa parata: ſed conſuetudo tulit, vt pro ipſa pecunia vſurpetur. Et quoniam in ſportulis obſonia, & pecunia & cœnæ ferebantur, hinc factum, vt ſportulæ pro iis cibis & ea ſtipe & pecunia acciperentur, quæ à magnatibus iis quotidie dabatur, qui ipſos officij gratia eſſent comitati, aut domi ſalutauiſſent togati. Opponebantur autẽ rectę cœnæ, quæ erat cùm clientem lautè excipiebant & paſcebant. *Tranquillus in Domitiano:* Sportulas publicas ſuſtulit, reuocata cœnarum rectarum conſuetudine. Erogationes quoque illæ, quæ in ordinem decurionum fiebant, ſportulæ appellãtur, *l.5.§.vlt.*D.*de donatio.int. vir. l.6.§.1.* D *de decurionibus, vt & ex Plinij Epiſt. ad Traia.lib.10. apparet.* Sed & pecuniæ illæ, quæ iudicibus, vel viatoribus, id eſt, executoribus litiũ ac negotiorũ pro ſalario dabãtur, Sportulæ ſunt appellatę, *rub.de ſportul.iud.l.31.§.executoribus.*D *de epiſ.& cleric. §.tripli. Inſtitution. de actionibus. l.4.C.de caſtrenſian.libr .12. l.12.C. de proxim. ſacr. ſcrin. l. vltim. C.de præpoſit. agent in reb.l vltim. §. autem. C.de re milit. libr.12.de quibus vide Alciatum libr. Diſput.3.ca.17.* aliter enim his in locis hoc verbum accipiendum cenſet: *itémque Nouel.82.*

Sportulæ pro ſalariis annuis, *in l.120.*D.*de leg.1.* niſi cui magis placeat municipales erogationes interpretari. Quo ſenſu in antiquis inſcriptionibus hoc verbum aliquotiens accipitur.

Σπουδαῖον, *l.1. C.de vet.iur.enucl.* ſtudio, amore, curáque dignum.

SPVRCARE, fœdare, corrũpere, impu-

impurum reddere, *Paulus l.* .1.§.1.*Dig.*
de extraord.crimin. Fit iniuria contra bo-
nos mores, veluti si quis fimo corrupto
aliqué perfuderit, aquas spurcauerit. Vbi
tamen CORREPTO legendum suspi-
catur Hotoman. *Vlpian. l.27.§.11.D.ad*
l.Aquil. Cum eo planè qui vinum spur-
cauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel a-
lio modo vitiauit. Bud. interpretatur, a-
qua infusa diluit.

SPVRII *Plutarchus in Problem.* Spu-
rius primum nomen est apud Romanos,
vt Sextus, & Decumus, & Caius. prima
autem nomina non tota scribunt: sed
aut vna litera, vt T. Titum: aut duabus,
vt Cn. Cneum: aut tribus, vt Sex. Sextũ,
& Ser. Seruium. Sic Spurius Sp. scribeba-
tur. eos autem qui sine patre erant, qui
ἀπάτορες Græcè dicuntur. S. & P. desi-
gnabant, quasi sine patre dicerentur.
Hactenus Plutarch.

SPVRIVS appellatur, qui matre
quidem certa, patre autẽ incerto natus
est, *ait Vlp. cap. Instit. 4.* sic dictus, vt ait
Iustinianus, à Græca voce, quasi *σποράδην* conceptus, *§.si aduersus. de nuptiis.* Ge
nerale itaque nomen est, quod iis omni-
bus conuenit, qui sine patre iusto nati
sunt: qui etiam vulgò quæsiti appellan-
tur, *l.vulgo.D.de stat.hom.* Patet id quoq.
collatione, *l.2.& l.4.D.vnde cogn.* & ap-
pellantur etiam Liberi naturales, passim
sub rubr.C.de natur.libr. Spuriorum autẽ
quinque sunt species: nam alij ex concu-
binatu nascuntur, alij ex scortatione, alij
ex stupro, alij ex adulterio, alij ex ince-
stu. De natis ex concubina testimonium
est *in l.cum tabulis.16.§.1.D.de his qui. vt*
indig. de natis ex meretrice, *in l.palam.*
43.D de ritu nupt. de natis ex virgine vel
vidua honestæ existimationis, *in l.si qua*
illustris.5.C.ad SC.Orphi.l.priuignus.7.D.
de gradibus: de natis ex adultera, *in l.im-*
peratores.ff.de proba. de incesta, *l.Spurij.6.*
de decurionib.

Squalidus ager, quasi excolidus, in-
quiunt auctores de limitibus agro-
rum, quòd iam à cultura exierit, sicut
Exconsul.

STABVLA. *ἱπποστάσιον, ὀνοστάσιον.*
locus ad stationem iumentorum para-
tus, *l.13.in fi.D.de vsur.* Est etiam

STABVLVM, ad hominum man-
sionem constitutum diuersorium; *l.1.in*
fi. D. furti aduers. naut. Vnde stabulum
πανδοχεῖον vertit Theophil. *in §.penult.*
Instit.de oblig. quæ ex quasi delict. *Cypria-*
nus Epist.13.lib.3. Aut si, inquit, in via sta-
bulum aliquod obsideri & teneri à la-
tronibus cœperit, vt quisquis ingressus
fuerit, incidentium illic infestatione ca-
piatur, nónne commeantes hac opinio-
ne comperta stabula alia appetũt tutio-
ra, vbi sunt fida hospitia, & receptacula
commeantibus tuta. *Varro lib.4.de ling.*
Lat. Inde Locarium quod datur in sta-
bulo, aut taberna, vbi consistunt. Hinc

STABVLARIVS, qui stabulum
exercet, & iumenta apud se stabulari
permittit, *l.1.§.caupones.l.5.& l.vlt.in fi.*
D.de naut.caup.stab. Vel qui tecto viato-
res, vel commessatores accipit. *Senec.lib.*
1.de Benef.c.13. Nemo, ait, se stabularij aut
cauponis hospitem iudicat. *Tertullia. in*
Apologet.c.39. Aliis cœnaturis creditor
erit necessarius, Herculanarum decima-
rum pollutarum sumptus stabularij
supputabunt. Vbi tamen Rhenanus si-
ne ratione, tabularij, emendat. *Apuleius*
lib.2.de Asino aur. Sumo, ait, sarcinulam,
& pretio mansionis stabulario persolu-
to, capessimus viam.

STAGNVM est, *ait Vlpian.* quod
temporalem continet aquam ibidem
stagnantem, quæ quidem aqua plerun-
que hyeme cogitur *l.1.§.1.D.vt in flum.*
publ. Idem ait Festus. Est autem à *στεγνόν,*
vt vulg.Var.lib.4.ling.Lat. Est etiã Sta-
gnum, metalli genus, *vt in vet.gl.Gracis*
κασσίτερον. A quo

STAGNEI nummi, id est, *κασσιτέρινοι, l.9.§.1.D.ad l.Corn.de fals.*

STALLVS in choro, *c.dilectus.de*
preben. pisces ex Canonistis, & putem es-
se eum locum, vbi sedere Canonicis in
fratrem receptis licet.

STAMEN, quicquid in colo ad ne-
dum ponitur. Aliàs (*vt scribit Sipontinus*)
stamina dicuntur fila tecta in opere tex-
torio & stabilia. per pectinem transmis-
sa, quibus alia quæ subtermina vocan-
tur intertexuntur. Hinc *apud Vlpianum*
l.70.in princ. D. de leg.3. Stamen & sub-
tegmen sumuntur pro filo staminis &
subtegminis caussa parato. Apud Pau-
lum in Sententiis sumitur vtrunque in
Sipontini significatu. Dicendum verò
Subtemen, non Subtegmen, Subtemen
enim id est, quod subest stamini: & ita
Glossæ, Subtemen *κρόκη ῥοδανή,* & Luci-

lius apud Nonium(vt in manuſcriptis legitur)Foris ſubteminis pannus eſt.

STARE ſententia arbitri, nihil aliud eſt, quàm id agere, quantum in ſe ſit, vt arbitri ſententiæ pareatur, *l 28.D. de arbitr.* Stare, manere, firmum eſſe, *leg. ſancimus.C.de teſtam.* Stare per aliquem quid ſit, *docet leg.1 §.ea igitur. D.quod legat.*

STATIO, locus vbi quis ſui muneris obeundi cauſſa ſe ſiſtit, & ab interuentoribus appellari ſolet. Vel, In quo homines adeſſe frequentes & conuenire ſolent, vel audiendi, vel confabulandi, vel recitandi aliquid, vel reficiendi animi cauſſa, Græcis *σύστασις*, & *κύκλος*, Latinis etiam circulus. *Vlpianus l. item apud.15.§.conuitium.5.ff.de iniur.* Idem, & ſi ad ſtationem vel tabernam ventum ſit, probari oportere. *Gellius lib.13. cap.13.* Quæſitum eſſe memini, in plerìſque Romæ ſtationibus ius publicè docentium, aut reſpondentium, &c. Sic Iuuenal. Satyr.2.

Conuictus, thermæ, ſtationes, omne theatrum.

Plinius lib.1.Epiſtol.ad Senec. Plerique in ſtationibus ſedent, tempúſque audiẽdis fabulis conferunt. *Idem lib 2. Epiſtol. ad Apollin.* Itaque prehendo amicos, ſupplico, ambio, domos, ſtationéſque circumeo. Eodem modo ſæpè ſtationes dixit Tertullianus, loca demonſtrans, in quibus Chriſtiani ſtantes die dominico Dominum orabant (nec enim eo tempore Deum, vti tum loquebantur, de geniculis adorabant) ídque nomen idem ipſe ait eſſe ab exemplo militari tranſlatum in libr. de Oratione. Et ita Marcellinus quoque accepit in fin. lib. 28. Hinc Stationes tabellionum dicuntur in Nouel. de tabellionib. & Stationes fiſci, *l. 1.C.de compenſ.l.1.C.ne fiſc.rem quam vend.euin.*

STATIO portus in quo naues tutò conſiſtunt. *Vlpian. l.1.§.8.D.de fluminib.* Stationem dicimus à ſtando. Is igitur locus demonſtratur, vbi tutò naues ſtare poſsint. Sic apud Virg. Æneid.5.

Statio male fida carinis.

& lib.4.Georg.

Statio tutiſſima nautis.

Inde portum ſtationem eſſe concluſam Vlp dixit, *l.59.de verb.ſign.* Hinc

STATIONARII milites, *apud Paul.in leg.4. Digeſt.de fugit.* qui in portuum prædiis locati ſunt. Limenarchæ, inquit, & ſtationarij fugitiuos deprehenſos rectè in cuſtodiam retinent.

Statio etiam iumentorum, *in l.13.in fi. D.de vſufruct.* Et ſtatio militum, *l. 3.§. qui ſtationis. D. de re milit. Et apud Plin. lib.10.Epiſt.*

STATIONARII *ſub Rub Cod.de curioſ.& ſtation.* quia cum Curioſis coniunguntur, (qui contra publici curſus leges commiſſa curioſè perueſtigabant) videntur fuiſſe apparitores certis locis per vrbis vias diſpoſiti, vel per prouincias, qui magiſtratibus ſi quid commiſſum eſſet, renunciarent. *Vlpian.l.1.§. quies.D.de offic.præfect.vrb.* Debet etiam diſpoſitos milites ſtationarios habere, ad tuendam popularium quietem, & ad referendum ſibi quid vbique agatur. *Impp l.ſi quis.31.Cod.The.de epiſc.& cleric.* Notoriis apparitorum, quos Stationarios appellant, deferatur in notitiam poteſtatum. Dicuntur etiam ſtationarij, qui portorio exigendo præerant, *τελῶναι*, *leg.vniuerſi.5.C.de vectig.& commiſſ.* Sic Stationarios accipe, *l.ne quis.6.C.de dignitatib.lib.2.* Ne quis ex vltimis negociatoribus, vel monetariis, abiectíſque officiis, vel deformibus miniſteriis, ſtationariis, omníque officiorum fæce, diuerſíſque paſtis turpibus lucris aliqua frui dignitate pertentet. Sunt tamen qui hoc in loco ſtationarios dici exiſtiment de iis, qui mercium viliſsimarum apothecas ſecum deferentes, certis in locis aliquandiu conſiſtunt, emptorem opperientes, qui & ob eam rem apothecarij dicuntur, *in l.ſi cohortalis.C.de cohortalibus.* Cuiac. mauult *d.l.ne quis.* accipi, vt *l.1.D.de offic.præfect vrb.*

STATIVA, *ſub rub.C.de tractor.& ſtatiu.* dicuntur diuerſoria, in quibus qui iuſſu Principis curſu publico vtuntur, & equos publicos ſumere, & cibum capere ſumptu publico ſolent. Euſtathius *ἀλλαγάς* vocat. dicuntur etiam Manſiones.

STATORES propriè ſunt carcerum cuſtodes, aut ædium cuſtodes, quos vulgò *Lauclarios* corruptè pro Ianiculariis vocamus. Nam Stare verbum eſt eius rei Manilius lib.5.

—immitis veniet, pœnaque miniſter,
Carceris & duri cuſtos, quo ſtante ſuperba

Pro-

Proſtratæ iaceant miſerorum in limine
matres.

In Priapeia:

Iam primùm ſtator hic libidinoſus
Alternis ineundo, & exeundo,
Porta te faciet patentiorem.

Hi vltimis temporibus Commentarien-
ſes dicebantur. Aliàs circitores dicuntur,
vt in Priapeia:

Quid mecum tibi circitor moleſte?
Ad me quid prohibes venire furem?

Statores etiam videntur dici ſerui aut
liberti, qui prope herum aut patronum
ſtant, & ei præſtò ſunt, & ſi quem quæ-
ſtant, & ei præſtò ſunt, & ſi quem quæ-
rat, arceſſunt ſiſtúntque. *Petronius*: Quæ-
dam enim fœminæ ſordibus calent, nec
libidinem concitant, niſi aut ſeruos vide
rint, aut ſtatores altius cinctos: pro quo
diſcinctos legi vult *Turneb. Adu. lib. 4.*
cap. 19. Aliá etiam Statores ſunt mini-
ſtri magiſtratus, id eſt, præſidum, aut pro
conſulum: ita dicti quòd ſemper magi-
ſtratui præſtò ſint: vt apparitores ab ap-
parendo, *Vlpian. l.* 10. *quib. ex cauſ. maior.*
In eadem cauſſa ſunt & qui à militibus,
ſtationibúſque, vel à municipalibus mi-
niſteriis aſſeruantur. *Idem leg. 4. de offic.*
proc. Nemo proconſulum ſtatores ſuos
habere poteſt, ſed vice eorum milites
miniſterio in prouinciis funguntur. *Ci-*
cer. epiſt. 19. *lib.* 2. *Fam.* Exiſtimaui eſſe fa-
ciundum vt ad te ſtatores meos & licto-
res cum literis mitterem.

STATERA, iudicij æqualitas, *c.* 1.
de re iud. lib. 6.

STATER, & ſiclus eadem ſunt, A.
Aug. ad Modeſt. Siclus. pendit ſemun
ciam.

STATHMVS, id eſt, manſio, mi-
liaria habet ſeſquinouem & viginti. *Cu-*
ius fit mentio Nouell. Vt omn. prouin. mag.
obtemp. Conſt. 68.

STATIM, cum temperamento tem
poris accipiendum in certis Iuris noſtri
locis, Albericus oſtendit. Eſt vbi pro il-
lico ponitur, *vt in leg. fin. Cod. de bon. quæ*
liber. Vide Bartol. in leg. qui pignori obliga-
ri. §. fin. D. de auct. tut. Statim etiam non-
nunquam eſt perpetuò & perſeueran-
ter, ſine intermiſſione, ſine laxamento,
l. tutor. 7. §. vſuræ. D. de admin. tut. Vſuræ,
inquit Vlpian. à tutoribus non ſtatim e-
xiguntur, ſed interiecto tempore ad exi-
gendum & collocandum duum menſiũ.
Sic accipi ſæpè in aliis auctoribus duo
celebres Grammatici notarunt Nonius
& Donatus.

STATVAS principum his qui ad
eas confugiſſent, tutiſſimum aſylum fuiſ
ſe, *in lib. 4. Antiq. docet Briſſonius.* Inde
ad ſtatuam confugere, id eſt, ad ſtatuam
Cæſaris, legimus, *l. 2. D de his qui ſunt ſui*
vel al. l. 1. in prin. D. de offic. præf. vrb. l. 17.
§. apud Labeonem. D. de ædil. edict. l. 28. §.
ad ſtatuas. D. de pœn. leg. 5. D. de extraord.
crimin. l. vnic. C. de his qui ad ſtat. confug. §.
ſed & maior. Inſtit. de his qui ſunt ſui vel a-
lieni iur. Sueton. in Tiberio cap. 53. Nouiſſi-
mè calumniatus, modò ad ſtatuam Au-
guſti, modò ad exercitum confugere
velle, Pandatariam relegauit *Plinius lib.*
10. *Epiſt. ad Traian.* Miles qui eſt in ſta-
tione Nicomedienſi ſcripſit mihi Calli-
dromum quendam nomine cum deti-
neretur à piſtoribus, quibus operas
ſuas locauerat, ad tuam ſtatuam confu-
giſſe. *Sidonius Apollinaris lib. 1. Epiſtol. ad*
Montium: Ac principe poſt diem viſo, in
forum ex more deſcendendo: quod vbi
viſum eſt, illicò expauit, vt ait ille, nihil
fortiter auſa ſeditio: alij tamen mihi
plus quàm deceret, ad genua prouolui:
alij ne ſalutarent, fugere poſt ſtatuas, a-
lij poſt columnas, &c. Conſtat autem
forum Romanum ſtatuis & columnis
refertum fuiſſe: ideò etiam, qui circa ſta-
tuas & columnas in foro ſe occultarent,
vt occurſum creditorem effugerent, vi-
deri latitare probat, *l. Fulcinius. §. illud*
ſciendum. D. quib. ex cauſ. in poſſ. eat. quan-
quam in omnibus exemplaribus legitur
ſtationes, non ſtatuas. *Vide Cuiac. Obſeru.*
lib. 1. cap. 13.

STATVARII, *leg. 1. Cod. de excuſ.*
artif. Græcis ἀνδριαντοπλάσται, id eſt, ſimula
chrorum fictores.

STATVERE non dicitur, qui ma-
giſtratum poteſtatémve habet, niſi rem
perfecerit, ac ius ſtatuendi habuerit, *l. 1.*
ff. quod quiſque iur.

STATVTVM, idẽ quod lex ciuilis,
vel municipalis. Et hoc recipere inter-
pretationẽ, Salomon affirmat, & Zaſius
probat. Quod eſt contra eos, qui conten
dunt, non aliter ſtatuta, quàm verbote-
nus intelligenda. Sciẽdum autem, quòd
Roman. ius ab initio non aliud fuit, quã
municipale, nec XII. Tab. leges aliud tñ
erant, quàm id, quod noſtri nunc ſtatuta
vocant. Poſt propagatum verò Imperiũ,

cœpisse ius esse commune inter omnes Imper.Roman.populos: quod ceu positiuum, Iuriscoss.secundum voluntatem, ex bono & ęquo semper fuit interpretatum, vt in ipsis Pandect.libris licet inspicere. Quia verò nihil est inæqualius locorum circumstantia, non potest ius Romanum æqualiter obseruari vbique: idcircò receptum est, scribi statuta, non solùm vt aliquid addatur, aut detrahatur legi generali, verùm etiam contra legem generalem Romanorum, *l.omnes populi.& §.ius autem ciuile.Institu. de iure nat.vide Bart.in l.omnes populi.D.de iusti. & iure.*

STATVTA libertas, quę in diem vel conditionem destinata est, *l.1. & 6. ff.de statulib.l.81. §. penulti.ff.de leg.1.l.15. & 16.ff.de noxalib.l.27.§.de eo quoque. D. ad leg.Iul.de adult.*

STATVTI, *vt scribit Balsamò Nomò canonis 8. c. 13.* certus erat aduocatorum numerus in foro præfecturæ prætorianæ & vrbicariæ, sicut in quaque militia & collegio certi statuti sunt. *vt videre est l.7.C.de proxi.sac.scrin.& l.vltim.C.de iurisd.omn.iud.* qui fuit sub primiceriis: ex quibus duo fisci patroni quotannis prodibant qua ex re curiali & cohortali fortuna liberabantur cum liberis omnibus quandocunque susceptis.

STATVM, participiùm à verbo Sisto, quod est pręsento, & quasi præsentiam corporis exhibeo. *Vlpian. in l. 3. si quis in ius vocat.* Cùm quis, *inquit*, iudicio sisti promiserit, neque adiecerit pœnā, si non statum esset. *Idem si ex nox. caus. leg.1.* Non videri, *ait*, in eadem caussa statum.

Status dies cum hoste vocatur, qui iudicij caussa constitutus est cum peregrino. Eius enim generis ab antiquis Hostes appellabantur, quod erant pari iure cum populo Romano, atque hostire ponebatur pro Æquare. Plautus in Curcul.

Si status condictus cum hoste intercedit dies,
Tamen est eundum quo imperant, ingratis.

Festus.

Status personarum conditionem significat. Secundum quam alij ingenui sunt, alij libertini, alij serui. *titul.de statu hom. titul.ne de statu defunct.* Vnde instrumenta status, quibus manumissio vel ingenuitas probari potest, *l.8.ff.quod met.causs.*

Status caussæ pro liberalibus iudiciis, quibus ex libertate in seruitutem, vel ex ingenuitate in libertinitatem quis petitur, *leg.8.§.si quis.Digest. rem rat.hab. leg.1.Cod.de offic.prætor.l.38.§. si status. D. de procuratorib.leg.1.§.sed & si de statu.D. de tab.exhib leg.6.Cod.de fide instrum.leg. 3. Cod. de ord. cognit. & aliàs sæpe.* Serui porrò statum non habent. Ideóque in libertatem perducti, mutare statum non videntur, *leg.3.§. vltim.& leg.4. D. de ca.minut.* Statum autem mutant liberi omnes, qui vel ciuitatem, vel libertatem, vel familiæ ius amittunt, *leg. 2. Digest.de in integ. restitut. leg.1.Digest. de cap. minut. leg. 9. §. Papinianus. D.de minor.*

Status aliàs significat caput caussæ, seu principalis quæstionis iuris vel facti, ad quam reliqua sunt referenda.

Statum etiam obligationis, pro conditione & natura dicimus, *leg.9.§.1.Digest.de duobus reis, leg. 108. in fin. Digest. de verb.obligatio. & leg. 124. Digest. eod. titul.coniuncta l.12.§.penultim. Digest. solutionibus.*

Status, pro stata, plena, integra, perfecta & firma ætate, nimirum annorum 25. ἀκμὴ Græcis. *Paulus in leg.77.§.curatoris. de leg. 2.* Quanquam igitur testamento cautum esset, vt cùm ad statum suum frater peruenisset, &c. *Sic leg. cùm de ætate. Digest.de probat.* Et status ætatis dicitur *in l.penultim.Cod. quando dies leg. ced.* Dicitur iusta ac legitima à lege Lætoria, *vt constat ex l.2.Cod.Theod.de donat.* in qua ita scriptum est: Donec annos Lætoriæ legis egressus, legitimam compleuerit ętatem.

STATVLIBER appellatur, qui sub conditione testamento liber esse iussus est: *vt Vlpian. Institut. titul. 2. scribit.* sic veter Gloss. Statuliber, ἐλεύθερος χρόνῳ κ(αὶ) διαθήκῃ ἀφεθείς. vbi tamen pro χρόνῳ, videtur ὅρῳ legendum, vt & voluit Ios.Scalig. in test. Statuliber est, inquit Festus, qui testamento certa conditione proposita iubetur esse liber: & si per hæredem est, quominùs statuliber præstare possit, quod præstare debet, nihilominùs liber esse videtur. Hinc etiam statum libertum exponunt veter.

gloss.

gloss. ἀπηλευθερωμένην τὴν ἐλευθερίαν, cùm
nondum statuliberorum recta sit liber-
tas, sed inflexa quodammodò, donec
extiterit conditio, ita enim eo in loco
legendum mihi videtur.

Status Roma mutatio prima, à regibus
ad Consules: cuius non alia fuit caussa,
quàm tyrannis, hoc est, sęuum ac vio-
lentum imperium, quod rex vltimus
tandem exercere cœpit, *l.2.§. exactis de-*
inde, Digest. de orig. iur. Secunda mutatio
à Consulibus ad Decemuiros, quæ pro-
pter leges ferendas contigit. Et est origo
XII. Tabul. quæ cœpit anno ab vrbe cō-
di. 303. Ab eiectis verò regib. 60. d. l. 2,
§. postea ne diutius. Tertia mutatio à
Decemuiris rursus ad Consules. *Ibid. §.*
deinde quia difficile. Quarta & vltima Ro
mani status mutatio, à Consulibus ad v-
num principem. Quæ monarchia ad nos
peruenit. *§. nouissime sicut.*

STATINA dea, *apud Tertull. lib. de*
anima. Prima etiam constitutio infantis
super terram statim Statinæ (non Ædeæ)
deæ sacrum est. Hanc Varro *lib. de liber.*
educ. Statanum deum facit pueritiæ præ-
sidem. Sed siue deus, siue dea, siue vtrun-
que, secundum eos, qui numina dicunt
hermaphrodita, quia incorporea sunt,
& quod volunt assumunt corpus, tradit
inde nomen (*vt idem Varro scribit 11. De*
vita popul. Roman.) natus puer, simul ac
sublatus erat ab obstetrice, statuebatur
in terra, vt auspicaretur rectus esse. Ad
quem morem forsitan referenda sunt
hæc verba *l. 3. C. de post. hær. instit.* Illicò
postquam in terram cecidit, vel in ma-
nibus obstetricis. Certè sic Poetæ loqui
solent. Papin. 1. Syluarum, *-tellure ca-*
dentem Excepi, fouique sinu. & alibi a-
pud eundem. Ex Cuiac. Obseru. lib. 11.
cap. 30.

Στεγονομία, *in Nou.* cœnacula, quæ pen
siones sunt ædium.

STELÆ, στῆλαι, sunt propriè lapideę
pilæ surrectę, in quibus fœdera inscribi
solebant, vt omnibus innotescerent, &
in quibus etiam homines proscribi so-
lebant. Vtitur hoc verbo *Plinius libro 6.*
cap. 28. Vlpianus l. sicuti. si seruitus vindice-
tur. Stelas columnas structiles vocat. A
columnis enim, quæ à Græcis κίονες di-
cuntur, hoc differunt, quòd hæ vno sca-
po constent, id est, lapide oblongo per-
petuo: illæ structura, aut lapidea, aut cę-
mentia, aut lateritia. *Budæus.*

STELLATVRA. *in l. 12. C. de eroga.*
milit. anno. lib. 12. muneri species, forsi-
tan ἀπὸ τοῦ στέλλειν, id est, mittendo dedu-
cto vocabulo. Septem dierum, inquiunt
Impp. ad Anthemium, per quos resisten-
tes tribuni emolumenti gratia solemni-
ter stellaturæ nomine consequuntur spe
cies, nōn aliter adærentur. nisi vt in foro
rerum venalium distrahuntur. quod &
videtur expressum in Cod. Theodos. in
Constitut. quadam Honorij & Theo-
dosij ad eundem Anthem. Si quas sub
gratia donationis à militibus auferunt,
quam metentur, annonas, duces, seu tri-
buni iuxta nummaria defixa pretia, sine
vlla dubitatione percipiant. Consiste-
bant autem Stellaturæ in annonis die-
rum septem, aut earum pretio. Valde
autem ad *d. l.* 12. pertinet hic Lamprid.
locus in Alexandro, Tribunos, qui per
stellaturas militibus aliquid tulissent, ca
pitali pœna adfecit. *Item hic Spartian. in*
Pescennino Nigro: Nam & Imperatorum
tribunos duos, quos constitit stellaturas
accepisse, lapidibus obrui ab auxiliari-
bus iussit.

STELLIONATVS à Iuriscon-
sultis appellatur fraus omnis, crimē, do-
lus atque impostura, quæ propriā signifi
cationem non habet, & in propriam de-
licti nomen non cadit, *l. 7. §. 1. D. ad Tur-*
pil. veluti si quis rem alienam sciens o-
bliget, vel alij iam pigneratam, alij de-
nuò obliget: vel in pignore dando, pro
auro æs subiecerit, *leg. 1. Digest. de crim.*
stellionat. leg. 16. §. 36. Digest. de pign. act. Si
militer si quis sciens statu liberum dissi-
mulata eius conditione vendit: vel si
creditor, cui numerata iam est pecunia,
iterum eam accipiat, *l. 29. §. penultim. D.*
manda l. 9. §. 1. D. de statu libe. Est autem
Stellionatus nomen deductum à Stellio
ne animali versutissimo, quod, *vt ait*
Plin. lib. 30. cap. 10. lacertæ simile est, nul
lúmque fraudulentius homini inuidet:
ob idque stellionum nomen in maledi-
ctum translatum. A similitudine stella-
rum sic dictus est, vt volūt quidam quia
eius corium varium est: vt existimauit
Verrius, quòd virus stillet cibo. *Tertull.*
de cibis Iudæorum. Quis stellionem (come
dit?) sed maculas execratur prædam de
aliena morte quęrentes. Per parie-
tem autem stellio repit: & Græcis

ἀσκαλαβώτης dictus eſt, Stellionem ſuum veluti ſenium more cæterorum ſerpentium temporibus ſtatutis exuere, *Apuleius Apolog.1.ſcribit. Meminit & Columella lib.9. cap.7.* Extraordinariam autem executionem ſtellionatus idem eſſe voluerunt in criminalibus, quod in ciuilib. iudiciis actionem de dolo. Vtraque ſubſidiaria eſt, ſed hęc ordinaria, id eſt, ex edicto Pręroris, illa extraordinaria. Nulla enim de eo crimine lex lata eſt, & ob id inſcriptum maleficium à rhetoribus appellatur. Et hoc eſt, quod ait *l.3.D. de crimin. ſtellio.* ſtellionatum non eſſe crimen legitimum, id eſt, ordinarium.

STEMMATA cognationum Paulus appellat picturam & deſcriptionem graduum cognationis, *in l.6. D. de grad. affin.* nam στέμματα propriè de imaginibus dicuntur, quæ in atrio ſeruabantur. Martialis:

Atria Piſonum ſtabant cum ſtemmate toto. Perſius:

Stemmata quid proſunt? quid prodeſt, Pōtice, longo
Sanguine cenſeri?

quanquam στέμματα etiam velamina dicuntur. Euripid. Oreſte, ἃ στέμματ᾽ ἔχων τ᾽ ἐπέκλωσε θεὰ ὄρη.

STERCVLINIVM, quod Sterquilinium vulgò dicitur, *apud Vlpi.l.17. §.1.ſi ſerui. vind.* eſt receptaculum ſtercoris. Item *in l.fundi.de actio. empt.* In ſterculinio, diſtinctio Trebatij probanda eſt, vt ſiquidem ſtercorandi cauſſa comparatum ſit emptorem ſequatur: ſi vendendi, venditorem. Vbi ipſa ſtercoris congeries intelligenda eſt. Galli *Fumier* appellant.}

STERILIS pecunia, quæ vſuras nō parit, quæ & otioſa dicitur, *l.3.§. vſuras. D.de contr. & vt.* Sic ſteriles nummi, *in l. 7.D.de vſur.* Et ſterilis dos, ſine commodo aliquo, *in l.4. in fi.D.de pactis dotalib.*

STIGMATA, *l.3.C.de fabricenſ.* notæ erant publicæ, quibus compungebantur brachia fabricenſium, ad imitationem tyronum. Ælius Amidenus lib. 8.c. 12. Στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἢ ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα οἷα ἐπὶ τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσί. Hinc etiam de iis, qui militiæ erant adſcripti Veget.libr.1. Sed nō ſtatim punctis ſignorum ſcribendus eſt tyro delectus. *Et libr.2.* Nam victuris in cute punctis milites ſcripti, & matriculis inſerti iurare ſolent. Sic manu etiam ſignari aquarios oſtendit l. penul.C.de aquæduct.

STILLICIDIVM, à ſtilla, quod eſt diminutiuum à ſtiria, *vt ſcribit Seruius in 3.Georgi.* Eſt autem, *inquit Varro, lib.4.de lingu.Latin.* dictum, quòd aqua ſtillatim cadat. differt autem à Flumine, quòd hoc, inquit, continuè fluit. A quo in lege vrbanorum prædiorum ita ſcribitur: Stillicidia flumináque vt ita cadant fluántque. Scaliger legit, Stillicidia, flumina, aquæ, vti fluant cadántque, vt in S C. quod extat apud Frontinum, Quominùs ea aqua ire, cadere, fluere. Itaque alia eſt ſeruitus ſtillicidij, alia fluminis recipiendi, *l.ſeruitutes 20.§. primo. D. de ſeruitu. vrban.* nam ſtillicidium eſt, cùm ex tectis flumina, cùm ex canalibus & alueis, plùmbeis puta, vel ligneis, aqua pluuia labitur. Itaque ſtillicidij recipiendi ſeruitus dicitur, qua vicinus pati cogitur, vt aqua pluuia ex tecto meo in ſuis ędes labatur: Fluminis verò, qua ferre cogitur, vt aqua eadem in alueum canalémve recepta, in ſuas ædes cum impetu feratur dicta. lege, ſeruitutes. vbi etiam hoc Paulus adiecit: Si Stillicidium inferius demittatur, pro ſtillicidio flumen fieri. Stillicidium ſitulæ dixit Tertullianus, in libro aduerſus Gnoſticos.

STILLICIDIA immittere, *l.1.§. item ſciendum.D.de aqu. & aqu.plu.l.28.in fin.D.de ſeruit.vrb.l.16.D.ſi ſerui.vindica.* & proiicere, *l.20. D. de ſeruit.vrban.* Is verò, in cuius aream ſtillicidium cadit, recipere & excipere, & ſuſcipere dicitur, *l.17.§.vlti.l.20.in fi.D.de ſeruit.vrb.l. 9.§.1.D.ſi ſeruit.vindi.*

STIPS, ſtipis, veteribus æs dicebatur, *inquit Varro lib. 4.de ling. Lat.* à ſtipando deducto vocabulo. nam quòd aſſes libræ pondo erant, qui acceperant maiorem numerum, non in arca ponebant, ſed in aliqua cella ſtipabant, id eſt, componebant, quò minus loci occuparet Stipare, ἀπὸ τοῦ στείβειν, fortaſſe Græco vocabulo. Id apparet, quod vt aliàs, inſtitutum etiam nunc diis cum theſauris aſſes dant, ſtipem dicunt. Simile ferè dictū eſt in vita Lycurgi apud Plutarchū, & Porphyrium, περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, ὥστε δέκα μνῶν ἀμοιβὴν ἀποθήκης μεγάλης δεῖ-

ἀέσθαι. Hanc pecuniam sic repositam in cella Dei, *Festus ait*, Impensam vocatam fuisse, quod nondum esset pensa, sed tantùm stipata. De stipe quæ thesau- ris dabunt, sic *Seneca in Epistolis*: Colitur autem non taurorum opimis corpori- bus contrucidatis, vel auro, argentóque suspenso, nec in thesauro stipe infusa, sed pia & recta voluntate. Et Ouidius:

Dic, inquam, parua cur stipe quærat opes.
Cōtulit æs populus, de quo delubro Metellus
Fecit, ait: dandæ mos stipis inde manet.

Sic stips pro pecunia, *l.* 1. D. *de colleg. & corp.* Hinc

STIPENDIVM, æs militare est, *vt idem Varro inquit*, ab stipe dictum: quod & scripsit Vlp. *l.* 27. *de verb. sign.* Stipendium, *inquit*, à stipe appellatum est, quòd per stipes, id est, modica æra colligatur. Idem hoc etiam Tributum appellari Pomponius ait: Adtributum Varro. Vide Tributum. Hinc

Stipendia merere dicuntur, qui militant, *l.* 18. D. *de re iudicata*. Impleuisse verò stipendia dicuntur, qui legitima militiæ tempora impleuerunt, & pleno stipendiorum numero functi sunt, *rub. de his, qui non implet stipen. lib.* 10. *C. l.* 8. D. *de re milit.* Stipendia porrò non militiæ tantùm, sed & legationis dicimus, *l.* 6. *in fin.* D. *de legationibus.*

STIPENDIARII populi, *inquit Varro*, qui stipem, id est, stipendia, & æs militare pendebant. Ab eo, inquit Ennius scribit: Pœni stipendia pendunt. Hinc Cicero in Verrem, Hispanis & plerisque Pœnorum vectigal stipendiarium dicit impositum. Vegetius tamen Stipendiarios milites vocat, qui aliquot iã stipendia habent, hósque tyronibus opponit: Non tantùm, inquit, à tyronibus sed à stipendiariis militibus salitio equorum districtè est exacta.

STIPENDIARIA & Tributaria prædia dicebantur, quibus Italiæ ius cõcessum non erat, sed stipendia & tributa pendebant. *Impe.* §. 35. *de rer. diuis.* Vocantur autem stipendiaria & tributaria prædia, quæ in prouinciis sunt: inter quos nec non & Italica prædia ex nostra constitutione nulla est differentia.

STIPVLA illecta est, *ait Gaius*, spicæ in messe deiectæ, necdum lectæ: quas rustici cùm vacauerint, colligunt, *l.* 30. *ff. de verb. signif.*

STIPVLARI verbum commune est, *vt & Priscianus lib.* 5. *notat, & Suetonij auctoritate ex lib.* 8. *Prætorum confirmat.* Stipulari autem dicitur in iure is tãtùm, qui interrogat, nec enim pro spondere vel promittere sumitur, *l.* 7. D. *eo quod certo loc.* Si tamen certo loco traditurum se quis stipulatus sit, hac actione vtendũ erit, *sic nec l.* 26. §. *si decem.* D. *de condictio.* Si decem aut stichum stipulatus, soluam quinque: illo enim loco ponitur pro interrogare, atque ita actiuè sumitur: hoc verò, vt mirum videri non debeat, si dixerit Connanus hoc verbum nusquam in iur. ad promissorem referri. Isidor. tamen *lib.* 10. *Etymol.* sic scripsit, stipulator promissor. Stipulari enim pro promittere est. *Idem lib.* 5. *Etymol. c.* 24. Stipulatio est promissio vel sponsio. sed cur id nescio.

Stipulari de aliquo, pro, ab aliquo, Iurisconsulti dicunt, *l.* 54. §. *inter.* D. *loca. l.* 19. *ad Velleia. l.* 110. *de verb. obliga. l.* 13. §. 1. D. *de recept. arbitr.*

Stipulari stipulationem, pro interponere. *Vlp. l.* 3. §. 1. D. *iud. c. solui.* Stipulationem iudicatum solui & procurator, & tutor, & curator stipulari possunt.

STIPVLATIO, *inquit Pomp.* est verborum conceptio, quibus is qui interrogatur, daturũ facturúmve se, quod interrogatus est, responderit, *l.* 5. §. 1. D. *de verb. obli.* Vel sic: Stipulatio est, conuentio solemnibus verbis ex interrogatione & responsione confecta. vbi verbis, quod fiat adnotandum, satis ex eo patere non fieri eam, nisi inter præsentes. Stipulationem autem inde dictam Tribonianus tradit, quod stipulum apud veteres firmum appellabatur, fortè à stipite descendens. titu. de verb. obli. in princi. quod Græcus interpres vertit, ἀπὸ τοῦ στελέχους. Et stipitem quidem antiqui vocabant fustem terræ defixam, vt auctor est Festus: quo boues & cætera animalia alligarentur, vt retinerentur certo loco, & arbusculis ne nocerent. qua similitudine fortassis stipulationem existimauit dictam esse: de qua & hunc versiculum verisimile est factum:

Verba ligant homines, taurorum cornua funes.

Aliis hoc videtur absurdum, & legunt, Fortè ἀπὸ τοῦ στυπτοῦ descendens, στύφω enim adstringo & alligo significat;

Stipulationem enim dictam ait Paulus, quasi firmum adstringendę obligationis vinculum, *lib.5.Senten.tit.7.* Varroni tamen loco præcitato aliud videtur, qui stipulationis vocabulum à stipe deductum censet:& Stipulari eum dici, & restipulari, qui pecuniam alligat: id est, (*vt exponit Connanus*) qui aliquem sibi alligat pecuniæ promissæ. Festus autem, Stipem esse nummum signatum, inquit, testimonio est & id, quod datur in stipendium militi, & cùm spondetur pecunia, quod stipulari dicitur. Sed cùm stipulatio non pecuniæ modo, sed rerum omnium esse possit, quæ veniunt in hominum commercium. Tribonianus fortasse eã maluit à stipite deducere, quàm à stipe. Antiquitùs autem stipulationes certis verbis sic concipiebantur, vt eodem quis verbo respondere cogeretur, quo esset interrogatus: siue pro se, siue pro alio vellet promittere, Vt, spondes? spondeo: Promittis? promitto: Dabis? dabo: Facies? faciam. Sed hac verborum solemnitate per Leonem principem sublata, *l.10.C.de contrahen. stip.* placuit etiã Iustiniano, nihil referre iisdem, ne an diuersis verbis, aut quib. linguis vtantur contrahentes stipulationem: dummodò vterque alterius mentem & consensum sanè intelligat, siue per se, siue per verũ interpretem. Hinc earum, quæ Græcis verbis concipiebantur, hæ annotantur formulæ *apud Cuiac. Obseru. lib. 14. c. vlt.* Apud Aristoph. in Pluto: φεύγεις αὖ ἤδη πενηγεσύς: φημ' ἐγώ, vel his verbis, κελεύεις: κελεύω. Homer. Odyss. θ. ἐγὼ δέ τοι αὐτὸν ὑπίσχομαι ὡς σὺ κελεύεις. vel hoc verbo ἐγγυῶμαι. *vt in l. blanditus. C. de fideiuss.* ὅτι ἐγγυῶμαι τόνδε. ita enim legendum Basilica docent, vt idem obseruauit. Qui autem sic accipit promissionem ab alio, stipulator dicitur, & reus stipulandi: qui autem annuit & respondet, Promissor vocatur, & reus promittendi, à re in stipulationem deducta, *§.3. Institut. de verb. obligat. l.1. § si quis. & §. vlt. D. eod. titu. l.1. D. de duobus reis.*

Stipulationis autem introducendæ ratio fuit valde necessaria: ne homines ex nudis pronunciationibus sæpè incauti illaquearentur vinculo obligationis. Porro, per interrogationem excitatur animus ad deliberationem quandam, num sit promittendum. Per responsionem declarauit talis deliberatio certo consensu. Optima igitur ratione lex vult talem formam manere firmam ad obligationem: & consequenti nomine denotauit. Nam stipulatio vocatur, hoc est, confirmatio seu adstrictio, à stipulo, quod veteres (vt iam diximus) firmum appellabant.

Stipulatio omnis, inquit Imp. aut purè, aut in diem, aut sub conditione fit. Purè, veluti, Quinque aureos dare spondes? Idque confestim peti potest. In diẽ cum adiecto die, quo pecunia soluatur, stipulatio fit: veluti, Decem aureos primis Kalendis dare spondes? Idque statim quidem debetur, sed peti prius quàm dies venerit, non potest, ita tamen, vt totus is dies arbitrio soluentis tribui debeat. Sub conditione stipulatio fit, cùm in aliquem casum differtur obligatio: vt si aliquid factum fuerit, vel non fuerit, committatur stipulatio: veluti, Si Titius Consul fuerit factus, quinque aureos dare spondes? *§. omnis. de verb. obliga.*

Stipulationum quædam in dando, quædam in faciendo consistunt, *l.2 in princ. D de verbor. oblig.* Sumitur hæc diuisio à caussa materiali, quoniam nihil expectare possumus à proximo ad vtilitatem nostram, quod in stipulationem deducimus, quàm aut donationem rerum, aut præstationem factorum. Nihil igitur est aliud, circa quod versetur stipulatio velut materiã, præter hæc duo: idque nos docet vniuersa naturæ conditio, quam nemo potest inficiari.

Stipulatio duplex est, Vulgaris, quę fit simpliciter, veluti Rem dari, *vt rectè Thalelaeus scribit 29. βασιλικῶν, ad l.1.C. de rei vxoriæ actione.* Hanc de iure inutiliter stipulamur. Est & alia specialis, quæ fit adiecta caussa, Quod actione rei vxoriæ dare facere oportet, dari: vel, Quod ex caussa condictionis dare facere oportet. Stipulationum etiam aliæ sunt diuiduæ, aliæ indiuiduæ, pro ratione rerum, quę in stipulationẽ deductę sunt, nam rerum aliæ possunt diuidi, id est, pro parte peti, præstari, dari, solui, veluti summæ, eísque pro parte solutis, pro parte contingit liberatio. Item species certæ, vtpurà Stichus, partis diuisionem & liberationem admittunt, *l.9. §.1. D. de solut.* Pars solui potest volenti stipulatori. Aliæ natura diuidi

non

nō possunt, vt prædiorum iura, via, iter, actus, aquæductus, quæ diuisionem non admittunt. *vide l. 2. D. de verborum obligat.*

Stipulatio TRIBVNITIA est, quę ex iurisdictione Tribunorum venit: id est, quæ pro collegio Tribunorum Tribun. ipsis auctoribus interponitur. *Eius meminit Vlp. tit. 7.* Si maritus, *inquit*, pro muliere se obligauerit, vel in rem eius impenderit, diuortio facto eo nomine cauere sibi solet stipulatione Tribunitia.

Stipulatio ALTERNATA, quoties disiunctiuo modo duæ res promittuntur, quoniam non vtrunque, sed duorum alterum dari oportet: vt putà Stichus, aut x.

Stipulatio AQVILIANA, stipulatio est à C. Aquilio Gallo prodita, per quam omnium rerum obligatio in stipulatum deducitur: & ea per acceptilationem tollitur: *cuius formulam cognosce ex l. 18. ff. de accept.*

Stipulatio MORTIS CAVSSA existimatur fieri, vt ait Antistius Labeo, quæ ita fit, vt morte promissoris confirmetur: aut (vt quidam dixerunt) cuius stipulationis mors fuit caussa. Festus.

Stipulationes IVDICIALES sunt, duntaxat quæ à mero iudicis officio proficiscuntur, veluti de dolo cautio. PRAETORIAE, quæ à mero Prætoris officio proficiscuntur, veluti damni infecti. Prætorias autē stipulationes sic audiri oportet, vt in his contineantur etiam Ædilitiæ: nam & hæ ab iurisdictione veniūt. CONVENTIONALES sunt, quę ex conuentione partium fiunt: quæ certam formam siue legem non habent, & harum totidem genera sunt, quot penè dixerim rerum contrahendarum: Græcis συνωνητικαί dicuntur. COMMVNES sunt stipulationes, veluti rem saluam fore pupilli. nam & Prætor iubet rem saluam fore pupillo caueri, & interdum iudex, si aliter expediri hæc res non potest. *hæc Pomp. in l. 5. ff. de verb. obl.* Quæ verba quomodo accipienda sint, & aliter quàm hactenus à Doctoribus, *docet Alciat. lib. 1. Paradox. c. 1.*

Stipulationum prætoriarum, inquit Vlp. tres videntur esse species. Iudiciales eas dicimus, quæ propter iudicium interponuntur, vt ratum fiat, vt iudicatū solui, & ex oper. noui nuncia. Cautionales sunt autem, quæ instar actionis habent. & vt sit noua actio intercedunt: vt de legatis stipulationes, & de tutela, & ratam rem haberi, & damni infecti. Cōmunes stipulationes sunt, quæ fiunt iudicio sistendi caussa, *l. 1. D. de stipulat. prætor.*

STIPVLATVS, pro stipulatio. *Imp. l. 3. C. de inutil. stip.* Super stipulatu tuo adi præsidem prouinciæ. *Papi. l. pecuniæ 9. de vsur.* Pecuniæ fenebris intra diem certum debito non soluto dupli stipulatum in altero tanto respondi nō tenere. *Scæuol. l. vxori 33. §. vltim. de lega. 3.* Quicquid ad eum, siue stipulatum eius concessit. Sic Transactus pro transactione, *l. vlti. C. si aduers. trans.* & Comperendinatum, pro comperendinatione, apud M. Tullium.

STIPVLATOR ferè in legibus dici solet is, qui interrogat, velut creditor obligans alium. Promissor verò accipitur, qui respondens obligatur. Quanquam etiam stipulator de promittente dici posit, vt iam diximus.

STOLA, vestis erat ad talos demissa, matronarum insigne, *Vlpian. de aur. & argent. lega. l. vestis.* Muliebria, inquit, sunt veluti stolæ, pallia, tunicæ, ideóque eam quidam ἀπάνθρωπον vocauit: etsi ea Caligula & Heliogabalus vsi sunt.

STRABO, vide Scrabo.

STRAMENTVM, *Gaius l. 234. de verb. signi.* vocare videtur id, quod homini substernitur, Hinc Stragula vestis, *l. 12. §. sed si fundus. D. de inst vel instru. l. 3. ff. de sup. leg.* Et Stratoriæ vestes, *Paul. lib. 3. Sent. tit. 6.* Et Stragula vestimenta, *l. 23. §. vestimenta ff. de aur. arg.*

Στρατηγοὶ quandoque Prætores accipiuntur, *Nouell. 29. & Dion. lib. 50.* quandoque magistri militum. *Nou. 22. 38. & 103.* in libris nostris magistratus municipiorum.

STRATA, lapidea via, *l. 1. §. pen. D. de via public.*

Strata, *l. 4. C. de priuil. dom. August. lib. 11.* idem quod Gallis *paué. Sic & l. 6. de itin. munien. in C. Th.* Cœpit postea quælibet via strata dici, vt 58. βασιλικῶν ti. 3. τῶν ἐκτῶ ποδῶν στρᾶτα συνίσταται. & tit. 5. τῆς στράτα χρυσάφιος tit. 7. κζ μήνας τῆς στράτας. *Isidor. lib 15. Etymol. c. vlti.* stratā dictam, quasi vulgi pedibus tritam tra-

dit: cùm tamen similius vero sit, ab eo, quòd lapidibus sternatur, ita appellatā. *Procop.libr.2.de bello Persico*, viam à Latinis stratam etiam dici tradit.

STRATORES, *titul. Cod.de stratoribus.lib.12.* ij erant, quorum munus erat, equum freno tenere, & conscendenti magistratui opem ferre. *Spartianus in Caracalla*: Cùm illum in equum strator eius leuaret. *Paulus Diaconus de gestis Longobard.* Equus quamuis hinc inde à stratore verberibus cæsus, non poterat eleuari. Horum etiam erat, equos militares probare, qui à prouincialibus cōferebantur. *vt l.vnic.C.eod.tit. indicat. & Am.Marcell.lib 29.his verbis*: Constantinus strator paucos militares equos ex his ausus mutare, ad quos probandos missus est in Sardiniam. Stratores etiam in carceribus ponuntur, *in l.1.C.de custo. reor.* iique videntur significari, qui victus & stratus eorum, qui carcere continebantur, curæ præpositi erant: aut etiam milites illi intelligi, quibus custodiæ committebantur. Alij hoc sensu Statores legunt. Vide Statores.

STRATVM, omne vestimentum est, quod sterni solet, à sternendo dictum *Rufin.l.34. D.de re iud.* Si victum vel stratum inferri quis iudicato non patiatur, vtilis in eum pœnalis actio dāda est. *Vlpia.l.45.D.de verb.sign.* in stratum omne vestimentū contineri, quòd iniiciatur, Labeo ait. neque enim dubiū est, quin stragula vestis sit omne pallium περίστρωμα. in victum ergo vestem accipiemus, non stragula: in stratu, omnem stragulam vestem. Idem igitur est stratum quod Stragulum: *de quo sic Varro li. 4. de ling. Latin.* Ac quicquid insterne bant, à sternendo stragulum appellabant.

STRATVRA loci ex tabulis, *l. 142.in fi.ff.de verb.signi.*

STRICTVM ius nostri appellant, quod veteres summum dicebant: id est, quod restrictè ad verborum præscriptum dirigitur, & tanquam ad viuum resecatur: quod merum & subtile ius aliàs dicitur. Itaque æquitati passim opponitur, *l.pen. D.de constit.pecun. l.8. C. de iudic. l.penult. §.2. D.de iur.dot. l.28. D. de statulib.*

STRICTI iuris vocabulum peculiare est Iurisc. Duobus autem modis intelligitur: altero propriè, cùm leges scriptæ nimis seuerè, ac sine vllo temperamento, aut trahuntur per interpretationem ad casus similes, in quibus tamen ratione circumstantiarum est aliqua dissimilitudo: aut in casu, de quo loquuntur, nimis durus sensus extorquetur. Altero modo impropriè sumitur, cùm fraus fit legi, hoc est, cum saluis verbis legis, sententia eius circumuenitur, detorquendo eam ad impertinentia, aut eludendo ratione sophistica, *gloss. in l. placuit. C.de iudiciis.* id vocabulum tripliciter exponit. Cum Iudæis summo iure agendum esse, Interpretum doctrina est: non tamen, vt notabiliter Alcia. dixit, summouendi sunt ab hac æquitate, quam ἐπιείκειαν vocant. Cùm nihil aliud sit ius, quàm hæc æquitas in artem redacta. Cæterùm in omnibus rebus præcipuam esse iustitiæ, æquitatísque scriptæ, quàm scripti iuris rationem, *Impp. Constant. & Licinius constituere.* Quando rigor iuris temperandus fit ἐπιεικεία, id est, æquitate, *Bart.indicat, l. vlt.sub fin. C.de legib. & Philip. in Epitom. Philosoph. libr.2.*

Stricti iuris actiones, in quib. iudices ita ad præscriptā formulam atque summam adstricti erant, vt neque pluris, neque minoris damnare reum possent, vel (*vt inquit Theod.*) ἐν οἷς τῆς ἀκριβείας γίνεται λόγος. *§.actionum. 24. Instit. de act.* Vocantur etiam stricta iudicia, & stricti iudicij actiones, *l.3.§.in hac. D. commod. l.5. D. de in lit. iur.* vide suprà Actiones stricti iudicij. Sic

Strictam rationem accipimus *in l. 7. §.si cuius tamen. D. de acquir. rer. dom. l.1. §.accusationem. in fi. D.ad Turpil.* Et strictam interpretationem, *l.20.§.si sublatū. D.de serui.vrban.*

Strictam rationem habemus, *ait Vlpia.* quæ nunquam in ambiguis religionum quæstionibus omitti solet. Nam summā esse rationem, quæ pro religiosis facit, *l. sunt personæ. D. de relig. & sumptibus fun.*

STRIGA, *l. vltim. Lang. de hom. fer. l.3. qual. mund. alien. per l.2. de iniur. mul.* Festo est malefica, quæ hominis intestina corpore paulatim diffluente perdere fingitur. Plautus Pseudolo:

Strigibus viuis conuiuis intestina quæ
excedunt.

Glossis

Glossis vet. Striga: λαιστρυγών, qui etiam humanis corporibus vesci credebatur: καὶ γυνὴ φαρμακίς, Langobardis Masca, hodie *Megæ*.

STROBILVS, στρόβιλος, nucleus pineus. *Vlpian. l.55. D. de leg. & fid. lib.* 32. De pinu autem integri strobili ligni appellatione continebuntur. De Strobilo arbore. *Plin. lib.16. c.15.*

STRVCTILE dicitur, quod manu constructum est, & fabrica constat. Sic Structile opus, *l.241. D. de verbo. signific.* Structiles canales, *apud Vitru. lib. 9. cap.* 7. Structilis forma, *apud Palladium, lib.* 9. *c.11.*

STRVCTILIS lapis, non ille quadratus, atque ad normam cæsus, sed rudis & informis, quo vel reticulata structura, vel ordinata fit. *Vlpian. l.6. §. 4. D. si seru. vindi.* Fortè vt reficiat lapide quadrato, vel lapide structili, vel quouis alio opere, quod in seruitute dictum est. De reticulata & ordinaria structura, *lege Vitruuium lib.2. c.* 8.

Structiles columnæ, quæ non vno saxo perpetuo constant, sed ex cæsis lapidibus, aut coctilibus laterculis, constructæ sunt. *Vlp. l.8. D. si seruit. vind.* Supérque eum parietem columnas structiles imponere, quæ tectum porticus ambulatoriæ sustineant. Has Græci στήλας vocāt. Vide Stelæ.

STRVCTVM, *in l.3. §. vnde illud. D. de minor.* significat machinatum, & excogitatum: Sed totum hoc structum, *inquit Celsus*, vt maiore eo facto liberaretur.

STRVCTOR faber cæmentarius, *apud Tarrunt. in l. vlti. de iure immu.*

Structores BVCVLARVM, *in l. vlti. D. de iure immunit.* secundum Florentinam lectionem. Alij enim codices habent structores, bucularij. Et structores quidē Tribonianus ædificatores interpretatur, *in l. 1. de excus. artific. lib.10.* C. & Græci οἰκοδόμους. *Vege. etiam libr.2. cap.11.* In exercitu structores ponit. Sic enim illic ex vetustis codicibus legendū est, non vt passim scriptum est, Instructores. Similitérque in ministeriis militaribus structores poni videmus in Epistola, quæ à Vopisco in Aurelia. refertur.

STVDIA liberalia, homine libero digna. *l.2. de extraordin. cognit.*

STVDIOSI iuris olim his nominib. appellabantur: Primo anno Dupondij, à dupondio nummo duobus assibus æstimato, quasi nullius adhuc in ciuili disciplina æstimationis, scilicet initiati tantùm studiis: sicut respectu Christianismi infantes, paruuli dicuntur. Postea vocati sunt Iustinianei, *Consti. D.2. §. & primo quidem anno.* Secundo anno dicebantur Edictales, ab edicto quod eis proponebatur. *Ibi. §. Secundo autem.* Tertio anno Papinianistæ vocabantur, ab auctore Papinia. cuius libros legebāt, *Ibi. §. tertij denique anni.* Quarto anno λύτας nuncupabant, hoc est, solubiles, quasi iamiam à certa illa & præscripta studiorum ratione soluendi *Ibid. §. sed quia solitum.* Quinto anno προλύτας appellabantur, hoc est, qui λύταις eruditione præstarent. *Ibid. §. quibus si benè.* Post quinquennium itaque consummato iuris studio, dicebantur Oratores maximi, iustitiæ satellites, Iudiciorum athletæ gubernatorésque. Hoc seculo & ordinem docendi, & titulorum nomina corruperunt insulsi commentatores. Cœperunt enim appellare, Baccalaureos: Licētiatos, Doctores Iuris ciuilis, Iuris canonici, Decretorum, & vtriusque Iuris, Minimum cur non etiam Prætorij iuris Doctores designauerint, ne vllum genus in Barbato regno desideraretur.

STVDIOSI iuris, pro iuris peritis, *l.1. D. de offi. adsess. l.9. §. 1. D de pæn. l 4. D. de extraord. cognit. Et apud Sueton. in Neron. Gellius lib.12. cap.13.* Cur hoc me potiùs ait, rogas, quàm ex istis aliquem peritis, studiosísque iuris, quos adhibere in consilium iudicaturi soletis. Sic enim legendum potiùs, quàm vt vulgo, studiosísque viris. Nam iurisperiti in cōsilium adhiberi, non quilibet studiosi solebant. Quanquam & consulti absolutè studiosi videntur appellari, *in l. 2. §. post hunc maximè. D. de origi. iur.*

STVDIOSE, pro data opera, arte, proposito, & προαίρεσις, *in l. 1. D. de abigeis.* Sic Studio, id est, arte, *in l.13. & l. 53. D. de fideicom. libert.*

STVLTVS imperitum significat, *in l.9. §. si quis ius D. de iur. & fact. ignor. l.4. D. quod vi, aut clàm.* Et stultitia imperitia est, *in l.51. D. de euictionibus.*

Stultus, imprudens. Nam & multi non insipientes, aliquando stultè aliquid vt

agunt, vel loquuntur. Quemadmodum stultus est Iurisc. qui emit hæreditatem non soluendo, *l.3.ad leg. Falcid.* & stultiss. Imperatori, pro bono eligens malum. *§. cæterùm. Insti. quod cum eo.*

STVPRVM generaliter coitus est lege vetitus, ísque duplex: vnus cum nupta, quem dicimus adulterium: vel cùm cognatis, vel sacris virginibus: alter, cū qualibet persona, cui vis infertur, etiam si ancilla sit. Inter Stuprum autem, & adulterium hoc interesse quidam putāt, *inquit Modest.* quòd adulterium in nuptam, stuprum in viduam committitur: sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur, *l.101. D. de verb. signifi. l.6. D. de adult. l.41. D. de ritu nupt.* Denique stuprum cum omni muliere libera committitur, quæ neque vxoris, neque concubinæ loco habetur, *l.3. D. de concubin. l. stuprum 34. D. de adulter.*

STYPTERIA, στυπτηρία, alumen. *Vlp. l.3. §.6. de reb. eor. qui sub tut.* Si lapidicinas, vel quæ alia metalla pupillus habuit stypteriæ, vel cuius alterius materiæ, &c.

SVB, pro post, *l.1. D. de interdi. & releg.* aliquando pro coram, *l. generaliter. §. fin. C. de iureiur. Reliqua vide in not. ad l. Mathematicos. C. de Episc. aud.*

SVB TEMPVS VENDITIONIS, Vlpia. interpretatur, hoc est, bidud ante venditionem, *l. ædiles. 2. §. vendendi. de ædil. edict.* Ferè autem iungitur Sub, accusatiuo, cùm tempus significatur. Itaque sub tempus, cum Haloandr. & non sub tempore, vt in vulgatis, legēdum. Seruius exponit, Sub tempus, & Sub idem tempus, hoc est, circa.

Sub titulo exequi, pro pertractare, *apud Vlpian. in l. 1. §. hoc edicto. D. de postul.*

SVBADIVVÆ, *lege 4.5. & vltim. C. de agentibus in rebus, libr. 12.* sunt adiutorum adiutores: quemadmodum Synesius, in Epistola ad Herculianum, indicat his verbis: Ἀρτοχοχτίον τις ἐστὶ τῶν ἡρακλεωτῶν δορυφόρων, τάξιν ἔχων τῶν βοηθῶν βοηθῶν· ἡ γὰρ συβαδιύβα λέξις τοῦτο ἑρμηνεύειν πιστεύεται. Est planè insigne in hoc verbo mendum apud Suidam, apud quē ita sub litera ρ scriptum est: ῥουβαιουβος παρὰ ῥωμαίοις ὁ τοῦ βοηθοῦ βοηθός. Nam proculdubio in ordinem dictionum à litera σ, incipientium vox illa transferenda est, & pro ῥουβαιουβος, σουβαδιούβα scribendum. Inuenitur autem hoc verbum aliquoties in Notitia Imperij Rom. Atque adeò, vbi officium magistri officiorum recensetur, Subadiuuæ adiutores duo, pro Subadiuuæ adiutoris legitur. Subcurator eadem forma, *in l.30. D. de negoc. gest.*

SVBARRATIO fit anuli datione, & aliis modis not. *c. si quis vxorem. 27. q.7. & c. fi. de spons. impub.*

SVBAVDITIO tropus grammaticis notissimus, Iurisc. frequens, *loco indicat A. Augu. lib.2. Emend. c.1. & vide Tho. Linacrum.* Quæ dictiones subaudiantur, indicat *Albericus in Lexico.*

SVBCVRATOR, adiutor curatori, cum minore tamen potestate dat s. *Iulia l.30. de neg. gest.* Quendam ad siliginem emendam curatorem decreto ordinis constitutum esse: eidem alium sub curatorem constitutum siliginem miscē do corrupisse, &c.

SVBDIACONVS, qui subiacet præceptis & officiis Leuitarum, *c. cleror. 21. distinct.* Eorum officium ponitur *in c. per lectis. 25. distin.* Erant Subdiaconi B. Ignat. tempore, vt ex eius ad Antiochen. Epistola liquet, ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας.

SVBDISIVNCTIVORVM duo sunt genera, *l. hæc verba. 124. D. de verb. signi.* Subdisiunctiua diuersa diuidit, &c. *d. l. hæc verba.*

SVBDITVS iudex, *Festo interprete li.17.* dicebatur, qui loco mortui dabatur iis, qui eum iudicem habuerunt in aliqua re, vel lite. *Sic in l.60 ff. de iudic.* Subditus iudex in locum demortui suffectus dicitur.

Subditum testamentum dicitur, cùm vero testamento occultato, aliud clàm fuit appositum, *l. 2. ff. de fals.*

Subditus ratione domicilij. *glos. in clem. vnic. in verb. subditos. de foro compet.*

Subditus. Sicut superiores non debent nimia familiaritate contemptos se reddere, *l. obseruandum. ff. de offi. præsid.* Ita subditi non tenentur vltra modum obsequi, *ca. admonendi 2. q.7. & 11. q.3. c. Quid ergo & cap. seq. Leui. 19. Gal. 1.*

SVBGRVNDÆ, vide Suggrūdę.

SVBHASTA, vide suprà Hasta. Ex duobus verbis vnum fecit vsus. Hinc Subhasta, quæ publicè venierunt, *l.*

ordo.

ordo.C.de execut.rei indic.

SVBIICERE testamentum,*l.2.D. ad l.Corn.de fals.& apud Paul. lib. 3.sent. tit. 7. & lib. 5. tit.24.*id est,pro vero falsum supponere. *Quintilia.lib.9.ca.2.*Reã tuebatur, quæ subiecisse dicebatur marito testamentum. Sic Subiecta testamenta, & Subiector testamentorum, *apud Cicer. sæpe.*

Subiicere delatorem vel accusatorem, summittere & supponere est,*l.50.§.1. D. de legat.1.l.15.D.ad Turpill.l.14. §. is demũ videtur.D.de bon.libe.* Subiici etiam partus,id est,supponi dicitur,*l.1.§. sed & si seruum.D.de vent.inspic.l.1.§.vltim.l. 3. §. si mater.D.de Carbo.edict.l.1.§.1 D.de quæst. l.16. D. de his, quib.vt indig.* Suppositum partum dicit,*l.46.D.de iur.fis.l. 9. D. de Carb.ed.*Subiecto nomine,*l.8.in fi. D. de reb.cor.*

Subiici bestiis,pro obiici,*in l.vlt C.ad l.Fab.de plagia.l.3.§.penult.D.ad l Cornel. de sicar.l.12.C.de pœn.* Subiici quæstioni,*l. 11.C.de quæstionibus* Subiici fustibus,*l.28. §.& vt generaliter.D.de pœnis.*Subiici pœnis,*l.1.D ad Turpil.*

Subiici vectigalium præstationi dicuntur ea,pro quibus vectigal pręstatur, & penditur,*l.9.§.penul.D.de public.* Vectigalibus etiam subiectos agros *Hygen. lib.2.de limit.constituen.*dicit,qui sub vectigali locantur. Sic

Subiici vsuris dicuntur, quibus vsuræ applicantur,*l.38.D.de nego.gest.l.54.D.de admi.tuto.*

SVBINTRODVCTA mulier quid sit,in Decretis Pontificiis,*distin.32. c.interdixit per omnia.& rursus eadem dist.* Nullus missam audiat presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere, aut subintroductã mulierem(quia Glossematarij prorsus silentio prætereunt) latè explicat Rhenanus noster, adiecto scholio Eusebianæ Histor Eccles.

SVBINVESTITVS,est vasallus vasalli.Feudistæ tales multas habent loquendi formulas,ab vsu Latinorũ abhorrentes.Quod enim nostri,Dare feudum, Concedere feudum vasallo, nunc dicũt: Romani Dare mancipio fundum,in fidẽ suam accipere clientem.Nostri, Auferre feudum,Aperire feudũ:Romani: Inicere manus prædio cliẽtelario.Nostri, Substituere aliquem in locum suum,Subinuestire: Romani. Emancipare prædium, A clientela sese eximere in gratiam alterius. Nostri, Feudum accipere,Inuestiri de Feudo Romani, Mancipio accipere, Fidem patroni sequi,in fidem se conferre.Vnde natum est,quod vulgò dici solet in epistolis, Ioannes mancipium tuũ. Non enim ad bellicam captiuitatem,aut seruitutis conditionem pertinet, in quo multi falluntur. Nostri,Seruire,Seruitutem facere domino Romani.Clientelam exhibere, Obsequium præstare, Nostri, Vendere feudum:Romani, Obsequium vel clientelam exuere alienato prædio. Nostri, Vasallus non vult seruire,Derelinquit dominum: Romani, Cliens non vult dominũ agnoscere, Inficiatur clientelam, Facit sui controuersiam. Nostri, Feudum paternum, Feudum antiquum: Romani,Ius gentilium, quasi ad gẽtiles, agnatósque trãsiens. Nostri,Inuestiturã facere iuramentũ fidelitatis recipere:Romani,Osculo in fidẽ recipere, Verba pręire,Iureiurando discinctũ clientẽ adigere.Nostri,Inuestituram petere,Iurare fidelitatem:Romani,Dare manus supplices,Osculũ obsequiosè porrigere,In verba iurare, Sacramento adigi.Nostri, Breue testatum,Instrumentum feudale:Romani,Apocham admissæ clientelæ, Antapocham clientelæ exhibitę:quasi testificationem vltrò citróque dati & agniti beneficij. Nostri, Saluo iure cuiuscunque clausulam appellant in breui testato solemnem: Romani, Quod sine fraude, sua,aliorúmque fiat.Nostri,Feloniã contra dominum exercere, Feudum amittere: Romani, Prædium committere, pro confiscari. Vt in tit de pub. & vectig. & commiss.Paulus D.nego gesto. si periculum,inquit,erat,ne prædia in publicũ committerentur,Nostri,Culpam remittere, Feloniam non persequi: Romani, Manum iniectam tollere, Manus iniectionem remittere. Nostri,Feudum improprium vocant,& feudum temporale, quod ad annum,vel quinquennium conceditur Romani, Precarium clientelare dixerunt.

SVBITO improuiso, citra propositum,*l.si is quis.§.quod si.D.de acquir.hæredi.*

SVBIVGATA bona corruptè legitur in vulgatis, *apud Papinianum, in l. cùm de in rem verso.de vsur.*Reponendum Publicata,pro Subiugata.

SVBLIMITAS, altitudo, *l.2.C.de indict.lib.10.*

SVBLIMISSIMI iudices, sunt Præfecti Prætorio, Quæstores, Magistri officiorum, *l.37 §.pen. l. pen* C.*de appel.* Inde Sublimissima sedes, prætoriana, *l.14.C.de iud.*

SVBLVCARE arbores, in XII. Tab. est ramos supputare.

SVBMITTERE, vide Summittere.

SVBMOVERE, vide Summouere.

SVBNIXVS, munitus, *l.vnic. D. de offic.Præf.Præt.*

SVBNOTARE dicimur, cùm quasi inuentarium conficimus.

SVBNOTATIO, subscriptio, *l.vnic.C.de emend.Iustin.*

SVBOLES, pro Soboles, *sæpè in Pand. Flor. de quo verbo eiusque notatione Festus lib.17.*

SVBRIGERE, corrigere, emendare pœnis propositis: Hinc in libris de Officio Proconsulis, qui Vlpiani existimantur, Ad subrigenda: Veteres Glossæ exponunt, εἰς ὑπόρθωσιν τιμωρίας.

SVBROGANDVS, pro substituendus, *in l.vnic.C.de colleg.lib.12.* Nihil autē debet subrogari, substitui, subordinari, suggeri, nisi cum illis qualitatibus, cum isto iure, cum ista conditione, qua fuit res cui subrogatur. *Gloss. & Bart.in l.1.C.de mancip. & colon. patr. libr. 12.* Sic Subsistet regula, Subrogatum sapit naturam eius cui subrogatur, *l. quod debitori. & ibi Dinus. D. de donat. caus. mortis.*

SVBSCRIBERE in crimen, *l. vltim. D. de furt.l.24. D. de fals.l. vltim. D.de priua. del.* Subscribere autem accusator libellis quos dabat, debebat se professum esse, *l 3.§. item scribere.D.de accus.*

Subscribere rationibus, *l. 40. §. seruum testamento.D.de statulib.* & Subscribere rationes, *l.82.D. de conditio. & demonstr.l. 12. D. de liber.lega.* Inde subscriptæ rationes, *l. 41. §. libertatem. D. de statulib.l.13.in fin.D.de diuers. temporalibus.*

SVBSCRIPTIO in crimen, pro inscriptione, *l.7. D.de accusationib. l.29. D.ad leg.Corn.de sicar.l.3.D.ad leg.Fab.de plag. l.13.C.de accusat.Quintil.Declam.15.* Nunquid iniquè iudices, in tanti sceleris subscriptione deposco, ne nominib. reos æstimare velitis. Sumitur & Subscriptio *auctore Charisio lib. 2.* pro præscriptione. Hinc lib.51.Basilicῶn tit.5. καὶ ὑπογραφῆς ἐξεβάλλετο.

SVBSCRIPTIONES principū dicebantur eorum constitutiones, quibus respondebant præsentibus sese per libellos consulentibus. nam cùm absentibus respondebant, Epistolæ dicebantur. *Vlpi.l.1.D.de constit.prin.* Quodcunque igitur Imperator per epistolam & subscriptionem statuit, vel cognoscens decreuit, &c. Huius autem libelli & subscriptionis exemplum est *apud Vlpian. l. 19.§.9.D.locati.*

SVBSCRIPTORES dicebātur, qui se accusatori, qui rei nomen detulerat, subscribebant: *plura cognosces ex Commen.Hotomani Diuinat.*

SVBSCRIBENDARIVS *l.1.C. Theod. de erogat. mil. an idem qui actuarius.*

SVBSECIVA sunt propriè, *inquit Isidorus libro 15.Etymolog. cap.13.* quæ superior de materia præcidens quasi superuacua abiicit. Inde Subsecíui agri, quos in pertica diuisos recusant, quasi steriles aut palustres. Item Subsecíua sunt, quę in diuisione agri non efficiunt centuriam, id est, iugera ducenta: quæ à subsecante linea ita appellata esse Frontin. in lib. de Agrorum qualitat. scribit. A quo, & eius interprete Aggeno Vrbico, subsecīuorum duo genera cōstituuntur. Vnum, quod in extrema assignatorum finium centuria expleri nō potuit: aliud, quod in mediis assignationibus & integris centuriis interuenit. quidquid enim inter quatuor limites minus, quàm inclusum est, fuerit assignatum, in hac remanet appellatione, ideo quod is modus, qui assignationi super est, lin a eludatur & subsecetur. Et generaliter, Subseciuum appellatum est, quod inter mēsuralem lineam, & centuriæ extremitatem minus, quàm vt centuriam expleret, supererat. Ex quibus illucescet hic locus Tertulliani *ex lib.1.aduers.Marcio. in quo ita est:* Et videndum, ne qua adhuc illi vacent subseciua, in quibus & tertius aliquis stipare se Deus possit. Sic enim illic verbum hoc scribi debet. *Similiter Apulei.*

Apulei.lib.8.de Asino Aur. Ac me relictũ
solum & subcesiuum cum fastidio pleri-
que præteribant. *Suetonij item in Domitia.
cap.9.* Subcesiua, quæ diuisis per vetera-
nos agris captim superfuerant, veteribus
possessoribus vt vsucapta cõcessit. *Quod
etiam Agge.Vrbic.in Commentariis Fronti-
ni his verbis refert:* Nam Domitianus per
totam Italiam subseciua possidentibus
donauit, edictóque hoc vniuersis notum
fecit.

SVBSEDISSE, pars soli dicitur,
quæ depressa est, *l.14.§.1.D.de aq.&
aqu.plu.* Cicer libr. de diuinat. verbo,
Desidere non semel in eo significatu v-
sus est.

SVBSELLIA, sunt tribunorum,
triumuirorum, quæstorum, & huiusmo-
di minora iudicia exercentium: qui non
in sellis curulib. nec tribunalibus, sed in
subselliis considebant. Erant & subsellia
iudicum, id est, eorum qui publicis iudi-
ciis disceptandis operam dabant.

SVBSIDIVM bonorum posses-
sionis, *inquit Imp.l.si aut nullam.C.de le-
git.hæred.*

SVBSIDIARIÆ literæ, quæ à pa-
ribus ad pares, vel ad superiores scribun
tur, petendo exhiberi transferríque in
authenticam formam quoddam scri-
ptum publicum vel priuatum.

Subsidiaria actio ea vocatur, quæ pu
pillo in subsidium datur aduersus magi-
stratus qui tutores dederunt, *l.1.in princ.
§.non tantum.D.de magist.conuen.§.vlt.In-
sti.de satisdatio.tutor.* Inde autem appel
lationem habet, quòd in extremum sub-
sidium pupillo excusis tutoribus fide-
iussoribúsque eorum datur, *l.5.C.de ma
gistr.conuen.*

SVBSIGNARE prædia, legi operis
faciendi adscribere qui prædes quæque
prædia pro redemptore oppignerarẽtur:
vt in lapide antiquo: Qui redemerit præ-
des dato, prædiáque subsignato Duum-
uirum arbitratu. Et in extremo: DIES
pecun. pars dimidia dabitur, vbi prædia
satis subsignata erunt: altera pars dimi-
dia soluetur opere effecto probatóque.
Hoc est quod Paul.ait in l.39.de verb.sign.

SVBSIGNATVM dicitur, quod ab ali-
quo subscriptũ est. Nã veteres subsigna-
tionis voce pro adscriptione vti sole-
bant. Hinc etiam Festus libr. 16. Resi-
gnare antiqui pro rescribere ponebant:
vt adhuc Subsignare dicimus, pro Sub-
scribere.

SVBSIGNATÆ fisco facultates
conductorum vectigalium fisci dicũtur,
l.pen.§.conductores.D.de iure immunit. id
est, subscriptione obligatæ. Quo sensu
& subsignare res dixit Iustinia. *in l.vlti.
§ defensionem.C.de admi.tut.* Subsignatã
etiam apud ærarium & Censorem præ-
dia, quæ in censum deferebantur, *apud
Cicer.pro Flacco.*

SVBSISTERE, pro hærere & du-
bitare ponitur à nostris auctoribus, dum
à præcipiti & temeraria adfirmatione ab
stinere volunt. *l.33.D.de procur.* Quãtum,
inquit, ad filiumfamiliàs, verum est: in
seruo subsistimus. *Sic l.pen.§.conductores.
D.de iure immu.* Vnde subsisti potest, an
prohibendi sint à præside, vel procura-
tore. *Sic & l 32.D.de reb.credit.*

SVBSTANTIA, pro bonis & fa-
cultatibus, *l.51.D.de pet. hæred.l.3.§.vsu-
ras D.de contrar.tut. & vtil.actio. & l.14.
§.patris.D.de bon.libert, l.3.§. nunc viden-
mus.D.de susp.tutorib. l.4.C.qui bon.ced.
poss. & aliis multis locis.* Sic substantia
hæreditatis, *l.58 §.pen D.de administ.tut.*
Substantia pro οὐσία, *l.9.§.inde quæritur.
D.de contrahend.empt.* Et ideò materiam
ipsam, qua corpus constat, significat, *in l.
4.§.si ex lana.D.de vsucap.l.9.§.si quis re-
rum.D.ad exhib.* Et in hoc significatu
quot sint genera, *vide Bart.in tractatu de
teste.* Sed & substantia pro corpore ipso
ponitur, *in l.20.D.de contrahen.empt.* Et
pro patrimonio & rebus, *l.fin.D.de verb.
sign.* Sicque Substantia & res, opinio-
ni & existimationi opponuntur, *l.2.
§.si sub conditione & §.si à pupillo.D.pro
empt.*

Substantia pro sustentamento, *c.si epi-
scopus.12 q.3.*

SVBSTITVERE, propriè est in
eius qui iam certum locum obtinet, alte
rum supponere. Sic substituere arbores,
l.18.D.de vsufruct. in locum mortuarum,
vel infructuosarum alias reponere, *l.14.
D.de impensis.in res dot.fac.* Et eodem sen-
su Substituere pecora, *l.69.D.de vsufru.*
Hoc exemplo substitui hæredes dicun-
tur, qui in eorum locum sufficiuntur,
qui prius erãt: & secũdo vel tertio gradũ
substituũtur, *l.1.D de vul.* veluti si in filij
mei, si hæres erit, & hæres existẽs, impu-
bes moriatur, alterum instituã: quia nõ

in meum, ſed filij locum ſuccedit. Nec tantùm hæredibus, ſed & legatariis & iis quibus mortis cauſſa donatur, ſubſtituimus, *l.*50. D. *de leg.* 2.*l.*32.D. *de leg.* 3.*l.*10.D.*de mor.cauſſa donat.* Aliàs tamen inter Subſtitutum & inſtitutum hoc intereſt, non quòd hic primo, ille ſecundo gradu ſcriptus ſit: ſed quòd inſtitutus paratus & deſignatus eſt ad locum obtinendum. Subſtitutus autem iam eũ occupauit, vt omnis inſtitutus, cum hæreditatem adit, ſubſtitutus propriè dicendus ſit, & inſtitutus, qui teſtamento nuncupatus, aut ſcriptus eſt: ſubſtitutus, qui ſucceſsit, ita inſtitutus in ſpe, ſubſtitutus in re, ac poſſeſsione eſt. Vt cùm, ſi Titius hæres non erit, hæredem inſtituo mihi eũ, non Titio inſtituo, & ſi ſubſtitutus dicẽdus eſt, meũ in locũ ſubſtitutus dicẽdus eſt, nõ autẽ in illũ Titij.

SVBSTITVTIO eſt, quæ poſt inſtitutionem à teſtatore fieri ſolet, id eſt, ſecundi hæredis appellatio. & duæ ſunt. Vulgaris illa, HAERES mihi eſto (ſiue hoc filio, ſiue extraneo dicatur) quòd ſi hæreditatem meam adire nolueris, illum ſuſtituo, ad quem hęreditas mea debeat pertinere. Pupillaris ſubſtitutio filiis tantummodò impuberibus dare poteſt, quę ita fit. ILLE FILIVS meus ſi intra pubertatem deceſſerit, illum ei ſubſtituo. *Hæc Caius lib.Inſtit.2. tit.4.* Vel ſic

Subſtitutio, eſt ſecundi hæredis in locum prioris deficientis inſtitutio. Ea autem duplex eſt: vna Pupillaris, quæ pupillari tantùm ætati fit: hoc modo, FILIVS meus hæres eſto: ſi hæres erit, & antequam in ſuam tutelam venerit, id eſt, pubes factus ſit, moriatur. Titius ei hæres eſto. Altera Vulgaris, quę omni ętati fit: hoc modo, TITIVS hęres eſto: ſi non erit, Mæuius eſto. Illa ſolis filiisfa. hæc cuiuis fieri ſolet, ſiue filius ſit, ſiue extraneus: illa hæredem filio deſignat: hæc teſtatori: illa propriè Subſtitutio, hæc propriè Inſtitutio eſt, vt ex voce inſtituere, cognoſces, *l* 1. *& paſſim.D.de vulg.& pupill.* Vel ſic

Subſtitutio nihil aliud eſt, quàm ſequenti loco facta ſubordinatio, *inquit Zaſius.* Fumæus ſic eam definit, Subſtitutio eſt in locũ cuiuſcunque inſtituti hæredis deficientis ſuppoſitio. Et rectè quidem, cùm fiat etiam ſubſtitutio in legatis, & donationib. cauſſa mortis, *text. in l. vt hæredib.* D. *de legat.2.* & hæredis deficientis verbum, vti generale, comprehendat omnes ſubſtitutionum ſpecies, ſiue deficiat hæres in inſtitutione, quia noluerit adire, vel non potuerit, propter ætatis, vel ſenſus defectum, aut alio quouis modo deficiat. Sunt autem communi doctorum calculo receptæ ſubſtitutionum quinque ſpecies: Vulgaris, Pupillaris, Exemplaris, Breuiloqua, ſeu Reciproca, & Compendioſa: quæ tamen iure communi non eſt ſubſtitutio, ſed propter militum multum fauorem valet iure ſubſtitutionis. Iure autem communi non valet, ſed poteſt fieri loco illius fideicommiſſum, text. in §.fi.Inſtitutio de pupilla. Vnde qui fideicommiſſariam ſubſtitutionem vocant, vt & rectè monuit Fumæus, terminos confundunt. Aliud eſt enim Fideicommiſſum, aliud Subſtitutio. Subſtitutio nempe, vt ipſe dixit, eſt in locum deficientis ſuppoſitio. In fideicommiſſo verò rogamus hæredem, vt ab hæreditate adita deficiat, & deinde reſtituat, ſic vt neceſſe ſit illum adire, qui rogatur reſtituere, *l.cogi.* D.*ad Trebellian.* deinde in ſubſtitutione. Subſtitutus alteri dicectà capit hereditatem ex teſtamento, fideicommiſſarius verò per manus hæredis inſtituti.

Subſtitutio COMPENDIOSA, ſic dicta, quòd ſub compendio plures ſubſtitutiones complectitur, cùm ſubſtituitur directè, cuique inſtituto, quocunque tempore, certo, vel incerto defecerit vltra pupillarem 14. annorum. Quod de homine ſano intelligendum. Nam ſi furioſo, vel dementi illo modo ſubſtituatur, tum eam exemplarem vocabimus. Exemplum incerti temporis erit, ſi teſtator dicat: Inſtituo A. & quandocunque morietur, F. heres eſto. Certi verò temporis ſpecies erit, ſi teſtator dicat de ſuo hærede: Si intra 25. annum ſuæ ætatis deceſſerit, F. hæres eſto. *de qua in l.precibus.§.fin C.de impube.* Sed obſeruandum, vt habeat nomen compendioſę verum, oportebit eũ, cui ſubſtituitur, exceſsiſſe 14. annum: intra enim illud tẽpus ſẽper vocatur pupillaris, *in l.pupillari.D.de vulg.* Fit autem compendioſa nonnunquam per verba illa directa, vel obliqua, vel etiam per cõmunia, id eſt, ea

quæ

quæ vt directa & vt obliqua, ſalua recti
ſermonis proprietate, interpretantur,
quorum infra ſub quinta vocali facie-
mus mentionem. *Vide fuſius apud Gu. Be-
nedictum in c. Rainutius. extra de teſt. vt de
ceteris generibus.*

Subſtitutio DIRECTE facta tunc
dicitur, quando per verba ſubſtitutio-
nis nulla fides, nullum miniſterium, &
nullus actus alterius cuiuſcunque requi-
r tur, *text. in leg. omne verbum. Codic. comm.
de leg.*

Subſtitutio EXEMPLARIS eſt
illa, quę ad exemplum pupillaris fit cui-
uis perſonæ non valenti iure teſtari: ve-
luti ſi fiat furioſo perpetuo, muto,
prodigo, qui bonis interdictum eſt. Di-
cta exemplaris, quia eſt exemplar, & i-
mitatio pupillaris ſubſtitutionis. Ex eo
certè, quia ſicut fit pupillaris impuberi,
non valenti teſtari, quàm diu impubes
eſt, ſic fiet de furioſo, vt ei, donec reſi-
puerit, poſsit ſubſtitui: quoniam interim
prohibetur teſtari dum furit. Atque ſic-
ut pupillaris ſubſtitutio ceſſat, ceſſante
cauſſa, ſcilicet defectu ætatis, ſic & hæc
finitur furioſo reſipiſcente. Hoc autem
nomen exemplaris finxerũt noſtri do-
ctores propter leges quaſdam, quæ vo-
luerunt poſſe ſubſtitui illis miſerabili-
bus perſonis: cuius rei tres tantum
locos in iure ciuili Fumæus annota-
uit.

Subſtitutio PVPILLARIS, eſt
ordinatio hæredis à patre, in teſtamen-
to filio impuberi in poteſtate conſtitu-
to, facta ſub ea conditione, ſi impubes
deceſſerit. Ita Fumæo erit exemplum,
Titius filius meus hæres mihi eſto: & ſi
T. filius meus intra 14. annum morie-
tur. Seius hæres eſto à pupillo, cui fit,
nominata. Hæc autem Subſtitutio pupil
laris diuiditur in generalem, expreſſam,
tacitam, & in aliam quandam partim
expreſſam, & partim tacitam. Subſtitu-
tio pupillaris generalis eſt illa, quam
ſub reciproca contineri lex declarauit,
in l. iam hoc iure. D. *de vulg.* eadem certè
ratione, quæ ſatis infrà in vulgari expli-
cabitur, Expreſſa erit illa: Titius filius
meus hæres mihi eſto: & ſi filius meus
intra 14. annum morietur, Seius hæres
eſto, *in §. 1. Inſtit. de pupil.* Tacita ſub ex-
preſſa vulgari comprehenditur, quia ta-
cis à lege ſubaudiuntur, *leg. ſi quis. C. de im-
pub.* Quarta, quæ duplex eſt, compoſita
ex expreſſa & tacita, cuius exemplum aſ-
ſumitur ex ſpecie, *leg. fin. Cod. de inſtitut.
& ſubſtitut. ſub condit. fact.* tametſi om-
nes Accurſiani hoc non ſentiunt, con-
tra quos Fumæus illũ caſum rectè con-
ſtituit.

Subſtitutio RECIPROCA, ſeu
breuiloqua, noua, & alia ſubſtituendi
forma breuis eſt, ob id reciproca dicta,
quòd duobus fiat reciprocè: veluti ſi
quis duobus inſtitutis hæredibus dicat.
Vos inuicem ſubſtituo. & tametſi duas
aut tres poſsit cõtinere ſpecies ſubſtitu-
tionum, non propter eam mixturam
fiet tertia, ſeu diſtincta ſpecies, non ma-
gis quàm ſi quis dixerit, Hominum qui-
dam alibi: hęc enim accidentia ſunt, nõ
ſpecies. Dicitur autem reciproca, quaſi
retroducta, repetita, reflexa: quia ſicut
fluctus reciprocantur in anguſto mari,
id eſt, ſeſe repercutiunt in refluendo,
ita iſta ſubſtitutio de vno in alterum re-
troducitur, reflectitur, & repetitur. Quin
& ſubſtitutionum ſpecies, quæ ſub re-
ciproca continentur, ſaluæ manent, nec
vſquam mutatur eorum natura, & ſem-
per eſt vel vulgaris, vel pupillaris: benè
quidem alteratur: quia non tam vim ex-
primunt, ac ſi ſpecialiter expreſſæ eſ-
ſent. Itaque Doct. nomine, *vt Zaſiano
verbo loquar*, magiſtri vocarunt breui-
loquam, propter *leg. cùm in teſtamento. §.
his verbis.* Digeſt. *de hæred. inſtitut.* v-
bi hæc ſubſtitutio dicitur breuiter
fieri.

Subſtitutio VVLGARIS eſt, quę
à quocunque, de quocunque, & in quẽ-
cunque caſum concipi poteſt, nihil ſpe-
ciale habens, *Salom. in l. Gallus. Vigl. In-
ſtitut. de vulg. ſubſtit.* Fumæus: Vulgaris
ſubſtitutio eſt, inquit, altera hæredis in-
ſtitutio directa in locum non adeuntis
prioris inſtituti. Intelligit autem alte-
ram hæredis ſubſtitutionem, ſiue ſecun-
dam, ſiue tertiam, aut quartam, & dein-
ceps, quot voluerit teſtator. Nam plures
gradus inſtitutionis facere poteſt: & ille
omnis dicetur Subſtitutus, qui habet
ante ſe inſtitutum, ſiue ſit primus inſti-
tutus, aut ſecundus primo ſubſtitutus,
text. in §. 1. Inſt. de vulg. Directa verò ideo
dicitur, quod per ſeipſum, & non per
manus alterius capit hæreditatem: quo
à Fideicommiſſo differt. Exemplum hu-

ius ſubſtitutionis ſumit *ex Mod.in l.1.de vulg.* Lucius hæres eſto: ſi mihi Lucius hæres non erit, tunc Seius mihi hæres eſto. Sufficiet autem, ſi ſit expreſſa vel tacita hæredis inſtitutio. Qualis eſt illa: Si mihi legitimus hæres non erit, Titius hæres eſto, *vt in l.ſi quis ita, & in l.cum in teſtamento, D.de hæred.inſt.* Vulgaris autem ſubſtitutio primùm diuiditur in ſimplicem: cuius exemplum iam dictum eſt: & duplicem, veluti, Titius hæres eſto: & ſi Titius hæres non erit, vel hæres erit, & intra pubertatem deceſſerit, Sempronius ſit hæres. Vocatur autem duplex: quia in primo capite habet vulgarem ſatis expreſſam, & pupillarem in ſecundo capite, Si intra pubertatem deceſſerit *Ita diuidebat Modeſtin.in leg.1.de vulg.* Eſt autem præter hanc & alia ſimplicis vulgaris ſubdiuiſio: vulgaris generalis, vulgaris expreſſa, & vulgaris tacita, ſeu à lege ſubaudita. Subſtitutio vulgaris GENERALIS, eſt Fumæo, quæ fit, verbis generalibus cuiuſmodi eſt Reciproca ſubſtitutio, quam aliqui vocant Breuiloquam, duobus hæredibus inſtitutis, ſi dicat teſtator: Vos hæredes meos inuicem ſubſtituo. nihil enim eſt præter generale nomen Subſtitutionis: cuius ſpecies ſunt, vulgaris, pupillaris, & aliæ iam denominatæ, & tamen ſub illo genere continetur hæc ſpecies, vulgaris ſcilicet ſubſtitutio: tanquam fuiſſet ſpecialiter & nominatim expreſſa, *text.in l.iam hoc iure.§.quod ait. D.de vulg.* quam tum expreſſam non dixit Iuriſconſ. neque itaproprié poſſumus appellare, quicquid noſtro Bartolo placuerit. Placuit enim, Expreſſum id rectè dici, quod generaliter veniret: in quo ipſum lapſum Fumæus ſcitè demonſtrat: vt in eo quod putauit generalem hãc ſubſtitutionem comprehendi ſub compendioſa. Subſtitutio vulgaris EXPRESSA, quę fit his verbis, Titius hæres eſto: Si Titius hæres non erit, Seius hæres eſto. Dixit Bartol. ſi diis placet, prudentior, adhuc expreſsiorem hac inueniri. veluti ſi quis ita ſubſtituat: Semproniũ hęredem/inſtituo: quòd ſi Sempronius hæres eſſe nolit, Titius ſit hæres. Singularis enim caſus ille exprimitur, quo nollet eſſe hæres. Rectè verò Fumæus ait, quantum ad illum caſum, expreſsiorem ſe non videre, quippe cùm idem ſit dicere, Si hæres non erit: cùm enim tenuit eſſe hæres, euenit conditio, *text. in l.cùm proponas.Cod.de hæred.inſtit.* Subſtitutio vulgaris tacita, quę non exprimitur verbis, ſeu ordinatione aperta teſtatoris, ſed ex increpatione, declaratione, vel ampliatione Legis ſubauditur: qualis eſt ea, quæ ex compendioſa concipitur, *de qua in l.Centurio.D.de vulg.in l.precibus. Cod. de impu & aliis ſubſti.Gloſſ.vltim.In l. Lucius.D.de vulg.* hanc nullo modo expreſſam, euicit Fumæus contra Bartol. Hactenus ex variis interpretibus, & potiſsimùm Fumęo, varia ſubſtitutionum genera ab his efficta recenſuimus: tu ne diſcedito ab diſtinctione Iuriſcoſ. veterum *in l.1.2.& 4.D.de vulg.* quam & ſuperius attigimus.

Subſtitutio autem alia ſimplex eſt, quæ vnum caſum: alia duplex, quæ plures caſus amplectitur, *leg.1.§.1.D.de vul. & pup.*

SVBTILE ingenium, *in l.2.Cod.de commer. & mercatoribus.* fallax & deceptioſum videtur exponere Romanus pontifex, ad aliud producens, *Cle.abuſionib.de pœnit.& remiſ.*

SVBTEMEN, vide Stamen.

SVBTILITAS iuris, quia tendit ad læſionem alterius, omnino reprobatur, & eſt oppoſita ſimplicitati, quæ ſolet dici amica legum, *l.ſi quis cùm aliter. D.de verb. oblig. l.Gallus. §.quidam recte. D.de lib.& poſthu.* Simpliciter enim fieri dicitur id, quod ſine fraudis conſcientia fit, *l.ait prætor. §.ſi quis particeps. D.de his qui in fraud.credito.* Alia ſubtilitas eſt ad inueſtigandam vniuſcuiuſque negotij iuſtitiam ex circumſtantiis, ſecundũ artem boni & ęqui, *l.1.in princ.D.de iuſt. & iur.* Ea non opponitur ſimplicitati, ſed maximum adfert robur. Vnde iudiciaria ſubtilitas appellatur *in l.ſi fuerit. §.ſin autem.D.de reb.dub.* Et huius ſubtilitatis frequentiſsima eſt mentio in legibus.

Subtilitas benignitati opponitur, tanquam ſummum ius æquitati, *l.ſi tibi.20. D.de reb.cred.l.ſi tibi.D.de don.*

SVBVASSALLVS, qui ab alio fit, quaſi ſubſtituendo fit vaſallus.

SVBVRBICARIÆ regiones, & ſuburbicariæ partes, quę ab Italiæ regionibus ſeparantur *in l.9.de anno. & tribut.in C.Theod.l.12.de extraord.muneri,*

in eod.

iu eod.C.l.12.de indulgen.debit.eo.& in No *titia Imperij Rom.* vbi de comite rerum priuatarum per Occidentem tractatur. Suburbicariæ autem regiones dicuntur etiam Vrbicariæ *in l 1.C. Theod. si per ob* *rep.fuer.imp.l 14. Th.de ind.deb.l.3. C.Th.* *quib.eq.vs.l.9.C.Th.de extra.mun.*& apud Caium ac Theodosium auctores limitum, Tuscia vrbicaria & annonaria, fuit enim vna Tuscia suburbicaria, & altera annonaria, vt Picenum aliud suburbicarium, aliud annonarium, *d.l.12.C.The. de* *ind deb. & in Notitia Imp.Rom.* Hinc & Suburbicariæ ecclesiæ, *apud Rufinum A-* *quileiensem in canone sexto Niceni concilij.*

SVCCEDANEVS culpę, qui in culpam succedit, l.4.D.de mag. conuen. Succedaneus damni *l.10.Cod. qui da.tut.* Succedaneus functionis, *l.27. de decurio-* *nib.C.lib.10.* Succedaneus solutionis, *l.3.* *C.de fund.rei priua.*

Succedaneus alieni periculi dicitur, in quem incommodum periculi alieni: (hoc est, cuius culpam alter sustinet) redundat. *Vlpianus l.3. in fi. D. de administ.* *tut.* Planè si non consentiant tutores Prætoris, sed velint omnes gerere, quia fidem non habeant electo, nec patiuntur succedanei esse alieni periculi, Plautus Epid.

Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam?
Vt meum tergum stultitiæ tuæ subdas succedaneum?

Nã stultitię tuæ dixit pro Tergo tuo, cui periculum à stultitia imminet. *Vlpianus l.4.D.de magistr.conuen.* Nam magistratus quidem in omne periculũ succedit hęres ipsius dolo proximæ culpæ, succedaneus est

Succedanea hostia olim dicebatur, quæ in alterius locum sacrificiis adhibebatur, *vt Gell.lib.4.c.6. & Seruius in 8.Ænei.* *scribunt.* Apul. lib.8. de Asino aur. Sed postquam non ceruam pro virgine, sed asinum pro homine succedaneum videre.

SVCCESSIO dicitur, cùm priore subducto de potestate suo hærede, vlterior in proximum locum succedit, *l.28.* *§.1.D.de liber.& posth.* Et Succedere, pro in sui hęredis locum succedere, sublato de medio vel morte, vel pœna, vel captiuitate, vel emancipatione eo qui præcedebat, *l.29.§.videndum.& §. ille casus.* *D.de liber.& posth.l.2.D.de vulg. & pup.* *l.6.§.1.& l.13.D.de inust.rup.* Planè quod *in l.1.§. interdum.D.de suis & leg.* dicitur, in suis successionem non esse, hunc sensum habet, vt eo qui primum locum mortis tempore tenebat mortuo, sequens vt suus hęres non admittatur: aliter atque si antè, cùm alij delata hæreditas non esset. Quomodo & in hæreditate legitima successionem non esse, *Paulus lib.4.Sent.tit.8. & Iustinian. in §. placebat.Instit.de legit.adgnator. success. scribunt.*

Successio alia est personarum, alia rerum. Successio personarum est, cùm priore gradu vacuo, is qui inferiorem tenebat, eius in locum ascendit, *l.1.§.si* *filius.D.de suis & legit.l.3 C.eod.* Successio rerum est, cùm persona non tam personæ, quàm rebus succedit. Ea autem duplex est. nam aut in ius vniuersum est: qualis est hæredum, & eorum qui bonorum possessores sunt: aut in res singulares, *l.1.§.in locum.D.quod legat.l.7.&* *l.8 D.de iureiur.l.vlt. D. de exceptione rei* *iudicata.*

Successio successorij edicti duplex est: vna ordinum, altera graduum. Successio ordinum est, cùm ordo personarum vniuersus, cui potissimùm possessio deferebatur, illam omisit: veluti liberorum, aut legitimorum, aut cognatorum, *l.1.D. quis ord.in bon poss.* eadémque, successio de capite in caput appellatur, *l.5. qui admit.ad bon.possess* Successio graduum dicitur, cùm primo eorum graduum qui in ordine aliquo sunt, omittente, insequens admittitur. plures enim in ordine ferè vnoquoque reperiuntur gradus, *d. leg.1. Digest.de success edict.§. cùm igitur.7. Institut. de bon.* *possess.*

Successio alia naturalis, alia legitima. Successio naturalis ex parte matris est, legitima, id est, quæ secundum leges datur, ex parte patris, *gl.l.1.C.vnde* *vir & vxor.*

SVCCESSORIVM edictum est id, quod Prętor successionem permisit: id est, ius inter eos quibus bonorum possessiones deferuntur, vt in locum eorum qui postulationem omiserint, sequentes succedere subiréque possint, *l.1.* *D.de success.edict.*

SVCCESSORES alij in vniuer-

ſum ius,alij in rem ſuccedunt, *leg.vltim. Digeſt.de except.rei iudic.l.19.§.deinde.D. de ædil.edict.l.7.in fin.& l.8.D.de iureiur.* Ita Succeſſio per donationem,*in l. 17. §. pactum. D.de pact.* Succeſſorum itaque verbo,non ſolùm qui in vniuerſa bona, ſed & qui in rei dominium ſucceſſerint, in ſtipulatione damni infecti continentur,*leg.14.§.adiicitur. D. de damn. infect.* In locúmque ſucceſſiſſe accipimus, ſiue per vniuerſitatem, ſiue in rem ſucceſſerint,*l.1.§.in locum.D.quod legator.* Et ideo cùm hæredem ſignificare volumus, iuris ſucceſſorem dicimus,*leg.9.§.1.Digeſt. de edend.§.legatarijs.Inſtitut.de teſtam.ordin.* & in locum hæreditario iure ſuccedentem,*leg.vltim.D pro ſuo*, quos in locum, & in ius ſuccedere ait Paul. *in d. l.9.§.1.& l.42.& l.177.D. de diuerſ. reg.* Qui autem per vniuerſitatem ſuccedũt, vel ciuili,vel honorario iure ſuccedunt, *leg.1.in fin.D.de muneribus & honor.* Vnde quidam honorarij ſunt ſucceſſores,vel uti bonorum poſſeſſores, & quibus ex Trebelliano Senatuſconſulto hæreditas reſtituta eſt.*l.24.D.famil.erciſc.l.9.§.illud.D.de interrogatio.in iu.fac.l.7.in fin.ff. de condict furt.*

SVCVLA, *inquit Budæus*, machina eſt tractoria, quæ vectibus verſatur. *vide Vitruu.lib.10.cap.4.& 5.* Conſtat autem tereti ligno, duobus aut pluribus vectibus traiecto, vtrinque aqua extantibus longitudine. hæc dum verſatur, funis, qui ductarius dicitur, circa eam obuoluitur *Vlpian.in l.ſed addes.§.illud nobis. D.loca.* Quod ſi, ait,regulis olea prematur,& prelum,& ſucculam,& regulas, & tympanum, & trocheas, quibus releuetur prelum, dominum præſtare oportere.

SVDOREM aquæ in legibus vocari, *Senec.lib.3.cap.15.Natur. Quæſtio.* ſcribit, qua guttæ quædam vel preſſura loci eliduntur, vel æſtu euocantur. Quod Briſſonius ad interpretationem *l.1.§.caput aquæ.D.de aqua quot.* trahit, in qua ita eſt: Planè ſi aqua ſudoribus manando in aliquem locum effluere, atque ibi apparere incipit.*Vitruuius lib.8.cap.1.* In terra autem nigra ſudores & ſtillæ inueniuntur exiles, quę ex hibernis tempeſtatibus collectæ,in ſpiſſis & ſolidis locis ſubſidunt, Quod ipſum *Pallad.lib.9.cap.18.* tradens, Nigra,ait, terra,humores & ſtillicidia non magna ex hibernis imbribus & liquore collecta. & mox: Sequenti die aperto loco ſi in eodem vaſe ſudores intrinſecus inueniãtur, aut ſtillæ,aquas ibi eſſe non dubites.

SVES porcorum appellatione continentur,quia & hi gregatim paſcuntur, quod Homeri auctoritate probat Martian.*l.2.D. ad leg.Aquil.*

SVFFICERE operi, adminiſtrationi, negotio, *leg.13. Digeſt.de tut.l.penultim.§.fin.D.de tu.l.5.§.ſed ſi filius.D.de libe.agno.*

Sufficere dicuntur fructus, quando competenter ſufficiunt, licet non extenſiuè, *capit.cum M. Ferra. de conſtitutionibus.*

Sufficere, ſatis eſſe, *l.2.§.poſt deinde.ff. de orig.iur.* Sufficit,ſignificat quod fieri poteſt, non quod debet.

SVFFICIENS portio quæ ſit,vide c. extirpandæ. de præbend. Sufficiens ſubſtantia,ex qua quis ſuſtentari poteſt, *l.hære.D.de pet.hæred.*

SVFFECTVS Conſul, *ait Iſidor.li.10.* eſt,qui pro alio ſubſtituitur.Sic enim appellabatur, qui in demortui Conſulis locum ſufficiebatur,*l.2.§.Labeo.D.de origin.iur. Lamprid. in Alexand.* Conſules quoſcunque vel ordinarios vel ſuffectos creauit,ex ſenatus ſententia nominauit. *Spartian. in Caracalla:* Helium Pertinacẽ ſuffectum Cõſulem ob hoc ſolum, quòd filius eſſet Imperatoris,occidi iuſſit. *Sueton,in Iulio c.82.* Q. Maximo ſuffecto trimeſtríque conſuli, *Idem in Auguſt.c.26.* Die Kalendarum Ianuar.cùm manè pro æde Capitolini Iouis paululum curuli ſella præſediſſet, honore abiit, ſuffecto alio in locum ſuum. Ab ordinariis autem Coss.non etiam à ſuffectis anni cõputabantur. Et idcirco minor eos honor, minor laus ſequebatur. *Auſon. in Gratia. actio.* Sed conſulatus ille cuiuſmodi? Ordinario ſuffectus, bimeſtri ſpatio interpoſitus, in ſexta anni parte conſumptus, quærendum vt reliquerit tantus Orator, quibus conſulibus geſſerit conſulatum.

SVFFICIENTER,clarè & euidẽter,*c.præſentium.de teſtib.l.6.ca.in noſtris. de conceſ.præbend.*

SVFFLAMEN litis,Iuuenali:

Nec res atteritur longo ſufflamine litis.

SVFFRAGIA, pro vocibus & ſci-

tis,

gis, quibus vel in magistratu mandato, vel reo iudicando, vel lege, aut rogatione sciscenda, aliáve qua re statuenda voluntatem suam quisque indicat, *l. 23. D. de legib. l. 1. D. de offic. quæstor. leg. 5. D. quod cuiusque vniuersit l. 6. §. 1. D. de decurio. l. 8. D de munerib. & honorib. l. 5. D. fam. ercisc. leg. vltim. D. de prad. decurion.* Sic Suffragia emendicata dicit Imp. Gord. in *leg. si singuli. Cod. de accusation.* quæ scilicet precibus & munusculis extorta & obtenta sunt.

SVFFRAGIVM, pro impetratione beneficij, quod quis alteri, a quo rogatus erat, à Principe, apud quem gratia valebat, est eblanditus: vel pro auxilio & patrocinio honorum adipiscendorum caussa lato & præstito. *Impp. l. vni. Cod. de suffrag.* Si qui desideria sua explere cupientes, ferri sibi à quodam suffragium postulauerint, & ob referendam vicem sponsione se constrinxerint, &c. Extat præterea *in C. Theod. lib. 2. tit. 29.* lex Imper. Iuliani, qua vetat id quod suffragatoribus, id est, eblãditoribus illis datum est repeti. Cuius constitutionis Ammianus Marcellinus lib. 22. mentionem facit. Itaque intelligendum est quod Lampridius in Alexandro de Thurino scripit, qui suffragium suum promiserat. Eã autem nundinationem omnem Iustinianus prohibet Nouel. 8. De magistratibus non vend. οὐδ' ὁπωσοῦν διδόντες οὐδὲ προφάσει τῶν καλουμένων, suffragiωn, &c.

SVFFVGIVM, locus ad euitandũ imbrem, vel tempestatem.

SVGGERERE, subministrare, *c. priuatum. vbi Archid. 70. distin.* Suggestum à suggero, id est, narratum, indicatum, *leg. Ofidius. 92. D. de leg. 3.*

SVGGILLARE propriè est liuido colore inquinare: vt cùm ictu fustis percussa cutis fanie sese suffundente nigrescit. Translatè verò dicitur pro contumelia afficere. *Vlpian. l. 15. §. 17. D. de iniur.* Si quis sic fecit iniuriam seruo, vt domino faceret: video dominum iniuriarum agere posse suo nomine. si verò non ad suggillationem domini id fecit, &c. *Idem l. 8. §. 10. D de in ius voc.* Permissurus enim est, si famosa actio non sit, vel pudorem non suggillat.

SVGGRVNDA, vel suggruenda (variè enim in Pandectis Florentinis hoc verbum scribitur) pars tecti vltra structurã ædium proiecta, & prominens. Vel proiecta sunt ex ædibus, quæ ita prouehuntur & protenduntur, vt nusquam requiescant, *leg. 242. §. inter. D. de verb. signific. Vlpian. l. 5. in fin. ff. de his qui deiecer. vel effuder.* Prætor ait, Ne quis in suggrunda, protectóve supra eum locum, qua vulgò iter fiet, &c. *Hinc titul. de damn. infect.* & suggrundis, *& proiectio.* Apud Vitruuium *lib. 2. c. 9.* Subgrunda vocantur. Vnde suggrundationem *idem dixit lib. 4. cap. 2.* Varro libro tertio de re rustica, Aues subtus suggrundas ab initio villatico vsu tectæ. Græci γεισσηποδίσματα appellarunt. Sic enim Moschopulus in lib. περὶ σχεδῶν, γεισσηποδίσματα αἱ προβολαὶ τῶν ὑπερώων οἰκημάτων, αἱ ὑπὲρ τοὺς κάτω τοίχους πεδιωμάτων, γεισσήποδες δὲ τὰ φέροντα αὐτὰς ξύλα.

SVLCI aquarij, ὑδροφύλακες. *de acq. plu. arcen. D.*

SVLPVRARIA, sulphuris fodinam significat, *leg. 8. §. in calcariam. D. de pœn. l. 13. § inde est quæsitũ. D. de vsur. l. 52. §. si sulpurariæ. D. de furt.*

SVLPVRATA de ligno, id est, ligna sulphure illita, *leg. 55. §. fin. D. de leg. 3. l. 167. Digest. de verb. sign.* vel ligna exilia sulphure intincta, accendendi luminis caussa parata. Galli vocant *Allumettes.*

SVMERE, *inquit Seruius in 5. Aeneid.* verbum est Iurisconsultorum, quo vtuntur, quoties legatum non ab hærede datur, sed est in accipientis arbitrio. Atque ita sumitur *l. si sic stipulatus. 93. D. de verb. oblig.* Si sic stipulatus fuero, Per te non fieri, quominus hominem ex his quos habes, sumam? electio mea erit.

Sumi dicitur iudex arbiterve, & capi, qui ex conuentione litigatorum aditur, *leg. 4. Cod. de dote releg.* Sic sumptus ex interdicto iudex, *leg. 21. Digest. quod vi aut clam.* Sumptus ex compromisso, *in leg. 50. D. de recept. arbitr. leg. penultim. D. de iudic. Ci. pro Flacco:* Q. Naso iudex sumitur. *Valer. Maxim. lib. 8 cap. 2. de C. Mario:* Nã cum Titinius Minturnensis Fanniam vxorem, quam impudicã de industria duxerat, eo crimine repudiatam dote spoliare conaretur, sumptus inter eos iudex, in conspectu habita quæstione subductum Titinium monuit, vt incepto

desisteret. Dicitur & adsumi, qui aliis additur, *l.18.§ si in duos. D. de recept. arbitr.*

SVMMITTI dicuntur pecora, cùm propagandæ sobolis gratia matribus supponuntur, atque alenda præbentur: vel cùm in locum demortuorum capitum substituuntur, vt eo modo grex suppleatur, *l.69. l.70. D. de vsufruct. l.59. §. hæreditatem. D. ad Trebell. l.10. §. serui. ff de iure dot.*

Summittere delatorem, est accusatorem subiicere & supponere, *l.9. §. vlt. D. ad leg. Corn. de fals. l.5. D. de iure patron. l.1. §. incidit iuncta l.15. ff. ad Turpillia. Quintilia Declamat.* 281. Quin etiam si permittitur ista defensio, & ille potest dicere se non occidisse, qui percussorē sum miserit. Nam ita emendandum est, vbi vulgò, suum miserit, perperam legitur. Sed & apud eundem auctorem Declam. 355. in hoc verbo aliud mendum est. Inuenisse illos rationem, qua mutuo dolore distraherentur, summisséque qui dicerent malè tractatas à tutore rationes. vbi, summisisse, legendum est. Sic Summittere vim *in l.9. §. animaduertendum D. quod met. causs.* Et summittere qui vociferentur, interpretare *in l.15. §. conuitium. D. de iniur.*

SVMMOVERE dicebantur magistratus, cùm quempiam extrudi iuberent. Consules quidem & Prætores per lictorem, Tribuni autem per viatorem at illi quidem ita summouebant, vt qui non pareret, prehendi iuberent. hi verò non pro imperio, sed comiter verbis summouebant, Si vobis videtur, discedite Quirites. *Cicero pro Quintio:* Aut satisdare, aut sponsionem iubet facere: & interea recusantes nostros aduocatos acerrimè summoueri. De Dolabella Prætore loquitur. Inde deductum ad nostros vocabulum est, vt Summoueri dicantur actores per exceptionem, quos ita rei perpulit exceptio, vt à tribunali quodammodo summoti videantur. *Hotoman.*

SVMMVS, ma, mum. Summo iure agere, tum dicimur, cùm quàm maximè possumus duriter & præfractè cum aduersario contendimus, eúmque quàm asperrimo & vehementissimo iudicio possumus, persequimur. quod *Cic. in Ora. pro Quint.* sic extulit: Ad extrema & inimicissima iura cupidè decurrere. item, inimicissimè & infestissimè contendere. *Cic. lib. de Offic. 1.* Existunt etiam sæpè iniuriæ calumnia quadam, & nimis callida iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius, summa iniuria factum est iam tritum sermone prouerbium. Terent. in Heaut.

Verum illud Chreme dicunt, Ius summum, sæpè summa malitia est.

Columella lib. 1. de officio patrisfamil. erga colonum loquens, Summum ius, inquit, antiqui summam putabant crucem. Vide ius summum.

Summum supplicium mortem significat, *l.38. §. qui abortionis. D. de pæn. l. pen D. de condictio. caussa da. l. vltim. D. de sepul. viol. & apud Paul. lib.5. Sent. tit.* 21 *Callistra. in l.28. D. de pæn.* Summum supplicium esse videtur ad furcam damnatio, item viui crematio, & capitis amputatio. *Paul. lib.5. Sent. titu.17.* Summa supplicia sunt crux, crematio, decollatio. Ad bestias etiam damnatio ex hoc genere est, *l.29. D. de pæn. vt Paul. libr.5. Sentent. titu. 23. ostendit.*

SVMMA generaliter accipitur pro collectione omnium rerum, quæ vbi de valore fuerit quæsitum, in summam solent redigi pecuniariam: quippe cùm is sit vsus pecuniæ, vt omnium planè rerum corporalium & incorporalium pretia & æstimationem repræsentet, *l. si in duobus actionibus ff. de reg. iuris.* Alioquin autem specialiter Summa, de quantitate pecuniarum certa intelligi solet, *l. quærebatur D. qui potior. in pignor. habe. l. diligenter. §. seruo quoque. D. mand.* Aliísque locis ferè infinitis. Summa summarum autem, *apud Plautum in Truculento*, est, cùm in rationibus multa nomina & capita in vnam summam rediguntur, ac sic multis summis factis, omnia tandem in vnam consummantur. Nam vt capita in summam, sic summæ in summam summarum rediguntur. In Lucretio autem summa summarum immensitatem ipsam vniuersi significat.

Summa pecunia, quantitatem significat *l.29. D. de verbor. oblig. l.45. §. fiscalib. D. de iur. fisc. l.22. l.38. D. de re iud. & aliàs sæpè.*

Summa diuisio, prima, & pręcipua, & generalior, *l.3. D. de stat. ho. l.1. D. de rer. diuis. §.1. Instit. de actio.*

Summa pignoris, id significat, quanti pignus

pignus valet : vt ſumma debiti: pecuniæ
debitæ, in quam pignus obligatum eſt,
ſummam, *l 87. D. de furt.*

Summa condemnationis, *l. 3. §. penult. D. vt poßid.*

Summa dies, nouiſſima, *l. 7. §. Papinia-nus, D ſol. matr.*

Summa poſſeſsionis. *l. 3. §. at ex contra-rio. D. de acqui. poſſ.* Summa quæſtionis, *l. 52. §. pen. D. de obl. & actionib.*

SVMMA Reipub. Locutio eſt idē
ſignificans quod ſtatus & firmamentum
Reipubl. *Vlpian. l. 1. §. 10. D. de exerc. act.*
Ideò autem ex voluntate in ſolidum te-
nentur, qui habent in poteſtate exerci-
torem, quia ad ſummam Reipu. nauium,
exercitio pertinet, hoc eſt, ea re ſublata
Reip. ſtatus euertitur: ſtare Reſpub. non
poteſt. Florentini tamen libri Summam
Remp. habent, quod abiudicat Hotom.
Paul. Sentent. 5. c. 23. Qui de ſalute Princi-
pis, vel de ſumma reip. vaticinatores cō-
ſuluit, cum eo qui reſponderit, capite
punitur.

Summa prouidentia naturalis ratio, *vt in l. 1. D. de legitim. tutor.*

SVMMVM digitum, *apud Iuſtin.
ſub finem Inſtit.* Accurſius indicem digi-
tum intelligit. Rectius Alciatus putat,
poſſe de tabula, ſeu, vt Græci dicunt, e-
lencho, accipi. Prouerbialiter autem di-
cimus, Extremis attingere digitis, pro
eo quod eſt leuiter attingere. Vnde &
Impp. prouerbialiter locutus videtur.

SVMMARIVM, breuis enarratio
eorum, quæ narrantur, *M. Salamonius
Gallus Aquilius. D. de liber. & poſthu.* quo
genere fœdè lapſi ſunt ſuperiorum tem-
porum recognitores : nam obſeruata,
ſummaria appellarunt, vt in Bart. & re-
liquis interpretibus videre licet : cùm
tantùm abſit, vt rerum ſummas tracta-
tiones perſtrinxerint, vt notabilia tan-
tùm exſcripſerint.

SVMMATIM cognoſcere Prætor
iudéxve dicitur, *in l. 15. §. ſi ſuper. D. de re
iud l. 1. in fin. D. de Prætor. ſtipul. l. 3. §. ſcien-
dum. D. ad exhiben. l. 3. §. cauſſæ cognitio. D.
de Carbo. ed. l. 3. §. 1. D. vt in poſſeß. leg. l. 9.
§. illud quæritur. ff. de interrogationib. in iure
faciend. l. 1. §. ſi ea quæ. D. de vent. in poſſeſ.
mittend. l. 7. ver. planè. D. de petitione hære.
l. 40. D ad leg. Aquil.*

SVMMATES, qui & optimates
& primates appellantur, *l. quinque. D.
de decu. lib. 10.*

SVPPELLEX, *inquit Pomp. l. 1. D.
de ſupel. lega.* eſt domeſticum patrisfami-
liàs inſtrumentum, quod neque argento
aurόve facto vel veſti adnumeretur:
quod tamen de rebus mouentibus, non
animantibus intelligendum eſt, *ex l. 2.
ibid. de qua definitione vide Alexan ab A-
lex. Genea. die. lib. 1. c. 19.* Labeo autem ait
l. 7. D. eod. originem fuiſſe ſuppellectilis,
quòd olim his, qui in legationem profi-
ciſcerentur, locari ſolerent, quæ ſub pel-
libus vſui forent, *qua de re Alci. lib. 1. Di-
ſpunct. c. 5.* Tubero verò hoc modo ſu-
pellectilem demonſtrare tentat inſtru-
mentum quoddam patrisfamiliæ rerum
ad quotidianum vſum paratarum, quod
in aliam ſpeciem non caderet : vt, verbi
gratia, penum, argentum, veſtem, orna-
menta, inſtrumēta, agri, aut domus, d. l.
7. Itaque licet ſuppellex videatur tātùm
dici de ſtragula, ſiue lodice, ab eo quod
ſuper lectum imponatur, ad alia tamen
domus vtenſilia eius ſignificatio ſe ex-
tēdit, immò & ad alias res, quę ſunt, aut
poſſunt alicui ornamento eſſe, ſed ad
veſtes non extenditur. *l. qui veſtem. ff. eo.*

SVPELLECTICARII ſerui
ſunt, qui ſupellectilem curant : eo etiam
nomine veniunt, qui eam faciunt.

SVPERÆQVATIO perperam
legitur in vulgatis codicibus, *in l. ſi quis
deſerta. C. de omni agro deſerto. li. 11.* legēdū
enim, Superæquationis iure perceperit.

SVPERAMENTA Vlpia. appel-
lat, quæ in paranda materia reſecantur
ac ſuperſunt Lignis legatis, inquit, ſi vo-
luntas non refragatur, ſuperamenta ma-
teriarum continebuntur, *l. 55. §. 2. D. de
leg & fid. lib. 32.*

SVPERDICI pro prædicari per
præconem: id eſt, eius voce, & (*vt cum
Apuleio loquar*) boatu pronunciari &
proclamari. *Vlpianus l. ſi duo. 13. in fin.
D. de iureiurand.* Fuſtibus eum caſti-
gandum dimittere, & ita ei ſuperdi-
ci, προπετῶς μὴ ὄμνυε : hoc eſt, temera-
riè, nec petulanter iures. *Sic in l. leg. fu-
ſtibus. C. ex quibus cauſſis infam. irrog.*
Fuſtibus cæſum, cui per præconem
ita dictum eſt, ἐσυκοφάντησας. Sunt
tamen qui ſuperiore Vlpiani loco,
pro Superdici, Super indici legant,
hæcque illius verba referenda exiſti-
ment ad veterum morem, qui cùm de

damnato homine suppliciũ sumebant, in loco supplicij conspicuo ἐπιγραφὴν, seu (vt vocant) titulum affigebant, quo breuiter admonitus populus, pœnæ à reo expetitæ caussam intelligeret. eóque exemplo à simili facinore perpetrando cæteri auocarentur. Ex hoc autem more imposita videtur fuisse inscriptio cruci CHRISTI seruatoris nostri.

SVPERESSE rebus suis, pro sufficere earum administrationi, negotia sua gerere, & illis consulere, prouidere, & prospicere: Græca videtur esse locutio: dicunt enim illi ἐφιστάναι τοῖς πράγμασι. *Paul. l. 2. de curat. fur.* Sed & aliis dabit Proconsul curatores, qui rebus suis superesse non possunt. *Sic l. 1. §. vlt. D. de procuratoribus. l. 60. in fi. D. de re iud. l. 12. D. de tutorib. & curat. dat. l. 10. D. ex quib. caussis ma. l. penul. D. de vacat. muner.* Gellius lib. 1. c. 22. de huius verbi significatione disputans, eos ridet, qui Superesse se his, quibus aduocationem præbebant, dicebant, pro adesse. Quo tamen in significatu Sueton. in Augusto hoc verbo vsus est.

SVPEREXACTORES dicuntur, qui vltra quàm debetur nomine tributi à prouincialibus exiguat; & tales tenentur in duplum: sed & si perseuerauerint, capite plectuntur, *l. 1. C. de superexactionib. lib. 10.* quod tamen mutauit Leo Nou. 61. debétque id quod iniustè exactum est, protinus domino restitui.

SVPEREXCVRRERE, *l. 1. D. de arb. cæd.* Si arbor, inquit Vlpi. ædib. alienis impendeat, vtrum totam arborem iubeat Prætor adimi, an verò id solum, quod superexcurrit, quæritur.

SVPERFICIES, quod super soli faciem est: veluti si quid satum, aut ædificatum est, itaque vites, arbores, plãtæ, segetes, superficies appellãtur. Vitis quidem appellatur superficies vineæ, *in l. certo. 13. D. de seruit. rustic.* Domus appellatur superficies soli, *l. eum qui. 23. D. de vsurpat.* vbi ædes dicuntur ex duabus rebus constare, ex solo & superficie. Superficies autem vsque eo soli pars est, eíque natura cohæret, vt non illud sine hac tradi, neque hæc sine illo vsucapi possit, *l. obligationum. 44. D. de oblig. & act. l. nunquam. 26. D. de vsurpat.* denique Superficies solo cedere dicitur, *l. qui dominum. 50. D. ad le. Aqu. l. qui res suas. 98. in fin. D. de solut.* & arborum quæ fundo cõtinentur, non est separatum corpus à fundo, *inquit Pomponius. l. quintus. 40. D. de action. empt.*

SVPERFICIARIA prędia, quæ in conducto solo certa pensione annua habentur, *l. 10. D. famil. ercisc. l. 49. D. de verbor. significat. l. 16. in fin. D. de pign. act.* Superficiarias enim ædes in conducto solo positas *dixit Caius l. vltim. D. de superficieb.* Sic & Superficiaria insula, *in l. 12. §. 1. D. de public. l. 1. §. & generaliter. D. de vi & vi arm. l. 9. 5. quæsitum. l. 39. §. damni. D. de damn. infect.* Et Superficiarius fundus. *l. 1. D quib. mod. vsusfru. amit. Seneca lib. 13. Epist.* Mathematica, vt ita dicã, superficiaria est, in alieno ædificat, aliena accipit.

SVPERFICIARIVS definitur esse is, qui in alieno solo ędificauit, quod quidem à domino conduxit ea lege, vt in eo ædificaret, & sibi haberet ædificiũ in perpetuũ, vel in plures annos sub annuo salario. hic plus est quàm inquilinus: nam ius habet in re, quod ius superficiarium dicitur ἐμβατευτικὸν, *l. 3. D. de reb. eor. qui sub tut.* vel in Basilicis, ἐμβατευτικὸν. *Vide l. in speciali. 73 cum l. seq. D. de rei vend. & l. damni. 18. §. 2. D. de dam. infect.* Igitur verè & propriè dominus nõ est, quamuis in alieno ædificarit: sed potiùs vt inquilinus, *l. 3. §. pen. D. de oper. no. nuncia.* tametsi quasi dominus vtilibus actionibus adiuuetur, *l. 1. §. vlt. & l. vlt. D. de superfic. l. 18. §. ei, qui. D. de damn. infect.*

SVPERFICIVM, pro superficie legitur in Pand. Flo. *ti. de superfi. vt l. si area. D. de lega. 2.* hoc tamẽ in loco Græci superficiũ vertunt ὑπερῷον. *& apud Gaiũ li. 2. Insti. ti. 1. & l. si lapidicinæ. ff. de iu. dot.*

SVPERFICIO, supero, redundo, superfluo. *Vlpia. l. 1. §. 10. D. de aqu. & aqu. plu.* Idem aiunt, aquam pluuiam in suo retinere, vel superficientem ex vicini in suum deriuare omnibus ius esse. Fortassa verius vulgatis in libris legitur Superfluentem.

SVPERFOETATIO, secundarius conceptus est prægnantis, quam Superimprægnationem vulgus appellat. *Lege Bud. in Annot. prior. ad l. antiqui. Si pars hær. pet.*

SVPERILLVSTRES, senatores, consules, dictatores, *not. in l. 1. D. de offi. eius, cui mand.*

SVPER-

SVPERINDICTVM, extraordinarium munus, vltra solitam & canonicam collationem indictum significat, id est, augmentum indictionis, *l.1.C.de indictionibus, lib.10.C. de superindict. l.3. C.de excus.mun.eo l.3.C.de silent.li.12.* Appellatur & superindictio, *in l.1. de priuil. dom. August.lib.11.* Vnde Superindictitij tituli, *in l.vltim. eod. tit.* quemadmodum scriptorum librorum auctoritate emendandum est. *Hinc l.3.C.Th.de col.fun.pat.* Augmenti, *inquit*, & superindictitij. *Marcel.lib.27.* Indictionale augmentum vocat. *Athalaricus Rex.9.* Quod à nobis augmenti nomine quærebatur, illustrem virum, Comitem patrimonij nostri, nũc iussimus remouere. *Et alio loco:* Quicquid supra consuetudinariam functionem augmenti nomine petebatur: Galli superindictum vocant, *crue.*

SVPERIORES, positiuè intelliguntur ij, qui sunt supra gradũ quartum cognationis, vel affinitatis: sicut Inferiores, qui sunt infra ipsum gradum.

Superior cognatio parentum est, *Inst. de gradib. affinita.* Superior, proximus, *ca. quanquam. de elect. in 6.* Superior, prima, *l. si darr. ff. de verb. oblig.*

SVPERNVMERARII, *l.7.C. de prox. sac. scrin.* qui in sacris scriniis vltra numerum statutorum militabant. Quod si quis, inquiunt Impp. de supernumerariis, qui statuti locum subire debuerat, ne pecuniam offerat, statuti etiã gradum recusare voluerit. Vide Suidam, in voce ὑπεράριθμος.

SVPERSTES, duo, vt opinor, significat. video enim & pro teste, & pro præsente vsurpari. *Festus lib.17.* Superstites, inquit, testes præsentes significat: cuius rei testimonio est, quòd superstitibus præsentibus leges, inter quos controuersia est, vindicias sumere iubent. Plautus in Artemone:

Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hinc
adest superstes.

Seruius autem *libro Aeneidos 3.* Superstes, inquit, præsentem significat, *vt Cicero in Murænianа:* Suis vtrisque superstitibus, id est, præsentibus. Quod tamen posttremum verbum apud Ciceronem è glossa in contextum irrepsit. *Hotomanus.*

SVPERSTITIOSVS, vano & inani metu Dei affectus, id est, qui metuit ibi Deum offendere, vbi non offenditur: nam à Superstes nomen deductum est. & haud scio, an iis propriè attributum, qui nimium in fanis consistebant, quasi apud deos suos superstites: quos vernacula lingua Bigottos appellamus. quod in vitio Vlp. posuit, *l.1.§.5. D.de ædilit. edict.* vbi superstitiosos inter eos numerat, qui animi vitio laborant. *Cic. tamen libro de natura Deorum secundo sic scribit:* Non enim Philosophi solùm, verumetiam maiores nostri superstitionem à religione separauerunt: nam qui totos dies precabantur, & immolabant, vt sui liberi sibi superstites essent, superstitiosi sunt appellati: quod nomẽ postea latius patuit. Hos Græci δεισιδαίμονας vocant: de quibus vide Plutarch. in lib. περὶ δεισιδαιμονίας. Plautus autem in Rudente hoc verbum in eo posuit, qui vaticinaretur.

Quid si ista, aut superstitiosa, aut ariola
est, atque omnia
Quicquid insit, vera dicet?

SVPINVS, dissolutus, negligens, alicui negotio indormiens. *Paulus l.15.§.1.D.de contrahend.empt.* Ignorantia emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit.

SVPPETERE præter tritas significationes est, subiecta sua persona, pro alio petere. *l.52.§.5. D.de furt.* pro quo quidam ibi legunt, Sic petet, vt Haloander, qui hoc verbum eo significatu non intellexit.

SVPPLETVR, quod deest, *cap.1. in princip. de sacr. vnct. l. oratio. D. de sponsal.*

Suppletur vnum ius per aliud, *Panor. in ca. super quæstionum de elect.*

Supplere de iure, vel de facto, & quando possit iudex, *vide C. vt quæ desunt aduo. par. iud supp. Specu. de offi. omn. iud. par. 1.§.6.*

SVPPLENTES OMNES DEFECTVS, TAM IVRIS, QVAM FACTI, Clausula, quæ quotidie apponi solet in diplomatib. Rom. Pont. & Impp. respicit tantùm defectus iuris positiui, non autem naturalis, *vt est text. in Clem. pastor. §. cæterùm defectus de re iudic.*

SVPPLETIO, quam ponit Papa in rescriptis, ad quid refertur, *docet Panor. in c. illa. de elect.*

SVPPLICARE propriè eſt, paulò demiſsius orare, obſecraréque; ducto more à miſeris, qui ſupplicatis manibus, ferè orant: non autem, ſicut aliquando, non tamen ſine erroris duce, putaui, genibus flexis.

SVPPLICATIO eſt veniæ petitio prioris erroris. Item remedium iudicialis grauaminis, ſunt qui vocant Reuiſionem ſententiæ, c. literis, de in integ. reſtit. Ea vtimur aduerſus ſententias eorum, à quibus appellare non licet, *l. 1. D. de offic. Præfect. Prætor. auth. quæ ſupplicatio. C. de precib. imp. offer.* vel, eſt quædam benignitatis ſuperioris imploratio.

SVPPLICIVM, pro pœna accipiunt noſtri: differunt tamen, *vt ſcribit Archid. in c. nemo petitorum. 11. q. 3.*

SVPPLICIORVM alia ſumma ſunt, alia mediocria, alia minima. Summa ſunt, crux, crematio, decollatio. Mediocria, metallum, ludus, deportatio. Minima, relegatio, opus publicum, vincula. *Hæc Paulus lib. Sentent. 5. ca. 17.*

Supplicium vltimum, *ait Celſus*, eſſe mortem ſolam interpretamur, *l. 21. D. de pœnis.*

SVPPONERE teſtamentum, id eſt, falſum teſtamentum ſuppoſita perſona obſignare, vel potiùs falſum teſtamentum loco veri ſubiicere, & producere. Sic Suppoſiti partus, pro falſis & adulterinis, *l. cùm ſuppoſiti. C. ad leg. Cornel. de falſis.* Et ſuppoſitus actor, pro falſo & ſubornato, *l. 2. §. cùm placuiſſet. D. de origin. iur.* Aliàs dicimus, ſupponere hypothecam, pro pignorare. Hinc & ti. D. de reb. eor. qui ſub tutela vel cura ſunt, ſine decreto non alienandis, vel ſupponendis. Eſt enim hìc ſupponendis, pignori obligandis: Cornutus in illum locum: *Me tibi ſuppoſui*: tanquam aliquod pignus, inquit.

SVPPOSITA perſona, *l. aufertur. D. de iur. fiſ. id eſt*, pro alio poſita. Suppoſitus iuriſdictioni, *l. 1. D. ſi quis in ius voc. non ier.*

SVPPRIMERE teſtamentũ, *in lege Cornelia teſtamentaria*, intelligitur, qui ſciens prudénſque tabulas teſtamenti in fraudem hæredum, legatariorum, fideicommiſſariorum, aut libertatum non profert, & qui cùm habeat, & proferre poſſit, eas proferre non curat. *Paulus lib. 4. Sent. tit. 7.* Iſidorus quoque ex Paulo mutuatus, Suppreſſum teſtamentum, *lib. 5. Etymol. c. 24.* definit, quod in fraudem legatatiorum ſeu libertorum non eſt palàm prolatum. Quod etſi non latet, ſi tamen perſonis ſuprà dictis non proferatur, ſupprimi videtur. Supprimere ergo celare eſt, quod crimen in teſtamentis *ad l. Corn. de falſis* pertinet, *lege 2. D. ad legem Cornel. de falſis.* Et ita Suppreſſæ tabulæ teſtamenti, quæ malo animo celantur & occultantur, *in l. 39. in fi. D. quemadm. teſt. aper. l. 33. D. de iudic. l. 3. §. ſi quis dolo. D. de tab. exhib. l. 9. D. de dolo. l. 6. D. de falſ. Sueton. in Caligula, c. 16.* Legata ex teſtamento Tiberij quanquam abolito, ſed & Liuię Auguſtæ, quod Tiberius ſuppreſſerat, cum fide ac ſine calumnia repræſentata perſoluit. Supprimere etiã mancipia dicimus, *l. 82 §. pen. D. de furt.* Vnde Suppreſſores, & Suppreſsi mancipij crimen, *in l. 3. D de lege Fabi.* Supprimere etiam naufragium, *l. 3. §. item is, cuius. D. ad l. Corne. de ſicar.* & Naufragos ſuppreſſos dicunt *Iuriſcoſ. l. 3. §. vltim. D. de incend. ruin.* Supprimere merces. *l. 30. in ff. de crimi. ſtellionatus.*

Supprimere & intercipere dicitur, qui domino repoſcenti non reddit: *ait Pompon. l. 44 in fi. ff. de acqui. rer. domin.*

SVPPRESSORES mãcipiorum, pro plagiariis, qui ſeruos alienos ſcientes dolo malo retinent, *l. pen. ff. ad leg. Fabi.*

SVPRA ſcripta, omnia, quæ dicta ſunt, vel præceſſerunt, complectitur, niſi intercedens abſurditas ad proxima tãtùm referri cogat, *de quo latius l. 1. §. hoc edicto. ff. de poſtul.* Supra præter *l. ex conducto. ff. loca.* Suprà excludit *l. fi. ff. de iuriſdi. & vide Bart. l. cùm ita. ff. de dote præleg.*

SVPREMVS dicitur, inquit Africanus, non is demum, qui poſt aliquem, ſed & poſt quem nemo ſit, & quem nemo ſequitur, *l. 34. ff. de vulgar. & pupill. l. 92. ff. de verbor. ſignifi. & l. qui duo. 9. ff. de reb. dub.* quod tamen ſic accipiendum eſt, *inquit Hoto.* vt non reſtricta Latini ſermonis conſuetudo, ſed æquitatis ratio ſeruata videatur. Sic

Supremas tabulas, ſecundum quas ſe Prætor bonorum poſſeſsionem daturum pollicetur, accipimus nouiſsimas, poſt quas alię nullę factæ ſunt, *l. 1. §. 1. l. penul. §. planè. ff. de ſecund. tabul.* Sed & illæ

ſupremæ habẽtur tabulæ, quæ ſolæ ſunt, *l.161.D. de verbor. ſignificat.* In vulgari quoque ſubſtitutione, qua ei, qui ſupremus morietur hæres ſubſtituitur, rectè hæres ſubſtitutus etiam vnico intelligitur, *l.163.D.de verbor.ſignificatio. l. 9. D. de reb. dub.* Cùm verò plures ſunt, ei qui nouiſſimus deceſſerit, ex his verbis ſubſtitutus ſuccedet, *l.9. & 14. in fi. ff. ad l. Falcid.*

Suprema dies, pro nouiſſima; *in l. 7. §. Papinianus. D. ſolut. matrimon.* Sic ſuprema hora, *l. 1. §.dies. D. quando appell. ſit.l.2.D. de verborũ ſignificatio.* Et in XII. Tabu. SOLIS OCCASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO.

Suprema numero multitudinis abſolutè pro nouiſſimis iudiciis, & vltima voluntate, ſeu teſtamento, *in l. 23.§.1.ff. de liber.& poſth.l.3.§.vltim.ff.de muner.& hon.l.vnic.ff.de bon.poſſeſſ.ex teſtam. milit. l.39.ff.de pign.act.l.36.§.miles in ſupremis. ff.de milit. teſtam. Corn. Tacit.li.1.* Nihil eo die ſenatus agi, niſi de ſupremis Augusti, cuius teſtamentum in latum eſt per virgines Veſtales. *Quintilianus declamat. 1.* Neque ergo grauiſſimum patrem ſuprema ſua iuueni iactaſſe crediderim. At quod idem auctor Declamatione 8. ait, Vidimus igitur frequenter ad vitam poſt conclamata ſuprema redeuntes, ſic accipiendum eſt, poſt conclamata nouiſſima verba: In quibus fuiſſe verbum, Ilicet, Donatus in Virgilium, & Seruius notant. Hinc

SVPREMAM dicere, *vt annotat Donatus*, dicebatur præco, cùm dimittebatur iudicum conſeſſus. Hinc Plautus:

Mater ſupremam mihi tua dixit, domum ire iuſsit.

Id eſt, mater ſupremam dixit tempeſtatem, & ilicet pronunciauit, domúmque ire iuſſit. *Turn. Aduerſ.lib.3.c.12.*

Suprema ſua ordinare, pro teſtamentum facere, ſupremam ſuam voluntatem exponere. *Modeſtinus in l. 39. de pigner. act.* Creditor cùm ſuprema ſua ordinaret, teſtamento cauit, &c.

Suprema etiam iudicia dicunt nonnũquam, *vt l.5. D. quemadmod. teſtamen. aperian.l.32.§.pœnitentiam.D de donat.inter vir. Quintil.lib.6.cap.de riſu.* Conſulens eum an primipilaris ei teſtamento ſuaderet ordinare ſuprema iudicia.

Supremas etiam tabulas pro teſtamento Latini auctores dicunt. Martial. lib.5. Epigrammatωn:

Supremas tibi tricies in anno
Signanti tabulas. Idem eodem:
Quadrantem Criſpus tabulis, Fauſtine ſupremis
Non dedit vxori.

Supremam etiam voluntatem, mortuorum diſpoſitionem dicimus, *l. 78. ff. de hered.inſtit.& aliis vulgatis locis.*

SVRDA teſtimonia dicuntur, quæ feruntur per tabulas, propterea, quòd hæ rogatæ nihil reſpondeant.

SVRDVS quomodo probetur, *declarat Bart.in l.1.D.de bono. poſſeſſ.*

SVRDASTER, minus audiens, *l. pen.& fi.ff.de leg. tut.*

SVRREPERE, vel ſubrepere, & Obrepere, Nicol.Perottus, *Budæo annotante*, ab obripiendo & ſurripiendo dicta exiſtimat. Obrepere quid ſit, paucis indicatum eſt. cuius vim verbi, haud rectè intellectam, idem explicat in poſterior. *Annot. ad l. ſi quis obrepſerit. ad leg. Cornel.de falſ.* Accurſ. exiſtimauit, Obrepſerit, eodem admonente Bud. ab obripio eſſe, vt preces obreptitias, & ſurreptitias. Qua de re non inutiliter Doctores noſtri, *in l.& ſi legib. C. ſi contr.ius vel vtil publi. & inter Pont. iur. interpretes, magni vir nominis Felinus. in rub. c. dilectus.1.c.poſtulaſti de reſcript.* tum alij aliis locis differunt. Quod huc propriè pertinet, & ſatis è verbis Vlpiani colligitur. Obrepimus, cùm tacendo aliquid impetramus, quod exprimere neceſſe erat, expreſſúmque principem à conceſſione abalienaſſet: Surrepimus verò, cùm à principe per falſam rei narrationem aliquid extorquemus. putà Reſcriptum, Priuilegiũ, Beneficiũ, Feudũ, &c.

SVSCIPERE cognitionem, *in l.8. & 9.D.de offi.præſid.Plin. lib. 6. Epiſt. ad Cornel.* Hæredes cùm Cæſar eſſet in Dacia, communiter epiſtola ſcripta petierant, vt ſuſciperet cognitionem.

Suſcipere iudicium, ſeu excipere reus dicitur, *l.-.D.de pet.hær.l.7.§ vlt. l. 9.§. ei tutori.D.de tut.& rat. diſtr.* Et ſuſcipere litem, *l. 44.ff. de procuratoribus.*

Suſcipere iudicium dicitur etiam iudex, qui iudicandi munus ſibi a prætore delatum ſuſcipit. *Paulus lege 13.D. de vacatio.mune.* Siquidẽ priuilegio quod tra-

buit, antequam susciperet iudicium, velit se excusare: nec audiendus est. semel enim agnoscendo iudicium, renunciat excusationi.

Suscipere obligationem, *l. 45. D. manda.*

Suscipere aliquem, *l.132. D. de verb. oblig.* id est, in fidem & clientelam accipere. Quidã, inquit, cùm filium alienum susciperet. Hinc

SVSCEPTI sunt clientes, qui se & bona sua omnia tuenda & defendenda potentioribus addicunt, fraudandorum publicorum tributorum caussa. qua specie potentiores vicanorum & rusticorum bona sibi vendicabant, vel relinquebant susceptis, sub patrocinij mercede certa. *quod damnatur titu. C. vt nemo ad suum patroc. suscip. vicos, vel rusticanos eorum, & tit. de pac. vic. C. The. & Iustin. Nouel. 17. & Tiberij de diuinis domibus. Saluianus lib. 5. de prouidentia Dei:* Vt vim *inquit*, exactionis euadant, tradunt se ad tuendum protegendúmque maioribus, dedititios se diuitum faciunt, & quasi in ius eorum, ditionémque transcendunt. Nec tamen graue hoc esset, si potentes patrocinia ista non venderent: sed hac lege tueri pauperes videntur, vt spoliẽt. Omnes enim ij, qui defendi videntur, defensoribus suis omnem ferè substantiam suam addicunt, nihil susceptis tribuunt, sed sibi nouum genus venditionis & emptionis. Venditor nihil dat, & totum accipit: emptor nihil accipit, & totum penitùs amittit. Vocat igitur susceptos, *vt Seruius lib. 6. Æneid.* id est, clientes, & Augustinus in Quæst. mistis: Nunquid si malæ vitę sit aduocatus, contra susceptum eius pronunciabitur? hoc est officium aduocati, vt secundum iuris ordinem suscepti sui caussam peroret. Nunquid poterit vita eius, si turpis est, obesse caussæ suscepti? Palæmon Grammaticus, V. R. in glossis: Assecla cliens, siue susceptus. Sicque Susceptum accipe *l. 1. C. de princip. agent. in reb.* Néve sub vnius persona suscepti, fraude quadam aliena negotia inserenda esse pertentent.

SVSCEPTORES, *in Rub. C. de susceptor. lib. 10.* sunt, qui annonis & tributis vtriusque ærarij recipiendis præpositi sunt, *l. cùm possessor. in fin. D. de censibus.* Hi vulgò receptores vocantur. Eorum autem munus annuum erat, *l. 4. C. de suscept.* nisi more ciuitatis soleant fieri in biennium, vel nisi raritas hominum (sic enim legendum, nõ auctoritas, Græcè σπάνιον) os in biennium creari cogat, *vt est l. 22. C. Theo. eod. titul.* Iubebantur autem hi præsentibus defensoribus ciuitatum, qui quasi quidam Tribuni plebis erant, perscribere modum iugationis cuiusque, & species singulas, quas fisco inferri oportebat, vel earum quantitatem. Sunt & alij vini Susceptores, Græcis κράτηται dicti, *de quibus li. 11. C. tit. de suar. & suscept. vini*, in quo de illis nulla fit mentio. Hi verò suscipiebant vina fiscalia, & populo vendebant. Populo enim Romano oleum, panis: porcina gratuita præbebantur, vinum non nisi perrarò, *vt Vopiscus scribit in Aureliano.*

SVSPENSVM dicitur id, quod excedit domos, vel vltra eas extenditur: quod si ceciderit, & alicui nocuerit, vel damnum intulerit in via publica eunti, tenebitur dominus domus illius, de qua damnum illatum est, *vt ff. de his qui deiec. vel effud. per totum.* At Suspensa bona dixit Seneca, quæ venalia pendent in tabula proscripta. Et suspensis amici bonis, inquit, libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus. *Sic Tranquillus,* Lege prędiatoria in vacuum pependerit.

SVSPENSIO, pœnæ genus apud Pontificios, *c. veritatis. de dol. & cõtum. Ioan. And. Clem. fi. de pœnis.* Est autem duplex: vna corporalis, spiritualis altera. Corporalis, qua quis in furcas tollitur, *c. si non licet. 23. q 5. & ca. fi. ead. causa & quæstione.* Spiritualis canonica, vel ecclesiastica, quæ contingit in officio, vel beneficio, vel vtroque. *c. eos qui 32. distin.*

SVSPENDIOSVS, qui suspensus est, cui vita suspendio adempta est. *Vlp. l. 11. §. 1. D. de his qui not.* Non solent autem lugeri hostes, vel perduellionis dãnati, nec suspendiosi, nec qui manus sibi intulerunt. *Plinius lib. 28. cap. 2.* Laqueum suspendiosi circumdatum temporibus capitis dolorem sedare. Rectè autem idẽ Plin. eiusdem li. c. 4. Pœnam laquei præposteram esse ait, ex eo, quòd includatur spiritus, cui exitus quærendus est.

SVSPICIO, is, ere. Hinc

SVSPECTVS tutor est, qui nõ ex fide tutelam gerit, licèt soluendo sit,

§. suspe-

i.suspectum.Instit.de suspect.tit. Nam qui
fraudulenter tutelam administrauit, e-
tiamsi satis offerat, vt suspectus remoue-
tur. Tutorem enim non facultates, sed
fraudulenta administratio, & callida cō
uersatio suspectum faciunt, *l.31.D.de reb.*
auct.iud. Itaque si in tutela grassatus est,
aut sordidè egit, vel perniciosè cum pu-
pillo, vel aliquid intercepit ex reb. pu-
pill. iam vt suspectus remouetur, *l 3. §.*
nunc vide amus.D.de suspect.tutor. Apparet
itaque ex fide & diligentia, & maleuolo
proposito magis, quàm ex facultatibus
suspectum tutorem argui. Quod in hære
de, quem vt suspectum Prætor deminue-
re vetuit; contrà est, qui ex solis faculta-
tib. suspectus existimatur; *d.l.31.& l.7. §.*
qui sciens.D.pro empto. Dicunt autem pro
miscuè Iurisc. pro eodem Suspectum fa-
cere, & suspectum postulare, *l.1.§. conse-*
quens, l.3.& 7. D.de suspect.tut.l.6.D.rem
rat.hab.l.39.ad fi.D.de procuratoribus.l.14.
§.1.D.de solutionibus.l.8.§.pen.D.de admi-
nistr.tuto. l. vltim. D. qui pet.tuto. Vnde
Crimen suspecti, id est, criminatio & ac-
cusatio suspecti. *Vlpian.in l.1.§. 1. de sus-*
pect.tutor. Sciendum est, suspecti crimen
ex lege duodecim Tabu. descendere. Sic
& Suspecti postulatio & accusatio, *l. 3.*
§.si quis absfuturus D.de suspect. tut. l. 1. §.
suspecti.ad Turpil.l.5.§.gessisse.D.de admi-
nist.tut.

SVSPICIO, à suspicor, suspicaris,
quod significat, cùm timore quodam ea
adspicere, de quibus dubitatur: est ipse
suspicandi actus. Quare iunctum cum
Venio semper accipitur passiuè, vt, Venit
in suspicionem: Suspiciosus, actiuè &
passiuè. Suspicionem itaque sic definie-
mus: Actus per quem in dubitationem
trahimur, timentes de aliquo, ne læsio-
nem adferat, priuatim, aut publicè. Sus-
picio autem est triplex: 1. Cùm debito-
res nostros alieno æri obnoxios, suspica-
mur abitionem meditari, ne carceri mā-
cipentur, quoniam soluendo non sunt,
vel quòd incipiunt dilapidare & distra-
here omnia ferè bona. Hæc nuncupatur
suspicio fugæ, quæ solet priuatum, nec
adeò magnum adferre detrimentum in
Rep. ideóque non censetur crimen. *Vlp.*
D.de priuil.cred.Vide l.ait prætor.§.si debi-
torem.D.quæ in fraud.cred.l. fi.C. de feri.
Et vtrobique Barto. II. Est quædam suspi-
cio aduersus iudicem non solùm dele-
gatum, verùm etiam ordinarium. Nam
cùm magistratus sępè religionis suæ ob-
liti, perniciosissimè iudicando noceant,
rectissimè concessum est, omnes ex sus-
picionis caussa recusari. De iudice dele-
gato tractatur *in l.apertissimi. & l. vlt.C.*
de iudic. De ordinario autem extat *No-*
uel.vt præsides, qui interpell.§. quòd si vsu-
ueniat Constit.76. III. Est quædam deni-
que suspicionis species ex eo nata, quòd
tendit ad lædendum publicè, aut priua-
tim, quæ pertinet ad actionem de postu-
latione suspecti.

SVSTINERE, pro differre, re-
seruare, reiicere. *Callistratus l. 36. D. de*
iudic. Ex iustis caussis, & ex certis perso-
nis sustinendæ sunt cognitiones, ibid.
Humanum est, in similibus caussis co-
gnitionem ad aliquem modum sustine-
ri.

Sustinere actiones, differre, suspen-
dere. *Pompon.l.35. D. de iure fisc.* Vtrum
ius fisci antè excutiendum sit, & susti-
nendæ actiones cæterorum, &c. *Vlpian.*
lege 1.§.3.D.si fam. furt.fec. Tandiu alio-
rū nomine actio sustineri debebit, quan-
diu priore iudicio potest actor cōsequi.
Sic pœnam sustinere. *Idem l.si quis. 6. §.*
quid tamen.7.D.de iniust.rup. Pœna ta-
men sustinenda est, quoad princeps re-
scripserit ad literas Præsidis. Aliàs tamē
pro sufferre sumitur, *l.2.D.de pœn.*

SVVM verbo dominium significa-
ri, & ea tantùm, quæ vindicari à nobis
possunt; non etiam quæ in nominibus
sunt, suorum appellatione contineri tra-
ditur, *in l.27.§.argento. & l.34. D. de au-*
ro argent. Sed nec quæ pignori tenentur,
suorum appellatione veniunt, *l.9. §. vlt.*
D.de supel.leg.l.74. de lega.3. Ambiguum
verò esse, cùm quis suum dicit, vtrum de
toto, an de parte significet, *Pompo. in l.*
239.§.vltim.D.de verbor.significa. scribit:
quoniam & id nostrum est, quod nobis
cum alio commune est. Cùm quis suos
seruos dicit, hi designari videntur, quos
paterfamiliàs suorum numero habuit,
& qui pleno iure eius fuerunt. In his
verò fructuarij serui non continebuntur,
nec venales habiti serui. Serui planè
cum alio communes, & bona fide posses-
si, & quorum vsusfructus alienus sit, con-
tinebuntur, *l.71.73. & 74.D.de legat.3.* Et
tamen.

Suum consequi, & recipere credito-

res, pro eo, quod sibi debetur, consequi, Iurisconsulti eleganter dicunt. Vnde *Vlpian in l.7.§.apud Labeonem. D.quæ in fraud.credi.* Eum, ait, qui suum recipiat, nullam videri facere iniuriam, hoc est, eum, qui quod sibi debetur, receperit. *Sic & in l.15.§.quòd si res. D. de re iudica. l.96 §.1. D.de solut.l.44. D.de condict. in debi.l.4.§.idem Iulia.D. de doli except. l. 12.D.de nouatio.l.37. D.de iure fisci.l.7.de cessio. bonor.* In eam denique sententiam ad suum peruenire dicunt, *l.1.D. quod cert.loc.l.1.§.illud verum. D. si quis testam. lib.*

SVOS hæredes liberos in potestate positos vocamus, qui primum potestatis locum obtinent, quasi domesticos & familiares hæredes, cùm viuo quoque patre quodammodò domum habere existimentur, nec tam in nouum dominium succedere, quàm vetus continuare videantur, magísque ad propria aut debita, quàm ad aliena bona vocentur, §.sed sui.Instit.de hæred.qualit, & differentia. Sui autem idcircò dicuntur, quia nō tam alienarum, quàm suarum quodammodò rerum plenum integrúmque dominium adipiscuntur: quarum etiam patre viuo hæredes & domini lege XII.Tab.designati erant, *l.11.D.de liber.& posthum l.12.D. qui testa.fac.poss.* Et apud Plinium in Panegyrico: Qua de caussa sui hæredes illicò apparent & existunt, & ipso iure hæredes deprehenduntur, nec aditione egent. *Sic l. penulti.§.si patronus. D. de bon. liber.l.14.D.de suis & legit.* Suos hæredes, *ait Vlpia.in l.1.§.suos.D.de suis & legit.* accipere debemus filios, filias siue naturales, siue adoptiuos. *Callistrat. in l. 220. D. de verbor.signifi.* Liberorum, ait, appellatione nepotes & pronepotes, cæterique qui ex his descendunt, continentur. Hos enim omnes suorum appellatione lex XII.Tabul.comprehendit. *Caius li.2.Institut.tit.8.* Sui heredes sunt filius, filia, nepos, vel neptis, pronepos, proneptis, ex nepote, & omnes per virilem sexum descendentes. Similiter & posthumi, qui si viuo patre nati fuissent, in potestate futuri erant, sui hæredes sunt. *Priscianus lib.17.* Suus Ciceronis filius hæres est patris constitutus. Suus enim dicitur ad discretionem illius, qui secundum leges suus non est, id est, sub potestate patris naturalis constitutus. Sic & suam heredē accipe *in l.vlt.D de collat. bonor.*

Suum hæredem animaduerti à Cicerone Hæredem familiæ appellari, *in Oratio.pro Cluentio.* vbi de suo postumo loquitur: Memoria teneo, inquit, Milesiam quandam mulierem, quòd partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neque iniuria, quæ spem parentis subsidium generis, hæredem familiæ sustulisset. Sic Iustinia. eos Domesticos hæredes appellat. *§.2. Instit.de hæred. qual.* & Plinius *in Panegyrico*, Domesticos hæredes extraneis opponit: illósque ait, bona non vt aliena & speranda, sed vt sua, sempérque possessa capere. Videtur autem Ouid. ad hanc quoque locutionem allusisse, lib. II. de Ponto:

Viuit enim in nobis faciundi lingua parentis,
Et res hæredem repperit illa suum.

Suorum autem duo sunt genera: nam alij natura sui sunt, nimirum filij, filiæve: alij successione, nimirum nepotes aut posteriores, qui in filiorū, non etiam filiarum, locum vacuum & destitutum subeunt: veluti si vno filio mortuo (eam ex filiabus prognati sui esse non possunt) nepotes ex illo eius in gradum succedant. Lex enim eis patris sui ius sic attribuit vt illi patrem suum repræsentēt, tametsi non idem omninò ius eis concesserit, *l.3.C.de suis & legit.l.1.§.si filius, D. eod.l.2.& 3.C.de legit lib.l Gallus.§.seq. D. de lib.& posthum.*

Sui & necessarij hæredes sunt liberi, qui in potestate parentis fuerunt, quos nemo antecedit. Sic autem ideò appellantur, quia domestici hæredes sunt: & viuo quoque patre quodammodò domini existimantur. Necessarij verò ideò dicuntur, quia omninò siue velint, siue nolint, tam ab intestato, quàm ex testamento ex lege XII.Tabul. hæredes fiunt, *ait Imper. §.2. De hæred.qualita.* Vel sic: Sui & necessarij hæredes dicuntur, qui in morientis familia proximum ab eo gradum obtinent: veluti filij, aut iis de familia sublatis, nepotes, & qui deinceps item vxor, quæ in manum conuenit: item nurus, quæ in manu filij est, quem in potestate habemus. *Vlpianus cap.Institutio. 4.* Sui autem iccircò appellabantur, quoniā patrefamil. mortuo non tam alienarum, quàm suarum quodammodò rerum plenum

num integrúmque dominium adipiscũtur: quarum etiã illo viuo hęredes (quo verbo veteres dominum intelligebant) lege duodecim Tabularum designati erant. Necessarij autem dicuntur; quoniã eadem lege cogebantur hæreditatem retinere, *l. in suis.11.* D. *de liber. & posthum. l.* 57. D. *de acquir. hæred.*

Suos, *in lege* 8.12. *&* 19. *C. qui accus. non poss.* accipimus, parentes, liberos, patronos, patronas, eorúmque filios, filias, nepotes, neptes, cõsobrinos, & propinquos, *l.* 1. D. *de accus.*

Suos in legatis præcipuè seruos, vel ancillas eos accipimus, auctore Vlpian. qui sunt pleno iure testantis: inter quos fructuarij non continebantur, sed qui bona fide testatori seruiunt, *l. suos autem.* D. *de legat.* 3.

Sui, pro Nostri. *Paul. l.* 20. D. *de nouat.* Nouare possumus, aut ipsi, si sui iuris sumus, aut per alios, qui voluntate nostra stipulantur.

Suus, suæ potestatis: vt Meus apud Persium:

Vindicta postquam meus à Pratore recessi.

Iustinia. §. 2. *ad SC. Tertyl.* Sed & filiæ suæ mortuæ filius vel filia præponitur: id est, quæ sui iuris est, suæque potestatis. Sic suæ potestatis esse, id est, sui iuris esse. *Vlp. l.* 7. D *de his, qui not. infam.* Ea notatur, quæ cùm suæ potestatis esset, hoc fecit. Sic *Plautus in Persa*, vbi lenonem inducit, qui ancillam manumiserat:

Ita ancilla mea quæ fuit hodie, nunc est sua.

Et apud Ciceronem *libro de Reipub.* 3. Est enim genus iniustæ seruitutis, cùm ij sunt alterius, qui sui possunt esse.

Suus etiam, pro eo, qui in sua potestate est, alio modo dicitur vetustè, id est, sanæ mentis. *Vlpianus, l. Fulcinius.* 7. § *adeò.* D. *quibus ex caussis in possessio.* Furiosus hanc venditionem pati non potest, quia non se occultat, qui suus non est. *Cicero Tuscul. tertio.* Itaque nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, cùm exisse è potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur, aut libidine, aut iracundia. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, iccircò dicuntur quia non sunt in potestate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum est.

Sui iuris esse dicuntur, qui nullius potestati subiacent, sed propriæ sunt potestatis, & proprij arbitrij, *titul. de his, qui sunt sui, vel alien. iur.* Qui & suæ potestatis esse dicũtur, *l.* 4. D. *de his, qui sunt sui, l.* 17. D. *de his, qui nota. infam. l.* 43. D. *de obligation. & actio. l. vltim.* D. *de liber. cau. & sui arbitrij, l.* 22. D. *de ritu nupt.* Ita suæ potestatis fieri dicuntur serui manumissione, *l. vltim.* D. *de liber. cau.* In eundem sensum suæ auctoritatis dixit, *Spartia. in Hadrian.* Decoctores, ait, bonorum, si suę auctoritatis essent, catamidiari in amphitheatro & dimitti iussit. Vide Ius sui.

Suæ ætatis esse dicuntur, qui minorem ætatem excesserunt, *l.* 27. D. *de negot. gest. l.* 5. §. *item ipse tutor.* D. *de auctor. tuto.* Si tamen testator alicui ita legauerit, cùm suæ ætatis erit factus, facti quæstionem esse Vlp. scribit, vtrùm de pubertate, an de 25. annis sensum sit, *l.* 50. *in fin.* D. *de lega.* 3. Hoc exemplo credo Trebonianum in Alexandri rescripto verba hæc: SVAE AETATIS FACTVS SIT, interpretatũm, si pupillarem ætatem excesserit, *l.* 3. D. *de testamen. tut.*

Sua morte decedere dicuntur, qui naturali morte, & natura sua obeunt, *l. vlt.* §. 1. D. *de bon. damna.* Cuius §. verba repetita sunt, licèt diuerso auctoris titulo prælato, *in l.* 28. D. *de bon. libert. Suet. in Iulio. ca. vlt.* Percussorum autem ferè neque triennio quisquam amplius superuixit, neque sua morte defunctus est. Damnati omnes, alius alio casu periit. Significat enim omnes biothanatos fuisse, vt cum Firmico loquar. *Trebellius Pollio in Herennia tyranno*: Multi enim dicunt eos ab Aureliano interemptos, multi morte sua esse consumptos. Sic sua natura rem interdicere accipimus, *in l.* 14. §. *vlt.* D. *depos.*

SVITAS est, quam Græci γνησιότητα, & vulgus sui hæredis qualitatem vocat, in qua definiendi valde, nonnulli laborant, *in l. qui se patris. C. Vnde liberi*, cũ ex coniugato vocabulo, hoc est, Sui, satis eius significatio liqueat. Quãquam Suitatem nusquam apud veteres reperias, sed tamen in his, quæ vsu paulatim recepta, & ad docendum apta sunt, non nimis superstitiosè Grammaticorum canonibus obstricti esse debemus. Alciatus Suitatis voce, quàm à dictione sui, In-

terpretes deduxerunt, nō rarè vti solet, eámque sic finit: Suitas est hæredum qualitas, qui primum in potestate paterna locum obtinent, continuationem dominij, necessitatémque successionis inducens. §. *sui autem. Instit. de hæred. qualita.* Videntur autem ij hæredes quodammodò sibiipsis succedere, cùm viuente quoque patre domini censeantur, *l. in suis. D. de lib. & posthu.* & ideò Sui appellantur. Vide Sui hæredes.

SYCAMINON, morus Ægyptia, qua vti solent in aggeribus Nili, per quos incrementa eius dispensantur, & coercentur, *ait Vlpia. l. 10. D. de extraord. crim.*

ΣΥΚΟΦΑΝΤΕΙΝ, calumniari, iniustè aliquem iudicio vexare. *Imp. l. 17. C. quib. ex caus. infa. irrog.* Etenim cùm nō caussa cognita dictum est ἐσυκοφάντησας, sed ad postulatum patroni, interlocutione iudicis responsum fit, &c. Hinc Sycophantæ appellati: cuius nominis Festus hanc affert originem. Atticos quondam iuuenes solitos aiunt in hortos irrumpere, ficósque deligere: quam ob caussam lege est constitutum, vt qui id fecissent, capite trūcaretur, quam pœnam qui persequerentur, ob paruula detrimenta Sycophantas appellatos.

SYLVA apud Alfenum *l. si quando. §. 1. D. si seru. vindic.* pro viridario sumitur. Et Seius, *inquit*, in eo syluam sæuisset, in qua labra, & lenes, cucumellas positas haberet. Sic Virgilius: *-subit aspera sylua, Lappæque tribuliq;.* Vbi Seruius: Notandum etiam de herbis syluam dictam. Item Horatius: *Nempe inter varias nutritur sylua columnas.* Item Cicer. in Prætura vrbana: Tabulas & signa, quę in ædibus tuis impar ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumniis, in sylua denique disposita sub dio vidimus. Vbi Ascon. In sylua, in viridario.

Sylua cædua, quæ in hoc habetur, vt cædatur, vel excisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur, *l. sylua cædua. D. de verb. sig.* Porrò, teste Paulo, *l. si absente. D. de vsuf.* syluam cæduam, etiamsi intēpestiuè cædua sit, in fructu esse constat: sicut oliua immaturè lecta, item ferrum immaturè cæsum, in fructu est.

Συμβολὰ in l. 9. Rhodiorum, contributū significat. alij συνεισφορὰν appellāt, ὅτε δὲ ἐὰν χρήσηται τούτῳ, ψῆφον ποιείτωσαν συμβαλλέσθωσαν δὲ εἰς συμβολὴν, &c.

SYMPHONIA, chorus symphoniacorum, id est, eorum, qui concentum efficiebant. *Cic. Verri. 6.* Cùm in eis conuiuiis symphonia caneret, maximísque poculis ministraretur. *Vlp. l. 15. §. 1. D. de v. sufr.* Nam si librarium rus mittat, vel de symphonia atriensem faciat, id est, è familia symphoniacorum. Hinc

SYMPHONIACI pueri, qui ad modulationes musicas, concentúsque faciendos comparantur. *Cic. pro Milone.* Milo tum casu pueros symphoniacos vxoris ducebat. *Paul. l. 22. ad leg. Aqu.* Si quis ex comœdiis, aut symphoniacis vnum occiderit: id est, è numero symphoniacorum. *De his meminit & Asconius in Diuinatione.*

SYNAGOGA, *l. 3. C. de Iudæis*, id est congregatio.

ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ, mutua & reciproca ex re contracta obligatio. *Vlpia. l. 7. D. de pactis.* Dedi tibi rem, vt mihi aliā dares: dedi vt aliquid facias: συνάλλαγμα esse, & hinc nasci ciuilem obligationem. & paulò pòst: Esse enim contractū, quod Aristo συνάλλαγμα dicit, vnde hæc nascitur actio.

SYNDICVS, σύνδικος, defensor, qui ab aliquo collegio, municipio, vniuersitate, vel ciuitate ad caussam ipsius agendam delectus est. A Latinis Actor dicitur: *vt l. 1. §. 1. D. quod cuiuscunque vn.* Permissum est, *inquit*, habere actorē, siue syndicum, per quem tanquam in Repu. quod cōmuniter agi fieríque oporteat, agatur, fiat, *Sic §. seq. & l. 2. & pass. Cicero in Diuinat.* Hæc duo in primis spectari oportere: quem maximè velint actorem esse ij, quibus factæ esse dicantur iniuriæ: & quem minimè velitis, qui eas iniurias fecisse arguatur. *Item*, Adsunt homines ex tota prouincia nobilissimi, qui præsentes vos orant atque obsecrāt Iudices, vt in actore caussæ suæ diligēdo, vestrum iudicium à suo iudicio ne discrepet. *Hermoge. l. 1. D. de muner. & hon.* Personalia ciuilia sunt munera, defensio ciuitatis, id est, vt syndicus fiat, legatio ad census accipiendos. *Arcad lege vltim. §. 1. eiusdem tractat.* Defensores quoque quos Græci Syndicos appellant, & qui ad certam caussam agendam, vel defendendam eligantur, &c. *Demosthenes porrò in Orat. περὶ στεφάνου*, Aristidem dicit syn-

syndicum esse ab Atheniensibus delectum, qui in Amphictyonum consilio pro Delio sacro diceret. Quidam tamen inter Sindicum & Actorem hanc obseruant differentiam. Primùm, quod officium actoris est generalius, cùm à priuato quoque constituatur: deinde, quòd momentaneum sit, pro re nata habens locum. Syndici verò non æquè, *ex titul. in Nouel.* De defensoribus ciuitat. Vbi defensor Latinè nihil aliud significat, quã Syndicus Græcè. *Vide cap. Quia in caussis. & cap petitio vestra, de procuratoribus.*

SYNDICATVS, Iudices olim functi officio suo, tenebantur in eadem prouincia, vel ciuitate, cui præfuissent, quinquaginta diebus palàm commorari, vt de culpa, fraudibúsque, si quas admisissent, conuenirentur, ac rationem redderent: id quòd vulgò subire Syndicatum, Latinè autem caussam dicere, & caussæ faciendæ obnoxium esse nuncupamus, *l. 1. C. vt om. iud. tam ciuil. & milit. Nouel. vt præsid. absque vll. nec. §. necessitatem.* Idem obseruabatur de Assessoribus, & Consiliariis iudicum, *l. 3. de Assessoribus.*

SYNEDRIA in quadam Codicis constitutione sunt coitiones, & collegia. *Vide Cuia. lib. 7. Obseruatio. cap. 30.* Budæus συνέδριον consessum vertit in posterioribus adnotat.

SYNGRAPHA, vide Chirographum.

Συμμιγῶν, *in l. rerũ mixtura. D. de vsusapio.* Latinè dixit *Gellius* adiunctum, connexum, *lib. 16. c. 8. Vitruuius lib. 5. c. 4.* Coniunctum: *Seneca libr. 17. Epistol.* Compositum. *Paulus l. in rem de rei vend. & Pompon. dicta l. rerum mixtura,* cohærens.

SYNODITÆ συνοδῖται, *in l. 6. C. de episc. audien.* dici videntur, comites monachorum: nam ὁδίτης viatorem significat. Solent autem monachi ex collegij sui inferiori ordine quempiam deligere, qui eos comitetur: quos Galli Culopulósos appellant: quòd (vt quidam aiunt) à tergo monachorum concionantium sedentes, illos horæ præteritæ culi pulsione admoneant.

SYNONETVM, publica comparatio specierum, quæ in commune fiebat, dicitur ab *Impp. l. 1. de publ. compa. in C. Theo.* ἀ συν κ ὠνεῖσθαι. Quam coemptionem appellari in *l. 2. Cod. de frumen. vrb. Constantinop. & in Rubr. vt nem. lic. in coemptio. spec. se excus.* docuit *Iacob. Cuiac. lib. 1. Obseru. cap. 33.* Accursius hanc coemptionem sic accipit, vt prouinciales à fisco res annonarias emere cogantur: Alij (in quibus & Cuiacius est) vt eas fisco vendere forensibus pretiis compellantur. quibus fauere videtur, *l. 2. C. Theo. de publ. compar. l. 1. & 3. C. de quibus mun. vel præst. ne lic. se excus.* & quod Suidas scribit in hunc modum de onere synoneti, siue συνωνῆς. Συνωνὴ τὸ ἄχθος, ὅτι ἐπὶ ἐξευτελισμῷ τοῦ σίτου φορὰ ἐσπάνιζε, &c. τόν τε σῖτον οἴκοθεν τῷ δημοσίῳ χαρίζεσθαι, καὶ τίμημα ἕτερον ὑπὲρ αὐτοῦ καταπιθέναι. τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἄχθος, ὅπερ συνωνὴν καλεῖν νενομίκασι. *Et Cassiodorus lib. 12. Variar.* Lardi, inquit, atq. tritici species nullis temporibus coemptionis nomine inde decernimus postulari. His adde Græcum ex Tiberij constitut. locum, in quo ita est: εἰς καθ' ἡμετέραν κέλευσιν, διὰ τῆς ἐτέρας ἢ καὶ ἑτέρων νεκρὰ τῆς ἐνδόξης ταύτης πόλεως. ἢ καὶ ἑτέρων εἰδῶν γεωργφάσεων χάριν συνωνήν τινα γενέσθαι συμβαίη, τούτοις ἅπασιν οὐ μόνον τοὺς ἄλλους ὑποτελεῖς, ἀλλὰ γὰρ δὴ καὶ τὰς τῶν βασιλικῶν οἴκων κτήσεις καὶ οἰκήσεις ὑποκεῖσθαι βουλόμεθα.

SYNOPSIS, *l. magis puto. §. in primis. D. de reb. eor.* est compendium, seu breuis bonorum descriptio: quod inuẽtarium, aut repertorium alio loco Vlpianus appellat, alio ἀπογραφὴν, *leg. tutor qui repertorium. Digest. de administr. tut. leg. cùm plures. Digest. de reb. auct. iud. poss.* Pro Synopsis autem superiore loco, perperam, si opus sit, legebatur. Dicitur autem σύνοψις, à συν præpos. id est, cum, & ὄψις, visio. quòd quæ latè patebant, in vnum omnia contracta facilè conspiciantur.

Συνθήματα, in Pand. Græcis sunt, duplomata, quæ dabantur iis, qui cursu publico vtebantur.

SYNTHESIS, Hotoman. congestio, aceruus. *Scæuola in leg. 38. Digest. de aur. & argent. leg.* Quæro an ex vniuersa veste, id est, an ex synthesi tunicas singulas, & palliola Sempronia eligere possit. *Adrianus autem Turnebus lib. Aduers. 23.* Synthesin interpretari mauult elegãtiorem vestem, qua certis diebus festis populo Romano, quasi extra ordinem, vti liceret. Hotoman. hãc expositionem improbat: & censet Synthesin, consere-

uationem eſſe veſtium, non veſtis genus: & in eam coaceruationem non cuiuſuis generis veſtes adhiberi ſolitas, ſed eas duntaxat, quibus populo Romano extra ordinem vti, certis & paucis diebus licebat: putátque Scæuolæ verba ſatis planè & perſpicuè oſtendere, Syntheſin de omnibus veſtimentorum generibus, quæ aceruatim conſeruabantur, vſurpatum fuiſſe. *Alciat. libro ſecundo Parerg. c.11.* aliter hanc dictionem exponit: ſed viderit.

Σωτεκνον, alij ſororem, alij cõcubinã, alij è ſacro fonte ſuſceptum interpretantur. Balſamo accipit pro matre ſuſceptæ in Synodi Trullo habitæ, capite quinquageſimotertio.

SYRIARCHIA, ſacerdotij genus in Syria, *leg. 1. C. de nat. lib. l. vn. C. de offi. comit. orient. l. 103. de decur. in C. Th Nouell. 89.* vnde Syriarcha *in l. vltim. de expenſ. ludor. in C. Theo.* qui id ſacerdotij munus gerebat. Syrias autem multitudinis numero nominari, *in l. 7. §. interdicere. D. de interdic. & in l. 3. D. de cenſib.* nemini mirum eſſe debet. Duæ enim memorantur *in l. 1. D. de cenſib.* vna quæ Cœle, altera, quæ Phœnice diceretur. In Notitia quoque Imperij Roman. Syria ſalutaris ponitur. ſed & Syriæ nomen latiſſimè patuiſſe. *Guliel. Tyrenſis Pontifex tradit lib. 13. de bello ſac. cap. 2.*

SYRTES, apud Harmenopulum, in his, quæ ex Iuliano architecto retulit, ſunt vela, quibus ædes muniuntur aduerſus conſpectum aliarum: ſic dictæ, quòd trahi, obduci & reduci ſoleant: quibus etiam Cancellos iungit: *& ita l. cætera. §. ſed ſi cancelli. D. de leg. 1.* cancellis iunguntur vela.

Συστήματα, manſus, manſio. *Clementi in Petro, περιδεύειν κατ᾽ δύο συστήματα.*

T

T, & D, literas cognatas ſcribit M. Fabius, *lib. 1. cap. 2.* quod ſæpè in Pand. Flor. videre licet, vt adquin, pro atquin, *leg. 19. D. de neg. geſt.*

T, LITERAM, veteribus Senatuſconſultis ſubſcribi ſolitam *Valer. Max. lib. 2. his teſtatur verbis:* Illud quoque memoria repetendum eſt, quòd Tribun. pleb. intrare curiam non licebat: ante valuas autem poſitis ſubſellijs, decreta patrum attentiſsima cura examinabant: vt ſi qua ex eis improbaſſent, rata eſſe non ſinerent. Itaque veteribus Senatuſconſultis, T, litera ſubſcribi ſolebat: eáque nota ſignificabatur, illa Tribunos quoque cenſuiſſe: qui quamuis pro commodis plebis excubabant, inque imperiis compeſcendis occupati erãt, inſtrui tamen ea argenteis vaſis, & anulis aureis publicè præbitis patiebantur, quòd talium rerum vſu auctoritas magiſtratuũ eſſet ornatior.

TABARDVM vocant Pontifices epitogium vestimenti genus, *in clem. vnic. de vit. & honeſt. cler.*

TABE conſumi, *in l. 1. C. de cuſto. reo.* non eſt putredine conſumi, *vt Albericus autumat*, ſed colliquatione, & extenuatione corporis, ex curæ diuturnitate, vt apud Virg. l. 6. Æn.

Hic quos durus amor crudeli tabe peredit.

& Ouid. lib. 9. Metam.

Ambuſtáque ſonant nerui, cæcáque medullis
Tabe liquefactis.

TABERNÆ appellatio omne vtile ad habitandum ædificiũ demonſtrat, ex eo, quòd tabulis claudatur. Vnde Tabernacula & contubernales appellantur, *l. 183. cum leg. ſequen. D. de verborum ſignificat.* Diomedes lib. 3. Secunda ſpecies togatarum, quæ tabernariæ dicuntur, humilitate perſonarum & argumentorum ſimilitudine Comœdiis pares, in quibus non magiſtratus regéſque, ſed humiles & priuatæ domus inducuntur: quæ quòd olim tabulis tegerentur, communiter tabernariæ vocabantur. *Iſidorus lib. 15. Etymolog. cap. 2.* Tabernæ olim vocabantur ædiculæ paruæ & ſimplices in vicis, axibus & tabulis clauſæ. Vnde & Tabernariæ, quòd ſoleant conſidere. Dictæ autem tabernæ, quòd ex tabulis ligníſque erant conſtructæ, quæ nunc etſi non ſpeciem, nomen tamen retinent.

Tabernam negotiatoriam, & cauponiam & purpurariam dicimus, *l. 43. D. de ritu nupt. l. 2. D. de inſtitor. l. 91. §. pater. de legat. 3.* Tabernas quoque Suidas κατ᾽ ἀ-

λεια

λέξα καὶ παντοχεῖα interpretatur.
Tabernam autem qui pignori dat, mer
ces, quę in ea sunt obligasse videtur, *leg.*
34. D. de pignorib. Tabernę instrumento
legato loci duntaxat, non etiam totius
negotiationis instrumentum legatum
videtur. Proinde institores legato non
continebantur: aliter atque si instructa
taberna legetur, *l. 285. D. de verb. signific.*
l. 13. D. de instrum. vel instrumento. Inde
TABERNARIVS, *in leg. 52. §. 1. D. ad leg.*
Aquiliam.

Taberna instructa, Vlpiano est, quæ
& rebus & hominibus ad negotiationem
parata constat: quod tum verum est,
cùm Tabernam pro vniuersitate iurium
ipsius negotiationis, non autem pro lo-
co simpliciter accipimus. Erant etiam ta
bernæ Argentariorum, quæ circum fo-
rum erant: vnde Circumforaneum æs
Cicero appellat epist. 1. *lib. ad Attic.* 2. Ha
rum etiam meminit Liu. l. 26. & Dionys.
lib. 3. qui eas à Tarquinio rege in foro
positas ait. *Et leg. 32. Digest. de contrah.*
empt.

TABVLÆ dicebantur, quibus an-
tiqui pro chartis vtebantur, cùm ceta il-
litæ essent vnde Ceratę à Plauto in Asi-
naria appellantur. Itaque quarum re-
rum memoriam constare oportebat, eas
res in tabulas referebant, veluti accepta
& expensa, pactiones, testationes, stipu-
lationes, cautiones, testamenta. Atque
hinc fortasse illud *Cicer. ad Gallum lib. 7.*
epist. Sed heus tu manum de tabula, ma-
gister adest citius quam putaramus. nisi
quis malit à pictoribus metaphoram
sumptam. De Cęsare autem ibi loquitur.

TABVLAS testamenti accipere
debemus, *inquit Vlpianus,* omnem mate-
riæ figuram: siue igitur tabulę sint li-
gneæ, siue cuiuscunque alterius mate-
riæ: siue chartæ, siue membranæ sint, vel
si corio alicuius animalis. tabulæ rectè
dicentur, *l. 1. D. de bon. poss. secund. tab.* Ta-
bulę etiam dicuntur folia testamenti.
Quare, *Budæo teste,* primę & secundæ ta-
bulæ, intelligi possunt prima, & secun-
da charta testamenti: quæ etiam primæ
& secundæ ceræ dicuntur. Antiquissi-
mus enim mos scribendi fuit in ceratis
tabulis, quæ & codicilli, & pugillares vo
cantur. Tria quippe hęc, *Viglio teste,* vo-
cabula plurali ferè numero proferri so-
lent.

Tabulæ non instrumenti tantùm, sed
& contractuum, & alterius cuiuscunque
negotij dicuntur. Hinc

Tabulæ nuptiales, *l. 21. l. 31. D. de dona. l.*
9. de nupt. Tertull. lib. de pudic. has matri-
moniales vocat. *Firmicus lib. 7. Mathes.*
cap. 7. Tabulæ dotis, *l. penultim. D. de don.*
int. vir. & vxor. Tabulæ dotales, *l. 12. D.*
de dot. præleg. Tabulę venditionis, *l. 2. C.*
si mancip. ita venie. Tabulę emptionum,
l. 1. C. Th. de iis qui veni. ata. Tabulæ au-
ctionales, *Ambros. lib. 2. epist.* Tabulæ cō-
tractus, *leg. 4. Cod. si quis alt. vel sib.* Tabulę
instrumentorum reipubl. *l. 31. l. 32. D. de*
furt. Tabulæ pro quibus pecunia promis-
sa erat, *l. 104. §. 1. D. de leg. 1.* Tabulæ, pro
syngraphis, *leg. huiusmodi. §. si ita. Digest.*
de leg. 1.

Tabulæ accepti & expensi. Moris e-
nim erat vt patresfam. quæcunque per
singulos dies aut acciperent, aut expen-
derent, ea primùm properè ac festinan-
ter in codicem memoriæ caussa paratū,
referrent, quæ Aduersaria dicebantur:
deinde per ocium in aliis tabulis ordi-
ne & accuratè perscriberent, eas tabu-
las accepti & expensi nominabant. *de*
quibus Cicer. in Cluentiana sic scribit: Con-
fecit tabulas diligentissimè. hæc autem
res habet hoc certè, vt nihil possit neq;
additū, neq; detractū de re familiari la-
tere. Hinc Tabulis obsignatis agere: cum
pactio in tabulas relata esset. *Cic. 1. de O-*
rator. Tu mihi cùm in circulo decipia-
re aduersarij stipulatiuncula, & cùm
obsignes tabellas clientis tui, quibus in
tabellis id sit scriptum, quod ille capia-
tur: ego tibi vilam caussam maiorem
committendam putem? *Item Tuscul. 5.*
Tu quidem obsignatis tabellis agis me-
cum, & testificaris quod dixerim ali-
quando, aut scripserim. Nam de te-
stationibus locus hic ex Quintiana do-
cumento est: Neuius pueros circum a-
micos dimittit ipse suos necessarios
corrogat. veniunt frequentes, testifi-
cantur isti P. Quintium non stitisse: &
se stitisse. tabulæ maximæ signis ho-
minum nobilium consignantur. *Idem in*
Pisoniana: iste claudus, quomodo a-
iunt pilam retinere: quod accepe-
rat, testificari: tabulas obsignare
velle.

Tabula, libellus proscriptionis. *Vlpia-*
nus l. 13. §. 5. Digest. de actio. empt. Cùm ven-

ditor sciret fundum pluribus municipiis legata debere, in tabula quidem conscripserit, vni municipio deberi. *Cicero in Quintiana* perpetuò libellos appellat.

Tabulas nouas dicebant Romani legem quæ ferebatur de ære alieno plebi inuitis creditoribus relaxando: Quæ lex sæpius Romæ lata est, maximásque semper turbas peperit.

TABVLÆ diuinæ, Decem præcepta, in quibus misericors Deus viua voce notitiam naturalem, propter originis vitium in hominibus obscuratam renouari voluit; vt certum extaret testimonium, has esse naturæ leges, Verbo Dei confirmatas, quas in animis hominum quoque insculpsisset. Futurum enim prouidebat, vt imbecillitate quadam in errorem facilè lapsuri essent homines, nisi certum extrinsecus adiiceretur præscriptum, ad quod hæsitantes confugerent. Enimuerò vtcunque hoc sit factum, videmus tamen Gentes falsa persuasione à naturali iudicio aliquando esse abductas, quid igitur credamus futurum fuisse, si nulla extarent literarum monumenta, diuina bonitate nobis de iure naturali data? Perpendendæ igitur diligenter hæ tabulæ, ceu fontes humanarum duodecim Tabularum, & totius Iuris Gentium & Ciuilis.

TABELLÆ tres olim iudicibus dari solebant: in quarum vna A, litera inscripta erat, Absolutionem significans, in altera C, condemnationem denotans, in tertia N.L. id est, nō liquere, quo Ampliatio indicabatur.

TABELLARIÆ leges quatuor latæ fuerunt, quibus sanciebatur, vt populus Rom. non voce (vt anteà) sed tabella suffragium in comitiis ferret, vt ita omninò liberum iudicium suum in magistratibus creandis haberet. De hac tabella ita *Cicero in Planciana* loquitur: Frontes, inquit, aperit hominum, mentes tegit, eámque libertatē dat, vt quod velint faciant, promittant autem quod rogantur.

Tabellæ appellatio, *in leg. fin. Codic. de præd. decur. lib.* 11. eo sensu accipi debet, quo periculum *in Rubr. Cod. de sentent. ex peric. recit.* id est, pro scriptura breui concepta. Nec ex tabella, inquit, decretum recitari: sed curialium, vel maioris partis curiæ relatione currente.

TABELLIONES, publici sunt cōtractuū scriptores, *l.1.C. vt nemo ad suum pat. l.2.C. de eunuch. l. contractus. C. de fid. instr. vel test. l. ambiguitatis. C. de test.* à Græcis νομικοὶ dicuntur, & ἀγοραῖοι, & συμβολαιογράφοι, vt quæ ab eis conficiuntur instrumenta, ἀγοραῖα sæpè in Nouel. præcipuè Nouel. 44. in qua de eorum officio agitur: publica verò vel forensia, *leg. comparationes. C. de fid. instr.* quanquā propriè publica ea tantùm sunt, quæ insinuata sunt apud magistrum census, vel Duumuiros, vel Defensores ciuitatum. Solent autem tabelliones primùm contractus referre extra ordinem in schedā (sic dictam ἀπὸ τοῦ σχίζειν, vel à scindēdo, iis qui scidam scribunt) deinde redigunt eos in mundum, vel, *vt d. Nou. 44. loquitur*, in chartam puram, & hoc modo instrumenta complentur, absoluuntur, expediunturque partibus, *d. l. contractus. l. vltim. C. de contr. empt.* Suidas Tabellionem definit his verbis: Ταβελλίων, ὁ τὰ τῆς πόλεως γράφων συμβόλαια, ὁ παρὰ τοῖς πολλοῖς νομικὸς λεγόμενος, ὁ πάντα ἐπιτελῶν τὰ τῶν πολιτῶν γραμματεῖα, ἕκαστον αὐτῶν οἰκείοις ἐπισφραγίζων γράμμασι.

TABELLARIVS seruus, *l. pen. ff. de aq. rer. dom.* literarum gerulus, vt Cassiodorus loquitur.

TABVLARII, *l.3. C. de tabul. lib.* 10. dicuntur, qui ciuitatum aut prouinciarum chartas & rationes tractant, atque supputant, quæ præsunt tabulario ciuitatum, in quo pleraque publica & priuatorum recondantur, veluti debitorum obsignatæ pecuniæ. Et de chartis liquet *ex l. pen. Cod. eod. l. vltim. § hi quoque. D. de muner. & hon. l.3. §.2. D. de tab. exhib.* De rationibus verò *ex l.1. & l. missi. C. de exact. trib. l.2. C. de numer. l.1. C. de imm. nem. conc. l.1. C. de censib.* In rebus tamen priuatorum plerunque adhibeantur, vel vt pro imperitis literarum scriberent aut subscriberent, vel vt pro stipulari nequeuntibus stipularentur, quasi personę publicæ, vt ex multis locis liquet. Ac primùm quidem serui publici fuerunt, *vt patet ex l. vltim. Cod. de seru. reipub. man.* Capitolinus in Gordianis: Non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent. Seruos publicos tabularios vocat. Posteà verò Arcadij

cadij & Honorij cõstitutione sancitum, vt nulli deinceps ad id officium pateret aditus, qui obnoxius esset seruituti. Hi autem conditionales erant, id est, huic conditioni addicti & mancipati, adeò, vt non possent ad aliam aspirare militiam vel dignitatem, *vti patet ex l. scripturas. C. qui potiores in pig. hab. & l. 3.5.7.8. C. Th. de num. act.*

Tabularius etiam pro calculatore, quẽ Græci διαψηφιστὴν vocant, qui in tabula calculandi & computandi artem pue- ros docet, vel aliàs eam artem tenet, *l. 1. §. ludi. D. de extra. cognitio.* Quem etiam esse huius verbi sensum, *l. vlt. D. si mens. fals. mod. ostendit.*

TABVLARIVM, pro archeio de quo alibi dictum, id est, eo loco in quo instrumenta, literæ, tabulæque publicæ recondebantur, in quibus omnia pas- cua, prædia, vectigalia, portoria, ciuita- tes, redemptionésq; publicanorum per- scripta erant. *Cic. de Nat. deor. l. 3.* Sed ex- eamus è theatro: veniamus in forum ses- sum ite precor quid? vt iudicetur qui ta- bularium incenderit. Virg. Georg. lib. 2.

Insanúmque forum, aut populi tabularia vidit.

Vbi Seruius, Tabularium in æde Satur- ni, & ærario fuisse scribit: *cùm tamen Li- uius lib. 43. ita scribat:* Censores ex tem- plo in atrium Libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabulis publicis, clausóque tabulario, & dimissis seruis publicis ne- garunt se, &c. Sumitur autem Tabula- rium *l. 92. D. de leg. 3.* pro loco, in quo pri- uata cuiusq; patrisfam. instrumenta, em- ptiones, seu nomina debitorum seruan- tur. In fundo autem vno (*inquit Paulus*) ex his qui prælegati sunt, tabularium est, in quo sunt & complurium manci- piorum emptiones, sed & fundorum, & variorum contractuum instrumẽta, præ- terea & nomina debitorum.

TACERE, est medium inter cõsen tire & reprobare. *Card. in Clementi. Sæpè, §. si tamen. de verb. sig.*

TACENS, an & quando videatur consentire, *declarat Bart. l. in adoptionib. D. de adopt.*

TACITA fides est, cùm quis non palàm rogatus in fraudem legis promit- tit, se id quod sibi relinquitur restitutu- rum personæ, quę legibus ex testamento capere prohibetur: siue chirographum eo nomine dederit, siue nuda pollicita- tione repromiserit, *l. in fraudem. 10. D. de his quibus vt indig. l. 1. & l. 3. & l. 40. D. de iur. fisc.* Tacitè igitur relictum videtur, cùm neque testamento, neque codicil- lis palàm datum est, sed chirographo ca- uit is, cuius fides eligitur, quod ad se ex bonis defuncti peruenerit, id ei qui alio- quin capiendi ius non habeat, restitutu- rum, *d. l. 1. l. 3. in princ. & l. 40. §. 1. l. 42. ff. de iur. fisc. l. 12. in fi. D. de fideicomm. libert. l. 21. D. de inoffic. testam. l. 83. D. de acq. hæ- red.* Quò bellè alludit Synes. Epist. 1. quæ quatenus ex hac metaphora tacitorum fideicommissorum pendet, vulgò ob scura habetur. Agit autẽ in ea de libris suis Rhetoricis, quos pro vulgò quæsitis liberis habet. Et tamen perinde atque iu stos & legitimos eos cõplecti scribit, vt pro iustorum loco eos ac lubens sit ha- biturus, nisi leges, quæ acres sunt inge- nuitatis patronæ, repugnarunt. Itaque id eos demum ex bonis suis laturos scri- bit, quod clàm & tacitè in eos sit collatu rus. Verba eius quibus hanc postremam orationẽ exprimit, hæc sunt, ἔχει δὲ κέρδος, τι αὖ αὐτῷ λάθρα χαρίσωμαι.

Tacita fideicommissa, quæ quis ei cui capere non licet, tacitè rogatus est resti- tuere, *l. 18. in princ. & §. 1. l. vlt. D. de his, quæ vt indig. l. 13. ff ad leg. Falcid. l. 3. C. ad legem Falcid. l. 17. §. in tanto. D. de vsur. l. 3. D. de probationib. l. 1. de delatorib. lib. 10 C. Quintilian l. 9. c. 2.* Ream tuebar, quæ sub iecisse marito testamentum dicebatur, & chirographum marito expirante hæ- redibus dedisse & verum erat. Nam quia per leges institui vxor non poterat hæ- res, id fuerat actum, vt ad eam bona per hoc tacitum fideicommissum perueni- rent. Scripserat & Paul. librum singula- rem de tacitis fideicommissis. Porrò non eo minus tacitum fideicommissum est, quod palàm testator reliquerit, si perso- nã, cui restitui vellet, non significauerit. *l. 123. §. vlt. D. de legat. l. 1.* Cuius rei exem- plum est in Quintilia. Declamatio. 325. in qua diues fingitur decessisse hærede in- stituto bonorum paupere, cum elogio tali, PETO VT HANC HAEREDITA- TEM TANQVAM FIDEICOMMIS- SAM. Ex quibus verbis tacita fides susce- pta arguitur. Difficile, ait, est quidem na- tura probare tacitum fideicommissum. Quomodo tamen probamus? Elogium

ſcriptum eſt palàm, certè & manifeſtè electus hic eſt ad tranſitum hæreditatis: ſilentium & fides eſt, inquam de reſtituenda hæreditate, &c.

per Tacitam fidem tranſlata prædia, *in l.15.§.pen.D. ad municipal.* quę in fraudem munerum ciuilium in alium nomine tenus tranſlata ſunt: ita vt re ipſa maneant in prioris poſſeſſoris dominio.

Tacita Senatuſconſulta quæ olim appellarentur, explicat Capitolinus in libro de Rebus geſtis Gordianor. & vide S C. Tacitum.

Tacita pecunia, *l.emptor.D.de pactis.* ea eſt, quæ non continetur publica ſcriptura menſæ, vel alio publico teſtimonio: quo modo ſi qua ineſſe credito turpitudo videatur, dari pecunię ſolent. Sic in veteri quodam teſtamento Sempronij Tucidani militis, Aurelius Tucidanus tacitam pecuniam ſi via Lat. Off. meis re. monumentum ſuo ſumptu ædificauerit, habeto. *Et apud Gell. libr. &c.12.* AP. Sylla qui tum reus erat, mutua H-S XX. tacita accepit. ſic enim veteres habent libri, non tacitè, *vt teſtatur Cuiac. in d.l.emptor.*

Tacita IVDICIA erant, cùm ſenatus decernebat vt in candidatos ob eorum contentionem diſciplinæ & inſtitutis patriis legúmque iuſſis repugnantem, populíque tribus & centurias corrumpentem, iudicium tacitum fieret, quo vel antè damnarentur ambitus, vel eorum comitiis ratio non haberetur, quòd more maiorum petiſſe non viderentur. De hoc genere iudicij ſic ad Atticum Cicero loquitur: Senatus decreuit, vt tacitum iudicium ante comitia fieret, ab iis conſiliis quæ erant omnibus ſortita in ſingulos candidatos: magnus timor candidatorum. Hinc & illud eiuſdem, *tertio Offic.* Quamuis enim demerſæ ſint leges alicuius opibus, quamuis tremefacta libertas, emergant tamen hæc aliquando aut iudiciis tacitis, aut occultis de honore ſuffragiis.

Tacitum & expreſſum, ſi vtriuſque par ſit potentia, æquiparantur, *ſecundum Bald. in l.de quibus. D.de leg.*

TACITE pluriſariam aliqua inſunt. Aut directò, id eſt, immediatè. Aut ex obliquo, id eſt, propter aliud. Quæ inſunt tacitè directò, inſunt, aut per modum conditionis, aut purè: & tunc aut ex legis diſpoſitione, aut ex rerum natura, aut ex conſuetudine, aut neceſſitate, aut ex dependentia, quia tacitè dependent ab expreſſo. Quando verò tacitum non venit ſimpliciter, ſed ex adiuncto, ex obliquo, ex vi relatoria, tunc taciti & expreſſi non eſt eadem operatio: quia quæ expreſsè fieri non poſſunt, ex adiuncto, ex relatione, ex obliquo tacitè recipiuntur. *Exempla proponit Zaſ. in l.cùm quid. D. ſi cert.pet.*

TACITVRNITAS, *l.2. §.pen. D.ad municip. l.honores.§.vlt.de decur.* pro voluntate accipitur atque conſenſu.

TACHYDROMI, ταχυδρόμοι à Baſilicῶn interpretibus *ad l. 8.C.de curſu publi.* appellantur equi publici curſuales, veredi.

Τάγμα in l.1.D.de mil. teſt. mille hominum multitudinem interpretatur Vlpianus.

TAGAX, *apud Ciceronem libr.6.Epiſtol.ad Atticum.* Quæſtorem nemo dignũ putat. Etenim eſt leuis, libidinoſus, tagax vulgò malè ſagax, aut rapax. Ducitur autem hoc verbum à tangendo, *vt ait Feſtus lib.18.* & furunculum ſignificat.

TALE, ſui natura comprehendit genus, non ſpeciem, *vt colligi poteſt, C. de verb.ſignific.l.1.in prin.ibi.* Talem habere. *& verſ.1.ibi.* Nulla ſpeciali. Aliud autẽ eſſe talem, aliud haberi pro tali, *l.mercis. & ibi Interpres de verbor.ſignificat. Bart. in l. ſi maritus 2.§.Legis Iuliæ. D.de adult.*

TALEA pro exactione poſita fuit, quo tempore Latini ſermonis puritas deliteſcebat: quo verbo vſus eſt Speculator tit. de cleric. coniuga. per totum, eóque vtuntur Põtifices, eorúmque interpretes, vt ſæpiſſimè in eorum Libris reperias.

TALIO in XII. Tab. tal[illegible] eſt: vt duplo duplum. *Feſto li.18.* parem vindictam ſignificat. Verba legis hæc ſunt apud eundem, SI MEMBRVM RVPERIT, NI CVM EO PACIT, TALIO ESTO. quam legem explicuit Sex. Cæcilius *apud Gellium lib.20 c.1.* Sic Iſidorus *lib.5. c.27.* Talio eſt ſimilitudo vindictæ, vt taliter patiatur quis vt fecit. Ariſtoteles de morib. lib. videtur ἀντιπεπονθὸς vocare, & ſimilitudinem ſupplicij, *l. vltim.C. de accuſ.* reciprocam pœnam, *l. 3. C. Theo.de exhib. reis. l. hi quos. C.Th.de accuſ.* Ius talionis ante Decemuiros induxerat

xerat

zerat æternus, summúsque nomotheta DEVS lata lege Exod. capit. 21. de verbis, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς, ὀφθαλμὸν ἀντ' ὀφθαλμοῦ, χεῖρα ἀντὶ χειρὸς, πόδα ἀντὶ ποδὸς, &c. Sed talionem antiquauit & sustulit idem legislator, sapientia illa diuina apud Euangeliographum Matthæum cap. 5. qui malo resistendum vetuit. Talionis verbum ad beneficiorum relationem & redditionem referri posse idem Isidorus scribit. Legis XII. Tabul. de talione loquentis meminit *Iustinianus. §.pœna.Instit.de iniuriis.*

TAM ait Festus lib. 18. significationem habet præpositiuam quandam, cui subiungimus quàm, pro sic: ita aliquando ex contrario subiungimus, quàm: vt tam bonus Homerus, quàm Cheryllus malus poeta est. Priore significato pro ita, vel sic, *apud Vlpianum, l. non solum. D. de iniuriis.* Tam, etiam pro tamen accipitur apud Veteres, *vt & apud Iurisconsultos in Pandect. Flor.*

TAM IVRE LEGEQVE. Vetus locutio, qua lege actum aliquid fuisse significabant, quam rogari ius fuisset. *Procul. l. si qui. 44. D. de adopt.* Sed si sic adoptatu est, vt tam iure legéque nepos suus esset, quàm si ex Lucio puta filio suo natus esset. Alludit autem ad arrogationis formulam, quam *Gellius lib. 5. cap. 9.* exponit. Velitis iubeatis, vti L. Valerius L. Titio tam iure legéque filius siet, quàm si ex eo patre matréque familiàs eius natus esset. Hinc Ciceronis locus in Oratione pro domo emendandus est, Fueris sanè Trib. pl. tam iure, quàm lege, quàm fuit hic ipse Rullus. Legendũ enim apparet, Tam iure ac lege, vel Tã iure legéque. *Hotom.*

TAMDIV pro donec, *c ex literis. de offic. deleg.*

Tamdiu Reipub. caussa abesse quis videbitur, quamdiu officio alicui præest: quòd si finitum fuerit officium, iam definit abesse Reipublicæ caussa. *Vlpia. l. si cui. D ex quib. caus. maior.*

Ταμεῖον, cellarium, Nouel. Marcia. de indirelig. Hinc

TAMIACA prædia, *rubr. C. de præd. tamiac.* possessiones erant in Cappadocia & domus propriæ patrimonij principis, & in eis coloni æquè & inquilini & serui & equitia eiusdem iuris conditionis, nominis, homines. puta tamiaci, possessionésque tamiacæ, qui quæve omnes erant sub iurisdictione Comitis domorum, *l. vlti. C. vbi fisc. caus. Nou. 20.* quod mutatur Nou. 30. & transfunditur in Proconsulem Cappadociæ. Hæ autem possessiones dicuntur Tamiacæ, quòd harum reditus deputati essent cubiculo & cellario sacro, quod propriè, vt diximus, ταμεῖον est. *Hæc Cuiac. Nouell. 30.* Alciatus arbitratur fundos Tamiacos esse qui dispensatori publico præstabant annuos fructus vectigales, quibus ille postea in domo Imperatoria dispensabat alimenta. Nam ταμίας dispensatorem significat.

TAMEN, vide de hac dictione *Bartol. l. vnic. D. si quis ius dicent. non obtemper*

TAMEN ETSI, pro quamuis, *l. interdum. D. quod fals. tut. auct. vt apud Cicer. in Epistol. ad Plautium.*

TANGERE quid, describere, intentionem facere, & circunuenire, *Cicero,* Consilia, *ait,* eius omnia tetigi.

TANQVAM similitudinis potius, quàm veritatis nota, *ca. dudum. 1. de elect. extra.* quandoque veritatem significat, *§. sacra. in proœmio Decreta. cap. cum pro caussa. de sent. excom. vide Bernar. c. solitæ. de maio. & obed.*

TANTI, id est, tam multi, *l. 65. D. de leg. 1.* Quòd si minus sunt, in tantos quanti inueniantur: id est, in tot quot inueniantur. *Iustin. l 23. C. de legat.* Nisi specialiter expresserit, & dixerit testator, tantas quidem partes velle vnum, tantas autem alterum habere.

TANTVM quandoque adiectiuè ponitur, quandoque substantiuè. Aliquando excludit Quandoque includit, *l. cum testamento. D. de verbor. significat.* Interdum restringit & limitat, *l. properandum. §. 1. C. de iudic.* plerunque temporis qualitatem significat, *l. fin. C. de edict. diui Had. toll.* Aliquando similis caussæ exclusiua est. *l. ob æs. C. de præd. mino.* Aliquando excludit quosdam casus, sed non omnes, *l. licet. D. de vsufru. lega.* quandoque subauditur, *l. cùm sponsu. D. de publican. l. non enim. D. ad SC. Trebellian* quod & A. August *lib. 2 Emend. cap. 1.* indicat. Quandoque ponitur pro adeò, *l. fi. C. de episc. & cleric.* Plerunque negationis inclusiua vox est, *c. cum ecclesiæ*

Sutrina.de cauſ.poſ.& prop.l.ſolemus. D.de iudiciis.

Τὰ πρῶτα, Prima Pandectarum pars nuncupatur, hoc eſt, primaria, qua nihil eſt anterius.*l.2.*D.*de vet.iu.enucl.* Continet enim principia Iuris, quod à Iuſtitia homini diuinitus inſita virtute, deſcendit: oſtendens omnium magiſtratuum & prudentium circa tractandas leges officia, vtque his rectè imperantibus obtemperetur.

TARDA nomina Romani vocabant eos, qui in mora erant, *Budæus in Comm.ling.Græcæ.*

TAXARE, pro pretio æſtimare, *apud Plinium.* Hinc Taxatio dicitur, *Feſto teſte*, quæ ſit certæ ſummæ, quam iudex etiam poſt principale negotium definitum, facere poteſt, *l.terminato. C.de fruct. & lit.expenſ.*

TAXATIO ſumitur, vti Iuſtinianus auctor eſt in Nou. 63. & Nouell. 82. *αὐτὸ τῆς ῥητῆς ποσότητος ὁριζομένης παρὰ τοῦ δικάζοντος*: id eſt, pro ſumma quadam (pecuniæ) ab eo qui iudicio præeſt, definita, id quod plerunque ſit iuriſiurandi in litem refrenandi cauſſa, *l. videamus.§. pen. D. de in lit. iur.l.3. §.præterea. D. ad exhib.l.arbitrio.§.1.D.de dolo.l.qui reſtitue re.D.de rei vin.* Vel, *auctore Sex.Pompeio*, Cùm arbitro præſcribitur vſque ad quã ſummam ius ei ſtatuendi ſit. Taxationes etiam dicuntur in teſtamentis & contractibus, præſcriptiones quædam verborum, quibus oratio aut coercetur, aut dilatatur. nam plerunque taxationes efficiunt, vt minus quàm dictum ſit debeatur: vt ecce ſi quis vendat pondo olei quod natum erit, ſunt hæc verba, Quod natum erit, loco taxationis: & ideo x. pondo emptori, niſi nata ſint, non debebuntur: & ſi quinque duntaxat nata ſint, hæc ſola debebuntur, *l.ſi debitor.§.veriſimile.D.de contrah.empt.* cui, vt & inſcriptionum ſimilitudo ſuadet, optimè *l.cũ certus.*D.*de trit.vi. & ol.legat.* coniungetur. Nonnunquam vt plus debeatur quàm dictum fuerit, quemadmodum ſi quis vendat XVIII. iugera fundi, & quod eius admenſum eſſet, ad ſingula pretium conſtituat: ſunt hæc verba, Quod eius admenſum eſſet, loco taxationis: & ideo xx.inuentis.pro xx.pretium debebitur, *l.qui fundum.§.qui agrum.* D.*de contra.emp.* Sic alibi traditur, hæc verba, Quicquid ad te peruenit, haberi loco taxationis, & nihil ex eo quod peruenit prorſus deduci, diſſimiliter atque ſi vir vxori dotem relegaſſet, *l.Mæuio.§.vlti.* D.*de lega. lib.2.* Illud etiam quod veteres in vino diis offerendo ſoliti erant dicere, Macte vino inferio eſto, taxationis vim habuit: atque ita cenſuiſſe Trebatium ſcribit Arnobius li.7.aduerſ.gentes, Inferio, inquit Trebatius, verbum ea cauſſa eſt additum, eáque ratione profertur, ne vinum omne omnino quod in cellis atque apothecis eſt conditum, ex quibus illud quod effunditur ſumptum eſt, eſſe ſacrum incipiat, & ex vſibus eripiatur humanis. Addito igitur hoc verbo, ſolum erit, quod inferetur, ſacrum. *Cuiacius Obſeru.lib.2.c.12.*

TECTA ſarta, vide Sarta tecta.

TECTORES ſunt dealbatores, qui *κονιᾶται* Græcis dicuntur, id eſt, qui opere tectorio parietes inducunt: aliàs albini, ſeu albarij dictiſſíque vſurpatur hoc verbum, *l.5.§.ſed interdum. C.commoda.& l.27.in fi.*D.*ad le.Aquiliam*, vbi tamen pro tectori. Budæus legendum cenſuit vietori, cõtra Baſilicõn expoſitionẽ, quæ *κονιατὴν* habet. Sic etiam vſurpatur hoc verbum, *l.1.C. de excuſatio. artific.lib.* 10. Horum opificium *eta* Tertullian. in lib. de Idololatr. explicat. Scit albarius tectoria inducere, & ciſternam lineare, & cymaria diſtendere, & multa alia ornamenta. Præter ſimulachra parietibus incriſpare. Hinc

TECTORIVM, *τοῖχος κεκονιαμένος κονίαμα*, erat incruſtatio quędam & quaſi integumentum parietis aut columnarum: ea cruſta aut calce pura fiebat, aut gypſo, aut calce & arena, aut calce & marmore. De tectoriis Vitruuius *lib. 7. cap.2.& 3.* Vlpianus *l.3.§.4.* D. *de in rem ver.* Sed ſi mutua pecunia accepta, domũ dominicam exórnauit tectoriis, &c. & *paulò pòſt*, Pati debet dominus creditorẽ hæc auferre: de tectoriis loquens. *Celſus l.38.ff.de rei vindic* Neque malitiis indulgendum eſt, ſi tectorium puta quod induxeris, picturáſve corradere velis, nihil laturus niſi vt officias. Loquitur de illinimento, quod auferri nõ poteſt. *Neratius l.44.ff de vſuf.* Vſufructuarius nouũ tectoriũ parietib. qui rudes fuiſſent, imponere nõ poteſt. Sic vulgaria tectoria *in l.13 in fi.*D.*de ſerui.vrb.* quę Seneca grega-

gregalia vocare videtur, *lib.13.Epist.* vbi
balnea gregali tectorio inducta dicit.

TEGVLÆ à tegendo, quæ adfixæ
ædificij pars censentur, *l.nam etsi ramos.*
D.quod vi aut clàm.l.granaria.§.tegulæ.ff.
de actio.empt.

TELONARII, *in l.3.de indulgent.*
debit.in C.Theod. Moschopul. in libro
περὶ σχεδῶν, τελώνης, ait, ὁ τὰ τέλη ἀγοράζων.
οἷοί εἰσιν οἱ τὰ τῆς θαλάττης, καὶ τὸ τῦ ἀντι
γειάλϰ διενεργῦντες νῦν. Canonem telonei
apud Cassiodorum *libr.5. episto. ad Am-*
*pel.*legimus, Gotthorúmque regibus pē-
sitatum fuisse inde intelligimus. Et pla-
nè telonea inter regalia ponuntur in cō-
stitutione Friderici Imperatoris, quę ad
finem li.2.de feudis tit.56.posita est. Ad
quam pertinet quod Radeuicus lib.4. de
gestis illius Imperatoris, c.5. ita scribit,
Tā episcopi quā primates, vno ore, vno
adsensu in manum principis regalia red-
dere, primíque resignantium Mediola-
nenses extitere, requirentíque de hoc
ipso iure quid esset, adiudicauerunt du-
catus, marchias, comitatus, consulatus,
monetas, telonea, fodrum, vectigalia,
portus, pedatica, molendina, piscarias,
omnémque vtilitatem ex decursu flumi-
num prouenientem.

TELVM, *inquit Caius*, vulgò quidem
id appellatur, quod ab arcu mittitur: sed
nunc omne significatur, quod mittitur
manu. Ita sequitur, vt & lapis & lignum,
& ferrum hoc nomine contineatur: di-
ctúmque ab eo, quòd in longinquū mit-
titur, Græca voce figuratum ἀπὸ τῦ τηλῦ.
& hanc significationem inuenire possu-
mus, & in Græco nomine. nā quod nos
Telum appellamus, illi βέλος appellant.
cóque nomine vulgò quidem id signifi-
catur, quod ab arcu mittitur: sed nō mi-
nus omne significatur, quod cum mitti-
tur manu, ἀπὸ τῦ βάλλεσθαι. Admonet
nos Xenophon: nam ita scribit, καὶ τὰ
βέλη ὁμόσε ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα,
σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. & id quod
ab arcu mittitur, apud Græcos quidem
proprio nomine τόξευμα vocatur: apud
nos autem communi nomine telum ap-
pellatur, *l.233.D.de verb.sign.* Et ita hoc
verbum sumitur *in l.1. §.occisorum.D.de*
senatusc Silania.& in leg. Cornelia. de sica-
rijs, sic verbum hoc accipiendum est, *§.*
item lex Cornelia. Instit.de public.iud. Fe-
stus verò li.1. Tela ab armis proprietate
significationis hoc distare scribit, quòd
tela sint ea, quibus procul præliamur:
Arma verò ab humeris dependentia.

TEMERE litigare, controuersiámque mouere dicuntur, qui per calum-
niam quid petunt, aut sine iusta caussa
experiuntur, *l.29.§.1.D.de liber.cau.l.79.*
D.de iudic. Instit.de pœna tem.litig. Non
temerè, pro non passim, facilè, *in l.7.§.*
sed & si quis.D.de iniur. Sic apud Sueto. in
Domitia.c.19.

TEMERITAS est, cùm quid faci-
mus propria voluntate, & citra superio-
ris auctoritatem, *Geminia in c.eum qui.§.*
insuper. de præbend. & quando sit actus
prohibitus, vt idem ibidem scribit. *&*
vide Bartol.in l.1.ff.ad Turpillia.

Temeritas accusatorum tribus modis
detegitur, & tribus pœnis subiicitur. Aut
enim calumniantur, aut præuaricantur,
aut tergiuersantur. Calumniari est falsa
crimina intendere. Præuaricari verò, est
vera crimina abscondere. Tergiuersari
in vniuersum ab accusatione desistere.
Martian. auctor. in princip. l.1. ad SC.
Turpil.

TEMERARIVS quis dicatur, vi-
de extra de sententia excommu. Teme-
rarius litigator intelligitur, qui neque
intentionem suam probat, neque allega-
tionum caussam habet. Notus est titulus
apud Imp.4. Instit. de pœna temerè, id
est, absque caussa litigantium.

TEMERARII, violatores, *c.fi.§.*
fi.de pœn.lib.6.

Temerator, falsarius, *l.si quis obrepserit,*
ff.de fals.

TEMONES inter præstationes sor-
didas & munera referuntur, *in l.maxima-*
rum.C.de excus. mun. & l.4. C.de dignit.l.
4.C.de proxi.sacr.scri.lib.11. Vnde

TEMONARII, qui ea munera e-
xigebant, id est, aurum tyronicum, ty-
rones, equos, *l.2.C.de priuileg.eor. qui*
in sac.palat. in qua tamen vulgò malè
temmariorum legitur, aut, vt alij emen-
dant, telonariorum, quod vitium satis
perspicuè ex eo deprehenditur, quod
eo in loco Capitularios eos vocari
Impp. aiunt, & ex Symmacho *libr.2.Epi.*
vbi Capitularios taxationem tyronis po
stulasse legimus. Hos protostasiæ, siue
prototypæ onere fungi indicat *l.2. C.*
Thé. de desert. Si temonarius, inquit,
prodiderit desertorem, protostasiæ

onere biennio releuetur.

TEMONARIVM, id est, vt ait Synesius in epist. ἀπαιτητὴς τοῦ στρατιωτικοῦ χρυσίου τοῦ καλουμένου τυρωνικοῦ. *Imp. Valentinianus & Valens in l.7. C. Theod. de tyron.* Si aurum, inquiunt, fuerit pro tyronibus inferendum, vnumquemque pro modo capitationis suæ debitum redhibere oportet, & ne aliquod dubium relinquatur, solidorum numerum, qui temonario inferendus est, designamus. Hinc

TEMONARIA functio, *l. 14. C. Th. de extraord. muner.* ex qua & probari potest capitulariã functionem eandem esse. Sic Temonaria onera, *l. 1. C. de pala. sac. larg. lib. 12. & l. 4. de dignitatib. lib. eod. C.* id est, præstatio tyronum, equorum, auri tyronici.

TEMPERARE, datiuis iunctum, abstinere significat. *Vlpian. in l. 1. §. quod autem. de officio præfect. vrb.* Præterea curare debebit præfectus vrbi, vt nummularij probè se gerant circa omne negotium: & temperent his, quæ sunt prohibita. Rem verò suo ordine ac mensura administrare, potissimùm cùm accusatiuo iungitur, denotat, *vt apud Impp. l. 1. de præpos. sacr. scrin. C. lib. 12.* Vt inter eos, aiunt, meritò dignitatis habeantur, qui pro præfectis diœceses sibi creditas temperarunt. Sic temperatio Reipublicæ, id est, moderatio, *apud Ciceronem in Legibus.*

Temperare vectigalia, minuere Plinio.

TEMPESTATIS appellatione continentur niues immoderatæ, quæ frumenta corrumpunt, *l. fistulas. §. fin. de contrahend. empt.* éstque cœlestis iniuria, siue terram, siue mare conturbet, *l 2. §. quod diximus. D. si quis caut. & ad l. 1. ad leg. Rhod. de iactu.* Vnde, calamitosa tempestas, *apud Iurisconf. in l. ex conducto. §. si vis tempestatis. ff. loca.* Apud Ciceronem tamen pro die videtur sumi hoc versu,

Tertia te Phthiæ tempestas læta locabit.

cùm versus Homericus quem expressit sic habeat: ἤματί κεν τριτάτῳ Φθίην ἐρίβωλον ἵκοιο.

TEMPLVM, amplum tectum Isidoro, *vide Alcia. l. malum. de verb. sign.* Templum iustitiæ, *l. 1. §. cum hac. C. de ve. iu. enucl.*

TEMPLARII, sunt præceptores, vel commendatarij, & personæ religiosæ, *c. cum ex eo de sentent. excom. Io. And. Rub. de regu.* Templarij, ordo quidam militum, iure, *vt ait Volaterranus, lib. 21.* ἀνθρωπολογ. destructus, quod Albericus in Lexico negat.

TEMPTAT, pro tentat dicere, & adfirmare nititur, *in l. 160. ff. de verb. sign. l. 3. ff. quib. mod. vsusfruct. amitt. l. 11. §. quod autpraetor. D. quod vi aut clàm. l. 2. §. & Africanus. D. ad Tertyllia. l. 10. D. de adq. poss. in Pand. Florent.* Vide Tentare.

TEMPVS, est ex cæli solisque vertigine deductum spatium, quo rerum omnium agitationem vicissitudinémque metimur. Quò respiciens CHRISTVS ipse, mutationem rerum nobis ob oculos posuit, cùm diceret: Vnius diei, scilicet breuiusculi temporis, duodecim horas esse, quæ hominem sæpè in aliam sententiam pertrahunt. Nulla est qualitas, quæ in rebus humanis maiorem vim habeat, quàm temporis vicissitudo. Tempus enim dat rosas, & mutat omnia: cuius qui rationem non habet, is planè nihil potest in Iure secundum æquitatem diffinire.

Temporis habere rationem, in omnibus rebus benè feliciterque constituendis: plurimùm referre, natura satis manifestum est. Attamen plerique, cùm id non credant, coguntur experiri, atque, stultorum magistro, exitu tandem bellissimè docentur. Nemo enim commodum voti sui successum sperabit, qui tempestiuitatem aut ignorat, aut contemnit. Quis non videt agriculturam, sationes, messes, vindemias, insitiones, propagationes in tempore vtiliter exerceri: at contrà, neglecta opportunitate, omnia ista aut calore, aut congelatione prorsus interire? Quorum existimabis sine periculo nauigaturum, nullo temporis discrimine obseruato? An non palàm constat, vsum optimarum herbarum, adde etiam quotidiani cibi, prorsus nihil prodesse nobis, aut etiam nocere, nisi in tempore sumamus? Quis item principes feliciter adiuuerit extra tempestiuitatem? Sicut Horatius, mittens olim Augusto Cæsari librum, diligenter monebat portitorem, vt tempestiuiter adiret, ac mollissima fandi tempora obseruaret. Quò ferè pertinet, quòd Imperatores *in l. ciuitas. C. de offic. rector. prouin.*

Ciuitas

Ciuitas (inquiunt) Rhodiorum iniuriam suam non tam decenter, quam serò conquesta sunt. In summa, omnis humana actio suam exposcit tempestiuam occasionem: quàm nisi mordicus retineamus, res ipsa vnumquemque docebit, quàm verum sit, quod dici solet: Nosce tempus: Post festum venire, miserrimum est. Alioqui videbimus, quàm sæpè nobis ex lucro damnum, ex voluptate molestiam, ex amicitia simultatem adferet neglecta tempestiuitas: vt mihi insanire videantur, qui nihil referre putant in rebus publicis ac priuatis, quid quoquo tempore fiat.

Temporum disciplina, pro bonis moribus, & eorum obseruatione, accipienda est, *C. de pact. l. vlt. in fi.*

Tempus continuum dicitur, quod cōtinuò currit & in quo subducuntur tam dies festi, quàm operarij: tam dies absentiæ, quàm præsentiæ. Tempus verò vtile, quod vtiliter præterfluit, in quo dies festi non subducuntur: & in quo actor, vel per se, vel per procuratorem agere potest. In quo item habetur respectus, an quis iudicis copiam habere quiuerit. *Vide Hegend. in tit. C. de temp. in int. restit.*

Tempus æstimationis dupliciter consideratur. Nempe, tempus à quo, & tempus ad quod. Tempus à quo, id est, quando incipiat ratio haberi æstimationis, à quo tempore. Sed tēpus ad quod, id est, quando finiatur consideratio æstimationis, vsque ad quod tempus duret æstimatio. Et sic tempus à quo, respicit initium, sed tempus ad quod, finem. *Zas. in l. vinum. D. si cert. pet.*

Tempus medicum, quandoque trium, aut quinque dierum est, *l. & si post tres. D. si quis cautio cum similibus.* Quandoque accipitur de decem diebus, *vt in l. promissor Stichi. de constituta pec.* quod & Eustathius in lib. de varia obseruat. tempo. adnotat. περὶ ι. ἡμερῶν. Interdum dies triginta signat, *l. 1. §. 2. de itine. actúq; priua.* Interdum duorum mensium spacium, *l. sancimus. C. de fideiuss. cum simlib.* idque Eustathius obseruauit, eod. lib. περὶ ξ. ἡμερῶν. Quandoque trium, *l. de operis. C. de ædific. priua.* Est & aliquando quadrimestre, *l. si debitori. ff. de iudic. cum similibus.* Quandoque decem mensium, *l. 2. C. de nuptiis.* Quandoque quinquennium *l. 1. §. quod dictum. de separat.* Præterea, Iudicis arbitrio relinquitur diffiniendam, *l. ab hostibus. §. fi. ex quibus caus. maior.*

Tempus quod excedit hominum memoriam, species est vsucapiendi omnium efficacissima: post tantum enim seculum nullo probationis genere homini possibile est, aut defendere, aut impugnare fidem possidentis. Quomodo autem probari debeat, memoriam non extare, nemo melius, quàm Paulus ipse tradit *in l. penultimâ de probatio. & in l. secunda. §. idem Labeo. de aqua pluui arcend.*

Tempus triginta dierum dicitur plenissimum ad deliberandum super quocunque negotio. *per tex. & gl. in Auth. de appellat. §. 1. coll. 4.* vide Eustathium vbi suprà.

Tempus motæ litis, id est, quo lis contestata est, *c. ex parte. 2. de verb. sign.*

Tempore fit iniuria, si in ludis & in conspectu Prætoris, *l. Prætor edixit. ff. de iniur. & famos. libel.*

Tempore liberari dicuntur, qui temporali actione tenentur, cuius dies cedit, *l. 3. D. quæ in fraud. cred. l. vlt. in fin. D. rem rat. hab. l. 1. §. item si periculum. D. de vent. in poss. mitt. l. 5. §. quotiescunque. D. de Carb. edict. l. 45. D. de administrat. tutor.*

Tempore perituræ res dicuntur, quarum actionis dies exiturus est, *l. 3. D. de feriis. l. 12. D. de procurat.*

Tempore eodem fieri intelliguntur quandoque, etiam si non simul, aut subitò, eodémve puncto, sed successiuè fiant, *l. antiqui. D. Si pars hæredit petat. l. Arescusa de statu hom.*

Tempora media non nocere, solemus dicere. Vtputa ciuis Romanus scriptus hæres, viuo testatore factus est peregrinus: mox ad ciuitatem Romanam peruenit: media tempora non nocent, *l. si eiusmodi. D. de hæred. instit.*

TEMPORALES actiones dicuntur, quæ certo temporis spacio terminantur: & perpetuis opponuntur, *Instit. sub tit. De perpet. & temp. act.* Imperatorum tamen constitutionibus in personam actiones annis triginta: in rem verò decem aut viginti annorum spacio circumscriptæ sunt, *l. 3. C. de præscript. trigin. ann. & sub tit. De præscript. dec. vel vig.* Antiquitus autem omnes actiones, siue ex leg. XII. Tabul. Plebiscitis,

Legibus, Senatuſconſultis, ſiue ex Principum Conſtitutionibus proficiſcerentur, perpetuæ erant, hoc eſt, in centeſimum vſque annum, & fortè vltrà, competebant, *vt gloſſ. innuit in l.* 1. *C. de præſcript.* 30. *vel* 40. *ann.* Sed quia ius vigilantibus ſcriptum eſſe Scæuola ſcribit, *l. pupillus. in fin. ff. quæ in fraud. cred.* conſtituentibus diuis principibus factum eſt, vt actiones certos fines haberent, vltra quos non viuerent: & ſic perpetuitas illa vetus ad aliquod iuges annos vulgò eſt reſtricta, & coarctata, quæ ſupra hominis vitam olim extendebatur. Igitur omnes actiones, quæ antiquitus perpetuę fuerant, nunc temporales ſunt, & ad certum tempus per Conſtitutiones coarctatæ.

Temporales exceptiones, atque dilatoriæ ſunt, quæ non ſemper locum habent, ſed euitari poſſunt: qualis eſt pacti conuenti temporalis. *Gaius in l. exceptiones. D. de except. præſcript. & præiud.*

TEMPORARIVS tutor datus ad certum tempus, & finitum, *l.* 2. *D. de tutor. & curator. dat.* apud Albericum tẽporaneus eſt, ſed reclamante ſenſu. Eſt enim temporaneum, quod ad tempus pertinet, ſiue quod ſubitò, & in tẽpore fit.

TEMVLENTIA, pro vinolentia. *Imperatores in l. vnic. C. Si quis Imperator. maledix.* Ac temulentia turbulentus obtrectator temporum noſtrorum fuerit. Temetum exiſtimat Interpres eſſe genus optimi vini, cùm pro vino quocunque accipiatur. Dictum, quòd tentet, hoc eſt, labefactet mentem.

TENAX ſui iuris dicitur, qui tam arctè ius ſuum ſeruat, vt de eo demere, aut auferri ſibi ab aliquo ne tantillum quidem patiatur. Quod auarorum eſt dominorum proprium in ſuos colonos.

TENDIT proſpectat, vel vergit. *c. ſtatutum. de reſcriptis in* 6.

TENERE merum factum ſignificat, & ad poſſeſſionem corporalem refertur. Tenet enim qui corpore poſſeſſioni inſiſtit, licet non poſſideat, *l.* 9. *in fin. D. de rei vindic.* Itaque tenere & poſſidere ſeparantur, *l.* 18. *ff. de acceptilationib.* Quinetiam in quos ius poſſidendi non cadit, quales ſunt ſerui, hi tenere rectè dicuntur, *l.* 38. *§. hac quoque ſtipulatio. D. de verb. oblig. l.* 49. *§.* 1. *D. de adquir. poſſ. l.* 4. *§. itẽ ſi eam rem. ff. de vſucap.* Huius etiã verbi nouã ſignificationem ex obſeruationibus Pet. Fabri hanc refert Briſſonius, vt tenere idem interdum ſignificet, quod obtinere, & iudicio vincere. *Paul. in l. vltim. D. de exceptio. rei iudic.* Qui in rem egiſſet, nec tenuiſſet. *Imp. Anto. in l.* 1. *C. ad l. Fabiam de plagiar.* Si verò in cauſſa tenuerit, etiam legis Fabiæ crimen perſequi poterit Philippus. *& in l.* 6. *C. ad leg. Corn. de falſ.* ſecundum ſcriptorum Codicum lectionem, Qui falſas tabulas dixerit, nec tenuerit, quod nonnullorum inſcitia Immutatum eſt. *Similiter in l.* 12. *C. de inoffic. teſt.* Eum, *ait Gordianus,* qui inofficioſi cauſſam del[?]ta non tenuit, à falſi accuſatione non ſubmoueri placuit. *Cic. in Orat. pro Cæcinna:* Et hoc loco dixiſti Scęuolam cauſſam apud Centumuiros non tenuiſſe. *Sueto. in Domitia. c.* 9. Nec repeti niſi intra annum eáque conditione permiſit, vt accuſatori qui cauſſam non teneret, exilium pœna eſſet. Vide Habere.

Teneri, pro obligari. Hinc teneri lege aut interdicto quis dicitur, cum per legem, vel prętoris edictum, interdictúmve obſtrictus eſt ad aliquid faciendum, vel non faciendum. Sic teneri quem promiſſo, pro obligatum eſſe, accipiendum eſt. Teneri & de vulnerato, & de occiſo. Duo enim ſunt delicta, *vt ait Gaius. in fi. l. illud quæſitum. D. ad leg. Aquiliam.*

Tenet pro occupat & tegit, *in l.* 7. *§. inſula. D. de acq rer. do.* Sed & terra teneri dicuntur, quæ terræ cohærent.

TENOR rationis, *l.* 16. *D. de legib.* Tenor inſtrumenti, *l.* 8. *ff. de ſtatu hom.* Tenor ætatis, *l.* 28. *§. penul. D. de li. & poſthu.* Tenor iuriſdictionis, *l.* 8. *C. quod met. cauſſ.* Tenor actorum, *l.* 23. *C. de fid. inſtr.* Tenor legis *l. pen. C. ad leg. Aquiliam.*

TENOR, pro pactione contra communem feudi naturam ac rationem in contractu interpoſita, *lib. Feud* 2. *tit.* 1. *§.* 3.

TENTARE, à Tendo deductum, eſt rem incertam aggredi, & diligenter inquirere: quaſi manum tendere, vel aliam corporis partem, & experiri. *Cic. Paradoxis:* Tentare voluit, poſſéntne ita dici, vt probarentur. Vlpianus in l. his conſequenter. §. *ſed cum D. famil. erciſcund.* Tentat etiam, pro tentat dicere, & adfirmare

adfirmare nititur. Vide Temptat.

Tentari ius dicitur, cùm non intellectū ac incertum aggredimur, hoc est, experimur. *Auctor Tullius in Oratione pro C. Rabirio Posthumo.*

TENVES homines, *in l. illicitas. §. nè tenuis. D. de offi. præs.* dicuntur, qui humili sunt conditione & pauperes. Sic Tenuiores Cicero in Tusc. dicit pro pauperiores. Vnde Tenuitas patrimonij, *in l. 1. C. de per. tut.* pro exiguitate bonorum. Eodem modo Tenuis intellectus, pro paruo & exiguo ponitur, *in l. fi. D. de diuort.*

TENVTA verbum à doctoribus deriuatum pro simplici saisina, quę possessorem non facit, sed in possessione esse, *l. possideri. §. fi. D. de acq. possess.* Huius meminere *Bart. l. Fulcinius. §. si quis. 2. D. quibus ex caus. in possess. ea. Alex. consil. 47. vol. 2.*

TEPIDARIVM, & balineū Paul. pro eodem posuit *in l. 19. D. de seruit. vrb.* Non posse, inquit, prohiberi vicinum, quo minus balineum habeat secundum parietem communem. sed si talis sit vsus tepidarij, vt assiduum humorem habeat, posse prohiberi. Similiter Vitruuius *lib. 5. c. 10.* vbi de balnearum dispositionibus loquitur, principio Tepidarium pro ipsa balnei cella posuit: mox pro vase aheno, in quo aqua calefit.

TER enixa videtur etiam, quæ ter geminos peperit, *l. ter enixa. D. de verbor. significatione.* Ter enim factum intelligitur, quod eodem momento fit.

TERGIVERSARI, inquit Martianus, est in vniuersum ab accusatione desistere. *in l. 1. D. ad SC. Turpili.*

TERMINVS à terendo deducitur, *vt vult Varro lib. 4. ling. Lat.* sed ineptè, cùm τέρμα Grecè dicatur. Est autē signū, quod agrum ab agro diuidit, id est, limites agrorum, & fines possessionum. Vnde terminare, limites constituere, seu decernere. *Modest. l. 2. de termi. moto.* Terminorum, ait, auulsorum non mulcta pecuniaria est, sed pro conditione admittentium coercitione transigendum. *Paulus in l. sed & loci. D. fin. reg.* Si dicatur, *inquit,* termini deiecti, vel exarati, iudex qui de crimine cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest. *Sic l. 3. D. de acquir. possess. l. 12. D. de fin. reg.* Terminos ergo, finium caussa positos lapides, arborésve accipimus, *l. 1. 2. & 3. D. de term. moto.*

Terminus litis, pro fine instantiæ, vel sententia definitiua. *§. sed hodie Instit. de satisd.* Is autem est in criminalibus biennium, sicut triennium in ciuilibus caussis, *l. 1. C. vt int. cert. temp. pet.* Et ideò, *vt ait Alcia.* bis errant vulgares latrunculatores, qui si reum conuincere nequeunt, eum rebus sic stantibus absoluunt, vt quandocunque vel minima coniectura ducti, rursus in carcerem trudant. Nam elapso biennio, inquietari amplius non potest: & cùm accusatori statutus est terminus probationum recipiēdarum caussa, si probatum non fit, diffinitiuè reus est absoluendus.

Terminus iuris, ad dandum Apostolos, vt vulgò dicunt, est tempus 30. dierum, intra quod iudex tenetur dare Apostolos, hoc est, literas dimissorias. Vide Marcellum, istorum verborum significationem eleganter tractantem, *in l. 1. D. de libel. dimiss.*

Terminus simpliciter datus intelligitur peremptorius, *c. 1. de dolo & contu. lib. 6.*

Terminus peremptorius est quædam interlocutoria, *vide Archid. c. 1. de except. lib. 6.*

Termini appellatione quid veniat, *docet Barto. l. 3 de ann. legat.*

Terminus pro numero præciso, *in l. 1. D. de decre. ab ordi. faciend.*

TERMINALES lapides, *apud Ammianum Marcel. lib. 18.* qui terminos constituunt: hi etiam finales dicuntur, in lib. var. auctor. de limit.

Terminales arbores, *apud Paul. lib. 5. Sent. tit. 22. De quib. vide Siculum Flaccum, & Hyge. & alios auctores, de limitib. agro.* Terminalis sententia, id est, definitiua, *l. vlt. C. de iur. dot.*

TERMINATA, *Paul. in l. vt sunt. D. de verb. sig.* Vt sunt, inquit, iudicio terminata, transactione composita longioris temporis silentio finita.

TERRA integra, *apud Gaium in l. sylua cædua. de verb. signi.* intelligenda est, in quam nondum dominus pascendi gratia pecus immisit.

TERRENA via, sabulosæ opponitur. *Vlp. l. 1. de via pub. §. si quis.* Neq; humiliorē, inquit, viā sub nomine refectionis, is qui interdicit, potest facere, vel in viam terrenam, glareā inijcere, aut sternere viam lapide, quæ terrena sit: vel è

contrario, de strata terrenam facere.

TERRITORIVM, *inquit Pomp.* est vniuersitas agrorum, intra fines cuiusque ciuitatis: quod ab eo dictum quidã aiut, quòd magistratus eius loci intra eos fines terrendi, id est, summouendi ius habet, *l.239.§.8.D.de verb.signif.* Varro autem Etymologiam Territorij hanc constituit: Terra dicta ab eo (vt Ælius scribit) quòd teritur. Itaque Tera in Augurum libris scripta cum R, vno Ab eo colonis locus communis, qui prope oppidum relinquitur, Territorium, quod maximè teritur. At Siculus Flaccus aliunde huius appellationis originem deducit. Sic enim *in lib. de condit. agror.* scribit: Ab his populis, qui sedes in aliqua regione constituerant, eorúmque agros occupauerunt, præmensum quod vniuersis suffectorum videbatur solum, territis fugatísque inde ciuibus, Territoria dixere, *Et aliàs*: Bellis enim gestis victores populi terras omnes, ex quib. victores eiecerunt, publicè atque vniuersaliter territorium dixere, intra quos fines ius dicendi esset: vbi mauult Briss. iuris dicendi ius esset. Huic consentit. *Front. in lib. de Agro. qualit.* his verbis: Quicquid enim ad coloniæ municipiíve priuilegium pertinet, territorij iuris appellant. Sed si rationem appellationis huius tractemus, territorium est, quicquid hostis terrendi caussa constitutum est. At Isidorus in alia penitùs sententia est. Territorium enim vocatũm ait, quasi Tauritorium, id est, tritũ bobus & aratro, ab eo, quòd antiqui sulco ducto, & possessionum & territoriorum limites designabant. Seruius in illud Virgilij lib.5. Æneid.

Vrbem designat aratro.

Quem Cato, inquit, in originalib. dicit morem fuisse. Condituri enim ciuitates, taurum in dextra, vaccam intrinsecus iungebant: & cincti ritu Sabino, id est, togę parte caput velati, parte succincti, tenebant stiuam incuruam, vt glebæ omnes intrinsecus caderent: & ita sulco ducto loca murorum designabant, aratrum suspendentes circa locum portarum. Vnde ei territorium dictum est, quasi terribouium, tritum bobus & aratro.

Territorium oppidorum & ciuitatum, *l.3.§. non perpetuæ. D. de sepul. violat. l.1.§. si quis ad opus. D. de leg.1.* Territorium iudicis, *l. fi. D. de iurisdict.*

TERROR armorum dicitur, & solo armatorum aduentu, licèt armis vsi non sint, *l.3.§ qui armati. D. de vi & vi arma.*

TERTIOCERIVS, eadem forma qua primicerius & secundocerius dicitur, qui in ordine suo tertium locum obtinet, *l.1.C. de præposi. agen. in reb. li.12. l.7. C. de palat. sacr. largit lib.11.* ibi & Quartocerius eadem figura effertur. Infertur & Tertiocerij nomen aliquotiens *in Notit. Imperij Romani.*

TERTYLLIANVM SC. vide Senatusconsultum Tertyllianum.

TESSERA, symbolum est bellicum, quod in aciem prodeuntibus dabatur, ne confusione distraherentur, & vt inter se ab hostibus cognoscerentur, Vel, *vt ait Vegetius lib.2 ca.7.* Tessera dicitur præceptum ducis, quo vel ad aliquod opus, vel ad bellum mouetur exercitus Polybius de tessera militari scribẽs, πλατεῖον appellat, quòd taleola esset, vel tabella lata inscripta: sed & ξυλήφιον ab eodem vocari videtur. Est & Tessera frumentaria signum scilicet frumentarium, quod qui exhibebat, frumentum pro portione Romæ à Principe accipiebat vt hodie quibusdam in locis nummi plumbei, vel ærei, vel quid simile, quod pro symbolo sit. *Vlpianus l.52.§.1.D. de iudic.* Si libertis suis tesseras frumentarias emi voluerit, qua minus maior pars hæreditatis emi voluerit, &c. *Paulus l.49.D. de lega. & fideicom. lib.31.§.1.* Si Titio frumentaria tessera legata sit, & is decesserit, & Iuuenal. Satyr.7.

Summula ne pereat qua vilis tessera venit
Frumenti.

Turneb. Aduers. *lib.19. cap.23.* has tesseras frumentarias existimat dictas à Græco τέσσαρα, & fuisse frustilla lignea quadrata, certa insignita & notata forma, quæ dabantur iis, quibus ius erat petendi frumenti publici, quanquam & rotunda etiam fuerint, cùm à Dione σφαίρια dicantur, id est, globuli & pilulæ. Itaque in Tito sic scribit: σφαίρια ξύλινα μικρὰ ἄνωθεν εἰς τὸ θέατρον ἐῤῥίπτει, σύμβολον ἔχοντα τὸ μὲν ἐδωδίμου, &c. Idem autem Turnebus scribit ex Suetonio, certum fuisse ciuium numerum Romæ, quibus frumentum dabatur de publico. Hæc enim sunt Tranquilli verba in Iulio Cæsare: Atque ex viginti trecẽtísque milli-

millibus accipientium frumentum è pu-
blico ad centum quinquaginta retraxit.
A Græcis tessera frumentaria etiam σι-
τηρέσια dicuntur, id est, τὰ διδόμενα σιτ-
ῆς ἐγγραφῶν, quæ Pollux lib. 8. inter hono-
res publicos enumerat. Non admodum
autem dissimiles erant tesseris frumen-
tariis, quæ apud Athenienses σιτήσεις di-
cebantur, id est, annonæ, quæ bene de
Rep. meritis dabantur; & ius epulandi
publicè in Prytaneo. Hospitibus etiam
tessera olim dabatur, vt hospes agnosce-
retur. Hinc qui ius hospitij violasset, tes-
seram confregisse dicebatur. Plautus in
Pœnulo:

Deum hospitalem, & tesseram mecum
fero.

Idem in Cistel.

Abi quære vbi iureiurando tuo satis
subsidij.
Hic apud nos iam Alcesimarche confre-
gisti tesseram.

Alias Tesseræ, taxilli sunt lusorij.

Tessera publicæ securitatis dicitur, quæ
præstatur iter facientibus. Barbari sal-
uum conductum vocant.

TESSERARII, *inquit Vegetius li.*
2. ca. 7. sunt qui tesseram per contuber-
nia militum, aut per contubernia præ-
torianorum nunciant. Plutarchus vide-
tur eos vocare διαγγέλους. Vet. Glossæ
γραμματεῖς. Hi è numero speculatorum
fuerunt, vt iam diximus in voce, Specu-
lator. Cornelius Tacitus lib. 17. Sed tum
è libertinis Onomastam futuro sceleri
præfecit, à quo Barbium Proculum tesse-
rarium speculatorem, & Veturium o-
ptionem eodem perductos. &c. ita enim
legendum, Plutarchus & lib. veteres te-
stantur.

TESSARES CAI DECADI-
TÆ, *l. 5. C. de hæretic.* hæreticorum genus
ab eo nũcupatum, quòd 14. Luna Pascha
cum Iudæis obseruare contendunt, *au-*
ctore Isidoro lib. 8. ca. 5.

TESTACEVM opus, *Plin. libr.*
10. Epistol. de aquæductu Nicomeden-
sium, aliqua pars, ait, vt mihi videtur, te-
staceo opere agenda erit. id enim & fa-
cilius & vtilius.

TESTARI, TESTATIO, TESTA-
BILIS, TESTATOR, TESTAMEN-
TVM, vide Testis.

TESTIS, à testando, id est, sententiã
exponẽdo, quod ea, quæ de re gesta sen-
tiunt, in iudicio dicunt & proferunt.

Testis appellatio apud veteres latius
patet: siquidem, vt in παρέργ. scribit. A.
Alcia. qui nunc testis est, olim superstes
& antistes est dictus, *c. forus. de verb. signi.*
eò, quòd super statu caussæ profere-
bantur: nunc parte ablata nominis, te-
stes vocantur. Testes hinc dictos putat
Isidor. *lib. 5. Etymo. c. 23.* quòd testamen-
to adhiberi solerent: sicut signatores, qui
testamentum signarent. Superstites eos
vocauit lex XII. Tabul. SVPERSTITI-
BVS PRAESENTIBVS VINDICIAS
SVMVNTOR.

Testes omni exceptione maiores, qui
nulla penitus exceptione submoueri
possunt, *l. optimam. C. de contrah. & com-*
men. stipul. sub finem. Vide glo. in §. item
verborum. Institutio. de inutil. stipul. Ioan.
Tissinus, quæ in testibus consideranda
sunt, hoc eleganti disticho complexus
est:

Conditio, fortuna, fides, discretio sexus,
Fama, atásque bonis testibus esse volunt.

Alij hæc his comprehendunt, vita digni-
tate, & moribus.

Testium vsus naturali ratione à Deo
Opt. Max. quoque probatus, huc solùm
spectat, vt publicè prosit omnibus, ad
tuendam veritatem aduersus mendacia
malorum. Siquidem testes propriè dicũ-
tur, qui de rebus & negotiis hominum
fidem faciunt, cùm dubitatur, & veritati
patrocinatur. Inde appellari, quòd tueã-
tur statum caussæ, *in Authent. de testibus.*
in princip. Testis autem quot capitulis
dicatur inhabilis, *docet Bartol. l. filiusfami.*
D. de dol.

TESTIMONIA, testationes scri-
ptis comprehensas significant, & absen-
tium dicuntur, atque à testibus separan-
tur, *l. 3. §. idem diuus. D. de testib. l. 1. D. de*
fide instrument.

Testimoniorum modus duplex: ma-
nifestus & cæcus. Manifestus est, qui cer-
tos testes, & præsentes habet. Cæcus, in
quo multitudinem, aut ciuitatem dici-
mus scire. *Cicero*: Testis, ait, est Sicilia to-
ta. Est etiam in cæco iusiurandum, tabu-
læ, absentésque personæ, *ait Donat. in*
And. Terent.

TESTIMONIALES, *in penult.*
C. Theod. de veter. & titu de testimo. exhib.
& prot. l. vltim. C. Theod. de hon. cod. l. 156.
C. Theod. de decurio. sunt missionis ho-

norariæ epiſtolæ. *Veget.libro* 2. Contubernalibus, completis ſtipendiis per teſtimoniales ex more dimiſsis. Et hæc ſunt inſtrumenta, *de quibus in l.ſi ſolemnibus.C.de fide inſtrum.* Epiſtolæ dicuntur *in l.*1.*C.de veter. l. laudabile. l. reſtituendæ C.de aduoc. diuerſ. iudic. l.*45.*C.Theod. de decur.*

TESTARI, inter alia ſignificat etiam ſententiam ſuam exprimere. Vnde

Teſtari, non modò teſtamentum facere, ſed & teſtibus adhibitis, quidlibet declarare, denunciare, notúmve facere ſignificat, *l.*20.*in princip.* D.*de acquirend. hæredit.* Et ideò ſolent teſtari liberi, qui neceſſarij exiſtunt, non animo hæredis ſe gerere quæ gerunt. Eſt & de quocunque negotio tabulas, quæ ad probationem valeant, conficere, quod & Teſtificari dicitur. *Tranquillus*: Cùm quid per iocum teſtandi gratia ſignarent. *Cice.pro Quintio*: Teſtificantur iſti P. Quintium non ſtetiſſe, & ſe ſtetiſſe: tabulæ maximæ ſignis hominum nobilium conſignantur, Pro eodem ſumitur, Obſignare & Signare.

TESTATIO, & TESTIFICATIO, actus ille teſtandi conſignandíque, ſiue præſcriptiones quædam & tabulæ teſtificandi gratia factæ & obſignatę, *l.*7 *D.de deſponſalib.l.fin.*D.*de cuſto.reo.l.*3.D.*de concubi.l.* 22. *ex quib. cauſ. maio.l.*20.D.*de opti.leg.l.*7.D.*de adſig.lib.l.*2.*D.de nau.fen.l.*8.*§.*1.D.*de op.no.nun.l.*39.*§.fi.* D.*de leg.*3.vbi teſtationem complecti, in teſtationem redigere, in teſtationem referre pro eodem dicuntur: idque ſignificant, quod vulgò dicimus, *Prendre acte*, quod & in teſtatum redigere dixit. *Vlp. l.*1.*§.recte.*D. *vſufruct.quemadm.cau.* Sic Quintilianus: Itaque eum nec inutilem, ſi ad horam fortè conſtiterit, nec in teſtationibus faciendis eſſe imperitum velim. Dicitur & Conſignatio. vide Conſignatio.

Teſtatio vacuæ poſſeſsionis, *l.*12.D.*de contrah. empt.*

Teſtatio, pro conuentione & denunciatione teſtibus adhibitis facta, *l.*5.*§.fin.* D.*de adminiſtratio. tutor.l.*1.*§.ſed & ſi quis contra.D.quod vi aut clàm.* Teſtatio pro teſtium depoſitione, vt loquimur, *l.* 21. D.*de iis, qui no.infamia.*

Teſtationes conſignare, *l.*9.*§.nonnunquam.*D.*de pœnis.*

Teſtatio priuata, ceu adnotatio. *l.* 5.*C. de probat.* Teſtatio habita. *l.*4.*C.de fid. inſtrum.*

Teſtationibus conuenire arbitrum, ne ſententiam diceret, hoc eſt, apud arbitrum adhibitis teſtibus proteſtari: vulgò appellant, cum notario & teſtibus requirere. Paulus in notab. l. non diſtinguemus. Cùm quidam, inquit, arbiter ex aliis cauſſis inimicus manifeſtè apparuiſſet, teſtationibus etiam cõuentus, ne ſententiam diceret. Hinc teſtationibus conuentus, *l.*32.*§.cùm quidam.D. de arbitr.*

TESTABILIS dicitur, cui teſtimonij dicendi ius eſt: idque verbum lex Horatia vſurpat, quæ de Caia Tauralia facta eſt. Contrarium eſt in XII. Tab. ſcriptum: Improbus, inteſtabilíſque eſto. *Hæc Gell.lib.*6.*c.*7.

TESTATO conuentus dicitur, qui coram teſtibus conuentus eſt, *l.fin.* D. *pro derelict.l.*5.*§.vlt.*D.*de admin.tut.* Sic Teſtatò denunciare, id eſt, adhibitis teſtibus, *l.*1.*§.licet.D.de pericu.& commo.* Et Teſtatò iubere *l.*1.D.*quod iuſſu.* Quod & conteſtatò dicitur, *l.*2.*§.Iulianus.*D.*de agnoſ.lib.* Teſtatò, id eſt, teſtamẽto facto, *l.*45.*§.*1.*D.de iure fiſc.* vt inteſtatò, id eſt, ſine teſtamento.

TESTATORES, ſuis teſtamentis teſtes adhibere debent, cóſque teſtabiles: nam ſi cõtrà fieret, teſta irrita eſſent. Hinc ait Harmenop.lib. 5. c. 1. ὁ καταδικασθεὶς ἐπὶ μοιχείᾳ, οὐ μαρτυρεῖ ἐν διαθήκῃ. Condemnatum igitur non oportuit: alioqui teſtabilis erit, teſtimoniúmque rectè dicet, quod indicat Calliſtratus, *l.*3.*§.lege Iulia.D.de teſtibus.* à contrario ſenſu, idque in quocunque ferè criminum genere, etſi publica ſint. *d.§.lege.* id quod non ſolùm in teſtamentis, ſed in iudiciis, aliíſve actibus recipiendum eſt: idque Speculator ſenſit *in titulo de teſte.§. ſæpè.* in forma excipiendi aduerſus teſtes. Hócque ſupremæ Pariſiorum curiæ placuit auditoriis omnibus coactis 12. Auguſti, anno ſalutis M. D.XXXVIII. & eo iure vtimur.

TESTAMENTVM definit Modeſtinus. *in l.*1.*D.qui teſtam.fac poſſ.* his verbis: Teſtamentum eſt voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit, & hanc definitionem

gionem probat *C.Harmenop.lib.5.titul.1.*
in princip. Azo.in Summa. C. de testament.
Bart.l.1. in princ. & ad fi.D.de testam. &
Viglius, Institut.de testam. ord. Vlpianus
tamen melius in epitome titul. 20. sic
definit : Testamentum est mentis no-
stræ iusta contestatio, in id solemniter
facta, vt post mortem nostram valeat.
Mentis verbo denotans, non animi iu-
dicium (*vt l.2.* D.*qui testam.fac.* cùm ait
Labeo mentis integritatem in testato-
re desiderari) sed voluntatem, vt expo-
suit Modestin. quæ quoniam non sim-
plex est enunciatio ac demõstratio, sed
testata, hoc est, apud eos exposita, qui
vt testes essent, rogati sunt, idcircò con-
testatio dicitur. Florentinus iudiciorum
contestationem appellat, *leg.24.*D.*de te-
stament.Idem Vlpian. l.20.§.final.* Testa-
mentum supremam contestationem de-
finisse videtur. Hoc autem verbum du-
plex esse voluit Seruius Sulpitius, *referẽ-
te A. Gellio, lib.6.cap.12.* nam composi-
tum esse dixit à mentis contestatione,
vt & Iustinianus in titul. de testam. or-
din. in princ. quod tamen improbat ibi-
dem Gellius, vt & multi alij viri docti.
Testamentum enim eadem forma vi-
deri volunt dictum, qua calceamentum,
paludamentum, vestimentum, in quibus
Mentum est verbi productio, *Oldendor-
pius in Lexico Iuris*, Testamẽtum dictum
vult quasi testationem manentem. *Vide
Alc.lib.4.de verb.sign.& Viglium in titul.
de testam.ord.*

Testamentum autem est typus quo-
dammodo & figura immortalitatis, nõ
ab hominis auctoritate, sed à natura i-
psa profectum. Nam quando anima,
mens, voluntas est immortalis, certè nõ
debet etiam, quatenus ad bona attinet,
cum mortali corpore extingui. Itaque
toti humano generi nihil esse potest aut
iucundius, aut vtilius, quàm vt voluntas
regnet in bonis à testatore relictis, etiã
extincto corpore: imò iustius id multò
post mortẽ facit, reddita iam cœlesti pa-
triæ, quàm in hac momentanea & fragi-
li vita.

Testamenti ordo hic erat apud vete-
res, vt primo capite hæredis fiat institu-
tio, siue vnus, siue plures sint, qui in vni-
uersum bona ex defuncti voluntate ca-
piant. Sequenti capite & in ima cera, se-
cundi hæredes, legata & reliqua testa-
toris voluntas & dispositio ponuntur: si-
ue aliquos onere grauare, aut si quibus
dari, fieríque oportere, testator pro sua
voluntate arbitratus est qui non hære-
des, sed legatarij sunt dicti. *Alexand.ab
Alex.genial.dier.lib.5.cap.1.* Certè qui ho-
die obseruatur ordo in vltimis volunta-
tibus conscribendis, excepta clausula ge-
nerali (quæ postremum locum sortita
est, ab Accursianis & merè formulariis
introducta, tum vsu insulsorum recepta
Notariorum) improbandus non est: vi-
delicet, vt primo loco præfatio, secundo
legata, tertio institutio, quarto substitu-
tiones, quinto cæteræ testatoris disposi-
tiones, inter quas exhæredationes refer-
ri solent, ponantur.

Testamentum etiam pro testamenta-
ria hæreditate nonnunquam poni, ex
Petro Fabro adnotat Brissonius, probát-
que primum *ex l.vltim.* D. *de secund.Ta-
bul.* in qua ita est: Quòd si ita hæres scri-
ptus sit, vt interdum excludatur à testa-
mento, eò, quòd non inuenitur portio,
qua hæres institutus est. Deinde *ex leg.*
14.D.*de his quæ vt indig.* in qua Papinia.
admitti ad testamentum, id est, ad hære-
ditatem testamento delatam dixit, *vt ap-
paret ex l.præcedenti. Item ex lege 2.Cod.de
bon.matern.* in qua sic hoc verbum acci-
pi Thalelæus notauit. Eodémque modo
& apud Suetonium *in Neron. cap.32. cùm
ait*: Deinde vt ingratorum in principem
testamenta ad fiscum pertinerent, id est,
testamentariæ hæreditates, ac denique
apud Ambros.in Serm.14.in Psal. vbi Te-
stamentum adire dixit.

Testamentum porrò aliud erat Cala-
tis comitiis, aliud in procinctu, per æs
& libram Prętorium, mixtũ Testamen-
tum CALATIS COMITIIS erat, quod
pacis tempore calatis, id est, euocatis,
pro collegio Pontificum comitiis, pa-
làm, apertéque fiebat. *Gell. lib.15.cap.27.*
Testamentum IN PROCINCTV di-
cebatur, quod militiæ tantùm fiebat:
cùm instructo exercitu viri, ad prælium
faciendum in aciem vocati, togásque
succincti, tribus aut quatuor testibus ad-
hibitis hæredem nuncupabant. *Gell.ibid.
& Plut.in Coriolan.* Et hæc quidem duo
genera abolita sunt, Testamentum PER
AES ET LIBRAM, Græci ζυγὰ καὶ ἀσ-
σάρια vocant, dicebatur, cùm quis alte-
rius familiam, id est, ius patrisfamil. vni-

uersum mancipio emebat, & testator tabulas tenens, ita loquebatur: Hæc vti in his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. itaque vos Quirites testimonium perhibetote. *Gell.ibid.& Vlpian cap.Institu.20.* Et hoc genere diu vsi sunt Romani: creditque Cuiacius, id Constantinum primum sustulisse *in leg. quoniam. Cod. de testam.* vt indicant illa verba: Ademptis his, quorum imaginarius vsus est. Testamentum PRAETORIVM est, quod sine vlla mancipatione per solam septem testium consignationem, etiam hoc tẽpore magnoperè obseruatur, *l.si vnus.C.de testam.& Imp.§.1.Institut.eod.* Testamentum mixtum est, quod ex ciuili Prætorio, & constitutionum iure ita fit, vt à septem testibus nullo alio interposito actu, vel eodem, vel etiam alieno anulo consignetur, subscribatur ab iis & à testatore hæredísque nomen vel ab hoc solo, vel ab iis adscribatur, *l.28.& 29.C.de testam.*

Testamẽtũ HOLOGRAPHVM, *inquit Isidorus & Valentinianus. Nou.2. de testam.* est manu actoris totum conscriptum, atque subscriptum: vnde & nomẽ accepit. In hoc non exigitur subscriptio testatoris, *ex Constit. Iustin.l.cùm antiquitas.§.vltim.C.de testam.* non exiguntur testes, *ex Nou.Valentiniani,* quæ tamen nõ obtinuit.

Testamentum improbum, contra leges: Inofficiosum, contra merita: Inhumanum contra pietatem. *Asconius.*

Testamentum iniustum, vide Iniustum testamentum.

Testamentum NVNCVPATIVVM, seu per nuncupationem, quod iure ciuili, coram septem testibus nominato hærede, fieri solet. *§. vlt. Inst. de testam.* Atque hoc genere veteres vsi sunt. *Suetonius in vita Horatij*: Decessit, hærede Augusto palàm nuncupato, cùm vrgente vi valetudinis non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. In hoc igitur palàm hæredem testatoris voce nuncupari oportet, *l.vltim. D.de iure codi. & l. hæredes palàm. D. qui testam.fac. poss.* in qua hæc sunt Sabini verba: Hæredes palàm ita vt exaudiri possint, nuncupandi sunt, id est, exaudientibus testibus septem.

Testamenti factionem non solùm is habere dicitur, qui testamentum facere potest, sed & is, qui ex testamento alterius capere, & sibi, vel aliis acquirere potest, *l.16.D.de testam.l.fi.D.pro hæred.l.31. 49.& seq.D.de hæred.insti.* F. Hotoman. hanc veterem locutionem esse vult, & à XII. Tabul. manasse, in quibus tamen scriptum fuisse opinatur, De iis quibuscum testamenti factio haberetur: non qui testamenti factionem haberent, *arg. l.vltim.D.pro hær.l.31 & 49. D. de hæred. insti.* Testamenti itaque factio cum his esse dicitur, quibus vel hæreditas, vel legatum relinqui potest, *leg.7.Digest.pro legato.l.21.Digest.de testam.tut.l.5.Digest. de seru.leg.§.seruis autem.Instit. de hæred. inst.§.testes.Inst.de testam. l.82.§.vlt.D.de leg.2.*

Testamentum illud propriè dicitur quod iure perfectum est. καταχρηστικῶς verò testamẽta quoque ea appellamus, quæ iniusta, irrita, rupta, imperfectáque sunt: nam horum quoque inspectionem Prætor permisit, *leg.2.§.1.D.quemadmod. test.ape.* Ad Testamenti caussam pertinere, quantum ad interdictum de Tab. exhib. & edictum de aperiendis testamentis attinet, videtur omne quodcunque quasi ad testamentum factum sit, in quacunque materia fuerit scriptũ, quod contineat supremam voluntatem, & ideò tam primæ, quàm secundæ tabulæ, & codicilli hac appellatione continẽtur, *d.l.2.§.fin.& l.1.de tabul.exhib.* Testamẽto quoque dati tutores videntur, qui codicillis testamẽto confirmatis dati sunt, *l.3.D.de testam.tut.*

TESTAMENTARIVS, testamenti scriptor. *Vlp. l.quoties.9. D.de hæred.instit.* Sed si maiorem adscripserit testamentarius, vel quod difficilius est probatione, ipse testator. Item, Idem tractat, & si testamentarius contra volũtatem testatoris conditionem detraxit. *Item l.1.D.si quis aliq. test prohi.l.15.§.1.l.22.§.testamentarius.D.de falsis. & l.3. in fi. D.ad Trebell.*

Testamentaria appellata est, Cornelia lex de falsis, quòd de his, qui testamẽta subiecissent, resignassent, celassent, suppressissent, falsáve signassent, recitassent, scripta esset. Latius verò testamentariæ leges, quæcunque ad caussam testamentorum pertinent, accipiuntur, *in leg.1.§ lex Falcidia. Digest. ad leg.Falcid.*

TESTV-

TESTVDINEIS legatis, lecti
quoque testudinei pedibus inargentari
debentur, *leg.100.in fin.D.de legat.3.* Ex
quo apparet, veteres suppellectili ex te-
studine vsos, quod & Celsus, *l.7.D.de sup*
pel.lega.tradit. Primus autem, *vt Plinius*
lib.33.c. 1. auctor est, Caruilius Pollio te-
studines s care in laminas, lectósque &
repositori i his vestire instituit.

THEATRVM, & amphitheatrum
diuersa sunt, *l.7.D.de rer.diuis.l.3.D.de o-*
per publi. porrò quid alterum ab altero
dist et, exponit Cassiodor. *li.4.Variar.e-*
pist.& lib.5.Epist.ad Maxim. vbi theatrum
visorium interpretatur.

THEMATIVM, forma diminuti-
ua, propositionem, factum, casum, spe-
ciem, significat. Nam his omnibus, teste
doctissimo Haloandro, vtuntur veteres
Consulti, huius verbi loco. *Inde Vlpian.*
ad leg.Aquil. dixit, speciem proponeret
id quod Gaius referre casum, de condi-
ctio.indeb.

THEMIS apud Græcos, id est, ius
fásque, dea esse credita est, auctore Fe-
sto, quę suaderet hominibus, id petere
quod fas esset, eandémque esse ipsam,
atque fas existimabant: vnde Themistes
oracula, & consilia, consultáque & leges
sancitæ d cuntur, Eustatio teste Homeri
enarratore, id est, vt ipse ait, τὰ μαντεῖα
ἢ βουλαὶ, καὶ τὰ βουλεύματα, καὶ τὰ νομοθετού-
μενα. Alij Themin ius & iustitiam esse
putant.

THEODORAM vxorem, Iusti-
nianus ob insignem, rarámque eius pru
dentiam, ad consilia Reipubl. adhibuit,
in Auth. Iusiurandum, quod præst. arg. §.
hæc autem in Authen. vt iud. sine quoque
suffra. fac.l.bene à Zenone.C.de quadr.præs.
Verisimile est quoque, huius affectui
datam celeberrimam illam Constitutio-
nem Iustinian. cui caput est, *Maximum,*
C.de liber.præter. qua, antiquo iure emen
dato, mulieribus succurrit. Quamuis hęc
tribus modis sæpissimè ad vetus ius rela-
bi videtur: pactis, statutis & priuilegiis.
Vide Vigl.in §.sed hæc quidem.Instit.de ex
her.liber.

Θεοῦ βία, vide Vis maior.

Θεώρετρον *apud Harmen.* sunt munera,
quæ sponsæ dabantur ante nuptias, cùm
se visendam præberet, deposito flam-
meo. Consuetudo erat olim, vt & qua-
rundam gentium etiam nunc est, vt vir-
gines vultum velo tegerent. ἀπτήρια
Philostrato etiam dicuntur, & ἀνακαλυ-
πτήρια: vnde ille Antipatri iocus, qui cū
deformem duxisset vxorem, rogaretúr-
que quando daturus esset ἀνακαλυπτή-
ρια, Quin potius quęritis, inquit, quando
ἐγκαλυπτήρια.

Θεωρία, *in l.fin.(quæ Græca est) de veter.*
iur. enucl. Latinè visio.

THERIACA, θηριακὰ, medicamē-
tum aduersus omnium animantium ve-
nena institutum: *de quo ex Plinio cogno-*
sces, lib.20.cap.24.Vlpianus l.12.§.21.D.de
instru.vel inst. idem respondit theriacam
quoque, & cętera medicamenta, quæ se-
cessus caussa dominus ibi habuit.

THESAVRVS est, *vt inquit Pau-*
lus, vetus quædam depositio pecuniæ,
cuius non extat memoria, vt iam domi-
num non habeat. Sic enim fit eius qui
inuenerit, quòd non alterius sit, *leg.nun-*
quam nuda.31.Digest. de acquir.rerum do-
min. sicque sumitur leg. 67. Digest. de rei
vend. leg. 3.§ mercatoris.leg.44. Digest. de
acquir.possess.l 1.& 3.§.penultim.& leg.vl-
tim.D.de iure fisc.l.39. §.1. D.de aur.arg.
Græci θησαυρὸν dicunt pecuniam, quam
quis in numerato, & ad casus repenti-
nos repositam habet. *Vide Alciat lib. 4.*
de verb. signific.& Ferrar.in §.thesaur.In.
stit.de rerum diuis. In Pandect. Florent.
perpetuò legitur Thesaurus. quod tamē
non probat Caper grammaticus, vt ne-
que Donatus: nam Thesaurum, inquit,
veteres secundum Græcos, sine n, litera
proferebant. Thesaurum autem inueni-
re, Imp. Lęo rectè beneficium Dei appel-
lat: interpretatúrque thesaurum, mobi-
lia (alij monilia, *ex l.2.c.75.eod.*) condita
ab ignotis dominis tempore vetustiore,
l.vnica.D de thesaur.lib.10. Tryphoninus
autem donum fortunæ vocat, *in l.si is qui*
in aliena.D.de acquiren.rerum dom. Refer-
tur elegans Scæuolę responsum, *titul. de*
rei vendic.l.67. quod haud grauatè ad-
scripsi: A tutore, inquit, pupilli domum
mercatus, ad eius refectionem fabrum
induxit: is pecuniam inuenit quæritur,
ad quem pertineat. Respondi: si non the-
sauri fuerunt, sed pecunia fortè perdita,
vel per errorem ab eo, ad quem perti-
nebat, non ablata: nihilominùs eius eam
esse cuius fuerat. Thesaurum Cassiodo-
rus li.6. definit, depositiuam pecuniam,
quæ longa vetustate competentes do-

minos amisit.

THESAVRORVM PRÆPOSITOS habebant Imp. Constantin. & comites, *l. pen. C. de murileg. l. fi. C. vt digni. ord.* Hinc

THESAVRARII, custodiæ thesaurorum suorum præpositi, *l. 1. de cæn. largit. titul.* Et

THESAVRIENSES, *leg. 2. Cod. de palat. sacr. largit.* qui sunt officiales Comitis sacrarum largitionum, & apparitores. Dicuntur etiam Comites thesaurorum. Erant & Thesaurienses classis, quorum fit mentio inter officiales sacrarum epistolarum, *l. vlt. Cod. de diuers. offic. lib. 12.* qui iidem videntur fuisse qui vicarij Macedoniæ, quorum & ibi fit mentio.

THESIS, θέσις, *ait Alciatus*, generalis, & indeterminata assertio quæstionũ modum complectens, quales sunt apud nos regulæ iuris.

THESMOPHYLACES dicuntur Legum, & Institutorum custodes, *Bud. in Annot. prior. l. 1. de iust. & iure.*

THLASIÆ, siue Thlibiæ, Latinè dicti sunt, quibus à matre aut nutrice testiculi attriti sunt, ἀπὸ τοῦ θλᾶν, ἤτοι θλίβειν, quod est frangere. quod fotu aquæ calidæ fiebat, & manum attritione, vt hoc pacto pretiosiores essent, & in principum delitiis. *Vlpian. de verb. sign. l. spadonum.* Thlibiæ, inquit, & Thlasiæ, sed & si quod aliud genus spadonum est. *Item Paulus ad legem Corneliam de sicariis, l. hi quoque.* Hi, inquit, qui Thlibias faciunt, ex constitutione D. Hadriani, in ea sunt caussa, qua hi qui castrant. *Vide Ant. August. lib. 1. c. Emend.*

THYMELICI, siue Thumelici, οἱ ἐν ὑποκρίσεις τὴν τέχνην ἐπιδεικνύμενοι, *inquit Suidas*, id est, qui personati artem ostentant. est enim θυμέλη, locus editior, vbi actores saltabant. Iul. Pollux, lib. 4. καὶ σκηνὴ μὲν ὑποκριτῶν ἴδιον· ἡ δὲ ὀρχήστρα, τοῦ χοροῦ, ἐν ᾗ καὶ ἡ θυμέλη, εἴτε βῆμά τι οὖσα εἴτε βωμός. Scena, inquit, propria est histrionum: orchestra verò, chori: in qua est & θυμέλη, quæ vel tribunal est, vel ara, id est, locus editior, vt dixi. *Vitruuius lib. de archit. 5. cap. 8.* Apud Græcos, *inquit*, tragici & comici actores in scena peragunt: reliqui autem artifices suas per orchestram præstant actiones: itaque ex eo scenici & thymelici Græcè separatim nominantur. Ex his apparet, thymelicorum nomine intelligi ludios, mimos citharœdos, tibicines, citharistas, lyristas, & qui sunt in eodem genere. Specialiter autem videntur dici thymelici, cantores, qui modos faciebant, & saltationes: de quibus etiam intellexit *Vlpian. l. 4. D. de his, qui not. infam.* Et generaliter, *inquit*, ita omnes opinantur, & vtile videtur: vt neque thymelici, neque xystici, neque agitatores, nec qui aquam equis spargunt, cæteráque eorum ministeria, qui certaminibus sacris deseruiũt, ignominiosi habeantur. Græci enim ad d. l. 4. ita vertunt: οὐκ ἔστι δὲ παιδικὴ τέχνη, οὐδὲ ἀτιμοποιὸς ἡ τῶν ἀθλητῶν, καὶ τῶν λεγόντων ἐν τοῖς ὀλυμπίοις τὸ ἀνθύεμα, καὶ τῶν ἐν ξυστῷ ἀγωνιζομένων. Isidorus quoque *lib. 18. cap. 47.* Thymelicos musicos scenicos interpretatur, qui organis & lyris & citharis præcinebant: sic dictos, quòd olim in orchestra stantes cantabant super pulpitum, quod θυμέλη vocabatur. Phrynicus etiam ἐν ἐκλογῇ ἀττικῶν ῥημάτων θυμέλην, ait dictum τόπον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀφ' οὗ αὐλητικοὶ καὶ κιθαρῳδοὶ, καὶ ἄλλοι τινὲς ἠγωνίζοντο. De thumelicis etiam fit mentio in *l. 10. D. de pollicit. & l. penul. de spectacul. in C. The.* Hinc

THYMELITÆ, *l. 21. C. Theo. de pistorib. l. 5. de scenicis, in eod. Cod.*

THYNNVS, piscis marinus, *de quo lege Plinium, lib. 9. cap. 15.* hinc Thynnaria piscatio, *apud Vlpianum l. 7. D. comm. præd.*

THI δυνάμει, vi ipsa, non directò, non desertis verbis, sed idem valentib: *Vlpian. l. 29. D. de recept. arb.* Qui ab arbitro damnatus, non à reo, sed ab eius fideiussore petit, τῇ δυνάμει, à reo petit: id est, verbo quidem à fideiussore petit: re ipsa à reo. Sic enim Cicero frequentissimè hanc effert locutionem.

TIBI ET A TE, nec ad rem, nec ad dignitatem, sed personam duntaxat referuntur, *vt tradunt Interpretes Pont. iuris, c. mandata. extr. de præsumpt. & ca. tibi. & c. si pro te. de rescript. lib. 6.*

TIBIALE, *in l. qui commeatus. D. de re milit.* tibiarum armatura.

Τήβεννοι, trabeæ, ornamenta Consulũ, *Nou. 103. & apud Appian. Artemidorum, Suidam, Moschopulum, & auctorem Etymologici.*

TIGNI appellatione continetur omnis

omnis materia, ex qua ædificium cõſtat, vinéæque neceſſaria : vnde quidam aiunt, regulam quoque, & lapidẽ, & cæmenta, cæteráque, ſi qua ædificiis ſunt vtilia (tigna enim à tegendo dicta ſunt) hoc amplius & calcem & arenam appellatione tignorum contineri. Sed in vilatione tignorum contineri. Sed in vineis tigni appellatione omnia vineis neceſſaria continentur, vtputà perticæ, pedamenta, *l.1.D.de tigno iuncto, l.tigni. 62. D.de verborum ſignific.* Igitur Tigni appellatione omnem materiam in lege duodecim Tabularum accipimus, vt quibuſdam rectè videtur, *l.tigni.D.ad exhibendum*, Verba hæc ſunt legis duodecim Tab. Tignum iunctæ ędibus, vineæque concaptum ne ſoluito. Concaptum autem, id eſt, conceptum cognitúmque. Vide Conceptum. Hanc legem alij aliter legunt : ſed hęc mihi videtur commodior lectio.

TIGNARIVS faber, non ſolùm is qui tigna dolat, ſed etiam omnis, qui ædificat, intelligitur, *leg.ferri.Digeſt.de verb.ſignif.*

TILIA, arbor, cuius ex cortice interiore membranulæ pertenues ſumuntur, in quibus veteres ſcribebant. *Vlpianus leg.52.de legat.& fid lib.32.* Librorum appellatione continentur omnia volumina, ſiue in charta, ſiue in membrana ſint : ſed & ſi in philyra, aut in tilia, vt nonnulli conficiunt, &c.

TIMEO, inter ea verba numeratur, quæ idem poſſunt, addita negatione. *vide A. Alciat. l. duobus. D. de verb. ſignificatio.*

TIMOR, ait Cicero metus mali appropinquantis *Tuſculan.quæſt.4.* Metum autem accipiendum Labeo dicit, non quemlibet timorem, ſed maioris mali, & qui in hominem conſtantiſſimum cadat, *l.5.& 6.quod metus cauſſa.*

TIMIDITAS, ex rebus, non ex vocabulis oritur, *vt Cicero oppidò ſcitè dixit, lib.4.de finib. Vlp.in §.apparet.leg.cùm verò is.de fideic.liber.* cenſuit obeſſe libertati non debere, quæ vel ſeruis petitur, vel in totum non petitur per ignauiam, vel timiditatem, &c.

TIRONES ſunt puberes 18. annorum, ſumpta virili toga. quod ait Plin. lib.8. teſtatur his verbis. Tanaquil. quæ eadem Caia Cæcilia dicitur, prima texuit rectam tunicam, qua ſimul cum toga puta tirones induuntur, nouæque nuptæ. Sunt & Tirones, qui nondum in numeros relati, lecti tamen, vt militent, publicis expenſis iter faciunt, & ſub campi Doctore exercentur, *l.42. D.de teſtamen. milit.in ſi.D de mune.& hono. l.4. in fin. D. de re milita.* quod moleſtum quibuſdam fuiſſe, oſtendit *l.quod euitandi.Cod.de condictio ob turp.cauſ.* Hos notis compungi in brachio ſolitos oſtendit, *l.3.C.de fabricenſ.lib.11.& Veget l.1.cap.8.* & ſuprà admonuimus in voce, Stigmata. Tironum autem præſtatio & præbitio olim in muneribus publicis fuit, *l.4. Cod.de proxim. ſacr.ſcrin.lib.11.l.2.D.de priuileg.eor.qui in ſacr. pala.l.10.C.de palat ſacr largi.li.12.l.2.C.de ſilent.eod.lib. Qui à præbit.tiro.in C. Theod.Marcellin.lib.21.* Parique ſtudio ſupplementa legionibus ſcripta ſunt, indictis per prouincias tirociniis.

TITIA lex, vide Indicem legum Rom.

TITIVS & Accius, vetera nomina, quibus exempli cauſſa vti mos erat. *Varro in Teſtamento:* Quòd ſi quis vndecimo menſe natus eſt, Accio idem quod Titio ius eſto apud me. Per hoc vetus prouerbium Varro ſignificat, ſicuti vulgò dici ſolitum erat, de rebus inter ſe nihil diſtantibus, Idem Accij quod Titij : ita pari eodémque iure eſſe in 10. menſibus natos, & in 11. *Hæc Gellius lib. 3. cap.16.*

TITVBARE, non eſt, vt imperitũ Latinitatis ait vulgus, defectuosè loqui, vel inſcienter: ſed vacillare, hoc eſt, ægrè pedibus inſiſtere. Hinc non niſi trãſlatè teſtis titubare dicitur, cuius dictum vel ægrè diſcernitur, vel vt inconſtans, ac varium exploditur. Sic Iuſtinianus vocat titubantem mentem, *l. fin.Cod.de cond.indeb.* quæ hæret, in ancipitíque eſt, atque dubia.

TITVLVS à tuendo, hoc eſt, indicando dicitur, quia tuetur & indicat id, cui ſuperſcribitur, ne incidat ambiguitas. Vnde ſolent omnibus propemodum rerum generibus inſcribi quidam velut indices, qui oſtendant auctorem, vel materiam, vel aliam operis qualitatem. Et, quò magis id facerent egregiè ſolebant olim titulos rubris literis ſcribere. Iuuenal. Satyr.14.

Cauſſas age, per lege rubras Maiorum leges.

Inde tituli aliàs appellantur iam nunc Rubricæ, *in l.1.D.si cert.pet.& in l.2.§.pe. D.de interdict.* Sic

Titulos magistratuum dicimus, per quos eorum gradus, dignitates & imperia designantur. Hi autem mirum dictu est, quàm variis modis per seculorum vicissitudines immutati sint. *Nouel. de mandat princip.* §. *titulos Const.17.* Sic titulus Iustiniani Imper. describitur, *Institu. & C. in princip.* Item tituli Ecclesiarum & beneficiorum dici solent. Hinc

Titulus pro caussa seu formula iustificandæ possessionis, hoc est, quo defenditur vniuscuiusque possessio ab impugnatione alterius. Vt ecce, si quis dubitet, vtrum iustè possideam: ego illi caussam allegem meæ possessionis: putà, quòd emerim, vel dono acceperim: tunc caussa huiusmodi, seu formula iure probata, Pro donato, pro empto, est mihi titulus, tuetúrque rem meam. *vide The.§.1.de interdict.* Vel sic:

Titulus est iusta, & æquitati naturali consentanea possessionis caussa: veluti, Pro emptore, pro donato, *l.1.D. pro solu to.l.3.§.vlt D.de acqui. possess.* Sumitur & pro caussa transferendi dominij, *l. 24.C. de rei vendi.l.22.C.fam. ercisc.* vide PRO.

Tituli distinguuntur in nominatos & innominatos, lucratiuos & onerosos, vniuersales, & particulares, veros & putatiuos. De quibus latè tractatur in principio classis tertiæ Oldendorpij.

Titulus verus dicitur, qui nobis significat verè competere caussam. Putatiuus autem titulus, quem putamus nos habere iusto quodam errore alieni facti, cum reuera non habeamus possidendi caussam. Quare tituli putatiui potiùs dicendi tituli bonæ fidei, iuxta phrasin Iurisconss. Hi enim vocant bonam fidem, quicquid illæsa conscientia credimus esse, cùm non sit, scilicet tolerando errore lapsi. Lucratiuus est, cùm res ad aliquem peruenit sine onere, sine grauamine dandi, aut faciendi, ex mera liberalitate, veluti hæreditas, legatum, donatio, dos. Hos titulos, vel caussas lucratiuas, eleganter recenset *Imper. in l. vnic. C. de impo. luc. descript. lib.10.* Onerosus autem est, quando res ad aliquem peruenit, cum onere aliquid dandi, aut faciendi: cùm is qui rem recepit, oneratus & grauatus est aliquid vicissim dare, aut facere, sicut est in omni contractu. Vide Caussa lucratiua.

Titulus actionis, *l. 69. D. de fideiuss.* Titulo tenus ęre alieno allegato, *l 5. §. ne tamen. D. de rebus eorum qui sub. tut.* Sub titulo operarum, *l. vltim. in fin. D. qui, & à quibus.*

Tituli in prædiis dicebantur, *vt opinatur Hotoman.* tabulæ, in quibus dominorum nomina inscripta erant, vt ex iis cuia prædia essent, cognosceretur. hinc Rubric. lib. Cod. 11. vt nemo priuatos titulos prædiis suis, vel alienis imponat, vel vela regia suspendat. *Item*: De his, qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prętendunt. Appellantur & Signa in Rubric. insequen. Moris autem fuit, cùm prædium aliquod caducum, id est, fisco commissum esset, vt comes priuatarum rerum ei Principis titulos testato, publicis personis adhibitis, solemniter affigeret. *Valent. l.3. C. de bon.vacan.* Tituli verò, quorum adiectione prædia nostris sunt consecranda substantiis, non nisi publica testificatione proponantur. Quantum autem *ex Nouel 30. De procons. Cappad.* existimare licet, tabulæ titulorum erant ligneę. Cùm enim ita scripsisset: Σανίδας δὲ ἀνατίθεσθαι προσηγορίαν τινῶν ἔχουσαν κωλύσει, mox infert: τοὺς μέν τοι τίτλους ὅστις δή ποτε τολμήσειεν ἀναθεῖναι καθελὼν, εὐθὺς περιρρήξει ταῖς τῶν ἀναθέντων κεφαλαῖς. Hinc

Tituli etiam fiscales & largitionales, *l. 5. de susceptoribus, lib.10. C. Rubr. de canon. largit. tit. Symmach. lib. 2. Epistol.* Et quantum in titulis fiscalibus exigendis tua cura promouerit.

Tituli, primùm erant certæ sedes Clericis attributæ, in quibus suum munus exercerent. Postea eo nomine prædia iis ad victum cultúmque assignata, *li. Feud. 1. ti.6.§.1.* Si episcopus, vel Abbas, vel Abbatissa, vel Dominus plebis feudum dederit de rebus Ecclesiarum, quæ iis subiectæ sunt, & tituli vocantur. In Chalcedon Concil μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, μήτε ὅλως τινὰ τῶν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ τάγματι, εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως, ἢ κώμης, ἢ μαρτυρίῳ, ἢ μοναστηρίῳ ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττοιτο, &c. Quæ verba Canonistæ transtulerunt *in capit. neminem. distinc.*

distin. 70. vbi tamen POSSESSIONES, pro PAGI vitiosè legitur. *Item cap.*3. Sanctorum Canonum statutis consona sanctione decernimus, vt sine titulo facta ordinatio irrita habeatur: & in qua Ecclesia quilibet intitulatus est, in ea perpetuò perseueret.

TOGA, à tegendo dicta est, *vt vult Pompon.l.*180. *D.de verbor.signif.* Hanc tradit Septimius Florens à Pelasgis ad Lydos, à Lydis ad Romanos venisse. Græci quendam Tebennum Arcadem (*vt ex eodem refert Turne. Adu. libro* 7.*cap.*20.) togæ Romanæ inuentorem prædicant, qui primus id genus vestis gesserit, & sinum Ionicum naui ingressus in Italiam venerit, & vestimentum propagarit, vnde & togam τήβεννον fuisse appellatam scribunt, de inuentoris nomine. *Quintil.lib.*11.*c.*3. eius formam ac figuram his designat verbis: Veteribus nulli sinus: perquam breues post illos fuerunt. Ipsam togam rotundam esse, & aptè cæsam velim: aliter enim multis modis fiet enormis. Pars eius prior mediis cruribus optimè terminatur, posterior eadem portione altius quàm cinctura: sinus decentissimus, si aliquando suprà imam togam fuerit, nunquam certè sit inferior. *Cornutus autem in Persii Satyra* 5. Toga, *inquit*, dicta est, quòd velamento suo corpus tegat atque operiat. Est autem purum pallium, forma rotunda & fusiore, atque inundante sinu, & sub dextro veniens, super humerũ sinistrum ponitur: mensura togæ instæ senas vlnas habebat. Toga autem ciuium Rom. fuit propria: itaque & vbique eam gestare iubebantur, neque peregrinis ea vti licebat, *l. sed si accepto.*32. *D. de iure fisc. vnde illud Pliny libr. Epistol.* 3. Idem cùm Græco pallio amictus intrasset (carent enim togæ iure, quibus igni & aqua interdictum est) postquam se composuit: Latinè, inquit, declamaturus sum. *Sueto.in Claud.cap.*15. Perigrinitatis reũ, orta inter aduocatos leni contentione, togatúmne an palliatum dicere caussam oporteret, quasi æquitatem integram ostentans, mutare habitum prout accusaretur, defenderetúrve iussit. Cicer. antẽ *& in Oration. pro Posthumo, & in Verrinis*, satis ostendit, crimini datum fuisse ciuibus Roman. si qui, in prouinciis cùm essent, toga non vterentur. quã de re P. quoque Scipio à Q. Maximo accusatus fuit. Quibus autem ciuitatis R. ius dabatur, iisdem togæ quoque ius dabatur: vnde nomen Galliæ Togatæ, vt apud Martialem:

Gallia togatæ nomine dicta togæ.

Toga prætexta, cuius oræ purpura intextæ sunt. Ea pueri ad annum ætatis 16. vtebantur: quo tempore puram, quæ & virilis dicebatur, sumebant. *Hinc Vlpia.l.*23.§.2.*D.de aur.& arg.leg.* Puerilia, *inquit*, vestimenta sunt, quæ ad nullum alium vsum pertinent, nisi puerorum, veluti togæ prætextæ.

Togarum autem varia antiquis Romanis erant genera: vt, Toga prætexta: de qua paulò antè. Item toga virilis, toga picta, toga regia, quæ erat auro & purpura intexta, qua reges vtebantur: quæ à Liuio inter insignia triumphantis numeratur. Toga pura, quam tirunculi forenses assumebant tyrocinij die. Toga candida, quam petitores magistratuum induebant: vnde candidati dicebantur. Toga libera, id est, virilis, qua sumpta excedebant à magisterio pædagogorum, & tutoris auctoritate, & suæ libertati permittebantur. Hinc Propertius:

Matris & ante deos libera sumpta toga est.

At eam etiam Liberalibus induere solebant pueri in Liberi honorem, vel liberæ vitæ significationem: atque eo die prodibant cultu tironum sumpta pura toga, id est, virili, de qua Ouid.

Restat vt inueniã quare toga libera detur,

Luce geri pueris candide Bacche tua, &c.

TOGATI, *in Impp.Constitutionib.* pro aduocatis & patronis ponuntur, quos Græci συνηγόρους vocant, *l.* 11.§.*procul dubio. C. de iud.l. vlt. C.de sportul.& in tit.de aduocatis diuers. iud. passim. & l.* 5. *C. de met.& epid.*

TOLLISSE, pro sustulisse dixit Iurisconss. *l.* 13.§.4.*de acceptila.* sic Plautus sæpè, Accedimus pro accessimus: quod perperam nonnulli in accepimus conuertunt: & Tibullus Atteruisse ab attero, pro attriuisse: & Sallustius, occanuere ab Occano, Tollit, pro tollere vult, exponit *Accursius in* §.*huic autem.Inst.de actionib.*

TOPIARIVM opus, nomen videtur habere ἀπὸ τῶν τοπείων, id est, funiculi, *vt vult Hor.* Nã funiculis in eo opere opus est, vt lentæ sequacésque hederæ & virgæ vinctæ loco se teneant, nec resi-

liant. Alij ἀπὸ τῶν τόπων. Hinc

TOPIARII serui, *in l.60.§.vlt.de legat.lib.3.l.12.§.idem respondit,& l.17. in fi.D.de instr.vel instru. & apud Plin.lib.3. Epist.ad Caluis.* sunt qui edera gestationes conuestiunt, formas ex plantis, fruticibus, arboribus, faciunt, variásque ex his subtiliter compositis & plicatis figuras exprimunt & reddunt. Vnde quidam Typiarios eos efferendos contendunt, à typis, id est, formis ac figuris, quas exprimunt. Hos eleganter hoc verborum ambitu *Iulius Firmicus lib.8.Mathes.cap.10.designat*: Vel qui, ait, buxeas arbores tondens in belluas fingat, aut virides porticus in circulum flexis vitibus faciat.

Τοποτηρηταὶ, in Nouell. περὶ τοποτηρητῶν, qui mittuntur à præfectis Prætorio, vel comitibus, vel præsidibus iuris dicendi caussa, A Iuliano Antecessore dicuntur vicarij, Gallis *Lieu tenants*, loci seruatores à Paulo Monacho *lib.5.hist. Langobar.* loci iudices, *l.2.C.de exhib.reis.* Τοποτηρητὴς Suidæ εἶδος ἀξιώματος.

TORALIVM duo fuisse genera, Paulus significat *in l.5.D.de suppell.leg.* vnum quod straguli nomine contineretur, alterum quod non cõtineretur. Hoc autem plagam appellatum Nonius testatur: grande scilicet linteum tegmen: ob eam (*vt conijcit Hoto.*) caussam ita dictum, quod plagis, id est, foraminibus peruium ac pellucidum esset.

Toralia IMPERIA, *apud Paulum l.3.D.de supell.leg.* corruptè dici Hotom. existimat, pro Toralia imperuia, id est, densa & non rara. Iosephus Scaliger *in suis in Varron. de re Rust. lib. Coniectaneis*, veterem lectionem tuetur, toraliáque imperia vocari à Paulo censet, veterum more, a, in e, mutato, imparia, & quæ paterfamiliàs sibi seruat præter ea, quæ sunt quotidiani vsus: eadem forma qua trapetes impares esse oportere præcepit Cato: hoc est præter illos, quorum quotidie vsus est: vt si in illis quotidianis aliquid fractum sit, aut aliquid reficiendum sit, ea præsto sint, quæ in illorum locum sufficiantur: Trapetes, inquit, bonos priuos impares esse oportet. Id est, oportet esse vnos trapetes præter illos quotidianos in singulis torcularibus. Paria enim vocari debent, quæ habentur quotidianæ visioni: imparia ergo, quæ præter illa adhibentur. Ideóque idem Cato *titu.12.* quæ suprà imparia, dixit superuacanea. Præla, inquit, temperata quinque, superuacanea tria. Item, ibidẽ: Suculas quinque, superuacaneam vnam. Addidit igitur Iurisconsul. imparia, ne tantum ea, quæ in vsum quotidianum insternerentur, comprehenderet, sed & ea quoque intelligeret, quæ aliquando ad eosdem vsus depromi possent.

TORQVERE, tormentum inferre caussa veri inuestigandi. *Donatus*: Torquemus hominem, extorquemus veritatem, *tot.tit.D.& C.de quæstio.*

Torquere ius per interpretationem, peruertere. *Cic. pro Aul. Cæcinna*: Iuris retinere sententiam, & æquitatem plurimum valere oportere, an verbo, ac litera ius omne torquere, &c. Inde

TORTORES legum, sæpè apud classicos auctores.

TORTVRA potest quandoque fieri in domo, non in iudicio, quando tabulæ testamenti patris, qui à familia interfectus dicebatur, priusquam quæstio de seruis haberetur, apertæ & recitatæ sunt: *vt in l.si ea quæstio C.de his, quibus vt indign. & ibi not. doct. circa gl.2. vide Parid. Puteum in tract.de tor.*

Ad Torturam inferendam quæ exigantur, *l.3.& illic Cyn.C de quæstio. & vide Hippolyt.de Marsil.tractatu quæstion.*

TORRENS est, *inquit Vlpia.l.1.de flumin.* qui Græcè χείμαῤῥος, id est, vt ait Homeri interpres, ὁ χειμῶνος ῥέων ποταμὸς, καὶ πληρούμενος ἀπὸ μεγάλων ὄμβρων. Festus verò lib.17. Torrens, ait, significat fluuium subitis imbribus concitatum, qui alioquin siccitatibus exarescit. Flumen hibernum vocauit Horatius.

TOTVM aliud integrale, aliud vniuersale. Totum integrale nihil aliud est, quàm integrum quiddam ex pluribus inter se cohærentibus constans, quod quidem artificiale dicitur, vt nauis, ædificium, *l. rerum mistura.D.de vsucap.* hoc alienari prohibito & pars alienari prohibita videtur, *l. dotale. §. prædij.D.de fund.dotal.*

Totum quid significet *notatur l.1.D. pro soc. apud interp.*

Totum, & omne sic differunt, quod Totum dicimus vnius corporis plenitudinem, omne de vniuersis.

Totum factum dicitur id, quod omnibus partibus suis cohæret, *l.1.D. de*

orig.

origitur. Quæ ad hanc vocem pertinent reliqua à Dialecticis petas velim.

Totum figuratè pro singulis partibus ponitur, vt quo anno pro quota anni parte.

TOΞΕΥΜΑ apud Græcos quidem proprio nomine vocatur id, quod ab arcu mittitur: apud nos autem communi nomine & telum appellatur, *l. si caluitur. ff. de verb. signif.*

Τοξικαὶ fenestræ, apud C. Harmenopulum in his quæ ex Iuliano architecto retulit, sunt obliquæ & angustiores fenestræ, veluti quibus etiam hodie tela emitti solent aduersus hostes: sicque exponit Symmachus in Ezechielem, *vt refert Cuiacius Obser. lib. 13. c. 30.* qui etiam addit, se putare has in Constitutione Zenonis de ædificiis priuatis, & in Nouell. 165. significari, dum vetat vicino auferri vsum fenestræ apertæ, maris prospiciendi caussa, etiamsi ea sit obliqua & coacta. Virgilius, inquit idem, obliqua luce dicit, & incertas fenestras, *lib. 3. Aeneid.* vbi tamen *Turneb. Adu. lib. 4. c. 12.* insertas legi mauult, id est, quæ ædibus insertæ, & interpositæ erant, vt apud Lucretium:

Inserti fundunt radij per opaca domorum.

TRABEA, τήβεννος, palmata tunica, Regum vestis, & posterioribus temporibus Consulum: *vti patet ex l. 1. C. de pub. lætit. & l. 1. C. de consul. lib. 12.* Trabea, inquit *An. Cornutus*, erat togæ species, ex purpura & cocco, qua operti nobiles Romanorum initio præcedebant.

TRABES propriè, *vt Festus ait*, sunt duo tigna, ædificij gratia simul compacta. Nam cum simplicia sunt, non trabes, sed tigna dicuntur, *Paul. l. quòd si neque de peric. & commo. rei vend.* Videri autem trabes traditas, quas emptor signasset.

TRACTARE pecuniã, id est, administrare. *Cic. in Verr.*

TRACTATVS propriè est locus communis longè & latè patens: vt si quæratur, quæ actio competat ex caussa ob rem dati: quæ quidem quæstio minores amplectitur multas: vel si quæratur de facto, aut de æquitate: nam & harum quæstionum varia, longa, difficilis definitio est. Atque ita tractatus sumitur, *l. qui quadringenta. 88. C. ad l. Falc.* Dici τῶν λοιπῶν, hanc quæstionem esse, qui tractatus apud Dialecticos τῆς ψευδο-μένου dicitur, *Sic l. vlt. D. si pars hæred. pet.* Aliàs pro quæstione, *vt l. 5. in princ. & §. pen. D. de præscript. verb. l. 32. §. de officio. ff. de arb.* Hinc tractatu habito, *l. 9. D. de grad. & adfin.* At *in l. 32. D. pro socio.* Tractatu habito, id est, conuentione, quæ contractum præcedit. Gallis, *Pourparlé*.

TRACTATORES, *l. 3. C. de can. larg. tit. l. nulli. C. de numera. l. vlt. C. de excu. No. 28. 30. 128. 129. 147.* ijdem qui chartularij, qui scilicet tabulas vel chartas fiscalium debitorum tractant, agunt, administrant, Cuiac.

TRACTORIÆ, sunt duplomata & literæ euectionis publicæ, præbitionísque, id est, quæ dantur missis vel euocatis à principe cursu publico vtentibus, adscriptis etiam statiuis, id est, diuersoriis & mansionibus, quibus alantur sumptu publico, nam quos euocabant, aut mittebant, eis non tantùm equorum publicorum copiam dabant, sed & viatica. *Hinc Rubr. de tractatoriis & statiu. lib. 12. C.* Sic enim ea Rubrica emendanda est, *vt & l. 2. C. de desertoribus. lib. & l. pen. de cursu pub. eod. lib.* in quibus Tractatoriæ pro Tractoriis perperam ac mendosè vulgò legitur. Sed & *in l. 1. C. de tractor. & stat.* vbi impressi codices, Tractatores cum statiuis, rectiùs & Rubricæ conuenientiùs scriptorum codicum auctoritate freti legemus, Tractoriæ cum statiuis. Huius nostræ scripturæ veritatem præter veteres libros, etiam impressi Beati Augustini codices comprobant: in quibus Episto. xv. ita scriptum est. Tractoria ad me denuò Idibus Nouemb. venit. Quæ & mox tractatoria epistola ibidem appellatur. *Et in lib. post collatio. contra Donatist. cap. 24.* A primatu suo per tractoriam sunt euocati. Formulam tractoriæ legatorum ex Marculphi libro hanc profert I. Cuiacius. Ille princeps omnibus agẽtibus in illo loco. Nos Gaium I. V. partibus illis legationis caussa direximus: ideò iubemus vt locis conuenientibus eidem à vobis euectio simul & humanitas ministretur, hoc est, verhedi, siue parauerhedi tot, panes tot, vini mod. tot, ceruisiæ mod. tot, lardi lib. tot, carnis tot, porci tot, porcelli tot, verueces tot, agni tot, anseres tot, phasiani tot, pulli tot, oua tot, olei libras tot, gari libras tot, mellis tot, aceti tot, cu-

mini tot, piperis tot, costi tot, caryophylli tot, spici tot, cinnamomi tot, grani masticis tot, dactylæ tot, pistaciæ tot, amygdalæ tot, ceræ lib. tot, salis tot, olerum leguminum carra tot, faculæ tot, pabuli equorum carra tot. Hæc omnia tam eundo quàm redeundo eidem ministrari in locis solitis & impleri sine mora procurate. Et ita Tractoriam siue tractorias accipi etiam oportet; *in l. pen. C. de curs. pub. ang. & perang. l. 2. C. Th. de dom. & pro tect. & in lib. 3. leg. Langobardarum tit. 6. & tit. 1. cap. 37. & in Consti. Caroli Magni.* Siquis literas nostras despexerit, id est, tractoriam, quæ propter missos recipiendos dirigit. *Et alio loco:* Vt missi nostri accipiant secundùm quod sua tractoria cõtinetur. Eustathius ita definiuit lib. de temporibus: *τρακτωρεῖαι ἐλέγοντο αἱ κελεύσεις αἱ παρὰ τῶν ἐπάρχων προφάσει ζώων δρομικῶν γινόμεναι, ἃς καὶ κομβίνας ἡ αὐτὴ γλῶσσα καλεῖ ῥωμαίων τοῦτ' ἐστι ὁμώθηματα.*

TRACTVS temporis, *l. 52. l. 43. §. vlt. ff. de procuratorib. l. 30. D. de diuers. reg. iur.* Tractus pro plaga & regione, *l. 4. C. de summa trin. l. 2. C. de offic. præf. prat. Valer. libr. 7. c. 1.* Mauritaniæ & Numidiæ, cæterarúmque illius tractus gentium. *Frontin. lib. 1. de aquæductib.* Ea namque est, quam omnes tractus eius, per vicem in modulos certos dispensatam accipiunt.

TRADERE propriè de facto intelligitur, non de iure. *Sic l. si rem tradi. D. de verb. oblig. & l. si rem tradi. D. de actio. empt.* Pro dare tamen nonnunquam vsurpatur, *l. 1. §. 1.* Tradere autem dicitur quasi transdare: & ita in Legibus scriptũ prodidit Festus. Tránsque dato. & Accius apud Nonium veteri lectione: *Remisque nixi properiter nauem in fugam transdunt.*

TRADITVRI, vetustè pro traditũ iri *Paul. 47. D. de rei vind.* Non aliter litẽ æstimari à iudice, quàm si cauerit actor quod per se non fiat possessionem eius rei non tradituri. *Iulian. l. 47. §. 3. de fid. lib.* Cùm sub conditione legato seruo libertas datur, non aliter fideicommissario tradi debet, quàm vt caueatur existente conditione traditu iri.

TRADITIO, Theophilo nostro est translatio ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, de manu in manum, sed de ea traditione videtur tantùm intellexisse, quæ ex vna tantum parte fit, veluti de manu mea in manum tuam, non de reciproca. Quæ tamen definitio vim traditionis perfectè non explicat. Fieri enim potest, vt res cuius tu possessor non es, de manu tua in manum meam trãseat, me etiam mox forsitan reddituro eadem ipsam rem, aut derelicturo: nec tamen sit traditio. Verior (*vt vult Cuiacius*) hæc definitio est: Traditio est datio possessionis, *l. 3. ff. de act. empt. l. si rem tradi. D. de verbor. oblig.* vbi est πλοκὴ elegans, dum ait eum qui tradi stipulatur, tantum tradi stipulari, id est, possessionem dari, non proprietatem, etsi Tradere nonnunquam pro dare vsurpatur: nam in vsu est, vt quemadmodum ait *d. l. si rem*, intelligatur factum tradendi verbo, non ius. Dicitur autem traditio in venditione, permutatione, legato, donationísve caussa, *l. qua ratione. §. 3. ff. de acqui. rerum dom.* Olim autem propriè Traditio erat alienatio rerum nec mancipi, *vt notat Vlp. c. Instit. 19. vbi etiam addit:* Nec mancipi rerum dominia ipsa traditione adprehendi. Atque propriè traditio rerum corporalium est. incorporales enim res traditionem non recipiunt, *l. seruus. 43. D. de acq. rer. dom.* quippe cùm in his vsus iuris pro traditione cedat, *l. vltim. ff. de seruit.*

Traditionis verbo, *in l. traditionibus. C. de pact.* Imperator vtitur impropriè, nẽpe pro datione. Vicissim *in l. si vt certo. §. nunc videndum* sumitur verbum dare, pro tradere.

Traditio ex legitima caussa, seu titulo, producit possessionem, & rursus possessio producit vsucapionem, & dominium: quæ sic cohærent, vt intellectu Iuris separari non possint, si constare debeat vsucapio, *l. traditio, in fi. D. de acquirendo rerum dominio.* Falsum est enim Accursij commentum, quòd verba per hanc non referantur ad possessionem. Vnde fit quòd aliàs dicitur titulus possessionis, aliàs titulus vsucapionis. *Vlpian. in l. 1. in princ. pro suo.*

TRADVCERE, *in l. si duo. D. vti possid. in Pand. Florent.* transducere, & rectius, vt dictio, vet. libri, & res & species. *d. l. si duo te docebunt.*

TRAHERE, inuitum ducere, *l. 1. & ibi Bart. C. de agric. & censit. & vi-*

de c.1.de form.compet.libro 6.

TRAIICI v ctores dicuntur, qui in vlteriorem ripam, v llitus exponuntur, *l.5.C.naut.cap.stab.* Traiicitur pecutur, *l.5.C.naut.cap.stab.* Traiicitur pecunia, quæ trans mare vehitur, *l. 39. D. de admin.tutorum.*

Traicere armenta, *l.12.D.de seru.rust. præd* Et Traicere aquęductum, *l.11.§. 1. D.de public.*

TRAIECTITIA pecunia est, quę trans mar periculo creditoris vehitur, siue illa ipsa exportetur, siue etiam merces ex ea comparatæ, reportentur: modò creditoris vtræque periculo nauigent. *vti patet ex l.1 ff.de naut fen.& l.122. §.1. ff. de verb.oblig.* Iulius Pollux fenus ἐπεθύπλουν, quod pro commeatu: ἀμφοτερόπλουν, quod etiam pro remeatu soluitur, appellat.

TRANSCRIBERE, ius suum in alterum transferre: deriuata locutione ex eo quod veteres (*vt scribit Donat.*) in foro & de mensæ scriptura, magis quàm ex arca domóque pecunias numerabant. nam quod argentarius Titio acceptum tulerat, id si Titij voluntate Mæuio acceptum ferret, Titiíque nomen expungeret, Transcribere dicebatur. *Proc. l. 12. D.de præscript.verb.* Conuenisse inter eos vt eos fundos, si ipse vellet, eodem precio mulieri transcriberet. *Caius in l.13.ff. ad S.C.Vell.* Aut si hæreditatem emerit, & æs alienum hæreditarium in se transcribat. *Impp.l. iubemus.11.C.de sac.eccl.* Possessionem ecclesiasticam tanquam nullo iure transcriptam in iure ipsius atque dominio permanere. *Vlpian.l.41. §. 9 de leg.& fid.lib.32.* Agri plagam quæ est in regione illa Mæuiis transcribi volo, precio facto viri boni arbitratu Seruius in illud Æneid.7.

Et tua Dardanijs transcribi sceptra colonis?

Transcribi, inquit, id est, tradi. Sermo autem hic tractus est de pecunia.

TRANSFERRE, in Iure aliquando retinet propriam significandi vim: vt sit, ferre aliquid de loco ad locum, vel de persona ad personam, vel de tempore ad tempus. Inde dicimur transferre domicilium, trãsferre legatum, hoc est, in alterum conferre, *D.de adimendis vel transferend.legat.*

Transferre, aliàs significat ita transfundere, vt quod prius erat, prorsus perimatur, vt transfundere obligationem, *l. 1.in princ ff.de nouationibus.*

Transferri aliàs dicitur id quoque, quod non omninò recedit à transferente, *vt in l.si is cuius nomine ff.de interrogationibus.& l.1.§ qui mandatam.& l. seq. ff. de offi.eius, cui mand.est iurisdict.*

TRANSLATIO legati est, cùm testator id quod alicui legarat, aut à persona in personam transfert: aut ab eo qui dare iussus est, transfert vt alius det: aut cùm rem pro re dari iubet aut quod purè datum est, sub cõditione transfert. *l 5.ff.de adim.& transf.*

Translatio litis vel iudicij est, cùm iudicium ab aliquo susceptum in alterum transfertur, *l.25.& l.27.D.de procur. l.17. §.sed etsi.ff.de iniur.*

TRANSLATITIA, inquit Asconius, veteres dixerunt nón noua, nec nuper inuenta, sed aliunde translata.

Translatitia edicta, quæ ex superiorum Prætorum albo transcribebantur. *Cice. Verrin.3.* In re tam vsitata satis est ostendere omnes antea ita ius dixisse, & hoc vetus edictum trãslatitiúmque esse. *Gell. li.3.c.pen.* Hoc significabat edictum, quo nunc quoque Coss. cum Senatores in curiam vocant, seruandæ consuetudinis caussa translatitio vtuntur. Hinc

TRANSLATITIE, negligenter, defunctoriè: translata locutione ab edictis translatitiis, quæ nullam diligentiã requirebant. *Marcianus l.1.§ 3.D.ad S.C. Turpil.* Præuaricatorem eum esse ostendimus, qui colludit cum reo, & translatitiè munere accusandi defungitur, *Vlp.l. 1.ff de iure patro.* Patronorum querelas aduersus libertos Præsides audire, & non translatitiè exequi debent. *Item Papin. l. 55.§.1.ad S C.Trebel.* Sed nec illud translatitiè omittendum est, id est, prætereundum est.

TRANSFVGA non is solùm accipiendus est, qui aut ad hostes, aut in bello transfugit: sed & qui per induciarum tempus, aut ad eos cum quibus nulla amicitia est, fide suscepta transfugit, *l.postliminium.19.§.3.ff.de cap.& postli.* Festus autẽ sic: Perfugã Gallus Ælius ait, qui liber aut seruus, aut hóstis sui voluntate ad hostes transierit, qui idem dicitur Transfuga. quanquam sunt qui credant Perfugam esse, non tam qui alios fugiat, quàm qui ob spem commodo-

rum ad quempiam perfugiat.

Transfuga metalli, qui ex metallo refugit, *in l.12.§.si deportatum. ff. de cap. & post.l.* qui aliàs Refuga dicitur.

TRANSFVSIO à Translatione hoc distat, *vt gl.in l.1.de nouatio putat*, vt si quid nouatur in eadem persona, transfusio fit: in altera verò translatio vocetur: cùm tamen Transfundere propriè sit, ab vno ad alterum transferre. Itaque videntur Iurisconsult. vtrunque pro eodem accepisse: quod satis sequentia verba, si perpendantur, innuere etiam videntur.

TRANSIGERE verbum & generaliter vsurpatur, & specialiter. Generaliter pro quauis conuentione, vt quoquo modo ad finem perducatur aliquod negotium, Trãsigi dicatur, ídque bifariam: primùm vbi nulla est controuersia, sed spontè negotium aliquod contrahitur: *veluti in l.1.§.1. ff. de pact.* Conuentionis verbum generale est ad omnia pertinẽs, de quibus negotij contrahendi transigendíque caussa consentiunt, &c. Hinc illud Ciceronis *in Orat.pro Cluent.* Manilius rem cum Oppianico transigit, pecuniam ab eo accepit. itaque Transigere & Decidere Cicero pro eodem vsurpat: *veluti Verri.* 4. Quod vnquam huiusmodi monstrum audiuimus? qui cum reo transigat, pòst cum accusatore decidat? Deinde cum orta controuersia deciditur, *l.1. D.de testam.quemad.aper.l.6. ff. de transact.* Sic in ea pro Comœdo. Criminatio tua quæ est? Roscium cum Flauio pro societate decidisse. Defensio mea quæ est: Roscium pro sua parte cum Flauio transegisse. Sic iureiurando transigi negotiũ dicitur, *in l.2.& l.admonendi.31.ff. de iureiur.* Et sententia transigi, *l.13.§. pœna grauior.ff.de his qui not.infa.l.1. §. sicut. ff. ad Turpil.l.5.ff.de decur.l.15.ff.ad municip.* Sic Paulus *l.46.ff de rei vind.* Transegisse, inquit, cum eo, & decidisse videor, eo precio quod ipse constituit.

Transigi negotia accipimus, *l.2.D.si quis cautio.& l.1.§.1.ff.de pact.* Et velut pacto transegisse videtur de credito, qui contentus fuit pignora possidere, *l.15.§.si pig.D.de re iudic.*

Transigere verò speciatim & peculiariter sub tit. de transactio. accipitur, pro de lite iam mota vel mouenda, aliquo dato, vel retento, vel promisso decidere, *l.transactio.C.illo tit.* denique in hac significatione transigi gratis non potest, eaque est inter Transigere & Pacisci differentia: quòd is qui transigit, quasi de re dubia, & lite incerta neque finita trãsigit: qui verò paciscitur donationis caussa, rem certam & indubitatam liberalitate remittit, *l.1.D.de transact.*

TRANSACTA finitáque, in Senatusconsulto Tertylliano, sic accipimus, transactione composita, longiorísque tẽporis silentio, *l.1.§. vlt.ff.ad S. C. Tertyll. l.230.D.de verb.sig.* quæ ipsa inscriptione suadente eò referenda est: nam ad solam conuentionem & compositionem, vel vt Græci dicunt, *συμβιβαστικόν*, iis in locis Transigendi verbum refertur. Paulus verò lib. singulari de tacitis fideicommissis, transacta finitáve intelligenda scribit, non solùm de quibus controuersia fuit, sed etiam quæ sine controuersia sint possessa, *l.229.ff.de verb.sig.*

Transactum autem dicitur siue Aquiliana stipulatione, acceptilatione perempta, siue pacto sit transactum, *l.2.ff.de transact.* vtroque enim modo transactiones fiunt, *l.15.C.eod.tit.*

TRANSACTIO propriè appellatur, cum aliquo dato vel retento, vel promisso, timore præsentis vel futuri iudicij, in re dubia conuentum decisúmque est, *l.1.D.de transact.& l.38.D.eod.* Generaliter autem accipitur pro quocũque actu, quo concordia inducitur, vel ab obligatione receditur, *l.1.D.de pact.* vel ad finem aliquid deducitur. Et quò magis latissima tentandæ transactionis occasio præberetur controuertentibus, erat olim posterior Feriarum pars, hoc est, post diuinum cultum reliqua, ad cõponendas lites destinata. *Vide l.vlti.C.de fer.& Alciatum in l.transacta. de verb.sign.in lib. de orthograph.* Dicitur etiam Transactum, *l.vlt.C.si aduers.transact.*

TRANSIVNGI iumenta dicuntur, quæ in quadrigis loco mutantur: & in diuersam partem, vt à dextra in læuam, aut contra iunguntur. *Vlp.l.38.§.5.ff.de ædil.edict.* Quęsitum est, si mula talis sit, vt transiungi non possit, an sana sit. Et ait Pomp sanam esse, pleráque denique carrucharias tales esse, vt non possint transiungi. Idem ait, si nata sit eo ingenio aut corpore, vt alterum iugum non patiatur, sanam non esse.

TRANSMITTERE hæreditatẽ, pro,

pro transferre, relegare. Obseruandum tamen quòd hereditas non adita, regulariter ad alios non transmittitur, *l. quoniam sororem. C. de iure delib. l. vnic. §. in nouissimo. C. de cad. tollen. & vide Bald. l. vni. C. de iis qui ante apert. tab. Ias. in l. si infanti C. de iure deliberandi.*

TRANSVEHIMVR, siue id ratibus in mari, aut curru per terrã fiat, Apud Iurisconsul. verò *in l. 2. D. de in ius vocan.* cùm ait, Sed nec eum, qui equo publico in caussa publica transuehatur: ad transuectionem equitum referri debet, à Fabio Maximo institutam. *Liuius li. 9. in fin.* Ab eod. Fabio institutum dicitur, vt equites Idib. Quint. transueherentur: quod iisdem verbis tradit Valer. Max. li. 2. c. de insti. antiquis, tum hoc addit: Equestris verò ordinis iuuentus omnibus annis bis vrbem spectaculo sui sub magnis auctorib. celebrabat, die Lupercalium, & equitum probatione. Equitum probationem eiusmodi, transuectionem appellans: à Græcis ὀχεῖσθαι διὰ τ ἀγορᾶς explicatur illud transuehi: nam similem legem fuisse apud Athenienses testis est Demosth. in Oratio. κατὰ Μειδίου. Cuiac. autem in illo Vlpiani loco pro in caussa publica, in Capitoliũ legi vult, vt Plinius: vel in Castoris Pollucis, vt Dionysius. Hinc

TRANSVECTIO πάροδος à Plutarcho in Pompeio vocatur, qua ad sedentes in foro censores, vnumquenque equitem equum suum adduxisse scribit, & de stipendiis legitimis confectis intertogatos, rationem iis reddidisse. πομπὴν τ ἐχόντων δημόσιον ἵππον vocat Dionysius. Transuectionem hodie Monstram vocamus, cùm equites solemniter recensentur.

TRANSVERSARIVM, *in l. habitatores. D. loca.* videtur sumptum pro aduersarium.

TRANSVERSALES, qui ex latere iunguntur, *Inst. de gradib. cog.*

TRAPETVM *in l. 19. §. illud. D. loca.* molæ quæ in altum sublatæ deprimebantur, quibus oleæ confringebantur. *vide Isidorum lib. vlt. Etymol. c. 14.* In Lexico B. Germani, Trapetũ, ἐλαίων μύλος, & ἐλαιουργεῖον redditur. *Plinius lib. 15. c. 6. de oleis agens,* Postea, *ait,* inuentum, vt lauarentur vtique feruenti aqua, protinus prælo subiicerentur solidę (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. *Columella lib. 12. c. 50.* Oleo autem conficiendo, inquit, molæ vtiliores sunt quàm trapetum. Trapeticon innandi & ædificandi rationem vide *apud Catonem de re Rust. tit. 20. & 22.*

TRAPEZOPHORA *in l. 3. D. de supell. leg. Pollux li. 10. Onomast. ca. 19.* τράπεζαν ἐφ' ἧς τὰ ἐκπώματα παρατίθενται, id est, mensam in qua vasa potoria collocabantur, τραπεζοφόρον recenti significatione dictam scribit. *Apud Paulum tamẽ in d. l. 3.* Trapezophoram intelligere malim columellas siue pedes quibus impositæ sustinentur mensæ, idque verbi Etymologię magis conuenit. τράπεζα enim mensa est, & φέρω, fero.

TREBELLIANVM Senatusconsultum. Vide SC. Tuebellianum.

TREMERE est ob concussionem stare non posse, *in auth. de fid. instru.* Hinc Tremor *in §. 1. in auth. iusiur.* quod præstatur ab iis.

TREMISSES, *in l. in princ. C. de excoct. & translat. milit. anno. & l. 3. C. de mili. veste eod. lib.* aureorum, siue solidorum tertiam partem valentes nummi. quos posteriorũ Impp. tempore siliquas octo pependisse non dubium est: quandoquidem ex eo eorum constitutione duos & septuaginta solidos ex libra conflatos constat.

TRESSIS sunt tres aurei, *Iac. Cuiacio lib. Obseruation. septimi c. 33.*

TREVGA, pro induciis, securitas est præstita personis & rebus ad tempus aliquod bello nondum finito, *vt dicit glo. in cap. 1. de treug. & pac.* Interpretes aiunt, Induciæ sunt ad modicum tempus: Treuga in longum extenditur, *l. post liminium, §. induciæ. D. de cap. & postlimin. reuers. & not. D. de pact. conuent.* vide extra de Treug.

TREVIRI, vide Triumuiri.

TRIBVLI, vel vt Græcè τρίβολοι, machinulæ sunt ferreæ, dolosæ, trigona, aut tetragona forma, quæ in quamcunque partem incubuerint, vnum aut plures aculeos infestos protendunt. Plutarc. in Apophtheg. Καταπείρειν τριβόλους σιδηροῦς, ὅπως μὴ διαμένοντες οἱ πολέμιοι προσμάχωνται τοῖς χώμασιν. Id est, Spargere tribulos ferreos, ne hostes aggeribus insistentes, pugnam illinc ciere possent. Hoc autem verbum perperam legi-

tur *in l.quidam Iberus.D.de ser.vrb.prad.* pro Tubuli, de quo vide infrà. Tribuli autem Latinis murices dicuntur, Lingua vernacula, calciatrappæ.

TRIBONIANVS natione Pamphilus, Imper. Iustiniani Paredrus fuit: quem magistratum Romani Quæstorẽ, Latini Iurisconsultum vocant. Vir fuit moribus & artium omnium disciplina nulli secundus. Iustum sectabatur lucrum: singulis diebus leges aliquas aut antiquabat, aut condebat, vt ex vsu esse videbat. Ingenio ita miti & mansueto fuit, vt nihil a quoquam ingratum sit passus iisque moribus ac doctrina singulari vnicum auaritiæ morbum obscurabat. *Hæc Procopius lib.de bello Persic.1.*

TRIBVNAL, *vt Isidorus definit*, locus sublimis, & editus, in quo considentes magistratus ius dicunt, *l.pen.D.de iust.& iur.* Pro tribunali enim soli magistratus sedebant. Vnde ius dicentem hac periphrasi nonnunquam Iuriscos. demonstrat, Qui Tribunali præest: &, Qui pro tribunali cognoscit, *l.1.§.pen.D.de iudic.l.2.D.de re iud.*

Tribunali autem præerant magistratus curules duntaxat, quibus curulis sellæ ius erat: veluti Consules, Prætores Æ diles: & in prouinciis, Præsides, ac Proconsules. Minores verò magistratus ex subselliis, *vt scribit Asconius*, ius dicebant, veluti Tribuni, Quæstores, Triumuiri. *Vitruuius lib.5.ca.1. de basilica Iulia loquens*: Item tribunal est in ea æde hemicycli schematis, minore curuatura formatum eius autem hemicycli in fronte est interuallum, pedum 46. introrsus curuatura pedum 15. vti eos qui apud magistratus starent, negotiantes in basilica ne impedirent. De tribunali Consulis R. qui Macedonibus terrori erat, Linius libro 45. sic loquitur: Assuetis regio imperio formam terribilem præbuit tribunal: summotor aditus, præco, ascensus, insueta omnia, &c.

TRIBVS apud Romanos tres à Romulo institutæ successu temporis, & increscente ciuium numero, ad numerum 35. perductæ sunt, in qua ciues Roma. erant diuisi: quarum nomina infrà scripsimus, & scriptores aliquot qui de his meminerunt, apposuimus ex Manutio, vt quicquid de iis in auctoribus reperitur, facilius intelligi possit, ac certior vnicuique harum cognitio sit.

Aemi. Æmilia. *Cicero ad Atticum lib. 1. Liuius lib.38. antiquæ inscriptiones.*

Ani. Aniensis. *Cicero pro Plancio. Liuius lib.10. antiquæ inscriptiones.*

Arniensis. Cicero in Agraria 2. in Rullum. Liuius lib 6. & lib.29. vbi corruptè legi putamus. Narniensis, nam lapis antiquus, quem Vulsiniis in templi parietibus vidimus, expressam Arniensis mentionem continet.

Cla, Claudia. *Liuius libr.2.Virg. libr. 7. Dionysius Halic. libr. 5. antiquæ inscriptiones.*

Clu. Clustumina. *Cicero pro Plancio, pro Balbo, antiquæ inscriptiones.*

Col. Collina, *Varro lib. 4.de ling. Lat. Plinius libr. 18. cap. 3.Fest.antiquæ inscriptiones.*

Cor. Cornelia. *Liuius lib.38. antiquæ inscript.*

Esq. Esquilina. *Varro lib. 4. de ling. Latin. Plinius lib.18 c.3.Festus, antiquæ inscript.* est Præterea in ædibus viri optimi, valdéque eruditi, Gentilis Delphinij Romani fragmentum antiqui lapidis cum hac tribu.

Fab. Fabia. *Horatius epist.6.lib.1. Suetonius in Augusto, antiquæ inscriptiones.*

Fal. Falerina. *Liuius lib.9.* Neapoli antiquus lapis est ita inscriptus: C. PISTORIO. C. F. FAL. FIRMO AEDIL. II. VIR. CVRATORI. OPER. PVBLICOR. item Iosephus ἐν τῷ τῆς ἰουδαικῆς ἀρχαιολογίας λόγῳ ιγ, κεφαλῇ ιζ.

Gal. Galeria. *Liuius lib. 27. Plinius libr. 7.capit.49.* (etsi, pro Galeria, legitur Galerius, sed corrigendus locus est ex antiquo libro Francisci Asulani) *& antiquæ inscriptiones.*

Hor. vel HORAT. Horatia. Scriptũ in libris de hac tribu nihil est: in lapidibus tamen nouies nominatur. deductam constat à vetere familia patricia, vt alias non paucas.

Lem. Lemonia. *Cicero pro Plancio. Phil. 9. Festus antiquæ inscriptiones.*

Mæc. Mæcia. hanc in antiquis lapidibus duobus inuenimus: C. OCTAVIO. C. F. MAEC. VERO, C. HERBACIO. MAEC. ROMANO. in libris quinquies nominatam obseruauimus, *à Tullio lib.4.ad Attic. epist. 14. à*

Liuio

Liuio lib.8.& 29.à Valerio Max.lib.2.cap.
4.à Festo.
Ment. Mentina. Cicero libr.13. epist.
famil. Iosephus ἐν τῷ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχαιο-
λογίας λόγῳ ιγ, κεφαλῇ ιζ. cum quibus
lapides tres consentiunt: C. VALE-
RIO. C. F. MEN. DOLVTIO. MAR-
CIANO. AMVNIO. A. F. MEN. E-
VARISTO. C. CATIO. C. F. MEN.
BALBO. C. CATIVS. C. F. MEN. GAL-
LVS. & epistola nona, lib.13.Cicer.Epist.
famil. puto tamen hanc tribum fuisse
Meneniam potius, quàm Mentinam;
& corruptum esse Iosephi locum. de-
ducetur enim ab antiqua familia patri-
cia, vt aliæ octo, Æmilia, Claudia, Corne
lia, Fabia, Horatia, Papiria, Sergia, Vetu
ria. nam Publilia nomen accepit à ple-
beia gente.
Ouf. Oufentina. Liuius lib.9. Festus, an-
tiquæ inscrip.
Pal. Palatina. Cicero in Verrem, Pedia-
nus, Varro libr.4. de lingua Latina. Plinius
lib.18. capit.3. Liuius lib.20. Festus, antiquæ
inscriptiones.
Pap. Papiria. Liuius lib.8. Festus, antiquæ
inscriptiones.
Pob. Poblilia quæ deinde Publilia scri-
pta est, sicuti ex Poblius Publius factus
est, reperitur in lapidibus & PVB. &
PVBL. & PVBLIL. & POB. Liuius libr.
7. antiquæ inscriptio. Puto hanc esse,
quam Festus Popilliam nominat: de qua
Valerius lib.9. cap.10. & antiquæ inscri-
ptiones.
Pol. Pollia. Liuius lib.29. Valerius Maxi
mus lib.3. ca.4. & lib.9. c.10. antiquæ inscri-
ptiones.
Pom Pomptina. Cicero ad Atticum libr.
4. Liuius libr.7. Festus antiquæ inscriptio-
nes.
Pup. Pupinia. Cicero ad Quintum fra-
trem lib.3. Liuius lib.26. Festus, duo anti-
quorum lapidum exempla extant, alte-
rum Capuæ, D. VIBI. DI. D. F. PVB.
NIGRI. alterum Pataulj, C. LEVSIO C.
F. PVB.
Quir. Quirina. Cicero pro Quinctio. As-
conius, Festus antiquæ inscriptiones.
Rom. Romilia. Cicero in Verrem, idém-
que in Agraria 1. Asconius. Varro lib. 4.
de lingua Latin. Festus. Seruius in commen-
tariis tertij Aeneidos, antiquæ inscriptio
nes. est etiam Ferrariæ semifractus lapis,
intimis summi templi parietibus instra-
tus, in quo ita scriptum vidimus, ITIO.
T. F. ROM.
Sab. Sabatina. Liuius lib. 6. Festus. lapis
antiquus Romæ in ædibus viri eximij
Cardinalis Carpensis, CN. CORNELIO.
CN. F. SAB. MVSAEO. MANCIPI.
VIAE APPIAE.
Sca. Scaptia. Liuius lib.8. Suetonius in Au
gusto, Festus, lapidis antiqui exemplum
Romæ extat in regione Pantheonis: C.
APVLEIVS C. F. SCA. SEVERVS &
item aliud, C. GRANIANIVS SCA-
PTIA. MACER,
Ser. Sergia. Asconius. antiquæ in-
script.
Stel. Stellatina. Liuius libr. 6. antiquæ
inscript.
Sub. Suburana. Varro lib. 4. de ling. Lat.
Cicero etiam Agraria.ii. quo in loco vide
tur corruptè legi, ab Ocriculana, cùm in
libris quinque antiquis legatur, ab vsu-
ra. nam inde mihi orta coniectura est,
legi posse, A suburana, mutatione ferè
nulla, Plinius lib. 18. c.3. Festus, antiquæ in-
scriptiones, & alibi.
Ter. Terentina, Cicero pro Plancio, Liuius
lib.10. antiquæ inscriptiones.
Tro. Tromentina, Festus. Liuius etiam
lib.6. scripsit, Tromentina, vt opinor, nō,
vt impressum est, Promentina, antiquæ
inscriptiones.
Veien. Veientina, pro Plancio.
Vel. Velina. Cicero ad Atticum lib.4. &
in Bruto, Horat. epist. 6. lib.1. Persius, anti-
quæ inscriptiones.
Vet. Veturia, hoc lapide notata, C. CAS
SIVS C. F. VET. & hoc, SEX. APV-
SIVS. SEX. F. VET. & hoc, SEX.
CALPVRNIVS. SEX. F. VETVRIA.
Vol. Voltinia. Cicero pro Plancio, antiquæ
inscriptio. & in antiquo lapide, qui est Ve-
netis in turri S. Vitalis. CN. NVMERIVS,
CN. F. VOL. FRONTO.
Ex hoc numero quatuor tantùm vr-
banæ fuerunt, Palatina, Esquilina, Colli-
na, Suburana, in quas, vt inquit Plinius,
transferri ignominiæ esset, dictæ à patri-
bus vrbis, in queis habitabant. Reliquæ
omnes rusticæ, laudatissimæ, eorum, qui
rura haberēt: quæ propria ingenuorum
erant, cùm vrbanæ libertinorum essent:
vt in Asconio, & in epitome Liuiana libro
20. Asconium autem, vbi illud in Ver-
rem exponit, V. ET, XXX. TRIBVS,
cur de nominibus Sabinarum plures tri-

bus esse factas dixerit, mirari non satis possum, cùm à Sabinis non tribus, sed curiæ nomina acceperint, *vt inquit Liu. li.1.& Festus.*

Tribu mouere, erat ex vna tribu in aliam notæ caussa transferre, *vt patet ex Liuio:* Negauit,inquit Claudius censor, suffragij lationem iniussu populi censorem cuiquam homini, nedum vniuerso ordini adimere posse. neque enim si tribu mouere posset, quòd nihil sit aliud, quàm iubere mutare tribum, ideo omnibus quinque & triginta tribubus mouere posse. Ex quibus verbis manifestum fit,mouere tribu esse,ex honestiore tribu in minus honestam transferre, vt ex rustica in vrbanam, aut ex rustica in rusticam. Vnde Plinius dixit in Vrbanas tribus transferri ignominiosum fuisse.

Tribus emi & comparari dicitur, *l.35. D.de leg.3.* sicut militia. Id autem fiebat, cùm quis in tribum vel militiam aliquo dato cooptabatur, *l.11.vltim.C.de proxim. sacr. scrin. & Const. Nouell.57.& 97. Vide quoque Alciat. libr.1. pareg.ca. 16.*

TRIBVNI ÆRARII, dicebantur, *inquit Varro lib.4.lingua Lat.* quibus attributa erat pecunia, vt militi redderent. *Et Pedianus Verrina tertia:* Pecunia attributa est,quæ in stipēdium militum de ærario à tribunis ærariis adnumerari Quæstori solet. Hi magistratus quidem non erant: sed qui procurationem publicam habebant, idcirco in hunc ordinem relati sunt, eo magis quod Cicero libro de legib.3.vbi de magistratibus se leges dare profitetur, hinc quoque adscribit, & minorem magistratum appellare videtur, his verbis: Minores magistratus: partiti iuris plures in plera sunto. Militiæ quibus iussi erunt, imperanto. Æraríique tribuni sunto. Domi publicam pecuniam custodiunto. Quam lectionem manuscriptorum librorum auctoritate confirmari,mihi magnopere placuit. Ordinis autem nomen hoc fuisse, magnúmque illorum numerum extitisse,vel ex eo intelligi potest, quòd in lege Aurelia diximus, latum fuisse, vt iudicia quæ penes solos Senatores erant, cum equitibus & Tribunis ærariis communicarentur. Quòd si quis differentiam inter Tribunos ærarij, & Quæstores ærarij requirat, hanc me respondebo fuisse arbitrari, quòd Tribuni pecuniam in vrbe signatam custodirent, Quæstores, ex vectigalibus quæsitam. illi tribuebant atque adnumerabant Quæstoribus in prouincias abeuntibus, hi pecunias ærarij tum acceptas,tum expensas in tabulas publicas referebant. *Hotom.*

Tribunus CELERVM à Romulo primùm creatus est, *vt Liuius libro primo testatur,* vt scribit, illum trecentos armatos ad custodiam corporis, quos Celeres appellauit, non in bello solùm,sed etiam in pace habuisse. Festus libro tertio: Celeres, inquit, antiqui dixerunt, quos nunc equites dicimus, à Celere interfectore Remi, qui initiò à Romulo his præpositus fuit, qui primitùs electi fuerunt ex singulis decuriis deni, ideóque omninò trecenti fuere. Idem etiam Dionysius libro 2. scribit, & hoc amplius, Celerum alios equites, alios pedites fuisse. eorum Tribunos tres subiectos centuriones fuisse, rursúsque hi alios: omnésque per vrbem hastatos Regem comitatos esse, eiúsque mandata obiisse.in militia verò antesignatos fuisse,primos pugnam iniisse, postremos discessisse,equites quidem in planitie,pedites verò in asperis & inæqualibus locis pugnasse.Paulò aliter tamē Pomponius *sub tit.De origine iuris.* Regum temporibus, *inquit,* Tribunum Celerum fuisse constat: is autem erat, qui equitibus præerat,& velut secundum locum à Regibus obtinebat, quo in numero fuit Iunius Brutus,qui auctor fuit Regis eiiciendi.Et paulò pòst ait,Magistros equitum ita Dictatoribus esse iunctos,vt Regibus Tribunos Celerum. Ouid.lib. Fastorum 4.

Hoc Celer vrget opus,quem Romulus ipse vocarat.
Sintque Celer curæ, dixerat, ista tua,
Néve quis aut muros,aut factam vomere fossam
Transeat,audentem talia dedo neci.

Tribuni MILITVM terni Consulari potestate creati sunt, anno vrbis CCCX. cùm orta inter patres & plebem dissensio esset, propter C. Canuleij Tribuni pleb.legem, qua de Consule altero de plebe creando agebatur.Placuit igitur, vt pro Consulibus Tribuni militū ex patritiis terni, totidémq. ex plebe

crea-

crearentur qui Consulari ac summo im-
perio Reipubl. summam administrarēt.
Verùm terni tantùm, iíque patritij crea-
ti sunt, plebs eo contenta fuit, quòd sui
ratio in Comitiis habita fuisset. *Liuius*
libro 4. & Dionysius lib. 2. Pomponius leg. 2.
§. 14. de origine iuris. Deinde cùm post a-
liquot annos plebs cum patribus con-
tenderet, & vellet ex suo quoque cor-
pore Consules creare, & patres recusa-
rent: factum est, vt Tribuni militum
crearentur partim ex plebe, partim ex
patribus, consulari potestate, híque
constituti sint vario numero; interdum
enim viginti fuerunt, interdum plures,
nonnunquam pauciores.

Tribuni MILITVM in legionibus,
inquit Varro, quòd terni ex tribus tribu-
bus, Ramnium, Lucerum, Tatiensium
olim ad exercitum mittebantur. *Pedia-*
nus autem Verrina 2. Tribunorum, *inquit*,
militarium, duo sunt genera: primum
eorum qui Rufuli dicuntur, hi in exerci-
tu creari solent, alij sunt Comitiati, qui
Romæ comitiis designantur. Zonaras
autem libro secundo scribit eos sic ap-
pellatos, qui imperium in mille viros
obtinerent. *Cicero libro tertio de legib.* mu-
nus eorum his complectitur verbis. Mi-
litiæ quibus iussi erunt imperanto. *Po-*
lyb. in 6. de Repub. Designatis Consulibus
postea Tribunos militum creant, &
quatuordecim quidem ex iis faciunt
Tribunos, qui habent annua quinque
stipendia. his deinde adiiciunt decem,
quos creant ex iis qui suprà quinque vs-
que ad decem habent annua stipendia:
Equites quidem qui decem omnino ha-
bent stipendia, pedites autem qui sex &
eo amplius habent annua stipendia. *Li-*
uius libro septimo: Et cùm eo anno pri-
mùm placuisset Tribunos militum ad
legiones suffragio fieri (nam & antea si-
cut nunc, quos Rufulos vocant, Impera-
tores ipsi faciebant) secundum in sex
locis tenuit. *Idem libro nono.* Et duo im-
peria eo anno dari cœpta per populum,
vtraque ad rem militarem pertinentia:
vnum, vt Tribuni militum senideni in
quatuor legiones à populo crearentur,
quæ antea perquàm paucis suffragio po-
puli relictis locis Dictatorum & Consu-
lum fermè fuerant beneficia. Tulerunt
eam rogationem Tribuni pleb. L. Atti-
lius, C. Marcius. *Idem lib. 42.* In tribunis
militum nouarum eo anno propter Ma-
cedonicum bellum, quod Consules ex
S C. ad populum tulerunt, ne Tribuni
militum eo anno suffragiis crearentur:
sed Consulum Prætorúmque in iis fa-
ciendis iudicium arbitriúmque esset.
Hinc illud apud Suetonium in Cæsare:
Tribunus militum, cui primùm Romam
reuerso per suffragia populi honor obti-
git, auctores restituendæ Tribunitiæ po-
testatis enixissimè iuuit. Item apud Plu-
tarchum in Catone Vticensi: In petitio-
ne Tribunatus militaris legem quæ can-
didato nomenclatores adesse vetabat,
solus Cato seruauit, per seipsum appel-
lans populum. *Plinius autem lib. 31. cap. 7.*
& lib. 34. cap. 3. scribit eorum stipendiū,
Salarium dictum fuisse, à salis nomine:
quòd honoribus, inquit, militiæque in-
terponitur, salariis inde dictis, magna a-
pud antiquos auctoritate, sicut apparet
ex nomine Salariæ viæ: quoniam illa
sal in Sabinos portari consueuerat. *Ma-*
cer. in l. officium. 12. D. de re mili. Officium
Tribunorum est, vel eorum qui exerci-
tui præsunt, milites in castris continere,
ad exercitationem producere, claues
portarum suscipere, vigilias interdum
circumire, frumentationibus commi-
litonum interesse, frumentum proba-
re, mensorum fraudem coërcere. deli-
cta secundum suæ auctoritatis modum
castigare, principiis frequēter interesse,
querelas commilitonum audire, valetu-
dinarios inspicere.

TRIBVNI plebis primùm ita crea-
ti sunt: Anno CCLX. cùm plebs ex vrbe
ad Æquorum bellum educta, propter
nobilium feneratorum impotentiam,
Consulibus relictis, trans Anienem a-
mnem collem occupauit: neque eo an-
no reuocari in vrbem potuit, vsquedum
Senatus ei per decem legatos promisit,
ius ipsi fore, magistratum è suo corpore
contra Patritiorum potentiam creare.
Primūm autem duo, vel, vt alij tradunt,
quinque creati sunt: sed anno CCXCVI.
Horatio, Minutio Coss. decem effecti.
Liuius libro 3. & Dionysius libro 6. & 10. In
eandem sententiam Pompon. *l. 2. §. 2. D.*
de origin. iur. Iisdem temporibus, inquit,
cùm plebs à patribus secessisset, anno fe-
rè septimo decimo post reges exactos,
Tribunos sibi in monte sacro creauit,
qui essent Plebij magistratus. Dicti Tri-

buni, quòd olim in tres partes populus diuiſus erat, & ex ſingulis ſinguli creabantur: vel quia Tribuum ſuffragio creabantur. *Sic Varro lib. de lingua Latin.4.* Tribuni plebeij, qui ex Tribunis militum primum Tribuni plebeij facti, qui plebem defenderent, in ſeceſſione Cruſtumerina. Cicero *lib. de legibus tertio*, poteſtatem eorum his declarat verbis: Plebs quos pro ſe contra vim auxilij ergo decem creaſsit, Tribuni eius ſunto quódque ij prohibeſsint, quódq. plebem rogaſsint, ratum eſto. ſanctíque ſunto: néve plebem orbam Tribunis relinquunto. Erat enim hic magiſtratus ſacroſanctus. *Liuius libro tertio*, Ipſis quoque Tribunis, vt ſacroſancti viderentur, cuius rei propriè iam memoria aboleuerat, relatis quibuſdam ex magno interuallo cerimoniis, renouarunt, & tum religione inuiolatos eos, tum legem etiam fecerunt ſanciendo, vt qui Tribunis plebis, Ædilibus, iudicibus, Decemuiris nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrum eſſet, familia ad ædem Cereris, liberi, liberæque venum irent. Idémque tradit *Dionyſius libro ſexto*: Ij viatorem quidem, & prehenſionem habebant, vocationem verò nequaquam: nam (*vt ait Gellius*) antiquitùs creati videntur, non iuri dicundo, nec cauſsis, querelíſque de abſentib. noſcendis, ſeu interceſsionibus faciendis, quibus præſentes fuiſſent, vt iniuria quæ coràm fieret, arceretur. ac propterea ius ad ſe vocandi ademptum: quoniam vt vim auferri vetarét, aſsiduitate eorum, & præſentium oculis opus erat. *hæc Gellius lib.13. cap.13.* Scribit etiam in hanc ſententiam *lib. 15. cap. 27. his verbis*: Tribuni neque aduocant patritios, neque ad eos referre de re vlla poſſunt. Ite ne leges quidem proprie, ſed plebiſcita appellantur, quæ Tribunis plebis ferrent accepta. Plutarchus autem in Catone Vtic. Ius, *inquit*, Tribunitiæ poteſtatis magis ad impediendum eſt, quàm ad agendum: quippe cæteris omnibus collegis volentibus, vnus qui nolit & intercedat, plus poteſt. *Idem in Problemat.* Cur Tribunus plebis purpura nō vtitur, cum cæteri magiſtratus vtantur? an quod magiſtratus non eſt? nam nec in ſella ius dicunt, nec ineunte anno item vt reliqui, magiſtratum ineunt, nec Dictatore creato ſe abdicant: imò quaſi magiſtratus non ſint, delato ad Dictatorem imperio, ſuam ipſi poteſtatem retinent. Cuius rei teſtimonium apud Liuium libro ſeptimo videmus, de tribunis plebis, qui L. Manlium Dictatorem magiſtratu abire coegerunt. Idem etiam libro ſexto intercedendi formulam, & ſolemne verbum fuiſſe hoc VETO, ſignificat his verbis: Faxo, ne iuuet vox iſta VETO, qua nunc concinentes collegas noſtros tam læti auditis. Reperitur etiam *apud eundem libro quarto*, Conſules à Tribunis plebis duci in vincula potuiſſe, & libro nono, Cenſorem Appium à P. Sempronio Tribuno pleb. prehendi, & in vincula duci iuſſum eſſe. *& lib.5.* Tribunos pleb. minitari ſe iuſſuros eſſe in vincula Tribunos militum duci. Apud Dionem autem *lib.37.* Metellum Conſulem à L. Flauio Tribuno pleb. in carcerem ductum eſſe. *Plutarchus in Problematis* auctor eſt, moribus Romanorum conſtitutum eſſe, vt domus Tribunorum noctu ne clauderetur (quod & Macrobius Saturn. 1. confirmat) ſed interdiu noctúque indigenti cuique eorum auxilio paterent, quaſi portus quidam, & præſidium periclitantium. Maiores enim communem Tribunum eſſe voluerunt, & tanquam aram omnibus acceſsibilē, proinde honore quidem ſacroſanctos eos eſſe voluerunt, nec ſine inexpiabili ſcelere violabiles. Idem *in vita Catonis Vticenſi.* tradit, Tribunos plebis in baſilica Porcia *χρηματίζειν εἰωθότας*: quod ego non Ius dicere, ſed conuentum agere, & pro collegio decreta ſua interponere, interpretandum puto. *Hotoman.*

TRIBVNI militaris fit mentio *in leg.12. §. vltim. D. de re milit. l.11. & 13. eod. tit. lib.12. C. l. vnic. C. de ſalgamo. lib. 12. l.1. C. de commeatu. eod. lib.* Tribuni prætoriani, *in l. vltim C. de numerar. lib.12. l.4. C. de apparit. magiſt. mil.* Tribuni vigilum, *in l. penultim. C. de apparitoribus magiſtr. mil. lib.12* Tribuni voluptatum, *apud Caſsiod. in lib. Variar.*

Tribuni ſcholarum, *ſub Rub. Cod. de comitib. & tribun. ſchol.* dicuntur, qui ſcholis agentium in rebus, hoc eſt, ordinibus eorum, qui Rempublicam adminiſtrabant, præfecti erant. Hi Comitum honore & nomine dignabantur, Imperatoris epulis adhibebantur, & adorandæ

ipſius

pſius purpuræ ius habebant, *lege prima,*
od. Quàm porrò altus honoris gradus
hic eſſet, licebit ex his Hieronymi ver-
bis cognoſcere, qui aduerſus Ioannem
Hieroſolymitanum ad Pammachium
ſcribens: Finge, inquit, aliquem tribu-
nitiæ poteſtatis ſuo vitio regradatũ, per
ſingula militiæ equeſtris officia ad tyro
nis vocabulum deuolutum, nunquid ex
tribuno ſtatim fiet tyro? non: ſed antè
primicerius. deinceps ſenator, ducena-
rius, biarchus, circitor, eques, deinde ty
ro. & quanquam tribunus quondam,
miles gregarius ſit, tamen ex tribu-
no non tyro, ſed primicerius factus
eſt.

TRIBVTVM ſtipendium eſt,
quod appellatur ab intributione. vel
ex eo, quòd militibus tribuatur, *vt ait*
Vlpian. in l. ager. Digeſt. de verborum ſigni
ficatio. Varro libro 4. à tribubus dictum
vult, quòd ea pecunia, quæ à populo im-
perata erat, tributim à ſingulis propor-
tione cenſus exigebatur. *Vide Feſtum li-*
bro decimoſeptimo. Tributorum autem
duo erant genera: vnum perſonarum ſi-
ue capitis, alterum rei, ſiue ſoli, id eſt, a-
gris impoſitum. *vt notatur lege tertia &*
vltima, D. de cenſibus. Neque eorum ſen
tentia improbanda, qui perſonale, pro-
priè Stipendium appellandum putant,
cùm ſcilicet aurum, argentum, æs pende-
retur. Reale verò, ſiue Prædiale, cùm e-
qui, veſtes, cæteráque ex eodem genere
præſtabantur. *Hinc illud Tertull. in Apolo*
getico. Si agri tributo onuſti, viliores:
hominum capita ſtipendio cenſi, igno
biliora.

Tributa, poſtquam Auguſtus cum po-
pulo prouincias partitus eſt, appellari
cœpta ſunt, quæ bello victæ prouinciæ
populo quot annis pendebant: quæ ve-
rò Cæſaris prouinciæ ad belli ſubſidia
inferebant, ſtipendia ſunt vocata. Ex
eauſſa eſt, cur Tributa à ſtipendiis, tribu
tariáq; prędia à ſtipendiariis ſeparentur
l. 13. D. de impenſ in reb. dotal. fa. l. 46 §. qui
compenſationem. D. de iur. fiſc. §. per tradi
tionem. Inſtitut. de rer. diuiſ. vbi Theo-
phil.

TRIBVTORIA actio, *de qua Iu-*
ſtinianus in §. introduxit. & aliam. Inſtitu.
Quod cum eo, qui in alien. datur credi-
toribus in dominum, quo ſciente vnà
cum filiofamiliàs, vel alieno ſeruo, in
merce peculiari contraxerunt, niſi res
ęquabiliter inter creditores partitus ſit.
leg. 1. & pen. D. de tributo act. nam Tribu-
tum hîc accipi debet id, quod inter cre-
ditores ſerui negotiantis, & dominum,
cui idem ſeruus quoque debet, tribui-
tur, hoc eſt, diſtribuitur pro rata eius,
quod cuique debetur. Inde tributoria
actio dicitur, quaſi contributoria.

TRICENNIVM eſt tempus 30.
annorum. Inde tricennalis præſcriptio,
vt in c. vigilanti. de præſcr.

TRICLINIVM, locus tribus le-
ctis conſtructus, ad diſcumbendum, *l. fo-*
ramen. D. de ſeru. vrba.

TRICLINARIA, veſtes Senato-
riæ, quibus vtuntur in tricliniis, *l. apud*
Aufidium. ff. de optione leg.

TRIENS, tertia pars aſſis, & qua-
tuor vncias continet, *l. ſeruum meum. §. fi.*
D. de hæred. inſtit. ſic ſumitur in Nouell.
18. §. ταῦτα ἡμᾶς. Voluſ. Mętianus in di-
ſtributionibus aſſis trientis, hanc eſſe
notam ☰ ☰ ait. Hinc

TRIENTES vſurę, quæ intra ter-
tiam partem centeſimę concluduntur:
quo modo & trientarium fenus *apud Ca-*
pitolinum in Antonio: & trientes penſio-
nes *apud Lamprid. in Alexand.* interpre-
tari oportet.

TRIERARCHVS, interpretatur
triremis princeps, τριήρης enim triremis
eſt, id eſt, nauis triplici ordine remotum
inſtructa, *l. eius. D. ad S. C. Trebell.* Fiducia
rium, inquit, reliqui hæredem trierar-
chum. *Item. D. de bon. poſſ. l. 1.* Nauarchos,
ait, & trierarchos claſſium *& apud M. Ci*
cer. 3. in Verr. & C. Tacitum. l. 18. qui trire-
mibus præeſt.

TRIERETICVM, *in l. Septitia.*
D. de pollici. falsò legitur, pro τετραετη-
ρικὸν, *vt in Pand. Flor.* quadriennale cer-
tamen ſignificat.

TRIFARIAM, in tres partes, *l. 1. §.*
fin. D. de muner. & hono.

TRIFINIVM, locus in quem tres
poſſeſſores attingebant, id eſt, in quem
tres diuerſæ poſſeſſiones terminabant.
Sicul Flac. in lib. de condit. agr.

TRIGA, trigæ τρίιππος, quaſi tria-
ga, à tribus equis iunctis Currus dicitur,
qui à tribus equis trahitur. *Vlpian. in l.*
Ædiles aiunt. Digeſt. de ædil. edict. Etſi
tria venierit, redhibenda erit tota, ſed &
ſi quadriga redhibeatur. Hinc

TRIGARIVM, τριωπεῖον, curule certamen. *Plin. libr. 37. cap. 13.* Ne equos quidem in trigariis inferri vllos vernaculis animaduerto. Apud Martianum quoque Capellam libro 9. qui de Musica inscribitur: Trigarium, *inquit*, supplicantis semper germanitatis aduenıat: hoc est, trigemina, inquit, illa mulier, siue tres in vnius nominis vocabulum conspirantes.

TRIGARIVS, trigarij, τριπωλάτης. Trigarium agitator. *Plinius libro 28. capit. 16.* Ferúntque & Neronem principem hac potione recreari solitum, cùm sic quoque se trigario approbare vellet.

TRIGEMINI, tres vno partu editi, quales fuere Horatij temporibus Tullij Hostilij Roman. Regis. *leg. 7. D. de reb. dub. l. 3. D. si pars hære. peta. l. 137. D. de verb. oblig.*

TRINVM edictum, id est, trina citatio: quæ & Peremptoria nominatur. De cuius effectibus abundè satis Doctores. Sed & post omnes, & concisius & dilucidius Zasius tractat, *in l. contumacia. D. de re iudi.*

TRIPERTITA, liber fuit Sex. Ælij, qui veluti cunabula Iuris continebat: sic dictus, quoniam lege XII. Tabul. præposita, iungitur interpretatio, deinde subtexitur legis actio. *Pomponius in leg. necessarium. D. de origin. iur.*

TRIPLICATIO, est secunda actoris defensio, contra rei duplicationem opposita. *§. 1. Institut. de replicat.* quasi enim replicatio, conduplicatio & geminatio fuisset: sic quod tertio post actionem loco referretur, atque in iudicium obiiceretur, Triplicationis nomine significatum est. *At in leg. 2. Digest. de except.* Triplicatio reo tribuitur, quasi Replicationi opponatur. vbi, vt verè dicam, mendum subesse arbitror: & ex Imperatoris verbis corrigendum.

ad TRIREMES pœna, frequentissimum his temporibus genus est supplicij, cuius meminit Valerius. *lib. & cap. vltim.* scribens, quendam iussu Augusti, quòd se Octauiæ sororis vtero genitum simularet, remo publicæ triremis affixum. Suidas huius etiam meminit, εἰ μή τοι, inquit, μέτοικιον μὴ τιθέντες, μέτοικοι ἀπήγοντο πρὸς τοὺς πολίτας, καὶ εἰ ἐάλωντο ἐπιπρεάσκοντο, ἐνεβίβαζον δὲ καὶ εἰς τὰς ναῦς τοὺς μετοίκους. Et *Ioseph. lib. 17.*

TRISTE auxilium appellare, *leg. serui. Digest. de appell.* Tristis litera, M. Ciceroni est, Θ.

TRITAVVS, patris & matris atauus, aui vel auiæ abauus: proaui proauiæ proauus: abaui, vel abauiæ abauus: ataui atauiæ pater, dictus quasi tertius auus, *l. 3. & leg. fin. §. 6. Digest. de grad. & affinita.* Scribitur autem *in d. l. 3.* triauus, triauia, *in Pand. Flor.*

TRITICIARIA condictio, vide Condictio,

Τριττύς, Tribus est pars tertia. *Hinc Pollux lib. 8.* Ὅτι μὲν δὴ τέσσαρες ἦσαν αἱ φυλαὶ εἰς τρία μὲν ἑκάστη διῄρητο· καὶ τὸ μέρος τοῦτο ἐκαλεῖτο τριττὺς καὶ ἔθνος, καὶ φρατρία. vnde τριττύαρχος dicebatur, ὁ τῆς τριττύος ἄρχων.

TRIVMPHANDI modus talis erat: Victores corona, primùm laurea, deinde aurea redimiti, curru inaurato, quem quatuor equi albi trahebant, Romam inuehebantur. Præcedebat Senatus, sequebatur populus, post hunc ordo militaris. Ante currum victoris ibant Duces victi, catenam ferream collo gestantes. Et primùm omnium ad templum Iouis Capitolini, deinde per vrbem atque domum reducebantur. *Cicero in Pisonem*: Quid tandem (inquit) habet iste currus? quid victi ante currum Duces? quid simulachra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid Legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? quid vehi per vrbem? Vnde sunt, qui triumphum à tribus ordinibus Senatus, populi, & militum, dici existimant. *M. tamen Varro, lib. 5. de ling. Lat.* Triumphum dictum vult, quòd cum Imperatore milites redeuntes clamitant per vrbem in Capitolium eunti: Io. triumphe, io. idque, inquit, à θριάμβῳ Greco Liberi patris cognomento potest dictum esse.

TRIVMPHALIS currus forma neque bellico currui, quo Heroicis temporibus Troiani & Thebani belli, homines vsi sunt, vt barbari Britanni & Belgæ Couino: neque currui circensi, quo Romæ ludis equestribus quadrigariis vtebantur, & agitatores Olympiæ: sed rotundæ turri assimilis erat, vt Zo-

naras ſcribit his verbis: τὸ δὲ δὴ ἅρμα οὔτε ἀγωνιστηρίῳ οὔτε πολεμιστηρίῳ ἦν ἐμφερές, ἀλλ' εἰς πύργου περιφεροῦς τρόπον ἐξείργαστο.

TRIVMVIRI CAPITALES, ſeu Treuiri, vel Treſuiri (*inquit Pomponius*) creati ſunt, qui carceris cuſtodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret, id interuentu eorum fieret. *Salluſt. in Catil.* In eum locum poſtquam demiſſus eſt Lentulus, iudices rerum capitalium, quibus præceptum erat, laqueo gulam fregere. Hi octo lictores habebant, qui eorum iuſſu in damnatum animaduertebant. Plautus Amphitr. *Quid faciam nunc, ſi Treſuiri me in carcerem compegerint? Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagrum. Nec quicquam ſit, qui non me omnes eſſe dignum deputent. Ita quaſi incudem me miſerum homines octo validi cædent.* Et in Aſinaria: *Vbi ſæpè cauſſam dixeris pendens aduerſus octo, Aſtutos nudaces viros, Valentes virgatores* Et paulò pòſt: *Vbi ſæpe ad languorem tua duritia dederis octo Validos lictores vlmeis affectos lentis virgis.* Et in eadem, *Ibo ego ad Treſuiros, veſtráque ibi nomina Faxo erunt capitis.* Verùm illi de vilibus, & abiectæ tantùm conditionis hominibus ius dicebant: vt furibus, ſeruis nequam, & apud columnam Mæniam cauſſas cognoſcebant. *auctor Cicero in Diuinat. Et Aſconius in eandem.* Memorabile autem eſt, quod Valerius Maximus *libr. 5. cap. 3.* commemorat de muliere quadam, quam Prætor damnatam Triumuiro in carcere necandam tradiderat: quam receptam is qui cuſtodiæ præerat, non protinus ſtrangulauit: aditum autem ad eam filiæ dedit: quam pòſt animaduertit exerto vbere famem matris lenientem. itaque res ab ipſo ad Triumuirum, à Triumuiro ad Prætorem, à Prætore ad Conſulum iudicium perlata, remiſſionem pœnæ mulieri impetrauit. *Idem etiam libro octauo, capite quarto*, de L. Calpurnio Triumuiro mentionem facit, à quo ſeruus quidam in crucem eſt actus. Apud Feſtum autem ſub verbo, Sacramentum, lex Papiria legitur de Triumuiris capitalibus. Sed ſuſpicor de mendo, & Monetalibus legendum putarem.

TRIVMVIRI NOCTVRNI incendiis arcendis præfuiſſe dicuntur apud vetuſtiores, à *Paulo in leg. 1. Digeſt. de offic. præf. vigil.* & ab eo, quòd excubias agerent, nocturnos dictos eſſe: interueniſſe etiam nonnunquam & Ædiles & Tribunos pleb. fuiſſéque familiam publicam, circa portam & muros diſpoſitam, vnde ſi opus eſſet, euocabatur. Dio verò lib. 55. ita ſcribit: οἱ δὲ δὴ στρωτοὶ ἐπιμεληταὶ τῶν στενωπῶν τε δήμου, οὓς καὶ στενοπάρχους καλοῦμεν, καὶ σφισι καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἀρχικῇ καὶ ῥαβδούχοις δύο ἐν αὐτοῖς τοῖς χωρίοις ὧν ἂν ἄρχωσιν, ἡμέραις τισὶ χρῆσθαι ἐδόθη, ἥ τε δουλεία ἡ τοῖς ἀγορανόμοις τῶν ἐμπιπραμένων ἕνεκα συνοῦσα ἐπετράπη, καίτοι καὶ ἐκείνων καὶ τῶν δημάρχων ... πᾶσαν τὴν πόλιν εἰς δεκατέσσαρα μέρη νεμηθεῖσαν κλήρῳ προσταχθέντων. ὃ καὶ νῦν γίγνεται. στενοπάρχους. Dio vocat, qui Vicorum magiſtri dicebantur, quos non ſemper prętexta vſos, ſed eo tantùm tempore, quo ludos compitalitios faciebant Cicero in *Oration. in Piſonem, & Aſconius in eandem ſignificat.* tametſi ad Auguſtum hæc potiùs referenda ſunt, de quo Suetonius ita ſcribit: Spacium vrbis in regiones, vicóſque diuiſit, inſtituítque, vt illas annui magiſtratus ſortito tuerentur, hos magiſtri è plebe cuiuſque viciniæ lecti. Valerius autem Maximus *lib. 8. cap. 1.* de M. Militio, Cn. Lolio, L. Sextilio Triumuiris commemorat, qui quòd ad incendium in ſacra via exortum, extinguendum tardius venerant, à Tribuno plebis die dicta ad populum damnati ſunt. Item de P. Bilio Triumuiro nocturno, qui à P. Aquilio Tribuno pleb. accuſatus, iudicio concidit, quia vigilias negligentius circumierat.

TRIVMVIRI MONETALES, qui & Treuiri, auro argento, ære flando, feriundo, cõſtituti ſunt: *vt ſcribit Pompon. in l. 2. §. 16. D. de orig. iur.* Itaque hos ſic inſcribebant: A.A.A.F.F. Horum igitur munus erat, numiſmata probi auri & argenti, iuſtíque ponderis examinare. Hinc illud Ciceronis *lib. De legib. 3.* Æs, argentum, aurum publicè ſignanto. Item ad Trebatium de Treuiris Gallis iocans, Treuiros vites cenſeo: audio capitales eſſe, mallem auro, ære, argento eſſent. de illis enim Galliæ populis loquitur, qui cùm capitales bellicoſíque eſſent, ludit cùm in Treuirorum

cum in capitalium verbo. Idem enim est ac si diceret: Mallem hos Treuiros pecuniosos esse, quàm bellicosos: vt Cęsare eos vincente, tu ditesceres. Apud Sext. Pomp. sub voce. Sacramentum lex Papiria refertur de 3. viris capitalibus, quã potiùs ad Monetales pertinuisse arbitrarer.

TROCHLEA, quæ vox est apud Iuriscons *in l. sed addes. D. locati.* variè describitur: quoniam & ipsa non vnius generis est. de qua Budæus videndus in Annotat. prior. Nebriss. scribit, Trochleam instrumentum esse, cum orbiculis ad eleuanda & deprimenda onera. Tympanum, inquit, & trochleas, quibus eleuatur prælum. *vide Catonem cap. 136. de re rustic.*

TROPHIMA. τρόφιμα, nutrimentum, alimentum, *Paulus l. 26. §. 2. D. depo sit.* Ex quibus debetis mihi decem, quos apud Titium deposuistis: item quos trophimati, decem.

TROXIMA vua, quæ matura, edulis, & comestibilis est, inepta vino τρώξιμος, maturus, comestibilis, *Iurisconsul. de verbor. significatio l. qui fundum.* Et quæ eiusdem generis essent, quas non vini caussa haberemus, quas Græci τρωξίμους appellant.

TRVLLA. vasis vinarij seu potorij genus, *apud Paul. in l. 13. D. de instr. vel inst. leg.* Trullæ, *inquit,* quæ circa cœnam solent traiici. *Et apud Vlpia. l. 19. §. 3. D. de aur. argen. mund. Cicer. Verri. 6.* Erat etiam vas vinarium ex vna gemma prægrandi: trulla excauata cum manubrio aureo. Iuuenal. Satyr. 3.

-- laudare paratus
Si benè ructauit, si rectũm minxit amicus,
Si trulla inuerso crepitũ dedit aurea fũdo.

neq; enim de vase, in quo alui proluuies effunditur, intelligi debet, vt velut quidam.

TRVTINARI vna eadémque lance, pro pari iure esse, Iustin. prouerbij figura dixit, *in l. cùm quis. 10. C. de nat. lib.* vide Æqua lance.

Trutinari cognoscere, *l. fi. C. de iudic.*

Τρυφή, *Theophilo in §. interdum. Instit. de obligat. quæ ex delict.* pro lasciuia.

TRYPHVS, *l. idem Ofilius. D. de ædilit. edict.* corruptè pro Atypus. vide Atypus.

TVBVS, Græcis σωλήν, siue sit fictilis, siue ex alia materia, fistula est, seu canalis variis vsibus accõmodatus. *Vlp. de cloa. l. 1.* Cloacæ appellatione, & tubus. & fistula continentur. Hinc Tubulus, per diminutionem, quod idem significat. *Procul l. quidã Iberus. D. de seru. vrb. præd.* Non licet autem tubulos habere admotos ad parietem communem. Paulus alicubi pro cuniculo subterraneo posuit. H colore, inquit, in eisdem tubulis inueniuntur. Hinc

TVBVLARIVS, *apud Marcell. in princi. lib. 28.* Patre tubulario Præsidialis officij.

TVERI se pro eo, quod est sustentare, tolerare, exhibere se & alere, *in l. pen. & vlt. D. de in rem verso, l. 1. §. sed non nullos. D. de tut. & rat. distr.* Notandum est autem, hoc verbum etiam passiua significatione, contra Grammaticorum regulas, vsurpari à Iurisconsultis non semel, *vt in l. 7. de curat. fur.* Consilio & opera curatoris tueri debet non solùm patrimonium, sed & corpus ac salus furiosi. *Sic l. D. de iniusto rupt. l. 30. D. de liber. caus. l. 5. §. ad eum autẽ. l. vlt. in fi. D. de leg. præst. l. 17. in fi. D. de noxalib. lib. 3. C. de seruit. l. 153. de decurion. in C. Theod.* Sic & Varro *lib. 3 de re Rust. c. 1.* Et in pace à rusticis Ro. alebantur, & in bello ab his tuebantur. *Vitru. lib. 8.* Res omnes non ali sine elementorum potestate, neque crescere, nec tueri.

TVGVRII appellatione, *inquit Pomponius,* omne ędificium quod rusticę magis custodiæ conuenit, quàm vrbanis ędibus, significatur. Ofilius ait Tugurium à tecto, tanquam tegularium esse dictum: vt toga, quòd ea tegamur, *l. 380. D. de verb. signi.*

TVLLII, vide Salientes.

TVMVLTVM, *Cic. in Anto Oratio.* bellum subitò, & derepentè concitatum appellari scribit. Ita potest hoc verbum accipi *in l. 1. §. 1. D. deposi. l. 24. in fin. ff. de diuers. reg. iur.*

TVNC in edicto, Vnde vi, his verbis: QVAEQVE IBI TVNC HABVIT, sic accipimus, tunc cùm deiiceretur, *l. 1. §. rectissimè. D. de vi & vi arma* In hac oratione, SI IN QVINQVENNIO FILIVS NASCATVR, TVNC HAERES DATO, articulus. Tunc, extremi quinquennij tempus significat, *l. 4 D. de cond. & demonstratio.* Tunc, ex hac die, *in l. 126.*

in prin-

in princi. D. de verborum obligation. quod
vulgò dicimus, ex nunc prout ex tunc,
vel extunc prout exnunc. Quandoque
significat tempus preteritum perfectum
Aliquando est taxatiuum, & restricti-
uum, *l.1. C. de procurat. & vide Bartol. in*
substitutione. D. de vulg.

TVNICA vestis breuior, & inte-
rior: ei enim toga superimposita crura
& tibias contegebat. *Paul. l.1. D. de contr.*
empt. Sed an sine nummis venditio dici
hodiéque possit, dubitatur: veluti si ego
togam dedi, vt tunicam acciperem. *Hæc*
Paulus. Plutarchus autem in vita Corio-
lani, & in Proble. Catonem tradit scri-
ptum reliquisse, fuisse in more, vt candi-
dati sine tunica venirent ad supplican-
dum populo, sola toga candida, eáque
recincta inducti. *Asconius autem in Orat.*
pro Scauro, & Val. Max. lib. 3. c. 6. aiunt
Catonem Prætorem iudicium Scauri,
quia æstate agebatur, sine tunica exer-
cuisse campestri sub toga cinctum, in fo-
rum quoque sic descendisse, iásque di-
xisse, ídque reperisse ex vetere consue-
tudine, secundùm quam & Romuli æ-
tatis statuæ in Capitolio, & in Rostris
Camilli fuerunt togatæ sine tunicis.

TVRBA & rixa multum differunt
ait Vlp. nanque turba multitudinis ho
minum est turbatio & cœtus: Rixa et-
iam duorum, *l.4. §.1. D. vi bon. rapt.* vbi
Turbam appellatam Labeo ait ex gene-
re tumultus: ídque verbum ex Græco
tractum, ἀπὸ τοῦ θορυβεῖν. *Cornel. Fronto de*
different. voc. Rixa sine armis est, & habet
defensionem. Pugna legem habet, vel
naturalem, vel moralem.

TVRBARE rationem, idem quod
conturbare. *Vlpi. l.1. in fi. D. de ser. corrup.*
Qui actori persuadet, vt rationem sibi
commissam turbaret. vide Conturbare.

Turbare signa, est confundere & per-
miscere, sic vt agnosci iam non possint,
lege 22. §. si signa. D. qui testamen. fac. Quin
tilian. lib. 12. cap. 8. Denique linum ruptū,
aut turbata cera, aut sine adgnitione si-
gna frequenter inuenies.

TVRBASSIT, verbum XII. Tabu.
pro turbauerit, Ast qui turbassit in agen
do, fraus auctoris esto.

TVRMA 30. equites, hoc est, tres
decurias recipit, qui honore præstáut, &
ordine. Sed turma propriè ex equitibus,
Centuria verò fit expeditibus. *Alexan-*
der ab Alex. genial. dierum lib. 1. cap. 5. Has
quoque Tribus veteres nuncuparunt: &
qui his præessent, Tribunos dixere.

TVRMARII, *l.2. C. de priuil. eor.*
qui in sac. pal. mil. qui turmas tyronum
cogebant.

TVRPES personæ sunt famosæ, &
inhonestæ personæ, veluti lenones, me-
retrices, vespilliones, harenarij, histrio-
nes, pantomimi, *l.3. D. si quis à paren. l.72.*
§. pen. D. de solutionibus. l.27. C. de inoff. te-
stamen. l.7. & 63. §. si sub conditione. & §. si
verò nominis. D. ad Trebellia. l.22. §. nec non
illud. D. solut. matrimon. l.12. de scen. in C.
Theodos. Et ita *in l.17. D. de testam. tut. l.12.*
D. de sponsalibus. l.3. §. Iulianus. in fin. D. de
liber. exhib. Sed & aliàs turpe plerunque
significat famosum, & quod infamiam
irrogat. Sic Turpes actiones, Turpiáque
iudicia appellantur, quæ damnatis infa-
miam inferunt. ἀτιμωτικὰς ἀγωγὰς vocat
Theophil. *in §. ex quibusdam. Institutio. de*
pœn. tem. litig. Quales sunt iniuriarum, vi
bonorum raptorum, serui corrupti, re-
rum amotarum, tutelæ, fiduciæ, manda-
ti, pro socio, depositi, *l.56. D. pro soc. l.2.*
D. rerum amot. l.1. D. de his, qui not. infam.
Ita Turpe tutelæ iudicium dixit Cicero,
lib. 1. de Orato. Et pro Cæcinna, Turpe
iudicium dari aduersus eum, qui tute-
lam fraudasset. Idémque Turpia man-
dati, pro socio, depositi, iudicia appellat
in Orat. pro Roscio Com. Sic turpi iudicio
damnatos, *apud eundem in Orat. pro Cluen*
tio, interpretare, qui eo iudicio damnati
sunt, quòd infamiæ notam inurit.

Turpes conditiones, quæ inhonestæ,
& contra bonos mores sunt, *l. 63. §. si sub*
conditione. D. ad Trebellia. l.112. §. pen. D. de
legat. lib. 1. Turpis institutio, *l.9. D. de li-*
ber. & posthum. Turpia legata, quæ deno-
tandi magis legatarij caussa scribuntur,
l.54. D. de legat. 1. Turpis pactio, *l.7. D. de*
his qui n not. infam. Turpia lucra ob falsum
testimonium, ob gratiosam sententiam,
aut aliàs turpiter & scelere quæsita, *l.5.*
D de calumniator. l.16. §. vlt. D. quod met.
caus.

Turpis arbiter, id est, pecunia corru-
ptus, *l. sed & si seruum. §. sunt & alij. D. de*
arbit.

Turpissima vita, paupertatis obten-
tu non excusanda, *l. palàm. D. de ritu*
nupt.

TVRPITER datur, quod meretrici

datur: item & quod datur vt malè iudicetur, *l.3.& 4.§.sed quod meretrici. D.de condict.ob turp.caus.*

Turpiter accipitur, quod in hoc accipitur, vt res deposita, vel commodata reddatur, *l.5.D de tut.& rat.distra.l. vlt, D.de condi.ob turp.caus.*

TVRPILLIANVM SC. vide suprà Senatusconsultum Turpillianum.

TVTORES sunt, qui vim ac potestatem in pupillos habent, éxque reipsa nomen ceperunt. itáque appellantur Tutores, quasi tuitores, atque defensores, sicut Æditui dicũtur, qui ædes tuentur, *l.1. D.de tutelis.* Eorum autem tria sunt genera: nam alij dicuntur Testamentarij, alij Legitimi, alij moribus inducti. Testamentarij sunt, quos paterfa. impuberi filiofamil. itémque nepoti, quem tamen non patris, sed suæ potestati relicturus est, in suo testamento constituit, *l.1.& pass.D de test.tut.* Legitimi sunt (*vt ait Vlpia. in Instit.*) qui ex lege aliqua descendunt per eminentiam autem Legitimi dicuntur, qui ex lege XII. Tabul. introducuntur, seu propalàm, quales sunt agnati: seu per consequentiam, quales sunt patroni, *l.1.& pass.D.de legit.tuto.* Moribus inducti. Vide Tutor Prætorianus.

Tutor CESSICVS appellatur is, cui in iure tutela cessa est, qui siue mortuus fuerit siue alii tutela cesserit, redit ad legitimum tutorem tutela: sed & si legitimus decesserit, aut capite minutus fuerit, Cessitia quoque tutela extinguitur. *Vlp.c instit.11.*

Tutores DATIVI appellantur, qui testamento nominatim dati sunt: hos enim lex XII. confirmat, *vt ait Vlpianus cap.Instit.11.* Datiuum tamen pro Attiliano aut Iuliano Modestin. posuit *in l.7. D.rem pup.sal.for.* vbi Testamentarij, qui propriè Datiui sunt, à Datiuis distinguuntur, *& Iustin.in l.40 C.de episc. & cler.* vbi Testamentarias tutelas à Datiuis separat.

Tutor FIDVCIARIVS dicitur, qui liberum caput mancipatum sibi, vel à parente, vel à coemptore manumisit: ídque per similitudinem patroni. *Vlp.c. Inst.11.vel sic:* Tutor fiduciarius is propriè dicitur, qui cùm pater esset fiduciarius, filium sibi mancipatum manumisit, nec remancipauit, *hæc Vlp. in Inst.* Ponamus ergo contractam fuisse fiduciam, id est, vltrò citróque factam emancipationem, patrémque fiduciariũ vero patri filium remancipasse. Pater verus, quoniam alter fidem similiter eius sequutus est, fiduciarius eodem modo dici deberet. at quoniam verus est pater, suam retinet meliorem appellationem. Præterea tutor etiam fiduciarius, item vt alter, dici deberet: sed quoniam qui legitimi sunt hæredes, ij tutores sunt legitimi, pater quem lex ad manumissi filij hæreditatem vocat, suum hoc à lege nomen retinebit, dicetúrque Legitimus. At quoniam emancipati frater hæres non est legitimus, *quemadmodum docet Caius in Instit. & Vlpi.in l.1. D. si à patre quis manumiss.fue.* Tutor legitimus, vt patroni filius, appellari non potest. Patroni enim filius vt hæres est legitimus, sic tutor legitimus appellatur. Quod igitur agnatus ille proximus, filij manumissi frater, cùm ad tutelam vocabitur, nomẽ habebit? Pater suum nomen fiduciarij tutoris, quo vsus non est, in illum transferet, dicetúrque Tutor fiduciarius. *Plura in Institu.comment.Hotom.*

Tutor HONORARIVS dicitur, qui non administrationis & oneris, sed honoris tãtùm caussa datur, *l.3.§.1.D.de admi.tut.* vbi Vlp. ait, eos nõ iccircò extra periculum esse, si pupillos negligant. Nã prius quidẽ excussis eius qui gesserit facultatibus conueniri oportere.

Tutores IVLIANI dicuntur, qui ex lege Iulia & Titio dati sunt, quę iubet mulieribus pupillísve non habentibus tutores dari in prouinciis à Præsidibus earum. *Vlpia.c.instit.11.*

Tutor PRÆTORIANVS, *Vlpi. cap.Inst.11.* Moribus tutor datur mulieri pupillóve, qui cũ tutore suo lege aut legitimo iudicio agere vult, vt auctore eo agat (ipse enim tutor in rem suã auctor fieri nõ potest) qui Prętorianus tutor dicitur, qui à Prętore vrbis dari cõsueuit.

TVTELA à Seruio Sulpitio definitur, Vis (Theophili. & Harme. δίκαιον, vt legisse videantur ius) ac potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui per ætatem se ipse defendere nequit, iure ciuili data ac permissa. Quam vim ac potestatem qui habeant, Tutores appellãtur, *l.1. D.de tutel.Insti.de tutorib.in princ.*

Tutelæ actio duplex est; directa vna,

quæ

quæ pupillo aduersus tutorem; altera Contraria, quæ tutori aduersus pupillum competit, *tit. de contrar. & act. tut.*

Tutelam LEGITIMAM definit *Vlpian. in l.1. D. de leg. tut.* Legitimæ (inquit) tutelæ lege XII. Tab. agnatis delatæ sunt, & consanguineis, item patronis, id est, his, qui ad legitimam hereditatem admitti possunt. *Super his vide Cuiac. Obser. lib.11. c.26.*

Tutelam reddere, tutelæ rationes reddere Iurisconsultis significat, *l.2. §. ei quoque. D. de iudic. l.21. D. de tutel. & rat. dist. l. vnic. in fi. D. si penden. appel.* Dicunt & eodem sensu, restituere telam. *l. 7. §. vltim. l.28. in fi. D. de administ. tut. l.1. §. vlt. D. de vsur. l.21. in fin. D. de annu. leg. l.1. §. ex illa. D. ad leg. Cornel. de fals. l.10. D. rem pupill. sal. for. l. penult. C. de susp. tutorib.* Sic tutelam exigere, & tutelam reposcere, pro tutelæ rationes reposcere *in l.13. ff. de tutel. & rat. distr. l.30. D. de admin. tut.* Et recipere tutelam, *Suet. in Claudio, c.2.* Diu etiam, atque post tutelam receptam alieni iuris, & sine pædagogo fuit, id est, post pubertatem. In suam tutelam venire, & suæ tutelæ effici, est ad pubertatem peruenire, *l. 7. §.1. D. de administr. tuto. l.8. §. 1. D. de secun. tab. l.39. D. de vulg. & pupi. l. 54. in fin. D. de hæredibus instit. l. vlti. D. de iure delibe. l.32. D. de legat.1.* Sic in edicto prætoris de missione in possessionem verba hæc: SI PVPILLVS IN SVAM TVTELAM VENERIT, accipienda sunt, *l.5. §. ait Prætor. D. quibus ex caus. in possess. eat.* Proinde si filiæfam. ita legatũ sit: Cùm in tutelam suam peruenerit, tunc debebitur, cùm viripotens facta fuerit, *l.51. D. de legat. lib 3.* Nec verò Iurisconsultis tantùm, sed & aliis Latinis auctoribus huiusmodi locutio placuit. Cicero quidem *cùm aliàs sæpius, tum in libro de Orator.* ita locutus est: Negarétque nisi posthumus & natus, & antequam in suam tutelam venisset, mortuus esset, hæredem eum esse posse, qui secundùm posthumum & natum, & mortuum esset hæres institutus. *Idem libro 2. de Inuentio.* Quidam pupillum hæredem fecit, pupillus autem antè mortuus est, quàm in suam tutelam veniret. Porrò interdum ea verba significant, Cùm in suam tutelã & potestatem peruenerit. Quod ex coniecturis erit æstimandum. Interdũ etiam 25. annum hæc verba demonstrant, si ea mens fuerit loquentis testatoris, *l. 56. in fi. ff. de legat.3.* In qua Vlpian. ex voluntate testantis aliam atque aliam hæc verba recipere interpretationem docet.

TVTELARIS caussa ea est, quam tutor pupilli nomine intendit. *Vlpian. l. 4. de in lit. iur.* Videamus in tutelari caussa quis iurare & aduersus quem possit.

TVTVM locum, in quo securè agere licet, *ex l. plerique. D. de in ius vocand.*

TVVM est, quod vendicare potes: vel cuius dominiũ ad te spectat, *l. Quintus. §. argento. §. cùm aurum. & §. si cui. de aur. & arg. leg.* Tuum non est, quod tibi casu auferri potest. *l. actiones. §. 1. ff. de regulis iuris.*

Tuum non est quod tibi debetur: *Spec. tit. de decimis.* Tuum, id est, tuæ iurisdictioni subiectum, *ca.2. de iis, qui fiunt à maiori. par. capit. c. 1. de auctor. & vsu pall.*

TVA NON INTEREST, exceptio est actionis exclusiua. *de qua Decio. in l. nam postea. D. de iureiur.* cui similis est, Tu non habes actionem, *de qua Bart. d. l. nam postea.*

Tua pecunia, id est, tibi debita. *l. si pecuniam. C. de neg. gest.*

TVAS RES TIBI HABETO, his verbis diuortium significatur, *l.2. D. de diuort.*

TYMPANVM, rota maioris ambitus, quæ ab hominibus, orbem eius introrsum calcantibus, versatur, *Vlpian. l.19. §.1. D. locat.* Quòd si regulis olea prematur, & prælum, & suculum, & tegulas, & tympanum, & trochleas, quibus releuatur prælum, &c. Lucret. lib.4.

Multáque per trochleas, & tympana pondere magno.
Commouet, atque leui sustollit machina nisu.

TYMPANA, margaritæ: *de quibus Plin. lib.9. c.35.* Crassescunt etiam in senecta conchísque adhærescunt, nec iis auelli queunt, nisi lima: quibus vnà tantùm est facies, & ab ea rotunditas: auersis planicies, ob id Typana nominantur. *Paul. l.32. §. vlti. ff. de aur. argen.* Cùm quædam ornamentum mamillarum ex tympanis margaritis triginta quatuor legasset, &c.

TYNNVS, Tynnaria piscatio, vide Thynnus.

TYRANNIDEM, quæ neque diuturna est, neque felicem habet exitum, reiicit lex vetus: IVSTA IMPERIA SVNTO. Et quamuis olim inter tyrannidem & iustum Imperium nihil interesset, cùm tyranni dicerentur domini & Reges, qui plenam haberent in subditos potestatem, quales erant plerunque viri spectatæ virtutis, vt apud Virgilium:

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Tamen cùm postea crescente hominum malitia, vi quadam, & ex animi libidine, non verò iure & legibus, plerique regnare cœpissent, ad eos tantùm Tyranni nomen restrictum est, & quò magis patella dignum haberet operculum, quale fuit imperium, talis erat subditorum amor & obedientia. Exemplis scatent omnes historiæ.

Τύρβη, vox apud Iurisconsultos, *in l. prætor ait. 2. Vi bonorum rapt.* Græcis est, quod nobis tumultus: vnde turba facta est: vt ex Sylla, Sulla: ex Xystico, Xusticus: & vt alia permulta, in quibus y, in v, nostrum commutatum est.

TYRONES, vide Tirones. Ita enim habent omnes libri veteres, nec Græcum verbum est.

TZANCARVM, vel TZANGARVM (est enim quædam in scriptura varietas) fit mentio *in l. 3. & vltim. Quo quemque habitu esse op. in C. Theod.* Et ita fortè apud Vopisc. in Claudio verbum hoc pro zanchis, quæ inter vestimenta numerantur, substitui debet. Genus autē quoddam calceamentorum id fuisse, adductus libelli Græci de Officiis aulæ Cōstantinopolitanæ vrbis, suspicor, quæ ita habent: ἔστι καὶ ἕτερον εἶδος ὑποδημάτων ἀκαλλάνια τζάγκια, ἔχοντα ἐκ πλαγίου κατὰ τὰς κνήμας καὶ ἐπὶ τῶν ταρσῶν ἀετοὺς διὰ λίθων καὶ μαργάρων, ἅτινα καὶ φορεῖ ὁ βασιλεὺς εἴς τε τὰς περιπάτους καὶ τὰς προκύψεις καὶ ὁ ταῦτα ποιῶν οὐ τζαγκάριος, ὡς οἱ ἕτεροι ἀλλὰ τζάγγμας ὀνομάζεται. Sed & Moscho. in lib. περὶ χεδ ἂν τζαγκάριον vulgò appellari scribit, quem Attici σκυτοτόμον, id est, cerdonem coriarium vocant. Planè Imperat. calceamenta purpurea, & φοινικόχροα fuisse Zonar. Tomo 2. *Anna. in Michaelis Theoph. filij imperio*, indicat: ἐδίδου, ait, αὐτῷ τὰ φοινικόχροα πέδιλα, καὶ προσέταττεν ὑποδήσασθαι, καὶ βασιλέα ἀνεῖπε. Eáq; mox τῆς βασιλείας παράσημα vocat. *Idem in Basilio Porphyrogeneta*, καταντήσας ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ ὑποδεμένου ὑποδήμασι φοινικοῖς· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς βασιλείας γνωρίσματα ὁ σκληρὸς ἀπεδύσατο, τὰ δὲ πέδιλα οὐκ ἀπέθετο, & quæ sequuntur. *Gulielm. Tyrius lib. 15. de bello sac. c. 23.* Exhibita, *ait*, sibi in patris præsentia, & eo mandante imperiali reuerentia, ocreis, vt mos est, in illo imperio (insignitus purpureis, ab vniuersis legionibus certatim Augustus est appellatus. *Idem etiam Nicetas in Annalib. confirmat*, καὶ τοῦτον, *ait* ἐπικρίνας καταλεῖψαι τῆς βασιλείας διάδοχον, ἐρυθρὰ τε οἱ πέδιλα μεταδέδωκε, καὶ βασιλέα ἐδόκει ἀναγορεύεσθαι. *Et aliàs*, τῷ μὲν πρεσβήκοντι κατὰ γένεσιν, Ἀλέξιος τῷ δὲ τὸ ὄνομα, πορφυρίδος μετέδωκε, καὶ πεδίλοις ἐρυθροῖς ὑποδεῖσθαι διαφῆκε, καὶ συνευφημεῖσθαι οἱ παρεῖχεν, ὁπηνίκα ῥωμαίων αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύετο.

V

VACAT pecunia, quæ non occupatur, *l. 12. in fi. ff. de adm. tu.* Vacare, operā dare, *l. non distinguemus. §. sacerdotio. de arbitr. ff.* Vacare, deficere, *l. 1. ff. de vacat. mun.* Vacare, id est, cessare.

Vacare dicitur, quod nec iure, nec facto detinetur ab aliquo, *l. vlt. C. de bo. vacan. l. 10. vide Bar. in l. Si bona. ff. de acquir. possess.*

Vacare bona dicuntur *in l. 1. in fi. D. ad Tertyllia. & in l. 38. ff. de iure fisc.* quorum neque hæres, neq. possessor extat. ab eo, quòd domino vacua iacet. Vacātes areæ, quæ nullum vsum ciuitatibus, ornatúmque præbent, *l. 42. C. de operibus publi.* Vacare etiam domus dicitur, quæ à nullo inhabitatur, *l. penult. §. 1. ff. de vsu. & habi.* Et vacare possessio, quæ à nullo detinetur, *l. 37. ff. de vsucapionibus.* Et Vacare hæreditas *in l. 30. ff. de vulg. & pupill.* quæ ab hæredibus scriptis adita non est. Vacare quoq. portio dicitur, quæ testamēto nulla data est, *l. vlt. ff. de secun. ta. §. videamus.*

Insti-

Inſtitu.de hæred. inſtit. Sic vacare ſeruus
dicitur, qui nullum miniſterium præ-
ſtat, *l.11.D ad exhib.*

VACANTIA bona dicuntur ea-
dem quæ & caduca, nimirum quæ illius
fuerunt, cuius hæres nullus eſt, *l.1. Co. de*
bon. vacan. Hæc olim quidem publica-
bantur, *teſte Vlpia.cap.18. Inſtit.* nunc ve-
rò lege Iulia confiſcantur, & quadrien-
nium iis nunciandis præſcribitur, *l.50.*
D.de manum.teſt. l. 10.§. intra quatuor. de
diuerſ. & temp.præſcr.l.97.§.1. l.14.§.quæ
inteſtato. de legat. 1.l. 6. §. eſt fiſco ad Tre-
bell. l.1.§.1.l. vltim. de ſucceſſ. edict. l. 6.§.
certè ſi quis omiſ.cauſ. teſtam. l.1.§.diuus.de
iure fiſ.l. 18.de vſucap.l.10.C.de inoffi.l.22.
C.de appel.l.1.C.de quadr. præſcript.l.1.Cod.
de donatio.inter vir.& vxor.l penultim. &
vlt.C.de vacat.lib.10. Vacantia autem di-
ci quæ Caduca, patet ex *l.vltim.C.Theod.*
de bon. vacan. & l. 2. cum aliis compluribus
titul.ſequ. Strabo ἀδέσποτα. vocat, *lib.17.*
Geograph. quòd dominum, id eſt, hære-
dem non habeant. Harmenopulus ἀκλη-
ρονόμητα. Vacantem mulierem pro vidua
poſuit *Marcian.l 5.§.2. de vi publ.* Qui, in-
quit, vacantem mulierem rapuit, &c. *Et*
Quintil. Decla. Siue enim iudices, mali-
gnitas eſt perſuaſionis humanæ, fœmi-
nam vacantem vocare meretricem, &c.
Sic Vacantem hæreditatem accipe *in l.*
13.§.item ſi quis à fiſco. D.de peti.hære.

VACANTES, *in l. 2. C. vt dig.ord.*
ſeru. lib. 12. & C.Theod. de comitibus va-
cant. ſunt, quos Græci ζωστὰς vocant, qui
ſcilicet nulla iam dignitate fungantur,
ſiue munere excеſſerint, ſiue nunquam
geſſerint, id eſt, honores imaginarios
geſſerint. Hi etiam dicuntur adſcriptitij
& adlecti, & opponuntur honorariis.
Lampri.in Alexan. Ne quem adſcriptum
id eſt, vacantiũ, haberet. Vacantes etiam
tribunos *apud Marcell.lib.31.& Veget.lib.*
3.c.17. legimus.

VACATIO, munerum publico-
rum excuſationem ſignificat, *l.5.§.fi.in fi.*
de mune.& hono.& in titul. de vac.& exc.
mune. Sic diſſimulata vacatio, *apud Suet.*
in Claudio c.35.Plin.lib.2.Epiſt. Archip-
pus, ait, vacationem petere cœpit. Inter
vacationem tamen, & excuſationem,
aliqua differentia eſt. Excuſatio cauſ-
ſam habet, & legitima eſt. Vacatio nu-
da eſt, nec legem nec cauſſam aliam ha-
bens, quàm indulgentiam principis,
quæ etiam ab extraordinariis tantùm
muneribus liberat, non ab ordinariis &
legitimis.

Vacatio autem muneris publici non
præſtat, vt ne magiſtratus quis creetur,
l. 12.D.de muneribus & honoribus. Ea verò
omnia, quæ extra ordinem ad tempus in
dicuntur, ab his qui vacationem meruе-
runt, exigenda non ſunt.

Vacatio etiam ex lege Iulia Papia
dari dicebantur his perſonis, quæ ne-
ceſſitate matrimonij contrahendi ad tẽ-
pus liberabantur, & interim nihilomi-
nus ex aliorum teſtamentis perinde at-
que nuptiis deuinctæ capere poterant.
Vlp.in Inſtit.tit.14. Fœminis, *ait*, lex Iu-
lia à morte viri anni tribuit vacatio-
nem, & diuortio ſex menſium, &c.
Sueto. in Auguſt. c.34.de lege Iulia, de ma-
ritandis ordinibus: Hanc, *inquit*, cùm ali-
quanto ſeuerius, quàm cęteras emen-
daſſet, præ tumultu recuſantium ferre
non potuit, niſi adempta demum, leni-
táve parte pœnarum, & vacatione trien-
nij data.

Vacuum propriè inane ſignificat. Ita
vacuus locus, vacuus vterus pleno op-
ponitur, *l.30.§.penultim.l.83. D.de acqui-*
rend. hæredita. l. 2. §. 1.D.de decurionibus.
Ita vacuæ tabulæ, id eſt, nihil ſcriptum
habentes. *l.D.de iniuſto rupt.*

Vacuum miniſterium dicitur eius,
qui certam procurationem habet nul-
lam, ſed primum quodque ſibi impoſi-
tum munus obire cogitur. *Vlpia. l. 27.§.*
de vſufruct. Si ſerui vſusfructus legatus
eſt, cuius teſtator quaſi miniſterio va-
cuo vtebatur, ſi eum diſciplinis vel arte
inſtituerit vſufructuarius, arte eius vel
peritia vtetur.

Vacua pecunia, id eſt, otioſa, inutilis,
infructuoſa, quæ in arca ſterilis & otioſa
manſit. *l. 28. D. depoſiti.* Quibus vt pri-
mùm proſpiciam, ne vacua tibi ſint, id
eſt, vt vſuras eorum accipias, curæ habe-
bo, *l. 24. D. de præſc. verb. l.12.in fi.de ad-*
miniſt.tuto.

Vacuam mulierem Cornelius Tacit.
li.13, appellat viduam eodem ſenſu, quo
in *l.5.§.2. ad leg.Iul.de vi publ.* Vacantem
nominari diximus.

Vacuus fundus, qui à nemine detine-
tur & occupatur, *l.33.D.loca. Cornific. 4.*
Rhèto ad Herennium: Neceſſe eſt, cùm cõ-
ſtet iſtũ fundum noſtrũ eſſe, oſtendas te

aut vacuum possedisse, aut vsu tuum fecisse Eodémque modo.

Vacua possessio, quæ à nemine detinetur, vel quam dominus alteri cedit, *l.18.in fi.l.68.in fi.D.de contrah.empt. l.52. in fin.l.75.§. qui id quod.D. de verb.oblig. l.3.§.hoc interdictum.D.de itin.actúque. l. pen in fi.D de acquiren.possess.l.3.C. eod.tit. l.4.§.si tu me vi.D.de vsucap.l.19.D. de vi & vi arma.Cic.lib.3.de Orato.* Nostra est, *inquam* omnis ista prudentiæ doctrinæque possessio, in quam homines quasi caducam atque vacuam abundantes otio, nobis occupatis, inuolauerunt. *Quintilian.Declamat.12.* Vndecunque offulsit lucrum, sine respectu salus publica addicitur, & in vacuam possessionem fames venit. Ita Vacua possessio dari, tradíque dicitur: & in vacuam possessionem mitti introducíve, qui in fundi possessionem liberam, & à nemine occupatam introducitur, *l.3.§.1.ff.de actio. empt. l.3. D. de vsur.l.32. §. arbitri.ff.de recep. qui arbit l. 18.§.si venditorem.l.33.l.34.ff.de acq. possess.* Vacua autem possessio emptori tradita non intelligitur, si alius vel ventris, vel legatorum nomine, aut fideicommissorum seruandorum caussa in ea sit, vel creditores bona possideant, *l.2. §.vlt.D. de actio empt.* Quanquam hi non possideant, sed magis custodiendi & obseruandi caussa in possessione sint.

Vacua pars, *l.19.& l.59.§.1.ff.de hæred. instit.* quæ testamento nulli data est. Hinc Vacuus sextans, *in l.8.ff. de secund. tab.*

Vacua traditio, pro vacuæ possessionis traditio, *in l.20. ff. de seruitutib.*

VADES, VADIMONIVM, VADARI, vide Vas,

VAGABVNDVS, crebrò vagans: qualem dominum fiduciarius cliẽs, hoc est, vasallus, sequi minimè tenetur, magno consensu Interpretum Placitor. *feudo gl. l.4.§.Prætor.D.de damn.infect.* Vagabundum intelligit, cui nec certum domicilium, nec constans habitatio est. Quod & Bart. probat, *in l.1.C. vbi de crimin. agi oport. & in l.quisquis.C.de agri.cens. & colon.lib 10.*

VAGVLATIO, *in lege XII Tab. vt ait Festus,* significat quęstionem cum cõuitio, id est, cum testes queruntur magna voce & boatu. verba legis hæc sunt, CVI TESTIMONIVM DEFVERIT, IS TERTIIS DIEBVS OB PORTVM VAGVLATIONEM ITO sic enim legi vult Turneb. & videtur eam lectionẽ agnoscere Festus. Vagulatio autem à Vagulo deducitur, vt & hoc à vagio. itaque Vagulatio conquerentis & plorantis est, nec à Vagor deducitur, vt volunt quidã. Sensus verò legis hic est: Si testis ei defuerit qui litem habuit, ei licere compendinationis die, id est, die tertio, ante eius ædes (portus enim pro domo, vt vult Festus, & Donatus) liberè conqueri, & implorare testimonium, conuiciúmque recusanti facere. Ob vagulationem autem dictum antiquo more, pro ad vagulationem. Alij ad hæc Plauti in Aulul. referunt,

Ita me bene amet Lauerna, tu iam nisi reddi
Mihi vasa iubet, pipulo hic differam te ante ædes.

id est, conuicio, à pipatu pullorum: quod eodem videtur recedere. Sunt tamẽ qui Obuagulatum legi malint. Ob interpretantes circum.

VALEAT, verbum ad effectum refertur, cùm adfirmatiuè ponitur, *l.vniuersa.C.de precib.Imp.offerend.*

VALETVDO pro morbo sumitur, & mala dispositione, *l.quæritur.14. ff. de ædilitio edicto.* Puerperam quoque, inquit Vlpian. sanam esse, si modò nihil extrinsecus accidat, quod corpus eius in aliquã valetudinem immitteret.

VALETVDINARIVS, qui frequenter ægrotat. Martianus de re milit. Officium, inquit, tribuni est, delicta militum secundum suæ auctoritatis modum castigare, principiísque frequenter interesse, querelas commilitonum audire, valetudinarios inspicere. *Itaque in l. ad personas. ff. de iureiur.* Valetudinarij sunt intelligendi, qui graui morbo laborant, nec possunt sine periculo domum egredi, vt elegantem diffinitionem ponit Marcellus, *in l.quæsitum ff.de re iud. & vide Panormit. in c. quoniam.versicul. quarto quæro.vt lit. non contest.*

VALETVDINARIVM, locus in quem ægroti valetudinis curãdę caussa diuertunt. hinc *Columella lib.2.c.* .Siue alter languidior est, in valetudinarium confestim deducat, & conuenientem ei cæteram curationem adhiberi iubeat, *& lib.12.*

& lib.12.c.3. Valetudinaria quoque vel si vacent ab imbecillis identidem aperire, & immundiciis liberare, &c. Hinc

Valetudinarius Medicus, qui valetudine affectos curat: vel potiùs, qui in valetudinario ministerio medici fungitur. *Tarruntenus l. fin. de iur. immu.* Et quibusdam, ait, aliquam vacationem munerum gratiæ conditio tribuit, vt sint mensoriorum conditio tribuit, vt sint mensores, optiones, valetudinarij Medici capsarij, & artifices, & qui fossam faciunt, & qui sequuntur.

VALLVM fidei, *l. si quanquam. C. de episcop. & cleric.* Est Vallum propriè castrorum munitio, *l. desertores. §. in bello: D. de re militari.* Per metaphoram pro summa totius negotij & omni momento, præsidióque non ineleganter vsurpatur.

VALVASORES verbum à vassallo deductum: horum autem alij maiores siue Regij sunt, qui secundum feudorum gradum obtinent: & à Capitaneis Regni feuda receperunt, qui & vassi dominici appellantur. Alij minores, qui ab eis feuda receperunt: alij minimi, quibus ab his tradita feuda sunt, *lib. 1. tit. 1. §. 4. & tit. 15. & lib. 2. tit. 10. §. 1. Fridericus 1. apud Radeuicum lib. 2. c. 31.* Nos in præsentia & testimonio omnium Theutonicorum & Langobardorum, & Episcoporum, & laicorum Principum, & Baronũ, & Valuasorum omnem iustitiam atque consilium obtulimus, &c. Eorum in Gallia nostra qualis conditio sit, Butelerius in Summa Aurali his exponit verbis: Valuasor dicitur nobilis, qui summæ coercitionis, non etiam nundinarum & mercatus ius habet (*Vn Gentilhomme qui a seigneurie de haute iustice.*) estque Barone inferior, atque ab eo feudum suum obtinet.

VALVASINI, diminutiuo vocabulo dicuntur, modò minores, modò etiam minimi valuasores, *lib. 2. tit. 10. §. 1. & lib. 1. tit. 15.*

VALVÆ, pluraliter tantùm, dictæ quòd intus reuoluantur: suntque portæ, geminas partes habentes, *l. 1. de censib.*

VAPVLA Papyria, subaudiendum lege, vt si comminantis pœnam legis Papyriæ. Sisinnius Capito prouerbio dici solitum auctor est, si quando volebant significare, se negligere minas aliquorum.

VARII dicuntur, qui dolos nectunt. Cõtra hos, *Zasio teste*, inuetus est titulus, de Dolo malo. Cicero laudat Sextilium, quòd in caussa non fuit varius.

VARIVS, qui modò vnum, modò aliud dicit. *Card. Zabarella in c. praterea. de testib. & c. cum ecclesia Sutrina. de caus. poss. & propriet. & ibi interpretes Pontificij.*

VARVS dicitur, qui cruribus est introrsum obtortis: Vatius, qui extrorsum. *Vlp. l. 10. in fi. D. de adil. edict.* Quæsitum est an varus & vatius sanus sit & opinor eos sanos esse. Ouid. 9. Metam.

--tenuique à pectore varas
In statione manus.

Vari à Græcis ῥαιβοὶ dicuntur: vt vatij βλαισοί.

VAS, adis, primò dictus est, qui aliquem in iudicio priuato sistendum spondebat. Hinc Varro lib. 5. de ling. Lat. Vas appellatus, qui pro altero vadimonium dedit. Consuetudo erat, cùm reus parum esset idoneus, incœptis rebus, vt pro se alterum daret. *Liuius libro 3. de Casone loquens*: Vades dare placuit, vnum vadem trium millium æris obligarunt. *Et paulò pòst*: Tot vadibus accusator vadatus est reum. hic primus vades publicos dedit. Posteà verò & is dictus est, qui sponsor erat sistendi aliquem in iudicio publico, vt ex superiore Liuij loco licet colligere *Acron. in lib. 1. Satyr. satyr. 1.* vbi hunc versum interpretatur:

Ille datis vadibus, qui rure extractus in vrbem est.

Vadibus, *inquit*, id est sponsoribus, à Vadimonio: quòd promittit is, qui ad iudicium prouocatur, certo die affuturum. Vades ideo dicti, quòd qui eos dederit, vadendi habet potestatem. Idem censuit Porphyrio, quod tamen à quantitatis ratione discrepat: prior enim in vado producitur. Quidam in pactis conuentis & mancipiis hoc nominis prius vsurpatum volunt: hincque, *in l. venditionis*, cautum, ne venditor vadem daret, ne emptor vadem posceret, si quando res euinceretur. Vas tamen interdum videtur simpliciter pro sponsore vsurpari. M. *Cicero episto. ad Brutum*: Maximo autem, cùm hæc scribebam, afficiebar dolore quod cum me pro adolescentulo ac pæne puero respub. accepisset vadem, vix videbar quod promiseram, præstare posse.

VADIMONIVM, ſpõſio illa quæ in publico & priuato iudicio fiebat: ſumitur & pro conſtituto die, quo qui ſe iudicio ſiſtere debebat. *Hinc apud Cic. pro Quintio*, Vadimonium obire, pro iudicio adeſſe. & Ad vadimonium occurrere, frequentiſſimum apud auctores. Vadimonio ſiſtere *apud Apuleium lib. 9. Aſin. aur.* Vadimonium promittere, apud Varronem vbi ſuprà. Videtur tamen eo vocabulo omnis ſponſio & promiſſio interdum denotari. Hinc illud Thaletis Mileſij: ἐγγύα πάρα δ' ἄτα, quod ſic vertit Auſonius,

Mileti fugiſſe Thales vadimonia alumnus.

VADARI dicebatur is, & cui vadatio denunciabatur, & is qui eam denunciabat. *Cicero in Orat. pro Quintio*: Vadari vis? promittit. in ius vocas? ſequitur. Horat. ſatyr. lib. 1. ſatyr. 1

Ventum eſt ad Veſta quarta iam parte diei

Præterita: & caſu tunc reſpondere vadato

Debebat.

Ergo qui litem intendere alicui volebãt, à Prætore poſtulabant, vt eum vadari liceret. Plaut. in Aulul.

Pulmentum pridem ei eripuit miluius:

Homo ad Prætorem plorabundus deuenit.

Infit ibi poſtulare, plorans, eiulans,

Vt liceret miluium vadarier.

de Euclione loquitur. Eſt autem Vadari, vades poſtulare, id eſt, locupletes fideiuſſores, qui aliquem certæ pecuniæ ſpõſione vadimonium obiturum præſtabant. Hinc *Iu. lib. 3.* Tot vadibus accuſator vadatus eſt reum.

VADATIO, denunciatio erat illa quæ fiebat, vt iam dictum.

VASIS legatis, non ſolùm ea continentur, quæ aliquid in ſe recipiunt, edendi bibendíque cauſſa parata, ſed & quę aliquid ſuſtineant. Et ideo ſcutellæ vel promulſidaria repoſitoria quoque continebantur, *l. 19. §. argento. D. de aur. arg.* Vaſorum enim generalis appellatio eſt. Dicimus vaſa vinaria, vaſa naualia, Hinc

VASCVLARIVS, qui vaſa conficit, *l. 20. §. vlt. D. de præſcri. verb. l. pen. D. de aur. arg. l. vlt. D. de oblig. & actio.*

VASARIVM, Alciatus elucidans *l. inter domum. D. de verb. ſig.* exponit eſſe præmiũ, quod reducibus magiſtratibus, propter geſtum apud exteros honorem, impenditur Vaſarium autem, vt veſtiarium, calcearium dicitur, hoc eſt, vaſorum ſupellex.

VASSVS, generali nomine dicitur cliens, qui pro beneficio accepto fidem ſuam auctori beneficij obligauit: cuius vocabuli origo Germanica eſt, pro quo vulgatum illud Beneficiatus.

Vaſſus REGIVS, qui datum à Rege beneficium obtinet. *Aymoinus lib. 5. c. 56.* Abbates etiam & Regni Primores ac vaſſi Regij ſe illi commendauerunt, & ſacramento, ſecundum morem, fidelitatẽ promiſerunt. *Item in legib. Baioar. tit. 3.* Siue Regis vaſſus, ſiue ducis, omnes ad placitum veniant. Hinc

VASSALLVS, ὑποκοριστικῶς diminutiuo nomine, inferioris ordinis cliens, id eſt, qui in vaſſi fide & cliẽtela eſt. Sunt qui à Germanico *Gueſſel* deducant, quo nomine ſocius, comes, commilito ſignificatur. Fortaſsè tamen in primitiuis potius, quàm in deriuatiuis etymologia quærenda eſt. *qua de re copioſe in Diſput. Feud. exponit Horom.* Deinde Ioannes Auentinus *lib. hiſtor. 7.* Geſalos Germanicè nominat, quos Latinè Verberones interpretatur, genus hominum nouæ ſuperſtitionis, qui ad vmbilicum nudati flagris & verberibus ſeſe in publico pro templis atque aris cruentabant. *Nauclerus Gener. 45.* Flagellabant (*inquit*) ſe bis in die, & ſemel quilibet clam in nocte & de licentia vxoris ſuæ & depoſitis veſtimentis habentes in modum branchæ camiſias à femore ad talos protenſas. Tanta erat multitudo, quòd nemo poterat numerare.

Vaſſallus PER SACRAMENTVM, qui propriè vaſſallus eſt, & domino per iuſiurandum ſuam fidẽ aſtrinxit. *lib. Feu. 2. tit. 47.* Dici poteſt Vaſſallus iuratus: vt ei qui iniuratus eſt opponatur, qui neque fidelitatem neque ſeruitium debet. De quo *lib. 2. tit. 24. §.* Sunt enim (*ait*) quædam feuda ita data, vt pro his fidelitas non ſit prẽſtãda. *Item li. 2. ti. 3. §. 4.*

VASSALLAGIVM, vaſſalli obſequium. Itaque homagium & vaſſallagiũ pro ſynonymis vſurpantur: *vt in Neapol. conſt. lib. 2. tit. 36.* Si quando aliquis fuerit ab aliquo de homagio impetitus, &c. *Et in ex-*

in extremo: Quæ omnia in militibus & baronibus de vassallagio conuentis volumus obseruari. *Et apud Petrum de Vineis, lib. epist. 6. ca. 9.* absoluentes eos ab omni fidelitate vassallagij seu homagij iuramento. Dicitur & VASSATICVM, *vt in Frag. Theodulphi*: Pipinus rex tenuit placitum suum in Compendio, ibique venit Thassilo Dux B. ioariorum in vassatico se commendans; & per manus sacramenta iurauit, & fidelitatem promisit Regi Pipino, & filiis eius, quod recta mente & firma deuotione sicut vassallus dominis suis esse deberet.

VASSALLITIVM, clientela vassalli. *Rhegino lib. Chro. 2. anno 852.* Berengarius cum filio suo Adalberto Regiæ se per omnia in vassallitium dedit dominationi.

VATII sunt, qui pedes extrorsus obtortos habent: iidem, vt arbitratur Budæus, qui valgi. *Meminit Iurisconsult. in §. quæsitum est. l. item Offilius. de ædil. edict. Varro lib. 2. de re rust. de canibus loquens*: Sint cruribus rectis, ac potius varis, quàm vatiis. id est, in se potius & introrsus intortis, quàm extrorsus. Valgos (*inquit Festus*) Aurelius intelligi voluit, qui diuersas suras habent. sicut è contrario vari dicuntur incurua crura habentes.

VBI, in proprio significatu nullam patit conditionem, *l. si ita scriptum. §. fi. D. de leg. 2.*

VBIQVE, pro vbicunque, *Iauol. l. in lege. 77. D. de contr. empt.* In lege fundi vēdendi lapidicinæ in eo fundo, vbique essent, exceptæ erant. *Paul. l. quod nisi. 20. in fi. D. de oper. lib.* Non esse iniungendā necessitatem liberto vbique eum sequi. *Sic l. vrbana familia. 166. D. de verb. signif.* veluti is qui rusticarum rerum rationes dispenset, vbique habitet, non multum abest à villico. sic enim in eo loco legēdum videtur, non ibique, *vt in vulg. Cod. habetur*. alioquin sibiipsi contrarius videbitur Iurisconsultus.

VDONES, vide Odones.

VECTES, baculi sunt validi, per mediam machinam traiecti, quibus manu ductis machina dum versatur, funem ductarium aduoluit. Ab his vectibus Vectiarij dicti sunt, qui torcularia premunt vectibus.

VECTIGAL generaliter dicitur, quicquid fisco vel Reipu. imperij nomine præstatur. itaque stante Repu. etiam stipendium, quod in pecunia numerata pendebatur, vectigalis nomine continebatur. Vectigalium autem tria erant genera: Decumarum, quæ ex frumento, vino, oleo, & frugib. minutis exigebantur: Scripturę, quę ex pascuis: Portorij, quod ex mercib. exportandis vel importandis recipiebatur. *Vlpia. l. 17. D. de verb. signi.* Cuiusdam etiam vectigalis meminere *Vlpia. l. si quis pro vxore: in princip. de don. int. vir. & vxor. & Alfen. Var. in lege Censoria. de verb. sign.* quod pro personis in itinere præstari solebat. Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiscus capit: quale est vectigal portus, vel venalium rerū, item salinarum, & metallorum, & piscariarum. Sic *in l. sed & hi. 13. & c. D. de pub. l. 103. de verb. sign.* Propriè autem & speciatim Vectigal dicitur, quod fisco vel Reipublicæ portorij nomine penditur: id est, pro mercibus, quæ vel inuehuntur, vel euehuntur. quod ἐξαγώγιον Iustinianus vocat in edicto de Alexandrinis, & Strabo libr 17. in Alexandria vectigal a alia ἐξαγωγικὰ, alia εἰσαγωγικὰ facit. Veterès autem etiam in priuatorum prouentibus hoc verbo vtebantur, pro compendio scilicet, quod inde habebatur. *Paulus l. 59. D. de vsufru.* Cæsæ harundinis vel pali compendium, si in eo quoque fundi vectigal esse consueuit, ad fructuarium pertinet. *Sic apud Ciceronem in Paradox.* Ex meo tenui vectigali (id est, agrorum mercedibus, siue reditibus) detractis sumptibus cupiditatis, aliquid etiam redundabit.

VECTIGALES agri ciuitatū, seu municipiorum sunt qui in perpetuum locantur, id est, hac lege vt quandiu pro his vectigal pēdatur, tandiu neque ipsis qui conduxerint, neque his qui in locum eorum successerint, auferri eos liceat, & sic semper in iure intelligi debēt: aliàs emphyteuticarij dicuntur. Non vectigales sunt, qui ita colendi dantur, vt priuatim agros nostros dare solemus, *l. 1. D. si ager vectig. l. 11. §. 1. D. de publi. l 71. §. vltim. D. de leg. 1.* Ita Vectigalem fundum, & vectigale prædium accipe *in l. 1. D. de condictio. triticiar. l. 16. in fi. D. de pignorat. act. l. 16. D. de seruitutibus. l. 4. finiū. D. fin. regund. l. 1. D. quibus mod. vsusfruct.*

amitt. l.7.D. comm. diuid. l.23. §.1. D. de aq. & aq.plu.l.5.§.bonorum. D.vt in possess. legator.

Vectigales agri apud alios auctores, stipendiarij aut tributarij intelligi debēt, qui scilicet ex hoste capti, pop.Ro. vectigalibus subiiciebantur, mancipibúsque vel in singula lustra, vel in annos centenos locabantur, *vt Hyge. in lib. de* Limiti*bus constituendis docet.*

VECTIGALIS actio, quæ de vectigali fundo possessoribus proposita est, *l.15.§.si de vectigalibus. D.de dam. infect. l. 66. D. de euictionibus.* proprias enim Prætor his in rem proposuit actiones, loco domini eos habens, licet domini non sint, *l.1.* D.*si ag. vectig. l.5 in fid. D. arbor. furt. cæs.*

VECTIGALEARII, iidem qui publicani & telonæ.

VECTVRA tam iumentorū, quàm camelorum & nauium est, *l.26. D. de pet. hæred. l.62. D. de rei vindi. l.15. §. item cùm quidam.* D.*loca. l. vltim. D. de leg. Rho. l.52. §. si quis ex sociis. D. pro soc. l.39. §. 1. D. de leg. 1. l. 13. §. si fructibus. D. de action. empt.*

VECTORES dicuntur, qui naui vehuntur, *l.1. §. fi. l.3. §.5. D. nau. cau. sta. l. 1. D. fur. aduers. naut. l.2. in princip. & §§. sequent. D. de leg. Rho. de iact.* Græcis ἐπιβάται dicuntur l.4. de legib. naual. ἐὰν δὲ τῇ ναυκλήρου αἰτίαν καταγνῶσιν οἱ ἐπιβάται τὸ πλοῖον, &c.

VEGETARI, pro recreari, siue sanū tueri, *apud Imp. Constantinum, l.1. de custo. reor.* Nec verò, inquit, sedis intimæ tenebras pati debebit inclusus, sed vsurpata luce vegetari.

VEHICVLA, carruchas interpretantur Impp. *l. vnic. C. de hono. vehicu lib.* 11. eo verbo vsus est auctor feudor *c. vnic. §. mercator. de pace tenen. in vsib. feud.*

VEL, *ait Festus libr.19.* conligatio est disiunctiua, scilicet earum rerum, quæ natura disiunctæ sunt: in quibus Aut, coniunctione rectius vtimur, vt Aut dies, aut nox, sed earum quæ non sunt contrariæ, quæ eligatur, nihil interest.

Vel polysemum est, quandoque enim emendationis nota est, *l. bona fid. D. de noxalib.* aliquoties pro, & *l. sæpè. D. de ver. sign. l. cùm quidam. D. eod. ti.* aliquando alternatiua vox est, *c. inter cæteras. extra de rescri.* Interdum pro saltem ponitur, *l. multum. D. de hæred. vel actio. vend* plerunque ponitur pro, etiam, *l. quod si Ephesi. D. de eo, quod cert. loc. & §. per occasionem. de nupti. constit.* 22. & cùm dicimus, Vel illius testimonio, id est, illo teste. Aliquando negandi vim habet, *vt l. si de tua. C. de don. inter vir. & vxor.* Sæpissimè etiam ponitur pro quando, *l.2. C. de iu dot. l.1. §. imbre. D. de aq. & aq. plu.* Quandoque etiam ponitur pro veluti, & similitudinis nota est, *l. pen.* D. *de fideiuss.* Quandoque quātitatis significatiua est *l. planè. §.1. D. de leg. 1.* Quando autem disiungat, an non, discutit Bar. *l. supra iter. D. de aq. & aq. plu. arcen.*

VEL CÆTERIS, formula in feudi concessione quid sonet, docent Interpretes, *rub. de eo, qui sibi, vel hæred. suis, in vsib. feud.*

Vel cæteris quos secum habet, formula, *in l. qui iurisdictione. D. de iurisdict.* cōiūgit, vt ex lectione eius legis constat, *& vide c.1. extra vt lite non contest. & ca.2 de dol. & contum.*

VELA appellabātur, quæ in ædibus vel vmbræ gratia, vel arcendi frigoris ventíque excludendi caussa obtendebātur, *l.17. §. quæ tabulæ.* D. *de action. empt. l. 41. §. item hoc prohibetur. de legat.* 1. *l.12. §. si domus.* D. *de instru. vel. instrum.* vbi etiam vela cilicia ideo parari scribitur, ne ædificia vento vel pluuia laborent. Martial. lib. 14. Epigram.

Sit licet & ventus, te tua vela tegent.

Seneca lib. 4. Natur. quæstio. Itaque quāuis cœnationem velis ac specularibus muniant, & igne multo doment hiemem. *Suetonius in Calig. cap.26.* Reductis interdum flagrantissimo sole velis, emitti quenquam vetarent. *Tertullyanus in lib. de habitu muliebri*, de Parthis & Medis loquens: Sed & parietes Tiriis & hyacinthinis & illis regiis velis, quæ vos operosè resoluta transfiguratio pro pictura abutuntur. Sic velum in meniano immissum, *in l.2. §. cum quidam.* D. *ne quid. in loc. pub.* & cubicula obductis velis opaca. *apud Plinium libro septimo Epistolarum ad Cornutum.* Foribus etiā obtendebantur vela. *Suetonius in Claudio:* Prorepsit ad solarium proximum: interque prætenta foribus vela, se abdidit, *Lamprid. in Heliogab.* Qui subito militum strepitu exterritus, in angulum se condi-

condidit: obiectúque veli cubicularis,
quod in introitu erat cubiculi, se texit,
sic leg.5. Cod. de naufrag. leuato velo, id
est, patente velo, aperta fore. Suidas:
παραπέτασμα, παρακάλυμμα, παράστρωμα, τὸ λεγόμενον βῆλον.

VELAMENTVM, *in leg. cum duo-*
bus.52.§.si in coeunda. Dig. pro socio. quod
velat, & supplet. Si in coeunda, *inquit Vl*
pianus ex Celso, societate, artem ope-
rámve pollicitus est alter, veluti cùm
pecus in commune pascendum, aut
agrum politori damus in commune
quærendis fructibus, nimirum sibi e-
tiam culpa præstanda est. precium enim
operæ artis est velamentum: Id est (*vt*
exponit Duarenus) pecunia quam accipit
is qui operam confert, supplet & velat
quod in arte vel opera deest: ideóque
pecuniam conferenti de culpa tenetur
qui operam confert. Velo (*vt vult Hoto-*
manus) Pretium quod artifex accipit, ve-
lat atque abscondit ipsius artem, facitq.
vt nulla eius ratio ducatur: sícque ille
qui pecuniam contulit nō minus quàm
hic societatem iuuet, ac eius pecunia
loco operæ sit. Cuiacius Leuamentum
legit & illud. Pretium operæ artis, κατ'
ἀσύνδετον dictum à Celso putat: vt sit
sensus, In ea etiam societate, quam quis
ita contraxit, vt ipse pecuniam, alter ar-
tem, operámve conferret, ab ipso culpā
præstari, quod æstimatio, siue pretium
artis, vel operæ ei sit leuamentum non
mediocre, atque adeo quod ita contra-
cta societas, ipsius quoque vtilitatem
respiciat. Et ita videtur intellexisse Iusti
nian. *§. de illa sane. Instit. de societate.* Vide
Leuamentum.

Velamentum, pro prætextu, vel co
lore quæsito posuit constitutio principa
lis. *leg. velamento. Cod. de postul.* Velamē-
to absentiæ patroni caussæ, rursus ad fi-
nitas quæstiones quis frustra redire co-
natur, *sic leg.1. Cod. de quibus mun. vel præ-*
sta. velo leuato. l. de submersis. C. de naufr. li.
11. est summariè & de plano, nulla iudi-
cij solemnitate adhibita.

VELATA mulier, *c. vlt.24. dist.* &
Velata sponsa ibidem, *vbi vide Archid.*

VELABRVM, locus, in quo vela
obtendebantur, sub quibus olearij ven-
dere solebant. Velabra, etiam ventila-
bra esse ait Festus, *vt refert Adrian. Tur-*
nebus lib.3. Aduersariorum capit.5. Idque
imminuto vocabulo, ex trita videlicet
syllaba.

VELLEIA lex, vide Catalogum
legum.

VELLEIANVM Senatusconsul-
tum, *vide SC. Velleianum.*

VELVT, improprietatis vel fictio-
nis nota est. Sic Velut hæredes dicun-
tur bonorum possessores, & cæteri ho-
norarij successores, quoniam hæredes
sola lex vel constitutio principis facere
potest, *leg.1. Digest. de possess. hared. §. quos*
autem. Instit. de bon. possess. Peculium velu-
ti patrimonium esse dicitur, *leg.32.§.1.&*
39. Digest. de pecul. quoniam patrimo-
nium subiectæ alieno iuri personæ non
habent. Sic

Veluti possessor iuris dicitur, *l.16.§.pe-*
nultim. l.18.§.si quis. Digest. de pet. hered.
quoniam iuris possessio propriè nulla
est. Pari ratione & Interdicta veluti pos-
sessoria de iuribus prædiorum constitu-
ta dicuntur, *leg.20. de seruitutib.* Et Velut
longa possessio, quæ vsu nititur, qui in
rebus incorporalib. possessionis vicem
repræsentat, *l.5.§.pen. D. de itin. actúque.*
2. D. de seruitutibus.

Velut Mutiana cautio, *in leg.71. Digest.*
de conditio. & demonstr. quæ ad exem-
plum Mutianæ comparata & introdu-
cta est.

Velut vti possidetis interdictum, pro
vtili interdicto, *in l.2.§.proponitur. D. de*
superficiebus.

Velut pacto transegisse dicitur, qui
contentus fuit pignora in creditum pos-
sidere, *l.13.§.si pignora. D. de re iud.*

Veluti plerunque verum exprimit, *l.*
precibus. C. impuber. Similitudinis etiam
nota est, *leg.2.§.hac verba. D. de interdict.*
§.sicut. Instit. de satisd. tut. Exempli quo-
que significatiua est, *l. qui restituere, D. de*
rei vind.

VENAS aquarum, *in l. si in meo.21.*
Digest. de aqua & aq. plu. accipere debe-
mus meatus subterraneos. Sic Venas
fontis, *leg.34. in fin. D. de seruit. rust.* & Ve-
nas putei. *l.24.§.fin. D. de damn.* Sic dixi-
mus Venas metallorum, & lapidici-
narum, *in l.13.§.inde est. D. de vsufruct.* Et
Venas saxorum, *l.2. & l.10. de metall. C.*
Th. Et Venas ferri, *in l.1. de fabricensibus,*
vbi falsò Venerabilis, pro venæ nobilis
legitur. ita enim emendandum *ex l.2. C.*
Th. eod. tit. & ex Cassiodor. Seculis suis

producit nobilis vena primarios Græci ἁπαλὸν, καὶ καθαρὸν, δυσχερῶς λυόμενον τῷ πυρὶ καὶ χωριζόμενον.

VENALIS ſententia, quæ pretio fertur, *l. venales. Cod. quando prouo. non est necess.* Sic eodem ſenſu Venalitatem dixit Leo Imp. *l. vnic. in fin. C. de monopo.* Venalis poſſeſsio, *l. 1. Cod. rerum permut.* quæ vendenda proponitur.

VENALIVM nomen, *quemadmodum Quintilia. lib. 8. cap. 1. ſcribit*, cùm cõmune ſit omnibus rebus, quæ mercis numero habentur, tamen peculiariter ſeruis nouitiis tribuitur, *leg. 11. Dige. de neg. geſt. Seneca lib 4. de Benefic. cap. 12.* Mercator vrbibus prodeſt, medicus ægrotis, mango venalibus. *Idem lib. 11.* Detrahis veſtimenta venalibus, ne quæ vitia corporis lateant. *Plin. lib. 35. cap. 17.* Eſt & viliſsima, qua Circum prædicere ad victoriæ notam, pedéſque venalium trans mare aduectorum denotare inſtituerũt maiores. Et ſic Cicero quod in oratione poſt Reditum dixit, de grege venalium, in Oratione Piſoniana diſertè de grege nouitiorum dixit. *Quintilianus Declamatio. 338.* Cùm fortè videret puerum venalibus interpoſitum, & cognouit, & adgnitus eſt. *Sueton. in lib. de clar. Rhetorib.* Venalitij cùm Brunduſij gregẽ venalium naui educerent, formoſo & pretioſo puero, quod portitores verebãtur, bullam impoſuere. Inde

VENALITIA familia, quæ venalis eſt, *leg. ſed ſi. 31. §. fin. Digeſt. de dona. inter vir. & vxor. Sueton. in Auguſt. cap. 42.* Magna verò, ait, quondam ſterilitate ac difficili remedio, cum venalitias, & laniſtarum familias vrbe expulſiſſet. Sicque ſumitur Venalitia in plurali, *leg. 5. §. fin. Digeſt. de iure delib.* Qui poſsit (*inquit Vlpianus*) etiam ea quæ nimium ſumptuoſa ſint, veluti iumenta, aut venalitia, item ea quæ mora deteriora fiant, vendere.

VENALITIVM, *leg. 4. Cod. de proximis ſacr. ſcrin.* accipitur pro vectigali rerum publicè venalium: quidam Galliæ populi vocant *leide.* Superindictum, inquiunt Impp. non timeant, venalitium non petantur, ſolúmque canonicæ indictionis præſtet tributum.

VENALITIARII mangones, id eſt, mancipiorum negotiatores, qui ſeruorum negotiationem exercent, *leg. 207. D. de verb. ſign. l. 1. §. 1. Dig. de tributo.* Hos Venulitiariam vitam exercere Vlpian. dixit. *leg. 63. §. fin. Digeſt. de leg. 3.* Vocantur etiam Venalitij, *leg. vltim. D. de ædil. edict.* vbi quod Ex venalitio, Baſilica, παρὰ σωματεμπόρου: Cicero pro Cornelio: Multi venalitij mercatoréſque.

VENALITAS, *l. vnic. ſub fi. C. de monopolis.*

VENATIONES dicebantur ludi, in quibus feræ magno diſcrimine ab iis qui depugnabant, conficiebantur, *l 1. §. beſtias. D. de poſtul. l. ciuitatibus, 122. D. de legat. 1.* Hinc

VENATORIVS ludus, genus illud pœnæ, *apud Vlp. l. aut damnum. §. fi. ff. de pœnis.*

Venationem reditui connumerat Vlpianus, *l. 9. §. 4. D. de vſufr.*

VENATIO etiam μεταφορικῶς ad alia transfertur. nam pro adulatione ſumitur, *capit. ne quid. 11. quæſt. 3.* Hinc Venari auram popularem dicimus, id eſt, captare.

VENATORES & aucupes vtrum in vrbanis, an in ruſticis ſeruis contineantur, poteſt dubitari. Sed dicendum eſt, Paulo tradente, vbi paterfamilias moraretur & hos alebat, ibi eos numerari, *leg. ſeruis vrbanis. 99. de legat. 3.* Sic

Venatores ſerui, & venatorium inſtrumentum, *leg. 12. §. ſi in agro. Digeſt. de inſtr. que lega. & apud Paul. lib. 3. Sentent. titul. 6.*

VENDICO, vide Vindico, nihil enim differunt.

VENDERE pro emere poſuit *Iulian. l. 7. §. qui bona. D. pro empt.* & è contrario emere pro vendere poſuere Imp. *leg. vnic. Cod. ſi ſeruus extero emi.* Vnde & meritò dixerit *Gaius l. 19. D. de act. empt.* Veteres, ait, in emptione venditionéque appellationibus promiſcuè vtebantur: id eſt, & in locatione, & conductione, *vt eſt legendum in l ſeq.* Nec enim, *inquit Cuiac. Obſer. 9. cap. 15.* emptionem pro venditione, vel emptorem pro venditore, nec è contrario vt acciperent: ita locuti ſunt: ſed locationem venditionem appellarunt ſæpè, & conductorem emptorem, ſiue redemptorem, vt mercedem ſiue penſionem, pretium, quia locatio & conductio proxima eſt emptioni &

ni & venditioni, eiusdémque regulis
constat. *Hygen.2.de limitib.const.* Mancipibus ementibus, id est, conducentibus
in annos singulos. *Festus*: Venditiones olim dicebantur Censorum locationes.

Vendendi verbum ad omnem alienationem in lege XII. Tabul. pertinere
docui, *lib.4.Vet.Iurisprud.l.3.* Verba legis
hæc sunt: PARENTIBVS LIBEROS POTER VENDENDI IVS, ATQ. POTESTAS ESTO, quod quando parentibus liceat, *docui ex l.fi. Cod. de patr. qui fil.distrax.*

VENDIBILE, quod facilè vendi potest, & quod vulgare, vulgóque
gratum.

VENDAX, qui facilè vendit, *apud Catonem*: Patremfamiliàs, inquit, vendacem non emacem esse oportet, *titul.2.ad finem.*

VENDITVM rectè dicitur etiam quod in dominio venditoris manet, non autem alienatum, *leg.67.Dig. de verbor. signific.* falsum igitur est quod
quidam aiunt, Vendere est iusto pretio
rem dare. Nam dare est dominium
transferre, §. *sic itaque. Institut. de action.*

VENDITIO in assem, *apud Modest. in l. Titius. D. quib. mod. pign. vel hypo.* intelligitur, *vt Alciatus sentit*, cùm
quis tanti rem pignerauerit, quanti
vendi poterat, *capit.* 33. *libro secundo Parergōn.*

Venditio perfecta dicitur, quam secuta est traditio, §. *venditæ. Institut. de rer. diuis.* proin. vt pro non facta censeatur,
ab ea recedi potest nudo consensu, *l. ab emptione. D. de pactis. l 1. D. de peric. & commod. rei vend.*

VENENVM τῶν μέσων ἐστι. ideóque
Venenum qui dicit, *ait Gaius*, adiicere
debet, vtrum malum, an bonum. nam
& medicamenta venena sunt: quia eo no
mine omne cōtinetur, quod adhibitum,
naturam eius cui adhibitum esset, mu-
tat: cùm id quod nos Venenum appella-
mus, Græci φάρμακον dicunt. Apud illos
quoque tam medicamenta, quàm quæ
nocent, hoc nomine continentur: vnde
adiectione alterius nominis distinctio
fit: admonet nos summus apud eos poe-
tarum Homerus. nam sic ait, φάρμακα
πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυ-
γρά. *leg.236.D.de verb sign leg.1.§. persua-*
dere.D.de ser.corrup l.3.§.1.D.de sicar. Vn-
de *apud Ciceronem lib.3. Offic.* vbi vulgò,
Qui vinum fugiens vendit sciens, in ve-
tustis codicibus legi testatur Brissonius,
venenum fugiens, id est, medicamētum.
Non. Marcell. Medicinam, *ait*, & venenū
dicimus: tractatum à Græcis, qui vene-
num φάρμακον appellant, quod antiquo-
rum exemplis comprobat. Similiter Ser-
uius in 1.Georg. ad illa verba, Ille malum
virus. Benè, ait, addidit malum, ad discre
tionem. nam virus & bonum & malum
est, sicut venenum, quod idem est. Ve-
nit autem à Græco. Nam illi φάρμακον
medium habent, id est, bonum & ma-
lum. Inde adeò eius veneni quod no-
cet, mali adiectione distinctio fit, *leg. 9.*
D. ad leg. Aquil. l.35.§. veneni mali. D. de
contra.empt. l.7. D. de lege Pomp. de parri.
l.4.§.1.fam.ercisc. Et huiusmodi vene-
num Quintilianus Declam. 350. inter-
pretatur potionem mortis caussa datam.
Hinc

VENENARII, intoxicatores, &
qui venena miscent, *l.29.§. venenarij. D.*
de pœn. Tertullian. in Apologet. ca.43. Nam
si qui fortè verè de sterilitate Christia-
norum conqueri possunt, primi erunt
lenones, perductores, aquarioli, tum si-
carij, venenarij, magi. *Idem in lib. de pu-*
dicitia: Vt tragœdias omittam, sciunt ho-
die venenarij, sciunt magi. *Suetonius in*
Neron cap. 33. Britannicum veneno ag-
gressus est: quod acceptum à quadam
Locusta venenariorum iudice, cùm o-
pinione tardiùs cederet, ventre modò
Britannici moto, mulierem sua manu
verberauit, arguens pro veneno reme-
dium dedisse. *Quod idem Cornelius Taci-*
tus lib.12. refert. Vtitur etiam hoc verbo Iu-
lius Firmic. lib.6. cap.19. Hæc eo pluribus
exemplis confirmauimus, quòd in huius
verbi interpretatione lapsus est Bapti-
sta Pius in posterioribus Annotatio-
nibus.

VENERARI verbum composi-
tum ex venia, & orando, *ait Festus li-*
bro 19.

VENERABILES domos, locós-
que in constitutionibus recentiorum
Imperatorum exaudire oportet, eccle-
sias, xenones ptochotrophia, nosoco-
mia, brephotropia, orphanotrophia, &
alia id genus, *leg.18.l.19. Cod. de sacr. san.*

eccles.l.33.l.37. C.de episc.& cler. quorum verborum interpretationem ex epitome Iuliani patritij in Nouellam Iustiniani Imper.7. versic. καὶ πρός γε. sic adscribemus: Xenodochēon, ait, locus est venerabilis, in quo peregrini suscipiuntur. Ptochotrophēon, locus venerabilis, vbi pauperes & infirmi homines pascuntur. Nosocomium, locus venerabilis, in quo ægroti homines curantur Orphanotrophēon, locus venerabilis, in quo parentibus orbati pueri pascuntur. quod & Moschopulus probat, περὶ χειδῶν, Orphanotrophēon exponens, ἔνθα οἱ ὀρφανοὶ τρέφονται. Ait præterea Iulianus: Gerontocomium locus, in quo pauperes, & propter senectutem solam infirmi homines curantur. Brephotrophēon, locus venerabilis, in quo infantes aluntur. Hactenus Iulianus.

VENIA ætatis, beneficium, indulgentia, permissio, *C.de his qui veniã ætat. impetr.per totum.* Hæc aufert aliud beneficium, nempè, Restitutionis in integrũ, *per Bart. ibidem.* Venia tamen in actione edicti, de in ius vocando, non est intelligendus generalis ille permissus magistratus, cùm postulanti iustitiam decernit citationem, vt aduersarius in ius vocetur. Nam venia est solemniter impetranda aduersus personas reuerendas, hoc est, primùm designanda est qualitas personæ, quænam reuerentia illi debeatur: deinde summa controuersiæ est exponenda, quare velit talem personam conuenire in iudicio. tum si iudex caussa summatim cognita, permittat reum vocari in ius: dicitur impetrata venia id fieri, & in actis describendum est.

VENIENTANI, siue vt in vulgaribus Veientani, numerantur ab Vlpia. *in l.19.§.penultim.de aur.& arg.leg.* inter lapillos non pellucidos. *Plinius lib.37.capit.*10. gemmam appellat, Veientana, *inquit*, Italica gemma est, Veiis reperta, nigram materiam distinguente limite albo.

VENIRE ad iudicium, *vt in leg.si eum iudicio.in fin.D.si quis cautio.* Item secum potestatem agendi facere, *vt in leg. etsi post tres.Digest eod.tit.* Item, Ire in Ius. Vel sicut nunc loquimur, comparere in iudicio: Stare iuri, & cętera id genus, ad reum referuntur. Sed exhibere reum, *d.l.si eum iudicio. in princip.* Item sistere reum, ad fideiussorem pertinent. Vtrunque autem complectitur Cautio iudicio sisti, siue quis pro se, siue pro alio promittat. Cuius oppositum est, promissionem deserere. Nos nunc dicimus, Cautionem de stando iuri. Quæ omnia incautum fallere possent, sicut Accursius errauit.

VENTER, pro muliere prægnante, *leg.1.§.1.D.de vent.in possess.mitt.* Hinc Ventrem mittere in possessionem hæreditatis, id est, mulierem prægnantem, quæ hæredem se parituram adserit, *leg.1. in princ.de vent.in possess.mit.* Itaque Ventrem *in l.ventre.*84. *D de acq. hæred.* interpretatur Alciatus ibidem in legis summa pro posthumo, cuius sententia vera est.

Ventrem ferre, prægnantem esse, *l.intestato.D.de suis,& legitim.§.mulier.in authen.de restitut.*

Ventrem facere paries qui intumescit, qui procumbit, qui proiectus est, Alfeno dicitur, *l.17.D.si seruit.vindic.*

VENTRALIS, seu, Ventrale, fascia est, vt Palæmo, & Paulus in Glossis exponunt, sic dicta, quòd ventrem operiat. Aliæ glossę, Ventrale, κοιλοδεσμὸς, φοδύδα. Alij tegumentum ventris exponunt, in quo res leuiores poni solent. *Et ita ab Adriano Imp.l.diuus.Digest de bon. damn.* pro funda, id est, crumena ventralis accipitur. Nummulos (inquit) in ventralem, legendum ventralem *Plin.lib.*8. *cap.*48. Patris mei memoria cœpere amphimalla nostra sicut villosa etiam ventralia. *Idem lib.27.cap.*7. de absinthio loquens, Arcet inguinum tumorem in ventrali habitum. Eodem sensu Latini fundum & profundum dixerunt. *Macrobius:* Demissa in fundum (*sic habent, teste Cuiacio, libri veter.*) pauperem manu, paucos denarios protulit. *Caper Grammaticus:* In profundum nummi, vel in arcam conduntur.

VENTILARI caussa dicitur, *l.6. Cod.pro socio.* cum de ea dubitatur, tractatur, & agitatur: De societate apud veteres dubitatum est, si sub conditione contrahi potest, &c. sed ne simili modo apud posteritatem, sicut apud antiquitatem huiusmodi caussa ventiletur: sancimus, &c. Alio sensu serui dicuntur mortui domini cadauer ventilare, *leg.vnic.§.sed & qui.Cod.de Lat.lib.tol.* Id est,

thure,

thure, *vt exponit Irnerius.*

VENTOSVS dies, in quo flat ventus, *apud Vlpianum, leg. qui accidit. §. penultim. ad legem Aquiliam:* Siquidem die ventoso id fecit, culpæ reus est. Nam & qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur.

VERBERARE, est cum dolore cædere: pulsare, sine dolore. *Vlpian. in leg. lex Cornelia. §. 1. Digest. de iniur.* Deseruit autem subiectæ materiæ potius, quàm proprietati verborum. nam plerunque confunduntur, *leg. 4. §. si cum seruum. Digest. de bon. rapt.* Vide Pulsare.

VERBERARE dicitur abusiuè, & qui pugnis cæciderit, *Vlp. in l. Item apud Labeonem. D. de iniuriis.*

VERBERA seruilia, *leg. 12. Digest. de iur. fisc. interpretatur Brissonius libro 3. cap. 9. Antiq.* flagra, flagella, lora, quibus seruos rumpi solitos constat, *leg. sed eo est quæstionis. §. pen. & l. item apud §. adijcitur, Digest. de iniuriis. & ex veteribus comœdiis.*

VERBVM Varro à veritate deduci vult, quod verum nos loqui oporteat. *Vide Bartol. in leg. Gallus. §. item credendum. Digest. de lib. & posthum.* Verba autem pro re & subiecta materia accipi debent, *leg. damni infecti quidem Digest. de damn. infect. Alciat. respons. 46. num. 2. Bald. l. 2. C. commo. idem in rubr. C. de contr. empt. q. 9.*

Verba notæ sunt passionum animi & voluntatis, *leg. Labeo. D. de suppellect. leg. I. ille aut ille. §. in verbis. & l. non aliter. D. de leg. 3.*

Verbis côtrahi obligatio dicitur, quæ per stipulationem concipitur: quia non quibusuis verbis contrahebatur, sed solemnibus duntaxat, & certis: quorum formulæ à Iurisconsultis conscribebantur. itaque vt interrogatio concepta erat, ita subsequi responsionem oportebat, *leg. obligamur. 52. Digest. de oblig. & action. Paulus lib. Sentent. 5. cap. 8.* Obligationum firmandarum gratia stipulationes inductæ sunt, quæ quadam verborum solemnitate concipiuntur. Verborum autem obligationis tres sunt species: Stipulatio, *leg. cum patrem. Co. de iur. dot.* & de qua iam diximus. Dictio dotis, quę verbis quoque solemnibus fiebat, nulla interrogatione præcedente. nam *Caius 2. Instit. titul. 9.* scribit, dictione dotis sine interrogatione tres tantùm personas obligari: mulierem quæ nuptura est, debitorem mulieris, parentem mulieris virilis sexus. Tertia species est, iusiurandum liberti iurantis se donum, munus, operas patrono daturum: nam, *vt ibidem Caius scribit,* libertus sine interrogatione promittens, verbis obligatur. Alij duas tantùm constituunt: vnam, quæ expressis verbis fit vtroque loquente, seséque exaudiente, *l. 1. D. de verb. obli.* Aliam tacitam, quam lex fingit, *l. vnic. C. de rei vxo. act.*

Verbis obligamur cùm pręcedit interrogatio, & sequitur congrua responsio. *Modestin. in leg. obligamur. D. de act. & oblig.*

Verbum, pro oratione, siue (vt alij loquuntur) pro clausula. *Modestin. leg. 4. §. 1. D. de vulg. & pup.* Sed si aliter pubes, alter impubes, hoc communi verbo, EOSQVE INVICEM SVBSTITVO. sibi fuerint substituti. *Paul. l. 15. Digest. de rat. rem. hab.* Amplius non pero verbum Labeo ita accipiebat, si iudicio petitum esset. Terent.

Verum hercle hoc verbum est, vulgò quod dici solet.

Verba geminata & repetita, voluntatem enixam & constantem indicant, *Bald. in l. fructus. Cod. de act. empt.* cũ multis similibus, per plerosque Doctores.

Verba generatim concepta, ad illa, quæ postmodum de nouo recenter emergunt, non sunt porrigenda *l. qui cum tutoribus. in fin. D. de transact.* Idque obtinet, etiam si illa generalis forma verborum iureiurando esset roborata. *Baro Tautembergius citat in Viridario, c. cùm inter. P. & ibi gl. & Doctores. de Renunc.*

Verba merè æquiuoca, si per communem vsum loquendi in intellectu certo sumuntur, talis intellectus præferendus. Hoc Felini ceu elegans dictum citat *Zasius lib. 1. respons.*

Verba intelligenda sunt in casu possibili, *vt rectè adnotauit Accursius in §. primo Institut. de obligat. titul. gener.* vt in obligationibus facti, siue rem fieri.

Verba quantumuis generalia, ad aptitudinem restringuntur, etiam si nullam aliam paterentur restrictionem, *per tex. in l. gradatim. §. 1. D. de mun. & hon. & gl.*

ab omnibus, Zasio attestante, approbatam, in l. qui autem. §. fin. D. de constit. pecu. & l. sed si compromissum. D. de arbit.

Verba non tam intuenda, quàm caussa & natura rei, vt mens contrahentium ex eis potiùs, quàm ex verbis appareat. *Bal. citat. l. si in venditione. D. commu. præd. Adde l. capitalium. §. Diuus. D. de pœnis, cum similibus.*

Verba offendi possunt, imò ab eis recedere licet, vt verba ad sanum intellectum reducantur *gl. in l. actorum. D. de re iud. & in l. non dubium. C. de legib. Hanc doctrinam post Bart. Bald. eleganter tractat in iam allegata l. Vide item Dinum c. fin. de regul. iur. lib. 6.*

Verba quę aliquid operari possunt, non debent esse superflua, *l. si stipulatus. D. de vsur. l. si quando. de leg. 1.*

Verba simpliciter posita, debent intelligi in potiori & pleno significatu, *l. 1. §. 1. D. si ager vectigal.* Non est audiendus, nec ferendus aliquo modo, qui verbum simpliciter positum, à toto ad certam qualitatem restringit, arctat & perputat.

Verba strictæ significationis ad latam extendi possunt si subsit ratio. *Vide post gl. Angelum in Authen. Vt hi qui oblig. post princ. in verbo,* Ad curationem.

Verba clara & manifesta quæ interpretari velit, ferendus non est. *Iason. post Docto. in l. quicquid astringendæ. D. de verb. oblig. citat commodum text. in l. ille aut ille. §. cum in verbis. de leg. 3. l. non aliter. D. eo. l. si mihi & Titio. §. fi. l. continuus. §. cum. D. de verb. oblig.*

Verba obscurè prolata, eo sunt intelligenda sensu, quem solent rectè intelligentibus generare, *ca. ex literis. 1. de spons. & matrim.*

Verba PLENITVDINIS POTESTATIS, ET CERTAE SCIENTIAE, exprimi in priuilegio opus non est, si adsunt æquiualentia. *Vide Baldum in l. Lapilli. D. de rer. diuis. & Felin. post Abb. in capit. Nonnulli de rescriptis.*

Verba & vocabula absolutè posita, propriè & non καταχρηστικῶς accipienda sunt, *l. ea. l. D. de test. l. nepos. Proculo. D. de verb. sign. & vide Commentarios quatuor. de verb. sign. And. Alciat.*

Verba geminata, & exuperantia restringenda sunt pro re, & subiecta materia, *l. si stipulatus. D. de vsur. And. Alciat. resp. 203. num. 28.*

Verba, durante vita, habent vim conditionis *l. si ego. §. 1. D. de iur. dot. Barto. l. 1. §. 7. D. de conditionib. & demonstrationibus.*

Verba cum effectu accipienda sunt, *l. pen. D. ne quis eum & l. 1. §. hac verba. D. quod quisque iur.* quod de iis accipiendum est, vbi lex effectum exigit, ídque potissimum in iis, ob quæ pœna irrogatur.

Verba dubia in rescriptis, priuilegiis, contractibus, iudiciis, & voluntatibus vltimis, quî accipienda sint, *vide text. in l. si quis intẽtione. D. de iudic. & l. veteribus. D. de pact. l. in ambiguis. de diuers. reg. iur. & ibi vide interpretes.*

Verba testamenti generalia generaliter intelligenda sunt, *l. 1. §. generaliter. D. de leg. præstan.* quod tamen indistinctè recipiendum non est,

Verba, quibus substitutiones concipiuntur, aliqua directa, aliqua obliqua, aliqua communia nominantur. Directa sunt, per quę substituturus directò, & per se non per mediam personam ad hæreditatem peruenire potest: eiusmodi sunt indubitatæ, *vt Zasius ait,* Hęres esto. Item verbum, Dominus esto. Item, Hæredem instituo, non quidem de sui natura, sed additum qualitati hęreditariæ: vt, Hęredem instituo: qui & Polito subscribens, non recipit distinctionem Bartol. de verbis ciuiliter, & directò directis, vtpotè commentitiam. Vocantur etiam hæc directa verba, ciuilia, vt cùm *Vlp. tit.* 25. dixit fideicommissum non relinqui verbis ciuilibus: & Papinianus, conuenire inter omnes verbis ciuilibus filio puberi substitutionem in secundum casum frustra & inutiliter fieri, *l. verbis. D. de vulga. substit.* Ciuilia autem vocantur, quoniam talia sunt, qualia legum ciuilium verba, vtputà, Hæres esto, Damnas esto, vel Damnas sunto, Dato, Facito, Præcipito, Capito, Sumito, Habeto, id est, imperatiua. *Cicero pro Balbo,* explicans illa fœderum verba: Imperium, maiestatémque populi Romani comiter conseruato: quæ ita præscripsit Liuius, *libro* 38. Verbi (inquit) genus hoc, Conseruato, quo magis in legibus, quàm in fœderibus vti solemus, imperantis est, non precantis. Et Porphyrio ad hæc Horatij verba, scribentis ad Trebatium, Transnanto, Habento: Directis,

inquit

inquit, verbis vtitur propter iurisperitos. Obliqua autem, seu inflexa, cùm testator iubet, rogat, mandat, iniungit hæredi, vt restituantur bona Titio. Vnde verbum, Restitui, verè obliquum est, sicut & alia verba distribuendi, vt cùm testator dicit: Bona mea distribuantur, reddantur, diuidantur, partiantur, & similia, quæ per discursum iuris inueniri possunt: & maximè ista verba, Rogo, Volo, Mando: quibus verbis fideicommissaria substitutio conficitur, quam & precariam nominat Iurisconf. *in l. quærebatur. §. 3. D. de testament. militari.* Verbum, Iubeo, interdum precarium est, optantis & adulantis significatum habens, & idem quod volo, vt cùm dicimus: Iubeo saluere *& in l. Aurelius. §. vltimo. D. de libe. leg.* Reddi iubeo, fideicommissum est, Et quod dicitur *in l. C. commun. de leg.* Iubeo verbum esse directum, id non abs re fulcitur hoc articulo, fortè, veluti verecundiore adminiculo. Communia, quæ vtrique significationi conueniunt, hoc est, quæ esse directa aliquando, possunt esse & obliqua. Nam si vniuersitati bonorum adiiciantur, directa sunt: si rem certam respiciant, obliqua, iuxta doctrinam Baldi, tametsi eam Zasius noster, cùm pro acumine ingenij, tum pro sensu responsorum à priscis Iurisconsultis proditorum, rectè excusso demonstrat non esse perfectam. Bartolus complura numerat verba communia, in notissima lege Centu. de vulg. Quanquam & alia adnumerantur inter Communia, videlicet: pertineat, remaneat, redeat, reuertatur, deuoluatur, deferatur, habeat, consequatur. Item verbum, deputo, relinquo, competat, maneat, & multa id genus, quæ apud vtriusque iuris interpretes annotare licet, inter quos super verbo, Succedat, nondum conuenit. De verbo Lego, constat, quòd quamuis ex latissima significatione etiam ad hæreditatem possit accommodari argu. *l. verbis legis. D. de verbo. signific.* est tamen hodie coangustatum ad res singulares legatas per iam dictam legem in fi. Solebãt etiam nonnunquam testatores directis simul, ac precariis verbis idem relinquere, vt si iure legati valere nequiret, saltem valeret iure fideicommissi, *vt l. Publius. l. non ad ea. D. de conditio. & demonstra. l. quisquis. D. de legat. 3. l. Aurelius. §. Titius. D. de lib. leg. l. si quis seruo. D. de manu. test.* & his plerunque verbis, Do, lego, daríque volo, priora enim sunt directa, posteriora, precaria.

Verba testamenti, faciant, disponant liberè, caussam dominij habent. *Authen. de restitutionibus. §. si verò,* ibi, Et licentiã habere, &c.

Verborum subtilitatem, Iulianus accipit, pro summo iure, *in l. si tibi pecuniam. D. si cert. pet.* Sed hæc (inquit) intelligẽda sunt propter subtilitatem verborum. Benignius tamen est, vtrunque valere. *Adde l. si fundus. §. si pluris. D. de pign. & hypoth.*

Verborum superficiem tenere, non satis esse ad inuestigationem Iuris, meminisse oportet, sed interius respicienda est mens Legislatoris, qua ratione motus fuerit ad statuendum aliquid. Scire leges (*inquit Celsus*) non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem, *in l. scire leges. D. de legibus.* Non quod voluerit Celsus negligi prorsus verba, quorum primam oportet esse cognitionem, & sine quibus mens proferentis percipi non potest, vt ipse tractat eleganter *in l. Labeo ait. §. vltim. D. de supell. legat.* Imò sensit potius vtrũque coniungendũ esse.

Verbosus, hoc est, loquax. Accursius *in l. & ea caussa. in prin. D. de postul.* rectè existimat, hominem plus æquo verbosum, prohibendum esse pro alio postulare. Imperator quoque verbosos assertiones detestatur, *in l. ampliorem. §. in refutatoriis. C. de appellat. Gaius in l. 1. de orig. iur. dixit*: verbosos commentarios, pro prolixis, ac verbis abundantibus. Vt Satyricus: —*Verbosa & gradis epistola venit A Capreis:*— Quibus verbis, Erasmo exponente, significatur prolixum diploma: qualia principes de magnis rebus solent mittere.

VEREDI, *in l. 4. & 8. C. de cursu public.* equi sunt publici cursuales. Procopius li. 2. belli Persici: ὁ δὲ ἵπποις τοῖς δημοσίοις ἤχθετο, οὓς δὴ βερέδους καλεῖν νενομίκασι. Sic Iulianus Patrit. Nouel. 30. τὸν δημοσίων ἵππων δρόμον, veredorum cursum interpretatur. A Græcis ταχυδρόμοι dicuntur. *ad l. 8. C. de curs. public.* Hinc autem dictos eos scribit Festus, quòd veherent, id est, ducerent redis. *Isidorus li. 12. c. 1.* aliam notationem adfert, quòd scilicet vias publicas currerent, per

quas & redas ire ſolitum erat. Qui autem reda ſcribunt: veredos ſcribunt: qui rheda verhedos, vt in Pand. Flor. l.vlt. D.de mun.& hon. De his ſic Auſonius in Epiſtol.ad Paulinum:

Vel celerem manum, vel ruptum terga veredum
Conſcendas properè, dummodò iam venias.

Sed cœpere etiam veredi appellari ſine reda. Vtebantur enim ad publicum curſum bobus, *l.1.C.Theod.de curſu public.* & mulis atque aſinis. quod ſuſtuliſſe Iulianum Socrates ſcribit, *libr.3.cap.1.* Carolũ magnum iter feciſſe carpento iunctis bobus, & bubulco, ruſtico more agente, Eginhartus ſcribit.

VEREDARII, *apud Caßiod.lib.4. Varr.ad Clodiſcal.* hi ſunt, qui iuſſu Principum huc atque illuc curſu publico mittuntur: vel qui, vt ſcribit Proco. de bello Vand. equis celeriter vecti literas regias perferunt. *Hieron.in hiſt.Eſter:* Clericus vagus, ait, veredarius vrbis.

VERERI, dubitare, *l.2.*D.*de damn. infect.& l.potior.D.qui pot.in pig.hab.*

VERECVNDIA, id eſt, reuerentia, *l.patronus.*D.*de donationibus.*

VERMINA dicuntur dolores corporis, cum quodam minuto motu, quaſi à vermibus ſcindatur, hic dolor Græcis στρόφος dicitur.

VERNA, ſeruus domi noſtræ, natus ex ancilla noſtra, aut ſeruo, *l.ſeruus. §.fi. de legatis tertio, l.cùm ſuper vernis.C.de rei vendic. Paulus in l.ſeruis vrbanis.* Si vernæ, alij, ait, alij curſores legati ſint: ſi quidã & curſores & vernæ ſint, curſoribus cedent. Vernæ, *vt ait Feſtus libro* 19. qui in villis verè nati ſunt: quod tempus duce natura, fœturæ eſt: & tunc rem diuinam inſtituerit Marti Numa Pompilius, pacis, concordiæve obtinendæ gratia inter Sabinos Romanóſque, vt vernæ vincerent. Romanos enim vernas appellabãt, id eſt, ibidem natos: quos vincere pernicioſum arbitrium Sabinis, qui coniuncti erant cum populo Rom. *Hæc Feſtus.* Vernas veteres appellaſſe N. Marcellus ſcribit, qui vere ſacro fuerant nati: & habitum fuiſſe hoc nomen pro vitabili & maledicto.

Verna, *l.15.* D.*de auro argen.leg.* ſumitur pro liberto, non ſeruo. In hac enim lege teſtator vernis ſuis legat: quod ſi de ſeruis intelligeremus, inutiliter fieret. Libertos autem vernas etiam antiquæ inſcriptiones nobis referunt, vt hæc: *Fortunatus Auguſti libertus verna.* At verò ſignificãtur ea appellatione, qui in ædibus noſtris nati ſunt: vt vernarum aprorum & luporum Martiali: qui in viuariis & piſcinis noſtris Marcus i. τῶν εἰς ἰουντόν. Latinam cum Græca appellatione coniunxit hoc modo; οἰκογενὴς βερνάκλος. nam vt ſeruum & ſeruulum, ita vernam & vernaculum dicimus: quo nomine & Tribunorum plebis miniſtros quoſdam, aut ſeruos publicos Suidas appellat, cũdẽ quem Cedrinus de Februario & Camillo, ſiue hiſtoriã ſiue fabulã narrans.

VERONA ciuitas Venetiæ, à Breno duce, Brenona primò, deinde mutatis literis, Verona dicta eſt, *vt Iuſti.refert li.20.* Alber. Veroniã dicendã tradidit.

VERSARI malè in tutela, pro non rectè fungi munere tutoris, *l.3.§.1.*D.*de offi.praef.vrb.*

VERSICOLORIVM appellatione ea continentur, quæ tincta ſunt, & nota, neque detexta, neque contexta, vel uti purpura, coccũ, & alia id genus. Quæ verò natiuo colore, vel alba, vel nigra ſunt, verſicoloribus non adnumerantur, *l.70.§.verſicolorib l.78. §. coccum. D.de legat.3.l.32.§.Labeo.*D.*de aur.& arg.*

Verſicoloria veſtis, *d.l.32. §.Titia.* Et Verſicoloria lana, *apud Paulum lib.3. Sent.tit.6.*

VERTISSE in vſus ſuos pupillarẽ pecuniam, vt vſuris maximis ſubiiciatur, tutor videtur, qui ſibi ſumpſit ex adminiſtratione nummos, vel clàm, vel quaſi ſua pecunia licenter abuſus eſt. Nec enim vtique qui non fenerauit, vel non depoſuit, vel qui debitor patris pupilli fuit, deinde ipſe ſibi non ſoluit, vel qui nec pecuniam pupillarẽ ſuo nomine fenerauit, in vſus ſuos vertiſſe intelligitur, *l.7.§.pecuniæ & §.ſeq.l.45. & 54. ff.de admin.tut.l.38.*D.*de neg.geſt.* Quod ſi tutor in vſus ſuos pecuniam conuerterit, inde aliquid in rem pupillarem impenderit, quantum impenderit, vertiſſe deſinit, *l.3.§.planè.*D.*de contra.& vtil.act.*

VERSVM in rem dicitur, quod in patrimonium redactum eſt, *l.2.D quod cum eo, l.21.*D.*de dolo, l.3.§.contractum.* D. *quibus ex cauſ.in poſſ. eat.l.1.§.item ſi quid.* D.*de ſeparat.*

Versum autem in rem, quod ad tit. de in rem verso attinet, videtur quodcunque patris vel domini facultates aliqua ex parte amplificauit, dummodò ne cessarius sumptus ille fuerit: puta agrum colendo, domum fulciendo, mancipia vestiendo, mercando, vel creditori soluendo, vel tale quid faciendo, *vt Paul. li. 2. Sent. scribit, tit. 9. Vlpian.* autem in rem versum videri, ait, siue id ipsum, quod seruus accipit, in rem domini conuertit: veluti si triticum acceperit, & id ipsum in familiam domini cibariorum nomine consumpserit: aut si pecuniam à creditore acceptam, creditori dominico soluerit, & generaliter toties de in rem verso actionem esse, quibus casibus procurator mandati, vel qui negotia gessit, nego. gestorum haberet actionem, quotiesque aliquid consumpsit seruus, vt aut meliorem rem dominus haberet, aut non deteriorem. *l. 3. §. 1. & 2. ff. de in rem vers.*

VERSVRAM facere, mutuam pecuniam sumere: ex eo dictum, quòd initio qui mutuabantur ab aliis, non vt domum ferrent, sed vt aliis soluerent, vel vt verterent creditorem. Festus. Vel sic: Versura fieri propriè dicitur, cùm creditoris conuersio quædam, & mutatio fit: id est, cùm quis alij vt soluat, ab alio pecuniam mutuatur. nunquam tamen versuram facere simpliciter significat, æs alienum contrahere. *Cicero pro Cælio*: Tabulas, qui in patris potestate est, nullas conficit: versuram nunquam omninò fecit vllam. *Donat. in Phormi.* Versuram facere dicitur, qui æs alienum ex ære alieno soluit. Dicitur etiam Versuram facere, cùm minore fenore acceptam quis pecuniam maiore occupat.

VERTON, vel Ferton, habetur in Decret. Pon. 12. quæstio. 2. plurib. capitib. quòd quatuor in partes res Ecclesiasticæ diuidundæ sint. *cap. mos est, & cap. sancimus. 12. quæst. 2.*

VERVS, pro æquo & iusto, non tantùm à Cicerone, sed etiam à Iurisconsf. vsurpatur, *l. omnes. de in integ. rest. l. si fideiussor. in fi. de leg. 3. Inst. ex quib. caus. manu. non lic. §. semel.*

VERVM opponitur falso, *l. si quis legatum. D. de fals.* vt verus procurator falso procuratori.

Verum aliquando aduerbiascit, & confirmationis nota est. Ælio in Adelph. Terent.

Verùm, pro sed, mutat ius & factum, *l. 1. C. qui, & aduers. quos in integ. l. 1. §. ex his apparet. D. de liber. agnos.*

VERO, inceptiuè stat, quando nihil præponitur, *c. super eo. de elect.* Sæpissimè aduersandi nota est. exempla magis obuia sunt, quàm quòd referri debeant.

VERITAS est ipse Deus. Veritas humana est notitia rei, *in auth. de instr. caut. & fid. in princ.*

Veritas quandoque appellatur substantia, *l. 2. §. si sub conditione. D. pro empt.*

Veritas án præualeat opinioni, *docent Bart. & Aret. in l. si, qui putat: D. de acqui. hæred.*

VESANVS & Vecors Iauoleno, *l. malum. 242. §. 3. D. de verb. sign.* qui fine corde, aut sanitate est: quo loco Alciatus adnotat, VE, vocem esse priuatiuam, vt στερητικὸν μόριον. *Gellius libro 5. c. 12.*

VESPERTILIO, *l. si ita quis. D. de euict. & l. qui decem. D. de solut. vt legis. Budæus*, est qui interdiu exiliter videt, & vesperi iustam aciem habet, μύωψ Græcis, & Latinè luscitiosus, ab auium vespertilionum similitudine. Alij pro eo sumunt, qui interdiu more vespertilionis latitet, noctu prodeat, quod fugitiuos quosdam, vel debitores olim fecisse non dubium est, ne in dominum, vel in notos, vel in creditores inciderent. Alij tamen Bispellio legunt, alij Vespillo, alij Versipellis, de quibus vide suis locis.

VESTA, quasi focus vrbis, Dea reputabatur, cui colendæ virgines præerant, vt vigilaretur diligenter ad custodiam ignis, *auctore Cicerone*: inde enim virgines Vestales dictæ sunt, quibus magnus habebatur honor, præcedentibus etiam facibus cùm prodirent, adeò, vt damnatum ad mortem, forte fortuna obuium, liberarent à pœna. Triginta autem annis virginitatem seruabant, exinde ad quancunque vitæ conditionem liberæ.

VESTIS à vestimento hoc differt, quo genus à specie: quod subiecta Festi verba indicant: Vestis, ait, generaliter dicitur, vt stragula forensis muliebris: vestimentum pars aliqua, vt pallium, tunica, penula. Vestes tamen

an vestimenta legentur, nihil referre Vlpianus scribit, *l. vestis.23.D. de aur. & arg. leg. quod & Pomponius probat. l. inter. 33. ff. eod.*

Vestis autem appellatione, *inquit Callistratus*, tam virilis, quàm muliebris, & scenica, etiamsi tragica, aut citharœdica sit, continetur, *l.127. ff. de verbor. significa.* Vestem quoque victus habere vicem Labeo ait, *inquit Vlp. l.43. eod.*

VESTEM QVÆ MEA ERIT. Hunc sermonem in mortis tempus collatum, sine dubio pro conditione accipiendum esse, *Pompo. putat l. nuper. ff. de legat.3.*

VESTIARIVM quantum satis est vestium, pro cuiusque personæ conditione. *Vlpian. l.21. D. de cib. & alim.* Diariis vel cibariiis relictis, neque habitationem, neque vestibulum, neque calciarium deberi, palàm est. *Sic l. 83. D. de cond. & demonst. l. 3. §. quamuis. D. si cui plus quàm per leg. Falc. & l. 4. 8. 12. 13. & 18. ff. de cib. & alim. leg.* At in *l. 6. D. eod.* Vestitus appellatur.

VESTIARIVM in postremis libris Codicis, & in libro Notitiæ Imperij Romani, accipe, in quo vestes principis conduntur, & reponuntur. Moschopul. in lib. cui titulus est, *συλλογὴ Ἀττικῶν ὀνομάτων. Βεστιοπράτης ὁ ῥάπτης· βεστία γὰρ παρὰ ῥωμαίοις τὰ ἱμάτια, ἐξ οὗ καὶ βεστιάριον κυρίως, ἐν ᾧ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα φυλάσσονται. Gulielm. Tyrius, lib.2. de bello sacro, cap.15.* Quo facto ex Imperialibus vestiariis oblata sunt prædicto viro munera in auro, vestibus, vasis, & preciosis lapidibus. Huic vestiario comes præponebatur. Erat & vestiarij sacri scrinium, vt suprà docuimus, quod ornamentum sacrum dicitur, *l. 4. C. de discussoribus. lib. 10.*

VESTIARII, *in l. 5. ff. de instit.* & Vestiarij negotiatores. *l. 45. ff. de oper. libert. & l. 7. C. de excus. mun. lib. 10.* C. sunt vestium confectores, id est, *vt Græci d. l. 7. vertunt, οἱ πραγματευόμενοι τὴν ἐσθῆτα.*

VESTICEPS, pubes à Gellio appellatur, *lib.5. cap 19.* Sed arrogari, inquit, nõ potest, nisi iam vesticeps. Cui verbo inuestis apud Tertullianum respondet, in li. de virginibus veland. Si virgo mulier non est, nec vir inuestis esto. Si non operitur virgo, quia mulier non sit: operiatur inuestis, quia vir non sit. Et aliquanto pòst, Materfamiliæ vocatur, licèt virgo: & Paterfamiliæ, licèt inuestis. *Festus.* Vesticeps puer, qui iam vestitus est pubertate. contrà, Inuesticeps, qui nondum pubertate vestitus. *Non. Marcel.* Virgines non solùm fœminæ, verùm etiam pueri inuestes.

VESTISPICA, ancilla vestium custos, & inspectrix, *vt ait Nonius*, quo verbo vsus in Trinummo est *Plautus Paulúsq. noster in l. 18 §. 8. de inst. vel inst. vt Haloander putauit*: à quo dissentire nõ possum, si modò ex Codice hanc habuit scripturam. Nam quid sit Vesticula in Florentinis libris, non despicio. Paulum autem de mancipio loqui, testamenti verba declarant. Hotomanus.

VESTIMENTORVM esse Vlpianus ait, omnia lanea, lineáque, vel serica, vel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, insternendi, iniiciẽdi, accumbendi caussa parata sunt, *l. 23. §. 1. ff. de aur. argent.* Vestimentúmq. id accipitur, quod detextum est, & si desectũ non sit: id est, si consummatum sit, non etiam si nondum prætextum, vel detextum in tela adhuc sit, *l. 22. D. eod. titul.* Vestimentorum autem quædam virilia sunt, quædam muliebria, quædam puerilia, quædam communia, quædã familiarica. Virilia sunt, quæ scilicet ipsius patrisfamil. caussa parata sunt, & quę ad vsum virilem saluo pudore attinent, vt togæ, tunicæ, palliola, vestimenta stragula, &c. Muliebria verò, quæ ad vsum matris fam. spectant, quibus vir non facilè vti potest sine vituperatione, veluti stolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ. Puerilia sunt, quæ ad nullũ alium vsum pertinent, nisi puerilem, veluti togæ prætextę, aliculę, chlamydes, pallia quę filiis nostris cõparamus. Cõmunia sunt, quib. promiscuè vtitur mulier cum viro: veluti si eiusmodi penula palliúmve est, & reliqua eiusmodi, quibus sine reprehensione, vel vir vel vxor vtatur. Familiarica sunt, quæ ad familiã vestiendam parata sunt: sicuti saga, tunicę, penulę, lintea, vestimẽta stragula, & cõsimilia, *d. l. 23. §. vestimẽta. ff. de aur. arg. Pau. li. 3. Senten. tit. 6.*

VESTIBVLVM, *Gellius lib. 16 cap. 5.* verbis Cæcilij Galli, dicit non in ipsis ædibus, nec partem ædium fuisse, sed locum ánte ianuam domus vacuum, per

quem

quem à via aditus accessúsque ad ædeis est:cùm dextra sinistráque inter ianuam, tectáque quæ sunt viæ iuncta, spatium relinquitur, atque ipsa ianua procul à via est, area vacanti intersita. Vel locus est medius inter viam publicam & fores domus, in quo statio esset salutatorum.

VESPILLO, in antiquo Lexico sepulchrorum violator dicitur, Græci τυμβωρύχος. quod tamen per antiphrasin intelligi debet, quasi nō sepeliat, sed nudet, cùm vespillo funerare soleat. Aliàs vocatur Sandapilatius. His annumerari vult Budæus nostros κοδωνοφόρους, quos ante ambulones atratos vocare Latinè possumus. Quibusdam Vespillo idē esse videtur quod Vispellio. Vide Vispellio.

VESTIGATORES, *Vlpianus in l. quæsitum. de fund. instru.* Si in agro venationes fiat, puto venatores quoque, & vestigatores, & canes, &c. *Varro de ling. Lat. lib.* 4. Vestigator, hoc est, venator, à vestigiis ferarum quas indagatur, dictum.

VESTITVRA, possessio: vt in voce, Inuestitura, docuimus. *Lomb. libr.* 1. *titul.* 32. Si quis proprium nostrum, quod in vestitura genitoris nostri fuerit, alicui reddiderit, &c.

VETARE, contrarium est iubere, hoc est, ne aliquid fiat, imperare, vt in edicto Præt. Vim fieri veto. sic in l. legis. de legibus. Tametsi etiam vitare videtur, qui non consentit, *l. qui vas. §. vetare. ff. de furt.*

VETERANI intelliguntur, qui post viginti annorum stipendia, vel per honestam, vel per caussariam missionem à militia soluti fuerint. Caussaria autem missio propter aduersam valetudinem contingit, *l. qui caussaria. C. de excusatio. vetera & l. veteranis. C. quando prouoca. nō est necess. & vide D. de priui. vetera. l.* 8. *§. veterani. ff. de procur.*

VETERANA mancipia vocat Martianus, ad differentiam nouitiorum, quæ anno continuo in vrbe, non in agro seruierunt, *in l. interdum.* 5. *quoties. ff. de publica. & vectigal.* Vocantur & Veteratores. Vide Nouitij serui.

VETERATOR seruus non spatio seruiendi, sed genere & caussa æstimandus est, *vt vult Calius, l. vltim. ff. de adil. edict.* nam quicunque ex venalicio nouitiorum emptus alicui ministerio præpositus sit, statim eum veteranorum numero esse.

VETERINARII, veterinorum medici. sunt autem veterina animalia quorum opera in vehendo consumitur, *vt apud Festum lib.* 19. *ait Cato. Tarruntenus l. vlti. D. de iure immun.* Veterinarij, architectus, gubernatores. *Columella lib.* 6. *cap.* 8. Solent etiam fastidia cibo adferre vitiosa incrementa linguę, quæ ranas veterinarij appellant.

VETITVS rationes reddere, non hoc consequitur, vt nec apud eum sit, & reddat & lucrifaciat: sed nec scrupulosa inquisitio fiat, hoc est, vt negligentiæ ratio non habeatur, sed tantùm fraudum, *auctor Martianus, l. si seruus vetitus. D. de leg.* 1.

VETITOR, *in l.* 51. *ff. de re iudic.* positum pro debitor, non emptor, aut venditor, *contendit Cuiac. Obser. lib.* 12. *cap.* 23.

VETVS, *inquit Sulpitius Apollinaris apud Gellium libr.* 16. *cap.* 5. ab ætatis magnitudine compositum elisúmque est. Ve enim in dictione hac intendit, & altera dictionis pars est: ætas, alia.

VETVSIVS in libris iuris Ciuilis variè accipitur. Interdum hoc nomine lex XII. Tabu. significatur, quæ & lex antiqua appellatur, *l.* 1. *D. de peti. hæred. l.* 2. *§.* 1. *D. de noxalibus.* Interdum verò vetus ius intelligitur ius quodcunque ante nouam aliquam legem, vel constitutionem obtinuit, *l.* 2. *§. si mater. ff. ad Senatusconsultum Tertyllian. l.* 2. *C. eod.* Ius vetus est, quod ante Senatusconsultum Tertyllianum seruabatur. Similíque modo *in l.* 32 *§. si diuortium. D. de donation. inter virum & vxorem.* Vetus ius est, quod ante orationem Antonini in vsu erat. *Sic l.* 8. *§. sed si curator. ff. de rebus eorum.* Vetus ius intelligendum est, quod Orationem Seueri Ant. antecessit, quæ prædia eorum qui sub tutela, curáve essent, sine decreto alienari, obligaríve prohibuit.

Vetus VINVM ex vsu testatoris æstimatur, id est, quot annorum vino pro vetere vteretur. Si id non appareat, vetus accipietur, quod non est nouum, id est, prioris anni vinum, *l.* 11. *D. de trit. vin. oleo. lega.* Vinū nouū pro vetere reddere, qui mutuò accepit, non debet, *l. cū*

quid.3. D. de reb. cred. & si cert.peta. meritò.

VETERES decimæ, *in ca.2. de decimis.lib.6 in princ. & §.statuimus.* decimis noualium opponi videntur, *vide Ioann. And.in d.c.2.*

VETVSTAS, *in l. nemo. 7. C. de fund. rei priuat. libr. 11.* pro 40. annis: quandoque id tempus significat, quod memoriam hominum excedit, *l. 1. §. fi. & l.2.& fi. D.de acq.& aqu.plu.l.4. C. de aquæduct.*

Vetustas vicem legis tenet, *auctoribus Vlpiano, dicta l.1.§.vlt. de aqua pluui. arcend.& Paulo, ibidem in l.2.§.idem Labeo.* Quæ Iurisconsultorum responsa si diligenter conferas, videbis quantam vim habeat tempus in vicissitudine rerum mortalium. Est enim vice legis, vice constituti, est loco consensus. Breuiter nihil non potest mutare: vt desinant quidam mirari, quomodo directum dominium tribuat. Aliquando vetusta pro 10.ann. *l. 8.§.fin.& l.2.in principio.D, de aqua pluuia arcend.* ex Alberico.

VEXARI *in l.1.§.1.D.de vaca. mun. l.1.in fi.D.de testibus.l. annonam.* D. *de extraord.crimi.l.1.D.ad leg.Iul.repet.* est ferri, raptari, huc illuc distrahi. *de quo vide Gell.lib.2.cap.6.*

VEXILLATIONES equitum alas dicit, *Vege.lib.2.c.1.scribit,* ab eo quod velis, id est, flammulis vtantur. Quo postremo verbo Leo Imp. in lib. de re militari non semel vtitur. Ita accipe vexillationes, *in l.2. C.de hæred.decur. l. 9. C. quãdo prouoca.non est necess.l.8.de erogatio. milit. anno.lib.12.C.l.1.de bon. milit. in C. Theod.& in Notitia Imperij Roma. Apul. lib.17.de Asino aur.* Tota denique factione, militarium vexillationum indagatu contecta.

VIA dicta, *inquit Varro lib.4.de ling. Lat.& lib.7.cap.2.de re rust.* qua vehebãt, quasi veha, propter vecturas: vt Actus qua agebant. Propriè igitur via, cùm de seruitute loquimur, est ius vehiculi ducendi per prædium alienum. Eius latitudo lege XII. Tabu. definita est: in porrectum pedes octo, in amfractum sedecim, *l.8.D.de seruit.rustic.*

Via interdum ius eundi, agendi, & ambulandi significat. Nam iter & actum in se via continet, *l.1.§.via.l.7.D.de seruitu. rustic. l.14. §. si viam. D. de acceptilatio.*

Viæ aliàs itinera significant, quibus publicè commeatus est. Viarum autem quædam publicæ sunt, quædam priuatæ, *l.2.§.viarum. D.ne quid in loco publi. l.38. D.de acquiren.rerum domin.* Publicas vias *Isidor.lib.15.cap.vltim.* definit, quæ in solo publico sunt, per quas iter populo patet, quæ vel ad mare, vel ad oppida pertinent, hæ & prætoriæ dicuntur, & consulares, & βασιλικαὶ. & militares, *d.§.viarum.& l.vltim. D.de itineribus public. Sicu. Flac.in lib.de condict.agrorum*: Viarum, *ait*, non omnium vna eadémque est conditio. Nam sunt viæ publicæ regales, quæ publicè muniuntur, & auctorum nomina obtinent. Nam & curatores accipiunt, & per redemptores muniuntur. *Hygen.in lib.de Limitibus constit.* Quibusdam, *ait*, colonis D.M. ita constituerent, vti viam consularem transeuntem per coloniam contineret. Priuatæ viæ, quę & agrarię dicuntur, dupliciter accipiuntur: vel eæ, quę sunt in agris, quibus est imposita seruitus, vt ad agrum alterius ducant. Vel eæ, quæ ad agros ducunt, per quas omnibus commeare licet, in quas exitur de via consulari. *d.§. viarum.* Sunt & Vicinales viæ, quæ vel in vicis sunt, vel in vicos ducunt: quæ si non ex collatione priuatorum fiant, publicarum loco habentur. Sed inter eas & cæteras militares hoc interest, quod militares exitum ad mare, aut in vrbes, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent. Vicinalium verò pars in militares exitum habent, pars sine exitu intermoriuntur, *l.vltim.D. de locis & itinerib.publ.* Et ita Vicinales vias accipe apud Senecam, *lib.5.de Benefic.ca.penul. & apud Fron.in lib.2.de Aquaductib.& in §. item si putator.Inst.de l.Aquil.vbi Theoph.* Publica μὲν ἐστιν ὁδὸς, ait, ἥτις καὶ μιλιτάρια λέγεται. παρὰ δὲ τοῖς ἕλλησι βασιλικὴ, ᾗ πάντες ἄνθρωποι κέχρηνται ἐπὶ διαφόρους ἀπιόντες τόπους. Vicinalis καὶ ἡ ἐπὶ κώμας ἄγουσα. vicus γὰρ ἡ κώμη· διὰ ταύτης γὰρ βαδίζει πᾶς ἐπὶ τὴν κώμην αὐτῶν. *Sicul. Flacc. in li.de conditio.agrorum.* Vicinales autem viæ, quæ de publicis diuertũtur in agros, & sæpè ad alteras publicas perueniunt: aliter muniuntur per pagos, id est, per magistros pagorum, qui operas à possessoribus ad eas tuẽdas exigere soliti sunt: aut vt comperimus, vnicuique possessori per singulos agros certa spatia adsignã-

tur,

tur, quæ ſuis impenſis tueantur.

Via lignaria, *apud Aggenum Vrbicum Comment de limitib. agror.*

Via eſt, ſiue ſemita, ſiue iter eſt, *ait Gal. l.157. D. de verb. ſign.* Via totum eſt: eius partes duæ ſunt, iter & actus: *vti conſtat ex l.13. §.1. D. de acceptil.*

Viam aperire, *inquit Vlp.* eſt ad veterem altitudinem latitudinémque reſtituere, *l.1. de via pub.*

VIA, metaphoricῶς ſignificat veram atque iuſto ordine conſtantem docendi rationem, Græcis vocatur Methodus per quam ſine errore tutò veniamus ad cognitionem. Inde Methodici ſunt dicti, qui rationem artis, & diſcendi compendia ſequuntur. Et Galenus *lib.9. Therap.* duas artis partes facit, μέθοδοι, καὶ ἄσκησιν, hoc eſt, viam & exercitationem. Eleganter igitur per viam denotatur legitima poteſtas tradendi iuris, *l.2. §. nouiſſimè. D. de origin. iur.*

VIATICVM, ſumptum itineris ſignificat. Græcè ἐφόδιον dicitur, *auctore Gellio, libro 17. capit. 7. ſic l. 1. §. ſi pupillis. D. de tutel. & rat. diſtrabend. l. 52. §. ſi quis ex ſociis. D. pro ſocio.* Viatica etiam vocantur impendia, ad iter explicandum neceſſaria, lege ſeptima, *D. ad Trebellianum.* Ad ſumptum quoque deſtinatam quamcunq; pecuniam, viaticum appellatur, lege decima ſeptima, D. ſi cer. peta.

VIATICVLVM, ὑποκοριστικῶς dixit Vlp. *l.18. in fin. D. de iudic.*

VIATOR, *l.19. §.2. de iud.* propriè de eo, qui ſuis pedibus iter facit: & diſtinguitur ab eo qui tranſuehitur, equo ſcilicet, & ab eo, qui παραπλεῖ, id eſt, naui præteruehitur.

VIATORES olim dicti ſunt, qui è villa in curiam Senatores accerſebant: *vt Cicero in Cat. ma. & Columel. lib.1. capite 1. teſtantur.* hinc conſuetudine ſermonis tranſlatum ad eos eſt hoc verbum, qui Magiſtratus iuſſu reos in ius vocarent, qui iudicata exigerent, quibus imminendi litibus ſolicitudo iniuncta eſſet, qui tum Apparitores, tum Executores litium plerunque appellantur *vt Imperator docet in §. tripli. de actionibus.* Tripli, *inquit,* agimus, cùm quidam maiorẽ vera æſtimatione quantitatem in libello conuentionis inſerunt, vt ex hac cauſſa viatores, id eſt, executores litium, ampliorem ſummam ſportularum nomine exigerent Nam de apparitoribus ſentire Iuſtinian. conſtat etiam *ex l. 31. §. 5. C. de Epiſcop. & Cleric. Vlpian. l.5. §.21. D. vt in poſſeſſ. legat.* Miſſus in poſſeſſionem ſi non admittatur, habet interdictum propoſitum: aut per viatorem, aut per officialem præfecti, aut per magiſtratum introducendus eſt. *Plinius libr.18. cap.3.* Aranti quatuor ſua iugera Cincinnato, Viator attulit Dictatum, & quidem nudo plenóque pulueris etiámnum ore. Cui Viator, Vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populique Roma. mandata. Tales tum etiam viatores erant, quod ipſum nomen inditũ eſt ſubinde, & ex agris ſenatum ducéſq; accerſentibus. *Feſtus autem ſic.* Viatores appellãtur, qui magiſtratibus apparent, eò, quia initio omnium tribuum, cùm agri in propinquo erant vrbis, atque aſſiduè homines ruſticabantur, crebior opera eorum erat in via, quàm vrbe: quòd ex agris plerunque homines vocabantur à magiſtratibus, & frequens eorum erat ab agris ad vrbem via. Ideóque in veter Gl. vocantur ἀμφοδάρχαι, ἀρχοντηρῆται.

Viatorum varia fuiſſe nomina conſtat ex variis iuris articulis. Aliquando enim miniſteria vocatur, *l 3. §. tutor. D. de ſuſpect. tutor.* Aliquando apparitio, *l. fin. §. final. D. quod metus cauſ.* ſæpiſſimè apparitores, *l. ſi pignora. D. de euictionibus.* Interdum officia, *l. illicitum. §. ne tenuis. D. de offic. præſid.* nonnunquam officiales, *Rubr. & l.1 C. de filiis officialium, & capit. nullus. 4. quæſtione quarta.* ſæpè in Nouellis vocantur τάξεις, ταξεῶται: interdum executores, *l.2. C. de ſportul.* aliquando miſſi, *cap. primo, de immun Eccleſ. & ibi glo.* Galli appellant eos *Sergents* Erant etiam viatores, *vt teſtatur Turneb.* ex priſcis titulis, in quibus ad factiones circi, & ludos circenſes nomina pertinentia plurima reperiuntur, qui miniſtri curſitabant huc illuc, vltrò citrò iuſſu agitatorum, ſi qua fortè re egerent, ac illis præſtò ſemper erant.

VICANOS, *in Rubri. vt nullus ex vican.* interpretatur quidam ex vico natos. Hinc etiam *Cicero lib.1. de Diuinat.* Aſtrologos vicanos vocat, qui in vicis & pagis aruſpicinam exercebant, qui vaniſſimi & mendaciſſimi erant.

VICANALIA vulgò appellãtur,

quæ ad pagum aliquem in vniuersum pertinent.

VICARIVS à vice vulgò dicitur, estq; is, qui vicem alterius obtinet, & in locum eius succedit: quod & ad res alias refertur. *Cicero*: Vicaria solutio rerum creditarum, id est, vicem reddens creditori. Hinc & Quintilianus vicariam operam vacat. *Sic l. vlt. C. de feriis.* subeat animos vicaria pœnitudo.

Vicarius SERVVS ille dicitur, qui in familia atriensi seruo, id est, maiori seruit: id est, interprete Theophilo, ὁ τοῦ οἰκέτου οἰκέτης. *Vlpianus l. seruos 73. D. de legatis tertio.* Vicarios autem seruorum suorum numero non contineri, Pomponius libro quinto scribit. *Paulus l. si in re. 19. D de noxal act.* Si seruus tuus nauem exercuerit, eiúsque vicarius & idem nauta in eadem naue damnum dederit. Vicarius & Ordinarius nomina seruorum inter se conferuntur: nam ille in huius, quasi domini, peculio seruus est. *Vlpianus lege 17. D de peculio.* Si seruus meus ordinarius vicarios habeat, id quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio serui ordinarij? Martialis:

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse.

Sed & latius hoc nomen sumitur: nam Vicarij interdum dicuntur, qui in vicem aliorum exitio pestíque deuouentur, vt in eorum caput expetant ea mala, quæ aliis erant euentura, vt in carmine deuotionis: Eósque ego vicarios pro me fide magistratúque meo, & pro populo Romano exercitibus legionibúsque nostris, do, deuoueo.

Vicarius, *sub titul. C. de officio vicarij*, erat vir spectabilis, præfecti prætorio vicarius, qui ex mandato principis in diœcesem aliquam, siue tractum mittebatur, multas habentem prouincias, *l. 4. C. de annon. & trib. l. 1. C. de proxim. sacr. scrin. l. 1. C vt omnes iudic. l. 1. §. de præfecto. D. de legatis tertio.* Propriam igitur iurisdictionem habebat, non à præfecto mandatam: quod & de legatis proconsulum affirmatur. Quòd autem fuerint Vicarij, tum in Oriente, tum in Occidente, Notitia Romani imperij his verbis indicat: In præfectura prætoriana Orientis tres erant Vicarij, quorum fit mentio in *l. vltim. C. de diuers. offic. libro 12.* Vnius diœceseos Asianæ, qui prouincias octo administrabat, Pamphyliam, Lydiam, Cariam, Lyciam, Lycaoniam, Pysidiam, Phrygiam, Pacatianam, Phrygiam salutarem. Alter erat vicarius diœceseos Ponticæ, sub cuius dispositione erant prouinciæ vndecim: Bithynia, Galatia, Paphlagonia, Honorias, Galatias salutaris, Cappadocia vtraque, Helenopontus, Pontus Polemoniacus, Armenia prima, & secunda. Tertius erat vicarius diœceseos Thraciarum, cui suberant Thracia, Hæmimontis, Rhodope, Mœsia secunda, Scythia. In paribus verò Occidentis vicarius vnus erat vrbis Romæ, *cuius fit mentio libro 4. Varia. Cassiodor. Epist. ad Ioannem Archiatrum*, cui suberant Consulares & correctores Italiæ, & Præsides Sardiniæ, Corsicæ, Valeriæ. Alter verò erat ante Iustiniani tempora vicarius Africæ, cui suberant Consulares Byzancij & Numidiæ: & Præsides quoque Tripolitanę & Mauritaniæ vtriusque. Tertius erat vicarius Hispaniarum, *cuius fit mentio in inscriptione l. vltim. C. quorum bon. & l. 16. C. de donatio. ante nupt. & apud Sulpit. Seuer. libro secundo Sacr. historiarum.* Huic suberant Consulares Bethicæ, Lusitaniæ, Galliciæ: Præsides Tarracensis, Carthaginensis, Tingitaniæ, insularum Balearium. Et hæc ita ante Iustinian. obtinuere. Cæterùm Iustinia. vicarios Asianæ & Ponticæ diœceseos abrogauit, & vtrunque in vnicæ prouinciæ, nempe Galatię Pacatianæ, administrationem commutauit. *Nouella 6. & 20.* Idem vicarium Africæ in propriam præfecturam prætorianam transmutauit.

VICE mutua pro vicissim, locutio frequens in libris nostris, *vt in l. pen. D. de præscr. verb. l. 6. D. si cer. peta l. 78 D. de hæred. instit. l. 24. C. famil. ercisc.*

VICECOMES de offic. vicar. dicitur, cui dominus temporalis committit executionem iurisdictionis suæ in aliquibus castris, & sic eiusmodi Vicarium appellant Langobard.

VICEDOMINVS, qui Domini vice res ipsius administrat, eíque vicariam operam præstat. Apud Canonistas, Vicedominus, Oeconomus, qui è Clericorum numero Episcopatum administrat, *capit. volumus & capit. Diaconum & cap. sequens*

requent. distinctione 89: Propriè tamen
Oeconomus, qui res Canonicorum ad-
ministrat: Vicedominus, qui Episcopi,
ca.consulere.extra de simon.

VICEDOMINATVS, ius patro-
natus, *cap.quia.de iure patronat.*

VICESIMA hæreditatum, quæ
& lex vicesima vocatur, & lex Iulia, de
vicesima, vectigal fuit ab Augusto, lo-
cupletandi ærarij caussa institutum:
quod extraneis hæredibus, non inopi-
bus imperaretur: auctor Dio libro
55. τὴν εἰκοστὴν, inquit, τῶν τε κλήρων καὶ τῶν
δωρεῶν, ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν
πάνυ συγγενῶν, ἢ καὶ πενήτων, καταλείπω-
σι, κατεστήσατο. *Huius meminit l.2. C. de*
transact. & l.vltima, Cod. de edict. diui.
Hadria.tollend. quod & eam pertinuit.
Paulus libro quarto Sententiarum, capit.
6. & Plinius in Panegyr. & ita libro septi-
mo Epistol.ad Corelliam, Vicesima acci-
pienda est, *vt ex alia eiusdem libri Episto-*
la ad Fabatum constat, non de vicesima
rerum venalium, vt volunt, quam nul-
lus vnquam fando audiuit. Est & eius
mentio in aliquot inscriptio. vnde con-
stat, Æmilium Macrum duos de ea li-
bros scripsisse. Fuit & alia Vicesima, de
qua Pomponius scribit, A. Ofilium pri-
mum scripsisse, *l.2.§.ex his D. de origine*
iuris. sed (*vt opinatur Hotomanus*) illa fuit
de qua Liuius lib. 7. ita scribit Cn. Man-
lius Consul legem de vicesima eorũ qui
manumitterentur, tulit. Patres quia ea le-
ge haud paruum vectigal inopi ærario
additum esset auctores fuerunt.

VICESIMARII exactores, à vi-
cesima parte: vt Octauarij, ab octaua.

VICVS, platea vocatur. Ex multipli-
catis domibus fit vicus. Ex pluribus vicis
fit vrbs. Et est duplex vicus vrbanus, qui
angiportum continet, quasi angustiorẽ
plateã, sine exitu: & vicus paganus, cùm
plures rusticanæ domus coniunctæ sunt
extra muros. Hinc

VICI pro pagis, *in l.2.§.vltim. D. de*
vacat.mun.l.30. D. ad municip.l.198. D. de
verbo.signif. vnde Vicanei, qui ex eodem
vico & pago sunt, *l.4. D. de censib.* Et Vi-
cinales viæ, quæ vel ex vicis, vel in vicos
ducunt, de quibus suprà in verbo, Via,
diximus.

VICOMAGISTRI, in descriptio-
ne vrbis Cõstãtinopolitanæ, quibus per
noctem tuendæ vrbis cura mandata est:
quos Dio στενωπάρχους vocat *lib.55.*

VICINI sunt, quorum prædia non
linea, sed paries communis disterminat:
nam in vrbanis prædiis, Vicini: in rusti-
cis. Confines appellantur. *Paul.l.4.§.vlt.*
D. fin. reg. Hoc iudicium locum habet in
confinio prædiorum rusticorum, vr-
banorum displicuit: neque enim confi-
nes hi, sed magis vicini dicuntur: & ea
communibus parietibus plerunque di-
sterminantur.

Vicini Barto. *l.si tertius. D. de aqua plu.*
dicuntur, quousque vox hominis ad-
clamantis exaudiri potest, *l.1.§.eodem*
autem teste. D. ad SC. Tertyllia. quod
de voce communi accipiendum est, non
nimis gracili, nec (vt ait) tubali, aut tau-
rina.

Vicinum, proximum & affine signifi-
cat. Sic Vicina emptioni dicitur permu-
tatio *l.si de rer. permut.* Et Vicinius tra-
ctatus, *l.9.§. huic vicinus. D. de vsufruct.*
Et vicina scripturæ, *l.20.§.1. D. qui testa.*
fac.poss.

Vicinus pro consorte, *l.si de meo. D. cõ-*
mu.diuid.l.vicinus. D. de aqu. plu.arcen. &
aliquando pro socio, *l.damni.§.cùm.parie*
tem. D. de dam.infect.

Vicinia, Festo vicinorum conuersa-
tio.

VICTIMA omne animal, quod diis
immolabatur, dictum est. Hostia ab ho-
stiendo, id est, feriendo, victimam Ælius
apud Festum, lib. 19. ait esse vitulum ob
eius, vigorem Alijaurem, quæ vincta ad-
ducatur ad altare, aut quæ ad hostes vi-
ctos immoletur. Ouidius

Victima quæ dextra cecidit victrice, vo-
catur.
Hostibus à domitis, hostia nomen habet.

VICTIMARII, *l.si D. de iur.immu.*
qui quæ ad victimarum sacrificia perti-
nebant, præstabant.

VICTVS verbo continentur, quæ
esui, potui, cultuíque corporis, quæque
ad viuendum homini necessaria sunt: ve-
stimenta quoque, & cætera, quibus te-
gendi curandíve corporis nostri caussa
vtimur, eadem appellatione continen-
tur, *43.44 & 45. D. de verborum signifi-*
catio. Verbum itaque, viuere, non ad so-
lum cibum pertinet, sed & vestimenta &
stramenta eo continentur, cùm sine iis
nemo viuere possit, *l.32.in.fin. D. de verbo.*
significatione.

VITIARE vinum. *Vlpian.* Cum eo planè, *ait*, qui vinum ſpurcauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit (hoc eſt, corrupit) agi poſſe Aquilia Celſus ait: quia & effuſum, vel acetum factum corrupti appellatione contineatur. nec negat fractum & vſtum contineri corrupti appellatione, *l. ſeruus ſeruum. §. 10. D. ad l. Aquil.*

VIDELICET, verbum, quãuis regulariter ponitur declaratiuè, vt per multa iura conſtat: tamen in tempus D. *de re iud.* ponitur limitatiuè, & ſignificat temperamentum, pulchra loquendi figura. Tempus quod datur iudicati, etiam hæredib. eius. cæteríſque qui in locum eius ſuccedunt, tribuatur: videlicet quod ex tempore deeſt.

VIDERI, fictionis verbum eſt interdum, *vt in l. 1 §. fi.* D. *ad Turpil. Vide Bart. in l. ſi duo. D. de acquirend. hæred. & in l. 3. §. idem ſcribit.* D. *de peculi. vide & Bud. in poſter. Annot.* Alicubi veritatis eſt, *vt in l. Titio. §. Titio. §. genero.* D. *de condit. & demonſtrat. l. tale. de hæred. inſtitut. & in ſimi.* Hoc verbum Iuriſconſ. eſſe Cicero atteſtatur *ad Trebat. libr. Epiſtol. 7.* Hoc quemadmodum, inquit, vos ſcribere ſoletis in veſtris libris. Idem Q. Cornelio videbatur. Sentit autem, Iuriſcoſſ. affirmare ſententias ſuas aliorum auctoritate.

Videri feciſſe, formula qua veteres in ſententiis vtebantur. *Cicero lib. Acad. quæſtionum 2.* Quam rationem, inquit, maiorum etiam comprobat diligentia, qui primum iurare, &c. quæque iurati iudices cognouiſſent, vt ea non eſſe facta, ſed vt videri pronunciarent. *Idem Verrina 4.* Vix ille hoc dixerat, cùm iſte pronunciat, Sthenium literas publicas corrupiſſe videri. *Item alibi*: Feciſſe videri pronunciant. *Idem libro de finib. 1.* Réxque ex vtraque parte audita, pronũciaret eum non talem videri fuiſſe in imperio, quales eius maiores fuiſſent. *Sext. Pompeius lib. 14.* Parum caiſſe videri pronunciat magiſtratus, cùm de conſilij ſententia capitis quem condemnaturus eſt.

VIDVAM non ſolùm eam, quæ aliquando nupta fuiſſet, ſed eam quoque mulierem quæ virum non habuiſſet, appellari ait Labeo: quia vidua ſic dicta eſt, quaſi Vecors, Veſanus, qui ſine corde, aut ſanitate eſſet: ſimiliter viduam eſſe dictam, ſine duitate, *Iauolenus in l. malum. D. de verborum ſignificat. vide Bald. l. lege fina. C. de plagia.*

VIGILES nocturni excubitores vocabantur, qui noctu incendiorum arcẽdorum cauſſa vigilias agebãt, ex Auguſti inſtituto, qui per ſingulas vrbis regiones eos diſpoſuit, præfecto eis ex equeſtri ordine viro ſpectabili, qui præfectus Vigilum eſt appellatus, *l. 1. 2. & 3.* D. *de offi. præfe. vig. l. fi.* D. *de cond. cau. da. l. 2. §. 1.* D. *de fugit. l. 58.* D. *de furt.* Hos ex libertinis conſcribi voluit Auguſtus, *teſte Dione. li. 55.*

VIGILAX, *l 18.* D. *de ædilit. edict.* vigilans, induſtrius, ſollicitus. Si conſtantem, *inquit Gaius*, aut laborioſum, aut curacem, vigilacem eſſe, aut ex frugalitate ſua peculium acquirentem affirmauerit.

VIGILANTIA, diligẽtia. *Hermogenianus*: Perſonale munus eſt, quod cum corporibus, cum labore, ac ſolicitudine animi, ac vigilantia exiſtit, *l. 1.* D. *de munerib. & honorib.*

VIGINTIQVATVOR horæ. *Paul. in l. more Romano.* D. *de feriis.* Quicquid, *ait*, in iis vigintiquatuor horis, id eſt, duabus dimidiatis noctibus, & luce media actum eſt, perinde eſt, quaſi qualibet hora lucis actum eſſet.

VIGINTIVIRI erant Triumuiri capitales, Triumuiri monetales, & Quatuoruiri curatores viarum vrbis, & Decemuiri, qui haſtam centumuiralem cogebant, *Dio lib. 53.*

VIGINTIVIRATVS apud Tacitum, Vtque munere, inquit, capeſſendo vigintiuiratus ſolueretur.

VIGOR, *Impera. in l. prohibitum eſt. de iure fiſci. C. lib. 10. ad finem.* Cum literis noſtris cognouerit, non ex arbitrio ſuo Cæſarianos ad capiendas eaſdem veniſſe facultates, ſed iuſtitiæ vigorem id fieri ſtatuiſſe. Interpres vigorem, id eſt, Principem exponit quòd ſit vigor iuſtitiæ, & animata Lex. Sed apparet, effrenatæ officialium cupiditati oppoſitam ab Imper. perpetuam & conſtantem iuſtitiæ voluntatem, vnicuique ſua tribuentem. Si quidem quod firmum & integrũ eſt, rectè vigere nuncupatur.

VILLA, *inquit Varro libr. quarto ling. Latin.* dicta eſt, quo fructus conuehebant.

bant. *Idem lib.1.cap.2.de Re rust.* Villicus agri colendi caussa constitutus, atque appellatus à villa, quòd ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur, cùm veneunt. A quo rustici vellam, non villam, quo vehunt, & vnde vehunt. Item dicuntur, qui vecturis viuunt, vellaturam facere.

Villa vrbana, *Columellæ lib.1.cap.6.* Villam in tres partes diuidit, Vrbanam, Rusticam, & Fructuariam. Vrbanam fuisse apparet, quam sibi dominus qui vrbem incolebat, ædificabat. Rusticam, quam villico, procuratori, instrumentísque rei rusticæ: Fructuariam, quæ frugibus condendis parabatur. *Vlpian. l.11.§ 4.* D *locat.* Inter conductorem & locatorem conuenerat, ne in villa vrbana fœnum componeretur.

Villa fundi accesio est: proinde diruta ea, vsusfructus non extinguitur, *auctor Vlpian. l. fundi vsufructu. Dig. quibus modis vsusfructus amit. Pomponius in l. si ita. Digest. de instruct. vel instrum. leg.* Villa, *inquit*, pars fundi sine vlla dubitatione habetur.

VILLICVS, est is qui præpositus est rationibus rusticis, fructibus percipiendis, vniuersóque operi rustico, *leg. 8. D. de instr. leg. l. filio.* D. *de adimen. lega. l. si cum villico.* D. *de inst. act.* Sed poetæ hanc solent appellationem referre ad præfectos quoslibet, vt Iuuenalis ad præfectum vrbi scribens de Pegaso Iurisconsulto:

Pegasus attonitæ positus modò villicus vrbi.

& ad Præfectum ærarij Patauiana inscriptio:

Villicus ærarij quondam, nunc cultor agelli. Cuiac.

VINCTVS (quod ad leg. Æliam Sentiam attinet) non videtur fuisse seruus, licet carcere clausus fuerit, si vincula corpori eius non sunt addita, *l.216. D. de verb sign. & apud Vlpian Epitom. titul.1.* Porrò vinctum esse, hoc est, constrictum, & in vinculis esse distant, *leg. si tamen. §. ei qui seruum. Digest. de ædil. edict.*

VINCVLORVM appellatione, vel publica, vel priuata vincula significantur, *vt ait Venuleius, l.224. D. de verb. significatio.* Et ideo in edicto Prætoris, *l.1. D. ex quibus caus. maior viginti annis in integr. restit.* verba hæc, SIVE IN VINCVLIS ESSET, non ad eum tantùm, pertinet, qui publica custodia coercetur, sed ad eum quoque, qui à latronibus aut prædonibus, vel potentioribus vi oppressus, vinculis teneatur: sed & inclusi latumiis vinctorum numero habentur: quatenus nihil interest, parietibus quis, an compedibus teneatur. In vinculis quoque esse accipimus eos, qui ita alligati sunt, vt in publico parere sine decore non possint, *leg.9. & l.10. D. eod.* Custodiæ autem appellatione sola publica intelligitur. Et ideò in vinculis custodiáve separantur *in l.3. §. l. Iulia. D. de testibus. Et apud Vlpianum in Institutionibus tit.1.*

Vinculum obligationis dicimus. *l. 67. D. de procuratoribus.* Et æquitatis, *l.95. §. naturalis. D. de solutionibus.* Vinculum pignoris *in l.39. §. curatores. D. de administratione tutorum, l. 15. §. sed si emptor. D. de re iud. l. 16. C. de locato. l.2. C. de curatore furio si* Et ita vinculum restituendæ rei, quæ pignori nexa erat dicitur *in l.9. in fin. D. de suppellectile legat.* Sic & vinculum, *in l. 20. D. qui testam. fac. poss.* pro vinculo pignoris, quo ab hostibus redempti, redemptoribus obstringuntur, *leg.21. D. de captiu. & post. l.8. & l.11. Cod. eo. titul l. 43. §. vltim. D. de legat. lib.1.* Quo vinculo resolui intelliguntur, si libertas iis detur. *l.90. D. de adq. hered.* Vinculum stipulationis, *l.6. Cod. si cert. pet. l.6. Cod. de vsurp.* Vinculum cautionis, *l.40. Digest. de vul. & pup. l.13. §.1. de tut. & cur.* vt vinculum fideiussionis, *apud Cassiodor. lib.2. Variar. Epist. ad Frusinatem.* Vinculum locationis, *l.52. §. penultim.* D. *de fideiussoribus.* Vinculum familiæ, *l.87. Digest. de adq. hered.* Vinculum necessitudinis & affinitatis, *l.9. Digest. de suspect. tutorib. l. vlt. C. de codicill.* Vinculum religionis, *l.1. C. de in lit. iur.* Vinculum pœnæ, *l.134. Digest. de verb. obli.* Vinculum insulæ, *l.5. Digest. de interd. & releg.* Vincula censualia, *lege quarta, § si quis inquilinum. Digest. de censib.*

VINDEX in XII Tabul. appellatur, qui alterius caussam suscipiebat vindicandam, quem nunc procuratorem dicimus, *vt Boethius scribit in Topic.* Videtur tamen ita potius appellatus, qui iudicio sisti, iudicatúmque solui satis pro alio dabat. Id est, qui vindicabat quomi-

nus is, qui prensus esset, ab aliquo teneretur: vt cùm cuipiam iniecta esset manus, vt ad prætorem iudicémve duceretur, qui etiam eum, qui iudicatus à creditore ducebatur, liberabat. Hæc autem sunt legis verba: ASSIDVO VINDEX ASSIDVVS ESTO: PROLETARIO CIVI, QVIVIS VOLET, VINDEX ESTO *Huius meminit Cicero in Topic. & Gell. lib. 16. cap. 10.*

VINDICES ciuitatum, *in l. 1. Cod. The. si quacum. prædit. potest.* iidem sunt, qui & Defensores ciuitatum. At vindices illi quorum Iustinian. in Nouel. περὶ τῶν δημοσίων ἀνύσεως & in Nouel. περὶ τοποτηρητῶν meminit, videntur alij esse à superioribus, & ij potius, qui exigendis tributis, quorum ad curiales antea exactio pertinebat, ab Anastasio Imperatore in singulis ciuitatibus constituti sunt, *vti auctor est Nicephorus lib. 16. cap. 44.* è quibus verisimile est Iustiniani tẽpore adhuc in quibusdam ciuitatibus nonnullos superfuisse. Sic autem appellati sunt, quòd decurionum iniquis exactionibus oppositi fuerint. His pares sunt Canonicarij, de quibus suo loco diximus.

VINDICO, concretum esse verbum volunt, à vim & dico, vt iudico, quod Varro *lib. 4. de ling. Lat.* à ius & dico deriuat. nam in vindicationibus manus conseri, & vim quandam adhiberi solitam, quã Festucariam Gellius, Quotidianam Cicero appellat, ostendit Hotoman. *in Com. in Orat. pro Cæcinna.* vbi etiam docet, quam vim moribus Cicero fieri dicit, Festuca fieri solitam, quam etiam vindictam appellari Boetius in Topica testis est. Ergo Vindicare est ius aliquod vel dominiũ sibi adserere. Hinc Vindicare in seruitutem, *l. 3. Dig. de lib. caus.* nec tantùm res corporales, sed & iura vindicari dicuntur, veluti hæreditas, vsusfructus, seruitus, *l. 1. §. 1. D. de peti. hæred. l. vnic. §. penultim. D. de remiss.* Vindicare etiam iniuriam sibi factam exequi, & crimen persequi significat, *l. 2. §. sed si agat. D. de iudic. l. 17. §. 1. de iur. fisc.* Vindicare item, in libertatem est adserere: vnde vindicta. Vindicare suum esse, pro eo quòd aliàs, suum esse petere dicitur, *l. 27. §. cui legatum. D. de aur. & arg. legat. l. 66. D. de rei vindic. & alibi.* Vindicare dominium, *l. 40. D. de pign. act.* & Vindicare per in rem actionem ius non esse alicui reficiendi, *l. 3. §. penultim. D. de riuis.* Vindicare pignus creditor dicitur, qui rem sibi pignori obligatam, à possessore petit, *l. fin. D. de pign. act. l. 16. §. creditor. D. de pignor. l. 7. C. de oblig. & actio.* In cuius libelli conceptione, & conclusione obserua pragmaticos Gallos ita dicere. Quo tempore Titius erat dominus fundi Tusculani, eum mihi pignori opposuit. Hunc autem nunc Gaius tenet. Peto igitur, aut fundum mihi vindico, aut mihi pecuniam soluat. Sic scriptum in eorum libellis inueni: *Qu'il me guerpisse ledit fond, ou maison, ou me paye la somme de 20. escus, pour laquelle somme ledit fond, ou maison en est adfect, & hypotheque.*

VINDICIÆ, *vet. gl.* τὰ ἐν ἀμφισβητήσει πράγματα. *corruptè. n. Vindigestæ.* Quibus adstipulatur Festus, *li. 19.* Vindiciæ, *inquit*, appellantur res eæ, de quibus controuersia est: aut potius vindiciæ dicuntur inter eos qui contendunt. Seruius tamen in singulari extulit, Vindiciam esse dicens rem, de qua controuersia erat, ab eo quod vindicabatur. Atque hinc patet vindicias olim aliud nihil fuisse, quàm possessionem rei controuersæ alicui magistratus decreto vsque ad finem iudicij attributam. *Liuius lib. 3.* de Virginij filia loquens ab App. Claudio Decemuiro adamata: Marco Claudio clienti negotium dedit, vt virginem in seruitutem assereret, neque cederet secundùm libertatem postulantib. vindicias. *Item paulò post:* Postulãt (aduocati puellæ) vt rem integram in patris aduentum differat, lege ab ipso lata vindicias det secundùm libertatem. *Item:* Hoc tantum sciat, sibi, si huius vindiciis cesserit, conditionem filiæ quærendam esse. *Item Pomponius l. 2. de orig. iur.* de eodem Appio loquens: Et secundum eum, qui in seruitutem ab eo suppositus petierat (vindicias) dixisse. Postulare autem vindicias secundùm libertatem, est postulare vt interim libertate quis potiretur; nam dare vindicias secundum libertatem, vel à seruitute, est decernere, vt interim dum quæstio agitatur, in possessione ipsa sui ac libertatis quis esset: cuius contrarium est, Dare vindicias à libertate, vel secundum seruitutem, qua phrasi etiam paulò inferius vtitur idem

Liuius. De lite autem vindiciarum sic *Pedianus in Verrin.* Lis vindiciarum est, cùm litigatur de ea re apud Prætorem, cuius incertum est quis debeat esse possessor. Et ideo qui eam tenet satisdat pro præde litis vindiciarum aduersario suo, quò illi satisfaciatis, nihil se deterius in possessione facturum, de qua iurgium esset. Rursus sponsione ipsa prouocatur ab aduersario, certę pecuniæ, aut æstimationis quam amittat, nisi sua sit hæreditas de qua contendit. Prędes autem vocat satisdationes locupletes. Hanc recredantiam vocari vult Bud. Vindiciæ item dicebantur, quæ ex fundo in ius afferebantur vindicandi caussa, vt suprà ex Gellio in verbo Conserere exposuimus. Atque harum vindiciarum, seu rei vindicationis hæc à Cicerone refertur formula *in Orat. pro Murena:* Fundus qui est in agro, qui Sabinus vocatur: eum ego ex iure meum esse aio, inde sibi ego te ex iure manu consertum voco. Is autem vnde petebatur, hæc respondebat: Vnde tu me ex iure manu consertum vocasti, inde tibi ego te reuoco. Vindiciæ item manus correptionem significant: καρπισμός. à Clemente vocatur, à Charisio καρπιστία dicitur. *Gellius:* Vindicię correptione manus in re atque loco pręsenti apud Prætorem fiebant. Vindicię autem verbum à Vindico videtur deductum, vel teste Liuio vbi supra: Appius, inquit, cùm virginem non defendi ab Icilio, sed inquietum hominem locum seditionis quærere diceret, non prębiturum se illi eo die materiã, &c. *Et paulò pòst:* A Marco Claudio petitu rum vt decederet iure suo vindicaríque puellam in posterum diem pateretur. Vindicari enim puellam dixit, pro vindicias puellæ secundum libertatem dari, hoc est, asseri interim in libertatem, & in possessione libertatis esse. Vindiciam ferre dicebatur, qui rem decreto sententiáque obtineat: dicere verò vindicias, iudex. Sed si vindiciam ille tulerat qui non debuerat, tribus arbitris dabatur quanti rem litemue suam fecisset.... Lex enim tis, duplione damnum luebat. Lex enim erat: Si vindiciam falsam tulit, rei, siue litis arbitros tres dato, eorum arbitriis fructus duplione damnum decidito.

VINDICATIO, videtur ex antiquis vindiciis originem duxisse: nam Cicero *in Oratio. pro Milone*, cùm actiones calumniosas significaret, ita scribit: Eum denique qui non calumniis litium, non iniustis vindiciis ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat. Sed tamen Vindicatio longè aliud hodie est. Vindicatio enim est proprietatis adsertio, id est, ipsa vindiciarum postulatio: scilicet actio in rẽ, per quam quis rem suam ab alterius possessione in dominium suum vindicat, *l. actionum 25. D. de oblig. & act.* Impropriè tamen Vindicatio triplex reperitur, vna proprietatis, quæ propriè vindicatio est, altera seruitutis, tertia pignoris, *l. 3. §. est autem. & §. Pomponius D. ad exhib.* vnde Hypothecaria actio Vindicatio pignoris appellatur, *in l. si fundus 16. §. 3. D. de pignorib.*

VINDICTA, *inquit Boetius in Topica Ciceronis*, est virgula quędam, quam lictor manumittendi serui capiti imponens, eundem seruum in libertatem vindicabat, dicens quædam verba solemnia, atque ideo illa virgula Vindicta vocabatur. Plutarchus de iis qui tardius à Deo puniuntur: ῥωμαῖοι δὲ αὖ εἰς ἐλευθερίαν ἀφαιροῦνται κάρφος λεπτὸν αὐτῶν ἐπιβάλλουσι τοῖς σώμασι. Hęc autem Festuca vindicta dicta est à Vindice (non Vindicio) Vitelliorum familiæ seruo, *vt idem Plutarchus in Publicola scribit, & Liuius lib. 2.* qui seruus quòd adolescentum nobilium coniurationem patefecisset, libertate & ciuitate ab ipso Bruto donatus est: indéque obseruatum referunt, vt qui ita liberati essent, in ciuitatem accepti viderentur. Quare vindicta idem est quod Festuca: nec alio sensu dixit Persius:

Vindicta postquam meus à Prætore recessi.

quàm alio loco:

Non in festuca lictor quam gestat inani.

Hinc Vindicta manumissi, sub titul. Digest. de manu. vind. & Vindicta liberare, alibi passim.

Vindictam imponere, *l. penultim. §. pater 2. D. de castrens. pecu. l. 2. Cod. si aduers. lib.* Et Vindicta libertatem imponere, *l. 10 Cod. qui testam. fac.* Et Vindicta manumittere, *l. 33. D. de dolo. & D. de manumiss. vind. & C. de vindicta apud concil. manumiss.* Et Vindicta liberare, *leg. 122. §. Flauius. Digest. de verb. oblig. lib. 15. D. de ma-*

numiss.l.5.D.de manumiss.vindict.l.vlt. D. pro derelict.

VINDICTA, vitio, opponitúrque rei persecutioni, leg.pen.D.si ex nox.causs. ag.l.pen.D.de sepul.viola.

VINEA, locus vitib.consitus, l certo, vbi Accursius.Digest.de seruit.rust. Vineæ, quòd vini sint feraces, Festo, l.19.

Vinea, & Vites differunt, quòd vinea est ager ipse, vites verò quæ fructus ferunt. denique inter vineam & vites hoc interest, quod inter arua, & segetes. Iauolen l.certo. D. de seruit. rust. Certo generi agrorum acquiri seruitus potest, veluti vineis: quòd ea ad solum magis quam ad superficiem pertinet. ideò sublatis vineis, seruitus manebit. Quibus verbis ostendit, vineam solum ipsum esse: vitem verò superficiem. Sic leg. 4. Digest. de censib. Vinea quot vites habeat, oliuæ quot arbores.

VINO legato, id omne quod ex vinea natum vinum permansit, & acerum quoque quod vini numero paterfamil. habuerit, continetur. Mulsum verò & defrutum & zythum, & ceruisia, nisi de iis quoque testator senserit, non continentur, l.1.l.9.D.de vino, trit.l.2. in fin.D. de opt.leg.

Vinum DOLIARE, vide Doliare vinum.

Vinum VETVS, dicitur anno lapso. Si enim mustum, ait Alciatus, à Calendis Nouembribus, quo tempore defæcatum esse incipit, nouum vinum dicitur, l. iubemus.C.de eroga.mil.lib.12. Apparet nō prius vetus appellari, quàm aliud nouum collectum sit, l.vetus.de trit. vin. & ol.leg. Vult tamen hac in re ad consuetudinem regionis esse attendendum, Adi & Bart in l.cùm quid.D.si cert. pet. & in d l.iubemus.

Vinum cum vasis legatum. Procu.l.penultim.de trit.& vin.lega. illud verum esse puto, cui vinum cum vasis legatum erit, ei amphoras, cados, in quibus vina diffusa seruamus, legatos esse.

VINARIAM nauem, Vlpian. in l.21.§.5.D.de furtis. eam interpretatur, in quam vinum effunditur, & vnde postea hauritur.

VINARIVS, pro ebrioso, & vinolento. Vlpian.l.4.§.1.D.de ædil.edict. Item aleatores & vinarios non contineri edicto, & leg.25.§.3. eod. Aleator fortè, vel vinarius vel erro euasit.

VINACI, grana vuæ compressæ, Iulianus l.14.in fin.D.de cond.furt. Idem iuris est vuis subreptis: nam & mustum & vinacia iure condi possunt. Vlpian. l. 52.§.8, D. de furt. Idem est & in vuis, & in musto, & in vinaceis, nam & vuarum & musti & vinaceorum nomine furti agere potest.

VINARIA vasa, inquit Iulianus, propriè vasa torcularia esse placet. Dolia autem & serias tandiu in ea caussa esse, quandiu vinum haberent: cum sine vino esse desinerent, in eo numero non esse: quoniam ad alium vsum transferri possent: veluti si frumentum in his addatur, Eandem caussam amphorarum esse: vt cùm vinum habeant, tum in vasis vinariis: cum inanes sint, tum extra numerum vinariorum sint: quia aliud in his addi possit, l.206.D.de ver. sig.

VIOCVRI, magistratus è 26.numero, quorum erant quatuor in vrbe & duo extra vrbem, de quibus Dio lib. 54. Hi curatores erant viarum.

VIOLARE, propriè de virgine dicitur. transfertur tamen ad alia, & profanare significat, vt violare ius legationis, violare sacra, muros, & loca religiosa, parentes, fœdus, legem. Vnde violatæ legis reus, leg.1.C.de pet. bo.subla. lib.12.

VIOLAVIT qui oppressit, c.si quis sponsam 27.q.2.

Violatum, id est, violandum, c. veniens. extrà, qui cler.vel vouen.

VIOLENTIA in malam partem sumitur, c. conquestus, de foro comp. Violentia quot modis inferatur, edisserit Bartol.l.1.Cod.de nauic.lib.11. Quotuplex sit, not. in leg. in iis. Digest. quod met.caus.& in leg. si quis in tantam. C.vnde vi. Quando dicitur fieri violentia, & quæ actio propter eam detur, not.in l.1.ff. de vi public.

VIOLENTVS possessor dicitur, qui expulso veteri possessore, acquisitam per vim possessionem rerum obtinet: aut qui in hoc ipsum aptatus & præparatus venit, vt contra bonos mores, auxilio, cui resisti non possit, fretus ingrediens in possessionem vim faciat, l.1.§. Vi possidere.D.de vi & vi armat.

VIR BONVS, qui iuri naturali obtemperat, & voluntatem suam illi confor-

formem facit, eámque sequitur. Item vir bonus dicitur, qui facit alteri, quod sibi vult fieri, *leg.1.circa medium. ff. de solu*. In iure Ciuili iudex est: & nomen viri, sæpè est dignitatis: refertur enim ad virtutem, vímque animi & corporis, *l.1. C.de dignitat.lib.12.*

Viri boni arbitrium, quod omnibus ferè stipulationibus olim comprehendebatur, idoneę & integræ existimationis diligentísque, circumspecti, & considerati patrisfamil. arbitrium significabat, *l.20.§.vltim.D.de oper.libert.l.21.§.siue antem.D.de no.oper.nunc.l.9.in princip. & §. sed si lapidicinas.l.13.in fin.l.15.§.& si vestimentorum l.65.D.de vsufruct.l.18.§.& cuius D.de damn.infect.l.47.§.si Sticho. Dig. de fideicomm.libert.l.13 D.de ann.leg.l.1.D. de legat.lib.2.lib.17 l.18.ff.iudic.sol. l. 50. D.sol.mat & aliis infinitis locis.* Qua de re etiam suprà nonnihil diximus in dictionibus Arbitrium & Bonus.

Viris legatis, & pueros deberi, *censuit Iurisc. in l. seruis legatis. §. mulieribus. de leg.3.*

VIRILES portiones ἴσας κατ' κεφαλὴν exponunt vet.gl.& ęquales Paul. *li. 3.Sent.tit.2.* quæ scilicet pro numero personarum, & in capita constituuntur, vt tot fiant, quot sunt & personæ. Sic viriles partes accipe *l. 1. §. nunc tractemus. ff. de tutel.& rat.distr l.7.D de fideiuss. tut. l. 43.ff.de re iud.l.54.§.vltim.de leg.1.l.67.§. si duos.ff.de leg.2.l.37.ff. de stipulat. seruo.* Virilis portio in legatis conseruandis, post petitam contra tabulas bonorum possessionem, quomodo accipienda sit, *vide l 8 ff.de leg.præstan.*

Virilis appellatione in lege Papia, etiã interdum tota hæreditas continetur, *leg. 145.D.de ver.sign.* Virilis vigor post ætatem annorum 35.completur, *vt ait Vlp. l.1.ff.de minorib.*

VIRILITAS, pro testiculis, *leg.5. in fin.D.ad leg.Corn.de sicar.* Martial. lib. 9.Epigr.

Non puer auari sectus arte mangonis,
Virilitatis damna mœret ereptæ.

Plinius lib. 35. cap. 12. Galli Samia testa virilitatem sibi amputant. *Quintilianus Declamat.340.* Mango iratus, ait, illi fortasse pretium excisa virilitate producet. *Et in instit. Orac. lib.5.cap.13.* Non alio medius fidius modo docentium, quàm quo mancipiorum negotiatores formæ puerorum excisa virilitate lenocinantur *Apul.lib.8.de Asino aur.* Fuga detestabilem illum exectorem virilitatis meæ relinquentem.

VIRIPOTENS virgo, nubilis, matura viro, *leg.mulieris.13.Digest.de ver, signific.l.pater.101.Digest. de cond. & demonstr.Iustin.sub titul. quib. mod. ius patr.* post duodecim annos completos viripotentes appellat.

VIRES, pro potestate siue facultate patrimonij. *Vlpian.in fin.l.1. de leg.2.* velut certam quantitatem exprimit pro viribus, scilicet patrimonij, Viribus præturæ compelli, hoc est, potestate: & nunc vulgò dicimus, ex officio iudicis, *l.2. in princ.de iud.*

VIRGÆ sanguineæ, vide Sanguineæ virgę.

VIRGO etiam intelligitur vi corrupta.

VIRGINARI, hoc est, virgines agere, vocabulum apud Tertul. deprauatum, restituit Rhenan.

VIRGINITAS est in carne corruptibili perpetua incorruptionis cuitatio, *B. Aug.lib. de nupt. & concupiscent.* Beatus verò Ambrosius sic definit, est expers contagionis integritas,

VIRIÆ, *inquit Isidorus*, sunt virorum armillæ: dicuntur tamen etiam de mulieribus. *Septimius Florens lib. de Pallio:* Vtique sicut vestigia cæstuum viria occupauit: ita & endromidis solocem, &c. *Ambrosius 1.de Abraham:* Inaures habebat, quę non grauarent aurem, sed demulcerent vitias, quæ manum non materiali auro onerarent, sed spiritali actu leuarent. Hinc

VIRIOLÆ, diminutiuum, *l. quod tamen.D.de contrah empt.l.25.§. ornamenta.ff.de aur.& arg.leg.* muliebria manuũ ornamenta. Græcis ψέλλια, πλαίσια, περιχείρια. Testatur Turnebus in antiquo Lexico virias & viriolas exponi brachiales. *Plin.lib.33.cap.3.* Viriolæ Celticæ, viriæ Celtibericę: ita enim legi debet. namque illis populis erant in vsu.

VIRIDIARIA, seu viridaria, loca virentibus herbis graminibúsque & arbustis amœnitatis caussa consita, *l.26. ff.de instr.vel instrum. & apud Vlpian. in Institut.titul.6 & Sueton.in Tiber. cap.60. & Lampr.in Heliogab.& Vege.lib.4. c.6.* Appellantur & Virdiaria, *prout in Pand.*

*Flor.scriptum est,in l.3.§.fructuarius & §.si prædium.D de vsufru.& l.8.in fin.D. de instr.vel instru.*Et Viridia *in l.79.in fin.C. de verb.signif.l.15.D.de seruit l.12.D. de seruit.vrb. & apud Vitruu.lib.6.cap 6.& lib.5.cap 9.& Senec.Epist.15.lib.* Et sic cisternam viridibus subditam apud eundem accipe li.13.Epist Et Ambulationes pressis ac tonsis viridibus vmbrosas, *apud Plin.lib.5.Epist.ad Apollinarem. Macrob.lib.1.Saturn.cap.4.* Viridia cùm *ἀντὶ ἐπιθέτου* accipiuntur, genitiuum in ium faciunt,vt viridia prata,viridium pratorum. Cùm verò ipsam loci viriditatem significare volumus, viridiorum dicimus: vt cùm dicitur Formosa facies viridiorum.Apparet autem *ex dict.l.26.*etiam in doliis defodi viridiaria consueuisse aggesta terra. Quin & in fenestris amœnitatis gratia interdum habebantur,*vt ex Martiale, & ex Plin lib.19.c 4. intelligimus.* Supra ędificia quoque viridiaria habuisse Romanos, ostendit *l.12.D.de seruit.vrb.præd.*Hinc

VIRIDIARII serui,qui viridiariorum curam babent.

VIRIOLA, vide Viriæ.

VIS, verbum est anceps: quod etiam accipi bonam in partem potest: vt quam Magistratus rectè infert, scilicet iure licito & iure honoris quem sustinet, *l.3. quod met.caus.* Vis est & tūc,quoties quid id quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit,*l.13.D.eod.*

Vis,*inquit Paulus lib.Sentent.1.titu.7.*est maior rei impetus, qui repelli non potest. Græci autem sic vertunt, *μεγάλου πράγματος ἐπέλευσις, ἣν οὐ δύναταί τις ἀπωθεῖσθαι ἤγουν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀποσείειν, καὶ ἀποτρέπειν.* In illa itaque Pauli definitione pro maior, maioris legendum censuerim: quod & probat *l.2.D. quod met. caus.* his verbis, Vis est necessitas imposita contraria voluntati, maiorísque rei impetus, qui repelli non potest. Vel sic:

Vis dicitur, quicquid nullo iure fit, contra liberam alicuius voluntatem. De qua elegantissimè tractat *Cicero in Oratione pro Cæcinna,*Cùm de iure(inquiens) & legitimis hominum controuersiis loquimur, & in his rebus vim nominamus,pertenuis vis intelligi debet. Vnde in hac significatione, Vis & Ius opponuntur. *Callistratus in l.extat.§.1.D. quod met.caussa.*Atque per hæc duo contraria, distingui humanam vitam longo interuallo a beluina, Cicero *in Oratio. pro P. Sextio* pulchrè docet.

Vis est quadruplex: Expulsiua, quæ si cum telo fieret, antiquis est dicta, Vis armata,qua fundo quis deiicitur,*vt tractatur.D.vnde vi.* Turbatiua,cùm vterq; possessionem adserens, ab alterutro deturbatur.Quò pertinet *tit.D.vti possidetis.* Cicero eleganter appellat Vim quotidianam, quòd possessores in dies solent vtrinque possessionem vindicare. Inquietatiua vis, cùm alter in alterius solo ædificat, pertinens *ad tit.D.quod vi aut clàm.* Ablatiua vis,cùm ab inuito aufertur aliquid: cui deseruit actio vi bonorum raptorum, & lex Iulia de vi. Cōpulsiua denique vis est,cùm quis inuitus compellitur vt alij consentiat. Aduersus hanc multa introducuntur remedia, I. *Constitutio diui Marci in l.extat.D quod met.caussa & totus ille titulus.*II.*l.penul.D. de vi priuat.*Quæ d.l.extat.crassius exponit.III.*l.si quis in tantam.C.vnde vi* IIII.*l.miles.§.iudicari.D.de re iud.*V.*Constitutio Maximiliani, anno 1495. Vuormatia.*VI.*Constit.Caroli 5.ann.1521.Vuormatiæ.*VII.*Constitu.Friderici,tit.de statut. & consuetud.contra liberta.Ecclesia* VIII.*l.hi qui ædes alienas.D.ad legem Iuliam de vi publica.*In C.Theodos.eodem titu.est elegans constitutio aduersus illatam vim.

Vi possidere in interdictis Prætoriis dicitur, qui expulso vetere possessore, siue iure is, siue mala fide possideat, acquisitam per vim possessionem obtinet: aut qui in hoc ipsum aptatus, & præparatus venit,vt contra bonos mores auxilio, cui resisti non possit, fretus ingrediens in possessionem,vim facit. Sed qui per vim possessionem suam retinuerit, aut etiam ereptam sibi, in ipso congressu recuperauerit,vi possidere non intelligitur, *l.1.§.vi possidere.D.de vi, & vi arma.l.11.si tu me vi.D.de vsucap.*

Vi possidet & ille,qui absēte domino, ingressus possessionem, venientem deinde non admisit, *l.6.in fin.D.de acquir. possess.* At qui vacuam possessionem occupauerit,quanquam deinde venientem dominum prohibuerit, vi non possidet, *l.4.§.penul.D.de vsucapionibus.* Vi porrò possidere à me videtur & qui ab auctore meo vi possidet,*l.3.§.si quis ab auctore.D.de itin.actúque priuat.*Vim quoque facit, qui

qui non sinit possidentem, eo quod pos-
sideat, vti arbitrio suo, siue in serendo,
siue in fodiendo, siue ædificando, siue
quid omnino faciendo, quod liberam
possessionem aduersarij non relinquit, *l.*
11. *D. de vi & vi arma.*

Vi factum, in interdict. quod vi, aut
clàm, videtur, finitore Mutio Scæuola,
quod quis cùm prohiberetur, fecit, *l. 74.*
§. vi factum. D. de diuers. regul. iur. l. 1. §.
hoc interdictum. D. quod vi, aut clàm. Sed &
qui vel minimi lapilli jactu prohibitus
facere perseuerauerit, vel contra te-
stationem denunciationémque fecerit,
aut cùm se sciret prohibendum, per
vim molitus est, ne prohib ri posset, &
quo minus prohiberetur consecutus est,
periculum denunciando aduersario, aut
ianua præclusa, *l. 1. § hoc interdictum. & l.*
19. *D. quod vi, aut clàm.*

Vim facere videtur quominus refi-
ciatur, qui necessaria refectioni asporta-
ri non patitur, *l. 4. D. de itin. actúque pri-*
uat. Vim autem facere non videtur, qui
jure suo vtitur, & ordinaria actione ex-
peritur, *l. 197. §. 1. D. de diuers. regulis iur.*
Alia caussa eius, qui quod sibi deberi pu-
tat, iam per iudicem reposcit, *l. 8. D. quod*
met. caus. l. pen. D. ad leg. Iul. de vi priuat.
Cæterum omne omnino, quod per vim
fit, aut in vis publicæ, aut priuatæ cri-
men cadit, *l. 195. D. de diuers. reg. iur.*

Vis alia publica, alia priuata. Publica
est, *inquit Isidor. libr. 5. Etymolo. cap. 26.* si
quis ciuem ad populum, vel regem ap-
pellantem necauerit, torserit, verbera-
uerit, vinxerit. Priuata verò, si quisquam
ante iudicium armatis hominibus è suo
quenquam deiecerit, vel expulerit. Ha-
ctenus Isidorus, qui hæc omnia ex Paul.
libr. 5. Sentent tit. 26. transcripsit. Vim
publicam etiam committit, & qui per
vim stuprum infert, *l. 29. §. fin. D. ad legem*
Iul. de adult. Atque ita initio genere &
qualitate delicti videtur vis publica à
priuata separata. Postea placuit, publi-
cam vim eam accipi, quæ armatis homi-
nibus coactis committatur; Priuatam,
quæ sine armis fiat. *l. 5. D. de vi priuat. l.*
3. 4. 5. D. ad leg. Iul. de vi publica. §. item lex
Iulia. Institut. de public. iud. §. sed & ex
constit. Instit. de interdictis.

Vis, quod ad interdictum, Ne vis fiat
ei, qui in possessionē missus est, pertinet,
accipiēda est pro qualibet priuata teme-
ritate, ne quis ad decretā possessionem
perueniat, vel ne adeptā quietè retineat.

Vis maior est, *innuit Caius*, quam Græci
θεοῦ βίαν appellāt, *l. 25. §. 5. D. locat.* id est,
ea quę cōsilio humano neque prouideri
neque vitari potest, & est animaduersio
Dei in homines, cuius euitandæ ipse fa-
cultatem ademit: veluti fulgura, grandi-
nes. *Cicer. 2. de inuent.* Defensoris, inquit,
conquestio calamitatis eius, quæ non
culpa, sed vi maiore quadam acciderit,
&c. *Plin. li. 18. c. 28. in fin.* Ante omnia autē
duo genera esse cœlestis iniuriæ memi-
nisse debemus. Vnum quod tempestates
vocamus, in quibus grandines, procellę,
cæteráque similia intell guntur: quæ
cùm acciderint, vis maior appellatur.
Hæc ab horridis syderibus exeunt, veluti
Acturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa
quæ silente cælo, serenísque noctibus
fiunt, nullo sentiente, nisi cum facta
sunt. Publica hæc & magnæ differentiæ
à prioribus, aliis rubiginem, aliis vredi-
nem, aliis carbunculum appellantibus,
omnibus verò sterilitatem. *Sic Colu-*
mella lib. 1. cap. 7. Nam vbi sedulo colitur
ager, plerunque compēdium, nunquam
(nisi cæli maior vis, aut prædonis inces-
sit) detrimentum affert. *Seneca li. 4. de be-*
nef. ca. pen. Appellatur & vis magna, *l. 2. in*
fi. ff. de peric. & comm. rei vend. Similiter,
Vis diuina dicitur, quæ scilicet non ab
hominibus, sed admirabili quadam Dei
potentia infertur. *Vlpianus l. 24. §. 3. D. de*
damn. infect. Ita eum teneri, si ædificij
vitio id acciderit, non si violentia ven-
torum, vel qua alia ratione, quæ vim
habet diuinam, quod enim tam firmum
ædificium est, vt fluminis, aut maris, aut
tempestatis, aut ruinæ, incendij, aut ter-
ræmotus vim sustinere possit? Dicitur &
Vis cui resisti nō potest, *l. 15. §. 1. D. locati.*
Et maiores casus, quibus humana infir-
mitas resistere non potest.

VI ipsa, id est, non reuera, & actu ipso,
vt vulgò loquimur, sed facultate, τῇ δυ-
νάμει, vt alibi loquuntur, & nos obserua-
uimus: veluti cùm quid nominatim di-
ctum non est, sed aut verborum, aut
ipsius negotij vis hæc est, *Marcellus l.*
72. D. de solut. Vi quidem ipsa & hic ex
his dari stipulatus est, qui eius non erāt,
id est, quamuis id non expresserit, se
stipulari hominē ex iis qui sui non sunt,
tamen ex vi negotij satis intelligitur:

neminem scilicet quod suum est stipulari. *Sic l.27.§.illud.D.de pact. l.16.§. inde quaeritur.D.ad Trebell.l.1.D.de statulib & l.1.D.de condict.& demonstr.* nisi si vi ipsa conditio insit: ita enim Florentiae legitur. De vi huius locutionis *vide Alcia.l.2.Disp.c.9.lib.1.parerg.c. 28. & l.nomen filiarum.de verb.sign.*

VIM facere moribus. *Cicero dicit in Oratio.pro Caecinna persaepe.* Moris enim erat, vt cùm de agro quopiam controuersia institueretur, quia propter commoda possessionis magna iurgia, & pugnae interdum ac caedes oriebantur, litigatores de amicorum sententia diem inter se sumerent, qua die in rem praesentem, id est, in agrum illum vnà venirent, & in eo agro vim aliquam alter alteri dicis caussa faceret: id est, non veram & solidam, sed fictam & simulatam: quam *Cicero in illa Oratione*, vim quotidianam appellat: & *Gellius libr.20.c.9.* ciuilem ac festucariam.

Vis denique accipitur pro virtute quadam efficaci, hoc est, quae potens est producere effectum. Quo sensu Cicero dixit de finibus: Atque in sensibus est & sua cuique virtus. Sic *in tit. D.de legibus, Modestinus*, Legis virtus, *inquit*, est, imperare, vetare, permittere, punire. Et Celsus, Scire leges, ait, non est verba earum tenere, sed vim & potestatem. *Et in l.qui decem. §. Stichum. D.de solutionibus.* Hac phrasi promiscuè dicere solemus, Vi concessionis, aut virtute concessionis. Item, in virtute obedientiae, pro vi obedientiae. Eodem modo intelligenda est definitio tutelae, *Institu.de tutel.§.1.& in l.1. D.eod.tit.*

VISCELLIA lex, vide in legum Indice.

VISCERATIO, largitio carnis quae publicis epulis fiebat. *Pomponius l. 54.de legat. & fideicommiss. lib. 32.* L. Titius plebi quina millia dedit, hoc amplius Seius viscerationem. *Cicero libro de officiis secundo*: Prodigi qui epulis & viscerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum venationùmque apparatu pecunias profundunt. *Paulus in l. 22. D. de legat.libro 30.* viscerationem intelligere videtur, cùm ait quod ad diuisionem singulorum ciuium relictum videtur, inquit Hotomanus.

VISIO, consideratio, quaestio, prudens cogitatio, θεώρημα. *Imp.de compos. digest.* Et in his partibus, in quibus perfectissimè visiones expositae veterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc separare penitus erat inciuile. In Graeca constitutione θεωρία nominatur, ἢ καὶ τὸ πολλάκις φυλαχθῆναι τὸ τῆς ὅλης θεωρίας συνεχὲς, &c. id est, siue quòd ita plerunque obseruari totius visionis continuationem oportebat, &c. *Vlp.l.25.§.10.D.de haere.pet.* Sed in proposita quaestione tribus visionibus relatis, vna prima, deinde alia, posse dici totum, quod superest, restituere eum debere. *Idem in l. 8.§.2.D.ad SC.Velleian.* Proinde secundum hanc suam distinctionem in prima visione, vbi quasi debitrix delegata est, exceptionem ei senatusconsulti Marcellus non daret. *item apud eundem in l.29.§. 4. D.mand. & l.25. §.1.D.de probat.* Inspectionem videntur Iurisc. in eundem sensum protulisse, *l. 31.D.depos.l.44.de oblig.& act.l.12.§. manumittendo.D.de capt.*

VISITATIO, est exploratio vitiorum animarum, quarum cura episcopo concredita est, *capit.si episcopus.de offi. ordin.*

VISITATORES, eiusmodi exploratores, vt Cardinales, legati, nuncij Apostolici, patriarchae, Archiepiscopi & episcopi, *c.procurationes.de censibus.*

VISPELLIO, vilium, & ignobiliũ cadauerum elatorem significat, & ita hoc verbum in Pandect. Florent. scribitur *in l. 31. D. de euict.& l. 7.D. ad S. C. Trebellia.& l. qui decem. D.de solutionibus*, vbi Bispellionem vsitata B, & V, literarum commutatione, per B, scriptũ est. Sic & in Lexico B. Germani ad Vrbem Vispelliones, νεκροθάπται, κοπιᾶται. Vespillones autem νεκροφόροι. Cuiac.supradictis locis Vispellionem accipi pro cadauerum nudatore, de quo vlciscendo agitur *in l.3.§.aduersus. D.de sepulchr. viol.* In aliorum auctorum codicibus Vispillones, & Vespillones appellantur, *vt apud Tertullian. lib. de pallio Martial. lib.1.Epigramm. Sueto.in Domitiano ca.17. & in libell. Fulgentij obscurarum vocum, & apud Amm. Marcellin. & Sidonium Apollon.lib. Epist.vltim. & lib.12. Epistol.ad Desideratum*, vbi Vespillones & Sandapilarios coniungit. Sunt tamen qui Inter Vispellionem, & Vespillonem hoc discri-

discriminis ponant, vt ille funerator sit,
hic cadauera portet. quibus Lexici in-
terpretatio fauet. Alij Bispellio legunt,
diuerso sensu. Vide Bispellio.

VITA, *Ambros. in libro de bono mortis,*
est spiraminis fruitio: morti opponitur,
adimitur supplicio vltimo. Vita pro sub-
stantia ponitur *in Nouell. de referendar.*
post medium.

VITALITIA, *apud auctores Barba-*
ricos sunt dotalitia & doaria, Latinis mu
nera nuptialia, Græcis ὑπόβολα, quasi
quæ vtenda fruenda mulieri in omne
vitæ suæ tempus attribuuntur. *Albert.*
Krantz. lib. Daniæ 7. cap. 35. Insuper Ro-
mulus acciperet Indeburgam filiam Al-
berici ducis in coniugem. Dos esset op-
pidum Lentze cum territorio suo. Ro-
mulus pro vitalitiis daret sponsæ Auruf-
berg, &c. *Item lib. 8. c. 36.*

VITIVM à morbo in ædilium edi-
cto separatur: eáque inter hæc verba dif-
ferentia statuitur, quod morbus tempo-
ralis est corporis imbecillitas: vitium ve-
rò perpetuum corporis impedimentum:
veluti si luscus quis sit, *leg. 1. in princip. &*
§. sciendum. ff. de ædilitio edicto l. 101. §.
verbum est. D. de verborum significatione.
In stipulatione autem damni infecti,
qua de vitio loci operísve cauetur, Vi-
tium id esse definitur, quod accidens ex-
trinsecus vitiosas ædes facit, *lege 15. §. no*
tandum, cum sequent. l. 18. §. 1. & §. cuius.
l. 24. §. vitium. ff. de damn. infect. Palustris
itaque locus & harenosus vitiosus non
existimabitur, quia naturale hoc vitium
est. Quòd si arbores vetustate decide-
rint, vitio earum casus factū intelligitur
d. l. 24. §. apud Viuianum. D. eod. Quò refe
renda sunt illa *Cicer. in Topic.* verba, Non
enim eius vitio, qui demolitus est, dam-
num factum est, sed eius operis vitio,
quod ita ædificatum est, vt suspendi non
possit.

Vitium facere dicuntur parietes, qui
ruinam minantur. *Caius l. 30. ff. locat.* Do-
minus insulæ, qui ædificia vitium face-
re diceret, demolierat eam. Paulò pòst,
vitiatum ædificium appellat. *Idem l. 32. ff.*
de damn. infect. Si ædibus meis proximæ
sint ædes meæ & tuæ, quæritur, an si hæ
vitium mihi faciant, cauere mihi de-
beas. *Item,* Nam & si vnas ædes commu-
nes tecum habui, eæque vitium faciant.
Cicero in Top. Si ædes exesæ corruerunt,
vitiúmque fecerunt.

Vitium ædium & loci esse Labeo ait,
quod accidens intrinsecus infirmiores
eas facit, *leg. 24. §. 1. D. de damno in-*
fecto.

Vitia possessionum alia sunt ex re,
veluti quod res fisci sit, vel furtiua, vel
vti possessa, vel contra leg. Iuliam repe-
tundarum accepta. Alia ex persona, velu
ti si mala fide, si clàm, si precariò quis
possessionem sit ingressus, *l. 11. C. de acq.*
possess. l. 13. §. 1. ff. eod. tit. l. 24. ff. de vsucap. l.
13. §. partus. D. de publicia. VITIOSVM
itaque initium possessionis est, si quis rei
alienæ sciens possessionem apprehen-
dat, *l. 15. §. pen. ff. de vsucap.*

VITIOSE QVE cœpisse possidere
intelligitur, qui vi, clàm, vel precariò, vel
mala fide cœpit possidere, *l. 2. §. Celsus. D.*
pro empt. l. 13. §. vlt. l. vlt. ff. de acq. possess. l. 5.
si quis ab auctore, l. pen. D. de itin. actúque, l.
§. 1. § Aristo. D. de aqua quot. l. 15. §. pen. D.
de vsucap. Ex contrario sine vitio trad-
ta possessio, *in l. 24. D. de donat. inter vir.*
l. 1. §. vlt. ff. de except. rei vend.

VITIVM etiam pro culpa ponitur.
Sic vitio suo quem caussa cecidisse, vi-
tióve eius quid accidisse, id est, culpà, di-
cimus, *l. 23. in fi. D. de neg. gest. l. 95. §. pen.*
D. de solutionibus. l. 71. in fi. D. de cond. &
demonstr. l. 63. in fin. D. de euictionib. l. pen.
D. de inoff. test.

VITIOSVM & nullum æquiparan
tur. Nam quod vitiosè fit, habetur pro
non facto, *l. quotiens. D. qui satisd. cog.* vi-
tiosè, accipe inutiliter.

VITIOSE cautum, vel satisfactum,
non videtur cautum. Ideo rursus est re-
ctè cauendum, *l. quoties. l. de die. §. mulie-*
res, & §. si seruus. D. qui satisd. cog.

Vitiosè possidere, vide Vitia posses-
sionum.

VITIS, bacillus viteus, quo Centu-
riones ferire milites, cùm quid peccas-
sent, solebant. *Macer l. 13. §. 3. D. de re mi-*
lit. Eum qui centurioni castigare se vo-
lenti restiterit, veteres notauerunt, si
vitem tenuit, militiam mutat, si ex indu
stria fregit, vel manum centurioni intu-
lit, capite punitur. *Plinius libr. 14. c. 1. in fi.*
Quid quòd insertæ castris (de vitibus
loquitur) summam rerum imperiúmque
continent. Centurionum in manu vi-
tis, & optimo præmio tardos ordines
ad lentas perducit aquilas, atque etiam

in delictis pœnam ipsam honorat.

VITREAMINA, vascula vitrea, quæ ornatus caussa parantur. *Paulus l. 18.§ 8.D.de instr.vel instr.* Cùm in diem mortis ibi libros,& vitreamina,& vesticulum habuerit,an eadem,&c.

VITREARII, *l.1.C.Th.de excus. artif.& l.1.C.Iust.eo.* Basilicon interpretibus ὑελουργοί. Hos Vitrearios appellat Lampridius in Alexand.

VITRICVS, matris vir ex alio viro natus appellatur.*ait Modest.l.4.§.4.ff. de gradibus.*

VITVLVS, non tantùm de boue iuniore, sed etiam de aliis quadrupedibus maioribus accipiendus est.Quinetiā ad pisces refertur.*l.si quis fundum.§. Imperator.versic.si quis vitulos.D.locati.*

VIVERE verbum,*inquit Gaius*,quidam putant ad cibum pertinere: sed Offilius ad Atticum ait, his verbis & vestimenta, & stramenta contineri : fine his enim viuere neminem posse, *l.234.§.2.ff. de verb.sign.*

VIVARIA, loca septa sunt,quibus inclusæ feræ custodiuntur & adseruantur:vel vt ait Columella lib.8. cap.1. cubilia pecudum syluestrium , in quibus nemorib. clausis custodiuntur. *Tryphoninus l.62.§.1.ff.de vsufruct.* Si viuariis inclusæ feræ in ea possessione custodiebātur. *Sic l.3. §.item feras.ff.de acquirend. possess.* vbi viuaria à piscinis Paulus separat,& quód initio Viuariis, postea, Syluis circumseptis dicit. *Sic & apud Pliniū libro 8.cap.52.* vbi viuaria primum togati generis inuenisse Fuluium Lippinum quendam scribit, qui in Tarquiniensi ferias pascere instituit.*Ammian.Marcellin. libro 31.* Ita hic quoque intra septa,quæ appellant Viuaria, sagittarum pulsibus crebris dentatas conficiens bestias, incidentia multa parui ducebat. Viuaria etiam piscium dixit *Seneca libro 14.Episto.* Et viuaria murenarum , ostrearum , cochlearum idem *Plinius libro 9. capite 54. 55.& 56.*

VIX, vocula duo, atque eadem quidem ex diametro pugnantia significat, Vno namque modo ponitur pro eo, quod est , Etiam , *l. vix certis.D.de iud.* Alio modo pro eo , quod est, nullo modo.*l.tutor.in princ.l.fi.in prin.ad SC.Velleia.Vide Bart.in l.1.D.de tutel.*

Vix,pro rarò,*l.alienationis.ff.de ver.sig.*

VLLVS ALIQVIS, quasi vnus aliquis.Nunquam autem affirmatiuè ponitur,sed ponitur vel negatiuè, vel interrogatiuè,vel subiunctiuè.

VLTRA dimidium (vt dicunt) iusti pretij deceptus dicitur venditor, qui nec dimidiam partem veri precij accepérit:vt si res valeat ducentis, quam vēdidit nonaginta & quinque. In emptore verò alia ratio est.Nam is non potest decipi vltra dimidium iusti pretij, præterquàm, si duplo plus emat : puta , si rem centum aureorum iusti valoris , emat ducentis,& aliquantò pluris.

VLTRA quandoque temporis nota est, *cap. si Paulus 32. qu.5.l.cùm duobus. §.idem respondit.* D.pro socio. aliquando medium tempus significat, *cap.litera.de dila.*Quandoque inclusionem significat, *l.cùm vltra. C. de non num. pec.l. eos. C.de vsur.*Aliquando præfinit,& (vt vulgò loquimur) taxat,*l.properandum. in princ.C. de iudic.*

Vltra in testamentis quid sonet docet *l.Celsus.ff.de vsucapionib.*

VLTERIOR familiaritas,pro nimia,ac modum progrediente, *apud Callistratum l. obseruandum.de offic.præsid.*

VLTIMVS quis censetur,qui post se neminem habet, etiam si à nemine quoque præcedatur: *quod latius exponit Alciat.in Commen.de verb.sign.*

VLTIMVM supplicium esse mortem solam interpretamur: *inquit Caius l. 21.ff.de pœn.l.pen.C.Th de offic. rect. prou. & l. capitalium. ff. de pœn. vbi Callistrat.* sic scribit:Summum supplicium esse videtur ad furcam damnatio , viui crematio,capitis amputatio : proxima morti pœna est , in metallum damnatio , deinde in insulam deportatio,&c.*Sic Vltimā pœnam Plinius lib.2.Epist.ad Arria. dixit, & Sueto.in Iulio.c.14.*

VLTRO, dictio varias apud Iurisc. sortitur significationes. Interdum enim pro prius. *Paulus l. si in emptione.34. §. item si.3.D.de contr.empt.* Nec tamen ex vendito quicquam consequitur, nisi vltro quod conuenerit præstet. *Africanus l.si priusquam.15.D.de op.no,nunc.* Cauere iuberet non prius se ædificaturum, quàm vltro egisset ius sibi esse altius tollere. Nam VLTRO abundat hoc loco: *vt l.1.§.interdictum D.vti poss.* Actio nunquam vltro possessori datur, quippe

quippe cum sufficiat ei quod possidet. *Sic apud Papinianum l. 1. in fin. D. de vsu tutor.* vltro conuenit pupillum, eique pecuniam offert, id est, prius quàm à pupillo conueniatur.

VLTRO, pro ipso iure, & sine aliquo facto aduentitio, *Paulus l. 2. D. de le. Rhod.* Imò etsi non retineat merces magister, vltro ex locato habiturus est actionem, id est, etiam sine retentione. vox tamen NON in libris Flor. deest. *Vlp. l. 3. D. de cond. caussa data.* Quin imò etsi nihil tibi dedi vt manumitteres, placuerat tamen vt darem, vltro tibi competere actionem quæ ex hoc contractu nascitur.

VLTRO, sua sponte. *Scæuola l. cùm quis. 37. §. nuptura. 4. D. de leg. & fid. lib. 32.* An maritus doli mali exceptione se tueri possit: & an vltro ex caussa fideicommissi actio ei competit. id est, sua sponte ad ab illo possit petere, quod per exceptionem retineret. *Papinianus l. 1. in fi. D. de vsur.* Planè si tutelæ iudicio nolentem experiri tutor vltro conuenerit, & pecuniam obtulerit, &c. *Item apud Paulum l. ergo 22. D. ex quibus causs. maior.*

VMBRATILIS pactio suffragiorum, *l. vniuersi. C. de leg.*

VNARE, simplex verbum, Tertullianus vsurpat. Vnde nos Adunare dicimus, Coadunare.

VNCIA, pars assis duodecima, cuius hæc erat nota ⊢, mensuræ quoque primus gradus est. *Cassiodor. libr. 2. Variarum.*

Vncia auri, aurei sex, *A. August. lib. 2. c. 9. & eiusdem lib. ca. vlt* declarat Vnciam pedis.

VNCIARVM fenus, in XII. Tab. quod centesimo anno sortem æquat, *de finitore Tacito, lib. 5. Annal.*

Vnciarius hæres, ex vncia scriptus, *l. 34. §. inde dicitur de leg. 1.*

Vnciariæ vites, quòd inter quamlibet vitem vnius iugeri vncia interuallum æquale faceret.

Vnciariæ vsuræ, *l. 47. §. præfectus. D. de adminis. tuto.* cùm pars centesimæ duodecima singulis mensibus soluitur: id est, quę singulos nummos è centenis quotannis efficiunt.

VNCIARIA lex, *Festo lib. 19.* dici cœpta est, quam L. Sulla, & Q. Pompeius tulere: qua sancitum est, vt debitores decimam partem..... locum hunc mutilum punctulis notatum apud Festum inueni. quæ desunt, ex aliis auctoribus supple.

VNCTORES, ἀλεῖπται serui sunt, qui in balneis dominum vngebant, atque illi muneri destinati erant. Consuetudo enim erat veterum, singulis diebus, antequam cibum caperent, in balneo se lauandi, & postea vngendi. *Cicero in epist. postrema lib. 13. ad Atticum* cùm Cæsarem accepisset in fundo quodam suo, post horam 8. inquit, in balneum, tum audiuit. De Mamurra non mutauit, vnctus est, accubuit, ἐμετικὴν agebat. Itaque & edit & bibit ἀδεῶς, & iucundè Sic Terentius in Phormione, Act. 2. scen. 1.

Ten' asymbolum venire, vnctum atque lautum è balneis,
Otiosum ab animo, &c.

Cicero etiam Episto. ad fam. lib. 7. 24. hoc verbum vsurpauit: Ille autem, inquit, qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere, & sat bonum vnctorem, discessit à me, vt mihi videbatur iratior. Testatur Victorius *Var. Lect. lib. 37. c. 1.* spectari Romæ in antiquo lapide, vnctorem dextra manu guttum tenentem (vas scilicet olei plenum, quod guttatim fundebat seruus) nec longè ab eo forma strigilem incisam. Sic Plautus in Trinummo:

Ducitur familia tota, vestispici, vnctor, auri custos,
Martialis lib. 12.
Atque olei stillam donaret Opelicus vnctor.

Idem Victorius, vbi suprà pro Iunctores, in *l. Censoria, 203 in fin. D. de verb. sign.* Vnctores legi vult. vide Iunctor.

VNGVENTIS legatis, eo tantùm ea legata videntur, quibus vngimur voluptatis caussa, sed & valetudinis, *l. 21. § 1. l. 25. in fi ff. de aur. & arg. leg.* Vnguenta autem coactis odoribus fieri ait, *l. 27. §. 1. D. de acq. rer. dom.*

VNIO, margaritum est ex concha, quæ apud rubrum mare & crescit, & coalescit, *l. 6. & 19. §. pen. ff. de aur. & arg. leg. Plin. li. 12. c. 1.* vnio in maris rubri profundo quæritur. vide eundē apertius *li. 9. ca. 35.* hoc demonstrantem. Vniones dictos ait *Isid. lib. 16. c. 10.* quòd tantùm vnus, nō nunquā duo vel plures simul reperiātur.

VNIVERSITATVM alia personarum, *vt D. quod cuiusque vniuers.* alia rerum. Et hæc duplex: iuris, vt hereditas, peculium. *ff. de peti. hære. l. item. §. non solùm.* Facti, *l. 1. §. per hanc de reivend. Barto. in l. 1. in princ. D. de damn. infect.* Igitur.

Vniuersitates appellamus collegia, corpora, curias, societates, *tot. tit. ff. quod cuiusque vniuer & de manumiss.* quæ seruis ad vniuers. pet. Vniuersitatis autem nomen durat, & manet, etsi ad vnam personam reciderit, *l. 7. §. fi. C. quod cuiusque vniuersitatis nomine.*

Vniuersitatis res sunt, quæ in ciuitatibus sunt theatra, stadia, & si qua sunt alia ciuitatum communia, *l. 6 ff. de rer. diuis. §. vniuersitatis. Instit. eod.*

Vniuersitas quæ sit dicenda, & vtrum eo nomine veniant homines de vniuersitate, *differit Bart. in l. aut facta. §. fi. D. de pœnis.*

Vniuersitas etiam pro vniuersitate bonorum, vt hæreditate, vt castrensi peculio, *l. 1. ff. quor. bon. l. 20. §. ait Senatus. D. de pet. hæred. l. 1. D. de rei vend. l. 1. §. quæ sunt alicuius D. de interdict. Caius lib. 2. Inst.* Per vniuersitatem, ait, id est, omnia simul bona adquirimus hæreditate, adoptione. Sic *in §. videamus. Instit. per quas personas nobis adquir. & Insti. de adquisitio. per adrogatio. in princ. & in l. 1. de actio. cert. temp. fin. in C. Theod.* verbum hoc accipiendum est.

Vniuersitas quoque vocatur grex, peculium, armentum, equitium, *l. 70. D. de vsufruct.*

VNIVERSALES actiones appellantur, quibus persequimur corpus aliquod iuris, continens multas res cum augmento & diminutione, vt sunt hæreditas, peculium, dos iurisdictio.

VNVM precium, pro vna summa: etiamsi ex singulorum precio collecta sit, exponitur, *teste Alberico. in l. ædiles aiunt. §. si forte. ff. de ædilit. edict.*

Vno contextu fieri dicitur, quod fit continuata actione, sine intermissione, sine interruptione actus. *l. hæredes palàm D. de testamentis. § sed cùm paulatim. Instit. eodem.*

Vna res censetur, fundus, & fructus eius, siue maturi sint, siue non, *l. fi. §. pen. ff. quæ in fraud. cred.*

VNICA filia duos parare generos dicitur, vbi quis idem beneficium duobus simul pollicetur.

VOCARE in ius propriè est ad Prætorem, vel alium vocare qui iurisdictioni præest, *l. 2. ff. si quis in ius voc. non ier.* Eodem sensu dicimus, in iudicium vocare, *l. 1. l. tutor pro pupillo. D. de admini. tut. l. 3. D. de eo, per quem fac. erit. l. 2. §. prætor. D. qui satisd. cog.* & cautio iudicio sisti, est ad prætoris sellam sisti, *l. 1. D. si quis in ius voc. non ier.* nam & Prætor ipse iudex est veteri appellatione, *vt Liuius scribit lib. 3.* & apud Prætorem priusquam detur iudex specialis, quodammodò agendi potestas datur, *vt M. Tullius ait, De inuentione.* vt planè duplici iudicio res eadem disceptari videatur, vno apud Prætorem, altero apud iudicem datum. Porrò is, qui in ius vocatus est, sequi debet, & quidem statim, ex XII. Tab. Si in ius vocat, atque eat. Qua enim actione conueniatur, cognoscit antequam vocetur: nam editio actionis atque instrumẽtorũ litis in ius vocationem præcedit. Quid ergo aliud restat, quàm vt vocantem sequatur? Hodie vtrunq; fit simul ex continenti, editio nempe, & vocatio: & ideò nec sequitur statim qui vocatus est, sed deliberãdi spatiũ datur. At iure antiquo, aut sequi è vestigio debet is qui vocatus est, aut manu iniecta inuitus duci, rapi, trahi, nisi scilicet vadimonium promittat, id est, nisi satisdet iudicio sisti, *l. 5. §. vlt. D. qui satisd. cog. & inde tit In ius vocati vt eant, aut satisdent. Plura de his vide apud Cuiac. Obs. lib. & c. 10. vbi & de in ius voc. latius differit.*

Vocare in partem, iuris verbum, pro participem facere, & partiarium admittere. *Cic pro Cæcina:* Mulieres in partem vocatæ sunt. Sic Virgil. lib. 3. Æneid,

- - ipsumque vocamus
In prædam, partemque Iouem.

VOCIFERATIO. *Modestinus, §. fina. l. 4. de re militari.* Qui seditionem atrocem militum concitauit, capite punitur: si intra vociferationem, aut leuem querelam seditio mota est, tunc gradu militiæ deiicitur. Est autem Vociferari, voce effrenata, non modò dolorem, sed etiam indignationem (quanquam indignatio doloris genus est) ostendere. Interdum sine affectu, sed tamen vehementius exclamare. Hinc vociferatio, verbale, ipse vociferandi actus.

VOCO-

VOCONIA lex, vide legum indicem.

VOLO, verbum; de se indicat solam, vel meram voluntatis declarationem: quapropter qui dicit se velle eligere, non eligit, & qui se dicit velle hæreditatem adire, non idcircò adit: sicut & qui dicit, se velle Stichum dare, non idcircò dat, *l. Clodius de acquir. hære.* Licèt ex illis verbis censeatur facta electio: non enim quisquam vult dare, nisi prius eligit: & hæc proprietate verbi defenduntur. Alioqui mens proferentis quandoque aliud suadet: *vt eleganter docet Alciatus, explicans l. 1. C. de sum. Trin. & fide Catho.* Igitur & qui rogatus est restituere, Quibus volet, etiam indignos præferre poterit: at si his, quos dignos putauerit, vel arbitratus fuerit, restituere rogatus esset, tunc non aliàs, quàm ex viri boni arbitrata restitutio facienda est, *l. 1. & 54. de legat. 2.*

Voluero & Volam hoc differunt, quòd etsi vtrunque verbum futurum tempus significat, illud tamen præcisè momento ipso temporis, quo quis voluntatem suã semel elocutus est, includitur: hoc longius funditur, & temporis tractũ habet, *vt docet Pompo. l. 112. de verb. obl. & l. 6. in fi. ad SC. Tertull.*

Voluit transferre, *in l. non vult. 6. D. de diuers. regul. iuris* cum effectu accipi posse; id est, transtulit re ipsa, *docet Decius ibidem numer. 3. Sic in l. fin. D. de ver. diuis.* Voluerit transcendere, *vbi vide Bartolum, Accursium in l. 1. D. de lega. 2.*

VELLE; *apud Iurisconss.* est expressius, & disertis verbis testari & profiteri se velle, vt ex diuerso Nolle est vetare, & contradicere, & ita declarare. Inter hæc medium verbum est non nolle, id est, pati & tacere, *l. 1. §. scientiam. D. de tribut.* Eius autem est non nolle, qui potest & velle, *l. 3. D. de diuers. reg.*

Velle non creditur infans, pupillus, furiosus, prodigus, & qui in aliena potestate est, *l. 4. 40. & 189. D. de diuers. reg. iur.* Itaque in lege Papi. si impubes sit patronus, voluntate eius non videtur liberta nupta, si auctoritas tutoris non intercesserit, *l. 13. in fi. D. de oper. lib.*

VOLVNTAS est eius, qui consentit legitimè, & vt oportet, *l. 4. C. de fideic. lib. Quintil. declam. 340.*

Voluntate nostra possidere dicitur seruus, quod ei peculium habere permisimus, *l. 1. §. item acquirimus. D. de acquir. possess.*

Voluntas interdum ex scientia, & patientia inducitur; *l. 7. §. interdum. D. ad SC. Macedon.*

Voluntatem filiæ cùm pater agit de dote, non sic accipimus vt consentiat filia, sed vt ne contradicat, *l. 2. §. voluntatem. D. solu. matrim.* Voluntate itaque filiæ pater dotem recepisse videtur, si caussas contradicendi ei filia non habuerit, *l. 37. D. eod. titu.* Errantis Voluntas nulla est, *l. 20. D. de aqu. & aq. plu. nec furiosi, l. 47. D. de acqui. hæred. l. 40. D. de diuers. regu. iur.* proinde eorum voluntate factum videtur. Cæterùm cùm voluntas alicuius in aliquo actu desideratur, ea vel subsequi rectè potest, *l. 10. D. de aqu. & aq. pluuia.*

Voluntate domini in libertate est, qui volente & consentiente domini ius libertatis vsurpat; vel aliquid pro libero gerit, *l. 4. C. de fideic. liber. & apud Quinti. Declamat. 340.*

Voluntas & propositum facientis distinguunt maleficia, *l. qui iniuria. cum cõcor. in gl. D. de furt. l. diuus de sicar.*

Voluntas ambulatoria vsque in momentum mortis dicitur, propter incertum voluntatis, *ait Zasius.* Nam facilè variat, quicquid ex voluntate conficitur, *l. 4. in fi. D. de adi. leg.* vbi dicitur voluntatem esse ambulatoriam, inconstantem.

Voluntas expressa, quæ ex præfationibus, vel præcedenti tractatu constat, *l. Titia. l. ita stipulatus sum. D. de verbo. obli.* Tacita, vt quia natura contractus, qualitas rei, personæ, contrahentium consuetudo; eius quod actum est coniecturam inducant, *l. semper in stipul. de reg. iur. Vide Alciat. in l. in conuentionibus de verb. sign.*

VOLVNTAS VLTIMA. Hæc vox in genere inuenitur, vt quæ nec sit testamentum, nec codicillus, nec donatiò caussa mortis; nec alio speciali nomine nominetur: sed simpliciter in generali appellatione vltimæ voluntatis relinquatur: *de qua facit mentionem glos. not. in d. licet. C. de pact. Zas. in intellect. sing. in princip.* Voluntas vltima non repugnans iuri & æquitati, pro lege est. No-

uell. de his, qui nupt.iter. §. *atque hoc primum. Consti.*22. Voluntates vltimæ fiunt quinque modis. *Auth. de hæred. & Falcid.*§.*quia verò*.Porro apud Vlp. legimus defunctorum voluntates non strictè esse interpretandas,*l.plenum*.§. 1.*D.de vsu & habit.*

Voluntate fieri non videtur, quòd ignoratur, *l.non videtur.D.de lib. caus.*

VOLVNTARIVS procurator, & amicus voluntarius, M. Tullio est negotiorum gestor. In auctoribus certè nostris procuratoris nomen commune est gestoris & mandatarij, & amicus plerunque gestor, quòd ex officio amicitiæ hic contractus proficiscatur, *l.si negotium. D. de reb.auct.iudic.possid.* Paulus quoque *in Sentent.* Voluntarius, inquit, procurator, qui se alienis negotiis offert, rem ratam dominum habiturum cauere debet. *Et Vlpian.l.prætor.*§.*præstat.D.de rebus auct. iudic.possid.* creditorem missum in possessionem, qui fructus prædiorum vendit aut locat, quia gestori comparatur, ait, voluntarium negotium gerere, id est, voluntarium procuratorem esse: nec tamen is eo nomine tenebitur actione negotiorum gestorum, *l. creditore.*§. *vltim. D.eod.* sed in factum, quia, vt subiicit, *d.* §. *præstat.* suum potius quàm voluntarium negotium gerit. imitabitur tamen hæc actio in factum, negotiorum gestorum actionem, & idem in eam veniet, quod in illam.

Voluntaria SOCIETAS, *apud Ciceronem in Quintiana*, opponitur societati hæreditariæ, id est, communioni, quæ intercedit cum hærede defuncti socij, hæc enim voluntaria non est, quia re, non consensu consistit. Voluntaria est, quæ consensu contrahitur, tractatúque habito inter socios: & hanc societatem dicimus propriè: illam, rerum communionem, *l.*23.*D.de reg. iur. Vel communiter gestum.l.*31. 32. & 33.*l. actione.*§.*si post. D pro socio*, & societatem impropriè. Voluntariam societatem dixit Vlpian. *in l. verum.*§.*in hæredem.D. eodem.* separans eam à societate vectigalium, cęterorúmque publicorum, atque etiam à societate priuata: *de qua vide Cuiac.Obser. lib.*10.*c.*25.

Voluntaria iurisdictio est, quæ seruatur in volentes.*not.l.*2.*D.de offi. Proconſ. & leg.*

VOLVPTATI deseruientia prætoria, *l.*189.*D.de verbo.signifi.* quale describitur. *l.* 13. §. *fructuarius. D. de vsufruct.*

Voluptatis artifex, *l.*7.§.*dabitur.D. de oper.libert.*

VOLVPTARIÆ impensæ, quæ ad voluptatem fiunt, quæq; speciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent: vt sunt viridaria, atque salientes, incrustationes, loricationes, picturę, *l.*1.*in prin. l.*7.9. & 11.*D.de impens.in reb. dot.l.*79.*D. de verb.sign.Vlpia.Epito.tit.de dotib.* Appellantur & Voluptuosę, *l.*14. *D. de impens.in reb.dot.*

VOPISCVS dicitur, qui ex duobus conceptis, vno abortu excluso, ad partum legitimum ducitur.

VOTVM, est alicuius faciendi, vel non faciendi, versus Deum, deliberata & iusta promissio.vt extrà de voto, & eius redempt. Vnde ad eum locum quidam definiunt Votum, alicuius boni operis cum deliberatione Deo factam promissionẽ Angelus verò Clauasius in sum.votum sic definit. Est, inquit, propositi supererogantis promissio Deo facta, propter bonum finem deliberatione firmata. Vnde Cicero eleganter dixit, Votum esse sponsionem, qua Deo obligamur. Nobis præcipuum votum est, quod in baptismate fecimus. Solebant autem veteres quàm plurima vota pro principe nuncupare, vt:

Vota anniuersaria, ob diem imperij, cùm videlicet ad imperiũ Princeps sumptus esset: quorum & in Iure mentio habetur, *l.omnes.C.de feriis.* Item

Vota concepta ob salutem, principis à sacerdotibus, Consulibus, idque post tertium diem Calend. Ianuar. *auctore Gaio, in l.si calumnietur. de verb.sign.* Præterea.

Vota quinquennalia, decennalia, vicennalia, & quæ, *teste Alciato*, in veteribus numismatis notabantur hoc modo: Vot. 10. 20. & 30. *Vide Ciceronem de Legibus.* Pro voluntate etiam accipitur, & desiderio, quòd ea valde desideramus quæ à voto deposcimus. Adeò etiã apud gentiles magna res erat votum, quod in filiofa. non habebat locum. *Textus est elegans in l.si quis rem.*§. *voto. D. de pollici.* Eius rei affert rationem, & quidem efficaciorem, *c.*9.*l.*5.*Parerg.Alciat.* Inter

votum

votum autẽ, & pollicitationem hoc in-
tereſſe conſtat, vt idem ait, quòd pollici
tatio Reipu. vel priuato alicui fit: Vo-
tum verò principi, vel Deo, ex cauſſa
principis, vel Imperij, aut ob fortunam
Cæſaris: & ſi qui caſus ſimiles.

VOTVM pro charitate, & indulgen-
tia paterna, *l. ſcripto. 7. D. ſi tab. teſt.* Li-
beros naturæ, ſimul & parentum com-
mune votum, ad hæreditatem parẽtum
admittit. *Sic l. 15. D. de inoffi. teſt.* Propter
votum parentum, & naturalem erga li-
beros charitatem.

Votum pro conſenſu, *capit. 2. de elect. in 6.*

Votum, id eſt, oratio, *l. denunciamus. C. de iis, qui ad eccl. confug.*

VOX patris, vox filij, quia pater & fi-
lius vna cenſentur perſona, *l. fin. C. de im-
pub. & al. ſubſtit.*

VPILIO, paſtor ouium, opilio, qui
vulgò dicitur. *Alfenus l. 60. in fin. D. de
legat. & fi. libr. 32.* Item oues, quæ ſter-
corandi fundi cauſſa pararentur, item
vpilionem, ſi eius generis oues curaret.
Virgil.

*Venit & vpilio, tardi venere bubul-
ci.*

VRBS, *inquit Pompon.* ab vrbo appel-
lata eſt. vrbare eſt aratro definire. *&
Varus ait*, Vrbum appellari curuaturam
aratri, quod in vrbe condenda adhiberi
ſolet, *l. 238. § 6. D. de verbor. ſignific. Varro
tamen lib. 4. ling. Latin.* Vrbem ab orbe
& vrbo dictam ſcribit; quòd ſcilicet or-
bis fiebat, & aratro circunduceretur.
Vrbare autem, vel orbare, eſt circulo
circumſcribere, περιγράφειν, Gallis *cerner*,
quaſi circinare. Ab eo Seneca in Oedipo,
oculos vocat orbes, vt Sophocles, quem
ſequitur, κύκλους. Et qui eos amiſit dicitur
orbus. Alij ab ὄρφος antiquo deduci ma-
lunt, ex quo ὀρφανός.

Vrbs eſt Roma, *inquit Marcellus*, quæ
muro cingitur. Roma eſt etiam, qua cõ-
tinentia ædificia ſunt: nam Romam non
murotenus exiſtimari, ex conſuetudi-
ne quotidiana poteſt intelligi, cùm di-
ceremus Romam nos ire, etiamſi extra
vrbem habitaremus, *l. 87. D. de verbor. ſi-
gnif.*

Vrbem, cùm ſimpliciter legimus, Ro-
mam κατ' ἐξοχὴν ſignificamus, quę olim
inter alias tantum caput extulit vrbes,
vt ait Virgilius in Bucolic.

*Quantum lenta ſolent inter viburna cu-
preſſi,*

& ita *in l. 11. D. de ſenato. l. 1. D. ad leg. Iul.
de amb. l. penult. §. negotiatores. D. de mun.
& hono. l. 7. §. conſtitutum. D. de interdict.
& releg. l. 1. D. de offi. præfe. vrb.* Vrbis
tamen appellatio proprietate ſermonis
anguſtior eſt, quàm Romæ. Vrbs enim
muris, Roma verò continentibus de-
mum ædificiis finitur, *l. 2. D. de verb. ſi. ſi-
gnifi.* Eadem à Conſtantino appellatur
vrbs æterna, *l. 1. C. de ſuariis, lib. 11. vt à
Symmacho libro 1. Epiſtola. & Marcellino
ſæpe vocatur, & ita in l. 4. C. de oper. publico*
Imp. Valentinia. & Valens intra vrbem
æternam ſcripſerant, cuius loco intra
vrbem Romam veterem & nouam ſup-
poſuere Tribonianus & collegæ, vt alia
immutauere, *tum in libris Digeſt. & Cod.
Iuſtinia. vt ex eorum, & veterum collatione
liquet.*

Vrbs regia, *in Conſtit.* Conſtantinopo-
lis accipi debet, *l. vlt. C. de adſeſſo. l. 12. C.
de iudic. l. 14. §. ſanè. C. de ſacroſan. Eccleſ. l.
25. C. de nupt. l. 25. C. de teſtam. l. 5. C. de his,
qui ad Eccle. confu. l. 31. §. in hac. C. de Epiſc.
& Cler. §. vltim. Inſtit. de ſatiſdationib.* Ea-
dem & inclyta & florentiſſima vrbs ap-
pellatur, *l. vnic. C. de contract. iud. l. 11. C. de
adſeſſ. l. vltim. C. de ædific. priua. in Epiſtol.
Pandectis præpoſita. §. illud verò.* Et vrbs
magnifica, *in l. 31. §. executoribus. C. de E-
piſcop. & Cleri.* Et noua Roma, *vt lib. 16.
probauimus.* Zonaras etiam νέαν ῥώμην καὶ
βασιλίδα πόλιν, Imperatorum exemplo
vocat.

VRBANA prædia, *inquit Vlpianus*,
omnia ædificia accipimus, non ſolùm ea
quæ ſunt in oppidis, ſed & ſi fortè ſtabu-
la ſunt, vel alia meritoria in villis & in
vicis: vel ſi prætoria voluptati tãtùm de-
ſeruientia: quia vrbanum prædium non
locus facit, ſed materia proinde hortos
quoque, ſi qui ſunt in ædificiis conſtitu-
ti, dicẽdum ſit vrbanorum appellatione
cõtineri, planè ſi plurimum horti in re-
ditu ſunt, vineârij fortè, vel etiam olito-
rij, magis hæc non ſunt vrbana, *l. 198. D.
de verborum ſignifica. Sic in l. 16. C. de præd.
min. in l. 54. in fin. D. de pet. hered. l. 59. D. de
contrahen. emption. l. 13. §. ſi in locatis. D. de
act. empt.*

Vrbana prædia appellari ædificia, e-
tiamſi in villa ſint, Ruſtica verò fundos
Vlpian. ſcribit, in l. 1. D. commun. præd. &

in fragmentis.Instit.tit.19. Sic

Vrbana familia à rustica non loco, sed genere vsus distinguitur. potest enim dispensator non esse vrbanorum seruorum numero, si rusticarum rerum rationem dispenset, *l.166. D.de verbor. signif. l.12.D.de supel.leg.* Qua in re vsus præcipuè testantis spectandus est, videndúmque est, quo quemque seruum loco ac numero habuerit. Et certè quos circa se habet paterfamil. & sui vsus ministeriique vrbani caussa, non possunt non in eo numero esse. Quod plenius exponitur, *in l.99.D.de lega.3.& l.12.§. idem respondit.D de instrum.vel instru. l.4.§.penu. D.de pen.leg.* Atque ita vrbanorũ vel rusticorum prædiorum seruitutes, pro genere & qualitate prædiorum, quibus debentur, æstimamus: Nam & aquæductus, qui per vrbanum prædium transit, iter quoque per vrbanum prædium, vrbanæ seruitutes sunt, *l. 11.§.1.D.de public.l.14. D.com.præd.*

Vrbana penus & supellex, ad vsum vrbanum, non ad locum vrbanum, aut peregrinum, dirigenda est, *inquit Iauolen.l. quemadmodum de sup.leg.*

Vrbana ancilla. *Paulus de lega.3.* Eum qui natus est(*inquit*) ex ancilla vrbana, & missus in villam nutriendus, interim in neutris esse (puta in vrbanis & rusticis) quidam putant, ne in vrbanis esse intelligatur, quod magis placet, *l.seruis vrbanis. §.eum qui.*

Vrbanas tribus appellabant, *vt ait Fest. lib.vlt.* in quas vrbs erat distributa à Ser. Tull.rege, id est, Saburana, Palatina, Esquilina, Collina.

VRBANICIANI milites, vel (vt vulgatis in libris legimus) Vrbanici dicuntur, qui in præsidio vrbis locati sunt, *l.33.§.1. D. ex quib. cauf.maior.* Et Vrbaniciani officiales, *in l.1.C.The.de cond. in pub.hor.*

VRBICAM procurationem, *Vlp. in l.11.§.2.D.de minor.* appellare videtur eam, quæ propter certam ciuitatis controuersiam mandata esset.

VRBICARIÆ regiones, *l.vnic.C. Th.si per obreptio.fue.imp.l.3.C.Theo.Trib. in ipsis speciebus, & alibi.C. Theod.* Vide Suburbicariæ.

VRCEOLI, *l. 21. D.de aur.arg.leg.* vasa parandæ potioni accommodata.

VREDO, qua herbæ, frutices, arboresque perculsæ arescunt, quam ἔκπληξιν τῶν δένδρων vocat Theophrastus. *Vlpia.l.ex conducto.15.§.1.D. locat.* Sed & si vredo fructum oleæ corruperit, aut solis feruore non adsueto id acciderit. *Plinius lib.18.c.28.* vredinis caussam negat esse rorem inustũ sole acri, omnémque vredinem frigore tantùm constare, sole innoxio, quod his probat rationib. Hoc enim nisi noctibus, & ante solis ardorem euenire deprehenditur, totúmque lunari ratione constat, quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenáve luna, hoc est prævalente. vtroque enim habitu plena est, vt sæpiùs aliis in locis obseruauit idem Plinius. Sed interlunio omne lumen, quod à sole accepit, cœlo regerit. Differẽtia vtriusque habitus magna, sed manifesta. namque interlunio æstate calidissima est, hieme gelida: è diuerso in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hieme tepidas. Caussa euidens est. Æstate enim interlunio necesse est cum sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eadémque interlunio absit hieme, quando abscedit & sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat aduersa soli: hieme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ita per se roscida quoties alget, infini tum quãtum illo tempore cadentes pruinas congelat. Igitur hoc genus cælestis iniuriæ, silẽte cœlo, serenísque noctibus fit, nullo sentiente, nisi cùm facta sunt, vt idem scribit. Hæc eò addidi, quòd videam plerosque vredinis caussam aliò referre, nec non ipsum Vlpianum eo in errore fuisse, nisi aut particulam aliud genus iniuriæ à priore distinguere dixerimus.

VRINAM facere, pro meiere. *Vlpian.* Item de eo, qui vrinam facit, quæritur, subaudi, an morbosus sit, *l.quæritur.* vbi Pedij sententiam probat: non quia vrinam in lecto facit, sed quia vitiosam vesicam habet, redhiberi posse.

VRINATORES, *in l.4.§.1.D.de leg.Rhod.* qui in caput merguntur, & sub aqua natant, ab Vrinare, id est, mergi in aquam: illo verbo vtitur Firmicus. *li.8.c. 5.Matheseos.* Vrinatorum ministerium egregiè his verbis describit Manilius, lib. 5.Astronomicῶν,

Illis in Ponto iucundum est quærere pontum,

Corpora

Corpora qui mergunt vndis, ipsumque sub antris
Nerea, & æquoreas conantur visere Nymphas:
Exportántque maris prædas, & rapta profundo
Naufragia, atque imas auidi scrutantur arenas.

Nam per vrinatores naufragio mersæ, & in mare nauis leuandæ caussa iactæ, res extrahi solebant, *vt not. d. l. 4.* Inde Vrinandi artifex, *apud Symmachum, libro primo Epist. 25.*

VRNA, mensuræ genus, quatuor capiens congios. Huius hęc nota, q;, fuit. Sic autem picta est, *inquit Varro, libro 4. ling. Lat.* ab vrinando, quòd vrinant in aqua haurienda.

VRNALIA vasa satis supérque explicat *Ant. August. lib. 2. Emend. cap. 11.* vbi de mensuris, & vasis edisserit.

VRNALES vrcei, vrnam continentes: hæc est mensura sextariorum vigintiquatuor. *Vide Alciat. in l. vinaria vasa. de verb. sign.*

VRSVS, bestia est, nec numero pecudum continetur. *Auctor Gaius, in l. 2. in fi. ff ad l. Aquil.*

VSIO, vetustè pro vsus, *auctore Nonio. Alfenus l. 60. §. 2. ff. de legat. & fid. l. 32.* Nā si vina diffudisset, habiturus vsioni ipse, & hæres eius, *Vlpian. l. 27. §. 4. ff. de aur. argent.* Siue id suæ, siue alterius vsionis caussa paratum esset.

VSQVEQVAQVE, pro semper, *l. ab arrogato. ff de tur. fur.* Aliquādo significat simpliciter, *l. in ratione. §. videre. ff. ad leg. Falcid.*

VSQVE, inclusionis nota, *l. fin. ff. de senat. l. 2. ff. de his, qui not. infam. l. 11. ff. de dolo. l. 1. ff. an per alium caussa appel. l. vlt. ff. de discuss. & cap. 1. de ord. ab Episcop. qui renunc.* aliquando exclusionis. *ca. cùm dilectis. de fide instrum.* Significatiua quoque est termini, ad quem, sicut dictio A, vel Ab.

VSVRA, propriè vsus: sed postea loquendi consuetudine vsuræ merces, Vsura nominata est, *Cicer. Verrina 5.* Quis hoc fieri possit iudicauit, vt cùm Senatus publicanos vsura sæpè iuuisset, magistratus à publicanis pecuniam pro vsuris auderet auferre? *& lib. Tuscul. 1.* Natura dedit vsuram vitæ tanquam pecuniæ, nulla pręstituta die. quid est igitur quod quæraτe, si repetit cùm vult? Ergo Vsura est (vt consuetudo loquendi tulit) merces vel æstimatio vsus pecuniæ, ea verò duplex est: nam altera in generis sui nomine consistit: altera fenus vocatur: Speciatim autem

Vsura, est compensatio eius, quod creditoris interest vsu caruisse suæ pecuniæ, dum ea debitor vteretur: nam vsuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentium infliguntur, *l. cùm quidam. §. si pupillo, ff. de vsuris.* Fenus autem cùm propter lucrum, quod suo loco explicauimus.

Vsurarum autem species ex assis partibus denominantur. quod vt intelligatur, illud scire oportet, sortem omnem semper ad centenarium numerum reuocari: summam autem vsuram esse, cùm pars sortis centesima singulis mensibus persoluitur. Et quoniam ista ratione summa hæc vsura duodecim aureos annuos in centenos efficit, duodenarius numerus Iurisconsultos mouit, vt Assem hunc vsurarium appellarent. Quemadmodum autem hic As non ex menstrua, sed ex annua pensione æstimandus est, similiter omnes eius partes ex anni ratione intelligēdæ sunt, vt si vnus in centenos annuatim pendatur, Vnciaria vsura: si bini, Sextans: si terni, Quadrās: si quaterni, Triens: si quini, Quincunx: si seni, Semis: si septeni, Septunx: si octoni, Bes: si nouem, Dodrans: si deni, Dextans: si vndeni, Deunx: si duodeni As. Hinc

Vsura CENTESIMA (qui est As vsurarius) dicitur, cùm pars sortis centesima singulis mensibus, id est, duodecim singulis annis penditur. *vide Cuiac. in Pand. & in Co. p. 109. & Nouel. 130. & Anthon. August. lib. 2. c. 10. & Gou. p. 175. l. 4.* Romani enim Græcorum morem imitati, qui facilioris & commodioris doctrinæ caussa, quamuis summam sortis ad Minam, quæ centum drachmas valebat, perpetuò redegerunt: quantamcunque sortem similiter ad numerum centenarium reuocarunt. Itaque Vsura centesima, ex parte sortis centesima: sicuti apud Græcos Drachmalis à Drachma, quæ pars est sortis ad minam redactæ centesima, nomen inuenit, quapropter eam Plutarchus in Lucullo ἑκατοστὴν appellat. *Eius exemplum apud Paulum extat, in*

l.40.ff.de rebus credit. Tunc eò amplius, quo pòst saluam, pœnæ nomine in dies triginta, inque denarios centenos, denarios singulos dari stipulatus est P. Mæuius. *Vide l.4.§.vltim.ff.de naut.fen.l.8.C. si cert.pet.l.vltim.C.de iur.dot.l.vnic.§.cùm autem. Cod.de rei vxor.actio.l.1. & 2. C.de vsur.rei iud.* Constantin. lib.3.Epito.ti.7. ἑκατοστιαῖον τόκος ἐστὶν τὸ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν νομίσμασι ιβ΄ II ὑπὲρ ὅλου δίδοσθαι ἐνιαυτοῦ, διὰ τὸ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν καθ' ἕκαστον μῆνα δίδοσθαι IIον, Galli dicunt, *à douze pour cent*. Et hæc quidem fuit vsuræ centesimæ vetus definitio. Alia enim fuit Imperatoris Constantini temporibus, vt videre est ex verbis Amiani, *l.2.C.Theo. de vsur.* qui vsuram centesimam esse ait, cùm tres siliquæ annuæ in singulos solidos præstantur: nam cùm vigintiquatuor siliquæ solidum efficiant, in singula centena duodecim solidi, & duodecim siliquæ præstari debebunt, & sic vsura centesima duodecim solidorum erit, & semis, cuius etiam mentio fit *Nouell.*130. Successerit huic nouæ definitioni, & alia amplior, quæ in centenos solidos reddit 16. semis, & quatuor siliquas, hoc est, in libram auri, quæ est 72. solidorum duodenos. Auctor Harm nopu. 3.Epitom. & Zonaras Nicenæ Synodi, c. 17. Vt nunc libræ auri, inquit, sunt solidorum 72. vbi olim centenariæ erant.

Vsura BESSIS, cùm in singulos cētenos quotannis octoni soluuntur, *l.pen. C.de vsur.*

Vsura MARITIMA, vide Fenus nauticum.

Vsura MAXIMA & grauissima, intelligitur centesima, *in l.7.§.8.& l.54.ff. de administratione tutor. & l.38. D.de negot.gest.*

Vsura QVADRANS est, cū pars centesimæ quarta quotannis fungitur: hoc est, ex centenis terni: *apud Scæuol.l. 21.§.4.D.de ann.legat.*

Vsuræ QVINCVNCES, cùm pars centesimæ quinta quotannis penditur: hoc est, ex centenis quini: *quarum fit mentio in l.17.D.de vsur.& l.15 & 16.§. 2.D.de alim.& cib.l.7. D.de administ. tut.* Persius Satyr.5.

Quid petis vt nummi quos hic quincunce modesto
Nutrieras, peragāt, auidos sudore deūces?

Vsura SEMIS est, cùm pars centesimæ dimidia, id est, seni pro centenis penduntur: nam cùm centesima sit as vsurarum, reliquæ vsuræ ex eius assis, non autem ex sortis ratione appellationem sumunt. *Eius mentio fit in l.5. D. de oper.public.l.102. D.de solut.* Semissalis autem appellatur à Modestino, *l.10.ff.de pollicitationibus.*

Vsura TRIENS est, cùm pars centesimæ tertia, hoc est, quaterni in centenos penduntur. Eius mentio fit *in l.26.§. 1.C.quando dies leg & l.3.& vlt. ff. ad leg. Falc.l.7.§.9.D de adm.tut.*

Vsura VNCIARIA, cùm pars centesimæ duodecima singulis mensibus soluitur, hoc est, vnus in centenos, *l.47. §.4.ff. de adm.tut.* vbi tamen VNCIAS vsuras legitur.

Vsuræ PVPILLARES vel quincunces sunt, vel trientes, vel aliæ leuiores pro more regionis, *l.tutor qui repertorium.§. quæ sint autem pupillares. Dig. de admin.tut.* nisi in certis causis, *quas li. 3.Select.Antiq.exponit Brissonius.c.1.& explicantur.d.l.tutor qui repertorium.*

Vsuræ LEGITIMÆ.

Vsuris CHRISTVS contractum mutui contaminari vetuit, *Lucæ sexto.Exod.22.cap.Consuluit.De vsuris.* Per hoc autem non improbantur moderatæ vsuræ, & consuetæ, si sub forma emptionis & venditionis exerceantur, sicut consuetum est. Tunc enim & creditor agit ingenuè, & debitor intelligit negotium, quod agitur. Longè enim differunt, cōcipere specialem contractum ad vsuras, vel (vt nunc vulgò dicunt) Rentas, quod licet: & accipere vsuras contra mutui cōtractus naturam, quod illicitum est. Certè verbum, Vsura, non est fœdum: sed non habere vsuræ modum, & honestam rationem, est turpissimum. Quod commentatores aut non intelligunt, aut calumniosè dissimulant. Vsuras sanè permittunt leges, *titul.D.& Cod.de vsur.* Canones verò prohibent, *cap.3.eod.tit.* Vtimur re ipsa hoc tempore non minus, quàm olim: nominis autem (nescio qua ratione) nos pudet. Vsuras lex diuina prohibet. Odiosum autem vsurarum nomen est: quo fit, vt vsurarum nomen in interesse mutatum sit. Vnde Clemēs Maro in Satyra:

L'on ne preste plus à vsure
Mais à interests tant qu'on veut.

VSV-

VSVRARIA pecunia est,quę sub
vsuris debetur.*Vlpian.l. 11. D. de compen-*
sa. Cùm alter alteri pecuniam sine vsu-
ris,alter vsurariam debet, concurrentis
apud vtrunque quantitatis vsuræ præstā-
dæ non sunt,*& l.12.*Sed si inuicem sit v-
suraria pecunia, &c.

Vsurarius debitor, qui sub vsuris pecu
niam debet,*l.7.ff.de vsuris.*

Vsurarium debitum, cuius vsuræ de-
bentur.*Iulian. l.6.in fin.ff.de neg.gest.*Etsi
fortè non fuerit vsurarium debitum, in-
cipit esse vsurarium.

Vsuraria VXOR, pro vsuaria: id est,
qua quis pro vxore vtitur. Plautus Am-
phitr.

Volo deludi illum,dum cum hac vsuraria
Vxore nunc mihi morigero.

Iupiter sic loquitur de Alcmena, Am-
phitryonis vxore propria, ipsius vsura-
ria.

VSVRPARE & Vsucapere,verba
sunt inter se contrariè relata: nam Vsu-
capere, est vtendo acquirere. Vsurpare
verò, vtendo retinere. *Paul. l.2.ff. de v-*
*surp.& vsuc.*VSVRPATIO, inquit, est
vsucapionis interruptio. Oratores au-
tem Vsurpationem frequentem vsum
vocant. Hæc fit amissa possessione an-
te tempus complendæ vsucapioni fi-
nitum, vel interpellatione, aut vsu do-
mini, à Gręcis definitur ῥῆξις τῆ χρόνε,
ἤγουν τομὴ καὶ διακοπή. Iurisconsulti e-
tiam veterem consuetudinem retinue-
runt,*in l naturaliter.5.ff.eod. & alibi per-*
sæpè. Magnopere autem notatu dignum
est,quod Cicer.lib. de Orat. 3.significat,
moris fuisse in possessione vsurpanda,
vt surculus defringeretur. Etiam,inquit,
hac instituendo diuisione vtuntur: sed
ita,non vt iure, aut iudicio, vi denique
recuperare amissam possessionem, sed
vt ex iure ciuili surculo defringendo v-
surpare videantur. Quo in loco vocem
RHETORES, desiderari arbitratur Ho-
tomanus,vt sic legatur: Rhetores etiam
hac instituendo, &c. De vsurpationibus
autem librum scripserat Appius Clau-
dius, *teste Pompon. in l. 2. de origin.*
iur.

Vsurpare honorem,vti honore. *Mar-*
cian. l.7.ff.de mun.& hon. Eum, contra
quem propter honores appellatum est,si
pendente appellatione honorem vsurpa
uerit,coercetur.

Vsurpari etiam seruitus dicitur, quæ
vtendo retinetur, *l.6.§.1.l.8.in fin.& l.9.*
& 16.si seru.vind.

VSVRPATVM etiam, pro vsu
adquisitum, *in l. 40. D.ex quib.caus.ma-*
ior. Quod eo tempore, quo in insula ali-
quis fuit,ex pœna ei irrogata, cuius resti
tutionem impetrauit,ab alio vsurpatum
ex bonis quæ non adempta erant, proba
tum fuerit, suæ caussæ restituendum
est.

Vsurpata mulier apud Gellium, *lib. 3.*
c.2.& Macrob.l.1.c.3.quid,explicat Mutius
Iurisc.

VSVS, vsucapio: Vsusfructus, vide
Vtor.

VT,modi notam esse adnotat. *Bartol.*
l.1.D.de cond. & demonst. & C.de condit.
*quæ sub mod.*quandoque significat condi
tionem,*l.cùm tale.ff. de cond. & demonst.*
quandoque significat secundum *l. 1. C.*
de iis, qui par. vel libe. occid. plerunque
caussatiuè,& ἀκολούθως ponitur. Caussa-
tiuè quidem *in c.sicut.47.l.si quis temerè.*
D.de leg.1. Ἀκολούθως verò & consecuti-
uè *l.in Ecclesiis.de Episcop.& Cler. l.1.D.*
de seruit.&c.cùm liqueat.1.q.1. quandoq;
significat quàm,*ca.locis.63 distinct.*quan-
doque aduersariè pro,*sed,l.cùm post.C.de*
appella. Aliquando pro,tanquam,*l. leges*
vt generales.C.de legib. Quandoque veri-
tatis significatiua est,*l cùm aliis. C. de se-*
cund.nupt. Quandoque pro,quamuis,*leg.*
sed an vltrò.ff.de neg.gest.

Vt,pro,quando,*leg.si cùm dies. §. si ar-*
biter. Digest. de arbitr. Plerunque super-
est *leg 1. Digest. de parricid.* interdum or-
dinis nota est.

Vt,aliàs significat caussam,aliàs simi-
litudinem, pro, sicut. *Vlpianus in leg. si*
cùm dotem.§.1.& §.si autem.ff.solut. ma-
trimon.

Vt,aliàs,pro, quòd,accipitur. *Marcel.*
in leg. postulante. in princip. Digest. ad
Senatuscons. Trebell. Potest tamen, *in-*
quit, euenire,vt restitutionem distulerit
hæres.

VTENSILIA sunt Columellæ,
quibus aut alitur hominum genus, aut
etiam excolitur *Vnde gloss.in l.eos,qui v-*
tensilia.ff.de decur. non rectè de iis tan-
tùm accipit, quæ ad esum potúmque
pertinent.Sunt autem excipienda secun-
dum communem cùm loquendi, tum
testatoris vsum, *l. si certus numerus. de le-*

ga.3.cum simil.quæ Alber.allegat.

VTER, vtris, pellis, qua vinum aut oleum deferri solet, l.3.Digest.de trit.vin. & al.lega.

VTERQVE, significat ambos, differunt tamen: quòd cum vtrunque aliquid fecisse dicimus, & ab hoc, & ab illo separatim factum intelligimus: cùm verò ambos dicimus fecisse, ab vtroque coniunctim id factum ostendimus. De tribus etiam dici sentit gl.in §.non solùm 2.Insti. per quas perso. nobis obligat. acquir. l.3. in pr.ff.rer.amot. Bud. annotat. Vtrique, de pluribus etiam dici, sed duo facientibus genera. Cicero in Catilin. Quod ego vtrosque in eodem genere prædatorum, direptorúmque pono. Id est, quæ duo genera ciuium.

Vterque, vox, plerunque contingit, l. si quis duobus. Digest. de legat, 2. quandoque diuidit, l. Pomponius. Digest. de rei vendicatio.

VTENDI generalis est appellatio. Vtendum autem dare propriè est commodare. Plautus in Trinummo:

Nam beneficium hominis proprium quod datum, proprium erit.
Quod datum vtendum est, id repetendi copia est, cùm velis.

Sumitur autem etiam pro, dare mutuũ, vt l.2.ff de calumn. Si gratuita pecunia vtenda data sit, &c. Labeo verò in l.1.ff.commo. Vtẽdum dare, genus faciebat, & mobilibus æquè, atque immobilibus rebus attribuebat: Commodare verò, speciem, & mobilium duntaxat propriam. Sed, vt apparet, inquit Vlpian. etiam res soli commodari dicitur. Sic l.19. & 21. §. 1.ff.illo titul. Q. Scæuola, lib.de iure ciuili 16. Quod cui seruandum datum est, siue quod vtendum acceperit, ad aliam rem atque accepit, vsus est, furti se obligauit. Hoc ex Gellio libro 17.capit.15. vnde Vtendum rogare, pro, commodato rogare, lege 15. Digest. deposit. Plau. Aulular. Cultrum, securim, pistillum, mortarium, Quæ vtenda vasa semper vicini rogant.

VTI & Abuti sic differunt: Vtimur, inquit Boetius, iis rebus, quæ nobis vtentibus permanent: iis autem abutimur, quæ nobis vtentibus pereunt. Cicero in Topic. Non debet ea mulier, cui vir vsumfructum bonorum suorum legauit, cellis vinariis, & oleariis plenis relictis, putare id à se pertinere: vsus enim, non abusus relictus est. Itaque quarum rerum vsus separari ab eorum corporibus non potest, earum vsus constitui non potest, l.2.D.de vsufr.earum rerum, quæ vs veluti vini, frumenti, olei, pecuniæ, &c. Donat.in Andr. Vtimur, inquit, fructibus rei, quæ ab amantibus saluo vsu nobis subministrantur. Abutimur, quando deperdimus & rem, & fructum, nam vsui est ager, domus: abusui vinum, oleum, & cætera huiusmodi.

VSVS seruitutis genus, pro itinere. Hoc ex Seruio didici, qui ad illud Æneid.2.

Limen erat, cæcaque fores, & peruius vsus.
Tectorum Priami:

Vsus, inquit, verbum iuris. Via, actus, vsus, Videtur dictum pro Consuetudine eundi.

Vsus est ius alienis rebus, quantum ad vsuarij necessitatem satis est, vtendi, salua rerum substantia, l.1.10.11.& 12.D. de vsu & habit.

Vsus pecuniæ amitti non potest, quàm duobus modis, morte scilicet, aut capitis deminutione, l.in stipulatione. cum seq. D.de vsufr.earum rerum, quæ vsu consum. l.si vsusfructus nomine.§.cùm vsusfructus.ff. vsusfruct quemad.caueat.

Vsus reciprocus, qui frequentissimus est inter rusticos, vt. Commodo tibi boues meos ad arandum terram tuam certos dies, vt tu vicissim commodes tuos, cùm ego arauero. non cadit sub actionem Commodati, sed præscriptis verbis, text, in l. si tibi rem inspiciendam.§.1.D. de præs.verb.

Vsus appellatione veniátne proprietas, disserit Bartol.in l.donationes.Digest.de donat.

VSIBVS puellæ res relictæ, proprietatem arguunt. vide Alber. in l. donationes.§.species.ff.de donat.

Vsus sui caussa, & vsu suo duci ea demum mancipia videntur, quæ ad patrisf. corpus tuendum, atque ipsius cultum destinantur: veluti cubicularij, coci, ministratores, obsonatores, & alij eiusmodi vsus caussa parati, l.203.D.de verb.signif. quæ vsualia mancipia vocantur, in l. vltim.§.quoties.D.de publ. Si quis argentum, quod vsus sui caussa paratum esset, legauerit, id duntaxat debebitur, quod

victus

victus sui caussâ ad quotidianum vsum parauerit, non etiam quod commodare ad ludos & cæteras apparitiones solebat, *l.28.D.de aur.argent.lega.* Legatis vxori seruis, qui vsus eius caussa parati sunt, ad eam non pertinent hi serui, qui non proprij ipsius, sed communis vsus caussa parati sunt, *l.35.D.de leg.2.* his verò verbis ea, quæ post testamentum factum vsibus eius comparauerunt, continebuntur. *l.33.§.1.de legat.3.*

Vsum Grecè χρῆσιν appellari, *Vlp.significat, in l.10.§.1.D.de vsu & habit.* Quanquam apud Cic.lib.7.Epistol. χρῆσιν pro fructu Curius accepit.

Vsus etiam pro consuetudine ponitur. Sic in vsu, id est, in vulgari & quotidiano sermone, in communi vita, & vt dicimus, in praxi, *in l.45. & 52.§. quod tamen D.de leg.3.l.3.D.ex quib.caus.maio.l.1.§.impuberi.D.de SC.Syllan.l.75.§. sed si lega.D.ad l.Falcid.l.7.§. cùm hoc edictum. Digest.ex quib. caus.in possess. l. 48. in fin. D.de ædil.edict.l.158.& 211. D. de verb. signific.* Ex vsu est, pro, vtile est, *l. 99. in fi.D.de solut.*

Vsus etiam possessionem significat, *vt Iauolen.in l.115.D.de verb. signific. scribit.* Et ita Ælius Gallus possessionem vsum definit, *apud Fest.Pomp.lib.14.* Sicq; in XII. Tab. sumitur, in his verbis: Vsus & auctoritas fundi biennium esto: cæterarum rerum annuus vsus esto. Sic & Horat.in sermon. *Qu edam*, ait *si credis consultis mancipat vsus.*

VSVALIS, idem significat, quod vsuarius. *Martianus in l.interdum.de public.* Quoties quis mancipia inuecta professus non fuerit, siue venalia, siue vsualia, in pœna commissi est.

VSVRARIVS qui vsum habet, vt fructuarius qui fructum, *l.13. §. de præteritis.D.de vsufruct.l.52.D.de stipul.seruo.* Vsuarius tamen seruus, in quo vsum habemus vocatur *in l.14.D.de vsu & habit. l.2.D.de pecul.l.7.§.si seruum.l.12.§.quare. D.de dolo.l.54 D.de acquir.rer.dominio.*

VSVCAPERE, vsu acquirere, & possessione suum facere significat, quem admodum Iurisconsulti loquuntur. *l. 1. 19. & 21.D.ex quib.caus. maio.l.82.§.1. D. de legat.1.l.33. in princip. Digest. de vsucapionibus. l. 22.§. sed & si cui. Digest. ad Trebellia.*

VSVCAPIO est acquisitio dominij, per possessionem prolixam & iustã, vel acquisitio per vsum, *l.1.§.vltim. D.ex quibus caus.maio.* Hanc autẽ sic definit Iurisconsf. Vsucapio est adeptio dominij (*sic enim in l.3. D. de vsucap.* non adiectio *legendum, Vlpianus suadet in Epitom. titul. 19.*) per continuationem possessionis temporis lege desmiri. Verba hæc TEMPORIS LEGE DEFINITI, supposuerunt Tribonianus & collegæ. Nam Vlpianus pro his dixerat, anni, vel biennij rerum mobilium anni, immobilium biennij. Nam vsucapionum tempora produxit Iustinianus, *leg.vnic.C.de vsuc. transform.* Duxit autem Modestin. illam definitionem ab officio vsucapionis, cuius exitus & proprium est, vt per eam acquiratur dominium, quod alioqui in rebus bona fide traditis nunquam certò constare posset: quia propter infinitam rerum varietatẽ incertum est plerunque, vtrum tradẽs sit dominus, an nõ sit. Hæc autem adquisitio plenum ius tribuit, *l. 17.in fin.D.de rei vind.ex XII.Tab.* atque ideo vetustissimum ius esse dicitur bonæ fidei possessoris, *l.in bello.§.si quis seruum. ff. de capt. & postl.* & vsus nonnunquam, *l.deductv.§.ante.ff.ad SC.Trebell.* & possessio, *vt l.cùm miles.& l.denique.ff.ex quib.caus.maior.*

Vsucapio inde dicta est, quod per vsum aliquid capit & aufert. Vsus enim per lapsum temporis adimit res corporales & incorporales priori domino, & transfert in alium. Sic pignoricapionem olim dicebant, quam nunc captionem, & ablationem pignorum nuncupamus. *Gell.lib.7.* existimat vsucapionem & pignoris capionem, duplicatis ex integro vocabulis, dici oportere. Interdum tamen extra compositionem, interiecta qualibet voce, profertur, *vt est apud Pau. in l.nunquam §.vltim. Digest. de vsucapio.*

Vsucapio currere, procedere, item suppleri dicitur, *l. 15.l.18.ff.de vsucap.l.6. D.pro dona.*

VSVSFRVCTVS est ius alienis rebus vtendis, fruendi, salua rerum substantia, *l.1.D.de vsufr.* Vsusfructus est ius ex seruitute quæsitum, *leg. vti frui.5.D.si seruit.vindic.* atque ita intelligendum est quod dicitur, Vsusfructus est ius: nam reuera vsusfructus est seruitus. sed ius & seruitus relatiua sunt. Cùm igitur vsusfructus seruitus rei sit, ius verò

personæ, relinquitur vſumfructum eſſe ius in ſeruitute quæſitum: alioqui colonus & commodatarius ius haberent vtendi fruendi rebus alienis, ſalua earum ſubſtantia, non minus quam vſufructuarius. Verùm inter illos & hunc ea differentia eſt, quòd neque ager colono, neque equus commodatario ſeruitutem debet, fructuario verò debet. Vnde intelligitur vſum ab vſufructu hoc differre, quòd ille ad neceſſitatem, hic etiam ad vtilitatem ac voluptatem refertur. nam cui vſus, eidem omnium generum fructus duntaxat quantum ad ipſius neceſſitatem ſatis erit, debebuntur. veluti ex ſylua, quantum ad coquendum & calfaciendum opus eſt: ex frumento, vino, & baccis arborum, quantum ad ipſius familiam alendam: ex oleo, fœno, & ſtramentis, quantum ſimiliter alias ad res opus erit, debebitur. qua ex re intelligitur quod Vlpian. ſignificat, *in l. per ſeruum* 14. §. 1. *D eod.* nimirum vſum ab vſufructu hoc differre, quo pars à toto. itaque cui fructus, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo ſatis ſit, debebitur: at cui vſus, duntaxat quod ad ipſius victum cultúmque neceſſe eſt. denique Vſus eſt ius vtendi re quapiam, quatenus ei cui conceditur neceſſe eſt. Vſusfructus, ius vtendi fruendi aliena re, quantum eius ſalua ſubſtantia ferre poterit. *Vlpian l. per ſeruum.* 14. §. 1. *D. de vſu & habit.* Vſusfructus an fructus legetur, nihil intereſt. nam fructui & vſus ineſt: vſui fructus deeſt. & fructus quidem ſine vſu non eſſe poteſt: vſus ſine fructu poteſt. denique ſi tibi fructus ſine vſu legatus ſit, inutile eſſe legatum Pomponius ſcribit. ſed ſi fructus ſine vſu, videri conſtitutũ qui & ab initio conſtitui poteſt. Hęc ille: ex quibus prima inter VSVFRVCTVARIVM & VSVARIVM differentia intelligitur. nam cui vſusfructus debetur, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo ſatis ſit, debetur: at ſi cui vſus, duntaxat quantum ad ipſius victum cultúmque neceſſe eſt. Hinc illud *Cice. in* 1. *de offic.* Expetuntur autem diuitiæ tum ad vſus vitæ neceſſarios, tum ad perfruẽdas voluptates. Altera differentia eſt, quòd Vſuarius ius ſuum transferre in alium non poteſt: at Fructuarius poteſt, *l. vtique eo.* 11. *& l. plenum.* 12. §. *operas. D. eod.* Cùm enim vſus ex perſonæ certæ conditione atque qualitate metiendus ſit, ob eámque cauſſam, & creſcere & decreſcere poſſit: transferri in alteram perſonam non poteſt: quippe cuius quãtitas incerta ſit. nam vſuario plus debebitur ſi vxorem ducat, aut liberos habeat, quàm cùm cœlebs erat: & viciſſim minus ſi viduus ſit, liberíſque careat, quàm cùm & maritus & pater erat. Tertia differentia eſt, quòd vſuarius fundi per ſe colendi ius non habet: id enim ſibi proprietarius retinet; at fructuarius habet, *l. ſi habitatio.* 10. *in fi. cum l. ſeq. D. eo. Iuſtinia.* autem in Inſtitutionibus etiam hanc differentiam commemorat, quòd vſuario fundi fructus naturales tantùm, non etiam elaborati debentur: vſufructuario verò vtique debentur id eſt, non tantùm ij quos terra ſua ſponte profert, verùm etiam ij qui arte & induſtria culturáque adhibita naſcuntur: veluti poma, cæteræque arborum baccę: item fœnũ, ligna, & cætera quæ ſunt generis eiuſdem, vſuario pro modo & ratione ſuæ neceſſitatis debentur, at frumentum, oleum, vinum, non debentur. Quarta differentia hæc eſt, quòd vſus gregis, in ſolo ſtercore: vſusfructus verò, etiam in fœtu, reliquíſque omnibus continetur, *l. plenum.* 12. §. *ſed ſi pecoris. D. eod.* vbi Vlpianus ait, modico tamen lacte vſuarium vti poſſe: neque ita ſtrictè defunctorum voluntates interpretandas eſſe. Dicit aliquis, Quid ita gregis fructus item vt agri, pro vſuarij neceſſitate non conceditur? nam in ſtercore ſolo, exiguus eſt vſus. Reſpondetur quoniam alioqui non alius pecoris fructus, alius vſus eſſet: deinde quia plerunq; in agro ſupereſt aliquid proprietario, in grege verò nequaquam. *Hotom.*

Vſusfructuarius & fructuarius, aliàs accipitur ſubſtantiuè pro eo qui habet vſumfructum: vt regulariter: aliàs adiectiuè, pro re in qua eſt vſusfructus, vt domus fructuaria, fundus vſusfructuarius *l. arboribus.* §. *fin. D. de vſufructu.*

VTILES actiones dicuntur, quæ ex lege ipſa, ſed interpretatione contra ſtricti iuris rationem, vtilitatis, id eſt, ęquitatis & iuris gentium cauſſa conceduntur: indéque nomen inuenerunt, *l.*

*l.quia actionum.*D.*de præscrip. verb. l.ser-*
uitutes.§.*si sublatum.* D.*de seru. vrb. præd.*
*l.si longius.in fi.*D.*de iudic.* Veluti Actio à
Prætore constituta est aduersus eos , qui
seruum alienum corruperint. in duplum
quanti ea res erit,quærebatur , an si quis
filium filiámve familiàs corruperit , ea
actio dari posſit. Respondetur , vtilem
dandam esse , in qua officio iudicis æsti-
mabitur,quanti nostra intersit , *l.vt tan-*
*tum.*14.D.*de seru.corrupt.* Hinc Pompo-
nius , *d. l. quia actionum* 11. *De præscript.*
verb. Supplet Prætor in l. Aquilia,quod
ei deest , reddendo actiones in factum
accommodatas legi Aquiliæ ; ídque vti-
litas eius legis exigit.Hinc vtilitas stricto
iuri opponitur à Paulo,*l.seruitutes.*20.*D.*
*de seruit.vrb.& ab Vlpia.l.si longius.*19 *in*
*fin.*D.*de iud.* Sic etiam Vtiles actiones di
rectis opponuntur , quæ recta ex legis
verbis descendunt , cùm vtiles tanquam
ex obliquo veniant. quare etiã à Theo-
philo πλαγιαστικαὶ vocantur.

Vtiles autem actiones plerunque his
verbis demonstrantur, Quasi, Veluti,ad
exemplum , Exemplo , ad similitudi-
nem.

Vtiles dies dicũtur, quibus experiundi
& iudicis adeũdi potestas est, *l.3.in fi.*D.
de accusationib.l.6. D.*quæ in fraud.cred.l.*
10.D.*ad Turpillia.l.*55. D. *de ædilit. edict.*
Vtiles autem dies, interdum(quod in his
quæ decretum exigunt , seruatur) sessio-
num accipiuntur: quibus scilicet Prætor
in tribunali sederit , & postulationibus
dederit responsum. In his verò quæ de
plano expediri possunt,vtiles sunt, qui-
cunque dies , quibus Prætor sui copiam
in publico,vel adeuntibus se fecerit, *l.2.*
D.*quis ordo in bon poss.*§.*vlt.Instit. de bon.*
possessionib. Vide Dies vtiles. Sic

Vtilem annum accipimus, ex diebus
vtilibus, id est, quibus experiundi pote-
stas fuerit constantem,*l.1.*§.1. D. *quando*
*actio.de pecul l.1.*D.*de in rem ver.l.*3 § *hac*
actio. D. *vi bonor. rapt.l.*28 §.*si quis.*D.*de*
*lib.& posth.l.*14. D. *de aq.& aq.plu.l.1.&*
*l.6.in fin.*D.*quæ in fraud.credit.l.1.* D. *vti*
possidet. Experiundi autem potestas est, si
agendi facultas est.nec enim satis est reũ
potestatem secum agendi facere, vel ha-
bere eum qui se idoneè defendat : sed
hoc amplius exigitur, vt auctor nulla i-
donea caussa impediatur experiri. Nam
si vel Reipub.caussa absit,vel ab hosti-
bus detineatur,aut in vinculis sit, aut sic
tempestate in aliquo loco detineatur,
vt mandare non posſit , experiundi po-
testatem non habet, *l.1.D.de diuers.tem-*
poralib. Cæterùm experiundi potesta-
tem,quod ad redhibitoriæ tempus atti-
net,habuisse non videtur, qui vitium la-
tens fugitiui ignorauit, *l.*55.D.*de ædil.e-*
dict. Dies ad appellandum constituti ad
aliquid vtiles sunt ; si fortè eius , à quo
prouocatur, copia nõ fuerit, vt ei libelli
dentur. Nam is dies seruatur,quo primò
adeundi facultas erit , id est, quo in pu-
blico sui copiam fecerit , *l.1* §. *dies.*D.
quando appellandum sit.

Vtile autem tempus , & continuum
opponuntur , *l.31.*D.*ad leg.Iul.de adult.l.*
1.§.*si mulier.*D.*de lib.adgn.*

Vtile esse,vel vtilius esse,id est,magis
ex vsu esse , pro ratione decidendi legi-
mus,*l.3.*§.*hoc interdicto.* D. *ne quid in loco*
*pub.l.5.in fi.*D.*si pars hæred.pet.l.*89.*in fin.*
D.*de solutionibus.*

Vtilia quædam sunt publicè , quædam
priuatim, *l.1.*§.1.D.*de iusti.& iur.*publicè
Vtilia sunt,quæ in commune vtilia sunt,
& quæ ad vtilitates omnium in commu-
ne pertinent,*l.1.*§. *quoque.* D.*ad SC. Si-*
lanianum. l. 6. §. *ne quid.D.de offi.præsid.*
Publicè vtile est,verbi gratia,absentium
excusationes accipi , *l.* 33. §.*publicè.* D.*de*
procura. per itinera tuto commeare , *l.*
1,§.1.*ff de iis,qui deiec.vel effud.* supremas
defunctorum voluntates exitum habe-
re,*l.5.*D.*de testa.quemadm. test.* mulieres
dotatas esse.*l.1.*D.*sol.mat.* vide suprà, in-
terest, & infrà Vtilitas.

Vtile per inutile non vitiatur, quando
talia sunt,quæ natura, lege, aut cõsensu
separare commodè possunt , *l. sancimus.*
C.de don c.vtile.de regu.iur. lib.6.l.1.§.*sed*
*etsi mihi.*D.*de verb.obligat.* In iis verò quæ
separabilia non sunt , vel quia repugnat
natura,vel legis auctoritas , vel volũtas
contrahentium : vtile corrumpitur per
inutile , *l. 1.* §. *Trebatius.* D.*de aqua quo-*
tidia. & æsti. Ratio huius differentiæ
est : nam priore casu nemo læditur : po-
steriore verò semper sequeretur læsio
alterius, si totum negotium non corrue
ret incidente vitio. Et hæret ferè in hac
sententia Bar.quidquid alij rixentur. *in*
l.Græcè. §. *illud commune.*D. *de fideiussori-*
bus.

VTILE EST,perpetua phrasis est Iuris-

consultorum, quod vbi volunt significare aliquid bonum & æquum esse, atque iure scripto procedere: ibi vtuntur appellatione vtilitatis longè pulcherrima: scilicet respicientes ad id, quod est, *in l.1. §.D.de iust.& iur.* Nã ius nihil aliud est, quàm honesta vtilitas, deseruiẽs humanæ societati ad transigendam hanc vitam. *Pomponius in l.si rem meam. D. de verb.oblig.* Si rem meã, inquit, sub cõditione stipuler: vtilis stipulatio est, si cõditionis existentis tempore mea non sit.

VTILITAS est duplex, publica vna, quæ eadem communis dicitur, *in l. 51.in fin.D.ad leg.Aquil.* Altera, priuata. Publicæ vtilitatis caussa propositum dicitur interdictum, De loco publico fruendo. Tuentur enim vectigalia publica neruos totius ciuitatis, *l.1.§.1.D.de loco pub.fruen.* Pro publica vtilitate exercetur actio iniuriarum, quoniam ad compescendam audaciam cohibendámque petulantiam iniuriosorum hominum pertinet, *l. 42. §. 1. D.de procuratoribus.* Publica Vtilitas est edictorum prætoris, quæ iuris veteris supplendi, corrigendi, emendandi caussa comparata sunt, *l.7.D.de iusti.& iur.* Publica est vtilitas nuptiarum, *l.12.§.modo. D. de captiu. Et apud Paul.lib.2.Sent.tit.20.* Prętetea si quod tumultus, vel incendij, vel naufragij depositum est, non redditur crescit perfidiæ crimen, & publica vtilitas coercenda est, viudicandæ reip.caussa, *l.1.§.hæc autem separatio.D.deposi.* Itẽ & alia quæ in verbo interest adnotauimus. Sic ex Vtilitate publica aliquid receptum dicimus, *l.8 D.depos.* Et vtilitatis causa, *l.2.§.si de impubere. D. pro empt. l. 95.§ vsumfructum D. de solutionib.l.1.D. qui & à quibus l. 32. §.pen. D.de acq.poss.l. 1.C.eo.tit. l. 5.§.1.de legit.tutorib.* Et propter Vtilitatem, *l.19.D.de præsc.ver.l.16. D.de legib.l.1.§.magistrum.in fin. D.de exercitor.l.6.D.rempup.sal.fo.l. 40.§.1.D.de adq.poss.l.1.§.1. D.quod legator.* Vel vtilitate suadente, *l.1.§. sunt qui putent. D. ne quid in flum. pub.* Et vtilitate suadente receptum, *quemadmodum legendum videtur, l.44.§.eum qui.D.de vsucap.* Ex Vtilitate etiam edicta commendantur, *l.1 D. de neg.gest.l.1.D.de restit.in integ.l.1.D.de exercitor.l.1. D.nautæ, caupo.* Atque hæc vtilitas ius facit & constituit. Iura enim salubriter pro vtilitate hominum introducta sunt. Quamobrem & Horat. Vtilitatem iusti & æqui matrem dixit. Estque Legislatoris omnia ad vtilitatem ciuium referre, *vt Cicero ad Q. Fratrem scribit, & Aristoteles in lib. de morib. monet.* vnde idem Cic.in Topic. Ius ciuile definit, quod pluribus in quaque ciuitate vtile est. Solent & sæpè Iurisconsulti sic ratiocinari: Par vtilitas, ergo idem ius, *l.5.§.constituitur.D. vt in poss. leg.l.2. §.procuratorem.ff.pro empto.l.vl.ff de cloac.* Nam quotiens lege aliquid vnum vel alterum introductum est, bona occasio est, & cætera quæ ad eandem vtilitatem tendunt, interpretatione, vel certa iurisdictione suppleri, *l.12.D.de legib.*

Vtilitas etiam omne compendium, & id quod nostra interest, id est, damna & lucra complectitur, *l. 4.§. in eum. D. de damn. infect. l. 11. §. vlt. D. act.empt.l.81. §.vlt.D.de verb obli.l.pen.§.si quis cautio. l.1.§.hæc verba. D. ne vis fiat ei qui in poss.* Ita accipe quod dicitur, vtilitatem deberi, vtilitatem venire in iudicium, & in æstimationem, *l.9.§.præterea. D. ad exhi. l.22.cum l.seq.D.ad l.Aquil.l.21.§.cum per venditorem. D.de act.empt.*

VTIQVE, pro tantummodo, præcisè, *Vlp.in l.21.D.mand.* Sed si non vtique vnius, sed vtriusque mandatum intuitus id fecerim, habebo mandati actionem etiam aduersus te, &c. *Idem in l. 31.§.culpam. de edil.edict.* Culpam enim omnem, inquit, accipiemus, non vtique latam. *Et Papinia.l.si rem.19.§.Si cum mihi.de præscript.verb.* Ex quo, *inquit*, apparet vtique custodiam ad me pertinere: id est, custodiam tantum me præstare. *Vlpia.in l.13. de manum. vind.* Præterea ait, & illud exigitur, vt non vtique vnũ seruum habeat qui, manumittit. Vtique pro omnino, vsquequaque. *Vlpia.l.73. D.de iudic.* Post peremptorium impetratum agetur caussa & pronunciabitur, non vtique secundum præsentem, sed interdum vel absens, si bonam caussam habeat, vincet.

VTRVBI, (*sic enim rectè in Pandect. Florent. & apud Theophil. Instit. de interdict. scriptum est*) interdictũ est retinẽdæ possessionis, quod de re mobili maiore parte anni possessa datur, *l.1.ff.vtrubi.l.9 D.de rei vindicatio.* Theophilus interpretatur παρ' ὑποτέρῳ. Sic autẽ à primis verbis quibus concipiebatur hoc interdictũ nomi-

minatum est. Næuius in Varentilla: *Vtrum bi cœnaturi estis, hiccine, an triclinio?* Vide Interdictum Vtrubi.

V V A, vitis fructus, inter dulcia recensetur, *in l. vlt. D. de trit. & vin. leg.*

VVÆ CRVDÆ, *Vlp. ad leg. Aqui. l. si seruus seruum. §.* Si olinam, *inquit*, immaturam decerpserit, vel segetem desecuerit immaturam, vel vuas crudas, Aquilia tenebitur: Crudas, hoc est, nondum maturas. *Cicero de Senect.* Et quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi auelluntur: si matura & cocta, decidunt.

Vuas, quas non vini caussa habemus, sed esus, poma dici posse, *Paulus auctor est, in l. qui fundum de verb. sign.* Alcia. ibidem vuarum comestibilium species enumerat, vt ab auctoribus proditæ sunt.

VVA tumorem quendam, & glandulam carneam significat, id est, pelliculam, quæ vuæ instar in extremo palato dependet, *vti docet Cornel. Celsus lib. 6. c. 14. & lib. 7. c. 12. Vlp. l. 14. §. idem ait, de ædil. edict.* Si vua alicuius præcisa sit, tollere magis, quàm præstare redhibitionem quòd morbus minuitur. *Plin. libr. 20. c. 17.* Tonsillis quoque & vuis medetur, & capitis doloribus.

VVADIVM pignus. *Guntherus lib. 8.* Si quis habens feudum pretio, seu vendere totum, seu dare, seu vvadio supponere cogitur. Quod erat in Imper. constitut. *lib. Feud. 2. tit. 55.* Vel vendere, vel pignerare. *Capitular. Caroli, art. 20.* Et si non habet pretium in vvadio, per seruuum semetipsum donet, vsque dum ipsos bãnos soluat. vide suprà Guadium.

VVLGO quæsiti, siue vulgo concepti dicuntur, qui passim & σποράδην, & incerto patre concepti sunt, qui & spurij vocantur, *l. 19. ff. de statu hom. l. 4. in fi. D. de in ius voc. l. 18. ff. de bon. libert. l. 1. §. 1. ff. de liber. adgnos. l. 16. §. pen. D. de his qui vt indig. l. 1. § sed & vulgò. D. ad Tertyllia. l. 1. D. ad municipal. Caius lib. 1. Instit. tit. 5.* Modestin. autem vulgò conceptos definit, qui patrem demonstrare non possunt: vel qui possunt quidem, sed eum habent, quem habere non licet, *l. 23. D. de statu hom.* Vulgò autem quæsiti, ex iustis nuptiis quæsitis opponuntur, *l. 2. D. ad Tertyllia. l. 18. D. de bonis libert. l. 5. D. de in ius voc.* Nam hi parentem suum demonstrare & ciere possunt: vt Tzetzes lib. Hist. chilia. 5. c. 17. significat his verbis: Νομοθετεῖ καὶ γυναιξὶ τοὺς γάμους νομίμους, ἐξ ὧν, παῖδες ἐγνώκεισαν τοὺς ἰδία φυτοσπόρους, τὸ πρὶν μόνην γινώσκοντες, ὡς ἔφην τὴν μητέρα.

Vulgò concipere, & vulgò parere accipimus eam, quæ vulgò & passim sui copiam facit, *l. 5. versi. nec interest. ff. de statu hom. l. 5. ff. de in ius vocan. l. 4. §. cognationis. ff. de gradib. & adfin. l. 22. C. de adult. 77. §. mater. D. de leg. lib. 2.*

VVLGARE interdum significat vsitatum, commune, sollemne, ordinariũ: ciuile, legitimum. Sic vulgares actiones appellantur, legibus proditæ actiones, vsitatæ & ordinariæ, *l. 1. D. de præscript. verb. l. 46. in fi. D. de hæredibus instituend.* Hinc &

Vulgaris substitutio potest videri dicta, quæ ex l. 12. Tabul. descendit: nisi cui magis placeat inde dicta, quòd à quolibet testatore, & cuicunque hæredi scripto fieri possit. Nam & in vulgarem casum factam substitutionem dixit *Modestin. in l. 4. §. 1. D. de vulg. & pup.* vide Substitutio vulgaris.

Vulgare pactum, quod vulgò & communiter matrimonij contractibus adscribi solet, *l. 30. D. de pact. dotalib. coniuncta. l. 3. ff. de diuort.* Sic vulgare pactum, *l. 3. C. de pigner. act. coniuncta. l. 1. C. de pact. pig. & l. 4. D. de pigner. act.* nimirum hoc Si in matrimonio sine liberis decesserit. Et vulgaria verba, ordinaria, vsitata, sollemnia, & cautione de rato habendo comprehendi solita, *in l. 3. D. rat. rem hab.*

Vulgaris cautio legatorum, quæ legatorum in diem, vel sub conditione relictorum nomine vulgò interponi solet, *l. 113. §. iijdem principes. ff. de leg. 1. titul. vt lega. seu fideicom. nom. cau.* Sic vulgari modo legatorum dies proferri dicitur *in l. 4. ff. de dote præleg.* qui ea clausula prorogatur, *quæ refertur in l. 30. D. de leg. 1.* Sic Vulgari modo legari dicitur vxor, quod vsitato modo legatur, *in l. 108. D. de legat. l. 1.*

Vulgaris formula, *in l. 44. ff. de furt.* pro actione vsitata de peculio, cuius formula est cum adiectione noxæ.

Vulgare præmium, *in l. 3. extat. ff. de iure fis.* propositum delatoribus præmium significat. *l. 13. §. extat. ff. de iur. fisc.*

Vulgaris exceptio rei iudicatæ, *l. 3. D. de popularib. actio.*

Vulgaris persona, leuis, quæ honestæ personæ opponitur, *ab Vlpiano in l. legitimos. de legit. tut.*

Vulgaria tectoria, pro gregalibus tectoriis, vt cùm Seneca loquar, *in l. 13. in fi. D. de seruit. vrb. præd. At in l. 3. §. 1. ff. de supell. leg.* vasa ænea vulgaria Paul. interpretatur, quæ non essent proprio loca attributa.

VVLGARIS vxor Budæo plebeia est, quæ matrisfamiliàs nomen obtinet. *Vlpian. in l. si vxor. 13. §. 1 ff. ad leg. Iul. de adult.* Sed & , *inquit*, in ea vxore potest maritus adulterium vindicare, quæ vulgaris fuerit: quamuis si vidua esset, impunè in ea stuprum committeretur. Malim tamen relatiuum. QVAE, non ad vxorem, sed ad verbum Mulierẽ, quod subauditur, referre: vt sit sensus, Si quis vulgarem mulierem, id est, quæ vulgò corpore quæstum facit, vxorem duxerit: potest in ea vindicare adulterium, scilicet si matrimonio stante alij quam marito sui copiam faciat, & se prostituat: si tamen eo mortuo rursus ad ingenium, atque ad quæstum meretricium redeat, impunè vt in vulgari ac publica meretrice libido versabitur. *Sicque Duarenus & Horomanus exponunt. Aliter Alciatus libr. 2. Parerg. c. 40.*

VVLNVS letale præsumitur, si vulneratus intra triduum mortuus fuerit, *Bart. cum aliis probat, in l. vlt. in fi. ff. ad leg. Corn. de sicariis.*

VVLTVS nullo in animante esse, præter hominem, potest: cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habent. *Auctor Cic. de legib. lib. 1. Vide Specul. tit. de aduocat. §. 5. & 1. part tit. de test. §. 7.*

VVLVA, Latinis non est obscœna vox, non magis quàm matrix, qua concipitur fœtus: quæ cùm destituitur vi attrahendi ac retinendi semen, sterilescit mulier. Nec est, vt indoctum vulgus accipit, pudendum muliebre. *Vlp. de ædil. edict.* Quæritur, inquit, de ea muliere, quæ semper mortuos parit, an morbosa sit. Sabinus, si vuluæ vitio hoc contingat, morbosam esse ait.

VXOR est, quæ in matrimonium conuenit. conuenit autem duobus modis: aut coemptione, aut vsu. nam cõfarreationem, quæ propria Pontificum erat, omitto. Coemptione, cùm vir & fœmina se inuicem emebant: vt Seruius scribit in illud Virgilij:

Deque sibi generum Thetys emat omnibus vndis.

Veteri autem Romanorum lege, *vt Varro scriptum reliquit*, nubentes mulieres tres ad virum asses ferre solebant: atque vnum quidem quem in manu tenebant, tanquam emendi caussa marito dare, alium quem in pede habebant, in foro larium familiarium ponere: tertium in facciperio cùm condidissent, compito vicinali solebant resignare. Hinc eueniebat, vt mulier quidem in manu mancipióque mariti esset, aut eius cuius in manu mancipióque maritus erat, suáque illi hæres fieret: *quemadmodum Vlpian. in Instit. & Boetius in Topicis testantur: itémque Diony. hac de re scribens lib. Antiq. 2.* Moris autem erat vt vir mulierem interrogaret, an sibi materfa. esse vellet, vicissímq. hæc virum, an sibi paterf. esse vellet. nam si vterq. respondebat, velle, mulier materfamiliàs vocabatur: quoniam (*vt ait Gellius*) non in matrimonium tãtùm, sed in familiam quoque mariti, & in sui, vt diximus, hæredi locum venerat. Atque hoc nimirum illud quod Iurisconsulti nostri dicebant, In familiam nubere, *l. 15. D. de cond. & demonst. l. 21. D. quand. dies lega. Cic. in Topic.* Cùm mulier viro in manum conuenerit, omnia quæ mulieris fuerunt viri fiunt dotis nomine. *Seruius etiam in lib. Æneid. 7.* Per emptionem, *inquit*, facto matrimonio sibi inuicem succedebant. Testari tamen arbitratu suo poterant: nam à tutoris potestate liberabatur, quæ materfa. fiebat: tametsi quibusdam etiam in rebus, tutorum potestas, sed multò leuior, permaneret. *quod Cicero in Muræniana exagitat.* Vsu verò fieri matrimonium dicebatur, cùm tutoribus auctoribus mulier in matrimonium alicui cõueniebat, quo cum ea consuescebat, quasi cum iusto perfectóque marito, adeò vt si vsus ille intra annum non interrumperetur, pro vsucapta iam haberetur: ei tamen intra annũ vsurpare, id est, vsum infringere, vt ex lege 12. tabularum liceret. quod ni faceret, quoad in eo matrimonio maneret, matrona, *inquit Gellius*, dicebatur, etsi sibi liberi nati non forent, à matris scilicet nomine, non adepto iam: sed cum spe & omine mox adipiscendi. Hæc neque in manu mancipióque mariti, neq. sui iuris

ris erat:sed semper in tutorum potestate permanebat. quod si intestata moreretur, adgnatus proximus familiam habebat. *Hæc ex Ciceron. Topic. Orat. pro Flacco, Boetio in Top. Gellio lib.18.c.6.* Tametsi autem Iurisconsultorum nostrorum tempore, quorum ex scriptis Pandectarum libri coagmentati sunt, Materfam. & Matrona plerunque pro eadem vsurparentur (quemadmodum superius à nobis demonstratum est) tamen constat eodem ipso tempore Conuentionem in manum vsurpari solitam fuisse, Matremque familiàs propriè appellatam esse, quæ in viri manum conuenerat. id quod *ex l. pronunciatio.195.§.familiæ.D.de verb. sign. & ex Vlp.Instit.c.22.* intelligitur, vbi inter suos hæredes numerat vxorem quę in manu est, & nurum quæ in manu est filij, quē in potestate habemus. quod etiam ca. 29. perspicuè inculcatur: vt dubium non sit, verba hæc Festi, quę iam suprà retulimus, eodem pertinuisse: Materfamiliàs, inquit, non antè dicebatur, quàm vir eius paterfamiliàs dictus esset: nec possunt hoc nomine plures in vna familia præter vnam appellari. Sed nec vidua hoc nomine, nec quæ sine filiis est, appellari potest. Quem locum sic exponit Hoto. vt quæ filiofa. nupta sit, non antè eo nomine vtatur, quàm is sui iuris effectus sit: neque consentaneum sit, vt si socrus viuat, quę materfa. appelletur, nurus eandem nominis dignitatem obtineat. & cùm illud nomen ex mariti familia, in quam (*vt ait Gellius*) ascita est, consecuta sit: profectò quæ vidua est, materfam. propriè dici non potest. Vtrum autem ante liberos susceptos nō ita diceretur, dubitari potest: cùm Boetius ad stipulationem coëmptionis illud verbum adscribat. nisi fortè dicamus stipulationem ad omen, non ad veritatem referri oportere: atque adeò contracto matrimonio etiam ante liberos susceptos eodem modo Matremfa. esse dictam, quemadmodum Matronam dici superius docuimus.

Vxor alia iusta dicitur ab Vlpia. alia iniusta: *in l. si vxor 13.§.1.ff.de adult.* Patet autem iustam dici eam cum qua matrimonium legibus contractum est, *vt in l. si senatori.31.D.de rit.nupt.* Si senatori, *inquit*, indulgentia principis fuerit permissum libertinam iustam vxorem habere, potest iusta vxor esse. Quod cùm ita sit, sequitur vt iniusta ea vxor dicatur, cum qua matrimonium non secundum leges contractum est: veluti si tutor pupillam, aut si sine Principis indulgentia senator libertinam, aut sine patris iussu filiusfa. vxorem duxerit. Itaq; Vlp. *in d.l.si vxor. §.1.* cùm iniustam vxorē nominasset, mox qualecunq; matrimonium id appellat. *Et Macer.in l.marito.24.in fin.D.eod.* Vxorem contra leges nuptam hanc nominat. Sed nō propterea putandum est, Vlpianum nouam vxorum diuisionem tradere: & ita eorum species partiri, vt aliæ dicantur iustæ, aliæ iniustæ. nam quæ iniusta sunt, perinde ac si non essent, habentur. Itaque (*vt ait Vlpia.in l.2.ff.test.quem adm.aper.*) cùm iniustum, aut falsum, aut irritum testamentum dicimus, abusiuè & non propriè loquimur: vt cùm iniquum aut falsum modium nominamus, *inquit Paulus in l.221.D. de verb.sign.* aut quoduis aliud falsum instrumentum: *in l.si quis 6.ff.de fals.* Quare absurdum esset existimare, diuisionem vxorum, quam Cicero in Topicis tradidit, vt aliæ matresfa. dicantur, aliæ tantummodò vxores habeātur, ad illam iustæ & iniustæ vxoris partitionem abusiuam pertinere. Et rectissimè verissiméque à Boetio declaratum est, generale vxorum nomen iis specia-tim attribui, quæ nondum matresfam. sunt, sed intra annum vsucapionis habentur: quæ tamē interea iustę vxores sunt: quia legibus ductę sunt: tametsi nondū plena vxorum iura consecutæ sunt, quæ post vsucapionem absolutā sunt adepturæ. Quod igitur Vlpianus de iusta & iniusta vxore dixit, non diuisioni, sed abusioni potius tribuendum est: quasi addidisset, vt ita loquar, vel, verbi gratia, vel tale quippiam. *Liuius libr.39* Cāpani petierūt vt sibi ciues Romanas ducere vxores liceret: & si qui prius duxissent, vt habere eas, & ante eam diem nati, vt iustā sibi liberi hæredésque essent.

Vxor, quæ quondam vxor fuit, *l.si quis §.idem.D.de lib. lega.*

Vxoris appellatione an contineatur sponsa, quæsitum est: quidam aiunt contineri, *per l.Labeo 6.ff.de gradib. & l.Seruius.Vide Bart.l.siue.C.de bon.quæ lib.* & an sponsa de futuro, *vide Panormit.in c.1.de cler. coniung.* & an sponsa de præsenti possit dici vxor, vt lucretur dimidium

lucri, *constan.mat. vide Panor.in c.ex publico de conuers. coniug.Barbat.in rub.& c. 1.de sponsal.*

Vxores impropriè, id est, contubernales, *l. quæsitum. §. vxore. D. de fund. instruct.*

VXORIS nomen in clericis & sacerdotibus honestissimum appellatur, *in l.eum qui 19. C.de episco.& cleric.* Neque enim, *inquit*, clericis incompetenter adiunctæ sunt, quæ dignos sacerdotio viros sua conuersatione fecerunt.

VXORIÆ rei actio est, quoties post diuortium de dote contentio est, *inquit Boet. in Top. Cic.* vbi Cic. huius in actionis formula, verba illa sollēnia fuisse, ait, QVANTVM æquius melius. quod idem in 3. Offi. commemorat: eiúsque rei vestigia sunt *in l. fi. pen. D. solu. mat. l. si eum Cornelius 82. D. de solut.*

X

Αρχῦκται, qui monetam cudunt, *Græcis in l. 1. C. de murileg. lib. 11.*

XENIA vocabātur munuscula, quæ à prouincialibus rectoribus prouinciarum offerebantur, *l. 6. D. de offi. proconsf. l. vnic. ne damna prouincial infligant in C. Th. Cassiodor. lib. 7. Variar.* in formula Comitiuæ portuum: Vnusquisque per sollemnitatem commonitus offerat voluntarium munus.

XENIA enim sunt non debita. *Plinius etiam libro 5. Epistol. ad Valeria.* Quàm me iuuat, quòd in caussis agendis non modò pactione, dono, munere, verumetiam xeniis semper abstinui. *Vtitur & hoc verbo idem auctor libro 6. Epist. ad Cornelianum.* Aliàs Xenia propriè sunt munera hospitibus dari solita, quæ aliàs Lautia à Romanis vocabantur.

XENODOCHEION, *l. 31. C. de episcop. & cler.* locus vbi peregrini recipiebantur, *interprete Iul. Patritio in Epito. Nouel. 7.* Erant enim in benè moratis ciuitatibus olim constituta hospitibus recipiendis loca, vt & alibi annotauimus, quæ & Xenones dicuntur, *l. 18. C. de sacros. eccles.*

XENONES, vide Xenodocheion.

XENOPAROCHI, ξενοπάροχοι, qui peregrinis res ad victum necessarias prębebant: vt notatio verbi declarat. ξένος enim hospitem significat & παρέχω, prębeo. ijdem fortassis qui Parochi, *qui præbent ligna salémque: vt ait Horat. lib. Serm. 1. Arca l. vlt. §. 1. D de muni & hono.* Hi quoque qui custodes ædium, vel archeiotę, vel logographi, vel tabularij, vel xenoparochi, vt in quibusdam ciuitatibus.

Χρύσαμμος *in l. 1. C de metall. & metalli* id est, Balluca, vide suprà lib. 2. in dictione Balluca.

Ξύλον, lignum, *l. ligni. §. lignorum. D. de leg. 3.*

XYLOCINNAMOMI, *de quo in l. vlt. §. species. ff. de publica fit mentio*, Dioscorides lib. 1. diuersam facit speciem à cinnamomo: esséque lignosum cinnamomum tradit, quod sarmenta longa, robustáque ferat, & odore sit longè cinnamomo inferior. *Meminit & Plinius li. 12. c. 19.*

XYSTVS & Xystum, cum apud Græcos idem significent, apud Latinos tamen nonnihil habere discriminis, *docuit Gulielmus Philander in Annot. in Vitruuium.* Nam Xystos, *inquit*, Latini vocant porticus tectas vbi athletæ per hiemem exercebantur: Xysta autem subdiales ambulationes, vbi sudo cælo suas exercebant palæstris. *Vide Vitruuium libr. 5. c. 11. & lib. 6. c. 10.*

XYSTICI, ij erant, qui per hiemem in xystis se exercebant, *vt Græci ad l. 4. D. de ijs qui notantur infamia, interpretantur.* Xystici enim, inquiunt, οἱ ἐν τῷ ξυστῷ ἀγωνιζόμενοι. itaque Exustici legendum non est, *vt in Pand. Flor. habetur. Horum Suetonius in Galba meminit c. 15. Tertull. in lib. de Spectac.* Etenim ipsi actores & administratores spectaculorum, quadrigarios, scenicos, xysticos, harenarios illos amentissimos. Erat autem mos Gręcorum habere palęstras, hoc est, ædificia exercendis, & animi & corporis viribus. *vide Vitruuium libr. 5. c. 11. & lib. 6. c. 10.*

XYSTARCHES, *apud eundem Tertull. in lib. ad Martyres*, qui xysto præerat

præerat, ξυςαρχεῖν, inquit Suidas γυμνασίου ἄρχειν. Et ita xystarcham apud Marcellinum legimus *lib.21.*

Y

Ὑποκοριστικῶς, id est, diminutiua forma aliquid proferre, ἀπὸ τοῦ ὑποκορίζω, quod significat nõnunquam per diminutioné loqui, *Vlp. l. cogi 16. in princ. D. ad Trebell.* Et si substantiam meam, & si peculium meum testator dixerit, quia plerique ὑποκοριστικῶς patrimonium suum peculium dicunt, cogendus erit, scil. adire.

Z

ZALEVCI lex, de edicto, mandatóque plus satis rigido, parúmque humano dicebatur: quales feruntur & Draconis fuisse leges apud Athenienses *Vide Valer. Maxim. lib. 6. c. 5. & Lud. Cœl. Rhodigin. lib. 10 c. 19. & libr. seq c. 78.*

ZANI, vel potius Tzani, populi, vt Viglius legendum esse annotauit, quod & Alciat. probat, à veterib. Sanni vocati sunt, prius tamen & Macrones dicti. primùm sub imperio Iustiniani victi, in formã prouinciæ sunt redacti, *vt scribit Agath. lib. 5. Fit eorum mentio in Noue. 5. cõst. de hæred. & Falcid.*

ZEA genus frumenti, Langobardico vocabulo ab Accursio sæpè appellatur spelta, *vide l. triticum. D de verbor. oblig.*

ZELVS propriè nostris est viri amor in vxorem, *2. q. 1. c. si peccauerit. in fi.* Dicitur & Zelus affectus ille. Zelus qui in sacris literis nominatur, oritur ex commistione indignationis.

ZELOTYPIA definitur à Chrysippo ægritudo animi, ex eo proueniens, quòd timeas ne adsit alteri, quod cum nemine velis habere commune Zelotypiæ spiritu vexatur vir, cùm suspectam habet vxoré de adulterio, quid huic obseruandum, *docet Moses in Numeris, & Imp. Nouel. 117.*

περὶ Ζημιῶν ἀερικῶν, id est, de mulctis aeriis, titulus est apud Harmenopulum, quem Cuiacius Obseru. lib. 10. c. 7. referendum existimat ad illud genus vectigalis pro aere exacti, de quo Cedrenus in Michaele Paphlagone meminit his verbis: Πονηρότατος ὢν πρὸς ἣν αὖ τις εἴπῃ κακίαν, πᾶσαν ἐφεῦρεν ὁδὸν ἀδικίας, προσθεὶς ἐπέκεινα τῶν τελεσμάτων διδόναι ἕκαστον τῶν χωρίων ὑπὲρ ἀερικοῦ, τὴν καὶ ποιοῦντα ἰσχὺν αὐτοῦ. Et huc pertinet etiã illud Pescenij Nigri apud Spartianũ: Vos terras vestras leuari censitione vultis, ego verò etiam aerem vestrum censere vellem. Et sanè Plin. lib. 12 cap. 1. refert quosdam populos pro vmbra platani vectigal pendisse.

ZETA, locus erat vnius cubiculi capax, solem hibernum spectans: ita constructus, vt per heliocaminum vaporem acciperet. *Alex. Neap. Gen. die lib. 5 ca. 5.* Super hac dictione quid compererit Catanæus, refert pluribus *in Commen. ad 2. lib. Plin. Epist.* Hinc

ZETARII, *apud Paulum lib. 3. Sent. tit. 6.* iidem qui Dietarij dicuntur, *l. quæsitum. §. idem respondit, domo ita vt. D. de instr. vel instr. leg.* de quibus superius diximus: ex quo apparet zetam & dietam idem valere: sicut Zabolum (qua voce vtuntur sæpè Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Paulinus) & Diabolum, item zacyntum & diacynthum, zaconum, & diaconum.

Ζημία in legibus Solonis apud Demosthenem & Plutarchum, pœnã & ad mortem, & ad aliud pœnæ genus pertinet. Ζημιοῦν & Ζημιοῦσθαι in eisdem apud eosdem pœnam infligere, & irrogare mulctam.

ZEVXIPPI porticus, *in l. 18. C. de operib. pub.* In descriptione vrbis Constantinopolitanæ, cuius incertus est auctor, Thermæ Zeuxippi in secunda regione ponuntur. Zonaras Tomo 3. in Iustiniano: Καὶ τὸ Ζευξίππου λουτρὸν, τὸ λεγόμενον Ζεύξιππος. Et in Philippico, Καὶ ἐν τῷ τοῦ Ζευξίππου μετὰ τὸν ἀγῶνα λουσάμενος λουτρῷ.

ZINGIBERI, *in l. vlti. §. Species. ff. de publica.* imitatione Græcæ scripturæ. Nam Græcis Ζίγγιβερ dicitur, est

que, interprete Suida, εἶδος ἀρώματος. *De quo videndus est Dioscorid. lib. 2. & Plin. lib. 12. c. 7.*

ZIZANIA in extrauagan. super cathedram §. *ab olim de sepult.* μεταφορικῶς primam Adæ declinationem significat, vt idem dicit glossematarius, qui eam pro scandalo accipi scribit.

ZONA cingulum est duplex, siue marsupium pecuniæ, quam aliquandiu conseruare volumus, gestandæ idoneum. *Vlp. l. 6. de bon. damna.* Nec si zonam circa se habuerit, protinus aliquis vindicare debebit. Gracchus apud Gellium libr. 15. cap. 12. Itaque Quirites cum Roma profectus sum, zonas quas plenas argēti extuli, eas prouincias inanes retuli. *Cæterum de zonis vide Cælium Rhodig. lib. antiq. 22. c. 19.*

Zonam soluere dicitur maritus in lecto, cùm nuptam virginem deuirginat. Catullus,

Nec quærendum aliud foret neruosius illud,
Quod zonam posset soluere virgineam.

Ouid. in Epistol. Phyllidis ad Demophoontem:

Cui mea virginitas auibus libata sinistris,
Castáque fallaci zona reuincta manu.

ZOXENI, operarij, qui in diem viuunt, παρὰ τὸ ζῆν, καὶ ξενί ζεῖν, quod viuere significat in hospitiis: ipsi autem operarij, qui in actibus laborant, Silicarij dicuntur *A. Alciat. in l. ad reparationem. C. de Aquæductibus lib. 11.*

ZYGOCEPHALA, *l. 2 quæ Græca est. C. vt nem. lic. in coempt. spec. & Nouell. 17.* sunt capita seu capitationes. vide Capitatio.

ZYGOSTATES, libripens, ponderum caussa in ciuitatibus constitutus, vel cuius iudicio nummi probari debent, item signa ponderum nummis imprimi, *l. vltim. C. de ponderatorib. lib. 11. l. 2. eodem titulo in C. Theod. & Edicto Iustinian. 13.* Inde Zygostasij munus, *in l. 1. de frumen. vrb. Alexand. in C. Th. & in C. Iustin.* Hinc Synesius Asclepiodoro: ὡς ἀπηρίθμησαν, ὡς ἐζυγοστάτησαν, ὡς κατεσημήναντο τῇ δημοσίᾳ σφραγῖδι τὸ χρυσίον.

ZYTHVM potus, *inquit Dioscorides li. 2.* qui fit ex hordeo in aqua resoluto. In Ægypto plerunque fieri Plin. li. 22. testatur Vlpian. *in l. 9. D. de trit. vino & ol. leg.* ex tritico, vel hordeo, vel pane confici scribit: vbi tamen doctè Cuiacius, pro pane, inaudito vocabulo in hoc potionis genere, paneco, siue panico, legit. Gallis, *Cirre*, voce corrupta, appellatur. Eius vim explicat Dioscorides vbi suprà. Alciatus *in libr. 10. Parerg. ca. 15.* Ceruisiam interpretatur.

LEGVM

LEGVM ROMANARVM ACCOMMODATA AD LITERARVM ORDINEM ENVMERATIO.

A

ACILIA, Minutia, de pace Carthaginensium. Tulere M. Acilius, & Q. Minutius Tribuni pleb. Cornelio, Ælio Cos. Anno ab vrbe condita DLII. Vellentne iuberéntne senatum decernere, vt cum Carthaginensibus pax fieret? & quem eam pacem dare, quémque ex Africa exercitus deportare iuberent? De pace, vti rogas, omnes tribus iusserunt: pacem dare P. Scipionē, eundem exercitus deportare, *Liu. lib. 30.*

Acilia, DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit C. Acilius Tribun. pleb. Cornelio, Minutio Coss. Anno ab V. C. DLVI. Vt quinque coloniæ in oram maritimam deducerentur: duæ ad hostia fluminum Vulturni, Liternique: vna Puteolos, vna ad Castrum Salerni. his Buxentum adiectum: tricenæ familiæ in singulas colonias iubebantur mitti. *Liuius lib. 32.*

Acilia REPETVNDARVM. Tulit eam M. Acilius Glabrio, pater eius, qui Verris in caussa Prætor fuit, & cum C. Calpurnio Pisone post biennium cōsulatum gessit: quæ ab eo in Tribunatu plebis lata est, vt vult Manutius. Vt repetundarum caussa vna actione absolueretur: id est, vt neque reum comperendinari, neque caussam ampliari liceret. Item vt qui accusatores constituti essent, potestatem haberent, literas & publicas & priuatas conquirendi, adsignandi, deportandi. *Cicer. Verrin. 2. & 3. & in secundam Asconius.*

ÆBVTIA DE LEGIBVS. Tulit Æbutius Tribunus pleb. Vt duodecim Tab. capita, quæ Reip. propter antiquitatem obsoletásque res inutilia essent, abrogarentur: solæ legis actiones Centumuiralium caussarum manerent, *Gellius li. 16. cap. 10.* Ludouicus Charondas de hac lege in fragmento quodam Romanæ antiquitatis sic reperisse ait: L. Æbutius Trib. ple. vir popularis, legem tulit ad populū, vt XII. Tab. capita, quæ inutilia essent Reipub. tollerentur. Quæ lex multis cōtradicentibus tandem rogata est.

Æbutia LICINIA. Vide Licinia Æbutia.

ÆLIA DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit Q. Ælius Tubero, Tribunus plebis, Cornelio, Sempronio Coss. Anno DLVIII. Vt Latinæ duæ coloniæ, vna in Brutios, altera in Thurinū agrum deducerentur, *Liuius lib. 34.*

Ælia, DE COL. DED. Tulit idem, Vt in agrum Latinum Thurinum coloniæ deducerentur. *Liuius lib. 35.*

ÆLIA De comitiis. Tulit Q. Ælius Cos. cum M. Iunio, Anno DCXXVI. vt vult Hotomanus: à Tribuno tamen plebis latam contendit Manutius, vt & Fusiam, tum & ex Ælia gente, neminem vnquam consulatum gessisse. Et sanè testatur Sigonius eo anno Consules fuisse A. Manlium cum Q. Cassio. Nec verò post interfectos Gracchos, vt vult Zasius, & ante Punicum bellum tertium lata est hæc lex. Tib. enim Gracchus Scæuola & Pisone Coss. post euersam Carthaginem occisus est. Et Cicero Orat. in Vatiniū, scribit leges Æliam & Fusiam in Gracchorū ferocitate vixisse. Huius autem Æliæ legis hæc sunt capita: Vt quoties cum po-

pulo ageretur, augures de cælo seruarēt, magistratus & obnunciandi, id est, denunciandi agi per Iouem non licere, & legislationi intercedendi potestatem haberent. Nam cùm lex ferretur, Augures de cælo seruabāt: magistratus, si quid obseruatum erat, quo impediri comitia possent, nūciabant. Cic. in Pisoniana, vbi centum ante Pisonis & Gabinij consulatum annis latam hāc fuisse legem scribit, oratoriè & suo more. Mentio est apud omnes frequentissima.

ÆLIA Sanctia, quæ nominatur in Topicis Ciceronis, inducenda est, auctoribus antiquis libris, sententiáque ipsa & historiæ veritate postulante, idque iam pridem interpretum nonnulli docuerunt.

ÆLIA SENTIA, de testamentis. Tulere Sex. Ælius, C. Sentius Coss. Anno DCCLVI. Augusti temporibus. Vt qui serui pœnæ caussa vincti à domino, quibúsve inustæ notæ fuerāt, quíve propter noxam torti, nocentésve inuenti, quíve traditi vt ferro aut cum bestiis depugnarēt, quíve in custodia fuissent, ij si manumitterentur, non ciues Roma. sed deditítiorum numero essent: id est, vt ne connubium, neque commercium, neque testamenti factionem haberent. Vt minorem triginta annorum seruum vindicta aut testamento, nisi caussa apud consilium probata, manumittere non liceret. Nec dominus annis viginti minor, seruum nisi caussa apud consilium probata, manumitteret, Vt seruus ab eo domino, qui soluendo non est, testamento liber esse iussus, & hæres institutus, & si minor sit triginta annis, vel in ea caussa, vt deditítius fieri debeat, ciuis Roma. & hæres sit: si tamen alius ex eo testamento nemo hæres sit. Quòd si duo pluresve liberi hæredésve esse iussi sunt, primo loco scriptus liber & hæres sit. Vt si patronus libertum inopem non aluerit, primùm libertatis caussa impositis, tam ipse, quàm is, ad quem ea res pertinebit, mulctetur: dein ipsius hæreditate, tum ipse, tum ipsius liberi priuentur, nisi hæres institutus sit: postremò à bonorum possessione remoueatur, præterquam secundum tabulas, Ne dominus in manumittendo seruo, seruóve legem ei de contrahendo matrimonio, quæ ciuis Roma. libertatem imminuat, imponat: si secus faxit, ad eius legitimā hæreditatem ne admittatur, *Vlpian. titu. 1. Instit. & Iustinianus Institu. quib. ex cau. manum. non lic. item Iulianus, l. qui soluendo. 42. Paulus. l. si is qui. 55. l. 57. l. qui soluendo, 60. l. si non lex. 85. D. de hæred. instituend. l. sciendum. 70. D. de verbor. signific. l. 1. C. qui manum. non poss. l. 3. §. 2. D. de suis & legit. l. si patronus trigesimatertia. D. de bon. liber.* Refertur & hoc huius legis caput, Vt, si esset donatio facta inter virum & vxorem, maritúsque re nondum tradita, vita excessisset, ne mulier rei vendicationem post obitum mariti haberet, sed tantummodò exceptionem, si non possideret contra petitores, *vt habetur in Authen. Constitut.* 161. vbi etiam addit Imperator, Rempublicam hanc legem à corpore legum suarum ablegasse.

ÆLIA, de Statilio. Tulit C. Ælius Tri. pleb. qua damnatus est Stennius Statilius Lucanus, quòd Thurinos infestasset. *Plinius lib 34. cap. 6.*

ÆMILIA CIBARIA. Tulit M. Æmilius Lepidus Cos. cum Qu. Luctatio Catulo, Anno 675. Hac non sumptus cœnarum, sed ciborum genus & modus præfinitus est. *Gellius lib. 2. cap. 24. Macrobius Saturn. libr. 3. cap. 16. Plinius libr. 8. cap. 57.* Sorices & ipsos hyeme condi auctor est Nigidius, sicut glires, quos Censoriæ leges, princépsque M. Scaurus in consulatu, non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia, aut ex alio orbe aduectas aues.

ÆMILIA DE CENSVRA. Tulit Mam. Æmilius Dictator, Anno 320. Ne censura, quæ vsque eò quinquennalis fuerat, plus quàm annua ac semestris esset, *Liuius libro 4. & 9.* Huius etiam meminit *Fenestella, cap. 17.* de censoribus, latámque scribit Iulio Virgilio, M. Appio Coss. corruptè tamen, si Liuij chronologiam exactè consideres.

ALLIENA, De Terminis. Tulit. Eius hoc caput legitur in libro De agrorum conditionibus, valde corruptum: sed ex Roscia, quam suo loco describemus sic castigat eam *Hotomanus*: Quæ colonia hac lege deducta, quódve municipium constitutum erit, qui limites decumani, quæcunque fossæ in eo agro erunt: qui ager hac lege datus assignatus erit, ne quis eos limites decumanos

obsepito,

obſepito, néve quod in eis immolitum, néve quid ~~ibi~~ poſitum habeto, néve eos arato, néve eas foſſas obturato, néve quis ſepito, quo minus ſuo itinere aqua ire fluere poſsit. Si quis aduerſus ea quid fecerit, in res ſingulas quotieſcunque fecerit, I ☰ I IIII. colonis, municipibúſve iis, in quorum agro id factum erit, dare damnas eſto: pecuniæ qui volet petitio hac lege eſto.

AMPIA LABIENA, de Cn. Pōpeio. Tulere T. Ampius, T. Labienus. Tribuni pleb. Metello, Afranio Coſſ. Anno 693. vt Cn. Pompeius victor ex Aſia ludis Circenſibus corona aurea, & omni cultu triumphantium vteretur: ſcenicis autem prætexta, coronáque aurea. *Velleius lib. 2.*

ANNARIA LEX dicebatur ab antiquis ea, qua finiuntur anni magiſtratus capiendi. Feſtus, vide Villia.

ANTIA SVMPTVARIA. Tulit Antius Reſtio. De ſumptu in conuiuia. &, Vt qui magiſtratus eſſet, magiſtratúmve capturus eſſet, ne quo ad cœnā, niſi ad certas perſonas itaret. *Gellius libro ſecundo, capit. 24. Macrobius libro 3. cap. 17.*

ANTISTIA, De Satricanis Tulit M. Antiſtius Tribun. pleb. Foſio (*vt opinatur Hotoman.*) & Plaucio Coſſ. Anno 635. Vti Senatui de Satricanis ciuibus Roman. ſententiæ ferendæ ius eſſet. *Liu. lib. 26.*

ANTONIA IVDICIARIA. Tulit M. Antonius Coſ. cum C. Iulio, Ano 709. Vt tertia iudicum decuria, è centurionibus anteſignanis, alaudis, manipularibus fieret. *Cicero Philip. 1. & 5. Suetonius in Auguſto*: ex quo etiam intelligi poteſt, hanc non fuiſſe abrogatam, cùm ille hoſtis iudicatus eſt, *vt vult Zaſius.* ſic enim ſcribit: Ad tres iudicum decurias quartam addidit ex inferiore cenſu, quæ ducenariorū vocaretur, iudicaréntque de leuioribus ſummis.

Antonia, DE DICTATVRA. Tulit idem Triumuir, R. P. C. Ne quis vllam ob cauſſam de Dictatore creando referret, néue Dictaturam oblatā acciperet. qui ſecus faxit, eum vt necare ius fáſque eſſet. *Appian. Emphyliōn, libro 3.*

Antonia MAIESTATIS. Tulit idem III. vir: quæ damnatis de maieſtate, vt refert Manutius, prouocationē ad populum dabat: quod antea in vno perduellione, omnium de maieſtate criminum grauiſſimo, licebat.

Antonia, DE NOMINE MENSIS Iulij. Tulit idem. Vt qui menſis antea Quintilis vocabatur, quòd à Martio, qui priſcis temporibus primus fuerat, quintus eſſet: is à C. Iulij Cæſaris nomine, Iulius deinceps diceretur: quod hoc menſe ad 4. Idus Quintil. Iulius natus eſſet. *Macrob. lib. 5. Sat. 2. c. 12.*

Antonia, DE SVFFRAGIIS popul. Tulit L. Antonius: qua cum Caio Cæſare magiſtratus partitus eſt. *Cicero Philipp. 7.*

Antonia, DE SACERDOTIIS. Tulit idem. Vt ius cooptandorum ſacerdotum à populo ad illorum collegium iterum transferretur. *Dio libr. 37.*

APPVLEIA, DE coloniis, Tulit L. Appuleius Saturninus Trib. pleb. C. Mario VI. L. Valerio Coſſ. anno 653. & in ſingulas colonias ternos ciues Rom. C. Marius facere poſſet. *Cicero pro Balbo.*

Appuleia AGRARIA. Tulit idem eodem anno. Vt quem agrum C. Marius Coſ. in Gallia pulſis Cimbris in ditionē populi Rom. redegiſſet. is populo Rom. diuideretur, & ſi ita lex ſciuiſſet, intra diem quintum à ſingulis ſenatoribus in eam iuraretur: qui non iuraſſet, ei mulcta pœna eſſet. *Appian. lib. De bello ciuili 1.*

Appuleia MAIESTATIS. Tulit idem. *Meminit Cicer. lib. de Orat. 2.* vbi de cauſſa Norbani loquitur, quem defendit Antonius maieſtatis Appuleia lege poſtulatum: quod ſcilicet ſeditione populi concitata, quod ad maieſtatem pertinuit, Q. Seruilium Cæpionem innocentē damnaſſet.

Appuleia, DE METELLO. Tulit idem. Vti Q. Metello Numidico Cōſuli, quòd legi ipſius Agrariæ, quæ intra quintum diem iurari in eam iubebat, non paruiſſet, aqua & igni interdiceretur. *Appian. lib. de bel. ciuil. 1. Cic. pro Sext. & pro Domo.*

AQVILIA, DE DAMNO iniuria dato. Tulit C. Aquilius Gallus, Tribun. plebis: *vti ſcribit Vlpian. l. 1. D. ad l. Aquil.* ex quo plebiſcitum verius appel-

latur. Eius tria capita fuere, quorum primum & tertium his extat verbis: Qui seruum seruámve, alienum alienámve, quadrupedém ve pecudem iniuria occiderit: quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum æs dare domino damnas esto. Cæterarum rerum præter hominem & pecudem occisos, si quis alteri damnum faxit, quod vsserit, fregerit, ruperit iniuria: quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum æs domino dare damnas esto: Aduersus inficiantem in duplum actio esto. Hanc autem putat Hotom. esse legem, de qua *Cicero in Bruto* sic loquitur: Atque eodem tempore accusator de plebe L. Cæsidænus fuit, quem ego audiui iam senem, cùm ab L. Sabelio mulctam lege Aquilia de iustitia petiuisset. vult enim legi DAMNI INIVRIA: & mulctam intelligi, quanti plurimi æstimationem. Secundum caput, quod in desuetudinem abiit, videtur fuisse *Cuiacio*, de quauis alia ratione damni dati, etiamsi non fuerit læsa res nostra, sed intercepta nobis fortè vtilitas quædam. Vt aduersus piscatorem socium à Plinio proditum est, *lib. 9. cap. 59.* qui Anthiam conciliatorem capturæ & ducem ceperat, cùm is in macello agnitus esset à socio, cuius iniuria erat, damni dati editam formulam, Condemnatúmque, æstimata lite 10. libris. Constat enim socium pro socio teneri lege Aquilia. *l. 47. D. pro socio.*

ATERIA TARPEIA, DE MVLCTA. Tulere Sp. Tarpeius Montanus Capitolinus, A. Aterius Coss. Ann. 298. Vt omnibus magistratibus mulctæ dicendæ ius esset, cùm antea solis Consulibus id liceret: ita tamen, ne vel duos boues, vel triginta oues excederet. Vt cùm mulcta pecoris armentique à magistratibus diceretur, bos centussis, ouis decussis æstimaretur. *Dionysius lib. 10. Gellius lib. 11. cap. 1. & Festus lib. 14. in voce,* Peculatus. Notandum autem, legem hāc sæpè Tarpeiam tantùm vocari, *vt apud Festum loco præcitato*: aliàs etiā Ateriam, vt apud Gellium, vbi tamen corruptè Aterina legitur. Ad huius autem primum caput respexisse videtur *Vlpian. leg. vnic. D. si quis ius dic. non obtempe. dum ait*: Omnibus magistratibus secundum ius potestatis suæ concessum est iurisdictione pœnali iudicio defendere.

ATIA, DE SACERDOTIIS. Tulit T. Atius Labienus Trib. pleb. L. Iulio, C. Marcio Coss. Anno 699. Vt populus sacerdotia (quemadmodum olim lege Domitia) mandaret, cùm antea sacerdotes l. Cornelia à Pontificum collegio crearentur. *Dio lib. 37.*

ATILIA, DE DEDITITIIS. Tulit L. Atilius Tribun. plebis, Claudio, Valerio Coss. Anno 543. Omnes Campani, Attellani, Calatini, Sabatini, qui se dediderunt in arbitrium ditionémq. populi Romani, Fuluio Proconsuli, quæque vnà secum dediderunt, agrum vrbémque, diuina humanáque, vtensiliáque, siue quid aliud dediderunt: de his reb. quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs sic iussit, Quod Senatus maxima pars censeat, qui assidetis, id volumus iubemúsque. *Hæc* l. *in. lib. 26.*

ATILIA MARTIA, De Tribunis militum. Tulere L. Ælius, C. Martius Tribuni plebis, Iunio Æmilio Coss. Anno DCXLII. Vt Tribuni militum seni deni in quatuor legiones à populo crearentur. Quæ antea, perquàm paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum & Consulum fermè fuerant beneficia, *Liu. lib. 9.*

Atilia, DE TVTELIS. Tulit. Vt mulieribus pupillísve tutores nō habentibus, à Prætore & maiore Tribunorum plebis parte darentur. Vlpianus capite Institutio. 12. Imperator, De Atiliano tutore, *Liuius libro trigesimonono.* Hæc tamē postea à Claudio Imp. abrogata fuisse videtur, cùm scribat Suetonius, sanxisse Claudium, vt Consules pupillis vtriusq. sexus tutores darent. quod vicissim ab Antonio Philosopho sublatum refert Capitolinus, ab eóque Prætorem tutelarum institutum. Hæc autem, vt volunt quidam, Romæ tantùm locum habebat.

ATINIA, DE VSVCAPIONIBVS. Tulit. Vt quod surreptum esset, eius rei æterna auctoritas esset, nisi si in eius cui surreptum esset, potestatē reuertisset. *Gellius lib. 17. cap. 7. Paulus, l. 4. §. 4. Digest. de vsurpat. Iulianus, l. 33. eiusdem titul. §. furtiuæ. Instit. de vsucap. Cicer. Verr. 3.*

Atinia, DE TRIB. PLEB. Tulit. Vt qui Trib. pleb. esset, idem senator esset: dicendæque in senatu sententiæ ius haberet. *Gel. lib. 14. c. vlt.*

AVRE-

AVRELIA, DE TRIB. PLEB. Tulit C. Aurelius Cotta Cos. L. Octauio, Anno 678. Vt Tribunus pleb. liceret postea alios magistratus capere: quod lege Syllæ iis erat ademptum. *Pædianus in Cornelia. in Verr. 1 Liuius libro 97. Velleius lib. 2.*

AVRELIA IVDICIARIA. Tulit C. Aurelius Cotta Prætor, M. Crasso, Cn. Pompeio primùm Coss. Anno 683. Vt iudicia, quæ penes solos senatores erant, inter senatores, & equestrem ordinem, & Tribunos ærarios communicarentur, *Cicer. in Verrinis sæpè, Asconius in easdem. in Oratio pro Cornelio, & in Pisonem. Florus verò Epitome 97. Velleius lib. 2.* vbi tamen Tribunos ærarios non nominat.

B

BÆBIA, DE PRÆTORIBVS. Tulit. Vt alternis annis quaterni Prætores crearentur. *Liuius lib. 40. Fest. nominat lib. 16. in voce,* Rogat.

C

CADVCARIA, vide infrà, Iulia Caducaria.

CÆCILIA, DE FVLLONIBVS. Tulit Cæcilius Metellus C. Flaminius, L. Æmilius CENS. dedere ad populum ferendam, cùm illis non liceret. *Plin. l. 35. c. 17.*

CÆCILIA DIDIA, DE LEGIBVS. Tulerũt Q. Cæcilius Metellus, T. Didius Coss. Anno 655. Ne multis de rebus coniunctim vna rogatione ad populum ferretur, ne populo necesse esset in coniunctis rebus compluribus, aut id quod nollet accipere, aut id quod vellet repudiare. Item, vt in legibus promulgandis trinundinum seruaretur. *Cicero Philipp. 5. pro Domo sua, & ad Attic. Epist. 1.* Manutius autem Cæciliam Didiam nõ vnam legem esse contendit, sed duas diuersa sententia latas: vt primum quidem caput ad priorem, posterius ad aliam referatur.

Cæcilia, DE CENSORIBVS. Tulit Qu. Cecilius, Qu. F. Metellus Pius, Scipio Coss. cum Pompeio. Anno 701. Vt Censoria potestas, quam P. Clodius Tribun. pleb. imminuerat, restitueretur. *Dio libro 40.*

CÆCILIA repetundarum. Tulit Q. Cæcilius Trib. pleb. Nominatur à Valerio Maxim. lib. 6. cap. 11. hácque L. Lentulum, qui postea Censor fuit, damnatum refert. Lata est, vt censet Manutius, L. Marcio, L. Manilio Coss. Anno 601. quo anno lex Calpurnia lata est, vel certè Sp. Posthumio L. Calpurnio.

Cæcilia, DE IVRE ITALIÆ & tributis tollendis Tulit Q. Cæcilius Metellus Nepos, Prętor, L. Afranio, Qu. Metello Celere Coss. Anno 693. Vt Italia à vectigalibus immunis esset. *Dio lib. 37. Cic. lib. 2. Epist. ad Attic.* Portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diuiso, quod vectigal superest domesticum, præter vicesimam?

CÆLIA, de suffragiis. Tulit Cælius Tribun. plebis, Q. Cæcilio, T. Flaminio Coss. Anno 630. Vt etiam in perduellionis iudicio, quod Cassia lege Tabellaria exceptum erat, populus non voce, sed tabella sententiam ferret. *Cicero libro De leg. 3.*

CALLIDIA, De Metello reuocando. Tulit Qu. Callidius Tribunus plebis Vt Qu. Metellus, qui quòd in Saturnini legem iurare noluerat, exilio damnatus erat, in ciuitatem reuocaretur. *Valerius Maximus libro 5. capit. 2. Cicero pro Plancio.*

CALPVRNIA REPETVNDARVM. Tulit L. Calpurnius Piso Trib. pleb. L. Marcio, L. Manilio Coss. Anno 604. nulla antea cùm fuisset: Vt quibus in prouinciis magistratus populi Roman. eorúmve comites pecunias contra leges cepissent, earum prouinciarum homines iudicio Romæ constituto suas pecunias repeterent. *Cic. De offic. 2. in Bruto, & Verrina 5.*

Calpurnia, DE AMBITV. Tulit C. Calpurnius Piso Coss. cũ M. Glabrione, Anno DCLXXXVI. Sigonius DCLXXXIII. Vt ambitus damnati omni honoris petitione prohiberentur, certáque pecunia mulctarentur. *Dio lib. 36. Cic. pro Murana, pro Cornel. & in eam Ascon.* Hac lege accusatoribus præmium fuisse refert Manutius, vt si ipsi damnati essent, aliorúmque eodem in genere culpam demonstrassent, in integrum restituerentur, *ex Orat. pro Cluent.* quam post Calpurniã legem habitã idẽ censet.

Calpurnia, DE CIVITATE. *Cisenna histor libro* 4. Milites vt lex Calpurnia concesserat, virtutis ergo ciuitate donari. *Hæc Nonius refert in voce, Ergo.*

CANVLEIA, de patrum connubiis. Tulit G. Canuleius, Tribunus pleb. M. Genutio, & C. Curtio Coss. Ann. CCCIX. aduersus leg. XII. Tabul. qua cautum erat, Ne liceret Patriciis coniungi connubio cum plebeiis. Huius hæc referuntur capita. Vt plebi cum patribus connubiorum ius esset. Vt Tribuni militum consulari potestate promiscuè ex patribus ac plebe crearentur. *Augustinus libr. De ciuitate Dei* 3. *cap.* 17. *Liu. libr.* 4.

CASSIA AGRARIA. Tulit Sp. Cassius Consul cum Virginio, Anno 267. Vti ex agro Hernicis, quibus cum fœdus ictum erat, adempto, dimidium Latinis, dimidium plebi diuideretur. Lex tamen non tenuit. *Liu. lib.* 2. *Valer. li.* 5. *cap.* 8.

CASSIA, De Senatu. Hanc tulit L. Cassius, L. F. Longinus, Tribunus plebis, C. Mario, C. Flauio Coss. Ann. DCXLVI. Vt quem populus damnasset, cuíve Imperium abrogasset, in Senatu ne esset. *Ascon. in Cornel.* Tulit autem eam Cassius maximè propter simultates, cum Q. Seruilio Cæpione, qui ante biennium Consul fuerat, & cui populus imperium abrogauerat, ob malè gestum bellum.

CASSIA, De suffragiis. Tulit L. Cassius Tribunus plebis, Lepido & Mancino Coss. Anno 616. Vt Iudices sententias, quas voce dicebant, tabellis ferrēt: in his etiam populus ipse, duntaxat cùm de mulctis iudicaret, non de capite: nimirum in perduellionis iudicio. *Cicero in Lælio*, vbi hanc legem biennio post Gabiniam latam scribit. *item in Bruto*, & *lib. De legib.* 3. *item Ascon. in Corneliam*, & *Verrin.* II.

CASSIA, De Pauli triumpho. Tulit Qu. Cassius Prætor, Ælio, Iunio Coss. Anno 586. Vt Paulo, Anicio, & Octauio, ex bello Macedonico cum victoria redeuntibus, quo die vrbem triumphantes inueherentur, imperium esset. *Liuius lib.* 45.

CASSIA, De Senatu supplendo. Tulit C. Cassius Prætor, Dictatore Iulio Cæsare. Vt in numerum Patriciorum, qui Senatui deessent, alij sublegerentur. *Tacitus lib.* II. Suetonius autem in Iulio Cæsare scribit, eum Senatum suppleuisse, patricios allegisse, Prætorum, Ædilium, Quæstorum, minorum etiam magistratuum numerum ampliasse. Vtrùm autem illa Cassia lege, an alia, incertum est.

CINCIA, De donis & muneribus. Tulit M. Cincius Tribunus plebis, Cornelio, Sempronio Coss. Anno 549. Vt ne plus ducentis aureis donare liceret: extra quam si coniunctis personis donaretur. quod eò amplius donatum esset, ratum non esset, *argumen l. sancimus. Cod. de donatio. Vlpian cap. Institutio.* I. *lege* 4. & 5. *C. Theo. de donationibus.* Vt in donatione quibuscunque personis facta mancipatio traditióve adhiberetur, exceptis liberorum & parentum personis, quibus cum donatum est, hæc solemnitas non est necessaria, *d. l.* 4. & 5. Ne quis ob caussam orandam donum munúsve caperet. *Liuius lib.* 34. *Tacitus lib.* 13. *Cicero in Catone ad Attic.* I. & *de Orat.* 2. Festus hanc muneralem à Plauto vocari scribit:

Neque muneralem legem, neque lenoniam,

Rogata fuerit nécne flocci æstimo.

Quod autem hac cautum scribit: Ne cui liceret munus accipere, non de omnibus generatim, sed de patronis tantùm accipiendum est. Idem lege Titia cautum fuit, de qua suo loco. Sed primus omnium ob defensum negotium, *vt ait Ammianus, lib* 30. pecuniam accepit Antipho Rhamnusius. Postea Claudius Imper. vsq; ad X. H-S. capi permisit, quod & Nero confirmauit: vt refert Suetonius, cui adstipulatur. *Tacitus lib.* II. & *Plin. in* 6. *Epist. ad Rufum.* Iurisconsultis permissum videtur capere vsque ad centum aureos, *l.* I. §. *si cui cautum. D. de var. & ext. cogn.*

CLAVDIA, De liberali caussa. Tulit Ap. Claudius Decemuir, cum collegis, Anno CCCII. Vt cum quis in seruitutem asseretur, vindiciæ secundum libertatem darentur. *Liuius libro* 3. *Dionys. lib.* 10. Videtur autem hęc lex desumpta è Solonis lege quadam, quam sic scriptum est: *Σώματος εἰς δουλείαν ἐξ ἐλευθερίας ἀγομένου, μὴ τὸν ἐφαιρούμενον τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὸν φυλάττοντα ϗ ὑγιὸν ἔχ μέχρι δίκης.*

CLAV-

CLAVDIA, De Senatorum quæstu. Tulit Q. Claudius Tribun. pleb. Cornelio, T. Sempronio Coss. Anno 535. adiuuante vno patrum C. Flaminio. Ne quis Senator, quíve Senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quæ plus quàm trecentarum amphorarum esset, haberet. Id satis habitum ad fructus ex agris vectãdos: quæstus omnibus patribus indecorus visus est. *Liuius lib. 21. & Cicer. Verrin. 7.* Videndum etiam, nunquid ad hanc Claudiam pertineat, quod Pedianus scribit in Cornelianam, his verbis: Antonius redemptas habebat ab ærario vectigales quadrigas, quam redemptionem Senatori habere licet per legem. Hanc autem legem postea in Iuliam de repetundis Cæsar Dictator trãstulit. nam ex lege Iulia repetundarum Senatoribus habere naues non licuit, *inquit Scæuola, in l. his qui naues. de vacat. mun.*

CLAVDIA, De Scribarum negociatione, Videtur, *inquit Hotoman.* proximæ Claudiæ pars fuisse. *Sueton. in Domitiano*, Scribas quæstorios negociantes ex consuetudine, sed contra Claudiam legem, venia in præteritum donauit. Aliud ea de lege nihil reperitur.

CLAVDIA DE SOCIIS AC NOMINIS LATINI. Tulit C. Claudius Coss. cum T. Sempronio, Anno DLXXVI. Qui socij ac nominis Latini censi essent, vt omnes in suam quisque ciuitatem ante Kalend. Nouembr. redirent. Vt Dictator, Consul, Interrex, Censor, Prætor, qui nunc esset apud forum, darent operam, vt qui manumitteretur, in libertatem vindicaretur: iusiurandum daret, qui eum manumitteret, ciuitatis mutandę caussa manu non mittere: qui id non iuraret, eum manumittendum non censuerunt. *Liu. lib. 41.*

CLAVDIA. De comitiis. Tulit M. Claudius Marcellus Coss. cum Seru. Sulpitio, Anno DCIX. Ne in magistratuum comitiis absentium ratio haberetur. *Sueton. in Cæsare.*

CLAVDIA, DE COLONIA NOVI COMI. Tulit idem M. Marcellus: Vt colonis, quos rogatione Vatinia Nouum comum Cæsar deduxisset, ciuitas adimeretur: quòd per ambitionem, & vltra præscriptum data esset. *Suetonius in Cæsare.*

CLAVDIA, de fenore. Tulit Claudius Cæsar: Ne creditores in mortem parentum pecunias filiisfam. fenori darent. *Tacitus lib. 11.* vbi apertè legem latam affirmat.

CLAVDIA, de re nummaria. Tulit. Vt victoriatus nummus, qui ex Illyrico aduectus mercis loco habebatur, Romę percuteretur: & eadem victoriæ nota obsignaretur. *Plin. l. 33 c. 3.*

CLAVDIA, de tutelis. Tulit. Vt ne agnati mulierum tutelam legitimam recipere cogerentur. *Vlpian. tit. 11. & Imp. leg. 3. C. de legit. tut.*

CLODIA FRVMENTARIA seu de annona. Tulit P. Clodius, Tribun. plebis, Pisone, Gabinio Coss. Anno DCXCV. Vt frumentum populo, quod antea senis æris, ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur, & Sext. Claudio frumentaria procuratio mandaretur. *Ascon. in Pisonianam, Cic. pro Sestio, & in Pisonem, & pro Domo.*

Clodia, DE COMITIIS. Tulit idem. Ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cœlo seruaret. Vt omnibus fastis legem fieri liceret: qua de caussa legem Æliam & Fusiam, propugnacula & muros trãquillitatis, à Clodio sublatam toties Cicero queritur, *in Sextiana, Pisoniana: & in hanc Asconius, & Dio, lib 38.*

Clodia, DE INIVRIIS PVBLICIS. Tulit idem, sed de ea nihil me legisse puto, præter hæc Ciceronis in ea pro domo: At tu etiam legem de iniuriis publicis tulisti, Anagnino nescio cui Menullę per gratiam, qui tibi ob eam legem statuam in meis ędibus posuit, vt locus ipse in tua tanta iniuria legem & inscriptionem statuæ refelleret.

Clodia, DE VI. Tulit idem. Vt de iis, qui ciues Roman. sine iudicio populi, indictáque caussa necassent, quęstio haberetur. Tulit autem ob Ciceronem & alios, à quibus necati erant Catilinarij, quamuis nominatim de Cicerone nullam faceret mentionem. *Velleius lib. 2. Dio XXXVIII. Cic. ad Attic. III.*

Clodia, DE M. TVLLIO. Tulit idem. Vt M. Tullio Ciceroni, quòd falsum S C. retulisset, quòd ciues Roman. indemnatos necasset, aqua & igni interdictum esset, né-

vt ei intra quingenta passuum millia liceret esse, ne quis de ipsius reditu ad Senatum referret, ne quis sententiam diceret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret in sententiam, ne scribendo adesset. *Cicero pro domo sua, Post reditum in sen. & libr. ad Attic. III. & Dio lib. 38.*

Clodia, DE PROVINCIIS. Tulit idem. Vt Gabinio Syria, Babylon, Persę: Pisoni Macedonia, Achaia, Thessalia, Græcia, omnísque Boetia proconsulari imperio mandaretur: iísque cum exercitu in eas prouincias ituris, pecunia ex ærario attribueretur. *Cicero Pro domo, & in Sextiana.*

Clodia, DE INTERCESSIONE. Tulit idem Clodius Vt libera & soluta in ferendis legibus Tribunorum plebis potestas esset, neque intercessione impediretur. *Cicero in Sextiana.* Nouem enim Tribunis vnus obsistere poterat. *Dio lib. 38.*

Clodia, DE COLLEGIIS. Tulit idem. Vt collegia, id est, conuentus artificum à Numa instituti, & magna ex parte partim legibus, partim Senatuscõsultis sublati, restituerentur, multíque alij constituerentur. *Cicer. in Sextiana Pisoniana, Pro domo sua, Pedianus in Corne. & Dio li. 38.* Plutar. autem de Collegiis à Numa institutis hæc refert: Ex plerisque, inquit eius institutis, distributio multitudinis per artificia maximè admiratione digna habetur: nam cùm ciuitas ex Sabinis & Ro. cõstaret, esséntq; inter eos crebræ contentiones, statuit eos Numa in plures partes secare, vt magnas illas duas factiones in plures & minutas partes disiectas, penitùs tolleret. Fuit autem hæc distributio ex ratione artificiorum facta, vtpotè tibicinum, aurificum, architectorum, tinctorum, cerdonum, coriariorum, fabrorum, figulorum, eadémque ratione reliquorum artificum: atque iis, cùm certos conuentus, tum etiã deos quos colerent, pro dignitate cuiusque attribuit. Tum primùm factiones illæ ex vrbe sublatæ sunt, vt alij Sabini, alij Romani, alij Tatij, aliis Romuli ciues inuidiosis nominibus dicerentur.

Clodia, DE REGNO CYPRI. Tulit idem. Vt Cyprus insula in prouinciæ formam redigeretur, vt Ptolemæus rex Cypri sedens cum purpura & sceptro, & illis insignibus regiis præconi publico subiiceretur, & cum bonis omnibus publicaretur. Vt M. Cato Quæstor cum iure prætorio, adiecto etiam Quęstore, mitteretur in insulam Cyprũ, & regię Gazæ vendendæ, & pecuniæ deportãdæ præficeretur. Vt qui Byzantij rerum capitalium damnati exularent, pop. Ro. nomine in eam ciuitatem reducerentur. *Cic. pro domo sua, pro Sex. De prou. cons. Velleius libr. 2. Plutar. in Vitis.*

Clodia, DE PESSINVNTIO SACERDOTIO. Tulit idem. Vt Pessinuntius Matris magnæ sacerdos, suo sacerdotio spoliaretur, fanúmque illud Brogitaro Gallo greco attribueretur. *Cic. pro Sextio, De aruspic. resp.*

Clodia, DE CENSORIBVS. Tulit idem. Ne quem Censores in legendo præterirent, néve qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & vtriusque Censoris sententia damnatus esset. *Asco. in Pisonianam. Cicero in eadem, in Milomana, & Sextiana.* Hac autem lege Censoriæ potestatis ius imminutum est, quod quadringentis annis in Repub. vt inquit in Pisonem Cicero, retentum fuerat. Antea enim Censoribus notam apponere licuit etiam non accusatis, & quod vnus statuisset, nisi alter disertè intercessisset, aut notatum liberasset, tantundem erat, ac si vtriusque iudicio esset damnatus.

CORNELIA, de patriciis. Tulit cũ collegis Sext. Cornelius Tribun. milit. Anno 370. Ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret. *Liui. li 6. Diony. li. 4.*

CORNELIA, de bello Antiochi, Tulit P. Cornelius Cos. cum M. Acilio, Anno 562. Vellent iuberéntne cum Antiocho rege, quíque sectam eius secuti essent bellum iniri. *Liuius lib. 36.*

CORNELIA Bębia, de ambitu. Tulere P. Cornelius, M. Bæbius Coss. Anno 572. *Liuius lib. 40. Florus* præterea *Epit. 47.* legem de ambitu latã testatur.

CORNELIA, de C. Mario. Tulit L. Cornelius Cinna Cos. cum Cn. Octauio, Anno 666. Vt C. Marius qui à L. Sylla oppressus profugerat, in vrbem reciperetur. *Velleius lib. 2. App.*

CORNELIA iudiciaria. Tulit L. Cornelius Sylla dictator & Cos. cum Q. Metello, Anno 673. Vt iudicia equestri ordini adempta: in solum ordinem Senato-

Senato-

Senatorium transferrentur. Ita quadrat adnorum ratio ab Asconio tradita, cùm ait: Equites à lege Sempronia ad hanc legem annos quadraginta iudicasse: cùm Cicer. oratorio more dicat propriè quadraginta. *Flor. Epit. 86. Ascon. in Diuin. & Cice. in eadem.* Huius eiusdem fuisse pars videtur, caput illud quod *Cic. Ver. 4.* cōmemorat, Ne cui extra ordinem Senatorium reiiciendi amplius quàm trium iudicum potestas esset.

Cornelia REPETVNDARVM. Tulit idem. Vt in repetundarum iudicio reus omninò cōperendinaretur, nec vna actione ea caussa absolueretur. Vt certi dies prouincialibus, magistratibus quib. successum esset, decedēdi caussa prestituti essēt. Vt Legatis sūptus prescriberetur. Vt accusatori liceret omnibus testimonium denunciare, præterquam defensori: item omnia clausa rei obsignare, & literas omnes, tum publicas, tum priuatas, quib. instrui posset accusatio præter literas publicanorum, Romam deportare liceret. *Cicer. Verr. 3. & 4. pro Posthu. li. epist. 1. & lib. 3. epist. 6. & 10. Item Verr. 4. & in eam Asconius.*

Cornelia AGRARIA. Tulit idem. Vt prescriptorū agri publici essent: quod maximè de iis agris intelligendum est, qui in Thuscia circa Volaterras ac Fesulas erant: quos militibus suis Sylla diuisit. Cicero cōtra Rullum: Sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neque venditi, qui à paucis hominib. impudentissimè posidentur. *Idem pro Roscio Amerino, contra Rullum. Salustius in Catilin.*

Cornelia SVMPTVARIA. Tulit idem. Vt Calendis Idibus, Nonis, diebus ludorum, & feriis quibusdam solemnibus H-S. tricenos in cœnam insumere ius potestásque esset. cæteris autem aliis diebus omnibus, non amplius ternos. sunt & minora precia rebus imposita. *Gell. libro 2. ca. 24. Macrob. lib. Satur. 3. cap. 17. & Plut. in Sylla.*

Cornelia DE MVNICIPIIS, Tulit idem. Vt municipiis omnib. ius ciuitatis agríque adimeretur. *Cicer. pro domo sua, pro Cæcinna, Appianus belli ciuilis lib. 2.*

Cornelia DE MAGISTRATIBVS. Tulit, *vt opinatur Hotom.* idem. Vt qui cum imperio in prouinciam profectus esset, tandiu illud imperium retineret, quoad in vrbem reuersus esset: cùm antea certo ac præfinito tempore imperium illud terminaretur: & si successor non mitteretur, noua rogatione ad imperium prorogandum opus esset. Item vt triginta tantùm dies, postquam successor missus esset, magistratui ad decedendum concederentur. *Cicer. epist. 9. ad Lentulum, & lib. 3. ad App. epist. 6.*

Cornelia DE SVMPTIBVS FVNERVM. *Tulit idem Plut. in eius vita.*

Cornelia DE TRIBVNIS PLEBIS. Tulit idem. Ne Tribunis pl. b. ferēdarum legum, concionandíve ius esset, néve ad eos prouocatio esset, vt ne iis intercedere liceret: néve iis, qui Tribuni pleb. fuissent, alios postea magistratus capere liceret. *Cic. de legib. 3. Cæsar comment. Gall. lib. 1. Plutarch. in eius vita. Florus in Epit. Appia. De bello ciuili. 1. Ascon. in 3. Verrin.*

Cornelia, DE PROVINCIIS. Tulit idem. Ne quis plus anno prouinciæ præesset. *Cic. ad Appium, lib. Fam. 5.* Item vt Senatus quasdam prouincias decerneret.

Cornelia, DE MAGISTRATIBVS. Tulit idem. Vt iis, qui suas partes in ciuili bello secuti essent, honores ante tempus capere ius esset. Vt si quis magistratum peteret, quem antè iniuisset, nisi decennium interiectum esset, eius ratio non haberetur. *Appia. de bell. ciuil.* Vt proscriptorum liberi honorum petendorum potestate priuarentur. *Plin. li. 7. Quinti. lib. 11. ca. 1. Cicero. in Pisonia. Dio, lib. 41.*

Cornelia, DE SACERDOTIIS. Tulit idem. Vt ius creandorum sacerdotum à populo (cuius hæc lege Domitia potestas erat) ad collegia sacerdotum transferretur: iíque ex veteri more tributis comitiis cooptarentur. *Dio lib. 37. & Asconius in Diuinat.*

Cornelia, DE QVÆSTORIBVS, Tulit idem. Vt viginti Quæstores supplendo senatui crearentur, cui iudicia tradiderat. *Tacitus lib. 2.*

Cornelia, DE PROSCRIPTIS. vide Valeria.

Cornelia MAIESTATIS. Tulit idem. Ne qui cum imperio prouincias obtinerent, populi, senatúsve iniussu exercitum de prouincia depor-

tarent, bellúmve sua sponte gererent. *Cice. in Pison.* Alia capita fuerūt, quæ Pædianus in Corneliana significat. Fuit & illud, vt à quæstionibus vel cruentis nullius dignitas exciperetur. *Ammia. Marcell. lib.* 19.

Cornelia, DE SICARIIS ET VENEFICIIS. Tulit idem. Vti qui hominem occiderit, vel venenum parauerit, habuerit, vendiderit, cuiusque dolo malo incendium factum erit, quíve hominis occidendi, furtíve faciendi caussa cum telo ambulauerit, iudicio publico damnetur. *Marcia. lib.* 1. D. *ad le. Cornel. de sica.* quo sub titulo multa huius legis capita enumerantur. Ea lege excepti erant, qui proscriptione Syllana ob relata ciuium Roman. capita pecunias ex ærario acceperant. *Sueton. Cæsare.* Eiusdem etiam hoc caput fuit, vt cùm in consilium iri oporteret, Quæsitor à reo quæreret, clàm an palàm de se sententiam ferri vellet, *Cicer. in Cluentiana.* Item, Vt si quis domi suæ necatus erit, ei qui seruos, qui ante quæstionem fugerint, peruestigarit, & indicarit, in singulos seruos, quos eius cædis conuicerit, quinos aureos ex bonis occisi, aut si inde redigi ea quantitas non possit, ex publico accipiat. Vt de his, qui ante quæstionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, iudicium inter sicarios fiat: ita vt ex vinculis caussam dicant, & conuicti perinde ac serui puniantur: & ei qui conuicerit, deni aurei præmij nomine dentur ex bonis damnati. *Caius l.* 25. D. *ad SC. Silan.* Huius legis meminit *Seneca libr.* 1. *de Prouidentia, & li. Decla.* 3. *item in ludo, quem de morte Claudij Cæsaris composuit.*

Cornelia, DE INIVRIIS. Tulit idem, *vt Venuleius testatur, in l. hos accusare.* 12. *in fin.* D. *de accus.* Vt in eos, qui quépiam pulsassent, verberassent, domúmve alienam vi introissent, iudicium daretur. Vt in eo iudicio non esset, qui ei qui ageret, gener, socer, vitricus, priuignus, sobrinúsve esset, propiúsve eorum quēquam ea cognatione, affinitatéve attingeret, quíve eorum cuius, parentísve cuius eorum patronus esset. Vt filiusfamil. ex omni caussa iniuriarū agat, vt actori iusiurandum deferre liceat reo, an iniuriam fecerit. Si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit, composuerit, ediderit, dolóve malo fecerit, quo quid eorum fieret: etiamsi alterius nomine ediderit, vel sine nomine: vti de ea re agere liceret: & si condemnatus sit, qui id fecit, intestabilis *ex l. esse iubetur. Vlp. l.* 5. D. *de iniu. & §. sed & lex. Instit. de iniur.*

Cornelia, DE FALSO. Tulit idem. De omni falsitatū genere, quæ in nummis, testamentis, partibus, iudiciis, tabulis publicis, aliísque rebus commissæ, publici iudicij pœnam mererentur, de quibus Iurisconsulti copiosè *sub tit. ad leg. Corn. de fals.* Crimina enim ferè sunt innumera, quibus quòd pœna esset constituta nulla, huius legis pœna, partim senatusconsultis, partim Principum rescriptis, partim etiam Iurisconsultorum responsis attributa est. *Meminit Cic. Verrin.* 3. *De natu. deor.* 2. *& Sueto. in Augusto. Pompo. l.* 2. De orig. iur. *Paulus Sent.* 4. *c.* 7. *& lib.* 5. *cap.* 24. Neque verisimile esse, quod Zasius putat, id solum falsum hac lege coerceri, quòd in testamentis commissum esset: *patet ex l.* 9. D. *de falsis.* vbi lege Cornelia caueri ait, vt qui in aurum vitij quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos flauerit, falsi crimine teneatur, &c.

Cornelia, DE TESTAMENTIS. Tulit idem. Vt eorum testamenta, qui in hostium potestate essent, perinde rata essent, ac si hi, qui ea fecissent, in hostium potestatem non peruenissent: & hæreditas ex his eodem modo ad vnumquemque pertineret. *Iulia. l.* 12. *D. qui test. fac. poss. Vlpi. c. Instit.* 23. *Iauol. in l.* 15. *De iniust. rup. & Iustin. §. vlti. quib non est permiss. fac test.* Atque ex hac lege inducta fictio est. Vt qui captus apud hostes decederet, mortuus eodem momento quo captus esset, putaretur. Eiusdem legis caput opinatur illud fuisse Hotoma. quod in edicto Verris significatur, *apud Ciceronem, li. Accusat.* 1. Non minus multis signis, quàm è lege oporteat, cautúmque de numero testium, quos in testamentis adhiberi oporteret, fuisse.

Cornelia, DE LVSV. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, spōsionémve eius rei ergo faceret, nisi qui corporis exercendi caussa susceptus esset, faceret. veluti si certaretur disco, hasta pilóve iaciendo, currendo, saliēdo, luctando, pugnando, quæ virtutis caussa fiebāt. Verū

autem

autem hæc lex Reipubl. an Imperatorum temporibus lata sit, vix sciri potest. *Huius Marcia.l.3.D. de aleator.mentionem facit.*

CORNELIA, de iis qui legibus soluuntur. Tulit C.Cornelius, Trib.pleb. quem Cicero defendit, C. Pisone, M. Glabrione Coss. Anno DCLXXXVI. Ne quis in Senatu legibus solueretur, nisi DC.affuissent: néve quis cùm solutus esset, intercederet, cùm de ea re ad populum ferretur. Asconius in Cornelianam, quod eò pertinebat, vt esset quidem in senatus potestate, dare extra ordinem imperia, legibúsque soluere, sed ita vt pòst ad populum veteri more de ea referretur. *Dio.lib.36.*

CORNELIA, de iurisdictione prætorum. Hanc idem, etsi nemo repugnare ausus est, multis tamen inuitis tulit, *vt eodem loco scribit Asconius.* Vt Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent: quæ res tum gratiam ambitiosis Prætoribus, qui variè ius dicere assueuerant, sustulit. Solebant enim antea Prætores neglectis edictis perpetuis, vt quisque auaritia aut ambitione ducebatur, variè ius dicere: hácque ratione fiebat, vt singulis annis noua edicta proponerentur, ipsúmque ius Prætorium ob edictorum varietatem turbaretur. *Dio.lib.26.*

CORNELIA, de natali Vrbis. Tulit P. Cornelius Dolabella Cos. statim post Cæsaris necem, vt deinceps is dies natalis Vrbis haberetur. *Appianus lib. De bello ciuil.secundo.*

CORNELIA, de M.Tullio Cicerone. Tulit Centuriatis comitiis P. Cornelius Lentulus, Consul cum Q.Metello, Anno DCXCVII. & cum omnibus magistratibus, præter vnum prætorem App. Claudium, P. Clodij fratrem, & duos Trib. pleb. Sex. Attilium Serranũ, & Numerium Quintium, pridie Non. Sextiles. Vt M.Tullio Ciceroni redire in ciuitatem, veniréque in Senatum liceret. *Cicero pro domo, pro Sextio, in Pisonem, in Epist. fam.& alibi.*

CORNELIA, de limitib. Tulit. Vt per actuarios limites populo sicut per viam publicam itineris faciundi ius esset. *Hyginus in libello De limitibus constit.*

CVRIA, de patrum auctoritate. Tulit M. Curius Dentatus Trib. pleb. M. Fuluio Pæto, T. Manlio Coss. Ann. CDLV. Vt ante comitia magistratuum, patres auctores fierent. hoc est, vt probare sese dicerent eos magistratus, quos populus creasset. Hanc legem *Cicero in libro de Claris Oratoribus.* Appio Claudio Cæco interrege comitia habente: *Liuius autem lib.* 10. P. Sulpitio latam esse tradunt. de quo hoc tantum dicam, ab eo qui primus interrex esset proditus, comitia non haberi solita esse. Quare si duo interreges proditi sunt, à posteriore habita esse comitia necesse est. Priorem esse proditum Appium Liuius asserit, Cicero Sulpitium videtur existimasse. Huius legis etiam meminit *Probus De viris illust.* Idem in lege Publilia cautum de comitiis legum fuit.

CVRIATA lex dicebatur olim, quæ in curiatis comitiis, id est, vniuersi populi suffragiis curiatim in forum cõuenientis, de eorum imperio ferebatur, qui in prouincias mittebantur: videlicet quid cuique imperij, atque ornamenti attribui placeret. Postea verò non ab vniuerso populo, sed à XXX. lictoribus ad speciem atque vsurpationem vetustatis, hoc est, ad triginta veteres curias repræsentandas constitutis, iubebatur. *Liuius lib.9.Cic.2.Agraria in Rullum.* Ferri autẽ solitam à Consulibus hanc legem idem *Cicero* in eadem Orat. significat his verbis: Consulibus legem Curiatam ferentibus, à trib. pleb. sæpè est intercessum. idémque confirmant illa verba in epist. ad Lentulum: Legem Curiatam Consuli ferri opus esse, necesse non est. Nam quod in sua lege Rullus posuerat, vt à Prætore ferretur, extraordinarium fuit: quia videbat adduci Consules minimè posse, vt eam ferrent, vtpote qui nullum X.viris imperium dari vellent: itaque Ciceronis extant Orationes aduersus legem Rulli de Decemuiris.

D

DECEMVIRALES, de 12.tab. Tulit App.Claudius decemuir, cum collegis, anno CCCII. Vt leges 12. tabularum ratæ essent, eísque populus pareret. His etiam duas eodem anno tabulas addiderunt. *Dionys. libr. 10.& Liuius lib.3.*

DECIA, de duumuiris naualibus.

Tulit M. Decius Trib.pleb. Iunio Æmilio Cos. Ann. DCXLIII. Vt duumuiros nauales classis ornandæ reficiendæque caussa populus iuberet. *Liuius lib.9.*

DIDIA sumptuaria. Tulit Didius Trib.pleb. vt opinatur Zasius, App. Claudio Pulchro, Qu. Metello Macedonico Coss. Anno DCX. Vt vniuersa Italia, nō sola vrbs, lege Fannia sumptuaria teneretur. (Italis existimantibus Fanniam legem non in se, sed in solos vrbanos ciues esse conscriptam) Vt non soli qui prandia cœnásve maiore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocati essent, atque omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. *Macrob.lib.3.c* 17.

DOMITIA, de sacerdotiis. Tulit Cn. Domitius Ænobarbus Trib. pleb. Neronis Imp. atauus, pontificibus offensior, quòd alium quàm se sui patris in locum cooptassent, C. Mario 3. L. Aurelio Coss. Ann. DCL. Vt non sacerdotum collegia, vt antea, quem vellent cooptarēt, sed populi id beneficium esset. cùm autem populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, rogauit vt minor pars populi, id est, tribus septemdecim vocarentur: ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. *Suet. Nerone. Velleius libr.2. Cic. in Agraria 2. epist. 5. ad Brutum, & pro Cornelio, & Ascon. in eandem. Dio. lib.37.* Adde etiam, *vt censet Manutius*, hac lege permissum, vt absentes quoque possent petere sacerdotia: de ea hunc locum Ciceronis ad Brutum exponens: Ciceronem nostrum, inquit, in vestrum collegium cooptari volo: existimo omnino absentium rationem haberi sacerdotum comitiis posse. nam etiam factum est antea. C. enim Marius, cùm in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur. nec quò minus id postea liceret, lex vlla sanxit. Sed & Paterculus auctor est, C. Cæsarem, cùm in Asia esset, Romæ populi suffragiis Pōtificem creatum. Hanc autem legem postea L. Sylla rerum potitus, abrogauit, vt testatur Asconius, spoliauítque populū arbitrio creandorum sacerdotum: cuius tamen legem aliquot pòst annis T. Atius Labienus trib.pl. abrogauit, Domitiám querestituit.

DVILIA, de magistratibus. Tulit M. Duilius Trib. pleb. Valerio, Horatio Coss. Anno CCCIIII. Vt qui plebem sine Trib. pleb. reliquisset, quíquè magistratum sine prouocatione creasset, tergo & capite puniretur. *Liuius lib. 3. Dionys. lib.10.*

DVILIA MÆNIA, de coitionibus. Tulere de collegij sententia M. Duilius, L. Mænius Trib.pleb. Martio, Manlio Coss. Ann. CCCXCVI. Ne quis postea populum seuocaret: qui hoc faxit, capitale esset. *Liu.lib.7.*

Duilia MÆNIA, DE FENORE; Tulere iidem. Vt fenus ne maius vnciario exerceretur. *Liuius lib.7. Tacitus tamen lib.5.* Fenus vnciarium duodecim tabul. legibus constitutum fuisse tradit.

F

FABIA, de ambitu. Tulit. Vt certus numerus sectatorum esset, id est, eorum qui candidatus in campum deducerent. *Cic. in Murænian.*

FABIA, de plagiariis, Q. Fabio Leone, & M. Claudio Marcello Coss. anno DLXXI. lata est, vt quibusdam placet; Vt qui hominem ingenuum vel libertinum inuitum celauerit, vinctum habuerit, emerit sciens dolo malo, quíve in earum qua re socius erit, quíque seruo alieno, seruæve persuaserit, vt à domino dominâve fugiat, vel eum eámve inuito vel insciente domino dominâve celauerit, vinctum habuerit, emerit sciens dolo malo, quíve in ea re socius erit: iudicio pœnáque pecunia damnaretur, *l. penult. & vltim. D. ad leg. Fabiam.* Item ne seruus qui plagium admisit, pro quo dominus pœnam intulit, intra decem annos manumittatur, *l. 12. D. de manumiss. Cicer. pro C. Rabirio*, An de seruis alienis contra legem Fabiam retentis plura dicenda sunt? *Et Iurisconsulti in Pandect. item Paulus Sent. lib.5. c.7.*

FABIA LEX, pro formula dicitur *apud Paulum lib. Sen. 3. c. 3.* impropriè, cùm ea lex non fuerit, sed actionis formula. Similiter autem Cicero Manilianas venalium vendendorum leges dixit, *in libro De orat. 1.* pro Cautiones.

FABIA, de terminis. Ea legitur in libro De agrorum conditionibus his ferè verbis, quæ paucis quibusdam locis castigauit Hotomanus: Qui hac lege coloniam deduxerit, municipium, præfecturam, forum, conciliabulum constituerit,

ſtituerit, in eo agro, qui ager intra fines eius coloniæ: municipij, fori, conciliabuli, præfecturæ erit, limites decumani vt fiant, terminíque ſtatuantur, curato: quíque fines ita ſtatuerit hi fines eorũ ſunt, dum ne extra agrum colonicum, territorium fines ducat: quíque termini hac lege ſtatuti erunt, ne quis quem eorum eiicito, néve commoueto, ſciens dolo malo: ſi quis aduerſus ea fecerit, in terminos ſingulos quos eiecerit, locóve mouerit ſciens dolo malo, I⊏ I xxv. in publicum eorum, quorum intra fines is ager erit, dare damnas eſto: déque ea re curatoris, qui hac lege erit, iuriſdictio, reciperatorúmque datio addictio eſto. Si curator hac lege non erit, tunc quicunque magiſtratus in ea colonia, municipio, prefectura, foro, conciliabulo iuri dicundo præerit, magiſtratus de ea re iuriſdictio iudicíſque datio addictio eſto: inque eam rem is qui hac lege iudicium dederit, teſtibus publicè duntaxat in res ſingulas x. denunciandi poteſtatẽ facito, ita vt è Republica fidéque ſua videbitur. Et ſi is vnde ea pecunia petita erit, condemnatus erit, eam pecuniam ab eo déve bonis eius, primo quoque die exigito, eiúſque quod receptum erit partem dimidiam eius cuius vnius opera maximè is condemnatus erit, partem dimidiam in publicum redigito. Quo ex loco terminus aberit, ſi quis in eum locum terminum reſtituere volet, ſine ſua fraude licet faceret: néve quid cui is ob eam rem hac lege damnas eſto.

FALCIDIA, de teſtamentis. Tulit P. Falcidius Trib. pleb. Domitio, Aſinio Coss. Ann. DCCXIIII. Eius hęc quatuor capita memorantur: Qui ciues R. ſunt, qui eorum poſt hanc legem rogatam teſtamentum facere volet, ei quem pecuniam quáſque res, quibúſque dare legare volet, ius poteſtáſque eſto, vt hac lege licebit. Quicunque ciuis Ro. poſt hãc legem rogatam teſtamentum faciet, is quantum cuique ciui Rom. pecuniam iure publico dare legare volet, ius poteſtáſque eſto, dum ita detur legetur, vt ne minus quam quartam partem hæreditatis ex eo teſtamento hæredes capiant. Eis quibus ita datum legatum erit, eam pecuniam ſine fraude ſua capere licet: íſque hæres, qui eam pecuniam dare iuſſus damnatúſve erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus eſt. Si quis aliter quam hac lege liceat, pecuniam dederit, legauerit, hæredi quartam partem eius pecuniæ quæ data legata erit, ex eo teſtamento retinere liceto. *Paul. l. 1. D. ad leg. Falc.* Hieronymus in Euſebij Chronicis, qui tamen latam ita fuiſſe ſcribit, vt quarta pars tum demum heredibus ſupereſſet, ſi quatuor aut minus eſſent: ſi autem plus quatuor, medietas: quod in Iuriſconſultorum libris nuſquã reperias, tum & huius hæc verba refert *Dio lib. 48.* Vt hæres quartam partem bonorum ſibi relictorum, ſi grauiter oneratus ſit legatis: accipiat: cætera legatariis relinquat.

FANNIA ſumptuaria. Tulit C. Fannius Cos. cum M. Meſſala, Anno DLXXXIX. Vt ludis Romanis, plebeiis, Saturnalibus, & aliis quibuſdam diebus centenos æris in ſingulos dies impendere liceret: decémque aliis diebus in ſingulis menſibus, tricenos: cæteris autem omnibus diebus, denos. Ne quid volucrum poneretur, præter vnam gallinam, quæ non eſſet altilis. *Plin. li. 10. c. 50. Gellius lib. 2. c. 24. Macrob. li. 3 c. 17.* Athenæus autem libri ſexti extremo, legem ſic exponit, ἐκέλευε δ' ὁ νόμος, τελῶν μὲν πλείονας τῶν ἔξω τῆς οἰκίας μὴ ὑποδέχεσθαι καὶ ἀγορᾷ δὲ τῶν πέντε. τοῦτο δὲ τρὶς τοῦ μηνὸς ἐγίνετο. ὑφωνεῖν δὲ πλείονος τῶν δυοῖν δραχμῶν καὶ ἡμίσεος, οὐκ ἐπέτρεπε. κρέως δὲ καπνιστοῦ δεκαπέντε τάλαντα δαπανᾶν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐπεχώρει. καὶ ὅσα γῆ φέρει λάχανα: καὶ ὀσπρείων ἑψήματα. Hanc Lucilius his expreſſit verbis: *Fannij centuſſiſque miſellos.* quòd ſcilicet ſumptibus centum aſſibus modum fecerit. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: Lex Fannia, ſanctiſſimi Auguſti, ingenti omnium ordinum conſenſu peruenit ad populum: neque eam pretores, aut tribuni, vt pleraſque alias, ſed ex omni bonorum conſilio & ſententia ipſi conſules pertulere: cùm Reſpubl. ex luxuria conuiuiorum maiora quàm credi poteſt, detrimenta pateretur. ſiquidem eo res redierat, vt gula illecti plerique ingenui pueri, pudicitiam & liberalitatem ſuam venditarẽt: plerique ex plebe Romana vino madidi in Comitium venirent, & ebrij de Reip. ſalute conſulerent.

FAVIA, de terminis. Vide Fabia.

FLAMINIA agraria. Tulit. C. Flaminius Trib. pleb. M. Lepido, M. Poblicio Coss. Anno DXIII. alij Q. Fabio Verrucosso, Sp. Caruilio Coss. decem annis ante secundum bellum Punicum: Vt ea regio Galliæ, quæ Picennum vocatur, vnde Senones expulsi fuerant, militibus Romanis diuideretur. *Polyb.* 2.

FLAVIA, de Tusculanis. Tulit M. Flauius Trib. pleb. Sulpitio Æmilio Coss. anno CDXXX. Vt in Tusculanos animaduerteretur, quorum ope ac consilio Veliterni, Priuernatésque populo R. bellum fecissent. *Liuius lib.* 8. Antiquata, ibid.

FLAVIA Plotia, vide Plotia Flauia.

FLAVIA AGRARIA, à Tribuno plebis promulgata est, Q. Metello Celere, L. Afranio Coss. Cur autem perlata sit, nihil habeo. *Huius meminit Cic. li.* 1. *ad Attic. Epist.* 17.

FVRIA, de Ædilibus ex patrib. creandis. Tulit M. Furius Camillus Dict. Ann. CCCCXXV. Vt duo Ædiles ex patrib. crearentur. *Liuius lib.* 6. *in fi.*

FVRIA, de iure Campanorum. Dedit Campanis L. Furius Prætor, Fossio & Plautio Coss. Anno CDXXXV. cùm primum Capua in deditionem recepta Præfecti eò missi sunt. *Liuius lib.* 9.

FVRIA Attilia, de Mancino. Tulere L. Furius & Sex. Attilius Tribuni plebis. Vt C. Mancinus, quòd sine senatus auctoritate pacem cum Numantinis fecisset, iis dederetur. *Cic. libr.* 3. *Offic. Epitome* 56.

FVRIA, de testamentis. Tulit C. Furius Trib. pleb. Ne cui, nisi manumissoris cognato, certísque aliis personis supra mille asses legare, mortísve caussa donare liceret: quòd si quis maiorem summam sibi legatam accepisset, quadruplum eius quo plus quàm licebat, accepisset, redderet. *Theop. Insti. de lege Falc.* de hac scribit in hæc verba: καὶ ἐτέθη μετὰ ταῦτα ὁ νόμος ὁ φούριος, ὅστις εἶπε μὴ ἐξεῖναι τινὶ λεγατεύειν περαιτέρω χιλίων νομισμάτων εἰ δέ τις πλείονα ποσότητα καταλειφθεῖσαν κατεδέξατο, τὸ τετραπλοῦν τοῦ ὑπὲρ πλεονάζοντος ἀπεδίδου. Lata est autem (*vt ait Iustin.*) Legis 12. tab. coercendæ caussa: qua vti quisque legassit suæ rei, ita ius erat. *Cicero pro Balbo, & Verr.* 3. *Iustinia. de leg. Falc. Vlpian. c. Instit.* 1. & 28. vbi minus quàm perfectam eam esse dicit, quod vetet aliquid fieri, & si factũ sit, non rescindit. Ad hanc etiam videtur respexisse. *Pompo. l.* 120. *de verb. sign.*

FVRIA Caninia, de manumissione. Tulere, vt opinatur Hotom. P. Furius Camillus, C. Caninius Gallus Coss. Anno DCCLII. Vt in testamento ex tribus seruis non plures quàm duos manumittere liceat, vsque ad decem, dimidiam partem: à decimo vsque ad triginta, tertiam partem, vt tamen adhuc quinque manumittere liceat, æquè vt ex priori numero: à triginta vsque ad centũ, quartam partem, æquè vt decem ex priori numero liberari possint: à centum vsque ad quingentos, partẽ quintam similiter, vt ex antecedenti numero vigintiquinque possint fieri liberi. eadémque præcipit, ne plures omnino quàm centum ex cuiusquam testamento liberi fiant. Eadẽ lex cauet, vt libertates seruis testamento nominatim dentur. *Hæc ex Instit. Vlp. tit.* 1. *Paulo Sentent.* 4. *Caij insti.* quæ lex sublata est à Iustiniano *speciali tit. qui habetur lib.* 7. *C.*

FVSIA, de comitiis. Tulit P. Furius, siue Fusius Consul cum Sexto Atilio Anno DCXVII. vt vult Hotomanus: Vt certis diebus, qui tamen fasti essent, agi cũ populo non liceret, Cice. in Sextiana, in orat. post reditum, De prouinc. consul & alibi frequentissimè. Latam illo tempore Cic in Pisoniana testatur: qui centum annis dixit, pro circiter centum annos, vt idem censet. Vide AELIA de comitiis.

FVSIA, de comitiis. Tulit Q. Fusius Calen. Prætor, C. Cæsare, M. Bibulo Cos. Anno DCXCIIII. Cùm in tributis comitiis omnium simul suffragia confunderentur, itaque fieret, vt singula genera de suffragiorum euentu sic inter se contenderent, vt quod rectè statutum esset, id suo suffragio factum dicerent: quod secus, in alios reiicerent: Tulit, vt singula genera suffragiorum seorsim fierent, quo sententiæ internosci possent. Hoc modo singulorum generum suffragia seorsim renuntiabantur. *Dio lib.* 38.

G

GABINIA, de nocturnis cœtibus. Tulit. Vt qui conciones vllas clandesti-

clandestinas in vrbe conflauisset, more maiorum capitali supplicio mulctaretur. *Ex declamat. Porc. Latronis in Catil.* Idem autem prius lege XII. Tab. cautum erat, vt idem testatur.

GABINIA, de suffragiis. Tulit A. Gabinius Trib. ple. Pisone, Popilio Coss. Ann. DCXIIII. Vt comitiis quibus magistratus crearentur, populus non voce, sed per tabellam suffragium ferret. Et quo id liberius esset, cautum est. Ne quis inspiceret tabellam, ne rogaret, ne appellaret, ita ab omni parte liberum iudiciũ suum in magistratibus creandis populus haberet. *Cic. De legib. lib. 3. Et in lib. De Amicit. Idem pro Plancio,* de tabella populo data: Frontes aperit hominum, inquit, mentes detegit, eámque libertatem dat, vt quod velint faciãt, promittant autem quod rogantur.

GABINIA, de piratis persequẽdis. Tulit A. Gabinius Trib. pleb. Metello, Marcio Coss. Ann. DCLXXXV. Est autem is Gabinius, qui Consul cum Pisone fuit, atque ex Consulatu Syriam adeptus, regem Ptolemæum in regnum restituit, pulso Archelao Cappadoce: notissimus etiam Ciceronis inimicitiis, & Pompeij singulari fauore. Huius hæc sunt capita: Vt bellum aduersus piratas Cn. Pompeio in triennium ita mandaretur, vt toto mari quod est intra columnas Herculis, & in maritimis prouinciis vsque ad quadringentesimum à mari stadium potestatem haberet imperandi regibus, præsidibus, ciuitatibus: vt se rebus omnibus ad eius belli administrationem necessariis iuuarent. *Pedia. in Cornel. Velleius libr. 2. Dio. lib. 38, Plutarch. in Pompeio, & Cic. De lege Manilia. & in Orat. post redit. in Senat. Appian. in Mithridat.*

GABINIA, de senatu habendo. Tulit. Vt ex Calen. Febr. ad Cal. Martias quotidie Senatus cogeretur, & legatis exterarum nationum daretur. *Cic. in Epist. ad Qu. Frat. lib. 1. epist. 11.*

GABINIA, de vsuris. Tulit. Ne ius diceretur de iis pecuniis quæ versura facta essent sumptæ: ne scilicet prouinciales homines à Romanis exhaurirentur: ne grauior vsura quàm centesima exigeretur. sed & præter amissam sortem certam pœnam sanciebat. *Cicero lib. Epist. ad Atticum 6.*

GELLIA & Cornelia, de ciuitate. Tulere. L. Gellius Publicola, Cn. Cornelius Lentulus Coss. Ann. DCLXXXI. Vti ciues Rom. sint ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia singulatim ciuitate donauerit. *Cic. pro Balbo.*

GENVTIA Æmilia, de clauo pangendo. Tulere ex SC. Cn. Genutius, L. Æmilius Coss. Anno CCCXC. Vt qui Prætor maximus sit, Idibus Septemb. clauum pangat. *Liuius lib. 7.* vbi addit, Legem ętate sua fuisse priscis literis verbísque scriptam, clauúmque quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuisse, eóque Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus à Minerua inuentus sit.

GENVTIA, de fœnore. Tulit L. Genutius Trib. pleb. C. Martio 4. Qu. Seruilio Coss. Anno CDXI. Ne fenerare liceret. *Liuius lib. 7.*

GENVTIA, de magistratibus. Tulit idem, Martio, Seruilio Coss. Anno CDXI. Ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet, neu duo magistratus vno anno gereret, vtique liceret, Consules ambos Plebeios creari. *Liuius lib. 7.*

GLICIA, de ratione inducendę querelæ inofficiosi testamenti. Tulit M. Claudius Glicia dictator, vt Hortensiam & Corneliam, Hortensius & Cornelius dictatores. Illius fit mentio apud Suetonium in Tiberio c. 2. & Florum in Epitome Liuij libr. 9. & in Fastis Capitolinis his verbis: *M. Claudius C. F. Glicia, qui scriba fuerat dictator coactus abdicare sine Mag. equitum.* Scripsit autem Caius librum singularem ad legem Gliciam, ex quo vna tantùm nobis superest sententia *in l. 4. D. de inoffic. test.* quæ rationem inducendæ querelæ, seu ferendæ legis Gliciæ continet. sic enim eius l. 4. inscriptio edita est in P. Florentinis, & ita legendum censet *Iac. Cuiacius Obseruat. libr. 2. ca. 21. & lib. 3. cap. 14.* Appellat autem hæc lex est à cognomine, quemadmodum & lex Norbana, Peducęa, & Poppæa. hæc enim Norbanus, Peducæus, Poppæus, magis cognominibus adscribũtur. Si quis tamen inusitatum id esse dicat, poterit & à nomine deducere. nam Glicij Galli apud Tacitum lib. 15. fit mẽtio, & Augustæ Taurinorum in hoc titulo antiquo: *Q. Glicio P. F. Atilio Agricolæ Coss. VII. vir. Epulonũ legato proprætore Imp.*

Neruæ Cæs. Prouinciæ Beticæ. le leg. 6. Ferrat citerioris Hisp. Prætori Aedili Cur. Iul. Vespasian. Tribunolicæ x. viro stlitibus iud. Prætorem autem etiam leges ad populum tulisse, populúmque rogasse. *Liuius indicat lib. 27.* Sed videtur potius à Dictatore appellata. *Vide Cuiacium in locis præcitatis.*

H

HIERONICA frumentaria. Tulit Hiero Tyrannus. Huius meminit *Cicero Verrina quarta*, qua inter aratores & decumanos iudicia facta dicit. Hac enim fuit constitutū, *vt refert Zasius*, quantum frumenti, aut quo precio, quóve tempore arator frumentum decumano, id est, publicano, qui decimas redemerat, daret. Quod ita diligēter & caute scriptum erat, vt nec arator decumanū fraudare, nec decumanus plus decima ab aratore auferre posset. Atque ob hanc legis æquitatem, Romani Sicilia potiti, nihil mutauerunt. Memorabile hoc etiam in lege fuit, quod numerus aratorum quotannis apud magistratus publicè subscribebatur.

HIRCIA, de Pompeianis. Tulit A. Hircius, qui postea in pugna ad Mutinam cecidit: Vt Pompeiani ad dignitates non admitterentur. *Ex epist. Anton. Philip. 13.*

HORATIA Valeria, de plebiscitis. Tulere L. Valerius, M. Horatius Coss. Anno CCCIIII. Vt quod tributim plebs iussisset, populus teneret. *Liuius libr. 13. Dionys. 2.* Quod postea lege Hortensia & Publilia confirmatum est.

HORATIA, de prouocatione. Vide Valeria, de prouocatione.

HORATIA, de magistratibus sacrosanctis. Tulit idem. Vt qui Trib. pleb. Ædilibus, iudicib. nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset: familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæque venum iret. *Liuius lib. 3. Dionys. lib. 5.*

HORATIA, de Caia Tarratia, virgine Vestali Tulit Vt certi honores ei tribuantur, in his vt testabilis esset. Vt si quadraginta annos nata sacerdotio abire, ac nubere voluisset, ius ei potestásque exaugurandi atque nubendi esset: munificentiæ & beneficij gratia, quòd campum Tiberinum, siue Martium populo Ro. condonasset. *Gellius libr. 6. ca. 7. Plutarchus in Publicola*, vbi eam Tarquiniam appellat.

HORTENSIA, de nūdinis. Tulit. Vt nundinæ quę prius erant feriæ, fastæ essent: vt rustici, qui nundinandi caussa in vrbem veniebant, lites componerent. *Macro. li. 1. Satur. 1. c. 16.*

HORTENSIA, de plebiscitis. Tulit Q. Hortensius, Dictator seditionis sedandæ caussa creatus, Ann. CDLXVII. Vt eo iure quod plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur, cùm antea Patritij nō tenerentur. *Gell. lib. 15. c. 27. Florus epit. 11. Plin. li. 16. c. 10. Iustin. in §. plebiscitum de iure nat. gent. & ciuili, Pomp. l. 2. de orig. iur. §. deinde cùm esset in ciuitate. August. lib. 3. De ciuitate Dei, c. 17.* quod antea lege Horatia sancitum erat, & postea lege Publilia confirmatum est.

HOSTILIA, de furtis Tulit. A. Hostilius Consul cum A. Atilio, Anno DLXXXIII. Vt furti agere liceret eorum nomine, qui apud hostes essent aut Reipu. caussa abessent, quíve in eorum cuius tutela essent. Iustinianus De iis per quos ag. poss. Hinc illę Hostilianæ actiones, id est, formulæ, *apud Cic. lib. De orat. 1.* vbi de militis testamento agitur.

I

ICILIA, de Auentino. Tulit L. Icilius Trib. pleb. M. Valerio, Sp. Virginio Coss. Anno CCXCVII. Vt Auentinus mons plebi ad ædificia concederetur. *ὅσα μὲν ἰδιῶταί τινες εἶχον ἐκ δικαίου κτησάμενοι, ταῦτα τοὺς κυρίους κατέχειν· ὅσα δὲ βεβιασμένοι τινὲς ἢ κλοπῇ λαβόντες ᾠκοδομήσαντο, κομισαμένους τὰς δαπάνας ἃς ἂν οἱ διαιτηταὶ γνῶσι τῷ δήμῳ παραδιδόναι. τὰ δὲ ἄλλα ὅσα ἦν δημόσια χωρὶς ὠνῆς τὸν δῆμον παραλαβόντα διελέσθαι.* Id est, Quæ priuati quidam iure quæsita possidebāt, ea pro domino possiderent: quæ verò vel vi, vel clàm accepta ædificij occuparant, ea recuperatis impēsis quas arbitri statuissent, populo redderent. cætera verò quæ publica essent, ea populum sine precio recipere, & inter se diuidere. *Dionys. lib. 10 & Liu. lib. 3.*

ICILIA, de Tribunis pleb. Tulit Sp. Icilius Trib. pleb. T. Gegani o, P. Minutio Coss. Anno CCLXI. *Δημάρχου γνώμην ἀγορεύοντος ἐν δήμῳ μηδεὶς λεγέτω μηδὲν ἐναντίον,*

τίον, μηδὲ μεσολαβείτω τὸν λόγον, ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ, διδότω τοῖς δημάρχοις ἐγγυητὰς αὐτίκα εἰς ἔκτισιν ἧς ἂν αὐτῷ ἐπιθῶσι ζημίας. ὁ δὲ μὴ διδοὺς ἐγγυητὴν, θανάτῳ ζημιούσθω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ ἱερὰ ἔστω. τῶν ἀμφισβητούντων πρὸς ταύτας τὰς ζημίας, αἱ κρίσεις ἔστωσαν ἐπὶ τοῦ δήμου. id est, Tribuno ad populum concionanti, ne quis contradicito, néve eum interpellato. Qui contrà faxit, prædes Tribunis dato se mulctam quam ipsi irrogabunt soluturum, qui prædes non dederit, capital esto: familiáque eius sacra esto. Si quid erit in mulctis controuersiæ, populi iudicium esto. *Dionysius libro septimo.*

IVLIA, annalis, vide VILLIA annalis.

IVLIA, de ciuitate, Tulit Sext. Iulius Cæsar COSS. cum L. Martio, Anno DCLXII. Vt ciuitas sociis & Latinis omnibus qui arma deponerent, daretur, nam Italici belli restinguendi caussa lata est. Vel sic: Vt iis qui bello Italico exorto, in fide manserant (manserant autem omnes Latini) & iis qui in amicitiam postea rediissent, ciuitas daretur. Additur *in Orat. pro Balbo*: QVI fundi facti essent. *Gell. lib. 4. c. 4. Appianus libr. de bello ciuil. 1. Europius.* Huius autem legis beneficio coloniarũ omnium & municipiorum, quæ in Italia fuerunt, æquata iura sunt, non vt legibus Romanis æquè vterentur, (nam coloniarum duntaxat Romanarum hoc fuit: municipia suis legibus atque institutis viuebãt) sed vt æquè ius illud ciuium Romanorum, ferendi scilicet suffragij, & adipiscendorum magistratuum obtinerent. quod antea municipiis, & Romanis coloniis licuerat. Latinis verò coloniis, & Latino populo non item. Postea sublatam hanc legem licet opinari, cùm dicat *Suetonius*, homini Latino ius Quiritium à Claudio Imperatore propositum. nisi si hoc intelligas, omnibus id propositum, qui tantum Latij ius haberent: cuiusmodi erant omnes extra Italiam Latinæ coloniæ, omniáque municipia quæ ius Latij habebant, ius autem Quiritium nondum essent assecuta. Huius enim legis beneficium intra terminos Italiæ continebatur. Manutius hanc legem latam fert à L. Cæsare CõsuleP. Rutilij collega: Iuliã autem dictam, quod solus eam Cæsar cum eius Collega Rutilius in prælio esset occisus, ex CS. tulit.

IVLIA, de prouinciis, & magistratibus in prouincias missis. Tulit C. Iulius Cæsar Consul cũ Bibulo. Anno DCXCI. Vt Achaia, Thessalia, cũctá Græcia liberæ essent, neque in iis magistratibus populi Rom. ius dicere liceret. *Cicer. Pro domo sua, in Pison. & de prou. Consul.* Item vt magistratibus transeuntibus, eorúmque comitibus fœnum aliáque ab oppidis & vicis subministrarentur. *Ad Attic. libr. 5. & in Pison.* Item duabus in ciuitatibus prouinciæ suæ magistratibus decedentes rationes suas relinquerent: easdémque totidem verbis ad ærarium referrent. *Cicer. Epist. Fam lib. 5. epist. 20. in Pison.* Item, Ne coronarium aurum iis qui prouincias obtinerent, vel decerni, vel ab iis accipi liceret, nisi decreto triũpho. *Cicer. in Pison.* Ne qui cum imperio essent, iniussu populi, aut senatus de prouincia exirent, exercitus educerent, aut bellum sua sponte iniussu populi aut Senatus gererent, in regnum alienum accederent. *Cicero in Pisonem pro Posthumo.*

Iulia AGRARIA. Tulit idem eodem tempore, suasore Cn. Pompeio, Vt ager Stellas, maioribus consecratus item Campanus ad subsidia Reipub. vectigalis relictus, plebi diuiderentur. Diuisit extra sortem XX. millibus ciuium, quibus terni pluresque liberi essent. *Velleius lib 2. Plutarc. in Pompeium, & in Cæsar. & in Cat. Vtic. Dio 38.* Hanc vocãt Campanam *Cicero lib. 2. ad Atticum.* Habet, inquit, etiam Campana lex exsecrationem candidatorum in concione, si mentionem fecerint quo aliter ager possideatur, atque vt ex legibus Iulius non dubitant iurare cæteri. Aliam præterea Callistratus commemorat *in l. 3. D. de term. mot.* Vt qui terminos statutos extra suum gradum finésve dolo malo mouerint, quinquaginta aureos dare in publicum damnentur: eiúsque rei actio petitio ei qui volet detur.

Iulia, DE VI. Tulit idem. Vt ei, qui de vi damnatus esset, aqua & igni interdiceretur. *Cic Philipp 1.*

Iulia MAIESTATIS. Tulit idem. Vt ei, qui maiestatis damnatus esset, aqua & igni interdiceretur. *Cicer. Philip. 1.*

Iulia IVDICIARIA. Tulit idē. Vt iudicia ad duo genera iudicum redigerentur, equestris ordinis & senatorij. Tribuni verò ærarij, quod erat tertium, tollerentur. *Sueto. in Cæsare. Meminit Gellius lib.14.c.2. Dio lib.43.* Multa præterea huius legis capita fuerunt, de ipsorum iudicum ætate, dignitate, & conditione, de forma & consuetudine iudiciorū publicorū & priuatorum. Quæ omnia in antiquis Iurisconsultorum libris comprehēsa, opera Triboniani abolita sunt.

Iulia, DE SACERDOTIIS. Tulit idem. Vt in cooptandis sacerdotibus etiam absentium ratio haberetur. *Patet ex lib.1. epist. ad Brutum.*

Iulia REPETVNDARVM. Tulit idem, vt ex Valentiana & Sextiana intelligitur. Ne cui in prouincia cum potestate, imperióve esset, pecuniam capere, conciliare liceret: extrà quàm si ad templum monimentúmque capiat. *Cicero epist.1. ad Qu. Frat. & epist.1. lib.6. ad Attic.* Vt ab iis exigeretur pecunia, ad quos ea quam is ceperit qui damnatus sit peruenerit. Vt magistratus cùm de prouincia decederent, rationes in prouinciæ duabus ciuitatibus, quæ ipsis maximè viderentur, relinquerent, & totidem verbis ad ærarium referrent. Ne qui cum imperio essent, iniussu populi aut senatus de prouincia exirent, exercitum educerent, bellum sua sponte gererent, in regnum alienum accederent, Cicero pro Posthumo. *In episto. lib.5. epistol.20. & in Pisoniana.* Item, Ne quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, ministerió ve publico, quive ex cohorte cuius eorū est, pecuniam ob iudicandum, decernendúmve accipiat, vel quo magis aut minus quid ex officio suo faciat: ne quis ob militem legendum, mittendúmve, æs accipiat: néve quis ob sententiam in senatu consilióve publico dicendam, pecuniam accipiat: vel ob accusandum, vel non accusandum: vtque vrbani magistratus ab omni sorde se abstineant: néve plus doni muneris in anno accipiāt, quàm quod sit aureorum centum: ne quis ob iudicem, arbitrúmve dandum, mutandum, iubendúmve vt iudicet: néve ob non dandum, non mutandum, non iubendum vt iudicet: néve ob hominem in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vincirive iubendum, éxve vinculis dimittendum: néve quis ob hominem condemnandum, absoluendúmve: néve ob litem æstimandam iudiciúmve capitis pecuniæ faciendum, vel non faciendum, aliquid accipiat: néve in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, præbendum, approbandum (aliàs appendendum) sarta tecta tuenda, antequam perfecta probata, præstita lege erunt, vt venditiones locationes eius rei caussa pluris minorísve factæ, irritæ sint: néve vsucapi ea res possit, priusquam in potestatem eius à quo profecta sit, hæredísve eius veniat. Hæc ex Pandectis tit. de lege Iulia repetundarum. *Adde & ex Tacito lib.11.* Vt qui aduocati ob caussam orandam denum sestertium modum egressi essent, repetundarum tenerentur. L. autem Piso legem de pecuniis repetundis tulit, nulla antea cùm fuisset, *vt scribit Cic. lib.2. Offic.*

Iulia, DE PROVINCIIS. Tulit idem Dictator. Ne prouinciæ prætoriæ plus quàm annum, neu plus quàm biennium Consulares obtinerentur. *Cicer. Philipp. 1. & 3. & 8. item Dio libr. 43.*

Iulia, DE LEGIBVS Cæsaris. Tulit idem. Vt ei qui in suas leges non iurasset, capitale esset. *Appianus De bello ciuil.2.*

Iulia, DE FENORE. Tulit idem. Vt disiecta nouarum tabularum expectatione, quæ crebrò mouebatur, debito res creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quásque ante ciuile bellum comparassent, deducta summa æris alieni, si quid vsuræ nomine numeratum aut perscriptum fuisset: qua conditione quarta ferè crediti deperibat. *Suet. in C. Cæsare. Cæsar. libro 3. De bello ciuili.* Atque hæc fortassis ex Solonis legibus, in quibus sic legitur: τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν ποιεῖσθαι, καὶ λύτρωσιν, καὶ ἐπὶ σώμασι, μὴ δανείζεσθαι. καὶ οὗτος ὁ νόμος Σεισάχθεια καλείσθω. Eadem etiam de modo credendi possidendíque intra Italiam cauebatur. *Tacitus lib.5.*

Iulia, DE COLONIIS. Tulit idem. Vt ager Campanus viginti millib. ciuium extra sortem diuideretur, eóque colonia deduceretur. *Sueton. in Iulio, & Augusto.*

Iulia,

Iulia, DE VI PVBLICA ET PRIVATA. Tulit C. Iul. Octauius Augustus: Vt qui aliqua potestate præditus ciuem Romanum antea ad populum, nunc ad Imperat. appellantem necauerit, necaríve iusserit, torserit, verberarit, condemnauerit, in publica vincula duci iusserit, humilior si sit, pœna capitis, honestior verò insulæ deportatione coerceatur. *Paulus lib. 5. Sentent. titul. 26. l. 7. D. ad legem Iul. de vi publ.* Et ita *l. 8. Dig. ad leg. Iul. de vi publ.* accipienda quoque est de magistratu, qui reum prouocantem vinciat, impediátve quo minus Romæ intra constitutum tempus adsit. Lege autem Iulia de vi priuata tenetur, qui quem armatis hominibus possessione, domo, agro, villa deiecerit, expugnauerit, obsederit, incluserit, vel vt id fieret homines commodauerit, qui cœtu, concursu incendium fecerit, qui funus diripuerit, distraxerit, sepeliri prohibuerit, qui cum telo in foro, concione, comitio fuerit, qui templa, portásve vrbis armatis obsederit, tenuerit, occupauerit. Paulus vbi suprà. Sed alij pœnam Iuliæ de vi publica statuunt, *vt l. 3. l. 4. l. 5. l. 10. D. ad leg. Iul. de vi publ.* & generaliter vim armatam vim publicam definiunt, vt vim sine armis, vim priuatam. Alij verò hæc sic distinguunt, vt legem Iuliam de vi publica similem omninò fuisse Valeriis dicant: & (*vt Paulus d. tit. 26. in principio scribit*) pœnam sanxisse tantum aduersus publicarum personarum, id est, magistratuum in ciues Romanos immoderatam vim. Lege autem Iulia de vi priuata pœnam esse sancitã aduersus priuatorum vim. Et sanè sicut eodem interdicto vis facta conuocatis armatísque hominibus cõprehenditur, *vt videre est apud Paulum lib 5. Sentent. tit. 6.* cur sicut vis facta conuocatis hominibus legi Iuliæ de vi priuata non subiicitur, *l. 2. l. 4. l. 5. D. de vi priuata*, non subiicietur etiam ea, quæ armatis hominibus infertur? Verùm fuit sæpè vel constitutionibus, vel Senatusconsultis legibus Iuliis derogatum, obrogatum, subrogatum: nec vlla ferè lex publicorum iudiciorum syncera remansit: sed retento solo legis nomine, ei aptata sunt quæcũque postea aliæ vel leges, vel constitutiones inuexerant. Sic factum est, vt omnis vis armata ad pœnam legis Iuliæ de vi publica redigeretur. consequens verò est, vt ea quoque ad legem Iuliam de vi publica redigatur, quæ fit conuocatis hominibus, sine armis: quandoquidem hæc quasi paria coniungi solent, conuocatis, armatísve hominibus. Si quis igitur vim fecerit conuocatis hominibus, ei vtriusque legis crimen obiici potest quod fieri quãdoque ex eodem facto ostendit lex, si præses. D. *de pœn.* Atque ideo in Pandectis hæc verba, Hac lege tenetur, qui conuocatis hominibus vim fecerit, quo quis verberetur, pulsetur, neque homo occisus sit, tam sub tit. de vi publica, quã sub eo qui est de vi priuata, reperiuntur. Pœna autem legis Iuliæ de vi publica, erat aquæ & ignis interdictio. Hinc notandum quod scribit *Paulus 5. Sentent. titul. 26.* lege Iulia eum etiam teneri, qui eum, cui aqua & igni interdictum est, receperit, celauerit, tenuerit: interdicitur enim & aqua simul, & igni & tecto. *Cicer. pro domo sua*: Id non ademptione, inquit, ciuitatis, sed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. *Vide Florum Epitom. 120. Sueton. in eius vita.* Has leges Iuliam publicorum, & Iuliam priuatorum appellat *Vlpia. in l. si præses. 32. D. de pœn. & l. 1. D. vnde vi.* Eadem præterea lege cauebatur, ne rem vi possessam vsucapere liceret, *leg. 33. §. 2. Dig. de vsurpat.*

Iulia MAIESTATIS. Tulit idem. Qua tenetur is, cuius opera dolo malo consilium initum erit, qua obsides iniussu principis intercidérent, qua armati homines cum telis lapidibúsve in vrbe sint, conueniántve aduersus rempublicam, locáve occupentur, vel templa, quáve cœtus conuentúsve fiat, hominésve ad seditionem conuocentur. cuiúsve opera, consilio, dolo malo consilium initum erit, quo quis magistratus populi Romani, quíve imperium potestatémve habet, occidatur. quáve quis contra Rempublicam armata ferat, quísve hostibus populi Romani nuncium, literásve miserit, signúmve dederit, fecerítve dolo malo, quo hostes pop. Romani consilio iuuentur aduersus rempublicam, quíve milites sollicitauerit, concitauerítve, quo seditio, tumultúsve aduersus rempublicam. Quíve de prouincia cùm ei successum esset non dis-

cefsit, aut qui exercitū deferuit, vel priuatus ad hoftes perfugit: quíve fciēs fulfum confcripfit, vel recitauerit in tabulis publicis: nam & hoc capite primo lege maieftatis enumeratur. Quíve in bellis cefferit, aut arcem tenuerit, aut caftra concefferit: quíve iniuffu principis bellum gefferit, delectúmve habuerit, exercitum comparauerit, quíve cum ei in prouincia fucceffum effet, exercitum fucceffori non tradiderit. quíve imperium exercitúmve populi Romani deferuerit, quíve priuatus pro poteftate magiftratúve quid fciens dolo malo gefferit quíve quid eorum, quæ fuprà fcripta funt, facere curauerit. Cuiúfque dolo malo iureiurando quis adactus eft, quo aduerfus rempublicam faciat, cuiúfve dolo malo exercitus populi Romani in infidias deductus, hoftibúfve proditus erit: factúmve dolo malo cuius dicitur, quominus hoftes in poteftatem populi Romani veniant, cuiúfve opera dolo malo hoftes populi Romani commeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliáve qua re adiuti erunt. vtve ex amicis hoftes populi Romani fiant. cuiúfve dolo malo factum erit, quo res exteræ nationis populo Romano minus obtemperet. cuiúfve opera dolo malo factum erit, quo magis obfides, pecunia, iumenta hoftibus populi Romani dentur aduerfus rempublicam. Item qui confeffum in iudiciorum, & propter hoc in vincula coniectum emiferit. *Vlpianus l. 1. & 2. D ad leg. Iul. maieft. Martian. l.3. eod. Scæuola l.4 eod.*

Iulia, DE AMBITV. Tulit idem, Vt qui petiturus magiftratum, vel prouinciam, vel facerdotium, turbam fuffragiorum cauffa conduxerit, feruos aduocauerit, aliámve quam multitudinem conduxerit, conuictus vt vis publicæ reus in infulam deportetur. *Suetonius in Augus̄t. Paul. Sent. 5. cap. 32. & Iurifconf. in Pandect.* Diuerfum tamen Dio tradit lib. 56. Vt qui magiftratum ambiiffent, quinquennium à magiftratibus arcerentur. quod ipfum Zonaras lib. 11. fecutus eft. Hanc autem legem ideò Octauius Auguftus tulit, quod per Triumuirorum tempora ius creandorum magiftratuum à populo ablatū fuiffet, ipsíque Triumuiri magiftratus Reipub. darent. Poftea tamen creatione magiftratuum ad curiam Principis delata, ceffauit Romæ hæc lex, *vt ait Modeftinus* D. *eod.* Hinc Quinti. de ambitu loquens, lib. 6. Hoc genus, inquit, noftris temporibus totum penè fublatum eft, cùm omnia tutelæ, curæque vnius innixa periclitari nullo iudicij exitu poffint, quod & notat *Ammianus lib. 14.*

Iulia, DE MARITANDIS ORDINIBVS. Tulit idem. Ne cœlibes, nifi qui genere effent proximi, quicquā ex teftamento ciuis Roman. caperent: néve orbi plufquam dimidium eorum quæ relicta effent. *Hæc ex Eufebia, Nicephoro, Sozomene, & l. 1. C. de infirm. pæ. cœlib.* Ne coniux coniugis teftamento nifi decimā relictorum partem caperet: fifcus reliquas nouem. *Vlpianus cap. Inftitut. 15 l. 1. C. de his qui fe def. lib.* 10 *l. 2. Cod. de infirm. pœn. cœlib.* Fœminis, *inquit Vlpianus*, lex Iulia à morte viri anni tribuit vacationem, à diuortio fex menfium. Lex autem Papia, à morte viri, triennij: à repudio, anni & fex menfium. *Vlpian. cap. 14. Sueton. in Augufto.* Vt priori ex confulibus fafces fumendi poteftas fit, qui plures liberos quàm collega aut in fua poteftate habet, aut bello amifit: fed fi par vtrique numerus liberorum effet, maritus, aut qui in numero maritorum eft, præferatur: fi verò ambo & mariti & partes totidē liberorum funt, ille priftinus honos inftauretur, & qui maior natu eft, prior fafces fumat. *Gell. lib. 2. cap. 15.* Vt fi liberta ab inuito patrono diuerteret, alij nubere inuito patrono non poffet. Vt iufiurandum quod liberto impofitum eft ne vxorem ducat, ei remittatur. *l. 6. §. 3. De iure pat. l. 1. Dig. vnd. vir. & vxor.* Ne fenatores eorúmve liberi, libertinas, & quæ ipfæ, quarúmve pater matérve artem ludicram fecerit, item ex numero corpore quęftum facientium vxorem ducant. Cæteri autem ingenui prohibentur ducere lenam, à lenone lenáve manumiffam, & in adulterio deprehenfam, & iudicio publico damnatam, & quæ artem ludicram fecerit. *Paulus l. 44. D. de ritu nupt.* Marcianus autem *in l. 19. eod.* fcribit, caput trigefimumquintū fuiffe, Vt qui liberos quos habent in poteftate, iniuria prohibuerint vxores ducere, vel nubere, à magiftratibus cogantur in matrimonium collocare, & dotare. Vt patritiis liceret li-

bertinas

bertinas vxores ducere: præterquàm si senatores, senatorúmve liberi essent, ne qua sponsalia rata essent, nisi statim exacto biennio nuptiæ fierent: hoc est, ne puellæ decem annis minores ducerentur, quarum annus ætatis duodecimus maturus coniugio habebatur, *Zonaras lib.11.* Hęc autem lex in libris nostris interdum Iulia tantùm, interdum Papia, interdũ Iulia Pappia, interdum Pappia Poppæa dicitur.

Iulia, DE VICESIMA. Tulit idẽ Vt quæ hæreditates, legata & donationes mortis caussa ad alienos, aut locupletes peruenirent, earum pars vicesima ad fiscum pertineret. Vt testamenta in municipiis, coloniis, oppidis, pręfectura, vico, castello, conciliabulo facta in foro vel basilica, pręsentibus testibus, vel honestis viris, inter horam secundam & decimam diei recitentur, exemplóque sublato, ab iisdem rursus magistratibus obsignato; quorum præsentia constat apertum. Vt testamentum statim post mortem testatoris aperiatur, hoc est, à præsentibus intra triduum vel quinque dies ab absentibus quoque intra eos dies. cùm superuenerint. Vt testes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui signauerint testamentum, ita vt agnitis signis rupto lino aperiatur & recitetur: atque ita describendi exempli fiat potestas, ac deinde signo publico obsignatũ in Archiuum redigatur, vt si quando exemplum eius interciderit, sit vnde peti possit. *Dio lib.38. & Paul. Sent. lib.4. tit.6.*

Iulia, DE IVDICIIS. Tulit idem, qua formam iudiciorum publicorum cum priuatorum præscripsit. *Gellius lib. 14. cap. 2.* Vt qui nomen alicuius deferrent, locum, annum, & mensem quo crimen admissum erit, designent, *l.3. De accusat.* Ne eodem tempore de duobus reis quis quereretur, nisi suarum iniuriarum caussa, *l.12. eod.* Ne inuito denuntietur, vt testimonium dicat aduersus socerum, generum, vitricum, priuignum, sobrinum, sobrinam, sobrino natum, eósve qui priore gradu sint. item ne liberto ipsius, liberorum eius, parentum, viri vxoris: item patroni, patronæ: & vt ne patroni patronę aduersus libertos, neque liberti aduersus patronum cogantur testimonium dicere, *l.4. D. de testibus.* Vt inter priuatos qui in iudicem consensissent, iuris dicundi ei iudici potestas esset, *l.3. §.1. D. de iudic.* Nè qui iudex sit, arbitrium recipere eius rei de qua iudex est, ínve se promitti iubeat, *l.9. de arbitr.* Ne minor annis viginti iudicare cogatur, *Lege 41. D. de arbitr.* Vt Saturnalibus triduo feriæ seruarentur. *Macrob. lib.1. cap.10.* Eadem etiam latum opinatur Hotoman. vt certus patronorum numerus esset. *Meminit Asconius in argumento pro Scauro.* Et si quis reus vel accusator domum iudicis ingrediatur, per legem Iuliam iudiciariam in legem ambitus committit, *l.1. D. de ambit.* Item ne iudices suo anno in alienas ædes ingrediãtur. *Dio lib.54.*

Iulia CADVCARIA. Tulit (*vt existimat Hotomanus*) idem: & eiusdem legis hæc duo fuere capita, Vt si nemo sit, ad quem bonorum possessio pertinere possit: aut sit quidem, sed ius suum omiserit, bona publicentur. *Vlpian. cap. Institut.28. Idem leg.4. §. eodem. Digest. de fideicomm. libert.* Quare & si caducearii legibus bona delata sint, idem erit prostituit. *Iacob. Cuiac.* Eandem legem significat Iulianus, *leg.96. §.1. Digest. legat. & fideicomm. lib.1.* Quoties lege Iulia bona vacantia ad fiscum pertinent, & legata & fideicommissa præstantur.

[Line order in the print: "…idem erit pro-" / "legibus bona delata sint, idem erit pro-" / "bandum. Sic enim locum hunc nobis re-" / "stituit."]

Iulia, DE ADVLTERIIS. Tulit idem. Si quis stuprum adulteriúmque faceret, sciens, dolo malo. *Sueton. in August. & Iurisconsul titul. ad leg. Iul. de adulter Cornel. Tacit. lib.2.* Huius caput etiam hoc fuit, Ne maritus dotale prædium inuita vxore alienet: néve id etiam eius voluntate oppigneret, *Paulus lib. Sentent. 2. cap. 1. 22 & Iustin. sub titul. quibus aliena. licet. in princip. & de eo plene Cuiac. ad leg. si marito, Digest. de fund. dot.*

Iulia THEATRALIS. Tulit idem. Vt equitibus Roman quibus ipsis parentibúsve equester census vnquam fuisset, in quatuordecim ordinibus lege Roscia Theatrali constitutis considere liceret. *Suet. in Aug. Plin. l.33. c.2.*

Iulia SVMPTVARIA. Tulit idẽ. Vt profestis diebus ducentos nummos in conuiuiis consumere liceret: Calendis, Idibus, Nonis, & aliis quibusdam festiuis trecentos: nuptiis autem & repotiis H-S. millies. *Gel. li.2. c.24.*

Iulia, DE MANVMISSIONIBVS. Tulit idem. Vt Imperator, cùm seruum manumittit, non vindicta imponat, sed simpliciter liberum esse iubeat. *Paulus l.2. apud eum. 14. Digest. de manu miss.* Qua lege tam manumissoris, quàm manumissi ętatem definiuit, iuráque quibus patroni aduersus libertos vterentur, constituit. *Dio. lib. 55.*

Iulia, DE VENENO *Nominatur à Suetonio in Nerone.*

Iulia PECVLATVS. Tulit idem. Ne qui ex pecunia sacra, religiosa, publicáve auferat, néve intercipiat, néve in rem suam vertat: néve faciat quo quis auferat, intercipiat, vel in rem suam vertat, nisi cui vtique lege licebit: néve quis in aurum, argentum, æs publicum quid indet, néve immisceat: néve quo quid indatur, immisceatur, faciat sciens dolo malo, quò id peius fiat *Vlpianus l. 1. Digest. eod.*

IVLIA, De residuis. Tulit idem. Ne quis eam pecuniam: quæ in vsum publicum erogari, vel in ærarium inferri debuit, priuatim retineat, *l.2. D. ad l. Iul. pecul.*

IVLIA TITIA, de tutoribus. Tulere. Vt prouinciarum præsides mulieribus pupillísve tutores non habentibus, tutores darent. *Iustin. Instit. de Attil. tut. & Vlp. c. Instit. 11.*

IVLIA, de cessione bonorum. Tulit. Vt qui sine dolo suo malo æri alieno satisfacere non posset, bonis suis cedendo liberaretur, *l. 4. Cod. qui bon. ced. poss. & in C. The. lib. 4. tit. qui bonis ex lege Iulia cedere possint.*

IVLIA & SEMPRONIA, de limitibus Tulere, Vt per actuarios limites populo eundi ius esset, sicut per viam publicam. Hygenus in lib. de limit. constit. Apud Frontinum autem Tiberij Cæs. constitutio legitur, ex qua hæc sumpsimus: Est & aliud monumentum, quod non longè ab ædibus vel itinere publico constitutum: id est, iuxta legem Semproniam & Iuliam, quod cardinibus & Decumanis constitutum esse monstratur, quod rationem finium recipere videtur: id est, concurrentium linearum, atque secantium se inuicem, & ordinem in vtroque custodit, limitum rationem discernens.

IVLIA MISCELLA, de testamentis. Tulit. Vt coniugi superstiti legatum sibi à demortuo ea lege, ne iterum nuberet, ita capere iussus esset, si intra annum (luctui nondum erat præfinitus annus) iuraret se liberorum quærendorum caussa velle nubere. *Iustinianus in tractatu de indicta viduitate, & lege Iulia Miscella tollenda. lib. Cod. 6. titul. 40. & Nouell. constit. 22.* vbi Iustin. Iulium Miscellam huius legis auctorem nominat. Alij tamen Miscellam malunt dictam, quòd id legis Iuliæ caput, tam ad virum quàm fœminam pertinebat, *l. 3. Cod. de indict. vid. tollen.* Capit igitur ex ea lege vir muliérve hæreditatem, aut legatum intra annum, etiamsi secundum matrimonium contrahat, siue à coniuge, siue ab extraneo hæreditas aut legatum relictum sit sub conditione viduitatis. Post annum non capit, nisi præstita cautione Mutiana, quæ solet interponi in omnibus conditionibus, quæ morte legatariorum finiuntur: siue quæ in non faciendo concipiuntur, qua caueat se non coiturum secundas nuptias: & si coierit, redditurum legatum cum fructibus medij temporis, *l. Mutianæ leg. hæres. §. qui post. l. Titio fundus. Digest. de conditio. & demonstratio. leg. cùm filius. §. qui Mutianam. Digest. de legat. 2.* De hac lege etiam est *leg. vltim. Digest. de statulib.* Hanc autem sustulit Iustinian. *dict. tit. de indict. vid. tollen.*

IVLIA Plautia, de vsucapionibus. Vide Iulia de vi, & Plautia de vi. Ne res vi possessas vsucapere vllo tempore liceret. *Iustin. de vsucap. lib. Instit. 1.*

IVNIA, de Regio, & Consulari Imperio. Tulit L. Iunius Brutus solus Consul, Anno 243. Vt imperium Tarquinio abrogaretur, vt ipse idem cum coniuge ac liberis, itémque omnes Tarquiniæ gentis exularent: Vt capitale esset, si quis de iis reuocandis mentionem faceret: vt Regio imperio abrogato, Consules duo regia potestate quotannis comitiis centuriatis à populo crearentur. *Dionys. lib. 4. Liu. lib. 2.*

IVNIA, de Tribus pleb. Vide Sacrata.

IVNIA LICINIA, de legibus. Tulere D. Iunius Silanus, & L. Licinius Murena Coss. Anno ab vrb. condi. 691. Vt iis, qui trinundinum in ferenda lege non seruassent, grauiores quàm lex

Cæci-

Cęcilia & Didia ſanxiſſet, pœnæ irrogarentur. *Cicer.Philipp.* Vbi, inquit, lex Cæcilia & Didia? Vbi promulgatio trinundinum? Vbi pœnæ recenti lege Iunia & Licinia? *Idem Epiſtol. ad Attic. l.1.& 4. & Vatiniana interrogatione, & pro domo ſua.*

IVNIA NORBANA, de libertinis. Tulere M. Iunius Silanus, L. Norbanus Balbus Coſſ. Anno 771. Vt ij ſerui, qui neque cenſu, neque vindicta, neque teſtamento, ſed aut per epiſtolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione liberi fierent, non ciues Romani, ſed eodem iure, quo Latini coloni eſſent. Vt ſi Latinus ciuem Romanam, vel Latinam vxorem duxerit, teſtatione interpoſita, quòd liberorum quærendorum cauſſa vxorem duxerit, poſtea filio filiáve nato natáve, & anniculo facto, poſſit apud Prætorem vel Pręſidem prouincię cauſſam probare, & fieri ciuis Romanus, tam ipſe, quàm filius filiáve eius, & vxor, ſcilicet ſi & ipſa Latina ſit. Vt Latinorum legitimę ſucceſſiones nullæ prorſus eſſent: ſed eorum bona manumiſſores, tanquam ſeruorum pecula ſibi haberent. Vt liberti ius ciuitatis Roman. non antè haberent, quàm ius aureorum anulorum, aut natalium reſtitutionem à principe impetraſſent. *Vlpian.in Inſtitutio.tit.3. Iuſtinia.§.5.de ſucceſſ. liber. Idem Nouel.78.*

IVNIA annalis, vide Villia annalis.

IVNIA VELLEIA, de hęredum inſtitutione. Tulere. Vt qui teſtamentũ faceret, omnem virilis ſexus, qui ei ſuus hæres futurus erit, cùm naſcetur, inſtituendi, exhæredandíve poteſtatem haberet, etiamſi viuo teſtatore naſceretur. item, Vt ſi quis ex ſuis hæredibus ſuus hæres eſſe deſineret, liberi eius, & cæteri in locum ſuorum ſui hæredes ſuccederent. *Sceuola l.Gallus 29. de liber. & poſthum.* Vel ſic: Vt qui teſtamentum faceret, omnes eos virilis ſexus neceſſariò inſtitueret hęredes, qui, cùm naſcerentur, ei hæredes ſui futuri eſſent, eorúmque in locum liberi ſuccederent: qui niſi inſtituti eſſent, aut ſi exhæredati, ad exemplum poſthumorum, eſſent, teſtamentum ne valeret. Duplex itaque in hac lege caput fuit, primum, vt mortuo filio, nepotes nondum nati, poſſint inſtitui: item vt, viuente filio, naſcituri nepotes poſſint inſtitui, ſi, auo viuente, & mortuo filio naſcantur: ne facti ſui, cùm naſcentur, ſi ſe præteritos inuenerint, rumpant teſtamentum. Altero capite cautum eſt, vt nepotes iam nati, viuente filio, ab auo hæredes inſtituantur, vel nominatim exheredentur: ne fortè mortuo poſt teſtamentum filio, facti ſui hæredes, ad exemplum poſthumorum teſtamentum infirment. Cuiac. pro Iunia, Iulia legendum cenſet, corruptéque, vbi huius fit mentio, Iunia legi, *ad l.Gallus.ff.eod.vide §.poſthumorum. Inſtit.de exhære.liber.*

Iunia PETRONIA, de libertate. Tulere C. Iunius Cęſonius, Petronius Turpillianus Coſſ. Anno 813. Vt ſi diſſonantes pares iudicum exiſtant ſententiæ pro libertate pronuncietur. *Hermog. l.24. ff. de manumiſſ.* Ab eodem quoque Petronio lex Petronia de ſeruis infrà ſuo loco numeratur.

L

LABIENA, de ſacerdotiis. Tulit T. Labienus Tribun. pleb. Cicerone, Antonio Coſſ. Anno 690. Vt ius creandorum ſacerdotum penes collegia eſſet, ex veteri lege Domitia, quam lex Cornelia abrogarat. *Dio lib.37.* Vide Domitia lex.

LÆTORIA, de minoribus. Tulit. Vt iis, qui furioſi vel prodigi eſſent, curatores darentur: qui eos circumſcripſiſſent, iudicio publico tenerentur. *Cic. de Offic.3. de natu.deorum.3. & Capito.in Anton.Philoſ.* Ne à minoribus vigintiquinque annis ſtipulari liceret: hoc eſt, ne ſtipulatione obligari poſſent. *Sueton. in quarto Prætorum apud Priſcianum lib.8.* Et hoc illius caput, vt exiſtimat Hotomanus, Plautus ſignificat in Pſeudolo, vbi Callidorum adoleſcentem ſic loquentem facit: *Nimis ſum miſer: nummum nuſquam reperire argenti queo. Ita miſer & amore pereo, & inopia argentaria. Perij, annon? tum lex me perdit quina vicenaria. Metuunt credere omnes.* Profertur in eandem ſententiam à Conſtantino, *in l.2. C.Th. de donationibus.*

LÆTORIA, de plebeiis magiſtratibus. Vide Publilia Lætoria.

LICINIA de fenore. Tulit T. C. Licinius Stolo Trib. pleb. Furio, Clœdio, &c. Trib. mili. Anno 376. Vt deducto eo de capite, quod vsuris pernumeratum esset, id quod superesset, triennio æquis portionibus persolueretur. *Liuius lib. 6.* Est & alia Licinia de fenore, lata à Licinio Lucullo, Asiæ proconsule, ad leuandam ære alieno prouinciam lata. Ne supra centesimam iure fenoris solueretur: Ne maiores essent vsuræ, quàm qui bus veteri iure pecuniæ antea credebantur: Ne creditoribus à debitore fenoris nomine plus omninò liceret accipere, quàm quanta fructuum creditori quarta pars esset.

LICINIA, de magistratibus è plebe creandis. Tulit idem C. Licinius Stolo. Ne tribunorum militum comitia fierent, sed consulum, & vtique alter ex plebe crearetur *Liuius lib. 6.*

Licinia AGRARIA. Tulit idem, Æmilio, Valerio, &c. Tri. mili. Anno 377. Ne quis plus quingenta iugera agri, centum pecoris maioris capita, quingenta minoris possideret, *Varr. lib. de re Rusti. 1. Columel. lib. 1. capit. 3 Liuius lib 6. Appia. de bellis ciuilib. 1. Gellius lib. 20. cap. 1. Valerius lib. 8. cap. 6. Plinius lib. 18. cap. 3. Velleius libro 2. Plutarchus in Camillo, & in Gracchis.* Videtur de septem iugeris viritim diuidendis cauisse. Nam *Columella lib. 1.* Post exactos, *inquit*, Reges Liciniana illa septem iugera, quæ plebis Tribunus viritim diuiserat, maiores quæstus antiquis retulere, quàm nunc nobis amplissima veruacta.

LICINIÆ legis, ne communi diuidundo quis alienata re experiatur, fit mentio apud Marcianum, l. fin. de alien. iud. mut. Si quis, inquit, iudicij communi diuidundo euitandi caussa rem alienauerit, ex lege Licinia interdicitur ei, ne communi diuidundo iudicio experiatur.

LICINIA sumptuaria. Tulit P. Licinius Crassus Diues Cons. cum Cn. Lentulo, Anno 656. Vt Kalendis, nonis, nundinis Romanis cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi caussa consumere liceret: nuptiis ducenos, cæteris verò diebus, qui excepti nõ essent, tricenos: cùm & carnis aridæ pondo tria, & salsamentorum pondo libram condederet. quod autem è terra, vite arboréve natum esset, id impunè consumere liceret. *Macrob. lib. 3. cap. 17. Gell. lib. 2. cap. 24. Cicero lib. 7. Epistol. ad Gallum, Epist. 27.* Et Festus, Centenariæ cœnæ dicebantur, in quas lege Licinia non plus centussibus præter terræ nata impendebatur: id est, centum assibus, qui erant breues nummi ex ære.

LICINIA, de ludis Apollinaribus, Tulit P. Licin. Varus, Prętor vrb. Claudio, Quinctio Coss. Anno 545. Vt ludi Apollinares, qui die incerta fiebant, in perpetuum in statam diem vouerentur. itaque ipse primus ita vouit, fecitque ante diem tertium nonas Quintiles. is dies deinde solẽnis seruatus. *Liui. li. 27.*

LICINIA CASSIA, de bello Persei. Tulere Licin. Cassius Coss. Anno 582. Vt quod Perseus Philippi filius, Macedonum Rex, aduersus fœdus cum patre Philippo ictum, & secum post mortem eius renouatum, sociis populi Ro. arma intulisset, agros vastasset, vrbésque occupasset: quódque belli parandi aduersus pop. Rom. consilia inesset, arma, milites, classem eius rei caussa comparasset: vt nisi de iis rebus satisfecisset, bellum cum eo iniretur. *Liuius lib. 42.*

Licinia Cassia, DE TRIBVNIS MILITVM. Tulere iidem Coss. Ne Tribuni militũ eo anno suffragiis crearentur, sed Consulum, Prætorúmque in iis faciendis iudicium arbitriúmque esset. *Liuius lib. 42.*

LICINIA & MVTIA, de peregrinis. Tulere L. Licinius Crassus, & Q. Mutius Scæuola Coss. Anno 658. Vt socij Latini, Romanæ ciuitatis iure priuati, suas in ciuitates redigerentur. *Ascon. in Cornel. & pro Scauro. Cicer. in Bruto, & lib. de Offic. 3. de Orat. 2. pro Cornel. Balbo, & pro Sextio. Appia. lib. 1.*

LICINIA, de sodalitiis. Vt in sodalitiis iudices ab accusatore ex tribubus ederentur. *Cic. in Orat. pro Plancio. & lib. Fami. Epist. 9.*

Licinia ÆBVTIA, de legum latoribus. Tulere. Vti potestas nulla curatione non modò iis, qui de aliqua curatione, aut potestate tulissent, sed nec eorum collegis cognatis affinibus mandaretur. *Cice. in Orat. 2. contra Rullum, & in Orat. pro domo sua.* Sunt tamen, qui duas leges constituant, alteram Liciniam, aliam Æbutiam, quæ eiusdem generis fuerint.

LICI-

LICINIA rogatio, de ſacerdotiis. Promulgauit Q. Licinius Craſſus. Vt ſacerdotũ cooptatio ab ipſorum collegio ad populum transferretur. *Cic. in Lælio.*

LICINIA Iunia, de legibus, vide Iunia Licinia.

LIVIA, de Coloniis deducendis. Tulit M. Liuius Druſus Trib. pleb. Domitio, Fannio Coſſ. Anno 631. Vt duodecim coloniæ deducerentur, & ſingulis tria ciuium millia aſsignarentur. *Plut. in Gracchis.*

LIVIA, de decemuiris. Tulit. Vt decemuiri crearentur, qui agros diuiderent. Eſt autem lata poſt captam Carthaginem, vnà cum Rubria, de agris in Africa diuidundis. Harum fit mentio in tabula ænea, *cuius meminit Manutius.*

Liuia, DE SOCIIS LATINI NOMINIS. Tulit idem. Ne quem Latini nominis virgis in exercitu cædi liceret. *Plut. ibidem.*

Liuia, DE VECTIGALIBVS. Tulit idem, Vt pauperibus, quibus agri diuiderentur, vectigal, quod ex lege Sempronia pendebant, remitteretur. *Plutar. ibidem.*

Liuia, DE RE NVMMARIA. Tulit idem. Vt octaua æris pars argento miſceretur. *Plin. lib. 33. c. 3.*

LIVIA indiciaria. Tulit M. Liuius Druſus Tribu. pleb. L. Martio Philippo, Sex. Iulio Cæſare Coſſ. anno 662. Vt æqua ex parte iudicia penes Senatum & equeſtrem ordinem eſſent, id eſt, 300. equites, & 300. ſenatores. *Aſco. in Cornelianam. Cice. de Orat. 3. Florus in Epit.* LXXI. Appianus autem rem ſic explicat: τὴν βουλευτῶν διὰ τὰς στάσεις τότε ὄντων μόλις ἀμφὶ τῶν τριακοσίων, τοσούς δὲ ἑτέρους αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἱππέων εἰσηγεῖτο ἀριστίνδην προσκαταλεγῆναι, καὶ ἐκ τῶνδε πάντων εἰς τὸ μέλλον εἶναι τὰ δικαστήρια, εὐθύνας τε ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι δωροδοκίας προσέγραφον· ἐγκλήματος ἴσα δὴ καὶ ἀγνουμένου, διὰ τὸ ἔθος τῆς δωροδοκίας αἰδῶ ἐπιπολαζούσης. Cùm per id tempus propter ſuperiores ſeditiones vix trecenti ſenatores eſſent, totidem ex equeſtri ordine arbitratu bonorum virorum delectos ipſis adiunxit, vti deinceps ex hiſce omnibus iudices legerentur: vtque de pecunia ob rẽ iudicandam accepta cauſſam dicere cogerentur: quod crimen conſuetudine iam pro nullo numerabatur, cùm largitiones ſine vllo pudore increbuiſſent. *Hæc ille lib. de bell. ciuil. 1.*

Liuia AGRARIA. Tulit idem. Vt Semproniæ leges de agris populo diuidendis valerent.

Liuia FRVMENTARIA. Tulit idem. Vt Sempronia lex de frumento plebi ex publico viritim dando valeret.

Liuia, DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit idem. Vt lex Sẽpronia ea de re valeret.

Liuia, DE SOCIIS. Tulit idem. Vt ſociis omnibus ius ciuitatis Romanæ daretur: quod ante ipſum M. Fuluius Coſ. tentaret. Liuius tamen in perferenda lege occiſus eſt. *Appianus de bello ciu. c. Florus, & Cicero de legib. 3.*

LVTATIA, de vi publica. Tulit Q. Lutatius Catulus Coſ. cum C. Mario, Anno 647. Vt de ſeditioſis conſceleratíſque ciuibus, qui armati Senatum obſederint, magiſtratibus vim attulerint, Remp. oppugnarint, quotidie eam diebus feſtis, ludíſque publicis quæreretur, *Cicero pro Cælio.* Hac damnati ſunt, qui de Catilinæ ſociis in vrbe remanſerant, vt idem in eadem teſtatur. ideóque *in Orat. quæ in Cic. Salluſtij nomine inſcribitur,* fortè pro Plautiæ, Lutatiæ legendum, cùm eo loco de coniuratorum damnatione verba fiant poſt eius conſulatum.

M

MAMILIA, de limitibus. Eius aliquot locis mentio fit in libro de agrorum conditionibus, *conſtátque ex Aggeno Vrbico, & lib. Cic. de legib. 2. & Bruto,* eam in finibus agrorum quinque aut ſex pedum latitudinem præſcripſiſſe, quos vſucapi vetaret. In libello verò Variorum auctorum eidem volumini ſubiecto, Mamilia, Roſcia, Peducea, Aliena, Fauia nominãtur: ſed capita trium duntaxat poſtremarum legum referuntur: quia neque de quinque pedum præſcriptione mentio vlla fit: & hæ notæ, K, L. 3. item 4. & 5. caput legis tertiæ, quartæ & quintæ ſubſcribi tantùm ſignificant: quas ſuum in locum referemus. Ex Cicerone apparet, hanc legem finibus regundis ſingulos arbitros conſtituiſſe. Tulit C. Mamilius Tribunus plebis, qui propterea Limitanus, ſeu Limetanus dictus eſt. *Salluſt. in Iugurth.* hunc

Mamilium Tribun. pleb. nominat, & in nummo argenteo sic scriptum testatur Manutius in Sall. C. MAMIL. LIMETAN.

MAMILIA, de Senatoribus à Iugurtha corruptis. Tulit idem Sp. Posthumio, Qu. Minutio Coss. Anno 643. Vti quæreretur in eos, quorum consilio Iugurtha Senatus decreta neglexisset, quíque ab eo in legationibus aut imperiis pecunias accepissent: qui elephantos, quique perfugas tradidissent, item qui de pace aut bello cum hostibus pactiones fecissent. *Sallust. in Iugurt.*

MANIA, Vide Menia.

MANILIA, de bello Mithridatico. Tulit C. Manilius Tribunus plebis, M. Lepido. L. Volcatio Coss. Anno 687. Vt belli Mithridatici administratio Cn. Pompeio mandaretur. Vt Prouincia vniuersa, cui Lucullus præfuerat, omnéque ipsis imperium, exercitus, & copiæ Pompeio darentur: & hoc amplius Bithynia adiungeretur, qui Glabrio præerat: classis item & copiæ omnes maritimæ, quas ipse initio belli Piratici habuerat: omnes prætere a prouinciæ, quibus solis lege Gabinia non præfuerat, Phrygia, Lycaonia, Galatia, Cappadocia, Cilicia, Colchis superior, & Armenia. Cicer. pro lege Manilia, Plutarchus in Pompeio, Appianus in Mithridat. *Florus Epitomes centesimo. Dio libro vigesimo sexto.*

MANILIA, de suffragiis libertinorum. Tulit idem. Vt libertinis id omnibus tribubus suffragium esset. *Vide Cice. in Miloniana, & Asconium.*

MANILIÆ leges venalium vendendorum, ab Antonio dicuntur *in lib. de Orat. 1.* pro Captionibus, *vt apud Catonem*, Lex vini vendendi, oleæ faciendæ.

MANLIA, de vicesima. Tulit C. Manlius Cos. cum C. Martio, Anno 396. Vt ij qui manumitterentur, fortunarum suarum vicesimam ærario darent. *Liuius libro 7.*

MANLIA, de sacerdotiis. Tulit P. Manlius Tribun. pleb. L. Furio, M. Marcello Coss. Anno 557. Vt propter sacrificiorum multitudinem Tresuiri Epulones crearentur: cùm essent ipsi à Numa, vt etiam ludorum illud epulare sacrificium facerent, instituti. Ius præterea togæ prætextæ habendæ, item vt Pontifici eisdem esset. *Cice. de Orat. 3. Liuius 33.* Vbi tamen pro P. Manlius, T. Romuleius legitur: quod Car. Sigonius ex coniectura emendauit.

MANLIA, de C. Mario. Tulit L. Manlius Trib. pleb. C. Mario, L. Cassio Coss. Anno 646. Vt eidem C. Mario prouincia Numidia mandaretur.

MARTIA Atinia, de pace Macedonia, Tulere Q. Martius, C. Atinius Tribu. pleb. Furio, Claudio Coss. Anno 557. Vellent iuberéntne cum Rege Philippo pacem esse? omnes quinque & triginta tribus, vti rogas, iusserunt, *Liuius lib. 33.*

MARTIA, de magistratibus. Tulit Martius Censorinus, Ne cui bis censuram gerere liceret. *Plutarchus in Coriolano.*

MARTIA, de Statellis. Tulere M. Martius Sermo, & Q. Martius Sylla, Tribu. pleb. Popilio, Ælio Coss. Anno 581. Vt qui ex Statellis (Liguriæ populis) deditis in libertatem restitutus ante Kalendas Sextiles primas non esset, cuius dolo malo is in seruitutem venisset, vt iuratus Senatus decerneret, qui eam rē quæreret, animaduerterétque. *Liuius lib. 42.*

MARIA, de suffragiis, Tulit C. Marius Tribun. pleb. L. Cæcilio, L. Cotta, Coss. Anno 634. Vt pontes, per quos suffragia in comitiis ferebantur, angustiores fierent, ne quis illic qui suffragium ferret, consistere posset ad appellandum rogandúmque. *Cicero de legib. 3. Plutarchus in Mario.*

MARIA, de re nummaria. Tulit M. Marius Gratidianus Prætor, L. Sylla Dictatore. Vt nummi certa tum excogitata ratione probarentur. Iactabatur enim temporibus illis nummus, sic vt nemo scire posset, quid haberet, *Cicero de offi. 3. Plinius lib. 33. c. 9.* qui legem hanc nominatim appellat, cùm Cicero Prætoris edictum de Rostris promulgatum fuisse scribat. Hic autem ille Marius est, cuius caput Catilina per vrbem tulit: quod ei inuidiosissimè obiicit Cicero.

MARIA Porcia, de Triumpho. Tulere L. Marius, M. Cato Porcius Tribun. pleb. Vt pœna afficerentur ij, qui aut hostium occisorum in prælio, aut amissorū ciuium falsum numerum literis senatui retulissent. Vt cùm primùm vrbem intrassent, apud Quæstores vrbanos iurarent,

sent, de vtroque numero verè ab iis Senatui scriptum esse. *Valerius lib.2.c.de iure triumph.*

MEMMIA, de Iugurtha Romam euocando. Tulit C. Memmius Trib. ple P. Scipione Nasica. L. Bestia Calpurnio Coss. Anno 643. Vti L. Cassius Prætor ad Iugurtham mitteretur, cúmque interposita fide publica Romam duceret; quò facilius indicio regis, Scauri & reliquorum, quos pecuniæ captæ arcessebant, delicta patefierent. *Salust. de bello Iugurth.*

MEMMIA, de reis postulandis. Tulit. Vt eorum, qui Reipublicę caussa abessent, nomina ne in reos reciperentur. Vt Calumniatoribus pœna constituto iudicio imponeretur. *Valer. Maxim. lib. 3.ca.7.* Calumniatori autem hac in lege in fronte imprimebatur litera, qua indicabatur calumniatum eum esse. *Cice. pro Sex. Roscio*, literarum illam, cui vos eo vsque inimici estis, vt etiam calumnias oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt postea neminem alium, nisi fortunas vestras accusare possitis. *Huius etiã meminit Papin. l.13. de testib. lege 1.§.1. Ad S.C. Turpil.* Legitur tamen Remmia. *Plinius in Panegyrico de delatoribus loquens:* Neque vt antea exanguem illam, & ferream frontem ne quicquam conuulnerandam præbeant punctis, & notas suas rideant.

MENENIA SEXTIA, de mulcta. Tulere T. Menenius, P. Sextius Coss. Anno 301. Auctor *Festus li.14.* cuius verba sic legit Hoto. Peculatus furtum publicum dici cœptum est, à Pecore, quia ab eo initium eius fraudis esse cœpit, si quidem ante æs aut argentum signatum ob delicta pœna grauissima erat duarum ouium, & triginta boum: quæ pecudes postquã ære signato vti cœpit populus Ro. Tarpeia lege cautum est, vt bos centussis, ouis decussis æstimaretur. Eam legem sanxere T. Menenius Lanatus, & P. Sextius Capitolinus Coss.

MENIA, de auctoritate Patrum. *Nominatur à Cicerone in lib. de claris Orat.* Eáque videtur esse, quæ apud *Festum lib. 14.* Minia nominatur, in dictione, Prorsus: & apud Nonium fortasse, in voce Sugillare: vbi ait, Sugillare, occludere. Varro Geminis, contrà lex Mania est in pietate, ne filij patribu: luci clara sugillent oculos. Alludere videtur ad patrum nomen, quo lex Menia Patritios intelligebat.

MENIA de ciuitate. Tulit. Vt ex alterutro peregrino natus, deterioris parentis conditionem sequatur. *Vlpia. cap. Insti.5.* Et hanc idem *in l. lex natura.24. de stat. hom.* in specialem legem intelligit.

METELLA, de fullonibus, vide Cæcilia, de fullonibus.

MINVTIA. Meminit *Festus lib.13.* in voce, Osi sunt.

MINVTIA, de Triumuiris mensariis. Tulit Minutius Trib. pleb. Æmilio, Terentio Coss. Anno 137. Vt propter penuriam argenti Triumuiri mensarij crearentur. *Liuius lib.23.*

MVNERALIS Lex vocata est, qua Cincius cauit, ne cui liceret munus accipere. *Festus*, qui Plauti versus citat, quos in Cincia retulimus.

O

OGVLNIA, de sacerdotiis. Tulere Q. & Cn. Ogulnij Trib. pleb. M. Valerio, Qu. Appuleio Coss. Anno 454. Vt cùm quatuor Augures, quatuor Pontifices ea tempestate essent placerétque augeri sacerdotum numerũ, quatuor Pontifices, quinque Augures, de plebe omnes allegerentur. Ita deinceps octo Pontifices, nouem augures fuerunt, *Liuius lib.10.*

OPPIA, de matronarum cultu, vel mundo muliebri. Tulit C. Oppius Tribun. pleb. Q. Fabio, T. Sempronio Coss. Anno 540. in medio ardore belli Punici secundi. Ne qua mulier plus semuncia auri haberet: neu vestimento versicolori vteretur: neu iuncto vehiculo in vrbe oppidóve, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum caussa veheretur. *Liuius lib. 34. in princip. Tacitus lib.3. & Val. Max. lib.9.c.1.* Ea tamen post viginti annos, antiquata est, auctoribus M. Fundanio, & L. Valerio, Trib. pleb.

OPTIMA LEX, cùm nominabatur in magistro populi faciendo, qui vulgò Dictator appellabatur, quàm plenissimum posset ius esse significabatur. Vt fuit M. Valerij Marci, filij Volusij nepotis, qui primus magister populi creatus

eſt. Poſtquam verò prouocatio ab eo magiſtratu ad populum data eſt, quæ antea non erat, deſitum eſt dici, Vt optima lege: vt potè imminuto iure priorum magiſtrorum. *Hæc Feſtus.* Idem alibi, In magiſtro populi faciendo, qui vulgò Dictator appellatur, quàm pleniſſimum poſſet ius eſſet ſignificabatur. Poſtquam verò prouocatio ab eo magiſtratu ad populũ data eſt, quæ antea non erat, deſitum eſt dici, Vt optima lege: vtpotè imminuto iure priorum magiſtrorum.

ORCHIA, de numero conuiuarũ. Tulit C. Orchius Trib. pleb. Qu. Fabio, M. Claudio Coſſ. Anno 570. *Macr. lib. 3. c. 17. Feſtus lib. 13. in dictione*, Obſonitauere.

OVINIA Lex nominatur *à Feſto*, vbi de præteritis agit ſenatorib. Vt cenſores ex omni ordine optimum quenq. curiatim in ſenatu legerent. quo factum eſt, vt qui præteriti eſſent, & loco moti, haberentur ignominioſi.

P

PACVVIA, de menſis Auguſti nomine. Tulit Sextus Pacuuius Tribunus plebis Auguſto Imperatore, Vt qui menſis antea Sextilis vocabatur, quòd à Martio, qui primus olim fuerat, ſextus eſſet: iis deinceps Auguſtus ab Auguſto Imperatore diceretur. *Macrobius libr. Sat. 1. cap. 12.*

PAGANA LEGE in pleriſque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes, torqueant fuſos aut omninò detectos ferant: quoniam aduerſetur id omnium ſpei, præcipuéque frugum. *Plin lib. 28 c. 2. ad fin.*

PAPIA, vide Pappia.

PAPIRIA Iulia, de mulctarum æſtimatione. Tulere L. Papirius, L. Iulius Coſſ. Anno 324. *Liuius libro 4. vide Ateria.*

PAPIRIA, de nexu, vide Peſilia.

PAPIRIA, de ciuitate. Tulit L. Papirius Pr. Vt Acerranis ciuitas ſine ſuffragio daretur, Cornelio, Domitio Coſſ. Anno 421. *Liuius lib. 8.*

PAPIRIA, de ſuffragiis. Tulit C. Papirius Carbo Tribunus plebis Popilio, Rupilio Coſſ. Anno DCXXI. Vt in iubendis legibus, aut vetandis, populus tabella ſuffragium ferret. *Cicero de legib. tertio.*

PAPIRIA, de triumuiris capitalibus, aut potiùs Monetalibus. Tulit L. Papirius Tribunus plebis: Vt qui prætor fieret, qui inter ciues ius diceret, Treſuiros capitales (Monetales legit Hotom.) populum rogaret: qui ſacramenta litigatorum exigerẽt, iudicaréntque: eodémque iure eſſent, vti quos ex legibus, plebiſve ſcitis exigere iudicaréve oportet. *Hæc ex Feſto in libro 17. voce*, Seſtertius.

PAPIRIA, de conſecratione. Tulit idem. Ne iniuſſu plebis ædes, terram, aram, aliámve rem vllam conſecrare liceret. *Cic pro domo ſua.*

PAPIRIA, de refectione Tribu. pleb. Tulit C. Papirius Carbo Tribu. pleb. L. Cornelio Scipione, C. Lælio Coſſ. Anno 560. Vt eundem Trib. pleb. quoties quidem vellet, creari liceret. quæ tamen perlata non eſt. *Florus lib. 58. & Cicero in Lælio.*

PAPIRIA, de re nummaria. Tulit, *vt cenſet Hoto.* idem L. Papirius Tribu. pleb. Vt aſſes, qui vnciales erant, ſemunciales fierent. *Plinius lib. 33. c. 3.*

PAPPIA, de ciuitate. Tulit C. Pappius, Trib. pleb. Cotta, Manlio Coſſ. Anno DCXXCIIX. Vt peregrini vrbe Roma expellerentur. *Cicero de Offi. 3. Pro Balbo, pro Archia,* Dio *lib. 37.*

PAPPIA, de Veſtalis capiundi ritu. Tulit. Vt Pont. Max. arbitratu virgines è populo viginti legantur, ſortitióque in concione ex eo numero fiat. *Gellius lib. 1. cap. 12.*

PAPPIA, de ſociis. Tulit. Vt ſocij Latini in ſuas ciuitates redigerentur. Vt iudicium ſociis & ciuitatibus exteris cõſtitueretur, repetundi eius cauſſà, qui in ciuitatis R. cenſum irrepſiſſet. *Valerius lib. 3. cap. 4. Cice. in* Corneliana.

PAPPIA decimaria. Tulit Auguſtus. Vt ſi quis extraneus hæres inſtitutus fuiſſet, is priuſquàm hæreditatem adiret, viceſimam partem fiſco impendere teneretur: qua lege proximiores hæredes non tenebantur, *cuius etiam meminit Iuſtin. l. vlt. C. de edict. diui Adr. tol.* quod in totum ſuſtulit Gratianus Imp. vt affirmat Auſo. in Gratiarum actione. Aliud eius caput erat, vt ſi hæres inſtitutus viuente teſtatore, vel ante aditam hæredita-

hæreditatem deceſſiſſet, fiſco bona addicerentur. Et hoc ab Iuſtiniano ſublatum *tit.C.de caduc.toll.* Tertium, Vt vir & vxor, nullis ex eo matrimonio extantib.liberis, decimam ex teſtamento matrimonij nomine capere poſſint: ſi verò extent liberi ex alio matrimonio, pro vnoquoque ex liberis aliam decimam, & pro communi filio poſt nonum diem amiſſo aliam: pro duobus poſt nonum diem amiſſis duas: *quod explicat Vlpia.in fragm.titu.15 & 16.Vide Cuiac.Obſeru.lib. 3.ca.12.*

PAPPIA POPPÆA, de maritandis ordinibus. Tulere M.Pappius Mutilus, Qu.Poppæus.Secundus Coſs. ſuff. Auguſto Imperatore: vt conſtat ex Dione, apud quem Popilius legitur, pro Poppæus. Vt qui Senator eſſet, quive filius, nepos, pronepóſve ex filio vel ex filia natus, cuius eorum eſſet, ne quis eorum ſponſam vxorémve ſciens dolo malo haberet libertinam, aut eam quæ ipſa, cuiúſve pater, matérve artem ludicram facit, fecítve, néve Senatoris filia, neptíſve ex filio, proneptíſve ex nepote, filio nato, nata, libertino, eíve qui ipſe, cuiúſve pater matérve artem ludicram facit, fecitve, ſponſa nuptáve ſciens dolo malo eſſet. Vt ne quinquaginta annis minor ſexagenario nuberet: aut vir hac ætate iunior quinquagenariam fœminam duceret in vxorem: Vt patronis, qui ius trium liberorum habeant, contra tabulas teſtamenti liberti, aut ab inteſtato contra ſuos hæredes non naturales bonorum poſſeſſio detur. Vt patronę ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ trib.idem iuris detur, quod patronis ex edicto. Vt liberis ingenuę trium liberorum iure honoratæ idem iuris, quod ipſi patronæ tribuatur. Vt omnibus ingenuis, præter Senatoros, eorúmque liberos, vxores libertinas habere liceret. *Tacitus lib.3.Iuriſconſulti ſub tit.de ritu nupt. de vulg.ſubſtit.de iure patr.& aliis locis innumeris.Vlp.c.Inſti.14.&29.Dio li.56.Vide leg.Iul.de marit.ordinibus.vbi plura diximus.Vide item Lactantium lib.1.Inſti. c. 16.Sueto.in Claudio,cap.23.* vbi Claudium refert caput vnum huius legis edicto abrogaſſe: quod de ſexagenariis loquitur: quod ſecutus eſt Iuſtin.*l.ſancimus.2 C. de nupt.Vide Alex.ad Alex.lib.4.cap.22.*

PAPPIA, de iure patronatus. Tulit idem. Vt ex bonis eius, qui H-S. centum millium patrimonium reliquerat, & pauciores quàm tres liberos habebat, ſiue is teſtamento facto, ſiue inteſtatus mortuus erat: virilis pars patrono deberetur. Itaque cùm vnum quidem filium hæredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac ſi is ſine vllo filio filiáve inteſtatus deceſſiſſet: cùm verò duos duáſve hæredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: ſi tres reliquerat, repellebatur patronus. Item Vt libertus, qui duos liberos in poteſtate haberet, operarum obligatione liberaretur. *Iuſti.§.1.de ſucceſ.liber. Et in Pãd. ſub tit.de bonis liber.aliiſque locis compluribus.*

PEDIA, de vi & Cæſaris interfectorib. Tulit Q.Pedius Coſs.cum Auguſto Cæſare, Anno 611. Vt qui C. Cæſaris cędis auctores eſſent, iudicio conſtituto rei fierent, & damnatis aqua & igni interdiceretur. *Appia.lib.de bello ciui.3.Sue. Nerone, & Galba, Velleius lib.2.*

PEDVCIA, de inceſtu. *Nominatur à Cicerone de natu.Deor.3.*

PEDVCIA, de terminis. Tulit. In libello Variorum auctorum, De agrorum conditionibus his edita eſt verbis, quæ tamen aliqua ex parte correximus. Quæ colonia hac lege deducta, quódve municipium, prefectura, forum, conciliabulũ conſtitutum erit, qui ager intra fines eorum erit, ſi termini in eo agro ſtatuti nõ erunt, quo in loco terminus non extabit, in eo loco is, cuius is ager erit, terminum deſtituendum curato: vtque rectè factum eſſe velit, magiſtratus qui in ea colonia, municipio, præfectura, foro conciliabulo iure dicundo præerit, facito vt fiat.

PESVLANIA, de damno à canibus illato Tulit. Vt ſi canis pauperiem fecerit, damnúmve dederit, in dominum actio detur, vt aut damni æſtimationem ſubeat, aut canem noxæ dedat. *Paul. Sen. li.1.ca.15.* In quibuſdam tamen exemplaribus Peſolonia legitur. Cuiac. Solonia reponit, vt ad Solonem referatur, de quo ſic Plutarchus: ἔγραψε δὲ καὶ βλάβης τετραπόδων νόμον, ἐν ᾧ καὶ κύνα δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῷ τετραπήχει δεδεμένον.

PETILIA PAPIRIA, de nexu vide POETILIA PAPIRIA.

PETILLIA, de peculatu. Tulit Q. Petilius Trib.pleb. Æmilio, Flaminio Coss. Anno 556. Vellent, iuberent, quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est, quique sub eius imperio fuerunt: quod eius in publicum relatum non est, vti de ea re Ser. Sulpitius Prætor vrb. ad senatum referat. Omnes tribus vti rogat iusserunt. *Liuius lib.* 38.

PETRONIA, de seruis Tulit, vt existimat Hoto. Petronius Turpillianus Coss. cum Cæsonio Pæto, Anno 813. Ne dominis potestas esset ad bestias depugnandas suo arbitratu seruos suos tradere. Vt ei, qui iure viri delatum adulterium non peregisset, nunquam postea referre hoc crimen liceret. *Modestinus l.* 2. *D. ad legem Cornel. de sicar. Impp. l.* 15. *C. ad legem Iul. de adulte.* Ab eodem Petronio & collega Iunio, suprà Iunia Petronia numerata est.

PETRONIA, de peregrinis. Tulit. Vt peregrini vrbe Roma expellerentur. *Cicer. lib. de Offic.* 3. Hanc *Festus li.* 16. in *voce*, Respublicas, eo loco significat, vbi nunc P. Ennij de peregrinis legitur, *vt vult Hotomanus.*

PINARIA, de ambitu. Tulit L. Pinarius Trib. mil. cum collegis Anno 322. Ne cui album vestimentum addere petitionis caussa liceret. *Liuius libro* 4. Lex tamen non tenuit, vt ex omnium temporum consuetudine intelligitur.

PINATIA Furia de intercalando. Tulere L. Pinarius, L. Furius Coss. Eam antiquissimam, cui mentio Intercalaris adscribitur, in columna ærea incisam fuisse, *Varro scribit, teste Macrobio, lib.* 1. *cap* 13.

PLAVTIA Iudiciaria. Tulit M. Plautius Siluanus Tribu.pleb. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone Coss. Anno 664. secundo anno belli Italici, cùm equester ordo in iudiciis dominaretur. Vt tribus singulę ex eo numero quinos denos suffragio crearent, qui eo anno iudicarent ex eo factum est, vt Senatores quoque in eo numero essent & quidam etiam ex ipsa plebe. *Cic. in Orat. pro Cornelio, Epist. ad Att. lib.* 4. *& Ascon.* Ex quo intelligitur, cùm equites soli iudicarent, xxx. tribus dedisse singulas iudices xv. itaq; iudices 450. fuerunt: & iudicia inter tres ordines, senatoriũ, equestrem, & plebeium communicata sunt.

PLAVTIA, de vi publica. Tulit idem. Vt de iis, qui vim publicam armatis hominibus fecissent, quæstio constitueretur. *Meminit Cic. de respons. arusp. pro Milone, lib. Epist. ad Q. Fratrem* 2. *& ad Attic.* 4. *Sallust. in Catil. Ascon. in Milon. & Cælius ad Ciceronem libr. Epist.* 8. Item, Ne rem vi possessam vsucapere liceret. *Iulianus, l.* 33. *§.* 3. *D. de vsuc. §. furtiuæ. Inst. de vsucap.* Lex Plautia & Iulia ea demum vetuit longa possessione capi, quæ vi possessa fuissent: non etiam ex quibus vi quis deiectus fuisset. Huius legis mentio fit in ea Oratio. quæ Sallustij nomine in Cice. inscribitur: corruptè tamen, meo iudicio, & pro Plautiæ, Lutatiæ legendum. Vide Lutatia, de vi publica.

PLAVTIA Papiria, de ciuitate. Tulere M. Plautius Siluanus, C. Papirius Carbo Tribu.pleb. Cn. Pompeio, L. Catone Coss. Anno 664. Vt ciuitas iis daretur, qui fœderatis ciuitatibus adscripti fuissent, si & cùm lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & sexaginta diebus apud Prætorem essent professi. *Cicero pro Archia Poeta.*

PLÆTORIA, vide Lætoria.

PLÆTORIA, de iure dicundo. Tulit M. Plætorius Trib. ple. Vt Prætor Vrbanus qui nunc est, quique posthac fuerit, duos lictores apud se habeto: isq; supremum ad solis occasum ius inter ciues dicito. *Censorin. lib. de die nat. c* 19. *Varro lib. de ling.* 5. Sed postea lex Plætoria id quoq; tempus iubet esse supremum, quo Prætor in comitio supremam pronunciauit populo.

PLOTIA, de exulibus. Tulit Plotius Trib. ple. Vt qui Lepidum ciuili bello secuti, post necem Cos. ad Sertorium confugerant, impunè in ciuitatem redirent. *Sueton in Cæsare, Gell. lib.* 13. *c.* 3.

PLOTIA, & FLAVIA agrariæ. Tulere Trib. ple. Vt vel agri, quos à Senatu locupletes emissent, reddita possessoribus pecunia, plebi diuiderentur: vel, si neminem vetere possessione moueri Senatus vellet, alij agri ex pecunia, quæ ex nouis vectigalibus per quinquennium reciperetur, emerentur, & plebi quæ agros non haberet, partirentur. *Cic. lib. ad Attic.* 1. Has ideò iunxi, quod vtraque idem sancitum fuerit.

PLOTIA Agraria. *Nominatur à Cicerone li. Episto. ad Att.* 1. *Epist.* Nihil mihi, Agraria,

Agraria, *inquit*, promulgata eſt à Flauio: ſanè leuis, eadem ferè, quæ fuit Plotia.

POETELIA, de ambitu prima. Tulit C. Pœtilius Tribun. pleb. C. Fabio, & C. Plautio Coſſ. Anno 395. Vt ne ambiendi magiſtratus cauſſa nundinas & conciliabula obire liceret. *Liuius libr. 7.*

POETELIA PAPIRIA, de nexu. Tulere C. Pœtelius, L. Papirius Mugillanus Coſſ. Anno CCXXIX. Ne quis niſi qui noxam meruiſſet, donec pœnam lueret, in compedibus, aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet, & ne quis in poſterum necteretur. *Liuius lib. 8. Et de eadem lege C. Manlius in Epiſto. ad Qu. Marcium conſulem, apud Salluſt. Catilin.* Et ita Solon: τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν ποιεῖσθαι, καὶ λύτρωσιν, καὶ τῷ σώματι μὴ δανείζεσθαι, quam legem Σεισάχθειαν vocabat, vt ſcribit Plutarchus.

POMPEIA, de Trib. ple. Tulit Cn. Pompeius 1. Conſul. cum M. Craſſo, Anno 683. Vt ad Tribunos ple. prouocandi ius eſſet: (quod lege Cornel. prohibitum fuerat) omniáque omninò, quæ Tribu. pleb. ademerat Sylla, illis reſtituerentur. *Plutarch. in Pompeio, Aſconius in Verr. 1. & 2. & Cæſar. lib. de bello ciuil. 1.*

POMPEIA, De iure coloniarum, Tulit Cn. Pompeius Strabo Conſul. Vt tranſpadanæ coloniæ, eæque quæ extra Italia finitimæ Pado in agro Gallico erant conſtitutæ, petendi magiſtratus gratia ciuitatem Romanam adipiſcerentur, & hæreditates à pop. Rom. capere, reliquóque iure ciuium Rom. vti poſſent. *Aſconius, vt refert Zaſius.*

Pompeia DE PROVINCIIS. Tulit Cn. Pompeius Coſ. cum Qu. Cæcilio, Anno 701. Vt ſibi Hiſpania prouincia in alterum quinquennium prorogaretur. *Dio lib. 38. & Plutarch. in Vit.* qui tamen, Quadriennium ſcribit.

Pompeia IVDICIARIA. Tulit idem Coſ. cum M. Craſſo iterum, Anno 693. Vt ampliſſimo ex cenſu, ex centuriis, aliter quàm antea, lecti iudices, ex tribus tamen ordinibus, quibus Aurelia lege communicata erant iudicia, Senatorio ſcilicet, Equeſtri, & Tribunis ærarij res iudicarent. Item vt quinque & ſeptuaginta iudices cauſſas cognoſcerent. *Cicero in Piſonem, & Aſcon. in eandem.*

Pompeia, DE PARRICIDIIS. Tulit idem. Vt qui cognatos vel affines, qui parentum liberorúmve nomine continentur, fratrémque aut ſororem necaſſet, is ſanguineis virgis verberatus, in culeum inſueretur cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & ſimia: deinde in mare vel proflu entem proiiceretur. *Modeſtinus l. 9. D. ad legem Pompe. de parricid.* Vbi ait, more maiorum eam fuiſſe conſtitutam. Florus tamen Epitome 68. de Publicio Malleolo loquens, qui ob matrem interemptam primus hoc ſupplicij genus ſubiit, culei tantùm meminit, *vt & Valerius Maxi. li. 1. cap. 2. de Tarquinio regi ſcribens: tum & Cicero in Oratio pro Sexto Roſcio. Seneca verò libro de Clementia primo. de Cæſare Auguſto loquens:* Non culeũ, *inquit*, non ſerpentes, non carcerem decreuit. Iuuenalis de ſerpente & ſimia etiam loquitur. At Conſtantinus in lege prima. *C. de parricid.* canem & gallinaceũ adieciſſe videtur: quæ tamen omnia Iuſtinianus legi Pompeiæ in Inſtitutionibus attribuit. Vtut ſit, hoc videtur Pompeius inſtituiſſe, vt cùm antea Prætor certus ac proprius non eſſet, qui de parricidiis ius diceret, ſed lege Cornelia, qui inter ſicarios quæreret, de iis quoque quæreret (quemadmodum ex Roſciana intelligitur) deinceps certus huius criminis quæſitor eſſet: nam quod ait Vlpianus *in lege prima, D. de parricid.* lege Pompeia eandem pœnam parricidiis eſſe cõſtitutam, quæ lege Cornelia de ſicariis: ſic accipiendum eſt, quà lex Cornelia ad parricidas pertinebat. Alioqui perobſcurus videri non poſſet.

Pompeia, DE VI ET AMBITV. Tulit idem Conſul ſolus creatus, Anno DCC I. Vt priuſquàm cauſſa de vi ageretur, teſtes per triduum audirentur: dicta eorum iudices conſignarent, quarta die adeſſe omnes in diem poſterum iuberentur, & coram accuſatore ac reo pilæ, in quibus nomina iudicum inſcripta eſſent, æquarentur: de in rurſus poſtera die ſortitio fieret vnius & LXXX. qui numerus cùm ſorte obtigiſſet, ipſi protinus ſeſſum irent: tum ad dicendum accuſator duas horas, reus tres haberet, reúſque illo eodem die iudicaretur: prius autem quàm ſententiæ ferrentur, quinos ex ſingulis ordinibus accuſator, totidem reus reiiceret: ita vt numerus iudicum relinqueretur, qui ſententias ferrent, quin-

quaginta & vnus. *Asconius in Milonianæ argumento, Dio lib.* 40. *Cicer. libr.* 4. *de finibus, & ad Attic. lib.* 10. *Cæsar de bello ciuil. lib.* 3.

Pompeia, DE PECVNIIS OB REM IVDICANDAM CAPTIS. Tulit idem, eodem anno. Vt de iis qui à secundo suo Consulatu ad hunc vsque diem ob rem iudicãdam pecunias cepissent, quæstio cõstitueretur. *Appian. de bello ciuil. lib.* 2.

Pompeia IVDICIARIA. Tulit idẽ eodem anno. Ne reum in iudicio laudare liceret. *Plutarchus in Pomp. & Cato. Vtic. Valerius lib.* 6. *c.* 2.

POMPEIA, de Magistratibus. Tulit Cn. Pompeius tertium CONS. cum Q. Cæcilio, Anno DCCI. Ne cuius absentis in magistratuum comitiis ratio haberetur: vno Cæsare excepto. *Dio lib.* 40. & *Plutarch. in Vitis.*

Pompeia, DE MAGISTRATIBVS BITHYNIORVM. Tulit idem. Ne quis annis XXX. minor magistratum caperet, in senatúve esset. Vt qui magistratum cepissent, eis in senatu esse liceret. Ne Decuriones in curiam à Censoribus lecti, pecuniam pro introitu darent. Vt Senatores certis de caussis à Cẽsoribus ordine mouerentur. Vt Bithynicis ciuitatibus adscribere sibi quos vellent, ciues liceret, dũ ne ciuitatis essent alienę, sed earum quisque ciuitatum, quæ essent in Bithynia. *Plinius Cæcil. lib. Epist.* 10. *Epist.* 84. & 117.

POPILIA, de Vestalis capiendæ ritu. Tulit. Vt si quis honesto loco natus adeat Pontificem Max. atque offerat ad sacerdotium filiam suam, cuius duntaxat, saluis religionum obseruationibus, ratio haberi possit: id per se ratum sit. *Gellius lib.* 1. *c.* 12.

PORCIA, de iure ciuitatis. Tulit M. Porcius Cato Tribunus pleb. Valerio Apuleio Coss. Anno DCLIIII. Ne quis magistratus ciuem Ro. virgis cæderet, ne carétve: sed damnato exilium permitteret: cùm antea nudorum ceruix inseretur furcæ, corpus virgis ad necem cæderetur. *Liuius lib.* 10. *Ci. pro Rabirio perduel. Sallust. in Catil. Suet. in Nerone.*

PVBLICIA, de cereis Tulit Publicius Tribunus pleb. Vt Saturnalibus cerei non nisi ditioribus mitterentur. *Macrob. lib.* 1. *c.* 7.

PVBLICIA, de lusu. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, sponsionémve in ludo, nisi qui virtutis caussa susceptus esset, faceret: veluti si quis certet hasta, vel pilo iaciendo, vel currendo, saliendo, luctando, pugnando. *Marcianus l.* 3. *D. de aleat.* Idem lege Titia & Cornelia sancitum fuit, *vt idem refert.*

PVBLILIA Lætoria, de plebeis magistratibus. Tulit Volero Publilius Philo, & Lætorius Tribuni ple. Ap. Claudio Ap. F. & T. Quinctio Coss. Anno CCLXXX. Vt plebeij magistratus, qui antea curiatis comitiis fiebant, deinceps remotis patribus tributis comitiis crearentur. *Liuius lib.* 2. *Dionysius lib.* 9. apud quem tamen πόπλιος βόλερων legitur, pro ποπλίλιος. nam Volero prænomen. Publilius nomen fuit, vt non Voleronia, sed Publilia lex dicenda sit.

PVBLILIA, de legibus & censoribus. Tulit Qu. Publilius Philo Dictator, Anno CCCCXIIII. Vt plebiscita omnes Quirites tenerent: Vt legum quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent: vt alter vtique ex plebe, cùm eò ventum sit, vt vtrunque plebeium Consulem fieri liceret, Censor crearetur. *Liuius lib. ab vrbe condita* 8.

PVPIA, de Senatu habendo. Tulit. Ne Senatus à XVII. Kalendas Februarias adusque Kalendas Februarias haberetur. Ne nisi perfectis, aut reiectis legationibus, aliis de rebus Senatus haberetur. *Cicero Epistol. ad Lentulum.* 4 *ad Qu. Fratrem, libro* 2. *Epistol.* 2. & *Cælius* 8. *Epistol. ad Ciceronem.* Vbi hac lege solutos magistratus scribit.

Q

QVINA vicenaria. Vide Lætoria.

R

REGIA, DE VNIVS IMPERIO. Lata est ineunte regnum Romulo, qua populus omnem ei potestatem in se cõcessit. *Liuius libr.* 34. Ex vtro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus? an vetus Regia lex, simul cum ipsa vrbe nata? Cùm autem annis amplius D. florente populi Romani libertate, sopita fuisset, postea D. Augusti & Tiberij dominatu, qui legibus soluti sunt, excitata, subtilius & copiosius quã antea perscripta est: & quo quisque die successores demor-

de mortuorum imperium excipiebant, recitari ſolebant: quemadmodum ex his eius reliquijs intelligitur, quæ ex libro Epigrammatum Romanorum referuntur ab Hotom. Ea verò ad Veſpaſiani imperium pertinet: quæ vt idem cenſet, à *Cornel. Tacito lib. 20.* his ſignificatur verbis: Tum Senatus omnia Principibus ſolita Veſpaſiano decreuit, &c. Sunt & qui teſtentur, Romæ hanc ſcripturam extare in baſilica Lateranenſi, in ære inciſam. Eſt autem huiuſmodi: Fœdúſve cũ quibus volet facere liceat, ita vti licuit Diuo Auguſt. Tib. Iulio Cęſari Auguſto, Tiberióque, Claudio Cæſari Auguſt. Germanico, &c. Vtique ei Senatum habere, relationem facere, remittere. Senatuſconſulta per relationem diſceſſionémq. facere liceat, ita vti licuit Diuo Aug. Tib. Iulio Cæſ. Augu. Tib. Claudio Cęſari Auguſto Germanico. Vtiq. cùm ex volũtate auctoritatéve, iuſſu mandatúve eius, præsẽtéve eo Senatus habebitur, omniũ rerum ius perinde habeatur, ſeruetur, perinde ac ſi è lege Senatus editus eſſet, haberetúrve. Vtique quos magiſtratum, poteſtatem, imperium, curationémve cuius rei petentes Senatui populóque Romano commendauerit, quibúſve ſuffragationem ſuam dederit; promiſerit, eorum comitiis quibuſque extra ordinem ratio habeatur. Vtique ei fines pomœrij proferre, promouere, cum ex Republica cenſebit eſſe, liceat, ita vti licuit Tib. Claudio Cæſari Auguſt. Germanico. Vtique quæcunque ex vſu Reipublicæ, maieſtate diuinarum, humanarum, publicarum, priuatarúmque rerum eſſe cenſebit, ei agere, facere, ius poteſtáſque ſit, ita vti Diuo Auguſto, Tiberióque Iulio Cæſ. Auguſt. Tiberióque Claudio Cæſa. Auguſt. Germanico fuit. Vtique quibus legibus plebíſve ſcitis ſcriptum fuit, ne Diuus Auguſt. Tiberiúſve, Iulius Cæſar Auguſt. Tiberiúſve Claudius Cæſar. Aug. Germanicus teneretur: his legibus, plebíſque ſcitis, Imper. Cęſ. Veſpaſianus ſolutus ſit: quæque & quáque lege, rogatione Diuum Auguſtum, Tiberiúmve, Iulium Cæſarem Auguſtũ, Tiberiúmve Claudium Cæſarem Auguſtum Germanicum facere oportuit, ea omnia Imper. Cæſari Veſpaſiano Auguſto facere liceat. Vtique quæ ante hanc legem rogatam, acta, geſta, decreta, imperata, ab Imperatore Cæſare Veſpaſiano Auguſto iuſſu mandatúve eius à quoque ſunt, ea perinde iuſta ratáq; ſint, ac ſi populi plebíſve iuſſu acta eſſent. SANCTIO. Si quis huiuſce legis ergo aduerſus leges, rogationes, plebíſve ſcitã, ſeuatúſve conſulta fecit, fecerit, ſiue quod cum ex lege, rogatione, plebíſve ſcito, S. VEC. facere oportebit, non fecerit, huius legis ergo, id ei ne fraudi eſto: néve quid ob eam rem populo dare debeto: néve cui de ea re actio, néve iudicatio eſto, néve quis de ea re apud ſe agi ſinito. Hæc ex epigrammatum antiquorum libr. Vlpian. autem *in l. 1. de conſt. princip.* hanc legem ſignificat, cùm ita ſcribit: Quod principi placuit, legis habet vigorem: vtpote cum lege Regia, quæ de imperio eius lata eſt, populus ei & in eum omne ſuum imperiũ & poteſtatem conferat. Quod Iuſtinia. totidem verbis in tit. de iure natur. & gent. tranſcripſit. Hanc autẽ Alexander Imperator legẽ Imperij appellare videtur, *in l. 3. C. de teſtamentis: & à Strabone in fine poſtremi libri ſignificatur his verbis, vbi de Cæſare Auguſto loquens,* ἐπεὶ τοι γὰρ, *inquit,* ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου, &c.

REGIA, de mortuo inferendo. Tulit. Ne mulier, quæ prægnans mortua ſit, humetur antequam partus ei excidatur, qui contrà fecerit, ſpem animantis eum grauida peremiſſe videatur *Mancianus l. 2. D. de mort. infer.* Hanc autem legem ſuperioris partem fuiſſe, ridiculum eſt dicere, tametſi eius auctorem nominare difficile eſt, cùm ſatis conſtet, Regis verbum cognomen fuiſſe, non nomen. Exiſtimat Hotomanus Romuli aut Numæ Pompilij legis alicuius, de qua Marcianus antea diſputarat, partem hãc fuiſſe, cum præſertim ad ſacra hæc lex pertineat: de quibus quæ leges à Numa conſtitutæ fuerant, ſemper obſeruandæ ſunt, vt Iulius quoque Capitol. in Antonino Pio teſtatur. Similem Diodorus apud Ægyptios Græcóſque prope omnes legẽ de mulieribus grauidis rei capitalis damnatis, *lib. 2.* commemorat. *itémque Clement. Alexand. lib. 2. Strom. & Plutarch de Ægyptiis. lib. de ſera num. vind. Ælianus de Athenienſibus, lib. Var. hiſt. 5.*

REMMIA, vide Memmia.

plebes iurata in monte sacro sciuerit. *Hæc ille.* Cicer. pro Cornelio maiestatis reo, Tanta igitur in illis virtus fuit, vt ann. XVI. post reges exactos, post nimiam dominationem potentium leges sacratas ipsi sibi constituerent, duos Tribunos crearent, montem illum trans Anienen, qui hodie mons sacer appellatur, in quo armatæ consederant, æternæ memoriæ caussa consecrarent. *Hæc Cic.* Dubitari autem potest, verúmne illud sit quod scribit Diod. lib. 12. in Auentino fœdere comprehensum hoc fuisse, vti Tribun. pleb. exacto sui magistratus anno, mox totidem alios in annum sequentem designarent: quod si prætermisissent, illico viui comburerentur, sin aliquanto diutius eos in designando dissensio tardaret, interea potestas eis prorogaretur, dum alios crearent.

SATYRA lex. *Fest.* Satura est cibi genus conditi, & est lex multis aliis conferta legibus. Itaque in sanctione legum adscribitur, Néve per saturam abrogato, aut derogato. Annius Luscus in ea quam dixit aduersus Tiberiũ Gracchũ, Imperium quod plebs per satyram dederat, id abrogatum est, & C. Lęlius in ea, quã pro se dixit, Dein postera die quasi per satyram sententiis exquisitis in deditionem accipitur. Quidam dicunt esse genus carminis, vbi de multis rebus disputatur. *Hæc Fest.* Diomedes Grammaticus: Satyra lex nomen accepit à genere cibi ex variis rebus conditi. *Sallust. in Iugurt. bell. iisdem verbis*: Dein postero die quasi per Satyram legem sententiis exquisitis, in deditionem accipitur, quod Sallust. de Iugurt. dicit, nec ibi quisquã aderat Lælius. mendum igitur subest in Festo. Legem itaque Satyram fuisse putant, in qua coniunctim multis de rebus vna rogatione populus consulebatur. Quod lege Cæcilia & Didia vetitũ fuisse. *Cic. in Orat. pro domo sua, testatur.* Et sententias ferri per satyram, cùm ex multis capitibus, etsi quædam comprobantur, quædam improbantur, iniicitur tamen tabella. VTI ROGAS Iustin. in præfatione *ad Antecessores.* §. 2. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur non secundum edicti perpetui ordinationem, sed passim, & quasi per satyrã collectum, & vtile cum inutilibus mixtum, maxima parte inutilibus deputata, id est, Nullo ordine, sed confusè ac perturbatè, dum modò hinc, modò illinc aliquid decerpitur. *Vide Eras. Chi. 4. cẽt. 8.*

SCANTINIA, vel Scatinia, de pueris impudicis. Tulit C. Scantinius Aricinus Trib. pleb. Vt qui præposteram vel aduersi, vel auersi venerem exercuissent. Vel, Vt qui alienam pudicitiam sollicitassent, aut suam ipsi prostituissent, pœna x. millium nummum coërcentur. *Iuuel. Sat. 2. Suet. Domitiano. Ausonius Cic. Phil 3. Fabius lib. 4. c. 2. & lib. 7. 4. Cælius l. Epist. fam. 8. epist. 12.* Hinc Scãtinius cùm Marcelli viri illustris filium de impudicitia appellasset, damnatus est, *vt Vale. l. 6. c. 1. testatur. Tertu. li. de Monogam.* Prudentius in Romã. Postea tamen huic sceleri pœna gladij à Christianis imperatorib. constituta est, quam primũ sanxerũt Constantius & Cõstans, *vt habetur in l. cùm vir nubit. C. ad leg. Iul. de adult.*

SCRIBONIA agraria, seu viaria. Tulit C. Curio Trib. pleb. *Cæc. epist. fam. l. 8.*

SCRIBONIA de seruitutib. vrbanorum prædiorũ. Tulit fortasse idem ille. Ne vrbanorum prædiorum seruitutes vsucapi liceret, vtiq. earum seruitutũ libertatem vsucapere ius esset, *l. 4. in fi. D. de vsurp. vbi Cuia.* Ad ciuitatum dignitatem ea lex pertinuit: vsque eo vt etiam sine bona fide & titulo eius libertatis vsucapionẽ ferret, *l. si ædes. 32. ff. de ser. vrb.*

SEMPRONIA, de ęre alieno. Tulit M. Sẽpronius Tri. pleb. L. Cornelio, Q. Minutio Coss. Ann. DLX. Vt cum sociis ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idem quod cum ciuibus Rom. esset. *Liu. lib. 35. Cic. de Offic. 2.*

SEMPRONIA agraria. Tulit Tit. Sempronius Gracchus Trib. pleb. P. Mutio Scæuola, L. Calpurnio Coss. Anno DCXX. Ne quis ex publico agro plus quingenta iugera possideret: quorum tamen dimidium filiis habere liceret. Vt si quis latius agrũ patefaceret, Triumuiri quotannis data opera creati, iudicarent quà publicus ager, quà priuatus esset. *Appia. lib. Emphyl. 1. Plutar. in Gracch. Vell. lib. 2. Auctor lib. de vir. illust. Cic. in Sextian. & de aruspic. respons. Flor. epit. 58. & Sicul. Flacc. in lib. de condit agror.* apud quem tamen Ducenta legimus, cùm alij omnes apertè Quingenta prodant.

Sempronia. DE REGIS ATTALI HÆREDITATE. Tulit idem

Asiæ, Libyæ, & prouinciarum quas nuper Pompeius subegerat, vectigalia venderent, ex eáque pecunia agros colonis, quos arbitratu suo quò vellent deducerent, mercarentur. Vti eis liceret damnare quos vellent, damnatos in integrũ restituere, exules reducere. Huius rei caussa haberent apparitores, scribas, librarios, præcones, architectos, & vt eis darentur more maiorum muli, tabernacula, supellex, &c. Lex Cicerone dissuadente perlata non est. Hoc tamen visum est ex illius contra legem orationibus describendum esse.

SERVILIA, de ciuitate. Tulit C. Seruilius Glaucia Trib. pl. Cos. vt Latinis ius esset ciuitatis assequendæ, in locum eius, quem accusando repetundarum damnassent. *Asco. pro Scauro. & Cic. pro Balbo.*

Seruilia REPETVNDARVM. Tulit idẽ. Vt reus comperendinaretur: cùm antea vel iudicari primo posset, vel amplius pronunciari. Id est, vt accusatori dies xx. ad agendum, totidem defensori ad defendẽdum darentur. *Cic. Ver. 3. pro Posthumo, pro Scauro, & in hanc Ascon. Valer. lib. 8. c. 1.*

SERVILIA iudiciaria. Tulit. Q. Seruiliæ Cæpio Cos. cum C. Attilio. Anno DCXLVII. Vt iudicia quæ lege Sempronia ad solos equites translata erant, ordini Senatorio communicarentur: quæ tamen non multo pòst abrogata est. *Tacit. lib. 12. Cic. 1. de arte rhet. de orat. 2. in Bruto, in Orat. pro Scauro. & ibid. Ascon.* Imparem autem & minorem fuisse Senatorum numerum ex eo constat, quòd lege Liuia, quæ proximè insecuta est, ex æqua parte communicata sunt. & fortassis hoc est, quod *Flor. Epitom.* de trecentis Senatoribus cum sexcentis equitib. commixtis, ad legem Semproniam refereb at, lib. 60.

SEXTIA LICINIA, de sacerdotiis. Tulere L. Sextius, C. Licinius Tribũ. ple. P. Manlio Dictatore, Anno CCCLXXXV. Vt pro Duumuiris sacris faciũdis. Decẽuiri ita creentur, vt pars ex plebe, pars ex patribus fiat. *Liu. l. 6.*

Sextia, DE MAGISTRATIBVS. Tulit idem L. Sextius M. Furio Dictatore V. An. CCCCLXXXVI. Vt cõsul vnus è plebe crearetur: qua de caussa vicissim concessum à plebe nobilitati, vt prætor vnus qui ius in vrbe diceret, ex patribus crearetur. *Liuius lib. 6.*

SVLPITIA, de iure ciuitatis. Tulit P. Sulpitius Tri. pl. Q. Pompeio, L. Sylla Coss. Ann. DCLXV. Vt exules reuocarentur: Vt noui ciues libertinique distribuerentur in tribus. *Florus epit. 77. Plut. in Sylla.* Eo enim tempore noui ciues in octo tantum tribubus suffragium ferebant, auctore Appiano, & propter reliquarum tribuum multitudinem nullius momenti erant.

SVLPITIA, de C. Pontinio. Tulit Ser. Sulpitius Galba Prætor Ann. CCXCIX. Vt C. Põtinio proconsuli, quo die vrbem triumphans ingrederetur, imperium esset. *Cic. lib. 4. ad Att. Dio li. 40.*

Sulpitia, DE ÆRE ALIENO. Tulit idẽ. μηδένα συγκλητικὸν ὑπὲρ δισχιλίας δραχμὰς ὀφείλειν. Ne quis Senator supra duo millia drachmarum deberet. *Plutarchus in Sylla.* Ipse tamen legislator, cùm vita excessit, vltra trecenta myriades debiti nomine reliquit.

Sulpitia, DE BELLO MITHRIDATICO. Tulit idẽ Vt Syllæ, cui Asia prouincia obuenerat, vt bellum Mithridaticum administraret, imperiũ abrogaretur, & C. Mario mandaretur. *Velleius lib. 2. Florus epit. 77. Plutarchus in Sylla, & Mario, & Appian. de bell. ciuil. 1.*

SVLPITIA, de bello Macedonico. Tulit P. Sulpitius Cõsul cum C. Aurelio, Anno DIII. Vellent iuberent Philippo regi Macedonibúsque, qui sub regno eius essent, ob iniurias, armáque illata sociis populi R. bellum indici. *Liu. lib. 31.*

SVLPITIA Sempronia, de templis & aris. Tulere ex S. C. P. Sulpit. P. Sempron. Coss. Ann. CDXLIX. Ne quis templum arámve iniussu Senatus, aut Tribunorum ple. maioris partis dedicaret. *Liuius lib. 9.*

T

TALARIA, de talorũ lusu. Nominatur à Plauto in Milit. glor.

Atque adeò vt ne legi fraudem faciam talariæ:
Accuratote, vt sine talis domi agitent conuiuium.

Facetè ad legem aliquam de alea veterem alludit, qua talorum lusus conuiuiis interdicebatur: Publiciam fortè, aut Titiam. Nam sumptuarię leges, quibus

cum

eum immolari: ſed qui occidit, parricidij non damnatur. Nam lege Tribunitia prima cauetur. Si quis eum, qui eo plebiſcito ſacer ſit, occiderit, parricida ne ſit. Quibus verbis Feſtus Sacratam Iuniam, quam ſuo loco expoſuimus, ſignificat. Alia ſententia dixit Cicero *in Verrina* 2. Vident adhuc poſt legem Tribunitiam vnum Senatorem vel tenuiſſimum eſſe damnatum. Quibus verbis Põpeiam legem intelligit, de Tribunitia poteſtate reſtituenda, nondum tamen latam, ſed in concionibus oſtentatam.

TRIBVNITIA lex nominatur, à Pomponio dicam, an Triboniano? *in l.* 2. *De orig. iur.* ferè initio: Exactis deinde Regibus lege Tribunitia omnes leges hę exoleuerunt. At lata ea lex eſt à Iunio Bruto Conſule, non Tribuno, vti Liuius teſtatur. Rurſus quod nonnullis placet, à C. Terẽtio Arſa Tribuno ple. latam eſſe, Lucretio, Veturio Coſſ. Anno ccxc. quo anno ſcribit Liuius latam fuiſſe legem ab illo, Vt Quinque viri crearentur legib. de imperio Conſulari ſcribendis: non ſatisfacit. diſertè namque Liuius perlatam eam legem nõ fuiſſe affirmat. Ceſſit, *inquit Liuius*, ad vltimum maieſtati Trib. ple. & deſtitit. Videndum ergo vtrum apud Pomponium mendum ſit, & legendum LEGE BRVTI IVNIA: an potius Pomponius à Liuio diſſentiat, & à Bruto Celerum Tribuno legem latam exiſtimet, nec dum Conſulatum adẽpto, nam eum Celerum Tribunum fuiſſe, *in ead. lege*, §. 8. *confirmat.*

TVLLIA, de legationibus liberis. Tulit M. Tullius Cicer. Conſul cum M. Antonio Ann. DCXC. Ne ſicut antea infinitum, ſed annuũ tempus earum eſſet, *Idem de Legib.* 2.

TVLLIA, de ambitu Tulit idem. Ne quis munus gladiatorium biennio quo magiſtratum petierat, petiturúſve erat, edere: niſi ex teſtamento præſtituta die. Vt ſenatoribus ambitus damnatis, aqua & igni ad annos decem interdiceretur. Vt in plebem pœna grauior eſſet, quam lege Calpurnia fuiſſet. Vt reis morbum excuſantibus, pœna certa eſſet. *Cice. pro Murana pro Sextio, in Vatin. Dio. lib.* 37.

V

VALERIA, de prouocatione & libertate populi. Tulit P. Valerius Poblicola Coſ. ſolus, Bruto collega mortuo, Anno CCXLIII. Vt aduerſus omnes magiſtratus, ad popul m prouocatio eſſet. Ne quis magiſtratus ciuem Rom. aduerſus prouocationem verberare, aut necare, aut pecunia multare vellet. Ne quis Romæ imperium haberet, niſi cui à populo datum eſſet, ſacrúmque eſſet cum bonis caput eius qui regni occupandi conſilia iniſſet. Vt capitale eſſet, ſi quis iniuſſu populi magiſtratum adiiſſet. Vt quinque boum & duarum ouium mulcta eſſet. Vt pecuniæ publicæ in æde Saturni reconderentur, duóque ærarij Quæſtores crearentur. Vt plebs à portoriis & tributis præſtandis liberaretur, *Liuius lib.* 2. *Dionyſ. lib.* 5. *Plut. in eius vita Val. Max. lib.* 4. *cap.* 1. *Pompon. de orig. iur.*

VALERIA, de prouocatione. Tulit L. Valerius Conſul cum M. Horatio, Anno CCCIIII. Ne quis vllum magiſtratũ ſine prouocatione crearet: qui creaſſet, eum iúſque fáſque eſſe occidi, néve ea cædes capitalis noxæ haberetur. *Liuius libr.* 3. *Dionyſius.* 10. Eodem anno lata fuerat Duilia, qua de Conſulibus tantùm cauebatur. Vocatur etiam hęc Horatia.

VALERIA, de prouocatione. Tulit M. Valerius Cos. cum Q. Appuleio, Anno CDLIII. Ne quis qui prouocaſſet, virgis cæderetur, ſecurive necaretur: ſi quis aduerſus ea feciſſet, improbè facturus *Liuius lib.* 10. Diligentiùs, *inquit*, quàm aliæ ſancita eſt: tertiò tum poſt Reges exactos lata, ſemper à familia eadem.

VALERIA, de ære alieno. Tulit L. Valerius Flaccus Coſſ. cum C. Cinna, in Marij demortui locum ſuffectus, An. DCLXVII. Vt creditoribus quadrans ſolueretur. *Paterculus lib.* 2.

VALERIA, de Syllę dictatura, Tulit L. Valerius Flaccus Interrex à Senatu proditus, deſtituta Conſulibus ciuitate, Carbone & Mario interfectis. Vt L. Sylla perpetuus dictator Reip. conſtituendæ cauſſa crearetur, & quæcunque is aut tanquam Conſul, aut tanquam pro conſul geſſiſſet, rata eſſent. *Cic. Verr.* 4. *in Rullum, Appian. de bell. ciuil.*

VALERIA, de proſcriptis. Tulit idẽ Vt eorum bona veneant qui proſcripti ſunt, aut eorum qui in aduerſariorum

præsidiis occisi sunt. Vt proscriptiones venditionésque ad diem Cal. Iuniarum fiant. *Cicero pro Sext. Roscio*, vbi contumeliosè in Syllam, vtrum Valeria an Cornelia dicenda sit, nescire se scribit. *In Verrina* 3. caput Corneliæ memoratur, Ne quis testamento proscriptum iuuaret. Sed ego neque à Valeria, quæ nomine sic dicebatur, cùm re ac veritate esset Cornelia, id abiudico: neque ad verba, sed sententiam legis id refero. nam si aqua & igni eis interdictum erat, nihilo magis testamento, quàm inter viuos eis largiri licebat.

VALERIA, de iure ciuitatis. Tulit Q. Valerius Trib. ple. Martio, Sex. Iulio Coss. Anno DCLXXII. Vt de iis qui socios ius ciuitatis appetentes clàm palámve iuuissent, quæstio haberetur. *Appianus lib. de bell. ciuil.* 1.

VALERIA, de defectione militũ. Tulit M. Valerius Coruus. Dictator, Anno CLXII. Ne cui militum secessio, quam metu supplicij fecerant, cùm de Capua, quæ ipsorum præsidio commissa erat, occupanda conspirassent, eorúmque consilium detectum esset, fraudi esset. *Liuius lib.* 7.

VALERIA, de iure suffragij. Tulit C. Valerius Trappo Tribun. pleb. Valerio, Liuio Coss. Anno DLXV. Vt Formianis, Fundanis, Arpinaribus suffragij latio (nam ante sine suffragio habuerunt ciuitatem) esset, *Liuius lib.* 38.

VARIA maiestatis. Tulit Q. Valerius, propter obscurũ ius ciuitatis Hybrida cognominatus, Trib. pl. aduers. intercessionem collegarum. Vt quæreretur de iis, quorum ope consilióve socij contra populum Rom. arma sumpsissent. *Asconi. in Orat. pro Scauro, & pro Cornelio: & in iisdem Tullius. Val. Max. lib. 8. c. 6. Cice. Tuscul. 2. & in Bruto.*

VATINIA, de Cæsaris prouinciis. Tulit P. Vatinius Trib. pleb. C. Cæsare, M. Bibulo Coss. Anno DCXLIII. Vt C. Cæsari Gallia Cisalpina cum Illyrico in quinquennium sine senatus decreto, & extra sortem mandaretur. Vt ij quos in lege nominabat, Legati sine Senatus decreto cũ Cæsare proficiscerẽtur. Vt eidẽ pecunia ex ærario ad exercitum attribueretur. Vt idem coloniã Nouum comum deduceret. *Tranq. in Cæs. Cic. pro Balbo, & epi. ad Lent. Sallu. in Iugur. Plut. in Vitis & præsertim Cic. in Vatin.* hoc loco, Eripueráſne Senatui prouinciæ, &c. quo ex loco coniecturã capit Hor. locum illũ in media Oratione corruptum esse, vbi sic legitur, Eripuerísne partes illo tempore carissimas, partim à Cæsare, partim à publicanis. legẽdúmq; Partim à Senatu. vt partes intelligantur subministrãdę pecunię, cùm Senatus ęrarij dispensationem haberet, publicani sæpè Rempub. pecuniam iuuarent. Mendum ex nota Se. ortum videtur, pro qua imperitus scriptor Cęsare reposuit.

VATINIA, de repetundis. Tulit idẽ. Vt qui repetũdarũ reus esset, ei alterna cõsilia reiicere liceret. *Cic. in Vatin.* vbi Cõmodiorem conditionẽ reiectionis, pro Contentionem legendum videtur.

VELLEIA, de hæredum institutione. Vide Iunia Velleia.

VILLIA annalis. Tulit I. Villius Annalis Trib. pleb. L. Mãlio, Q. Fuluio Coss. Anno DLXXIIII. Quot annos nati, quémque magistratũ peterent, caperéntque. *Liu. li.* 40. vbi tamẽ corruptè legitur ab L. Iulio Tri. ple. latam, vt annotat vir doctissimus C. Sigonius, *Et in lib. epi. Cælij* 8. pro L. Iulio annali, in manuscriptis est, L. Villio. & apud Valer. lib. 9. L. Tullius Annalis, pro L. Villius. Quod autẽ Liu. loco supracitato, hanc legẽ eo primum anno latã scribit, mirum prorsus est. cũ li. 25. ita de Scipione tradiderit: Huic petentiæ ædilitatem, cũ obsisterent Trib. ple. negãtes rationẽ eius habendã esse, quod nondum ad petendum legitima ætas esset. Post autẽ li. 22. in consulatu mandando T. Quintio Flaminio, quẽ nondũ annos 30. natũ fuisse Plutar. prodit, huius legis ne verbũ quidẽ fecerit: imò verò ita scripserit: Patres censuerũt qui honorẽ, quẽ sibi per leges capere liceret, peteret in eo populo creandi quem velit, potestatem fieri æquum esse. Hanc autem legem significat Ouid. in Fastis, cum ait:

Iura dabat populo senior, finitáque certis
Legibus est ætas, vnde petatur honos.

Annus autem fuit Quæsturæ quidem nõ ante XXVII. Tribunatus XXX. Ædilitatis XXXVII. Præturæ XL. Consulatus XLIII. Et quod de Quæstura diximus, aptè cõgruit cum eo quod *Polyb. l.* 6. scribit, legem fuisse, ne quis vrbanum magistratum gereret, nisi decem stipendia confecisset. Annus autem ad militandum legitimus

gitimus fuit 17. *Vide Cicer. Philip.* 5.

VISELLIA, de libertinis. Tulit L. Visell. Varr. Conſ. cũ Caio Fonteio, ann. DCCLXIII. Diui Claudij temporib. Ne libertinis hominibus, qui ius anulorum aureorum adepti nõ erant, eos honores qui ingenuorum proprijs ſunt, capere liceret. *Imp. ad l. vnic. C. ad l. Viſel. l. 1. Cod. quando priu. act. crim. præiud. Vlp. c. Inſtit.* 3. Viſcellia tamẽ vbique legitur mendosè: cum Viſelliorum familia nota ſit, cuius erat C. Viſellius Varro, Ciceronis conſobrinus, vt conſtat ex Bruto.

VNCIARIA lex * Dici cœpta eſt, quã L. Sylla & Q. Põpeius tulerunt, qua ſancitũ eſt, vt debitores decimã partem *** Hæc apud Feſtũ: nec plura leguntur.

VOCONIA, de mulierũ hæreditatibus. Tulit Q. Voconius Saxa Trib. ple. Cæpione & Philip. Coſſ. An. DCCXCIII. Ne qui cenſus eſſet, id eſt, centum millia ſeſtertium poſſideret, *vt* §. *Papia. Inſtitut. de ſucceſſ. libert.* virginem néve mulierem, ſupra quadrantem ſuorum bonorum, id eſt, ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας vltra 25. millia ſeſtertium, *vt ait Dio. lib.* 56. hæredem inſtitueret: plúſve cuiquam legaret, quam ad hæredem hæredéſve pertineret. Ne fœminæ vltra conſanguineos ab inteſtato ſuccederent. *Theophil. in Inſtit. tit. de leg. Falcid.* ἤδε τέθηκεν τεθρίππῳ τάξει ὁ Βοκώνιος νόμος, ὥστις εἴπεν μηδὲν πλέον λαμβάνειν τὸν ληγατάριον τοῦ κληρονόμου. *Cicero Verrina* 3. *De ſenect. De finibus* 2. *Dio lib.* 56. *Gellius lib.* 7. *c.* 13. *& li.* 17. *c.* 5. *Auguſtinus lib. De ciuitate Dei* 3. *Florus in Epit. lib.* 41. *Vbi* Volumnius legitur pro Voconius. *Paulus lib. Sent.* 4. Extat autem declamatio Quintiliani CCLXIIII. in qua hæc lex præponitur: Ne liceat mulieri niſi dimidiam par em bonorum relinquere. Verùm ea lex ad ſcholaſticas exercitationes ficta & accõmodata fuiſſe videtur, *vt ex Dione cõſtat.*

VOLERONIA, de plebeiis magiſtratibus, vide Publilia Lætoria.

LEGVM, QVARVM INCERTA SVNT NOmina, recenſio.

LEGES publicorum iudiciorum, vt ante, ſi reo commodum ſit, iudicium de accuſatore fiat, vtrum illi liceat accuſare, nécne. *Cornific. ad Herennium lib.* 1.

LEX, Ne quis vrbanum magiſtratum caperet, niſi qui decem ſtipendia confeciſſet, *Polyb. lib.* 6.

LEX ſemunciarij fœnoris tulit T. Manlio Torquato, C. Plautio Coſſ. Anno CDVI. *Liuius lib.* 7.

LEGES de ambitu. Ne quis candidatus nomenclatore in magiſtratus petitione vteretur. *Plutarc. in Cato. Vtic.* Vt qui competitorem ſuum ambitus damnaſſet, pro eo ſubſtitueretur. *Cicero pro Sylla*: Vt qui quempiam ambitus dãnaſſet, eius tribum aſſequeretur. *Cicero pro Balbo.* Vt qui de ambitu damnaſſet aliũ eodem crimine damnaſſet, in integrum reſtitueretur. *Cicero pro Cluentio.* Vt accuſatori cuſtos apponeretur, qui videret, quæcunque ad accuſationem pararet atque ageret, *Plutarch. in Cat. Vtic.*

LEX, de Cn. Publicio Menandro, homine libertino, quem legati in Græciam proficiſcentes, interpretem ſecum habuerunt, vt ſi domum reuertiſſet & inde Romam rediſſet, ne minus ciuis eſſet, *Cicero in ea pro Balbo. Pomponius autẽ in l.* 5. *D. de capt. & poſtlim.* Et ideo, *inquit*, in quodam Menandro, qui poſtea quàm apud nos manumiſſus erat, miſſus eſt ad ſuos: non eſt viſa neceſſaria lex de illo, vt maneret ciuis Romanus. Nam ſiue animus ei fuiſſet remanendi apud ſuos, deſinebat eſſe ciuis: ſiue animus erat reuertendi, manebat ciuis: & ideo lex fuit ſuperuacua. De eodem Menandro Ciceronis locum illum in lib. de Orat. primo, intelligendum cenſet Hotoman. Similíque in genere, inferiore ordine, ſi quis apud nos ſeruiſſet ex populo fœderato, ſeſéque liberaſſet, ac poſtea domũ reueniſſet, quæſitum eſt apud maiores noſtros, num is ad ſuos poſtliminio rediiſſet, & amiſiſſet hanc ciuitatem.

LEX, de militia. Vt qui ciuẽ ab hoſte ſeruaſſet, is ab Imperatore quercea corona donaretur. *Plutar. in Coriol.* Item, Ne cuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo volente, deleretur. *Liuius lib.* 7. Itẽ, Ne quis loco ab Imper. deſignato cederet, atque ordinem deſereret. *Diodor. lib.* 12.

LEX, de carminibus infamibus. Donatus in Terentium, Sed cùm Poetæ abuti licentius ſtilo, & paſsim lædere ex libidine cœpiſſent plures bonos, ne quiſquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata ſiluere.

Cicero

Cicero ad Atticum lib.12. Epist.33.

LEX, P. Scipione, C. Liuio Coss. lata per vnum è Tribun. pleb. Anno DCVI. Vt Belli Punici secundi administratio P. Scipioni Consuli mandaretur, vt ex delectibus supplementum conscriberet, voluntarios quotquot posset à sociis acciperet, & ad reges ac ciuitates literas daret, inscriptas populi Rom. nomine. *Appia. De bell. Punicis.*

LEX Castrensis apud Romanos. Quę pro desertore habet, si quis vlterius secedat, quàm vnde signa audiri possint. *Appia. in Libyco.*

LEX, de Tribunis pleb. Εἰ δήμαρχος ἐνδέοι ταῖς παραγγελίαις, τὸν δῆμον ἐκ πάντων ἐπιλέγεσθαι. Vt si Tribunus nondum promissa præstiterit, eius inprimis ratio à populo Comitiis Tribunitiis habeatur. *Appia. De bel. ciuil. 1.*

LEX, de triumpho: Ne quis triumpharet, nisi qui hostium quinque millia vna acie cæcidisset. *Valer. Max. lib.2. cap.3. & Dio lib.37.* Vt solis Consulib. & Ducibus triumphare liceret. *Plutarch. in Pomp. & Caton. Vtic.* Ne qui triumphaturus erat, ante triumphum vrbem introiret. *Plutar. in Pomp.*

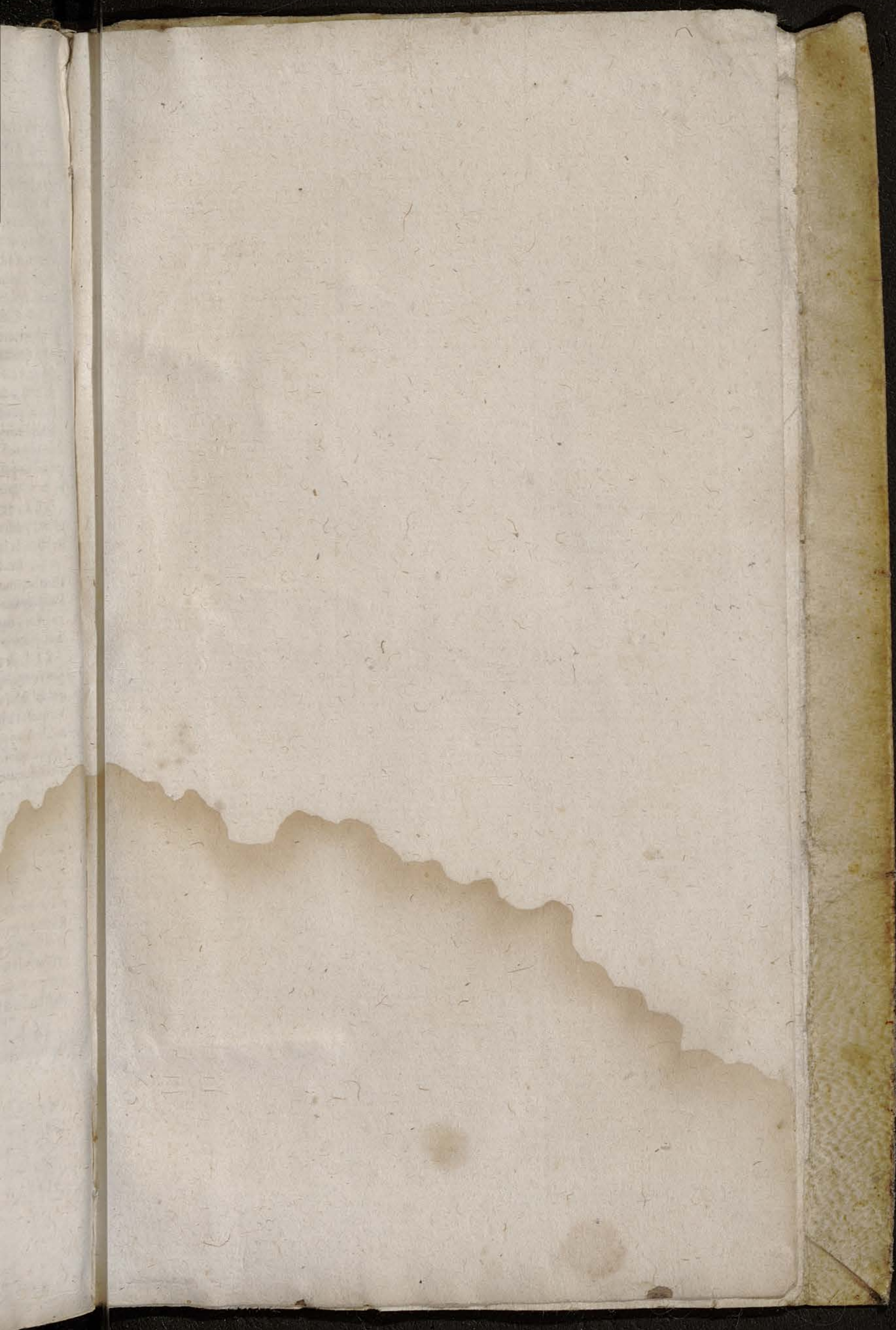
LEX, de trigeminis, ἡ κελεύουσα, οἷς γένονται τρίδυμοι, ἐκ τοῦ δημοσίου τὰς τροφὰς τῶν παίδων χορηγεῖσθαι μέχρις ἥβης. Vt quibus trigemini liberi nati erãt, iis ad alendos pueros sumptus de publico suppeditetur. *Dionysius libr.3.* qui propter Horatiorum laudem eam latam, suóq. adhuc tempore obseruatã scribit.

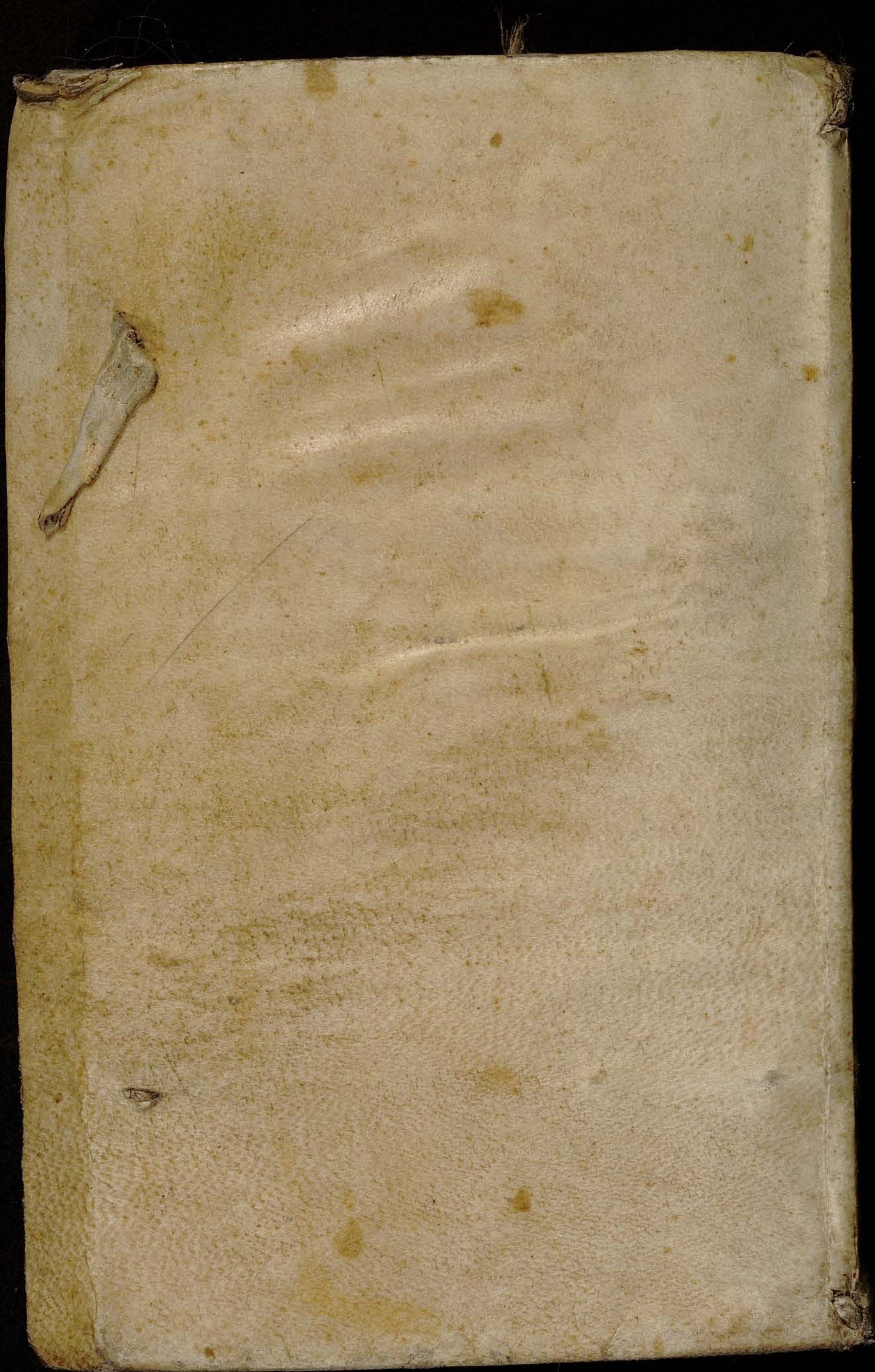
LEX, de vacatione. *Appia. De bello ciuili. li.2. sic scribit:* οὕτω δή τι Ῥωμαίοις ἐπίφοβα, ὡς νόμῳ τῶν περὶ ἀστρατείας ἱερέων καὶ γερόντων ἐγγεγράφθαι, πλὴν εἰ μὴ Κελτικὸς πόλεμος ἐπίοι. τότε δὲ καὶ γέροντας καὶ ἱερέας στρατεύεσθαι Vsque eò, inquit Galli Romanis terribiles & formidolosi sunt, vt in lege de vacatione militiæ, quæ sacerdotibus & senibus permittitur, illud ascriptum sit, nisi bellum Gallicum exoriatur. tum enim & senes & sacerdotes in militiam proficisci. *Liuius quoque lib.8.* tradit, exorto tumultu Gallico Mamercum Cos. iussum scribere exercitum sine vlla vacationis venia, quin opificum quoque vulgus, & sellularij, minimè militiæ idoneum genus, exciti dicuntur. Idem præterea li.10. vbi de eodem nuncio commemorat: Senatus, inquit, iustitia indici, delectum omnis generis hominum habere iussit, nec ingenui modò, aut iuniores sacramento adacti sunt: sed seniorum etiam cohortes factæ, libertinique centuriati. Plutarc. præterea in vita M. Marcelli, de Gallis loquẽs: οὓς μάλιστα, inquit, Ῥωμαῖοι δεῖσαι δοκοῦσιν, ἅτε δὴ καὶ τὴν πόλιν ὑπ᾽ αὐτῶν ἀποβαλόντες· ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ θέμενοι νόμον, ἀτελεῖς εἶναι στρατείας τοὺς ἱερέας, πλὴν εἰ μὴ Γαλατικὸς πάλιν ἐπέλθοι πόλεμος. id est, Quos maximè Romani matuisse videntur, quippe à quib. vrbe pulsi aliquando fuerant, ac iam iam legem tulerant, vt vacatio militiæ sacerdotibus esset, præterquam rursus bellum Gallicum exoriretur. *Item in Camillo.* οὕτω δὲ οὖν ὁ φόβος ἦν ἰσχυρός, ὥστε θέσθαι νόμον, ἀφεῖσθαι τοὺς ἱερεῖς στρατείας, χωρὶς ἂν μὴ Γαλατικὸς ᾖ πόλεμος. Id est, Tantus erat Gallorum motus, vt legem Romani tulerint, vt sacerdotes militiæ vacationem haberent, præterquàm si bellum Gallicum exoriretur. Tumultu tamen non bello Gallico, hanc fuisse consuetudinem, Cicero Philippica octoua docet his verbis: Grauius autem esse tumultum, quàm bellum, hinc intelligi potest, quòd bello Gallico vacationes valent, tumultu non valent. Huius legis etiam in ea pro Fonteio meminit.

LEX VECTIBVLICI, siue, vt est in manuscrip. Cod. Vectij Lybici, qua manumissus à Repub. Rom. ciuitatem Roma. consequebantur: cuius potestas postea senatusconsulto Iubentio Celso iterum, & Neratio Marcello, Coss. facto, ad prouincias porrecta est, *de qua l. vlt. C. de seruis Reip. manumit.*

DE SENATVSCONSVLTIS ACTVM EST IN VOCE Senatusconsultum.

FINIS.

Lexicon Iu